OSMANLICA - TÜRKÇE

SÖZLÜK

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN

30.000 den fazla Arapça ve Farsça kelime ile 10.000 den fazla deyim ve birleşenin anlamları açıklanmıştır.

İNKILÂP KİTABEVİ
İSTANBUL, ANKARA CADDESİ, 155

OSMANLICA - TÜRKÇE SÖZLÜK

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'UN

İnkılâp Kitabevinde

OSMANLICA - TURKÇE SÖZLUK, 23.000 den fazla Arapça ve Farsça kelime ile 10.000 den fazla deyim ve klişenin anlamları açıklanmıştır.

EDEBİYAT VE TEKNİK SÖZLUĞU, Divan edebiyatı ve çağdaş edebiyatla ilgili 2000 den fazla terim açıklanmıştır.

TURKÇE CEP SÖZLUĞU, Okullar için olan bu süzlükte 15.000 den fazla bugün en çok kullanılan Türkçe kelime açıklanmıştır.

Remzi Kitabevinde

TÜRKÇE TÂBİRLER SÖZLUĞU, A-D harflerinde bulunan 4000 kadar deyim tanıklariyle açıklanmıştır.

TERİMLER KILAVUZU, Artaokul kitaplarında kullanılan astronomi, biyoloji, botanik, coğrafya, felsefe, fizik, gramer, jeoloji, kimüa, matematik, zooloji terimlerinin Türkçe, Osmanlıca, Fransızca ve İngilizce karşılıkları ayrı bölümlerde gösterilmiştir.

Osmanlıca - Türkçe Sözlük

Mustafa Nihat ÖZÖN

Genişletilmiş 2. Basım

İNKILÂP KITABEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

«Osmanlıca - Türkçe sözlük» kitabının ilk basımı 1952 Ekiminde yapılmıştır.

2. Basım Ekim 1955

İNAYET'E

— 32 yıllık beraberliğimizin anısı —

M. N. Ö.

BİRKAÇ SÖZ

Bu Osmanlıca - Türkçe Sözlük hem bir gereğin hem bir tarih gelişimi sonucunun kitabıdır. Yıllardır, edebiyat kitaplarının olsun, basılmakta olan metinlerin çoğunun olsun sonlarına küçüklü, büyüklü sözlükler eklenir. Bunlar tam bir sözlük olmadıkları gibi okuyanın rastlıyabileceği güçlüklerin çoğunu kolaylaştıracak durumda olamıyorlardı. Bunların dışında olarak, başvurulacak belli başlı bir sözlük de yoktu. Arap harfleri ile olan sözlükler ise, yazıldıkları için bugünün isteklerini karşılayacak durumda değildirler.

a) Ahmet Vefik Paşa ile Şemseddin Sami, Arap ve Fars kelimelerine bir sınır çizip, zamanları için kullanılmalarını gerekli gördüklerini kitaplarına almışlardır.

b) Mualim Naci ile Salâhî'nin kitapları sadece Arap ve Fars kelimelerinden meydana getirilmişse de bunlar da kelime seçiminde «nazım» ı gözönünde tuttukları için bazı eksikler gözükür.

c) Bu sözlüklerin hepsi, zamanları öğretim ve bilgisine göre tertiplenmişler; birçok kelimeleri dilbilgisi bilimine bırakmışlar, kitaplarına almayı fazla bulmuşlardır. Kurallı çoğullar, ek almış kelimeler böylece dilbilgisi kültürüne bırakılmıştır.

d) Yine bu sözlükler XIX..yüzyılın sonlarında yazılmışlardır. Tanzimat sonrası Osmanlıcasında olan değişikliklerden pek azı, XIX. yüzyılın sonralarında başlıyan Edebiyatıcedide'nin yaptıklarından hemen hiçbiri bu sözlüklerde bulunmaz.

e) Kelime seçimlerinde, açıklamalarda zamanlarınca genel bilgi içinde bulunduğunu gördükleri noktaları sözlüklerine almamışlardır. Açıklamalardan çoğu Tanzimat'tan evvelki dile göre yapılmış denilebilir.

f) 1908 İkinci Meşruriyetinden sonra, fikir hayatının gelişmesinde bu Osmanlıca kelimeler kullanılmış, hele felsefe kollarındaki çalışmalar yeni kelimeleri dile soktuğu gibi, bulunan kelimelerden birçoklarına da yeni anlamlar katmıştır. Bunlar ise o sözlüklerden sonra olduğu gibi oralarda bulunamaz.

g) 1908 den sonra ortaya çıkarılmış olan sözlükler pek azdır. Bunlar da evvelkilerden seçme yapılma şeklindedir. Hüseyin Kâzım'ın «Büyük Türk Lûgati» bu yolda yapılanların en büyüğü ve en sonudur. Onda da plânının çok geniş tutulmuş olması, kelimelerin köklere göre açıklanması gibi kullanışsızlık onunla güçlük gidereceklere en büyük engel olmaktadır.

İkinci noktaya, bir tarih gelişimi sonucu kitabı olmasına gelince: Bugün artık ne kadar zorlanırsa zorlansın, Osmanlıca bir «ölü dil» olmuştur. Bu dilden yabancılığı göze batar halde ortada dolaşan sayılı kimseler ise ya «Merdiven, çerçeve, perşembe» gibi asıllarını andırmıyacak derecede Türkçe ile kaynaşacaklar, yahut yerlerini başka sözlere bırakacaklardır; elli yıla yakın bir zaman içinde geçirdiklerimiz bunun böyle olacağını gösteriyor. Osmanlıca ölü bir dil olunca, bunun için yapılacak sözlüğün de o bakımdan plânlaştırılması gerekir. Alışverişine son vermiş bir ticaret evinin elde kalan malı ile parası nasıl hesap edilirse, Osmanlıcanın da şimdiye kadar kullanılmış olan sözleri, onların bulundukları kitaplar taranmak yolu ile ortaya çıkarılmak gerektir. Bunda az kullanılmış, çok kullanılmış; yanlış kullanılmış, doğru kullanılmış yolunda düşüncelerin yeri yoktur.

«Osmanlıca» nedir?

Bu söz, birçok sözlerimiz gibi, çeşitli düşünceler anlatır olmuştur. Cevdet Paşa bu sözle, Farsça, Arapça, Türkçe söz ve kurallarla meydana gelmiş olan «yazı dili» ni anlıyor. Ahmet Vefik Paşa, Oğuzca, Çağatayca... gibi Osmanlıcaya da bir Türkçe kolu anlamı veriyor. Böyle olduğu halde **Lehçe-i Osmani** sözlüğünde Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimeleri ayrı, Arap ve Fars kelimelerini de ayrı bir bölümde gösteriyor.

Bu «Osmanlıca» ayırması, Türkçe için bir Gramer, bir Sözlük yapılmak istendiği zamandan başlamıştır. O zamana kadar böyle bir ayırma akla bile gelmezdi. Bu ayırma akla gelmemekle beraber, çok eskiden beri birçok yazarlar yazdıklarının çok kişi tarafından anlaşılması amacını gözlemişlerdir, bunun için çalışmışlardır. Bazı kitapların önsözlerinde bu düşünceyi gösteren yazılara rastlıyoruz. Basma işinin genişlemesi, basılmış kitapların çoğalması, gazatenin yaygın bir hal alması zamanına kadar bu durum süregelmiştir. Bu işlerin olması XIX. yüzyılın ikinci yarımında başlar. Eski yazarın; her hangi büyük bir insan adına olarak yazdığı bir kitap o kimse tarafından az veya çok ödeniyor; okumuş kimselerin merakına göre beş on kopyası çıkarılıyor, elden ele geziyordu. Fakat işaret ettiğimiz tarihten sonra, basılan kitapların veya çıkarılan gazetelerin karşılığı birçok insan tarafından ufak ufak ödenmeye başlanınca işler değişti. Okuma alana genişledi. Yazarlar, bir kişiden değil sayısı çok insanlardan, yazdığının karşılığını bekler oldular. Tanzimat'tan sonra kurulan öğretim sis-

temi, o zamana kadar olanın büsbütün karşıdı idi; adı «Kavaid-i Osmaniye» veya «Lisans-i Osmanî» dahi olsa, başlı başına, Arapça veya Farsça öğretimden başka bir dil dersi meydana çıkmıştı. Eskiden medresede yıllar yılı Arapça okuyarak veya Hafız Divanı'nın gazellerini açıklayıp onları tasavvuf bakımından açıklamakla yetişme yerine yeni bir okuma sistemi konulmuş, o zamana kadar hemen hiçbir öğretime bağlı olmadan sadece bir «ana dili» halinden ileri geçmemiş olan Türkçe, dersler arasında yer almıştı. Tartışma bu noktadan başladı: İlkin Namık Kemal, Tasvirefkâr'daki bir yazısında (1866) yazı dilinin konuşulan dilden ayrılık derecesine işaret edecek «ekser-i erbab-i kalem yazdığını söylemekten ve söylediğini yazmaktan hayâ eder. Halbuki bunda utanacak bir hal var ise tebliğ-i efkârda asil olan lisana başka ve vekil olan kaleme başka bir edep tasavvur etmektir» demekle bu çığırı açtı.

Namık Kemal'in gazete sayfasına düşmüş olan bu ilk yazısından sonra bu fikir işlendi, durdu. 1898 de yazdığı bir makalede Şemseddin Sami: «Lisan demek dil demektir. Akvam-i beşeriye ifham-i meram için kullandıkları lûgatlere insanın ağzındaki uzvun namı verilmesi ancak dil ile söylendiğine mebnidir. Bir lisan ki hiçbir cemaat tarafından söylenmeyip yalnız yazılmak için tasni' olunmuştur, o lisana «lisan» demek caiz olmayıp «kalem» medek iktiza eder. Evet, dedikleri gibi Lisan-i Osmani değil, belki lisan-i edebî ve tahririmiz üç lisandan mürekkeptir, lâkin lisan değildir. Mademki hiçbir yerde ve hiç kimse tarafından söylenmiyor, lisan ismine müstahak değildir. Sunî ve gayr-i tabiî bir şeydir. Yine tekrar ederiz: Dünyada bizden gayri tekellümde başka ve tahrirde başka lisan, kullanılır hiçbir kavim yoktur; ve bizden başka yazıda kullanmak üzere, sunî bir lisan uydurmak kimsenin hâtır ve hayaline gelmemiştir» diyerek Kemal'in sözlerini daha açık olarak tekrarlar.

İşte bizim «Osmanlıca» sözünden anladığımız bu anlamdır.

Türkçe, XIII. yüzyıldan başlıyarak Anadoluda yeni baştan bir yazı dili şeklini almıya başlamıştır. Bu yazı dilinin oluşu üzerine söylenecek sözler, şöyle yapılmalıydı, böyle olmalıydı, niçin bu yolda davrandılar gibi sözler, hücumlar veya savunmalar gerçeği görmemize engel olabilir.

Bugün ne dersek diyelim, XIII. yüzyıldan beri yazı yazmış kimseler düşündüklerini kendilerine göre anlatmıya çalışmışlardır. Bunların arasında en usta yazardan tutunuz da en acemisine kadar her yazar bu dile bilinmedik, işitilmedik bir söz katmak isteğine kapılmıştır. Bu dil Arap ve Fars kelimeleri ile meydana gelmişse de, kullanılışları onları asıl sahipleri tarafından tanınmıyacak bir hale koymuştur.

Bu dilin kalıntıları yermi beş yıl önceye kadar dilimizde sürüklenip duruyordu; bazıları bugün bile tek tük kullanılıyor. Şimdiye kadar bunların bulundukları kitaplara başvurduğumuz zaman önümüze çıkacak zor-

lukları çözmek için elimizde bir şey yoktu. İşte bu sözlük böyle bir zorlamanın sonucudur. Bu işi tamamiyle yapabileceği gibi bir iddiası yoktur, bir yardımcı işi görebilirse ne mutlu!

*
**

Namık Kemal, yukarıda adı geçen yazısında dilin ıslahı üzerine düşüncelerini sıralarken bir sözlüğün gerektiğinden de bahseder; o sıralarda yapılan çalışmalar için şu düşüncelerini yazar: Arap ve Acem için yazılmış sözlükler Türkçe için bir fasahat kaynağı olamaz. Çünkü, son zamanlarda meydana getirilmiş olan terimler bunlarda bulunmaz. Sonra bunlar kelime köklerine göre düzenlendikleri için başka şekillerinde arıyan bir kimse asıl kökü bilmedikçe aradığını bulamaz, halbuki asıl kökü bilmek ise o dili iyiden iyi bilmekle olur. «Kamus» ile «Burhan» çok eski kitaplardır. Sonra bunlardaki kelimelerden çoğu Türkçede o anlamlardan biri veya birkaçı ile bulunur; gereksiz anlamlar zihin karıştırmaktan başka neye yarar? dedikten sonra «Lûgat, Osmanlılar için yapılacak ise, onların ihtiyacına tevfik olunmalıdır» yargısına varır.

Elde mevcut «Lûgat-i Osmaniye» lere bakılacak olursa bunların Arapça ve Farsça sözlüklerden seçme yapılmak suretiyle meydana getirildiği görülür. Bu yoldaki bir düzenin bugünün gereklerine uymıyacağı meydandadır. Bunda en işe yarar yol elde bulunan metinlerden taramalar yapmaktı. Tarama, bize bazı anlamların o sözlüklerde bulunmadığını göstermektedir. Namık Kemal söylediklerinde çok haklı idi: O sözlüklerdeki kelime anlamlarından bazıları Türkçede hiç hatıra gelmemiş veya büsbütün başka bir anlam verilerek kullanılmıştır. Onun için ister istemez metinlere, kitaplara başvurmak zorundayız. Bunlar için sözlere örnekler göstermek yerine olurdu. Kitabı fazla büyütmek korkusu bu isteğe engel olmuştur. İlerisi için bu şekil düşünülebilir; yapılabilmesi de hiç güç değildir; yalnız bir madde imkânı işidir.

Bu sözlükte, Arap harfli son sözlüklerin pek az bir yer ayırdıkları Tanzimat sonrası diline oldukça önem verilmiştr. Hemen her sözlükte görülen, yersizliği besbelli olan yanlış-doğru işine hiç girişilmemiştir. Söz, bir yazıda kullanıldıktan sonra, onun yanlış olmasından ne çıkar? (Ornek olarak **tenkid** sözü için eski sözlüklerimizin açıklamalarına bakınız). Osmanlıca dediğimiz dilin kelimelerinde de birçok sözlerin yanlış yapıldığı, uydurulduğu söylenmiştir, bunlar üzerine en son zamana kadar birtakım «Galatat» lar yazılmıştır. Şemseddin Sami bunlardan birçoğunu Kamus-i Türki'de göstermiştir. Bunlardan birkaç örnek:

CERİHA İ. «Yara» mânasiyle lisanımızda kullanılıp, «mecruh» mânasiyle «cerihadar» dahi deniliyorsa da arabide yaraya cim'in zammiyle «cürh» ve «karha» denilip, «ceriha» lûgati asla mesmu değildir.

DİSAR A. z. i. Arabide üst libası demek olduğu halde, lisanımızda yalnız Farisi kaidesi üzere vasf-i terkibelerde bulunarak «kesret» ve «bolluk» mânasiyle kullanılıyor. Kullanılmaması elbette hayırlıdır: âsar-i merhamet-disar= merhametle dolu eserler.

ENSİCE «Nesc» in cem'i olmak üzere teşrihte dokumaya müşabih olan teşekkülât-i uzviyeye ıtlak olunmuş ise de, Lûgat-i Arabiye'de böyle bir şeye tesadüf olunamadı. Bu mânaya «nesîce» ve cem'i «nesayic» kullanılsa daha doğru olur.

FELÂKET İ. («Felek» ten müştak arabi bir Kelime gibi kullanılıyorsa da, Arabî olmayıp uydurma ve yanlış bir lûgattir.)

HABT A. z. i. Mübahasede iskât etmek mânasiyle kullanılıyorsa da maani-i arabiyesi başkadır.

HARABİYYET A. n. i. (Uydurma bir lûgat olup arabide «harab» masdar olmakla edat-i masdariyyet ilhakı abestir.)

HAYADİD «Haydud» un cem'i olmak üzere kullanılmış ise de, evvelâ «haydud» kelimesi arabi olmadığından böyle bir cem'i olamaz ve saniyen bu lûgat, arabi olmadığı için o lisana mahsus olan «ha» ile yazılmayıp «hı» ile yazılmak iktiza eder. Artık lisanımızın böyle âsar-i cehaletten tathiri zamanıdır.

İBCAL A. z. i. («becl» den. Mass. if'al) Tâzim ve tekrim mânasiyle kullanılıyorsa da, yanlıştır. Arabide asla bu mânaya gelmez. Doğrusu «tebcil» dir.

İBZAL Esirgemeyip bol sarf ve istimal etme mânasiyle kulalnılıyorsa da, «bezl» maddesi if'al babından gelmediği için ve zaten «bezl» müteaddi olup, lüzumu olmadığı için yanlış ve istimali gayr-i caizdir.

İCTİSAR A. z. i. («Cesaret» ten. Mas. Yftial) Cüretlenme, korkmayıp atılma. (Bu kelimenin arabide asla böyle bir mânası olmadığından, bu makamda istimali yanlıştır. Bunun yerine «tecasür» kullanılmalıdır.)

İDRAC A. z. i. («Derc» den. Mas. İf'al). Bu kelimeyi «derc» mânasiyle kullananlar var ise de, esasen arabide bu mânaya gelmediği gibi, «derc» lûgati dahi maksadı ifade ettiğinden, istimali abestir.

İDRAR İ. Bevl, sidik. (Bu lûgat aslı «der» if'al babından masdar olarak arabi ise de, arabide süt ve yağmuru akıtma mânasına gelir. Vaktiyle daimî surette akıp verilen maaş ve vazife mânasiyle dahi kullanılırdı. Elyevm müstamel mânasına göre, arabiden mehuziyeti şüphesiz olmakla beraber, Türkçe addolunmak iktiza eder.)

İLCA' A. z. i. cm. İlcaat. (Lec'den. Mas. İf'al) İcbar, mustar bırakma: ilca-yi zaruretle; ilcaaât-i zamaniyeden. (Arabide birini melce' aramıya mecbur etmek ve birinin İlticasını kabul ile kendisini himaye etmek ve Hak Tealaya tevekkül eylemek mânalarına gelip, bizce müstamel olan mânada istimal olunmaz, ilk mânasiyle biraz müşabeheti var ise de, yine münasebetsizdir.)

İMHA' «Mahv» maddesini if'al babından getirerek Türkçede bu lûgati kullanıyorlarsa da, arabide madde-i mezkûre if'al babından asla gelmez ve zaten «mahv» müteaddi olduğu için, o baptan getirilmesine hacet de yoktur. Yalnız mim-i müşeddedenin kesrıyle «immiha'» dan mübeddel infial babından «imha» vardır, ki mahv ü nabud olma mânasına gelir, bu da lisanımızda müstamel değildir.

İMLÂ A. z. i. («Melâ» dan. Mas. İf'al) Doldurma mânasiyle kesîr-ül-istimal ise de, arabide zaten sülasi-i mücerredi doldurmak

mânasiyle müteaddi olduğundan, if'al babından asla bu mânaya gelmez.

İNTİKAD A. z. i. cm. İntikadat. («Nakd» den mş. İftial). Âsar-i edebiye ve fenniyenin bitarafane nazar-i tetkik ve muayeneden geçirilmesiyle bilmuhakeme beyan-i mütalâa edilmesi: İntikad edebiyatın eleğidir. (Bunun yerine «tenkid» dahi kullanılıyorsa da, «nakd» maddesi tef'il babından gelmediğinden ve intikad dururken, diğer lûgate ihtiyaç olmadığından, bu indî kelime icadını tecvize hacet yoktur. Olsa olsa sülâs-i mücerretten mastarı olan ve intikadla zaten müteradif bulunan «nikad» kullanılabilir. «Münakade» tâbiri de karşılıklı olan mumuarazat-i edebiye için yani Fr. polémque denilen şey için pek münasip bir lûgattir.— İntikad arabideki mâna-yi asli-i lûgavisiyle Türkçede kullanılmaz.)

İNCİMAD Donma mânasiyle lisanımızda istimali şüyu bulmuş ise de, «cemd» maddesi infial babından asla gelmediğinden, esassız ve yanlış olup, zaten sülâsi-i mücerredinin de binası lâzım olduğundan, humasiden getirmek külfetini ihtiyar etmekten ise, «incimad» yerine «cümud» ve «müncemid» yerine «camid» demek daha doğru ve arabiye muvafık olur. Şu kadar ki lisan-i ilm ü fende birer mânaya vaz ü tahsis edilmiştir.

LUHUK A. z. i. Ulaşma mânasiyle «lihak» yerine kullanılıyorsa da, galattir. Arabide lüzum mânasına gelip bizce müstamel değildir.

MUDELLEL A. s. (Delâlet'ten. Tef'il). Delil ile ispat olunmuş mânasiyle bazı lûgat kitaplarımızda mukayyet ise de, arabide şımarık çocuğa ıtlak olunup, başka mânası olmadığından, galat-i fâhiştir.

MUTEHASSİS A. s. «His» ten. Bu lûgati hissi ziyade ve pek duygulu mânasiyle kullanıyorsak da, arabide «dinleyip haber falan ve haberlere kulak asan» mânasına gelip diğer mânası olmadığından, bizim istimalimiz yanlıştır.

RÂTIP Yaş ve nemli mânasiyle Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyye kullanmış ise de, doğrusu «ratîb» dir.

SÜKÛNET İ. (Mastara ta-i masdariyet ilhakına hacet olmadığından, arabi olmayıp, uydurma bir lûgattir.)

ŞAFAK A. z. i. Asıl arabide «guruptan sonraki alaca karanlık ve ufukta görülen kızıllık» mânasına mahsus iken, lisanımızda tulûdan evvelki alaca karanlığa naklolunarak galat olarak «fecr» mânasiyle kullanılıyor.

TABABET İ. Tabiplik ve hekimlik mânasiyle kullanıyorsak da, arabide tı'nın kesriyle olup büsbütün başka mânaya da geldiğinden, lâfzan ve mânen galattır.

TEESSUR A. z. i. «Eser'den masdar Tef'il» (Arabide bu iki mânadan hiçbirini ifade etmeyip, «birinin izini takip etmek» mânasına geldğinden, bu lûgat dahi nabemahal kullandığımız elfaz-i arabiyye cümlesindendir. «Teessür etmek» ten ziyade «müteessir olmak» kullanılıyor.)

TEESSUS Temelleşme ve yerleşme ve teşekkül mânasiyle lisanımızda kullanılıyor. Arabide ise «üs» maddesi tefa'ul babından gelmez.

TESRİ' «Sür'at» ve «acele ettirme» mânasiyle kullanılıyorsa da, «sür'at» maddesi arabide asla tef'il babından gelmediğinden galattır.

Şemseddin Sami yukarıda örneği alınan yolda birçok kelimelerin «uydurma» olduğunu veya «yanlış kullandığını» işaret etmiştir. Bunların arasında zamanında yeni sayılabileceklerinden tutunuz da yüzlerce yıldır kullanılanlar vardır:

Hitampezir, ika', iltiyampezir imha, imlâ, incimad, isaga, isbal, istar, isticvab, istidrak, istihlâs, isıihsal, istihzar, istiknah. istıktab, istikra, istimlâk, istimzac, istirkab, istiş'ar, iz'ac, i'zam, izbar, lekedar, mahiyye, maşîr, mefruşe, mehîn, me'kel, memhur, muannid, muhtem, muhteviyat, muntazam, müddeiyyat, müdirr, müessese, müfahham, mülahham,

münakasa, münakaşa, mündefiat, münzecir, mürteiş, mürtesem, mütedair, mütehassis, mütehaşi, mütelâşi, mütemekkin, müteneffiz, mütesadif, mütevarid, müzekkere, nezaket, rahiyye, sabavet , salahiyyet, sebebiyyet, sebkat, sefil, sehaya, taannüd, tagaddi, tahaddüs, tahassüs, tahattur, tanzir, tatmin, tebadül, tebadür, tebaiyyet, tecezzü', tedfin, teekküd, telemmüz, temeşşuk, tenkıye, tenkd, tensib, teressüb, terfik, terhib, terzil, tesadüf, teseyyüb, tes'id, teslimiyyet, tesmim, tesri, teşerru', teşri', teşri', teşrik, teverrüm, tezehhür kelimelerinin neden uydurma veya yanlış sayıldığını öğrenmek isteyenler Şemseddin Saminin **Kamus-i Türkî**'sine bakabilirler.

Osmanlıca, konuşulmadığı sadece yazıldığı için sesleri üzerinde tartışmaya hiç meydan verilmemişti. Tek tük yazılı metinden yüksek sesle okuyanlar veya «mustalah konuşma» meraklıları arasında geçen bazı olaylar hikâyeler halinde dolaşır. Bunların ses esasına dayanan Türk harflerine çevirme işi çıktığı zaman nasıl «okunacağı işi» — nasıl söyleneceği değil — kendini gösterdi.

Türk harfleriyle yazılışlarına göre «yıkıcı» veya «hizmet eden, çalışan» anlamlarına gelen «hâdim» lerin ayırt edilmemesine yanıp yakılanlar Arap harfleriyle sadece «dr» harfleriyle yazılan kelimenin altı türlü okunuşunun nasıl ayırdedileceğini unutuyorlar. Söyleniş veya okunuşların bozukluğundan yazıklananlar, kendilerinin rahat rahat bozuk olarak söylediklerinden kendi çocukluk veya gençlik çağlarında yaşlıların hayıflandıklarını hatırlamalıdır.

Kelimelerin yanına Arap harfleriyle yazılmış şekillerinin konmasının geniş okuyucu gurupu için pratik bir yararlığı yoktur. Onun için bu kitapta bunlar yazılmamıştır. Yalnız kitabın sonuna Arap harflerine göre bir indeks yapılmak gerekliydi, ilk plânda da böyle düşünülmüştü. Fakat uygulamada, bir sözlük kelimeleri dizecek bollukta Arap harfi bulunmadığı görülünce bunun yapılmasından ister istemez vazgeçilmiştir.

Kitabın basılışı sırasında dizme işini güzel kabiliyeti ile pek temiz bir şekilde yapan operatör Ahmet Sayınlı'dan ve tertipleyen Yaşar Candan'dan çok kolaylık ve yardım gördüm. Kendilerine teşekkürü borç bilirim.

29.X.1952

İKİNCİ BASKIYA DAİR BİRKAÇ SÖZ

Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 1952 yılında basıldı. Büyük bir ihtiyaca karşılık verdiğinden olacak ki az bir zaman içinde mevcudu tükendi. Bu ikinci basımında, iki bin kadar yeni kelime katılarak eksiklerin biraz daha azalması sağlanmıştır. İlk baskıda bir dilek olarak ileri sürülen «kelimelere örnekler gösterilmesi» bu yeni baskıda üçte bir yerine getirilmiştir. Bu örnekler, Tanzimat öncesi için tarihçiler ile bellibaşlı şairlerden; Tanzimat ve Tanzimat sonrası için de Namık Kemal, Muallim Naci, Fikret, Uşaklıgil, Cenaptan alınmıştır. Bunlar kelime anlamlarının açıklanmasını tamamlayan maddelerdir. Yalnız ilk baskıda da gerekliği bildirilen Arap harfli bir indeksten, yine orada işaret edilen teknik imkânsızlıktan dolayı vazgeçilmiştir.

29. IX. 1955 **Mustafa Nihat ÖZON**

ESERLERİNDEN ÖRNEKLER ALINAN YAZARLAR (ÖLÜM TARİHLERİNE GÖRE)

Sinan Paşa	1486	Nedim	1730
Fuzuli	1555	Raşit	1735
Hayali	1556	Seyit Vehbi	1736
Kanuni (Muhibbi)	1556	Belig	1758
Hoca Sadettin	1599	Ragıp Paşa	1762
Baki	1600	Şeyh Galip	1798
Bağdatlı Ruhi	1605	Sümbülzade Vehbi	1809
Veysi	1628	Sürüri	1813
Nergisi	1634	İzzet Molla	1829
Nef'i	1636	Esat Efendi	1847
Şeyhislâm Yahya	1643	Şinasi	1871
Fehim	1648	Ziya Paşa	1880
Peçöy (Peçevi)	1650	Namık Kemal	1888
Naili	1666	Muallim Naci	1893
Nabi	1712	Recaizade Ekrem	1914
Sabit	1712	Tevfik Fikret	1915
Şefik	1715	Cenap Şahabettin	1934
Naima	1715	H. Z. Uşaklıgil	1945

BASILMIŞ BELLİBAŞLI SÖZLÜKLER BİBLİYOGRAFYASI

1 Cevheri'den Mehmet Vani, VANKULU, 2 cilt, Shf. 666, 755. — İbrahim Müteferrika baskısı, İstanbul, 1729 başları (Recep gurresi 1141).

(1755—1756 ve 1802 yıllarında yine ikişer cilt olarak 2. ve 3. Müteferrika baskısı, İstanbul, 1742 (Şaban 1155).

2 Şuuri, FERHENG—İ ŞUURİ (LİSAN—UL—ACEM), 2 cilt, Shf. 980, 902. — İbrahim Müteferrika baskısı, İstanbul, 1742 (Şaban 1155).

(1896 da Cemal Efendi Matbaasında yeni baskısı yapılmıştır).

3 Şeyhislâm Esat, LEHCET—UL—LÜGAT, Shf. 851. — Dârüttıbaatülmamire, İstanbul, 1795 (29 Muharrem 1210).

4 Hüseyin Tebrizi'den Mütercim Asım, KİTAB—İ NAFİ, DER TERCUME—İ BURHAN—İ KATI', Shf. 863. — Darüttıbaa, İstanbul, 1799 (23 Rebiülevvel 1214). (1835 ve 1851 yıllarında Mısır'da Bulak Matbaasında iki defa basılmıştır).

5 Firuzabadi'den Mütercim Asım, OKYANUS—ül—BASİT Fİ TERCUMET—İ KAMUS—İL—MUHİT 3 cilt, Shf. 943, 939, 973. — Darüttıbaa, İstanbul, 1814—1817 (1230—1232).

6 Mehmet Hafit, EL—DURER—UL—MUNTAHABAT—UL—MENSURE Fİ ISLAH—İL—GALATAT—UL— MEŞHURE, Shf. 534. — Darüttıbaa, İstanbul, 1806 (c. 1221).

7 Ahterî Mustafa Şemsettin, AHTERİ—İ KEBİR, Shf. 1204 — Darüttıbaa, İstanbul, 1826 (1251)

(1903 «1321» yılında İstanbul'da Arif efendi Matbaasında ikinci baskısı yapılmıştır.)

8 Vehbi, TUHFE—İ VEHBİ, Shf. 71. — Takvim—i Vekayi Matbaası, İstanbul, 1835 (1250).

8 James W. Redhouse, KİTAB—İ MAANİ—UL—LEHCE (TURKÇEDEN İNGİLİZCEYE LÜGAT KİTABI (1860), Shf. 2223 — Yeni baskı — H. Matteosian Matbaası, İstanbul, 1921.

10 (Redhouse), MÜNTAHABAT—İ LÜGAT—İ OSMANİYYE (1860), 2 cilt, Shf. 224, 238. — Matbaa—ı âmire litografya tezgâhı, (863—1864 (1280 ramazan).

11 Ahmet Lûtfi (Vakanüvis—), LÜGAAT—İ «KAMUS», c. 1 (A harfi) Shf. 336; c. 2(B harfi) Shf. 68. — Matbaa—i âmire, İstanbul, 1865 ve 1869 (1282 ve 1286).

12 Asafi, LÜGAAT—İ AZİZİYYE, Shf. 70. — ?, İstanbul, 1870 (c. e. 1287).

13 Ahmet Vefik Paşa, LEHCE—İ OSMANİ, (1876), Shf. 1455, yeni baskı. — Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1888 (1306).

14 Ebüziiya Tevfik, LÜGAT—İ EBUZZİYA, Shf. 560 (eksik), Matbaa—i Ebüzziya, Kontantınıyye, 1888 (1306)

Muallim Naci, ÇOCUKLAR İÇİN LÜGAT KİTABI, Shf. 836 (eksik), Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1888 (1306).

16 Muallim Naci, KAMUS—İ OSMANİ, Shf. 40 (eksik), Mürüvvet gazetesine dercedildikten sonra, Mürüvvet Matbaası, İstanbul, 1890 (1308).

17 Muallim Naci, (Müstecabizade İsmet, Tahirülmevlevi), LÜGAT—İ NACİ, (1890), Yeni baskı, Asır Kütüphanesi ve Geveze gazetesi sahibi Kirkor Faik, 1909 (?).

18 Mehmet Salâhi, KAMUS—İ OSMANİ, 4 c. Shf. 504, 376, 480, 668, — Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1896—1904 (1313. 1322).

19 Şemseddin Sami, KAMUS—İ TURKİ, c. 2, Shf. 1574. — İkdam Matbaası, İstanbul, 1899—1901 (1317).

20 Ali Seydi, RESİMLİ KAMUS—İ OSMANİ, Shf. 874. — Matbaa ve Kütüphane—i Cihan: Mihran. — İstanbul, 1906—1909 (1322).

21 M. Bahaettin, YENİ TURKÇE LÜGAT, Shf. 811. — 2. Baskı. — Evkaf—i İslâmiyye Matbaası, İstanbul, 1926 (?).

22 Hüseyin Kâzım Kadri. — BÜYÜK TÜRK LÜGATİ, c. 1 (Elif — Be), Shf. CXIX+ 855+4. — Maarif Vekâleti. — Devlet Matbaası, İstanbul, 1927.

Hüseyin Kâzım Kadri. — BUYUK TURK LÜGATİ. c. II. (Pe-Je), Shf. 982. — Maarif Vekâleti. — Devlet Matbaası, İstanbul. 1928.

Osmanlıcanın bazı kuralları ile çok kullanılan ekleri üzerine

Osmanlıcada kullanılmış olan sözlerin, takımların arapça veya farsça sözler, arapça veya farsça kurllara göre yapılmış takımlar olduğu halde Arap veya Farslar tarafından anlaşılamadığı, onlara yabancı geldiği söylenir. Bu söz kelimeler için doğrudur. Kurallara gelince onlarla yapılan takımlar gerek arapça, gerek farsça için yerindedir. Yazarlarımız, kelime kullanışında, söylenişinde her iki dilde de istedikleri gibi davranmışlardır. Arapçayı. farsçayı iyice öğrenmiş olanların arayıp buldukları yanlışlar sayısız denecek çokluktadır. Fakat bu yanlışlık, arapçaya, yahut farsçaya göre oluyordu. Belâgat düşkünleri «Nur—üd—din» dedikleri halde Türkçe dilbilgisi kitapları «ikinci kelimesi din olan özel isimlerin birinci kelimesi, bizde ikinciye —e ile bitiştirilir: «Nureddin» diye bu yanlış sayılanı kurallaştırmışlardı. Farsça kelimelerin, en çok k ve g ayırmaları. lı veya o okunuşları çeşitli fars ağızlarına göre tevil olunmuşlardır. Arapça ile farsçada ortak bazı ekler yazarlara çok defa kolaylık için bir kaçamak yolu bırakmıştır.

Osmanlıcada geçer olan isim ve sıfat takımları yapma kuralları aşağıda kısaca gösterilmiştir. Bunlar, böyle sözler öğretmek için değil, sözlüğün içinde örnek olarak geçmiş olan takımların çözülmesinde bir kolaylık olsun diye bol örneklerle kısaca anlatılmak içindir. İkinci bir kısımda da Osmanlıcada çok kullanılmış olan bazı soneklerle yapılmış kelimeler sıralanmıştır. Bunlar sözlüğün içinde o şekilde gösterilmiyenlerdir. Soneki kaldırılıncaya asıl kelimenin anlamı sözlükte bulunur, eke göre anlamı açıklanmış olur.

Arap alfabesi harfleri arapçada iki bölüme ayrılır. Bunların «harf—i tarif» li kelimelerin okunuşunda rolleri vardır. Aşağıdaki listede görüleceği gibi Huruf—i Kameriyeden biriyle başlıyan sözlerin elif-lâmları okunur. Huruf—i şemsiyye ile başlıyanların ise «l» leri okunmaz, sözün ilk harfi «l» harfinin yerine geçer:

Huruf—i kameriyye		Huruf—i şemsiyye	
elif	el—insan	te	et—turab
be	el—berd	se	es-sevab
ce	el—cami	dal	ed-dua
ha	el—hasen	zal	ez—zikr
hı	el—haber	rı	er—rahmet
ayn	el—akl	ze	ez—zihn
gayn	el—galib	sin	es—seyf

fe	el—fakr	şın	eş—şeref
kaf	el—kalem	sad	es—sabr
kâf	el—kâtib	dad	ez—zabt
mim	el—malik	tı	et—talib
vav	el—vücud	zı	ez—zahir
he	el—heva	lâm	el—leye
ye	el—yevm	nun	en—nehar

ARAPÇA kurala göre yapılmış isim ve sıfat takımları

Arapça takımlar, farsçaya göre, Osmanlıcada az kullanılmıştır. Bunlar daha ziyade din konusundaki yazılarda, din konusu terimleri olarak, ağızlarda dolaşan dularadan kalma kalıplr halindedir. Bir takımları da bilim terimleri olarak görülür.

Gerek isim takımları olsun gerekse sıfat takımları olsun Türkçe takımların aksine kurulur. Belirtilen (isim takımlarında muzaf, sıfat takımlarında mevsuf) önce gelir, sonları « — ü» olarak seslendirilir. Belirtilen (isim takımlarında muzafunileyh, sıfat takımlarında sıfat) sonra gelir; bu ikinci kelimenin başında el (harf—i tarif) bulunur.

Birinci ismin sonu «hasb» sözü veya kısa küçük çizgi « — i'li» veyahut yön, vakit bildirilen sözler olduğu zaman —e olarak seslendirilir; birinci söz harf—i cerli yahut uzun —i'li oldukları zaman —i olarak seslendirilir:

Arapça isim takımları türkçede bileşik isim, bileşik sıfat, zarf olarak karşılanır.

Belirtilen		Belirten	Belirtilen	Belirten
dürc	—ül—	cevahir	mücevher	kutusu
abus	—ül—	vech	suratı	asık
hikmet	—ül—	avam	halk (ın)	felsefesi
meşkûk	—ül—	ahval	davranışları	şüpheli
rabb	—ül—	âlemîn	âlemlerin	Tanrısı
şefi	—ül—	müznibîn	günahkârların	şefaatçisi
kurret	—ül—	ayn	göz	bebeği
tavil	—üz—	zeyl	kuyruğu	uzun
kasîr	—ül—	kame	boyu	kısa
adim	—ür—	re's	kafası	yok
seçer	—üt—	tin	incir	ağacı
uzv	—üt—	te'nis	dişilik	organı
elem	—ül—	enf	burun	ağrısı

cezri	—üş—	şekl	kök	şeklinde
ma'n	—el—	kitab	kitab (ın)	anlamı
ba'de	—ez—	zeval	öğleden	sonra
kabl	—el—	hicre	hicretten	önce
kabl	—et—	tarih	tarih	öncesi
beyn	—el—	milel	milletler	arası
beyn	—ed—	düvel	devletler	arası
taht	—el—	arz	yer	altı
taht	—es—	sıfr	sıfır	altı
ala-kader	—il—	istitaa	gücün yettiği	kadar
min-taraf	—il—	lah	Tanrı	tarafından
mütevazi	—l—	adla'	kenarları	paralel
müfti	—l—	enam	halkın	müftüsü

FARSÇA kurala göre yapılmış isim ve sıfat takımları

Osmanlıcada en çok kullanılmış olan farsça isim ve sıfat takımlarıdır. Bunların ikisi de iki kelimenin yanyana getirilmesiyle kurulurdu. Kelimenin ikisi de sim olursa sim takımı (terkib—i izafi), biri isim öteki sıfat olursa sıfat takımı (terkib—i tavsifi) olurlardı. Her ikisinde de birinci kelimenin sonu —i okunurdu. Bu esas yazıda harfle gösterilmez, yalnız —i (meksur) okunurdu. Söylenişte Türkçe ses uyumuna göre değişen bu sesi yazıda —i şeklinde göstermek bazı karışıklıkların önünü almıya yaradığı için bu sözlükteki örneklerde o yol tutulmuştur.

Bu takımlar ikisi de farsça kelime, ikisi de arapça kelime veya biri farsça, öteki arapça kelime olarak yapılabilirdi. Bu takımlar Türkçe isim veya sıfat takımlarının aksine olarak kurulurdu: Türkçe takımlarında Belirten (isim olsun, sıfat olsun) önce gelir, Belirten isim ise sonra gelir. Farsça kurala göre yapılan takımlarda ise Belirtilen isim önce gelir, Belirten veya Sıfat ise sonra gelir. Osmanlıcada Türk yazarları Fars kurallarına göre yapılan takımlarda (ikisi de arapça kelimelerden yapılmış ise) arapçanın uyumlaşma (mutabakat) kurallarını uygulamışlardır. Farslar böyle bir kurala uymamışlardır; Araplar ise Fars kurallarına göre tamlamalar yapmamışlardır; bu şekil yalnız Osmanlıcada vardır. Fakat bu kurallara ahenk, seci, kafiye sıkışıklığı yüzünden bazı uymazlıklar göstermişlerdir. Hele bazı eklerin arapça ve farsçada benzerlikleri yüzünden bunları rahatlıkla yapmışlardır. Bunlardan bazıları, çok yerleştiklerinden Kavait kitaplarında müstesna sayılmışlar, bazıları da yanlış kullanılışa örnek diye gösterilmiştir.

Belirtilen	Belirten	Belirten	Belirtilen
Hane—i	peder	Baba (nın)	evi
Şîr—i	mader	ana (nın)	sütü
âb—i	derya	deniz (in)	suyu
kelâm—i	kibar	ulu(ların	sözü
leyle—i	firak	ayrılık	gecesi
arzu—yi	terakki	ilerleme	isteği
sema—yi	bahar	bahar	gökü
hiss—i	übüvvet	babalık	duygusu
mehd—i	amâl	emellerin	beşiği
rûy—i	zerd	sararmış	yüz
aheng—i	şi'r	şiirin	ahengi
şi'r—i	lâtif	hoş	şiir
iştiyak—i	şedid	zorlu	istek
hâk—i	sebz	yeşil	toprak
vak'a—i	dilsuz	yürek paralıyan	olay
insan—i	kâmil	olgun	adam
zevce—i	kâmile	olgun	(kadın) eş
arz—i	mev'ud	adanmış	toprak
arazi—i	mev'ude	adanmış	topraklar
meslek—i	edebî	edebiyat	mesleği
mesalik—i	edebiyye	edebiyat	meslekleri
nesl—i	sabık	eski	kuşak (nesil)
ensal—i	sabıka	eski (geçmiş)	kuşaklar (nesiller)
cedd—i	azîm	ulu	ata
ecdad—i	azîme	ulu	atalar
fazilet—i	ahlâkiyye	ahlâk	fazileti
fazail—i	ahlâkiyye	ahlâk	faziletleri
şair—i	hakikî	gerçek	şair
şuara—yi	hakikiyye	gerçek	şairler
hakîm—i	Yunânî	grek	filozofu
hukema—yi	yunaniyye	grek	filozofları
kanun—i	esasî	temel	kanun
kavanin—i	esasiye	temel	kanunlar
tarafeyn—i	akîdeyn	bağlaşan	iki taraf
devleteyn—i	mezbureteyn	adı geçen	iki devlet

§ — an

— Farsçada çoğul edatıdır; canlı varlık kelimeleri bununla çoğul hale konur.

Kelimenin sonu -a, -i, -u ile bitiyorsa bir kaynaştırma harfi ile -yan şeklini alır: Geda-yan, acemi-yan, mahruyan.

Kelimenin sonu -e ile bitiyorsa -gân şeklini alır. Bende-gân, haste-gân. Türkçede, arapça kelimelerin de -an ile çoğulu yapıldığı olmuştur: Müşir-an, kadı-yan, zâtiban.

abâpuşan
âbidan
âbkeşan
aceman
acemiyan
acuzan
âdilân
aferidegân
afifan
ahengeran
ahraran
âkılan
akidan
alâkadaran
aleman
aleyhdaran
alibahtan
alicenaban
alîlân

âlûdegân
âlüftegân
âmilân
âmiran
-amuzan
âramgüzinan
arbedecuyan
arzumendan
âsiyan
asudegân
-âşaman
aşkbazan
aşüftegân
ateşzebanan
avaregân
avarerevan
ayyaran
ayyaşan
âzadedilân
âzadeseran
azürdegân

bagıyan
bağbanan
basiretkâran
bazuvan
beçegân
bedbinan
bedendişan
bedhahan
bedmayegân
bedmestan
behadıran
bendegân
bestekâran
bezlegûyan
biçaregân
bigânegân
bigünahan
bikesan
bimaran
bînan
biraderan
biveyegân
büzürgân

caduvan
cahilân
cihaniyan
canbazan
canibdaran
cazibedaran
cebbaran
cebînan
cellâdan
cengâveran
cerrahan
cezbedaran
cidalcuyan
cihaniyan
cihangiran
cilvegeran
civanan
civanmerdan
-cuyan
cündiyan
cür'etkâran

çalâkân
çaşnisencan
çeşman

daderan
dâhiyan
daiyan
dânayan
danişmendan
daran
dayegân
defterdaran
dellâlan
denaetkâran
derbederan
dergâhan
desisekâran
destgiran
devacuyan
didegân
digeran
dilâgâhan
dilâveran
dilberan
dilbestegân
dilîran
dilrişan
dilşikestegân
dirahtan
dirayetmendan
divanegân
dizdaran
duhteran
dûnan
dûrendişan
dûşizegân
duzehiyan
dünyaperestan
düzdan

ebruvan
ediban
efsanegûyan
eflâkiyan
-efrazan
efsürdegân
ekâbiran
emîran
-endazan
-endişan
esban
esedan
esiran
eslâfan

faniyan
farigan
fârikan
fasihan
fassalan
fâtihan
fâzılan
fedaiyan
felâketzedegân
felekzedegân
ferikan
ferzendan
fesadcuyan
feylesofan
fırsatcuyan
-firiban
fitnecuyan
-füruşan
fütüvvetmendan

gaddaran
gafilân
galiban
gammazan
garazkâran
garetgeran
gasıban
gavvasan
gayretkeşan
gazalân
gazanferan
gedayan
geysuvan
gıbtekeşan
giriftaran
gurbetzedegân
-gûyan
günahkâran
güzidegân

haberdaran
habiban
habidegân
habîran
habîsan
-hâhan
hâheran
hahişgeran
hainan
hakiman
hakşinasan
halâskâran
hâlisan
hamiyyetperveran
kâmuşan
haneberduşan
harabatiyan
harbcuyan
harikzedegân
hasretkeşan
hastegân
hasudan
hatiban
hayalperestan
hayırhâhan
hâyidegûyan
heccavan
hemrahan
herzugûyan
heveskâran
hezlgûyan
hidmetkâran
hikmetfüruşan
hilâfgiran
hilekâran
hiredmendan
hissedaran
hodpesendan
huban
hulûskâran
hurafeperestan
huşyaran
hükümdaran
hünermendan
hürmetkâran
hürriyetperveran

ibdakâran
ibretbinan

kadirşinasan
kâhinan
kâragâhan
-kâran
kârgüzaran
kasıdan
keremkâran
keşşafan
keştinişinan
kudsiyan
-küşayan

lâşehâran
lâübaliyan
lâyemutan
lehdaran
leîman
levendan
lihyedaran
lisanşinasan

maarifperveran
maceraperestan
mahbuban
mahduman
mahiyan
mahiran
mahmiyan
mahmûman
mahmuran
mahreman
mahruman
mahzunan
maktulân
makulân
marizan
masiyetkâran
mazluman
mazulân
meb'usn
meclûbân
meczuban
mededresan
melûfan
memlûkân
menfiyan
menhusan
mensuban
merdan
mestan
meşhuran
mimaran
misfiran
muabbiran
mualliman
muarızan
muavinan
muhafazakâran
muhakkikan
muharriran
muhtacan
muhtaran
muhtekiran
muinan
mukallidan
mukarriban

mukbilân
mukdiman
musavviran
muslihan
mûşikâfan
muteberan
mutedilân
muterizan
mutriban
muvafıkan
muzahiran
muztariban
mübadilân
mübarizan
mübtediyan
mücahidan
mücerreban
mücriman
müctehidan
müdafian
müdaviman
müddeiyan
müdebbiran
müdekkikan
müderrisan
müdiran
müessesan
müfessiran
müfettişan
müflisan
müfsidan
müftehiran
müfteriyan
mülâziman
mülheman
mülteciyan
mültemesan
mültezeman
mümeyyizan
müminan
münadiyan
münafıkan
münciyan

müecciman
münkadan
münkiran
müntesiban
münzeviyan
müraiyan
mürevvican
mürşidan
mürtekiban
mürteşiyan
müsabıkan
müsebbiban
müsrifan
müstagniyan
müstaidan
müsteciran
müstehikan
müşahidan
müşaviran
müşevvikan
müşiran
müştekiyan
müşteriyan
müteassıban
müteazzıman
mütebahhiran
mütecahilân
mütecasiran
mütecavizan
mütefekkiran
mütegalliban
mütehayyiran
mütehayyizan
mütehevviran
mütehevyican
mütekaidan
mütekebbiran
mütemarızan
mütemellikan
mütemerridan
müetemevvilân
müteneffizan
mütesallifan

müteşairan
mütevazıan
mütevekkilân
müvesvisan
müverrihan
müzevviran
müzniban

nabekâran
nabzaşinayan
nabzgiran
nadiman
naehlân
nafizan
nakkaşan
naman
namdaran
naşiran
natüvanan
nâzeninan
nazıran
nazifan
nazikân
nebiyan
neciban
-nevazan
nevcivanan
nevhageran
nevhevesan
nigehbanan
nihalân
nimetşinasan
-nişinan
-nuşan
nükteşanısan
nüteperdazun
-nüvisan

pakân
pâkûban
pâmalân
pazedegân
pederan

pelengân
-perdazan
perdeberendazan
perdebirunan
perendebazan
-perestan
peripeykeran
periruyan
periveşasan
periyan
-pervazan
-perveran
-perverdegân
-pesendan
pesendidegân
pesmandegân
pestan
peykân
peykeran
peyrevan
peyvestegân
pişdaran
pişvayan
piyadegân
puhtegân
pûşan
püseran

ragıban
rahiban
râiyan
râkiban
râsıdan
raviyan
refikan
rehberan
rehzenan
remmalân
resulân
reşidan

sabıkan
sadıkan

safan
safderan
sâfderunan
safsatagûyan
sagîran
sahiyan
sahiban
sahihan
sahtekâran
sairan
sakinan
sakitan
saliban
salifan
salikân
saliman
sâmitan
sarikan
sarrafan
sayyadan
sebatkâran
sebükmagzan
sebüksüvaran
sefilân
sefiran
serasimegân
serazadegân
serdaran
serefrazan
serkeşan
serseriyan
seyyahan
sihirbazan
silâhendazan
sipahan
sitemkâran
suhankâran
suhanperdazan
sulhperveran
süvariyan

şadgâman
şagirdan
şahan
şahidan
şaibedaran
şairan
şecian
şehlevendan
şehperan
şeriran
-şikâfan
-şikâran
şikemperveran
şikestegân
-şinasan
şinaveran
şiran
şubedebazan
tabiban
tafrafüruşan
tahsildaran
taiban
tairan
talâkatperdazan
talebkâran
taliban
tamakâran
tarafdaran
tarafgiran
tarihşinasan
teberdaran
tevabian
tıflân
tilmizan
timsalân
tişedaran
tufeyliyan
tüccaran
türşruyan
tüvanan

umurdidegân
üftadegân
ümmiyan
üstadan
vâizan
vâkıfan
valiyan
varestegân
varisan
vatanperveran
vazifehâran
vefakâran
vekilân
veznedaran

yâvegûyan
yaveran
yetiman

zâbitan
-zadegân
zahidan
zâhiran
zaifan
zairan
zaminan
zamiran
zaniyan
zarifan
-zedegân
zemimekâran
zimamdaran
ziyankâran

§ - âne

— Farsça nisbet edatı olup katıldığı kelimeyi zarflaştırır. Türkçe —ce ve —cesine ile karşılanır. Şahane (padişahca, kalenderane (kalenderce, kalendercesine).

abusane
acemperestane
acuzane
âdilâne
-âgâhane
ahendestane
ahendilâne
âkılâne
aleyhdarane
anudane
aşubane
ateşbazane
ateşdilâne
ateşzebanane
âzadeserane

bagıyane
basiretkârane
bedbinane
bedhahane
bedmestane
behadırane
beligane
beşuşane

bezlegûyane
bihudane
bikesane
bimagzane
bimarane
biraderane
bitabane
bitarafane

caduvane
cahilâne
calibane
camidane
cebbarane
cebînane
cefakârane
cellâdane
cemilekârane
cengâverane
cerrarane
cesurane
cidalcuyane
cihangirane
cinayetkârane
-cuyane
cündane
cür'etkârane

çakerane
çalâkâne
çarecuyane
çiredestane

dâderane
dâhiyane
dalâletkârane
danişmendane
dehakârane
denaetkârane
derbederane
dilâverane
dilbazane
dilberane
dilfiribane
dilhahane
dilirane
dilsuzane
dostane
duhterane
durbinane
durendişane
ebkemane
echelâne
ecîrane
eclâfane
elîmane
-endazane
esrarengizane
esrarkeşane
eşbehane
evbaşane
fa'alâne
faidemendane

fakîrane
fârigane
fasidane
fasihane
fassalâne
fâtihane
fatinane
fazılâne
feciane
fedakârane
feragatkârane
ferzendane
fesadcuyane
feylesofane
-firibane

gabavetkârane
gaddarane
gafilâne
gaibane
galibane
galizane
gamkinane
gammazane
garazkârane
garibane
gasıbane
gavvasane
gayrendişane
gayretkeşane
gayyurane
gazanferane
geddayane
gıbtakârane

habasetkârane
haberdarane
habisane
hadidane
hadnaşinasane
hafifmeşrebane
-hâhane
hâberane
hahişgerane
hainane
hakikatbinane
hakikatgûyane
hakimane
hâkimane
hakîrane
hakşinasane
halimane
hâlisane
halûkane
hamakatkârane
hamasetkârane
hamiyyetkârane
hâmûşane
hârisane
hasisane
hasmane
hasudane
haşînane
hatibane
hazikane
hemzebanane
heveskârane
hıyanetkârane
hicabaverane
hidmetkârane
hikmetfüruşane
hilekârane
hiredmendane
hirfetkârane
hodbinane
hodpesendane
hodserane
hud'akârane
hulûskârane
husumetkârane
huşyarane
hünermendane
hürmetkârane

ibdakârane
icazkârane
ifratkârane
ihtilâlkârane
ihtiraskârane
ihtiyatkârane
ikbalperestane
iltifatperverane
iltimaskârane
iltizamkârane
imsakkârane
inayetkârane
incilâkârane
incizabkârane
indiyane
infialkârane
insafkârane
intibahkârane
intikamcuyane
inzibatkârane
irfanperverane
irticakârane
istidadperverane
istifhamkârane

istifsarkârane
istignakârane
istigrabkârane
istihfafkârane
istihzakârane
istişhadkârane
istizahkârane
isyankârane
işvebazane
itaatkârane
itabkârane
ithamkârane
itidalkârane
itilâfkârane
itinakârane
itirafkârane
itirazkerâne
itizalkârane
itizarkârane
itminankârane
iz'ackârane
i'zazkârane

kadirşinasane
kahkariyane
kâmilâne
kârgüzarane
kâsirane
kâzibane
ketumane
kudemaperestane

lâkaydane
lehdarane
leîmane
lengâne
levendane
lûtfkârane

maalikârane
maarifperverane
maceraperestane
madeletkârane
magbutane
mağdurane
mağlûbane
magmumane
maharetkârane
mahasinperestane
mahmiyane
mahsudane
mahufane
mahviyane
makulâne
makûsane
malûlane
malûmatfütuşane
mânidarane
masiyetkârane
masruane
masumane
matuhane
mebhutane
melûlâne
meclûbane
meczubane
medidane
mefsedetkârane
mehibane
melûfane
mel'unane
memnunane
menfurane
merdudane
merdümgirizane
mergubane
meserretkârane
meshurane
mesrurane
meşgufane
meşkûrane
meşruane
meş'umane
metînane
meveddetkârane
mezelletkârane
mezemmetkârane
mezmumane
mihmanperverane
miskinane
mizacgirane
mollayane
muaccizane
muahazekârane
muannidane
mucidane
mucizekerâne
mudhikâne
mugayeretkârane
muğberane
mugfilâne
muhabbetkârane
muhadenetkârane
muhafazakârane
muhalâne
muhalefetkârane
muhannesane
muhişane
muhlisane
muhrikane
muhtekirane
mukarenetkârane
mukassiyane
mukavviyane
mukniane
muktesidane
musavvirane
musibane
muslihane
mutavaatkârane
mu'tekidane
mu.terifane
muterizane
mutiane
muttaridane
muvaffakatkârane
muzirrane
muzlimane
mübalagakârane
mübeşşirane
mücadelekârane
mücbirane
mücrimane
müctehidane
müctenibane
müdahanekârane
müddeiyane
müflisane
müessirane
müeddebane
müessifane
müfsidane
müftehirane
müfteriyane
müfterisane
mühmelâne
mükedderane
mülâtafakârane
mülâyemetkârane
mülâyimane
mülhemane
mültefitane
mültehibane
mültemesane
mültezemane
mülzemane
mümaresetkârane
mümaseletkârane
mümaşatkârane
müminane
mümsikâne
münaferetkârane
münafıkane
münbasıtane
müncemidane
müncezibane
münciyane
mündefiane
müneccimane
münfailâne
münferidane
münhezimane

mün'imane
münkadane
münkalibane
münkesirane
münkirane
müntekimane
münzeviyane
mürahikane
mürebbiyane
mürşidane
mürteciane
mürtekibane
mürteşiyane
mürüvvetmendane
müsaadekârane
müsabakatkârane
müsaafakârane
müsalemetkârane
müstakîlâne
müstakîmane
müsterihane
müşevvikane
müştehiyane
müteallimane
müteannidane
mütearrızane
müteazzımane
mütebahhirane
mütecasirane
mütecavizane
mütedehhisane
mütellimane
müteessifane
müteessirane
müteezziyane
mütefekkirane
mütefelsifane
mütefenninane
mütegafilâne
mütegayyirane
mütehakkimane
mütehassirane
mütehakkimane

müteheyyicane
mütelifane
mütemayilâne
mütemellikane
mütemerridane
mütemessikâne
mütenakızane
mütenasibane
mütenazırane
mütenebbihane
müteneffirane
mütenekkirane
müterakkiyane
müterekkibane
müteredditane
müterennimane
mütesallifane
müteselliyane
müteşekkirane
mütevahhişane
mütevazıane
mütevehhimane
müteyakkızane
-pezverane
mütezelzilâne
müttehidane
müvesvisane
müz'icane

nabekârane
naehlâne
nahifane
nahvetkârane
nakkadane
natukane
nazikâne
necibane
nedametkârane
nevhagerane
nevhevesane
nevmidane
nezihane
nihrirane ,

nikbinane
nimetşinasane
niyazmendane
nümayişkârane

pederane
pelengâne
perendebazane
-perestane
-perestarane
periyane
-perverane
-pesendane
peygamberane
-puşane

racihane
racilâne
rahîmane
râiyane
rakîbane
râkibane
râkidane
recülâne
rediane
rehakârane
rekikâne
reşkâverane
rezilâne

safacuyane
safderane
safderunane
safiyane
safşikenane
sahabetkârane
sahibkıranane
sahirane
sakinane
sakitane
salibane
salihane
salimane
samimane

sâmıtane
sanatkârane
saniane
sarihane
sarrafane
sayyadane
sebatkârane
sebükmağzane
sefahatperestane
sefergüzinane
sefilâne
sehharane
selimane
selisane
semahatkârane
sanatkârane
serazadane
serbestane
serdararane
serkeşane
serseriyane
serzenişkârane
sezâkârane
sezevarane
sınaatkârane
sihirbazane
sitayişkârane
sitemkârane
suhanperdazane
sulhperverane
sühuletkârane
şahane
şaibederane
şairane
şakavetkârane
şâtırane
şeametkârane
şecaatkârane
şeciane
şedidane
şefaatkârane
şefikane
şefkatkârane

şehîrane
şehlevendane
şehperane
şematetkârane
şemimane
şenaatkârane
şerifane
şerirane
şifabahşane
şikâfane
şikemperverane
şîrane
şivekârane
şubedebazane
şuhane
şumane
şübhedarane

taibane
tairane
talâkatperdazane
talebkârane
taltifkârane
tamakârane
tarafdarane
tarafgirane
tarizkârane
tasvibkârane
tatminkârane
tavassutkârane
tavizkârane
tavsifkârane
tazarruane
tazirane
taziyetkârane
tazizkârane
tealiperverane
tebaiyetkârane
tecavüzkârane
tecessüskârane
tecvizkârane
tellümane
telâtumkârane
telezzuzkârane
temeddühkârane
temerrüdane
temeshurane
terakkiperverâne
terbiyetkârane
tesamühkârane
teselliikârane
teveccühkârane
tev'emane
ukabane
uhuvvetkârane

ümmiyane
ünsiyetkârane
üstadane

vatanperverane
vazıhane
vazifeşinasane
vecdengizane
vefakârane
velûdane
vesatetkârane
vesayetkârane
vesiane

yavegûyane
ye'saverane
yekzebanane
yetimane

zâhirane
zahirbinane
zaifane
zarafetcuyane
zarifane
zebunane
zebunküşane
zelilâne
zenperestane
zevkaverane
ziyankârane

§ - at—

— Arapça çoğul ekidir. Müennes kelimelerle, masdarlar, sıfatlar. fiilimsilerden çoğu bununla çoğul şekle konmuştur. Nisbet masdarlarından birçok bilim adları meydana getirilmiştir.

ademiyyat
adediyyat
afakiyyat
akvamiyyat
alâimat
âliyat
aliyat
arabiyyat
arziyyat
avarızat
ayniyyat

bahiyyat
baharat
bakıyat
bedihiyyat
bediiyyat
berevat
beşeriyyat
beyanat

camidat
ceddat
cemadat
cem'iyyat
cemrat
cennat
cezaiyyat
cinayât

dahiyat
diniyyat
düyunat

eflâkiyyat

faciat
fahriyyat
faraziyyat
felekiyyat
felsefiyyat
fenniyyat
fiiliyyat
fikriyyat
fuhşiyyat
füruat

garaibat
garamiyyat
garbiyyat
gariziyyat
gayât

hâdisat
hafiyyat
hafriyyat

halkiyyat
haltıyyat
hamassiyat
harekât
harsiyyat
hasadat
hasılat
haşerat
hâtırat
havadisat
havalât
hayatiyyat
hayrat
hayvanat
hesabat
hevesat
hicviyyat
hidemat
hikâyat
hikemiyyat
himemat
hissiyyat
hitabiyyat
hukukiyyat
hulliyyat
hurafat
hurdevat
hususat
hususiyyat
hububat
hüsniyyat
hüzniyyat

ıdlaliyyat
ırkıyyat
ıslahat
ıstırabat
ıtriyyat
ıttılaat

iarat
iarat
ibadat

ibhamat
iblâgat
ibramat
ibtihacat
ibtizalât
iddiharat
ifhamat
iflâsat
ifragat
ifsadat
ifşaat
iftiraat
iftirakat
iftirasat
iglâkat
ihamat
isticlâbat
isticvabat
istidlâlât
istidracat
istifhamat
istifsarat
istifragat
istifraşat
istifsarat
istigasat
istigfarat
istigrabat
istigrakat
istihdafat
istihfafat
istihkakat
istihkarat
istihlâfat
istihlâlât
istihlâsat
istihmamat
istihsanat
istihzaat
istihzarat
istikmalât
istiiknahat
istikraat

istihrazat
istiksaat
istiksafat
istiktabat
isti'lâmat
istilzamat
istilzazat
istimaat
isti'marat
istimlâkât
istimzacat
istinfarat
istinkâfat
istinsahat
istintacat
istintakat
istirdadat
istirhamat
istirkabat
istîsalât
istisgarat
istiskalât
istismarat
istisnaat
istiş'arat
istişfaat
istişhadat
istişmamat
isti'tafat
istitalât
istizahat
istizanat
istizkârat
istizrafat
iş'arat
işhadat
işgalât
işhadat
işkâlât
işmamat
işrabat
işrakat
işmizazat

iştialât
iştibahat
iştibakât
iştidadat
iştigalât
iştikâat
iştikakat
iştiyakıyyat
iştimalât
iştiraat
iştirakât
iştirakiyyat
iştiyakat
italât
itarat
ithafat
ithamat
itibariyyat
i'tidadat
itidalât
i'tikâfat
i'tikâlât
i'tilâfat
itirafat
itirazat
itisafat
itiyadat
itizalât
itizarat
itlâfat
ittihadat
ittihazat
ittisaat
ivicacat
iz'acat
izafat
izahat
i'zazat

kabiliyyat
kademat
kadhiyyat
kadîmiyyat

kahriyyat
kanavat
kariat
kasabat
kat'iyyat
kavmiyyat
kazaiyyat
kelâmiyyat
kemalât
kemmiyyat
keramat
kerrat
keşfiyyat
kıt'at
kitabiyyat
kubhiyyat
kuvaniyyat
küfriyyat
külliyyat
küreviyyat
küsurat

lâğviyyat
ledünniyyat
lehviyyat
ledeat
levazımat
levendat
levsiyyat
lezzat
lisaniyyat
lûgaat

maaliyyat
maarıkât
saasiyyat
maasat
magsubat
mahfiyyat
mahiyyat
mahsubat
mahsusat
makduhat
manzumat
maraziyyat
masrufat
mefhumat
mekilât
meknuzat
meksubat
mekşufat
memlûkât
menhubat
mensiyyat
merbutat
mesubat
mensucat
merdudat
merhunat
mer'iyyat
merkûzat
mermiyyat
mersiyyat
mersusat
mesafat
mesalihat
mesrukat
meskûkât
mezkûrat
mezmumat
mezmurat
mikyasat
miyarat
muafiyat
muammiyyat
muarazat
muarefat
muhasedat
muhteriat
mukaddimat
mukatelât
mukavviyyat
mukayesat
muktebesat
muradat
murakabat
murassaat
musafahat
musammemat
musannaat
musarrahat
mübadelât
mücmelât
mücrimiyyat
müctehidat
müdafaat
müdahalât
müdarat
müddeayat
müdehharat
müdrikât
müeccelât
müessirat
müevvelât
mükaşefat
mükellefat
mükerrerat
mülevvesat
mülhemat
münakehat
münakasat
münakaşat
münazeat
münazarat
münebbihat
münhaniyyat
mürafaat
müsadifat
müsakkafat
müsamahat
müstemlekât
müstenidat
müsveddat
müşatemat
müşaverat
müştailât
müştehiyyat
mütalâat
mütalebat
müteaddidat
müteallikat
mütebakiyyat
mütenevviat
müteradifat
mütevaliyyat
mütevatirat
müvazat
müzayedat
müzeyyenat

nadirat
nakliyyat
nazarriyyat
nev'iyyat
niyazat
nizaat

racihat
rasadat
rayihat
rediat
desmiyyat
reşhat
rivayat
ruhiyyat
rübaiyyat
rûsubat
rüsumat

saât
sadakat
sademat
sadırat
safahat
sanihat
sarfiyyat
sathiyyat
savtiyyat
sehviyyat
sekenat
semmiyat

semerat
senedat
serhaddat
sevkıyyat
seyyarat
seyyiat
seyyidat
sıfât
sicillât
siyasiyyat
suubat
süfliyyat
sünbülât
sünuhat

şahikat
şahsiyyat
şaibat
şarkıyyat
şathiyyat
şayiat
şecerat
şekliyyat
şe'niyyat
şi'riyyat
şikâyât
şuaat
şüunat
şüyuat

taaddiyyat
taaffünat
taahhüdat
taallûkat
taallülât
taamiyyat
taammüdat
taamülât
taamülât
taarruzat
taaruzat
tâât
taazziyyat

tabakat
tabhiyyat
tâbirat
tab'iyyat
tabiiyyat
tacizat
tadilât
tafsilât
tagaddiyyat
taganniyyat
tagallübat
tagayyürat
taglitat
tagyirat
tahaccürat
tahaddüsat
tuhaffuzat
tahakukukat
tahakkümat
tahalliyyat
tahallûsat
tahallülat
tahammurat
tahammuzat
taharriyyat
taharrükât
tahassürat
tahassüsat
tahatturat
tahayyülât
tahayyürat
tahayyüzat
tahdidat
tahdişat
tahkikat
tahlifat
tahlilât
tahliliyyat
tahmidat
tahmilât
tahminat
tahnitat
tahribat

tahrikât
tahrirat
tahrişat
tahsilât
tahsisat
tahşidat
tahvilât
takallübat
takatturat
tekayyüdat
takbihat
takdirat
takdisat
takibat
taklibat
taklilat
takrirat
takrisat
taksimat
taksirat
takyidat
talibat
talimat
taltifat
tamamiyyat
tamikat
tamirat
tanzifat
tanzimat
tarassudat
tarifat
tarizat
tasaddiyat
tasallûtat
tasannuat
tasarrufat
tasavvurat
tasdiat
tasdikat
tashihat
tasmimat
tasniat
tasnifat

tasrifat
tasvirat
tatbikat
tatvilât
tavassutat
tavikat
tavizat
tavsifat
tahzizat
tayibat
tayyarat
tayyibat
tazallûmat
tazarruat
tazibat
tazimat
tazyikat
teahhurat
tebahhurat
tebcilât
tedbdilât
tebeddülât
teberruat
tebessümat
tebhirat
teb'idat
tebligat
tebrikât
tebşirat
tecavüzat
tecdidat
teceddüdat
ieceliyyat
tecemmuat
tecerrüdat
tecessüsat
techizat
tecridat
tecvizat
tedahülât
tedarikât
tedenniyyat
tedibat

tediyyat
tedkikat
tedrisat
teelümat
teemmülât
teessüfat
teessürat
tefahhusat
tefahurat
tefekkürat
teferrüat
tefessühat
tefe'ülât
tefevvühat
tefhimat
tefrişat
tefsirat
teftişat
tehacümat
tehalüfat
tehaşşüdat
tehdidat
tehevvürat
teheyyücat
tehyicat
tehzizat
tekâlifat
tekâmülât
tekâsüfat
tekâsülât
tekayyüdat
tekayyühat
tekdirat
tekellüfat
tekellümat
tekellümat
tekemmülât
tekerrüat
tekevvünat
tekidat
teklifat
tekrimat
telâffuzat

telâkkiyyat
telâtumat
telebbüsat
telefat
telehhüfat
televvünat
teleyyünat
telezzüzat
telhisat
telifat
tel'inat
telkinat
telmihat
telvinat
telvisat
telyinat
temaruzat
temayülât
temayüzat
temdidat
temeddühat
temellükât
temenniyyat
temerrüdat
temeshurat
temessükât
temettüat
temevvücat
temeyyüat
temhidat
teminat
temlikât
temrinat
temsilât
temyizat
tenakuzat
tenasuhat
tenasülât
tenavülât
tenbihat
tenebbühat
teneffürat
tenevvüat

tenkidat
tenkihat
tenkilât
tensibat
tensikat
tenvirat
tenzilât
terahhumat
terakkiyyat
terakkubat
terakümat
terciat
tercihat
tredifat
tereddiyat
tereddüdat
tereffuat
terekât
terekkübat
terennümat
teressübat
tereşşuhat
tergibat
terhibat
terkibat
tertibat
terzilât
tescilât
teselliyat
tesellümat
teselsülât
tesemmümat
teseyyübat
teshilât
tes'idat
tesirat
tesisat
teslihat
teslimat
tesriat
tesvidat
teşabühat
teşahhusat

teşbihat
teşciat
teşdidat
teşebbüsat
teşekkükât
teşekkürat
teşettütat
teşevvüşat
teşhisat
teşkilât
teşriat
teşrifat
teşrihat
teşvikat
teşvişat
tetebbsüat
tetimmat
tevakkiyat
tevarüdat
tevbihat
tevcihat
tevdiat
tevehhümat
tevellüdat
tevessüat
tevessülât
tevkifat
tvehidat
tevilât
tevkirat
tevlidat
tevziat
teyidat
tezahürat
tezayüdat
tezebzübat
tezekkürat
tezellülât
tezeyyünat
tezvirat
tezyidat
tezyifat
tezyilât

tezyinat	usuliyyat	vehmiyyat	zemzemat
tufeyliyyat		vilâdiyyat	zer'iyyat
tulûat	vacibat	vukuat	zerrat
türrehat	vahimat		zevcat
tüveycat	vâkıat	zahirat	zevkiyyat
	validat	zanniyyat	zimemat
ukubât	varidat	zarurat	zulümat
ulviyyat	vazıhat	zayiat	
umumiyyat	veliyyat	zemmiyat	

§ — en

— Arapça kelimelere katılarak zarflar meydana getirir.

âdeten	cemileten	fahriyyen	harben
ahden	cenuben	fennen	haricen
ahlâken	cevren	ferden	harsen
aileten	cezaen	fer'an	haseden
akvalen	cidden	fiilen	hasren
amîkan	cinsen	firaren	hassaten
ârızan	cirmen	füceten	haşven
aşıren	cismen		hataen
atıfeten	cümleten	gadren	havfen
		gafilen	hayâen
bahren	dahilen	gaiben	hayyen
barizen	def'aten	galiben	hebaen
batınan	derunen	garimen	hediyeten
bazan	devren	garazen	hicven
bedelen	dinen	garben	hilâfen
bedenen		garîken	hilkaten
berren	ecîren	gasben	hissen
beyanen	ecnasen	gayzen	hitaben
bidayeten	edeben	gıyaben	hududen
binaen	ef'alen		hukukan
bizaren	efraden	hacmen	hulâsaten
	elfazen	hafiyyen	hulkan
cebren	emelen	haizen	hükmen
cediden	eminen	hakikaten	hürmeten
cefaen	esiren	halen	
cehden	etvaren	halisen	ıdlâlen
cehlen	evsafen	hamilen	ıktidaen
cem'an	ezelen	habsen	ıktifaen

ırkan
ırzan
ıskaten
ıslahen
ıstıtraten
ıttılaen
ıttıraden
ızraren

iadeten
ianeten
iareten
ibcalen
ibdaeh
ıbkaen
iblâgan
ibtidaen
ibtizalen
ibzalen
icazen
icbaren
icmalen
içtihaden
idamen
idareten
idhalen
idraken
ifsaden
ifşaen
igbiraren
igfalen
igvaen
igzaben
ihaleten
ihdasen
ihraken
ihlâlen
ihracen
ihraken
ihrazen
ihsanen
ihsasen
ihtaren

ihtimalen
ihtiramen
ihtirazen
ihtisaren
ihtiyacen
ihtiyaten
ihzaren
ikmalen
ikramen
ikrazen
iktibasen
iktisaden
ilânen
ilâveten
ilhakan
ilmen
iltifaten
iltimasen
iltizamen
ilzamen
imaen
imtisalen
inaden
infazen
infiraden
inhirafen
intihaben
intiharen
intikalen
intizaren
inzibaten
irfanen
irticalen
irtikâben
is'afen
ismen
isticalen
istidlâlen
istifaen
istifsaren
istigraben
istihdafen
istihfafen

istihkaken
istihlâfen
istihracen
istihsalen
istihzaen
istikbalen
istimdaden
istimlâken
istinaden
istişhaden
istitraden
işhaden
işraben
iştikâen
iştikaken
iştiraken
ithafen
itibaren
itimaden
ivazan
izafeten
izahen
iz'anen
izharen
iznen

kabulen
kadîmen
kâffeten
kahren
kaideten
kaimen
kalben
kalen
kâmilen
kanunen
kariben
karzan
kasden
kat'iyyen
kaviyen
kayden
kerhen

kısasen
kıyamen
külliyyen

lâbisen
lâfzan
leffen
lisanen
lûtfen
lüzumen

maarifen
maaşen
magduren
maglûben
mahallen
mahbusen
mahcuben
mahduden
mahkûmen
mahlûlen
mahmulen
mahruren
mahrumen
mahsusen
mahzunen
mallen
makalen
makamen
makhuren
malen
mantıkan
masumen
matruden
mazlumen
maznunen
mazulen
mebsuten
meb'usen
mebzulen
mecburen
meccanen
mecmuan

mecruhen
medyunen
mekruhen
memzucen
menfuren
menkûben
menkulen
mercien
merhameten
merhunen
mesruren
meşreben
meşruan
mevhumen
mevkien
mevrusen
meyusen
meyyiten
mezunen
mikdaren
misafireten
mizacen
muaddelen
muaveneten
muayeneten
muhabbeten
muhacereten
muhakemeten
muhakkakan
muhtacen
muhtelifen
muhtemelen
muhterikan
mukabeleten
muktebesen
munfasılan
muntazıran
musaben
musahhahan
musirren
mutaden
mutedilen
mutekiden

muvakkaren
muvaşşahen
muvazaaten
muvazzafan
muvazzahan
mübadeleten
mücazaten
müdellelen
müeccelen
müftehiren
mükâfaten
mükemmelen
mülâzimen
mülken
mümtezicen
müntehiren
mürüvveten
müsavaten
müsteciren
müşareketen
müşavereten
mütenasiben
mütenazıran
müteneffiren
müteradifen
müteşekkiren
mütevatiren
mütevekkilen
müteverrimen
müteyemmenen
müvaceheten
müvaziyen
müzeyyelen

nadimen
nadiren
neferen
nefsen
nescen
neslen
neticeten
nev'an
nezaketen

nıfsen
nihanen
nisbeten
nizamen
nutkan
nûfusen

örfen

rabian
racihen
ragmen
rakiben
rasaden
rayicen
re'sen
resmen
rızaen
riayeten
rivayeten
ruhen

sabıkan
sahihen
salifen
salimen
sâlisen
sâniyen
sarahaten
sarihen
sefareten
sefiren
sehven
selben
serian
seviyyeten
seyren
sıhhaten
sıkleten
sırran
sıyayeten
silsileten
simaen

siyaseten
siyreten
sualen
sureten
süvaren

şahsen
şakulen
şarkan
şayian
şer'an
şerhen
şimalen
şümulen

taamülen
taannüden
taarruzan
taassuben
tab'an
tabiaten
tacizen
tadaden
tadilen
tafsilen
tagliten
tagyiren
tahakkümen
tahallülen
tahammülen
tahassüren
tahatturen
tahdisen
tahfifen
tahkikan
tahkimen
tahlilen
tahlisen
tahliten
tahmilen
tahminen
tahmisen
tahniten

tahrifen
tahriken
tahriren
tahsilen
tahsinen
tahvilen
tahziren
taiben
takbihen
takdimen
takdiren
takdisen
takiben
takliden
takriben
takriren
takrizen
taksimen
takyiden
tama'an
talikan
tamamen
tamikan
tamimen
tamiren
tanzimen
tanziren
tarifen
tarihen
tarizen
tasdien
tasdikan
tashihen
tasnifen
tasrifen
tasrihen
tasviben
tatbikan
tav'an
tavren
tavizen
tavzihen
ta'ziben

ta'zimen
ta'ziren
ta'zizen
tazminen
tebcilen
tedbilen
teb'iden
tebligan
tebriken
tebşiren
tebyizen
tecdiden
techilen
te'cilen
tecliden
tecriden
tecrimen
tecrübeten
tecvizen
tecziyeten
tedariken
tederrüsen
tedıben
tedkikan
tedricen
tedrisen
tedvinen
tedviren
teeddüben
tefhimen
tefrişen
tefsiren
teftişen
tehciren
tehdiden
tehevvüren
tehyicen
tehzizen
tekâsülen
tekaüden
tekdiren
tekiden
tekmilen

tekraren
teksifen
teksiren
tekziben
tel'inen
telmihen
temdiden
temhiren
te'minen
temliken
temsilen
temyizen
tenbihen
tenezzülen
tenkiden
tenkilen
tensiben
tenviren
tenzihen
tercihen
terdifen
terfien
terfihen
tergiben
terhiben
terhinen
terhisen
terkiben
terkımen
terkınen
tersimen
tertiben
tervicen
terzilen
tesadüfen
tesaviyen
tescilen
tesellümen
teselsülen
tesemmümen
teshilen
teshinen
teshiren

tes'iden
tesisen
teslimen
tesliyeten
tesmimen
tesrien
tesviden
teşbihen
teşcien
teşdiden
teşekküren
teşe'ümen
teşhiren
teşhisen
teşkilen
teşrien
teşrifen
teşrihen
teşrikan
teşvikan
tevarüsen
tevarüden
tevatüren
tevbihen
tevdien
tevekkülen
tevessülen
tevfikan
tevhiden
te'vilen
tevkıfen
tevkilen
tevsien
tevsikan
teyemmünen
te'yiden
tezellülen
tezkâren
tezvicen
tezviren
tezyiden
tezyifen
tezyilen

tezyinen		vehleten	zabten
tıyneten	vaciben	vehmen	zâhiren
ticareten	vâhiyen	vekâleten	zamimeten
tulen	vakfen	veraseten	zannen
	vakıen	vesayeten	zarureten
ufkıyyen	vakten	veznen	zaten
umkan	vâlihen	vicahen	zeylen
umumen	vasfen	vicdanen	zımnen
unfen	variden	vikayeten	zihnen
uryanen	vaz'an	vücuden	ziyadeten
usulen	vazıhan		zulmen
uzven	vechen	yeminen	zühulen
	vedaen	yesaren	
üslûben	vefaen	yetimen	

Not: Arapçada «harf-i cer» adı verilen öneklerle bulunan kelimeler —en yerine —in olarak okunur:

alâ rivayetin	an kasdin	bihasebin	min cihetin
an cehlin	bihakkın	lisebebin	

§ — eyn

Arapça ikilik ekidir. Katıldığı kelimeye iki anlamı verir:

âkideyn	dareyn	hükûmeteyn	sakeyn
ayneyn	devleteyn		
		kutbeyen	şeyheyn
ceddeyn			
cenaheyn	eveveyn	memleketeyn	zevceyn
cidaryn			zülkarneyn
cinseyn	haddyn	saffeyne	

§ — ha

Farsça çoğul ekidir; cansızları, eşyayı gösteren isimler bununla çoğul haline konulur. Osmanlıcada bu çoğul şekli pek kullanılmış değildir.

badeha		çeşmha	hâkha
buyha	câyha		
bâdha		dırahtha	jaleha

§ — î

— Farsçada « —ya—i masdariye» adı verilen —î sıfat veya bazı isimlerin sonuna katılır, «ism—i masdar» denilen isimler meydana getirir:

agâhî
-amuzi
-aşamî
ateşzebanî
-âverî

bahtiyarî
bedbahtî
bedbinî
bedmestî
bednamî
bendegî
beraberî
berbadî
berdî
-bestegî
bezlegûyî
biâramî
biçaregî
bidarî
bigânegî
bigünahî
bihudegî
bihuşî
bikararî
bikesî
bimarî
bitarafî
bîvayegî
bizarî
-busi
bürehnegi
büzürgi

çakerî
çarecuyî
-çinî
damengirî
danişgerî
danişmendî
destgirî
didebanî
dilâzarî
dilbazî
dilbestegî
dilgirî
dilsuzî
dilşadî
dûnî
dûrendişî
dûrî
dümdarî
dürûyî
düşnamî
düşvarî

-efşanî
-endazî
endişî
eşkbarî

fedakârî
fersudegî
ferzendî

garetgerî
gayrendişî
gayretkeşî
germî
-gûyî

-hahî
hemuşî
hemcinsî
hemdemî
hemnamî
hemrahî
hemzemanî
herzegûyî
hestî
heveskârî
heykeltraşî
hilekârî
hiredmendî
hodbinî
hodpesendî
hubî
hunî
hunrizî
huşyarî
hünermendî
hünerverî
hürmetkârî

kebudî
küstahî

lâgarî
lâkaydî
lengî

nabekârî
naçârî
naçizî
naehlî
nakesî
nalâhî
napakî
napuhtegî
nasazî
naşadî
natüvanî
nayabî
nevhevesî
nigehbanî
nikbinî
nüktedanî

pakî
pejmürdeğî
perestişkârî
-prevazî
-perverî
-pesendî
pesmandegî
pestî
peyvestegî
pîrî
pişdarî
-puşî
pürguyî
püserî

rastgûyî
rastî
rehzenî

sahibkıranî
sahtegî
serasimegî
serbestî
serdarî
serkeşî
süstî

şadkâmî
şâdî
şadmanî
şeydayî

vabestegî

yâvegûyî	yeksanî	zârî	zindedarrî
yekdili	yekzebanî	zebunî	ziştî
yeknesakî		zindegi	

§ — î (- iyye)

— Arapça kelimelerin sonlarına —î (ye harfi) katılarak «ism—i mensup» adı verilen sıfatlar yapılırdı. Böyle kelimeler, ilgi, ilişik gösterirler; bir **yerli olma, birinin olma, biriyle ilgisi bulunma** anlatırdı. Böyle kelimelerin uyum (mutabakat) için müennesleri yapılacağı zaman sonuna —e konur, fakat araya katılan kaynaştırma harfi iki (şeddeli) y olarak —iyye okunurdu. Türkçe söylenişte bu ikilik belli edilmez, yalnız aruz vezniyle yazılmış şiirlerde belli edilir.

Sonları sesli bir harfle biten kelimelerde —î, şekli —vî olurdu.

Böyle sıfatlardan birçoğu tamlamalar halinde kullanılırken tamlananları bırakılmış, kendileri isimler halinde onların yerini tutmuşlardır: (Nezaret—i umur—i), dahiliye, hariciye, harbiye (nezaretleri); (hukuk—i) medeniye (dersi); (emraz—i) hariciyye, nisaiyye ,akliyye, intaniye, asabiyye (koğuşları, klinikleri, dersleri). Çoğul şekli de, bilim adları yapmada kullanılmıştır (Bk. -At).

aczî	beytarî	cenînî	cürufî
ahşaî	bey'î	cerebî	cüzeyrî
akdî	beytî	cerrahî	
âlî	beyzî	cezmî	dafiavî
atufî	bezrî	cibalî	ref'i
arızavî	birsamî	cidalî	delkî
arzî	birtılî	cidarî	desamî
avamî	bünyevî	cihadî	devamî
ayanî	bürhânî	cevfî	dıbkî
azmî	bürkânî	cevrî	dimagî
		cevvî	didanî
bahsî	camiavî	ceyşî	duhanî
abaî	cebinî	cildî	duhulî
balgamî	cebrî	cismî	dumurî
basurî	cedelî	cumudî	dümmelî
bedenî	cehdî	curhavî	
berkî	cemadî	cümcümevî	efsanevî
beşerî	cem'anî	cümelî	elfî
beşirî	cemelî	cünudî	em'aî
bevlî	cenanî	cününî	enfî
beyanî	cenbî	cürmî	enmuzecî

esatirî
esedî

faciavî
fahzî
farzî
fasilevî
fekâhî
felcî
fenaî
feresî
fesadî
fevkî
feyfaî
fıddavî
fıkhî
fıkravî
fiskî
fuadî
fulâdî
fusulî
fülfülî
fülkî
fülsî
fünunî
füvakî

gabî
gabnî
ganemî
garamî
garabevî
garimî
gazalî
gazî
gıdaî
guddevî
gudedî
gulâmî
gunnevî
gurabî
gurrevî

habbî
habbevî
habelî
hablî
hacerî
hâcizî
hacmî
hacrî
haczî
haddî
hadekavî
hadesî
hadisevî
hadisî
hafaî
hafızavî
hailevî
haıtî
hakemî
halevî
halhalî
halibî
halisî
halkî
hâmızî
hancerevî
hanzalî
haracî
haramî
haresî
harfî
harharavî
harafî
harsi
harşefî
hasisavî
hassî
haşhaşî
haşişî
haşvî
hataî
hatıravî
hattî
havfî
havsalavî
hayli
haytî
hayyevî
hazefî
hazfî
hazikî
hazmî
hazzî
hecaî
hedebî
hevvamî
heyzavî
hezlî
hınzirî
hibrî
hicaî
hikâî
himarî
hirefî
hisalî
hitabî
hitamî
hitanî
huceyrî
hududî
hudusî
hufrevî
huleymî
hulfî
hulkî
hullî
hulûsî
hulyavî
hummaî
hurafevî
hurafî
husyevî
hutbevî
hututî
huvenî
hükmî
hüzalî

ırkî
ıslahî
ıstırarî
ıtrî

ibdaî
ibramî
ibtidaî
icabî
icmalî
icraî
ictihadî
idarî
idrakî
iftitahî
ihatavî
ihbarî
ihsaî
ihsasî
ihtilâcî
ihtilâlî
ihtimalî
ihtirakî
ihtiramî
ihtirasî
ihtirazî
ihtisasî
ihtiyarî
ihtiyatî
ihzarî
ikrarî
iktidarî
iktisadî
iktıtafi
ilâhî
ilcaî
ilhamî
ilmî
iltihabî
iltisakî
iltivaî
iltizamî
i'malî
imanî
imtiyazî

indî
indifaî
infialî
infilâkî
infiradî
inhilâlî
inhirafî
inhitatî
inkârî
inkılâbî
inkıyâdî
inkisarî
insiyakî
inşaî
intibahî
intihaî
intihalî
intikadî
intikalî
inzibatî
iradî
ircaî
irsalî
irsî
irtiaşî
irticaî
irticalî
irtikaî
irtisamî
islâmî
ismî
isnadî
istiabî
istiarevî
isticvabî
istidlâlî
istifhamî
istihalevî
istikbalî
istiklâlî
istikraî
istilâî
istimrarî
istintakî
istirhamî
istiskalî
istisnaî
istişarî
istitradî
istizkârî
işarî
iş'arî
işbaî
işgalî
işhadî
iştibahî
iştikâî
iştikakî
iştirakî
ithafî
ithamî
itibarî
itikadî
itikâlî
itilâfî
itirazî
itiyadî
ittifakî
ittihadî
izafî

kabilevî
kabulî
kademî
kademevî
kaderî
kadimî
karhavî
kaydî
kesrî
keşfî
kısmî
kfaî
kûhlî
küfrî
kümmelî
kürumî
küsufî
kütlevî

lâdinî
lâfzî
lâgvî
lâhkî
lâhmî
lebenî
lehvî
leyalî
leylî
lienaî
luabî
lûgavî
lübbî
lüzucî
lüzumî

maî
ma'dumî
magzî
mahrekî
mahremî
mahşerî
mahvî
mahzufî
makalî
makberî
malî
malikî
mansurî
masivaî
ma'şerî
matarî
mefkûrevî
mekânî
mektebî
mesanevî
meşimî
meşrutî
mizmarî
mu'cizevî
musevî
müşirî

nahiyevî
nassî
nesrî
nevmî
nesaî
nısfî
nidaî
rahmî
rabtî
rebiî
recaî
recmî
recülî
rediî
reevî
remadî
remzî
re'sî
ruhî
rüsubî
rüsumî
rüşdî

sadaî
sadrî
safhavî
safsatavî
sahraî
sahrevî
sakfî
salibî
samî
sar'avî
sarfî
sarrafî
sathî
savtî
saydî
sayfî

sebebî
seferî
sehabî
seherî
sevhî
selbî
senevî
serbestî
serirî
sermedî
sevdavi
seyfî
sıhhî
sıhrî
sınaî
sırrî
sihrî
silsilevî
sipahî
siyahî
siyasî
sulbî
sun'i
surî
süflî
sükûtî

şafii
şahmî
şahsî
şakulî
şarkî
şartî
şebekî
şehrî
şehvanî
şeklî
şemsî
şe'nî
şey'î
şeytanî
şifaî
şikakî
şikârî
şimalî
şitaî
şuaî
şuurî

taarruzî
tabii
tabiyevî
tadadî
tafsilî
tahaffuzî
tahammuzî
taharrükî
tahayyülî
tahfifî
tahkikî
tahlilî
tahminî
tahribî
tahrifî
tahrikî
tahrirî
tahsilî
tahsinî
takallûsî
takdirî
takibî
taklidî
taklilî
takribî
takrirî
takrizî
taksimî
takyidî
talebî
talimî
tamamî
tanzifî
tarifi
tarihî
tarizî
tasnifî
tasrifî
tatbikî
tavsifi
tayfî
tâyinî
tazirî
tecavüzî
tecrübî
tedafüî
tedfinî
tedibî
tedricî
tedrisî
teemmülî
teessürî
tefhimî
tefrikî
tefsirî
teftişî
teheyyücî
tehyicî
tehzibî
tekâlüfî
tekâmülî
tekâsüfî
tekâsülî
tekaüdî
takayyüdî
takdirî
tekellümî
tekevvünî
tekidî
tekrarî
tekrimî
teksifî
telâffuzî
telkinî
temasilî
temaşaî
temsilî
tenakuzî
tenasübî
tenasülî
tenazüri
tenkidî
tenkilî
tensibî
tensikî
terbiyevî
terennümî
teressübî
terhibî
terkibî
tertibi
teşhirî
teşriî
teşrihî
tevellüdî
tevilî
tezadî
ticarî
tufeylî
tulânî
türabî

ufkî
ukdevî
uknumî
ulûmî
umkî
umranî
umumî
unkî
unkudî
unsurî
usarevî
uyubî

ülûhî
ünsî
üsbuî
üsrübî
üsturevî
üzni

vakfî	vetedî	yevmî	zevkî
varakî	vicahî		zıllî
vasatî	vifakî	zahirî	zımnî
vasfî	vilâdî	zahrî	ziyaî
vaslî	vustaî	zaikavî	zihnî
vatanî	vücubî	zamanî	zikrî
vaz'î	vücudî	zariî	ziraî
vedaî		zatî	zücacî
vehmî	yeminî	zevalî	zührevî
veridî	yesarî	zevcî	zümrevî

§ — în (- un)

— Arapça çoğul ekidir, katıldığı sözleri çoğul yapar.

âbidîn	ganimîn	magşuşîn	mevcudîn
âcizîn	gasıbîn	mahbubîn	meyusîn
âhirun		mahcubîn	muahidîn
ahrarîn	habîrîn	mahkûmîn	muahizîn
akdemîn	hâdimîn	mahrumîn	muahharîn
akdemun	hatifîn	mahrurîn	muakidîn
ayyarîn	hâkimîn	mahsudîn	muannidîn
ayyaşîn	hânisîn	mahsurîn	muasırîn
	hazikîn	makhurîn	muavinîn
bayiîn		maklûbîn	mucidîn
bevvabîn	kâmilîn	marizîn	muhabirîn
	kaniîn	marufîn	muhalifîn
camiîn	kariîn	masruîn	muharibîn
carihîn	kasıdîn	masumîn	muhasırîn
cerrarîn	kâşifîn	matrudîn	muhasibîn
	kâtibîn	ma'tuhîn	muhbirîn
esatirîn	kâzibîn	mat'unîn	muhlisîn
esfelîn		mazulîn	muhtazırîn
	ma'dudîn	meclûbîn	muhtekirîn
fakıhîn	ma'dumîn	mecnunîn	muhtelisîn
failîn	madunîn	meddahîn	muhteriîn
farigîn	ma'fuvîn	memlûkîn	muhterisîn
fâtihîn	magbutîn	memurîn	muhterizîn
fâzılîn	magfurîn	menkubîn	mukallidîn
	maglûbîn	merdudîn	mukarribîn
gaalibîn	maglûlîn	merhumîn	mukavimîn
gafilîn	magmumîn	meshurîn	mukabilîn
gaibîn	magrurîn	meşhurîn	mukarririn

mukdimîn
mukniîa
mukrizîn
muktesidîn
muhtetifîn
munafıkîn
munsifîn
muntazırîn
murabıtîn
musavvirîn
muslihîn
mutaassıbîn
mutekidîn
mutemedîn
muterifîn
mut'imîn
mutribîn
muvafıkîn
muzahirîn
mübadilîn
mübahisîn
mücadilîn
mücalisîa
mücavirîn
mücehhizîn
mücellidîn
müctemiîn
müctenibîn
müdavimîn
müdebbirîn
müdrikîn
müellifîn
müfettişîn
müflisîn
müfritîa
müfsidîa

mükellefîn
mülâzimîn
mümessilîn
mümeyyizîn
münaziîn
müneccimîn
münhezimîn
mün'imîn
münkirîn
müntahirîn
müntekimîn
müntesibîn
mürahikîn
mürettibîn
mürevvicîn
mürşidîn
mürteciîn
mürtekibîn
müsabıkîn
müsebbibîn
müsevvidîn
müstagfirîn
müstahlisîn
müstasılîn
müstahzırîn
müstantikîn
müstercirîn
müstehlikîn
müstensihîn
müsteşrikîn
müşabikîn
müşahidîn
müşarikîn
müşatimîn
müşavirîn
müşevvikîn

müştakîn
müşteriîn
mütaahhidîn
mütaazzımîn
mütaliîn
mütebahhirîn
mütecahilîn
mütecasirîn
mütecessisîn
müteehhilîn
mütefekkirîn
mütefenninîn
mütegallibîn
mütahaccirîn
müteaccibîn
mütehassısîn
mütehassirrîn
mütehassisîn
mütehayyirîn
mütehayyizîn
mütekaidîn
mütekebbirîn
mütercimîn
mütesallifîn
mütesairîn
müteşebbisîn
müteşekkirîn
mütetebbiîn
mütevassıtîn
mütevekkilîn
müttefikîn
müverrihîn

nafiîn
nafizîn
nâsihîn

nasirîn
naşirîn
nâzımîn
nazırîn

ragibîn
râkibîn
râsıdîn
remmalîn
sabıkîn
sabikîn
sahabîn
sahihîn
sairîn
sakinîn
salihîn
salimîn
sarikîn
sayyadîn
seyyahîn
seyyidîn

şafiîn
şairîn
tâbiîn
tâirîn

vâizîn
vâkıfîn
vâlihîn
varisîn
vâsılîn
vazıîn

zairîn
zâminîn

Kısaltmalar

A.	Arapça
(Ana.)	Anatomi
(Arap. Gra.)	Arapça gramer
(As.)	Askerlik
(Ast.)	Astronomi
(Bağ.)	Bağlaç
(Bk.)	Bakınız
(Bot.)	Botanik
(Coğ.)	Coğrafya
(Cüm.)	Cümle
ç.	Çoğul
e.	Edat
(Eski)	Tanzimat'tan önce
(Ed.)	Edebiyat
(Ed. C.)	Edebiyat-ı cedide
(Eko.)	Ekonomi
F.	Farsça
(Fel.)	Felsefe
(Fi.)	Fizik
(Gra.)	Gramer
(Geo.)	Geometri
(He.)	Hekimlik
(Hu.)	Hukuk
İ.	İsim
(Kim.)	Kimya
(Man.)	Mantık
(Mat.)	Matematik
(Mec.)	Mecaz
(Ö. i.)	Özel isim
s.	Sıfat
(Tas.)	Tasavvuf
ü.	Ünlem
yy.	Yüzyıl
zf.	Zarf

(NOT: XIX. yy. Tanzimat sonrasını; XX. yy. 1908 ile 1923 arasını gösterir.)

A

a, â, Türkçede kullanılmış olan arap alfabesinin ilk harfi *elif;* yerine göre *a, e, i, u, ü,* okunurdu; yine o alfabenin ayın harfi de böyleydi. Onun için gerek *metli elif,* gerek *ayın* harfinin eliflileriyle, sert harflerle bulunanları *a* ve *â* olarak sıralanmıştır. Ebcet hesabında *elif* 1; *ayın* 70 tir.

â, *F. e.* «Ey!» anlamında ünlem edatıdır. *Âsâfa, canâ, daverâ, mutriba, şahâ, zahidâ.* Nazmında vezin zorundan olsun, şairin kendine söylenmesi gibi olsun, özel isimlerin sonuna gelir ve sesli ile bitenlerde *-yâ* şeklini alır. *Bakî'yâ, Galib'â, Nefi'yâ, Zati'yâ.*

â *F. e.* Aynı iki kelime veya başka başka iki kelime arasına gelerek kelime anlamını pekiştirir.

cuşâcuş	*lebâleb*
çekâçak	*malâmal*
demâdem	*keşâkeş*
dûrâdur	*nevânev*
fecâfevç	*nuşânuş*
girdâgird	*rengârenk*
gûnâgûn	*serâser*

âb, *F. i.* Ağustos ayı.

âb, *F. i.* 1. Su. 2. Sıvı. 3. Şarap. 4. Yağmur. 5. Kaynak, çeşme, kuyu. 6. Deniz, göl, büyük nehir. 7. Gözyaşı. 8. Özsu, besi suyu. 9. Döl suyu. 10. Şişe, billûr, sırça. 11. Buz. 12. Parlaklık, tazelik, canlılık. 13. Hoşluk, güzellik, 14. Cilâlılık, keskinlik. 15. Değerli süs taşlarının parlaklığı, suyu. 16. Ahlâk güzelliği. 17. Cevher. 18. Silâh. 19. Değer, şeref. 20. kısmet.

Âb-i abisleni, döl suyu; *- âteşin, - âteşnak, - âteşnümay, - âteşpare, - âteşrenk, - âteşsâ, - âteşsay,* 1. şarap, 2. kanlı göz yaşı. «Âbsın mânide amma âb-i âteşparesin.— Nef'i»; *- beka* (Bk. Abıhayat); *- beste,* 1. donmuş su, buz, 2. şişe, billûr; *- câri,* akar su : «Bâd-i seher mi Yarap ya nefha-i Mesiha - Ya feyz-i kalb-i ârif ya mevc-i âb-i câri.— Ziya Paşa»; *- cavidan* (Bk. Abıhayat) *- ciğer,* çok acı göz yaşı; «Âteşîn âb-i ciğer dideye gelsin dilden.— Sabri»; *- dehan,* ağız suyu, salya; *- engûr, 1.* üzüm suyu, 2. şarap : «Âb-i engûr hum içinde giderek bâde olur»; *- erguvani,* «Saki getir âb-i erguvani - Yaktı beni âteş-i civanî.— Ş. Galip»; *- füsürde,* 1. donmuş su, buz. 2. kılıç, hançer; *- hasret,* ümitsizlik, göz yaşı : «Âb-i hasret dökülür didelerimden her bâr.— Hayali»; *- hayat, - hayvan, - Hızr* (Bk. Abıhayat); *- hoşgüvar,* tatlı su : «Şarabı âb-i hoşgüvar, gıdası şîr ü şehd-i leziz.— Recaizade»; *- hufte,* 1. sakin su, 2. kılıç; *- işret* şarap; *- kebud,* Çin denizi; *- matar* yağmur suyu : «Neşv ü nema çemenlere âb-i matardandır.— Beliğ»; *- Meryem,* 1. arılık, temizlik, 2. üzüm şırası, şarap; *- muallâk,* 1. gök, 2. güzelin çenesi; *- revan,* 1. akar su, 2. Hayat; 3. (Tas.) Tarikat adamının yüreğindeki surekli ferah: «Sarir-i âb-i revan ü safir-i mürg-i çemen.— Fuzuli»; *- rez,* 1. üzüm suyu, 2. şarap; *- rûy* (Bk. Abıru»; *- şer,* şarap; *- tarab,* şarap : «Hane-i rindi yıkar âb-i tarab.— M. Naci»; *- tîg,* keskin kılıç : «Âteş-i şevkimdir âb-i tîgını tîz eyleyen.— Fehim»; *- zer,* 1. altın

suyu, 2. eritilmiş yaldızdan yapılma mürekkep, 3. safran, 4. altın renginde şarap :«Âb-i zerle yaz o şahın adını — Söyle bir kıssa-i eyyamını.— Sadettin»; *zindegâni,* (Bk. Abıhayat); - *zülâl,* 1. katıksız, berrak su, 2. Billûr, 3. ayna.

Âb ü dane, 1. yiyecek içecek, 2. kısmet; *âb ü gil,* balçıktan yaratılmış vücut, yaradılış : «Gönül derdini çekmeyen beden âb ü gildir»; *âb ü hâk,* su ile toprak, yurt, vatan; *âb ü hava,* su ile hava, iklim : «Âb ü hava olunca bir hâkten ne bitmez.— Hayalî»; *âb ü tâb,* 1. parlaklık, 2. hoşluk, 3. tazelik: «Âb ü tâb eksik değil şi'rinde ey Nef'i senin.— Nef'i»; «Görmekteyim o gülşeni kim gark-i âb ü tâb.— Fikret».

girdab	*simab*
gülâb	*sirab*
hoşab	*şadab*
mizab	*tizab*
serdab	*vişnab*
seylâb	*zehrab*

abâ, *A.* i. 1. Aba. Kalın, kaba kumaş, 2. Bu kumaştan yapılma bol, geniş üstlük 3. *(Mec.)* Dervişlik, şeyhlik, *Âl-i abâ, ashab-i âl-i abâ,* Muhammet peygambeirn üzerlerine abasını örttükleri Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin; *bende-i âl-i abâ,* Âl-i abâ taraflısı, onlara bağlı; *rind-i abâ beduş,* dünyada yalnız bir abası olan rint. «Rind-i abâ be-duş ü fakir-i revendeyiz.— Ruhi».

âba, *A. i.* [Eb. ç.] 1. Babalar, 2. Erkek cetler, 3. Küreler, dokuz felek, 4. Güneş ile ay da beraber olarak yedi gezegen. *Âba-i mâneviye,* morali idare eden kimseler, mürşitler, şeyhler, *-kinisaiye,* kilisenin ileri gelenleri, din üzerine eser yazmışlar anlamına gelen bu söz «Pères d'Eglise» karşılığı olarak (XX. yy.) kullanılmıştır; *-ulviye,* dokuz gök veya yedi gezegen; *âba vü ecdat,* Atalar, babalar ve dedeler. «Beşeriyyet nerede? Sulh-i umumî nerede — İtilâf etmiyor âba ile evlât henüz.— M. Naci».

a'bâ, *A. ç. i.* 1.Yükler, ağırlıklar. 2. Sorumluluklar, 3. Çift denk veya sandık. «İmam-i Hasan efendimiz dahi a'bâ-yi hilâfeti terk ederek.— Ragıp Pş.».

âbab, *A. i.* [Ebb ç.] Otlaklar, meralar.

ab'âb, *A. i.* Karnından lâkırdı söyliyen («Ventriloque» karşılığı. XX. yy.).

âbâd, *A. i.* [Ebed ç.] Tükenmez zamanlar, sonsuz gelecekler. *Ebed-ül-âbad,* hiçbir zaman, asla. «Birine bir kimse müptelâ olsa ebedülâbad onun işi onmaz.— Peçevi».

âbâd, *F. s.* Bayındır, şenlikli. «Bu dâr-i gamda viran olmayıp âbad olam dersen.— Süheyli».

-âbad, *F. s.* 1. Yer, 2. Şehir, 3. Çokluk, bolluk anlamlariyle tamlamalar yaplımada kullanır. *Gamabâd,* gamı çok yer, dünya; *harabâbâd,* çok viran, viranelik, dünya; *Haydarâbâd,* Hindistan'da bir şehir; *şemsâbâd,* bol güneşli yer. «Gerçi rifatteyim amma ki harab-âbadım — Ca'd-i menhus-i Zuhal mürg-i ser-i bâmımdır.— Fehim».

âbadan, *F. s.* Bayındır, şenlikli. «Cihan mamur ü âbadan halk oldu asude.— Hemdemi».

âbadani, *F. i.* Bayındırlık, şenlik. «Dünya bir harab-âbad viranedir ki mazhar-i âbadanide gözükür.— Sinan Pş.».

âbadî, *F. i.* Bayındırlık.

âbadi, *F. i.* Sarımtırak renkle cilâlı yazı kâğıdı. İran, Hint veya Çin'den geldiği için değeri fazlaydı.

Abadile, *A. i.* [Abdullah ç.] Aptullah adında olan kimseler, Muhammet Peygamber zamanında bu adda 220 kişi vardı. *Harb-ül -Abadile,* Aptullah adlı dört komutanın bulunduğu savaş.

abâpuş, *F. s.* [Abâ-puş] 1. Aba giyinen, 2. Derviş, 3. Fakir. «Andeliban-i çemen yine abâ-puş olsun.— Fehim».

âbar, *F. i.* Hesap defteri.

âbar, *A. i.* [Bi'r ç.] Su kuyuları. «Derecat-i muzlime-i tavali-i âdadan nümune olan âbarı kazdırıp.— Naima».

Abbas, *A. i.* «Sert, çatık yüzlü, arslan» anlamında da olan bu kelime özel isim olarak, Muhammet Peygamberin amcası ile Safevî soyundan iki İran şahının adlarıdır. *Âl-i Abbas,* Abbas soyu, hanedanı.

abbasî *A. s.* 1. Abbas'a ait, 2. (i.) Emevî'lerden sonra kurulan halifelik ve hükümet (750-1258). 3. İran şahı Abbas tarafından çıkarılan para.

abbasiyan, *F. i.* **abbasiyyun,** *A. i.* [Abbasî ç.] Abbasî halifeleri.

abd, *A. i.* 1. Tanrı yaratığı, 2. «Tanrı Kulu» anlamiyle Tanrı adlarından herhangi biriyle birleşik kelime halinde birçok adlar meydana getirilmiştir. *Abdullah, Abdurrahman, Abdülâziz, Abdülâtif, Abdülmecit. .3* Bu kelime dinden bahsedenler tarafından alçakgönüllülük veya karşısındakine aşırı bağlılık göstermek için *abd-i âciz, -ahkar, -kemine, -memlûk, -sadık* şekillerinde de kullanılmıştır. *Abd-i müştera,* para ile satın alınmış köle. «Abd-i âciz ne yapar Kaadir-i Mutlak sensin.— İzzet Molla». «Vüzera-yi selef bu makulelerden külli ihtiraz edip abd-i müştera kullanırlardı.— Koçi Bey» «Ab-i keminenin bu idi hep kabahati.— Ziya Pş.».

abdal, ebdal, *A. i.* (Arapça aslında ç. olan bu kelime Türkçede t. olarak kullanılır). 1. Evliyalar, erenler. 2. Tarikat adamı, 3. Gönlünü Tanrıya vermiş, dünya ile ilgisini kesmiş kimse, 4. Bön insan, aptal. «Bezm-i fenâ tekkesi abdalıyız — Anlıyamaz her biri halâtımız.— Zâti».

abdalân, *F. i.* [Abdal.] Abdallar (Bunlar 7, 40, 70 olarak sayılır). «Biz ol abdalân-i aşkız âlem-i mânide kim — Şehper-i Cibril ile mestur olur uryanımız.— Leskofçalı».

âbdan, *F. i.* [Âb-dan] 1. Su kabı, 2. Sidik kavuğu, 3. Göl.

âbdar, *F. i.* [Âb-dar] 1. Sulu, taze, 2. Parlak, hoş, 3. Keskin, zağlı. *Meyve-i âbdar,* sulu, taze yemiş; *şimşir-i âbdar,* keksin, zağlı kılıç, *şi'r-i âbdar,* hoş, lâtif şiir. «Ne kadar âbdardır şi'rin — Âb-i zerle yazılsa şayandır.— M. Naci». — «Tig-i sertiz-i âbdar-i Rüstem — Gülbün-efraz-i bustanımdır.— Riyazi».

abdendan, *F. i.* [Âb-dendan] Şaşkınlık. Zayıflık.

âbdest, *F. i.* [Âb-dest] 1. Aptes. Namaz için vücudun belli yerlerini yıkama, 2. El yıkama suyu, 3. Eli işe yatkın usta, sanatçı, 4. Hafif veya kalın bağırsakları boşaltma, 5. Paylama, azarlama.

âbdestan, abdestdan, *F. i.* [Âb-dest-dan] Su ibriği.

abdesthane, *F. i.* [Âb-dest-hane] Aptesane, ayakyolu.

abdiyyet, *A. i.* Kulluk, Tanrı Kul-

luğu. «Abdiyyetimi vasıtadır arza bu yoksa — Tevhidine lâyık söze kaadir miyim Allah.— Recaizade».

abede, *A. i.* [Âbid ç.] Tapanlar, ibadet edenler. *Abede-i evsan, Ebedet-ül-evsan,* puta tapanlar.

aberat, *A. i.* [Abre ç.] Göz yaşları.

abes, *A. i.* 1. Faydasız iş, 2. Boş, saçma şey.

abesiyyat, *A. i.* [Abes ç.] Boş, işe yaramaz şeyler.

âbgine, *F. i.* 1. Şişe, sırça, cam. 2. Sürahi, kadeh, 3. Ayna, 4. Gözyaşı, 5. Âşığın yüreği. «Âbgine içinde mey gibidir — Leb-i lâ'lin hayali dilde müdam.— Baki».

âbgir, *F. i.* [Âb-gir] Su birikintisi, çukur. «Abgir olur o gülşen gülü nilüfer olur — Feyz-i tesir-i ruh ü dide-i giryanımdan.— Fehim».

âbgûn, *F. s.* Su renginde, mavi. *Âbgûn kafes,* gök. «Âbgûndur künbed-i devvar rengi bilmezem.— Fuzuli».

abher, *A. i.* 1. Nergis, 2. Yasemin. 3. Zerrinkadeh çiçeği.

abherî, *A. s.* Nergis gibi. «Pürnem bu hava-yi abheride — Reng-i gül hiç olur mu peride.— Ş. Galip».

âbhiz, *F. i.* [Âb-hiz] 1. Dalga, 2. Kaynak, 3. Su yolu.

âbhor, âbhord, *F. i.* [Âb-hor, hord] 1. Kısmet, nasip. 2. Yiyecek ile içecek. 3. İçme kabı. 4. Kavun. 5. Su içme yeri.

«Âbhordu herkesin âlemde olmaz muttarit».

âbhorde, *F. s.* [Âb-horde] Su içen.

«Rüyada abhorde olan sîr olur mu hiç.— Beliğ».

âbıhayat, *F. i.* [Âb-i hayat] 1. Hayat suyu. İçeni ölmezliğe kavuşturan masal suyu. 2. Güzelin dudağı. (Ed.) Eski edebiyatın çok çok işlenmiş bir konusu, fazla kullanılmış bir mazmunudur. Bu sudan yalnız Hızır içebilmiştir. İskender-i Zülkarneyn bu suyu aramak için yola çıkmış ise de zulümat (Bk.) içinde kılavuzu Hızır'ı kaybederek isteğine varamamıştır. *Ayn, beka, çeşme, hayvan, Hızır, ma* kelimeleriyle yapılma eşanlamları çoktur. 3. (Tas.) Gerçek sevgi, Tanrı sevgisi. «Gün yüzünden utanıp âb-i hayat — Meskenin etti vera-yi zulümat.— Hakani».— «Ey Muhibbi yâr elinden bir kadeh nuş eyliyen — Hızr elinden ger olursa âb-i hayvan istemez. — Kanuni». — Olmıyan maye-i feyz-i ezeliden sîrab — Âb-i Hızır'ı yine Hızır olsa da rehber bulamaz.— Ragıp Pş.».— «Cû-yi adl ü himemi âb-i beka-yi ikbal.— Münif».

âbık, *A. s.* 1. Kaçak, kaçan. 2. Cıva. *Abd-i âbık,* sahibinden kaçan köle.

âbıru, *F. s.* [Âb-rû] 1. Yüz suyu. 2. Onur, şeref. «Kûyuna yer yer dökülmüş âbırular var idi.— Nedim».

âbî, *F. s.* 1. Su ile ilgili, suda yaşayan. 2. Gök mavisi. 3. Ayva. *Bürc-i âbi,* Hut (Balık) burcu. «Biri kemalât ile Nabi'dürür — Cümlesinin ruhleri âbidürür.— Nabi».

âbi *A. s.* [İba'dan] Çekinen, tiksinen, sakınan.

âbid, *A. s. i.* [İbadet'ten] 1. Tapan, ibadet eden. 2. Sofu. «Salih ü âbid ü hoş-hulk ü besîm.— Nabi».

abîd, *A. i.* [Abd ç.] Kullar. Köleler. «Asrımızda farkolunmaz

oldu ahrar ü abîd.— Ziya Pş.».

âbidane, *F. s. zf.* [Âbid-ane] Dine bağlı kimselere yakışır yolda.

âbidat, *A. i.* [Âbide ç.] Anıtlar. *Âbidat-i İslâmiyye*, İslâm medeniyeti anıtları, - *kadime*, ilkçağlardan, antikiteden kalma anıtlar.

âbide, *A. i. s.* [İbadet'ten] İbadete düşkün kadın.

âbîde, *A. i.* Arapçada «sürekli süren ve vahşi, yabanî, bilmece, anlaşılmaz kelime» anlamlarında olan bu kelime Türkçede (XIX. yy.) *anıt* anlamında kullanılmıştır.

âbidevî, *A. s.* Anıt gibi, anıtı andırır yolda. (Fransızca «monumental» karşılığı olarak kullanılmıştır.)

âbile, *F. i.* 1. Sivilce. 2. Su üzerindeki hava kabarcığı.

âbir, *A. s.* [Ubur'dan] Geçen, geçip giden.

abîr, *A. i.* Beyaz sandal, sümbül kökü, kırmızı gül, turunç ve iğde çiçekleri gibi kokulu maddelerin miskle karıştırılıp döğülmesinden yapılan ve eski zamanın en beğenilen kokusu.— «Dâmenin bâd-i saba eylese pür müşk ü abîr.— Nef'i».

âbirîn, *A. i.* [Âbir'den] Geçip gidenler. *Marîn ü âbirîn*, gelip geçenler.

âbisten, *F. s.* Gebe. *Âb-i abisteni* Döl suyu. «Abisten-i safa vü kederdir leyal hep — Gün doğmadan meşimei şebden neler doğar.— Rahmi».

âbişhor, *F. i.* 1. Yalak. 2. Su içilecek bardak. 3. Sıra tekneler. 4. Gündelik ekmek, rızık. «Harmeşreban-i âbişhor-i betalet olan.— Veysi».

âbkâr, *F. i.* [Âb-kâr] 1. Saka, sucu. 2. Şarap satan.

abkari, *A. s.* Yemen'in bilinmeyen bir yerinde olan ve cinlerin oturduğu sanılan Abkar şehrinin adından alınarak çok ustalıklı işlenmiş kumaşlara sıfat olmuştur; ince, çok güzel.

âbkeş, *F. i.* [Âb-keş] 1. Su çeken saka. 2. Süzgeç.

âbrah, *F. i.* [Âb-rah] Su yolu.

âbriz, *F. i.* [Âb-riz] 1. Ayakyolu, aptesane. 2. Çirkef ibriği. 3. (Havruz) Oturak. «Cümleden biri âbrizci Hüseyin çavuştur.— Naima».

âbsüvaran, *F. i. ç.* [Âb-süvar-an] Su veya şarap üzerindeki kabarcıklar.

âbşar, *F. i.* [Âb-şar] Su şarıltısı, çağıltı. «Dü-çeşm-i âbşarım pül gibi yollarda kalmıştır.— Nabi».

âbşinas, *F. i.* [Âb-şinas] 1. Sudan anlayan. Su yolcu. 2. Gemi kılavuzu.

âhtab, *F. i.* 1. Güneş. 2. Şarap. 3. Sarhoş.

âbtabe, *F. i.* 1. Su kovası, ibrik. 2. Güneş biçiminde yapılma mücevher.

âbnus, *F. i.* Abanoz.

abnusi, *F. s.* Abanozdan yapılmış, abanozla ilgili.

abre, *A. i.* Göz yaşı. (ç. *Aberat*).

abus, *A. s.* [Ubuset'ten] Hoş olmıyan, ekşi, çatık. *Abus-ül-vech, vech-i abus*, yüzü ekşi, çatık yüzlü, kem surat. «Lâzım değil inayet ehl-i tekebbürün — Bahş eyledim âtâsını vech-i abusuna.— Nahifi».

âbyar, *F. s.* [Âb-yar] Sulayan, sulayıcı.

abyarî, *F. i.* 1. Sulayıcılık 2. (Mec.) Yardım. *Âbyarî-i himmet*, himmet yardımı.

âc, *A. i.* Fildişi, bağa.

acaib, *A. i.* [Acibe ç.] Acayip, şa-

şılacak şeyler. *Acaib-i seb'a-i âlem,* dünyanın yedi tane şaşılacak şeyi.

acaibat, *A. i.* [Acaib ç.] 1. Acayip şeyler. 2. Yaratıkların olağanüstü bulunanlarını, normal olmayan acayipleri inceliyen bilgi. 3. Bu şekilde yaratıklar.

acaiz, *A. i.* [Acuz, acuze ç.] Kocakarılar. «Bazı acaiz ile irsal edip.— Sadettin».

âcal, *A. i.* [Ecel ç.] 1. Sonlar, bitimler. 2. Tabii olan yaşama sonları, ölümler. «Cem-i rical edip melâike-i âcal gibi kişver-i küffardan nehb-i ervah etmiye müsaraat ederler.— Sadettin».

acale, *A. i.* Bk. *İcale.*

acalet, *A. i.* Bk. *İcalet.*

acaleten, *A. zf.* (İcaleten, ucaleten olduğu halde Türkçede böyle kullanılır). Hemen, çabucak. «İpşir'in acaleten gelmiyeceği mütahakkak oldu.— Naima».

a'cam, *A. i.* [Acem ç.] Acemler. «Etti hüner-âveran-i a'cam — İhya-yi ulûm-i din-i islâm.— Ziya Pş.».

âcam, *A, i.* [Eceme ç.] Meşelikler. Sık ormanlıklar.

a'ceb, *A. i.* Daha veya pek, en çok şaşılacak. *A'ceb-ül acaib* şaşılacakların en şaşılacağı. «Atından yıkıp bende çektiklerinden a'ceb ü agrebi.— Naima»

aceb, *A. i.* Şaşma, şaşakalma. 2. Acaba. *Bü-l-aceb,* büyücü, talih, zaman. «Aceb âlem acep dem özge hengâm-i tarabzadır.— Sabri» — «Cevher-i can mı aceb cevher-i mina-yi adem?— Akif Pş.».

aceba, *A. zf.* Acaba.

acele, *A. i.* Bir şeyi çabuk yapmıya, bitirmeye çalışma. *Alel acele,* Bk. *El' aceltü mineş-şeytan,* acele şeytan işidir.

aceleten, *A. zf.* Acele ile, ivedilikle.

a'cem, *A. s.* 1. Arap olmıyan, araptan gayrı. 2. Arapçayı iyi söyliyemiyen. 3. İranlı.

acem, *A. i.* Arap olmıyan, arapça konuşmayanlar. 2. İranlılar. *Irak-i Acem* İran'ın kuzeyi ile Horasan. «Rum'da şöhret tutan şimdi Acem yalandır.— Hayali».

acemane, *F. s. zf.* Acemlere yakışırcasına. «Fahr-i acemaneden masundur — İbraz-i hakikat etmek ister.— M. Naci».

a'cemî *A. i.* Arap olmayan ve arapçayı iyi söylemiyen.

acemi, *A. i.* 1. Arap olmıyan, arabın gayrı 2. İranlı. 3. Bir işe başlayıp yeni öğrenmekte olan. 4. Yabancı. *Acemi oğlan,* yeniçeriliğe yeni alınanlar.

Acemistan, *F. i.* İran ülkesi.

acemiyan, *F. i.* 1. Acemiler. 2. Yeniçeri ocağına ilk girenler.

acemperesti, *F. i.* [Acem-peresti] İran sanat ve edebiyatı düşkünlüğü, taraflılığı. İran taklitçiliği. (XX. yy.). «Acemperesti-i Rum'un imale devrinde.— Beyatlı».

a'cez, *A. e.* [Âciz'den] Daha veya pek, en âciz, işe yaramaz.

aceze, *A. i.* [Âciz ç.] Düşkünler, gücsüzler. *Dar-ül-aceze,* Düşkünler evi (XX. yy.).

acib, *A. a.* [Aceb'den] Şaşkınlığa yol açan şey. Tuhaf, garip. *Acib-ül-kıyafe,* kılığı kıyafeti tuhaf. «Görürdü tozlu müşevveş acib rüyalar.— Fikret».

acibe, *A. i.* Şaşacak, şaşılacak şey. *Acibe-i hilkat,* normal olmıyan yaratık. «Hangi Harut olup acibe-nümum — Eylemiş kubbe-i semayı nigûn.— Fikret».

âcil, *A. s.* [Acele'den] 1. Acele, çabuk. 2. Şimdiki, hemen; evve-

li olmıyan. *şifa-yi âcil,* çabuk iyileşme.

âcil, *A. s.* [Ecel'den] Zamanı gelince yapılmıya bırakılmış, ertelenmiş.

âcilen, *A. zf.* 1. [Acele'den] Hemen, çabuk. 2. [Ecel'den] vakti gelince yapılmak üzere. «Sair mevaziden dahi bu veçh ile acilen cem' ve sıpaha ulûfe verdiler.— Naima».

acîn, *A. i.* Hamur kıvamında ilâç, macun.

acinî, *A. s.* [Acîn'den] Macun gibi, macun kıvamında.

aciniyyet, *A. i.* Macun halinde olma.

âcir, *A. s.* Bir şeyi icaraye, kiraya veren.

âcir, Bk. *Acür.*

âciz, *A. s.* [Acz'den] 1. Eli yetip gücü yetmez. 2. Beceriksiz. 3. Gevşek, şaşkın. 4. Zavallı, acınacak. *Âcizleri,* kendinden bahsederken kullanılan nezaket formülü. «Dirayet âciz aldatmak zarafettir yalan şimdi.— Ziya Pş.»

âcizan, *F. i.* [Âciz ç.] Âcizler. «Niçin? niçin? demede âcizan kalır muztar.— Recaizade».

âcizane, *F. s.* 1. Zavallı, alçakgönüllü. 2. Âcizce, alçakgönüllülükle.

âcizi, *F. i.* Âcizlik.

âcizî, *F. s.* Zavallı, alçakgönüllü kimseye ait. En çok, kendinden bahsederken kullanılır, ben.

acn, *A. i.* Macun yapma. Macun kıvamına getirme.

acube, ucube, *A. i.* Pek acayip, pek şaşılacak şey.

acul, *A. s. 1.* İçi dar. 2. Çok acele eden. «Esrar içinde aksediyor — Küçük, acul iki üç lem'a karşı sahilden.— Fikret».

aculâne, *F. zf.* Çabuk çabuk, aceleciye yakışır yolda.

acuz, acuze, *A. i.* Kocakarı. Huysuz, geçimsiz, büyücü karı. *Berd-el-acuz,* kocakarı soğuğu, Mart 10-16 arasında olur. «Gaze-i attar ile gelmez acuze intizam.— Ziya Pş.».

âcür, âcir, *A. i.* 1. Kerpiç. 2. Tuğla. «Kubbe binasiyçün hışt ü acür cem'ine mübaşirler gönderip.— Sadettin».

acz, *A. i.* Beceriksizlik, güç yetmeme. *İzhar-i acz,* beceriksizliği, gücsüzlüğü açığa vurma. «Hayır ne meskenetimden, ne acz ü ye'simden.— Fikret».

acz, *A. i.* 1. İnsan ve hayvanın gerisi, sağrısı. 2. (Ed.) Beytin son kelimesi. *Redd-ül-acz al-es-sadr,* bir beytin son kelimesinin aşağı beytin ilk kelimesi olarak tekrarlanması.

Âd, *A. i.* Çok eskiden Yemen taraflarında bulunan bir kavmin adı olup, Hud Peygamber bunları imana getiremediği için Tanrı tarafından yok edilmişlerdir. «Görmemiştir böyle bir tufan-i bâdi kavm-i Âd.— Fehim».

a'da, *A. i.* [Âdu ç.] 1. Düşmanlar, 2. Rakipler. «Ahibba şive-i yağmada mebhut eyler a'dayı.— Ragıp Pş.».

âdab, *A. i.* [Edeb ç.] 1. Göz önünde bulundurulması gerekli kurallar, yollar. 2. Görgü ve gelenekler. *Âdab-ı muaşeret,* görgü; *- munazara,* konuşma, tartışma kuralları; *-umumiye,* genel ahlâk kuralları; *âdab ü erkân,* Yol, iz, sıra saygı: *adab-ül-kadi,* şeriat mahkemelerinde kadıların tutacakları yol ve kural. «Âdab ile git ravza-i Ruhi'ye selâm et.— Ziya Pş.».

a'dad, *A. i.* [Aded ç.] Sayılar. «Bulmaz o tecelliyat gayet — A'dad nasıl bulur nihayet.— M.

Naci».

adalât, *A. i.* [Adele ç.] Kaslar.

adale, *A. i.* Üyeleri oynatan sinirli etler. Kas.

adalet, *A i.* Doğrudan ayrılmama, haktan yana olma. Hakkı yerine getirme ve hakkı gözetme.

adaletkâr, *F. s.* [Adalet-kâr] Adaletli, hakkı gözetir.

adaletpenah, *F. s.* [Adalet-penah] Adaletli.

adali, adaliyye, *A. s.* Kaslara ait, kaslarla ilgili.

adall, *A. s.* [Dalâl'den] Çok şaşkın, yoldan aykırı sapıtmış.

âdat, *A.* i. [Âdet ç.] Âdetler, alışkanlıklar.

adavet, *A. i.* 1. Düşmanlık. 2. Hınç, kin. *İzhar-i adavet,* düşmanlık gösterme.

add, *A. i.* 1. Sayı, sayma. 2. San - ma, tutma.

âde, *A. i.* «Âdet» kelimesinin arap kuralınca yapılan bileşmelerdeki şekli. *Alelâde, fevkalâde, harikulâde.* (Bk.).

aded, *A. i.* Sayı, rakam, tane. *A-ded-i âşarî,* ondalık sayı; - *ferd,* tam sayı; -*zevc,* çift sayı.

adeden, *A. zf.* Sayıca, sayı bakımından.

adedî, adediye, *A. s.* Miktar veya rakama ait. Sayılan şey. Sayısal, numaral.

a'del, *A. s.* [Âdil'den] Daha veya pek, en adaletli. *A'del-ül-adilin* (Âdillerin en adaletlisi) Tanrı.

Âdem, *A. i.* İlk yaratılan insan, insanların babası. Tanrı, bütün meleklere bu yaratığa secde etmelerini emretti. Şeytan'dan başka hepsi bu emri yerine getirdi. Şeytan bu davranışından sonra lânetlenerek Cennet'ten kovuldu. Tanrı ilk kadın olarak Havva'yı da yarattıktan sonra Âdem'le birlikte Cennet'e koyup, her şeyden faydalanmalarını yalnız buğday veya elma olduğu söylenen bir yiyeceğe yaklaşmamalarını buyurdu. Şeytan, Adem'i kandırmak istedi, fakat bunu başaramayınca Havva'ya bu yemişten yedirdi. Âdem ile Havva bunun üzerine Cennet'ten çıkarılıp yeryüzüne indirildiler. *Beni Âdem, Âdem oğulları,* insan. «Hesab-i rızkını kılmış temami-i beşerin — Henüz Âdem'e peyvend olmadan Havva.— Fuzuli».

âdem, *A. i.* Adam, insan. «Dehri arasan binde bir âdem bulamazsın — Âdem görünen harlaı âdem mi sanırsın.— Ziya Pş.».

adem, *A. i.* 1. Yokluk, olmama. *Diyar-ı adem,* yokluk ülkesi, ölüm. 2. Bu kelime bir çok arapça kelimelerle birlikte onları olumsuzlaştırarak tamlamalar meydana getirir. *Adem-i basiret,* basiretsizlik; - *dikkat,* dikkatsizlik; - *emniyet,* emniyetsizlik, - *ktidar,* gücü yetmezlik; - *imtizaç,* kaynaşmazlık; geçinememezlik; - *inkıta,* kesilmezlik; - *inzibat,* disiplinsizlik; -*istikrar,* bir halde durmazlık; - *iştiha,* iştahsızlık; - *itaat,* itaatsizlik; - *itilâf,* anlaşmazlık, uyuşmazlık; - *itimad,* güvensizlik; - *kifayet,* yetmezlik; - *liyakat,* liyakatsizlik; - *merkeziyyet,* bir merkezden değil, her büyük kurulun kendi kendini idaresi; - *mesuliyet,* sorumsuzluk, -*mevcudiyet* bulunmama, yokluk; - *mutabakat,* uymazlık, uyuşmazlık; - *muvafakat,* razı olmama; - *müsaade,* izinsizlik; darlık; - *müsavat,* eşitsizlik; - *nezafet,* pislik; - *riayet,* riayetsizlik, saygısızlık; saymama; - *sebat,* tutunmazlık, çabuk bıkma; - *tecavüz* saldırmazlık; - *tesir,*

tesirsizlik, aksine tesir. «Tarik-i ömrü gibi müntehi o yol ademe.— Fikret».

ademâbad, *F. i.* [Adem-âbad] Yokluk ülkesi. Ölüm. «Yârsız eylemedense ademâbada güzer.— Recaizade».

âdemi, *A. s.* İnsana mensup, insanla ilgili.

âdemi, *F. i.* İnsan. Bir kimseye yakın adam, hizmetkâr.

ademi, ademiyye, *A. s. i.* 1. Yoklukla ilgili, ahirete, ölüme dair. 2. (XIX. yy.) *nihilisme* sözü, «her itikadı çürüten fırka-i dalle» olarak bu kelime ile tercüme edilmiştir.

âdemiyan, *F. i.* [Âdemi ç.] İnsanlar, adalmar.

âdemiyyet, *F. i.* Adamlık. İnsansanlar, adamlar. «Behre-i âdemiyyet nidüğünden haberdar olmıyanlara.— Kâni».

adese, *A. i.* Mercek.

adesî, *A. s.* Mercekle ilgili, ona benzer.

âdet, *A. i.* Alışılmış şey. Olagelmiş, görenek. *Âdet-i ağnam, - belde,* koyun keçi vergisi; bir bölge veya şehirde yapılagelmekte olan şey; *âdetullah,* Tanrı hükmünün olagelip olagitmesi; *hilâf-i âdet,* alışkanlığın dışında. «Şairlerin mübalâğadır gerçi âdeti.— Ziya Pş.».

âdeta, âdeten, *A. zf.* 1. Her vakitki gibi. 2. Basbayağı. 3. Düzce.

adha, *A. i. ç.* Kurbanlar. *Îd-i adha,* Kurban bayramı.

âdi, *A. s.* [Âdet'ten] 1. Alışılmış olan her vakitki gibi. 2. Bayağı, aşağı.

adîd, adide, *A. s.* [Aded'den] Çok, birçok. *Defaat-i adîde,* birçok kereler; *emsal-i adide,* birçok benzerler; *sinîn-i adîde,* birçok yıllar.

âdil, âdile, *A. s.* [Adl'den] Adalet sahibi, hakkı hakeden. *Âmir-i âdil,* haksızlık etmiyen âmir; *hükûmet-i âdile,* bütün işleri doğrulukla yürütülen hükümet; *şahid-i âdil,* adalet üzere, yani doğru tanık.

adîl, *A. s.* [Adl'den] 1. Eş, denk. 2.Benzer, akran. *Bîadîl,* eşsiz. «Cihanda adîli adîmülvücud.— İzzet Molla».

âdilâne, *A.s.* ve *zf.* Adalet sahibi birine yakışır surette. Adaletle davranış.

adîm, *A.s.* [Adem'den] Yok olan, var olmıyan. *Adîm-ül-iktidar,* gücsüz; *adîm-ül-imkân,* imkânsız, örneksiz; *adîm-ül-vücud,* vücudu olmıyan. «Bîm ü kahriyle vücud-i sitem ü fitne adîm.— Nef'i».

âdiyat, *A. i.* [Âdiye ç.] Her vakit olan, olağan şeyler, alışılmış ve şaşılmıyacak işler. *Âdiyat-i umur,* günlük, ufak tefek, önemsiz işler.

âdiyen, *A. zf.* Bir üstünlük olmadan, her vakitki gibi.

âdiyet, *A. i.* Âdilik, bayağılık.

âdiyye, *A. i.* [Âdi n.] Alışılmış, bir üstünlüğü olmıyan. *Eyyam-i âdiyye,* bayram veya tatil günlerinden başka günler; *mahakim-i âdiye,* ceza mahkemelerinden gayrı mahkemeler.

adl, *A. i.* Adalet, âdillik, *Kâtib-i adl,* noter (XX. yy.).

adla, *A. i.* [Dılı ç.] 1. (Mat.) Kenarlar. 2. (Ana.) Eğeler. *Zu erbaat-ül-adlâ',* dörtgen; *zu kesirül-adla',* poligon.

adlî, adliye, *A. s.* 1. Adalet işlerine ait, onlarla ilgili. 2. Mahkeme ve dâva işlerine ait, onlarla ilgili. *Hata-yi adlî,* adalet yanlışı, yanlış hüküm; *umur-i adliyye,* adalet işleri; *Adlî,* II. Mah-

mut'un lâkabı.

adliyye, *A. i.* Mahkeme ve dâva işleri dairesi (XX. yy.). 2. Mahmut II. zamanında yirmi gümüş kuruş değerinde çıkarılmış altın para.

adlpenah, *F. s.* [Adl-penah] Adaletin sığındığı yer, kimse.

adn, *A. i.* Cennet. *Cennat-i adn,* cennet bahçeleri.

adras, *A. ç. i.* Azı dişleri.

adû, aduvv, *A. i.* Düşman. *Aduvv-i can,* can düşman. «Nihayet işte adû, işte harb.— Fikret».

adud, *A. i.* 1. Kol, pazı. 2. *(Mec.)* dayanacak yer, arka. *Adud-uddevle,* büyük devlet adamlarından bazılarına verilmiş lakap.

adudî, adudiyye, *A. s.* Pazı kemiği ile ilgili.

afaf, afafet, *A. i.* 1. Temiz olma. 2. Namus, 3. Günahtan veya kötülükten çekinme. «Zin-i perde-i afafındandır asude çü şem,. —Münif».

afaif *A. i.* [Afife ç.] Namuslu, temiz kadınlar. «Afaif-i hücre-i hilâfet ve siperde-i şerafetten.— Sadettin» .

âfak, *A. i.* [Ufk ç.] 1. Ufuklar 2. Bütün dünya, gözle görülen âlem.*(Enfüs* karşıdı).
(Ed. ce.) *Âfak-i hayatiyet, - ihsas, - ömr, - sabah, - şühud.*

âfakgir, *F. s.* [Âfak-gir] Ufukları tutmuş âleme yayılmış.
«Gûya ki o şafaklar şemşir-i himmetlerinin âfakgir olan şa'şaa-i nazar-rübasından yadigâr kalmıştır.— Kemal».

afakî, *A. s.* 1. Mekke'ye yalnız hac için gidip oturmıyan veya Mekke'den ayrılan kimse, yabancı. 2. Havayi, gereksiz, boş sözler, şeyler. 3. (XX. yy.) Fransızca *objectif* (nesnel) karşılığı olarak felsefe terimi.

afarit, *A. i.* [İfrit ç.] İfritler. Cin tayfasının korkunç takımından olanlar. «Afarit-i fesad ü fitne hep mahkûm-i fermandır.— Ziya Pş.».

âfât, *A. i.* [Âfet ç.] Büyük dertler, belâlar, musibetler.

âferide, *F. s.* Yaratık, yaratılmış. *Ferd-i âfride,* hiç kimse.

aferidkâr, *F. s., i.* [Aferid-kâr] Yaratan, yaratıcı.

âferin, *F. ü.* Aferin.
«Aferin ey rüzgârın şehsüvar-i safderi.— Nef'i».

-âferin, *F. s.* «Yaratan, meydana getiren» anlamlariyle, bileşikler yapılır. *Cihangirin,* dünyayı yaratan, Tanrı *mâniaferin* anlam, söz yaratıcı.

âferinende, *F. s.* Yaratan.

âferinhan, *F. s.* [Âferin-han] Aferin diyen, beğenen.

âferiniş, *F. i.* Yaratılış.

âfet, *A. i.* 1. Sakınılacak hal, belâ. 2. Çok güzel insan. *Âfet-i can,* çok güzel insan; *-devran,* zamanını kasıp kavuran (güzel).

âfetresan, *F. s.* [Âfet-resan] Belâ getiren dert çektiren. «Belki tufana dahi fetresandır giryemiz.— Fehif».

âfetzede, *F. s.* [Âfet-zede] Büyük belâya uğramış.

âfetzedegân, *F. i.* [Âfetzede ç.] Büyük bir belâya, su baskını,, yer sarsıntısı gibi büyük felâketlere uğramış kimseler.

aff, *A. i.* Bk. *Afv.*

afif, *A. s.* [İffet'ten] 1. Temiz, doğru, çekingen. 2. Namuslu.

afifane, *A. zf.* Temiz olarak, temizce.

afife, *A. s.* [Afif n.] Namuslu, temiz, saygıdeğer.

âfil, *A. s.* [Uful'eden] 1. Batan, sönen, 2. Kaybolan, görünmez

olan.

afiyet, *A. i. 1.* Hastalık veya sakatlığı olmamak. 2. Sağlık, sağlamlık. *İade-i afiyet*, hastalığı geçirme.

afs, *A. i.* Kekre.

âftab, *F. i.* 1. Güneş. 2. (Mec.) Güzel kimse, güzel parlak yüz. *Âftab-i âlemtâb*, dünyayı ısıtan güneş; *-iştihar*, pek ünlü olan büyük adam; *-Kureyşi*, Muhammet Peygamber.

aftabe, abtabe, *F. i.* Bk. *Âbtabe*. «Ya aks-i hüsnün ile oldu reşk-i çeşme-i mihr — Ya aftabla pür oldu aftabe-i dil.— Fehim».

âftabgir, *F. i.* [Âftab-gir] 1. Şemsiye. 2. Hafif çadır.

âftabî, *F. s.* Güneşe ait, güneşle ilgili.

âftabperest, *F. i.* [Âftab-perest]. 1. Güneşe tapan kimse. 2. Gün çiçeği. 3. Bukalemun.

âftabrû, *F. s.* [Âftab-ru] Güneş yüzlü, güzel.

aftabruh, *F. s.* [Âftab-ruh] Güneş yanaklı, güzel.

afv, *A. i.* Affetme, birinin suçunu bağışlama. 2. Özür dileme. 3. Çalışan birinin işine son verme. 4. Zorlamama. 5. (Huk.) Bir hükümlünün cezasını indirme veya bağışlama. «Bunda dahi aczimiz huveyda - Afv etti yine Cenab-i Mevlâ.— Ş. Galip».

aga, (Türkçe) Ağa. Eskiden büyük birçok insanların adlarına eklenen bu kelime ile fars kuralına uygun olarak tamlamalar yapılırdı; hattâ *agavat ve agayan* şeklinde arapça ve farsça edatlarla çoğulu da kullanılırdı.

âgaaz, âgaz, *F. i.* Başlama.

«Kafiye tenk oldu âgaaz-i dua etsem nola.— Nef'i».

agaaze, *F. i.* 1. Türkü söyliyenlerin başlangıç ahengi. 2. Şarkı başlangıcı.

«O hüsn-i savt ü suretle edip agaaze hanende.— Şerif».

agâh, ageh, *F. s.* Haberli, uyanık. *Dilgâh*, kalbi uyanık. «Yüz döndürüp andan dedim: Ey kavm olun agâh.— Ruhi». — «Binihayettir Hudanın dergehi — Artırır havfın bu babın agehi.— Abidi».

agâhan, *F. i.* [Âgâh ç.] Bilginler. «İmam-i din-penahan mürşid-i irşad-i agâhan.— Sabri».

agâhi, agehi, *F. i.* 1. Bilirlik 2. uyanıklık.

agani, egani, *F.* i. [Ugniyye ç.] Şarkılar, türküler. *Ugniyyet-ül-agani*, Süleyman Peygamberin kitabı. «Geh saz ü tarab gehi agani — Eyyam-i neşat idi zamanı.— Nabi».

agarr, egarr, *A. s.* [Gurre'den] 1. Pek parlak, beyaz. 2. Fazla gururlu (kimse). 3. Alnında ak uğur işareti olan at. *Agrar-ül-eyyam*, en sıcak gün.

agavat, [Aga-vat] Ağalar. (Arap çoğul kuralına uyularak yapılmıştır).

agayan, [Aga-yan] Ağalar. (Fars çoğul kuralına uyularak yapılmıştır).

agbiya, egbiya, *A. i.* [Gabi ç.] Akıl ve kavrayışı kıt olanlar, ahmaklar.

agdiye, agziye, *A. i.* [Gıda, gıza ç.] Besinler.

-agin, *F. s.* «Dolu, olmuş» anlamiyle bileşik kelimeler yapılır. *Meserretagin, müşkâgin, vahşegin*. «Biraz çiçek şu hazin kabr-i vahşet-agine.— Fikret».

agişte, *F. s.* Bulaşmış, bulanmış. *Agişte-i hun ü hâk*, kana toprağa bulanmış. *Agaşte, aguste* okunur. «Hâk-i zillete gönül her

gece agişte be-hûn — Çeşm-i sermestin ise hufte-i gülbister-i naz.— Fehim».

aglâk, *A. i.* [Galk ç.] 1. Kilitler. 2. Kapalı, kolay anlaşılmaz şeyler.

aglâl, *A. i.* [Gul ç.] Boyna takılan lâleler, zincirler. «Ol zindan-i tenk ü târda selâsil ü aglâl-i uruk ve âsab ile.— Nabi».

aglât, *A. i.* [Galat ç.] Yanlışlar.

aglâz, *A. s.* [Galiz'den] Çok kaba ve çirkin.

agleb, *A. s.* [Galib'den] En kuvvetli, en çok. *Agleb-i ihtimalât,* sanılanların en kuvvetlisi.

agna, *A. s.* [Gani'den] Pek zengin.

agnam, *A. i.* [Ganem ç.] Koyunlar, keçiler.

agniya, *A. i.* [Gani ç.] Zenginler.

agniye, *A. i.* [Gına ç.] Şarkılar. türküler, ilâhiler.

agrar, *A. s.* [Gır ç.] Tecrübesiz, kolay aldanır kimseler.

agras, *A. i.* [Gars ç.] Taze fidanlar, yeni ekilmiş ağaçlar.

agraz, *A. i.* [Garaz ç.] 1. Maksatlar. istekler, 2. Gizli kinler. *Agraz-i nefsaniyye,* özel düşmanlıklar, kötü istekler. «Sakın ikbal için eşhasa olma âlet-i agraz.— Ziya Pş.».

agreb, *A. s.* [Garib'den] Çok şaşılacak olan *agreb-ül-garaib,* şaşılacakların en şaşırtıcısı.

agribe, *A. i.* [Gurab ç.] Kargalar.

agsan, *A. i.* [Gusn ç.] Dallar. «Bir nihal-i şikeste agsan.—Fikret».

agşiye, *A. i.* [Gişa ç.] 1. Örtüler. 2. Muhafazalar.

agtiye, *A. ç. i.* Perdeler, örtüler. «Agtiye-i tevriye ve istirarâta çâk-efken oldukları halde.— Nabi».

aguş, *F. i.* 1. İki kolun açılmış çevresi; kucak. 2. (Mec.) Sığınılacak yer. *Aguşbeaguş,* kucak kucağa; *aguş-i mader,* ana kucağı; *deraguş, hem-ağuş.* Bk. (Ed. Ce.) *Aguş-i aşk, - bikarar, - dâvet, - fecr-i evvel, - hâk-i sevda, - iktirab, - itimad, - leyl-i târîk, - mevt, - pay, - ruhani, - sermediyyet, - şefkat, - ter, - vâdi, - zemin.*

agval, *A. i.* [Gul ç.] Guller.

agvar, *A. i.* [Gavr ç.] 1. Derinlikler, 2. Güçlükler.

agvas, *A. i.* [Gavs ç.] Gavsler, evliyalar.

agyar, *A. i.* [Gayr ç.] 1. Gayrılar, yabancılar. *Yar ü agyar,* dost, düşman. 2. Âşık olana göre, sevgilisiyle görüşen herkes, rekîpler.

agyer, *A. s.* [Gayret'ten] 1. Çok, aşırı gayretli. 2. Kıskanç.

ah, *F. i.* İç çekme, hayıflanma. *Ah ü enin, ah u vah, ah ü zar,* yazıklanma, inleyip sızlama, yanıp yakılma. «Güler, şakır, bağırır, ağlar, ah ü vah eyler.— Fikret».

ah, *A. i.* Erkek kardeş.

ahab, ehab, A. s. Bk. *Ehab.*

ahabiş, ehabiş, *A. ç. i.* Habeşiler.

âhâd, *A. i.* [ahad ç.] Birler, birden dokuza kadar sayılar. *Âhâd-i nâs,* halk, halkın aşağı, fıkara kısmı. «Vücud-i mülke efrad-i raiyyet cüz-i lâzımdır — Nasıl cem-i ulûfa nusrat-i âhâd lâzımsa.— Ziya Pş.».

ahad, ehad, *A. s.* 1. Bir. 2. Kişi kimse. *Yevm-i ahad,* pazar günü. *Ahad-ül-âhâd, ahad-ül-uhedeyn,* eşsiz, benzersiz, bir kimse, *bir ahad,* bir insan (bile). «Ahadsın, serir-i lâ-yezalide vahdaniyyetle maruf.— Sinan Pş.». — «Bir ahadın sem'ine vâsıl olmadı.— Sadettin».

ahadd, *A. s.* [Hadd'den] Pek keskin.

ahadis, *A. i.* [Hadis ç.] Hadisler.

ahadiyyet, *A. i.* Tanrının birliği. «Birdir dedi aşina-yi vahdet — Mevc-i ahadiyyet-i Ahmediyyet.— Ş. Galip».

ahadühüma, *A. n.* İkiden biri. «Meydan-i cevelânda ahadühüma ahere biddefaat.— Y. Kâmil Pş.».

ahakk, ehakk, *A. s.* Daha pek ziyade haklı, pek hak etmiş. «Harim-i barigâh-i Haksın — Sana merd-i Huda dense ahakksın.— Ziya Pş.».

ahali, ehali, *A. i.* [Ehl ç.] Bir yerde oturanlar, halk.

ahar, *F. i.* Elbise, kâğıt cilâlamak, parlatmak için kullanılan ak düzgün. «Defterdar ve Hasan Halifenin ten-i uryanları a-har-dade-i hûn avihte ve sernigûn.— Naima».

âhar, aher, *A. s.* Başka, diğer. *Bahs-i âhar,* başka konu; *tâbir-i âharla,* başka bir deyimle; *vakt-i âhar,* başka zaman.

ahasin, ehasin, *A. s.* [Ahsen ç.] Çok güzel olan şeyler.

ahass, ehass, *A. s.* Pek, en hasis, bayağı. «Kendisini belki behayimden ve taş ve topraktan ahass ü edna bile.— Fuzuli».

ahass, ehass, *A. s.* [Hass'tan] 1. Başlıca. 2. Pek özel. 3. En yakın.

ahavat, ahvat, *A. i.* [Uh ç.] 1. Kız kardeşler. 2. Kadın yoldaşlar. 3. Nazirler, benzerler.

ahbab, *A. i.* [Habib ç.] Sevilen dostlar. «Şarabı neyliyeyim ahbab meşrebimce değil.— Avni».

ahbar, *A. i.* [Hiber ç.] 1. Bilginler. 2. İsrail oğulları bilginleri, öğretmenleri, 3. Mürekkepler.

ahbar, *A. i.* [Haber ç.] 1. Haberler. 2. Hikâyeler. 3. Tarihler.

ahbel, *A. i.* Deli, divane.

ahbes, *A. s.* Çok kötü, pek fena.

ahbiye, *A. i.* [Hiba ç.] Kıldan çadırlar.

ahcaf, ihcaf, *A. i.* Eksiklik, noksanlık. «Ve girive-i gadr ü ahcaftan çıkmayıp tarik-i mehya-i insafa girmedi.— Okçuzade».

ahcal, *A. i.* [Hacl ç.] 1. Topuklar. 2. Zincirler.

ahcar, *A. i.* [Hacer ç.] Taşlar. Kayalar. «Bir aks-i mülevvendir anınçün — Arzın bana ahcar ü nebatı.— A. Haşim».

ahd, *A. i.* 1. Bir işi üstüne alıp söz verme. 2. Ant, yemin. 3. Sözleşme, antlaşma. 4. Zaman, devir. 5. Bir hükümdarın zamanı. 6. Beni İsrail'in kutsal kitapları; *Ahd-i Atik,* Tevrat; - *Cedit,* İncil, - *karip,* yakın zaman; evvelki zaman; *ahd ü peymen,* ant, yemin, *karip-ül-ahd,* yakın zamanda; *nakz-i ahd,* yemini, sözleşmeyi bozma. (ç. Uhud).

ahdar, azhar, *A. s.* Yeşil. *Bahr-i Ahdar, (Azhar),* Arap coğrafyacılarının Pasifik ve arasıra Akdeniz için kullandıkları ad.

ahdas, *A. i.* [Hades ç.] 1. Yeniden olan şeyler. 2. Gençler. 3. Olaylar. 4. Fenalıklar.

ahdeb, *A. s.* Kambur.

ahdebiyyet, *A. i.* Kamburluk.

ahdi, *A. s.* Sözleşme veya antlaşmaya ait, onunla ilgili.

ahdname, *F. i.* [Ahd-name] 1. Antlaşma kâğıdı, 2. Bir antlaşmanın iki tarafça imzalanmış kâğıdı.

ahek, *F. i.* Kireç. «Geç ü ahek ve sair havayic bu vech üzre cem olunup.— Sadettin».

ahendest, *F. s.* [Ahen-dest] Demir el. Eli demir gibi olan.

ahen, *F. i.* 1. Demir. 2. Sert, ka-

tı. 3. Acımaz. «Penbeden nerm idi Davud'un elinde ahen.— İzzet Molla». — «Duyulur kaar-i beyanında sada-yi ahen.— Fikret».

ahendil, *F. s.* [Ahen-dil] Demir yürekli, acımaz.
«Boyacı Hasan ki bir çapük-dest ü ahen-dil herif idi.— Naima».

ahnger, *F. i.* [Ahen-ger] Demirci. «Diledi ki Gâve-i ahengerin hali gibi sahib-zuhur olup...— Naima».

ahengerî, *F. i.* Demircilik.

ahenin, *F. s. i.* Demirden, 2. (Mec.) Pek sağlam. «Yapıldı himmetiyle harb için çok ahenin keşti — Ki her bir kıtası bir kale-i pulâd-bünyaddır.— Ziya Pş.» — «Bir ahenin siper gibi örter semamızı.— Fikret».

ahenk, aheng, *F. i.* 1. Seslerin düzgün oluşu. 2. Müzik aletleri arasındaki ses uygunluğu, 3. Eğlence, çalıp çağırma. 4. Düzgünlük, uygunluk, uyarlık. 5. İstek, başlama.
(Ed. Ce.) *Aheng-i bahr-i mevceneüma, - hayat, - nihan, - pürzilâl, - sürur, - tabiat.*

ahenkdar, *F. s.* [Ahenk-dar] Ahenkli, uygun.

ahenpuş, *F. s.* [Ahen-puş] Demir kuşanmış. «Tertib-i cüyuş-i ahenpuş edip.— Veysi».

ahenrüba *F. i.* [Ahen-rüba] Mıknatıs.

aheste, *F. s.* Yavaş, ağır.
«Erişir menzil-i maksuduna aheste giden.— Hatemi».

ahesteği, *F. i.* Yavaşlık, ağırlık.

ahesterev, *F. s.* [Aheste-rev] Acelesiz giden, yavaş yavaş yürüyen.

ahfa, *A. s.* [Hafi'den] Pek gizli.

ahfad, *A. i.* [Hafid ç.] Torunlar. «Yaşardı belki onun gölgesinde ahfadın.— Fikret».

ahfeş, *A. i.* «Gece veya karanlıkta daha iyi gören insanı» niteliyen bir kelime, kimsesizlikten dersini keçisinin karşısında okuyan Ahfeş dolayısiyle Türkçeye geçmiştir.

ahger, anker, *F. i.* Ateşli kor, kızıl ateş.

ahibba, ehibba, *A. i.* [Habib ç.] Dostlar, lanıdıklar. «Olunca bahtımın nahsi hüveyda — Ahibba sandığım hep oldu a'da' — Ziya Pş.».

ahillâ, ehillâ, *A. i.* [Halil ç.] Sadık dostlar; seçilmiş, beğenilmiş kimseler.

âhir, *A. s.* Son sonraki *Âhir nefes,* son nefes; *âhir-ül-emir,* sonunda, nihayet; *Âhir zaman,* son zaman (Dünyanın son zamanı). «Eyledin zülfün gibi âhir perişan halimi — Ruhi.» — «Deva-yi atıfeti erdi âhir Eyyub'e —Feraş-i hicrde kalmıştı bunca yıl bimar.— Ziya Pş.».

ahir, *A. s.* En son, en sonraki. *İş'ar-i ahir,* sonra yapılacak bildirme; *kurun-i ahir,* son zamanlar.

âhirbîn, *F. s.* [Âhir-bin] Her şeyin sonunu gözünün önüne getiren.

ahîren, *A. zf.* En sonra. Şimdiden biraz önce. Son zamanda.

ahiret, *A. i.* Öbür dünya, ahret.

âhirîn, *A. i.* [Âhir ç.] Sonrakiler.

âhiz, *A. s.* [Ahz'den] Alan, alıcı.

ahize, *A. i.* [Ahz'den] (Fiz.) Almaç.

ahkab, *A. ç. i.* Uzun zamanlar.

ahkad, *A. i.* [Hıkd ç.] Kinler garazler.

ahkaf, *A. ç. i.* Kum tepeleri.

ahkâm, *A. i.* [Hükm ç.] 1. Emirler, buyruklar, 2. Kanunlar.

3. Yıldızlardan ve başka görüntülerden çıkarılan mânalar. «Cümle memalik-i Mahrusede olan balyosları hapsolunmaya ahkâm gönderildi.— Naima». — «İlm-i ahkâma vâkıf ise kıranat ve tahvil-i sinîn ve küsufat ve sair— ahkâm-ı tavaliin usul-i fen üzre ahkâmını zaptedip.— Naima».

ahkar, *A. s.* [Hakîr'den] çok, pek âciz, önemsiz, küçük. «Âdetin olsa tevazu ehl-i kibr ü nahvetin — Bezmine varsan olursun her nazarda ahkarı.— Münif».

ahkem, *A. s.* [Hükm'den] pek çok hükümlü, en kuvvetli. *Ahkem-ül-hâkimîn,* Tanrı.

ahker, ahger, *F. i.* Ateşli, kor, kızıl ateş. «Düşerdi ruhuma her ayrılışta bir ahker.— Fikret».

ahlâ, *A. s.* [Hulv'den] En çok, pek tatlı. *Ahlâ min-el-asel,* Baldan daha tatlı. «Kelâm-i şehd-âmizleri ahlâ min-el-asel idi.— Sadettin».

ahlâb *A. i.* [Hilb ç.] Kuş pençeleri.

ahlâf, *A. i.* [Half, hilf ç.] Antlar, Yeminler. «Ahd ü peyman ve cadde-i muvafakatten inhiraf etmemek üzre ahlâf ü eyman edip.— Raşit».

ahlâf, *A. i.* [Halef ç.] Bizden sonra gelecek olanlar. «Ayrıldı bizimle çünki eslâf— Varsın bizi de ayırsın ahlâf.— Ziya Pş.».

ahlâk, *A. i.* [Hulk ç.] İnsanın yaratılıştan veya sonra eğitimle kazandığı ruh ve kalb halleri, huylar. *Ahlâk-i hamide,* beğenilecek ahlâk nitelikleri; *- hasene* güzel huylar; *- redie,* kötü ahlâk nitelikleri. *İlm-i ahlâk,* ahlâk bilgisi, ahlâk felsefesi, etika.

ahlâki, *A. s.* Ahlâkla ilgili, ahlâk bilgisine ait. *Gayr-i ahlâki,* ahlâksızca, *lâahlâki,* ahlâk-dışı.

ahlâkiyyat, *A. i.* Ahlâk ile ilgili konular.

ahlâkiyyun, *A. i.* Ahlâkçılar, ahlâka dair kitap yazmış, fikir söylemiş olanlar.

ahlâm, *A. i.* [Hülm ç.] Rüyalar. *Azgas-i ahlâm* yahut *Azgas ü ahlâm,* Rüya karışıklıkları, karışık rüyalar. Düş azması. «Kör olur mahasal o kimse k'ola sana adû — Ger hirasınla reva görmese a'da ahlâm.— Ziya Pş.» — «Gösterdiğin ahlâm-ı şagaf muğfil ü müskir.— Fikret».

ahlât, *A. i* [Hılt ç.] Eski hekimliğin insan bedeninde var saydığı elemanlar. *Ahlat-i erbaa,* dem (kan), balgam, sevda, safra, *ahlât-i fâside,* dört maddeden bazılarında olan bozukluk; *ahlât-i mahmude,* bunların normal oluşu.

ahlef, *A. s.* Solak (adam).

ahmâ, *A. s.* [Hamiyet'ten] Çok hamiyetli.

ahmak, *A. s.* [Humk'tan] Akılsız, budala, kalın kafalı.

ahmal, *A. i.* [Haml, himl ç.] Yükler, ağır şeyler, ağırlık. *Ahmal ü askaal,* ağır yükler.

ahmed, *A.s.* Övülmiye ziyade lâyık, beğenilmiş. Özel isim olarak *Ahmed,* Muhammed peygamberin adlarındandır.

ahmer, *A. s.* Kırmızı, kızıl, *Bahr-i Ahmer,* Kızıldeniz, *Hilâl-i Ahmer,* Kızılay; *mevt-i ahmer,* kan dökerek ölme.

ahna', *A. s.* Karışık işler.

ahnef, *A. s.* Ayakları çarpık olan.

ahra, *A. s.* Daha, pek, en uygun, lâyık. «Bir heykel-i tahassür dense olurdu ahra.— Recaizade».

ahram, *A. i.* [Haram, harim ç.] 1. Kutsal, özel yerler, topraklar. 2. Kadın daireleri. 3. Kadınlar.

ahrar, *A. s.* [Hür ç.] Köle ve essir olmıyanlar. «Bir vatan, bir hak tanır ahrarız; aslan canlıyız.— Fikret».

ahrarane, *F. s. zf.* Hür olana yakışır yolda, serbestçe.

ahsâ, *A. i.* Kumu, taşı, çok yer.

ahsas, *A. i.* [His ç.] Hisler, duygular.

ahsen, *A. i.* [Hasen'den] Çok, pek, en güzel, yakışıklı. *Ahsen-i vech-i şebeh*, (Ed.) benzetme yönlerinden en uygunu, en güzeli; *Ahsen-ül-halikîn*, yaratıcıların en yakışıklısı, en güzeli, Tanrı; *ahsen-üt-takvim, ahsen-i takvim*, en yakışıklı surette; *ahsen-ül-kısas*, hikâyelerin en güzeli, Yusuf ile Züleyha kıssası.

ahşa', *A. i. ç. 1.* Canlıların göğüs ve bağır bölgesi içinde bulunanlar; bağırsak . 2. Yanlar, bölgeler.

ahşab, *A. i.* [Haşeb ç.] 1. Ağacın odun kısımları. 2. Kereste. Tahta ağaç.

ahtâb, *A. i.* [Hatab ç.] Odunlar.

ahtâr, *A. i.* [Hatar ç.] Tehlikeler.

ahter, *F. i.* 1. Yıldız. 2. (Mec.) Talih, baht. *Ahter-i dünbaledar*, kuyruklu yıldız; *ahter-şinas*, müneccim, astrolog, *ahterşümar*, yıldız sayan, geceleri uyuyamıyan. «Na'l ü mih-i rahşı çarhın aftab ü ahteri.— Nefi».

ahteran, *F. i.* [Ahter ç.] Yıldızlar. «Ettin beni asman-i eşvak — Mihr-ü meh ü ahteranım oldun.— Recaizade».

ahû, *F. i.* 1. Ceylân, ceyran, Karaca, maral. 2. Güzel genç, kız. 3. Güzel göz. *Ahû beçe*, maral yavrusu; çekingen güzel; *Ahû-yi âteşîn*, Kuzu (Hamel) burcunun işareti; - *bezm*, bir dâvetin, bir meclisin başlıca güzeli; -*çerende*, ot yiyen, otlayan ceylân; -*Çin*, Çin'in karacası; - *dünbalekşide*, kenarı sürme ile genişletilmiş göz; - *felek*, - *haveri*, Güneş; - *Huten*, Tataristandaki Huten ilinin mis karacası, - *Harem*, Kâbedeki belli bir sınırı olan yere sığınan ve avlanması yasak olan ahû; - *nerr*, erkek karaca, benekli giyecek; - *sefid*, ak maral; -*sîmîn*, (gümüş beyazlığında ahu) hoş endam, güzellik; - *şirefgen*, (arslan, yıkıcı ahû) güzel delikanlı, kız, büyüleyen ve güzel göz; - *Tatar*, Tataristan'ın mis karacası; - *zerrin*, 1. Güneş. 2. Meclisin kadeh veya sürahisi. «Yine medhetti Necati senin ahû gözünü.— Necati». — «Çeşmin ahu-yi Hata vü müsk-i Çin'dir saçların.— İbni Kemal».

ahund, *F. s.* Şii hocası, imamı.

ahur, *F. i.* Ahır.

ahuvan, *F. i.* [Ahû ç.] Ahular. «Dağlardaki mazalle-i bûyada ahuvan.— Cenap».

ahuvane, *F. s.* Ahucasına, ahu gibi. «O ahuvane nigehler müşir-i vahşettir.— Nabi».

ahval, *A. i.* [Hal ç.] Durumlar, oluşlar, bulunuşlar. *Ahval-i hazıra*, şimdiki durum, işlerin şimdiki durumu; *ahval-i pür melâl*, çok acınacak haller durum. «Kâfir ağlar bizim ahval-i perişanımıza.— Fuzuli».

ahveç, *A. s.* Çok, pek, en muhtaç, sıkıntıda.

ahvel, *A. s.* 1. Şaşı, 2. (Mec.) Yanılış görme. «Yüzüme eğri ba-

kamaz zira — Feleğin çeşme-i ahveli görülür.— Nef'i». — «Ne mükedder mizac-i ahvel ki.— Fikret».

ahver, *A. s.* 1. İri ve akı ak, karası kara gözlü (kimse). Güzel göz. 3.Müşteri yıldızı, Jüpiter. 4. Akıllı.

ahya, *A. s.* [Hayy ç.] Diriler, canlılar. *Ahya vü emvat,* diriler ve ölüler. «Ahyaya dûr küşte vü emvata câr idim.— Recaizade».

ahyan, *A. i.* Vakitler, zamanlar.

ahyanâ, ahyanen, *A. zf.* Vakit vakit, arasıra.

ahyar, *A. s.* [Hayyir ç.] Hayrı çok, iyiliği ziyade kimseler. «Eşrar galip olmakla ahyara söz değmeden kalmış idi.— Naima».

ahz, *A. i.* 1. Alma, alınma. 2. Tutma, tutulma, *Ahz-i sâr,* öç alma; *ahz ü girift;* tutup ele geçirme, yakalama; *ahz ü i'ta,* alışveriş, aksata; *ahz ü kabz,* alıp alındı verme.

ahzab, *A. i.* [Hizb ç.] 1. Kısımlar, bölükler, 2.Kur'anın kısımları.

ahzan, *A. i.* [Hazen ç.] Hüzünler, tasalar. *Beyt-ül-ahzan,* 1. Yas evi. 2. (Mec.) Göğüs, 3. Yakup peygamberin oturup oglu Yusuf'un acısını çektiği ev; *külbe-i ahzan,* yas evi, şairler kendi bulundukları yeri böyle adlandırırlardı. «Ben bütün bir gecelik cuşiş-i ahzanımla.— Fikret»

ahzar, ahdar, *A. s.* Yeşil.

âib, âyib, *A. s.* Geri dönen, dönüp çekilen. «Bim-i canla âyib olurlar idi.— Sadettin».

aid, ayid, *A. s.* [Avdet'ten] 1. Geri gelen, dönen, 2. Bir kimse veya şeyle ilgili olan, 3. İlişkin, dolayı, için, üzerine.

aidat, *A. i.* [Aide ç.] Gelirler, ihsanlar, paylar.

aide, ayide, *A. s., i.* Ait olan. Birine bağlanmış gelir; irat. *Daire-i aide, makam-i aid,* ilgili daire, makam.

aidiyet, *A. i.* Ait olma. İlişiklik.

aik, *A. s.* [Avk'tan] Alıkoyan, engel olan.

aile, *A. i.* 1. Geçimi bir kimseye ait olan ve kadın-erkek eş, çocuklar ve baba anadan meydana gelen topluluk. 2. Bir evde yaşayan insanlar. 3. Kadın eş.

ailevî, *A. s.* Aile ile ilgili. Aileye ait.

ainne, *A. i.* [İnan ç.] Dizginler. «Akıncıların ainne-i aʒayimi Bosna vilâyeti semtine matufe olup.— Sadettin».

aizze, eizze, Bk. *Eizze.*

ajenk, *F. i.* Yüzdeki buruşukluklar.

âk, akk, *A. s.* Bk. *Akk.*

akab, akib, *A. i.* 1. Topuk, ökçe. 2. Bir şeyin hemen arkası, 3. Bir zamanın ardı. *Akab-i leşker,* bir asker kolu veya kıtasının gerisi; *derakap,* hemen.

a'kab, *A. ç. i.* Evlâtlar, torunlar. «Esenn-i a'kab-i Canbulat olan Hüseyin Bey.— Naima».

akabât, *A. i.* [Akabe ç.] 1. Korkunç olaylar. 2. Zorlu geçitler. «Geldik bu fena mülküne çün geç akabatı.— Haşmet».

akabe, *A. i.* 1. Zor geçit, sarp yokuş, yol. 2. Dar ve iki yanı pusu olan tehlikeli geçit. 3. Hastalığın veya bir durumun en korkulu sırası, anı. *Akabe-i ulâ, akabe-i sâniye,* Muhammet peygamberin Medine ileri gelenleriyle yaptığı iki gizli gece konuşması.

akabgir, *F. s.* [Akab-gir] Peşe düşen, kovalayıcı. (Ç. Akabgiran). «Katırcıoğlu hempalarile akabgirlik edip.— Naima».

akabrev, *F. s.* [Akab-rev] Arkadan gelen. Peşe düşmüş.

akaid, *A. i.* [Akide ç.] İtikat olunan şeyler. *Akaid-i diniyye*, dinin, Tanrı ve ibadetle ilgili hususlarını konu yapan bilgi.

akakır, *A. ç. i.* Hekimlikte kullanılan bitki kökleri.

a'kal, *A.s.* [Âkıl'den] Daha veya pek ve en akıllı. «Ve Bayram Paşa ki asırlarında a'kal-i ukalâdan idiler.— Naima».

akalim, ekalim, *A. i.* [Iklim ç.] Iklimler. *Akalim-i bâride*, soğuk ıklimler; *- harre*, sıcak ıklimler; *- seb'a*, yedi ıklim. «Dönsek mi bu aşkın şafağından — Gitsek mi akalim-i leyale.— Haşim».

akall, ekall, *A. s.* [Kalil'den] Daha veya pek ve en az. *Akall-i kalil*, en az, azın azı, *lâakall*, en az, hiç olmazsa, ondan aşağı olmamak şartiyle.

akalliyyet, ekalliyyet, *A. i.* Azınlık.

akamet, *A.* *i.* Kısırlık, verimsizlik. Bir sonuç alınmama.

akar, *A. i.* Gelir sağlayan mal ve yapı.

akarât, *A. i.* [Akar ç.] Gelir sağlıyan mallar ve yapılar.

akaret, *A. i.* Kısır olma, kısırlık.

akarib, *A. i.* [Akreb ç.] Akrepler. «Ol diyarın eşedd-i akaribinden idi.— Sadettin».

akarib, ekarib, *A. ç. i.* Yakın hısımlar, akrabalar.

akası, ekası, *A. i.* [Aksa ç.] Pek ıraklar, çok uzaklar.

akasım, ekasım, *A. i.* [Aksam ç.] 1. Kısımlar, bölümler, 2. Kısmetler.

akasır, ekasır, *A. i.* [Aksar ç.] Pek kısalar.

akavil, ekavil, *A. i.* [Akval ç.] Kaviller, sözler. *Ekalvil-i bâtıla*, batıl sözler; *-kâzibe*, yalan, sözler. «Akazil-i gûnagûn ve hikâyat-i muhtelife ile mevsim mürur edip.— Selânikî».

akbeh, ekbah, *A. s.* [Kabih'ten] En çirkin. Pek kötü.

akbel, *A. i.* En çok gözde olan

akd, *A. i.* 1. Bağ, bağlama, düğümleme, 2. İki taraf bir iş hakkında sözleşme, bağlanma. 3. Kurma, düzme, düzenleme. 4. Nikâh kıyma. *Akd-i encümen*, encümen kurma, *- hibale-i izdivaç*, *- rişt-i izdivac*, evlenme bağiyle bağlanma; *- meclis*, *- meşveret*, meclis kurma, konuşma için toplanma. *Hall ü akd* (Ed.) bilmece şeklinde düzenleyip onu açıklamak; *hall ü akd-i umur*, işlerin görülmesi, yürütülmesi, sonuçlanması. «Densin mi şi'r ü inşa öyle muakkadata — Kim ola hall ü akdi muhtac-i istişare.— Nabi». — «Şeyhislâm efendi tesmiye-i mihr-i emsal ile akd-i nikâh eyledi.— Raşit».

akdah, *A. i.* [Kadeh ç.] Kadehler. *İdare-i akdah*, içki içme, birinin şerefine kadeh kaldırma.

akdam, *A. i.* [Kadem ç.] Ayaklar. «Değildir şir der-zencire töhmet acz-i akdamı.— Kemal».

akdar, *A. i.* [Kadr ç.] Değerler, kudretler, ölçüler.

akdem, *A. s.* [Kadîm'den] 1. Daha önde, daha ileri, daha önemli, üstün tutulur. *Akdem-i umur*, işlerin en önemlisi.

akdemîn, *A. i.* [Akdem ç.] Evvelce olanlar. Eskiler, geçmişler. «Çömlek köyü nam karye civarı bu sıfatla muttasıf saydgâh-i selâtin-i akdemîn olmağin.— Naima».

akdemun, *A. i.* [Akdem ç.] Önce, evvelce yaşamış olanlar. «Şura-yi sabıkun ve nuzema-yi akdemun.— Lâtifi».

akdes, *A. s.* [Kuddus'tan ç.] Daha veya pek, en kutsal. Kutsallığa en yakın.

âkıbet, *A. i.* 1. Son, bitim. 2. Sonuç. *Âkıbet-ül-emr*, bir işin sonu veya sonucu, «Duydu bu sırrı âkıbet-ül-emr gûş-i can.— Baki».

âkıbetbîn, *F. s.* [Âkıbet-bîn] Her işin sonunu evelden gören.

âkıbetbînî, *F. i.* [Âkibet-bîn-î] İşin sonunu görürlük.

akib, *A. s.* [Akab'dan] Hemen arkadan gelen.

âkıbetendiş, *F. s.* [Âkıbet-endiş] Her işin sununu ve sonucunu önceden düşünen. «Uzun Ahmet Paşa bir kârdan-i âkıbedendiş olmakla.— Raşit».

akîka, *A. i.* Çocuğun doğumunun yedinci günü veya saçının ilk kırkılışında kesilen kurban.

âkıl, *A. s.* Akıllı, aklı çok olan. *Kâr-i âkıl*, akıllı işi, akıllı harcı. «Zarif ü âkil idin, düşmesen bu aileye — Kalırdı belki kadınlıkta bir büyük yâdın.— Fikret»

âkılan, *F. i.* [Âkil ç.] Akıllılar. «Çünki ıslâhından etmiş âkilân kat-i ümit.— Ziya Pş.».

âkilâne, *F. s., zf.* Akıllı adama yakışır surette, akıllıca.

âkılât, *A. i.* [Âkıle ç.] Akıllılar.

âkile, *A. s.* Akıllı (kadın).

âkım, *A. s.* Kısır. Verimsiz. «En âmade ve mün'him — Bir fıtrata makrun iken, aç, âtıl ü âkım.— Fikret».

akîm *A. s.* 1. Kısır, çocuk yapmaz, 2. Sonu çıkmaz, verimsiz. «Hususa ki tab-i akîmi mizac-i zâhirisi gibi sakım.— Okçuzade»

âkır, akıra, *A. s.* 1. Kısır, doğurmaz. 2. Verimsiz. (ç. Avakır).

âkî, *A. s.* [Âkk'tan] Baş kaldırmış. Âsi. «Ol gaddar arnavudu buraya getirmeyi padişaha ilka edip bir cahil ve âkî nabekârı üzerimize musallat etmek istersin.— Naima».

âkid, *A. s.* [Akd'den] Söz veya yazı ile bağlaşanlardan her biri.

akide, *A. i.* İnanılan şey. «Bazı cehelenin akıdesin ifsat ve nice sadelevh adamlar ol kabirden istimdat etmek.— Raşit».

âkif, *A. s.* Kendi isteğiyle bir yere çekilip ibadet ile uğraşan. «Ah olsa idim şu sırra vâkıf — Nerden girip onda oldum âkif.— M. Naci».

akik, *A. i.* Yüzük taşı, mühür olarak da kullanılan değerli süs taşı.— *Akik-i nâb*, sâf, şarap, *Akik-i Yemanî*, akik taşının Yemen'de çıkarılan en iyi ve kırmızı renkte olanı.

âkil, *A. s.* [Ekl'den] Yiyen, yiyici. Tıp terimleri yapılırken (XIX. yy.) *-phage*, ve *-vore*, için son ek olarak kullanılmıştır. *Âkil-ül-beşer*, insan eti yiyen (Adam); *âkil-ül-cerrad*, çekirge ile beslenen; *âkil-ül-hevam*, böceklerle, haşaratla beslenen; *âkil-ün-nebat*, otla beslenen; *âkil-üs-semek*, balıkla beslenen. (ç. Ekele).

âkile, *A. s., i.* Âkil olan. Kemirici ülser, kanser. *Âkilet-ül-ekbad* (ciğer sömürücü) Ebu Sufyan'ın eşi Hind'in lâkabı. *Karha-i âkile*, firengi yarası.

âkire, *A. i.* Ses, çığlık. «Ref-i akıre-i iştikâ kılıp.— Nergisî».

âkis, *A. s.* [Aks'ten] Akseden, vuran, çarpan. «Sahildeki emakin olmkla bahre âkis.— Recaizade».

âkk, *A. s.* İnatçı, başı sert. *Kazak-ı âkk*. «Zen-i bibâk igvasiyle akk olup.— Naima».

akkâm, *A. i.* 1. Deve sürücüsü. 2. Sürre alayı hizmetçisi.

akl, *A. i.* 1. Akıl, us, 2. Anlama,

3. Düşünme. 4 . Hâfıza. 5. Fikir; rey, yol. *Akl-i bâliğ,* ergin kimse hali; *-evvel,* yaradılıştaki akıl, (Tas.) Tanrı; *-fa'al,* işleyici, yapıcı akıl, *-hayvanî,* iç güdü; *-ilâhi,* Tanrı zekâsı; *-insanî* insan kavrayışı; *-kül,* tabiatte görülen genel düzen; (Mec.) Cebrail, *-maad,* geleceği kavrayan akıl; *-maaş,* geçim fikri; *-nefsanî,* Kendini koruma iç güdüsü; *-selîm,* sağduyu (XIX. yy.) «Para derler ki akla rehzendir.— Fikret». — «Kemal-i medhi eğer olsa akl-i fa'alin.— Ziya Pş.».

aklâm, *A. i.* [Kalem ç.] Kalemler.

aklen, *A. zf.* Akılla, akıl gereğince. *Aklen ve naklen,* akıl ve **evvelce söylenmişlere göre.**

aklî, *A. s.* Akıl ile ilgili. Akıl ile anlaşılan, salt akla vurulan.

akliyyat, *A. i.* [Akliyye ç.] Akıl ile bulunan, incelenen, gelenek ve söylenenlerin etkisi bulunmıyan maddeler. *(Nakliyat* karşıdı).

akliyye, *A. i.* 1. Akıl ile ilgisi olan, 2.Akıl ile anlaşılan, 3. Fransızcadan rationalisme (akılcılık) karşılığı (XX. yy.). *Emraz-i akliyye,* akıl hastalıkları; *ulûm-i aklîyye,* tabiat bilgisi, matematik bilgiler.

akliyyun, *A. ç. i.* Olayları gelenek ve alışkanlıklara göre değil, akıl ile inceleyenler.

akm, akam, ukm, *A. i.* Erkek ve dişi kısırlığı.

akmar, *A. i.* [Kamer ç.] Aylar.

akmer, *A. s.* Açık mavi; ay gibi güzel.

akmise, *A. i.* [Kamis ç.] Gömlekler.

akmişe, *A. i.* [Kumaş ç.] Kumaşlar.

akraba, akriba, *A. i.* [Karib ç.] Aralarında soydan gelme, yakınlık olanlar. «Zevcin verdi neşe düğün akrabasına.— Fikret».

akran, *A. ç., i.* 1. Eşler, eşitler. 2. Yaşça, mevkice eşit olanlar. *Beyn-el-akran,* eşitler arasında.

akreb, *A. s.* [Karîb'den] Çok yakın.

akreb, *A. i.* 1. Kuyruğunun ucunda zehirli iğnesi bulunan hayvan, akrep. 2. Saatin saat gösteren küçük ibresi. 3. (Ast.) On iki burçtan, güneşin ekimde girdiği burç. 4. (Simya) Kükürt. «Nice bin engerek, çıyan akreb.— Fikret».

akriba, *A. i.* Bk. *Akraba.*

aks, *A. i.* 1. Bir yere vurma, çarpma, 2. Işık veya sesin bir yerde görünmesi, vurması, görünüp dönmesi, 3. Ters, karşıt. 4. (Ed.) Kelâm bölümlerinin yerini değiştirme. *Aks-i dâva,* karşıt teorem; *-müddea,* karşısav; *-sada,* yankı; *-tesîr,* istenilenin karşıtı, tepki; *aks-ül-amel,* tepki. *Beraks, bilâks* Bk.

«Yüzünde aksi nümayandı bir mülâhazanın.— Fikret». — «Bir şeb ki aks-i fer-i kamerle.— Recaizade».

aksâ, *A. s.* 1. Uzakta bulunan, ırak. 2. Uc, son basamak. *Aksa-i meram,* isteklerin son derecesi; *Aksa-i Şark;* Uzak doğu, Çin, Japonya; *aksa-i yemin,* (Parlâmentolarda) en sağ; *aksay-i yesar,* en sol. *Aksay-ül-merat'b,* rütbelerin en son basamağı, en büyük rütbe; *Magrib-i aksâ,* Fas; *maksad-i aksâ,* en büyük ülkü; *Mescid-i Aksâ,* Kudüs tapınağı. «Bu sima-yi neşatın, işte aksa-yi refahında — Bütün bir sergüşet-i inkisar ağlar nigâhında.— Fikret».

aksam, *A. i.* [Kısım ç.] Bölükler, parçalar.

aksar, *A. s.* [Kasîr'den] Daha veya pek, kısa. *Aksar-i tarik,* en kısa yol.

aksendaz, *F. s.* [Aks-endaz] Çarpıp duran.

aktab, *A. i.* [Kutb ç.] 1. Kutuplar. 2. (Tas.) *Kutb-ül-aktab,* kutupların kutbu, azizlerin başı.

aktar, *A. i.* [Kutr ç.] Çaplar, kuturlar. *Aktar-i cihan,* dünyanın dört bucağı.

akur, *A. s.* Salar, azgın, ısırır. *Kelb-i akur,* kuduz köpek.

«Bazan akur bir denizin sath-i zâhiri.— Fikret».

akurane, *F. s.* [Akur-ane] Salarcasına, kudurmuş gibi.

akva, *A. s.* [Kavi'den] Daha veya pek, en kuvvetli.

«Tıbtır akva-yi mühimmat-i fünun.— Nabi».

akval, *A. i.* [Kavl'den] Sözler.

«Dinleme öyle kerih akvali— Uğrasın başına su-i hali— Vehbi».

akvam, *A. i.* [Kavm ç.] Kavimler.

«O zaman, ey ebedî hâmi-i şan-i akvam.— Fikret».

akvas, *A. i.* [Kavs ç.] Kavisler, yayalr.

akvat, *A. i.* [Kut ç.] Yiyecekler, azıklar, *Akvat-i yevmiye,* günlük yiyecek, geçim.

akvem, *A. s.* [Kavîm'den] Daha veya pek doğru, en doğru.

akviya, *A. i.* [Kavi ç.] Kuvvetliler, güclüler.

akyise, *A. i.* [Kıyas ç.] Tasımlar. Kıyaslar.

«Çünki mevadd-i akyiseden madud olan cedel ü mugalata.— Akif Pş.».

akza, *A. s.* [Kazı, kadı'dan] Kadılıkta, fıkıhta daha veya pek, en bilgin. *Akza-yı kuzat-ül-müslimîn,* müslüman kadınlarının en bilgini. *Akza-el-ashap,* halifelerden Ali.

akziye, *A. l.* [Kaza ç.] Hükümler.

âl, *A. s.* [Ulüv'den] Yüce.

âla, *s.* Al. Bu Türkçe kelime fars kuralına göre terkiplere girer ve l ince olarak uzatılarak okunur. *Ârız-i âl, ruhsar-i âl, verd-i âl* (kırmızı gül) al yanak.

«Nedir ol ârız-i âl ü nedir ol çeşm-i siyah.— Fehim». — «Sancak o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi.— Fikret».

âl, *A. i.* Evlât, çoluk çocuk. Sülâle, hanedan, *Âl-i âbâ,* Bk. *âl-i Osman,* Osmanlı hanedanı; *âl-i nebi, âl-i resul,* Muhammed peygamber soyu, sülâlesi.

«Âl-i beytin aşkına söndür bu nâr-i hasreti.— İzzet Molla».

âl, *A. i.* Dek, düzen, hile. *Mekr ü âl,* oyun, düzen, hile.

«Ruh-i âli eyler gül-i âle âl.— İzzet Molla».

alâ, *A. ç. i.* Bahşışlar, ihsanlar.

«Öyle muhtaç-i tenavül müdür âla-yi adem.— Akif Pş».

alâ, *A. i.* Yükseklik, şeref, şan, *Bais-i izz ü alâ,* değer ve yükselme sebebi; *Alâ-üd-devle, Alâ-üd-din* gibi özel isimler yapılmıştır.

«Alâ mukarin-i âmal-i gıbta - ferması — Zekâ münevvir-i efkâr-i tâbdarı idi.— Recaizade».

alâ, *A. s.* [Âli'den» Daha veya pek yüksek. *Aliy-ül-alâ,* alânın alâsı, en yüksek derece; *arş-i alâ,* Bk.; *cebr-i alâ,* yüksek cebir; *cennet-i alâ,* Bk. *matlab-i alâ,* elde edilmesi istenilen son derece; *mele-i alâ,* melekût (Bk.) âlemi.

«Alâlara alâlanırız pest ile pestiz.— Ruhi».

alâ-, *A. e.* Ön takıdır, harf-i tarifli kelimelerden önce *ale;* zamirlerden önce de *aley*-şekillerini alır. «Üst ve üzre» anlamlariyle, kelimenin gerektirdiği yolda ismin bütün hallerini kabul eder. *Alâbahtek,* bahtın üzerine, bahtına; *alâ-cenah-il-istical,* sonderece çabuklukla; *alâhalihi,* hali üzere olduğu gibi, *alâhaza,* bunun üzerine; *alârivayetin, alâtakdir,* takdir, farz üzerine; *alâtarik, alâvefk, alâvech,* Bk. *alâzalik,* buna göre.

«Telhisi Çavuşbaşı vekili İbrahim Ağa ile alâcenahil'istical rikâb-i hümayuna irsal eylemeleriyle.— Raşit» — «Kandiye kalesinden alâhalihi feragat şartiyle.— Raşit».

âlâf, *A. i.* [Elf ç.] Binler.

«Eltaf atıf-i şahid ve âlâfa bedel güvah-i vahiddir.— Sümbülzade».

a'lâf, *A. i.* [Alef ç.] Hayvan yemleri, otlar, samanlar.

alâif, *A. i.* [Ulûfe ç.] Ulûfeler.

alâik, alâyık, *A. i.* [Alâka ç.] İlgiler, ilişikler. *Alâik-i dünyeviye,* (Tas.) Yola gireni Hakka ulaştırmaktan alıkoyan dünya ilgileri.

«Mütecerrid bütün alâyıkten — Mütebaid bütün hakayıkten.— Fikret».

alâim, *A. i.* [Alâmet ç.] İzler, nişanlar. *Alâim-i sema, alâim-üssema,* eleğimsağma; *ilm-i alâim-üc-cevviye,* meteoroloji.

«En nazlı hatlarında huşunet alâimi.— Fikret».

alâka, *A. i.* 1. İlgi, ilişik. 2. Sevgi, sevme. 3. (Ed.) Benzetme ve mecaz için düşünülen ilgi.

«Nazar olunsa veli dide-i hakikatle — Alâka-i dil ü can olmıya seza nesi var.— Ziya Pş.».

alâkabahş, *F. s.* [Alâka-bahş] ilgi uyandıran.

alâkadar, *F. s.* [Alâka-dar] İlgili, ilişiği olan.

alâkadaran, *F. s.* [Alâkadar ç.] İlgililer.

alâkader-i, *A.* [Alâ-kader-i] «Derecesinde, gücü yettiği kadar» anlamiyle bazı kelimelere katılır, *alâkader-il-imkân,* imkân derecesinde; *alâkadar-il-istitaa, alâkader-it-taka,* güc yettiği kadar.

alâkavlin, *A. zf.* [Alâ-kavl-in] Bir söylentiye göre; söylenildiğine göre.

alâküll-i, *A. e.* [Alâ-külli] «Her» anlamiyle bazı kelimelere takılır. *Alâküllihalin,* her halde, ne şekilde olursa olsun, *alâküllişey'in kadir,* her şeye gücü yeten.

a'lâm, *A. i.* [Alem ç.] 1. İzler, işaretler. 2. Bayraklar. 3. Reisler. 4. Özel isimler. *A'lâm-i zafer,* zafer bayrakları; *Kamus-ül-a'lâm* özel isimler kamusu.

«Ancak vüzera-yi izam ve ulema-yi a'lâmın huzur-i hümayuna duhullerine izn-i sultanî inayet olunup.— Raşit».

âlâm, *A. i.* [Elem ç.] Elemler acılar.

«Bütün âlâm ü fecayile geçen günlerimin.— Fikret».

alâmat, *A. i.* [Alâmet ç.] İzler nişanlar.

alâme, *A. i.* İz. Nişan, işaret.

«Ref' oldu alâme-i selâmet — Fevtine göründü çok alâmet.— Fuzuli».

alâmeleinnas, *A. zf.* [Alâ-meleinnas] Herkesin önünde.

alâmeratibihim, *A. zf.* [Alâ-meratibi-him] Rütbe ve derecelerine göre. Sırasiyle.

«Ordu-yi hümayun ricaline alâ meratibihim in'am ve ihsan olunmak hususu. — Raşit».

alâmet, *A. i.* 1. İşaret, 2. İz. 3. Sembol. *Alâmet-i fârika,* endüstride fabrikaların kendi yaptıkları için kullandıkları kanunî marka; *alâmet-i şerîfe,* Padişahın (yazılı emirlerde) işareti, bir nevi marka.

«Tevfik-i Hakkın işte budur alâmeti.— Ziya Pş.».

alânî, *A. s.* Açıkta olan, meydanda ,herkesin gözü önünde.

alâniyet, *A. i.* Meydanda oluş, dıştan görünüş.

alâniyeten, *zf.* Açıkta, açıkça. *Sırran ve alâniyeten,* gizli ve açık olarak.

alârivayetin, *A. zf.* [Alâ-rivayetin] Söylentiye göre, söylenenlere bakılırsa.

âlât, *A. i.* [Âlet ç.] 1. Aletler. 2. İç beden organları. *Alât ü edevat,* avadanlık, takımlar; *alât-i harb,* silâhlar ve savaş araçları.

«Fişek alâtı nümayan oldu — Sûrgâha şererefşan oldu.— Nabi».

alâtariki-, *A. e.* «Yoluyla» anlamında bileşikler yapılır. *Alâ-tarik-il-hezl,* hezl yolu ile; *alâ-tarik-il-icmal,* kısaca; *alâ-tarik-il-istidlâl,* dedüksiyon yolu ile; *alâ-tarik-il-istişhad,* tanık tutarak, tanık gösterme yolu ile; *alâtarik-il-kıyas,* kıyas yolu ile; *alâtarik-il-münavebe,* nöbet yolu ile, nöbetleşe; *alâ-tarik-iş-şehade,* tanıklık yoluyla. «Paşa-yi merhumun alâtarik-il-icma' derc olunan bazı ahval ve ef'aline.— Akif Pş.».

alavechi, *A. e.* [Alâ-vech] «Üzere» anlamiyle bazı bileşikler yapılır. *Alâvech-il-istical,* acele üzere, çabuk; *alâvech-it-tafsil,* üzere, inceden inceye.

alâvefk-, *A. s.* [Alâ-vefk] Uygun olarak anlamiyle terkipler yapılır. *Alâvefk-il-matlub, alâvefk-il-murad,* istenilene, dilenene uygun olarak.

alay, *F. i.* Alay, Fars kuralına göre bazı tamlamalarda kullanılan bu türkçe kelime o şiveye uydurularak uzatılır ve inceltilir. *Alây-i hümayun, alây-ı vatâ,* padişah alayı, yüce alay, *miralay;* albay.

«Oldu tertip bir âlay-i cedid.— Nabi».

alâyiş, *F. i.* 1. Bulaşıklık, bulaşma. 2.Boş, geçici süs ve gösteriş. *Alâyiş-i dünya;* dünya süsleri, gösterişleri; insanları ahretlerini düşünmekten alıkoyan engel.

«Libas-i nevbenevle ey olan alâyişe mail — Kemalinden haber ver kimse senden ihtişam almaz.— Ragıp Pş.».

ale, *A. s. Alâ* (Bk.) edatının kameriye harfli kelimelerinden harf-i tarif ile kullanılmışlariyle birleştiği zamanki şekli.

aledderecat, *A. zf.* Derece derece, sıra ile.

aleddevam, *A. zf.* [Aled-d-devam] Devam üzre, durmadan.

«Seyreylerim bu levhayı artık aleddevam.— Fikret».

alef, *A. i.* 1. Ot, saman, 2. Hayvan yemi. *Alef-i şimşir,* kılıç harcı, kılıçlık. «Killet-i alef ve kiyah ile devabb ve mevaşi makulesinin halli tebah oldu.— Raşit». — «Ekseri telef ve şimşir-i akebgirana alef olıcak.— Naima».

alek, *A. i.* 1. Kan pıhtısı, 2. Sülük.

aleka, *A. i.* 1. Yapışkan çamur, balçık. 2. Kan pıhtısı.

alekî *A. s.* 1. Pıhtımsı. 2. Sülük cinsinen.
alekıyye, *A. i.* (Zoo.) Sülükgiller.
alelacele, *A. zf.* Acele ile, çarçabuk.
alelâde, *A. zf.* Âdet olduğu üzre, âdeta.
«Hayat-i aşka alelâde bir misal olarak.— Fikret ».
alelekser, *A. zf.* Çok kere, sık sık.
alelfevr, *A. zf.* Hemen, birden.
«Alelfevr otuz bin âdem cemine kaadir olan şahsı zinde koyup gittikte.— Naima.».
alelgafle, *A. zf.* Gaflet üzere, ansızın. «Orman arasında olan eşkıyanın alelgafle baskın etmesi. — Naima».
alelhâdise, *A. s.* [ale-l-hâdise] (Fel.) Fransızcadan *Epiphénomène* (gölge olay) karşılığı XX. yy.).
alelhadisiyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *Epiphénomenisme* (gölge olaycılık) karşılığı (XX. yy.)
alelhesap, *A. zf.* Hesaba sayarak.
alelhusus, *A. zf.* Hele, en çok.
alelıtlak, *A. zf.* Genel olarak, salt, mutlak.
alelicmal, *A. zf.* İcmal yoluya, topluca.
alelimya, alelimmiya, *A. zf.* Körkörüne. Sorup soruşturmadan.
alelinfirad *A. zf.*, Birer birer, teker teker.
«Zuhura gelen hizmetlerinizi alel'infirad şevketlû padişahıma arz ve telhis ederim.— Raşit».
alelistimrar, *A. zf.* Aralıksız.
aleliştirak, *A. zf.* İştirâk yoluyle, ortaklıkla.
alelittisal, *A. zf.* Aralarında aralık olmamak üzere, bir biri peşince.
alelkaide, *A. zf.* Kurala göre.
alelûmum, *A. zf.* Genel olarak.
a'lem, *A. s.* [Âlim'den] Daha veya pek, bilgin. *A'lem-ül-ulema,* bilginlerin bilgini; *Allahü â'lem bissavab,* Tanrı daha iyi bilir.
«Sen a'lemsin ancak nedir illeti.— Recaizade».
alem, *A. i.* 1. İz, işaret; 2. Bayrak; 3. Minare, bayrak direkleri tepesindeki ay; 4. Sarığın altın oluk teli; 5. (Gra.) Özel isim. *Mi'râlem,* byarak beyi, eski kurulda bir rütbe.
«Küşade bir alemin al temevvücatında.— Fikret».
âlem, *A. i.* 1. Bütün yaratıklar; 2. Dünya, yeryüzü; 3. İnsanlar, halk; 4. Varlıkların bir sınıfı; 5. Hayatın bir devri; 6. Bir meslek, bir iş, ayrı bir nitelikte olan toplantı veya durum, *Âlem-i ab,* içki meclisi; - *berin,* en yüksek âlem; - *Ceberut,* yaratılışın ikinci basamağı; - *ervah,* ruhlar âlemi, öbür dünya; - *esbab,* madde dünyası, bu dünya; - *fani,* fani âlem, bu dünya; - *gayb,* görünmez âlem; - *hab;* uyku âlemi; - *kevn ü fesat,* olma ve bitme dünyası, bu dünya; - *kitman,* saklı, kimseye açılmayan âlem; - *kudsî,* - *lâhut,* Tanrı âlemi; - *mâna,* rüya âlemi, rüyalar, - *melekût,* yaratılışın üçüncü basamağı; - *menam,* - *misal,* uyku âlemi, rüyalar; - *nar,* ateş dünyası; - *rüya,* düş âlemi; - *sabavet,* çocukluk âlemi; - *şahadet,* görülen âlem, bu dünya; - *şems,* Güneş ve uyduları; - *tahkik,* hakikat dünyası; - *ulvî* ruhlar âlemi; - *zevk ü safa,* sefahat, içki, eğlence âlemi. (XIX., XX. yüzyıllarda) *Âlem-i kibar,* - *matbuat,* - *ticaret,* - *tahrir...* gibileri kullanılmıştır. *Fahr-i âlem,* Muhammet peygamber; *meşhur-i âlem,* dünya-

nın tanıdığı, ünlü.
(Ed. Ce.) *Âlem-i camit, - ervah, - gamfeza, - hayat ü ziya, - kibar, - külliyat-i ezdad, - lâhut-nişan - meskenet, - sefalet, - seher, - zevk.*
«Öğleyin bir cahîm olur âlem.— Fikret». — «Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyliyelim». — «Ahterleri âlem-i berinin — Matuf sana birer nazardır.— Recaizade». — «Çal âlem-i ervahı da raksan edelim, çal.— Fikret» — «Bu âlem-i fanide ne mîr ü ne gedayız.— Ruhi» — Rüzgâra âlem-i gayb armağandır sözüm. — Nef'i» — «Beygâh-i âlem-i kevn ü fesat içre.— Fehim». — Cevher-i canı ziyan etmektir. sudümüz.— Fehim». — «Geh eyler âlem-i kudside geh lâhutta pervaz — Hüma-yi tab'ın âram eylemez bir aşyan üzre.— Ziya Pş.». — «Münevver eylemişler âlem-i ulviyi kerrubiyan.— Ziya Pş.».

âlemâra, *F. s.* [Âlem-âra] Dünyayı süsleyen, dünyanın süsü olan. «Bak sanatine ne âlemâra — Bak kudretine ne hayretefza. — M. Naci».

alemdar, *F. i.* [Alem-dar] Bayrağı tutan kimse, bayraktar.

alemdarî, *F.i.* [Alem-dar-î] Bayraktarlık işi.

alemefrahte, *F. s.* [Alem-efrahte] Bayrağı kaldırmış, yükseltmiş. «Aferin ey alemefrahte serdar-i dilir.— Nef'i».

alemefraz, *F. s., i.* [Alem-efraz] Bayrak açan, bayrak kaldıran. Bayrak yükselten. «Kendisi devlette âlem efraz-i ene ve la gayri ola.— Naima». — «Âlem-efraz-i tugyan olup vâdi-i dalâlete gittik.— Veysi».

âlemefruz, *F. s.* [Âlem-efruz] Âlemi parlatan, dünyaya nur saçan.

âlemeyn, *A. i.* İki âlem, dünya ile ahiret.

âlemgir, *F. s.* [Âlem-gir] 1. Dünyayı ele geçiren, cihangir; 2. Bütün dünyaya yayılan, dünyayı dolduran. «Yetmemiş kudretine şöhreti âlemgirin.— Fikret» — Alem-i âlemgir-i Osmaniyan. — Okçuzade».

alemi, *A. s.* [Alem'den] Özel isimle ilgili, ona ait.

âlemî, *A. s.* [Âlem'den] dünyaya mensup, onunla ilgili olan.

âlemîn, *A. i.* [Âlem ç.] Âlemler. *Rabb-ül- âlemîn,* Tanrı.

âlemiyan, *F. i.* Dünya adamları, insanlar. «Âlem ona muhtaç o müstagni-i âlem — Bu mesele malûm-i dil-i âlemiyandır.— Nef'i».

alemiyane, *F. s.* İnsan oğluna yakışırca, akıllı, kurnaz.

alemiyyet, *A. i.* [Alem'den] Bir kelimenin özel isim olma niteliği.

âlemnüma, *F. i.* [Âlem-nüma] Dünyayı gösteren. «Bu rüsvaylıkla ger ayine-i âlemüma olsam - Yüzüme kimse bakmaz suretimden âr eder âlem.— Fehim».

âlempenah, *F. s.* [Âlem-penah] Herkesin sığınağı, sığınacak yer. «Ve berat için dergâh-i âlempenaha irsal edip mutarassıt oldum.— Fuzuli».

âlemsûz, *F. s.* [Âlem-suz] Cihanı, herkesi yakan. *Ah-i âlemsûz.* «Canıma sihr etti necm-i târ-ı âlemsuz-i aşk.— Cenap».

âlemşumul, F. s. [Âlem-şümul] Âlemi kaplamış, dünyayı ilgilenmiş. «Kim ruz ü şeb o sufra-i âlemşümulden — Her nefes rızkın almadan berveçh-i iştirak.— Ziya Pş.».

âlemtab, *F. s.* [Âlem-tâb] Cihanı parlatan aydınlatan. *Aftab-i âlemtâb.*

alen, *A. s.* Açık ve meydanda olma.

alenen, *A. zf.* Açık olarak, meydanda.

alenî, *A. s.* Açık, saklanmıyan.

aleniyye, *A. s.* Alenî. *Muhakeme-i aleniye,* her istiyenin girip dinliyebileceği muhakeme; *münakasa-i aleniye, müzayede-i aleniyye,* açık eksiltme ve açık arttırma; *müzakere-i aleniye,* açık müzakere.

aleniyyet, *A. i.* Bir işin açıkta ve meydanda olması.

alerre's ü vel ayn, *A. s.* Baş üstüne.

alessabah, *A. zf.* Sabah sabah, erkenden.

«Alessabah cihan halkı kâr ü bâra gider.— Fehim».

alesseher, *A. zf.* Erken erken, gün ışırken.

«Kaleden kat-i alâka ve taraf-i Devlet-i Aliyyeye alesseher teslim edeceklerdir deyu.— Raşit».

alesseviyye, *A. zf.* Bir düziye, bir biri üstüne, hepsi beraber. Eşit olarak.

âlet, *A. i. s.* 1. Alet. Bir iş işlemede, bir sanat yapmada kullanılan araç. 2. (Meo.) Sebep, vasıta. 3. Oyuncak.

«Bina-yi din ü dünya intizamına edip alet.— Nabi» — «Semi'sin ki sem'ine alet yok.— Sinan Pş.».

alettafsil, *A. zf.* [Ale-t-tafsil] Tavsilâtiyle, inceden ince.

alettahkik, *A. zf.* Gerçek olarak, kesin surette.

alettahmin, *A. zf.* Tahmin üzerine, kestirme ile.

alettahsis, *A. zf.* Özel olarak, hele, en çok.

alettertib, *A. zf.* Tertip üzere, sırasiyle.

alettevali, *A. zf.* Durmadan, bir bir ardınca.

«Vere ile gelenler üç gün alettevali gelip gittikçe.— Raşit».

alev, *i.* Türkçe olan bu kelime ile Fars kuralına göre *alevgir,* alevlenmiş; *alevkeş,* alevden fırlayan; *alevriz,* alevlenen, gibi bazı kelimeler yapılmıştır.

alevhiz, *F. s.* [Alev-hiz] Alevlenen Parlıyan. «Âhirülemr sadrazamın gazab-i asafenesi alevhiz olup çıkın bire edepsizler.— Naima».

alevî, *A. s., i.* 1. Halife Ali ile karısı Fatımetüzzehra soyundan gelenler. 2. Hazreti Ali'yi öteki sahabelere üstün tutan ve onda büyük üstünlükler gören taraflılar.

aley, *A. e.* «Alâ» edatının zemirlerle birleştiği zamanki şekli.

aleyh, *A. e.* [Aley-h] 1. Karşı, karşıt. 2. Ona, onun üzerine. *Binaenaleyh,* Bk.; *mebnialeyh,* üzerine kurulan şey, konu; *müttefakunaleyh,* birlikte karalaştırılmış; *müddei aleyh,* kendisine karşı dâva olunan.

aleyh, aleyha, *A. s.* Onun üzerine olsun.

aleyhdar, *F. s.* [Aleyh-dar] Karşıt, olan, uygun fikirde olmıyan.

aleyhüm, aleyhüma, *A. e.* «Aleyh» edatının çoğul ve tesniye şekilleri.

aleyk, aleyke, *A. e.* [Aley-k,-ke] Senin üzerine olsun. *Esselâmü aleyk, aleyk-is-selâm, aleyke avnillah,* Tanrı yardımı senin üzerine olsun anlamında dua ve alkış sözü.

aleyküm, *A. e.* [Aley-küm] Sizin

üzerinize olsun. *Selâmün aleyküm, ve aleykümüsselâm.*

âlgûne, *F. i.* [Âl-gûn] Pembe düzgün, allık.

«Al cinnet-i aşka bir nümune — Âşık da süründü âlgûne.— M. Naci».

âli, *A. s.* Yemin eden, ant içen.

âli, *A. s.* [Ulüv'den] Yüce, yüksek. *Babıâli,* Bk.; *canib-i âli,* yüksek kat; *emr-i âli,* yüksek buyruk, padişah ve sadrazam buyruğu; *huzur-i âli,* yüce kat; *ferman-i âli,* yüce buyruk, padişah emri; *makam-i âli,* yüce mevki; *mekteb-i âli,* yüksek okul; *mesned-i âli,* yüce mevki.

«Hak ol ki Huda mertebeni eyliye âli.— Ruhi».

Ali, *A. i.* Muhammet peygamberin amca çocuğu ve damadı, 4 üncü halife olmuştur. Halifeliği zamanındaki karışıklıklar islâm dini üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir.

âlibaht *F. s.* [Âli-baht] Talihi yüksek, çok mutlu.

âlicah, *F. s.* [Âli-cah] Yüce mevkide bulunan.

«Öpmemiş kimdir onun dâmen-i âlicahın.— Nabi».

âlicenap, *F. s.* [Âli-cenap] Onurunu koruyup pintilik veya bayağılık etmiyerek iyilik ve cömertlikte bulunan.

alif, *A. s.* Yem torbası.

âlifıtrat, *F. s.* [Âli-fıtrat] Yaratılışı yüce olan.

âligüher, *F.* s.[Âli-güher] Mayası yüce olan.

âlih, *A. i.* Tapınılan nesne. Mabut.

alihat, *A. i.* [Âlih ç.] Tapınılanlar. Mabutlar.

âlihe, *A. i.* [İlâh ç.] İlâhlar. (XX. yy. da *ilâhe* ile birlikte *déesse* «tanrıça» karşılığı ve tekil olarak kullanılmıştır.)

âlihimmet, *F. s.* [Âli-himmet] Himmlti çok ve yüce olan.

alik, *A. s.* Torba. *Alik-üd-devab,* yem torbası. «Ve ihracat-i alik-üd-devab.— Fuzuli».

âlikadr, *F. s.* [Âli-kadr] Değer ve derecesi yüce olan.

alil, *A. s.* [İllet'ten] Hasta, sakat.

alim, *A. s.* [İlm'den] Çok bilen.

«Eyyamın etsin cümle iyd lûtf-i Hudavend-i alim.— Fehim» — «Unutup bildiğini ârif isen nadan ol — Bezm-i vahdette ne ilm ü ne alim isterler.— Ruhi».

âlim, *A. s.* [İlm'dan] Bilgin, bilen. *Âlim-ül-gayb veş-şahade,* görülen ve görülmiyeni bilen, Tanrı.

âlimakam, *F. s.* [Âli-makam] Makamı, yeri yüce.

alimallah, «Allah bilir» anlamında ant sözü.

âliman, *F. s.* [Âlim ç.] Bilginler.

âlimane *F. zf.* [Âlim-ane] Bilginlere yakışır yolda.

âlimekân, *F. s.* [Âli-mekân] Yeri, derecesi, rütbesi yüksek olan.

âlişan, *F. s.* [Âli-şan] Şan ve şerefi yüce olan.

âlitebar, *F. s.* [Âli-tebar] Büyük bir soydan olan.

âliye, *A. s.* [Ulüv'den gelen âli] Yüce, *Makamat-i âliye,* yüce makamlar; *mekâtib-i âliye,* yüksek okullar; *tedrisat-i âliye,* yüksek öğretim, *ulûm-i âliye,* din konulu bilgiler.

âliye, *A. s.* [Âlet'ten] Alet olarak, aletle yapılan. *Ulûm-i aliye,* teknik bilgiler.

aliyye, *A. s.* Yüce. *Devlet-i aliyye,* Osmanlı İmparatorluğu; *evamir-i aliyye,* yüce buyruklar; *irade-i aliyye,* yüce byuruk.

aliyyülâlâ, *A. s.* Birincilerin birincisi, en üstün.

Allah, *A. i.* Tanrı, *Allahü â'lem,* Tanrı daha iyi bilir; *Allahü ek-*

ber, Tanrı uludur.

allahan, *F. i.* Allah adamları, ermişler.

allahî, *F. i.* Allah adamı, ermiş, veli.

allahiyan, *F. i.* Allah adamları, ermişler.

allâm, *A. s.* [İlm'den] Çok ve her şeyi bilen. Tanrı; *elmelik-ül-allâm,* Tanrı. «Allâm-i avalim-i maali — Allâme-i ilm-i lâyezali.— Ziya Pş.».

allâme, *A. s.* [Allâm'dan] «Allâm» sıfatı yalnız Tanrı için kullanılır olduğundan çok bilgin, her bilgide üstat olan için bu kelime kullanılırdı.

âlû, *F. i.* Erik. «Ser sebze-i safa dıraht-i alû — Hoş meyvası tuti-i şeker-gû.— Ş. Galip».

-âlûd, *F. s.* «Bulaşmış, bulaşık» anlamiyle sıfatlar yapılmada kullanılır.

berfalûd	*hicabalûd*
çirkâlûd	*humaralûd*
damenalûd	*hunalûd*
eşkâlûd	*jengâlûd*
fûturalûd	*müşkâlûd*
gamalûd	*semalûd*
hâbalûd	*sitemalûd*
habasetalûd	*şevkalûd*
hışmalûd	*zevkalûd*

alûde, *F. s.* Bulaşmış, bulaşık. «Alûdesi olmasın dudaklar.— Ziya Pş.».

alûdedaman, alûdedamen, *F. s.* [Alûde-damen]. 1. Eteği bulaşık, 2. Suç işlemiş. 3. Lekeli «Bade-i eşkim döküp alûde damen olayım.— Atayi».

alûdegân, *F. i.* [Alûde ç.] Bulaşmışlar, suçlular.

alûdegi, *F. i.* Bulaşıklık,

alüfte, *F. s.* 1. Sevgi yüzünden aklını, fikrini kaybetmiş, kendini şaşırmış. 2. Namuzsuz kadın. «Evvel alüfteen ta böyle itab etmez idin — Bin sual eylese bir tünd cevap etmez idim.— Fehim».

alüftegân, *F. i.* [Alufte-gân] Namussuz kadınlar.

alüftegî, *F. i.* Düşkünlük.

alül'âl, *A. s.* [Âl, ulüv'den] Yücelerin yücesi, en yüce. «Zatın âdi azametten dahi balâter iken — Sana bir pâye midir mertebe-i âlül'âl.— Şinasi».

âm, *A. i.* Yıl. *Âm-ül-Fil,* (Fil yılı) Habeş'li Ebrehe'nin 12 rebiülevvelde Mekke'ye hücumu. «Bu ane gelinince ki sene selâse ve selâsune ve mietü ve elf âm-pür-neş validir.— Salim».

âm, *A. s.* Bk. *Amm.*

amâ, *A. i.* Körlük, görmezlik. *Amâ-yi mutlak,* (Tas.) Yaratılışın ilk basamağı.

a'mâ, *A. s.* Kör. Âma. «Veli ne sûd ki sahib-nazar değil a'ma.— Fuzuli».

amac, *F. i.* Amaç, ulaşılacak yer. «Tîr-i tiz rezminin amacıdır ruzi mesaf.— Nazim».

amacgâh, *F. i.* [Amac-gâh] Nişanın konduğu yer, nişan yeri.

âmade, *F. s.* Hazır. «Bir dil-i bitab ile bin gamzeye âmadeyim.— Naili». — «Bazan da asman yere âmade-i sukut.— Fikret».

âmadegî, *F. i.* Hazır olma, hazır bulunma.

amaim, *A. i.* [İmame, ammame ç.] Sarıklar. «Erbab-i amaim üzre takdimi mülâyim görülüp.— Sadettin».

amaîr, amayir, *A. i.* [İmaret ç.] 1. Bayındırlıklar; 2. Yoksullara yiyecek veren kurullar. *Amair-i hayriyye,* hayır yerleri.

a'mak, *A. i.* [Umk ç.] Derinlikler. «Benzer derinliğin senin a'mak-i fikrete.— Fikret».

a'mal, *A. i.* [Amel c.] 1. İşler:

2. Yapılan, uygulanan şeyler; 3. Bir şehir veya ilin kasabaları. *A'mal-i erbaa* (Mat.) Dört işlev; â'mal-i Rüsul, Havarilerin hareketleri; *a'mal-i saliha,* (ahiret için) hayırlı işler; *defter-i a'mal,* bütün yapılanların defteri; *kâtib-i a'mal,* insanın dünyada işlediklerini yazan melek. «Defter-i a'malimin hattı hatadandır siyah — Kan döker çeşmim hayal ettikçe hevl-i mahşeri.— Fuzuli».

âmal, *A. i.* [Emel ç.] Emeller, istekler. *Ashab-i âmal,* emel sahipleri, halkın ihtiraslı kısmı; *vahib-ül-âmal,* istekleri veren Tanrı.

(Ed. Ce.) *Âmal-i eşk ve garam, - bâl, - tantana ve servet, - şebabet, - visal, - zindegî, - Bikr-i âmal, define-i âmal, ebvab-i âmal, dedfen-i âmal-i zinde, pür-âmal, reh-i âmal, ruh-i âmal, saha-i âmal, serir-i âmal, sine-i âmal, subh-i âmal, sukut-i âmal, şems-pâre-i âmal, tecerru-i âmal.*

«Cünbüş-geh-i sâfiyyeti âmal-i visalin.— Fikret».

Amalika, *A. ö. i.* Çok eski zamanlarda Sina yarımadası bölgesinde yaşadığı sanılan ve acaipliklerivle ün almış bir kavim. «Şeklen dahi kabih-ül manzar bakaya-yi Amalika'dan zannolunur bir ariz-ül-vesayid.— Naima».

a'mam, *A. i.* [Amm ç.] Amcalar. «Kahraman vega Kantemir Mirza bir taraftan ve ebna-yi a'mamından Selman Şah Mirza bir taraftan.— Naima».

aman, eman, *A. i.* 1. Korkusuzluk, eminlik; 2. Bağış, bağışlama. «Neşesinden biraz aman bularak.— Fikret».

a'mar, *A. i.* [Ömr ç.] Ömürler. *A'mar-i beşer,* insanların ömürleri. «A'mar-i beşer her dem her lâhza bulur noksan.—Recaizade».

amd, *A. i.* Bilerek ve isteyerek yapma.

amden, *A. zf.* Bilerek, istiyerek. Hesaplıyarak. «Etti amden kenduyü pertab-i çengâl-i ukab.— Fehim».

âmed, *F. i.* 1. Gelme, geliş, 2. Gelen, giren, 3. Hükümet merkezinde bulunan il memuru. *Amed ü şüd,* gelip gitme, *Hoşamed, seramed* (Bk.).

Amed, Amid, *ö. i.* Diyarbakır.

âmedi, *F. s.* «Ametçi» denilen ve saray ile Babıâli arasındaki haberleşmeye memur olan daire başı, bu daire ve buradaki kâtipler. *Hoşamedi,* karşılama ve karşılaşmada söylenen söz.

âmediyye, *i., s.* (Türkçede yapılmıştır.) İçeri giren maldan alınan gümrük vergisi. (Karşıdı : Reftiyye).

amedreft, *F. s.* Geliş, gidiş.

amedşüd, *F. s.* Geliş gidiş. «Âmed şüde kalbi şahrah et.— Recaizade».

amel, *A. i.* 1. İş; 2. Uygulama, meydana çıkarma; 3. Din emirlerini yerine getirme işi; 4. Sürgün, iç sürmesi; 5. Vali, *Amel-i bâtıl,* gerçek olmıyan, boş iş; *- salih,* yarar iş (ikisi de din işleri hakkında kullanılır). *Düstur-ül-amel,* işlerde uyulması gerek örneklik formül; *ilm ü amel,* bilgi ile iş, teori ile pratik; *su-i amel,* kötü iş; *amele getirmek,* sözden iş haline getirmek, uygulamak. «Eyle ilminle amel ta olmıya sâyın heba.— Sümbülzâde».

amele, *A. i.* [Âmil ç.] İşçi, Irgat,

rençper.

ameli, ameliyye, *A. s.* 1. Pratik, iş olarak. 2. Yapma, yapılma, yapılarak, *Hikmet-i ameliyye,* pratik felsefe, etika.

ameliyat, *A. i.* 1. Bir bilgi veya fennin uygulanan şekli, (Karşıdı; *nazariyyat).* 2. Cerrahlık, operatörlük. *Ameliyyat-i cerrahiyye,* ameliyat; - *turabiyye,* toprak işleri, toprak düzeltme

amelmnade, *F. s. i.* [Amel-mande] 1. İşten kalmış, işlemez. 2. Yaşlı veya sakat insan.

amelnüvis, *F. i.* [Amel-nüvis] İş yazar. (Fransızcadan *ergographe* karşılığı, XIX. yy.).

âmenna, *A. zf.* İnandık, evet öyle, diyecek yok.

a'mide, *A. i.* [Amud ç.] 1. Direkler. 2. Ulular. «Cevf-i Beytullah'ta olan a'mide-i şerefeleri dahi.— Naima».

âmihte, *F. s.* Karışık, karışmış. «Edip âmihte huşk ü ter ü germ ü serdi — Çarrükın üstüne yapmış bu binayı üstad.— Nabi».

amîk, *A. s.* [Umk'tan] 1. Derin. 2. (Mec.) İnceden ince. «Veznim sesin olsaydı, neşidemde bulurdum — Şi'rin daha hiç duymdığı lâhn-i amîkı.— Cenap».

âmil, *A. s.* [Amel'den] 1. Yapan, işleyen; 2. Yapan, papıcı; 3. Vali. 4. (Arapça gra.) Bir kelimenin hareketini idare eden kelime. «İlm-i fakrî ile olup âmil — Terk-i milk-i Efrasyab etti'm.— Fehim».

amim, *A. s.* [Umum'dan] Genel. *Amim-ül-ihsan,* bağışı, bahşişi genel olan. «Bu kadar ancak olur feyz-i amîm.— Nef'i».

amin, *A. s.* [Emn'den] Yüreğinde korku olmıyan. Eminlik içinde olan.

âmin!, *A. ü.* Öyle olsun, Tanrım, kabul et!

aminen, *A. zf.* [Emn'den] Sağ ve esen olarak.

âminhan, *F. s.* [Âmin-han] Aminci, âmin diyen hiç bir şeye ses çıkarmıyan.

âmir, *A. s.* [Emr'den] 1. Buyuran, buyurucu. 2. (i.) Memurun üstü, büyük memur.

âmir, âmire, *A. s.* [Umran'ran] 1. Bayındır. 2. İşlenmiş toprak 3. Halk bulunan, şenlik yer. 4. Devlete ait devlet arazisi. *Arazi-i âmire,* iyi işlenmiş toprak; *bilad-i âmire,* bayındır şehirler; *Darphane-i âmire,* para basılan yer; *Hazine-i âmire,* devlet hazinesi; *Istabl-i âmire,* saray ahırı; *Matbah-i âmire,* saray mutfağı; *Matbaa-i âmire,* Devlet basımevi; *Tersane-i âmire,* devlet gemi yapımyeri; *Tophane-i âmire,* devlet top dökümyeri.

âmirane, *F. zf., s.* 1. Âmire yakışır yolda. 2. Emrederek. «Bir seyf-i âmirane parıldar: — Selâm dur!.— Fikret».

âmiriyyet, *A. i.* Âmirlik, buyuruculuk. «Sonra âmiriyetini takınarak metîn bir sesle.— Uşaklığil».

amirziş, *F. i.* Tanrı bağışı. Bağış. «Ye's-i küfr olmasa ol denlû günehkârım kim — Kendi amirzişimi eyler idim istib'ad.— Nabi».

âmirzkâr, *F. i.* Bağışlıyan Tanrı. Bağışlıyan. Affeden.

amiyane, *A. zf.* Âdice, bayağı. «Umur-i hariciye ve ahval-i hükûmeti bilmek değil mecliste amiyane müsahabeti dahi bilmeyip.— Naima».

amiyya, amya, imiyya, immiya, *A. zf.* Görmiyerek, düşünmiyerek. Bk. *Alelimmiyya.*

-âmiz, *F. s.* «Karışık, karışmış

anlamiyle terkipler yapılmada kullanılır. *Fecramiz, hikmetamiz, ibretamiz, rengamiz, şuleamiz,* Bk.

amiziş, *F. i.* Geçinme, kaynaşma. *Hüsn-i amiziş,* iyi geçinme, düzen; *amiziş-i şir ü şeker,* sütle şekerin kaynaşması. (Mec.) Düzgün geçim. «Kurup bir barigâh-i sun' lûtf ü kahrdan memzuc — Verip azdada amiziş komuş namın anın dünya.— Nabi».

âmm, *A. s.* [Umtm'dan] 1. Genel. 2. Herkesin olan. 3. Âdi, bayağı. *Ders-i âmm,* müderris'in (profesörün) herkese açık dersi; *harc-i âmm,* herkesçe elde edilebilecek, yapılacak şekilde ucuz ve bayağı; *hass ü âmm,* seçkinler ile halk; *ism-i âmm,* cins ismi; *katl-i âmm,* kırım, ayırtsız öldürme; *nefîr-i âmm,* ahaliden toplanan düzensiz asker; *tarik-i âmm,* herkesin geçmek hakkı bulunan sokak. «On beşinci gün oldukta tamam — Ettiler nimet için dâvet-i âmm.— Nabi».

amm, *A. i.* Amca.

amma ba'dü, *A. b.* Ama bundan sonra (duadan sonra kullanılır).

ammal, *a, ç. i.* 1. Yapıcılar 2. Devlet idare adamlarından ileri gelenler.

ammame, *A. i.* Bk. *İmame.*

ammamedar, *F. s.* Sarıklı. «Başında bir iki pîr-i ammamedar-i güzin.— Fikret».

ammat, *A. i.* [Amme ç.] Halalar, baba kardeşleri. «Tezvic-i âmmat-i mutahherat-i padişahî.— Naima».

amme, *A. s. i.* 1. Genel, umuma ait. 2. Halk. *Hukuk-i amme,* amme, halk hukuku. *Umur-i amme,* genel işler, halk işleri. «Amme-i halkı kenduya aduv etmişler idi.— Naima».

ammeten, *A. zf.* Genel olarak. Hepsi birden. «Divan-i Mısır'ın mansıp ve hidematı ammeten kendülere verilmesini ilhah ettikler'nde.— Naima».

âmmî, *A. s.* Halka ait; seçkinlerin olmayıp herkesin harcı olan, bayağı. «Bir âkıl adam kıyas eyledim sen hod âmmî imişs'n.— Süheyli».

amud, *A. i.* 1. Direk, sütun. 2. (Geo.) Dikey. *Amud-i fıkari,* omurilik. «Bakın nasıl tütüyor: bir amud-i mevce - nümud — Ağir ağır çıkıyor cevv-i bitenahiye.— Fikret».

amuden, *A. zf.* Dik olarak, boyuna.

amudî, *A. s.* Dik olan, dikey bulunan.

amuhte, *F. s.* Öğrenmiş.

amuhtegân, *F. ç. i.* Öğretmenler. *Amuhtegân-i ezel, -ezelî,* peygamberler ve ermişler.

-amuz, *F. s.* Öğretici, öğrenici. *Edebamuz,* edep öğreten; *hikemamuz, hikmetamuz,* hikmet öğreten.

amuzgâr, amuzkâr, *F. i.* Öğretmen.

amuziş, *F. i.* Öğretme.

an, *A. i.* 1. Az bir zaman. 2. Göz açıp kapayıncaya kadar olan kısa zaman. *An-i vâhid,* çok kısa zaman; *el'an,* Bk. (ç. Anât). (Ed. Ce.) *An-i ferd, - hoşgüzeşte, - mağlubiyet, - mücadele, - sekerat, - semefam, - visal.* «Geçebilseydi bi-emel bir an.— Fikret».

ân, *F. i.* Güzellik. *Hüsn ü ân,* güzellik, çekme kuvveti. «Eyledim hüsn ü ânına imam — Görmeden aşkâre didarın.— Recaizade».

an, *F. s.* Şu. *İn ü an, an ü in,* şu bu. «Çobanın haline haset ki odur — Fârig-i în ü an ü bûd-ne-

bûd.— Recaizade».

-an, *F. e.* 1. Çoğul edatı. *Şah-an,* şahlar; *zen-an,* kadınlar; 2. Sıfat edatı. *Hiras-an,* korkak; 3. Zarf sigası, *gûy-an,* söyleyerek.

an, *A. e.* Başına eklendiği kelime veya terkibi -den haline koyar. *An asıl,* aslından; *an cehlin,* bilmiyerek; *an-il-ğıyab,* hazır olmadan, görmeden veya tanımadan; *an karib,* yakında; *an kasdin,* istiyerek, bile bile; *an samim,* can ve gönülden; *an yedin,* elden ele.

anâ', *A. i.* Yorgunluk, zahmet. *Renc ü anâ,* yorgunluk ve eziyet. «Felektir ol ki eder bir sabi masumu — Pelaspuş-i mihen gehvare bend-i anâ.— Ziya Pş.».

a'nâ', *A. ç. i.* 1. Yönler. 2. Topluluklar.

a'nab, *A. i.* [İneb ç.] Üzümler.

anadil, *A. i.* [Andelib ç.] Bülbüller.

ânaf, *A. i.* [Enf ç.] Burunlar.

a'nak, *A. i.* [Unk ç.] Boyunlar. «Bunların bed-dualarını kangınız ilâve-i ma fil-a'nak ediyorsuz dedikte.— Naima».

anakib, *A. i.* [Ankebut ç.] Örümcekler. «Bi -cürm iken gıda-yi anakib olur meges.— Ziya Pş.». «Evrak-i mezkûreyi nesayic-i anakib-i nisyan içinde bulup.— Cevdet Pş.».

anan, *A. i.* [Anane ç.] Bulutlar.

an'ane, *A. i.* 1. Hadis ve buna benzer yolda din buyruklarının «*an filân, an filân*» (filandan, filandan) diye kimlerden geldiğini sıralama. 2. (Mec.) Bir söylentiyi inceden inceye araştırıp anlama. 3. Gelenek.

anane, *A. i.* Bulut.

ananet, *A. i.* Cins gücsüzlüğü, kısırlık.

an'anevi, *A. s.* Gelenekle ilgili, 'geleneksel.

an'aneviyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *Traditionalisme* (Gelenekçilik) karşılığı (XX. yy.).

anasır, *A. i.* [Unsur ç.] Unsurlar. *Anasır-i erbaa, çar anasır,* dört unsur (ateş, hava, su, toprak). «Ayâ nice devr ede bu çar anasır.— Ruhi».

an asl, *A. zf.* Aslından, aslında. Kökü bakımından.

,ânât, *A. i.* [An ç.] Zamanlar. Anlar. (XX. yüzyılda *nuances* karşılığı olarak kullanılmıştır). «Kurdun bize ânat-i ziyadan — Hissiyyet-i ebkâr ile âraste bir Çenk.— Cenap».

anbean, *F. zf.* [An-be-an] Gittikçe, zaman ilerledikçe. «Eyler yüzü anbean tegayyur.— Fikret».

anber, *A. i.* Amber. 1 Hint denizinden adabalığı denilen bir balığın midesinden çıkarılma güzel kokulu kara madde 2. (Mec.) Güzel koku. 3. Güzelin saçı. «Micmer-i zerle gelip anber ü ûd — Eyledi haymegeh-i ıtr-alûd .— Nabi».

anberbar, *F. s.* [Anber-bar] Amber yağdıran, güzel koku saçan. Kokulu.

anberbû, *F. s.* [Anber-bû] Amber kokulu; *i.* Güzel kokulu Hint pirinci.

anberefşan, *F. s.* [Anber - efşan] Amber saçıcısı. «Cemal-i yâra hal-i dilkeş-i anber-feşan kondu.— Ziya Pş.».

anberîn, *F. s.* Amberli, kokulu. «Her nokta-i hub-i anberîn — Hal-i siyeh-i izar-i mâni.— Ünsi».

anbernisar, *F. s.* [Anber-nisar] Amber saçan. «Ki ettikçe teneffüs âleme anbernisar oldu.— Recaizade».

andelib, *A. i.* Bülbül.

andeliban, *F. i.* [Andelib ç.] Bülbüller.

-ane, *F. e.* İsimleri sıfat ve sıfatları da zarf şekline sokan edattır. Sesli harflerle biten kelimelere *-yane* şeklinde ulanır. «Yakışacak surette, gibi, -ce» anlamı verir.

acemane	*eblehane*
âcizane	*edibane*
aculâne	*faalâne*
ahkarane	*fakirane*
ahmakane	*fâtihane*
ahrarane	*gulâne*
ahuvane	*hâkimane*
âkilâne	*hakimane*
âmirane	*-kârane*
amiyane	*maderane*
bahadırane	*muzafferane*
beligane	*münfeilâne*
beşuşane	*-perverane*
bihaberane	*sadıkane*
biraderane	*sakitane*
caniyane	*tıflane*

Özel isimlere katıldığı zaman «onun üslûbü, yolu» anlamındadır: *Bakiyane, Hâmidane, Nabiyane, Nedimane.*

ane, *A. i.* (Ana.) Kasık altı.

anede, *A. i.* [Anud ç.] Pek inatçılar. «Lâkin cemiyet-i anede-i Kureyş safbeste-i mümanaat oldukları takdirde.— Naima».

anenfeanen, *A. zf.* Gittikçe, gitgide, zamanla. «Hal-i civanî açar açmaz kurur bir çiçek gibi — anenfeanen mütegayyir olup. — Y. Kâmil Pş.».

anh, anha, anhüm, anhüma, *A. zf.* «An» edatının müennes, tesniye ve çoğul şekilleri «Ondan, onlardan, ona, onlara» anlamınadır. Çoğu defa *radiallah* sözü ile kullanılır. *Anha minha,* şu bu, öte beri ederek, kısaca, netice.

âni, *A. i.* ve *s.* 1. Âciz. Gücsüz. 2. Esir, tutsak *(ç. Unat).*

anî, *A. s.* Bir anda, ansızın olan.

a'ni, *A. bağ.* Yani. «Pes bu dünyayı dahi a'ni yeryüzünü hem enva-i mahlûkundan hali komayıp.— Marifetname».

anîd, *A. s.* [İnad'dan] İnatçı. «Aksine devr etmeden asudedir, çarh-i anîd.— Fehim».

anîf, *A. s.* [Unf'tan] Sert, kaba, katı. «Anîf sadme-i gulânesiyle bir kuvvet.— Fikret».

ânif, ânife, *A. s.* Pek yakın geçmişte, biraz evvel. *Ânif-ül-beyan, ânif-üz-zikr,* az yukarıda bildirilen, geçen; *ifadat-i ânife, madde-i ânife,* yukardaki ifadeler, yukardaki madde.

ânifen, *a. zf.* Az yukarda, demincek.

anka, *a. i.* 1. Kaf dağında bulunduğu söylenen masal kuşu. 2. (Mec.) Adıvar kendi yok şey. 3. (Tas.) *Ankay-i lâmekân,* Tanrı. «Anka ile serçe ne mümkün — Bir sahada olsun mütekarin.— Fikret».

an karib, *A. zf.* Yakında. *An karib-üz-zaman.* Yakın vakitten.

ankebut, *A. i.* (Farçada *ankebud* yazılır) Örümcek. *Beyt-i ankebut, târ-i ankebut,* örümcekağı; *Sure-i ankebut,* Kuran'ın 29 cu suresi.

ankebuti, *A. i.* (Ana.) Örümceksi.

ankebutiyye, *A. i.* (Zoo.) Fransızsızcadan *Arachnides* (örümcekler) karşılığı (XX. yy.). «Binlerce enkebut-i siyeh-mest ü gec-nigâh.— Fikret».

an nakdin, *A., zf.* Nakit para olarak. «Ve baki dört yüz doksan yedi kesesi an nakdin hazineden tekmil olundu.— Raşit».

an samim, *A., zf.* «Özünden, içinden» anlamınadır. *An samim-il-*

bal, ansamim-il-fuad, an samim-il-kalb, tâ yürekten, can ve gönülden.

ansar, ensar, *A. i.* [Nâsır ç.] 1. Yardımcılar. 2. Muhammet peygamberi Medine'ye çağırıp onun hizmetinde bulunanlar.

ansarî, *A. i.* Ansardan olan kimse.

anter, *A. i. (Zoo.)* Fransızcadan *Calliphore* (mavi-sinek) karşılığı (XIX. yy.).

anud, *A. s.* [İnad'dan] İnatçı. *Nemrud-i anud,* çok inatçı.

anve, *A. i.* Kuvvet, zor.

«Kılıç çaldı aduya anveten
feth eyledi anı.— Ziya Pş».

âr, *A. i.* 1. Utanacak şey, ayıp; 2. Utanma, *âr-i namus,* namus utanması, *âr ü namus,* utanma ve namus. «Hâk olur karşısında ârından.— Fikret».

ara', *A. i.* [Rey. ç.] Oylar, fikirler. *Ekseriyet-i âra,* oy çoğunluğu; *ittifak-i âra,* oybirliği. *Âra-yi umumiye,* genel oy.

-ârâ, *F. s.* «Bezeyen, donatan, süsleyen» anlamlariyle bileşikler meydana getirir. *Âlemâra, çeşmarâ, dilâra, meclisâra, nazarâra, suhanâra.* Bk.

ârâb, *A. i.* Vücut üyeleri. *Ârab-i seb'a,* yedi üye (Alın, eller, dizler, ayaklar). 2. Akıl, zekâ; 3. Hile.

arab, *A. i.* 1. Arap yarımadası halkı ve o soydan olan. 2. Kara, zenci.

a'rab, *A. i.* [Arab ç.] Araplar. Çöl arapları, göçebeler. «Rumdan leşker varuptur sanki a'rab üstüne.— İbni Kemal».

a'rabî, *A. i.* Çöl arabı, göçebe arap.

arabî, *A. s.* 1. Araplara ait, araplarla ilgili. 2. Arapça, Arap dili.

Arabistan, *F. i.* Arap ili.

arabiyyat, *A. i.* [Arabiyyet ç.] Arap edebiyatı.

arabiyye, *A. s.* Araplara ait araplarla ilgili. *Şuhur-i arabiye,* arabî ayları (Muharrem, safer, rebi-ül-evvel, rebi-ül-ahir, cemazi-el-evvel, cemazi-el-ahir, recep, şaban, ramazan, şevval, zi-l-kade, zi-l-hicce).

arabiyyet, *A. i.* 1. Arap diliyle ilgili bilimler, kitaplar, fikirler, 2. Arap edebiyatı.

a'raf, *A. i.* [Örf ç.] 1. Örfler, âdetler. 2. Sırt, tepe, yükselti. 3. Cennet ile Cehennem arasında bir sırt, tepe. *Ashab-i a'raf, ashab-iil-a'raf,* arafta duran ruhlar; *sure-i â'raf, suret-iil-a'raf,* Kuran'ın 7 nci suresi.

Arafat, *A. i.* [Arefe, arife ç.] 1. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarıldıktan sonra ilk buluştukları ve Mekke doğusunda bulunan tepe. 2. Hacca gidenlerin arife günü toplandıkları yer.

a'rafiyan, *F. i.* Araftakiler. «Husasa gümkerde-râhan-i manend-i a'rafyan bergeşte sâman.— Sümbülzade».

arais, *A. i.* [Arus ç.] Gelinler. «Hava arais-i gülzara olup çehre-küşa».

araiz, *A. i.* [Arize ç.] Üst kimse veya yere yazılan yazılar.

a'rak, *A. i.* [Irk ç.] 1. Kökler, 2. damarlar. «Şerif-iil-ahlâk, kerm-iil-a'rak.— Naima».

arak, *A. i.* 1. Ter. 2. Rakı, *Arak-i cebin,* alın teri; *-infial,* fena bir heyecan sonunda terleme; *arak-nuş,* rakı içen. «Düşse zülfünden arak ruhsar-i cânan üstüne — Gûyya şebnem düşer gülberk-i handan üstüne.— Baki».

arakçin, *F. i.* [Arak-çin] Kavuk altına giyilen takke. «Padişah

hazretleri bir havuz kenarında zer-endud bir visadeye alâcani-bihi ittikâ edip sade arakçin ile bi-iktirab oturur imiş.— Naima».

arakî, *A. s.* Ter ile ilgili.

arakiyye, *A. i.* Tiftikten, ince külâh, takke.

araknak, *F. s.* [Arak-nak] Terlemiş, tere batmış. «Oldukça araknak ruh-i pürtâbın — Gör cilvegehin şule içinde âbın.— Fehim».

arakriz, *F. s.* [Arak-riz] Terliyen, ter döken. «Amma henüz arakriz-i bâr-i imtinandan rehayab olmamış idi.— Naima».

âram, *F. i.* 1. Dinlenme, rahat, etme. 2. Durma, oturma. *Âram-i can, -dil,* canın, gönlün rahatı, yani sevgili, sevilen güzel. *Bilâ âram,* durup dinlenmeden, rahat etmeden. «Görüyor gözlerim meleklerle seyr ü âramını semada.— Recaizade». — «Bana her bir nigehin mâye-i ârâm-i can olsun.— Nedim». — «Sadakatle hâsıldır âram-i dil.— Naci». — «...pür-vekâr ü bi-âram — Efendiler geçiyor.— Fikret».

ârambahş, *F. s.* [Âram-bahş] Dinlendiren, dinlendirici. «Âram-haş-i hâtır olur bir makam bul.— Naci».

âramcu, *F. s.* [Âram-cû] Dinlenmek isteyen, dinlenme arayan. «Arar sevdiğin can-i âram-cu.— M. Naci».

âramcuyane, *F. zf.* Dinlenme isteyene uygun şekilde, dinlenme ister gibi.

aramcuyi, *F. i.* Dinlenme isteme.

âramgâh, âramgeh, *F. i.* [Âramgâh] Dinlenme yeri. «Adnan Beyin yalısına girerken gaye-i hayalinin âramgâhına giriyormuşçasına.— Uşaklıgil»

âramgüzin, *F. s.* [Âram-güzin] 1. Dinlenen. 2. Rahatça oturan.

âramî, *F. i.* Dinlenme hali, rahat etme.

âramide, âremide, *F. s.* Dinlenmiş, durgun, rahatta bulunan. «Can murgu âremide değil remidedir. —Hayalî».

âramiş, *F. i.* Dinlenme, dinleniş. «Birden bu âramiş-i sükûnu yırtan bir ses, bir düdük sesi.— Uşaklıgil».

âramrüba, *F. s.* [Âram-rüba] Rahat kaçırıcı.

âramsaz, *F. s.* [Âram-saz] Dinlenen, oturan.

âramzar, *F. i.* [Âram-zar] Dinlenecek yer. «Olmuş âramzar-i bûm ü gurab.— Fikret».

ar'ar, *A. i.* 1. Ardıç, dağ selvisi. 2. (Mec.) Güzelin boyu.

Arasat, Aresat, *A. i.* [Arsa ç.] Kıyamet günü toplanılacak meydan.

arâste, *F. s.* Donanmış, bezenmiş, süslenmiş, süslü, yerli yerinde. «Arâste envâ-i maarifle vücudu.— Nef'i».

arâstegî, *F. i.* Süslülük.

ârayiş, *F. i.* Süs. «Devletlinin ârayişidir dide-i hussad.— Nabi».

araz, *A. i.* 1. Asıldan olmayıp sonradan olan hal ve nitelik. 2. Görünmesi için bir asla, cevhere muhtaç nesne, 3. Para ve tartılabilen eşyadan gayrı şeyler. (ç. *A'raz).*

«Cevher-i zatınla kaaim bir arazdır lâmekân.— Fehim».

a'raz, *A. i.* [Araz ç.] 1. Arazlar. 2. Hastalık alâmetleri. «Meal-i cevher ü a'razı hıtta-i nasut.— Sabit».

a'raz, *A. i.* [Irz ç.] Irzlar. *Hetk-i a'raz,* ırza geçmeler. «İktisas-i ebkâr ve hekt-i a'raz misillû çok mefasid ve mel'anet ettiler.—

Naima».

arazî, *A. s.* Yaratılış veya asıldan olmayıp sonradan olma, eğreti.

arazi, erazi, *A. i.* [Arz ç.] 1. Ekilen veya ekilebilen yerler. 2. Bir kimsenin malı olan toprak. 3. Yerler. *Arazi-i haliye*, sahipsiz toprak; *arazi-i haraciye*, haraca bağlanmış toprak; *arazi-i emiriye*, beylik toprak; *arazi-i memlûke*, mülk, timar toprağı; *arazi-i metrûke*, ekimi bırakılmış toprak; *arazi-i mevat*, işlenmemiş toprak; *arazi-i mevkufe*, vakıf toprak; *arazi-i mübareke*, Hicaz; *arazi-i mülkiyye*, hükûmet toprağı.

arbede, *A. i.* Kavga, gürültü. «Hem-kâse-i erbab-ı diliz arbedemiz yok.— Ruhî».

arbedecû, *F. s.* [Arbede-cû] Kavga arıyan, kavgacı.

arbedecuyane, *F. zf.* Kavga çıkarma niyeti ile.

arbedesazî, *F. i.* [Arbede-sazî] kavgacılık. «Gamzende nihan olsa nola arbedesazi — Çeşminde ayan mâni-i keyfiyyet-i mestî.— Fehim».

arec, *A. i.* Topallık, aksaklık.

a'rec, *A. s.* Topal, aksak. «Buğdan voyvodası olan Kostantin nam gulâm-i a'rec.— Naima».

arîyye, arziyye, *A. i.* 1. Bir malın resmî bir yerde belli bir zaman durmasından sonra alınan para. 2. Eşyanın bu şekilde bekletildiği yer.

a'ref, *A. s.* 1. Pek tanınmış. 2. Çok bilen.

arefe, arife, *A. i.* Bayramdan, en çok da kurban bayramından önceki gün.

âremide, âramide, *F. s.* Rahatta, dinlenme halinde olan. Durgun.

aremerm, *A. s.* Pek çok. «Serdar-i âzam ceyş-i aremrem ile azm-i meydan edince.— Naima».

ârende, *F. i.* (Bir şey) getiren kimse.

âreng, *F. i.* 1. Dirsek. 2. Gidiş, davranış, tutulan yol. «Asmanpâye, hüma-saye, hümayun areng.— Hakkı».

ârız, *A. i.* Yanak. *Arız-i gülgûn*, pembe, al yanak; *-pürtab*, parlak, al yanak; *âyine-i ârız*, yanak aklığı. «Kırılır neşesi, solar sararır - Pertev-i ârızı söner kararır.— Recaizade». — «İnerken, pür-hararet ârız-i rengîni titredi.— Fikret».

ârız, *A. s.* 1. Kendiliğinden olmayıp sonradan olan. 2. Yapışan, takılan. «Sorulsa zerreye kuvvet nasıl olur ârız.— Cenap».

ârıza, *A. s.* 1. Sonradan gelip yapışan şey. 2. Sakatlık, bozukluk. (ç. Ârızât, avârız). «Onu lekesiz, ârızasız bir muhabbetle sevecekti.— Uşaklıgil».

ârızan, *A. z.* [Ârız'dan] Tabii olmıyarak. Geçici olarak. «Yalının içinde Bülent ârızan görülürdü.— Uşaklıgil».

ârızî, *A. s.* Gelip geçici, asılda olmıyan.

âri, *A. s.* 1. Çıplak, 2. Boş, 3. Soyunmuş, kurtulmuş. «Âriydi ebr-i gamdan rû-yi sema-yi enver.— Recaizade».

ârib, *A. s.* [Arab'dan] Arap cinsinden. *Arab-ı âribe*, kökten ve katıksız arap cinsinden olan.

âric, *A. s.* [Uruc'dan] 1. Yukarı çıkıcı. 2. Yükselmiş. «Ahmet ki hariç pâyesine âric idi.—Naima»

ârif, *A. s.* [İrfan'dan] Bilen, bilgi sahibi. *Ârif-i billâh*, Tanrıyı hakkiyle anlamış, ermiş; *mürşid-i ârif*, Tanrı sırrına ermiş mürşit, kılavuz.

arîf, *A. s.* [İrfan'dan] 1. Ünlü, tanınmış. 2. Ârif, bilgili. 3. Okul öğretmen veya kalfası.

ârifan, *F. i.* [Ârif ç.] Ârifler.

ârifane, *F. s., zf.* [Ârif-ane] Ârife yakışır, uygun yolda, ârifçe.

arife, arefe, *A. i.* Bk. *Arefe.*

Aristatalis, Aristetalis, *A. i.* Aristo.

ariş, *A. i.* Çardak, sundurma. «Aguş-i ariş içinde ol şah — Aguşuna aldı Aşk'i çün mah.— Ş. Galip».

ariyet, *A. i.* 1. Ödünç. 2. İğreti. *Ariyetsaray,* dünya.

ariyeten, ariyyeten, *A. zf.* Ödünç olarak, iğreti.

ariyetî, *A. i.* Ödünç. İğreti. «Vücut ariyetîdir hayat emanettir. — Nabi».

arîz, *A. s.* [Arz'dan] Geniş. *Arîz ü amîk,* enine boyuna, etraflıca. «Hüseyin paşa dahi eyalet-i mezburede tavil ü arîz terebbü üzere oturup.— Naima».

ariza, *A. i.* Bir büyüğe sunulan yazı.

arkub, urkub, *A. i.* 1. Ökçe siniri, 2. *Arkub,* Arabın Amalika boyundan yalancılığı ve sözünde durmazlığı ile ün almış birinin adı. Bundan ötürü yalanla aldatan, sözünde durmayan kimselere denir. *Mevâîd-i arkubiye,* aldatıcı, oyalayıcı, tutulmıyacak sözler.

arrade, *A. i.* Tekerlekli mancınık. Savaş arabası.

arsa, *A. i.* 1. Açık, meydanlık; 2. Bina kurulabilecek boş toprak; 3. Yapısı yıkılmış yer. *Arsa-i âlem;* dünya; *-kârzar,* savaş meydanı; *-tarih,* tarih alanı. «Arsa-i rüzgârda nice asâr-i şerife ve ebniye-i lâtife.— Sadettin». «Çatladı esb-i kalem arsa-i tarihte.— Süruri».

arş, *A. i.* 1. Çardak, çatı, kubbe; 2. Taht; 3. Dokuzuncu ve en sonuncu gök tabakası; 4. Tanrının dokuzuncu tabaka gökte var sayılan kudret ve ululuğunun tecelli yeri, tahtı. *Arş-i âlâ, arş-i â'zam, arş-i ilâhî, arş-i rahman, arş-i yezdanî,* Tanrının cevher-i evvele bakışından vücuda gelen âlem, meleklerin kıblesi; *arş ü ferş,* dokuzuncu gökle yeryüzü, *min-el-arş ile-l-ferş,* gökten yere kadar; *arş ü kürsi,* Arş ile arşın altında ve levh-i mahfuz'un bulunduğu kürsü; *hamele-i arş, hamelet-ül-arş,* Arşı omuzları üstüne yüklenmiş melekler. «Değil kürsüye vâiz arşa çıksan âdem olmazsın.— Sabit».

arşiyan, *F. i. s.* Tanrı tahtı tabakasında bulunan melekler.

artal, *A. s.* Cins ve nevinin gereğinden çok büyük, çok iri bitki veya hayvan; Fransızcadan *géant* karşılığı. (XIX. yy.).

artaliyet, *A. i.* Bütün vücudun veya bir üyenin aşırı gelişmiş olması halini anlatmak için Fransızcadan *géantisme, gigantesque* karşılığı (XIX. yy.).

Aruba, *A. i.* Yedinci cennet.

arug, *F. i.* Geyirme.

arus, *A. i.* 1. Gelin. 2. Husrev Perviz'in sekiz haznesinden biri, 3. (Simya) Kükürt. *Arus-i cihan,* dünya; *-çerh, -felek, -haveri,* güneş; *arus-i Şam,* Şam, Askalon; *Nev arus,* yeni gelin.

arusan, *F. i.* [Arus ç.] Gelinler. *Arusan-i bağ, -çemen,* tarla çiçekleri, yabani çiçekler; *-huld,* Cennet hurileri.

arusane, *F. s.* Geline ait, geline yakışır. Gelinlik.

arusek, *F. i.* 1. Küçük gelin; 2. Yeşil ve pembe dalgalı sedef.

aruz, *A. i.* 1. Nazım ölçüsü; 2. Bir beytin ilk mısraının son ayağı, *Ehl-i aruz*, nâzımlar, *ilm-i aruz*, ölçüler bilimi.

arv, *A. i.* 1. İş için birinin yanına varma. 2. Yemişsiz bir çeşit ağaç.

arz, *A. i.* 1. Bir büyüğe sunma, önüne koma. 2. Gösterme, görünme. *Arz-i cemal*, - *didar*, yüz gösterme, görünme; - *hacet*, ihtiyacını, maksadını anlatma; -*hayret*, şaşkınlık gösterme; -*hulûs*, samimî sevgisini gösterme; dalkavukluk etme; -*hüner*, marifet gösterme; -*hürmet*, saygı sunma; - *ma fizzamir*, gönüldekini söyleme; - *leşker*, asker gösterme, teftiş, çin önünden geçme, alay gösterme; - *mahzar*, bir iş için halk tarafından düzenlenip yüksek makama sunulan yazı; - *muahat*, kardeşliliği, kardeşçe bağlılığı bildirme; - *müddea*, fikrini bildirme; - *tâzimat*, saygılarını bildirme; - *ü talep* (Eko.) Mal satma, mal alma; *yevm-el-arz*, mahşer günü.

arz, *A. i.* 1. En, genişlik; 2. (Ast.) Enlem. *Arz-i cenubî*, güney enlem; - *şimalî*, kuzey enlem.

arz, *A. i.* 1. Yer, toprak. 2. Memleket, ülke. *Arz-i mukaddes*, Filistin, Kudüs; *ehl-i arz*, cinler; *küre-i arz*, yeryuvarlağı.

arza, *F. i.* Arapça *arz* (sunma, gösterme) kelimesinin farisi şekli. «Biçareliğin benim ol yâra arza kıl — Başeid ki buluna derdime bir çare ey saba.— Ahmedî».

arzan, *A. zf.* Genişlikçe, enine.

arzanî, *A. zf.* Enine olarak.

arzdaşt, arzadaşt, *F.* i. Hâtıra, muhtıra, andaç.

arzgâh, *F. i.* [Arz-gâh] 1. Arz, bildirme, sunma yeri. 2. Halk veya askerin gösteri için toplandıkları yer.

arzıhal, *F. i.* [Arz-i hal] Resmî bir makama pullu olarak durum veya iş bildiren yazı dilekçe.

arzî, *A. s.* [Arz'dan] Ene ait, en ile ilgili.

arzi, *A. s.* [Arz'dan] Toprağa ait, toprakla ilgili.

arziyyat, *A. i.* Fransızcadan *géologie* (jeoloji) karşılığı (XX. yy.).

arziyye, *A. s.* [Arz'dan] Toprakla ilgili, topraktan olan. *Mahsulât-i arziyye*, toprak ürünleri, (Bk. *ardiyye*).

arzu, *F. i.* İstek, özleme.

arzukeş, *F. s.* [Arzu-keş] Yürekten istiyen.

arzumend, *F. s.* [Arzu-mend] İstekli.

âs, *F. i.* 1. Değirmen, 2. Beyaz kürk, kakum.

âs, *A. i.* Mersinağacı. *Âs-uş-şekl*, fransızcadan *Myrtiforme* (Mersin yaprağı biçiminde) sözünün karşılığı. (XIX yy.).

asâ, *A. i.* 1. Uzun el sopası, baston. 2. Sopa. 3. Hükümdar, din başkanı, bazı din adamlarının resmî ve üzerinde işaretler bulunan sopası. *Asâ-yi Musa*, Musa peygamberin yılan haline giren sopası; *şakk-i asâ*, ayrılık, birliği bozma.

-âsâ, *F. s.* Gibi, benziyen, andıran. *Cennet-âsâ*, cennet gibi, *dev-âsâ*, dev gibi, *menarâsâ*, minare gibi. «Dökülmüş zülf-i müşk-âsa o kadd-i dilsitan üzre.— Baki».

asab, *A. i.* 1. Sinir, 2. Damar.

a'sab, *A. i.* [Asab ç.] Sinirler, damarlr. Âsap. (Ed. C.) *Âsab-i dil*, - *his*, - *kâinat*, *buhran-i âsab*, *humma-yi âsab*, *lerziş-i*

âsab, muamma-yi âsab, za'f-i âsab.

as'ab, es'ab, *A. s.* [Sa'b'dan] Daha veya pek, en güç.

asabe, *A. i.* 1. Bir tek sinir. 2. Baba tarafından, erkek tarafından akraba olanlar. 3. Hısım, akraba. 4. Taraflı, yardımcı.

asâbi', *A. i.* [Isbi, usbu ç.] Parmaklar.

asabi, *A. s.* [Asab'dan] Sinirli.

asabiyye, *A. s.* Sinirle ilgili, sinire ait. Sinir hastalığı.

asabiyyet, *A. i.* 1. Akrabalık, yakınlık. 2. Yakınlık gayreti gütme. 3. Ziyade taraflılık. 4. Sinirlilik. *Asabiyet-i kavmiye, asabiyet-i milliye,* kavim ve millet gayreti gütme.

Âsaf, *A. i.* Süleyman peygamberin veziri. Çok ünlü bir vezir olduğu için vazirlere, en çok da sadrazamlara övme sıfatı olmuştur. «Âsaf-i Cem-azamet daver-i Cemşid-vekar.— Bakı».

âsafane, âsefane, *F. s.* Vezire yakışır yolda, vezirce. «Huzur-i asafanelerine takdim kılındı.»

âsafî, *A. s.* Vezire ait. *Bab-i âsafî,* Babıâli; *emr-i âsafî,* sadrazam buyruğu. «Dest-i hamiyet-i peyvest-i âsafiye teslim.— Raşit».

asafir, *A. i.* [Asfur ç.] Serçeler.

âsafrey, *F. s.* [Âsaf-rey] Fikri Âsaf'ınki gibi akıllıca olan (vezir).

âsaftedbir, *F. s.* [Âsaf-tedbir] Tutumu, yolu Âsaf gibi olan (vezir).

asagir, esagir, *A. i.* [Asgar, esgar ç.] Çok küçükler. *Ekâbir ü asagir,* büyükler ve küçükler, herkes.

asahh, esahh, *A. s.* [Sahih'ten] Daha veya pek, en gerçek.

asakir, *A. i.* [Asker ç.] Askerler. *Asakir-i bahriye,* deniz askerleri; *-berriye,* kara askeri; *-hassa* padişah muhafaza askeri, *- Mansure-i Muhammediyye,* Yeniçeri ocağının düzeltilmesi zamanında kurulan asker; *- muavine* yardımcı, milis askeri; *- muntazama,* ordu askeri; *- nizamiyye,* ilk askerlik devresini yapmakta olan asker; *-redife,* ikinci devre askerliğini yapan askerler; *-şahane,* genel olarak askerler. «İmdad için gönderilen asakir-i vafireden sonra.— Raşit».

âsâl, *A. i.* Öğleden sonra geceye kadar zamanlar. *Bilgudüvvi vel-âsâl,* sabah akşam.

âsâl, *F. i.* Temel. Kök.

asale, assale, *A. i.* Bal peteği.

asalet, *A. i.* [Asl'dan]. 1. Köklü, temelli olma. 2. Soyluluk. *Asaletlû, asaletli,* Yabancı politika adamları için kullanılır ünvan. «Ya ailesinin bütün tarih-i asaletini lekeliyecek.— Uşaklıgil».

asaleten, *A. zf.* Kendisi olarak. Başka birinin yerine değil, kendi.

âsam, *A. i.* [İsm ç.] Günahlar, suçlar.

asamm, esamm, *A. s.* [Sum'dan] 1. Sağır, işitmez. 2. Tınlamıyan, ses vermiyen.

âsan, *F. s.* Kolay. «Düşvar gamın kılarsın âsan.— Fuzuli».

âsanî, *F. i.* Kolaylık.

âsar, *A. i.* [Sâr ç.] Öç almalar.

âsar, *A. i.* [Eser ç.] 1. İzler, nişanlar. 2. Kalıntılar. 3. Anıtlar. 4. Bir yazarın yazdıkları *Âsar-i atîka,* eski eserler; antikite; *- edebiye,* edebiyat eserleri; *- ilmiyye* bilim eserleri; *-islâmiye,* İslâm eserleri; *- kalemiye,* yazılmış eserler; *külliyat-i âsar,* bir yazarın bütün eserleri. «Ettim şuara-yi Rum'u tahkik — Âsar ü zamanlariyle tatbik.— Ziya Pş.»

âsâr, *A. i.* [Asr ç.] Yüzyıllar. *Âsâr-i ibtidaiye,* ilk yüzyıllar; *-kadîme,* geçmiş, eski yüzyıllar. «Silkip ukud-i ribka-i âsârı, en çetin — Bir uykudan uyandırır akvamı dehşetin.— Fikret».

asayib, asaib, *A. i.* [Isabe ç.] 1. Cemaalter, tayfalar. 2. Başa sarılan şeyler. Kaşbastılar, sargılar. «Hali-ül-asayib mekşuf-ül-teraib ziver-i bazar-i yağma etmiye el bir ettiler.— Şefikname».

asayiş, *F. i.* 1. Rahat, dinlenme. 2. Eminlik, barış. «Başkadır nimet-i asayiş-i me'va-yi adem.— Akif Pş.».

asayişperver, *F. s.* [Asayiş-perver] Eminliğe ve genel barışa hizmet eden.

asban, *F. i.* [As-ban] Değirmenci.

asced, *A. i.* Altın.

asdika, *A. i.* [Sadîk ç.] Doğru ve gerçek dostlar. *Asdika-yi bendegân,* gerçek kullar, hizmet edenler. «Bir lûtf ile şehriyari-devran — Kıldı yine asdikayı şadan.— M. Naci».

asel, *A. i.* Bal. *Asel-i musaffa,* 1. Süzme bal. 2. Cennetteki dört sudan biri. *Şem-i asel,* balmumu.

aselî, *A. i.* 1. Bal gibi sarı renkte olan. 2. Yahudilerin, ayırt edilmek üzere, omuzbaşlarına taktıkları sarı kumaş parçası.

aseliyyet, *A. i.* Bal niteliği.

aserat, *A. i.* [Asere ç.] Sürçmeler, kaymalar, sendelemeler. «Kusur ve aserat vakî olmuş ise...— Naima».

asere, *A. i.* Sürçme, yanılma.

ases, *A. ç. i.* Gece kolu, gece bekçileri, emniyet memuru.

asf, *A. i.* 1. Zulüm etme. 2. Azma. Yoldan çıkma. 3. Ölüm. «Zulm ü şirret ve asf ü şakavet ile mütearef olanları.— Naima».

asf, *A. i.* Rüzgâr kuvvetle esme.

asfâr, *A. i.* [Sırf ç.] Sıfırlar. «Olur bidayet-i sıfr intiha-yi her asfâr».

asfer, *A. s.* [Safret'ten] Sarı. *Bahr-i Asfer,* Sarı Deniz; *Beni asfer,* sarı ırk.

asfiya, *A. i.* [Safî ç.] 1. Halisler, sâflar. 2. *(i.)* Gerçek dostlar, ermişler, azizler. «Mihr-i nübüvvet mah-i burc-i asfiya.— Fehim».

asfur, usfur, *A. i.* Serçe kuşu. «Gıda-yi nâr-i muhabbet — Zaif asfurum.— Fehim».

asgar, esgar, *A. i.* [Sagîr'den] Daha veya pek, en küçük. «Sinnen kendisinden asgar olan birader-i fazailküsteri.— H. Vehbi».

asgari, *A. s.* En az.

ashab, *A. i.* [Sahib ç.] 1. Arkadaşlar. Muhammet peygambere gerek Mekke'de uyan (Muhacirîn), gerek onu Medine'ye çağıran (Ansar) kimseler. 2. Niteliği, ünü olan kimseler. 3. Büyük bir meslek veya mezhep sahibine uyanlar. *Ashab-i akar,* irat sahipleri; *- Bedr,* Bk. Bedr; *-dirayet;* becerikliler; *- emlâk;* malları olanlar; *- itibar,* sayılır kimseler; *- Kehf,* Bk. Kehf; *- kiram,* Muhammet peygamberi görmüş, konuşmuş olanlar; *- masalih,* devlet dairesinde işi olanlar; *- mütalâa,* okuyucular; *- nâr,* zebaniler veya cehennemlikler; *- rivayet,* menkıbe anlatıcılar; *- sebt,* yahudi kavmi; *- Soffa* Medine'de Muhammet peygamberin yakınında oturup kalkan bazı fukara ashab; *- süyuf,* kılıç sahipleri, savaşçılar; *- tevarih,* olay kaydedenler, tarihçiler; *-cah,* ileri rütbeliler; *- cennet,* melekler veya şehitler; *- devlet* zengin olanlar, saygı değerler. «Etsin ashab-i vega semt-i gülistana

hiram.— Nabi».

ashâr, *A. i.* [Sıhr ç.] Evlenme ile akraba olan erkekler.

âsıf, *A. s.* Sert, kuvvetli, şiddetli esen.

âsım, *A. s.* [İsmet'ten] Temiz, namuslu, günahtan çekinen.

âsi, *A. s.* Hüzünlü. Gamlı.

âsi, *A. s.* Cerrah.

asi, asa, *A. s.* Belki, ola ki. «Laalle ve asi ile subh ü mesa geçirdi.— Sadettin».

âsi, *A. s.* [İsyan'dan] Başkaldıran, azan.

asîb, *F. i.* 1. Çarpma. 2. Talihsizlik, felâket. «Ne hoş idi bu dehrin bustanı — Eğer olmasaydı asîb-i hazanı.— Sinan Pş.».

asîb, *A. s.* Şiddetli sıcak. Çok ısı. «Ol yevm-i asîbde...— Şefiknâme».

âsibersan, *F. s.* [Âsib-resan] Felâket getiren. Belâ açan.

aside, *A. i.* Pirinç unu, bamya ve etten yapılan yemek.

asîf, *A. i.* Para ile tutulmuş işçi, gündelikçi.

asîl, *A. s.* [Asalet'ten] 1. Soylu, soydan. 2. Kendi adına hareket eden, kendisi. «Kendisine parlak ve asîl hayat-i kibarane açacak bir izdivaç.— Uşaklıgil».

asilâne, *F. zf.* Soyluya yakışır, kibar yolda.

asilzade, *F. i.* [Asil-zade] Soylu, soydan. «İlelebet fakîr fakat asîlzade bir kız sıfatiyle.— H. Z. U.».

âsim, *A. s.* [İsm'den] Günah işlemiş, suçlu. «Benim ol âsi vü âsim ki âleme geleli — Birer günah-i kebîr oldu bana her girdar.— Ziya Pş.».

asîr, *A. s.* [Usret'ten] Zor, güç, ağır, *Emr-i asîr*, zor iş. «Bu adaletle bu ikbal-i bülent ile sana — İtikadım bu ki hiç olmıya bir feth asîr.— Nef'i».

asiya, *F. i.* Değirmen. «Kendim bilelden işte cevabım budur benim — Menend-i asiya dönerim kısmet ardına.— Vehbi».

asiyab, asyab, *F. i.* Bk. *Asyab*. «Asiyab-i devlet-i bir har da olsa döndürür».

asiyeban, *F. i.* Değirmenci.

âsiyager, *F. s., i.* [Âsiya-ger] 1. Değirmenci. 2. Değirmen yapan.

âsiyan, *Fi i.* [Âsi ç.] Âsiler, başkaldıranlar. «Şefaat etsen eğer âsiyan-i küffarı — Yerinde yeller eser duzehin kıyamette.— Ziya Pş.».

asiye, *A. i.* 1. Direk. 2. Acılı kadın.

Asiye, *A. i.* Yahudilerin Musa peygamberle Mısır'dan çıkmasını sağlıyan kadın, Firavun'un karısıdır. «Lût'un peygamberliği avratına bais-i saadet Firavun'un küfrü Asiye'ye muris-i şekavet oldu mu?— Sinan Pş.».

âsiyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *Myrtacées* (Mersingillei) karşılığı (XIX. yy.).

aska', *A. i.* Bölgeler. «Aska-i Yemen'in ekserine müstevli olup.— Naima».

asker, *A. i.* Asker. *Ahz-i asker*, asker alma, askere alınma; *serasker*, komutan, Tanzimattan sonra asker işlerinin en büyük âmiri, milli savunma bakanı. «Bir dilâver askere malik ki hengâm-i vega — Her birisi görünür a'daya bir şîr-i gurin.— Ziya Pş.».

askergâh, *F. i.* [Asker-gâh] Asker kampı.

askerî, *A. i.* Asker olmuş kimse. Asker er veya subay.

askerî, askeriyye, *A. s.* Askere ait, asker veya askerlikle ilgili. *Daire-i askeriye*, askerlik işlerinin

görüldüğü daire, savunma bakanlığı; *cihet-i askeriye,* asker dairesi; *kuvay-i askeriye,* asker kuvveti; *malûmat-i askeriye,* askerlik bilgisi; *mekâtib-i askeriyye,* asker okulları.

asl, *A. i.* 1. Kök. 2. Dip, temel 3. Başlangıç, ilk çıkış yeri. 4. Gerçeklik. 5. Eskilik, özlülük. *Asl ü esas, asl ü fasl,* gerçek, doğru; *asl ü nesl,* soy; *an asl, bi asl,* asılsız; *fi-l-asl,* aslında.

«Ben de bilmem aslını bir ıstırabım var benim.— Recaizade».

asla, *A. zf.* (Olumsuz cümlelerde) Hiçbir zaman. «Bir dal kadar dayanmadan ölmek... Bu zilleti — Asla düşünmemişti.— Fikret».

aslâb, *A. i.* [Sulb ç.] 1. Beller, 2. Soylar, kuşaklar. *Aslâb ü erham,* beller ve dölyatakları. «Aslâb-i âba-i ulviden erham-i ümmehat-i süfliye...— Şefikname».

asla', *A. i.* Başının ön tarafı saçsız olan kimse. «Ve ser-i asla'larına kalensöve-i half ü kasem geçirip.— Şefikname».

aslah, *A. s.* [Salih'ten] Daha iyi.

aslahallah, *A. söz.* «Tanrı ıslah etsin» anlamında, çoğu defa, alaylı olarak kullanılır dua.

aslen, *A. zf.* Kökten, temelden. Soyca, soy bakımından. «Ne cevherdir aslen o nur ü ziya — Bunu fen dahi bilmiyor haliya .— Recaizade».

aslî, *A. s.* 1. En evvelki, ilk. 2. Bir şeyin kendisiyle ilgili olan, katma olmayan. 3. En başlı, temel (nesne). *Hatt-i aslî,* ana yol; *metn-i aslî,* ilk meydana getirilmiş metin; *şekl-i aslî,* ilk şekil.

asliyye, *A. s.* Aslî, *Heyet-i asliye,* ilk, katıksız şekil; *mahkeme-i asliye,* asliye mahkemesi; *memuriyet-i asliye,* asîl memurluk.

aslûb, *A. i.* [Sulb ç.] Beller, soylar, kuşaklar.

asma', *A. s.* 1. Küçük kulaklı. 2. Anlayışlı, çabuk kavrıyan. 3. Keskin kılıç.

asman, *F. i.* Asüman, gök. *Asman-i berin,* en yüksek gök, arş-ı alâ (Bk.); *asman ü risman* (Gök ve halat); birbirini tutmaz, saçma sapan söz. «Kasr-i Cennet mi bu ya bağ-i İrem ya gülistan — Ya harim-i Kuds ya Beyt - ül - harem ya asman.— Nev'i».

asmane, *F. i.* Tavan. Kubbe, dam.

asmanî, *F. s.* 1. Göke ait, onunla ilgili. 2. Gök rengi, mavi 3. *(i.)* Melek. «Ben ne keşşafım ne sahib-i keşf amma mânide — Muşikâf-i nükteha-yi asmanidir sözüm.— Nef'i».

asmaniyan, *F. i.* [Asmanî ç.] Melekler. «İndi zemine gulgule-i asmaniyan.— Baki».

asmıha, *A. i.* [Simah ç.] Kulak kanalları. «Nehib-i helv ü mehi-bi ferdayı asmıha-i a'daya eda edip.— Sadettin».

asr, *i.* 1. Devir, zaman, vakit. 2. İkindi vakti, mevsime göre güneş batmasından 2-3,5 saat evvelki zaman. 3. (XIX. yüzyıldan sonra) Yüzyıllık zaman. *Asr-i evvel, -sani,* ikindi namazı vakitleri; *-saadet,* Muhammet peygamber zamanı; *- sabik,* geçen devir; *bâ'd-el-asr,* ikindiden sonra *salat-i asr,* ikindi namazı; *vahîd-ül-asr,* zamanın tek insanı.

«Darb-ül-mesel iradına bu asrda Nabi — Kimse olmaz Sabit Efendiye reside.— Nabi» — «Erişip asr çalındı növbet.— Nabi» «Şu sade makbere beş asrın nişanesidir.— Fikret».

asr, *A. i.* Sıkma. Sıkıp suyunu çıkarma.

asrî, *A. s.* 1. Zamanla ilgili, za-

mana ait. 2. (XX. yy.) «Moderne» karşılığı olarak kullanılmıştır.

assale, asale, *A. i.* 1. Bal peteği. 2. Arı kovanı. 3. Balarısı. «Nice dilnişin assale-i rayet-i gaza ihtizaz-i sürur-i mücahidin ile.— Namık Kemal».

astan, *F. i.* 1. Eşik. 2. Tekke. *Astan-i fena,* dünya. «Değer her vakti bir ömr astanında geçen ömrün.— Ziya Pş.».

astane, *Fi i.* 1. Eşik. 2. Padişah sarayı eşiği. (ö. i.) *Asitane-i saadet,* İstanbul. 3. Büyük tekke «Zaruriyat-i astaneden ziyade kalsa bizden kılır mı?— Fuzuli».

astîn *F. i.* Esvap kolu, yen. *Astîn berçide, - berzede, - mâlide* yenini sıvamış, işe hazırlanmış. «Astîn-i rif'atında izz ü devlet cây gir — Astan-i himmetinde feyz ü rifat pâsban.— Ziya Pş.».

astine, *F. i.* Yumurta.

astinefşan, astinfeşan, *F. s.* Vazgeçen, vazgeçici.

asud, *F. i.* Rahat, rahatlama, dinlenme.

asude, *F. s.* Rahatlanmış, «Oldum asude cihanın gam-i ferdasından.— Cevri».

asudedil, *F. s.* [Asude-dil] Gönlü rahat. (ç. Asudedilân). «Bilmez asudedilân hal-i dil-i bimarı.— M. Naci».

asudedilî, *F. i.* Gönül rahatlığı. «Humk imiş mayei asudedilî.— M. Naci».

asudegî, *F. i.* Rahat, durgunluk. «Pâymalin olmadan asudegi bulmaz dilim.— M. Naci».

asudehal, *F. i.* [Asude-hal] Rahat bir halde. «Olsun ol zıll-i Hudanın daima asudehal — Sayesinde bendegân-i Rabb-ül-ibad.—

asüdehâtır, *F. s.* [Asude-hâtır] Aklı rahat, derli toplu.

asuf, *A. s.* [Asf'ten] Zulüm eden.

asveb, *A. s.* [Sa'b'den] Daha veya pek, en doğru. Çok isabetli.

asya, asiya, *F. i.* Değirmen.

asyab, asiyab, *F. i.* Su değirmeni. *Asyab-i âlem,* dünya; *-devlet,* devlet idaresi.
«Kâr ü bârı asyab-i âlemin növbetledir.— Nabi».

asyaban, asiyaban, *F. i.* Değirmenci.

a'şâ, *A. i.* Gözleri dumanlı adam.

aşâ, *A. i.* Akşam yemeği. «Geh devlet-i cihandan eder cehl behreyab — Geh lokma-i aşâdan eder akl-i binasib.— Ziya Pş.».

a'şab, *A. ç. i.* Yeşil otlar. «Lâkin zahire kısmı asla bulunmaz oldu. Bazıları nebatat ve a'şab kökü devşirip yerlerdi. — Naima».

aşair, *A. i.* [Aşiret ç.] Aşiretler. Oymaklar, kabileler, göçebeler. *İskân-i aşair,* göçebeleri yurtlandırma. «Bir dahi hiçbir memleketin aşair ve kabailini istimalet ve teshir edemezsiniz.— Naima».

-âşam, *F. s.* «İçen, içici» anlamiyle terkipler yapmada kullanılır. *Hunâşam,* kan içici; *meyâşam,* şarap içen. «Filibe'ye vâsıl oldukta bir duhan-âşam salb edip. — Naima».

a'şar, *A. i.* [Öşr, üşr ç.] 1. Onda birler. 2. Üründen alınan vergi, ürün vergisi. 3. Kuran'dan okunan onar âyet miktarı parçalar. «Kılıç kuşanıp ve a'şar-i şerife okutup.— Naima».

a'şarî, *A. s.* Ondalık. *Hesab-i a'şarî,* ondalık hesap; *kesr-i aşarî,* ondalık kesir; *usul-i aşarî,* metre sistemi.

aşavet, *A. i.* Gündüz görüp gece görmemek hastalığı.

aşayâ, *A. i.* [Aşi ç.] Akşamlar.

aşb, uşb, *A. i.* Yaş ot.

aşebî, aşebiyye, *A. i.* Ot gibi olan.

aşer, *A. s.* On. *Buruc-i isna aşer,* 12 Takımyıldız; *eimme-i isna aşer,* on iki imam.

aşere, *A. s. Aşere-i mübeşşire,* Muhammet beygamberin cennetlik olduklarını müjdelediği on kimse.

âşık, *A. s.* [Aşk'tan] Birini seven, tutkun, yanık. «Kız bu son aşığının kaç gecedir en çoşkun — Bir muhabbetle alevler saçan ağuşunda.— Fikret».

âşıka, *A. s., i.* Seven kadın, Âşık kadın.

âşıkan, *F. i.* [Âşık ç.] Âşıklar. «Hayrette bu cezbet-üc-cünündan — En cezbeli âşıkanı dehrin.—M. Naci».

âşıkane, *F. s.* [Âşık-ane] Âşıklara yakışır yolda. «Münasebet-i âşıkanesini, kısmen başkalarına dinletmek hevesiyle tesis ederdi.— Uşaklıgil».

(Ed. ce.) *Hatırat-ı âşıkane, hayat-ı âşıkane, izdivac-ı âşıkane, münasebet-i âşıkane, nazar-ı âşıkane, nazariyat-ı âşıkane, seyran-ı âşıkane, vaka-i âşıkane.*

âşıkiyyet, *A. s.* Âşıklık. «Leyali-i âşıkıyetin — Hamuşi-i mükevkebi — İner sımah-i ruhuma.— Cenap».

aşi, *A. i.* 1. Akşam. 2. Akşam yemeği.

âşikâr, âşikâra, âşikâre, *F. s.* Açık, belli, meydanda.

âşina, âşna, *F. s.* Bildik, tanıdık. «Künc-i gurbet gülşen-i Cennet kadar canbahş olur — Dâr-i gurbette bulunsa aşnalardan biri.— Nabi».

-âşina, *F. s.* «Bilgili» anlamiyle terkip yapılmada kullanılır, *haaşina,* yabancı dil bilen.

şina, yabancı dil bilen.

aşinayan, *F. s., i.* [Aşinayi ç.] Tanıdıklar, bildikler. «Aşnayan-i hakayık anı etmez irad.— Nabi».

aşinayî, *F. i.* Bildiklik, ahbaplık. Tanış.

âşir, *A. s.* Onuncu.

aşir, *A. s.* Onda bir.

aşiret, *A. i.* 1. 1. Bir asıldan gelen, birlikte yaşayıp konan, göçen kimseler topluluğu. 2. Kabîle, göçebe.

aşiyan, aşiyane, *F. i.* 1. Kuş yuvası. 2. Ev. «Çamılk'a o yeşil aşiyan-i sevdaya avdet etmek istiyordu.— H. Z. U.» — «Ne kaldı zemin ü ne zamane — Mahv oldu bu turfa aşiyane.— Ş. Galip».

aşiyansaz, *F. s.* [Aşiyan-saz] Yuva yapan, yer tutan.

aşk, ışk, *A. i.* 1. Sevgi. 2. (Tas.) Tanrı sevgisi. *Aşk-i cismanî* ten ve et sevgisi; *-derun,* içten gelen istek, arzu; *-eflâtunî,* maddeci olmayan, ideal sevgi (XX. yüzyıl); - *hakikî,* gerçek, ruhanî olan, maddeci olmayan sevgi, *-marazi,* düzensiz bir ruh halinin uyandırdığı, normal olmayan sevgi (XX. yüzyıl); *-mecazî,* Tanrı sevgisine ulaşmak için onun tecellisi olan güzel yaratıkları sevme; *-ruhanî, mânevî,* Tanrı sevgisi; *-vatan,* yurt sevgisi (XIX. yüzyıl).

(Ed. ce.) *Aşk-i füsunkâr, - makhur, - memnu, - muhtazır, - mürde, - nevşüküfte, - sahhar; aguş-i aşk, aşiyan-i aşk, bahar-i aşk, behişt-i aşk, beka-yi aşk, bükâ-yi aşk, derd-i aşk, emel-i aşk, enzar-i aşk, felsefe-i aşk, füsun-i aşk, gülbuse-i aşk, günah-i aşk, hayal-i aşk, hayat-i aşk, hülya-yi aşk, humma-yi aşk, huzur-i aşk, huzuz-i aşk, kitab-i*

aşk, leyal-i aşk, leyle-i aşk, murg-i aşk, nigâh-i aşk, peri-i aşk, raşe-i aşk, yadigâr-i aşk, ye's-i aşk.

aşkbazî, *F. i.* [Aşk-baz-î] Sever görünme. «Billâh bu mu resm-i aşkbazî — Dildar ede şive-i niyazı.— Ş. Galip».

aşkî, aşkıyye, *A. s., zf.* Aşka ait, aşka dair.

aşpez, aşpüz, *F. i.* Ahçı.

aşr, *A.s.* On. «Anıp ahval-i sıbt-i Ahmet'i aşr-i muharremde — Yezid ü kavmına kim lânet etmezse Yezit olsun.— Kâzım Pş.».

aşşab, *A. s.* [Aşb'dan] 1. Ot toplayan, otçu. 2. Kökçü. Fransızcadan *her boriste* karşılığı (XIX. yy.).

aşti, *F. i.* Barışıklık, Sulh. «Bâr-i hâtırdır belâcuyan-i aşka aşti — Lezzet ol şadidedir kim eyliye gamdan zuhur.— Ziya Pş.»

âşub, *F. i.* Kargaşalık. «Her birinin âşubu hadden aşıp.— Veysi».

-âşub, *F. s.* «Karıştırıcı» anlamıyle terkip yapmada kullanılır. *Dilâ-şub*, Bk.; *şehrâşub*, şehri karıştıran, kargaşa çıkaran.

âşubgâh, aşubgeh, *F. i.* [Âşub-geh] Kargaşa yeri. «Tecelli-zâr-i dil aşubgâh-i lenteranidir.— Avni».

aşura, *A. i.* Aşure. 1. Muharrem ayının onuncu günü. 2. O gün pişirilen tatlının adı. (Bu, Nuh peygamberin gemisinin toprağa oturduğu günün anması sayılır.).

aşüfte, *F. s.* 1. Çıldırırcasına seven; bu yüzden kendinden geçen, perişan olan. 2. Açık saçık, ahlâksız kadın, aşifte. *Aşüftedil*, gönlü perişan olmuş; *aşüftedimağ*, aklı perişan. «Ruh-i kudsi nigeh-i mestine aşüfte vü denk.— Kâzım Pş.».

aşüftegî, *F. i.* Kendinden geçme, coşma, divanelik.

aşva', *A. i.* Gözünde tavuk karası olan kimse (geceleri görmez).

-at, *A. e.* 1. Arapça çoğul edatıdır. *Düyunat*, borçlar; *himem-at*, himmetler; *masarif-at*, masraflar, giderler; *nadir-at*, az bulunur şeyler; *vari-dat*, gelirler. 2. Bu çoğul edatiyle (XX. yy.) bilgi adları meydana getirilmiştir:

acaibat	*içtimaiyat*
arziyat	*ihsaiyat*
atikiyat	*iktisadiyat*
beşeriyat	*ilâhiyat*
edebiyat	*kavmiyat*
felsefiyat	*ırkiyat*
hayatiyat	*mısriyat*
hayvanat	*nebatat*

atâ, *A. i.* 1. Verme, veriş. 2. Bağışlama, bahşiş; ihsan, vergi.

atâbahş, *F. i.* [Atâ-bahş] Bahşiş verici.

atad, *A. i.* 1. İşe yarar âlet. Aygıt. 2. Büyük kadeh. «Çend ruze adde vü atad ve tehiye-i zad ü zevade-i ecnad.— Ragıp Pş.».

a'tâf, *A. i.* [Atf ç.] Lütûflar, ihsanlar. «Saadât-i dü-kevn a'taf-i zatından ibarettir.— Ziya Pş.»

a'taf, *A. s.* [Atf'tan] Daha, pek esirgeyici; çok acır. «Velinimetim âtıftan hezar mertebe berter ü a'taftır.— Sümbülzade».

atak, *A. i.* Köle azadetme. «Gâh talâka gâh ataka yemin eyler.— Naima».

atalet, *A. i.* İşsizlik, boş durma; işlememe. «Bütün hakayıkı pâmal edip ataletime — Biraz da rahata baksam.— Fikret».

atarîf, *A. i.* [Atrîf, utruf ç.] Kötü huylu atılgan, şirret, gözü pek, zalim kimseler. «Şuyu bulan ekâzib ü eracif ve muris-i ihtilâl harekât-i edani vü atarîf hadd-i mübalâgayı tecavüz etmiş

idi.— Şefikname.»

ataşa, *A. i.* [Atşan ç.] Susamışlar. Bk. *Itaş, ıtaş.*

atâyâ, *A. i.* [Atiyye ç.] Bir büyüğün küçüğe bahşişi, hediye. *Ataya-yi ilâhiyye,* Tanrı vergileri; *-seniyye,* padişah hediyeleri. «Arz edip yine hedayalarını — Aldılar cümle atâyâlarını.— Nabi».

atbak, etbak, *A. i.* [Tabak ç.] İnce katlar, tabakalar. «Çâk etti biz atbak-i tahayyülde uçarken — Bir sadme-i baliyle hakikat bu zılâl.— Fikret».

atebat, *A. i.* [Atebe ç.] 1. Basamaklar. 2. Eşikler. 3. Eşiği öpülen kutsal yer. *Atebat-i âliye,* Irakta Necif, Kerbelâ, Kâzımiyye gibi türbeli yerler.

atebe, *A. i.* 1. Eşik. 2. Basamak. *Atebe-i felekmertebe, - ulya-i aliye,* Osmanlı padişahı sarayı, katı.

ateh, ath, uth, *A. i.* Bunama; bunaklık. *Ateh-i kabl-el-miad,* vaktinden evvel bunama, erken bunama. «Kemal-i tehevvür birle «Bir adamın sinni sekseni tecavüz ettikte idrâkten kalıp kenduye ateh ârız olur dedikleri yerinde imiş» diye gazabın izhar.— Raşit».

âteş, *F. i.* 1. Ateş. 2. Isı. 3. Kızgınlık, parlama. 4. Yangın, tutuşma. 5. Kırmızı, kızıl renk. 6. Kırmızı şarap. 7. Gözyaşı. 8. Savaş. 9. Hastalık. *Âteş-i Nemrut,* Babil hükümdarlarından Nemrut'un, peygamber İbrahim'in halkı aydınlatmasına kızarak cezalandırmak için yaktırdığı ateş. Peygamber İbrahim bu ateş içine atılınca, ateş, bir gül bahçesi halini almıştır; *-suzan,* yakıcı ateş; *-ter,* kırmızı şarap. «Bir tuşmuş âteşim kurb-i civarımdan sakın.— Fuzuli».

âteşbar, *F. s.* [Âteş-bar] Ateş yağdıran. Çok şiddetli, yakıcı. *Ah-i ateşbar.* «Kaleler olduğu dem ateşbâr — Durmayıp kaynadı fevvare-i nâr.— Nabi».

âteşbaz, *F. i.* [Âteş-baz] Ateş oyunu yapan hokkabaz. (ç. Ateşbazan). «Yine ol gecede âteşbazan — Ettiler sûrgehi şulesitan.— Nabi».

âteşbazi, *F. i.* Savaşlarda patlayıcı silâh kullanma ve bunu idare etme. «Ateşbazî edersem evlâ — Bezm-i şeh-i aşka nedimim.— Fehim».

âteşdan, *F. i.* [Âteş-dan] 1. Ateşlik. 2. Ocak. 3. Mangal. «İki yüz ateşdan-i harb ü kıtal meyanelerinde şerarefeşan olup.— Veysi».

âteşdem, *F. s.* [Âteş-dem] Sözü, sesi dokunaklı, yanık olan «Ben ol ateşdem-i nazım ki olur hussadın — Hirmen-i natıkası berk-i hayalimle harîk.— Nazîm».

âteşdide, *F. s.* [Âteş-dide] Ateş görmüş ateşden geçmiş. «Seng-i ateş-dide sirke sebebinden rahavet kesbedip.— Naima».

âteşdil, *F. s.* [Âteş-dil] Yanık gönüllü.

âteşefruz, *F. s.* [Âteş-efruz] Ateşliyen, yakan. «Eylemiş şem-i cemalin ateş-efruz-i hayâ — Ârızi-pür-tâbın âb-i şule-amiz eyliyen .—Fehim».

ateşfeşan, *F. s.* Bk. Âreşfeşan.

âteşek, *F. i.* Şimşek. 2. Yıldız böceği. 3. Frengi hastalığı.

âteşengiz, *F. s.* [Âteş-engiz] Ateşliyen, çok şiddetli.

âteşfâm, *F. s.* [Âteş-fam] Ateş renkli, kırmızı. «Bir zaman da cereyan etse mey-i ateşfam .— Nabi».

âteşfeşan, âteşefşan, *F. s.* [Âteş-feşan] Ateş saçan, ateş püsküren. «Bir civan-i dil-âşub-i mevzun-endam elinde bir asâ-yi âteş-feşan gelip Firavun'un başına vurup.— Veysi».

âteşfüruz, *F. s.* Bk. *Âteşefruz.* «İhtirakiyle olur ateşefruz kalb-i mahv.— Recaizâde».

âteşgâh, *F. s.* [Âteş-gâh] 1. Ateş yeri. 2. Ateş tapınağı. «Nageh âsar-i temmuzu bağı ateşgâh ede — Negeh ede duzeh-âsâ âteş-i mihr iltihab.— Fehim».

âteşgede, ateşkede, *F. i.* [Âteş-gede] Ateşe tapanların tapınağı.

âteşgûn, *F. s.* [Âteş-gûn] Ateş gibi kırmızı, kızıl.

âteşhane, *F. i.* [Âteş-hane] 1. Ocak. 2. Ateş tapınağı. «Kâbe ateşhane olmuş der gören vicdanımı. — M. Naci».

âteşhatır *F. s.* [Âteş-hatır] Her güzeli seven, tabiatı çok ateşli olan.

âteşhiram, *F. s.* [Âteş-hiram] Çabuk yürüyen. «Pâymal-i tevsen-i ateşhiram ettin beni.— Nedim».

âteşhiz, *F. s.* [Âteş-hiz] Ateşleyici, ateş uyandırıcı.

âteşî, *F. s.* 1. Ateş renginde 2. Açık kızıl. «Bir ateşî atlas kaftan üzerine zırhını giymiş idi— Namık Kemal».

âteşi, *F. i.* Cehennem zebanisi.

âteşîn, *F. s.* 1. Ateş gibi pek kızgın ve yakıcı 2. parlak. «Bir kalb-i âteşîn ile fikr-i bikarar .- Fikret». - «Ne mâna gösterir duşundaki ol ateşîn atlas.— Nedim».

âteşîndem, *F. s.* [Âteşîn-dem] Sözü veya sesi dokunaklı, yanık.

âteşiyan, *F. i.* [Âteşi ç.] Cehennem zebanileri.

âteşkede, âteşgede, *F. i.* Ateşe tapanların tapınağı.

âteşnak, *F. s.* [Âteş-nak] Ateşli, kızgın. Yakıcı. «Daha derinleşerek, âteşnak ve zehralûd, tekrar uyanıyordu.— Uşaklıgil».

âteşnisar, *F. s.* [Âteş-nisar] Ateş saçan. (Mec.) Çok öfkeli. «Kinden, hırstan ateşnişar gözlerle — Uşaklıgil».

âteşnüma, *F. s.* [Âteş-nüma] Ateş gösteren. «Bu gülşengâh-i aşkın gülleri âteş-nümadır hep .— Haşmet».

âteşpâ, *F. s.* [Âteş-pâ] Çevik. Atik.

âteşpâre, *F. s.* [Âteş-pâre] 1. Ateş parçası, kıvılcım. 2. Şiddetli, yiğit adam, ele avuca sığmaz. 3. Gözyaşı ile şaraba sıfat olur. «Şimdi hakisterle örtülmüş bir âteşpâreyim.— M. Naci».

âteşpaş, *F. s.* [Âteş-paş] Ateş saçan. «Yine verdi fişek-i âteşpaş — Dil-i çarh-i sitem-enduza hiraş.— Nabi».

âteşperest, *F. i. s.* [Âteş-perest] 1. Ateşe tapan. 2. Ateşe tapanların dini. «Cihan âteşperest-i pertev-i ikbal ü devlettir.— Ziya Pş.».

âteşperestî, *F. i.* Ateşe tapma.

âteşsühan, *F. s.* [Âteş-suhan] Sözü sert, dokunaklı olan. «Olma âlemde sakın âteş-suhan.— M. Naci».

âteşrenk, *F. s.* Ateş renginde, kızıl.

âteştâb, *F. i. s.* [Ateş-tâb] 1. Ateş gibi sıcak, 2. Işıklı.

âteşzar, *F. i.* [Âteş-zar] Ateşi çok yer. Ateşlilik. «Ki irtibat-i veda-i ayal ile Musa — Harim-i Tûr-i tecellâyı sandı âteşzar.— Ziya Pş.».

ateşzeban *F. s.* [Ateş-zeban] Sözü dokunaklı olan. Ateş gibi

dokunaklı ve şiddetli söz veya şiir söyliyen. «Hiddet-i lisana malik ve hezl ü mizah mesleğine salik bir şahs-ı ateşzeban idi.— Raşit».

ateşzede, *F. s.* [Âteş-zede] Yakılmış. Ateşe uğramış.

âteşzen, *F. s.* [Âteş-zen] Yakıcı, yakan. «Vechi varsa sebebin eyle sual — Olma âteşzen-i kânun-i cidal.— Nabi».

ateşzene, *F. i.* [Âteş-zene] Çakmak.

atf, *A. i. 1.* Çevirmek, döndürmek. 2. Yükleme. 3. (Gra.) Bir kelime veya cümlenin başka bir kelime veya cümleye bağlanması. *Atf-i beyan,* bir cümlenin anlamını açıklama ve kuvvetlendirme için bağlaç kullanma; - *inan,* yolunu (o tarafa) çevirme, söndürme; - *nazar,* bakma; - *tefsir,* hemen aynı anlamda olan ve sadece kuvvetlendirme için birbirine *ve* ile bağlanan kelime: «Ahz ü girift; hüzn ü keder» gibi «Maziye atf edip nazar-i infialini .— Fikret». - «Levs-i hayatın mesuliyetini validesine atf ediyordu.— Uşaklıgil».

atfan, atfen, *A. zf.* Birine yükleyerek, birinden naklederek, onun adına.

atfî, atfiyye, *A. s.* (Gra.) Bağlaca ait, bağlaçla ilgili. *Huruf-i atfiyye,* bağlaç kelimeleri.

âtıf, *A. s.* [Atf'tan] 1. Yüzünü çeviren, bakan. 2. Birini beğenen, ona sevgi ile bakan. 3. (Gra.) Bağlaç.

atıfet, *A. i.* 1. Sevgi, acıma. 2. Taraflılık ile esirgeme, koruma.

«Kim âşığa böyle hürmet eyler? —Allah! nedir bu atifetler.— M. Naci».

atıfetkâr, *F. s.* [Âtifet-kâr] Esirgeyip koruyucu, gözetici.«Atifet-kârane aceb ayinedir benim bahtım— Şahid-i ümmidi benden rûy-gerdan gösterir.— Fehim».

âtıl, *A. s.* 1. İşlemez, boş durur. 2. Tembel. 3. Etkisi olmayan «Ey fazl-i tabiatle en âmade ve mün' im— Bir fıtrata makrun iken aç, âtıl ü âkım.— Fikret».

âtır, *A. s.* [Itr'dan] Güzel kokulu. *Hâtır-ı âtır,* mektuplarda hatır sorma formülü.

âti, *A. s.* [Utv'dan] Sert başlı. Serkeş.

âti, *A. s.* [İtyan'dan] 1. Gelecek. 2. Önde, aşağıda. *Âtiy-ül-beyan,* alt tarafta bildirilen; *âtiyüz-zikr* aşağıda zikrolunan; *eyyam-i âtiyye,* gelecek günler; *nesl-i âti,* gelecek nesil.

«Âti çıkınca ortaya mazi silinmeli.— Fikret».

atîk, atîka, *A. s.* [Itk'tan] 1. Eski. 2. Azat edilmiş köle 3. Ebubekr'in lâkabı. 4. Genç kız. *Âsar-i atika,* eski eserler, antikite eserleri. *Beyt-i atik,* Mekke'deki Kâbe; *edebiyat-i atîka,* eski (Tanzimattan evvelki) edebiyat. «Maabid-i atikaya mahsus bir fenere benzeyen kandile uzandı. — Uşaklıgil».

atîkiyyat, *A. i.* Eski eserler bilimi, arkeoliji (XX. yy.).

at'ime, *A. i.* [Taam ç.] Yemekler. «Olıcak her biri câyında celîs— Çektiler at'ime-i pâk ü nefis.— Nabi».

âtiyyen, *A. zf.* Önde, gelecekte.

atiyye, *A. i.* Büyük bir kimsenin küçüğe verdiği bahşiş, armağan. *Atiyye-i seniyye,* padişah armağanı. «Samurlu kadife hil'at ve murassa serguç ve bir kabza murassa şemşir ve atiyye-i va-

fire in'am olundu.— Raşit».

atiyyat, *A. i.* [Atiyye ç.] İhsanlar. Büyük bir kimsenin bahşışları. «Ve cümle ehl-i Divan'a hil'at ve ulemaya dahi atiyyat gönderip.— Naima».

atk, *A. i.* Köle azadetme.

atlas, *A. i.* 1. Yüzü ipek, tersi pamuk kumaş. 2. *(s.)* Yıpranmış dümdüz olmuş. *Atlas-i çerh, -gerdun, -mina,* gökyüzü; *felek-i atlas,* Batlamyos sistemine göre, bütün felekleri kaplayan ve içinde hiçbir yıldız bulunmayan dokuzuncu gök tabakası. «Sırtında görüp gayrıların atlas ü dibâ—Gam çekme ki sırtımda benim köhne abâ var.- Ruhi». «Çıkmadı bir nimten kadd-i bülend-i himmete - Atlas-i gerdunu birkaç kerre tahmin ettiler.- Nevres».

atliye, *A. s.* [Tıla ç.] Sürünecek veya sürülecek sıvılar. «Mani-i ufunet olan sabır ve zift gibi atliye ile tıla edip .— Naima».

atrâb, *A. i.* [Tarab ç.] Neşeler, sevinçler.

atrak, *A. i.* Susma. Gözünü yere dikip bakıp durma. «Anadolu kaleminden bir ihtiyar Rumeli kaleminden bir emektar kadılar ileri gelip atrak ettiklerinde padişah hazretleri dahi onlara hitap edip.— Naima».

atse, *A. i.* Aksırık. *Atse-i anberin,* güzel kokulu nefes; *-çah,* kuyuda olan yankı; *-keman,* okun çıkardığı ses; *-subh, -şeb,* şafak; *-tiğ,* vurulan kılıcın çıkardığı ses. «Çarh etti dimağını muattar— Berk eyledi atseyi mükerrer.— Ş. Galip».

atş, *A. i.* Susama, susuzluk, *Atş-i garam,* sevgiye susamışlık (XX. yy.). «Bütün gençliğinin atş-i garamını, azim boş bir hufre-i nisyana gömecekti.— Uşaklıgil».

atşan, *A. s.* [Atş'tan] Susamış, susuz. «Eyledim tebşir atşana Ziya tarihini —Oldu câri gel Gü müşsuyu'ndan iç ab-i hayat.— Ziya Pş.».

attar, *A. i.* [Itr'dan] Aktar. Güzel koku, kokulu şeyler satan dükkâncı. «Gaze-i attar ile gelmez acuza intizam.— Ziya Pş.».

atuf, *A. s.* [Atf'tan] Çok esirgeyici, acıyıcı.

atufet, utufet, *A. i.* Lûtuf, nezaket, şefkat.

atuh, *A. s.* Bunak.

atvad, *A. i.* [Tavd ç.] Dağlar.

atvak, *A. i.* [Tavk ç.] 1. Gerdanlıklar. 2. Tasmalar. 3. Boyunda halka biçiminde çizgiler. 4. Güçler, kuvvetler.

atvel, *A. s.* [Tavil'den] Daha veya pek, en uzun.

atyeb, *A. s.* [Tayb'den] Daha, pek güzel.

avadi, *A. ç. i.* Zulüm edenler, zalimler.

avaid, *A. i.* [Aide ç.] 1. Mal ve akçe olarak gelirler. 2. Bahşışlar. *Avaid-i şehriyye,* aylık gelirler. «Alınır şimdi avaid yerine vaz-i giran — Verilir şimdi hedayaya bedel sade selâm.— Nabi».

avaik, avayık, *A. i.* [Aik ç.] Alıkoyanlar, engel olanlar. Engeller. «Mukaddema mevzu-ül-esas olup avayık-i eyyam ile natemam kalan cami.. — Raşit».

avakıb, *A. i.* [Âkibet ç.] Sonlar, sonuçlar. Bitimler. *Avakib-i ahval,* durumların sonu; *-hasene,* iyi sonlar, iyi son nefesler; *-umur,* işlerin sonucu. «Cünundan hâli olmayıp ziyade ceri ve ava-

kıb-i umuru tefekkür ve tasavvurdan âri sadedil idi.— Naima.»

avakır, *A. i.* [Âkıra ç.] 1. Fakirler. 2. Verimsiz olanlar. 3. Kısırlar. 4. Kudurmuşlar.

avali, *A. s.* [Âli ç.] Yüceler, yüce olanlar.

avalim, *A. i.* [Âlem ç.] Âlemler. *Avalim-i süfliye,* Arz ile güneş arasında en aşağı bulunan Utarit ile Zühre; *-ulviyye,* Merrih ve Müşteri âlemi. «Gönül avalim-i lâhut-pâye-i şiirin —Tasavvur eyliyemez haricinde ulviyyet.— Fikret».

a'vam, *A. i.* [Amm ç.] Yıllar. *Şuhur ü a'vam,* aylar ve yıllar.

avam, *A. i.* [Amm ç.] Halkın büyük kısmı, havas karşıdı. *Hükûmet-i avam,* demokrat hükûmet, demokrasi. «Keremin âmmdır olur sana dildade avam.— Ziya Pş.».

avamfirib, *F. s.* [Avam-firîb] Halkın, büyük çokluktaki insanların hoşuna gidecek yolda davranan.

avampesend, *F. s.* [Avam-pesend] halkın beğeneceği yolda, halkça beğenilecek şey. «Takvim inşasında nice fıkralar gösterip avampesend olmuştu.— Naima».

avamil, *A. i.* [Âmil ç.] 1. Etmenler, sebepler, 2. (Gra.) Arapça kelimelerin a, e, i okunmasını öğreten bilgi ve kitap. 3. Valiler.

a'van, *A. i.* [Avn ç.] Yardımcılar. «Fransız, İngiliz de moskovun olmuştu a'vanı.— Zya Pş.»

avani, Bk. *Evani.*

avar, uvar, *A. i.* Kusur, ayıp eksiklik, «Setr-i avara evfak olduğunu meşveret edip.— Naima».

âvare, *F. s.* Serseri, boş gezen. «Hasılı âvarelik vakti bahar eyyamıdır.— Baki».

âvaregî, *F. i.* Avarelik, boş gezicilik. «Âvaregi-i aşk ile âlemde Fehimâ— Mahsud-i safa pişe-i erbab-i sükûnuz.— Fehim».

âvareser, *F. s.* [Âvare-ser] Başıboş. «Döner âvareser tehziz-i bâd-i pür tehevvürle.— Fikret».

avarız, *A.i.* [Ârıza ç.] 1. Sakatlıklar, bozukluklar. 2. Engeller. 3. Girinti çıkıntı. 4. Olaganüstü alınan geçici vergi. *Avarız-i zemin,* Engebeler. «Avarız ve sair tekâlif-i mahudeden gayri.— Naima».

avarî, *A. i.* [Ariyet ç.] Ödünç şeyler. «Ve Avari-i vasmet -avarı puşide ve mestur ola.— Okçuzade».

avarif, *A. i.* [Arif ç.] 1. Ârifler. 2. Bilgin ve iş anlar olanlar.

avasıf, *A. i.* [Âsıf ç.] Sert, kuvvetli rüzgârlar.

avasım, *A. i.* [Asım, asıma ç.] Temiz kimseler, Günahsızlar. «Dest-i sây ü talebi kasr-i maarife kasr ve bünyad-ı hisar-i avarife hasr edip.— Okçuzade».

avatıf, *A. i.* [Âtıfet ç.] Atifetler. «Avatıf-i aliyye-i husrevane ve avarif-i seniyye-i mülûkâneden.. —Ragıp Pş.».

avatik, *A. i.* [Âtik ç.] Genç kızlar.

av'ave, *A. i.* Köpek havlaması. İt köpek şamatası.

âvaz, *F. i.* Ses, sada, bağırtı. (Mec.) Ün. «Koymadı âyine-i dilde gubar — Yâd-i âvaz-i ney ü musikar.— Nabi».

âvaze, *F. i.* Yüksek ses. Nâra. «Pişinde bir avaze-i şan yükseliyordu.— Fikret».

avd, *A. i.* Geri dönme. «Ve dâr-i ukbaya sarf-i inan-i avd ü kuful etmekle .— Raşit».

avdet, *A. i.* Geri dönme. «Bu şanlı avdeti gûya selâmlıyor öte-

den.— Fikret».

a'vec, *A. s.* Eğri, çarpık.

aveh!, *F. ü.* Eyvah, yazık. «Bu bey ü şiradır etme aveh — Ver gonce ve al hezar duzeh.— Ş. Galip».

avene, *i.* (Fenalıkta) yardımcılar, arkadaşlar. (A'van, yardımcılar demektir, fenalıkta yardım edenler için bu kelime Türkçede yapılmıştır.) *Avene-i havene*, hayınlık yardımcıları. «Silâhtar Paşa zikr olunan avenesiyle meşveret edip.— Naima».

âveng, avenk, *F. i.* İpe geçirilmiş askı. Hevenk. «Hun-i dilden asılır her müjeme bin avenk.— Kâzım Pş.».

-âver, *F. s.* «Getirici, sebebolucu» anlamlariyle bileşik kelime yapmada kullanılır. *Cengâver, dilâver*, (Bk.); *huzuraver*, rahatlandırıcı; *peyamaver*, haber ulaştırıcı; *reşkâver*, imrendirici *tâbaver*, güçlü, dayanıklı; *zoraver*, kuvvet sahibi, kuvvetli.

a'ver, *A. s.* Tek gözlü.

âverd, *F. i.* Savaş. Kavga.

averde, *F. s.* Getiren, getirici.

averdgâh, *F. i.* [Averd-gâh] Savaş yeri.

avergeh, *F. i.* [Aver-geh] Savaş yeri, savaş meydanı.

âvihte, *F. s.* Asılmış. «Etti avihte ol hayy-i Kadîr — Tak-i çarha iki kandil-i münir.— Nabi».

avîl, *A. s.* [Avl'den] Feryat, acınma. «İbadullahı zâr ü zelil ve makhur ü avîl ettiler.— Naima»

avine, *A. i.* [Evan ç.] Zamanlar. «İs'ad-i ezmine ve esra-i avinede .—Sadettin».

avis, *A. i.* Güç, zor. (ç. *Avisat*). «Ve gavamız-i avisat-i meyl ü meveddetin allâme-i zi-fünun olmak.— Nergisi».

-âviz, *F. s.* «Asılan, asılı bulunan» anlamlariyle bileşikler yapmada kullanılır. *Dilâviz*, Bk.

avizan, *F. s. zf.* [Avihten'den] Asılma, asılmış olma. Asılı. «Piraheni ilişip yırtılıp bir pâresi avizan olup.— Naima».

âvize, *F. i.* 1. Asma, askı. 2. Tavana asılan ışık aracı. *Âvize-i gûş, (kulak askısı)* küpe. «Pencerelerinden avizeleri, ağır perdeleri.— Uşaklıgil».

avk, *A. i.* Akoyma, geciktirme. «Donanma-yı islâmın avkına güzel bais olmuşsundur.— Naima».

avl, *A. i.* Feryat, acınma. Sıkıntı sebebi.

avn, *A. i.* 1. Yardım. 2. Yardım eden. 3. Özel isim olarak, Süleyman peygamberle birlik olan bir cin, *Avn-i Hak, -ilâhi*, Tanrı yardımı. «Avn-i hazrettir karîn ü mahremi.— Ziya Pş.».

avnî, *A. s.* Yardıma ait, yardımla ilgili.

avniye, *i.* Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından ilk defa kullanılmış kolsuz asker kaputu.

avrât, *A. i.* [Avret ç.] 1. Kadınlar. 2. Mahrem yerler.

avret, *A. i.* 1. Kadın. 2. Dince görünmesi haram sayılan beden yerleri. *Setr-i avret*, bu gibi yerleri örtme. «Avret gibi mağlub-i heva olma er ol er.— Ziya Pş.».

avvad, *A. s.* [Ud'dan] Utçu. Ut çalan.

avz, ivaz, *A. i.* Trampa. Karşılıklı verişme.

âyâ, *F. ü.* Şaşma, sorma, umut hallerinde, acaba anlamında kullanılır. «N'olurdu anlasam bu mürg-i nalânın lisanından — Nedir maksudu âyâ girye vü âh -i nihanından.— Cenap».

a'ya, *A. i.* Yorulma, yorgunluk.

a'yad, *A. i.* [İd ç.] Bayramlar. *a'yad-i müslimîn,* müslüman bayramları. «Ola her bir günümüz gıbta-feza-yi a'yad.— Ziya Pş.»

ayağ, eyağ, Türkçede «kadeh» anlamında olan *Ayak* sözü, «mey, baş» kelimeleriyle tevriye sanatı yapılmada kullanılır. «Ayağ-i mah-i gerdune baş eğmem ta sebu âsâ — Perestişkâr-i mihr-i sagar-i gerdanının sâki .— Fehim».

ayal, iyal, *A. ç. i.* 1. Bir kimsenin besleyip geçimini sağlama zorunda olduğu kimseler. 2. Kadın eş. *Evlâd ü ayal,* çoluk çocuk. «O sisli hâtıra uğrar mı ev, ayal, çocuk?.— Fikret».

ayan, iyan, *A. s.* Açık, meydanda. «Bu renklerde onun rengidir bakılsa ayan.— Fikret».

a'yan, âyan, *A. i.* [Ayn ç.] 1. Gözler. 2. Gözle görünen şeyler. 3. Âyan. Bir yerin ileri gelenleri. *A'yan-i sabite,* eşyanın yaratılmadan evvel Tanrıca tesbit edilmiş şekilleri; *a'yan ü eşraf,* (bir şehir veya kasabanın) ileri gelen halkı; *Meclis-i âyan,* Osmanlı İmparatorluğunun 1877 ve 1908 meşrutiyetinde iki meclisten, üyeleri hükümetçe seçileni. «Oldu resm üzre mürettep divan — Oldu umumen müçtemi a'yan. Nabi» - «Müstenittir birine âyanın - Hakkını iste var ise canın .— Nabi». - Herkesin verdiği eşya a'yan ve esmaniyle yoklanıp.— Raşit».

ayar, iyar, *A. i.* 1. Altın ve gümüşte sâflık derecesi. 2. Saatte tam vakit gösterme. 3. Ölçülerde tam ve doğru olma. 4. (Mec.) Derece, mertebe. *Kemayar,* katıklı; *sahip ayar,* Darphanede basılan paraların ayarını kontrol memuru; *tamm-ül ayar,* eksiksiz, tam. «Nâkıstı ayar-i iştiyakı — Sevdan ile kâmil oldu gönlüm.— Recaizade».

ayardan, ıyardan, *F. s.* [Ayar-dan] Ölçü, değer bilir.

âyât, *A. i.* [Âyet ç.] Ayetler. *Âyat-i muhkemat,* açık ve kesin anlamlı ayetler, *-müteşabihat,* tevile de gelebilen ayetler. «Âyat-i hakikat okunur rayetimizde.— Fikret».

ayb, *A. i.* 1. Ayıp. Utanacak şey. 2. Eksiklik. 3. *(s.)* Utanmayı doğuran, edepsizce. (ç. Uyub.). «Yârsız kalmış aybsız yâr isteyen.— Ahmet Pş.».

aybcu, *F. s.* [Ayb-cu] Herkesin aybını arıyan, dedikoducu.

aybe, *A. i.* Heybe.

aybgû, *F. s.* [Ayb-gû] Herkesin kusur veya aybını söyleyip gezen. Dedikoducu.

a'yen, *A. i.* 1. Büyük, iri gözlü. 2. (Mec.) Herkesin göz dikip ümit bağladığı.

a'yen, *A. s.* Çok açık, çok belli. Meydanda.

âyende, *F. s.* Gelen, gelici, *Hoş-ayeide,* gelişi güzel; zahmetsiz. *Ayende ve revende,* gelen giden (ç. Ayendegân). «Nimeti ayende ve revendeye mebzul.— Naima».

âyet, *A. i.* 1. Kuran surelerini meydana getiren cümlelerden her biri. 2. İz. işaret. 3. *(Mec.)* Çok belli ve kuvvetli gerçek. *Ayet-i kerime,* kutsal ayet, Kuran ayeti. «Şefre-i tığında mersum ayet-i nassi mübin.— Ziya Pş.».

âyin, *F. i.* 1. Gelenek, kanun eski usul. 2. Din merasimi. 3. Yol, davranış. *Âyin-i Cem,* Bektaşi tarikatının özel merasimi, (Mec.)

İçki meclisi; *-kudema,* eskilerin yolu, davranışı; *-Mevlevi,* Mevlevilerin ney ile, dönerek yaptıkları âyin; *şehrayin,* şenlik, donanma.

ayine, aine, *F. i.* 1. Ayna. 2. (Tas) Tanrının kendi cemalini seyretmek için yarattığı âlem. *Ayine-i âriz,* parlak yanak; *-asman, -çerh,* güneş; *-Çin, çini,* cilâlı madenden ayna; *-haveri,* güneş; *İskender,* Büyük İskender'in Faros adasında denizdeki gemileri gözlemek için yaptırdığı ayna; *-kitiefruz,* güneş; *-maksut,* Kur'an'ın 4 cü suresinin 62. ayeti; *-şeş cihet,* bir ermişin, bir din ulusunun, en ziyade, Muhammet peygamberin kalbi. «Ne bu renciş sana küstah nigâh eylemedik. Bakıp âyine-i ruhsarına ah eylemedik.- Nabi». «Başına çalsın felek Âyine-i İskender'i .- Nef'i».

ayinedan, *F. i.* [Ayine-dan] Ayna mahfazası. «Nev-arus-i hacle-i rûyine subh ayinedan.— Nef'i».

ayinedar, *F i.* [Ayine-dar] Ayna tutan kimse.

ayineru, *F. s.* [Ayine-rû] Yüzü ayna gibi parlak.

ayke, *A. i.* Balta girmemiş orman.

aykevi, *A. s.* (Çoğ.) Ormansal. Orman ile ilgili.

ayn, *A. i.* 1. Göz, 2. Pınar, kaynak. 3. Bir nesne veya kimsenin kendisi. 5. Arap alfabesinin 18 inci, Fars ve Osmanlıca alfabelerinin 21 inci harfinin adı. *Ayn-el yakîn,* görmüş gibi; kesin. (Tas.) Yürekten gözlem ile gerçek birliği görmek; *ayn-i betra,* (Ayın harfinin başı) hemze; *-hata,* yanlışın tâ kendisi, tam yanlış; *-hayat,* (hayat pınarı) abıhayat (Bk.) *-keramet,* keramet gibi, peygamberlere yakışır bir kudretle; *-vahid,* tek gözlü; *ayn -ül-fiil* «fiil» maddesinin ikinci harfi; *ayn-ül-kemal,* nazar değmesi; *biaynihi,* tıpkısı, tamamiyle; *insan-ül-ayn,* gözbebeği; *isabet-i ayn,* göz değmesi; *iğmaz-i ayn,* göz yumma, görmezlikten gelme; *kavir-ül-ayn,* gözü aydın; *kurret-ül-ayn,* göz aydınlığı, sevinç; *mehmuz-ül-ayn,* üç harfli kelimelerin ortasında hemze bulunmak; *mu'tell-ül-ayn,* üç harfli bir kelimenin ortasında «elif, vav, ye» harflerinden biri bulunmak; *nur-i-ayn,* göz nuru çok değerli ve sevgili; *re'y-el-ayn,* kendi gözü ile görerek; *tarfat-ül-ayn,* göz açıp yumuncaya kadar çok kısa bir zamanda. «Ayn-i ibretle bakılsa dehre- Her nazarda alınır bir behre.- Nabi». «Hayat hâb ü hayal ü vücud ayn-i zılâl.- Recaizade».

aynen, *A. zf.* Bir şeyin kendisi ve aslı olarak; tıpkı tıpkına, tamamiyle, hiç değiştirmeden.

ayneyni, *A. s.* [Ayn'dan] İki gözle bakan. Fransızcadan *vision binoculaire* basar-i ayneynî (iki gözle görme) karşılığı (XIX.yy.).

aynı, *A. s.* 1. Başkası değil yine o. 2. Tıpkısı.

ayni, *A. s.* Göze mensup, gözle ilgili.

ayniyye, *A. i.* 1. Aynen alınan şeyler. 2. Taşınabilen ve para eden şeyler.

ayniyye, *A. s. i.* 1. Göz hastalıkları bilgi ve bakımı. 2. Gümrük resmi para olarak değil, eşyanın kendisinden olan.

ayniyyet, *A. i.* Bir nesne veya kimsenin ta kendisi olma. Aynılık.

ayş, îş, *A. i.* 1. Yaşama, yaşayış. 2. Yiyip içme, zevk ve safa. *Ayş*

-i deh ruz (on günlük yaşama) bu dünyadaki hayat; *ayş ü işret,* yiyip içme; *ayş ü tarab,* yeme içme, çalgı çağanak.
«Ümit, neşe, muhabbet, visal, ayş ü tarab.— Fikret».

a'yün, *A.i.* [Ayn ç.] Gözler.
«Ve Orhan-i devlet - medar a' yün-i küffarda mehib ü ba-vekar görünüp.— Sadettin».

ayyar, *A. s.* Hileci, dolandırıcı, (ç. Ayyarân). «Söze gelip ayyar olduğun izhar eyledi. — Koynundan hancer ve bıçak ve resen ve bazı ayyaran alâtı çıkmış idi.— Naima».

ayyaş, *A .s.* [Ayş'tan] Çok içki içen, *Ayyaş-i bedmaaş,* geçimi kötü, sarhoş. «Sende aklın var ise bir neşe tahsil et yürü — Âlemin taan etme tiryakisine ayyaşına.— Seyit Vehbi».

ayyuk, *A. i.* 1. Keçi yıldızı. *Aurrigea.* 2. (Mec.) Gökyüzünün pek yüksek yeri. «Hep kevn ü mekân âşık yarap bu ne haletdir — Ayyuka çıkar feryat gûya ki kıyamettir.— Esrar».

âz, *A. i.* Hırs, tamah. Açgözlülük. «Sîr olur mu nazar-i âzı tehiytab'anın.— Nabi». «Bab-i rüşvet ve âzı baz edip...- Okçuzade.

azâ, *A. i.* Ölüm karşısında sabır ve tahammül. «İkamet-i resm-i azâ' için siyah şemle sarınıp.— Naima».

a'za, *A. i.* [Uzv ç] Üyeler, uzuvlar. *Aza-yi dahiliye,* iç organlar *-fahriyye,* ilgisi olmadığı halde onur için veya saygı göstermek için bir kurula seçilen üyeler; *-hariciyye,* dış üyeler; *-tabiiyye* bir kurulun normal üyeleri. «Fakat şimdi onda bütün âzasını gevşeten bir keselân vardı.— Uşaklıgil»

azab, *A. i.* 1. Ceza, 2. Günahlara karşı ahirette çekilecek ceza. 3. Eziyet, işkence. 4. Büyük sıkıntı, şiddetli acı. *Azab-ı ahiret,* cehennem azabı, *-kabr,* mezarda meleklerin soracaklarına cevap verirken çekilecek sıkıntı; *ehl-i azab,* günah işleyenler. (Ed. ce.) *Azab-i intizar, -ihtizar, -maraz, seyyal, -vicdani.* «Duzaha girmez siteminden yanan—Kaabil-i cennet değil ehl-i azab.— Fuzuli».

âzad, *F. s. 1.* Kölelikten kurtulmuş, serbest bırakılmış. 2. Kim seye bağlı olmayan, serbest düşünceli. 3. Azat edilmiş. *Serâzad,* Bk.; *servazad,* bir kökten ayrılıp uzanmış servi, uzun boy. «Bende-i makbulünü mevlâsı azad eylemez.— Nev'i».

âzade, *F. s.* Her türlü bağdan kurtulmuş. «Gam ü alâmdan azade beraya-yi adem.— Akif Pş.».

âzadedil, *F. s.* [Azade-dil] Gönlü bir şeye bağlı olmıyan.

âzadegân, *F. i.* [Azade ç.] Serbest fikirliler. «Âzadegân-ı kayd ü emel serfiraz olur.— Ragıp Pş.».

âzadegî, *F. i.* Serbestlik. Bağsızlık. Kayıtsız yaşama.

azadehatır, *F. s.* [Âzade-hâtır] Gönlü her türlü hırs ve emel bağından kurtulmuş.

âzadeser, *F. s.* [Âzade-ser] Başında gailesi olmıyan. «Azadeser olurdum asîb-i derd ü gamdan —Ya dehre gelmeseydim ya aklım olmasaydı.— Ziya Pş.».

âzadi, *F. i.* Serbestlik, azatlık *Azadi-i dil,* gönül serbestliği. «Esirin hâtırından dûr olur mu şevk-i âzadî.— M. Naci».

azaim, *A. i.* [Azime ç.] Fena şey-

lerden kurtulmak için düzenlenen muskalar, okunan dualar. «Bazı meşayihten erbab-ı azaime kendulerin okutmakla müsterih olurlardı— Naima».

azaim, *A. i.* [Azime ç.] Büyük işler.

âzal, *A. i.* [Ezel ç.] Ezeller. Geçmişe ait başlangıçsız zamanlar. *Ezel - ül-âzal*, en büyük ezel.

âzam, *A. s.* [Azîm'den] Pek ulu En büyük. *Arş-i âzam*, Bk. *İmam-i Âzam*, dört büyük imam dan hanefilerin imamı Ebu Hanife; *İsm-i âzam*, Tanrı adı; *sadr-i âzam*, (sadırazam) Osmanlı İmparatorluğunda başvekil (başbakan). «Sevadında fûrug-i nur-i vahdet— Hurufunda havas-i ism-i âzam.— Nef'i». «Bunda olmuş münteşir feyzi imam-i Azam'ın.— Fuzuli».

azamet, *A. i.* 1. Ululuk, büyüklük. 2. Kibirlilik. «Dahi şehzade-i valâ-kadre— Yani evc-i azamet-le bedre.— Nabi».

azametfüruş, *R. s.* [Azamet-füruş] Ululuk satan, büyüklük taslayan

a'zamî, *A. s.* 1. En yüksek, âzami 2. (Mat.) Maksimum.

a'zamiyyet, *A. i.* En büyük olma.

âzan, *A. i.* [Üzn ç.] Kulaklar. «Sıy tım yayılmamış mıdır âzan-i âleme.— M. Naci».

a'zar, *A. i.* [Özr ç.] Bahaneler, kusurlar. *A'zar-i barîde*, hoş karşılanmıyan özürler; *-vâhiye*, uydurma asılsız özürler. «A'-zar-i bâridesi dahi makbul olmamakla.— Naima».

âzar, *F. i.* İncitme. «Lütfun evvel ne idi şimdi bu âzar nedir.— Fehim».

-azar, *F. s.* «İnciten, kıran» anlamıyla bileşikler yapmada kullanılır. *Dilâzar*, gönül kıran; *merdümazar*, insan inciten, kaba.

azardide, *F. s.* [Âzar-dide] 1. İnciltilmiş, küskün. 2. Zulüm görmüş.

azarr, *A. s.* [Zarar'dan] Çok ve pek zararlı. En zararlı. «Havf olunur ki geçen fitnerlerden eşedd ü azarr fitne-i azime hudus edip.— Naima».

azaz, *A. i.* Sert, işlenmemiş toprak.

Azazil, *A. ö. i.* Şeytan İblisi'in meleklikteki adı. «Kalır âbar-i dalaletle Azazil gibi.— Kâzım Pş.».

azb, *A. s.* Tatlı, hoş, *Lisan-i azb -ül beyan*, söylenişi tatlı dil. «Bahçecikte vakı bi'r-i azbden tulumba ihdasiyle su çıkarmak kaabildir.— Naima».

azeb, *A. i.* 1. Evlenmlmiş, bekâr 2. Azab, (Tanzimattan evvel) Deniz tüfenkçi eri.

a'zeb, *A. s.* [Azb'den] Daha veya pek, en tatlı.

a'zel, *A. s.* Silâhsız ve yalnız adam.

âzer, *F. i.* Ateş.

âzerâsâ, *F. s.* [Âzer-âsâ] Ateş gibi. Kızıl.

âzergûn, azergûne, *F. s.* [Âzergün] Ateş renginde, kızıl.

âzerkede, *F. i.* [Azer-kede] Ateşe tapanlar tapınağı.

âzerm, *F. i.* Yumuşaklık. Sevgi. «Ref' oldu iki taraftan azerm— Hengâme-i rezmi ettiler germ. — Fuzuli».

âzerperest, *F. i.* [Âzer-perest] Ateşe tapan.

azfar, *A. i.* [Zıfr,zufr ç.] Tırnaklar. «Mahasal mûy ü azfar gibi tasallut-i agyar ve germ ü serd -i ruzgârdan...— N. Kemal».

azhar, *A. s.* [Zâhir'den] Daha veya pek, en açık, meydanda. *Az-*

harü mîn-eş şems, Güneş'ten daha aydın, açık. «Sürat-i seyrinden azhardır ki rahş-i himmetim — Heminan-i sabıkun olmak temennasındadır.— M. Naci».

âzil, *A. s.* ve *i.* 1. Melâmet edici 2. Kadınların aybaşları kanı gelen damar (ç. Azilin). «Saruca Paşa ilkay-i âzilin ile mazul olup...— Sadettin».

âzim, *A.s.* [Azm'den] 1.Kesin olarak karar veren, 2.Bir yere gitmeye kalkan. *Âzim-i dâr-i beka:* ölme. «Oldum bu merama çünki âzim — Fırsat demin iğtinam lâzım.— Recaizade».

âzim,azime, A.s. [Azamet'ten] 1.Büyük, ulu. 2. Yüce, derecesi yüksek. 3. Önemli, *Azim-üş-şan,* şan ve derecesi büyük; *emr-i azîm,* önemli iş; *umur-i azime,* önemli işler. «Nihal'in kalbinde bir şey âzim bir hazz-ı saadetle eriyordu.— Uşaklıgil».

azime, *A. i.* Cin, yılan ve buna benzer fena şey ve fenalıklardan korunmak için yapılan muska, okunan dua.

azimet, *A. i.* 1. Yola çıkma, gidiş. 2. Niyet tutup okunan afsun. «Bu azimette bir fecaat var.— Cenap».

azimethân, *F. s. i.* Azime duası okuyan, afsun okuyucu.

âzine, *F. i.* 1. Bayram günü 2. Cuma. «Lehv ü lu'b erbabı da yek-dil değil bildim görüp — Rind ü tıflın ihtilâf-i meşrebin âzineden.— Şerif».

azir, *A. i.* Biçilmiş ekinin tarlada satılması.

aziz, *A. s.* 1. Değerli. 2. Ermiş, Eren, 3. Yüksek dereceli, çok değerli.4. Kuvvet, kudret sahibi *Aziz-i Mısr,* Eski Mısır'da hâkim veya vezir: *Nân-i aziz,* Ekmek (ç. Azizan, eizze).

«Hava-yi nefsten sermaye-i izzettir istiğna— Aziz olmazdı Yusuf çekmese damen Zeliha'dan .— Ragıp Paşa.».

«Lâkin, azizim Behlül, sen felsefenle nedenni mi ediyorsun yoksa?.— Uşaklıgil».

azizan, *F. i.* [Aziz ç.] Azizler, dostlar.

azize, *A. s.* Aziz sözünün kadınlar için olanı (XIX. yy. da Fransızca «Chérie» karşılığı kullanılmaya başlanmıştır. «İstiyorsun ki bihaber kalalım — Bikarari-i kalb ü sevdadan — Ey azizem severken ayrılalım.— Cenap».

azl, *A. i.* Bir yerden, bir işten çıkarılma, *Azl-i nefs,* kendi kendini azl, istifa; *azl ü nasb,* işten çıkarma, bir işe tâyin etme. «Gerçi kim kişver-i virane-i kalbimde benim— Azl ü nasb eylemez icra-yi rüsum-i ahkâm.— Nabi».

azlâf, *A. i.* [Zılf ç.] (Zoo.) Toynaklar. Tırnakları çatal hayvanların tırnakları (Mec.) At.

azlâl, *A. i.* [Zıl ç.] Gölgeler. «Sandalların, gemilerin azlâl-i memdudesine.— Uşaklıgil».

azlem, *A. s.* [Zalim'den] Daha veya pek, en zalim. Haksız. «Biri birinden ehass ü müzevvir ü azlem.— Nef'i».

azlem, *A. s.* [Zulmet'ten] Daha veya pek, en karanlık.

azm, *A. i.* 1. Kesin karar. 2. Yola çıkma, *Ulul-l-azm,* (Kesin niyetli büyükler) Nuh, İbrahim, Musa ve Muhammet Peygamberler gibi yılmayan, ayak direyen büyükler «Geceler azm ettiğim ol maha sayem havfidir — Bir tarik ile kabul etmez muhabbet şirketi.- Fasih». «Fikr ordusu

ceht ordusu azm ordusuyuz biz. — Fikret».

azm, A. i. Kemik. *Azm-i aciz,* sağrı kemiği; *-adesi,* mercimek kemiği; *-adud,* pazı kemiği; *-akab,* ökçe kemiği; *-âne,* kasık kemiği; *-cebhî,* alın kemiği, *-cidarî,* yan kemiği; *-dil'î* eğe kemiği; *-enfi,* burun kemiği; *-fahz,* uyluk kemiği; *-girbalî,* kalbur kemiği; *-hanek,* damak kemiği; *-harkafa,* kalça kemiği; *-ka'b,* aşık kemiği, *-remîm,* çürümüş kemik. (ç. izam). «Hızır-i serçeşme-i nazmım ki bulur taze hayat — Reşha-i feyz-i nem-i hamem ile azm-i remîm.— Nef'i».

-âzma, *F. s.* «Denemiş» anlamiyle bileşikler yapmada kullanılır. *Cenkazma,* savaşı denemiş, savaşçı; *kârazma,* iş denemiş görgülü.

âzmayiş, *F. i.* Deneme. «Zannetme ki âzmayiş etmiş —Ehl-i hünere nümayiş etmiş.— Ziya Pş.».

âzmend, *F. s.* Açgözlü, tamahkâr.

-âzmude, *F. s.* «Denenmiş» anlamiyle takımlar yapmada kullanılır. *Kâramzude,* iş görmüş, tecrübeli, *naazmude,* alıştırılmamış, denenmemiş, acemi. «Verka-yi na-azmude misal havalandık.— Kâni».

âzmudegî, *F. i.* Görgülü olma. Tecrübeli, alışık olma.

azmun, *F. i.* Deneme, İmtihan. «Meyl-i rütbe-i kitabet ile tarık-i imtihan ve azmuna bu veçhile rehnümun olurlar.— Okçuzade».

azot, Fransızcadan alınan bu kelime ile (XIX. yy.) *azoti, azotiyet, zülazot* gibi kimya terimleri yapılmıştır.

azra', *A. i.* 1. Kız oğlan kız. 2. *(ö. i.)* Medine. 3. Vamık ile Azra hikâyesinin kadın kahramanı.

Azrail, *A. ö. i.* Ölüm meleği. «Hasta-i hırcan olan korkar mı Azrail'den.— Eşref Pş.».

âzur, âzver, *F. s.* Pinti, tamahkâr.

âzürde, *F. s.* İncinmiş. «Bağ-i âlemde olur gül diken azurde-i hâr.— Vâsıf».

âzürdedil, *F. s.* [Azurde-dil] Gönlü kırık.

âzürdegi, *F. i.* İncinme, kırılma.

âzürdehâtır, *F. s.* [Âzürde-hâtır] Hatırı kırılmış, küskün.

azv, *A. i.* Bir kimseye bir iş veya sözü yakıştırma, gerçek olmadığı halde onundur deme. İftira.

azva', *A. i.* [Zu' ç.] Işıklar. «İnzimam-i azva-i kevakib ile. — Sadettin».

azviyyat, *A. i.* [Azv ç.] İftiralar.

azz, *A. i.* Isırmak, dişlemek. *Azz-i benan,* parmak ısırmak. «Azz-i benan eylediler.— Sadettin».

azze, *A. ü.* Aziz olsun, kadri yüce olsun. *Azze ve celle,* aziz ve celîl olan (Tanrı).

B

b, 1. arap ve fars elifbelerinin ikinci harfi. Ebcet hesabında 2 sayısını, 3. ay olarak recep ayını gösterir. (Türkçede bazı arap ve fars kelimelerinin sonlarındaki bu harf *p* ile gösterilir, sert harflerle bulununca da yine *p* ile gösterilir).

bâ, *A. i.* arapça «b» harfinin okunuşu. Tek noktalı olduğundan «ba-i muvahhide» ve noktası altta olduğundan «ba-i tahtaniyye» denir.

ba, be, *F. s.* ile, -li. *Ba berat,* berat ile; *ba emr-i âli,* sadrazam buyruğu ile; *ba-haber,* haberli, bilgili; *ba jurnal,* (zaptiyece düzenlelenen) tutulga ile; *ba mazbata,* mazbata ile; *ba posta,* posta ile; muhafaza altında; *ba rapor,* rapor ile, polis mazbatası ile; *ba sened,* senetle; *ba tahrirat,* resmî bir makam yazısıyle; *ba tapu,* tapu ile; *bavekar,* vekarlı olan, ağırbaşlı; *cemal-i bakemal* kemalli (tam) güzellik; *yârân-i ba safa,* safalı dostlar. «Fasl-i baharda şehriyar-i ba-vekâr Diyarbakır'dan İstanbul'a teveccüh etmişler idi.— Naima».

ba' *A. i.* 1. Kulaç (1,829 m.) 2. Erişmek, yetmek. 3. Kudret, beceriklilik. 4. Şeref. Kerem, vergililik. *Kasir-ül-ba',* 1. Kısa boylu. 2. Beceriksiz, gücü yetmez. 3. Zavallı; *tavil-ül-ba',* 1. Uzun kulaçlı. 2. Gücü yeter. 3. Eliaçık. Vergili. «Bu dai-i kem-bıdaa dahi maa kasr-ül-baa.— M. Esat».

ba anki, *F. bağ.* Şu şartla ki, şu suretle ki «Ba anki Hasan Efendizade'nin ol hücceti bera-yi def-i meclis bir takrir hücceti idi.— Naima».

bab, *A. i.* Bap. 1. Kapı. 2. (Mec.) Sığınılacak, başvurulacak yer. *Bab-i adalet,* hak kapısı; *-hükûmet,* hükümet dairesi; *-irtişa,* rüşvet kapısı. *Minelbab ilel mihrab,* kapıdan mikraba dek, baştan aşağı.

bab, *A. i.* Bap. Kapı. Tanzimattan evvel sarayın, Tanzimattan sonraları yeni düzenlenen hükümet dairelerinden bazıları hakkında kullanılmıştır. *Bab-i hümayun* Topkapı sarayının birinci kapısı; *-Fetvapenahi, -Meşihat,* şeyhislâm kapısı; *-Seraskeri,* askerlik işleri ile uğraşai daire. *-Zaptiye,* İstanbul"da emniyet işleriyle uğraşan daire. *Bab-üs- saade,* Topkapı sarayının ikinci kapısı.

bab, *A. i.* Bap. 1. Bir kitabın bölümlerinden her biri. 2. Arapçada fiillerin çekim şekillerinden her biri. 3. İş, husus, madde. *Ol bapta,* o iş hakkında. 4. Geçit, boğaz. *Bab-ül-ebvab,* Kafkasyada Şirvan civarındaki derbent. *Bab-ül- Mendep,* Kızıldeniz'in Hint denizine doğru tarafındaki boğaz. 4. (Tas.) Tövbe, husus, keyfiyet. 5. *Bab tutmak,* uğurlu, hayırlı saymak. «Dest-i tazallum ve istiman ile kar-i bab-i eman etmeleriyle.— Raşit».

bab, baba, *F. i.* 1. Baba. 2. Şeyh. *Baba-yi âlem,* Âdem peygamber; *-suhan,* söz babası; *-zemane,* çağdaş şeyh. *Baba-yi atik,* Trakya daki Babaeski. «Baştan başa dünyayı dolaşsan bulamazsın — Bir ârif-i hoş-sohbet ü baba-yi

zamane.— Nef'i» — «Kenan Paşa selâmet-i nefs ile müsellem beni âdem ve söz bilir baba-yi âlem idi.— Naima».

babayan, *F. i.* [Baba ç.] Tarikat babaları, şeyhler. Bektaşi şeyhleri.

babayane, *F. zf. s.* Babayani. Dervişçe. Dervişlere yakışır kılık ve davranışta. «Piri Çavuş ki ümmi ve sade-dil idi, lâkin babayane sözler bilir mâkul-gûy adam idi. — Naima».

Babıâli, *Ö. i.* [Bab-i âli] Tanzimattan evvel vezir-i âzam kapılarının, bu devirden sonra hükümet dairelerinden birçoğu da içinde toplanan ve sadrazamların bulundukları dairenin adı idi. Bulunduğu semte de ad olmuştur. *(Mec.)* Bu suretle basımevleri bulunduğundan İstanbul basını için kullanılır kinayeli söz hali de almıştır.

Babil, *A. i.* Irak'ta ve Bağdat'ın aşağı tarafına düşen ünlü bir ilk çağ şehri. Büyücülüğünden dolayı Babil kuyusu anlamında «çeh-i Babil» eski edebiyatımızda çok kullanılırdı. Türlü insan dillerinin vücuda gelmesi hakkındaki masalın dayandığı meşhur kuleden dolayı «Babil kulesi» ve dünyanın yedi acaibinden biri olan «asma bahçeleri» yüzünden kullanılır olmuştur.

babune, *F.* **babuneç**, *A. i.* Papatya. *Babune-i gâv,* Sığır gözü, sarı papatya çiçeği.

bac, *F. i.* Bir yerden başka bir yere getirilen mallardan alınan vergi. Baç, haraç. «Nîreng-i hayaldan ibaret — Her sureti bac-i şehr-i suret.— Ş. Galip».

bacdar, *F. i.* Baç toplama memuru. «Silistire ve Akkirman beyleri iskele eminleri ve bacdarları iki canip tacirlerinden gayri kimesneyi.— Naima».

bacenk, *F. i.* Baca.

bacgir, *F. i.* Baç toplama memuru.

-bad, -bâdâ, *F. i.* «Olsun, ola» anlamında dua. *Afiyetbâd, aferinbad, mübarekbâd, müjade bad,* kutlu olsun; *mebadâ,* olmıya ki, «Yekser dediler sad aferin-bâd .— Nabi».

bâd, *F. i.* 1. Yel, rüzgâr. 2. Hava. 3. Soluk, nefes. 4. Ah, iç çekme. 5.(Tas.) Tanrı yardımı. 6.(Mec.) Söz. Övme. 7. Ululuk satma, kibir 8. Şarap. *Bâd-i berin,* sabah yeli; *-bürut* (bıyık yeli) kibir, ululunma; *-fena,* ölüm; *-giysu,* kadın kalbi, kadın ululanması *-İsa,* 1. İsa peygamberin ölüyü dirilten nefesi; 2. Usta hekim; 3. Etkili, ilâç; *-nevruz,* bahar yeli; *-saba,* baharda hafif esen rüzgâr; (Tas.) Tanrı lûtfunun etkileri; *-seher, -seherhîz,* sabah erken esmeye başlayan hafif yel; *-serd* 1. Soğuk, sert yel. 2. İçten gelen ah; *-sümum,* Sam yeli, çölün ağulu yeli; *-şurta,* uygun, güzel yel. (Edebiyatıcedide) *Bad-i âfet, -aşk, -bimsaf, -bikarar, -hâlik, -hamuş, -hazan, -hiraman, -meşacir, -muattar, -muganni, -muhabbet, -nalân, -peyem-res, -purgû, -pür-safîr, -püs-v'ad-i nev bahar, -ratîb -rebîl, -serma, -sümum, -şebangâh, -tabiat, -teranedar, - zâr.* «Bad-i nalân - hazan giryeli ıslıklarla.— Fikret» — «Bağdat'a yolun düşse ger ey bâd-i seherhîz — Adap ile var hidmet-i yâran-i safaya.— Ruhi».

badam, *F. i.* Badem. (Mec.) Göz.

Bâdem-i dümagz, iki içli badem. «İşret arasında nukl-i badam.— Ş. Galip». - «Bezm-i meyde nukle el sunmaz hemen ancak Nedim - Dilberin unnab-i lâ'lin çeşm-i badamın bilir.- Nedim».

badame, *F. i.* 1. İpek kurdu, ipek kozası. 2. Nazarlık, nazar boncuğu. 3. Et beni. 4. Zincir halkası. 5. Yamalı derviş hırkası. 6. Süslü, göz alan şey.

badamî, *F. s.* Badem biçiminde *Çeşm-i badamî,* sürmeli, iri, çekik güzel göz.

bâdaver, *F. i.* [Bâd-aver] Bedavadan ele geçen şey. *Gencine-i bâdaver,* Husrev Perviz'in ikinci haznesi.

badban, *F. i.* Yelken *Badban-i ahdar,* yeşil yelken. *(Mec.)* Arş, felek-ül-eflâk. *Badbanküşa-yi azimet,* yola hazırlık. «Çıkıp yelkenliler rumî siperden badbanlarla—Yine gösterdiler cuş ü huruş-i bahr-i ummanı.— Baki». .. «Tarafına doğru badbanküşa-yi azimet ve itticah oldu.— Raşit».

badbedest, *F. i.* Yelpaze.

badbedest, *F. s.* [Bâd-be-dest] Ele bir şey geçmemiş, hava almış, züğürt. «Ümmid-i mansıp edenler mahrum ve badbedest kaldılar.— Naima».

badbiz, *F. i.* Yelpaze.

bâde, *F. i.* Şarap. *Bâde-i canbahş,* can veren şarap; *-gülfam, -gülreng,* gül renkli (kırmızı) şarap. *-hamra,* kırmızı şarap; *-nâb* katıksız, duru şarap. «Biz âşık-i âzadeyiz amma esir-i bâdeyiz— Nef'i».

ba'de, *A. zf.* «sonra» anlamıyla tamlamalar yapmada kullanılır. *ba'de bu'dun,* bir hayli zaman sonra. *Bade harab-ül - Basra,* Basra yıkıldıktan sonra, yani iş işten geçtikten sonra. *Bad-el-lüteyya v-el-leti,* birçok belâlar çekildikten sonra. *Bad-el-eda,* yapıldıktan sonra; *bad-el-harb,* savaştan sonra; *bad-el-icra,* yapıldıktan sonra; *bad-el-ifa,* yerine geldikten sonra; *bad-el-imza* imzadan sonra; *bad-el-musalaha,* barıştan sonra; *bad-elmütalâa,* okuduktan sonra; *bad-el-yevm,* bu günden sonra; *bad-et-tahkik,* araştırmadan sonra; *bad-ez-zeval,* öğleden sonra; *Min ba'd,* bundan sonra, bundan böyle. «Bâ'de zamanin Şemsi Han kızılbaşa esir düşen bazı kimesneler ile mübadele olunmuştur.— Naima».

badefüruş, *F. s.* [Bâde-füruş] Şarap satan, meyhaneci.

bâdehar, *F. s.* [Bâde-har] Şarap içen. «Maşuk ile bade-hâr idim ben.— Ş. Galip».

badehu, *A. zf.* Ondan sonra. «Sermaye-i azimeye destres bulup badehu yüz elli akçe ile müsterih olup.— Naima».

badehüm, *A. zf.* [Ba'de-hüm] Onlardan sonra. «Sabıkta hulefa ve ashab-i kiram ve badehüm ukalâ-yi selâtin ve hükkâm-i fiham. —Naima».

badekeş, *F. s.* [Bâde-keş] Şarap içen.

badema, *A. zf.* Bundan sonra.

badenuş, *F. s.* [Bâde-nuş] Şarap içen. *Badenuş olmak,* şerefe içki içmek.

badeperest, *F. s.* [Bâde-perest] Şaraba tapan. *(Mec.)* Şarabı çok içen. «Sadrın gözetip neyliyelim bezm-i cihanın-Pâ-yi hum-i meydir yerimiz bade-perestiz— Ruhi».

badeza, badezalik, [Bâde-za] Bundan sonra. «Badezalik memleket-

lerinden gelen tüccar metaı gümrük vermemek için.— Raşit».

badezin, *F. zf.* [Ba'd-ezin] Bundan sonra. «Arsa-i mahşerde cem' olursa olur badezin.— Ziya Pş.»

badgân, *F. i.* Gözetici, bekçi, haznedar.

bâdgâne, *F. i.* Kafesli pencere.

badgir, *F. i.* [Bad-gir] Baca, nefeslik.

badi, *A. s. i.* [Bed'den] 1. Sebep. Gereken ve gerektiren. 2. İlk, baş. *Badi-i emirde,* işin başında. «Ol mey ki olur saykal dil-i erbab-i kemale —Na - puhtelerin aklına badi-i ziyandır.— Ziya Pş.» — «Bu ahval badi-i nazarda gerçi paşanın salah ü iffetinden addolundu.— Naima».

bad-i heva *F. s.* Bedava. Parasız, beleşten. «Dolmuştur içi ahla mamure-i dehrin — Mahsulü benim iki gözüm bad-i hevadır.— Hakani».

badinc, *F. i.* Hindistan cevizi.

badincan, *F. i.* Patlıcan.

badincani, *F. s.* Patlıcan renginde. Morumsu. «Ve hunnak hudus edip çehresi badencani renge girip.— Naima».

badingân, *F. i.* Patlıcan.

badire, *A. i.* Ansızın, birdenbire söylenen söz. 2. Birdenbire olan şey. (ç. Bevadir). «Tabanı Yassı Mehmet Paşaya badire-i gazap isabet edip Kulel-i Seb'a'ya gönderildikte.— Naima».

badiye, *A. i.* Çöl. *Badiye nişin,* çölde oturan, çöl halkı; *badiye peyma,* çölde gezip dolaşan. *Badiye-i gul,* dünya, *(ç. Bevadi).* «Bulmadım badiye-i gamde refik -i müşfik — Gel seninle olalım biz yine hemrah gönül,— M. Naci».

badnüma, *F. i.* [Bâd-nüma] Yelin esme yönünü gösteren alet.

bâdpa, -y, *F. s.* [Bâd-pa] Yel ayaklı. *(Mec.)* Ayağına çabuk (at). «Davutpaşa sahrasından inan-i bâdpâ-yi teveccüh-i hümayunları Edirne canibine tevcih. — Raşit».

bâdpeyma, *F. s.* [Bâd-peyma] Boş gezen, serseri.

badreng, *F. i.* Ağaç kavunu. Başı sert ve hızlı gider at.

badsenc, *F. s.* Kibirli, ululuk satan. Kötü niyetli.

badser, *F. s.* [Bâd-ser] Başı yelli. (Mec.) Kibirli. Âsi. Mutaassıp.

bâdzen, bâdzene, *F. i.* [Bâd-zen]. Yelpaze. «Şule-i aşkı heva-yi dildir efzun eyliyen — Badzen bâl -i semenderdir bu ateşhaneye .— Nedim» . «Zene şayan görülür badzene.— M. Naci».

-baf, *F. s.* «Dokuyan, dokuyucu» anlamıyle bileşik kelimeler yapmada kulanılır. *Buriyabaf, zerbaf,* hasır ören, sırma dokuyan.

bag, *F. i.* 1. Ağaç ve çiçek dikili yer. 2. Üzüm bahçesi. 3. *(Mec.)* Seyir, gezinti yeri. 4. Dünya. 5. Cennet. *Bağ-i adn, -behiştî, -cinan, -firdevs, -huld, -irem -kuds, -naim, -Rıdvan,* Cennet. *Bağ-i edhr,* dünya. «Bağ-i deherin hem baharın hem hazanın görmüşüz.- Nabi». «Nişimen eyledi altmış yaşında bağ-i Rıdvan'ı».

bagal, begal, *F. i.* Koltuk. *Bagalgir,* koltuk tutucu, koltuğa girici. «Ümmid-i vefa eyleme her şahs-i dagalde - Çok hacıların çıktı haçı zir-i bagalde.- Ziya Pş». - «Silâhtar Ağa ve Çukadar Ağa bagalgir-i tevkir olarak.- Raşit».

bagat, *F. i.* [Bağ ç.] 1. Bahçeler. 2. Üzüm bağları. «Kıla' ü bıkaı tahrip ve binaları hedm ve ba-

gat ve meyva eşçarını kat'.— Naima».

bağban, *F. i.* [Bag-ban] Bahçıvan, bağ bekçisi. «Bağban bir gül için bin hâra hizmetkâr olur.—

bağbanî, *F. i.* Bağ bekçiliği, bahçivanlık

bağçe, *F. i.* [Bag-çe] Bahçe. «Habbezâ bağçe-i padişeh-i rû-yi zemin.- Nef'i».

bağçevan, *F. i.* Bahçıvan. «Olsa lâyıktır Nişat-âbad'a Kisra bağçevan».

bâgî, bâgiye, *A. s.* [Bagy'den] Âs.i Başkaldırmış. «Huzur hümayuna dahil oldukta taife-i bagiyenin kemal-i tecebbür ve şiddetlerin ifade.— Raşit». - «Tecemmü eyledi Meydan-i Lâhm'e - Edip Küfran-i nimet bunca bagi. — İzzet Molla».

bâgıyane, *F. s. zf.* Âsilikle, âsilere yakışır şekilde «Câygir-i zamirleri olan harekât-i bagıyaneyi vücuda getirmek için.- Şefikname».

bâgız, *A. s.* [Bugz'dan] Kinci. Kin tutan.

bagîz, begîz, *A. s.* [Bugz'dan] Herkese karşı kin besleyen. Kimseyi sevmiyen. «Bulunur nice bagîz-i âlem — Bi-sebep düşman-i erbab-i niam.— Vehbi». Bk. *Begiz.*

bagl, *A. i.* Katır. (ç. *Bigal).*

bağteten, *A. zf.* Birdenbire, ansızın «Bir gün tıfl-i bihaberin kalb-i sâfına -Bir nokta-i siyahi elem düştü bağteten.— Fikret».

bagy, *A. i.* Azgınlık, aşırılık, Haktan ayrılma. «Ocaklının güzar etmişti haddi bagy ü isyanı.- Ziya Pş».

bagza, *A. i.* Hiç sevmeyiş. Şiddetli sevgisizlik.

bağzar, *F. i.* [Bâğ-zar] Bağlık yer, Bağ. «Firdevs idi bağzar-i ömrüm.— Recaizade».

bah, A. i. Erkek ile dişinin birleşmesi. «Denidir o kim iffeti terk edip.— Tefahur ede kesret-i bah ile.— Okçuzade».

baha, *A. F. i. Beha.*

bahaberan, *F. s.* [Ba-haber-an] Haberliler, haberi olan kimseler. «Gûş et bu sözü kim haber-i bahaberandır.— Ruhi.»

bahadir, *F. i. s.* Yiğit, kahraman, (ç. Bahadıran.).
«Emirgûne'nin mirahuru ki bir civan bahadır idi.— Naima». — «Bahadıran-i guzat üç gün firarileri takip.— Naima».

bahadirane, *F. s. zf.* Yiğitçe, yiğite yakışır yolda.

bahaim, *A. i.* Bk. *Bahayim.*

bahane, behane, *F. i.* 1. Sebep, vesile, 2. Yalandan özür.
«Kastım hemen şikâyet-i baht-i siyahtır .— Ey dud-i ah sen arada bir bahanesin.— Nabi».

bahanecu, *F. s.* [Bahane-cû] 1. Bahane arıyan. 2. Fırsat gözeten. Garezci. «Bahanecu-yi fırsat olduğum yâra duyurmuşlar —Nifak etmişler amma mânevi himmet buyurmuşlar.— Vahyi».

bahar, *F. i. 1.* İlk yaz mevsimi. 2. Yeşillik. 3. Çiçek ve yeşillik mevsimi.
(Ede. Ce.) *Bahar-i aşk, -hayat, -mutrib, -natık, -terennüm; Aşiyan--i bahar, benat-i bahar, dem-i bahar, ezhar-i bahar, feyz-i bahar, hadayik-i bahar, incilâ-i bahar, sürud-i şuh-i bahar.*
«Bahar gelse de gitmez hazan hayalimden.— M. Naci».

bahar, *A. i.* 1. Sarı papatya. 2. Tarçın ve karanfil gibi güzel kokulu ve sert taneler, ki yemek

lere konur.

baharan, *F. i.* İlk yaz. «Gel ey fasl-i baharan maye-i ârâm ü hâbımsın.— Nedim».

baharat, *A. i.* [Bahar ç.] Yemeklere tat için katılan kokulu ve sert tatlı maddeler.

baharî, *F. s.* İlk yazla ilgili, ona dair. «Bir kuşcağızın ömr-i baharisi kadar hoş.— Fikret».

baharistan, *F. i.* 1. Baharın hüküm sürdüğü zaman. 2. *(Ö. i.)* şeyh Sadi'nin eseri.

bahariyye, *F. i.* Kasidelerden bahar tasviriyle başlıyanı. 2. *(Ö. i.)* İstanbul'da Haliç'te tekkesiyle ünlü bir semt. «Serv - kaametleri seyr eyle Bahariyye'ye gel.— Beliğ.»

bahem, behem, *F. zf.* [Ba-hem] Bir arada, beraber. «Pamal olurdu gird-i kesada dükkânları — Yek kârda cemal ü nazar bahem olmasa— Nabi»

bahî, *A. zf.* [Bah'tan] Şehvet ile ilgili.

bahîl, *A. s.* [Buhl'den] Pinti, cimri. (ç. *Bahilân, buhalâ).*

bâhir, *A. s.* 1. Parlak, güzel. 2. Açık, belli, görünen. «Lem'a eylerdi o nur-i bâhir —Şuleler yer yer olurdu zâhir.— Hakani».

bahîlân, *A. i.* [Bahîl ç.] Pintiler, cimriler.

bâhis, *A. s.* [Bahs'ten] 1. Bahseden (kimse) 2. Konu yapan. «Lâkin niçin ol dilir-i bâhis-Hayriyeden açmamış mebahis .— Ziya Pş.».

bahname, *F. i.* [Bah-name] şehveti hareket ettirici tarif ve resimlerle meydana getirilmiş kitap.

bahr, *A. i.* 1. Deniz. Büyük nehir. veya göl. 2. Aruz vezinlerinin bölümleri. 3. *(Mec.)* Bilgisine son olmayan kimse. *Bahr-i Ahdar,* Hint Okyanusu, *-bipayan,* genişliği sınırsız deniz, *bahr-i muhit,* büyük deniz, dış deniz, okyanus. «Kenar-i bahre gizlice seninle eyleyip şitap.— Fikret».

bahren, *A. zf.* Deniz yoluyla.

bahreyn, *A. i.* 1. İki deniz, Akdeniz, Karadeniz. *Hakan-ül bahreyn.* 2. İki büyük, temel şey. «Mülk-i suhan kalemrev-i tab-i kerimdir — Bahreyn-i nazm ü nesrde câri hükümeti.— Akif Pş.». - «Mesaib-i bahreyn istimaından kulübe vahşet ve halka haşyet müstevli oldu.— Naima».

bahrî, *A. s.* Denize ait. Deniz veya denizcilikle ilgili.

bahriyye, *A. i.* Devletin donanma ve deniz askerleri ve bunlara ait işler. «Kuvve-i berriye vü bahriyyesi —Devletin olmuş iken misl-i serab.— Ziya Pş.»

bahs, *A. i.* 1. Bir nesne hakkında etraflı söz söyleyip gerçeği araştırma. 2. Söz tartışması. 3. İddialaşmak (ç. Ebhâs). «Bana sevmekten — Bahs ederler: çekemem, mazurum.— Fikret».

bahsî, *A. s.* [Bahs'ten] Fransızcadan *discursif* (diskürsif) karşılığı (XIX.yy.).

bahş, *F. i.* Bağış, ihsan. *Bahş-i kalenderî,* cömertçe dağıtma. Bol keseden ihsan. «Ez'afı mertebe tuhaf ü nevadir Mısır'da bahş-i kalenderî oldu.— Naima».

-bahş, -bahşa, *F. s.* «Bağışlayıcı, verici» anlamıyle bileşik kelimeler meydana getirir. *Canbahş, hayatbahş, hayretbahş, giryebahşa, kerembahş, kerembahşa, safabahş, safabahşa. revan bahş, ruhbaş.*

bahşayiş, *F. i.* Bağışlayış, Bağışlama. «Takdise ehaktır bu —

Bahşayiş-i Haktır bu.— M. Naci».

bahşayişger, *F. s.* [Bahşayiş-ger] Bağış yapan. Acıyan, şefkatli.

bahşende, *F. s.* Bağışlayan. «Bahşende-i kişver-i muhalled — Şahinşeh-i enbiya Muhammed.— Nabi».

bahşiş, *F. i.* Bağışlanan. Ücretten fazla verilen şey. «Amma daha bahşiş-i ilâhi —Miracını bulmadı kemahi.— Ş. Galip».

baht, *A. i.* Katıksız. Öz. Salt. Halis. Sâf.

baht, *F. i.* 1. Uğur. 2. Talih. Yazı, kader. *Baht-i bidad*, insafsız talih, kötü kader; *bidar*, uyanık, açık talih; *-habulûd*, uyumuş, yani kapalı kısmet; *-siyah*, kara talih. *Bedbaht, bibaht; civanbaht*, talihi genç, kısmeti açık; *kavi-baht*, talihi kuvvetli, uğuru açık *nikbaht*, iyi talihli, kaderi uygun. «Nakş etti bir tehekküm için baht-i bişuur —Tarih-i zulme bir yeni dibace-i gurur .— Fikret».

bahtaver, *F. s.* [Baht-aver] Talihli.

bâhte, *F. s.* Oyunda kaybetmiş, yutulmuş. «Bir iki senede bâhte-i kumarbazi-i meyperesti olup.— Nergisi».

bahtek, *F. i.* Küçük baht. Fena talih. 2. *Ö. i.* Nuşrevan'ın vezirinin adı.

bâhter, *F. i.* Batı, batı tarafı, (Doğu, doğu tarafı mânasına da kullanıldığı olur.) «Geh memleket-i haver ü geh bâhter eyler .— Nef'i».

bahteri, *A. s.* Salına salına yürüyen. 2. Ululuk satan (kimse).

bahtiyar, *F. i.* Kutlu, mutlu. «Melek çocuk baban seninle bahtiyar olur.— Fikret».

bahtiyarane, *F. zf.* Bahtiyar olanlara yakışır biçimde. «Ötüşürlerdi bahtiyarane — Vermesinler mi neşve insana .— M. Naci».

bahtiyarî, *F. i.* Kutluluk. «Bâzu-yi rahm-i izzetine ittikâ edip— Tasir-i bahtiyari-i vuslatla ağlasam.— Cenap».

bâhur, *A. i.* Fazla sıcaklık. Sıcak zamanlarda yerden yükselen buhar. *Eyyam-i bahur*, Ağustos ayında yedi gün süren sıcaklar. «Bahar-i gülşen-i şadiye fasl-i bâhurum.— Fehim».

bahusus, *F. zf.* [Ba-husus] Hele, en ziyade.

bahye, *F. i.* Dikiş. «Rahne-i meşakkatin rüruger-i tedbir ile bahye-i felâh peyda kıla.— Nergisi».

bahyezen, *F. i. s.* Terzi. Dikişçi.

baid, *A. s.* [Buud'dan] 1. Uzak, ırak. 2. *(Mec.)* Beklenmedik, umulmaz. *Aktar-i baide*, uzak ülkeler; *esfar-i baide*, uzak, açık deniz seferleri. «Dıraht-i ye'sten izhar-i berk ü bâr-i ümid — Tasarrufat-i ilâhiyeden baid midir. — Nabi».

bâir, bâyir, *A. i.* Sürülüp açılmamış toprak. Sert, katı toprak. (ç. Bur.) «Bâyır olmuş mülke tâyin etti mimar-i hired —Susamış gülzara irsal etti ebr-i nevbahar.— Fuzuli».

baîr, *A. i.* Erkek deve. «Bu gamlar kim benim vardır bâirin başına koysan —Çıkar kâfir cehennemden güler ehl-i azab oynar.— Fuzuli».

bâis, *A. s.* Sebep. Gerektiren, *Bais-i feryad*, feryat ettiren; *-meserret*, sevince sebebolan. (ç. Bevais) «Şiddet-i şita mürur edip fimabit Selânik'te meks ü ârâm olunmıya bais olur halet kalma-

makla.— Raşit».

bâk, *F. i.* Korku, çekinme. *Bibâk*, korkusuz, kormıyan. Günah sahibi anlamına da kullanıldığı olmuştur. «Ne bâkim var sipehr-i bi-vefa eylerse istiğna.— Hakani».

bakar, *A. i.* 1. Öküz, sığır. 2. (Mec) İiyiyi, kötüyü ayırdedemiyen, sersem, ahmak.

bakari, *A. s.* Öküz, sığır, inek, manda gibi hayvanlara ait, onlarla ilgili. *Hayvanat-i bakariye*, sığır cinsinden hayvanlar.

bakaya, bekaya, *A. i.* [Bakiyye ç.] 1. Artanlar, kalıntılar. 2. Akçalı yıl içinde toplanamayıp ertesi yıla kalan vergiler. 3. Her hangi bir yüzden zamanında askerliği sonraya kalmış olanlar.

bakıa, *A. s.* Dert ve belâ. «Ve vâkıa-i bakıayı hicv-i melih ile telmih ederdi.— Okçuzade».

Bakıl, *A. ö. i.* Ahmaklığı mesel olmuş bir arap. «Bezm-i cühhalde Hassan ile Bakıl birdir».

Bâkır, *A. ö. i.* 12 imamın beşincisi. İmam Zeynelabidin'in oğlu ve Hüseyin'in torunudur (694-735) Asıl anlamı 1. Geniş, 2. Aslan, 3. Göz damarıdır.

bâkıyat, *A. i.* [Baki, bakiyye ç.] Sürüp giden şeyler. *Bakiyat-i salihat*, sevabı sürüp giden güzel şeyler.

bakıyye, *A. i.* 1. Artıp kalan. 2. Alt tarafı, sonrası. 3. Yok olmuş bir şeyin artığı. *Bakıyyet-üs-seleff*, eskilerden arta kalan adam. Daha ziyade dine bağlı ve hayırlı kimseler için kullanılır. *Bakıyyet-üs-seyf*, *bakıyyet-üs-süyuf*, Kılıç artıkları, savaştan veya öldürülmeden kurtulabilmiş olanlar. «Eşkıyanın ekseri tenkil edilerek bakıyyesi kemal-i hıybet ve hizlân ile perişan oldular.— Şefikname». - «Eş'arı alıp götürdüler hayf - Kaldık hele biz bakıyyet-üs-seyf.— Ş. Galip».

«Kakkakaa ki bakıyyet-üs-seleftir.- Ziya Pş.».

baki, *A. s.* [Beka'dan] 1. Tanrı. 2. Kalan, artık. *Elbaki*, Tanrı; *hüvelbaki*, (mezar taşlarında) ölmiyen, baki kalan Tanrıdır; *âsar-i bakiyye*, *mucizat-i bakiye*; sürüp giden, ölmiyen eserler, mucizeler. «Bakı kalan bu kubbede hoş bir sada imiş.— Baki».

bâkî, *A. s.* [Bükâ'dan] Ağlıyan.

bakir, *A. i.* El değmemiş.

bakire, *A. i.* Er görmemiş kız. «Alagör bakire-i bakûre.— Sümbülzade».

bakkal, *A. i.* Bakkal, «Câme-alûdeliği ziynetidir bakkalın .— Nabi».

bakkam, *A. i.* Kırmızı boya çıkarılan ağaç. Geniş anlamda tabii ve has olmıyan kumaş boyaları için kullanılır. «Küçük Mehmet'in dest ve libası bakkam endud-i gark-i arak çıkıp.— Nama».

bakla, *A. i.* Yeşillik «Erzun-füruş-i bakla vü erzen ve sevda geran-i sabun ü rugan...— Şefikname»

bakûre, *A. i.* Turfanda yemiş. «Bakûre-i şehd-rîz-i muhtelif-ülelvan.— Nergisi».

bâl, *F. i.* 1. Kanad. 2. Kol, pazı. *Yâl ü bâl* (boyun ve kol) boy bos, düzgün endam. «Haddeden geçmiş nezaket yâl ü bâl olmış sana.- Nedim». *Kâvi bâl*, kolu kuvvetli; *küşade bâl*, kanadı açmış, uçmıya hazır; *şikeste bâl*, kanadı kırık, uçamaz, zavallı; «Dil-i mecruhuma rahm eyle kalsın dâm-i zülfünde - Şikeste bâl olan murgu edip azat neylesin.— Bahayi»; *tahrik-i bâl*, kanad

açmak, gitmiye hazırlanmak; «Aşiyan-ı vuslata tahrik-i bâl et' mez misin.— Akif Pş.»; *bâl ü per,* kanad; «Stanbul'a o rütbe arzu var dilde ey Vecdi.- Uçardım bulsam amma neyleyim bâl ü perim yok.- Vecdi».

bâl, *A. i.* Yürek, gönül, kalb. *Fâriğ-ül-bal,* kaygısız; *ferih-ül bâl,* gönlü rahat. *halis-ül-bâl,* yüreği rahat, temiz; *mafi-l-bal,* yürekteki *(mec.)* murat, istek; *münkesir -ül-bâl,* gönlü kırık, gücenmiş; *müşevveş-ül-bâl,* yüreği, (niyeti) bozuk; *selim-ül-bâl,* temiz yürekli. «Herkes çadırında farig-ül-bâl otururken.— Naima»

balâ, *F. s.* 1. Yüksek, yukarı, yüce. 2. *(i.)* Boy, *Balâ kadd,* uzun boylu; *dübalâ,* iki kat; *kadd-i balâ,* yüksek boy; *rütbe-i balâ,* vezirlikten bir evvelki rütbe. *Zir ü balâ,* alt ve üst. «Balâlara doğru etme pervaz.— M. Naci».

balâhân, *F. s.* [Balâ-han] Bir şeyi aşırı yükseklikte gösteren.

balâhane, *F. i.* [Balâ-hane] Evin üstündeki kısım, cihannüma. «Ki teşrif ede her gün sadr-i balâhane-i kasrın — O hurşid-i cihan devletin didar-i pür-nuru .— Nef'i».

balânişin, *F. s.* [Balâ-nişin] Üstte, yukarda oturan. «Balânişin-i mesned-i şahân-i tacdar.- Baki» -«Balânişinan-i mesned-i irşattan daima istimdat üzere olup. - Sadettin».

balâpervaz, *F. s.* [Balâ-pervaz] Yüksekten uçan, kendini gücünün üstünde görüp göstermeğe çalışan. «Var mıdır bâz-i hayalim gibi balâpervaz.— M. Naci».

balâpervazane, *F. zf.* [Balâ'pervaz -ane] Yüksekten lâkırdı ederek, atıp tutarak.

balârev, *F. s.* [Balâ-rev] Yüksekte giden, uçan. «Fikri anka gibi balârev-i atbak-i hayal.— Fikret».

balâter, *F. s.* [Balâ-ter] Daha veya pek yüksek. «Horşid-veş gerektir ola feyzi kâmilin— Balâter eyledikçe felek kadr ü şanını.— Ragıp Pş.».

balâterin, *F. s.* En yüksek. «Verdi taht-i şevkete bir şevket-i balâterin.— Ziya Pş.».

balgam, belgam, *A. i.* İnsanı vücuda getiren 4 ahlattan biri sayılan lenf veya serum. *Phlegme,* XIX. yy.).

balgamî, belgamî, *A. s.* Balgamla ilgili. Vücut yapısında balgam üstün olan. «Güruh-i safraviyana maraz-feza amma — Mizac-i balgamiyane tabibdir lüle .— Nabi».

bâli, blliye, *A. s.* Eski, köhne, *Ebniye-i bâliye* eskiden kalma binalar. «Ayasofya cenbinde vaki bir kavi künbet ki ebniye-i bâliyeden idi.— Naima».

balide, *F. s.* Büyümüş. Yetişmiş. Uzamış.

balig, *A. s.* [Bülbûğ'dan] 1. Erişen erişmiş, 2. Ergin. 3. Varan. 4. Olgunluğun son basamağına ulaşan. *Baligan mabelâğ,* ferah ferah. *Hikmet-i baliga, inayet-i baliga, kudret-i baliga* (Tanrıya mahsus) en tam, olgun hikmet, bağış, kudret. «Henüz nisab-i şebaba bâliğ olmıyan.— Şefikname».

balin, *F. i.* Yastık. *Balin-i istirahat, -rahat,* dinlenme yastığı. *Balinperest,* tembel. *Ser-i balin,* yastık ucu, baş ucu. «Puşidesi şu'leler içinde— Bâlinine serpilir safalar.— Cenap».

baliş, *F. i.* Yüz yastığı. *Baliş-i çarmîn,* deriden yastık. *Çar-baliş,* yüce makam. «Mader vererek

sana nevale.— Pehlûsunu etmiyor mu bâliş.- M. Naci». «Çar -bâlişe dayanıp emirane oturur sakalı tıraş bir pehlivan merd idi.- Naima».

bâlküşa, *F. s.* [Bâl-küşa] Kanadını açmış, uçan.

balûa, *A. i.* Su dökecek çukur, delikli taş. «Pâ-lagzide-i balua-i beşeriyyet olmakla.— Nergisi».

bâm, *F. i.* 1. Dam, çatı. 2. Sabah ışığı. 3. Telli sazların en kalın teli. *Bam-i bedi,* dokuzuncu gök; 4. Çeşme, gözkapağı. «Gurre-i ruzeyi gördüm feleğin bâmında .— Nedim» — «Bir çeşm-i beste bâmı sorardı meleklere.- Cenap»

bâmdad, bâmdadan, *F. i.* Sabah vakti. Erte. «Kılar subh ü mesâ feryad şam ü bâmdadından.— Fikret».

bame, *F. i.* Uzun, gür, kaba sakal.

bâmgâh, bâmgeh, *F. i.* Sabah vakti.

ban, *A. i.* 1. Sorgun ağacı, bey söğüdü. 2. (Mec.) sevgilinin boyu.

ban, [Slâvcadan] Bey, küçük prens. «Gördü nihal-i serv-i serefraz-i nizeni —Serkeşlik adın anmadı bir dahi banları.— Baki»

-ban, *F. e.* -ci *Bağban,* bağcı; *derban,* kapıcı; *nigehban,* gözcü *pasban,* bekçi.

bâni, *A. s.* [Bina'dan] Yapıcı. Yaptıran.
«Ben bir kuş idim garip ü mehcur — Sen bâni-i eşyanım oldun. — Recaizade».

bank, bang, *F. i.* Haykırma, bir ağızdan alkış. *Bang-i revarev,* İsrafil'in mahşer için çalacağı surun ikinci derecesi; *-namaz,* ezan. «Bin şevk ü tarab hezar korku.— Nakus ü nakkare bang -i yahu.— Ş. Galip».
meşrik, güneş; *-Mısır,* Züleyha.

banu, *F. i.* Kadın, bayan. *Banuy-i* «Gel ey banu-yi ismet perdeden seyr et bu alayı.— Nabi».

bar, *F. i.* 1. Yük, ağırlık. 2. Kez, defa. 3. İzin. 4. Yemiş, meyva. *Bar-i evvel,* birinci defa; *-güran* ağır yük, sıkıntı; *-Huda,* (izin sahibi) Tanrı; *bar ü bengâh,* eşya ve çadır; *kâr ü bar,* iş güç. «Lâkin feleğe hüner gerekmez — Her bârı çeker bu bârı çekmez.- Ziya Pş.». -«Bu kârhanede bir başka kâr ü bârım yok - Ne varsa cümle anındır bir özge varım yok.- Nabi».

-bar, *F. s.* «Yağdıran, saçan, serpen, döken» anlamlariyle bileşik kelimeler yapmada kullanır.

anberbar	*jalebar*
ateşbar	*müşkbar*
eşkbar	*neşvebar*
gevherbar	*saikabar*
giranbar	*sâyebar*
giryebar	*şererbar*
güherbar	*şerarebar*
handebar	*şulebar*
hûnbar	*ziyabar*

baran, *F. i.* Yağmur. *Mevsim-i baran,* yağmur mevsimi, güzün sonları. «Bedbaht olanın bağına bir katresi düşmez — Baran yerine dürr ü güher yağsa semadan .— Ziya Pş».

barandide, *F. s.* [Baran-dide] Görmüş, geçirmiş. *Gürk-i barandide,* eski kurt.

baranî *F. s. 1.* Yağmurla ilgili. 2. Yağmurdan koruyan nesne. 3. *(i.)* Yağmurluk. «Hiç tac-i Kuba'da benze mi-Kembaha bir külâh-i baranî.— Hayali».

baranriz, *F. s.* [Baran-riz] 1. Yağmur saçan. 2. Yağmur serpiştiren. « Odenlû oldu sehab-i dü-dide baranriz — Ki oldu her ser-i mû bâm-i tende bir mizab. — Nabi».

baraver, *F. s.* [Bar-aver] Yemişli, yemişi olan.

bardan, *F. i.* [Bar-dan] Yol için yük kabı.

bardar, *F. s.* [Bar-dar] 1. Yüklü. 2. Gebe.

bare, *F. i.* 1. Defa, kez. 2. Kale. 3. Zülf. 5. At. «Tig-i kahr bare-i devletin büride düm edip.- Sadettin». — «Hemvare hare-i ikbali zir-i rân ü inan-i inayetgeri.— Nabi».

barec, *F. i.* İtüzümü bitkisi.

barekâllah, *A. ü.* Allah mübarek etsin. «Ey hame hezar barekâllah — Oldun cezebat-i hüzne agâh.— Ş. Galip».

bargâh, bargeh, *F. i.* [Bar-gâh] 1. İzinle girilecek yer. 2. Girmek için izin gereken yer. 3. Büyük yer, makam. Çadır. (Mec.) *Bargâh-i kibriya,* Tanrı huzuru. «Tunca kenarına bir bargâh-i şahane nasb olunup.- Raşit». «Südde-i bargehi kıble-i ikbal-i enam — Der-i cud-i keremi bab-i selâm-i devlet.- Münif»

bargir, *F s. i.* [Bar-gir] Yük kaldıran yük taşıyan. Beygir, iğdiş edilmiş at.

barhane, *F. i.* [Bar-hane] Yolcu eşyası yükletilen, indirilei yer.

bârıka, *A. i.* Işın, parıltı. Şimşek. «Bârika-i hakikat müsademe-i efkârdan çıkar.— N. Kemal».

bârıknüma, *F. s.* Parlak.

bari', *A. s.* İyi nitelikleri olan.

bari, *F. s.* Hiç olmazsa. «Bari bir kaç gün huzur-i kalb ile dünya ya bak.— Baki».

Bari, *A. i. s.* Yaratan, yaratıcı. Tanrı. *Avn-i Bari, feyz-i Bari lütf-i Bari,* Tanrının yardımı, feyzi lütfü. «Zihi Bari ki lû-bethane-i sun'unda halk eyler — Hezeran dilber-i mevzun hezaran duhter-i hasna.— Nabi».

bari, baria, *A. s.* [Beraat'ten] 1. Tam. 2. Üstün.

barid, *A. s.* [Berd'den] Soğuk. (Mec.) Hoş olmıyan. «Sema bir buzlu cam halinde barid bir kesafetle.— Fikret».

barik, *F. s.* İnce. *Fikr-i barik, hayal-i barik, rişte-i barik,* «Daha geçen aya dek bir hilâl idi barik — Bugün sabahla gördüm ki aftab olmuş.— Nedim».

bârik, *F. s.* Parlayan. Şimşekli bulut. «Birden yetişti mahve bu tedbir-i hârikı — Söndürdü bir nefeste bu ümmid-i bârikı.— Fikret».

bâriş, *F. s.* Yağış. «Bâriş-i baran müsadif düştü hicran şamına.— M. Naci».

bariz, *A. s.* [Büruz'dan] Doğan, meydanda, açık.

barkeş, *F. s.* [Bar-keş] Yük çeken, yük kaldıran, ağır şeyler taşıyan.

bârmend, *F. i.* Yemişli. Yemiş veren (ağaç). «Olanlar gıbta-ferma meyve-çin-i vasl-i canana — O nahl-i barmendi zib-i oguş eylesin bari.— Beliğ».

bâru, *F. i.* 1. Kale duvarı, tabyanın gezinti yeri. 2. Sığınacak yer, siper. «Ceyş-i gamdan kande etsin iltica ehl-i niyaz — Kal'a-i himmette Nabi burc ü baru kalmamış.— Nabi».

barud, *F. i.* Barut. *Barudhane,* barut işlenen yer. *Barudî,* baygın siyah, koyu gri, *barud-i siyah,* küherçileden işlenen barut. «Barud-i rû-siyah yakıp yıktı hanemi —Döndürdü çarh hâtırıma aşiyanemi.- Nabi».

barver, *F. s.* [Bar-ver] Yemişli, yemişi olan. (Mec.) yarar, fayda.

«Olur bir tohm-i kemterden dıraht-i barver peyda.— Nabi».

ba's, *A. i.* 1. Gönderme. 2. Diriltme. *Ba'sü bâd-el mevt,* tekrar dirilme. 3. Peygamberlik «Der-i devlete ircaı için akabinden ba's-i berid-i dâvet olundu.— Raşit».

basair, *A. i.* [Basire ç.] İbaret uyandıracak haller. İbretli görünüşler.

basal, *A. i.* Soğan. «Yedirir haste-i hummaya asel— Derd-i çeşme akıtır âb-i basal.— Nabi».

basala, *A. i.* Bedende yaradılıştan olan her çeşit kabartı. *Basala-i sisaiyye,* omurilik soğanı.

basaman, *F. s.* [Ba-saman] 1. Zengin, varlıklı. 2. Düzgün, düzenli.

basar, *A. i.* 1. Görme. 2. Göz. 3. (Mec.) Kalb gözü. *Hadid-ül-basar,* gözü keskin; *hiddet-i basar,* göz keskinliği; *kilemh bil-basar,* göz atma, çar çabuk bakma, *kuvvet-i basar,* gözün iyi görmesi; *lemha-i basar,* bir göz atınca; *medd-i basar,* uzun, uzağı görme; *nur-i basar,* göz nuru, emek; *şiddet-i basar,* keskin görüş, görüş keskinliği; *zaaf-i basar,* miyopluk, uzağı görmeme. «Gül -ruhlerin âzürde eden nur-i basardır.— Akif Pş.».

basaret, *A. i.* Derin görüş. Gözaçıklığı. «Hadayik-i ahdak-i erbab-i nazar basaret bula .— Fuzuli».

basarî, *A. s.* [Basar'dan] Görmeye ait, görmekle ilgili.

basavab, *A. zf.* [Ba-savab] Doğruca. Doğrulukla. «Cümleye hitap ve istida-yi cevab-i basavap eylediler.— Raşit».

basbasa, *A. i.* 1. Köpeğin yaltaklanması. 2. Dalkavuk hali.

bâsır, basıra, *A. s.* [Basar'dan] Gören, görücü. (Mec.) Göz. *Kuvve-i bâsıra,* görme yetkisi. «Ruyet-i heyetleriyle tâzib-i basıra ettikçe.— Şefikname».

bâsıt, *A. s.* [Bast'tan] 1. Yayan yayıcı, *Bâsıt-ür-rızık,* Tanrı. 2. (Ana.) Açan. «Zehi bâsıt ki çekmiş kâinata sufra-i yağma .— Nabi».

bâsim, *A. s.* [Besm'den] Gülen, gülücü.

basir, *A. s.* [Basar'dan] 1. Gören, 2. Görüp anlayıcı, kalb gözüyle gören. 3. Her şeyi görüp bilen Tanrı. «Kaldı hayrette görüp hâce Nasîr.— Gördü kim perdelidir çeşm-i basîr.— Vehbi».

basiret, *A. i.* Kalb gözüyle görme, biliş. «Meymenet ü saadeti mücerreb-i erbab-i basiret olan .— Çelebizade».

basiretkâr, *F. s.* [Basiret-kâr] Basiretli, ön gören.

basit, *A. s.* [Bast'tan] 1. Düz, engelsiz. 2. Açık, geniş. 3. Sade, yalın. 5. Yayılmış, serilmiş. 5. Neşeli, şen. Güleç. 6. Aruz vezinlerinden biri *Arz-i basît,* düz yer; *basit-ül-arz,* dünyanın genişliği, yayvanlığı; *basit-ül-vech,* güler yüzlü; *basit-ül-yed,* eli açık, cömert. (ç. Besait). «Belki sath-i basit-i gabradan sakf-i muhit-i hadraya erince.- Şefikname». «Basit-i âlemde medayin-i azîme inşasiyle.— N. Kemal».

basite, *A. s.* 1. Döşeme. 2. Düz yer. 3. İrtifa almıya mahsuz yayvan güneş saati.

bast, *A. i.* 1. Yayma, serme, açma, 2. Gevşetme. *Bast-i bisat,* örtünün yayılması; *-cevap,* karşılık verme; *-makal,* söz açma; *-mukaddemat,* asıl maksada girmeden bir şeyler söyleme. *Kabz ü bast,* büzülme ile gevşeme, iyilikle fenalık. «Samim-i ruhuma

bast etti bir hadika-i ter.- Fikret». -«Eğer hâk-i siyeh bast eylemezse hân-i ihsanı - Olur kâr-i şükemhârân-i âlem âh ü vaveylâ.- Nabi».

basur, *A. i.* Kalın bağırsağın yangısı yüzünden kan gelme. Mayasıl. (ç. Bevasir).

baş, *F. i.* Olsun, ola.

başe, *F. i.* Doğan kuşu, atmaca. *Başe-i felek,* Nesr-i vaki ile Nesr-i tâir. «Günceşk-i zârı başe-i bürran helâk eder.— Eyler tezervi pençe-i gadrında bâz hâr — Ziya Pş.».

başed, *F. f.* «Olur, ola» anlamına olup bazı *gâh başed, gâh nebaşed,* gâh olur olmaz şeklinde kullanılır.

bat, *F. i.* 1. Kaz. 2. Uzun boylu sürahi, desti. *Bat-i sahba, -şehd, -şîr,* Şarap, bal, süt kabı. «Sen bat-i sahba değil tavus-i kudsisin Nedim —Kim zuhur-i haletin mecliste cevlânındadır.— Nedim».

bataet, *A. i.* Ağırlık, yavaşlık. Ağır davranma. «Nazmında eder şu yolda külfet —Andan görünür biraz bataet.— Ziya Pş.».

Batalese, *A. ç. i.* Ptolemeos soyundan gelen hükümdarlar.

batalet, *A. i.* İşsizlik. Avarelik. «Vay o kavme ki batalet döşeğinde melûf-i hâb-i gaflettir.— N. Kemal».

batane, batanet, *A. i.* 1. Büyük karınlı, şişman olma. 2. Obur olma.

batar, betar, *A. i.* 1. Ululanma, ululuk satma. 2. Haktan ayrılma, haksızlık etme. 3. Aşırı sevinç. «Amma tecebbür ve taannüfü hadden aşıp batar-i tam ve gurur ü ihtişamı nihayete varmış idi.— Naima».

batarika, *A. i.* [Batrik ç.] Patrikler. «Ve Batarika-i Habeş'ten.— Naima».

batayih, *A. i.* [Batha ç.] Kamışlı, sazlı dereler.

Batha, *A. i.* Mekke'de dağ arasında bir derenin adı. (Mec.) Çakıltaşı bulunan büyük dere.

bâtıl, *A. s.* [Butlan'dan] 1, Boş. 2. Çürük. 3. Doğru ve gerçeğe karşıt. «Bâtıl hemişe bâtıl ü bihudedir veli —Müşkül budur ki suret-i haktan zuhur ede .— Nabi».

bât'n, bâtına, *A. i.* ve *s.* 1. İç, içyüz. 2. Gizli, görünmiyen şey. 3. (Gözle görülmemesinden ötürü) Tanrı. 4. İçteki, içyüzdeki. *Ehl-i bâtın,* sofiler, Tanrı sırrına ermiş kimseler; *havass-i bâtına* (Fel.) Hiss-i müşterek, hayal, vehm, hâfıza, mutasarrıfa adlaları verilen beş iç duygusu. (ç. Bevatın). «Sen ol zâhirsin ki kimse ne idüğün bilmez ve ol bâtınsın ki kimseden gizlenmez — Sinan Pş.» — «Hep maglata vü lâklâkadır bâtın ü zâhir - Bir nokta imiş asl-i suhan evvel ü âhır.- Ruhi».

bâtınan, *A. zf.* İçten olarak. İçyüzünden. «Zâhiren ve bâtınan ol senede bavücud-i kemal-i devlet ve mezid-i satvet ve mehabetkârlarında nev-i teraci nümayan olup.— Naima».

bâtınî, *A. s.* 1. İç. 2. Aşikâr, belli olmayıp gizlilik bulunan şeylere ait. 3. Batıniyyeden olan.

batıniyye, *A. i.* Âyetlerin dış anlamlarından çok bâtın anlamlarına önem verdikleri için Tanrı sıfatlarından bazılarından şüphe gösterirler. Hasan Sabbah'ın tarikatı. *Sahabiye, ibahiye, karamita, seb'iye...* gibi.

batî, batıy, *A. s.* [Bataet'ten] 1. Ağır, yavaş hareketli. 2. Yavaş,

geç. *Batıy-ül-hareke,* davranışı ağır, *batıy-ül-hazm,* geç sindirilen; *batıy-ül-mizac,* huyu ağır, yavaş olan.

batir, *A. s.* Keskin (kılıç).

batir, *F. i.* Turna kuşu.

batiş, *A. s.* [Batş'tan] 1. Güclü. 2. Tuttuğunu koparan.

batn, *A. i.* 1. Karın. 2. Soy, kuşak. *Batnan ba'de batnın,* soydan soya, nesilden nesile. (ç. Bütun).

batnî *A. s.* Karna mensup, karın ile ilgili.

batrik, *A. i.* Patrik. «Leh ve Buğdan kapı-kethüdalarından ve nasârâ batriklerinden hod mebaliğ-i azime mal alıp.— Naima».

batş, *A. i.* 1. Sertlik ve kuvvetle tutup yakalama, kopma, 2. Kuvvet, şiddet, üstünlük. «Kuvvet-i yed ve şiddet-i batşta yegâne. — Naima».

battal, *A. s. i.* [Betalet'ten] 1. Hükümsüz, boş. 2. İşlemez. 3. Çok büyük, hantal, 4. 57X82 boyunda matbaa kâğıdı. «Hakk ü insaf ile kan etmeden ettin kanun —Oldu bâtıl işi cellâd-i leîmin battal.— Şinasi».

battaliyye, *A. i.* [Battal'dan] Eskiden işi biten resmî kâğıtları koydukları torbaya denirdi. «Cây-gâh oldu a kâğıtlara battaliyye — Her konakta bulunur bir iki torba-yi suhan.— Vehbi».

bauze, *A. i.* Sivrisinek. «Muaşeran-i suffa-i safayı manend-i bauz tanîn-i samia-hiraş ile tekbir ettiler.— Şefikname».

baver, *F. i.* 1. İnanma. 2. Razı olma. «Bir vech ile eylemezdi baver —Kim Hüsn ola rû-yi aşka çaker.— Ş. Galip»

bay, *F. i.* 1. Zengin. 2. (Mec.) Sevilen, sevgili. *Bay ü geda,* zengin ile fakir. «Bir donanma etti kım bay ü geda — Görmemiş emsalini nev-i beşer.— Ziya Pş».

bâyeste, *F. i.* Gerek. Gerekli. «Hidemat-i şayeste ve riayât-i bayeste ile.— Sadettin».

baygân, *F. i.* [Bay-gân] Bekçi, koruyucu.

bayıt, *A. s.* [Beyza'dan] Yumurtlıyan.

bâyi, *A. s.* [Bey'den] Mal satan, satıcı.

bâyin, *A. s.* [Beyn'den] Aralayıcı, ayıran, ayırıcı. *Talâk-i bâyin,* Yeniden nikâh gerektiren boşanma.

baytar, baytara *A. i.* 1. Baytar, Veteriner. 2. Veteriner bilgisi.

baz, *F. s.* 1. Açık, 2. Açılmış olan, 3. Geriye, arkaya doğru. «Çok zaman geçmeden geri bab-i rüşvet ve âzı bâz ve pesperdeden şu'bedebazlığa ağaz edip.— Okçuzade».

baz, *A. i.* Doğan kuşu.

ba'z, *A. i.* Birtakım, bir parça, biraz. «Ulemanın bazı cami merdivenine çıkıp bazıları atından inmiye meşgul idiler.— Naima».

-baz, *F. i.* «Oynayan» anlamı ile bileşik kelimeler meydana getirir. *Ateşbaz, canbaz, dilbaz, hokkabaz, kumarbaz, serbaz.* (Bk.)

bâzan, *A. z.* [Ba'z-an] Kimi vakit. Her zaman değil.

bazar, *F. i.* 1. Pazar. 2. Alışveriş. 3. Pazar yeri. *Şahid-i bazar,* hafif ahlâklı kadın. «Sensin ol sermaye-i bazar-i sûk-i ehl-i aşk— Düştü feyzinde kesada cevher-i namus ü nenk.- Nefi». -«Meh-i şeb-gird-i âlem ârız-i dildara benzer mi-Nigâr-i pâkdamen şahid-i bazara benzer mi.- Nedim».

bazargân, bazergân, *F. i. 1.* Tüccar, alışveriş eden esnaf. 2. Be-

zirgân. *Bazargân başı,* tüccar vekili, şehbender. «Ve Abaza'-dan da ziyade şekva etmiş idi. Bazergân-zadenin dahi yüreğin-de ukde kalıp.— Naima».

bâzdar, *F. i.* [Bâz-dar] Doğancı. Çakırcıbaşı. Kuşçubaşı.

bazende, *F. i.* Oyuncu, dansöz.

bazgeşt, *F. s.* [Baz-geşt] Geçmiş, arada tatsız geçen. Vazgeçti.

bazgeşte, *F. s.* 1. Geri dönmüş, tepmiş. 2. Tükenmiş. «Ol şah-baz-i sidre-nişin sayd olur bu şeb — Olmazsa bazgeşte hadeng-i dua abes.— Beliğ».

bazgûn, bazgûne, *F. s.* Ters, baş-aşağı. «Mû-yi tâban-i bazgûn reftarın ise şakirdan-i nademide mûyları.- Şefikname». - «Ahval-i bazgûne-i dehr oldu bisebat — Devlet midir bu devlet-i yekruze -i hayat.- Ziya Pş.».

bazî, *A. i.* Doğan kuşu. (ç. Bevazi)

bazî, *F. i.* Oyun. «Temkin ü vekar ederken ima —Bâzi mi ya işve mi nedir bu.— Recaizade».

bazîçe, *F. i.* 1. Oyuncak. 2. Oyun. «Eyvah bu bazîçede bizler yine yandık —Zira ki ziyan ortada bilmem ne kazandık.— Ziya Pş.»

bazigâh, *F. i.* [Bazi-gâh] Oyun yeri «Dehr bâzigâh-i nerd ü sufra-i şartrançtır.— Nabi».

bazigede, bazikede, *F. i.* [Bazi-gede] Oyun, eğlence yeri.

baziger, *F. i.* Köçek. Oyuncu.

bazigûş, bazikûş, *F. s.* Şen, lâtifeci. «Oynatır uşşakını etfal-i bazigûş.— Ragıp Pş».

bâzil, *A. s.* [Bezl'den] Bol bol veren, bol bol dağıtan. «Ben hem ol bâzil-i feyz-i suhanım kim Rum'da — Raşha-i kilkim eder lücce-i Umman'a kerem.— Hayalî».

bazküşa, *F. i.* Ayırdetme kudreti.

bazu, *F. i.* 1. Pazı, kol. 2. (Mec.) Güç, kudret. *Bazu-yi himmet,* himmet kolu; — *simin,* gümüş gibi beyaz kol; *-zorâver,* dayanıklı, kuvvetli kol. (ç. Bazuvan). «Ruhu bazu-yi bâd-i hâlikte — Ömr-i naçizi gamzeda-yi ziya, — Cenap».

bazubend, *F. i.* [Bazu-bend] Pazvand, kola bağlanan muska. «Zenbağın goncesidir bağa gümüş bazubend.— Baki».

bazudıraz, *F. s.* [Bazu-dıraz] Kolu uzun, güçlü, kahraman.

-be, *F. e.* kelimeleri -e haline koyar, ile, için; «tâ» eklenerek -e kadar anlamı verir. *Begayet, behakk-ı benam-i, betekrar, dembedem, dest bedest, leb be-leb, mah be mah, sûbesû, tâ be, zanubezanu, nevbenev.* Buna göre Türkçe kelimelerle de *ay beay, karşı be karşı, yan beyan.* gibi.

bebega, bepga, *F. i.* Papağan. «Bülbülleri tuti-i suhan-sâz — Bebgaları sûz ü saze hemraz.— Ş. Galip».

bebr, beber, bebir, *F. i.* Kaplanı andıran ve kediden büyükçe yırtıcı ve postu değerli bir hayvan. «Harbde askerleri bebr ü pelenk -Darbda çakerleri nemr ü nehenk.— Ziya Pş.».

bebruh, *A. i.* Bk. *Yebruh.*

Bec, *i.* [Macarcadan] Viyana.

becâ, *F. s.* [Be-câ] Yerinde, uygun. *Becâ nabecâ,* yerli yersiz. «Etse zatınla becâdır iftihar rüzgâr.— Akif Pş.».

becayiş, *F. i.* [Be-cayeş] Onun yerine. İki memurun kendi istekleriyle birbirleriyle yer değiştirmeleri.

becbece, *A. i.* Çocukları avutmak için yapılan gürültü.

becid, *F. zf.* [Be-cidd] Uğraşma, çalışma ile.

becîl, *A. s.* Hatırı ziyade sayılan kimse.

bece, beççe, *F. i.* 1. Yavru. 2. Çocuk. *Şirbeçe*, arslanın yavrusu, cesaretli genç; *tersabeçe*, hıristiyan genci. «Manend-i div beççelerin iltikam eder— Köhne rıbat-i dehr aceb aşiyanedir .— Ziya Pş.».

beçegân, *F. i.* [Beçe ç.] Yavrular, çocuklar.

bed, *F. s. i.* 1. Kötü, fena, çirkin. 2. Kötülük, fenalık. «Baht-i bedim etti perişan beni.— Recaizade».

bed', *A. i.* Başlayış, ilk. «Bed eyledi Aşk pîç ü tâba— Bend oldu kumat-i ıstıraba.— Ş. Galip».

bedaat, *A. i.* Güzellik. 2.Birden, ansızın söz söyleme.

bedahe, bedahet, *A. i.* 1 . Açık meydanda olma. 2. Birden, ansızın.

bedahlâk, *F. s.* [Bed-ahlâk] Kötü huylu.

Bedahş, Bedahşan, *F. i.* Hindistan ile Horasan arasında eski **Baktria**. *Lâl-i Bedahşan*, adı geçen şehirde çok değerli lâl taşları işlendiği için bu yolda ün almıştır. «Her tude-i hâk olup Bedahşan —Lâ'l ırmağı oldu bağa cuşan.— Ş. Galip».

bedahter, *F. s.* [Bed-ahter] Kötü yıldızlı, talihsiz. «Öyle bedahterim ki mihr ü mehi —Bais-i zulmet-i sehab ettim.— Fehim».

bedamuz, *F. s.* [Bed-amuz] Kötülük öğreten, rezil, deni. «Bedamuzan-i devlet ve bu makule mezalimi rikâb-i hümayuna arz eden ehl-i hiyanet.— Naima»

bedasl, *F. s.* [Bed-asl] Soyu kötü olan. «Bed-asla necabet mi verir hiç üniforma —Zerduz palan vursan eşek yine eşektir.— Ziya Pş.».

bedavaz, **F. s.** [Bed-avaz] Fena sesli.

bedavet, *A. i.* Bedevilik. Badiyede oturma, göçebelik. «Lâkin arap taifesinde evvelki gibi humk -i bedavet kalmamıştır.— Naima».

bedayi, *A. i.* [Bedi,bedai ç.] Görülmedik ve beğenilebilecek yeni icat edilmiş şeyler. *Bedayi-perver*, sanatçı, artist, *Hikmet-i bedayi*, estetik. «Doğan bedayie karşı şairin hayalinden — Bu şeylerin biri mümkün müdür nazir olmak.— Fikret».

bedayi', bezayi', *A. i.* [Bidaa ç.] Bidaatlar, anamaller, sermayeler. «Emval ve bedayi-i nâsa biesrihim naks terettüp eyledi.— Naima».

badâyin, *F. s.* [Bed-âyin] Gelenek ve tutamakları, âyin ve mezhebi kötü.

bedbaht, *F. s.* [Bed-baht] Talihi kötü, talihsiz. «Bulur yerinde o bedbaht-i aşkı necm-i seher.— Fikret».

bedbin, *F. s.* [Bed-bin] Her şeyi fena gören, kötümser.

bedbû, *F. s.* [Bed-bû] Kötü kokulu, fena kokan.

bedbud, *F. s.* [Bed-bud] 1. Fena yapılı «Bilâd ü bukaı levs-i vücud-i bedbud-i evsan ve asnamdan tanzif ve tathir.— Raşit».

bedçehre, *F. s.* [Bed-çehre] Çirkin yüzlü.

bedçeşm, *F. s.* [Bed-çeşm] Fena gözlü, nazarı değen.

beddua, *F. s.* [Bed-dua] İnkisar, ilinç. «Bed-dua eylemezem sağ olasın var olasın— Vâsıf».

bedel, *A. i.* 1. Bir şeyin yerini tutan veya tutabilen. 2. Karşılık, bir şeyin yerine verilen. *Bedel-i askerî*, askerlik ödevine karşı verilen para; *-nakdî*, askerlik

ödevi için verilen belli bir para, *-şahsî*, askerlik ödevini maaşını vererek birine yaptırma. *Bedel-i mayetehallel*, vücudun harcamalarını tamamlıyan yiyecekler; *-misl*, bir şeyin kıyaslanarak biçilme bedeli; *-üşr*, ekilmesi bırakılmış bir tarla için üşre karşılık alınan bedel. «Hun-i dil nuş ederim bade-i gülgûne bedel.— Nef'i».

beden, *A. i.* Gövde. «Ebediyyen kalacak böyle mülevves bedenin .— Fikret».

bedene, *A. i.* Kurban devesi. «Yetmiş re's bedene-i hüda.— Naima».

bedendiş, *F. s.* [Bed-endîş] Başkaları hakkında kötülük düşünen.

bedenen, *A. zf.* 1. Vücudiyle. 2. Fizik bakımından. «Padişahıma malen ve bedenen hizmet etsin demekle.— Naima».

bedenî, bedeniyye, *A. s.* Beden, vücutla ilgili. *Terbiye-i bedeniyye*, jimnastik.

beder, *F. s.* [Be-der] 1. Kapı dışarı etme. 2. Kapıdan çıkma. «Geldi bir velvele-endaz ferah namında — Menzilinden beni et baım ile etti beder.— Nabi».

bedergâh, *F. i.* [Be-dergâh] Kapıya çıkma. «Birkaç yüz bostancı bedergâh olmuşlar idi.— Neima».

bedevî, *A. s. i.* Çölde, çadırda yaşıyan, göçebe adam.

bedeviyyet, *A. i.* Çölde, ve çadırda yaşıyan ve konup göçen halkın hali.

bedfercam, *F. s.* [Bed-fercam] Sonu fena. «Ve üzerlerine hücum eylediklerinde aduvv-i bed-fercam taburlarına doğru firar.— Raşit».

bedfial, *F. s.* [Bed-fial] Yaptığı işler kötü olan. «Leh kralından istimdat etmekle kral-i bed-fial dahi...— Naima».

bedgevher, *F. s.* Bk. *Bedgüher*.

bedgirdar, *F. s.* [Bed-girdar] Kötü tabiatli. Yaptığı işler kötü olan. *Küffar-i bedgirdar; rüzgâr-i bedgirdar*. «Hülâsa himmet eylen duhter-i rez kalmasın giryan — Hum-i meyhane-veş bir hubs ü bedgirdarı altında.—Nabi».

bedgû, *F. s.* [Bed-gû] Herkes hakkında kötü söyliyen, dedikoducu, çekiştirici. «Bed-gûlara leb-beste görünmekteyiz amma — Rindan-i Mesiha-deme miftah-i fütuhuz.— Ruhi».

bedgüher, bedgevher, *F. s.* [Bed-güher] Mayası kötü.

bedgüman, *F. s.* [Bed-gümân] 1. Fenalık gören, işkilli. «Zehreçak olsa nola toptan adu-yi bed-güman.— Ziya Pş.».

badhah, *F. s.* [Bed-hah] Herkesin kötülüğünü isteyen. «Yine ol şuh -i cefa - pişe bizi bed-hâh bilir.— Ruhi».

bedhal, *F. s.* [Bed-hal] Kötü halli, düşkün.

bedhisal, *F. s.* [Bed-hisal] Kötü huylu.

bedhu, bedhuy, *F. s.* [Bed-hu] Kötü huylu, huysuz. «Ahu hoş-hiram ü bed-hu — Hiç kimseye ey lemez tekâpu.— Ş. Galip».

bedi', *A. s.* Örnek ve benzeri olmıyan bir şey yaratan. Böylece yaratılan. (ç. Bedayi). «Bir eda -yi bedi-i rikkatle.— Fikret».

bedi, *A. i.* (Ed.) Kelâmın lâfız ve anlamca sanat ve süslerinden bahseden bilim.

bedia, *A. i.* Görülmedik ve beğenilebilecek yeni bulunma şey, *Bedia-i hayaliye*, ülkü, ideal. «Sevda çiçek, şebab... o ilâhi be-

dialar.— Fikret».

bediazar, *F. i.* [Bedia-zar] Güzellik yeri. «Bedia-zâr-i tecellisi nur-i icadın.— Fikret».

bedid, pedid, *F. s.* Görünür, açık, belli. *Nabedil,* görünmez, kayıp. «Güzar eylerdi bir sis cephe-i sev da-bededidinden.— Fikret».

bedidar, *F. s.* Görünür, açık belli. «Bir şey demek olmıyacağı bedidar olacağına mebni.— Akif Pş.».

bedihe, *A. i.* Ansızın ve düşünmeden söylenilen güzel söz. Hazır cevaplık.

bedihegû, *F. i.* [Bedihe-gû] Bedihe söyliyen, söylemiye alışık olan kimse.

bedihî, *A. s.* Kanıt ve tanıt gerekmiyecek derecede açık, belli olan «Bu âlem-i aceb-efza acîb âlemdir — Ukulün anda bedihisi ayn-i müphemdir.— Ziya Pş.».

bed'hiyyat, *A. i.* [Bedihi ç.] Kanıt ve tanıt gerekmiyecek derecede açık, meydanda olan şeyler. «Çıkarsa vâdi-i zanna reh-i bedihiyyat —Nasıl denir faraziyyat-i sırfaya fendir.— Cenap».

bedihiyyet, *A. i.* Bedihi olma. Akıl kestikten sonra tasdiki için başka bir şeye muhtaç olmamak hali.

bedii, *A. s. i.* Güzellik. Güzel.

bedkâr, *F. s.* [Bed-kâr] İşi kötü, fena. «Pertev Paşanın himmet-i bed-kâranesi ile.— Akif Pş.».

bedkiş, *F. s.* [Bed-kiş] Dinsiz, *Keşiş-i bedkiş.*

bedlika, *F. s.* [Bed-lika] Suratı kötü, çirkin. «Cin nev'i hezar bed-likalar.— Ş. Galip».

bedlikâm, *F. s.* [Bed-likâm] Gem tutmaz, başı sert. Âsi.

bedmaye, *F. s.* [Bed-maye] Mayası, yaradılışı bozuk. «Bed-maye olan anlaşılır meclis-i meyde — İşret güher-i âdemi temyize mihaktır.— Ziya Pş.».

bedmeniş, *F. s.* [Bed-meniş] Kötü huylu. «Miyan-i güftgûda bed -meniş izhar eder kubhun — Şecaat arz ederken merd-i kıpti sirkatin söyler.— Ragıp Pş.».

bedmest, *F. s.* [Bed-mest] 1.Sarhoş luğu kötü. 2. Fena sarhoş. 3. Kendini bilmiyecek kadar sarhoş.

bedmestî, *F. i.* Bedmestlik.

bedmihr, *F. s.* [Bed-mihr] Muhabbetisiz.

bednam, *F. s.* [Bed-nam] Kötü ad kazanan, adı kötüye çıkmış olan. «Yazık sana kim eyliyesin hırs ü tam'adan — Bir habbe için kendini âlemlere bed-nam .— Ruhi».

bednigâh, *F. s.* [Bed-nigâh] Kötü bakışlı. «Birkaç - nazra-i tayf i adem —zag-i bed-nigah.— Fikret».

bednihad, *F. s.* [Bed-nihad] Kötü tabiatlı.

bednijad, *F. s.* [Bed-nijad] Kötü huylu.

bedpesend, *F. s.* [Bed-pesend] kötüyü beğenen, cahil.

bedpeyman, *F. s.* [Bed-peyman] Andında, sözünde durmıyan. Sözünü tutmıyan. «Her mizban mihmanı olan bedpeymanı nabud eyledi.— Naima».

bedr, *A. i.* Dolun ay. On dört gecelik ay. «Bedri pâ-yi turaba indirmiş.— Fikret».

Bedr, *A. i.* Mekke ile Medine arasında bir yer olup Muhammet Peygamberin dinsizlerle ünlü bir gazasına sahne olmuştur. *Ashab-i Bedr,* bu gazada Peygamberle birlikte bulunan 313 kişi.

bedre, *A. i.* İçinde para olan torba. Para torbası.

bedreftar, *F. s.* [Bed-reftar] Tu-

tumu, gidişi kötü.

bedrek, *F. s.* [Bed-rek] Kötü damarlı, huysuz.

bedreka, bedrika, *F. i.* Kılavuz, yol gösterici. «Hadi-i vâdi-i din bedreka-i rah-i yakîn — Peyrevi müctehidin hazret-i Şeyhülislam .— Nef'i».

bedrenk, *F. s.* [Bed-renk] Açıkla koyu arasında kirlimsi bir renk. «Kaplumbağa iki çeşm-i bed-renk — Kirpikleri hemçü pâ-yi harçenk.— Ş. Galip».

bedrud, *F. i.* Esenlik, esenleme. Veda. «Çün bu iki şair oldu mevcud —İran'a belâgat etti bedrud .— Ziya Pş.».

bedsikâl, *F. s.* [Bed-sikâl] Kötü fikirli, herkes hakkında fena söyliyen.

bedsiret, *F. s.* [Bed-siret] Tabiatı kötü.

bedsirişt, *F. s.* [Bed-sirişt] Kötü tarz ve hal.

bedtedbir, *F. s.* Kötü istekli. Niyeti fena. «On altı bin hınzır-i bed-tedbir ile derun-i kaleye duhulden sonra...— Raşit».

bedter, *F. s.* [Bed-ter] Çok kötü. Beter. «Duhan içen yanında hamr içenden bedter idi.— Naima».

bedtıynet, *F. s.* [Bed-tıynet] Yaradılışı kötü.

beduh, *A. i.* Mektup zarfları üzerine yazılan ve zarf mühürlerine kazılan bir söz olup mânası hakkında çok şeyler denilmiştir. Bunun yerine ebcet hesabına göre, karşılığı olan 2, 4, 6, 8 rakamları da kullanılır. «Yazılsam arzuhal-i dilberan üzre beduh olsam.— İffet».

beduş, *F. s.* [Be-duş] Omuzda, omza. *Ababeduş*, abası omuzunda, serseri; *duşbeduş*, omuz omuza. «Bir hane-beduş bulbul-i mehcuri hayalim — Gurbette bana zir-i cenahım vatan oldu.— Neşet».

bedzeban, *F. s.* [Bed-zeban] Kötü dilli, küfürcü, ağzı bozuk. «Mehin-i ulema şerir ü bed-zeban ve tamma, ve müzevvir olup.— Naima».

bedzehre, *F. s.* [Bed-zehre] Yüreksiz, korkak.

beft, baft, Bk. *Zerbeft.*

beftere, *F. i.* Avcıların kullandıkları alıştırılmış kuş. «Şahbaz-i hüma-pervazı idare-i beftere-i kîl ü kaal ile bazu-yi davete icabet ettirip.— Şefikname».

befteri, pefteri, *F. s.* Çulha tarağı.

begal, Bk. *Bagal.*

begas, bigas, bugas, *A. i.* Zararlı ve hayırsız kuş.

begayâ, *A. i.* Askerin ön karakol takımı, çarhacılar.

begayet, *F. cf.* [Be-gayet] Son derece, pek. «Afv ü iğmaz et kusur-i diğerani daima — Nefsini afv etmeden amma begayet kıl hazer.— Recaizade».

beggal, *A. i.* [Bagl'den] Katırcı.

begiz, *A. s.* [Bugz'dan] Kimseyi sevmiyen. «Bulunur nice begiz-i âlem — Bisebep düşmen-i erbab-i niam.— Sümbülzade».

begra, *F. i.* Erkek domuz.

begza, bagza, *A. i.* Hiç sevmeyiş.

beha, *F. i.* Değer, fiat, paha. *Bibeha*, değeri biçilemiyecek yükseklikte. «Var mı bir cariyede böyle beha'- Mümkün olmaz buna takdir-i beha.— M. Naci».

beha', *A. i.* 1. Alışmak, dadanmak. 2. Güzellik, süs, parıltı. *Hüsn ü beha'.*

behak, *A. i.* [Farsçası Behek] İnsan derisinde pul pul alacalık peyda eden hastalık. «Hasodabaşı Sefer Ağa behak marazına müptelâ olduğundan.— Naima».

behak, behk, *A. i.* Göz patlama, göz patlatma.

behakki, *F. zf.* [Be-hak] Hakkıyçin, *Behakki Huda,* Allah hakkıyçın. «Be-hakki hazret-i Sıddık ü zat-i Zinnureyn — Behakki satvet-i Faruk ü Hayder-i Kerrar.— Ziya Pş.».

behaim, behayim, *A. i.* [Behime ç.] Dört ayaklı hayvanlar. «Ve pâye-i itibarın cemî' gedalardan belki bahayimden ve taş ve topraktan ahass edna bile.— Fuzulî».

beharic, *A. ç. i.* Çürük paralar. «Dest ber-belâ-yi dest ukde-küşa-yi eks-i beharic olmakla.— Şefikname».

behc, *A i.* Her zaman neşeli adam.

behcet, *A. i.* 1. Güzellik. 2. Sevinç. 3. Güleryüzlülük. «Cihanı kaplamış envar-i behcet özge seyrandır.— Ziya Pş.».

behem, bahem, *F. zf.* [Be-hem] Toplu, bir arada, her bir yerde. «Giysuları târümar idi ebruleri behem.— Recaizade».

behemzede, *F. s.* Karmakarışık, dağınık.

behemehal, *F. zf.* [Be-heme-hal] Her halde, Mutlaka.

beher, *F. s.* [Be-her] Her bir, her biri.

beherhal, *F. zf.* [Be-her-hal] Mutlaka. Her ne ihal olursa olsun. «Hıfz u harasetine bezl-i makdur etmek emrinde beherhal mazuruz deyu.— Raşit».

behhal, *A. s.* [Buhl'den] Çok pinti, çok cimri.

behhar, *A. s.* [Bahr'den] Gemici.

behhas, *A. s.* [Bahs'ten] Tartışma yı seven. Bahisçi. Çok konuşma, çekişmeyi seven.

behic, *A. s.* Güzel, şen, güleryüzlü. «Bu şimdi neşeli bir gamzedir, behic-i emel.— Fikret».

behî, behiy, *A. s.* Güzel.

behîc, *A. s.* [Behcet'ten] 1. Güzel, 2. Şen, güleryüzlü.

behîm, *A. i.* Düz siyah şey. Alacasız hayvan. Dik, tiz pürüzsüz ses.

behime, *A. i.* Dört ayaklı hayvan.

behimi, *A. s.* Hayvanca.

«Nasiye-i pür-gubarını — Okşar bir incilâ ki, behimî ve handever, — Benzer tevekküle .— Fikret».

behimiyyet, *A. i.* 1. Hayvanlık. 2. Canlılık kalmakla beraber aklın tam olarak kaybolma hali. Fransızcadan *hébetude* karşılığı (XIX. yy.).

«Behimiyyet çerağâh-i safadarı — Gam-i âlem beni âdem içindir.— Şehislâm A. Hikmet».

behîr, *A. i.* Nefesi sıkışıp çok soluyan kimse. Nefes darlığı.

behire, *A. s.* Soyluluk ve iyilikle ün almış kadın. Şişmanlıktan yürürken solur kadın.

behişt, bihişt, *F. i.* Cennet, uçmak. *Behişt aşiyan, -nişin,* durağı cennet olan, rahmetli ölmüş. «Behişt-i aşkını mestane gezdiğim ande — Behişt-i aşkıma gel der uzakta bir hande.— Cenap».

behiştî, *F. s.* Cennetlik, cennete ait. Huri. «Her aşiyana konma ey tair-i behiştî —Candır senin makamın gönlümdür aşiyanın.— Nevres».

behiy, behî, *A. s.* [Beha'dan] Güzel. «Oldu şerh-i Tuhfe-i Vehbi behî.— Esat».

behiyye, *A. i.* [Beha'dan] Güzel. *Hediye-i behiyye,* güzel hediye; *emanet-i behiye, idare-i behiyye, müdiriyet-i behiyye,* rütbeleri balâdan aşağı olan idare başkalarına yazılırdı. «Ziyafet-i behiyye ve bezl-i niam-i şehiyye

merasimi icra olunur.— Naima».

behle, *F. i.* Doğancı eldiveni.

Behlûl, *A. i.* Ziyade gülen ve hayır sahibi kimse anlamına olan bu söz ad olarak da kullanılmaktadır. Harun-ür-Reşid'in kardeşinin adı olup divanece davranışlariyle ün almıştı. *Behlûl-i dâna* denirdi.

Behmen, *F. i.* Eski İran şahlarından Erdşir'in lâkabı.

behmen, *F. i.* Brehmen sözünün hafifi.

behnan, *A. s.* 1. İyi huylu. 2. Güler yüzlü.

Behram, *F. i.* 1. Fars Hükümdarlarından, zamanını yaban eşeği avlamakla geçirdiği için *Kûr* lâkaplı bir hükümdar ile, Nuşrevan'ın oğlu Hürmüz'ün başkomutanı ve çok zayıf olduğundan *Çupîn* lakabı verilen kimse. 2. Merih yıldığı. 3. Fars mitolojisinde bir perinin adı. «Yirmi altı bin kelle-i büride pişgâh-i serar-i Behram-iktidara getirilip.— Naima».

behre, *F. i.* 1. Pay, hisse. 2. Nasip, kısmet.

behredar, *F. s.* [Behre-dar] Pay almış, faydalanmış. «Üveys Paşa gibi, Kadızade gibi hidmetleri şerefinden behredar olanların. — Namık Kemal».

behremend, *F. s.* [Behre-mend] Nasiplenmiş. «Ve hasayıs-i mülkten behremend olmıyan serair-i melekûte destres bulmaz.— Fuzuli».

behrever, *F. s.* [Behre-ver] Pay almış, nasip sahibi.

behreyab, *F. s.* [Behre-yab] Behreli, başarı göstermiş. «Budur ümmid o âsiye diyesin — Ki şefaatle behreyab ettim.— Fehim».

beht, *A. i.* Şaşma, şaşakalma. «Bu hale beht ile nâzır felekte her ahtar.— Recaizade».

behur, *A. i.* Buhur. Tütsü.

behurdan, *F. i.* [Behur-dan] Buhurdan. Tütsü yakılan kab.

behükmi, *F. zf.* [Be-hükm] Hükmünce, hükmiyle. *Behükm-i kadı,* kadı hükmiyle; *-kader,* kader hükmünce.

beis, Bk. *Be's.*

beka, *A. i.* Bulunduğu halde kalma. Kalım. *Dar-i beka, mülk-i beka,* ahiret. «Ol dem ki kıldı mülk-i bekaya azimeti. - Baki». «Beka-yi aşkını gâhi teemmül eyler de .— Fikret».

bekâm, begâm, *F. s.* [Be-kâm] İsteğine kavuşmuş. «Elhasıl oldu halk-i cihan nail-i meram — Ben dest-bus-i yâr ile ah olmadım bekâm—Halim Giray».

bekâmet, bikâmet, *A. i.* Dilsizlik. Fransızcadan *alalie* karşılığı (XIX. yy.).

bekâr, Arapça «bekâret» veya farsça «bikâr» kelimesinden alınma olup türkçe «evlenmemiş» anlamında kullanılır.

bekâret, *A.i.* 1. Erkek görmemiş kız. 2. Kızlık. «Benim bekâret-i ruhumdur onda naim olan.— Fikret».

bekavli, *F. zf.* [Be-kavl] Dediğine, sözüne göre. *Bekavl-i şari,* kanunu koyana göre. «Tavafa kâbe-i kûyun bekavl-i bak-i merhum —Derun-i dilde niyyet-i âb-i zemzemden musaffadır.— Nef'i».

bekaya, *A. i.* [Bakiyye ç.] 1. Artanlar, kalıntılar. 2. Akçalı yıl içinde tahsil olunmayıp ertesi yıla kalan vergiler. 3. Her hangi bir yüzden zamanında askerliği sonraya kalmış olanlar.

bekef, *F. zf.* [Be-kef] Avuçta, el içinde. «Şemsir bekef o çeşm-i sâhir — Gencine-i mülk-i naza

nâzır.— Ş. Galip».

bekre, *A. i.* 1. Çark, çıkrık, 2. Makara.

bekrevî, *A. s.* Makara biçiminde olan.

bekrî, *A. s.* İçkiye düşkün sarhoş. *Bekri Mustafa.*

bektaşiyan, *F. i.* [Bektaşi ç.] 1. Bektaşiler. 2. Yeniçeriler. «Turnacı başı bektaşiyan ile kayli ikdam edip Han'a gezend erişti rmeyi.— Naima».

beküsiste, *F. s.* [Be-küsiste] 1. Kopmuş, kopuk. 2. Çözük, gevşek, düşük. «Eder bir har-nijadı şehsüvar-i âlem-i ikbal —Yıkar görse beni bir esb-i beküsiste inan üzre.— Ziya Pş.».

bel', *A. i.* Yutma, emme. «Ey midelerin, zehr-i tekazası önünde — Her zilleti bel' eyliyen efvah-i kadide .— Fikret».

belâ, *A. i.* 1. Tasa, kaygı, 2. Büyük kaygı, âfet. 3. Sıkıntılı iş veya kimse. 4. Sıkıntı, zorluk. 5. Ceza. *Belâdide,* sıkıntı görmüş; *belâ ender belâ,* püsküllü, katmerli belâ; *belâkeş,* belâ çekici; *belâ-yi siyah,* kara belâ (Mec.) acı olan her türlü olay. «Gam çekmeyiz uğrarsak eğer derd ü belâya.— Ruhi».

belâbil, *A. i.* [Bülbül ç.] Bülbüller. «Ol gülistan-i nikhet - firavanda belâbil-i sirin - şemail-i istihsan nümayan olmaz.— Salim».

belâbil, *A. ç. i.* Kuruntular, vesveseler.

belâdet, *A. i.* 1. Kalın kafalılık. 2. Akıl eksikliği, şaşkınlık. Francadan *abrutissement* ve *apathie* karşılığı (XIX yy.).

belâğ, bilâğ, *A. i.* Yetiştirme, eriştirme.

belâgat, *A. i.* (Ed.) Meramın düzgün olarak süslü sözlerle anlatılması. *Fenn-i belâgat,* lâfız ve kelimelerin hale uygun olarak kullanışından bahseden bilim. «Ziya çok zaman ister ki meydan -ı belâgatte — Ola zatın gibi bir sahib-i fünun peyda.— Ziya Pş».

belâgatfüruş, *F. s.* [Belâgat-füruş] Beliğlik taslıyan.

belâgatperdaz, *F. s.* [Belâgat-perdaz] Beliğ söze kudreti olan.

belâhet, *A. i.* Bönlük.

belâk, *A. i.* Ayakları alaca at. «Halil Paşa ki ra-hod-i ruzgâr ve belakına aduvvi mezheptıraş olan kızılbaş tahsin ü sabaş etmiş bahadır-i namdar idi.— Peçevi».

belâkeş, *F. s.* [Belâ-keş] Eziyen ve sıkıntı çeken, çekici. «Ey bülbül-i belâkeş çekme cefa-yi hârı — Vasl-i dü-ruze-i gül değmez bu hâr-i hâr.— Ziya Pş».

bel'am bin Baur, *A. i.* Musa peygamber hakkında İsraillileri kandırarak kötü söylediğinden ün almış bir kişi.

belâya, *A. i.* [Beliyye ç.] Belâlar.

belâzede, *F. s.* [Belâ-zede] Belâya uğramış.

belbal, *A. i.* Tasa. Kuruntu. (ç.Belâbil).

belbele, *A. i.* Emzikli bardak (F. Bülbüle).

belde, *A. i.* Şehir, kasaba. *Belde-i tayyibe,* Medine. «Bir beldede hicab-i zenan ayb olur yine — Bir şehrde bu halet olur bais-i cemal.— Ziya Pş.».

beleb, *F. zf.* [Be-leb] Dudakta. *Can beleb,* canı dudağa gelmiş ölecek halde. «Rakik ü hande - beleb bir dehan-i istihza.- Fikret».

beled, *A. i.* 1. Memleket, ülke 2. Şehir. *Beled-ül-emin,* Mekke; *nefy-i beled,* şehir, memleketten çıkarma, sürme, *şeyh-ül-beled,*

belediye başkanı yerini tutan kimse. «Kimisine zecr ile nefy-i beled.— Azeri».

beledî, *A. s.* 1. Şehirli. 2. Şehir veya kasabaya ait. 3. Yerli. 4. Belediye ile ilgili. (T.) Bir çeşit kumaş. «Şerleri beledî ve kureviye hadden efzun olmuştu.— Naima».

belediyye, *A. i.* Şehir veya kasaba işleriyle uğraşan daire.

beleh, *A. i.* Boşkafalık. Bönlük. Ahmaklık. «Zehi beleh ü hamakat.— Ragıp Pş».

belel, *A. i.* Yaşlık, Islaklık. «Ve lâkin dâmen-i ismet-i tafsili alûde-i belel-i halel olmakla .— Şefikname».

belesan, belsen, *A. i.* (Bot.) Pelesenk.

beli, *F. i.* Evet. «Çün sual-i *elestü birabbikümü'e* — Bimuhaba beli cevap ettim.- Fehim». - «Ol şehrde kimya olurmuş — Yolda beli çok belâ olurmuş.— Ş. Galip».

belîd, *A. s.* Akılsız, bön. «Güftar-i muallakı Lebîd'in - Makbulüdür a'kal ü belîdin.— Ziya Pş.».

beliğ, *A. s.* [Belâgat'ten] 1. Belâgatle yani düzgün olarak meramını anlatan. 2. Belâgatle anlatılan, düzgün ve sanatlı. 3. Yeter derecede, fazla, çok. *Sây-i beliğ, tesir-i beliğ.* «Kâmil-i derrak fünun-aşna — Fazil-i nihrir ü beliğ ü hakim.— Ziya Pş.».

beligane, *F. zf.* Beliğ bir kimseye yakışır surette.

belil, *A. s.* Yağmur serpiştiren yel. Islanmış şey.

beliyyat, *A. i.* [Beliyye ç.] Beliyeler. «Evkat-i beliyyat için bir hayli olur bir dost peydası hatırına hutur etmezdi.— Naima».

beliyye, *A. i.* Zorluk, sıkıntı. «Etmiş kimisin rahatın ikbal için feda — Olmuş kimisi beliyye-i idbara müptelâ.— Ziya Pş.»

Belkis, *A. i.* Yemen'de bulunan Saba ülkesinin hükümdarı kadın. Süleyman peygamberle olan kıssası meşhurdur.

bellut, *A. i.* (Bot.) 1. Meşe. 2. Meşe palamutu.

belma, *F. s.* Kaba, işe yaramaz.

belsemiye, *A. i.* (Bot.) Kınaçiçeğigiller. Fransızcadan *Balsaminées* (Kınaçiçeğigiller.) karşılığı (XIX. yy.).

bel'um, bül'um, *A. i.* Gırtlak.

belva, *A. i.* Çile, sıkıntı. *Dar-i belva,* dünya. «Cümle halk umum-i belva şeklinde derd ü belâda kalmışlar idi.— Naima».

bem, *F. i.* Bâm. Telli sazların en kalın teli. *Zîr ü bem,* en ince telle en kalın tel. (ç. Bümum).«Hafız olur leb-beste - dem — Hâmem edince zîr ü bem.— Nef'i».

ben, *F. i.* Harman. Ekin. Bağ.

benadık, *A. i.* [Bünuk ç.] Fındıklar.

benadir, *A. i.* [Bender ç.] Ticareti işlek iskeleler, limanlar.

benam, *F. s.* [Be-nam] Adlı, ünlü. «Nice selâtîn-i izam ve ekâbir-i benam-i devlet devlet-i zaile ve agraz-i faniye için .— Naima».

benam-i, Adına, adıyçin. «Benam -i pâk-i şefi' ü be-lâfz-i gaffar. — Ziya Pş».

benan, *A. i.* Parmak, parmak ucu. *Müşar bilbenan,* parmakla gösterilir, ünlü; *ser-i benan,* parmak ucu. «Gelir tezelzüle ruhum ser-i benanında.— Fikret».

benat, *A. i.* [Bint ç.] Kız çocuklar. *Benat-i Havva,* kadınlar; *-naaş,* Büyükayı yıldız kümesi. «Nevazişiyle tazelenir benat-i bahar.— Fikret».

benc, beng, *A. i.* Banotu.

bend, *F. i.* 1. Bağlama. 2. Kendinden ayrılmayacak surette çekme. 3. Boğum, boğmak. 4.Kanun veya gramer kıtaplarında rakamlı ra-

kamsız fıkra, madde. 5. Baraj. 6. Makale. 7. Fıkra. 8. Kafiyeleri başka olarak ve birkaç kısımdan meydana getirilmiş uzun manzumenin her kısmı. *Heft-bend,* yedi kat gök. *Bend-i ahenin,* demir bağ, kelepçe; *terkib-i bend,* birkaç bentten meydana gelmiş manzumeden bent sonlarında kendi başına kafiyeli beyit bulunan; *terci-i bend,* bentler arasında başlı başına birer beyit bulunanı. «Yüz on sekiz kâfir bend-i zencir olup.— Raşit»

-bend, *F. s.* «Bağlıyan, bağlanmış» anlamlariyle kelimeler meydana getirir. *Bâzubend* (Bk.), *divbend,* devleri bağlıyan; *kale bend,* kalede cezasını çekmiye hükümlü; *pıranga bend,* pıranga ile hapsini çekmiye hükümlü; *zincirbend,* zincire vurulmuş.

bende, *F. i. 1.* Bağlı, esir. 2. Kul. 3. Birine bağlı, onun taraflısı, *bende-i halka begûş,* kulağı küpeli köle (esirlerin kulağına küpe takmak gelenekti); - *direm hiride,* para ile alınmış köle; *-dirine,* eski kul, *bendeniz, bendeleri* gibi sözler, kendini karşısındaki önünde küçük tutup onun büyüklüğüne saygı göstermek gibi bir terbiye ve nezaket geleneği idi. «Kapında bende bir kemter gedayım ya resulallah.— Ziya Pş.».

bendegân, *F. i.* [Bende ç.] 1. Kullar. 2. Padişah hizmetined olanlar. «Bizzat terbiyyetle yetiştirdi bendegân — Matlub üzre teşkil eyledi heyeti.— Ziya Pş.».

bendegî, *F. i.* Kulluk. «Hukuk-i bedegiyi eda için padişahımızdan rica ederim ki.— Raşit».

bendhane, *F. i.* Kendi evinden bahseden birinin nezaket olsun diye «kölevi» anlamında bu sözü kullanması gelenekti.

bendenevaz, bendenüvaz, *F. s.* [Bende-nevaz] Kulunu, kölesini, adamlarını hoş tutan. «Mermer Mehmet Ağa hakkında aftab-i iltifat-i sultan-i bendenevaz pertev-endaz olmakla.— Raşit».

bendeperver, *F. s.* [Bende-perver] Kendi adamlarını koruyup kayıran.

bender, *F. i.* Ticareti olan liman, iskele. «Geçmez bu bender içre meta-i hünerveri — Lâyık budur ki beste dura bârımız bizim.— Haletî».

bendergâh, bendergeh, F. i. Ticaret limanı. «Bu bendergehte herkes dirhem ü dinara tâbidir .— Ziya Pş.».

bendezade, *F. s.* [Bende-zade] Kendi çocuğundan bahseden birinin kullanacağı nezaket sözü.

bendide, *F. s.* Bağlı, bağlanmış.

benefşe, *F. s.* Mor.

benefşe, *F. i.* Menekşe, «Sümbülle benefşeyi görür dun — Ol kâkülü eyliyen temaşa.— M. Naci».

benefşezar, *F. s.* [Benefşe-zar] Menekşelik, menekşe tarlası. «Hep çalınan kulağına udun benefşezâr.— Nef'i».

beng, benc, *F. i.* Banotu.

bengâh, *F. i.* Keçeden yapılma türkmen evi, çadır. *Bâr ü bengâh ve hayme vü hargâh,* (büyük ağırlık) sözü tarihlerde çok geçer.

bengî, *F. s.* Beng düşkünü, tiryaki. «Bengî ketm eyliyemez esrarın Şirekeş tatlı sanır güftarın.— Vehbi».

beni, *A. i.* Oğullar demek olup bazı kabile ve hanedan isimleriyle kullanılır. *Beni Âdem,* Âdem oğulları, insanlar; *-beşer, -nev,* insan oğulları; *Beni İsrail,* İsrail

oğulları; *-Ümeyye,* Ümeyye oğulları. «İnsan ana derler ki ede kalb-i rakiki — Âlâm-i ben-i nev'i ile kesb-i melâlet.— Ziya Pş.».

benîn, *A. i.* [İbn ç.] Oğullar. «Ümera-i bahriyeden Mehmet Paşa kalyonu alıp bunca ganayim ve benat ü benîn-i a'da ele girdiği haberi geldi.— Naima».

benna', *A. i.* [Bina'dan] Yapı yapma işiyle geçinen adam, Mimar, kalfa. «Yaptı enkaz-i elemden beni benna-yi âdem.— Akif Pş.».

benu, benun, *A. i.* [İbn ç.] Oğullar.

bepga, *F. i.* Papağan.

ber, *F. e.* Gibi, üzere.

-ber, *F. s.* «Götüren, ileten, alan» anlamı katarak kelimelere girer. *Dilber, nameber* (Bk.).

ber, *F. i.* Yemiş.

ber, bür, *A. i.* Hastalıktan kalkma, iyileşme.

ber, *F. i.* Göğüs.

beraa, beraat, *A. i.* İyi huy ve meziyetlerle benzerlerine üstün olma. *Beraat-i istihsâl,* bir eserin bahislerini iyi bir başlangıçla anlatma, iyi başlangıç.

beraber, *F. s.* [Ber-a-ber] 1. Birlikte bulunan. 2. (zf.) Birlikte. Beraber. «Bizimle beraber çıktı keder — Yine bu gidişle beraber gider.— İzzet Molla».

beraet, *A. i.* Bir işle ilgisi olmadığı anlaşılma. İlişiksiz çıkma. *Beraet-i zimmet,* üstünde bir şey ispatlanamamış olma, temiz bulunma. «Ve kenduyü kefaletten hakk ve izhari beraet etmekle.— Naima».

berahime, *A. i.* [Brehmen ç.] Brehmenler.

berahin, *A. i.* [Burhan ç.] Burhanlar. Kanıtlar. *Berahin-i adide,* bir çok kanıt. «Mantık gibi, ispat-i hakikat eden berahîn-i mâkuleden itikatçe mazarrat tevehhüm etmek.— N. Kemal».

ber'aks *F. zf.* [Ber-aks] Tersine, aksine.

Beramike, *A. i. ç.* Bermeki'ler. Bk. *Bermek.*

berarende, *F. s.* [Ber-arende] Üste getirici, üste getiren. «Cenab-i berarende-i çarh-i bukalemun.— Ragıp Pş.».

berari, *A. i.* [Berriye ç.] Çöller, sahralar.

beras, *A. i.* Abraşlık. Leke hastalığı.

berat, *A. i.* Nişan, rütbe, memurluk, maaş ve buna benzer şeyler hakkında devletçe verilen resmî kâğıt. *Leyle-i Berat,* Muhammet peygamere, peygamberliğinin bildirildiği 15 şaban gecesini anmak için kandil (ç. *Berevat).* «Evkaftan dokuz akçe vazifeye kanaat kılıp arz aldım ve berat için dergâh-i âlem-penaha irsal edip mutarassıt oldum.— Fuzuli».

beratîl, *A. i.* [Birtîl ç.] Rüşvetler, armağanlar. «Rüşvet ile tevcih edip ahz-i beratîl ve işarat-i ebatîl ile.— Naima».

beraver, *F. s.* [Ber-aver] Yemiş veren yemiş ağacı.

beraverd, beraverde, *F. s.* 1. Korunma ile ileri çekilmiş adam. 2. Ayrılmış, seçilmiş şey. 3. Yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş. «Âdemden etti beni kudreti beraverde — Gıdamı eyledi âmâde rahm-i maderde.— Nabi».

beary-, *F. e.* İçin. Maksadiyle. *Beray-i hatır,* hatır için; *-istic-vab,* sorgu için; *-keşf,* keşif için; *-maslahat,* iş için; *-tenezzüh* gezinti için. «Zebun bulup bizi pâmal-i cevr edenlerden — Bera-yi gayret-i Hak intikam alan bulunur.— Nabi».

beraya, *A. i.* [Beriyye ç.] 1. Halk

2. Halkın, haraç ve teklif vermeyen; müslüman ve kılıç ehli kısmı (Böyle olmıyanlara reaya denirdi); *Reaya ve beraya*, bütün halk. «Behey asılacak ben sana ol vilâyeti viran ve reaya ve berayayı perakende ve perişan et diye mi verdim.— Raşit».

berbad, *F. s.* [Ber-bad] 1. Havaya uçmuş gibi dağınık. 2. Viran, harap. 3. Pis, kötü. «Eyledin bir hamlede berbad mülk-i düşmeni.— Nef'i» — «Berbad kıldı taht-i Süleyman-i ruzigâr. — Baki».

berbat, *A. i.* Kopuz ve lâvtayı andırır saz. «Çaldım taşa ben şişe-i namus ile nengi — Mutrib kerem et sen dahi çal berbat-i çengi.—Sami».

berberî, *A. s.* Berber kavmına, Afrikanın Mısır'dan başka, bütün kuzeyinde oturan halktan olan.

berca, *F. s.* [Ber-ca] Yerinde uygun. *Naberca*, yersiz; *pâberca*, ayağı yerinde, sebat edici. (Mec.) Uygun. «Bahtını berca ederse câyını berbad eder.— Nevres».

berceste, *F. s.* Nazik, güzel, yakışıklı. *Mısra-i berceste*, kuvvetli, sağlam mısra. «Eğer maksut eserse mısra-i berceste kâfidir.— Ragıp Pş.».

Bercîs, Bircis, *F. i.* Müşteri yıldızı. «Yakmıştı şem-i fikreti Bercis-i nüktedan.— Baki».

berçide, *F. s.* Toplanmış, devşirilmiş. *Berçide dâmen*, eteğini toplomış. «Benefşe-i lâfz-i şerif-i resulullahı berçide edip makamına.— Naima».

bercîn, *F. s.* Toplayıcı.

berd, *A. i.* Soğuk. *Berd-el-acuz, berd-i acuz,* kocakarı soğuğu. «Geh suzişimden ateş içinde kalır tenim — Bazen tiril tiril üşütür berd-i hasretim.— Ziya Pş.».

berdar, *F. s.* [Ber-dar] Yemişli.

berdar, *F. s.* [Ber-dâr] Dar ağacına çekilmiş, asılmış. «Hadımköy'lü Mustafa nam zorbayı berdar edip.— Naima».

berdaht, perdaht, *F. i.* Düzleme. Düzeltme. 2. Parlatma, cilâlama. 3. Pürüzünü giderme. «Mütegalipleri berdaht ettiği gibi ağayı mahudu ve sair mukarripleri dahi berdaht edip.— Naima».

berdaşte, *F. s.* Yükseğe kaldırılmış. Giderilmiş. «Alem-i isyanı berdaşte edip.— Naima».

berde, berede, *A. i.* Mide dolgunluğu. *Da-ül-berdet,* mide dolgunluğu hastalığı.

berdevam, *F. s.* [Ber-devam] Süren, sürüp giden, sürekli. «Bu kim bilir ne kadar böyle berdevam olacak.— Fikret».

berduş, *F. s.* [Ber-duş] Omuz üzerinde. Sırtta. *Haneberduş*. Evi omuzunda, serseri. «Sanırım bir şehid-i dem-huruşandır kefen berduş.— Cenap».

bere, berre *F. i.* Kuzu. «Bere ahuya gezend erdiremez savlet-i şîr.— Hakkı».

bered *A. i.* [Yağan] Dolu.

berehmen, *A. i.* 1. Brahma dininde olan. 2. Hintli, mecusî din başkanı. «Deyr-i aşkın o berehmenleriyiz kim alhak — Bank-i yarap ile nakusunu gûyâ ederiz. — Manastırlı Faik».

berekât, *A. i.* [Bereket ç.] Bereketler «Süleyman Ağanın kuvvet-i bahti berekâtiyle vüsulü nasip oldu.— Naima».

bereket, *A. i.* 1. Nimet, Tanrı vergisi. 2. Bolluk, gürlük. 3. Uğur-

luluk. «Ya muaşşer-ül-guzat bu din-i mübinde menfaat celâdette bereket bedavettedir.— Şefikname».

berendahte, *F. s. 1.* Yükseğe kaldırılmış. 2. Üste, yükseğe çıkarılmış «Eğer Yahya Efendi sadr-i fetvada kalırsa seni berendahte ettirmesinde şek yoktur.— Naima».

berendaz, *F. s.* Yukarı atan, fırlatan. Yokeden. *Mevani berendaz,* engelleri yıkan, yokeden.

berere, *A. i.* [Berr ç.] Hayır ve iyilikleri çok olan kimseler. «Gözlerine rasgelen berere-i ehl-i islâm ve eizzei müminin-i kiramın kılâde-i taarruzu gerden-i ırzlarına tavk etmeye başladılar.— Şefikname».

berf, *A. i.* Kar. «Bütün o manzara-i cansikâfı bir de kalın — Rida-yi berf ile örtün.— Fikret».

berfalûd, *F. s.* [Berf-alûd] Kara batmış, kar içinde. «Önümde bir mütebait sema-yi berfalûd.— Fikret».

berfîn, *F. s.* Kardan, kara mensup. «Şîr-i felek oldu şîr-i berfîn.— Ş. Galip».

berfnâk, *F. i.* [Berf-nâk] Kış ve yaz karı olan yer. «Kat' eyledi deşt-i berfnâki — Gördü o musibet-i helâki.— Ş. Galip».

berfpâre, *F. s.* [Berf-pâre] Kar parçası. «Şu berfpâreler ki doğrusu üşütmüyor beni.— Fikret».

berg, berk, *F. i.* Yaprak. Bk. *Berk.*

bergeşte, *F. s.* Tersine dönmüş. *Bergeşte ahter,* yıldızı tersine dönmüş; *-baht,* talihi tersine dönmüş; *-hal,* geçimi bozulmuş, düşkün; *-ruz,* günü dönmüş, talihsiz. «Kendi emsali nice bergeşte ahvali yanına cem' edip.— Naima».

bergriz, *F. s.* 1. Yaprak dökücü. 2. Güz. «Ser-i dırahte müştzen. hıyaz-i bağa bergriz.— Recaizade».

bergüstvan, *F. i.* Zırhtan hayvan örtüsü. «Vâdi-i medhinde cevelân ettiğiyçin yaraşır — Atlas-i çarh olsa rahş-i tab'ıma bergüstvan.— Nef'i».

bergüzar, *F. i.* Anılmak üzere verilen armağan. «Karşıdan lâl ü muntazır bakarım — O hazin bergüzara ağlıyarak.— Fikret».

bergüzide, *F. s.* Seçilmiş, seçkin. «Bu muhterem vatanın bergüzide evlâdı.— Fikret».

berhâbe, *F. i.* [Ber-hâbe] 1. Yatılacak nesne. 2. Birlikte yatılan kimse.

berhane, *F. i.* Barhane, büyük ve düzensiz konak.

berhast, berhaste, *F. s.* Kalkmış, ayaklanmış.

berhayat, *F. s.* Yaşıyan, hayatta olan.

berhe, *A. zf.* Bk. *Bürhe.*

berhem, *A. s.* Karışık, dağınık.

berhemzede, *F. s.* Karmakarışık, altüst edilmiş. «Akl-i akîle cuy-i hemvare idrak-i dekayik-i fethinde berhem-zede-i hayret idi. — Veysi».

berhemzen, *F. s.* Karmakarışık eden. Dağıtan. «Söz bir nefes-i sazec-i bi-renktir amma — Berhemzen-i suret-gede-i kevn ü mekândır.— Avni».

berheva, *F. s.* [Ber-heva] Havaya doğru tılmış. (Mec.) Boş, faydasız.

berhîz, *F. s. 1.* Kalkıcı, sıçrayıcı. 2. Zorbalık eden.

berhudar, *F. s.* Unmak. «Şeb-i miraçta yümn-i didar — Nahl-i ümmidin edip berhudar.— Hakani».

beri, *A. s.* [Beraet'ten] 1. Kurtulmuş. 2. Temiz, 3. Hiçbir işe

karışmamış, işte eli olmıyan. *Beriyy-üz-zimme*, üzerinde bir şey olmıyan, paklanmış, «Tek hâtır-i şerifleri cem' olup tevehhümattan beri ve halâs olsunlar deyu .— Naima».

beria, *A. s.* Güzellik ve olgunluk ile akranına üstün sevgili, kadın.

berid, *F. i.* Postacı, sai, ulak, tatar, *Berid-i felek*, Satürn (Zuhal) veya ay. «Gel ey berid-i perestide, bir nigâhınla — Bugün melâl ü neşatım takarrür eyliyecek.— Fikret».

berik, *A. s.* Işık, parıltı. «Eşi'a-i eseneleri berikından nümudar-i dide-i ukab olmuş idi.— Sadettin».

berin, *F. s.* Yüksek, en yüce. *Arş-i berin, çerh-i berin, sipehr-i berin*, arş-i alâ; *behişt-i berin, huld-i berin*, cennet-i âlâ; *Bâd-i berin*, tan zamanı esen yel. «Pişimdeki levha-i berine — Bir lem'a konardı her seherden.— Fikret».

beriyye, *A. i.* Halk, insanlar, *Hayr-ül-beriyye*, Muhammet peygamber.

beriyye, *A. i.* Çöl Kır. Sahra. «Ve baki kalan kırk elli nefer eşkıya beriyyelere dağılıp hayat ve mematları malûm olmadı.— Nama».

berk, berg, *F. i.* Yaprak. *Berk ü bâr*, yaprak ile meyve (Mec.) Sermaye, mal; *berk ü neva*, geçinecek şey; *bi berk ü neva*, elde avuçta yok; *berk-i sebz*, armağan «An ol günü ki âhir olup nevbahar-i ömr — Berk-i hazana dönse gerek rû-yi lâlerenk.— Baki». — «Ruhi-yi eğer bir sorar özler bulunursa — Derlerse buluştun mu o bi berk ü nevaya.— Ruhi». (Ed. ce.) *Berk-i hazan, - hazan-i birenk, - mürde, - semen, - ümit.*

berk, *A. i.* Şimşek. *Râd ü berk*, gök gürültüsü ile şimşek. «Dilimde berk uran envar-i esma-yi mu habbettir.— Akif Pş.».

berkân, bürkân, *A. i.* Volkan, yanardağ.

berkarar, *F. s.* [Ber-karar] Kararlı, yerleşmiş, devamlı. «Şikest olsa surahi câm-i meclis berkarar olmaz.— Hilâli».

berkefşan, *F. s.* [Berk-efşan] Şimşek saçan.

berkendaz, *F. s.* [Berk-endaz] Parıldayıcı.

berkende, *F. s.* Koparılmış, kökünden sökülüp atılmış. «Devha-i kamet-i Abdullah berkende-i seylâb-i fena olmuş ola.— Veysi».

berkeşide, *F. s.* Çekilmiş, kınından çıkarılmış. (Mec.) Çekilip meydana getirilmiş, ilerletilmiş. «Amma kaymakam ve defterdar ve sair rical-i devlet kendi berkeşidesi oldukta.— Naima».

berkiyye, *A. s., i.* 1. Şimşek gibi. 2. (XX. yy.) Elektrik. *Seyyale-i berkiyye*, telgraf haberleri.

berkuk, *A. i.* Şeftali. Kayısı. Zerdali.

Bermek, *A. i.* Harun Reşit zamanında vezirlik eden bir ailenin Halit, Yahya, Fazıl, Cafer adlarında dört oğlunun soyadları. Bağış, cömertlik örneği tutularak *Bermeki meşrep, Bermeki haslet* gibi sıfatlar yapılmıştır. (ç. Bermekiyan). «Kaldı keçkûl bekef sail-i Bağdat-sıfat Bab-i dâdında ilâhi okuyup Bermekiyan.— Şinasi».

bermucib-i, *A. zf.*, Mucibince. Uyarına göre. «Ve bilcümle ol etrafın umurunu takvim hususu bermucib-i ferman hümayun gerden-i ihtimamına havale olundu-

ğun.— Raşit».

bermurad, *F. s.* [Ber-murad] Muradına, isteğine ermiş. «Bir namuradı eylemek isterse bermurad— Olur reside hod-behod ecza-yi devleti.— Nabi».

bermutad, *F. s.* [Ber-mutad] Alışıldığı, her vakit olduğu üzere. «Şiir değil, diye bühtan ederdi bermutad — Hayal ü his ile mâli güzide bir gazele.— Fikret».

berna, *F. i.* Genç. *Pîr ü berna*, ihtiyar ve genç. «Ceyş-i düşmandan kırıldı pir ü berna kalmayıp.— Sürurî».

bername, *F. i.* 1. Mektup başlığı, elkap ve unvanı. 2. Adres.

berpâ, berpay, *F. s.* [Ber pâ] Ayakta. Yıkılmamış. «Kadd-i mânayı etmiş câme-i terkip ile berpâ.— Nabi». — «Ey kapkara damlarla birer matem-i berpâ — Temsil eden asude ve fersude mesakin.— Fikret».

berr, ber, *A. i.* Kara, toprak, *Bahr ü ber*, deniz ve kara. *Berr-i atîk*, Asya, Avrupa, Afrika; *-cedid*, Amerika, Avustralya kıtaları. «Teşkil eder siyehkede-i şebde bahr ü berr — Bir hufte aile.— Cenap».

berr, *A. i.* Hayır işliyen, doğru sözlü insan. (ç. Ebrar).

berrak, *A. s.* [Berk'ten] 1. Pek parlak. 2. Duru. «Ferş-i berrak-i ruhamın eyledikçe secdegâh .— Nabi».

berran, *F. s.* Kesen, kesici, keskin. *Tig-i berran*, Keskin kılıç. «Tig-i berranı sefer-hîz-i vega — Mig-i ihsanı güher-riz-i âtâ.— Ziya Pş.».

berranî, *A. s.* [Berr'den] 1. Kıra, sahraya ait. 2. Haricî, dışçı. 3. Mezhep bağlarına karşı ilgisiz.

berri, berriye, *A. s.* Karaya ait, kara ile ilgili. *Asakir-i berriye, kuvve-i berriyye*, kara askeri kuvveti; *Mühendishane-i berri-i hümayun*, kara kuvvetleri için teknik subay yetiştirme okulu. «Geh div olurdu gâh perri- Geh bahrî olrudu gâh berri.— Ş. Galip».

berriyye, *A. i.* Çöl. Sahra. (ç. Berarî).

berş, *A. f. i.* Keten yaprağı ile yapılma afyon şurubu, macunu, keyif veren maddelerden idi. «Ne belâdır hele berş ü afyon — Ki eder âdemi süst ü mecnun.— Sümbülzade».

bertaraf, *F. s.* [Ber-taraf] Bir yana. Ortadan çıkmış, yok edilmiş. Şöyle dursun. «Tek olmasın kavaid-i ihlas bertaraf — Mani değil merasime dair kusurumuz .— Nabi».

berter, *F. s.* [Ber-ter] Daha yüksek. «Emsaline nisbetle kadri berter olmuştu.— Naima».

berterîn, *F. s.* [Berter-in] En yüksek.

berumend, *F. s.* Taze, taravetli. Yemiş verir. «Şecere-i Sidre sayesinde şah-i berumend-i ebdan meyva feşan-i hayat oluncıya dek.— Naima».

beruz, *F. i.* Savaş. *Ruz-i beruz*, savaş günü.

bervech-, *F. s.* [Ber-vech] Olduğu gibi, olarak. *Berveçh-i âti, -zîr*, aşağıda olduğu gibi; *-balâ*, yukarda olduğu gibi; *-iştirak*, ortaklıkla; *-meşruh*, anlatıldığı üzere; *-peşin*, önceden, peşin verilmek şartile; *-yesîr*, kolaylıkla. «İlmin ulüvv-i kadrini berveçh-i bihterîn — İspat eder şahadet-i hel yesteviyellezin.— M. Naci».

berzah, *A. i.* 1. İki şey arasındaki aralık. 2. Ruhların kıyamet zamanına kadar bekliyecekleri.

dünya ile ahiret arasındaki yer. 3. (Mec.) Çok sıkıntılı yer. «O varta-gâh-i belâ berzahından eyle halâs — Ulaşmadan daha ecsada nâr-i zat-i vakud.— Sabit».

berzede, *F. s.* Toplanılmış, bir araya getirilmiş. Biriktirilmiş. «Her târı oldu berzede-i dest-i rüzgâr — Ettikleri o zülf-i perişana kalmadı.— Ziya Pş.».

be's, beis, *A. i.* 1. Azap, sıkıntı. 2. Zarar, korku, fenalık. 3. Şiddet. *İman-i be's,* zor ve sıkıntı inanı. 4. Kudret. Güc. «Ahmet ağa bir şedid-ül-be's zâbit idi .— Naima».

bes, *F. zf.* Yeter, yetişir. «Allah bes — Baki heves.— Sami Pş.».

besait, *A. i.* [Basit ç.] Basit şeyler. «Besaiti saymaz ilm-i köhne-i kimya — Kuvayı fark edemez sâlhurde hikmetler.— Cenap».

besalet, *A. i.* Yürek sağlamlığı, yürekte korku olmayış. Yiğitlik.

besamet, *A. i.* Güler yüzlü. olma.

besaret, *A. i.* Göz açıklığı. Derin görüş.

besat, *A. i.* Düz yayvan kab.

besatet, *A. i.* Basitlik, düzlük.

besatîn, *A. i.* [Bustan ç.] Bostanlar.

beser, *F. s.* [Be-ser] Baş üstünde. *Beser ü çeşm* (baş göz üstüne) başüstüne. «Sayyad beser ü çeşm deyu...— Süheyli».

besi, *F. i.* Çokluk.

besîc, *F. i.* 1. Yol hazırlığı. 2. Yolluk azık.

besîm, *A. s.* [Besm'den] Güler yüzlü. «Âlemi gül gibi açtı nefesin — Eyledin çehre-i eyyamı besîm .— Nef'i».

besme, vesme, *F. i.* Rastık.

besmele, *A. i.* 1. Bismillâhirrahmanirrahim. sözü. 2. Başlangıç *besmelehâu-i...,* besmele çeken, başlıyan. «Besmeleyle edelim fet h-i kelâm —Feth ola ta bu muamma-yi benam.— Hakani».

besr, besre, *A. i.* Sivilce, ufak çıban. *Besre-i habise,* kangran yapan sivilce, karakabarcık (ç. Büsur.)

bess, *A. i.* 1. Yayma, dağıtma, 2. Anlatma, açığa vurma. *Bess-i şekva, bess ü şekva,* şikâyeti açığa vurma. «Asvat-i arza karşı sen etmişsin itiyad-Bess ü şikâyet etmeyi alâm-i sem'den.—Cenap».

best, *F. i.* Düğüm. «Zârdır kabzla bastın dü-ser-i engüştünde — Vaz-i hikmetle bu baziçe ki best ü küşad.— Nabi».

beste, *F. s.* 1. Ezgi, hava, müzik. 2. kapalı, bağlı, «Cadular elinde etme beste — Öldür beni koyma böyle haste.— Ş. Galip».

-beste, *F. s.* Bağlı. *Dilbeste, pâbeste. Şikeste beste,* kırık dökük şöyle böyle.

bestedem, *F. s.* [Beste-dem] Nefesi tutulmuş. «Böyle kalmazdı hele hayretle Ekrem beste-dem — Ah eğer olsaydı bir kadr-aşnası hamemin. — Recaizade».

-bestegî, *F. s.* 1. Bağlılık, 2. Kapalılık. *Dilbestegi,* gönül bağlılığı, âşıklık.

bestekâr, *F. i.* Besteci.

besteleb, *F. s.* [Beste-leb] Dudağı kapalı. Tutuk. «Bu lûgaz ilmin bilen ehl-i edep — Olur âlemde Ziya-veş besteleb.— Ziya Pş.».

besur, *A. i.* [Besr ç.] Sivilceler, küçük çıbanlar.

beşanika, Arapça kurala uydurularak Boşnak kelimesinin çoğulu diye kullanılmıştır. «Ervahi güzeştegân-i beşanıkaya ittisal eyledi.— Naima».

beşaret, bişaret, *A. i.* Müjde. *Haber*

i beşaretâver, müjdeci haber. «Bu beşaretle olup hurrem ü han dan âlem—Herkes evsafını bir gûne edince tâbir.— Hakkı».

beşart-i an ki, *F. zf.* [Be-şart] Şu şartla ki. «Mal sahibinin zaruratını def ve müşkilâtını hall eder beşaret-i an ki cem' ü iddihar hadd-i itidali tecavüz etmiye.— Naima».

beşaşet, *A. i.* Güler yüzlülük. «Gözlerinde hûn-alûd — Bir iltima-i beşaşetle eyliyordu suud-.— Fikret».

beşer, *A. i.* İnsan, *Eb-ül-beşer,* Âdem peygamber; *nev-i beşer,* insan cinsi; *hayr-ül-beşer, seyyid ül-beşer,* Muhammet peygamber; *ilm-ül-beşer,* antropoloji (XX. yy.). «Bir devrde geldik bu fena âleme biz kim — Âsar-i atâ yok ne beşerde ne melekte .— Ruhi».

beşere, *A. i.* İnsan derisinin dış tarafı. (Bio.) Üstderi. «Hadden efzun kan akıp beşere-i hümayunda tegayyur ve mizaçta zaaf zuhur edecek mertebe dem seyelân ettiğinden.— Naima».

beşeriyyat, *A. i.* Antropoloji (XX. yy.).

beşeriyye, *A. s.* 1. İnsana mensup. 2. Mutezile fırkalarından biri.

beşerriyet, *A. i.* İnsanlık. İnsanın tabii hali. «Çün ol beşerriyetin unuttu — Ahû hem anınla ünstuttu.— Fuzuli».

beşuş, *A. s.* Güler yüzlü.

beşuşane, *F. zf.* Güler yüzlüye yakışır surette, güleryüzlülükle.

beta', *A.* Bir yerde oturma. Evi barkı olma.

betat, *A. i.* Kesin. Kesme. *Bey-i betat,* kesin satış.

betekrar, *A. zf.* [Be-tekrar] Tekrar. Yine.

beter, *F. s.* [Bed-ter'den] Daha kötü. «Müşkül budur ki her kime kim halim ağlasam — Aşkın yolunda öl dahi benden beter çıkar.— Ahmet Pş.».

bettat, *A. i.* Şalcı. Şal yapan ve satan.

betul, *A. s.* Erkeğe yanaşmıyan kadın. Meryem ile Muhammet peygamberin kızı Fatımat-üz-Zehranın lâkaplarıdır.

Betuliye, 1. Kayıngiller. 2. Gürgengiller. Fransızcadan *Bétulinées* karşılığı (XIX. yy.)

betyab, *F. i.* Eziyet. Dert. Sıkıntı.

betyar, betyare, *F. i.* İfrit. Gulyabani. «Peyrev-i nefs-i emmare— Ser bezencir div-i betyare .— Bahaî».

bevadi, *A. i.* [Badiye ç.] Badiyeler. «Perişan bir bulut halinde titreşir bevadide.— Fikret».

bevadir, *A. i.* [Badire ç.] Birdenbire olan olaylar.

bevais, *A. i.* [Bais ç.] Bais olan şeyler. «Nice esbap ve bevais-ile nukud nayaft olup.— Naima»

bevaki, *A. i.* [Baki ç.] Geri kalanlar. *Ve kıssi aleyh-ül-bevaki* geri kalanları da buna kıyas et. «Bevaki can kurtarmak ardınca olup— Naima».

bevar, *A. i.* Ölme, yok olma. *Dar-ül-bevar,* cehennem. «Ne gûne rüsvaylık ile üftade-i hübur-i bevar olacakları hod malûm idi. — Şefikname».

bevari, *A. ç. i.* Hasırlar.

bevarid, *A. i.* [Barid ç.] Soğuklar. Soğutulmuş şeyler.

bevarih, *A. ç. i.* Sam yelleri.

bevarik, *A. i.* [Barika ç.] Parıltılar, parıldayıcılar.

bevasir, *A. i.* [Basur ç.] Basurlar.

bevatıl, *A. i.* [Batıl ç.] Batıl şeyler. Yaramaz şeyler. «Hâtırlarına bile gelmez bir alay bevatıl idiler.— Naima».

bevatın, *A. i.* [Batın ç.] Batınlar. kapalı şeyler. «Dâna-yi bevatını ü zevahir — Derya-yi muhit-i âlem-i sırr.— Ziya Pş.».

bevl, *A. i.* 1. İşeme. 2. Ciş. *Habs-i bevl,* sidik tutma; *sils-ül-bevl,* sidik tutmama, hep akıtma. *Bevle,* üre.

bevr, *A. i.* 1. Sürülmemiş yer. 2. Yoklama, sınama. 3. Alışveriş sıkıntısı. 4. Yok olma. «Has ü hâra ateşzen-i bevr oldum zu' miyle.— Şefikname»

bevva, beva, *A. i. Cevz-i bevva,* Hindistan cevizi.

bevvab, *A. i.* Kapıcı. *Bevvab-i mi de,* mide kapısı.

bevvaban, *F. i.* [Bevvab ç.] Kapıcılar. «Ve kethüda-yi bevvaban-i sultaniye.— Raşit».

bevvabîn, *A. i.* [Bevvab ç.] Kapıcılar.

bevval, *A. s.* [Bevl'den] Çok işeyen. Şeker hastalığına tutulan kimse. *Bevval-i çeh-i Zemzem* adı ün alsın diye Zemzem kuyusuna işeyen adam.« Bevval-i çeh -i zemzemi lânetle anar halk.— Ziya Pş.».

bey,' *A. i.* Satma. *Bey ü şira,* alım satım; *Bey-i men yezid,* arttırma ile satış, *bey-i bât,* kesin satış. «Hamrin bilâd-i islâmiyede bey ü şirasına mesağ olmadığından.— Raşit». — «Bak a efendi halâ Devlet-i Aliye'de rüşvetler alınıp menasıp bey-i men yezid ile satılıp.— Naima».

beyaban, *F. i.* Çöl. *Beyabanneverd,* çöllerde dolaşan; *beyabannişin,* çölde oturan. «Şol ki aşk ehlidir olur kûy-i dilberde mukim — Eyleyip divanelik dağ ü beyaban istemez.— Kanuni».

beyabani, *F. i.* Çöl adamı. «Muhabbet rahının resmin bana sor anma Mecnun'u — Makamın aşkın âdabın ne bilsin bir beyabani.— Hayali».

beyadika, *A. i.* [Beydak ç.] (Şatrançta) Paytaklar, piyadeler.

beyadir, *A. ç. i.* Harmanlar. «Cüm le zehair ve beyadiri kabz ü hasaret edeler.— Naima».

beyan, *A. i.* 1. Anlatma, açık söyleme. 2. Tanıt ve kanıtla fikrini ispatlama. *Azb-ül-beyan,* anlatışı tatlı; *hüsn-i beyan,* anlatış güzelliği; *fasih-ül-beyan,* anlatışı fasih; *ilm-i beyan,* belâgatin teşbih, istiare, mecaz ve kinaye kısımlarından bahseden bölümü; *sadık-ül-beyan,* anlattığında sadık olan. *Atf-i beyan,* birbirini daha açıklamıya yarıyan eşanlamlardan her biri, meselâ «ahz ü girift, ifade vü beyan» *Beyan-i hal,* durumu anlatma. «Meşhurları beyan olundu — Âsar ile imtiham olundu.— Ziya Pş.». «Sây eyle ulûma mukdimane-Ezcümle bedi' ile beyane .— Ziya Pş.».

beyanat, *A. i.* [Beyan ç.] Diyev.

beyanname, *F. i.* [Beyan-name] 1. Yazılı diyev. 2. Hali yazı ile bildiren açıklama.

bey'at, biat, *A. i.* Birinin hâkimliğini, hükümdarlığını kabul etme. Uyma. «Esvak kapamık durup badehu itmam-i bey'atte münadiler Memleket sultan İbrahim'indir deyu nida edip .— Naima».

beyaz, *A. i.* Aklık. «Gerden-i sâfı beyaz öyle ki kâfur gibi — Çeşm ü ebrusu siyah öyle ki sammur gibi.— Nedim».

beydak, *A. i.* (Şatrançta) Piyade, paytak.

beygâh, *F. i.* [Bey-gâh] Pazar yeri. Pazar. «Beygâh-i âlem-i kevn ü fesat içre Fehim — Cevher-i canın ziyan etmektir ancak sû-

dumuz.— Fehim».

beygar, beygare, *F. i.* Başa kakma. «Ehl-i dil beygare-i nâdanı çekmez bir zaman».

beyn, *A. i.* Ara, aralık, (zf.) Arada, araya. *Beyne beyne,* ikisi ortası; *beynehu beynallah,* kendi arasiyle Allah arası, yani Allah bilir; *beyn-el-ahali,* ahali arasında; *beyn-el-akran,* yaşıtlar veya eşitler arasında; *beyn-el guzat,* gaziler arasında; *beyn-el-halk,* halk arasında; *beyn-el-havf verrica,* korku ile yalvarma arasında, ümitle, ümitsizlik arasında; *beyn-el-ihvan,* eş dost arasında; *beyn-el-milel,* milletlerarası; *beyn-el-ulema;* âlimler (sarıklılar) arasında; *beyn-el-üdeba,* edipler arasında; *beyn-en-nas,* halk, ahali arasında; *Beyn-en-nevm vel yakaza,* uyku ile yarı uyanıklık arası; *beyn-es-semai vel-arz,* yer le gök arasında; *beyn-ez-zevceyn* karı koca arasında; *beynima* aramızda. «Kaldı biçare gönül havf ü rica beyninde.— Avni» «Birkaç günden sonra Rumeli kazaskeri olup beynennas hayli iştihar bulmuştu.- Naima». «Bey nelekran kesb-i teayyün ve imtiyaz eyledi.— Raşit».

beynehüma, *A. zf.* İkisi arasında.

beynunet, *A. i.* 1. Aralık 2. Fark, zıtlık. Anlaşmazlık. *Beynunet-i âzamiye* (Ast.) Uzanım.

beyt, *A. i.* Ev, konut. *Beytullah, beytulharam, beyt-i haram, beyt-i mukaddes,* Kâbe; *Beyt-ül-mukaddes, beyt-i mukaddes,* Kudüsteki Mescid-i aksâ; *Beytullâhm,* Kudüs'teki tapınak. *Beytülmamur, beyt-i mamur,* yedinci kat gökte Cennet-i Firdevs'te bir köşk olup, Âdem peygamberle, yeryüzüne (Kâbe bulunan mevkie) indirilmiş, Tufan'dan sonra yine Cennet'teki yerine alınmıştır. *Beyt-ül-hazen, beyt-i ahzan,* Yakup peygamberin oğlu acısıyle yaşadığı yer, gam, tasa yuvası. *Beyt-ül-arus, Beyt-üz-zifaf,* gelin odası, gerdek odası, *Beyt-ül-mal,* genel mal haznesi, millet haznesi. *Beyt-i muzlim,* fotoğraf kutusu. *Ehl-i beyt,* ev halkı, Muhammet peygamber hanedanı. «Ve bir gece elinde şem'a ve ağuşunda masumu bir hatun beyti avlusunda gezerken.— Naima». — «Menafi-i dünyeviyenin ekserini beytülmal-i müslimine isar edip.— Naima».

beyt, *A. i.* İki mısradan meydana gelen nazım. *Beyt-i musarra',* mısralarının ikisi de kafiyeli beyit; *beyt-ül-gazel,* bir gazelin en güzel beyti; *beyt-ül-kasid,* bir kasidenin en güzel beyti.

beytar, *A. i.* Baytar. Veteriner.

beytara, *A. i.* Baytarlık, hayvan hekimliği.

beytutet, *A. i.* [Beyt'ten] Bir yerde geceyi geçirme, gece yatma. «Saray-i atîk teberdarlarının Yeni Saray'da beytutet eden Yeni Saraylı tâbir ettikleri emektarlar.— Naima».

beyuz, *A. s.* [Beyza'dan] Fazla yumurtlıyan tavuk.

beyya,' *A. s.* [Bey'den] 1. Satıcı. 2. Hadisçilerden bazıları.

beyyin, *A. s.* Açık, aşıkâr. Belli.

beyyine, *A. i.* Kanıt, burhan. (ç. Beyyinat).

beyza,' *A. s.* Daha ak, çok ak. *Hilât-i beyza,'* beyaz kaftan (şehilislâm kaftanı); *Millet-i beyza,'* İslâmlar; *yed-i beyza,'* Musa peygamberin ışıklı görünen eli. «Kılmaz dil-i Firavun'u menevver yed-i beyza.- Fuzuli». «Bir zulmet-i beyza ki peyapey mütezayit.- Fikret».

beyza, beyze, *A. i.* 1. Yumurta. 2. Savaşçı başlığı; *-islâm,* müslüman şehirleri; *Beyza-i anka, -dik* bulunmaz şey; *âteşin, -çerh, zer, -zerrin,* güneş. «Bir beyza içinde hayli eyyam — Tenhaca kapandın ettin ârâm.- M. Naci». «Yek beyza vü sad-hezar dâvâ. — Ş. Galip».

beyzi, *A. s.* Yumurta biçiminde. Oval.

beze, *A. i.* Günah, suç.

bezl, *A. i.* Kendiliğinden verme, esirgemeden bol bol harcama. *Bezli himmet, -makdur, -nefs;* himmetini, kuvvetini, nefsini esirgemeden uğraşma. «Bezl-i kudret ve gayret eyle göreyim seni.— Raşit».

bezle, bizlâ, *A. i.* Lâtife. «Yine bezminde sultan-i gülün kumri ile bülbül — Biri bezle senc-i turfa gû biri gazelhandır.— Riyazi».

bezlegû, *F. s.* [Bezle-gû] Şakacı. «Safa - bahş-i edeptir bezlegûy-i şuh meşreptir .— Ziya Pş.».

bezm, *F. i.* 1. Konuşma, yiyip içme meclisi. 2. İçki meclisi. *Bezm-i cihan,* dünya meclisi; *-elest, -ezel,* elest meclisi; *-has,* özel meclis, sayılı birkaç kişilik içki meclisi. «Sadrın gözetip neyliyelim bezm-i cihanın.— Ruhi». — «Gelir hem bezne tenha hem peşinan göstemir kendin.— Nedim».

bezmgâh, bezmgeh, *F. i.* [Bezm-gâh] İşret meclisi yeri. «Açın şu perdeyi bir bezmgâh-i nuşanuş.— Fikret».

bezr, *A. i.* Tohum.

bezzaz, *A. i.* Bez ve bezden yapılma şeyler satan. «Yine ol mahalle karip dükkanı olan bir bezzaz yahudi ile.— Raşit».

bezzazistan, bezistan, *F. i.* Bedesten. «Bektaş Hanın sarayın ve sair hanların hanelerin ve bezzazistanı yağmadan hıfz için.— Naima».

bıdaa, bıdaat, *A. i.* 1. Anamal, sermaye. 2. Bilgi. *Kalil-ül-bidaa* sermayesi az, bilgisi az; *kembidaa,* ilmi az, eksik. «Fikr et ne kadar bıdaat ister — Bu nazm ne istitaad ister.— Ziya Pş.».

bıta', *A. i.* Gecikme. Yavaşlık.

bıtane, *A. i.* 1. Gizli şey. 2. Astar 3. İç yüz.

bıtn, *A. s.* Bodur. Zengin. Şaşkın adam. Obur.

bıtna, *A. i.* Çok yemek yeme. Mide şişkinliği.

bi-, *A. e.* Başlarına eklendiği kelimeleri -e haline koyar; «ile, için» anlamları katar. *Billahi, bihakkın,* (Bk.) (Farsça *be-* edatiyle aynı işi görür. arapça bileşiklerde *bi-,* farsçalarda *-be* okunması gerekir.) Kameriye harfleriyle başlıyan kelimelere eklediği zaman «bil-» şeklini, şemsiye harfleriyle, *bid-, -bin, bir-, bis-, biş-, bız-,* şekillerini alır.

bi-, *F. e.* Başlarına katıldığı isimlerin anlamına olumsuzluk katar.

biab	*biedep*
biâr	*biencam*
bibahene	*bienbaz*
bibaha	*bifaide*
bibaht	*bifütur*
bibedel	*bigam*
bibâk	*bigayret*
biberk	*bigüman*
bicâ	*bigüvah*
bicevab	*bigeran*
bidad	*bigünah*
biderd	*bihaber*
bidin	*bihayâ*
biderman	*bihesap*
bidirg	*bihâb*

bihareket *binişan*
bihayat *biniyaz*
bihired *biperva*
bihudut *bipayan*
bihuzur *birahm*
bihis *birenk*
bihutut *biriya*
bihüner *biruh*
biihtiyar *bisebat*
biiktidar *bisebep*
biintibah *biseher*
biinsaf *bisükûn*
biintiha *bisud*
bütibar *bişek*
biiştibah *bişaibe*
bikâm *bişekip*
bikâr *bişuur*
bikeran *bişümar*
bikusur *bişüphe*
bikayt *bitaraf*
bikıyas *bitekellüf*
bilüzum *bitevakkuf*
bimana *bitüvan*
bimağz *bitenahi*
bimeal *bitakat*
bimecal *bitehaşi*
bimisal *bivakt*
bimuhaba *bivukuf*
binam *bivefa*
binazir *bivücud*
bimihaye *bizeban*
binasip *biziya*
bineva *bizeval*

bia, *A. i.* Tapınak. Kilise veya sinogog. «Der ü bâmına bia-i tersa-âsâ suret-i hakta nadide ve naşinide.— Şefikname».

biad, *A. s.* [Baid ç.] İraklar. «Vasıl-i abişkede-i hecr ü biad ola.— Nergisi».

biadd, *F. s.* [Bî-add] Sayısız.

biarâm, *F. s.* [Bî-âram] 1. Durup dinlenmez. 2. Bir düzüye. 3. Rahatsız. «Pür-vekar ü biârâm efendiler geçiyor.— Fikret».

biat, bey'at, *A. i.* Birinin hâkimliğini kabul etme, elsıkışma, saçak öpme. *Biat-ı Rıdvan*, Hudeybiye'de Muhammet peygambere yapılan biat.

biavni, *A. zf.* [Bi-avn] «Yardımıyle» nalamında terkip. *Biavnillâhi tealâ*, Tanrının yardımiyle «Alessabah cenk ü mukabele olunup biavnillâhi tealâ melâîn münhezim ve nicesi maktul oldular.— Naima».

biaynihi, biayniha, *A. zf.* [Biaynhi] Aynıiyle, olduğu gibi. «Bu kazideye biaynihi Hızır nebi aleyhisselâm ile katl-i gulâm kıssasın telmih ve tasrih edip.— Naima».

bibahane, *F. s.* [Bî-bahane] Bahane olmadan. Sebepsiz. «Öter hezar-i nagmeger — Ki şevkı bibahanedir.— Fikret».

bibaht, *F. s.* [Bi-baht] Talihsiz, bahtı kötü. «Bibaht olanın bağıia bir katresi düşmez — Bâran yerine dürr ü güher yağsa semadan.— Ziya Pş.».

bibâk, *F. s.* [Bi-bâk] Sakınmaz, korkusuz. «Der demez bibâk ü biperva ilâm-i şer'î hakkında zebandıraz olduğu.— Akif Pş.».

bibaki, *F. i.* [Bî-bakî] Korkusuzluk. Aldırmama. «Nedir bu hûnrizî vü garetgerî vü bibakî — Müjeler leşker-i birahm-i Hülâgû dinle.— Nabi».

bibedel, *F. s.* [Bî-bedel] Benzeri olmıyan. Benzersiz, eşsiz. «Bibedel bir askere maliktir ol şah-ı zaman.— Ziya Pş.».

bibeha, *F. s.* [Bî-beha] Değer biçilmiyecek kadar pahalı. Eşsiz. «... Ah, o kan — Sinende, kollarında kimin, hangi canfeda — Aşıkların hediye-i yakutu, bibaha? .— Fikret».

bibehre, *F. s.* [Bî-behre] 1. Nasipsiz, mahrum. 2. Değersiz.

bibeka, *F. s.* [Bî-beka] 1. Bekasız.

biberk, *F. s.* [Bî-berk] Dalsız. *Bî berk ü neva*, elde evuçta bir şeyi olmıyan. «Müfekkirem o zaman bir nihale benzer ki — Alîl ü râşenüma şahsâr-i biberki.— Fikret».

bibr, *F. i.* Fare.

bicâ, *F. s.* [Bî-câ] Yersiz. «Susturun söyletmeyin sofiyi bicâ söylüyor.— M. Naci».

bican, *F. s.* [Bî-can] Cansız. Canını esirgemez yiğit. «Biraderlerin edna istiş'ar ile bican etmiş idi .— Naima».

Bicen, *F. i.* (Bk.) Bijen. «Şeh-i zemane Süleyman-i ins ü cin ki anın — Kemine kullarıdır Bicen ü Giv ü Huşeng.— Hayalî».

biçare, *F. s.* [Bî-çare] Çaresiz. Zavallı, yoksul. (ç. Biçâregân). «İki biçare hasta-i firkat — İki biçare, işte inliyoruz.— Fikret». «Sahil-i necat ve selâmete çıkmıya çalışmaktan bitâb ve garkab olan biçaregân gibi.— Y. Kâmil Pş.».

biçaregi, *F. i.* Biçarelik, zavallılık.

Biçen, *F. i.* Bk. *Bijen.*

biçide, piçide, *F. s.* Bükülmüş, kıvrılmış, karışık. «Biçide nazargâh-i melâlimde bir nehenk.— Fikret».

biçun, *F. s.* [Bî-çun] Yaptığından sorulmıyan (Tanrı sıfatı). *Biçun ü çira*, sorumsuz (Tanrı). «Ey sun-i safa-feza-yi biçun — Dil oldu tenezzülünle memnun.— M. Naci».

bid-, *A. s.* [Bi-el-d...] Arapça *bi-* edatının *d* ile başlıyan kelimelerdeki elifLâmlılara katıldığı zamanki şekli. *Biddâva*, dâva ederek; *biddave*, dâvet ederek; *biddef'at*, bir çok defalar, defalarla; *biddevlet ü vel ikbal*, devlet ve ikbal ile; *biddevr*, dolaşarak, başkasına bırakarak; *biddua*, dua ile,dua ederek.

bid, *F. i.* Söğüt. *Bid-i giryan, -sernigûn*, salkım söğüt; *-müşk, -muş, sultanî* söğüt, çiçeği kokulu söğüt. «Perverdsei bîd-i saye-küster.— M. Naci».

bida', *A. i.* [Bid'at ç] Bid'atler.

bidad, *F. s.* [Bî-dad] Adaletsiz, zalim. «Eyler nigehi ederse bidad — İsa'yı arus-i merke damad.— Ş. Galip».

bidadger, *F. s.* [Bî-dad-ger] Zulüm edici.

bidadî, *F. i.* Zalimlik.

bidar, *F. s.* Uyanık. *Bidar baht*, mutlu; *-dil*, uyanık, aydın,*Baht-i bidar*, uyanık, uygun talih; *dil-i bidar*, uyanık gönül. «Gelip döküldü Halûk'un sada-yi bidarı.— Fikret».

bidarî, *F. i.* 1. Uyanıklık. 2. Uğraşma, çabalama. 3. Dikkatlilik.

bid'at, *A. i.* 1. Sonradan, yeniden çıkmış şey. 2. Peygamber zamanından sonra dinde olan şey. *Bid'at-i hasene*, beğenilebilir yenilikler; *-seyyie*, kötü yenilikler. [ç. Bida'.]. «Mağrib'e varıp yine ol bd'ate mübaşeret edeyim derken tutup hapsettikleri haberi geldi.— Naima».

bidayeten, *A. zf.* İlk olarak.

bidaye, bidayet, *A. i. 1.* Başlama. 2. Ön, başlangıç, ilk. *Mahkeme-i biddyet*, dâvaların ilk görüldüğü mahkeme, bunun üstünde *istinaf, temyiz* mahkemeleri vardı. «Şuuant-i tabiatte bidayet yok nihayet yok.— Hersekli».

Bidbay, Bidpay, *F. ö. i.* Kelile ve Dimne yazarı olan ünlü Hint filozofu. «Bir nahl-i bend-i hikmet idi hemçü Bidpay.— Şinasi».

biddefeat, *A. s.* Bir çok kereler, defalarla. «Fransa ve Malta ve Papa gemileri imdat ile biddefeat asker-i islâm üzerine hü-

cum etmiş iken.— Raşit».

bidester, *F. i.* (Zoo.) Kunduz.

bidevlet, *F. s.* Zavallı, mutsuz. «Ser-büride-i şemşir-i âbdar edip kelle-i bidevletlerin rikâb-i kâmyaba gönderdiler.— Raşit».

bidil, *F. s.* [Bî-dil] Gönülsüz.

bidimağ, *F. s.* [Bî-dimağ] Akılsız. Düşünmez. Kendini üzüntüye sokmaz. «Kendüler ise mugfilâna tereffüh ve halinden hoşnut ve bidimağ ve mütenezzih nazik mizaç.— Naima».

bidin, *F. s.* [Bî-din] Dinsiz. Acımaz, merhametsiz. «General olan Morozini dedikleri bidin kaleyi Osmanlıya teslim töhmetiyle.— Raşit».

bidireng, *F. s.* [Bî-direng] Eğlenmiyen, durmıyan, çabuk.

bidirig, *F. s.* [Bî-dirig] Esirgemeyen. Elinden geleni tam olarak yapan. «Sairi tu'me-i tig-i bidirig oldu.— Naima».

Biduht, *F. i.* Venüs (Zühre).

biecmaihim, *A. zf.* Hepsi, cümlesi. «Mübarizan-i islâmın biecmaihim miktarı mertebe-i dü-sad-hezarı mütecaviz ola.— N. Kemal».

biedeb, *F. s.* [Bî-edeb] Terbiyesiz. edepsiz. «Şeyh oğlu Abdi Ağa ki müftü Bahayi Efendiye itale-i lisan töhmeti ile muahaze ve hapsolunan biedeptir.— Naima».

bieman, biaman, *F. s.* [Bî-eman] Amansız. Aman vermez. Acımaz. «Felektir ol felek-i bieman ki çeşmine — Gelen attaşı eder hun-i dil-i ebed irva.— Ziya Pş.».

biemrillah, *A. zf.* Tanrının emriyle. «Biemrillahitealâ bir azîm fırtına zuhur edip.— Raşit».

biesrihi, *A. zf.* Hep bir arada. «Bununla olmaz mademki cümle malımızı biesrihi defter ve feda etmeyesiz olmaz.— Naima».

bieyyihal, *A. zf.* [Bi-eyy-hal] Her halde, mutlaka. «Eşkıya-yi hodkâm bieyyihal İstanbul'a azimet tarafın iltizam ile.— Raşit».

bifazlillah-i tealâ, «Allâhın fazliyle» anlamına arapça terkip.

bigal, *A. i.* [Bagl ç.] Katırlar. «Ve yolun çamurun çekmiye cümal ve bigalde tâb ü tuvan olmamakla. — Raşit».

bigâh, [Bî-gâh] Vakitsiz. *Gah ü bigâh*, vakitli vakitsiz. «Eyler seni ima bana, ey mürg-i havahâh — Bir lemha-i bigâh — Umkunda leyalin.— Fikret».

bigâne, *F. s.* 1. Yabancı. 2. Tanımaz. 3. (Tas.) Yaşadığı halde dünya ile ilgisini kesmiş. «Bigâne bir kadınla bir erkekti hanede — Dargın bir ihtiram idi câri meyanede.— Fikret».

bigânegi, *F. i.* Yabancılık.

bigaraz, *F. s.* [Bî-garaz] 1. Garezsiz. 2. Taraf tutmıyan. 3. Samimi. «Yok bigaraz muamele ehl-i zamanede — Kimse ibadet etmez idi Cennet olmasa.— Nabi».

bigarazane, *F. zf.* [Bî-garaz-ane] 1. Garazsizce. 2. Tarafsızlıkla. 3. Samimi olarak. «Keyfiyet-i hal bigarazane ve bitarafane kaleme alınır.— Akif Pş.».

bigayat, *F. i.* [Bigaye ç.] Sonsuzlar, sonu olmayanlar.

bigaye, *F. s.* [Bî-gaye] 1. Sonsuz. 2. Çok. «Olur bu ruh için bir neşat-i bigaye.— Fikret». — «Öyle bigaye, bihaber, bihab.— Fikret»

bigayri, *A. zf.* [Bi-gayr-i] Olumsuzlukla, asıl kelime mânasının aksini vererek terkiplere girer. *Bigayri hakkin*, haksızlıkla, haksız olarak.

bigeran, bikeran, *F. s.* Sınırsız. Ucsuz bucaksız. Sonsuz. «Çok gördüm o bahr-i bigeranı — Fark eyledim ol zaman cihanı.— Ziya Pş.».

bigış, *F. s.* [Bî-gış] Hilesiz, samimi.

bigüman, *F. s.* [Bî-güman] Şüphesiz.

bigünah, *F. s.* [Bî-günah] Suçsuz. (Mec.) Zavallı. «Kaçıp sümum-i sefalet onun cıvarından — Gelir bu aile-i bigünahı ifnaya.— Fikret».

bih, *F. s.* İyi. (i.) Ayva.

bih, *F. i.* 1. Kök. 2. Temel, Kaynak. «Bih-i seylâb-i huruşanın arasında kaza — Âşti seddine verdi ne güzel istihkâm.— Nabi».

bih, biha, bihima, bihim, *A. s.* O zamirinin, müzekker, müennes, tesniye ve çoğul halleri. O. onunla, ona, ondan. *Mahkûmunbih,* ona hükmolunmuş; *mamulünbih,* onunla amel olunan, hükmü geçer; *mefülünbih,* (Gra.) -i hali.

bihaber, *F. s.* [Bî-haber] Habersiz. Haberi olmıyan. «Altın başaklı tarlasının bir kenarını — Tezyin eden ağaçların altında, bihaber, — Dalmış tahayyüle.— Fikret».

bihadd, *F. s.* [Bî-hadd] Sınırsız. Pek çok. *Bihadd ü pâyan,* ucsuz bucaksız, tükenmez. «Sazların zıll-i kesifinde o bihadd, binam.— Fikret».

bihakkın, *A. zf.* Hakkiyle, tamamiyle.

bihamdillâh, *A. zf.* Allaha şükür olsun, Allahın yardımiyle. «Sabaha kadar cenk ve bihamdillâhitealâ devlet-i padişahide fethi müyesser olduktan sonra—Raşti»

bihar, *A. i.* [Bahr ç.] Denizler. Mucip ne şu hilkat-i bihare.— Recaizade».

bihar, *F. s.* [Bî-har] Dikensiz. «Gül-i bihar açılır gülşen-i nazmımda.— Şinasi».

bihareket, *F. s.* [Bî-hareket] Hareketsiz. Kımıldamaz. «Kaldı cismim önünde bihareket.— Fikret».

bihasebi, *A. e.* -ce, bakımından anlamiyle bileşikler meydana getirir. *Bihaseb-il-hal,* hal dolayısiyle, duruma göre; *bihaseb-il-irab,* i'rapça; *bihaseb-il-meratib,* rütbece, rütbe bakımından. «Bostanzade İstanbul kadılığına bihaseb-it-tarik ehakk ve müttehi iken.— Naima».

bihâsıl, *F. s.* [Bî-hâsıl] 1. Sonsuz, 2. Verimsiz. «Akl ü namusu verip aldım belâ-yi derd-i aşk — Âşık-i bihâsılım fark etlemem sûd ü ziyan».

bihayâ, *F. s.* [Bî-hayâ] Hayasız, utanmaz. «Bir fikr-i bihayâ ile koştum fezaile.— Cenap».

bihayat, *F. s.* [Bî-hayat] Hayatsız, cansız. «Bir dûd-i müncemit gibi âfak-i bihayat — Pişinde canlanır mütehaşi nazarların.— Fikret».

bihazan, *F. s.* [Bî-hazan] Son baharsız. Her zaman taze, her zaman bahar. «Bihazan bir taze bağ-i dil-küşadır rû-yi dost.— Beliğ».

bihbud, *F. s.* İyi, sağ. «Merhem-i bihbud-i vaslınla tabibim kıl deva — Müptelâ-yi derd ü hicran olduğum bilmez misin.— Halim Giray».

bihbudi, *F. i.* İyi olmaklık.

bihemal, bihümal, *F. s.* [Bî-hemal] Eşsiz, benzersiz. «Sever tefekkürü, demsaz-i bihemali odur.— Fikret».

bihemta, *F. s.* [Bî-hem-ta] Eşsiz, benzersiz. «Bir donanmış at ve on re's esb-i bihemtayı nazar-i padişahiye arz ü ithaf ile.— Raşit».

bihengâm, *F. s.* [Bî-hengâm] Vakitsiz. «Açıldı cehl ile Rusya üzre harb-i bihengâm.— Ziya Pş.»

bihesab, *F. s.* [Bî-hesab] Hesaba gelmez, sayısız. «Kızıl tabyaya iki taraftan bihesap lâğımlar atılmış.— Raşit».

bihin, *F. s.* İyi. «Taklid-i seyf-i husrevani resm-i bihini badelicra.— Şefikname».

bihis, *F. s.* [Bî-his] Duygusuz. Hissiz. «Üstünde coşan giryelerin hepsine bihis.— Fikret».

bihişt, behişt, *F. i.* Cennet. Bk. *Behişt*.

bihter, *F. s.* En iyi. «Bu da bir şi'r-i bihter-i diğer.— Recaizade».

bihterin, *F. s.* Çok iyi, pek iyi. «Kesti a'danın emanın bu cihad-i bihterin.— Rehayi».

bihud, *F. s.* [Bî-hud] Kendinden geçmiş. «Bihud eylerdi temaşayi cemalin âlemi — Didelerden olmasan ey can-agâhım nihan.— M. Naci».

bihudane, *F. zf.* Kendinden geçmişçesine. «Bihudane muvafakat ediyor — *Evvebi* emrine henüz cibal.— M. Naci».

bihude, *F. s.* Beyhude, nafile, boş. *Bihudegû*, boşuna söz söyleyen; *bihudekâr*, boşuna çalışan. «Yine bihude topladın ördün.— Cenap».

bihudud, *F. s.* [Bi-hudud] Sınırsız. Sayıya gelmiyecek kadar çok «Bihudud anda olan kevkebe-i lem-yezeli .— Şinasi».

bihuş, *F. s.* [Bî-huş] Aklını kaybetmiş, sersem, baygın, kendinden geçmiş. «Ya ben bihuş-i aşkım ya o sermesti muhabbettir. — Ziya Pş.».

bihuşane, *F. zf.* Kendinden geçmişçesine.

bihutut, *F. s.* [Bî-hutut] Hatsız, çizgisiz çizgileri belirsiz, karışık. «İçinde rengi bozuk bihutut simalar.— Fikret».

bihuzur, *F. s.* [Bî-huzur] Tedirgin rahatsız, Huzuru olmıyan. «Rikâb-i hümayunda nüfuz-i kelâmı kenduyi bihuzur etmeğin.— Raşit».

Bihzad, *F. s.* Ünlü fars ressamı. «Doğuşu iyi» anlamınadır. «Güzel tasvir edersin hat ü hâl-i dilberi amma — Füsun-i işveye geldikte ey Bihzat meylersin .— Behayi».

biibaretiha, *A. zf.* Ayniyle, ibaresi ibaresine.

biihtiyar, *F. s.* [Bî-ihtiyar] Elde olmıyarak. Kendiliğinden. «Eğer Kaarun gibi malik olursa ehl-i dil gence — Verir biihtiyar ol meblâğı yekpare bir gence .— Beliğ».

biinsaf, *F s.* [Bî-insaf] İnsafsız Acımaz.

biintibl, *F. s.* [Bî-intiba] Nihayetsiz. Sonsuz. «Okur biintiha eş'ar-i davet.— Fikret».

biirtiyab, *F. s.* [Bî-irtiyab] Şüphesiz. «Ol perinin öyle tenha kalması biirtiyab — Aşka dair ruh-perver bir sebeptendir dedim. — Recaizade».

biiznillahi tealâ, Tanrının izniyle.

biintiha, *F. s.* [Bî-intiha] Nihayet- «Ve terbi-i Zuhal'de bulunmak dahi biiznillah-i tealâ delil-i kavi idi ki.— Naima».

Bijen, *F. i.* Rustem'in yeğeni.

bika,' *A. i.* [Buk'a ç.] Ülkeler. «Taht-i eyaletinde olan bika'dan Ahısha kalesinde bulunan .— Naima».

bikâr, *F. s.* [Bî-kâr] 1. İşsiz, işe yaramaz. 2. Bekâr. «Zamir-i valâları nakş-i bikârdan musaffa idi.— Naima».

bikarar, *F. s.* [Bî-karar] 1. Kararsız. 2. Rahatsız. «Fikr-i küllet-i barut ile bikarar olmuşlar idi .— Raşit».

bikayd, *F. s.* [Bî-kayıd] İlgisiz,

aldırmaz. «Biz çocuktuk. Seni defn eylediler — Bivefa kumlara b·kayd eller.— Fikret».

bikaydane, *F. zf.* Kayıtsızca.

bikaydî *F . i. 1.* Kayıtsızlık 2. Fansızcadan *atraxrie* karşılığı (XX. yy. Atraksiya).

bikemükâst, [Bi-kem-ü-kâst] Eksiksiz, artıksız, tamam olarak.

bikeran, Bk. *Bigeran.*

bikes, *F. s.* [Bî-kes] Kimsesiz. «Biçareye çaresaz olursun —Bikeslere dilnevaz olursun.— Ziya Pş.».

bikesane, *F. zf.* Kimsesizlere yakışır halde. «Okadar bikesane ağlar ki.— Fikret».

bikr, *A. s.* 1. Kızlık. 2. Bozulmamış, el sürülmemiş. *Bikr-i fikr, -mazmun,* ilk olarak söylenmiş fikir, mazmun. «Ruhunun en bikr ü pakize derinl·klerinde .— Uşaklıgil».

bikusur, *F. i.* [Bi-kusur] Kusursuz, eksiksiz. Tam. «Adanın köprüsü olan mahalle varmıya sây-i bikusur eylediler.— Raşit»

bil-, *A. e.* [Bi-el] Kameriye harfleriyle başlıyan kelimelerde *bi-* edatı bu şekli alır. Katıldığı kelimeye «ile, için» anlamı katarak zarf grupları meydana getirir.

bilafiye	*bilihtisar*
bilahare	*bilihtişam*
bilâkis	*bilihtiyar*
bilasale	*b·liktiza*
bilcümle	*biliktibas*
bilfarz	*biliktidar*
bilhusus	*biliktifa*
bilıskat	*bliktiran*
bilicab	*biliktisap*
bilicad	*b·liltica*
biliclâl	*bilil·fad*
bilidd·a	*bililî·mas*
bilifa	*b·liltizam*
biliftihar	***bilimal***
bilihtimam	*bilimdad*
bilimha	*biliştira*
bilimlâ	*b·Fştirak*
bilimtihan	*bil·tiraf*
bilintihap	*bil·tiraz*
bil·nt·kal	*bil·mtisal*
bilintisap	*bilimtizaç*
bilirad	*bilimza*
bilirae	*bilincimad*
bilirkâp	*bilinfaz*
bilis·af	*bilinfikâk*
bilistical	*b·linfilak*
bil·st·car	*bilinfirad*
bilisticvap	*bilinf·sal*
bilistid·a	*bilinkısam*
bilistidlâl	*bilinkişaf*
bilist·fa	*bilintaç*
bilistifsar	*bil·ita*
bilist·hbar	*b·littifak*
b·listihdam	*bilittihad*
bilistihsal	*bil·tyan*
b·list·kbal	*bilkayd*
bilistikmal	*bilkeşf*
bilistilzam	*bilmukabele*
bilist·mlâk	*bilmünavebe*
bilistintak	*bilmüşahade*
bilistisna	*bilmüşavere*
bil·stişare	*bilmüvacehe*
bilistizan	*bilmüzakere*
bilişare	*bilvasıta*
biliş·ar	*bilvekâle*
bilişgal	

bilâ-, *A s.* Bulunduğu kelimeye olumsuzluk verir. Yalnız arapça kelimelere eklenmesi kural gereği de farsça kelimelere de eklendiği olmuştur. *(Bilââram, bilâperva* gibi.)

bilââram	*-inkıta·*
-bedel	*-intihap*
-faiz	*-intikal*
-fark	*-irtikâp*
-fasıla	*-ispat*
-ihtar	*-isticvap*
-ihtiyar	*-istisna*
-ihtisas	*-iş·ar*
-iht·lâf	*-kiraz*
-imtihan	*-kayd ü şart*

-lüzum	*-taksir*
-mualece	*-tarif*
-muayene	*-târiz*
-mucib	*-tasdik*
-müdafaa	*-tashih*
-muhakeme	*-teemmül*
-mücadele	*-tehir*
-münazaa	*-teklif*
-müsademe	*-teşhis*
-müzakere	*-tevakkuf*
-resm	*-ücret*
-sebep	*-vasıta*
-tahkik	*-velet*

bilâd, *A. i.* [Beled ç.] Şehirler. *Bilâd-i aşere,* (10 şehir) İzmir, Eyüp, Kandiye, Halep, Selânik, Sofya, Trabzon, Galata, Kudüs, Lârisa; *-erbaa,* (4 şehir) Edirne Bursa, Şam, Kahire; *-isna aşer* (12 Şehir) Adana, Erzurum, Bağdat, Beyrut, Diyarbakır, Rusçuk, Bosnasaray, Sivas, Maraş, Trablusgarp, Ayıntap, Çankırı. «Niyyeti asayiş-i hal-i bilâd — Fikreti efzayiş-i mal-i ibad .—Ziya Pş».

bilâfasıla, *F. s.* [Bilâ-fasıla] Aralıksız Biteviye.

bilâihtiyar, *F. zf.* [Bilâ-ihtiyar] Elinde olmıyarak, kendiliğinden. «Kendisini bilâihtiyar sürükliyen bir dalga üzerinde gibiydi.— Uşaklıgil».

bilâhare, *A. zf.* [Bi-l-âhare] Sonra, sonradan. «Evvelâ bunu kendisine karşı mültezem bir vaz-i içtinaba haml eden Niha] bilâhare. Uşaklıgil».

bilâkis, *A. zf.* [Bi-l-aks] Aksine. Tam tersine. «Seninle nisbeti yok, sen şereflisin, ulusun — Nesis yüzünde ne zül; bilâkis safa vü vekar.— Fikret».

bilâtevakkuf, *A. zf.* [Bilâ-tevakkuf] Durmadan. «O gün Hasan bölüğün ta önünde on saat-Bilâ tevakkuf avuçlarla kurşun atmış tı.— Fikret».

bilâudul, *A. zf.* [Bi-lâ-udul] Sapmadan, dönmeden. «Bilâudul ü tevakkuf devam eder yoluna .— Fikret».

bilâvasıta, *A. zf.* [Bilâ-vasıta] Araçsız. Doğrudan doğruya.

bilâveled, *A. zf.* [Bilâ-veled] Çocuksuz.

bilbedahe, *A. zf.* [Bi-l-bedahe] Düşünmeden, hemen fikre geldiği gibi.

bilcümle, *A. zf.* [Bi-l-cümle] Bütün. Hep. «Kahr-i Hak erdi Franşe oldu bilcümle mahzun.— Süruri».

bilerziş, *T. s.* [Bi-lerziş] Titremeden, titremez. «En kanlı muhabbetleri bilerziş-i nefret — Perver de eden sine-i meshuf-i sefahet. — Fikret».

bilfarz, *A. zf.* [Bi-l-farz] Diyelim ki, tutalım ki. «Ve hattâ ben bilfarz nakz-i ahd ettim sözünü telâffuz etmiş bile olsam.— Akif Pş.».

bilfiil, *A. zf.* [Bi-l-fiil] Gerçek olarak, lâfla değil işle. «Yerine bilfiil rütbe-i âliye-i sadaret ihraz...— Raşit».

bilhassa, *A. zf.* [Bi-l-hassa] Mahsus, özel olarak, hele «Adnan Bey tarafından bilhassa buldurtulan.— Uşaklıgil».

bililtizam, *A. zf.* [Bi-l-iltizam] İş edinerek. mahsus; bile bile. İnadına. «Bu karar kendisine karşı bilitizam tertip olunmuş bir şey mânasını kesb ediyordu .— Uşaklıgil».

bil'istiklâl, *A. zf.* İstiklâl üzere. Başlı başına. «Ve Yahya Paşa ferman-i padişahî üzere Basra hükümetinde bil'istiklâl karar eylediğin.— Raşit».

bilkuvve, *A. zf.* [Bi-l-kuvve] Fikirde, düşünce halinde. İş hali

ne çıkmadan. (Fel.) Gizil, tasarlı.

bilkülliye, *A. zf.* [Bi-l-külliye] Bütün bütüne. Büsbütün. «Diye cevab-i mizah-amiz verdiklerinden bilkülliye meyus olup.— Raşit».

billâh, billâhi, *A. zf.* [Bil-l-Allah] Allah için (And.) «Billâh o eldir koparan ruhu yerinden .— Fikret».

billûr, *A. i.* Billûr. «Hazin terane -i billûru bir küçük derenin.— Fikret».

billûrîn, *F. s.* Billurdan, billûr gibi. «Bir çeşme-i billûr ile bir cû-yi bilûrin.— Cenap».

bilma', *A. zf.* [Bi-l-mâ] (Kim.) Su veya idrojeni bulunan madde adlarına *hydro* karşılığı olarak girer.

bilmukabele, *A. zf.* [Bi-l-mukabele] Karşılık olarak.

bilmünasebe, *A. zf.* [Bi-l-münasebe] Sırası, vesilesi gelmekle.

bilûtfihi tealâ, *A. zf.* [Bi-lûtf-hi] Tanrının inayetiyle.

bilüzum, *F. s.* [Bi-lüzum] Lüzumsuz. Gereksiz. «Etmiş hulâsa bir emel-i hass-i bilüzum —Her şahs-i hurrü kayd-i esaretle müptelâ.— Ziya Pş.».

bîm, *F. i.* Korku. *Bim ü ümid*, korku ile ümit, kararsızlık; *Bîm-i can*, can korkusu. «Mührü götürüp tayian padişaha teslîm ve tahlis-i giriban ve def-i bîm eyliyeyim dedi.- Raşit». «Oldu sermaye-i hayret bana bîm ü ümid — Bilemem eyliyecek girye midir hande midir.— Nabi».

bimagz, *F. s.* [Bî-magz] Akılsız. Beyinsiz. Hafif davranışlı. «Mütaleat-i vahiye bimagz ü bimâna şeyler olacağı ledeliktiza...— Akif Pş.».

bimâna, *F. s.* [Bî-mâna] Mânasız. Münasebeti yok. «Uzakta bir müterreddit ziya-yi bimâna — Yolun likayı ratibinde, muhteriz, dolaşır.— Fikret».

bimar, F. s. Hasta. «Sıhhat gibi bimar-i gama geç geliyorlar — Öldürdü bizi naz-i etibba ne belâdır.— Sabit».

bimâran, *F. i.* [Bimar ç.] Hastalar. «Ey deva-i belâ-yi bimâran .— Haleti».

bimarhane, *F. i.* 1. Hastahane. 2. Akıl hastahanesi.

bimari, *F. i.* Hastalık. Keyifsizlik, keyifsiz olma.

bimaristan, *F. s.* Hastane.

bimeal, *F. s.* [Bî-meal] Mânasız. Anlamı yok. Saçma. «Ve tab-i asafiye melâl-i bimeal verdiler.— Raşit».

bimecal, *F. s.* [Bî-mecal] Mecalsiz. Dermansız, zayıf. «Hasta bir nağme, bimecal-i suud,— Dökülür katre katre, eşkâlûd.— Fikret».

bimecalâne, *F. zf.* [Bî--mecal-ane] Güçlükle. Mecalsiz, halsiz gibi. «Bir vaz-i bilmecalâneyi süs ittihaz ediyordu.— Uşaklıgil».

bemecalî, *F. i.* [Bi-mecal-î] Güçsüzlük. Halsizlik. Bitiklik. «Gebeliğin ilâve ettiği fazla-i bimecalî ile.— Uşaklıgil».

bimekân, *F. s.* [Bî-mekân] Yersiz, yurtsuz. Serseri.

bimer, *F. s.* [Bî-mer] Sayısız.

bimera, *F. s.* [Bî-mera] Riyasız.

bimerhamet, *F. s.* [Bî-merhamet] Merhametsiz, acımaz.

bimezak, *F. s.* [Bî-mezak] Zevksiz. Tat anlamaz. «Bektaş Ağa ve sair duhan içmiyen bimezaklar Aziz Efendi ile hemdestan olup.— Naima».

bimeze, *F s.* [Bî-meze] Tatsız. tuzsuz. «Ve tefahur - gûne dıhk

-i bimeze etmişti.— Naima».

bimihr, *F. s.* [Bî-mihr] Sevgisiz, şefkatsiz.

biminnet, *F. s.* [Bî-minnet] Yaptığı iyiliği başa kakmaz. «Amalimizin hâdim-i biminneti eşya — Yollar gibi her yer bize bir tuhfe-i sevda.— Fikret».

bimisal, *F. s.* [Bî-misal] Benzersiz. Eşsiz. «Mesti-i bimisal-i muhabbetle ağlasam.— Fikret».

bımnâk, *F. s.* [Bîm-nâk] Çekinmeyerek, korkmadan.

bimuadil, *F. s.* [Bî-muadıl] Benzersiz, eşsiz. «Bu subh-i taze ki pür-feyz ü bimuadildir.— Fikret».

bimucib, *F. s.* [Bî-mucib] Mucipsiz. Sebepsiz. Yok yere. «Ankara kazansın verip bimucib altı ay da azlettin.— Naima».

bimuhaba, *F. s.* [Bî-muhaba] Çekinmeyerek, korkmadan. «Böyle bimuhaba tüfenk atarak .— Akif Pş.».

bimubalât, *F. s.* [Bi-mübalat] Dikkatsiz, kayıtsız. «Gâhi yine yâd eder mi dersin — Mehcurların o bimübalât.— Recaizade».

bimüdani, *F. s.* [Bî-müdanî] Emsalsiz, benzersiz.

bimürüvvet, *F. s.* [Bî-mürüvvet] Mürüvvetsiz. «Bir hasm-i bimürüvvete duş etti beni .— Ziya Pş.».

bin-, *A. e.* [Bi-el-n...] Arapça *nun* harfiyle başlayan eliflâmlı kelimelerin *bi* (Bk.) edatiyle birleştiği zamanki şekli olup kelimeyi -e, -de hallerine koyar. *Binneticе*, sonunda; *binnefs*, nefisle; *binisbe*, bir dereceye kadar; *binnihaye*, sonunda, en sonunda

-bin, *F. s.* Gören, görücü. Bileşik kelimeler yapmada kullanılır. *Âkıbetin, bedbin, durbin, geçbin, nikbin, zâhirbin.* Bk.

binâ, *F. s.* Gören, görücü. *Çeşm-i bina*, görür göz; *nabina*, kör. «Eyler o merayada bugün dide-i binâ — Üç bin sene evvel geçen akvamı temaşa.— M. Naci».

bina, *A. i.* 1. Yapı. 2. Yapma. 3. Dayama, bir dâva ve iddiayı bir şeyin üzerine kondurma. 4. (Gra.) Arapçada fiillerin çatılarını konu yapan kitap. *Bina emini*, yapıya bakmakla ödevli kimse. «Türlü mesai ile kurulabilen bina-yi samimiyet birden yıkılacak.— Uşaklıgil».

binaberin, *F. zf.* Bunun üzerine.

binaen, *A. zf.* Dayanarak, yapılarak, dolayı. *Binaen alâzalik*, bunun üzerine, bundan dolayi; *bina enaleyh*, bundan dolayı, bunun üzerine. «Ahbabından idi ana binaen haşiye-i tarihte der ki .— Naima». «Bu vakıaya bir zemin-i tatbik bulamıyordu, binaenaleyh inanmadı.— Uşaklıgil».

binagûş *F. i.* Kulak memesi. «Jaleler damlamak ister gül-i terden gûya — Görünen dürr-i binagûşu değildir yârin.— Baki».

binam, *F. s.* [Bî-nam] Adsız. Ünsüz. «Sazların zıll-i kesifinde o bihadd, binam.— Fikret».

binamaz, *F. s.* [Bî-namaz] Beynamaz, namaz kılmaz.

binasib, *F. s.* [Bî-nasib] Nasipsiz. talihsiz. Talihi kapalı.

binazir, *F. s.* [Bî-nazir] Benzersiz. Eşsiz. «Müthiş tebessümündeki mâna-yi binazîr.— Fikret».

bincişk, *F. i.* Serçe kuşu.

binefsihi, *A. zf.* [Bî-nefs-hi] Kendisi, kendi. «Binefsihi at sürüp cenge tahriz edip gayret verirdi — Naima».

binemek, *F. s.* [Bî-nemek] Tuzsuz, tatsız, lezzetsiz. «Bu binemek muamelenin kâinat ile —

Bir lokma nan değil mi meal-i muhassalı.— Ragıp Pş.».

binende, *F. s.* Gören, görücü. «Dânende-i her müşkil-i serbeste-i icat — Binende-i esrar-i hafaya-yi zamair.— Sami».

bineng, *F. s.* [Bî-neng] Utanmaz.

bineva, *F. s.* [Bî-neva] Nasipsiz. Her şeyden mahrum. «Dünyayı bir safaya veren rind-i bineva — Kemter meta-i zevkini dünyaya vermemiş.— Cevri».

bini, *F. i.* Burun. «On yerde yakıp micmere-i anber ü udu — Pür oldu meşam-i meh ü bini-i Süreyya.— Nabi».

-binî, *F. i.* Görücülük, görürlük. *Âkibetini*, sonu görürlük.

binihaye, binihayet, *F. s.* [Bî-n haye] Nihayetsiz, sonsuz. Pek çok. «Binihaye nüfus hiçe satıldıktan sonra.— Raşit».

binîş, *F. s.* Görüş, uyanıklık. «Riş-te-i binişi şakul-i bina-yi âlem. — Nabi».

binnefs, *A. zf.* Kendinden. Kendisi.

binnisbe, *A. zf.* [Bi-n-nisbe] Nisbetle. Bir dereceye kadar. «O, otuz yaşına kadar binnisbe masum bir hayat geçirmiş idi.— H. Z. U.».

bint, *A. i.* Kız. *Zeyneb binti Ali*, Ali'nin kızı Zeyneb. *Bint-i ineb, bint-ül-ineb*, üzüm kızı, şarap.

bipayan, *F. s.* [Bî-payan] Payansız, sınırsız. Sonsuz, tükenmez. «Mektep, azîm, bipayan bir bina oluyor.— Uşaklıgil».

biperva, *F. s.* [Bî-perva] Pervasız. Korkusuz, aldırış etmez. «Ruz-i mahşerde iki elim giribanındadır deyip biperva nice sözler söyledi.— Naima».

bir-, *A. e.* [Bi-el-r...] Arapça *r* harfiyle başlıyan eliflâmlı kelimelerin bi *(Bk.)* edatiyle birleştiği zamanki şekli olup kelimeye «ile, ederek» anlamı katar.

birrakabe	*birr'c'a*
birrasad	*birriwaye*
birremz	*birrücu*
birresm	*birrükûp*
birriza	*birrüus*
birrica	*birruye*

bi'r, biir, *A. i.* Kuyu. (ç. Âbar). «İskemle üzerinde oturup hafr olunan bi're gelen adamları katl ettirip.— Naima».

bîr, *F. i. 1.* Yıldırım. 2. Döşek, yaygı. 3. Yanak.

birader, *F. i.* Erkek kardeş. (Mec) Dost, arkadaş. «Ömr-i birader-i şir-savlet tamam olmuş.— Naima».

biraderane, *F. s. zf.* Kardeşliğe ait. Kardeşçe.

birahm, *F. s.* [Bî-rahm] Acımaz. Kalbsiz. «Ne mümkün iltifat ümmidi ol birahmden Nabi — Tegafül gayetinde naz ü istiğna kemalinde.— Nabi».

Bircis, *A. i.* Müşteri yıldızı (Jüpiter).

birek, *F. s.* [Bî-rek] Damarsız. Huysuz. 2. Arsız. Yüzsüz.

birengi, *F. i.* [Bî-rengi] Renksizlik. «Bakın gözlerindeki birengi -i temaşaya.— Fikret».

birenk, *F. s.* [Bî-renk] Renksiz. Tek renk olan. «Manzur olan o safhada, birenk ü bihudut — Timsal-i hadşe-avaredir mevt-i hâilin.— Fikret».

birey, *F. s.* [Bî-rey] Reysiz, oysuz. Fikrini söylemiyen.

bireyb, *F. s.* [Bî-reyb] Şüphesiz.

bîrke, bürke, *A. i.* Gölcük, büyük havuz.

birr, *A. i.* 1. Dininde, ibadetinde kuvvetli olan. 2. İyilik etme. 3. Bahşış ve bağışta bulunma. 4. Dince iyi işler işleme. «Teslîm-i kalem-i kitabet ile terbiye ve teşrih ve vişah-i birr ü semah

ile tevşih edip.— Okçuzade».

birsam, *A. i. Hallucination* karşılığı (XX. yy.) Sanrı.

birtil, *A. i.* Haksızlığı yürütmek için verilen armağan, rüşvet. «Avam ve ulemadan nükud ü hedaya ve birtil ü irtişa tarikiyle cem eylediği emval-i lâ yuhsa.— Naima».

birun, *F. i.* 1. Dışarı. 2. Aşırı. *De run ü birun*, iç ve dış, içerisi dışarısı. *Perdebirun*, haddi aşıran. «Her zaviye fayz-i Hakla meşhun — Pürnur-i Huda derun ü birun.— Haşim».

biryan, *F. i.* Kebap. Püryan. «Niçin özümü ellerine vereyim ta ki beni diri şişe sancıp biryan etsinler.— Naima».

bisaman, *F. s.* [Bî-sâman] Sermayesiz, parasız.

bisanî, *F. s.* [Bi-sanî] İkincisi olmıyan. Benzersiz. «Uzm-i şan ve celâlet-i unvan ile bisani geçinip.— Nami».

bisat, *A. i.* Halı, kilim, yaygı, döşeme. *Bisat-i arz*, yeşillik, çimen; *bisat-i hâk*, yeryüzü. *Bisatbusi*, etek öpme. «Şayan değil mi bir güle pejmürde bir bisat.— Cenap».

bi'se, *A. ün.* Ne fena! Berbat! *Bi'sel masir*, cehennem; *benat-i bi'se*, büyük belâlar, âfetler. «Habis dahi iç kaleye mevrid-i bi'selmasire vürut eyledi.— Naima».

bisebat, *F. s.* [Bî-sebat] 1. Dönek, durmaz. 2. Sebatsız, dayanık olmıyan. «Tef-i hayatbahş-i afitaba karşı bisebat.— Fikret».

bisebeb, *F. s.* [Bî-sebeb] Sebepsiz. Yok yere «Vatan melûf olanlar bisebeb terk-i diyar etmez — Zaruretsiz cihanda kimse gurbet ihtiyar etmez.— Ziya Pş.».

biseher, *F. s.* [Bî-seher] Sabahsız. Günü açılmayan. «Öyle bigaye, biseher bu hâb, — Daima aynı iltizaz-i şebab.— Fikret».

biser ü bün, *F. s.* [Bî-ser-ü-bün] Saçma sapan. «Zünun-i biser ü bünle beni unutturma.—Cenap».

biser ü pâ, *F. s.* [Bî-ser-ü-pa] Başsız ayaksız. dağınık bir halde. «Dil-i Füzuli-i aşüftehal ü biser ü pâ.— Fuzuli».

bi'set, *A. i.* Gönderme. Bir peygamber göndererek halkın dine çağrılması. *Bi'set-i nebeviye*, Muhammet peygamberin gönderilmesi. «Cihan uyandı o neşe ile kim haber verdi — Peyam-i bi'setin ervaha müpteda-yi vücut — Nef'i».

bismi, *A. zf.* [Bi-ism] Adiyle. *Bismillâhi*, Allah adıyle; *bismihi subhanehu*, Allahın adıyle.

bismil, *A. s.* Boğazlanacak hayvan. Besmele ile kesecek. «Feda edeyim sana can ü teni — Kerem kıl koma nim bismil beni .—Yahya».

bismilgâh, *F. i.* Kurban boğazlanma yeri.

bilmilgeh, *F. i.* [Bismil-geh] Bk. *Bismilgâh*. «Çün lâle sıfat yaktı derunum dil-i Şirin — Bismilgehim olsa nola kühsar-i melâhat .— Nabi».

bismilşude, *F. s.* [Bismil-şüde] Boğazlanmış.

bist, *F. s.* Yirmi.

bister, pister, *F. i.* Döşek. «Senenin cismi muhtazır gibidir — su mesafât-i binihayette, — Bister -i vâsi-i tabiatte.— Cenap».

bisud, *F. s.* [Bi-sud] Boş. Faydasız. «Karıştı hâke, ben artık ne söylesem bisud.— Fikret».

bisükûn, *F. s.* [Bî-sükûn] Durmaz. Hareketten kalmaz. «Dursaydı bir dakikacağız devr-i bisükûn— Fikret».

Bisütun, *F. i.* Ferhat tarafından delinen dağ. 2. (Mec.) Gökyüzü *Çetr-i bisütun,* Gök. «Çü erdi Bisutun'a serv-i simin — Bu sengin dağı kıldı bağ-i nesrin.— Şeyhî.».

bisyar, *F. s.* Çok. «Her bir sözü tahallüf-i vâdin güvahıdır — Eymanı hîn-i va'dede bisyar olanların.— Nabi».

bisyarî, *F. i.* Çokluk.

bîş, *F. s.* Fazla, artık. *Kem ü bîş,* Eksik ve artık. «Daim ola hemsohbet-i rindan-i kadeh nuş — Varın koya meydana eğer bîş ü eğer kem.— Ruhi».

bişe, *F. i.* Meşelik, sazlık, orman. *Bişezar,* Ormanlık. «Yine endişe kıldı bişesini — Ele aldı külenk ü tîşesini.— Şeyhi».

bişek, *F. s.* [Bî-şek] Kesin olarak Şüphesiz. «Tekerrür eyliyecek refref-i vürudunla — Ümmid-i mes'adetim, ye's-i matemin bîşek.— Fıkret».

bişerm, *F. i.* [Bi-şerm] Utanmaz.

bişter, *F. s.* [Biş-ter] Daha ziyade. «Her kimde aşk galip ise kurb-i hazrete — Ol denlû andadır elem ü dert bîşter.—

bişümar, *F. s.* [Bî-şumar] Sayısız. Pek çok. «Seyr-i didarında buldu dil füyuz-i bişümar.— Cenap».

bişuur, *F.s* . [Bî-şuur] Şuursuz. İdraksiz. *Bişuurane,* Şuursuzca, düşünmeden. «Nakş etti bir tehekküm için taht-i bişuur — Tarih-i zulme bir yeni dibace-i gurur.— Fikret».

bit-, *A. e.* [Bi-el-t...] Arapça *te* ve *tı* harfleriyle başlıyan elifflamlı kelimelerin *bi* (Bk.) edatiyle birleştiği zamanki şekli olup «ile ederek» anlamı verir.

Bittabi	*bittanam*
bittadil	*bittasmim*
bittagyir	*bittanzim*
bittahkik	*bittedriç*
bittahrir	*bittemsil*
bittahvil	*bittensip*
bittahsis	*bittenzil*
bittakdim	*bittercih*
bittakdir	*bitteslim*
bittakrip	*bitteslim*
bittaksim	*bittevdi*
bittalep	*bittevfik*
bittamir	*bittevkif*

bitab, *F. s.* [Bî-tab] Gücsüz, kuvvetsiz. «Cism-i bitâbını bezl etmiş idi.— Fikret.

bitabane, *F. zf.* Bitik bir halde.

bitabî, *F. i.* Takatsizlik, halsizlik. «Fazla uyku uyumuş gibi simasına bir bitabi-i huzur çöker.— Uşaklıgil».

bitahsis, *A. zf.* [Bi-tahsis] Hususiyle, hele. «Elçi-i mersumun tarz ü tavrına ve bitahsis nakz-i ahd iddasına nazaran.— Akif Pş.».

bitâil, *F. s.* [Bî-tâil] Boş. İşe yaramaz. «Ed'iye-i müstecabe-i fukaranın bitail ve hayr-dua ve bed-duaları bihasıl idüğün.— Naima».

bitakdirillah-i tealâ, «Tanrının takdiriyle» anlamında arapça cümle «Abdürrahim Efendinin bitakdirillah-i tealâ ecel-i müsemması hulûl edip.— Raşit».

bitamamiha, bitamamihi, *A. zf.* [Bi-tamam-ha] Tamamiyle, bütün, hep. «Serdar-i nâmdar bitamamihi kelâmların istima ettikten sonra.— Naima».

bitane, *A. i.* Bk. *Bıtane.*

biteayyün, *F. s.* [Bî-teayyün] Adı sanı belirsiz.

bittab, *A. zf.* [Bi-t-tab'] Tabiaten. Aslında. Sonradan olma değil.

bittav', *A. zf.* [Bi-t-tav'] İstek ile. «Vezaretten bittav' i'raz ve hemen ziy-i kadimîyle kalmak üzre iltimas edip.— Naima». —

bittemam, *A. zf.* Tamamiyle. Eksiksiz. «Vezirden havf ettikleri eclden emvali mukarrerelerinin bittemam eda.— Naima».

bîve, *F. s.* Dul. «Ey köhne Bizans, ey koca fertut-i müsahhir — Ey bin kocadan artakalan bive-i bakir.— Fikret».

bivech, *F. s.* [Bi-vech] Sebepsiz. «Kenduye bivech tekaütlük ihsan olundu.— Raşit».

bivefa, *F. s.* [Bî-vefa] Vefasız. Dönek. Sözünde, sevgisinde durmıyan. «Biz çocuktuk. Seni defn eylediler — Bivefa kumlara, bikayd eller.— Fikret».

bivefayi, *F. s.* [Bî-vefa-i] Vefasızlık.

biver, *F. s.* On bin.

bivukuf, *F. s.* [Bî-vukuf] Durmayan. «Her cümle merkezinde eder seyr-i bivukuf.— Ziya Pş.».

bivücud, *F. i.* [Bî-vücud] Vücutsuz. «Ol ne mürg-i hoş-nefes kim bivücud — Her yerde pervaz eder bilmez hudud.— Ziya Pş»

biz-, *A. e.* [Bi-el-z...] Arapça *zel, ze, dad* harfleriyle lâmelifli kelimelerin *bi* (Bk.) edatiyle birleştiği zamanki hali olup kelimeyi -e, -ile haline koyar. *Bizzat*, kendi kendisi; *bizzecr*, zorla; *bizziyare*, ziyaretle; *bizzikir*, zikrederek, söyleyerek, tekrar ederek.

-biz, *F. s.* «Eleyen, tarayan; bitiren» anlamlariyle kelimeye katılır. *Fitnebiz*, dalavere yapan *gülbiz;* gül yetiştiren.

bizad, *F. s.* [Bî-zad] Azıksız. Zahiresiz. «Ve toplar çeken camusların bizad ü alef ekseri telef olup.— Raşit».

bizar, *F. s.* Bıkmış, usanmış. Küsmüş. «Olursan eğer bu hale bizar — Bir sihr ile halin eylerim zâr.—Ş. Galip».

bizarî, *F. i.* Bezginlik, küskünlük.

bizatihi, *A. zf.* [Bi-zat-hi] Kendiliğinden. *Müteharrik bizatihi*, kendi işler, otomatik.

bizer, *F. s.* Pinti. Cimri.

biziya, *F. s.* [Bî-ziya] Işıksız. Karanlık. «Tenha bıraktığım oda bihiss-i merhamet — Hâmuş ü biziya bakıyor ıstırabıma.— Cenap».

bizeban, *F. s.* [Bî-zeban] Dilsiz. (ç. Bizebanan). «O daima yanan, asude, bizaban çölde.— Cenap».

bizzarur, bizzarure, *A. zf.* [Bi-zzarure] ister istemez. «Tahrik-i fitne ve şikak etmiye başlamış bizzarure diyar -i ahara nefy olunması iktiza etmiştir deyu — Raşit».

bizzat, *A. zf.* [Bi-z-za]t Kendisi, kendi. «Uyur gehvare-i sinemde bizzat — Uyur sevda, o hırçın tıfl-i bidar.— Fikret».

bosnavî, *A. s. i.* Bosna'lı. Boşnak. «Altı parmak Bosnavi İbrahim Çelebi ki.— Naima».

bostancıyan, bostaniyan, *i.* Eski saray kuruluşunda padişah saraylarının korunması ile görevli olan bostancılar. «Ferman padişahımındır deyu bir bölük bostanciyan-i bieman seğirtip.— Naima».—«Bostancıbaşı Doçe bir güruh ile bostaniyan-i pür—şuküh ile Helvacıbaşıyı göderdi.— Naima».

bû, buy, *F. i.* 1. Koku. 2. (Mec.) ümit. *Buy-i vefa*, vefalılık ümidi. «Her kim ki arar bû-yi vefa tab-i beşerede —Benzer ana kim devlet umar zıll-i Hüma'dan.— Ziya Pş.».

bu, *A. i.* [Ebu hafifi] Baba, *Bu Ali Sina. Bu Turab*, halife Ali.

bûd, *F. i.* Varlık. *Bud ü nebud*, var yok.

Çobanın haline haset ki odur

— Fariğ-i în ü ân ü bud ü nebud .— Recaizade».

bu'd, buud, *A. i.* 1 Uzaklık. 2. Aralık. 3. (Geo.) Boyut. *Bu'd-i mücerret,* var sayılan, uzay.«Vüs at-i eyvanın bu'du vera-yi şeş cihât — Füshat-i meydanının serhaddi hadd-i lâmekân.— Nef'i».

budala, büdalâ, *A. ç. i. 1.* Abdal. Derviş. 2. Aptal. Budala. Bön. «Zahirde görüp bizleri sanma ukalâyız — Biz bir sürü âkıl sıfatında budalayız.— Ziya Pş.».

bugat, *A. i.* [Bagi ç.] Âsiler, başkaldıranlar. «Bir miktar guzat pusuda olan bugat üzerine uğrarlar.— Peçevi».

buğz, *A. i.* Sevmeme. Gizli, yürekte düşmanlık duyma. «Cem-i mal cihat-i makbuleden dahi olursa da sahibine bugz ü haset etmek hevam-i avamın mukteza-i tabiatıdır.— Naima».

buhalâ, *A. i.* [Bahil ç.] Pintiler, cimriler.

buhar, *A. i.* Buğu. «Bir yandan çamları örten buhar-i berrakın .—Fikret».

bivaye, *F. s.* [Bî-vaye] Sığınaksız, koruyucusuz.

buhayre, *A. i.* Göl. «Nalende bir sürud ile bir yâd-i pür-hazen — Bazan olur buhayre-i kalbimde mevczen.— Fikret».

buhran, *A. i.* 1. Hastalığın en ağır vakti. 2. Nöbet. 3. (Mec.) Bir işin tehlikeli, karışık bir hal alması. *Buhran-i ceyyid, -kâmil, -mahmut,* hastalığın iyiliğe döneceğini gösteren nöbet, *-redi',* hastalığın fenalaşma nöbeti; *-vükelâ,* kabine buhranı. «Huruş içredir hâlâ cihanın hal-i buhranı.— Ziya Pş.».

buhl, *A. i.* Pintilik. Cimrilik. «Tabiat-i kerem ü buhl ü siklet ü hiffet.— Ziya Pş»

buhur, *A. i.* [Bahr ç.] 1. Denizler. 2. Nazım bahirleri.

buhur, behur, *A. i.* Kokulu tütsüler.

buhurdan, *F. i.* İçine kokulu ağaç parçaları konulup yakılan kab.

buk, *A. i. 1.* Boru, düdük. 2. Boş, yalan söz. 3. Sır saklamaz adam. «Dembedem surah-i buk-i dimağlarına ilka-i heva-yi dad ü sited olunduğunu hissetmeleriyle.— Şefikname».

buka, *A. i.* Şiddetli yağmur.

buka', Bk. *Bika.*

buk'a, *A. i.* 1. Arz parçası, ülke. 2. Büyük yapı. 3. Leke, benek. «Buk'a buk'a kıldı tayy mamure -i mahsureyi — Aldı feyz-i feth-i mil için dua-yi farz-i âmm .— Fuzuli».

bukal, *A. i.* Kulpsuz kab. Bokali, potkal.

bukalemun, *A. i. 1.* Bukalemun. 2. (Mec.) Dönek adam.

Bukrat, *A. i.* Meşhur eski Yunan hekimi Hipokratis. «Cünbiş-i nabz-i dil-i âşıkı bilmez Bukrat .— Beliğ».

bukul, *A. i.* [Baklâ ç.] Yeşillikler. otlar.

bûm, *A. i.* Baykuş, «Bir safa hane-i pür -fer ü tâb — Olmuş âram-zar-i bum ü gurab.— Fikret».

bum, *F. i.* Memleket, ülke.

bur, *A. i.* 1. Dünya ve ahirete yaramaz adam. 2. Ekime yaramaz tarla.

bur, *F. s.* 1. Fıstıkı renk. 2. Kızıla çalan at.

Burak, *A. i.* Muhammet peygamberin Miraç'ta bindiği binek. Cennetin olağanüstü bineği. «Evsafi-Burak-i fahr-i âlem — Rahşiye -i Nef'i andan akdem.— Ş. Galip».

burc, bürc, *A. i.* 1. Kale çıkıntısı,

tabya. 2. Tek hisar kule 3. (Ast.) Güneş, dönencesinin bölündüğü on iki parçadan her biri. «Asaf-i akdem ü a'lem şeref-i burc-i alâ.— Nabi».

burka', bürka, *A. i.* 1. Kadınların yüzörtüsü, peçe, tül. 2. Mekke-de Kâbe örtüsü. 3. Yedinci kat felek. *Burkafiken,* peçe açıcı. (ç. Beraki') «Bir âftab - ruhün bürka-i cemali gibi — Hafif bir sise hep kâinat müstağrak.—Fikret».

buruç, *A. i.*[Burc ç.] 1. Burçlar. *Buruc-i isna aşer* (Güneş medarının) on iki burcu. 2. Tek hisarlar, kuleler. «Kavala kalesine varıp derun-i burucuna suud ve uruc buyurup.— Raşit».

buriya, *F. i.* Hasır. *Buriyabaf,* hasır örücü. «Buriyayı ko da sofi şu küçük mindere geç.— Vâsıf».

bus, *F. i.* Öpme. «Tahassürle haris-i bus-i dâmanı olduğum demler.— Recaizade».

-bus, *F. s.* Öpen. *Bisatbus, damenbus, destbus, pûbus, paybus, zeminbus,* Bk.

buse, *F. i.* 1. Öpme. 2. (Tas.) Dünya zevki veya Tanrı sevgisinden yürekte doğan sevinç. «Leb-i tabiatle bir buse-i hafi sürünür — Fikret».

busecâ, *F. i.* [Buse-câ] Öpecek yer «Hâk-i pâk-i astani buse-câ-yi ins ü can.— Nef'i».

buseçin, *F. s.* [Buse-çin] Öpücük toplıyan.

busegâh, busgâh, *F. i.* [Buse-gâh] Öpülecek yer. «Olunca busegeh-i payı dâmen-i Arafat.— Nabi».

busende, *F. s.* Öpücü, öpen.

busi, *F. i.* Öpme, öpmeklik. *Damenbusi,* etekleme, etek öpme; *destbusi,* el öpme.

buside, *F. s.* Öpülmüş.

busiş, *F. s.* Öpüş. «Şimdi bir meve -i busiş-i nağamat.— Fikret».

bustan, busitan, *F. i.* Bahçe, çiçek bahçesi. «Zemistan geldi hükm-i zemherir erdi cihan üzre — Felek ak câmeler kesti sevad-i bustan üzre.— Ziya Pş.».

but', *A. i.* Yavaşlık. Hareketin ağırlığı. (ç. Butu'). «Ve âde-i tabiileri olan butu' ve teemmül ile çıkmak ve çıkmamak hususunda tereddüt üzre iken.— Naima»

bute, *F. i.* Pota. Kuyumcu kalıbı. «Bir buteye benzer ser üstünde külâhı — Kim rihtedir sîm-veş ol gerden-i sade.— Nabi».

buteyn, *A.* i. Karıncık.

butimar, *F. i.* Sorguçlu balıkçıl. «Badehu iki butimar görüp...— Naima»

butlan, *A. i.* 1. Haksızlık. Boş olma. 2. Hükümsüz olma. *Hatt-i butlan,* bir yazıya hükümsüzlüğünü göstermek için çekilen çizgi. «Nakz-i ahd lâkırdısı ise bilkülliye bâhir-ül-butlan olduğundan gayrı.— Akif Pş.».

butun, *A. i.* [Batn ç.] 1. Her şeyin iç yüzleri. 2. Kuşaklar, nesiller. «Perde endaz-i hafaya-yi butun — Ruşena saz-i habaya-yi fünun.— Şeyhi».

buule, *A. i.* Kadın eş. «Sen dahi biraderim ve buule-i melûle hâherim olup.— Nergisi».

buulet, *A. i.* (Kadın veya erkek) Eşlik.

buy, bu, Bk. *Bû.*

buyâ, *F. s.* Güzel kokulu. «Gülbün-i bağ-i musavvir-i gül bûyâ vermez.— Ragıp Pş.» — «Dağlarda ki mazalla-i bûyadaki ahûvan.— Cenap».

buyçe, *F. i.* Sarmaşık otu.

buydar, *F. s.* [Bûy-dar] Kokulu. Güzel kokusu olan.

bücdet, *A. i.* Bilgi. «Girip birliğe kudret ü bücdetin — Nizam üz-

re icra eder âdetin.— Recaizade».

büdalâ, *A. i. ç.* Bk. *Budala.*

bühr, *A. i.* Soluğan illeti. Astma.

bühre, *A. i.* 1. Geniş yer, çayırlık. sazlık. 2. Kesik soluma.

bühtan, *A. i.* Birine yalandan bir şey kondurma, iftira. «Şiir değil; diye bühtan ederdi bermutad — Hayal ü his ile mâli güzide bir gazele.— Fikret».

bükâ, *A. i.* Ağlama. «Bana bir cuşiş-i bükâ getirir.— Fikret».

bükâalûd, *F. s.* [Bükâ-alûd] Ağlatıcı.

bükâengiz, *F.s.* [Bukâ-engiz] Ağlatıcı. «En bükâengizidir eş'ardan mustahzarım.— Recaizade».

bükât, *A. i.* [Bâki ç.] Ağlıyanlar. Ağlayıcılar. «Destinle uzattın şu harabat-i bukâta — Bir câm-i şefak-reng-i tebessüm .— Cenap».

bükm, *A. s.* [Ebkem ç.] Dilsizler.

bükre, *A. i.* Sabah vakti.

bül'-aceb, *A. s.* Şaşılacak, garip. «On arşın yerden sıçrayıp bül acep ki âzası şikeste olmadı.— Naima».

bülâlet, *A. i.* Nem. Nemlilik.

bülbül, *F. i.* Bülbül. *Çeşm-i bülbül* çok ince kristal; *bülbül-i şeyda*, çılgın bülbül. (ç. Belâbil). «Ne bülbül fark eder gûşum, ne elhan.— Fikret».

bülbüle, *F. i.* Emzikli su kabı. «Şevkın şarabından ki bülbüle -gerdan-i muhabbet ve gulguleendaz-i meveddettir.— Sinan Pş.».

bülbülî, *F. i.* Şarap kadehi.

büldan, *A. i.* [Beled ç.] Şehirler. «İmaret kıldı ikdamı nice emsar ü büldanı.— Ziya Pş.».

bülegâ, *A. i.* [Beliğ ç.] Beliğ kimseler. «Örfi-i Rum idiğim cümle ederler teslim — Görseler ger bu kasidem bülega-yi a'cam.— Nef'i».

bülend, *F. s.* Yüce, yüksek. *Bülendahter*, yüce talihli; *bülendavaz*, haykırma; *bülendpâye*, yüce rütbeli; *bülendpervaz*, yüceler de uçar, gözü yükseklerde; *bülendhimmet*, iyi çalışır; *serbülend*, övünür. «Bülend-nasiye siyma-yi zi-vekar-i deha.— Fikret.

bülendî, *F. i.* Yücelik.

bülfodul, *A. s.* 1. Boşboğaz. 2. Gücünün üstünde işlere karışan «Kıllet-i bıdaa ile bu kâr-i hatîr ikdamına bülfodulluk edip.— Naima».

bülgâme, *F. s.* Çok istekli.

bülgat, *A. i.* Geçinmiye yetecek kadar şey. «Kûşe-i vahdette tuşe-yi bülgat ile kaani.— Okçuzade».

bülheves, *A. s.* Maymun iştihalı. «Ey nefs-i bülheves hazerin yok mudur senin — Yoksa neticeden haberin yok mudur senin.— Ramiz» — «Şeyhülislâm Sun'izade esseyit Mehmet Efedi bülhevasan-i mahadimden olup.— Raşit».

büluğ, *A. i.* Erginlik. «Padişahımız sinn-i bülûğa vardıkta her nice bilirse etsin.— Naima».

hül'um, *A. i.* Bk. *Bel'um,*

bün, *F. i.* 1. Dip, temel. 2. Alt taraf, aşağı. 3. Kök, kütük. 4. Ağaç. *Bîser ü bün*, başsız kıçsız. (mânasız); *gülbün*, gül ağacı. «İllâ bün -i çehte bir resen var — Cinniler ona değil haberdar.— Ş. Galip».

bün, *A. i.* Kahve, kahve ağacı.

bünüvvet, *A. i.* [İbn'den] Oğulluk. evlâtlık. «Mehmet Paşa ile ülfet ve muhabbet edip beyinlerinde übüvvet ve bünüvvet akdi sebk edip.— Naima».

bünyad, *F. i.* Temel, esas. «Edeli seyl-i hücumun hane-i zühdü harap — Tövbenin bünyadını hâtırda muhkem bulmadım .— Nef'i».

bünyan, *A. i.* 1. Yapı, bina. 2. Bir şeyin yapısı. «Tesis olunurken daha, bir dest-i hıyanet — Bünyanına katmış gibi zehrabe-i lâret.— Fikret».

bünye, *A. i.* 1. Bir şeyin yapısı. 2. Vücut yapısı. *Bünye-i içtimaiye. Kavy-ül-bünye,* vücudunun yapısı kuvvetli; *za'f-ül-bünye,* vücut yapısı zayıf. «Kâh-i ikbale esas olmaz inanma bulmaz — Bünye-i künbed-i berbad-i hayat istihkâm.— Nabi».

bür', ber', *A. i.* Hasta iyiliğe yüz tutma. İyileşme. *Bür-üs-saa,* çabuk iyileşme. «Dâru-yi bür-üs saa-i teşrifleriyle.— Nabi».

bürc, burc, Bk. *Burc.*

büraye, *A. i.* Ağaç kırıntısı. Yonga.

bürcüme, *A. i.* Parmak boğumu.

bürd, *A. i.* Çubuklu (yollu) kumaş

bürdbâr, *F. s.* Dayanıklı. Katlanıcı (kimse).

bürde, *A. i.* Arapların üstten giydikleri üstlük. Hırka. *Kaside-i Bürde,* Kâab bin Zehir'in Muhammet peygamber önünde okuduğu bir kasideye karşı sırtından çıkardığı hırkayı ona giydirmesiyle ün almış bir kasidenin adı. «Zaviye-i Geyikli Baba'ya puşide olmaya salih bürde-i sof-i ganem iken.— Şefikname».

bürehne, berehne, *F. s.* 1. Çıplak, açık. 2. Yalın. *Bürehnepâ,* yalınayak; *bürehneser,* başı kabak. «Bürehne sine vü sâid bürehne sak ü serin, — Bürehne sertâpa — Fikret».

bürehnegi, *F. i.* Çıplaklık.

bürgus, **A. i.** Pire.

bürhan, *A. i.* Kanıt. Hüccet. Delil. (Man.) Öncül, kesin bilgilerden meydana gelmiş tasım. *Bürhan-i innî,* İndüksiyon, *-limmî* dedüksiyon. «Tuttu beni ol söz ile yârân — Dâvaya gerek gel imdi bürhan.— Ş. Galip».

bürhe, berhe, *A. zf.* Müddet, uzun zaman. *Bürheten min-ez zaman* bir hayli zaman; *ba'de bürheten,* bir hayli zamandan sonra. «Çün Merre sadr-i vezarette bürheten minezzaman mutasarrıf ve kâmran oldu.— Naima».

büride, *F. s.* Kesilmiş. *Büride ser, ser büride,* başı kesilmiş.«Mazlumen öldü şah-i şehidan büride ser.— Ziya Pş.».

bürka', *A. i.* Bk. *Burka'.*

bürkân, *A. i.* [Volkan'dan] Yanardağ, volkan. «Bürkan-i güher-feşanım oldun.— Recaizade»

bürkâni, bürkâniyye, *A. s.* Volkanla ilgili. Volkan gibi. «Lâkin maraz derin bir seyale-i bürkâniye hiyanet-i muhtefiyesiyle kaynamakta berdevamdı.— H. Z. U.».

bürke, *A. i.* Bk. *Birke.*

bürke, *A. i.* Martı.

bürnus, *A. i.* Bornoz, arap maşlahı. (ç. Beranis).

bürran, *F. s.* Keskin. «Kanlar dökülür hancer-i bürranın ucundan.— Fazlı.».

bürsün, **A. i.** Yırtıcı hayvan pençesi.

bürudet, *A. i.* Soğukluk. «Titrerdi civarındaki, pişindeki eşya — Nutkundan uçan zehr-i bürudetle.— Fikret».

büruk, *A. i.* [Berk ç.] Şimşekler. «Ol gün ziyade büruk ve savaık olup İstanbul'da emakin-i müteaddideye saika inip.— Naima».

bürut, Bıyık. «Enamil-i hayret ile tahrik-i bürut ve rîş eyliyerek. — Naima».

büruz, *A. i.* 1. Meydana çıkma. 2. Açığa vurma. «Ruz beruz cilvenüma-yi mınassa-i büruz olan âsar ve ahvallerin.— Raşit».

büstan, *A. i.* Bk. *Bûstan.*

büsur, *A. i.* [Besr ç.] 1. Sivilceler. 2. Ufak çıbanlar. *Büsur-i balgamiye, -demeviye.* «Hüseyin Ağa ki illet-i basura ve evram ü büsura müptelâ zayıf ve nahif adam olup.— Naima».

büşra, *A. i.* 1. Müjde. 2. İncil.

büt, *F. i.* 1. Put. 2. (Mec.) Güzel, genç. «Denemezken o büt-i naz için imana gelir.— Recaizade». — «Nice asude olsun Cevri -i âvare âlemde — Muhabbet âfet ü d l âfet ü hüsn-i bütan âfet.— Cevri».

büthal, büthale, *F i.* Ünlü bir tapınak.

büthane, *F. i.* Tapınak. «Mescid ü meyhanede Kâbe'de büthanede Hanede viranlde çağrırım dost dost.— Niyazi».

bütkede, *F. i.* Tapınak. «Beytimin her biri bir bütkededir kim yaraşır — Olsa seng-i dil-i hubandan ana ferş-i ruham .— Nef'i».

bütşiken, *F. s.* [Büt-şiken] Put kırıcı.

bütperest, *F. i. s.* [Büt-perest] Puta tapan. «Zencir takıp bu bütpereste — Abdiyete çek şikeste beste.— Ş. Galip».

büyu', *A. i.* [Bey ç.] Satışlar.

büyut, *A. i.* [Beyt ç.] Evler. «Yaptığı ebyat ile yıktığı büyutun vezni mizan-i ahirette malûm olacağından.— Akif Pş.».

büyuz, *A. i.* [Beyza ç.] Yumurtalar.

büz, *F. i.* Keçi. «Hem eder ta'ne hem olur ser cünban — Düşmana har mı desem ya büz-i Ahfeş mi desem.— Münif».

büzak, *A. i.* Tükrük, salya. «İbrişim sandıkları büzak-i ankebutî olduğu zâhir olmakla.— Şefiknameo».

büzgale, *F. i.* Oğlak. *Büzgale-i felek*, Oğlak burcu.

büzur, *A. i.* [Bezr ç.] Tohumlar.

büzürg, *F. s.* 1. Kocaman. Büyük. 2 Yapıca iri. 3. Kudretli. 4. Şef, başkan. 5. Musiki makamlarından elifbe sırasiyle birincisi. (ç. Büzürgân). «Olsa ebr-i rahmet-i Hak âleme rizan olur — Katranın hurd ü büzürgü olduğu meşhud-i enam.— Nabi».

büzürgâne, *F. zf. s.* Büyük kimseye yakışır yolda. Büyüklükle. «Ve zabt ü rapt umurunda yed-i tulâ gösterip etvar-i büzürgâne ile haylı nam tahsil edip.— Nama».

büzürgi, *F. i.* Büyüklük.

büzürgvar, *F. s.* Büyük mertebeli, kadrı yüce.

C

c, Osmanlı ve Fars alfabelerinin altıncı, Arap alfabesinin beşinci harfi. Ebcet hesabında 3 sayısına şarettir. Ay kısaltılmasında cemaziyelâhır ayını gösterir.

ca, *A. i.* Ay kısaltılmasıda cemazyellevel işaretidir.

ca, cây, *F. i.* 1. Yer. 2 (Mec) Uygun, münasib, yerinde *Cây-i behişti*, cennet gibi yer; *-dilnişin*, gönül açıcı yer; *-iştibah, -şüphe tereddüt*, şüphe edilecek, işkillenecek, duraksanacak nokta; *-mülâhaza*, düşünülecek nokta; *-rahat*, rahat edilecek yer; *beca*, yerinde, uygun; *bica*, yerinde de ğil, yersiz; *nabercâ*, yersiz; *buseca*, öpecek yer.

caal, cu'l *A. i.* Bk. *Cu'l.*

ca'be, *A. i.* Ok kuburu. Terkeş. «Derhal bazuya kemanların alıp ca'belerin meydana döküp ok atmıya meşgul oldular.— Naima».

câbeca, *F. zf.* [Câ-be-câ] Yer yer. «Câbecâ cidar-i kaleyi viran etmekte bezl-i tâb ü tüvan ederlerdi.— Raşit».

câbi, *A. i.* [Cibayet'ten] Evkaf kiralarını ve zekâtı toplıyan tahsildar. «Ol diyarlara cizye câbileri ve sair ehli hizmet vardıkça şey-i yesîr karşı gönderip.— Naima».

Cabilka, *F. i.* Uzakdoğu'da bin kapısı bulunan bir şehir. *(Tas.)* İnsanların Mutlak'a ulaşma çabalamalarının ilk basamağı.

Cabilsa, *F. i.* Uzakdoğu'da bin kapısı bulunan bir şehir. (Tas.) İnsanların Mutlak'a ulaşma çabalamarının son varış noktası.

câbir, *A. i., s.* [Cebr'den] 1. Zorlayıcı. 2. Kırıcı. «Ve ol hüm-i câbiri kalem-i adl ile nesh edip— Naima».

cablûs, *F. i.* El etek öpme, yaltaklanma. «Deyu cablûs-i mağlubaneye başladı.— Naima». — «Dur du huzurunda edip câblus .— Naima».

cablûsî, *F. i.* Dalkavuk niteliği ve davranışı. Dalkavukluk.

ca'd, *A. s.* Kıvırcık (saç.) «O ca'd -i zülf-i muanber o kâkül-i pertap.— Siretî».

cadde, *A. i.* Büyük, geniş ana yol. «Caddesi gülzar-i maksudun tarik-i sabrdır.— Şerif».

cadu, *F. s. i.* 1. Cadı. 2. Hortlak, gul, 3. Büyücü. 4. Çok güzel göz «Cadular elinde etme beste — Beni koyma böyle haste.— Ş. Galip».

cadufen, *F. i.* [Cadu-fen] Büyücü. «Sakın o nergis-i cadu-fen olmasın Naci-Seni bu mertebe meshur eden nedir bilmem.— M. Naci».

caduger, *F. i.* [Cadu-ger] Büyücü.

cadugerî, *F. i.* Büyücülük.

cadusuhan, *F. s.* [Cadu-suhan] Büyülercesine söz söyliyen.

caduvâne, *F. zf.* Büyücülere yakışır yolda.

caduvî, caduyî, *F. i.* Büyücülük.

caduzeban, *F. s.* [Cadu-zeban] Büyüleyici dili olan.

cafer, *A. i.* 1. Küçük akar su. 2. *(Ö. i.).* Zafer-i Zülcenaheyn, Ali nin kardeşi olup Muta savaşında bayrak tutarken iki ilini de kaybederek öldürüldü. Buna karşı iki kanadla cennete gitmiştir. *Cafer-i Sadık*, şiilerin on iki imamından altıncısı.

caferi, *A. s.* Şiilerden İmam Cafer-i Sadık taraflısı olan.

caferiyye, *A. i.* Caferi tarikatı.

câh, *A. i.* Rütbe, derece, yüksek mevki. *Hırs-i câh,* mevki hırsı; *hubb-i câh,* mevki sevgisi.

«Ne cah iledir ne mal iledir — Beyim ululuk kemal iledir.— Şahidî».

cahd, *A. i.* Bile bile inkâr etme, ayak direme. *Cahd-i mutlak, cahd-i mustağrak,* arap gramerinde iki tane olumsuz geniş zaman kipi.

cahet, *A. i.* Rütbe, mevki, yüksekliik.

câhız, *A. s.* Patlak gözlü adam, lokma gözlü.

cahid, *A. s.* [Cehd'den] Çalışıp çabalıyan. «Tahsl-i ulûma cahid olmuş .— M. Naci».

cahid, *A. s.* [Cahd'dan] Bildiği halde inkâr eden, ayak direyen, *Hasm-i cahid,* bile bile inkâr eden düşman. «Feridim marifette gerçi hâsid hasm-i cahiddir — Bu dâvaya mutabık iki mısra bana şahiddir.— Beliğ».

cahûf, *A. i.* Kibirli, kendini beğenmiş.

cahil, *A. s.* [Cehl'den] 1. Bilmeyen, habersiz. 2. Okumamış, öğrenmemiş. 3. Tecrübesiz, acemi. *Cahil-i anud,* inatcı cahil; *-mun sif,* bilmediğini teslim eden, söyleyen cahil. «O hayatın bu derece cahili kalacak kadar uzaklarda yaşayabildiğine şaşıyordu.— Uşaklıgil»

cahilâne, *F. s.* Cahil kimseye yakışır surette, cahillikle, cahilce, *Cür'et-i câhilâne,* cahilce ataklık; *gayret-i cahilâne,* ne olduğunu bilmeyen bir şeyin sıkı surette taraflılığını gütme. «Birkaç mukaddemat-i bînetice ve kelimat-i cahilâne-i namefhum söyledi.— Naima».

cahilî, cahiliyye, *A. s.* 1. Cahilliğe ait. 2. İslâmdan evvelki Arap zamanına ait.

Cahiliyye, *A. i. s.* Cahiliyyet devri adamları, pute tapanlar. *Şuara-yi Cahiliyye,* Cahiliyyet devri şairleri.

Cahiliyyet, *A. i.* Muhammet, peygamberden evvelki Arap yarımadasındaki puta tapma zamanı, devri.

cahîm, *A. i.* Yedi kat Cehennemin dördüncü katı. İslâmdan ayrılanlarla şeytanların azap çekecekleri yer. *Nâr-i Cahîm,* Cehennem ateşi.

«Bir ömr-i cahîmin bütün ezvakını sürdüm.— Fikret».

cahîmî, *A. s.* Cehennem gibi.

cahud, *A. s.* [Cahd'dan] Kuvvet ve inatla inkâr eden.

cai, cayi', *A. s.* Aç, acıkmış.

cail, *A. s.* [Cevelân'dan] Dönüp dolaşan. «Nagâh olarak zemine nâzıl — Birlikte olur seninle câil.— M. Naci».

cail, *A. i.* Yapan, eden, kılıcı. Halk edici olan.

caile, *A. s.* İnsan içindeki anı. «Bir caileidir ki fırk-i çeşmin — Dilden ebada tebaüd etmez.— M. Naci».

cair, *A. s.* [Cevr'den] Eziyet eden.

caiz, cayiz, *A. s.* [Cevaz'dan] 1. İşlenmesinde bir suç olmayan; izin verilmiş sayılabilen. 2. Olabilir, olur. «Bu nükteler o dumanlar sayılsa caizdir.— Fikret».

caize, *A. i.* [Cevaz'dan] 1. Bir büyüğün kendisine sunulan bir armağana, en çok da şairlerin sundukları eserler ve manzumeler için verdikleri bahşiş. 2. Eşit, aynı, ve başkaları deme anlamın da = veya» şekillerinde konan işaret. «Sürüri caize ister şefa-

at yaresulallah .— Sürurî».

ca'l, *A. i.* 1. Yapma, meydana getirme. 2. Dayanma, sabır. 3. Ad. koma adlandırma. 4. Alma; işe başlama. «Kendinin ca'l ü vazını ve ol kavmın keyfiyet-i tuğyanını bildirmek siyakında .— Naima».

cali, *A. s.* Utanması kıt

ca'li, câliyye, *A. s.* Câli, yapmacık. Gerçek ve içten olmıyan. *Etvar-i câliye*, yapmacık tavırlar. «Benim kefaletim ile gelmiş tir bu ne olmaz iştir deyu câli bir iki feryad eyledi.— Naima».

calib, *A. s.* [Celb'den] Kendine doğru çeken, çekip alıcı, çekici. *Calib-i dikkat*, dikkati çeken; *calib-i merhamet*, acındıran. «Şimdi daha calib görünen bu vücudu riyakâr bir tebessümle gûya çağırıyordu.— H. Z. U.».

Calinus, *A. i.* İlkçağların, İpokrat ile beraber en büyük Grek hekimi, Galen (131-210).

câlis, *A. s.* [Cülûs'tan] Oturan, oturucu. *Câlis-i evreng-i saltanat* saltanat tahtına oturan. «Bir yer de olup ikisi câlis — Ayineye g rdi aks ü âkis.— Ş. Galip».

câliyet, *A. i.* Yapmacık.

Calût, *A. i.* Davut peygamberle savaşmış olan dev gibi bir Filistin'li olup Davut tarafından alnına atılan bir taşla öldürülmüştür. Goliath.

câm, *F. i.* 1. Cam. 2. Kadeh. «Ateş» ve «gül» kelimeleriyle ve daha birçok kelimelerle bileşikleri vardır. *Cam-i Cem*, (Cem'in kadehi) şarap; *-cihannüma*, herşeyi, bütün olayları içinde gösteriği söylenen bir ayna; *-fena*, (fanilik kadehi) ölüm; *-gurur*, insanı gururlandıran içki kadehi; *-gülfam*, (gülrengi kadeh) kırmızı şarap; *-ikbal*, dünya ululuğu kadehi, şarabı, *-memlû*, dolu kadeh; *-minarenk*, açık mavi renk kadeh; *-zerrin*, (altın kadeh) beyaz şarap. *(Tas.)* Tanrı âşığının yüreği. «Merhaba ey câm-i mina-yi mey-i yakut-renk — Nef'i» — «Câm-i cihan-nümayi tarab her ne dem yürür — Turna göz şarabile dil-i âlemi görür.— Haşmet».

Camasb, *A. i.* Daniyal peygamberin oğullarından biri Gûstasb (Hystaspes)in veziri olan ünlü hakim.

came, *F. i.* Elbise. *Came-i fena*, (fanilik elbisesi) kefen; *-hayat*, (hayat elbisesi) ömür; *tebdil-i came* (elbise değiştirmek) tanın maz kılığa girmek. «Camesi serbeser siyeh-gûndur.— Recaizade».

camedan, *F. i.* Elbise veya çamaşır sandığı. Hurç.

cameduz, *F. s.* [Came-duz] Elbise biçen, diken. «Came-duz-i gazabı istese biçmez mi kefen.— İzzet Molla».

camegi, *F. i.* Elbiselik kumaş.

camehab, *F. i.* Yatak. «Bu camehâb-i rebi'de bir ten-i şirin.— Fikret».

camekân, *F. i.* Camla örtülü, kapalı yer. Camlık.

cameşuy, *F. i.* Çamaşır yıkayan, çamaşırcı.

cami', *A. i.* [Cemi'den] Müslümanların ibadet için toplandıkları minareli, menberli, mihraplı yapı, cami. *Cami-i kebir*, ulu cami. «Mah-i nev sanma görüp gurra -i şehr-i savmı — Cami-i mağfirete bir alem-i valâ - şan.— Nef'i».

cami, camia, *A. s.* [Cemi'den] 1. Derliyen, toplıyan. 2. İçine alan, içinde bulunduran. *Cami-i Kuran* (Kur'anı derliyen) Halife Os-

man, *cami-ül-huruf*, kitap yazarı; *cami-ül-kelim*, lâfzı az anlamı çok söz; *cami-ül-mahasin*, güzel nitelikler bulunan; *cihet-i camia*, haller, şartlar; *kelâm-i cami*, öğüt sözü. «Encam erdi Cami-i Kuran şehadete.— Ziya Pş.».

camia, *A. i. s.* [Cami'den] Toplum, topluluk, cemiyet (XIX. yy.).

câmid, camide, *A. s.* [Cümud' dan] donmuş, donuk. *Cism i camid, ecsam-i camide*, cansız cis'm-(ler); *ism-i camid* (arap grameri'nde) Çek'imsiz ve türevi olmıyan isim veya fiil. «Sahâb-asa yürürler yerde câmid gördüğün dağlar — Bütün zerrat bir kanun-i istimrara tâbidir.— Ziya Pş.».

camiiyyet, *A. i.* Toplu olma, topluluk.

camus, *A. i.* Susığırı, manda.

can, *F. i.* 1. Cam. 2. Hayat, yaşayış. 3. Gönül, yürek. *Can-i can* (Canın canı) Tanrı; *gûş-i can*, can kulağı; *yâr-i can*, can dostu. «Âlâm içinde can veriyor.— Fikret».

can, cann, *A. i.* Cin tayfası.

canâ!, *F. s.* Ey sevgili. «İşte ben de tamam iki senedir.—Hastayım ölmedim yine cânâ.— Ziya Pş.».

canâferin, *F. s.* [Can-âferin] Yaratıcı.

canan, F. i. 1. Sevgili. 2. (Tas.) Vücud-i mutlak. «Sırr-ı bende değil bu fikr-i canan — Ölsem de giyahım eyler efgan.— Ş. Galip».

canane, *F. s.* Sevgili (kadın). «Hulyalar, iştiyak ü emeller, garamlar; — Cananeler ki cümlesi ârayiş-i mezar.— Fikret».

canâver, *F. s.* [Can-âver] 1. Canlı, yaşıyan. 2. Canavar.

canazar, *F. s.* [Can-âzar] Can yakıcı, eziyet eden.

canbahş, *F. s.* [Can-bahş] Can veren, iç açan. «Cennetlere, hurilere can-bahş-i safadır.— Fikret».

canbaz, *F. i.* [Can-baz] Caniyle oynıyan. Tehlikeli gösteriler yapan. *(Eski)* Fedai asker atlısı. *(Mec.)* Hileci. «Emrini tutup o iki canbaz — Mansur olup oldular serefraz.— Ş. Galip».

canbazî, *F. i.* Caniyle oynayanın hali, niteliği. Cambazlık. Hilecilik.

canbeleb, canberleb, *F. s.* [Can-beleb] Canı dudağında. Nerdeyse ölecek halde bulunan. «Oluyor can beleb tuyura cevap — Cenap».

candade, *F. s.* [Can-dade] Candan bağlanmış, bağlı. «Kılmış tama' kimisini candade-i vega — Olmuş kimi müsahhar-i efsun-i çeşm-i yâr.— Ziya Pş.».

candâr, *F. i.* [Can-dâr] 1. Diri, canlı. 2. Koruyucu kimse, emniyet memuru.

canefşan, canfeşan, *F. s.* [Can-efşan] Bir dâva uğruna can veren. «Duydum gam-i Hüsn'e canfeşansın — Zer tâlibisin esir-i kânsın.— Ş. Galip».

canefşanî, *F. i.* Bir dâva uğruna can vericilik.

canefza, canfeza, *F. s.* [Can-efza] Taze hayat verici, iç açıcı. «Ruh-i suhanı ki canfezadır — Uşşakına aslı yok belâdır.— Ş. Galip»

canfersa, *F. s.* [Can-fersa] Canın danayamıyacağı.

canfigen, *F. s.* [Can-figen] Can düşüren, harcıyan. «Hamle-i saf-şiken-i canfigen-i pîl-i deman.— Fikret».

cangâh, *F. i.* 1. Can eskitici, çok üzücü. 2. Can evi. «Cangâhımı gören o nigeh sende var iken — Yoktur sana hafi kalacak sırr-i mübhemim.— Recaizade.

cangir, *F. s.* Can sıkıcı.

cangeza, *F. s.* [Can-geza] Can ısırıcı, öldürücü, tehlikeli olan.

cangüdaz, *F. s.* [Can-güdaz] Can eritici, acıma uyandırıcı. «Maişetin o tekaza-yi cangüdazında — Fikret».

cangüzar, *F. s.* [Can-güzar] Candan geçer olan, cana dokunan. «Cidar-i türbede bu cangüzar mersiyyem — Teessüf üzre okunsun zaman-i haşre kadar.— Ziya Pş.».

canhıraş, *F. s.* [Can-hıraş] Dayanılamıyacak derecede acı veren, iç tırmalayan. «Mushı Ağa üç seneye karip emraz-i muhtelife ile sahib-firaş ve müptelâ-yi ilel-i canhiraş olup.— Raşit».

canî, *F. s.* Candan sevilmiş olan.

cani, *A. i.* [Cinayet'ten] Cinayet işlemiş kimse. «Görme caniler gibi lâyık bana udvanını — Bir cinayet etmedim ettimse ilâ, şanını.— M. Naci».

canib, *A. i.* [Cenb'den] Yan. Taraf. Yön. *Leyyin - ül-canip*, geçinmesi kolay, yumuşak. «Mora canibinde olan asakir-i islâm üzerlerine serasker tâyin olundu .— Raşit».

canibdar, *F. s.* [Canib-dar] Taraflı. Bir tarafın gayretini güden. (As.) Yancı. «Siz canibdarı-i Muhammet ile muttasıf bir tâifesiz.— Naima».

canibeyn, *A. i.* İki taraf. Antlaşma veya sözleşmelerde karşılıklı bulunan taraflar. «Asayiş-i fukara-yi tarafeyn ve ârayiş-i zuafa-yi canibeyn için...— Raşit».

canibi, *A. s.* Yana ait. *(Mat.)* Yanal.

canih, *A. s.* [Cünha'dan] Suç sahibi olan.

cânişin, *F. s.* [Câ-nişin] Birinin yerine oturan, yerine geçen. Vekil. «Hepsinin cânişin-i hicranı — Şimdi bir tude zulmet-i makber.— Fikret».

cann, can, *A. i.* Cin tayfası. «Yegâne şeyh-ül-islâm-i melek-haslet ki evsafi — Olur ziynet-i zaban-i iftihar-i ins ü cann üzre — Ziya Pş.».

canmisar, *F. s.* [Can-nisar] Canını feda edip harcıyan.

canperver, *F. s.* [Can-perver] Ruha hoş gelen. Ruh besleyici. İç açan, rahatlandıran. «Etse tasvirim teveccüh âlem-i ervah olur— İn'ikâs-i peyker-i can-perverimden müstenir.— M. Naci».

canrüba, *F. s.* [Can-rüba] Gönül kapan. «Fakat şu tıfl-i canrüba — Ki ruhtan nişanedir — Gülerken ağlıyor bana.— Fikret».

cansipar, cansüpar, *F. s.* [Can-sipar] Canını feda edici. «Bitakdır-illah-i tealâ ol cansiparan-i geyret-i din-i mübinin ekseri.— Raşit».

cansiparane, *F. zf.* Canını feda edercesine.

cansiparî, *F. i.* Can feda edicilik.

cansitan, *F. s.* [Can-sitan] Gönül alan, insana belâ olan, güzel. «Arz et nasıl olurmuş dünyada fitne nâim — Çeşm-i cansitanın mahmur-i hâb olduğun göster.— Recaizade».

cansitanî, *F. i.* Cansitanlık. «Ve guzat-i islâm meydan-i cansitanide kendilerini din-i mübin uğuruna feda edip.— Raşit».

cansuz, *F. s.* [Can-suz] Can yakıcı. «Yani ki çeke bir ah-i cansuz — Ol düşmana ola hanmansuz.— Ş. Galip».

canşikâf, *F. s.* [Can-şikâf] Can yırtıcı, yaralayıcı. «Bütün o manzara-i canşikâfı bir de kalın — Rida-yi berf ile örtün ki...— Fikret».

canşikâr, *F. s.* [Can-şikâr] Can avlayıcı, öldürücü (olan sevgili).

(Mec.) Azrail.

canavar, canver, *F. s.* 1. Canlı, diri. 2. Canavar. «Dalgalar bir canavar sanki kudurmuş, çılgın.— Fikret».

câr, *A. i.* 1. Komşu. *Cârullah,* Mekke'ye çekilip orada oturan. 2. Çarşaf, örtü. «Ahyaya dûr küşte vü emvata câr idim.— Recaizade». — «Hasan Paşa câr ve mi'cer ile nisvan libasına girip.— Naima».

câri, *A. s.* [Cereyan'dan] 1. Akan, akıcı. 2. Geçmekte olan, 3. Geçer olan. *Hesab-i cari,* karşılıklı geçen hesap; *mâ-i cari,* akar su; *nizam-i cari,* yürülükte olan nizam; *şehr-i cari,* geçmekte olan, içinde bulunduğumuz ay. «Gören sanır ki bu yer medfen-i serairdir — Sükût o mertebe câri denizde, sahilde.— Fikret».

cârih, câriha, *A. s.* [Cerh'ten] Yaralayan. Yara açan. *Alet-i cariha,* yara açan alet, *esliha-i cariha,* yara açan silâhlar.

câriha, *A. i.* 1. Üyelerden her biri (Kol, ayak gibi). 2. Avcı kuş.

cariha, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *Rapacés* (yırtıcılar) karşılığı (XIX. yy.).

cârim, *A.s.* [Cürüm'den] Suç sahibi.

caris, *A. s.* Yaygaracı. Geveze.

cariye, *A. s.* [Cereyan'dan] Câri, geçer olan. *Âdet-i cariye,* hükmünü kaybetmemiş gelenek; *sikke-i cariye,* geçer akçe.

cariye, *A. i.* Para ile satılıp alınan hizmetçi kız. 2. Savaşta esir olmuş veya odalık diye alınmış kız. «Cariye meğer hâmile imiş. İmam Kuli Han hareminde bir erkek velet dünyaya getirir .— Naima».

carr, carre, *A. s.* [Cer'den] Çeken. Çekici, sürükleyici. *Huruf-i carre,* (Arapça gra.) harf-i cerler.

carub, *F. i.* Süpürge.

carubkeş, *F. i.* [Carub-keş] Mekke'de Kâbe'nin Medine'de camilerin süpürme işi (Eskiden önemli bir öde ve şerefl bir rütbe idi). «Ol şah [illegible] tahtı lâmekândır — Carubkeşi [illegible] mübiyandır.— Ş. Galip».

carubnüma, *F. s.* [Carub-nüma] Süpürge gibi, süpürgeyi andıran. «Ablak yüzünün lihye-i carubnüması.— Fikret».

carubzen, *F. i.* [Carub-zen] Süpürücü, çöpçü.

caselik, *A. i.* Katolik. Başpiskipos, patrik.

câsir, *A. s.* [Cesaret'ten] Cesaret edici. «Elbette gayret-i ilâhiye zuhur edip bir hâkim-i cârisin şemşir-i kahr ü tedibiyle.— Naima».

cass, *A. i.* Alçıtaşı. 2. Kireç. «Müstahkem binalar ki cassü acur ile müşeyyed idi.— Naima».

casus, *A. i.* 1. Çaşıt, 2. Fenalığa dair haberleri ve gizli şeyleri öğrenip bildiren kimse. 3. Düşmanın askerliğe dair haberlerini öğrenip bildiren. «On üçüncü günü casus gelip şah tarafından sulh rica sına elçi gelmek üzere idüğünü ihbar eyledi.— Naima».

casusî, *F. s.* Casusluk.

cavers, *A. i.* Darı, karaca darı.

caversî, *A. s.* Hacmı bir darı tanesi büyüklüğünü geçmiyen kabarcık. *Caversiy-üş-şekl* darı şeklinde; *dâ-i caversî,* kabarcık hastalığı.

cavid, cavîd, *F. s.* Sonu olmıyan, sonsuz.

cavidan, *F. s.* Sonu olmıyan, sonsuz. *Cavidan hired,* (ezelî akıl) Huşeng'in kitabı; *Cavidanname,* Fazlullah'ın kitabı; *cavidan seray* (sonu olmıyan saray) Cennet. «Bir lezzet-i cavidanım ol-

dun.— Recaizade».

cavidane, *F. s.* Sonu olmıyan, sonsuz. «Bir kaidedir bu cavidane — Elbette gider gelen cihane.— Fuzuli».

cavidanî, *F. s.* Sonsuz, tükenmez *Hayat-i cavidanî.* «Âleme feyz-i hayat-i cavidanidir sözüm .— Nef'i».

cây, câ, *F. i.* Yer. *Cay-i iştibah,* şüphe noktası; *-karar,* durma, dinlenme yeri; *-mülâhaza,* düşünülecek nokta, yer. «Abestir cây-i dûru gösterirse dûrbîn akreb — Hayale menzil-i maksudu almakla yakın olmaz.— Beliğ».

câygâh, câygeh, *F. i.* [Cây-gâh] İyi memurluk yeri. «Câygâhın söylemez mâdam kabristan bana.— Recaizade».

câygir, *F. s.* [Cây-gîr] Yerleşen, yer tutan, yerleşmiş. Süren. «Öteden beri bu dâiye zamirinde câygir olduğun bildiklerinden .— Raşit».

cayi, cai, *A. s.* Aç.Acıkmış.

câynişin, *F. i.* Birinin yerine geçen. Mevki tutan.

cazib, cazibe, *A. s.* [Cezb'den] 1. Kendine doğru çeken. 2. Gönül çeken, sevgi uyandıran. *Teklif-i cazib, tekâlif-i cazibe,* insanda tamah uyandıran çekici, kandırıcı teklif (ler). «Rehber-i tali-i saadetsin — Cazib-i ibtisam-i şöhretsin.— Fikret».

cazibe, *A. i.* [Cezb'den] Çekim. Kendine çekme niteliği, kudreti. *Cazibe-i arz,* yerçekimi. «Sizi bir cazibe almış gibidir pençesine.— Fikret».

cazibedar, *F. s.* [Cazibe-dar] Çekici. «Şarkın ezelî hakime-i cazibedarı.— Fikret».

câzim, *A. s.* [Cezm'den] Kesin karar veren. Zihninde kestirip karar veren. *İtikad-i câzim,* hiçbir şüphe olmıyan kesin inanış. «Perundan kaziyenin sıhhatine câzim olmakla.— Naima».

cazu, *F. i.* 1. Cadı. 2. Büyücü.

cebabire, *A. .* [Cebbar ç] Zorlayıcılar. Zorbalar, zulüm edenler. «Binası taş yüreğindedir ol cebabirenin — Budur şu kabr-i mübarekte gördüğüm dehşet.— N. Kemal».

ceban, cebban, *A. s.* [Cebanet'ten] Korkak, yüreksiz, ödlek. «Diye zımnen vezir-i müşarünileyhe cebanlık ispat ve kendi rey ü karardadesine de izhar-i ısrar ve sebat eyledi.— Raşit».

cebanet, *A. i.* Korkaklık, yüreksizlik. «Mukaddema nümude olan cünbüş-i nahvet ü gururdan hâlâ şu mertebe-i menzil-i acz ü cenabenete indirmek mukadder oldu.— Raşit».

cebbar, *A. s.* [Cebr'den] 1. Kudret, ululuk sahibi. Tanrı 2. Zor kullanan, zorba. 3. Giriştiği işi mutlaka başaran. «Cesur ve cebbar merd-i kâr-güzar olmakla.— Naima».

cebbarane, *F. zf.* Cebbara yakışacak yolda, zorbalıkla.

cebbarî, *s. i.* Cebbarlık. Cebbarlık eden.

cebe, *F. i.* Halka veya zincirden örme zırh. «Bukadar emtia-i fıravan ve alât-i sîm ü zer ve esliha ve tuhaf ve cebe ve cevşenler ve vâfir flori-i ahmer.— Naima».

cebehane, *F. i.* Savaş aletlerinin korunduğu yer. «Bil'iktiza cebehaneyi temaşaya teşrif buyurup — Raşit».

cebel, *A. i.* Dağ, *Cebel-i Nur, Cebel-ül-Nur,* Mekkedeki Harra dağı; *Şeyh-üc-cebel,* Haşhaşiler de denilen İsmaililerin başkanı, Hazer denizi dolaylarında Alamut

dağında otururdu. «Nakkare önde, bir müteharrik cebel gibi.— Fikret».

cebeli, cebeliyye, *A. s.* Dağa ait, dağsal.

cebelistan, *F. i.* [Cebel-stan] Dağlık. Dağlık yer. «Asker cebelistan ve haristan yerlerde yol iz bilmez, kılavuzları yok dolaşıp gezdiler.— Naima».

cebepuş, *F. i.* [Cebe-puş] Zırh giymiş.

ceber *A. i.* İnsanda elindelik kabul etmeyip her davranışı bir zor altında yaptığına inanan tarikat, bu tarikata inanmış kimse.

ceberiyye, *A. i.* [ç. Ceberiyyun] Elindelik (irade-i cüz' iyye) i kabul etmiyen felsefe yolu, mezhep.

ceberut, *A. i.* 1. Aşırı ululuk. 2. Tanrı ululuğu. 3. *(Tas.)* Tanrıya varmanın üçüncü basamağı. *Âlem-i ceberut,* Tanrısal kudret *âlem-i makam-i ceberut, menzil-i ceberut,* Tanrısal kudrete doğrudan temas noktası. «Şah-i melekût-i arş-sâye — Mah-i ceberut-i ferş-pâye.— Ş. Galip».

cebhe, *A. i.* 1. Alın. 2. Ön taraf, yüz. 3. *(As.)* Ordunun ön tarafı, savaş hattı, cephe. «Seza gelir o geniş cebhesiyle hâtırıma.— Fikret».

cebhesây, *F. s.* [Cebhe-sây] Birinin karşısında alnını yere koyan.

cebîn, *A. i.* Alın. *Çîn-i cebîn,* alın kırışığı, buruşuk, kızgınlık. «Hûn-i celâdeti — Aktıkça dalga dalga, cebininde toprağın—Bir çin-i hande fark ediyor çeşm-i nefreti.— Fikret».

cebîn, *A. s.* [Cebanet'ten] Korkak, yüreksiz. «Kendisini bukadar cebîn olduğundan muahaza etti.— Uşaklıgil».

cebinsâ, *F. s.* [Cebin-sâ] Alnını yere koyan, fazlaîsaygı gösteren. «Saik-i acz ü ıstırar sevkiyle Asitane-i devlete cebin-sây olıcak — Naima».

cebîre, *A. i.* Cerrahların kırık sarma işi için kullandıkları tahta.

cebr, *A. i.* 1. Zor, zorlama. 2. Düzeltme, onarma. 3. *(Mat.)* Cebir. *Cebr-i âdi, -âlâ,* matematikten cebir bahisleri; *-hâtır,* gönül alma, gönül yapma; *-mâfat,* kaybedilmiş bir şey yerine başka bir şey bulup avunma; *-nefs,* kendini zorla tutma; *-noksan,* eksiği tamamlama; *cebr ve mukabele,* cebir muadelesi, denklem. «Mebhas-i cebr ü kaderden okadar bizarım — Şu kadar fehm ederim ben ki maasi-kârım. — İzzet Molla.» — «O ayrılış da niçin sanki... cebr eden var mı?.— Fikret». — «Hamir-i maye-i fesat olan Sekbanbaşı Mahmut vehamet-i âkıbetten havf edip paşanın kalbini cebr ve nifak töhmetini setr için...— Raşit».

Cebrail, Cebril, Cibril, *A. i.* Tanrıya en yakın dört melekten, yeryüzünde peygamberlere selâm ve söz getirme işini göreni. «Ayet-i aşkı eylesek tertil — Can atardı zemine Cebril.— M. Naci».

cebren, *F. zf.* Zorla. «Kadınlığından hemen cebren gasp edilen sadakat-i aşk...— Uşaklıgil».

cebri, cebriyye, *A. s.* [Cebr'den] 1. Cebir ile ilgili. *İfade-i cebriyye,* cebirsel ifade. 2. Zorla, sıkı altında yaptırılan. *Muamele-i cebriyye,* zor muamelesi. «Cebrî, sürüklenir gibi indim adım adım.— Fikret».

cebriye, cebriyye, *A. i.* Kadercilik. (XX. yy.) *Fatalisme* karşılığı.

ced, *A. i.* Bk. *Cedd.*

ced, *A. i. 1.* Zindana koyup hapsetmek. 2. Birinin burun, kulak el veya ayağını kesmek.

cedavil, *A. i.* [Cedvel ç.] Cetvel. ler. «Cedavil-i enhar gibi ordugâha hertar aftan yüz tuttu- Naima».

cedd, *A. i.* 1. Büyükbaba. 2. Dedelerden biri. *Cedd becedd,* soyca, eskiden, babadan babaya geçegeçe; *cedd-i alâ,* bir soyun başı olan kimse; *cedd-i büzükvar,* kadri yüksek soybaşı. «Eb ü ced diyle tefahur eden ebced-hânın Ehl olan redd ü kabulüne verir mi ihkâm.— Nef'i».

ceddanî, *A. s.* [Cedd'den] Ataya ait, onunla ilgili. *Atavistique* karşılığı (XX. yy.).

ceddaniyet, *A. i.* Atacılık. (XX. yy.) *Atavisme* karşılığı.

cedde, *A. i.* 1. Büyük anne, nine. Babanın, yahut ananın anası. *2. Cedde-i fâside,* Ananın anası: *cedde-i sahiha,* babanın anası. (ç. Ceddat.).

cedel, *A. i.* 1. Konuşmada çekişme. 2. *(Mant.)* Eytişim, diyalektik. *İlm-i hilâf ü cedel,* mantık yoluyla tartışma ve çekişme bilimi. «Biz cedelsiz yaşar mıyız heyhat.— M. Naci».

cedelgâh, *F.i.* [Cedel-gâh] Çekişme yeri (yani dünya.) «Şu cedelgâh-i mukassîde bütün husran- Fikret».

cederî, cedrî, *A. i.* Çiçek hastalığı. *Telkih-i cederi,* çiçek aşısı.

Cedi, *A. i.* Oğlak burcu. Güneş aralık ayının dokuzunda bu burca girer. *Medar-i Cedi.* Oğlak dönencesi; çok sıcak iklimlerle güneydeki orta iklimi ayırır, güneşin güneye doğru en aşağı derecesini bildirir. «Pervinle Cedi olunca tezyin — Sıpteynine tuhfe kıldı tâyin.— Ş. Galip».

cedid, cedide, *A. s.* 1. Yeni. 2. Yeni çıkma. 3. Farsların kullandıkları bir vezin. *Edebiyat-i Cedide,* (Yeni Edebiyat) 1896 dan 1901 yılına kadar süren Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklığil, Cenap Şahabettin ve arkadaşlarının temsilcileri oldukları edebiyat okulu; *eser-i cedid,* bir çeşit dilekçelik kâğıt; *Nizam-i Cedit,* III. Selim zamanında kurulmuş olan yeni askerlik. «Ve cedit asker vardıkta ol kalelere girip muhafaza edeler.— Naima».

cedidan, cedideyn, *A. i.* Gece ile gündüz.

cedîr, *A. s.* Uygun, lâyik. «*Cerbeze ve hikmetin cedîr-i takdir değildir.— Y. Kâmil Pş.».*

cedr, cidar, *A. i.* Duvar.

cedran, *A. i.* [Cedr, cidar ç.] Duvarlar. «Binaya mübaşeret olunup cedran-i erbaası serapâ vaz -i kâdîmisi üzere bina olundu.— Naima».

cedvel, *A. i.* 1. Ark, su kanalı 2. Çizgi veya sıraları olan ve bölümleri bulunan defter veya kâğıt. 3. Çizgi tahtası. «Cedvel-i sîm içre âdem binse bir zevrakçeye — İstese mümkün varılmak cennetin ta yanına .— Nedim».

cefa, *A. i. 1.* Ayrılıkta bırakma. 2. Eziyet etme. 3. *(Tas.)* Tarikat adamının kalbinin öğrendiklerinden perişan olması «Bana bu cefayı edenin biri Mustafa Ağadır.— Naima».

cefacu, *F. s.* [Cefa-cu] Cefa arıyan, cefa eden. «Keşide tig-i kaza gamze-i cefa-cular — İki gılaf-i siyehtir yanında ebrular.— Beliğ».

cefadide, *F. s.* [Cefa-dide] Cefa görmüş, eziyete uğramış.

cefakâr, *F. s.* [Cefa-kâr] 1. Cefa eden 2. Cefa çekmiş olan.

cefakeş, *F. s.* [Cefa-keş] Cefa çe-

kip sesini çıkarmıyan.

cefapîşe, *F. s.* [Cefa-pişe] Cefa etmeyi huy edinmiş olan. «Ey tıfl-i cefa-pîşe ne var merdümek-i çeşmin — Ziverdih-i aguş-i hayal olsa bebektir.— Beliğ».

ceffar, *A. s. i.* [Cifr'den] Cifirci. Falcı.

ceffelkalem, *A. zf.* Bir kalemde. Uzun uzadıya düşünmeden bir şey yazıverme, söyleyiverme. Birden, hemen.

cefr, cifr, *A. i.* Bk. *Cifr.*

cefn, *A. i. 1.* Gözkapağı. 2. Kın. (ç. Cüfn, ecfan).

cehabize, *A. i. ç.* Gerçeklerden haberi olanlar. *Cehabize-i ulûm*, tatasavvuf, bilim gerçeklerinden haberli olanlar, iyice bilenler.

cehalet, *A. i.* Bilmezlik. «Ne cehalet bu ki andan umarım dâd henüz — Eridim ben dil-i canan ise pulât henüz.— M. Naci».

cehan, *F. i.* Bk. *Cihan.*

cehaz, *A. i.* Çeyiz.

cehd, *A. i.* Çalışma çabalama, çok uğraşma. *Cehd ü gayret, cehd ü ikdam*, çok çalışma; *bezl-i cehd*, çalışma, harcama. «Nasıl bu cehdimi kabilse alamak, görmek.— Fikret».

cehele, *A. i.* [Cahil ç.] 1. Cahiller. Bilmezler. 2. Kendini bilmezler, münasebetsizler. «Benim hakikahasretti'ğim büyük esere — Geçende «Ş'ir!» diyorlardı birtakım cehele —Fikret».

cehende, *F. s.* Sıçramış, fırlamış; sıçrayan, fırlayan.

cehennem, *A. i.* Günah işleyenlerin ahirette cezalandırılacakları yer. Yedi kattır: *Cehennem, saîr, sakar, cahîm, huteme, lâzî, havye* yahut *derk-i esfel.* «Gülsün beşeriyyet, şu cehennemleri söndür.— Fikret».

cehennemî, *A. s.* Cehenneme lâyık. Cehennem gibi (sıcak veya sıkıntılı). «Lâkin hata bırakmadı : Muzlim, cehennemî — Bir kuvvet elinde.— Fikret».

cehennemiyyun, *A. i.* Cehennemlikler. «İçlerinde olan cehennemiyyun bile yanıp.— Naima».

cehir, *A. s.* [Cehr'den] Yüksek sesle, açık olarak söylenen.

cehl, *A. i.* Bilmezlik. *Cehl-i mürekkep*, bilmediğini de bilmemek suretiyle olan iki kat bilmezlik. «Çiğnendi yeter, varlığımız cehl ile kahra.— Fikret».

cehr, *A. i.* Açıktan ve yüksek sesle (söyleme veya okuma.)

cehre, *A. i.* Açıkta ve belli olan şeyler.

cehren, *A. zf.* Yüksek sesle, aşikâr olarak. *Sirran ve cehren*, gizliden ve açıktan. «Bu uyuşukluğun içinde, cehren : — Gelmiyecek, diyor.— Uşaklıgil».

cehreten, *A. zf.* Aşikâr olarak.

cehri, cehriyye *A. s.* Açıktan veya yüksek sesle yapılan.

cehud, cühut, *A. F. i.* Yahudi. «Bundan akdem İzmir'de zuhur eden haham namına şahs-i cehud mu'tekadü aleyh-i taife-i yehut olup.— Raşit».

cehudane, *F. s.* Çıfıtçasına.

cehul, *F. s.* [Cehl'den] Pek, çok cahil.

cehulâne, *F. s.* Pek cahilcesine. «Olsa cehulâne cihan düşmanına — Münkalip olmaz yine fikrim benim.— M. Naci».

celâ', *A. i.* Memleketinden ayrılma. Gurbete düşme. *Celâ-yi vatan*, doğduğu yerden ayrılma, ayırma. «Efendi ve gayrılar anın şerrinden celâ-yi vatan edip — Naima».

celâbib, *A. i. ç.* Kadın baş ve yüz örtüleri. Yaşmaklar.

celâcil, *A. i.* [Cülcül ç.] Tef zilleri. «Başladı cünbüşe celâcil-i def

— Çok mu şevkından oynasa dil -i def.— M. Naci».

celâdet, *A. i.* Yiğitlik. *Şemşir-i celâdet;* yiğitlik kılıcı. «Bir gün pusuda bir avuç erbab-i celâdet — Bir fırka harap eyledi.— Fikret».

celâfet, *A. s.* Kabalık, yakışıksızlık.

celâil, *A. i.* [Celile ç.] Yüce olan şeyler. *Celâil-i masalih-i devlet* devlet işlerinin büyükeri.

celâl, *A. i. 1.* Büyüklük, ululuk. 2. Hışım, kızgınlık. *Zülcelâl,* celâl sahibi, Tanrı, *ism-i celâl,* Tanrı adı. «Zelil titreşiyorken -ler-i celâlinde .— Fikret».

celâlet, *A. i.* Büyüklük, ululuk. «Mütenasip eyledi feyz-i Hak kalemimde kudret ü şöhreti — Ne kadar talâkati var ise o kadar celâlet-i şanı var.— M. Naci».

celâli, *A. s.* 1. Tanrıya ait, tanrısal. 2. Celâl adlı kimselerle ilgili. 3. XVI. yy. sonlariyle XVII. yy. başlarında Anadolu'da kalabalık olarak ayaklananlar. 4. Sultan Celâlettin Melekşah tarafından düzenlenen ve 1100 (H. 471) yılından başlıyan bir takvim. «Beni padişaha celâli oldu diye yanlış anlatmışlar işittiğim gibi geldim katl ederlerse boynum kıldan incedir.— Raşit».

celâliyane, *F. zf.* Celâli olana yakışır surette.

celb, *A. i.* Getirme, kendine çekme. 2. Getirtme. 3. Yazı ile çağırma. *Celb-i kulûp,* kalbleri kazanma; *-menfaat ve def-i mazarrat,* faydayı isteme ve zararı istememe. «Herkesi kendi tarafına celb edecek, artık bu defa kendisini muhik gösterecek .— Uşaklıgil».

celbname, *F. i.* Mahkemeye çağrı kâğıdı.

celeb, *A. i.* 1. Kasaplık hayvan alış verişi yapan, sürü getiren. 2. İstanbul sarayında ilk işe başlamış acemi. «Koyun kitabetin edip... bade zamanın celebkeşan keferesinden biri vasıtasiyle.— Naima»

celeb, *F. i.* Orospu.

celesat, *A. i.* [Celse ç.] Oturumlar.

celi, celli, *A. s.* [Cilâ'dan] 1. Açık, meydanda. 2. Parlak, aşikar. 3. Bir yazı çeşidi. «Durur bir müphemiyyet en celi tal'at-i likasında.— Fikret».

celib, *A. i.* 1. Esir. 2. Satılık esir.

celid *A. s.* [Celâdet'ten] Fazla celâdetli.

celid, celit, *A. i.* Kırağı. Çiy.

celil, *A. s.* [Celâl'den] Büyük, ulu. Resmî yazılarda vezir veya müşür rütbeli kimselere ve onların dairelerine hitap olarak yazılırdı: *Nezaret-i celile, vilâyet-i celile.* Bu rütbelerden aşağıdakilerin bulundukları dairelere *behiyye* veya *aliyye* diye yazılırdı. (XIX. yy.) «Mazhar-i Hak iken o sun-i celil.— Hakani». — «Rütbe-i celile-i vezaret ile ikram ve Diyarıbakır eyaleti ihsan ve in'am olundu.— Raşit».

celis, *A. s.* [Cülûs'tan] Birilkte oturan arkadaş. *Celis-i enis,* cana yakın arkadaş. «Vahdet idi gönlümün en'si — Pür-gûların olmadım celisi.— M. Naci».

cellâd, *A. i.* Öldürülmeye hükümlü kimseleri öldürmekle ödevli kimse. *(Mec.)* Çok zalim, acımaz. *Cellad-i felek,* ölüm meleği Merih (Mars) ile Zühal (Satrun).

celle, *A. ü.* «Celil ve aziz olsun» anlamında dua sözü. *Celle ve alâ, celle şanuhu, celle celâluhu, azze ve celle,* şekilleriyle Tanrı hakkında kullanılır.

celse, *A. i.* Bir defa oturma; oturum. *Celse-i hafife,* hafif otur-

ma, ilişme; *-hafiyye,* gizli oturum. «Lâkin celse-i hafife ile emre imtisal edip.— Raşit». — «Bu celselere yeni bir keşfin sevinciyle hitam verirlerdi.— Uşaklıgil».

Cem, *F. i.* 1. İran Pişdadiyan hükümdarlarının dördüncüsü Cemşid. Şarabı bulan masal hükümdarı. 2. Peygamber Süleymanın lâkabı. 3. Büyük İskenderin lâkabı. *Âyın-i Cem,* şarabı bulan Cem tarafından kurulan usul, âyin; *bad-i Cem,* Peygamber Süleymanın hükmettiği yel; *Câm-i Cem,* şarap kadehi, şarap. «Merhaba ey yadigâr-i meclis-i devran i Cem — Âbrû-yi devlet-i Cemşid ü âyin-i Peşenk.— Nef'i».

cem', *A. i.* 1. Toplama. Bir yere getirme. 2. Asker kuvveti. 3. *(Gra)* Çoğul. 4. *(Mat.)* Toplam. *Cem-üc-cem',* İki kat çoğul; *eyyam-ı cem',* Mekke'de Mina ve Arafat ziyaretiyle geçen dört hac günü; *yevm-üc-cem',* 1. Zilhiccenin dokuzunda Mekke yakınındaki Arafat dağında hacıların toplandığı gün, 2. Kıyamet günü. «Seraskerlik bahanesiyle reaya fıkarasın rencide edip kazalardan cem-i emvala meşgul olmağın.— Raşit».

cemaât, *A. i.* [Cemaat ç.] Topluluklar, kalabalıklar.

cemaat, *A. i.* [Cem'den] 1. Bir yere toplanmış insanlar. 2. Bir imama uyup namaz kılanlar. 3. Bir mezhepten olan topluca ahali. 4. Yeniçeri teşkilâtında birkaç odanın meydana getirdiği kısım.

cemad, *A. i.* Canlılığı ve gelişmesi olmıyan cisim.

cemadat, *A. i.* [Cemad ç.] Canlılardan ve bitkilerden gayri cisimler. «Semavat ü cemadat ü hayaletler nigârımdır.— Cenap».

emadi, *F. i.* Cemat. Cansız. Ruhu olmıyan cisim «...O bir nefes gibidir — Ki her vücut-i cemâdiye bir hayat verir.— Fikret».

cemadi, cemazi, cumadi, *A. i.* Arabi ayların beşincisiyle altıncısının adı. *Cemadii-el-ulâ, Cemadi-el-âhire.*

cemadiyet, *A. i.* Cansızlık, donukluk (Ed. ce.). «Bütün ruhumda müz'iç bir cemadiyet olur nâim. —Kesafetten ibaret bir tecelli arz eder eşya.— Fikret».

cemah, *A. i.* 1. Başı sert hayvan. sert hayvan. 2. Evini bırakan kadın.

cemahir, *A. i.* [Cumhur ç.] Cumhurlar, cumhuriyetler. *Cemahir-i Müttehide-i Amerika,* Amerika Birleşik Devletleri.

cemal, *A. i.* 1 Güzellik. Yüz güzelliği. 2. Bu güzellik, Tanrı kemalinin bir görünüşü tutularak, *(Tas.)* Hakka erişmek, Hakka kavuşmak için bir yol sayılmıştır. *Cemalullah,* Tanrının lûtfü; *arz-i cemal,* yüz gösterme, görünme. «Karşımda bir cemal ki benzer hayalete.— Fikret».

cem'an, *A. zf.* Toplamak suretiyle, toplanmış olarak, tümü birden.

cem'aniye, *A. i.* (Sos.) Fransızcadan *collectivisme* (ortakçılık, kol lektivizm) karşılığı olarak (XX. yy.).

cemare, cimar, *A. i.* 1. Kabile. 2. Kalabalık. Güruh. «Etraf ü eknafta olan halk alelhusus Arap ve Acem memalikinin cemaresi gelip.— Selâniki».

cemed, *A. i.* Buz, kar. Dondurma.

cemedî, *A. s.* [Cemed'den] Pek soğuk, buz gibi.

cemel, *A. i.* Erkek deve.

cemerat, *A. i.* [Cemre ç.] Cemreler.

cemî', *A. s.* [Cem'den] Bütün, hep. «Valide ağası tavaşi Hüseyin Ağa ki cemî-i umura musallat ve

nafiz-üş-şefaa idi.— Raşit».

cem'î, *A. s.* [Cemiyt'ten] Topluma ait, toplumla ilgili (XX. yy.)

cemil, cemile, *A. s.* [Cemal'den] Güzel. *Evsaf-i cemile*, güzel nitelikler; *zikr-i cemil*, 1. İyilikle anma. 2. Okullarda verilen mükâfat kâğıtlarından biri. «Hidemat-i celile ve gazevat-i cemilesi zuhura gelip.— Naima». «Sultan Murat'a müşabih kadd ü kaamet ve mehabet ü sahavet sahibi cemil-üs-sıfat devletlû idi.— Naima». — «Ruhsar-i bî-tekellufüne sade-rûların — Zen kısmının adîl olamaz en cemilesi.— Nabi».

cemile, *A. i.* Hatır hoşluğu için yapılan hareket. Yaranma, yaranmak için yapılan hareket.

cem'iyyat, *A. i.* [Cemiyet ç.] Cemiyetler. Toplumlar, kurumlar, dernekler. «Zaman zaman-i terakki; cihan cihan ulûm — Olur mu cehl ile kaaim beka-yi cem'iyyat.— Ziya Pş.».

cemiyyet, *A. i.* 1. Topluluk, bir yere toplanma. 2. Toplum. 3. Kurul. 4. Dernek. 5. Düğün 6. *(Ed.)* Sözün birkaç yönden mânalı bulunması. 7. (Tas.) Zihin ve hatırın yalnız Tanrı ile dolu bulunması, meşgul olması. 8. Derli topluluk, rahatlık. *Cemiyet-i beşeriye*, insan topluluğu, toplum; *-hâtır*, zihin ve fikrin dağınık olmayıp rahat ve toplu olması; *-İlmiyye-i Osmaniye*, ondokuzuncu yy. da kurulmuş bir bilim kurulu; *-kelâm*, birkaç anlamı bulunan söz; *hitan cemiyeti*, sünnet düğünü; *velime cemiyeti*, düğün. «Bostancılar gayrete gelip Bu bî-insafı paralarız deyu cemiyet ve ahvalini padişaha ilâm ettiklerinde.— Raşit».

cemiyyetgâh, *F. i.* Tonlantı, yeri.

cemm, *A. i.* Tüm, bütün. Halk kalabalığı, topluluk.

cemmal, *A.i* . Deveci. Deve mehteri. «Ramazan-i şerif âhir olunca bir gece cemmal gezdirmekten ve bu gûne habaset etmekten hâli olmadılar.— Naima».

cemmaş, *A. s.* Zampara. «Bunu nakl eyliyen cemmaş-i hoş-gû — Recaizade».

cemmaz, cemmaze, *A. i.* Erkek deve, dişi deve.

cemmaz, *A. s.* Kıvrak. Hareketli, canlı. «Mennah-i cemmaze-i kalem-i dilkeş-hiramı.— Raşit».

cemre, *A. i.* 1. Yanmış kömür parçası. Kor. 2. Hacca gidenlerin Mekke yakınında Mina vâdisinde şeytan taşlamaları. 3. Şubat sonlariyle Mart başında havaya suya, toprağa düştü denen nesne ki, havalar yavaş yavaş ısınmaya başlar. 4. Karakabarcık denen çıban. (ç. Cemerat). «Cemre eğer olmasaydı lâğzan — Düşmezdi zeminе ta haziran — Ş. Galip».

Cemşid, *F. i.* Bk. *Cem.* «Sâkinin öp ayağın lâya'kıl ol da sonra — Cemşid-vari kendini alicenap göster.— Recaizade».

cenab, *A. i.* 1. Taraf, yön. 2. Büyütme, ulu görme deyimi. *Cenab-i Hak*, Tanrı *-hilafetpenahi, -padişahi*, padişah. «Cehd edip aldı Ariş'i şeh Selim-i cem-cenap.— Süruri».

cenabet, *A. i.* Din bakımından yıkanma gerektiren durum. Pis.

cenah, *A. i.* 1. Kuş kanadı, 2. Kol. Pazı, 3. *(As.)* Yan. Kol. «Takarrür eyliyecek refref-i cenahınla.— Fikret». — Bahçeye nazır olan cenahta idi.— Uşaklıgil».

cenaheyn, *A. i.* [Cenah'tan] İki

yan. *Zü-l-cenaheyn,* dünya ve ahireti de iyi olan anlamında bulunan bu söz aynı zamanda iki tarafa da yaranan, iki yüzlü için de kullanılmıştır. «Sair ulema yollu yolunca cenaheyn ta cami kapısına gelince kat ender kat dizilmişti.— Naima».

cenaib, cenayib, *A. i. ç.* Yedek hayvanlar, binekler.

cenan, *A. i.* Yürek, gönül. *Halis-üc-cenan,* yüreği temiz. «Geldi vakt-i ruyet-i dîdar neyler uyun — Düşse bir pertev cenanımdan cinanın fevkine.— M. Naci».

cenaze, *A. i.* Kefenlenmiş, tabuta yatırılmış ölü. «Köpüklerden kefenlere sararak birer cenaze-i nazenin şeklinde.— Uşaklıgil».

cenb, *A. i.* Yan. Yan taraf, koltuk altının aşağısı. «Biz de asaflanırız cenb-i Süleymanide.— Sadık».

cenbî, *A. s.* Yanal.

cenbiyye, *A. i.* Yan tarafa asılan bir nevi eğri kama veya hançer.

cendel, *A. i.* Nehirlerde bulunan iri kaya.

cendere, *F. i.* Baskı. Mengene.

ceng, *F. i.* Cenk, savaş. *Ceng-i zergeri,* yalancıktan savaş. *Der ceng-i evvel,* ilk ağızda. «Bu iki kızla valide arasında ebedî bir ceng ü istihza zemini idi ki.— Uşaklıgil».

cengâver, *F. s.* Cenkçi, savaşçı. (ç. Cengâveran). «Tarafeynden toplar atılmıya ve cengâveran birbirine katılmıya başladılar.— Naima».

cengâverane, *F. s.* Savaşçı gibi, savaşçıya yakışır yolda.

cengî, *F. i.* Savaş halinde olan kimse.

Cengiziyan, *F. ç. i.* Cengiz soyundan gelen kimseler. Onlara uyruk olanlar. «Umumen taife-i cengiziyan ile üzerinize varılmak mukarrerdir deyu.— Raşit».

cengcû, *F. s.* Savaş arıyan, savaşa hazır. Kavgacı.

cenîb, cenibe, cenibet, *A. i.* Yedek hayvanı. *Cenibe-keş,* yedek hayvanı çekip götüren. «Cenibet-i rah-i iclâli eblak-i gerdun.— Nergisî».

cenîn, *A. i.* 1. Döl 2. Ana karnında çocuk. *Cenin-i kâzip,* gerçek olmayan gebelik; *cenin-i sakıt,* düşük; *iskat-i cenin,* çocuk düşürme. «...Ferda, — O bir cenîn ki bugünden tevellüt eyliyemez.— Fikret».

cenk, ceng, *F. i.* Savaş.

cennat, *A. i.* [Cennet ç.] Cennetler. *Cennat-i Adn,* cennet bahçeleri.

cennet, *A. i.* 1. Ağaçlı, sulak yer, bahçe. 2. Tanrının, insanlara müjdelediği ölümden sonraki güzel, ebedî durak. *Dar-üc-celâl, Dar-üs-selâm, cennet-ül-meva, cennet-ül-huld, cennet-ün-naim, cennet-ül-firdevs, cennet-ül-karar, cennet-ül-adn,* adlarında sekiz cennettir. (ç. Cennat, cinan). «Her yer bu sükûnetle hem - âramiş-i Cennet.— Fikret».

cennetmekân, *F. s.* [Cennet-mekân] Durağı cennet olan (ölü).

cenub, *A. i.* Güney.

cenubî, *A. s.* Güney yönde bulunan.

cerab, *A. i.* Dağarcık.

cerad, *A. i.* Çekirge. *(Mec.)* Yağmacı kalabalığı. *Cerad-i müntesir,* yayılmış yağmacılar.

cerahat, *A. i.* 1. Yara. 2. Yaradan akan sulu madde, irin. «Huddamından altı nefer helâk olup ve ondan ziyadesine cerahat isabet eyledi.— Naima».

ceraid, *A. i.* [Ceride ç.] 1. Cerideler. 2. Gazeteler.

ceraim, *A. i.* [Cerime ç.] 1. Suçlar. 2. Suç pahaları. «Valide Sultan hazretlerine dahîl düşüp ceraimden istiğfar edesiz inşallahütlalâ karîn-i afv olmanızda şüphe yoktur.— Naima».

cerb, Bk. *Çerb.*

cerban, *A. s.* Uyuz (kimse).

cerbeze, *A. i.* 1. Hilekârlık, kurnazlık. 2. Beceriklilik. Güzel ve kandırıcı söz söyleme. «Âteşîn cerbeze bir nâtıka-âsâ gözler.— Fikret».

cerd, *A. i.* Atlı veya yaya asker takımı. «Han-i alişan ve âyan-i asakir islâm ile cerd ü sebükbâr kale-i mezbure altına ılgar edip.— Raşit».

cerda, *A. s.* Tüysüz. Dazlak.

cerde, *F. i.* Kuladan açıkça sarı renkli at.

cereb, *A. i.* Uyuz hastalığı.

ceerbiye, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *Acariens, acarides* (uyuzböcekleri) karşılığı (XIX. yy.).

cerem, *A. i.* Ayrılma. *Lâcerem,* şüphesiz, mutlaka.

ceres, *A. i.* Hayvan boynuna asılan çıngırak. Küçük çan. «Gerden-i naka-i Leylâ'ya sarılsa Mecnun — Sallanırdı yüreği aşk ile manend-i ceres.— Sabit».

ceresiyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *Campanulacées* (Çançiçeğigiller) karşılığı (XIX. yy.).

cereyan, *A. i.* 1. Akma, akım. 2. Geçme. 3. Olma. *Cereyan-i hava,* hava akımı; *-mesalih,* işlerin oluşu; *-vaka,* olayın geçişi; *batiy-üc-cereyan,* ağır akışlı; *kaza-cereyan,* Tanrı buyruğuna uygun olarak, önlenemez halde geçen; *seri-üc-cereyan,* çabuk akan, çabuk geçen. «Müterennim, güzel neler varsa — Cereyan-i hakikat-i sevdada.— Cenap».

cerh, *A. i.* 1. Yaralama. 2. Çürütme, kabul etmeme.

ceri, *A. s.* [Cüret'ten] Gözü pek, yılmaz. *Ceriy-ül-kalem,* serbest yazar, kalemi zorlu; *ceriy-ül-lisan,* sözünü esirgemez, serbest sözlü. «Zatında bir ceri ve aklı gözünde şahıs olmağın.— Naima».

cerîb, *A. i.* Osmanlı imparatorluğunun Arabistan ülkeleri'nde kullanılan 216 litre kadar olan bir hacım ölçüsü, 80 metre kadar tutan bir yer ölçüsü.

cerih, *A. i.* [Cerh'ten] Yaralı. «Zeynel han bu hali görüp naçar cerih ve darih süvar olup.— Naima».

ceride, *A. i. 1.* Haraç defterdarlarının toprak ölçülerini kaydettikleri defter. 2. Önemli olayların kaydedildiği resmî dairelerin bazı büyük defterleri. 3. Gazete (XIX. yy.). *Ceride-i feride,* eşi olmıyan, tek gazete; *Ceride-i Havadis,* 1840 ta çıkarılmış resmî olmıyan ilk gazete; *Ceride-i nüfus,* nüfus kütüğü.

«Ceride-i amelim açma ruz-i mahşerde — Kıl ismimi dehen-i merhamet ile tizkâr.— Ziya Pş.». — «Münazaaya müdahale etmemek için dudaklarını ısırır, eline bir ceride alırdı.— Uşaklıgil».

cerîh, *A. s.* Yaralı, yaralanmış.

ceriha, *A. i.* Yara. (Arapçada yok diye bazı sözlükler almaz ve yanlış olduğunu yazanlar vardır; böyle olduğu halde çok kullanılmıştır). «Kalbimde bir ceriha eder her dem ittisa'.— Cenap».

cerihadar, *F. s.* [Ceriha-dar] Yaralı. «En küçük bir lâtifenin beni müebbeden cerihadar edecek

bir ehemmiyeti olabilir.— Uşaklıgil».

cerîm, *A. i.* Suçlu.

cerime, *A. i.* [Cürm'den] 1. Suç. 2. Para cezası. «Bu az akçe değildir, bu kadar cerimeyi çekmiye gürcü Nebi'nin borcu ve suçu nedir deyu.— Naima».

cerm, *A. i.* 1. Kesme. 2. Kırkma. 3. Günah işlemek. «Hanman-i devleti berbat edip mesned-i cerm ü siyasete gelen vüzera ve vüeklâ.— Raşit».

cerr, *A. i.* 1. Çekme, sürükleme. 2. Kendine doğru çekme. 3. Medresede okuyanların üç aylarda köy köy dolaşarak imamlık, vaaz işleri görerek yıllık para toplamaları. 4. Arap gramerinde, kelimenin sonunun *i* okunması. *Cerr-i eskaal,* mekanik; *-menfaat, -nükud,* fayda, para çekme; *harf-i cerr,* beraber bulundukları arapça kelimelerii sonunu *i* okutan harf.

cerrah, *A. i.* Yaraya bakan. Operatör. (ç. Cerrahan). «Ve müteaddit cerrah çadırları kurulup.— Naima».

cerrahî, *A. i.* Cerrahlık.

cerrar, *A. i.* [Cerr'den] 1. Mutlaka para toplamak için kendine bir kıyafet vermiş dilenci. Arsız, asılıcı dilenci. 2. *(s.)* Kalabalık, çok (asker). «Tatar-i adû-şikârı bir miktar asakir-i cerrar ile akına salıp.— Raşit».

cerrare, *A. i.* Küçük ve ağulu akrep. (Saç için kullanılır).

cerre, *A. i.* Toprak testi. «Havadan iki melek ol cerrenin içine su korlar idi.— Süheylî».

cesamet, *A. i.* [Cism'den] Büyüklük, irilik.

cesaret, *A. i.* Yiğitlik, yüreklilik. «Evvelâ söylemiye cesaret edemiyordu.— Uşaklıgil».

cesban, çespan, *F. s.* Lâyık, yaraşır. «Cenge cesban bir vasi' meydan cem'.— Raşit».

cesed, *A. i.* 1. Cisim. 2. Gövde, ten. 3. Ölü insan gövdesi. (ç. Ecsad).

cesîm, cesime, *A. s.* [Cesamet'ten] 1. İri. 2. Ulu. 3. Önemli, büyük. «Karadeniz'e doğru yol alan cesim bir yük vapurunun.— Uşaklıgil».

ceste, *F. s.* Sıçramış, fırlamış. *Ceste ceste,* azar azar. «Maadası dahi gitmeye ragıp ve ceste ceste firar ederler iş muattal olur.— Raşit».

cesur, *A. s.* [Cesaret'ten] Yiğit.

cesurane, *F. zf.* Cesaretle. Yiğitçe. «Muhakkak bu müsademeye cesurane mukavemet için karar vermiş gibiydi.— Uşaklıgil».

ceşn, çeşn, *F. i.* Ziyafet.

cev, *F. i.* Arpa. *Dane-i cev,* arpa tanesi. «Nîm cev hâsılı yok ehl-i dilin sâmanı — Bu tehi yelmeden ey esb-i tabiat bıktın.— Beliğ».

cevab, *A. i. 1.* Soruya karşı söylenen söz. 2. Kabul etmeme. 3. Bir yazıya karşılık, *Cevab-i cevab,* söylenene karşılık; *-kat'i,* keşin söz; *-nâsavab,* doğru olmayan karşılık; *-red,* olmaz deme; *-şafi,* inandırıcı cevap; *hazırcevab,* yerinde ve hemen karşılık bulan; *redd-i cevab,* karşılık söylenene karşı söz söyleme.

cevaben, *A. zf.* Karşılık olarak.

cevabî, *A. i.* [Cabi ç.] Tahsildarlar, cabiler.

cevabî, *A. s.* Cevap, karşılık.

cevabname, *F. i.* Cevap, karşılık olarak yazılan şey.

cevad, *A. s.* [Cud'dan] Cömert.

cevadd, *A. i.* [Cadde ç.] Caddeler.

cevahir, *A. i.* [Cevher ç.] Cevherler. Değerli süs taşları. *Cevahir-i*

ulviye, felekler, gezegenler.

cevaib, *A. i. ç.* Halk arasında dolaşan sözler. Haberler.

cevaiz, *A.* i. [Caize ç.] Caizeler, verilen bahşişler.

cevami', *A. i.* [Cami', camia ç.] 1. Camiler. 2. Toplu şeyler. 3. İçinde çok şeyler bulunan kitap veya nesneler.

cevamid, *A. i.* [Camide ç.] Donmuş, donuk şeyler.

cevamis, *A. i.* [Camus ç.] Susığırları, mandalar.

cev'an, *A. s.* [Cu'dan] Acıkmış, midesi boş.

cevan, civan, cüvan, *F. i.* Genç, delikanlı.

cevanan, civanan, *F. i.* [Cevan ç.] Gençler, tazeler.

cevani, *F i.* Gençlik. «Beni âzade kılsa pîrlik aşk-i cevaniden — Yine hakk-i velâ bu bende-i dîrineden çıkmaz.— Beliğ».

cevanib, *A.i* . [Canib ç.] Yönler, taraflar. *Cevanib-i erbaa,* dört taraf. «Beç kalesinin cevanib-i erbaasında otuz saat mesafeye varıncaya değin.— Raşit».

cevanbaht, *F. s.* Talihli genç, mutlu.

cevari, *A. s.* [Cariye ç.] Cariyeler, kızlar, halayıklar. *Cevariy-ülkünnes,* gezegenler, Utarit (Merkür), Zühre (Venüs), Merih (Mars), Müşteri (Jüpiter) ile Zuhal (Saturn). «Peri-çehre ve kamer-talât cevari ve gılman ve ganaim-i bigeran.— Raşit».

cevarih, *A. i.* [Cariha ç.] 1. Avcı kuşlar. 2. El, ayak gibi beden öğeleri.

«Kendi sâid-i zafer-müsaidlerinden cevarih salmakla bizzat aldırdıkları şikâr.— Naima» — «Muşt ve lekd ile başın ve bazı âza ve cevarihini mecruh etmekle.— Naima».

cevas's, *A. i.* [Casus ç.] Casuslar. «Cevasis vasıtasiyle Rüstem Han Osmaniyanın cümle ahvaline muttali' olmuş idi.— Naima».

cevaz, *A. i.* Yasak olmama. İzin. Olurluk. İşlenmesi veya işlenmemesi bir olan. *Cevaz-i kanuni,* işlenmesinde kanunca bir yasak olmıyan; *-şer'i,* yapılması şeriatçe suç sayılmıyan. «Mahremane sohbetlerde şerbet-i darihten nükûl ve cevaza karip olan nebiz ve müsellesat istimaline udul için.— Naima».

cevdet, *A. i.* İyilik. Tazelik. Kusursuzluk. *Cevdet-i fehm, -fikr, -kariha, -zihn,* anlayış, fikir, kavrama, zihin tazeliği, iyiliği, üstünlüğü. «İdraki olanlara ayandır — Fikrindeki cevdet ü selâmet.— M. Naci».

cevelân, cevlân, *A. i.* Dolaşma, gidip gelme. Dönüp dolaşma. *Cevlâna gelmek,* dolaşmak, dönmiye başlamak. «Bir yanda hale-nüma telli pullu bir cevelân. — Fikret».

cavelangâh, cevlângeh, *F. i.* Dönüp dolaşma yeri; koşu, savaş yeri. «Âlem kalır ortasında erzen — Cevlângehi böyle isterim ben.— M. Naci».

cevelânger, cevlânger, *F. i.* Dönüp dolaşan, atlı.

cevf, *A. i.* 1. İç, orta. 2. Kof, oyuk. *Cevf-i leyl,* yarı gece, geceyarısı; *-mide,* mide boşluğu. «Bu rükûdet, bu semt ü cevf-i leyal — Cenap».

cevher, *A. i.* 1. Yaradılış, asıl maya. 2. Özellik, yaratılıştaki değer. 3. Değerli süs taşı. 4. Kılıç namlısındaki meneviş ve dalgalar. 5. Ebcet hesabındaki noktalı harf. 6. *(Fel.)* Kendi kendine bir varlığı olup gerçekleşmesi için başka bir nesneye ihtiyacı olmıyan. *Cevher-i ferd,* bir cismin bölünmez ufaklıktaki parçaların-

dan her biri; *(Ed.)* Sevgili veya sevgilinin dudağı; *-mücerred,* mutlak, katıksız cevher; madde halinde olmıyan ve kâinatın ruhunu meydana getiren nesne; *-ulvi,* yüce cevher, felek. «Sanki tesmim ederek cevher-i safiyyetimi.— Fikret».

cevherdar, *F. s.* [Cevher-dar] 1. Cevherli. 2. Kendisi ve mayası beğenilecek halde olan. 3. Özelliği bulunan. 4. Değerli taşlarla süslü bulunan. 5. Yalnız noktalı harfleri sayılan tarih.

cevhere, *A. i.* Bir tane cevher.

cevherfüruş, *F. i.* [Cevher-füruş] Cevahirci.

cevherî, cevheriyye, *A. s.* Değerli taş veya inciye ait olan, onlarla yapılmış, işlenmiş bulunan. *(i.)* XX. yy. da Fransızcadan *substantialisme* karşılığı.

cevherîn, *F. s.* Mücevherden, cevherden. «Rahikler sunulur cevherin kadehlerle.— Fikret».

cevheriyyun, *A. i.* Tanrıya bir cevher gözüyle bakan mutezile fırkası.

cevlânger, *F. s.* Dolaşan, dolaşıcı.

cevlângerî, *F. i.* Dolaşıcılık, gezicilik. «Eyledikçe tig-i hunfeşan ile cevlângerî.— Nef'i».

cevlângâh, cevlângeh, *F. i.* Dolaşma yeri.

cevin, *F. s.* Arpadan yapılma. *Nan-i cevin,* arpa ekmeği.

cevr, *A. i.* Haksızlık edip incitme. *(Tas.)* Tarikat adamının ruh yolunda ilerlemesine engel olan nesne. «Kısmetleri dersen ezelî cevr ü cefadır — Cevr ola nigin zevk ü safa olmıya kısmet.— Ruhi».

cevreb, *A. i.* Çorap. *Çâk-i cevreb,* çorap söküğü. «Çâk-i cevreb gibi kârları rahnesi.— Naima».

cevşen, *F. i.* Örme zırh. Zincir ve puldan yapılma zırh. *Cevşengüdazı,* zırh eriten, *-güzar,* zırh delen. «Mevc mevc leşkeri cevşen-şiken. — Ziya Pş.».

cevşenpuş, *F. s.* [Cevşen-puş] Zırh giyen, zırhlı asker.

cevv, *A. i.* Yeryüzünün etrafındaki geniş boşluk. *Cevv-i hava,* hava boşluğu, gök. *İlm-i ahval-i cevv,* Meteoroloji. «Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim.— Firet».

cevval, *A. s.* Fazla veya pek dolaşan, hareketli. *Fikr-i cevval,* canlı, hareketli fikir. «Fikr-i cevval içinde rahşiş-i berk.— M. Naci».

cevvi, cevviyye, *A. s.* Yeryüzü etrafındaki boşluğa ait, onunla ilgili.

cevz, *A. i.* Ceviz, koz. *Cevz-i bevva,* Hindistan cevizi. «Şeytan ile ceviz aynama, lâzım mı çocukluk.— M. Naci».

Cevza, *A. i. (Ast.)* İkizler. Güneş Mayıs ayında bu burca girer. «İsneyn günü terbi-i nahseyn vaki oldu. Zühal Cevza'da, Mirrih Sünbüle'de idi.— Naima».

cevziyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *Juglandasées* (Cevizgiller) karşılığı (XIX. yy.).

cey'an, *A. s.* Aç.

ceyb, *A. i.* 1. Yaka, iki yaka arası. 2. Cep. 3. *(Geo.)* Sinüs. *Ceyb-i hümayun,* padişahın özel harcamaları için olan daire (XX. yy.); *-murakabe,* dervişlerin düşünme için başlarını öne eğmeleri; *-sabr,* dayanma, kendini tutma; *-tefekkür,* düşünce durumu; *derceyb etmek,* hilekârlıkla cebe atmak, elde etmek. (ç. Cüyub).

«Came-i firakın ceyb-i sabrı çâk ederim — Bu derde ben doyamam kendimi helâk ederim.— Ş. Sadettin».

ceyl, *A. i.* Bk. *Cîl.*

ceyş, *A. i.* Asker. Beş bin veya

daha fazla insandan mürekkep ordu. *Mukaddimet-üc-ceyş*, büyük kuvvetlerin öncüleri; *sevk-üc-ceyş*, asker güdümü; *tâbiyet-üc-ceyş*, kuvvetleri yerleştirme bilgisi. (ç. Cüyuş). «Dalkılıçlar la hisara daldı erbab-i salah — Ceyş-i mahsuru cahime saldı erbab-i salâh.— Süruri».

ceyyid, *A. s.* [Cevdet'ten] İyi, hoş. «Çün sanat-i tıbaat-i ceyyidet-ül-menafiin esas ve mebnası.— Raşit».

cez', cez'a, *A. i.* Göz boncuğu denen değerli süs taşı. «Ve pâyeleri yeşm-i beyaz ve cez' ile murassa idi.— Süheyli».

cez', *A. i.* Ağaç kütüğü, tomruk.

ceza', *A. i.* Sabırsızlık gösterip acı acı telâşlanma. *Ceza ü feza'*, telâş ve figan, ağlayıp sızlama. «Kara Ali'ye hitap edip «acele etme cellât ağa ivme» deyüp kat a ceza etmediğinden seyr edenler hayran oldular.— Naima».

ceza, *A. i.* 1. İyi veya kötü karşılık. 2. Suç işleyene dünyada veya ahirette yapılan karşılık. 3. *(Gra.)* Şart cümlelerinde ikinci bölüm. «Haber verirseniz» şart «ben de gelirim» cezadır. *Cezayi amel* işlenen bir şeyin görülen, çekilen fenalığa; *-nakdî*, para cezası; *-seza*, lâyık olan ceza; *-Sinimmar*, Sinimmar'ın gördüğü karşılık (Yaptığı güzel binanın üstünden fırlatılarak, bundan daha iyi yapı yapmasın diye, öldürtülmüştür). *Dâr-üc-ceza*, öbür dünya. *Kanun-i ceza*, ceza kanunu; *mahkeme-i ceza*, cünha ve kabahat suçlarına bakan mahkeme; *ruz-i ceza*, kıyamet günü. «Süleyman Paşanın ceza-yi sezası görülüp ser-i maktuu cümlenin manzuru olmak için. — Raşit».

cezaen, *A. zf.* Ceza olarak.

cezaî, cezaiyye, *A. s.* Cezaya ait, ceza işleriyle ilgili.

cezair, *A. i.* [Cezire ç.] Adalar. *Cezair-i Bahr-i Sefid*, Akdeniz (Ege), adaları; *-Garb*, Cezayir, *-Halidat*, *-saadet*, Kanarya adaları; *-Hind*, Hindiçini adaları. *-Seb'a*, İyonien adaları.

cezalet, *A. i.* Düzgün söyleyiş, pepeme ve kekeme olmayış. *Cezalet-i lâfz*, lâfız düzgünlüğü; *-mâna*, anlam düzgünlüğü.

Cezayir, *A. i.* Cezayir.

cezb, *A. i.* 1. Kendine doğru çekme. 2. İçme. «Bir aralık gözlerini bir kuvvet cezbetti.— Uşaklıgil».

cezbe, *A. i.* Hal ehlinin Tanrı hatırlamalariyle dalıp kendinden geçme hali. «Ooh, bak dalgaların cezbe-i safiyyetine.— Fikret»

cezebat, *A. i.* [Cezbe ç.] Cezbeler. «Ahvalimi anlatmaksa matlup — Gel, ol cezebata sen de mağlup.— M. Naci».

cezel, *A. i. (Ed.)* Doğru olan lâfız.

cezîl, *A. s.* Bol, çok. *Ecr-i cezîl*, çok sevap.

cezire, *A. i.* Ada. *Ceziret-ül-Arap*, Arap yarımadası; *Elcezire*, Fırat ile Dicle arasında bulunan Irak toprağı; *şibih-cezire*, yarımada. «Ferman-i hümayun ile cezire-i Rados'a irsal olunup.— Raşit».

cezm, *A. i.* 1. Kesme. 2. Kesin karar verme.

cezm, *A. i.* Arapçada sükûn ve harekesizlik işareti.

cezr, *A. i.* Kök. (Bot.) *Cezr-i ârızî*, ek kök; *-derenî*, yumru kök; *-rişi* saçak kök; *-vetedî*, kazık kök. (ç. Cüza).

cezr, *A. i.* Deniz suyunun çekilmesi. *Cezr ü medd*, gelgit.

cezrî, *A. s.* Köke ait, kökle ilgili.

cezrî, *A. i.* Radikal (XX. yy.).

cezriyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan

Radicalisme (Köktencilik, radikalizm) karşılığı (XIX. yy.).

cezzab, *A. s.* [Cezb'den] Çok çeken, fazla çekici.

cezzar, *A. i.* Kasap. *(Mec.)* Zalim, kanlı.

cibah, *A. i.* [Cebhe ç.] Alınlar. «Celâlin bârgâhında melekler, — Felekler secde-sây eyler cibahı. — Recaizade».

cibal, *A. i.* [Cebel ç.] Dağlar. «Bugün nasılsa gamalûd sisleriyle cibal.— Fikret».

cibayât, *A. i.* [Cibayet ç.] Gelir toplamalar. «Hem kulunuzu deyu itaati müşir kelimat edersiz hem cemi-i aklâm-i cibayât ve îradât-i divaniyeye cümle hizmet namına müstevli olup.— Naima».

cibayet, *A. i.* 1. Toplama, derleme. 2. Gelir toplama. 3. Vakıf kirası toplama, cabilik. «Selâtin-i maziye evkafının ve hayrat-i müslimînin tevliyet ve kitabet ve cibayet ve nezaretleri bile alınıp. — Naima».

cibillet, *A. i.* Cibilliyet. Yaratılış. Asıl maya. Huy. «Cibillet ve halin tefahhus ettiler.— Naima».

cibilli, *A. s.* Yaratılışta olan. «Arap ile Rum meyanında adavet cibilli olup.— Naima».

cibilliyet, *A. i.* Cibilliyet sözünün Türkçede kullanılan şekli. Yaratılış, asıl maya. Huy. «Ama içlerinden biri cibilliyetinde merkûz olan vefur-i fikr ü feraset ile.— Raşit».

Cibril, *A. i.* Cebrail, *Cibril-i Emin,* Cebrail, «Düştü Hüseyn atından sahra-yı Kerbelâ'ya — Cibril var haber ver sultan-i enbiyaya — Kâzım Pş.».

cibs, *A. i.* 1. Alçak, hayırsız kimse. 2. Alçı. Kireç.

Cibt, *A. i.* Cahiliyet devri putlarından birinin adı. Put.

cidal, *A' i.* 1. Zorlu çekişme, uğraşma. 2. Ateşli konuşma, bahis. *Cenk ü cidal,* savaş. «Rümuz-i aşkla hayret--güzin cahidler — Cidal-i daniş ile dem urur muanidler.— Behçet».

cidalcu, *F s.* [Cidal-cu] Kavgacı dalaşçı.

cidar, *A. i.* Duvar (ç. Cüdran, cüdur.) «Şimdi boş odanın — Nîm-muzlim kalan cidarında — İnce bir gölge irtiaş ediyor.— Fikret»

cidd, *A. i* 1. Gayretle çalışma, çabalama. 2. Ciddilik.

cidden *A. zf.* Gerçekten. Şaka değil, «Siz beni hiç ciddi gördünüz mü? —Uşaklıgil.»

ciddî, ciddiye, *A s.* Gerçek. Şaka değil.

ciddiyat, *A. i.* [Ciddi ç.] Önemli sözler ve davranışlar.

ciddiyet, *A. i.* Ciddilik. «Tıflane sohbetlerindeki ciddiyet-i eda.— Fikret».

cife, *A. i.* Leş. (ç. Cüyuf, ecyaf) «Ne diyordun bak : Âdem evlâdı — Canlıb ir cife, bir yürür pıhtı.— Fikret».

cifegâh, *A. i.* [Cife-gâh] Leşle dolu yer. Dünya.

cifr, cefr, *A. i.* Rakam, harf ve sembolle ifade edilir bir bilgi olup insan bununla geleceği hakkında bazı haberler öğrenir, fal. İlkin Hazreti Ali'nin bu işle uğraştığı söylenir.

cifrî, *A. i.* Cifirci, falcı.

cifriyyat, *A. i.* Cifre ait eserler, işler.

ciğer, *F. i.* Karaciğer. «Çıkmakta bu âvaz o garibin ciğerinden.— Fikret».

ciğerdar, *F. s.* [Ciğer-dar] Ciğerli, yürekli, cesaretli. «İki kapısın kırıp kati merd-i ciğerdar içeri girdiler.— Raşit».

ciğerder, *F. s.* [Ciger-der] Ciğer

parçalıyan. Ciğer söken, yırtan. «Bu anda çıktı bütün sadr-i zârdeden — Revan hiraş ü ciğerder, derin bir : Ah, serab ! Cenap».

ciğerduz, *F. s.* [Ciğer-duz] Ciğeri delip geçen. «Rüstem-i tab'ım eğer düşman ile cenk etse — Hamemi tîr-i ciğerduz-i dü — peykân eyler.— Cevri».

ciğergâh, ciğerkâh, *F. i.* [Ciğer-gâh] Ciğerin bulunduğu yer. Ciğerin ta kendisi. «Hâl enîn-i kalbe ciğergâh bir taab.— Fikret»

ciğergûşe, [Ciğer-güşe] Sevgili. Evlât.

ciğerhun, *F. s.* [Ciğer-hun] Ciğeri kanlı, çok acıklı. «Tekâlif-i şinagûndan alâ ve edna ciğerhun olmuşlar idi.— Naima».

ciğerpare, *F. i.* [Ciğer-pâre] Evlât.

ciğersuz, *F. s.* [Ciğer-suz] Bağır yakan çok acı. «Yarab nedir bu âh-i ciğer-suz-i iftirak.— Ziya Paşa».

cihad, *F. i.* 1. Din uğrunda savaş. 2. Dini yaymak için uğraşma. 3. *(Tas.)* Nefisle savaş. *Dâr-üc-cihat.* İslâm sınırları dışındaki ülke. İslâmla anlaşma yapmamış veya barış halinde olmıyan ülke. «Aldı hamd olsun Arış'in kalesin ehl-i cihad.— Sürûri».

cihadi, cihadiyye, *A. s.* Savaş işlerine ait, savaşla ilgili.

cihan, *F. i.* 1. Yaratılmış âlemlerin hepsi. 2. Arz. *İki cihan,* dünya ile ahiret. *Sadr-i cihan,* Ekber Şah'ın veziri, *cihan cihan,* çok çok. «Bu beyaz cihanı siyah bir nefes-i memat içinde saran.— Uşaklıgil».

cihanaferin, *F. s.* [Cihan-aferin] Âlemi yaratan, Tanrı.

cihanara, *F. s.* [Cihan-ârâ] Âlemi süsliyen âleme süs veren.

cihanban, *F. s., i.* [Cihan-ban] Âlemi gözeten: 1. Tanrı 2. Hükümdar.

cihanbani, *F. s.* Hükümdarlığa ait. «Mustafa Paşa perverde-i harim-i sultani ve mahrem-i meclisi cihanbani olduğuna binaenen.— Raşit».

cihanbîn, *F. s.* [Cihan-bîn] Âlemi görücü, uyanık.

cihandar, *F. s., i.* [Cihan-dar] Âlemi tutucu, hükümdar. «Şehtir o güruha Molla Hünkâr — Bestir bu cihana bir cihandar.— Ş. Galip».

cihandarî, *F. s.* Hükümdarlığa ait. «Emval ve eşyasını dahi miri için kabz etmek için hatt-i hümayun-i cihandarî vürudetmekle .— Raşit».

cihandide, *F. s.* [Cihan-dide] Çok yer gezmiş, çok şey görmüş, tecrübeli. «Köprülü Mehmet Paşa şiddet ve salabetle maruf pîr-i cihandide olmak hasebiyle. —Raşit».

cihangerd, *F. s.* [Cihan-gerd] Cihanı dolaşan. «Mest-i harab-i meykede-perverd-i hasretim— Mamend-i Kays rind-i cihanger-d-i hasretim.— Ziya Paş.».

cihanefruz, *F. s.* [Cihan-efruz] Âlemi parlatan, ışık veren.

cihangir, *F. s.* [Cihan-gir] Dünyayı zapteden, fâtih. (ç. Cihangiran).

cihangirane, *F. zf. s.* Cihangire yakışır hal ve surette. «Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten.— N. Kemal».

cihangirî, *F. i.* Cihangirlik.

cihanî, *A. s.* Cihan ile ilgili (insan).

cihaniyan, *F. i.* [Cihanî ç.] Dünya adamları. Fânî olanlar. «Nasıl olmaz cihaniyan hayran — Tab'ımın bikararlıklarına.—M.

Naci».

cihanküşa, *F. s.* [Cihan-küşa] Fâtih.

cihanmuta', *F. i.* [Cihan-muta'] Kendisine bütün cihan itaat etmiş. «Deyu ferman cihan-muta' ısdar ve irsal olundu.— Naima».

cihanneverd, *F. s.* [Cihan-neverd] Dünyayı dolaşır, büyük seyyah.

cihannüma, *F. i.* [Cihan-nüma] 1. Dünyayı gösteren harita. 2. Evin en üstü, çatı altı.

cihanpenah, *F. s.* [Cihan-penah] Herkesin sığınacağı yer, kimse.

cihansuz, *F. i.* [Cihan-suz] Cihanı yakan. «Giydikleri aftab-i temmuz — İçtikleri şule-i cihansuz.— Ş. Galip».

cihanşümul, *F. s.* [Cihan-şümul] Âlemi kavrıyan, dünya çapında.

cihantâb, *F. s.* [Cihan-tâb] Âlemi parlatan.

cihar, *A. i.* [Cehr'den] Yüksek sesle söyleme veya okuma.

ciharen, *A. zf.* [Cehr'den] Açıktan açığa. Aşikâr olarak. *Sırran ve ciharen*, gizliden ve açıktan olarak. «Halil Paşanın meraren ve kararen ve sırran ve ciharen ahval-i pür-telâşisi muayene olunmuş iken.— Naima».

cihat, *A. i.* [Cihet ç.] 1. Yanlar, taraflar, yönler. 2. Yerler, semtler. 3. Bakımlar, görüşler. 4. Evkaf maaşları. *Cihat-i erbaa*, doğu batı kuzey, güney; *-selâse* en, boy, kalınlık; *-sitte*, ön, arka, sağ, sol, üst, alt. «Enzarı terakkiyata matuf — Efkârı cihât-i hayra masruf.— M. Naci».

cihaz, *A. i.* Çeyiz. 2. Alet ve edevat takımı. 3. Aygıt.

cihet, *A. i.* 1. Yan, 2. Yön. 3. İlgi, ilişik. 4. Sebep, bahane. 5. Evkaftan olan maaş. «Şimdi bu izdivacın fena cihetlerini sayıyor — Uşaklıgil».

cil, ceyl, *A. i.* İnsan grupu. 2. Kuşak nesil. (ç. Cilân).

cilâ, *A. i.* Parlatma, açma. «Penginde öyle cilâsını solduran bir donukluk.— Uşaklıgil».

cilâ, celâ, *A. i.* Bk. *Celâ.*

cilâbahş, *F. s.* [Cilâ-bahş] Cilâ veren, parlatan.

cilâdade, *F. s.* [Cilâ-dade] Cilâ verilmiş, cilâlanmış.

cilâdar *F. s.* [Cilâ-dar] Cilâlı, parlak.

Cilân, *A. i.* İran'ın Gilan ili.

cilbab, *A. i.* Gömlek. Kadın feracesi.

cilbend, *F. i.* Büyük cüzdan, kâğıt saklamak için mukavva kab.

cild, *A. i.* 1. Deri. 2. Meşin. 3. Kitap kabı. 4 Bir kitabın ayrıldığı büyük kısımlardan her biri (ç. Cülüd, eclâd). «Ve nefesi validesinin cildine dokunarak.— Uşaklıgil».

cilf, *A. i.* Kaba, hoyrat. Ayaktakımından kimse. (ç. Eclâf). «Cem-i mal eyleyip pabuç almıya kudreti olmıyan cilf ü ırgad katar ü mehar sahibi ağalar olup.— Naima».

cilve, *A. i.* Güzellere yakışır duruş ve davranış. 2. Hoşa gider şekilde görünme. 3. *(Tas.)* Tanrının sâlik kalbinde görünüşü. «Birçok sürer bu reng-i tereddüt bu nazlanış — Kuşlar, zavallı yavrucağızlar bu cilveden — Sersemlenir...— Fikret».

cilvegâh, *F. i.* [Cilve-gâh] Görünme ve gözükme yeri.

cilveger, *F. s.* [Cilve-ger] 1. Cilve ve naz eden. Cilveli 2. Görünen. «Mazmunun bunlar hakkında cilveger eyledi.— Naima».

cilvekâr, *F. s.* [Cilve-kâr] Cilve eden, cilveli.

cilvenüma, *F. s.* [Cilve-nüma] Cil-

ve gösteren; görünen. «Ruz beruz cilvenüma-yi mınassa-i bürüz olan asâr ve usullerine.— Raşit».

cilvesaz, *F. s.* [Cilve-saz] Cilve eden, cilveli, nazlı.

cim, *A. i.* C harfinin sesi. «Olma bir lokma için ehl-i şikem cim gibi — Meclis-i dehrde leb-beste geçin mim gibi.— Nabi».

cima', *A. i.* [Cemi'den] Çiftleşme.

cimal, *A. i.* [Cemel ç.] Develer. «Bunun çamurun çekmiye cimal ü bigalde tâb ü tüvan olmamakla.— Raşit».

cin, *A. i.* Bk. *Cinn.*

cinaî, *A. s.* Cinayete ait, cinayetle ilgili.

cinaiyyet, *A. i.* (Hek.) Fransızcadan *Criminalité* karşılığı (XIX. yy.).

cinan, *A. i.* [Cennet ç.] Cennetler. Arş ile Kürsi altında ve yedi gök üstündeki sekiz cennet. *Cinan-üd-dünya* (dünya cennetleri). (1) Basra'da Ubulla, (2) Sogdiyana, Semerkand vâdisi, (3) Elcezire'de Bevvan geçidi, (4) Şam vâdisi. «Bugün zavallı Seza sakin-i cinan artık.— Fikret».

cinas, *A. i.* Söyleniş veya anlamca birbirine benziyen iki kelimenin her iki tarafa ihtimali olacak şekilde beraberce kullanılması.

cinayât, *A. i.* [Cinayet ç.] Cinayetler.

cinayet, *A. i.* 1. Cana kıyma. 2. Bu ağırlıkta suç veya günah işleme. «Bir fikr-i cinayetin humma-yi icrasiyle hareket edenlere mahsus.— Uşaklıgil».

cinayetkâr, *F. s.* [Cinayet-kâr] Cinayet işleyen.

cinayetkârane, *F. s.* Cinayet işleyenlere yakışır surette.

cinn, *A. i.* İnsanlardan gayri, göze görünmez, lâtif cisim olan yaratık. Meleklerin bir kısmı. Çoğunlukla fena anılır. «Cinn nev'i hezar bed-liklar — Cadu kutığında ejdhalar.— Ş. Galip».

cinnet, *A. i.* [Cin'den] 1. Cin tutma. 2. Delilik (ç. Cünun). «Eski mecnunlardaki gayret hamiyet kalmamış — Şimdi herkes âkil olmuş, o cinnet kalmamış.— **Ziya Pş.».**

cinnî, *A. s.* Cin taifesine mensup, onlarla ilgili.

cinnî, *A. i.* Ecinnî, bir cin. «İl'âhün-i çehte bir resen var — Cinniler ona değil haberdar.— Ş. Galip».

cins, *A. i.* 1. Cins, 2. Soy. 3. Kavim, kabile. 4. *(Gra.)* Bir çişidin hepsini anlatan isim. 5. *(Arap Gra.)* Kelimenin müzekker, müennes oluşu. *Ebna-yi cins,* insanlar.

cinsî, *A. s.* Erkeklik veya dişilikle ilgili. (XX yy.).

cinsiyyet, *A. i.* 1. Bir kavim ve kabileden oluş. 2. (XX. yy.) Aynı cinsten, erkek veya dişi oluş. Erkek ve dişinin güzellikleri.

ciran, *A. i.* [Câr ç.] Komşular.

cirar, *A. i.* [Cerre ç.] Toprak testiler «Vafir cirar ile sirke hazır etmişlerdi.— Naima».

cirm, *A. i.* 1. Canısız cisimler. 2. Büyüklük. «Istılah-i fen-şinasan i nücum üzere on iki ısbı' farz olunan cirm-i âfitab-i âlemtab tamamen münkesif olup.— Raşit». — «Tude ber-tude mahşer-i esrar — Ona biz Cirm-i bihaber diyoruz.— Fikret».

cism, *A. i. 1.* Canlıların bedeni, gövde. 2. Madde, maddi olan şey, 3. Dünya : *Cism-i cevheri,* ilk madde; *-Eflâtuni,* dörtyüzlü altı yüzlü, sekizyüzlü, oniki yüzlü,

yirmiyüzlü, düzgün beş cisim; *-lâtif,* beş duygunun kavrıyamadığı melek, cin gibi cisimler. «Mazi.. o şimdi gölge iken şimdi zihayat bir cism olan.— Fikret».

cismanî, *A. i.* 1. Cisme, bedene ait. 2. Din ve din işlerinden gayri olan. «Ona âdeta bir ıtsıarb-i cismanî vererek tahakkuk eden bu hakikat.— Uşaklıgil».

cismaniyyet, *A. i.* Cisim, vücut. «Naziki-i cismaniyetinin nagehan bir isyaniyle titremiş.— Uşaklıgil».

cismen, *A. zf.* Cisim bakımından, gövdece.

cisr, *A i.* Köprü. «Mürur ü ubur-i asakir için cisirler binasına mübaşeret olunmak.— Raşit».

cisreyn, *A. i.* İki köprü, Haliç üzerinde biri Unkapanı, öteki Galata olan iki köprü (XIX. yy.).

civan, cevan, cüvan, *F. i.* Genç. *Nevcivan,* pek genç. «Yazık sana acıdım cüvansın — Amma ki aceb bed-gümansın.—Ş Galip» «Çocuk, o şimdi kavi bir civan fakat mader, — Zavallı, üstüne hâlâ çocuk gibi titrer.— Fikret».

civanan, *F. i.* [Civan ç.] Gençler. «Bu rütbe bend-i civanan değil idik evvel — Bizim de elde biraz ihtiyarımız var idi.— Ziya Pş.».

civanane, *F. s.* Genç olana yakışır surette.

civanbaht, *F. s.* [Civan-baht] Talihli. «Her biri bir civanbaht kahraman peykerdir.— Naima».

civani, *F. i.* Gençlik.
« Saki getir âb-i erguvanî — Yaktı beni âteş-i cüvanî.— Ş. Galip».

civanmert, *F. s.* [Civan-merd] cömert.

civanmerdan, *F. i.* [Civan-mert ç.] Cömertler. Hiçbir şey esirgemiyenler. «Civanmerdan-i milletle hazer gavgadan ey bidad.— N. Kemal».

civanmerdî, *F. i.* Cömertlik.

civar, *A. i.* Yakın yer. Yakın komşu. «Kaçıp sümum-i sefalet onun civarından — Gelir bu aile-i bigünahı ifnaya.— Fikret».

civari, *A. s.* Yakınlık, komşuluk ile ilgili.

civariyet, *A. i.* Yakınlık, komşuluk.

ciya', *A. s.* [Cayi' ç.] Açlar. «Bir mansıbda tetavül-i eydi ile heyet-i ictizab-i zübade-i ciya' zâhir olmağın.— Naima».

ciyad, *A. i. ç.* Eşkini ve deprenişi soy atlar.

ciyadet, *A. i.* Tazelik, yenilik.

ciyef, *A. i.* [Cife ç.] Leşler,

ciz', cez, *A i.* Bk. *Cez.*

cizye, *A. i.* Vergi, haraç. «Haci Ali Efendiyi cizye tahririne tâyin edip esami-i ehl-i cizyeyi tek sir ferman etmekle.— Naima».

cizyedar, *F. i.* [Cizye-dar] Cizye toplıyan. «Ve Deli Birader Ahmet Ağa ki cizye-dardır.— Naima».

cizyegüzar, *F. s. i.* [Cizye-güzar] Müslüman olmıyan ve islâm devleti uyruğu bulunan cizye ödeyen delikanlı.

cu, *F. i.* Arama, araştırma, *Cüst ü cu,* arama, araştırma.

cu, cuy, *F. i.* Akar su, çay. «Tekneri sirudunla ağaçlar — Cûlar gibi çağlar.— Cenap».

-cu, *F. s.* «Arıyan, arayıcı, isteyen» anlamlariyle sıfatlar meydana getirir. *Arbedecû, belâcu, cengcu, çarecu, dilcu, fırsatcu, intikamcu* vb. Bk.

cu', *A. i.* Açlık. *Cu-i kelbî,* (köpek açlığı) midenin bir türlü doymak bilmediği bir hastalık; *def-i cu',*

açlık giderme. «Ehl-i kal'e sek ve gübre ekl edip cûdan kârları tamam olup.— Naima».

cuan, *A. zf.* [Cu'dan] Aç olarak.

cûd, *A. i.* El açıklığı, cömertlik. *Cûd ü kerem, cûd ü seha,* cömertlik. «Sahra-yi ademde eyledin cûd — Verdin yoğiken libas-i mevcut.— Ş. Galip».

Cûdi, *A. i.* Dicle suyu dolaylarında, Cezire'ye yakın bir yerde Nuh peygamberin gemisinin Tufan'dan sonra üzerinde bulunduğu dağın adı.

cugd, *F. i.* Baykuş. «Şehbazları nigâh-i hasret — Tuttukları cudg ü bûm-i dehşet.— Ş. Galip».

Cuha, Cuhi, *A. i.* Yalancılık ve ikiyüzlülükle ün almış bir arap.

cuhud, cühud, *A. i.* Bk. *Cühud.*

cu'l, *A. i.* 1. Ücret, karşılık. 2. Bir iş için verilecek mükâfat parası. «Deli birader firar edip bulana bin altın cu'l vaad olunup münadiler çağırdı.— Naima».

cum'a, *A. i.* [Cem'den] 1. Cuma. 2. Cuma günü kılınan namaz. *Cuma-i atîk,* (Eski Cuma) Bulgaristan'da Şumnu ile Razgrat arasında Osmanlılar zamanında ünlü bir şehir; *Cuma-i bâlâ* (Yukarı Cuma), Osmanlılar zamanıda Selânik Vilâyetinin Serez sancağında bir kaza merkezi; *sure-i Cum'a,* Kur'an'ın 62 nci suresi «Bu gaileyi def' cum'adan elzemdir. Âlem böyle herc ü merç iken cum'a mı caiz olur deyip.— Naima».

cumade, cumadi, *A. i.* Arabî ayların beşinci ve altıncı aylarının adı. *Cumad-el-ulâ, cumad-el-ahire.* Cemazi-el-evvel, Cemazi-el-ahir de denir.

cum'at, cumaât, cumuat, *A. i.* [Cum'a ç.] Cuma günleri, cumalar.

cumhur, *A. i.* 1. Halk kalabalığı, halk. 2. Başsız kalabalık. 3. Belli bir sınıf insan 4. (Tar.) Venedik Cumhuriyeti. 5. (XIX. yy.) Seçilme başkanla idare olunur halk. *Cumhur-i hükema,* filozoflar sınıfı; *cumhur-i nâs,* halk kalabalığı; *umur-i cumhur,* halk işleri. «Edebiniz ile olun diye cumhura tenbih eyleyip.— Naima».

cumhurî, cumhuriyet, *A. s.* Cumhur ile ilgili olan. *Hükâmet-i Cumhuriyye,* cumhuriyet hükümeti.

cumhuriyet, *A. i.* Seçilme bir başkanın başında bulunduğu devlet idaresi (XIX. yy.).

cumu', *A. i.* [Cem' ç.] 1. Cemler, toplamlar. 2. Çoğullar. 3. Asker kuvveti. «Şule-i cevvale gibi her tarafa ılgar ve cumu-i azîme-i eşkıya-yi bi-baki bu resme tarûmar.— Naima».

cumud, *A. i.* Donma, kaskatı kesilme. *Cümud-ül-mevt,* ölüm titremeleri; *da-üc-cumud,* donma, Katalepsi *(catalepsie,* XIX. yy.).

cumudiyye, *A. i.* Buzul, glasiye (XX. yy.).

cur'a, *A. i.* Tek yutum, yudum. *(Tas.)* İçeni coşkunluğun son derecesine ulaştıran yudum. Daha çok, içildikten sonra kadehin dibinde kalan anlamında kullanılırdı. *Cur'a-i mevt,* ölüm yudumu. «Cur'ana vermezdi can her âşık-i efsürde-dil — Olmasan tâb-efgen-i her hâtır-i bitab ü teng.— Fuzuli».

curh, curha, *A. i.* Tek yara. (Ceriha'nın doğrusu olarak kullanılırdı).

curuh, *A. i.* [Curh ç.] Yaralar. «Ayaklarında curuh-i pür-ilti-

hab-i hayat.— Cenap».

cuş, *F. i.* 1. Kaynama, coşma. 2. *(Tas.)* Halleri açığa vurma, coşma. *Cûş ü hurûş*, aşıp taşma; *pürcûş*, coşkunluk içinde, çok coşkun. «Teranesiyle yüreklerde cuş eder sevda.— Fikret».

cuşacuş, *F. s.* Cok coşkun. «Sanki bir ma'reke, bir mâ'reke-i cuşacuş.— Fikret».

cuşan, *F. s.* Kaynıyan. Coşkun. «Ne cuşan şarab ü lâle bir devr-i bahariydi.— Beyatlı».

cuşaver, *F. s.* [Cuş-aver] Coşturucu. «Cuşaver edip yem-telâşın — Derya derya dökerdi yaşın. — Ş. Galip».

cuşide, *F. s.* Kaynamış, coşmuş.

cuşiş, *F. i.* Kaynama, kaynaşma. Coşma. Coşkunluk. «Ziya efkâr-i asra ittiba et rahat istersen — Has ü haşâk zira cuşiş-i enhara tâbidir.— Ziya Pş.».

cuvan, cevan, cvian, *F. i.* Bk. *Civan.*

cuy, cu, *F. i.* Akar su, çay. *Cuy-i revan*, akar su; *leb-i cuy*, ırmak kenarı.

-cuy, -cu, *F. s.* Bk. *-cu.*

cuya, cuyan, *F. s.* Arıyan, arayıcı. «Olsa şayeste cihan can ile cuya-yi adem.— Akif Pş.». — «Yeniçeri neferatından birkaç civanmerd dil tutmak dâiyesiyle ol havalide cuyan ve puyan iken.— Raşit».

cuybar, *F. i.* Akar su, çay, dere, ırmak. «Ben olsam bir de mutrib bir de tarf-i cuybar olsa.— Nedim».

cuyende, *F. s.* Arıyan, isteyen. «Cuyende-i necatız o yemden cümleden — Evvel tutar temevvüc-i gam nahüdamızı.— Nabi»

cübb, *A. i. 1.* Kuyu, sarnıç. 2. Susuz kuyu, derin çukur, zindan. *Cübb-i Yusuf*, Yusuf peygamberin atıldığı kuyu.

cübbe, *A. i.* Sarıklıların eskiden binip altına giydikleri dar ve uzun üstlük, sonraları daha bol olarak üste giyilen binişlere de cübbe denilmiştir. «Bir kimseyi kim cübbe vü destar ile görsen — Eylersin anın cübbe vü destarına ikram.— Ruhi».

cübn, cübün, *A. i.* 1. Utangaçlık, ürkeklik, korkaklık. 2. Peynir. «Bu zelle sudurun anın cübn ü firarına haml edip akbah-i vech üzre padişaha arz eyledi.— Naima».

cübün, *A. i.* [Cebin ç.] Alınlar.

cübünn, cübn, *A. i.* Peynir.

cüda, *F. s.* Ayrılmış, ayrı düşmüş. «Eylemez halvetsara-yi sırr-i vahdet mahremi — Aşıkı maşuktan maşuku aşıktan cüda. — Fuzuli».

cüdagâne, *F. zf., s.* Ayrıca, başkaca. Ayrı ayrı.

cüdayî, *F. i.* Ayrılık.

cüdde, *A. i.* Dağ arasındaki yol, 2. Çizgi. (ç. Cüded). «Cüdde-i mamure-i mecelle-i masturede.— Nergisi».

cüdera, *A. i.* [Çedîr ç.] Lâyik olanlar, uygun olanlar.

cüderî, *F. i.* Bk. *Cederî.*

cüdran, *A. i.* [Cedr ç.] Duvarlar.

cüff, *A. i.* İçi boş olan şey.

cüfre, *A. i.* Çukur.

cüft, *F. i.* Çift, çifte. Tek olmıyan.

cüfte, *F. i.* (Hayvan) Çiftesi.

cühelâ, *A. i.* [Cahil ç.] Cahiller, bilmezler. «Mağlûb-i zümre-i cühelâ ehl-i marifet.— Ziya Pş.»

cühera', *A. i. ç.* Yüzleri güzel olanlar.

cühhal, *A. i.* [Cahil ç.] Cahiller, bilmezler. «Fehm eder anları erbab-i kemal — Ta'n ü teşni' ededursun cühhal.— İbni Ke-

mal».

cühud, cuhud, *A. i.* Yahudi. *Cühud-i anud,* çok inatçı yahudi. «Badehu ol altını cühudlara iki-şer riyale tarh edip.— Naima».

cül, cüll, *A. i.* Çul. «Cüll-i münakkaş olur mu hâre medar-i şeref.— M. Naci».

cülâb, cüllâb, *A. i. 1.* Gülsuyu. 2. Sürgün şerbeti, müshil.

cülâh, *F. i.* Çulha.

cülcülân, *A. i.* Kişniş.

cülcüle, celcele, *A. i.* Tefin etrafında bulunan pul, zil.

cülencibin, *A. i.* Gül tatlısı.

cülesa, *A. i.* [Celîs ç.] Beraber oturanlar.

cüllâs, *A. i.* [Câlis ç.] Beraber oturanlar.

cülûd, *A. i.* [Cild ç.] Ciltler, deriler. «Gelen koyunları cümle selh edip cülûdu tulumlar çıkarıp.— Naima».

cülûs, *A. i.* 1. Oturma. 2. Hükümdarın tahta çıkması, hükümdar olması. *Cülûs-i hümayun,* padişahın tahta çıkamsı. «Kenduye ikram için ferş olunan ihram üzerine emr-i hümayun ile cülûs eyledi.— Raşit». — «Etti şehinşeh-i muazzam cülûs.— M. Naci».

cülûsiyye, *A. i.* 1. Yeni hükümdarın tahta çıkışının yıldönümünde sunulan manzume, kaside. 2. Hükümdarların ilk tahta çıkışında verdiği bahşiş.

cümade, cümadi, *A. i.* Bk. *Cumade.*

cüman, *A. i.* İri inci. *Ikd-üc-cüman,* inci gerdanlık.

cümcüme, *A. i.* Kafatası.

cümel, *A. i.* [Cümle ç.] Cümleler. *Cümel-i hikemiyye,* hikmetli cümleler; *-müntahabe,* seçme cümleler.

cümel, cümmel, *A. i.* Harflerin sayı değerine göre hesaplanması, *Cümel-i sağir,* ebcet hesabı; *-kebîr,* ebcet harflerinin adlarının sayısına göre yapılan hesap; *-ekber,* ebced cümlesi harflerinin sayılarının arapça adlarının sayılmasiyle yapılan hesap. Buna göre *Muhammed* adı birinci hesaplamada 92, ikincide 224, üçüncüde ise 1530 eder.

cümle, *A. i.* 1. Bütün, top, hep. 2. (Gra.) Fiil, özne ve nesneden meydana gelmiş tam anlamlı söz. 3. Aynı çeşitten veya bir aslın uzantı ve ayrıntıları hep bir arada, fransızcadan *système* (sistem) karşılığı (XX. yy.). *Cümle-i asabiye* (Ana.) sinir sistemi; *-asliye* (Gra.) temel cümlecik; *-fiiliye,* fiil cümlesi; *-ihbariye* haber cümlesi; *-isimiyye,* isim cümlesi; *-kevkebiyye,* takımyıldız; *-mutarıza,* iki virgül veya iki çizgi, parantez içinde bulunan cümle; *-şartiyye,* şart cümlesi; *bilcümle,* hep, bütün; *ez an cümle, ez cümle,* cümleden biri, bir çok örneklerden biri; *filcümle,* sözün kısası, özü, *kara cümle,* dört işlem. «Defterini kadıya mühürletip kaptan kethüdasını cümle metrukâtı ile iki çektriye vaz' ve irsal eyledi.— Naima». — «Şu cümlelerde, şu nesc-i rakik-i sanatte.— Fikret».

cümleten, *A. zf.* Bütün, hep birden. «İktifa eylerim şarap ile ben — Cümleten nimet-i behişte bedel.— M. Naci».

cünban, *F. s.* Kımıldanan, sallanan, oynıyan. «Eyler memeyi başiyle tehziz — Dünbale ise hemişe cünban.— M. Naci».

-cünban, *F. s.* «Kımıldanan, sallanan, oynayan» anlamiyle sıfatlar meydana getirir. *Dünbale-*

cünban, kuyruk sallıyan; *kadi-mecünban*, kanad uclarını oynatan; *sercünban*, baş sallayan, baş oynatan.

cünbide, *F. s.* Kımıldanmış, oynamış. «Cünbide olunca mehdi her an — Sîmab gibi olurdu lerzan.— Ş. Galip».

cünbiş, cünbüş, *F. i.* 1. Kımıldanma, oynama. 2. Cümbüş. Eğlence, eğlenti. «Bazı etvar-i nahemvarlarından cünbiş-i isyan mahsus olduğundan.— Raşit».

cünbişgeh, *F. i.* [Cünbiş-geh] Eğlence yeri. «Cünbişgeh-i sâfiyyeti âmal-i visalin— Zevrakçe, o bir neşeli gehvare-i sevda.— Fıkret».

cünd, *A. i.* Asker. Asker kıtası. (ç. Cünud, ecnad). «Vezir Murtaza Paşa ianet-i cünd-i mansur için.— Raşit».

cündî, *A. i.* 1. Bir asker. 2. Mısır atlısı, sipahi 3. Binicilikte usta adam.

cündiyane, *F. zf.* İyi binicilere yakışır halde, böyle bir hal takınarak.

Cüneyd, *A. i.* Bağdat'lı ünlü bir şeyh (909 da ölmüştür).

cünh, *A. i.* Koruma, esirgeme.

cünha, *A. i.* Suç. «Habisin cünha-i lisanı katline sebeboldu.— Naima».

cünnar, *A. i.* Çınar.

cünud, *A. i.* [Cünd ç.] Askerler. Asker kıtaları. «Saf-şikâf-i cünud-i a'dayız.— M. Naci».

cünun, *A. i.* Delirme, deli olma. *Cünun-i devri*, zaman zaman tutan delilik; *-mutbık*, süren delilik, mahkemece hükümlü delilik; *-âhidî*, merak hastalığı. «Cünün iklimini seyr eyliyenler rahatın söyler.— Ragıp Pş.»

cünüb, *A. s.* Dince yıkanmayı gerektiren durum.

cürh, *A. i.* Bk. *Curh.*

cür'et, *A. i.* Korkmıyarak ileri atılma, yiğitlik. «Nasıl bilmem, ne cüretle — Elimden tuttu; baktım: Bir küçük gümrah.— Fikret».

cür'etkâr, *F. s.* [Cüret-kâr] Atılgan, atak.

cür'etkârane, *F. s.* Atılganlara, korkmıyarak ileri atılanlara yakışır yolda.

cür'etyab, *F. s.* [Cüret-yab] Cesaret eden, davranabilen. Göze aldırıp saldıran.

cürm, *A. i.* 1. Suç. 2. Ceza kanununun sırasiyle kabahat, cünha, cinayet diye ayırdığı suçların hepsi. *Cürm-i meşhut*, suçüstü. «Mustafa Paşa derdmend dahi Siyavuş Paşanın damenine teşebbüs ile, Benim cürmüm nedir diye feryad ü figan eyledi.— Raşit».

cürre, *F. s.* Cesaretli.

cürrebaz, *R. i.* Erkek şahin veya doğan.

cürsume, *A. i.* 1. Kök, 2. Gırtlak kapağı. 3. Bir tohumun özü; ilk hücrecik (XIX. yy.).

cürub, *A. ç. i.* Kötü sözler. Beddualar. «Ve süratle at ayağı sadası ve huddamın ayak avazesi kudatın cürubunu bastırıp.— Naima». — «Bais olana sebb ü lâ'n ve cürub ü şütum ederek.— Naima».

cüruf, *A. i.* Maden posası.

cürüf, *A. i.* Yalıyar, uçurum.

cüsam, *A. i.* Ağırlık, karabasan. Kâbus.

cüseym, *A. i.* [Cism'den] Cisimcik (XIX. yy.)

cüseymat, *A. i.* [Cüseym ç.] Cisimcikler.

cüsse, *A. i.* Gövde, kalıp, beden. «Ah, bak sevgilim bu zulmete — Ne kadar cüssesiz kalır in-

san, — Bizi gûya ezer bu leyl-i giran.— Cenap».

cüssedar, *F. s.* [Cüsse-dâr] İri yarı, kalıbı kıyafeti yerinde.

cüst, *F. i.* Arama, araştırma.

cüst, *F. s.* Çevik, arayıcı. *Cüst ü çalak*, çevik.

«Kırşehir beyi İshak Bey cüst deprnip Karapınar kurbünde üzerine varıp gaafil iken basıp .— Naima».

cüstcu, *F. i.* Araştırma, arama. «Taraf taraf cüstcularına ihtiman olunurken.— Raşit».

cüsu', *A. i.* Tamahkârlık, pintilik.

cüsum, *A. i.* [Cism ç.] Cisimler. «Ruh-i cüsum-i âlem ve nur-i uyun-i beni âdem.— Ragıp Pş.».

cüsur, *A. i.* [Cisr, ç.] Köprüler.

cüşa, *A. i.* Geyirme.

cüvan, cevan, civan, Bk. *Civan.*

cüyub, *A. i.* [Ceyb ç.] Yakalar.

cüyud, *A. i.* [Cid ç.] Boyunlar, gerdanlar.

cüyuş, *A. i.* [Ceyş ç.] Askerler. «Sıyt-i velvele-i vega, velvele-i ceng-i cüyuş.— Fikret».

cüz', *A. i.* 1. Bölük, parça. 2. Bir bütünün parçalarından her biri, Kuranın otuz bölümünden her biri. 4. Kitap forması. *Cüz-i ferd* atom; *lâyetecezza*, eski felsefenin her cismin artık bölünemiyecek derecede varsaydığı en küçük bölümü. «Sensin ol sahib kemalât-i funun-i cüz' ü küll — Ki olur her bir kelâmın ilden ile armağan— Ziya Pş.». «Ecza deme cüz-i lâyetecezza — Taksimi hayalden mübberra.— Ş. Galip».

cüzam, *A. i.* Miskin illeti.

cüzbend, *A. i.* [Cüz-bend] Cüzleri saklıyacak kab.

cüzdan, *F. i.* [Cüz-dan] Kâğıt para koymıya mahsus çanta, «Cüzdanınızdan bir beşlik kâğıt aşırmak için kifayet edecek kadar. — Uşaklıgil».

cüzhân, *F. i.* [Cüz-han] Kuran cüzlerini okumakla görevli kimse.

cüzeyr, *A. i.* İnce kök.

cüzeyre, *A. i.* Küçük ada.

cüz'î, cüziyye, *A. s.* 1. Bir şeyin bütününe ait olmayıp özel olan. 2. Az miktarda, pek az. *İrade-i cüz'iye*, elindelik. *Masarif-i cüz'iye*, az bir masraf; *miktar-i cüz'i*, az bir miktar, pek az. «Kâtip Çelebi merhum ile müverrih Mehmet Paşa asrında tariklerinde sûdmend ve devletinden cüz'î ve küllî hissemend olmadıklariyçün taraf-i hilâfını tutup zemmetmişlerdir.— Naima».

cüz'iyyet, *A. i.* [Cüz'î ç.] Ufak tefek, önemsiz şeyler. *Cüz'iyat-i umur*, ufak tefek işler. «Cümle umuru anlara danışıp cüz'iyat-i umurda dahi anlara muhalefette kaldı.— Naima».

cüz'iyyet, *A. i.* Azlık.

cüzur, *A. i.* [Cezr ç.] Kökler.

cüzür, *A. i.* Havuç.

Ç

ç, *i.* Fars ve Osmanlı alfabelerinin yedinci harfi. Arap alfabesinde yoktur. Ebcet hesabında, *c* gibi, 3 sayısının işaretidir.

çabük, *F. s.* Çabuk. «Şikârımız ayağımıza gelmiştir deyu dinç ve çabük ü çalâk atlı yiğitler gönderip.— Naima».

çabükdest, *F. i.* [Çabük-dest] Eline çabuk.

çabükdestî, *F. i.* Eline çabukluk. Elçabukluğu.

çabükhiram, *F. s.* [Çabük-hiram] Çabuk yürüyen.

çabükî, *F. i.* Çabukluk.

çabükinan, *F. s.* [Çabük-inan] Dizginine çabuk, atını hızla süren. «Serdar-i âzam zîr-i ranında olan yekran-i çabük-inanı birkaç kadem ileri sürüp.— Naima».

çabükrev, *F. s.* [Çabük-rev] Çabuk giden.

çabükpâ, *F. s.* [Çabük-pâ] Ayağına çabuk.

çabüksüvar, *F. s.* [Çabük-süvar] Ata iyi binen, iyi at süren. «Sebükbarane birden nehzat ve çabüksüvarane hareket ile.— Naima.»

çabüksüvaran, *F. i. ç.* İyi Ata binen kimseler.

çader, *F. i.* 1. Çadır. 2. Kadınların başörtüsü. «Bir aceb deryadır ordu-yi hümayunun senin — Kim habab-i berkarar olmuş ana her çaderi.— Nef'i».

çadırşeb, *F. i.* [Çadır-şeb] Çarşaf.

çadırnişin, *F. s.* [Çadır-nişin] Çadırda oturan, göçebe.

çah, çeh, *F. i.* 1. Kuyu. 2. Çukur. *Çah-i Babil*, Babil'de Harut ile Marut'un kıyamet gününe kadar saçlarından asılı bulundukları kuyu veya çukur. *-Biçen*, Bijen'in Efrasyap tarafından hapsolunduğu kuyu; *-bün*, kuyu dibi; *-gabgab*, çene altı çukuru, *-Nahşeb*, Orta Asya'da Nahşebte bir müneccim çukuru; *-nisyan*, (-a atılmak) unutulmak; *-pest*, bu aşağı dünya; *-Rüstem*, Rüstem'in üvey kardeşi tarafından tuzağa düşürüldüğü ve öldürüldüğü çukur; *-Yusuf*, Yusuf Peygamberin kardeşleri tarafından atıldığı kuyu; *-zekan*, çene çukuru; *-zenehdan*, çene çukuru; *-zic*, rasat kuyusu. «Diller nice bir çah-i zenahdanına düşsün — Sayen gibi zülfün deko dâmanına düşsün.— Nef'i». «Ve hendekleri çah-i Babil gibi amik olup.— Raşit». — «Kalbi ümmid ü hırsa çah-i şuun .— Fikret».

çâk, *F. i.* Yırtık yer. *Çak-i giriban*, yaka yırtığı. «Aşk oldu bu müjdeden ferahnak — Bin şevk le kıldı câmesin çâk.— Ş. Galip». «Çâk eylemedir sine-i aşkı emelim, çal— Fikret».

çaker, *F. i.* Kul, köle. Bende (Bk.) sözü gibi bu da eski resmî ve özel yazılarda bir nezaket formülü gibi kullanırdı.

çakerane, *F. s.* Kula, köleye yakışır surette. Konuşma veya yazıda «ben» den kinayedir. *Fikr-i çakerane, maruzat-i çakerane*, fikrim, bildirdiklerim.

çakerhane, *F. s.* [Çaker-hane] Be-

nim evim anlamına kullanılır.

çakeri, *F s.* Kula ait, kulun işi veya davranışı.

çakernevaz, *F. s.* [Çaker-nevaz] Adamlarını iyi muamele ile okşıyan. Siz yerine de kulanır.

çakerperver, *F. s.* [Çaker-perver] Adamlarını besleyip kayıran. Siz yerine de kullanır.

çalâk, *F. s.* Çevik. Eline ayağına çabuk. *Cüst ü çalâk,* çevik ve tetik; *fikr-i çalâk,* çabuk kavrar fikir; *tab-i çalâk,* keskin tabiat. «Balâ-yi kaleye hücumda ne mertebe cüst ü çalâk olduklarını görmekle.— Raşit».

çalâkî, *F. i.* Çeviklik, çabukluk.

caplûs, *F. i.* Bk. *Cablûs.*

çar, *F. i.* Çare hafifi.

çar, *F. i.* Dört. *Çihar* sözünün hafifi. Anasır-i erbaa (Bk.) anlamında farsçada da bu sözle terkipler yapılmıştır. *Çarejdaha, çarerkân, çarmedar, çarmih-i hayat,* bunlardandır. «Keramet-i bâhire ve mesa'ir-i sairesi çar cihet-i memlekette şüyu' bulup.— Naima».

çarbaliş, *F. i.* [Çar-baliş] 1. Dört yastık. Bir hükümdar veya büyük bir mevki sahibinin mevkii, oturduğu yer. 2. Dört unsur.

çarçeşm, *F. s.* [Çar-çeşm] Dört göz demek olan bu sözle fazla ve candan bekleme, isteme anlatılır. «Ey nur-i dide sanma abes gözlüğüm görüp — Teşrif-i yâri bekliyorum çarçeşm ile .— Naci».

çarçube, *F. i.* [Çar-çube] Çerçeve

çare, *F i.* 1. Her hangi bir işi bitirme yolu, bir işten kurtulma yolu. 2. Yardım. 3. İlâç. «Ne çare ki ben şimdi şi're muğberrim .— Fikret»

çarebru, *F. s.* [Çar-ebru] Dört kaşlı, bıyığı yeni çıkmış delikanlı.

çarecu, -cuy, *F. s.* [Çare-cuy] Çare arayan. «Çarecu oldukça derman derdnâk eyler seni — Ey gönül bu derd-i aşk aher helâk eyler seni.— Ziya Pş.».

çaresaz, *F. s.* [Çare-saz] Çare ve ilâç yapan, düşünen, bulan. «Sad nale-i tazallüm ü bin ah-i cangüdaz — Derd-i deruna olmadı hayfa ki çaresaz.— Ziya Pş.»

çargâh, *F. i.* [Çar-gâh] 1. Dört yön (doğu, batı, güney, kuzey). 2. Dünya. 3. Musikide bir makam adı.

çargûşe, *F s.* [Çar-gûşe] Dört yön. Dört köşe.

çarh, çerh, *F. i.* 1. Çark. 2. Gök. 3. Makinelerin döner tekerleği 4. Felek. 5. Talih. *Çarh-i ahzar,* mavi gök kubbesi; *çarh-i berin,* arş-i âlâ (Bk.) *çarh-i çiharüm,* Batlamyos sisteminde dördüncü felek; *çarh-i devvar,* gök; *çarh-i gaddar,* talih; *-mina,* mavi gök kubbesi; *-nühim,* dokuzuncu gök kubbesi.

çarha, çerha, *F. i.* Çarka. Düşman saflarının çevirmek için yapılan asker hareketi. *Çarka topu,* hafif top.

çarmih, *F. i.* [Çar-mih] Çarmık, çarmıh. Adamı asmak için kurulmuş haç şeklinde dar ağacı. Gemi direklerinin başından aşağı inen kalın ipler. «Bir sihr ile çekti çarmiha — Hem kıldı nişane tîğ ü sihâ.— Ş. Galip».

çarnaçar, *F. h.* [Çar-na-çar] ister istemez.

çarpâ, *F. i.* [Çarpâ] Dört ayaklı hayvan. «Nagihân karşıdan oldu peyda — Bir sürü çârpâ-yi kûh-beden.— Fikret».

çarpare, *F. i.* [Çar-pâre] Çalpa-

ra. Parmaklara takılıp çalınan zil.

çarsu, *F. i.* Çarşı. «Cehalet çarsu-yi dehri tuttu öyle kim herkes — Ziyanı sûd zanneyler dahi sûdu ziyan.— Ziya Pş.».

çarşeb, *F. i.* Çarşaf. «Berk-efken olunca gâh ü bigâh — Vechin o siyeh çarşebden — Gûya ki doğar sevda şebden.— Recaizade».

çarşembih, *F. i.* [Çar-şenbih] Dördüncü gün, çarşamba.

çartak, *F. i.* [Çar-tak] Çardak. «Engûr-i siyah-i hindû-yi bâm — Amma yeri çartak-i ecram— Ş. Galip».

çarub, *F. i.* Bk. *Carub.* «Manend-i diraht-i piste çok hub — Müjgânını kılmış anda çarub.— Ş. Galip». — «Bu âsitane-i izzet -aşiyanede çarubkeş olup.— Sadettin».

çarüm, *F. s.* Dördüncü. «Çerh-i çarümden öte arş-i muallâdan beri.— Nedim».

çarümin, *F. s.* Dördüncü. *Çarümin bâm, -felek, -sipihr,* Batlamyos sisteminin dördüncü feleği. «Sürdükçe hâkpâyine reşk eder Mesih — Hurşid-i tâcver-i felek-i çarümin ile.— Nailî».

çâk, *F. s.* Yarık, yırtmaç, yırtık.

çakâcâk, *A. i.* Silâh çatışmalarından çıkan ses. Bk. *cekaçâk.*

çâkçâk, *F. s.* Ziyade yırtık, parça parça.

çarünaçar, *F. zf.* [Çar ü naçar] İster istemez. «Gayret olup ahdına vefadar — Ol gümrehe uydu çarünaçar.— Ş. Galip».

çaryar, *F. i.* [Çar-yâr] Dört dost, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali.

çaryarî, *F. s. i.* Çaryara, ilk dört halifeye bağlılık. Sünnilik

çaryek, *F. i.* [Çar-yek] Çeyrek, Dörtte bir.

çasar, *F. i.* 1. Kayser. 2. Çar. «Nemçe çasarı Ferdinandos Belgrat kadısı Habil Efendiye mektup gönderip.— Naima».

çaşni, *F. i.* Çeşni, tat. Tat örneği. «Çektim gam-i sad-gûne-i gerdun-i dü-tâyı — Tattım nice dem çaşni-i zehr ü şifayı.— Ziya Pş.».

çaşnigir, *F. i.* [Çaşni-gir] Büyük yerlerde yemeklerin tadına bakmakla ödevli kimse.

çaşnigiran, *F. i.* [Çaşnigir ç.] Sofra hizmetine bakanlar.

çavuşan, *F. i.* [Çavuş ç.] Divanda icra ile görevli çavuşlar. «Çekin götürün demekle erazil-i çavuşan yumruk ile başına gözüne girişip.— Naima».

çay, *F. i.* Çay. «Şimdi İran'da kanaat ederiz çay ile biz.— Münif».

çayfüruş, *F. i.* [Çay-füruş] 1. Çay satan. 2. Çaycı.

çayhane, *F. i.* [Çay-haie] Çay içilen yer.

-çe, *F. i.* Küçültme edatı.

çeb, *F. i.* Bk. *Çep.*

çegane, *F. i.* Çengilerin usul tutmak için ellerine aldıkları ucu yarık ve birkaç pulu bulunan müzik âleti, küçük tef. «Çeng ü çegane zevkı biraz dursun el'eman.— Nedim».

çeh, *F. i.* Bk. *Çah.* «Düştüğüne eyleme teessüf — Miracını çehte buldu Yusuf.— Ş. Galip».

Çeh, *i.* Çek. Çehistan. Çekoslovakyanın Bohemya ili. «Ve Macar kralı olalı iki yıl ve Çeh kralı olalı üç yıldır.— Naima».

çehar, çihar, *F. s.* Dört. Bk. *Çar.*

çehardeh, *F. s.* On dört, *Çehardeh masum,* Peygamber Muhammet, kızı Fatma ve on iki imam.

çehargâne, *F. s.* [Çehar-gâne] Dört

unsur.

çeharşenbih, *F. i.* [Çehar-şenbih] Dördüncü gün, çarşamba.

çeharümin, *F. s.* Bk. *Çarümin.*

çeharyâr, *F. i.* Bk. *Çaryar.* «Gidelim halini arz et Leylâ — Der-i valâ-yi çehar-yâre.— Leylâ».

çehre, çihre, *F. i.* 1. Yüz, surat. 2. Surat etme, ekşi yüz. *Çehre-i gülgûn*, gül rengi (pembe) yüz (Tas.) İlâhi tecelli nurlarının görünmesi. «Ağlamış çehreli sofi ne belâ — Cennete girse de gülmez meselâ.— Sünbülzade». «Huzur-i hümayuna çehre-sâ-yi ubudiyyet olmasına izin ve ruhsat ihsan olunup.— Raşit».

çehreküşa, *F. s.* [Çehre-küşa] Yüzünü açan, yüz açıcı.

çehreperdaz, *F. i.* [Çehre-perdaz] Ressam. *Çehreperdaz-i cihan*, güneş.

çekâçâk, çekâçek, *F. i.* [Çek-a-çâk] Sert, madenden nesnelerin, en çok silâhların çatışma sesi. «Oluyor her sehabeden rizan — Bir çekâçâk-i dilhiraş-i belâ.— Cenap». — «Tarraka-i tüfenk ve çekâçek-i tig-i bidireng velvele-endaz-i künbed-i firuze olmuş idi.— Naima».

çekân, *F. s.* Damlıyan, damlamış. *Hunçekân*, kan damlıyan.

çekide, *F s.* Damlamış. «Bir kere bus eden seni ölmez Hızr-misal — Ab-i hayat lâ'l-i lebinden çekidedir.— Nazîm».

çelenk, *i.* Maden veya mücevherden yapılan ve başa takılan sorguç «İki kulağı çeleng-i şehbaz — Gerdanı sürahi-i serefraz.— Ş. Galip».

çelipa, *F. i.* Salip, put, haç. «Gerdeninde kâfirin olmuş çelipa gark-i nur.— M. Celâl».

çeman, *F. s.* Salınarak yürüyen, salınan.

çemen, *F. i.* Çimen. Yeşil alan. «Son katre-i gevherle bezenmişti çemenler.— Fikret».

çemenâra, *F. i.* Bahçıvan.

çemenistan, *F. i.* [Çemen-sitan] Çimli yer.

çemensoffa *F. s.* [Çemen-soffa] Bahçede çimle kaplı oturacak yer.

çemenzar, *F. i.* [Çemen-zar] Yeşil çimli alan. «Fasl-i bahar geldi seyr eyle lâlezarı — Gülzarı et temaşa kıl nazar-i çemenzarı. — Ziya Pş.».

çenar, çınar, *F. i.* Çınar. (Yaprağının biçiminden el ve ele ait bir hayalle beraber söylenir. İhtiyarladığı zaman kendiliğinden tutuşup yandığına inanılır). «Kaldırdı elin çenar-i serkeş — Bir söz dedi var içinde ateş.— Ş. Galip». — «Çenar âsâ derunundan tutuşmuş nahl-i zibadır. — Sabri».

çenber, *F. i.* 1. Çember. 2. Halka, kasnak. 3. Yemeni, eşarp. 4. Demir kuşak. *Derçenber*, çember, içinde, sıkıştırılmış, «İkbal'ine idbarine dil bağlama dehrin — Bir dairede devr edemez çenber-i devran.— Ziya Pş.».

çend, *F. e.* Birkaç, bazı. *Çend bar*, birkaç defa; *çend ruz*, birkaç gün; *her çend*, her ne kadar «Her çend k' getirtilip sulh ü salahın tecdide istihkâmı ahvali müzakere olundu...— Raşit».

çendan, *F. e.* Okadar, pek okadar. «Cümlesi müçtemian Asitane-i saadetime gelmeleri çendan münasıp ve makul değildir.— Raşit».

çendin, *F. e.* Kaç. Kadar.

çeng, *F. i.* Bk. *Çenk.*

çengâl, *F. i.* 1. Çengel. 2. Yırtıcı hayvan veya kuş pençesi. «O gece düşmüş idi çah-i hâke Delv-i

sipihr — Ki anı çıkarmıya olmuştu mah-i nev çengâl.— Hayali».

çengâr, *F. i.* Bakır pasından yapılma yeşil boya. «Kâh-i ziyba ve kasr-i dilâra ki binasında ziyade tekayyüd edip derunun safayih-i zeheb ü lâ'l ve çengâr ile bilcümle zer ü zivere müstağrak eylemişler idi.— Naima».

çengelistan, *F. i.* Cengül, sık orman.

çengi, *F. i. s.* 1. Çenge ait. 2. Sazla oyun oynıyan kadın. «Bir çengi güzel sevdim sermayeyi çaldırdım.— Zati».

çenk, çeng, *F. i.* 1. El, pençe. 2. kanuna benzer ve dik tutularak çalınan saz. «Gönlüm elden gitti sevdanın ne galip çengi var .— Naci». — «Olsun mu Nizami'ye hem ahenk — Kuran'a uyar mı nağme-i çenk.— Ş. Galip». — «Verir bir başka halet dil-i âşıka — Bu dilkeş havada bu çenk ü çegane.— M. Naci».

çep, *F. s.* 1. Sol. 2. Falso, yanlış. *Çep ü rast*, sağa, sola. «Yoksa bu kale ve sair Beç'e varınca çep ü rastında olan palankalar dest-i düşmanda dururken.— Raşit».

çependaz, *F. s.* Hileci. «Ben o meh ru ile Ragıp işim sağ ettim — İmtinan eylemesin çerh-i çependaz bana.— Ragıp Pş.».

çependazi, *F. i.* Hilecilik. «Olur mu rastkârân mail-i çependazî .— M. Naci».

çera, *F. i.* Ot.

çera, çira, *F. e.* Bk. *Çira.*

çeragâh, çerageh, *F. i.* [Çera-gâh] Otlak. «Sanırsın koptu bir pertev çeragâh-i meşiyyetten.— Cenap».

çerag, çirag, *F. i.* 1. Lâmba, mum, kandil. 2. Aydınlatan, açan. *Rusençareg*, ışığı yanan, kutlu ve mutlu.

çerakese, *A. i.* [Çerkes ç.] Çerkesler.

çerazar, *f. i.* Otlak. Çayır.

çerb, *F. s.* Semiz, yağlı. (Mec.) üstün. *çerb ü huşk*, semiz ile kuru, zengin ile fakir.

çerbdest, *F. s.* [Çerb-dest] Eli işe yakışır.

çerbgû, *F. s.* [Çerb-gû] Yumuşak sözlü.

çerbî, *F. i* Yumuşaklık, tatlılık. kolayca dünya nimetlerine kavuşma.

çerbpehlû, *F. s.* [Çerb-pehlû] Semiz, şişman, rahatta.

çerbzeban, *F. s.* [Çerb-zeban] Tatlı dilli, yaltaklanan. «Serdar anı söyletip çerb-zebanlık ile hoşamed-gûyluğundan hazzedip katl etmedi.— Naima»

çerde, *F. i.* Renk. *Siyehçerde*, kara yağız. «Bir mahruh-i siyah çerde — Çün âb-i beka-yi vera-yı perde.— Ş. Galip».

çerende, *F. i.* Otçul. Ot yiyen hayvan. «Bir şeb-perre-i hufte, bir ahû-yi çerende — Vermişti bu nüzhetgehe bir vahşet-i nermin —Cenap».

çerh, çarh, *F. i.* Bk. *Çarh.* «Çerhin sana maksadı yamandır.— Ş. Galip».

çesban, çespan, *F. s.* Lâyık, yakışık, uygun.

çesbide, *F. s.* Lâyik, uygun. «Var huccetine göre usulü — Çesbide kabasına fusulü.— Ş. Galip».

-çeş, *F. s.* «Deneyen, tadına bakan» anlamıyle bileşikler yapılır. *Nemekçeş*, Tuzlu.

çeşende, *F. s.* Tadan, tadına bakan.

çeşide, *F. s.* Tatmış olan, tadılmış olan. «Hülâsa eylemişim enfüs ile afakı — Çeşide eylemişim

zevk ü zehr ü tiryakı.— Ziya Pş.».

çeşm, *F. i.* Göz. *Çeşm-i ahu,* ahu gözü, çok güzel göz; *-bed,* zararı dokunan kötü göz; *-bülbül,* noktalı veya damarlı sırça; *-gazal,* ahu gözü, pek güzel göz; *-horos,* horoz gözü, kırmızı şarap; *-İsmail,* babası İbrahim tarafından kurban edilecek olan peygamber İsmailin gözü, kadere razı göz; *-mahmur, -mest,* baygın, süzük göz; *-meygûn,* şarap gibi sarhoş edici göz; *-pür humar, -terk,* (Tas.) olgunluğa ait hallerin görünmesi; fazla baygın göz; *-şeb,* ay, yıldız; *-şehlâ,* (yakışıklı) şaşı, kaymış göz; *-zag,* (karga gözü) mavi, açık mavi göz; *çeşm ü gûş,* (göz ve kulak) dikkat; *merdüm-i çeşm,* gözbebeği; *nur-i çeşm,* gözün nuru, çok sevgili. «Daima canib-i a'daya çeşm ü gûş olmak üzere istısvab ettiler .— Raşit».

çeşman, *F. i.* [Çeşm ç.] Gözler. «Umk-i sâfiyetinde çeşmanın — Bana bir başka inci arz ediyor. — Fikret».

çeşmaşina, *F. s.* [Çeşm-âşina] Göz aşinalığı olan, tanıdık. «Sabavetten, o cennetten beri çeşm-âşinayız.— Fikret».

çeşmaviz, *F. i.* [Çeşm-aviz] Yüz örtüsü, peçe.

çeşmdar, *F. s.* [Çeşm-dar] Gözleyen. Bekliyen. «Gelibolu sahrasında kudum-i sultaniye çeşmdar-i intizar olan ordu-yi hümayun halkına.— Raşit».

çeşmdaşt, *F. i.* [Çeşm-daşt] Umma. «Çeşmdaşt-i halis-ül-fuadleridir— Raşit».

çeşme, *F. i.* Çeşme. Kaynak, pınar. *Çeşme-i haveri,* Güneş; *-hayvan, -Hızır,* Bk. Ab-i hayat; *serçeşme,* bir bölge veya şehir ulusu. «Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-i fenadan — Başın alamaz bir dahi bâran-i belâdan— Ziya Pş.». — «Ben senin âb-i hayat-i lebinin teşnesiyim — Tâlib-i çeşme-i hayvan isem insan değilim.— Avni».

çeşmesar, *F. i.* [Çeşme-sar] 1. Pınarı çok olan yer. 2. Çeşme başı.

çeşmhane, *F. i.* [Çeşm-hane] Göz evi.

çeşmzahm, *F. i.* Göz değmesi.

çeşn, *F. i.* Bk. *Ceşn.*

çetr, *F. i. 1.* Çadır. 2. Şemsiye. Güneşlik. «Ordu-y hümayun içinde müzeyyen kurulan çetr-i âliye götürdüler— Raşit».

çevgân, *F. i.* 1. Cirit oyununda topu idare eden eğri uçlu sopa. 2. (Tas.) Tanrının ezeldeki takdiri. «Eline bir çevgân alıp agayane cümhurun önüne düşüp çevgânın sallıyarak.— Naima».

çevgânbaz, *F. i.* [Çevgân-baz] Çevgân ile oynayan, sopa sallıyan.

çevgândar, *F. i.* [Çevgân-dar] Çevgan taşıyan uşak.

çevgânzen, *F. s.* [Çevgân-zen] Çevgan vuran, çevgan ile oynıyan. (ç. Çevganzenan). «Kaside - perdazan-i destan-i kühen ve çevgân-zenan-i meydan-i suhan.— Sadettin».

çi, *F. e.* Ne. *Çi faide,* ne fayda; *çi hacet,* ne gerek, ne lüzum var. «Eşk-i hasret döktüler amma çi faide sultan-i cihan olan kahraman-i ateş-feşanın fermanına muhalefet değil belki.— Naima». «Ol sahir-i gamze bi-muhaba — Cibril çi ve güdam İsa.— Ş. Galip».

çide, *F. s.* Derilmiş, toplanmış. *Berçide,* çekilip, toplanmış. «Fasl -i bahar bağ-i muradın reside-

dir — Gülbeste-i hadika-i maksud çidedir.— Nazîm».

çigûnegî, *F. i.* Nasılık, nicelik, ne türlülük.

çihil, *F. s.* Kırk. (Mec.) Çok.

çil, çihil, *F. s.* Kırk. «Cahil olan pîr na-balig olur — Cehl gitmez çihl ile pençahla.— İbni Kemal».

çile, çille, *F. i. 1.* Dervişlerin kırk günlük denenmesi. 2. Yayın örme kirişi. 3. İplik, ipek, sırma, ibrişim sarması. 4. Sıkıntı. Eziyet. «Çille-i sahtın çeker her dem keman-ebrulerin.— Fıtnat».

çilekeş, *F. s.* [Çile-keş] Çile çıkaran. Dert çekmiş.

çim, *F. i.* Farsçada bulunan *ç* harfinin sesi.

çin, *F. i.* Kıvrım, büklüm, buruşuk. *Çin-i cebin*, alın buruşukluğu. Dargınlık; *-ebru*, kaş çatıklığı, kızgınlık. «Çîn-i sitemi belâ-yi ümmid — Mihr-i keremi safa-yi cavid.— Ş. Galip».

-çin, *F. s.* «Toplayan, derliyen» anlamiyle bileşikler yapılmada kullanılır. *Hurdeçin*, kırıntı toplıyan; *huşeçin*, başak toplıyan.

Çin, *F. i. Çin* ülkesi. Şiirlerde, saç ve koku anlamlariyle beraber çok kullanılırdı. *Çin ü Maçin*, Çin ile (belki) Mançurya.

çinar, *F. i.* Bk. *Çenar.*

çine, *F. i.* Kuş yemi.

çinî, *F. i., s.* Çini. Sırlı kab, tuğla.

çira, çera, *F. s., zf.* Niçin? *Çun ü çira*, niçin neden. «Ef'ali çira vü çünden dûr — Hem dinde hem küfrde mazur.— Ş. Galip».

çirag, *F. i.* Bk. *Çerag.* «Düşmanların çirağı demem ruşen olmasın — Haktan bulur eden kötülük benden olmasın.— Ziya Pş.».

çire, *F. s.* Üstün, usta. «Destar-i çiresiz bana kim eyler itibar — Küttap içinde her ne kadar çire-dest isem.— Sümbülzade».

çiredest, *F. s.* [Çire-dest] Eli yakışır, elinden iş gelir.

çiredestî, *F. i.* Ustalık.

çiregî, *F. i.* Ustalık, becerik.

çirk, *F. i.* Kir, mundarlık. «Alûde-i çirk-i küfr ü şirk olan bilâd ü bükaı...— Raşit».

çirkâb, *F. i.* [Çirk-âb] Çirkef. «Eş'ar ü fünun hep o dudaklarda müheyya — Çirkâb-i taarruzdan eylerdi tehaşa.— Fikret».

çirkâlûd, *F. s.* [Çirk-alûd] Mundar, bulaşık. «Ta bekey ey nefs-i çirk-âlûd meyl-i masiyet — Ağla kim eşk-i nedamet belki pâk eyler seni.— Ziya Pş.».

çirkin, *F s.* Güzel olmayan.

çiz, *F. s.* Şey, nesne. Bk. *Naçiz.*

çûb, *F. i.* Değnek. Tahta parçası, çöp.

çûban, *F. i.* Çoban. «Kasb-üs-sebak-i hâme yerine kâş — Olsa destimde nây-i çubanî.— Fehim»

çubi, çubin, *F. zf.* Ağaçtan, tahtadan.

Çubin, *F. i.* Nuşirevan'a karşı ayaklanmış olan Behram'ın lâkabı.

çun, *F. e.* Nasıl? *Çun ü çira*, Nasıl, niçin?

çü, *F. e.* Gibi. «Bir canibi hep siyah -puşan — Leyl içre çü encüm-i dırahşan.— Ş. Galip».

çün, *F. e.* 1. Gibi. 2. (Nazımda) Çünki, madem. «Çün şive-i naza mailiz biz — Bir taze edaya kaailiz biz.— Ş. Galip».

çünan, *F. e.* Böyle, bunun gibi, her ne kadar.

çüst, cüst, *F. s.* Çevik. Bk. *Cüst.*

çünki, *F e.* Niçini, nedeni açıklar. Eskiden vakit gösterirdi, *mademki, zira*, anlamında kullanılırdı. «Çünkü bülbülsün gönül bir gülsitan lâzım sana.— Nedim»

D

d, Osmanlı ve fars alfabelerinin onuncu, Arap alfabesinin sekizinci harfi. Ebced hesabında 4 rakamına işarettir. *Dad* ve *tı* harfleriyle yazılan kelimelerden bazıları de sesi verir.

dâ', *A. i.* Hastalık. Tanzimat'tan sonra Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye hekimlik terimlerini dilimize çevirirken türlü hatalıklarla ilgili kelimelere bunu katarak birçok tamlamalar yapmıştır. *Dâ-i merak,* karasevda (hypocondrie), (Fel.) *Dâ-i Dalton,* Fr. Daltonisme karşılığı (XX. yy.). «Lütfunla, itabında bulur illeti şiddet — Kalbim azürde-i dâ-i halecandır.— Cenap».

daavat, *A. i.* [Dâvet ç.] Dua anlamının çoğulu olarak kullanılır. *Daavat-i hayriye,* hayırlı dualar. «Cemi' hayırlı maslahatların izdiyad-i saadet ü ikbal daavatı takdiminden sonra.— Raşit».

dabbe, *A. i.* Binek hayvanı. «Orduda kati çok âdem ve dabbe helâk oldu.— Naima».

Dabbet-ül-arz, *A. i.* Kıyamet vakti yaklaşınca çıkacak olan korkunç hayvan.

Dabişlim, *F. i.* Bir Hint hükümdar hanedanının adı.

dâd, *F. i. 1.* Bahşiş. Vergi. 2. Verme. 3. Adalet, infaz, hak. 4. Sızlanma, şikâyet, 5. Feryat. *Dâd-i Hak, -Huda,* Tanrı vergisi; *dâd ü dihiş,* bağış *dâd ü feryad,* feryad, eyvah; *dâd ü sited,* alışveriş. «Kenan Paşa sair Şam ümâverleriyle erlik dâdın verip Şam sancağına düşman gezende mecal bulmadı.— Naima». — «Dâd elinden gönlümün feryad elinden gönlümün.— Nev'i».

dâdâ, *F. i,* Çocuğa bakan cariye, dadı.

dâdâferin, *F. i.* [Dâd-âferin] Tanrı.

dadâr, *F. i.* 1. Tanrı. 2. Adaletli hükümdar. «Dâdâr-i cihan eylemesin âlemi sensiz.— Baki».

dâdaver, *F s.* [Dâd-aver] Adaletli. «Padişah-i bahr ü berr dâdaver-i daniş karin.— Ziya Pş.».

dadbahş, *F. i.* [Dâd-bahş] Adalet verici (Tanrı).

-dâde, *F. s. i.* 1. Verilmiş, verilmiş olan. 2. Vergi. *Karardâde,* (hakkında) karar verilmiş; *rızadâde,* razı olunmuş. «Ser behem dâde-i dest-i ahadiyeyettir hep — Yek be-yek silsile-i nisbet-i inşa-yi kurun.— Münif».

dâder, *F. i.* Erkek kardeş. «Sormuyorsun ki dâderim nerede — Pederim nerede? Maderim nerede?. M. Naci».

dâdferma, *F. s.* [Dâd-fermâ] İnsaf edici, adaletle buyurucu (Tanrı ve mecaz olarak da padişhlar hakkında). «Şehriyar-i dâd-ferma kim ulüvv-i tab'ını — İtiraf etmektedir hayretle her akl-i selim.— Ziya Pş.» — «Dâd-hâhân-i fırakı cünbiş-i ebru ile — Gözlerin etmez mi müstağni cevabından senin.— Recaizade».

dâdgâh, *F. i.* [Dâd-gâh] 1. Adalet dağıtılan yer. 2. Divan. 3. Mahkeme.

dâdger, *F. s.* [Dâd-ger] Adaletli.

dâdhâh, *F. i.* [Dâd-hâh] Hak, adalet isteyen, şikâyetçi. (ç. Dâdhahân).

dâdhâhane, *F. zf.* Adalet isteyerek, şikâyetçi olarak. «Sadrazam Husrev Paşaya doğru gidip arz ve mahzarlarını verip dâdhâhane şekva ve feryat ettiler.— Naima».

dâdküster, *F. s.* [Dâ-küster] Adalet yayıcı, adalet icra eden.

dâdküsterî, *F. i.* Adalet icra edicilik.

dâdres, *F. s.* [Dâd-res] Yardımcı, yardıma yetişen.

dadüsited, *F. i.* [Dâd ü sited] Alışveriş. «Hace-i dâdüsited ziver-i bazar ede tâ — Dembedem taze zuhur-i emtia-i gûnagûn.— Münif».

dafadı', *A. i.* [Dıfda ç.] Kurbağalar.

dâfi, dafia, *A. s.* [Def'den] Koyan, savan. *Dâfi-i teaffün*, pis kokuları defeden (antiseptique); *kuvve-i dâfia*, çekici kuvvetin karşıtı, itici kuvvet. Fenalıkları, hastalıkları defedici anlamında Tanrı için de kullanılır. *Dâfi-i beliyyat*, belâlar savuşturucu; *ya Dâfi'*, ey Tanrım.

dâfık, *A. s.* Atılarak dökülen, dökülücü.

dag, *F. i.* Kızgın demirle gövdeye açılan nişan, iz. Damga. *Dağ ber dağ*, yara yara üzerine; *dağ ber dil*, gönlü yaralı, kederli; *dağ-i dil, -derun*, unutulmıyacak yara, gönül yarası; *-elem*, elem yarası. «İzdiyad-i haşmetleriyle dağ-i suz-i dil-i âda-yi din oldular.— Raşit».

dagal, *F. i.* Hile, oyun. «Ve dahi nice kelâm-i ahmakanesi mahz-i dagal idüğü mütebeyyin olup.— Naima».

dagalperdaz, *F. s.* [Dagal-perdaz] Hile, oyun düzücü, hazırlayıcı.

dağdağa, *A. i.* Gürültü patırtı; boşuna telâş ve ıstırap. *Dağdağa-i âlem, -cihan, -dünya, -hayat, -maişet. Terk-i dağda-i hayat*, ölmek. «Ümmet-i Muhammedi dağdağa-i intizar-i encam-i kârdan tahlis buyurdular.— Raşit».

dağdağaferma, *F. s.* [Dağdağa -ferma] Gürültü uyandıran, iş çıkaran.

dağdâr, *F. s.* [Dağ-dâr] Pek acılı, (gönlü) yaralı.

dagî, dagiyye, *A. s.* Azgın, başkaldıran. «Bunlara dagi ve bagi olanlar hayır etmedi.— Naima» — «Andan beri taraf sahraya seyl-sıfat revan oldukların ol taife-i dagiyye gördüklerinde pâ-yi sebatları mütezelzil olup. — Naima».

dağistan, *F. i.* Dağlık yer. «İnhizama karib bir hal ile tenk dağistan yollara düşüp.— Naima»

Dağistan, *F. i.* Kafkas dağlarının kuzey ve güney tarafından Hazer kıyılarına yakın bölgesi.

dağzen, *F. s.* [Dağ-zen] Damgalayıcı, iz bırakıcı, (gönül) yaralayıcı. «Bilsem şu kuzu neden gam almış — Her nâlesi kalbe dağzendir.— M. Naci».

dahalet, *A. i.* (Türkçede kullanılmıştır) Sığınma.

dahamet, *A. i.* Kalınlık, kabalık. İrilik. (Hek.) Fr. *Hipertrophie* karşılığı. (XIX. yy.).

dahaya, *A. i.* [Dahiyye ç.] Kurbanlık hayvanlar.

Dahhak, *F. i.* Cemşid'in yerini almış olan İran hükümdarlarından ünlü bir zalim. *Dahhak-i Marî* de denir, tutulduğu hastalık için her seferinde iki çocuk beynini ilâç olarak kullanılırdı.

Gâve'nin (Bk.) çocuklarına sıra gelince isyan etmiş ve Dahhak'in düşürülmesine yol açmıştır.

dâhi, *A. s.* Çok üstün akıllı. «Güler, ey dâhi-i a'zam serin fevkinde ecramın.— Fikret».

dâhik, *A. s.* [Dıhk'ten] Gülen, gülücü.

dahil, dahile, *A. s., i.* 1. İç, içeri. 2. İçeri giren. 3. İçeri girmiş, içerde. *Dahil-i esnan, -kur'a,* ilk askerlik çağı; *-memleket,* memleket için; *hareket-i dahil,* ilmiye sınıfında ilk derece; *ibtida-i dahil,* medrese yolunda başlangıç. «Zavallı, dahil olurken sabaha pür-âmal — Söner leal-i bâran içinde girye-künan.— Fikret».

dahîl, *A. s.* [Dühul'den] Dışardan gelip birinin acıma ve korunmasına sığınan, *Dahîlek,* sana sığındım.

«Ocak ağalarından nafiz-ülkelâm olanlara dahi dahîl düşüp hedaya vermekle.— Naima».

dahile, *A. i.* ve *s.* 1. İç, içeri. 2. İçle ilgili. 3. Bir nesnenin iç yüzü. 4. Bir insanın içi, iç düşüncesi. (ç. Devahil).

dahilen, *A. zf.* İçerden, içten.

dahilî, dahiliyye, *A. s.* [Dühul'den] 1. İçe veya içeriye mensup, iç ile ilgili, içsel. 2. Aileye ait, özel. 3. Bir devletin kendi ülkesine ait. *Nizamname-i dahilî,* iç tüzük; *emraz-i dahiliye,* iç hastalıkları; *hvadis-i dahiliye,* iç haberler; *nezaret-i dahiliye;* dahiliye nezareti, içişleri bakanlığı; *umur-i dahiliye,* iç işler.

dahîm, *A. s.* [Dahamet'ten] Normalden fazla kalınlıkta olan.

dahine, *A. i.* Duman çıkan baca.

dahiye, *A. s.* Üstün zekâ ve anlayış sahibi. «Bir dahiye-i melek-kıyafet — Şeytanı da aldatır o âfet.— M. Naci».

dahiye, *A. i.* Büyük belâ, âfet. Bunama.

dahl, *A. i.* 1. Karışma. Eli olma. 2. Etki. 3. Takılma, dokunma. 4. Gelir. *Dahl ü harc,* gelir ve gider; *dahl ü târiz;* işe karışma, dokunma. «Beyn-el ukalâ makbul olmayıp tâ'n ü dahl ettiler.— Naima».

dahm, *A. s.* [Dahamet'ten] İri, büyük, kocaman.

dahme, *F. i.* 1. Mezar. 2. Şenlik geceleri atılan hava fişeği. *Dahmeendaz,* lâğım ve fişek atıcı; *dahmefeşan,* lâğam saçıcı; *dahmeküşa,* mezar açıcı, mezarcı. «Ey dahme-i mersus-i havatır. ulu mâbet.— Fikret».

dahve, *A. i.* İlk kuşluk vakti. Güneşin ufukta ilk yükselip yayılmaya başladığı zaman. *Dahve-i kübrâ,* kaba kuşluk.

dâi, *A. s.* [Davet'ten] 1. Dua eden, duacı. 2. Çağıran, çeken, sebebolan. 3. Mezhep propagandacısı. *Dâi-i dirîne,* eski duacı, eskidenberi dua eden; *-mazeret, -mesuliyet, -şüphe,* zarar, sorumluluk getiren, bunlara sebeb olan, şüphe uyandıran. Ulema sınıfından olanlar «bendeniz, bendeleri» yerine «dâiniz, dâileri» sözünü kullanırlardı ki, «duacınız» demektir. 4 Güdü (Fr. *Motif* karşılığı olarak XX. yy.).

«Firkat mi bu ıstırabı dâi.— M. Naci» — «Bu hizmeti sahib-i devlet hazretleri bir gayri dâilerine tevfiz buyurup.— Naima».

daim, daima, *A. s.* [Devam'dan] Sürekli, sürüp gden. Devam üzere. Bir düzüye. Her vakit. *Daim-ül-evkat, daim-ül-eyyam,* her vakit, her gün; *meveddet-i daime,* sürekli dostluk. «Yerinde kaim ve şerr ü fesad üzere daim olup.— Naima.

daima, *A. zf.* [Devam'dan] Her vakit. «Gündüzün daima harab-i taab, — Gece bir meyyitane hâb -i taab.— Fikret».

daimî, *s.* [Devam'dan] (Türkçede yapılmıştır). Sürekli. Hiç eksik olmayan. *Encümen-i daimi* geçici olmayan encümen; *neşve-i daimî,* sürekli neşve. «Hâtırımda daimî bir piçtâbım ver benim.— Recaizade».

dâin, dayin, *A. s.* [Deyn'den] Borç veren, alacaklı *Da'inler vekili,* Osmanlı İmparatorluğu zamanında Düyun-i Umumiyede bulunan alacaklı temsilcisi. «Yanınca giden dainlerden maldar olanları tasmim ve emvalini kabz töhmeti ile müttehem olmakla. — Naima».

dair, *A. s.* [Devr'den] 1. Dönen, dolaşan, devreden. 2. Bir şey hakkında olan, ilgili. *Dairen mâ dâr,* çepeçevre. *Dair ve sair* (dönen ve dolaşan) seyyah. «Fikrim gibi ah dair olsam — Daim harem'inde tair olsam.— M. Naci».

daire, *A. i.* 1. (Geo.) Daire. Çember. 2. Büyük bir kimsenin evi, adamları 3. Büyük bir ev veya yapının birkaç odalık bölümü. 4. Hükümet idare kollarından (bakanlık). Bunların kalemlerini, meclislerini barındıran yapı. 5. Osmanlı İmparatorluğu zamanında İstanbul Şehramanetinin belediye dalları. 6. Zilli tef. *Daire-i aide,* ilgili resmî makam; *-arz,* (Ast.) arz dairesi, paralel, *-fasıde* (Man.) Kısır döngü, *-husuf,* (Ast.) Tutulma dairesi; *-muhîttiyye* (Geo.) Çevreteker; *-nısf -ün-nehar,* meridyen dairesi; *-resmiye,* (resmî daire) hükümet dairesi; *daire-i sadaret,* sadaret dairesi; *-sadise,* (İstanbul belediyesi) altıncı (Beyoğlu) daire.

dairevî, *A. s.* [Daire'den] Çevre şeklinde. Dairesel.

dairezen, *F. s.* [Daire-zen] Tef çalan. «Olma ol dairede dairezen .— Sümbülzade».

daiyan, *A. s.* [Dâi ç.] Duacılar. *Daiyan-i devlet,* devlete dua eden (ulema, sarıklılar).

dâiye, daiyye, *A. i.* İnsanı bir şeye, bir şeı candan bağlanmaya sürükleyen iç duygusu. Arzu, hırs. *Daiye-i istiklâl, -tefavvuk,* istiklâl, üstünlük isteği. «Tekrar Boğazhisarlarını seyr ü temaşa daiyesi zuhur edip.— Raşit».

dakaik, dakayik, *A. i.* [Dakika ç.] Anlaşılması dikkat isteyen, ince ince işler; *Dakaik-i edebiye, -fenniye,* edebiyat ve fennin ince noktaları; *dakaik-iktinah,* işlerin ince noktalarını bilen; *dakaik-i umur,* işlerin ince noktaları.

dakik, dekik, *A. s.* [Dikkat'ten] 1. İnce, nazik (soyut fikirler için kullanılır). 2. *(i)* Toz haline getirilmiş şey, un, *Fikr-i dakik,* ince fikir; *dakik-i has,* has un.

dakika, dekika, *A. i. s.* 1. İnce fikir, düşünce. 2. Bir saat zamanın altmışta biri. 3. İnce, nazik. fikirler, düşünceler. «Merhum Mustafa **Paşa ulûm** ve sanayi-i dakikadan kati çok maarife malik.— Naima». — «Sefir-i mesfur dakikadan agâh iken bizi gafildir zu'miyle...— Raşit».

dakikabîn, *F. s.* [Dakika-bîn] İncelikleri bilir. «Elçi-i müşarünileyh Mehmet Paşa dakikabîn kimse olmakla...— Raşit».

dakikadan, *F. s.* [Dakika-dân] Güç, zor şeyleri bilen.

dakikasenc, *F. s.* [Dakika-senc] Güç, zor şeyleri tartıp anlayan.

dakikaşinas, *F. s.* [Dakika-şinas] Güç, zor şeyleri tartıp anlayan.

dakikî, dakikiyye, *A. s.* [Dakik'ten] Un gibi olan veya içinde un bulunan. (Patates ve fasulye gibi); *mevadd-i dakikiyye.*

dakk, *A. i.* Çalma, vurma. *Dakk-i bâb,* kapı çalma.

dâl, *A. s.* [Delâlet'ten] Gösteren. İşaret olan. «Seyr et ne denlû vaz-i garibi eder zuhur — Kim her biri cünuna olur başka başka dâl.— Ziya Pş.». — «Zannım sizi Hak kudretine dâl yaratmış .— Cenap».

dâl, *A. i.* 1. Arap alfabesinde «d» harfinin adı. Noktasız olduğu için *dâl-i mühmele* de denir. 2. Kambur, iki kat olan; *Kamet-i dâl,* iki kat olmuş boy.

dâl, dâlle, *A. s.* 1. Doğru yolu şaşırmış. 2. Günaha girmiş, günah içinde. *Firak-i dalle,* doğru yoldan ayrılmış din fukaraları; *kıral-i dâl,* hıristiyan hükümdar.

dalâl, *A. i.* Doğru yoldan çıkmak. sapıtmak. Azıp eğriye sapmak. Din ve mezhep cihetiyle yanılıp bâtılı kabul etme. (Fel.) Fr. *Aberratioi ve erruer* karşılığı (XX. yy.). «Vâbestedir hayaline ef'ali herkesin — Kimse umuruna edemez nisbet-i dalâl.— Ziya Pş.».

dalâlet, *A. i.* Azma. Doğru yoldan çıkma. *Tarik-i dalâlet;* azma yolu, günah yolu. «Sadık görünür kisvede erbab-i hıyanet — Mürşit sanılır vehlede ashab-i dalâlet.— Ziya Pş.».

dâliyye, *A. i.* (Türkçede kullanılır) Delta harfi şeklinde olan. *Deltoide* karşılığı kullanılmıştır. (XIX. yy.).

dalle, *A. s.* [Delâlet'ten] (Mat.) Determinant.

dâm, *F. i.* Tuzak. Ağ. *Dâm-i belâ,* belâ tuzağı; *-tezvir,* yalan, tezvir tuzagı. Aldatma için yapılmış hile; *-zülf,* zülfün tuzağı. «Baysungur Mirza dâma düşmeyip etbaından bir cem' ile firar edip.— Naima».

dâm, *F. i.* Ot yiyen hayvan; İnsana veya başka canlıya saldırmayan hayvan. *Ded,* et yiyen orman hayvanı, *dâm ü ded,* orman hayvanları.

damad, *F. i.* Bir kimseye göre kızının kocası. Güvey. *Damad-i hazret-i padişahî,* Osmanlı hanedanından prensesle evlenmiş kimse. «Bu kere dahi Hasan Paşa damat olmakla sıfr-ül-yed kalmak münasip görülmeyip.— Naima ».

dâman, damen, *F. i.* Etek.

dâme, damet, *A. zf.* «Daim ve baki olsun» anlamıda dua sözü olarak kullanılır. *Dame mülkühu,* ülkesi daim olsun; *damet saadetuhu,* saadeti sürsün. «Devletlû valide sultan damet ismetühüma hazretlerinin.— Raşit».

dâmen, dâman, *F. i.* Etek. *Dâmen-i afv ile setr buyrulmak,* affetme. «Şeyhilislâm ve sair ulema ve meşayih girip takbil-i dâmen-i padişahi ettiler.— Naima».

dâmenalûde, *F. s.* [Dâmen-alûde] Eteği bulaşık. İffetsiz.

dâmenalûdegî, *F. i.* [Dâmen-alûdegi] Etek bulaşıklığı. İffetsizlik.

dâmenbus, *F. s.* [Dâmen-bus] Etek öpen. «Sadrazamın otağına girip buluştuklarında her biri dâmenbus edip.— Naima».

dâmenbusî, *F. i.* Etek öpme. Etek öpme töreni.

dâmen der meyan, *F. s.* Eteği belinde. İşe hazır durumda. *Dâmen der meyan-i gayret olmak,* bir işe canla başla girişmek. «Padişah cümle şehzadeleri kat-

le damen der meyandır inkıraz-i âl-i Osmana sebebolur.— Naima»

dâmengîr, *F. s.* [Dâmen-gîr] 1. Yardım diliyerek eteğe sarılan. 2. Dâvacı, şikâyetçi.

«Rehgüzar-i leşker-i ateş-cevelâna tesadüf eden nice hâşâk damangir-i adaveti.— N. Kemal».

dâmenkeş, *F. s.* [Dâmen-keş] Eteğini çeken, toplayan, bir işe karışmayan. «Dâmenkeş-i vefadır mâdam senden ol şuh.— Recaizade».

dâmgâh, dâmgeh, *F. i.* [Dâmgâh] Tuzak yeri. «Gördün mü bu dâmgehte âzâd — Bir dâmın esiri sayd u sayyad.— M. Naci». — Bu dâmgaha senin saçlarınla merbutum.— Fikret».

-dân, *F. e.* Farsça ve arapça isimlere ulanarak yer, kab, mahfaza anlamına kelimeler meydana getirir. *Ateşdan*, ateşlik; *cüz'dan*, cüzdan; *kalemdan*, kalemlik; *nemekdan*, tuzluk; *şem'dan*, şamdan. Hattâ Türkçe *iğnedan, sürmedan* gibi kelimeler de yapılmıştır.

-dân, *F. s.* İsimlere katılarak «bilen, bilir» anlamına sıfatlar meydana getirir. *Kadirdan, nüktedan, suhandan.*

dâna, *F. s.* Bilen, bilici. Bilgili. *Dânâ-yi Tus*, (Tus'lu) Firdevsî; *dânâ-yi Yunan*, Eflâtun; *dil-i dânâ, merd-i dânâ*, bilir gönül, kişi; *mürg-i dânâ*, papağanların söz söyleyen cinsi, tuti; *mürşid-i dânâ*, bilici mürşid. «Nadan firaz-i izz ü saadette serfiraz — Dâna haziz-i acz ü mezellette sernigûn.— Ziya Pş.».

dânâdil, *F. s.* [Dânâ-dil] Gönlü çok aydınlık, gönlüyle anlar.

dânâyan, *F. i.* [Dânâ ç.] Bilirler. Bilgililer.

dânâyî, *F. i.* Bilicilik, Bilirlik.

dane, *F. i.* 1. Tane. 2. Tohum. 3. Ateşli silâhların attığı kurşun, gülle. *Dâne-i hal*, tek ben; *-kardal* hardal tanesi (en ufak bir şey); *âb ü dâne*, içeçek ve yiyecek (kısmet). «Gel daneye kaçma ey kebuter — Danem senî sayd için değildir.— M. Naci».

daneçin, *F. s.* [Dâne-çin] Tane toplayan, döküntü halinde ufak tefek şeylerden faydalanan. «Daneçin olmak idi maksadımız gurbetten — Dane-i hâlini gördük de tutulduk kaldık.— Kâni».

danende, *F. s.* Bilen, bilgili. «Danende-i hal olan bir üstad.— Recaizade».

daneriz, *F. s.* [Dane-riz] Dane döken. Tohum serpici. «Bir müsait mülke sahiptir ki sehven hâkine — Her kim olsa daneriz olur sonunda nukreçîn.— Ziya Pş.».

daniş, *F. i.* Bilgi, bilme, bilig. *Ehl-i daniş*, bilgi sahipleri; *encümen-i daniş*, akademi (XIX. yy.). «Karanlık fehm ü daniş, akl ü istihraç hep muzlim.— Fikret».

danişger, *F. s.* [Daniş-ger] Bilgi sahibi.

danişmend, *F. s.* [Daniş-mend] 1. Bilgi sahibi. 2. Tanzimattan evvel, kadılar yanında çalışan mülazım, stajyer.

danişmendan, *F. i.* [Danişmend ç.] Danişmentler.

danişver, *F. s.* [Daniş-ver] Bilgin, bilgiç. «Husrev-i sahib-kıran danişevr-i sahib-yakîn.— Nef'i».

danişveran, *F. i.* [Danişver ç.] Bilginler.

dank, *A., F. i.* Dirhem küçüğü, ağırlık tartısı; denk.

dâr, *A. i.* 1. Ev. 2. Yapı. 3. Yer. 4. Yurt . *Dâr-i ahiret*, ahiret, öbür dünya; *-beka*, (sonsuz âlem) ahiret; *-berzah*, ölümden kıyamet

gününe kadar beklenecek yer; *-dünya, -fena, -ibtilâ*, bu dünya; *-saîr*, Cehennem; *-Şûray-i Askerî*, (Tanzimattan sonra) Harbiye Nezaretinde Büyük Askerlik Şûrası. Bundan başka arapça terkipler suretiyle bir çok kurul adları yapılmıştır. Bk. *Darül*. «Dâr ü diyarların garet için.— Raşit».

dâr, *F. i.* Dar ağacı. *Berdar*, dar ağacına çekilmiş, asılmış. «Lâzım mı her ehl-i derd-i pür-şur — Çıkmak ser-i dâra hem-çü Mansur.— Ş. Galip».

-dâr, *F. s.* «Tutan, sahip, malik» anlamlariyle sıfatlar meydana getirir. Eski memurluklardan, işlerden, *alemdar, bayraktar, cihandar, defterdar, dindar, hazinedar, hissedar, hükümdar, ibrikdar, kisedar, maldar, mühürdar, pâydar, sâyedar, serdar, silâhdar, silihdar, tâcdar*.

dâr, *F. i.* Savaş. Eşanlamı olan *gîr* ile beraber kullanılır, *dâr ü gîr*, kavga, savaş.

Dârâ, *F. i.* Fars hükümdarlarından Keykubad'ın lâkabı. Büyük Dâra, Darius. Bundan alınarak «büyük, kudret sahibi» anlamiyle hükümdarlar hakkında sıfat olarak kullanılmıştır. «Sultan-i şark ü garb şehinşah-i bahr ü berr — Dârâ-yi dehr şah-i Süleyman kâmkâr.— Bakî».

daraat, zaraat, *A. i.* Alçalma, kendini küçültme. *Daraatname*, kendini çok küçülterek yazılmış mektup. «Eskişehir kurbune geldikte daraatname ile Haydar Bey nam bir pîr ammisini ileri gönderip.— Naîma».

daraban, *A. i.* 1. Nabız vurması, vuru. 2. Oynama, çarpma. *Daraban-i kalb*, yürek çarpıntısı, *-şedid*, şiddetli çarpma, vurma. «Kalb-i müteessir ki demadem — Eyler darabanında tecelli — Ahzan-i tarab, neşe-i matem.— Fikret».

darabat, *A. i.* [Darbe ç.] Vuruşlar, çarpışlar. *Darabat-i anîfe*, şiddetli vuruşlar. «Kadıyı darabat-i peyderpey ile düşürüp.— Naîma».

dârât, *F. i.* (Padişahlara lâyık) Şan, şevket. Büyük gösteriş. *Dârât-i İskender*. «Tumturak-i suhanim fevc-i sipah-i nazmım — Husrevan-ı hünere etmede arz-i dârât.— Nazîm».

dârâyî, *F. i.* 1. Sahip olma. 2. Hüküm sürme. 3. Bir nevi kumaş adı.

darb, zarb, *A. i.* 1. Vurma, dövme. 2. Maden üzerine para damgası vurma, damgalama. 3. Dikme, kurma. 4. Kuvvte, güc. 5. (Mat.) Çarpma. 6 (Ed.) Nazımda beytin ikinci mısraının son tef'ilesi. *Darb-i dest, darb-ül-yed*, el, kol kuvveti; *-hiyam*, çadırları dikme, kurma; *-mesel*, ata sözü; *-sikke*, para kesme; *-unk*, boyun vurma, öldürme; *hâsıl-i darp (zarp)*, çarpım.

«Agaaz-i harb ü kıtal edip darb-i dest ile melâînin yüzlerin çevirdiler.— Naîma». «Darb-i şeşperle çıkan ka'kaa miğferlerden.— Fikret».

darbe, *A. i.* Vuruş, çarpış. Vurma, çarpma. *Darbe-i şedide*, zorlu vuruş. «Anîf darbeleri kahriyle bâd-i bi-insaf.— Fikret».

darbet, *A. i.* Vurma, vuruş. «Savlet-i gürz-i giran, darbet-i şimşir ü sinan.— Fikret».

darbhane, zarbhane, *F. i.* [Darbhane] Para kesilen yer. *Darbhane-i âmire*, hükümetin para kesme işiyle uğraşan dairesi. «Rayec olan sikke-i osmanî zü-

yuf ve emin-i Darbhane olanların adem-i takayyüdü sebebinden.— Naima».

darbzen, zarbzen, *F. i.* Kale döven top. «Kaleden ol taife mukabelesinde vâki burçlar üzere darbzenler kurdular.— Naima».

darçin, *F. i.* Tarçın. (Tarçın suyu, keyif veren içki olarak kullanılırdı).

darende, *F. s.* 1. Tutan, sahip. 2. Getiren, ulaştıran. *Darende-i ferman, -menşur, -yerlig,* ferman almış. «Sensin ol darende-i yerlig-i ahkâm-i kader — Hamen olmuştur rümuz-i asmana tercüman.— Nef'i».

dâreyn, *A.* i. İki konak, yani Dünya ile Ahiret. *Saadet-i dâreyn,* İki dünya saadeti. «Bana Dareyn de kâfi kulun olmak şerefi.— M. Naci».

dârıb, *A. s.* [Darb'dan] 1. Döven, dayak atan. 2. (Mat.) *Dârıb-i müşterek,* ortak çarpan.

dâric, *A. s.* [Derc'den] Yazılma. İçine girme. «Rütbe-i sahn-i semaniyeye dâric oldukta.— Raşid».

darîh, zarîh' *A. i.* Mezar.

darîh, zarîh, *A. s.* Kaçırılmış, püskürtülmüş. «Zeynel Han bu hali görüp naçar cerih ü darîh süvar olup.— Naima».

darîr, *A. s.* Anadan doğma kör.

darr, darre, *A. s.* Zarar ve ziyana sebebolan, zararlı. *Kâide-i darre,* zarar veren kural, usul.

darr', *A. i.* Sıkıntı, belâ. *Serra ve darra* rahatlık ve sıkıntı; iyi ve fena günler.

dars, dırs, *A. i.* Azıd şi.

darsî, darsiyye, *s.* Azı dişiyle ilgili.

dâru, *F. i.* (Sade olsun, katışık olsun) İlâç. *Dâru-yi bür'üs-saa,* hemen etkisini gösteren, iyileştiren ilâç. «Lebinden tâlib-i dârui derman olduğum yerler.— Recaizade».

daruberd, *F. s.* Büyüklük, ululuk. Büyük gösteriş. «Nerde divan-i Feridun meclis-i çeng-i Peşenk — Nerde Dârât-i Sikender darubürd-i Keykubat.— Ziya Pş.»

darufüruş, *F. s.* [Dâru-füruş] İlâç satan eczacı.

daruga, *F. i.* Yerli hâkim. Bir kasabanın hâkimi.

daruhane, *F. i.* [Dâru-hane] Eczacı. «Daruhane-i inayet-i samadaniyeden .— Ragıp Pş.».

Dârülâceze, *A. i.* [Dâr-ül-aceze] Düşkünler yurdu. XIX. yy. sonlarında İstanbulda bir düşkünler yurdu kurulmuştur.

darülâmân, *A. i.* [Dâr-ül-âman] Sığınılacak yer. Sığınak.

Dârülbedayi, *A. i.* [Dâr-ül-bedayi] Konservatuvar karşılığı olarak bulunmuş, 1913 ten sonra bir tiyatro kurulu adı olarak kalmıştır.

dârülbevar, *A. i.* [Dâr-ül-bevar] Çürüyüp kalınacak yer. Cehennem. «İki ol miktar dahi küffar dahil-i dâr-ül-bevar olup.— Naima».

Dârülelhan, *A. i.* [Dâr-ül-elhan] Darülbedayi'nin musiki ile uğraşan kolu olarak aynı tarihlerde kurulmuştu.

marülemare, *A. i.* [Dâr-ül-emare] Emaret dairesi. Hükümet konağı. «Andan İbrahim Han sarayı dedikleri derülemareye konup defterdar kaleye nüzul eyledi.— Naima».

Darülfünun, *A. i.* [Dâr-ül-fünun] Üniversite.

dârülhadis, *A. i.* [Dâr-ül-hadis] Hadis ve bilgilerini öğretme yeri.

darülharb, *A. i.* [Dâr-ül-harb] 1. Kavga meydanı. Savaş yeri. 2.

İslâm elinde olmayan, her zaman savaş yeri olabilecek yer.

Darülhilâfe, *A. i.* [Dâr-ül-hilâfe] Hilafet merkezi, İstanbul.

dârülhuld, *A. i.* [Dâr-ül-huld] Beka evi, Cennet.

Darül'istihzar, *A. i.* [Dâr-ül-istihzâr] Lâboratuvar karşılığı olarak XIX. yy. sonlarında kullanılmaya başlanmıştır.

dârülkarar, *A. i.* [Dâr-ül-karar] Kıyametten sonra kalınacak yer «Canib-i guzattan ancak on dört nefer merdi saadetmend ihraz-i saadet-i şehadet ile âzim-i darül karar oldular.— Raşit».

darülmesai, *A. i.* [Dâr-ül-mesai] Çalışma yeri. Atölye, enstitü karşılığı olarak XX. yy. da kullanılmaya başlanmıştır.

darülmuallimat, *A. i.* [Dâr-ül-muallimat] Kız öğretmen okulu.

darülmuallimîn, *A. i.* [Dâr-ül-muallimîn] Erkek öğretmen okulu. *Darülmuallimîn-i âl'ye* yüksek öğretmen okulu.

darülmülk, *A. i.* [Dâr-ül-mülk] Başşehir, başkent. *Darülmülk-i Osmanî*, İstanbul. «Darülmülk-i memleket elde olmadıkça ol araziyi muhafaza etmek muhal iken.— Naima».

Dârünnedve *A. i.* [Dâr-ün-nedve] İslâmlıktan önce Kureyş kabilesinin tartışmalar için toplandığı yerin adı. Sonraları Muhammet Peygambere karşı olanların toplanmasından ötürü karıştırıcı ve fesat kurucularının toplandıkları yer anlamına kullanılmaya başlanmıştır. «Kahvehanelerde ve berber dükkânlarında bazı nâsın hanesinde ki darünnedveye mümasil mevazi idi.— Naima».

darüssade, *A. i.* [Dâr-üs-saade] Saadet yeri, saray. *Darüssade ağası*, saray harem dairesindeki kadınların başı olan karaağa. «Valide sultana haberler gönderip bu ağayı Darüssade'den dûr kılmak bais-i nef-i azimdir dediler.— Naima».

darüssair, *A. i.* [Dâr-üs-sair] Cehennem.

darüssaltana, *A. i.* [Dâr-üssaltana] Saltanat yeri, İstanbul. «Padişah hazretleri Diyarıbakır'dan çıkıp sürat ile Darüssaltana canibine teveccüh ve azimet buyurdular.— Naima».

Dârüsselâm, *A. i.* [Dâr-üs-selâm] 1. İkinci kat Cennet. 2. Bağdat şehri. «Buk'a-i Bağdat'ın vasfın etmiş Darüsselâm.— Fuzuli».

Darüşşafaka, *A. i.* [Dâr-üş-şafaka] XIX. yy. sonlarında İstanbul'da öksüz ve yetimler için kurulmuş, yatılı okul.

darüşşifa, *A. i.* [Dâr-üş-şifa] Şifa yurdu. İlkin genel olarak *hastane* anlamında iken gitgide *akıl hastahanesi, timarhane* anlamına kullanılır olmuştur. «Halk-i âlem serteser bimar-i derd-i ihtiyaç — Zehr bir darüşşifa lûtfun tabib-i mihriban.— Nef'i».

dâs, *F. i.* Orak. *Dâs-i zerrin*, (altın orak) hilâl. «Dâs-i şimşir-i şule-i tesir-i gayretleriyle.— Ramp Pş.».

dâstan, *F. i.* 1. Hikâye, masal. 2. Bir olay veya hali anlatan manzume. 3. *Epopée* karşılığı (XIX. yy. sonları) «Eğer fırsat kocanın olursa hod bizim ettiğimiz işler dillerde dâstan olduğu hemen bize kâfidir.— Naima».

dastanî, *F. s.* Dastan kahramanlarına yakışacak şekilde, kahramanca. Destan ile ilgili. *Epique* karşılığı olarak kullanılmıştır.

dastanserâ, *F. s.* [Dastan-serâ] Destan okuyucu.

-daşt, -daşte, *F. s.* Olan, bulunan. «Cerayim-i sabıkası dahi hatırdaşt-i padişahî olmağın hakkından gelindi.— Naima». — «İsmetlû haseki sultan hazretlerinin ileri irsalleri reva-daşte-i re'y-i hümayun olup.— Raşit».

daşte, *F. s.* Eskimiş, yıpranmış.

Daud, Davut, *A. i.* Bk. *Davud.* «Daud-i dilim Zebur-hân et — Murgan-i süruşu bi-zeban et .— Ş. Galip». — «Ye'sinde safayı hıfz meşhud — Mevc-i güher anda zırh-i Daud.— Ş. Galip».

daülefrenc, *A. i.* [Dâ'-ül-efrenc] Frengi hastalığı.

daülfil, *A. i.* [Dâ'ül-fil] Kol ve bacak derilerinin fil derisi gibi çizgili ve sert olma hastalığı, éléphantiasis.

daülhanazir, *A. i.* [Dâ'-ül-hanazir] Sıraca hastalığı.

dâülkelb, *A. i.* [Dâ'-ül-kelb] Kuduz hastalığı.

dâülküul, *A. i.* [Dâ'-ül-küul] İspirtolu içkilere düşkünlük hastalığı. Alkolizm.

daülmerak, *A. i.* [Dâ'-ül-merak] Karasevda; *hypocondrie.*

dâünnibah, *A. i.* [Dâ'-ün-nibah] Havlama hasatlığı; havlar gibi sesler çıkararak soluma.

dâüssa'leb, *A. i.* [Dâ'-üs-sa'leb] Saç dökülme hastalığı (uyuz, kel, vb.).

dâüssıla, *A. i.* [Dâ'-üs-sıla] Memleket hastalığı; *nostalgie.*

daütteşhir, *A. i.* [Dâ'-üt-teşhir] Utaçıcılık.

dav, *F. i.* (Oyunda) el, sıra.

dâva, dâvi, *A. i.* 1. Hak için mahkemeye başvurma. 2. Bir kimsenin başka bir kimseden hakkını araması. 3. Bir şey için böyledir veya böyle değildir demek, iddia. 4. *(Mat.)* Teorem. *Dâva-yi bimâna,* mânasız, saçma iddia; *-nübüvvet* peygamberlik iddiası; *dâva vekili,* avukat. «Manend-i makiyan-i garra — Yek beyza hezar fahr ü dâva — Ş. Galip».

da'vat, *A. i.* [Davet ç.] 1. Çağrılar. 2. (Yalnız çoğul halde) Dua.

daver, *F. i.* 1. Hükümdar. 2. Vezir, vali, 3. Tanrı. «Vâsıl-i sem-i hümayun-i dâver-i devran olmakla.— Raşit».

daverâ, *F. i.* Ey daver! (Hükümdar, vezir). «Dâverâ dâdaverâ serverâ valâ-güherâ — Sana mahkûm mesalih sana malûm meham.— Ziya Pş.».

daverane, *F. s.* Adalet sahibi bir büyüğe yakışacak surette. Hükümdara vezire mensup. Vezirlere hitap: *Huzur-i daveranelerine.*

daverî, *F. s.* Hükümdarlık. Vezirlik.

davet, *A. i.* (Arapça terkiplerde *dâve* şeklinde kullanılır). 1. Çağırma, beraber bulunmıya isteme. 2. Çekme, sebebolmasına meydan verme. 3. (Çoğul halinde veya arapça terkip halinde:) Dua. *Müstecab-üd-dave,* duası Tanrı nezdinde kabul buyrulan. *ümmet-i davet,* peygamber çağrısına uymayan ümmet. «Cümle vüzera ve ulema ve erkân-i devlet davet ve âli ziyafet tertip olundukta.— Naima».

davetiyye, *A. i.* 1. Çağrı kâğıdı. Bir kimseyi çağırmak için gönderilen kâğıt. 2. Tanık veya sanıklara mahkemede bulunmak üzere gönderilen kâğıt.

dâvi, *A. i.* Bk. *Dâva.*

Davut, Daud, *A. i.* İsrail hükümdarlarından ve peygamber (İ. Ö. X. yy.) Sesi çok güzel ve gürdü; şairdi. *Mezamir-i Dâvud,* dualar dergisi. Calût'u (Bk.) yenmiş-

tir.

davudî, daudî, *A. s.* Peygamber Davud'un sesini andırır kalınca, hoş dokunaklı (ses.) Daud'a yakışır, onunla ilgili. *Zırh-i davudî,* Davud peygamberin Calût ile savaşında giydiği zırha benzer, onun gibi. «Ol gün zırh-i davudî giyip başına miğfer-i pulâd üzerine.— Naima».

day'a, *A. i.* Bk. *Zay'a.*

dâye, *F. i.* Daya. Dadı. «Bir gün onu gezdirdiği dâye — Derdini yetirmiye devaye.— Fuzuli».

dâyegî, *F. i.* Dadılık.

dayf, zayf, *A. i.* Konuk, Misafir.

dayin, dain, *A. s.* [Deyn'den] Borç ödünç para veren. Alacaklı.

deaim, *A. i. ç.* Destekler, Direkler.

deavi, *A. i.* [Dâva ç.] Dâvalar. *Deavi Nezareti,* XIX. yy. Tanzimattan sonra Adliye Nezaretinden evvel kurulmuş aynı görevli bakanlık; *vükelâ-yi deavi,* (dâva vekilleri) avukatlar. «Bir gün kazaskerler ile Bivan'da ictima'lı deavi-i nâsa meşgul idiler.— Naima».

de'b, deeb, *A. i.* Gelenek, töre, kural. *De'b-i dîrîn,* eski töre. «Ve vükelâ-yi devlet kullarını de'b-i kadîm üzere hil'atlar ilbasiyle taltif buyurdular.— Raşit».

debabis, *A. i.* [Debbus ç.] Topuzlar.

debagat, Bk. *Dibagat.* «Birkaç sığır postun debagat edip.— Naima».

debbus, *A. i.* Topuz. «Bâruya çıkıp darb-i debbus ile bâru üzerinde olan revafızı sürüp.— Naima».

debdebe, *A. i.* 1. Patırdı, gürültü. 2. Patırtılı gürültülü ululuk. Gösteriş. «Ey debdebeler, tantanalar şanlar, alaylar.— Fikret».

Deberan, *A. i.* Gökcismi. Ayın dördüncü durağı.

debîr, *F. i.* 1 Kâtip, yazıcı. 2. Danışılacak, müsteşar. *Debîr-i encüm, felek, -sema,* Utarit, Merkür; «Dest urmuş idi kilk-i şehaba debîr-i çarh — Tuğranüvis-i hükm-i Hudavend-i insü cann.— Baki».

debîristan, *F. i.* Kalem odası.

debistan, *F. i.* Okul.

debur, *A. i.* Batı rüzgârı.

decac, *A. i.* Tavuk ve horoz. Bk. *Düccac.*

decace, *A. i.* Tavuk.

Deccal, *A. i.* Kıyamet zamanı meydana çıkacak olan çok yalancı ve zararlı biri. Yalancı Mesih *Antechriste.* Teccal. «Çeşm-i Deccal'a sanırsın ki Mesiha görünür.— M. Naci».

ded, F. i. Et yiyen orman hayvanı. *Dâd ü ded,* (et ve ot yiyen) orman hayvanları.

def, deff, *A. i.* Tef, daire. «Defli defkeş urma sen dâva-yi merdiden utan — Zen gibi cemiyyet-i rindanda def zensin henüz.— M. Naci».

def', *A. i.* 1. Savma, savulma. 2. Verme, harcama. 3. Öteye itme, kakma. 4. Ortadan kaldırma. 5. *(Huk.)* Bir dâvayı savunma için açılan dâva. *Def-i gam,* gam gidermek; *-hacct,* aptes bozmak; *-mazarrat,* zarar verecek şeyi savma, savuşturma; *Def' ü ref',* savma, kaldırma. «Asitane-i Saadette vüzera kullarınız def'ine kaadirler midir.— Naima». — «Diye cevap vermekle def-i mec lis olunup.— Raşit».

defa, *A. i.* Defa, kere, kez. *Defa-i ulâ,* ilk defa, birinci defa. «Bu böyle kaç gece, kaç defadır tekerrür eder.— Fikret».

defain, *A. i.* [Define ç.] Define-

ler. Yer altında gömülerek gizlenmiş hazine.

defaten, *A. zf.* Bir defada, birden. *Def'aten ba'de uhra*, tekrar tekrar, birçok defalar. «Zümre-i asakir defaten hücum ve top ü tüfenk ve sair alât-i cenk ile şeytanın bügatı n'şa'e-i rücum ettiklerinde.— Naima».

defateyn, *A. s.* İki defa.

defatir, *A. i.* [Defter ç.] Defterler. *Defatir-i atika*, eski defterler. «Defatir-i hasenatı hezar olursa dahi — Ne faide eğer ol hazret olmıya hoşnut.— Sabit».

defeat, *A. i.* [Defa ç.] Birçok kere. *Biddefat*, defalarla, birçok defa.

deffaf, deffafe, *A. i.* Tefci. Tef çalan kimse. *Deffafe-i felek*, (Zühre) Venüs. «Meclis-i aşkında çengi Zühre deffaf aftab — Neylesin raks etmesin mi zerre-i naçizler.— Veysi».

deffe, *A. i.* (Bir şeyde) Yan. Yüz.

defîn, *A. s.* [Defn'den] Gömülü. *Defin-i hâk-i ıtırnâk*, güzel kokulu toprağa gömülü (ölüler hakkında). «Artık ebedî defîn-i vahdet — Bir türbeyi andıran köşemde .— Fikret».

define, *A. i.* Yere gömülmüş mal veya akçe. «Bu kalede bir hazine vardır — Boş sanma anı define vardır.— Ş. Galip»

defn, *A. i.* Toprağın içine sokma. Mezara koyma. «Biz çocuktuk seni defn eylediler — Bivefa kumlara bikayd eller.— Fikret»

defter, *A. i.* Defter. *Defter-i a'mal*, insanların iyilik ve kötülüklerinin yazıldığı mânevi defter; *-Hakanî*, mülk ve toprakların kayıtlı oldukları defterleri tutan ve alım satım kayıtlarını yürüten devlet dairesi; *defter etmek*, listesini yapmak. «Ne miktar malları var ise vikâye-i can-i şirin için bezl edip mecnunun defter ve teslim eyliyeler.— Naima».

defterdar, *F. i.* [Defter'dar] 1. devletin gelir ve gider defterini tutan; Tanzimattan biraz evvel Maliye Nazırlığı kurulmuş ve bu şekil defterdarlık kaldırılmıştır. 2. Bir vilâyetin en yüksek maliye memuru (Sancaklardakilere *muhasebeci*, kazalardakine (ilceler) *mâlmüdüdü* denirdi.) «Defterdar-i mezbura mahsus bir vezir mektubu gelmiş.— Naima»

defterhane, *F. i.* [Defter-hane] Emlâk ve arazinin kayıtlı bulunduğu ve bunların alım satım ve vergi işlerine bakan daire. «Asla defterhaneyi açmayıp ve umurdan bir şeye müdahale etmeyip.— Naima».

defzen, *F. i.* [Def-zen] Tefçi. Tef çalan kimse. «Kanun ü nakkare savt-i şiven — Teblerze-i cangüdaz defzen.— Ş. Galip».

deh, *F. s.* On. *Deh sale*, on yıllık, on yaşında.

deha', *A. i.* Dâhilik. Üstün zekâlılık. *Génie* karşılığı (XIX. yy. sonları). «Ey cebhe-i dehaya vuran şule-i seher.— Fikret».

dehaet, *A. i.* Deha. Dâhilik. (XIX. yy. sonları.). «Nasıl berk-i dehaettir ki lemha-i in'ikâsiyle — Hayat - engiz olur bir kütle-i câmitte? .— Fikret».

dehakîn, *A. i.* [Dihkan ç.] 1. Köylüler, çiftçiler. 2. Köy ağaları.

dehalet, (Türkçede kullanılmıştır) Birine sığınma. «Cihanı öyle tutmuş adli kim her milletin fikri — O şahın saye-i eltafına şimdi dehalettir.— Ziya Pş.».

dehaliz, *A. i.* [Dehliz ç.] Dehlizler. Koridorlar. *Ebna-ül-dehaliz*, sokağa, öteye beriye atılmış ço-

cuklar.

dehan, dehen, *F. i.* Ağız. *Dehan-beste,* kapalı ağız, susmuş; *dehan-küşa,* açılmış ağız, söyleyen. (Edebiyatı cedide:) *Dehan-i istihza, -kadid, - pür-hun, -ruh, -yâr.* «Cevab-i nâkısı rizan olurdu dehanından.— Fikret». — «Kalmamıştı mecal-i fekk-i dehen.— Fikret».

dehenbaz, *F. s. i.* [Dehen-baz] Ağız oynatan. Söylemek için ağız açan. «İsmet komaz olmıya dehenbaz — Peyda idi lîk gevher-i râz.— Ş. Galip».

dehenşuy, *F. s., i.* [Dehen-şûy] Ağız yıkama. Ağız temizleme, «Ruhun vasfa gülâb ile dehenşuy olmak isterdim.— Nabi».

dehliz, *A. i.* İç ve dış kapı arasındaki geçit. Daliz, koridor. «Nev-hevesler kim eder tanzîr-i şi'r-i kâmilin — Sohbet-i sadra karışmak gibidir dehlizden.— Esat Muhlis Pş.».

dehna', *A. i.* Geniş, susuz ova, çöl.

dehr, *A. i.* 1. Zaman. 2. Cihan. 3. Devir. 4. Dünya. *Dehr-i bisebat, -dûn, -fanî,* (sebatsız, aşağılık, geçici cihan) bu dünya; *sure-i dehr,* Kuran'ın 76 nci suresi. «Teessürat-i beşerden gelir mi dehre melâl.— Fikret».

dehrî, dehriyye, *A. s., i.* 1. Zaman ve dünyaya ait, onunla ilgili. 2. Dehriyye yolunda olan kimse. Dünya olaylarının tabiattan olduğuna inanıp âhirete inanmıyan adam XIX. yy. *Matérialiste* karşılığı kullanılmış, sonra bu kelime *Maddiye* ile karşılanmıştır.

dehriyye, *A. i.* Cihanın bakiliğine inanan felsefe okulu. *Matérialisme* karşılığı (XIX. yy. sonları)

dehşet, *A. i.* Korkunç bir şey veya büyük bir tehlike karşısında şaşıp kalma, korkma, ürkme. «Bunu dehşetle eyliyor takip — Bir huruş-i hamuş-i div-i jiyan.— Fikret».

dehşetaver, *F. s.* [Dehşet-aver] Dehşet saçan, ziyade korkutan. «Bir lâhza önce aldanarak inkişaf eden — Ezhara dehşetaver oldu.— Fikret».

dehşetefşan, *F. s.* [Dehşet-efşan] Dehşet koparan, ürkütem, korkunç.

dehüm, *F. s.* Onuncu. «Eyleyip ahım asman-ı dehüm — Şulesin nasb-i şehab ettim.— Fehim».

dehya', *A. s.* «Dahiye» sözünü pekiştirmek için kullanılır. *Dahiyei -dehya,* çok büyük belâ, musibet.

dekaik, dekayık, *A. i.* [Dakika ç.] Anlaşılması dikkate bağlı güç işler. «Ve şi'r ü inşaya müteallik dekaik ve hayıktan habîr idi.— Naima».

dekâkîn, *A. i.* [Dükkân ç.] Dükkanlar. «Cümle menzilleri ve akarât ve dekâkini ve bazı emtia-i mahsusai cümle evlâdına reddolundu.— Naima».

dekik, *A. s.* Bk. *Dakik.*

dekk, *A. i.* Bk. *Dakk.*

delâil, *A. i.* [Delil ç.] Deliller. 2. *(Man.)* Kanıtlar.

delâl, *A. i. 1.* İnsana hoş, sevimli görünecek hal, davranış. 2. *(Tas.)* Tanrı sevgisinin, bir cilve olarak sâlikin kalbinde kesilmesi. «Kim sen yürüdükçe kalsa şayan, — Hasretle delâl ü işve hayran.— Recaizade».

delâlât, *A. i.* [Delâlet ç.] Delâletler.

delâlet, *A. i.* 1. Yol gösterme, kılavuzluk. 2. Delil ve alâmet olma. 3. İz, işaret. «Adem olanın hayr olur âdemlere kasti — İnsanlığa insanda budur işte delâlet.— Ziya Pş.». — «Ben dahi

muhzir olmak hasebiyle delâlet-künan içeri bile girmiş idim.— Naima».

delil, *A. i.* 1. Kılavuz. Yol gösterici. 2. Bilinmiyen nesneyi bilmeye, bildirmeye, bilinen şeyin aslını faslını ispatlamağa yarayan madde. Kanıt. Fr. *Argument* karşılığı. *Delil-i aklî;* düşünülerek bulunan kanıt; *-nakli,* üstatlardan birinin kanıtı. *Delil-i cedelî* (istidlâl alel-müsellemat) Fr. *Argument ex-concesso* karşılığı; *-gayât,* Fr. *Preuve physico-théologique* karşılığı; *-kevnî,* Fr. *Preuves cosmologigues de l'existance de Dieu* karşılığı; *-tekvini, -vücut,* Fr. *Argument ontologigue* karşılığı (XX. yy.).

«Gördün mü ne padişehtir ol — Hem aşk'a delil-i rahtır ol.— Ş. Galip».

delk, *A. i.* 1. El sürtme, uğuşturma 2. Sürtme, sürtünme. 3. Oğuşturma. *Delk ü temas,* sürtme ve dokunma.

delk, *A. i.* Eski ve yamalı hırka. «Rindin kaba-yi atlası delk-i siyahıdır.— Ziya Pş.».

delkpuş, *F. s.* [Delk-puş] Eski, yamalı hırka giymiş (derviş). Fakir. İki yüzlü (kimse)

dell, *A. i.* Fındıkçılık, koketlik.

dellâk, *A. i.* [Delk'ten] Tellak. Hamamlarda müşterileri oğuşturup yıkayan kimse.

dellâl, *A. i.* [Delâlet'ten] Tellâl. 1. Alışverişte aracılık eden kimse. 2. Satılacak bir şeyi yüksek sesle satan adam. *Dellâliye,* tellal harcı, parası. «Gına vermezmeta-i müstearı dûş-i dellâlın.— Sami».

dellâle, *A. i.* Kadınla erkek arasında aracılık eden kadın.

delv, delve, *A. i.* (On iki burçtan) Kova burcu (Güneş, Ocak ayının 21 inde bu burca girer).

«Delv ağlayıp oldu hali derhem — Ş. Galip».

dem, *A. i.* Kan. *İraka-i dem,* kan dökmek; *itidal-i dem,* soğukkanlılık. «Bakıp bakıp yaresinden akan dem-i âle.— Fikret».

dem, *F. i.* 1. Nefes, soluk. 2. İçki. 3. Zaman, vakit. *Dem-i İsa, Mesihadem,* İsa nefesi, İsa nefesli (İsa peygamber nefes etmekle ölüyü diriltme mucizesini göstermiştir); *Dem-i vâpesin,* son nefes. «Deva gelir ilel-i âleme dem-i keremin — Meğer ki derd-i dile dergehindedir merhem.— Ziya Pş.».

dem', *A. i.* Gözyaşı. *Dem'-i teessür,* teessür gözyaşı.

dem'a, *A. s.* Bir damla gözyaşı. «Düşen her dem'a-i mevhume ecfan-i sefidinden.— Fikret».

demadem, *F. zf.* [Dem-a-dem] Her zaman, sık sık. «Terennümat-i demademleriyle, pürgaleya,— Sükûn-i meşçeri târac eden güruh-i tuyur.— Fikret».

demag, *F. i.* 1. Damak. Ağzın tavanı. 2. Tat, kayif. 3. Kibir, ululanma (Bk. *a.* Dimağ).

«Lezzet-i devlet henüz demağından gitmeyip.— Naima». — «İngiliz balyoslarının demağ-i aîmi mukarrer idi.— Naima».

demagdar, *F. s.* [Demag-dâr] Kibirli, ululuk satan.

deman, *F. s.* 1. Hemen sağırten, deli gibi saldıran. 2. Sevinç veya kızgınlıkla bağırma, küfretme. *Pil-i deman,* saldırıcı, yahut kuvvetle bağıran fil.

«Hamle-i saf-şiken-i can-figen-i pil-i deman.— Fikret».

demar, dimar, *A. i.* Ölüm. *Tig-i demar,* ölüm kılıcı. «Tarafeynden niceler meydan-i demara gelip şeb-i târda dost ve düşman

fark olunmazdı.— Naima».

dem'âriz, *F. s.* [Dem'a-riz] Gözyaşı döken, ağlayan. «Gel, gel ey yâr-i dem'ariz-i keder.— Cenap».

dembedem, *F. s.* [Dem-be-dem] Vakit vakit, durmadan, her zaman. «Olur âfaka dembedem nâzil — Zerre halinde bir yığın ahker.— Fikret».

dembeste, *F. s.* [Dem-beste] Soluğu kesilmiş, susmuş, sessiz. «Ta'n-i hussad ile dembeste vülâl oldum ah.— Vehbi».

demdeme, *A. i.* 1. Hiddetle söz söyleme, azarlama. 2. Halkı kökünden koparırcasına kırıp geçirme. «Köpürür her köşeden demdeme-i div-i memat.— Fikret».

demdeme, *F. i.* 1. Hile, aldatma. 2. Ün. 3. Davul, kös. 4. Kavga.

demende, *F. s.* 1. Kükreyip saldırıcı. 2. Üfleyici.

demevî, demeviyye, *A. s.* Kana ait, kan ile ilgili. *Demevi-yülmizac*, tabiatı demevi olan; *eskam-i demeviye* kan bozuklukları. «Baharda ten-i gülbünden eyleyip heyecan — Hararet-i demevî kıldı ukdeler peyda.— Fuzuli».

demgüzar, *F. s.* [Dem-güzar] Vakit geçiren, yaşıyan.

dem'î, dem'iyye, *A. s.* Gözyaşı ile ilgili. *Gudde-i dem'iyye*, gözyaşı bezi.

demide, *F. s.* (Çiçek gibi) açılmış. «Yek bihten demide olurken nihal-i germ — Düşab ü gure sirke vü mey imtiyazda.— Nabi».

demkeş, *F. s.* 1. Nefes, soluk çeken, 2. Bülbül, güvercin gibi kuşların biteviye, durmadan ötmeleri. 3. Şarap içen.

demkeşide, *F. s., i.* [Dem-keşide] Arkadaş, kafadar. «Azm-i İstanbul eyledi. Kendi demkeşidelerinden Kethüda Bey Mustafa Ağa ve Yeniçeri kâtibi Şaban Efendi bunlar dahi mahfiyen İstanbul semtine firar edip.— Naima».

Demne, Dimne, *F. i.* Kelile ve Dimne eserinin kahramanlarından olan çakalın adı.

demsaz, *F. i.* [Dem-saz] Uygun arkadaş. «Bu hususa hem-raz ve temşiyetine demsaz olmuşlar idi.— Naima».

denaet, *A. i.* Alçaklık. Aşagılık. *Denaet-i tab'*, tabiat âdiliği.

denaetkâr, *F. s.* [Denaet-kâr] Alçak, aşağılık tabiatlı.

denaetkârane, *F. s., zf.* Alçakça, alçaklıkla yapılan.

denanir, *A. i.* [Dinar ç.] Altınlar. «Eğer bir zaman padişahlıkta kalırsa denair-i mezkureyi deryaya ve beyabana ve mahalsiz yerlere sarf etmekle.— Naima».

denaset, *A. i.* Kirlilik, paslılık.

dendan, *F. i.* 1. Diş. 2. (Arap harflerinden) b, t, n, s, ş, gibi harflerin dişi andıran çıkıntıları. «Dendan-i şîre lokma olur ahüvan-i zâr.— Ziya Pş.».

dendane, *F. i.* 1. Diş tanesi. 2. Çark gibi âletlerin dişleri. «Taşlar yedirdi nân yerine bir zaman felek — Nân verdi şimdi ah ki dendane kalmadı.— Ziya Pş.».

dendene, *F. i.* Yavaş yavaş söyleme, mırıldanma.

denes, *A. i.* Kir. Mundarlık. Pislik. «Amma çünki damen-i namusu denes-i teşeyyu ile alûde olmakla.— Naima».

denesâ, *A. i.* [Denes ç.] Kirler.

deng, denk, *F. s.* Şaşkın. «Haktır bu ki deng ü lâl idim ben — Nutk etmiye bimecal idim ben — Ş. Galip».

denî, *A. s.* Alçak. *Deni-yüt-tab'*,

alçak tabiatlı. «Devletse de, kanunsa da, artık yeter olsun — Artık yeter olsun bu denî zulm ü cehalet.— Fikret».

denis, *A. s.* Kirli, pis, mundar.

der, *F. s.* Zarflık edatı. Kelimeleri -de hali'ne koyar veya «içinde» anlamı katar. *der anbar,* ambarda, ambar içinde. *Derhal, derhatır, derpiş.* Bk.

-der, *F. s.* «Yırtan, yırtıcı, yaran» anlamariyle kelimeler sıfatlaştırır. *Ciğerder,* ciğer delen; *perdeder,* perde yırtıcı, edepsiz; *safder,* saf yaran, sıra yaran.

der, *F. i.* Kapı. *Der-i aliyye (Deraliye), Der-i Saadet (Dersaadet)* İstanbul; *der-i bâr,* divan kapısı. «Yıllarca taharri der-i mesdud-i necatı.— Fikret». — «Ser-i maktuunu der-i Devlet-i Aliyeye irsal eyledi.— Raşit».

derâ, *F. i.* Çan. *Derayi deyr,* kilise çanı. «Bu gamdan asılı kaldım dera-yi deyr gibi — Başım aşağda dilim güft ü gûda nite ki zenk.— Hayali».

-derâ, -deray, *F. s.* «Durmadan söyleyen, dırlanan» anlamiyle sıfatlar meydana getirir. *Herzederay, yâvederay,* saçma söyleyen.

deraguş, *F. i.* [Der-aguş] Kucaklama, sarma. «Ey Marmara'nın mai deraguşu içinde.— Fikret».

derahim, *A. i.* [Dirhem ç.] Dirhemler.

derakab, *F. zf.* [Der-akab] Arkası sıra, hemen. «Bir miktar bâran teraşşuh ve nısıf saat kadar imtidat bulup derekap cibal-i etraftan bir seyl-i azîm gelip.— Raşit».

Deraliye, *F. i.* İstanbul.

deramed, *F. i., s.* [Der-amed] Gelir. «Bizim dahi israfatımıza bir meded ve deramed-i âzımdır deyu. — Naima».

der an, *F. zf.* O ande, hemen. «Gösterirsin deran bana rû — Dide mahzun ü perişan giysu.— Recaizade».

derari, *A. i.* [Dürri ç.] Parlak yıldızlar.

derayende, *F. s.* Çan çan eden, çene çalan, geveze.

deraz, *F. s.* Bk. *Diraz.*

derban, *F. i.* [Der-bar] (Büyük kimselerin) kapı yeri, kapısı. *Derbar-i saadetkarar, derbar-i şevketkarar,* İstanbul (Padişah kapısı).

derbeder, *F. s.* Kapı kapı gezen, serseri. «Ne lâzım ufk-i muzi, ey hayal-i derbederim, — Açılsın artık o vazıh sahayif-i alâm — Cenap».

derbend, *F. i.* [Derbend] 1. Dar geçit, boğaz, 2. Küçük, sınır kalesi. «Gaziyan dereceng-i evvel açtı derbend-i asîr.— Süruri».

derbendat, *A. i.* [Derbend ç.] Derbentdler. (Farsça bir kelimenin arapça edatla çoğulu yapılmak kural dışı olduğu halde bu kelime tarih kitaplarında ve resmi kayıtlarda çok kullanılmıştır).

derbest, derbeste, *F. s.* 1. Kapalı kapı. 2. Kapalı, kapanmış, Susmuş. «Her taraf sisli, her taraf birden — Sanki derbeste-i nikab-i buhar.— Cenap».

derc' *A. i.* 1. Sokma, araya sıkıştırma. 2. Gazete veya dergiye, kitaba koyma, katma. 3. Toplamak, biriktirmek. 4. Nakışlı kâğıda yazılmış yazı. «Bu razı hazret-i Mahmut Beyden et iz' an — Ki etti hikmeti bu matlaında derc ü beyan.— Ziya Pş.».

derd, *F. i.* 1. Kaygı, tasa. 2. Hastalık, illet. *derd-i derun,* iç kaygısı; *-ser,* sıkıntı, başağrısı. «Bilir misin nasıl izhar-i derd eder ağlar.— Fikret».

derdâ', *F. ü.* Yazık, eyvah.

derdâşina, *F. s.* [Derd-âşına] Dert ve keder görmüş olan.

derdest, *F. i.* [Der-dest] 1. Elde. Elde etme, yakalama. 2. (s.) Elde, hemen olmak üzere. «Kavalı şevk ile edip derdest.— Recaizade».

derdmend, *F. s.* [Derd-mend] Tasalı, kaygılı, zavallı. «Bazı müsahipleri ol derdmendin sebk eden hidematın yâd ettikçe...— Naima».

derdmendan, *F. i.* [Derdmend ç.] Tasalılar, dertliler. «Olmuştu o turra-i perişan — Tugra-keş-i katl-i derdemendan.— Ş. Galip».

derdnâk, *F. s.* [Derd-nâk] Dertli, kaygılı. «Derdnâkim şad ü handan olmadım canımla ben.— Cenap».

derecat, *A. i.* [Derece ç.] Dereceler. *Derecat-i Cennet,* Cennet tabakaları, katları.

derece, *A. i. 1.* Basamak. 2. Derece. 3. Memurluk, rütbe sırası. 4. Değer, miktar. *Derece-i arz,* enlem; *-hararet* ısı derecesi; *-mirkat,* merdiven basamağı; *-nihaye,* son derece; *-süllem,* merdiven basamağı; *-tûl,* boylam; *-ûlâ, -saniye,* birinci, ikinci derece.

derekât, *A. i.* [Dereke ç.] Aşağıya inen) Basamaklar. *Derekât-i Cehennem,* Cehennem tabakaları.

dereke, *A. i.* (Aşağıya doğru inen) Basamak.

derekî, *i.* [Dereke'den] Türkçede bu kelime Fransızca *régression* karşılığı olarak kullanılmıştır ki *gerileme* demektir. *Derki* de bu anlamda kullanılmıştır.

deren, dern, *A. i.* Ur, şiş, verem.

derende, derrende, *F. s.* Yırtıcı. *Şîr-i derende,* yırtıcı arslan. «Derende nihengan-i ateşin dendan.— N. Kemal».

derenî, dereniyye, *A. s. i.* Ura, şişe ait.

dergâh, dergeh, *F. i.* 1. Kapı, kapı önü. Büyük kimselerin kapısı. 2. Tekke. *Dergah-i âli,* padişah kapısı; *-ilâhî, -izzet,* Tanrı katı; *-Mevlâna,* mevlevi tekkesi. «Uzattı ruhunu dergâh-i İzzete gülerek.— Cenap.». — «Hasetle dergehine âlem melâldedir.— Ziya Pş.».

derhâl, *F. zf.* [Der-hal] şimdi, hemen, vakit kaybetmeden.

derhâst, *F. i.* İstek, Dilek, dilekçe. «Sarı kâtibi derhast ettikte .— Naima».

derhem, *F. s.* İncinme. Yüz buruşturma. «Sofi ki safada geçinir malik-i dinar — Bir dirhemini alsan olur hatırı derhem.— Ruhi».

derhor, derhâr, *F. s.* Uygun. Lâyık.

deri, *F. i.* Havası iyi, çimenli dağ eteği. *Kebk-i deri,* bir çeşit güzel keklik. «Nevha eyler negamla kebk-i deri.— Recaizade».

derî, *F. s.* Saray veya şehre ait (olan eski düzgün) farsça. *Deriyye* de denir. «Ne hacalet henüz ki bir iyi Türkî bilmez — Tarz-ı Tazi vü Deriye ede peyda-yi suhan.— Nef'i».

deriçe, *F. i.* Küçük kapı. Oyma kapı. 2. Küçük pencere.

deride, *F. s.* Yırtılmış, yırtık. *Deride dehen,* boşboğaz, dik sözlü: *nikab deride, perde deride,* örtüsü, perdesi yırtık, utanmaz. «O tıfl-i bi-kederin kalb-i şadmanında — Deride oldu o dem bir sehabe-i gülgûn.— Cenap».

derk, *A. i.* 1. En aşağı kat. 2. Bir şeyin dibine varma, iyice anlama. *Derk-i dekaik, -gavamız, -hakaik, -netayic,* ince şeyleri,

güç şeyleri, gerçekleri, sonuçları anlamak, onları esastan kavramak. «Zümre-i eşkıyayı hüsn-i tedbir ile ele getirip hakkından geldiği sanayi-i hakimane derkinde ukul hayran olurdu.— Naima».

derkâr, *F. s.* [Der-kâr] 1. İşte bulunan, işin içinde olan. 2. Belli, meydanda. «Kim görse bunu ederdi ıkrar — Kim ola beka fenada derkâr.— Ş. Galip».

derkemin, *F. zf.* [Der-kemin] Pusuda. Pusu bekleyen. «Lâkin a'da-yi din hâlâ kasd-ı kin ile der-kemin iken.— Raşit».

derkenar, *F. i.* [Der-kenar] Kenarda bulunan. Bir yazının kenarına çıkılan yazı. Çıkma. 2. Kucağa alma, kucaklama. «Ol esb-i bâd-pây ile ol kadd-i serefraz — Bir cuybar idi kim ede servi derkenar.— Nev'i». — «Maderi masumu etmiş derkenar.— M. Naci».

derman, *F. i.* 1. Çare. 2. İlâç. 3. Güç, kuvvet. «Çeşmindei ereydi Hızr'a derman — Zulmet görünürdü âb-i hayvan.— Ş. Galip».

dermande, *F. s.* Çaresiz kalmış. Zavallı, biçare. «Leyl ü nehar muharebeye bezl-i makdur edip dermande-i acz ü fütur olduklarından.— Raşit».

dermandegân, *F. s.* [Dermande ç.] Zavallılar. Âciziler, düşkünler.

dermandegî, *F. i.* Âcizlik, düşkünlük.

dermeyan, dermiyan, *F. s.* [Dermiyan] Ortada, arada. *Dermeyan etmek*, araya sürmek, söylemek, anlatmak.

dern, deren, *A. i.* Ur, şiş. Verem.

derniyam, *F. s., zf.* [Der-niyam] Kında, kın içinde, kına sokulmuş.

derpey, *F. s.* [Der-pey] Ardı sıra.

derpiş, *F. s.* [Der-piş] Önde olan, göz önünde bulunan. *Derpiş etmek*, göz önünde tutmak, bulundurmak. «Umur-i memuriyesinde sadakat ve istikameti derpiş etmek üzere tenbih olundu.— Raşit».

derr, *A. i., s.* 1. İyi hediye, iyi iş. 2. İyilik. *Lillahi derrühu*, Tanrım mükâfatını versin anlamında dua ve övme cümlesidir.

derrace, *A. i.* 1. Kale diplerine varmak için içine girilip ileri sürülen bir savaş arabası. 2. (XIX. yy. sonları) Velospit, bisiklet. *Derracesüvar*, bisiklete binmiş kimse.

derrak, *A. s.* [Derk'ten] Çok anlayışlı. «Kâmil-i derrak-i fünun-âşina — Fazıl-i nihrir-i beliğ ü hakîm.— Ziya Pş,».

derrî, dürrî, *A. s.* Parlak. Işıldayan.

ders, *A. i.* Bir şey öğrenme. Bir şey öğrenmek için okuma. *Ders-i âmm*, (umuma mahsus ders) camilerde baş vuran öğrencilere verilen ders, böyle ders okutmuya izinli (müderris) öğretmen; *-ibret*, (ibret dersi) göz açacak şey, us payı; *Ders vekâleti*, Şeyhislâm kapısında medrese öğrencileri ve bunların dersleriyle uğraşan daire. «Öğretti hayat en acı bir ders ile birden — En giryeli hicranı... bütün hüzn-i leyali.— Fikret».

Dersaadet, *F. i.* [Der-saadet] İstanbul.

dershân, *F.i* . [Ders-han] Ders okuyan, öğrenci.

dershane, *F. i.* [Ders-hane] Ders yeri. Ders vermeye mahsus geniş oda. Sınıf. «Bu kârgâh-i sun' acep dershanedir.— Ziya Pş,».

dersî, dersiyye, *A. s.* Ders ile ilgili, derse ait. *Sene-i dersiye*, öğ-

retim yılı.

Derteng, Dertenk, *F. i.* Irak'ta, Bağdat seferinde adı çok geçen bir fars şehri.

der'uhde, *F. i.* [Der-uhde] Üstüne alma.

derun, *F. i.* 1. İç taraf. 2. Yürek, kalb, iç. *Derun-i hane,* ev içi; *âteş-i derun, derd-i derun* yürek yanıklığı, derdi. «Korsan gemileri ol halic-i vâsii liman ittihaz etmekle derun ve birundan sefain-i islâmiyenin mürur ve uburlarına mani olup.— Raşit».

derunî, *F. s* İçle ilgili. İçe ait, İçten. *Âh-i derunî,* içten gelen ah. «Sen Osmanlıya derunî ittiba eyledin deyu hapseylediler .— Naima».

dervaze, *F. i.* 1. Şehir ve kale kapısı. 2. Büyük kapı. *Dervaze-i gûş,* kulak deliği; *-nuş,* ağız, «Kendisi haric-i şehirde olmakla şehrin dervazelerini seddedip mani-i dühul olup.— Naima».

derviş, *F. i.* 1. Fakir, zavallı. 2. Tarikatlerden birine girmiş kimse. 3. *(Mec.)* İşini Tanrıya bırakmış kanaat sahibi kimse. *Derviş-i âbapûş,* aba giyinmiş derviş; *-dilriş,* gönlü yaralı derviş; *tuvanger ü derviş,* zengin ve fakir (herkes). «Sinni hamsine karîp derviş - meşrep ve lâkayt bir padişah idiler.— Naima».

dervişan, *F. i.* [Derviş ç.] Dervişler. «Dervişan-i aleviyyeden Koyun Dede nam bir mazanne-i keramet kimse.— Naima».

dervişane, *F. s., zf.* Dervişlere mahsus veya lâyık. Onlara yakışır şekilde. Sâflık ve kalenderlikle. «Tarz ü tavrı dervişane bezl ü atâsı mülûkâne ... — Naima».

derya, *F. i.* Deniz. *Derya-yi biğeran,* sonsuz deniz; *-rahmet,* Tanrı rahmeti (nin denizi); *Kapudan-i derya,* Tanzımattan evvel en büyük deniz amirali. «Ve kapudan vezir-i mükerrem Mustafa Paşa ve sair ümera-yi deryaya huzur-i hümayunda hil'atler ilbas olunduktan sonra .— Raşit».

deryab, *F. s.* Akıllı, anlayışlı.

deryadil, *F. s.* [Derya-dil] Kalbi deniz gibi geniş olan. Gönlü büyük. Olur olmaz şeye aldırmayan, kalender. «Hissene mahsulden her ne çıkarsa kaail ol — Her ne derlerse sana kayd eyleme deryadil ol.— Ziya Pş.».

deryaneval, *F. s.* [Derya-neval] Lütuf ve bahşişi deniz gibi çok ve nihayetsiz olan. «Hamis günü alesseher padişah-i derya-neval hazretleri.— Raşit».

deryaneval, *F. s.* [Derya-neval] Denizde yol alan. «Eşk-i revan ü dil-i pür-dûd ile — Olmadadır şimdi de derya-neverd .— M. Naci».

deryuze, *F. i.* Dilencilik. Dilenci. *Kâse-i deryuze,* dilenci çanağı. «Neşve-hâh olmak reva mı kâse-i deryüzeden.— Nedim».

derzi, *F. i.* Terzi.

derzincir, *F. s.* [Der-zincir]. Zincirde, zincire bağlı. «Bir güruhun rûus-i maktualariyle birkaç zindesi derzincir Asitane-i Saadete getirilip.— Naima».

desais, desayis, *A. i.* [Desise ç.] Desiseler. Gizli hiyleler, oyunlar. *Desais-i şeytaniye,* şeytanca desiseler.

desam, desame, *A. i.* (Ana.) Kapak, kapacık. (XIX. yy.).

desamet, *A. i.* [Desam ç.] Kapaklar, kapakcıklar.

desatir, *A. i.* [Düstur ç.] Düstur-

lar.

desem, *A. i.* Yağ. (ç. Düsum).

desemî, desemiyye, *A. s.* Yağ ile ilgili.

desise, *A. i.* Gizli hile, oyun.

desisekâr, *F. s.* [Desise-kâr] Hileci, gizlice hileler düzen.

desisekârane, *F. s., zf.* Desiseciye yakışır surette.

deskere, *F. i.* (Hasta ve eşya taşımada kullanılan) teskere.

dessas, *A. s.* [Desise'den] Çok desiseci.

dest, *F. i.* 1. El. 2. Meclisin itibarlı yeri, büyük efendi yeri. «Ol mifhta-i mübareki kendi eliyle bizzat dest-i şehriyariye teslim eylediktei sonra— Naima».

(Ed. Ce.) *Dest-i ahenîn, -âsüman i-şita, -billûr, -hafi, -dil, -gayb -hazan, -himayet, -hiyanet, -ıstırap, -izdivaç, -kerem, -kitman -meçhul, -muazzam, -nazeiin, -nekbet, -nevaziş, -pür-meharet, -râ şedar, -râşenak, -sâf ü şeffaf, -sema, -sitemkâr, -siyah-i şeb, -sübhedar, -şeb, -şita, -tehekküm, -veda', -zaman.*

destalây, *F.s* . [Dest-alây] Bulaşık bulaşmış el. «Hun-i nâ-hakk-i padişaha destelây olanların kısasına ihtimam ve eşkıyayı idam etmekle.— Naima».

destamuz, *F. s.* [Dest-amuz] Yavrudan beslenip ele alaştırılmış (hayvan).

«Murg-i Dest-amuzu sayd etmek kolaydır dâmsız.— Ziya Pş.».

destan, *F. i.* [Dest ç.] Eller.

destan, *F. i.* 1. Hikâye, masal. 2. Şarkı. 3. Hiyle, oyun. 4. (XIX. yy. sonu) *Epopée* karşılığı. *Hezar destan,* bülbül.

destar, *F. i.* Sarık. «Bilmem Allahü azîmüşşana kimden şikâyet edeyin deyip destarın yere urdu.— Naima».

destarbend, *F. s.* [Destar-bend] Sarık saran, sarıklı. Sarıklılar sınıfından.

destaviz, *F. i.* [Dest-aviz] Ufak armağan. «Ve irtişa tesmiye ettikleri ne kadar destaviz ve hediya almışlar ise.— Naima».

dest bedest, *F. s. zf.* [Dest-bedest] El ele. Elden ele. «Yanına adamlar koşup Rumeli mütesellimine ol dahi Belgrat'a ol dahi Budin'e andan Kanije'ye ulaştırmak üzere dest bedest göndermekte müsaraat edeler.— Naima».

destbeste, *F. s.* [Dest-beste] 1. El kavuşturmuş. El bağlamış. 2. Eli bağlı. «Ulema ve ağalar cümle destbeste selâm-i kıyam edip— Naima». — «Mustafa Paşayı destbeste ve piyade meydan-i siyasete getirdiler.— Naima».

destbus, *F. i.* [Dest-bus] El öpme. «Musahip Mustafa Paşa hazretleri tekrar desbus-i cenap- padişahî ile şerefyab.— Raşit».

destbusî, *F. i.* El öpme töreni. «Padişah-i âlempenah bizzat mahallid est-buside mezbur Mehmet Efendiye hitap buyurup.— Naima».

destbürd, *F. i.* [Dest-bürd] 1. Üstünlük, galebe. 2. Çok güzel ustalık. «Havali-i Bağdat'a erişip kızılbaşa dest-bürd-i dilirane gösterip.— Naima».

destdıraz, *F. i., s.* [Dest-dıraz] El uzatma, sarkıntılık. El uzatan zulüm eden. «Gâhice Kandiye küffarı destdırazlık ederlerdi — Naima».

deste, *F. i.* 1. El, tutam, bağ, demet. 2. Kabza, tutacak yer. 3. Takım.

desteçub, *F i.* [Deste-çub] Değnek Sopa. «Ol mahalde yerli raiyet kâffesi dahi bulunmağın desteçublar ile girişip ol kâfiri tutup bende çektiler.— Naima».

destek, *F. i.* 1. İğ. 2. Küçük el.

3. Kapı artlarına konan kol, dayak.

destere, desterre, *F. i.* [Dest-erre] 1. El bıçkısı. 2. Testere

destgâh, destgeh, *F. i.* [Dest-gâh] Tezgâh. «Destgâh-i kalemim reşk-i benan-i Nayid.— İzzet Molla».

destgîr, *F. s.* [Dest-gir] El tutucu. Yardımcı. «Melce-i biçare-gânsın destgîr-i ehl-i gam.— Ziya Pş.».

destine, *F. i.* Kola takılan bilezik.

destkâr, *F. s.* [Dest-kâr] İş, el işi. «Her kubbesi destkâr-i Ferhad — Her sengi veli mezar-i Ferhad.— Ş. Galip».

destkeş, *F. s.* [Dest-keş] El çekici. Vazgeçen. (ç. Destkeşan). «Kahr ü tedmirlerden destkeş-i dâman-i rey ü tedbir ve muntazır-i cilve-i takdir olmuşlar idi.— Raşit».

destküşa, *F. s.* [Dest-küşa] El açma, avuç açma. «Ârif ol desküşay olma atâ-yi çarha.— Nabi».

destmal, *F. i.* [Dest-mâl] El silecek. Yağlık. «Başlarına siyah ibrişim destmal setr etmişler, bir siyah hadım ağa mirvaha salardı.— Naima».

destmaye, *F. i.* [Dest-maye] Sermaye, elde olan şey. «Tahsil-i dest-maye-i istirahat için bizimle bir müddet **feth-i dükkân**-âştî etmektir. — Naima».

destres, *F. s.* [Dest-res] Eli, yetişen. İsteğine eren, başaran.

destur, *F. i.* İzin. «Ne canı var çıka bû-yi verdi gülşenden — Nesim almıyacak bağbandan destur— Nabi».

destyâr, *F. s.* [Dest-yâr] Yardımcı. Arka.

destyâri, *F. i.* Yardım etme. Arka çıkma

destzen, *F. z.* [Dest-zen] El uzatma. Yapışma, tutunma. «İki duvarı zapt ve üçüncü duvara dest zen-i ceng ü peygâr olduklarında.— Raşit».

deşne, *F. i.* Hançer. *Deşne-i subh,* (ilkin hançer şeklinde görünmesinden) tan yeri.

deşt, *F. i.* (Ekilmemiş) ova. *Deşt-i Kıpçak,* Dinyester ile İrtiş arası geniş step; *dest-i fena,* (fânilik ovası) bu dünya. «Ve sayd ü şikâr ile etraf-i deşt ü kühsarı gest ü güzardan sonra.— Raşit».

deva', *A. i.* İlâç. Çare. *Devanapezir,* ilâcı olmayan. «Zebun-i derd-i isyana tabib-i mihriban sensin — Alilim ben de muhtac-i devayım ya Resulullah.— Ziya Pş.»

devabb, *A. i.* [Dabbe ç.] Binek hayvanları. «Ser-i rahına gelen devabb ve mevaşiyi sürüp hasaret ederek.— Naima».

devadar, *F. i.* Bk. *Devatdar.*

devahi, *A. i* [Dahiye ç.] Büyük belâlar. «Dilersen kahrın eyler dehre taslıt — Nice tufan gibi müthiş devahi.— Recaizade».

devahil, *A. i.* [Dahile ç.] İçler.

devahin, *A. i.* [Dahine ç.] Duman çıkan bacalar.

devahîn, *A. i.* [Dühan ç.] Tütünler.

devai, devaiyye, [Deva'dan] İlâçla ilgili. İlâçlara ait. *Tertib-i devaî* ilâç formülü, fr. *Formule* karşılığı (XIX yy.).

devai, *A. i.* [Daiye ç.] Daiyeler. *Devai-yüd-dehr,* dünya halleri değişiklikleri.

devair, *A. i.* [Daire ç.] Daireler. *Devair-i belediye, -devlet -resmiye,* belediye, devlet daireleri, resmi daireler

devali, *A. s.* Damar hastalığı. *Varice* karşılığı (XIX yy.).

devalib, *A. i.* [Dolab ç.] Dolaplar. *Devalib-i ihtiyalât,* hile, düzen dolapları.

devam, *A. i.* Daim olma. Sürme.

kesilmeme. Bir hal üzere sürüp gitme.

devan, *A. s., zf.* Koşucu, seğirtici. Koşarak. *Esb-i devan,* koşucu at, *peyk-i devan,* yanda koşan at uşağı. «Nasuh Paşa saye-sıfat akabince devan olup.— Naima».

devar, *A. i.* Baş dönmesi.

devat, *A. i.* Divit. Taşınabilir yazı takımı. «Kırmızı havranisinin sağ canibin serpip kâğıt ve devat talep eyledi.— Naima».

devende, *F. s.* Dönüp dolaşan. Gezen. «Ayende ve revende ardınca devende idi.— Sadettin».

devvattar, *F. i.* [Devat-dâr] 1. Yazıcı. 2. Yazı takımlarına bakan kimse.

devavin, *A. i.* [Divan ç.] Divanlar, şiir dergileri. *Devavin-i atika,* eski (şiir) divanları.

deveran, devran, *A. i. 1.* Dönüp dolaşma. 2 Çark gibi dönmek 3. *Devran,* felek zaman. *Devran-i dem,* kan dolaşımı.

devha, *A. i.* Büyük, ulu ağaç. «Taht-es-seraya ermiş idi bih-i nahl-i küfr — Fevk-es-semaya devha-i bi-revnak-i dalal.— Veysi»

devi, *A. i. Kulak* çınlama. Anlaşılmaz sesler. «Ocak zahmeti ve taşra illeti denilen dâ-i devi gibi ebdan-i dâr ü diyara müstevli olan.— Esat».

devle, *A . i.* «Devlet» kelimesinin arapça deyimlerdeki şekli.

devlet, *A. i.* 1. Talih, kut. 2. Büyük rütbe, mevki. 3. Zenginlik, varlıklı olma. 4. Hükûmet ve ülkesi. 5. Hükümet süren sülâle, hükümdar kuşağı. *Devlet-i aliyye,* Osmanlı İmparatorluğu; *-ebed müddet.* (ebediyete kadar sürecek devlet) Osmanlı İmparatorluğu: *-şehadet,* şehitlik devleti, ahirette olacak en büyük saadet; *Devlet ü ikbal,* ululuk ve (güzel) talih, *din ü devlet,* din ve hükümet. *Devletlû* Tanzımattan evvel vezirler ve vezir derecesinde bulunan büyük kimselere denirdi. Sadrazamlarla, vezir valilere de: *sahib-i devlet* denirdi. Tanzimattan sonra rütbeler düzenlenip, unvanlar kararlaştırılınca sadrazamlara, *fahametlû, devletlû,* sadrazamlık etmişlere: *übühhetlû devletlû;* seraskere, *devletlû re'fetlû;* Mekke şerifine *devletli siyadetlû,* müşür rütbeli komutanlara, padişah damatlarına *devletlû, utufetlû;* sarayın kızlar ağası'na *Devletlû inayetlû* yazılırdı. «Taharrüz ve tevakki vacip iken devlet-i dünyaya firifte olup halkın ta'n ü teşniine vücut vermeyip— Naima»

devlethane, *F. i.* [Devlet-hane] Bir büyük kimsenin konağı, evi.

devletmeab, *F. s.* [Devlet-meab] Talih ve kudretin sığınacağı yer hükümdar.

devletmedar, *F. s.* [Devlet-medar] Büyüklük merkezi olan (hükümdar vb.). «İkisi dahi maan der-i devlet-medara ihzar olundu.— Raşit».

devletmend, *F. s.* [Devlet-mend] Devletlû. «Ve rikâb-i hümayunları ağalarından birer devletmende tezviç buyurdular.— Naima»

devr, *A. i.* 1. Bir şeyin kendi ekseni üzerinde dolaşması. 2. Bir şeyin etrafında dolaşma. 3. Bir memleketin her tarafını gezip dolaşma. 4. Dervişlerin dönmeleri. 5. Bir kimseden başka bir kimseye geçme, verilme. 6. Zaman 7. Bir zamanın ayrılığı bölümlerden her biri. 8. Yukarıdan aşağı okumak 9. *(Tas.)* Yaratığın âlem-i gaybdan âlem-i şuhuda inmesi, yani dünyaya

gelmesi *(nüzul)*, tekrar kaynağına kavuşması, yani ölmesi *(uruc)* hali. *Devr-i âlem*, dünyayı dolaşma; *-daim*, bir düzüye, durmamamcasına, dönme, dolaşma; *-dilâra*, gönül hoşlandırıcı devir, en hoş zaman; *-ebvab*, kapı kapı gezip dolaşma; *-felek*, talih kader; *-gül*, gül mevsimi; *-ihtiyarî* (yahut) *-rabi*, eski takvimde uğurlu ve uğursuz günler devri, on iki gün; *-isna aşeri*, eski Türklerin hayvan adlariyle saydıkları on iki yıllık devir; *-kameri*, bir ay içinde ayın dolaşımı; *-sabık*, bir evvelki padişah, hükümet zamanı; *-saltanat*, bir hükümdarın zamanı; *-senevi*, bir kere gelen (gün): *devr ü teselsül*, dâvanın kanıta, kanıtın dâvaya esas teşkil etmesiyle önermenin dönüp dolaşıp eski haline gelerek çözülememesi, *devr ü teslim*, birinin bir işi tamamiyle başkasına verip çekilmesi. 10. Fr. *Période* karşılığı. (XX. yy) 11 (Man.) Diyalel. Fr. *Dialèlle* karşılığı. *Devr-i bâtıl*, (Man.) Kısır döngü. Fr. *Cercle vicieux* karşılığı, (XX. yy.). «Karip ve bait havalisinde olan kasabatı devr edip bölükler gönderip.— Naima».

devran, *A. i.* Deveran, 1. Zaman. 2. Felek. 3. Devir. «Gerdiş-i devran-i şuunatı mükevvindir fakat — Kabza-i Halıkta kalmış mihver-i devran henüz— Cenap».

devre, *A. i.* 1. Dönüş, dönme. 2. Bir şeyin fırdolayı çevresi. Çevrim. 3. Birkaç yıldan meydana gelen zaman suresi. *Devre-i âliye*, sultani (lise) teşkilâtında «ulâ» denilen ilk altı sınıfın son sınıfları; öteki sınıflar *-mutavassıta*, *-ibtidaiye*, diye ayrılırdı Tam teşkilli Sultanilerde ilk altı sınıfa *-ulâ*, ondan sonraki sınıflara *-sâniye* denirdi. *Devre-i kasîre* (Fiz.) Kısa devre.

«Lâkin o devre geçti, bugün her saadetin — Ben matem-i sukutunu tutmaktayım, figan.— Fikret».

devrhan, *F. i.* [Devr-hân] Kuranı durmadan, tekrar tekrar okuyan görevli kimse.

devri, devriyye, *A. s.* 1. Devre, devrana mensup, onunla ilgili. 2. Zaman zaman. *Cünun-i devrî*, döner delilik; *sene-i devriyye*, bir olayın her yıl gelen oluş günü. Tam bir yıllık zaman geçmesi.

devriyye, *A. i. s.* 1. Dolaşıp gezerek koruyan, kontrol eden. *Mevali-i devriye*, devriyye mevalisi. 2. *(Tas.) Devr* kelimesinin 9 uncu anlamındaki fikirleri işleyen manzume çeşidi. 3. Devriye, kol.

devvar, *A. s.* [Devr'den] Devr eden. Çok veya durmadan dönen. *Çerh-i devvar, felek-i devvar*. dünya. «Kulûbe neşe döker selsebil-i devvarı.— Fikret».

dey, *F. i.* Ekim ayına rastlıyan ve güneşin Oğlak dönencesinde bulunduğu zamanın adı, kış. *Fasl-i dey, mevsim-i dey*, kış mevsimi «Açıl ey fasl-i dey sen gülistanlardan açılsın gül.— Nedim».

deyacir, *A. i.* [Deycur ç.] Karanlıklar.

Deyalime, *A. i.* [Deylem ç.] Deylemliler «Düvel-i salifeden Emeviye ve Abbasiye ve Deyalime ve Çerakise ve saire.— Raşit».

deycur, *F. s.* Karalık. Kapanık. *Şeb-i deycur*, karanlık gece.

«Sahil gunude kütle-i deycur, ufuk abus.— Fikret».

deydenç, *A. s.* Töre, gelenek. *Deydenek dirine, -hasene*, çok eskiden süregelen, iyi türe.

deymumet, *A. i.* Daimlik. Sürme, devam.

deyn, *A. i.* Belli bir zaman sonunda ödenmek üzere alınmış borç. «Akçe dersen deyn ile alıp harc ediyoruz.— Naima».

deyr, *A. i. 1.* Hırıstıyan manastırı. Kilise. 2. *(Tas.)* İnsanlık âlemi, bu dünya. 3. *(Mec.)* Meyhane. «Sürud ü nevha-i şevkındır ancak — Eden lebriz deyr ü hânkahı.— Recaizade».

deyranî, *A. s.* [Deyr'den] Manastıra mensup, manastır adamı.

deyrhane, *F. i.* [Deyr-hane] Manastır. Kilise.

deyyan, *A. i.* «Mücazat ve mükâfatı hakkıyle veren» anlamında Tanrı adlarından biri.

deyyar, *A. i.* 1. Manastır, kilise adamı. 2. İnsan, kimse. «Pusuda olan yeniçeri matbah tarafına hücum edip sipahiyi bir veçhile kırarlar ki deyyar kalmıya ve içlerinden fert kurtulamıya — Naima».

deyyus, *A. s., i.* Kurumsak. Karısını başkasına bile bile teslim eden.

dıbk, *A. i.* Ökse.

dîfan, diyfan, zîfan, *A. i.* [Dayf ç] Misafirler

dfıda, dıfdâ', defdâ', *A. i.* Kurbağa.

dıfdaiye, *A. i.* Kurbağagiller.

dıhk, dahk *A. i.* Gülme. «Dıhki koysun zurefa giryeden ursun dem-i kim — Oldu hem-bezm-i hamuaşn o letaif kânı.— Süruri».

dıhkâver, *F. s.* [Dıhk-âever] Güldürücü.

dıkk, *A. i.* İnce ağrı, erime hastalığı.

dıl', dılı', *A. i.* 1. Eğe kemiği. 2. *(Geo.)* Kenar, *Dıl-i kaaim*, dik kenar; *-sahîh*, doğrudan göğüs kemiğine bağlı yedi tane eğe kemiği; *-kâzib*, göğüs kemiği ile bağı olan beş küçük eğe kemiği.

diam, diamet, *A. i.* 1. Destek. Payanda. 2. Toplum ileri geleni, baş.

diba, *F. i.* Kalın canfes kumaş. *Diba-yi frenk*, frenk canfesi; *-mümakkaş*, işlemeli canfes. «Gün başına bir hil'at-i diba verir amma — Dâmanını alûde-i hun-i ciğer eyler.— Nef'i».

dibac, *A. i.* Diba. Canfes.

dibace, *A. i.* 1. Başlangıç, önsöz. 2. Kitabın yaldızlanmış, işlenmiş başlangıç sahifeleri. «Dedi dibacesinde olsa bir sername-i tev hit — Olurdu nakstan âri mükemmel nüsha-i garra.— Nabi»

dibagat, debagat, *A. i.* Tabaklık. Sepicilik. Deriyi sepileyip meşin kösele, sahtiyan haline getirme.

didan, *A. i.* [Dûd ç.] Kurtçuklar, solucanlar. *Didan-i em'a* solucan; *-haytiyye*, şeritler.

didar, *F. i.* 1. Yüz. 2. Görme. *Didar-i yâr*, sevgilinin yüzü, *arz-i dîdar*, yüz gesterme; *müştak-i didar*, yüzünü göreceği gelmiş olma. «Vardık der-i saadetine yâri görmedik — Girdik behişte hayf ki didari görmedik — Fuzuli».

dide, *F.* i. Göz. *Nur--i dide*, gözün nuru. «Nur-i didem oldu didemden nihan».

-dide, *F. s.* «Görmüş» anlamıyla ulandığı kelimelerde sıfatlar meydana getirir. *Cihandide, ihsandide, keremdide, lûtufdide, zarardide*, Bk.

dideban, *F. i.* 1. Bekçi, kolcu. 2. Nöbetçi karakol. *Didebânan-i âlem.* (Ast.) yedi gezegen *-çihar-üm*, güneş; *-felek*, Satürn. «Bolvadin sahrasına çıkan bozgun atlıları dideban minare başından görüp haber verirdi.— Naima».

-didegân, *F. s.* [-dide ç.] Görmüş-

ler. *Lûtufdidegân*, lûtuf görmüşler.

digaal, *A. i.* [Dagal ç.] Hileler. Oyunda dalavereler.

diger, diğer, *F. s.* Başka, diğer.

diğerbâr, *F. s.* [Diğer-bâr] Başka zaman, başka defa.

digerbîn, *F. s.* [Diğer-bin] Başkasını düşünen.

digergûn, *F. s.* [diger-gûn] Başka türlü. Başkalaşmış. Bozuk, perişan.

digerkâm, *F. s.* [Diğer-kâm] Özgeci. Başkalarını düşünen. Fr. *Altruiste* karşılığı (XX. yy.).

dih, *F. i.* Köy.

-dih, *F. s.* «Veren verici» anlamiyle ulandığı kelimeleri sıfat haline koyar. *Âramdih*, rahatlandırıcı; *fermandih*, buyurucu; *fürugdih*, parıldatıcı, ışık verici; *hacletdih*, utandırıcı, utanç verici.

dihan, *A. i.* [Dühün ç.] Sürünecek yağlar.

dihat, *F. i.* [dih- ç.] Köyler

dîhim, *F. i.* Taç.

dihiş, *F. i.* Verme, Bağışlama. İhsan. *Dâd ü dihiş*, bağış, bahşiş. «Devr-i sultan Ahmet handa kemal-i istiklâl ile dâd ü dihişe mutat iken...— Naima».

dihkan, *F. i* 1. Çiftçi. 2. Köyün başlıca adamı.

dihliz, *F. i.* Bk. *Dehliz.*

dîk, *A i.* Horoz. *Dik-i ebyaz*, Cennette bir kuş; *dik-ül-arş*, Sidret-ül müntehada bulunan Tavus çeklindeki melek olup bağırtısiyle Cennet'teki meleklere namaz vakitlerini bildirir.

dik, *F. i.* Kazan. *Dik-i sevda*, (Muhabbet kazanı) sevda hayalleri. «Diye dîk-i fitneye bu yüzden âb ü tâb verdiklerinde.— Naima»

dikak, dükak, *A. s.* [Dakik ç.] İncelenmiş, ufalmışlar.

dikkat, *A. i.* 1. İnce arama. Çok ince eleme. 2. Zihin harcama. *Dikkat-i nazar*, bakış inceliği; bakış. Fr. *Attention* karşılığı (XX. yy)

dil, *F i.* 1. Gönül. 2. Cesaret, yürek. 3. İstek, niyet, 4. Yarı. *Dil-i pak*, temiz gönül. *Ehl-i dil*, Tanrı adamı; *ez dil ü can*, can ve gönüldei.

(Edebiyatıcedide:) *Dil-i bikarar, -bitab, heyakil, -mahzun, -masum, -nalân, -nizar, -pâk, -sevdanihad, -sevdanişan, -şair, -şebhiz, -yekvücut; lerzebahş-i dil, maraz-i dil, pür-heva-yi müsekkir-i dil, rize-i dil.* «Hemişe fikri muhabbet dilimdedir mezkûr .— Fuzuli».

dilâgâh, *F. s.* [Dil-agâh] İşten anlayan, geniş kavrayışlı, gönlü uyanık, kalb gözü açık olan. «İstedim bir pîr-i dilâgah — Desin Destur mihrab-i hafadan.— Beyatlı».

dilârâ, *F. s.* [Dil-ârâ] Gönül bezeyici, sevgili. «Bir revzeninde kâhın bir çehre-i dilâra.— Recaizade».

dilârâm, *F. s.* [Dil-ârâm] Gönle rahat verici, gönül eğlendirici, sevgili. «Ben şair olsaydım sana, ey yâr-i dilâram, — Hemşire-i ruhun gibi sözler getirirdim.— Cenap».

dilâşub, *F. s.* [Dil-aşub] Gönül karıştırıcı. Gönüle acı verici. «Döndü bir şuh-i dilâşuba tarabgâh-i çemen — Kim ruhü gül, zülfü sünbül, gazesidir erguvan.— Ziya Pş.».

dilâver, *F. i., s.* Yürekli, yiğit. «Bir dilâver askere malik ki hengâm-i vega — Her birisi görünür a'daya bir şîr-i gurin.— Ziya Pş»

dilâveran, *F i.* [Dilâver ç.] Yürekliler, yiğitler. «Geçit başında

bulunan dilâveran-i guzat.— Raşit»

dilaviz, *F. s.* [Dil-aviz] Gönüle asılan, gönülü çeken. «Bir çeng-i dilâviz-i müzehhep.— Cenap».

dilâzar, *F. s.* [Dil-azar] Gönül inleten, hatır kıran. «Bundan kendisi nefsinde dil-azar ve gazabnâk ve müdara bilmez mütehevvir ve bibâk olmakla.— Naima».

dilazürde, *F. s.* [Dil-azürde] Gönlü kırılmış, incinmiş olan.

dilbaz, *F. s.* [Dil-baz] Gönül eğliyen, sözü ve davranışı hoş olan.

dilber, *F. s.* [Dil-ber] Gönül götürücü, sevgili. Güzel. «Mayıs bir köylü kızdır; sâf ü dilber, şuh ü sevdakâr.- Fikret».

dilberan, *F. i.* [Dilber ç.] Dilberler. «Çün gamze-i dilberan-i tannaz — Aşub-i kazaya harf endaz.— Ş. Galip».

dilberane, *F. s., zf.* Güzel ve sevgiliye yakışır surette.

delbeste, *F. s.* [Dil-beste] Gönül bağlamış, âşık.

dilcû, *F. s.* [Dil-cû] Gönül arayıcı, gönül çeken. «Paşa hazretleri âyandan aldığı hedaya mukabelesinde dilcûluk kasdiyle.— Naima».

dildade, *F. s.* [Dil-dade] Gönül vermiş, âşık. *(Türkçe i.)* Bazı kimselerin özel olarak başlarına bağladıkları boyalı mendil. Alın baskısı. «Keremin âmdır olur sana dildade avam.— Ziya Pş».

dildar, *F. s.* [Dil-dar] Gönlü baskı altında tutan, sevgili. Âşıkta gam ü belâ gerektir — Dildar ise bivefa gerekti.— Ş. Galip».

dilduz, *F. s.* (Dil-duz) Gönül delici, acı veren. «Menzil-i mezburda bir tîr-i dilduz pertab eyledi-ler ki nehr-i Tuna'yı geçip andan öte dört hatve miktarı yerde karar kıldı.— Naima».

«Ol kadar dilduzdur gûya bir şuh âfetin — Navek-i müşkin-i Keman- buvanidir sözüm .— Nef'i».

dilefruz, dilfüruz, *F. s.* [Dil-efruz] Gönül parlatıcı. Gönül sevindiren.

Dilem, *F. ö. i.* Hazer kıyısında bir Fars vilâyeti.

dilfigâr, dilfikâr, *F. s.* [Dil-figâr, fikâr] Gönlü yaralı. «Tayyeyler idi dilfigâri — Ayine içinde jengbari.— Ş. Galip».

dilfrib, *F. s.* [Dil-frib] Gönül avlayan. Gönlü eğlendiren, avutan. «Zahmet çekeceklerin fehm etmeleriyle hile-i dilfirip ile def etmeği tasvip edip —. Raşit».

dilfüruz, *F. s.* [Dil-füruz] Gönül yakan gönül ferahlandırıcı.

dilgerm, *F. s.* [Dil-germ] Gönlü kızma, kızışma. Öfkelenmiş. «Çün Kadızadeler kürdü kaçırıp galip olmakla dilgerm olmuşlar idi.— Naima».

dilgir, *F. s.* [Dil-gir] Gücenik, kırgın. Unutulmaz, derin etkili. «Mahmur idi şarab-i kazadan — Dilgir idi yâr ü aşinadan .— Ş. Galip».

dilgüdaz, *F s.* [Dil-güdaz] Yüreği eriten, yüreğin dayanamıyacağı.

dilhâh, *F. s.* [Dil-hâh] Gönül isteği. «Dilhâh üzre sayda zafer bulamadığından delâlet eden Bostancıbaşı Şaban Ağanın ahvali bilmediğine mahmul.— Raşit».

dilharab, *F. s.* [Dil-harab] Gönlü yıkılmış. «Bir kuş, uzakta muhteriz, âvare, dilharab — Bir kuş eder figan.— Fikret».

dilhaste, *F. s.* [Dil-haste] Yüreğine hastalık çökmüş, dertli olan.

dilhıraş, *F. s.* [Dil-hıraş] Yüreği tırmalıyan, ziyade acıklı. «Oluyor her sehabeden rizan — Bir

çekâçak-i dılhıraş-i belâ.— Cenap».

dilhuş, *F. s.* [Dil-huş] Yüreği rahat, mutlu.

dilir, *F s., i.* Yiğit. Cesaretli. «Hikem-amuz ü suhan-senc ü maarif-perver — Şefkat-endişe kerem-pişe dilîr ü a'kal.— Ziya Pş.».

diliran, *F. i.* [Dilîr ç.] Yiğitler. Cesurlar.

dilirane, *F. s.* Yiğitçe. Yiğit insana yakışır yolda. «Vezir-i âzam mahdumun dilirane hak-kûluğunu görüp.— Naima».

dilkeş, *F. s.* [Dil-keş] Gönül çeken. «Neva-yi dilkeşiyle arz-i istidad eder bir kuş.— Cenap».

dilkûb, *F. s.* [Dil-kûb] Gönlü zedeliyen, vuran. «Meclisleri rezmgâh-i aşub — Mutribleri hayhuy -i dilkûb.— Ş. Galip».

dilküşa, *F. s.* [Dil-küşa] İç açıcı. Yüreğe ferahlık veren. «Yoktur daha dilküşa teselli — Bir mader önünde ağlamaktan.— Cenap».

dilküşade, *F. s.* [Dil-küşade] Gönlü ferah. «Kendi de dilküşade vü ferhan.— Recaizade».

dilküşte, *F. s.* [Dil-küşte] Yüreği ölü.

dilmürde, *F. s.* [Dil-mürde] Yüreği ölü. Mânevi şeyleri duymaz, duygusuz.

dilnevaz, dilnüvaz, F. s. [Dil-nevaz] Gönlü okşayan, hoşa giden. «Ey cevri güzel, cefası dilber! — Ey naz ü edası dilnevazım.— Recaizade».

dilnişin, *F. s.* [Dil-nişin] Yürekte duran, pek hoşa giden. Ferahlı, safalı. «Aman ne dilnişin belâ... ne tatlı zehr imiş gamın.— Recaizade».

dilpesend, *F. s.* [Dil-pesend] Gönlün beğendiği, beğenilecek.

dilpezir, *F. s.* [Dil-pezir] Gönlün kabul edeceği. Gönlün beğendiği. «Miftah-i tedbir-i dilpezir ile feth...— Naima».

dilriş, *F. s.* [Dil-riş] Yüreği yaralı. *Derviş-i dilriş*, Gönlü yaralı derviş. «Nevbaharın hayat-i dilrişi — Düşünür zahm-i arzı tefriş.— Cenap».

dilrüba, *F. s.* [Dil-rüba] Gönül uğrusu. Gönül kapan. Güzel. «Yüz kat daha dilrüba imişsin — Gömlümdeki şekl-i nazeninden.— Recaizade».

dilsaz, *F. s.* [Dil-saz] Gönül yapan. Tatlı muamele eden.

dilsir, *F. s.* [Dil-sir] Yüreği tok, kanmış. «Dilsir-i bisat-i n'amın mürgi havai — Sîrab-i zülâl-i keremindir suda mahî .— Ziya Pş.».

dilsuhte, *F. s.* [Dil-suhte] Yüreği yanık.

dilsuz, *F. s.* [Dil-suz] Yürek yakan. Acıklı. *Vak-a-i dilsuz*, yürek yakan (çok acıklı) olay. «Kalmış işin tazallum-i dilsuza hep senin.— Recaizade».

dilşad, *F. s.* [Dil-şad] Gönlü sevinçli. «Rütbe-i âliye-i vezarete is'ad ve Erzurum eyaletiyle dilşad kılınıp.— Raşit».

dilşikâf, *F. s.* [Dil-şikâf] Yürek delen. Çok acıklı, dokunaklı.

dilşikâr, *F. s.* [Dil-şikâr] Gönül avlayan, «Tevlid eder o lânede eş'ar-i dilşikâr.— Fikret»

dilşiken, *F. s.* [Dil-şiken] Gönül yıkıcı, kırıcı. «Sen ki şah-i hüsn ü ânsın elverir mi sevdiğim — Dil şenlikler bu nakz-i ahd ü peymanlar sana.— Ziya Pş.».

dilşikeste, *F. s.* [Dil-şikeste] Yüreği kırık.

dilşüde, *F. s.* [Dil-şide] Gönlü gitmiş, âşık.

dilşüküfte, *F. s.* [Dil-şüküfte] Gönlü açılmış,

diltenk, *F. s.* [Dil-tenk] Gönlü daralmış, içi sıkkın. «Bu nağmeye kim ben ettim ahenk — Evvel beni kıldı zâr ü diltenk.— Ş. Galip»

diltengî, *F. i.* Gönül darlığı, iç sıkıntısı. «Bırakıp mektebe gitsem — Diltengi-i hasret — Mutlak bc ni rahatsız eder.— Fikret».

dilteşne, *F. s.* [Dil-teşne] Gönlü susamış. Çok özlemiş. «Amme-i âlem ihsana dilteşne idiler.— Selânikî ».

dilzinde, *F. s.* [Dil-zinde] Gönlü dirilmiş; yeni, taze şevk bulmuş.

dima', *A. i.* [Dem ç.] Kanlar. *Sefk-i dima'*, Kanlar dökücülük. «Uburdan âciz olup sefk-i dimaları ol mahalde olduğuna cezm edip.— Naima».

dimağ, *A. i. Beyin* (Bk. *Demağ*). «Yığılsın dimağımda leyli zilâlin.— Fikret».

dimagî, dimagiyye, *A. s.* 1. Dimağa, beyne ait, beyinle ilgili 2. Fikrî, zihni (Ed. C.). «Bir dimagî vedad ü refet le — Olalım biz de bir gam-i zinde.— Cenap».

dimar, demar, *A. i.* Ölüm.

Dimişk, *A. i.* Şam.

dimişkî, *A. s.* Şam ile ilgili, oraya ait.

Dimne, *A. i.* Kelile ve Dimne hikâyesinin kahramanı kurt. «Ve Nasuh Ağa ki Dimne-i bişe-i hiyeldir — Naima».

din, *A. i.* 1. Tanrı ve peygamber hususunda insanlar arasındaki olan inanış. 2. İnanış yolu. *Yevm üd-din*, kıyemet günü. «Düşman i din ile vuku bulan muharebe keyfiyetin sual buyurduklarında .— Naima».

dinar, *A. i.* (Lâtince) Altın para. (On dirhem sâf gümüş değerinde). (Ç. Denanir). «Sofi ki safada geçirir malik-i dinar.— Ruhi».

dindar, *F. s.* [Din-dar] Dinin yap, yapma emirlerine sıkıdan sıkıya bağlı. Din işlerinde titiz ve dikkatli. «Hasılı kerim ü âkıl ve hüsn-i hulki kâmil mütteki ve dindar ve hayre mail bir şehinşah idi.— Naima».

dindarane, *F. s., zf.* Dinin bütün buyruklarına uyan adama mahsus veya yakışır surette.

dindarî, *F. i.* Dindarlık.

dinen, *A. zf.* Din bakımından, dince.

dinî, diniyye, *A. s.* Din ve mezhebe ait, onunla ilgili. *Emr-i dinî, umur-i diniye*, dine ait iş (ler) *Ulum-i diniyye*, (din bilgileri) din dersleri (XIX. yy.).

dinpenah, *F. s.* [Din-penah] Dinin dayandığı, dine destek olan. *Padişah-i dinpenah*, dine destek olan padişah.

dinperver, *F. s.* [Din-perver] Dine hizmet eden, arka olan.

dinşiken, *F. s.* [Din-şiken] Dini kıran, dine karşı koyan.

dinşikenane, *F. s., zf.* Dini kıracak, ona zarar verecek yolda. *Akval-i dinşikenane*, dine zarar verecek yolda sözler.

dir, *A. i.* Bk. *Deyr*.

dir', *A. i.* Zırh gömlek. «Fevtinde bulundu dir'i merhun.— Ziya Pş.».

dirahş, derahş, *F. i.* Parlama, Işık. Parıltı. «Dirahş-i derahşan-i samsam-celâl. — N. Kemal».

dirahşan, *F. s.* Parlak, parıldıyan. *Mihr-i dirahşan*, parlayan güneş; *necm-i dirahşan*, parlayan yıldız. «Barıştık rüzgâr ile araya girdiler şimdi — Gerek saki-i meclistir gerek câm-i dirahşandır.— Riyazi».

dirahşende, *F. s.* Işıldayan, parlak. Nurlu. «Olmada gittikçe dirahşeide, ter — Fikr-i münevver bana rehber yeter.— M. Naci».

diraht, *F. i.* Ağaç. *Diraht-i Meryem,* Meryem'in Mısır'a gidişinde altında oturduğu ağaç; *diraht-i meyvedar,* yemişli, yemiş veren ağaç. «Ediyor her diraht-i uryanı — Şiddet-i rüzgârdan feryad.— Fikret».

dîran, *A. i.* [Dâr ç.] Evler.

dirayet, *A. i.* 1. Akıl, zekâ 2. İnce şeyleri kavrayış. 3. Becerikllik. *Erbab-i dirayet,* becerikliler. «Evvel gerek basiret-i sultan ikincidir — Tedbir-i mülkte vükelânın dirayeti — Ziya Pş.».

dirayetkâr, *F. s.* [Dirayet-kâr] Dirayetli. Becerikli.

dirayetmend, *F. s.* [Dirayet-mend] Dirayetli, becerikli.

diraz, *F. i.* Uzun. *Ömr-i diraz,* uzun ömür. «Dest-i taaddiyi diraz etmiye agaaz ettiğin nâtık— Raşit».

dirazgûş, *F. i.* [Diraz-gûş] 1. Uzun el, el uzatan, zulüm eden. «Şehirliden baza emredlere diraz-desti edicek.— Naima».

dirazgùş, *F. i.* [Diraz-gûş] 1. Uzun kulak. 2. Tavşan. 3. Eşek. 4. 1565 te Malta kuşatmasında ölen Turgut Reisin lâkabı.

dirazî, *F. i.* Uzunluk.

direfş, *F. i.* 1. Bayrak. 2. Büyük iğne. Biz. *Direfş-i Gâviyanî,* (Gâve'nin bayrağı) Dahhak'e karşı ayaklanan demirci Gâve'nin deriden olan önlüğünden yapılma bayrak; eski farslarca kutsal ve çok değerli sayılırdı. Kadisiyye savaşında arapların eline geçmiştir. «Direfş-i dür-efşan-i izz ü ikbal.— N. Kemal».

direm, *F. i.* 1. Gümüş para. 2. Para, akçe. 3. Dirhem. «O denlû dolmada asrında sürre-i âmal— Muadil olmada dilde vedad-i remel ü direm.— Ziya Pş.».

diremhiride, *F. s.* [Direm-hiride] Para ile alınmış.

direng, direnk, *F.i* . 1. Yavaşlık. 2. Dinlenme, durma. *Bîdireng.* durup dinlenmez. «Pâyende midir sipihr-i bidad — Devr eyle direnge olma mutad.— Ş. Galip».

direv, *F. i.* Ekin biçme.

dirhem, *A. i.* 1. Gümüş para. 2. Okkanın 400 de biri. Şeriat bakımından 70 tane orta boy arpa ağırlığı. *Dirhem ü dinar,* gümüş ve altın para; *dirhem-i a'şarî,* gram. «Sofi ki safada geçinir amlâk-i dinar — Bir dirhemini alsan olur hatırı derhem.— Ruhi».

dirig, *F. i.* 1. Esirgeme, kıyamama. 2. *(Ün.)* Yazık! Eyvah! *Bidirig,* esirgenmemiş, bol.

dirigaa!, *F. ün.* Çok yazık!, eyvah!.

dirîn, dirîne, *F. s.* Eski *Âyîn-i dirîn,* eski töre; *bende-i dirîne,* eski kul; *deydene-i dirîne,* eski usul, eski gelenek. «Resm-i dirîni levh-i âlemden — Mahv eden kilk-i ter-zebanımdır.— Riyazi». — «Âdet-i haşene-i devlet ve kaide-i dirîne-i müstahsene-i saltanat olmak üzere.— Raşit».

dirre, *F. i.* Kamçı, kırbaç.

diryak, *A. i.* Bk. *Tiryak.*

disam, Bk. *Desame.*

-disar, Arapça, «üste giyilecek şey» anlamında olan bu söz farsça kurala göre «bolluk» anlamiyle kelimelere ulanır. *Âsar-i merhametdisar,* merhamet dolu eserler; *hükümdar-i mekârimdisar,* keremi bol hükümdar. «Tevliyetin mülûk-i adalet-şiar ve hâkim-i merhamet-diasre tevfiz ettikçe. — Fuzuli».

div, *F. i.* Dev. Şeytan, cin, ifrit. «Kantemir Mirza gelip garîk-i ahen başında kalpak maned-i fil-i Mengelûs bir dilâver ve div-zad ü kûh-ten ki heybet ile.— Naima». — «Cellâd-i div-nijad elbisesin soyup.— Naima».

divan, *F. i.* [Div ç.] Devler.

divan, *A., F. i.* 1. Hükümetin ileri gelenlerinin toplantısı, meclis. 2. Eskiden şairlerin elifbe sırasına göre düzenledikleri şiir dergisi. *Divan-i Âli*, Yüce divan (XX. yy.); *-harb*, askerî mahkeme (XX. yy.); *-harb-i örfî*, sıkı yönetim mahkemesi (XX. yy.); *Divan-i Hümayun*, padişaha bildirilecek şeylerle bunların yazılma, kaydedilme, saklanma işleriyle uğraşan daire; *-ilâhî*, ahiretteki hesap günü; *Divan-i Muhasebat*, Sayıştay (XIX. yy.); *-padişahi*, Tanzimat'tan önce padişahın kendisinin bulunduğu veya onun adına olarak sadrazamlar veya vezirlerin kurdukları resmî toplantı. *Ayak divanı*, acele görülecek işler için hemen ayakta toplanan divan; *Beş Divan*, (eski) Taşköprü bölgesi; *-ehl-i divan*, bir divanda bulunmaya yetkili kimseler; *galebe divanı*, yabancı elçiler kabulü sırasında ulûfelerin de verildiği divan; *on iki Divan*, (eski) Bartın ve bölgesi. «Ertesi gün divan olup padişah-i âlempenah.— Naima». — «Meal-i hikmet istinbat eder divan-i Galip'ten.— Recaizade».

divançe, *F. i.* Küçük boyda manzume kitabı.

divane, *F. s.* 1. Deli. 2. Aptal. «Bulundum ben dahi darüşşifa-yi Babıâli'de — Flâtun'u beğenmez anda çok divaneler gördüm.— Ziya Pş.».

divanegî, *F. i.* Divanelik. Delilik.

divanerev, *F. s.* [Divane-rev] Delicesine davranan.

divanhane, *F. i.* Odalar arasındaki geniş sofa. Salon. «Sultan Ahmet merhumun naaşı ol gün divanhaneye çıkarılıp.— Naima»

dîvanî, divaniyye, *A. s., i.* Divana ait, divanla ilgili. *Hatt-i divanî*, divandan çıkan yazıların yazıldığı bir çeşit yazı; *menasib-i divaniye*, divan kalemindeki memurluklar.

divar, *F. i.* Duvar. «Divar ü der-i sineyi tahrib ediyor dil — Bir haneye divaneyi tenha kapamışlar.— M. Naci»

divbeçe, *F. s.* [Div-beçe] Dev yavrusu

divçe, *F. s.* Küçük dev.

diyanet, *A. i.* Dindarlık. Din buyruklarına uyma, başeğme. «Mehmet Efendi sıdk ü istikamet ve hüsn-i süluk ü diyanet ile meşhur olmağın.— Naima».

diyar, *A. i.* [Dâr ç.] Memleket, ülke. *Diyar-i âhar*, başka memleket; *-gurbet*, gurbet ili, başka memleket; *-küfr*, islâm diyarlarından gayri yerler; *-Rum*, osanlı ülkesi. «Şemim-i ravza-i gül-bûyuna tesadüf için — Gezer nesim-i seher şevk ile diyar diyar.— Ziya Pş:».

diyât, *A. i.* [Diyet ç.] Diyetler.

diyet, *A.i* . Kan bahası. Öldürülen veya yaralanan bir kimseye ödenmesi hükmolunan para. «Etmezdi vefa aldığı nakd-i dil-i uşşak — Ebrularının küştelerinde diyet olsa.— Nabi».

-diz, *F. s.* «Siyah veya koyu kül rengi» anlamında olup sıfat yapmak için kelimelere ulanır. *Şebdiz*, Bk.

dizdâr, *F. i.* [Diz-dâr] Kale ağası. «At ile çıkılmaz deyu âzar eyledi, dizdarın bu vaz'ından padişah mahzuz olup — Naima».

Dobravenedik, *(İslavca'dan)* Raguza.

dolab, *A.i* . 1. Su dolabı. 2. Her döner çark. 3. Duvar içine oyulmuş veya ayrıca yapılmış raflı ve kanadlı eşya yeri. 4. Haremle selâmlık arasında eşya alıp vermeye mahsus döner dolab. 5. Bedesten içindeki küçük dükkânlar. 6. İşini yürütmek, uydurmak. 7. Hile, oyun, düzen. «Âblar galip gelince döndüler dolablar.— Yahya». «Girdeş-i dolab-i âlem böyledir».

dost, *F. i.* 1. Sevilen kimse. 2. Sevgili. 3. *(Tas.)* Gerçek sevgili vücud-i mutlak, Tanrı «İkisi birdir muazzeb eylemekte âlemi — Kevkeb-i mesud-i düşman tali-i menhus-i dost.— Sabit».

dostan, *F. i.* [Dost ç.] Dostlar. «Oldu şadam dostan-i mülk ü millet vaktidir —Gark-i alâm-i ekdar olsun a'da-yi mehîn.— Ziya Pş.».

dostane, *F. s.* Dostça. Dosta yakışır şekilde.

dostdâr, *F. s.* [Dost-dâr] Birini dost tutan.

dostî, *F. i.* Dostluk.

dostkâm, dostkân, dostkânî, *F. i.* Ahbap isteğine uygun kimse. Mecliste dostlar ile şarap içme. Birinin şerefine içme. «Ahmet Paşa müptedi nev-zuhurlardan olmakla dost-kâm dönüp gurur-i intisar ile.— Naima».

dû', *A. i.* Işık. Ziya, nur. Bk. *Zav', zu'.*

dua', *A. i.* 1. Tanrıya yalvarma. 2.Yakarış. 3. Birinin iyiliği için Tanrıya yalvarma. 4. Böyle yakarışta okunan ibareler. *Dua-yi hayr,* hayır dileyen dua; *-müstecab,* kabul edilen dua; *beddua,* ilenç, birinin aleyhinde okunan dua. «Dua-yi hayrım seninle biledir.— Raşit».

duagû, *F. i., s.* [Dua-gû] Duacı, dua eden. Vakıf idaresinden ücreti olup karşılığında dua etmekle ödevli kimse. «Feyz alsa Mesih'ten Hülâgû — Olurdu o gamzeye duagû.— Ş. Galip».

duagûyi, *F. i.* Duagûluk, dua edicilik.

duahân, *F. s.* [Dua-hân] Dua okuyucu.

du'at, duat, *A. i.* [Dâi ç.] 1. Çağırıcılar. 2. Duacılar. 3. Bâtıniyye propagandacıları.

ducret, *A. i.* İç sıkıntısı, yürek darlığı. Sıkıntı, darlık. «Ducret-i ruhu bütün fark olunur.— Fikret».

ducretver, *F. s.* [Ducret-ver] Sıkıntılı. «Bu zalâm-i hamuş içinde hayal — Mütakillis, melûl ü ducretver — Varlığından da iştibah eyler.— Cenap».

düçar, *F. s.* Ulaşmış, buluşmuş, yakalanmış, tutulmuş. «Eylemez yolda duçar olsa dahi redd-i selâm.— Nabi».

dûd, dude, *A. i.* Kurtçağız. Böcek. *Dud-i harir, ipekböceği; mükeyyes,* (Zoo.) Keseli kurt; *müsellahü* (Zoo.) Sığır şeridi; *-müstakim,* (Zoo.) Sivri kuyruk; *-şaritî, -vahid,* karında olan uzun solucan domuz şeridi, *temya.*

dûd, *F. i.* 1. Duman. 2. Acı, gam. 3. Soluk, nefes. *Dûd-i âh,* ilenç, beddua; *dûd-i demağ,* kibirlenmek. «Bir nâr ki dûdu dûd-i Nemrud — Gulân-i siyeh-nümud-i Nemrud.— Ş. Galip».

dûdalûd, *F. s.* [Dûd-alûd] Dumanlı.

dude, *F. i.* Ocak. Soy. «Çirag-i dude-i ecdad-i madilet-bünyad.— Nabi».

dudgâh, dudgeh, *F. i.* [Dûd-gâh] Duman yeri, ocak, baca. «Cennet-âbad gördüğüm yerler — Dûdgâh-i cahîmden bed-ter.— M. Naci».

dûdî, dudiyye, *A. i.* Kurtçuklara ait, onlarla ilgili.

dûdman, *F. i.* Ocak. Hanedan. Soy. Aile. *Dûdman-i Bektaşiye,* Yeniçeri ocağı; *-Osmaniyan,* Osman oğulları hanedanı.

dufayda, *A. i.* (zoo.) Fransızcadan *Tètard* (iribaş) karşılığı (XX. yy.).

duha, *A. i.* Kuşluk vakti. *Salât-i duha,* sabah namazı; *sure-i Duha,* Kur'an 93 üncü suresi *(Vedduha* diye başlar). «Bir mertebe harb ü aşub ettiler ki vakt-i duhadan beyn-es-salavateyne dek küffarı sindırıp kaçırıp.— Naima».

duhan, *A. i.* 1. Duman. 2. Tütün. *İnhisar-iduhan,* tütün tekeli; *sure-i Duhan,* Kur'anın 44 üncü suresi. «Değil sath-i sema vü encüm-i rahşende sermadan — Felek bir perniyan nakş etti efsürde dühan üzere.— Ziya Pş.».

duht, *F. i.* Kız oğlan kız. *Duht-i rez,* (asma kızı) şarap.

duhte, *F. s.* 1. İğne ile dikilmiş 2. Sağılmış. «Padişahımız henüz bir şahbaz-i çeşm duhte ve gazanfer-i şikâr-neyamuhtedir. — Naima».

duhter, *F. i.* Kız. Kız çocuk. *Duht-i rez, duhter-i rez,* (asma kızı) şarap.
«Bu yolda mest-i hayalât iken o duhter-i şad.— Cenap».

duhul, *A. i.* İçeri girme. *Duhul ü huruc,* içeri girip çıkma.
«İstanbul'a duhul ve saray-i şahanelerine nüzul buyurdular.— Raşit».

duhuliyye, *A. i.* İçeri girme parası.

duka, doka, *İt.* (Eski tarihlerde geçer) Toskanya altını, *Duka de nizi,* Tireniyen denizi.

dumur, *A.i* . Körelme, Bir organı veya bir dokunun beslenmiyerek küçülmesi.

dûn, *A. s.* 1. Alçak (kimse). 2. Aşağı. 3. Altta, aşağıda olan. *Baht-i dûn, dünya-yi dûn, düşmen-i dûn,* alçak, aşağılık talih, dünya, düşman; *madûn,* Bk.
«Şeklindeki noksan ile dununda cihanın.— Fikret».

dûnan, *F. i.* [Dûn ç.] Alçaklar.

dûnhimmet, *F. s.* [Dûn-himmet] Az istekli, iştahsız. İsteksiz.

dûnperver, *F. s.* [Dûn-perver] Alçakları, fenaları koruyan, onları ilerleten.

dûr, *F. s.* Uzak. *Dûr ü diraz,* uzun uzadı. «Geçen leyal-i safanın o çeşm-i hasretidir — Ki durdan nazar etmekte âlem-i sehere .— Fikret».

dur, *A. i.* [Dâr ç.] 1. Evler. 2. Bölgeler.

dûrâdûr, *F. zf.* Uzun uzadıya. «Ve netayic-i ahvalin fikr-i dura-durundan ve mülâhazasından berî bir şahs-i sadedil olup.— Naima».

dûr baş!, *F. ü.* Eskiden büyük adamların yanındaki yasakçıların «Uzak dur, savul» anlamına ses lendikleri söz. «Molla hazretleri el ile işaret-i dûr baş edip.— Naima».

durbaşan, *F. i.* «Dûr baş» diye bağıranlar, yasakçılar. «Rikâb-i saika-şitabında durbaşan-i celâl ü azamet.— N. Kemal».

dûrbîn, *F. i.* [Dûr-bîn] 1. Dürbün 2. (s.) Uzağı görür (kimse), uzak görücü akıllı. «Değildim muktedir bir iltifata—Bakardım dûrbîn ile hayata.— Ziya Pş.».

dûrbinane, *F. zf.* İşin sonuncusu önden kestirircesine, kestirerek,

durbinî, *F. i.* Uzak görürlük.
«Dûrbinî-i nigâh-i hirendindendir kim — Vatanın zahmı zuhur

etmeden eyler merhem.— Nabi».

dürendiş, *F. s.* [Dür-endiş] Her şeyi uzaktan yani çok önceden düşünen; her şeyin sonunu evvelden düşünüp akıl eden. «Ve cem-i mala tamah ve hırsı kadar müdara ve dur-endişlikte taksiri var idi.— Naima».

dûrî, *F. i.* Uzaklık. «Gördükçe o bağ-i pür-şüruru — Dağlardı dilin belâ-yi dûrî.— Ş. Galip».

dûrnüvis, *F. i.* [Dûr-nüvis] Uzak yazıcı anlamına olup bir ara telgraf karşılığı kullanılması teklif edilmişse de tutmamıştır. (XIX. yy. sonları).

durûb, *A.i* . [Darb ç.] *Durub-i emsal*, atalar sözü, ata sözleri.

dûş, *F. i.* Sırt, omuz. *Dûş-i gayret, -hamiyyet, tahammül*, gayret, hamiyet, tahammül omzuna (yüklemek, yüklenmek), *Dûş bedûş, dûş ber dûş*, omuz omuza; *hane beduş, hane berduş*, (evi omuzunda) omuzundaki kilim ve ya pösteki ile rastgeldiği yerde yatan serseri, kalender. «Dûş-i liyakatine samur kürk libas olundu.— Raşit».

duşize, *F. i.* Kız oğlan kız. (ç. Duşizegân). «Hızır Paşa kızından tevellüd eden duşiz duhterin tezevvüç ve azîm velime edip.— Naima». — «Ey dilber-i duşize-i reşkâver-i havran.— Zari».

-duz, *F. s.* «Dikici, dikmiş» anlamiyle kelimelere ulanır. *Çuvalduz*, çuvaldız, çuval dikici; *dideduz*, göz dikip bekleyici; *zerduz*, altınla dikilmiş altın telle işenmiş.

duzah, *F. i.* 1. Cehennem. 2. (Tas.) Dünya düşkünlerinin cemiyeti. *Duzahmakarr, duzahmekân, duzahnişin*, (durağı cehennem olan) kâfir (eski tarihlerde çok geçer). «Nesim-i lûtfu vezan olsa ruz-i rüstahiz — Verir zebane-i duzah mişane-i gülzar.— Ziya Pş.».

duzahî, *F. s.* 1. Cehenneme mensup, cehennemle ilgili. 2. Zebani. «Küffar-i duzah-kararın üç nefer serdar-i murdarlarının.— Raşit».

«Cennetoğlu dedikleri duzahî ana mukavim olmayıp.— Naima».

duzahiyan, *F. i.* [Duzahî ç.] Azap melekleri. Zebaniler.

dü, *F. s. İki* «Zemin dü çeşmi yaşarmış kadın gibi muğber.— Cenap».

düalem, *F. i.* İki âlem (dünya ile ahiret). «Dü-âlemde Ziya-yi mücrimin ümidi sendendir .— Ziya Pş.».

dübalâ, *F. s.* [Dü-balâ] İki kat.

dübar, dübare, *F.* s. İki kat. Katmerleme. «Çarüm feleği kılınca seyran — Fahr etti dübar çarerkân.— Ş. Galip».

dübare, dübara, *F. s.* [Dü-bare] 1. Zarların ikisinin de iki benekli gelmesi. 2. Hile, oyun, dalavere.

dübb, *A. i.* Ayı. *Dübb-i asgar* (Ast.) Küçük ayı; *-ekber*, Büyük Ayı; *-şimalî* (Şimal ayısı) Rusya.

dübbiyye, *A. i. ç.* (Zoo.) Ayıgiller.

dübeyt, *F. i.* [Dü-beyt] Rubaî. Özel vezinlere yazılan dört mısralık nazım.

dübr, dübür, *A. i.* Kıç. «Dem gelir kim dübüründen çıkarırlar nefesin.— Nabi».

duca, *A. i.* Karanlık.

dücace, decace, dicace, *A.i* . Tavuk. «Katl-i insan yanında dücaceden ehven ve kesr-i zücaceden eshel ve ahsen görünüp.— Naima».

dücaciyye, *A. i.* (Zoo.) Tavukgiller

dücihan, *F. i.* [Dü-cihan] İki cihan (dünya ile ahiret). «Şi'rin

dücihandır, kelimatın bütün ecram.— Cenap».

düdide, *F. i.* [Dü-dide] İki göz. «Ümmid-i makdemin ile ey mihr i bi-adîl - Eyler düdide rahına ferş-i Fırat ü Nil.— Ziya Pş.».

düdil, *F. s.* [Dü-dil] İki yüzlü. İki tarafa da yaranır. «Sabık-üz-zikr Ahmet Han düdil olduğundan naşi.— Naima».

düdilî, *F. i.* Kararsızlık. Duraksama, tereddüt.

düfuf, *A. i.* [Def ç.] Tefler.

dügâh, *F. i.* Müzik makamlarından. «Çıkar makam-i dügâha neva-yi şehvettir. — Dem-i kebutere benzer teraneniz vardır. .— Recaizade».

dügâne, *F. s.* [Dü-gâne] Çift, ikiz. *Salât-i dügâne,* iki rekât namaz.

dühat, *A i.* [Dâhi ç.] Dâhiler, üstün akıllılar. «Bu fikri haiz iken serhoşane ağlayışım — Dühatı ağlatacak maceralarımdandır.— M. Naci».

dühl, dühül, *F. i.* Davul, *Avaz-i dühül,* davul sesi.

dühn, *A i.* Sürünecek yağ. «Alât-i sihr yanında hazır — Bin köhne sifal ü dühen-i vafir —Ş. Galip»

dühur, *A. i.* [Dehr ç.] 1. Zamanlar. 2. Cihanlar. Devirler. «Dühur-i muzlimenin sine-i melâlinden— Fikret».

dühülbaz, *F. s.* [Dühl-baz] 1. Davulcu. 2. Doğancıların kuş kaldırmada kullandıkları küçük davul.

dükevn, *F. i.* [Dü-kevn] İki âlem (dünya ile ahiret). «Saadât-i dükevn a'taf-i zatından ibaretti — Saadet zatına olmaktır ümmet ya Resulullah. — Ziya Pş.».

dükkân, *A. i.* Çarşı ve pazarda mal, eşya konulup satılan önü açık veya camlı yer. Dükkân. «Zemin billûrdan âvizelerle kıldı şehrayin — Değil buzlar der ü divar-i her beyt ü dükân üzre— Ziya Pş.»

dükkânçe, *F. i.* Dükkâncık, küçük dükkân.

dülbend, *F. i.* Tülbent. «Cemaat-i müslimîn ve padişah anda idi. Cami ortasına varıp dülbentin çıkarıp...— Naima».

dülbenddâr, *F. i.* [Dülbend-dâr] Sarayda, büyük dairelerde sarık lar ve başka ince bezlerle uğraşan içoğlanı, bunların başları. Tülbent ağası.

Düldül, *A. i.* İskenderiye emirî Mukavkis tarafından Muhammed peygambere armağan edilip, onun tarafından da Ali'ye verilen kır katır. At ve katır niteleme-de kullanılır. «On reis semend-i bâd-pa-yi Düldül-sima arz ü ihda buyrulup.— Raşit».

düm, *F. i.* Kuyruk.

dümbal, dümbale, *F. i.* Kuyruk.

dümbüride, *F. s.* [Düm-büride] Kuyruğu kesik.

dümçe, *F. i.* Küçük kuyruk.

dümdar, *F. i.* [Düm-dar] (As.) Artçı. «Vücud-i maali-nihadleri leşker-i islâma dümdar suretinde merkez bekliyeler.— Naima».

dümmel, *A. i.* 1. Çıban. 2. Kan çıbanı (XX. yy.).

dümu', *A. i.* [Dem' ç.] Göz yaşları. «Yüzünü atı bastığı hake sürüp dümu-i çeşm-i giryan ile meblûl olan haki— Naima»

dünbal, dünbale, *F. i.* Kuyruk. «Dünbale ise hemişe cünban.— M. Naci».

dünbaledâr, *F. s.* [Dünbale-dâr] Kuyruklu. *Necm-i dünbaledar,* Kuyruklu yıldız.

dünbalerev, *F. s.* [Dünbale-rev]

Bir kimseye kuyruk gibi takılmış, arkası sıra giden «Dünbale rev-i har oldu üştür.— M. Naci».

dünbe, *F. i.* Kuyruk. «Dünbe-beduşan-i harabatın.— Kâni».

dünim, dünime, *F s.* [Dü-nim,nime] İki parça, ikiye bölünmüş. «Seyf-i gayretle mukarrerdir dü nîm olmak bana.— Avni».

dünya, *A. i.* 1. Şimdi yaşadığımız âlem. 2. Yeryuvarlağı. 3. *(Tas.)* Görünen âlem. *Ehl-i dünya,* yaşamaktan başka şey düşünmeyen; dünya şeylerine fazla düşkün; *târik-i dünya,* yaşadığımız dünya ile ilgisini kesip ahireti sağlamakla uğraşan kimse. «Gülelim oynıyalım kâm alalım dünyadan.— Nedim».

dünyadâr, *F. s.* [Dünya-dâr] Dünya işleriyle uğraşıp mal mülk sahibi olan.

dünyaperest, *F. s.* [Dünya-perest] Dünyaya önem veren, ahiretini düşünmeyen.

dünyevî, dünyeviyye, *A.* s. Dünya ile ilgili. Dünyaya ait. *Alâka-i dünyeviye,* dünya işleriyle fazla ilgi; *emel-i dünyevi,* dünyaya ait istek. «Ve menasıbı zaman-i kalilde garaz-i dünyevî için tebdil — Naima». — «Bu dâvaların istimai zunun ü şübehata ittibaı bazı agraz-i dünyeviyeye mebni olup.— Raşit».

dupâ, *F. s.* [Dü-pâ] İki ayaklı. *Har-i dupâ,* (İki ayaklı eşek) eşek gibi insan .

dür, dürr, *A., F. i.* İnci. *Dürr-i Aden,* Aden incisi; *-girannaye,* değeri çok, iri inci; *-hoşab,* iyi inci; *-meknun,* mahfazalı parlak inci; *-nâb,* parlak, beyaz inci; *-nasüfte,* delinmemiş inci, (Mec.) kız oğlan kız; *-nazîm,* dizilmiş inci; *nefid,* dizi inci; *-semîn,* değerli iri inci *-sadef-nişin,* sedefinden çıkmamış inci; *-sirab,* iri inci; *-şahvâr, -şehvâr,* (padişaha lâyık) iri inci; *-yegâne,* eşi olmayan, tek inci; *-yekdane* iri taneli inci; *-yekta,* eşi olmayan inci; *-yetim,* sedefinde tek olan inci, (Mec.) Muhammet peygamber. «Her dür ki sehabdan döküldü — Etfal-i çemen sevindi güldü.— Ş. Galip».

dürc, *A. i.* 1. (Kadın tuvaleti için) kutu. 2. Mücevher kutusu. 3. Güzel, biçimli ağız. *Dürc-i dür,* inci kutusu; *-tenk,* sevgilinin ağzı (inciye benzetilen dişlerden dolayı cevher kutusu), *-zer,* altın kutusu.

dürd, dürde, *F. i.* Tortu, çökuntü. «Galiba bir ehl-i dil toprağıdır dürd-i şarab — Kim kılıp hurmet binalar üstünde tutmuş harab.— Fuzuli».

dürdane, dürrdane, *F.* i. İnci tanesi. «Serper bu samtın üstüne bir çeşme-i nihan — Dürdane-i sürud.— Cenap».

dürdâşam, *F s.* [Dür-âşam] Şarabın tortusunu içen rint, kalender. «Rind-i dürd-âşâm-i aşk olup dili bihuş kıl.— Hayali».

dürdkeş, *F. s.* [Dürd-keş] Şarap tortularını içen.

dürece, derce, *A. i.* Merdiven basamağı.

dürer, *A.i* . [Dürre ç.] İnciler.

dürerbâr, *F. s.* [Dürer-bâr] İnciler yağdıran, inci gibi söz söyleyen.

dürrat, *A. i.* [Dürre ç.] İri inci taneleri.

dürraa, *R. i.* Önü açık üst giyeceği. Ferace, biniş.

dürrac, dürrace, *A. i.* Eti gevrek keklik cinsinden bir kuş. «Tihuları susmar olur hep — Dürracları perende akrep.— Ş. Galip».

dürre, *A. i.* İnci tanesi. Dürdane. «Sisler üstünde âftab-i hazin —

Bir büyük dane dürre-i hunîn. —Cenap».

dürrefşan, dürefşan, *F. s.* [Dürr-eşfşan] İnci serpen. İnci gibi söz söyleyen (ağız).

dürrî, dürriyye, *A. s.* [Dürrî] İnci gibi parlayan, parlak. *Kevkeb-i dürrî,* parlak yıldız. «Kevkeb-i dürri-i hikmet bir zaman etmez gurub.— Vasfi».

düru, düruy, *F. s.* [Dü-rû] İki yüzlü. «Her biri harbe ve sapan kullanmakta mahir ve meç tâbir olunur şimşir-i dü-ruy istimal edip.— Naima».

düru', *A. i.* [Dir' ç.] Zırh gömlekler.

dürud, *F i.* Dua. «Leb-i hamuşu lerzenak-i dürud.— Fikret».

dürug, *F. i.* Yalan. *Dürug-i maslahatâmiz,* İş bitiren yalan. «Bir amel-i dürug ile padişahın pençesinden kurtulurum deyu .— Naima».

dürus, *A. i.* [Ders ç.] Dersler.

düruz, *A. i.* [Dürzi ç.] Dürziler. *Cebel-i düruz,* Lübnan dağı.

düruz, dürüze, *F.s* . İki günlük. Kısa. «Ey bülbül-i belâkeş çekme cefa-yi hârı — Vasl-i düruze-i gül değmez bu hârhârı .— Ziya Pş.».

dürüst, *F. s.* Sağlam, doğru, gerçek. Bütün, tam.

dürüstî, *F. i.* Sağlamlık, doğruluk, gerçeklik.

dürüşt, *F. s.* Kaba. Sert. «Edepten haric nice dürüşt kelimat ettiği tab-i padişahiye hoş gelmeyip .— Naima».

dürzi, *A. i.* Lübnan'lı. «Dürzi askerinden cem-i kesîr ve Şehab oğulları maktul olup.— Naima»

düstur, *A. i.* Kanun. Kanun ve nizam dergisi. *Düstur-i mükerrem,* (kanun, nizam ile davranmakla ödevli) vezir, sadrazam; *düstur-ül-amel,* (hükümlerine uyulacak, yürürlükte) kanun, kural; *düstur -ül-edviye,* kodeks. Fr. *Codex* karşılığı (XIX. yy.). «Vezir içeri odasına girip Saka Mehmet'i davet eyledi. Huzur-i düstura dahil oldukta.— Naima».

düsum, *A. i.* [Desem ç.] Yağlar. «Lühum ve düsum gayet fıravan ve erzan oldu.— Naima»

düsur, *A. i.* [Disar ç.] Üst giyecekleri.

düşah, düşahî, *F. s. i.* 1. Çatal ağaç. Tomruk. 2. Suçlu boynuna geçirilen çatal ağaç.

düşenbih, *F. i.* Pazartesi günü.

düşeş, *F. i. 1.* Zarlardan ikisinin de altı altı gelmesi. 2. *(Mec.)* Beklenmedik kazanç.

düşin, düşine, *F. s.* Dün gece. «Düşine meclisinde ta subh ağladım ben — Sen naz ile uyurdun gaafil bu maceradan.— Recaizade».

düşmen, *F. i.* Düşman. «O hüsn-i esmere meftunluğu ezeldendir— Onun gamiyle Fuzuli hayata düş mendir.— Fikret».

düşnam, *F. i.* Sövme. Sövüp saymа. «Ümmet-i Muhammedi pâre pâre edip Saray halkına düşnamlar edip.— Naima».

düşvar, *F. s.* Güç. *Emr-i düşvar,* güç iş. «Ne te'yid-i ilâhidir ki her bir mebhas-i düşvar — Ne denlû olsa düşvar ol kadar zatınca âsandır.— Ziya Pş».

dütâ, *F. s.* [Dü-tâ] İki büklüm iki kat. Bükülmüş, eğrilmiş. *Kad d-i dütâ,* iki büklüm boy, endam. «Çektim gam-i sad-gûne-i gerdun-i dütâyı.— Ziya Pş».

düval, *F. i.* Kayış. Köseleden kesilme ince uzun tasma.

düvazdeh, *F. s.* On iki. *Düvazdeh imam* şîilerin on iki imamı.

düvel, *A. i.* [Devlet ç.] Devletler. *Düvel-i muazzama,* Büyük dev-

letler (İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya, Rusya): *-mü'telife,* (İtilâf devletleri, I. Genel Savaş) İngiltere, Rusya, Fransa, İtalya: *-müttefika,* (İttifak devletleri I. Genel Savaş) Osmanlı İmparatorluğu, Almanya, Avusturya - Macaristan; *beyn-ed-düvel,* devletler arası; *hukuk-i düvel,* devletler hukuku. «Devlet-i Aliyyenin itaatinde bulunmak cümle milel ü düvelin maye-i iftiharları olup.— Naima».

düvelî, düveliyye, *A.* s. Devletlerle ilgili, onlara ait. *Münasebat-i düveliye,* devlet münasebetleri.

düvüm, *F.* s. İkinci.

düyun, *A. i.* [Deyn ç.] Borçlar. *Düyun-i Umumiye,* Osmanlı İmparatorluğunun XIX. yy. ikinci yarısından başlıyarak yabancı devletlerden aldığı borçlar için gösterdiği gelirleri toplamaya mahsus yabancı memurlar idaresi. «Lâtifeler ile mecmu-i düyunun eda edecek akçe ihsan buyurdu.— Raşit».

düyunat, *A. i.* [Düyun ç.] Borçlar. *Düyunat-i atika,* eski borçlar.

düzd, *F. i.* Hırsız. (ç. Düzdan): «Bir düzd-i bürehne-pâyı gûya diler ki ede hempâ.— Ş. Galip». — «Olur mu havf-i yed düzdan-i asra mucib-i tekva — Ki halkın şimdi sirkat ettiği hep miri malıdır.— Ziya Pş.».

düzdane, *F. s., zf.* Hırsız gibi, hırsızca. Hırsıza yakışır yolda.

düzdî, *F. i.* Hırsızlık.

düzdide, *F. s.* Hırsızlama.

düzeban, *F. s.* [Düzeban] İki dilli, Gereklere göre konuşan. «Hâme gibi düzeban ü yek-dil — Her bahsi olurlar idi nâkıl.— Ş. Galip».

E

e, Elif harfinin üstün ve ince okunan şekli.

-e, *A. e.* Arapça kelimelerin sonuna müennislik alâmeti olarak eklenir. *Âdil, âdile; malik, malike; sahib, sahibe*...vb.

eacîb, *A. i.* [Ucube ç.] Şaşılacak, çok tuhaf şeyler. *Eacib-i dehr,* dünyanın çok şaşılacak nesneleri. «Deyu alenen şetm etmesi eacîbdendir.— Naima».

eacim, *A. i.* [A'cem ç.] Arap soyundan olmayan, arapça konuşmayan kimseler.

eadi, *A. i.* [Adüv'ün iki dereceli ç.] Düşmanlar. *Dest-i eadi,* düşmanların eli. «İlâhi bugün katl-i eadide ben kulunu şermsar etme.— Naima».

eali, *A. i.* [A'lâ ç.] Şerefli, ulu kimseler. «Her makamın ashabına ve her tarıkın erbabına mahsus bir hadd-i mahdut vardır ki anı ittihaz edip esagir ekâbire edani ealiye teklit etmek fesad-i nizama baistir.— Naima».

earîb, *A. i.* [A'rabî ç.] Arabiler, çöl göçebeleri.

eariz, *A. i.* [Aruz ç.] Aruzlar.

easır, *A. i.* [İ'sar ç.] Kasırgalar.

eazım, *A. i.* [A'zam ç.] Büyükler. *Eazım-i millet,* millet ululari; *eazım-i rical,* pek ulu devlet adamları; *eazım-i üdeba,* edebiyatçıların pek büyükleri.

eazz, *A. s.* [Aziz'den] En, pek, çok aziz. Hıymetli. *Eazz-i ehibba,* tanıdıkların en azizi.

eazze, *A. Cüm.* «Aziz etsin» anlamiyle duada kullanılır.

eb, *A. i.* Baba. *Eb ü cedd,* baba ve büyükbaba; *eb-i müşfik,* şefkatli baba; *liebin,* baba bir ana ayrı kardeş, baba tarafından. «Lâkin bu teessür ne için, ey eb-i müşfik.— Fikret».

eba, *A. i.* Arap isimlerinde künyelerde babayı göstermek üzere «eb» sözünü aldığı şekil. *Eba Bekir, Eba Eyyub.*

ebabîl, *A. i.* Dağ kırlangıcı, keçisağan, Habeş komutanı Ebrehenin ordusu üzerine taş yağdıran kuşlar.

eb'ad, *A. s.* [Baid'den] Pek uzak. *Eb'ad-i ihtimalât,* ihtimallerin pek uzağı.

eb'ad, *A. i.* [Bu'd ç.] 1. Uzaklıklar. 2. *(Geo.)* Boyutlar. *Eb'ad-i binihaye,* sonsuz uzaklıklar; *eb'ad'i selâse,* (uzunluk, enlilik, derinlik) üç boyut. «Avare dolaşmaktayım eb'âd-i hayatı .— Fikret».

ebadid, *A. s.* Dağınık.

ebaet, *A. i.* 1. Kamışlık (yer). 2. Kamış.

ebaid, *A. i.* [Eb'ad ç.] Hısım ve akrabanın çok yakın olmayanları. *Ekarîb ü ebaid,* yakın ve uzak hısımlar.

ebalîs, ebalise, *A. i.* [İblis ç.] İblisler, şeytanlar.

ebarik, *A. i.* [İbrik ç.] İbrikler.

ebatil, ebatil, *A. i.* [Batıl ç.] Boş, faydasız, mantıksız, akla uygun olmayan şeyler.

ebazir, *A. i.* [Ebzar ç.] Kekik otları.

ebb, *A. i.* Otlak, otu çok yer.

ebbar, *A. i.* İğne yapan, satan, iğneci.

ebbaz, *A. s.* Ürkek. Kaçmıya hazır.

ebced, *A. i.* Eski elifbelerde he-

celemelerin alt tarafında bulunan bir ibarenin ilk sözü ve bütününün adı. *Ebced hüvvez hutti kelemen sa'fes karaşet se'haz za zugulen.* Bu harfleri rakam gibi sayıp bir kelime veya ibareden tarih veya başka bir sayı çıkarabilecek şekilde düzenlemeye «ebced hesabı» deiir. «Okur ebced gibi her tıfl-i edip .— Vehbi».

ebcedhân, *F. s.* [Ebced-hân] Henüz ebced okuyan, öğrenmenin ilk zamanlarında bulunan. *Tıfl-i ebcet hân,* (ebced okuyan çocuk) çok acemi, daha başlangıçta. «Hâceye gitsin okumıya bu ebcedhânlar — Başlasın mektebe varsın da elifba-yi suhan .— Vehbi».

ebda', *A. s.* [Bedi'den] Pek göze çarpan, dikkati çok çeken.

ebdal, *A. i.* Dünya ile ilgisini kesmiş, kendini Tanrıya vermiş, abdal.

ebdan, *A. i.* [Beden ç.] Bedenler. *il-ül-ebdan,* hekimlik; beden bilgisi, cimnastik.
«Merde sermaye-i ihsandır zer— Zene piraye-i ebdandır zer.— — Nabi».

ebed, *A. i.* Sonu olmayan gelecek. *Ebed müddet,* sonsuz süreli. Lâtince *a parte poste* karşılığı (XX. yy). «Tırnak çamur, tokat... sonu mahv-i ebed, turab. — Fikret».

ebeda, ebeden, *A. zf.* (Olumsuz cümlelerde) Hiçbir vakit, asla. «Bir cailedr ki fikr-i çeşmin — Dilden ebeda tebaüt etmez.— M. Naci».

ebedgâh, *F. i.* [Ebed-gâh] Mezar. «Döner bir pertev-i bârik ededgâh-i muallâda.— Cenap».

ebedhane, *F. i.* [Ebed-hane] Mezar. «Bari kıl hâk-i ebedhane ihda-yi nigâh — Derd-i aşkınla ölürsem senin ey çeşm-i siyah. — Cenap».

ebedî, ebediyye, *A.s* . Sonsuz tükenmez. Hiç son olmayacak şekilde süren. *Ebediy-üd-devam,* sonu gelmezş ekilde sürecek olan *ebediyye-ül-hafâ, Ebediyy-üzzuhûr* , ufuk durumuna göre bazı yerlerce hiç görünmeyen, bazı yerlerce de hiç batmıyan yıldızlar; *Hürriyet-i Ebediyye,* 31 Martta ölenler için İstanbul'da dikilmiş olan anıt ve yeri. «Fakat ne fikr-i baid! — Hayat-i zâil içinde muhabbet-i ebedî.— Fikret».

ebediyyen, *A. zf.* Ebedî, sonsuz olarak. «Çıkalım doymadan şu hulyadan — Ebediyyen seninle dost olalım.— Cenap».

ebediyyet, *A. i.* 1. Ebedilik, sonsuzluk. 2. Sonsuz zamanın hali. «Hoş geçen her dem-i sevda ebediyyet sayılır.— Fikret».

eben an cedd, eben an ceddin, *A. zf.* Babadan oğula, kuşaktan kuşağa.

eberr, *A. s.* Herkesçe hayırlı ve şerefli olan.

ebeveyn, *A. i.* Baba ile ana. «Lâkin gayet hilekâr ve bivefa ve gaddar ve mekkâr olup fırsatı düştükte ebeveynine merhamet etmez fırsat esiri bir sitemkâr olduğun.— Naima»,

ebhal, *A. s.* [Buhl'den] pek cimri.

ebhâr *A. i.* [Bahr ç.] Denizler. «Feza-yi bi-tenahisiyle, ebhar ü cibaliyle.— Fikret».

ebhar, *A. s.* Ağzı fena kokan (Kimse).

ebhâs, *A. i.* [Bahs ç.] Bahisler. *Ebhâs-i müşkile,* zor bahisler. «Bu garip temaşadır ki tahtında nice ebhâs-i dakika vardır .— Naima»,

ebher, *A. i.* Temiz kanı yürekten gövdeye dağıtan damar, atardamar.

ebhire, *A. i.* [Buhar ç.] Buharlar, buğular. «Koma hasrette tehidest dil-i mahzunu — Etmede ebhire-i azl dimağım sersam.— Nabi».

ebhur, *A. i.* [Bahr ç.] Deninzler.

ebkâr, *A. i.* [Bikr ç.] 1. Kız olan kızlar. 2. Daha evvel kimse tarafından kullanılmış şeyler. *Ebkâr-i efkâr, ebkâr-i maani, ebkâr-i nüket,* evvelce kimse tarafından söylenmemiş, kullanılmamış fikirler, anlamlar, nükteler. «Niçin ebkâr-i maani beslemez erbab-i nazm.— Ş. Yahya». — — «Kurdun bize ânât-i ziyadan — Hissiyat-i ebkâr ile âraste bir çenk.— Cenap».

ebkem, *A s.* [Bükm'den] Dilsiz. *Zulmet-i ebkem,* dilsiz karanlık, (Ed. cedide). «Ebkem olsun beni hâmuş eden a'da-yi suhan.— Vehbi».

ebkemiyyet, *A. i.* Dilsizlik, *Ebkemiyyet-i mutlaka,* tam dilsizlik. «Zulmet-i ebkemiyyetin derununda.— Cenap».

eblag, *A. s.* [Beliğ'den] Pek, daha, en beliğ. Sözü tam kelimeleriyle düzgün söyleyip etki yaratan. «Nabi'ye Munif iken mukallıt — Andan eblag demiş kasait.— Ziya Pş.».

eblak, *A. s., i.* 1. Alaca. 2. Alacabacak at. «Zerrin libaslar ile müzeyyen ve murassaât ile serapa piraste rahi eblâk-pâye süvar olup.— Selâniki».

eblâksüvar, *F. s.* [Eblak-süvar] Cenkçi yiğit. «Ebleksüvar-i ruzgâr — Aşub-i Rum ü Zengibar. — Nef'i».

ebleh, *A. s.* [Belâhat'ten] Akılsız. Budala. «Gürcü Mehmet Paşa badi-r-rey bir ebleh adamdır.— Naima».

eblehane, *F. zf.* Akılsızcasına. «Eblehane kimi edip pendi.— Atayi».

eblehfirib, *F. s.* [Ebleh-firib] Ahmak aldatan. «Ahmak-pesend ve ebleh-firib olmak için tatlı kuyu mukabelesinde menzili köşesinde bir çeşme yapmıya dahi başlamış idi.— Naima».

eblehfribane, *F. z f.* Ahmak aldatanlara yakışır yolda.

eblehî, *F. i.* Bönlük, ahmaklık. Akılsızlık.

eblehiyyet, *A. i.* Bönlük, ahmaklık.

eblem, *A. i.* Kalın dudaklı adam.

ebna, *A. i.* [İbn ç.] Oğullar, çocuklar. *Ebnay-i Âdem,* Âdem oğulları; *-beşer,* insan oğulları; *cins,* aynı cinsten olanlar. insanlar; *-sebil,* yolcular. «Bütün ebna -yi hilkat en mutantan bir mezelletle — Bulurken her küçük nefhanda bir matem veya bir sûr — Fikret».

ebniye, ebniyye, *A. i.* [Bina' ç.] Yapılar. Binalar. *Ebniye-i âliye,* yüksek yapılar; *ebniye-i hassa,* padişah binaları; *ebniye-i miririye,* beylik yapılar; *ebniye-i seniye,* padişah binaları. «Rîh-i şedit olmağın derya üzerinde olan ebniye tutuşup cümle yanıp .— Naima».

ebr, *F.* i Bulut. *Ebr-i bahar, -bâran, -ihsan, -nisan, -rahmet, -seher,* bahar, yağmur, ihsan, nisan, rahmet, sabah, bulutu. «Sen ey ebr-i münevver, incilâ-bahşayi vicdansın.— Fikret».

ebrac, *A. i.* [Burç ç.] Burçlar, kaleler. «Ve semaya hemser olan kulel ü ebracına basar erişmez. — Naima».

ebralûd, *F. s.* [Ebr-alûd] Bulutlu.

ebrar, *A. i.* [Berr ç.] Doğru sözlü, hayır işleyen olgun insanlar.

Ebrar-i ümmet, ümmetin hayırlı insanları; *şeş ebrar,* Ebubekir, Ömer, Osman, Ali Hasan ve Hüseyin. «Yolunda can verip oldu güzide-i ebrar.— Yahya».

eblas, *A. s.* Miskin hastalığına tutulmuş.

ebred, *A. s.* Çok, pek soğuk. Soğuk (kaçan söz).

ebreş, *A. s.* Abraş, Alaca, benekli at.

ebrişim, *F. i.* İbrişim. «Eder ebrişime talim-i nuumet pulâd.— Nabi».

ebru, *F. i.* Kaş. «Ey keman-ebru şehid-i hançer-i müjgânınım.— Fuzuli».

ebruferah, *F. s.* [Ebru-ferah] Güleryüzlü.

ebruferahî, *F. i.* Güleryüzlülük.

ebruvan, *F. i.* [Ebru ç.] Kaşlar. «Çü nun ü vel-kalem ol ebrüvan-i hilâl-nümud.— Sami».

ebsar, *A. i.* [Basar ç.] Gözler: *Ulül-ebşar,* görüp anlıyanlar. «Bakmakla ebsâra cilâlar verip benfşe.— Necati».

ebtal, *A.i* . [Batl ç.] Yiğitler, kahramanlar. «İnayet Şah ve Veli şah ve sair ebtal-i rical-i tatar ile cemian.— Naima».

ebter, *A s.* 1. Kuyruksuz, kuyruğu kesik. 2. Eksik, tamamlanmamış. 3. Dölsüz, yaramaz kimse. *Emr-i ebter,* faydasız iş. «Allah adı olsa her işin önü — Hergiz ebter olmıya anın sonu.— Süleyman Çelebi».

ebu, *A. i.* «Eb» kelimesinin künyede aldığı şekil. *Ebu Bekir, Ebu Cehl, Ebu Süfyan* vb.

ebülbeşer, *A. i.* [Ebu-l-beşer] İnsanların babası, Âdem peygamber.

Ebülhevl, *A. i.* (Mısır'daki) Sifenks.

ebüzzeheb, *A. s.* [Ebu-z-zeheb] Altın babası, çok zengin; *Ebu zeheb.*

ebvab, *A. i.* [Bab. ç.] Bablar. 1. Kapılar. 2. Başvurulacak büyük kapılar. 3. Kitap bölümleri. 4. Arapça fiillerin çekim suretleri. *Ebvab-i rahmet,* rahmet kapıları. «Hazret-i Allah, efendi, müfettih-ül-ebvabdır.—

ebyat, *A. i.* [beyt ç.] Beyitler. İki mısradan meydana gelme manzum parçalar.

ebyaz, *A. s.* [Beyaz'dan] Ak. Beyaz. *Mevt-i ebyaz,* ansızın ölüm. «Sakal ve kaşları selç-i ebyaz gibi ağırmış bir pîr-i cesim idi.— Naima».

ebzar, *A. i.* Kekik otu (ç. Ebazir).

ecahil, *A. i.* [Echel ç.] Eçheller, aşırı cahiller.

ecanib, *A. i.* [Ecneb ç.] Ecnebiler, yabancılar. (XIX, yy. dan sonra yabancı uyruklu kimseler anlamında kalmıştır). «Şayet ola bu hayale zâhib — Kim oldu lebaleb ecanib.— Nabi».

ecdad, *A. i.* [Cedd ç.] Büyük babalar, atalar. «Ey türbeler, ey her biri pür-velvele bir yâd — İkaz ederek sâmıt ü sakin yatan ecdad.— Fikret».

ecel, *A. i.* Her canlının, en çok da insanın ömrünün son demi. Ölüm vakti. *Ecel-i kaza,* bir kaza ile ölme; *ecel-i mev'ud, ecel-i müsemma,* tabiî bir ölümle ölme. «Huzzak-i etibbanın müdavat ve tedbirleri kat'a kâr-gir-i tesir olmayıp ecel-i müsemması hulul etmekle.— Raşit».

ecell, *A. s.* [Celil'den] Daha ve pek büyük, en üstün. *Ecell-i mahlûkat,* (yaratıkların en parlağı, üstünü) insan. «Marifet Hakkın ecell-i lûtf-i süphanisidir.— Kemal».

ecfan, *A. i.* [Cefn ç.] Gözkapakları. «Döküp zaman zaman ec-

fan-i hunçekânından.— Fikret».

echel, *A. s.* [Cahil'den] Daha ve-ya pek cahil, eçhel. *Echel-i min Karagöz*, Karagözden daha cahil.

echer, *A. s.* Pek dilber. Gündüzleri görmez (kimse), kamaşır gözlü.

ecille, *A. i.* [Celil ç.] Büyükler, ulular, rütbe ve dereceleri yüksekleri *Ecilla-i rical-i Devlet-i Aliyye*, (Osmanlı İmparatorluğu) ulâ rütbesinin sınıf-i evvelinde olanlar; *Ecille-i üdeba-yi Osmaniyye*, Osmanlı edebiyatının ulu kimseleri.

ecinne, *A. i.* [Cenin ç.] Ana karnındaki çocuklar.

ecinne, *A. i.* [Cin ç.] Cinler. «Efendi hazretleri evvel ervah-i ulviye davet ederdi şimdi ecinne-i süfliye davetiyçin hasır altına girmiş ancak.— Naima»

ecîr, *A. i.* [Ecr'den] Ücretle işleyen. Gündelikçi. «Bir boş fıçıyle oldu tefelsüflerin ecir.— Cenap».

ecl, *A. i.* Sebep. Türkçede «-den, için» ile veya arapça «li» katılarak kullanılır. *Bu ecl den*, bu yüzden; *liecl-il-maslaha*, iş için; *liecl-ül-muayene*, muayene için, «Mustafa Paşa saharada pelenk ve deryada nehenk kadar nâmdar-i şecaat ve celâdet olğu ecl den.— Raşit».

eclâ, *A. s.* [Celi'den] Daha ve pek aşikâr, pek belli.

eclâ', *A. s.* 1. Kısa dudaklı. 2 miskin.

eclâd, *A. i.* [Cild ç.] Ciltler, deriler.

eclâf, *A. i.* [Cilf ç.] Edepsiz, yüzsüz adamlar. «Şayet serhad eclâfı ve maksutları yağma ve garet olanlar.— Naima».

eclef, *A s.* [Cilf'ten] En edepsiz «Veled-i na-halef ve pûr-i bişur-i eclef ile.— **Esat**».

ecma', *A. s.* [Cem'den] En toplu. Ziyade birleşmiş ve biriken.

ecmaîn *A. Cüm.* Hepsi. topu, cümlesi. *Radıyallahü anhüm ecmain*, Tanrı topundan razı olsun.

ecme, *A. i.* Sık ağaçlı yer. Orman. Vahşi hayvan yatağı.

ecmel, *A. s.* [Cemil'den] Daha güzel. En yakışıklı. «Lûtf eyledi padişah-i ekmel — Osmanlılık oldu şimdi ecmel.— M. Naci».

ecnab, *A. i.* [Cenb ç.] Yan taraflar.

ecnad, *A. i.* [Cünd ç.] Askerler.

ecnas, *A. i.* [Cins ç.] Cinsler, türler, çeşitler. *Ecnas-i muhtelife*, türlü çeşitler.

ecnebi, *A. i.* 1. Yabancı, garip. 2. Sert başlı at. «Akraba olsa da faraza düşmen — Ecnebiden elbet ehven.— **Vehbi**»

ecnebi, ecnebiyye, *A. s. i, 1.* Yabancı 2. Başka devlet uyruğu. *Memalik-i ecnebiyye*, yabancı ülkeler.

ecniha, *A. i.* [Cenah ç.] Kanadlar. «Ferzendinin üstüne hayali — Bir kuş gibi ecniha-küşadır. — Cenap».

ecr, *A. i.* 1. Bir iş karşılığı verilen şey, ücret. 2. Ahiret mükâfatı, sevap. *Ecr-i misil*, bir iş için bilirkişi tarafından belirtilen ücret; *ecr-i müsemma*, sözleşme veya pazarlıkla belirtilen ücret; *ecir ve sabır*, başsağlığı dileği. «Elbette ecrini verecektir adalet in.— **Recaizade**».

ecram, *A. i.* [Cirm ç.] Ruhu olmıyan cisimler. *Ecram-i felekiyye, -semaiyye, -ulviyye*, gökcisimleri, yıldızlar. «Ey gıbta-i nahid, ki zîr ü bem-i sazın — Eflâki de, ecramı da inletse revadır.— **Fikret**».

ecras, *A. i.* [Ceres ç] Çanlar.

ecreb, *A. i.* Uyuz.

ecribe, *A. i.* [Cirab ç.] Dağarcıklar.

ecsad, *A. i.* 1. Gövdeler, tenler. 2. Cisimler. *Ecrad-i seb'a* Yedi cisim (Eskilerin yedi cisim ve yedi maden dedikleri: altın, gümüş kalay, kurşun, demir, bakır ve harçini); *üm-ül-ecsad,* (eski kimyada) civa. «Ruhu ecsada bağlıyan teller.— Fikret».

ecsam, *A i.* [Cisim ç.] Cisimler.

ecsem, *A. s.* İri, gövdesi büyük.

ecvad, *A. i.* [Cud ç.] Cömertlikler. «Ecvad içinde cud ile cümleye gaaliptir.— Süheyli».

ecvaf, *A. i.* [Cevf ç.] 1. İçler. 2. Kovuklar, oyuklar

ecvef, *A. s.* [Cevf'ten] İçi boş, kof. (Arap gra.) İkinci harfi «v», «y» olan fiil: *Ecvef-i vavi, ecvef-i yai.*

ecvibe, *A. i.* [Cevab ç.] Cevaplar. karşılıklar. «Tevcih-i ma'kul ile verdiği ecvibe-i mutadeden müteselli olmayıp.— Naima».

ecyad, *A. i.* [Cid ç.] Uzun boylular.

ecyaf, *A. i.* [Cife ç.] Cifeler, leşler.

ecyal, *A. i.* [Ceyl ç.] Soylar.

ecza', *A. i.* [Cüz' ç.] Cüzler. Bölümler. Parçalar. Ciltlenmemiş kitap. İlâç. Kimyasal madde. *Eczay-i nariyye,* ateşlenici kimyasal maddeler; *eczay-i tıbbiyye,* ilâçlar; *eczay-i şerife,* Kur'an cüzleri; *ecza-üş-şi'r,* aruzun sekiz asıl parçası: failün, faulün, müfaaletün, mef'ulâtün, mütefailüi «Vaz etmek üzre bulduğum ecza-yi zulmeti — Tırnaklarım enin ile enkaz-i sanatı.— Cenap».

eczahane, *F. i.* [Ecza-hane] İlâç yapılan dükkân.

eczal, *A.i .* [Cizl ç.] Ağaç kökleri.

eczem, *S. s.* [Cüzam'dan] Cüzama tutulmuş, miskinlik illetine yakalanmış.

eda', *A. i.* 1. Ödemek. 2. Yapma, kılma, yerine getirme. 3. Üslûp tarz, 4. Soğuk davranış. Kurum. *Eday-i deyn,* borç ödeme; *Şair-i pak-zeeda,* temiz üslûplu şair. «Vusul buldukta tâyin olunduğu hizmeti eda eyleyip.— Raşit».— «Siyavüş Paşa hazretleri hem kardeşimiz hem efendimizdir bu edalar ağaların ibramiyle yazılmıştır.— Naima».

eddak, *A. s.* [Dakik'ten] Pek ince, pek önemli.

edamüllahü, *A. ü.* «Tanrı daim etsin» anlamında dua.

edani, *A. s.* [Edna ç.] Pek alçak, en bayağı adamlar. «Biz sizden geçmeyiz edani sözüne ve eracife vücut vermeyiz.— Naima».

edat, *A. i.* Alet *(Gra.)* Kendi kendine anlamı olmayıp isim ve fiillere katılarak anlam gösteren kelime, harf.

edeb, *A. i.* 1. Terbiye, güzel ahlâk, iyi davranış. 2. İncelik, kibarlık. 3. Utanma 4. Örtülmesi gerekli ayıp yerler. 5. Edebiyat. *Edeb-ül-bahs,* mantığın bir konu üzerinde konuşmada tutulacak yol ve kuralları gösteren bölümü; *edeb-ül-kâtip, edeb-ül-kadı-*kâtip ve kadı gibi kimselerin mesleklerinden bilmeleri ve kullanmaları gerekli yollar ve kurallar; *ilm-i edeb,* sarf, nahiv, bedi', beyan, lûgat, iştikak, aruz, kafiye, hat, inşa, şiir, muhadarat bölümlerine ayrılan edebiyat bilgisi. «Ve vüzera-yi izam ve sair erkân-i divan edep ve vekar ile yerli yerinde karar edip.— Naima».

edebî, edebiyye, *A. s.* [Edeb'ten] Edebiyye, edebiyat bilgilerine ait, onunla ilgili *Mecmua-i edebiyye,* edebiyat dergisi; *mekteb-i*

edebî, edebiyat okulu; *musahabe-i edebiyye*, edebiyat konuşması.

edebiyyat, *A. i. ç.* Edebiyat (Arapça anlamiyle ilm-i edebin bütün bölümlerini toplayan çoğul anlamlı bu kelime Tanzimattan sonra Türkçede bugünkü tekil isim anlamiyle kullanılmaya başlanılmıştır).

edeme, edme, *A.i* . Derinin ikinci tabakası, altderi. *Edeme-i dahiliyye*, içderi (dahilet-ül-beşere).

edevat, *A. i.* [Edat ç.] 1. Edatlar. 2. Aletler. *Edevat-i lâhika*, son takılar. «Muhasarasına mübaşeret ve şeb ü ruz imal-i edevat-i ceng ü harbe mübaderet ettikten sonra.— Raşit».

edham, *A. i.* [Dühn ç.] Sürünecek güzel kokulu yağlar.

edhem, *A. i.* Karayağız (at). «Edhem-i hamem eylesin min-ba'd — Vâdi-i fahr içinde cevlânı.— Fehim».

Edhem, *A. i.* IX. yy. da Belh'te hükümdar iken derviş olup devletinden vazgeçen İbrahim Edhem. «Her taç giyen zâhidi Edhem mi sanırsın.— Vâsıf».

edhine, *A. i.* [Duhan ç.] Dumanlar, tütünler.

edib, edibe, *A. s.* [Edeb'den] 1. Edepli, terbiyeli. 2. Edebiyatla uğraşan. *Edib-i bimüdani*, benzeri olmayan edebiyatçı; *tıfl-i edip*, terbiyeli çocuk.

edibane, *F. s. zf.* [Edib-ane] Edip olana yakışır surette. *Etvar-i edibane*, terbiyelice davranışlar.

edille, *A i.* [Delil ç.] Kanıtlar. deliller. *Edille-i akliyye, edille-i kanuniyye, edille-i kaviyye*, akla, kanuna uygun, kuvvetli kanıtlar; *edille-i şer'iyye, edille-i erbaa*, kitap, sünnet, icma-i ümmet, kıyas-i fukahadan çıkarılma şeriatın dört kanıtı.

edîm, *A. i.* 1. Tabaklanmış deri. 2. Yüz (taraf). *Edîm-i arz*, yeryüzü. «Nâzil olmuş edîm-i arza kamer.— Fikret».

ed'iye, ed'iyye, *A. i.* [Dua ç.] Dualar.

edmiga, *A. i.* [Dimağ ç.] Dimağlar. Beyinler.

edna, *A. s.* [Deni'den] 1. Daha veya pek aşağı. 2. Daha veya pek alçak. 3. Daha veya pek bayağı. 4. Pek az. «Asakir-i mansurenin edna hamle-i hücumlarına mukavemet etmek emr-i muhal olduğun.— Raşit».

ednas, *A. i.* [Denes ç.] 1. Mundarlıklar, pislikler. 2. Çapkınlar, bayağı kimseler

edva', *A. i.* [Da' ç.] Hastalıklar.

edvar, *A. i.* [Devr ç.] 1. Devirler, zamanlar. 2. Musikiyi konu yapan eserler. «Kütle-i pür-kesafet-i edvar.— Fikret».

edviye, *A. i.* [Deva' ç.] İlâçlar.

edyak, *A. i.* [Dîk ç.] Horozlar.

edyan, *A.i* . [Din ç.] Dinler. «Bir cinayet ki kavanin, edyan — Koymamış ismini.— Fikret».

ef'a, ef'i, *A. i.* Bk. *Ef'i.*

efadıl, efazıl, *A.i* . [Afdal ç.] Fuzala, çok fazilet sahibi olgunlar. «Tefsir-i şerife müteallik bir eser-i muteber telif edip pesendide-i efadıl olmakla.— Naima».

efahim, *A. i.* [Efham ç.] En ulular, pek büyükler.

efai, *A. i.* [Ef'i ç.] Engerek yılanları.

ef'al, *A.i* . [Fi'l ç.] Fiiller. İşler. *Ef'al-i hasene*, iyi işler; *ef'al-i muzırra*, zararlı işler. «Bibakâne nice ef'ali sâdir olmuş idi.— Naima».

efayik, *A. i.* [Efike ç.] Yalan, uydurma sözler.

efdah, *A. s.* [Fadih'ten] Pek rezil.

efdal, *A. s.* [Fazıl, fadıl'dan] Pek

faziletli. Derecesi yüksek. «Efdal-i meratib-i beşeriyye olan meşihat-i islâmiyenin ırz ve namusunu hetke cüret eyliyerek.— Naima».

efdâl, *A. i.* [Fazl ç.] Bahşişler, ihsanlar. «Akl-ü kemal ve liyakat-i mecd ü efdâle binaen .— Raşit».

efdaliyyet, *A. i.* Daha faziletli olma, üstünlük.

effak, *A. s.* [İfk'ten] Yalancı iftiracı. «Tatar askerin cem'edip ol seffak ve effakler Edirne'ye su-i kasd ettiler.— Naima».

eferr, *A. s.* Ziyade, pek koşucu, kaçıcı.

efgan, *F. i.* Acı ile bağırıp çağırma. Feryat ile bağırışma. «Tevfik, eserin felsefesinin levha-i ye'si — Bir mâ'k-s-i efgan-i muaşir.— Cenap».

-efgâr, *F. s.* «Yaralı» anlamiyle kelimeye ulanır. Bk. *Figâr.*

-efgen, *A. s.* «Atıcı, yıkıcı, düşürücü» anlamlariyle kelimelere ulanır. «Sandık kim sarsar-i gusun-efgen — Başka bir yerde eylemiş ihzar — Ana mahsus taze bir gülşen.— Cenap».

efgende, *F. s.* Yıkılmış, yıkık. düşkün. «Bilmiş ol eyledin efgende-ser ey dil-efgen — İhtisasatımı, efkârımı, amalimi sen — Cenap».

efham, *A. s.* [Fahîm'den] Daha veya pek ulu. «Budur ol efdal-i emsal-i nâşir-i efham.— Nabi».

efhâm, *A. i.* [Fehm ç.] Anlamalar, zihinler.

efhem, *A. s.* [Fehm'den] Çabuk anlayan. «Derke kaadir değil edna-yi bedihiyyatın — Ne kadar etse teemmül ukalâ-yi efhem.— Nabi».

ef'i, ef'a, *A. i.* Engerek yılanı.

ef'ide, *A. i.* [Fuad ç.] Yürekler, kalbler.

efkar, *A. i.* [Fakirden] Daha veya pek fakir, çok yoksul. *Efkar-i fukara,* fakirlerin en fakiri.

efkâr, *A. s.* [Fikr ç.] Fikirler. *Efkâr-i umumiyye,* kamoy. «Bir anda bütün benliğimiz etti tenevvür — Efkârımızı kapladı bir cevf-i tahayyür.— Cenap».

-efken, *F. s.* Bk. *Efgen.*

efkende, *F. s.* Bk. *Efgende.*

eflâk, *A. i.* [Felek ç.] Felekler. *Eflâk-i ulviyye,* Zuhal (Satürn), Müşteri (Jupiter), Merih (Mars) yıldızları. «Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim.— Fikret».

Eflak, *i.* Osmanlı imparatorluğu zamanında, iki memleket anlamına gelen *Memleketeyn,*den bir bölüm ki merkezi Bükreş idi.

eflâkî, *F. s.* Eflâkte bulunan, yani melek.

eflâkiyan, *F. i.* [Eflâki ç.] Melekler.

Eflâtun, Felâtun, *A. i.* Sokrat'ın talebesi, Aristo'nun da öğretmeni olan grek filozofu. *Eflâtun-i ilâhî* denir.

eflâtunî, *A. s.* Eflâtun'a ve onun felsefesine ait, onunla ilgili. *Aşk-i Eflâtunî.*

efles, *A. s.* Pek züğürt, çok müflis.

efniye, *A. i.* [Fen ç.] Avlular. «Ebniye-i garibe ve efniye-i acibe kimseler, 2. Ordu erleri ile meşhum.— Saadettin». —

efrad, *A. i.* [Ferd ç.] Erler, «Ve siz ey ordumuzun anlı şanlı efradı.— Fikret».

efrah, *A. i.* [Ferah ç.] Sevinmeler. İç açıklıkları. «Câlib-i efrah ve sâlib-i efrah iken.— Sadettin».

efrahte, *F. s.* Yükselmiş, yükseltilmiş, kaldırmış, kaldırılmış. «Aferin ey alem - efrahte serdar-i dilir.— Nef'i».

efras, *A. i.* [Feres ç.] Atlar.

Efrasiyab, *F. i.* Büyük İskender zamanında yaşamış, Keyhusrev tarafından öldürülmüş bir Turan yiğidi. «Keskinli Ali Paşa ki Efrasiyab-asâ bir pîr-i sefîd.— Naima».

-efraz, *F. s.* «Yükselten, kaldıran» anlamiyle kelimelere ulanır. *Serefraz*, baş yükselten.

efrenc, *A. i.* Firenk, Avrupalı. *Da'-ül-efrenç, illet-i efrenciyye*, frengi; *taife-i efrenc*, frenkler, Avrupalı'lar. «Hemnam-i şehinşah-i resûl fâtih-i efrenc.— Neşati».

efrenci, efrenciyye, *A. s.* Frenklere, avrupalılara mensup, onlarla ilgili. *Tarih-i efrencî*, Milât tarihi.

Efridun, Feridun, *F. i.* Cemşid soyundan ünlü bir fars hükümdarı «Nemed külâh-i gedayiyle tâc-i Efridun.— Nef'i».

efruhte, *F. s.* «Parlamış, tutuşmuş» anlamiyle kelimelere ulanır. *Dil efruhte*, gönlü yanık; *şem' efruhte*, mumunu yakmış. «Padişah-i âlempenah hazretlerinin çerag efruhtesiyim diye garalanıp ibadullaha hüsn-i muamele etmeyip.— Naima».

-efruz, füruz, *F. s.* «Parlatan, tutuşturan» anlamiyle kelimelere katılır. *Hüsn-i cihan efruz*, dünyayı tutuşturan güzellik; *dilefruz*, gönül yakan. «Gevher-i nazm-i âlem-efruzum — Şehlerin ziver-i külâhıdır.— Nef'i».

efsah, *F. s.* [Fasih'ten] Daha veya pek fasahatli, çok düzgün söz söyleyen. «Rabb-i nutk-âferine hamd-i sarih — Efsah-ül-mürsilîne medh-i fasîh.— M. Naci».

efsak, *A. s.* Pek veya ziyade fâsik, en edepsiz. «Hâtırı sayılacak efsak idi — Ana fâcir lâkabı evfak idi.— Atayi».

efsane, *F. i.* 1. Masal. 2. Ün salmış, dillere düşmüş olay. «Fırara düşüp tekrar gelmelerini akıl tecviz etmez iken bir kuru efsaneye vücut verilmek makul değil idi.— Naima».

efsane vü efsun, (Masal ve büyü), boş lâkırdı.

efsanecû, *F. s.* [Efsane-cû] Masal arayan, boş vakit geçiren.

efsanecûyi, *F. i.* Boş vakit geçiricilik.

efsanegû, *F. s.* [Efsane-gû] Masal söyleyen.

efsanegûyi, *F. i.* Masal söyleyicilik.

efsaneperdaz, *F. s.* Masal uyduran, masalcı.

efsaneperdazî, *F. i.* Masal uydurma. Masalcılık.

efsar, *F. i.* Yular.

efsed, *A. s.* Pek fena, çok bozuk.

efser, *Fi. i.* Taç.

efsun, füsun, *F. i.* 1. Afsun, büyü. Üfürük. 2. (Mec.) Masal. «Şöyle bihuş ü harap eyledi efsane-i gam — Aklımız başımıza gelmiye efsunlar ile.— Nef'i». — «Elbette gelip buluşmak gerek deyu hezar efsunla ol mütemerridi yaylaktan indirdi.— Naima».

efsunger, *F. i.* Büyücü, üfürükçü.

efsungerî, *F. i.* Büyücülük, üfürükçülük.

efsus, *F. ü.* Yazık. Eyvah! «Fakat efsus! — Evet efsus ki biçare, senin — Ebediyyen kalacak böyle mülevves bedenin.— Fikret».

efsürde, *F. s.* Donmuş, donuk. «O alevler, o tude tude şerer — Şimdi efsürde bir avuç akker.— Fikret».

efsürdedil, *F. s.* [Efsürde-dil] Yüreği donmuş, duygusuz.

efsürdedilî, *F. i.* Yürek donukluğu, duygusuzluk.

efsürdegân, *F. i.* [Efsürde ç.] Gayretsiz, duygusuz kimseler.

efsürdegî, *F. i.* Donukluk, duygusuzluk. Gayretsizlik.

-efşan, *F. s.* «Saçan, serpen, dağıtan silken» anlamlariyle kelimelere katılır. *Anbrfeşan, damenefşan, hunefşan, nurefşai, zerefşan,* Bk.

efşar, *F i.* Sıkma, özünü çıkarma. Çimdikleme.

efvac, *A. i.* [Fevc ç.] Bölükler, takımlar. «Uyur nağmenle efvac -i hayalât.— Fikret».

efvah, **A. i.** [Fevh, fuh ç.] Ağızlar. *Efvah-i nariyye,* ateşli silâh ağızları; *efvah-i nâs,* halk ağzı. «Padişah-i âlempenah geldikte efvah-i halktan merkumun mezemmeti ve şikâyeti.— Naima».

-efza, *F. s.* «Arttıran, çoğaltan» anlamiyle kelimelere ulanır. *Ferahefza,* neşe arttıran; *ruhefza,* gönül açan.

efza', *A. i.* [Feza' ç.] Korku ile bağırmalar.

efzayiş, *F. i.* Artma, çoğalma. «Kâse-i lebriz fagfur olsa da vermez sada — Servet efzayiş bulunca agniya hissetlenir .— Ragıp Pş.».

-efzud, *F. s.* «Çoğaltıcı, arttırıcı; çoğaltan, arttıran» anlamiyle kelimelere ulanır.

efzun, *F. s.* Ziyade, çok. Aşkın, taşkın. «Mal ve mevaşi ve kavm ü aşireti hesaptan efzun olmağın — Naima».

efzunî, *F. s.* Çokluk, artıklık.

efzunter, *F. s.* [Erzun-ter] Daha artık, daha fazla.

egarr, **agarr**, *A. s.* Bk. *Agarr.*

eger, **eğer**, *F. e.* Şart edatı olarak kullanılır. Eğer. «Eğer bu memleketin sislenen şu nasyiye-i — Mukadderati kavi bir elin, kavi, müniy — Bir ihtizaz-i temasiyle silkip.— Fikret».

eğerçi, **eğerçi**, *F. e.* Her ne kadar, olsa da..., ise de...

eglâk, **aglâk**, *A. i.* [Galak ç.] Kilitler. Kapalı şeyler.

eglâl, **aglâl**, *A. i.* [Gull ç.] Hükümlülerin boyunlarına, kol ve ayaklarına takılan zincirler.

eglâl, **aglâl**, *A. i.* [Galel ç.] Korulukta, ağaçlar arasından akan sular

egmad, **agmad**, *A. i.* [Gımd ç.] Kınlar.

egna, **agna**, *A. s.* Pek, en zengin. *Egnay-ül-agniya,* zenginlerin zengini.

egval, **agval**, *A. i.* [Gul ç.] Guller.

egvar, **agvar**, *A. i.* [Gavr ç.] Dipler, çukurlar, sonlar. *Baid-l-egvar,* çok derin şeyler. «Ve ekser-i encad ü egvarından piyade revlik edip.— Sadettin».

egvas, **agvas**, *A. i.* [Gavs ç.] Gavsler.

egzaşte, *F. s.* Geçmiş.

ehabb, *A.s* . [Habib'den] En sevgili. «Ve bir köye uğradıkta reaya ehabb-i mal ü menalleri olan mevaşilerin çıkarıp kurban ederlerdi.— Naima».

ehad, **ahad**, *A. s.* Bir. «Ehadsin serir-i lâyezalide vahdaniyetle maruf.— Sinan Pş.».

ehadd, *A. s.* [Hadd'den] Pek veya çok keskin.

ehadiyyet, **ahadiyyet**, *A. i.* Birlik. *Bargâh-i ehadiyyet,* Tanrı kapısı.

ehadis, *A. i.* [Hadis ç.] Hadisler. Bk. *Ahadis.*

ehaff, *A. s.* [Hafif'ten] Pek veya en hafif. *Ehaff-i mücazat,* cezaların en hafifi.

ehakk, *A. s.* [Hakik'ten] Daha veya pek haklı; en yakışır. «... Tavsifine ahakk.— N. Kemal».

ehali, **ahali**, *A. i.* Bk. *Ahali.*

ehasin, *A.i* . [Ahsen ç.] Pek, en güzel olan şeyler. *Ehasin-i ah-*

lâk, ahlâkın en iyi şeyleri.

ehass, *A. s.* [Hass'tan] En başlı, başlıca, en özel. *Ehass-i âmâl,* dileklerin en özeli; *ehass-i ehibba,* tanıdıkların en başlıcası. «Hasılı ehass-i mukarribîn olmuş idi.— Naima».

ehass, *A. s.* [Hasis'ten] En hasis, bayağı, âdi. *Dünyay-i ehas,* en âdi dünya (bu dünya).

ehbar, ahbar, *A.i* . [Hibr ç.] 1. Mürekkepler. 2. Yahudi bilginleri.

ehbar, ahbar, *A. i.* [Haber ç.] Haberler.

ehdab, *A. i.* [Hüdb ç.] Kirpikler. *Ehdab-i mühtezze,* titrek tüyler.

ehdaf, *A. i.* [Hedef ç.] Hedefler. Amaçlar.

ehdak, *A. i.* [Hadeka ç.] Gözbebekleri.

ehdeb, *A.s* . Sık ve uzun kirpikli (adam).

ehemm, *A. s.* [Mühim'den] Daha veya pek önemli. *Takdim-ül-e hemm alel mühim,* iki işten en önemliyi öne alma. «Nez ü teshiri ehemm-i mühimmat-i vakt ü hal olduğu.— Raşit».

ehemmiyet, *A. i.* Ehemmiyet, önem. Değerlilik. «O çelik parçası bir gün bir ehemmiyet alır — Fikret».

ehibba', *A. i.* [Habib ç.] Dostlar. İyi görüşülen kimseler.

ehillâ', *A. i.* [Halil ç.] Dostlar.

ehissa, *A i.* [Hasis ç.] Pintiler, cimriler. «Bezl-i canda dahi ehissa-yi sebükmagz gibi lerzenak oldu.— Naima».

ehl, *A. s., i.* 1. Sahip, malik olan, olanlar, 2. Bir yerde oturanlar, oranın halkı. 3. Becerikli, elinden iş gelir. 4. Karı ve kocadan her biri. *Ehl-i âlem,* insanlar; *- Beyt,* 1. Ev halkı, 2. Muhammed peygamberin kızı Fatımetüzzehra'dan gelen suyu; *-Cehennem,* cehennemlikler, günahlılar ve müslüman olmıyanlar; *-Cennet,* Cennetlikler; *-dil,* gönül erbabları, Tanrıyı iyice anlamış kimse; *-Divan,* Divan halkı, Divan'da memurlukları olan kimseler; *-dünya,* dünya işleriyle uğraşan kimse; *-Hak,* Tanrıya kendini vermiş kimse; *-hal,* hal erbabı, coşkunlaşır kimse; *-hibre,* bilirkişi; *-namus,* kendi halinde kimse; *-islâm,* islâm topluluğu; *-Kıble,* müslümanlar; *-Rum,* Osmanlılar; *-sûk,* çarşı halkı, esnafı; *-sünnet,* peygamber gidişatına ve ashabına inanma ve işleme hususunda uyan müslümanlar; *-şia,* Ali'ye uyup ona bağlı olan mezhepteki insanlar; *-tarik,* tarikatlerden birine girmiş kimseler; *-vukuf,* bilirkişi. «Ve Benaloka müftüsü Beşr efendi ki bir ehl-i ilm adam olup.— Naima». — «Ehl-i dildir diyemem sinesi sâf olmıyana — Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil.— Nef'i».

ehlâ, *A. s.* [Halv'den] Daha veya pek tatlı.

ehlî, ehliyye, *A. s.* [Ehl'den] Alışık, yabani olmayan. Evcil.

ehliyyet, *A. i.* Yeterlik, yetenek. Beceriklilik.

ehlullah, *A.i* . Tanrı adamı, veli, evliya.

ehmâ, *A. s.* [Hamiyyet'ten] Çok veya pek hamiyetli.

Ehram, *A. i.* Mısır'da bulunan piramit biçiminde eski zaman yapısı. «Senden bir i'tilâ' diler Ehram-i bâdiye — Her pençe tırmanır sana bir i'tilâ diye .— Cenap».

ehram, *A. i.* (Geo.) Piramit *Ehram-i nâkıs,* kesik piramit.

ehramî, *A. s.* (Geo.) Piramidal.

Ehremen, Ehrimen, *F. i.* Zerdüşt'lerin inandıkları iki tanrıdan kötülük ve karanlık tanrısı. Şeytan, fenalık. «Bektaş Ağa ol arnavut Ehremeni ileri seğirtip.— Naima».

ehsa, *A.i* . Pek kumlu, taşlı yer.

ehtab, ahtab, *A.i* . [Hatab ç.] Odunlar.

ehtar, ahtar, *A. i.* [Hatar ç.] Tehlikeler, korkulu şeyler.

ehva', *A. i.* [Heva ç.] Nefis istekleri. *Ehl-i ehvâ'*, ehl-i kıbleden olup itikatları ehl-i sünnetinkine uymayan bazı mezhep fırkaları.

ehval, *A. i.* [Hevl ç.] Korkular. «Silin bulutları, silkin zilâl-i ehvali — Ziya içinde koşun bir halâs-i meşkûre.— Fikret».

ehvel, *A. i.* [Hevl'den] Pek veya ziyade korkunç.

ehven, *A. s.* 1. Daha hafif, daha zararsız. 2. Daha ve pek ucuz. *Ehven-i şerr, ehven-i şerreyn*, iki fenalığın en hafifi. «Onsuz yaşamaktansa beraber ölüş ehven — Fikret».

ehveniyyet, *A. i.* Ucuzluk.

ehviye, *A. i.* [Hava' ç.] Havalar. *Ehviye-i lâtife*, lâtif (müzik) parçaları.

ehya', ahya, *A. i.* [Hayy ç.] Diriler. *Ahya' ü emvat*, diriler ve ölüler.

ehyan, *A. i.* [Hîn ç.] Vakitler, zamanlar.

ehyanî, enyanen, *A.z f.* Arasıra. «Ama Kansu Paşa San'a'ya malik olmadı ve ehyanen asker-i arap gelip rumileri muhasara ederler idi.— Naima».

eimme, *A. i.* [İman ç.] İmamlar. *Eimme-i din*, din konularında sözügeçer kimseler; *eimme-i erbaa*, (Dört imam) imam-i a'zam Ebu Hanife, imam Şafiî, imam Malik imam Hanbel; *eimme-i isna aşer*, (on iki imam) Alevî imamları; *eimme-i izam*, din imamları; *eimme-i nuhat*, nahv (sintaks) bilginleri. «Cümle ulema ve eimme ve meşayih ve şehirde olan âyan-i devlet ve agavat .— Naima».

eizze, *A. i.* [Aziz ç.] Azizler, kutsal kimseler (Evliyalar için kullanılır). «Sabıkaa vali-i Yemen iken bazı eizze-i meşayih tarafından kenduye vâsıl.— Naima».

ejdeha, *F. i.* Bk. *Ejder*.

ejder, ejderha, *F. i.* Yılanı andırır, dört ayaklı, kanadlı, ağzından ateş püskürür var sayılan hayvan. «Ol nâdan ejderha ağzından tahlis-i can mülâhazasiyle.— Naima».

ekâbir, *A. s.* [Ekber ç.] Pek ulular. «İptida İstanbul'da bazı ekâbire hizmet edip Hattat Hasan Paşaya da hizmet etmiş idi —Naima».

ekalim, *A. i.* Bk. *Akalim*.

ekall, *A. s.* Bk. *Akall*.

ekalliyet, *A. i.* Azınlık.

ekanim, *A. i.* [Uknum ç.] Asıllar, rükünler. *Ekanim-i selâse*, hıristiyan inancında Eb, İbn, Ruhülkuds inancı.

ekarib, *A. i.* [Akreb ç.] Yakın akrabalar. «Kadızade reis-ül-küttap Şemizade'nin ekaribinden idi.— Naima».

ekârim, *A. i.* [Ekrem ç.] Pek kerem sahibi olan kimseler.

ekasi, *A. i.* [Aksa ç.] Pek ıraklar. «Destbürd-i kahramanisi şuyu bulup ekasi-i İran zeminine ersin deyu.— Naima».

ekasır, *A. i.* [Aksar ç.] Pek kısalar.

ekasım, *A. i.* [Aksam ç.] Bölümler, kısmetler.

ekâsire, *A. i.* [Kisra ç.] Kisra'lar. Eski Fars hükümdarları.

ekavil, *A. i.* [Akval ç.] Sözler *Ekavil-i bâtıla*, bâtıl sözler.

ekâzib, *A. i.* [Ekzube ç.] Yalan-

lar. «Defterdarın ekâzibi müte-hakkak olup.— Naima».

ekbad, *A. i.* [Kebed ç.] Ciğerler. «Ateşten olan akbad-i insan ve hayvanı bülâl-i ihsan-birle reyyan etmiye niyet ve kast edip.— Selâniki».

ekbah, *A i.* [Kabih'ten] Pek veya en çirkin.

ekber, *A. s.* [Kebir'den] En veya pek çok büyük. *Ekber ü erşed*, (soyun) en büyük ve en ergeni; *Allahü ekber*, Tanrı uludur; *cihad-i ekber, gazay-i ekber*, din uğruna yapılan savaş. (ç Ekâbir). «Nedir hakikatı, ey sırr-i ekber-i mescud.— Fikret».

ekdar, *A. i.* [Keder ç.] 1. Kederler, acılar. 2. Bulanıklıklar. *Ekdar ü âlâm*, kederler, acılar. «Ağlasam, ah azıcık ağlayabilsem, ömrüm — Bütün alâm ile ekdar ile geçsin, aramam.— Fikret».

ekele, *A. i.* [Âkil ç.] Yiyiciler. Oburlar.

ekfa', *A. i.* [Küfüv ç.] Denkler, uygunlar. «Ve satvet ü mehabette mümtaz-i ekfa' idi.— Naima».

ekfan, *A. i.* [Kefen ç.] Kefenler. Ölüye sarılan bezler.

ekhâl, *A. i.* [Kühl ç.] Sürmeler.

ekhal, *A. s.* Çok sürme kullanan. Gözü sürmeli.

ekîd, ekide, *A. s.* 1. Sağlam, kuvvetli. 2. Açık ve kesin. *Emr-i ekid, evamir-i ekide*, kesin buyruklar. «Bir fert seferden tahallüf etmeyip oturak ve korucu olmamak babında men-i şedit ve tehdid-i ekîd buyurdular .— Naima».

ekiden, *A. zf.* Kesin olarak, sağlam surette.

ekkâl, *A. s.* [Ekl'den] 1. Çok yiyen, obur. 2. Etrafındaki etleri çürüterek yokeden (yara). 3. Aşındıran.

ekl, *A. i.* Yeme «Et'ıma-i fâhire-i lezize ve eşribe-i lâtife ekl ü şürbünden sonra.— Naima».

ekmam, *A. i.* [Kümm ç.] 1. Esvap kolları, yenler. 2. Ağaç çiçeklerinin kapçıkları.

ekme, *A. i.* Anadan doğma kör.

ekmel, *A. s.* [Kâmil'den] Daha ve pek kâmil, en olgun. Hiç eksiği olamyan. *Ekmel-i enbiya*, Muhammed peygamber. «Emel-i vaslın iken gönlüme şevk-i ekmel — Niçin ettin, niçin ettin beni mahrum-i emel.— Cenap».

ekmelâne, *F. zf.* [Ekmel-âne] Hiç eksiksiz olacak şekilde, çok mükemmel olarak.

ekmeliyyet, *A. i.* Ekmel oluş. Olgunluk Eksiksizlik.

eknaf, *A. i.* [Kenef ç.] Taraflar, yönler. Çok defa *etraf ü eknaf* şeklinde kullanılır. «Erişe müjde-i feth ü zafer etraf ü eknafa.— Nef'i».

eknan, ekinne, *A. i.* [Kinan, kinn ç.] Perdeler, örtüler. Evler, odalar. Çadırlar.

eknun, künun, *F. zf.* Şimdi Hâlâ.

ekrad, *A. i.* [Kürd ç.] Kürtler. «Şeyh-i müşarünileyhin başına cem' olan rical-i ekrad ile mukabele.— Naima».

ekser, *A. i.* [Kesir'den] En çok. «Ekser-i umurda ecdadı kanunu na itt ba etmeyip.— Naima».

ekseriyya, *A. zf.* Çok defa olarak. «Ekseriyya mehareti cirit ve mızrak oynatmak ve kılıç çalmak ve at kullanmak.— Naima».

ekseriyyet, *A. i.* Çoğunluk, çokluk. *Ekseriyyet-i ârâ*, bir toplulukta oyların çokluğu; *ekseriyet-i mutlaka*, salt çokluk; *sülüsan-i ekseriyyet*, hazır olanların üçte ikisi. «Hükm eyledim ekseriyyet üzre

— Şi'rindeki istikamet üzre.— Ziya Pş.».

eksibe, *A. i.* Kumsal, kumul.

ektaf, *A. i.* [Keft ç.] 1. Omuzbaşları. 2. Kürek kemikleri. «Mezbur-un sine ve ektafından düvaller çıkartılıp ve parmakların mafsal mafsal kestiler.— Naima».

ekûl, *A. s.* [Ekl'den] Çok yiyen, obur, pisboğaz.

ekûlâne, *F. zf.* [Ekûl-âne] Oburcasına.

ekûlî, *F. i.* Oburluk.

ekva, *A. s.* Bk. *Akvâ*.

ekvab, *A. i.* [Kûb ç.] Küpler. Büyük su kapları.

ekvan, *A. i.* [Kevn ç.] Varlıklar, var olanlar.

ekvar, *A. i.* [Kevr ç.] Dönme ve bir şeyi sarmalar.

ekvat, akvat, [Kut ç.] Karın doyuracak şeyler.

ekvaz, *A. i.* [Kûz ç.] Kadehler, kâseler, bardaklar.

ekyal, *A. i.* [Keyl ç.] Ölçekler. Kileler.

ekyas, *A. i.* [Kîs ç.] Keseler. «Matbah-i Mevlâna için alınan keseleri dahi ekyâs-i memhure ile müdahhar akçe bulup padişaha getirdiler.— Naima».

ekzeb, *A. i.* Pek büyük yalan, uydurma.

el-, Arapça *harf-i tarif* olup kelimenin kavramını belirtir. Türkçede, özel isimlerle cins isimlerinde ve arapça tamlamalarda rastlanır; çok defa da belirtilen ile belirten arasında bulunur. Kelime başlarında iken okunur, *El-hac* gibi. Terkiplerde (d, l, n, r, s, ş, t, z) harflerinden evvel «l» harfi okunmayıp alt tarafındaki harf ikileştirilir: *Abdüsselâm, eddai, esselâm.*

elâ, *A. e.* «Bak, dinle, haberin olsun» anlamlarında olup Türkçede *elâ ey* şeklinde ünlem olarak kullanılır.

el'ab, il'ab, *A. i.* Oyun.

el(an, *A. zf.* [El'an] 1. Şimdi. 2. Hâlâ.

elâstikî, *F. s.* Esnek.

elâstikiyet, *A. i.* Esneklik.

elbab, *A. s.* [Lübb ç.] Akıllar. *Ulûl-elbab*, akıl sahipleri.

el'aceb, *A. ü.* Şaşılacak, acayip.

elbet, elbette, *A. e.* Mutlaka. Kesin olarak.

elbise, *A. i.* [Libas ç.] Giyecek şeyler.

eledd, *A. s.* Haklı kabul etmeyen, inatçı. *Düşman-i eledd, hasm-i eledd*, bir türlü anlaşmaya yatmıyan inatçı düşman.

elektrikî, *F. s.* Elektrikle ilgili, elektrik niteliğinde. *Cereyan-i elektrikî*, elektrik akımı; *tedavi-i elektrikî*, elektrikle bakım.

elektrikiyyet, *A. i.* Elektrikleştirme, eletrikleşme.

elem, *A. i.* 1. Ağrı, acı, sancı, 2. Kaygı, dert, gam. 3. Hekimlik terimlerinde *-algie* soneki bu sözle karşılanmıştır: *Eleme-i asabî* nevralgie); *-fem (stomalgie); -gudde* (adénalgie); *-kassi* (sternalgie): *-mafsal* (arthralgie); *-mifak; -sin* (odontalgie). (Edebiyatıcedide) *Elem-i kalb, -yetimane; ifade-i elem, mânay-i elem; neşide-i elem; nevehat-i elem; nokta-i elem; şebrev-i elem.* «Yağmur yağmayıp çayır eseri olmadığı bais-i elem-i azîm olmakla.— Reşit».

el'eman, *A. ü.* [El-eman] Medet, aman, imdat. «Yevm-i cuma idi el'eman sadasını bülend ve dest-i ricayı damen-i afv-i sultaniye— Naima».

el'amanhâh, *F. s.* [El-eman-hâh] Aman dileyen. Amana gelen. «Bir haste bu kim neuzü billâh — Azrail önünde el'emanhâh.— Ş. Galip»

el'emrü emrüküm, *A. cüm.* [El-emr] «Emir sizin emrinizdir, ne buyurursanız» anlamında.

Elemut, *F. i.* Hasan Sabbah'ın otuz beş yıl içine sığındığı sarp kale.

elemzede, *F. s.* [Elem-zede] Acılı, kederli.

elest, elestü, *A. i.* 1. Asıl anlamı, Tanrının Âdem peygamberi yarattığı zaman sorduğu «Ben sizin Tanrınız değil miyim?» de olduğu gibi olumsuz soru şeklidir. 2. Buradan alınarak ruhların ilk yaratıldığı an olarak kullanılmıştır. *Bezm-i elest, ruz-i elest,* elest gününden mest olmuş. «Biz ehl-i harabattanız mest-i elestiz.— Ruhi».

elezz, *A. s.* [Leziz'den] Daha veya pek tatlı. «Bulmuştum elezz vaslınızı ülfetinizden — Şirinter imiş ülfetiniz vuslatınızdan.— Recaizade».

elf, *A. s.* Bin. «Elften kat-i nazar mevlidimin tarihi — Mahlasımdan bilinirdi bihesab-i ebced.— Recaizade».

elfaf, *A. i.* [Lif ç.] Dalları birbirine sarılmış fidanlar, dolaşık fidanlar.

elfâtiha, *A. ü.* [El-fâtiha] Fâtiha suresinin okunmasını anlatır bir deyimdir. Bu söylendikten sonra Fâtiha okunur.

elfaz, *A. i.* [Lâfz ç.] Sözler. Lâfızlar. *Elfaz-i galiza,* kaba küfürler; *elfaz-i küfr,* dinden düşmeye sebepolan sözler; *-müştereke,* eşanlamlılar. «Ağa mütehevvirane yumruğun döğüp elfaz-i şenia ile Bre filân ver mührü yoksa senin ağzını kırarım deyu.— Naima».

elfirak, *A. ü.* [El-firak] Elveda! Ayrılık sözü.

elfiyye, *A. i.* Bin beyitlik kaside.

elgaraz, *A. ü.* [El-garaz] «Diyecegim şu ki, gelelim maksada» anlamında kullanılır.

elgaz, *A. i.* [Lûgaz ç.] Lûgazlar, yanıltmaçlar, bilmeceler.

elgıbte, *A. ü.* «İmrenilir imrenirim» anlamında çok beğenme anlatır.

elhac, *A. i.* [El-hac] Hacı.

elhakk, *A. zf.* [El-hak] Doğrusu, gerçekten. «Güzel değil mi şu halim, bakın, diyor... Elhakk— Fikret».

elhaletü hazihi, *A. zf.* [El-halet -ü hazihi] Bugün, bugünkü günde, şimdi.

elhamdülillâh, *A. ün.* [El-hamdü lillah] «Şükür Tanrıya; Tanrıya şükürler olsun» anlamında.

elhan, *A. i.* [Lâhn ç.] Irlamalar, ezgiler. (Edebiyatıcedide:) *Elhan-i maani, -muhabbet, -sürür, -şita, -tuyur, -yekaheng-i cihan; lüknet-i elhan, mürg-i elhan.*

elhased, *A. ü.* [El-hased] «Kıskanılır, kıskanırım» anlamlariyle aşırı beğenme anlatır.

elhasıl, *A. zf.* [El-hâsıl] Sözün kısası, kısacası.

elhaz, *A. i.* [Lâhz ç.] Gözucu ile bakışlar.

elhazer, *A. ü.* [El-hazer] «Sakın, sakınalım, sakınınız, sakınılsın» anlamlarında kullanılır.

elhükmü lilgalib, elhükmü limengalebe, *A. Cüm.* «Hüküm, üstün olanındır; hüküm, üstün gelmekledir» anlamlarında kullanılır.

elhükmü lillâh, *A. Cüm.* [El-hükm lillah] «Hüküm Tanrınındır; buna karşı yapılacak bir şey yoktur» anlamıda başsağlığı için kullanılır. «Düşman-i din kaleye hücum etmeleriyle zaferyab-i ist'lâ oldular, elhükmülillâh -ülkadîr.— Raşit».

elif, *A. s.* [Ülfet'ten] Alışkın, tanıdık.

elif, *A. i.* Arap alfabesinde ilk

harf. *(Mec.)* Doğru, düz boy. «kaddine ermektedir evvel fikri aşk içre dilin — Tıfl-i mektep gibi kim eyler elf'ten iptida.— Kemalpaşazade».

elifba, elifbe, *A. i.* Harflerin düzeni, takımı. Harflerin ses ve okunmasını öğreten kitap.

elîm, elime, *A. s.* [Elem'den] 1. Ağrıtan, ağrı veren. 2. Şiddetli, çok acı veren. *Azab-i elîm, darbe-i elime.* «Bâd-i pür-va'd-i nevbaharı eder — Bir enîn-i elîm ile tekzip — Öksüren, inliyen şu bâd-i ratîp.— Cenap».

el'insaf, *A. ü.* [El-insaf] «İnsaf etmeli, insaf edilsin» anlamında.

el'iyazübillah, *A. cüm.* «Tanrıya sığındık, Tanrı esirgesin» anlamında. «Zülfü ki eden füsunu agâh — Gamze okur el'iyazü billah.— Ş. Galip».

elkab, *A.i* . [Lâkab ç.] 1. Lâkaplar. 2. Resmî terim olarak rütbe sahiplerine rütbelerine göre yazılacak lâkaplar: (En küçük rütbeden yukarıya doğru) Hamiyyetlû, Fütuvetlû, Rif'atlû, İzzetlû, Saadetlû, Utufetlû, Devletlû, (Ulema, yani sarıklı sınıfının da yine en küçükten başlıyarak, Mekrümetlû, Faziletlû, Semahatlû.

elkıssa, *A. bağ.* [El-kıssa] Hikâyemize, sözümüze gelelim, sözün kısası.

elmas, *A.,* ve *F. i.* Elmas.

elmaspâre, *F. i.* [Elmas-pâre] Elmas parçası.

elmastıraş, *F. i.* [Elmas-tıraş] Billûr, kristal.

elminnetülillâh, *A. cüm.* [Elminnet-ü-lillâh] «Minnet Tanrı içindir; Tanrıya minnet olsun» anlamlarında kullanılır, şükür cümlesi.

elsen, *A. s.* Çok düzgün, fasahatle söz söyliyen (kimse).

elsine, elsün, *A. i.* [Lisan ç.] Lisanlar, diller. *Elsime-i selâse* (üç dil) Türkçe, arapça, farsça.

eltaf, *A.s* . [Lâtif'ten] Daha veya pek lâtif

eltâf, *A. i.* [Lûtf ç.] Lütuflar. «Vilâyet halkı ve dervişan bu sebep ile Bekir Çelebiye dilgir olup eltâf-i padişahiye mazhar oldu.— Naima».

elvah, *A. i.* [Levh ç.] Levhalar, tablolar. «Bir tozlu kesafetten ibaret bütün elvah.— Fikret».

elvan, *A. i.* [Levn ç.] Renkler. «Bir kerre batıp da mihr-i tâban — Kaldıkça o şule şule elvan— Yekpâre karaltıdan ibaret .— Fikret».

elveda', *A. cüm.* [El-veda'] Allaha ısmarladık, Allaha emanet olun. «Buse-i elvedaa na-kaadir — Hasta, firkat - reside leblerdir.— Cenap».

elviye, *A. i.* [Liva ç.] Eski idare kurulunda mutasarrıflık olan livalar. *Elviye-i müstakille,* bir vilâyete (ile) bağlı olmayıp doğrudan doğruya Dahiliye Nezaretine bağlı (Bingazi, Bolu, Canik, Çanakkale, Çatalca, İzmit, Karesi, Kudüs, Zor gibi) bazı sancaklar. «Alettevali nice eyalet ve elviyeye vali olarak.— Raşit».

elyaf, *A i.* [Lif ç.] Lifler.

elyak, *A. s.* [Lâyik'tan] Daha veya pek uygun; en liyakatli. «Nabi'ye ikinci dense elyak.— Ziya Pş.».

elyevm, *A. zf.* [El-yevm] Bugün, hâlâ. «Elveym düstur-ül - amel bulunmuştur.— Şinasi».

elyevî, *A. s.* [İlye'den] Sağrı butlarına ait, onunla ilgili.

elzem, *A. s.* [Lâzım'dan] En gerekli, en lüzumlu. «Şi'r ü inşa ikisi tev'emdir — Lîk inşa dahi pek elzemdir.— Sümbülzade».

elzemiyyet, *A. i.* Gereklilik.

em'a, *A. i.* [Mea' ç.] Bağırsaklar. *Em'ay-i galiza*, kalın barsaklar; *em'ay-i rakika*, ince bağırsaklar.

emacid, *A. s.* [Emced ç.] Pek veya çok şeref, ululuk sahipleri. *İftihar-ül-emacid vel ekârim.*

emakin, *A. i.* [Mekân ç.] Mahaller, yerler. *Emakin-i mukaddese, emakin-i mübareke*, kutsal yerler.

emam, *A. i.* Bir kimse veya şeyin ön tarafı.

eman, *A. i.* 1. Korkusuzluk, eminlik. 2. Bağış, izin. 3. Sığınma, yardım dileme. *El eman*, yardım dileme, imdat deme; yaka silkme; *fi emanillah*, Tanrı selâmet versin; *taleb-i eman*, aman demek, bağış dileme, ne olursa senden olur deme. «Der-i devletmedardan istida-yi afv ü eman etmekle.— Raşit».

emanât, *A. i.* [Emanet ç.] Emanetler. *Emanât-i mukaddese*, Yavuz Sultan Selim'in halifeliği aldığı sırada İstanbul'a getirdiği Muhammet Peygamberden kalmış olan eşya. «Etti emr ehline teslim emanâtı Huda — Ne olur emr-i ilâhi daha bundan ahkem.— Nabi».

emanet, *A. i.* 1. Bir kimseye inanıp birşey bırakma. 2. İnanıp bırakılan şey. 3. Osmanlı İmparatorluğunda bazı kurulların adı. *Emanetullah*, (Tanrı emaneti) Osmanlı İmparatorluğunda padişahların hükümet telâkkileri bakımından, halk, millet; *Rüsumat Emaneti*, Gümrükler İdaresi; *Şehremaneti*, (İstanbul) belediye kurulu. «Ali Çelebi ki şiddet-i tahsil ile gayr-i mesbukülmisl olmağın Gümrük Emanetine nasb olundu.— Naima». — «Vücut ariyetidir hayat emanettir.— Nabi».

emaneten, *A. z.* 1. Emanet yolu ile ile. 2. Hükümet adına olarak, yapılacak bir işi, geçici bir zaman için bir kimseye vererek.

emanhâh, *F. s.* [Eman-hâh] Aman dileyen, aman isteyen.

emanî, *A. i.* [Ümniye ç.] İstekler, dilekler.

emarât, *A. i.* [Emare ç.] Emareler. Nişanlar, ipuçları. «Katl için davet olunduğunu bazı emarâttan dahi hissedip.— Naima».

emare, *A. i.* Nişan, iz.

emaret, *A. i.* [Emr'den] 1. Emîrlik, beylik. 2. Emîr, bey hali ve şanı. 2. Bir emîr veya bey idaresinde bulunan yer; prenslik. Osmanlı İmparatorluğunda : *Bulgaristan emareti, Mekke-i Mükerreme emareti, Sisam emareti.*

emasil, *A. i.* [Emsel ç.] Akranlar, benzerler, eşler. *İftihar-ül emasil ü vel-akran*, eski buyruklarda kullanılan bir formül.

emcad, *A. i.* [Macid ç.] Ulular, şanlılar, şerefliler. «Vekil-i dâver-i âlem güzide-i emcad .— Nabi».

emced, *A. s.* [Mecid'den] Daha ve pek ululuk sahibi. *Cedd-i emced*, çok ulu ata. (ç. Emacid). «Fâtih civarına geldikte attan inip cedd-i emcedlerin ziyaret .— Naima».

emedd, *A. s.* [Medd'den] Daha, pek uzun. Çok sürekli. «Bu emedd-i kalilde aded-i yesîr.— Sadettin».

emekdar, *A. i.* [Emek-dar] Emektar. Eski ve sadık hizmetçi. «Mezbur Büyük Mirahurluktan gelip merd-i müsin ve mücerreb ve kadimî emekdar idi.— Naima».

emel, *A. i.* 1. Umu. Umma. 2. Şiddetli istek. *Tül-i emel*, gerçekleşmesine insan ömrünün yeteme-

yeceği istekler, kuruntular. (ç. Amâl). (Ed. ce.) *Emel-i arş, -aşk ü perestiş, -kalb, -mekruh, -recüliyet, -sanatkârane, -şebab, -vasl; behic-i emel, firaş-i emel, gaye-i emel, hun-i emel, hüma-i emel, kâşane-i emel, mahrum-i emel, mûsal-i emel, nev-emel, pür-vaad-i emel, pür-emel, râz -emel, saha-i emel, sarsar-i hırs ü emel, şükûfe-i emel, tarâif-i emel, tıfl-i pür-emel.* «Sema kadar açık olsun hudud-i zevk ü emel.— Fikret».

emerr, *A. s.* Pek acı.

emhal, *A. i.* [Mehl ç.] Zaman vermeler, sonraya bırakmalar.

emhar, *A. i.* [Mehir ç.] Kadına evlenme sırası verilmesi kararlaştırılan paralar.

emhar, *A. i.* [Mühür ç.] Taylar.

emîn, *A. s.* 1. Korkusuz, korkmaz (kimse). 2. İnanan, güvenen. 3. Korkulmayacak, sağlam. Kendisine inanılabilir. 4. Emanet olan devlet dairelerinin başkanı. *Emîn-i şaîr* (arpa emini). *emîn-i kadı*, hâkimin bir işe vekil ettiği; *alay emîni, bölük emîni*, askerde alay ve bölüğün hesap işlerini gören kimse; *fetva emîni*, Şeyhislâm kapısında fetva işlerinin en büyük memuru; *sandık emîni*, veznedar, kasadar; *şehremînî*, şehremanetinin başkanı; *yed-i emîn*, mahkemece kendisine bir şey emanet edilen kimse. «İbadullah ve padişah şerrinden emîn oldu dediler.— Naima».

emîr, *A. i.* ve *s.* [Emr'den] 1. Bir aşiret, bir ülkenin başı, bey, reis (en çok Arabistan'da). 2. Büyük bir soydan gelen. 3. Peygamber soyundan gelen, şerif. *Emîr-i âhur*, (mir ahur) padişahın dairesinin ve büyük kimseler dairesi taşıt ve binek hayvanlarına bakanların başı; *Emîr-i Mekke*, Hicaz valisiyle birlikte Mekke ve dolaylarının işlerine bakmak üzere atanan peygamber soyundan (şerif) kimse. (ç. ümera). «Olsam iki âlemin emîri — Emrim yine bir şehin esîri.— M. Naci».

emîrane, *F. zf.* Emîre yakışır surette, bir emîr gibi. «Musli çavuş kelle-puş ile oturup emîrane zevk ederken.— Naima».

emîrname, *F. i.* [Emr-name] Buyruk. *Emîrname-i sami*, sadrazamın yazdığı emir.

emîrülceyş, *A. i.* [Emîr-ül-ceyş] Asker, ordu, ordular komutanı.

emîrülhacc, *A. i.* [Emîr-ül-hacc] Hicaze hacı olmaya giden kafilelerin eminliği ve işleriyle uğraşan memur.

emîrülmüminîn, *A. i.* [Emîr - ülmü'minîn] Halîfelerin lâkapları. Bu lâkap 2. halife Ömer hakkında koullanılmıştır. Sonraları Osmanlı padişahları için kullanılmıştır.

emîrülümera, *A.i* . [Emir-ül-ümera] Tanzimattan önce «beylerbeyi» ler hakkında kullanılırdı; sonra bâzı kimselere olağanüstü «paşa» denilmek üzere çıkarılmış olan bir rütbe.

«Diyar-i Yemen eyaletine emîrülümera nasb olunup.— Naima»

emkine, *A. i.* [Mekân ç.] Yerler, mahaller.

emlah, *A. s.* [Melih'ten] Daha ve pek güzel.

emlâh, *A. i.* [Milh ç.] Tuzlar.

emlâk, *A. i.* [Mülk ç.] Mülkler. *Emlâk ü emval*, mülkler ve mallar, *emlâk-i hümayun*, padişah malları; *-mîriye*, beylik mallar.

emles, *A. s.* Avuç içi gibi düz, pürüzsüz. Yalnız. *Levh-i emles*, Table rase karşılığı (XX. yy.).

emma, *A. e.* Ama, amma, Lâkin.

Şu kadar var ki.

emma b'adü, *A. bi'ğ.* Bir yazı veya söze başlarken söylenmesi gerekli besmele, Tanrıya hamd, peygambere duadan sonra asıl maksada girerken bu söz söylenir. Buna «fasl-i hitab» denir.

emmare, *A s.* [Emr'den] Ziyade, fazla emredici, zorlıyan, zorlayıcı. *Nefs-i emmare,* insanı fenalığa, günaha zorlıyan nefis, istek.

emn, *A i.* 1. Korkusuzluk, eminlik. 2. Ramatlık, düzen. Güven. Çok defa pekiştirmek için anlamdaşı «eman» ile kullanılır, *emn ü eman.* «Husrev Paşa emaniyle itaat edip hâlâ gadrından dahi emn yoğidi.— Naima».

emniyyet, *i.* 1. Emn, korkusuzluk. 2. Güvenme, inanma. *Emniyet-i amme,* halkın eminliği; *Emniyet-i umumiye,* memleketin eminliğiyle görevli dairenin Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki adı, (XX. yy.). «Ekâbir-i esagır nev'a emniyet ü rahat buldu.— Naima».

emr, *A. i.* 1. Buyruk. Buyurma. 2. İş, şey, *Emr-i âli,* yüksek emir, buyruk; *emr-i azîm,* büyük, önemli iş; *emr-i bilma'ruf ve nehy alelmünker,* şeriatın buyruklarına uygun emir ve yasaklarına göre yaptırmama; *emr-ü gaib, emr-i hazır* (Gr.) Üçüncü şahsa, ikinci şahsa verilen emirler; *emr-i Hak,* (Tanrı buyruğu) ölme; *emr-i ilâhî,* Tanrının takdir buyruğu, kader, alınyazısı; *emr-i vaki,* olupbitti (XIX. yy.); *âhir-ül emr,* nihayet en son, sonunda; *evvel-i emirde,* ilkin, başta; *nefs-el-emr,* bir işin gerçeği, başta; *ul-ül-emr,* halka emretmekle görevli ve halkın da bu emirleri tutma zorunda oldukları kimseler (birinci derecede halife, sonra onun vekilleri). (ç. Evamir). «Ve sair müştemilâtının hitamına dek emr-i binasına sarf olunan akçe.— Raşit». — «Emr edin çıkar görünür.— Fikret».

emraz, *A. i.* [Maraz ç.] Hastalıklar. *Emraz-i akliyye,* akıl hastalıkları; *emraz-i ayniyye,* göz; *emraz-i asabiye,* sinir; *emraz-i bevliyye,* sidik yolu; *emraz-i cildiyye,* deri; *emraz-i dahiliyye,* iç; *emraz-i efrenciye,* frengi ve benzerleri; *emraz-i hariciyye,* dış; *emraz-i intaniyye,* , mikroplu; *emraz-i müstevliyye,* salgın; *emrazi nisaiyye,* kadın; *emraz-i sariyye,* bulaşıcı hastalıklar (XIX. yy.).

emred, *A. s.* Daha bıyık ve sakalı çıkmamış tüysüz. *Şabemred,* tüysüz genç. «Reislerini ahz eyledi İbrahim Voyvoda namına bir emred idi.— Naima».

emrî, emriyye, *A. s.* Emre ait, emirle ilgili. *Siga-i emriyye,* emir kipi.

emrud, *F. i.* Armut.

emsal, *A. i.* [Misl ç.] Eşler, benzerler. *Emsal-i kesire,* birçok benzerler. «Şeyhilişlâm efendi tesmiye-i mihr-i emsal ile akd-i nikâh eyledi— Raşit».

emsal, *A. i.* [Mesel ç.] Dilden düşmeyen şeyler hikâyeler, destanlar. *Durub-i emsal,* atalar sözü, ata sözleri.

emsar, *A. i.* [Mısr ç.] Büyük şehirler. *Emsar ü bilâd,* büyük şehirler ve şehirler.

emsel, *A. s.* [Misl'den] Çok benziyen, benzer.

emsile, *A. i.* [Misal ç.] Örnekler. (Gra.) *Emsile-i muhtelife,* geçmiş, gelecek, geniş, zaman gibi çeşitli kiplerin sıra ile çekimi; *emsile-i muttaride,* bir kipin şahısları sırasiyle çekimi.

Emsile, *A. i.* Arap gramerinde fiil çekim örneği bulunan birinci

kitabın adı.

emtar, *A. i.* [Matar ç.] Yağmurlar. *Sahaib-i emtar,* yağmur bulutları.

emtia, *A. i.* [Meta, ç.] Emtia, mal, mallar. *Emtia-i ecnebiyye,* yabancı ülke malları; *emtia-i gûnagûn,* çeşitli mallar. «Ve bilcümle nukud ve cevahir ve tuhaf ve emtiası evsaf ve ecnasiyle tahrir ve defter olunup.— Raşit».

emvac, *A. i.* [Mevc ç.] Dalgalar. *Emvac-i bihar,* denizlerin dalgaları; *ser-i emvac,* dalgaların ucu. «Derya şedit fırtına iken asla fırtınaya ve emvaca bakmayıp ol zevraka binip.— Naima». (Edebiyatıcedide:) *Emvac-i gunude, -iktirab, -intikad, -pür-garam, -pür-huruş, -pür-sürüd, -ruya; duş-i emvac, giriv-i mühiş-i emvac, safha-i emvac, selsebil-i emvac, tesadüm-i emvac.*

emvah, *A. i.* [Ma'ç.] Sular.

emval, *A.* i. [Mal ç.] Mallar. *Emval-i emîriyye,* (eşya ve para) beylik mallar; *emval-i geyr-i menkule,* ev dükkân, tarla gibi; bir yerden başka yere taşınamıyan mallar, akar; *emval-i menkule* bir yerden başka yere taşınabilen mal, eşya; *emval-i metruke,* sahipleri kaybolmuş mallar; *bezl-i emval,* para ve armağan gibi mallar dağıtma. «Asker-i islâm emval-i ganayimden azîm doyumluğa nail oldular .— Naima».

emvat, *A. i.* [Meyyit ç.] Ölüler. *Ahya vü emvat,* diriler ve ölüler; *arazi-i emvat,* hiç işlenmemiş boş toprak; *defn-i emvat,* ölüleri gömme; *ihyay-i emvat,* ölülere can verme. (Edebiyatıcedide:) *Mahfil-i emvat, mahşer-i emvat, lifafe-i emvat.* «Benziyor hâbgâh-i emvata — Hali sakf-i kiyahbestesinin.— Fikret».

emyal, *A. i.* [Mil. ç.] Miller.

emza, *A. s. 1.* Hükmü çok yürüyen. 2. İçe geçen. 3. Keskin, kesin. «Ve ol Gürcü Paşayı sevk etmekle anın tedbirini emzaya âzim idi.— Naima».

emzice, *A. i.* [Mizac ç.] Mizaçlar, huylar, tabiatler.

-en, *A. e.* Arapça kelimelerin sonuna ulandığı zaman kelimeyi zarf haline koyar. *Kasden, mânen*...vb.

enabîb, *A.i* . [Enbube ç.] Boğum boğum olan şeyler. Küçük borucuklar. *Enabib-i gırbaliyye,* kalbur damarları (Bot.).

enabik, *A. i.* [İnbik ç.] İmbikler. «Kârhane olan mevzi ki içinde kara ü enbaik ve alât-i kimyavî var idi.— Naima».

enacil, *A. i.* [İncil ç.] İnciller. *Enacil-i erbaa,* dört incil. «Tevrat ola mı yahut Enacil — Hem-men kıbet-i kitab-i tenzil.— Ziya Pş.».

enafis, *A. i.* [Enfes ç.] Pek nefis olan şeyler.

enaiyyet, eneiyyet, ananiyyet, *A. i.* Bk. *Enaniyyet.*

enam, *A. i.* Halk, bütün yaratıklar. *Beyn-el-enam,* halk arasında; *Rabb-ül-enam,* bütün yaratıkların Tanrısı; *seyyid-ül-enam* (halkın ulusu) Muhammet peygamber.«Harekâtı muvafık-i rıza-yi sultan-i enam olmakla .— Raşit».

En'am, *A. i.* Kur'an'ın En'am suresiyle daha bazı surelerden meydana getirilmiş küçük kitap. *Sure-i en'am,* Kura'nın alltıncı suresi.

enamil, *A. i.* [Enmile ç.] Parmak uçları. «Enamil-i keremin halleder ümmidim odur — Olursa rişte-i kârımda sad girih ma'kud. — Sabit».

enaniyyet, enaiyyet, eneiyyet, *A. i.*

Bencilik. Kendini beğenme (XX. yy.). «Lâf ü dâva-yi enaniyyet ne lâzım âleme — Herkesin âlemde bin mafevki bin madunu var.— Muhlis Pş.».

enar, *F. i.* Nar. «Et'ıma ve fevakih ile memlûdur, hususa ki enarı kati meşhurdur.— Naima».

enarallahü kabrühu, *A. cüm.* «Tanrı mezarını ışıtsın» anlamında dua.

enba, *A. i.* [Nebi ç.] Peygamberler.

enban, enbane, *F. i.* Dağarcık. Heybe. «Olma ey tab-i haris enban-küşa-yi ıstırab.— Nabi».

enbar, *A. i.* Ambar, *Der enbar etmek*, teslim almak, ambara koymak.

enbaşte, *F. s.* Tıkanmış. Yıkılmış. «Cidde'den Mekke'ye varınca yol üzerinde olan çahları hâkle enbaşte edip.— Naima».

enbaz, *F. i.* Ortak. *Bienbaz*, ortaksız (Tanrı). «Ve tedris ü vazında enbazı nadir bir vücud-i şerif idi.— Peçevi».

enbiya, *A. i.* [Nebi ç.] Peygamberler. *Hatem-ül-enbiya, şah-i enbiya*, Muhammed peygamber. «Cibril var haber ver o sultan-i enbiyaya — Düştü Hüseyin atından sahra-yi Kerbelâ'ya.— Kâzım Pş.».

enbube, ünbube, *F. ve. A. i.* Kamışın boğumu. İnce boru. İnce yol, patika. *Enbube-i teneffüsiyye*, nefes borusu. «Hatt ü nakş ü kumaş-i kârı etmiş cû-yi sun'unda — Ser-i enbube-i mizab-i engüştan ile iska.— Nabi».

enbubî, enbubiyye, *A. s.* İnce boru, boğmaklı boru biçiminde olan.

enbuh, *F. i.* Kalabalık. *Leşker-i enbuh*, kalabalık asker. «Margrav dahi leşker-i enbuh ile mukabele ve harp edip.— Naima».

encad, *A. i.* [Necd ç.] Yüce, yüksek yerler. «Ve ekser-i encad ü egvarında piyade-revlik edip.— Sadettin».

encam, *F. i.* Son. *Encam-i kâr*, işin sonu. «Mübarek ola subh ü şeminü agaaz ü encamı.— Nef'i»

encas, *A. i.* [Necs ç.] Necsler, pislikler. «Encas-i ecnas-i şeyatinüns.— Sadettin».

encere, *F. i.* 1. Isırgan. 2. Kurdeşen (ecthymos, urtica). Bk. *Encüre.*

encir, *F. i.* İncir. «Eylese şan ü şükûhu zuafaya imdat — Kûh-i Elbürz'e satar kevkebe tohm-i encir.— Nabi».

encüm, *A. i.* [Necm ç.] Yıldızlar. «Encüm ile âlemi donattın — Her necmde bin cihan yarattın— Ziya Pş.».

encümen, *F. i.* Meclis, komisyon. *Encümen-i daniş*, akademi.

encümengâh, *F. i.* [Encümen-gâh] Meclis yeri. «Rumeli askeri encümengâh-i Halep'e erişmiye ziyade ikdama muhtaç olmağın.— Naima».

encür, encure, *A. i.* Isırgan.

encüriyye, *A. s. ve i.* 1. Isırgingiller. 2. Kabarcık bir deri hastalığı (XIX yy.).

enda', *A. ç. i.* Kırağılar, çiğler.

endad, *A. i.* Benzerler, eşler. *Endad ü ezdad*, benzerler ve zıtlar; *biendad*, benzersiz, eşsiz. «Kim ki var misl ü şebîhi bulunur âlemde — Münhasır sana fakat rütbe-i nefy-i endad.— Nabi».

endaht, *F. i.* Atma, silâh boşaltma. Ateş

endahte, *F. s.* Atılmış, bırakılmış. *Endahte-i küşe-i nisyan*, unutma köşesine atılmış, unutulup gitmiş. «Halleder nahün-i endahtesi ol girihi.— Nabi».

endam, *F. i.* 1. Beden, vücut. 2.

Boy bos. 3. Biçim. *Gülendam, simendam,* gül, gümüş tenli; *endam-i mevzun,* düzgün boy; *arz-i endam etmek,* boy göstermek, görünmek. «O gül-endam bir âl şale bürünsün yürüsün — Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün.— Vasıf».

-endaz, *F. s.* «Atan, atıcı» anlamiyle kelimeleri sıfatlaştırır. *Aksendaz,* (ışık) vurma; *lenger-endaz,* (gemi) demir atımı; *silâh-endaz;* savaş gemilerinde silâhlı er, genel olarak silâhlı er; *tîrendaz,* ok atan. «Bir taht-i râna üzerine otruup gün gibi her canibe nazarı endaz olurlardı.— Naima».

endaze, *F. i.* Ölçü. 65 santimlik ölçü. «Tabya ve hendeklerini endaze-i hatavat ile mesaha etmek mümkün oldu.— Raşit».

endek, *F. s.* Az. Yaşı küçük. *Tıfl-i endek sale,* yaşı küçük çocuk. «Atâ-yi endeki bisyar-i gayre gaalibdir.— Nabi».

ender, *F. e.* -de, içinde anlamiyle kelime arasına girerek anlamlarını pekiştirir *Behişt ender behişt,* cennet içinde cennet; *belâ ender belâ,* belâ içinde belâ; *muhal ender muhal,* olmaz içinde olmaz, hiç olmayacak; *müşkil ender müşkil,* zorluk içinde zorluk. (Bütün sözlük yazanlar *kat ender kat* sözünün yanlış olduğunu kaydederler, fakat kullanılır dururdu) «Yolun iki tarafı asker ile kat ender kat müzeyyen olup dizildiklerini kızılbaşlar görüp medhuş oldular.— Naima»

ender, *F. s.* [Nadir'den] Daha veya pek seyrek, çok az.

enderun, *F. i.* 1. İç, yürek. 2. Büyük bir kimsenin konağının iç tarafı. 3. Sarayın harem dairesi kısmı. *Enderun-i hümayun,* padişah sarayının iç kısmı; *enderun u birun,* iç ve dış.

-endiş, *F. s.* «Düşünen, hesaplı davranan» anlamiyle sıfatlar meydana getirmek için kelimelere ulanır. *Âkibetendiş, bedendiş, durendiş.* Bk.

endişe, *F. i.* 1. Düşünce. 2. Acı, keder. 3. Şüphe, kuruntu, merak *Endişe-i ferda,* yarın düşüncesi; *endişe-i maîşet,* geçim düşüncesi, geçim derdi. (Edebiyatcedide:) *Bais-i endişe, ebr-i endişe, mâna-yi endişe.* «Saki bize mey sun ki dil-i tecrübet-amuz — Endişe-i encam ile vakf-i halecandır.— Ziya Pş.».

-endişî, *F. i.* «-endiş» ekiyle meydana gelen sıfatları isim şekline koyar. *Âkibetendişi,* sonunu düşünüş; *durendişi,* her şeyi evvelden görüş.

endişnak, endişenak, *F. s.* [Endişnak] 1. Düşünen, düşüncesi olan 2. Tasalı. 3. İşkilli, vesveseli. «Hafız Paşa endişenak olup etbaına : Bre hazır olun tez topları doldursunlar diye tembih ettiği — Naima».

endud, *F. i.* 1. Sıva. 2. Sürme, sıvama.

-endud, *F. s.* «Sürülmüş, boyanmış, işlenmiş» anlamiyle kelimeleri sıfat haline koyar. *Zerendud,* sırma işlenmiş. «Tecebbür ve gazapta ifrat eyleyip ol vezir-i vizr-endud halka yavuz görünmek için.— Naima».

enduh, *F. i.* Tasa, kaygı, gam.

enduhgîn, enduhnak, *F. s.* [Enduh-gîn, -nak] Gamlı, tasalı, kaygılı. «İttifak bu zikr olunan küsuf-i cüz'iden ziyade enduhnâk olup.— Naima».

-enduz, *F. s.* «Kazanan» anlamiyle ulandığı kelimeleri sıfatlandırır. *Hikmetenduz, mesadetenduz, tarabenduz,* hikmet, kutluluk, ahenk kazanan.

ene, *A. zm.* Birinci tekil şahıs. Ben. «Ene ve lâgayrihi livasın ref' etmiş idi.— Naima».

eneiyye, *A. i.* Tekbencilik (XX. yy.) *solipsisme* karşılığı.

eneiyyet, *A. i.* Bk. *Enaniyyet.*

enf, *F. i.* 1. Burun. 2. Kibir, ululuk satma. *Ebu-l-enf*, koca burunlu, kibirli; *kesr-i enf*, burun kırma, kibir kırma.

enfa', *A. s.* [Nafi'den] Daha, pek yarar. «Âyan-i devlet her hususta taraf-i devlete enfa' ve evlâ olan maslahatta bulunup.— Naima».

enfas, *A. i.* [Nefes ç.] Nefesler. Soluklar. *Enfas-i hayriye*, ulu-ların hayırlı nefesleri; *enfas-i madude*, sayılı nefesler, insan hayatı. (Ed. c.) *Enfas-i saadet, -zâr* «Ruh-bahş oldu Mesiha-sıfat enfas-i bahar.— Baki».

enfes, *A. s.* [Nefis'ten] Daha ve pek güzel. «Enfesler içinde ey bedia.— Recaizade».

enfi, *A. s.* Burna ait, burunla ilgili.

enfiyye, *A. i.* Burun otu. «Hoşça bir keyf idi enfiyye habis — Etmese rîş ü burnu telvis.— Sümbülzade».

enfüs, *A.i.* [Nefs ç.] Yaşarlar, hayat sahipleri, canlılar. (XIX. yy. sonları) *Sujet* karşılığı. *Enfüs ü âfak;* nefis ile dışı. «Enfüs ü âfakı hayran etti Kuran'ın sen'in.— M. Naci».

enfüsî, *A. s.* (XX. yy.) *subjectif* karşılığı. Öznel.

enfüsiyye, *A. i.* (XX. yy.) *Subjectivisme* karşılığı, öznecilik.

engebin, *F. i.* Bk. *Engübin.*

Engerus, Engürus, *i. ve .s.* Macar. Macaristan.

Engelyon, Engilyon, *F. i. 1.* İncil. 2. İşlemeli, renkli bir kumaş 3. Ünlü Fars ressamı Ertenk'in yaptığı resim albümü.

engihte, *F. s.* Koparılmış, oynatılmış, karıştırılmış, yükseltilmiş.

-engiz, *F. s.* «Koparıcı, karıştırıcı» anlamlariyle kelimeleri sıfatlaştırır. *Fitnengiz*, fitne koparıcı, *safaengiz*, safa koparan neşe meydana getiren.

engûr, *F. i.* Üzüm. *Âb-i engûr*, (üzüm suyu) şarap. «Yakut gibi şarab-i engûr — Elmas gibi piyale-i nur.— Ş. Galip».

engübin, engebin, *F. i.* Bal.

engüşt, *F. i.* Parmak. *Engüşt-i hata*, yanlışı işaret eden parmak; *engüşt-i muhammâ*, kınalı parmak. «Eyler iki engüşt-i dürüştü bize ima.— Fikret».

engüşt berdehan, *F. d.* (Şaşkınlıktan) Parmak ağızda kalmak. «Sanki engüşt berdehan melekût — Bütün eşyaya der : Sükût, sükût.— Cenap».

engüşter, engüşteri, *F. i.* Yüzük. Yüzük halkası. «Bazuları kevser-i muhallel — Engüşteri cevher-i mücerred.— Ş. Galip».

engüştnüma, *F. s.* [Engüşt-nüma] Parmakla gösterilir. Ünlü.

enha, *A. i.* [Nahiye ç.] Nahiyeler. Yönler. yanlar. Taraflar. «Artık işe hörgüç bile şaşmış — Kuyruksa dolaşmış — Baştan başa enhayı.— Fikret».

enhar, enher, *A. i.* [Nehr ç.] Nehirler, ırmaklar, *Enhar-i amika*, derin nehirler; *menabi-i enhar*, nehir kaynakları; *mevc-i enhar* nehir dalgası. «Başında neşeli bir ninni söyler enharın — Sürud-i serşarı.— Fikret».

enhas, *A. s.* [Nahs'ten] En uğursuz. «Anlar dahi enhas-i saatte yola girip gittiler.— Naima».

enîk, *A. s.* Güzel, ince şey.

enin, *A. i.* İnleme, inilti. *Ah ü enin*, ah etme ve inleme; *enîn-i tecellüm*, acı iniltisi. (Edebiyatıcedide), *enin-i elim*,

-gam, -hafi, - kalb, -kitap, -sukut, -riyah. «Yine bir mustarip enin-i hayat — Duyulur en küçük şehikinden.— Fikret».

enîs, *A. s.* [Üns'tei] Görüşülen adam, arkadaş. «Evet, her şey uyur, ey leyl-i mesut — Fakat ben bir ziya-yi râşedarın—Enis-i hüznü, biârâm ü bisud.— Fikret»

enise, *A. i.* Ateş.

enkaz, *A. i.* [Nukz ç.] Yıkılan bir şeyin kalıntısı; yıkıntı. Moloz. «Düşmüş turaba zirh ü silâhiyle bir yığın — Enkaz-i ahenîn gibi.— Fikret».

enker, *A. s.* Pek çirkin, çok korkunç, fazla bet. *Enker-i asvat,* seslerin en beti, çirkini.

enkiha, *A. i.* [Nikâh ç.] Nikâhlar.

enmile, *A. i.* Parmak ucu.

enmuzec, ünmuzec, *A. i.* Örnek. (XIX. yy.) *Tupe* karşılığı. *Enmuzec-i evvel,* ilk örnek. «Cümlesi zikrolunan enmuzeceden istidlâl ile malûm olur.— Naima» «Ne der güzelliği tarif ederken Eflâtun:— Güzel, hakikaten enmuzec-i letafidir.— Fikret».

ensa, *A. i.* [Nesy ç.] Unutmalar. Akıldan çıkarmalar. «İzhar-i şan i sadarette ensa-yi evsaf-i küremay-yi eslâf edip.— Raşit».

ensab, *A. i.* [Neseb ç.] Nesebler. soylar, (XIX. yy.) *généologie* karşılığı olarak *ilm-ül-ensab.*

ensac, *A. i.* [Nesc ç.] Nesiçler, dokular. *İlm-i ensac, ilm-ül-ensac,* histologie (dokubilim) karşılığı olarak (XIX. yy.)

ensaf, *A. s.* [İnsaf'tan] Pek insaflı.

ensâf *A. i.* [Nısf ç.] Yarımlar.

ensal, *A. i.* [Nesl ç.] Nesiller, kuşaklar.

ensar, *A. i.* Bk. *Ansar.*

enseb, *A. s.* [Nesib'ten] Daha ve en uygun. «Taşra mansıba gitmeniz enseb, bunda oturmasında beis yok.— Naima».

ensice, *A. i.* [Nesc ç.] Örmeler, dokumalar, dokular. (ŞS. bu sözün arap sözlüklerinde bulunmadığını söyler. (XIX. yy.) Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye bunu kullanmış, birçok terimler meydana getirmiştir. *Mebhas-ül-ensice,* histologie; *ensice-i müşekkile,* sürgendoku.)

entak, *A. i.* [Nutuk'tan] Daha veya pek iyi söz söyler. «Lâzım mı ki söylesin zebanım — Entak mı değil lisan-i halim.— M. Naci».

enva', *A. i.* [Nev' ç.] Neviler. Çeşitler, türlüler. *Enva-i kesire,* çok çeşitler. Terim olarak (XIX yy.) *Espéces* karşılığı. «Haksızlığın envaını gördük... bu mu kanun — Fikret».

envar, *A. i.* [Nur ç.] Nurlar. «Envar-i zafer hüveyda ve kevkeb-i a'da napeyda olduğun müşahade müyesser olmayıp.— Naima».

enver, *A. s.* [Nur'dan] Daha ve çok parlak. «Bir de cânan ki hüsn-i enverini — Edeyim seyre doymadan zayi.— Fikret».

enyab, *A. i.* [Nâb ç.] Dört sivriler, köpek dişleri.

enzar, *A.* i. [Nazar ç.] Bakışlar. *Enzar-i umumiye,* herkesin gözü önü.

eracif, *A. i.* [Ürfuce ç.] Uydurma sözler. *Eracif ve ekâzib,* uydurma ve yalan sözler. *Neşr-i eracif,* uydurma sözler yayma. «Gâh ü bigâh Şahingiray han olmuş diye eracif ve buna benzer ekâzip çıkarmakla.— Naima»

eracih, *A. i.* [Ürcuhe ç.] Salıncaklar.

eracîz, *A. i.* [Ürcuze ç.] Kafiyeli, kısa manzumeler.

eraik, *A. i.* [Erike ç.] Tahtlar.

eramil, eramile, *A. i.* [Ermile ç.] Dul kadınlar. *Eytam ü eramil*, yetimler ve dullar.

eranîb, *A.* . [Erneb ç.] Tavşanlar.

erazi, *A. i.* Bk. *Arazi*.

erazil, *A. i.* [Erzel ç.] Çok, pek reziller. *Erazil ü nâs*, halkın pek rezilleri, aşağıları. «Ve derununda fesat muzmar olan erazilden bazı itler tahrikiyle beş yüz kadarı cemiyet edip.— Naima».

erbaa, *A. s.* Dört. *Ahlat-ı erbaa*, dem, balgam, safra, sevda. *Anasır-i erbaa*, ateş, hava, su toprak; *cihat-i erbaa*, (dört yön) doğu, batı, kuzey, güney; *etraf-i erbaa*, (dört yan) sağ, sol, ön, arka; *füsul-i erbaa*, (dört mevsim) ilkbahar, yaz, sonbahar, kış; *yevm-ül-erbaa*, (dördüncü gün) çarşamba. «Receb-i şerifin ikinci günü. yevm-ül-erbaada İstavroz Bahçesi meydanında.— — Raşit».

erbab, *A. i. ve s.* [Rabb ç.] Sahipler, efendiler. Becerikli, bilgiç. *Erbab-i hacât*, iş sahipleri, işi olan kimseler; *erbab-i kalem*, kalem sahipleri, yazarlar; *erbab i namus*, namuslu kimseler; *erbab-i vukuf, bilir* kimseler. «Girit cezîresinde imtidad-i muhasarası erbab-i gayreti kebab-i âteş-i ıstırab eden Kandiye kalesin.— Raşit».

erbain, *A. s. ve i.* Kırk. 1. Aralık ayının 21 inden, gündönümünden sonra, 40 süren kış, karakış. 2. Tarikate girenlerin kırk gün süren çileleri. «Senevat-i ömr-i berbad dâde-i nisab-i erbainden tecavüz etmekle.— Nergisi».

erbaun, *A. s.* Kırk sayısı.

erca', *A.s* . [Reca ç.] Taraflar, yönler. «Ada-i Kebîr kalesinin bilcümle etraf ü enha ve aska ü ercasını.— Ragıp Pş.»

ercaf, *A. i.* Bk. *İrcaf*.

ercah, *A. s.* [Racih'ten] Daha ve ya pek üstün, çok beğenilir.

ercahiyyet, *A. i.* Üstünlük. «Emlâhiyyette afsahiyyette — Her fazilette ercahiyyette.— M. Naci».

ercâl, *A. i.* [Ricl ç.] Ayaklar.

ercmend, *F. s.* Şerefli, sayılır olma.

ercül, *A. i.* [Ricl ç.] Ayaklar.

ercuvan, *A i. Farsça* Bk. *Ergevan*.

erdeb, irdeb, *A. i.* Sekiz yüz kiloya yakın ölçü. «Aç ve uryan urbana erdeb erdeb hınta ve erzen bağışlamakla.— Naima».

Erdşîr, *F. i.* Eski Fars hükümdarlarından bazılarının adı.

erfa', *A. s.* [Refi'den] Daha veya en yüksek.

erganun, *F. i.* Yunanca Organon kelimesinden. Org. «Bazan bu muhteşem geceler, sen derin derin — Başlarsın ihtizazına bir erganun gibi.— Fikret».

ergavan, erguvan, *F. i.* Erguvan.

ergavani, erguvani, *F. s.* Erguvan renginde.

erhâm, *A. i.* [Rahm ç.] 1. Döl yatakları. 2. Hısımlar, akrabalar «Aslab-i âba-i ulviyeden erham i ümmehat-i süfliye.— Şefiknameı».

erham, *A. s.* [Rahm'den] Daha veya pek merhametli. *Erham-ür-rahimin*, merhameti pek çok olan Tanrı. «Alem-i marifetin a'lemisin — Rüsûlün ekremisin erhamısın.— Hakani».

erhas, *A. s.* [Rahis'ten] Daha ucuz, en ucuz.

erîb, eribe, *A. s.* [İreb'den] Akıllı.

erike, *A. i.* Taht. Gelin için hazırlanan sedir ile üstündeki kubbe.

erikenişin, *F. s.* [Erike-nişin] Taht-ta oturan.

erikepira, *F. s.* [Erike-pira] Tahtı süsleyen. Hükümdar.

Erjeng, Erjenk, *F. i.* Ünlü fars ressamı Mani'nin resim albümü. «Gencine-i sine genc-i nîrenk— Ayine içinde nakş-i Erjenk.— Ş. Galip».

erk, *A.i* . (Başta bir ağrı veya hastalıktan ileri gelme) Uykusuzluk hastalığı.

erka, *A. s.* Pek yüksek, en yukarı. «Cümleden ehl-i velâyet âlâ — Enbiya rütbesi ondan erka. Nabi».

erkam, *A. i.* [Rakam ç.] Rakamlar. *Erkam-i arabiyye*, Arap rakamları; *erkam-i aşere*, sıfırdan dokuza kadar rakamlar: *erkam-i cümel*, ebced hesabı; *erkam-i dalle*, birden dokuza kadar olan sayıların topu; *erkam-i divaniyye*, bâzı arap harfleriyle gösterilen rakamlar. «Sâl-i tarihi hesap etmiye kaldı erkam.— Nabi».

erkân, *A. i.* [Rükn ç.] 1. Direkler, sütunlar. 3. Âdetler, kaideler. 4. Bir kurulun ileri gelenleri. *Erkân-i devlet*, devletin ileri gelenleri; *erkân-i harb*, kurmay subay; *erkân-i harbiyye*, kurmay heyeti; *erkan-i salat*, kıyam, kıraat, rükû, sücud, ka'de-i ahire; *âdab ü erkân*, yol ve iz (davranışta). «Hamuş ne ah eder ne efgan — Medhuş ne yol bilir ne erkân.— Ş. Galip».

erma', *A. s.* Gayetle güzel, oynak.

ermah, *A. i.* [Rumh ç.] Mızraklar. 2. (Remh ç.) Vurmalar, tepmeler

ermam, *A. i.* [Rimm, rimme ç.] Çürümüş kemikler.

ermegan, *F. i.* Armağan. Peşkeş.

ermele, *A. i.* Dul kadın. (ç. Eramil).

ermeniyan, *A. i.* Ermeniler. Ermen ülkesi. «Bu esnada serhadd-i Ermeniyan ve Gürcistan olan eyalet-i Kars emirülümerası.— Naima».

erneb, *A. i.* Tavşan.

erre, *F. i.* Tahta biçecek dişli alet, bıçkı. «Erre-i canhiraş-i derd ü belâ — Nahl-pirâ-yi gülsitanımdır.— Riyazi».

errehane, *F. i.* [Erre-hane] Bıçkı yeri.

errekeş, *F. s.* [Erre-keş] Bıçkıcı.

ersad, *A.* i. [Rasad ç.] Rasatlar. «İlm-i ersadı tahkik ü tetkik ve beyan eylemişler.— Süheyli».

erş, *A. i.* Bir üyeyi sakatlıyandan istenilen para, diyet. Satıldıktan sonra eksiği, kötülüğü görülen malın parasından indirilen kısım.

erşed, *A. s.* [Reşid'den] Doğru yola başkalarından daha yakın olan, davranışı daha beğenilir olan.

Ertenk, Erjenk, *F. i.* Ünlü Fars resimcisi Mani'nin resim albümü.

erume, *A. i.* Kök. Ana kök, (ç. Erum). «Ol erume her-gâh bu hanedan-i refi-ül-unvanın nişande-i inayetleri ve perverde-i hân-i nimetleri olagelmiştir.— Naima»

ervah, *A. i.* [Ruh ç.] Ruhlar. *Ervah-i habise*, cin ve şeytanlar; *ervah-i mukaddese*, kutsal ruhlar; *ervah-i tayyibe*, iyi, hoş ruhlar. «Ve babası türbelerin ziyaret ve ervah-i tayyibelerinden istianet ve taleb-i himmet buyurup. Naima».

ervahiyye, *A. i. (fel.)* Canlıcılık, animizm (XX.yy.).

ervek, *A. i.* [Rivak ç] Perdeler, çadırlar.

ervam, *A. i.* [Rumi ç.] Romalılar. 2. Rumiler, yani Arap illeri

dışından olanlar. «Yemen'e müstevli olup Haydar Paşa San'a'da ve bazı ervam Zubeyd'de mahsur olup kalıp.— Naima».

erz, erüz, ürz *A.i.* Pirinç.

erzak, *A. i.* [Rızık ç.] Yiyecek içecek şeyler. *Erzak-i mukadderе,* herkesin Tanrıca takdir buyrulan rızkı. «Cebren garet ve hasaret ettikleri emval ve erzakın dâvası hususunda hükkâm-i memalik istima etmiyeler.— Naima».

erzal, *A. i.* [Rezil ç.] Reziller. «Bittab' maarif ehline düşman olur — Erzal-i frumayeye devlet verme.— Nabi».

erzan, *F. s.* 1. Ucuz, bol. 2. Lâyık, uygun. «Padişahımın heybeti gönüllerde rasih ve her şey firavan ve erzan. Böyle vakt-i refahiyet ü zaman.— Naima».

erzanî, *F. i.* 1. Ucuzluk. 2. Lâyık, uygun görme. «Sadrazam hazretleriyle buluşmak niyazında olmalariyle müsaade erzanî görüldü.— Raşit».

erzaniş, *F. i.* Tanrı için para, mal verme.

erze, *A. i.* Çam ağacı.

erzel, *A. s.* [Rezil'den] Daha veya pek alçak.Herşeyin en fenası. *Erzel-i nâs,* insanların en fenası; *erzel-i ömr, erzel-ül-ömr,* yaşlılığın sonları, bunaklık zamanları.

erzen, *F. i.* Darı. «Vüsat-i saha-i endişemi etsem tarif — Asman hirman-i nazmımda kalır çün erzen.— İzzet Molla».

erzenin, *F. i.* Darı ekmeği.

es'ab, *A. s.* [Sa'b'dan] Daha veya pek zor.

esabi', *A. i.* [Isbı' ç.] Parmaklar.

esabî, *A. i.* [Üsbu ç.] Haftalar.

es'ad, *A. s.* [Said'den] Daha mutlu, bahtiyar. *Es'ad-i leyal,* gecenin en uğurlusu, mutlusu.

esaet, *A.i.* Bk. *İsaet.*

esafil, *A. i.* [Esfel ç.] Pek alçak ve bayağı olanlar. *Esafil-i nâs,* halkın en aşağılanı. «Esafil-i nâstan olan Çörçil gibi bir müttehim.— Akif Pş.»

esagır, *A. i.* [Esgar ç.] En küçükler. *Esagır ve ekâbir,* en küçüklerle büyükler. «Çerh-i gaddarın baziçesinden me'mun ülhatır, kavval bilhak olmakla esabgir ve ekâbirin ahvaline nâzır idi.— Naima»».

esahh, *A s.* [Sahih'ten] En veya pek sahih, gerçek. «Vâsıl olunca essah-i habere — Virdim oldu kütüb-i mutebere.— Hakani».

esakıf, *A. i.* [Eskaf ç.] Hıristiyan rahipleri. «İttilâf-i esakıfe-i zişt-i bed-sirişt ederek.— Sünbülzade»

esalib, *A.i* . [Üslûp ç.] Üslûplar.

esami, *A. i.* [İsm ç.] İsimler, adlar. «Salavat-i hamse ve cuma eda olunup esami-i samiye-i ashab-i kiram.— Naima».

esanîd, *A. i.* [İsnad ç.] Bir sözün şahıstan şahsa nakledilmeleri. Nakiller.

es'ar, *A. i.* [Si'r ç.] Eşya narkları; fiatlar. *Galay-i es'ar,* fiatların yüksekliği. «Es'ar bir miktar tenzil olundu deyu tahrir eylemiş.— Naima»

esara, *A. i.* [Esir ç.] Esirler. «Divan günü hedaya ve esara pişkeş çekilip mevki-i kabulde vaki oldu.— Naima».

esaret, isaret, *A. i.* 1. Tutsaklık, yesirlik. 2. Kölelik. *Esaret-i vicdaniyye,* vicdan esirliği; *taht-i esaret,* esirlik altında; *zincir-i esaret,* esirlik zinciri. «İnhina tavk-i esaretten girandır boynuma —Fikret».

esarir, *A. i.* [Esrar ç.] Avuç ve alındaki, yüzdeki çizgiler.

esas, *A. i* Ev, eşyası, döşeme. *Esas-i beyt, esas-i beytiye,* ev eşyası. «Huda imarı esasında eyleyip temkin — Esasine ede izz ü saadet alâyiş.— Şerif»

esas, *A. i.* 1. Temel 2. Asıl hal. 3. Gerçek. 4. *(kim.)* Baz. Pekiştirme için yine *temel* anlamında olan *üss* ile kullanılır. *Üss-i esas, üss-ül-esas,* temelin temeli, sağlam temel demektir. *asl ü esas,* gerçeklik, sahilik; *vaz-i esas,* temel atma «Ben tab-a bunu esas ederdim — Şair olurum kıyas ederdim.— Ziya Pş.».

esasat, *A. i.* [Esas ç.] Esaslar.

esasen, *A zf.* Esasından, temelinden, aslından

esasi, esasiyye, *A. s.* Asıl ve temele ait, onunla ilgili. *(kim.)* Bazal. *(Mat.)* Temel. *Kanun-i esasi, teşkilât-i esasiyye,* anayasa; *kavaid-i esasiyye,* ana kurullar

esatin, *A. i.* [Üstüvane ç.] Sütunlar, direkler. Üstüvaneler, Silindirler. 2. Bir topluluğun, bir grupun ileri gelenleri. *Esatin-i ulema,* bilginlerin ileri gelenleri.

esatîr, *A i.* [Üsture ç.] İlkçağlardaki insanların tanrıları hakkındaki hikâyeleri. Masal, acaip hikâyeler. *Esatir-i yunaniyye,* elen mitolojisi. «Ey cevf-i esatire düşen hâtıra: Namus! — Fikret».

esatiz, esatize, *A. i.* [Üstaz ç.] Üstadlar. Öğreticiler

esb, *F. i.* At. *Esb-i sabareftar,* yel gibi seğirten at, *esb-i tâzi,* Arap atı. (ç. Esban). «Ol gün kenduler bir esb-i ejderha-peygere gecim ve bergüstüvan giydirip.— Naima».

esbab, *A.i* . [Sebeb ç.] Sebepler. Araçlar, gerekler. *Esbab-i muhaffife,* (bir suçta cezayı) hafifletici sebepler; *esbab-i mücbire,* zorlayıcı sebepler; *esbab-i müşeddide,* ağırlatıcı sebepler; *esbab-ı nakziye,* bir hükmün daha yüksek mahkemece bozulma sebepleri; *müsebbib-ül-esbab,* sebepleri meydana getiren (Tanrı) «Sene-i sabıkadan ziyade tehiye-i esbab-i harb ü kıtal eylediler —Raşit»

esbak, *A s.* [Sabık'tan] Bundan evvekinden eski olan; bir daha evvelki. Sabıktan evvelki.

esban, *A. i.* Kadın başörtüsü, peçe.

esbat, *A i.* [Sıbt ç.] Evlât evlâtları, torunlar. Yakup peygamberin on iki oğlundan meydana gelen Beni İsrail kabîleleri.

esbefken, *F s.* [Esb-efken] Cenk eri, yiğit

esbel, *A. s.* Uzun bıyıklı adam.

esbran, *F. s.* [Esb-ran] At süren, at koşturan, at oynatan

esbsuvar, *F. s.* [Esb-suvar] Ata binmiş.

esca', *A. i.* [Seci' ç.] Seciler.

esdaf, *A i.* [Sedef ç.] Sedefler, inci kabukları. «Emvac-i târını yatırır bahr-i bihaber — Esdaf-i sahile.— Cenap».

esdika, *A. i.* Bk. *Asdika.*

esed, *A. i.* Arslan. *Burc-i esed,* on iki burçtan beşincisi, 23 Temmuzda güneş bu burca girer. *Esedullah,* Halife Ali'nin lâkabı, Tanrının arslanı. «Değil burc-i Esed sükkân-i ulvi selc-i beyzadan — Gazanfer şekli tasvir ey çemiştir, asman üzre.— Ziya Pş.»

esedî, *F i.* Üzerinde Arslan resmi bulunan gümüşten Konya Selçukî parası. «Badelyevm riyal gelmek mutad olan yerlerden esedî geldikte yüz akçeye ve esedî gelmek resm olan mahallerden para geldikte her yüz yirmi ak-

çe bir esedî olmak üzere alınıp — Raşit».

esediyye, *A. i.* 1. Arslangiller. 2. Sukamışıgiller (XIX. yy.).

esef, *A. i.* Acıma. Elden çıkmış bir şey için yazıklanma. «Verir bu manzara en kayıtsız mizaca esef.— Fikret.»

esefâ!, *F. ü.* Eyvah! Yazık.

esefhan, *F. s.* [Esef-han] Esef edici, acıyıp duran.

esefnak, *F. s.* [Esef-nak] Acıklı, acı uyandıran.

esel, esele, *A. i.* (Bot.) Tifa denilen çeşit su-kamışı.

eseliyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan Typhacèes (sukamışıgiller) karşılığı (XIX yy.).

eser, *A. i.* 1. Varlığa delâlet eden şey. Bir insanın meydana getirdiği şey. 2. İş, etki. 3. İz, kalıntı. 4. Hadis, peygamberin söz veya hayatına ait bilgi. *Eser-i hayat*, yaşama alâmeti; *eser-i hayr*, hayırlı iş, yapı; *eser-i mesai*, çalışma eseri. (Ed. ç.) *Eser-i bedî', -hayret, -icad -telâş, -türaşide*, «Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.— Ziya Pş.».

eser, *F. s.* «İz alâmet» anamiyle Ed. C. zamanında bazı bileşik sıfatlar yapılmıştır. *Neşe-i hayat-eser, rigâh-i sirişk-eser, sirişk-i hayat-eser, şekva-eser.*

esfar, *A. i.* [Sefer ç.] Seferler. 1. Yolculuklar. 2. Düşmana karşı gidişler. *Esfar-i bahriyye*, deniz seferleri; *esfar-i baide*, uzun seferler (denizcilikte).

esfar, *A. i.* [Sifr ç.] 1. Kitaplar. 2. Peygamberlerden bazılarının küçük kitapları.

esfel, *A. s.* [Sâfil'den] Daha veya pek alçak, aşağı. *Esfel-üs-safilin*, Cehennem'in yedinci ve en alt tabakası; *derk-i esfel, esfel-i safilin* de denir.

esfeliyyet, *A. i.* Aşağılık. «Su âlem-i sefaletin güvah-ı esfeliyyeti — Siyah bir taş üstünü nişmen ettik int hab.— Fikret».

esha, *A. s.* [Sahi'den] Pek cömert.

esham, *A. i.* Sehimler, hisseler. *(Mat.)* Aksiyon. *Esham-i umumiyye, esham kalemi*, Tanzimattan evvel ve Tanzimat'ın ilk zamanları devletçe halka borç karşılığı verilen senetler, bu senetlerin yapıldığı yer.

eshar, *A. i.* [Seher ç.] Seherler. Sabah vakitleri. *Nesim-i eshar*, sabah vakitleri esen yel. «Âb ü gül müşk ü gülâb ola çemen sahnında — Buy-i hulkiyle güzar etse nesim-i eshar.— Baki».

eshel, *A. s.* [Sehl'den] Daha veya pek kolay. En kolay. *Eshel-i tarik*, en kolay yol (kestirme, çıkar yol). «Donanma-yi hümayun sefayiniyle ubur olunmak eshel-i turuk olduğu kararda-de-i ıe'y-i cümhur olmakla.— Raşit».

eshiya', *A. i.* [Sahi'y ç.] Cömertler. «Kezalik bezl-i niam ü izhar-ı kerem eden eshiya sitayiş-i muhlisîn ile memduh oldukta.— Naima».

esîl, *A. s.* 1. Uzun, düz yüzlü adam. 2. Doğru şey. «Şah-rah-i kûy-i meram ve vesile-i esile-i nam ü kâm olduğu.— Sümbülzade».

es'ile, *A. i.* [Sual ç.] Sorular.

esîm, *A. s.* [İsm'den] Günahkâr, suçlu. «Esîm-i muterife merhamet mürüvvettir — Kabîn-i afv olagelmiş hatası insanın.— Ziya Pş.».

esinne, *A. i.* [Sin, sinan ç.] 1. Dişler. 2. Mızraklar. «Pâmâl-i emvac-i sufuf ve eclâ-yi eşi'a-i esinne vü süyuf buyurdukların-da.— Ragıp Pş.».

esîr, *A. i.* Yunanca «eter» sözünden. Havadan hafif olan ışık ve

ısıyı nakledici varsayılan cisim. «Bildi ki bir külhan-i duzah-meab — Çerh-i esîr ana nazarcu-yi âb.— Nabi».

esir, *A. i.* Tutsak. Savaşta düşman eline düşen. 2. Kul. Para ile satın alınan. 3. Bir şeye tutkun, düşkün. *Esir-i firaş,* yatalak, yatağa düşmüş hasta; *esir-i harb,* savaş esiri, tutsak. «Esir-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten.— N. Kemal».

esirane, *F. s. ve zf.* [Esir-ane] Tutsak, köle ve tutkuna yakışır yolda.

esîrî, *A. s.* [Esir, eter'ten] Esirle ilgili, çok hafif, uçacak gibi.

esirî, *F. i.* Esirlik, Kulluk. Tutkunluk.

esirre, *A. i.* [Serir ç.] Serirler, tahtalar.

eskaal, *A. i.* [Sikl ç.] Ağır yükler, ağır şeyler. *Cerr-i eskaal,* Mihanik, makine bilgisi. «Anlar dahi topları sanat-i cerr-i eskaal ile çektirip. — Ve birini zinde tutup yirmi dört beygiri eskaaliyle bıraktırdılar.— Naima»

eskal, *A. i.* [Sakil'den] Pek, en çirkin; çok ağır. Sözü, konuşması çekilmez. «Hasm-i eskal geldi bezme gitti artık neşvemiz».

eskam, *A. i.* [Sukm ç.] Marazlar, illetler.

eslâf, *A. i.* [Selef ç.] Geçmişler. Yerlerine geçilmiş kimseler. «Tarıkı zuhur ve devlete mütehavvil ve meşihatı hükümet ve saltanata mütebeddil olduğu eslâfta vuku bulmuştur.— Naima»

eslem, *A. s.* [Salim'den] Daha veya pek sağlam, en sağlam, en doğru. *Eslem-i tarık,* en doğru yol.

esliha, *A. i.* [Silâh ç.] Silâhlar. *Esliha-i atîka,* eski silâhlar; *esliha-i cariha,* yaralayıcı silâhlar; *esliha-i cedîde,* yeni silâhlar; *esliha-i hafife,* (tabanca, tüfenk gibi) hafif silâhlar; *esliha-i nariyye,* ateşli silâhlar; *esliha-i sakile,* (top ve havan gibi) ağır silâhlar. «Bu na-makul kelâmları işittiklerinde cemiyet edip esliha ile gelir.— Naima».

esma', *A. i.* [Sem' ç.] Kulaklar. Kulak işitmeleri. «Tantama-i siyasetleri esma'-i nâsta yer etti. — Sadettin».

esma', *A. i.* [İsm ç.] İsimler. *Esma-i hüsna, esma-ül-hüsna,* Tanrı adları. «Tarikat-i nakşbendiyeden inayet ve iradet getirmekle evrad ve esmaya meşgul.— Naima».

esmak, *A. i.* [Semek ç.] Balıklar. *Esmak-i azmiyye,* kemikli balıklar.

esman, *A. i.* [Sümn ç.] Tutar, bedel. Her şeyin pahası, tutarı. *Esman-i hasıla,* elde edilen tutar. «Esnaftan alınan eşyanın ecnas ve esmanına dikkat olunup üzerine mutemet olanlardan her birinin.— Raşit».

esmar, *A. i.* [Semer ç.] Yemişler. *Esmar-i erbaa,* dört yemiş, (çekirdeksiz hurma, unnap, incir, kuru erik veya kuru üzüm); *-gûnagûn,* türlü yemişler. «Vakti sayf idi, engûr-i taze ve sair esmar-i âbdar bihadd ü bendaze idi.— Naima».

esmar, *A. i.* [Simer ç.] Masallar, hikâyeler. «Sanayi-i eş'ar ve bedayi-i esmarla.— Lâtifi».

esmer, *A. s.* Karaya çalan kumral renk. *Esmer-ül-levn,* karayağız. «Senin yerinde olsaydım o hüsn-i esmerle.— Fikret».

esna', *A. i.* Ara, arahk, sıra. *Esna-yi harb,* savaş sırası; *esna-yi mütalâa,* okuma sırası. «Geri avdet ve hareket ve esna-yi rahta. — Raşit».

esnaf, *A. i.* [Sınıf ç.] 1. Sınıflar. 2. Çeşitler. 3. Gruplar «Ve esnaf i tavaif-i askeriyenin ordu-yi hümayuna iltihakları tacil.— Raşit».

esnah, *A. i.* [Sinh ç.] Her şeyin asılları, kökleri. *Esnah-i rieviyye,* akciğer petekleri.

esnam, *A. i.* [Sanem ç.] Putlar. «Ey vaz-i canrübası esnama hasret-âver.— Recaizade».

esnan, *A. i.* [Sin ç.] Dişler. Yaşlar. *Esnan-i askeriyye,* askerlik yaşları; *esnan-i katıa,* kesici dişler.

esniye, *A. i.* [Sena ç.] Övmeler. *Esniye-i seniyye,* padişahı övmeler. «Kıl hemen esniye-i padişehi vird-i zeban.— M. Feyzi».

esr, *A. i.* Tutsaklık, esir düşme. *Kayd-i esr,* esirlik bağı, esirliğe düşme. «Üsera-yi islâm silsile-i esrden necat ile .— Raşit».

esra', *A. s.* [Seri'den] Daha ve pek çabuk.

esrar, *A. i.* [Sırr ç.] Sırlar. Gizlenen ve bilinmiyei şeyler. «Esna-yi vazında daima ıstılahat-i sofiyyenin gavamız-i esrarından bahs ile.— Raşit».

esrar, *A. i.* Kenevirden, haşhaştan çıkarılan uyuşturucu çeşitten keyif veren zehir.

esrarengiz, *F. s.* [Esrar-engiz] Sırlı. Gizemli.

esrarkeş, *F. s.* [Esrar-keş] Esrar içen, esrar düşkünü.

Esrib, *A. i.* Medine.

essalâ, *A. cüm.* «Kendine güvenen meydana çıksın» anlamında meydan okuma deyimi.

esselâm, *A. cüm.* «Selâm olsun» anlamında selâmlaşma sözü.

esta', *A. s.* [Satı'dan] Daha ziyade ve pek ziyade yükselip meydana çıkan.

estağfurullah, *A. cüm.* «Tanrıdan bağış ve yargılama dilerim» anlamında dua olup, ikramlara karşı küçüklülük göstermek için kullanılır; bir şey değil

estar, *A. i.* [Satr ç.] Satırlar.

ester, *F. i.* Katır.

esvab, *A. i.* [Sevb ç.] Giyecek şeyler, esvaplar. «Ve cemi' levazımıyle bir kat esvab-i münasip tertip ile hazır olunmuş.— Naima».

esvaf, asvaf, *A. i.* [Sof ç.] Koyun yünleri.

esvak, *A. i.* [Sûk ç.] Alışveriş yerleri. Pazar yerleri. «Badehu şehir ve diyar ve kusur ve esvak her ne ise ihrak ve tahrib edip. — Naima».

esvar, *A. i.* [Sûr ç.] 1. Kaleler. 2. Düğünler ve ziyafetler.

esvat, asvat. *A. i.* [Savt ç.] Sesler. *Esvat-i hazin,* (içe dokunan) hazin sesler. «Cûlardaki sazande hayalât, — Dağlardaki esvat. — Cenap».

esved, *A. s.* [Sevad'dan] Kara. Siyah. *Esvedeyn,* (iki kara) Yılanla akrep

esyaf, *A. i.* [Seyf ç.] Kılıçlar.

Eş'ab, *A. i.* Cimrilikle ün almış bir arap.

eşaib, eşayib, *A. i.* [Uşabe ç.] 1. Karışıklar. 2. Cinsi bozukluklar.

Eşaire, *A. i.* İmam Ebulhasen ül-Eş'arî yolunda olan kimseler.

eş'ar, *A. i.* [Şi'r ç.] Şiirler. Manzum yazılar. «O bakış çehre-i eş'arıma sakin akin — Fikret».

eş'ar, *A. i.* [şa'r ç.] Kıllar. *Eş'ari guddeviyye,* bez tüyler; *eş'ar-i mumıssa,* emici kıllar.

eş'ar, *A s.* [Şair'den] Baha ve pek güzel şiir söyleyen.

eşbah, *A. i.* [Şebeh ç.] Vücutlar, gövdeler. «Râşedar etti kalb-i eşbahı.— Cenap».

eşbah, *A. i.* [Şibh, şebih ç.] Benzerler. Benzeyenler.

eşbeh, *A. s.* [Şebh-ten] Daha ve pek benzeyen. Kabadayı, yiğit. «Sibah taifesi ağalarından ve sairlerinden birkaç eşbehlerine bir miktar akçe verip.— Naima».

eşca', *A s.* [Şeci'den] Daha ve pek yiğit «Paşa merhum ak-hadımların eşca' ve ekremi has-tab'ü suhandan idi.— Naima».

eşcar, *A. i.* [Şecer ç.] Ağaçlar. *Eşcar-i müsmire*, meyva ağaçları. «Libas-i taze giye cümle âdem ü eşcar.— Nabi».

eşedd, *A. s.* [Şedid'den] Daha veya pek şiddetli. Pek sert veya güç. *Eşedd-i ihtiyac*, pek kuvvetli ihtiyaç; *eşedd-i mücazat*, en sert ceza. «Kardeşim sağ olsun benden ne istersiz deyü eşedd-i imtina ile imtina edip.— Naima».

eşell, *A. s.* Çolak. «Girih-i gonce-i maksudumu çerh etmedi hall — Pençe-i mihr-i cihantabı meğer oldu eşell.— Nef'i».

eşerr, *A. s.* [Şerir'den] Pek, en şerir, kötü azılı.

eşfaak, *A. i.* [Şefkât ç.] Acımalar, inayetler. Şefkatler. *Eşfaak-i şamile*, herkese yayılan şefkatler, acıyıp esirgemeler. «Oğul deyu hemişe pederane eşfâk göstermeğin.— Sadettin».

eşfak, *A. s.* [Şefik'ten] Daha ve pek şefkatli. «Sen Süleymandan ise eşfaksın — Şüphe yok mazhar-i lûtf-i Haksın.— Hakani».

eşfar, *A. i.* [Şüfr ç.] Gözkapağının kenarları. Kirpik yerleri.

eşgaal, *A. i.* [Şugl ç.] İşler, güçler. *Tatil-i eşgaal*, greve karşılığı (XX. yy.). «Elçini bir müddet eğlendirmekten murat bazı eşgaalimiz var idi. ol eşgaalimizi bertaraf eyledik.— Naima».

eşgal, *A. s.* [Meşgul'den] Daha veya pek ziyade işi olan. «Tair-i devlet ki mazbit-i dun-eşgal.— Nef'i».

eşha, [Şehi'den] En veya pek ziyade sevilen, istekle yenilen. «Ni kab-i berg-i piçide hezaran meyve-i eşha.— Nabi».

eşhad, *A. i.* [Şahid ç.] Şahitler, tanıklar. «Seni alâ bilir ashab-i şuhud ü eşhad.— Nabi».

eşhas, *A. i.* [Şahıs ç.] Kişiler, kimseler. *Eşhas-i ma'rufe*, tanınmış, belli kimseler; *eşhas-i muzırre*, zararlı, fena kimseler. «Şi'ri baziçe-i tıflâne eden eşhasın — Kimisi söz ebesidir kimi baba-yi suhan.— Sümbülzade».

eşheb, *A. s.* Kır (at). «Eşheb-i ikbalıne bir na'l-i zerin aftâb.— Nef'i».

eşhel, *A. s.* Koyun gözlü. Elâ göz.

eşher, *A .s.* [Şehir'den] Daha ve ya pek ünlü. «Amma bu mertebe cefa ve gayzın eşher-i esbabı bu imiş ki.— Naima».

eşhür, *A. i.* [Şehir ç.] Aylar. *Eşhür-ül-hacc*, *eşhürü malûmat*, Şevval, zilkade ile zilhicceden on gün ki topu 70 günlük zaman *eşhür-ül-hurüm*, zilkade, zilhicce, muharrem, recep ayları.

eşi'a, *A. i.* [Şua' ç.] Aydınlıklar. *Eşi'a-i âlemtab-i aftab*, güneşin âlemi ışıltan aydınlıkları. «Alınlarında fruzan eşi'a-i hurşit.— Fikret».

eşidda', *A. i.* [Şedid ç.] Şiddetle davrananlar, yiğitler. «Vezir-i müşarünileyh eşidda-i vüzeradan katl-i kibar ve sıgardan bi-mübalât mütehevvir-i bi-eman ve seffak-i bi-akran olmakla.— Naima».

eşirra, *A. i.* [Şerir ç.] Çok edepsiz, en kötü kimseler. «Viraneler ey mekmen-i pür-hâb-i eşirra.— Fikret».

eşk, *F .i.* Gözyaşı; *eşk-i tahassür*, ayrılık, hasret gözyaşı. «Zapt eyleyebilsin mi gözüm eşk-i re-

avanı.— Fikret».

eşkâl, *A. i.* [Şekl ç.] Şekiller. Biçimler. *Eşkâl-i hendesiyye*, geometri şekilleri. «Sildim niçin bilir misin, eşkâl-i sâfını.— Fikret».

eşkâlûd, *F .s.* [Eşk-alûd] Gözyaşlı. «Hasta bir nağme, bimecal-i suud — Dökülür katre, katre eşk-alûd.— Fikret».

eşkar, *A .s.* Kula veya kızıl saçlı (adam), bu donda (at).

eşkbar, *F. s.* [Eşk-bâr] Gözyaşı yağdıran, çok ağlıyan. «Eşkbar ettim cihanı çeşm-i giryanımla ben.— Cenap».

eşkefşan, eşkfeşan, *F. s.* [Eşkefşan, feşan] Gözyaşı saçan, çok ağlıyan.

eşkıya', *A. i.* [Şaki ç.] Şakiler. azgınlar. «Leyl ü nehar devr edip gündüzlerde ras geldiği eraziyl ve eşkıyayı ve duhan cemiyeti edenler ahz ü kati edip.— Naima».

eşkriz, *F. s.* [Eşk-riz] Gözyaşı döken, ağlıyan.

eşkver, *F .s.* [Eşk-ver] Gözyaşı döken, ağlıyan,

eşmâ, *A .i.* [Şem' ç.] Şem'alar, mumlar. «Meşail ve eşmâ-i mihr iltima' dikip.— Sadettin».

eşmel, *A. s.* [Şamil'den] Pek veya çok şâmil, kaplıyan.

eşna', *A. s.* [Şeni'den] Daha veya pek çirkin iğrenç. «Ve buna benzer eşna' ve akbah türrehatlar ki hazf olunup.— Naima».

eşne, üşne, *A. i.* Yosun.

eşneb, *A .i.* Beyaz, inci dişli adam.

eşniyye, üşniyye, *A.* i. Suyosunu.

eşraf, *A .i.* [Şerif ç.] Şeref ve itibar sahipleri. İleri gelenler. «Hususa eşraf-i tabakat-i nâs olan zümre-i ulemaya takayyüt buyurup.— Naima».

eşrâk, *A .i.* [Şerik ç.] Ortaklar.

eşrar, *A. i.* [Şerir ç.] Şerirler, pek kötü kimseler. Azgınlar.

eşrât, *A. i.* [Şerat ç.] Nişanlar, alâmetler. *Eşrat-i saât*, Kıyamet alâmetleri.

eşref, *A. s.* [Şerif'ten] Daha veya pek şereflı. *Eşref-i mahlûkat*, yaratıkların en şereflisi (insan); *eşref-i saât, eşref-i saât*, (münecimlere göre) uğurlu saat «Sahibet-ül-hayr hazretleri taraf-i eşreflerinden padişah-i âlempenah hazretleri davet buyurup.— Raşit».

eşribe, eşrübe, *A. i.* [Şerab ç.] İçilecek şeyler. «Et'ıma-i fahire-i lezize ve eşribe-i lâtife eklinde ve şürbünden sonra.— Naima».

eşüd, *A. i.* Erginlik çağı, 18 ile 30 yaş arası.

eşvâk, *A. i.* [Şevk ç.] Dikenler.

eşvak, *A. i.* [Şevk ç.] Şevkler. «Umman-i sürudunla nihan kaldı nazardan — Sahildeki eşvak-i hakikat.— Cenap».

eşya', *A. i.* [Şey' ç.] Şeyler. 1. Döşeme ve daha başka türlü ev öte berisi. 2. Yük. *Eşyay-ı beytiyye*, ev eşyası. «Güneşin şule-i nigâhiyle — Erir elvanı sanki eşyanın.— Fikret».

eşya', *A. i.* [Şia ç.] Bölükler, cemaatler, yardımcılar, adamlar. «Kaza ve kaderden kuvvet-i maliye e etba ü eşya'ları sıyanet ve hırasete kaadir olur zannederlerdi.— Naima».

eşyah, *A. i.* [Şeyh ç.] Şeyhler, yaşlılar.

eşyeb, *A. s.* [Şeyb'den] Çok ve pek yaşlı. Saçı sakalı ağarmış.

etayib, *A. i.* [Etyab ç.] Seçme ve seçkin şeyler.

etba', *A. i.* [Teb' ç.] Birine bağlı olup her hususta kendinden ayrılmayanlar, uşaklar, hizmetçiler. «Bu halet-i gayr-i memule

halkı değil belki kendi etbaını dahi müptelâ-yi hayret eyledi.— Raşit».

etbak, *A. i.* Bk. *Atbak.*

etemm, *A. i.* [Tam'dan] Daha veya pek tam, eksiksiz. «Asl-i küll mazhar-i ism-i a'zam — Cümleden oldu meratipte etemm.— Nabi».

etfal, *A. i.* [Tıfl ç.] Çocuklar. «Dilediklerini kesip ve etfallerin bacağından ikişer pâre edip.— Naima».

eftaliyyet, *A. i.* Çocuk bilim, *Pédologie.* (XX. yy.).

etibba', *A. i.* [Tabib ç.] Hekimler, doktorlar. *Etibbay-i hassa*, saray, padişah doktorları. «Huzzak-i etibbanın kaide-i tıb üzere ettikleri tedabir ve mualece faide vermeyip.— Naima».

et'ime, *A. i.* [Taam ç.] Yemekler. *Et'ime-i nefise*, çok güzel yemekler.

etkaa, *A. s.* [Taki'den] Günahtan çok sıkı çekinen.

etkıya, *A. i.* [Taki ç.] Tanrı korkusuyla günahtan kaçınan kimseler.

etlal, *A. i.* [Talal ç.] Duvar temelleri, resimler. «Düştü etlâle karşı girye bana — Ne siyehruz-i ruzgâr oldum ben.— M. Naci».

etlas, *A. i.* Atlas.

etnab, *A. i.* [Tınb ç.] Çadır ipleri.

etrab, *A. i.* [Tirb ç.] Akran. Bir yaşta olanlar. «Hep şaşıp kalmış iken bahtıma akran, etrab — Âkıbet eyledi devran anı da mahv ü turab.— N. Kemal».

etrâb, *A. i.* [Tarab ç.] Ferahlıklar, sevinçler.

etraf, *A. i.* [Taraf ç.] Uclar, yanlar. Üyeler. «Tavaif-i askeriye vaktiyle gelip erişmek üzere etraf ü eknafa evamir-i aliyye neşr edip.— Raşit».

etraf, *A. i.* [Türfe ç.] Güzel yemekler, nimetler.

etrah, *A. i.* [Terah ç.] Gamlar, kederler. «Câlib-i etrah ve salib-i efrah iken.— Sadettin».

etrak, *A. i.* [Türk ç.] Türkler. «Kazdağı ve ol havali etrakinden vâfir ırgat cem' edip .— Naima».

etribe, *A. i.* [Turab ç.] Topraklar.

etrika, *A. i.* [Tarık ç.] Yollar.

etvak, *A. i.* [Tavk ç.] Bk. *Atvak.*

etvar, *A. i.* [Tavr ç.] Haller, davranışlar. Tavırlar. *Etvar-i nalâyika*, uygunsuz hareketler, davranışlar. «Patburunzade Mehmet halifenin evza' ü etvarı lâübaliyane ve meşrebi rindane olup — Raşit».

etvas, *A. i.* [Taus ç.] Tavus kuşları.

etyab, *A. s.* [Tayyib'den] Daha veya en güzel, pek hoş.

etyan, *B. i.* [Tin ç.] Balıkçılar.

evabid, *A. i.* [Âbide ç.] Âbideler, anıtlar.

evahir, *A. i.* [Ahir ç.] Sonlar. «Evahir-i ramazanda bayram mevacibi cedit akçe verilip.— Naima».

evail, *A. i.* [Evvel ç.] Başlamalar. Önler, eskiler. «Asakir-i islâm ile evail-i fasl-i baharda.— Naima».

evamir, *A. i.* [Emr ç.] Emirler, buyruklar. *Evamir-i aşere*, on emir. «Bezl-i himmet ve gayret etmeleri babında müekked evamir-i aliyye ısdar olundu.— Raşit».

evan, *A. i.* Vakit, zaman. (ç. Avine). «Zira şu perihaneye karşı bu evanda — Ey dürr-i yetim-i sadef-i şefkatim, ey yâr — Sen bir meh-i ziruh gibi yükseliyordun.— Cenap».

evani, *A. i. ç.* Kablar. Çay, yemek takımları. *Evani-i sim ü*

zer, gümüş ve altından takımlar. «Evani-i nuhasiyeden her vekiyyesi üçer paraya.— Raşit».

evasıt, *A. s. ve i.* [Evsat ç.] Ortalar. Orta zamanlar. «Baki'ye gelince nazm-gûyan — Oldu kudema-yi ehl-i irfan — Andan Nabi'ye dek evasıt — Eş'ar henüz değildi sâkıt.— Ziya Pş.».

evbaş, *A. i. ç.* Aşağı kimseler. Çapkınlar. (ç. Evbaşan). «Kansu Paşa dahi ol evbaşın ellerinde zun kalıp Yemen kulu paşayı bir ahır içine hapsettiler.— Naima».

evc, *A. i.* Bir şeyin en üst derecesi. *Evc-i balâ,* en üst derece. «Germi-i tâb-ı havadisten eya evc-i kerem — Saye-i atıfetin üstüne bir hayme yeter.— Nabi».

evca', *A. i.* [Veca' ç.] Ağrılar. Acılar, sızılar. *Evca-i batn,* karın ağrıları. «Gönlünün bitmiyor mu evcaı?.— Recaizade».

evceb, *A. s.* [Vacib'den] Çok vacip. «İnkıyad ve teslim muamelesi ki sizin üzerinize dahi ziyade ehemm ve evceb iken istiğna edip kusur edersiz.— Naima».

evcgir, *F. s.* [Evc-gir] En son perdeye yükselmiş.

evdiye, *A. i.* [Vâdi ç.] Vâdiler. «Bagi-i mezbur a'van-ı bed-güman ile nale - küman evdiye-i hizlâna perişan oldu.— Naima»

evfa, *A. s.* [Vefa'dan] Pek, çok vefalı.

evfak, *A. s.* [Vefik'ten] En uygun. «Ve ol işret âbad-i bibahanede faiz-i şevk-i irtibah olmak mukteza-yi hal-i kanînül-melâle evfaktır deyip.— Nergisi».

evfer, *A. s.* [Vâfir'den] Pek çok bol.

evgaad, *A. i.* [Vagd. ç.] Ahmak, akılsız kimseler. «Vezirin ahval-i âleme tekayyüd etmeyip tertib-i evgaad ve ıtrah-i taksirat ü tefridat ettiğin.— Naima».

evhad, *A. s.* [Vahid'den] Tek.

evham, *A. i.* [Vehm ç.] Vehimler. Yanılma, korku ve yanılıştan meydana gelenler. «Ey savlet-i evham ile bitab-ı tahassüs — Vicdanlara temdid edilen gûş-i tecessüs.— Fikret».

evhaş, *A. s.* [Vahşi'den] Pek, en vahşi, çok yabani.

evidda', *A. i.* [Vedid ç.] Ahbaplar, dostlar. «Tevazu' üzre idi daima eviddaya — Muvakkariydi fakat daima eviddanın.— Recaizade».

ev'iye, *A. i.* [Vea ç.] Damarlar. *Ev'iye-i haşebiye* (Bot.) odun damarlar; *helozoiiyye* (Bot.) sarmal damarlar; *munakkata* (Bot.) noktalı damarlar; *nâkıle* (Bot.) İletken damarlar; *süllemiyye* (Bot.) basamaklı damarlar.

evkaf, *A. i.* [Vakf ç.] Vakıflar. Bir şeyi Tanrı için bir şeye bağlamaklar. *Evkaf-i mazbute,* idaresi Evkaf Nazırlığına bağlı vakıflar; *evkaf-i münderise,* gelirleri yokolmuş vakıflar. «Hisar civarında olan emlâk eshabını ve evkaf mütevellilerini müsadere edip.— Naima»

evkân, *A. i.* [Vekn ç.] Kuş yuvaları.

evkâr, A. i. [Vekr ç.] Kuş yuvaları.

evkat, *A. i.* [Vakt ç.] Vakitler. *Evkat-i hamse,* beş vakit (namaz); *imrar-ı evkat,* vakit geçirme. «Altı yedi sene mütena'im olup evkatını fisk ü fücur ile geçirdi.— Na'ima».

evked, *A. s.* Daha ve pek kuvvetli.

evlâ, *A. s.* Birinci. «Tarifine gitme mektûr evlâ — Tarife gelir mi hiç Mevlâ?.— M. Nacı».

evlâd, *A. i.* [Veled ç.] Çocuklar. *Evlâd-i fâtihan,* Rumeli zaptında bulunanların soyu; *Evlâd-i inas,*

kız çocuklar; *evlâd-i vatan*, vatan çocukları; *evlâdi zükûr*, erkek çocuklar. «— Bugün açız yi, ne evlâtlarım, diyordu peder.— Fikret».

evlâdiyyet, *A. i.* Evlâda kalması şartlı evkaf.

evleviyyet, *A. i.* Daha lâyık, üstün: *Evleviyetle*, (XX. yy.) Fransızcadan «a fortiori» karşılığı; haydi haydi.

evliya, *A. i.* [Veli ç.] 1. Büyükler, ulular. 2. Ermişler. *Evliyay-i umur*, iş başındakiler.

evrad, *A. i.* [Vird ç.] Kuran'dan seçilme ve her vakit okunan bölümler. Her vakit ağızlarda dolaşan sözler. «Hemen duasını addeyle eşref-i evrad. — Nabi».

evrak, *A. i.* [Varak ç.] 1. Yapraklar. 2. Kâğıtlar 3. Arşiv. *Evrak-i halkaviyye* (Bot.) Halka-dizilişli yapraklar; *-müteakıbe* (Bot.) almaşık yapraklar; *-mütekabile* (Bot.) karşılıklı yapraklar. «Minderde yerde bir yığın evrak-ı târmâr.— Fikret». — «Ahû ile şebperre vü evrak ile ezhar— Nagâh fısıldaştı leb-i âb-i revanda.— Cenap.»

evram, *A. i.* [Verem ç.] Veremler, şişler.

evreng, evrenk, *F. i.* Taht. *Evreng nişin*, tahtta oturan ; *evreng zib*, tahta süs veren, tahtta oturan. «Evreng-i sipehr-aveng-i saltanattan.— N. Kemal».

evride, *A. i.* [Verid ç.] Toplardamarlar.

evsa', *A. s.* [Vasi'den] Daha geniş.

evsaf, *A. i.* [Vasf ç.] Vasıflar, nitelikler.

evsah, *A. i.* [Vesah ç.] Kirler. «Bir kalın nikab — Örter birer birer -Gündüz hayatının bütün evsahını.— Fikret».

evsak, *A. s.* Ziyade sağlam. En çok inanılan.

evsan, *A. i.* [Vesn ç.] Putlar. «Levs-i vücud-i bed-bud-i evsan ve esnamdan tathir ile.— Raşit»

evsat, *A. s.* [Vasat'tan] Ortada olan, ortadaki. İkisi ortası. *Evsat-i umur*, ikisi ortası işler, ne kolay, ne güç; *Magrib-i evsat*, Cezayir ve dolayları.

evsât, *A. i.* [Vasat ç.] Ortalar.

evşal, *A. i.* 1. Damla damla akan su. 2. Birbiri ardından sıra ile gelen kimseler.

evşen, *A. i.* Dalkavuk, yüzegülücü.

evtad, *A. i.* [Veted ç.] Ağaç veya demir kazıklar.

evtan, *A. i.* [Vatan ç.] Vatanlar.

evtar, *A. i.* [Veter ç.] Veterler. Kirişler. «Bazan evtar-i şi'ri kırar nahun-i kaza.— Fikret».

evvel, *A. s. ve i.* 1. Birinci, ilk. 2. Eski, geçmiş. 2. Başlangıç, ilk. Baş, *Evvel ü ahır*, eninde sonunda, her zaman. «Bütün evvel sevenlerin ye'si — Söylüyor bi-kararî-i hissi.— Cenap».

evvelâ, *A. zf.* 1. Birinci olarak. 2. En önce, ilkin.

evvelen, *A zf.* İlk olarak.

evvelî, evveliyye, *A. s.* [Evvel'den] Birinci dereceye, ilk zamanlara ait. En Evvel olan. İptida, ilkleri. *Tahkikat-i evveliyye*, ilk ağızda yapılan incelemeler.

evvelîn, *A. s.* [Evvel ç.] İlkler. *Evvelîn ü ahirin*, eskiler ve yeniler.

evveliyyat, *A. i.* Bir iş veya olayın ilk kısımları, asıl maddeden evvelkileri.

evza', *A. i.* [Vazı' ç.] Haller, durumlar. *Evza-i garibe*, garib haller. «Halka yavuz görünmek için evza-i garibe edip ehl-i ırzın edna sebep ile ırzını yıkardı.— Naima».

evzah, *A. s.* [Vazıh'tan] Daha

veya pek açık. «Kemal-i akl ü k'yasetine evzah-i delâ'il oldu.— Naima».

evzan, *A. i.* [Vezn ç.] 1. Vezinler. 2. Tartılar *Evzan-i aruziye*, aruz vezinleri; *evzan-i atika*, eski tartılar.

evzar, *A. i.* [Vizr ç.] 1. Günahlar, suçlar. 2. Yükler, ağırlıklar. «Mukaddeme vülât-i Mısır tahammül-i evzar edip.— Naima».

eyâ, *F. ü.* Ey, hey!

eyadi, *A. i.* [Yed ç.] Eller. *E-yâdi-i nâs*, halkın elleri.

eyag, *F. i.* Ayaklı kadeh, ayak.

eyalât, *A. i.* [Eyalet ç.] Eyaletler. *Eyalât-i mümtaze*, özel idareli, yarı bağımsız eyaletler.

eyalet, *A. i.* Vilâyet. Tanzimattan sonra idare kurullarında yenilik yapılıncaya kadar bu kelime kullanılmış, bundan sonra vilâyet sözü bunu yerini almıştır. «Gadr ede reayasına vali-i eyalet — Dünya vü ukbada ne zillet ne rezalet.— Ziya Pş.».

eyamin, *A. i.* [Eymen ç.] Pek hayırlı, uğurlu olanlar.

eyavîn, *A. i.* [Eyvan ç.] Eyvanlar. Köşkler.

eydi, *A. i.* [Yed ç.] Eller.

eyman, eymün, *A. i.* [Yemin ç.] 1. Yeminler. 2. Sağ eller, sağ taraflar. *Eyman-i galize*, büyük, kaba yeminler. «İnkâr ve eyman mugallaza ile tahlîs-i giriban ettiği.— Naima».

eymen, *A. s.* [Yümn'den] Daha uğurlu. *Vâdi-i Eymen*, Musa peygamberin Tur dağında Tanrı tecellisine mazhar olduğu yer. «Eymen-i evkatta taht-i saltanata cülûs buyurdular.— Naima» — Yar her vâdide eylerken tecelli, ey, Kelîm — Sen niçin serkeşte-i vâdi-i Eymen'sin henüz.— M. Naci».

eymen, *A. s.* Sağ taraftaki.

eyn, *A. i. ve zf.* **Mantıkta**, bir şey veya olayın yerini bildiren *nere, nerede* sözü. *Eyn-ül-meferr* kaçacak yer yok mu?

eyser, *A. i.* **1. Sol taraftaki. 2.** Pek kolay.

eytam, *A. i.* **[Yetim ç.] Yetimler.** Babaları ölmüş çocuklar. «Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytama, —**Fikret**».

eyvah!, *F. ü.* **Yazık! Eyvah!** «Öyle, bir **nehr-i muazzam** gibi cuş etmişsin — **Fakat eyvah**, çorak yerde **akıp gitmişsin**.— Fikret».

eyvallah, *A. ü. c.* **Evet**, öyle olsun. Teşekkür ederim. Allaha ısmarladık.

eyvan, *F. i.* **Köşk, büyük** sofa, salon. **Divanhane. Kemerli** büyük bina. «**Ashab-i maarif** ve hünermendan **meşgul-i** nakş ü tezhib-i **eyvan idiler**.— Naima».

Eyvan-i Kisra, *F. i.* Dicle'nin sol kıyısında **Medayin şehrinde** yıkıntıları **bulunan bir saray**, Muhammet **peygamberin** doğduğu gece çatlayıp **sakatlanmıştır**.

eyyam, *A. i.* **[Yevm ç.]** Günler. *Eyyam-i âdiyye*, **tatil** ve sayılı günlerden **başka günler**; *eyyam-i bahur*, **ağustosun pek** sıcak olan ilk haftası; *eyyam-i resmiyye*, resmî günler; *eyyam-i tatiliyye*, tatil, dinlenme **günleri**; *eyyam-ül-biyz*, **her arabi** ayının 13-15 inci günleri; *eyyam-ül-ma'dudat eyyam-ül-teşrik*, **Kurban** bayramının ilk **üç günü** «Yarap eyyamımda **ümmet-i Muhemmedi** hoş hal eyle ve **birbirimizden** hoşnut eyle **deyu**.— **Naima**».

eyyede, *A. f.* «**Kuvvetlendirsin, sürdürsün**» **anlamlarında** «te'yid» **sözünden gelme bir** kelime olup **dua diye kullanılır**. *Eyyedullahu mülkühu*, **Tanrı** mülkünü **sağlam ve sürekli kılsın**.

eyyim, *A. s.* Kuvvetli, güçlü.

Eyyub, *A. i.* 1. İsadan 1800 veya 800 sene önce gelmiş olan Beni İsrail peygamberlerinden. Kavmını dine çağırdığı zaman kendisine yedi kişi uymuştur. On oğlunu kaybetmiş, malı mülkü elinden çıkmış, korkunç bir hastalığa tutulup etleri çürüyüp kurtlar yemiştir. Yine sabır edip Tanrıya şükretmiştir. Nihayet iyileşip, zenginleşmiş, çocukları da olmuştur. Sabır için örnek olmuştur. 2. Eyyub Ansarî, Muhammet peygamber zamanında İstanbul'un ilk kuşatılmasında ölmüş, İstanbul'un fethinden sonra mezarı bulunarak türbe yapılmıştır. İstanbul Haliç'inde ünlü bir semte de adı verilmiştir.

eyyüha, *A. e.* Ya, ey, gibi karşıdakilere söz söylerken kullanılır, bazı arapça terkiplere katılır. *Ya eyyühessaki,* ey içki sunan, *eyyühelhuzzar,* ey hazır bulunanlar.

eyzan, *A. zf.* «Yine öyle, öteki gibi, tekrar» anlamıyla geçmiş şeyi tekrar deme yerinde kullanılır.

ez, *F. e.* Başına eklendiği kelimeyi -den hali'ne getirir. *Ez an cümle,* o cümleden olarak; *ez dil ü can,* can ve gönülden; *ez her cihet,* her bakımdan; *ez kaza,* kazara; *ez ser-i nev,* yeni baştan.

eza', *A. i.* İnditme, kırma, İncinme, kırılma. *Ezay-i derun,* iç insirmesi, sıkıntı. «Bir sada-yi şagaf, bu nefha-i ruh, — Bir eza var denir hayatında.— Fikret».

ez'af, *A .s.* [Zaif'ten] En, çok zayıf. *Ez'af-i ibad, Ez'af-ül-ibat,* halkın en zayıfı (nefsini küçültmek için bazı kimseler kendilerinden bahsederken kullanılırdı).

ez'âf, *A. i.* [Zı'f ç.] İki kat şeyler; *katlar. Ez'af-i muzafaa,* kat kat, pek çok. «Bu tarık ile paşaya verilen malın ez'âfın fukara-yı raiyyetten alırlar idi.— Naima».

ezan, *A. i.* Müslümanlara namaz vaktini bildirmek için minarede yüksek sesle okunan mübarek sözler. *Allahü ekber* (4 defa, Tanrı uludur), *eşhedü en lâilâhe illallah* (2 defa, Tanrıdan başka yoktur tapacak), *eşhedü enne Muhammeden rasulullah* (2 defa), *hayya esselât* (2 dede), *hayya-lel-felâh* (2 defa), *Allahü ekber* (2 defa, Tanrı uludur), *lâilâhe illallah* (Tanrıdan başka yoktur tapacak).

ezanî, *A. s.* Ezan ile ilgili. *Ezanî saat,* güneşin battığı zaman 12 olan saat hesabı.

ezbad, *A. i.* [Zebed ç.] Köpükler.

ezber, *F. i.* Kitaba bakmadan okuma ve buna alışma

ezdad, *A. i.* [Zıd ç.] 1. Karşıtlar, karşı olan şeyler. 2. Ters, aksi. *Zıddanî lâ yectemian,* bir araya gelmesi mümkün olmıyan iki karşıt şey; *cem-i ezdad,* birbirine karşıt şeyleri bir yere toplama. «Tabiaten büyük bir âlem-i külliyet-i ezdad.— Fikret»

ezel, *A. i.* Başlangıcı olmıyan geçmiş zaman. *Minel'ezel,* çok eskiden; *tâ ezel,* ezelden beri, «Sancak o reng-i âl fle fecr-i ezel gibi.— Fikret» — «Birinde zehr-i hakikat, birinde şehd-i hayal; — Minelezel iki peymane-i mukadderden.— Fikret».

ezeli, ezeliyye, *A. s.* Ezele mensup, ezel ile ilgili. Başlangıcı olmıyan. *İlm-i ezeli, kudret-i ezeliye,* Tanrı bilgisi, Tanrı gücü. «Hariçte neşve-i ezelisiyle nevbahar.— Fikret».

ezeliyyet, *A. i.* Ezelilik. Başlangıcı olmama.

ezell, *A. s.* [Zelil'den] Çok aşağılık.

ezfer, *A. s.* Güzel kokulu.

ezgas, *A. i.* Karışık şeyler. *Ezgas ü ahlâm*, karışık rüyalar.

ezhan, *A. i.* [Zihn'den] Zihinler. *Ezhan-i nâs*, halkın zihni. «Bütün ezhana bir kesel veriyor .— Fikret»

ezhâr, *A. i.* [Zühre ç.] Çiçekler. *Ezhar-i erbaa*, ebegümeci, hatmi, menekşe, gelincik çiçekleri; *Ezhâr-i rebii*, bahar çiçekleri. «Bir gün o kuşlar uçtu, o ezharı eyledi — Bir dest-i nazenîndeki yelpaze târmâr.— Fikret».

ezher, *A. i.* Pek beyaz ve parlak. *Ezher-ül-levn*, parlak yüzlü, ak pak. «Nazar-rüba mı desem dide-i siyahından — Aman ne tatlı bakış var şu neem-i ezherde.— Fikret».

ezheran, *A. i.* Ay ile güneş.

ezikka, *A. i.* [Zokak ç.] Sokaklar. «Kahvehane ve duhan yasağında bu mertebe teşdid ve devr-i ezikka ve katl-i nüfus ile tehdit buyurdukları.— Naima».

ezille, *A. s.* [Zelil ç.] Zeliller. Alçaklar.

ezimme, *A. i.* [Zimam ç.] Yularlar. İdare ipleri. *Malik-i ezimme-i enam, - kâinat*, herkesin, kâinatın idaresine sahip olan (Tanrı). «Malik-i ezimme-i kâinat celle şanühu.— Nabi».

eziyyet, *A. i.* 1. İncitme. 2. Sıkıntı, zahmet. «Lâkin bugün hep onlara ait yığın yığın — Endişeler, kederler, eziyetler, iğneler. — Fikret».

ezkâr, *A. i.* [Zikr ç.] 1. Anmalar, hatıra getirmeler. 2. Tesbihle belli duaları tekrar etmeler. *Ezkâr-i cemîle*, iyi anılmalar. «Ey doğruluğun mahmil-i ezkârı minarât.— Fikret».

ezkiya', *A. s.* [Zeki ç.] Keskin zihinliler, çabuk anlarlar. *Ezkiyay-i etfal*, zeki çocuklar.

ezkiya, *A. s.* [Zeki ç.] Sâf, temiz, iyi halli (kimse) ler. «Mazurdur ezkıya-yi ümmet.— M. Naci».

ezlâm, *A. i.* [Zelm ç.] Oklar. Uğur denemek için atılan oklar. «Cehelenin nümune-i ezlâm olan aklâm-i bed-erkamı.— Sadettin».

ezman, *A. i.* [Zaman ç.] Zamanlar. *Tagayyür-i ezman*, zaman değişmesi.

ezmine, *A. i.* [Zaman ç.] *Ezmine-i cedîde*, yeni zamanlar, *ezmine-i müstakbele*, gelecek zamanlar. «Ben kim mezar-i ezminede bir kitabeyim.— Cenap».

eznab, *A. i.* [Zenab ç.] Kuyruklar.

ezrak, *A. s.* Gök renginde mavi

ezrar, *A. i.* [Zirr ç.] Esvap düğmeleri. (Bot.) Tomurcuklar.

ezvac, *A. i.* [Zevc c.] Kocalar, karılar. *Ezvac-i muhahhare, ezvac-i tahirat*, Muhammet Peygamberin iki karısı.

ezvak, *A. i.* [Zevk ç.] Zevkler. «Bir ömr-i cahîmin bütün ezvakını sürdüm.— Fikret».

ezyaf, *A. i.* [Zayf ç.] Misafirler, konuklar.

ezyak, *A. s.* [Zik'tan] Çok dar, sıkıntılı.

ezyal, *A. i.* [Zeyl ç.] 1. Zeyiller. 2. Kuyuklar. 3. Ulanaklar, ekler.

F

f, Osmanlı ve fars alfabelerinin yirmi üçüncü arap alfabesinin yirminci harfidir. Ebced hesabında 80 sayısını gösterir. Farsça kelimelerde *f* nin *p* ve *v* ile değişmeleri olur.

fa', *A. i.* «f» harfinin arapçadaki adı. *Fa-i sa'fes*, ebced formülündeki *sa'fes* sözündeki *fe-ül-fül* «fül» kelimesinde bulunan, yani üç harfli kelimelerin birinci harfleri.

fa'al, *A. s.* [Fiil'den] 1. Çok işleyen. 2. Hiç durmayıp hep hareketle bulunan. 3. İş gören, çalışkan. 4. Etkin. *Fa'al-i lemma yürid*, istediğini işleyen (Tanrı); *akl-i fa'al*, (Fel.) *Intellect actif* karşılığı (XX. yy.).

fa'ale, *A. i.* [Fail ç.] Failler. İşleyenler, yapanlar.

fa'alâne, *F. zf.* [Fa'al-ane] Çalışkancasına. Çalışır, iş görür yolda

fa'aliyet, [Türkçede kulanılmıştır] 1. Çalışma. 2. Etkinlik.

fâ'i', *A. s.* Acıklı.

fâ'ia *A. s.* [Türkçede yapılmıştır]. 1. Âfet. Büyük belâ. 2. Acınacak hal. 3. Fransızca *drame* karşılığı olarak (XIX. yy.) *Faciano-vis*, dram yazarı.

fâcir, fâcire, *A. s.* [Fücur'dan] 1. Kadına düşkün erkek, erkeğe düşkün kadın. 2. Günah işleyen. 3. Kötü işlerle vakit geçiren. «Gaybe iman getir ey mülhid-i facir ki sana — Âhiretten hatt-i ta'lik ile hüccet gelmez.— Sabit. — « Örtün evet ey haile artün evet ey şehr — Örtün ve mübbet uyu ey facire-i dehr.— Fikret».

fağfur, *F. s.* 1. Çin devlet başkanlarının lâkabı olarak: *Fağfur-i Çin*. 2. Çin yapısı işlere de denir: *Kâse-i fağfur*. «Neşe ümmit ettiğin sagar da senden gam lıdır — Bir dokun bin ah işit kâse-i fağfurdan.— Âlî»

fağfurî, *F. s.* 1. Çin işi çanak, tabak. 2. Porselen

fahamet, *A. i.* 1. Büyüklük, ululuk. 2. (Tanzimat'tan sonra) resmî yazıda sadrazama, Mısır hidivi ile yabancı presnler, yarı bağımsız emirleriklerin başında bulunanlar hakkında kullanılır ünvan olmuştu: *Zat-i fahametpenahî*, sadrazam.

fahhar, *A. s.* Ziyade övünen.

fahîm, fahîme, *A. s.* [Fahm'dan] Ulu, üyük. Resmî yazıda yabancı yedi büyük devlet (düvel-i muazzama) hakkında *devlet-i fahîme, düvel-i fahîme* gibi deyim olarak kullanılırdı.

fahimane, *F. zf.* [Fahîm -ane] *Fahamet* ünvanı kullanılanlara sıfat olarak söylenir; *Huzur-i fahimane, zat-i fahimane*. «Bin yaşa devlet ü ikbal-i fahimanen ile — Mülki tecdir ederek akl-i hâkimaen ile.— Şinasi»

fâhime, *A. i., s.* [Fehm'dan] 1. Anlayışlı. 2. Anlayış (XX. yy.)

fâhir, fahire, *A. s.* [Fahr'dan] 1. Övünülecek. 2. Parlak. şanlı, güzel. *Libas-i fâhir, hil'at-i fâhire, daire-i fâhire*. 3. Övünen. «Söz bir meta-i fâhir ü kemyabdır velî.— Nef'i» — «Ve baki âyan-i askere hilâ-i fâhire ve duaname irsal buyurdular.— Naima».

fahiş, fahişe, *A. s.* [Fuhuş'tan] 1. Ahlaka uymaz, edep ve terbiye dışı. 2. Çok yolsuz, aşırı çirkin

veya uygunsuz: *Galat-i fahiş, hatâyat-i fahişe, hata-i fahiş, kavl-i fahiş, kelâm-i fahiş. 3.* Pek çok ve fazla şey, insafsızca, aşırı : *Fi-i fahiş, fiat-i fahişe, gabn-i fahiş.* (ç. Fevahiş). «Resm-i kadîme mübayenet-i fahişe ile mugayir tevdihattan. — Naima».

fahişe, *A. i.* [Fuhuş'tan] 1. Ahlâkdışı ve günah sayılacak münasebette bulunan. 2. Orospu, kahpe. «Şairiz şeyn verir şanımıza — Giremez fahişe divanımıza.— Nedim».

fahl, *A. i.* 1. İleri gelen, üstün adam (Bu anlamda ç. *fuhul* kullanılır). 2. Erkek eş. 3. Aygır.

fahm, *A. s.* [Fahamet'ten] Ulu, büyük.

fahm, *A. i.* Kömür. *Fahm-i bilûrî,* elmas; *-nebatî* bitkisel, kömür; *-turabî,* huy (honuile) kömürü; *-hayvanî,* fransızca *charbon animal,* (hayvan kömürü); *hamız-i fahm,* karbonik asit; *muhassıl-i fahm,* (karbon devri) *carbonif-ere* karşılığı.

fahmî, fahmiyye, *A.* s. [Fahm'dan] 1. Kömür ile ilgili *:Havza-i fahmiyye,* kömür havzası. 2. Hekimlik terimleri konurken *Carboneux, carbonite, charbonneux* karşılığı olarak kullanılmıştır. (XIX. yy.).

fahmiyet, *A. i.* (Kim.) Karbonat.

fahr, *A. i.* 1. Yapılanlar sayılarak övünmek. 2. Övünülecek şey. 3. Övünmeye sebep olacak kimse. 4. Kendisiyle ilgilileri övündürecek kimse. *Fahr-i âlem, -kâinat,* Muhammet peygamber; *fahr-ül-üdeba, fahr-ül-vüzera.* «Sensin ol fahr-i cihan-i medeniyet ki heman — Ahdini vakt-i saadet bilir ebna-yi zaman.— Şinasi».

fahrî, fahriyye, *A. s.* 1. (Şeref için) parasız ve yalnız isim olarak verilen, kabul edilen iş, memurluk. 2. Böyle bir iş veya memurluk verilmiş kimse. *Hizmet-i fahriye, reis-i fahrî, yaver-i fahrî.*

fahriyyat, *A. i.* [Fahriyye ç.] Fahriyeler (Ed.).

fahriyye, *A. i.* (Ed.) İslâm edebiyatında şairlerin kendi nitelik ve erdemliklerinden, kahramanlık ve cesurluklarından, cömertliklerinden bahederek kendilerini övme yolunda yazdıkları nazım. Nef'i fahriyeleriyle ün almıştır.

fahriyyen, *A. zf.* Fahrî olarak. Hiç karşılıkız, bedava olarak, şan ve şeref için.

fâhte, *A. i.* Üveyik kuşu. «Çemen etfal'nin uyhuların uçurdu yine — Subh-dem gulgule-i fâhte gülbang-i hezar.— Bakı».

fahur, *A. s.* [Fahr'dan] 1. Çok övülen. 2. Kendini çok beğenip kibirlenen.

fahurane, *F. s. zf.* [Fahur-âne] Övüne övüne. Övünerek. «Sana baktıkça fahurane parıldar gözler.— Fikret».

fahz, *A. i.* Uyluk. *Azm-i fahz,* uyluk kemiği.

faide, *A. i.* 1. Fayda kâr, kazanç. 2. Faiz. 3. İşe yarama, yararlık. 4. Eski kitaplarda bu adla, söz sırası gelmişken hatırlatılan fıkraların adı. *Bifaide,* faydasız; *çi faide,* neye yarar, boşuna. «Altmış kese akçeyi yekâyek faideli alıp.— Naima».

faidemend, *F. s.* [Faide-mend] Faydalı, yarar, kârlı.

faih, fayih, *A. s.* Kendiliğinden dağılan (güzel) koku. *Rayiha-i fayiha,* güzel koku. «Nesim-i rahmetin dimağ-i ins ü canın ve

meşam-i ervah-i âlemiyanda rayiha-i anber-i eşheb gibi fayihtir.— Sinan Pş.».

faik, flika, *A. s.* [Fevk'ten] 1. Üstün. 2. Başkalarından ileri. *İhtiramat-i faika,* üstün saygılar; *faik-ül-akran,* akranlarından üstün. «Hüner akran içinde her cihetten faik olmaktır.— Nev'i».

faikiyyet, *A. i.* [Türkçede yapılmıştır] Üstünlük. *Esbab-i faikiyet,* üstünlük sebepleri.

fail, faile, *A. i.* 1. Yapan, işleyen. *Fail-i hayır,* hayır işleyen. 2. Etki gösteren, etken. 3. (Gra.) Özne. *Fail-i hakiki,* (gerçek yapıcı) Tanrı; *-muhtar,* elindelik (aynı zamanda fransızca *libre arbitre* karşılığı olarak *faile-i muhtare,* XX. yy.); *-müstakil,* kendi yapan; *-müşterek,* ortak olarak yapanlardan her biri. (Gra.) *İsm-i fail, naib-i fail,* nesne.

failiyet, *A. i.* İşleyicilik. (Fel. ve hekimlik terimi) *Activité* karşılığı olarak (XIX., XX. yy.).

faiz, *A. s.* [Fevz'den] 1. Merama erme. 2. Kurtulan, üstün gelen. «Hacelik şerefine faiz oldular.— Peçevi».

faiz, *A. s.* [Feyz'den] 1. Taşan, taşkın, dolu. 2. Ödünç verilen para için alınan kâr. «Her biri bir kasaba-i azîmedir şen ve âbadan olup faizlerden senevî beş yüz kese kadar aidi var imiş.— Naima».

fâka, *A. i.* Yoksulluk. *Fakr ü fâka,* yoksuluk. «Talebeyi almayınca maaşımız müşkül olur fakr ü fâka sebebinden alırız dediler.— Naima».

fakahat, *A. i.* Fıkıh bilgisinde derinlik. «Ve kemal-i fakahat ile ittisafı olup.— Naima».

fakat, *A. e.* Yalnız, ancak, şu kadar var ki...

fakd, *A. i.* Eksiklik, bulunmama. Fikdan. «Ve kendisi sahra-yi fakd ü hamule firar edip etbaı akabgiran elinde telef oldu.— Naima».

fakîh, *A. i.* [Fıkıh'tan] Fıkıh bilgini.

fakihe, *A. i.* Yemiş. *Fakihet-üş-şita,* (kış yemişi) ateş.

fakir, *A. s., i.* [Fakr'dan] 1. Yoksulluk. 2. Zavallı. 3. Dilenci. 4. (Alçak gönüllülükle) Birinci şahıs. 5. Derviş. «İşte ganî, — Fakir, ona, herkes, onun şeametle — Tasadduk ettiği ikbale müftekir, müştak.— Fikret».

fakirane, *F. zf.* [Fakir-ane] 1. Fakir kimseye yakışır halde. 2. (Nezaket olarak) kendisinden konuşan kimse.

fakirhane, *F. i.* [Fakir-hane] Söz söyleyen kimsenin evi (alçak gönüllülükle).

fakr, *A. i.* 1. Yoksulluk. Muhtaçlık. 2. Eksiklik, azlık. *Fakr-i dem, fakr-üd-dem,* kan zayıflığı. «Ben eminim ki şimdi her kesten — Şimdi o evvelki fakre mahsuben — Gelecek bir hediye-i hürmet.— Fikret».

fâl, *A. i.* 1. Fal, uğur, 2. Baht ve talihi anlamak için garip yollara başvurma. *Fâl-i hayır,* hayırlı işaret, uğur sayma; *huceste-fâl,* mutlu talihi olan. «Deyu lâf ü güzaf erbabı uçurup nice bed nazarlar ve kabih fâller ederlerdi. — Naima».

fâlic, *A. i.* [Felc'den] Yarı inme. Vücudun yarısını tutmaz hale getiren inme.

falih, *A. s.* Felâh bulan. İsteğine erişen.

fam, *F. i.* 1. Renk. 2. Çeşit, örnek. «Ve biri dahi Kara Sait

nam peliddir ki şakî-i kîr-fam idi.— Naima».

firuzefam	*nilfam*
gülfam	*sebzfam*
kebudfam	*semenfam*
lâ'lfam	*siyehfam*
minafam	*zerfam*

fani, *A. s.* [fena'dan] 1. Sonu olan. 2. Ölümlü, baki olmıyan. 3. Çok yaşlı. *Âlem-i fani*, (ölümlü olan) bu dünya; *pîr-i fani*, pek yaşlı olan. «Serdar doksan yaşında bir pîr-i fani ve hasta olmakla.— Naima».

faniyyet, *A. i.* Fanilik. Ölümlülük. «Sükûn ü hâb : ezelî ihtiyac-i faniyyet.— Fikret».

fanus, *A. i.* 1. Işığı rüzgârdan koruyan cam mahfaza. 2. Şişe kapak. «Benzer felek ol çenber-i fanus-i hayale — Kim nakş-i temasîli seri-ül-cereyandır.— Ziya Pş.».

far, fare, *A. i.* Sıçan. *İtlâf-i far*, (gemilerde) sıçanı öldürme.

faraza, *A. zf.* Tutalım ki, öyle diyelim ki...

farazî, faraziyye, *A. s.* 1. Farz ve takdire dayanan. 2. Gerçek ve olmuş olmayıp öyle tutulan, denilen. Fransızcadan *hypothétique* (varsayımlı) karşılığı olarak kullanılmıştır (XIX. yy.)

faraziye, *A. i.* Varsayım. İpotez (hypothèse).

faraziyyat, *A. i.* [Faraziyye ç.] Faraziyeler. «Nasıl denir faraziyat-i sırfaya «Fendir».— Cenap».

fârig, *A. s.* [Ferag'dan] 1. Boş. 2. Vazgeçmiş. 3. Rahat, dinç halde 4. (Hu.) Üzerindeki bir hakkı başkasına bırakan. *Fârig-ul-bal*, rahat, *förig-ul-hal*, durumu iyi olan. «Ol mikdar akçeyi getir ben tayyib-i hâtırla sadareti sana fârig olurum deyu yemin eyledi.— Naima».

fârik, farika, *A. s.* [Fark'tan] 1. Ayıran. 2. Ayırdedilmesine sebebolan, âlet olan. *Alâmet-i fârika, (trade mark)* karşılığı olarak (XX. yy.).

fâris, *A. i., s.* 1. Binici, süvari. 2. Usta. *Fâris-i meydan-i fesahat*. «Sadrazam Nasuh Paşa ki fâris-i meydan idi ciride çıkıcak.— Naima».

Faris, *A. i.* İran. *Bahr-i Faris*, Basra körfezi. «Koydu âteşkede-i Farise hâk.— Hakani».

farisî, farisiyye, *A. s.* 1. İranla ilgili. 2. Farsça.

farisiyyat, *A. i.* İran edebiyatı.

farîza, *A. i.* 1. Farz olan şey. 2. Mirasçılardan her birine düşen pay. 3. Yapılması gerekli olan ödev. *Farîza-i zimmet*, boyun borcu.

fark, *A. i.* 1. Ayrılık, benzemek. *Fark-i küllî*, çok ayırılık. 2. Ayırma, iyice görme. Ayrı seç. *Bilâfark*, ayırdolmadan. «Yok farkı bu reng-i inbisatın — Bir mezher-i hazana âkis.— Fikret».

farkad, farkadan, *A. i.* Kutup bölgesinde iki yıldız.

fart, *A. i.* Çok aşırı olma. *Fart-i muhabbet*, sevgi aşırılığı, *-semane*, şişmanlık aşırılığı, *-zekâ*, zekâ aşırılığı. «Ağa ise hünkârın içeri gitmiyeceğini bilir, fart-i hırs ile viliyünniamı kıskanmak gayretine mağlup olup.— Naima».

faruk, *A. s.* [Fark'tan] 1. Keskin. 2. Kesip bitirici, sonuca ulaştırıcı. 3. Hakkı hak olmayandan ayıran. 4. *(Ö. i.)* ikinci halife Ömer'in lâkabı. Ömer-ül-faruk.

Farukî, *A. s.* İkinci Halife Ömere mensup. Onun gibi.

farz, *A. i.* 1. Tutma, sayma,

gerçek diye bakma. 2. Esaslı şey. 3. Dinde mutlaka yapılması gereken şey. *Farz-i ayn,* her müslümanın tek tek yapması gerekli farz; *-kifaye,* şartları haiz olanın yapmaları gerekli, bazı kimselerin yapmalarıyle başka kimselerin de yapmış sayıldıkları farz; *-muhal,* olamıyacak, olması imkânsız şey; *bil-farz,* tutalım ki...

farzen, *A. zf.* Faraza. Tutalım ki. «Bilinmiş olsa da farzen hakayik-i eşya — Kalır yine bize metbuumuz hakikatler.— Cenap».

Fas, Fes, *A. i.* Fas ülkesi, *Magrib-i Aksâ.*

fas, *A. i.* Nacak, balta.

fasahat, *A. i.* Bir dilin doğru olarak, kolay ve düzgün söylenişi, yazılışı. Yabancı ve az kullanılır kelimeler bulunmaması, bağlaçlarının kurala uygun bulunması başlıca niteliklerdir. «Kudsizâde ve Sun'izade talakati lisan ve fasahat-i beyan ile — Naima».

fasahatperdaz, *F. s.* [Fasahatperdaz] Fasahatle lâkırdı söyleyen.

fasd, *A. i.* Kan alma. «Etibba gelip kollarından fasd edip mualece kaydında oldular.— Naima».

fâsıl, *A. s.* [Fasl'dan] Ara kesip ayırıcı. Ayıran, bölen. *Hatt-i fâsıl,* iki ülke arasındaki sınırları belli eden belirli noktalar. «Anlar dahi müdafaa ve mukabele edip celâli bölüklerin mabeyn-i askereyni fâsıl olan nehre dek sürdüler.— Naima».

fâsıla, *A. i.* 1. Ara, aralık, açık. 2. Ayıran şey, bölme. 3. Bir aralık, virgül karşılığı olarak. 4. (Ed.) Nesirde fıkraların, nazımda mısraların sonundaki eşit harfler. *Fâsıla-i kübra,* üç harekeli bir sakin (...-); *fasıla-i suğra,* üç harekeli bir sakin (..-) harften meydana gelen parça. *Fasılâ-i saltanat,* Osmanlı tarihinde Yıldırım Bayezit'in esir düşmesinden, Çelebi Mehmet'in padişah olmasına kadar geçen zaman; *bilâ fâsıla,* aralıksız durmadan. «Eğilip doğrularak fasılasız — Topluyor kut-i maişet yerden.— Fikret».

fasid, faside, *A. s.* [Fesad'dan] 1. Bzuk, bozulmuş. 2 Bozan, bozulmuş; *Fasid-ül-mizac,* bünyesinde bozukluk olan; *bey-i fasid* (hukuk) alım satım şartları eksik olan satım; *daire-i faside,* (Mantık) Kısır döngü; *fikr-i fasid,* bozucu fikir, bozuk fikir; *itikad-i fasid,* bozuk inanç. «Zikr olunan efkâr-i fasidenin vehamet-i âkibetinden gaafil bi-akl ü temyiz cahiller. — Naima».

fasih, *A. i.* Fesahatle söyleyen, 2. Hatasız söz. 3. Fasahatle söylenilen. «Ve kimi şiir ve inşaya kaadir suhandân ve mütekellim fasih-ül-lisan ve her biri bir hünerde kâmil.— Naima».

fâsih, [Fesh'ten] Bozucu, vazgeçen. «Ve ukud-i itaat ve inkıyadı fâsih olup.— Sadettin».

fâsik, *A. s.* [Fisk'ten] Günah işlemiş, kabahat yapmış. *Fâsik-i mahrum,* günah işlemeye hazır, fakat araç bulamıyan. «Bekir subaşının oğlu mezbur Mehmet bir fâsik ve fâcir olup. — Naima».

fasile, *A. i.* 1. Bir takım taife. Grup. 2. (Bot.) Familya.

fasl, *A. i.* Ayrılma, ayrılık. 2. Kesme. Kesin olarak bitirme.

3. Bir kitabın bölümlerinden her biri. 4. Yılın dört bölümünden her biri, mevsim. 5. Tiyatro eserinin bölümlerinden her biri, perde. 6. Bir defada icra olunan musiki. 7. Çekiştirme, dedikodu. *Fasl-i müşterek* (Mat.) Arakesit; *Fasl-ül-hitab,* (Ed.) Başlangıç ile asıl madde arasındaki «amma ba'dü» sözü; *asl ü fasl,* temel, kök.

«Ol göl Bursa vilâyeti ile Mihalıç ve Kirmasti ve Biga memleketleri mabeynin fasl etmiştir.— Naima».

fass, *A. i. 1.* Yüzük taşı. 2. (Badem gibi) yemişlerin içi. 3. Kemiğin oynak yeri. «Hatem'in namı kalıp fass-i cihanda binakş.— Şinasi».

fassad, *A. i.* [Fasd'dan] Kan alan cerrah, hacamatçı.

«Ne kadar enfa' ise hasteye nîş-i fassad.— Nabi».

fassal, *A. s.* [Fasl'dan] Dedikoducu, çekiştirici.

fâş, *F. s.* 1. Meydana çıkmış, yayılmış. 2. Açığa vurma, duyurma. «Benim padişahım bu sırrı zinhar kimseye fâş eylemiyesin dedikte.— Naima».

fatanet, *A. i.* Zihin açıklığı. Anlayış, çabuk kavrama. «Lâkin kuvvet-i tabiat ve hiddet-i zekâ ve fatanetle meleke-i istihraca malik olup. Naima».

fâtır, *A. s.* Yaradıcı. *Fâtırüssemavatü vel-arz,* (gökleri ve yerleri yaratan) Tanrı. *Kudret-i fâtıra,* Tanrının yaratma kudreti, *sure-i Fâtıra,* Kur'anın otuz beşinci suresi.

fâtih, *A. i.* [Feth'ten] 1. Feth-eden. Ülke açan, alan. *Fâtih-ül-ebvab,* (kısmet kapılarını açan) Tanrı. 2. *(Ö. i.)* İstanbul'u zapteden II. Mehmet'in lâkabı.

fâtiha, *A. i.* 1. Kuran'ın birinci suresinin adı. 2. Başlangıç. *El-fâtiha,* fâtiha suresinin okunduğunu bildirmek. «Ruhuna tarih-i mucemdir oku — Fâtiha Osman Efendi ruhuna.— Sürurî».

fatin, *A. s.* [Fıtnat'tan] Zihni açık, uyanık.

fâtin, *A. s.* [Fitne'den] Fitneci.

fâtir, *A. s.* [Fütur'dan] 1. Ilık, soğuyan. 2. Gevşemiş, bıkmış. «Hâtır-i fâtıra bir sürur sirayet etti ki.— Füzuli».

fatîr, *A. i.* Hamur halinde mayasız ekmek.

fayih, fayiha, Bk. *Faih.*

faysal, *A. i.* 1. Karar. Hüküm. Bitirme. 2. Kesmek. Sona ermek. *Faysalpezir,* sona eren.

«Haliyâ bu ahval faysal bulmak için cümlesi Karameydan'a hazır olsun deyu nida ve tembih ettirdi.— Naima».

fazahat, *A. i.* Rezalet, ayıp. *Fazahat-i lisaniye,* ayıp sayılacak şekilde açık açık söyleme.

«Ve cemiyetin neticesi fazahate çıkıp paşaya varan mollalar ol gün Ağakapısı'na varmadığına itizar ederken.— Naima».

fazaî, *A. s.* Feza ile ilgili.

fazaih, fazayih, *A. i.* [Faziha ç.] Rezaletler, edepsizlikler.

«Bize liyakatimiz mertebe arpalık vermeyip bu kadar fazayih eyledin deyu.— Naima».

fazail, *A. i.* [Fazilet ç.] Faziletler. *Fazail-i asliye* temel faziletler. (XX. yy. da *vertus cardinales* karşılığı olarak.) *-insaniye,* insanlık faziletleri.

«Küçüklükte henüz mail-i fazaildin.— Fikret».

fazazet, *A. i.* Kabalık, sertlik. Kötü sözlülük. «Tabiatı bir miktar .gılzat ve fazazat üzre oup.— Naima».

fâzıl, fadıl, *A. s.* Fazilet sahibi, üstün, parlak. «Hususâ riyaziyatta Ali Kuşçu'ya müdani re'sül-i fâzıl idi.— Naima».

fazîh, faziha, *A. s.* 1. Rezil, rüsva, çirkin. 2. Rezilce. «Hattâ bu lâtife-i faziha ile ehl-i divan arasında rüsva olan efendilerin ikisi bile handenak olup.— Naima».

fazîha, *A. i.* 1. Rezalet. 2. Ayıp 3. Alçaklık, edepsizlik.

fazilet, *A. i.* 1. Değer. 2. Bilgi, hüner. 3. İyi ahlâk. « Sorun fazileti tahkir eden esafilden.— Fikret».

fazl, *A. i.* 1. Artıklık, üstünlük. 2. Kerem. 3. Bilginlere mahsus olgunluk. 4. Olgunluk, bilgi. «Ey çehre-i fazl ü edeb, ey çehre-i mensi.— Fikret».

fazla, *A. i.* 1. Artık, ziyade. 2. İleri, çok. 3. Gereksiz.

fazlat, *A. i.* [Fazla ç.] Fazlalar, fazla şeyler.

febiha, *A. zf.* «Pekalâ, öyle olsun, imdi, bu halde» anlamında kullanılır.

fec, *A. i.* 1. Çukur, 2. Geçit.

fecaat, [Türkçede yapılmıştır]. Acıklılık. «Bu azimette bir fecaat var.— Cenap».

fecai', fecayi, *A. i.* [Facia ç.] Facialar. Acıklı, dert verici şeyler. «Bütün alâm ü fecayile geçen günlerimin.— Fikret».

fecere, *A. i.* [Facir ç.] 1. Çok günah işlemiş kimseler. 2. Kötü işler yapmış kimseler. *Kefere-i fecere,* eski tarihlerin islâmlardan gayrıları için kullandıkları söz.

feci', fecia, *A. s.* Acıklı, acı veren. «Onun da matemi bir dul kadın ki en mübki — Fecialarla geçen bir hayatı nakleyler.— Fikret».

fecr, *A. i.* Sabahın çok erken vakti, tan zamanı. *Fecr-i âti,* (gelecek zamanın fecri) Ed. 1908 Meşrutiyetinden sonra, Edebiyat-i Cedide'ye benzemek arzusiyle Servetifünün dergisinde toplanan yeni bir edebiyat okulu kurmak isteyen gençlerin takındıkları ad; *-kâzib,* (yalancı tan) çok erkenden doğu tarafında görünen aydınlık; *-sadık,* (gerçek tan) güneşin doğmasından biraz önce doğu tarafında beliren aydınlık; *salât-i fecr,* sabah namazı; *süre-i fecr,* Kur'an'ın seksen dokuzuncu suresi; *tulû-i fecr,* tan atması; *-şimalî,* kutup bölgelerinde uzun gece yarılarında görünen çeşitli renkte ışıklar. «Bir ibtisam-i tevekkül dudağı üstünde — Küşade eyledi bir fecr-i kâzib-i nisyan.— Cenap».

fecve, *A. i.* 1. Açıklılık. 2. Avlu.

feda, fida, *A. i.* 1. Bir şeyin yoluna gitme, kurban olma. 2. Verme, uğruna verme. 3. Gözden çıkarma, kendi yararından vazgeçme. *Feda-yi can,* canını verme. «Evet, hakikati hülyaya hep feda ederim.— Fikret».

fedai, *A. s.* 1. Her şeyi göze alan. 2. Canını bile esirgemiyen. «Hasan ilerde giden bir bölük fedainin.— Fikret».

fedaiyan, *F . i.* [Fedai ç.] Fedailer.

fedakâr, *F. s.* Özel yararlarından geçen, onları bir uğurda gözden çıkaran.

fedakâran, *F. i.* [Fedakâr ç.] Fedakârlar. *Fedakâran-i millet,* millet uğruna kendi yararlarından geçen kimseler.

fedakârî, *F. i.* Fedakârlık.

Fedaviyye, *A. i.* Bâtınîlerin fedaî takımı. Serdengeçtiler.

feddan, *A. i.* 1. Bir çift sabah ö-

hâsıl. 2. Bir çift öküzle bir günde sürülebilen toprak. 3. (Arap ülkelerinde kullanılan) dönüm birimi (eski feddan 59.3 ar; feddan-i Mısrî 41,1 ar.).

fedm, *A. s.* Budala, gabi.

feemma, *A. bağ.* [Fe-amma] Kaldı ki, gelince.
«Ol havaliyi suhtevattan hâlî kıldı feemma kendi bölükbaşıları dahi ziyade istilâ edip.— Naima».

fehavi, [Fehva ç.] Anlamlar, kavramlar. «Buram buram çubuğundan uçan dumanlardan — Doğar fehavi-i eş'arı, irticalidir.— Fikret.»

fehd, *A. i.* (Zoo.) Pars. «Saye-i heybet-i şîranesine girse nemel — Fehd ü zi'b'in görünür aynına ayn-i su'ban.— Şinasi».

fehîm, *A. s.* [Fehm'den] Anlayışlı. «Suhan oldur ki bilâ vasıta-i tab-i selim — Ola makbul-i dil-i nadire-sencan-i fehim.— Nef'i».

fehm, *A. i.* Anlayış, anlama.
«Kaziye nice olduğun bilip ocak ağalarının tasallûtunu fehm etmekle naçar hazm ü sükût eyledi.— Naima».

fehva', *A. i.* 1. Anlam. 2. Kavram. 3. Özet, ruh. «Bahş eyledi ehl-i acze idrâk — Fehva-yi şerif-i ma-arefnâk.— Ş. Galip».

feillâ, *A. zf.* Olmazsa, olmadığı halde.

fekahat, *A. i.* 1. Fakihlik, fıkıh bilgisinde derinlik. 2. Anlayış, kavrayış.

fekâhet, *A. i.* Güleryüzlü lâtifeci olma.

fekar, fikar, *A. i. Ç.* Omurga kemikleri. *Zülfikar*, Bedr savaşında düşmandan alınıp Muhammet peygaberin Ali'ye verdiği kılıç.

fekeyfe, *A. bağ.* [Fe-keyfe] Öyleyse. Nasıl ki. Bu surette.
«Taayyün kenduye münhasır olmadıkça şöhret ile zuhurdan tahazzür ve tevellâ ederler. *fekeyfe* ki hadd'ini bilmez eşhasın şöhret-i kâzibe ile vüzera ve âyana takdîdi.— Naima».

fekk, *A. i.* 1. Ayırma, açma. 2. Kırma, koparma. 3. Kurtarma. 4. (Ana.) Çene kemiği. *Fekk-i âlâ*, üst çene; *-esfel*, alt çene.
«Yoktu rüzgâr, o gün havada bile — Kalmamıştı mecal-i fekk-i dehen.— Fikret».

fekkeyn, *A. i.* (Alt ve üst) İki çene.

fekkî, fekkiyye, *A. s.* (Ana.) Çeneye mensup, çene ile ilgili. *İzam-i fekkiye, şiryanî fekkî.*

felâ, *A. zf.* O halde, o zaman. *Felâcerem*, muhakkak, şüphesiz.

felâh, *A. i.* 1. Kurtuluş. 2. Mutluluk. *Hayyalelfelâh* haydin mutluluk ve kurtuluşa (ezan cümlesi).

felâhan, felâhun, *F. i.* Taş atma aleti, sapan.

felâhat, *A. i.* Ekincilik, çiftçilik.

felâhat, *F. i.* Taş atmaya mahsus alet. Sapan.

felâhyab, *F. s.* [Felâh-yab] Felâh bulan. Kurtuluşa eren. «Felâhyab olurum belki ben bu hikmetten.— Cenap».

felâk, *A. i.* 1. Tan zamanı. 2. Falaka, tomruk. «Ayacıklrın felâk-i tedibe geçirip.— Naima».

felâket, *A. i.* [Türkçede yapılmıştır]. Büyük dert, belâ.

felâketdide, *F. s.* [Türkçede yapılmıştır]. Dert görmüş, derde uğramış.

felâketzede, *F. s.* [Türkçede yapılmıştır]. Derde uğramış.

felâketzedegân, *F. i.* [Felâketzede ç.] Derde uğramış kimseler.

felâsife, *A. i.* [Filesof ç.] Feylesoflar. *Mezahib-i felâsife*, feylesofların okulları.

Felâtun, *A. i.* Eski Yunan feyle-

sofu Eflâtun.

felc, *A. i.* Vücudun bir kısmının veya bütünün kımıldamaktan kalması hastalığı, inme. «Bir eli, bir ayağı hareketten kaldı neüzübillâh-i tealâ felc dedikleri maraz-i azîme müptelâ oldu.— Naima».

felek, *A. i.* 1. Gök. 2. Zaman. 3. Talih, baht. 4. Dünya. 5. Her gezegenin gök yüzündeki katı. *Felek-ül-âlâ, felek-ül-eflâk*, eski astronominin dokuz gökünden öteki felekleri içine almış olan dokuzuncu felek; sekizincisi on iki burcun bulunduğu *felek-i sâbit*, yedincisi *-Zuhal* (Saturn); altıncısı *-Müşteri* (Jupiter); beşincisi *-Merih* (Mars); dördüncüsü *-Şems* (Güneş), üçüncüsü *-Zühre* (Venüs, Çobanyıldızı); ikincisi *-Utarid* (Merkür); birincisi *-Kamer* (Ay); aşağıdan birincidir, bu bakımdan *-esfel* de denir, *nüh felek*, dokuz felek. «Felekte nur görürsem senin gözündendir.— Fikret».

felekcah, *Fr. s.* [Felek-cah] Felek rütbeli. Derecesi felek kadar yüksek. «Çün geldi o şair-i felekcah — Ol şahtan oldu mazeret-hâh.— Ş. Galip».

felekî, felekiye, *A. s.* 1. Felekle ilgili. 2. i. Astronomi ile uğraşan.

felekiyyat, *A. i.* Astronomi bilgisi.

felekiyyun, *A. i.* Astronomi bilginleri.

felekzede, *F. s.* [Felek-zede] Feleğin zulmüne uğramış, talihsiz.

Felistin, Palestin, Filistin.

felizalik, *A, bağ.* İmdi, şunun için.

fellâh, *A. i.* [Felâhat'ten] 1. Ekinci, çiftçi. 2. Mısır çiftçisi. 3. Kara arap. «Fellâhlar yedinde dört bin kadar hîmarı var idi ki.— Naima».

felsefe, *A. i.* Filozofi.

felsefî, *A. s.* Felsefe ile ilgili felsefeden sayılan, felsefece. *Efkâr-i felsefiye, fikr-i felsefî*, felsefe fikirleri.

felsefiyat, *A. i.* Felsefe konuları, felsefe. «Hıfz etmek ile cerbeze-i felsefiyatı — Zannetme ki oldun reh-i tahkikte âkil.— Sami».

fem, *A. i.* Ağız. *Gonce fem*, gonce gibi, küçük ağızlı. «Ah ü hunk esnasında fem ve enfleriden hun revan olup.— Naima».

femmî, *A. s.* Ağızla ilgili.

fen, fenn, *A. i.* Akıl, tecrübe, ispatla meydana gelmiş bilim. (XX. yy.) Bir aralık *tenchnique* karşılığı olarak kullanılmak istenmişse de tutmamıştır. *İlm ü fen* olarak beraber kullanılırdı. Edebiyat karşıdı olarak da kullanılmıştır. *Fenn-i harb, -tedavi, hezar-fen* «Fenn-i tıbda mahir hükema ile varıp.— Naima».

fena', *A. i.* Yok olma. Süreksizlik. *Dâr-i fena, dâr-ül-fena* (fena evi) bu dünya. (Tas.) İnsanın kendinden ve bütün dünya işlerinden vazgeçip birlik denizine dalması, *fena fillâh*. «Seni isminle sade yâd etmek — Bana ye's-i fena verir.— Fikret».

fenagâh, *F. i.* [Fena-gâh] Fânilik yeri, bu dünya. «Fenagâh-i muvakkaten geçer her şey zevaliyle.— Cenap».

fenapezir, *F. s.* [Fena-pezir] Yok olabilir, sürekli olmıyan.

fend, *F. i.* Yalan, dolan.

feneg, feng, *A. i.* Tarabulus bitkisi. Karsak ve postu.

fennen, *A. zf.* Fen bakımından, fenne uygun olarak.

fennî, fenniyye, *A. s.* Fenne ait fen ile ilgili. *Makale-i fenniye, mebahis-i fenniye, mecmua-i fenniye,* fen konularını işleyen makale, bahisler, dergi. (As.) *Kitaat-i fenniye,* (İstihkâm, Muhabere) fen kıtaları.

fenniyat, *A. i.* (XX. yy.) Fransızcadan *technologie* karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

fer, *F. i.* 1. Parlaklık, aydınlık. 2. Süs. «Gâh alsa da incilâ kamerden — Gündüzlere dönse tâb ü ferden.— Fikret».

fer', feri, *A. i.* 1. Dal, budak, kol. 2. Bir kökten ayrılan kolların her biri. 3. İkinci derecede olan. 4. Ayrıntı. *Fer-i fiil,* ortaç.

ferace, *A. i.* 1. Yabanlık bol cübbe. Sarıklıların giydiği hafif üstlük. 2. Kadınların dışarı çıktıkları zaman giydikleri üstlük.

feradis, *A. i.* [Firdevs ç.] 1. Bahçeler. 2. Cennetler. *Feradis-i cennet,* cennet bahçeleri.

ferag, *A. i.* 1. Vazgeçme, çekilip bırakma. 2. Hiçbir şeyle uğraşmayıp rahat etme, dinlenme. 3. Rahatlık. 4. (Huk.) Üstüne çevirme. Başkasına satılan bir yerin kaydedilmesi, *Ferag-i bal,* yürek rahatlığı; *-hâtır,* zihin rahatlığı; *günc- i ferag, kûşe-i ferag,* rahatlık, dinlenme köşesi. *Ferag ü intikal,* alım satımda tapu muamelesi. «Nemçe her veçhile mağlûp iken muharebeden feraga sebep İstanbul'dan vârid olan evamir-i na-berca olduğunu.— Naima».

feragat, *A. i.* 1. Vazgeçme. 2. Tokgözlülük gösterme. 3. Rahatlık, dinçlik. 4. Dâva açtıktan sonra dâvacının hakkından vazgeçmesi. «Üsküdardan bersini Osmanlıya feragat ettirmek vardır.— Naima».

ferah, *F. s.* 1. Bol, geniş. 2. Neşeli, açık. 3. Gönül şenlendiren. 4. Çok. *Hesab-i ferah,* geniş tutulan hesap. «Olur mu âdeme hulya gibi hesab-i ferah.— Ş. Galip».

ferah, *A. i.* Sevinme, iç açıklığı. «Bu en ferahlı günümdür : ne söylerim, ne yazar.— Fikret».

ferahaver, *F. s.* [Ferah-âver] Ferah getirici, sevindirici.

fearhbahş, *F. s.* [Ferah-bahş] İç açıcı.

ferahefza, ferahfeza, *F. s.* [Ferah-efza] Ferah arttırıcı.

ferahim, *F. i. 1.* Toplanma, birikme. 2. Topluluk, bir arada olma.

fearhnak, *F. s.* 1. Sevinçli. 2. Musiki makamlarından biri.

ferahor, *F. i.* Yaraşık, yakışık. «Herkesin ferahor-i istidadına göre.— Ragıp Pş.».

feraid, *A. i.* [Feride ç.] Tek bulunan inciler. «Feraid-i ibarat-i müstaarât.— Veysi».

feraine, *A. i.* [Firavun ç.] Firavunlar.

feraiz, *A. i.* [Farize ç.] 1. Farizeler. 2. (İlm-i feraiz'den) Din bakımından miras, mirasçılar ve miras paylaşma konusu olan bilim. *Feraiz-i diniye,* dinin farzları, müslümanların Tanrı buyruğu ile yapma zorunda bulundukları işler; *ashab-i feraiz,* mirasçılar.

ferak, ferk, *A. i.* Baş. Başın tepe kısmı.

feramin, (Farsça *ferman* kelimesinin böyle arapça çoğul hale konması yanlış sayıldığı halde kullanılmıştır) Fermanlar.

feramuş, *F. i.* Unutma, hatırdan çıkarma. «Şevkinden o rütbe oldu medhuş — Arş eyledi sahibin feramuş.— Ş. Galip».

feraset, firaset, *A. i.* Hemen anla-

ma, çabuk kavrama.

feraşet, *A. i.* Kâbe ve peygamber türbesi hademciliği, oraya süpürme işi ve sıfatı. Eskiden bu iş beratla insanlara verilir, onlar da her yıl oraya para ile birer vekil gönderirlerdi. *Feraşet-i şerîfe vekili*, padişahın bu iş için olan vekili olup ötekilerin başı olurdu.

ferbiyuniyye, *A. i.* Sütleğengiller.

ferc, *A. i.* Kadın cinslik âleti.

fercam, *F. i.* Son, sonuç. *Bedfercam*, sonu iyi olmıyan; *nafercam*, faydasız, yaramaz, uğursuz.

ferce, fürce, Bk. *Fürce*.

ferd, *A. i.* 1. Bir bütünün her teki 2. Tek. Çift olmıyan. 3. Eşi bulunmıyan. 4. İnsanların her biri. 4. (Ed.) Mısraları birbiriyle kafiyeli olmıyan tek beyit. *Ferd-i âferide*, hiç kimse; *ferd-ül-ferd*, ikiye bölünmeyen sayı; *cevher-i ferd*, (eski fizikte) varlığın temeli, bölünmez en küçük cisim; *cüz-i ferd*, atom; *receb-ül-ferd*, arabî aylardan recep ayı. «Padişahım size müteallik bir sözüm vardır rica ederim ki müdemadam bir ferd kalmıya ve vâkıf olmıya.— Naima».

ferda, *F. i.* 1. Yarın. 2. Gelecek zaman. 3. (Mec.) Kıyamet. «Âdeme lâyık mı ferdayı feramuş eylemek.— Sümbülzâde».

ferdaniyyet, *A. i.* 1. Teklik. 2. Yalnızlık. 3. Fransızca *individualisme* (bireycilik) karşılığı olarak (XX. yy.) «Vâhidsin süradika-i lem-yezelide ferdaniyyetle, mevsuf.— Sinan Pş.».

ferdî, ferdiyye, *A. s.* 1. Ferde ilgili. 2. Tek şey.

ferdiyyet, *A. i.* Fransızca *individualité* (bireylik) karşılığı olarak (XX. yy.)

ferec, *A. i.* Acı ve kederden sonra gelen sevinç.

feres, *A. i.* At. *Islâh-i nesl-i feres*, at cinsini ıslâh (XX. yy.).

Ferhad, *A. i.* Ferhat ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanı. Sevgilisi uğruna dağları devirmekle ün almıştır. «Ömrün geçirip kûh-i belâda dil-i şeyda — Berhemzen-i hengâme-i Ferhad olayım der.— Ruhi».

ferbal, *F. s.* Düz, uzun saç.

ferhan, *A. s.* Sevinçli. «Kendi de dilküşade vü ferhan.— Recaizade».

Ferhar, *F. i.* Uzak doğuda bir şehir adı. «Hasılı esnamdan pâk ettiler Fehar'ımı — Aldı bir Şah-i cihan ile esrarımı.— Hayalî».

ferhat, *A. i.* [Ferah'tan] Rahatlık. «Müstevcib-i sürur ve ferhat olmakla.— Ragıp Pş.».

ferheng, ferhenk, *F. i.* 1. Bilgi. 2. Sözlük.

ferhunde, *F. s.* Uğurlu, kutlu.

ferhundefal, *F. s.* [Ferhunde-fal] Talihi uğurlu, kutlu.

ferhundegî, *F. i.* Uğurluluk, mutluluk.

ferhundepâ, *F. s.* [Ferhunde-pâ] Ayağı uğurlu.

feri, fer', Bk. *Fer'*.

fer'î, *A. s.* 1. Kökten olmayan, dallara, kollara ait olan. 2. İkinci derecede olan.

ferid, *A. s.* [Ferd'den] Tek, eşi olmıyan. *Ferid-i asr, -dehr, -rüzgâr, -zaman*, zamanında eşi bulunmayan, tek; *ferid-üd-dehr*, aynı anlamdadır. «Hakka ki padişah-i cihan silâhşorlukta ferid idi.— Naima».

feride, *A. i.* Benzeri bulunmıyan veya pek az bulunan.

ferih, *A. s.* Sevinçli. «Seninçündür ferihîn lâhn-i şevkı — Seninçündür garibin ah ü vahı.— Recaizade».

ferik, *A. i.* 1. İnsan kalabalığı. 2. Büyük bölük. 2. Fırka (tü-

men) komutanı. Korgeneral.

ferikan, *A. i.* [Ferik ç.] Korgeneraller.

ferikayn, *A. i.* İki taraf. İki fırka. *Tekabül-i ferikayn*, iki düşman tarafın karşılaşması.

feriştch, firişte, *F. i.* Melek.

ferk, ferak, *A. i.* Baş. Başın tepe kısmı. Baş üstü. «Sancak o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi — Ferk-i mehabetinde saçar mevce mevce ferr.— Fikret».

ferkad, Bk. *Farkad*.

-fermâ, *F. s.* «Buyuran, hükmeden» anlamiyle kelimelere katılır. *Gıbtaferma, hükümferma, fermanferma* (Bk.).

ferman, *F. i.* Buyruk. *Ferman-i ilâhî*, Tanrı buyruğu; *-padişahî*, padişah buyruğu. *Emr ü ferman hazret-i men lehülemrindir*, (emir ve ferman, emir sahibi kimsenindir, anlamında) vezir ve müşürlere yazılan yazıların sonuna yazılırdı. «Serdar Murat Paşaya luhuk ferman oldukta.— Naima».

fermanber, *F. s.* [Ferman-ber] verilen emri yapan. «Yarap bu ne kudret ki serapâ-yi memalik — Fermanber-i şimşir-i cihangir-i zebandır.— Avni».

fermanberdar, *F. s.* [Ferman-berdar] Emre uyan. Emri yerine getiren. «Bab-i Hümayun'dan içeri olan avluya dolup fermanberdarlıların ilâm ettiler.— Naima».

fermandih, *F. s.* [Ferman-dih] Emir veren, buyuran.

fermanferma, *F. s.* [Ferman-ferma] Buyruğu geçen, hükmeden.

fermanreva, *F. s.* [Ferman-reva] Emri yürüyen, hükmü geçer olan.

fermayiş, *F. i.* 1. Buyurma, emir verme. 2. Ismarlama, sipariş. «O yılankavi fermayişi dün ben aldım — Taze sammur için etrafa haberler saldım.— Vâsıf».

fermude, *F. i.* 1. Buyruk. 2. Emir, irade, ferman.

ferr, Bk. *Fer*.

ferr, *A. i.* Kaçma. Geri çekilme.

ferraş, *A. i.* [Ferş'ten] 1. Hizmet gören. 2. (Yatak, kilim) seren, süpüren.

ferruh, *F. s.* Uğurlu, kutlu, mutlu. «Sefer mübarek ola ey vezir-i ferruh-dem.— Nef'i».

ferruhfal, *F. s.* Talihi uğurlu, açık.

-fersa, *F. s.* «Eskitici, yıpratıcı, aşındıran, yoran, tüketen» anlamiyle kelimelere katılır. *Canfersa, hiredfersa, tahammülfersa, takatfersa* (Bk.). «Harb ü şecaatte dahi manend-i şir-i adufersa ve dilir idi.— Naima».

fersah, *A. i.* Dört saatlik (5000 metrelik) yol.

fersenk, *F. i.* Fersah.

fersude, *F. s.* Eskimiş, aşınmış, yıpranmış, örselenmiş.

fersudegî, *F. i.* Eksiklik. Yıpranma.

ferş, *A. i.* 1. Döşeme. 2. Yayma, yayılma. 3. Döşek, halı, seccade. Yaygı. 4. Yer yüzü. *Arş ü ferş*, yer ile gök. «Zemine ferş ederek bir setire-i asfar.— Cenap».

fertut, *F. s.* 1. Eski. 2. Pek yaşlı. 3. Bunak. «Yanımızda olan bişümar kârgüzar dilâverler ile ol koca fertutu ber-taraf eyleyip.— Naima».

ferve, *A. i.* 1. Kürk. 2. Hayvanların değerli postu. *Ferve-i beyza*, beyaz kürk (şeyhülislâmlar giyerdi).

ferver, ferverdin, *F. i.* 1. Mecusilerin melâikesi. 2. Baharın ilk ayı. «Bağa reşk etse reva ravza-i firdevs-i berin — Ol kadar

ziynet ü fer verdi yine ferverdin.— Bakî».

feryad, *F. i.* 1. Bağırma. 2. Ses. 3. Yaygara. 4. Yardıma çağırma. 5. Sızlanma. «Bu mahalde taife-i mahude defaten feryat edip.— Naîma».

feryadbahşa, *F. s.* [Feryad-bahş] Feryat ettirici. «Fakat, Allah için kes nevha-i feryadbahşanı — Bırak sakin hayalâtımla beni hâtırperişanı.— Fikret».

feryadhân, *F. s.* [Feryad-hân] Yardım isteyen, yardım için bağıran.

feryadres, *F. s.* [Feryad-res] Yardıma yetişen, yardımcı.

ferz, *F. i.* Şatranç oyununda vezir sayılan taş.

ferzane, *F. s.* 1. Bilgin. 2. Benzerlerinden farklı.

ferzanegî, *F. i.* 1. Bilgi. 2. Üstünlük.

ferzend, *F. i.* Oğul, çocuk. «Bir maderi öldürür içinden — Ferzendine zahm açan bir âfet.— Cenap».

fe's, *A. i.* İki yüzlü balta. «Serbendizade Küçük Çelebi fe's-i lisanla kesr-i ağraza meşgul olup.— Naîma».

fesad, *A. i.* 1. Bozukluk. 2. Karışıklık. 3. Çürüme, çürüklük. *Fesad-i dimag*, delilik, (Mec.) delice düşünce; *-mide*, mide bozukluğu; *kevn ü fesat*, yaratıkların var olup yok olmaları; *âlem-i kevn ü fesat* (var olup yok olma dünyası) bu dünya; *erbab-i fesat*, eşkıya. «Emval-i sultaniyeye dest-i tasarruf vurup cem-i eşkıya ve gasb ü fesada meşgul oldukta.— Naîma»

fesadamiz, *F. s.* [Fesad-amiz] Fesada düşüren, karıştıran. Kargaşa çıkaran.

fesadat, *A. i.* [Fesad ç.] Fesatlar. «Bağdat üzerine hücum edip nice fesadat eylediler.— Süheylî».

fesadengiz, *F. s.* [Fesad-engiz] Fesat koparan, karışıklığa yol açan.

fesan, *F. i.* Bileği taşı. «Pâre-i elmastır seng-i fesanı neyler ol — Çarha çekme bir dahi şemşir-i valâ-gevheri.— Nef'î».

fesan, fesane, *F. i.* Efsanı. Masal. Hikâye.

fesede, *A. i.* [Fâsid ç.] 1. Kalplar, sahteler. 2. Fesatçılar, bozucular.

feseka, *A. i.* [Fâsık ç.] Günah işleyenler.

fesh, *A. i.* 1. Bozma. 2. Kaldırma. 3. Hükümsüz bırakma. 4. Yürürlükten çıkarma. 5. Bir mahkeme hükmünün üst bir mahkeme tarafından bozulması.

fesîh, *A. s.* [Füsaht'ten] Geniş, açık.

feşafeş, *F. i.* 1. Okun havada çıkardığı ses. 2. Hışıltı.

-feşan, *F. s.* «Efşan» kısaltılmışı. «Saçan, saçıcı» anlamiyle kelimelere katılır. *Hunfeşan, ziyafeşan* (Bk.).

feşar, *F. s.* Sıkıcı, sıkan. «K'eder engûru şire şireyi sahba feşar ahir.— Tabip».

feta, *A. i.* 1. Delikanlı, genç. 2. Yiğit. 3. Cömert. *Lâ feta illâ Ali*, Ali'den başka yiğit yoktur. «Benzer revişin Hayder'e bir şanlı fetasın.— M. Naci».

fetava, *A. i.* [Fetva ç.] Fetvalar.

feteyan, *A. i.* Bk. *Fityan*.

feth, *A. i. 1.* Açma. 2. Başlama. 3. Ele geçirme, zaptetme. *Feth-i bab*, kapı açma; *-kelâm*, söz açma, söze başlama, *-meyt*, otopsi; *Ebülfeth* (fâtihler babası) II. Mehmet'in lâkabı; *sure-i feth*, Kuran'ın kırk sekizinci suresi; *yevm-el-feth*, Mekkenin zaptedildiği gün. 2. Mahşer günü. «Feth-i Bağdat'tan beri memalik ve

menasıp tasarruf edip vardığı vilâyetlere nizam vermiş müdebbir kulunuzdur.— Naima»

fetha, *A. i.* 1. Arap alfabesinde harfleri *a, e,* okutan işaret. *Fetha-i hafife,* «*e*» okutanlar; *-sakile,* «*a*» okutanlar. 2. Delik.

fethî, fethiyye, *A. s.* Fetih ile ilgili.

fetihname, *F. i.* [Feth-name] Savaş üstünlüğünde bir yer ele geçirildiği zaman yurda haber vermek için gönderilen ilân fermanı. «Ve etraf ve eknaf-i ekalime hükümet eden selâtîn-i zevi-l-ihtirama fetihnameler yazıldı.— Selânikî».

fetil, fetile, *A. i.* 1. Fitil. 2. Örgü, bükme. *Fetile-i hacer,* dağ keteni; *-giysu,* saç örgüsü. «Dag-i derun-i a'daya fetile-i zehre-şikâf-i nekbet eyledîler.— N. Kemal».

fetk, *A. i.* 1. Sökme. 2. Yarma, yarılma. *Retk ü fetk-i umur,* genel işlerin görülmesi.
«Hâlâ ağalık merkezlerinde istiklâl ile sahib-i fetk ü retk vezir ve müftü ve sair âyanın ekseri ona müntemi.— Naima».

fetk, *A. i.* Zamanını gözeterek ansızın, açıktan adam öldürme.

fetret, fitret, *A. i.* 1. İki paygamber arasında geçen zaman. 2. Bir hükümetin zayıflığı zamanı. «Ve mukaddema fetret eyyamında alınan esirleri kırat teftiş edip göndere.— Naima».

fettah, *A. s.* [Feth'ten] 1. Kapılar açan, açıcı. 2. Kapalı, karışık işleri çözen (Tanrı).

fettak, *A. s.* [fetk'ten] Çok kimse öldürmüş (adam). Kanlı. «Katlini ferman edip Kayış Mehmet nam fettak-i ruzgâr ile gönderdi.— Naima».

fettân, *A. s.* [Fitne'den] 1. Fitne koparıcı, kurnaz, karıştırıcı. 2. Gönül alıcı, çekici. *Gamze-i fettan.* «Bundan sonra fettan mütecasirler başların hırkaya çekip.— Naima».

fetva, *A. i.* Bir mesele ve dâva için şeriatın ne dediğini anlatmak üzere müftü tarafından adı söylenmeden (Zeyd, Amr diyerek) yazılan karşılık. Müftü hükmü. *Bab-i fetva, daire-i fetva,* Şeyhislâm kapısı denilen daire. «Fetva ettirilse asker-i islâm zayıf iken bir kavi asker yakın olup gelmese görün ne derler.— Naima».

fetvahane, *F i.* [Fetva-hane] Şeyhislâm dairesinde fatva işleriyle uğraşan daire.

fetvapenah, *F. s.* [Fetva-penah] Şeyhislâm.

fevahir, *A. i.* [Fahire ç.] Övünülecek şeyler.

fevahiş, *A. i.* [Fahişe ç.] Fahiş şeyler. «Yeni Odalarda fisk eder ler ve meclislerine fevahiş getirirler.— Peçevi».

fevaid, *A. i.* [Faide ç.] Faydalar. «Ve isr-i şerifine iktifada fevaid -i azime vardır ki.— Naima».

fevaih, fevayih, [Faiha, fayiha ç.] Çiçeklerin ve yemişlerin kokuları.

fevakih, *A. i.* [Fakihe ç.] Yemişler.

fevariş, *A. i.* [Faris ç.] Farisler, binıciler.

fevasıl *A. i.* [Fasıl ç.] Fâsılalar. aralar.

fevat, *A. i.* Ölüm.

fevatih, *A. i.* [Fatiha ç.] Fatihalar.

fevayih, Bk. *Fevaih.*

fevazıl, *A. i.* [Fazl ve fazıla ç.] Fazıllar.

fevc, *A. i.* Bölük, insan kalabalığı. «Her taraftan leşker-i zafer eser fevc fevc gelip.— Naima»,

fevcafevc, *F. s.* [Fevc-a-fevc] Akın akın. «Çiçekler, kuşlar etrafında fevcafevc ü rengârenk.— Fikret».

fevehan, *A. i.* [Fevha ç.] Kokular kokup yayılma. 2. Kan akma.

fevehat, *A. i.* [Fevha ç.] Kokular.

feveran, *A. i.* 1. Kaynayıp taşma. 2. Coşma, kabarma. 3. Fırlama. *Feveran-i ab*, suyun fışkırması; *-gazap*, kızgınlığın patlak vermesi; *-zaman*, zamanın taşkınlığı.

fevh, fevha, *A. i.* Koku.

fevk, *A. zf.* Üst. *Mafevk*, üst, âmir. «Bir fevha-i muhabbet bu ki fevkinde hayalin.— Fikret».

fevkalâde, *A. s.* [Fevk-el-ade] Âdetin dışında, olağanüstü.

fevkalgaye, *A. s.* [Fevk-el-gaye] Gayenin üstünde; hiç umulmadık, umulanın üstünde.

fevkalhad, *A. s.* [Fevk-el-hadd] Haddin üstünde, hadden dışarı, pek aşırı. «Ve Beş mukabelesine gelip etrafın urdular fevkalhad ganaim alıp.— Naima».

fevkalmemul, *A. s.* [Fevk-el-memul] Umulanın üstünde, umulandan ziyade. «Tahevvür-i Bahayi hudus edip fevkalmemulü iken müftü oldu.— Naima».

fevkani, *A. s.* 1. Üst katı olan. Üstteki. 2. Üstte noktası olan harf (arap alfabesi).

fevkattabia, fevkattabiiye, *A. s.* [Fevk-at-tabia, -tabiiye] Tabiatüstü.

fevr, *A. i.* Hemen, birdenbire olma. *Alel-fevr*, vakit geçirmeden...

fevri, fevriyye, *A. s.* Birdenbire gelen zorlu bir duygu etkisiyle düşünülmeden yapılan (hareket). (XX. yy.).

fevt, *A. i.* 1. Bir daha bulamıyacak şekilde kaybetme, elden kaçırma. 2. Ölüm. *Fevt-i fırsat, -akt*, fırsatı, vakti kaçırma. «Badehu Selâmet Giray dahi fevt olup yerine.— Naima».

fevvare, *A. i.* Döner fıskiye. Havuz fıskiyesi.

fevz, *A. i.* 1 Kurtuluş. 2. Üstünlük. 3. Başarı. «Kuvvetlenir sulh ü salah — Devlet bulur fevz ü felâh.— Şinasi».

fevza, *A. i.* 1. Kargaşalık. 2. (XX yy.) Anarşi.

fevzai, *A. s.* 1. Kargaşalıkla ilgili. (XX. yy.). Anarşist.

feyafi, *A. i.* [Feyfa ç.] Sahralar, çöller.

feyayih, *A. i.* [Feyha ç.] Boşluklar. Hiçlikler. «Amma bazıları bu tedbiri tezyif edip ukalâ nice feyayihini buldular.— Naima».

feyezan, *A. i.* 1. Taşma, çok gelme 2. Su basma. *Feyezan-i enhar, -miyah*, nehirlerin, suların taşması.

feyfa, *A. i.* Çöl. Düz, büyük sahra. «Yürü sükûn ile feyfa-yi zindegânide.— Cenap».

feyfaneverd, *F. s.* [Feyfa-neverd] Çöllerde yol alan. Çöl yolcusu. «Huzur bilmez o feyfaneverd-i şine - harab.— Cenap».

feyha, *A. s.* Büyük, geniş olan. Engin.

feylesof, *A. i.* 1. Felsefe ile uğraşan. 2. Dünyayı umur etmez; kalender. 3. İtikatsız. «Belki kanun-i suhande hall ü akd-i nüktede — Hikmet-i fikr ü hayalin feylesof-i ekberi.— Nef'i».

feyyaz, *A, s.* 1. Gür, bereketli. 2. Bolluk verici feyz verici. *Feyyaz-i mutlak*, Tanrı. «Müşfik vatan, ey sine-i feyyaz ü mutarra — Fikret».

feyvil, *A. i.* Zayıf hüküm.

feyz, *A. i.* Bolluk. *Beyz ü bereket*. 2. Bağış, ihsan. *Feyz-i ilâhî*. 3. Derleme, olgunlaşma. 4. Mutluluk. Tanrının verdiği iç saadet-i (Tas.). «Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl.— Fikret».

feyzaver, *F. s.* [Feyz-aver] Feyz getiren.

feyzbahş, *F. s.* [Feyz-bahş] Bereket ve bolluğu meydana getiren.

feyzdar, *A. s.* [Feyz-dar] Gürelmiş, feyzli.

feyznâk, *F. s.* [Feyz-nâk] Feyizli, verimli.

feyzresan, *F. s.* [Feyz-resan] Feyz veren. Yetiştiren.

feyzyab, *F. s.* [Feyz-yab] Feyz bulan. Gelişen, bolaşan. «Dürr olur kataratı fem-i ef'ada bile — Feyzyab-i keremi olsa sehab-i nisan.— Şinasi».

-feza, *F. s.* «Efza» nın kısaltılmışı. «Arttıran» anlamiyle kelimelere katılır. *Canfeza, ferahfeza ruhfeza.*

fezâ', *A. i.* 1. Geniş alan. 2. Gök cisimleri arasındaki boşluk, uzay, *Feza-yi namütenahî*, sonsuz uzay; *feza-neverd*, uzayda giden, orada dolaşan. «O] mahalden sara-yi hümayun fezâsı görünmekle.— Naima».

feza', *A. i.* 1. Korkup kaçma. 2. Dayanamama. 3. Ümitsizlik ve korkuyu belli etme. 4. İnleyip sızlama. *Ceza ü feza'*. «Kanun üzre tekaüt alıverelim dedikte feza'ü cezaa başlayıp.— Naima»

fezleke, *A. i.* 1. Öz, özet. 2. Kısa anlatma, anlatım özeti. 3. (Huk.) Sorgu özeti. 4. Kararların kısaca yazılması.

fıdda, *A. i.* Gümüş. *Da-ül-fıdda*, gümüş ile zehirlenme (Argyrie).

fıkara, *Bk. Fukara.*

fıkarat, *A. i.* [Fıkra ç.] Fıkralar. 1. Küçük hikâyeler. *Fıkarat-i latîfe*, latîf hikâyeler, *-münteha-be*, seçilmiş hikâyeler. 2. Cümleler, paragraflar. *Fıkarat-i sâlife*, yukarıda geçen cümleler. 2. Omurgalar. *Fıkarat-i aczıye*, sağrı omurları; *-kataniye*, bel omurları; *-rakabiye*, boyun omurları; *-us'usiye*, kuyruk omurları; *-zahriye*, sırt omurları.

fıkarî, fıkariye, *A. s. i.* Omura, omurgaya mensup, onunla ilgili. *Amud-i fıkarî*, omurga; *fıkariye*, omurgalılar; *gayr-i fıkariye*, omurgasızlar.

fıkh, *A. i.* 1. İyice bilmek. 2. Şeriat bilgisi. Şeriat meselelerinin uygulanmış kısmının bilgisi. Kitap, sünnet, icma-i ümmet, kıyas-i fukaha ile şeriat meselelerini çözümleme bilgisi, *Fıkh-i Hanefî*, *-Malikî*, *-Şafiî*.

fıkra, *A. i.* 1. Omur. 2. Bir yazının ayrıca bir konu olabilecek yolda olan ve ondan ayrılmış bulunan parçası. 3. Paragraf. 4. (Nasreddin hoca, İnciki çavuş hikâyeleri gibi) çok kısa hikâyeler. 5. Kanun maddelerinin paragraflarından her biri. 6. Küçük hikâye (Edebiyatıcedide;). 7. Yazılmış her hangi kısa bir haber. 8. Fransızcada *chronique* anlamında gündelik olayların kısa olarak ve iyi bir üslûpla yazılmış şekilleri.

fırak, *A. i.* [Fırka ç.] Fırkalar, partiler. *Fırak-i dalle*, sapıtmış, yoldan çıkmış gruplar (dinde); *-siyasiye*, politika partileri. «Onun hali böyle olıcak fırak-i celâliyan perişan olup.— Naima».

fırka, *A. i.* 1. İnsan kalabalığı, grupu. 2. Politika partisi. 3. Asker tümeni. *Fırka-i askeriye*, tü-

men; *-naciye,* müslüman grupu; *-siyasiye,* parti. «Mezburun sekbanları atlı ve piyade iki fırka olup.— Naima».

fırsat, fursat, *A. i.* Uygun zaman ve hal. «Serdar Halep'e gittikte habis fırsat ganimettir şeklinde Ankaradan Anadolu memleketine göçüp.— Naima».

fırsatcu, *F. s.* [Fırsat-cu] Fırsat arayan, fırsat bekleyen.

fırsatyab, *F. s.* [Fırsat-yab] Fırsat bulan, eline fırsat geçen.

fıtam, *A. i.* Sütten kesme.

fıtnat, *A. i.* Zihin açıklığı. Çabuk kavrayış.

fıtr, *A. i.* Oruç açma. *İyd-i said-i fıtr,* ramazan (şeker) bayramı; *sadaka-i fıtr,* oruç bozma sadakası (bayramdan önce fukaraya dağıtılırdı). «İd-i fıtrdan beri illet-i taun zuhur etmiş idi.— Naima».

fıtra, *A. i.* «Sadaka-i fıtr» da denilen oruç bozma sadakası.

fıtrat, *A. i.* 1. Yaradılış, 2. Yaradıcı kuvvet, kudret. «Kenan... bu soluk çehre, bu ucube-i fıtrat.— Fikret».

fıtraten, *A. zf.* Yaradılıştan olarak.

fıtri, fıtriye, *A. s.* Yaradılıştan olan.

fıtriyye, *A. i.* Doğuştancılık *(nativitisme)* karşılığı olarak (XX. yy.).

fi', (Türkçede kullanılmıştır) Paha, değer, fiat. *Fi-i aslî,* asıl değer; *-cari,* geçer değer; *-kat'i* son fiat, olacağı.

fi, *A. e.* Katıldığı kelimelerin sonlarını *i* okutur ve *-de* hali'ne koyar. *Fi nefsülemr,* lâtince *In re* sözü karşılığı (XX. yy.). *Fi,* eskiden tarih konurken yanlarına katılırdı; *Fi 20 Haziran.* «filânce zamanda» anlamına «fi filân tarihinde» denilirdi. «Fi nefsilemr bir pîr-i ruşen-zamir ve nice ruzgâr tecrübe-i umur eylemiş merd-i dilir idir.— Naima».

fi-l-asl	*fi-l-vaki*
fi-l-mesel	*fi maa baad*
fi-l-hakika	*fi sebilillâh*
fi-l-hal	*fi yevmina*
	fi zamanina

fial, *A. i.* [Fiil ç.] Fiiller, işler. *Bed-fial,* yaptıkları kötü olan.

fiat, [Türkçede] *fi'* kelimesinin çoğulu gibi kulanılmıştır. Paha, değer.

fida, feda, *A. i.* Bk. *Feda.*

fidye, *A. i.* Birinin esirlik veya belâdan kurtarılması için verilen para, kurtarmalık. *Fidye-i necat,* can kurtarma akçası.

fie, *A. i.* Kalabalık, topluluk, *Fie-i kalile,* az bir insan topluluğu (fenalık için bir araya gelmişlere denirdi). «Mülhak-i fie-i kızılbaş olmak şartiyle ilticaların kabul haberi geldikte.— Naima».

figan, *F. i.* Bağırıp çağırma. İnleme. Hayıflanma. «Olunca tıfl-i melek-çehre leb-küşa-yi figan.— Fikret».

figanperver, *F. s.* [Figan-perver] Bağırtıp, figan ettirici. «Şikâyet senden, ey mürg-i hevadar ü figan-perver.— Fikret».

-figâr, Bk. *Fikâr.*

-fih, *A. e.* «Onda, içinde» anlamiyle söze katılır. *Ma nahnüfih,* konuştuğumuz, *münaziün fih* hakkında tartışma, çekişme olan kavgalı, *mef'ul-in fih,* - de hali.

fihal, *A. i.* [Fahl ç.] Üstün kimseler.

fiham, *A. i.* [Fahm ç.] Ulular, büyükler. *Vükelâ-i fiham.* «Bahs etse eder cihanı 'izam — Bir sözle edei fihamı ifham.— Ş. Galip».

fihris, *A. i.* Bir kitabın içindeki maddeleri, konuları gösterir cetvel.

fihrist, *F. i.* Kitabın içindekileri gösterir cetvel.

fiil, fi'l, *A. i.* İş. *Fi'l, hayır*, hayırlı iş; *-şeni'*, çok kötü iş (ırza geçmeler için kullanılırdı); *-şerr*, kötü iş; *bilfiil*, sözle değil, işle, işe karışarak. (Gra.) Eylem, oluş, durum gösteren söz. *Fiil-i cevheri*, -mek masdarından yapılan varlık fiili; *-hikâye*, hikâye bileşik zamanı; *-iane*, karmaşık fiiller yapmak için başka fiillere katılan bilmek, vermek, yazmak gibi *yardımcı fiiller; -iktidari*, yeterlik fiili; *-iltizami*, gereklilik kipi; *-istmrari*, sürerlik fiili; *-lâzım*, geçişsiz fiil, *-malûm*, etken fiil; *-mazi*, geçmiş zaman kipi; *-meçhul*, edilgen fiil; *-mukarebe*, yaklaşma fiil; *-mutavaat*, özedönüşlü fiil; *-muzari*, geniş zaman kipi; *-müşareket*, işteşlik fiili; *-müteaddi*, geçişli fiil; *-rivayet*, rivayet bileşik zamanı; *-şart*, 1. Şart bileşik zamanı. 2. dilek-şart kipi; *-tacili*, tezlik fiili; *-temenni*, dilek-şart kipi; *-vücubi*, gereklik kipi. (Arap gra.). Kök kelimelerin kalıbı, *Fa'-il-fiil* fiil kökündeki birinci harfi; *aynül-fiil*, ikinci harf; *lâm-ül-fiil*, üçüncü harf. *Fer-i fiil*, (ism-i fail, ism-i mef'ul, sıfat-i müşebbehe) Ortaç. (Psi.) *Fiil-i mün'akis* tepke (*Réflexite* karşılığı. XIX. yy). *aks-i fiil* veya *redd-i fiil*, tepki. (*réaction* karşılığı, XX. yy.).

«Namus-i din ü devlete ve şan ü şevket-i saltanata muhil ve muzir bir fiil ve vaz' bizden sudur etmedikçe.— Naima». — «Ne dedim tevbeler olsun bu da fi'l-i şedir — Benim özrüm günehimden iki kat bed-terdir. Şinasi».

fiilen, *A. zf.* İş olarak, iş halinde. Yaparak, karışarak, *Fiilen zimedhal*, iş görerek karışmış (kimse).

fiili, fiiliye, *A. s.* 1. Fiil ile ilgili. 2. Gerçekten yapılan, sözde kalmıyan. *Cümle-i fiiliye*, yüklemi fiil olan cümle, fiil cümlesi; *hizmet-i fiiliye*, ilk askerlik ödevi.

fiiliyat, *A. i.* İş olarak, gerçekten yapılan şeyler. İşler.

fiiliye, *A. i.* Fransızcada *activisme* karşılığı olarak (etkincilik) felsefe terimi, Türkçede kullanılır (XX. yy.).

-fikâr, -figâr, *F. s.* «Yaralı» anlamıyle kelimeler katılır. *Dilfikâr*, gönlü yaralı.

fikdan, *A. i.* 1. Eksiklik. 2. Bulunmama. 3. Yokluk. *Fikdan-i irade*, irade yitimi (*Aboulie* karşılığı olarak XIX. yy.); *-kuva*, Fransızca *adynamie* karşılığı olarak (XX. yy.). Bk. *Adem, madumiyet*.

-fiken, *F. s.* Efken kısaltısı.

fikende, *F. s. Efkende* kısaltısı.

fikr, *A. i.* 1. Fikir, düşünme. 2. Akıl. 3. Oy, istek. 4. Bellek, hâfıza. *Fikr-i muzmar*, dışarı vurulmamış, gizli fikir; *sabit*, saplantı; *-takib*, peşini bırakmama, sona erdirme. «Mizacım dürüst ve akl ü fikrimde ihtilâl ve tegayyür yoktur.— Naima».

fikren, *A. zf.* 1. Düşünerek. 2. Belli etmeden içinden düşünme.

fikret, *A. i.* Düşünme. Düşünceye dalma. «Benzer derinliğin senin a'mak-i fikrete.— Fikret».

fikrî, fikriye, *A. s.* Fikirle ilgili. *Hayat-i fikriye*, düşünce hayatı, düşünce âlemi.

fikriyat, *A. i.* Fikir işleri (XX. yy.).

fil'asl, *A. zf.* Aslında.

filcümle, *A. zf.* Sözün kısası, nihayet. Hepsi.

filhakika, *A. zf.* Gerçekten, doğrusu.

filhal, *A. zf.* Şimdi, hemen. «Getirip filhal zerduzlar ve nessaclar cem' ettirip.— Naîma».

filizz, *A. i.* Erir ham maden. İşlenmemiş maden.

filizzat, *A. i.* [Filizz ç.] Ham madenler. *Filizzat-i seb'a*, altın, gümüş, cıva, bakır, demir, kalay, kurşun filizleri.

filmesel, *A. zf.* [Fi-l-mesel] Meselâ. Misaldeki gibi. «Katresi düşse filmesel bağa — Mihr eder gonce-i gülistanı.— Fehim».

fimabaat, *A. zf.* Bundan sonra.

firak, *A. i.* Ayrılık, ayrı düşme. «Daha bir leyle-i firakın bu — Tuhfe-i iştiyakıdır, düşünün.— Fikret».

firar, *A. i.* Kaçma, kaçamak, kurtulmak. «Anlar dahi hezimet ile firar ve derun-i kalede karar edicek.— Naîma».

firari, *A. s.* Kaçak, kaçkın. (ç. Firariyan). «Mu'zam-i firariyana Bayburt havalisinde bir akabe-i tenkte eriştiklerinde.— Naîma».

firaş, *A. i.* Döşek, yatak. *Esirfiraş*, hasta; *hemfiraş*, kadın eş; *sahibfiraş*, hasta. «Zavallı hasta zelil-i firaş-i rihlette.— Fikret».

firavan, feravan, *F. s.* Bol, çok. «Mal-i eman deyu nükud-i firavanın aldıktan sonra.— Naîma»

firavun, *A. i.* 1. Mısır'ın ilkçağlradaki hükümdarlarına verilen unvan. 2. Ziyade inat ve kibirlilik. «Baka siz ne oldum zannedersiniz sizin her biriniz bir firavun olup âlemi harabe verdiniz.— Naîma».

firavuniyet, *A. i.* Firavunlaşma. ziyade inat ve kibirlilik. «Vezir Merre'nin ayağı düz basıp dahi ziyade firavuniyet eder oldu.— Naîma».

fiarz, feraz, *F. i.* Yükseklik, çıkış. *Firaz ü neşib*, iniş çıkış, engebelik. «Firaz-i zirve-i sina-yi kahra yükselerek.— Haşim».

-firaz, *F. s.* «Yükselten» anlamiyle kelimelere katılır, «-efraz» sözünün kısaltılmışıdır : *geredn-firaz, nahvetfiraz, serfiraz.*

firdevs, *A. i.* 1. Cennette altıncı bahçe. 2. Bahçe. *Firdevs-aşiyan*, cennetlik (rahmetli). «Sermedî bir safa-yi ruyetle — Seyr-i firdevs-i mahremiyyet eder.— Fikret».

firib, *F. i.* Hile, dek, oyun. (Mec.) Oyalama. «Şeytana sebak veren Kalenderoğlu gibi haramzadeye firib ve hâb-i hargûş verip.— Naîma».

-firib, *F. s.* «Aldatan, kandıran» anlamiyle kelimelere katılır.

avamfirib	*nazarfirib*
dilfirib	*nigehfirib*
eblehfirib	*ruhfirib*

firibende, *F. s.* Aldanmış, kapılmış.

firifte, *F. s.* Aldatılmış, kandırılmış. «Onların dilfiribane harekât ve sekenatlarına firifte olup.— Naîma».

firistade, *F. s.* 1. Gönderilmiş. 2. Elçi.

firişte, ferişte, *F. i.* Melek.

firkat, fürkat, *A. i.* Ayrılık. «Geçip tehaşi-i firkatle hep leyal-i visal.— Fikret».

firkatzede, *F. s.* [Firkat-zede] Ayrılık çeken. Ayrılmış.

firuz, *F. s.* 1. Kutlu, mutlu. 2. Üstün gelmiş.

firuze, *F. i.* 1. Gök renk. 2. Nişabur'da çıkan gök renkte yüzük taşı. «İnşa ederdi ruh-i kebu-

ter-misaline — Firuzeler içinde köpükten bir aşiyan.— Cenap».

firuzefam, *F. s.* Gök renkte. Mavi renk.

fisk, *A. i.* 1. Günah işleme. 2. Dinin yasak ettiği şeyleri yapma. *Fisk ü fücur.* «Geh zindika vü küfrüne geh fiskına kail.— Ruhi».

fiskıyye, *A. i.* Suyu yukarı doğru püskürten musluk.

fiten, *A. i.* [Fitne ç.] Fitneler, karışıklıklar.
«Bilâd-i islâmiyeye teveccüh eden fiten ü şürur def'ine sarf-i himmet olundukça.— Naima»

fitne, *A. i.* 1. Azdırma, baştan çıkarma. 2. Karışıklık. 3. Ara bozan. 4. Fitne ve fesat çıkaracak derecede güzel kimse. *Fitne-i âlem,* herkesi birbirine düşüren güzel; *ikaz-i fitne,* karışıklık çıkarma. «Anadoluda ve sair bilâdda fitne ve fesat zuhur edip eşkıya yer yer harekete geldi.— Naima».

fitneamiz, *F. s.* [Fitne-amiz] Karıştırıcı, fesatçı.

fitnecu, *F. s.* [Fitne-cu] Fesatçı, fitne arıyan. «Meğer ol fitnecûyların her biri koynun ve cebin taşla doldurmuşlar imiş.— Naima».

fitneengiz, *F. s.* [Fitne-engiz] Fesat koparan, fesat çıkaran.
«Biri dahi merkum Karayazıcı biraderi fitne-engiz Deli Hasan'dır ki.— Naima».

fitnekâr, *F. s.* [Fitne-kâr] Fitneci. İşi gücü fesat çıkarmak olan. «Hussad-i fitnekâra ruhsat verilip agraz ile muallel sözlerine gûş-i kabul tutulursa.— Naima».

fitrak, *F. i.* At eyerinin terkisi. Terki kayışı. «İkisi dahi âvize-i fitrak kılındı.— Naima»

fitret, fetret, *A. i.* Karışıklık, aralık.

fityan, feteyan, *A. i.* [Feta ç.] Yiğitler, erler.

fuad, *A. i.* 1. Yürek, kalb, dil, gönül. 2. Anlık. *Cazib-ül-fuad,* sevimli, yüreği kendine çeken; *mecruh-ül-fuad,* yüreği yaralı, kırık; *mesrur-ül-fuad,* gönlü sevinç içinde; *ruşen-fuad,* aydın yürekli. «Nice onun gibi rüşvet vermiş mahruk-ül-fuad kimseler ki.— Naima».

fuala, *A. i.* [Fail ç.] Failler. Yapmışlar. İşlemişler. «Ol binaya nakl-i ahcar eden fuala.— Süheylî».

fudalâ, *A. i.* Bk. *Fuzalâ.*

fuhş, *A. i.* 1. İş ve sözde taşkınlık. 2. Edep ve terbiyeye uymaz davranış. 3. Ayıp, zina.
«Ve sarıcaları avratlarımıza taslit ve irtikâb-i fuhuş-i azîm ettiler deyu.— Naima».

fuhşiyyat, *A. i.* [Fuhş ç.] Ayıp davranışlar.

fuhul, *A. i.* [Fahl ç.] 1. Benzerlerinden üstünler. 2. Başlar, başkanlar. *Fuhul-i muhaddisin, -müfessirîn, -şuara, -ulema,* hadisçilerin, tefsircilerin, şairlerin ileri gelenleri. «Hayret verir âsar-i fuhul-i hükemaya.— Naci».

fukaha, *A. i.* [Fakîh ç.] Fıkıh bilginleri. *Fukaha-i Hanefiye, -şafiiye,* hanefi, şafii din bilginleri.

fukara, *A. i.* [Fakîr ç.] Fakirler, yoksullar. *Fukara-i sâbirin,* sabreden, dayanan fakirler.
«Celâliden gözleri korkmuş fukaranın canları sizden ürktü.— Naima».

ful, *A. i.* Bakla. *Ful-i Mısrî,* nohudu andıran, deve-yemi denen küçük ve kara tane.

fulâd, *A.* i. [Farsça *pulâd* sözü-

nün arapça şekli] Çelik.

fusaha, *A. i.* [Fasîh ç.] Fasîh kimseler. *Fusaha-yi arab,* arap fasihleri. «Endişe ki simsar-i kelâm-i fusahadır.— Nef'i».

fusul, *A. i.* [Fasıl ç.] Fasıllar, bölükler, kısımlar. *Fusul-i erbaa,* dört fasıl (mevsim). «Kılmasın devr-i felek bir dahi icra-yi fusul — Ne bahar ü ne zemistan olsun.— Fuzulî».

fusus, *A. i.* [Fass ç.] 1. Yüzük taşları, yüzükler. 2. (Badem gibi) Yemiş içi.

futur, *A. i.* Mantar.

fuzalâ, *A. i.* [Fadıl, fazıl ç.] Fazıllar, olgun, bilgin, fazilet sahipleri. «Birer âli ziyafet edip meclisinde fuzalâ ve urefadan âvaze-i kelâma ve tezyin-i bahs ü makaale kaadir edip ve kâmil kimesneleri.— Naima»

fuzul, *A. i.* [Fazl ç.] 1. Fazla, gereksiz şey, söz. 2. Haksız, aşkın davranma. *Fodul.* «Çorbacılıkları sekizer keseye satardı, hazm olunurken böyle bir fuzulluğa âgaaz etmeğin azl olundu.— Naima».

fuzulen, *A. zf.* 1. Haksız ve izinsiz olarak. 2. Zorbalıkla. «Bu mertebeden sonra ben sizi fuzulen affe kadir değilim, vali huzurunda sizi dest-beste götürürüm.— Naima».

fuzulî, *A. s.* [Fuzul'den] 1. Boşuna, haksız, yersiz. 2. Boşboğaz. «Mezbur hadaset-i sinni sebebiyle fuzuli hareket ettiği canib-i saltanata hoş gelmeyip. — Naima».

füca', fica, *A. zf., s.* Ansızın. Birdenbire. «Gel var git şuradan deyu füca'en ta'nif ettikte.— Naima».

füccar, *A. i.* [Facir ç.] Günahkârlar.

füc'e, *A. i.* Ansızın, birdenbire gelen.

füceten, *A. zf.* Birdenbire, ansızın (ölüm).

fücur, *A. i.* Günah, zina. «Ol bıraktığı bedbaht kadı ile şehre dahil olduktan bir kaç gün sonra izhar-i fücura başlayıp.— Naima».

fükâhat, *A. i.* [Fükâhe ç.] Eğlenceli fıkralar, lâtifeler.

-füken, -fiken, *F. s.* Bk. *Fiken.*

fülân, *A. i.* Falan, filân. «Ebna-yi zamanın talebi nam ü nişandır — Her biri tasavvurda fülân ibn-i fülândır.— Ruhi».

fülfül, *A. i.* Karabiber.

fülk, *A. i.* 1. Gemi, kayık, filika. 2. Ağırşak. 3. Yuvarlak nesne. 4. Nuh'un gemisi. «Fülke-i fülk-i felek oldu Sürag-i Bahrî.— Şinasi».

füs, *A. i.* 1. Bakır para, ufak akçe. 2. (Hekimlik) Pul pul düşen kabuk.

fülûl, *A. i.* [Fel ç.] Kılıç yüzündeki çentikler.

fülûs, *A. i.* [Füs ç.] Bakır paralar.

fünduk, *A. i.* [Bunduk, punduk farsçasının arapçası]. 1. Fındık. 2. Han.

fünun, *A. i.* [Fen ç.] Fenler. Uygulanmış bilimler. *Fünun-i bahriye,* denizcilik fenleri, *-harbiye,* savaş bilgileri; *-şetta,* çeşitli fenler; *Darülfünun,* üniversite; *Mecmua-i fünun,* Cemiyet-i ilmiye-i Osmaniye tarafından 1862 de çıkarılan aylık dergi; *zufünun* çok şeyler bilen. «977 de vücuda gelip fünun-i şetta tahsilinden sonra.— Naima».

fürce, ferce, *A. i.* 1. Aralık, çatlak. 2. Fırsat. 3. Baskıdan kurtulmak. «Gadir-i mezkûrun dağa

müntehi başında bir cüz'i fürce olduğunu bilip.— Naima»

Fürkan, *A. i.* Kur'an. *Sure-i Fürkan*, Kur'anın 25. suresi; *yevm-el-fürkan*, Bedir savaşı.

Fürs, *A. ç. i.* Fars'lılar. Fars milleti. Eski İran.

fürsan, *A. i.* [Faris ç.] 1. Usta biniciler. 2. Atlılar. «Abaza tevabii durup fürsan-i Dâr-üs-saltana ile cirit oynayıp.— Naima».

fürsat, *A. i.* Bk. *Fırsat.*

fürsî, *A. s.* Farslı.

fürsiyyat, *A. i.* Fars dili kural ve deyimleri bilgisi.

füru, *F. s.* «Aşağılık» anlamıyle ön ve son ek olarak kullanılır.

füru', *A. i.* [Fer'i ç.] 1. Dallar, budaklar. 2. Bir kökten ayrılmış bölükler, bir atadan gelen çoluk çocuk, torunlar.

füruat, *A. i.* [Furu' ç.] Dallar budaklar.

fürubürde, *F. s.* [Füru-bürde] Aşağı eğilmiş, öne eğilmiş. «Ey re's-i fürubürde, ki ak pak, fakat iğrenç.— Fikret».

füruc, *A. i.* [Ferc ç.] Kadınların cinslik organları. «Nice bin nüfusu katl ve garet-i emval ve füruc-i muharrematı istibahat ettiler.— Naima».

fürug, *F. i.* Işık, aydınlık. *Mihr-i fürugefşan*, ışık saçan güneş. «O zi-nikab-i cemalin fürug-i âli gibi — Nigeh-füruz idi envar-i lâle-reng-i şafak.— Fikret».

füruht, *F. s.* Satım, satış. *Füruht ü hirid*, alım, satım, ticaret. «Sağîr ve kebir parçalar ile kutular tertip edip miskal ile füruht ederler.— Naima»

füruk, *A. i.* [Fark ç.] Farklar, başkalıklar. *Füruk-i elfaz*, lâfız farkları.

fürumande, *F. s.* Âciz, yorgun, bitkin.

fürumandegî, *F. i.* Yorgunluk, bitkinlik.

fürumaye, *F. s.* Soyu alçak, soysuz. «Erzal-i fürumayeye devlet verme.— Nabi».

fürunihade, *F. s.* İndirilmiş, çıkarılmış. «Bidaa kalmaz idi iftihar-i mahduma — Fürunihade olunsa efendizadeliği.— Ragıp Pş.».

füruset, fürusiyyet, *A. i.* At yetiştirme, binicilik bilgisi «Bir merd-i bahadir ve fürusiyette emsali nadir kimesne.— Naima»

fürusî, *F. s. i.* Ata iyi binici. «Bu yolda fürusiler cirit oynıyarak.— Naima».

-füruş, *F. s.* «Satan» anlamıyle kelimelere katılır :

azametfüruş	*işvefüruş*
badefüruş	*malûmatfüruş*
çayfüruş	*meyfüruş*
hodfüruş	*tafrafüruş*

füruş, *A. i.* [Ferş ç.] Döşemeler. «Bina-yi dilavizin uruş ve füruşu.— Sadettin».

-füruz, *F. s.* [Efruz'dan] «Parlatan, nurlandıran» anlamiyle kelimelere eklenir :

cihanfüruz	*hatırfüruz*
dilfüruz	*kitifüruz*

füruzan, *F. s.* Parlak. «Alınlarında füruzan eşi'a-i hurşit.— Fikret».

füruzende, *F. s.* Parlatan, aydınlatan.

füshat, *A. i.* Genişlik, açıklık. «Asüman füshat-i kebudiyle.— Fikret».

füsuhatkede, *F. i.* Geniş yer. Alan.

füshatzar, *F. i.* [Füshat-zar] Geniş yer. «Deha, ey neyyir-i esrarı füshatzar-i ilhamın.— Fikret».

füsun, *F. i.* [Efsun hafifi] Büyü. «Sen hüsn ü füsun, ben sana günden güne meftun.— Fikret».

füsunkâr, *F. s.* [Füsun-kâr] Bü-

yüleyici. «Tecdid-i hayat eyliyerek, aşk-i füsunkâr — Şeklinde bedidar.— Fikret».

füsunperver, *F. s.* [Füsun-perver] Büyüleyici «Bence hiç şüphe yoktur ki sendendir — Ey güzel cevher-i füsun-perver, — Ruhu ecsada bağlıyan teller.— Fikret».

füsunsaz, *F. s.* [Füsun-saz] Büyüleyici. «Başkadır feyz-i hüner kilk-i füsunsazında.— Fikret».

füsürde, *F s.* [Efsürde hafifi] Donmuş. *Füsürde-dil,* gönlü donmuş, duygusuz. «Elbette olup füsürde-hâtır — Mânadan olur zebanı fâtır.— Ş. Galip».

füşrüde, *F. s.* Direnen, duran anlamında olarak *füşürde kadem* şeklinde kullanılır.
«Pâ-füşürde-i merkez-i hasanet olup.— Ragıp Pş.».

fütade, *F. s.* [Üftade hafifi] Düşmüş, düşkün. «Fıtret anı eylemiş fütade.— M. Naci».

fütadegân, *F. s.* [Fütade ç.] 1. Düşmüşler. 2. Düşkünler, tutkunlar. «Fütudegânına son bir piyale devrinde.— Beyatlı».

fütan, eftan, *F. s.* Düşen, düşerek.

füttâk, *A. i.* [Fâtık ç.] Fırsat bulunca adam öldürenler.

fütuh, *A. i.* [Feth ç.] 1. Zaferler, fetihler. 2. Yürek yoluyla Tanrı bilgisine ulaşma. 3. Tanrı rahmeti, ruhanî nimetler.

fütuhat, [Fütuh ç.] Fetihler. «Ve biz iki yıldır sefer ederiz bu denlû fütuhat müyesser oldu, min ba'd Asitane'ye gideriz.— Naima».

fütur, *A. i.* Gevşeklik, usanç, bezginlik. *Bilâfütur,* fütursuzca, usanmadan. «Bir ihtisas-i meraretle verirdi nefse fütur.— Fikret».

fütüvvet, *A. i.* 1. Gençlik, delikanlılık. 2. Cömertlik. 3. Yiğitlik. *Fütüvvetlû,* mülâzım (teğmenler) ile yüzbaşılar ve bunların karşılığı olarak sivillerde rabia rütbesinde olan memurların resmî unvanı. «Ser-levha-i defter-i fütüvvet.— Ş. Galip».

fütüvvetmend, *F. s.* Cömertliği, mertliği olan.

füvak, *A. i.* 1. Hıçkırık. 2. Can çekişme.

füyul, *A. i.* [Fil ç.] Filler.

füyuz, füyuzat, *A. i.* [Feyz ç.] Feyzler, mânevi telkinler. «Âti, o pür-seher — Bir ufk-i muhtecib ki füyuzata mehd-i nur.— Fikret».

-füzud, *F. s.* [Efzud hafifi] Artıcı.

-füzun, *F. s.* [Efzun hafifi] Çok, ziyade. «Öyle ihsanı füzun lûtfü firavandır kim.— Şinasi».

füzunî, *F. i.* Artma, çoğalma.

füzunter, *F. s.* Pek çok, pek ziyade.

G

g, Osmanlı ve Fars alfabelerinin yirmi ikinci, Arap alfabesinin on dokuzuncu harfi olan *gayn* harfi ile Osmanlıca ve Farsca alfabenin yirmi beşinci harfı olan *kâf* harfinin *ge* sesi veren okunuşlularını karşılar. *Ge* sesi veren *kef* harfine *kâf-i farisî* veya *kâf-i acemî* denir : *Gâh, germ, gil, gûya, güft. G* harfi ebced hesabında 1000,kef harfi de 20 rakamına işarettir.

gaabe, *A. i.* 1. Sık orman. 2. Yırtıcı hayvan yatağı. (ç. Gaabât).

gaabın, *A. s.* [Gabn'dan] Alışverişte aldatan, hileci.

gaali, gali, *A. s.* [Galâ'dan] Pahalı.

gaamık, *A. s.* [Gamak'tan] Puslu, hafif lekeli. «Yine billûr gibi saffeti yoktur eczası musmat ve gaamıktır.— Naima».

gaamız, gamız, *A. s.* Anlaşılmaz, karışık, belirsiz.

gaamir, *A. s.* Yıkık dökük. Viran yer.

gaani, *A. s.* Zengin.

gaanim, *A. s.* Düşmandan doyumluk mal ele geçirmiş. *Gaanimen,* düşmandan eşya ele geçirerek. «Leh vilâyetine akın etmiş idi, bihadd esir çıkarıp salim ve gaanim geldi.— Naima».

gaaniye, *A. s.* 1. Zengin (kadın). 2. Çok hoş. 3. Kadın şarkıcı.

gaar, *A. i.* 1. Mağara, in. 2. Defne ağacı.*Habb-ül-gaar,* defne tanesi; *yâr-i gaar,* Mekke'den göçtükleri sırada Muhammed peygamberle bir mağarada kalmış olan ve ilk halife Ebubekir'in lâkabı. «Ve yol üzerinde bir kûhsar-i sengîn içinde vaki gaar câ-yi teng ü târ olmakla doksan kadar kâfir tüfenk ile gaar-i mezbur içre karar edip.— Naima».

gaairb, *A. s.* [Gurub'dan] Gurup eden. Batan, sönen. «Garib güneş, azimete âmâde bir tren.— Fikret».

gaasıb, *A. s.* [Gasb'dan] Sahibinin izni olmadan bir malı ele geçiren. Zorla kapıp alan. Zorba, yağmacı, çapulcu.

gabavet, *A. i.* Kalınkafalılık, anlayışsızlık.

gabgab, *A. i.* Çene altı. Çifte gerdan. «Sak ü surin ü gabgab ü leb meşerebimcedir.— Nedim».

gabi, *A. s.* Kalınkafalı. Anlayışsız. Bön. (ç. Agbiya).

gabir, gaabir, *A. i., s.* 1. Kalan. 2. Gelecek zaman. 3. *(Arap gra.)* Gelecek zaman.

gabn, *A. i.* 1. Alışverişte aldatma. 2. Ziyade kazanma. *Gabn-i fahiş,* aşırı kâr, faiz alıp aldatma.

gabra', *A. i.* 1. Yer, toprak. Yer yüzü. 2. *s.* Toprak rengi. «En sonunda düşünce gabraya. — Cenap».

gad, *A. i.* Erte, yarın.

gada, *A. i.* Sabah yemeği.

gadat, *A. i.* Sabah. Sabahın erken zamanı. (ç. Gadavat).

gaddar, *A. s.* [Gadr'den] 1. Çok gadreden. Zulm eden. 2. Vefasız. 3. Soyucu, pahacı. «Ol şehzade-i bigünaha rahm etmeyip nahak yere şehit etmekle gaddarlık ettiler.— Naima».

gaddarane, *F. zf.* Hiç acımadan, hainice.

gaddare, *A. i.* (Türkçede yapılmıştır). 1. Uzun kama. 2. İki tarafı keskin kılıç. «Murassa kılıç ve gaddare ve murassa rahtile eyerli at çekip.— Naima»

gadîr, *A. i.* 1. Durgun su. 2. Gölcük. «Suyu mürur babında mütefekkir olup haramzade gadîr-i mezkûrun dağa müntehi olan başında.— Naima».

gadirî, gadiriye, *A. s.* Göle ait, gölde biten. *Fasile-i gadiriye,* göl bitkileri.

gadiyye, *A. i.* Sabahın erken vakti; tan atmasiyle güneş doğması arası.

gadr, *A. i.* 1. Vefasızlık. 2. Acımazlık. 3. Haksızlık. «Mehmet Giray'ın Tohtamış Hana olan gadrinin mücazatı zuhur edip.— Naima».

gadrdide, *F. s.* [Gadr-dide] Gadre uğramış. Haksızlık görmüş.

gadruf, gudruf, Bk. *Gudruf.*

gadub, gazub, Bk. *Gazub.*

gaffar, *A. s.* Bağışlaması, ayıpları örtmesi çok olan (Tanrı).

gafil, gaafil, *A. s.* [Gaflet'ten] 1. Habersiz, dikkatsiz. 2. Önceden yapacağını ve başına geleceği düşünmeyip aldırış etmeyen.
«Ol gafil-i bibâk dahi otuz bin âdem cem etmek edna himmet ile mümkündür dedi.— Naima».

gafilâne, *F. s., zf.* [Gafil-âne] 1. Gafile yakışır surette. 2. Habersizce. Körü körüne. «Evet, bırakmayınız, belki bir saadettir — Ki biz ceza diyoruz gafilâne, bilmiyerek.— Fikret».

gafilen, *A. zf.* Gafil olarak, habersizce. «Kara tarafından gönderilen kalgay Mehmet Giray'a gafilen rasgelip mesaf ettiklerinde.— Naima».

gafir, *A. s.* Çok, sayısız. *Cemm-i gafir,* kalabalık, çok kalabalık.

gaflet, *A. i.* 1. Habersizlik. Boş bulunma. Dalgınlık. 2. Uyku basma. *Al-el-gafle,* ansızın, habersizce. «On dört nefer tabl ve alem sahibi beyzadeler bileidir onların hepsinde gaflet buyrulmıya deyu arz etmiş idi.— Naima».

gafleten, *A. zf.* Ansızın. Habersizce.

gafur, *A. s.* [Gufran'dan] Acıması, bağışlaması çok olan (Tanrı).

gâh, geh, *F. i.* Zaman, vakit, an. *Gâh ü bigâh; gâh ü nagâh,* vakitli vakitsiz; *nagâh,* ansızın birdenbire. «Senden evvel eğer ölürsem ben — Gâh ü bigâh aç bu defteri sen.— Ş. Galip».

gâh, geh, *F. zf.* Bazı. «Geh ceng ü gâh sulh ü gehi hubb ü geh nifak.— Ziya Pş.». — «Yâdınla çeşm-i hasreti yumdukça gâh gâh.— Fikret».

-gâh, geh, *F. e.* Zaman veya yer göstererek kelimelere katılır.

askergâh	*nazargâh*
aşubgâh	*secdegâh*
ciğergâh	*sehergâh*
cilvegâh	*seyrangâh*
destgâh	*seyrgâh*
güzergâh	*şebangâh*
haymegâh	*şikârgâh*
karargâh	*tahtgâh*
kârgâh	*tarabgâh*
lengergâh	*tecelligâh*
leşkergâh	*temaşagâh*
namazgâh	*vahelgâh*

gâhi, gehi, *F. zf.* Ara sıra, bazı bazı. «Âyine ederleriydi gâhi — İrsal-i meselde mihr ü mahi.— Ş. Galip».

gâhvare, gehvare, *F. i.* Beşik. «Olurdu kaza-yi nabisaman — Hüsn'e dahi gehvare - cünban. — Ş. Galip».

gai, gaiyye, *A. s.* Gaye ile ilgili, maksat ve sonuca ait. *İllet-i gaiye,* bir işin sonucu, elde edil-

meye çalışılan. (XX. yy.) Fransızca *cause finale* karşılığı.

gaib, *A. s.* [Gayb, gıyab'dan] Hazır bulunmıyan, görünmeyen. (Gra.) 3. Şahıs. O. Kayıp.

gaibane, *F. s. zf.* Görmiyerek, görünmiyerek. Yüze karşı olmadan.

gaile, *A. i.* 1. Sıkıntı, dert. 2. Sıkıntılı iş. 3. Baş belâsı. 4. Savaş. *Gaile-i zaile,* geçen savaş. (ç. Gavail). «Lisan-i hali olup tercüman-i vicdanı — Diyor ki : Validelik en safalı gailedir.— Fikret».

gait, gaita, *A. i.* 1. İnsan pisliği, çıkartı. 2. Çukur yer. *Mevadd-i gaita,* insan tersi.

gaîyye, *A. i.* (XX. yy.) Fransızcadan *finalisme* karşılığı olarak kullanılmıştır. Erekçilik, finalizm.

galâ', *A. i.* Pahalılık. *Kaht ü galâ',* kıtlık ve pahalılık. «Küffar diyarı kesret-i târac ü garat ile harap ve kendüleri kaht galâdan âciz ü pür ıstırap olmakla.— Naima».

galat, *A. i.* 1. Büyük yanlış, yanlış. 2. (Ed.) Kurala uygunsuz söz veya tamlama. 3. (XIX. yy.) da hekimlik terimleri yapılırken bazı üye gelişmelerinin yaradılıştan başkalığı, bazı aşırı gelişmeleri anlatmada kullanılmıştır. *Galat-i basar,* gözün bazı hallerde aldanması; *-fahiş,* pek belli, kaba yanlış; *-his* duyuştaki aldanış; *-meşhur,* yanlış olduğu bilindiği halde kullanılması âdet olmuş yanlış; *-ruyet, -ruyet-i elvan,* renkleri başka renkte görme yanlışı (buna da-i Dalton da denirdi); *-tahakkümî,* (Ed.) dil kurallarına aykırı olarak kelimelerin bir takım değişikliklere uğraması; *-elvan,* fransızcadan *dyschromatopsie* karşılığı. «Görüp aks-i dehanın ruh-i galat-bînim — Temaşaya seni bir rahne sandı iştiyakından.— Beliğ».

galebat, *A. i.* [Galebe ç.] Galebeler.

galebe, *A. i.* 1. Yenme. 2. Üstün gelme. 3. Bastırma, bozguna uğratma. 4. Zaptolunmayacak azgınlık. 5. Kalabalık, çokluk.

galeyan, *A. i.* 1. Kaynama. 2. Çalkanma. 3. Coşma. *Derece-i galeyan, nokta-i galeyan,* kaynama derecesi (100 santigrat). «Ettirir leyle-i ruhumda seherler galeyan.— Fikret».

gali, gaali, Bk. *Gaali.*

galib, galibe, *A. s., i.* [Galebe'den] 1. Yenen, üstün gelen. 2. Daha kuvvetli. *Düvel-i galibe, fırka-i galibe,* (bir savaşta) üstün gelen devletler, fırka; *ihtimal-i galib, zann-i galib,* kuvvetli bir ihtimal, zan.

«Biddefaat üzerine serdarlar tâyin olundukça gâh galip, gâh mağlûp olup.— Naima».

galiba, *A. zf.* Belki, görünüşe göre.

galibane, *F. s., zf.* Galip gelene, üstün gelene yakışır hal ve surette; üstün gelmiş olduğu halde.

galibiyyet, *A. i.* Galiplik. Yenme. Üstünlük.

galiya, galiye, *A. i.* 1. Mis ve amber karışığı siyah macun halinde güzel bir koku. 2. Güzel kara renk. (ç. Gavali). «Hüsn kim galiye vü gazeden imdat ister — İstemez dil anı bir hüsn-i Hudadat ister.— Ş. Yahya».

galiyebar, *F. s.* [Galiye-bar] Güzel kokulu şey saçan.

galiyedan, *F. i.* [Galiye-dan] Ga-

liye kutusu. Güzel kokulu şey hokkası, mahfazası.

galiyefam, *F. s.* [Galiye-fam] Galiye renginde (güzel kara).

galiyegûn, *F. s.* [Galiye-gûn] Güzel kara renkli.

galiyemisk, *F. i.* Kalemiş yağı denen güzel koku.

galiz, galize, *A. i.* [Gılzet'ten] 1. Kaba. Terbiye dışı. 2. Kalın, sık. *Ebr-i galiz,* kalın bulut; *em'a-i galize,* kalın barsak; *eyman-i galize,* kaba yeminler; *tâbirat-i galize,* terbiye dışı sözler; *şütum-i galize,* kaba küfürler.

gallât, *A. i.* [Galle ç.] Zahireler. Tahıllar. Yiyecek şeyler.

galle, *A. i.* 1. Tahıl, zahire. 2. Ürün. 3. Gelir. *Galle-i vakf,* vakıftan gelen galle (gelir).

galledan, *F. i.* [Galle-dan] Tahıl ambarı.

gallefüruş, *F. i.* [Galle-füruş] Zahireci.

galsama, *A. i.* 1. Gırtlak. 2. Gırtlağın ağzı. 2. Solungaç (suda yaşayan hayvanların solunum aygıdı).

galtan, *F. s.* 1. Yuvarlanan, tekerlenen. 2. Bulanan, bulanmış. *Ser-i galtan,* yere yuvarlanan baş (gövdeden koparılmış baş). «Hûn-i cuşan-i şehadet içre ben galtan iken — Sen ederdin hande, kan ağlardı şemşirin senin. — M. Naci».

galtide, *F. s.* Yuvarlanmış, tekerlenmiş. *Galtide-i hâk-i mezellet,* zillet toprağına yuvarlanmış.

gam, *A. i.* Tasa, kaygı. *Bigam,* tasasız; *def-i gam,* kaygı giderme. «Ekmekçizade hilâf-i memul matlubundan mahrum gam üzerine gam ve vehm istilâ edip gayretinden hasta oldu.— Naima».

gamabad, *F. s.* [Gam-abad] Tasası çok yer (Dünya).

gamaim, *A. i.* [Gımame ç.] Hayvanların ağızlarına yem yemesin veya ısırmasın diye takılan torba veya benzerleri.

gamalûd, *F. s.* [Gam-alûd] Gamlı, tasalı. Kaygı ile karışık. «Hatm eyleyelim, gel, şu gamalûde kitabı.— Fikret».

gamam, gamame, *A. i.* Bulut. «Güzar etmektedir. ikbal ü rutubet dediğin — Biri hurşid-i zemistan b'risi raşk-i gamam.— Nabi».

gamd, *A. i.* 1. Kın. 2. Zarf. Mahfaza.

gamdide, *F. s.* [Gam-dide] Tasalı, kaygılı. «Her bulut bir hayal-i gamdide.— Cenap».

gamfeza, *F. s.* [Gam-dide] Tasa artırıcı. «Gamfeza-yi âlem oldum hüzn-i vicdanımla ben.— Cenap».

gamgama, *A. i.* Haykırma. Savaşçı bağırtısı.

gamhane, *F. s.* [Gam-hane] 1. Tasa yurdu. 2. Dünya. «Elden komasın câm-i meyi gül gibi bir dem — Her kim ki bu gamhanede dilşad olayım der.— Ruhi».

gamhâr, *F. s.* [Gam-hâr] Tasası olan, kaygı çeken. «Bütün mebahis-i ruhun bilinmesi acaba — Verir mi tesliyet bir feylesof-i gamhâra.— Cenap».

gamîn, *F. s.* Tasalı, kaygılı. «Serpildi muhabbet — Her kalb-i gamîne.— Cenap».

gamıza, *A. i.* Kolay anlaşılmaz, nükte.

gamgüsar, gamküsar, *F. s.* [Gamküsar] 1. Tasa gideren iyi arkadaş. 2. Şarap.

gamkede, *F. i.* [Gam-kede] Tasa evi.

gamkîn, *F. s.* [Gam-kîn] Tasalı

kederli. «Bütün bir şeb-i takat-şikenin — Ta'b-i nekbeti altında ezilmiş, gamkin — Otururken.— Fikret».

gamperver, *F. s.* [Gam-perver] Tasa veren, gam artıran.

gammaz, *A. s.* [Gamz'dan] Herkesin ayıplarını meydana çıkaran, ağzı kara. «Nice dil ihtiyariyle sever ol şuh-i tannazı — Kosa öz haline ger gamze-i fettan ü gammazı.— Nef'i».

gammazane, *F. zf.* [Gammaz-ane] Ağzı karalara yakışırcasına.

gamnâk, *F. s.* [Gam-nak] Tasalı, kaygılı. «Bir câm ile kıl def-i humar-i dil-i gammâk.— Sami».

gamnisar, *F. s.* [Gam-nisar] Tasalandırıcı, kaygı veren. «Tevhiş edip hayalimi bir leyl-i gamnisar.— Fikret».

gamnişan, *F. s.* [Gam-nişan] Tasalı. Tasa veren. «Ağla, ey ruh-i gamnişan, ağla.— Fikret».

gampenah, *F. s.* [Gam-penah] Tasalı yer. Tasanın sığındığı yer. «Kopup gelir sanırım ruh-i gampenahından.— Fikret».

gamr, *A. i.* 1. Derinlik. 2. Karanlık. 3. Suyun derinliği.

gamre, *A. i.* Bönlük, anlayışsızlık. Tecrübesizlik.

gâmus, *F. i.* Camus, öküz.

gamz, *A. i.* 1. Gözle işaret, göz kırpma. 2. Koğumak, arabozuculuk etmek. «Ağa-yi mezbur gelip silâhdar paşaya gamz edip.— Naima».

gamze, *A. i.* 1. Göz kırpma, gözle işaret. 2. Naz ile bakma. *Gamze-i cellâd*, (insanı) öldüren nazlı bakış. «Her müptelâya hancer-i gamzeyle zahm açar — Kûyunda rast geldim o şuha geçende ben.— Beliğ».

gamzeda', *F. s.* [Gam-zeda] 1. Tasalı, kaygılanmış. 2. Gam gideren, kederi defeden. Ömr-i naçizi gamzede-i zıya.— Cenap».

gamzede, *F. s.* [Gam-zede] Gamlı, tasalı. «Bir fikr-i şi'r-i gümşüde, bir fikr-i gamzede.—Cenap»

gamzefiken, *F. s.* [Gamze-fiken] Gamze saçan. «İnerken arza bu muhiş rida, lika-yi kamer — Vakur ağaçların üstünden oldu gamzefiken.— Fikret».

-gân, *F. e.* Sonları *e* olan kelimelerin çoğul halinde kullanılır.

azadegân	*güzidegân*
bendegân	*hanendegân*
dilbestegân	*küştegân*
dildadegân	*şehzadegân*
feriştegân	*üftadegân*
güzeştegân	*zadegân*

ganaim, *A. i.* [Ganimet ç.] Ganimetler. Düşmandan alınan şeyler. *Ganaim-i bahriye, -harbiye*, savaş halinde düşmandan deniz ve karada alınan şeyler. «Mihalıç ve Aydın ve Saruhan illerini yağma ve talan eyleyip ganaim-i bişümar ile döndük.— Naima».

ganc, gunc, *A. i.* Güzellerin nazı. Şuhluk.

-gâne, *F. e.* «lik» halinde sıfatlar yapar; *Çihargâne*, dörtlük; *dügâne*, ikilik (iki rekâtlık sabah namazı).

ganem, *A. i.* 1. Koyun ve keçi. 2. Koyun. *Lâhm-i ganem*, koyun eti. (ç. Agnam).

gani, *A. s.* 1. Elindekinden fazlasını istemeyen. 2. Zengin. 3. Bol, fazla. 4. Tanrı adlarından olup özel isim yapılır. *Abdülgani*. «Dünyayı gani kâni tehi bahri berr eyler.— Nef'i».

ganim, gaanim, Bk. *Gaanim*.

ganimîn, *A. i.* [Gaanim ç.] Ganimet almış kimseler.

ganimet, *A. i.* 1. Savaşta düşman-

dan alınan mal. 2. (Mec.) Ele geçmiş, beklenmedik şey. *Fırsatı ganimet bilmek,* fırsattan faydalanmak, elden kaçırmamak; *mal-i ganaim;* umulmadan ele geçmiş mal.
«İşte fırsat şu yapma sevdadan — Müstefit ol, ki bir ganimettir. — Fikret».

gannac, *A. s.* [Genç, gunc'den] Fazla oynak ,işveli. Çok şuh.
«Reva mı Ekrem unutmak o mihr-i gannacı — Reva da olsa ne mümkün gönülden ihracı.— Recaizade».

gar, gaar, Bk. *Gaar.*

-gâr, ger, *F. s.* «Yapan, yapıcı» anlamiyle kelimelere katılır.

aferidgâr	*hudavendigâr*
amürzgâr	*perverdigâr*
girdgâr	*yadigâr*

garabet, *A. i.* 1. Yabancılık. 2. Tuhaflık. 3. (Ed.) Alışılmamış kelime kullanma.
«Bununla hükmedin isterseniz garabetine.— Fikret».

garabetcu, *F. s.* [Garabet-cû] Tuhaflık, garip şey arıyan, böyle şeylere meraklı.

garabetnüma, *F. s.* [Garabet-nüma] Garabet gösteren. Garip, tuhaf.

garaib, *A. i.* [Garibe ç.] Görülmedik, alışmadık, şaşılacak şeyler. (ç. Garaibat).
«O fıtrat-i garaib bir tecelligâh, bir âlem.— Fikret».

garam, *A. i.* 1. Aşk derdi. 2. Olağanüstü sevgi. 3. Ziyade düşkünlük. 4. Ölüm.
«Ben isterim ki garamım açınca şehbali.— Fikret».

garamet, *A. i.* 1. Borç. 2. Borçluluk. 3. Ödenmesi gereken bir şeyi ödemek. 4. Borcu üleştirme. Borcu yüklenme.

garameten, *A. zf.* Herkese haklarına göre eşit olarak üleştirerek.

garamiyyat, *A. i.* Sevgi ile ilgili konular. Fransızcadan *byrisme* karşılığı (XIX. yy.).

garar, gırar, *A. i.* Harar. Büyük kıldan çuval. «Tamaha düşüp mal-i ganaim doldurmak için boş gararlar ile ekser semerli beygirlere binip.— Naima».

garât, *A. i.* [Garet ç.] Yağmalar, çapullar. «Atlı ve piyade memlekete dağılıp nehb ü garât ve hetk-i ırz ü huremat etmişler idi.— Naima».

garaz, garez, *A. i.* 1. Niyet, maksat. 2. Kötü niyet. 3. Gizli düşmanlık. *Bigaraz,* garazsız, gizli bir niyeti olmıyan; *elgaraz,* maksat, niyet oldur ki..., *ligarazin,* sebep altında, bile bile. (ç. Ağraz). «Padişaha hilâf-i inha ile azl ettirdiği zikr olunmuştur. Yine gareze hamlolunmamak için.— Naima»

garazalûd, *F. s.* [Garaz-alûd] Garazlı, özel maksatlı.

garazkâr, *F. s.* [Garaz-kâr] 1. Gizli bir düşmanlığı olan. 2. Kötülük isteyen.

garb, *A. i.* 1. Batı. 2. Batı yönü, yeri. *Garb-i cenubî* lodos; *-şimali,* karayel. «Eyleye ta husrev-i sahibkıran-i şark ü garb.— Nef'i».

garben, *A. zf.* Batı yönünden.

garbî, garbiyye, *A. s.* Batı yönüne ait, batı ile ilgili. 2. *(Ö. i.)* Garibyye, Aşağı Mısırın batı bölgesi.

garbiyyun, *A. i.* 1. Batı halkı. 2. Batıyı özliyenler, batı taraflıları.

garenk, *F. i.* Çığlık. «Aduya nâra çeker görse nizedarların — Ki

meyistanda eder şirlerin giriv ü garenk.— Hayalî».

garet, *A. i. 1.* Düşman toprağına yağma hücumu. 2. Çapul, yağma. 3. Kapışma, soyma. «Zalim Ali ise etrafta gezip at oğlanı dökün tülerini garet ederdi.— Naima».

garetger, *F. s.* [Garet-ger] Yağmacı, çapulcu. (ç. Garetgeran).

garib, *A. s.* [Garabet'ten] 1. Yabancı. 2. Kimsesiz. 3. Tuhaf, şaşılacak, bambaşka. 4. Dokunaklı. «Efendiler acıyın, ben garibim işte.— Fikret».

gariban, *F. i.* [Garib ç.] Garip kimseler.

garibane, *F. zf.* [Garib-ane] Garipçe. Garibe yakışır yolda. «Vaz-i giryan-i garibane kızın bakır ü tam — Ne kadar duygusu kaldıysa tutup mahv edecek. — Fikret».

garibe, *A. i.* 1. İşitilmemiş, görülmemiş şey. 2. Tuhaf iş. 3. Olağanüstü olay. (ç. Garaib, garaibat).

garibnüvaz, *F. s.* [Garib-nüvaz] Kimsesizleri, yabancıları koruyan.

garik, *A. s.* [Gark'tan] 1. Suda boğulmuş. 2. Bir şeye bol bol kavuşmuş. «Garîk-i lücce-i hayret bu heft girdabın — Ne ka'rına nazar eyler ne destiyar ister. — Nailî».

garîm, *A. s., i.* 1. Alacaklı. 2. (Huk.) üzerinde borç ve başka haklar bulunan. (ç. Gurema). «Eğer kizbim varsa bu kelâm-i kadîm bana garîm olsun.— Naima».

gariye, gaariye, *A. i.* (XIX. yy.) Defnegiller.

garize, *A. i.* 1. Yaradılıştan olan hal. 2. (XX. yy.) Fransızcadan *instinct* karşılığı olarak felsefede kullanılmıştır.

garizî, gariziye, *A. s.* Yaradılış, garize ile ilgili. (XIX. yy.) Hekimlik terimleri konurken *caloricité* karşılığı olarak *hararet-i gariziye, (dirikael ısı)* denilmiştir.

gark, *A. i.* 1. Batma. 2. Boğulma. 3. Bol bol verme veyahut alma. «Çocuk da, mader-i müşfik de gark-i eşk ü turab.— Fikret».

garka, *A. s.* Suya batmış. «Hep garka-i belâ görürüm ben hayatımı.— Fikret».

garkab, *F. s.* [Gark-âb] 1. Suya batmış. 2. Boğulmuş.

garra, *A. s.* 1. Parlak. 2. Ak. *Şeriat-i garra, tuğra-yi garra.* «Mısranı Cevri Çelebi tarih demiştir, hak budur ki tarih-i garradır.— Naima».

garran, *F. s.* 1. Homurdanan, kömürdenen. 2. Kızgınlık ile haykıran.

garrende, gurrende, *F. s.* Kömürdeyip azan yırtıcı hayvan.

gars, *A. i.* (Ağaç, fidan) Dikme. *Gars-i yemin*, sağ el ile dikilen fidan, birinin yanından fidanı gibi ayrılmaz kimse.

garz, *A. i.* Batırma. Sokma.

gas, Bk. *Gass.*

gasb, *A. i.* 1. Zorla alma. 2. Üstüne oturma.

gasben, *A. zf.* [Gasb'dan] Zorla alarak. «Ve gasben memalik-i âlemden sürdüğünüz mevaşi sürüerin.— Naima».

gaseyan, *A. i.* 1. Bulantı. 2. Kusma başlangıcı.

gasıb, gaasıb, *A. s.* [Gasb'dan] 1. Zorla alan. 2. Yağmacı, çapulcu.

gasl, *A. i.* 1. Yıkama, temizleme. 2. Ölünün yıkanması. «Merhumun gasilleriyçin Üsküdarî Mahmut Efendi davet olunup.— Na-

ima».

gass, *A. s.*, *i.* 1. İnce. 2. Zavallı. 3. Tatsız, yavan. 4. İncelik, zayıflık. *Gass ü semin*, 1. Zayıf ve semiz. 2. Fakir ve zengin.

gassal, *A. i.* [Gasl'den] Ölü yıkayan adam.

gassale, *A. i.* 1. Ölü yıkayan kadın. 2. Yıkanacak, ilâçlı su. «Gülazre gel selâse-i gassale nuş edip — Çirkâb-i gamdan eylediği alûde tahir ol.— Beliğ».

gaşeyan, *A. i.* 1. Kendinden geçme. 2. Oğunma.

gaşiye, gaaşiye, *A. i.* 1. Örtü, perde. 2. At eyeri örtüsü, haşa. «Gûya ki saba gaşiye ber duş-i hazandır.— Ş. Yahya».

gaşiyedar, *F. s.* [Gaşiye-dar] At takımlarına bakan. At uşağı. «O şehsüvar ki binse semend-i ikbale — Revadır Âsaf olursa yanınca gaşiyedar.— Nabi».

gaşum, *A. s.* İnatçı. Zalim.

gaşy, *A. i.* 1. Bayılıp yuvarlanma. 2. Bayılıp kendinden geçme. «Ah, ruhum ben — Bu inceliklerinin karşısında gaşy olurum.— Fikret».

gaşyaver, *F. s.* [Gaşy-aver] 1. Bayıltan. 2. Baygınlık veren.

gaşyet, *A. i.* Kendinden geçme. *Gaşyet-i mevt*, koma hali.

gatarif, gatarife, *A. i.* [Gıtrif ç.] Soydan kişiler. Başkanlar.

gats, *A. i.* 1. Suya daldırma. 2. Bir şeyin içine dalma.

gâv, kâv, *F. s.* 1. Öküz. Sığır. *Gâv-i arz, -zemin*, yer yüzünü boynuzu üstünde tutan öküz. «O bir gâv-i dü-pâdır karayı fark etmez akından.— Beliğ».

gava, *A. s.* 1. Yolunu şaşırmış, sapmış. 2. Azgın, yoldan çıkmış olan.

gavafil, *A. i.* [Gafile ç.] Gaflette olanlar.

gavail, *A. i.* [Gaile ç.] Sıkıntı verici işler, halli zorluk gösteren işler, *Gavail-i dahiliye*, içişlerdeki sıkıntılar.

gavali, *A. i.* [Gaiye ç.] Güzel kokular.

gavamız, *A. i.* [Gaamız ç.] 1. Kolay anlaşılmaz nükteler. 2. Gizli incelikler.

gavani, *A. i.* [Gaaniye ç.] 1. Zenginler. 2. Kadın şarkıcılar.

gavaşi, *A. i.* [Gaşiye ç.] 1. Örtüler. 2. Kalbe dolan şüpheler. Endişeler.

gavaya, *A. i.* [Gaviye ç.] Sapmışlar, sapıtmışlar.

gavayet, *A. i.* Azgınlık. «Mel'uniyet ile mu'lem ve licam-i küfr ü gavayet ile mülcem olmakla.— Naima».

gavga, *F. i.* Kavga. «Pür âteş-i hevl olsa da gavga-yi hürriyet.— N. Kemal».

gavi, gaavi, *A. s.* Azgın.

gaviye, *A. s.* 1. Azgın, sapıtmış. 2. Su çeken deve.

gavr, *A. i.* 1. Dip, en derin yer. 2. Kök, esas, temel. 3. Derin çukur. «Önünde bir gece, bir gavr-i lâciverd-i zalâm.— Fikret».

gavs, *A. i.* 1. Yardım, arka. 2. (Tas.) Azizlerin başlarından olan üç kişiden beheri. *Gavs-ülvasılin*, gerçeğe, marifete ermiş olan kâmillerin başları, üçler.

gavs, *A. i.* 1. Suya dalma. Dalgıçlık. 2. İşe girişme, dibine varma.

gavt, *A. i.* 1. Derin çukur. 2. Boşluk, oyuk. 3. Batma, bir madde içine girme.

gavta, *A. i.* Toprak üzerindeki çukur, sulak, ağaçlı yer. *Gavta-i Şam*, Şam düzlüğü, ovası.

gavta, *F. i.* Su içindeki derinlik, su çukuru.

gavtabaz, *F. s.* [Gavta-baz] Dalgıç.

gavtabazî, *F. i.* [Gavta-bazî] Dalgıçlık.

gavtagâh, *F. s.* [Gavta-gâh] Dalma yeri.

gavtahâr, *F. s.* [Gavta-hâr] Batan, dalan. «Hussam Beyzade gavta-hâr-i lücce-i gufran olmağın yerine.— Raşit».

gavun, gaavun, *A. i.* [Gaavi ç.] Azginlar, yolunu şaşırmışlar.

gavvas, *A. i.* 1. Dalgıç. 2. Ziyade gayretli, çalışkan kimse. «Benim ol nadire-gavvas ki olsa ne kadar — Bahr-i endişe amik u dürr-i mâna kemyab.— Nef'i»

gayahib, *A. i.* [Gayheb ç.] Gece karanlıkları. «Gayahıb-i ibtida' ve zulümat-i şirk ü niza'.— Sadettin».

gayat, gaayat, *A. i.* [Gaye, gayet ç.] Gayeler, erkler, amaçlar. Ülküler, idealler. Sonuçlar.

gayb, *A. i.* 1. Hazır olmıyan şey, gizli, görünmiyen, göz önünde olmıyan. 2. Görünmez âlem. *Âlem-i gayb*, gözle görünmez şeyler âlemi; *âlim-i gayb, âlim-ül-gayb*, görünmez şeylerin bilicisi (Tanrı); *hizane-i gayb*, Tanrı nimetlerinin gözle görünmiyen hazinesi; *lisan-ül-gayb*, Hafız Şirazi'nin lâkabı; *rical-i gayb, rical-ül-gayb*, her devirde var olan fakat başkalarınca görülmeyen Tanrı buyruklarına göre insanları idareye çalışan kutsal kimseler. «Gözüm gayb etti dâmen-i dilâramı.— Fikret».

gaybdan, *F. s.* [Gayb-dan] Gaybı bilen.

gaybet, gıybet, Bk. *Gıybte*.

gaybet, *A. i.* Hazır olmama. Görünmeme. Kaybolma. *Gaybet-i efkâr*, (XX. yy. Fransızcadan *oubliisme* karşlığı. «Çorlu kadısı Balizade mahdumu havfından durmaıp gaybet eyledi.— Naima».

gaybî, gaybiye, *A. s.* Görülmezlikle ilgili. Görünmezlik âlemine mensup. (ç. Gaybiyan).

gaybubet, *A. i.* Meydanda bulunmama. Gözle görünmeme. Başka yerde bulunma.

gaye, *A. i.* 1. Maksat. 2. İş. 3. Sonuç. *Bigaye*, sonsuz; *fevk-al-gaye*, son derece, umulmadık kadar. «Öyle bigaye, biseher, bihâb, — Daima aynı itizaz-ı şebab.— Fikret».

gayet, *A. i.* 1. Uc. 2. Son. Bitim. 3. Maksat. 4. Pek çok, nihayet derece. *Gayet-ül-gaye*, en son derece; *begayet*, son derece; *bigayet*, sonsuz. «Verin eninine gayet şu bir yığın beşerin.— Fikret».

gaym, gayn, *A. i.* 1. Bulut. 2. Susama. 3. Kin. (ç. Guyum). «O gece havada gaym olmakla.— Naima».

gayn, *A. i.* Arap elifbesinde «g» harfinin adı.

gayr, *A. i.* Başka. Diğer. (ç. *Ağyar*). «Eğninde görüp gayrıların atlas ü dibâ — Gam çekme ki eğnimde benim köhne abâ var.— Ruhi».

gayr, *A. e.* Başına katıldığı kelimelerin anlamını olumsuzlaştırır. XIX ve XX. yüzyıllarda fransızca *im-, in-, non-* edatlı kelimelerin çevrilmesinde çok kullanılmıştır. *Bigayrihi, vegayrühüm* ve başkaları.

gayrnediş, *F. s.* [Gayr-endiş] Başkalarını düşünen.

gayret, *A. i.* Olağanüstü çalışma. 2. Sabır, dayanma. 3. Kıskanma. 4. Kutsal bilinen bir şeye yabancı karışmasına dayanama-

mak. *Gayret-i bâtıla*, yararsız uğraşma; *-cahiliye*, körükörüne uğraşma; *-diniye*, din uğruna didinme; *-islâmiye*, islâmlık gayreti; *sahib-i gayret*, gayretli, cesaretli, atılgan. «Nice defa göçtü kıyas ederlerdi yine gayret ile süvar olup yola girerdi.— Naima».

gayretkeş, *F. s.* [Gayret-keş] Çalışkan. 2. Bir tarafı tutan, taraflı. 3. Hamiyetli. 4. Kıskanç.

gayretmend, *F. s.* [Gayret-mend] Gayretli.

gayretşiar, *F. s.* [Gayret-şiar] Gayretli. «Asakir-i gayretşiar ferman-ı kaza nifaz-ı kişveristani ile.— N. Kemal».

gayriyyet, *A. i.* Gayrılık, özgelik. «Mahv eyle gönülden eser-i nakş-i sivâyı — Gayriyyeti binam ü nişan eyle İlâhi.— Sami»

gayur, *A. s.* [Gayret'ten] 1. Pek gayretli. 2. Kıskanç. 3. Hamiyetli. 4. Dayanıklı.

gayuran, *A. i.* [Gayur ç.] Gayurlar, gayretliler.

gayurane, *F. zf.* [Gayur-ane] Gayur kimseye yakışır surette. Büyük bir çalışma ve çabalama ile.

Gayya, *A. i.* Cehennemin beşinci tabakası olan Huteme'nin içindeki korkunç kuyu. (Mec.) Belâlı derin çukur. «İşte gayya-yi vücut, o zulmet, o batak.— Fikret».

gayz, *A. i.* 1. Dargınlık. 2. Kızgınlık. *Gayz ü gazab*, kızgınlık ve öfke; *kâzim-ül-gayz*, öfkesini yenen; *kâzım-i gayz*, öfkeyi yenme. «Tükürür gayz ü tehevvürlerle — Hilkatin çehre-i sâfiyyetine.— Fikret».

gayzefşan, *F. s.* [Gayz-efşan] Öfkeli, öfke saçan. «Şu ulvi sâhi bîhâb ü rahat işte gayzefşan.— Fikret».

gaz, Fransızacadan alınma bu kelime hekimlik terimleri konulduğu sırada *gazi* (gazeux); *gaziyet, gazi-yüş-şekil* (gazeiforme); *gaz-i muhlik, -münir, -münhin, müvellid-i gaz* (gazogène), *mikyas-i gaz* (gazomètre) gibi sözler yapılmıştır. (ç. Gazât).

gazâ, *A. i.* Din uğruna savaş. «Mukteza-yi akl-i selim üzre hareket edemeyip emr-i gazâda anın dahi vücuhla su-i tedbiri hüveyda oldu.— Naima».

gazab, gazeb, *A. i.* Öfke, darılma. *Mir-i gazab*, cellât. «Dışarda fırtına gittikçe pür-gazab, cuşan.— Fikret».

gazaban, *A. zf.* Öfke ile.

gazabnak, *F. s.* [Gazab-nak] Öfkeli.

gazal, *A. i.* 1. Ak geyik, ahu. 2. Geyik yavrusu. 3. (Ed.) Güzel, göz. 4. Şarkıcı, mızıkacı, *Çeşm-i gazal*, iri ve güzel göz. «Çeşm-i gazal-i deşt-i Huten'dir dü-didesi — Beliğ».

gazale, *A. i.* Gazal dişisi. Geyik yavrusunun dişisi. «Mecnun küsüste eylemedi binlyaz iken — Târ-i nigâhi halka-i çeşm-i gazaleden.— Fuzuli».

gazanfer, *A. i.* 1. Aslan. 2. (Mec.) Cesaretli insan. 3. Hazret-i Ali. «O kahraman, o gazanfer yürekli efradı.— Fikret».

gazanferane, *F. zf.* [Gazanferane] Aslana yakışır yolda. Aslanca.

gazât, *A. i.* [Gaz ç.] Gazlar.

gazban, *A. s.* Öfkeli. «Deyip lâhavle - gûyan müteellim ve gazban olup.— Naima».

gaze, gazze, *F. i.* Kızıl renkte düğün. Allık, ruj. «Cemal-i nev-arusan-i muhabbet gezesiz kalmaz.— Nabi».

«Ey gaze-i sahhar-i herempuş! güzelsin — Lâkin mütegayyir.— Fikret».

gazel, *A. i.* (Ed.) Konusu daha çok sevgi ve içki olan, tek kafiyeli ve 8 den 15 beyte kadar olan manzume. 2. Tek kişinin özel ahenkte okuduğu musiki parçası. «Mürde-dil nazm-i Beliğ ile bulur taze hayat — Oku bir pâk gazel üstüne divanından.— Beliğ».

gazelhan, *F. s.* [Gazel-hân] Gazel okuyan.

gazelhanî, *F. i.* 1. Gazel okuyuculuk. Solo şarkı söyleme. 2. Gazel yazıcılık. «Agaaz-i gazelhanî ile hame-i oansuz.— Beliğ».

gazeliyyat, *A. i.* [Gazel ç.] Gazeller. «Nedir bu sizdeki aşk-i teceddüd ü icad? — Ne gördünüz gazeliyattan, kasaidden?.— Fikret».

gazevat, *A. i.* [Gazve ç.] Gazveler, gazalar. «Bu denlû gazevat edip Engürüs vilâyetin dâr-i islâm eyledi.— Selânikî».

gazi, *A. i., s.* [Gaza'dan] 1. Gaza etmiş, savşta bulunmuş kimse. 2. Din uğruna savaşmış kimse. 3. Üzerinde «Gazi» yazılı altın. (ç. Gaziyan, guzat).

«Amma yeniçeri gazileri saf saf zanuya çöküp. —Naima». — «Bu denlu doyumluk pençe-i gaziyandan reha bulup çıka gide.— Naima».

gazîr, *A. s.* Bol. Çok.

gaznevî, *A. s.* Afganistan'ın Gazne şehrinden olan.

gazub, gadub, *A. s.* [Gazab'dan] Öfkeli, kızgın, kükremiş.

gazve, *A. i.* 1. Arap kabilelerinin birbiriyle savaşı. 2. Gaza. Din uğruna savaş.

gebr, *F. i.* Ateşe tapan. Zerdüşt dininde olan. *Gebr ü tersa*, ateşe tapan ile hıristiyan.

gec, kec, *F. s.* Bk. *Kec.*

gec, *F. i.* Harç. Kireç. *Gec ü ahek*, Harç ve kireç. «Geç ü ahek ve sair havaic bu veçh üzre cem' olunup.— Sadettin».

geda, *F. i., s.* 1. Dilenci, yoksul. 2. Âşık. *Gedagazi*, çengi; *bay ü geda*, zengin ile fakir.

«Ya bister-i kemhada ya viranede can ver — Çün bay ü geda hâke beraber girecektir.— Ziya Pş.».

gedaçeşm, *F. s.* [Geda-çeşm] Aç gözlü. Gözü doymaz, hırsı çok.

gedaçeşmane, *F. zf.* [Geda-çeşmane] Açgözlücesine.

gedaî, gedayi, *F. i.* Dilencilik.

gedayan, *F. i.* [Geda ç.] Dilenciler. «Surette gedayan-i nemed-puş-i melâmet — Mânada selâtîn-i melik-i hayl ü haşemdir.— Sami».

gede, *F. i.* Bk. *Kede.*

-geh, -gâh, *F. e.* Katıldığı kelimelerin anlamına zaman ve yer kavramı katar.

geh, *F. zf.* Bazı, kimi vakit. «Geh can düşer pîş-i nazargâhına geh dil — Bir kerre nigâh eylemez ol çeşm-i siyeh dil.— Beliğ».

gehan, *F. i.* Zaman. *Nagehan*, ansızın, zamansız.

gehi, *F. zf.* Arasıra, bazı bazı. «Gehi bir nağme bir feryad-i hiç âbad olur gûya.— Cenap».

gehvare, kehvar, *F. i.* Beşik. «Zevrakçe o bir neşeli gehvare-i sevda.— Fikret».

gejdüm, kejdüm, *F. i.* Akrep.

gejdümi, *F. s.* Akreple ilgili. Akrepçe, akrep gibi. «Zamirinde kemîn olan hassiyet-i gejdümi zuhura gelip reayaya zulm ü teaddi ve kul taifesine cevr ü cefa.— Naima».

gelû, *F. i.* Boğaz. «Hande-i hacalet-alûd gelûlarını seddedip taam bile yemediler.— Naima».

gelûgir, *F. s.* [Gelû-gîr] Boğaz tutan. Boğaz tıkayan. Boğazdan güçle geçen şey. «Lokma-i gam ki gelûgir-i melâl oldu bana — Şîr-i medar gibi mey şimdi helâl oldu bana.— İzzet B.».

genc, *F. i.* Hazine. «Suhan bir genc-i bî-pâyan-i esrar-i ilâhidir. — Nef'i».

gencevî, *F. s.* Gence şehrinden olan.

gencine, *F. i.* Hazine. Gömülü hazine. «Destres gencineye memuldür viranede.— Beliğ.».

gencur, gencver, *F. i.* Hazine bekçisi. «Suhan bir genc-i bi-payan-i esrar-i ilâhidir — Ki tab'i nükte-dânımdır o gencin şimdi gencuru.— Nef'i».

gendüm, kendüm, *F. i.* Buğday, *kendüm nüma vü cev-füruş*, (buğday gösterip arpa satan) hileci, yüze gülüp adam aldatan.

gendümgûn, *F. s.* [Gendüm-gûn] Buğday benizli.

ger, *F. e.* «Eğer» Kelimesinin kısalmışı. «İnsaf ile ger olunsa dikkat — Tamimi değildir acze ruhsat.— Ş. Galip».

-ger, *F. e.* İsimleri sıfat haline koyar; *-ci.*

ahenger	*sitemger*
druger	*yağmager*
garetger	*yekdiğer*
kefeşger	*zerger*

ger, *F. i.* Uyuz hastalığı.

gerçi, *F. e.* [Eğerçi hafifi]. Her ne kadar ise de. «Rengîn risaledir ezlî gerçi fenn-i hüsn — Bir müntahap sahife yüzün ol risaleden.— Beliğ».

gerd, *F. i.* 1. Toz, toprak. 2. Dönen, dönücü şey. Tekerlek, fırıldak. 3. Tasa, gam, keder. «Söyle gerd olmuş Frengistan birikmiş bir yere — Sonra gelmiş gûşe-i ebruda hâl olmuş sana.— Nedim» — «Gerd-i haşyetle dolar künbed-i varune-i cevv. — Fikret».

-gerd, *F. s.* «Dönen, dolaşan» anlamiyle kelimelere katılır.

gerdalûd, *F. s.* [Gerd-alûd] Toza bulanmış, toz toprak içinde.

-gerdan, *F. s.* «Dönen, dönücü» anlamiyle kelimelere katılır. *Rugerdan, sergerdan*, Bk. «Dedi mihr ü meh değildürür ravzasında ol şehin — Kudsiyan gerdan ederler iki mecmer ruz ü şeb.— Fehim».

gerdaniyye, Müzikte altıncı nota.

-gerde, -kerde, *F. s.* Yapılmış. *Binagerde, imlâgerde, telifgerde.*

gerden, gerdan, *F. i.* Gerdan, boyun.

«Nuş-i meyde gerden-i sâfın temaşa eyleyip — Bâde-i gülgûn iner sandım gelû-i şişeden.— Beliğ».

gerdendade, *F. s.* [Gerden-dade] Boyun eğmiş. Teslim olmuş.

gerdenefraz, gerdenfiarz, *F. s.* [Gerden-efraz, -firaz] Boynunu yükselten. Gururlu, kibirli.

gerdenkeş, *F. s.* [Gerden-keş] 1. İnatçı. 2. Âsi, ayaklanan. «Gerdenkeş-i pür-idd'a, giryende-i pür-ibtihal.— Recaizade».

gerdide, *F. s.* Dönmüş, dolaşmış. «Eyler kad-i ham-keştemi gerdide çü dolâp — Kühsar-i serimden dökülen cûy-i muhabbet.— Nedim».

gerdiş, girdiş, *F. s.* Dönüş, dolanış. *Gerdiş-i devran, -ecram, -eflâk, -zaman*, zamanın, yıldızların, feleklerin, dünyanın dönüşü. «Gerdiş-i devran şuunatı mükevvindir fakat — Kabza-i Halikta kalmış mihver-i devran esir.— Cenap».

gerdun, *F. s.* 1. Dönen, dönücü. 2. *i.* Dünya. *Gerdun-i dûn*, alçak dünya. «Sen il sadr-i muazzamsın ki kılmağa takrir — Çeker ser-safha-i gerduna rah-i kehkeşan mıstar.— Nedim».

gerdune, *F. i.* Araba. *Gerdune-i iclâl*, saltanat arabası.

gerdun-haşmet, *F. s.* Gerdun gibi haşmetli.

gerdun iktidar, *F. s.* Kudreti gerdune benzeyen.

germ, *F. s.* Sıcak. *Germ ü serd* (sıcak, soğuk) acı, tatlı. «Bülbül seherde germ alıcak ah ü naleden — Tebhaledar olur dehen-i gonce jaleden.— Beliğ».

germa, *F. i.* Yaz. «Bulun germabede sermâda germada ser-i mâda.— Şakir».

germabe, *F. i.* [Germ-abe] Sıcak su hamamı. Kaplıca, ılıca, kaynarca. «Germabeleri cana safa, cisme şifadır.— Nedim».

germagerm, *F. s.* 1. Pek kızışmış. 2. Sıcağı sıcağına.

germi, *F. i.* 1. Sıcaklık. 2. Çok gayret. «Bu şişe parelendi germi-i nâr-i fırakından.— Beliğ».

germiyet, (Türkçede kullanılmıştır). Sıcaklık. Ateşli çalışma. «Bu şeb revnak-feza-yi bezm-i mehtab olmasın ol şuh — Ki germiyette cism-i pâkine tesir eder mehtab.— Beliğ — «Bazar-i yağma vü taraca germiyyet verip.— Naima».

Gerşasf, Gerşasp, *F., A. ö. i.* İran hükümdarlarından.

geşt, *F. i.* 1. Geçme. 2. Gezme. Seyir, dolaşma. *Geşt ü güzar*, gezip dolaşma. «Bir zaman havalarda — Na-şekibane etti geşt ü güzar.— Cenap».

geşte, *F. s.* Dönmüş. *Bergeşte*, altüst olmuş; *sergeşte*, başı dönmüş.

gevden, *F. s.* Bön, ahmak.

gevher, güher, *F. i.* 1. Cevher. 2. Asıl, maya. 3. İnci. 4. Elmas. *Bedgevher*, soysuz; *pâkgevher*, aslı temiz, soylu. «*Son katre-i* gevherle bezenmişti çemenler.— Fikret».

gevherbar, *F. s.* [Gevher-bar] Cevher yağdırıcı, cevher saçan.

gevherçile, *F. s.* Bk. *Güherçile*.

gevherefşan, *F. s.* [Gevher-efşan] Cevher saçan.

gevherfüruş, *F. s.* Mücevher satan. Cevahirci.

gevherî, *F. s. i.* 1. Mücevherle ilili. 2. Cevahirci.

gevherîn, *F. s.* 1. Cevherli. 2. Mücevher gibi. «Küçük, pür-heves, gevherîn katreler .— Fikret».

gevhernisar, *F. s.* [Gevher-nisar] 1. Cevahir serpen. 2. Güzel, düzgün söz söyleyen.

gevhernişan, *F. s.* [Gevher-nişan] Cevahirle işlenmiş.

gevherpaş, *F. s.* [Gevher-paş] 1. Cevher saçan. 2. Çok güzel söz söyleyen.

gevherriz, *F. s.* [Gevher-riz] Cevahir dağıtan. 2. Çok güzel söz söyleyen.

gevherşinas, *F. s.* [Gevher-şinas] Mücevherden anlıyan. Cevahirci.

geysu, gisu, *F. s.* Bk. *Gisu*.

gez, *F. i.* 1. Uzunluk ölçüsü. 2. Kısa talim oku. 3. Okun çentiği. 4. Nişane. 5. Kudret helvası. 6. Ak-ılgın ağacı. 7. İpek.

geza, *F. s.* «Isıran, ısırıcı» anlamlariyle kelimelere ulanır. *Cangeza*, can ısırıcı, can acıtıcı; *lebgeza*, dudak ısıran, şaşkın. «Ebediyyen soğuyup, en acı, en can-geza — Bir maişet onu vely etti. — Fikret».

gezend, *F. i.* 1. Zarar. 2. Kötülük. *İsal-i gezend etmek*, zarara sokmak, zarar vermek. «Küçük va-

lide hâmisi olduğundan gezend eriştirmek müteassır olmakla. — Naima».

gıbb, *A. e.* 1. -den sonra 2. *i.* Gün aşırı. *Humma-yi gıb,* gün aşırı tutan sıtma; *gıbb-ed-dua, gıbb-eş-şehade,* duadan, tanıklıktan sonra; *gıbb-et-tahkik,* tahkikten sonra.

gıbta, *A. i.* Başkasının iyi şeyini kendi için dileme. İmrenme. Ağız suyu akma.

gıbtaaver, *F. s.* [Gıbta-aver] İmrendiren.

gıbtaaver, *F. s.* [Gıbta-aver] İmrendiren.

gıbtaferma, *F. s.* [Gıbta-ferma] İmrendirici. «Olanlar gıbta-ferma meyve-çîn-i vasl-i canâna.— Beliğ».

gıbtakeş, *F. s.* [Gıbta-keş] İmrenen.

gıda, gıza, *A. i.* 1. Besleyen şey. 2. Yenebilecek kadar şey. Besin.

gılâf, *A. i.* 1. Kılıf. 2. Kın. *Gılaf-i harici-i semer,* meyvadışı; *gılâf-ül-kalb,* dış yürek zarı. «Her taraftan çalma urma deyüp nâra ve hücumlar ile cellât kılıcın gılâfına koyup .— Naima».

gılal, *A. i.* [Galle ç.] 1. Tahıllar. 2. Gelirler.

gılâz, *A. s.* 1. Kalınlar. 2. Kabalar. 3. Bıyığı çıkmamış gençler.

gıll, *A. i. (Gıll ü gış* olarak kullanılır) Gönül, iç bozukluğu. Gizli düşmanlık.

gılman, *A. i.* [Gulâm ç.] 1. Cennette hizmet gören erler. 2. Yeniçeri ocağına yeni girmiş gençler. 3. Köleler. *Hur ü gılman,* Cennette hizmet gören dişiler, erler; *gılman-i hassa,* padişah sarayında hizmet gören yeniler, gençler; *gılman ü cevari,* köleler ve cariyeler. (ç. Gılmanân). «Gılman ve cevarisini yağmalayıp fisk ü fücur hususunda kusur komadılar.— Naima».

«Yeniçeri ustaları ve gılmanan-ı acemiyandan tüvana hidmetkâran.— Selânikî».

gılme, *A. i.* [Gulâm ç.] Genç delikanlılar.

gılmet, gulmet, A. i. Şehvet aşırılığı.

gılzat, *A. i.* 1. Kabalık. 2. Kalınlık.

gımd, *A. i.* 1. Kılıç kını. 2. Bakla ve benzerleri gibi bitkilerin kabuğu.

gına, *A. i.* 1. Bolluk, zenginlik. 2. Yeter bulma. Tokgözlülük. 3. Bıkma. 4. Şarkı ve türkü söyleme. «İman ile din akçedir erbab-i gınada — Namus ü hamiyyet sözü kaldı fukarada.— Ziya Pş.».

gınaî, *A i.* (XX. yy.) Fransızcadan *lyrique* (lirik) karşılığı.

gırar, gırare, *A. i.* Harar. Yünden yapılma büyük çuval. Bk. *Garar.*

gırbal, *A. i.* 1. Kalbur. 2. Elek. «Ve kalyon toptan gırbale dönmüş.— Naima».

gırbalî, *A. s.* Kalbur gibi, kalbursu.

gırban, *A. i.* [Gurab ç.] Kargalar.

gıriv, *F. i.* 1. Bağırma. 2. Çığlık, çığıltı.

gıriz, garize, Bk. *Garize.*

gırre, *A. s.* Boş bir şeye aldanan, övünen. Gururlu, gafil. «Ey gırre-i mest-i pâ-ber-rikâb olan — Eyle biraz da tuşe tedarik azimete.— Beliğ».

gış, *A. i.* Dalavere. Hayınlık. *(Gıll ü gış* olarak kullanılır).

gışa', *A. i.* 1. Örtü. 2. Perde .3 Zar. 4. Zarf, mahfaza.

gışaî, *A. s.* Gışa, zar cinsinden.

gışave, *A. i.* Bk. *Gışa.*

gışavet, *A. i.* Körlük yapan zar. Aksu.

gıtâ, *A. i.* 1. Kab. 2. Örtü. *Keşf-i gıta*, örtüyü açma.

gıyab, *A. i.* 1. Hazır olmama. 2. Göz önünde bulunmama. 3. Arka. *An gıyabin an-il-giyab*, kendisi hazir olmadığı halde, arkasından.

gıyaben, *A. zf.* Hazır bulunmadığı halde. Arkasından.

gıyabî, gıyabiyye, *A. s.* Arkadan; yüze karşı olmadan. Mahkemeye çıkmadığı halde kanuna uygun yapılmış işlerle ilgili. *Hükm-i gıyabî.*

gıyas, *A. i.* 1. Yardım. 2. *s.* Yardımcı.

gıybet, gaybet, *A. i.* Bir kimseyi arkadan çekiştirme. Yerme, kınama. 2. Kaybolma, meydanda bulunmama.

«Akraba ve müteallikatını ileri çektiğinden gayri a'dası dahi bu aybın gıybetine yol bulmadı.— Peçevi».

gıylân, *A. i.* Guller.

gıza, gıda, *A. i.* Bk. *Gıda.*

gil, *F. i.* 1. Balçık. 2. Çamur. 3. Özlü çömlekçi çamuru.

«Sen ziynet-i her gil-i zeminsin — Gül gibi lâtif ü nazeninsin.— Fuzulî».

gile, *F. i.* Yanıp yakılma, Şikâyet

gilemend, *F. s.* Şikâyetçi.

Gilşah, *F. ö, i.* Balçıktan şah-ki balçıktan yapıldığı için- Âdem'e lâkap olarak söylenir. Farsların masal hükümdarı Keyyumers'in de adı.

gilzar, *F. .* [Gil-zar] Çamurlu yer.

-gîn, *F e.* İsimleri sıfat yapar.

-gîr, *F. s.* 1. Tutan, tutucu; 2. Yayılan, anlamlariyle kelimelere katılır.

abgir	*kalegir*
âlemgir	*cihangir*
giribangir	*destgir*
dilgir	*şebgir*
kışvergir	*şirgir*
pişgir	*zehgir*

giran, *F. s.* 1. Ağır. 2. Pis, kötü, kokmuş, 3. Sıkıntılı, usandırıcı. 4. Sert, katı. *Giran bise*, pinti; *giran rikâb*, azimli, *giran saye*, güçlü kuvvetli; *rıtl-i giran*, büyük ve dolu kadeh. İçilmesi güç kadeh.

«Ol rıtl bana giraan görünüdü — Bir suret-i imtihan göründü.— Ş. Galip».

giranbaha, *F. s.* [Giran-baha] Pahalı. «Giranbahaha-yi meta-i visal ucuzlandı.— Beliğ».

giranbar, *F. s.* [Giran-bâr] 1. Ağır yüklü. 2. Yemişi çok ağaç, 3. Gebe. «Gezmek bu dikenlikte giranbar-i sefalet— Fikret ».

girancan, *F. s.* [Giran-can] 1. Ağır canlı. 2. Karşısındakini sıkan. Can sıkıcı. (ç. Girancanân).

«Ve istima eden girancan sukalayı güle güle öldürür.— Peçevi»

girandest, *F. s.* [Giran-dest] Eli ağır. Yavaş iş görür.

giranhâb, *F. s.* [Giran-hâb] Ağır uykulu. Uykusu ağır.

giranhâr giranhor, *F. s.* [Giran-hor] Çok, aşırı yiyici.

giranmaye, *F. s.* [Giran-maye] 1. Mayası ağır, pahalı. 2. Değerli. 3. Paralı, mallı.

gird, *F. i.* 1. Çevre. 2. Dönme. 3. Yuvarlak.

girdab, *F. i.* [Gird-âb] Su çevrintisi. «Girdablar açar önümde bir derin serab.— Fikret» — At kalbini girdaba, açıl engine ruh ol!. — Beyatlı».

girdagird, *F. s.* Çepçevre. Fırdolayı.

girdalûd, *F. s.* [Gird-alûd] Toz toprak içinde. Toza bulanmış.

girdar, kirdar, *F. i.* İş. 2. Tutuş, gidiş. *Belgirdar*, iş kötü olan.

girdbad, *F. i.* Kasırga. Rüzgâr çevrintisi. «Bir girdbad-i kafiyedir şi'r-i hâsirim.— Cenap».

girdigâr, kirdgâr, F. s. Tanrı.

giriban, *F. i.* Yaka. *Çâk-i giriban,* yaka yırtma, fazla acıklanma.

giribanî, *F. i.* Gömlek.

girift, *F. i.* 1. Tutma. 2. Yakalama. 3. Bir çeşit ney. *Ahz ü girift,* yakalayıp tutma. «Muhalefet göstermekle yüz bulup kâr ü bârı girift olmuş idi.— Naima».

giriftar, *F. s.* 1. Tutulmuş, yakalanmış. 2. Tutkun. «Zalim bir zulme giriftar olur ahar — Elbette olur ev yıkanın hanesi viran.— Ziya Pş.».

giriftarî, *F. i.* Tutkunluk. Tutulma.

girifte, *F. s.* 1. Yakalanmış, tutulmuş. 2. (Bir hastalığa) yakalanmış, tutulmuş. 3. Tutsak. *Girifte dem,* kısa soluklu, nefes darlığı olan; *-hatır,* gücenmiş, kırgın; *-leb,* konuşamaz dudakları oynamaz; *-ser,* aklı fikri dağınık; *-zeban,* dili tutuk kekeme. «Zavallı şair-i hulya-girifte, hayretle — Onun peyinde gezer fikri hep sehabelerde.— Fikret».

giriftegî, *F. i.* 1. Tutkunluk. 2. Tutsaklık. 3. Hastalık hali.

giriftzen, *F. s.* Girift çalan.

girih, *F. i.* 1. Düğüm. 2. Bağ. 3. Buruşuk. «Zincir-i zülf-i hambe ham-i yâre bestedir — Her bir girihte sad dil her bir şikende can-i.— Beliğ».

girihbür, *A. i.* [Girih-bür] (Düğüm kesen). Yankesici.

girihbend, *F. i.* Düğümcü. Bağcı. «Fermanınızdan hariç işte bulunmazız cevabiyle girihbend-i sükût oldu.— Raşit».

girihgir, *F. s.* [Girih-gir] Düğümlü, düğüm tutan.

girihküşa, *F. s.* Düğüm çözen zorları kolaylaştıran, halleden. «Girihkâşa-yi mesalih-i mülk ü millet olan.— H. Müşfik».

girihte, gürihte, *F s.* Kaçkın, kaçmış.

girişme, kirişme, *F. i.* 1. Naz, şive, eda. 2. Göz ve kaş ile yapılan işaret.

girive, gerive, *F. i.* 1. Çıkmaz yol. 2. Çok dolaşık yol. 3. Dolaşık geçit. 4. Kayalık uçurum.

giriz, güriz, *F. i.* Kaçma. «Düşmez talih-i müşfike bimardan giriz.— Naili».

-giriz, *F. s.* «Kaçan, çekinen» anlamiyle kelimelere katılır. *Merdümgiriz,* insandan kaçan.

girizan, *F. s.* Kaçan, kaçıcı. Kaçarak. «Ilgar edip varıp urbanı kırıp Mübarek'i menkûp ve girizan ettikte.— Naima».

girizende, *F. s.* Kaçan, kaçıcı. (ç. Girizendegân).

girizgâh, *F. i.* [Giriz-gâh] 1. Kaçacak yer, kaçamak kapısı. 2. Söze girmeden önce söylenen söz. 3. (Ed.) Kasidelerde nesip yahut teşbib eden tasvir parçasından sonra asıl maksada girmek için söylenen beyit.

gîrûdar, *F. i.* [Gîr-ü-dar] Savaş. Kavga.

giryan, *F. s.* 1. Ağlayan, 2. Ağlayarak. «İçinde bir derecik, bir şelâle-i giryan.— Fikret».

girye, *F. i.* 1. Ağlama. 2. Gözyaşı. «Bak ağlıyorum, giryeme bin hande fadadır.— Fikret».

giryebar, *F. s.* [Girye-bar] Gözyaşı döken, «O zaman sanki arş-i Yezdanı — Görür enzar-i giryebariyle.— Fikret».

giryedar, *F. s.* [Girye-dar] Ağlamış.

giryefşan, giryefeşan, F. s. Gözyaşı saçan, acı acı ağlayan. «Sen

ağla; ben de bütün suzişimle giryefeşan.— Fikret».

giryeengiz, *F. s.* [Girye-engiz] Ağlamağa sebeb olan, ağlatacak. «İster'im bir lisan ki takriri — Şi'r-i nazikterinde üstadın — Giryeengiz olan o tesiri.— Fikret».

giryefeza, *F. s.* [Girye-feza] Ağlama artıran, çok ağlatan. «Bu iğbirar-i lâtifin sirayetiyle gönül — Neler tahattur eder neşve -bahş ü giryefeza.— Fikret».

giryehiz, *F. s.* [Girye-hiz] Ağlama çıkaran, ağlamaya yol açan. Ağlatan.

giryekünan, *F. s.* [Girye-künan] Ağlıyarak. «Söner leali-i baran içinde giryekünan.— Fikret».

giryemeşhun, *F. s.* [Girye-meşhun] Gözyaşı ile dolu. «Nasıl tahammül eder sonra karşısında bunun — Bunun, bu sahne-i pür-yes ü giryemeşhunun — Biraz hamiyet ü rikkatle sızlıyan dil-i pâk — Fikret».

giryenak, *F s.* [Girye-nak] Ağlayan.

giryende, *F. s.* Ağlayıcı. «Bir nağme-i giryende-i sevda — Her neşeli, her nezih hitabın.— Fikret».

giryenikab, *F. s.* [Girye-nikab] Gözyaşı örtülü. «Dolaşıp neşe-i sanalta gülen dilelerin — Çehre -i giryenikabında hayat-i beşerin.— Fikret».

giryenüma, *F. s.* [Girye-nüma] Ağlar yüzlü. «Bakarsınız: Mütefekkir, medîd, giryenüma.— Fikret»

giryenümud, *F. s.* [Girye-nümud] Ağlar gibi. «Bu yanda çamları örten buhar-i berrakın — Kebud -i giryenümudunda bir yığın zerrat — Bir iltima ile titredi.— Fikret».

giryepaş, *F. s.* [Girye-paş] Gözyaşı dökücü.

giryeperverd, *F. s.* [Girye-perverd] Ağlama getiren. 2. Ağlatıcı «Tevafuk etti kırın hal-i giryeperverdi.— Fikret».

gisu, geysu, *F. i.* Saç. Uzun saç. Saç örgüsü.

gisubend, *F. i.* [Gisu-bend] Saçbağı.

gisudar, *F. s.* [Gisu-dar] Uzun saçlı. *Necm-i gisudar,* kuyruklu yıldız.

giş, *F .i.* Samur.

Giv, *F. ö., i.* Fars masal kahramanlarından biri. Gyuders'in oğlu. Rüstem'in üveyoğlu. «Şeh-i zemane Süleyman-i ins ü can ki anın — Kemine kullarıdır. Bicen ü Giv ü Peşenk.— Hayali»

giyah, kiyah, *F. i.* Ot. «O sararmış giyah, o yapraklar.— Cenap».

gizlik, *F. i.* Kesici şeylerin keskin tarafı, ağzı. «Ve gizlik-i tîg ile vücudu rakamın şühud defterinden hakkedip.— Sadettin».

gonce, gonçe, *F. i.* 1. Açılmamış gül. Tomurcuk. 2. (Mec.) Ağız; sevgilinin ağzı. *Gonce-dehan, gonce-leb,* ağzı, dudağı koncaya benziyen. «Ah ben, ben ki henüz gonce iken solmuş gül— Fikret». — «Gonce femini bus edeli tıfl-i muhabbet.— Cenap».

-gû -gû, *F. s.* «Diyen», söyliyen». anlamiyle kelimelere katılır.

bezlegû	*rastgû*
hakgû	*nadiregû*
suhangû	*yavegû*

gubar, *A. i.* Toz. *Gubar-i tal,* (Bot.) Pollen. «Gubar-i masivadan pâk edince sahasın ey dil — Harîm-i sineye yârin cefası mihman geldi.— Beliğ».

gubaralûd, *F. s.* [Gubar-alûd] Toza bulanmış, tozlu.

gudde, *A. i.* (Bio.) Bez. *Gudde-i dem'iye* gözyaşı bezi: *-derakiye,*

kalkan bez; *-lûbaiye,* tükrük bezi; *-mideviye,* mide bezi; *-nekfiye,* koltukaltı bezi *-sanavberiye,* kozalaksı bez; *-taht-el-fekkiye,* çenealtı bezi; *-taht-el-lisan* dilaltı bezi.

guded, *A. i.* [Gudde ç.] Bezler.

gûdek, küdek, *F. i.* Çocuk. «Okuyan gûdek-i nev-sale eder istilzaz.— Sümbülzade».

gudruf, gadruf *A. i.* (Bio.) Kıkırdak. (ç. Gadarif).

gudrufî, *A. s.* Kıkırdakla ilgili, kıkırdağa ait.

guduvv, *A. i.* Sabah, sabah vakti. *Bilgudüvvi vel-âsal,* sabah akşam.

gufran, *A. i.* Tanrı bağışı, acıması, Rahmet, günahtan geçme. «Bu seng-zâra yeşil bir sehaba halinde — Yağar yağar mütemadi esîr-i gufranım.— Fikret».

guful, *A. i.* Dikkatsizlik veya şaşırmadan dolayı işinde kusur etme. Ne olacağını kestirememe. «Sipahiler dahi bunların vehimlerin izale ve gufullerin itale için.— Naima».

guk, *F. i.* Kurbağa. «Etraf pürdü nale-i guk ü hezar ile.— Recaizade».

gûl, *F. s.* Bön. Ahmak. «Ve bir garip hali daha var idi. Halkı teşhiste gayet gûl idi. Faraza gâhi oğlun teşhis etmeyip.— Peçevi».

gul, *A. i.* Korkunç hayal. Karakoncolos. *Gul-i beyabani* (gulyabani) gullerin en yabani, en irisi.

gulâm, *A. i.* 1. Erkek çocuk, delikanlı 2. Köle, kul, (ç. Gılman). «İki hasna kızları tıraş edip heyet-i gulâmda atlara bindirip yine Söğüt Dağına gidip.— Naima». «Hedaya-yi mergube ve gulâm-ha-yi peri - peyker çekti-ler.— Selânikî».

gulâne, *F zf.* [Gul-ane] 1. Gullere yakışır surette. 2. Olağanüstü bir çabalama ile. «Ah, bir sar. sar — Anîf sademe-i gulanesiyle bir kuvvet.— Fikret».

gulât, *A. s.* [Gali ç.] Galeyan ediciler. 2. Azgınlar, taşkınlar. 3. Pek ileri varan coşkun takımı. *Gulat-i şia,* azgın şii takımı.

gulâz, *A. s.* Kaba. Kalın. *Eyman-i gulâz,* büyük, koyu koyu yeminler.

gulfe, gulafe, *A. i.* Sünnet derisi.

gulgul, gulgule, *F. i.* 1. Gürültü, çığıltı. 2. Çığrışma. 3. Ağzı dar bir kabdan dökülen suyun sesi. «Bir derin gulgule nazmında huruş-i efkâr.— Fikret».

gulmet, gilmet, *A. i.* Şehvet fazlalığı.

gulûf, *A. i.* [Gılaf ç.] Gılaflar.

gulüv, *A. i.* 1. Üşüntü, saldırma. 2. (Ed.) Büyütmenin (mübalâğanın) ikinci derecesi, taşkın söz. *Gulüvv-i âm,* genel ayaklanma. «Tez kaatiller bulunsun deyu çağırıştılar ve gulüvv ettiler.— Naima».

gumum, *A. i.* [Gam ç.] Gamlar, kederler. «Ana bir veçhle müsaade olunmak ihtimali yoktur dedikte bu cahiller ziyade gayz ü gumum ile perişan olduklarından— Naima».

gumuz, *A. i.* Sözün karanlık ve karışık olması.

-gûn, 1. Renk, 2. Çeşit anlamiyle kelimelere katılır.

diğergûn	*sebzgûn*
gûnagûn	*şefakgûn*
gülgûn	*vajgûn*

gûna, gûne, *f. i.* Türlü, renk renk, renk.

gûnagûn, *F. s.* Türlü türlü. «Nümune her kûşesinde ukûs-i gûna-

gûn.— Fikret».

gunc, genc, *A. i.* Güzellerin nazı, şivesi. *Gunc ü delâl.*

gûne, *F. i.* Bk. *Gûna.*

gunne, *A. i.* Genizden söyleme. Hımhımlama.

gunude, *F. s.* Uyuklamış, uykuya varmış. *Gunude-i hak-i rahmet.* (rahmet toprağında uyumuş) ölmüş, ölü. «Kalmaz gunude geçtiği yerlerde hissi şan.— Fikret».

gûr, *F. i.* 1. Yaban eşeği. 2. Mezar. *Behram Gûr,* eski İran şahlarından.

gurab, *A. i.* 1. Karga. 2. Kuzgun. «Tahrîş eder sımahımı bin nevha-i gurab.— Fikret».

gûrabe, *F. i.* Üstü kubbeli mezar.

gurabîn, *A. i.* [Gurab ç.] Kargalar.

gurabülbeyn, *A. i.* Alakarga.

gurbet, *A. i.* 1. Yabancı yer. 2. Doğulan yerden başka yer, dış ülke. «Bu yalnızlık, bu bir gurbet ki benzer gurbet-i kabre.— Fikret».

gurbetzede, *F. s.* [Gurbet-zede] Gurbete düşmüş olan. Memleketinin dışında bulunan.

gure, *F. i.* Koruk. Ham üzüm.

gureba, *A. i.* [Garib ç.] Garipler, kimsesizler, memleketin yabancıları. *Gureba-i müslimîn,* müslüman kimsesizler. 2. (Eski askerlik) Sağ ve sol diye adlanan iki asker birimi; *gureba-i yemin, -yesar.* «Taşradan gelen müsellah çoban ve mandracı ve gureba makulesi silâh ile şehirde gezmekten men olundu.— Naima».

guref, *A. i.* [Gurfe ç.] 1. Çardaklar. 2. Cumbalar. 3. Yüksek odalar. *Sure-i guref,* Kur'an'ın 39. suresi.

gurema, *A. i.* [Garîm ç.] 1. Alacaklılar. 2. İlk tan zamanı. 3. Çocuk düşürmeye sebebolanın vereceği diyet. *Taksim-i gurema,* borçlu malının alacaklılar arasında bölünmesi.

gurer, *A. i.* [Gurre ç.] 1. Parlamalar, ışıldamalar. 2. Ay başları. 3. Soydan, önemli kişiler.

gurfe, *A. i.* 1. Çardak. 2. Cumba, balkon. 3. İç oda. Halvet, yalnız kalma. «Dolap üzerinde bir mahfi gurfede pinhan oldu.— Naima» — «Cahilin gözünde bir gurfe-i kâşî görünür.— Naili».

gûrhane, *F. i.* [Gûr-hane ç.] Türbe. «Erdebil gurhanesinde Şeyh Sofi türbesinde defn olundu.— Naima».

gûristan, *F. i.* Mezarlık.

gurran, *A. s.* Homurdanıcı, kömürdenici.

gurre, *A. i.* 1. Parlaklık, ışıldama. 2. At alnındaki beyaz akıtma. 3. Ayın ilk görünmesi. 4. Arabi ayının ilk günü. *Gurre-i muharrem,* muharremin ilk günü. «Gurre-i rebi-ül-evvelde sipah Divanda cem' olup.— Naima».

gurrende, garrende, *F. s.* 1. Gürleyen. Kızgınlıkla haykıran. 2. Homurdanan, kömürdeyen. «Derin, gurrende aks-i savletiyle ra'd-i hevl-âver — Kımıldar bir siyah ejder gibi aguş-i bevadide.— Fikret».

gurub, *A. i.* (Bir gök cisminin) batı tarafında görünmez olması. 2. Batma, görünmez olma. «Gece erişmekle küffar meşezara girip gurub-i kamer esnasında iki bölük olup.— Naima».

gurubî, *A. s.* Gurub ile ilgili. *Gurubî saat,* alaturka saat de denilen ve güneşin batmış olduğu anda on ikiyi gösteren saat.

gurur, *A. i.* 1. Boş, beyhude şeye güvenip aldanma. 2. Boş şeyler-

le övünme. 2. Kurulma, kuruntu. *Dâr-ül-gurur,* (gurur evi) bu dünya; *hâb-i gurur,* kendini büyük sayma sanısı. «Döğüşmek hatadır dedikte sözüne itibar etmediler çünkü gururları kemalde idi.— Naima».

gurve, *A. i.* Burun ucundaki kıkırdak.

gusl, *A. i.* Şeriate uygun şekilde yıkanma. 2. Yıkama, yıkanma. «Ol sultanlar makam-i hizmette dururlar ve gusl-i yed lâzım gelse.— Naima».

guslhane, *F. i.* [Gusl-hane] Gusülhane. Evlerdeki yıkanma yeri. Banyo.

gusn, *A. i.* Ağaç dalı, budak.

gusne, *A. i.* Tek dal.

gussa, *A. i.* Tasa, kaygı. «Pir serv — Kaddin bende-i efkendesi olsun — Âlemde o kim gussadan azât olayım der.— Ruhi».

gussanak, *F. s.* [Gussa-nak] Tasalı, kaygılı.

gusun, *A. i.* [Gusn ç.] 1. Dallar, budaklar. 2. Filizler. *Gusun-i ter,* taze, genç dallar. «Sabâ eser, gusun-i ter — Kil murg-i aşka lânedir.— Fikret».

gûş, *F. i.* Kulak. *Gûş-i can,* can kulağı; *-huş,* akıl kulağı (dikkatle dinleme); *gûş etmek,* dinlemek. «Ey talib-i tahkik eğer var ise derkin — Gûş et bu sözü kim haber-i bahaberandır.— Ruhi».

gûşab, *F. i.* Pekmez.

gûşdar, *F. s.* [Gûş-dar] Kulak tutan, dikkatle dinleyen.

gûşe, *F. i.* Köşe. *Gûşe-i uzlet,* tenha, ıssız köşe. «Hoş gûşe-i zevk idi safa ehline âlem — Bir halle sürseydi eğer ömrünü âdem.— Ruhi».

gûşegir, *F. s.* [Gûşe-gir] Bir köşeye çekilen.

gûşiş, kûşiş, *F. i.* Çalışma. «Ne gûşiş ettiğimi bilir Hada-yi alîm.— Nef'i».

gûşmal, *F. i.* 1. Kulak burma. 2. Terbiye.

gûşt, *F. i.* Et.

gûşvar, gûşvare, *F. i.* 1. Küpe. 2. Dikkatle dinlenilen öğüt. *Gûş-vâre-i felek,* yeni doğmuş ay. «Gûşvarın ol mehin gören izarında sanır — Su içinde görünür. ıkd-i Süreyya'dan nişan — İbni Kemal».

gûşzed, *F. s.* [Gûş-zed] 1. Kulağa çarpan. 2. İşidilen.

guta, gavta, *F. i.* 1. Suya dalma. 2. Suya bir kere dalıp çıkma.

guvat, *A. s.* [Gavi ç.] Azgınlar, sapkınlar.

gûy, *F. i.* 1. Top, yuvarlak, tane. 2. Söyleme, konuşma. *Gûy-i müsabakat,* yarış topu.

gûya, gûyya, *F. s.* 1. Söylenen, söyleyici. 2. *e.* Sanki, sözde, *Tuti-i gûya,* (söyleyen tuti) şakrak söyleyen. «Gehi bir nağme, bir feryad-i hiç-âbad olur gûya.— Cenap» — «İzarında arak gûya ki şebnemdir gül üstünde.— Beliğ».

gûyende, *F. s.* Söylenen. Söyleyici.

gûyi *F. s.* Söyleme, söyleyiş. *Hoş-gûyi,* güzel, düzgün, eğlenceli söyleme.

guyub, *A. i.* [Gayb ç.] Kayıplar.

guyum, *A. i.* [Gaym ç.] Bulutlar.

guzat, guzzat, *A. i.* [Gazi ç.] Gaziler. «Guzat-i islâm melâimin âşkbazlıklarına bakmayıp.— Naima».

guze, *F. i.* Koza. Kozalak. Kozak.

güdahte, *F. s.* Erimiş.

-güdaz, *F. s.* 1. Eriten. 2. Yakan. 3. Tüketen anlamlariyle kelimelere katılır.

cangüdaz *tahammülgüdaz*
ciğergüdaz *takatgüdaz*

güdaz, *F. i.* Yanma, yıkılma. *Suz ü güdaz*, yanıp yakılma.

güdazende, *F. i.* Yakıcı şeyler.

güdazîş, *F. i.* Yanma, yakılma.

güft, guft, *F. i.* Söz, lâkırdı. (Aslında fiilçekmli haldir.) *Güft ü gû*, dedikodu; *Güft ü şinid*, duyulmuş şeyler, dedikodu. «Hal nice olur ihtimaldir ki şöyle ola deyu güft ü şinid ederlerdi. — Naima».

güftar, guftar, *F. i.* 1. Söz, lâkırdı. 2. Şiir. *Güftara gelmek*, söze başlamak; *perişan güftar*, sözü dağınık olan, sözünde düzenlik olmıyan; *şeker güftar*, (şeker gibi) tatlı sözlü. «Leb-i can-bahş ile güftara gelse ol Mesiha-dem. — Beliğ».

güfte, *F. s., i.* 1. Söyleniş. 2. Musikiye uygulanan şarkıların sözleri.

güftgû, *F. i.* Dedikodu. «Güftgûy-i arzuhale olamaz mani rakip — Âşık ü maşuk beyninde nigeh mektuptur.— Fehim».

güher, *F. i.* Gevher, cevher. «Bağdat sadeftir güheri durr-i Necef'tir — Yanında amın dürr ü güher seng-i hazeftir.— Ruhi».

güherbar, *F. i.* [Güher-bar] Cevher yağdırıcı.

güherfeşan, *F. s.* [Güer-feşan] Cevher saçan.

güherçile, gevherçile, *F. i.* Güherçile.

güherfüruş, *F. s. l*, 1. Cevher satan. 2. Mücevherci.

güherpare, *F. s.* [Güher-pare] Elmas parçası.

güherpaş, *F. s.* Cevahir saçan. «Ruz ü şeb reşk-i kef-i ebr-i güher-pâşından — Bahr-i şimab gibi lerze tutar Ummanı.— Beliğ».

güherriz, *F. s.* [Güher-riz] Cevher dökücü.

gül, *F. i.* 1. Gül çiçeği. 2. Gül ağacı. «Berk-i gül gonçede manend-i gülâb hoşbu.— Beliğ».

gülâb, *F. i.* Gülsuyu.

gülâbdan, *F. i.* [Gül-âb-dan] Gülsuyu kabı.

gülbam, *F. i.* Bk. *Gülbank*.

gülbank, *F. i.* 1. Bir ağızdan çıkan ses. 2. Hep birden yüksek ses çıkarma. 3. Bir ağızdan yüksek sesle okunan dualar. 4. Bektaşilerin törenlerinde ululanını anmak için okunan dua. *Gülbank-i Muhammedî*, ezan «Yârın görünce kaddini gülbank-i ahtan — Peyveste oldu kubbe-i eflâke velvele.— Beliğ».

gülbeden, *F. s.* [Gül-beden] Gül (pembe) bedenli. Bedeni gül gibi hoş olan.

gülberk, *F. i.* [Gül-berk] Gül yaprağı. «Gülberk-i ârızında gezerken nezareler.— Beliğ».

gülbeşeker, *F. i.* 1. Gül reçeli. 2. Gül yaprağından yapılmış tatlı.

gülbister, *F. s.* Gülden yatak. «Çeşm-i sermestin ise hufte-i gülbister-i naz— Fehim».

gülbiz, *F. s.* [Gül-biz] Gül serpen.

gülbuse, *F. s.* [Gül-buse] Gül öpüşlü. Öpmesi gül duygusu veren. «Olmaz mı bari ruhsat-i gülbuse-çin-i leb — Gelmiş neval-i lûtfunu bekler dehende can.—Beliğ».

gülbün, *F. i.* Gül ağacı. Gül fidanı. «Bir ömr-i muhayyel... Hani gülbünler içinde.— Fikret».

gülçehre, *F. s.* [Gül-çehre] 1. Gül yüzlü. 2. Pembe yüzlü. 3. Taze ve güzel yüzlü. «Orasın saki-i güçehrenin ibramı bilir.— Nedim».

gülçîn, *F. s.* [Gül-çîn] Gül derici, gül toplayan. «Doğup, gülçîn olurken jaleler subh-i bahariden.— Fikret».

güldan, *F. i.* 1. Gül mahfazası. 2. Çiçeklik, vazo.

güldehan, güldehen, *F. s.* [Güldehan] Ağzı gül gibi olan, gül ağızlı. «Leb-i baharda revnak bulan şükûfe-i ter — Bana unutturamaz güldehan-i nâzımızı.— Cenap».

güldeste, *F. i.* [Gül-deste] 1. Gül demeti, buket. 2. Şiir veya hal tercümesi kitabı. 2. Antoloji

gülefşan, *F. s.* [Gül-efşan] Gül saçan.

gülendam, *F. s.* [Gül-endam] Gül fidanı gibi ince, nazik, hoş endamlı. «O rütbe sâftır cism-i billûru o gül-endamın — Ki meve-i bâdeyi tâdad kaabildir gelûsunda.— Beliğ».

güleng, külenk, *F. i.* Turna kuşu. «İttifak kenar-i âbda bir gülenk-i kebud renk görüp.— Naima»

gülengübin, *F. i.* [Gül-engübin] Bal ile gül yaprağı karması tatlı.

gülfam, *F. s.* [Gül-fam] 1. Gül renginde olan. 2. Pembe. «Gördüm ki düşer güllere gülzarda şebnem — Ben gönlümü ol ârız-i gulfana düşürdüm.— Ş. Yahya».

gülfeşan, *F. s.* [Gül-feşan] Gül saçan, gül dağıtan. «Gözüm gözlerinde, lebim lâ'l-i gülfeşanında.— Fikret».

gülgeşt, *F. i.* 1. Gül ağacı ile süslü gezinti yeri. Gezinti yeri. 3. Çimen. «Devr-i gül eyyam-i ayş ü nuş-i sahbadır yine — Mevsim-i gülgeşt-i bağ ü seyr-i sahradır yine.— Baki».

gülgonce, *F. i.* 1. Gül koncası. 2. Açılmamış gül. «Gül-gonçe-i feminden lû'lû-yi nâb gösterir.— Recaizade».

gülgûn, *F. s.* [Gül-gûn] 1. Gül renginde. 2. Kırmızı, pembe. «Geçsin ebedî günlerimiz fâhir ü gülgûn.— Fikret».

gülgûne, *F. i. 1.* Kadın düzgünü, ruj. 2. Gül renkli. «Ruhsar-ı sabah-i îd-i ümmîd — Gülgûnesi hûn-i çeşm-i hurşîd.— Ş. Galip».

gülhîz, *F. s.* [Gül-hîz] Gül bitiren, gül yetiştiren.

gülistan, gülsitan, *F. i.* 1. Gül bahçesi. 2. (Ö. i.) Şirazlı Sadi'nin ünlü kitabının adı. «Kızarsa gül gül olsa tâb-i meydem rû-yi hunabın — Ruh-i cananı hem gül hem gülistan olduğun görsem.— Nef'i».

gülizar, *F. s.* [Gül-i zar] Gül yanaklı. «Baharı neyleriz ol gülizari goncefemin — Gülüp açılması bin nevbahara değmez mi. — Nailî».

gülnahl, *F. i.* [Gül-nahl] Gül ağacı, gül fidanı.

gülnar, *F. i.* [Gül-nar] Nar çiçeçeği dalı. «Bilmez ki nedir nihal-i gülnar — Âteş mi bitirdi yoksa gülzar.— Ş. Galip».

gülnihal, *F. s.* [Gül-nihal] Gül fidanı.

gülnikab, *F. s.* [Gül-nikab] Yüzü gülle örtülü pembe yüzlü. «Ey hande-i tulû-i hayâ, bikr-i günikab.— Fikret».

gülpuş, *F. s.* [Gül-puş] Gül örtülü, pembe yüzlü. «Lâ'l-i lebi şule-i şekernuş — Gülruhleri nevbahar-i gülpuş.— Ş. Galip».

gülrenk, *F. s.* [Gül-renk] Pembe. «Gülrenk idi ne görse uyun-i meserretim.— Fikret».

gülriz, *F. s.* [Gül-riz] Gül serpen, Gül saçan.

gülru, *F. s.* [Gül- rû] Gül yüzlü.

Al yanaklı. «Bir heykel-i gülru dikilir kalb üzerinde.— Cenap».

gülruh, gülruhsar, *F. s.* [Gül-ruhsar] Gül (al, pembe) yanaklı. «Ruh-i lebi gevheri tekellüm — Gülruhleri cennet-i tebessüm.— Ş. Galip».

Gülşah, *F. ö. i.* Varaka'nın sevgilisi, masal kadını.

gülşeker, *F. i.* [Gül-şeker] Gül tatlısı. «Ol benefşî hat gelir evvelde lâ'l-i dilbere — Kahve der-peydir bezinde âdeta gülşeker — Nedim».

gülşen, *F. i.* Gül bahçesi. *Gülşensaray,* gül bahçesi içindeki saray. «Görmekteyim o gülşeni kim gark-i âb ü tâb.— Fikret».

gülşengâh, *F. i.* [Gülşen-gâh] Gül bahçesi «Dilde dağ dağ-i hasret suz-aşinadır hep — Bu gülşengah-i aşkın gülleri ateş-münadır hep.— Haşmet».

gülten, *F. s.* [Gül-ten] Gül (pembe) vücutlu. «Âlemde içtima-ı mezâyyât-i subh ü şâm — Bizde tahakkuk eylese olmaz mı gültenim.— Cenap».

gülû, gelû, Bk. *Gelû.* «Hande-i hacalet olup gülûblarını seddedip taam bile yemediler.— Naima».

gülûgir, *F. i. s.* 1. Boğazda kalan şey. 2. Ahlat armudu. «Lokma-i gam ki gülügir-i elem oldu bana — Şîr-i mader gibi mey şimdi halâl oldu bana.— Avni».

gülzar, *F. i.* [Gül-zar] 1. Gül bahçesi, gül tarlası. 2. Çiçek bahçesi. «Yuf hârna dehrin gül ü gülzarına hem yuf— Ruhi».

güm, *F. s.* 1. Kaybolmuş. 2. Başı boş, avare. 3. Şaşırmış. «Ey kalb neden gelir bu kemküm — Merdane sebatın oldu mu güm.— Recaizade».

güman, *F. i.* Sanma. Sanı. *Bedgüman,* şüpheci, kötü düşünceli, *bigüman,* şüphesiz. «Çarhın sana maksadı yamandır — Zira kati tünd ü bi-amındır — Lûtuf etmesi de veli gümandır.— Ş. Galip».

gümkeşte, *F. s.* [Güm-keşte] Kaybolmuş. «Güm güm öter asman sedadan — Gümgeşte zemin bu maceradan. Ş. Galip».

gümkerde, *F. s.* [Güm-kerde] Kaybolmuş, kaybedilmiş. «Hususa gümkerde rahân-i manend-i arâfiyam — Sümbülzade».

gümnam, *F. s.* [Güm-nam] Adı batmış. Unutulmuş. «Bunlar dahi tıfl-i bi-serencam — Gerdun dolaşır ki ede gümnam.— Ş. Galip».

gümarh, gümreh, *F. s.* [Güm-rah] Yolunu kaybetmiş. Yoldan sapmış. «Binlerce nazar hep seni takip ile gümrah.— Fikret» — «Bu gümrehin oldu destgiri — Öğretti Suhan'a tarz-i piri.— Ş. Galip».

gümrahî, *F. i.* Doğru yoldan çıkmış olma. Sapıtma.

gümşüde, *F. s.* Kaybolmuş. «Mazî o yâr-i gümşüde, âlûde-i gubar. — Fikret».

günah, güneh, *F. i.* 1. Ahirette cezaya sebebolacak davranış. 2. Suç. *Bigünah,* suçsuz. «Benim devletlû sultanım mazur ola günahımız çoktur harekette kusur edip geç geldik.— Naima». — «Benim özrüm günehimden iki kat beterdir. Şinasi».

günahkâr, günehkâr, *F. s.* Günah işleyen, suçlu. (ç. Günahkâran). «Ey deva-yi bi-maran — Destgir dil-i günahkârân.— Haletî».

günahpişe, *F. s.* [Günah-pişe] Gü-

nah işlemeyi huy edinmiş. (ç. Günahpişegân). «Ey şefi-i güneh-pişegân-i dem-i mev'ud.— Sami».

günbed, künbet, *F. i.* (Kümbet) 1. Kubbe. 2. Tavan. *Günbed-i âli,* su kabarcığı; *-âzam,* dokuzuncu gök; *-azrak, -ekvar, -hazra,* gök yüzü. «Sebz ü hurrem bir feza mı her kenar-i cûybar — Ya meyan-i cûda aks-i günbed-i hazra mıdır.— Nef'i».

güncayiş, *F. i.* Sığma, sığışma. «Ol mezayıkta leşkere güncayiş olmamakla.— Naima».

güncide, *F. s.* Sıkıştırılmış. Sıkılmış.

güncişk, *F. i.* Serçe kuşu. «Güncişk-i zârı başe-i perran helâk eder.— Ziya Pş.»

güneh, günah, Bk. *Günah.*

günehkâr, Bk. *Günahkâr.*

günehkârî, *F. i.* Günah işleyicilik.

güraz, *F. i.* 1. Erkek domuz. 2. Yaban domuzu. «Nahcirler mevc ururken bir güraz-i nasaz çıkıp. — Naima».

gürbe, *F. i.* Kedi. *Şütürgürbe* (deve ile kedi) münasebetsiz, mânasız. «Bir gürbe güzar eyler ise bir tarafından — Ol semti iner alçağa manend-i mizan.— Nabi».

gürg, *F. i.* Kurt. *Gürk-i barandide,* (yağmur görmüş kurt), çok şeyler görüp geçirmiş kimse. Eski kurt. «Bir kûsfendi tû'ma kılar gürg-i can-şikâr.— Ziya Pş.».

Gürgân, *F. ö. i.* 1. İran Kuzeydoğusunda bir il. 2. Aksak Timur'un lâkabı.

gürgzade, *F. s.* [Gürg-zade] Kurt yavrusu.

gürsine, *F. s.* Aç.

gürsineçeşm, *F. s.* Açgözlü.

gürsinegân, *F. i.* [Gürsine ç.] Açlar.

gürsinegî, *F. s.* Açlık.

güruh, *F. i.* 1. Kalabalık. 2. Topluluk. 3. Bölük. «Karahisar-i şarki nam mahalle gelip güruh-i mekruh me canibe gittikleri istifsar olundukta.— Naima».

gürz, *F. i.* Ağır topuz. Bozdağan. *Gürz-i giran* iri ağır topuz. «Sagarları gürz-i kûh-peyker — Sahbaları merk-i dehşet-aver.— Ş. Galip».

-güsar, -küsar, Bk. *Küsar.*

güsiste, küsiste, *F. s.* 1. Kopmuş. 2. Kırılmış. 3. Çözük, sölpük. *Güsiste mihar,* (yuları kopmuş) başı boş. Kayıtsız lâübali. «Taklit ile seccade-nişin olmuş oturmuş — Tahkikte ama har begüsiste inandır.— Ruhi».

Güşasb, Güştasb, *F. ö. i.* Fars hükümdarlarından. Hystaspes. «Rüstem-i neberd-âyin-i salifenin ve Güştasb-i aken-destan-i maziyenin.— Naima»

Güstehem, *F. ö. i.* Eski zamanlarda iki fars yiğitinin adı.

güvah, *F. i.* Tanık. Şu âlem-i sefaletin güvahi esfeliyeti — Siyah bir taş üstünü nişimen ettik ittihaz.— Fikret».

güvahî, *F. i.* Tanıklık.

güvar, *F. i.* Sindirim. *Hoşgüvar,* sindirimi kolay olan.

güzaf, *F. i.* 1. Konuşma. 2. Boş lâf. *Lâf ü güzaf,* boş lâkırdı, mâmasız söz.

güzar, *F. i.* Geçme, geçiş. «Onun civarından — Güzarı böyle soğuk bir yabancı tavriyle.— Fikret».

-güzar, *F. s.* «Yapan, beceren, ödeyen» anlamlariyle kelimelere katılır.

demgüzar	*maslahatgüzar*
haraçgüzar	*rehgüzar*
işgüzar	*suhangüzar*
kârgüzar	*şükrgüzar*

güzarende, *F. s.* Geçiren, geçirici.
güzariş, *F. i.* Geçme. Geçirme. Geçiş. «Gözler dalar güzariş-i satvet-medarına.— Fikret».
güzaşte, *F. s.* Geçmiş, geçmiş olan.
-güzer, *F. s.* Bk. *Güzar.* «Ediyordum güzer bu mevkiden. — Fikret».
güzeran, *F. i.* Geçme.
güzergâh, *F. i.* Geçilen, geçilecek yer. «Güzergâh-i hayal-i yâre yapmış sani-i kudret — İki gözlü bir kemer köprüdür kaşım Fırat üzre.— Beliğ».
güzergeh, *F. i.* Geçilen, geçilecek yer. Yol, yol üstü. «Dolmuş güzergehinde her gûşe müptelâdan.— Recaizade».
güzeşt, *F. i.* Geçme, geçiş. *Sergüzeşt*, baştan geçen.
güzeşte, *F. s.* 1. Geçmiş, geçen. 2. *i.* Faiz. *Sâl-i güzeşte*, geçen yıl.
güzeştegân, *F. i.* [Güzeşte ç.] Geçmişler. Önden gelmişler.
güzide, *F. s.* 1. Seçilmiş. 2. Seçkin. «Hayal ü his ile mâli güzide bir gazali.— Fikret».
güzidegân, *F. i.* [Güzide ç.] 1. Seçilmişler, seçkinler. 2. Beğenilmişler.
güzin, *F. s.* 1. Seçen. 2. Seçme. «Yaşlar altında vakurane yanan vech-i güzin.— Fikret».
-güzin, *F. s.* «Seçen, seçilmiş, seçkin» anlamlariyle kelimelere katılır. *Çihar (çâr) yar-i güzin*, Muhammet peygamberin başlıca dostları Ebubekir, Ömer, Osman, Ali; *gûşegüzin-i uzlet*, tenhalık köşesini seçmiş, seçen; *vahdetgüzin*, tek, yalnız başına kalmayı seçen.

H

h, Arap elifbesinin *ha, hı, he* harflerini karşılar.
ha, *A. i.* 1. Arap alfabesinin altıncı, Osmanlı ve Fars alfabelerinin sekizinci harfidir. Buna *ha-i mühmele* (noktasız ha) yahut *ha-i hutti* de denir; bu harfin adı ve sesi.— Ebcet hesabında 8 sayısını gösterir. — Arap ayları kısaltmasında bazı defa *c* yerine kullanıldığı olur, cemaziyelâhir ayına işarettir. 2. Arap alfabesinin yedinci, Osmanlı ve Fars alfabesinin dokuzuncu harfi olan ve *ha-i mu'ceme* (noktalı ha) yahut *ha-i menkute* (noktalı ha) denen harfin de adı ve sesi. Bu harf ebcet hesabında 600 sayısını gösterir. Yıldız bilgisinde Merih (Mars) yıldızının kısaltılması olarak kullanılır. 3. Arap alfabesinin yirmi yedinci, Osmanlı ve Fars alfabelerinin otuzuncu harfi olan ve *ha-i hüvvez* yahut *ha-i resmiye* denen harfin adı ve sesi. Bu harf ebcet hesabında 5 sayısını gösterir.
-ha, *F. e.* Çoğul edatıdır. *Esb-ha*, atlar, *seg-ha*, köpekler, Türkçede, Arap kelimelerinden de bununla çoğul yapılmıştır : *Kaza-ha-yi erbaa*. Dört kaza.
-ha, *A. z.* O.
-ha, -ha, *F. s.* «Çiğniyen» anlamiyle kelimelere katılır. *Jajhay*, saçma söyliyen; *şeker hây* (şeker çiğneyen) tatlı söyliyen.

hâb, *F. i.* 1. Uyku. 2. Rüya. 3. Ölüm. ***Hâb-i adem***, (yokluk) ölüm uykusu; ***-gaflet***, gaflet uykusu; ***-giran***, ağır uyku; ***-hargûş*** (tavşan uykusu), hile düzen; ***-naz***, naz uykusu, sevgilinin uykusu; ***-nûşin***, tatlı uyku; ***-perişan***, dağınık, rahatsız uyku; ***-rahat***, dinlenme uykusu; ***âlem-i hâb***, ***(uyku âlemi)*** rüya; ***şeker-hâb***, şekerleme (uyku kestirme). (Ed. ce.) ***Hâb-i girizan***, ***-hayat***, ***-mahmur***, ***nuşin***, ***-taab***, ***mehcur-i hâb ü rahat***, ***mest-i hâb***. «Şeytana sebak veren Kalenderoğlu gibi haramzadeye firib ve hâb-i hargûş verip — Naima». — «Nihal bulanık nigâh-i pür-hâbiyle gözlerini açtı.— Uşaklıgil».

hab, *F. i.* Sıkıntı. Üzüntü. Yazıklanma.

hab, habb, *A. i.* 1. Tane. 2. Yuvarlak ufak şey. 3. Yuvarlak biçimde hazırlanmış ilâç tanesi, hap. 4. Tohum, çekirdek (ç. Hubub). «Temaşa kıl hatt-i dildarı lâ'l-i pürnikât üzere — Yapışmış mûya benzer cabeca habb-i nebat üzre.— Beliğ».

hababe, hababe, *A. i.* (Su üzerindeki) kabarcık. «Habab-i bâdeâsâ gözlerim kaldı mül üstünde. — Beliğ».

hababib, *A. i.* [Habibe ç.] Sevgili kadınlar.

hababîr, *A. ç. i.* (Zoo.) Toy kuşu yavruları.

habaik, habayik, *A. i.* [Habike ç.] Hacılar yolu, kehkeşanlar, samanyolları. 2. Çizgi.

habail, *A. i.* [Hibale ç.] Tuzaklar. Ağlar. ***Habail-i mevt***, ***habail-ülmevt***, ölüm sebepleri, hastalıkları; ***habail-i şeytan***, ***habail-üş-şeytan***, kadınlar.

habair, *A. i.* [Habari ç.] (Zoo.) Toy kuşları.

habais, *A. i.* [Habise ç.] Kötülükler. *Ümm-ül-habais*. (Kötülüklerin anası) Şarap.

habak, *A. i.* *(Bot.)* Yarpuz.

habak, *F. i.* Dört tarafı çevrili yer. Avlu. Ağıl.

habal, *A. i.* Düzensizlik, bozulma. Üzüntü, sıkıntı.

habalâ, *A. i.* [Hublâ ç.] Gebeler.

habaleyat, *A. i.* [Habalâ ç.] 1. Gebeler. 2. Gebelik bilgisi.

habalûd, *F. s.* [Hâb-alûd] Uykusu gelmiş uyuhyan. Uykulu dalkın. «Ta kemer-gâhına dek gamzesi hâb-alûde — Ta giribanına dek çeşmi şarab-alûde.— Nedim».

habar, hibar, *A. i.* Damga. İmza

habarât, *A. i.* [Haber ç.] Damgalar. İmzalar.

habarir, *A. i.* [Hibrir ç.] Dağ çiçeği.

habaset, *A. i.* Habislik, kötülük. Alçaklık. «Ramazan âhır olunca bir gece cemmal gezdirmekten ve bu gûna habaset etmekten hali olmalıdır.— Naima»

habat, *A. i.* Şiş.

habaya', *A. i.* [Habie ç.] Gizli şeyler. Yeraltı hazineleri, defineler. «Haric ez-defter habayadan olmak üzere.— Naima».

habb, hab, Bk. *Hab*.

habb, hıbb, *A. i.* (Deniz) Dalgalanma, kabarma.

habb, hibb, hubb, *A. s.* Aldatıcı, kurnaz.

habbal, *A. s.* [Habl'den] İp yapan. Urgan, halat ören veya satan. İpçi, halatçı.

habbar, *A. i.* 1. Mürekkepçi. 2. Terzi.

habbas, *A. i.* Zindancı.

habbât, *A. i.* [Habbe ç.] 1. Habbeler. 2. Haplar.

habbaz, *A. i.* [Hubz'dan] Ekmekçi. (ç. Habbazan).

habbazi, *A. s.* Ekmekçilikle ilgili.

habbe, *A. i. 1.* Tane. *Habbe-i vâhide*, (tek bir tane) en ufak bir şey, hiçbir şey. *Habbe-i sevda habbet-üs sevda.* Çöreotu denen tütsü ve nazarlıkta olarak kullanılan kara tanecikler. (ç. Hubub, hub, hububat). «Asıldı sünbüle manendi sünbülüne gönül — O ben olalı izarında habbet-üssevda.— Hayali» — «Terbiyet çok kaba kor insanı — Habbeyi kubbe eder bustanî.— Atayi».

habbeza', *A. ün.* Ne güzel! Ne hoş!. «Habbezâ bagçe-i padişeh-i rûy-i zemin — Görse Rıdvan eder üstadına yüz bin tahsin.— Nef'i».

hâbe, hâb, *A. i.* Günah. Suç.

habe, *A. i.* Üzüntü. Sıkıntı.

habeb, *A. i.* Aldatma. Kurnazlık.

habek, *A. i.* Üzülme. Sıkılma.

habel, *A. i.* Gebelik.

habel, habl, *A. i.* 1. Delirtme. 2. Cin, dev. (XX. yy.) Fransızcadan *obsession* karşılığı felsefe terimi olarak kullanılmıştır. Takınak, musallat fikir.

haber, *A. i.* 1. Bir olayda bulunmıyanlara onun hakkında verilen bilgi. 2. Ağızdan ağıza söylenen söz. 3. Bilgi. 4. Hadis, peygamber sözü. *Haber-i mütevatir*, bir kalabalık tarafından başka bir kalabalığa söylenerek böylece süsürüpgelen hadis *-meşhur*, bir veya bir kaç kişiden bir kalabalığa söylenerek böylece süregelen hadis; *-vâhit*, iki evvelkiler derecesinde yaygın olarak gelmiş olan hadis; *ba-haber*, haberli, bilgisi olan, *bî-haber*, habersiz, bilgisiz. 5. (Gra.) İsim cümlelerinde yüklem. *Edat-ı haber*. (ç. Ahbar). «Nuh devrinden verir bir bir sual etsen haber.— Fuzulî».

haber, *A. i.* Çürüme. Berelenme.

haberdar, *F. s.* [Haber-dar] Haberi olan «O yerlerden gelen son yolcu Hâmit, — Haberdar olmaz olmuş maveradan.— Beyatlı».

habere, *A. i.* İpek ve yünden elbise.

haberî, hiberiyye, *A. s.* Haberle ilgili, 2. (Gra). Yüklemle ilgili, yükleme ait.

haberpijuh, *F. i.* Haber araştırıcı. Haber almaya uğraşan, haber peşinde. «Muhayyemgâh-i padişahiye karip oldukları mefad-i elsine-i cevasis-i haber-pijuh olıcak.— Nergisi».

habes, *A. i.* Mundarlaşma. Kötüleşme.

habese, *A. i.* [Habis ç.] Kötüler, habisler.

habeş, *A. i., s. 1.* Habeşistan halkından. 2. (Habeş gibi) zeytin renginde. 3. Habeş ülkesi. «Şol kara hâlin zenahdanında ey hurşidi had — bir habeştir Mısr zindanında mahbus-i ebed,— Necati».

habeşe, *A. i.* Habeşli. Habeş ülkesinde olanlar.

habeşî, *A. s.* 1. Habeşli. 2. Çok esmer, zeytin renginde. «Böyle olmazdı celi pertev ü âlikevkeb — Asitanında Zühal olmasa abd-i habeşî.— Nazîm».

habgâh, *F. i.* [Hâb-gâh] Uyku yeri, yatak odası. Yatak. «Benziyor hâb-gâh-i emvata — Hali sakf-i kiyah-bestesinin.— Fikret».

hâbıt, *A. s.* [Hübut'tan] aşağı inen, düşen. (Ed.) *Tedric-i hâbıt*, derece derece küçülen. (top. tüfek, süngü, tırnak... gibi).

habgeh, *F. i.* [Hâb-geh] Uyku yeri, yatak.

habib, *A. s., i.* [Hub'dan] Sevilen, sevgili. *Habib-ul-lah*, (Tanrı sev-

gilisi) Muhammet peygamber. *Habîb-i Huda, -kibriya* da aynı anlamdadır. (ç. Ahbab, ahibba). «Sevdi ol nuru habibim dedi Hakk.— Hakanî».

hâbide, *F. s.* Uykuda, uyumuş. ç. Hâbidegân). «Bu uzak lâne-i şebanede siz — Şimdi hâbide-i sükûnet iken.— Fikret».

habie, *A. i.* Gizli, saklı, görülmeyen şey.

habike, *A. i.* 1. Çizgi. 2. Samanyolu. (ç. Habaik).

habil, *A. i.* Büyücü.

habîl, *A. s.* 1. Tuzak. 2. Yiğit.

Habil, *A. i.* Adem peygamberin oğlu Kaabil'in kardeşi.

habile, *A. s.* Gebe, yüklü. (ç. Habele, habilât).

habîn, *A. i.* Zakkum.

habîn, *A. s.* Sıska. İstiska.

habîr, *A. s.* 1. Haberi olan. 2. Bilgin, bilgili. 3. Her şeyin haberlisi (Tanrı). «Ahmet Paşa ağaların ve ulemanın cemiyet edeceklerinden habîr olup.— Naîma» — «Buna razı mı olur Rabb-i habîr.— Sümbülzade».

habîs, *A. s.* Tanrı uğruna vakfedilmiş (şey).

hâbis, haabis, *A. s.* Tutucu, hapsedici.

habis, *A. s.* [Hubs'tan] Kötü. Fesatçı. *Ervah-i habise,* Kötü ruhlar, cinler. (ç. Hubesa).
«Bin kadar eşkıya ile Antakya tarafından alıp mülhak oldukta habis kuvvet-i taze buldu.— Naima».

habl, *A. i.* 1. İp. 2. (Ana., bot.) İp, iplik gibi bazı organların adı. *Habl-ül-mesakîn,* sarmaşık, *habl-ul-lah,* Kuran; *habl-ül-verid,* şahdamarı; *habl-i metîn,* (sağlam urgan) islâmlık; *-mevhum,* olacak gibi görünüp de gittikçe uzaklaşan maksat. (ç. Hubul).

habr, *A. i.* 1. Öğretmen. 2. Dine bağlı kimse. 3. İsrail din adamı. 4. Yara, iz. (ç. Ahbar, hubur).

habs, *A. i.* 1. Bir suçluyu bir yere kapama. 2 Kapalı bir yerde tutma. Salıvermeme. 3. Mal vakfetme. 4. Nefsini tutma.
«Hem dahi nihan olup ol âfet — Habs oldular anda Aşk ü Gayret.— Ş. Galip».

habshane, *F. i.* [Habs-hane] Hapishane, cezaevi. «Habshaneye girdikte bana bir mertebe hüzn-i azîm kârî oldu ki.— Naima».

habt, *A. i.* 1. Tartışmada karşısındaki susturma. 2. Bozma, hükümden düşürme. 3. İşe yaramaz hale sokma.

habt, *A. i.* Yanılma, yanlış davranma. *Habt ü hata, habt ü halel,* yanlış, düzensizlik. *Habt-i dimağ,* delilik «Mevazi-i binihaye-i habt ü halelin gûşe-i kalem-i ıslahtan mahrum etmeyeler.— Nergisi». — «Piç ü tâb-i ıstırabınızdan neşeyi iktiza eden habt-i dimagiyeden serzede olan elfaz-i birevabıt ve kelimat-i bizavabıt.— Ragıp Pş.».

hâc, hâcc, *A. i.* Hicaza, Mekke'ye gidip hacı olmuş kimse. *Elhac,* hacı. *Hacc-ül-haremeyn,* Mekke ve Medine'yi ziyaret etmiş kimse.

hac, hacc, *A. i.* Zilhicce ayında Mekke'de gerekli törenle Kâbe'yi ziyaret ve etrafını dolaşma. *Emir-i hac, emîr-ül-hac,* sürreyi, karadan giden hacıları Şam yolu ile Hicaza götürüp getirme ile görevli kimse.

hâc, *A .i.* [Hacet ç.] 1. Hacet. 2. Devedikenleri. Akdikenler.

hâc, *A. i.* Haç.
«Küfr-i zülfünü gider kâfirlik etme gözün aç — Kâbe'dir hüsnün reva mıdır dua üstüne hac. — Kanuni».

hacac, hicac, *A. i.* Gözün ikinci ta-

bakası.

hacalet, *A. i.* Utanma. Utanç. «Öyle hacalet ve infial âriz oldu ki tarihe yazılacak nevadir-i ruzigârdan addolunmuştur. — Naima».

hacaletaver, *F. s.* [Hacalet-âver] Utandırıcı.

hacamat, hicamat, *A. i.* Hacamat. Bedenin bir tarafını yarıp üzerine boynuz koyarak kan alma.

hâcât, *A. i.* [Hacet ç.] Hacetler. Gerekliler. *Kadi-ül-hacât,* hacetleri yerine getiren (Tanrı).

hacb, *A. i.* Koruma, engel olma.

hâcc, *A. i.* Hicaz'a, Mekke'ye gidip hacı olmuş kimse. *Elhacc,* hacı; *hacc-ül-haremeyn,* Mekke ile Medine'ye giderek hacı olan kimse.

Haccac, *A. i.* Irak valisi olup, Peygamber soyuna ve taraflılarına eziyet eden Yusuf bin Sakafi.

haccal, *A. s.* Parıltılı. Gösterişli.

haccam, *A. i.* Hacamatçı.

haccar, *A. s.* Taş işçisi, taşçı.

hacce, *A. i.* Hacı kadın. Hicaz'a gitmiş kadın.

hacce, *A. i.* (Bot.) Akdiken, (ç. Hacc).

hace, *F. i.* 1. Efendi, ağa, sahip. 2. Öğreten, öğretmen. 3. Sarıklı adam, hoca. 4. Tüccar. 4. Ev sahibi. Aile başı. (ç. Hacegân).

hace, *A. i.* Bk. *Hâcet.* Hacet sözünün arapça bileşiklerdeki şekli. *İnd-el-hace, led-el-hace,* gerektiği zaman, gerekince.

haceb, *A. i.* (Ana.) Gırtlak.

hacebe, *A. i.* [Hacib ç.] Perdeciler. Kapıcılar.

hacegân, *F. i.* [Hace ç.] 1. Hocalar. 2. Resmî daire memurları (Tanzimattan önce). Beşinci derece (rütbe-i hamisede) memurlar. *Hacegân-i Divan-i Hümayun,* Divan-i Hümayun kalemi memurları.

hacegî, *F. i.* Hocalık niteliği. 2. Tüccar. *Bedesten hacegisi.* Bedesten tüccarlarından her biri.

hacel, *A. i.* Utanma.

hacer, *A. i.* Taş. Kaya parçası. Çakıl. *Hacer şecer,* taş ve odun; değersiz, önemsiz. *Hacer-i Esvet* (Kara taş) Kâbe kapısı yanında bulunan ve hacıların öpmeleri hac şartlarından olan taş. «Bilesin ancak eder Rabb-i kebîr — Haceri cevher ü hâki iksir.— Sümbülzade».

hacet, hace, *A. i.* Bk. *Hace.* 1. İnsanın muhtaç olduğu şey. 2. Gereklik. 3. Maddi, gerekli şey. 4. Muhtaçlık, boynu eğri olma. *Arz-i hacet,* eksiğini, isteğini bildirme; *def-i hacet,* ihtiyacı giderme, gerekli şeyi elde etme; *kaza-i hacet,* aptes bozma. (ç. Hacât, havayic).

«Zamir-i sâfai esrar-i dili ilâma hacet ne — Olur mir'ata suret mürtesem ressama hacet ne.— Seyit Vehbi».

hacetmend, *F. s.* [Hacet-mend] İhtiyaçlı, ihtiyacı olan. (ç. Hacetmendan).

hacetreva, *F. s.* [Hacet-reva] İhtiyacı gören, gideren.

hacı, *A. i.* Hicaza gidip hac törenini yapmış kimse. (Türkçede bütün araplara denir).

hâci, *A. s.* [Hicv'den] Hicveden. Hiciv yazan.

hâcib, *A. i.* [Hicab'dan] 1. Kapıcı, kapıcı başı. 2. Perde, perdeci. 3. Kaş. *Hacib-i bâr,* Cebrail.

hacibeyn, *A. i.* İki kaş. *Beyn-el-hacibeyn,* iki kaş arası.

hacif, *A. i.* Karın gurultusu.

hacîl, hacil, *A. s.* Utanmış, utanık. «Siyavüş Paşa mahbeste Emîr Paşayı görüp hacîl olup.—

Naima».

hâcir, *A. s.* 1. Göçen, hicret eden. 2. Sayıklayan, sayıklayıcı.

hâcis, hâcise, *A. i.* Gönüle doğan endişe. (ç. Hevacis).

haciyan, *A. i.* [Hacı ç.] Hacılar. Hicaz'a gidenler. «Ve diyar-i şarktan gelen haciyan rah-i Halep ve Şam'dan revan olup.— Naima».

hâciz, *A. s.* [Hacz'den] 1. Haciz eden. 2. Ayıran, bölen.

hacle, *A. i.* Gelin odası. Gerdek.

haclegâh, *F. i.* [Hacle-gâh] Gelin odası. Gerdek odası.
«Haclegâh-i hüsnün ol şem-i füruzanın görün.— Nailî»

haclet, *A. i.* Utanma.
«Biçareler maksut ne olduğun fehm edemediler, tekrar haclet yüzünden dua edip.— Naima».

hacm, *A. i.* Hacım.
«Sıkletin fehm olunur hacm-i kıabından senin».

hacletâver, *F. s.* [Haclet-âver] Utanç verici, utandırıcı.

hacletengiz, *F. s.* [Haclet-engiz] Utandırıcı.

hacmen, *A. zf.* Büyüklükçe, cüssece.

hacr, *A. i.* 1. Kanun yolu ile birinin kendi malını istediği gibi kullanmaktan alıkonması. 2. Kucak. «Varan beylerbeyleri kat'a bir işe müdahale ettirmeyip hacr edip bir menzilde müflisen alıkorlardı.— Naima».

hacz, *A. i.* Malı kanuna uygun olarak sattırmayıp alıkoymak. Alacağa karşılık rehin veya bir malın mahkemece zaptını ve satılmasını isteme.

hadda, *A. i.* [Hâdi' ç.] Hileciler, dolap kuranlar aldatanlar.

hadaî', hadayi, *A. i.* [Hadia ç.] Hileler, dekler, oyunlar.

hadaic, hadayic, *A. i.* [Hidace ç.] Deve sırtına vurulan yükler.

hadaid, hadayid, *A. i.* [Hadid, hadide ç.] 1. Demirden yapılma şeyler. 2. Keskin şeyler. Sert şeyler.

hadaidât, *A. i.* [Hadid ç.] Demirden yapılmış şeyler.

hadaik, hadayik, *A. i.* [Hadika ç.] Bahçeler. *Hadaik-i hassa*, padişah (saray) bahçeleri.

hadalet, *A. i.* Kol ve baldırı etli olma.

hadaret, *A. i.* Alçak gönüllülük.

hadaret, hazaret, *A. i.* Yeşillik.

hadaset, *A. i.* 1. Yenilik. 2. Tazelik. *Hadaset-i sinn*, gençlik.
«Mezbur hadaset-i sinni sebebiyle fuzuli hareket ettiği.— Naima».

hâdd, hadde, *A. s.* 1. Sivri, ince (uclu). 2. Keskin. 3. Gergin. 4. Azgın. 5. Sert. 6. Ateşli (yara, çıban). 7. Yakıcı. *Maraz-i hadd*, fenalaşmış hastalık; *zaviye-i hadde* (Geo.) Dar açı.

hadd, *A. i.* 1. Sınır, kenar. 2. Derece. 3. Gerçek değer. 4. Şeriatçe verilen ceza, dayak. 5. (Man.) Bir önermede konu ile yüklemden her biri, terim. 6. (Mat.) Denklem bölümlerinden her biri, terim. (ç. Hudud). *Hadd-i asgar*. (Man.) Küçük önerme; *-bülûğ*, ergenlik çağı; *-ekber* (Man.) büyük önerme; *-evsat* (Man.) orta terim; *-evvel* (Mat.) birinci terim; *-hakiki* (Man.) bir terimin esas tarifi; *-i'caz*, fasahatin mucize derecesinde olanı, *-imkân*, olabilirliğin son haddi, olabilirlik; *-kemal*, *olgunluk* hali; *-kifaye*, yeterlik derecesi; *-lâfzi*, kelime anlamı, elimece tarif; *-lâyık*, tam derece, tam değer; *-müşterek*, ortak derece; *-resmî*, tam tarif;; *-şer'i*, (şeriate uygun verilen) ceza; *-tabir*,

tasvîr ve anlatım derecesi, gücü; *-te'dîb,* (şeriate uygun verilen) ceza, dayak derecesi; *-zatında,* aslında, yaradılıştan; *bi-hadd,* hesapsız, sınırsız; *fevk-al-hadd,* Pek çok, aşırı; *serhadd,* sınır. «Haddini bilmez bed-ahlâklara mülâyemet ve müdara etmediğiyçün ol makuleler kendüden mahzuz değillerdir.— Naima».

hadd, *A. i.* 1. Yanak, yüz. 2. Yer kazma, yer açma. *Lâle hadd,* lâle (al) yanaklı; *semen hadd,* yasemin (çok beyaz) yanaklı; *Hadd-i asra'* (kız yanağı) Kûfe şehri.

hadd, *A. s.* 1. Gürültü ile yıkılan. 2. Gürültülü bir sesle çağıran.

hadda', *A. s.* [Huda'dan] Dalavereci, hileci.

hadda, *A. i.* Deve sürücüsü.

haddad, *A. i.* 1. Demirci, demir işleriyle uğraşan kimse. 2. Kapıcı. 3. Zindancı, gardiyan. «Bildirir haddin sana tenk eyleyip haddad-i çarh.— Nazîm».

haddadî, *F. i.* Demircilik.

haddam, *A. s. ve i.* 1. İşinde becerikli. 2. Hizmetçi.

haddan, *A. i.* [Hadd'den] İki yanak.

haddas, *A. s.* [Hads'ten] Çarçabuk kavrayan, akıllı, becerikli.

hadde, *A. i.* Erimiş madeni döküp ince tel yapmada kullanılan alet *Hadde-i tedkik,* inceden inceye gözden geçirme.

Haddehane, *F. i.* [Hadde-hane] Deniz kuvvetine makineci, teknisiyen yetiştirmek için (İstanbul'da Kasımpaşa'da) olan okul ve fabrika.

haddeyn, *A. i.* (Mat.) İki hadd, iki terim. *Zü-l-haddeyn,* iki terimli.

hadeb, *A. i* 1. Uzun boylu kimse. 2. Akılsız kimse.

hadeb, hadebe, *A. i.* (Ana., Bot.) Yumru, kambur. (ç. Hidab).

hadebiyyet *A. i.* Kamburluk.

hadec, *A. i.* Ebucehil karpuzu.

haded, *A. i.* Engel, mani, set.

hadeka, *A. i.* Gözbebeği. (ç. Ahdak, hadekat, hidak).

hadakî, *A. s.* Gözbebeği ile ilgili.

hadem, *A. i.* [Hadim ç.] Hademeler, hizmet edenler. *Hadem ü haşem,* hizmetçiler ile koşuntular, maiyet halkı, (büyük biriyle) birlikte bulunanlar

hademe, *A. i.* [Hadim ç.] 1. Hizmet görenler. 2. Resmî bir dairede hizmet gören kimse (ler). *Hademe-i hassa, -şahane,* padişah sarayında görevliler. «Ne belâdır süfeha-yi hademe — Gönderir âdemi mülk-i âdeme.— Sümbülzade»

hadeng, hadenk, *F. i.* Ok. «Bir hadeng-i cangüdaz-i ahtır sermayesi — Biz bu meydanın nice çapüksüvarın görmüşüz.— Nabi».

hader, *A. i.* (Organlardan birinin) uyuşması. Uyuşma.

hader, *A. i.* 1. (Organ) şişip yumru olma. 2. Şaşı, şaşılık. 3. Eğilme.

hades, *A. i.* 1. Yeni çıkma. Yeni şey. Yeni olma. 2. (Dinde) eskiden olmayıp sonradan görülme. 3. Aptes tazelemeyi gerektiren hal. 4. (Gra.) Fiilin bildirdiği hal. (ç. Ahdas, hadesat).

hades, *A. s.* Genç. Taze. (ç. Ahdas, hidsan).

hadesan, *A. i.* Talihsizlik. Kaza.

hadesat, *A. i.* [Hades ç.] Hadeseler.

hadi', *A. s.* [Hadia'dan] Hileci. dolapçı. Fena, bozuk.

hadi, *A. s.* (Bileşik sayılarda) birinci. *Hadi aşr,* on birinci; *hadi vü işrin,* yirmi birinci.

hadi, *A. i.* Şarkı söyleyerek de-

ve süren kimse.

hadi, *A. i.* [Hidayet'ten] 1. Hidayete ulaştıran, doğru yol gösteren kimse. 2. Önde giden kimse. 3. Mızrak ucu. *Hadi-i sebîl* Muhammet peygamber; *Hadi-üt-tarik*, doğru yol gösterici (Tanrı). (ç. Hevadi, hüdat). «Hadi-it-tarik cenabından (Tanrıdan) istida-yi tevfik edip.— Sadettin» — « Hadi-i vâhid-i din bedraka-i yakîn—Peyrev-i müçtehidin hazret-i şeyh-ül-islâm.— Nef'i»

hadia, *A. i.* (Ustalıklı) Hile, dek, oyun. (ç. Hadayi). «Salih Paşanın mekr ü hadiasiyle mansıb-i sadaretten dûr.— Naima».

Hadice, *A. ö. i.* Muhammet peygamberin ilk eşi kadın. (Anlamı vakitsiz, erken doğan kadın demektir).

hadid, *A. i.* 1. Demir. Çelik. 2. Komşu. Bitişik komşu. *Sure-i hadid*, Kuran'ın 57. suresi. «Eşrat-i saat erdi gökler hadid olur.— Beliğ».

hadid, *A. s.* 1. Öfkeli, çok kızar. 2. Keskin. 3. Sert. 4. Akıllı, çabuk kavrar. *Hadid-ül-basar*, gözü keskin; *hadid-ül-bizâc*, titiz, sert huylu; *hadîd-ün-nazar*, görüşü keskin. «Komşumuz Bahsizade gibi hadid-ül-lisan adamın ta'n ü levmine bizi mazhar eylemen demekle.— Naima».

hadidî, hadidiye, *A. s.* [Hadid'den] Demirle ilgili. Demirden. Demir karışığı. *Hutut-i hadidiye*, demiryolları; *mürekkebat-i hadidiyye*, demir karışıkları.

hadife, *A. i.* Halktan bir kısım.

hadika, *A. i.* Ağaçlı bahçe. (ç. Hadaik). Bir beyaz rişe-i cenah-i melek, — Gibi kar — Seni solgun hadikalarda arar.— Cenap».

hâdil, *A. s.* [Hadl'den] Aşağıya sarkıtılmış.

hâdim, *A. s.* [Hidmet'ten] 1. Hizmet gören. 2. Hadim, harem ağası. *Hâdim-ül-hademmeyn-üş-şerifeyn*, (Mekke ve Medine gibi kutsal iki yerin hizmetçisi) Osmanlı padişahlarının lâkabı. (ç. Hadem, hademe, huddam).

«Öldü çün hâdim-i enva-i ulûm — Sen de et himmet ana ey mahdum.— Sümbülzade».

hâdim, *A. s.* [Hedm'den] Yıkan, yıkıcı. Kırıp geçiren. *(Hâdim-üllezzat* (tatları yok eden) ölüm, ölüm melâikesi, Azrail.

hâdime, *A. s.* [Hâdim'den] Kadın hizmetçi.

hadîn, *A. i.* Dost. 2. Yol arkadaşı. 3. Yaşdaş. (ç. Ahdan, hudena).

hâdir, *A. s.* Organlarından birisi şişip yumrulanan. (ç. Hadere).

hâdir, *A. s.* Uyuşuk, gevşek, tembel.

hadir, *A. s.* Uyuşuk. Duymaz olmuş. Donuk (göz).

hâdir, *A. s.* Öten (güvrecin)

hâdis, *A. s.* [Hudus'tan] Yeni çıkan. Eskiden olmayıp, sonradan olan.

hadis, *A. i.* 1. Fıkra, hikâye, haber. 2. Muhammet Peygamberin sözleri veya yaptığı iş, davranış. *Hâdis-i kudsi, -nebevî*, Muhammet peygamber hâdisi.

hadisat, *A. i.* [Hâdise ç.] Hâdiseler, olaylar. Yeniden yeniye olan şeyler «Hikmet tekabül üzredir ahkâm-i hadisat — Elbet eder vera-yi safadan keder zuhur.— Hersekli».

hâdise, *A. i.* Olay. Meydana çıkan hal. (ç. Hadisat, havadis). «Marîz-ül-asab çocuklara mahsus bir hâdise-i garibe ile bu yalanı keşfetti.— Uşaklıgil».

hâdisiyye, *A. i.* (XX. yy.) Fransızcadan *phénoménisme* karşılığı

felsefe terimi olarak yapılmıştır, fenomenizm.

hadiye, *A. i. 1.* Asâ. 2. Su içinden sivrilip çıkmış kaya.

hadra, hazra, *A. i.* Bitki, yeşillik. 2. Gök yüzü. 3. Husrev Perviz'in sekiz hazinesinden birinin adı. (ç. Hadravat, hazravat).

hadra, hazra, *A. s., i.* 1. Yeşil. 2. Taze. *Hadra-i dimen,* soysuz güzel (kadın); *Cezîret-ül-hadra,* Fas'taki Elcezire.

«Hava arâis-i gülzara oldu çehre-küşa — Bahar gülşene giydirdi hulle-i hadra.— Fuzuli».

hads, *A. i.* 1. Zan, tahmin. 2. (XX. yy.) Fransızcadan *intuition* karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sezgi, seziş, intüisyon.

hadsî, *A. s.* Zan ve tahmin'le ilgili. 2. Sezgili.

hadsiyyat, *A. i.* Zanlar, tahminler.

hadşe, *A. i.* Tırmalama. Kocunma. «Verirdi aşkıma bir hadşe-i melâl-âver.— Fikret».

hadşeaver, *F. s.* [Hadşe-aver] Kocundurucu. «Timsal-i hadşe-âveridir meyt-i hâilin.— Fikret».

hadşenisar, *F. s.* [Hadşe-nisar] Kocunduran, vesvese saçan. «Merkûz idi leylin nazarı hadşe-nisare — Âfak-i şühude.—

hafâ, *A. i.* Yokluk, görünmezlik. Gizlilik. «Ormanların sine-i hafasından gelen enfas-ı sakite-i sevda.— Uşaklıgil».

hâfagâh, *F. i.* [Hâfa-gâh] Gizlenme yeri. «Oooh, gel gel, bu hafagâha beraber gidelim — Orda sessiz geçecek günleri tazmin edelim.— Fikret».

hafâir, *A. i.* [Hafire ç.] Çukurlar.

hafakan, *A. i.* Yürek oynaması. Çarpıntı. «Padişah-ı âlempenah mukaddema hapishanede bîm-i can ile hafakan ve seher ve bazı sevdavî illetine müptelâ olup.— Naima».

hafât, *A. i.* [Hafe ç.] Kıyılar, kenarlar.

hafayâ, *A. s.* [Hafi, hafiye ç.] Gizlilikler. *Hafay-yi umur,* işlerin gizli tarafı. «Niçe hidmette olup müstahdem — Eyledim fehm-i hafaya-yi ümem.— Sümbülzade».

hafaza, *A. i.* [Hafız ç.] 1. Hafızlar. 2. Bekçiler. 3. İnsanın yaptıklarını yazan melekler. Bunlara *kiramen kâtibin* de denir. *Bâbül-hafaza,* en aşağı Cennet katı yollarından birinin adı.

«Ve hafaza-i kaleyi istikbal.— Sadettin».

hafazanallah, «Tanrı bizi korusun» anlamında dua.

hafe, *A. i.* Kıyı, kenar.

hafif, *A. i.* Kavaf.

hâfık, *A. s.* Titrek, titreyen. «Bed'ü zuhurları kulûb-i hâfıka-i a'daya ru'b-engiz olmakla,— Ragıp Pş.».

hâfık, *A. i.* Batı veya doğu yönü. Dört ana yönden biri. (ç. Havafık).

hâfıkan, hâfıkayn, *A.* i. Doğu ve batı tarafları. «Ravzat-ül-Hüseyn fi hulâsat-il-ahbar-ül-hafıkayn.— Naima».

hafız, *A. i.* [Hıfz'dan] 1. Koruyan, koruyucu. 2. Bekçi, nöbetçi. 3. Kuran'ı ezberden okuyan. *Hafız-i hakikî, -mutlak,* Tanrı; *hafız-i kütüb,* kütüphane memuru. (Ö. i.) Hafız-i Şirazi. (ç. Hafaza, hafızun, huffaz.)

«Hafız-i eş'ar hafız-i rind olur.— M. Naci».

hâfıza, *A. i.* 1. Kuran'ı ezberlemiş kadın. 2. İnsanda hatırlama yetkisi. Bellek. *Hafıza-i enam,* halkın hâfızası; *hafızapira,* hâ-

fızayı süsleyen, beğenilerek ezberlenen. «Sorayım söylediğin sözleri ashabından — Anların hıfzına vakfeyleyeyim hâfızamı. — M. Naci».

hâfil, *A. s.* 1. Yalınayak koşan. 2. Ziyade ikramcı.

hafi, *B. s.* [Hafa'dan] Gizli. *Hafi vü celi,* gizli ve aşikâr. «ç. Hafaya). «Hafi bir memnuiyeti derece-i kâfiyede saklıyamıyan— Uşaklıgil».

hafid, *A. i.* Torun. (ç. Ahfad).

hafide, *A. i.* Kız torun.

hafif, *A. s.* [Hiffet'ten] Ağır olmıyan. Hafif. Yeynî. *Hafifmeşreb,* hoppa.

hâfir, *A. i., s.* 1. Yeri kazan hayvanın tırnağı.

hafir, hafire, *A. i.* Kazılmış yer. Çukur. (ç. Hafair).

hafiyyat, *A. i.* [Hafiyye ç.] Gizli işler, sırlar. *Hafiyyat-i umur,* işlerin gizli tarafları; *âlim-ül-hafiyyat,* gizli işleri bilen (Tanrı).

hafiyye, *A. i., s.* 1. Gizli. *Suret-i hafiyyede,* gizli olarak; *umur-i hafiyye,* gizli işler. 2. Gizli araştırma işinde kullanılan kimse. 3.Bir kimseye zarar verecek şekilde haberler veren kimse. «Cenab-i Rabb-ül-âlemin hazretlerinin hikem-i hafiyyesine akıl erişmez, efendisinin âr eylediği efsungerlik sanatı ol fakire sebeb-i maye-i izzet olup.— Naima».

hafiyyen, *A. zf.* Gizli olarak, gizliden.

hafiyyeten, *A. zf.* Gizlice. «Nasuhpaşazade canibine hafiyyeten haber gönderip.— Naima».

hafiz, *A. s.* Koruyucu, esirgeyici (Tanrı sıfatlarından).

hafr, *A. i.* Toprağı kazma.

hafre, hufre, *A. i.* Kazılmış çukur.

hafriyat, *A. i.* Kazma işleri. Kazı.

hafta, hefte, *F. i.* Hafta. Yedi günlük zaman.

haftan, *F. i.* Kaftan.

-hah, *F. s.* «İsteyen, ister» anlamile kelimelere takılır. *Bed-hah, hayırhah, nikhâh.* «Rümuz-i hikmetin eyler beyan meratib ile — Cemi' hal-i beşer hâh fakr ü hâh gına.— Fuzuli».

hâhân, *F. s.* İstekli. «Evlâtların teslime ragıb ü hâhân olup.— Sadettin».

haher, *F. i.* Kız kardeş. «Haher, uyu artık eyle âram — El işleri çokçadır bu akşam .— M. Naci».

hahiş, *F. i.* İstek. «Pervaneye sorma hahişinden — Sevdasını anla suzişinden.— Ş. Galip».

hahişger, *F. s.* İstekli. «Hahışger isen de bi-zeban ol.— Ş. Galip».

hahşigeri, *F. i.* İsteklilik.

hah nahah, *F. zf.* İster istemez. «Rey eylediler ki bu iki mah — birbirinin ola hah nahah.— Ş. Galip».

haib, hayib, *A. i.* [Haybet'ten] İsteğine kavuşamıyan. İstediği olmıyan. *Haib ü hâsır,* hiçbir şey elde edemiyen. «Bi-zafer haib ve hib olmuş.— Naima».

haib, *A. s.* [Heybet'ten] Korkan. Utangaç.

haiben, *A. zf.* İstediğine ulaşamıyarak. «Cenk için kaçmazız diye ol eşkıyaya haber göndericek müteselli'm dahi haiben Kalenderoğluna muavedetle.— Naima».

haic, hayic, *A. s.* Coşkun. «Engürüs askerinin seyl-i hayic ve bahr-i mayic gibi.— Sadettin».

haid, hayid, *A. s.* Dönücü. Sapıcı.

haif, *A. s.* [Havf'tan] Korkak.

haif, *A. s.* Haksızlık ve zulüm eden. *Elhainü haif*, hain (kimse) zulüm eder.

hail, *A. s.* [Havl'den] İki şey arasında bulunup birinden ötekinin buluşmasına, görünmesine engel olan (XIX. yy.) Ekran. «Hail enîn-i kalbe ciğergâh bir taab.— Fikret».

hail, *A. s.* [Hevl'den] Korkunç. «Sen ey sefalet-i meş'ume, ey şeb-i hail — Soğuk soğuk bakıyorsun.— Fikret».

haile, *A. i.* (XIX. yy. sonları) *Trágédie* karşılığı olarak kullanılmıştır. «Örtün evet, ey haile... örtün, evet, ey şehir.— Fikret».

haim, hayim, *A. s.* 1. Şaşkın, hayrette. 2. Sevgi ile şaşkına dönmüş.

hain, *A. i.* [Hıyanet'ten] Hayın. «Bir an didiklemeden o hain yorulmadı.— Fikret»

hainane, *F. zf.* Hayına yakışır surette.

hair, *A. s.* [Hayret'ten] Şaşırmış. «Selâmına nail oldukça taaccübü tezayüt etmesiyle mütefekkir ve hair olmasına mukabeleten.— Ata».

hait, *A. i.* 1. Duvar. 2. Tahta perde. (ç. Hîtan). «Bu köhne hait'in arasından çıkıp müdam.— İnsanda vehm ü vahşeti müzdat eden hevam.— M. Naci».

haiz, *A. s.* 1. Malik, sahip. 2. Taşıyan. 3. -de olan, -li. «Dersen olayım kemali haiz — Tazyil-i zamanı görme caiz.— M. Naci».

Hak, Hakk, *A. i.* Tanrı. «Hakteaâlâ azamet âleminin padişehi.— Şinasi».

hak, hakk, *A. i.* 1. Doğruluk. 2. Doğru, gerçek şey. 2. Adalet, insaf. 3. Bir kimseye ait şey, alacak. 4. Bir iş karşlığı verilen şey. 5. Pay.

hâk, *F. i.* Toprak. *Hâk-i kadem*, ayak toprağı; *-pâk*, temiz toprak. «Gerçi şah-i mülk-i aşkım dûd-i ahımdır âlem — Bir gedayım kûy-i dilberde yüzüm hâk-i kadem.— İbni Kemal».

hakaik, hakayik, *A. i.* [Hakikat ç.] gerçekler. «Evet bu dâr-i hakayıkta her eser mutlak — Şikâr-i nahun-i tenkid olur.— Fikret».

hakan, Türkçe Kağan sözünün arapçalaştırılmışı olan bu sözün yine arap kuralına göre *havakin* diye de çoğulu yapılmıştır. «Hakan-i Osmanî neseb kim münderic zatında hep — İslâm-i Faruk-i arap ikbal-i Pervez-i acem.— Nef'i».

hakanî, *A. s.* Hakan ile ilgili. Hakana mensup. *Defter-i hakanî*, bütün mülklerin yazılı olduğu defter. Bu defteri tutan daire; *hudud-i hakanî*, Osmanlı İmparatorluğu sınırı; *kûs-i hakanî*, deve üzerinde taşınan kûs denen büyük davulların en büyüğü.

hakaret, *A. i.* Saygı göstermeme. Alçak görme. Aşağılama. «Hep şerm ü hakaret dolaşırdı üzerinde — Bir gonce açılmazdı zemin-i güzerinde.— Fikret».

hakbin, *F. s.* [Hak-bin] Hak görücü, hak verici. «Her sücûdünda çeşm-i hakbini — Sıyırıp perde perde zulmetini — Sermedî bir safayi ruyetle — Seyr-i firdevs-i mahremiyet eder.— Fikret».

hâkdan, *F. i.* Toprak. *Hakdan-i fena* (fâni toprak) bu dünya. «Çık çık ki bu hâkdan tenktir.— M. Naci».

hâkbus, *F. s. ve i.* Yer öpme. Büyük bir kimsenin ayaklarına va-

rıp öpme. «Recep Paşayı içeri saraya dâvet etti. Tahiyyat ve selâm ile hâkbus ettikte — Gel iberi topal zorba başı diye hitap etti.— Naima».

hâkdanî, *F. s.* Toprakla ilgili. «Etmiş ten-i zârı hâkdan-i — Kılmış dil-i pâki asmanî.— M. Naci».

hakem, *A. i.* İki tarafın kendi istekleriyle hâkim tuttukları kimse.

hakeza, *A. zf.* Bunun gibi, yine. Böylece Bu suretle.

hakgû, *F. s.* [Hak-gû] Doğru söyleyen. «Hakgûluğa vardır intisabım.— M. Naci».

hakgüzar, *F. s.* [Hak-güzar] Hakkı ödeyen, haktan ayrılmayan.

hâkî, *F. s. i.* 1. Toprakla ilgili, toprağa ait. 2. Toprak rengi, boz. «Hâkilere bahş eyliyerek hâk-i siyahı — Duşunda beyaz bir bulutun göklere âzim.— Fikret».

haki, *A. s.* [Hikâye'den] Anlatan, hikâye edem. «Sukut-i fikrini hâkidir en güzel eseri.— Fikret»

hakîk, *A. s.* Haklı, lâyık. «Fahr-i âlem ki anın medhin ederim şeb ü ruz — Suhanım müdhatine olsa sezavar ü hakîk.— Nazîm».

hakikat, *A. i.* Gerçek. (Ed. Ce.). *Hakîkat-i aşk, -ferda; -hal; -hayat; -müthişe; adem-i hakikat, ayat-i hakikat, fecr-i hakikat, mihr-i hakikat, reng-i hakikat, sahn-i hakîkat, sima-i hakikat, zehr-i hakikat.* «Ne şeriat ne tarikat anlar — Ne mecaz ü ne hakikat anlar.— Sümbülzade». — «Evet hakikatı hulyaya hep feda ederim.— Fikret».

hakikatbin, *F. s.* [Hakikat-bîn] Gerçek, doğru görüşlü.

hakikaten, *A. zf.* Doğrusu, gerçekten.

hakikatgû, *F. s.* [Hakikat-gû] Doğrucu. Doğru sözlü.

hakikatperest, *F. s.* [Hakikat-perest] Gerçek-sever. Terk-i hakikat eden olmaz mı pest — Olmıyan insan mı hakikatperest.— M. Naci».

hakikatşinas, *F. .* [Hakîkat-şinas] Gerçeği bilen, anlıyan.

hakikî, hakikiyye, *A. s.* 1. Gerçek, sahici. 2. Asıl, tam 3. Candan. 4. Olmuş. (XIX. yy. sonları) Fransızcadan *réaliste* karşılığı olarak kullanılmıştır.

hakikiyyun, *A. i.* (XIX. yy. sonları) Fransızcadan *les réalistes* karşılığı olarak kullanılmıştır.

hakîm, *A. i.* 1. (Her şeyde üstün tedbirli) Tanrı. 2. Çok bilgili. 3. Feylesof. 4. Hekim, doktor. *Hâkîm-i mutlak*, Tanrı; *emr-i hakîm*, Tanrı buyruğu; *kitab-i hakîm*, Kuran (ç. Hükema). «Var imiş ruz-i kıyamet kılma inkâr ey hakim.— Fuzuli». — «Hikmet görerek hakim olur dil.— M. Naci» — «Nafi olmaz maraz-i aşka müdava-yi hakîm.— Nabi».

hâkim, *A. i.* 1. Yargıç. 2. Kanun uygulayan kimse. 3. Şeriat işlerini yürüten, hükümlerini uygulayan kimse. 4. Vali. 5. Hükümdar. 6. (s.) Hükmeden, buyuran. 7. Üstte olan. 8. En belli. *Hâkim-i hakikî, -mutlak, -lemyezel*, Tanrı; *-örf*, (bir bölgenin) sivil âmiri, zâbiti, mutasarrıfı; *-şer'*- (bir bölgenin) kadısı; *-vakt*, hükümdar; *ahkem-ül-hâkimîn, hayr-ül-hakimîn*, Tanrı. (ç. Hakimun, hakeme, hükkâm). «Lâkin vicdan — O büyük hâkim, o kanun-i mübin — Veriyor hükmünü : lânet, nefrin.— Fikret».

hakîmane, *F. s., zf.* Hakîm, feylosof kimseye yakışır halde. Hakîmce. «Kerîm-üt-tab' ve halîm-ün-nefs müdebbir hakîmane hükûmette mahir.— Naima».

hâkimane, *F. zf.* Hükümederek. Âmircesine.

hakime, *A. s., i.* «Hâkim» sözünün müennes şekli. *Heyet-i hâkime*, yargıçlar kurulu; *evsaf-i hâkime* belirli nitelikler. «O büyük yalının yegâne hakimesi olmak.— Uşaklıgil» — «Şarkın ezeli hâkime-i cazibedarı.— Fikret».

hakimiyyet, *A. i.* 1. Hâkimlik. 2. Âmirlik. 3. Üstünlük.

hakîr, *A. s.* 1. Küçük, önemsiz. 2. Değersiz. Âdi, bayağı. «Lîk bir bende-i hakîrim ben — Amelim ehl-i hayra hayr-i dua.— Fuzuli» — «Ümit neşe, muhabbet vîsal, ayş ü tarab — Ki en hakîri olur ihtizaz-i ruha sebeb.— Fikret».

hakirane, *F. zf.* (Alçak gönüllülükle) kendinden bahsederken kullanılır.

hakister, *F. i.* Kül. «Sürme-i çeşm eylemişler şem'ler hakisterim.— Fuzuli».

hakiyan, *F. i.* [Hâki ç.] Topraktan yaratıklar, ölümlü kimseler. İnsanlar.

hakk, *A. i.* 1. Kazıma, silme. 2. Oyma, kazma. «Elde minkaş-i hasret ü hulya — Kâğıt üstünde, mest ü müstesna — Bir kadın kalbi hakkeder gider'im.—Fikret» «Kendeyu kefaletten hâkk ve izhar-i berabet etmekle.— Naima».

hakka, *F. ü.* Doğrusu, gerçekten. *Hakka ki*, doğrusu bu ki. «Âsar-ı keremleriyle hakkaa — İnkâr-ı küfrdür oldum ihya» — Hakkaa ki acîb bir eserdir — Erbabı yanında muteberdir.— Ş. Galip».

hâkka, *A. i.* 1. Gerçek. 2. Kıyamet günü. *Sure-i hâkka*, Kuran'ın 69. suresi.

hakkâk, *A. i.* [Hakk'ten] Kazarak yazan. Mühürcü. «Derun-i pür-heves mecmua-i hakkâke dönmüştür.— Nabi».

hakkaniyyet, *A. i.* Hakka uygun iş yapma. Doğruluk, adalet.

hâknişin, *F. s.* [Hâk-nişin] Zavallı, fakir.

hâkpâ, hâkpây, *F. i.* Ayağın toprağı, tozu. Ayağın bastığı toprak. (Alçak gönüllülük, karşısındakini yüceltmek için kendinden söz ederken *hakpayiniz, hakpâyleri* demek bir incelik formülüydü). «Yüz sürmiye geldi hâkpâye — Davetli bulundular alaya.— Ş. Galip».

hakperest, *F. s.* [Hak-perest] Hakka tapan. Doğruyu çok seven. «Hakperestim arz-ı ihlâs ettiğim dergâh bir.— M. Naci».

hâkrah, *F. i.* [Hâk-rah] Yol toprağı.

hâkrub, *F. i.* [Hâk-rub] Süpürge, «Hakrub-i bârgâhı şehper-i kerrubiyan — Hâdim-i dergâhı Ruh-ül-Kuds'tür leyl ü nehar.— Nazîm».

hâksar, *F. s.* [Hâk-sar] 1. Toprakla beraber. 2. Ufak, önemsiz, zavallı, bayağı. «Kadrini inkâr eden iki cihanda hâksâr.— Nazîm».

hakşinas, *F. s.* [Hak-şinas] Doğruyu, hakkı tanır. Hak tanır.

hakud, *A. s.* Çok kinci. «Her halde kenduye sükût ve hakud muameles'in ederlerdi.— Naima».

hâl, *F. i.* Vücuttaki benek. Ben. *Hâl-i müşkin, -siyah*, mis kokulu, kara ben. «Perişan hâl'in oldum sormadın hal'-i perişanım.

— Fuzuli».

hâl, *A. i.* Babanın kızkardeşi. Hala.

hal, *A. i.* 1. Durum. 2. Oluş, bulunuş. 3. Şimdiki zaman. 4. Güç, kudret. 5. (Tas.) Sofilerin geçici coşkunlukları. 6. (Gra.) İsimlerin girdiği kılıklardan her biri. *Hal-i hazır*, şimdiki durum; *-ihtizar* (can çekişme) ölüm hali; *intizar*, bekleme hali; *-medenî*, sosyal durum. «Sükr etti görüp sebu o hali — Hiç secdeden olmaz idi hali.— Ş. Galip».

hal, hall, Bk. *Hall.*

hal', *A. i.* 1. Soyma. 2. Boşanma. 3. Tahttan indirme. «Vech-i mezkûr üzere sultan Mustafa hal' olundu.— Naima».

halâ, *A. i.* 1. Boşluk. «Bahar güşeni ezhar ile kılıp memlû — Yakînim oldu ki mümkün değil vücud-i halâ.— Fuzuli».

halab, *F. i.* Çamur.

halâca, *F. i.* Aptesane.

halâfat, *A. i.* Budalalık.

halahil, *A. i.* [Halhal ç.] Halhaller. Ayak bilezikleri.

halâile, *A. i.* [Halbe ç.] Yarışa getirilen atlar.

halaif, *A. i.* [Halife ç.] Halifeler.

halaik, halayık, *A. i.* [Halk, halika ç.] Yaratıklar. «Şefaat eyle o ruz-i belâda bendene kim — Halaiki behem-aguş eder zebane vü dûd.— Sabit».

hala'l, *A. i.* [Halide ç.] (Kadın) eşler.

halâiyyun, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *Vacuistes* (Boşlukçular) karşılığı (XX. yy).

halâk, *A. i.* Pay. Hisse. Nasip.

halak, *A. i.* Paçavra. Eski şey. Yıpranmış.

halak, *A. i.* [Halka ç.] Halkalar.

halaka, *A. i.* [Hâlık ç.] Berberler.

halakat, *A. i.* Düzlük, pürüzsüzlük.

halakat, *A. i.* [Halka ç.] Halkalar.

halaki, *A. i.* Paçavracı.

halakim, *A. i.* [Hulkum ç.] Boğazlar.

halâl, *A. i.* (**Ha** ile) Helâl.

halâl, *A. i.* (**He** ile) Dostluk.

halâl, *A. i.* İki nesne arası açık olma.

halâle, *F. i.* Kadın eş.

halâlet, hilâlet, hulâlet, *A. i.* Dostluk, arkadaşlık.

halâlkâr, *F. i.* Helâl yiyen kimse. Malına haram karıştırmamış kimse.

halalî, *F. i.* Helâl.

halâlî, *A. s.* Helâl ile ilgili. Helâl olan.

halâl nemek, *F. s.* Tuz hakkı bilen. Sadık.

halâlûş, *F. i.* Gürültü. Hırgür.

halâlzade, *F. i.* [Halâl-zade] Evli erkekle kadından doğma.

halâs, *A. i.* Kurtulma. Kurtuluş. «O mal şey seni yuttukça haykırır, bağırır, — Fakat halâs olamazsın.— Fikret».

halâskâr, *F. s.* [Halâs-kâr] Kurtarıcı.

halâşe, *F. i.* Sap, saman.

halât, *A. i.* [Halet ç.] Haller, durumlar. «Sokaklarda avrat ve oğlana taarruz etmek misillû nice halât-i fadıhaları oldu ki.— Naima»

halât, *A. i.* [Hale ç.] Halalar.

halava, *A. i.* [Helva ç.] Helvalar.

halavet, *A. i.* Tat. Tatlılık. «Ben ağlasam, sen ağlasan, ahenler ağlasa — Ben serbeser seninle halâvetle ağlasam— Cenap.»

halâvetbahş, *F. s.* [Halâvet-bahş] Tatlılandırıcı.

halb, *A. i.* Süt sağma.

halb, *A. i.* Keskin bir şeyle kesme.

halba, *A. s.* Çılgın, deli.

halbe, *A. i.* Yarış veya yardım için toplanan atlılar gurupu. «Çek dizgini hemvare değil arsa-i nahvet — Bu halbede çok fâris-i hodray dayandı.— Ragıp Pş.».

halc, *A. i.* Pamuk dövme.

hald, *A. i.* Süreklilik.

hâldar, *F. s.* [Hâl-dar] Benli, benekli.

hale, *A. i.* Ay ağılı. Ayla.

hale, *F. i.* Üvendire, kürek.

hale, *A. i.* Arapçada bizim teyze dediğimiz, annenin kız kardeşi; Türkçede hala, babanın kız kardeşi.

halebe, *A. i.* [Hâlib ç.] Kandıranlar, aldatanlar.

halebe, *A. i.* [Hâlib ç.] Süt sağma.

halebî, *A. s.* Halep şehirli.

halecan, *A. i.* Titreme. Çarpınma. «Denizde solgun, ezik bir bakıye-i halecan.— Fikret».

haledar, *F. s.* [Hale-dar] Hale tutan, halelenmiş.

halef, *A. i.* 1. sonradan gelen. 2. (Birinin) Yerini tutan. 3. Oğul. *Ha'ef ü selef*, 1. Sonra olanla bir evvelki. 2. Baba ile oğul; *hayr-ül-halef*, babasını hayırla andıracak evlât; *nahalef* hayırsız evlât.

halefen, *A. zf.* Arkadan gelerek. *Halefen, bâde halef*, birçok haleflerden sonra.

halefî, *A. s.* Haleflikle ilgili.

halefiyyet, *A. i.* Sonra olmuşluk. Birinin yerine geçmiş olma.

halel, *A. i.* 1. Alçaklık, boşluk. 2. Bozukluk, fesat. «Olmasın lik akidende halel.— Sümbülzade».

haleldar, *F. s.* [Halel-dar] Bozma.

halelpezir, *F. s.* [Halel-pezir] Bozulucu. «Ekrem, cihan yıkılsa da etmez halelpezir — Etvar ü meşrebimce olan ıttıradımı.— Recaizade».

halen, *A. zf.* Şimdi. Şimdilik. Daha, henüz.

halenciye, *A. i.* (Bot.) XX. yy. Fransızcadan *éricacées* karşılığı yapılmıştır. Fundagiller.

halet, *A. i.* 1. Hal. 2. Takdir. *Halet-i cerr*, (Arap gra.) kelimenin refi ve nasb hali; *-gaşy*, baygınlık, kendini kaybetme hali; *-nez'*, yaşamanın ölümle bitme sırası, can çekişme; *-ruhiye*, (XX. yy.) Fransızcadan *état d'âme* karşılığı olarak, ruhsal durum; *-şuuriye*, şuur hali; *elhaletü hazihi*, şimdiki halde. (ç. Hâlât). «Sevda... bu ne halettir, ilâhi, ne safadır.— Fikret»

halevat, *A. i.* [Halâ ç.] 1. Boşluklar. 2. Halevetler, yalnız başına bulunulacak yerler. «Ve timsal-i halevat-i keşf ü şühud oldu.— Sadettin».

halevar, *F. s.* [Hale-var] Hale gibi.

halezon, *A. i.* Kabuklu sümüklü böcek. Sümüklüböcek kabuğu. (Geo.) Helis.

halezonî, *A. s.* Halezonla ilgili. Helisel.

half, *A. s.* Art, arka. Sonradan gelen. *Half tarikiyle* (Fel.) Fransızcadan *a contrario* karşılığı. (XX. yy.).

half, *A. i.* (Ha ile) Ant. Yemin.

halfa, *A. i.* Uzun ve kalın bir çeşit ot, liflerinden ipek taklidi şeyler dokunur.

halfe, *A. i.* Andiçme.

halfî, *A. s.* [Half'ten] Arka. Arkaya ait ve onunla ilgili.

halhal, *A. i.* Arap kadınlarının ayaklarına taktıkları bilezik. «Nice derya ser-i emvaci ermiş evc-i eflâke — Ki her girdabı bir halhal-i sâk-i arş-i rahmandır.— Rıyazi».

halhale, *A. i.* Esenlik.

hâli, **hâliye**, *A. s.* Boş. Issız. *Arazi-i haliye*, *evkat-i haliye*, *Eyyam-i haliye*, boş topraklar, boş vakitler, boş (işsiz) günler. «Etraf-i memleketi hali bulıcak evbaş-i reayayı kenduye nefer ed'nip.— Naima».

hâli', **hâlia**, *A. s.* Boşanmış erkek, kadın.

hali', *A. i.* 1. Soyma. 2. Vücudun bir tarafına olan inme. 3. Evlâdı tanımama, evlâtlıktan çıkarma. 4. (Bir hükümdarı) tahttan indirme.

hali', *A. s.* 1. Soyulmuş. 2. Kovulmuş. *Hali-ül-izar*, (yüzü) sıyrık, çapkın, edepsiz. Serseri.

hâlib, *A. s.* Aldatan, kandıran.

halîb, *A. i.* 1. Süt, taze süt. 2. (Ana.) Sidik borusu.

hâlib, *A. i. ve s.* Sütçü.

hâlîc, **hâlice**, *A i. ve s.* Pamuk eğiren.

hâlic, **hâlice**, *A s. ve i.* Sarsma. Oynatma.

halîc, *A. i.* 1. Koy, körfez. 2. Boğaz, kanal. *Halic-i Bahr-i Sefîd*, Çanakkale; *-Bahr-i Siyah*, Boğaziçi; *-Dersaadet*, İstanbul Haliç'i.

halid, *A. s.* Sürekli. Sürüpgiden. (ç. Halidat).

halidat, *A. i.* [Halide ç.] Sürüp gidenler. *Cezair-i Halidat*, Kanarya adaları.

halide, *F. s.* Batmış. Saplanmış. «Bir rütbe ederdi nerm reftar — Olmazdı halîde pâyına hâr.— Ş. Galip».

hâlif, *A. s.* Andiçen.

hâlif, *A. s.* 1. Feşten gelen. 2. Birinin yerine geçen. 3. Bozulmuş, çürümüş.

halîf, *A. i.* Birleşen kimseler. Birleşmiş olan kimse.

halîf, *A. s.* Sonradan, arkadan gelen. Birinin yerine geçen. (ç. Hulefa.)

halife, *A. i.* 1. Birinin yerine geçen adam. 2. Muhammet peygamberin yerine, vekili olarak geçen adam İslâmların din başkanı. 3. Resmî daire kalemlerinde başın ikincisi. 4. (Kalfa). Ustanın ikincisi.

Halik, *E. i.*, *s.* Yaratıcı. Tanrı. «Kılar yetmi için Halikından istimdat.— Fikret».

hâlik, *A. s.* [Helâk'tan] Helâk olan. Ölebilen. Ölmüş. *Turab-i hâlik*, beyaz arsenik. «Ruhu bazu-yi bâd-i hâlikte.— Cenap».

halık, *A. i. ve s.* Berber.

halîk, *A. s.* Tıraş edilmiş. «Şecaatte bihemta halîk-il-lihye tavil-üş-şevarib.— Naima».

halıka, *A. i. ve s.* 1. Berber. 2. Kıtlık. 3. Düzensizlik, karışıklık.

halıkıyyet, *A. i.* Yaradıcılık.

halil, **halile**, *A. i.* Nikâhlı kadın veya erkek eş. «Kaya sultanın halîl-i celîli Melek Ahmet Paşayı.— Naima».

halil, *A. s.* İçten dost. *Halil-üllah*, İbrahim peygamber; *Halil-ür-rahman*, İbrahim peygamber veya onun mezarının bulunduğu yer (ç. Ahillâ).

halîm, *A. s.* [Hilm'den] Huyu yavaş, yumuşak.

halis, *A. s.* 1. Karışık olmıyan. katıksız. 2. Temiz, arı. 3. Duru, gerçek. *Halis-üd-dem*, arı kan, kanı karışmamış. «Halis-ül-ayar akçe isteriz diye cemiyet ettiler.— Naima».

halisane, *F. s.* Katıksız olarak. Yürekten. Yürek temizliğiyle.

halisiyyet, *A. i.* Halislik, temizlik, sâflık.

halîta, *A. i.* İki şeyden, iki maddenden meydana gelmiş madde.

(Kim.) Alışım.

hâliya, *A. zf.* Şimdiki zamanda. «Hâl'ya Frengistana firar eden Maanoğlunun vilâyetlerini.— Naima».

haliyen, *A. zf.* [Hâli'den] Boş olarak.

haliyye, *A. i.* İbadette raks, sima, el ele vurmayı helâl sayan bir tarikat.

halk, *A. i.* 1. Yaratma. 2. İcat. 3. İnsanlar. 4. İnsanlardan bir bölük. «Halka bin türlü külâh etmişler.— Sümbülzade».

halk, *A. i.* 1. Boğaz. *Huruf-i halk, huruf-ül-halk* (Arap elifbesinde) boğazdan söylenen harfler (ha, hı, ayn, gayn, he).

halka, *A. i.* Halka. Ortası boş teker. *Halka begûş,* (kulağı küpeli) köle; *halka-i âbgûn,* gök yüzü; *-tesbih,* tesbih, dua eden halk çevresi; *-teslim,* dervişlerin boyun eğme işareti olarak üzerlerinde taşıdıkları halka; *-zikr,* Tanrı adlarını söyliyerek ibadet edenlerin meydana getirdikleri daire.

halkabend, *F. s. 1.* [Halka-bend] Toplanma, çepeçevre oturma. «Halkabend-i cemiyet-i müstemendane olup.— Nergisi».

halkâri, *F. i.* İnce tel işleme. «Eyvan-i sukufu âb-i zer-i lâciverd ile münakkaş hurda halkâri.— Naima».

halkabegûş, *F. s.* [Halka-be-gûş] (Kulağı küpeli) köle, kul. (Ç. Halkabegûşan). «Halkabegûşan-i atebe-i iclâlleri olan vüzeray-i izam-i Efrasiyab-ihtişamlarından.— Raşit»

halkavî, *A. s.* Halka biçiminde, halka gibi olan.

halkaviye, *A. i.* (XX. yy.) Fransızcadan *oenothéracées*, karşılığı botanik terimi olarak yapılmıştır, küpeçiçeğigiller. (Bu terim XIX. yy. da zoolojideki *annelées* sözü için kullanılmıştır, halkalılar).

hall, *A. i.* 1. Çözme. 2. Karışık bir işi sona erdirme. 3. Şüphe edilmiyecek şekilde açıklama. 4. Eritme. *Hall ü akd,* idare (etme); *hall ü fasl,* açıklayarak sona eridrme.

hall, *A. i.* Sirke. «Bize ful ile bir miktar hall ve ekmek al getir dedi.— Süheylî».

hallâb, *A. s.* Hileci, çok yalancı.

hallac, *A. i.* Pamuk atan, yatak yorgan atan kimse. *Hallac-i Mansur;* 922 yılında dar ağacına asılarak öldürülen ünlü sofi. Divan edebiyatında adı çok geçer.

hallaci, hallaciyye, *A. s. ve i.* 1. Hâllaçlıkla ilgili. 2. Halac-i Mansur tarikatı.

hallâf, *A. i.* Çok andiçen kimse. «Böyle nahak yere dâva görülen mahkemenin — Kadi vü muhzir ü hallâfına mahlûfuna yuf.— Ayni».

hallak, *A. i.* Tıraş yapan kimse.

hallâk, *A. i.* Durmadan yaratan, Tanrı. *Hallâk-i maani, hallâk-ül-mani,* Fars şairlerinden İsfahanlı Kemal'in lâkabı.

hallâl, *A. s.* Halledici, sona erdirici. *Hallâl-i müşkilât,* zorlukları sona erdiren.

hallâl, *A. i.* Sirke yapan kimse.

hallâs, *A. i.* Çok tutan, yakalıyan kimse.

hallât, *A. i.* Halk içerisinde dedikodu yapan, yersiz sözler uyduran kimse. «Esrar-i melâhimden gafil bazı hallât bu alâmet taun ziyadeliğine delildir, bazılar dahi indifaına delildir dediler.— Naima».

hallede, *A. f.* «Tanrı baki etsin» anlamında dua olarak kullanılır.

hallî, halliye, *A. s.* [Hall'den] Çözmek, çözümlemekle ilgili. Fransızcadan *analytique* karşılığı (XIX. yy.)

hallî, halliye, *A. i.* Sirke ile ilgili. Fransızcadan *acéteux, acétique* karşılığı. *Deva-yi hallî, edviye-i halliye,* « acétolées » karşılığı (XIX. yy.)

halliyat, *A. i.* [Halliye ç.] Bekâr kadınlar.

halliyet, *A. i.* (XIX. yy.) Kimya terimi oarak fransızcadan *acétate* karşılığı.

halt, *A. i.* 1. Karıştırma. 2. Münasebetsiz söz söyleme.

haltıyat, *A. i.* Münasebetsiz sözler. «Rumeli sizin diye beri canibe haltıyata müteallik ahbar gelmekle.— Naima».

halûk, *A. s.* İyi huylu. Herkesle geçinir olan. «Halikin sevdiğidir şahs-i halûk — Ana etmez mi muhabbet mahlûk.— Sümbülzade».

halv, hulv, Bk. *Hulv.*

halva, *A .i.* Helva.

halvet, *A. i.* 1. Tenhaya çekilme. 2. Tenha yer. 3. İbadet için tenha hücre. 4. Hamamlarda tek kurnalı bölme. 5. Çok sıcak yer. «Valide sultan mezbur Kasım Ağayı çağırıp halvet edip.— Naima».

halvetgâh, halvetgeh, *F. i.* [Halvet-gâh] Tenha kalma yeri. Gizli görüşülecek yer.

halvetgüzin, *F. s.* [Halvet-güzin] Halvete, tenha bir yere çekilmiş.

halvethane, *F. i.* [Halvet-hane] Özel konuşma yeri. «Kasım Ağayı halvethanesine çağırıp.— Naima».

halveti, halvetiye, *A s.* 1. Halvetle ilgili. 2. İbadet ve törenlerini tenhada yapan bir tarikat. 3. Halvetiye tarikatından olan kimse.

halvetnişin, *F. s.* [Halvet-nişin] Halvette, bir kenara çekilip oturan (kimse).

halvetsaray, *F. i.* [Halvet-saray] Bir hükümdarın özel dairesi.

hâm, *F. s.* 1. Pişmemiş, çiğ. 2. Olmamış. *Hayal-i ham, ümid-i ham,* olamıyacak (boş) hayal, ümit.

ham, *F. i.* 1. Kat, büklüm. 2. Kemer, yay. «Ham-i kemend ile boğup gasl ü tekfin.— Naima».

ham, *F. s.* Bükülmüş kemerli. «Kadd-i ham-geşteleri hakîr — Çün kemandır sebeb-i kuvvet-i tîr.— Sümbülzada».

hamaid, *A. i.* [Hamîde ç.] Övülmiye değer haller.

hamail, *A. i.* 1. Omuzdan çapraz asılan bağ. 2. Muska, tılsım.

hamaim, hamayi, *A. i.* [Hamame ç.] Güvercinler.

hamakat, *A. i.* Beyinsizlik. Anlamamak hali, Ahmaklık.

hamam, hammam, Bk. *Hammam.*

hamam, hamame, *A. i.* Güvercin. «Hamam-i akıl eremez şahbaz-i fikrete ne — Hüma kuşu ile beraber hiç ola mı usfur.— Hayalî».

Hâmân, *A. i.* Musa zamanındaki Mısır Firavunu'nun veziri.

hamaset, *A. i.* Yaradılıştan olan cesaret. Yiğitlik.

hamasî, *A. i.* Hamasetle ilgili. (XIX. yy. sanalrı) Fransızcadan *épique* karşlığı.

hamasiyat, *A. i.* Yiğitliğe ait yazıların hepsi.

hambeham, *F. zf.* Büklüm büklüm. «Ey zülf-i hambeham dökülüp

sinem üstüne — Zinciri pâ-yi ömr-i şitabamın ol benim.— Nedim».

hamd, *A. i.* Tanrının ululuğunu söyleyerek teşekkür için övme. *Elhamdülillâh*, Tanrıya şükrolsun; *Elhamd cüzü*, elifbeden sonra okunan ve kısa namaz sureleri bulunan okuma kitabı; *bihamdihi tâlâ, bihamdillâh*, Tanrının inayetiyle; *liva-il-hamd*, Muhammed peygamberin bayrağı.

hamdele, *A. i.* «Elhamdülillâh» sözünün adı ve bu sözün söylenmesi.

hame, *F. i.* Kalem. *Hame-i ezel*, Tanrı'nın kaderleri tesbit ettiği kalem. «O an alıp el'ne hame — Yazdı o da bir cevapname.— Ş. Galip».

hame, *A. i.* 1. Başın üstü. 2. Kafatası, tepe.

hamegüzar, *F. s.* [Hme-güzar] Kalemle yazılmış.

Hamel, *A. i.* Kuzu burcu. Güneş Mart ayında bu burca girer.

hamel, *A. i.* Kuzu.

hamelât, *A. i.* [Hamle ç.] Saldırmalar. Hamleler. «Hamelât-i hariciye ile mukatleye bibakâne ikdam sadadında.— Naima».

hamele, *A. i.* [Hamil ç.] Yüklenmişler, yüklenenler. *Hamele-i Arş*, Arş'ı ense köklerinde taşıyan İsrafil, Cebrail, Mikâil, Azrail adlarında dört büyük melek; *-huccet*, yazı, kayıt melekleri; *-Kuran*, hâfızlar.

hamepirâ, *F. s.* [Hame-pira] Başı süsleyen, baş üstünde yeri olan.

hameran, *F. s.* [Hame-ran] Kalem süren, kalem oynatan.

hamhame, *A. i.* Burundan söyleme. Himhımlık.

hâmız, *A. s.* 1. Ekşi, ekşimtrak. 2. Ekşilik yapan madde 3. (Kim.) XIX. yy. da hekimlik terimleri konulurken Fransızcadan *acide* ve bileşikleri bununla karşılanmıştır. Bu sözden *hamızat, hamız, hamızî, tahammuz*, türevleri yapıldığı gibi frenkçe kelimelerle *Hâmız-i klor-i karbon* gibi tamlamalar da yapılmıştır. (ç. Hamızat, havamız).

hamızat, *A. i.* [Hamız ç.] Asitler. *Hamızat-i şahmiye*, yağ asitleri.

hâmi, hamiye, *A. i., s.* 1. Koruyan. koruyucu. 2. Arka çıkan, sahip çıkan. «O zaman, ey ebedî hâmi-i şan-i akvam.— Fikret».

hâmid, *A. s.* [Hamd'den] Hamd ve şükreden.

hâmid, *A. s.* [Ham'den] Övülmeye değer. (Tanrı sıfatlarındandır). *Evsaf-i hamide*, övülmeye değer nitelikler.

hamide, *F. s.* Eğrilmiş, bükülmüş. Kambur. Kemerli. *Hamide kamet*, iki büklüm.

hâmil, *A. s.* 1. Yüklü, yüklenmiş. 2. Taşıyan. 3. Üzerinde olan Sahip. *Hamil-i vahy*, (peygamberlere haber ulaştıran) Cebrail. «Kamis-i Yusuf'ü hâmil, mübeşşir ü şadan — Yürür şitap ile.— Fikret».

hamile, *A. s.* Gebe (kadın). «Meryem-i fikrim olup hamile-i feyz-i Huda — Doğdu gehvare-i tab'ımdan Mesih-i mâna.— Nazîm».

hamilen, *A. zf.* Taşıyarak. Üstünde olduğu halde.

hamîm, *A. s.* Sıcak (su). «Geçirir kâinat baygınlık — Sanki mest-i hamîm-i nîrandır.— Fikret».

hamîr, *A. i.* Hamur, maya. «Vücudum kim hamîr-i mayesi hâk-i vatandandır.— Kemal».

hamîs, *A. i.* Perşembe günü.

«Vezir-i âzam Mehmet Paşa ise hamîs günü kendi bizzat sell-i seyf edip.— Naima».

hâmis, *A. s.* Beşinci.

hâmise, *A. i.* Beşinci rütbe. Sivil memurların ilk rütbeleri.

hamisen, *A. zf.* Beşinci olarak.

hamiş, *A. i.* Kitabın kenarına yazılan açıklama. Mektubun yanına katılan ek.

hamiyye, *A. i.* «Hamiyet» sözünün arapça tamlamalardaki şekli.

hamiyyet, *A. i.* İnsanın yurdunu, aile ve yakınlarını koruma gayreti. Hamiyet. *Hamiyyet-i Cahiliye,* hakikate karşı harcanan emek. (Bir aralık *taassup* ile dilimize çevrilen *fanatisme* karşılığı olarak ileri sürülmüşse de kullanılmamıştır.)

hamiyetmend, *F. s* [Hamiyet-men] Hamiyetli, hamiyeti olan (ç. Hamiyetmendan).

hamka', *A s.* Akılsız, bön (kadın).

haml, *A i.* 1. Yük. 2. Yükleme, yükleme; *vaz-i haml,* doğurma.

hamlâc, *A. i.* 1. Kuyumcu körüğü. 2. (Kim.) Üfleç.

hamle, *A. i.* 1. Atılma, atılış. 2. Saldırma, hücum.

hamlî, hamliye, *A. s.* [Haml'den] (Man.) Yüklemli.

hammal, *A. i.* [Haml'den] Para karşılığı yük taşıyan adam. Hamal. «Olur nef'i fuzun bârı gran oldukça hammalın.— Sami».

hammam, *A. i.* Yıkanacak yer. Hamam. «Sıcağı geçti malûm olucak hammamım.— Beliğ».

hammamiye, *ş. i.* (Zoo.) Güvercinler.

hammamiyye, *A i.* (Ed.) Divan edebiyatında şairin hamamla ilgili olarak yazdıkları manzume türü.

hammar, *A. i.* [Hamr'den] 1. Şarap yapan veya satan. Meyhaneci. 2. (Tas.) Mânevi kılavuz, mürşit. «Bir iki mutekif-i hane-i hammarız biz.— Ruhi»

hamme, *A. i.* Zararlı böcek. (ç. Hevam).

hamr, *A. i.* Şarap.

«Her ayş ki mevkuf ola keyfiyyet i hamra — Ayyaşına yuf hamrına hammarına hem yuf.— Ruhi».

hamrâ, *A. s.* Kırmızı *El-hamrâ,* İspanya'da Gırnata şehrinde araplardan kalma ünlü saray.

«Feyz-i ruhsarınla oldu verd-i hamrâ gark-i nur.— Cenap».

hamrî, *A. s.* Şarapla ilgili. Şaraba ait.

hamriyye, *A. i.* (Ed.) Şarap hakkında yazılmış övmeler.

«Okundukça hamriyyeler gâh gâh — Ederdik hum-i bâde içre şinah.— İzzet Molla».

hamse, *A. s., i.* 1. Beş. 2 (Ed.) beş ayrı kitaptan meydana getirilmiş eser, *Bilâd-i hamse, evkat-i hamse, havas-i hamse,* beş şehir, beş vakit (namaz), beş duygu.

«Görmüş anı sonradan Atayi— Hamse yazıp etmiş iddiayı.— Ziya Pş.».

hamsin, *A. s., i.* 1. Elli. 2. Erbaiden (karakış) sonra gelen elli günlük kış. «Nahak yere zulmen katl eyledi sinni hamsine karib idi.— Naima».

hamul, *A. s.* [Haml'den] Çok dayanıklı, dayanan, kaldırır, sabırlı.

«Bizden ne istersiniz biz gûşe-i hamulde kendi halimize meşgul iken.— Naima».

hamule, *A. i.* Yük. Gemi yükü.

hâmun, *F. i.* Geniş, ıssız ova, bozkır. *Hamun neverd,* kırda, ovada gezen yolcu. «Ahterle döşenme sahn-i hâmun — Elmas çakıl taşından efzun.— Ş. Galip».

hâmuş, hamuş, *F. s.* Susan, susmuş. Sessiz. «Sanki leylin zılâl-i hâmuşu — Canlanır pîş-i irtiâbımda.— Fikret» — «Murg-i elhan hamuş ü sekerandır.— Cenap».

hamuşane, *F. zf.* Sessizce, sessizliği andırır yolda. «Bazan kocaman bir kelebektir ki müzehhep — Pervaz-i hamuşanesi birlikte sürükler — Enzar-i temaşanızı.— Fikret».

hâmuşan, *F. i.* [Hamuş ç.] Sessizler, susmuşlar. *Vâdi-i hâmuşan,* mezarlık.

hâmuşî, *F. i.* 1. Susma. 2. Ölüm. «Gehi bir ra'd-i hâmuşî ile titrer bütün eşya.— Cenap» — «Leyal-i âşıkıyyetin — Hamuşi-i mükevkebi — İner sımah-i ruhuma.— Cenap».

hamıyaze, *A. i.* 1. Esneme. 2. Kötü davranışlar. 3. Soğuk davranış.

hamyazekeş, *F. s.* [Hamyaze-keş] Esneyen. 2. İnsanın içini sıkan.

hamz, *A. i.* Ekşilik. (Bk. *Humz).*

han, *F. i.* Han, hakan, hükümdar. (ç. Hanan).

han, *A. i.* 1. Han, kervansaray. 2. Dükkân. 3. Meyhane. (ç. Hanât)

hân, *F. i.* 1. Sofra. 2. Yemek. 3. Ahçı dükkânı *Hân-i yağma,* yoksullara, açlara dağıtılan genel yemek.

-hân, *F. s.* «Okuyan, okuyucu» anlamıyle kelimelere eklenir: *Duahân, ebcedhân, gazelhân, mevlûdhân,* dua, ebcet, gazel, mevlût okuyan.

hanabile, *A. i.* [Hanabelî ç.] Hanbelililer.

hanacir, *A. i.* [Hancer ç.] Hançereler.

hanacir, *A. i.* [Hancere ç.] Gırtlaklar. «Hanacir-i hanacir makarr ile.— Nergisi».

hanadik, *A. i.* [Handek ç.] Hendekler.

hanafis, *A. i.* [Hunefsa ç.] Mayıs böcekleri.

hanak, *A. i.* Darılmak, kızmak.

hanan, *A. i.* Yürek inceliği, acıma.

hanât, *A. i.* [Han ç.] Dükkânlar. Meyhaneler.

hanazil, *A. i.* [Hanzal ç.] Ebücehil karpuzları.

hanazir, *A. i.* [Hanzir ç.] Domuzlar. «Nısfılleyleden evvel gelen hanazir fitilleri yanar karavul askerine sataşıp.— Naima».

hanbelî, *A. s.* İslâmlardan ehl-i sünnetin dört mezhebinden biri olan ve imamları Hanbel bulunan tarikatten bir kimse.

hancer, *A. i.* Ucu sivri, iki tarafı keskin kamayı andırır bıçak, hançer. «Bir yağız çehre; çatılmış iki hancer kaşlar.— Fikret».

hancere, *A. i.* Gırtlak.

hancerî, hanceriye, *A. s.* Gırtlağa ait, *Huruf-i hançeriye,* gırtlaktan çıkarılan harfler (e, ha, hı, ayn, gayn, he).

hânçe, *F. i.* Küçük sofra, küçük sini. *Hânçe-i zer,* güneş. «Bir havz idi hançe-i mey-i nâb — Nergis leb-i havza câm-i zer-tâb.— Ş. Galip».

hançeriye, *A. i.* Fransızcadan botanik terimi olan *tropéolées,* karşılığı yapılmıştır (XIX. yy.) lâtin çiçekleri.

handâhand, *F. s.* [Hand-a-hand] Çok, sürekli gülme, güle güle, pek gülünen yer.

handan, *F. s.* Gülen, neşeli, sevinçli. «Döker dudaklarının ihtizaz-i handanı — Zemin-i sanatata. bir ince nükte bâran-ı.— Fikret».

hande, *F. i.* Gülme. 2. Eğlenme. 3. Açılma. *Hande-i afitab,* güneşin doğması; *-câm,* içki kade-

hi doldurulurken olan parlaklık; *-gül*, gülün açması; *-zenrin*, (baharda) toprağın yeşillenmesi. «Kılma noksan-i vücude hande — Yoksa mâyub olursun sen de. — Sümbülzade» — Bak ağlıyorum, giryeme bin hande fedadır. — Fikret».

(Ed. ce.) *Hande-i inbisat, -istihfaf, -kebud, -mân'dar, -müzehher -perişan, -safa, -şarık, -şebab, -tezyif, zehrîn, zerrîn; aks-i hande-i şevk, çîn-i hande, mâna-yi hande, reng-i hande, -şule-i hande.*

handebahşe, *F. s.* [Hande-bahşa] Güldüren gülme getiren.

handebar, *F. s.* [Hande-bâr] Güldürücü.

handeferma, *F. s.* [Hande-ferma] Güldürücü.

handefeşan, *F. s.* [Hande-feşan] Gülümsemeler saçan, gülüp duran. «Olur telâ'lü-i bâran içinde handefeşan.— Fikret».

handefeza, *F. s.* [Hande-feza] Gülme arttıran, güldüren.

handek, *A. i.* 1. Kale etrafına açılan uzun çukur. Siper. 2. Uzun çukur. 3. (Birçok ölü atılmak için açılmış) geniş mezar. 4. Hendek. *Gaza-i Handek*, Muhammet peygamberin hicretin 5. yılında Medine'de yaptığı savaş. «Ve ekser leb-i handek seng-i türaşidedir.— Naima»

handekâr, *F. s.* [Hande-kârî] Gülen, gülücü. «Gönüllüler yola doğruldu, handekâr-i ümit.— Fikret».

handekünan, *F. zf.* [Hande-künan] Gülerek. Güle güle. «Derviş başın aşağa salıp handekünan başın kaldırıp...— Naima».

handemeşhun, *F. s.* [Hande-meş hun] Hep gülen, çok gülen. «Zarif bir sözü, bir nev-şüküfte mazmunu — Yerinden oynatır eyvan-i hande-meşhunu.— Fikret».

handemutad, *F. s.* [Hande-mutad] Her vakit gülen, gülme huyunda olan. «Lâtif lükneti bu tıfl-i hande-mutadın — Verir lisanına pek tatlı bir eda-yi vakur.— Fikret».

handenüma, *F. s.* [Hande-nüma] Gülen. «Güneş de, şimdi açılmış ufukta hande-nüma — Eder gibiydi uzaktan benimle istihza. — Fikret».

handeris, *A. i.* Şarap. yıllanmış şarap. «Nice bedmest handeris-i haylâ ile...— Sadettin».

handeriz, *F. s.* [Hande-riz] Gülüp duran. «O dem kadının doldu gözleri — Zevc'in de hande-riz -i gurur oldu gözleri.— Fikret».

handezen, *F. s.* [Hande-zen] Gülen. «Baktım o cebhe-i seherin inkişafına — Bir levha seyr eder gibi lâkayd ü hande-zen.— Fikret».

hane, *F. i.* 1. Ev. 2. Bir bütünün küçük parçalarından her biri. 3. (Mat.) Basamak.

-hane, *F. s.* «Hane» sözü isimlere katılarak isim takımları meydana getirir. Bununla Türkçede çeşitli dillerden bir çok kelimeler yapılmıştır.

apteshane	*demirhane*
aşhane	*divanhane*
balıkhane	*eczahane*
baruthane	*feshane*
batakhane	*fotografhane*
basmahane	*gusülhane*
-bozahane	*gülhane*
cambazhane	*haddehane*
cebehane	*hapishane*
çayhane	*hastahane*
çilehane	*hayalhane*
darphane	*helvahane*

ıslâhhane *rasathane*
idarehane *resimhane*
imalâthane *rezalethane*
imarethane *sabunhane*
iplikhane *salhane*
kahvehane *sefarethane*
kıraathane *simkeşhane*
kayıkhane *tabakhane*
kimyahane *talimhane*
kitaphane *tebhirhane*
konsoloshane *telgrafhane*
kuşhane *tenbelhane*
kütüphane *terzihane*
menzilhane *tevkifhane*
meyhane *tıbhane*
miskinhane *ticarethane*
mühendishane *timarhane*
nezarethane *tiyatrohane*
nümunehane *tophane*
nüzülhane *yağhane*
pastahane *yatakhane*
patrikhane *yazıhane*
postahane *yemekhane*

haneberduş, *F. s.* [Hane-berduş] Evi omuzunda. Serseri, yersiz, yurtsuz.

hanedan, *F. i.* Kökten büyük aile. Ocak. «Bu hanedanın hulûs ile hidematın kimesne etmiş değildir.— Naima».

hanefî, *A. i., s.* İmamı Âzam ebu Hanife mezheb'inde olan kimse. O mezheple ilgili olan.

«Ol yetişir sana tarik-i hanefi— Verdi ol mezhebe Allah şerefi.— Sümbülzade».

hanegî, *F. s.* Eve mensup. Ev'in adamı.

hanek, *A. i.* Ağız tavanı. Damak.

hanekah, hankah, Bk. *Hankah.*

hanende, *F. s., i.* Şarkı söyleyen «Hanende-i gülsitan idin sen— Vecd-âver-i âşıkan idin isen,— M. Naci».

hanendegî, *F. i.* Hanendelik. Şarkı söyleyicilik.

haneşiye, *A. i.* (Zoo). XIX yy Fransızcadan *ophidiens* karşılığı olarak yapılmıştır; yılanlar.

hânık, *A. s.* [Hunk'tan] Boğan.

hânif, *A. s. 1.* Küsmüş, dargın. 2. Gururlu.

hanîf, *A. s. 1.* Tanrı birliğ'ine inanan. 2. Muhammet peygamber zamanından önce tek Tanrıya inanan.

hanîn, *A. i. 1.* Fazla istekten inleme. Sızlama 2. İstek.

hânis, *A. s.* Andını bozan. Yemininde, sözünde durmayan.

haniye, *A. i.* Şarap.

hank, *A. i.* Boğazını sıkarak boğma. «Canibg'irlerinden bir avrat ki valide sultana mezburun ahvalini ilâm eder müsahibelerden idi hank olundu.— Naima».

hankah, hanekah, *A. i.* Tekke. (ç. Havanık). «Sürud ü nevha-i şevkındır ancak — Edem lebriz deyr ü hankahı.— Recaizade».

hankan, *A. zf.* Boğazını sıkarak, boğmak suretiyle. «Hankan şehid -i kemend-i gadr edip...— Naima».

hannan, *A. s.* Çok acıyıcı olan (Tanrı sıfatlarındandır.)

hanuman, *F. i.* Ev, bark. Ocak. «Ey aşk yakarsan işte canım— Yak derdim olaydı hanumanım. M. Naci».

hanumansuz, *F. s.* [Hanumansuz] Ev bark yakan, kül eden. *Harik-i hanumansuz,* evi kül eden yangın. «Âşık bana aşk-i hanumansuz.— M. Naci».

hannas, *A. i.* Şeytan.

hânsalar, *F. i.* 1. Sofracı. 2. Kılerci.

hanut, *A. i. 1.* Dükkân. 2. Meyhane.

hanzal, *A. i.* Ebucehl karpuzu. Acı hıyar. İt hıyarı.

hâr, *F. i.* Diken. *Hâr ü has,* çalı çırpı, çerçöp. «Bağban bir gül

için bin hâra hidmetkâr olur—

har, *F. i.* Eşek. *Har-i İsa,* İsa Peygamber'in eşeği.

har, hor, *A. s.* Aşağı, bayağı. «Bir çürük meyve kadar hâr ü mülevves bitecek.— Fikret».

-hâr, -hor, *F. s.* «Yiyen, yiyici» anlamlariyle kelimelere katılır. *Merdümhâr,* yamyam; *meyhâr, meyhor,* içki içen; *şîrhâr,* süt içen (küçük çocuk).

hârı, harr, Bk. Harr.

hârâ, *F. i.* 1. Pek sert taş, kaya. 2. Üzeri menevişli kumaş. «Huda kaadirdir eyler seng-i hârâdan güher peyda.— Ziya Pş.». — «Nur-i mevvac-i maani mi sözümde berk uran — Ya libası nazmımız bir âteşin hârâ mıdır. — Nef'i».

harab, *A. s.* 1. Viran. 2. Issız. 3. yıkık. «Hicrimle ciğer kebab ey dost — Gel gel ki gönül harab ey dost.— Ş. Galip».

« Teklif-i malâyutak ile harab ve perişan olup ziraat ve harasete kudretimiz kalmadı deyu— Naima».

harabât, *A. i.* [Harabe ç.] Yıkıklar.

harabat, *A. i.* Meyhane. «Harabatı görenler herbiri bir haletin söyler — Letafet makl eder rinden ü zâhit sikletin söyler.— Ragıp Pş.».

harabatî, *A. i.* 1. Dağınık. Perişan. 2. İçmeye düşkün, harabat insan. (ç. Harabatiyan). «Ne harabi ne harabatiyim — Kökü mazide olan âtiyim.— Beyatlı».

harabe, *A. i.* Bir şehir veya ev yıkıntısı. (ç. Harabat).

harabenişin, *F. i.* [Harabe-nişin] Viranede oturan, harap yerlerde oturan.

harabezar, *F. i.* [Harabe-zar] Viran yer. Viranelik.

harabî, *F. i.* Haraplık. Yıkıklık.

harabiyyet, *A. i.* Viranlık. Haraplık.

harac, *A. i.* 1. Vergi. 2. Zor altında alınan para.

haracgüzar, *F. s.* [Harac-güzar] Harac veren. Haraca kesilmiş.

harahir, *A. i.* [Harhara ç.] Hırıltılar.

haraid, *A. i.* [Harîde ç.] 1. Delinmemiş inciler. 2. Kız olan kızlar

haram, *A. s., i.* Dinin yasak ettiği şey. Yasak yer. *Beled-i haram,* Mekke şehri ile dolayları (müslümanlardan başkasına yasak bölge); *beyt-i haram,* Mekkede'ki Kâbe; *mescid-i haram,* Kâbe'deki cami; *şehr-i haram,* haram ayı (islâmlıktan evvelki zamanda arapların birbiriyle savaşı yasak olan ay, muharrem ayı). «Çemende na-se zalarla o şuhun — Haram olsun hiram-i naz bensiz.— Neylî».

haramî, *A. s., i.* Yol kesen. Haydut. «Birkaç kallâp ve birkaç harami tutulmuş getirdiler.— Naima».

haramzade, *F. i., s.* Piç. «Reme-i kûsfende giren aç kurt gibi haramzadelere kılıç koydular. — Naima».

hararet, *A. i.* Sıcaklık. Ateş. *hararet-i gariziye,* diriksel ısı.

haraset, heraset, *A. i.* Ekincilik, çiftçilik.

haraş, *F. i.* Havan güc'yle işletilen değirmen.

haraşif, *A. i.* [Harşef ç.] Balık pulunu andırır katmerli yapraklar.

harazat, *A. i.* Bir hastalığın sürekli olması, yerleşmesi.

harb, *A. i.* Savaş. Cenk. *Bi'lâharb,* savaş etmeden, savaş açmadan; *divan-i harb,* harb divanı, askerî mahkeme; *erkân-ı*

harb, kurmay; *fenn-i harb*, savaş bilgisi; *ilân-i harb*, savaş açma; *meydan-i harb*, savaş meydanı; *yaver-i harb*, büyük komutan emir subayı; *dar-ül-harb*, savaş yeri, islâm elinde olmayan yerler.

harba, *A. i.* Güneş ışığının bulutlara vurması.

harbcu, *F. s.* [Harb-cu] Savaş arıyan. Kavga çıkarmıya istekli.

harbe, *A. i.* Kısa mızrak süngü. «Halkı gâhi haracı harbe ucuyle verip ve gâh isyan ettikleri sebepten.— Naima».

harben, *A. zf.* Savaş ederek.

harbende, *F. i.* Eşek ve katır gibi yük hayvanları sürücüsü, onlara bakan.

harbgâh, *F. i.* [Harb-gâh] Savaş yeri.

harbî, *A. i.* Düşman. (Arada barış anlaşması olmıyan) islâm olmıyan kimse. «Korsanlığa gönderdikte ki harbî ve muahit ve belki müslüman gemileri bile ellerine girse sarılıp alırlardı.— Naima»

harbî, harbiyye, *A. s.* Savaş ile ilgili. *Fünun harbiye*, savaş bilgileri; *Mekteb-i Harbiye*, Harb Okulu.

harbuz, harbeze, *F. i.* Karpuz. «Nümudar-i harbüze-i Bu—Cehl olan kelle-i bi-devleti...— Nergisi».

harc, *A. i.* 1. Sarf. Gider. 2. Bir iş için kullanılan maddeler. 3. Güç, kuvvet. *Harc-i âlem*, herkeseye elverişli, herkesin yapabildiği; *-rah*, yolluk (para).

harçenk, *F. i.* Yengeç. «Bulsa ger terbiye-i maddetin âteş ü âb — Bir olur tab-i semenderle mizac-i harçenk.— Nef'i».

harçide, *F. s.* [Har-çide] Diken toplayan. «Ol gonceden ermedeyiz gayrı Ruhiyâ — Bu gülşen-i zamanede biz harçideyiz.— Ruhi».

hardeşti, *F. i.* [Har-deşti] Yaban eşeği.

hâre, *F. i.* Yiyecek, yiyinti.

hâre, *F. i.* Sert taş, kaya. 2. Meneviş. Menevişli kumaş.

harekât, *A. i.* [Hareke, hareket ç.] 1. Kımıldanmalar, deprenmeler. 2. İş işlemeler. 3. Davranışlar. *Harekât ü sekanat*, 1. Davranışlar. 2. Bir hecenin harekeli veya sakin oluş durumu; *harekât-i harbiye*, savaş hareketleri; *-müştereke*, birlik, ortak davranışlar; *-napesendane*, beğenilmez davranışlar; *-selâse*-hecelerin (e, i, o) okunuşu.

hareke, *A. i.* Sesli harfi olmıyan arap harflerinin ne türlü okunacağını gösteren üstün (fetha), esre (kesre), ötrü (zamme) işaretleri ve sesleri. (ç. Harekât)

hareket, *A. i.* 1. Kımıldanma. 2. Davranış. 3. Yola çıkma, kalkma. 4. Medreselilerin derecesi *Hareket-i arz*, deprem.

harekî, *A. s.* Hareketle ilgili. (XX. yy.) *cinetique* karşılığı, kinetik; *hasse-i harekiye*, Fran- (XX. yy.) *cinétique* karşılığı,

harekiyat, *A. i.* (Fiz). *Cinématique* karşılığı, kinematik.

harem, *A. i.* 1. Herkese açık olmayan yer. 2. İslâm evlerinde kadınların bulunduğu bölüm, daire. 3. Kadın eş. 4. Mekke'de belli bazı mevki. *Harem-i hümayun*, padişah sarayında kadınlar dairesi; *-resul-ullah*, Medine şehri dolayları. *-şerif* (müdürü), (eskiden) Medinede Muhammet Peygamber türbesine bakan idare eden kimse, *şeyh-ül-harem*, Medine şehri ve dolaylarının muhafızı. (Osmanlı İmparatorluğunda).

haremeyn, *A. i.* Kutsal olan Mekke ve Medine şehirleri. *Hadim-i haremeyn-i şerifeyn,* (kutsal Haremeyn'in hizmetkârı) Osmanlı padşahlarının lâkaplarından; *haremeyn pâyesi,* eski sarıklı hâkim sınıfının ileri rütbelerinden biri.

haremserây, *F. i.* 1. Harem dairesi. 2. Cami içi. «Mektep o haremsera-yi vahdet — Cem' oldular anda hicr ü vuslat.— Ş. Galip».

hares, *A. i.* Dilsizlik.

harf, *A. i.* 1. Bir alfabeyi meydana getiren ve okuyup yazmıya alet olan işaretlerin her biri. 2. (mec.) Söz, işaret. «Miyan-i bezme bir harf-i şuh atar aradan.— Fikret».

harfendaz, *F. s.* [Harf-endaz] 1. Doktmaklı söz söyleyen. 2. Söz atan. Takılan. «Herbirine hasbihallerine müteallik harfendazlıkta kusur etmeyip.— Naima».

harfgîr, *F. s.* [Harf-gîr] Her işte ayıp arıyan. «Harfgir olma, zarafet satma.— Sünbülzade».

hargâh, hargeh, *F. i.* [Har-gâh] Büyüklerin çadırı. «Hargehleri dûd-i ah-i hirman — Sohbetleri ney gibi hep efgan.— Ş. Galip» — «Tahlis-i can ümidiyle bâr ü bengâh ve hayme vü hargâhın bırakıp...— Naima».

hergele, *F. i.* 1. Hergele. 2. Binek ve taşıta alışmamış hayvan. 3. Eşek sürüsü. 4. (Mec.) İşsiz güçsüz takımı.

hargûş, *F. i.* Tavşan. *Hâb-i hargûşi,* tavşan uykusu; hafif uyku. «Hargûş gibi gözü açık uykuya varmış.— Necatî».

hârhâr. *F. i.* 1. Sürekli kaşıntı. 2. Sürekli istek. 3. Merak, üzüntü, dargınlık. «Ey Halık-i girdgâr ta key — Bu mihnet-i hârhâr ta key.— Ş. Galip»

harhara, *A. i.* Sürekli hırıltı. «İnler çıkıyormuş gibi a'mak-ı zeminden — Her saati bir harhara-i muhtaziranen.— Fikret».

hârib, *A. s.* (Korkudan) kaçan. «Biraderinden müteneffir ve hâriblerdir.— Sadettin».

harib, *A. s.* 1. Malı alınmış, fakir olmuş kimse. 2. Otu gitmiş yer.

hârib, *A. s.* [Harab'dan] Yıkan, harab eden. Çalan.

haribe, *A i.* Bir kimsenin geçineceği şey. (ç. Haraib).

haric, *A. i.* 1. Dış, dışarı. 2. Görünen dünya. 3. Dışarı çıkan, dışarıda, dışta, 4. Hiç ilgisi olmıyan kimse. *Haric an-il-merkez* (Geo.) dış merkezli ;*haric ez memleket,* gerçekten oturduğu yerin değil, kendi memleketin halkından sayılan (dış işleri memurları gibi); *haric-i kısmet,* (Mat.) bölüm; *hareket-i haric, ibtida-i haric,* medrese yolunda ilk rütbeler.

haric, *A. s.* Suçlu, günah işlemiş.

harîc, *A. s.* Dar. Kuşatılmış.

haricen, *A. zf.* Dıştan, dışarıdan *Haricen mersum daire* (Geo) dış çokgen; *haricen mersum muddalla* (Geo.) dış çokgen: *haricen mümas daire* (Geo.) dış ters (açı).

harici, *A. s.* 1. Dışa ait. Dış ile ilgili. 2. Halife Ali'ye karşı ayaklananlar mezhebinde olan. «Münkir haricinin paslı canına — Kantarlı küfürler atanlardanız.— Ruhullah».

hariciye, *A. i.* 1. Bir ülkenin yabancı devletlerle olan münasebetini düzenliyen daire. Dışişleri. 2. Dış hastalıkları, ameliyat işleriyle uğraşan hekimlik bölümü.

hârid, *A. s.* Öfkeli, kızgın.

harîd, *A s.* Tek.

harid, haride, *A. s., i.* 1. Kız olan kız. 2. Delinmemiş inci. (ç. Harid).

harid, *F. s.* Satın alma.

haridar, *F. i.* Satın alıcı, müşteri. «Ol matana bazarın haridar olmadı.— Hayalî».

haride, *F. s.* Satın alınmış.

hârif, *A. s.* Yemiş devşiren, derhyen.

harîf, *A. i.* Güz zamanı, sonbahar.

harif, *A. i.* [Hirfet'ten] 1. İş, sanat arkadaşı. 2. Eğlenti arkadaşı. (ç. Harıfan).
«Yine her kûşe cemiyetgeh-i bezm-i harifandır.— Riyazi».

harifane, *F. zf.* Ortaklaşa.

harife, *A. i.* Ev için güz hazırlığı.

harifî, *A. s.* Güz ile ilgili.

hârık, *A. s.* Yırtan, yaran. Üstün. *Hârık-i âde, hârık-ul-âde,* hiç görülmemiş, çok şaşılacak.

hârık, *A. s.* Yakan, yakıcı.

harîk, *A. i.* Yapının tutuşup yanması.

harik, *A. s.* Cins güçsüzlüğü olan. Beli zayıf.

harika, *A. i.* 1. Lâpa. 2. Acı, sızı.

hârika, *A. i.* Âdet ve tabiat dışında olan şey. (ç. Havarik).

hârika, *A. i.* Ateş.

hârikat, *A. i.* [Harika ç.] Harikalar, şaşılıp kalınacak şeyler. «Sanki cidden o harikat-i ukul — Geliyormuş bütün vücuda gibi — Titriyordum.— Fikret».

hârikavî, *A. s.* Hârika çeşidinden, harika gibi.

harikzede, *F. s.* [Harik-zede] Yangına uğramış. Malı mülkü yanmış. (ç. Harikzedegân).

harîm, *A. i.* 1. Herkesin giremiyeceği yer. 2. Harem dairesi. 3. Eş. Dost. «Düşmanı vatanın harîm-i ismetinde boğacağız.— Atatürk».

harir, *A. i.* İpek. *Dud-i harir,* ipek böceği; *şarab-i harir,* dut şurubu. «Yeşil, mai, sarı ve al harir tufanları serpilmiş idi.— Uşaklıgil».

harirî, *A. s.* 1. İpekten yapılma. 2. İpek gibi yumuşak.

hâris, *A. s.* [Hars'tan] Eken. Ekinci. Çiftçi.

hâris, *A. s., i.* [Hıraset'ten] 1. Bekleyen. 2. Bekçi. (ç. Hârisan). «Koca bir kavmin olur hâris-i istiklâli.— Fikret».

haris, *A. s.* [Hırs'tan] 1. Çok pinti. 2. Çok istekli. 3. Bir şeye fazlasiyle düşkün.
«En harr, en harîs buselerin altında.— Uşaklıgil».

haristan, *F. i.* [Haristan] Dikenlik. Dikenli yer.

hâriş, *F. i.* Kaşıma, kaşınma.

harita, *A. i.* Harta, harita, *Harita-i âlem,* dünya haritası, dünya. (ç. Harait).

hariy, *A. s.* Lâyık, uygun.

hark, *A. i.* Yarma, yırtma. «Namus-i şer-i şerifi hark etmek dünya ve ahirette bais-i kahr ü nekâl.— Naima».

hark, *A. i.* Yakma. «Ateşe yansa cihan hark olmaz — Kopsa tufan suya da gark olmaz.— Sümbülzade».

hark, harkat, *A. i.* Yanma. Yangı. «Azl olmak harkatiyle Hoca Efendiye vardı.— Naima».

harkafa, *A. i.* Kalça kemiği.

harküre, *F. i.* [Har-küre] Eşek yavrusu, sıpa

harman, Bk. *Hirmen.*

harmeniş, *F .s.* [Har-meniş] Eşek tabiatlı.

harmuş, *F. i.* Sıçan. Fare.

harmühre, *F. i.* Katırboncuğu.
«Lîk harmühre kadar kıymetini bilmezler.— Nef'i».

harpüşte, *F. i.* Balık sırtı şeklin-

de çatı.

harr, *A. i.* Hararet, sıcaklık.

harr, harre, *A. s.* 1. Sıcak. Çok sıcak. 2. Ateşli, hararetli. *Deva-i harr*, sıcaklık veren ilâç, *b'lâd-i harre*, sıcak şehirler (bölgeler); *ekal'm-i harre*, tropikal bölgeler; *mıntaka-i harre* (Coğ.) ısı kuşak. «Eda-yi harr ü şebabınla pür-hareret-i ruh — Bütün gönülleri meshur-i iştiyakın eder. — Fikret».

harraka, *A. i.* Gemileri ve şehirleri ateşe vermekte kullanılan yangın gemisi.

harras, *A. i.* [Hars'tan] Çiftçi.

harrat, *A. i.* Çıkrıkçı.

harrub, harnub, *A. i.* Keçiboynuzu.

hars, *A. i.* 1. Tarla sürme. 2. Sürülmiye hazırlanmış tarla. 3. (XX. yy.) Fransızcadan *culture* karşılığı olarak, kültür.

harşef, *A. i.* 1. Balık pulu. 2. Enginar.

haruk, *A. i.* Kav.

harun, *A. s.* İleri sürülünce geri giden (hayvan).

Harun, *A. i.* 1. Musa Peygamberin büyük kardeşi (Aaron). 2. Bağdat halîfelerinden Harun-ür-reşit.

harur, *A. i.* 1. Sıcaklık. 2. Sıcak yel. 3. (XX. yy.) Fransızcadan *calorifique* karşılığı.

haruri, haruriye, *A. s.* Hararetle ilgili hararete ait, ısıl.

Harut, *A. i.* Arkadaşı Marut ile ün almış bir melek. Büyü ile uğraşırlardı, bu yüzden kıyamete kadar kalmak üzere Babil'de bir kuyuya hapsedilmişlerdir. «Nice yıl istese sihr öğretir Harut'e endişem.— Nef'i».

harutî, *F. i., s.* 1. Harut'un işi, büyücülük. 2. Harut yolunda olan, büyücü.

harvar, *F. i.* Bir eşek yükü ağırlık. «Develerin zahireleri yenip harvararına zümrüt taşları yükletip...— Naima».

hârzâr, *A. i.* [Hâr-zâr] Dikenlik. Dikeni çok yer.

Harzem, *A. i.* Hazer denizinin doğu yönü; Hıyve tarafı.

has, *A. i.* Çöp, süpürüntü. Yonga. *Has ü hâşak;* çerçöp; *hâr ü hâs*, çalı çırpı. «Mesken ey bülbül geh şah-i güldür geh kafes — Nice âşıksın ki ahından tutuşmaz har ü has.— Fuzulî».

has, hass, Bk. *Hass.*

hasad, *A. i.* 1. Ekin biçme. 2. Ekin biçme vakti (ç. Hasa'd).

hasadet, *A. i.* 1. Kadının nefsine hâkim olması. 2. Haset etme. 3. Kıskanma.

hasafet, *A. i.* Sağlam fikir. Doğru oy.

hasaket, *A. i.* Yürekte olan gizli kin ve düşmanlık.

hasail, *A. i.* [Haslet ç.] Hasletler.

hasais, *A. i.* [Hasisa ç.] Hasseler. Nitelikler.

hasan, *A. i.* İyilik etme. İyi davranmak.

hasanet, *A. i.* 1. Kadının nefsine hâkim olması. 2. Bir yerin kendiliğinden veya yapılarak, kuvvetli dayanıklı olması.
«Bunun hasaneti saray-i hümayun kadar olmaya.— Naima».

hasar, hasaret, *A. i.* Ziyan, zarar. «Uğrattı felek hasara nagâh — Amma il hasar neuzibillâh.— Nevres» — «Devvab ve mevşiyi sürüp hasaret ederek.— Na'ma»

hasardide, *F. s.* [Hasar-dide] Zarara uğramış, ziyan çekmiş.

hasaret, Bk. *Hasar.*

hasaset, *A. i.* Pintilik, cimrilik.

hasat, *A. i.* 1. Küçük taş parçası. 2. Çakıl.

hasbe- *A. zf.* «Dolayı, cihetiyle, ö-

türü» anlamı katarak kelimelerin başlarına getirilir. *Hasbe-l-beşeriye*, insanlık yüzünden; *hasbe-l-hal*, durum dolayısiyle; *hasbe-l-hamiyye*, hamiyet yüzünden; *hasbe-l-icap*, durum dolayısiyle; *hasbe-l-iktiza* gerektiğinden ötürü; *hasbe-l-kader*, kaderden; *hasbe-l-lüzum*, gerektiği için, Gerektiğinden ötürü; *hasbe-l-memuriye*, memuriyet dolayısiyle. *(bi* edatı katıldığı zaman *bihasebi* okunur: *bihaseb-il-istitaa*, kudret dolayısiyle, kudreti yüzünden gibi).

hasbe, hisbe, *A. i.* Ecir, sevap. Dince mükâfat. Karşılık beklemiyerek davranış. «Hususa bu gibi daavi-i hasbede şevaib-i şüphe ve garazdan salim olup olmadığı.— Raşit».

hasbeten lillâh, *A. cüm.* Tanrı için, Tanrı rızası için» anlamında cümle.

hasbe, *A. i.* Kızamık.

hasbî, *A. s.* Karşılıksız. Tanrı için. «Ol mahpareyi severiz aşk-i pâkle — Hasbicedir muhabbetimiz hep Huda bilir.— Ruhi».

hasbihal, Derdini yanma, içindekileri söyleme.

haseb, *A. s.* Soyuluk. Asillik.

hased, *A. s.* Başkasının iyi hallerini kıskanma.
«Az belâ sanma efendi hasedi.— Mahveder hâsidi kendi hasedi.— M. Naci».

hasede, *A. s.* [Hâsid ç.] Hasetçiler.

hasel, *A. i.* Rezil eylemek.

hasele, *A. i.* Karnın göbek ile kasık arası bögesi.

hasen, hasene, *A. s.* Güzel. İyi. Hoş. *Âmal-i hasene*, güzel işler; *vech-i hasen*, güzel yüz.

hasenat, *A. s.* [Hasene ç.] İyiler, güzeller, hoşlar. *Sahib-ül-hasenat*, güzel şeyler kurmuş olan.

hasene, *A. s.* Bk. *Hasen.*

haseneyn, *A. i.* İki Hasan (Hasan ile Hüseyin).

hasıb, *A. i.* Şiddetli rüzgâr.

hâsid, *A. s.* [Hasad'dan] Orakçı.

hâsıl, *A. i., s.* [Husul'den] 1. Meydana gelen. 2. Elde edilen. 3. Fayda, kazanç. 4. Bir aritmetik işleminin sonucu. 5. Bitip yerden çıkan.

hasılât, *A. i.* [Hâsıl ç.] 1. Kazanç. 2. Elde edilenlerin hepsi. *Hasılât-i gayr-i sâfiye*, gelirin hepsi; *hasılât-i sâfiye*, harcamalar çıkarıldıktan sonra kalan kazanç.

hâsım, *A. s.* Düşmanlık gösteren. «Mahfi olan gaddareyi hâsım-i hayat - bahşasına ettiyse de .— Y. Kâmil Pş.».

hasına, *A. s.* Temiz, iffetli (kadın).

hâsır, *A. s.* [Hasr'dan] Etrafı kuşatan. Muhasara eden.

hâsîb, *A. s.* Kendisinde değer olan.

hâsid, *A. s.* [Hased'den] Kıskanan, kıskanıcı. Göz koyan. (ç. Hasede, hussad).

hâsif, *A. s.* [Husuf'tan] Batan, gölgelenen.

hâsim, *A. s.* İşi bitiren, meseleyi kesip atan.

hasîn, *A. s.* [Hısn'den] Sağlam. İyi korunan. «Sepet ve heybeleri kemal-i mertebe metin ve hasîn düzdüler.— Naima».

hâsir, *A. s.* [Hasret'ten] İsteğine kavuşamıyan. Hasret çeken.

hâsir, *A. s.* [Hasar'dan] Zarara uğrayan. (ç. Hasiran, hasirun).

hasîr, *A. s.* Hasır.
«Olduksa bineva hele me'mun-i âfetiz — Yoktur yanarsa âlem içinde hâsîrımız.— Ragıp Pş.».

hasis, *A. s.* [Hisset'ten] 1. Cimri, pinti. 2. Ufak, değersiz, âdi.

hasisa, *A. i.* Bir şeye mahsus hal.

(XX. yy.) Seciye ile birlikte *caractère* karşılığı olarak kullanılmıştır.

hasiy, *A. s.* 1. Erkekliği giderilmiş (adam). Hadım edilmiş. 2. Iğdiş, burulmuş hayvan.

haslet, *A. i.* Tabiat, huy.

hasm, *A. i.* 1. Kesme. 2. Sona erdirme.

hasm, *A. i.* 1. Düşman. 2. Karşı taraf. «Her kısmı ki tigim etti berbad — Ben mersiyesini ettim inşad.— Ş. Galip».

hasmane, *F. zf.* Düşmanca

hasnâ, *A. s.* Güzel kadın.

hasr, *A. i.* Sıkıştırma, bir çember içine alma. 2. Yalnız bir şeye kullanma. 3. Belli etme.

hasret, *A. i.* 1. Ele geçmeyen veya kaçırılan bir şey için yazıklanma. 2. Göreceği gelme. «Hasretle eylerim seher-i mevte intizar.— Fikret».

hasretkeş, *F. s.* [Hasret-keş] Hasret çeken, özlemiş. «Bunda hasretkeş olur zevk-i cünuna kuşlar.— M. Naci».

hasretzede, *F. i.* [Hasret-zede] Hasrete uğramış. Yokluk ve istek düşkünü.

hass, *A. i.* Teşvik, kışkırtma. «Nârazen-i hass ü tahrız oldu.— Nergisi».

hass, *A. i., s.* 1. Seçkin ve ileri kimselerin meydana getirdiği topluluk. 2. Özel, hususî. 3. Katıksız, halis. *Hass ü âm*, herkes; *hass-ül-hass*, en has, en özel; *ism-i hass*, özel isim. «Cinci lâkabiyle meşhur-i enam ve asitane-i devleti merci-i hass ü amm aldu.— Naima».

hass, *A. s.* [Hiss'ten] Hisseden. Duyan.

hassa, *A. i.* Bir kimse veya şeye mahsus olan hal. (ç. Havas).

hassad, *A. s.* Ekin biçici, orakçı.

Hassan, *A. i.* Muhammed Peygamberi öven şairlerden bazılarının lâkabı. *Hassan-ül-acem*, Fars şairi Hakani.

hassas, *A. s.* [Hiss'ten] Duygulu. Hisli.

hassasiyyet, *A. i.* Hislilik. Duyarlık.

hassaten, *A. zf.* Bilhassa. Hele, yalnız. «Ve yine dördüncü günü zümre-i ulemaya hassaten ziyafet.— Naima».

hasse, *A. i.* [Hiss'den] Canlılardaki duygu hassası. Duyu. *Hasse-i selîme*, (XX. yy.) Fransızcadan *bon sens* karşılığı, sağduyu; *Kuva-yi hasse, kuvve-i hasse*, duyu kuvvetleri.

hassasiyet, *A. i.* Duygunluk.

hassiyet, *A. i.* Bir şeye mahsus olan kuvvet. «Zamininde kemîn olan hassiyyet-i gejdümî zuhura gelip.— Naima».

hassiyyet, *A. i.* Duygululuk.

hâste, *F. i.* İstenilmiş. İstenilen.

hâste, *F. s.* 1. Kalkmış 2. Uzanmış. *Berheste*, ayaklanmış; *nev-haste*, yeni yetme.

haste, *F. s.* Sağlığı yerinde olmayan. Hasta.

hastegân, *F. i.* [Haste ç.] Hastalar.

hastegî, *F. i.* Hastalık.

hastehane, *F. i.* [Haste-hane] Hastane.

hâstkâr, *F. s.* İsteyen, isteyici. (ç. Hastkâran).

hasud, *A. s.* [Hased'den] Çok haset eden, kıskanan. «Bigünahları remy etmek hasud ve fettanların def'-i dirînesidir.— Naima».

hasudane, *F. zf.* Kıskanarak, haset ederek.

hasve, *A. i.* Azar azar, yudum yu-

dum içme. «Eline kahve fincanı verdiklerinde iki hasve kahve çekip.— Naima»

hâş, *F. i.* 1. Kırıntı, döküntü, süpürüntü. 2. Şiddet, kızgınlık.

haşâ, *A. ü.* «Tanrı korusun, olmıya ki» anlamlarında berileme sözü.

başahiş, A. i. [Haşhaş ç.] Haşhaşlar.

haşaiş, *A. i.* [Haşiş ç.] Hint kenevirleri.

hâşak, *F. i.* Çerçöp. Yonga.

haşaşe, *A. i.* 1. Parça, kalıntı. 2. Büyük bir kimse hayatının son demi. «Başın muzayaka ve imtina suretinde yemin ve şimale zaaf-i tamam ile tahrik edip hemen haşaşe kalmıştı.— Naima».

haşeb, *A. i.* 1. Ağacın odun kısmı. 2. Kereste.

haşebe, *A. i.* Kalın kuru ağaç. «Kenduye yedi sekiz kimesne güçle bir azîm haşebe getirdiler ki.— Naima».

haşebî, haşebiye, *A. s.* Odun yapısında, odun gibi. Odun cinsinden (Coğ.) Ağaçsıl).

haşebiyyet, *A. i.* Odun niteliği, oduniuk.

haşebpare, *F. i.* [Haşeb-pâre] Ağaç, tahta parçası.

haşefe, *A. i.* Erkeklik organının tepesi. (Bot.) Başçık.

haşel, *A. i.* Âdilik, bayağılık.

haşe lillâh, *A. cüm.* «Tanrı korusun» ve «haşâ» anlamlarında cümle. «Haşe lillah nedir ol kavl-i sahif — Diyeler sakıt olurmuş telif.— Sümbülzade».

haşem, *A. ç. i.* Bir kimsenin adamları. *Hadem ü haşem*, hizmetkârlar ve maiyet halkı. (ç. Ahşam).

haşerat, *A. i.* [Haşere ç.] Böcek ve yılan gibi küçük hayvanlar. «Şimdi kumlarda bir yığın haşerat — Nice bin engerek ,çıyan, akrep.— Fikret».

haşere, *A. i.* (Örümcek, karınca gibi) Küçük böcek.

haşhaş, *A. i.* Afyon çıkarılan bitki.

haşhaşiyye, *A. s.* Haşhaş ile ilgili, haşhaş cinsinden. *Fasile-i haşhaşiye*, gelincikgiller.

hâşî', *A. s.* [Huşu'dan] Alçakgönüllü.

haşiane, *F. zf.* Alçakgönüllüye yakışır şekilde.

haşiîn, *A. i.* [Hâşi' ç.] Alçak gönüllüler.

haşîn, *A. s.* [Huşunet'ten] Sert, katı. Kaba. «Gittikçe mâna-yi haşîni teeyyüt eden lerzişlerle.— Uşaklıgil».

haşiş, *A. i.* 1. Kuru ot. 2. Hint kenevirinden (Esrar çıkarılır).

haşişe, *A. i.* Kuru ot.

haşiye, *A. i.* 1. Kumaş kenarı, pervaz. 2. Kenar, sahife kenarındaki boşluk. 3. Bir kâğıt veya kitap kenarına yazılan ve içerdeki bir şeyi açıklayan not. 4. Bir metin veya şerhin karışık yerlerini açıklayan kitap. 5. Aşağı tabaka insanı. (ç. Havaşi).

haşmet, *A. i.* (Adamlarının çokluğundan ileri gelme) Ululuk, büyük gösterisi. *Haşmetmeab*, Osmanı İmparatorluğunun yabancı ülkeler hükümdarlarına olan yazılarında hitap (XIX. yy). «En gırra tac-i haşmeti sarsar takarrubun.— Fikret».

haşr, *A. i.* 1. Toplanma. Bir yere biriktirme. 2 Kıyamet gününde ölülerin dirilip yaptıklarının hesabı görülmek için bir yere toplanmaları. *Haşr ender haşr*, kıyamet günü toplanıp dağılma; *sure-i haşr*, Kuran'ın 59. suresi; *yevm-ül-haşr*, mahşerde dirilme

günü. «Pür-zemzeme bir bahar-i vuslat — Eylerdi önümde haşr-i ezhar.— Fikret».

haşşaş, *A. s.* Esrarkeş, uyuşturucu şeyler kullanan.

haşv, *A. i.* 1. Fazla, gereksiz söz. 2. (Ed.) Dolma, doldurma. Eskiden *haşv-i melîh*, *haşv-i müfsit* diye birincisi pek o kadar kötü olmayan iki çeşit haşiv sayılırdı.

haşv'iyyat, *A. i.* [Haşv ç.] Haşivler, doldurmalar.

haşye, haşyet, Korku. *Haşyet-ullah*, Tanrı korkusu.
«Küçük bir eser-i telâş, ufak bir sayha-i haşyet uyandırmıyarak. — Uşaklıgil».

hat, hatt, Bk. *Hatt*.

Hata, *A. i.* Çin'in kuzeyine rastlayan ve Ortaasya'da bulunan mis keçileri ile eski edebiyatımızda adı çok geçen ülke.

hata, *A. i.* 1. Yanlış. Yanılma. 2. Suç, günah.
«Pek hatadır ana avrat sövme — Darılırsan kapıdan sür dövme.— Sümbülzade».

hatab, *A. i.* Odun. (ç. Ahtab).

hatabahş, *F. s.* [Hata-bahş] Yanlışı bağışlayan, hoş gören.

hataen, *A. zf.* Yanlışlıkla, yanlış olarak.

hatair, *A. i.* [Hatîre ç.] Bahçeler.
«Bu esnada padişah İstanbul'da olan saray-i ziba ve hatair-i rânalarda meşgul-i seyr ü temaşa oldular.— Naima».

hataiyat, *A. i.* [Hata ç.] Yanlışlar, yanlışlıklar.

hatapuş, *F. s.* [Hata-puş] Olan kusurları örten, görmezlikten gelen. «Ağla Muhibbi ağla andıkça her günahın — Ola ki ol hatapuş ede sana inayet.— Kanuni».

hatar, *A. i.* Tehlike, emniyetsizlik. «Ve bu suretle muayyen oldukları maksatte hatasızca istimalleri kaabil olmuştur. «N. Kemal».

hatarat, *A. i.* [Hatar ç.] Tehlikeler.

hatargâh, *A. i.* [Hatar-gâh] Tehlike yeri. Tehlikeli yer.
«Mülkün içinde devleti hatargâh-i inkiraza düşürecek bir ateş-i fesat iştiale başlamışdı.— N. Kemal».

hatarnak, *F. s.* [Hatar-nak] Korkulu, korkunç. Emin değil.

hatatif, *A. i.* [Huttaf ç.] Kırlangıçlar.

hatavat, *A. i.* [Hatve ç.] Adımlar.

hataya, *A. i.* [Hatia ç.] Yanlışlar. Yanlışlıklar.

Hatem, *A. i.* Arapların Tayy kabilesinden cömertliğiyle dillere destan bir emîr. Hatem Tay.
«Bermek-i mevhibe düstur-i mükerrem ki durur — Rehgüzarında niyaz ile nice Hatem'ler.— Nabi».

hatem, *A. i.* 1. Mühür. Üstünde yazı olan ve mühür gibi kullanılan yüzük. 2. Son. En son *Hatem-ül-enbiya*. Peygamberlerin en sonu (Muhammet peygamber).
«Siyavüş Paşa dahi vezir-i âzam ve sahib-i hâtem olmak hasebiyle.— Naima»— «Namus-i hâtem-i vekâletinizi muhafaza için gereklidir ki.— Naima».

hatemane, *F. zf.* [Hatem-ane] Hatem'e yakışır yolda. Çok cömertlikle. «Ve badehu merdane ve hatemane hareket ile on iki bin kadar sipahi anı kendulere serçeşme bilip.— Naima».

hatemat, *A. i.* [Hatm ç.] Hatim indirenler. Kuran'ı baştan aşağı okumalar.

hateme, *A. ün.* Tanrı sona erdir-

sın.

hatemî, *A. s.* 1. Mühürle ilgili. 2. Mühür yapan.

hatene, *A. i.* Kaynana.

hatf, *A. i.* Ölüm. *Hatf-i enfihi*, (rahat döşeğinde) tabii ölüm.

hatf, *A. i.* 1. Kapma. 2. Şimşek gibi göz kamaştırma. «Hatfeliyor enzar-i hevesvar-i garami.— Fikret».

hâtıb, *A. s.* [Hatab'dan] Odun toplayan, odun devşiren.

hâtıf, *A. s.* 1. Kapıp götürücü. 2. Kamaştıran, kamaştırıcı. *Berk-i hâtıf.* «Berk-i hâtıf sanma olmuştur. Selîm-i evvelin — Dest-i pur zorunda şemşir-i celâdet munceli.— M. Naci».

hâtıl, *A. s.* 1. Durmadan akan (yağmur) 2. Yorgun. Dingin. «Nakîb efendi hod cism-i nâhili ve def-i hâtıl sahibi.— Naima»

hâtır, *A. i.* [Hutur'dan] 1. İnsanın düşünme ve akılda tutma kuvveti. 2. Zihin. 3. Gönül. 4. Saygı. 5. Keyif. «Liyakat dedikleri padişahların ve vüzeranın nazar-i himmetleridir. Kesr-i hâtır makul değildir.— Naima»

hâtıra, *A. i.* [Hutur'dan] Zihinde kalan şey.

hâtırat, *A. i.* [Hâtıra ç.] Hatırlanan şeyler. (Ed. Ced.) *Hâtırat-i âşikane, -aşk, -cidal, -hikâyât, âfâk-i hâtırat, ezhar-i hâtırat, girdab-i hâtırat, mahfaza-i hâtırat, mezhere-i hâtırat, nigâh-i hâtırat, silsile-i hâtırat.*

hâtırküşa, *F. s.* [Hâtır-küşa] Gönül açıcı. Ferahlatıcı. «Bu kelimat-i pür sürur ve hâtırküşa ile dahi.— Raşit».

hâtırmande, *F. s.* [Hâtır-mande] Hatırı kalmış, gücenmiş. «Metalib-i gayr-i münasiplerine müsaade olunmamakla hâtırmandeliklerine binaen bu makule esnatlara cüret edip.— Naima»

hâtırnevaz, *F. s.* [Hatır-nevaz] Gönül okşayıcı, okşayan.

hâtırnişan, *F. s.* [Hâtır-nişan] Hatırda kalan, hatırlanan. Unutulmayan.

hâtırşiken, *F. s.* [Hâtır-şiken] Gönül kırıcı. (ç. Hâtışikenan). «Mail değiliz kimsenin âzarına amma — Hâtırşiken-i zahid-i peymaneşikestiz.— Ruhi».

hâtırşinas, *F. s.* [Hâtır-şinas] Hatıra saygı gösteren. Hatır kırmayan.

hâtırzad, *F. s.* [Hâtır-zad] Akla gelen. Hatıra doğan. «Ve asâr-i bi-manend-i hâtırzad-i fakirane.— Nergisi».

hatia, *A. i* 1. Yalnış. 2. Suç. (ç. Hataya, hataiyat).

hatîb, *A. i.* 1. Camide hutbe okuyan kimse. 2. Bir topluluğa karşı güzel olarak söz söyleyen kimse. (ç. Huteba).

hatîbane, *F. zf.* Hatiplere, güzel söz söyleyenlere yakışır surette. Nutuk söylercesine.

hâtif, *A. s., i.* Görünmeden seslenen melek. Avaz edici, seslenici. *Hâtif-i gayb*, görünmez öğütçü, yahut vicdan.

hâtîfane, *F. zf.* Hatife yakışır surette.

hatîfî, *A. s.* Hatifle ilgili.

hâtim, *A. s.* [Hatm'den] 1. Mühür basan, mühürleyen. 2. Bitiren, sona erdiren.

hatîme, *A. i.* Son. Sonsöz.

hatîmekeş, *F. s.* [Hatîme-keş] Sonu çekici. Bitiren.

hatîr, *A. s.* 1. Ünlü. 2. Yüce. Ulu. 3. Korkulu.

hatîre, *A. i.* Etrafı parmaklık veya duvarla çevrili mezar anlamına olan *kadire* kelimesi yerine kullanılmıştır.

hatîre, *A. i.* Bahçe. «Kâğıthane'de

bina ettiği hatîre-i dilâra ve kasr-i zibasına padişah hazretleri rakam-i ihtisas çekti.— Naima»

hatm, *A. i.* 1. Mühür. Mühürleme. 2. Kuran'ı baştan sona ezberden okuma. «Ve ihraz-i hatm ü imza teyessüründen kat-i nazar.— Nergisi».

hatme, *A. i.* (Bir kere) Hatim indirme, Kuran'ı ezberden okuma (ç. Hatemat).

hatşinas, *F. i.* [Hatt-şinas] Yazıdan anlar bilirkişi. Yazı uzmanı.

hatmi, *A. i.* Hatmi (çiçeği).

hatt, *A. i.* 1. Çizgi. 2. Satır. 3. Yol. 4. Yazı. 5. Padişah yazısı, Padişah buyruğu. 6. Sıra, saf. 7. Gemiler için hareket yönü olarak belirtilen kıyılar. 8. (Geo.) Yalnız uzunluğu olan boyut. 9. Gençlerde yeni çıkmaya başlamış bıyık veya sakal. 10. Ölçülerden parmağın on ikide biri. *Hatt-i balâ,* (Coğ.) doruk çizgisi; *-dest,* el yazısı; *-hareket,* davranış, davranma yolu; *-hümayun,* padişah yazısı, buyruğu; *-içtima-i miyah,* suları bir yöne akan tepelerin meydana getirdikleri çizgi; *-imtiyaz* (XIX. yy.) Sırbistan, Romanya gibi beylik olan yerler sınırı; *-istiva,* ekvator; *-mihî, -mismari,* çivi yazısı; *-müdafaa,* (As.) savunma hattı; *-muvazi,* (Geo.) Paralel çizgi; *-münhani,* (Geo.) eğri çizgi; *-münkesir,* (Geo.) kırık çizgi; *-müstakim* (Geo.) doğru çizgi; *-nev, -nevhiz, -nevin,* yeni yeni çıkmaya başlamış sakal; *-nısf-un-nahar,* meridyen; *-taksim-i miyah* (Coğ.) su bölümü çizgisi, su çatı; *-ufkî* (Geo.) yatay; *-vâsıt,* kemerortay; *-zemin* (Geo.) yer ekseni. «Cürümleri affolunup kethüdası hatt-i eman ile kenduye gönderilip.— Naima».

hatt, *A. i.* (*ha* ile) 1. Aşağı inme, indirme. 2. Oyunda taş çıkarma. «Derun-i Saray-i Edirne'ye hatt-i mevkib-i iclâl buyruldu.— Raşit»

hattâ, *A. zf., bağ.* Ve dahi, bile, bir de, gibi.

hattab, *A. i.* Oduncu.

hattaf, *A. s.* 1. Kapıcı, kapıp zaptedici. 2. Şeytan.

hattan, *A. i.* Sünnetçi.

hattat, *A. i.* Güzel yazı yazan.

hattaver, *F. s.* [Hatt-âver] Sakalı yeni yeni çıkmaya başlanmış (genç.)

hattşinas, *F. s.* [Hatt-şinas] Yazıdan anlıyan. Yazı bilirkişisi. «Hattşinaslara gösterip mazmununa ıttıla' bulıcak.— Sadettin.

hatve, *A. i.* Adım.

hava, heva, *A. i.* 1. Hava. Dünyayı çeviren gaz tabakası. 2. İklim. 3. Rüzgâr. *Âb ü hava,* iklim; *küre-i hava,* atmosfer; *tebdil-i hava,* hava tebdili; yer değiştirme. (Ed. Ced.) *Hava-yi ârâmış, -bahar, -hayat, -mazlumiyet, muattar, -mugaşşi, -muhabbet, -müşkîn, -nefaset, -raks, -rakik, -ratib, -rayihadar, -sevda.* «Âdem'in canlar katar âb ü havası canına.— Nedim».

havacib, *A. i.* [Hacib ç.] Perdeler.

havadar, *F. s.* [Hava-dar] Havası bol. Hava alır.

havadis, *A. i.* [Hâdise ç.] 1. Olaylar, yeni olaylar. 2. Fenaca haberler. (ç. Havadisat).

havafir, *A. i.* [Hafir ç.] (Atlarınki gibi) Tırnak kaplı ayaklar.

havai, havaiye, *A. s.* Hava ile ilgili, havada; *ahval-i havaiye,* meteoroloji haberleri; *hatt-i havai,* havadan çekilen tel.

havakîn, *A. i.* [Hakan ç.] Hakanlar.

havale, *A. i.* 1. Birinin üstüne bırakma. 2. Saldırma. 3. Hâkim olma. 4. Tepeden bakma. 5. Bir işi başkasına yaptırma. 6. Bir parayı başkasına ödetme.

havalename, *F. i.* [Havale-name] Posta ile gönderilen para kâğıdı.

havali, *A i.* 1. Etraf, civar. 2. Dolay, yöre. 3. (Jeo.) Bölge. «Eşkıya-yi Arabın ref'ü şerr ü şûru için — Olıcak bârgeh efraz-i havali-i Hama.— Nabi».

havan, *F. i.* Havan.

havânık, *A. i.* [Hanikah ç.] Tekkeler. «Ve havernakları havânık-i ehl-i taât olup.— Sadettin».

havanit, *A. i.* [*Hanut* ç.] 1. Dükkânlar. 2. Meyhaneler. «Ve etrafında olan havanit ve dekâkin ve ebniye-i lâtife ve dilnişin.— Naima».

havarık, *A s., i.* [Hârık, harika ç.] Harikalar. *Havarik-i âde*, olağanüstü olaylar.

havari, *A. i.* 1. Yardımcı. 2. Peygamberlerin fikirlerini yaymada yardımları dokunan kimselerden her biri. İsa Peygamberin on iki yardımcısından beheri. (ç. Havariyyun).

havari, *A. i.* «Huri» çoğulu olarak kullanılmıştır. «Gılman ve cevari-i havari misal. — Sadettin».

havaric, *A. i., s.* [Hari'c, harice ç] Halife Ali'ye karşı gelen din fırkaları insanları.

havariyyun, *A. i.* [Havari ç.] Havariler. İsa peygamberin on iki kişi olan yardımcısı, İncil'in çeşitli nüshalarını yaymışlar ve propaganda yapmışlardır.

Havarnak, Havernak, *A. i.* Mimar Sinimmar tarafından Fırat'ın Hira yakınlarında yapılmış ünlü köşk.

havas, havass, *A. i.* [Hasse ç.] Hasseler, duygular. *Havas-i hamse-i bâtına*, (içteki beş duygu), Hiss-i müştreek, hayal, vehm, hâfıza, mutasarrıfa; *havas-i hamse-i zâhire*, (dıştaki beş duygu) görme, işitme, tatma, koklama, dokunma.

havasıb, *A. i.* [Hâsıb ç.] Şiddetli rüzgârlar.

havass, *A. i.* [Has, hassa ç.] 1. Nitelikler, keyfiyetler. 2. İlerlemiş, ileri kimseler. 3. Okumuşlar, bilginler. 4. Padişaha ayrılmış gelir kaynakları. 5. Harflerden bazı başka şeylerden ahkâm çıkarma ustalığı, bu iş için okunan dualar. *Havass ü avam*, ileri gelenler ve halk (herkes); *ehl-i* havass, büyücüler.

havaş, havaşi, *A. i.* [Haşiye ç.] 1. Haşiyeler. 2. Kuyruklar. 3. Sonralar, maiyet adamları. «Saraya vardıkça zorba başıların eşbehlerinden vâfir etba ve havaş ile gidermiş.— Naima» — «Dahi nice tevabi ve havaşi husuliyle istikâl peyda etmişti.— Naima».

havatır, *A. i.* [Hâtır, hâtıra ç.] Fikirler, düşünceler. *Havatır-i nefsaniye*, nefs düşünceleri (tutkunun et düşkünlüğü); *-rabbaniye*, Tanrısal ilhamlar, telkinler; *şeytaniye*, şeytan telkinleri.

havatim, *A. i.* [Hatem ç.] 1. Mühürler. 2. Sonlar, âkıbetler. «Mebadi-i ef'alden havatim-i ahvali bilip.— Naima».

havatîn, *A. i.* [Hatun ç.] Hatunlar, kadınlar.

havayic, havaic, *A. i.* [Hacet ç.] İhtiyaçlar, gerekli şeyler. *Havayic-i zaruriye*, mutlaka giderilecek ihtiyaçlar.

havelân, *A. i.* 1. Dönme, dolaşma.

2. Değişme. «Ve nice havl bu ahval ile havelan eyler idi.— Sadettin».

havene, *A. i.* [Hain ç.] Hayınlar.

haver, *F. i.* Doğu yönü. Doğu. «Var ümidim ta bu derya üzre keştî hilâl — Gâh seyr-i haver eyler gâh geşti bahter.— Fuzuli».

haveran, *F. i.* Doğu ile batı.

havf, *A. i.* Korku. (XIX. yy.) Hekimlik terimleri için *phobie* karşılığı olarak kullanılmıştır. *havf-i füshat*, (XX. yy.) Fransızcadan *agoraphobie*, meydan korkusu; *-mehat*, Fransızcadan *claustrophobie* karşılığı, kapalı yer korkusu. «Bin havf ile geçti Aşk o rahı — Çün yoktu elinde tig-i zahı.— Ş. Galip».

havfen, *A. zf.* Korkudan, korkarak. *Havfen min Allah*, Tanrıdan korkarak.

havfnak, *F. s.* [Havf-nak] Korkulu. Korkutan. «Saraya vardığımda tezkireci Ahmet Efendiyi içerken mer'ub ve havfnak çıkar gördüm. — Naima»

havi, *A. s.* İçine alan. Kaplıyan.

haviye, *A. s* 1. Issız yer. Boş çöl.

Haviye, *A. i.* Cehennem tabakalarının yedincisi, en şiddetlisi

havkale, *A. i.* «Lâhavle» sözünü söyleme.

havl, *A. i.* 1. Yıl. 2. Çevre. 3. Güç, kuvvet. «Havlande gülümser bütün âmal-i şebabet.— Cenap».

havlaka, *A. i.* «Havkale» gibi, lâhavle sözünü tekrarlama.

havra', *A. i.* Gözü iri, karası pek kara, akı pek ak kız. «Bunu tahkik bil o reşk-i süruş — Oldu havra' gibi hem sündüs-puş— Hakani».

havsala, *A. i.* 1. Kuş kursağı. 2. Mide. 3. (Mec.) Alış gücü. 4. (Bio). Leğen. «Derdimiz havsala-i hameye sığmaz Nabi — Anı vabeste-i hengâm-i mülâkat ede lim. — Nabi» — «Lâkin havsalası gayet tenk idi— Naima».

havsalasuz, *F. s.* [Havsala-suz] Sabrı, dayanıklığı darmadağın eder. «Bu maide-i telh-i havsalasuzu hazm edip...— Naima».

Havva, *A. i.* Âdem peygamberin eşi. İnsan cinsinin anası.

havz, *A. i.* Özel olarak yapılmış su çukuru, havuz (ç. Hıyaz). «Seyr eyledim eşkâl-i hayatı — Ben havz-i hayalin sularında.— A. Haşim».

havza, **havze**, *A. i.* 1. Bir şeyin çevresi içinde olan. 2. Sınır içi. «Olsun tuyur-i ruhumuza havza-i turab — Bir lâne-i şagaf.— Cenap».

havze, *A. i.* Bir hükümdarın idaresi altındaki ülkelerin bütünü. «Yirmi yükten ziyade mebâğa maili ve kesesi havzesine bukadar akçe dahil olurken— Naima».

-hây, -hâ, Bk. *Hâ.*

hay, hayy Bk. *Hayy.*

hayâ, *A. i.* 1. Utanma. 2. Tanrı korkusu ile günahtan kaçınma. 3. Namus edep. «Birisi bahr-i atâdır birisi kulzüm-i sâd — Birisi kân-i hayâdır birisi genc-i seha.— Nazîmî».

hayadid, (Türkçede yapılmıştır). [Haydut ç.] Haydutlar.

hayahay hayahuy, *F. i.* Büyük ses ve hareket gürültüsü. «Taraf-i müşrikinde feryad-i hayahuy ü vaveylâ...— Nergisi»

hayal, *A. i.* 1. Bir şeyin zihinde canlandırılan sureti. 2. Aslı esası olmadan zihinde kurulan şey. 3. Gölgeli görünen şey. 4. Sanı. 5. Karagöz oyunu. *Hayal-i hâb*, ruya; *-zıl*, gölge, [Karagöz] oyunu. (Ed. ee). *Hayal-i bedbaht, -dilber -hodgâm, -hâb-alûd, -perran, -ruyat, -saadet, -sevda, -şefkat, -atf-i hayal, bazice-i hayal,*

feza-yi hayal, gark-i hayal, gaye-i hayal, hâdise-i hayal, ihtişam-i hayal, ihtizaz-i hayal, inkıraz-i hayal, inkisar-i hayal, levha-i hayal, mahşer-i hayal, nümude-i hayal, per-i hayal, peri-i hayal, refref-i hayal, rikkat-i hayal, sem-i hayal, serab-i hayal, sirace-i hayal, şehd-i hayal, tantana-i hayal, ufk-i hayal, ulüvv-i hayal, zirve-i hayal.

hayalât, *A. i.* [Hayal ç.] Hayaller.

hayalen, *A. zf.* Hayal cihetiyle. Hayalde olarak. «Ve gûya hayalen onlara karşı irtikâp olunmuş bir kabahati.— Uşaklıgil».

hayalet, *A. i.* Aslı olmadığı halde gözönünde cisimlendiği sanılan suret. Karaltı. «Geçer boş sokaktan hayalet gibi — Şitaban ü puşide-ser bir sabi.— Fikret».

hayalhane, *F. i.* [Hayal-hane] Vehim, kuruntu yetisi. «Hayalhanesinde okadar büyüyen kılıç.— Uşaklıgil».

hayalî, *A. s.* 1. Hayal ile ilgili. 2. Karagöz oynatan (XIX. yy. sonlarında Fransızcadan *romantique* sözü bununla karşılanmıştır). «Bir ömr-i hayalî... hani gülbünler içinde — Bir kuşcağızın ömr-i baharisi kadar hoş.— Fikret» — «O muğlâkat-i hayaliyeden ne anlaşılır— Fikret».

hayaliyyun, *A. i.* [Hayalî ç.] (XIX. yy. sonlarında *les romantiques* (romantik şairler, yazarlar) sözü karşılığı olarak kullanılmıştır.

hayalperest, *F. s.* [Hayal-perest] Hayalci, hayal kuran, dalgın.

hayalperver, *F. s.* [Hayal-perver] Hayale düşkün.

hayat, *A. i.* 1. Dirilik, canlılık, 2 Sağlık. 3. Yaşayış. *Hayat-i baki, -cavid,* (ölmez, sürekli hayat) ahiretteki hayat; *-müstear,* (ödünç hayat) bu dünya hayatı. (Ed. Ce.) *Hayat-i aile, -âşıkane, -aşk, -beşer, -beynelmilel, -câriye, -gaflet, -garam, -gayz, -güzeşte, -halikiye, -hata, -husran, -hususiye, -ihtiras, -işkence -iz divaç, -kibardne, -mahsusa, -matbuat, -maziye, -mel,une, -memleket, mesuliyet, -muhayyel, -mürane, -müstakbele, -müştereke, -muttaride, -pürcûş, -refakat, -resmiye, -saffet, -sevda, -seyran, -şiir, -zail, -zevk, -zillet, âkibet-i hayat, âlem-i hayat, buhar-i hayat, devre-i hayat, eb'adi hayat, ekdar-i hayat, enin-i hayat, esrar-i hayat, eşkal-i hayat, fütur-i hayat, gam-i hayat, gıda-yi hayat, günah-i hayat, hâb-i hayat, hakikat-i hayat, hâtıra-i hayat, hava-yi hayat, kalb-i hayat, levs-i hayat, maayib-i hayat, menşe-i hayat, meskenet-i hayat, mest-i hayat, neşet-i hayat, neşve-i hayat, nüsha-i hayat, raşe-i hayat, refik-i hayat, saadet-i hayat, saiyan-i hayat, sual-i hayat, sürud-i hayat, şa'şaa-i hayat, şi'r-i hayat, târ-i hayat târih-i hayat, ufk-i hayat, vakf-i hayat, veche-i hayat, veda-i hayat, vukuat-i hayat*

hayatbahş, *F. s.* [Hayat-bahş] Hayat veren, hayat verici; iç açıcı.

hayatengiz, *F. s.* [Hayat-engiz] Yaşatan, yaşamıya zorlıyan.

hayatfeza, *F. s.* [Hayat-feza] Hayat arttırıcı, canlandıran.

hayatî, hayatiye, *A. s.* Yaşayışa, hayata ait. Hayatla ilgili. «Bu hâdise-i hayatiye çocuğun ifadesinden, vukufundan hariç bir şeydir ki.— Uşaklıgil»

hayatiyat, *A. i.* (XIX. yy.) Fran-

sızcadan *biologie* kelimesini karşılamak için yapılmıştır.

hayatiyet, *A. i.* Canlılık

haybet, *A. i.* İsteğe erememe. Ümit kırıklığı. Merhamet. «Pâmâl-i haybet eyleme ümmid-varımı.— M. Naci».

haybetzede, *F. s.* [Haybet-zede] Ümidi kırılmış. İsteğini elde edememiş.

haydariye, *A. i.* Hırka altına giyilen kolsuz ve kısa elbise.

hâye, *F. i.* 1. Haya. 2. Yumurta.

hayevan, *A. i.* Bk. *Hayvan.*

hayevî, *A. s.* 1. Yılanlara ait. Yılanla ilgili. 2. Fransızcadan *vital* sözüne felsefe terimi karşılığı olarak kullanılmıştır. Canlı, dirimsel. *Efâil-i hayeviye, hasse-i hayeviye, icâb-i hayevi.*

hayeviyye, *A. i.* Fransızcadan *vitalisme* felsefe terimine karşılık yapılmıştır. (XX. yy.).

hayf, *A. i.* Haksızlık. Zulüm. «Kederoğlu'nun hayfını almak için mîr-i mezkûru cezaen katlettiği makul diyecek bir iştir.— Naima».

hayf, hayfâ, *F. ün.* Yazık.

hayırhah, *F. s.* [Hayır-hah] Hayır isteyen, iyilik dileyen.

hayic, haic, Bk. *Haic.*

hâyide, *F. i.* 1. Çiğnemiş. 2. Bayat. «Hâyide suhan merd-i suhandane yakışmaz.— Ş. Rıza».

hayidegû, *F. s.* [Hayide-gû] Bayağı söz söyleyen.

hayl, *A. i.* 1. At sürüsü. 2. Atlı sürüsü. (ç. Ahyal, huyul). «Ve hayl ü haremi ile sipah-i islâma mülhak oldu.— Sadettin».

hayli, *F. s.* Hayli, epey. «Musavvirler yazıp Ferhat'ı kûh-i Bistun üzre — Verip destine tîşe hayal-i üstadane yazmışlar.— Nef'i».

haylûlet, *A. i.* Araya girme.

hayme, *A. i.* Çadır. «Halkla ülfetimiz hususuna sâyedeyin ve bade-hu haymenize varayım.— Naima».

haymegâh, *F. i.* [Hayme-gâh] Çadır kurulmuş yer. Çadır yeri.

havmenişin, *F. s.* [Hayme-nişin] Çadırda oturan. Göçebe.

hayr, *A. i.* 1. İyilik. 2. İyi iş. 3. Fayda. «Kanlarla bir cinayete pek benzeyen bu iş — Bir hayr olurdu, misli asırlarca geçmemiş — Fikret».

hayr, *A s.* 1. İyi. 2. Faydalı, yarar. *Hayr-ül-vera,* hakın hayırlısı. Muhammed Peygamber. «Çünkü cenab-i hayr-ül-vera talebkâri-i visal-i Kâbe-i ulya ile. — Naima».

hayatiyyun, *A. i.* Biyoloji bilginleri.

Hayder, *A. i.* Asıl anlamı «aslan» olan bu kelime halife Ali'nin lâkabı olmuştur. *Hayder* (Mec.) Yürekli yiğit. *Hayder-i kerrar,* döne döne saldıran.

hayderane, *F. zf.* Aslan gibi, aslanca. Halife Ali'ye yakışırcasına.

hayran, *A. s.* Şaşa kalmış. Şaşkın. «Bir nazra-i hayran ile bir çehre-i sakin.— Fikret».

hayranî, *F. i.* Şaşkınlık.

hayrat, *A. i. ç.* Sevap için yapılmış şeyler. İyi şeyler. *Sahib-ül hayrat vel-hasenat,* sevap işler ve güzel şeyler sahibi.

hayrendiş, *F. s.* [Hayır-endiş] İyilik düşünen. «Çün Mehmet Paşa bir âkıl ve hayrendiş âdem idi. — Naima».

hayret, *A. i.* Şaşkınlık. Şaşa kalma. *Bahr-i hayret, vâdi-i hayret,* ziyade şaşırma. (Ed. Ced). *Beyan-i hayret, eser-i hayret garka-i hayret, heykel-i hayret,*

kelime-i hayret, nida-yi hayret, sayha-i hayret, ukûs-i hayret, vakfe-i hayret.
«Kaldı orada esir-i hayret — Ne tâbi güzer ne fikr-i avdet.— Ş. Galip».

hayretbahş, *F. s.* [Hayret-bahş] Şaşırtan. Şaşırtıp bırakan.

hayretefza, *F. s.* [Hayret-efza] Hayret veren, hayreti artıran. «Rumeli emir-ül-ümerası ettiği hayret-efza-yi cihaniyan olmuş idi.— Naima».

hayretfeza, *F. s.* [Hayret-feza] Hayret veren, şaşırtan.

hayretengiz, *F. s.* [Hayret-engiz] Hayret veren. Hayret içinde bırakan.

hayretzâ, *F. s.* [Hayret-zâ] Şaşkınlık veren. Hayret doğuran. «Bu da bir ibtilâ-yi hayretzâ — Dil cihandan vefa umar hâlâ — Ş. Naci».

hayretzede, *F. s.* [Hayret-zede] Şaşakalmış. «Hayretzede olmasın mı âdem.— M. Naci».

hayrhah, *F. s.* [Hayr-hâh] İyilik isteyen. «Şeyhislâmımız hod eba an ceddin hayrhâh-i devlet olup.» Naima».

hayrî, hayriye, *A. s.* İyilikle ilgili. Uğur ve kutluluğa ait.

hays, *A. i.* Saygı. İlgi.

haysiyyet, *A. i.* Değer, itibar. şeref.

hayşum, *A. i.* Geniz.

hayşumi, *A. s.* Genizden gelen.

hayt, *A. i.* 1. İplik. İplik teli. Tire. 2. (Ana.) Tel gibi olan organ. *Hayt-ür-rakabe*, mundar ilik; *hayt-üş-şua*, güneşin tel tel görülen ışığı, ışın; *hayt-i ebyaz*, tan attığı zaman örülen tel tel iplik gibi beyazlık; *hayt-i esved*, güneş battıktan sonra ufukta görülen karanlık (ç. Ahyat, hayut).

hayta, *A. i.* 1. İp, urgan. 2. Kazık. *Hayta-i hayme*, çadır kazığı. «Çünki dairé-i edepten hariç ve hayte-i itidalden birun harekate cesaret edenler.— Naima».

haytiye, *A. i.* (Zoo.). İpsiler.

hayvan, *A. i.* 1. Dirilik. 2. Sağlık 3. Canlı şey. İnsanla beraber bütün canlılar.

hayvanat, hayevenat, *A. i.* [Hayvan ç.] Hayvanlar.

hayvanî, hayvaniyye, *A. s.* Hayvanla ilgili. Canlıya ait.

hayvaniyyet, *A. i.* Hayvanlık.

hayy, *A. s.* 1. Diri. Sağ. Canlı. 2. Tanrı sıfatlarındandır. «Sad şükr ola hayy-i lâyemuta — Kim erdi söz âlem-i sükûta.— Ş. Galip».

hayya, *A. ü.* Gel! Çabuk ol! *Hayyak-Allah*, Tanrı ömrünü uzun etsin. «Hayya-es-salah kaleme gelir bir cürüm ispat etsinler.— Naima».

hayyal, *A. s. i.* [Hayl'den] At yetiştirici. At terbiyecisi. «Ol hayyal esb-i mahudu eğerletip binip.— Naima».

Hayyam, *A. i.* «Çadırcı» anlamında olan bu söz İran'ın ünlü şairlerinden Ömer Hayyam'ın adıdır.

hayyat, *A. i.* [Hayye ç.] Yılanlar.

hayyat, *A. i.* Dikici, terzi. «Hâşâ sebb-i nebi eden bir hayyat zimmi fetva ile Parmakkapı'da salb olundu. — Naima».

hayye, *A. i.* Yılan.

hayyen, *A. zf.* Diri, canlı olarak. *Hayyen meyyiten*, ölü veya diri.

hayyir, *A s.* Her zaman iyilik eden. Çok hayırlı.

hayyiz, *A. i.* Yer, yön. Meydan. (Fel.) Uzam.

hayz, *A. i.* Kadınların aybaşısı.

haz, *A. i.* Bk. *Hazz.*

haza, *A. i.* Sarkıklık.

hazâbi, *A. i.* [Hizba ç.] Bk. *hizba.*

haza, *A. zm.* Bu, şu. *Fi yevmina haza,* bugünkü günde; *ilâ yevmina haza,* günümüze kadar, hâlâ, *lihaza,* bunun için *maahaza,* bununla beraber.

haza', *A. i.* Kesme, yarma. Ameliyat.

hazain, *A. i.* [Hazine, hizane ç.] Hazneler. *Hazain-i medfune,* gömülü hazneler.
«Cihan netice-i cûd-i hazain-i rahmet.— Nabi».

hazair, *A. i.* [Hazire ç.] Mezarlıklar.

hazaka, *A. i.* Kalabalık. Yığın.

hazakat, *A. i.* Ustalık. Hekim ve saatçı ustalığı.

hazamet, *A. i.* Bk. *Hazm.*
«Ve temsiyet-i umurda hüsn-i iştihat ve hazameti olmak hasebiyle.— Raşit».

hazan, *F. i.* Güz. Sonbahar. *Bâd-i hazan,* güz rüzgârı.
(Ed. ce.) *Bâd-i hazan, cevf-i hazan, çehre-i hazan, dest-i hazan, girye-i yetime-i hazan, lika-yi hazan, mezhere-i hazan, nakl-i hazan, sürud-i hazan, vakf-i hazan.*

hazandide, *F. s.* [Hazan-dide] Hazan görmüş, solup sararmış «Ninem, ninem... bu hazandide zıll-i berzede-ruh.— Fikret».

hazane, hızane, Bk. *Hızane.*

hazanî, *F. s.* Güz mevsimine ait, güzle ilgili. «Tekattur etmeli âvare, mest ü lerzende — Bir ibtikâ-yi nazanisi aşk-i sahharın. — Fikret».

hazanistan, *F. i.* Hazan görmüş, solup sararmış yer. «Ben açılmam cenana dönse cihan — Gülistan-i derun hazanistan .— M. Naci».

hazanlika, *F. s.* [Hazan-lika] Hazan yüzlü, soluk yüzlü. «Ey benim ey hazanlika güzelim.— Cenap».

hazannüma, *F. s.* [Hazan-nüma] Sonbahar görünüşlü. Hüzün verici. «Bilmem niçin, yakıştırıyordum hazannüma — Bir çin-i infiali cebin-i bülendime.— Fikret».

hazanreside, *F. s.* [Hazan-reside] Hazan ermiş, solup sararmış. «Hazanreside çemen sanki sütre-i zerdir — Mezar-i yâre bu bir kabze hâk-i muhtereme.— Fikret».

hazar, *A. i.* 1. Köy veya kasabada yaşıyanların hali. 2. Barış, rahat zamanı. *Hazar ve sefer, 1.* Evde oturma ve yolculuk. 2. Barış zamanı ve savaş zamanı.

hazar, *A. cf.* Bk. *Mahazar.*

hazarî, *A. s.* 1. Köy, kasabada yaşıyanların hayatına ait. Medeni. 2. Barış zamanına ait. *Kuvve-i hazariye,* barış zamanındaki asker kuvveti. «Her bedevi kerrecülü hazarî Kahire-i Mısır'a gelip...— Naîma»

hazef, *A. i.* Topraktan yapılma çanak, çömlek gibi şey. «Nedir bu taş? diye sordun o tombul ellerinin — Uzattığı hazef-i pür gubarı göstererek.— Fikret».

hazefiyye, *A. i.* 1. Çanak çömlek gibi topraktan şeyler. 2. Bunları yapma sanatı. 2. Fransızcadan *céramique* karşılığı; keramik.

hazefpare, *F. s.* [Hazef-pare] Çanak çömlek kırıntısı. Ufak parça. «Kân-i endişe hazefpâreleridir Ekrem — Bu güherler ki sana her biri yekdane gelir.— Recaizade».

hazefrize, *F. s.* [Hazef-rize] Çanak çömlek kırıntısı, parçası.

hazelât, *A. i.* [Hazele ç.] Alçak, bayağı kimseler. «Kafadar sandı-

ğı hazelâtın muratlarına müsaadedeı bulunmakla...— Naima».

hazele, *s. i.* [Hâzil ç.] Yüzsüzler, sıyrıklar, Arkadaşlarını tehlikede bırakıp kaçanlar, alçaklar. (ç. Hazelat). «Ol dahi türedi taifesinden bir kaç bin hazeleyi başına devşirip.— Raşit».

hazen, hüzn, *A. i.* Tasa, Kaygı, keder. *Âm-ül-hazen*, (tasa yılı) Muhammet Peygamber'in eşi Hatice ile amcası Ebutalib'in öldüğü yıl; *beyt-ül-hazen*, Bk. *Beyt*.

hâzen, hâzene, *F. i.* Baldız.

hazer, *A. i.* Sakınma, çekinme. *Elhaẕer!*, sakın! «Ol safder-i düşmai-küş-i nazmım ki hususa — Şemşir-i zebanımdan ehibba hazer eyler.— Nef'i».

«Bakınırdım hazerle dört yanıma — Fikret».

hazerat, *A i.* [Hazret ç.] Hazretler. *Hazerat-i hams* (Tas.) tecellinin beş derecesinin basamakları; *eimme-i isnaşer hazeratı*, on iki imam hazretleri; *sıbteyn-i ekremeyn hazeratı*, peygamber soyundan olan iki torun hazretleri; *vüzera-i izam hazeratı*, ulu vezirler hazretleri.

hazf, *A. i.* Aradan kaldırma, giderme. Silme.

hâzı', *A. s.* [Huzu'dan] Alçakgönüllülük gösteren.

hâzık, *A .i.* Keskin. 2. Usta. 3. Usta, keskin hekim. (ç. Huzzak)

hazıkane, *F. zf.* Ustalıkla. Ustacasına.

hâzım, *A. s.* Sindiren, sindirici.

hâzına, *A. i.* Emzirici. Süt ana.

hâzır, hazıra, *A. s.* [Huzur'dan] 1. Hazır. 2. Konuşulan yerde bulunan. 3. Elde bulunan. 4. Her şeyi tamamlanmış olan. *Hazır bil-meclis*, toplantıda bulunan, *hazır ü nazır*, her yerde bulunan ve gören (Tanrı); *ahval-i hazıra*, şimdiki durum; *asr-ı hazır*, yeni çağlar; *emr-i hazır*, bugünkü gün. «Madam ki dilber anda hazır — Mevkidedir ahsenülmenazır.— M. Naci». — «Ayet-i secde geldi hazır olun, — Vahid».

«Bir suale yer komaz ol gamze-i hazırcevap.— Nef'i».

hazıra, *A .i. s.* 1. Şehirli. 2. Bir yere yerleşmiş. «Muhaberat ve müşacerat üzre rüzgâr geçiren hazıra ve badiye urbani ki...— Naima».

hazırbaş, *F. s., ün.* [Hazır-baş] 1. Hazırlanmış. 2. Hazır ol komutu. «Bu halka halka olup örünen felek değil — Bir ejderhaymış ol yedi başlı hazırbaş.— Necati».

hâzırîn, hazırun, *A. i.* [Hazır ç.] Hazır olanlar. Bulunanlar.

hâzil, *A. s.* Arkadaşlarını tehlikede koyup kaçan, alçak. (ç. Hazelât, hazele).

hâzim, *A. s.* [Hazm'dan] Basiretli, geleceğe tedbir alan, öngören, İşinde gözü açık.

hâzim, *A. s.* [Hezîmet'ten] Bozucu, bozan. «Leşker-i küffarı hâzim olmıya âzim olasız.— Sadettin».

hâzin, *A. i.* [Hizane'den] 1. Haznedar 2. Bekçi. «Namını nazm-i bülendimle çıkardım feleğe — Ede tâ hâzin-i esrar-i kaza nakş-i hatam.— Nef'i».

hazin, *A. s.* [Hüzn'den] üzüntülü hüzünlü. «Menazarımda hazin bir hayal ararım.— Fikret».

hazine, *A. i.* 1. Hazne. 2. Akça saklanan yer. 3. Değerli şeyler saklanan yer. 4. Su biriktirilen yer. 5. Yere gömülmüş mal. 6. 16.000 kuruş tutarı. 7. Maliye veznesi, devlet parasının biriktiği yer. *Hazine-i evrak*, arşiv;

-hassa, padişahın özel serveti; *-mal'ye,* devlet hazinesi, maliye idaresi. «Birer kayıktan ibaret bütün hazineleri— Fikret».

haziran, *A. i.* Haziran.

hazîre, *A. i.* Etrafı duvar veya çitle çevrili mezar. «Gel sevgilim seninle bu hazireden — Bir lâhzacık firar edelim.— Fikret».

haziz, *A. i.* 1 En aşağıda, alttaki mevki. 2. (Ast.) Bir gezegenin güneşten en uzak bulunduğu mevki. Ay, güneş ve gezegenlerin en yakın oldukları mevki. *Haziz-i mezellet,* zilletin en aşağı noktası. «Ben haziz-i hâkdeyim sen evc-i istiğnadasın.— Nailî».

hazm, *A. i.* Sağlam ve doğru oy ve istek. Kesin karar. Sağlam kazığa bağlama.

hazm, *A. i.* 1. Sindirme. 2. (Bio.) Sindirim. «Sârban-i vakt isen hazm eyle zira vakt olur — Bir topal merkep belâsiyle katar elden gider.— Ziya Pş.».

hazra, hadra, Bk. *Hadra.*

hazret, *A. i.* [Huzur'dan] 1. Ön. 2. Övme ve büyültme, ululama için kullanılır; *Hazret-i Allah, Hazret-i Muhammet, Hazret-i Ali.* 3. (Tas.) Tecellinin beş derecesinden her biri. (ç. Hazerat). «Sen elem çekme gönül hazret-i Allah yapar.— Kâni».

hazur, *A. s.* [Hazer'den] Çok çekingen, çok dikkatli.

hazz, *A. i.* 1. Pay, nasip. 2. Hoşlanma. 3. Sevinme. (ç. Huzuz, huzuzat). (Ed. ced.). *Hazz-i amik, -bahar, -garîp, -inbisat, -itminan, -saadet, -terennüm, -tesliyet.*

«Kişi gurbet diyarında edermiş âşinadan hazz.— Baki».

hazz, *A. i.* 1. Kesme, kısaltma. 2. Kazıma, silme.

hazzef, *A. i.* Çömlekçi. Testici. «Lâ'l-i yâr-i dilbere ol dem meğer erer elim — Güze ede toprağımdan ya kadeh hazzaf ana. — Kanuni».

heba, *A. i.* 1. İnce toz. 2. Harcama. Bol harcama. 3. Boş, nafile. *Hebaen mensura,* boşuna harcanmış, yokedilmiş.

Hebenneka, *A. i.* Ahmaklığile ün almış Yezid adlı bir arabın lâkabı.

heca, *A. i.* 1. Harflerin sesi. 2. Bir kelimeyi meydana getiren harflerin teker teker seslendirilmesi 3. Ağzın bir hareketiyle söylenen söz. 4. Bir kimseyi nazım veya nesir ile yerme. *Huruf-i heca.* 1. Elifbe (alfabe) sırasına göre dizilmiş harfler. 2. Kelimelerdeki harfleri seslendiren (elif, vav, he, ye) harfler.

hecagû, *F. s.* [Heca-gû] Yeren, yergici. Hiciv yazarı. Hicveden.

heccav, *A. s.* Çok hicveden, Hep yeren.

hecemat, *A. ç. i.* Hücumlar, saldırmalar.

heceme, hecme, *A. s.* Şiddet. «Yeniçerileri serdengeçtileri kefere üzerine hecme-i tedmir saldılar. — Raşit».

hecin, *A. i.* Çok dayanıklı, hızlı yürür, koşucu deve.

hecme, heceme, *A. s.* Şiddet.

heer, hier, Bk. *Hicr.*

hecv, hicv, Bk. *Hicv.*

hedaya, *A. i.* [Hediyye ç.] Hediyeler, armağanlar, bahşişler. «Bir kaç günden sonra ağır hedaya ile Padişaha buluşturup.— Naima».

hedd, *A. i.* Binayı gürültü ile yıkıp göçerme. «Levazım-i nahr ü heddi müraat buyurup...— Naima».

hedde, heddet, *A. i.* Gümbürtü, büyük gürültü. «Negâh bir heddet-

i azîm peyda oldu, züyuf olduğu ev yıkıldı.— Süheyli».

hedeb, hüdüb, *s. i.* Kirpik. Bk. *Hüdüb.*

hedef, *A. i.* 1. Nişan noktası, amaç. 2. (Mec.) Varılmak istenen nokta, Maksat, istek, niyet *Hedef-i âmal,* ulaşmak istenilen nokta. (ç. Ehdaf).

heder, *A. i.* 1. Boş yere harcanma. Ziyan olma. 3. Faydasız ölme.

hedhede, *A. i.* Kuş (veya deve) sesi. Ötme. Bağırma. «Hedhede perdaz-i dua buyrulmak üzere.— Ragıp Pş.».

hediyye, *A. i.* Armağan, bahşiş (ç. Hedaya).

hediyyeten, *A. zf.* Armağan olarak. Peşkeş.

hedm, *A. i.* Yıkma.

hefevat, *A. i.* [Hefve ç.] Sürçmeler, kaymalar. Yanılmalar. «Hefevat ve maasından zâhir ü bâtını mahfuz ve mahrus... — Nergisi».

heft, *F. s., i.* Yedi. *Heft âbâ* (yedi baba) yedi âlem; *-ahter, -ayine, -bahu,* yedi gezegen; *-asman, yedi kat gök; -dane,* aşure pişirmede kullanılan yedi tahıl çeşidi; *-devr,* yaradılıştan kıyamet gününe kadar olan yedi devir; *-ejdeha,* yedi gezegen, *-elvan* (yedi renk) İsa'ya gönderildiği söylenen yedi çeşit yemek, türlü (yemek); *-endam,* (baş, göğüs, karın, 2 el, 2 ayak) yedi üye; *-hun,* Cehennemin 7 tabakası; *-iklim,* Batlamyos'un ayırdığı dünyanın yedi bölgesi; *-kalem,* yedi yazı çeşidi; *-merd* merdan, kutup, gavs, ahyar, evtad, abdal, yediler; *-meyve,* (kuşüzümü, üzüm, incir, kayısı, şeftali, hurma, erik) yedi meyva; *-muhit,* (Pasifik, Atlantik, Akdeniz, Karadeniz, Tabariye, Hazer, Aral denizleri) yedi büyük deniz, *-tenan,* ashab-i kehf, «Ne şeh şehinşeh-i sahibkıran-i heft iklim.— Nefi».

heftad, *F .s.,* i. Yetmiş. *Heftad ü dü şah,* (yetmiş iki dal) insan ırkının 72 dalı yahut islâmlıktan gayri 72 mezhep. «Dilâver ağa nam tavaşi ki bir aga-yi heftad saledir.— Naima».

hefte, *F. i.* Hafta. Yedi günlük zaman.

heftevrenk, *F. i.* [Heft-evrenk] Büyük ve küçük ayı yıldızlarını meydana getiren yedi yıldız.

heftgâne, *F .s.* [Heft-gâne] Yedi, tane, yedi türlü olan. «Kalyonlardan biri Karacehennem demekle meşhurdur, derecat-i heftgânesi maden-i şerr ü şûr kale manend-i azîm bir gemi idi.— Naima».

heftüm, heftümin, *F. s.* Yedinci.

hefve, *A. i.* 1. Ayak kayıp sürçme. 2. Yanılma, yanlışlık. 3. Günah. (ç. Hefavat).

hej, heşt, *F. s.* Sekiz. *Hej-deh,* on sekiz. «Âlem-i hej-deh hezar oldu dü harf ile hedid.— Nazim»

helâhil, *A .i.* Öldürücü zehir. İlâcı olmıyan zehir.

helâhilriz, *F. s.* [Helahil-riz] Öldürücü zehir saçan. «Anakib-i helâhilriz gibi.— Şefikname».

helâk, *A i.* 1. Ölme. 2. Geberme. 3. Harcanma, çok yorulma. «Gösterir asmanı bâke düşer — Emel-i arş ile helâke düşer.— Cenap».

helâl, *A. i.* 1. Din bakımından günah olmayan. 2. Yasak olmıyan. 3. Nikâhlı eş.

helâlzade, *F.s.* [Helâl-zade] Doğru, temiz (insan).

helehil, *A. i.* Öldürücü zehir. «Eş-

yada niçin buldu helehil? — İcat neden kılındı menhil? —Recaizade».

helezon, halezon, *A. i.* 1. Sümüklüböcek kabuğu. 2. (Geo.) Helis. 3. (Ana.) Salyangoz.

helezoni, *A. s.* 1. (Fiz.) Sarmal. 2. (Geo.) Helisel.

helile, *F. i.* Halile. Tohumları hekimlikte kullanılan bitki.

helümme cerra, *A. c.* «Var kıyas et» anlamına ve çoğu defa «ve...» ile kullanılır.

helyun, hilyevn, *A. i.* Kuşkonmaz (bitkisi).

hem, hemm, *A. i.* 1. Zor iş. 2. Tasa, kaygı (ç. Hümum).

hem-, *F. e.* Farsça ve arapça kelimelerin başına eklenir bir önek. Katıldığı kelimelere «beraberlik, ortaklık» anlamı verir.

hemağuş, *F. s.* [Hem-ağuş] Kucak kucağa. Sarmaş, dolaş. «Nâk ü bedi edelim feramuş — Can ile helâk ola hem-ağuş.— Ş. Galip»

hemahenk, *F. s.* [Hem-ahenk] Uygun. Denk. «Baştan çıkarıp o câm-i gülrenk — Mansura ede bizi hem-ahenk.— Ş. Galip».

hemahim, *A. i.* [hemheme ç.] Dertler. Üzüntüler.

hemaim, *A. i.* [Himet ç.] Amaç olan uğraşmalar.

hemal, hümal, *A. i.* Ortak. Eş. *Bihemal,* eşsiz; *gerdunhemal,* çok kudretli.
«Adîl-i Sam-i saf-âra hemal-i Rüstem-i Zal.— Ruhi».

heman, *F. zf.* Hemen. Çabucak.

hemanâ, *F. e.* Sanki.
«Felek imşeb hilâl-i hale-pirayı edip derdest — Hemanâ ol dervişe tutmuş bir kemer keşkûl. — Kâni».

hemandem, *F. zf.* Hemen. Çabucak, o ande.

hemangâh, *F. zf.* O anda, hemen.

hemaramiş, *F. s.* [Hem-âramiş] Beraber dinlenen, soluk alan. «Her yer bu sükûnetle hem-âramiş-i cennet.— Fikret».

hemare, *F. i.* Her zaman. Hep. «Hemare zat-i tahir ün-meseb-i Farabi hasebleri...— Aziz».

hemasl, *F. i.* [Hem-asl] Aynı asıldan

hemasr, *F i.* [Hem-asr] Çağdaş.

hemaşiyan, *F. s.* [Hem-aşiyan] Aynı yuvada.

hemavaz, *F .s.* [Hem-avaz] Aynı sesi çıkaran. Sesleri birbirine uygun. Arkadaş.

hemaver, *F. s., i.* [Hem-aver] Arkadaş. Kapı yoldaşı.

hemaverd, *F. s.* [Hem-averd] Savaşta akran ve eş olan.

hemayar, *F. s.* [Hem-ayar] Denk. Eşit.

hembar, *F. s.* [Hem-bar] Aynı yükü yüklenmiş olan.

hembaz, *F. s.* [Hembaz] Beraber oynayan. Ortak.

hembezm, *F. s.* [Hem-bezm] Meclis (içki) arkadaşı.

hembu, *F. s.* [Hem-bu] Kokuları bir olan. «Nafe-i müşg-i Huten zülfüne olmaz hem-bu.— Rüştü».

hemcây, *F. s.* [Hem-câ'y] Hemşeri.

hemcenb, *F. s.* [Hem-cenb] Akran.

hemcenah, *F. s.* [Hem-cenah] Eşit. Denk. «Himmetim bâzına hiçbir murg olmaz hemcenah — Çünkü pervaz edemez şehbazla her bir gurab.— Kanuni».

hemceb, *F. s.* [Hem-cenb] Akran. Arkadaş.

hemcereyan, *F. s.* [Hem-cereyan] Aynı akışta olan. «Ey şi'r-i terim eşkim ile hemcereyan ol.— M. Naci».

hemcins, *F. i., s.* [Hem-cins] Aynı cinsten. Bir soydan olan.

hemcivar, *F. s.* [Hem-civar] Aynı civarda bulunan komşu. Biti-

şik komşu.

hemcivarî, *F. i.* Komşuluk.

hemçü, *F.* [Hem-çü] (Onun) gibi. «Aşk eyledi dürr-i eşki rizan — Söz söyledi hemçü dürr-i galtan.— Ş. Galip».

hemçünan, hemçünin, *F. zf.* [Hem-çünan] Böylece.

hemdem, *F. s. i.* [Hem-dem] Sıkı fıkı arkadaş. «Gönül gam günlerin tenha geçirme iste bir hemdem.— Fuzuli».

hemdemi, *F. i.* Sıkı fıkı arkadaşlık.

hemderd, *F. s.* [Hem-derd] Dert ortağı «Derd çok hem-derd yok düşman kavi tali' zebun.— Fuzuli».

hemdest, *F. i., s.* [Hem-dest] 1. El ele veren. 2. Güç ve kuvveti bir olan. 3. Ortak. (ç. Hemdestan).

hemdestan, *F. s.* [Hemdastan] Aynı sözleri söyliyen, ağız birliği yapmış. «Rumeli sadrı dahi liemrime bunlara hemdestan olup.— Naima».

hemdestî, *F. i.* Ortaklık. Birlik. «Yeniçeri kolu ve Rumeli kolunun hemdest-i sây ü ihtimamlariyle.— Raşit».

hemdiğer, *F. s.* [Hem-diğer] Her birinin öteki.

hemdih, *F. i.* [Hem-dih] Aynı köy köylü.

hemdil, *F. s.* Düşünce ve yürekleri bir olan.

heme, *F. i., s.* Bütün Hep. «Âlem heme derd-i aşk-i ülfet — Baki keder ü elem-i nuhuset — Ş. Galip».

hemec, *A. i.* Şaşkın, çulpa. «Vezir-i âzam hemec ve müsteşi olup. — Naima»

hemoze, *A. i.* Kuruntu. (ç. Hemezat).

hemfikr, *F. s.* [Hem-fikr] Aynı fikirde olan. Kafadar.

hemfiraş, *F. i.* [Hem-firaş] Yatak arkadaşı.

hemhâb, *F .s.* [Hem-hâb] 1. Beraber uyuyan. Yatak arkadaşı. 2. Eş. «Tenhalığa mı getirmedin tâb — Kim eyledin arzu-yi hem hâb.— Fuzuli».

hemhabe, *F. s.* [Hem-habe] Yatak, oda arkadaşı. «Kani o dem ki enis-i firaş-i vuslat idim — O mah-rû ile hem-habe-i feragat idim.— Nevres».

hemhâh, *F. i., s.* [Hem-hâh] İstekleri bir. Aynı istekte olan.

hemhal, *F. s., i.* [Hem-hal] Bir halde olan, bir halli. Halleri birbirine benzeyen. «Dışı hem reng-i iğbirarımdır — İçi hem-hal-i kalb-i zârımdır.— Fikret».

hemhalet, *F. i., s.* [Hem-halet] Aynı durumda . «Nakşi felek-ül-büruca hemta — Hemhalet-i hücre-i Züleyha.— Ş. Galip».

hemhane, *F. s.* [Hem-hane] Aynı evde oturan. Arkadaş. «Çektiğim derdi ne hem-hane ne hem-rah bilir —Aşıkım hal-i dil-i zârımı Allah bilir.— Nef'i».

hemhudud, *F s.* [Hem-hudud] Sınırları yan yana olan.

hemhuy, *F. s.* [Hem-huy] Aynı huyda, tabiatları bir.

hemîn, *F. zm.* Her zaman her vakit. Tıpkı bu olan. «Mahbuba hemîn vefa gerektir.— Ş. Galip».

hem'inan, *F. i. s.* [Hem-inan] Birlikte hayvan yürütenlerin her biri. Aş başı beraber. «Sürat-i seyrinden azhardır ki vahş-i himmetin — Hem inan-i sabıkun olmak temennasındadır.— M. Naci».

hemişe, *F. zf.* Her zaman. Her vakit. «Hemişe dilber-i mevzun hirama meyl eyler — Belâya uğramışız tab-i şairane ile.— Neyli».

hemk, *A. i.* Dayanma. Uğraşıp alışma.

hemkadd, *F. s.* [Hem-kadd] Bir boyda olan.

hemkadeh, *F. i. ve s.* [Hem-kadeh] İçki arkadaşı. Sıkı fıkı dost. «Si pahiliği hengâmında kendu ile hemkadeh olan Zübde Bey, Baki Paşa ve Mirem Çelebi...— Naima».

hemkadem, *F. i.* [Hem-kadem] Kudret ve mevkice aynı olan, arkadaş. Ayaktaş.

hemkadr, *F. s.* [Hem-kadr] Sayılmakta aynı derecede olan. Değerleri eşit olan.

hemkâr, *F. i.* [Hem-kâr] Aynı işde olan. Aynı işi işliyen.

hemkâse, *F. s.* [Hem-kâse] Aynı kâseyi kullanan, içki arkadaşı. Arkadaş. «Hemkâse-i erbab-i diliz arbedemiz yok — Meyhanedeyiz gerçi veli aşk ile mestiz. — Ruhi».

hemkıran, *F. i.* [Hem-kıran] Talihleri bir olan.

hemkiş, *F. i.* [Hem-k'ş] Bir din ve mezhepte olan

hemkitap, *F. i.* [Hem-kitab] 1. Aynı dersi gören öğrenci. 2. Din arkadaşı, aynı dinde olan.

hemkudret, *F. i.* [Hem-kudret] Birçok organların aynı görev için birleşmeleri. Görevdeşlik.

hemkün, *F. i.* [Hem-kün] İş arkadaşı, aynı işde işleyen.

hemm, hem, Bk. *Hem.*

hemmeşreb, *F. s.* [Hem-meşreb] Huyları uygun, kafadar.

hemmezheb, *F. s.* Aynı din ve mezhepte olan. Din kardeşi.

hemnam, *F. s., i.* [Hem-nam] Adaş.

hemneberd, *F. i.* [Hem-neberd] 1. Savaş arkadaşı. 2. Rakip.

hemnefes, *F. s.* [Hem-nefes] Sıkı arkadaş. «Gamında hem-nefes oldu figan ü nale bana — Kim ola merhamet etmez bakıp bu hale bana.— Hayali».

hemnesl, *F. i.* [Hem-nesl] 1. Aynı soydan. Aynı milletten. 2. Yaştaş.

hemnişin, *F. s.* [Hem-nişin] Beraber oturup kalkan. Sıkı fıkı arkadaş, «İstemem öyle hem-nişini ki eder — Yâd olundukça bâde istiğfar.— M. Naci».

hempâ, *F. i.* 1. Ayakdaş, Arkadaş. 2. (Kötülükte) arkadaş, hempa. «Düşer mi hiç ona hempâ oluş bu fertuta.— Fikret».

hempaye, *F. s.* [Hem-paye] Aynı rütbede, Eşit.

hempişe, *F. i.* [Hem-pişe] Aynı sanatta olan. Aynı işi yapan.

hemrah, hemreh, *F. i.* [Hem-rah] Yol arkadaşı, yoldaş. «Hem rahim idin bu yolda ey mah — Hem-rahı koyup gider mi hem-rah.— Fuzuli» — Hem-rahim olsun bir garip melâl — Anı tarf bence emr-i muhal.— M. Naci».

hemrahî, *F. i.* Yol arkadaşlığı, yoldaşlık.

hemraz, *F. i.* Dost, sıkı fıkı arkadaş. Sırlarını bilen arkadaş. «Sofu Mehmet Paşa'nın mu'in ve hem-razı Aziz Efendi ile...— Naima».

hemrazî, *F. i.* Dostluk, arkadaşlık.

hemreh, *F. i.* Bk. *Hemrah.*

hemrenk, *F. i., s.* 1. Aynı renkte olan. 2. Huyları bir olan. «Dışı hem-reng-i iğbirarımdır.— Fikret».

hemrev, *F. s.* Beraber giden. Yol arkadaşı.

hemrey, *F. i.* [Hem-rey] Aynı sözde, aynı fikirde olan. Oydaş.

hemrikâb, *A. i.* Rikâp rikâba. E-

şit. «Arzı beş atlı hemrikâb reftar edecek kadardır.— Naima».

hemriş, *F. s. ve i.* [Hem-riş] 1. Sakalları bir örnek olan. 2. Bacanak (iki kızkardeşi alan erkekler).

hemrütbe, *F. i.* Aynı rütbede olan. Eşit.

hams, *A. i.* Hafif, gizli ses.

hemsal, *F. s.* [Hem-sal] Aynı yaşta. Yaşıt.

hemsaye, *F. i.* Komşu. «Yeşil bir ormana hem-saye bir küçük belde.— Fikret».

hemsayegi, *F. i.* Komşuluk.

hemsaz, *F. s., i.* 1. Uygun, uygunluk. 2. Arkadaş, arkadaşlık.

hemsebak, *F. i.* [Hem-sebak] Ders arkadaşı. Beraber ders çalışan.

hemsefer, *F. i.* [Hem-sefer] Beraber yolculuk eden. Yol arkadaşı. (ç. Hemseferan) *Hemseferan-i cahil*, (cahil yoldaşlar) Vücut ile ruh.

hemser, *F. i.* [Hem-ser] 1. Arkadaş. 2. Erkek ve kadın eşten her biri.

hemserî, *F. i.* [Hem-serî] Karı-kocalık.

hemsıfat, *F. s.* [Hem-sıfat] Aynı nitelikte olan.

hemsıfal, *F. s.* [Hem-sıfal] 1. Aynı mevsim. 2. Ayni kab ile içen. «Sabıkaa kendu ile hem-sıfal olan kilâptan olup.— Naima».

hemsin, *F. i.* [Hem-sin] Yaşıt.

hemsohbet, *F. i.* [Hem-sohbet] Birbiriyle konuşan. Arkadaş. «Mü'min ü küffar ile hemsohbet ü hemhanedir.— Hayali».

hemsufra, *F. s.* [Hem-sufra] Sofra arkadaşı.

hemsüvar, *F. i.* [Hem-süvar] Beraber ata binmiş, yol arkadaşı. «Ben dahi seninle hemsüvarım— Kühsar-i belâda yâr-i gaarım.— Ş. Galip».

hemşehri, *F. i.* [Hem-şehri] Aynı şehir halkından olan 2. Yurttaş.

hemşer, *F. s.* [Hem-şer] Kötülükte eşit.

hemşevher, *F. i.* [Hem-şevher] Kocaları bir ortak kadın.

hemşire, *F. i.* [Hem-şire] Kızkardeş. «Şive-i güftarı hemşiren mi öğretti sana — Her sözün şirin-zebanım canıma can oldu hep.— Nedim».

hemşirezade, *F. i.* Yeğen, Kızkardeş çocuğu.

hemtâ, *F. i.* [Hem-tâ] Eşit, Aynı derecede, eş. *Bihemta*, eşsiz, benzersiz. «Bir taht-i münevver oldu peyda — Ol pir ile aşk oturdu hemta.— Ş. Galip».

hemvar, *F. s.* 1. Düz. 2. Uygun. 3. Daima. *Nahemvar*, çarpık, eğri. Doğru değil.

hemvare, *F. zf.* Her zaman. «Sensin ol ruh-i musavvir ki olur hemvare — Yâd-i mecmua-i hüsnünle perişan diller.— Naili».

hemvarî, *F. i.* Düz olma, düzlük.

hemyan, *F. i.* 1. Heybe, dağarcık, çanta. 2. Akma. «Tüfenk veznelerin ve cep ve hemyanların inci ve fıdda ve zehep ile doldurdular.— Naima».

hemyançe, *F. i.* Kese, küçük torba.

hemz, *A. i.* 1. (Parmaklarla) Sıkma. 2. Dürtme. 3. Isırma. 4. Yere çalma.

hemzad, *F. i.* [Hem-zad] 1. İkiz. 2. Yaştaş.

hemzanu, *F. s., i.* [Hem-zanu] 1. Yan yana oturan. 2. Diz dize oturup konuşan. «Elinden yapışıp otağa götürdü ve hemzanu oturup. Hoş geldiniz oğul deyicek.— Naima».

hemze, *A. i.* Arapça'da elifin adı.

2. (Elif, vav, ye, he) harflerinin üzerine konan işaret.

hemzeban, *F. s., i.* [Hem-zeban] 1. Aynı dili kullanan 2. Birbirinin dilinden anlıyan. 3. Ağzı bir olanlar. «Ne sebep ile onlara hem-zeban olup aslı yok yere sipah zümresini kendine düşman edersiz.— Naima».

hemzeman, *F. i., s.* [Hem-zeman] 1. Çağdaş. 2 Ayni zamanda işleyen. 3. Eşitzaman, zamandaş.

hencar, *F. i.* Bir işte doğru ve düzgün yol. Kural, usul, kaide. *Nabehencar*, yolsuz, doğru değil. «Karar ve efkârları bu hencar üzere oldu ki...— Sadettin».

hendek, handek, Bk. *Handek*.

hendese, *A. i.* Geometri. *Usul-i hendese*, geometri kitabı.
«Mademki deniz ruhuma sır verdi sesinden — Gel kurtul, o dar varlığının hendesesinden.— Beyatlı».

Hendesehane, *F. i.* [Hendesehane] Tanzimattan biraz önce açılan mühendis okulu.

hendesî, hendesiye, *A, s.* Geometri ile ilgili, geometriye ait, Geometrik.

hengâm, *F. i.* 1. Çağ, zaman, devir. 2. Mevsim. *Bihengâm, mabehengâm*, vakitsiz, mevsimsiz.

hengâme, *F. i.* 1. Savaş, savaş yeri. 2. Kavga, gürültü. *Hengâmegâh*, toplantı ve gürültü vakti. *Hengamegi*, kavgacı, gürültücü, *hengâmegiri*, kavgacılık; *hengâmî*, bir mevsim yaşayan yaratık.
«Bir neşeli hengâmede, çepçevre yamaçlar.— Beyatlı».

henüz, *F. zf.* Henüz, Şimdiye kadar. Hâlâ.
«Piş-i çeşmimdedir ol cündi cihangir henüz.— M. Naci».

her, *F. s.* Hep, bütün. *Herşehri*, (XX. yy.) Fransızca *cosmopolite* karşılığı.

heras, hiras, Bk. *Hiras*.

herayine, *F. zf.* [Her-ayine] Mutlaka. Her halde. Elbette.
«Herayine mülk-i melekûttan münfek olmaz.— Fuzuli».

herb, hereb, Bk. *Hereb*.

herbar, *F. zf.* [Her-bar] Her defa. Her vakit. «Herbâr şaykalar ile Kazak taifesin Karadeniz'e gönderip.— Naima».

herc, *A. i.* Karışıklık. *Hercmerc, herc ü merc*, karmakarışık, altüst, darmadağın, allak bullak.
«Artık bir hercümerc içinde müzdahim, perişan bir cereyan ile zihnini dolduran...— Uşaklıgil».

hercai, hercayi, *F. s.* Her yerde bulunur ,serseri. Çul tutmaz, derbeder. Gelgeç, yanardöner. *Hercayi menekşe*, üç renkli menekşe.
«Eyleme kendini pek hercayi.— Sümbülzade».

herçend, *F. s.* (Her-çend) Her ne zaman.

herçibâdabad, *F. zf.* [Her-çibad-a-bad] Ne olursa olsun. İster istemez.

herdem, *F. zf.* [Her-dem] Her vakit. Hep. *Herdem taze*, parlaklığını, tazeliğini hiç kaybetmeyen.

hereb, herb, *A. i. 1.* Kaçma, kapağı atma. 2. Şiddetli üzüntü.

herem, *F. i.* 1. İhtiyarlama, kocama. Zayıf düşme. 2. Mısır Ehramlarından biri. *Hengâm-i herem*, ihtiyarlık zamanı. «Hengâm-i heremde söylemiştir — Pir olduğu demde söylemiştir.— Ş. Galip».

heremdide, *F. s.* [Herem-dide] Kocalmış, zayıflamış. «Üstündeki fersude, heremdide ocaktan — Yükselmede bir ince duman, mail

ü memdud.— Fikret».

heremî, *A. s.* Ehram, piramit ile ilgili. Ona benzer.

heremreside, *F. s.* [Herem-reside] İhtiyarlığa ulaşmış, kocalmış. «Okur neşide-i derd-i heremresidesini.— Fikret».

hergâh, *F. zf.* [Her-gâh] Her zaman.

hergiz, *F. zf.* Hiçbir vakit, hiçbir suretle. Asla. «Padişah oldur ki hergiz zatına ermez zeval.— Cenap».

herheft, *F. i.* [Her-heft] Kadınların süslerinde kullandığı yedi şey. Kına, çivit, lâl (allık), üstübeç, antimon, altın varak, mis.

herim, *A. s.* Ziyade ihtiyar veya çökmüş.

hevr, herr, *A. i.* Köpek hırlaması, uluma. «Kılâb-i av'ave-zenin her biri agazi herir ve nebah-i gürür ü fiten kıldılar.— Nergisi».

herise, *A. i.* Keşkek.

herkele, hirkele, hurekle, *A. s.* İnce, zarif, hoş.

herkele, *A. i.* Hoşluk, incelik.

herr, *A. i.* Bk. *Herir.*

hers, *F. i.* Raf kenarı tahtası. Mersin ağacı.

herseme, *A. i.* 1. Burun. 2. Aslan.

hert, *A. i.* Yırtma. Dürtme.

hert, *A. i.* Dokunaklı söyleme.

herv, *A i.* Sopalama. Dövme. Pişirme.

hervele, *A .i.* Lenk (at yürüyüşü) yürüyüş.

herze, *F. i.* Boş lâkırdı. Saçma sapan söz. (ç. Herzevat). «Kelb rafaziler herzelerin yemiş deyip cenge başlayıp.— Naima».

herzegû, *F. s.* [Herze-gû] Saçma sapan söz söyleyen.

herzegûyi, *F. i.* Herze söyleyicilik.

herzehâr, *F. s.* [Herze-hâr] Saçma söyliyen.

herzehâran, *F. s.* [Herzehar ç.] Saçma sapan söz söyliyenler. «Herzeharân-i bed-fialden tehaşi etmeyip...— Nergisi».

herzehâyi, *F. i.* [Herze-hâyi] Herze söyleme. Saçma sapan söyleme.

herzekâr, *F. s.* [Herze-kâr] Boş ve beyhude işleyen. Abuk sabuk konuşan.

herzepâş, *F. s.* [Herze-pâş] Saçma sapan söz söyliyen. «Lisan-i bed-fercamın dehan-i herze pâşisini sedd.— Nergisi».

herzevat, *F. i.* [Herze ç.] Saçma sapan sözler. «Bu makule herzevatı keşf edip...— Naima».

herzevekil, *F. s.* Saçma sapan söyliyen, her işe karışan, boşboğaz. *Herzevekil-i kâinat*, boşboğazlıkla ün almış. «Bir herzevekili dinlemekten — Tenha oturuş değil mi evlâ. —M. Naci».

hesap, hisap, *A. i.* 1. Sayma. 2. Sayı. 3. Sayı bilgisi, aritmetik. *Hesab-i ameli*, pratik hesap; *-asgar-i namüttenahi*, infinitezimal hesap; *-cümel, -ebced*, ebced hesabı; *-nazari*, teorik hesap; *-tefuzuli*, diferansiyel hesap; *-temami*, integral hesap; *-zihnî*, zihin hesabı; *alelhesap*, hesaba tutarak ,avans olarak, *bihesap*, hesapsız, sayısız, pek çok; *ilm-i hesap*, aritmetik bilgisi; *indelhesap*, hesap sonunda, hesap edilerek.

hesabî, *A. s.* 1. Hesapla ilgili, hesap işi. 2. Hesabını bilir, idareli.

hestî, *F. i.* 1. Varlık. 2. Vücut. «Peyveste yanımda câm-i serşar — Ansız çekilir mi derd-i hestî».

heşş, *A. i.* 1. Yumuşak. 2. Açık, şen (yüzlü). «Hacerin cezası

mülâyım heşş ve cismi hafiftir. — Naima».

heşt, *F. s., i.* Sekiz. *Heşt beheşt*, Kuran'da adı geçen sekiz cennet (Huld, Dâr-üs-selâm, Dâr-ül-karar, Cennet-ül-adn, Cennet-ülme'va, Cennet-ün-naim, İlliyin, Firdevs).

heştad, *F. s., i.* Seksen.

heştüm, heştümin, *F. s.* Sekizinci.

hetf, *A. i.* Seslenme. Çağırma.

hetk, *A. i.* Yırtma, yarma. *Hetk-i hicab-i ismet, -perde-i ırz*, namus perdesini yırtmak, ırza saldırmak.

hetr, *A. i.* 1. Fena sözlerle birini kötüleme. 2. Bunama. 3. Sersemleme.

hettak, *A. s.* Yırtıp parçalıyan. «Ve enva-i hasarat ile velvele salmış güruh-i hettak ve reffak idiler.— Naima».

heva, *A. i.* 1. Hoşlanma. 2. Düşkünlük, tutkunluk. 3. Sevgi, sevda. *Hava vü heves*, tutkular, gelip geçici istekler, et arzuları; *ehl-i heva*, hırs sahipleri, nefsine düşkünler. (ç. Ehva).

«Efendi tâ'n edenin aklı var mı Mecnun'a — Güruh-i ehl-i heva içre bir mi bin deli var.— Ragıp Pş.».

heva, hava, Bk. *Hava*.

hevacis, *A. i.* [Hacise ç.] Yürekte peyda olan kötü düşünceler, kuruntular.

hevadar, *F. s.* 1. Âşık, tutkun. 2. Kafadar. 3. Açık, rüzgârlı. «Silâhdar paşa, hevadarlariyle müttefikan kenduyi teb'it edip Budin canibine göndermeye sebeboldular.— Naima».

hevadic, *A. i.* [Hevdec ç.] Kadın binekleri için mahfe.

hevahâh, *F. i.* [Heva-hâh] Sevgili. Yâr. Dost. «Casus-i kazadan oldu agâh — Kim Hüsn ile Aşk'tır. hevahâh.— Ş. Galip».

hevaî, *A. s.* 1. Heva ile tutkunluk, nefse düşkünlük ile ilgili. 2. Nefsine düşkün, ciddî yerlerle ilgisiz. *Hevai meşrep*, gelgeç tâbiatli.

hevaiyat, *A. i.* [Hevai ç.] Ciddî olmıyan, gelip geçici şeyler.

hevam, *A. i.* [Hamme ç.] Zararlı böcekler (pire, tahtakurusu... vb.) *Hevam-i cerebi* uyuzböceği; *el-avam kel-hevam*, halk böcekler gibidir. «Güneşli sath-i sükûnperverinde bir havuzun — Uçan hevam-i heveskârı andırır fikrim.— Fikret».

hevan, *A. i.* Aşağılık. Horluk, zellik. «Hâk-i mezellet ü hevan içre nihan edin.— Sadettin».

hevaperest, *F. s.* [Heva-perest] Nefis isteklerine düşkün. Sefih. «Bu tekebbür ve tecebbür ile hevaperest zorbaların bir sözün iki etmeyip.— Naima».

hevdec, *A. i.* Deve üstünde kadınların binmesi için üstü kubbeli mahfe. (ç. Hevadic). «Hevdec-i naz içinde bânular — Cümle zühre-cebin ü merular.— Necati».

heves, *A. i.* 1. İstek. 2. Gelip geçici istek. 3. Akıllı harcı olmayan istek. 4. Zevk, eğlence. *Nevheves* (yeni hevesli) yeni başlayan, yeni alışan. «Binlerce emel, heves, beraber.— Fikret».

hevesat, *A.* . [Heves ç.] Hevesler. *Hevesat-i nefsaniye*, nefis düşkünlükleri. «Ey nağme-i rengini rübab-i hevesatın.— Fikret».

hevesdar, *F. i.* [Heves dar] Hevesli, hevese bağlı. «Berk-i hıramı — Hatf eyliyor enzar-i hevesdar-i garamı— Fikret».

heveskâr, *F s.* [Heves-kâr] Bir şeyi esaslı olarak değil de geçici olarak iş edinen. Fransızca dan *amateur* karşılığı (XX. yy.)

(ç. Heveskâran). «Biraz muvafakata heveskâr görünen bu çehreyi.— Uşaklıgil».

heveskârane, *F. zf.* Heveskârca. Heveskâra uygun yolda.

heveskârî *F. i.* Heveskârlık.

hevesnak, *F. s.* [Heves-nak] Heves edici, hevesli. «Yâr olmuş idi buna hevesnak — Biçareye ejder oldu tiryak.— Ş. Galip».

hevesperver, *F. s.* [Heves-perver] Hevesli.

hevesperverane, *F. zf.* Hevesliye yakışır yolda. «Değil garam-i hevesperverane mutadım.— Fikret».

hevl, *A. i.* 1. Korku. 2. Korkma, ürkme. *Ebülhevl* (korku babası) Sfenks. (ç. Ehval). «Ve bakıyet-üs-süyuf olanları hevl-i can ile deryaya düşüp .— Naima»

hevlâver, *F. s.* [Hevl-âver] Korku uyandıran «Derin gurrende aks-i savletiyle ra'di hevlâver — Kımıldar bir siyah ejder gibi aguş-i bevadide.— Fikret».

hevlengiz, *F. s.* [Hevl-engiz] Korkunç.

hevlnak, *F. s* [hevl-nak] Korkunç, korkulu.

hevn, *A. i. 1.* Kolaylık. 2. Ufak şey. önemsizlik.

heyahay, hayahay, *F i.* Acıklıların bağırtısı. «Serbeser ra'd-i hayahay-i velehzâ-yi sufuf.— Fikret».

heyakil, *A. i.* [Heykel ç.] Heykeller. «Ol mâbed-i âliden heyakil-i gûnagûn ve sada-yi nakus ü erganunu izale ile...— Kemal».

hey'at, *A. i.* [Heyet ç.] Heyetler. «Behlûl hakkında bu hissimi bir gün onun hey'at-i sefaretten birine intisap.— Uşaklıgil».

heyban, *A. s* 1. Korkunç. Korku veren. 2. Çok utangaç.

heybet, *A. i.* 1. Ululuk. 2. Korkunçluk. 3. Korku uyandıran hal, durum. «Bir tozlu ve heybetli kesafet ki nazarlar — Dikkatle nüfuz eyliyeme gavrine, korkar.— Fikret».

heyc, *A. s. ve i.* Tozlu, rüzgârlı (gün). 2. Savaş kopma. 3. Sıkılma depreşme. 4. Ot kuruma.

heyca, *A. i.* Gürültü, kavga, dövüş. *Heycazar, arsa-i heyca, meydan-i heyca*, savaş yeri. «Aks-i âveze-i heyca gibi eyler izhar — Bir derin gulgule nazmında huruş-i efkâr.— Fikret».

heycagâh, *F. i.* [Heyca-gâh] Savaş yeri. «Mübarezan-i heycagâh-i fesahat olan...— Nergisi».

heyecan, *A. i.* 1. Tozmak, tozumak. 2. Coşma, coşkunluk. 3. İçte olan telâş ve hareket. «Bir sada bir sada ki ra'd-efşan — Veriyor hâke bir lerziş-i heyecan — Fikret».

heyelân, *A. i.* Toprak kayma. Kayşa.

heyet, *A. i.* 1. Şekil suret. 2. Görünüş. 3. Kılık. 4 Hal, durum. 5. Bir bütün meydana getirenlerin hepsi, kurul. 6. Birkaç kişiden meydana gelen kurul. *Heyet-i âyan*, Bk. *Âyan; -ihtiyariye*, ihtiyar heyeti; *-mahsusa*, bir iş için özel olarak meydana getirilen kurul, *-umumiye*, genel kurul; *-vekile, -vükelâ*, kabine; *ilm-i heyet*, astronomi. «Bin heyete birden giriyor.— Fikret».

heyetşinas, *F. i.* [Heyet-şinas] Astronomi bilgini.

heyhat, *A. ün.* Kaybedilen bir şeye acınma, yazıklanmayı bildirir. «Ölür şu mamazır, donar şu ırmaklar — Donar; fakat heyhat, — İçin için yine hepsinde bir melâl ağlar.— Fikret».

heyhey, *F. i.* Bir meclis sonunda içilen içki dolu kadeh

hey'î ,*F. i.* Madde. Varlık.

heykel, *A. i.* 1. Çok iri şey, 2. Büyük tapınak. 3. Statü. «Bu muhiş müfteris hengâme-i zulmette bir heykel — Bakar lâkayd ü ulvi, bir sütun-i ahen üstünden.— Fikret».

heykeltıraş, *F. i.* [Heykel-tıraş] Heykel yapan. Heykelci.

heyman, *A. i.* Şaşırıp kalma. «Müstağrak-i umman-i heyman oldular.— Esat».

heyn, heyyin, *A. s.* Kolay. Rahat. «Mazarratlarının def'i heyyindir. — Sadettin».

heyulâ, *A. i.* 1. Madde. 2 (Eski felsefe) Bütün cisimlerin ilk maddesi diye varsayılan madde. Kendisinin şekil ve sureti olmayan fakat her şekil ve suret sahibi olanın muhtaç bulunduğu. 3. Zihinde tasavvur olunan şekil. Asıl tasvir. 4. (Tas.). *Ruh-i âzam,* Tab'atın tümü. 5. Eşyanın gerçek olan kısmı 6. Önemsiz, ufak şey. «Beşir orada dirilmiş bir heyulâ heyetinde duruyor.— Uşaklıgil».

heyulâ'ni, heyyulâni, *A. s.* Heyulâya ait, maddî olan.

heyulâniyyun, *A. i.* Maddeciler.

heyza, *A. i.* 1. Şiddetli kusma. 2. Kolera.

heyzüm, hize, Bk. *Hize.*

hezabir *A. i.* [Hizebr ç.] Aslanlar. Yiğitler.

hezar, *F s. 1.* Bin. 2. Pek çok. «Hezar yemin ettiler, itimat etmeyip taşra çıkmadı.— Naima».

hezar, *F. i.* Bülbül. «Öter hezar-i nağmeger — Ki şevkı bibahnedir.— Fikret».

hezaran, *F. i.* [Hezar ç.] 1. Binler. 2. Bülbüller. «Hezaran olsa gül bir bülbül-i şeyda yerin tutmaz.— Ragıp Pş.» — «Gönül güller açıldıkça hezaran ağlasın gülsün.— Cevdet Pş.».

hezarfen, *F. s., i.* [Hezar fen] Çok bilen. Elinden birçok iş gelen.

hezarmîh, *F i., s.* [Hezar-mih] 1. Gökyüzü. 2. Çok süslü. 3. Çok yamalı (derviş hırkası)

hezarpâ, *F. i.* [Hezar-pâ] Kırkayak.

hezec, *A. i.* Canlı, neşeli şarkı. *Bahr-i hezec,* asıl vezni mefaîlün (. — — —)' olan aruz vezni takımı.

hezeyan, *A. i.* 1. Sayıklama. 2. Saçma sapan söyleme. *Hezeyan-i mürteiş,* (XIX. yy.) Sarhoşluktan ileri gelme titreme illeti, kızartı. «Kenduyi vâkıf-i ahval sanır — Hezeyanın işitenler usanır — Sümbülzade».

hezeyanat, *A. i.* [Hezeyan ç.] Hezeyanlar. Saçma, mânasız sözler.
«Bunda öldür demesi hezeyanat-i cahilâneden addolundu.— Naima».

hezimet, *A. i.* Bozgunluk. Sındırgı. «Beç tarafında vuku bulan hezimet ve inkisara Ayamavro maddesi dahi ilâve-i alâm ü ekdar olup.— Raşit».

hezl, hezel, *A. i.* Şaka. Lâtife. «Ehl-i câhı oturup hezl eyler — Kimini nasb ü kimin azl eyler— Sümbülzade».

hezlamiz, *F. s.* [Hezl-âmiz] Şakadan. Şaka ile karışık.

hezlgû, *F. s.* [Hezl-gû] Hezelci. Şakacı.

hezliyyat, *A .i.* [Hezeliyye ç.] Şakalar, lâtifeler.

hezm, *A. i.* 1. Sıkma. Sıkıştırma. 2. Bozma, bozguna uğratma. «Tig ü nîzesi ile hezm ettikte.— Sadettin».

hı, Bk. *Ha.*

hıbazet, *A. i.* Ekmekçilik. Ekmek yapma işi.

hıdab hızab, *A. i.* 1. Boya. 2. Kı-

nalama. «Elfaza yeni bir hıdab vermiş — Bir kat daha âb ü tâb vermiş.— Ziya Pş.».

hıdiv, *A. i.* 1. Büyük vezir. 2. Sadrazam derecesinde olan Mısır valisi (Mehmet Ali'den sonra). «Hoş geldin eyâ hidiv-i ekrem— Lûtfunda gönüller oldu hurrem. — Nedim»

hıdivane, *F. s., zf.* Bir vezire yakışır yolda.

hıdivî, *A. s.* Bir vezirle veya Mısır valisi ile ilgili, ona mensup.

hıdiviyyet, *A. i.* Mısır valiliği.

hıfz, *A. i.* 1. Saklama, koruma. 2. Ezberleme, hatırda tutma. *Hıfz-i Kuran,* Kuran'ı ezberleme; *-sıhhat,* sağlık koruma bilgisi; *taht-el-hıfz,* muhafaza altında, polis veya jandarma ile. «Bağrı yağı erimezdi eser-i tâbından — Nur-i hıfzından eğer şule-i şem' alsa ziya.— Nazîm».

hıkd, *A. i.* Kin tutma. Fena niyet besleme.

hıld, *A. i.* 1. Bir karışımdaki parçalardan her biri. 2. Eski hekimliğin insan bedeninde dem, balgam, safra, sevda olarak varsaydığı dört unsurdan her biri. *Hılt-i mahmud,* bedenin rahat ve tabiî halde oluşu; *-redi,* bedenin rahatsız haline sebebolan hılt. (ç. Ahlât).

hıltî, *A. s.* Dört hılttan biriyle ilgili.

hıltiyyun, *A. i., s.* Ahlata çok önem verip hastalık ve sağlığın onlarla ilgisine inanan ve o yolda bakım yapan hekimler ile onların yolunu anlatan. Fransızca *humorisme ve humoriste* sözlerinin karşılığı (XIX. yy.).

hınat, *A. i* [Hınta ç.] Buğdaylar.

hına, hınna, *A. i.* Kına. «Engüşt-i sefidi şem-i kâfur — Gülberk-i hınası gonçe-i nur.— Ş. Galip».

hınsır, hınsar, *A. i.* Serçe parmak. «Bai evkatta engüşter-i hınsır-i saadetlerinde istimal kılınan...— Naima».

hınsîr, *A. s.* Bayağı yaradılışlı. Soysuz.

hınta, *A. i.* Buğday.

hınya, *F. i.* Şarkı, türkü söyleme.

hınyager, *F. i.* Şarkıcı. (ç. Hınyageran).

hınzir, *A. i.* 1. Domuz. 2. Pis ve katı yürekli kimse. *Lâhm-i hınzir,* domuz eti, *şahm-i hınzir,* domuz yağı.

hınzire, *A. i.* Dişi domuz.

hîre, *F s.* 1. Bulanık, donuk, şaşkın. 2. Boş. Mânasız.

hıred, *F. i.* 1. Akıl, anlama. Zekâ. «Hıred derkinde âciz sanatın fehminde dil hayran — Tealâllah zihi sani' tealâllah zihi dânâ.— Nabi».

hıredamuz, *F. s.* [Hıred-amuz] Belletici, öğretmen.

hıredaşub, *F. s.* [Hıred-aşub] Akıl dağıtıcı «Lâkin bakılsa en hıredaşub ziynetin — Kızlıktır, ol hicab ki hüsnün safasıdır.— Fikret».

hıredfersa, *F. s.* [Hıred-fersa] Akıl dayanmıyan, akıl yoran. Çok zor.

hıredmend, *F. s.* [Hıred-mend] Akıllı, anlayışlı. (ç. Hıredmendan). «Düştüm belâ-yi aşka hıredmend-i asr iken — İl şimdi benden aldığı pendi bana verir. — Fuzuli» — «K'ey talib-i Hüsn olan hıredmend — Gûşunda dursa gevher-i pend.— Ş. Galip».

hıredmendane, *F. s., zf.* Akıllıca.

hıredsuz, *F. s.* [Hıred-suz] Akıl yakıcı, şaşırtıcı.

hırıd, harid, Bk. *Harid.*

hıridar, *F. s.* İstekli alıcı. Müşteri Bk. *Haridar.* «Her sifle hıridar-i

leal-i Aden olmaz.— Nabi».

hıride, *F. s.* Satın alınmış. Satın alınan.

hıristiyanî, *B. s.* Hıristiyanlığa ait. Hıristiyanlıkla ilgili.

hırka, *A .s. i.* Hırka. Üste giyilen şey. *Hırka-i iradet, -teberrük,* bir kimsenin dervişliğe ilk girişinde giydiği hırka; *-şerif,* Muhammet Peygamberin hırkası; (Ö. i.) Peygamber Muhammet'in hırkasının bulunduğu cami, İstanbulda Fâtih dolaylarında bu adla anılan semt. «Hırka vü tac giyenler çoktur — Lik bir mürşid -i kâmil yoktur.— Sümbülzade».

hırkapuş, *F. s.* [Hırka-puş] 1. Hırka giyen. 2. Derviş. «Hırka puş-i aşk ü sevdayım giyinmem câme ben.— Niyazi».

hırman, *A. i.* Mahrumluk. Bir şeyi elde edememe. «Ederler hirnimden nurlar hırman ile avdet. — Beliğ».

hırs, *A. i.* 1. Tamah. 2. Ziyade isteme. 3. Açgözlülük. 4. Öfke, kızgınlık. «Bir zerrecik hayat-i mecal... işte bu en büyük — Mak sud-i ruhu, işte bütün hırs ü hasreti.— Fikret».

hırs, *F. i.* Ayı. *Hırsbeçe,* ayı yavrusu «İki tane hırsbeçeyi şikâr edip.— Süheylî».

hırsek, *F. i.* Ayı yavrusu.

hırt, hart, *A. i.* 1. Kesilmiş süt. 2. Erkek keklik. 3. (Ağaç kabuğu) soyma.
«Biriie mers-i harir ü birine hart-i katad.— Nabi».

hırz, *A. i.* 1. Sığınak. 2. Kötülükten korunmak için kullanılan muska. Nazar boncuğu. 3. Tılısım. *Hırz-i can,* canı gibi saklama. «Bu namemi sakla hırz-i can et — Ol ahdi ki eyledin emanet. — Ş. Galip».

hısa', *A. i.* İğdiş etme. Hadım etme.

hısam, *A. i.* [Hasm ç.] Düşmanlar. «Şimşir-nüma-yi hısam olduğu.— Naima».

hısam, *A i.* Çekinme, uğraşma, Kavgalaşma «Ahadühüma bid-def'a havale-i seyf-i hısam eylediği sırada.— Y. Kâmil Pş.».

hısan, *A. i.* Aygır.

hısas, hıses *A. i.* Hisseler, paylar. «Kısas-i pür-hısaslarından.— Sadettin».

hısb, *A. i.* Bolluk, ucuzluk. «Orduda ziyade hısb ve ucuzluk hâsıl oldu.— Naima».

hısn, *A. i.* 1. Sağlam, sarp yer. 2. Kale. «Ve Varat kalesini muhasara ve tazyik etmeğin öyle bir hısn-i hasin...— Raşit».

hîş, hışavend, *F. i.* Akraba.
«Var ise hîş ü tebarın sair — Olma çok dairesinde dair.— Sümbülzade».

hîşan, *F. s.* [Hiş ç.] Akrabalar.

hışf, *A. i.* Geyik yavrusu. «Ben dâmımı kurmuş müterakkıp iken bu gazal ile bir hışf geldiler.— Süheylî».

hışm, *F. i.* Öfke. Kızgınlık, hiddet. «Ateş-i hışm-i sultani alev-hîz olmakla...— Naima».

hışmalûd, *F. s.* [Hışm-alûd] Darılmış, dargın. Öfkeli, dargın.

hışmnak, *F. s.* [Hışm-nâk] Öfkeli kızgın.

hışt, *F. i.* 1. Kerpiç, tuğla. 2. Kalın, kısa harbi. El mızrağı.
«On iki ayı bilin hışt-i mah ü mihri taşır — Saray-i kadrini yapmıya çarh olup müzdur.— Hayali».

hıta, *F. i.* Bk. *Hata.*

hıtam, *A.* i. Yular. «Levme-i lâimden hazer ve hıtam-i dünya için müdara irtikâb etmez bir merd-i mutasallib.— Naima».

hıtbe, *A. i.* Okunmuş, evlenme

için istenilmiş kız veya kadın.

hıtta, *A. i.* Memleket, kıta, ülke.

hıyaban *A. i.* İki tarafı ağaçlı yol. Bulvar. «Yine seyr eyle nahlistan-i dûradûr-i mânayı — Gülistan der gülistandır hıyaban der hıyabandır.— Riyazi».

hıyam, *A. i.* [Hayme ç.] Haymeler, çadırlar. «Andan göçüp Gelibolu sahrasında darb-i hıyam ve nüzul ettiler— Naima».

hıyanet, *A. i.* Kendine olan inanı, güveni kötüye kullanma. Sözünü tutmayıp oyun etme. Hayınlık. «Cümlesi ehl-i hıyanet diyerek — Kendisin sahib-emanet diyerek.— Sümbülzade».

hıyanetkâr, *F. s.* Hıyanet eden; hayın.

hıyanetkârane *F. s. zf.* Haince. Hainin yapacağı şekilde

hıyar, *A. i.* 1. İşi yapıp yapmamada serbestlik. 2. (Hayır ç.) Hayırlar; iyi, güzel işleri çok (kimse). (ç. Hıyarât). «Ol şerif-i namdar ki hıyar-i şürefadan olmak üzere ehl-i Mekke ona sena-güzar idiler.— Naima».

hıyat, *A. i.* 1. İbrişim. 2. İğne.

hıyatet, *A. i.* Dikişçilik, terzilik.

hıyatethane, *F. i.* [Hıyatet-hane] Terzi, dikiş evi. «Ve her hil'at ki insan giyer hıyatethane-i ezelde biçilmiştir.— Sinan Pş.».

hıyaz, *A. i.* [Havuz ç.] Havuzlar. «Ser-i dırahta müştzen, hıyaz-i bağa berkriz.— Recaizade».

hıyem, *A. i.* [Hayme ç.] Haymeler; çadırlar. «Görmedi mislini çarh eyliyeli nasb-i hıyem.— Nabi».

hıyere, *A. i.* Beğenip alma. *s.* Benilmiş, seçilmiş.

hıyre, hîre, 1. Kamaşmış. 2. Donuk, fersiz. «Gazada şule-i şimşirini tasavvur eden — Bulur nigâhını hiyre hayalini mahrur.— Nabi».

hıyreçeşm, *F. s.* [Hıyre-çeşm] Kamaşık gözlü. Şaşkın. Utanmaz.

hıyredest, *F. s.* [Hıyre-dest] Sakar, çapaçul.

hıyrerey, *F. s.* [Hıyre-rey] Fena reyli.

hıyresaz, *F. s.* [Hıyre-saz] «Ebruları hıyresaz-i ifham — Müjgânlar. niyzebaz-i evham.— Ş. Galip».

hıyreser, *F. s.* [Hıyre-ser] Sersem, alık.

hızane, *A. i.* Hazne, hazine. (ç. Hazain). «Lebriz-i gevher olmasa gönlüm hızanesi — Dökmezdi böyle çeşm-i terim inci tanesi.— M. Naci».

hızanegâh, *F. i.* [Hızane-gâh] Hazne yeri. «Hızanegâha karip mahalle nasb-i râyatı mâkûse kıldıkları.— Sadettin».

hızanet, *A. i.* Sütanalık. Tayalık.

hızanet, *A. i.* Haznedarlık.

hızb, *A. i.* 1. Takım. 2. Birkaç kişilik arkadaş takımı. 3. Kur'anın altıda bir bölüğü (ç. Ahzab). «Kalenderoğlu'nun hızb-i hâsirine mulhak.— Naima».

Hızır, *A. i.* Hızır. İçenlere ölmezlik veren abıhayatı içmiş olan Peygamber. *Ab-i hayat, rah-i zulmet* sözleriyle adı manzumelerde çok geçer. 5 Mayıs = 23 Nisan günü adına hıdrellez töreni yapılır. «Hızr-ı bulsak reh-i zulmette külâhın kaparız.— İzzet Molla».

hiba, *A. i.* Keçe veya abadan göçebe çadırı (ç. Ahbiye).

hiba, *A. i.* Bahşiş; vergi. 2 Dul kadına kocasından kalan pay.

hibab, *A. i.* [Habb ç.] 1. Haplar. 2. Taneler. Tohumlar, çekirdekler.

hibal, hibale, *A. i.* [Habl ç.] 1. İpler. Urganlar. 2. Bağlar, bağlantılar. «Amurye nam mahalde

hall-i ukud-i hibal-i eskal münasip görüldü.— Nergisi».

hibale, *A. i.* 1. Ağ, tuzak. 2. Kement, bağ. *Hibale-i izdivaç*, evlenme bağı, *hibale-i telbisat*, gizli kapaklı tuzak. (ç. Habail)

hibat, *A. i.* [Hibe ç.] Hibeler, bağışlar.

hibb *A. i.* 1. Sevgi. 2. Sevgili. 3. Yol arkadaşı

hibban, *A. i.* [Hibb ç.] Sevgiler.

hibbe, *A. i.* Paçavra, kesik parça.

hibe, *A. i.* Bağışlama. Bağışlanan şey. Bahşiş. «Evveli sây ü sonu mevhibedir — Kuluna canib-i Haktan hibedir.— Sümbülzade».

hibeb, *A. i.* [Hibbe ç.] Paçavralar, kesik parçalar.

hiber, hiberat *A. i.* [Hibere, habere ç.] Alaca bezler, yemeniler

hiber, *A. i.* 1. Öğretmen, hoca. 2. Mürekkep.

hibere, *A. i.* Alaca bez, yemeni.

hibr, habr *A. i.* 1 Öğretmen, hoca. 2. Mürekkep 3. Yahudi bilgini. (ç. Ahbar, hubur).

hibre, *A. i* 1. Bilgi. 2. Haber. 3. Deneme. *Ehl-i hibre*, bilirkişi.

hibret, *A. i.* 1. Bir iş hakkında tam bilgi. 2. İşin aslına erme.

hibt, *A. i.* 1. Aşağı indirme. 2. Aşağı inme.

hicab, *A. i.* 1. Perde, örtü. 2. Engel, ayıran perde. 3. (Tas.) Tanrı sevgisinde yahut bilgisinde insana engel olan bağ. 4. Utanma, sıkılma. Utanma perdesi. *Hicab-i haciz, hicab-ül-cevf, hicab-ül-kebet*, diyafram, *hicab-ül-kalb*, perikardiom; *hicab-i mustabtın*, plevra. (Ç. Hucüb).

hicabat, *A. i.* [Hicab ç.] Tılsımlar, şirinlik muskaları.

hicabet, *A. i.* 1. Kapıcılık, perdecilik. 2. Mabeyincilik, saray adamlığı. 3. Mekkede Kâbe perdeciliği (babadan oğula kalır).

hicabî, hicabiyye, *A. s.* Zarla. perde ile ilgili.

hicac, *A .i* [Huccet ç.] Huccetler.

hical, *A. i.* [Hecl ç.] Uçurumlar.

hical, *A. i.* [Hacle ç.] Hacleler, gelinler.
Gerdek odaları. *Rabbat-ül-hical*, «Zihi meşşata-i ziynet-fezi-yi tab-i nazm-ârâ — Arus-i bikr-i fikrim reşk-i rabbat-ül-hical eyler.— Neylî».

hicam, *A. i.* (Hayvan için) ağızlık.

hicamet Bk. *Hacamet*.

hican, *A. i.* [Hecne ç.] Hecinler.

hicar, hicare, *A. i.* [Hacer ç.] Taşlar.

Hicaz, *A i.* 1. Arap yarımadasında Mekke ile Medine şehirlerinin bulunduğu bölge. 2. Acem musikisinin on iki makamından ikincisi.

hicazî, *A s.* 1. Hicazlı. 2. Hicaz ile ilgili.

hicce, hacce,*A. i.* Bir defa hacca gitme. *Hiccet-ül-veda*, Muhammet Peygamberin Mekkede son haccı ertesi yıl ölmüştür. *Zilhicce*, arabi aylardan sonuncu ay, hacılık ayı.

hicr, hecr,*A. i.* 1. Sevilen bir şeyden ayrılık. 2. Sayıklama, saçmalama. 3. Bırakma «Bükâ-yi hicr ile saât-i leyl eder de mürur.— Fikre».

hicran, *A. i.* 1. Ayrılık. 2. Unutulmaz acı. «Hicran biter mi? Girye-i hicran diner mi hiç? — Fikret».

hicranmeal, *F. s.* [Hicran-meal] Hicran bildiren. Hicran anlatan. «Donuk ziyalı nücumiyle asüman her şeb — Döker bu levha-i hicranmeale girye-i nur.— Fikret».

hicranzede, *F. s.* [Hicran-zede] Hicranlı. Hicrana uğramış.
«Ey mader-i hicranzede, ey mader-i muğber.— Fikret».

hicret, *A. i.* 1. Ayrılma. 2. Kendi yurdunu bırakma. 3. Göçme. *Hicret-i nebeviyye*, Muhammet Peygamber'in Mekke'den Medine'ye göçmesi. Hicret tarih başı olmuştur ki 15 Temmuz 622 tarihine rastlar.

hicrî, hicriye, *A. s.* 1. Göçmenlikle ilgili. 2. Hicret zamanından başlayan tarihle ilgili, ondan her hangi bir yıl. *Sene-i hicriye, tarih-i hicrî*, Hicret yılından başlayan tarih.

hicv, hecv, *A. i.* Hiciv. Nazım veya nesir olarak birini yerme..

hicvî, *A. s.* Yergi manzumelerine ait, onlarla ilgili.

hicviyyat, *A. i.* [Hicviye ç.] Hicivler.

hicviyye, *A. i.* (Ed.) Konusu birini yerme olan manzume.

hiç, *F. i.* 1. Yok olan. 2. Yok denecek kadar az olan, önemsiz.

hiçâhiç, *F. s.* [Hiç-a-hiç] Hiçin hiçi. Hiç yok. Bomboş. «Hemen bir samt-i hiçahiç olur peyda vü napeyda.— Cenap».

hiçî, *F. i.* Hiçlik. Yokluk. «Bütün boşluk: döner bir hiçî-i muhiş civarında.— Fikret».

hiçkes, *F. s.* [Hiç-kes] Hiç kimse.

hida', *A. i.* Aldatma, hile, kurnazlık, oyun, düzen.

hidab, *A. i.* [Hadeb ç.] Yüksek ve yumru şeyler.

hidab, hizab, *A. i.* Boya. Renk.

hidac, *A. s.* (İbadette) eksik, noksan.

hidace, *A. i.* Deve sırtına vurulan yük.

hidad, *A. i.* Eşinden ayrılan kadının matem tutup süsten vazgeçmesi.

hidadet, *A. i.* Demircilik.

hidak, *A. i.* [Hadeka ç.] Gözbebekleri.

hidal, *A. i.* [Hadle, hadlâ ç.] Üyeleri semiz kadınlar.

hidam, *A. i.* [Hademet ç.] 1. Halhaller, ayak-bilezikleri. 2. Ayak köstekleri.

hidas, *A. i.* Son, bitim.

hidaş, *A. i.* Tırmalama.

hidaye, *A. i.* Çaylak.

hidayet, *A. i.* 1. Yol gösterme. 2. Doğru yolu arama. 3. Doğru yola girme. 4. Tanrı tarafından birinin kalbine ilham olunan doğru yol aramak isteği.

hiddet, *A. i.* 1. Keskinlik. 2. Şiddet. 3. Öfke. *Hiddet-i basar*, göz keskinliği; *-havass*, (Fel.) Fransızcadan *acuité des sens* karşılığı (XX. yy.), duyuların keskinliği; *-zekâ*, zekâ keskinliği. «Gösterdi zevce oğlunu hiddetli zevc'ine.— Fikret». «Yürür, fakat suların böyle kahr-i hiddetine — Nasıl tahammül eder eski, hasta bir tekne.— Fikret».

hidem, *A. i.* [Hidmet ç.] Hizmetler.

hidemât, *A. i.* [Hidmet ç.] Hizmetler. «Azak seferlerinde ve akınlarında ve Mansur oymağı istisalinde hidemat-i pesendide zuhura getirdi.— Naima».

hidmet, *A. i.* 1. İş. 2. Birinin işini görme. 3. Görev. Hizmet. «Kıldılar o şaha cümle hidmet.— Ş. Galip».

hidmetgüzar, *F. s.* [Hidmet-güzar] Hizmetle uğraşan.

hidmetkâr, *F. i.* [Hidmet-kâr] Hizmet gören. Hizmetçi. «Hasan Efendi Kara Mustafa Paşanın avene ve ansarından ve mutemed hidmedkârlarından olup — Naima».

hif, hife, *A. i.* Korku. Ürküntü.

hiffet, *A. i.* Hafiflik. «Çün padişah-i fena-meşrep az zamanda hiffet-i akl ile meşhur

olup.— Naima».

hîk, *F. i.* Tulum. *Hik-i şarap*, şarap tulumu.

hikâyat, *A. i.* [Hikâyet ç.] Hikâyeler.

hikâyenüvis, *F. s., i.* [Hikâye-nüvis] 1. Hikâye yazan. 2. Hikâyeci.

hikâyeperdaz, *F. i. ve s.* [Hikâye-perdaz] Hikâye söyleyen. Hikâyeci. «Lâzime-i kıssehan-i zeban-i hikâyeperdaz olduğu gibi.— Nergisî».

hikâyet, *A. i.* Hikâye. «Dinle neyden kim hikâyet etmede — Ayrılıklardan şikâyet etmede.— Nahifî».

hikem, *A. i.* [Hikmet ç.] Hikmetler. «Zatıdır mahasal-i nüsha-i esrar-i hikem.— Nabi».

hikemî, *A. s.* Hikmetle ilgili.

hikemiyyat, *A. i.* Hikmetli sözler.

hikke, *A. i.* Kaşıntı. «Miyah-i harresi dâfi-i hikke ve cereb.— Sadettin».

hikmet, *A. i.* 1. Felsefe. 2. Gizli, bilinmeyen nokta. Sebep. 3. Gerçeğe, ahlâka ait kısa söz. *Hikmet-i ameliyye*, pratik bilgi; *-hükûmet*, hükûmet idaresi şartları, hükûmetin akıl ermeyen işleri; *-ilâhiyye*, (ancak) Tanrının bileceği iş; *-tabiiyye*, fizik bilgisi. «Hikmet-i Halıkı bilmez mahlûk.— Sümbülzade».

hikmetamiz, *F. s.* [Hikmet-amiz] Hikmetle karışık. Hikmetli.

hikmetamuz, *F. s.* [Hikmet-amuz] Hikmet öğretici. Hikmetli. «Hep bu mânayı bilir ehl-i kabul — Hikmetamuz idi evza-i resul.— Hakanî».

hikmetfüruş, *F. s.* [Hikmet-füruş] Hikmet satan. Hikmetli bir şey söylediğini sanan.

hikmetşinas, *F. i.* Fizik bilgini.

hilâ', *A. i.* [Hil'at ç.] Üst giyimleri. «Divan-i âliye arzettikte hilâ-i fâhire ile iltifata mazhar buyruldu.— Naima».

hilâf, *A. i.* Karşı. Karşıt. *Hilâf-i âde*, (Fel.) Fransızca'dan *anomalie* karşılığı (XX. yy.); *-hakikat*, gerçeğe karşıt, gerçeğe uymayan; *ilm-i hilâf ü cedel*, tartışma yollarını öğreten bilgi. «Hilâf-i tıynetimdir tab-ı ahibbaya keder vermek.— Ragıp Pş.».

hilâfen, *A. zf.* Tersine. Aksine.

hilâfet, *A. i.* 1. Birinin yerini tutma. 2. Peygambere vekil olarak islâmları ve islâmlığı koruma ödevi. 3. Halifelik zamanı ve hüküm sürdüğü çevre. *Dâr-ül-hilâfe*, İstanbul. «Hem hilâfet hükmünü hem saltanat fermanını — Bundan etmiş âleme câri mürur-i rüzgâr.— Fuzulî».

hilâfgîr, *F. s.* [Hilâf-gîr] Karşıt olan. Karşı fikirde bulunan. (ç. Hilâfgiran). «Cüüha-i taksir ve töhmet-i su-i tedbir ile taraf-i hilâfgirandan telefine ikdam ve. — Raşit».

hilâfgiri, *F. i.* Karşı tarafı tutma. Karşıt olma.

hilâfiyyat, *A. i.* Polemik bilgisi.

hilâl, *A. i.* 1. Ara, aralık. 2. Sıra, esna. *Hilâl-i şevvalde*, şevval ayı sırasında «Ki o elkab hilâlindedir ism-i âzam.— Nabi». — «Ol sevahilde vâki cibal-i menia hilâlinde.— Naima».

hilâl, *A. i.* 1. Yeni ay. 2. Kaş. *Hilâl-i ahmer*, Kızılay; *-ahzar*, Yeşilay. «Hilâl-i iydi şehr içre ne görmüş var ne tutmuş var.— Yahya».

hilâlî, *A. s.* Hilâl, yeni ay ile ilgili.

hilâsî, *A. s.* Melez.

hil'at, *A. i.* Padişah veya vezir tarafından verilen ağır kaftan. *Hil'at-i fâhire*, çok ağır değerde kaftan. (ç. Hilâ').

«Hazırîne birer hil'at-i fâhire inayet buyrulup.— Naima».

hil'atduz, *F. s., i.* [Hil'at-duz] Hil'at biçen, kaftan diken. Terzi «Zihi hayyat-i hil'atduz-i bazar-i hakayık kim — Kadd-i mânayı etmiş câme-i terkip ile ber-pâ.— Nabi».

hilb, *A. i.* 1. Tırnak. 2. Kuş pençesi. (ç. Ahlâb).

hile, *A. i.* 1. Aldatacak tertip. Düzen. 2. Sahtecilik, oyun, dolap. *Hile-i şer'iye*, dine ait bir işde kaçamak noktası.

hilebaz, *F. i.* [Hile-baz] Hileci. «Lâkin hilebazlık mülâhazasiyle. Naima».

hilekâr, *F. s.* [Hile-kâr] Hileci.

hileperdaz, *F. s.* [Hile-perdaz] Hileci. «Olmuşuz bir hileperdazın esir-i mekri kim — Sufra-i eflâkten nân-i nücumu çaldırır.— Nabi».

hilf, *A. i.* Yardımlaşma. Sözleşme.

hilkat, *A. i.* Yaratma, yaratış. 2. Yaradılıştaki hâl, tabiat. «İktiza etti münezzeh zatı — Sebeb-i hilkat-i mevcudatı.— Hakani».

hilkaten, *A. zf.* Yaradılıştan.

hilkî, *A. s.* Yaradılıştan, doğuştan.

hilkıyyet, *A. i.* Bir hal veya huyun yaradılıştan olması.

hill, *A. s.* Halâl. Şeriatçe yapılmasına izin verilmiş.

hille, *A. i.* Durak.

hilm, *A. i.* Tabiat, huy yavaşlığı. Yumuşaklık. Sabır. «Biri sıdk ile biri adl ile bihemtadır — Biri hilm ile biri ilm ile ferd-i yekta.— Hakani».

hilmiyyet, *A. i.* Yavaşlık, yumuşaklık.

hilye, *A. i.* 1. Süs, cevher. 2. Güzel sıfatlar. 3. Fizik görünüş. 4. (Ed.) Peygamberin kutsal niteliklerini, fizik durumunu anlatan yazı. «Biçareyi Rados'ta boğup hilye-i hayattan âri ve şerr ü tasallutundan âlemi beri edip .— Naima».

himam, hümam, *A. s., i.* Bk. *Hümam.*

himar, *A. i.* Eşek.
«İbnülhimar dedikleri himar oğlu himarın nifakiyle Piyale Paşa mukteza-yı sernüviştine uğradı. — Naima».

himarî, *A. s.* 1. Eşek ile ilgili. 2. Eşek gibi. «Gerçi hilm oldu pesendide-nüma — Olmaya hilm-i himarî amma.— Sümbülzade».

himaye, *A. i.* Koruma.

himayet, *A. i.* Koruma.

hime, *F. i.* Odun. «Lezzet-i suziş ile hime-i nasuhteye — Terbiyethane-i külhanda eder gül hande .— Nabi».

himem, *A. i.* [Himmet ç.] Himmetler. «Bahşiş amuz-i himem havsala-suz-i hisset.— Nef'i».

himemat, *A. i.* [Himmet ç.] Himmetler.

himl, *A. i.* Yük. «Mihman olsan çekilmez imtinan-i mizban — Mahv olurdu himl-i minnet çekse çarh çenberi.— Nazîm».

himmet, *A. i.* 1. Çalışma. Çabalama. 2. Ermiş kimse etkisi. «Dem-i Mesih'ten etsek rica-yi himmet der — Bu deyr-i köhnede biz de duaya muhtacız.— Ragıp Pş.».

himye, *A. i.* 1. Perhiz. 2. (Hasta için) Rejim.
«Himye hakkında dedi re's-i devâ.— Nabi».

Himyer, *A. i.* Yemen'de bir şehir adı.

himyerî, *A. s.* Himyer'li. Himyerliler gayet kısa konuştukları için ün almışlardır.

himyevî, *A. s.* Perhiz ile ilgili.

hîn, *A. i.* 1. An. 2. Bir zaman parçası. 3. Vakit. 4. Sıra. (ç. Ahyan). *Hîn-i hacette*, gerektiği zamanda.

hinas, *A. i.* [Hunsa ç.] Kendisinde hem erkeklik, hem dişilik olanlar.

Hind, *A. i.* 1. Bir kadın adı olup, fetvalar ve şeriat işlerinde soyut olarak kadından bahsedildiği zaman çok geçer. 2. Hindistan. *Derya-yi Hind*, Hint Okyanusu.

hindî, *A. s.* 1. Hintli. 2. Hindistan veya Hintliler ile ilgili.

hindiba', *A. i.* Hindiba.

hindu, *F. s.* 1. Hintli. 2. Satürn. 3. Ben, benek.

hinduvane, *F. i.* Karpuz.

hink, *F. i.* Kır veya ak at. «Anı geçerdi eblak-i eyyam-i fitne-cûy —Olmasa hink-i devlete ger taziyane tig.— Hayali».

hiram, *F. i.* 1. Sallanma. 2. Salınarak yürüme. «Görsün nihal-i serv-i sanevber hiramını.— Baki».

hiraman, *F. s.* Salınarak, naz ve eda ile yürüyen. «Ah eylediğim serv-i hiramanın içindir.— Fuzuli».

hiramende, *F. s.* Hoş ve eda ile yürüyen.

hiras, heras, *F. i.* Korkma. Korku. «Ekser-i nâs istilâ-yı dehşet-i bîm ü hiras ile cevami ve mesacide şitap.— Raşit».

hirasan, *F. s.* Korkak. «Hirasan olmasa gülden dil-i naşadın ey bülbül! — Neler eylerdi hâra ah-i ateşzadın ey bülbül.— Bahayi».

hirrat, *A. i.* 1. Saklama. 2. Koruma, bekleme. — Hiraset-i serhat için mütat şehirden tüfenk endaz talep edip.— Naima».

hiraset, *A. i.* Ekincilik. «Teklif-i malâyutak ile harap ve perişan olup ziraat ve hırasete kudretimiz kalmadı deyu.— Naima».

hiraş, *F. s.* Tırmalayan. *Dilhiraş, samia-hiraş*, gönül, kulak tırmalıyan. «Zebanım bir mücevher tig-i bürrandır ki hemvare — Hiraş eyler hayali sinelerde zahm-i nasuru.— Nef'i».

hirave, *A. i.* 1. Asâ. Baston.

hirba', *A. i.* 1. Bukalemun. 2. Güneşin buluta vurduğu zaman olan renkler.

hîre, *F. s.* 1. Kamaşık, donuk. 2. Uyuşuk, bunamış. 3. Şaşmış, hayran. 4. Edepsiz, küstah. 5. Saçma, mânasız, beyhude. 6. Kavgacı, inatçı. 7. Yiğit, gözü pek.

hîrebahş, *F. s.* [Hîre-bahş] 1. Kamaştıran. 2. Şaşırtan, akıl durduran.

hîredest, *F. s.* [Hîre-dest] İnatçı. Dikbaşlı.

hîref, *A. i.* [Hırfet ç.] Sanatlar. «Hususa ehl-i hirefe ziyade salgınlar salınıp.— Naima».

hîreküş, *F. s.* [Hîre-küş] 1. Haksız adam öldüren. 2. Sevilen, sevgili.

hîregî, *F. i.* 1. Şaşkınlık. Karanlık. 2. Bunamışlık.

hirfet, *A. i.* 1. Sanat. 2. Kazanç. 3. Esnaf işi (ç. Hiref).

hirmen, *F. i.* Harman. «Bir hirmen-i nur olup nüh eflâk — Hurşidi kapattı pertev-i hâk.— Ş. Galip».

hirre, *A. i.* Dişi kedi. (ç. Hürer).

his, hiss, *A. i.* Duygu. Candan duyma. *Hiss-i bâtın*, zihin yetisi; *-hal*, hal duyusu, (Fr. *Cénesthésie, coenethésie* karşılığı XX. yy.); *-kabl-el-vuku*, önsezi; *-müşterek*, ortak duyum (Fr. *sensation commun* karşılığı XX. yy.);

-selim, sağduyu (Fr. *bon sens* karşılığı, XX. yy.).
«En âli — Yaşayanlar bile hissetmede en mustahkar — Yaşayanlar gibidir.— Fikret».
(Ed. ce.) *Hiss-i beka, -felâh, -firak, -hakk ü halâs, -hased, -haşyet, -hiras, -husumet, -istırap, -ihtiraz, -istihkar, -isyan, -keşf, -merhamet, -mukaddem, -mübaadet, -nihan, -şan, -tabii, -takdir, -tecessüs, -übüvvet, -vuku, -zelil.*

hisab, hesab, Bk. *Hesab.*

hisal, *A. i.* [Haslet ç.] Hasletler, huylar. «Her zaman ben senin hisalinden — Senin esrar-i naz-i bâlinden — Bir lisan-i hevesle bahsederim.— Cenap».

hisar, *A. i.* [Hasr'dan] 1. Kuşatma, etrafını alma. 2. Etrafı istihkâmlı kale. «Bezl-i makdur edip bu hisar-i refii çevirdiler.— Naima».

hisas, hises, *A. i.* [Hisse ç.] Hisseler.

hisbaniyye, *A. i.* (XX. yy.) Fransızcadan *Scepticisme* karşılığı. Şüphecilik.

hiss, his, *A. i.* Bk. His.

hisse, *A. i.* Pay. Kısmet. Kazanç. «Beklediği şeylerden hiçbirini getirmiyordu veyahut bunlardan o kadar az bir hisse getiriyordu ki.— Uşaklıgil».

hisseçin, *F. i.* [Hisse-çin] Pay alma. «Hiçbir eğlence yeri yoktu ki Behlûl oradcn hisseçin-i zevk olmasın.— Uşaklıgil».

hissedar, *F. s.* [Hisse-dar] 1. Aksiyon sahibi. 2. Pay almış. «Bu tâkiplerden hissedar olmıyacak kadar çocuk zannederdi.— Uşaklıgil».

hissemend, *F. s.* [Hisse-mend] 1. Hissesi olan. 2. Pay alan. 3. İbret alan. «Kati vâfir tuhaf ü nevadirattan hissemend olmuşlar.— Naima».

hissen, *A. zf.* Duyguca, duygulanarak. «Yani hissen değil hayalimle — Sana arz-i muhabbet eyliyorum.— Fikret».

hisseyab, *F. s.* [Hisse-yab] Hisse bulan. «O der-aguşların heyecanlarından hisseyap olmıyarak. — Uşaklıgil».

hisset, *A. i.* Hasislik. Pintilik. «Bahşiş-amuz-i himem havsalasuz-i hisset — Kise-perdaz-i kerem kafile-salâr-i kiram.— Nef'i».

hissî, hissiye, *A. s.* Duygu ile ilgili. «Bunun mahiyet-i esasını düşünmeksizin sırf hissî, sırf asabî bir eza duymuş idi.— Uşaklıgil».

hissiyat, *A. ç. i.* Duygu yetileri. Duygular. «İsyan-i hissiyatını ezmek için zaif kalbinde.— Uşaklıgil».

hissiyet, *A. i.* Duyarlık. Duygulu olma.

hîş, *F. i.* Akraba.

hîşan, *F. i.* [Hîş ç.] Akrabalar.

hîşavend, *F. i.* Akraba.

hitab, *A. i.* 1. Birine söz söyleme. Sözü biri üzerine çevirme. 2. Bir topluluğa söyleme. *Hitab-i izzet,* Tanrı sözü; *fasl-iil-hitab,* bir kitabın başında besmele ve dualardan sonra *amma badün* sözüyle asıl maksada giriş.
«Kendisine hitab olunurken boş gözlerle bakar.— Uşaklıgil».

hitabe, *A. i.* Düzgün söz söyleme. Nutuk verme. «Behlûl'ün kendisine bu hitabesini işitmiş gibiydi.— Uşaklıgil».

hitaben, *A. zf.* (Ona) Söyleyerek.

hitabet, *A. i.* 1. Camide Cuma günleri hutbe okuma. 2. Güzel ve düzgün söz söyleme.
«Pür-cür'et ü nahvet — Eylerdi hitabet.— Fikret».

hitam, *A. i.* Son. Bitim.
«Her şey hitam-i haile-i berfe

muntazır.— Fikret».

hitampezir, *F. s.* [Hitam-pezir] Biten, sona eren.

hitan, *A. i.* Sünnet.

hîtan, *A. i.* [Hait ç.] Duvarlar.

hitanet, *A. i.* Sünnetçilik.

hiyab, hiyabet, *A. i.* 1. Günah, suç, kusur. 2. Kötü bir durum başlangıcı. Yokluk.

hiyac, *A. i.* 1. Ot kuruması. 2. Savaş olma. 3. İç sıkılma.

hiyaket, *A. i.* Bez dokuma sanatı.

hiyal, *A. i.* Kısır hayvan. Yan. Yön.

hiyam, *A. i.* [Hayme ç.] Çadırlar. «Haşredek ta ki ola beste-i evtad-i hulûd — Saha-i dehrde etnab-i hiyam-i devlet.— Münif».

hiyam, *A. i.* [Himan ç.] Susuz kişiler.

hiyan, *A. i.* Devre, zaman.

hiyaset, *A. i.* Dikmek.

hiyat, *A. i.* [Hâit ç.] Perdeler, engeller.

hiyat, hiyatat, *A. i.* Bir şeyin etrafını çevirme.

hiyaz, *A. i.* (Kadınlarda) Aybaşı.

hiyaz, *A. i.* [Havz ç.] Havuzlar.

hiyaz, *A. i.* [Hayz ç.] Aybaşları.

hiyazet, *A. i.* 1. Bir araya toplama. 2. Kendisinin malı etme.

hiye, *A. zm.* O (kadın).

hiyef, *A. i.* [Hâife ç.] Bölgeler. Korkular. Gizli olan şeyler.

hiyel, *A. i.* [Hile ç.] Hileler, dalavereler. *İlm-ül-hiyel*, mekanik bilgisi; *letaif-ül-hiyel*, kurnazca oyunlar, hileler.
«Cümle erbab-i hiyel müdbir olur — Hilesi pek çoğa sürmez duyulur.— Sümbülzade».

hiyelâ, *A. i.* Kendini beğenmişlik. Kibir, gurur, azamet.
«Nice bed-mest handerid-i hiyelâ ile.— Nergisi».

hiyem, *A. i.* [Hayme ç.] Çadırlar. «Görmedi misli̇ni çerh eyliyeli nasb-i hiyem.—. Nabi».

-hîz, *F. s.* «Kalkan» anlamiyle kelimelere ulanır. *Seherhîz*, erken kalkan.

hiz, *F. s., s.* Puşt.

hîz, *F. i.* Coşkunluk. Dalgalanma. «Merkez-i rekîz-i hizide dairebend-i cemiyet olup.— Nergisi».

hiza, *A. i.* Hiza. Sıra.

hizab, *F. i.* Dalga.

hizan, *F. s.* Kalkan, kalkarak. *Üftan ü hizan*, düşe kalka. «Yine bâd-i sabâ üftan ü hizan erdi gülzara — Dem-i İsi-veş ihya kıldı ezhar ü eşçarı.— Nef'i».

hizber, hizebr, *F. i.* 1. Aslan. 2. Yürekli adam.

hizberan, *F. i.* [Hizber ç.] Aslanlar.

hizem, *F. i.* Odun.

hiziy, *A. i.* Rezil ve kepaze olma.

hiziy, haziy, *A. i.* Rezil ve kepaze olma. *Haziy ü hizlan.* «Can atmak dâiyesiyle pey-siper-i vâdi-i hiziy ü hizlan olmuşlardr.— Ragıp Pş.».

hizlân, *A. i.* Yardımsız kalıp zayıf kalma. «Ol fie-i pûr-seyyienin hizlânına müteallik olmakla. —Nergisi».

hizmet, Bk. *Hidmet.*

hoca, Bk. *Hace.*

hod, *F. i.* Kendi. *Hod be hod*, kendi kendine. «Tevazu meşreb-i memduhtur erbab-i rifatte — Fakir eylerse arz-i meskenet hod kendi halidir.— Ziya Pş.».
«Hodbehod giryanlığa gamdan nısabım var benim.— Recaizade».

hodârâ, *F. s.* [Hod-ârâ] Kendini süsleyen, övünüp duran.

hodbin, *F. s.* [Hod-bin] Yalnız kendini gören. Kibirli, gururlu. Bencil. «Geçen zamanlarımın ey hayal-i hodbini.— Fikret».

hodbinî, *F. i.* Bencilik.
«Bu adamda hodbinilik, hodfüruş-

luk ve hodreylik ve hodpesendlik müçtemdir.— Peçevi».

hodi, *F. i.* Benlik. Kendilik.

hodfüruş, *F. s.* [Hod-füruş] Kendini satan, övüngen. (ç. Hodfüruşan). «Hodfüruşana müdara çekilir dert değil.— M. Naci».

hodgâm, hodkâm, *F. s.* Kendi isteğinden başkasını düşünmeyen, bencil. «Yeter, yeter bize aşkın hayal-i hodkâmı.— Fikret».

hodnüma, *F. s.* [Hod-nüma] Kendisini gösteren, öven. «Seni sitayişe sevk eder benim kalemim — Güneş yanında olur zerre hodnüma-yi vücut.— Nevres».

hodperest, *F. s.* [Hod-perest] Kendine tapan, kendini beğenmiş. «Hayf sad hayf ki hodperest ve şarab-i gafletle mest olmuşum. — Y. Kâmil Pş.».

hodpesend, *F. s.* [Hod-pesend] Kendini beğenmiş, gururlu.

hodrey, *F. s.* [Hod- rey] Kendi kafasına giden, inatçı. «Çün Hüsrev Paşa hodbin ve hodrey kimesne idi. Umur-i tecrübeye rağbet etmeyip tevarih görmemiş, selef ahvalini tetebbu' etmemiş, kendi bildiğine gider adam idi.— Naima».

hodru, *F. s.* (Kendi kendine biten bitki), yaban, yabani.

hodser, *F. s.* [Hod-ser] Dik başlı, bildiğine gider, inatçı.

hokka, hukka, *A. i.* 1. Küçük yuvarlak kutu. 2. Mürekkep konan küçük kab. *Hokka-i dehen, hokka-i mina.*

hokkabaz, *F. i.* [Hokka-baz] 1. Hokkabaz. 2. Oyuncu, hileci.

hor, hâr, *F. s.* Değersiz, önemsiz. Ufak. Bayağı, âdi. «Üsküdar hanlarında hor ve zelil bunca zaman bekleyip.— Naima».

hor, har, *F. i.* 1. Güneş. 2. Işık.

-hor, -har, *F. s.* «Yiyen, yiyici» anlamiyle kelimelere katılır. *Meyhor, mirashor.*

Horasan, Hurasan, *F. i.* İran ile Efganistan arasında bir bölge. «Abâ var, post var, meydanda er yok — Horasan ellerinden bir haber yok.— Beyatlı».

hord, *F. i.* Yiyecek, yiyinti. *Hord ü hâb*, yiyecek ve uyku, (kinaye olarak) gayretsiz, tembel. «Firib-i hord-i serab-i ümit olup etme — Gubar-i dergeh-i erbab-i câhı nasiye-sud.— Sabit» — «Haram eyledi hord ü hâbı dahi — Bıraktırdı elden kitabı.— Nabi».

horde, *F. s.* «Yemiş, yenilmiş» anlamiyle bileşik kelimeler meydana getirir: *Danehorde*, kurşun yemiş; *sâlhorde*, yıl yemiş, kocamış, yaşlı; *taamhorde*, yemek yemiş.

hordengâh, *F. i.* [Horden-gâh] Yemek odası.

hordeni, hurdeni, *F. i.* Yiyecek şey. Yiyinti.

horende, *F. s.* Horanta. Bir kimsenin beslediği insan. Boğaz.

horos, *F. i.* Horoz.

horşid, hurşit, *F. i.* Güneş. «Olup horşid ü mehten mührekeş evrak-i eflâke — Hutut-i ruz ü şebden nüsha-i sun' eylemiş inşa.— Nabi».

hortum, *A. i.* 1. Hortum. 2. Fil burnu.

hoş, *F s., zf.* 1. Güzel. 2. İyi. 3. Tatlı. «Erzurum'dan gelen baş ise soyulmuş olmakla bir hoş teşhis olunmazdı.— Naima» — «Hoş geçen her dem-i sevda edebiyyat sayılır.— Fikret».

hoşâ, *F. ün.* Ne iyi! Ne güzel! «Hoşâ ey burc-i izz ü devletin hurşid-i tâbânı — Yine lûtfunla pür-nur eyledin çeşm-i dil ü ca-

nı.— Nedim».

hoşab, *F. i.* [Hoş-âb] 1. Hoşaf. 2. (İnci ve benzerleri değerli taşların) iyi suyu (berraklığı, parlaklığı). «Çorba nuş eyliyecek yerde hoşab isterler.— Havayi» — «Bir kulzüm-i nur-i sürh güzar — Lû'lü-yi hoşabı lâl-i şehvar.— Ş. Galip».

hoşalef, *F. s.* [Hoş-alef] Haram, helâl demeden her şeyi yiyen.

hoşamed, *F. i.* [Hoş-amed] İyi karşılanma. Karşılama iltifatı.

hoşamedgû, *F. s.* Karşılayan, karşılayıcı, (Mec.) Yüze gülen, dalkavuk. (ç. Huşamedgûyan). «Padişahımız bu diyarın ahvalini bilmez yanında olan hoşamedgûylar sözünü ısga eder.— Naima».

hoşamedgûyi, *F. i.* Karşıcılık. (Mec.) Yüze gülücülük, dalkavukluk.

hoşamedî, *F. i.* Karşılama töreni. *Beyan-i hoşamedî*, safa geldin deme.

hoşane, *F. s.* Güzel.

hoşavaz, *F. s.* [Hoş-avaz] Sesi güzel.

hoşayende, *F. s.* [Hoş-ayende] Hoşa gider, beğenilir. (ç. Hoşayendegân).

hoşbû, *F. s.* [Hoş-bû] Güzel kokan, iyi kokulu. «Bir rütbe havası sâf ü dilcu — Bülbülleri gonce gibi hoşbu.— Ş. Galip» — «Ey bâd-i muattar ki semadan getirirsin — Her zühreye bir nefha-i hoşbu.— Cenap»

hoşbuyi, *F. i.* İyi kokma, güzel kokma.

hoşdem, *F. s.* [Hoş-dem] 1. İyi arkadaş. 2. Hali ve geçimi yerinde olan. «Dilşadlara enis ü hoşdem — Bimarlara libas-i matem.— Ş. Galip».

hoşdil, *F. s.* [Hoş-dil] Gönlü hoş, halinden memnun, razı. «Hoş-eda hoş-dil ü hoş-rûy olagör.— Sümbülzade».

hoşe, huşe, *F. i.* Başak.

hoşeda, *F. s.* [Hoş-eda] Davranışı hoş, güzel. «Nağme-serayân-i hoş-eda inşad-i sakiname-i şahî ve husrevî ile.— Şefikname».

hoşelhan, *F. s.* [Hoş-elhan] Güzel ve tatlı okuyan. Güzel makamlı. «Mevlithanlar içinde bülbül-i hoşelhan mesabesinde olan Tarakçızade Mahmut Çelebi.— Naima».

hoşendam, *F. s.* [Hoşendam] Boyu bosu güzel.

hoşgû, *F. s.* [Hoş-gû] Tatlı dilli, iyi söz söyleyen.

hoşgüvar, *F. s.* [Hoş-güvar] Tatlı. Sindirimi kolay. «Eyler küşade arza şebistan-i nazını — Bir samt-i hoşgüvar.— Cenap».

hoşgüzeşte, *F. s.* [Hoş-güzeşte] Hoş geçmiş tatlı zaman. «Yâdınla çeşm-i hasreti yumdukça gâh gâh — Ey an-i hoşgüzeşte, gülümser durursun, ah.— Fikret».

hoşhal, *F. s.* [Hoş-hal] Hali vakti iyi. Geçimi yolunda. «Âlem hoşhal ve müreffehülbal olmakla.— Naima».

hoşhiram, *F. s.* [Hoş-hiram] Yürüyüşü güzel. «Oldum ben o hoşhirama mail — Tavusa tutar mıyım mümasil.— M. Naci».

hoşkadem, *F. s.* [Hoş-kadem] Ayağı uğurlu. Meymenetli.

hoşkalem, *F. s.* [Hoş-kalem] 1. İyi yazan, kâtip. 2. Hileci.

hoşkâm, *F. s.* [Hoş-kâm] İstekleri ne ulaşmış, rahat, memnun. «Vermez dil-i şeb-hizime ârâm — etmez beni hoşkâm.— Cenap».

hoşmanzar, *F. s.* [Hoş-manzar] 1. Göze güzel görünen. 2. Güzel yüzlü.

hoşmeniş, *F. s.* [Hoş-meniş] İyi yaradılışlı.

hoşmeşreb, *F. s.* [Hoş-meşreb] Huyu tatlı, sevimli. «Şair deme ehl-i dil demektir — Hoş-meşreb ü mutedil demektir.— Ş. Galip»

hoşmeze, *F. s., i.* [Hoş-meze] Tadımı iyi yiyecek. «Her biri nakl-i hikâyât-i hoşmeze-i hatırnişanların.— Nergisi».

hoşneva, *F. s.* [Hoş-neva] Güzel sesli. «Bülbül-i hoşenva-yi âşıkane.— Nergisi».

hoşnihad, *F. s.* [Hoş-nihad] İyi huylu, iyi yaradılışlı.

hoşnişin, *F. s.* [Hoş-nişin] 1. Rahat yerleşmiş. 2. Göçebe. (ç. Hoşnişinan). «Geh bir leb-i cûda hoşnişinim.— M. Naci».

hoşnud, *F. s.* Sevinme. Halini iyi bulma. Razı olma. «Bir gaza ettin ki hoşnud eyledin peygamberi.— Nef'i».

hoşnudi, *F. i.* Hoşnut olma. Razılık. Memnunluk, sevinme.

hoşnudiyet, *A. i.* Hoşnut olma.

hoşnüma, *F. s.* [Hoş-nüma] Hoş ve iyi gösteren, böyle görünen «Dane-i dürr gibi rûyumda teri — Hoşnüma eyler idi ol güheri.— Hakani».

hoşreftar, *F. s.* [Hoş-reftar] İyi, güzel yürüyüşlü. Yürüyüşü güzel olan.

hoşruy, *F. s.* [Hoş-ruy] Sevimli, tatlı yüzlü. «Hoş -eda hoş-dil ü hoş-rûy olagör.— Sümbülzade».

hoşsohbet, *F. s.* [Hoş-sohbet] Konuşması iyi; konuşması hoşa giden.

hoştab', *F. s.* [Hoş-tab] Tabiatı hoş olan. Huyu iyi olan.

hoşter, *F. s.* [Hoş-ter] Daha, çok hoş. «Sonra birçok manazır-i hoşter.— Fikret».

hu', *A. ün.* Sığınmak, yakarmak anlamındadır. *A. zm.* O (Tanrı). «Ömrün efzun ola bir hu çekelim — Edelim sonra duayı tasmim.— Nef'i».

hu, huy, *F. i.* Bk. *Huy*

hub, *F. s.* Güzel, hoş iyi. «Şol kadar hub îdi ol enf-i münif — Edemez ehl-i maarif tarif.— Hakani».

Hubahib, *A. i.* Pintilikle ün almış bir kimse olup misafire çok zayıf ateş yakardı; *nâr-i Hubahib* veya *nâr-ül-Hübabib* sözü mesel olmuştur.

huban, *F. i.* [Hub ç.] Kadın ve erkek güzeller. *Huban-i Dımışk*, Şam güzelleri; *zümre-i huban*, güzeller takımı. «Aldılar akl-ım peri-rûlar perişan ettiler — Bir yere gelmez meğer cem'iyet-i huban ola.— Bayani».

hubb, *A. i.* Sevgi, bağlılık. *Hubb-i cah*, mevki, rütbe sevgisi; *-din*, din sevgisi; *-nefs*, nefsini sevme *-vatan*, yurt sevgisi; *hubb-ülgayr*, özgecilik (altruisme). «Hubb-i câha düşen erbab-i mihen — Kenduye hazır eder çok şeyn.— Sümbülzade». — «Müşafehat-i hubb ü dâd.— Cenap».

hubbaz, *A. i.* Ebegümeci.

hubbaziye, *A. i.* (Bot.) Ebegümecigiller.

hubesa, *A. i.* [Habis ç.] Habisler.

hubi, *F. i.* Güzellik.

hublâ, *A. s.* Gebe. «Günde bin şey doğurur leyle-i hublâ-yi adem. — Akif Pş.».

hubeyb, hubeybe, (Hab sözünden Türkçede yapılmıştır). Küçük tane. Tanecikler.

hubeybat, (Türkçede. Hubeyb ç.). Küçük tanecikler *Hubeybat-i mülevvene*, (Bot). Kromoplâst.

hubeybî, (Türkçede.) Tanecikli.

hubru, *F. s.* [Hub-ru] Güzel yüzlü. Yüzü güzel. Gülçehre, pem-

be yüzlü. (ç. Hubruyan).

hubs, *A. i.* 1. Kötülük. 2. Fenalık. 3. Mundarlık, pislik. «Şahingiray dahi hubs-i derunisini izhar.— Naima».

hubter, *F. s.* [Hub-ter] Pek güzel.

hubterin, *F. s.* En güzel.

hububat, *A. i.* Taneli kuru şeyler. Buğday, arpa, çavdar... gibi taneli bitkiler. Tahıl.

hubul, *A. i.* [Habil ç.] İpler.

hubur, *A i.* [Haber ç.] Haberler.

hubur, *A. i.* Ziyade sevinme. Sevinç. Gönül ferahlığı. «Görüp mehabet ile rüstemane etvarın —Olur tabiat-i tevfik neşveyabi hubur.— Nabi».

hubut, Bk. *Hübut.*

hubut, *A. i.* Boş, işe yaramaz olma.

hubüb, *A. i.* [Hubub ç.] Kabarcıklar.

hubz, *A. i.* Ekmek.

huccab, *A. i.* [Hacib ç.] Perdeciler. Kapıcılar.

huccac, *A. i* [Hac ç.] Hacılar. Hacılık yolculuğunu yapmış olanlar. «Hacc-i şerife âzim olan Bosna huccacını vurup.— Naima».

huccet, hüccet, *A.* i. 1. Kanıt. 2 (Eski). Şeriat muhakemesinden verilen bir hak veya bir sahiplik gösteren resmî belge. 3. Seçkin bilginlere verilen unvan. *Hüccet ül-İslâm,* İmam Gazeli. «Gaybe iman getir ey mülhid-i fâcir ki sana — Ahiretten hatt-i talik ile huccet gelmez.— Sabit».

huccec, *A. i.* [Huccet ç.] Huccetler. «Müttehem edip huccec-i mercuha ile iraka-i demi halline hükmettirdi— Naima».

hucerat, *A. i.* [Hucre ç.] 1. Odalar, odacıklar. 2. Sürü konulan yerler. *Sure-i hucerat,* Kuran'ın kırk dokuzuncu suresi. *Hucerat-i tenasüliye,* germen. «Ve talebe için hucerat bina olunup.— Sadettin».

huceste, *F. s.* Uğurlu, kutlu. *Huceste-fal,* falı uğurlu; *-hisal,* tabiatı uğurlu (iyi), *-mâna,* mânası uğurlu; *-rey,* fikri uğurlu (isabetli).

huceyrat, *A. i.* [Huceyre ç.] Huceyreler.

huceyre, *A. i.* Pek küçük hücre.

hucr, *A. i.* Kucak.

hucre, *A. i.* 1. Oda, odacık, 2. (Bio.) Hücre.

hucrevî, hucreviyye, *A. s.* Hücre ile ilgili. Hücresel.

hucüb, *A. i.* [Hicab ç.] Perdeler. «Muhabbet-i dünya kulûbe müstevli ve hucüb-i şükûk ü zunun müterakim olmakla.— Naima».

hud, *F. i.* Zırhtan başlık. Miğfer. *Hud-i hôros,* horoz ibiği. «Hun-i guzat ile rû-yi zemin âl ve hud ü miğfer ile mareke-i kıtal malâmal olmuş idi.— Sadettin».

Huda, *F. i.* Tanrı. «Sabr eyle sen biraz etme efgan — Neyler bakalım Huda-yı zişan.— Ş. Galip».

hud'a, *A. i.* Aldatma, düzen, dek. Oyun, dalavere. Hile. «Bir ak sakalı kana bulanası zalim, ümmet-i Muhammede bu eylediğin mekr ü hud'a nedir?.— Naima».

hudadad, *F. s.* [Huda-dâd] Tanrı vergisi. «Hüsn kim gaaliye vü gazeden imdat ister — İstemez dil anı bir hüsn-i huda-dad ister — Ş. Galip».

hud'akâr, *F. s.* [Hud'a-kâr] Oyuncu, dekçi, hileci, düzenbaz.

hendanegerde, *F. s.* Tanrı göstermesin. «Yâre dokunur hudanegerde — Bâlin ne sürünürsün öyle yerde? — M. Naci».

hudaet, *A. i.* 1. Yeşillik. 2. İç açıcılık.

hudavend, *F. i.* 1. Sahip, efendi. 2. Zengin kimse. 3. Tanrı (ç. Hudavendan). «En şa'şalı feyzi Hudavend-i hakîmin.— M. Naci.» — «Ol hudavend-i hudavendan-i fazl ü câh kim — İlm ü irfan ile olmuş izz ü devlet tev'eman.— Nef'i».

hudavendigâr, *F. i.* 1. Hudavend, sahip, efendi. 2. I. Murat'ın lâkâbı. 3. Bursa ilinin eski adı. «Varup istifa künan pâ-yi hudavendigâra yüz sürdükte.— Naima.».

Huday, *F. i.* Huda, Tanrı.

Hudayâ!, *F. ün.* Ey Tanrı!

hudayegân, *F. i.* Büyük bir efendi, yahut hükümdar; Tanrı. «Hudayegân-i muazzam şehinşah-i âlem.— Nebi».

hudayî, *A. s.* Tanrı yarattığı, tabiattan olan. *Hudayî nâbit,* kendiliğinden biten bitki, yabani, kırçiçeği. «Görmemiştir rasad-engiz-i kader — Gözleri gibi hudayî gözler.— Hakani».

huddam, *A. i.* [Hadim ç.] 1. Hizmet edenler. Hademeler. Hizmetçiler. 2. Cinci hocaların toplayıp kendilerine iş gördükleri cinler. «Etme huddamı umura mahrem — Ayrılır da yapışır düşmene hem.— Sümbülzade». — «Etme davet yanına şeytanı — Sanma huddamın olur rahmanı.— Sümbülzade.».

hudret, huzret, *A. i.* Yeşillik. «Sa-ıdî zümrüdün rengi hudret-i reyhanî ile safret-i halise-i zehebiden mümteziç.— Naima».

hudu, huzu, *A. i.* Boyun eğme, eğilme.

hudud, *A. i.* [Had ç.] 1. Engeller. 2. Yasaklar. 3. Şeriatçe verilen dayak cezaları. 4. Uclar, sonlar. 5. Sınır. 6. Nokta, derece, devirler. 7. Taraflar.
«Sema kadar açık olsun hudud-i zevk ü emel.— Fikret».

hudus, *A. s.* Sonradan olma. Yeni çıkma.

huff, *A. i.* 1. Ayakkabı. 2. Deve tabanı. 3. Deve. *Huff ü hafir,* deve ve at.

huffaş, *A. i.* Yarasa. Gecekuşu. (ç. Hafafiş).
«Rencide olur dide-i huffaş ziyadan.— Ziya Pş.».

huffaşe, *A. i.* Yarasa.

huffaz, *A. i.* [Hafız ç.] Hafızlar.
«Her cuma gecesi on iki huffaz cemedip birer aşr-i şerif kıraat ettirip.— Naima».

hufre, hafre, *A i.* Çukur.
«Bir hufre-i sükûnuna at leyl-i kalbinin.— Fikret».

hufte, *F. s.* Yatıp uyumuş. Durgun. (ç. Huftegân).
«Teşkil eder siyeh-kede-i şebde bahr ü berr — Bir hufte aile.— Cenap».

huftegî, *F. i.* Yatıp uyuma.

huk, *F. i.* Domuz.

hukerde, *F. s.* [Hu-kerde] Terlemiş.

hukne, hokne, *A. i.* Tenkiye âleti. Şırınga.

hukuk, *A. i.* [Hak ç.] 1. Haklar. 2. Gerçekler. 3. Kanunların verdiği haklar. *Hukuk-i cezaiye,* ceza hukuku; *-düvel,* devletler hukuku; *-ibad,* insan hukuku; *-kadime,* eskidenberi olan tanışıklık; *-medeniyye,* medenî hukuk; *-milel,* milletlerarası hukuk; *-mevzua,* konulmuş kanunların meydana getirdiği hukuk; *-siyasiye,* memleket idaresini, halkının haklarını bildiren hükümlerin tümü; *-şahsiye,* şahsın hukuku; *-tabiiye,* yaradılıştan insanların sahip oldukları hu-

kuk; *ilm-i hukuk*, hukuk bilgisi. «Kaç kereler kocasının hukukuna karşı böyle kapanan kapı.— Uşaklıgil».

hukukî, hukukiyye, *A. s.* Hukukla ilgili. Hukuk işleriyle uğraşan. *Mahkeme-i hukukiye*, Hukuk mahkemesi.

hukukiyat, *A. i.* (XX. yy.) Hukuk bilgisi bahisleri. Hukuk bilgisi.

hulâsa, *A. i.* 1. Öz. 2. Özet. 3. İlâç olarak çıkarılmış öz. *Hulâsa-i kelâm*, sözün özü. Lâfın kısası; *hulâsat-ül-hulâsa*, sözün sonucu. «Kalem baharı bu tasvir-i sade-nakşiyle — Hulâsa etmek ister.— Fikret».

hulâsatan, *A. zf.* Hulâsa olarak. Kısaca.

huld, *A. i.* 1. Sürüp giden, sonu olmıyan varlık. Tükenmeme. Bakilik. 2. Cennet. *Dar-ül-huld, huld-i berin*, cennet.
«Nur-i affi meclis-i rahat-füruz-i ehl-i huld.— Nazîm».

huldzar, *F. i.* [Huld-zar] Cennet. «Onunla sâir olur huld-zâr-i lâhutu.— Fikret» — «Şair neşimeninde eder seyr-i huldzar.— Fikret».

hulefa, *A. i.* [Halife ç.] 1. Halifeler. 2. Bir resmî dairede kalem âmirinin çalıştırdığı kimseler. *Hulefa-i raşidin*, ilk 4 halife: Ebubekir, Ömer, Osman, Ali.

hulel, *A. i.* [Hulle ç]. Elbiseler.

hulema, *A. i.* [Halim ç.] Halimler.

huleyme, (Türkçede yapılmıştır.) 1. Memecik. 2. Deride ve en çok dil üzerinde olan küçük kabarcık. (ç. Huleymat).

hulkiyet, *A. i.* (Türkçede XX. yy.) fransızcadan *moralisme* karşılığı. Törecilik, moralizm.

hulf, *A. i.* Sözde durmama, sözünü tutmama. Aksine gitme, karşıt olma. «Va'd-i arkub değildir mergub — Sonra hulf ile olursam mahcub.— Sümbülzade».

huli, hulli, Bk. *Hulli*.

hulk, *A. i.* 1. Yaradılıştan olan huy. 2. Mânevî nitelik, iyi veya kötü huy. 3. Yaradılıştan olan tabiat veya karakter. *Hüsn-i hulk*, iyi huy; huy veya karakter iyiliği. (ç. Ahlâk).
«Açılsa her nerde bahs-i hulk ü etvarı — Hulûs-i kalb ile herkes sena-güzarı idi.— Recaizade».

hulkan, *A. zf.* Ahlâk veya tabiatça.

hulkum, *A. i.* Boğaz.

hullân, *A. i.* [Halil ç.] Dostlar.

hulle, *A. i.* 1. Cennet elbisesi. 2. Bir kısmı belden aşağı, bir kısmı belden yukarı elbise. 3. Üç kere boşanmış bir kadının tekrar alınabilmesi için başkasına bir günlük nikâh edilmesi. *Hulle-i Âdem*, Âdem Peygamberin elbisesi), İncir yaprağı. (ç. Hulel).
«Hulle-puşan-i tebaşîr-i duhul-i firdevs — Tâcdaran-i hilâfet o mukarripler için.— Haşmet».

hullebaf, *F. i.* [Hulle-baf] Terzi.
«Gûne gûne hullebâf kârgâh-i feyzdir — Bikr-i endişem kabul kabul etmez cihaz-i müstear.— Nazîm».

hullet, *A. i.* Dostluk. Arkadaşlık.
«Ama Silâhdar Paşa makam-i hullet ve izz ü mahremiyyet sahibi olmakla.— Naima».

hullî, huli, *A. i.* Değerli süs taşı. (ç. Hulliyat).

hulm, hulum, *A. i.* Rüya, düş azma. (ç. Ahlâm).

hulûd, *A. i.* Bakilik. Ölmezlik. Kalıp durma. *Yevm-i hulûd*, kıyamet günü.
«Meram ü maksad-i âlem penahgâh-i ümem — Ümid-i ruz-i nedem mülteca-yi yevm-i hulûd.—

Sabit».

hulûl, *A. i.* 1. Konma. 2. Girme. 3. Gelip çatma. 4. Geçişme. 5. Tenasühe inananlarca bir ruhun bir güzel cisme girmesi.
«Ne zaman zerd ü muhtazır eylûl — Etse giryan bulutlariyle hulûl.— Fikret».

hulûliyye, *A. s., i.* Tanrı'nın cisimleşmesi, yani ölümlü cisimlere geçmesi inancında bulunma. Bu yolda inanan kimse.

hulûs, *A. i. 1.* Halislik. Saflık. Doğruluk. 2. Samimilik. 3. Yaltaklanma. *Hulûs-i bal, -kalb,* kalb arılığı, samimilik; *arz-i hulûs,* samimilik gösterme.
«Garaz arz-i hulûs ü bezl-i makdur etmedir yoksa — Olur hakk üzre medhinde zeban-i natıka ebkem.— Nef'i».

hulûskâr, *F. s.* [Hulûs-kâr] 1. Samimi dost. 2. İki yüzlü, riyacı kimse.

hulûskârane, *F. zf.* Hulûskâr birine yakışacak gibi. Dostça.

hulûsname, *F. i.* [Hulûs-name] Sadece ilgi ve bağlılığı göstermek için sunulan mektup.

hulûv, *A. i.* Boşluk.

hulv, *A. s.* 1. Tatlı. 2. Hoş, güzel.

hulviyyat, *A. i.* [Hulv, hulvi ç.] Tatlı şeyler. Hoş şeyler.

hulya, *A. i.* 1. Kuruntu. Kurgu. Fikir. 2. Dört hılttan sevda.

hulyaamiz, *F. s.* [Hulya-amiz] Rüya uyandıran, hayale sürükleyen.

hulyadar, *F. s.* [Hulya-dar] Hulya sahibi.

hum, *F. i.* Geniş küp. *Hum-i husrevani,* çok büyük küp.
«Vücudunu yakıp hakisterini bir hum-i zerrine vaz ile.— Y. Kâmil Pş.».

humaka, *A. i.* [Ahmak ç.] Ahmaklar.

humar, *A. i.* 1. İçki içtikten sonra gelen başağrısı. Sersemlik. 2. Burundan gelme. Acısını çekme.
«Can teşne kalıp humar geçti.— Ş. Galip».

humaralûd, *F. s.* [Humar-alûd] 1. Şaşkın, kendini toplıyamamış. 2. Süzgün, baygın (göz).

humasi, *A. i.* Arapçada beş harfli kelime kökü. Beşizli.

humat, *A. i.* [Hâmi ç.] Koruyucular.

humavi, *A. s.* Humma, ateş, sıtma ile ilgili.

humbara, *F. i.* Kumbara.
«Her çend ki top ve tüfenk ve humbara ve senk ile asker-i mansuru hendekten sürmiye ikdam ettiler.— Naima».

humçe, *F. i.* Küçük küp.

humhane, *F. i.* [Hum-hane] 1. Şarap küplerinin konduğu yer. 2. Meyhane. 3. (Tas.) Âşığın kalbi. «Dönsün yine peymaneler olsun tehi humhaneler — Raks eylesin mestaneler mutripler ettikçe nagam.— Nef'i».

humk, *A. i.* Ahmaklık. Aptallık.
«Lâkin arap taifesinde evvelki gibi humk-i bedavet kalmamıştır.— Naima».

humma, *A. i.* 1. Ateşli hastalık. 2. Nöbet. 3. Sıtma.

hummaz, *A. i.* Kuzu kulağı bitkisi.

hummeyat, *A. i.* [Humma ç.] Sıtmalar. «Sinevat-i hummeyyat ile. — Şefik».

humran, *A. i.* [Ahmer ç.] Kırmızılar.

humret, *A. i.* Kırmızılık. Kızılık.

hums, *A. i.* Beşte bir. (ç. Ahmas).

humud, *A. i.* (Ateş) Sönmeye başlama. Alev basılma.
«Guzatın şule-i şevk ü talepleri humuda yüz tutup.— Sadettin».

humul, *A. i.* (Bir kimsenin) adı sanı batma; ünü kaybolma. «Ve kendisi sahra-yi fakd ü humula firar edip.— Naima».

humul, *A. i.* [Haml ç.] Yüker.

humuza, *A. i.* Ekşilik. *Müvellid-ül-humuza*, oksijen.

humuzet, *A. i.* Ekşilik.

hûn, *F. i.* 1. Kan. 2. Öldürme. 3. Öc. *Hun-i câm, -kebuter* (güvercin kanı), *-şişe, -tâk*, şarap; *-Siyavüşan*, kardeş kanı.

hunab, hunabe, *F. i.* [Hun-ab] kanlı gözyaşı. «Her bâde ki sensiz içerim bezm-i belâda — Hunab olur elbette akar dide-lerimden.— Fuzuli».

hunalûd, *F. s.* [Hun-alûd] Kana bulaşmış kanlı. «Ağır ağır yürüyor bir hayal-i hunalûd.— Fikret». — «Gözde hunalûde peykânın hayaliyle hişum — Her biri gûya ki bir berk-i gül-i terdir bana.— Fuzuli».

hunaşam, *F. s.* [Hun-âşam] Kan içici. Zalim. «Nice şimşir o bir gamze-i dilkeştir kim — Bir dem ârâm edemez olmayıcak hunâşâm.— Cevri».

hunbar, *F. s.* [Hun-bar] Kan yağdıran, kan saçan. *Dide-i hunbar*, kan saçan göz, kan ağlıyan. «Elde kılıç aftab-i hunbar — Eyler şühedayı gark-i envar.— Ş. Galip».

hunbar, *F. s.* [Hun-bar] Kan pahası. Diyet.

hunçekân, *F. s.* [Hun-çekân] Kan damlıyan, kan akan. *Ecfan-i hunçekan*, kan akan gözevleri (gözler). «Döküp zaman zaman ecfan-i hunçekânından.— Fikret».

hunefa, *A. i.* [Hanîf ç.] 1. Tanrı birliğine inananlar. 2. Muhammet Peygamber zamanından önce tek Tanrıya inananlar.

hunefsa, *A. i.* Bokböceği, mayıs böceği. (ç. Hanafis).

hunefşan, *F. s.* [Hun-efşan] Kan saçan.

hunfeşan, *F. s.* [Hun-feşan] Kan saçan. «Didelerdir zâhir ü bâtın cemalin seyrine — Dilde zahm i nevk-i tirin tende dag-i hunfeşan.— Nef'i».

hunhah, *F. s.* [Hun-hah] Kan isteyen, öç alıcı.

hunhar, *F. s.* [Hun-hâr] Kan içen, zalim «Dem urmada merhametten amma — Yanında rahîm gerek hunhar.— M. Naci».

hunharane, *F. zf.* Zalimce.

huni, *F. s.* Kanlı. Kan dökmiye alışık. «Husrev Paşa bir huni devletlidir, şayet sana kıyar.— Naima».

hunîn *F. s.* Kanlı. Kaatil. «Akşamdı, karşı dağların üstünden aftâb — Hunîn kefenleriyle inerken mezarına.— Fikret».

hunnak, hunak, *A. i.* Bademciklerin yangısı.

hunpaş, *F. s.* [Hun-paş] Kan saçan, kan döken. «Amma yine kendi gerdanlarına zeria-hiraş-i hunpaş olur.— Naima».

hunriz, *F. s.* [Hun-riz] Kan döken, kan dökücü. Zalim. «Askerler serdarın hunrizliğinden yine cemiyet edip.— Naima».

hunsa, *A. s.* Kendisinde hem erkeklik, hem dişilik olan.

hunuk! *F. ün.* Ne mutlu! Yaşa!

hur, hor, *F. i.* Güneş.

hur, *A. i.* [Hura ç.] 1. Gözünün akı karasından çok olan iri gözlüler. 2. Cennetlik olanlara vadedilmiş güzel kızlar. Cennet kızları. (ç. Huriyan). «Vakta ki ne gördü Aşk-i pür-şûr — Ol bağa erişti bir bölük hur.—

Ş. Galip».

hura, *A. s.* İri gözlü kadın. (ç. Hur).

hurac, hurace, *A. i.* 1. İrinlenme. 2. Çıban.

hurafat, *A. i.* [Hurafe ç.] Hurafeler.

hurafe, *A. i.* 1. Dine karışmış garip hikâye, masal. 2. Mânasız lâkırdı, lâklâka.

huran, *F. i.* [Hur ç.] İri akgözlü cennet kızları.
«Sahbası sirişk-i çeşm-i huran.— Ş. Galip».

huraşe, *A. i.* Küçük, ufak parça. Kırıntı. «Bi-mucib ü iktıza huraşe seng-endaz. i eziyet oldular.— Naima».

hurc, *A. i.* Meşinden yapılma büyük heybe.

hurd, *F. s.* 1. Ufak, küçük. 2. Kırık. 3. Önemsiz.
Magz ü üstuhvanın hurd ü hamir edicek.— Nergisi».

hurde, *F. i.* 1. Ufak şey. 2. İnce anlam.

hurde, *F. s.* 1. Ufak, küçük. 2. İnce, kırıntı. 3. Önemsiz.

hurdebin, *F. s., i.* Küçük ve ince şeyleri görebilen. Keskin gözlü. 2. Mikroskop. (ç. Hurdebinan).
«Hurdebinan-i habaya-yi umura besdir.— Münif».

hurdebini, hurdebiniye, (Türkçede yapılmıştır) Mikroskopla görülebilir, mikroskopik.

hurdedan, *F. s.* [Hurde-dan] İnce şeyleri bilen.
«Ağzın hadisine açamaz zerrece dehan — Esrar-i tab'a vâkıf olan tab-i hurdedan.— Fuzuli».

hurdefüruş, *F. s.* [Hurde-füruş] Ufak tefek satan. Az şey bildiği halde yüksekten atan.

hurdegir, *F. s.* İnceden inceye yoklayan, meraklı. Sözde kusur ve ayıp arayan.

hurdegirî, *F. i.* Sözde kusur ve ayıp arayıcılık.
«Birkaç kasd-i nezaket-nümundan gayri silsal-i tâbirde bir rütbe hurdegirî kimseyi tekdir edna hatır-i kayd-i fakir fakir olmamıştır.— Salim, Tezkire».

hurdeşinas, *F. s.* Dikkat sahibi, ince şeyleri anlıyan.
«Ey hurde-şinas-i mâni-i pâk — Gûş et ki ne der bu kilk-i çalâk. — Ş. Galip».

hurdehaş, *F. s.* [Hurde-haş] Kırık dökük, paramparça.

hurdekâr, *F. s.* [Hurde-kâr] 1. İnce işler işleyen. 2. İşlerin ince taraflarını bilen.

hurdevat, *F. i.* Öteberi. Kırık dökük. Hırdavat.

hurdsal, hurdesal, *F. s.* [Hurd-sal] Genç. Küçük yaşta.
«Henüz derece-i bülûga erişmeyip hurdesal idi.— Süheyli».

huri, *F. i.* 1. Cennet kızı. 2. Sevgili. (ç. Huriyan).

huriyye, *A i.* Coşkunluk demlerinde hurilerle buluştukları inancında bulunan bir tarikat.

hurlika, *F. s.* [Hur-lika] Peri yüzlü. Güzel.

hurema, *F. i.* Hurma.

huremat, hurmat, hurumat, *A. i.* [Hurme, haram ç.] Haram, dince yasak olan şeyler. «Nehb ü gaarat ve hetk-i ırz ü hurmat etmişler idi.— Naima».

hurkat, *A. i.* Yanıklık.

hurpeyker, *F. s.* [Hur-peyker] Huri yüzlü.

hurras, *A. i.* [Hâris ç.] Bekçiler, nöbetçiler. «Gayrı dervezalere de hurras bile koymaktan feragat eyledi.— Naima».

hurrem, *F. s.* 1. Taze. 2. Yeşil. 3. Sevinçli. 4 Gönül açıcı «Bir menba-i şule-i safasın — Eyler şevkın cihanı hurrem.— Fikret».

hursend, hursende, *F. s.* 1. Doymuş. 2. Tok gözlü, memnun. «Mecnun-veş olurdu ol hırendmend — Bir sade nezzare ile hursend.— Ş. Galip».

hursendî *F. s.* Göz tokluğu, tokgözlülük.

hurşid, horşid, *F. i.* Güneş. *Şir ü Hurşid,* (Aslan ve Güneş) İran arması; İran'ın bir nişanı. «Biraz bu eyle-i sermaye şule-i hurşid.— Fikret».

hurtum, *A. i.* 1. Fil burnu. 2. Hortum. (ç. Haratim).

hurub, *A i.* [Harb ç.] Harbler, savaşlar. «Beyan olunan huruba huzurdan terahi ettiğine binaen.— Naima».

huruc, *A. i.* 1. Dışarı çıkma. 2. Ayaklanma, isyan. *Huruc alessultan,* padişaha karşı ayaklanma; *sahib-huruc,* büyük kahraman; *yevm-el-huruc,* kıyamet günü. «Pes bundan sonra Gürcü Nebi huruc alessultan edip.— Naima».

huruf, *A. i.* [Harf ç.] Harfler. *Huruf-i âliyat,* Tanrı maksadının sırlarında gizli olan maddeler; *-heca,-i* 1. Elifbe harfleri. 2. Elif, vav, he, ye, harfleri; *-imlâ,* a, e, i, o, ü, harfleri; *-kameriye,* kendinden önce gelen *el* harfi tarifinin *l* harfi okunan harfler (e, b, c, g, h, f, k, m, v, y); *-mankuta, -muceme,* arap elifbesindeki noktalı harfer; *-mukataa,* Kuran'ın 29 suresinde (arap elifbası da 29 harftir) Elif lâm mim, elif lâm re, kaf, sad, nun gibi harfler; *munfasıla,* (arap alfabesinde) kendinden sonra gelen harflere bitişmeyen harfler (v, r, d, z). *-muttasıla,* kendinden sonra gelen harflere bitişen hafler; *-şemsiye,* kendinden önce gelen *el* harf-i tarifinin *l* harfi okunmayan harfler (d, l, n, r, s, ş, t, z); *ilm-i huruf,* harflerden mâna çıkarıp yorumlama bilgisi (ç. Hurufat).

hurufat, *A. i.* [Huruf ç.] Harfler.

hurufî, *A. s.* Huruf bilgisiyle ilgili olan (Tas). Tanrı'nın kelâm suretinde tecelli ve harflerle belirtilmesine inanan.

huruş, *F. s.* Şamata, bağırma, Gürültü, telâş. *Cuş ü huruş,* coşma ve patırtı. «Huruşa başladı bir nehr-i âteşin-cereyan.— Fikret».

huruşan, *F. s., zf.* Bağırıp gürültü eden, gürültü ederek. Coşan, çağlıyan. «O tekaza-yi huruşanla o çığlıklarla — Dalgalar bir canavar sanki kudurmuş, çılgın Fikret».

hus, *A. i.* 1. Eğreltiotu. 2. Hurma yaprağı. «Ve iki tane hustan zenbil ördü— Süheyli».

hus, *A. s.* [Ahvas, huss ç.] Şaşı gözlüler.

husaf, *A. i.* Ekin biçme.

husafe, *A. i.* Yürekte saklı kin. Düşmanlık.

husake, *A. i.* Yürekte gizli kin. Düşmanlık.

husale, *A. i.* Kırıntı. Ufalanmış nesne.

husam, *A. i.* Keskin kılıç.

husema, *A. i.* [Hasm ç.] Düşmanlar. «Bu kadar gurur ve istikbar ile hücum-i husema muzayakasından naçâr.— Naima».

husr, *A. i.* Zarar, ele avuca birşey girmeme. *Husr-üd-dünya cetvel -ahire,* dünyada ve ahirette zararlı; hiçbir şey elde edememiş.

husran, *A. i.* 1. Ziyan, zarar. Kayıp. 2. Sapıtanlık, azgınlık. «Dostu ger masiyet kılsa olur gufran-pezir — Düşmanı bin taat etse mucib-i husran olur.—

Fuzuli».

husrev, hosrev, 1. Hükümdar. 2. Güneş. 3. (Ö. i.) İran hükümeti kurucusu Cyrus ile, Muhammed Peygamber zamanında yaşamış iki Sasani hükümdarın adları. Keyhusrev de denir. *Husrev-perest,* hükümdarı seven. «Ey husrev-i Cem-kevkebe-i memleket-ârâ — Kim saltanatın âlemi pür-zîb ü fer eyler.— Nef'i».

husrevan, *F. i.* [Husrev ç.] Hükümdarlar.

husrevane, *F. zf.* Hükümdarca, hükümdara yakışır yolda. «Kaimen le kavuşturup muhatabat-i husrevaneye mazhar olduktan olduktan sonra.— Naima».

husrevanî, *F. s. 1.* Hükümdara lâyık. 2. Çok iyi, alâ, birinci derece, 3. Bir çeşit şarap. *Hum-i husrevanî,* çok büyük şarap küpü. «Ebniye-i lâtife ve dilnişin birer yadigâr-i sultanî ve âsar-i hasene-i husrevanidir.— Naima».

hussad, *A. s.* [Hasit ç.] Hasetçiler. «Hussad-i fitnekâra ruhsat verilip ağraz ile muallel sözlerine gûş-i kabul tutulursa.— Naima».

husuf, *A. i.* Ay tutulması. *Husuf-i cüz'i,* ayın bir bölümünün tutulması; *-külli,* ayın bütününün tutulması.

husul, *A. i.* 1. Vücuda gelme. 2. Meydana çıkma. 3. Peyda olma Üreme. Türeme. «Husule geldi bu tıflane, şairane emel.— Fikret».

husum, *A. i.* [Hasm ç.] Düşmanlar. «Harem-i has'ta husumu çok olmakla.— Naima».

husumet, *A. i.* 1. Düşmanlık. 2. Dâvacılık. 3. Karşıtlık. 4 Kıskançlık. «Vekil-üs-saltana ile mürafaa suretinde husumet edip böyle cemiyet ile gelmek ve ona müsaade olunmak abıru-yi saltanata nakısadır.— Naima».

husun, *A. i.* [Hısn ç.] Kaleler.

husus, *A. i.* 1. Bakım. 2. İş. 3. Konu 4. Sorum. 5. Şekil. 6. Yön. 7. Yol. 8. Birinin özel bir şeyi olma. 9. Hâkim huzuruna gidemiyecek durumda birinin yanına hâkimce gönderilen kimse. *Alelhusus, bahusus,* başkaca, ayrıca.

hususa, hususan, *A. zf.* Başkaca, ayrıca.

hususat, *A. i.* [Husus ç.] İşler. Maddeler, meseleler.

hususî, hususiyye, *A. s.* Bir kimsenin, bir şey veya heyetin olan. Herkesin olmıyan, genel olmıyan. *İmtihan-i hususî,* yıl içinde yapılan yoklama; *kâtib-i hususî,* özel kâtip; *mekâtib-i hususiye,* özel okullar; *suret-i hususiyede,* özel olarak.

hususiyyat, *A. i.* [Hususî ç.] Bir kimsenin özel hayatına ait şeyler.

hususiyyet, *A. i.* 1. Özellik. 2. Bir kimseye özel bağlılık.

husye, *A. i.* Haya. Yumurtalık.

huş, *F. i.* Akıl. *Gûş-i huş,* (akıl kulağı) anlayış; *bahuş,* akıllı; *bihuş,* 1. Baygın. 2. Akılsız, ahmak. «Var ara bir müşteri-i mürde-huş — Aldatamazsın beni hikmetfüruş.— M. Naci».

huşe, hoşe, *F. i.* Başak. Başak demeti. «Tekatur eylemedikçe sirişk-i dide-i tââk — Olur mu bağ-i temennada huşe-i engûr.— Nabi» — «Ey huşeler yetiştirici hâk-i feyznak.— M. Naci».

huşeçin, *F. s.* [Huşe-çin] 1. Başakçı. 2. Tarlanın artık başaklarını toplayan fakir.

«Gezinir tarlada bir köylü kadın Huşeçin olmıya çıkmış, belli.— Fikret».

huşk, hoşk, *F. s.* 1. Kuru. 2. İşe yaramaz. 3. Kaba, soğuk. *Huşk ü ter,* kuru ve sulu, iyi ve kötü, kara ve deniz.
«Edip amihte huşk ü ter germ ü serdi — Çar rükn üstüne yapmış bu binayı üstad.— Nabi».

huşkî, *F. i.* Kuruluk.

huşmend, *F. s.* [Huş-mend] Akıllı, aklı başında. (ç. Huşmeidan).

huşu', *A. i.* Aşağıdan alma, alçakgönüllülük etme. Tanrıya karşı boyun eğme, yüreği korku içinde bulunma.
«Muttasıl zikr eder, ibadet eder; — Bir huşu' ü hulûs ü hürmetle.— Fikret».

huşunet, *A. i.* 1. Sertlik. 2. Kabalık. 3. Katılık. «Ancak meşreplerine salabet-i tekva ve huşunet-i hakkaniyet gaalip olmakla.— Naima».

huşyar, *F. s.* Ayık. Akıllı. Aklı başında. «Öyle mest et bizi ey saki-i ruh-efza kim — Huşyar olmıyalım subh-i kıyamette bile. — Avni».

hut, *A. i.* 1. Büyük balık. 2. Balık burcu. Güneş şubat ayında bu burca girer. *Sahib-ül-hut,* (balık adamı) Yunus Peygamber. «Bu bapta manend-i hut sükûta hercümerc-i âleme sebep olduğu lâ-reyptir.— Naima».

hutab, *A. i.* [Hutbe ç.] Hutbeler.

hutaba, *A. i.* [Hatib ç.] Hatipler.

hutam, *A. i.* Kuru ot parçaları, çerçöp. *Hutam-i dünya, hutamüd-dünya,* bu dünyanın boş, geçici malı mülkü.

hutbe, *A. i.* 1. Cuma namazlarında hatiplerin okudukları Arapça dua ve öğütler. 2. Kitapların başındaki süslü nesir başlangıç. 3. Kız isteme, dünürlük. *Sikke ve hutbe,* (para kesme ve hutbe okutma) istiklâl işaretleri.
«Bu hutbe sanki bir âvaze-i semavidi.— Fikret» — «Ve Katırcıoğlu Lârende'den bir mahlûle mütemevvile saraylıyı bazı etbaına hutbe edip.— Naima».

Huteme, *A. ö., i.* Cehennemin beşinci katı. İnatçı Yahudiler yeri. Gayya kuyusu bu tabakadadır.

hutevat, *A. i.* [Hutve ç.] Şeytanın aldatmaları.

hutub, *A. i.* [Hatb ç.] İşler. Meseleler. «Umur-i kârhane-i âlem ve hutub-i kâffe-i beni Âdem.— L. İ.».

hutuf, *A. i.* [Hatf ç.] Ölümler.
«Ve benadık-i hutuf ve bevarık i süyuf ile.— Naima».

hutur, *A. i.* Akla gelme. Hatırlama. «Her ne ki eylerse hâtıra hutur — Anda alâsının alâsı olur.— Nabi».

hutut, *A. i.* [Hat ç.] 1. Çizgiler. 2. Yazılar. 3. Yollar.

huvaysaî, *A. i.* Deri altında içi su ile dolu kabarcık. Deri yangısı sonunda çıkan küçük kabarcık (ç. Huvaysalât).

huveyn, *A. i.* (Gözle görünmez küçüklükte) Hayvancık. (ç. Huveynat).

huy, hu, *F. i.* 1. Tabiat, huy, âdet. 2. Kötü alışma, fena alışkanlık.

bed-huy — *nik-huy*
divane-huy — *pakize-huy*
hoş-huy — *sitize-huy*
melek-huy — *tünd-huy*
dürüşt-huy

huy, hoy, *F. i.* Ter.

huykerde, *F. s.* 1. Alışmış, âdet edinmiş. 2. Terlemiş.

huyul, *A. i.* [Hayl ç.] 1. Atlar. 2. Atlı takımlar. 3. Kötüler kalabalığı.

huyut, *A. i.* [Hayt ç.] İpler.

huz, *A. f.* [Ahz'den] Emir kipi: al. *Huz ma safa da' ma keder*, hoşuna gideni al, gitmeyeni bırak.

huzme, *A. i.* Demet.

huzu', hudu', *A. i.* Alçakgönüllü olma, uyma.

huzur, *A. i.* 1. Hazır olma, hazır bulunma. 2. Ön. Büyük kimselerin yanı. 3. Rahat. 4. (Tas.) Rahatlık, eminlik derecesi. *Huzur ü asayiş, huzur ü sükûn*, rahatlık ve eminlik; *huzur-i kalb*, iç rahatı; *külli*, (XX. yy.) Fransızcadan *omniprésence* (Tanrının her yerde hazır olması) karşılığı; *hakk-i huzur*, bir toplantıda bulunma karşılığı verilen para.

huzuraver, *F. s.* [Huzur-âver] Rahatlandırıcı.

huzuz, *A. i.* [Haz ç.] Hazlar.

huzuzat, *A. i.* [Huzuz ç.] Hazlar.

huzzak, *A. i.* [Hazık ç.] (İşlerinde) Usta bilgin, keskin kimseseler. «Huzzak-i etibbanın müdavat ve tedbirleri kat'a kârgir-i tesir olmayıp.— Raşit».

huzzar, *A. i.* [Hazır ç.] Hazır olanlar. Bulunanlar, seyredenler.

Hübel, *A. i.* Kureyşlilerin en büyük putunun adı.

hukbub, *A. i.* 1. Esme. 2. Üfürme, Üfleme. «Bekler hübub için o seher-hiz olan saba — Bir hıramını.— Fikret».

hübut, *A. i.* 1. Aşağı inme, inme. 2. Düşme. 3. Uyuşma. *Hübut-i Âdem*, Âdem Peygamber'in gökten yere inmesi; *-kuva*, hayat kuvvetlerinin ateşli hastalıklarla çok azalmış olması.

hücnet, *A. i.* 1. Soysuzluk, karışıklık. 2. Bayağılık, aşağılık. 3. Kötü davranış. 4. Söz ve dil aybı, yanlışı. «Sefik-i dem etmenin ne lezzeti var — Hüsn-i âmizişin ne hücneti var.— M. Naci».

hücu', hücud, *A. i.* Az uyuma, uykusuzluk. «Galelce-i cû' ve kellet-i hucu» ile maraz-i sari tari olmağın.— Sadettin».

hücum, *A. i.* Saldırma, saldırış. Ansızın bastırma. «Havf-i hücumu tefrika-i hanman verir.— Nef'i».

hüda, *A. i.* Hidayet. Doğru yola kılavuzluk etme. Doğru yolu gösterme, doğru yola gitme. «Nazm-i Kuran gibi ey encüm-i rahşan-i hüda — Sizi üstad-i felek etmedi tanzir henüz.— M. Naci».

hüdam, *A. i.* Deniz tutma.

hüdhüd, *A. i.* Çavuşkuşu. Süleyman Peygamber ile Saba kıraliçesi Belkis arasında haber getirip götüren kuş. (ç. Hedahid). «Ey name-res mah-likadan mı gelirsin — Ey Hüdhüd-i ümmid Seba'dan mı gelirsin.— Nabi».

hüdüb, hedeb, *A. i.* 1. Kirpik 2. (Bot.) Kirpik. (ç. Ehdab.)

hükema, *A. i.* [Hakîm ç.] Hakimler. Feylesoflar. Bilim adamları. (Çok defa *ulema* sınıfından gayri bilginler için kullanılırdı) «Gizlidir hikmet-i Rabb-i müteal — Hükema sözleridir vehm ü hayal.— Sümbülzade».

hükkâm, *A. i.* [Hâkim ç.] 1. Hâkimler, yargıçlar. 2. İleri gelen idareciler. *Hükkâm ü zâbitan*, sivil ve asker hükümet memurları. «Hükkâm-i Mısır'a elzem olan semt-i müdaraya gitmedi.— Naima».

hükm, *A. i.* 1. Hüküm, yargı. 2. Buyruk, emir. 3. Karar. 4 Kuvvet. *Hükm-i âdil*, adalet üzere verilmiş hüküm; *-gıyabi*, (suçlunun bulunmamasından) arkadan verilen hüküm; *-Karakuşi*, (Karakuş hükmü) akıldışı, hiç

hesaba kitaba gelmiyen hüküm; *-nizamî*, şeriat hükümleri dışında kalmış işler için nizamiye mahkemelerince verilmiş hüküm; *-şer-i* şeriat kurallarına göre verilmiş hüküm.

hükmen, *A. zf.* Hüküm cihetinden, hükmünde, derecesinde olan.

hükümdar, *F. i.* Hüküm ve emir sahibi kimse. Padişah, Şah, vb.. (ç. Hükümdaran).

hükümdarane, *F. zf.* Hükümdarca. Hükümdara yakışır yolda.

hükümdarî, *F. i. s.* Hükümdarlık. Hükümet. Ülke.

hükûmet, *A. i.* Hükümet, *Hükûmet-i âdile*, adaletli hükümet; *-amme*, *-avam*, demokrat hükümet; *-cumhuriye*, cumhuriyet hükümeti; *-meşruta*, meşrutiyetle idare olunan hükümet; *-müstebidde*, istibdatla idare olunan hükümet, *-ruhaniye*, *-rühbaniye*, teokrasi idaresi; *-sabıka*, idarenin evvelce başında bulunan (lar); *-zalime*, zalimlikle idare olunan hükümet.

hükümferma, *F s.* [Hükm-ferma] Hüküm süren

hükümran, *F. s.* [Hüküm-ran] Hüküm yürüten, Hükümdar.

hükümranî, *F. s., i. 1.* Hükümdarlık. 2 Hükümdar

hülâm, *A i.* Balık tutkalı, paça suyu gibi donan şeylerin hali.

hülâmî, hülâmiye, *A. s.* Tutkalsı. Jelâtinli veya albüminli.

-hüm, *A. zm.* Üçüncü şahıs, çoğul zamiri.

hüma, *F. i.* 1. Cennet kuşu. 2. (Mec.) Saadet, kutluluk. *Hümâyi beyza-i din*, Muhammet Peygamber; *-ikbal*, yüksek, gayet iyi talih, uğur; *-lâ-mekân* (mekânsız hüma) Tanrı.

-hüma, *A. z.* İki kişiyi gösterir.

hümal, hemal, Bk. *Hemal.*

hümam, *A. i.* Himmet sahibi. Bir işe iyice sarılıp çabalıyan.

hümayun, *F. s.* 1. Kutlu, kutsal. 2. Padişaha ait. *Alem-i hümayun*, padişah bayrağı; *hatt-i hümayun*, padişah yazısı (buyruğu); *ordu-yi hümayun*, padişah ordusu, ordu; *sara-yi hümayun*, padişah sarayı.

hümud, *A. i. 1.* Ateşin basılması. Sönme. 2 Düşme, zayıflama.

hümum, *A. i.* [Hem ç.] Tasalar, kaygılar.

hümapaye, *F. s* [Hüma-paye] çok yüksek dereceli.

hümapervaz, *F. s.* [Hüma-pervaz] Yüksekte uçan, yüksekten konu şan.

hümasaye, *F. s.* [Hüma-saye] İyilikleri, gölgesi âleme yayılmış.

hüner, *F. i.* 1. Bilme, biliş. 2. Ustalık. 3. El ustalığı, el beceriği 4. Sanat. *Erbab-i hüner*, hüner sahipleri. «Bi mahal fıkraya agaz eyler — Zanneder kim hüner ibraz eyler.— Sümbülzade».

hünermend, *F. s* Hüner sahibi, usta. (ç. Hünermendan).

hünermendî, *F. i.* Ustalık. Hünerlilik.

hünerperver, *F. s.* [Hüner-perver] Hüneri seven, hüner koruyan. (ç. Hünerperveran).

hünerperverî, *F. i.* Hünerlilik, ustalık.

hünerver, *F. s* Usta. (ç. Hünerveran).

hünerverî, *F. i.* Ustalık.

Hünud, *A. i.* [Hindu ç.] Hintliler.

hür, hürr, *A. s.* 1. Serbest. 2. Köle veya esir olmıyan. 3. Kölelik veya esirlikten kurtulmuş. (ç. Ahrar).

hürmet, *A. i.* 1. Onur, şeref, haysiyet. 2. Saygı, sayma. 3. Haram olma.

hürmeten, *A. zf.* Saygı olarak.

Hürmüz. Hürmüzd, *F. i.* 1. Zerdüştlerin hayır tanrısı 2. Eski İran takviminde güneş yılının ilk günü. 3. Jüpiter (Müşteri) Yıldızının adı.

hürr, hür, Bk. *Hür.*

hürre, *A. i., s.* Cariye veya tutsak olmıyan kadın.

hürriyet, *A. i.* 1. Serbestlik, serbest olma. 2. Azatlık. 3. Yapabilme. Davranabilme. *Hürriyet-i bedeniyye, -mâneviyye, -medeniyye, -siyasiyye, -tabiiyye, -tekemmül* (XX. yy.).

Hüseyn, Hoseyn, *F. i* 1. Küçük sevgili anlamına. 2. Halife Alinin iki oğlundan küçüğü, Muhammet Peygamber'in torunu. *Meşhed-i Hüseyn,* Kerbelâ'da Hüseyn'in türbesi, şiilerce büyük bir ziyaret yeri.

hüseynî, hüseyniye, *A. s.* 1. Hüseyin ile ilgili. Muhammet Peygaberin torunu Hüsey'in çocukları. 2. Bir müzik makamı.

hüsn, *A i.* 1. Güzellik. 2. İyilik. 3. Tamlık. Olgunluk 4. Düzen, düzgünlük *Hüsn ü ân,* güzellik; *hüsn ü aşk,* güzellik ve sevgi, (Ö. i.) Şeyh Galip'in ünlü manzum hikâyesi; *hüsn ü kubh,* güzellik ve çirkinlik, *hüsn ü letafet,* güzellik ve hoşluk; *hüsn-i âdab,* güzel terbiye, görgü; *-ahlâk,* güzelliği; *-beyan* (Ed.) iyi, yolunda anlatış; *-hal,* iyi davranış, iyi gidiş; *-hareket,* iyi muamelede bulunma; *-hat,* iyi yazı, *-hitam,* iyi sona erme; *-idare,* iyi idare; *-iptida* (Ed.) yazıya iyi başlama; *-kabul,* iyi karşılama; *-imtizac,* iyi geçinme; *-mânevi,* üç güzelliği; *-muaşeret,* iyi geçim; *-muamele* güzel davranma, iyi muamele etme; *-nazar,* iyi gözle görme; *-niyet,* iyi niyet; *-suret,* iyi bir surette; *-surî,* görünüşteki güzellik; *-şöhret,* ün güzelliği; *-tabiat,* zevk güzelliği; *-tâbir,* soğuk veya kötü bir şeyi uygun bir suretle anlatma; *-tahallus, -tâlil,* (Ed.) iyi, uygun bir sebep bulma; *-teveccüh,* sevgi ile karışık beğenme; *-telâkki,* iyiye alma, iyiye çekme; *-tedbir,* yerinde ve yolunda tedbir; *-zan,* iyi fikir besleme. «Hüsn-i âdab ile söyle suhani — Boşbağazlık ile açma deheni.— Sümbülzade». — «Gerçi hoştur biliriz rabt-i kelâm — Lafz ü mânada ola hüsn-i nizam.— Sümbülzade». — «Sadrazam Mehmet Paşa ise şehrî ve merd-i müteenni ve müdarî olmağın hüsn-i telâkki ile cevap verip.— Naima». — «Bu işin hüsn-i suret bulmasını yine onun gerden-i iktidarına tahmil eyliye ki.— Raşit».

hüsna, *A. s.* [Ahsen'den] Daha güzel, pek güzel. *Esma-i hüsna,* Tanrı adları.

hüsnaver, *F. s.* [Hüsn-aver] Güzellik arttırıcı.

hüsni, *A. s.* Güzelliğe ait, onunla ilgili.

hüsniyyat, *A. i.* [Hüsni ç.] Güzel, hayırlı işler.

hüşyar, Bk. *Huşyar.*

hütaf, *A. i.* Seslenme. Çağırma.

hütame, *A. i.* Kırıntı. Kesinti.

hütr, *A i.* Yaşlılıktan gelme akıl zayıflığı. Bunama.

hüttak, *A. i.* [Hâtik ç.] 1. Yırtanlar. 2. Bozanlar.

hütul, hetl, *A i.* Yağmur çok yağmak.

hütun, hetn, *A. i.* Yağmur çok yağma.

hüve, *A. zm.* Üçüncü tekil şahıs zamiri. 1. O. 2. Tanrı. 3. Lâfı edilen kişi. *Hüvelbaki,* baki kalan Tanrıdır. «Nüvişte cephe-i

hüznünde bir *hüvelbaki* — Bu ihtiyac-i fenanın şu taş nişanesidir.— Fikret».

hüveyda, *F. s.* Meydanda. Açık, belli. «Envar-i zafer hüveyda ve kevkeb-i âda na-peyda olduğun müşahade müyesser olmayıp...— Naima».

hüveyza, *A. i.* İç sürgünü. (Hek.) Kolerayı andırır ishal, kolerin.

hüviyyet, *A. i.* 1. Asıl, kök. 2. Bir adamın aranılan veya olmak iddiasında bulunduğu kimse olması. «Nazarlarım seni maziye çekmek ister; sen — Bütün hüviyyet ü uzviyyetinle âtisin.— — Fikret».

hüyam, *A. i.* Azgınlık. *Hüyam-i rahm*, kadınlarda şehvet azgınlığı, *nymphomanie*.

hüyyam, *A. i.* [Hâim ç.] Sevgiden şaşırmışlar.

hüzal, *A. i.* 1. Arıklık, cılızlık 2. Bitkinlik, ağırlık. «Hazan, hazan, yine sen, ey remide fasl-i hüzal — Fikret».

hüzam, Müzik makamı.

hüzn, *A. i.* Tasa, kaygı, gam.

hüznaver, *F. s.* [Hüzn-aver] Tasalandırıcı, hüzün veren.

hüznefza, *F. s.* [Hüzn-efza] Tasa artıran.

hüznengiz, *F. s.* [Hüzn-engiz] Tasa veren.

I

ı, Elif ve ayn harfleriyle başlıyan kelimelerden esreleri sert okunanlarının sesini verir.

ıbt, *A. i.* (Ana.) Koltuk altı.

ıbtiyye, *A. s.* (Ana.) Koltuğa ait, koltuk altı ile ilgili

ıdaa, ızaa, *A. i.* Bk. *Izâa*.

ıdhak, *A. i.* [Dıhk'ten] Güldürme, güldürülme.

ıdlâl, *A. i.* [Dalâl'den] Doğru yoldan şaşırtma. Azdırma. *Girive-i ıdlâl*, sapıtkanlığın çıkmaz yolu. «Sensin eden ıdlal nice ehLi tariki — Sensin eden ihda nice güm-keşte-i rahı.— Ziya Pş.».

ıdlâliyyat, *A. i.* Azdıracak, iman bozacak bahisler ve fikirler.

ıhn, *A. i.* Boyalı sof (kumaş). *Ihn-i menfuş*, didilmiş kumaş. «Ihn-i menkuş gibi muhalhel ettiler.— Sadettin».

ık'ad, *A. i.* [Kuud'dan] 1. Oturtma. 2. Yüksek bir yere çıkarma. «Yârı sahne-i suffa-i gülzara ık'ad eyledim.— M. Naci».

ıkal, *A. i.* Bağ. Ayak kösteği. «Pâ-yi azmine ıkal-i sekte-i tevakkuf vurup.— Naima».

ıkaniyye, *A. i.* «Nassiye» ile birlikte fransızcadan *dogmatisme* (dogmatizm, inakçılık) karşılığı (XX. yy.).

ıkd, *A. i.* 1. Gerdanlık. 2. Dizilmiş şey 3. Mücevher dizisi. (ç. Ukud).

«Lâ'l ü dürü gösterirdi her dem —Evrak-i gül içre ıkd-i şebnem .—Fuzulî».

ıklid, *A. i.* Anahtar. (ç. Akalid, mekalid).

ıklim, *A. i.* 1. Iklim. 2. (Eski coğrafyada) Ekvatör'den başlıyarak kuzeye doğru dünyanın bölünmüş olduğu yedi parçadan her biri: *Iklim-i evvel, -sani*... 3. Memleket, diyar, ülke. *Iklim-i*

Fas, -Habeş, -Rum. Heft ıklim, yedi ıklim (ç. Ekalim). «Faris ıklimine düşmüş Şiraz — Ana mensup o zeban-i mümtaz.— Sümbülzade».

ıkna', *A. i.* [Kanaat'ten] 1. Kanaat ettirme. 2. Kandırma, razı etme.

ıknaiyyat, *A i.* Kandırmak, kandırılmak için söylenmiş sözler.

ıkbah, *A. i.* [Kubh'tan] Fena, çirkin halde bulunma. Kötülük işleme.

ıkta', *A. i.* [Kat'tan] 1. Padişahın toprak vermesi. 2. Haraç topraklarından bir kısmının *mukataa* yoliyle birine verilmesi. 3. Kanıtla susturma, Kanıtı kalmayıp susma. «Herkese kendi mikdarınca temlik ve ıkta buyurup — Sadettin».

ıktaat, *A. i.* [Ikta ç.] Mukataa yoluyla verilenler. «Kemakân ıktaatın padişah canibinden rica edip.— Naima».

ıktida, *A. i.* Uyma. Örnek tutma. Ardından gitme «Makasid-i fukaha ıktida-yi hükm ala.— Nabi». «Seyr eyle ıktidasın imama cemaatin.— Nabi».

ıktidaen, *A. zf.* Uyarak.

ıktifa, *A. i.* [Kafa'dan] Arkasından gitme. Ardına düşme. «Iktifa eylediler meslek-i Aşık Ömer'e — Aşk ü şevk ile nice kafiye-cûyâ-yi suhan.— Sümbülzade».

ıktifaen, *A. zf.* Örnek tutarak, izinden yürüyerek.

ıktiham, *A. i.* Hiç düşünmeden saldırma. Bir şeyi küçük görme. «Üzerlerine hücum ve ıktiham edecekleri ihtimalin vermezler idi.— Naima».

ıktina, *A. i.* 1 Çalışıp kazanma. 2. İş tutma. 3. Arttırıp biriktirme, yığma. «Valide kethüdaları dahi emval-i bihad ıktina' edip — Naima».

ıktinas, *A. i.* (Tuzak kurarak) Avlama. «Şöyle ki her biri ıktinas-i şevarid-i kazaya ile — Şefiknâme».

ıktirab, *A. i.* [Kurb'dan] Yaklaşma, yanaşma.

ıktirah, *A. i.* [Kariha'dan] Hatıra geliverip, içe doğup söyleme.

ıktiran, *A. i.* [Karin'den] 1. Yaklaşma. Yanına gelme. 2. (Ast.) İki gezegenin aynı burçta bulunmaları. «Iktiran etmiş rakib-i nahs o nazik-megrebe — Vâsıf».

ıktiraz, *A. i.* [Karz'dan] Borç alma. «Bir bazirgândan dahi altmış bin flori ıktiraz ve kabz olmuş idi.— Naima».

ıktisam, *A. i.* [Kısm'dan] Paylaşma, bölüşme.

ıktisar, *A. i.* [Kasr'dan] Kısa kesme. «Bir kitab-i müstakl olmıya mütahammildir lâkin ıktisar olundu.— Naima».

ıktisas, *A. i.* 1. İzine düşme. Ardınca gitme 2. Kısas etme veya kısas isteme. 3. Kıssa, hikâye söyleme.

ıktitaf, *A. i.* (Meyve) Toplama, devşirme, derme. «Münderecatı âsar-i selef ve haleften ıktitaf olunduğu için.— M. Ata».

ıktizaz, *A. i.* Kızlık bozma. Irza geçme. «Kura ve kasabat ahalilerinin emvallerini garet ve hasaret ve ıktizaz-i ebkâr ve hetk-i â'raz.— Naima».

ımran, *A. ö. i.* Peygamber İsa'nın annesi olan Meryem'in babası. *Âl-i Imran*, İmran'ın çocukları; Musa ile Harun veya Meryem ile İsa. *Sure-i Al-i Imran*, Kuran'ın 30. suresi. «Zihi sultan ki Musi bin Imran — Asâsiyle der-i fazlından derban.— Yahya B.».

ınnîn, A. s. [Ananetten] Kısır. Gücsüz. «Innîn nezdinde bulunan hasna, geçkin, sarhoşa verilen taam hükümsüz kalır.— M. Naci».

Irak, A. i. Dicle nehrinden aşağı Basra'ya kadar Şat Suyu'nun iki yanı. Bunun Bağdat tarafına *Irak-i Arap,* İran tarafına da *Irak-i Acem,* her ikisine de *Irakeyn* denir.

ırakî, ırakiyye, A. s. Irak halkından. Irak ile ilgili, Irak'a ait olan.

ırda', A. i. [Rıda'dan] Süt emzirme, «Yahut gahvare-i tasavvurda ırda' eylemekte olduğumuz ferzend-i arzu.— Şefiknâme».

ırk, A. i. 1. Kök. Asıl 2. Damar. 3. Kuşak, nesil. *Irk-i ahmer, -asfar, -ebyaz, -esved,* kırmızı, sarı, beyaz, kara ırk; *ırk-un-nesa,* kalça kemiği hastalığı, siyatik; *ırk-us-su,* meyan kökü; *ırk-üzzeheb,* altın kökü. (ç. Uruk). «Eşkıya-yi dinin ırkını her canibten kat' edip — Süheyli». — «Ocak ağalarını serfirazı olan Murat Ağanın ırkına girip.— Naima».

ırkî, ırkiyye, A. s. Irka ait, ırkla ilgili.

ırkıyyat, A. i. (XX. yy.). *Ethnologie* karşılığı, etnoloji.

ırz, A. i. 1. Irz, 2. Namus 3. Perde. 4. Temizlik (Çok defa eşanlamiyle beraber *ırz ü namus* olarak kullanılır). *Ehl-i ırz* namuslu kimseler; *hetk-i ırz,* namus perdesini yırtma, namusa dokunma. (ç A'raz). «Irz ehli olan meclis-i meyden eder i'raz — Remzi Baba». — «Erbab-i ırzı hapis ve der-zencir ve belki darb ü ta'nif ü tahkirde mübalağa edip.— Naima».

ıs'ab, A. i. [Sa'b'dan] Güçleştirme. Zora salma.

ısabe, A. i. Topluluk. Cemaat (ç. Asaib)

ıs'ad, A. i. [Suud'dan] Yukarı çıkarma, yükseltme.

ısaga, A. i. 1. Kalıba dökme. 2. Kuyumculuk etme

ısbı', A i. 1. Parmak. 2. Üç santim kadar boyda ölçü. (ç. Esabi')

ısda', A. i. [Sada'dan] Yankı.

ısdar, A. i. [Sudur'dan] 1. Çıkarma çıkarılma. 2. Döndürülme. «Def'aten hariç müderrisi olmak için ısdar-ı ferman buyurduklarında.— Naima».

ısfirar, A. i. [Safret'ten] Sararma. *İsfirar-i ayn, -evrak, -sima,* gözün, yaprakların, yüzün sararması. «İki serv-i ziyaha son lemeat — Sükûn içinde verirken ısfirar-ı memat.— Fikret».

ısga', A. i. Dinleme. Kulak verme. «Özür dileyip tahlis-i cana çalıştıkta kat'a ısga olunmayıp tez boğun deyu.— Naima».

ısgar, A. i. [Sagır'den] Küçültme. Küçük, önemsiz görme.

ıshar, A. i. [Sıhriyet'ten] Damat olma. Damat edinme.

ıskat, A. i. [Sukut'tan] 1. Düşürme. 2. Yok etme, silme. 3 Hükümsüz bırakma 4. Düşürülme. 5. Ölünün azaplarının bağışlanması için dağıtılan sadaka. *Iskat-i cenin,* ana karnındaki çocuğu düşürme.

ıslah, A. i. [Sulh'tan] 1. İyileştirme, düzeltme. 2. Eksikleri tamamlama, fenalığı giderip iyileştirme. *Islah-i hal,* durumu düzeltme; *-zat-ül-beyn,* barıştırma, aralarını bulma. «Gelmeyince elden ıslahı varıp üzme yürek. — Ziya Pş.».

ıslahat, A. i. [Islah ç.] Düzeltme-

ler, iyileştirmeler, yoluna koymalar. *Islahat-i askeriyye*, askerlikte yapılan düzeltmeler, yenilikler; *-cedide*, yeni düzeltmeler, düzenler; *-maliyye, -mülkiyye* maliyede, idarede yapılan yenilikler, düzeltmeler.

ıslâhî, ıslahiyye, *A. s.* İyileştirme, düzeltmeye dair, düzeltme ile ilgili. *Tedabir-i ıslahiyye*, düzeltme tedbirleri.

ısrar, *A. i.* Ayak direyip durma. Bir fikir veya dâvada direnip dönmeme. «Etmeyip re'y-i hatada ısrar — Avdet et rah-i savaba tekrar.— Sümbülzade».

ıstabl, *A. i.* Ahır. *Istabl-i âmire*, padişah sarayı ahırı; *ıstabl-i âmire pâyesi*, (Tanzimat sonrası) kapıcıbaşılıktan aşağı bir rütbe. «Yine ıstabl-i şehinşah-i cihanarâda — Ki ne atlar bulunur birî birinden âlâ.— Nef'i».

ıstaflin, *A. i.* Havuç.

ıstıbab, *A. i.* 1. Dökülme, 2. Damarlardan kan fıştırma.

ıstıbar, *A. i.* [Sabr'dan] Dişini sıkıp dayanma. «Düşvardır ıstıbar hiçranınıza.— M. Naci». «Taraf-i müşrikinden eser-i tesebbüt ve ıstıbar nümayan ola.— Nergisî».

ıstıca, ıztıca', *A i.* 1. Yan üstüne yatmak. 2. Namazda, secde ederken koltukları sıkıp göğsü yere değdirmek. «Mekânında bir zaman ıstıca' edip şiddet-i gazab ve hevl-i vakıadan meşgul-i asayiş oldu.— Naima».

ıstıfa', *A. i.* 1. Seçme. 2. Bir şeyin halis ve temizini seçip ayırma. 3. Ayıklama, ayıklanma. *Sélection* karşılığı (XIX. yy.)

ıstıfaf, *A. i.* Saf bağlama, sıralanma.

ıstılah, *A. i.* 1. Bir bilim veya sanata mahsus kelime 2. Genel bilinen anlamından başka özel bir anlamda kullanılan kelime. 3. Herkesin anlamadığı, konuşmada kullanılmaz, garip ve karışık kelime. 4. Terim. «Anların ıstılahında köseler şaykadan ve kazaktan ibaret olmağın.— Naima».

ıstılahat, *A. i.* [Istılah ç.] Terimler. «Lûtfünün kadrini bilmek içindir mutlak — Islahat-i fünun içre bulunmak eb'ad.— Nabi».

ıstılâhî, ıstılahiyye, *A. s.* Bilim ve ya sanata mahsus kelimelere ait veya onlarla ilgili. *Mâna-yi ıstılahî*, terim anlamı; *tâbirat-i ıstılahiyye*, terim olarak kullanılan deyimler.

ıstılahperdaz, *F. s.* [Istılah-perdaz] Herkesin anlıyamıyacağı garip ve karışık kelimeler kullanan, «ıstılah paralıyan».

ıstına', *A. i.* Adam seçmek. «Bunca uşşakın içinden eyle âşık ıstına'».

ıstırab, ıztırab, *A. i.* [Darb'dan] Sıkıntı, büyük üzüntü. (Ed. Ce.) *Istırab-i cismanî, -ruh -sekr, cürha-i ıstırab, devre-i ıstırab, enîn-i ıstırab, eşkâbe-i ıstırab, feveran-i ıstırab, hamle-i şehik-i ıstırab, ifade-i ıstırab, mahşer-i ıstırab, nokta-i ıstırab, sayha-i ıstırab, şahka-i ıstırab, tenvim-i ıstırab, zehr-i hand-i ıstırab.* «Aldığı akçeleri ashabına red için hükmettikte mahdum agaaz-i ıstırab edip.— Naima».

ıstırabaver, *F. s.* [Istırab-âver] Sıkıntı getiren.

ıstırabat, *A. .* [Istırab ç.] Sıkıntılar, üzüntüler. *Istırabat-albiyye*, gönül üzüntüleri.

ıstırar, ıztırar, *A. i.* [Zaruret'ten] Çaresizlik, zorla olan hal. «Sefde olmaz hırs ü az-i ıstırar».

ıstırarî, ıztırarî, ıstırariyye, *A. s.*

Zor ile olan. Elinde olmadan yaptırılan, yapılan.

ıstıyad, *A. i.* [Sayd'dan] Avlama, ava gitme.

ışk, aşk, *A. i.* Bk. *Aşk.*

ıt'am, *A. i.* [Taam'dan] Yemek yedirme. *It'am-i muhtacin*, yoksullara yemek yedirme, doyurma. «Ol dahi bezl-i infak ü ıt'am ve in'amda mübalâğa edip.— Naima».

ıtaş, *A. i.* [Atşan ç.] Susamışlar. Bk. *Utaş.* «İrva-yi ıtaş-ı rayegândır — İ'cazı müşar bil-benandır.— Ş. Galip».

ıtık, ıtk, *A. i.* Kul azat olma. Azatlık.

ıtıkname, . *i.* [Itık-name] Azat kâğıdı. «Bir ıtıknamedir insana senin kanunun.— Şinasi».

ıtlak, *A. i.* [Talk'tan] 1. Salıverme, koyverme. 2. Bağışlama, cezadan kurtarma. 3. (Koca, karısını) boşama. 4. Genleştirme. 5. Adlandırma. *Alelıtlak*, genel olarak; *ıtlak-i inan*, dizgini bırakma, yönelme; *-lisan*, ağzına geleni söyleme; *-yed*, bağış yapma, hayır işleme. «Ve Hüseyin Efendi'yi musadere ile tedip ve ıtlak eyledi.— Naima».

ıtlâl, *A. i.* 1. Kan dökmek, kan dökülmek. 2. Bir şey üzerine yüklenmek.

ıtma', *A. i.* [Tama'dan] Tamaa düşürme, hırs uyandırma. «Cami-i şerifin ferraşını nice vâd ü vaîd ile ıtma ve ıdlal edip.— Şefikname»

ıtmaiyyat, *A. i.* Tamaha düşürmek, hırs uyandırmak için söylenen sözler.

ıtnab, *A. i.* Sözü ip gibi çekip uzatma. Fazla sözlerle konuyu uzatma. *Ittnab-i mümill*, usanç verecek uzatma. «Dürr-i meknun ise de nazmın eğer ey Nef'i — Düşürür yine kesada anı ziyb-i ıtnab.— Nef'i».

ıtnabe, *A. i.* Gölgelik.

ıtr, *A. i.* 1. Sürünmede kullanılan güzel kokulu yağ, 2. Itır bitkisi. «Bir mendilin içinde kalan ıtr-i yadigâr.— Cenap».

ıtra', *A. i.* [Taravet'ten] Övmede aşırılık. «Bahs ü evsafında ıtra etsin ehl-i içtihad.— Süruri».

ıtrab, *A. i.* [Tarab'dan] Şevklendirme, şevke getirme. «Mutrib, bizi ıtrab et — Nağmenle safayab et.— M. Naci».

ıtrah, *A. i.* [Tarh'tan] Çıkarma.

ıtrî, ıtriyye, *A. s.* Kokulu. *Mevadd-i ıtriyye*, kokulu maddeler.

ıtriyyat, *A. i.* Güzel kokulu ruhlar ve yağlar.

ıtrnak, *F. s.* [Itr-nâk] Güzel kokulu.

ıttılâ', *A. i.* [Tulû'dan] Haberi olma bilgisi bulunma «Adamlar irsal olunup tahsil-i ıttıla' badehu defiyçin hükkâm memalik üzerine havale olunup.— Naima».

ıttılaât, *A. i.* [Ittılâ' ç.] Haberler.

ıttırad, *A. i.* [Tard'dan] 1. Birbirine uyup gitmek. Biteviye, bir düziye 2. (Fel.) Ritim. *Ittıraden lil-bab*, kural bozulmamak, usule uymak için. «Olur kat kat isabet fikr olunca ıttırad üzre. — Naf'i».

ıyadet, *A. i.* Hatır sorma, gidip görme.

ıyar, Bk. *Ayar*

ıyaz, *A. i.* Sığınma. *Iyazen billah*, Tanrıya sığınarak.

ızmar, *A. i.* Gizleme, saklama. «Ol reyi ki etmiş idi ızmar — Hüddam ü havassa etti izhar.— Nabi»

ızrar, *A. i.* [Zarar'dan] Zarara

uğratma. Zarar verme. «Ayakları taşradan kesilip ve ifsad ve ızrardan inkıtaları için.— Naima».

I

i, Elif ve ayn harfleriyle başlayan kelimelerden esreli olanların hafif okunmalarının sesini verir.

iade, *A. i.* [Avd'den] 1. Geri çevirme, geri döndürme. 2. Bir daha yapma. 3. Eski haline getirme. 4. Karşılık yapma. *İade-i afiyet*, (hastalıktan) iyileşme; *-itibar*, (iflastan) kurtulma; *-muhakeme*, yeniden muhakeme; *-mücrimin*, (devletler arası) suçluların asıl memleketine verilmesi; *-ziyaret*, karşılık ziyarete gitme; *iadeli taahhütlü*, postada alındı kâğıdının getirilmesi şartiyle taahhütlü. «Kaabil midir iadesi, bilmem, visalinin?— Fikret».

iadeten, *A. zf.* Geri çevrilmek üzere.

iale, *A. i.* Çoluk çocuğunun nafakasını tedarikleme. «Ettik sizi sây ile iale — Tenbelliğe etmedik ihale.— M. Naci».

ianat, *A i.* [Iane ç.] İaneler.

iane, *A. i.* [Avn'den] 1. Yardım için toplanan yardım parası.

ianet, *A. i.* [Avn'den] Yardım. «Hayır ianeti yoktur tefekkürün bunda.— Fikret».

ianeten, *A. zf.* Yardım olmak üzere.

iare, *A. i.* Ödünç verme. (ç. İarât).

iareten, *A. f.* Ödünç olarak.

iaşe, *A. i.* [Ayş'ten] Yaşatma. Geçindirme. Besleme.

iba', *A. i.* Bir işden çekinme, razı olmama. «Şeyhislâm Bahayi Efendiye silsileye müteallik bazı umur teklif edip molla iba etmeğin mabeynde nevişkerâb hudus edip.— Naima».

ibaat, **A. i.** [Bey'den] Satma. Satılığa çıkarma.

ibabe, *A. i.* Yol.

ib'ad, *A. i.* [Bu'd'den] Uzaklaştırma. «Bütün emelleri gönlünden eylemiş ib'ad.— Fikret»

ibad, *A. i.* [Abd ç.] 1. Kullar. 2. İbadet edenler. *İbadullah*, Tanrı kulları, insanlar. «Ey masdar-i masiva olan Rabb-i ibad.— M. Naci». — «Mora'ya varınca olan bilâd sükkânı ve sair ibadullahın çektikleri mihnet ve ezyet tâbir olunmazdı.— Naima».

ibadet, *A. i.* Tanrı buyruklarını yerine getirme. Tapma, tapınma. «Humuş humuş eyler ibadet. — Fikret».

ibadetgâh, *F. i.* [İbadet-gâh] İbadet yeri. Tapınak. «Arap Camii denmekle mütearef olan ibadetgâh-i şerife tarh-endaz-i imaret oldukları.— Nergisi».

ibadethane, *F. i.* [İbadet-hane] İbadet evi. Tapınak.

ibadetkâr, *F. s.* [İbadet-kâr] İbadetini yapan. İbadete düşkün.

ibahat, **ibahe**, *A. i.* Bir şeyin haramlığının kaldırılarak yapılıp yapılmamasının serbest bırakılmas. «İbahe-i muharremet e-

den mülhide büyük demek hatadır.— Naima»
«Bizi tekfir ve demimizi ibahat etmenin veçhi nedr malûmat edinmek için gelmiş idik —Naima».

ibahi, *A. s.* Her şeyi mubah sayan.

İbahiyye, *A. i* İnsanın nefse hâkim olmamasından dolayı her şeyi mübah sayan tarikat. *İbahiyyun*, İbahiyye mezhebinde olanlar. Esası Mezdekten gelir; Hasan Sabbah da bu tarikatten idi.

ibak, ibakat, *A. i.* (Bir kölenin) sahibinden kaçması.

ibale, ibalet, *A. i* 1. Hayvan sürme, bakma. 2. Kuyu bileziği.

ibar, *A. i.* [İbre' ç.] İbreler, iğneler.

ibar, *A. i.* 1. Bitkilerde dişi ve erkek organları geliştirme. 2. Köpeğe ekmek arasında iğne yutturma.

ibarât, *A. i.* [İbare ç.] İbareler. «Elsine-i muhtelifeden iktıraf-i ezhar-i ibarât bergüzide-i bülegapesend ile.— Nergisi».

ibare, *A. i.* 1. Cümle. 2. Paragraf. 3. Bir metinden çıkarılmış birkaç satır. *Türki-yül-ibare*, Türkçe, Türkçe yazılmış.

ibaret, *A. i.* (Bir şeylerden) meydana gelmiş. Bir şeyin aynı; başkası değil. «Bizzat takayyüt buyurursunuz dediğinde bu ibaret ile cevap verip dedi ki.— Naima». «Ötekiler hep birer yığın oyuncaktan ibaret kalacaktı.— Uşaklıgil».

ib'as, *A. i.* Gönderme.

ibat, *A. i.* [Ibt'tan] Koltuğa alınan şey.

ibate, *A. i.* Barındırma. Gece alıkoyma. *İbate ve iaşe*, yatırma ve besleme.

ibban, *A. i.* Uygun zaman. Uygun vakit.

ibcal, *A. i.* Ağırlama, ululama. «Erbab-i belâgat lisanımızda «icazperver» likle mazahir-i tavsif ve ibcal olurlar.— Recaizade»

ibda', *A. i.* Örneksiz bir şey meydana getirme, yaratma. «Bir mübdi'sin ki adem hazane-i ibdandır.— Sinan Pş.».

ibda, *A. i.* Meydana getirme.

ibdaiyye, *A. i.* Fransızcadan *créationisme* teorisine karşılık olmak üzere yapılmıştır, yaradılış doktrini (XX. yy.).

ibdal, *A. i.* Birinin yerine diğerini getirme. Değiştirme.

iber, *A. i.* [İbret ç.] İbretler.

ibgaz, *A. i.* [Bugz'dan] Sevmeme, hoşlanmama.

ibhac, *A. i.* Sevindirme. Sevindirilme. «Eda-yi cizye ve harac ile ibhac etmeğin.— Sadettin».

ibhal, *A. i.* Salıverme, boşalma. Koyverme.

ibham, *A. i.* Başparmak. (ç. Ebahim). «Onların ok atmakta maharetlerin görüp buyurdu ki cümlesinin ibhamların kat'ettiler ta ki ok otmaya iktidarları kalmıya.— Naima».

ibham, *A. i.* Belli etmeme, kapalı bırakma. (ç. İbhamat).

ibil, ibl, *A. i.* Deve, deve sürüsü.

ibkâ, *A. i.* Ağlatma.

ibka, *A. i.* 1. Sürekli kılma. 2. Yerinde bırakma. *İbka-yi nam*, ad bırakma. «Derya seferinde bulunan paşalar ve ağalar ve sair rüesanın mansıplarını ibka ve mukarrer rica etmeğin.— Naima».

iblâğ, *A. i.* 1. Vardırma. 2. Eriştirme. 3. Ulaştırma. 4. Gönderme. «Anlar dahi han huzuruna varıp iblâğ-i peyam-i itab-encam ettiklerinde.— Naima», «İnegöl hisarını muhasara için iblağ

etti.— Sadettin».

ibli, *A. i.* Deveci.

iblim, *A. i.* 1. Bal. 2. Amber.

iblis, *A. i.* Şeytan. (ç. Ebalis, ebalise). «İhsanın kör dilenci iblis —Kişmir başısı Aristatalis — Ş. Galip».

iblisane, ibliskârane, *F. s., zf.* [İblis-kârane] Şeytana lâyık. Şeytanca.

ibn, *A. i.* Oğul. *İbn arz*, gurbette bulunan, yolcu; *ibn-il-harem*, piç; *ibn-is-sebil*, yolcu; *ibn-il-vakit, (ibn vakt)* vaktin uyarına giden, zamana uyan. (ç. Beni, ebna). «Her biri tasavvurda filân ibn-i filândır.— Ruhi» — «Vehbiyâ yâre rica eylemeziz nâberce — İbn-i vaktiz biliriz vaktini biz ibramın.— Vehbi».

ibra', *A. i.* [Ber'den] 1. Borçtan kurtulma. 2. Beraet etme, temize çıkarılma. 3. Hastayı iyi etme. «Haberim yoktur kizb-i sarihtir deyip ibra-i zimmet için eyman-i gulaza başladı.— Naima».

ibrad, *A. i.* Soğutma.

ibram, *A. i.* Usandırıncaya kadar üste düşme. Zorlama. (ç. İbramat). «Elbette üzerine asker tâyin olunup hakkından gelinsin deyu ibram etmeleriyle.— Naima» — «Mlle de Courton'un ibramatına rağmen Ada'ya gelmemek için inat etmiş idi.— Uşaklıgil».

ibraname, *F. i.* [İbra-name] Arada alacak verecek kalmadığını gösteren kâğıt.

ibrani, *A. s., i.* İsrail oğullarından olan. İsrail oğullariyle ilgili.

ibraz, *A. i.* [Büruz'dan] Meydana çıkarma, gösterme. «Fahr-i acemaneden masundur — İbraz-i hakikat etmek ister. — M. Naci».

ibre, *A. i.* İğne.

ibret, *A. i.* Bir şeyden çekinmek için ders alıp göz açacak olay. Böyle bir olaydan ders alma. *İbret-i âlem için*, âleme, herkese gözdağı ibret olsun diye. «Şu serviler mütehaşi birer talâkatle — Okur geçenlere ait menakıb-i ibret.— Fikret».

ibretamiz, *F. s.* [İbret-amiz] İbret verici. «Gûşzed-i zihn-i fesane-senc olan nevadir-i esmar ibretamiz ve hatarengiz.— Nergisi».

ibretbahş, *F. s.* [İbret-bahş] İbret veren.

ibretbîn, *F. s.* [İbret-bîn] İbret almış.

ibreten, *A. zf.* İbret olsun diye. *İbreten-lis-sairîn*, başkalarına ibret olsun diye.

ibretnüma, *F. s.* [İbret-nüma] İbret olan, ibret gösteren.

ibreviyye, *As i.* (Bot.) Sardunyagiller.

ibrî, *A. s.* İbranî, yahudi.

ibrî, *A. s.* 1. İğnesi olan. 2. *(i.)* İğneliler, *styloide* karşılığı.

ibrik, *A.i.* Emzikli su kabı. İbrik, bardak. *İbrik-i mey*, şarap kabı. (ç. Ebarıka, ebarik). «Sebu-yi meyle ibrik-i vuzu' bir hâktir amma — Ne hikmettir bilinmez biri salih biri fâsıktır.— Nabi».

ibrikdar, *F. i.* [İbrik-dâr] El ve yüz yıkanacak zaman ibrikle su döken kimse.

ibriz, ibrizî, *A. s.* Katıksız, sâf (altın).

ibsar, *A. i.* Dikkatle bakmak. Fransızcadan *vision* karşılığı (XX. yy.).

ibsarî, *A. s.* Dikkatle bakma ile ilgili. Fransızcadan *visuel* karşılığı (XX. yy.).

ibşar, *A. i.* [Beşr'den] Müştulalama. Müjde verme. (ç. İbşarat). «Nevruz âsâ serşar ı ibşar edip .— Esat Ef.».

ibt, ıbt, Bk. *Ibt.*

ibta, *A. i.* [Batiy'den] Ağır davranma. Gecikme, geciktirme.

ibtal, *A. i.* Boş, hükümsüz bırakma. Bozma. «Bihter silâhı ibtal edememiye o silâha malik olandan kurtulmak suretiyle çaresaz olmayı.— Uşaklıgil».

ibtaliyyat, *A. i.* Boş, bir işe yaramaz sözler.

ibtar, *A. i.* Esirgeme. Kısırganma.

ibtat, *A. s.* Kesme. Bitirme. Sona erdirme.

ibtida', *A. i.* [Bed'den] 1. Başlama. 2. Başlangıç. 3. İlkin, en önce. «Hısn-i mezburu ki vard ibtida aldı vezir.— Sürurî».

ibtida', *A. i.* (Beğenilmiyecek şekilde) Yeniden bir şey meydana getirme.

ibtidaî, *A., F., s.* 1. İlk ile ilgili. İlke mensup. 2. Ham, işlenmemiş. *Madde-i ibtidaiye*, ham madde; *mekteb-i ibtidaî*, ilkokul; *tedrisat-ı ibtidaiyye*, ilk öğretim.

ibtidaiyyat, *A. i.* Bir bilginin ilk sade kısımları. Başlangıçlar.

ibtidar, *A. i.* Bir işe çabuklukla başlama. «Tab'ında bir neşat-ı garip eyler ibtidar.— Fikret».

ibtiga, *A. i.* Candan isteme. İmrenip isteme.

ibtihac, *A. i.* Sevinme. İç açıklığı. «Pişinde ettiler beşiğin, gerk ibtihac — Bir buse-i medid ile tecdid-i izdivac.— Fikret».

ibtihal, *A. i.* Bütün varlığiyle yalvarıp yakarma. «Saklıyor çehre-i semavatı — Beşerin çeşme-i ibtihalinden.— Fikret».

ibtikâ, *A. i.* [Bükâ'dan] Ağlama (Ed. C.). «Bir ibtikâ-yi hazani-si aşk-ı sahhârın.— Fikret».

ibtikâr, *A. i.* 1. Sabahleyin erken kalkma. 2. Başlangıca yetişme. 3. Acele etme. 4. Her şeyin turfandasını yeme.

ibtilâ, *A. i.* (İyi veya kötü bir şeye) düşkün olma. Düşkünlük. «Onun babasına bir ibtilâsı, bir meftuniyeti vardı ki.— Uşaklıgil».

ibtilâ', *A. i.* [Bel'den] 1. Zorlukla yutma. 2. Gelini gerdeğe koyma.

ibtilâc, *A. i.* Görünme. Meydana çıkma.

ibtilâl, *A. i.* Bir şey yaş olma.

ibtina, *A. i.* [Bina'dan] Bir konuda bir şeye dayanma. (Bir konuyu) bir şey üstüne kurma.

ibtinaen, *A. zf.* Dayanarak.

ibtisam, *A. i.* İncelik ve güzellikle gülme. «Dudaklarında güler-ken bir ibtisam-ı nihan.— Fikret»

ibtisar, *A. i.* [Basar'dan] Can gözüyle görme. «Fakrimle ben de zair-i zi-ibtisar idim.— Recaizade».

ibtiya', *A. i.* Satın alma.

ibtizal, *A. i.* 1. Yıpranma. 2. Hep kullanılma. 3. Kuvvetini kaybetme. 4. Ucuzlama. «Ârifleri mezemmet eder ehl-i ibtizal.— Âlî».

ibzal, *A. i.* Esirgemeyip bol harcama ve kullanma. «Safha-i şiirime ibzal-i nigâh eylerken.— Fikret».

îca', *A. i.* [Veca'dan] Ağrıtma.

icaa, *A. i.* [Cu'dan] Acıktırma. Açlık çektirme.

i'cab, *A. i.* [Ucb'den] 1. Şaşırtma. Şaşırmaya sebebolma. 2. Kendini beğenmişlik. 3. Şaşırtıp, gururlandırma. «Ol tarz-i acemdir olmaz i'cab — Rindan-i acem gözetmez âdab.— Ş. Ga-

lip». «Ebna-yi cinsinden kimsenin nik-nâm ile mahmud-üz-zikr olmasına kaail değil ve i'cab-i nefs ile hod-hal ve hezzal bir merd-i fazıl olduğu.— Naima».

İcab, *A. i.* [Vücub'dan] 1. Gerek, lüzum. 2. Bir sözleşme için ilk söylenen söz. 3. (Man.) Olumlama, olumlu halde bulunma. «Bu bazar-i fenada şart-i icab ü kabul olmaz.— Ayni».

İcabât, *A. i.* [İcab ç.] İcaplar.

İcabet, *A. i.* Kabul etme. Kabul edilme. Razı olma, uyma. *Ümmet-i icabet*, İslâmlar. «Harem-i hümayun tarafından rica olunup molla icabet etmemeğin.— Naima».

İcabetgâh, *i.* [İcabet-gâh] Kabul etme yeri. *İcabetgâh-i ilâhi*, Tanrı'nın duaları kabul ettiği yer.

İcabiyye, *A. i.* Fransızca *déterminisme* (gerekircilik) karşılığı (XX. yy.).

İcad, *A. i.* 1. Vücuda getirme. Yoktan var etme. 2. Yeniden bir şey çıkarma. *Âlem-i icad*, icat âlemi, bütün yaratılmışlar; *nev-icad*, yeni ortaya çıkmış. «Bedia-zâr-i tecellisi nur-i icadın.— Fikret».

İcadkerde, *F. s.* [İcad-kerde] İcadedilmiş, yeni ortaya konulmuş.

İ'cal, *A. i.* 1. Öne geçme. 2. Çabuk yaptırma.

İcale, *A. i.* Dolaştırma. Dolaştırılma. *İcale-i fikr, -kalem*, fikir kalem dolaştırma; fikir, kalem • yollarda gezme. «Her kârı erbabına icale ve tefviz ettiği misillû.— Cevdet Pş.».

İcalet, ucalet, *A. i.* 1. Acele ile, hemen yapılan iş. 2. Fransızcadan *manuel* karşılığı, elkitabı (XIX. yy.).

İ'cam, *A. i.* Yazıya, harflere nokta koyma.

İcam, *A. i.* [Eceme ç.] Sık ağaçlık yerler. Aslan yatakları.

İcar, *A. i.* 1. Kiraya verme, kiraya verilme. 2. Kira parası.

İcarat, *A. i.* [İcare ç.] Kiralar, gelirler.

İcare, icaret, *A. i.* İrat, gelir, kira. *Kitâb-ül-icare*, Mecelle'nin konusu kira ve kiralama olan bölümü. «Küffar icaresinde olan İngiliz gemileri.— Naima».

İcareteyn, *A. i.* Hem hemen alınacak hem ilerde alınacak kirası olan vakıf bina.

İ'caz, *A. i.*, *i.* 1. Âciz kılma, şaşırtma. 2. Mucize sayılacak kuvvette düzgün söyleme. 3. Eşini yapmada herkesi acze düşüren; *Hadd-i i'caz, mertebe-i i'caz*, güzel söylemenin son derecesi. «Anı cem eylemiş işte Vessaf — Tarz-i i'cazda hakk-el-insaf.— Sümbülzade».

İcaz, *A. i.* Sözü kısa söyleme. *İ-caz-i muhil.* (Ed.) Mânayı bozacak şekilde sözü kısaltma; *alâ vech-il-icaz* icaz yoliyle, kısaca.

İcazet, *A. i.* 1. İzin. 2. Diploma. 3. Olur deme. «Ve dört seneden beri zahmet çeken askere icazet verile deyu ferman olunmakla.— Naima».

İcazetname, *F. i.* [İcazet-name] Medresede okuyanlarla yazı öğrenenlere verilen öğrenim belgesi.

İ'cazkâr, *F. s.* [İ'caz-kâr] Herkesin yapamıyacağı yolda eser meydana getiren.

İ'cazkârane, *F. s.* Herkesi yarışmada âciz bırakacak yolda.

İ'caznüma, *F. s.* [İ'caz-nüma] Mucizeyi andırır yolda eser ve ustalık gösteren. «Hasta-i nâtıkaya ruh-fezadır hâmem — Zat-i İsa gibi icaznümadır hâmem

.— Reşit Pş.».

icbar, *A. i.* Zorlama. *İcbar-i nefs*, kendini zorlama, zorla kendini tutma. «Beraber gelmeye icbar ederek sürükledi.— Uşaklıgil».

ichar, *A. i.* [Cehr'den] 1. Meydana koyma. 2. Sesini çıkararak okuma.

icl, *A. i.* Boyun tutukluğu.

iclâ, *A. i.* [Cilâ'dan] 1. Cilâlama, parlatma. 2. Evinden barkından ayırma. Sürme, sürgün etme. *İclâ-yi vatan*, yerinden yurdundan sürgün etme, başka tarafa göçürtme; *nefy ü iclâ*, sürgün etme. «Mübarek dedikleri na-mübarek kendi etbaiyle tard ü iclâ olunmuştur.— Naima».

iclâl, *A. i.* [Celâl'den] 1. Büyütme, ağırlama. İkram. 2. Büyüklük, ululuk. «Nice müddet kemal-i istiklâl ü satvet ve iclâl ile hükûmet edip.— Naima».

iclâs, *A. i.* [Cülûs'tan] Oturtma. Tahta çıkartma. «Yârı sahn-i suffa-i gülzara iclâs eyledim.— M. Naci».

icle, *A. i.* Buzağı.

icma', *A. i.* [Cem'den] Dağınık şeyleri toplama bir araya getirme. *İcma-i ümmet*, (içtihat devrinde) imamlarla, fakihlerin ve ileri gelenlerin din konulu bir işte birlik olmaları, söz birliği. «Âyetle, hikmetle, icma' ile, tecrübeyle, ibretle mübeyyendir ki.— N. Kemal».

icmaen, *A. zf.* İcma-i ümmet yoliyle.

icmal, *A. i.* 1. Ayrıntı ve uzantılara girmeden toptan söyleme. 2. Uzun ve karışık bir hesabın özü, özeti. 3. Birçok bahisleri özetleme. 4. (Mat.) Dört işlemden toplam. *Alâ vech-il-icmal, ber vech-i icmal*, kısaca, icmal yoliyle. «Bağdat seferi hususun da vaki-i hal icmal üzre nakl ü beyan olundu.— Naima».

icmalen, *A. zf.* Kısaltarak, kısaca.

icmali, *A. zf.* Topluca, kısaca.

icmam, *A. i.* 1. Atı soluklandırma, dinlendirme. 2. Biriktirme. «Nice piyade süvar-i merkeb-i n'aş olup nice süvar sahra-yi adem icmam-i semend ü rahş oldu.— Nergisi».

icra', *A. i.* [Cereyan'dan] 1. Akıtma. 2. Düşünce halindeki bir şeyi ortaya koyma, uygulama. 3. Bir notayı çalarak gösterme. 4. Yapma. «Kıldı icra âleme sultan Selim âb-i hayat.— Sürurî». — «Âdem ona derler ki garazdan ola salim — Nefsinde dahi eyleye icra-yi adalet.— Ziya Pş».

icraat, *A. i.* [İcra ç.] İş, uygulanan şeyler. «Kuva-i devlete can verdi icraatı peyderpey.— Ziya Pş.».

ictiba, *A. i.* [Cibayet'ten] 1. Toplama. 2. Seçme.

ictihad, *A. i.* [Cehd'den] 1. Güç yettiği kadar çalışma. 2. Din imamlarının ayet, hadis, kıyas ile şeriat işlerini belirtmede olan çalışmaları. 3. Bir iş hakkında bir kimsenin fikri. 4. (Sos.) İnan. «Filân nasıl düşünür. — Nasıl yazar, nasıl icmal ü ictihad eyler, — Bütün bu şeyleri tekrar ederdi.— Fikret».

ictihadat, *A. i.* [İctihad ç.] İçtihatlar.

ictima, *A. i.* [Cem'den] 1. Toplanma, bir araya gelme. 2. Toplanma, toplantı. 3. Birikme, yığılma. 4. (Ast.) Kavuşum. «Bir meclis-i muhtasarda birkaç kere içtima ile alelacele her şey yapılıp.— Reşit Pş.».

ictimaat, *A. i.* [İctima ç.] Top-

lanmalar toplantılar

ictimaî, ictimaiye, *A. s.* Sosyal. (XIX. yy. sonu). «Halk müteheyyir olup akide-i muhabbet-i ictimaiyeye fesat tâni oldu.— Naima».

ictimaiyyat, *A. i.* (XX. yy.) Sosyoloji.

ictina, *A. i.* Ağaçtan yemiş devşirme. «Hasb-el-meram ictina-i semar-i kâm zamanıdır.— Nergisi».

ictinab, *A. i.* Sakınma, çekinme. «Hizmet teklif olunsa iba ve ictinab ederler deyu telhis ettikte.— Naima».

ictira', *A. i.* [Cüret'ten] Yeltenme, cesaret etme. «Her tavrına ıktifa ne lâzım — Caizse de ictira ne lâzım.— Ş. Galip».

ictisar, *A. i.* [Cesaret'ten] Korkmayıp atılma. Cesaretlenme. (Türkçede kullanılmıştır). «Her vakit bir suretle tasdî' ederek arz ü iş'ara ictisar eylediğim veçh ile.— Fuat Pş.».

ictizab, *A. i.* [Cezb'den] 1. Çekip uzatma. 2. Etrafına toplanma. «Bir mansıbda tetavul-i eydi ile heyet-i ictizab-i zübab-i ciya' zâhir olmağın.— Naima».

îd, iyd, *A. i.* Bayram. *Îd-i adha,* Kurban bayramı; *-fıtr,* ramazan (şeker) bayramı. (ç. A'yad). «Karademize çıkıp Varna'ya vardıkta îd-i adha olup.— Naima».

îda, *A. i.* [Veda'dan] Kendi malının korunmasını başka birine verme. «Astane'ye getirilip hazineye îda' olundu.— Naima».

idad, *A. i.* Sayı, hesap. *Bîidad,* sayısız, pek çok. «Defterdarlığına vezaret zam ettirip idad-i vüzera-yi izamdan olmuş idi.— Naima».

i'dad, *A. i.* [Add'den] Hazırlama. Geliştirme. «Meskenet hil'atin eyle i'dad — Ol mülâyim dil ü derviş-nihad.— Nabi».

i'dad, *A. s.* Hazırlama yeri. Hazırlamıya mahsus. *Mektab-i idadî,* (rüştiye denen ortaokullardan sonra olan) yüksek okullara hazırlayıcı okul

idale, *A. i.* Bir şey elden ele geçme, geçirilme.

i'dam, *A. i.* [Adem'den] Yok etme, öldürme, vücudunu kaldırma. *İdam-i nefs,* kendini öldürme, intihar. «Na-bekâr Abaza bana ne işleyip vücudumu idama kasd eylediğini gördüm.— Naima».

idam, *A. i.* Katık. Ekmekle beraber yenen şey. *Nan ü idam,* ekmek ile katık.

idame, *A. i.* [Devam'dan] Sürdürme, devam ettirme. «İstikbalde âbâ ü ecdadının şöhret-i hamiyetini idame edecek evlâdı dünyaya geliyor.— N. Kemal».

idamet, *A. i.* [Devam'dan] Sürdürme, devam ettirme. «İdamet-i izkâr ü cemaât olunur.— Sadettin».

idane, *A. i.* [Deyn'den] Borç. Ödünç.

idaneten, *A. zf.* Borç olarak.

idare, *A. i.* [Devr'den] 1. Çevirme, döndürme. 2. Kullanma, becerme. 3. Tutum, iyi harcama. 4. Yetme. Yeter olma. 5. Bir memleket işlerinin çevrilmesi. 6. Bir çevirmede iş görenlerin hepsi. 7. Bir çevirmenin iş gördüğü yer. *İdare-i akdah,* (şerefe) kadeh kaldırma, içme; *-askeriye,* asker işleriyle uğraşan idare; askerce idare; *-maslahat,* işi şöyle böyle, bugünlük görme; *-Mahsusa,* (ilk adı *İdare-i Aziziye* olan) Devlet Vapur İşletme idaresi (sonra adı *Seyr-i sefain* olmuştur); *-meşruta,* meşrutiyetle idare, meşrutiyet idaresi;

-mutlaka, bir hükümdarla idare; *-müstebidde*, istibdat idaresi; *-örfiye*, sıkı yönetim; *-umur*, işlerin görülmesi; *ilm-i idare*, idare bilgisi; *meclis-i idare*. (eskiden) ahali tarafından seçilme vilâyet meclisi. «Lakayt kalamamaktan, kendisini idare edememekten korktu.— Uşaklıgil».

idarehane, *F. i.* [İdare-hane] Bir işi idare edenlerin bulunduğu yapı.

idareten, *A. zf.* İdare için; kanun ile değil, işin gelişine göre yaparak.

idarî, *A. F., i., s.*, 1. İdare ile ilgili. 2. İdare.

idbar, *A. i.* Talih yüz çevirme. Kutsuzluk. Düşkünlük. İşler tersine gitme. *İkbal ü idbar*, kutluluk, kutsuzluk, talih ile talihsizlik. «Gör Fuzuli'nin ruh-i zerdinde eşk-i âlini — Perde-i idbar tutmuş suret-i ikbalini.— Fuzuli».

iddet, *A. i. 1.* Kocadan ayrılan kadının tekrar başkasiyle evlenmek için kanun bakımından bekleme zorunda olduğu zaman. 2. Sayma.

iddia, *A. i.* [Dâva'dan] 1. Dâvaya kalkışma. 2. Haksız bir fikirde direnme. 3. İnat. «İddiayı bırakıp ahar-i kâr.— Sümbülzade».

iddiaî, iddiaiyyât, *A. i.* İddia ile ilgili boş söz. Kanıt ve tanıtsız sözler.

iddihar, *A. i. 1.* Toplama, biriktirme, yığma. 2. Tahılı kıtlıkta pahalı satmak için toplama. «Hak verip vasi' olursa halin — İddihar eyle biraz emvalin.— Nabi».

îdgâh, îdgeh, *F. i.* [Îd-gâh] Bayram yeri. «Safa ise garazın îd gâha gel ki sana — Cemal arz ede her kûşe bin meh ü hurşîd.— Ruhi».

idgam, *A. i.* (Arap. gra.) Birbirine benzeyen iki harfi bir yazıp şedde ile okuma.

idhal, *A. i.* [Dühul'den] 1. İçeri koyma, içeri sokma. 2. Yabancı memleket eşyası getirme. «Dehr -i dûn perver tarıka-i celle-i kazaya idhal etmekle.— Nergisi».

idhalât, *A. i.* [İdhal ç.] Bir memlekete yabancı memleketlerden getirilen eşya.

idhan, *A. i.* [Duhan'dan] Tütme. Yanarak dumanı çıkma.

îdiyye, *A. i.* 1. Bayramlık. 2. (Ed.) Bayram dolayısiyle yazılmış kaside. Bayram kutlaması.

idlâl, *A. i.* Naz etme. Aşırı naz.

idmac, *A. i.* Bir şeyi bir şeyin içine koyma. Arasına sıkıştırma.

idman, *A. i.* 1. Alışkanlık olması için bir şeyin birçok tekrarı. 2. Alıştırma. 3. Cimnastik. Beden eğitimi. «Zevkı var ehl-i dil ü tab'a sitem eylemeden — Çare ne devr edeli böyledir idman-i felek .— Nef'i».

idra', *A. i.* Bildirme.

idrac, *A. i.* [Derc'den] 1. Bir yazıyı bir yere koydurma. 2. (Fel.) Altlama, altlanma, fransızcadan *subsomption* ve *subsumer* karşılığı (XX. yy.). «Zümre-i hâcegâna idrac ile ihya buyrulmakların hususunda.— Sümbülzade».

idrak, *A. i.* [Derk'ten] 1. Anlayış. Akıl erdirme. 2. Yetişmek, erişmek. 3. Olgunlaşma. Çağını bulma. 4. (Fel.) Algı. *İdrak-i dakik*, tamalgı. *İdrak-i bâtın, -def'i, -hariç, -kısbî, -meksub, -muhtelit, -tabiî* (XX. yy.). «Hakikat zâhir olmaz dide-i idrake bir zerre.— Fikret».

idrakât, *A. i.* [idrak ç.] Anlayışlar, kavrayışlar.

idrakiyye, *A. i.* Fransızcadan *conceptionnisme* ve *perceptionisme* kaşılığı (XX. yy.).

idrar, (Türkçede kullanılmıştır) Sidik. «Belki zabt-i idrara bile tâbâver olmıyarak bilhiyar çakşırım ıslanacak idi.— Kâni».

ifa', *A. i.* [Vefa'dan] 1. Ödeme, yerine getirme. 2. Bir işi yapma. 3. İş görme. *İfay-i vazife*, ödevini yapma. «Bu vazifeyi o, bizzat ifa edecekti.— Uşaklıgil».

ifad, *A. i.* Birini elçilikle gönderme.

ifadat, *A. i.* [İfade ç.] İfadeler.

ifade, *A. i.* 1. Anlatma. 2. Anlatım. Anlatış. *İfade-i cebriye*, cebirsel ifade; *-meram*, kitapların ne için yazıldığı açıklanan önsözü; *ifade vü istifade*, anlatma (öğretme) ve faydalanma. «Rümuzz ve şümuliyle telhis ve icmal eder bir vüs'at-i ifadeye maliktir.— Uşaklıgil».

ifakat, *A. i.* Hastalıktan kalkma, iyileşme. «Müphem bir tebessümle gûya zaif bir ümid-i ifakat bırakarak.— Uşaklıgil».

ifakatyab, *F. s.* [İfakat-yab] İfakat bulucu. İyileşen.

ifate, *A. i.* [Fevt'ten] Kaybetme. Elden kaçırma. *İfate-i fırsat*, fırsatı kaçırma; *-vakt*, vakit kaybetme.

ifaza, *A. i.* [Feyz'den] 1. Feyizlendirme, feyz ve nur verme. 2. Kabı taşıncaya kadar doldurma. «Onun ifaza-i şevkiyle şair olmuştum.— Fikret».

ifdah, ifzah, *A. i.* [Fadih'ten] Kötülüğü açığa vurma. «Diye ifdah-i mafizzamir dahi eyledi.— Naîma».

ifdal, ifzal, *A. i.* [Fadl, fazl'dan] Fazıllandırma. Lütuf ve bağış.

iffet, *A. i.* 1. Namus. 2. Temizlik. *İffetlû*, kadınlara yazılan mektup hitabı. «Halbuki herkes bu kızın iffetinden bahsediyordu.— Uşaklıgil».

iffetfüruş, *F. s.* [İffet-füruş] Namus taslıyan, namus ve temizlikten söz eden.

ifham, *A. i.* [Fuhum'dan] Susturma, ağız açtırmama. Tartışmada karşılık veremiyecek hale koyma. «Bahsetse eder cihamı ilzam — Bir sözle eder fihamı ifham.— Ş. Galip».

ifham, *A. i.* [Fehm'den] Anlatma, bildirme. «Sana ettim bu kadarca ifham — Kıl tevarihe nazar anla tamam.— Sümbülzade».

ifhar, *A. i.* [Fahr'den] şereflendirme. Üstün etme. «Misli vardır kavlini elbette inkâr eylerim — Sevdiğim mahbube-i rânayı ifhar eylerim».

ifhaş, *A. i.* [Fuhş'tan] Kötü ve fena söyleme.

ifk, *A. i.* Olmamış bir şeyi bir kimse için yaptı deme. İftira.

iflâh, *A. i.* 1. Kutlu olma, başarılı olma. 2. (Kötü bir durumdan) kurtulup iyileşme.

iflâs, *A. i.* [Füls'ten] Tüccarın ödeyemiyecek duruma düşmesi. Top atma. «Bil hesabın çeker isen de taab — Kim taga.rus olur iflâsa sebeb.— Sümbülzade».

ifna, *A. i.* [Fena'dan] Yok etme. Tüketme. «Kaçıp sümum-i sefalet onun civarından — Gelir bu aile-i bigünahı ifnaya.— Fikret».

ifrağ, *A. i.* [Ferağ'dan] 1. Kalıba dökme. 2. Bir biçime sokma. Şekil verme. 3. (Bio.) Boşaltım. «Kangı yere etse lem'a ifrağ — Ol lem'a olurdu bir yanardağ.— Ziya Pş.».

ifrah, *A. i.* [Ferah'tan] Ferahlandırma. «Mezid-i irtiyah ve zeria-i

tezauf-i ifrah oldu.— Sadettin».

ifrah, *A. i.* 1. Şüpheyi giderme. 2. Belirsiz bir şeyi belirtme. 3. Tohum yeşerme. 4. Kuş yavru çıkarma. «Terbiye-i ifrah-i fiten ettiği müteayyen olıcak.— Sadettin».

ifrat, *A. i.* [Fart'tan] 1. Pek ileri varma. 2. Aşırı gitme. *İfrat-i his* (XIX. yy.) Fransızcadan *hyperesthésie* karşılığı, aşırıduyu; *ifrat ü tefrit*. Birbirine tam karşıt iki uç. «Peder ü madere tâzim eyle — Yani ifrat tekrim eyle.— Sümbülzade».

ifratkâr, *F. s.* [İfrat-kâr] Aşırı davranan.

ifraz, *A. i. 1.* Bir bütünden bir parça ayırma. 2. (Bio.) Bir yaradan akan şey veya bir şey akma, salgı.

ifrazat, *A. i.* [İfraz ç.] Vücuttan çıkan, akan, kan, cerahat... gibi şeyler. Salgılar.

ifrit, *A. i.* Cinlerin zararı dokunan ve korkunç cinsi. (ç. Afarit).

ifsad, *A. i.* [Fesad'dan] 1. Bozma. 2. Düzensizlik yaratma. Kargaşalık çıkarma. (ç. İfsadat). «Rühbanlara mektup ve haberler gönderip ifsad ü ıdlâlden hâli olmamalariyle ayakları taşradan kesilip.— Naima».

ifsah, *A. i.* [Fasahat'ten] 1. Fasahatle söyleme. 2. Açıkça ve düzgün olarak bildirme. «Padişah hazretleri meclisinde dahi bu vechile ifsah olunmuşidi.— Naima».

ifsah, *A. i.* [Füshat'ten] Açma. Genişletme.

ifsah, *A. i.* [Fesh'ten] Unutma. Akıldan çıkarma.

ifşa, *A. i.* Meydana çıkarma, açığa vurma. 2. Gizli bir şeyi yayma. (ç. İfşaat). «Lâkin yine Hüsn-i âlem-ârâ — Etmezdi bu macerayı ifşa.— Ş. Galip».

ifta, *A. i.* [Fetva'dan] Fetva verme. Fetva ile bir işi sona erdirme. *Hizmet-i ifta, makam-ı ifta, mansıb-ı ifta, mesned-i ifta*, şehislâmlık.

iftar, *A. i.* [Fıtr'dan] 1. Oruçlu olanın oruç açması. 2. Orucun sona erdiği zaman. 3. Oruç açıldıktan sonra yenen yemek. «Ramazan-ı şerif gecesi olmağin ibram-ı ma lâkelâm ile Süleyman Paşayı li-ecl-il-iftar tevkif etmiş idi.— Naima».

iftariyye, *A. i.* İftarlık. İftar için özel olarak hazırlanmış şey.

iftial, *A. i.* 1. İş edinme, kendiliğinden yapma. 2. (Ar. gra.) Beş harfli kelimelerin birinci babı, iftial babı.

iftidah, iftizah, *A. i.* [Fadahat, fazahat'ten] 1. Kırma, kırıp ufaltma. 2. Rezil olma, maskaraya dönme. «Lâkin iftidah havfından baş gösterdiler.— Naima».

iftihar, *A. i.* [Fahr'den] 1. Haklı olarak övünme. Koltuk kabartma. 2. Şeref, şan. *İftihar-ül-ulemâ, iftihar-ül-emasil vel akran*, âlimlerin (sarıklıların) şanına sebebolan, benzer ve eşitlerinin övünmelerine sebep olan (sarıklılar için kullanılır resmî deyim idi); *maaliftihar*, iftihar duyarak; *mabihiliftihar*, iftihar sebebi; *nişan-ı iftihar*, II. Mahmut tarafından çıkarılmış nişan; *iftihar madalyası* (yahut sanayi madalyası), II. Abdülhamit zamanında çıkarılmış madalya. «Konya'ya gelip hal'-i padişaha mani oldum deyü iftihar ve mübahat ederdi.— Naima».

iftikad, *A. i.* Arayıp sorma.

iftikâk, *A. i.* [Fek'ten] Rehin

kurtarma. Rehinden çıkarma.

iftikâl, *A. i.* Çok çalışma, ziyade uğraşma.

iftikar, *A. i.* [Fakr'dan] 1. Büyük ihtiyaç, çok ihtiyacı olma. 2. Fakirliği, yoksulluğu belli etme, gösterme. «Yürüyüşünde gezinişinde muavenete iftikar eden bir vaz-i bimecalâne.— Uşaklıgil».

iftikâriyye, *A. i.* [Fakr'den] Fransızcadan *idéalisme* karşılığı olarak yapılmıştır. *İftikâriyye-i tarihiyye*, bu da *idéalisme historique* karşılığı (XX. yy.).

iftira, *A. i.* Birine yalandan bir suç yükletme. «Kadı gazaba gelip Çelebi me'bunlar kendi aybını halka isnad ve iftira ile teberri izhar etmek olageImiştir.— Naima».

iftirak, *A. i.* [Fark'tan] 1. Ayrılma. 2. Dağılma, perişan olma. «Beyinlerinde elbiselerinden görünen bir iftirak hâsıl oluyordu.— Uşaklıgil».

iftiras, *A. i.* 1. Zorla yere yatırma, yıkma. 2. Yırtıcı hayvan yakalama, avlama.

iftitah, *A. i.* [Feth'ten] 1. Açma. 2. Başlama. «Çünkü âtâya-yi tabiatın en revnaklısı olan nazar lemha-i iftitahında hâk-i vatana taalûk eder.— N. Kemal».

iftitan, *A. i.* [Fitne'den] Fitneye uğrama. «Madde-i mirac mucib-i iftitan olduğu gibi.— M. Asım».

iftizaz, *A. i. 1.* Kızın kızlığını bozmak. 2. Dul kadının iddetten çıkması. «Emvallerini garet ve hasaret ve iftizaz-i ebkâr ve hetk-i a'raz.— Naima».

igare, *A. i.* 1. Gece baskını yapma. 2. Çapul etme. «Görünürde hilâl-i dendan-i igare olmağa salih bir kiyah-i huşk kalmamakla .— Şefikname».

igase, *A. i.* Yardım etme. «İane-i reaya ve igase-i beraya etmekle .—Sadettin».

igbirar, *A. i.* [Gubar'dan] 1. Tozlanma, toz konma. 2. Gücenme, kırılma. «Hep servler vurur nazar-i iğbirarıma, — Taşlar soğuk soğuk dikilir rehgüzarıma.— Fikret».

igfal, *A. i.* [Gaflet'ten] 1. Yanıltıp yanlış iş yaptırma. 2. Aldatma, aldatılma. «İnkâr olunamıyacak berahin karşısında artık igfal-i nefse muvaffak olamayınca.— Uşaklıgil».

igfalât, *A. i.* [İğfal ç.] Aldatmalar, aldatışlar. «Bu hakikatten ayrılarak tekrar vehm-i şebabının hazz-i igfalâtına avdet ederdi.— Uşaklıgil».

igfaliyyat, *A. i.* Yanıltıp aldatmak için söylenen sözler.

iglâ, *A. i.* [Galâ'dan] Fiyat yükseltme, pahalandırma.

iglâf, *A. i.* [Gılâf'tan] Kına, kılıfa koyma.

iglâk, *A. i.* 1. Kapama. Karıştırma. 2. (Ed.) Sözü karışık ve anlaşılmaz surette söyleme.

iglât, *A. i.* [Galat'tan] Yanlışa götürme.

iglâz, *A. i.* [Galiz'den] Kaba, fena söyleme. «Elbette et bulunmağa muhtaçtır diye iglâz-i kelâm eyledi.— Naima».

igma, *A. i.* Bayılma.

igmad, *A. i. 1.* Kınına, kılıfına koyma. 2. Birçok şeyleri bir yere tıkma.

igmam, *A. i.* Gamlandırma, acılandırma.

igmaz, *A. i.* Göz yumma. Görmezlikten gelme. *İgmaz-i ayn*, kusuru görmezlikten gelme. «Amma vezir ile ittifak ve ittihat üzre olmağın iğmaz-i ayn kılınırdı

.— Naima».

igna, *A. i.* [Gına'dan] 1. Zenginleştirme. 2. Muhtaç bırakmama. «İhsanlar edip raiyet fukarasın igna kıldılar.— Naima».

igra, *A. i.* Rağbetlendirme. Hırsını uyandırma. Sıkı olarak teşvik etme. «Murat-Ağa alâ-ragm-il-husad padişah cihan ve Valide Sultan hazretlerine iğra etmekle.— Naima».

igrab, *A. i.* Uzak yerlere yolculuk etme.

igrad, *A. i.* Güzel ve yüksek sesle şarkı söyleme.

igrak, *A. i.* 1. Suya boğma. 2. (Ed.) Akılca olabilecek gibi görünen, fakat olması imkânsız bulunan büyültme. «Etmiş ömrün o sahib-i lâf — İgrak ü mübalâgayla itlâf.— Ziya Pş.».

igrakat, *A. i.* [İgrak ç.] (Ed.) İgraklar, aşırı büyültmeler.

igrakiyat, *A. i.* Aşırı büyültmelerle söylenen sözler.

igram, *A. .* Borç ödetme.

igras, *A. i.* Toprağa dikme, dikilme. Ağaç dikme.

igşa, *A. i.* Örtme, bürüme.

igtida, igtiza, *A. i.* [Gıda'dan] Gıdalanma, beslenme.

igtimad, *A. i.* [Gıma'dan] Kılıç kına girme.

igtimam, *A. i.* [Gam'dan] Gamlanma, kederlenme.

igtina, *A. i.* [Gına'dan] Zenginleşme. Zengin olma. «Kendilerine sebeb-i igtina-i emval ve neyl-i müradat tasavvur etmekle.— Naima».

igtinam, *A. i.* 1. Yağma ve çapul etme. 2. Zahmetsiz bir kazanç sayma. *İgtinam-i fırsat,* fırsatı yakalama, kaçırmama. «Kızılbaştan igtinam olunan eşyadan birkaç at ve tuhef makulesinden.— Naima».

igtirab, *A. i.* [Gurbet'ten] Gurbete çıkma. «Lâkin bu iktirab olacaktır sebep yine — Vâdi-i hicre avdet için igtirabıma.— Recaizade».

igtiraf, *A. i.* Eliyle su alma. Avuçla su içme. «Efazıl-i eknaf çeşmesâr-i ulûmundan igtiraf ederlerdi.— Sadettin».

igtirak, *A. i.* [Gark'tan] 1. Suya batma. 2. Soluğu kuvvetle içe çekme. «Gâh havf-i ihtirak ü gâh hevl-i igtirak — Mihnet-i vapur kalmaz renc-i rüstahizden .— E. Muhlis Pş.».

igtirar, *A. i.* [Gurur'dan] 1. Gururlanma, güvenilmiyecek şeye güvenme. 2. Aldanma. 3. Gaflette olma.

igtisab, *A. i.* [Gasl'den] Zor ile alma.

igtisal, *A. i.* [Gasl'den] Yıkanma. «İki emre birden edip imtisal — Hemen iptida eyledim igtisal.— İzzet Molla».

igtişaş, *A. i.* [Gış'tan] 1. Karışıklık. 2. Duruluğu, arılığı kaybolma, bozulma.

igtişaşat, *A. i.* [İğtişaş ç.] Bozukluklar, karışıklıklar.

igtiyab, *A. i.* [Gıyab'dan] Arkadan yerme.

igtiyal, *A. i.* Baskın yapıp öldürme.

igtiyar, *A. i.* 1. Faydalanma. 2. Azık edinme.

igtiyaz, *A. i.* Garaza gelme. Öfkelenme.

igtiza, Bk. *İgtida.*

igva, *A . i.* [Gav'den] Yolu şaşırtma. Baştan çıkarma, azdırma. «Ve bu güne igva ile tahrik ve ifsad etmekle.— Naima».

igza, *A. i.* [Gaza'dan] Gaza ettirme. Savaştırma.

igzab, *A. i.* [Gazab'dan] Gazaba getirme. Kızdırma. «Cenab-i padişah-i âlempenahiyi igzab edecek bazı güzeşte zellâtın tezkir edip

.— Naima».

ihafe, *A. i.* [Havf'tan] Korkutma. «Reayasını ihafe ile bir miktar şeylerini almak zanneden kabadayılar deliklere sokulup.— Sekbanbaşı».

ihale, *A. i.* [Havl'den] 1. Bir işi birinin üzerine bırakmak. 2. Arttırma veya eksiltme işinde istekliye bırakma. (ç. İhalât).

ihaleten, *A. zf.* İhale yoliyle. Üzerine bırakarak.

îham, *A. i.* [Vehm'den] 1. Vehme düşürme. 2. (Ed.) İki z anlamlı sözlerden en az kullanılan anlamı bilerek kullanma. *İham-i kabîh*, edep ve terbiye dışı anlamı bilerek kullanma. (ç. İhamat). «Meyan-i güftgûda bedmeniş îham eder kubhun.— Ragıp Pş.».

îhan, *A. i.* [Vehn'den] Bir kimseyi zayıf, kuvvetsiz tutma. Gücsüzlendirme.

ihanet, *A. i.* [Hevn'den] 1. Haksızlık. 2. Hayınlık. «Vezir namına bir adam iken hakkında vuku bulan ihanet ki şer'an ve aklen mustakbah idi.— Naima».

ihanet, *A. i.* Hayın olma. Hayınlık etme.

ihata, *A. i.* 1. Kuşatma, etrafını çevirme. 2. Geniş bilgi, tam kavrayış. «Şehre hücum edip girdiler Husrev Paşa sarayını ihata ettiler.— Naima».

ihba', *A. i.* [Haba'dan] 1. Örtüp gizleme. 2. Örtüp ateşini bastırma.

ihbar, *A. i.* [Haber'den] Haber verme. Bildirme, anlatma. (ç. İhbarat). «Ahbar-i resulü ihbar ettikte.— Sadettin».

ihbari, ihbariye, *A. s.* (Gra.) Bir olay haber veren fiil kipleri ile bu kiplerden yapılma cümleler; basit zaman.

ihbariyye, *A. i.* Kaçak eşyanın habercilerine verilen para.

ihbarname, *F. i.* [İhbar-name] Haber verme kâğıdı. Yazı ile bir haber verme.

ihcal, *A. i.* [Hacl'den] Utandırma.

ihcam, *A. i.* Bir şeyden korkarak vazgeçme. Dönme. «Husus-i mezkûrdan feragat ve ihcam etmekte iken.— Cevdet Pş.».

ihda, *A. s.* Bir.

ihda, *A. i.* [Hidayet'ten] Doğru yola götürme

ihda', *A. i.* [Hediye'den] Hediye verme. Hediye gönderme. «Bir tig-i mücevher etti ihda.— Ş. Galip». — «Sensin eden ihda nice gümkeşte-i rahı.— Ziya Pş.».

ihdad, *A. i.* Keskinleştirme.

ihdad, *A. i.* (Hek.) Gövdenin derisi şişme.

ihdaf, *A. i.* Karşısında dikilip durmak. Hedef olma.

ihdaiyye, *A. i.* Hediye etme yazısı.

ihdar, *A. i.* [Hadr'den] 1. Uyuşturma. 2. Genç kız yaşmaklanıp feracelenme.

ihdas, *A. i.* [Hades'ten] Meydana getirme. Peydah etme. «Müceddeden ihdas ve icad eylediği saray-i şeddadi-bünyaddan ihracı ferman olunup.— Naima».

ihfa, *A. i.* [Hafi'den] Gizleme. Saklama. «Padişahım on iki bin kuruş arz ettiler deyüp maadasını ihfa eyledi.— Naima».

ihkab, *A. i.* Arkası kesilme.

ihkad, *A. i.* Başkasında kin ve garaz uyandırma.

ihkâm, *A. i.* [Tahkîm'den] Sağlamlama. «Kâbe-i mükerremenin mütehalil olan erkânın ihkâm için.— Naima».

ihkak, *A. i.* [Hak'tan] Hakkı yerine getirme. «Eviât ve a'kabına ukubet lâzım olmaz deyip mez-

burun hakkı ihkak olunmasın iltimas etmiş idi.— Naima».

ihlâ', *A. i.* [Hulv'den] Tathlandırma.

ihlâ, *A. i.* [Halâ'dan] Boşaltma.

ihlâf, *A. i.* Yemin ettirme.

ihlâk, *A. i.* [Helâk'tan] Harcama, tüketme. Yoketme, öldürme. «Hafaza-i bab ihlâkine şitab ettiler.— Sadettin».

ihlâl, *A. i.* [Halel'den] Bozma. Sakatlama. «Anda iblisin ne hacet mekrine ihlâline.— Nabi».

ihlâl, *A. i.* [Mahal'den] Yer belli etme. Fransızcadan *localisation* sözüne karşılık olarak, yerleştirme (XX. yy.).

ihlâs, *A. i.* [Hulûs'tan] 1. Doğru, temiz sevgi. 2. İçten gelen bağlılık. *Sure-i ihlâs*, «Kul hüvallahi ehadd...» suresi «Garaz ihlâsımı sıdk ile hâk pâye inhadır .— Nef'i».

ihlas, *A. i. (Sin* ile) 1. Müşteriyi aldatma. 2. İflâs etme.

ihlâsperver, *F. s.* [İhlâs-perver] İhlâs sahibi.

ihlil, *A. i.* (Ana.) Erkeklik organının deliği.

ihmad, *A. i.* Alevi bastırma. «Sertaser ihmad ü ıtfa.— Esat Ef.».

ihmal, *A. i.* [Haml'den] Bir şey yükletme.

ihmal, *A. i.* 1. Önem vermeme. 2. Üste düşeni yapmama.

ihmam, *A. i.* 1. Mahzun etmek. 2. Yaşlandırma.

ihmirar, *A. i.* [Hamr'dan] Kızarma, kızıllık. «Henüz doğan güneşin ihmirar-i uryam.— Fikret».

ihnak, *A. i.* [Hunk'tan] Boğma.

ihrac, *A. i.* [Huruc'dan] 1. Dışarı atma, çıkarma. 2. Bir şey veya yerden çıkararak elde etme. 3. Fazla nesneyi dış ülkelere gönderme. «Serian donanmanın ihracına ihtimam olunup.— Naima».

ihracat, *A. i.* [İhrac ç.] Bir memleketin tarım ürünleri veya sanat eserlerinin fazlasını başka ülkelere satma.

ihrak, *A. i.* [Harik'tan] 1. Yakma 2. Ateşe atma. 3. Yangın. *İhrak bin-nâr*, insanı diri diri ateşe atıp yakma. «İhrak-i kebirin vukuu dahi karib-ül-ahd olmağın .— Naima».

ihrak, *A. i.* Dökmek. Akıtmak. «Cellât gelip hûn-i na-hakkını ihrak eydi.— Naima».

ihram, *A. i.* [Harem'den] 1. Hacıların giydikleri dikişsiz elbise. 2. Arapların büründükleri büyük yün çarşaf. 3. Yere veya sedire serilen yün yaygı. «Tavaf-i kâbe-i dergâhın etmedir niyyet — Heman ki ruhsatın oldu kuşandım ihramı.— Nef'i».

ihraz, *A. i.* [Hırz'dan] Bir şey kazanma. Elde etme. Mânevi şerefe ulaşma. «Nihayet o ihraz -i hak ve zafer etmiş oluyordu.— Uşaklıgil».

ihsa', *A. i.* [Hasi'den] Sayma. *Na-kaabil-i ihsa*, sayılamaz. «Yoktur şuarasına hususa — İmkân-ı hudud-i add ü ihsa.— Ziya Pş. ».

ihsad, *A. i.* (Ekin) biçme, biçtirme.

ihsai, *A. s.* Sayım ile ilgili.

ihsaiyyat, *A. i.* Fransızcadan *Statistique* karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. İstatistik (XX. yy.).

ihsan, *A. i.* [Hasen'den] 1. İyilik etme. 2. Bağış, bağışlama. 3. Bağışlanan şey. 4. Lûtûf, iyilik. *İhsan alel ihsan*, ihsan üstüne ihsan, katmerli bağış; *el ihsan b'ttemam*, bir şey verilince tamamiyle verilmeli. (ç. İhsanât). «Bulabilsem o serseriyi bugün — Bir avuç altın eyleyip ihsan: —

Haydi git, derdim, elverir husran.— Fikret».

ihsan, *A. i.* [Hısn'dan] 1. Sağlamlaştırma. Bir yeri istihkâmlama. 2. Evlenme.

ihsandide, *F s.* [İhasn-dide] İhsan görmüş, bağış almış. Minneti olan. (ç. İhsandidegân). «Var yeri dolduysa medhinle cihan — Menkıbet-hâmındır ihsandidegân.— M. Naci».

ihsar, *A. i.* [Hasr'dan] Kısa olma. Kısaltma. 2. Sıkıştırma.

ihsas, *A. i.* [His'ten] 1. Duyma. 2. Duyurulma. Başkasına üstü kapalı anlatma. 3. (Psi.) Duyum. Fransızcadan *double sensation* sözü *ihsas-i muzaaf* ve *pseude-sensation* sözü *ihsas-i kâzib* ile karşılanmıştır (XX. yy.). (ç. İhsasat). «Bir vicdan — Bana ihsas ediyor işte bitip gittiğimi .—Fikret».

ihsasat, *A. i.* [İhsas ç.] Duyurmalar duyuruşlar.

ihsasi, *A. s.* (Psi.) Duyumsal.

ihşad, *A. i.* (Halk) birikme. Toplanma.

ihşam, *A. i.* Utandırma.

ihta', *A. i.* Yanılma.

ihtar, *A. i.* [Hutur'dan] 1. Hatırlatma. 2. Dikkati çekme. (ç. İhtarat). «Saadet-i hayatı bir genç kızın elinde aramak zamanını ihtar ederdi.— Uşaklıgil».

ihtisas, *A. i.* [Husus'tan] 1. Bir kimsenin bir şeyle uğraşıp durması. Onda derinleşmesi. Uzmanlık. 2. Bir adama ziyade bağlılık «Benlikten o bendeyi halâs et — Sayeste-i bezm-i ihtısas et.— Ziya Pş.».

ihtiba', *A. i.* [Haba'dan] İyice saklayıp gizleme.

ihtibak, *A. i.* Kumaş dokuma, bez örme. «Diye nazm olunmış iken sanat-i ihtibake riayet olunmuş.— Peçevi».

ihtibal, *A. i.* [Habl'den] İpten ağ ile tuzak kurma.

ihtibar, *A. i.* [Haber'den] 1. Bir kimseyi anlamak için sınama. 2. Bir kimseyi deneme. «Ef'al ü akvallerin tecessüs ve ihtibar ederdi.— Naima».

ihtibari, *A. s.* Deneyip yoklamıya ait, onunla ilgili anlamına olarak *tedbiri*, *tecrübi* sözleriyle beraber Fransızcadan *empirique* felsefe terimine karşılık yapılmıştır, görgül, ampirik (XX. yy.).

ihtibariyye, *A. i.* Deneyip yoklayıcı anlamında olarak *tedbiriyye*, *tecrübiyye* sözleriyle beraber fransızcadan *empirisme* felsefe terimine karşılık olarak yapılmıştır, görgücülük, ampirizm (XX. yy.).

ihtibas, *A. i.* [Habs'tan] Tutulma, tutukluk. Kapanıp kalmak. XIX. yy. hekimlik terimlerinde kullanılan bu söz, XX. yy. da fransızcadan *refoulement* felsefe teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır; itilme, itilmek. (ç. İhtibasat).

ihticab, *A. i.* [Hicab'dan] Örtünme. Saklama. Gizlenme. «Ses almıyayım mı daha nağme-i rebabından — Tevahhuş eyliyorum hal-i ihticabından.— Recaizade».

ihticac, *A. i.* [Hüccet'ten] Tanıt ve kanıt gösterme. (ç. İhticacât). «Mısraı gibi eş'ar ile ihticac acemiliktir.— Akif Pş.».

ihticam, *A. i.* [Hacamet'ten] Hacamat olma, kan aldırma.

ihtida, *A. i.* [Hud'a'dan] Oyun etme. Hilecilik.

ihtida', *A. i.* [Hidayet'ten] 1. Doğru yola girme. 2. İslâmlığı kabul etme. «Mükevvenata lüzum-i nübüvvetin sabit — Bu

bir lüzum ki andadır ihtida-yi vücut.— Nevres».

ihtidad, *A. i.* Keskinleşme. Aşırı öfkelenme.

ihtifa, *A. i.* [Hafî'den] Gizlenme. Saklanma. «Tağyir-i şekl eyleyip bir veçhile ihtifa eyledi ki gûya gaiplere karıştı.— Naima».

ihtifal, *A. i.* Büyük bir alay ile tören yapma. (ç. İhtifalât).

ihtifar, *A. i.* [Hafr'dan] Kazmak.

ihtikâk, *A. i.* [Hikke'den] Sürtünüp kaşınma.

ihtikan, *A. i.* [Hokn'den] 1. Tenkiye veya sıvıya kullanma. 2. Kanın bir yere toplanması kan birikmesi.

ihtikar, *A. i.* [Hakaret'ten] 1. Hakarete katlanma. 2. Hakaretle bakma. Göz tutmama.

ihtikâr, *A. i.* Madrabazlık, vurgunculuk.

ihtilâ', *A. i.* Taze ot koparma, biçme.

ihtilâ', *A. i.* Kadın nikâhından vazgeçip boşanma.

ihtilâb, *A. i.* Aldatma, aldatılma.

ihtilâb, *A. i.* Süt sağma.

ihtilâc, *A. i.* Çarpınma, çarpıntı. Seğirme. (ç. İhtilâcat). «Düşer de bir varak miyane-i sükûnuna, — Hemen kalbdi çin-i ihtilâç içinde sath-i âb.— Fikret».

ihtilâf, *A. i.* [Hulf'ten] Uymayış. Uyuşmam. «Sinirlerin hükm-i ihtilâfiyle bittabi hâsıl olan bu iftiraka.— Uşaklıgil».

ihtilâfat, *A. i.* [İhtilâf ç.] Uyuşmazlıklar.

ihtilak, *A. i.* Tıraş etme, edilme.

ihtilak, *A. i.* Yalan uydurma.

ihtilâl, *A. i.* [Halel'den] 1. Bozulma, bozukluk. 2. Karışıklık, düzensizlik. (ç. İhtilâlat).

ihtilâm, *A. i.* [Hulm'den] 1. Düş azma. 2. Ergen olma.

ihtilâs, *A. i. f.* Usulca ve el çabukluğu ile aşırma. 2. Çalma, hırsızlama. (ç. İhtilâsat).

ihtilât, *A. i.* [Halt'tan] Karışma. Karışıp görüşme. Birlikte bulunup konuşma. (ç. İhtilâtat). «Enderun halkı ile kadîmî ihtilâtına mağruren.— Naima».

ihtilâtgâh, *F. i.* [İhtilât-gâh] İhtilât yeri. «Leyl bir inbisatgâh-i sükûn — Ruz bir ihtilâtgâh-i şüun.— M. Naci».

ihtima, *A. i.* [Himye'den] Perhiz.

ihtimal, *A. i.* [Hamil'den] 1. Yüklenme. 2. Mümkün olma. Akla yakın olma. «Bu bir gidiş ki ki onun ihtimal-i avdeti yok.— Ziya Pş.».

ihtimalât, *A. i.* [İhtimal ç.] İhtimaller.

ihtimaliyye, *A. i.* Fransızcadan *probabilisme* teriminin karşılığı olarak, olasıcılık (XX. yy.).

ihtimam, *A. i.* [Himmet'ten] Ziyade dikkatle çalışma. Önemle inceleme. (ç. İhtimamat). «Sen bu mecnunane fikre verme asla ihtimam.— Ziya Pş.».

ihtimar, *A. i.* [Hamr'dan] Mayalanıp kaynama. Ekşiyip mayalanma.

ihtinak, *A. i.* [Hunk'tan] Boğazın sıkılıp tıkanması yüzünden nefes alamama. Boğulma. *İhtinak-i rahm*, fransızcadan *hystérie* karşılığı, isteri.

ihtira', *A. i.* 1. Benzeri görülmemiş bir şey icadetme. 2. Asılsız bir şey uydurup gerçek gibi gösterme. (ç. İhtiraat). «Cemşîd görse bezm-i erazilde bâdeyi — Bişekk teessüf eyler idi ihtirama .—Nabi».

ihtirak, *A. i.* [Hark'tan] 1. Yanma, tutuşma. Yanıp kül olma. 2. (Ast.) Bir gezegenin güneşe yaklaşması, güneşle aynı burçta bulunması.

«Ahımdan asmana düşer havf-i ihtirak.— Ziya Pş.» — «Evail-i cemaziyelulâda ihtirak-i Zuhal vaki olup Mirrih ve Utarit dahi mukarin idiler.— Naima».

ihtiram, *A. i.* [Hürmet'ten] Saygı. *Vacib-ül-ihtiram,* saygı değer. «Bir incizab-i ruh ile, pür-şevk ü ihtiram.— Fikret».

ihtiramat, *A. i.* [İhtiram ç.] Saygılar. *İhtiramat-i faika,* üstün saygılar.

ihtiras, *A. i.* [Hırs'tan] Şiddetli istek. Bir şeyin olmasına şiddetle çalışma. (ç. İhtirasat).

ihtiras, *A. i.* [Hiraset'ten] Korunma, kaçınma. Kendini gözetme. «Ehl-i Üsküp ve sair nevahi halkı ihtirasa meşgul oldular.— Naima».

ihtirasî, *A. i.* Korunma. Kendini gözetme. «Murtaza Paşa merasim-i ihtiyat ve ihtirasiye riayet edip.— Naima».

ihtiraz, *A. i.* [Hırz'dan] Sakınma, çekinme. «Sevişmemekse bu, sevmekten ihtiraz edelim.— Fikret».

ihtirazî, *A. s.* Çekinme ile ilgili. Çekinmeye ait. *Kayd-i ihtirazî,* ilerisi için katılan bir kayıt.

ihtisab, *A. i.* [Hesab, hisab'dan] 1. Hesap sorma. 2. Ceza. 3. Eskiden belediye işlerine bakan memurun işi ve dairesi. 4. İhtisap dairesinin aldığı vergi. «Rüzgâr ihtisab-ı adli ile — Ol kadar rafi-i menahidir.— Nef'i».

ihtisar, *A. i.* [Hasr'dan] 1. Sözün kısaltılması. İşe yaramaz ayrıntıların çıkarılması. 2.(Mat.) Sadeleştirme. *Alâ tarik-il-ihtisar,* kısaltma yoliyle (ç. İhtisarat). «Nev'i yeter uzatma sözü eyle ihtisar.— Nev'i».

ihtisas, *A. i.* [Hiss'ten] Hissetme. Duygulanma. Fransızcadan *sensation* kelimesine karşılık olarak kural dışı yapılmış ve çok kullanılmış bir sözdür; sonraları *sentiment* sözüne karşılık tutulmuş ve *ihtisas-i def'i, -faide, -hüsn, -kerih, -leziz, -menfaat, -mükellefiyet, -tedeyyün, -teklif, -vacib, -vazife, -zevk* gibi tamlamalar meydana getirilmiştir; duygu (ç. İhtisasat). «O çünkü pek müellim — Bir ihtisas olacak; tahammül eyliyemem.— Fikret».

ihtişad, *A. i.* Birikme. Toplanma.

ihtişam, *A. i.* [Haşmet'ten] Etrafında insan ve taraflı çokluğu. Gürültülü gösteriş. «Mehmet Çelebi merasim-i amiyane ile ihtişama mail ve yetmiş seksen at ve otuz kırk nevcivan hizmetkâr sahibi idi.— Naima».

ihtitab, *A. i.* [Hutbe'den] Nikâhla isteme.

ihtitab, *A. i.* [Hatab'dan] Odun biriktirme. Odun kesme

ihtitaf, *A. i.* [Hatf'tan] 1. Kapıp götürme. 2. Göz kamaştırma.

ihtital, *A. i.* Gizli söylenen sözü dinleme. Kulak kabartma.

ihtitam, *A. i.* [Hitam'dan] İş bitme. Sona erme.

«Ve rahat ile ihtitamını mukadder eyliye.— Naima».

ihtitan, *A. i.* [Hitan'dan] Sünnet ettirme. «Saadetlû pdişahı ihtitan etmekle.— Peçevi».

ihtiva, *A. i.* İçine alma. «Seylâbelerle şerhalanır sine-i cibal — Her şerha bir bahar-i hayat ihtiva eder.— Fikret».

ihtiyac, *A. i.* 1. Gereklilik. 2. Yokluk, yoksulluk. 3. Çaresiz kalıp isteme.

(Ed. Ce.) *İhtiyac-i azîm, -ruh, -sevda, -sükût, -tefekkür, -zarafet.* «Yakında birinin bulunma-

sına ihtiyaç duyarak.— Uşaklıgil».

ihtiyacat, *A. i.* [İhtiyaç ç.] İhtiyaçlar. Mutlaka gerekli şeyler. «Ruhunun ihtiyacat-i sevdasını tutuşturmuş idi.— Uşaklıgil».

ihtiyal, *A. i.* [Hile'den] Hile etme. Düzen. «Göstermişti meşrebim ayinesi nakş-i riya — Ana aks-âver değildi ihtiyalin sureti.— Nevres».

ihtiyalât, *A. i.* [İhtiyal ç.] Düzenler, dolaplar.

ihtiyar, *A. i.* 1. Seçme. 2. Katlanma, kabul etme. 3. Kendi isteğiyle davranma. 4. Yaşlı, kocamış. 5. (Fel.) Erkinlik. «Çoktur egerçi derd ü belâsı muhabbetin — Amma ne çare elde değil ihtiyarımız.— Ruhi». «Peyker'i altı çocukla, otuz yaşında ihtiyar olmuş, kocasından ayrılmış.— Uşaklıgil».

ihtiyarat, *A. i.* [İhtiyar ç.] Takvimlerde gösterilen filân gün filân işi yapmalı veya yapmamalı gibi hükümler.

ihtiyarî, ihtiyariyye, *A. s.* Zorla olmıyan, insanın isteğine bırakılmış.

ihtiyariyyat, *A. i.* İnsanın yapmak elinde olan şeyler.

ihtiyat, *A. i.* İleriyi düşünme. İlerisini düşünerek davranma. «Fakat kızlarına karşı bu kadarcık bir ihtiyat-i lisana lüzum gördü.—Uşaklıgil».

ihtiyaten, *A. zf.* İhtiyat ederek, ilerisini düşünerek.

ihtiyatî, ihtiyatiyye, *A. s.* İhtiyatla, gelecek zamanla ilgili.

ihtizar, *A. i.* [Huzzur'dan] Ölüme hazır olma. Can çekişme. «Gel bugün de, sükût ile güzelim — İhtizar-i hazanı seyredelim.— Cenap».

ihtizaz, *A. i.* Titreme. Deprenme. (ç. İhtizazat).

(Ed. Ce.) *İhtizaz-i asabî, -harir, -hayaî, -nevhat, rikkat.* «Dudaklarında ufak bir ihtizaz vardı.— Uşaklıgil».

ihvan, *A. i.* [Ah ç.] 1. Candan dostlar. 2. Bir tarikat, bir mezhep arkadaşları. *İhvan-üs-sefa,* gizli bir şii tarikatı. «O yanda kafile-i müjde-âver-i ihan — Kamîs-i Yusuf'u hamîl mübeşşir ü şad.— Fikret».

ihvaniyat, *A. i.* Arkadaş, eş dost mektupları.

ihve, *A. i.* [Ah. ç.] Arkadaşlar. Kardeşler.

ihya, *A. i.* [Hayat'tan] 1. Diriltme, canlandırma. 2. Taze can verircesine şenlendirme. 3. Yeniden kuvvetlendirme. 4. Uyandırma. Canlandırma. 5. Sabaha kadar Tanrıya ibadet etme. *İhya-yi mevat,* işlenmemiş toprağı işleme, tarla açma, toprağı uyandırma. «Feyz-i nazarın kılar, müsellem — İhya bu harabezarı herdem.— Fikret».

ihyakerde, *F. s.* [İhya-kerde] Meydana getirilmiş, yaptırılmış.

ihzar, *A. i.* [Huzur'dan] Huzura getirme, hazır etme.

«Başka yerde eylemiş ihzar — Ana mahsus taze ve gülşen.— Cenap».

ihzarat, *A. i.* [İhzar ç.] Hazırlamalar, hazırlıklar.

ika', *A. i.* [Vuku'dan] Yapma, yaptırma, oldurma. Düşürme.

«Hafî bir fi'l-i cinayet ika' edercesine.— Uşaklıgil».

ikab, *A. i.* Azap, eziyet.

«O kişi çekmiye bilcümle azab — Ne bu dünyada ne ukbada ikab. — Hakanî».

ik'ad, ık'ad, *A. i.* [Kuud'dan] 1. Oturtma. 2. Bir hükümdar resmî olarak tahta çıkarılma, tahta

oturtma.

ikaf, *A. i.* [Vakf'tan] 1. Malını vakıf şekline koyma. Vakfetme. 2. Bir işten vazgeçme.

ikale, *A. i.* Pazarlığı bozma.

ikame, *A. i.* [Kıyam'dan] 1. Oturma. 2. Kaldırma. Ayakta durdurma. 3. Meydana koma.

ikamet, *A. i.* [Kıyam'dan] 1. Oturma. 2. Namaz kılınacağı zaman meyzinin kamet getirmesi.

ikametgâh, *F. i.* [İkamet-gâh] Oturacak yer. Oturulan yer.

ikan, *A. i.* [Yakin'den] Sağlam biliş. «Mülke vaz ettiği kanun göreydi andan — Bu Ali beyler idi kesb-i Şifa-yi ikan.— Şinasi».

ikaz, *A. i.* [Yakaz'dan] 1. Uyanma. 2. Gözünü açtırma, aklını başına toplatma.
«Sekbanbaşı Mahmut Ağa ile müttefikan daima ikaz-i fitneye sây ve.— Naima».

ikbab, *A. i.* 1. Yüz üstüne düşmek, kapama. 2. Bir şeyin üstüne fazla düşme. Olmasına aşırı çalışma. «Bu kadar müddet muhasarasına sây ü ikbab ve zahair ve mühimmat-i bişümar sarf.— Raşit».

ikbah, Bk. *Ikbah*.

ikbal, *A. i.* [Kabul'den] 1. Talih düzgünlüğü. 2. İşlerin doğru gitmesi. Halin iyi olması. 3. Birine doğru dönme. 4. İsteme.
«Âmalimiz efkârımız ikbal-i vatandır.— N. Kemal».

ikbalcu, *F. s.* [İkbal-cû] İlerleme ve büyüklük arıyan. Onların peşinde.

ikbalperest, *F. s.* [İkbal-perest] ikbale çok düşkün.

ikbar, *A. i.* Ulu görme. Ulu görülme.

ikdam, *A. i.* [Kadem'den] 1. İlerme, ilerlemiye çalışma. 2. Sürekli çalışma. (ç. İkdamat).
«Burc ü bârudan tekrar cenge ikdam gösterdiler.— Naima».

ikdar, *A. i.* [Kudret'ten] 1. Kudret verme güç kazandırma. 2. Geçimini sağlama.
«Müşkül amma ki beşerde bu hisal — Meğer ikdar ede Rabb-i müteal.— Sümbülzade».

ikfal, *A. i.* Kefil gösterme.

ikfar, *A. i.* [Küfr'den] Bir kimse için kâfirdir deme.

iklil, *A. i.* Tac.
«Gök olur bir büyük iklil-i münir — Yer olur bir bağçe-i ezhar-i beşer.— Cenap».

ikmal, *A. i.* [Kemal'den] Kemale erdirme. Tamamlama, bitirme.
«Firdevs hanım sözünü ikmal etmeden evvel biraz tevakkuf etti.— Uşaklıgil».

ikmam, *A. i.* 1. Elbiseye yen yapma. 2. Ağaç tomurcuklanma.

ikna, Bk. *Ikna'*.

ikrah, *A. i.* [Kirh'ten] 1. Zorla bir iş yaptırma. 2. İğrenme. Tiksinme. «Nicesi razı değil câhından — İnler ağlar çoğu ikrahından.— Nabi». «Gez nice gün berfmle hemrah — İnsan deyip etme benden ikrah.— Fuzuli».

ikrahen, *A. zf.* Kendisi istemediği halde. Zorla.

ikram, *A. i.* [Kerem'den] 1. Ağırlama. Saygı gösterme. 2. İltifat için bir şeyler verme. 3. Bağış. 4. Hesap dışı verilen şey veya yapılan indirme. «Ahmet Paşanın bu hizmeti meşkûr olup nevaziş ve ikram-i padişahiye mazhar oldu.— Naima».

ikramen, *A. zf.* İkram olarak. «Paşa dahi ikramen yüz altın ve yüz koyun ve kayd-i hayatla Trablus serdarlığın verdi.— Na-Naima».

ikramiyye, *A. i.* 1. Bağışlar. Bahşışlar. 2. Hesap dışı verilen pa-

ra. 3. Piyangoda çıkan nesne.

ikrar, *A. i.* [Karar'dan] 1. Kararlaştırma. 2. Dil ile söyleme. 3. Kabul etme. 4. Saklamayıp açıktan söyleme. «Akçe canlı deni adam olmakla malını ikrar etmediğiyçün hapishanede işkence olunup.— Naima».

ikraz, *A. i.* [Karz'dan] Borç verme. Ödünç verme. (ç. İkrazat). «Hem haftaya babasından para geliyordu, birinci defa olarak bu sefer Nihal'e o ikraz edecekti.— Uşaklıgil».

iksa', *A. i.* [Kisvet'ten] Giydirme. Elbise verme. «Ede hayyat-i kudret câme-i dilhâhını iksa.— Nabi».

iksad, *A. i.* [Kesad'dan] Kesada düşürme, Kesatlandırma.

iksar, *A. i.* [Kesret'ten] Çoğaltma. Arttırma. *İksar-i kelâm*, çok söyleme, sözü uzatma.

iksir, *A. i.* 1. Eskiden kimyagerlerin olağanüstü etkili kuvvetle var saydıkları cisim. 2. Etkili, yarar şurup. 3. Bir şeyin olmasına sebep en önemli madde. «Birden beyninin üzerine gûya uyuşturucu bir iksir döküldü.— Uşaklıgil».

iktibas, *A. i.* 1. Ödünç alma. 2. Bir fıkra veya sözü olduğu gibi veya anlamını aktarma (ç. İktisabat). «Ben sönük bir zerreyim sen afitabımsın benim — İktibas-i nur eder gönlüm cemalinden senin».

iktihal, *A. i.* Sürme çekme. «Buldu çeşm-i mülk hâk-i makdeminden iktihal.— Fuzuli».

iktida, Bk. *Iktida.*

iktidar, *A. i.* [Kudret'ten] Güç yetme, yapabilme. Fransızcadan *potentiel* sözü *iktidar-i kâmin* (gizli güç) olarak çevrilmiştir. (XX. yy.) «Nasıl firakını tasvire iktidarın olur.— Fikret».

iktidari, *A. s.* Güç ve iktidara mensup *Fiil-i iktidari*, yeterlik fiili.

iktifa, *A. i.* [Kifayet'ten] Yetinme. Yeter bulma. Fazla istememe.

iktifa, Bk. *Iktifa.*

iktihal, *A. i. (Ha* ile*)* Göze sürme çekme.

ikt'hal, *A. i. (He* ile*)* Yaşlılanma. Kır saçlı ve sakallı olma.

iktiham, Bk. *Iktiham.*

iktinah, *A. i.* [Künh'ten] Bir işi kökten anlama. Gerçeği anlama. «Bu kör zalâm-i daha-perverinde bir garın — Büyük hakikati yıllarca iktinah ederek.— Fikret».

iktira, *A. i.* [Kira'dan] Kiralama.

iktirab, *A. i.* Tasalı olma. Korku «Dinle şekva-yi ruh-i mecruhu — Fakat incinme iktirabımdan. — Fikret».

iktiran, Bk. *Iktiran.*

iktisa', *A. i.* [Kisvet'ten] Giyme, giyinme.

iktisab, *A. i.* [Kesb'den] Kazanma, edinme. (ç. İktisabat). «Necm-i baht-i kâinat Es'ad Efendi kim eder — Sa'd-i ekber hâk-i pâyinden saadet iktisab.— Nef'i».

iktisad, *A. i.* [Kasd'dan] 1. Aşırı davranmama. 2. Tutma, tutum. 3. Biriktirme. Artırma, esirgeme. 4. Ekonomi». «İktisad üzre gerek yani seha — Olmaya vâsıl-i tavr-i süfeha.— Sümbülzade».

iktisadi, *A. s.* Tutumla ilgili, ekonomik.

iktisadiyat, *A. i.* Tutum, iktisat bilgisi. İktisatla ilgili işler.

iktisam, Bk. *Iktisam.*

iktisar, Bk. *Iktisar.*

iktisas, Bk. *Iktisas.*

iktitaf, *A. i.* Bk. *Iktitaf.* 1. Devşir-

me, derme. 2. Bir uğraşma sonucundan faydalanma. (ç. İktitafât).

iktifafiyye, *A. i.* Fransızcadan *éclectisme* felsefe yolunun karşılığı olarak kullanılmıştır, seçmecilik (XX. yy.).

ikti'tam, *A. i.* [Ketm'den] 1. Cizleme. 2. Sararma.

iktiza, *A. i.* [Kaza'dan] 1. Lâzım gelme. Gerekme. 2. İşe yarama, yararlık. «Amma ki o asrın iktizası — Etmiş anı yave müptelâsı.— Ziya Pş.».

i'lâ, *A. i.* [Ulüv'den] 1. Yükseltme. Yüceltme. Yukarı kaldırma. 2. Bir şeyin ününü arttırma, *İlâ-yi kelimetullah*, İslâmlığı yüksetme; *-liva*, bayrağı yüksetme. «Öyle bir mecra-yi istikbal tâyin etmeliydi ki onu cenzil değil i'lâ etsin.— Uşaklıgil».

ilâ, *A. e.* -ye, -ye kadar anlamiyle arapça kelimelere katılır.

ilâ', *A. i.* Sıkıntı ve derde uğrama.

ilâ', *A. i.* 1. Yemin etme. 2. Erkek eşini karısına yanaşmaması için yemin etmesi.

ilâc, *A. i.* İçeri koyma. Sokma.

ilâc, *A. i.* İlâç.

ilâd, *A. i.* [Vekâlet'ten] 1. Doğurma. 2. Doğurtma.

i'lâf, *A. i.* [Alef'ten] Hayvana yem verme

ilâf, *A. i.* [Ülfet'ten] Alıştırma. Ülfet etme.

ilâh, *A. i.* Tanrı. (ç. Alihe). «Sema-yi aşk ilâhı mıdır o çeşm-i kebud.— Recaizade».

ilâhe, *A. i.* Kadın tanrı. (ç. Alihat).

ilâhi, *A. s.* Tanrıya mensup, Tanrı ile ilgili. Tanrısal. *İlm-i ilâhi*, fransızcadan *théodicée* karşılığı (XX. yy.).

ilâhi, *A. ün.* Tanrım! Ey Tanrı «Yarab bu ne hikmettir, ilâhi bu ne halet.— Ziya Pş.».

ilâhiyyat, *A. i.* Felsefenin Tanrıdan ve Tanrı ile ilgili konulardan bahseden bölümü, *théologie*.

ilâhiyye, *A. i.* Fransızcadan *déisme*, *théisme* karşılığı olarak yapılmıştır, yardancılık, tanrıcılık, deizm (XX. yy.)

ilâhiyyun, *A. i.* 1. Tanrı varlığına inanan filozoflar. 2. Felsefenin Tanrı konulariyle uğraşan kimseler.

i'lak, *A. i.* [Alak'tan] Sülük yapıştırma.

i'lâl *A. i.* 1. (Arap. gra.) İllet harfleri denen ve kelime içinde bulunan elif, vav, ye harfli bir fiilin asıl şekliyle aldığı şekle nasıl girdiğini kurala uygulama. 2. (Man.) Nedenleme.

i'lâm, *A. i.* [Ilm'den] 1. Bildirme, anlatma. 2. (Hu.) İlâm. (ç. İlâmat). «Birkaç pesmandeler geriye can atıp i'lâm-i hal ettiklerinde.— Naima».

ilâm, *A. i.* [Elem'den] 1. Acıklandırma. Elem verme. 2. Düğün yemeği. «Ol seyyid-i sahîh-ünnesebi ilâm ederler.— Esat Ef.».

ilân, *A. i.* [Alen'den] 1. Meydana çıkarma belli etme. 2. Yayma. Yaymak için gazetelere yazma. Gazetelerde bu yolda yazılmış yazı. *İlân-i harb*, savaş açma; *-iflâs*, tüccarın işinde güçsüzlüğünü resmî olarak söylemesi. (ç. İlânat). «İlân ediyor aşkını her nağme sesinde.— Fikret».

ilânen, *A. zf.* İlân yoluyle.

ilâvat, *A. i.* [İlâve ç.] İlâveler. Ekler, katlamalar.

ilâve, *A. i.* 1. Katma. 2. Artırma. 3. Bir gazetenin asıl sayısından başka çıkardığı nüsha. (ç. İlâvat). «Parlıyan ayı göstererek

ilâve etti.— Uşaklıgil».

ilâveten, *A. zf.* Artırarak, katarak.

ilbas, *A. i.* [Lebs'ten] Giydirme. «Padişah-i âlempenah kenduye Beyşehri sancağın ihsan edip hil'at ilbas ve on sekiz âdemisine.— Naima».

ilca', *A. i.* 1. Zorlama. Zorda bırakma. 2. (Psi.) İçtepi. «Bu suretlede intikam ve infial gibi ilcaat-i nefsaniyeye mağlûbiyetten.— Vehbi».

ilcac, *A. i.* Feryat etme.

ilcam ,*A. i.* Gem takma. Gem takılma.

ilel, *A. i.* [İllet ç.] İlletler. Hastalık, sakatlık. *İlel ü emraz,* hastalıklar ve sakatlıklar. *İlel-i muhtelife,* türlü illetler, *ilel-i sariye,* bulaşıcı hastalıklar.

ilel'an, *A. zf.* Bu ane kadar. Şimdiye kadar, hâlâ.

ilelebed, *A. zf.* Ebede kadar, sonsuz olarak. «İlelebed onu sevmek, ilelebed, müellim, — Fakat hayat-efza — bir iptilâ ile sevmekti emelim.— Fikret».

ileyh, *A. zm.* Ona. *Meful-ün-ileyh,* ismin -e hali; *muzaf-un-ileyh,* isim tamlamalarında belirten.

ileyha, *A. zm. (kadın)* ona.

ilga, *A. i.* [Lagv'den] Kaldırma, bozma. Hükümsüz bırakma, yürürlükten kaldırma. «Bizim küfranımız lagv olduğuna şüphe yok ancak — Anı sen cünbiş-i aklâm-i gufranımla kıl ilga.— Nabi».

ilgaz, *A. i.* [Lûgaz'den] Sözde maksadı gizleme.

ilhad, *A. i.* 1. Gerçek inançtan cayma. 2. Tanrı varlığına, birliğine inanmama. 3. Dinsizlik. 4. (Fel.) Fransızca *athéisme* karşılığı. Tanrı tanımazlık (XX. yy.). «Vâyedar olsa eğer atıfet-i feyzinden — Olur âraysiş-i seccade cebin-i ilhad.— Nabi».

ilhah, *A. i.* Bir şeyin kabulü için son derece direnme. Üste düşme. Sıkma, zorlama. (ç. İlhahat). «Sonra kaptan tarafından ilhah ve beri tarafından ibramgûne haber varmakla.— Naima».

ilhak, *A. i.* Katma. Katıştırma. *Redd-i İlhak,* Birinci Dünya savaşı mütarekesinde memleketin bölünmesini kabul etmeyenlerin kurdukları bir dernek adı. «Yenbu'dan hareket edecek kafileye ilhakı Cidde valisine inha kılınmış olduğundan.— Reşit Pş.».

ilham, *A. i.* 1. Tanrının insan yüreğine bir şey telkini. 2. Telkin olunan şey. 3. Yüreğe doğan şey. Yüreğe doğma. (ç. İlhamat). «Şair bütün bu şeylere atf-i hayal ile — Eyler vürud-i refref-i ilhama intizar.— Fikret».

ilhamiyye, *A. i.* Kur'an, hadis, fıkıhtan ziyade ilham eseri olan kitaplara önem veren bir tarikat.

ilka', *A. i.* 1. Koma, bırakma. 2. Atma, terk. «Tavaif-i tatar ile han beynine ilka-yi şikak etmekle.— Naima». «Vera-yi kafesten umur-i Divaniyeye ilka-i sem-i hümayun buyurup.— Koçu Bey».

ilkaat, *A. i.* [İlka ç.] Zararlı sözlerle zihin çevirme. Baştan çıkarma, bozma.

ilkah, *A. i.* (Bo.) Dölleme. Döllenme. (ç. İlkahat).

illâ, *A. e.* 1. -den başka, meğer. 2. Aksi halde. 3. İlle, mutlaka.

illet, *A. i.* 1. Hastalık. 2. Sakatlık. 3. Her vakit tepen hastalık. 4. Sebep, bir şeyin sebebi. 5. Niyet, amaç. 6. (Man.) Neden. 7. (Arap. gra.) Bir kelimenin asıl harfleri arasında huruf-i illetten biri bulunması. *Hu-*

ruf-i illet, elif, vav, ya harfleri. (ç. İlel). «Ve yürek sükûnasına ve sevdavî illete müptelâ olduklarından.— Naima».

illî *A. s.* Neden ile ilgili, sebebe ait.

illiyyet, *A. i.* Nedensellik.

illiyyin, illiyyun, *A. i.* Cökyüzünün ve cennetin en yüksek tabakası. «Fahr ile seyr eyliyor a'lâ-yi illiyyin seni.— M. Naci.».

ilm, *A. i.* 1. Bilme, biliş. ?. Okumakla elde edilen bilgi. 3. Nazarî bilgi. *İlm-i ahlâk*, ahlâk bilgisi; *-ahval-i cev*, meteoroloji; *-arz (ilm-ül-ars)*, jeoloji; *-beden (ilm-ül-ebdan)*, hekimlik bilgisi; *-emraz (ilm-ül-emraz)*, patoloji, *-ensab (ilm-ül-ensab)*, jeneoloji; *-ensac, (ilm-ül-ensac)*, dokubilim; *-ezeli*, öncebilim (préscience); *-hayvanat*, zooloji; *-hesab*, aritmetik; *-heyet*, astronomi; *-içtimaî*, cemiyet bilgisi; *iktisad*, ekonomi politik; *-ilâhî*, teodise (Théodiseé), *-kıhf*, frenoloji; *-müstahsabat*, paleontoloji; *-nebatat*, botanik; *-ruh (ilm-ürruh)*, psikoloji; *-savt*, akustik; *-secaya*, (éthologie), etoloji, *-terbiye-i etfal*, pedagoji; *-vezaif*, deontoloji. (ç. Ulûm).

ilma', *A. i.* 1. Parlatma. 2. İşaret etme.

ilmam, *A. i.* 1. Küçük günah işleme. 2. İki şey birbirine yaklaşma. «Seih ü ilmam ü tevarüd diye sonra çalışır — Aybını setre nice düzd-i tuvane-yi suhan.— Sümbülzade».

ilmî, *A. s.* İlimle ilgili.

ilmihal, *A. i.* [İlm-i hal] Din kurallarını öğretmek için yazılmış kitap.

ilmiyyat, *A. i.* XX. yy. da Fransızcadan *épistémologie* karşılığı olarak kullanılmıştır, epistemoloji, bilgi kuramı.

ilmiyye, *A. i.* Fıkıh ve şeriat işleriyle uğraşan sarıklı sınıfı ve onların meslekleri.

ilsak, *A. i.* [Lusuk'tan] Bitiştirme. Kavuşturma.

iltibas, *A. i.* [Lebs'ten] Çok benzeyen iki şey arasında ayırma şaşırtmacı. (ç. İltisabat).

iltica, *A. i.* Koşup, kaçıp birine sığınma. «Kim ki Allahtan iba eyler — Başka dergâha iltica eyler.— Fuzuli».

ilticac, *A. i.* Karışık olma.

ilticagâh, *F. i.* [İltica-gâh] Sığınılacak yer veya kimse.

iltifaf, *A. i.* Bürünme.

iltifat, *A. i.* 1. Yüz çevirip bakma. 2. Dikkat. 3. Hatır sorma, gönül alma. 4. (Ed.) Sözü başka bir şahsa çevirme.
«İlelebed beni tıflâne şad-kâm edecek — Bir iltifat-i kaderdir.— Fikret».

iltifatperver, *F. s.* [İltifat-perver] İltifat eden. «Bak şu zevrakçe-i dil-âramın — Cünbiş-i iltifat perverine.— Fikret».

iltiha', *A. i.* [Lihye'den] Sakal salıverme.

iltihab, *A. i.* [Leheb'den] 1. Alevlenme, tutuşma. 2. (Bir organda olan yangı. (ç. İltihabat).
«Ayaklarında cüruh-i pür iltihab-i hayat.— Cenap».

iltihaf, *A. i.* [Lihaf'tan] Sarılıp bürünme. Örtünme.

iltihak, *A. i.* [Luhk'tan] Katılma, karışma. «Bekliyon zümrelere selâmlar tevzi ederek nihayet bir tanesine iltihak eden.— Uşaklıgil».

iltika', *A. i.* [Lika'dan] Birleşme. Kavuşma.

iltika', *A. i. A. i.* Renk değiştirme. Beniz atma.
«Anıma hîn-i iltikada.— N. Ke-

mal».

iltikam, *A. i.* [Lokma'dan] Lokma etme. Yutma. «Manend-i div beççelerin iltikam eder.— Ziya Pş.».

iltikat, *A. i.* [Lakt'tan] Devşirip toplama. Kitaplardan toplama. (ç. İltikatat). «Ertuğrul Gazinin neseb ve hasebi hakkında iltikat edebildiğimiz malûmat — Hamit Vehbi».

iltima', *A. i.* [Lem'den] Parıldama. (ç. İltimaat). «Meşçerin sîne-i sükûnunda — Münteşir iltima-i sâf-i kemer.— Fikret» — «Azim bir gümüş tabak iltimaatiyle parıldayan denize.— Uşaklıgil».

iltima', *A. i.* 1. Renk değişme. 2. Özelleşme.

iltimah, *A. i.* [Lemh'tan] (Bir şeye) şaşkın şaşkın bakınma, alınma.

iltimam, *A. i.* Konup durma. Konma. «Bûm etti bâm-i kasra iltimam».

iltimas, *A. i.* [Lems'ten] 1. Tutunma. 2. Tutma. 3. Yapılmasını isteme. (ç. İltimasat). «Abaza cürmünü itiraf ve af iltimas etmeğin.— Naima».

iltisak, *A. i.* [Lüsuk'tan] 1. Yapışma, kavuşma, birleşme, bitişme. 2. (Bio.) İki ayrı organın birbirine yapışması.

iltisaki, *A. i.* 1. İltisakla ilgili. 2. Köklere bir çok ekler ulanarak türlü ilgiler meydana getiren kelime şekilleri kuran (dil).

iltisam, *A. i.* 1. Öpme. 2. Tutma, tutunma, örtünme. «Enamil-i sultan-i âdili şifah-i ikram ile takbil ve iltisamdan sonra.— Sadettin».

iltiva, *A. i.* 1. Sarılma. Sarılıp dolaşma. 2. Eğrilme. Büklüm büklüm olma. 3. Eğri durma, dalgalanma. 4. (Fiz.) Burulma. 5. (Jeo.) Kıvrılma. (ç. İltivaat). «Zîr-i liva-yi bagy-iltivalarında.— Şefik».

iltiya, *A. i.* Dertlenme. İçsıkıntısı çekme.

iltiyah, *A. i.* Susama.

iltiyah, *A. i.* 1. Karışmak. 2. Mayalanmak.

iltiyak, *A. i.* Sıkı fıkı dost olma.

iltiyam, *A. i.* Yara kapanıp unulma. «Türkman çözülüp gitmesi yamandır, cem ü iltiyamlarına derman yok.— Naima».

iltiyampezir, *F. s.* [İltiyam-pezir] Yara kapanabilir, iyi olabilir.

iltizam, *A. i.* [Lüzum'dan] 1. Kendi için gerekli sayma. 2. Birinin tarafını tutma. 3. Gerektirme. 4. Devlet gelirlerinden birinin toplanmasını üste alma. *İltizam-i ma-lâ yülzem*, boşuna zahmet, gereksiz şeyle uğraşma; *bil-iltizam*, iş edinerek mahsus istiye istiye. (ç. İltizamat). «Can verip etmişler ahlâfın rahatın iltizam .— Ziya Pş.».

iltizamî, *A. s.* İstiyerek, bilerek yapılan.

iltizaz, *A. i.* [Lezzet'ten] Hoş bulma, lezzet duyma. (ç. İltizazat) «Daima aynı iltizaz-i şebab.— Fikret».

ilye, *A. i.* Sağrı butu.But.

ilyeteyn, *A. i.* Sağ ve sol but. Kaba etler.

ilyevî, *A. s.* Butla ilgili.

ilzak, *A. i.* [Lazk'tan] Yapıştırma.

ilzam, *A. i.* Cevap veremez hale getirme. Susturma. (ç. İlzamiyat). «Bahs etse eder cihanı ilzam — Bir sözle eder fihamı ifham.— Uşaklıgil».

îma, *A. i. 1.* İşaret. 2. İşaretle, açıktan olmıyarak anlatma. «Kaç kereler Bihter bunu ihtiyar kıza

ima etmiş idi.— Uşaklıgil».

ima', *A. i.* [Emeh ç.)] Cariyeler. «İraka-i dima' ve nehb-i abid ü ima' âdet-i delâlet-nümaları olup.— Sadettin».

imad, *A. i.* Direk. Kolon. *İmad-üd-din*, dinin direği; *zat-ül-imad*, direkli. (ç. A'mide).

imad, *A. i.* Direk dikme.

i'mal, *A. i.* [Amel'den] 1. Yapma. 2. İşleme. 3. Kullanma. Meydana getirme. «Sükûn-i aileyi ihlâl edecek desayis i'mal eder bir muzir misafir.— Uşaklıgil».

İmalât, *A. i.* [İ'mal ç.] Bir fabrika veya ülkenin sanayie ait yaptıkları, işleri.

imale, imalet, *A. i.* [Meyl'den] 1. Bir tarafa eğme, yatırma. 2. (Ed.) Vezne uydurmak için kelimeyi uzun söyleme. (ç. İmalât). «Lâyık mıdır insan olana vakt-i kazada — Hak zâhir iken bâtıl için hükmü imalet.— Ziya Pş.».

imam, *A. i.* 1. Namazda kendisine uyulan kimse. 2. Önde bulunan kimse. 3. Mezhep bahislerinde uyulan kimse. 4. Şeriat bahislerinde oy sahibi olan kimse. 5. Bir ilim veya fende sözü senet tutulacak kimse. 6. Halife olan kimse. (ç. Eimme).

imame, *A. i.* Tesbih, çubuk başlarına takılan çoğu kehlibardan olan başlık.

imame, amame, *A. i.* Sarık.

imamet, *A. i.* 1. İmamlık. 2. Merhep ve bilgi işlerinde imam unvanı. 3. Halifelik.

iman, *A. i.* [Emn'den] 1. İnanma, inanç. 2. İslâmlığı kabul etme. «İman ile din akçedir erbab-i ginada.— Ziya Pş.».

im'an, *A. i.* [Maan'dan] 1. Bir şeyde pek ileri varma. 2. İnceden inceye bakma, inceleme. «Oku üslûb-i hakîm üzre heman — Fenn-i teşriha da eyle im'an.— Sümbülzade».

imaniyye, *A. i.* Fransızcadan *fidéisme* felsefe terimine karşılık olarak yapılmıştır, nancılık, fideizm (XX. yy.)

i'mar, *A. i.* [Umran'dan] Şenlendirme. Bayındırma. (ç. İ'marât). «Demiryollarla i'mar eyledi emsar ü büldanı.— Ziya Pş.».

imata, *A. i.* Uzaklaştırma. Uzaklaştırılma. «Rah-i dinden izasını imata edip.— Sadettin».

imate, *A. i.* [Mevt'ten] Ölü haline koma. Öldürme. öldürülme.

imdad, *A. i.* [Meded'den] 1. Yardım. 2. Yardıma gönderilen kuvvet. «Veradan gelip çattı imdad-i bâd — Deniz cuşa geldi olup kalbi şad.— Molla».

imha, *A. i.* [Mahv'dan] Yoketme. «Bu misilli fikirleri imha ve izale ettirme hikmet-i siyasiyesiyle.— Hamit Vehbi».

imhal, *A. i.* [Mehl'den] Mühlet verme. Bir müddet daha sonraya bırakma. *Bilâ imhal*, hiç vakit geçirmeden. «Vusul bulduktа kenduyu bilâ-imhal katl edesin deyu — Naima».

imkân, *A. i.* [Mekânet'ten] Olabilecek durumda bulunma. Olabilirlik. *Adem-i imkân*, olamazlık; *adîm-ül-imkân*, olamaz. «Ah olaydı yaşatmak imkânı — Geçen ikbal-i ömrün.— Fikret».

imlâ, *A. i.* [Melâ'dan] Doldurma. «Ve onun yerine artık gayr-i kabil-i imlâ bir uçurumun boşlukları açılacak.— Uşaklıgil».

imlâ, *A. i.* [İmlâ'den] 1. Söyleyip yazdırma. 2. Bir dilin kelimelerini, ibaresini doğru yazmak bilgisi. «Çekip müsvedde-i gaybı beyaza eylemiş imlâ.— Nabi»

imlak, *A. i.* Çok fakir düşme. «Ca-

lib-i erzak ve salib-i haşyet-i imlak adderek.— Sümbülzade».

imlâl, *A. i.* [Melâl'den] Usandırma, usandırılma.

imrar, *A. i.* [Mürur'dan] Geçirme.

imsak, *A. i.* [Misk'ten] 1. Bir şeyden el çekme, perhiz. 2. Belirli vaktinde oruca başlama. Oruç başlama zamanı. 3. Yemez içmez adamın hali, cimrilik. «Bu eser-i türaşideyi darlaştıran imsak-i hututu affettirecek.— Uşaklıgil»

imsas, *A. i.* [Mass'tan] Emdirme. Emdirilme.

imşeb, *F. s.* Bu gece.

imtidad, *A. i.* [Medd'den] 1. Uzama. 2. Uzun sürme. 3. Uzayıp gitme. 4. (Geo.) Uzam. «Bakarsın müştaki ân-i visalin imtidadından.— Fikret».

imtihan, *A. i.* [Mihan'dan] 1. Deneme. Sınama. 2. Okullarda öğrencilere sınıf geçme için sorulan sualler (ç. İmtihanat). «Hem rütbelerince âcizane — Çektim şuarayı imtihana.— Ziya Pş.».

imtilâ, *A. i.* [Melâ'dan] 1. Dolma. 2. Dolgunluk. 3. Kan toplanma, kan durma.
«Ehl-i şikem telâşhari-i vak-i hân iken — Tedbir-i def-i gaile-i imtilâ galat.— Nabi».

imtina', *A. i.* [Men'den] 1. Çekinme, yapmama. 2. Olamayış. İmkânsızlık. «Nihal artık daha ziyade gitmekten imtina ediyordu.— Uşaklıgil».

imtinan, *A. i.* [Minn'den] Başa kakma, minnet. «Ahenden olsa da feleğin çek kemanını — Çekme felekte siflelerin imtinanı.— Ragıp Pş.».

imtisal, *A. i.* [Misl'den] 1. Bir örneğe göre davranma. 2. Alınan emre tam uyarak davranma. «Sen işinde mukteza-yi asra eyle imtisal.— Ziya Pş.».

imtisalen, *A. cf.* Uyarak, bağlı olarak.

imtisas, *A. i.* [Mass'tan] 1. Emme, emerek çekme. 2. (Bio.) Soğurma, emilme. (ç. İmtisasat).

imtiyaz, *A. i.* 1. Başkalarından ayrılma. Farklı olma. 2. Ayrıcalık. 3. Bir işi başkaları yapamamak üzere bir kimse veya kuruluya verme. 4. Resmi izin, özel izin. «Aldıkları, beğendikleri şeylere bir imtiyaz-i mahsus verilirdi.— Uşaklıgil».

imtiyazat, *A. i.* [İmtiyaz ç.] İmtiyazlar. İzinler.

imtizac, *A. i.* [Mezc'den] 1. Karışabilme. 2. Birbirini tutma, uygunluk. 3. İyi geçinme. Uyuşma. 4. (Kim.) Kaynaşma. «Bu inceliklerin renklerin mübhemiyetiyle imtizac ederek.— Uşaklıgil».

imza, *A. i.* Bir şeyin altına ismini yazma. «Bir ittifaknamenin imzası teati edilmiş oldu.— Uşaklıgil».

în, *F. s.* Bu. *În ü ân*, şu bu.
«Fârig-i in ü an ü bud-nebud.— Recaizade».

ina', *A. i.* Kab. Sahan, tencere gibi şey. (ç. Evani). «Cür'a-i feyz döke arza ina-i hurşid.— Hayali».

ina', *A. i.* Uzaklaştırma.

i'na, *A. i.* Zahmete uğratmak.

îna', *A. i.* 1. Geciktirme. 2. Zayıf düşürme.

îna', *A. i.* Yemiş devşirme vakti gelmek.

inabe, inabet, *A. i.* 1. Günahlardan tövbe edip Hakka dönme. 2. Bir mürşide başvurup tarikate girme. 3. Bir kimseyi başka birinin yerine geçirme. «Süphanallah ol kadar inabet ve per-

hiz edip daima istiazeye meşgul idik.— Naima».

i'nac, *A. i.* 1. Hayvanı kıç ayağına çökertmek. 2. Omurga kemiği ağırmak.

inad, *A. i.* Ayak direme. Sözünden vazgeçmeme. «Bütün ümerâlar onun inadına karşı bi-tesir kalıyordu.— Uşaklıgil».

inadiyye, *A. i.* (Fel.) Hakayık-i eşyayı inkâr edenler.

inaha, *A. i.* Deve çökermek. «Naka-i kusva bilâ **inaha vü işare** kürsi-i çar-pâ-yi vücudun.— Naima».

in'am, *A. i.* [Nimet'ten] Nimet verme. İyilik etme. (ç. İn'amât). «Şaha dost olanlar ihsan mahalle gelip in'am alalar.— Naima».

inan, *A. i.* 1. Dizgin. 2. İdare, yürütme; *Atf-i inan*, bir tarafa yönelme; *hem-inan, inan ber inan*, at başı beraber. (ç. Ainne). «İlyas Paşa Niğde yolundan inan çevirip.— Naima».

inangerdan, *F. s.* [İnan-gerdan] Dizgin çevirme. Geri dönme. «Çarhacılar hücum edip Katırcıoğlu inangerdan oldukta.— Naima».

inankeş, *F. s.* [İnan-keş] Dizgin çeken. Hesaplı giden.

inanriz, *F. s.* [İnan-riz] Dizgin bırakmış, koşturucu.

inantab, *F. s.* [İnan-tab] Dizgin çevirip dönen. «Ama Celâlî çok olmağın Tekeli Paşa rüfakasiyle inantab Ankara'ya girip.— Naima».

inare, *A. i.* [Nur'dan] Nurlandırma. Aydınlatma. «Cafer kethüdayı bir mikdar sekban ile inare-i fitne için göndermiş idi.— Naima».

inas, *A. i.* [Ünsa ç.] Kadınlar, kızlar.

inas, *A. i.* [Üns'ten] 1. Alıştırma. 2. Görme, bilme.

i'nat, *A. i.* 1. Zahmete uğratma, uğratılma. 2. Mukayyet kafiye ve mukayyet seci sanatı.

inayât, *A. i.* [İnayet ç.] İnayetler. İyilikler.

inayet, *A. i.* 1. Dikkat, gayret. 2. Lûtuf, iyilik. *İnayet-i rabbaniyye*, Fransızcadan *providentialisme* mesleğinin karşılığı olarak, kayracılık (XX. yy.). «Hal müşkül olurdu, ama inayet-i Hakla mündefi olup.— Naima».

inayetkâr, *F. s.* [İnayet-kâr] Yardım ve iyilik eden.

inba', *A. i.* Haber verme. «Nisbet ve mukayese olunamıyacak bir surette olmak üzere kayd ü inba ediyorlar.— H. Vehbi».

inbac, *A. i.* Münasebetsiz konuşma, haltetme.

inbaa, *A. i.* 1. Uyandırma, uyarma. 2. Kımıldatma, harekete getirme

inbat, *A. i.* [Nebat'tan] (Bitki) Bitirme, bitmesini sağlama.

inbias, *A. i.* [Biset'ten] 1. Gönderme. 2. İleri gelme, meydana çıkma. «Bu baptaki sözleri evham-i tarihiyeye tebaiyetten inbias etmiş şeylerdir.— H. Vehbi».

inbik, *A. i.* İmbik. «İstibka-yi nevi insan için mecra-yi inbik-i sulb-i perdeden rizan olan.— Veysi».

inbisat, *A. i.* [Bast'tan] 1. Yayılma, açılma. 2. İç açılma, ferahlanma. 3. (Fiz.) Genleme. «Eyyam-i inbisat iledir lezzet-i hayat — Tufan-i gamda âdeme lâzım mı ömr-i Nuh.— Esat».

inca', *A. i.* [Neci'den] Kurtarma, kurtarılma.

incah, *A. i.* İşi tamamlama. İste-

ğe erme. «An dahi incah-i meram ile mesru-ül-bâl eyledi.— Nergisi».

incas, *A. i.* [Necs'ten] Pisleme.

incaz, *A. i.* Yerine getirme. *İncaz-i vaad,* sözünü yerine getirme. «Vâd-i lûtf eyler isen az eyle — Lîk mev'udunu incaz eyle.— Sümbülzade».

incil, *A. i.* İsa peygamberin kutsal kitabı. (ç. Enacil). «Yok bana ol sanemin rahmı bihakk-i İncil.— Şinasi».

incilâ, *A. i.* [Cilâ'dan] 1. Parlama, cilâlanma. 2. Görünme, belli olma. «Gâh alsa da incilâ kamerden.— Fikret».

incilâb, *A. i.* [Celb'den] Sürülüp götürülme. Çağrılma üzerine gönderilme.

incimad, *A. i.* Donma. «Şu incimad-i ateşin ki yaktı ruh-i gülşeni.— Fikret».

incir, encir, *F. i.* İncir. «Dikildi bağ-i cihanda ocağıma incir.— Şinasi».

incirar, *A. i.* Çekilme. Çekilip bir sona erme. *İncirar-i kelâm,* söz gelişi. «Bazı menakıb-i cemîlelerini incirar-i kelâmla zikr olunup. —Sadettin».

incizab, *A. i.* [Cezb'den] 1. Çekme, çekilme. 2. Gök cisimlerinin birbirini çekmeleri. «Bir incizab -i ruh ile, pür sevk ü ihtiram.— Fikret».

ind, *A. i.* Yan, taraf. Yön. Kat.

ind, *A. zm.* 1. Yanında, göre fikrince. 2. Olunca, olduğu halde. *İnd-allah,* Tanrı yanında; *ind-el-ba'z,* bazılarınca; *ind-el-hace,* ihtiyaç olunca, gerekince; *ind-et-tahkik,* tahkik sonunda.

indab, *A. i.* [Nedbe'den] Yara iyileşip kabuk bağlama.

indî, *A. s.* Bir kimsenin kendi

indifa', *A. i.* [Def'den] 1. Ortadan kalkma. 2. Yer yer başgösterme. 3. (Jeo.) Püskürme. (ç. İndifaat). «Ortalığa müstevli olan karşılıklı izale ve indifaiyle asayişin zuhuruna intizar.— Hamit Vehbi».

indifaî, *A. i.* Püskürme ile ilgili.

indifak, *A. i.* (Su) birdenbire dökülme.

indihaş, *A. i.* Çok korkma. «Pâyi sebatlarına indihaş ve dest-i cesaretlerine irtiaş hâsıl olup.— Sadettin».

indimac, *A. i.* Birbirine geçme. Kilitlenme.

indimal, *A. i.* Yara iyi olma, kapanma.

indira', (Su) dağılıp yayılma.

indira', 1. Öne geçme. 2. Bir işe girişme. 3. Buluttan kurtulma.

indirac, *A. i.* [Derc'den] İçine koyma, arasına sıkıştırma.

indiras, *A. i.* Kökten yıkılma. Adı, izi silinme. «Timurlenk'in seyl-ül-arem-i mühacematiyle rehin-i indiras olan.— H. Vehbi».

indisas, *A. i.* Toprak altına gömme.

indiyal, *A. i.* İçin ziyade sürmesi. Çok ishal olma.

indiyyad, *A. i.* Birinin kendince uydurduğu şeyler. Kuruntular.

ineb, *A. i.* Üzüm. *İneb-ü kelb,* (Bot.) Köpeküzümü. «Kevser ü hura muradı zahidin — Fikr-i âşık şahid ü âb-i ineb.— Kanuni».

inebe, *A. i.* Üzüm tanesi.

inebî *A. s.* Üzüm biçiminde.

infak, *A. i.* [Nafaka'dan] Nafaka verip geçindirme. Besleme. *İnfak-i muhtacîn,* muhtaçları, yoksulları besleme. «Çünkü etmektesin infak benass-i Kuran.— Şinasi».

infal, *A. i.* Ganimetten pay verme.

infar, *A. i.* Ürkütme. Ürkütülme.
infaz, *A. i.* [Nüfuz'dan] (Emri) yerine getirme.
infial, *A. i.* [Fiil'den] 1. Gücenme, darılma. 2. Ruhun kabul ettiği her türlü değişiklikler ve etkilenmeler. (Fransızcadan *passion* karşılığı kullanılmıştır, edilgi.). «Beyaz alnında daimî bir çîn-i infial ile.— Fıkret».
infialât, *A. i.* [İnfial ç.] İnfialler.
inficar, *A. i.* [Fecr'den] 1. Tanatma. 2. (Bio., Bot.) Çatlama.
infiham, *A. i.* [Fehm'den] Anlaşılma.
infikâk, *A. i.* [Fekk'ten] 1. Ayrılma. Ayrı düşme. 2. Yerinden ayrılma. «Bir zerre harice edemez andan infikâk.— Ziya Pş.».
infilâk, *A. i.* [Felâk'tan] 1. Yarılma. Açılma. 2. (Gra., Kim.) Patlama. (ç. İnfilâkat). «Geldi sabah-i civaniye infilâk.— Ziya Pş.».
infilâl, *A. i.* Delinme. Delik açılma. 2. Keskinliği kaybolma.
infirac, *A. i.* Açılma. Ferahlama. Genişleme. «Sebeb-i tesakut-i büruc ve mucib-i infirac-i füruc olur idi.— Sadettin».
infirad, *A. i.* [Ferd'den] Ayrılıp tek kalma. *Alelinfirad*, ayrı olarak, tek tek. «Vücudu her birinin başka âlemdir hakikatte — Olur anınçün ehl-i dil cihanda infirad üzre.— Nef'i».
infirak, *A. i.* [Fark'tan] Ayrılma.
infisad, *A. i.* [Fesad'dan] Bozulma.
infisah, *A. i.* [Fesh'den] Bozulma, hükümsüz kalma.
infisah, *A. i.* [Füshat'ten] Genişleme. Bollanma.
infisal, *A. i.* [Fasl'dan] 1. Ayrılma. Yerini bırakıp gitme. 2. Azil olma. Memurluktan çıkarılma. (ç İnfisalât). «Neydi cürmüm bilmedim k'âyine-i ümmidimi — Etti bu suretle muğber infisalin sureti.— Nevres».
infisam, *A. i.* Kırılma, kesilme. «Mıkraz-i peyam-i ye's-i kati ile serrişte-i ihtimal-i ülfet-i berdevama infisam vermiş iken.— Nergisi».
infitah, *A. i.* [Fetih'ten] 1. Açılma. 2. Boşanma.
infitam, *A. i.* Kesilme. Sütten kesilme.
infitar, *A. i.* Yarılmak.
infitat, *A. i.* Paralanma, kırılma.
ingımam, *A. i.* Gamlanma. Kaygılanma.
ingısas, *A. i.* Suya batma.
ingıva, *A. i.* Yoldan çıkma, saptırma. Dalalete düşme.
inha, *A. i.* [Nehy'den] 1. Yetiştirme, ulaştırma. 2. Resmî dairede üst makama yazılan yazı. «Bertaraf kılınmasın huzur-i hümayuna arz ü inha eylemek mühimmat-i diniyedendir.— Naima»
inhac, *A. i.* 1. Belli etme. 2. Hayvanı yorarak solutma. 3. Esvabı eskitme. «Bir fırka vererek düşmana karşı memur ve inhac eyledi.— H. Vehbi».
inhaf, *A. i.* Zayıflatma, inceltme. «Resaset-i heyet ve inhaf-i kevkebi.— Nergisi».
inhak, *A. i.* Çok eziyet etme.
inhicaf, *A. i.* Yalvarıp yakarma.
inhicam, *A. i.* Bina çöküp yıkılma.
inhida, *A. i.* [Hud'a'dan] Aldanmak.
inhidab, *A. i.* [Hadeb'ten] Kanburlaşma.
inhidad, *A. i.* [Hadde'den] İncelme. Keskinleşme.
indiham, *A. i.* [Hedm'den] Yıkılma. Viran olma. ***Mail-i inhidam***,

yıkılmaya hazır. (ç. İnhidamat) «Ta bula âsar-i gerdun inhidam —Ta ola eş'ar-i mevzun berdevam.— Ziya Paşa».

inhidar, *A. i.* Perdelenme.

inhidar, *A. i.* 1. İniş; inme. 2. (Hek.) Deri vurmakla şişme.

inhidaş, *A. i.* Köpek dalaşması.

inhifaz, *A. i.* Fransızcadan *dépression* terimi karşılığı olarak, çökkünlük (XX. yy.).

inhilâ', *A. i.* Çıkarılma, defolunma.

inhilâk, *A. i.* Kendini tehlikeye atma.

inhilâl, *A. i.* [Hal'den] 1. Çözülüp açılma. 2. Dağılma. 3. Erime.

inhimad, *A. i.* Ateşi sönmeyip alevi geçme. «Abaza'nın naire-i zunuru temadi-i evkat ve tezahüm-i zarurat sebebiyle inhimada yüz tutup.— Naima».

inhimak, *A. i.* Ziyade düşkünlük. Bir şeye fazla düşme. «Cümlesinde şevk-i cinan — Bir inhimak-i şehadetle enbean meşhud.— Fikret».

inhimak, *A. i.* Ahmak gibi görünme. Çok alçalma. Aşağılaşma.

inhimaz, *A. i.* (Hek.) Ekşilenme.

inhina, *A. i.* 1. Eğilme, eğilme. 2. Yay biçimine gime. «İnhina tavk-i esaretten girandır boynuma.— Fikret».

inhinak, *A. i.* [Hunk'tan] Boğulma. Bunalma, nefes tutulma.

inhiraf, *A. i.* 1. Dönme, sapma. Doğru yoldan çıkma. 2. Değişme, bozulma. 3. Kırıklık 4. (Ast.) Açılım. 5. (Fiz.) Sapma. «Ve bilkuvve olmuş iken vezirin inhirafına binaen tahallüf edip.— Naima».

inhirat, *A. i.* 1. Zarar verme. 2. Bilmediği bir şeye danışmadan girişme. 3. İpliğe boncuk dizmek. 4. Beden çelimsizlenip zayıflama «İstida-yi indirac-i meslek-i ecbab-i hakayık ve temenna-yi inhirat-i silsile-i ashab-i dekayık edip.— Fuzuli».

inhisaf, *A. i.* [Husuf'tan] 1. Tutulma. 2. Söner gibi olma, parlaklığı gitme. «Hep talihin dest-i kitmanında inhisaf ediyordu.— Uşaklıgil».

inhisam, *A. i.* [Hasm'dan] Kesip bitirme.

inhisar, *A. i.* [Hasr'dan] 1. Yalnız bir şey veya bir kimseye bırakılma. 2. Bir maddeyi, bir işi başkası yapamamak üzere bir kimseye verme. 3. Tekel.

inhitat, *A. i.* 1. Düşme, aşağılama. 2. Olgunluk çağından sonra yaşlılığa yüz tutma. 3. Kuvvetten düşme. 4. Bir şiş inme. «Hastada o kadar âsar-i inhitat görünmiye başlamış idi ki.— Uşaklıgil».

inhizam, *A. i.* [Hezimet'ten] 1. Bozulma. 2. Yenilme. «Şeb mahv olur hemişe ki necm-i seher doğar — Encam-i inhizamda mihr-i zafer doğar.— Rahmi».

in'idal, *A. i.* [Udul'dan] Sapma.

in'idam, *A. i.* [Adem'den] Yok olma.

in'ikad, *A. i.* [Akd'den] 1. Bağlanma. 2. Kurulma, toplanma. «Tesis-i usul ve inzamat için in'ikad eden meclis-i kebir ıslahatta.— H. Vehbi».

in'ikâs, *A. i.* [Aks'ten] (Işık veya ses) bir yere vurup geri dönme. «Eğer bir şem'a bin ayine tutsan in'ikâs eyler.— Ziya Paşa».

in'itaf, *A. i.* [Atf'tan] Bir tarafa dönme. «Derin ve muzlim bir nazarı vardı ki Bihter'e in'itaf ettikçe.— Uşaklıgil».

in'izal, *A. i.* [Azl'den] Bir taraf(a) çekilme tek başına kalma.
inka', *A. i.* Suda ıslatma.
inkâb, *A. i.* [Nikâh'tan] Nikâh
inkâh, *A. i.* [Nikâh'tan] Nikâh etme.
mama. 2. Ne yapıp ettiğini gizleme. Yapmadım deme ve ayak direme. «Padişah Faik'i istintak ettikte inkâr edip.— Naima»
inkâri, *A. s.* İnkâr ve tanımama ile ilgili. *İstifham-ı inkâri*, «Böyle şey olur mu?» diye soru halinde «Böyle şey olmaz» ı anlatma.
inkas, *A. i.* [Naks'tan] Eksiltme. Eksilme.
inkaz, *A. i.* (*Zel* ile) Kurtarma.
inkaz, *A. i.* (*Dat* ile) Tuhaf sesler çıkarma.
inkıbaz, *A. i.* [Kabz'dan] 1. Büzülme çekilip toplanma. 2. Sıkıntı. 3. Pekiçlik, kabızlık. «Bu yekşenbe günü kemal-i inkıbazından istimal-i şerbet bahanesiyle.— Naima».
inkıhal, *A. i.* Büsbütün zayıf ve güçsüz düşme.
inkılal, *A. i.* [Kal'den] Kökünden koparılma, söküllme.
inkılâb, *A. i.* [Kalb'den] Değişme, bir halden başka bir hale dönme. (ç. İnkılâbat). «Ah! birden şu inkılâb-ı nasip — Bana sevdirdi kâinatı birden.— Fikret» — «Yoktur revişimde inkılâbım.— Fuzuli».
inkıraz, *A. i.* 1. Tükenme, bitme. 2. Yok olma. «Bütün saadetinin bir inkıraz-ı nagehanisiydi.— Uşaklıgil».
inkısam, *A. i.* [Kısm'dan] Bölünme. Taksim olunma, ayrılma. «Böyle ikiye inkısam etmek mümkün olsaydı.— Uşaklıgil».
inkışar, *A. i.* Deri veya kabuk soyulma.
inkıta', *A. i.* [Kat'dan] 1. Kesilme. Arası kesilme. 2. Kesilme. Tükenme. 3. Herkesten vazgeçip bir kimseye bağlanma. (ç. İnkıtaat). «Hazinenin külleti ve zahirenin inkıtaı sebebinden.— Naima».
inkıyad, *A. i.* Boyun eğme. Kendini teslim etme. «Ve name yazıp tâzim ile inkıyad suretin gösterdi amma.— Naima».
inkıza, *A. i.* [Kaza'dan] Bitme, tükeme. Belirtilen zaman gelme.
inkızaz, *A. i.* Çatlama, kağşama.
inkisaf, *A. i.* [Küsuf'tan] 1. Güneşin tutulması. 2. Parlaklığı sönme. «Nümayan idi inkisaf-ı tamam.— İzzet Molla».
inkisar, *A. i.* [Kesr'den] 1. Kırılma. 2. Gücenme. Hatır kalma. 3. İlenç. 4. (Fiz.) Kırılım. «Vaka-i şenia zuhur ettikte bu inkisarın töhmeti Canbey Giray hana mürettip olup.— Naima».
inkişaf, *A. i.* [Keşf'ten] 1. Açılma. Meydana çıkma. 2. (Tas.) Mânevi bir sırrın veya halin görünmesi. (ç. İnkişafat). «Harareti arıyan bir gonce inkişafiyle açılıveriyordu.— Uşaklıgil».
inma', *A. i.* [Nema'dan] Arttırma.
innin, Bk. *Innin*.
ins, *A. i.* İnsan. *İns ü cin*, *ins ü melek*. «Hâk pâk-i astanı busecâ-yi ins ü cana.— Nef'i».
insa', *A. i.* [Nesy'den] 1. Unuturma. 2. Veresiye verme.
insaf, *A. i.* Adalet ve hak düşünerek davranma. Ortalama davranış. «Mugayir tevcihattan ve insaftan hariç şey alıp na-müstahakları takdim misillü tebdilâttan.— Naima».
insafkâr, *F. s.* [İnsaf-kâr] İnsaflı. İnsaflı olan.
insak, *A. i.* [Nesek'tan] Düzgün.

düzenli yazma.

insal, *A. i.* [Nesl'den] Döl peydah etme, Döllenme.

insan, *A. i.* 1. İnsan. 2. Olgun adam. *İnsan-ül-ayn*, gözbebeği. «Okadar kahr olur mu hiç insan .— Fikret».

insanî, insaniyye, *A. s.* İnsan, kişi halleri, ve onlarla ilgili.

insaniyye, *A. i.* (Zoo.) İnsanlar.

insaniyyet, *A. i.* 1. Bütün insanlar. 2. İnsana yakışır davranış ve durum. «Eyleme namus ü insaniyyeti asla hayal.— Ziya Pş.».

insıbab, *A. i.* Dökülme, başka suya karışma. Vücutta ahlatın bir yerde toplanması.

insıbag, *A. i.* [Sıbg'dan] Boyanma. Boya tutma.

insıdam, *A. i.* [Sadme'den] Patlama. Çatma.

insıraf, *A. i.* 1. Çekilme, çekilip gitme. 2. (Arap. Gra.) İsimlerin kurala göre çekilebilmesi. «Şöyle muattal-mande insıraf-i ömr edip kaldıklarından ciğerleri hun idi.— Naima».

insırah, *A. i.* [Sarahat'ten] Açığa çıkma, açıklanma.

insıram, *A. i.* Kesilme. Kesilip ayrılma. «Alelgafle üzerlerine hücum ve iktiham-i nazire-i nerd sûz-i cenk ü peykârı zat-i insıram etmeleriyle.— Ragıp Pş.».

insical, *A. i.* Sıyrılıp soyma.

insicam, *A. i.* 1. Yağmur bir düziye yağma. 2. Düzgün. Düzgün söz. (ç. İnsicamat). «Mânası lâtif lâfzı bigiş — Mazmunu nev insicamı dilkeş.— Ziya Pş.».

insidad, *A. i.* [Sedd'den] Tıkanma, kapanma. «Reh-i mecra-yi feyz olmuştu gayet insidad üzre.— Nefi». «Kalemin der-i âzamından kîd-i insidadı berdaşte kılıp.— Nergisi».

insidal, *A. i.* Düşük olma, sarkma, pörsüme.

insifar, *A. i.* 1. Bir şeyin yüzü açılma. 2. Bir tarafa sefer etme.

insihak, *A. i.* Ezilip yumuşama, Döğülüp ezilme.

insihal, *A. i.* 1. Kabuk soyulma. 2. Düzgün söz söyleme.

insilâb, *A. i.* [Selb'den] Selp olunma. Kalkma. Giderilmiş olma. Kalmama. «Eğer irade-i cüz'iyyem insilâb — Neden.— Recaizade».

insilâh, *A. i.* [Selh'ten] 1. Kesilen hayvanın derisi yüzülme. 2. Soyulma. Sıyrılıp çıkma.

insilâk, *A. i.* [Silk'ten] Yola girme. Yol tutma. «Şahrah-i şeriata insilâk medar-i yegâne-i necattır.— M. Naci».

insilâl, *A. i.* Gizlice savuşup gitme. Sıvışma. «Seyf-i islâmiyet gaza ve cihat meydanlarında dahi insilâle başlamış.— H. Vehbi».

insiyab, *A. i.* Süzülüp akma. Çabuk akıp gitme.

insiyak, *A. i.* 1. Bir kuvvetin etkisiyle çekilip gitme. 2. (XX. yy. da Fransızcadan *instinct* (içgüdü) karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu Fransızca söz için bir ara *sevk-i tabii*, bir ara da *garize* karşılıkları kullanılmıştır.

inşa', *A. i.* 1. Yapma. 2. Kaleme alma. 3. (Gra.) Dilek kipleri. 4. Nesir yazı. 5. Mektup yazma. (ç. İnşaat). «Hüsn-i tab' ve cevdet-i karîha ile şiir ve inşaya kaadir hazır-cevap şair idi.— Naima».

inşaallah, *A. cüm.* «Tanrı isterse, Tanrı nasip ettiyse» anlamında dua sözü. «Zahireye müzayakanızı i'lâm etmişsiz inşaallahütealâ öte yakadan birkaç gemi zahire koymak muradımdır.

— Naima».

inşaat, *A. i.* [İnşa ç.] Yapı yapmalar.

inşab, *A. i.* Tırnak bastırma, iliştirme. «Habl-i mahalibini inatalibi damanına inşab edip.— Sadettin».

inşad, *A. i.* Manzume okuma. «Leyh'yi seversen eyle inşad — Bir şi'r ü geçen zamanın yâd.— Fuzulî».

inşai, inşaiye, *A. s.* 1. İnşaya, yapıya ait, onunla ilgili. 2. (Gra.) Dilek kipine ait. Dilek kipiyle yapılan cümle. «Suret-i emriye ile suret-i inşaiyye arasına.— Uşaklıgil».

inşaiyye, *A. i.* Yapma işiyle uğraşanlar.

inşar, *A. i.* Ölüyü diriltme.

inşat, *A. i.* [Neşat'tan] Neşelendirme.

inşi'a', *A. i.* (Fiz.) Işınım.

inşilab, *A. i.* [Şube'den] Şubelere ayrılma. Dal budak peydahlama. «Bir kelimeden inşi'ab ettirilerek uzun uzun devam eden bir muhavere açıp.— Uşaklıgil».

inşikak, *A. i.* [Şak'tan] Yarılma. Çatlama. İkiye ayrılma. «Önünde birden ufuk sanki inşikak etti.— Fikret».

inşirah, *A. i.* [Şerh'ten] Açılma. Açıklı, ferahlık. «Derin bir nefes-i inşirah ile tekrar etti: gelmiyecek.— Uşaklıgil».

inşirak, *A. i.* Çatlayıp yarılma. Yarık olma.

inşiram, *A. i.* Yarık yarık olma.

inşiraz, *A. i.* Soğuktan el çatlama.

inta', *A. i.* 1. Ziyade terleme. 2. Kusma.

intac, *A. i.* Netice verme. Sonuçlanma. Doğurma. «İlk sademede mağlubiyetini intac ettiği için.— H. Vehbi».

intak, *A. i.* [Nutk'tan] Söyletme, dile getirme.

intan, *A. i.* Fena kokma.

intani, *A. s.* Mikroplu, mikroptan olan.

intaş, *A. i.* Tohum toprakta çimlenme.

intıba, *A. i.* [Tab'dan] İz bırakma. İzlenim. (ç. İntıbaat).

intıbak, *A. i.* [Tıbk'tan] Uyma. Uygun gelme.

intifa, *A. i.* Sönme. «Bukadarcık bir ihtiyat-i lisana tamamen intifası kaabil olmıyan bir vekar-i vahid'yetle lüzum gördü.— Uşaklıgil».

intırak, *A. i.* Gürleme. Patlama. «Bagının üstünde parçalanmış bir dünyanın velvele-i intırakına benzer bir gürültüyle.— Uşaklıgil».

intıva, *A. i.* Sarılıp devşirilme.

intiaş, *A. i.* 1. Hastalıktan kurtulup kalkma. 2. Yıkılan adam doğrulup kalkma. 3. Geçinme.

intiaz, *A. i.* Kuvvetlenme. Kıvama gelme. Kalkma.

intibah, *A. i.* 1. Uyanma, uyanıklık. 2. Gözaçıklığı. 3. Sinir ve duyularda uyanma, harekete gelme. «Geride teyakkuz ve intibah üzre olup sabır eyledi.— Naima».

intifa', *A. i.* [Nefi'den] Faydalanma. (ç. İntifaat). «Nicelerin dirliklerin çalıp bizim ve gayrı için bir cihet-i intifa' komadı.— Naima».

intifa, *A. i.* Bir şey ortadan yok olma.

intifah, *A. i.* [Nefh'ten] Şişme. Kabarma.

intiha, *A. i.* [Nihayet'ten] 1. Sona erme. 2. Tükenme, bitme. 3. Son. Nihayet. *Bi'int'ha*, sonsuz. «Açıp karşımda bir ağuş-i mükrin — Okur bi-intiha eş'ar-i dâ-

vet.— Fikret».

intihab, *A. i.* [Nuhb'dan] 1. Seçme. 2. Seçilme. 3. En güzel. *Beyt-i intihab*, kıta veya kasidenin en güzel beyti. (ç. İntahabat). «Yalnız bulundukları bir dakikayı intihab ederek.— Uşaklıgil».

intihab, *A. i.* [Nehb'den] Yağma ile mal alma. Kapışma. «Sermaye-i sabr ü âramları arza-i intihab olup.— Sadettin».

intihabî, *A. s.* İntihapla ilgili, seçme işlerine ait.

intihac, *A. i.* Yol bulma, varma, ulaşma. «İtaat ve inkıyad mesleğine intihac edegör.— Sadettin».

intihaî, intihaiyye, *A. s.* Sona ait, bitme ile ilgili.

intihâk, *A. i.* 1. Zayıflatma, gücünü yok etme. 2. İşe yaramaz hale koyma. «Şehri dahi yağma edip intihâk-i meharim-i müslimîne levendat-i müfsidi.— Naima».

intihal, *A. i.* Başka birinin şiirini veya yazısını kendinin gibi gösterme. (ç. İntihalât).

intihar, *A. i.* [Nahr'den] Kendini öldürme. «Mağrur, azîm emelleri kalb-i hamiyetin — Pişinde intihar ediyor zul ü zilletin.— Fikret».

intihaz, *A. i.* Fırsat bilip kaçırmama. «Nemçe kralı bu fırsatı intihaz ile.— H. Vehbi».

intikad, *A. i.* 1. Kalp parayı gerçeğinden ayırma. 2. (XIX. yy. sonları) Fransızcadan *critique* karşılığı ileri sürülmüştür. O zamana kadar bu anlamda *muaheze* sözü kullanılmakta idi; kural dışı olduğu halde *tenkid* sözü kullanılmaya başlayınca doğrusunun *intikad* olduğu ileri sürülmüşse de kabul edilmemiştir). (ç. İntikadat).

«Kaldı erbab-i tarik-i fıskı etmek intikad.— Nef'i».

intikadiyye, *A. i.* Fransızcadan *criticisme* felsefe terimine karşılık olarak yapılmıştır, kritisizm (XX. yy.).

intikal, *A. i.* [Nakl'den] 1. Bir yerden başka yere geçme. Göçme. 2. Geçme, bulaşma. 3. Babadan kalma, miras. 4. Ölme, ahirete göçme. 5. Anlama, kavrama. 6. Bahisten bahise geçme. 7. Hastalığın yer değiştirmesi. (ç. İntikalât).

«Bu aile efradına irsen intikal etmiş bir hassa idi ki.— Uşaklıgil» — «Hayat-i cavidanı sırrını şeyhe sual ettim — Oğul ölmezden evvel öl deyince intikal ettim.— Sadık».

intikam, *A. i.* Öç alma.

«İntikam alamaz isem hicv ile senden — Şairiyyet bana her veçhile bühtan olsun.— Nef'i».

intikamcu, *F. s.* [İntikam-cu] İntikam almıya çalışan. Öç güder.

intikâs, *A. i.* [Nüks'ten] Başaşağı dönme veya düşme.

intikaş, *A. i.* [Nakş'tan] Nakşolunma, kazılma.

intima', *A. i.* Birine mensup olma. Birinin olma.

intisab, *A. i.* [Nisbet'ten] Bir kimseye mensupluk, çatkınlık. Birinin adamı olma. «Salih Paşa zaman-i kalilde cemil-i ntisab ile meydanı alıp.— Naima».

intisab, *A. .* [Nasb'dan] 1. Yükseğe kaldırma. Dikilip durma. 2. (Arap. gra.) Kurala göre kelimenin mansup olması. 3. *İntisab-i nefes*, (Hek.) zorla nefes alma.

intisac, *A. i.* [Nesc'den] 1. Dokuyeydahlama. 2. (Bio) Dokum.

intisaf, *A. i.* 1. Haklaşma, hakkını

tam olarak alma. 2. Zaman yarı olma.

intisah, *A. i.* [Nesh'ten] Kopyasını çıkarma.

intisak, *A. i.* [Nesak'tan] Düzgün olarak dizilme.

intisar, *A. i.* [Nesr'den] Yaygınlık, yayılma.

intisar, *A. i.* [Nasr'dan] Öc alma. Acı çıkarma. «Bu defa Mageray sebebiyle Gürcülerin intisarını haber aldı.— Naima».

intişab, *A. i. 1.* Tutulup kalma. Odun ve mal biriktirme.

intişar, *A. i.* [Neşr'den] 1. Yayılma, dağılma. Üreme. 2. Gizli bir şeyin ağızlara düşmesi. 3. Genelleşme. «Üstündeki elbiselerden, etrafındaki eşyadan bir şikâyet-i fakirane intişar ederek.— Uşaklıgil».

intiza', *A. i.* [Nez'den] 1. Çekip koparma, koparıp alma. 2. (Bir ara) Fransızca'dan *abstraction dissociation* karşılığı kullanılıstenmişse de *tecrid* daha çok bunun yerini tutmuş, bu söz de *disociation* karşılığı kullanılmak istenmiştir. «Dest-i düşmandan intiza' tasmim ve tahmin olunmağın.— Raşit».

intizah, *A. i.* Suç ve kabahattan sıyrılma. Temize çıkma. «O vicdan kim eder insana telkin — Kabahatten vücub-i intizah.— Recaizâde».

intizam, *A. i.* [Nizam'dan] Düzgün dizilme. Düzgünlük. «Fakat unutma ki yol intizam-i meşiyetle — Yakınlaşır, kısalır. Doğru at adımlarını.— Fikret».

intizamperver, *F. s.* [İntizam-perver] Düzgünlük, intizam düşkünlüğü, tertipseverlik. «Kıyametler koparacak kadar intizamperverlikte ifrat gösteren Adnan Bey.— Uşaklıgil».

intizar, *A. i.* [Nazar'dan] Bekleme. Gözleme. «Bihter'de bir azab-i intizar başlamış idi.— Uşaklıgil».

inzal, *A. i.* [Nüzül'den] 1. İndirme. 2. Bel gelme. «Kim ana kuvve-i kudsiyye eder vahy inzal.— Şinasi».

inzar, *A. i.* [Nezr'den] Sonunun fena olacağını haber vererek çekindirme.

inzibat, *A. i.* [Zabt'tan] 1. Yolunda olma. 2. Genel eminliğin yolunda olması. 3. Sağlamlaşma.

inzimam, *A. i.* [Zam'dan] 1. Katılma. 2. (Kim.) Katım. «Kuvvet ve şevketini bunun inzimamiyle takviyet ve teksir eyledi .— Naima».

inziac, *A. i.* 1. Yerinden kopma, koparma. Sökülme. 2. Tanrıya tam bir tevecoühle yürekten dünya emellerini sökme. «Islah-i mizac-i pür inziacından izhar-i çaresazi-i aşıknevazi bulup.— Nergisi».

inziva, *A. i.* Bir köşeye çekilme. Çekilip karışmama. Dünya işlerinden vazgeçme. «Ömrüm güzar etti inzivada — Mutadım idi o hal-i sade.— M. Naci».

inzivakerde, *F. s., i.* [İnziva-kerde] İnziva yeri yapma. «Cümle rû-nihade-i kûristan ve inzivakerde-i niran oldular.— Nergisi».

ira', *A. i.* 1. Bağış yapma. 2. Çakmaktan ateş çıkarma, parlama. «Ne denlû ira-yi zinad-i rey ettiler ise.— Şefikname».

ira', *A. i.* Soyma, çıplaklama.

irab, *A. i.* 1. Düzgün konuşma ve ve gerçeği belirtme. 2. (Arap. Gra.) Arapça kelimelerin sonlarındaki harf veya harekenin değişmesi. 3. Bu değişikliği öğreten bilim.

irad, *A. i.* [Vürud'dan] 1. Getirme. Söyleme. 2. Bir malın getirdiği kazanç, gelir. *İrad-i edil-*

le, kanıtları gösterme; *irad-i kelâm*, söz söyleme; *irad-i mesel*, ata sözü söyleme; *irad-i nutk*, nutuk söylemek; *irad ü masraf*, gelir ile gider. «Bu müşkül muhaverede irad-i suâl vazifesini kendisine alıkoymak istiyerek.— Uşaklıgil». — «Masrafın uyduragör irada — Ta ki gamdan olasın azâde.— Sümbülzade».

iradât, *A. i.* [İrade ç.] Buyruklar.

irade, *A. i. 1.* İsteme, dileme. 2. Büyük bir kimsenin buyruğu; emir, ferman. *İrade-i aliyye*, sadrazam buyruğu; *irade-i cüz'iyye*, Tanrı tarafından insanın elinde bırakılmış istek; elindelik; *irade-i ilâhiyye*, Tanrı buyruğu; *irade-i külliyye*, Tanrı isteği; *irade-i seniyye*, padişah emri; *irade-i zaife*, istememe, geçici arzu. «Kalbinin müphem bir ihtiyacına tebaiyet eden bi-irade sözlerle.— Uşaklıgil» — «Eder irade-i cüziyyem insilâb — Neden?— Recaizade»

iradet, *A. i.* 1. İrade. 2. Gönüldeki istek. «Lâkin nizam-ı devlete iradet-i aliyye-i ilâhiyye taallûk etmediğinden.— Naima».—«Sanki kendi iradetinin haricinde bir kuvvetle.— Uşaklıgil».

iradî, iradiyye, *A. s.* [İrade'den] İrade ile ilgili. Zor ve sıkı altında yapılmıyan, istekle, kendiliğinden yapılan. İstemeli, İradeli, iradesel. *Bükâ-yi iradî*, insanın ihtiyariyle ağlaması; *harekât-i iradiyye;* kendiliğinden davranışlar; *gayr-i iradî*, elde olmıyarak, iradedışı.

iradiyye, *A. i.* İradecilik, *volontarisme* karşılığı (XIX. yy.).

irae, *A. i.* [Ruyet'ten] 1. Gösterme. 2. Gösterip öğretme. *İrae-i tarik*, yol gösterme, kılavuzluk etme. «Neşr-i ilm ve irae-i tarik-i mücahede-i nefs gibi iki maksad-ı ulvinin.— H. Vehbi».

irahe, *A. i.* [Rahat'tan] Rahatlandırma, rahat ettirme, yorgunluk aldırma. *İrahe-i fikr*, fikir dinlendirme. «Taab ü kesel irahe-i havası müstelzim olmasiyle .— H. Vehbi».

iraka, *A. i.* Dökme, akıtma. *İraka-i dem*, kan dökme. «Ele giren mütemerrid eşkıyaya eman vermeyip iraka-i daima-i hab'se ederek.— Nama».

iras, *A. i.* [İrs'ten] Getirme. Gerekme. Verme. *İrâs-i fütur*, bıkkınlık verme; *iras-i keder, iras-i mazarrat, iras-i zarar*, keder, zarar verme. «Çend ruze gül-i ikbal-i çemenzar-i fena — Eder elbette dimag-ı dile iras-i zükâm. — Nabi».

irat, *A. i.* [Varta'dan] Tehlikeye düşürme.

i'raz, *A. i.* Çekinme. Yüz çevirme. «Bu sabi masumu nice öldürelim deyu girye -küman i'raz ve her biri bir tarafa gidip iğmaz ettiler.— Naima».

irba', *A. i.* [Riba'dan] Faize verip artırma.

irbah, *A. i.* [Ribh'ten] Fayda ve kazanç elde etme.

irca', *A. i.* [Rücu'dan] 1. Geri çevirme, geri döndürme. 2. (Kim.) İndirgeme, redüksiyon. *İrca-i inan*, atın dizginini çevirme, başka tarafa yönelme; *irca-i kelâm* sözü yine maksada çevirme, getirme; *irca-i nazar*, bakışı geriye çevirme, geçmişe bakma. «Karısının mazisine kadar irca-i zihn eden muhayyelesinde.— Uşaklıgil».

ircaf, *A. i.* Fena şey ile uğraşma. Fitne ve yalan yaymıya uğraş-

ma. «Hünkâr şehzadeleri boğmuş deyu ircaf ziyade olmağın.— Naima».

irda', irza', *A. i.* Süt emzirme. Bk. *Irda'*. «Gehvare-i tasavvurda irda' etmekte olduğumuz ferzend-i arzu.— Şef'kname».

irdaf, *A. i.* [Redif'ten] Ardısıra yürütme, yürütülme. «Sadizade'den sonra Rahmetullah Efendiye verilmek üzere irdaf olundu.— Naima».

ir'eb, *A. i.* Akıl.

İrem, *A. i.* Âd kavmi zamanında Şeddad'ın Cennete benzetmek için yaptığı bahçe. Sütunları çok olmasından *İrem-i zat-ül-imad* da denir. *Bağ-i İrem* olarak cennet gibi anlamında çok kullanılırdı. «Âlem behişt ender behişt her gûşe bir bağ-i İrem.— Nef'i»

irfan, *A. i.* Bilme, biliş, anlayış. (Tas.) Yaradılıştan bilme, anlama. Tanrı sır ve gerçeklerini kavrama. Yaradılıştan olmıyanda bilimle meydana gelmez. «Fikr-i hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim.— Fikret».

irfaniyye, *A. i.* Fransızcadan *gnosticisme* felsefe sistemini karşılamak üzere kullanılmıştır. (XX. yy.).

irgam, *A. i.* Aşağılatma. Hor hakir kılma. Burnunu kırma. «İrgam-i unuf-i müşrikîn için.— Raşit».

irha', *A. i.* Koyverme, gevşetme, salıverme. *İrha-i inan-i semend-i hame*, kalem atının dizginini salıverme; akla geleni yazma; hiç durmadan yazma. «İrha-yi inan-i sefer.— N. Kemal».

irha, *A. i.* Tatlı kullanma. Tatlılıkla muamele etme. Yumuşak davranma.

irhak, *A. i.* 1. Sıkıntı ve eziyet etme. 2. Zorlama, sıkma. «Şeyhislâm hazretleri şefaatiyle irhak-i ruhundan tecavüz olunup İstanbul'a nefy ettiler.— Naima».

irhas, *A. i.* Ucuzlatma. (ç. İrhasat).

irkâb, *A. i.* [Rükûb'dan] Bindirme. Binek verme. Bindirilmek.

irkâben, *A. zf.* Bindirerek.

irs, *A. i.* 1. Ölen bir kimseden kalan mal veya paraya konma. Miras yeme. Miras olarak düşen mal veya para. Baba ve anadan geçme, cisim ve ruh hali. 2. Kalıtım, soyaçekim.

irsal, *A. i.* [Resul'den] 1. Gönderme, yollama. 2. Koyverme, salıverme. Elçi yollama. *İrsal-i lihye*, törenle sakal koyverme. *İrsal-i mesel*, söz arasında atasözü söyleme. «Ceman yüz kese kuruş irsal eyledi.— Naima».

irsalât, *A. i.* [İrsal ç.] Gönderişler. Yollananlar.

irsen, *A. zf.* [İrs'ten] Miras olarak; anadan babadan geçerek. «Aile efradına irsen intikal etmiş bu his idi ki.— Uşaklıgil».

irsî, irsiyye, *A. s.* [İrs'ten] 1. Mirasla ilgili. Ana babadan geçme hal. 2. Kalıtsal. «Melih Bey takımının menkulât-i irsiyesine malik olarak doğan bu kadına .— Uşaklıgil».

irşad, *A. i.* [Rüşd'den] Doğru yolu gösterme, uyarma. (Tas.) İrfan sahibi birinin, ârifin bir kimseye tarikatı ve Tanrı yolunu göstermesi. (ç. İrşadat). «Asaf Han damadı idi, onun irşadiyle âmil olup.— Naima».

irtia', *A. i.* [Ra'y'den] Otlatma.

irtiab, *A. i.* [Ru'ub'dan] Ürkme. «Umum Avrupa'yı bile düçar-i ıstırab ü irtiab etmiş idi.— H. Vehbi».

irtiad, *A. i.* [Ra'd'den] Yıldırım çarpmış gibi titreme. «Vezir çün

gafil bulunmuş idi, hayret ve dehşetinden irtiad ve bir zaman baş aşağı teemmül edip.— Naima».

irtiaş, *A. i.* [Raşe'den] Titreme. Sarsılma. (ç. İrtişaat).

irtibat, *A. i.* [Rabt'tan] 1. Bir şeye bağlı oluş, bağlanma. 2. İlgili olma, birbirini tutma. 3. Bağlantı. «Tahdid idi, onun nazarında, hayatını — Bir şahsa hasrediş emel ü irtibatını.— Fikret».

irtica', *A. i.* [Rücu'dan] Geri dönme, eskiyi isteme (XIX. yy.).

irticâ', *A. i.* [Reca, rica'dan] Korkulu bir surette umma. «Tesir-i hâmeden istizhara irticâ edip.— Nergisi».

irticac, *A. i.* Çalkanma, kabarma. Sarsılma. *İrticac-i adalî*, kasıl sarsılma. «Rüzgârın şiddetinden etti derya irticac».

irticaf, *A. i.* [Recfe'den] Sarsıntı.

irticaî, irticaiyye, *A. s.* İrtica ile ilgili.

irtical, *A. i.* Düşünmeden ve birdenbire içe doğduğu gibi şiir veya söz söyleme. (ç. İrticalat). «Ne şiirde ne nesirde usul-i irtical mümkündür.— Ziya Pş.».

irticalen, *A. zf.* Düşünmeden, içe doğduğu gibi, ansızın. «İrticalen söyledim geldim de şevk ü gayrete.— İ. Safa».

irticalî, *A. s.* İrtical ile ilgili. «Doğar fehava-i eş'arı, irticalîdir.— Fikret».

irticam, *A. i.* Bir şey üstüste katlanma.

irtican, *A. i.* Adamın işi bozulma.

irtida', *A. i.* [Rida'dan] Örtünme, bürünme.

irtida', *A. i.* Dinin yasak ettiklerinden geri durma.

irtidad, *A. i.* [Red'den] İslâmı terkle başka bir dine geçme. «Kabailin ettikleri şenâ-i irtidaddan çekinmiyecekleri.— N. Kemal».

irtidaf, *A. i.* [Redîf'ten] Ardıfa düşme, ardından gitme, koşulma.

irtifa', *A. i.* [Ref'den] Yükselme. Yukarı çıkma. Yükseklik, yükselti. *İrtifa almak*, zeval vakti güneşin yüksekliğini ölçüp derecesini belli etme. (ç. İrtifaat). «İrtifaın almağa olmuş mühendis çarh ana.— Nef'i».

irtifaen, *A. zf.* Yükseklikçe, yükseklik bakımından.

irtifak, *A. i.* 1. Bir yere dayanma. 2. Dolma. 3. Arkadaşlık etme. «Tarik-i şikakta irtifak edip.— Sadettin».

irtigab, *A. i.* [Rağbet'ten] Heveslendirme, isteklendirme.

irtihal, *A. i.* [Rıhlet'ten] 1. Bir yerden başka bir yere gitme. Göç etme. 2. Ölme. *İrtihal-i dâr-i beka*, ölme. «Bir kızın hîn-i irtihalinde.— Fikret». «Edirne mevkib-i hümayunundan irtihal edip.— N. Kemal».

irtihan, *A. i.* [Rehn'den] Bir şeyi rehin olarak alma, bir şey rehin olarak alınma.

irtihas, *A. i.* Ucuz sayılma, ucuz sayılmak.

irtihaş, *A. i.* Sıkıntıya düşme. Rahatsız olma.

irtihaz, *A. i.* Rezil rüsva olma.

irtika', *A. i.* Yukarı çıkma, daha yüksek yerlere erişme. «Sema-yi vaslına irtika ettikçe gönlüm.— Cenap».

irtikab, *A. i.* Bekleme, gözleme. Terakkup.

irtikâb, *A. i.* Fena bir iş işleme. Rüşvet alma. (ç. İrtikâbat). «O zaman nefsini bir ayıp irtikâbiyle ittiham ederek.— Uşaklıgil». «Hiçbir dem ben dürüg ü kizbi

etmem irtikâb.— Cenap».

irtikâk, *A. i.* Söz gücü olan kimsenin susa kalması.

irtikâm, *A. i.* Yığılma.

irtikas, *A. i.* [Raks'tan] 1. Salıntı. 2. (Ast.) Salınım.

irtikâz, *A. i.* [Rekz'den] 1. Nabız atma, seğirme. 2. Bağlanma. 3. Dikilme.

irtisam, *A. i.* [Resm'den] 1. Resmi çıkma, resmolma. 2. (Geo.) İzdüşüm. (Ş. İrtisamat). «Bir mevc-i hisse vermek için şekl-i irtisam.— Fikret».

irtisamî, irtisamiyye, *A. s.* İzdüşümsel.

irtişa', *A. i.* [Rüşvet'ten] Rüşvetçilik. Rüşvet alma. *Bab-i irtişa'*, rüşvet kapısı; *erbab-i irtişa*, rüşvetçiler. «Mezra-i âmale tohm-i irtişa ekmek ve istedikleri gibi ekip biçmek murat eyliyen devletmendler.— Naima».»

irtişah, *A. i.* [Reşha'dan] Sızmak, terleme.

irtiyab, *A. i.* [Reyb'den] Şüphelenme. Duraksama. *Bilâirtiyab*, şüphelenmeden. «Doğruluktan hâsılı sorsa bir ehl-i irtiyab — Tecrübem üzre budur benden ona doğru cevap.— Ziya Pş.».

irtiyad, *A. i.* Fransızcadan *volition* karşılığı, istem. (XX. yy.).

irtiyah, *A. i.* [Rih'ten] Genişleme. Feraha erme, ferahlama. «Enva-i irtiyah ve sürur husul bulup.— Sadettin».

irtiza', *A. i.* [Rıza'dan] Razı olma, uygun bulma. Beğenme, seçme.

irtiza', *A. i.* [Rıda, rıza'dan] Memeden süt emme.

irtizak, *A. i.* [Rızk'tan] Rızıklanma, rızık alma.

irva', *A. i.* Sulama, suvarma. Suya kandırma. *İrva ve iska*, sulama ve suya kandırma. «Edip dolab-i istiğnayı gerdan-cû-yi cûd üzre — Riyaz-i ihtiyac-i mümkinatı eylemiş irva'.— Nabi».

irza', *A. i.* Gönlünü etme, kandırma. Razı, hoşnut etme. *İrza-yi tarafeyn*, iki tarafı anlaştırma, kandırma. «Hedaya verip husemasını irza etmek şartiyle.— Naima».

îsa, *A. i.* 1. Vasiyet uygulamıya memur etme, vasi yapma. 2. Vasiyet etme.

isabet, *A. i.* [Savab'dan] 1. Rasgelme, doğru varma, yerini bulma. 2. Doğru bir fikir söyleme. 3. Düşme, tutma, dokunma. 4. Tam yerinde. *İsabet-i ayn*, göz değme.; *isabet-i re'y*, fikir doğruluğu, yerinde fikir. «Kevkeb-i ikbali ferr ü ziyade iken isabet-i ayn-ül-kemal ile.— Naima».

isabetkâr, *F. s.* [İsabet-kâr] Doğru raslayıcı.

is'ad, *A. i.* [Suud'dan] Yukarı çıkarma, yükseltme. «Hem etti Ebüssuut'u is'ad — Ol iki şehrin şeh-i melekzad.— Ziya Pş.».

is'ad, *A. i.* [Sa'd'dan] Kutlu kılma. Kutlu kılınma. «Siyeh-bahtan-i dehr-i dûnu san is'ad eder bir kuş.— Cenap».

isaet, *A. i.* [Sû'dan] Kötülük etme, kötü iş işleme. «Viodanıdır isaet fi'linde âdemin — Dâvacısı, şuhudu, kavanini, hâkimi.— Recaizade».

İsaf, *A. i.* Mekke putlarından biri.

is'af, *A. i.* Birinin isteğini kabullenip yerine getirme. «Bin böyle cihan-i zer ü sîm olsa yetişmez —Mümkün mü ki is'af oluna matlab-i âlem.— Ziya Pş.».

isaga, *A. i.* Kalıba dökme. Kalıba dökülme.

isah, *Ai i.* [Vesah'tan] Kirletme.

isal, *A. i.* [Vüsul'dan] Ulaştırma. Eriştirme, eriştirilme. «Her sûdan edersin dil ü cana — İsal-i terane.— Cenap».

isale, *A. i.* [Seyelân'dan] Akıtma. *İsale-i dümû'* gözyaşları dökme. «Bir risale-i mahasin-isaledir ki.— H. Vehbi».

isam, *A. i.* [İsm'den] Ceza. Bir suçun sonucu olan karşılık.

îsam, *A. i.* [İsm'den]Günaha sokma. Günaha sokulma.

isar, *A. i.* 1. Bağ. 2. Esirlik. *Kayd-i isar,* esirlik bağı. «Ol etrafa ılgar ve küffarını beste-i kayd-i isar etmeğe meşgul oldular.— Sadettin».

is'ar, *A. i.* Nark koyma. Paha biçilme.

îsar, *A. i.* 1. İkram, bahşiş. 2. Seçme. 3. Cömertlikle verme. «Gösterişsiz iki üç katrecik îsar eyler.— Fikret».

isar, *A. i.* [Yesar'dan] Zengin etme.

isbah, *A. i.* [Sebh'ten] Yüzdürme.

isbal, *A. i.* [Sebl'den] Gönderme. «Mütenemîn-i merkume Adana'ya isbal olunduktan sonra.— Cevdet Pş.».

isbat, *A. i.* [Sübut'tan] 1. Sağlamlaştırma. 2. Kanıt ve tanıt göstererek doğrusunu meydana çıkarma. 3. Var etme. 4. (Man.) Tanıt. 5. (Mat.) İspat. «Mahiyeti isbat eden âsar-i ameldir.— Şinasi».

ispatiyye, *A.* Fransızca'dan *positivisme* felsefe okuluna karşılık olarak yapılmıştır, olguculuk, pozitivizm (XX. yy.).

isevi, *A. s.* İsa peygamber dininde olan.

isfenahiyye, *A. i.* (Bot.) İspanakgiller.

isfenc, *F. i.* Sünger.

isfenciyye, *A. i.* (Zoo.) Süngergiller.

isfend, *F. i.* Şarap.

isfendan, *F. i.* 1. Beyaz biber tohumu. 2. Akçaağaç.

isfendaniyye, *A. i.* (Bot.) Akçaağaçgiller.

isfîd, esfid, *F. s.* Ak. «Hemçü dem-i ahûvan-i isfîd — Hep câme-i subh içinde hurşit. — Ş. Galip».

isfidac, *F. i.* Üstübeç. «Bu vücut eyvanı bir zulmet-seradır olmasa — Ger sevad-ül-vech fi-d-dareyn isfidac ana. — Hayali».

ishab, *A. i.* 1. Çok söyleme. 2. Ziyade tamah. 3. Türlü şeylerden renk değiştirme.

ishal, *A. i.* [Sehl'den] 1. Yürek sürme. Sürgün. «Anda duran sefineler zebun olup dahi ishal ve za'f ve hastalıktan içlerinde adam kalmamıştır.— Naima».

iska, *A. i.* [Saky'den] Su verme. Sulama. Suvarma. «Hatt ü nakş ü kumaş-i kârı etmiş cû-yi sun' undan — Ser-i enbube-i mîzab-i engüştan ile iska'.— Nabi».

iskân, *A. i.* [Sükûn'dan] 1. Yerleştirme. 2. Oturtma, ev sahibi etme. 3. Bir harfi sakin okuma. *İskân-i aşair, -muhacirin,* aşiretleri, göçmenleri yerleştirme. «Huldü Hak etsin onun câygeh-i iskânı.— Sürûri».

iskâr, *A. i.* [Sekr'den] Sarhoş etme. «Ana mahsus idi belâgatle — Huşyarân-i dehrin iskârı.— M. Naci».

iskat, ıskat, Bk. *Iskat.*

iskât, *A. i.* [Sükût'tan] 1. Susturma. 2. Tartışmada cevap veremiyecek duruma düşürme. 3. Kandırıp razı etme. Ağzını kapatma. «İskâta yetti hep nakarat-i belâheti — Müthiş tebes-

sümündeki mâna-yi binazir.— Cenap».

İskender, Sikender, *F. i.* Divan edebiyatında *İskender-i zül-karneyn İskender-i Rumî* diye de geçen ad Kim olduğu, bunların başka başka kimseler olup olmadığı hakkında kesin bilgi yoktur. Çoğu bunun meşhur Makedonyalı İskender, (İskender-i kebir) (İ. Ö. 356-323) olduğuna işaret ederler. *Sedd-i İskender,* Kafkas dağları. «Cemşid-i ayş ü işret ü Dâra-yi dârugîr — Kisra-yi adl ü re'fet ü İskender-i zaman.— Bakî».

islâk, *A. i.* [Silk'ten] 1. Sıraya koyma. 2. Diziye geçirme. 3. Yola getirme.

isl'âl, *A. i.* [Sell'den] 1. (Kılıcı) Sıyırıp çıkarma. 2. Vereme uğratma, verem etme.

İslâm, *A. i.* [Selâm'dan] 1. Muhammet Peygamber'in kurup yaydığı din. 2. Bu dinde olan ve olanların hepsi *Ehl-i islâm,* islâm olanlar; *Huccet-ül-islâm,* İmam Gazali'nin lâkabı; *seyf-ül-islâm,* Halit bin Velîd'in lâkabı; *şeyh-ül-islâm,* Osmanlı İmparatorluğunda şeriat işleriyle ve sarıklılara ait işlerle uğraşmak ve bunlara başkanlık etmekle görevli kimse, derecede sadrazamdan sonra gelirdi. «Kalmadı islâm için bir yerde âram ü huzur .— Ziya Pş.».

islâmî, islâmiyye, *A. s.* İslâm dinine ve islâm halka mensup, onlarla ilgili.

islâmiyan, *F. i.* İslâmlar.

islâmiyyet, *A. i.* İslâmlık. (Yanlış söz olduğunu kaydetmişlerse de kullanılıp durmuştu).
«Çok büyük hizmetler ettin din-i islâmiyyete.— İ. Safa».

ism, *A. i.* 1. Ad. 2. (Gra.) İsim. *İsm-i alel, -âmm,* cins isim; *-câmi', -cemi,* topluluk ismi; *-cins* cins ismi; *-fail, -has,* özel isim; *-işaret, -meful, -mekân, -mensub, mevsul, -mübalâğa, - tafdil, -tasgîr, -zaman, -zat.* (ç. Esami, esma). «Zerrişte, bu ismiydi onun sanki haberdar — Mahfi kederimden.— Fikret».

ism, *A. i.* Suç. Günah. (ç. Âsâm) «İlâhi ism ü günahım ne mertebe kesir olsa.— Sinan Pş.»

isma', *A. i.* [Sem'den] İşittirme. «Ne yüzle ol makule makale-i bi-eseri ismaa tevcih-i natıka münasip olur ki.— Nergisi».

İsmailiyye, *A. i., s.* Şiilerin son imam saydıkları İsmail'in kurduğu şii fırkalarından biri. Bu fırkada olan.

ismet, *A. i.* 1. Haramdan ve kötülükten çekinme. 2. Namus. 3. Günahsızlık, temizlik. *İsmetlû, ismetmeab, ismetpenah,* derece bakımından yüksek kimselerin aile kadınlarına hitapta kullanılır deyimler idi. «Envar-i ismetinle tecelli kılınca sen.— Fikret».

ismî, ismiyye, *A. s.* [İsm'den] 1. Ada mensup, adla ilgili. 2. (Gra.) İsim ile ilgili. *Cümle-i ismiye,* isim cümlesi.

ismirar, *A. i.* [Semra'dan] Esmerleşme. Kara olma, kararma. «Kökleri ismirar-i hayattan ak, ucları kınadan kırmızı saçlarının.— Müftüoğlu».

ismiyye, *A. i.* Fransızcadan *nominalisme* felsefe sözü için kullanılmıştır; adçılık (XX. yy.).

ismiyyet, *A. i.* İsim olma hali. İsimlik.

isna aşer, *A. s.* On iki. *Eimme-i isnaaşer,* on iki imam.

isna-aşeriyye, *A. i.* On iki imamın tarikatı.

isnad, *A. i.* 1. Bir şeyi bir adam

için yaptı deme. 2. İftira etme. 3. Peygamber sözlerinin sırasiyle kimler tarafından söylenilip geldiğini bildirme. 4. (Gra.) Özne ile yüklem arasındaki ilgi.

isnadat, *A. i.* [İsnad ç.] İsnatlar.

isnan, *A. i.* [Sinn'den] 1. Diş çıkma. 2. Yaşlanma.

isnevî, *A. s.* 1. İki ile ilgili. 2. Pazartesi ile ilgili. 3. Her pazartesi oruç tutan kimse.

isneyn, *A. s., i.* 1. İki. 2. Pazartesi günü. «Yevm-i isneyn gicesi..— Süleyman Çelebi».

isneyniyyet, *A. i.* İkilik. Fransızcadan *dualite* karşılığı (XX. yy.).

ispend, *A. i.* Üzerlik (tohumu).

ispergam, *F. i.* 1. Fesleğen. 2. Gül. 3. Genel olarak yeşillik.

isr, *A. i.* 1. İz, ayak izi. 2. Meslek, yol. «Cânan da muhacir oldu can da — İsr-i nebeviye muktediyiz.— M. Naci» — «Şerr ihtimali olanları bilkülliye katl ve mahv-i isr eyle deyu.— Naima».

isra', *A. i.* [Sirayet'ten] Yürütme. Gönderme.

isra', *A. i.* [Sürat'ten] Çabuklandırma.

israc, *A. s.* [Sirac'dan] Yakma. Yandırma. «Pişgâh-i bârgâhta meşail-i firavan iş'al ve israc-i kanadil olundu.— Naima».

israf, *A. i.* [Sürf'ten] Gereksiz yere harcama. (ç. İsrafat). «Vay ana kim ömrünü israf ede — Maslahatın koya şikâra gide. — Yahya» — «Kanuna mugayir rical-in dinlemeyip kat-i israfat ettiği için anlar dahi azlini isterler idi.— Naima».

İsrafil, *A. i.* Dört büyük melekten biri olup kıyamet gününe kadar Levh-i Mahfuz'un bakıcısı ve kıyamet olacağını öttürecği boru ile bildirecek olan melek. *Sur-i İsrafil*, İsrafil'in kıyamet günü üfüreceği boru. «Arz-i hüsn etse o mahdum-i Halil — Yusuf ün anmaz idi İsrail.— Hakani».

İsrail, *A. i.* Yakup peygamberin adı. *Beni İsrail*, İsrail çocukları.

israiliyyat, *A. i.* Beni İsrail kitaplarında olup oradan aktarılan bazı masalımsı hikâye ve olaylar.

israr, *A. i.* [Sırr'dan] Gizleme. Sır tutma.

istar, *A. i.* [Satr'dan] Yazı yazma.

istabrak, *A. i.* 1. Sırma ve kılaptanla dokunmuş kumaş. 2. Huri elbisesi. «Döşendi sahn-i gülistana ferş-i istabrak — Açıldı bağ-i cihana behiştten bir bab.— İbn Kemal».

istıkra, *A. i.* 1. Gezme, dolaşma. Âvarelik. Konuklama. 3. Fransızcadan *induction* (tümevarım) sözünün karşılığı olarak (XIX. yy.).

istıkrab, *A. i.* 1. Yaklaştırma. 2. Akraba kılma. «Ve eda-yi şefkat-i übüvvete oğlu Ahmet Bey rütbelerine istıkrab eylemiş idi. — Raşit».

istıkraî, *A. s.* Fransızcadan *épagogique* ve *inductif* (tümevarımsal) sözünün karşılığı (XX. yy.)

istıkrar, *A. i.* [Karar'dan] 1. Yerleşme, karar bulma. 2. Kararlaşma. İyice belli olma. «Bakılsa çeşm-i basiretle nakş-i hestiye — Verir birbirine irtibat-i istıkrar.— Ziya Pş.».

istıska, *A. i.* Bir şeyi anlamak için çok çalışma, uğraşma. «Serdar-i ekrem Murat Paşanın katl-i eşkıyada keyfiyet-i istıkasını nakl edip der ki.— Naima».

istıskar, *A. i.* [Kasr'dan] Kısma. Kıstırma.

istıskas, *A. i.* [Kısas'tan] Bir katilin şeriatçe ölümünü isteme, kısas. isteme.

istıktab, *A. i.* [Kutb'dan] 1. Kutuplaşma, bir kutup etrafında toplanma. 2. (Fiz.) Fransızcadan *polarisation* (polarma) karşılığı olarak (XX. yy.).

istıtlâ', *A. i.* [Tulû'dan] Bilmeyi isteme. Anlamıya, bilmeye çalışma. (ç. İstıtlâat).

istıtlâat, *A. i.* [İstıtlâ ç.] Haber almalar. Duyulanlar.

istiab, *A. i.* 1. İçine alma, içine sığma. 2. Tutma, kaplama. «Bütün âfakı istiab eden boşlukta nalişzen.— Fikret».

istiade, *A. i.* Yeniden canlanma.

istiane, istianet, [Avn'den] Yardım isteme. «Üstazdan istiane etmiyerek.— H. Vehbi» — «Der-i devlete telhis gönderdikte istianet ve imdadı müş'ir cenab-i padişahiye bir kaç beyit irsal etmiş idi.— Naima».

istiare, *A. i.* 1. Ödünç alma. 2. (Ed.) Addeğişimi., (ç. İstiarat). «Bırakıp şi're istiareleri — Şunu ismiyle yâd edin : Toprak.— Fikret» — «İstiarât ü kinayet ü hakikatle mecaz — Daima olmalıdır cari-i mecari-i suhan.— Sümbülzade».

istiaza, *A. i.* [İvaz'dan] Karşılık olarak bir şey isteme.

istiaze, *A. i.* [İyaz'dan] «Euzu billâhi min-eş-şeytan-ir-racim» sözünü söyliyerek Tanrıya sığınma.

istib'ad, *A. i.* [Bud'den] Yakıştırmama, uzak görme. Olamıyacak sanma. «Bu halâtı görüp izhar-i istib'at eder bir kuş.— Cenap».

istibaha, istibahat, *A. i.* 1. Mübah ve helâl sayma. 2. Birçok kimselerin kanını dökmeye izin verme. (ç. İstibahât). «Nice bin nüfusu kalt ü gaaret emval ve fürac-i muhammat istibahat ettiler.— Naima».

istibdat, *A. i.* Kendi başına, hiçbir nizam ve kanuna bağlı olmadan idare etme. «Vikaye-i şan ü şevket-i istiklâl ve istibdat ümniyelerini zâmin ve mütekeffil olduklarını.— Pertev Pş.».

istibdadkârane, *F. zf.* [İstibdadkâr ane] İstibdadla idare olunan, ona yakışır halde.

istibdal, *A. i.* [Bedel'den] 1. Değiştirme. Bir şey verip yerine bir şey isteme. 2. (As.) Zamanı gelince yeni asker alıp eskilere izin verme, koyverme.

istibhac, *A. i.* [Behcet'ten] Yüz gülme, sevinme.

istibka, *A. i.* [Beka'dan] Sürmesini isteme. *İstibka'-yi tevecciihleri*... teveccühünüzün sürüp gitmesi (mektupların sonlarında kullanılırdı). 2. Fransızcadan *conservation* (saklama, korunma, kalma) sözüne karşılık olarak; *istibka-yi hayat, -nevi, -vücut -zat* sözleri kullanılmıştır. (XX. yy.).

istibra, *A. i* İşedikten sonra temizlenme

istibsar, *A. i.* [Basar'dan] Bir işin üzerinde iyice düşünme. Basiretli, hesaplı davranma. «Meşhud-i enzar-i fehm ü istibsar olmuştur.— Naima».

istibşar, *A. i.* Hayırlı haber alma. Müjdelenme. Müjde alıp sevinme. «Ehl-i Sivas dahi anı istikbal ve makdemiyle istibşar eylediler.— Naima».

istibtan, *A. i.* Her şeyin içyüzünü bilme.

isti'cab, *A. i.* [Ucb'den] Şaşma, hayrette kalma. «Uçucu hayvanat içinde isti'caba en ziyade lâyık.— Recaizade».

isticabe, isticabet, *A. i.* [Cevab'-

dan] Duanın Tanrıca kabulü.

istical, *A. i.* [Acele'den] Acele etme. Çabuklandırma. «Dahi icâdat vusul bulmadan istical ile Gürcüstan leşkerin kaldırıp.— Naima».

isticar, *A. i.* [Ecr'den] Kira ile tutma, kiralama.

isticare, *A. i.* [Cevr'den] Korunma isteme. Sığınak isteme. «Ve kahr-i sultan'den isticare babında istihare eyledi.— Sadettin».

isticaze, *A. i.* [Cevaz'dan] 1. İzin isteme. 2. Sunulan bir manzume için caize, yani para isteme. «Vüsulü için isticaze olundukta. — Naima».

isticbar, *A. i.* [Cebr'den] Zora bırakma. Baskı yapma.

istichal, *A. i.* [Cehl'den] Cahil sayma.

isticlâb, *A. i.* [Celb'den] 1. Çekme. Çekme veya getirmeye sebebolma. 2. (Fel.) Uyandırma. «Nice hikmetler eyler isticlâb — İkisinden dahi ul-ül-elbab.— M. Naci».

isticnas, *A. i.* [Cins'ten] Cinsine benzetme (Ed. Ce.) *Hassa-i isticnasiye.* «Hüviyyet-i mâneviyesinin bu yeni ailenin hücre-i ruhunda massolunmasını o hassai isticnasiye taht-i emniyete alır.— Uşaklıgil».

isticvab, *A. i.* [Cevab'dan] Sorup karşılık alma. Söyletme. Sorgu. «Bu nutk-i pâk ile eyler ukulü isticvap.— Fikret».

istida, *A. i.* [Dua'dan] 1. Yalvararak isteme. 2. Dilekçe.

istida', *A. i.* [Veda'dan] Bir kimseye bakılmak üzere bir şey bırakma. «Ve kendi istidadan iba edip.— Naima».

istidad, *A. i.* 1. Bir şeyi yapmaya doğuştan hazırlıklı olma. 2. Akıllılık. 3. Yatıklık, hazırlık. «Ve mahalline göre istidadınca cevap vermeği güzel bilirmiş.— Naima».

istidame, *A. i.* [Devam'dan] Bir şeyin veya bir durumun sürüp gitmesini dileme.

istidane, *A. i.* [Devr'den] Borç alma, ödünç alma. «Azadelik edasına vâbestedir yine — Hiç farkı yok kitabetle istidanenin. — Nabi».

istidare, *A. i.* [Devr'den] 1. Dönme dolaşma. 2. Yuvarlak, daire biçimine girme. Değirmileşme.

istidbar, *A. i.* [İdbar'dan] Arka çevirme. Yüz döndürme.

istidlâl, *A. i.* [Delâlet'den] Bir tanıt veya kanıta göre bir şeyden sonuç çıkarma. Tanıt getirme. (XX. yy.) Fransızcadan *raisonnement* karşılığı, usavurma. «Söz tamam oldu ko laf ü suhanı ey Nef'i — Ehl-i dil tab'ını şi'rinden eder istidlâl.— Nef'i».

istidlâlât, *A. i.* [İstidlâl ç.] Tanıtlar. Kanıtlar. «Müşevveş bulutlar arasında gaib olurdu ki istidlâlâta imkân bulamazdı.— Uşaklıgil».

istidlâlen, *A. zf.* İstidlâl yoliyle.

istidrac, *A. i.* [Derece'den] 1. Derece derece arttırma, ilerleme. 2. Değeri ve hakkı olmadığı halde talihi, kaderi düzgün, uygun gitme. «Ağalar dahi güya istidracları kemalin bulup zevalleri karîb olmuş idi.— Naima».

isti'fa, *A. i.* [Afv'den] 1. Bağış isteme. 2. Bir işten isteğiyle çekilme. *İstifa-i kusur,* özür dileme. «Bast-i mukaddemat-i özrhâhi ve isti'fa edicek.— Nergisi».

istîfa, *A. i.* [Vefa'dan] Tamamiyle alma. «Şükûh-i kudreti alâ-i idrakât-i insani — Vücuh-i hik-

met-i birun-i add-i fehm ü istifa. Nef'i».

istifade, *A. i.* [Faide'den] 1. Faydalanma. Kazanma. Bir şey öğrenme. «Ah ey piş-i istifademden — Bitevakkuf uzaklaşan mevecat.— Fikret».

isti'faf, *A. i.* [İffet'ten] Günahtan kötülükten çekinme.

istifaname, *F. i.* [İstifa-name] Bir yerden çekilmeyi bildiren yazı.

istifaza, *A. i.* [Feyz'den] Feyz alma. «Bir mania ile istifazaya müsait olduğu pertev-i ikbalden mahrum kalan ashab-i istidat gibi.— N. Kemal».

istifham, *A. i.* [Feham'den] Sorup anlama. Anlamak için sorma. Soru. «Zemine resm ile bir nazlı hatt-i istifham.— Fikret».

istifhami, istifhamiyye, *A. s.* Soru ile ilgili. Soruya ait.

istifkad, *A. i.* [Fakd'dan] (Kaybı) arayıp soruşturma. «Ele girmezse hayalin ederim istifkad.— Nabi».

istifrag, *A. i.* [Ferag'dan] Kusma. «Cesed-i kâinatı istifrag-i küll ile tenkıyede.— Şefikname».

istifraş, *A. i.* [Feraş'tan] Odalık alma. Odalık yapma.

istifsad, *A. i.* [Fesad'dan] Bir şeyin bozulmasını isteme.

istifsar, *A. i.* Sorup anlama. (ç. (ç. İstifsarat). «Dedim o dem dil-i divane her-çi-bâd-abad — Bu haletin ederim aslın andan istifsar.— Nedim».

istifta, *A. i.* [Fetva'dan] Fetva alma için başvurma. «Eğer kim eylerse müft-i insafından istifta. — Nabi».

istiftah, *A. i.* [Feth'ten] 1. Başlama. 2. Siftah etme. «Böyle bazarda da eylemiyen istiftah — Ne zaman açsa gerek suk-i maanide dükân.— Sabit».

istigasa, *A. i.* [Gavs'ten] Yardım isteme. «Etmeden istigasayı tekmil — Belirir karşısında Azrail.— M. Naci».

istigbar, *A. i.* [Gubar'dan] (Bot.) Tozlaşma.

istigfar, *A. i.* [Gufran'dan] Tanrıdan günahın bağışlanmasını dileme. «Yatma hengâm-i seher bidar ol — Vakf-i seccade-i istiğfar ol.— Nabi».

istiglâl, *A. i.* [Galle'den] Geliri karşı gösterilerek yapı, tarla gibi malın rehne konması.

istigna, *A. i.* [Gına'dan] 1. Eldeki'ni yeter bulma. 2. Tokgözlülük. «Mübtelâ-yi aşkının dermandan istignası var.— Fuzuli».

istigrab, *A. i.* [Garabet'ten] Şaşma. Garip bulma. «Erdi bir rif'ate erbab-i hüner devrinde — Ki eder çarh-i deni-perver-i dun istigrab.— Nef'i».

istigrak, *A. i.* [Gark'tan] 1. Dalma. İçine gömülme. 2. Dalgınlık. 3. (Tas.) Kendinden geçip dünyayı unutma. 4. (Arap gra.) *El* harfi tarifinin isimleri genel hale koyması. «Bakışlarında hüveyda hazin bir istigrak.— Fikret».

istihab, *A. i.* [Hibe'den] Hibe olarak isteme. «İstihab ettiği hisler teslimine müsaade buyrulmadı.— Sadettin».

istihal, *A. i.* [Ehl'den] Bir şeye lâyık olma. Onu çevirme. *Bil-istihal*, lâyık olduğu üzere. «Bil-istihal memur buyruldukları nezaret-i celileye her veçhile revnakbahşa olarak.— Reşit Pş.».

istihale, *A. i.* [Havl'den] 1. Olamazlık. 2. Bir halden başka bir hale geçiş. 3. (XX. yy.) *Metamorphisme* karşılığı, başkalaşma, başkalaşım.

istihalât, *A. i.* [İstihale ç.] Baş-

kalaşmalar, değişmeler.

istihaliyye, *A. i.* Fransızca'dan *transformisme* mesleğini anlatmak için yapılmıştır, şekildeğişimcilik (XX. yy.).

istihare, *A. i.* [Hayr'dan] Bir işin sonunu anlamak için aptes alıp dua ile uykuya yatma. «Ve kahr-i sultaniden isticare babında istihare eyledi.— Sadettin».

istihbab, *A. i.* [Hubb'dan] Bir şeyi iyi sayma, müstahap görme. «Kabulleri vücuben olmayıp istihbaba mahmuldür.— Esat Ef.».

istihbar, *A. i.* [Haber'den] Haber ve bilgi alma. Duyma. «Duyuldu mu diye kapıya istihbara gelmiş.— Naima».

istihbarat, *A. i.* [İstihbar ç.] Alınan haberler.

istihcan, *A. i.* [Hücnet'ten] Kötü görme. Çirkin sayma, çirkin sayılma.

istihda, *A. i.* [Hüda'dan] Doğru yolu isteme.

istihdaf, *A. i.* [Hedef'ten] Hedef tutma, amaç edinme.

istihdam, *A. i.* [Hidmet'ten] Kullanma. Hizmete alma. «Berk gibi dünyayı yakıp yıkmak levazımından bulunan bir beliyeyi tatarlıkta o istihdam eyliyor.— N. Kemal».

istihfaf, *A. i.* [Hiffet'ten] Hafifseme. Önem vermeme. Küçük görme. «Bu kõhne hikmeti Nansen edeydi istihfaf — Feram bugün ne olurdu? Bir ihtimal-i muhal.— Fikret».

istihfafkâr, *F. s.* [İstihfaf-kâr] Hafifseyen, küçük gören.

istihfafkârane, *F. zf.* Hafifseyerek, küçük görerek.

istihkak, *A. i.* [Hak'tan] 1. Haklı olma, hakketme. 2. Hakkedilen şey, iş karşılığı. *Bil-irs vel istihkak*, babadan kalma ve liyakati olma. «Dikkat etmez kimse istihkak u istidadına.— Ziya Pş.».

istihkâm, *A. i.* [Hükm'den] 1. Sağlamlık. 2. Kuvvetli, dayanıklı olma. 3. Kuvvetli siper. «Padişah ve valideyi tesliyet edip ağaya makamında istihkâme azim hizmet eyledi.— Naima».

istihkâmat, *A. i.* [İstihkâm ç.] İstihkâmlar.

istihkar, *A. i.* [Hakaret'ten] Aşağı gözle bakma. Ufak ve âdi görme. (ç. İstihkarat). «Revişlerinde sezer bir şemim-i istihkar .— Fikret».

istihlâf, *A. i.* [Half'ten] Birini kendi yerine geçirme. Birinin yerine geçme. «Mahiyet-i insaniyesini hayat-i ebediye ile insaniyete hizmet için istihlâf etmiş oluyor.— N. Kemal».

istihlâk, *A. i.* [Helâk'ten] 1. Boşyere harcayıp tüketme. 2. Kullanarak tüketme, bitirme.

istihlâkât, *A. i.* Harcamalar. Yenen içilen şeyler.

istihlâl, *A. i.* [Hilâl'den] 1. Yeni ay görünme. 2. Çocuğun doğar doğmaz ağlaması. *Beraat-i istihlâl*, (Ed.) Güzel başlangıç; iyi alâmet. «Guzatın seyf-i şecaatı hun-i düşman içinde barıka -nisar olacağına beraat-i istihlâl olurdu.— N. Kemal».

istihlâl, *A. i.* [Helâl'den] 1. Helâl sayma. 2. Helâlleşme. «Huzzar ile musafaha-i istihlâl ve istifa resmin icra eyledi.— Nergisi».

istihlâs, *A. i.* [Hulûs'tan] 1. Bir şeyi kendinin edinme. 2. Kurtarma, kurtarılma.

istihmam, *A. i.* Hamama girme. Yıkanma. «Bir daha haneye azm eylemez andan açılır — İktiza eyler ise hangisine istihmam.— Nabi».

istihrac, *A. i.* [Huruc'dan] 1. Bir şeyin içinden başka bir şey çıkarma. 2. Sonuç çıkarma. 3. Bazı belirtilerden ileriyi anlama. 4. Bir dilde okuduğunu anlama. 5. Fal bakma, yıldızlardan mâna çıkarma. «Karanlık: fehm ü daniş, akl ü istihrac hep muzlim .— Fikret».

istihracat, *A. i.* [İstihrac ç.] Yıldızlardan hüküm ve mâna çıkarma.

istihsal, *A. i.* [Hâsıl'dan] 1. Meydana getirme. 2. Ele geçirme. «Bütün saadet yalnız bununla kaabil-i istihsal idi.— Uşaklıgil».

istihsalât, *A. i.* [İstihsal ç.] Elde edilen şeyler.

istihsan, *A. i.* [Hasen'den] Güzel bulma. Beğenme. «Görürdüm her kaside söyledikçe her bir sinden — Hem istihsan ü hem ihsan ü hem lûtf-i firavanı.— Nef'i».

istihsan, *A. i.* [Hısn'dan] Sağlam bir yere kapanma, kalelenme. Korunma.

istihsanen, *A. zf.* Beğenerek, güzel sayılarak.

istihva, *A. i.* Bir kimsenin aklı alınma. Şaşırıp kalma. Heva ve hevesi hoş görme.

istihya, *A. i.* [Hayâ'dan] 1. Utanma. 2. [Hayat'tan] Diriltme, yaşatma. «Şu sefaletimden edip uzaktan benimle istihza.— Fikret».

istihza, *A. i.* Eğlenceye alma. Biriyle eğlenme. «Eder gibiydi uzaktan benimle istihza.— Fikret».

istihzar, *A. i.* [Huzur'dan] 1. Huzura getirme. Hazır etme. 2. Bir şeyi hatıra getirme, hatırlama.

istika', *A. i.* [Saky'den] İçecek su alma. Su isteme.

istikad, *A. i.* [İkad'dan] Tutuşturup yakma. «Rütbeni bilmek ile tab-i cehennemde bile — Ümmet-i müznib için yok heves-i istikad. — Nabi».

istikamet, *A. i.* [Kıyam'dan] 1. Doğruluk. Doğru davranış. 3. Bir şeyin bir yöne doğrulması, uzanması. 4. (Tas.) Tanrıya kullukta bulunma. «İlâc et düşmedeî sâki mizacım istikametten .— Fuzuli».

istikâne, istikânet, *A. i.* 1. Alçakgönüllülük. 2. Küçülme. «Serdar-i gaziye elçi gönderip arzi istikânet ve türlü meskenet edip.— Naima».

istikbah, *A. i.* [Kabih'ten] Çirkin görme, ayıplama. «Bahayi Efendi ol muameleyi istikbah ve inkâr edip.— Naima».

istikbal, *A. i.* [Kabl'den] 1. Gelecek zaman. 2. (Geleni) Karşılama. *İstikbal-i kıble*, kıbleye yönelme. «Bugün senin harekâtın veya sükûnunla — Takarrür eyliyecektir huzur-i istikbal.— Fikret».

istikbalen, *A. zf.* 1. İleride, gelecek zamanda. 2. Karşılamak için, karşılayarak.

istikbar, *A. i.* [Kibr'den] 1. Büyütme, önem verme. 2. Kibir. Kibir satma. «Taşrada halkın işi istikbar.— Nabi».

istikfaf, *A. i.* [Kifaf'tan] Az şeyi yeter bulma. Yetişme. «İstikfafa ruhsat-i tayaram bulup.— Şefikname».

istikfal, *A. i.* [Kefalet'ten] Kefil olma. Kefilliği kabul etme. «Dahi müftü Hüseyin Efendi ve Recep Paşayı istikfal etmeleriyle .— Naima».

istiklâl, *A. i.* [Kıllet'ten] 1. Kendi başına olma. Kimseye bağlı

olmama. 2. Azımsama. «O çelik parçası bir gün bir ehemmiyet alır — Koca bir kavmın olur hâris-i istiklâli.— Fikret».

istiklâliyyet, *A. i.* Başlı başına buyruk olma. İstiklâl üzere bulunma.

istikmal, *A. i.* [Kemal'den] 1. Bitirme. 2. Bir işin tam ve eksiksiz oluşu, kemale erdirilmesi. (ç. İstikmalât). «Bizim noksanımız hep kaabil-i ikmaldir amma — Bulunmaz neyleyim eshab-i istikmal bir yerde.— Avni».

istiknah, *A. i.* [Kürh'ten] Bir şeyin hakikatine varma. (ç. İstiknahat). «Yalnız bir faraziyeyi takip ederek istiknah-i hakikat etmek istemişti.— Uşaklıgil».

istikra, *A. i.* Kiralama, kira ile tutma. «Adana cesim bir kasaba olup böyle zaruret ilcasında han ve haneler istikra edilmek kaabildir.— Cevdet Pş.».

istikrah, *A. i.* [Kerh'ten] 1. Bir şeyi istemiyerek zorla yapma. 2. Beğenmeyip tiksinme. «Daha mebde-i telezzüzde gönlü istikrahtan hâli değildir.— N. Kemal».

istikrar, *A. i.* [Tekrar'dan] Tekrarlatma. «Nazar olursa tevali-i nev' ü cinse eğen — Değil tabiat-i eşyadan devr ü istikrar.— Ziya Pş.».

istikraz, *A. i.* [Karz'dan] Borç alma. (ç. İstikrazat). «Daire-i medeniyet içinde ef'al ü âlemin teshiliçün rayegân olan esbabtan biri de istikraz maddesidir ki.— N. Kemal».

istiska, *A. i.* Bir şeyin aslını anlamak için çok çalışma; dikkatle araştırma.

istiskar, *A. i.* [Kesret'ten] Çok görme, çoğumsama.

istiksaf, *A. i.* [Keşf'ten] Keşf etmeye çalışma. Ne olup bittiğini anlama için araştırma (ç. İstikşafat). «Hadice'den varıp istikşaf-i desise-i zamir eyliyesiz dedi.— Veysi».

istiktab, *A. i.* 1. Söyleyip yazdırma. 2. Yazısı kontrol edilmek üzere birine birkaç satır yazdırma. «Ediyor katre katre istiktab — Bana gûya bu şi'r-i mahzunu.— Cenap».

istiktar, *A. i.* [Taktir'den] Damla damla akıtma. Damıtma. «Gâh telkis ü gehi istiktar — Âzmayişle geçer leyl ü nehar.— Nabi».

istilâ, *A. i.* 1. Ele geçirme. 2. Yayılma, kaplama. 3. (Jeo.) Basma. «Ve her birinin ağzından Stanbul'u istilâ ve Dâr-üs-saitatanayı nehb ü garet ve yağma ederiz sözü düşmezdi.— Naima».

isti'lâ, *A. i.* [Ülüv'den] Yükselme. Yüce olma. «Hattâ — Yorulmadan edecekler cinana isti'lâ.— Fikret».

istilâd, *A. i.* Doğurtma. «Cimrinin kesrete hırsı o kadar var ki eder — Daha na-baliğ iken dâiye-i istilâd.— Nabi».

istilâdî, *A. i.* Fransızcadan *maieutique* karşılığı, doğurtucu (XX. yy.).

istilâî, *A. s.* 1. Bir memleketi ele geçirmeye ait. 2. Salgın bir hastalıkla ilgili.

istilâm, *A. i.* Öpme veya el sürme. «Ve Hacer-ül-esved-i süveydaya istilâm etmektedir.— Mevkufati».

isti'lâm, *A. i.* [İlm'den] Bilgi edinmek için yüksek bir makamdan maiyete sorulma. (ç. İstilâmat).

istilka, *A. i.* Arka üstü yatarak uyuma. «Harhara-i istilka-yi efkâr ve dagdaga-i kâbus-i isti'şar ile.— Akif Pş.».

istilzam, *A. i.* [Lüzum'dan] Gerekme. Gerektirme. «Muharebenin bu kadar devamını istilzam ettiren sebeb-i hakiki ise.— H. Vehbi».

istilzaz, *A. i.* [Lezzet'ten] Hoşa gitme. Lezzet alma. (ç. İstilzazat). «Okuyan gûdek-i nev-sâle eder istilzaz.— Sümbülzade».

istilzaziyye, *A. i.* Fransızcadan *hédonisme* mesleği karşılığı olarak yapılmıştır, hazcılık (XX. yy.).

istima', *A. i.* [Sem'den] 1. Dinleme, kulak verme. 2. Dinleyip kabul etme. 3. İşitme. «Bir gün kazaskerler ile Divan'da istima-i deavi-i nâsa meşgul idiler.— Naima».

isti'mal, *A. i.* [Amel'den] Kullanma. *Hüsn-i istimâl*, güzel kullanma, yerinde kullanma; *su-i istimal*, yersiz, yolsuz kullanma. «Zuhur eden bir vesile-i nizai derhal istimâl etmeliydi.— Uşaklıgil».

istimalât, *A. i.* [İstimâl ç.] Kullanışlar. Kullanılışlar.

istimalât, *A. i.* [Meyl'den] 1. Gönül alma, gönül çelme. 2. Vaadederek kandırma. «İstimaletle gülüp yüzlerine — İtimat eyleme çok sözlerine.— Sümbülzade».

istimaletname, *F. i.* Suç bağışının yazılı olduğu kâğıt. «Şeyhislâm ve kazaskerler ve gayrılar istimaletname yazıp İsa Ağa mekâtini götürüp.— Naima».

istiman, *A. i.* [Eman'dan] Aman dileme. Sığınma. «Gayet müsait bir çok şerait arziyle memleket halkını istimana teşvik ettiyse de.— N. Kemal».

isti'mar, *A. i.* [Tamir'den] Bir yeri bayındırma. Bir yerin bayındırlığını dileme. Sömürgeleştirme.

istimdat, *A. i.* [Meded'den] Yardım isteme. «Şikeste, etmededeyim gölgelerden istimdad.— Fikret».

istimhal, *A. i.* [Mehl'den] Mühlet zaman isteme. «Vehle-i ulâda suret-i kabul izhar ve fakat bu kabulü istimhal etmiş idi.— H. Vehbi».

istimlâk, *A. i.* [Milk'ten] Kamu yararı için bir mülkü kamulaştırma. (ç. İstimlâkât).

istimlâl, *A. i.* [Melâl'den] Can sıkılıp usanma.

istimna, *A. i.* [Meni'den] Abaza. «Medar-ı havi ü bülûğ nisab ü istimna.— Füzuli».

istimrar, *A. i.* [Mürur'dan] Sürme. Sürüp bir düziye gitme. *Al-el-istimrar*, aralıksız. «Bütün zerrat bir kanun-i istimrara bağlıdır.— Ziya Pş.».

istimrarî, *A. s.* Sürerlik. *Fiil-i istimrarî*, sürelik fiili.

istimsak, *A. i.* [İmsak'ten] Kendini tutma, nefsine hâkim olma. «Dest-i fesahat peyvest-i tevcih ve tahrif ile istimsak eden.— Şefikname».

istimsal, *A. i.* [Misal'den] Misal tutma. Örnek edinme.

istimta, *A. i.* [Temettü'den] Faydalanma.

istimzac, *A. i.* [Mizac'tan] Bir şeyin açıktan teklifinden önce, ne etki yapacağını, nasıl kabul edileceğini anlamaya çalışma. Yoklama. «Yoklayıp nabzını kimi ettimse istimzac.— Sümbülzade».

istinabe, *A. i.* Başka bir yer mahkemesi için bir tanığın yazılı olarak ifadesinin alınması.

istinad, *A. i.* 1. Dayanma. 2. Güvenme. 3. Kanıt diye bakılan bir şey üzerine fikrini, iddiasını kur-

ma. «Maldar olup Murat Paşaya istinadı sebebiyle sağ hamlacının yolunu alıp.— Naima».

istinadgâh, *F. i.* [İstinad-gâh] Dayanacak, güvenecek yer. «Hudası var olanın istinadgâhı mı yok? — M. Naci».

istinaf, *A. i.* 1. Yeniden başlama. 2. Bidayet mahkemesinin kararı için bir üst mahkemeye başvurma. 3. (Gra.) Kelâmın başlangıcı. «İstinaf-i merasim-i rica mertebemiz değildir.— Veysi».

istinafen, *A. zf.* İstinaf yoliyle.

istinare, *A. i.* [Nur'dan] Nurlandırma, parlatma.

istinas, *A. i.* [Üns'ten] Alışma. Ürkeklik gitme. «Her gün bir parça daha bu izdivaç fikriyle istinas ettiriyordu.— Uşaklıgil».

istinba', *A. i.* Haber sorma.

istinbat, *A. i.* Bir söz veya işten gizli bir mâna çıkarma. «İsmimi hun-i dilimden edesin istinbat.— Sümbülzade».

istinca, *A. i.* Pislikten temizlenme. «Zahidâ âlem-i nur ü taharatten sunulmuştur — Bana mina-yi ruh-efza sana ibrik-i istinca.— Sabit».

istincad, *A. i.* Asker bulma, asker toplama. «Habeşiler malik-i Habeş olan nasraniden istincad edip. — Naima».

istinfar, *A. i.* Ürkme, ayaklandırma. Ürküp kaçma. «Kasabat-i mütecavireden istinfar ettiler.— Şefikname».

istinkâf, *A. i.* Kabul etmeme. Çekimser kalma. «Bu defa mesullerine müsaadeden istinkâf ile.— N. Kemal».

istinkâh, *A. i.* [Nikâhtan] Bir kadını nikâhla alma.

istinsab, *A. i.* [Neseb'den] Soyu bildirme. Soy dâvası gütme.

istinsah, *A. i.* [Nesh'ten] Bir nüshasını yazma. Suretini çıkarma. Kopye etme.

istinsah, *A. i.* [Nush'tan] Öğüt isteme. Nasihat alma.

istinsar, *A. i.* [Nasr'dan] Yardım isteme. «Kâtip Çelebi Fezleke'de böyle yazmış ve Sipah ocağına istinsar ile hayli tarafdarlık etmiştir.— Naima».

istinsaren, *A. zf.* 1. Yardım umarak. 2. Arka çıkarak. «Husrev Paşaya istinsaren Murtaza Paşa ile cenk ettiler.— Naima».

istinşad, *A.* [İnşad'dan] Birine manzume okutma. «Bu ahengiyle göklerden sana istinşad eder bir kuş. — Cenap».

istinşak, *A. i.* Aptes alırken buruna su çekme. «Ol rayiha-i keriheyi istinşak ettiler.— Şefikname».

istintac, *A. i.* Sonuç çıkarma. (ç. İstintacat). «Küçük muhakemesinin istintacat-i müşevveşesine münhasır kalmış idi.— Uşaklıgil».

istintak, *A. i.* [Nutk'tan] Söyletme. Sorguya çekme. ««Onu mahirane istintaklar içinde söyletmiş idi.— Uşaklıgil».

istirabe, *A. i.* Şüpheye düşme. Kuşkulanma.

istirahat, *A. i.* [Rahat'tan] Dinlenme, rahatlaşma. (ç. İstirahat). «Çalış, çalış ki yarın belki istirahat için — Bir istifade edersin bugünkü sâyinden.— Fikret».

istirak, *A. i.* [Sirkat'ten] Çalma, hırsızlama. «İstirak-i sem'a kıldıkça hücum — Onları deg eyledi gökten rücum». — «İstirak-i istiaratiyle şi'r-i Şevketin — Şimdi düzdan-i maani şan ü şevket bağladı.— Nabi».

istirbah, *A. i.* [Ribh'ten] Faizle

para verme. Faize para yatırma. Tefecilik. (ç. İstirbahat).

istirca, *A. i.* [Reca, rica'dan] Yalvarma. Dileme.

istirca', *A. i.* [Rücu'dan] 1. Bir ölü görüldüğü zaman *inna lillâh ve inna ileyhi raciun* (Biz Tanrının kuluyuz, ve biz Tanrıya raciiz, ona döneceğiz) âyetini okuma. 2. Geri dönme. Tepme. «Hedeften tîrin istircaı temrensizliktendir.— Yüsri».

istirdad, *A. i.* [Red'den] Geri isteme. Geri alma. (ç. İstirdadat). «İki elmas değildir harem-i hassında — Cibrilin göz kalmış edemez istirdat.— Nabi»

istifra', *A. i.* [Ref'den] Kaldırılmasını, yapılmasını isteme. «Ve ashab-i saltanat ki sahib-i seyf-i mutlaktır istifa-i zulm-i zalim ve istizale-i mezalim kılarsa.— Veysi».

istirha, *A. i.* [Rehavet'ten] Gevşeme.

istirhab, *A. i.* Korkutma. Korkutulma.

istirham, *A. i.* [Rahm'den] Merhamet dileme. Yalvarma. (ç. İstirhamat). «Öyle samimi bir mâna-yi istirham var idi ki.— Uşaklıgil».

istirhamname, *F. i.* [İstirham-name] Bir dilek için yazılan mektup.

istirhan, *A. i.* [Rehn'den] Rehin alma, rehin alınma.

istirhas, *A. i.* Bir şeyi ucuz görme. Ucuz görülme. «İktiham olunmasında istirhas bile.— Esat Ef.».

istirkab, *A. i.* [Rekabet'en] Çekememe. Rekabette bulunma. (ç. İstirkabat). «İkbalimizi istirkab ile idbarımıza sebebolanlara.— Akif Pş.».

istirkak, *A. i.* [Rıkk'tan] Kul edinme. Kul edinilme. «Bilcümle seby ü istirkaka kemer-beste-i ittifak olup.— Şefikname».

istirşa, *A. i.* Bir iş için bir şey isteme.

istirşad, *A. i.* [Reşad'dan] Hak yoluna gitmek isteme. «Mürşid-i hak-bînimiz var nerde istirşad eden».

istirza, *A. i.* [Rızı'dan] Razılık isteme. «Vezire hakk-i istirza verip.— Naima».

istirzak, *A. i.* [Rızık'tan] Rızık, nafaka sağlamıya çalışma. «Mamure-i âlem-i cihanı vakf-i istirzak edip.— Fuzuli».

istirzal, *A. i.* [Rezalet'ten] Bayağı, aşağılık görme. Rezil sayma.

istis'ab, *A. i.* [Saab'dan] Güç görme. Zorumsama.

istis'ad, *A. i.* [Sa'd'den] Uğurlu sayma.

istis'adiyye, *A. i.* Fransızcadan *eudémonisme* felsefe teriminin karşılığı; mutçuluk (XX. yy.).

istis'al, *A. i.* [Sual'den] Soruşturma. «Meramları her ne ise söylesinler diye istis'al etmiş idi.— Esat Ef.».

istîsal, *A. i.* [Asl'dan] Kökünden koparıp çıkarma. Temelinden temizleme. (ç. İstîsalât). «Muhabere ile istîcaline icazet fermanı aldı.— Naima».

istisare, *A. i.* Toz veya fitne savurma. «Gubar-i hâtır-i viranı istisare ile.— Nabi».

istisgar, *A. i.* [Sagir'den] Küçük görme. Küçümseme. «Padişah-i heybet-penahı istişgar yüzünden cevabında.— Naima».

istishab, *A. i.* [Sohbet'ten] Yanına alma. Beraber götürme. *Bil-istishab*, Beraber alarak, ...ile birlikte. «Fırka-i dehrî ki hiç etmezdi istishab-i din.— Sü-

runi».

istihsal, *A. i.* [Sehl'den] Kolay görme. «Keyfiyât-i bi-nizamlarından bahisle tarik-i tegallûbu istihsal ederlerdi.— Asım».

istiska, *A. i.* [Saky'den] 1. Su isteme. 2. Yağmur duasına çıkma. 3. Bedenin ötesine berisine su toplanma hastalığı. «1038 cemaziyelulâsında istiskadan helâk olup.— Naima». «Olurdu halk-i âlem kâse-gird-i dest-i istiska.— Nabi».

istiskal, *A. i.* [Sklet'ten] 1. Ağır bulup hoşlanmama. 2. Hoşlanılmadığını soğuk muamele ile anlatma. Yüz vermeme. «Hasılı bu makule evzaından vezir güçlenip istiskale başladı.— Naima».

istislâf, *A. i.* [Selef'ten] Birinin yerine geçme. «Altmış iki altmış üç senelerinin emval-i mirisi dahi istislâf olunmakla iki se ne tedahül sebebiyle.— Naima».

istislâm, *A. i.* 1. Uyma. 2. Yolun ortasından gitme. 3. İslâmlığı kabul etme. «Takdim-i mukaddemat-i sulh ü istislâm edip.— Sadettin».

istismar, *A. i.* [Semere'den] Sömürme.

istisna, *A. i.* 1. Ayırma. Ayrı tutma. 2. Kural dışı olma. *Bilâ istisna,* ayrılıksız. «Böyle bir istisna-yi garip teşkil etmek zilletini talîh onun için mi alıkoymuş idi—— Uşaklıgil».

istisnaî, istisnaiye, *A. s.* Ayrılık şeylere ait, onunla ilgili. «Hizmeti fiiliye beş sene ise de Bosna'da üç sene olmak gibi bazı ahval-i istisnaiye ile.— Cevdet Pş.».

istisra', *A. i.* [Sür'at'ten] Çabuklandırma. «Haseki ağa dahi varıp istisra' etti te İbşir Paşa bir âli divan etmiş idi.— Naima».

istisvab, *A. i.* [Savab'dan] Doğru bulma. Beğenme. «Budur dedikte istisvab olunup.— Naima».

istiş'ar, *A. i.* 1. Bir maddenin yazılıp bildirilmesini isteme. 2. Kıllanma. 3. Ürkme.

istişare, *A. i.* [Şûra'dan] Danışma. Fikir sorma. «Derya cengi ahvalini Tarabulus kaptanları ve rüesasiyle istişare ettikte.— Naima».

istişat, *A. i.* [Şat'tan] Coşma. Taşma. «Dâmenbus için pişgâhına sürdüklerinde Mollanın gazabı heyecan ve istişat edip.— Naima».

istifşa', *A. i.* [Şefaat'ten] Şefaat isteme, birinin aracılığını dileme. «Meğer niyeti Tatar hana varıp istifşa' talep etmek imiş .—Naima».

istişhad, *A. i.* [Şehadet'ten] 1. Tanık getirme tanık gösterme. 2. Tanıt sayarak ileri sürme. 3. Şehit olma. (ç. İstişhadat). «Mesal-i mâneviden hayret istişhad eder bir kuş.— Cenap».

istişmam, *A. i.* [Şemm'den] 1. Koklama. Koku alma. Kokusundan duyma. 2. Uzaktan ve dolayısiyle haber alma. (ç. İstişmamat). «Bağ-i reyhan eden güllerini istişmam.— Nabi».

istitaa, istitaat, *A. i.* [Tav'dan] Güç. Güç yeterlik. *Alâ kader il istitaa,* gücün yettiği kadar. «Diye cevap verdiğinde kimsenin muarazaya istitaatı olmaz.— Sinan Pş.».

istitabe, *A. i.* İyi ve hoş bulma.

isti'taf, *A. i.* [Atf'ten] Acıma ve yardım dileme. «Olursun kâma nail hangisinden etsen isti'taf.— Ziya Pş.».

istitale, *A. i.* [Tul'den] 1. Uzama. Dal budak salma. 2. (Bio.)

Uzantı. «Tarafeyn edep ve hürmet ile muameleye riayet etsin istitale ve aharı tahkir ve mahrum etmiye müteallik nahemvarlık olmasın.— Naima».

istitar, *A. i.* [Tıb'dan] Hekime başvurma. Kendini hekime gösterme. İlâç arama. «Hasretle eylerim seher-i mevte intizar — Muzlim ziyalariyle, derim, kılsam istitar.— Fikret».

istitbab, *A. i.* [Tıb'dan] İlâç arama. Çare isteme.

istitrad, *A. i.* Asıl konudan olmayıp söz sırası gelmişken söylenen söz. (ç. İstitradat).

istitraden, *A. zf.* İstidrat olarak, söz sırası gelmiş iken.

istidradî, *A. s.* Asıl konudan olmayan, söz sırası gelerek söylenilmiş.

istitraf, *A. i.* [Turfe'den] Hiç görülmemiş bir şey sayma.

istiva, *A. i.* 1. Denk eşit olma. 2. Düz olma, düzlük. 3. Ortada ve tam bir derecede bulunma «Bir gün vakt-i istivada ki ifrat -i hararet-i afitabtan.— Veysi».

istizaa, *A. i.* [Ziya'dan] Ziyalanma, ışıklanma. «Rû-yi arzda ise nur-i nübüvvetten başka istizaaya şayan kangı nur vardır?— H. Vehbi».

istiz'af, *A. i.* [Zaaf'tan] Zayıf, âdi görme, görülme. Küçüksenme.

istizah, *A. i.* [Vüzuh'tan] Bir işin açık söylenmesini isteme. Açıklama isteme (ç. İstizahat). «Maksadı Ada'dan suret-i avdetlerine dair istizahatta bulunmaktı.— Uşaklıgil».

istizale, *A. i.* [İzale'den] Yok edilme. «İstirfa-i zulm-i zalim ve istizale-i mezalim kılarsa.— Veysi».

isti'zam, *A. i.* [Azamet'ten] Büyütme. «Gayrı veçhile tedarik kaabil ikon gaflet edip bu musibeti isti'zam ederek.— Naima».

istizan, *A. i.* [İzn'den] İzin isteme. İzin için sorma. *Bil istizan*, sorarak; *bilâ istizan*, hiç danışmadan, sormadan.

istizhar, *A. i.* [Zahr'dan] Yardım isteme. Arka olmasını isteme. «Zarar ihtimali için taşrada ocak ağalariyle istihzar etmiş idi .— Naima».

istizkâr, *A. i.* [Zikr'den] 1. Hatıra getirme. 2. Ezber etme. 3. Fransızcadan *mnémotechnie* (belleteç) karşılığı (XX. yy.).

istizlâl, *A. i.* [Zil'den] Aşağılık görme. Bayağı görülme.

istizlâl, *A. i.* [Zıl'dan] Gölgelenme, gölge altına girme. Sığınma.

istizmar, *A. i.* [Zamir'den] Fikrini yoklama. Niyeti anlamaya çalışma. «Kelimat-i lâyıka ile her birini istizmar ettikte.— Esat Ef.».

istizraf, *A. i.* [Zarafet'ten] Zariflik, incelik gösterme.

isyan, *A. i.* Ayaklanma.

iş, Bk. *Ayş*.

işa', *A. i.* 1. Gece karanlığı başladığı zaman. Sular kararmağı vakit. 2. Akşam veya yatsı namazı. 3. Akşam yemeği. «Halk aşikâre duhan içmek değil bade-l-aşa belki vak-i işada taşra çıkmaktan kaldı.— Naima».

işaa, işaat, *A. i.* [Şüyu'dan] (Haber) yayma. Herkese duyurma. «İşaat-i nekayıs ve maayibi için takrir ve tahrirde zemm ü kadhi canibine zahib olurlar.— Naima».

işaât, *A. i.* [İşaa ç.] (Haber) duyurmalar, yaymalar. *İşaât-i bedhahane*, kötü niyetlerle haberler yayma; *-kâzibane*, yalan haber yayma.

işade, *A. i.* 1. Seslenme, sesini yükseltme. 2. Dünya isteğine erişmesi.

işaeyn, *A. i.* Akşam ile yatsı zamanları. *Beyn-el-işaeyn*, akşam ile yatsı arası.

iş'al, *A. i.* [Şu'l'den] 1. Şulelendirme, yakma, tutuşturma. 2. Alevlendirme, parlatma. Şiddetlendirme. «Sultan Murat merhumun nice bin nüfus katli ile itfa eylediği ateş-i fitneyi yeniden iş'al etmeyi isteriz.— Naima».

iş'ar, *A. i.* Yazı ile bildirme, haber verme. *İş'ar-i ahire değin*, en son bildirilecek habere kadar. (ç. İş'arat). «Size gönderilmesi için Maarif Nezaretine iş'ar olunmuştur.— Cevdet Pş.».

işarat, *A. i.* [İşaret ç.] İşaretler. «Hep işarat-i sudur-i hikemi nâtıktır — Vaz-i mizan-i tekabülde bu sırr-i meknun.— Münif».

işaret *A. i.* 1. Bir şeyi (parmak, el, kaş, göz ile) gösterme. 2. İz, alâmet. 3. (Tas.) Doğrudan olmıyarak hatırlatma cinsinden verilen emir, rey, irşat. *İşaret-i aliyye*, şeyhislâm emri; *-ilâhiye*, Tanrı buyruğu. «Bana gözünle bir işaret kâfidir.— Uşaklıgil».

işba', *A. i.* [Şibi'den] 1. Doyurma. 2. (Fiz.) Doyma. 3. (Ed.) Arap nazmında vezin veya kafiye zorundan kelimeye bir harf katma.

işcar, *A. i.* [Şecer'den] Ağaçlama. Ağaç yetiştirme.

işfa, *A. i.* [Şifa'dan] Hastayı iyi etmeye çalışma. Şifalı şey verme.

işfaf, *A. i.* Üstün tutma.

işfak, *A. i.* 1. Korkma. 2. Lûtf etme, bağış. «Ehl-i ruzgâra işfaktan ve ulema-yi a'lâma ve eramil ü eytama infaktan el çekmeyip.— Sadettin».

işgal, *A. i.* [Şugl'dan] 1. İş verme, işle uğraştırma. 2. İşten alıkoma. Başka bir şeyle uğraştırıp asıl işe engel olma. 3. Tutma. 4. Oyalama. «Bu muhavereden yalnız bir şey zihnini işgal ediyordu.— Uşaklıgil».

işha', *A. i.* [Şehiy'den] 1. Göz dikmek. 2. İstenileni verme.

işhad, *A. i.* [Şühud'dan] Tanık getirme. Tanık diye gösterme. «Müddei münkir olursa çekerim işhada.— Nef'i».

işkâl, *A. i.* [Şekl'den] 1. Şüpheli ve karışık olma. Güçlük. 2. Zorlandırma. «Hall-i işkâl-i tılsımat -i umur-i mülke — Etmiş üstad -i ezel lûtfunu miftah-i meram.— Nabi». «Bir hafta hicran işkenceleri içinde ezileceklerdi.— Uşaklıgil» — «İşkeste takat bir nevnihale — Teşbih ederdim cism-i nizarım.— Recaizade».

işkenbe, Bk. *Şikembe*.

işkence, *F. i.* Azap, eziyet.

işkeste, *F. s.* [Şikes'ten] Kırık. Bitik.

işküfe, *F. i.* Şükûfe, çiçek.

işmam, *A. i.* [Şemm'den] 1. Koklatma. 2. Hafif surette duyurma.

işmizaz, *A. i.* 1. Can sıkılma. 2. Yüzünü ekşitme, 3. Titreyip ürperme.

işrab, *A. i.* [Şürb'den] 1. İçirme. 2. Maksadı açıktan değil de dolayısiyle gösterme. Kapalı surette anlatma. «Sultan Murat'ın vefatiyle ol dâiye bertaraf olduğun işrab etmeleriyle.— Naima».

işraf, *A. i.* 1. Yüksek yere çıkma. yüksek yere çıkıp anlama. 2. Hasta ölüm halinde olma. «Sair gaziler üzerinden geçip dört yüz mikdarı yeniçeri hendeğe işraf ettiler.— Naima».

işrak, *A. i.* [Şark'tan] 1. Par-

latma, ışıklandırma. 2. (Güneş) doğma. (ç. İşrakat). «Dehaya nasiye-i sâfi «merkez-i işrak.— Fikret».

işrâk, *A. i.* [Şirk'ten] Tanrıya ortak koşma. Çok tanrı olduğuna inanma. «Ser-kûçe-i işrâkten...— Naima».

işrakiyye, *A. i.* Pythagoras felsefesi.

işrakıyyun, *A. i.* Pyhagoras felsefesi yolunda olan kimseler.

işret, *A. i.* Keyif veren içki kullanma. İçki içme. «Ta ebed bunu makam et — Bu bağda işret-i müdam et.— Fuzuli».

işrin, işrun, *A. s.* Yirmi, yirminci.

iştial, *A. i.* [Şule'den] Tutuşma. Parlama. Alevlenme. (ç. İştialât). «Ben büründüm bir abaya zemherinin rağmına — Sen de ey aşk ateşi sinemde eyle iştial .— M. Naci».

iştibah, *A. i.* Şüphe etme, şüphelenme. *Bi iştibah, bilâ iştibah,* şüphesiz. (ç. İştibahat). «Kelle-i mezbure Abaza Paşa başı olduğu hususta iştibah ve ihtilâf vaki olup.— Naima».

iştibak, *A i.* [Şebeke'den] Örülme, örgülenme. Karışma, birbirine geçme.

iştidad, *A. i.* [Şiddet'ten] Sertleşme. Ağırlaşma. Büyüme. Artma. «Ciğerlerinde yanan âteş-i gazap —Gittikçe iştidad ediyor.— Fikret».

iştigal, *A. i.* [Şugl'den] İş işleme. Bir şeyle uğraşma. (ç. İştigalât). «On beşte değildi sinn ü sâlim — Kim nazm ile vardı iştigalim.— Ziya Pş.».

iştiha, *A. .* [Şehvet'ten] 1. İstek. 2. Boğaz ve mide açıklığı. Açlık. 3. Fazla istek. «Geçirdi çaşnigir-i felek ol denlû vaktin kim —Neval-i arzu meydana geldi iştiha g'tti.— Nabi».

iştihar, *A. i.* [Şöhret'ten] Ün alma. Ünlü olma. «Acz ile noksan ile bir zerre-i naçiz iken — Gül gibi vasf-i kemalâtında buldum iştihar.— Nazim».

iştikâ, *A. i.* [Şekva'dan] Şikâyet etme. Yanıp yakılma. «İştikâlarla beraber yine ondan ebedî — Bir şifa bekliyerek.— Fikret».

iştikak, *A. i.* [Şık'tan] (Gra.) Bir kökten ayrılmış kelimelerin birbirleriyle ve kökleriyle olan ilgileri ve oluş halleri. Türem, türeme. (ç. İştikakat). «Vardır arabide bazı külfet — Etmek gerek iştikaka dikkat.— Ziya Pş.»

iştimal, *A. i.* [Şümul'den] Kaplama. İçine alma. Çevirme. «Enzarı karşısındaki zer-sine tarlanın — Derya-yi sünbülâtına, eylerdi iştimal.— Cenap».

iştimam, *A. i.* [Şemm'den] Kokusunu alma. Koklama.

iştira, *A. i.* [Şira'dan] Satın alma. «Verdi yüz dinarı etti iştira.— Nahifi».

iştirak, *A. i.* [Şirket'ten] 1. Ortak olma. 2. Ayni halde bulunma. *Bil-iştirâk,* ortak olarak, birlikte. «Elem- i arza iştirâk edelim.— Cenap».

iştirâkî, *A. s.* Ortaklıkla ilgili.

iştirakiyye, *A. i.* Fransızcadan *communisme* karşılığı (XX. yy.)

iştitat, *A. i.* Haksızlık ve zulüm etme. «Alem-i ısrar-ı ızrarı kale-i Kaf-ı mübalağa-i iştitata eraşte etmek şartiyle.— Şefiknameı».

iştiyak, *A. i.* [Şevk'ten] Özleme. Çok göreceği gelme. «Şerha şerha eylesin sinem firak — Eyleyim ta şerh-i derd-i iştiyak.— Nahifi».

işünuş, Bk. *Ayş.*

işve, *A. i.* Güzellerin gönül alıcı, gönül aldatıcı nazı, davranışı. «Zira sipahilik alıvermek işvesiyle Gürcü Nebi.— Naima».

işvebaz, *F. s.* [İşve-baz] Naz edici.

işveger, işvekâr, *F. s.* [İşve-ger, -kâr] Naz eden, edalı. «Kim dilnevaz ü işveger ve nüktedan idi.— Recaizade».

i'ta, *A. i.* [Atâ'dan] Verme. *İtayi malûmat,* bilgi verme; *ita emri,* verile kâğıdı; *alış ü ita,* alışveriş. «Ocaklar mevacibinin vakt ü zamaniyle i'ta ve tevzii. — Şefikname».

itaat, *A. i.* [Tav'dan] Dinleme. Alınan emre göre davranma. *Adem-i itaat,* itaatsizlik, dinlememe; *arz-i itaat,* dinlememezlikten vazgeçip dinleyeceğini söyleme. «Çün gördü itaatinde ihmal.— Fuzuli».

itab, *A. i.* Paylama, azarlama, tersleme. Darılma. «Lûtfunla, itabınla bulur illeti şiddet.— Cenap».

it'ab, *A. i.* [Taab'dan] Yorma. «Hüsn-i müdafaaya it'ab-i nefs etmeyip.— Naima».

îtad, *A. i.* Kazık çakma.

i'tak, *A. i.* [Itk'tan] Köle veya cariye azadetme. Azat. «Kaptan Ahmet Paşa cümle mâmelekin i'tak ve akaratın vakf ve vasiyet edip.— Naima».

itale, *A. i.* [Tul'den] Uzatma. *İtale-i lisan,* dil uzatma, kötü şeyler söyleme; *-yed,* el uzatma. «Yunus redd-i kelâm ve itale-i lisan etmekle.— Naima».

it'am, *A. i.* Bk. *It'am.*

itare, *A. i.* [Tayran'dan] 1. Uçurma, uçurtma. 2. Çabucak gönderme, yollama. «Yine ne hoştu dün gece civarına azimetim — İtare-i rakîmiye tereddüt üzre cür'etim.— Recaizade».

itba', Ardına katmak. (Gra.) Bir kelime arkasından ona benzer söylenen anlamsız söz: at mat'taki «mat» gibi.

itbak, *A. i.* Kaplama.

itbal, *A. i.* Kederlenme, kederlendirme.

itfa, *A. i.* 1. Söndürme. 2. Dindirme, bastırma. 3. (Fiz.) Sönüm. *İtfa-yi düyun,* borcun faizle beraber anaparadan da ödenmesi, *amortissement* karşılığı; *itfa-yi nâire-i fesad,* fesat ateşinin söndürülmesi, bastırılması. «Âteş-i fitne-yi âb-i müdara ile itfa kasdiyle hemen.— Naima».

itfaiyye, *A. i.* Yangın söndürme ekibi.

ithaf, *A. i.* [Tuhfe'den] Armağan verme. Hediye etme. «Size ithaf ile nesr eyliyorum ben.— Fikret».

ithafname, *F. i.* [İthaf-name] Bir eserin bir kimse adına olduğunu gösteren yazı.

itham, *A. i.* [Töhmet'ten] Töhmetlendirme, suçlandırma. «O zaman nefsini bir ayıp irtikâbiyle itham ederek.— Uşaklıgil».

itibar, *A. i.* [Ubur'dan] 1. Önem verme. 2. Saygı gösterme. 3. Şeref, haysiyet. 4. Bir şeyin gerçek değil kararlaştırılan değeri. 5. İbret alma. 6. Ticarette söz veya imzaya olan inanç, kredi. «Vehme ne itibar ü hayale ne iltifat.— Ziya Pş.».

itibarat, *A. i.* [İtibar ç.] Var saymalar, öyle zannetmeler. Faraziyeler. «İtibarât-i tekasîm ü fusul — İmtiyazât-i makamat ü usul.— Nabi».

itibaren, *A. zf.* Başlıyarak.

itibarî, itibariye, *A. s.* Gerçek olmıyan, varsayılan. «Birdir elbet fenada tahkik ile tasavvur — Varı yoğu cihanın hep emr-i iti-

bari.— Ziya Pş.».

i'tidad, *A. i.* 1. Bir şeyi kol üzerine alma. 2. Yardım isteme. «Anlar ile i'tidadı kenduye sebeb-i beka bilirdi.— Naima».

i'tidad, *A. i.* [Add'den] Sayma. Hesaba katma. Önem verme. «Ne fikr-i akval-i eimme-i içtihad ve ne şeyhislâm efendinin hilâfına verdikleri fetvalara i'tidad edip.— Raşit».

itidal, *A. i.* [Adl'den] 1. Eşitlik. 2. Orta oluş, ortalama. 3. Yavaşlık, yumuşaklık. 4. Uygunluk. 5. (Ast.) Gün-tün eşitliği. «Tarik-i itidal üzre akılâne hareket padişah askerini kola alıp sizin gibi melâîni katl etmek imiş.— Naima».

itikad, *A. i.* [Akd'den] 1. İnanma. 2. Bir din veya mezhebine inanma tarafı, temelini meydana getiren inanç. «Değil nefeste eser itikad-i tamdadır.— Ziya Pş.».

itikadat, *A. i.* [İtikat ç.] İtikatlar. *İtikadat-i bâtıla*, (masalımsı) asılsız şeylere inanma.

itikadî, *A. s.* İtikatle, inanla ilgili.

itikadiyyat, *A. i.* İtikat, inan konuları.

i'tikâf, *A. i.* Bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirme.

i'tikâl, *A. i.* [Ekl'den] Yemme, aşınma, oyulma. (ç. İtikalât).

i'tilâ, *A. i.* [Ulüv'den] 1. Yükselme. Yukarı çıkma. 2. Yüksek rütbelere çıkma. «O rütbe pest olursun her ne rütbe i'tilâ etsen .— Nabi».

i'tilâf, *A. i.* [Ülfet'ten] 1. Görüşme. 2. Uygunluk. Uyuşma. (ç. İtilâfat). «Bir itilâfı demektir sabah ile leylin: — Hayatı şi'r ile mezc eylemek ne âlemdir.— Fikret».

i'timad, *A. i.* [Amd'den] 1. Dayanma. 2. Güvenme. Güven. «Haber gönderip i'lâm-i hal eder ol cahiller ihtimal vermeyip itimad etmediler.— Naima».

itimaden, *A. zf.* Güvenerek, dayanarak.

itimadname, *F. i.* [İtimad-name] Elçilerin gittikleri memlekete götürdükleri hükûmet mektubu Bu mektup alındıktan sonra elçilik başlar.

itina, *A. i.* [Anâ'dan] Çok dikkat etme. Önemle çalışma. Özenme. «Bukadar sây, itina, zahmet — Topu bir kıt'a, ya kaside için .— Fikret».

itiraf, *A. i.* [İrfan'dan] Kendi için iyi sayılmayacak bir hali gizlemeyip söyleme. (ç. İtirafat). «Noksanıma vardır itirafım — Beyhude değil ye'lik lâfım.— Ş. Galip».

itiraz, *A. i.* Bir fikir veya kararı kabul etmeyip çürütmeye kalkışma. (ç. İtirazat). «Recep Paşanın katlinden zorbalar münfail olup lâkin zâhiren itiraza kadir olmadılar.— Naima»—«Ettim nice türlü itirazat — Hem her birisin de ettim isbat.— Ş. Galip».

itisaf, *A. i.* Doğru yoldan ayrılma. Yolsuzluk. Haksızlık yapma. (ç. İtisafat). «Fikr-i hevl-i ruz-i mahşer mihnet-i dünya-yi dûn — İtisaf-i terk-destî tali-i na-mihriban.— Kâzım Pş.».

i'tisam, *A. i.* [İsmet'ten] 1. Bir şeye yapışarak sıkı sıkı tutunma. 2. Günah olabilecek şeylerden sakınma. «Mazhar-i fevz ü felâh olmak dilersen ey Salah — Urve-i vuska-i şer'a daim eyle i'tisam .— Salahi».

itiyad, *A. i.* Âdet edinme. Alışma. Alışkanlık. (ç. İtiyadat). «As-

vet-i arza karşı sen etmişsin ittiyad — Bess ü şikâyet etmeyi âlâm-i sem'den.— Cemap».

itiza', *A. i.* Birinin adamı olduğunu iddia etme. «Nâzım-i menazım-i cihanım diye badban-küşa-yi i'tiza olmağın.— Şefikname».

itizal, *A. i.* [Azl'den] 1. Bir tarafa çekilme. 2. İşten çekilme. 3. Takımdan ayrılma. 4. İslâmlıkta ehl-i sünnet inançlarından ayrılan takım ve onun mezhebi. «Tarik-i itidalden itizal gösterdiler.— Şefikname».

itizam, *A. i.* [Azimet'ten] Gitmeye davranma. Gitme. «Nasut idi bir zaman makamın — Lâhuta mı şimdi i'tizamın.— M. Naci».

itizar, *A. i.* [Özr'den] Özür dileme. (ç. İtizarat). «Huzur-i serdarda itizarı makbul olup iltifata mazhar oldu.— Naima».

itizaz, *A. i.* [Aziz'den] Kendini aziz tutma. «Akıp akın geçen erbab-i itizaz ü refah — Eden bu kirli, bu yırtık sadadan istikrah.— Fikret».

itkâ, *A. i.* Dayanacak şey kullanma.

itkan, *A. i.* 1. Sağlamlaşma. 2. Bir şeyi iyice bilme. «Tahrir eylediğim şeyleri şimdi ol kadar hıfz ü itkan ettim ki.— H. Vehbi».

itlâf, *A. i.* [Telef'den] 1. Öldürme. 2. Boş yere harcama 3. Bozma. Yoketme. (ç. İtlâfat). «Etmiş ömrün o sahib-i lâf — İğrak ü mübalagayla itlâf.— Ş. Galip».

itma', Bk. *Itma.*

itmam, *A. i.* [Tamam'dan] Bitirme, tamamlama. «Öyle ziruh var ki âlemde — Bir buçuk saatin içinde doğar — Yaşar, itmam-ömr eder ibret.— Fikret».

itminan, *A. i.* 1. Emin olma. 2. Birine inanma. 3. Kesin bilme. «Evet, geçer o günüm pür-sükûn içinde doğar — Yaşar, itmam-i ü itminan.— Fikret».

ittiaz, *A. i.* [Vaaz'dan] Öğüt dinleme. «Kemal-i cehlinden selefi ahvalinden ittiaz etmeyip.— Naima».

ittiba, *A. i.* Uyma, arkasından gitme. «Abaza'ya limaslahatin ittiba suretinde olduğunun itizarın eyledi.— Naima».

itticah, *A. i.* [Cihet'ten] 1. Bir cihete yönelme. 2. (Fel.) Yönelim.

ittifak, *A. i.* [Vifak'tan] 1. Uyuşma. Söz bir etme. 2. Beraber davranma için sözleşme. 3. Rastgeliş. «Reis-i ehl-i şerr ol idi ve her ne olsa onun ittifakiyle olurdu.— Naima». — «Her biri aherden vehm üzre olmağın ittifak bir gece Abaza leşgergâhına bir âvaze olur ki.— Naima».

ittifakan, *A. zf.* Rastgele. «Çıksa ber hükm-i kaza-yi kem ü kâst — İttifakan sözünün birisi rast. — Nabi».

ittifakat, *A. i.* [İttifak ç.] 1. Uyuşmalar, sözleşmeler. 2. Rastgele olan şeyler.

ittifakî, ittifakiye, *A. s.* 1. İttifaka, sözleşme veya uyuşmaya dair. 2. Rastgele. «Onunla bir muahede-i ittifakiye akdeden bir mâna-yi amîk ile baktı.— Uşaklıgil».

ittifakiyyat, *A. i.* Rastgele olan şeyler. (Fransızca'dan *hasards* felsefe terimi karşılığı).

ittifakiyye, *A. i.* Fransızcadan *occasionnalisme* terimi karşılığı olarak, Vesilecilik (XX. yy.).

ittihab, *A. i.* [Hibe'den] Bağışı kabul etme.

ittihad, *A. i.* [Vahdet'ten] 1. Birleşme. Bir olma. 2. Aynı fikir-

de olma. *İttihad-i ârâ*, oybirliği; *-islâm*, islâm birliği; *-menafi*, menfaatlerin bir ve ortak oluşu; *İttihad ü Terakki*, 1908 meşrutiyet'inden sonra memlekette görülen politika partisi. «Tecessüm eylemiş aczin emelle ittihadından .— Fikret».

ittiham, *A. i.* [Töhmet'ten] Töhmetli olma. Suçlu olma, suçlandırılma.

ittihaz, *A. i.* [Ahz'den] 1. Kabul etme. Kabullenme. 2. Sayma, öyle diye bakma. 3. Kullanma. 4. Düşünme, kurma. «Ve gayz ü kin ile rakip ittihaz ettikleri kimseneleri katl etmeye başladılar.— Naima».

ittika, *A. i.* [Vikaye'den] 1. Sakınma. 2. Tanrıdan korkma. Bu korku ile kendini tutma.

ittikâ, *A. i.* Dayanma, yaslanma. «Bâlin-i naza hâce-i şehr eyler ittikâ — Hâk-i mezellet üzre yatır aç bir garip.— Ruhi».

ittikan, *A. i.* Gözle görmüş gibi sağlam ve iyi bilme.

ittirad, Bk. *Ittırad*.

ittisa', *A. i.* [Vusu'dan] 1. Bollaşma. 2. Genişleme. genleşme. 3. (Fel.) Kaplam. «Kalbimde bir ceriha eder her dem ittisa'.— Cenap».

ittisaf, *A. i.* [Vasf'tan] Nitelenme. «Taşı etmiş elmasla ittisaf — Yine olmamıştır tabiatçe sâf .— İzzet Molla».

ittisak, *A. i.* Sıralanma. Dizilip nizamlanma. «Sak-i ittisaklarından tâb-i meşy sakıt olmakla.— Şefikname».

ittisal, *A. i.* [Vasl'dan] 1. Ulaşma, bitişme. 2. Birbirine dokunma. 3. Yakınlık. (ç. İttisalât). «Canımın cismimle zevk-i ittisali kalmadı — Ah kim sensiz dirilmek ihtimali kalmadı.— Fuzuli

ittisam, *A. i.* [Vesm'den] 1. Damgalanma. 2. Nişanlanma. Süslenme. «Nam-i ittisamı yalnız şarkta değil, garpta bile.— H. Vehbi».

ityan, *A. i.* Getirme. «Esbabını eyleyim de ityan — Var ise eğer sözümde noksan.— N. Kemal».

îva', *A. i. 1.* Kondurma, barındırma. 2. Yerleştirme. «Dimağı eyleyip halvet-şera-yi kut-i tasvir — O âli kasrda şah-i hayali eylemiş îva.— Nabi».

ivar, *F. i.* İkindi zamanı.

ivaz, *A. i.* Bir şeye karşılık olarak verilen veya alınan şey. *Bilâ ivaz*, karşılıksız, Tanrı için. Sahib-i sadet zâhir bir kardeş bir kardeşe ihsan etse mukabelesinde bir ivaz vermez mi?— Naima».

ivazan, *A. zf.* Karşılık olarak. Karşılığında.

ivicac, *A. i.* 1. Eğri büğrü olma. 2. Eğrilik. Doğru davranmama. (ç. İvicacat).

iyab, *A. i.* Geri dönme. *Iyab ü zehab*, gidip gelme. «Küffar gemileri Boğaz önünü seddedip donanmayı taşraya koyvermeyip Mısırdan ve gayrı yerden sefinelerin zehab ü iyabına mâni olmuş idi.— Raşit».

iyal, Bk. *Ayal*.

iyalet, *A. i.* İdare etme. Siyaset etme. «Ol vilâyet iyaleti şehriyar-i sipehr-iktidara buyurulmuş idi.— Sadettin».

iyar, Bk. *Ayar*.

îzâ, *A. i.* İncitme, incitilme. «Beyhude değil mi tab'ı îzâ — Söz yerine söylemek muamma.— Ziya Pş.»

izaa, izaat, *A. i.* 1. Açığa vurma. 2. Yüksek sesle bildirme, ilân etme.

izaa, izaat, *A. i.* [Ziya'dan] Kaybetme. «Şeyh Kâmil'in nefes-i enfeslerini izaat buyurmayıp.— Naima».

izae, *A. i.* [Zu'dan] Işık verme. Aydınlatma.

izabe, *A. i.* [Zeveban'dan] Eritme.

iz'ac, *A. i.* 1. Yerinden koparıp ayırma. 2. Rahatsız etme, can sıkma. (ç. İz'acat).

izafat, *A. i.* [İzafet ç.] 1. İzafetler. 2. (Tas.) Dünya ilgileri. *Tetabu-i izafet,* (Gra.) Zincirleme isim takımı. «Manzume-i farisi-veş ebyat — Bilcümle tetabu-i izafat.— Ş. Galip».

izafe, *A. i.* Katma. Karıştırma.

izafet, *A. i.* İki şey arasındaki ilgi, bağ. (Gra.) İsim tamlaması, isim takımı.

izafi, *A. s.* İzafetle ilgili. Bağlı olduğu nesne ile değişen.

izafiyye, *A. i.* Fransızcadan *relativisme* teriminin karşılığı olarak yapılmıştır (XX. yy.).

izafiyyet, *A. i.* Bağlılık. İlgi niteliği.

izah, *A. i.* [Vuzuh'tan] Apaçık, eksiksiz anlatma.

izahat, *A. i.* [İzah ç.] İzahlar, açıklamalar.

izahe, *A. i.* 1. Bir şeyi ayırma. 2. Kurtulma. 3. Yok etme. «Beş keseyi buldurup vermekle izahe-i illet olunmuş idi.— Naima».

izahen, *A. zf.* Açıklıyarak. «Şerrare-i zahm ile izaka-i çaşni-i azab-i cahim eder idi.— Nergisi».

izaka, *A. i.* [Zevk'ten] Tattırma.

izale, *A. i.* [Zeval'den] Giderme, yoketme. *İzale-i bikr,* kızlığı bozma; *-şuyu,* ortaklığı güderme; *-ufunet,* fena kokuyu yoketme. «Öyle şahsın sağ kalması bais-i fesat olmak ihtimaldir deyu izale etmişler.— Naima».

izam, *A. .* [Azîm ç.] Büyükler, ulular, yüceler.

izam, *A. i.* [Azm ç.] Kemikler.

i'zam, *A. i.* Gönderme. Yollama.

i'zam, *A. i.* [Azm'dan] Büyütme. Gereğinden fazla önem verme.

iz'an, *A. i.* 1. İtaat, dinleme. 2. Yürek keskinliği, inanç. 3. Anlayış, kavrayış. «Vahib-ül-idrak müzdad eylesin iz'anını.— Naci».

izar, *A. i.* Bele bağlanıp bedenin alt tarafını örten şey. Peştemal.

izar, *A. i.* Yanak. *Hali-ül-izar,* utanmaz, arsız; *gülizar,* gül yanaklı.

i'zaz, *A. i.* [Azz'den] Ağırlama, saygı gösterme. (ç. İ'zazat). «Bakileri dahi bihaseb-il-kanun i'zaz ve ikrama makrun oldular.— Naima».

izbar, *A. i.* Yazma veya bildirme.

izhak, *A. i.* [Zahk'tan] Öldürme. «Anlar hakkında mücamele ile muamele buyurup izhak-i ruh misillû halât zuhur etmek namünasiptir.— Naima».

izdiham, *A. i.* [Zahm'dan] Kalabalık. Bir yere çok kişi yığılma. «Perşembe gününün izdihamından, gürültüsünden sonra sersemlemiş bir halde idi.— Uşaklıgil».

izdira, *A. i.* Tahkir etme, hakaretle görme. «Bu mertebe tahkir ve izdira' ahiret seferi etmeğe alâmet olduğun.— Naima».

izdirad, *A. i.* Yutma.

izdiram, *A. i.* Lokmayı iri iri yutma. «Elbette izdiram ü nekd ü alâm ile düşmenkâm etmek.— Şefikname».

izdivac, *A. i.* [Zevc'den] 1. Çiftleşme. 2. Evlenme. (Ed. Ce.) *Dest-i izdivac, devre-i izdivac, fikr-i izdivac, hacle-i izdivac hayat-i izdivac, hediye-i izdivac, kasd-i izdivac, mesele-i izdivac, münasebet-i izdivaciye, sene-i*

izdivac, taleb-i izdivac, tasavvur-i izdivac, zemin-i izdivac «Bir buse-i medîd ile tedîd-i izdivac.— Fikret».

izdiyad, *A. i.* [Ziyade'den] Çoğalma, artma. «Bulur ancak sefa gönlünde aşkın izdiyadından.— Fikret».

ized, îzid, Bk. *İzid.*

izhak, *A. i.* 1. Öldürme. 2. Yok etme. 3. Oku nişandan ayırma. «Anlar hakkında mücamele ile muamele buyurup izhak-i ruh misillû halât zuhur etmek ve ecdad-i kiramları etmediği kârdan kendüler dahi içtinap buyurmamak namünasiptir.— Naima».

izhar, *A. i.* [Zuhur'dan] 1. Gösterme, meydana çıkarma. 2. Yalandan gösterme, satış. «Sabâ ağyardan pinhan gamım dildara izhar et.— Fuzuli».

izid, ized, *F. i.* 1. Zerdüştlerin hayır tanrısı. 2. Tanrı. «Eyledi sonra anın izid-i pâk — Kefenin hâk ü buharın toprak.— Hakani».

izkâr, *A. i.* [Zikr'den] Andırma. Hatıra getirme.

izlâl, *A. i.* [Zül'den] Alçaltma, hakir etme.

izlâl, *A. i.* [Zıl'dan] Gölge verme. Gölgelendirme.

izlâm, *A. i.* [Zulmet'ten] Karanlıkta koyma. Karanlık etme.

izmihlâl, *A. i.* Yok olma. Bozularak bitme. «Ehibba şive-i yağmada mebhut eyler a'dayı — Huda göstermesin âsar-i izmihlâl bir yerde.— Ragıp Pş.».

izn, *A. i.* Bir şeyde yasağın kaldırılması. «İzn-i âmm ile bütün ordu-yi hümayun halkına in'am olunmuş iken.— Raşit».

izz, *A. i.* 1. Değer. 2. Yücelik. 3. Güçlülük. «Koyduk vatanı gurbete bu fikir ile çıktık — Kim renc-i sefer bahis ola izz ü alâya.— Ruhi».

izzet, *A. i.* 1. Değer. 2. Yücelik. 3. Kudret, kuvvet. 4. Saygı, ikram. İzzet-i nefs, onur, özsaygısı «Bazu-yi rahm-i izzetine ittikâ edip — Tesin-i bahtiyari-i vusletle ağlasam.— Cenap».

J

j, Osmanlı ve fars alfabelerinin on dördüncü harfidir; farsça ve yabancı kelimelerde bulunur. Ebcet hesabında «z» harfi gibi 7 sayısına işarettir.

jaj, jaje, *F. i.* 1. Deve dikeni. 2. Saçma, mânasız söz.

jajhâ, *F. s., i.* Saçma sapan söyleyen. «Diye jajhây ü hezeyanpâş oldu.— Nergisi».

jajhayî, *F. i.* Mânasız söyleyicilik.

jale, *F. i.* Kırağı, çiğ. «Bülbül seherde germ olunacak ah ü naleden — Tebhaledar olur dehen-i gonce jaleden.— Beliğ».

jaledar, *F. s.* [Jale-dar] Üzerine çiğ düşmüş, kırağılanmış.

jend, jende, *F. i.* Yamalı, eski hırka. «Rüsum-i himmeti ehl-i kerem sûzenden öğrensin — Ten-i uryan ile her bi-nevaya giydirir

jendepuş, *F. i.* [Jende-puş] Yaje **depuş**, *F. i.* [Jende-puş] Yamalı hırka giyen, fakir.

jeng, *F. i.* 1. Erteng veya Erjeng

sözünün hafifi. 2. Yüzdeki buruşukluklar. 3. Pas. 4. Göz çapağı. «Açmaz mı dahi jengini ruşengger-i takdir — Paslandı yer altında nice âyine sine.— Beliğ».

jengâlûd, *F. s.* [Jeng-âlûd] Paslı.

jengâr, *F. i.* 1. Pas, kir. 2. Bakır yeşili. «Âyine-i İskender-nümâ-yi adl ü insafları jengâr-i nakayis-i zulm ü udvandan meclâ olup.— Raşit».

jengârî, *F. s.* Bakır yeşili renginde boya.

jengbar, *F. s.* [Jeng-bar] Pas saçan.

jengpezir, *F. i.* [Jeng-pezir] Paslandırma. Paslandırılmış. «Mir'at-i sinenizi jengpezir-i tagayyür etmeyip.— Nergisi».

jengyab, *F. s.* [Jeng-yab] Paslanma. «Benden o jengyab ü ben andai safapezir — Ayime gibi ruberudur benimle veli.— Nabi».

jerf, *F. s.* Derin.

jerfî, *F. i.* Derinlik.

jerfin, *F. i.* Kapı sürmesi.

jive, *F. i.* Cıva.

jiyan, *F. s.* Kızgın, kükremiş. *Pil-i jiyan, şîr-i jiyan,* kızmış fil, kükremiş aslan. «Uyan ey yareli şîr-i jiyan bu hâb-i gafletten.— N. Kemal».

jülide, *F. s.* Karmakarışık, dağınık (saç.).

K

k, Osmalı ve fars alfabelerinin yirmi dördüncü, arap alfabesinin yirmi birinci harfi olan *kaf* harfi ile, osmanlı ve fars alfabelerinin yirmi beşinci harfi olan *kef* harfini karşılar. *Kef* harfiyle yazılı kelimelerden bir kısmı *g* sesi verir ve *kâf-i farisi* denirdi. Bu iki ses, Türkçede bir hayli söyleniş karışıklığına yol açmış, sözlükler arasında birbirini tutmazlıkları göstermiştir. (Böyleleri iki şekilde de gösterilmiştir). Kaf harfinin ebcet hesabında değeri 100, kef harfinin de 20 dir.

kâab, kâ'b, *A. i.* 1. Topuk kemiği. 2. Aşık kemiği. 3. Oyun zarı. 4. Sekiz köşeli sekiz yüzlü cisim. 5. Küb. «Divan-i Hümayuna askerin hücumu tesir-i kâab-i şumdur.— Naima».

kaabe, kâbe, *A. i.* Hicaz'da Mekke şehrinde bulunan kutsal yapı. İbrahim ve İsmail peygamberlerden kalmış; islâmlar için de kutsal sayılmıştır. İslâmların namaz kılarken yöneldikleri taraf; gücü olanların da hacı olmak için gidip ziyaret ettikleri yer.

kâabeteyn, *A. i.* (İki Kâbe) Mekke'deki Kâbe ile Kudüs'teki Mescid-i Aksa.

kaabız, *A. s.* [Kabz'dan] 1. Tutan, alan. 2. Peklik veren. 3. (Ana.) Sıkan, çeken.

kaabıza, *A. i.* (Ana.) Büken.

kaabil, *A. s.* [Kabul'den] 1. Olan, olabilir. 2. Olabilir. 3. Yetişebilir, istidatlı. *Gayri kaabil,* olamaz. *(-kâbil-i:) -af, -aks, -ekl, -hazf, -hitâb, -icra, -inhilâl, -inhina, -itiraz, -izale, -rücu, -tahak-*

kuk, -tahayyül, -tahammuz, -tahkik, -tahlil. «Şu keyfiyet ile hareket eden adamı öldürmek nice kaabildir dedikte.— Naima».

Kaabil, *A. i.* Âdem peygamberin oğullarından olup kardeşi Habil'i öldürmüştür. «Haabil ile Kaabil iki kardeş... Bize tarih —Kardeşliği bir levha-i hunriz ile telvih.— Fikret».

kaabile, *A. i.* Ebe.

kaabiliyet, *A. i.* 1. Kabul edebilir olma. Alabilirlik. 2. Beceriklilik, işe yatkınlık. (ç. Kabiliyat). «Şahsın istidadı lûtf-i peykerinden bellidir — Kimya-yi kaabiliyyet cevherinden bellidir.— Naili».

kaadım, kaadıma, *A. i.,* (Zoo.) Kemirici.

kaadim, *A. s.* [Kadem'den] Ayak basan. Varan, ulaşan. «Kadem-i ihtiyariyle dâm-i belâ savbına kaadim.— Sadettin».

kaadime, *A. i.* 1. (As.) Ordunun ileri karakolu. 2. Kuş kanadının ön taraftaki uzun tüyleri. *Kaadime -cünban-i azimet,* (gidiş için kanadını oynatma) yola çıkma.

kaadir, *A. s.* [Kudret'ten] Güç kuvvet sahibi. «Huda kaadirdir eyler seng-i hârâdan güher peyda.— Ziya Pş.».

kaadirî, *A. s.* Abdülkadir Geylânî tarikatinden olan.

kaadiriyye, *A. i.* Kaadiri tarikati.

kaahir, *A. s.* [Kahr'dan] 1. Kahreden. Zorluyan. 2. Üstün gelen. 3. Yokeden, ortadan kaldıran. «Sadmenle pâ-yi kaahiri titrer tagallübün.— Fikret».

kaal, *A. i.* Söz. *Kaale almamak,* sözünü etmemek; değer vermemek; *kîl ü kaal,* dedikodu. «Mümkün olmazdı sana kaal ü kalemle tarif.— Recaizade».

kaalen, *A. zf.* Sözle, söyleyerek. *Kaalen ve kalemen,* sözle ve yazı ile.

kaalib, kalib, Bk, *Kalib.*

kaanıt, *A.s.* [Kunut'tan] Ümit kesmiş. «Biri galat-i ümmiyeden ve biri mekr ü hileden kaanıt ü meyus olup gaaile bertaraf kılındı.— Naima.

kaani', *A. s.* [Kanaat'tan] Yeter bulup dahasını istemiyen. Kanaat sahibi. «Yine âciz, yine kaani — En şüpheli bir meylini

kaanit, *A. s.* [Kanut'tan] 1. İtaatlı. Bağlı. 2. Tanrı buyruklarına başeğen, dindar. «Ve her kim etmez der ise zümre-i kaanitîndendir selle-i kaanitînden olamaz.— Kâni».

Kaarun, Karun, *A. i.* Musa Peygamber zamanında zenginliğiyle ün almış, peygamberin inkisarı üzerine parasiyle yere batmıştır. Bu isimden alınarak «çok zengin kimse» anlamında kullanılmıştır. «Mal-i Kaarun'a malik bir zorba asılacağa niçin himayet edersin.— Naima».

Kaasid, *A.* s. (Kasd) 1. Kasdeden, yapmayı aklına koyan. 2. (i.) Haberci, postacı. (ç. Kaasıdan). «Bir kûşe tedarikine takdim-i kaasıd-i niyaz olundukta.— Nergisi».

kaasım, kasım, *A. s.* [Kısmet'ten] 1. Ayıran. Bölen. 2. (i.) (Mat.) Bölen. *Kaasım-i müşterek,* ortak tambölen; *-müşterek-i âzam,* en büyük ortak tambölen.

kaasım, kasım, *A. s.* Kırıcı, ezici. Ufaltıcı olan. «Fisane-i füsun ile sanim ve kaasım edip.— Şefikname».

kaasıma, *A. i.* (Mat.) Diskriminant.

kaasır, *A. s.* [Kasr'dan] 1. Kısa. 2. Kusurlu.

kaasi, *A. s.* [Kasvet'ten] Katı, sert. «Ne kadar derunları kaası olursa yine tarafınıza meyil mukarrendir.— Naima».

kaasir, *A. s.* [Kasr'dan] Zorla işleten. «Müstebid bir-rey bir kaasir-i kaahirin şürurunu merbut bir kâr-i müşkül.— Naima».

kaatı', katı', *A. s.* [Katı'dan] 1. Kesen. 2. Kısa kesen, durduran. 3. (Geo.) Kesen. Sekant. (ç. Kutu').

kaatıba, *A. i.* Bütün, hep, cümle. *Her halde ve kaatıba-i ahvalde emr ü ferman hazret-i menleh-ül-emrindir,* (çok büyük kimselere yazılan dilekçe ve resmî yazılarda bitim olarak kullanılan formül).

kaatıbatan, *A. zf.* 1. Hepsi, bütünüyle. 2. Hiçbir zaman, asla.

kaatil, katil, *A. s.* [Katl'den] 1. Öldüren. Ölüme sebebolan. 2. *(i.)* Adam öldüren kimse. «Kaatil kuleler, kal'eli, zindanlı saraylar.— Fikret».

kaba', *A. i.* Üste giyilen elbise. Cübbe, kaftan. «Zahidâ o denlû siklet-i tac ü kabâ ile — Uçmak ümidin etmez idi ebleh olmasa .— Nergisi».

kabahat, *A. i.* 1. Çirkin davranış. Yakışıksız iş. 2. Hafif suç. (ç. Kabahât, kabaih). «Bir izdivac-i âşıkaneye affolunmaz bir kabahat nazariyle bakıyordu.— Uşaklıgil».

kabahât, *A. i.* [Kabahat ç.] Kabahatler.

kabaih, *A. i.* [Kabiha ç.] Kabahatler.

kabail, *A. i.* [Kabile ç.] Kabileler. «Kürdistan beyleri ve hükümet sahibi aşair ve kabail hâkimleri gelip.— Naima».

kabale, *A. i.* 1. Kadının verdiği hüccet. İltizam temessükü. 2. Toptan götürü satış. 3. Yahudilerin kendi cemaatlerine verdiği vergi.

kabban, *A. i.* Büyük terazi, kalpan.

kabih, *A. s.* 1. Çirkin. 2. Yakışıksız, ayıp. *Kabîh-ül-veçh,* çirkin yüzlü; *fiil-i kabîh,* ayıp iş; *tâbirat-i kabiha,* ayıp sözler; *vech-i kabîh,* çirkin yüz.

kabiha, *A. i.* Çirkin davranış, ayıp iş. (ç. Kabaih).

Kâbil, *A. i.* Afganistan'ın hükûmet merkezi.

kabil, *A. s.* [Kabl'den] Az önce. Biraz evvel. «Yedi neferi kabil-i mağripte ber-mucib-i fetva hank u idam birle.— Esat Ef.».

kabil, *A. i.* Soy, türlü, sınıf. «Köhne, metruk bir kırık sandalye kabîlinden yapyalnız bırakılmış görünce.— Uşaklıgil».

kabil, *A. zf.* [Kabl'den] Az önce, biraz evvel. «Göçüp kabil-i mağripte Davutpaşa bahçesine. — Naima».

kabil, kaabil, Bk. *Kaabil.*

kabile, *A. i.* Bir soydan türemiş, bir başkanın idaresi altında yaşar, birlikte konup göçer halk. (ç. Kabail).

kabile, kaabile, Bk. *Kaabile.*

kâbîn, *F. i.* Evlenirken erkek eşin vermeyi üstüne aldığı nikâh parası.
«Esbab-i nikâh olup revane — Kâbini kesildi nakd-i cane.— Fuzuli».

kâbir, *A. s.* Büyük, ulu. *Kâbiren an kâbir,* büyükten büyüğe.

kabl, *A. zf.* Ön. Önde. İleride. *Kabl-el-milâd,* İsa'dan önce (İ. Ö.); *kabl-el-vürud,* gelmeden önce; *kabl-et-taam,* yemekten önce, *kabl-et-tarih,* tarihten önce;

kabl-et-tecrübe, deney öncesi; *kabl-et-telâki,* buluşmazdan önce; *kabl-et-tufan,* Tufan'dan önce; *kabl-ez-zuhur,* öğleden önce; *mâkabl,* önceki.

kabli, *A. i.* Fransızca'dan *A priori* terimi karşılığı olarak; önsel, *apriyori,* (XX. yy).

kabr, *A. i.* Mezar. (ç. Kubur). (Ed. ce.) *Kabr-i hazin, -vahşetâkin, azab-i kabr, delîl-i kabr, zulmet-i kabr.* «Ezharına akseder de nurun — Bir kabri de güldürür sürurun..— Fikret».

kabristan, *F. i.* Mezarlık.

kabul, *A. i.* 1. Alma. 2. Görmeye gelen bir kimseyi içeri alma. 3. Kötü bir iş yapmış olma. 4. Razı olma. 5. Alıp kullanma. 6. Bir şeye sahip olma için ikinci söylenen söz (alım satım bununla tamam olur). *Hüsn-i kabul,* iyi karşılanma. «Çılgınca bir sevinçle kabul etti.— Uşaklıgil».

kabulgâh, *F. i.* [Kabul-gâh] Kabul yeri. Tanrının, padişah gibi büyük bir kimsenin dua, dilek gibi şeyleri yerine getirmeleri için kullanılır. «Çıksın bu dua kabulgâha — Kılsın her işinde Hak muvaffak.— M. Naci».

kâbus, *A. i.* Uykuda basan ağırlık. Karabasan. «Büyük valîdelik bir kâbus ağırlığiyle onu bunaltmıya başladı.— Uşaklıgil».

kabz, *A. i.* El ile tutma. Ele alma. Kavrama. 2. Alma. Teslim alma. 3. Bir kimsenin ruhu Azrail tarafından alınma. Ölme. 4. Tutkunluk, peklik. *Kabz ü bast,* kapanıp açılma, daralıp genişleme; *ahz ü kabz,* alma. «Zârdır kabzla bastın dü ser-i engüştünde.— M. Naci».

kabza, *A. i.* 1. Pençe, avuç. 2. Tutamak yeri. 3. Bir tutam. Bir avuç. «Mezar-i yâr, bu bir kabza hâk-i muğberdir.— Fikret».

kâc, *F. i.* (Bot.) Küçük bir çeşit çam.

kadd, *F. i.* Boy. *Kadd ü kaamet,* boy bos; *serv-kadd,* servi boylu; *kadd-i balâ,* uzun boy.

kaddahe, *A. i.* Çakmak taşı.

kaddase, *A. f.* Kutlu ve mutlu olsun.

ka'de, *A. i.* Oturuş.

kadeh, *A. i.* 1. Küçük bardak. 2. (Bot.) Kadeh. (ç. Akdeh). «Rakiler sunulur cevherin kadehlerle.— Fikret».

kadem, *A. i.* 1. Ayak. 2. Adım. 3. Seksen santim uzunluk ölçüsü. 4. (İngiliz ölçüsü) otuz santimden biraz fazla ölçü. 5. Uğur. *Hoşkadem,* uğurlu; *sabitkadem,* devamlı, sürekli (ç. Akdem, kudam). «Tac-i ser-i âlemdir o kim hâk-i kademdir.— Ruhi»—«Takrib ederdi nezdime kendin kadem kadem.— Fikret».

kadembusî, *F. i.* [Kadem-busî] Ayak öpme töreni.

kademe, *A. i.* 1. Basamak. 2. Merdiven ayağı. *Kademe-i ulâda,* ilk basamakta, başlangıçta. (ç. Kademat).

kademkeş, *F. s.* [Kadem-keş] Ayağını çeken, yanaşmıyan.

kademnihade, *F. s.* [Kadem-nihade] Ayak basmış, gelmiş.

kademran, *F. s.* [Kadem-ran] Adım atan, ilerleyen.

kader, *A. i.* Alınyazısı. Tanrının ezelde bütün yaratıklar için olmasını buyurduğu şeyler. *Kader-i ilâhî,* Tanrı takdiri, alınyazısı. Çoğu defa *kaza vü kader* şeklinde kullanılır. «Gehiy hâtırımdan çıkardı kader — Atardım sipihre sabaha kadar.— İzzet Molla.» — «İlel'ebed beni tıflâne şad-kâm edecek — Bir iltifat-i kaderdir.— Fikret».

kaderiyye, *A. i.* İnsan, yaptıklarının yaratıcısıdır, inancında olan mutezile tarikatı.

kadh, *A. i.* Bir kimsenin aybını söyliyerek çekiştirme. *Zemm ü kadh*, kötüleme.

kadı, kazı, *A. s.* [Kaza'dan] 1. Yapan, yerine getiren. 2. (i.) Şeriat hâkimi. Şeriat mahkemesi yargıcı. *Kadiy-ül-hacât*, herkesin dileklerini yerine getiren Tanrı; *kadiy-ül-kudat*, en büyük kadı, kazasker veya şeyhislâm makamında bulunan kimse.

kadib, *A. i.* İnce, düz fidan. 2. Erkeklik organı.

kadid, *A. i.* 1. Kurutulmuş et. 2. Etleri dökülmüş yalnız kemik kalmış gövde, iskelet. 3. Pek kuru zayıf kimse. «Bir gonce durur kadid ü muğber — Bir defter-i sanihat içinde.— Fikret».

kadih, kadihe, *A. i.* [Kadh'ten] Bir kimse hakkında kötü söz söyleyen. (ç. Kavadih).

kadim, *A. s.* [Kıdem'den] 1. Eski. 2. Başlangıcı olmıyan. 3. (Huk.) İlk zamanlarını, öncesini bilir kimse olmıyan. 4. (i.) Eski zaman. *Ezmine-i kadime*, eski çağlar; *Kelâm-ı kadim*, Kuran; *min-el-kadim*, eskidenberi; *tarih-i kadim*, eski çağlar tarihi. (ç. Kudema). «Ne tarik-i reviş-i taze ne vâdi-i kadim.— Nef'i».

kadir, *A. s.* [Kudret'ten] Kudret sahibi, her şeye gücü yeten (Tanrı sıfatlarındandır). «Kadîr ü Muktedir ü Kaadir ü Mukadder dahi — Alîm ü Âlim ü Allam ü A'lem ü A'lâ.— Fuzuli».

kadr, *A. i.* 1. Değer. 2. İtibar, onur. 3. Rütbe. 4. Nicelik, derece. *Âlikadr*, rütbe ve derecesi yüce, *leyle-i kadr*, kadir gecesi (ramazanın 27. gecesi). «Kadr ü şeref-i şairi bilir ancak.— Avni»

kadrâşina, *F. s.* [Kadr-âşina] Kadir bilir. «Ah eğer olsaydı bir kadrâşinası hâmemin.— Recaizade».

kadrdan, *F. s.* [Kadr-dan] Değer bilir.

kadrdani, *F. i.* Değer bilirlik.

kadrşinas, *F. s.* [Kadr-şinas] Değerli kimseleri tanıyabilen. «Kef-i mizan-ı hayale olcak kadrşinas.— Beliğ».

kâf, *A. i.* Kef harfinin okunuşu. «Gerçi kâf ile nundan oldu âlem — Âyâ neden oldu kâf ü nun hem.— Fuzuli».

kaf, *A. i.* Kef harfinin okunuşu.

Kaf, *A. i.* Zümrüd-i Anka yahut sadece Anka kuşunun yaşadığı sanılan masal dağı.

kafa', *A. i.* 1. Kafa. Baş. 2. Ense. Arka, geri. «İnce oğulları zırh ve silâhla müstağrak kafasında kat eder kat kendi dahi. — Naima».

kafadar, *F. s., i.* 1. Arkası sıra giden, uyan. 2. Arkadaş, kafası birbirine uyan.

kafavi, *A. s.* Kafa ile ilgili.

kafes, *F. i.* Kafes. «Ki mürg eder kafes-i ahenin ile pervaz.— Beliğ».

kâffe, *A. i.* Hep, bütün, cümle. «Ve o hulyaların kâffesini birden ihya edecek bir kelime şeklinde.— Uşaklıgil».

kâffeten, *A. zf.* Bütün, hep, tümü birden. «Bugün bunların kâffeten tahakkuk edebileceğini. — Uşaklıgil».

kâfi, *A. s.* [Kifayet'ten] Elveren, yetişen. «Eğer maksud eserse mısra-i berceste kâfidir.— Ragıp Pş.» — «Hafi bir memnuniyeti derece-i kâfiyede sakhyamıyan sözlerini.— Uşaklıgil».

kâfil, *A. s.* [Kefalet'ten] 1. Bir

işi üstüne alan. 2. Kefil olan, birinin yerine ödemeyi üstüne alan. «Evet, bu hâki, bu leyle-i siyahı tenvire — Şükûfeler, o mü.anber nücum kâfildir.— Fikret».

kafile, *A. i.* 1. Birlikte yolculuk eden atlılar takımı. 2. Takım takım veya sıra sıra gönderilen bir şeyin her parçası. *Kafile-salâr*, kafile başı. «Ey dişleri düşmüş sırıtan kafile-i sûr.— Fikret».

kâfir, *A. s.* [Küfr, küfran'dan] 1. Tanımıyan, bilmiyen. 2. Tanrı ve Tanrı birliğine inanmıyan. Tanrıya ortak güden. «Kâfir ağlar bizim ahval-i perişanımıza.— Fuzuli».

kâfirane, *F. zf., s.* Kâfire yakışır hal ve davranış. 2. Kâfirce.

Kâfiristan, *F. i.* 1. Hindistan'ın kuzey batısında Kâbil civarında dağlık ve oldukça yabani bir bölge. 2. Afrika'nın güney kısmının doğu kıyıları. 3. Genel olarak islâm olmıyanların ülkesi.

kafiye, *A. i.* 1. (Ed.) Nazımda mısra sonlarında bulunan harflerin sesçe birbirine benzemesi. 2. Nesirde seci harfi. «Sayd eyliyelim gel — Ben kafiyeler sen de müzehheb kelebekler.— Fikret».

kafiyeperdaz, *F. s.* [Kafiye-perdaz] Kafiye uyduran; şair, nâzım.

kafiyesenc, *F. s.* [Kafiye-senc] Kafiye dizen, şair, nâzım.

kâfur, *A. i.* 1. Hindistan'da yetişen bir ağacın zamkından yapılma beyaz, kokulu madde. «Karanusuna anın kılma hande şem' gibi — Dilersen ola yüzün ak nitekim kâfur.— Hayali».

kâfuri, *A. s.* Kâfurdan yapılma, kâfurla ilgili. *Şem-i kâfuri*, beyaz mum.

kâgaz, *F. i.* Kâğıt. «Yârdan geldi bize verdi haberler kâgaz — Başlar üzre yer ederse yeridir her kâgaz.— Ruhi».

kâh, *F. i.* Köşk. «Lâkin sorun şu penceresinden bakanlara — Kâh-i tahayyülün.— Fikret».

kâh, *F. i.* Saman.

kahbe, *A. i.* Namussuz kadın.

kahhar, *A. i.* [Kahr'dan] Ziyadesiyle kahredici, batıran, yokeden. (Tanrı sıfatlarındandır). «O zaman yed-i kahhar-i hamiyette ayan.— Fikret».

kâhil, *A. s.* [Kühulet'ten] Olgun, orta yaşlı. 30-50 yaş arasında olan. Erişkin.

kâhin, *A. i.* [Kehanet'ten] Kayıptan haber verdiği sanılan din adamı. Tanrı habercisi. (ç. Kehene).

kâhinane, *F. zf.* Kâhine yakışır yolda.

kâhine, *A. i.* Kâhin kadın.

kahkaha, *A. i.* 1. Sesle ve çok gülme. 2. Sarmaşık gibi tırmanır, mor, kırmızı çiçek açar bir bitki. «Dün kahkahalar yükseliyorken evinizden.— Beyatlı».

kahkari, *A. s.* Arkasını çevirmiyerek hep savaşıp dönme, geri çekilmeye ait.

kâhkeşan, kehkeşan, *F. i.* Samanuğrusu, Hacılar yolu.

kahr, *A. i.* 1. Zorlama. Zorla bir iş yaptırma. 2. Üstün gelerek batırma, ezme. 3. Fazla kederlenme. (Ed. Ce.) *Darbe-i kahr emvac-i kahr, pençe-i kahr, saye-i kahr, yed-i kahr, zehr-i kahr ü gazab.* «Bütün bir ömr-i mezbuhane kahr ü minnet altında.— Fikret».

kahraman, *F. i.* Yiğit. «Burc-i is-

tibdadı yıktık, kahramanız, şanlıyız.— Fikret».

kahraman, *F. i.* Fars mitolojisinde Rüstem'in yendiği kimse. «Bir nigehle kahraman'ı katleder Rüstem gibi.— Nef'i».

kahramanâne, *F. zf.* Kahramanca. Yiğitçe.

kahramanî, *F. i.* Yiğitlik.

kahren, *A. zf.* Zorla. Ezerek. «Cebren ve kahren tahsiline şürû iktiza etmeğin.— Naima».

kâhrüba, *F. i.* Kehlibar. «Kapasın iki cihanı nitekim kâhrüba.— Hayali».

kaht, *A. i.* Kuraklıktan dolayı mahsul alınmama sonucu olan açlık. Kıtlık. *Kaht ü galâ*, kıtlık ve pahalılık.

kâhvare, Bk. *Gâhvare*.

kahve, *A. i.* Kahve. «Hemen ikimiz kalıp münavele-peyma-yi kahve-i müsahabat iken.— Nergisi».

kâib, *A. i.* Tomurcuk memeli kız. (ç. Kevaib).

kaid, *A. i.* Komutan. «Kaid-üc-ceyşindir imdad-i resul — Feyz-i teyid-i semavî yaverin.— Hamdi».

kaid, *A. s.* [Kuud'dan] Oturan.

kaidan, *A. i.* [Kaid ç.] Komutanlar.

kaide, *A. i.* 1. Kural. 2. Ayaklık. 3. (Geo.) Taban. «Bir kaidedir bu cavidane — Elbette gider gelen cihane.— Ziya Pş.».

kaiden, *A. zf.* Oturarak.

kaideten, *A. zf.* Kurala göre, kurala uygun olarak.

kaidevi, *A. s., i.* 1. Kural ile ilgili. 2. (Geo.) Tabana ait.

kail, *A. s.* [Kavl'den] 1. Diyen, söyleyen. 2. Başka birinden duyarak söylenen. 3. Razı, boyun eğmiş. «Kimisi kail olup hakka kabul etti sözüm.— Nef'i».

kaim, *A. s.* [Kıyam'dan] 1. Ayakta duran. Ayağa kalkan. 2. Duran, sürüp giden. 3. Birinin yerini tutan. 4. Namaz kılan, vaktinin çoğunu namaz kılmakla geçiren. 5. (Geo.) Dik. «Kaim oldukça bu nüh tak-i felek.— Hakani».

kaime, *A. i.* 1. Uzun kâğıt üstüne yazılan buyruk. 2. Kitap yaprağı. 3. Ufak kâğıt. 4. Kâğıt para. «Serasker İsmail Paşadan mektup ve kaimeler gelip.— Naima».

kaimen, *A. zf.* 1. Ayakta olarak. 2. Dikey olarak. 3. Yıkılmamış, kesilmemiş, canlı olarak.

kaimmakam, *A. i.* [Kaim-makam] 1. Birinin yerine geçen, yerini tutan. 2. Kaza kaymakamı. 3. Yarbay.

kâin, *A. s.* [Kevn'den] Bulunan, varolan, mevcut olan.

kâinat, *A. ç. i.* Her ne var ise hepsi. Yaratıklar. Yer gök. *Fahr-i kâinat, seyyid-i kâinat, zübde-i kâinat*, Muhammet peygamber. «Derim: Fena bulmaz, kâinat bakidir.— Fikret».

ka'kaa, *A. i.* Silâh çatırtısı. «Darb-i şeşperle çıkan ka'kaa miğferlerden.— Fikret».

kaknus, *F. i.* Gayet iri bir masal kuşu olup çok delikli gagasından yel estikçe birtakım sesler çıkarırmış. «Ateş-i aşkı niçin söndüreyim dilde.— Per salıp kendi yakar cismini nâra kaknus.— Beliğ».

kakum, *A. i.* Kuzey bölgelerde bulunur, sansar ve gelinciği andırır, siyah kuyruklu bir hayvan olup kürkü değerli idi.

kakuze, *A. i.* Boş maşrapa, (ç. Kavakiz).

kâkül, kâgül, *F. i.* Kâhkül. «Gerden-i billûre dökmüş kâkül-i zerta-

rını».

kal, kaal, *A. i.* Söz.

kal', *A. i.* 1. Sökme. Söküp çıkartma. 2. Yerinden oynatma. Temelinden yıkıp atma.

kâlâ, *F. i.* 1. Kumaş. 2. Giyim kuşam için güzel şeyler. 3. Anamal, ustalık. «Kâlâ-yi maarif satılır suklarında.— Nedim».

kal'a, *A. i.* Kale. Etrafı kuvvetli surette korunmuş olan yapı. «Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa.— Fikret». «Şahmeran kal'asıdır akrebe hasiyet -i nîş.— Beliğ».

kal'abend, *F. s.* [Kal'a-bend] Bir kale içinde yaşamıya hükümlü.

kal'adâr, *F. i.* [Kal'a-dâr] Kale koruyucusu. Dizdar.

kal'agir, *F. i.* [Kal'a-gir] Kale tutan.

kalâid, *A. i.* [Kılâde ç.] Gerdanlıklar.

kalail, *A. i.* [Kalil ç.] Az şeyler. «Kalail-i eyyamda berbad ü ifna .— Halimgiray».

kalâk, *A. i.* Sıkıntıda olma, gönül daralma. «Cam-i Eflak'tan vâyedar hirman ü kalâk.— Sümbülzade».

kalb, *A. i.* 1. Yürek. 2. Gönül, duygu merkezi. 3. Her şeyin ortası. Önemli noktası.

(Ed. Ce.) *Kalb-i hamiyet, -hayat, -haz'n, -masum, -mecruh, -meftur, -metruk, -mustarip, -müşfik, -nale-meşhun, -naşad, -sâf, -sermedi-heyecan, -şefkat, -şeyda, -tabiat, -teessür, -ka'r-i meşcere, ka'r-i neşe-i a'mak-i kalb, azm-i kalb, buhayra-i kalb, curha-i kalb, elem-i kalb, emel-i kalb, enîn-i kalb, feryad-i kalb, harim-i kalb, hayanet-i kalb, ihtilâc-i kalb, kitab-i kalb, leyl-i kalb, meyl-i kalb, penah-i kalb, selsebil-i kalb, vekar-i kalb.* «Olmuştu küçük ailenin kalbi mükedder.— Fikret».

kalb, *A. i.* 1. Değiştirme. 2. (Ed.) Harflerin yer değiştirmesi. «Maziye kalb edip geçecek büsbütün sizi.— Fikret».

kalben, *A. zf.* İçten, yürekten. Kendi kendine. «Ve bununla mesut olacağına kalben yemin ediyordu.— Uşaklıgil».

kalbgâh, *F. i.* [Kalb-gâh] Ordunun sağ ve sol kanadlarının arası, merkez bölümü. 2. Canevi.

kalbî, *A. s.* Yürekten, yürekle ilgili. «Ve gözlerini kapıyarak, kalbî bir dua ile o korkuya cevap veriyordu.— Uşaklıgil».

kâlbüd, *F. i.* 1. Kalıp, şekil. 2. Gövde, kafes. «Söz kâlbüd-i kadr -i beni âdeme candır.— Avni».

kalbzen, *F. s.* [Kalb-zen] 1. Kalpazan. 2. Yalancı.

kal'e, kal'a, Bk. *Kal'a.*

kâle, kâlâ, Bk. *Kâlâ.*

kâle, *F. i.* Kabak, kelek.

kalem, *A. i.* 1. Kalem. 2. Yazı aleti. 3. Maden veya taş üzerine kazmak için olan keskin uclu âlet. 4. Tülbent ve kumaş üzerine boya çekmek için kullanılan ince fırça. 5. Yazı çeşitlerinden her biri. 6. Yazı, yazma. 7. Resmî dairelerden her biri. 8. Yabani ağaçları aşılama çeşitlerinden biri. 9. Listede yazılı maddelerden her tanesi. *Ceff-el-kalem,* hemen hüküm vererek, düşünmeden; *ehl-i kalem, erbab-i kalem,* yazarlar, elleri kalem tutanlar. «Kalem, baharı bu tasvir-i sade-nakşiyle — Hulâsa eylemek ister.— Fikret — «Sonra kalemi başka bir zemine sıçrayarak ilâve etti.— Uşaklıgil»

kalemen, *A. zf.* Kalemle, yazı ile. Sayıca.

kalemdan, *F. i.* [Kalem-dan] Ka-

lem konan kutu.

kalemî, kalemiyye, *A. s.* Kalemle ilgili.

kalemiyye, *A. i.* Eskiden kalemlerde yazı karşılığı olarak alınan para.

kalemkâr, *F. i.* [Kalem-kâr] 1. Tülbent, ince kumaş üzerine fırça ile şekil yapan yazmacı. 2. Duvar ve tavanlara süs yapan, nakkaş. 3. Maden üzerine kazarak şekil yapan.

kalemkâri, *F. i.* Kalemkârlık. Resimcilik.

kalemkeş, *F. s.* [Kalem-keş] 1. Yazan, yazıcı. 2. Çizen, yazıda silinti yapan.

kalemrev, *F. i.* [Kalem-rev] Bir hükümdar veya hükûmetin hükmünün geçtiği yer.

kalemtıraş, *F. i.* [Kalem-tıraş] Kalem açma, yontma âleti.

kalemzede, *F. s.* [Kalem-zede] Yazılmış.

kalemzen, *F. s.* [Kalem-zen] Yazan.

kalen, kaalen, Bk. *Kaalen.*

kalender, *F. i.* Dünyadan el çekip başı boş dolaşan derviş.

kalenderane, *F. zf.* Kalenderce. Kalendere yakışır surette.

kalenderî, *A. i.* 1. Kalender hali. Serserilik. Feylesofluk. 2. (Ed.) Nazım şekli.

kalenderiyye, *A. i.* Kalenderlik tarikatı.

kalensöve, *A. i.* 1. Tepesi sivri külâh. 2. (Bot.) Yüksük.

kalevi, *A. s.* (Kim.) Alkali. (ç. Kaleviyat).

kali', *A. s.* [Kal'den] Kökünden söküp koparan.

kalib, *A. i.* Kalıp. «Bu kalib-i acîbi hikmetle yaptı Sanı'.— Beliğ».

kaliçe, *F. i.* Küçük halı.

kalil, *A. s.* [Kıllet'ten] Az. «Ve kendi tevabiinden kalil-üd-diyane kimseler nasbı ile.— Naima».

kall', *A. s.* Dedikoducu.

kallâb, *A. s.* [Kalb'den] Kalpazan. Kalp ve sahte para yapan. Çok hileci. «Nabi o kadar kisetehi dünya kim — Kallâbalığa başladı âlem yekser.— Nabi».

kallâş, *A. s.* Kalleş. Hileci. Dönek. «Piyade cüst ü çabük kallaşlar olmakla kafalarından yüğrük at ile yetişmek mümkün değil idi.— Naima».

kaltaban, *F. i.* Pezevenk. Namussuz.

kâlûs, *F. i.* Ahmak.

kam', *A. i.* Ezip kırmak. Zaptetme. «Daima himmetli şahanesi kal' ü kam'-i kızılbaşa masruf olmakla.— Peçevi».

kâm, *F. i.* İstenen şey. Arzu. Meram. *Bekâm,* isteğine kavuşmuş; *nakâm,* isteğine kavuşmamış. «Kâm almadık müsaferet'inden bu âlemin — Cânanla, meyle son günü ey mevt, sendeyiz.— Beyatlı».

kâmbahş, *F. s.* [Kâm-bahş] Herkesin isteğini yerine getiren, bağışçı, ihsan edici. «Evrenkişinin paytaht-i kâmbahşı olan.— Nergisi».

kâmbîn, *F. s.* [Kâm-bin] Meram erdiren.

kâmcû, *F. s.* [Kâm-cû] Maksada ulaşma istiyen. İsteğini arıyan. «Dergeh-i tâzim ü tekriminde âlem kâmcûy — Hirmen-i ihsan ü eltafında âdem huşeçin.— Fuzuli».

kamer, *F. i.* (Gök cismi) Ay. «Sönük lika-yi sükûnperverinde deryanın — Veremli bir kamerin aksi muttasıl ağlar.— Fikret».

kamerî, *A. s.* Ay ile ilgili. *Huruf-i kameriyye* (Arap. Gra.) *El* sözünün *l* harf'ni okutan harfler (Elif, b, c, ha, hı, ayn, gayn, fe, kaf, kef, mim, vav, he,

ye); *sene-i kameriyye*, gök cismi ayın hareketiyle hesaplanan yıl; *şuhur-i kameriyye*, ayın tam bir devriyle hesap edilen aylar (Arabi aylar da denir).

kameriyye, *A. i.* 1. Çardak. 2. Bahçelerde yapılan küçük süslü köşk.

kamet, *A. i.* Boy bos. *Kamet-i bâlâ*, uzun boy; *-dilcu*, gönlü hoşlandıran boy; *-mevzun*, düzgün, yakışık boy. «İnce ve uzun kametine bakarak cümlesini ikmal ediyordu.— Uşaklıgil».

kâmgüzar, *F. s.* [Kâm-güzar] İsteğini elde edebilen.

kâmil, *A. s.* [Kemal'den] 1. Bütün. Tam. Eksiksiz. 2. Kemale ermiş, olgun. 3. Pişkin, yaşını almış. 4. Bilgin, bilgisi çok kimse. *Kâmil-ül-ayar*, ayarı tam, karışık veya eksik değil. «İnsan-i kâmil olmıya sây eyle âdem ol .—Baki».

kâmilen, *A. zf.* Tam olarak. Hep, bütün. «Mahon sandala kâmilen bigâne kalmadı.— Uşaklıgil».

kâmiliyye, *A. i.* Bir şii tarikatı.

kâmin, *A. s.* Gizli, saklı. (Fiz.) Potansiyel. «Vezirin Emir Paşaya gayz-i kâmini olmağın.— Naima».

kamis, *A. i.* 1. Gömlek. 2. Dölyatağını kaplıyan ince deri. «O yanda kafile-i müjde-âver-i ihvan — Kamis-i Yusuf'u hâmil, mübeşşir ü şadan.— Fikret».

kâmkâr, kâmgâr, *F. s.* [Kâm-kâr] İsteğine ulaşmış. Mutlu. «Bu zatı çekmedi devran ki zatı devranın — Kemal-i izz ü saadetle kâmkârı idi.— Recaizade».

kaml, *A. i.* Bit.

kâmperver, *F. s.* [Kâm-perver] Meram besleyici, emel hâsıl edici.

kâmran, *F. s.* [Kâm-ran] İsteğine kavuşmuş. Kutlu, mutlu.

kâmranî, *F. i.* İsteğine ulaşanın hali. Kutluluk, mutluluk. «Ve tevafür-i behcet ü kâmranide.— Nergisi».

kâmreva, *F. s.* İsteğine erişen. İsteğini meydana getiren.

kamus, *A. i.* 1. Deniz. 2. Sözlük. 3.(Ö. i.) Firuzabadi'nin arapça sözlüğü.

kâmver, *F. s.* İsteğine kavuşmuş. Mutlu.

kâmyab, *F. s.* [Kâm-yab] İstediğini bulmuş. «Bir nigehle etmedin erbab-i aşkı kâmyab.— Cenap».

kân, *F. i.* 1. Maden kuyusu. Maden ocağı. 2. Bir şeyin kaynağı. Bir niteliğin bol olarak bulunduğu kimse. *Kân-i kerem*, kerem, bağış kaynağı, bağışı bol; *-merhamet*, pek merhametli kimse. «Meğer kim o bir cevhere kân imiş.— İzzet Molla».

kanaat, *A. i.* 1. Bir şeyi yeter bulup fazlasını istememe. 2. Az şeyle yetinme. Azı yeter bulma. 3. Kanma, kanım. «Artık Beşir'in öleceğine bugün kanaat hâsıl etmiş idi.— Uşaklıgil».

kanaatbahş, *A. s.* [Kanaat-bahş] İnandırıcı.

kanaatkâr, *F. s.* [Kanaat-kâr] Az şeyle yetinen. Kanaat sahibi. «Bütün hisselerini almış olmakla çıkanlar vardır: kanaatkârlar.— Uşaklıgil».

kanaatkârane, *F. zf.* [Kanaat-kâr-ane] Kanaat sahibi kimseye yakışır yolda.

kanadîl, *A. i.* [Kandil ç.] Kandiller.

kanat, *A. i.* 1. Yer altında su yolu. 2. (Ana.) Kanal.

kanatır, *A. i.* [Kantara ç.] Köprüler.

kanatîr, *A. i.* [Kantar ç.] Kantarlar. «Nehr-i Meriç üzre ka-

natîr-i mukantara sarfedip.— Sadettin».

Kanber, *A. i.* Halife Ali'nin sadık ve sevgili kölesi. (Bu anlamdan mec.) Bir evin gedikli kimsesi.

kand, *A. i.* (Bitkiden çıkarılan) Şeker. «Fem-i tabiata bir kand-i ibtisam uzatır.— Fikret».

kandil, *A. i.* Kandil. «Hattâ hafif bir ziya, donuk bir kandil bile olmıyacaktı.— Uşaklıgil».

kani, kaani', Bk. *Kaani'*.

kâni, *A. s.* [Kinaye'den] Dokunaklı söz söyleyen.

kannad, *A. s.* (Bitkiden) Şeker yapan, şekerci. «Telh olur zaika-i nazm-i umur-i âlem — Olmasa sirke-füruşa mütekabil kannad.— Nabi».

kansa, *A. i.* 1. (Kuşlarda) kursak. 2. (Kuşlarda) katı.

kantar, *A. i.* Kantar. (ç. Kanatîr).

kantara, *A. i.* Taştan ve kemerli köprü. (ç. Kanatır).

kanun, *A. i.* 1. Kanun. 2. Kural. 3. Düzen.

kânun, *F. i.* 1. Ateş ocağı. Soba, mangal. 2. Bir şeyin tutuşup yandığı yer. 3. Kış mevsiminin ilk iki ayı (Ocak ile Aralık).

kanunen, *A. zf.* Kanuna uygun olarak, kanuna göre.

kanunî, *A. s.* 1. Kanuna ait, kanunla ilgili. 2. Kanun koyan. 3. İyi kanun çalan. 4. Padişah Süleyman'ın lâkabı.

kanuniyyet, *A. i.* Bir kararın kanun haline girmesi. Kanun olması. *Kesb-i kanuniyet*, kanunlaşma.

kanzaa, *A. i.* İbik.

kâr, *F. i.* 1. İş. 2. Kazanç. 3. İşleme, etki. 4. Savaş. *Kâr-i âkıl*, akıllı işi; *-kadîm*, eski zaman işi; *kâr ü bâr*, iş güç, kazanç.

-kâr, *F. e.* İsimlere katılarak o işi yapan, sahibi anlamını verir. «Ali Paşa onlara muhalefet göstermekle bozulup kâr ü barı girift olmuş idi.— Naima».

efsunkâr	*kanaatkâr*
füsünkâr	*riyakâr*
günehkâr	*sahtekâr*
hizmetkâr	*sanatkâr*
hilekâr	*şivekâr*
isyankâr	*tamakâr*

ka'r, *A. i.* Deniz ve kuyu gibi şeylerin derin dibi. «Beşerin işte, pür ümmid ü heves, kıvranarak — Ka'r-i târında şinah ettiği girdab-i uful.— Fikret».

kar', *A. i.* 1. Kapı çalma. 2. Su kabağı. 3. Gülsuyu koydukları kab. (ç. Kara'-. «Ebubekir kapıyı kar' edip kalktı.— Süheyli». — «Kar-i bab-i eman etmeleriyle.— Raşit».

kara', *A. i.* [Kar' ç.] 1. Su kabakları. 2. Gül suyu kabları. «İçinde kara' ü enabîk ve alât-i kimyevî vardı.— Naima».

karabe, *A. i.* Kınba. Büyük testi. «Saki ne dem karabesini mey-nisar eder — Bezmi ukûs-i neşesi nakş-i nigâr eder.— Esrar Dede».

karabet, *A. i.* [Kurb'den] Soyca yakınlık. «Denir ki hüzn ile ruhumda bir karabet var.— Fikret».

karabîn, *A.* .. [Kurban ç.] Kurbanlar. «Zararından emin olanlar iraka-i hun-i karabîn ve nice hayrat ve tasadduk ederlerdi.— Naima».

kâragâh, *F. s.* [Kâr-agâh] İş bilir, uyanık.

kâragâhî, *F. s.* [Kâr-agâhî] İş bilirlik. Açık gözlülük.

karain, *A. i.* [Karine ç.] Karineler. İpuçları.

karanfil, karanful, *A. i.* Karanfil.

karanfiliyye, *A. i.* (Bot.) Karanfilgiller.

karaniya, *A. i.* Kızılcık.

karar, *A. i.* 1. Durma. 2. Rahat, dinlenme. 3. Süreklilik. 4. Konuşma sonu varılan, yapılması istenen sonuç. *Berkarar*, aynı durumda olan; *bikarar*, bir halde durmaz; *düzeh-karar*, durağı cehennem olan; *madelet-karar*, adalet merkezi. «Bütün kararımı kâfi göründü tadile.— Fikret».

karardade, *F. s.* [Karar-dade] Kararı verilmiş.

karargâh, *F. i.* [Karar-gâh] Durup dinlenecek yer. «Uysun karargâhı, dedim, tab-i şuhuna — Mecz eyledim çiçeklere unvan-i şi'rimi.— Fikret».

karargir, *F. s.* [Karar-gir] Kararı verilmiş. Karara bağlanmış. «Bir derece terfiiyle maaşının zammı nihayet karargir olmuş.— Uşaklıgil».

kararyab, *F. s.* [Karar-yab] Karar bulan. Bir yerde oturup dinlenen.

kârâşina, *F. s.* [Kâr-aşina] İş bilir, işten anlar.

karatıs, *A. i.* [Kırtas ç.] Kâğıtlar.

kârazma, *F. s.* [Kâr-azma] Görgülü. «Meşhud-i basıra-i ikan-i kâr-âzmayan-i ümem olmakla.— M. Refik».

kârazmude, *F. s.* [Kâr-azmude] Görgülü, tecrübe sahibi.

kârban, *F. i.* Kervan.

kârbanseray, *F. i.* [Kârban-seray] Kervanların konaklıyacağı yapı. «Mihr-i münir-i tâbnâk taht-el-arzdan girifte-hâtır olup kârbanseray-i tarüm-i çarüme nakl-i esbab-i işrak eyledi.— Nergisi».

kârd, *F. i.* Bıçak. «Kâr cana kârd üstühvane yetişip.— Naima».

kârdan, *F. s.* [Kâr-dan] İş bilir, işten anlar. «Ol mahal İskender Paşa kemal-i kârdanlığından şevkat suretinde.— Naima».

kârdanî, *F. s.* İş bilir kimsenin hali.

kârdar, *F. s.* [Kâr-dar] İş tutan. İşi elinde tutan. (ç. Kârdarân). «Kârdaran-i devletin can başlarına sıçrayıp.— Naima».

kârdide, *F. s.* [Kâr-dide] İş görmüş. Tecrübeli.

kârferma, *F. s.* [Kâr-ferma] İş buyuran. Hükümdar.

kârgâh, kârgeh, *F. i.* İş yeri. Fabrika. «Fikr-i pür-mazmun mudur âyine-i tab'ımda ya — Aks-i nakş-i kârgâh-i âlem-i bâlâ mıdır.— Nef'i».

kârger, *F. s.* [Kâr-ger] İşleyen, etki yapan. «Kârger düşmez hedeng-i ta'ne-i düşmen — Kesret-i peykânın etmiştir demirden ten bana.— Fuzuli».

kârgüzar, *F. s.* [Kâr-güzar] İş beceren. Becerikli. (ç. Kârgüzaran). «Bigaraz merdan-i kârgüzardan mesmudur.— Naima».

karha, kurha, *A. i.* Yara. *Karha-i âkile*, durmadan genişliyen yara; *-efrenciye*, frengi yarası; *-redie*, iyileşmesi zor, kötü yara. (ç. Kuruh). «Ey karha-i hayatı olan mel'anet çekil!— Fikret».

kârhane, *F. i.* [Kâr-hane] 1. İş yeri, iş işlenen yer. 2. Süt satılan, sütten öteberi yapılan yer. 3. Genel ev. «Bihude değil bu kârhane — Bifaide gerdiş-i zemane.— Fuzuli». «Eşyasından iki bin yedi yüz adet karhâne işi sallar çıktı ki.— Naima»

kari, *A. i., s.* [Kıraat'ten] 1. Okuyan, okuyucu. 2. Kuranı usulüne uygun okuyan. (ç. Kari'în, kura'.) «Size, ey bilmediğim, görmediğim kariler.— Fikret».

karia, *A. i.* 1. Kıyamet. 2. Birden gelen belâ.

karib, *A. s.* [Kurb'dan] 1. Yakın. 2. Yer ve zamanca yakın. 3. Soyca yakın. *Karib-ül-ahd*, yakın zamanda. «Emanet ettim Allaha seni ey gözüm nuru — Karib-ül-ahd yolcudur efendim Kâni'ni hoştut.— Kâni». «Kalbinde meçhul ve karib bir musibetin hiss-i mukaddemi.— Uşaklıgil».

karie, *A. s. ve i.* [Kari'den] Okuyan (kadın). «Benim de ağlıyarak yazdığım bu şi'r-i siyah — Lebinde kariemin handelerle titriyecek.— F'kret».

kariha, *A. i.* 1. İnsanda kendiliğinden olan fikir. 2. Padişahın aklına gelip buyurduğu iş. 3. Fikir kuvveti.

karîn, *A. s., i.* 1. Yakın. 2. Bir şeyi elde eden, nail olan. 3. Hısım, komşu gibi yakınlardan her biri. 4. Padişaha yakın hizmetlerde bulunan. (ç. Kurena). «Olur karîn-i sefalet çalışmamakla kişi.— M. Naci».

karine, *A. i.* Karışık ve belirsiz bir şeyin anlaşılmasına, çözülmesine yarıyan hal. İp ucu. (ç. Karain).

karir, *A. s.* Sevinmiş. *Karir-ül-ayn*, gözü aydın. «Etti karir-ül-ayn hep ahpabı ol necl-i necip.— Recaizade».

kâriz, *F. i.* Keriz. Yeraltı lâğamı.

karn, *A. i.* 1. Boynuz. 2. Yüz yıllık zaman. 3. Zaman, devir.

kârname, *F. i.* Usta çıkacak çırakların ustalıklarını göstermek için yaptıkları iş örneği.

karneyn, *A. i.* İki boynuzlu *İskender-i zülkarneyn*, Büyük İskender'in lâkabı.

kârperdaz, *F. i.* [Kâr-perdaz] 1. İş düzenliyen. 2. Şehbender, konsolos.

kârsaz, *F. s.* [Kâr-saz] İş yapan, becerikli.

kârşinas, *F. s.* [Kâr-şinas] İş bilir, işten anlar.

Karun, *A. i.* 1. Beniisrail'de zenginlik ile ün almış bir insan 2. (Bu addan) Çok zengin kimse.

karure, *A. i.* Şişe. (ç. Kavarir). «Bir karureye bir cüz'i şerbet kodu.— Süheyli».

kârvan, *F. i.* Kervan.

kârvanseray, *F. i.* Kervanların konaklıyacakları yapı.

karye, *A. i.* Köy. (ç. Kura). «Akşam oluyor da olmuyor gâh — Bir karye musadif-i nigâhım.— M. Naci».

karz, *A. i.* Ödünç. Borç. *Karz-i hasen*, faizsiz olarak verilen borç para.

kârzâr, kâr ü zâr, *F. i.* 1. Cenk. 2. Cenk yeri. «Hududa, harbe, o meydan-i kâr ü zara kadar — Yorulmadan gidecekler.— Fikret».

karzen, *A. zf.* Borç olarak.

kas'a, *A. i.* 1. Çanak, kâse. 2. Yemek kabı.

kasab, *A. i.* 1. Saz, kamış. 2. (Ana.) Bronş. 3. İnce keten bezi. *Kasab-i Mısrî*, Mısırda dokunmuş keten bezi; *Kasab-ül-Hind*, Hint kumaşı; *kasab-üs-sabak*, benzerlerine üstün gelen kimse; *kasab-üs sükker*, şeker kamışı. «Kasab-üs-sabak hame yerine kâş — Olsa elimde nâ-yi çubani.— Fehîm».

kasaba, *A. i.* 1. Kasaba. 2. Köy. (ç. Kasabat).

kasabat, *A. i.* [Kasaba ç.] 1. (Ana.) Bronşlar. 2. Kasabalar.

kasabî, *A. s.* (Bot.) Kamışsı.

kasaid, *A. i.* [Kasîde ç.] Kasideler. «Nedir bu sizdeki aşk-i teceddüd ü icat — Ne gördünüz

gazeliyattan, kasaidden?— Fikret».

kasame, *A. i.* Öldüreni bulunmıyan kimsenin bulunduğu yer kından elli kişiye yemin ettirme.

kâsât, *A. i.* [Ke's ç.] Keisler, kadehler. «İdare-i kâsat-i rivayet ve dirayet olunarak.— Esat».

kasavet, *A. i.* 1. Sertlik, katılık. 2. Acımazlık, duymazlık. 3. Tasa, kaygı.

kasd, *A. i.* 1. Kurma, niyet. 2. İstiyerek, bilerek bir işe girme. Bile bile yapma. 3. Birine karşı kötü istekle davranma. 4. Öldürme veya yaralama gibi bir işe kalkışma. *An kasdin*, bile bile, istiye istiye; *su-i kasd*, öldürmeye kalkışma, bunu tertipleme.

kasden, *A. zf.* Bile bile, istiyerek.

kasdî, *A. i.* İstiyerek, niyetle yapılan.

kâse, *F. i.* 1. Çini veya billûrdan yapılma çanak. 2. Bazı şeylerin kâseyi andıran çukuru. 3. Başı kaplıyan, beyni örten kemik kısmı. *Kâse-i ser*, kafatası. «Nesim-i rahavet-nisarınla, ey hâb — Dolaş kâse-i pür-tanin-i serimde.— Fikret».

kâselis, *F. s.* [Kâse-lis] Çanak-yalayıcı, dalkavuk. (ç. Kâselisan).

kâselisan, *F. i.* [Kâselis ç.] Çanak yalayıcılar, dalkavuklar. «Kâselisan eder birbirini istiskal — Cümleden olsa da memnun veliyyünimet.— Hazık».

kâselisane, *F. zf.* Dalkavukça.

kasem, *A. i.* And. *Maal-kasem*, and içerek. «Lâzımsa eğer kasem Hudaya.— Recaizadî».

kasi, *A. i.* [Kasvet'ten] Katı, sert.

kâsib, *A. s.* [Kisb'den] Kazanan. Kazanmak için çalışan. İşi gücü olan.

kâsid, *A. s.* [Kesad'dan] Sürümsüz, aranmaz. Geçmez.

kasıd, kaasıd, *A. i. i.* Haberci, postacı. (ç. Kasıdan). Bk. *Kaasıd*. «Mah-i saferin beşinci günü kasıd gelip Kandiye içinde olan küffardan.— Naima».

kasîd, *A. i.* Kaside. *Beyt-ül-kasid*, kasidenin en seçkin beyti.

kaside, *A. i.* (Ed.) On beş beyitten aşağı olmamak üzere bir kafiye üzerine ve çoğunun konusu büyükleri övmek olan manzume. (ç. Kasaid). «Kamer bulutların altından eyledikçe zuhur — Yazardı safha-i emvaca bir kaside-i nur.— Fikret».

kasidegû, *F. s.* [Kaside-gû] Kaside söyliyen, kaside yazan.

kasideperdaz, *F. s.* [Kaside-perdaz] Kaside yazan.

kasideserâ, *F. s.* [Kaside-serâ] Kaside söyliyen, kaside yazan.

kâsir, *A. s.* [Kesr'dan] Kıran, kırıcı. *Kâsir-ül-esnam*, put kırıcı, İbrahim peygamber.

kâsir, *A. s.* [Kesir'den] Çok olan.

kasîr, *A. s.* [Kasr'dan] Kısa. *Kasîr-ül-akl*, aklı kısa, ermez; *kasîr-ül-basar*, miyop; *kasîr-ül-kame*, boyu kısa; *kasîr-ür-re's* kısa kafalı, brakisefal.

kasis, *A. i.* Keşiş. «İrşek deyu papasların muktedası olan iblis-enis kasise derler.— Peçevî».

kasr, *A. i.* Köşk. (ç. Kusur).

kasr, *A. i.* 1. Kısma. Kısaltma. Kısa kesme. 2. Kesme, azaltma. Özetleme. 3. Eksiklik. 4. (Ed.) İbarenin çok kısaltılması. 5. (Ed.) Aruzda son tefilenin kaldırılması, failâtün failât olması. *Kasr-i yed*, el çekme, vazgeçme; *kasr-ül-basar*, miyopluk.

kasr, *A. i.* 1. Zor ile iş gördürme. 2. Zor ile işletme. «Böyle bir kasr-i zer ender zer-i pür-sanat kim — Reşk eder hame-i nakkaşına suretger için.— Nef'i».

kasrî, *A. s.* Zorla. «Kasrî beşaşetinde lika-yi tabiatın — Bir menba-i lâtif-i teselli bulup güler.— Fikret».

kasriyyet, *A. i.* Zorlama hali. «Kasriyet-i fialimi söylerdi lik hep — Feryad edip ayaklarım altında her kiyah.— Recaizade».

kass, *A. i.* (Ana.) Göğüs.

kassab, *A. i.* Et kesen veya satan, kasap. «Lâkin bu zayıf pâkzade — Kassab nasıl kıyar bilinmez.— M. Naci».

kassam, *A. i.* [Kısmet'ten] Mirasçılar arasında mirası üleştiren, küçüklerin hakkını koruyan, şeriat memuru. «Hasut münkir olur kısmet-i ilâhiye — Sanır hemişe sitem adl ü dâd-i kassamı.— Nef'i».

kassi, *A. s.* Göğüsle ilgili.

kâst, *F. i.* Eksiklik. *Bi kem ü kâst*, eksiksiz.

kastal, *A. i.* Şeker tozu.

kasvet, *A. i.* 1. Katılık. Sertlik. 2. Acımazlık. 3. Sıkıntı. İç darlığı. «Günler geçer ki paslı bulutlarla kasvetin — Bir ahenîn siper gibi örter semamızı.— Fikret».

kasvetefza, *F. s.* [Kasvet-efza] İçsıkan, iç sıkıntısını arttıran.

kasvetengiz, *F. s.* [Kasvetengiz] İç sıkan, hazin.

kâş, *F. s.* Çok istek, özleme bildirir.

kâşane, *F. i.* 1. Yuva. 2. Ev. « O şuhu şem-i balin eyledik kâşâne-i gamda.— Beliğ».

kâşî, *F. s.* İran'ın Kâş şehrinde yapılan bir çeşit çini. «Kubbe-i âliyyenin bâzı kâşileri sakıt olmuştu kâşilerin tecdit ettiler.— Naima».

kâşif, *A. s.* [Keşf'ten] 1. Bulan, meydana çıkaran. 2. (i.) Mısırda nahiye veya kaza idarecilerine verilen ad. «Bazan bana kâşif-i likasın.— Recaizade».

kat', *A. i.* 1. Kesme, biçme. 2. Ayırma, ilgi kesme. 3. Yok etme. 4. Sona erdirme, bitirme, halletme. 5. Yol alma. *Kat-i alâka*, ilgiye son verme; *-merahil*, merhaleleri, durak yerlerini geçme, yol alma; *-meratib*, rütbeleri geçme, büyük rütbeye geçme; *-mesafe*, yol alma; *-mükâfi* (Geo.) parabol; *-münasebet*, ahbaplığı kesme; *-nakıs*, (Geo.) elips; *-nazar*, şöyle dursun; *-za'id*, (Geo.) hiperbol.

kat'a, kat'an, *A. zf.* (Olumsuz cümlelerde) Hiç, asla, büsbütün.

kataif, *A. i.* [Kadife ç.] Kadifefeler.

katar, *A. i.* [Katre ç.] Katreler.

katar, kıtar, *A. i.* 1. Birbiri arkasına sıralanmış hayvan dizisi. 2. Bir lokomotifin sürüklediği vagonların hepsi. «Rütbe-i kâzibesine mağruren merkezinde bulunmak ve katara dizilmek iddiasiyle.— Naima».

katarat, *A. i.* [Katre ç.] Katralar. «Döküldü son katarat-i semine-i rahmet.— Fikret».

katat, *A. s.* Kısa, kıvırcık, bukle. (saç.) «Zâhir oldu bu galat şeklinde — Suret-i şab-i katat şeklinde.— Fâzıl».

katı', Bk. *Kaatı'*.

kat'i, *A. s.* 1. Kestirme, kesin. 2. Adamakıllı kararlaştırılmış. «Nasıl sükût ile kat'i cevap vermiyeyim — Lâkırdı anlamıyor

anladım sualinden.— M. Naci».

kâtib, *A. i.* [Kitabet'ten] 1. Yazı işiyle uğraşan. Kâtip. 2. (s.) Yazan, yazmak bilen. Usta yazıcı, *Kâtib-i ezelî*, (Levh-i mahfuzu yazmış olan) Tanrı; *-felek*, Merkür (Utarid) yıldızı; *-husûsî*, (büyük bir kimsenin kullandığı) özel kâtip; *-vahy*, Kuran âyetlerini yazan halife Osman; *Serkâtib*, başkâtip; *sırr kâtibi (kâtib-i sırr)*, gizli yazılar yazmada kullanılan kâtip; *kâtib-ülhuruf*, eldeki mektup veya kitabı yazan; *kâtib-i adl*, noter (XX. yy.).

katife, *A. i.* Kadife. (ç. Kataif).

katîl, *A. s.* [Katl'den] Vurulmuş, öldürülmüş. «Ve ne sebep ile katîllerimizin üzerlerine namaz kıldırmayıp.— Naima».

kâtim, *A. s.* [Ketm'den] Saklıyan. Tutan. *Kâtim-i esrar*, sır tutan.

katiyen, *A. zf.* Kesin olarak, asla.

katl, *A. i.* Öldürme. *Katl-i âmm*, kırı; küçük büyük herkesi öldürme, kılıçtan geçirme; *-nefs*, «intihar» sözü yerine kullanılmıştır, kendini öldürme; *-nüfus*, adam öldürme. «Çeşmi n'ola katl-i âm etse biçare o derde müptelâdır.— Fehim».

katlâ, kutelâ, *A. i.* [Katil ç.] Öldürülmüş (kimse) ler.

katran, *A. i.* Katran.

katre, *A. i.* Damla. (ç. Katar, katarat). «Sehaba, şebnemö, hattâ o katre-i gühere.— Fikret».

katrecu, *F. s.* [Katre-cu] Bir damla arıyan. «O yanda koskoca bir kâinat-i hiss ü şuhut — Kalıp, ümmit beleb, katrecu-yi ihsanını.— Fikret».

kattal, *A. s.* [Katl'den] Ziyade öldürücü. «Haşre dek mest ede yalî».

kâv, gâv, Bk. *Gâv*.

kavabil, *A. i.* [Kabile ç.] Ebeler.

kavadih, *A. i.* [Kadihe ç.] Çekiştirenler, adam çekiştiriciler. Çekiştirilecek şeyler. «Nisab-i kemale malik ve tarik-i düşd ü sedada salik bir mahdum-i mahbub-ül-kulûb ve bi-kavadih ü uyub ki.— Nergisî».

kavadim, *A. i.* [Kadime ç.] 1. Kuyruklar. 2. Kuş kanadının ön telekleri, uzun tüyler.

kavafi, *A. i.* [Kafiye ç.] Kafiyeler.

kavafil, *A. i.* [Kafile ç.] Kafileler. «Kavafil-i beşeriyyet şikeste sak-i tevan.— Cenap».

kavaid, *A. i.* [Kaide ç.] Kurallar.

kavaim, *A. i.* [Kaime ç.] Kaimeler.

kavakiz, *A. i.* [Kakuze ç.] Boş maşrapalar.

kavalib, *A. i.* [Kalıb ç.] Kalıplar.

kavanin, *A. i.* [Kanun ç.] Kanunlar. «Vicdandır isaet-i fi'linde âdemin — Dâvacısı, şuhudu, kavanini, hâkimi.— Recaizade».

kavari, *A. i.* [Karia ç.] 1. Kıyametler. 2. Ansızın gelen belâlar.

kavasıf, *A. s., i.* Şiddetli esen yeller.

Kâve, Bk. *Gâve*.

kâvi, *A. s.* [Keyy'den] Yakan, yakıcı, (XIX. yy.) Fransızcadan *caustique* karşılığı.

kavi, *A. s.* [Kuvvet'ten] 1. Kuvvetli, güçlü. 2. Sağlam, inanılır. 3. Zengin, varlıklı. *Kavi-yülbünye*, sağlam yapılı. «Cihanbani kavi-devlet cihangir-i zafer yaver.— Nef'i».

kavîm, *A. s.* [Kıvam, kıyam'dan] Doğru. Ayakta, dik.

kâviş, F. i. Kazma, eşme. «Kâviş-i tişe-i endişe edip şimdi ayan — Oldu her gevheri ârayiş-i silk-i eyyam.— Nef'i».

kâvişger, F. i. Kazan, kazıcı. «Dağ dağ oldu tenim şöyle ki kâvişger-i gam — Zir-i zahmımda bulur genc-i defin-i yakut.— Hersekli».

kâviyani, F. s. Kâve ile ilgili, Kâve'ye ait olan. *Direfş-i Kâviyani*, Kâve'nin ayaklandığı zaman bayrak yaptığı önlüğü.

kavkaa, A. i. (Bio.) Kavkı.

kavl, A. i. 1. Söz. 2. Davranma, iş karşıtı. Lâfta kalan şey. 3. Söz bir etme. Sözleşme. *Kavl ile fiil*, söz ile iş; *kavl-i hod*, kendi sözü; *-mücerret*, kanıtsız, tanıtsız söz (ç. Akval).

kavlî, A. zf. Söz olarak, sözde.

kavlî, A. s. Sözle ilgili, nöz niteliğinde.

kavliyyat, A. i. [Kavlî ç.] Boş sözler, kuru lâflar.

kavm, A. i. 1. İnsan topluluğu. 2. Bir peygamberin gönderildiği topluluk. *Kavm kabile*, hısım akraba (ç. Akvam). «Koca bir kavmin olur hâris-i istiklâli.— Fikret».

kavmî, kavmiyye, A. s. Kavimle ilgili. Kavme ait. *Asabiyet-i kavmiye*, kavm gayreti gütme.

kavmiyyat, A. i. Fransızcadan *etnographie* karşılığı; etnoğrafya (XX. yy.).

kavs, A. i. 1. Yay, keman. 2. (Geo.) Yay. *Kavs-i asabî*, (Ana.) sinirsel yay; *-azmî*, (Ana.) Kemik yaylar; *-elektrikî*, (Fiz.) Elektrik yayı; *-galsamî* (Zoo.) solungaç yayı; *-kuzeh*, (Coğ.) alkım; *-rahî*, (Ana.) Ayak kemiği. «Oklar siham-i kavs-i kazadan nişan verir — Peykân-i tîr ise ecel-i nagehan olur.— Nef'i». — «Bir müzhere-i hazana âkis — Bir kavs-i kuzeh pırıltısından.— Fikret».

kavsî, A. s. Yayla ilgili. Yay biçiminde.

kavvad, A. i. Pezevenk.

kavval, A. s. [Kavl'den] Çok söyler. Geveze. «İstikamet'ine mağrur kavval bil-hakk olmak dâiyesiyle.— Naima».

kavvas, A. s. [Kavs'den] 1. Oklu asker. 2. Ok yapan kimse, okçu.

kay, A. i. Kusma.

kayasire, A. i. [Kayser ç.] Kayserler.

kayd, A. i. 1. Bağlama. 2. Bağlıyacak şey. 3. Bir yere yazma. 4. Sınırlama, belirtme. Önem verme, umursanma. *Kayd ü bend*, bağlama; *kayd ü şart*, sözleşme, nin bazı tarafalrını sınırlayan söz veya fıkra; *kayd-i hayat*, yaşadığı müddetçe, ölüncye kadar; *bi-kayd*, kayıtsız aldırmaz; *bilâ kayd ü şart*, kayıtsız şartsız, *terkin-i kayd* kaydını silme, çıkarma, kovma. (ç. Kuyud). «Nüsha-i hayatın ben — Bugün önümde açılmış duran şu yaprağına — Bugünkü ömrümü kaydetmek isterim.— Fikret».

kayravaniyye, A. i. Kirene okulu, *Cirenaïque* karşılığı (XX. yy.).

Kays, A. i. Leylâ ile Mecnun hikâyesinin erkek kahramanı olan Mecnun Âmiri'nin asıl adı. «Eyle edep riayetin ey nev-cünun-i sak — Kays'i mezemmet eyleme yabana söyleme.— Nailî».

kayser, A. i. Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lâkabı. (ç. Kayasire).

kaytas, kıytas, A. i. Balina balığı. Kadırga balığı.

kaytasiyye, kıytsiyye, Bk. *Kıy-*

tisiyye.

kayyim, *A. i.* [Kıyam'dan] Camilerde iş gören kimse. Kayyum.

kayyum, *A. i.* [Kıyam'dan] Kendi'liğinden var olan. Tanrı sıfatlarındandır.

kayyumiyyet, *A. i.* Fransızca felsefe terimi olarak *aséité* karşılığı, özdenlik (XX. yy.).

kâz, gâz, *F. i.* Makas. «Çünki olsa zeban-i şem' dıraz — Târ olur anı kesmese kâz.— Hamdi».

kaza', *A. i.* 1. Tanrı yazdıklarının oluşu, olması. 2. Kadının hükmü. Kadılık görevi. 3. Kadının hükmünün geçtiği yer. Bir kadılık yer. 4. İstemeden yapılmış, elden çıkmış bir kötülük. 5. Yapma, yapılma. İşleme. 6. Vaktinde yapılmıyan bir din borcunun sonradan yoliyle ödenmesi. *Kaza-i hacet,* aptes bozma; *ecel-i kaza,* bir kazaya uğrayarak olan ölüm; *ez kaza,* şayet, olur a; *silk-i kaza,* kadılık yolu, mesleği; *taht-i kaza,* bir kadının idaresi altında olan. «Bazan o târ-i şi'ri kırar mahûn-i kaza.— Fikret».

kazaen, *A. zf.* Bilerek değil; yanlışlıkla, elden çıkarak.

kazaha, *F. i.* [Kaza'dan] Kazalar. Kaymakamlık idareleri.

kazaî, *A. s.* Kaza ile ilgili. Hüküm vermeğe ait.

kazara, *F. zf.* Kaza işi olarak, bilerek değil. «İş nedir fehm etmiyor kadı kazara söylüyor.— M. Naci».

kazaya, *A. i.* [Kaziyye ç.] Kaziyeler. Tasımlar.

kazazede, *F. s.* [Kaza-zede] Kazaya uğramış. «Tehiy, kazazede bir tekne kaşısında peder.— Fikret».

kazf, *A. i.* Kadına zina ismadetme. «Ve ümm-ül-mümin'nin Sıdıka-i kübra haklarında şetm ü lâ'in ve kazf ü ta'n olunmıya.— Nâ'ima».

kâzım, *A. s.* Öfkesini yenen. (ç. Kâzımîn).

kazib, kadib, Bk. *Kadib.*

kâzib, *A. s.* [Kizb'den] 1. Yalancı. 2. Yalan. *Haber-i kâzib,* yalan haber; *Kavl-i kâzib,* yalan söz; *subh-i kâzib,* güneş doğmadan görünen ve biraz sonra kaybolan aydınlık; *şöhret-i kâzibe,* bir müddet için süren haksız ve asılsız ün. «Sabahın bir nefte nısfı sadık nısfı kâzib.— Nabi».

kaziyye, *A. i.* 1. İş, mesele, dâva. 2. (Gra.) Cümlecik. 3. (Man.) Önerme. 4. (Mat.) Yardımcı teorem. *Kaziye-i mucibe-i cüziye,* (Man.) Olumlu tikel önerme; *-muhkeme,* (Fel.) Kesin hüküm; *-salibe-i cüziye* (Man.) Yadsılı tikel önerme; *-salibe-i külliye,* (Man.) Yadsılı tümel önerme.

kâzm, kezm, *A. i.* Bk. *Kezm.*

kazzaz, *A. i.* İpek işliyen. İpekçi.

kebab, *A. i.* 1. Ateşte pişirilen et. 2. Ateşte kavrularak veya alazlanarak pişirilen her türlü yiyecek.

kebabe, *A. i.* Baharattan kara biberi andırır tane.

kebade, *F. i.* Talim yayı, kepaze.

kebair, *A. i.* [Kebire ç.] Büyük günahlar.

kebbad, kübbad, *A. i.* İri limon.

kebd, kebed, *A. i.* Karaciğer (ç. Ekbad).

kebedi, kebediye, *A. s.* Karaciğerle ilgili.

kebîr, kebire, *A. s.* 1. Büyük, ulu. 2. Yaşça büyük. Yaşlı. 3. Çocukluktan çıkmış genç. (ç. Kibar, kübera).

kebire, *A. i.* Öldürüme ve zina gibi büyük günah. (ç. Kebair).

kebise, *A. i.* Bir gün fazlası olan

yıl. Artıkyıl. (ç. Kebais).

kebk, gebk, *F. i.* Keklik. «Nevha eyler negamla kebk-i deri.— Recaizade».

kebs, *A. i.* Çukur yeri doldurup düzeltme. «Çavuşbaşı gönderilip menzili kebs olundu.— Naima».

kebş, *A. i.* Koç.

kebud, *F. s.* Mavi, gökrengi. (Ed.) Ce.) *Asümân-i kebud, çeşmân-i kebud, kande-i kebud, serab-i kebud.* «Kebud-i bahri beyaz tekneler yarıp gidiyor.— Fikret».

kebudfam, *F. s.* [Kebud-fam] Gökrenginde, mavi.

kebudi, *F. s.* Mavilik. «Kebudi-i şeb-i hüsn içre parlıyan ahter. — Cenap».

kebuter, *F. i.* Güvercin. *Kebuter-i nameber,* posta güvercini. «Birer ümmid-i mücennah letafetiyle uçan — Teranekâr iki nermin kebuter-i mağrur.— Fikret».

kebuteran, *F. i.* [Kebuter ç.] Güvercinler. «İner... birer birer iner — Kebuteran-i asman, — İner sımah-i ruhuma.— Cenap».

kec, geç, *F. s.* Eğri, çarpık. «Safhaya satr biraz kec yazılır mıstarsız.— Beliğ».

kecabe, kecave, *F. i.* Deve üstüne konan oturulacak bir çeşit tahtırevan.

kecbaz, *F. s.* [Kec-bez] Oyunda hile eden.

kecbîn, *F. s.* 1. Şaşı. 2. Eğri gören. 3. Ters düşünen.

kecfehm, *F. s.* [Kec-fehm] Yanlış anlıyan.

keckülâh, *F. s.* [Kec-külâh] Külâhı eğri.

kecnazar, *F. s.* [Kec-nazar] Eğri bakışlı. Hasetçi, kıskanç. «Bizim ocağımıza kecnazardır.— Selânikî».

kecnigâh, *F. s.* [Kec-nigâh] Eğri bakışlı. «Sudur etmez gözünden kecnigâh-i hurdebin ekser. — Beliğ».

kecnihad, *F. s.* [Kec-nihad] Mayası bozuk. Ters huylu olan. «Kecnihadın kimse edemez yanından güzeran.— Beliğ».

kecreftar, *F. s.* [Kec-reftar] Gidişi eğri. Ters yürüyen.

kecrev, *F. s.* [Kec-rev] Eğri giden. Tuttuğu yol aykırı olan. «Ey muradım aksine devr eyliyen kecrev felek.— Hariri».

kecrey, *F. s.* [Kec-rey] Fikri, reyi ters, bozuk.

kectab', *F. s.* [Kec-tab] Tabiatı ters olan.

keçkül, *F. i.* Dilenci çanağı. Keşkül. «Mah-i nev aksini keçkül edinip derya.— Hayalî».

kedd, *A. i.* Çalışma, çabalama. Emek, iş. *Kedd-i yemin,* el emeği. «Nasib-i ömrün olan nekbet ü saadet de — Gelir vücuda bütün kedd-i ihtiyarımla.— Fikret» — «Nabi taleb-i visale kedd lâzımdır — Derya-yi ümide cezr ü medd lâzımdır.— Nabi».

-kede, -gede, *F. i.* Ev anlamiyle bileşik isimler şeklinde kullanılır. *Ateşkede, bütkede, meykede.*

keder, *A. i.* 1. Bulanıklık. 2. Tasa, kaygı (ç. Ekdar). «Artık o minimini kederlerden biri değildi.— Uşaklıgil».

kedernak, *F. s.* Tasalı. Gamlı. «Ey nurdide, sen de kedernâksin bu şeb.— Fikret».

kedhuda, *F. i.* Kethüda. Kâhya.

kedme, kedeme, *A. i.* Nişan. Bere. İz.

kedu, *F. i.* Kabak. «Hele pîr-i muganın başka halet var kedusunda.— Beliğ».

keduret, *A. i.* 1. Bulanıklık. 2.

Tasa, kaygı.

keenlemyekün, *A. c.* Sanki yokmuş, hiç yokmuş, hiç olmamış gibi. «Her suhanin bence keenlemyekün.— M. Naci».

keenne, *A. e.* Gûya, sanki. «Keenne rıza suretin gösterip.— Naima» — Keenne vere ile alınıp bir zarar olmadan kabza-i teshire girmek tamamına düşmüş. — Naima».

kef, *F. i.* Köpük. «Ey mevc-i safa! ruha kef-efşan-i emelsin.— Fikret».

kef, *A. i.* 1. Elin iç tarafı. 2. Avuç. Avuç dolusu. 3. Ayak düzü, taban. «Biz mail-i bus-i câm ü kef ü destiz.— Ruhi».

kefaf, kifaf, *A. i.* Yaşıyacak kadar rızık. *Kefaf-i nefs,* bir kimsenin yalnız kendini öldürmiyecek kadar nafakası.

kefalet, *A. i.* Birinin bir şeyi yapmadığı halde kendinin o işi yerine getireceğini kabullenme. *Kefalet-i bil-mal,* bir mal için kefil olma; *-bin-nefs,* birinin şahsına kefil olma; *-müteselsile,* birçok kişilerin birbirlerine karşılıklı kefil olmaları; *-nakdiye,* para depozito ederek kefil olma.

kefaret, *A. i.* Bir günaha karşı tutulmak üzere yapılan şey veya verilen nesne. *-Kefaret-i yemin,* tutulamıyan yemine karşı sadaka vermek, köle azad etmek gibi gerekli şeriat cezası.

kefçe, *F. i.* Kepçe.

kefe, keffe, Bk. *Keffe.*

kefen, *A. i.* Kefen. Ölüyü sardıkları bez. (ç. Ekfan). «Bi-semere fedakârlıklarını kalın bir kefenle örterek, evet, yapyalnız kalacaktı.— Uşaklıgil».

keff, *A. i.* Çekme. Vazgeçme. *Keff-i yed,* el çekme, karışmama.

keffe, kefe, Terazi gözü.

kefgir, *F. i.* [Kef-gir] (köpük tutan) Kevgir.

kefil, *A. s., i.* [Kefalet'ten] Kefalet eden. Birinin bir şeyi yapmadığı halde o işi kendi üstüne alan kimse. *Kefil-bil'mal,* borcunun verilmesine; *-bin-nefs,* istenildiği zaman teslim etmek üzere birinin şahsına; *-bit-teslim,* bir malın teslimine kefil olma.

kefş, *F. i.* Pabuç. Ayakkabı.

kefşger, *F. i.* [Kefş-ger] Ayakkabıcı. Pabuç yapan. «Etti o meh kefşekerin mihr-i cemali — Endahte bâm-i feleke kefş-i hilâli. — Nabi».

keh, kâh, *F. i.* Saman.

keh, kâh, Bk. *Gâh.*

kehanet, kihanet, Bk. *Kihanet.*

kehene, *A. i.* [Kâhin ç.] Kâhinler.

kehf, *A. i.* 1. İn. Mağara. 2. Sığınak. 3. (Ana.) Bedendeki oyuk. (ç. Kühuf). «Bârgehi mahkeme-i adl ü vedad — Dergehi kehf-ül-ümem-i ruzgâr.— Nef'i».

kehhal, *A. i.* 1. Gözlere sürme süren. 2. Göz hekimi.

kehkeşan, *F. i.* (Ast.) Samanuğrusu. Hacılar yolu. Saman yolu. «Yavaş yavaş kehkeşanların sirişk-i teessüründen damlıyan.— Uşaklıgil».

kehl, *A. s.* Kemalini bulmuş, 30-50 yaş arasında (kimse). (ç. Kihal, kühal).

kehl, kehle, *A. i.* Bit. «Meges-âsâ o bütün semtine vızlarsa rakîp — Kehl-i ko pire gibi çabuk olup ensede bit.— Beliğ».

kehrüba, *F. i.* [Keh-rüba] Kehribar.

kehrübaî, *A. s., i.* (XIX. yy.) Elektrik anlamında kullanılmaya başlanmıştır. *Kehrübaiyyet* sözü de bir müddet kullanılmış ise de

elektrikî, elektrikiyyet sözleri bunların yerlerini tutmuştur.

kehvare, gevhare, *F. i.* Beşik. *Kehvereniş'in,* beşikteki çocuk; *kehvare-i fena,* fânilik beşiği (bu dünya). «Uyur kehvare-i sinemde bizzat — Uyur sevda, o hırçın tıfl-i bidar.— Fikret».

keis, k'es, Bk. *Ke's.*

kej, Bk. *Kec.*

kejdüm, *F. i.* Akrep.

kejdümî, *F. s.* Akreple ilgili. Akrep gibi. «Tıynet-i redîesi muktezasınca zamirinde mekîn olan hasiyet-i kejdümî zuhura gelip.— Naima».

kelâ', *A. i.* Yeşil ot.

kelâb, *A. i.* 1. Kuduz illeti. Kudurma. 2. Su ürküntüsü, idrofobya.

kelâg, *F. i.* (Zoo.) Kuzgun.

kelâdem, *A. i.* [Kel-adem] Yok sayma, yokmuş gibi. «Mesaib-i serhaddi kel'adem farz ettiler.— Naima».

kelâl, *A. i.* Yorgunluk. Bıkkınlı. «Tab'ımda bir kelâl ki benzer şebabete.— Fikret».

kelâlâver, *F. s.* [Kelâl-âver] Yorgunluk getiren, yorucu, sıkıcı.

kelâm, *A. i.* 1. Söz Lâkırdı. 2. (Gr.). Söz, ibare, fıkra. Anlam ifade eder cümleler ve cümlecikler tümü. 3. Söyleyiş, nutuk. 4. Dil, lehçe. 5. Tanrı ve Tanrı birliğinden bahseden ilim. 6. Kuran. *Kelâmullah, kelâm-i kadîm,* Kuran; *Kelâm-i arap,* arap dili veya lehçesi; *-kibar,* ata sözü haline gelmiş hikmetli, ünlü söz; *-manzum,* manzum söz; *-mensur,* nesir söz; *-nefsî,* fransızca «endophaise» karşılığı, içten konuşma; *-resul,* Muhammet peygamberin sözü; *agaz-i kelâm,* söze başlama; *bat'-yül-kelâm,* ağır ağır, zorlukla söyler, *hâsıl-i kelâm, hulâsa-i kelâm,* sözün kısası; *ilm-i kelâm,* Tanrı birliğini ve Tanrı ile ilgili bahisleri ispatlayan bilim; *irad-i kelâm,* söz söyleme; *ma lâ kelâm,* söz götürmez, diyecek yok; *mîr-i kelâm,* düzgün ve temiz söz söyler, meclis adamı; *redd-i kelâm,* karşılık, cevap vermek; *takrir-i kelâm,* söyleme.

kelâmî, *A. s., i.* 1. Söze ait, sözle ilgili. Kelâmiyye tarikatından olan.

kelâmiyye, *A. i.* Kelâmcılar yolu.

kelâmiyyun, *A. i.* Kelâmcılar.

kelân, *F. i.* 1. İri, büyük. 2. Geniş, 3. Baş. «Olurum mest-i dem-i hurd ü kelân.— Şinasi».

kelânter, *F. s.* Daha büyük, çok iri.

kelb, *A. i.* Köpek. *Kelb-i akur,* salar köpek; *kelb-ül-ma,* kunduz, (ç. Kilâb). «İtikadımca kelb tahirdir.— Nef'î».

kelbatan, kelbeteyn, *A. i.* Kerpeten.

kelbî, *A. s.* Köpeğe ait, köpekle ilgili.

kelbiyye, *A. i.* Fransızcadan *cynisme* ve *cynique* felsefe terimleri için *kelbiyye* ve *kelbiyyun* sözleri kullanılmıştır, kinizm (XX. yy.).

kelepçe, *F. i.* Bileğe takılan küçük zincir, kelepçe.

kelef, *A. i.* 1. Yüzdeki benek benek siyah veya kırmızı noktalar. 2. Şiddetli sevgi.

kelender, kilindir, *F. i.* Şarap ölçeği. «Olanca harçlığını ve şarap kelenderini miriye zapteyledîler.— Selânikî».

kelevvel, *A. zf.* [Kel-evvel] Eskisi gibi. «Çok geçmeyip geri kelevvel içiliş oldu.—Naima».

kelîl, *A. s.* Gözü az gören. İyice ayırt edemiyen.

kelîl, *A. s.* 1. Körleşmiş, kesmez o-

lan. 2. Gözleri az gören. Iyice fark edemiyen. «Fetk ü etk-i umurda kelil-ür-rey bir pîr olup — Leşkeri kalîl ve basarı kelil olup.— Naima».

Kelile, *A. i.* Bidpay'in ünlü Kelile ve Dimne adlı hikâyelerinin kahramanlarından çakal.

kelim, kilem, *A. i.* [Kelime ç.] Kelimeler. *Mevsuk-ül-kelim*, sözlerine inanılır; *nafiz-ül-kelim*, sözü geçer. «Bu mâna ise ittifak-i kelime ve ittihad-i kuluba muhtaçtır.— Naima».

kelim, *A. s.* [Kelâm'dan] Söz söylenen. İkinci şahıs. *Kelimullah*, Tur-i Sina'da Tanrının hitabını duyan Musa peygamber; *sure-i kelim*, Kuran'ın yirminci suresi, ki sure-i Tahâ da denir. «Böyle bir vâdiye bir Kelîm gerek.— M. Naci».

kelimat, *A. i.* [Kelime ç.] Kelimeler. «Bu yarım cümleler, yarım kelimat.— Cenap».

kelime, *A. i.* 1. Mânası olan lâfız. 2. Söz, lâkırdı. 3. (Gra.) İsim, fiil ve harf diye üçe bölünen söz bölümlerinin hepsi. *Kelime-i şehadet*, islâmlığın şartlarından olan eşhedü... cümlesi; *-tayyibe*, gönül alıcı güzel söz; *ilâ-yi kelimetullah*, islâmlığı yükseltme, yayma. «Firdevs Hanım Behlûl'a bir küçük kelime için müsaade etmiyerek.— Uşaklıgil».

kelle, *F. i.* Baş.

kem, *A. e.* Soru edatıdır, kaç?

kem, *F. s.* «Az, eksik» anlamiyle kelimelere katılır. *Bîş ü kem*, artık ve eksik.

kema, *A. e.* Benzetme edatıdır. *Kema-fil-evvel*, evvelki gibi; *kema-fis-sabık*, eskisi gibi; *kema-hüve-l-mutad*, alışıldığı yolda, mutad üzere; *kema-hüve-r-resm*, yollu yolunca, âdet olduğu gibi, *kemayenbagi*, gerektiği yolda, uygun şekilde, *kemakân*, eskisi gibi. «Ve kema hüve-l-mutat mutarada ve muaraza tarzınca cirit oynadılar — Ve kema hüve-r-resm meymene ve meysere ve kalb ve cenah tertip olunup — ... den sonra kemayenbagi icra olunup.— Naima».

kemahiye, *A. e.* Olduğu gibi.

kemahüve, *A. e.* Olduğu gibi. *Kemahüverresm*, âdet olduğu gibi. «Kemahüvel-mutat mutarada ve muaraza tarzınca cirit oynadılar.— Naima».

kemakl, *F. s.* [Kem-akl] Aklı az, ahmak.

kemal, *A. i.* 1. Olgunluk, olma. 2. Tamlık, eksizlik. 3. Değer, baha. 4. Bilgi, fazilet. *Kemal-i evvel*, fransızcadan *intélèchie* karşılığı, entelekya. «Fikrim düşer önünde zamanlarca hayrete — Mümkün değil beyanı kemal-i mealinin.— Fikret».

kemalât, *A. i.* [Kemal ç.] İnsanın bilgi ve güzel ahlâkça tam ve olgun olması. «Artık uyu ey mah — mah-i kemalât.— Cenap»

kemalâtperver, *F. s.* [Kemal-at-perver] Kemalât sahibi.

keman, *F. i.* 1. Yay. 2. Keman. 3. Yayı andırır her şey. *Kemanebru*, keman kaşlı; *sinekeman*, büyük boylu keman; *tîr ü keman*, ok ile yay. «Ordu ve bazarda semen-sima kemanebrular peri-çehre gülbûlar satılıp.— Peçevi».

kemençe, *F. i.* Kemençe. Küçük keman.

kemandar, *F. s.* [Keman-dar] Yay tutucu. «Bir kemandarız ki zehralûddur peykânımız.— Ruhi».

kemane, *F. i.* 1. Keman veya kemençe yayı. 2. Makap yayı.

kemanî, *F. i.* Kemancı. Keman çalan çalgıcı.
kemayar, *F. s.* [Kem-ayar] Ayarı çu, ok atmada usta kimse.
kemankeşî, *F. i.* Okçuluk. Ok atıcılık.
kemayar, *F. s.* [Kem-ayar] Ayarı bozuk, kalp, hileli.
kemayenbagi, *A. e.* Gerektiği yoldaa, lâyık olduğu gibi.
kembaht, *F. s.* [Kem-baht] Talihsiz.
kembaha, *F. s.* [Kem-baha] Değersiz.
kembidaa, *F. s.* [Kem-bidaa] 1. Sermayesi kıt. 2. Bilgisi az, çok okumamış.
kem'e, *A. i.* Domalan, yer mantarı.
kemend, *F. i.* 1. Boyna geçiren ip ilmik. 2. Geyik ve benzerleri hayvan yuları. 3. Güzelin saçı. *kemend-i zülf*, saçın kemendi. «Zülfün esiri Baki-i biçare dostum — Mübtelâ-yi bend-i kemend-i belâ imiş.— Baki» — «Kemend-i zülfüne düşsün ilâhi ol ayyar.— Nedim».
kemer, *F. i.* 1. Kuşak. 2. Tak.
kemerbend, *F. s.* [Kemer-bend] İşe hazır.
kemerbeste, *F. s.* [Kemer-beste] Kuşanmış, kuşak bağlamış, hazır.
kemgû, *F. s.* [Kem-gû] Az söyleyen.
kemgüftar, *F. s.* [Kem-güftar] Az söyliyen, az lâkırdı eden.
kemha, *F. i.* Bir nevi ipek kumaş. Kemha.
kemîn, *A. i.* Pusu. *Der-kemîn*, pusuda. «Etrafta der-kemîn mutarassıt olan paşalarla haber uçurdular.— Naima» — Güneş kemîn-i ufulünde parlayıp sönerek — Fezada gösteriyor handeler, tezehhürler.— Fikret».
kemîn, *F. s.* 1. Çok az, 2. Pek küçük.
kemine, *F. s.* 1. Güçsüz, âciz. Zavallı. «Zemine ferş-i baharın eden gusun ü zuhur — Sema-yi hüsnünüzün bir kemîne levhasıdır.— Cenap».
kemingâh, *F. i.* [Kemîn-gâh] Pusu yeri. «Kemkadr kufl-i ahene muhtaçtır yine — Memlû iken derunu güherle hazanenin.— Nabi».
kemkadr, *F. s.* [Kem-kadr] Kadri, itibarı az; âdi.
kemkıymet, *F. s.* [Kem-kıymet] Değersiz.
kemmaye, *F. s.* [Kem-maye] Aslı, cevheri aşağılık, mayası bozuk. «Nadir bulunur tıynet-i kâmilde kusur — Kem-mâyeden eyler ne ki eylerse zuhur.— Ziya Pş.».
kemmî, *A. s.* Nicelikle ilgili, niceliğe ait.
kemmiyyet, *A. i.* 1. Sayı, 2. Nicelik. 3. (Gra.) Tekillik veya çoğulluk.
kemmiyat, *A. i.* [Kemmiyet ç.] Kemmiyetler, nicelikler.
kemmun, *A. i.* Kimyon.
kemnam, *F. s.* [Kem-nam] Adı sanı belirsiz, kimsenin bilmediği.
kemne, *A. i.* Gözde olan karasu illeti.
kempâye, *F. s.* [Kem-pâye] Rütbesi, derecesi aşağı.
kemsal, *F. s.* [Kem-sal] Yaşı az.
kemter, *F. s* Daha aşağı, aşağıda olan. «O küçük ailedir besliyecek — Âlemi bir sene in'amiyle — Tuhfe-i kemter-i ikdamiyle. — Fikret».
kemterane, *F. s.* Acizce, çok küçükçe. (Kendinden söz ederken alçakgönüllülük diye kullanırdı).
kemterîn, *F s.* En küçük, en aşağı. «Hasret-keşanıdır hep bir kemterîn nigâhın.— Recaizade»

kemyab, *F. s.* [Kem-yâb] Az bulunur. Bulunmıyacak kadar az; bulunmaz.

-ken, *F. s.* «Kazan, kazıcı, koparan, söken» anlamlariyle kelimelere katılır. *Kûhken,* dağ deviren; *sikkeken,* sikke kazıcı.

kenais, *A. i.* [Kenise ç]. Kiliseler. «Bad-el-id papais-i kenais ile idare-i akdah-i müvasat edip — Sümbülzade».

Ken'an, *A. i.* Filistin, Palestin, *Mah-i Ken'an, Yusuf-i Ken'an,* Yusuf Peygamber, *pir-i Ken'an,* Yakup Peygamber.

kenar, *F. i* 1. Kıyı, çevre, 2. Deniz kıyısı. 3 Uc, köşe, 4, Etrafı çevrilen şey. 5. Kucaklama. Kucağa alma. *Derkenar,* bir yazıya bittikten sonra katılan bölüm. (Ed Ced.) *Kenar-i âfak, -bahr, -me'mun, -menaat, -mezar -mezhere, -sükûn, -tecelligâh, -tude-i âteş.* «Köyün uyur gibi müstağrak-i sükûnettir — Bütün hayatı ufak bir çayın kenarında.— Fikret»

kenare, *F. i.* Kenar, kıyı. Kucak. «Yaşım suyu oldu vare vare — Bir bahre ki yok ana kenare.— Fuzuli».

kende, *F i.* Çukur, hendek.

kendide, gendide, *F. s* Kokmuş. «Dehan-i kendidesinden bu makalat-i muzahrafa hudus eyledi ki.— Naima».

kendiriyye, *A i.* (Bot.) Kendirgiller

kendu, *F. i.* Epey genişçe toprak

kendüm, gendüm, *F. i.* Buğday. Bk. *Gendüm,* «Kimi lûtfundan alır surre kimi kendüm ü cevv — Yoktur esb-i dilin ıstabl-ı riyaziyatte yemi.— Beliğ».

kenef, *A. i.* 1. Yön, taraf 2, Koruma (ç Eknaf).

kenîf, *A. i.* Ayakyolu.

kenisa, kenise, *A i* Kilise (ç. Kenais). «Ve her kenisesi birer sûr ile mahsur olmasa— Peçevi»

kenîz. *F. i.* Esir kadın, Cariye. *Keniz beçe,* cariyeden olan çocuk

kenizek, *F, i.* Küçük cariye, «Büyük validenin cariyelerinden Meliki nam kenizek ki bu sırra vâkıf idi.— Naima»

kennas, *A. s.* Çöpçü, süpürücü. (ç. Kennasan). «Cami-i mahudun kennası olan tilimiz-i hannas.— Şefikname».

kenud, *A. s* Nankör İyilik tanımaz. «Bir alay cehele-i hasut ve kenud olmalariyle.— Sümbülzade»

kenz, *A. i.* Hazine. Define. Yeraltında saklı değerli eşya. *Kenz-i mahfi,* zaman yaratılmadan önce Tanrının bulunduğu kitman âlemi; *sure-i kenz,* Kuran'ın birinci âyeti olan Fatiha suresi. (ç. Künuz). «Hak bu anbar-i bülendi ede kenz-ül-berekât .— Süruri»

ker *F. s.* Sağır.

kerahet. *A i.* 1. İğrenme 2, İstemiyerek, zor altında yapma 3, Şeriatın kesin olarak yasak etmediği fakat harama yakınlığı ve ihtimali çok olduğu için çekinilmesi gereken şeyin hali. *Maalkerahe,* istemiye istemiye.

kerahiyyet, *A. i.* Bk. *Kerahet.*

keramet, *A i* 1, Kerem, bağış, 2. İkram, ağırlama. 3. Evliyaların bazı olaganüstü hali. 4, Ermişçesine yapılmış hareket veya söylenmiş fikir. *Sahib-i keramet,* keramet göstermiş kimse. (ç. Keramât)

keran, *F. i.* Kenar, uc. *Bikeran,* kenarsız, uçsuz bucaksız.

keraste, *F. i.* Kereste.

kerb, *A. i.* Tasa, kaygı. (ç. Kürub).

Kerbelâ, *A. i.* Irak'ta Bağdat dolaylarında İmam Hüseyin'in şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu yer, kutsal ziyaret yerlerindendir. «Cibril var haber ver sultan-i enbiyaya — Düştü Hüseyn atından sahra-yi Kerbelâ'ya— Kâzım Pş.».

-kerde, -gerde, *F. s.* «Yapılmış, edilmiş» anlamiyle kelimelere katılır. *Huy-kerde*, huy edinilmiş; *imal-kerde*, yapılmış; *tasmil-kerde*, tasarlanmış; *telif-kerde*, yazılmış.

kerem, *A. i. 1.* Soyluluk, soyluluğun şartlarından cömertlik, Lûtuf, bağış, bahşiş. «Hacetlerimiz kaadir iken kılmıya hâsıl — Salmak kereminden bizi ferdaya ne hacet.— Ruhi».

keremkâr, *F. s.* [Kerem-kâr] Kerem sahibi, cömert.

keremkârane, *F. zf.* Kerem sahisahibine yakışan yolda.

keremkârî, *F., s. i*, 1. Kerem ile ilgili. 2. Keremlilik, cömertlik.

keremküster, *F. s.* [Kerem-küster]. Kerem sahibi. Cömert.

keremperver, *F. s.* [Kerem-perver]

keremperverane, *F. zf*, Kerem sahibine yakışai yolda.

keremperverî, *F. i*, Kerem sahibi olma.

kerh, *A. i* Bk. *Kerahet.*

kerhen, *A i.* 1 İğrenerek, 2. İstemiyerek, zorla. *Tav'an ve kerhen*, ister istemez.

kerih, *A. s.* [Kerh'ten] İğrenç, pis kokan. *Kerih-ül-manzar*, görünüşü çirkin ve iğrenç; *Kerih-ül-nefes*, nefesi, ağzı pis kokan; *rayiha-i kerihe*, pis koku; *savt-i kerih*, çirkin ses

kerihe, *A. i.* İğrenç, nefret edilecek şey.

kerim, *A i.* [Kerem'den] 1. Kerem sahibi. 2. Cömert, vergili. 3. Ulu, büyük. *Allah kerim*, Tanrı kerem ve ihsan sahibidir. Tanrı verir; *Kur'an-i kerim*, Kuran. (ç. Kiram, Kürema).

kerimane, *F zf.* Kerim insana yakışır surette.

kerime, *A i*, 1. Ayet. 2. Kız çocuk.

kerkes, *F i.* Akbaba (kuşu).

kerm, *A i*, Bağ kütüğü. Üzüm çubuğu. (ç. Kürum).

kerr, *A i.* Çekilme ve yeniden hücum etme.

kerrar, *A. s.* [Kerr'den] Savaşta çekilip saldırma. *Hayder-i kerrar*, Ali'nin lâkabı. «Benim ol Haydar-i kerrar-i ma'ni kim hicvimden — Diliram-i hayale tenk olur endişe meydanı.— Nef'i».

kerrat, *A. i.* [Kerre ç.] Kezler, defalar. (Mat) *Kerrat cetveli*, çarpım tablosu. «Aşk câmi rah-i vahdetle lebalebdir henüz — Gerçi kerrat ile ârifler anı nûş ettiler.— Ruhi».

kerre, *A. i* Kez, defa. «Bir kerre batıp da mihr-i tâbân— Fikret»

kerrenay, kerenay *F.* i Zurna çeşidi bir nefesli saz aleti.

kerretan, *A. i.* Sabah ve akşam.

kerrubî, *A i* Büyük melek,

kerrubiyan, *F i.* [Kerrubî ç.] Tanrıya en yakın melekler. «Ol şah ki tahtı lâmekândır — Carub-keşi kerrubiyandır.— Ş. Galip»,

kerrubiyyun, *A. i.* [Kerrubî ç.] Tanrıya en yakın melekler.

ke's, keis, *A. i.* 1. Kadeh, bardak. 2. Şarap dolu bardak, bir bardak şarap. 3. (Bot.) Çanak. (ç. Küus).

kes, *F. i.* Kimse. *Bikes*, kimsesiz; *hiçkes*, hiç kimse; *nakes*, alçak, âdi, pinti, nekes. (ç. Kesan). «Hiç kes hiç kese gezend

etmezler idi ama.— Naima».

kesad, *A. i.* 1. Sürümsüzlük. Satılmama. Alışveriş durgunluğu. 2. Kıtlık, yoksuzluk. «Sanma kusuru bende, görüp de kesadımı .— Recaizade».

kesafet, *A. i.* Bulanıklık. Açık ve berrak olmama. Kir, pislik. «Humk-i ümmiyane ruuneti ile zühd-i bârid-i amiyane kesafetinden mümtezic bir meşreb-i garip.— Naima».

kesafet, *A. i.* 1. Sıklık, tokluk. 2. Kalınlık, yorgunluk. 3. Saydam olmama. 4. Koyuluk. 5. Kalabalık. «Sema bir buzlu cam halinde bârid bir kesafetle.— Fikret».

kesalet, *A. i.* Üşenme, tembellik. Uyuşukluk.

kesan, *F. i.* [Kes. ç.] Kimseler, insanlar.

kesb, kisb, *A. i.* Kazanma, kazanç. 2. Edinme, peydahlama. 3. Geçimi sağlama için kullanılan âlet veya iş. «Tamamen vuzuh ve sarahat kesb edememekle beraber.— Uşaklıgil».

kesel, *A. i.* Gevşeklik, tembellik, Uyuşukluk. «Bu yol, bu rah-i saadet de — ah korkuyorum — Müebbeden çıkacak bir harabe-i kesele.— Fikret».

keselân, keslân, *A. i.* Gevşeklik, yorgunluk. Ağırlık. «Bileğinin mukavemetine bir keselân geldi .— Uşaklıgil».

kesf, *A. i.* 1. (Güneş veya ay) Işığını kesme. 2. Görünmez olma. «Geçer evli ulusların kesf ü hasaret eylîyerek giderler idi.— Naima».

ke'si, *A. i.* [Ke'sten] 1. Kadeh bardakla ilgili, onlara benzer, 2. (Bot.) Çanaksı.

kesif, *A. s.* [Kesafet'ten] 1. Sık, tok. 2. Kalın, yoğun. 3. Saydam olmıyan. 4. Koyu. 5. Kaba. «Solgun bakışlariyle, sema-yi kesifinin — Teşyi eder gibiydi uzak bir sehabını.— Fikret».

kesîr, *A. s.* [Kesret'ten] 1. Çok, bol. 2. Çeşitli, türlü. 3. Çok olan, sık. 4. (XIX. yy. da terimler konurken) Fransızcadan *poly-* öneki karşılığı olarak kullanılmıştır.

kesr, *A. i.* 1. Kırma, paralama. 2. Bozma. 3. (Arap. Gra.) Bir harfin esre (i) okunması. 4. (Mat.) Kesir. 5. (Ana.) Kemik kırılması. *Kesr-i âdi*, bayağı kesir; *-âşari*, ondalık kesir; *-basit*, basit kesir; *-mürekkeb*, bileşik kesir; *-mütevali*, zincir kesir; *-müvellid*, ana kesir. «Serdar dahi kesr-i a'dadan sonra Kayseri ve Sivas taraflarına alem-efraz olup.— Naima».

kesre, *A. i.* Esre denilen hareke-işaretinin adı (harfin altına konur ve i okutur). *Kesre-i hafife*, i sesi; *-sakile*, ı sesi.

kesret, *A. i.* 1. Çokluk, bolluk. 2. Ziyadelik. 3. (Tas.) Kalabalık, birden artıklık. *Cem-i kesret*, (Arap. Gra.) dokuzdan çok sayı için kullanılan çoğul tipi.

kesretiyye, *A. i.* Fransızcadan *pluralisme* felsefe terimi karşılığı, çokçuluk (XX. yy.).

-keş, *F. i.* «Çeken, çekici» anlamiyle kelimelere ulanır. (ç.

Keşan-.	
alikeş	*gayretkeş*
afyonkeş	*hasretkeş*
bârkeş	*meykeş*
cefakeş	*mihnetkeş*
dilkeş	*pişkeş*
esrarkeş	*serkeş*
	simkeş

keşekeş, *F. i.* 1. Çekişme. 2. Tereddüt, sıkıntı, ıstırap. Tasa.

keşan, *F. s.* Çeken, çekerek. *Keşan ber keşan, keşan, keşan,*

zorla, sürükliye sürükliye götürerek.

keşef, *F. i.* Kaplumbağa. «Âciz iken ukaba giriftar olur keşef.— Ziya Pş.».

-keşende, *F. s.* «Çeken, çekici» anlamiyle bileşikler meydana getirmede kullanılırdı.

keşf, *A. i.* 1. Açma, meydana çıkarma. 2. Gizli bir şeyi bulma. 3. Bir sırrı öğrenme. 4. Olacak bir şeyi önceden anlama. 5. Tanrı tarafından ilham olunma. 6. Bir yapıya harcanacak giderin aşağı yukarı hesaplanması. 7. Askerin gideceği yerin önceden anlaşılması için yapılan hareket. «Taze bir aşk-i muhtazır sesinin — Mevcatında keşf-i râz ediyor.— Fikret». — «Ve ulema mahzarında keşf ü dua olunup.— Naima».

keşfiyyat, *A. i.* [Keşf ç.] Keşifler. Bulunup meydana çıkarılan şeyler.

keşide, *F. s.* Çekilmiş. Dizilmiş. «Kendilerine bir ziyafet-i nazariye keşide ederlerdi.— Uşaklıgil».

keşiş, *F. i.* Karabaş, evlenmez rahip. Manastır rahibi.

keşk, *A. i.* Keşkek.

keşkûl, *F. i.* Dilencilerin, dervişlerin Hindistan cevizi kabuğundan kabı, keşkül.

keşmekeş, *F. i.* 1. Çekişme. Kavga. 2. Kararsızlık.

keşşaf, *A. i.* [Keşf'ten] 1. Gizli bir şeyi meydana çıkaran. 2. Sırları ve gizli anlamları çözen, açıklıyan.

keşti, *F. i.* Gemi. *Keşti-i gam,* (gam gemisi) bu dünya; *keşti-i Nuh,* peygamber Nuh'un tufandan kurtulma için yaptığı, içine her canlıdan birer çift aldığı gemi.

keştiban, *F. i.* Gemici. Kaptan.

keştigâh, *F. i.* [Keşti-gâh] Liman. Gemi yeri.

keştiger, *F. i.* [Keşti-ger] Gemi yapan amele.

keştinişin, *F. s.* [Keşti-nişin] Gemide oturan.

ketaib, *A. i.* [Ketibe ç.] Askerler. «Şevkin galeyan ederdi peyda — Hununda ketaib-i cihadın .— Recaizade».

ketb, *A. i.* Yazma. *Ketb ü tahrir etmek,* yazmak.

ketebe, *A. i.* [Kâtip ç.] Kâtipler.

ketebehu, *A. c.* Yazmalarda yazanın adı ile kullanılır, filân yazdı demektir.

ketf, ketif, kitf, *A. i.* 1. Omuz. 2. Omuz küreği, kürek kemiği. (ç. Ektaf).

ketibe, *A. i.* (Çeşitli birlikler halinde) Asker. «Durmaz yürür ketibe-i rahşan-i mefharet.— Fikret».

ketm, *A. i.* Gizleme, saklama. Sır tutma, söylemeyiş. *Ketm-i adem,* Tanrının ruh ve cisim âlemlerini yaratmayı istediği zaman bütün yaratıkların ilki olan cevher-i ahzar'ın çıktığı yer. «Size ithaf ile; zira ne için ketm edeyim.— Fikret».

kettan, *A. i.* Keten. «Dil görse ârzını çâk çâk olur — Kettan olur mu pençe-i mehtaptan halâs.— Vehbi». — «Tab-i dilden ketan-i pireheni — Reşkferma-yi mahtab ettim.— Fehim».

ketum, *A. s.* [Ketm'den] Her şeyi saklıyan. Ağzı sıkı. «Onun veçh-i ketumunu delmek istiyerek.— Uşaklıgil».

ketumiyyet, *A. i.* Ketumluk. Ağzına sıkılık.

kevaib, *A. i. ç.* Memeleri olgunlaşmış kızlar.

kevakib, *A. i.* [Kevkeb ç.] Yıl-

dızlar.

kevden, gevden, *F. i.* Ahmak.

kevkeb, *A. i.* Yıldız.

kevkebe, *A. i.* 1. Gökteki yıldız. 2. Atlı insan kalabalığı. 3. Alay, gösteriş. «Bihudud anda olan kevkebe-i lemyezelî.— Şinasi». — «Ey şa'şaanın, kevkebenin mehdi, mezarı.— Fikret».

kevkebî, *A. s.* Yıldızlarla ilgili. Yıldıza ait.

kevme, *A. i.* Fransızcadan *agrégat* felsefe terimi karşılığı; katışmaç, küme (XX. yy.).

kevn, *A. i.* 1. Olma. 2. Var olma. Varlık. Vücut. *Kevn ü fesat,* (olma ve bozulma) dünya; *kevn ü mekân,* varlık, kâinat. (ç. Ekvan). «Kevnin, hülâsa, fikr-i beşerdir munazzımı.— Fikret».

kevneyn, *A. i.* İki âlem. Dünya ile ahiret. *Seyyid-ül-kevneyn,* iki âlemin ulusu, Muhammet peygamber. «Sultan-i cihan muta-i kevneyn.— Ziya Pş.».

kevniyyat, *A. i.* (XX. yy.) Fransızcadan *cosmologie* karşılığı, kozmoloji.

kevr, *A. i.* Sarık sarma. «Ama Mısır beylerinin destarına müşabih kafesi-misal kevrlerinde nizam ve müsavat yok. Böyle bozuk düzen dardağan sarardı.— Naima».

kevsel, *A. i.* Geminin kıç tarafı. «Sahili cisme lengerendaz-i karar olmadan şaagıl olmakla gûşegir-i kevseli dimağ olan navti-i hired hurdebin ile.— Nergisi».

kevser, *A. i.* Cennette bir akarsuyun adıdır. *Ab-i Kevser, şarab-i kevser,* kevser suyu, şarabı. «Dem bu demdir behey idraksiz endişeyi ko — Kevser'i havzu ile sagar-i sahbaya değiş .— Nef'i». — «Toprağın cevher, suyun kevser, baharın bi-hazan. — Fikret».

key, *F. s. zf.* Ne vakit, ne zaman. *Tâ bekey, ta key,* ne zamana kadar?

key, *F. i.* Padişah, hükümdar. Fars hükümdarlarından bir ta bakanın şahlarının adlarına katılırdı *Keyhusrev, Keykâvus, Keykubat.*

keyan, *F. i.* [Key ç.] Keyler. Şahlar.

keyanîyan, *F. i.* Keyler soyundan olanlar. İran'ın Achemenitler ailesi.

keyd, *A. i.* Hile. Dolap, oyun.

keyf, *A. i.* 1. Sağlık, afiyet. 2. Memnunluk, hoşlanma. 3. İç açıklığı. 4. Neşe. Hafif sarhoşluk. 5. İstek, heves.

keyfe, *A. e.* Her nasıl. *Keyfe mayeşâ,* her nasıl isterse; *keyfe mettefak,* her nasıl rastlarsa, rastgele. «Keyfemettefak küffarın kafagâhında bulunup cenk edip.— Naima».

keyfer, *F. i.* Karşılık. Mükâfat veya mücazat.

keyfî, keyfiyye, *A. s.* İsteğe bağlı. Bir düzen, veya kanuna bağlı değil. *İdare-i keyfiye, hükm-i keyfî, muamele-i keyfiye.*

keyfiyyet, *A. i.* 1. Nitelik. 2. Bir şeyin nasıl olması cihati. 3. (Gra.) Bazı dillerde kelimelerin müzekker veya müennes olması işi. 4. Bir olayın geçişi. 5. Madde, iş.

keyl, *A. i.* Tahıl ölçüsü, kile. (ç. Ekyal).

keyli, *F. i.* Kileleme. Kile ile ölçme. (A. s.) Kilelenen, kile ile ölçülen.

keylûs, keymus, Bk. *Kilûs, kimus.*

keynune, *A. i.* Var olma. Varlık.

keys, *A. i.* Zekâ. Kavrayış.

keysiyye, kisiyye, Bk. *Kisiyye.*

Keyvan, *F. i.* Satürn (Zuhal) yıldızı.

keyy, *A. i.* (Yara) Dağlama.

keyyal, *F. s.* Kile ile ölçen. Kileci.

keyyis, *A. s.* Zarif. İnce. Akıllı, kavrayışlı.

keza, *A. e.* Böyle. Böylece. Bu dahi öyle.

kezalik, *A. e.* Keza. Bu da öyle.

kezm, kâzm, *A. i.* Kızgınlığı yenme. Öfkeyi meydana vurmama.

kezzab, *A. s.* [Kizb'den] Çok yalancı. «Kezzab olan vezarete lâyık değildir dedikte.— Naima».

kıbab, *A. i.* [Kubbe ç.] Kubbeler. *Nüh kıbab,* (dokuz kubbe) gökyüzü.

kıbal, kıbalet, *A. i.* Ebelik bilgisi ve işi.

kıbel, *A. i.* Yan, yön, taraf. *Kıbel-i şer-i şeriften,* şeriat tarafından; *min kıbel-ir-rahman,* Tanrı tarafından.

kıble, *A. i.* 1. Namazda yönenilen taraf, Mekke yönü. 2. Herkesin darlıkta baş vurduğu kapı. 3. Kuzey rüzgârı. «Ey kıble-i ikbale çıkan yol reh-i pâbus .— Fikret».

kıblegâh, *F. i.* [Kıble-gâh] Kıble tarafı. «Hal ehline kıblegâh olursun.— Recaizade».

kıblenüma, *F. i.* [Kıble-nüma] Kıbleyi gösteren pusla. «Sükkân-i harem neyler imiş kıble-nümayı.— Nabi».

kıbleten, kıbleteyn, *A. i.* (İki kıble) Mekke ile Kudüs.

kıbt, *A. i.* Mısır'ın eski, yerli halkı.

kıbtî, *A. s.,i.* Kıbt soyundan olan. 2. Çingene. (ç. Kıbtıyan). «Sütre-i külbe-i kıbti olmağa münasip.— Şefikname».

kıdem, *A. i.* 1. Eskilik. Eski zamandan kalmış olma. 2. Başkasından daha eski olma. Zamanca ileri bulunma. Memurluğa daha evvel girme. 3. Başlangıcı olmıyacak kadar eskilik. «Hadisat-i feleğe olsa nazar — Kıdem-i zatını icab eyler.— Hakani».

kıdemî, *A. s.* Rütbe ve memuriyette eskilik işiyle ilgili.

kıdr, kıdre, *A. i.* Çömlek. «Gel yetiş kıdreleri kaldır.— Süheyli». — «Kıdrenin ka'rına çöktü zer-i saf.— Nabi».

kıdve, kudve, *A. i.* 1. Uyulacak, ardından gidilecek adam. 2. Bir sınıf veya topluluğun başında olan kimse *Kıdvet-ül-hükema kıdvet-ül-ulema, kıdvet-ül-ümera,* fermanlarda geçer sözlerdir. «Umde-i erkân ü ümera ve kıdve-i bahadiran-i saf ayrıldılar.— Naima».

kıfar, *A. i.* [Kafr ç.] Çöller. Susuz yerler. «Kıfar-ı ızrarda hervelenüma olan.— Şefikname».

kıhf, *A. i.* Beynin zarfı olan kemik, kafatası. (ç. Kuhuf).

kılâ', *A. i.* [Kale ç.] Kaleler.

kılâa, *A. i.* Yelken.

kılâde, *A. i.* Gerdanlık. (ç. Kalâid). «Sözlerin bir yere koyup kılâde-i itaatten hali-ül-izar olmuşlar imiş.— Naima».

kıllet, *A. i.* 1. Azlık. 2. Kıtlık. *Cem-i kıllet,* (Arap. Gra.) Çeşitli vezinde çoğulları olan isimlerin bu çoğullarından dokuzdan aşağıya mahsus olanları.

kılükaal, *A. s.* Dedikodu.

kımat, *A. i.* Örtü. Sargı. Sarılacak bez. «Suret-i şefkatte bizi kat kat kımata piçide edip.— Nabi».

kına', *A. i.* Örtü, başörtüsü. Yaşmak. «Zulmet-i âsarım olur ruh-sarepira-yi adem — Eylese duşize-i lafvin eğer keşf-i kına'.—

Nabi».

kıraat, *A. i.* 1. Okuma, ibare sökme. 2. Düzgün ve sürekli okuma.

kîr, *A. i.* Zift, Katran. *Kîr-fam*, Çok kara, simsiyah. «Neft ve kîr ile terbiye edip.— Sadettin». — «Şakı-i kîr-fam idi.— Naima».

kırab, *A. i.* Bıçak, kılıç kını.

kıran, *A. i.* 1. Yakınlık. 2. (Ast.) İki gezegenin bir burçta bulunması. *Kıran-i nahseyn (nahs-i kıran)*, Mars ile Satürn'ün aynı burçta birbirine yaklaşması, kutsuzluk işareti: *kıran-i saadeyn (sad-i kıran)*. Venüs ile Jüpiter'in aynı durumda olması, kutluluk işareti; *sahib-kıran*, talihi kutlu, kendi çok kuvvetli hükümdar. «Huzur-i padişah-i nev-cah ve sahib-kıran-i âlempenaha varıp.— Naima».

kırat, *A. i.* Dört keçi boynuzu çekirdeği ağırlığında mücevher tartı birimi. «Arz eder gayrıya mutrib neye malik ise hep — Bana mıskalla satar nazı geçirmez kırat.— Beliğ».

kırd, *A. i.* Maymun.

kırda, *A. i.* (Zoo.) Primatlar.

kırtas, *A. o.* Kâğıt.

kırtasî, kırtasiye, *A. s.* Kâğıda ait, kâğıtla ilgili. *Masarif-i kırtasiye*, kâğıt ve yazı işi giderleri.

kırtasiyye, *A. i.* Kâğıtla yapılan muameleler. Kâğıt işleri.

kıs, *A. f.* «Kıyas et, buna benzet» anlamiyle birkaç deyimde kullanılır: *ve kıssai alâ haz-el-baki, ve kıssi aleyhil bevaki.*

kısaiyye, *A. i.* (Bot.) Kabakgiller.

kısas, *A. i.* [Kıssa ç.] Kıssalar. *Sure-i kısas*, Kuran'ın 28. suresi; *kısas-i enbiya*, peygamberler tarihi. «Dil-i bidarına uyku getirir tûl-i kısas.— Beliğ».

kısâs, *A. i.* Öldürenin öldürülme, yaralıyanın yaralanma cezası. «Dişe diş, göze göz».

kısasen, *A. zf.* Kısas yoluyla, öldüren veya yaralıyan eşit şekilde cezalandırılarak.

kısm, *A. i.* 1. Parçalara ayrılmış şeyin her parçası. 2. Çeşit, tür. 3. Parça. 4. Bölük. (ç. Aksam). «Sual'in yalnız ilk kısmına cevap vererek.— Uşaklıgil».

kısmen, *A. zf.* Bir kısım olarak, tam olarak değil. «Tantanasını nazar-i muahazeden gizlemek istiycrek kısmen saklıyordu.— Uşaklıgil».

kısmet, *A. i.* 1. Bölme. Pay etme. 2. Kader. Tanrı takdiri olan şey. *Kısmet-i askeriye*, kassamlık işi; *haric-i kısmet* (Mat.) Bölüm. «Ağlamak... hiç o saadet bana kısmet mi olur.— Fikret».

kıssa, *A. i.* 1. Anlatılan gerçek veya uydurma olay. Hikâye. 2. Baştan geçen hal, olay. *Elkıssa*, sözün kısası. (ç. Kısas). «Vâız bilir mi kıssa-i zülf-i mutavvelin — Anın hayali nakş-i hat-i muhtasardadır.— Beliğ».

kıssahan, *F. i.* [Kıssa-han] Hikâye söyleyen kimse.

kıssaperdaz, *F. i.* [Kıssa-perdaz] Kıssa, masal düzen kimse.

kıssis, Bk. *Kasis*.

kıst, *A. i.* 1. Bölüşmede, tartı veya ölçüde doğru davranma. 2. Pay. 3. Parça parça verilen bir borç veya benzerlerinin her defada verilen bölümü. *Kıst-el-yevm*, çalışılmıyan günler için kesilen para.

kıstas, *A. i.* 1. Büyük terazi. 2. (Fel.) Fransızcadan *critérium* karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

kışr, *A. i.* Kabuk. Yemiş, tahıl

kabuğu. *Kışr-i arz,* (jeo.) yerkabuğu; *-badam,* badem kabuğu; *-sin* (Ana.) seman. (ç. Kuşur).

kışrî, kışriyye, *A. s.* Kabukla ilgili, kabuksal. *Hayvanat-i kışriyye,* (Zoo.) Kabuklular.

kıt'a, *A. i.* 1, Parça, bölük. 2. Ülke, memleket. 3. Büyük kara parçasından her biri. 4. Cansız şeylerin parçaları için kullanılır. 5. (Ed.) En azı iki beyit olan ve ilk beyti kafiyeli bulunmıyan manzume parçası. 6. (Geo.) Parça. *Kıt'a-i daire,* (Geo.) Daire parçası, daire kesmesi; *-küre,* (Geo.) küre kesmesi. «Bu kadar sây, itina, zahmet — Topu bir kıt'a, ya kaside için.— Fikret».

kıtal *A. i.* [Katl'den] 1. Vuruşma. 2. Savaş.

Kıtmir, *A. i.* Ashab-i Kehf'in köpeğinin adı.

kıvam, *A. i.* 1. Durma, duruş, 2. Yaratan, yaratıcı. 3. Bir sıvının koyuluk derecesi. 4. Her halin gerekli zamanı, tav, çağ.

kıvam, *A. i.* [Kavim ç.] Dikler, doğrular.

kıyadet, *A. i.* [Kaide'den] Komutanlık.

kıyafet, *A. i.* 1. Kılık. Bir şeyin dış görünüşü. 2. Bir kimsenin giydiklerinin bütünü. *İlm-i kıyafet,* insanın yüzünden ve dış görünüşünden ahlâk ve iç hayatına dair öte beri çıkarma bilgisi; *tebdil-i kıyafet,* tanınmıyacak kılığa girme. «Nihayet herkesin gülünç bulduğu Japonyalı kıyafetinden vazgeçmiş idi.— Uşaklıgil».

kıyafetname, *F. i.* [Kıyafet-name] Kıyafetten hüküm çıkarma kitabı

kıyam, *A. i.* 1. Kalkma, ayakta durma. 2. Ayağa kalkma. 3. Namazın ayakta olan kısmı. 4. Namaz. 5. Bir işe kalkışma. 6. Karşı koma, ayaklanma. 7. Ölümden sonra olacak olan dirilme günü, kıyamet.

kıyamet, *A. i.* 1. Dünyanın sonunda bütün ölülerin tekrar dirilip toplanacakları zaman. 2. Büyük sıkıntı, belâ. 3. Gürültü patırtı. «Sanki dünya batacak, sanki kıyamet... heyhat.— Fikret».

kıyas, *A. i.* 1. Bir şeyi başka bir şeye benzeterek veya ona göre tutarak hüküm verme. 2. Benzetme. 3. (Ed.) Genel kurala uyma. 4. (Man.) Tasım. 5. (Fıkıh) Hakkında açıkça ayet veya hadis olmıyan maddelerin ayet ve hadis olan benzerlerine göre hükmetme. *Kıyas-i fâsid* (Man) paralojizm, *-matvî,* entimem; *-mevsul-ün-netayic,* (Man.) öntasım; *-mukassim,* (Man.) İkilem; *-müdelle* (Man.) epikerem; *-mülhak* (Man.) astasım. «Vücuda öyle rehavet gelir ki yerde bile — Yürür kıyas olunur bir kanad temasiyle.— Fikret».

kıyasen, *A. zf.* Kıyas yoluyla, benzeterek, kurala uyguluyarak.

kıyasî, kıyasiyye, *A. s.* 1. Uygulama veya benzetme ile olan. 2. Genel kurala uygun olan.

kıyem, *A. i.* [Kıymet ç.] Kıymetler.

kıymet, *A. i.* 1. Değer. 2. Baha, bedel, tutar. 3. Onur, itibar. *Kıymet-i hakikiye,* gerçek değer; *-itibariye,* devletçe kabul olunan fiat; *-mevzua,* satıcısı tarafından konan fiat; *-mutlaka,* (Mat.) Mutlak değer; *-takribiye,* (Mat.) yaklaşık değer; *-vasatiye,* (Fiz.) Ortalama değer; *-zatiye,* kişinin öz değeri; *zikıymet,* değeri çok, pahalı. (ç. Kıyem). «Kumaşın kıymetini derhal tezyit edecek

kavi bir tavsiye idi.— Uşaklıgil».

kıymetdar, *F. s.* [Kıymet-dar] Değerli, pahalı. «Onlar sokağa çıktıkça kıymetdar bir mücevheri, ağır bir kumaşı.— Uşaklıgil».

kıymetnaşinas, *F. s.* [Kıymet-naşinas] Değer takdir edemiyen.

kıymetşinas, *F. s.* [Kıymet-şinas] Kıymet bilen, kıymet tanıyan.

kıytısiyye, *A. i.* (Zoo.) Balinagiller.

kıyye, *A. i.* (Sözlükler bunun arapçalığını kabul etmezler, öyle olduğu halde: *kıyye-i atîk, kıyye-i cedid...* gibi kullanılıp durmuştur) Okka. 400 dirhem. *Kıyye-i âşarî*. kilo.

kibar, *A. s., i.* [Kebîr ç.] 1. Büyükler, ulular. 2. Büyük, ulu. 3. İnce, terbiyeli. 4. Kibirli, ululuk satar. «Tamamen âlem-i kibara iddia-yi mensubiyet edecek kadar. —Uşaklıgil».

kibarane, *F. s.* Büyük adamlara, nazik kimselere yakışır yolda. «Kendisine parlak ve asîl hayat-i kibaraneyi açacak bir izdivacı.— Uşaklıgl».

kibariye, (Bot.) Gebreotugiller.

kibaş, *A. i.* [Kebş ç.] Koçlar.

kiber, *A. i.* Yaşlı olma. Büyük olma. Büyüklük, yaşlılık.

kibr, *A. i.* 1. Büyüklük. Büyük olma. 2. Büyüklük taslama. Yüksekten bakma.

kibrit, *A. i.* 1. Kükürt. 2. Ucu kükürtlenmiş yakacak madde. *Kibrit-i ahmer*, eski kimyada altın veya pek az bulunan bir madde.

kibritî, *A. s.* Kükürt soyundan, kükürtle ilgili.

kibritiyyet, *A. i.* Kükürt niteliği.

kibriya, *A. i.* 1. Büyüklük, ululuk. 2. Tanrı. «Nazar mustağrakındır, ey muhit-i kibriya-vüs'at.— Fikret».

kifaf, kefaf, Bk. *Kefaf*.

kifah, *A. i.* Savaş. «Liva-yi aşub tahrik-i cenah-i kifaha derkâr olıcak.— Naima».

kifat, *A. i.* [Küfv ç.] Küfüvler, eşitler. «Akdem-i kifat ve a'zam-i kuzat olup.— Sadettin».

kifayet, *A. i.* 1. Yeter, yetişme. 2. Bir işe yetecek kadar olup, başkasına lüzum olmama. 3. İktidar, yararlık. «Yalnız Peyker'e söylemek kifayet etmiyecekti.— Uşaklıgil».

kih, *F. s.* Küçük. (ç. Kihan).

kihalet, *A. i.* 1. Göz için sürme yapma veya sürme saiatı. Sürmecilik. 2. Göz hekimliği. Göz hastalıkları bilimi.

kihan, *F. i.* [Kih ç.] Küçükler. *Kihan ü mihan*. Küçükler ve büyükler.

kihanet, *A. i.* Kayıptan haber verme. Falcılık.

kihter, *F. s.* Çok, en küçük olan. «Vezir Husrev Paşanın birader-i kihteridir.— Peçevi».

kihterî, *F. i.* (Yaşça) küçüklük.

kihterin, *F. s.* (Yaşça) en küçük olan.

kilâb, *A. i.* [Kelb ç.] Köpekler. «Kilâb-i zulme kaldı gezdiğin nazende sahralar.— N. Kemal».

kilâr, *F. i.* Kiler. «Yatak takımlarına, ince kilâra, bir evde bütün saklanarak tutulan şeylere. — Uşaklıgil».

kile, *A. i.* Kile. Ölçü.

kilem, *A. i.* [Kelime ç.] Kelimeler.

kilim, *F. i.* Tüysüz halı. kilim.

kilindir, Bk. *Kelender*.

kilk, *F. i.* Kalem. «Alınca destine Nef'i-i sâhir kilk-i i'cazı.— Nef'i».

kils, *A. i.* Kireçtaşı.

kilsî, *A. i.* Kireçtaşı yapısında olan.

kilte, *A. i.* Demet. Deste.

kilûs, keylûs, *A. i.* Böbrek.

kilyeteyn, *A. i.* İki böbrek.

kilyevî, *A. s.* Böbrekle ilgili.

kimam, *A. i.* [Kimm, küm ç.] 1. Tomurcuklar. 2. Hayvan ağızlığı.

kimm, *A. i.* (Bot.) Çiçek kâsesi, çiçek kabçığı.

kimus, keymus, *A. i.* Kimus.

kimya, *A. i.* Kimya. *Kimya-yi bâtıl*, eskiden simyagerlerin konuları olan şeyler. «Besaiti saymaz ilm-i köhne-i kimya.— Cenap».

kimyager, *F. i.* [Kimya-ger] Kimyacı. «Korkarım hem aftab-i kimyager duymasın — Yoksa bin şevk ile olur ol dahi bir müşteri.— Nef'i».

kimyevî, *A. s.* Kimya ile ilgili. Kimyasal.

kin, *F. i.* Gizli düşmanlık, garaz. «Bu söz ağzından bir hükm ü gayz ü kin kuvvetiyle düştükten sonra.— Uşaklıgil».

kinaye, *A. i.* 1. Doğrudan doğruya anlatmayıp dolayısiyle bir anlamı olan söz. 2. Doğrudan olmıyarak söylenilen dokunaklı söz. 3. (Gra.) (Zamir, işaret sıfatları... gibi) bir anlama mahsus olmayıp herkes ve her şey hakkında kulanılabilen kelime.

kindar, *F. s.* [Kin-dar] Kin tutan. Öc almıya düşkün.

kine, *F. i.* Kin. İçte beslenen düşmanlık. «Emirgûnoğlu mestlik muktezasınca Murat Paşaya olan kine-i nihanisini izhar edip.— Naima».

kinecu, *F. s.* [Kine-cû] Öc almıya çalışan. «Mihr ü mehle bu pelengi bu siphr-i kinecu — Bir gazanferdir gıda eyler iki ser ruz ü şeb.— Fehim».

kinedar, *F. s.* [Kine-dar] Kin tutan. Kinci. «Cümle yeniçeri sana kinedar olup bir vakt ile senden intikam alırlar.— Naima».

kinegâh, *F. i.* [Kine-gâh] Savaş yeri.

kinehâh, *F. s.* [Kine-hâh] Öcalmak isteyen.

kinemeşhun, *F. s.* [Kine-meşhun] Kin ile dolu. «Bir rakibin dehan -i pür-hunu — Leb-i pür zehr ü kinemeşhunu.— Cenap».

kinever, *A. s.* [Kine-ver] Kin besleyen. Kinci.

kir, *F. i.* Erkeklik organı. «Gerçi vardır bulunur câm ü sebû kaydında — Ekser-i nâs veli kir ü gelû kaydında.— Nabi».

kir, *F. i.* Erkeklik organı.

geçici bir zaman kullanılmak üzere para ile birine verilmesi. 2. Böyle bir şey karşılığı olarak alınan para.

kiram, *A. s.* [Kerîm ç.] Soyzadeler. Ulu şerefliler.

kirar, *A. i.* Tekrar.

kiraren, *A. zf.* Tekrar tekrar, çok sefer.

kirbas, *A. i.* Bez.

kirm, *F. i.* Böcek. *Kirm-i ebrişim*, ipek böceği; *-şebefruz*, ateşböceği. «Her kirm k'ola berk-hur-i şahsar-i aşk — Ebrişimi figana gelir târ-i çenk olur. Nabi».

kirş, *A. i.* İşkenbe.

kîs, *A. i.* 1. Cepte taşınır küçük kese. 2. Vücutta bazı sıvılar toplanan kese biçiminde oyuk.

kisâ, *A. i.* 1. Yün elbise. 2. Seccade, halı.

kisb, kesb, *A. i.* 1. Kazanma. 2. Edinme. 3. Kazanma için kullanılan âlet veya iş.

kisbî, *A. s.* Kazanılmış. Sonradan edinilmiş.

kise, *F. i.* 1. Küçük torba. 2. Cepte taşınan para torbası. 3. Bazı eşyanın küçük torbası. 4. Uğuşturma işinde kulanılan torba biçiminde bez. 5. Paraca olan güc. 6. 500 kuruş. *Kise-i dem'iye*, (Bio.) gözyaşı kesesi; *-havaiye*, (Bio.) hava kesesi; *-safraviye*, safra kesesi; *-sebhiye*, yüzme kesesi. «Ey güzel maden... Ooh, ey lebriz — Kise-i şule-reng-i fecr-âmiz.— Fikret».

kisedar, *F. i.* [Kise-dar] Parayı toplayan, para hesabını tutan kimse.

kisiyye, *A. i.* (Zoo.) Keseliler.

kisra, *A. i.* Eski İran hükümdarları lâkabı. (ç. Ekâsire).

kisve, kisvet, *A. i.* 1. Elbise. 2. Özel kiyafet. 3. Kisbet. «Sadık görünür kisvede erbab-i hıyanet .— Ziya Pş.».

kiş, *F. i.* Din. *Bedkiş*, dinsiz.

kişmiş, *F. i.* Çekirdeksiz pek küçük taneli üzüm.

kişniş, *F. i.* Güzel kokulu bir tohum olan kara kimyon.

kişt, *F. i.* Ekin.

kiştkâr, *F. i.* Ekinci. Çiftçi.

kiştzar, *F. i.* [Kişt-zar] Ekinlik. Tarla. «Tükendi taneleri kiştzar -i mihnette.— Hayalî».

kişver, *F. i.* Ülke. «Toplanıp seyr için bütün kişver.— Fikret». ret».

kişvergir, *F. s.* [Kişver-gir] Ülke tutan. «Devlet-i padişahide hüsn -i tedbir ile mîr-i müşarünileyhin şöyle bir kişvergirliği vücude gelir.— Peçevi».

kişverküşa, *F. s.* [Kişver-küşa] Ülke açan. Fâtih. Cihangir. «Daha sonra muzafferler, kişverküşalar, bu müzehherenin İskender ve Dârâ'ları.— Uşaklıgil».

kitab, *A. i.* Kitap. *Kitabullah*, Kuran. *Ümm-ül-kitab*, Kuran'ın buyruklarla ilgili ayetleri; *ehl-i kitab*, hıristiyanlarla yahudiler. «Hatm eyliyelim, gel, şu gam-alûde kitabı.— Fikret».

kitabe, *A. i.* 1. Kazılı yazı. 2. Mezartaşı yazısı. «Ölen kanaryeme yaptığım hucre-i matem.— Kitabesiydi şu hatlar o lâhd-i masumun.— Fikret».

kitabhane, *F. i.* [Kitab-hane] Kitaplık. Kitabevi. Kitapsaray.

kitabî, *A. s.* 1. Kitapla ilgili, kitapta yazılı. 2. Kutsal kitaplardan birine inanan. 3. (i.) Kitaplara bakmıya memur kimse. 4. Hint ve Şam'ın eski bir çeşit nakışlı kumaşı.

kiti, *F. i.* Dünya.

kitiârâ, *F. s.* [Kiti-ârâ] Dünyayı süsleyen. Dünyanın süsü olan.

kitifiruz, *F. s.* [Kiti-füruz] Dünyayı aydınlatan.

kitinüma, *F. s.* [Kiti-nüma] Dünyayı gösteren. *Câm-i kitinüma*, Cemşid'in bütün dünyayı gösteren kadehi.

kitle, kütle, Bk. *Kütle*.

kitman, *A. i.* Sır saklama. Kimseye sır açmama hali. Sır tutarlık. «O kesenin istihza-i şa'şaası hep talîn dest-i kitmanında inhisaf ediyordu.— Uşaklıgil».

kiyah, giyah, *F. i.* Ot.

kiyahbeste, *F. s.* [Kiyah-beste] Ot bağlamış. Ot bitmiş. «Benzıyor hâbgâh-i emvata — Hali sakf-i kiyahbestesinin.— Fikret».

kiyan, *F. i.* 1. Yıldız. 2. Merkez.

kiyaniyyat, *A. i.* Fransızcadan *cosmogonie* karşılığı, kozmogoni (XX. yy.).

kiyaset, *A. i.* Uyanıklık. Zekâ. «Mezbur Aslan Paşa akl ü kiyaset ve şecaat ü şehamet ile bi-akran idi.— Naima».

kizb, *A. i.* Yalan. «Hiçbir dem ben dürug ü kizbi etmem irtikâp.— Cenap».

köhne, *F. i.* 1. Eski, eskimiş. 2. zamanı geçmiş. *Köhne bahar*, son bahar. «Ey köhne Bizans, ey koca fertut-i musahhar.— Fikret». — «Peyrev-i ruzgâr-i köhne bahar — Solarak bir zaman havalarda.— Cenap».

kubbe, *A. i.* Kubbe. *Kubbe altı*, İstanbul Topkapı sarayında üstü kubbeli bir daire olup, bir nevi kabine toplantısı denilebilecek şekilde vezirler bu dairede divan günleri büyük alaylarla toplanırdı, burada bulunma hakkı olan vezirlere *kubbe veziri* denirdi. *Kubbe-i firuzefâm, -mîna*, gökyüzü; *-zergeft*, yıldızlı gökyüzü; *kubbet-ül-arz*, yeryuvarlağının insan oturan kısmının merkezi; *kubbet-ül-hanek* (Ana.) damak kemeri; *kubbet-ül-islâm*, Belh şehrinin başka bir adı. «Ey kubbeler, ey şanlı mebani-i münacat.— Fikret». — «Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş.— Baki». — «Ana dahi vezaret verilip kubbe-nişin oldu. — Naima».

kubbenişin, *F. s.* [Kubbe-nişin] İstanbul Topkapı sarayında Kubbe altı denen yerde toplanan kabine üyeleri denebilecek toplantıya katılan vezirlerden her biri. (ç. Kubbenişinan). «Ana dahi vezaret verilip kubbenişin oldu.— Naima».

kubh, *A. i.* 1. Çirkinlik. 2. Çirkin iş. «Ol cahil uşak dahi bunun kubhun bilmeyip.— Naima».

kubhiyyat, *A. i.* Çirkin olan işler ve davranmalar.

kuble, *A. i.* Öpme.

kubûr, *A. i.* [Kabr ç.] Mezarlar. *Ehl-i kubûr*, ölüler; *ziyaret-i kubûr*, ölü, mezar ziyareti. «Ecel oku ile bizi etmek için ehl-i kubûr.— Hayali».

kûçe, *F. i.* Küçük sokak.

kudat, kuzat, Bk. *Kuzat*.

kuddam, *A. s.* Ön. İleri taraf. «Mutad üzre kuddam-i askerde kıyam ettiler.— Sadettin».

kuddamî, *A. s.* (Ana.) Ön.

kuddise, *A. ün.* «Mukaddes olsun» anlamında ermişler hakkında kullanılır dua.

kûdek, gûdek, *F. i.* Çocuk. (ç. Kûdegân).

kudema, *A. i.* [Kadîm ç.] 1. Eski adamlar, eski zaman adamları. 2. Eskiler, eskiliği bakımından ileri gelenler. «Bir taze reviştir bu ki tâbir-i lâtifi — Revnak şiken-i hüsn-i beyan-i kudemadır.— Nef'i».

kudeyh, *A. i.* Kadehçik.

kudret, *A. i.* 1. Güç. 2. Tanrının bütün varlığı kaplamış olan ezeli gücü. 3. Varlık, zenginlik. 4. Tanrı yapısı, insan eli karışmadan meydana gelen şeylerin kaynağı. 5. Ehliyet, becerebilme. *Yed-i kudret*, 1. İnsanın gücü. 2. Yaradanın eli; *zikudret*, zengin. «Setr-i hicrana bulmuyor kudret.— Fikret».

kudretyab, *F. s.* [Kudret-yab] Gücü yetebilen, yapabilen.

kuds, kudüs, *A. i.* 1. Temizlik, arılık. 2. Kutsallık, mübareklik. *Haziret-ül-kuds*, cennet bahçesi; *ruh-ül-kuds*, 1. Cebrail; 2. Peygamber İsa'ya üfürülen ruh. «Bir Süleyman'ım ki rabbat-ülhical-i bağ-i kuds — Hâmilât-ül-arş-i Belkıs-i hayalimdir benim .— Avni».

kudsî, kudsiyye, *A. s.* [Kuds'ten] Kutsal. Tanrı, melek ve lâhut âlemine mensup o âlemle ilgili. *Âlem-i kudsî*, bu dünya ve can-

lılardan gayri olan âlem; *hadis-i kudsî*, Tanrı tarafından ilham olunup peygamber Muhammet tarafından söylenmiş hadis; *kuvve-i kudsiyye*, kutsal güç. «E. derim kuvve-i kudsiyye-i efkârımla — Cünd-i ervah-i rical-i suhanî istihdam.— Nef'i».

kudsiyan, *F. i.* [Kutsi ç.] Melekler. «Esen riyah ona enfas-i kudsiyan gibidir.— Fikret».

kudsiyyat, *A. i.* [Kutsi ç.] Tanrıya, meleklere, lâhut âlemine mensup, o âlemle ilgili işler.

kudsiyyet, *A. i.* 1. Temizlik, arılık. 2. Kutsallık. «Kutsiyyetini gösteren bu şeyler — Ulviyyetine delâlet eyler.— Recaizade».

kudum, *A. i.* Uzak bir yerden, uzun bir yoldan gelme. Ayak basma. «Şah-i din-perver ki teşrif-i kudumiyle zemin — Arşa naz eylerse istiğnası istiğna mıdır.— Nef'i».

kudumiyye, *A i.* Bir büyüğün yoldan gelmesiyle sunulan armağan. Böyle bir durum için yazılan kaside.

Kudüs, *A. i.* Filistin merkezi olan şehir. Beyt-i mukaddes bulunduğu için kutsal yerlerden sayılır: *Kudüs-i şerif*.

kufl, *A. i.* Kilit. «Kufl-i der-i fazla ver küşayiş.— Nergisi».

kûfte, *F. s.* Ezilmiş, dövülmüş. Köfte. «Neden olduk bu kadar kûfte-i pâ-yi melâl — Dilimiz ferş-i reh-i hâhiş-i câh eylemedik.— Nabi».

kufûl, *A. i.* Yolculuktan geri dönme. Gidip gelme.

kûh, *F. s.* Dağ. *Kûhbeden*, dağ gibi iri yapılı; *Kûh-i Kaf*, Kaf dağı; *kûh ü deşt*, dağ ve ova. «Damen-i kûna doğru gittikçe — Bir güzergeh göründü nurani .— M. Naci».

kûhan, *F. i.* 1. Kambur. 2. Eyer. *Kûhan-i sevr*, Süreyya, Ülker.

kûhbeden, *F. s.* [Kûh-beden] Dağ gövdeli. Çok iri. «Nagehan oldu karşıdan peyda — Bir sürü çarpâ-yi kûhbeden.— Fikret».

kûhî, *F. s.* Dağa ait, dağ ile ilgili. Dağ gibi.

kûhistan, *F. i.* Dağlık yer. Dağlık bölge.

kûhken, *F. s.* [Kûh-ken] Dağ kazıcı, dağ deviren. *Ferhad-i kûhken*, dağ kazan Ferhat. «Gönül tekmil-i fenn-i aşk eden üstad-i kâmildir — Anın yanında kimdir kûhken Mecnun ne cahildir.— Baki».

kûhkûb, *F. s.* [Kûh-kûb] 1. Dağ vurucu; dağı yerinden oynatan. 2. Kuvvetli at veya katır. 3. Kale döven top. 4. Şirin'in sevgilisi Ferhat.

kûhl, *A. i.* 1. Sürme. 2. Göz ilâcı. «Kûhl-ül-basarız saye dide-i mihre — Hâki kadem-i ehl-i melâmette ki pestiz.— Sami».

kûhnümun, *F. s.* [Kûh-nümun] Dağ gibi görünüşlü. Heybetli.

kûhsar, kühsar, *F. i.* Dağlık yer. Dağ tepesi.

kulel, *A. i.* [Kulle ç.] Kuleler. *Kulel-i seb'a* (İstanbulda) Yedikule. «Lâkin kulel-i cibal zirvesinde vâki bazı kula-i metine ki.— Naima».

kulkul, *A. s.* 1. Şen, çevik. 2. Bir şeyin deprenmesiyle çıkan ses.

kullâb, *A. i.* Çengel. Ucu eğri nesne. «Turra-i sevda-penahın dillerin kullabıdır — Çeşm-i ruhani-nigâhın canların cezzabıdır .— M. Naci».

kulle, *A. i.* 1. Dağ tepesi. 2. Kule. «Gaara girdi kulle-i çarhın pelengi doğdu çün — Bişe-i eflâkten manend-i şir-i ner güneş .— Hayali».

kulûb, *A. i.* [Kalb ç.] Kalbler. «Sarsıyor hep kulûb-i huzzarı.— Fikret».

Kulzüm, *A. i.* Kızıl denizde eski Clysma şehri. *Bahr-i Kulzüm,* 1. Süveyş körfezi. 2. Kızıldeniz. *Kulzüm-i maani,* anlamlar denizi. «Çekildi seyl ile derya-yi kulzüme has ü hâr — Beni hakikate isal eder bu aşk-i mecaz.— Beliğ».

Kumame, *A. i.* Kudüs'te İsa peygamber mezarı bulunan tapınak.

kumar, kımar, *A. i.* Para karşılığı oynanan oyun. «Kumar oldu teranekeş ü sürud-serâ.— Fuzulî».

kumarbaz, *F. s.* [Kumar-baz] Kumar oynıyan. Kumarcı.

kumarhane, *F. i.* [Kumar-hane]

kumarbazi, *F.* i.Kumarcılık. Kumarbazlık. **Kumar** düşkünlüğü. «Nakdine-i evkat-i nazenini kumarbazi-i malâyaniye israftan hazer lâzımgelip.— Nergisi».

kumarî, *A. s.* Hindistan güneyinde Kumar (Comorin) burnunda çıkarılan en güzel öd. «Ve yük yük ud-i kumari.— Peçevi».

kumaş, *A. i.* Kumaş. «Gözlerinin önünde küme küme yığılmış kumaşları.— Uşaklıgil».

kumri, *A. i.* Kumru. «Değil çeşm-i kebud ol ebruvanın zîr-i takında — İki âvare kumridir ki gelmiş aşyan tutmuş.— Nedim».

kunduz, *A. i.* Postundan kürk yapılan kunduz.

kunneb, kınneb, *A. i.* Kenevir, kendir.

kunut, *A. i.* 1. İbadet. 2. Yatsı namazından sonra kılınan üç rekât namaz; bu namazda okunan dua. «Ehl-i kunut değil isem de kerem-i Mevlâ-yi kerime kunutum yoktur.— Sadrettin».

kunut, *A. i.* Ümit kesme. Ümitsizlik. «Lûtf-i Haktan ye's ü kunut ile hasar-i azime şüru ed'p.— Naima».

kûpal, *F. i.* Demir topuz. Gürz.

kûr, *F. s.* Kör.

kur'a, *A. i.* 1. Ad çekme. 2. Tanzimat'tan sonraki askerlik alma işinde kullanılan usul (aynı yıl doğumlular arasında ad çekilir, adına k yazılı kâğıt çekilen asker olur, beyaz çıkan ertelenirdi). *Kuracı,* kur'a çekme işine memur subay ile yanında bulunanlar; *kur'a-i şer'iyye,* askere alım işi.

kura, *A. i.* [Karye ç.] Köyler. *Kura-yi mütecavire,* komşu köyler. «Karaman hududundan geçerken kura ve kasabatı yağma ve talan ederek Ankara'ya eriştî.— Naima».

kûrab, *F. i.* Serab.

kûrabe, *F. i.* Kubbeli türbe, mezar.

Kur'an, *A. i.* Peygamber Muhammet'e inen kutsal kitap. *Hafız-i Kur'an,* Kuran'ı ezberlemiş kimse, hafız.

kur'anî, kur'aniyye, *A. s.* Kur'ana mensup, Kur'anla ilgili. *Âyât-i Kur'aniyye,* Kur'an âyetleri; *tâbir-i Kuranî,* Kur'an'da geçmiş söz.

kurb, *A. i.* Yakınlık. Yakın bulunma. *Kurb-i Huda,* Tanrıya mânevi yakınlık. «Oluben necm-i talii râci' — Bu'de vardı kemal-i kurbundan.— Gazalî».

kurban, *A. i.* 1. Tanrıya yaklaşma sayılarak onun uğrunda kesilen eti yenir hayvan. 2. Bir uğura feda olma. «Ben size kurban olurum, — Beni reddetmeyiniz, saklayınız.— Fikret».

kurbet, *A. i.* 1. Hısımlık. 2. Tanrıya yakınlık.

kurbiyyet, *A. i.* Yakınlık.

kûrdil, *F. s.* [Kûr-dil] Gönlü kör, Duyuşu eksik, (ç. Kûrdilân), «Rehyab olamaz kûrdilân rah-i Hudaya.— Nabi».

kûre, *F. i.* Demirci ocağı. «Manzar-i padişah-i benam ve şeyhislâm ve vüzera-i izam ve ulema-i a'lâmda kûre ve menfah ge'irip ameline mübaşeret ettiler.— Naima».

kurena, *A. i.* [Karîn ç.] Yakınlar. Padişahların yakınlarında bulunan mabeyinci de denen kimseler.

kureşî, kureyşî, *A. s., i.* Bk. *Kureyşi.*

kurevî, *A. s.* Köylü. «Şerleri bedevi ve kureviye hadden birun olmuş idi.— Naima».

Kureyş, *A. i.* Peygamber Muhammet'in mensup olduğu Arap Kabilesi. Kâbe'nin hizmet ve korunması bunlara aitti. *Sanadid-i Kureyş*, Peygamber Muhammet'in peygamberliğini kabul etmeyip, ona karşı duran Kureyş kabilesinin ileri gelenleri; *sure-i Kureyş*, Kuran'ın yüz altıncı âyeti.

kureyşî, *A. s., i.* Kureyş kabilesinden olan arap. *Aftab-i Kureyşî*, (Kureyş güneşi) peygamber Muhammet. «Hak bilir haksın itikadımca — Ey Kureyşî resul-i Rabb-i alîm.— M. Naci».

kurha, karha, *A. i.* Bk. *Karha.*

kurne, *A. i.* Kurna.

kurra, *A. i.* [Kari' ç.] Kuran'ı usulüne uygun olarak okuyanlar.

kurre, *A., i.* Tazelik, parlaklık., *Kurret-ül-ayn*, göz nuru. «Kurret-ül-ayn-i Halil idi o hub,— Hakani».

kurs, *A. i.* 1. Teker, tekerlek nesne. 2. Misk ve amberden tütsü için yapılma ufak tefek tane. *Kurs-i varak* (Bot.) Yaprak.

kuruh, *A. i.* [Karh ç.] Yaralar.

kurum, *A. i.* [Karm ç.] Değeri büyük insanlar. «Sabıkaa sadr-i Rum ve allame-i kurum Abdülbaki Arif Efendi.— Raşit».

kurun, *A. i.* [Karn ç.] 1. Zamanlar, devirler. 2. (XX. yy.) Büyük tarih bölümleri. *Kurun-i ahire*, İstanbul'un zaptından sonraki tarih zamanı; *-ulâ*, tarih zamanından başlayıp Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesine kadar olan devir, ilkçağlar; *-vusta*, Ortaçağ.

kûs, *A. i.* Savaşlarda deve, araba üstünde taşınan büyük davul, *Kûs-i gaza*, savaş davulu; *-rahîl, -rihlet*, 1. Kalkınma, yola çıkma davulu. 2. Ölüm davulu. «Çalındı kûs-i rahîl ettin irtihal. Baki»

kuseybe, *A. i.* (Bio.) Bronşçuk.

kûsfend, *F. i.* Koyun.

kusur, *A. i.* 1. Eksiklik. 2. Ayıp, sakatlık. 3. Suç. 4. İhmal, tedbirsizlik. 5. Bir hesabın üstü, artanı. *Bîkusur*, eksiksiz, tamam.

kusur, *A. i.* [Kasr ç.] Köşkler.

kusva, *A. s.* Son derecede bulunan. Nihayet, son. *Hadd-i kusva*, erişilecek son sınır, nokta; *mertebe-i kusva*, en son derece.

kuşa'rire, *A. i.* 1. Titreme. 2. Tavuk derisi gibi ürperip kabarmış deri.

kûşe, gûşe, *F. i.* Köşe. Bk. *Gûşe.* «Kemer küsiste, perakende kûşe-i destar.— Nedim».

kûşiş, gûşiş, *F. i.* Çalışma.

kuşur, *A. i.* [Kışr ç.] Kabuklar.

kut, *A. i. i.* Yaşamak için yenen şey. 2. Yiyecek. 3. Kale, istihkâmlı yer. *Kut-i lâyemut*, ancak ölmiyecek kadar, çok darına bir

gıda; *-Mesih,* 1. Hurma. 2. Şarap; *-ruh,* can için olan gıda; *-uşşak,* (âşıklar gıdası) öpme, gülümseme, tatlı sözler. «Eğilip doğrularak fasılasız — Topluyor kut-i maişet yerden.— Fikret».

kutan, *A. i.* Oturanlar, yerliler. «Ve sakinan-i kutan-i lâhut ve nasutu.— N. Kemal».

kûtah, kûteh, *F. s.* Kısa. Boysuz.

kutb, *A. i.* 1. Dönen bir çarkın aksı. 2. Dünya yuvarlağının ekvatordan en uzak iki ucundan beheri. 3. Tanrı adamlarının yer yüzündeki şefleri. 4. Bir grup veya mesleğin başları. *Kutb-i arz,* Kutup; *-cenubî,* güney kutbu; *-devran,* halife ve bu sıfatı olan Osmanlı hükümdarı; *-resalet,* peygamber Muhammet; *-şimalî,* kuzey kutbu; *-zaman,* zamanın ermişlerinin başı; *kutb-üd-din,* dinin kutbu (insan adı olarak kullanılırdı); *kutb-ül-aktab,* (kutupların kutbu) her devirde Tanrı halifesi olarak Tanrı tarafından iki âleme tasarruf kudreti tevdi edilerek bulundurulan ermiş; *kutb-ül-ârifin,* ârif kimselerin en ileri geleni, kutbu. *Kutup yıldızı,* demir kazık yıldızı. «Kutb-i vüzera âsâf-i dâna-yi emane.— Nef'i».

kutbeyn, *A. i.* İki kutup.

kutbî, kutbiyye, *A. s.* Dünya kutuplarına ait, onunla ilgili.

kutbiyyet, *A. i.* Fransızcadan *polarité* karşılığı olarak kullanılmıştır. (XX. yy.).

kûteh, kûtah, *F. s.* Kısa.

kûtehbin, *F. s.* [Kûteh-bin] Kısa görüşlü. İleriyi görmez. (ç. Kûtehbinan). «Ahmet Paşa ve rical-i devlete gayzı olan kûtehbinler Varvar'ın zuhuriyle.— Nahima».

kutelâ, katlâ, *A. i.* [Katil ç.] Öldürülmüş (kimse) ler.

kutn, kutun, *A. i.* Pamuk.

kutnî, kutniyye, *A. s.* Pamuğa ait, pamuktan yapılma. Kutnu.

kutr, *A. i.* 1. Taraf, bölük. 2. Bölge. 3. (Mat.) Köşegen. Çap.

kutta', *A. i.* [Katı' ç.] Kesiciler. *Kutta-i tarik, kutta-ül-tarik,* yol kesenler, haydutlar. «Katırcıoğlu dedikleri kutta-i tariki eşkıyasiyle yanına alıp.— Naima».

kutu', *A. i.* [Katı' ç.] Kesintiler. «Ve tali-i sadareti dahi kutua eriştiğinden.— Naima».

kutu', *A. i.* 1. Sudan veya bir yol üstünden geçme. 2. Kuşlar göç etme.

kutub, *A. i.* [Kutb ç.] Kutuplar.

kuud, *A. i.* 1. Oturma. 2. Namazın oturarak icra olunan kısmı.

kuur, *A. i.* [Ka'r ç.] Dipler.

kuva, *A. i.* [Kuvvet ç.] Kuvvetler. *Kuva-yi hamse-i bâtına,* zihnin beş yetisi; *-hamse-i zâhire,* dıştaki (görme, işitme, duyma, dokunma, anlama) beş yeti; *-Milliye,* İstiklâl savaşı boyunca Anadoluda kurulan hükümet ve asker kuvvetinin adı. «Bütün kuva-yi hayatiyle istiyor yürümek.— Fikret».

kuvvanî, *A. s.* (XX. yy.) Fransız cadan *dynamique* karşılığı.

kuvvaniyet, *A. i.* (XX. yy.) Fransızcadan *dynamisme* karşılığı. Dinamizm.

kuvve, *A. i.* 1. Kuvvet, güç. 2. Fikir, niyet. 3. Yeti. 4. Nitelik. 5. Duyu. *Kuvve-i askeriye,* çıkarılabilecek; kullanılabilecek asker kuvveti; *-bahriye,* deniz savaşı kuvveti; *-basıra, -cazibe, -dafia, -hâfıza,* Bk. *-karibe,* hemen bitmek üzere; *-kudsiyye,* Tanrı sırlarının kendisinde gö-

züktüğü peygamberler, ermişler kuvvet; *-mekniye,* gizli güç, potansiyel; *-mutasarrıfa,* zihin de hayalin sakladığı şeyleri istenilen şekilde düzenleme ve harcama kuvveti; *-müdrike,* beş duyu ile duyulan bir şeyi zihinde de duyma kuvveti; *-müemeyyize,* içte duyulan duyuları birbirinden ayırt etme kuvveti; *-müteḫayyile,* duyulmuş bir şeyi tekrar canlandırma kuvveti; *-şamme,* Bk.; *-şehvaniyye,* istek; yeme, içme istekleri; *-umumiyye,* genel olarak asker ve silâh kuvveti.

kuvvet, *A. i.* 1. Güç, takat, kudret. 2. Bir hükümetin askerce gücü. Arapça tamlamalarda daha çok *kuvve* (Bk.) kullanılır. *Kuvvet-i kalb,* inanç, güven arttırma; *kuvvet-üz-zahr,* (arka kuvveti) 1. Yedek kuvvet, 2. Arka olan yardımcı kuvvet. «Bileğinin mukavemetine bir keselân geldi, sanki bir kuvvet büktü, mağlup etti.— Uşaklıgil».

kûy, *F. i.* 1. Köy, mahalle. 2. Sevgilinin bulunduğu yer. «Reh-i kûyunda hemrah olsa da geh pes gider geh piş — Ki benden galiba sayem dahi bizardır seisiz.— Beliğ».

kuyud, *A. i.* [Kayd ç.] Kaytlar. 1. Bağlar. 2. Deftere geçirilmişler. «Vücudun daima mustar kuyud-i bi-idadından.— Fikret».

kuyudat, *A. i.* [Kayd, kuyud ç.] Resmî muamele ve haberleşmeler defteri. *Kuyudat-i atika,* (bir hayli) eski kayıtlar (bu adla resmî bir daire de vardı).

kuzat, kudat, *A. i.* [Kadı ç.] Kadılar. *Kadı-yül-kuzat,* kadıların başı. «Ve badehu şeyhislâm ve müftilenam ve sair mevali-i izam ve müderrisîn ve kuzat-i kiram el öptüler.— Peçevi».

kûze, *A. i.* Desti.

kûzeger, *F. s., i.* [Kûze-ger] Çömlekçi.

kuzeh, *A. i* Renk renk çizgi. *Kavs-i kuzeh,* ebemkuşağı. «Mâbed-i hayl-i nücumun künbed-i eflâktir — Mihr ü meh kandil ana kavs-i kuzeh mihrab-i çerh.— Beliğ».

kübbad, kebad, *A. i.* İri limon.

kübera, *A. i.* [Kebir ç.] Ulular, büyükler.

kübra, *A. i.* 1. Büyük, ulu. 2. (Man.) Büyük önerme. *Hadicet-ül-kübra,* Peygamber Muhammet'in ilk karısı.

küca, *F. zf.* Nereye? Nasıl?

küdas, *A. i.* Hayvan aksırığı.

küdur, *A. i.* [Keder ç.] Kederler.

küduret, keduret, *A. i.* 1. Bulanıklık. 2. Taas, kaygı. «Safası neşesi yoktur, bütün küduret-tir.— Fikret».

küffar, *A. i.* [Kafir ç.] Kâfirler. Hak dinini inkâr eden kimseler.

küfr, *A. i.* 1. Tanrıya inanmama ve ona ortak koşma, yahut *ya*kışmıyacak sıfatları var deme. 2. Dinsizlik, imansızlık. 3. İslâm dinine uymıyan itikatlar besleme. 4. Nankörlük. 5. Kaba, ayıp söz söyleme. *Küfr-i cahudi,* içten bilip ağızdan ikrar etmeme; *-inadi,* kalb ile bilip, dil ile de ikrar ettiği halde islâm dinine girmeme; *-inkârî,* Tanrıyı asla bilmeyip ikrar ve itiraf etmeme. «Ol rütbe kadr-i nâzımdır dûn — Kim küfr okunur kelâm-i mevzun.— Fuzuli»

küfran, *A. i.* Görülen bir iyiliği unutma. *Küfran-i nimet,* nankörlük.

küfrbaz, *F. s.* [Küfr-baz] Küfür

edici, sövüp sayıcı.

küfriyyat, *A. i.* Kâfirliğe hükmettiren, küfre sebebolan işler, sözler.

küfv, *A. i.* Arkadaş, denk, benzer.

kühen, *F. s.* Eski. «Gönülden sırrın ifşa eylemez pîr-i kühen zira — Sebû-yi köhneden terşih edip bir katre mâ çıkmaz.— Beliğ».

küheylân, *A. i.* Cins arap atı.

kühhan, *A. i.* [Kâhin ç.] Kâhinler, Tanrı habercileri.

kühsar, **kühsar**, *F. i.* Bk. *Kûhsar.*

kühuf, *A. i.* [Kehf ç.] Mağaralar.

kühul, *A. i.* [Kehil ç.] Orta yaşlılar.

kühulet, *A. i.* Olgunluk çağı, 30-50 yaş araları.

kül, **küll**, *A. e.* Bk. *Küll.*

külâh, **küleh**, *F. i.* Külâh, Baş giyeceği. *Keckülâh*, baş giyeceğini eğri giyen, hovarda, şuh. «Çekip vesadeyi, kılmış külâh-i kûşeyi hamm.— Fikret».

külâle, *F. i.* Kıvrım kıvrım olan saç. Bukle.

külbe, *F. i.* Kulübe. *Külbe-i ahzan*, gam, tasa evi. «Sen idin külbe-i ahzana koyan Yakup'u — Ayırıp hazret-i Yusuf gibi göz nurundan.— Haleti».

külef, *A. i.* [Külfet ç.] Külfetler. Gereksiz zahmetler. Zorlu işler.

külèh, **külâh**, *F. i.* Külâh. Bk. *Külâh.*

külehkûşe, *F. i.* [Küleh-kûşe] Külâhın bir tarafı, bir köşesi.

külfet, *A. i.* Zahmet; zorlu iş. *Vâreste-i külfet-i ihticac*, kendiliğinden aşikâr. «Külfet-i ikbalden âzadeyim.— M. Naci».

külhan, *F. i.* Külhan.

küliçe, *F. i.* Külçe.

küll, *A. e.* Hep, bütün. *Küll-i yevm*, her gün; *akl-i kül*, her şeyi kapsıyan akıl; *alâ külli hâlin*, her halde; *üstad-i kül*, umumun, herkesin üstadı.

külli, **külliye**, *A. s.* 1. Genel, bütün. 2. Çok. 3. (Man.) Tümel. *Husuf-i külli*, ayın tam tutulması; *kaide-i külliye*, genel, her şey hakkında uygulanabilecek kural; *kudret-i külliye*, Tanrı kudreti; *kuvve-i külliye*, (As.) Bütün silâhlı kuvvet.

külliyyat, *A. i.* Bir yazarın bütün eserleri, (XX. yy.) *Külliyat-i hams*, Aristo sisteminde cins, tür, ayrım, (fark), öze (has), ilinek; *-tabiiyye*, lâtince *a partelei* karşılığı (XX. yy.).

külliyye, **külliyyet**, *A. i.* 1. Genellik, bütünlük. 2. Çokluk, bolluk. 3. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Arap vilâyetlerinde bazı medreselere, üniversite karşılığı verilen ad. *Bilkülliyye*, bütün bütüne. *Ervahiyye-i külliye*, fransızcadan *panpsychisme; kelimiyye-i külliyye, panlogisme* karşılığı (XX. yy.). «Tabiatten büyük bir âlem-i külliyet-i ezdad.— Fikret».

külliyyen, *A. zf.* Tamamiyle Kökten, toptan.

kümat, *A. i.* [Kemi ç.] Yiğitler. Savaşçılar. «Serdar-i müşarünileyh dahi vülât ve kümat etrafından yanına memur olan asakir-i vafire ile.— Raşit».

kümdet, *A. i.* Renk değiştirme.

kümeyt, *A. i., s.* 1. Koyu doru at. 2. Kırmızı şarap. *Kümeyt-i hame*, (söz meydanının atı benzetmesi yolu ile) kalem. «Kümyet-i meydan-neverd i kalem-i fersude-pâ.—Nabi».

kümmel, *A. i.* [Kâmil ç.] Kâmiller, olgunlar.

kümmelîn, *A. i.* [Kâmil, kümmel ç.] Kâmiller.

kümudet, *A. i.* Renk değişme. «Çehreleri ve kulaklrı zürkat ve kümde-i beyninde mütevellin olup.— Naima».

kümun, *A. i.* Gizlenme. «Va'd-i kümun ile hüsn-i müdafaa eyledi.— Naima».

kün, *A. f.* «Ol, olsun» anlamına emir. Tanrı bu emirle varlıkları yarattığından tasavvuf edebiyatında bu söz çok geçer, *kâf u nun* şeklinde de kullanılır; Tanrının kenz-i mahfideki buyruğudur. *Kün fekân, kün feyekün,* olan oldu, Tanrının ol demesiyle varlıkların vücuda gelmesi.— «Fikret rakamın çeken zamanda — Hakkaa ki bir emr-i kün fekânda.— Fuzuli».

künam, *F. i.* Kuş yuvası, hayvan ini. «Nam bir kale künam-i küffar-i liam olup.— Sadettin».

künasat, *A. i.* [Künase ç.] Süprüntüler.

künase, *A. i.* Süprüntü.

künat, *A. i.* [Kâni ç.] Kinayeler söylenenler. Kinayeciler.

künbed, günbed, *F. i.* Kubbe. «Sebz ü hurrem bir feza mı her kenar-i cûybâr — Ya miyan-i cûda aks-i künbed-i hazra mıdır.— Nef'i».

künc, *F. i.* Köşe. Bucak. *Künc-i kanaat*, kanaat köşesi; *-mihen-* mihnet, sıkıntı köşesi. «Künc-i istiğna gibi bir kûşe-i rahat mı olur.— Ş. Galip».

küncayiş, güncayiş, *F. i.* Sığma, sığışma. «Ol mezayıkta leşkere küncayiş olmamakla.— Naima».

küncide, güncide, *F. s.* Sığmış, sığıştırılmış.

künd, *F. s.* 1. Cesaretli, atak. 2. Kunt, kısa, biçimsiz. 3. Kesmez, kör. 4. Anlayışı kıt.

künküre, *F. i.* Kubbenin tepesi, en yüksek yeri.

künh, *A. i.* 1. Bir şeyin aslı, temeli. 2. Dip, kök. (Fel.) Öz. «Bu sualin künhünü anlamadan evvel cevap vermek istemedi.— Uşaklıgil».

künud, *A. i.* Nankörlük.

künuz, *A. i.* [Kenz ç.] Hazineler. «Kalem-i müşkbarları miftah-i künuz-i erzak-i ashab-i istihkak ola.— Fuzuli».

künuzat, *A. i.* [Kenz, künuz ç.] Hazineler.

künye, *A. i.* Künye.

küran, *A. i.* Al donda at.

kürat, *A. i.* [Küre ç.] Küreler. «Oldu bu kürat-i binihaye.— Ziya Pş.».

kürbet, *A. i.* Tasa, kaygı, *Kürbet-i gurbet*, gurbet tasası.

küre, kürre, *A. i.* 1. Yuvarlak. 2. Toparlak. 3. (Geo.) Küre. *Küre-i arz*, yer yuvarlağı; *-ateş*, hava tabakası üstündeki ateş kısmı; *-ayn*, göz yuvarlağı; *-haceri*, taşküre, litosfer; *-hâk*, yeryüzü; *-hava, -lâcevverd*, gök kubbesi; *-levniye*, renkküre, kromosfer; *-maiye, sukûre*, hidrosfer; *-musattaha*, düzlemküre; *-mücesseme*, yerküre; *-nesimi*, havaküre, atmosfer; *-sema*, gökyüzünde gök cisimleri durumunu gösterir küre; *-sulbe*, taşküre, litosfer; *-zemin*, yeryüzü; *-ziya*, ışıkküre, fotosfer.

kürema, *A. i.* [Kerim ç.] Kerim kimseler.

küreng, kürenk, *F. s., i.* Al at.

kürevi, kürrevî, *A. s.* Yuvarlak. (Mat.) Küresel. *Hendese-i küreviyye*, küresel geometri.

küreyvat, *A. i.* [Küreyve ç.] Küçük yuvarlaklar. *Küreyvat-i hamra*, alyuvarlar.

küreyve, *A. i.* Küçük yuvarlak. *Küreyve-i beyza*, akyuvar;

-hamra, alyuvar; *-şahmiye,* et yuvarı.

kürrase, *A. i.* El yazma kitapların sekiz sayfalık forması.

kürre, *F. i.* Tay. Hayvan yavrusu. *Kürre-i har,* sıpa.

kürsî, *A. i.* 1. Oturulacak yüksekçe yer. 2. Taht. 3. Makam, ödev. 4. Hükümet merkezi, başkent. 5. Ayaklık. 6. Arş-i âzamın altında bir düzlükte olan ve levh-i mahfuz'un bulunduğu yer. *Kürsinişin,* tahtta oturan padişah, vali, camide vazeden şeyh. «Yemen sahilinde oturup kürs-i memleket olan San'ayı.— Naîma».

kürub, *A. i.* [Kerb ç.] Gamlar, tasalar. «Tekalîb-i mihen ü kürubdan.— Nergisi».

kürum, *A. i.* [Kerm ç.] Üzüm kütükleri.

kürur, *A. i.* Bir şeyin tekrarlanması. *Kürur-i a'vam,* yılların ardarda geçmesi.

-küsar, -güsar, *F. s.* Yiyen, içen, kaldıran anlamiyle terkiplere girer. *Gamküsar, meyküsar,* Bk.

küsbe, *A. i.* Yağ posası.

küstah, *F. s.* Arsız, sıkılması olmıyan.

küsiste, güsiste, *F. s.* 1. Gevşek, sülpük. 2. Kopmuş, kopuk.

küstahane, *F. zf.* Küstahçasına.

Küstehem, Güstehem, *F. i.* Eski İran'ın iki ayrı kahramanının adları. «Ol dem ki kasd-i cenk eder sahraları gül-renk eder — Dünyayı hasma tenk eder olursa Sâm ü Küstehem.— Nef'i».

-küster, -güster, *F. s.* Döşeyen, yayan anlamiyle tamlamalara girer. *Adaletküster, dâdküster, sayeküster.* «Çün götürür zerreyi yerden ziya-küster güneş.— Hayalî».

küsterde, güsterde, *F. s.* Yayılmış döşenmiş. «Etme heves-i saye-i bâl ü per-i anka — Küsterde iken saye-i eyvan-i kanaat.— Nabi».

küsud, *A. i.* Kesad.

küsuf, *A. i.* Güneş tutulması. *Küsuf-i cüz-i,* güneşin bir kısmının tutulması; *-küllî,* güneşin bütün tutulması. «Görünür âyinede ola küsuf-i hurşid. Beliğ».

küsur, *A. i.* [Kesr ç.] 1. Artan parçalar, artık. 2. (Mat.) Kesirler.

küsurat, *A. i.* [Kesr, küsur ç.] Artıklar.

küsüste, *F. s.* Bk. *Küsiste.*

-küş, *F. s.* Öldüren, öldürücü anlamiyle tamlama yapmada kullanılır. *Merdümküş,* adam öldüren; *zebunküş,* düşkün öldüren, zayıfa yüklenen.

-küşa, *F. s.* Açan, açıcı anlamlariyle tamlama yapılmada kullanılır. *Dehenküşa,* ağzını açan; *dilküşa,* gönül açan, ferahlandırıcı; *kişverküşa,* memleket açan, fetheden.

küşad, *F. i.* 1. Açma. 2. Yeni bir yapının kullanılmaya açılması. 3. Yayın çekilip atılması. 4. Oyun tarzı. *Resm-i küşad,* açış töreni. «Mesut bir senesini kapıyarak onlara yeniden bir sene-i saadet küşad edeceğiz.— Uşaklıgil».

küşade, *F. s.* 1. Açık. 2. Ferah, neşeli. *Küşadedil, küşade hatır,* gönlü ferah; *küşade rû,* yüzü açık, kutlu, sevinçli. «Gerdanını, kollarını küşade bırakarak. — Uşaklıgil».

küşayiş, *F. i.* Açıklık. Ferahlık. *Küşayiş-i hatır,* iç açıklığı. «Ruha küşayiş veren bir temizlik tebessümleri içinde istikbal etti. — Uşaklıgil».

küşende, *F. s.* Öldüren, öldürücü.

küşte, *F. s.* Öldürülmüş. «Çok kâfir küşte ve deryaya gark oldu.— Naima».

küştegân, *F. i.* [Küşte ç.] Öldürülmüşler. *Küştegân-i zinde*, şehitler.

küştenî, *F. s.* Öldürülmiye lâyık, öldürülesice. «Ol iki bin kadar küşteniyi yüzer ve ikişer yüzer memalik-i mehhurasına tefrik ve teştit edip.— Naima».

küşti, *F. i.* Güreş, pehlivanlık.

küştigir, *F. i.* Güreşci. Pehlivan. «Ve üç nefer tuvana küştigirler dahi salbolundu.— Selânikî».

küştigirî, *F. i.* Pehlivanlık. «Küştigirîde bi-nazir pehlivan olmakla yıkıp altına alıp.— Peçevi».

küşude, *F. s.* Açık, açılmış.

kütle, *A. i.* Yığın, küme. Toplu şey. «Koyu, siyah kütleleri koyun karanlık sularında çalkalanan sanadların.— Uşaklıgil».

küttab, *A. i.* [Kâtib ç.] Kâtipler. *Menşe-i küttab*, kâtip yetiştiren okul (XX. yy.) *Reis-ül-küttab*, divan kâtipleri başı, Tanzimattan evvel Hariciye Nazırı adı verilmiştir. «Küttaba risale-i Veraset — Olmuştu nümune-i belâgât.— N. Kemal».

kütüb, *A. i.* [Kitab ç.] Kitaplar. *Kütüb-i semaviyye*, kutsal kitaplar; *hafız-ı kütüb*, genel kitaplık memuru. «Biredarleri han merhumun hututun ve kütüb-i mülûkânesin ihzar ve serettirip.— Naima».

kütübhane, *F. i.* [Kütüb-hane] 1. Kitaplık. 2. Kitapsaray. *Kütüphane-i umumî*, genel kitaplık.

küul, *A. i.* Alkol. İspirto. *Da-ilküul*, alkol düşkünlüğü, alkolizm.

küuli, küuliyye, *A. s.* Alkol ile, ispirto ile ilgili, onun gibi olan. *Madde-i küuliye, mevadd-i küuliye*, alkol, alkollü maddeler; *meşrubat-i küluiye*, alkollü, ispirtolu içkiler.

küus, *A. i.* [Ke's ç.] 1. Kadehler. 2. (Bot.) Çanaklar.

küvare, *A. i.* Petek. «Etse manend-i küvare nola pür-şehid-i kabul».

küveys, *A. i.* (Bot.) Kadehçik.

küzaz, *A. i.* Sinir gerilmesi, tetanos. *Küzaz-i fizyoloji*, fizyolojisel tetanos.

L

l, Arap alfabesinin 23., fars ve Osmanlı alfabesinin 26. harfi. Ebcet hsabında 30 sayısını, ay işaretinde şevval ayını gösterir.

lâ, *A. e.* Olumsuzluk edatıdır. *Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh* (kudret ve kuvvet ancak tanrıdadır), *Lâ ilâhe illâllah*, (tek bir Tanrı vardır.) XX . yy. da fransızca terimler yapılırken *a-* önekine karşılık olarak kullanılmıştır. «Lûtfi okadar ki lâ demek havfından — Etmez diline lâfz-i şehadet cereyan.— Nabi».

lâ-ahlâkî, *A. i.* Fransızca'dan *amoral* karşılığı, ahlâkdışı (XX. yy.).

lâ-ahlâkiyye, *A. i.* Fransızcadan *amoralisme* karşılığı, ahlâkdışıcılık (XX. yy.).

lâakal, *A. s.* [Lâ-akal] En azdan, ondan aşağı olmaz.

lâal, lâl, *A. i.* Kırmızı, al. 2. Al renkte değerli süs taşı. «Can feda-yi lâ'liyim bir dilber-i canperverin — İstemem ben Hızr'ın olsun çeşme-i âb-i hayat.— Avni».

lâalettâyin, *A. s.* [Lâ-alet-tâyin] Gelişi güzel, kim olursa, ne olursa.

lâalgûn, *F. s.* [Lâal-gûn] Al, kırmızı renkte.

lâalle, *A. e.* Belki, ola ki.

lâane, *A. f.* Lânet olsun.

lâ'b, lû'b, *A. i.* 1. Oyun. 2. Eğlence. «Alkışladın safir ile lâ'b-i tabiatı.— Cenap».

lâbe, *F. i.* 1. Söz. 2. Dalkavukluk yüzünden söylenen söz. «Bu denlû lâbeden sonra dil-i zârı o mekr-engiz — Durug-amiz bir vâ'deyle şad etmesin nitsin.— Nabi».

lâbeis, *A. s.* [Lâ-beis] Zarar yok.

lâbis, *A. s.* Giyen, giymiş.

lâbişartîn, *A. s.* [Lâ-bi-şart-in] Şartsız.

lâbüdd, *A. s.* [Lâ-büdd] Gerekli, gerek.

lâcerem, *A. s.* [Lâ-cerem] Besbelli, ister istemez, elbette. «Lâcerem Bağdat-i dârüsselâm kendülere teslim olunur.— Naima».

lâcevab, *A. s.* [Lâ-cevab] cevapsız.

lâceverd, *F. i., s.* Lâcivert. Koyu mavi renkte değerli bir süs taşı. «Şekl-i Pervin sanma tevkiin yazar Bircis-i çarh — Lâceverd endude bir levh-i zer-efşan üstüne.— Nedim».

lâceverdî, *F. s.* Lâcivert renkte. *Kubbe-i lâceverdî*, gök kubbe. «Ufukta, işte şu pehna-yi lâciverdide.— Fikret».

lâde, *F. s.* Bön, ahmak. Budala.

lâden, *F. i.* Çamdan çıkarılır zift gibi siyah ve kokulu zamk, laudanum.

lâdinî, *A. s.* [Lâ-dinî] Fransızcadan *laïque* kelimesi karşılığı olarak kullanılmıştır, dindışı (XX. yy.).

lâedri, *A. f.* [Lâ-edri] Bilmem. (Söyliyeni belli olmıyan manzumeler sonuna konur).

lâedriyye, *A. i.* [Lâ-edriyye] Fransızcadan *agnosticisme* felsefe okuluna karşılık olarak kullanılmıştır, bilinemezcilik (XX. yy.).

lâene, *A. s.* [Lâ-ene] Fransızcadan *nonmoi* felsefe teriminin

karşılığı, bendeğil (XX. yy.)

lâf, *F. i.* 1. Lâkırdı, söz. 2. Konuşma. *Lâf ü güzaf*, boş lâkırdı. «Mest oup ta ki tab'-i pürzorum — Ede lâf ü güzaf-i tulânî.— Fehim» — «Lâf ü dâvayi enaniyyet ne lâzım âdeme — Âdemin âemde bin mafevkı bin madunu var. E. Muhlis Pş.»

lâfz, *A. i.* Ağızdan çıkan söz. (Bunlar mânalı olursa *kelime*, edatlar gibi mânası başkalariyle meydana gelirse *harf* bölümlerine ayrılır). «Cümlesi başın aşağı edip Emir padişahımızındır lâfzından gayri söz söylemediler.— Naima».

lâfza, *A. i.* Her tek söz veya kelime. *Lâfza-i celâl*, Tanrı adı.

lafzan, *A. zf.* Mânasına değil de o kelimenin söylenişine, yapısına göre, o bakımdan. *Lâfzan ve mânen*, lâfz ve anlam bakımından.

lâfzen, *F. s.* [Lâf-zen] Lâfazan, çok söyler, geveze. Övünen, atıp tutan.

lâfzî, *A. s.* Kelimenin söyleniş ve yapısına ait, onlarla ilgili. *Tezyinat-i lâfziye*, Keilme süsleri.

lâg, *F. i.* Şaka, lâtife.

lâgar, *F. s.* Arık, cılız.

lâgarî, *F. i.* Arıklık. Cılızlık.

lâğv, *A. i.* 1. Boş. 2. Yanılma, atlama. 3. Kaldırma, hükümsüz bırakma. *Yemîn-i lâğv*, alışkanlıkla yapılan yemin. «Sipha bedel yeniçeriden yirmi bin atlı asker etmek münasiptir dedikleri lâğv olup.— Naima».

lâğviyyet, *A. i.* [Lâğv ç.] Boş sözler. «Kör Hüseyin Ağanın lâğviyatına vücut verip.— Naima».

lâzgan, *F. s.* Sürçen, kayan.

lâgzide, *F. s.* Sürçmüş, kaymış.

lâgzidepâ, *F. s.* [Lâgzide-pâ] Ayağı sürçmüş. «Düşer lâzgidepâ, her saha-i ümmide bir kerre.— Fikret».

lâgziş, *F. i.* Sürçme, kayma.

- lâh, *F. e.* «Yer» anlamiyle tamlamalar yapılmada kullanılır. *Divlâh*, cin ve peri bulunan yer; *rûdlâh*, akar suyu bol yer; *senklâh*, taşlık yer.

lâhavle, *A. i.* Bk. *Lâ.*

lâhavlegûyan, *F. s.* [Lâ-havle-gûyan] Lâhavle okuyanlar. Fena bir söz söyliyeceği veya hiçbir şey söyliyemiyecek durumda kalan bir insan kendine hâkim olmak için «Lâhavle» cümlesini okurdu. «Endişesi olanlar tebdil-i makam eyleyip lâhavlegûyan-i hayran olmuşlar idi.— Naima».

lâhayr, *A. s.* [Lâ-hayr] Hayırsız, uğursuz. «Sarı kâtip dedikleri lâhayr mutayebe yolundan agaaz-i kelâm-i cidd edip.— Naima».

lâ hayre fih, *A. cüm.* Bu işte hayır yok.

lâhd, *A. i.* Mezar. «Kitabesiydi şu hatlar o lâhd-i masumun.— Fikret».

lâhık, *A. s.* 1. Yetişip ulaşan. 2. Eklenen. 3. Şimdiki. *Sabık ve lâhık*, eskisi ve yenisi, önceki ve şimdiki. «Sabık ve lâhık ve lâhıkı sabıkına faik zuhura gelen teşvikat.— Şinasi».

lâhıka, *A. i.* Ek. *Lâhıka-i müteahhire*, sonek; *-mütekaddime*, önek; *-tasrifiyye*, çekim eki.

lâhime, *A. s., i.* Etçil, et yiyen hayvan (Zoo.). Etoburlar.

lâhis, *A. s.* Susuzluk veya yorgunluktan dilini çıkarıp soluyan (köpek).

lâhk, *A. i.* Liğ. Alüvyon.

lâhlâha, *A. i.* 1. Güzel kokular

birbirine karışma. 2. Güzel kokuarla yapılma macun.,

lâhlâhiyye, *A. i.* Çiğdemgiller.

lâhm, *A. i.* Et. *Lâhm-i zaid*, bedende hastalık sonucu olarak çıan artık et; *lâhm ü şahm*, et ile yağ.

lâhmiyye, *A. i.* (Bot.) Damkoruğugiller.

lâhn, *A. i.* 1. Güzel ve kurala uygun ses. 2. Ahenk, 3. Kurala uygun okuma (ç. Elhan). «Uzaktan bir sada, bir lâhn-i giryan — Bükâ-yi tıfla benzer bir boğuk ses.— Fikret».

lâht, *F. i.* Bir şeyin parçası. *Lâht-i ciğer*, ciğerden kopma parça «Ettikçe deşt-i sitem-i şah gamzesini — Lâht-i ciğerle saha-i dilde yemeklenir.— Neylî».

lâhut, *A. i.* Tanrı âlemi.

lâhutî, *A. s.* Lâhuta mensup. Lâhut ile ilgili.

lâhutiyan, *F. i.* Lâhutiler, melekler. «Derin bir cevv-i lâhuti, geniş bir darbe-i şehper.— Fikret»

lâhutnişan, *F. s.* [Lâhut-nişan] Lâhuta benzer. «Sana bir âlem-i lâhut-nişan lâzımdı. Fikret».

lâhutpâye, *F. s.* [Lâhut-pâye] Lâhut derecesinde (yüksek) «Gönül avalim-i lâhutpâye-i şi'rin — Tasavvur eyliyemez haricinde ulviyyet.— Fikret».

lâhza, *A. i.* 1. Bir bakış, bir göz atma. 2. Göz kırpacak kadar zaman, an. 3. Bir kere göz kırpma.

lâicabiyye, *A. i.* [Lâ-icabiyye] Fransızcadan *indéterminisme* karşılığı olarak kullanılmıştır, yadgerekircilik (XX. yy.).

lâilâç, *A. s.* [Lâ-ilâç] Çaresiz.

lâim, *A. s.* [Lavm'den] Levd eden, çekiştiren.

lâin, *A. s.* [Lâ'n'den] 1. Kovumuş, istenilmeyen. 2. Herkesin lânet ettiği. *Şeytan-i lâin*, Tanrının rahmetinden mahrum.

lâkab, *A. i.* Asıl addan başkaca bir kimseye takılan ad, lâğap.

lâkayd, *A. s.* [Lâ-kayd] Kayıtsız, ilgisiz.

lâkaydane, *F. zf.* [Lâ-kayd-ane] Kayıtsızca, ilgilenmeden. İlgisize yakışır halde.

lâkaydî, *F. i.* Kayıtsızlık, ilgisizlik.

lâkaydiyye, *A. i.* Fransızcadan *quiétisme* felsefe teriminin karşılığı olarak (XX. yy.)

lâkelâm, *A. s.* [Lâ-kelâm] Hiçbir diyecek yok.

lâkin, *A. e.* Biri ötekinin şartı olan iki cümle arasında, ama, fakat, ancak, şu kadar var ki anlamlariyle kullanılır.

lâkit, lâkita, *A. i.* Sokağa atılmış yeni doğma çocuk.

lâklâk, *A. i.* Leylek. *Ameden-i lâklâk*, leyleklerin gelme zamanı.

lâklâka, *A. i.* Boş mânasız lâkırdı.

lâklâkiyyat, *A. i.* Mânasız sözler, kuru gürültü.

lâ'l, laal, Bk. *Lâal.*

lâl, *F. i.* Dilsiz. *Lâl ü ebkem*, çok şaşırıp susup kalmış.

lâle, *F. i.* Lâle.

lâlefam, *F. s.* [Lâle-fam[Lâle renginde.

lâlegûn, *F. s.* [Lâle-gûn] Lâle renginde, pembe.

lâlerenk, *F. s.* [Lâle-renk] Lâle renginde, pembe. «Nigeh-füruz idi envar-i lâlereng-i şafak— Fikret».

lâleruh, *F. s.* [Lâle-ruh] Lâle ya-

nakli, Yanakları lâle gibi pembe olan.

lâleveş, *F. s.* [Lâle-veş] Lâle gibi. Lâleye benzer olan.

lâlezar, *F i*, [Lâle-zar] Lâle bahçesi

lâm, *A. i.* Elifbede «l» harfinin adı

lâmaddiyye, *A. i. s*, [lâ-maddiyye] Fransızcadan *immatérialisme* sözünün karşılığı

lâmantıkî, *A. s.* [Lâ-mantıkî] Fransızcadan *alogique* felsefe teriminin karşılığı olarak, mantıkdışı (XX. yy.)

lâmehale, *A. s* [Lâ-mehale] Çaresiz, ister istemez. Başka türlü olmaz. «İhtiyarı veya kasrı nice etvar-i mezmumeye de lâmahale masdar olur— Naima».

lâmelif, *A. i.* 1. Elifbenin lâm ile elif harflerinin bir arada yazılmış şekli. 2 Eğri, dolambaç.

lâmekân, *A s.* [Lâ-mekân] Yersiz. Yere ihtiyacı olmıyan. «Lâmekândır olamaz devletinin tahtgehi.— Şinasi».

lâmi', *A s.* [Leman'dan] Parlıyan. Parlak. *Lâmi-ün-nur*, nur saçarak parlıyan

lâmi, lâmiyye, *A s., i.* 1. Lâm harfi şeklinde olan 2 Lâm kafiyesi ile düzenlenmiş kaside. 3. *(Arap Gra.)* Lâm ile yapılmış isim tamlaması

lâmia, *A. s.* [Leman'dan] Parlayan

lâmih, *A. s.* [Lemh'ten] Parlıyan, parlak

lâmis, *A. s.* [Lems'ten] Eli ile tutan, dokunan.

lâmise, *A. i.* 1. Dokunmakla olan duyma duygusu. 2. (Bio.) Dokunum. 3. (Psi.) Dokunma.

lâin, lâan, *A. i.* Lâneteme. İlinç, kargıma. «Her gören kenduye aşikâre şetm ü lâ'n ederdi.— Naima».

lânazir, *A. s.* [Lâ-nâzîr] Eşsiz, benzersiz.

lâne, *F. i.* Yuva. «Bağışla yavrumu, onsuz brakma lânemizi.— Fikret».

lânegir, *F. s* [Lâne-gîr] Yuva tutan.

lâ'net, *A. i* Tanrı yargısından mahrumluk. İlinç. Kargıma. «Lâkin vicdan, — O büyük hâkim, o kanun-i mübin — Veriyor hükmünü. Lânet, nefrin.— Fikret».

lâ-nüsellim, *A ü.* Hiç teslim etmem. Hayır.

lâreyb, *A s.* [Lâ-reyb] Şüphesiz.

lâsani, *A. s.* [Lâ-sani] İkincisi olmıyan. Tek.

lâsık, *A. s.* Yapışan, yapışık.

lâsiyemma, *A. s.* Hele, en çok.

lask, *A. i.* Yakı.

laskî, *A. s.* Yakıya ait. Yakı ile ilgili.

lâşe, *F i.* leş. «Kâfirden tutulan diller gibi katl olunup lâşelerini arabalar ile deryaya döktüler.— Naima».

lâşehar, *F. s.* [Lâşe-hâr] Leş yiyen.

lâşekk, *A s.* [Lâ-şekk] Şüphesiz, elbette.

lâşey, *A. s.* [Lâ-şey] Bir şey değil, önemsiz

Lât, *A. i* İslâmdan önce, arapların Kâbe'de bulunan putlarından biri. «Bâkıye-i ömürlerini gazaya ve ihâk-i abede-i Lât ü Azaya sarf edip.— Sadettin»

lâtail, *A. s.* [Lâ-tail] Boş, mânasız

lâtenahi, *A. s.* [Lâ-tenahi] Bitip tükenmez. «Lâ tenahi-i cihana nazar-i im'an esir.— Cenap».

lâtha, *A i.* Leke. *Lâtha-i safra*, felsefe terimi olarak *macule lu-*

te sözünün karşılığı (XX. yy).

lâtif, *A. s* 1 Yumuşak, hoş 2. Cisimle ilgili almayıp ruhla ilgili olan. 3. Tanrı adlarındandır. «Ey ebr-i lâtif-i reng-i seyyar— Pek şa'şaalı nümayişin var.— M. Naci».

lâtife, *A i.* Güldürecek güzel ve tuhaf söz, hikâye. Şaka. (ç. Letaif). «Zihi lâtife-i gaybiyye-i ilâhiye.— Nef'i».

lâtifegû, *F. s.* [Lâtife-gû] Lâtife söyliyen.

lâtifeperdaz, *F s.* [Lâtife-perdaz] Lâtife söyleyen. İşi lâtifecilik olan.

lâtma, *A. i.* Tokat.

lâtmahâr, *F s.* [Lâtme-hâr] Tokat yiyen. «Evreng-i saltanatı dünya gibi lâtmahâr-i pây-i tahkir eyledikten sonra.— N. Kemal»

lâübali, *A s.* İlişiksiz. Kayıtsız. Saygısız. Senli benli, «Bu siyakta lâübali sohbet ve işrete kesret-i tevaggul.— Naima».

lâübaliyane, *F. zf* Lâübalilikle; kayıtsız, ilgisiz bir tarzda. «Patburunzade Mehmet halifenin evza ü atvarı lâübaliyane ve meşrebi rindane olup.— Raşit».

lâvallah, *A. ün.* [Lâ-vallah] Vallahi hayır.

lâ ve naam, *A, cüm.* Hayır ve evet. Çok defa hiçbir fikir söylememe halinde kullanılır. «Taleb-i meblâğ-i mahut ile varsam yanına — Nakş-i divar gibi yok bana lâ vü naamı.— Belig».

lâ-vücud, *A s.* Fransızcadan *non-être* felsefe terimine karşılık olarak, bendegül (XX. yy.)

lây, *F. i.* 1. Çamur. 2. Tortu. 3. Kül

lâya'kıl, *A. s.*, [Lâ-ya'kıl] Aklı başında olmıyan, yaptığını bilmez. *Mest-i lâya'kıl*, kendinde olmıyan sarhoş. «Kaza ile kan revan olup padişah lâyakıl mertebesine varınca kan akıp.— Naima».

lâyecuz, *A. s.* [Lâ-yecuz] Caiz değil.

lâyemut, *A s.* [Lâ-yemut] Ölmez.

lâyemutiyyet, *A i.* [Lâ-yemutiyyet] Ölmezlik.

lâyenfek, *A. s* [Lâ-yenfek] Ayrılamaz.

lâyenkati, *A s.* [Lâ-yenkati] Kesilmez, durmaz, hep. «Hatıra gelmez, nevadir-i eşyayı cem ve hazırlardı, istedikçe lâyenkatı gönderirdi.— Naima».

lâyetecezza, *A. s.* [Lâ-yetecezza] Paralanmaz, parçalanmaz. Bütün.

lâyetegayyer, *A. s.* [Lâ-yetegayyer] Değişmez, bozulmaz.

lâyetenahi, *A. s.* [Lâ-yetenahi] Sonu bulunmaz, sonsuz.

lâyetnahiyyet, *A. i* Sonsuzluk.

lâyezal, *A s.* [Lâ-yezal] Zevalsiz. Bitimsiz.

lâyhâr, *F s.* [Lây-hâr] Kül yiyen. «Ey rind-i lâyhâr hemişe döküp arak — Mey iç kalınca dinle beni ruhtan ramak.— Belig».

lâyih, lâih, *A. s.* [Leyh'ten] 1. Parlak 2. Aşikâr, meydanda 3. Hatıra gelen. «Amma hâtır-i fakire lâyıh olur ki.— Naima».

lâyiha, lâiha, *A. i.* Hatıra gelen düşünülen bir şeyin yazı haline geçirilmesi.

lâyık, *A. s.* [Liyakat'ten] Yakışan. Yakışık, «Lâkin sana lâyık bu derin sütre-i muzlim.— Fikret».

lâyuadd, *A. s.* [Lâyüadd] Sayılamaz. Sayısız. Pek çok.

lâyugleb, *A. s.* [Lâ-yugleb] Yenilemez

lâyuhsa, *A. s* [Lâ-yuhsa] Sayılmaz, hesaba gelmez.

lâyuhti, *A .s* [Lâ-yuhti] Hata işlemez

lâyu'kal, *A. s.* [Lâyu-kal] Anlaşılmaz. Akıl ile idrâk olunmaz.
lâyuref, *A. s.* [Lâ-yu'ret] Bilinemez.
lâyutak, *A. s.* [Lâ-yutak] Çekilmez, dayanılmaz, takat yetmez. *Teklif-i ma lâ-yutak*, danayılmaz ve kabul olunamaz teklif.
lâyüfhem, *A. s.* [Lâ-yüfhem] Anlaşılmaz.
lâyüfna, *A. s* [Lâ-yüfna] Yokolmaz, tükenmez.
lâyüs'el, *A. s.* [Lâ-yüs'el] Sorumsuz. Sorulamaz. *Lâyüs'el amma yef'al*, Tanrı.
lâzale, lâzalet, *A. cüm.* [Lâ-zale] «Eksik olmasın» anlamında dua cümlesi
lâzebeliyye, *A. i.* (Bot.) Horozibiğigiller. Fransızcadan *Amarantacées* karşılığı XX. yy.).
lâzeval, *A s.* [Lâ-zeval] Zevalsiz.
lâzı, *A. i.* 1. Ateş, 2. Cehennemin altıncı tabakası olup puta ve ateşe tapanlarla büyücüler burada ceza göreceklerdir.
lâzık, *A. s* Yapışan, yapışkan.
lâzım, *A. i.* 1. Gerek. 2. (Gra.) Geçişsiz. *Lâzım-i gayr-i müfarik*, onsuz olmaz, çok gerekli; *lâzım melzum*, biri olunca öbürünün de olması şart olan.
lâzım, lâzime, *A., i.* 1. Gerekli şey 2. (Mat.) Gerekçe.
leâl, *A. i.* [Lû'lû ç.] İnciler.
leali, *A. i.* [Lû'lû ç.] İnciler. «Zavallı, dahil olurken sabaha pür-âmal — Söner leali-i bâran içinde girye-künan.— Fikret».
leb, *F. i.* 1. Dudak. 2. Kenar. *Leb-i derya*, deniz kenarı, kıyı; *gonce leb*, konca dudaklı. «Mai, dungun bir denizin leb-i reyyan-i bi-pâyanını buluyor.— Fikret».
lebabe, *A. i.* Akıl sahibi olma.
lebaleb, *F. s.* [Leb-a-leb] Ağız ağıza dolu. «Miğferlerin lebaleb edip hun-i germ ile.— Nedim»
leban, *A. i.* Göğüs.
lebbeleb, *F. h.* [Leb-be-leb] Dudak dudağa.
lebberleb, *F. h.* [Leb-ber-leb] Dudak dudağa. «Ah, ağlasam senin ile leb-ber-leb ağlasam.— Bir kerrecik de bunda meserretle ağlasam.— Cenap».
lebbeste, *F. s.* [Leb-beste] Ağzı bağlı, susan. «Böyle leb-beste terk-i ömr etmek — Nazari bir lisan ile ancak Ebedî iftirakı anlatmak.— Cenap».
lebbeyk, *A. ter.* Buyur, efendim? makamlarında kullanılır. *Lebbeykzen-i icabet*, ölen hakkında kullanılır, Tanrının emrine uydu demektir. «Lebbeyk deyip ayağa durdu — Ol Kâbe-i maksada yüz urdu.— Fuzuli».
lebbeykzen, *F. s.* [Lebbeyk-zen] Evet diyen. Razı olan.
lebcünban, *F. s.* [Leb-cünban] Dudak oynatan. Söz söyliyen. Söz söyleme.
leben, *A. i.* Süt.
lebeni, *A. s.* Süte ait, sütle ilgili.
lebib, *A. s.* [Lüb'den] Akıllı.
lebküşa, *F. s.* [Leb-küşa] Dudağı açık, söyliyen. «Olunca tıfl-i melekçehre leb-küşa-yi figân.— Fikret».
leblâb, *A. i.* Sarmaşık.
leblâbiye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *héderées* (sarmaşıkgiller) karşılığı (XIX. yy.).
lebriz, *F. s.* [Leb-riz] Taşkın, taşıcı. «Oldu lebriz gülâb-i der ile çah-i zekan.— Nedim».
lebs, *A. i.* 1. Giyme. 2. İki şeyi birbirinden ayırt edememe. İltibas.
lebteşne, *F. s.* [Leb-teşne] Susamış. (ç. Lebteşnegân). «Leb-teşnegân-i aşkı reyyan huzn ederdi

.— Recaizade».

lecac, lecacet, *A. i.* Düşmanlıkta ayak direme, çekişme.

lecc, *A. i.* Düşmanlıkta ayak direme. «Deyu lecc ü hisama başladı.— Naima».

leccac, *A. s., i.* İsatçı. İnatçılık.

leclece, *A. i.* Dil dolaşması.

lecuc, *A. s.* Çok inatçı, çok çekişken.

lede-, *A. zf.* «Sırasında, yapıldığı zaman» anlamlariyle bileşik kelimeler yapılır.

ledelhace, *A. zf.* [Lede-l-hace] Hacet, ihtiyaç görüldükte.

ledelihtiyac, *A. zf.* [Lede-l-ihtiyac] İhtiyaç halinde.

ledessual, *A. zf.* [Lede-s-sual] Soruldukta.

ledettahkik, *A. zf.* [Lede-t-tahkik] Tahkik olundukta.

ledg, *A. i.* Yılan veya akrep sokması. «Bir akrep sokup gerçi elem-i ledg def oldu, amma burnunun meldug olan tarafına.— Naima».

ledün, *A. i.* Tanrı yanı. *İlm-i ledün*, Tanrı sırlarından, niteliklerinden bahseden bilim.

ledünnî, *A. s.* Tanrı bilgi ve sırlarına ait, onunla ilgili. *Mevahib-i ledünniyye*, Muhammet peygambere Tanrının ihsanı olan bilgi.

ledünniyyat, *A. ç. i.* Tanrı bilgisi ve sırları. *(Mec.)* Bir işin gizli tarafları, iç yüz.

leff, *A. i.* Sarma, devşirip bağlama. *Leff ü neşr*, (Ed.) Birkaç isim yazdıkan sonra onların her birine ait sıfat veya fiilleri ayrıca sıralama. Bu sıralama düzgün olursa *leff ü neşr-i müretteb*, karışık olursa *lef ü neşr-i müşevveş* olur.

leffaf, *A. s.* Çok söyler, cansıkar (kimse). «Cihan kallaşı söz pehlivanı bir leffaf herif olmakla .—Naima».

lefif, *A. i.* [Leff'ten] (Arap gra.) Üç harfli kelimenin iki harfi *elif* veya *y* olanı. *Lefif-i makrun*, bu harfler yan yana olursa. *-mefruk*, aralarında başka harf bulunursa.

leffen, *A. zf.* Sararak, zarf veya mektup içine konarak.

leh, *A. e.* 1. Onun için, ona. *Mağfurun leh*, bağışlanmış. *Musa leh*, kendine bir şey vasiyet olunmuş; 2. Birinin yararına davranış. Yana.

lehaz, *A. i.* Göz kuyruğu, göz ucu.

lehaza, *A. i.* Göz kuyruğundan bir nesneye pek dikkatle bakma.

lehce, *A. i.* 1. Söylenilen dil. Bir dilin dallarından her biri. 2. Sözün kullanılışına göre harflerin durumu. 3. Söyleyiş tarzı; lûgat, şekil, suret. 4. (Türkçede) Yüz, surat. «Taklit ile olmaz bu kadar lezzet-i guftar — Bu lehce-i pakize bana dâd-i Hudadır .— Nef'i».

leheb, *A. i.* Alev. *Ebuleheb*, Muhammet peygamberin amcası, ona düşmanlık edenlerin ünlüsü.

leheban, *A. i.* Ateş alevlenmek.

lehîb, *A. i.* 1. Alev. 2. Ateşin sıcaklığı. «Kahrının bir nefes-i serdi lehîb-i külhan.— Nedim».

lehüm, lehüma, *A. e.*, «Leh» kelimesinin çoğul ve tesniye (ikilik) şekilleri.

lehv, *A. i.* Oyun. Faydasız ve yaramaz iş. «Rakkas ve hayal-i zıl ve sair alât-i lehv ile ta subhe dek.— Naima».

lehviyyat, *A. i.* [Lehv ç.] Oyun, eğlence gibi şeyler.

leîm, *A. s.* [Levm'den] Alçak, cimri adam. (ç, Leiman, liam).

«Düşmen-i erbab-i dil bir nice har tab' ü leim.— Nef'i».

leiman, *F. i.* [Leim ç.] Alçak kimseler. «Engüşt girih-i beste-i ye's olması yektir — Etmekten ise zeyl-i leimana teşebbüs.— Nabi».

lek, *F. s.* Yüz bin.

leked, *F. i.* Tepme, çifte.

lekedar, *F. s.* [Leke-dar] Lekeli.

lekedhâr, *F. s.* [Leked-hâr] Çifte yiyen.

lekedkûb, *F. s.* [Leked-kûb] Hayvanların ayağı altında ezilen, basılan.

lekedzen, *F. s.* [Leked-zen] Tepme vuran, çifteli.

leklek, *F. i.* Leylek.

lem', *A. i.* Parlama, parıldama.

lem'a, *A. i.* Pırıltı. «Tâb-i ruhûn oldukça füzun şule-i meyden — Bir lem'ası dünyayı yakar berk-i belâsın.— M. Naci».

lem'apaş, *F. s.* [Lem'a-pâş] Parıldıyan.

lem'ariz, *F. s.* [Lem'a-riz] Parlıyan, parıldıyan. «Rahmet biter, bulut dağılır mihr-i nevbahar — Âfaka lem'ariz oluyorken hazin hazin.— Fikret».

lemean, *A. i.* 1. Parlama, parıldama. 2. (Fiz.) Gazışı. «Didepira sevad-i hattında — Nur-i hikmet eder durur lemean.— M. Naci».

lemeat, *A. i.* [Lem'a ç.] Parıltılar. «Demin hayalimi tevhiş eden karanlıklar — Bu levhanın lemeatiyle münkesir, zail.—Fikret»

lemehat, *A. i.* [Lemha ç.] Bk. *Lemha.*

lemh, *A. i.* 1. Bakma, göz atma. 2. Parlama, parıltı. «Ayni'ye ömrü gelmedi lemh-i basar kadar. — Süruri».

lemha, *A. i.* 1. Bir bakma, bir göz atma. 2. Parlama, parıltı. *Lemha-i basar*, Gözün bir defa bakışı kadar, pek az. *Lemhat-ül-basar*, göz açıp kapayıncaya kadar, az azamında. «Arzeylemesin ruhuma her an mütebaid — Bir lemha ki yalnız sana, yalnız sana aid.— Fikret».

lems, *A. i.* Dokunma, el ile tutma. Dokunma ile duyulan.

lemsî, *A. s.* Dokunma ile ilgili. *İhsasat-i lemsiyye*, dokunma duyuları.

lemyezel, *A. s.* [Lem-yezel] Zail olmaz, baki.

lemyezeli, *F. s.* Zail olmaz, yok olmaz. «Bihudud onda olan kevkebe-i lemyezelî.— Şinasi».

lenf, lenfa', *A. i.* Vücutta damar içinde dolaşan ve eskilerin ahlât-ı erbaa dedikleri dört maddeden biri; lenf.

lenfai, lenfaiye, *A. s., i.* Lenfe ait Lenf maddesi. Ağır kimse. *Cümle-i lenfaiye*, lenf sistemi.

leng, lenk, *F. s.* Topal, aksak. «Çünki leng ü pejmürde — Nazarlarım semi maziye çekmek ister.— Fikret».

lenger, *F. i.* Gemi demiri. *Lengerandaz*, demirlemiş, demir atmış; *fekk-i lenger*, demir almış, kalkmış. «Sen öyle bil ki cuşiş-i derya-yi ıstırap — Can-i hamule lenger-i kûh-i giran verir.— Nedim».

lenk, leng, *F. s.* Bk. *Leng.*

lerzan, *F. s.* Titrek,titriyen. «Şem'inin pervane-veş hurşit lerzan üstüne.— Nedim».

lerze, *F. i.* Titreme. «Lerze düşmüş saviet-i kâh-i vekarından tamam — Arz-i Nişabur-veş iklim-i İran üstüne.— Nedim».

lerzebahş, *F. s.* [Lerze-bahş] Titreten. Titreme veren. «Sanki pişimde bir yığın tabut — Lerze-

bahş-i dil ü hayalemdir.— Fikret».

lerzedar, *F. s.* [Lerze-dar] Titrek.

lerzenak, *F. s.* Titrek, titreyici. Titremiye tutulmuş. «Leb-i hâmuşu lerzenak-i dürud.— Fikret».

lerzende, *F. s.* Titriyen. Tirek. «İki âciz kadid-i lerzende.— Fikret».

lerziş, *F. i.* Titreme. «Cünbiş-i gamze değil cilve-i reftar değil — Lerziş-i kârgeh-i her dü cihan ancak bu.— Naili».

leşger, leşker, *F. i.* Asker. «Leşker-i muhalif ile kardeş oldular .— Naima».

leşkergâh, *F. i.* [Leşker-gâh] Ordu yeri. «Uğrumuzda durmasın ya mansıbına ya geri leşkergâha gitsin demekle.— Naima».

leşkerî, *F. s.* Askere ait.

leşkeriyan, *F. i.* [Leşker ç.] Askerler. «Çün cümle-i leşkeriyan edepsizlik edip serdarın emval ü eşyasın garet eylediler.— Naima».

leşkerkeş, *F. s.* [Leşker-keş] Asker çeken. Asker idare eden.

leşkerşiken, *F. s.* [Leşker-şiken] Düşman askerini kıran.

let, *A. i.* Dövme, yurma. «Let görüp başı ferş taşından.— Fuzuli».

letafet, *A. i. i.* Lâtiflik, hoşluk, yumuşaklık. 2. Güzellik. Hoşlanılacak hal ve nesne. «Sabah vakti, o bir ân-i zi-letafettir.— Fikret».

letaif, *A. i.* [Lâtife ç.] Lâtifeler. *Letaif-ül-hıyel*, savaş oyunları, hileleri. «Letaif-i seheriden lâtif olan o vücut.— Fikret».

lethurde, *F. s.* [Let-hurde] Dövülmüş, dayak yemiş.

lev'a, *A. i.* Yürek yanlıklığı.

levahık, *A. i.* [Lâhika ç.] Lâhıkalar, ekler. *Levahık-i lâmise*, (Bio.) Dokunaç.

levaic, *A. ç. i.* Halecanlar, yürek sıkıntıları.

levaim, *A. i.* [Lâime ç.] Çekiştirilecek, kötülenecek işler.

levami, *A. i.* [Lâmie ç.] Parlamalar, nurlar.

levayih, levaih, *A. i.* [Laiha, lâyiha ç.] Layihalar.

levazım, *A. i.* [Lâzime ç.] Gerekli şeyler. Yaşamak, geçinmek, yolculuk için gereken nesneler. Asker yiyecek, giyecek ve savaş eşyası, bu eşya ile uğraşan daire.

levazımat, *A. i.* [Levazım ç.] Levazım çoğulunun ikinci derece çoğulu.

leveat, *A. i.* [Lev'a ç.] (Sevgiden ileri gelen) yanıp yakılmalar.

levend, *F. s., i.* Eski askerlikte deniz eri. Paşalar yanında ücretli er. Çevik, çabuk hareketli, yakışıklı, kabadayı. Boylu boslu. *Şehlevend*, boylu boslu, şen güzel genç «Katırcoğlu dört yüz mikdarı cevşen-puş müsellah levend ile.— Naima».

levendane, *R. s., zf.* Leventçesine.

levendat, *A. i.* [Levend ç.] Leventler. «İki yüz mikdarı avratları levendata tevzi edip fuhş-i azim irtikâbından sonra.— Naima».

levh, *A. i.* Düz, üzerine yazı, resim gibi şeyler yazılabilir yüzey. *Levh-i hâtır*, hafıza. *Levh-i mahfuz*, Tanrı takdirlerinin olmuş ve olacak şeylerin yazılı bulunduğu levha, *-emles*, fransızcadan *table rase* karşılığı (XX. yy.). «Bu levh-i matemi her türlü dehşetiyle alın.— Fikret».

levha, *A. i.* Duvara asılacak şekilde yazı veya resim kâğıdı, tablo. *Serlevha*, başlık. «Bütün bu levha andırırdı bir harim-i

vuslatı.— Fikret».

levhaşallah, *A. ter.* Allah ırak eylemesin, maşallah, aferin gibi beğenme, şaşıp kalma bildirir.

levlâk, levlâke, *A. i.* Bir ayetten alınma olup Muhammet peygambere işarettir.

levm, *A. i.* Çekiştirme, paylama, başakakma. *Levm-i lâim*, çekiştiricinin kınaması. «Levm-i hussaddan asb-i nazardan daim — Eyliye zatını mahfuz Huda-yi zülmen.— Nedim».

levn, *A. i.* Renk, boya, beniz. «Sarışın... Ah, şimdi her şeyde — Bu sıcak levn-i muhteşem zâhir .— Fikret».

levs, *A. i.* Pislik, mundarlık, kir. «Hayat-i milleti tâzip eden, muhakkar eden — Çamurlıyan ne kadar levs varsa hep birden — Kucaklamış, taşımış bir muhite aitti.— Fikret».

levsiyyat, *A. i.* Kirli, pis şeyler.

levvam, levvame, *A. s.* [Levm'den] Çekiştirip dedikodu yapan, başa kakan. *Nefs-i levvame*, bir fenalığı yaptıktan sonra insanı tedirgin eden vicdan rahatsızlığı.

levz, *A. i.* Badem.

levzaî, *A. s.* İnce, akıllı.

levze, levzetan, *A. i.* (Anat.) Bademcik.

levzine, *F. i.* Badem helvası.

levziyyat, *A. i.* Bademli tatlılar.

leyal, leyalî, *A. i.* [Leyl ç.] Geceler. «Karıştı leyl-i musibet leyal-i nisyana.— Fikret».

leyan, *A. i.* Rahat içinde dirlikte geçinme.

leyl, *A. i.* Gece. *Leyl ü nehar*, gece ve gündüz. «Cevf-i leylde Gürcü Nebi'ye gider bir bostancı tutup.— Naima».

leylâ, *A. i.* Pek karanlık gece, arabi ayların son gecesi. *Leyle-i leylâ*, çok uzun, azaplı gece.

Leylâ, *A. i.* Leylâ ile Mecnun hikâyesinin kadın kahramanı,

leylâk, *A. i.* Leylâk.

leylâkî, *F. s*, Mor renk.

leyle, *A. i.* Bir tek gece. Çoğunlukla kandil geceleri için kullanılır. *Leye-i kadr, leyle-i mirac, leyle-i regaib, leyle-i erbaa*, çarşamba gecesi. «Bu leyle-i erbaada.— Naima».

leylen, *A. zf.* Gece vakti, geceleyin.

Leyli, *A. i.* Leylâ.

leylî, *A. s.* 1. Gece ile ilgili, gece olan. 2. Gece kalınan, içinde yatılan; gece de kalan.

leyin, leyyin, *A. s.* Bk. *Leyyin.*

leymon, *A. i.* Limon.

leys, *A. i. (Se* ile) Arslan.

leys, *A. i. (Sin* ile) Yokluk.

leysiyye, *A. i.* Fransızcadan *nihilisme* (nihilizm) karşılığı (XX. yy.).

leyte, *A. e.* Olsaydı, keşke. *Leyte lâalle*, bakalım, bugün, yarın gibi sözlerle oyalandırma. Sürüncemede bırakma.

leyyin, leyin, *A. s.* Yumuşak *Leyyin-iil-canib*, görüşülmesi kolay, kibirsiz, kanı sıcak, uygun adam.

lezaiz, *A. i.* [Lezize ç.] Tatlı, hoşa gidecek, zevk alınacak şeyler. «Ve lezaiz-i dünyevilerine rağbet ve iştigal gösterip.— Peçevi».

leziz, *A, i.* [Lezzet'ten] Tadı güzel, hoşa gider. «Bu iftirakı, bunun telhi-i lezizini siz — Tahayyül etmiye bilmem ki muktedir misiniz?— Fikret».

lezuk, *A. i.* Yakı gibi bedene yapıştırılan ilâç.

lezzât, *A. i.* [Lezzet ç.] Tatlar, çeşniler.

lezzet, *A. i.* Tat, çeşni. Hoşlanma, zevk alma. «Lezzet-i dermanı

idrak eylemez bi-derd olan.— Hayalî».

li-, *A. e.* «İçin, yüzünden ötürü» anlamlariyle kullanılan önek.

liam, *A. s.* [Leîm ç.] Alçaklar, pintiler. «Feth-i Bağdat'tan sonra bazı liama karîn ve cühhal ile hemnişin oldu.— Peçevi».

libab, *A. i.* [Lebib ç.] Akıllılar.

libaçe, *F. i.* Elbise. «Fahr eylemeziz libaçe-i zait ile — Derya gibi mevçtir bizim puşişimiz.— Nabi».

libas, *A. i.* Giyilecek şey, elbise. *Libas-üt-takva*, iman, hayâ. «Libas-i nevle bezenmiş kavafil-i subyan.— Fikret».

licam, *A. i.* Dizgin.

lieb, *A. zf.* [Li-eb] Baba bir kardeş.

liebeveyn, *A. s.* [Li-ebeveyn] Ana baba bir.

liecl, *A. ter.* [Li-ecl] İçin, maksadıyle. *Liecl-il-maslaha*, iş için; *liecl-it-tahsil*, okumak için,

lif, *A. i.* Bitkisel maddelerden çıkan iplik iplik nesne.

lifafe, *A. i.* Sargı. «Her yer beyaz: Lifafe-i emvatı andırır — Yerlerde bir beyazlığın altında na'ş-i hâk.— Fikret».

lifî, *A. s.* Lif gibi, life benzer.

ligâm, *F. i.* Dizgin, gem.

lihaf, **lihafe**, *A. i.* Yorgan. Sargı, zar. «Lihafe-i kumatada bizi hapsettiği gibi,— Nabi»,

liham, *A. i.* Lehim.

lihaz, **lihaza**, Bk. *Lehaz*.

lihazâ, *A. h.* [Li-hazâ] Bunun için.

lihikmetin, *A. zf.* [Li-hikmet] Bir hikmete mebni.

lihye, *A. i.* Sakal. *Lihye-i şerife*, Muhammet peygamberin sakalları kırpıntısından kalmış kıl. «Dağılırken dedi erbab-i temaşa tarih — Lihye koyverdi köçek bitti sakalı oyunun.— Süruri».

lihyedar, *F. s.* [Lihye-dar] Sakallı.

lîk, **leyk**, *F. e.* Lâkin. «Kasriyet-i fi'limi söylerdi lîk hep — Feryad edip ayaklarım altında her kiyah.— Recaizade».

likaa, *A. i.* Yüz. *Bedlika, mehlika*, Bk. 2, Buluşma, kavuşma. *Lika-ullah*, kıyamet günü, (Ed. c.) *Likaa-yi hamuş, -kandan, -hayat-i fânî, -hazan, -hilkat, -hüzn, -kamer, -pür-gurur, -ratîp, -seher, -siyah, -sükûnperver, -şefkat, -tabiat, zelil-i hayat*,

likailihi, *A. ter.* [Li-kail] Söz söyleyenin.

likâm, *F. i.* Hayvan ağzına takılan gem. Dizgin.

likülli, *A. e.* [Li-kül] Hepsi.

likin, *F. bağ.* Lâkin.

lilbeşeriyye, *A. s.* Fransızcadan *anthropocentrique* sözünün karşılığı (XX. yy.).

lillah, **lillahi**, *A, ter.* «Allah için. Allaha» anlamında arapça terkiplerde kullanılır. *Elhamdülillah*, Allaha şükür; *elhükmü lillah*, Hüküm Allahındır; *elminnetü lillah*, minnet Allaha mahsustur; *rızaen lillah*, Allah rızası için; *Lillahi ve resulihi, Lillahi derruhu*, Tanrı mükâfatlandırsın.

lil'araziyye, *A. s.* Astranomi ve fizik terimi olarak *géocentrique* karşılığı (XX. yy.).

lil şemsiyye, *A. s.* Astronomi terimi olarak *héliocenrique* (günmerkezli) karşılığı olarak (XX. yy.).

limaslahatin, *A. zf.* [Li-maslahatin] İş için. «Serdar dahi limaslahatin müsaade gösterip.— Naima».

lime, *F. i.* Parça, uzun dilim.

limmî, *A. s.* (Man.) Fransızcadan

a priori karşılığı (XX. yy.). *Burhan-i limmi*, (Man.) nazari akla dayanan burhan.

limüellifihi, *A. ter.* [Li-müellif] Yazarı tarafından.

limünşihi, *A. ter.* [Li-münşi] Nesri yazan tarafından.

limütercimihi, *A. ter.* [Li-mütercimihi] Çeviren tarafından.

linet, liynet, *A. i.* Yumuşaklık,

-lis, *F. s.* Yalayıcı, *kâselis*, çanak yalayıcı, dalkavuk.

lisam, *A, i.* Yüz örtüsü.

lisan, *A. i.* 1, (Ağızdaki) Dil. 2. Konuşulan dil. *Lisam-i hal*, hal dili, insanın yüz hareketlerinin duruşundan anlaşılan şey. *İlm-ül-lisan*, dillerin bölümlerinden, yapılarından, benzerliklerinden bahseden bilim. «Bu makule herzevatı keşf edip paşasını ve kenduyu lisana düşürdü.— Naima».

lisanen, *A. zf.* Ağızdan. «İçerde valde ağası tavaşi Hüseyin Ağaya lisanen haber gönderdi.— Naima».

lisani, *A. s.* Dile mensup, dil ile ilgili.

lisaniyyat, *A. i.* Fransızca'dan *philologie* (filoloji) ve *linguistique* karşılığı (XX. yy.).

lise, lisse, *A. i.* Dişeti.

liva, *A. i.* 1. Bayrak. *Liva-ül-hamd*, Muhammet peygamber ümmetinin mahşer günü altında toplanacakları bayrak. 2. Fırka ile tabur arasında asker birliği. *Mirliva*, böyle birlik komutanı; miralay ile ferik arasında, paşa. 3. İdare bölümlerinden kaza ile vilâyet arasında derece, sancak, mutasarrıf idaresindeki bölge. «Serfiraz ettin liva-ül-hamd-i din-i Ahmedi — Kâfire gösterdin elhak dest-bürd-i Hayder'i.— Nef'i».

livata, *A. i.* Erkekler arasındaki cins münasebeti; lûtilik.

liyakat, *A, i.* Yararlık, değerlilik. Değer, işbecerirlik.

liynet, Bk. *Linet*.

lizalik, *A. zf.* [Li-zalik] Bunun için, bundan ötürü.

lizatihi, *A. h.* [Li-zatihi] Kendiliğinden.

Lokman, *A. i.* Hikmetli sözleri ve fıkralariyle ün almış birinin adı.

lûab, *A. i.* Salya.

lû'b, lûub, lâ'b, *A. i.* Oyun. «Her kim ne bilirse lû'b ya lehv — İzhara getirdi etmeyip sehv.— Fuzuli».

lûbet, *A, i.* Oyun.

lûbetbaz, *F. i.* [Lûbet-baz] Hayal veya kukla oynatan.

lûbetgâh, *F. i.* [Lûbet-gâh] Oyun yeri.

lûbiyyat, la'biyyat, *A. i.* Oyunlar, eğlenceler.

lûgaat, *A. i.* [Lûgat ç.] Lûgatler. 1. Kelimeler. 2. Sözlükler.

lûgat, *A. i.* 1. Dil, her kavmın konuştuğu dil. 2. Bir dilin kelimelerinden her biri. 3. Dil kelimelerinin sıralanıp anlamlarının açıklandığı kitap. 4. Özel anlam dışındaki genel anlam, ıstılah, terim karşıdı.

lûgaviyyun, *A. i.* Lûgat ile uğraşanlar, sözlükçüler.

lûhaza, *A. i.* Göz ucuyla bir bakma.

lûhud, *A. i.* [Lâhd ç.] Mezarlar.

lûhuf, *A. i.* [Lihaf ç.] Örtüler. Sargılar.

lûhuk, *A. i.* Ulaşma. «Üzerlerinden katl-i sultan töhmeti ref olup lûhuk-i halâs olalar.— Naima».

lûhum, *A. i.* [Lâhm ç.] Etler.

lûkata, *A. i.* Yere atılmış, yerden alınmış değersiz şey.

lûkate, *A. i.* Sokakta bulunup

alınan sahibi belli olmıyan şey.

lukma, *A. i.* Lokma.

lûle, *F. i.* Lüle. «Tarihi sultan Ahmet'in câri zeban-i lûleden.— Vehbi».

lûss, *A. i.* Hırsız, (ç. Lusus).

Lût, *A. i.* İbrahim peygamberin yeğeni olan peygamber. *Kavm-i lût*, Lût peygamberin çağırışına aldırmayıp tabii olmıyan ahlâksızlığa düşkünlüklerinden Tanrı tarafından yok edilen Sodom ve Gomorrah halkı.

lûtf, *A. i.* Hoşluk, güzellik. İyi muamele. «Kabahatlerinden cümlesi şermsar olup afv ü lûtfunuzu rica ederler.— Naima».

lûtfen, *A. zf.* Hoşlukla, tatlılıkla. Kerem ve ihsan suretiyle,

lûtî, *A. s.* Lût kavminin işlediği aynı cins zlanasını işliyen.

lûub, Bk. *Lû'b.*

lübb, *A. i.* İç, öz. *Lubb-i sinn*, dişözü.

lübbî, *A. i.* Öz ile ilgili, öze ait.

lücce, *A. i.* 1. Engin deniz. 2. (Mec.) Kalabalık. «Mevc-hiz oldu yine lücce-i derya-yi Aden. — Nedim».

lücüm, *A. i.* [Licam ç.] At dizginleri.

lügaz, *A. i.* 1. Bilmece, 2. Yanıltmaç. (ç. Elgaz). «Halletmediler bu lügazın sırrını kimse.— Ziya Pş.».

lühat, *A. i.* Küçük dil.

lühayme, *A. i.* [Lâhm'den] Etçik.

lüknet, *A. i.* Pelteklik «Lâtif lükneti bir tıfl-i hande mutadın. — Fikret».

lü'lü, *A. i.* İnci. *Lü'lûbar*, inci yağmuru. «Hüdavenda ben ol üstad-i mazmun perver-i nazmım — Ki pest etti kelâmım lü'lû-yi lâlayı.— Nef'i».

lüsat, *A. i.* Diş etleri.

lüseyn, *A. i.* Dilcilik.

lüsn, lüsün, *A. i.* [Lisan ç.] Diller. *Lüsün-i atika*, eski diller. «Sair lüsün-i atîkanın hep — Ma'kulatı olur müretteb.— Ziya Pş.».

lüsuk, *A. i.* Yapışma.

lüsus, *A. i.* [Lûs ç.] Hırsızlar. «Melce-i lüsus-i Arap olmuş idi .— Naima».

lücuzet, *A. i.* 1. Yapışkanlık. 2. Yapışıp uzayan şeyin hali.

lüzucî, *A. s.* Yapışkan.

lüzum, *A. i.* 1. Bir işe yarama, gerek. 2. Sayma. 3. Gereklik. *Lüzum-i gayr-i münfek*, ayrılmazlık; *-malâyülzem*, boş yere fazla bir şeye saygı gösterme. «Kâinatın lüzum-i hilkatini — Gecenin gündüzünün hakikatini. — Fikret».

M

m, *i.* Arap alfabesinin yirmi dört, osmanlı ve fars alfabelerinin yirmi yedinci harfi, ebcet hesabında 40 sayısının ve aylardan muharremin işaretidir. Belli anlamında «malûm» ve gelmiş, hazır anlamında «mevcut» sözlerinin kısaltılmışıdır. Kitap ve yazıların sonuna «temme» (bitti) yerine *m* konduğu olmuştur.

ma-, *A. e.* 1. «Şu nesne, o şey ki» anlamyle takımlar meydana getirir. 2. *(zm.)* Biz. *Maba'd, macera, madâm, mahasal* (Bk.).

ma', *A. i.* Su. *Ma-i câri*, akar su; *-billûrî*, billûrlaşma suyu; *-leziz*, tatlı su; *-mukattar*, damıtık su; *-rakid*, durgun su; *-zerrin*, altın suyu; *ma-ül-bahr*, deniz suyu; *ma-ül-hayat*, hayat suyu (Bk. Âb-i hayat); *bilma'*, hidro; *havz-i ma'*, su havuzu; *kibrit-i ma'*, hidrosülfirik; *klor ma'*, hidroklorik; *mikyas-i ma'*, hidrometre; *teda-vi bilma'*, su tedavisi.

ma', maa, *A. e.* İle, birlikte beraber. *Maafaiz*, faizle beraber; *-maaziyadetin*, fazlasiyle, bol bol.

maabid, *A. i.* [Ma'bet ç.] İbadet edecek yerler, tapınaklar. «O maabid-i atikaya mahsus bir fenere benziyen kandile.— Uşaklıgil».

maabir, *A. i.* [Ma'ber ç.] Geçitler. *Turuk u maabir*, yollar ve geçitler.

maacin, *A. i.* [Ma'cun ç.] Macunlar.

maad, mead, *A. i.* [Avdet'ten] 1. Dönülen, dönüp gidilecek yer. 2. Ahret. 3. Dönüş, geri gidiş. *(Tas.)* Amaç, ulaşılacak yer. 4. Dünyadan sonraki hayat. *Akl-i maad*, geleceği, bundan sonraki hayatı kavrama. *İlm-i maad*, hayat sonu bilgisi, *eschatologie; mebde ü maad*, gelinen ve gidilecek yer, insanın dünyaya gelişi ve tekrar dönüşü; *yevm-i maad*, kıyamet günü, tekrar dirilme günü. «Bir pîre yapış kim eresin sırr-i maada.— Ruhi»

maada, *A. i.* [Ma-adâ] Geçen, başka, fazla.

maadin, *A. i.* [Ma'den ç.] Madenler. *Maadin-i seb'a*, altın, gümüş, bakır, kalay, demir, kurşun; yedi ana maden.

maadiyyat, *A. i.* Öbür dünyayı tanıtmaya, çalışan Tanrıbilim kolu anlamında olan, fransızcadan *eschatologie* karşılığı, eskatoloji (XX. yy.).

maahaza, *A. bağ.* [Maa-haza] Böyle iken, bununla beraber.

maaiş, Bk. *Maayiş*.

maakıl, *A. i.* [Ma'kıl, ma'kale, ma'kule ç.] 1. Sığınacak yerler.

2. Kan-pahaları. «Teşyid-i kavaid-i umur ve tesdid-i maakıl ü sügur ile.— Raşit».

maalesef, *A. zf.* [Maa-l-esef] Yazık ki, esefle.

maali, *A. i. ç. 1.* Ululuklar, şerefler. 2. Yüksek, derin fikirler, insan fikrinin zor yetişeceği ince fikir ve işler. *İdrâk-i maali*, yüksek fikirleri kavrama; *iktisab-i maali*, ululuklar kazanma; *meyl-i maali*, ululuğa, ince şeyler öğrenmeye heves. «İdrâk-i maali bu küçük akla gerekmez.— Ziya Pş.».

maaliftihar, *A. zf.* [Maa-l-iftihar] Onur bilerek, övünerek.

maalim, *A. i.* [Ma'lem ç.] Din inançları meseleleri. *Maalim-ül-hayr*, *Maalim-ül-ykin*, bu işe dair yazılmış iki kitap.

maalkerahe, *A. zf.* [Maa-l-kerahe] İstemiyerek. «Canib-i müfti bizzarure maalkerahe rıza şeklin gösterip.— Naima».

maalmemnuniyye, *A. zf.* [Maal-memnuniyye] Memnunlukla, seve seve, sevine sevine. «Her vakit yaptıkları gibi Bihter'le maal-memnuniye bir seyran yapacaklardı.— Uşaklıgil».

maamafih, *A. zf.* [Maa-ma-fih] Bununla beraber, böyle iken, böyle ise de. «Buna dair pek çok mebahis görülüyor, mamafih yine bu bapta bazı misaller irad olunmak.— N. Kemal».

maan, *A. zf.* Beraber, birlikte. «Kaptan Kılıç Ali Paşa ile maan Tunus üzerine.— Peçevi».

maani, *A. i.* [Mâna ç.] Mânalar, anlamlar. *İlm-i maani*, sintaks ve lûgat meseleleriyle lâfzın hale uygunluğundan bahseden bilim; *zü-l-maani*, üç veya daha artık anlamlı (kelime). «Hayat onlar için mektepte bütün serair-i maanisiyle öğrenilen bir mudhikedir.— Uşaklıgil».

maaric, *A. i.* [Mirac ç.] Merdivenler.

maarif, *A. i.* [Marifet ç.] 1. Bilimler. 2. Bilgi, kültür. *Maarif-i Umumiyye Nezreti*, (XIX. yy.) Maarif Vekâleti, Maarif Vekilliği, Millî Eğitim Bakanlığı.

«Sakalını değirmende ağartmış tedbir-i umurdan bihaber maarif ve idrâkten tehi bir gani koca idi.— Naima».

maarifmend, *F. s.* [Maarif-mend] Bilgili, bilgi sahibi. (ç. Maarifmendan).

maarifperver, *F. s.* [Maarif-perver] Maarifin yayılmasına çalışan, maarife ait şeyleri koruyan.

maarik, *A. i.* [Ma'reke ç.] Savaş yerleri, meydanları.

maasi, *A. i.* [Ma'siyet ç.] Günahlar, isyanlar. «Sensin çü şefi-i her maasi — Ne gam eğer kimse olsa âsi.— Fuzuli».

maaş, *A. i.* [Ayş'ten] 1. Yaşayış, dirlik. 2. Geçinecek şey. 3. Aylık. *Akl-i maaş*, geçim fikri, kazanç düşüncesi; *bedmaaş*, davranışı, yaşayışı kötü, *tenk-maaş*, dar geçimli sıkıntılı. «Birkaç yüz kuruş maaş.— Uşaklıgil».

maaşir, *A. i.* [Ma'şer ç.] Cemaatler, topluluklar. «Ettin deha-yi mudhik-i zehrabe-darını — Pişani-i maaşire bir tig-i intikam.— Cenap».

maatteessüf, *A. zf.* [Maa-t-teessüf] Yazık ki, Esefle.

maayib, *A. i.* [Ayb'dan] Ayıplar, lekeler. «Ve bütün maayib-i hayatının cezası bu gece kızının ağzından dökülen kadın.— Uşaklıgil».

maayiş, maaiş, *A. i.* [Maişet ç.] Geçinme için gerekli şeyler.

maaz, *A. i.* Sığınacak yer. Sığınma.

maazalik, *A. Bağ.* [Maa-zalik] Bununla beraber, şu var ki. «Ancak noksanı okur ve yazar değil idi. Maazlik vüzera-yi izamın ser-efrazı idi.— Naima».

maazallah, *A. i.* [Maaz-allah] Tanrıya sığındık.

maaziyadetin, *A. h.* [Maa-ziyadetin] Ziyadesiyle, çok çok.

maba'd, *A. i.* [Ma-ba'd] Sonraki, altaki (şey). Sonrası, sonu. *Mabad-et-tabiiye,* fizikötesi (XX. yy.).

mabaki, *A. i.* [Ma-baki] Kalan. Artıp kalan. Artan.

ma'bed, *A. i.* [İbadet'ten] İbadet edilecek yer. Tapınak. (ç. Maabid). «İçi samt ü sükûn ile mali — Ulu bir ma'bed-i münevverede.— Fikret».

ma'ber, *A. i.* [Ubur'dan] Geçilecek yer, geçit.

mabeyn, *A. i.* [Ma-beyn] 1. Ara. Aradaki şey. 2. Kadınlar dairesi ile erkekler dairesi arasındaki oda. 3. (XIX. yy.) Sarayda, vükelâ ve sair kimselerin başvuracakları ve padişah yakınlarının bulunduğu daire. 4. Araya soğukluk girmiş olma. *Mabeyn-i Hümayun,* sarayda padişahın özel erkek kabulleri yaptığı daire; *mabeyin kapısı,* harem ile selâmlık arasındaki kapı; *mabeyin müşürü,* (XIX. yy.) Sarayın mabeyin dairesi başı; *mabeyn olmak,* ara açılmak. «Ocak ağaları bu teklif-i aniften dilgir olup mabeynlerinde bu ahval-i muris-ül-meâli söyleşip.— Naima» — «Bağdat kulu ile beylerbeyisi mabeyn olup arada paşanın katli haberi geldikte.— Naima».

mabeynehüma, *A. i.* Ara, araları.

mabguz, *A. s.* [Bugz'dan] Sevilmemiş, nefret edilmiş. «Ey gayret-i milliye ki mabguz ü muhakkar.— Fikret».

mabihiliftihar, *A. i.* [Ma-bih-iL-iftihar] Kendisiyle övünülen, övünme sebebi.

mabud, *A. i.* [İbadet'ten] 1. Tanrı. 2. İbadet edilen nesne. «Fikr-i gazab-i ma'bud-i enam et.— Ziya Pş.».

mabude, *A. i.* Kendisine ibadet olunan peri ve dişi tanrı, *déesse* karşılığı (XIX. yy.). «Yalnız ikimiz, bir de o : mabude-i şi'rim.— Fikret».

macera, *A. i.* [Ma-cera] Olup geçen şey. «Maceramız bizim ey dil daha çok su götür».

macid, macide, [Mecd'den] Şan ve şeref sahibi.

macin, *A. s.* Hilecilik yolu öğreten.

macun, *A. i.* [Acn'den] 1. Hamur kıvamında şey. 2. Hamur kıvamına getirilme ilâç. 3. Uyuşturucu maddelerden yapılma keyif tatlısı. 4. Yumuşak şeker. «Mümtezic dâru-yi ikbali humar-i neşeden — Rüzgârın verdiği macun bir ecza iki.— Sami».

ma'da, *A. i., zf.* [Ma-adâ] Başka, fazla, gayrı.

mâdam, *A. bğ.* [Ma-dam] Madem, çünkü. «Madam ki bitmiyor hayatım — Zannetme biter terennümatım.— M. Naci».

madahik, medahik, *A. i.* [Mudhik ç.] Gülünç halliler. Güldürücü kimseler. «Ehl-i ırz zurefa ile sohbet etmeyip erazil ve medahik makulesiyle hem-sohbet.— Naima».

mâdame, *A. ter.* [Ma-dame] Oldukça, olunca. *Madam-el-hayat,* sağ oldukça, ömrü oldukça.

madca, Bk. *Mazca.*

madde, *A. i.* 1. Madde. 2. Maya, asıl, cevher. 3. Cisim. 4. İş, mesele. 5. Sözün özü, ruhu. 6. Kanun ve nizamların rakamla sıralanmış fıkralarından her biri. 7. Sözlüklerde açıklanan kelimelerden her biri. 8. Erkeklik organı. *Maddet-ül-fesad,* fesada sebebolan iş, fesadın başı. «Çünkü madde-i vücudu vatanın bir cüzüdür.— N. Kemal».

maddeten, *A. zf.* 1. Madde ve cisim olarak. 2. Gözle görülür, elle tutulur şekilde. 3. İşle, iş olarak.

maddî, maddiyye, *A. s.* 1. Maddeye ait, madde ile ilgili. 2. Dokunma, görme, işitme, tatma ile duyulan şeyler. 3. Para ve malca. «Bu defa maddi bir mani vardı.— Uşaklıgil».

maddiyyat, *A. i.* [Maddiyyet ç.] Gözle görülür, elle tutulur şeyler. «Aradıklarını maddiyat içinde bulmaya hasr-i nazar etmiş bir takım ashab-i muahaze.— N. Kemal».

maddiyye, *A. i.* Fransızcadan *matérialisme* karşılığı, materyalizm (XX. yy.). *Lâ maddiye,* gene fransızcadan *immatérialisme* karşılığı (XX. yy.).

maddiyyet, *A. i.* Gözle görülen elle tutulan şey. Madde kısmı. «Hayatı bütün maddiyetiyle görürdü.— Uşaklıgil».

maddiyyun, *A. i.* [Maddî ç.] Maddeye inanan ve maddeyi esas kabul edenler; *matérialistes* karşılığı (XIX. yy.).

ma'delet, *A. i.* [Adl'den] Adalet. «Var idi bir şeh-i süreyyamakam — Ma'delete mail idi subh ü şam.— Azeri».

ma'den, *A. i.* Maden. (Mec.) Bir haslet ve özelliğin kaynağı olan kimse. *Maden mukataası,* eski maden idaresi. «Para... ey şemspâre-i âmal, — Ey güzel maden.— Fikret».

madenî, madeniyye, *A. s.* Madenden

madeniyyat, *A. i.* [Madenî ç.] 1. Madenden şeyler. 2. Madenler, 3. Maden bilgisi, *minéralogie* (XIX. yy.).

mâder, *F. i.* Anne, ana. *Mader behata,* piç; *maderender,* üvey ana. «Evlenmesiyle maderi olmuştu müftehir.— Fikret» — «Bir memlekette ki ilel-i efrenciye ve sıbyan-i maderbehata başağrısı, hayvan yavrusu kadar kesrette bulunur.— N. Kemal».

mâderane, *A. s.* Annece, anaya yakışır surette. «Ah o dallardaki fütur-i derun, — Onların tavr-i serzenişkârı — Onların maderane ekdarı!— Cenap».

maderî, *F. i.* Annelik, analık.

maderiyyet, *F. i.* Analık. «Şefkat-i maderiyet hasebiyle izhar-i terahhum edip.— Naima».

maderzad, *F. s.* [Mader-zad] Anadan doğma. *Can-i maderzad,* fransızcadan *criminel-né; lisan-i maderzad,* ana dili. «Edersin, gerçi bir derde tabibim bin deva amma — Cünun-i ehl-i aşk olunca maderzad eylersin. — Bahayi».

madg, mazg, *A. i.* Çiğneme. Ağızda çiğneyiş.

mâdih, *A. s.* [Medh'ten] Öven.

madiyan, *A. i.* Dişi at, kısrak. «Kâğıthaneye çıkılıp öndül atları seyr olunup cümleden bir madiyan-i tazi sebk etmiş.— Peçevi».

madrıb, mazrıb, *A. i.* [Darb'dan] 1. Vurma yeri. 2. Çakma, kakma. «Madrıb-i hiyam olan Sofya sahrasında.— Ragıp Pş.».

madrub, mazrub, *A. s.* [Darb, zarb'dan] 1. Dövülen (kimse). 2. Basılmış, damgalanmış (para). 3. (Mat.) Çarpan, çarpılan.

madud, madude, *A. s.* [Add'den] 1. Sayılı, sayılmış. 2. Belli, belirli. 3. Bir cinsten sayılan (şeyler). *Eşhas-i madude,* belli birkaç kişi; *eyyam-i madude,* sayılı günler; *gayr-i madud, namadud,* sayısız, sayılmaz, çok. «Hükûmeitn semerat-i sâyından madud olarak mülkümüzde türkçe birinci neşr olunan serbest gazete.— N. Kemal».

madudat, *A. i.* (Fık.) Yumurta gibi sayı ile satılıp alınan şeyler. *Eyyam-i madudat,* Kurban bayramının son üç günü.

ma'dul, *A. s.* Bazı farsça kelimelerde yazıldığı halde okunmıyan *v, y* harfleri.

ma'dum, *A. s.* [Adem'den] Yok olan, mevcut olmıyan. *Ennadirü k-el-ma'dun,* nâdir olan şey yok gibidir; *mevcud-ül-ism ma'dum-ül-cism,* adı var kendi yok. «Yalnız biri, son darba-i teselli, o da madum: — Bin mateme bir sûr, o da peyveste memata.— Fikret».

madumiyyet, *A. i.* Yokluk, yok olma.

madun, *A. i.* [Ma-dun] 1. Alt, aşağı. 2. Emir altında bulunan, üstü bulunan. «Herkesin âlemde bin mafevki bin madunu var.— Esat Muhlis Pş.».

mafat, *A. i.* [Ma-fât] Elden çıkan, kaybolan şey. *Cebr-i mafat, telâf-i mafat,* kaybedilen bir şeye bedel başka bir şey kazanma.

mafevk, *A. i.* [Ma-fevk] 1. Üst, yukarı. 2. Üstte bulunan adam, baş. 3. Maddî durum bakımından ileri.

maf'ûl bal, *A. i.* [Ma-f'-l-bal] Yürekteki şey.

mafizzamir, *A. i.* [Ma-fi-z-zamir] İçten istenilen şey. «Mafizzamire hacet-i tahrir kalmadı.— Nabi».

mafsal, mafsıl, *A. i.* (Ana.) Eklem, oynak yeri. «Minimini habeşî mafsalları kopmuş zannolunan sarkık kollariyle.— Uşaklıgil».

mafsalî, *A. s.* Eklemlere, oynak yerlerine ait.

maftur, *A. s.* [Fıtrat'tan] 1. Yaradılmış. 2. Yaradılışta olan. «Kalb-i bi-şefkati parçe-i senk olup bittabi' kahr ü katle mecbul ve maftur ve azıcık bahane ile kendi ile asker beyninde ihdas-i şikakla meşhur olup.— Naima».

ma'fuvv, *A. i.* [Afv'den] Suçu bağışlanmış. «Mir'at-i dilde suret-i ihlâsa kıl nazar — Ma'fudur merasime dair kusurumuz. — Nabi».

magabıt, *A. i.* Gıbta edilme. İmrenilme. «Ama mahdum-i güzin sümum-i magabıt tecerruuna me'lûf olmamış tenk-havasla.— Naima».

magabin, *A. i.* [Magben ç.] Kasıklar.

magafir, *A. i.* [Migfer ç.] Migferler.

magak, *F. i.* Çukur. «Ya nasıl ağlamam o gül-sima — Oldu üftade-i magak-i fena.— M. Naci».

magakçe, *F. i.* Küçük çukur, çukurcuk.

magalib, *A. s.* Galebe eden, üstün gelen. «Nedir nalende ol tesir kim ruha megalibdir.— Fikret».

magalık, *A. i.* [Maglak ç.] Kilitler, sürmeler.

magani, *A. i.* [Magni ç.] Evler.

maganim, *A. i.* [Ganimet ç.] Ga-

nimetler, ele geçirilen savaş malları.

magarim, *A. i.* [Magrem ç.] 1. Ödenmesi gerek borçlar. 2. Diyetler.

magare, *A. i.* Mağara.

magarib, *A. i.* [Magrib ç.] Batı yerleri

magaris, *A. i.* [Magirs ç.] Fidanlık bahçeleri.

magasil, *A. i.* [Magsel ç.] Yıkanacak yerler, gusülhaneler.

magazi, *A. i.* 1. Gaza hikâyeleri. 2. Gazalar, savaşlar.

magben, *A. i.* (Ana.) 1. Kasık. 2. Uyluk kemiği.

magbun, *A. i.* [Gabn'den] 1. Alış verişte aldatılmış. 2. Şaşkın, şaşırmış.

magbuniyyet, *A.* Şaşkınlık. «Mag'bunyet-i cehilden eyman-i ye's makamında.— Naima».

magbut, *A. s.* [Gıbte'den] Gıpta edilmiş, imrenilmiş.

magdub, magzub, *A. s.* Gazap edilmiş, kendisine kızılmış olan.

magduben, magzuben, *A. zf.* [Gazab'dan] Gazaba uğrayarak. Öfkeyle. «Vezîr-i nâmdardır magduben maktüldür.— Naima».

magdur, *A. s.* [Gadr'den] Gadir görmüş, haksızlığa uğramış.

magdure, *A. i.* Mağdur kadın.

mgduriyyet, *A. i.* Gadre uğramış kimsenin hali.

magfiret, *A. i.* [Gufran'dan] Tanrının kullarının günahını bağışlaması.

magfur, *A. s.* [Gufran'dan] Tanrı bağışlamasına kavuşmuş olan veya nail olması için dua edilen (kimse). Ölmüş kimse. «Hemen karin-i safa eylesin o mağfurun — Revani pâkini cennette hazret-i Müteal.— Recaizade»

magfurunleh, *A. s.* [Magfur-leh] Tanrı tarafından suçu bağışlanmış.

maglata, *A. i.* Yanıltmaç. Karşısındakini şaşırtmak için söylenen boş lâkırdı. Zihin karıştıracak saçma söz. «Ne maglata edersiniz?— Naima».

maglataperdaz, *F. s.* [Maglataperdaz] Zihin karıştıcak sözler hazırlayan, söyliyen.

maglataperdazî, *F. i.* Yanıltmaç söyleme.

maglûb, *A. s.* [Galebe'den] Yenilmiş. Zor altında bulunan. «Şairane şeylerin beni mağlup etmekte garip bir kuvveti vardır. — Uşaklıgil».

maglûbiyyet, *A. i.* Yenilme. Bir güçlünün emri altında bulunma. «Böyle bir sebebe bihaberane mağlûbiyetini utanılacak bir zaaf olmak üzere telâkki ediyordu.— Uşaklıgil».

maglûk, *A. s.* Kapalı, kilitli.

maglûl, *A. s.* 1. Susuzluktan çok sıkılmış, sıkıntıda. 2. Bağlı, zincire vurulmuş. *Maglûl-ül-yed*, eli bağlı. «Kethüda beyi mağlûlul-yed vezir-i müşarünileyhe teslim ettiler.— Naima».

magmum, *A. s.* [Gam'dan] 1. Gamlı, tasalı. 2. Bulutlu, kapanık. «Binlerce hâtırat ki magmum ü meşvedar.— Fikret».

magmumiyyet, *A. i.* 1. Gamlı, tasalı olma. 2. Kapanık ve bulutlu olma. «Bir' magmumiyet-i yetimane ile ıslak kirpiklerini titreten.— Uşaklıgil».

magmur, *A. s.* 1. Adı sanı yok olmuş. 2.Yıkık, viran.

magrem, *A. i.* 1. Ödenmesi gerekli borç. 2. Diyet.

magres, *A. i.* [Gars'tan] Fidanlık.

magrib, *A. i.* [Garb'den] 1. Batı. 2. Akşam. *Salât-ül-magrib*, akşam namazı. «Gurup edip de gü-

neş bir veremli taze gibi — Çökünce magribe reng-i memat olan zulmet.— Fikret».

Magrib, *A. i.* Batı taraflarında olan memleketler, kuzey batı Afrika, İspanya, Portekiz. *Magrib-i aksâ,* Fas; *-edna,* Tarablus ve Berberiyye; *-evsat,* Tunus, Cezayir. *Magrib ocakları,* Tarablus, Tunus ve Cezayir. *Bahr-i Magrib,* Atlanik Okyanusu.

magribî, *A. s., i.* Fas halkından Magribli. «Kendini köşe başarına dükkân açan mağriblilere okutarak ve koluna pamuk ipliği bağlıyarak mı iade-i sıhhate çalışsın?— N. Kemal».

magruk, *A. s.* [Gark'tan] Suda boğulmuş.

magrukîn, *A. i.* [Magruk ç.] Suda boğulanlar.

magrur, *A. s.* [Gurur'dan] 1. Bir şeye güvenen. 2. Güvenilmiyecek bir şeye güvenip aldanan. 3. Övünüp duran, kibirli. Büyüklük taslar. «Sayemde bu neşen demek ister gibi mağrur; — Mağrur ü muhakkar.— Fikret».

magrurane, *F. s., zf.* Güvenilmiyecek bir şeye güvenerek, boş bir şeye dayanarak. 2. Gurur ve kibirle.

magruren, *A. zf.* 1. Güvenerek, inanarak. 2. Aldanarak. «Bostancı başı vezire istinat ile istiklâline mağruren vermedi.— Naima».

magruriyyet, *A. i.* 1. Bir şeye güvenip aldanma. 2. Övünme, kibirlenme.

magrus, *A. s.* [Gars'tan] Toprağa dikilmiş.

magsel, *A. i.* [Gusl'den] Ölüleri yıkadıkları yer.

magsub, *A. s.* [Gasb'den] Gasbolunmuş, zorla alınmış.

magsul, *A. s.* Yıkanmış.

magşi, mugaşşi, *A. s.* [Gayş'den] Bayılmış.

magşiyane, *F. s., zf.* Bayılmış gibi, baygın.

magşiyen, *A. zf.* (Türkçede kullanılmıştır) Bayılmış olarak, baygın halde. «Tahayyülât-i muhabbet içinde magşiyyen — Uzattı ruhunu dergâh-i izzete gülerek. — Cenap».

magşuş, magşuşe, *A. s.* [Gış'tan] Halis ve sâf olmıyan, karışık: katışık. *Sikke-i magşuşe,* halitası bozuk, karışma oranları hileli maden para. «Defterdar Ebubekir Paşa askere verdiği mevacib züyuf ve magşuş akçe olmağın.— Naima».

magşuşe, *A. i.* Gümüş ve bakır karışığı akça, metelik.

magşuşiyyet, *A. i.* Halis ve sâf olmayış, karışıklık.

magz, *F. i.* 1. Beyin. 2. İlik. 3. İç, öz. 4. Akıl. *Bîmagz,* beyinsiz, akılsız; *sebükmagz,* hafif beyinli, düşüncesiz.

magza, *A. i.* İstek. İstenilen anlam, kavram.

magzub, Bk. *Magdub.*

mah, meh, *F. i.* 1. (Gökcismi) Ay. 2. Yılın on ikide bir bölümü. Ay. 3. Güzel genç veya kız. *Mah-i kameri,* arabi ayı; *-Kenan, -Kenanî* (Kenan eli ayı) Yusuf peygamber; *-Mukanna', -Nahşeb,* Mukanna'ın Nahşeb'teki yapma ayı; *-nev,* yeni ay, hilâl; *-ruze -siyam,* oruç ayı, ramazan; *-tâbân,* parlak, parlayıcı ay. (Ed. Ce.) *Mah-i arş-ârâ, -dırahşan, -dilâram, -elem, -kemalât, -sabahat, -sermedi, -tegafül.* «Gündüzün böyle zulmet-i yelda, — Sonra toprakta mah-i arş-ârâ.— Fikret». — «Ta çocukluğumda mah-i gufranın.— Fikret».

mahabbet, muhabbet, Bk. *Mu-*

Mahabbet.

mahabîb, *A. i.* [Mahbub ç.] Mahbublar, sevgililer.

mahabis, *A. i.* [Mahbes ç.] Hapisaneler, cezaevleri.

mahabîs, *A. i.* [Mahbus ç.] Hapsedilmişler.

ma'had, Bk. *Ma'hed.*

mahadîm, *A. i.* [Mahdum ç.] Oğullar. Kibar kimselerin çocukları.

mahafet, *A. i.* Korkma. Korku. *Mahafetullah*, Tanrı korkusu.

mahaffe, *A. i.* Mahfe. Deve veya katır üzerine konan ve içinde iki kişi oturacak kapalı taşıt.

mahafil, *A. i.* [Mahfel ç.] Mahfeller. «Medaris ve mesacidin harap ve muattal ve menabir ü mahafilin küfr ü dalalet ile malâmal...— Peçevi».

mahak, mihak, muhak, *A. i.* Gökcismi ayın karanlık son üç gecesi.

mahakim, *A. i.* [Mahkeme ç.] Mahkemeler. *Mahakim-i adliye, -askeriye, -nizamiye, -şer'iye.*

mahakk, *A. i.* Mehenk. Ayar taşı «İşret güher-i âdemi temyize mahaktir.— Ziya Pş.».

mâhalakallah, *A. i.* [Mâ-halakallah] Kalabalık.

mahall, *A. i.* [Hulûl'den] Mahal. Yer. *Bimahal, nabemahal*, yersiz. «Henüz görülmemiş köşelerinde mahalleri tebdil edilmemiş eşyaya kadar.— Uşaklıgil».

mahallât, *A.* [Mahalle ç.] Mahalleler. «Fîlhal cümle dekâkin kapanıp hattâ mahallât ve İstanbul kapıları bile kapandı.— Naima».

mahalle, *A. i.* Şehir ve kasabaların bölündüğü parçalardan her biri. Çoğunda bir imam, iki muhtar ve cami bulunurdu.

mahalli, mahalliyye, *A. s.* Bir yere mahsus. Yerli. Bir yerin malı veya ürünü olan. *Hükûmet-i mahalliyye*, o yerin idare kurulu.

mahamid, *A. i.* [Mahmedet ç.] 1. Şükürler, şükür edilmiye değer davranışlar. 2. İyi huylar. «Paşa-yi müşarünileyhe sena edip evsaf ve mahamidini bu veçhile imlâ etmişlerdir.— Naima».

mahamil, *A. i.* [Mahmil ç.] Mahmiller. Deve üstünde iki kişilik binilecek sepetler.

maharib, *A. i.* [Mihrab ç.] Mihraplar.

maharic, *A. i.* [Mahrec ç.] Çıkacak yerler.

maharim, *A. i.* [Mahrem ç.] Mahremler. Haram şeyler.

mâhasal, *A. i.* [Mâ-hasal] Hâsıl olan şey, sonuç. «Hayatının kalacak yegâne mahasalı — Hayal ü his ile mâlî güzide bir gazeli. — Fikret».

mahasin, *A. i.* [Hüsn, muhsin ç.] 1. Güzellikler. 2. İnsanın yüzüne güzellik veren sakal, bıyık. *Mahasin-i sefid*, ak sakal; *ilm-i mahasin*, fransızcadan l'esthétique karşılığı, estetik (XX. yy.). «Çehre-i mahasini al kana boyanmış. — Naima». — «Koşardı piş-i mahasinde daima hevesin.— Fikret».

mâhazar, *A. i.* [Mâ-hazar] Hazır olan, hazır bulunan her ne varsa. «Mâhazr söğüş ve nukl yerdi.— Peçevi».

mahazır, *A. i.* [Mahzar ç.] Mahzarlar, genel dilekçeler.

mahazil, *A. i.* [Mahzul ç.] Rezil rüsva olmuş kimseler. «Bakıyet-üs-süyuf olan mahazil-i müşrikîn geri karargâhları olan tarafa.— Raşit».

mahazin, *A. i.* [Mahzen ç.] Mahzenler.

mahazîr, *A. i.* [Mahzur ç.] Korkulacak, saknılacak şeyler.

mahbemah, *F. h.* [Mah-be-mah] Aydan aya.

mahbes, *A. i.* [Habs'ten] Ceza evi. Hükümlülerin kapatıldığı yer. Zindan. *(Mec.)* Karanlık, sıkıntılı yer. «Kays'a değildir hataratım makis — Mahbes-i şahin-i belâdır serim.— M. Naci».

mahbub, *A. s.* [Hub'dan] 1. Sevilen 2. Erkek sevgili. *Mahbub-i Huda*, peygamber Muhammet; *zer-i mahbub*, XVIII. yy. da kesilmiş bir altın. «Gayet muğlim ve mahbub-dost olmakla sarayında dört yüzden ziyade mahbub oğlan cemoldu.— Peçevi».

mahbube, *A. s.* [Hub'dan] Sevilen kadın.

mahbun, *A. s.* 1. Kıtlık için saklanan şey. 2. İkinci harfi düşürülmüş vezin.

mahbus, *A. i.* [Habs'ten] Hapsolunmuş bir yere kapatılmış. (ç. Mahbusîn). «İnce eldivenlere mahbus parmakları.— Uşaklıgil».

mahbushane, *F. i.* [Mahbus-hane] Cezaevi.

mahbuşîn, *A. i.* [Mahbus ç.] Hapsedilmişler.

mahbusiyyet, *A. i.* Hapislilik. Hapis süresi.

mahcub, *A. s.* [Hicab'dan] 1. Örtülü, kapalı. 2. Utanan, utanmış. 3. Utangaç. «Bunlar öyle bir sınıftır ki beceriksizlerden, mahcublardan, cebinlerden mürekkeptir.— Uşaklıgil».

mahcubane, *F. zf.* Utanarak, utanmış bir halde.

mahcube, *A. s.* Namuslu, utangaç (kadın).

mahcubiyyet, *A. i.* Utangaçlık. Sıkılganlık.

mahcuc, *A. s.* [Huccet'ten] Kanıt getirilmiş. Huccet gösterilmiş.

mahcur, *A. s.* [Hacr'den] Hacr altına alınmış.

mahcuz, *A. s.* [Hacz'den] Hacz edilmiş. Mahkeme hükmiyle rehin haline konulmuş.

mahçe, *F. i.* 1.Küçük ay. 2. Minare, kubbe ve bayrak direkleri başındaki küçük ay.

mahçehre, **mahçehre**, *F. s.* [Mah, çehre] Ay yüzlü.

mahdub, **mahzub**, *A. s.* Boyanmış.

mahdud, *A. s.* [Hadd'den] 1. Sınırlanmış. 2. Sınırlı, dar. 3. Belli. Birkaç. *Namahdud, gayr-i mahdut*, sınırsız. «Nihal hayatı mahdud bir daire içinde geçen. — Uşaklıgil».

mahdudiyyet, *A. i.* Sınırlılık. Darlık.

mahdum, *A. s.* [Hidmet'ten] Hizmet olunan. Hizmet edene nisbetle efendi veya hanım. *Mahdum-i kâinat*, peygamber Muhammet. «Erbab-i devlet ve agniyaya hizmet eden âkıl lâzımdır ki mahdumu olan devletlû kendi umurunda müstakil ve reyinde müstebit ise her halde ona hayranlık ibraz edip.— Naima».

mahdum, *A. i.* 1. Efendi, bey, hükümdar. 2. Erkek evlât.

ma'hed, *A. i.* Sözleşilen yer. Buluşma yeri. «Manastır sahrasını mev'id-i içtima-i sipah ve ma'hed-i iltima-i mahçe.— Sadettin».

mahfaza, *A. i.* [Hıfz'dan] Küçük zarf, kab, kutu. «Bu kadın hayatının mahfaza-i esrarını parçalamış idi.— Uşaklıgil».

mahfe, *A. i.* Bk. *Mahaffe.* «Ne zaman kıbleye dönsem dilhun, — Seni bir mahfede puyan görürüm.— Fikret».

mahfel, *A. i.* Bk. *Mahfil.*

mahfi, *A. s.* [Haf'den] Gizli,

saklı. «Sanki haberdar — Mahfi kederimden.— Fikret».

mahfil, mahfel, *A. i.* 1. Toplanacak yer. Toplantı yeri. 2. Toplanmış heyet. 3. Büyük camilerde hükümdar veya müezzinler için ayrılmış, parmaklıkla çevrili veya yerden yüksekçe yer. «Bir samt-i siyeh-renk ile meşbu-i hayalât — Dağlar, dereler sanki birer mahfil-i emvat.— Fikret».

mahfiyyen, *A. zf.* Gizlice, gizli olarak.

mahfuf, *A. s.* Etrafı kuşatılmış, çevrilmiş. «Sâfi, lekesiz karların altında cevanip — Mahfuf-i sükûnet.— Fikret».

mahfuz, *A. s.* [Hıfz'dan] 1. Saklanılmış. 2. Korunup gözetilmiş. 3. Gizlenmiş. 4. Ezber edilmiş. *Levh-i mahfuz,* Tanrının takdir ettiklerinin ezelde yazılı bulunduğu levha. «Vücudunuzdan uçan nur içinde ben mahfuz.— Fikret».

mahfuzat, *A. i.* 1. Gizlenilmiş şeyler. 2. Ezber edilmiş şeyler.

mahfuzen, *A. zf.* Polis veya jandarma gibi resmî bir muhafaza altında olarak.

mahi, *F. i.* Balık. *Sayd-i mahi,* balık avı. «Şu mahîler ki derya içredir deryayı bilmezler.— Hayali».

mahi, *A. s.* [Mahv'dan] Yok eden, mahveden.

mahir, *A. S.* [Meharet'ten] Elinden gelir, becerikli, usta.

mahirane, *F. zf.* Ustalıkla, ustaca. «O kadar mahirane saklanan elli yaşına rağmen.— Uşaklıgil».

mahiyan, *F. i.* [Mah ç.] Aylar. [Mahi ç.] Balıklar.

mahiyane, *F. i.* Ay hesabıyle verilen ücret.

mâhiye, *A. ter.* [Ma-hiye] O şeyki.

mahiyye, *i.* Mah sözünden Türkçede arapça kuralla yapılmış ve çok yayılmış söz: aylık.

mahiyyet, *A. i.* Bir şeyin neden ibaret olduğu, aslı; iç yüzü. «Mahiyeti isbat eden âsar-i ameldir — Mikdarına nisbetle kişi hayr ü şerr eyler.— Şinasi».

mahkeme, *A. i.* [Hükm'den] Dâvaların görülüp hükme bağlandığı yer. Tanzimat'a kadar kadı veya naip idaresinde şeriat bakımından hükümler veren mahkeme vardı. Tanzimat'tan sonra batı hukukuna uygulanarak *adliye* yahut *nizamiye* mahkemeleri kuruldu. Bunlar *ceza* ve *hukuk* diye iki bölüme ayrıldı, *bidayet* ile *istınaf* diye iki derece ile kademelendirildi. *Mahkeme-i şer'iyye,* nikâh, miras taksimi ve başka din işleri görür oldu. *Mahkeme-i kübra,* Kıyamet günü. «Ey mahkemelerden mütemadi sürülen hak.— Fikret».

mahki, *A. s.* [Hikâyet'ten] Hikâye olunan, anlatılan.

mahkûk, *A. s.* [Hakk'ten] 1. Çelik kalemle sert bir şey üzerine kazılmış. 2. Yazıldıktan sonra çakı veya yalemtraşla kazınmış. «Nedir aşkın ki, ey mahkûk olan ruhumda timsali.— Fikret».

mahkûkât, *A. i.* Hakkedilmiş eşya. Hakkâk işleri.

mahkûm, mahkûme, *A. s.* 1. Birinin hükmü, baskısı altında bulunan. 2. Bir mahkemece hüküm giymiş, hükümlü. 3. Sonu mutlak fena olacak şekilde bulunan. *Mahkûmün aleyh,* dâvayı kaybeden; *-leh,* dâvayı kazanmış olan; *millet-i mahkûme,* bir hükümette din veya ırk bakımından azınlık olanlar. «Ey seyf ü kalem, ey iki mahkûm-i siyasi.

— Fikret».

mahlas, *A. i.* [Hulûs'tan] 1. Kurtulacak yer. 2. Bir kimsenin ikinci ismi. En çok eskiden edebiyatla uğraşanlar böylece bir ad edinirlerdi. «Malûmdur benim suhanım mahlas istemez.— Nedim».

mahleb, *A. i.* Bal.

mahlû', *A. s.* [Hal'den] Tahtından indirilmiş hükümdar. *Hakan-i mahlû, padişah-ı mahlû* tahtından indirilmiş osmanlı padişahı. «Ertesi gün padişah-ı mahlû boşanmış deyu bir avaze çıkıp.— Naima

mahlûc, *A. s.* (Pamuk gibi) atılmış. Hallaçlanmış.

mahlûk, *A. s.* [Halk'ten] Yaratılmış. Yaratık. «Biz âciz isek de yine mahlûk-ı Hudayız.— Ziya Pş.».

mahlûk, *A. s.* Sakalı traş olmuş.

mahlûka, *A. s.* Başkasının olup ta benimsenen nazım.

mahlûkat, *A. i.* [Mahlûk ç.] Yaratılmış şeyler. Canlılar, yaratıklar. «Kafeslerinde bulunan mahlûkat birer birer nazardan geçirilse.— N. Kemal»

mahlûl, *A. s.* [Hall'den] 1. Çözülmüş, dağılmış. 2. Erimiş, eritilmiş. 3. Sahipsiz maaş veya memurluk. 4. Mirasçısı bulunmayan ve hükümete kalan (miras). «Kalıp Nef'i mu'cize demden evreng-i suhan mahlûl — Suhan-sencan-i Rum olmuş idi her bir asrda talib.— Ş. Galip».

mahlûlat, *A. i. ç.* Mirasçısı olmadığı için hükümete (evkafa) kalan miraslar.

mahûle, *A. s.* Kocası ölmüş kadın. Muhallefe.

mahlûliyyet, *A. i.* Mahlûl olma hali.

mahlût, *A. s.* [Hilt'tan] Karışık. Başka bir şey karıştırılmış.

mahmasa, *A. i.* Açlık. «Tenki-i esbab-ı intiaştan halet-i mahmasavü ıstıraba yetişip.— Sadettin».

mahmedet, mahmidet, *A. i.* Şükredilmeye ve övülmeye değer davranış. Şükür, şükran. «Müstagni — Tuhfe-i mahmidetimden.— Fikret».

mahmel, mahmil, Bk. *Mahmil.*

mahmi, *A. s.* [Himaye'den] Korunan. Birinin koruduğu. «Mahmileri her yerde himayet yeni çıktı.— Ziya Pş.».

mahmidet, *A. i.* Bk. *Mahmedet.*

mahmil, *A. i.* 1. İki kişinin oturabileceği şekilde deve üstüne konan sepet. 2. Her yıl Haremeyn'e hacı kafilesiyle gönderilen armağanlar. «Ey doğruluğun mahmil-i ezkârı minarat.— Fikret».

mahmiyye, *A. i.* [Himaye'den] Büyük şehir. «On ikinci gün mahmiye-i Edirne ve yirmi sekizinci günü mahrusa-i Filibe'ye nüzul olundu.— Peçevi».

mahmud, *A. s.* [Hamd'den] Övülmüş, övülmeye değer. *Mahmud-ül-hisal*, iyi ahlâk sahibi; *mahmud-üş-şiyem*, övülecek huylar sahibi; *makam-ı mahmud*, cennet. «Menafi-i devlet-i aliyyeden vücuh ile müteneffi olmak mahmud-ül-âkıbe değil ise de olagelmiş mânalardır.— Naima».

Mahmud, *A. i.* Ebrehe'nin Kâabe'yi yıkmak için getirdiği filin adı.

mahmude, *A. s., i.* (Bot.) Bingöz otu.

mahmudî, mahmudiyye, *A. s.* 1. II. Mahmut'a ait, onunla ilgili. 2. Onun zamanında çıkarılmış ve 25 gümüş kuruş değerinde altın para. 3. Onun adına yapılmış eski bir savaş gemisi. 4. (i.) Bir

kürt aşireti.

mahmul, *A. s.* [Haml'den] 1. Bir hayvan üzerine yüklenmiş. 2. Bir şey üzerine kurulmuş veya konulmuş. 3. i.(Gra., Man.) Yüklem. «Harmanilerin ifrata mahmul olabilecek tantanasını.— Uşaklıgil».

mahmum, *A. s.* Sıtmalı, sıtmaya tutulmuş. Ateşli, ateşi olan.

mahmumane, *F. zf.* Ateşli bir halde, ateşler içinde gibi. Sayıklarcasına.

mahmur, *A. s.* [Hamr'den] 1. İçki ile başı sersem. 2. Sarhoşluktan gelen sersemlik, şaşkınlık içinde. 3. Uyku basmış, ağırlaşmış (göz). *Çeşm-i mahmur*, baygın bakışlı göz. «Güneş tulûa henüz başlamış kadar mahmur.— Fikret».

mahmurane, *F. zf.* Mahmurcasına. Baygın baygın.

mahmuz, *A. i.* Bk. *Mihmiz.*

mahnuk, *A. s.* [Hunk'tan] Boğulmuş, boğuk. «Ve koca Murat Paşa fermaniyle mahnuk olan.— Naima».

mahnukan, *A. zf.* Boğulmuş olarak.

mahpâre, mehpare, *A. i.* [Mah-pâre] Ay parçası. Pek güzel kimse.

mahperver, *F. s.* [Mah-perver] Mehtaplı. «Bir beyaz kuş ki nevha-perverdir — Bir beyaz leyl-i mahperverde.— Fikret».

mahpeyker, mehpeyker, *F. s.* [Mah-peyker] Yüzü ay gibi güzel, nurlu, parlak.

mahrec, *A. i.* [Huruc'dan] 1. Çıkılacak yer, çıkılacak kapı. 2. Sada ve harflerin ağızdan çıktıkları yer. 3. İlmiye rütbelerinden İstanbul tariki mevleviyetinin ilk basamağı. 4. (Mat.) Payda. *Mahrec-i aklâm*, dairelere kâtip yetiştirmeye mahsus okul; *mahrec mevleviyeti*, ilmiye tarikî pâyesi. (ç. Maharic).

mahrek, *A. i.* [Hareket'ten] 1. (Mat.) Hareketli bir noktanın güttüğü yol. 2. Bir gök cisminin hareketinde ağırlık merkezinin geometri bakımından yeri.

mahrem, *A. s.* 1. Şeriatın yasak ettiği, haram. 2. Evlenmeyi şeriatın yasak ettiği, nikâh düşmiyen. 3. Yakın akrabadan olduğu için kadınların kendisinden kaçmadığı. 4. Biriyle içli dışlı, her türlü işlerini bilen. 5. Gizli, herkese söylenmez; herkesçe bilinmemesi gerek. *Mahrem-i esrar*, kendisine sır söylenen kimse; *mahrem-i raz*, kendisine sır söylenmiş kimse. (Tas.) Tanrı sırrına aşina olmıya başlıyan sâlik; *namahrem* nikâh düşen, kendisinden kaçılan erkek; yabancı. «Nedim-i ruhu odur, mahrem-i hayalî odur. — Fikret».

mahremane, *F. zf.* Gizli olarak. «Kırık dökük dem vurur mahremane sevdadan.— Fikret».

mahremiyyet, *F. zf.* Mahrem olma hali. Mahremlik. «Kocasına ait olan bu hücre-i mahremiyeti telvis etmiyecekti.— Uşaklıgil».

mahrû, *F. s.* [Mah-rû] Ay yüzlü, güzel.

mahruk, *A. s.* [Harık'tan] Yanmış, yanık. *Mahruk-ul-fuad*, yüreği yanık.

mahrukat, *A. i.* Odun, kömür gibi yakılacak şeyler, yakıt. *Mahrukat-i mayia*, akar yakıt.

mahrum, *A. s.* [Hirman'dan] 1. Nasipsiz, payı olmıyan. 2. İstediği, dilediği şeyi elde edemiyen. «Bir zaif papatyanın bile lûtf-ı

neşvesinden mahrum bir şurezar şeklinde.— Uşaklıgil».

mahrumane, *F. zf.* Mahrumcasına.

mahrumiyyet, *A. i.* Mahrumluk. «Sevmekten mahrumiyet içinde çırpınan bu kalbin bekâret-i sâldidesi.— Uşaklıgil».

mahrur, *A. i.* [Hararet'ten] Ateşlenmiş, kızmış. «O muttasıl yine mahrur-i iştiyak-i hayat — Eder lebinde şikâyet acıklı bir heyhat .— Fikret».

mahrurane, *F. zf.* Ateşli ateşli, hararetli bir surette.

mahrus, *A. s.* [Haraset'ten] Muhafaza olunan, gözetilen. Emniyeti sağlanmış.

mahrusa, *A. i.* Büyük şehir. *Memalik-i mahrusa-i şahane,* Osmanlı ülkesi. «Mahrusa-i mezbureden (Amit'ten) Erzurum tarafına teveccüh olunmak mukarrer olup.— Peçevi».

mahrut, *A. i.* (Geo.) Koni.

mahruti, *A. s.* (Geo.) Konik.

mahruyan, *F. i.* [Mah-ru ç.] Güzeller. Ayyüzlüler.

mahsub, *A. i.* [Hesab'dan] Hesap edilmiş, hesaba giçirilmiş. Hesapta dahil. (ç. Mahsubat).

mahsuben, *A. zf.* Hesaba geçirilerek, alacağa tutularak. «Hep o evelki fakra mahsuben — Gelecek bir hediye-i hürmet.— Fikret».

mahsud, *A. s.* [Hased'den] Haset olunan, imrenilen. «Mahsud ü müheccel — Gel toplıyalım gel — Ben mısra-i berceste, sen ezhar-i mutarra.— Fikret».

mahsuf, *A. s.* [Husuf'tan] Husufa uğramış, gölgelenmiş. «Can ü dilinin mihr ü mehi olmıya pür-nur — Da'im biri mahsuf ona anın biri meksuf.— Ruhi».

mahsul, *A. s.* [Husul'den] Hâsıl olan, meydana gelen şey. «Bir kavi aile, bol bir mahsul; — Başka bir şey fikrini etmez meşgul. — Fikret».

mahsulât, *A. i.* 1. Elde edilen şeyler. 2. Toprağın yetiştirdiği şeyler. 3. Evcil hayvanlardan elde edilen maddeler. 4. Sanayiden elde edilen maddeler. *Mahsulât-i arziyye,* toprak ürünleri; *-sınaiyye,* endüstri mahsulleri. «Sair a'şar ve cerayim mahsulâtı yeniçeriden gayrının vezayifine ancak kifayet eder.— Naima».

mahsuldar, *F. s.* [Mahsul-dar] Mahsul veren, verimli, bereketli. «İstenilen şubenin civar ve etrafı dünyanın en mahsuldar olan yerlerindendir.— N. Kemal».

mahsun, *A. s.* [Hısn'dan] Kuvvetlendirilmiş, istihkâmlı.

mahsur, *A. i.* [Hasr'dan] 1. Muhasara edilmiş, kuşatılmış. 2. Hasrolunmuş, belli edilmiş, sınırlanmış. *Namahsur,* sınırlanmamış, pek çok. «Asitane'den intizar-i haber ile üç ay kadar mahsur oldu.— Naima». — «Geçip saât-i jeng-âlûd-i şeb, memdud ü namahsur.— Fikret».

mahsus, *A. s.* [Hiss'ten] Beş duygudan biriyle anlaşılan. (Psi.) Duyulur. «Ve henüz hamli bir bâr-i mahsus olacak derecede ilerlemiş olmamakla beraber.— Uşaklıgil».

mahsus, mahsusa, *A. s.* [Husus'tan] 1. Başkasında bulunmıyan; yalnız bir kimseye ait olan. 2. Birine ayrılmış olan. 3. Lâyık. 4. Ayrı, başlı başına. «Firdevs Hanım Melih Bey takımının şöhret-i mahsusesinden en ziyade hâiz-i nisap olan bir çehredir ki.— Uşaklıgil».

mahsusa, *A. s.* Mahsus. Özel. *İdare-i mahsusa, İdare-i Aziziye* adı ile Abdülaziz zamanında kurulup sonra bu adı alan ve daha sonraları da *Seyri Sefain* denilen Devlet Denizyolları idaresi.

mahsusan, *A. zf.* Mahsus olarak, ayrıca, bile bile.

mahsusat, *A. i.* Gözle görülür şeyler. Akılla düşünülebilir şeyler anlamına olan *ma'kulât* karşıdı.

mahsusiyet, *A. i.* Mahsus olma. Hususî olma hali.

mahşer, *A. i.* [Haşr'dan] 1. Kıyamet günü ölülerin dirilip toplanacakları zaman ve yer. 2. Pek kalabalık. «Koğan, koşan, boğuşan, öldüren, ölen, ezilen — Mehîp mahşer-i heyca.— Fikret»

mahşud, *A. s.* Toplanmış, yığılmış.

mahşur, *A. s.* [Haşr'dan] Toplanmış.

mahtap, *F. i.* [Mah-tab] 1. Ay ışığı. 2. Renkli kibrit.

mahtub, mahtube, *A. s.* Evlenmek için istenilen (kadın).

«Ve betahsis teshir-i mahtube-i gayr-ül-menal-i Belgrat'a.— Ragıp Pş.».

mahtur, *A. s.* [Hatar'dan] 1. Tehlikeye yakın. 2. Düşmek.

«Kişi haddinden ziyade o mahtura cüret etmek kati alçak iştir.— Naima» — «Evkaf-i mamure tâyini mahtur-i hâtır-i atır-i sultanı olıcak.— Peçevi».

mahtut, mahtute, *A. s.* 1. Çizilmiş. 2. Yazılmış. 3. Çizgilenmiş. «Bûyi dilâviz-i nasihatten dimag-i pürzükâmı mahtut olmaz.— Lâmii».

ma'hud, ma'hude, *A. s.* [Ahd'den] 1. Bilinen, sözleşilen. 2. Sözü geçen. «Devlet ü ikbal ve haşmet ü iclâl birle üslûb-i mahude-i husrevani üzre.— Peçevi».

mahude, *A. s.* (Kötüce) Bilinen kadın.

mahur, *F. i.* Bir musiki makamı.

mahuf, *A. s.* [Havf'ten] Korkulu, korkunç. «Önünde mahuf bir girdab-i âti bırakarak.— Uşaklıgil».

mahulya, *F. i.* Bk. *Malihulya.*

mahv, *A. i.* Yok etme, ortadan kaldırma. Batırma. Yok olma. Batma. Bitme. *Mahv ü isbat*, yazılı bir şeyi düzeltme, ötesini berisini değiştirme. «Biçare eski hâtıralar, mahv eder miyim — Ben mahva muktedir bile olsam bugün sizi.— Fikret».

mahviyyet, *A. i.* Mahv sözünden Türkçede yapılmış: alçakgönüllülük, kendine önem vermeyiş, hiçe sayma. «O ne hüzn-i mehîb-i mahviyyet.— Fikret».

mahz, mahza, *A. s.* Sırf, sade, katıksız, halis. *Mahz-i keramet*, tam bir keramet (gibi); *hikmet-i mahza*, tam bir hikmet. «Fenayi mahza mîzan-i hakikattir mezaristan.— Recaizade».

mahzâ, *A. zf.* Sade, sırf. Ancak. «Bu sualin arasında hep mahzâ kendisine zengin bir izdivaç yaptırmıyacaklarından dolayı ihmal edilen çehreleri görür.— Uşaklıgil».

mahzar, *A. i.* [Huzur'dan] 1. Huzur yeri, bir büyük kimsenin önü. 2. Hazır olma, görünüş, gösteriş. 3. Bir çok kimse tarafından imzalı dilekçe. 4. Mahkeme sicil defteri. «Şehirde eyledikleri hetk-i ırz ve mezalimi mahzar edp.— Naima».

mahzen, *A. i.* [Hazn'den] Eşya ve mal saklanacak yer. Bodrum katı. (Mec.) Karanlık, havasız yer. *Kurşunlu mazhen*, İstanbulda Galata'da deniz kıyısında

(Tanzimattan evvelki) gümrük binası, eşya depoları. «Ve kalede barut mahzeni zâhir idi.— Peçevi».

mahzub, mahdub, *A. s.* Boyanmış.

mahzuf, *A. s.* [Hazf'ten] Silinmiş, yerinden kaldırılmış. (ç. Mahzufat).

mahzul, *A. s.* Hor, hakîr, perişan. Rüsva. (ç. Mahzulîn).

mahzulen, *A. zf.* Hakîr, rüsva olarak.

mahzun, *A. s.* [Hüzn'den] Tasalı, kaygılı. «Fakat bunlar öksüz çocuklar mahzunluğuyla elim bir boyun bükükliğüyle duruyorlardı.— Uşaklıgil».

mahzun, *A. s.* [Hazine'den] Hazinede saklanan şey. «İçerde mal-i mahzun kalmadı ki asker fitnesini teskine sarf oluna.— Naima».

mahzunane, *F. s., zf.* Tasa ve kaygı ile. Tasalı, kaygılı olarak.

mahzuniyet, *A. i.* Mahzunluk. Tasalı, kaygılı oluş.

mahzur, *A. i.* [Hazer'den] Sakınacak, korkacak şey. Engel.

mahzur, *A. s.* [Hazr'dan] Yanına yaklaşılması yasak. Haram.

mahzurat, *A. i.* [Mahzur ç.] Dince yasak edilmiş şeyler. *Ezzarurat tübîh-ül-mahzurat,* zaruretler yasak ve haram edilmiş şeyleri mubah kılar. «Egerçi niknam tahsilî mutasavverdir lâkin nice mahzurat ve mahzuratı müstelzim olduğu emr-i mukarrerdir.— Naima».

mahzuz, *A. s.* [Haz'dan] Hazzeden, hoşlanan. Hoşa gitme, hoşlanma.

mahzuzat, *A. i. ç.* Hoşlanılacak şeyler.

mahzuziyyet, *A. i.* Hoşlanma. «Dudaklarında bir tebessüm-i mahzuziyyetle.— Uşaklıgil».

maî, maiyye, *A. s.* [Ma'dan] 1. Suya ait, su ile ilgili. 2. Su renginde, mavi. «Mai pervaz ile kat' olmuş yeşil hârâ mıdır.— Nef'i».

maide, *A. i.* 1. Üzerinde yemekler bulunan sofra. 2. Yemek, ziyafet. *Maide-i Mesih,* peygamber İsa'nın havarilerle yemesi; *-seniyye,* padişah ziyafeti; *-Süleyman,* Endelüs fâtihleri arasında nifaka sebebolan ünlü sofra takımı; *Sure-i maide,* Kuran'ın beşinci suresi.

mail, *A. s.* [Meyl'den] 1. Bir tarafa eğilmiş, eğik. 1. Bir şey veya iş kabiliyeti olan. 3. Hevesli, istekli, düşkün. 4. Taraflı, içten istekli. 5. Çalar, benzer, andırır. 6. (Geo.) Eğik. «Enzar-i aşk önünde olur mail-i sücud.— Fikret».

mailiyyet, *A. i.* Maillik, eğrilik.

main, *A. i.* 1. Sâf, akar su, 2. (Geo.) Eşkenar dörtgen.

maişet, *A. i.* [Ayş'ten] 1. Yaşayış, yaşama. 2. Yaşamak için gereken şeyler, dirlik. 3. İlmiye tarikinin başlangıcında bulunanlara verilen tahsisat. «Fakat niçin? Bu maişet fena mı?— Fikret».

maişetgâh, *F. i.* [Maişet-gâh] Maişet yeri. Geçim sağlanan yer. «Gençler maişetgâhını, ihtiyarlar gûşe-i feragını, evlât validesini. — N. Kemal».

mâiyyet, *A. i.* Kimya için fransızcadan *hydrate* karşlığı olarak mâ (su) sözünden icat edilmiştir. (XX. yy.).

maiyyet, *A. i.* Beraberlik, birlikte bulunma. Bir büyük memurun emri altında bulunma. *Maiyyet memuru,* bir âmire bağlı, en ziyade, Mülkiye mektebinden ilk çıkışta valiler yanına tâyin edilen memurlar; *maiyyet vapuru,*

kıyı ve ada illeri valilerinin emrinde bulunan vapur, elçiliklerin İstanbulda bulunan gemileri (XX. yy.).

makabih, *A. i. ç.* Çirkin, yakışıksız davranışlar.

makabir, *A. i.* [Makbere ç.] Mezarlar. «Geçmişlere rahmet! diyen elvah-i makabir.— Fikret».

mâkabl, *A. i.* [Ma-kabl] Öndeki, üstteki. Geçmiş, bir şeyin kendinden evvel olan.

mak'ad, *A. i.* [Kuud'dan] 1. Oturulacak yer. 2. Oturak yeri, geri, kıç.

makadir, *A. i.* [Makdur ç.] Miktarlar.

makadir, *A. i.* [Makderet ç.] Kudretler, gücler.

makal, *A. i.* [Kavl'den] Söyleme, söyleyiş. «Ahengi şir'ri andırıyor her makalimin.— Fikret».

makale, *A. i.* [Kavl'den] 1. Söz. 2. Nutuk. 3. Tek bir bahis üzerine yazılmış eser ve Oklides'in elemanlar kitabı. 4. (XIX yy.) Gazete yazısı.

makalât, *A. i.* [Makale ç.] 1. Sözler. 2. Gazete yazıları.. «Kemal-i hilm ile makalâtını sem -i kabulle ısga ve istima eylediler.— Peçevi».

makalîd, *A. i. ç.* Kilitler.

makam, *A. i.* [Kıyam'dan] Durulan yer. Durak. 2. Memuriyet, büyük memurluk yeri. 3. Ermişlerin mezarlarının bulunduğu yer. 4. Muski ve şarkı tarzı, tonu. 5. Söz konusu, söze giriş için yol. *Makam-i âli,* (Yüce kat) nezaretler hakkında kullanılırdı; *-evvel, -sani,* gezegenlerin yörüngeleri üzerindeki hareket noktaları; *-hizmet,* memurluk yeri, iş görme yeri; *-İbrahim,* Kâbe'de saklı bulunan bir taş; *-Mahmud* Kıyamet günü bütün peygamber ve ermişlerin toplanacağı yerde peygamber Muhammet'in yeri. *Kaimmakam* (Kaymakam), Bk.; *sahibmakam, sahib-i makam,* memurluk yerinde bulunan asıl memur. (ç. Makamat). «Geçer yer yer semalardan, makam-i sermediyyetten.— Cenap».

makamat, *A. i.* [Makam ç.] 1. Makamlar. 2. Makameler. *Makamat-i âliyye,* yüce makamlar; *-Hariri,* Arap şairi Hariri'nin hikâye kitabı; *-musikiyye,* musiki makamları; *-Rıdvan,* cennetler; *sahib-i makamat,* tasavvuf ve gerçek yolunda yüce derecelere ermiş olan. «Cümle ervah-i makamat açılır ufka kadar — Rast Mahur ile Uşşak Muhayyer'le döner.— Beyatlı».

makame, *A. i.* 1. Meclis. 2. Topluluk, kalabalık. (ç. Makamat).

makariz, *A. i.* [Mikraz ç.] Makaslar.

makarr, *A. i.* [Karar'dan] 1. Durulan yer. Karargâh. 2. Oturulan yer, konut. 3. Devlet baş şehri. *Makarr-i hükûmet, -idare, -saltanat,* hükûmet merkezi; *cennetmakarr,* durağı cennet olan. «Padişah hazretleri peder-i cennetmakarları katelesinden.— Naima».

makasid, *A. i.* [Maksad ç.] Maksatlar, niyetler. «Pek çok adamlarca makasid-i âliyeden olduğu gibi.— N. Kemal».

makasir, *A. i.* [Maksara ç.] Tan vakitleri, sabahlar.

makasir, *A. i.* [Maksure' ç.] Maksureler. Camide büyüklere mahsus yerler; ev'in pek mahrem tarafları.

makatı', *A. i.* [Makta ç.] Maktalar.

makatil, *A. i.* [Maktel ç.] Maktel-

ler.

makazif, *A. i.* [Mikzaf ç.] (Gemi) Kürekler (i). «Tevcih-i filke-i inayet ve tahrik-i makazif-i kerem ü ianet.— Ragıp Pş.»

makber, *A. i.* Mezar. «Hepsinin cânişin-i hicranı — Şimdi bir tude zulmet-i makber.— Fikret»

makbere, *A. i.* Mezar. Mezarlık. «Bu yol böyle sâiddi bir menbere, — Cevanip mehabetli bir makbere — Fezasında al bir güneş mübtesemdi.— Fikret».

makbuh, *A. s.* [Kubh'tan] Beğenilmeyen, fena görülen.

makbul, *A. s.* [Kabul'den] 1. Alınan, kabul olunan 2. Genel olarak istenilen, geçen. 3. Beğenilen. *Makbul-üş-şahade*, tanıktanıklığı kabul olunan. «Sadrazam Husrev Paşanın makbul ve mergubu olmağın.— Naima».

makbur, *A. s.* [Kabr'den] Gömülmüş.

makbuz, *A. s.* [Kabz'dan] 1. Alınmış, alınan. 2. Sıkılmış, daraltılmış. 3. Bir şeyin alındığına karşı verilen yazılı kâğıt, alındı. 5. (Gra.) U ve ü sesleri ile okunan v harfi.

makbuzat, *A. i.* [Makbuz ç.] Alınan paralar. Alındılar defteri.

makdem, *A. i.* [Kudum'dan] Gelme. Dönüp gelme. «Mahrusa-i Kostantıniyyeye vusul bulup tahtgâh-i hümayunları makdem-i şerifleriyle reşk-i bağ-i İrem vâkı oldu.— Peçevi».

makderet, *A. i.* [Kudret'ten] Zor, güç, kuvvet.

makduh, *A. s.* [Kadh'ten] Beğenilmiyen ayıp. «İstidat ve malûmatları ne kadar memduh ise agraz-i mefsaniyelerinin bunlara galebesi okadar makduhtur.— N. Kemal».

makdur, *A. s., i.* [Kadr'den] 1. Kader gereği olan, Tanrının tekdir'inden bulunan. 2. Kader. 3. Elden gelen. *Makdur-i beşer*, insan için yapılabilecek; *makdûr-ül-istîfa*, ele geçirilmesi mümkün olan; *bezl-i makdur*, elden gelebileni yapma; *hasb-el-makdur*, bir gücün üstünde, en fazlası. «Yeniçeri gazileri din-i mübin uğruna ve ecdad-i izamımız gayretine bezl-i makdur ettiklerin.— Peçevi» — «Ne parlak handeler makdur ise bir subh -i âmale.— Fikret».

makdurat, *A. i.* [Makdur ç.] Makdurlar. (Bir şekli de *Makadîr*).

ma'kes, *A. i.* [Akst'ten] Akseden yer. Akis yeri. «Belki içinden biri alâmınızın — Belki bir ma'kes-i naçizi olur.— Fikret».

makhur, *A. i.* [Kahr'dan] 1. Birinin zoru altında kalan, yenilmiş. 2. Tanrı gazabına çarpılmış. *Makhur-i kahr-i ilâhî*. «Biçare bu ümmid ile, makhur-i ıstırap — Davrandı, sonra düştü yolun kenarına.— Fikret».

makhurane, *F. zf.* Kahra uğramış halde. Kahra uğramışlara yakışır halde. «Nihayet onu müthiş bir darbe ile makhurane öldürüyordu.— Uşaklıgil».

makhuriyet, *A. i.* (Türkçede yapılmıştır) Kahrolmuşluk, ezilmişlik. Bitiklik, bitkinlik. (Tanrı gazabına uğrama). «Zaif kalbinde kuvvet bulmaya çalışarak, makhuriyetinin ye's-i sükûtu içinde kopacak.— Uşaklıgil».

ma'kıl, *A. i.* Sığınacak yer. «İki hasn-i hasin ve ma'kıl-i metin temaşa olunmak.— Raşit».

mâkir, *A. s.* [Mekr'den] Hileci.

makîs, *A. s.* [Kıyas'tan] Benzetilebilir.

makiyan, *F. i.* Tavuk. «Manend-i

makiyan-i garra — Yek beyza hezar fahr ü dâva.— Ş. Galip».

maklû, *A. s.* [Kal'den] Sökülmüş, koparılmış. *Maklûan kıymet,* yıkıntı olarak değer.

maklûb, *A. s.* [Kalb'den] 1. Tersine çevrilmiş. 2. Değiştirilmiş, başka hale konulmuş. 3. Harfleri tersinden okunduğu halde yine aynı olan kelime veya terkip. *Anastas mum satsana, bab, mum* gibi.

maklûbiyet, *A. i.* Maklûb olma hali.

makruh, *A. s.* Yaralanmış.

makrun, *A. s.* [Karn'dan] Ulaşmış, kavuşmuş. Yakın *Makrun-i müsaade,* izne kavuşmuş, izin verilmiş; *icabetmakrun,* kabule yakın, yaklaşmış; *lefif-i makrun,* Bk. *Lefif.* «Ey şahsa masuniyyet ü hurriyete makrun — Bir hakk-i teneffüs veren efsane-i kanun.— Fikret».

makruniyyet, *A. i.* Yakınlık, yaklaşma.

makruz, *A. s.* [Karz'dan] Ödünç verilmiş.

maksad, *A. i.* [Kasd'den] Kasdolunan şey, istenilen şey. «Kendisini öldürmek maksadiyle mi aldı.— Uşaklıgil».

maksim, *A. i.* 1. Bir şeyin dallara, bölüklere ayrıldığı yer. 2. Suyun kollara ayrılma yeri; savak.

maksud, *A. s.* [Kasd'dan] Meram olunan, dilenilen şey. «Ama maksudum asrımda işaa etmeyip mevtime talik idi.— Peçevi».

maksum, *A. s.* [Kısm'dan] 1. Ayrılmış, bölünmüş. 2. *i.* (Mat.) Bölünen, *Maksumunaleyh,* bölen. *Rızk-i maksum,* (Tanrı tarafından) ayrılmış rızık; kısmet.

maksur, *A. s.* [Kasr'dan] 1. Kaslmış, kısaltılmış. 2. Alıkonulmuş, bir şeye ayrılmış. 3. (Arap. Gra.) Y şeklinde yazılan elif harfi, ki arapça kelimelerin sonunda olur. Dâvi-dâva gibi.

maksure, *A. i.* Camilerde büyükler için ayrılmış yüksekçe yer; bir evin en mahrem yeri.

maksus, *A. s.* Kesilmiş, kırpılmış.

makta', *A. i.* [Kat'dan] 1. Kesilen veya bir şeyin kesildiği yer. 2. (Mat.) Kesit. 3. (Ed.) Manzumenin durak yerleri. Gazel veya kasidenin son beyti.

maktel, *A. i.* [Katl'den] Birinin öldürüldüğü yer. Öldürülme yeri.

maktu', *A. s.* [Kat'dan] 2. Kesilmiş, kesik. 2. Pahası biçilmiş, pazarlık edilmez. 3. Götürü (ç. Maktuat).

maktuan, *A. zf.* Götürü olarak, toptan.

maktul, *A. s.* [Katl'den] Öldürülmüş. «Vezir-i maktulün çerağı müfettiş Köse Ali Efendi.— Naima».

maktulen, *A. zf.* Öldürülerek.

maktulîn, *A. i.* Vurulmuş, öldürülmüş insanlar.

ma'kud, *A. s.* [Akd'den] 1. Bağlı, düğümlü. 2. Akdolunmuş, bağlanılmış, sonuç verilmiş.

makul, *A. s., i.* [Kavl'den] 1. Söylenilmiş, denilmiş. 2. Söylenilen şey, söz.

ma'kul, makule, *A. s.* [Akl'dan] 1. Akla uygun, aklın kabul ettiği, 2. Akıl ile bilinir, akılla ispatlanan. 3. Oldukça akıllı, sözü, akla yakın. «Türüf ü ihtişama mütealliik emtia ve eşyaya çendan rağbet etmek padişahlara makul değildir.— Naima».

makulât, *A. i.* [Makule ç.] Ulamlar, kategoriler.

ma'kulât, *A. i.* [Ma'kul ç.] Aklın uygun bulduğu, ancak akıl ile bilinir şeyler.

makule, *A. i.* 1. (Fel.) Ulam, kategori. 2. Bilimce sınıflanmış. 3. Çeşit, soy, boy. Fransızca'dan *catégorie* ve *prédicament* karşılığı (XX. yy.). «Bu makulenin vücudu nabud olmak gerektir deyu rikâb-i hümayuna arz etmiş.— Peçevi».

makuli *A. s.* Fransızcadan *catégorique* karşılığı, kesin (XX. yy.).

ma'kûs, makûse, *A. s.* [Aks'ten] 1. Tersine dönmüş, baş aşağı olmuş. 2. Başka bir şeyin karşıdı. 3. Bir yere vurup geri dönen veya sureti görünen. 4. Ters, iyi gitmiyen, uğursuz. 5. (Mat.) Evrik. Ters. *Tali-i makûs*, tersine giden uğursuz talih. «Onu gittikçe incelten, sanki seneler geçtikçe bir netice-i ma'kûse ile küçülten bir şeye vardı ki.— Uşaklıgil».

ma'kûsen, *A. zf.* Aksine olarak, karşıt olarak. *Mâkûsen mütenasip*, ters orantılı (Mat.).

mal, *A. i.* 1. Tasarruf olunan değerli ve gerekli şey. 2. Var, varlık, servet. 3. Para, nakit, gelir. 4. Tüccar eşyası. *Mal-i gaybî*, sahibi belli olmıyan mal, bulunma mal; *-menkul*, bina ve topraktan gayrı, taşınabilir mal; *-mirî*, miriye, hükümete ait mal; *-nâtık*, canlı mal; *-samıt*, cansız mal; *-uhrevi*, ahret için kazanılan sevap; *mal defterdarı*, (Tanzimattan önce) devlet maliyesi işleriyle uğraşan kimse; *-kalemi*, maliye dairesi; *-müdürü*, kaza maliye memuru; *-sandığı*, devlet geliri sandığı, vezne; *beyt-ül-mal*, (Tanzimat'tan önce) devlet hazinesi (sonra) şeriat mahkemelerinde mirasçıları bulunmıyan ölü mallarının hesabı görülen daire; *re's-ül-mal*, ana para. «Koca bir memleketin ırzı, hayatı, malı — Ona vâbeste kalır.— Fikret».

-mal, *F. s.* «Süren, sürülen; sarılan, takılan» anlamlariyle terkipler yapılmada kullanılır. *Gûşmal pâymal, rûmal*, Bk.

malâkelam, *A. s.* [Ma-lâ-kelam] Söz götürmez, diyecek yok. «Tayyün-i tam ve iktidar-i malâkelâm ile müstakil.— Naima».

malâmal, *F. s.* [Mal-a-mal] Dopdolu. «Nice enhar-i kibar tuğyan edip Bağdat sahraları âb ü vahl ile malâmaldır.— Naima».

malânihaye, *A. s.* [Ma-lâ-nihaye] Sonsuz.

malâya'ni, *A. s.* [Ma-lâ-yani] Mânasız, faydasız, boş şey.

malâyutak, *A. s.* [Ma-lâ-yutak] Dayanılmaz.

maldar, *F. s.* [Mal-dar] Zengin. «Maldarın muini çok olur.— Naima».

mâlemyekûn, *A. c.* «Sözden ibaret» anlamında ibare. «Ol zalim mektupları çıkarmayıp isnad-i mâlem yekûn idüğü mütebeyyin oldukta.— Naima».

malezime, malzeme, *A. i.* Gerekli şey.

mali, *F. s.* Dolu. «Savtındaki eş'ar-i pür-ahenk ile mali.— Fikret».

mali, maliyye, *A. s.* 1. Mala, paraya mensup. 2. Devlet gelir ve giderlerinin idaresine ait. *Fenn-i mali*, maliye bilgisi; *sene-i maliye*, 1840 (1256) yılından sonra, yılbaşı mart hesabiyle maliye işleriyle resmî işlerde kullanılan tarih. O yıldan sonra otuz altı senede bir yıl fark göstererek, batı takvim sisteminin alınmasına kadar sürmüştür. «Zaten ailenin vesait-i maliyesi bunu gayr-i kaabil-i tebdil bir

kaide-i esasiye hükmüne getirmiş idi.— Uşaklıgil».

malide, *F. s.* «Sürmüş, süren» anlamiyle bâzı terkiplerde bulunur.

malihulya, *F. i.* 1. Karasevda. 2. Kuruntu. Melankolya. «Ve bunun emsali nice hayal-i hâma düşüp mali-hulyaya meşgul iken. — Naima».

malik, *A. s.* [Mülk'ten] 1. Sahip, efendi. 2. Bir şeye sahip; *Malik-ül-mülk*, Tanrı. «Lâkin bana malik olacak kadar bahtiyarlığa şayan bulduğunu.— Uşaklıgil».

Malik, *A. i.* Yedi Cehennemin hâkimi ve kapıcısı, zebanileri idare eden melek.

malikâne, *F. i.* Kanunun belirttiği şartlarla birine verilen beylik arazi. (XIX. yy. dan sonra) Büyük, zengin köşk. «Sahib-i malikâne-i servet».

malike, *A. s.* Mal sahibi olan kadın. Bir şeye sahip ve tasarruf eden kadın.

malikiyyet, *A. i.* Malik ve sahip olma. «Hayalin öyle göründükçe çeşm-i hasretime — Yalan, derim bütün ezvak-i malikiyyetime.— Cenap».

maliş, *F. i.* Oğma, sürme, sürüştürme. İyelik.

malişgâh, *F. i.* [Maliş-gâh] Yüz sürülecek yer.

maliyyat, *A. i., s.* Maliye işleriyle ilgili. Maliye bilgisi (XX. yy.).

maliyye, *A. i.* Devlet gelir ve giderleri işile uğraşan daire (XIX. yy.).

maliyyet, *A. i.* Kıymet. Mal olma değeri (XIX. yy.).

maliyyun, *A. i.* Maliyeciler, ekonomiciler (XIX. yy.).

malperest, *F. s.* [Mal-perest] Mal canlı, mala düşkün.

ma'lûl, *A. s.* [İllet'ten] İlletli. Sakat. «Şifa-napezir bir hastalıkla müebbeden malûl kalmaktan. — Uşaklıgil».

ma'lûlen, *A. zf.* Sakat olarak.

ma'lûlîn, *A. i.* [Ma'lûl] Sakatlar.

ma'lûliyyet, *A. i.* Hastalık, sakatlık. «Onda bir malûliyet-i asabiye vardı ki.— Uşaklıgil».

ma'lum, ma'lume, *A. s.* [İlm'den] 1. Bilinen, belli. 2. (Gra.) Etken.

malûmat, *A. i.* [Ma'lûm ç.] 1. Bilinen şeyler, öğrenilmiş gerçekler. 2. Biliş. 3. (Fel.) Bili. Bilgi. *Malûmat-i cüz'iyye*, az, hafif bilgi; *-küllîyye*, temelli bilgi; *-zaruriyye*, gerekli bilgi; *eyyam-i malûmat*, Mekke'deki hacılık günleri. «Sonra malûmatına burada bir fâsıla-i vukuf açarak son vak'aya atlıyordu.— Uşaklıgil».

malûmatfüruş, *F. s.* [Malûmat-füruş] Bilgi satan, bilgiçlik taslıyan.

malûmiyyet, *A. i.* Belli olma, bilinme. Bilinen şeyin hal ve sıfatı.

mamelek, *A. i.* [Ma-melek] Birinin her nesi varsa; varı yoğu; olanca şeyi. «Ve cümle mamelekini kabz edip.— Naima».

mameza, *A. i.* [Ma-meza] Geçen şey. Geçmiş şey. *Meza mameza*, olan oldu, geçen geçti. Geçmişi unutalım. «Efendiler gözünüzü açın ettikleriniz meza mameza. Hele şimdilik.— Naima» — «Görsün, bizi görüp görüp de pürâmâl ü pür-garam — Bir yerde mameza ile müstakbel-i cihan.— Cenap».

ma'mul, *A. i.* [Amel'den] Yapılmış, işlenmiş. *Ma'mulün bih*, yürürlükte olan, amel edilen (kanun, nizam gibi) şey.

mamulât, *A. i.* [Ma'mul ç.] El ve-

ya makine ile yapılmış, işlenmiş eşya. *Mamulât-i dahiliyye*, memlekette yapılan eşya.

ma'mur, *A. s.* [Umran'dan] Bayındır, şenlikli. *Beyt-i mamur*, Kâbe.

ma'mure, *A. i.* İnsan bulunan bayındır yer. Şehir, kasaba.

ma'muriyyet, *A. i.* Mamur olma. Bayındırlık. «Memlekette esbab-i mamuriyet yok denilecek.— N. Kemal».

ma'na, *A. i.* 1. Mâna, anlam. 2. İç, iç yüz. 3. Rüya, düş. 4. Akla yakın sebep. *Âlem-i mâna*, rüya; *bîmâna*, manasız, münasebetsiz; *ism-i mâna*, soyut isim. (Ed. Ce.) *Mâna-yi amîk*, *-azm*, *-beliğ*, *-dâvet*, *-elem*, *-endişe -esrar*, *-feragat*, *-feryad*, *-garîb*, *-giryedar*, *-hamane*, *-hande*, *-haşin*, *-hazîn*, *-himayet*, *-husran*, *-husumet*, *-istirham*, *-makhuriyet*, *-merhamet*, *-muaheze*, *-mütebessim*, *-nazar*, *-nigâh*, *-serzeniş*. «Sanki her dalga bir lisanla bana — Haykırır na-şinide bir mâna.— Fikret».

ma nahnü fih, *A. cüm.* Bahsini ettiğiniz, üzerinde konuştuğumuz.

manassa, minassa, Bk. *Minassa*.

mande, *F. i., s.* Kalmış olan, gitmiş olan. «Kalmış» anlamiyle bileşikler meydana getirmede kullanılırdı: *Amelmande*, *dermande*, *hâtırmande*, *haznemande*, *pesmande*, Bk. «Altıncı ve on dördüncü cemaatleri mukaddema mande olmakla.— Na'ima»

ma'nen, *A. zf.* 1. Mâna bakımından, anlamca. 2. Doğrudan ve açıktan olmıyarak. 3. İçten. «Alındı Kevkeban yetmiş yedide lâfzen ve mânen tarih demiş idi.— Peçevi».

manend, *F. i., s.* Benzer, eş. «Manend-i şecer nâbit olur sabit olanlar.— Ziya Pş.».

manende, *F. s.* Benziyen. «Manende-i makiyan-i garra.— Ş. Galip».

ma'nevi, ma'neviyye, *A. s.* [Ma'ni'den] 1. Mânevi. Mâna ve anlama ait. 2. Somut, görünür olmayıp ruha ve içe ait olan. Maddî olmıyan. *Ecr-i mânevî*, maddî olmıyan karşılık, savap; *kuvve-i maneviyye*, iç, yürek kuvveti; *veled-i mânevi*, ahret çocuğu, oğulluk. «Diğer bir aileye intisap etmekle hüviyyet-i mâneviyesinin massolunmasını.— Uşaklıgil».

ma'neviyyat, *A. i.* [Mânevi ç.] Mânevi olan, içe ait olan hususlar.

maneviyye, *A. i.* Fransızcadan *manichéisme* karşılığı (XX. yy.).

ma'neviyyun, *A. i.* Tanrıya beî bağlamışlar.

ma'ni, *A. i.* Bk. *Ma'na*.

Mani, *F. i.* Ünlü fars ressamı.

mâni', *A. s., i.* [Men'den] 1. Geri bırakan, alıkoyan, engel olan. 2. Engel, özür. *Mani-i şer'i*, kabul edilebilir özür. «Bir sefile müşareket-i sevdaya mani' olmuyordu.— Uşaklıgil».

mânia, *A. i.* [Men'den] 1. Engel, özür. 2. Zorluk. (ç. Mevani). «Şimdi önüne geçmek istiyen bu maniayı kıracak.— Uşaklıgil».

ma'nidar, *F. s.* [Ma'ni-dar] Mânidar, mânalı. «Bu rivayet derenin sevda-perver sularının üstünden hafif bir hande-i mânidar ile uçtu.— Uşaklıgil».

manidarane, *F. zf.* Mânalı şekilde. «Peyker'le Bihter mânidarane bakışarak gülüştüler.— Uşaklıgil».

mansıb, *A. i.* [Nasb'dan] Büyük memurluk yeri. Makam. (ç. Me-

nasıb). «Kadrin nice malûm olur kim sana nisbet — Edna görünür mansıb-i a'lâ-yi zemane.— Nef'i».

mansub, *A. s.* [Nasb'dan] 1. Dikilmiş, konmuş. 2. Memuriyete konmuş, memur bulunan.

mansube, *A. i.* 1. Satrançta Nerdin yedinci oyunu. 2. Tedbir, oyun.

mansur, mansure, *A. s.* [Nusret'ten] 1. Tanrı yardımıyle yenen, üstün gelen. 2. Müzik perdesi. *Asakir-i Mansure-i Muhammediyye*, Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra kurulan ordu. *Mansure*, bu kurulun kısa adı. «Keşide pişgehinde liva-yi hayrül enam — Olur ne canibe azm etse ol liva mansur.— Nabi» — «İnliyor nay-i beyanında nevayi mansur.— Fikret».

mansuriyyet, *A. i.* Tanrı yardımıyle üstün gelme, başarma.

mansus, *A. s.* [Nass'tan] Kurânda açık açık anlatılan hakkında âyet bulunan.

mantık, *A. i.* [Nutk'tan] 1. Söz 2. Akıl dairesinde söz söyleme usul ve kurallarından bahseden bilgi. *Mantık-ut-tayr* (Kuş dili) Şeyh Attar'ın ünlü bir ahlâk kitabı. «İnsan hissiyatına bir parça sükûn, muhakematına bir parça mantık koymak icabeder.— Uşaklıgil». — «Mantık-ut-tayr oldu her beyti Hayali'nin veli — Kuş dilin fehm eylemez her kim ki Attar olmadı.— Hayali».

mantıkî, *A. s.* Mantığa, mantık kurallarına uygun, mantıkça.

mantıkıyyun, *A. i.* Mantık bilginleri. Mantıkla uğraşanlar.

mantuk, *A. s.* [Nutk'tan] Söylenilmiş, denilmiş.

mantuk, *A. i.* 1. Söz. Kelâm. Nutuk. 2. Anlam. Kavram. «Şu tasvir ettiğim hilkat benim mantuk-i halimdir.— Fikret».

manzar, *A. i.* [Nazar'dan] Görünen yer. Görünüş. Çehre, yüz. *Hoşmanzar*, görünüşü güzel; *kerih-ül-manzar*, görünüşü çirkin, fena yüzlü. «Atmıştı bu manzar beni hemreng-i teneffur — Bir havf-i siyaha.— Fikret».

manzara, *A. i.* [Nazar'dan] Bakılıp seyredilen yer. Gözün görebildiği yerin görünüşü ve durumu. «Meğer saadetlû padişahın vüzera oturduğu mahalle nâzır olan manzaradan bu husus bizzat manzur-i şerifleri olup.— Peçevi». — «Odasından çıkınca birden garip bir manzara karşısında dondu.— Uşaklıgil».

manzum, *A. s.* [Nazm'dan] 1. Sıralanmış, düzenlenmiş. 2. (Ed.) Vezinli, kafiyeli söz. «Ikd-i gevher gibi manzum ola tab'a vâ'id.— Nef'i».

manzumat, *A. i.* [Manzume ç.] Manzumeler.

manzume, *A. i.* 1. Sıra, dizi, takım. 2. Vezin ve kafiyeli söz. Uzunca nazım. «Oku, önündeki manzume bir hakikatt'r.— Fikret».

manzur, *A. s.* [Nazar'dan] 1. Bakılan, nazar olunan. 2. Gözde olan, beğenilen. «Manzurun olan şikeste bendim — Şimdi kime bestesin efendim.— Ş. Galip». — «Bu reng-i serd ile manzur olurdu veçh-i sema.— Fikret».

mâr, *F. i.* Yılan. *Mar-i sermadide*, uyumuş yılan. «Mâr-i serma-dideye Rabbim güneş göstermesin».

mar (r), *A. s.* [Mürur'dan] Geçen, geçmiş. *Marr-ül-beyan, marr-üz-zikr*, beyanı, zikri (yukarda) geçmiş olan. «Cümle istikbale gelip ertesi hâkim-i Erdilân mar-

rüzzikr han Ahmet itaat edip.— Naima».

mâran, *F. i.* [Mâr ç.] Yılanlar. *Şah-i mâran,* yılanlar padişahı.

ma'raz, ma'rız, *A. i.* [Arz'dan] Bir şeyin göründüğü, çıktığı yer. Bir şeyin bildirildiği, arz olunduğu makam. (XIX. yy.) Sergi.

maraz, *A. i.* Hastalık. *Maraz-i mevt,* ölüm hastalığı; *-müstevli,* salgın hastalık; *-müzmin,* süregen hastalık. «Mehmet Paşanın maraz-i mevtinde iyadetine geldikte.— Peçevi». — «Bi-insaf bir marazın daima takibeden ateş nöbetleri.— Uşaklıgil».

marazi, *A. s.* Hastalığa ait. Hastalıklı.

maraziyyat, *A. i.* Fransızca'dan *pathologie* karşılığı (XX. yy).

ma'rec, *A. i.* Çıkacak yer, merdiven. (ç. Mearic).

ma'reke, *A. i.* Savaş alanı. (ç.Mearik). «Sanki bir mareke, bir mareke-i cuşacuş.— Fikret».

ma'ret, *A. i.* Suç. Günah, kabahat, ayıp.

ma'rife, *A. i., s.* Anlam ve kavramı belirtilmiş söz.

marifet, *A. i* 1. Bilme, biliş. 2. Ustalık. 3. Ustalıka yapılmış olan şey. 4. Tuhaf, garip hal. 5. Aracı, ikinci el. (Fel.) *Marifet nazariyesi,* bilgi kuramı, *epistémologie.* «Burası bir göl olmuş... Bu sizin marifetiniz mi?— Uşaklıgil».

marîz, *A. s.* [Maraz'dan] Hasta, hastalıklı. (Ed. Ce.) *Ruh-i mâriz, sima-yi mariz, fikr-i mariz, zevk-i marîz.* «Sorulsa tıbba nedir fark-i salim ü marîz?— Cenap».

marizane, *F. zf.* Hastalıklı. Marizcesine. «Ne de bu nahif çehresinin marizane süzgünlüğü beliydi.— Uşaklıgil».

marpiç, *F. i.* Marpuç.

marrîn, *A. i.* [Mar'dan] Geçenler. *Marrîn ü âbirîn,* gelip geçenler. Gelen giden.

marsus, *A. s.* [Rasas'tan] Birbirine yapıştırılmış, lehimlenmiş. «Ey dahme-i marsus-i havatır, ulu mabet.— Fikret».

maruf, *A. s.* [İrfan'dan] 1. Bilinen, tanınmış. 2. Ünlü. 3. Şeriatın emrettiği, iyi bulup beğendiği. *Emri bil-maruf neyhi an-il-münker,* Şeriatın emirlerini ve yasaklarını halka bildirme. *Kavl-i maruf,* ünlü söz. «Bütün mesirelerin en maruf temasil-i hayatından biridir.— Uşaklıgil».

marufat, *A. i.* 1. Bilinen şeyler. 2. Şeriatın (kanunun) yapılmasını istediği şeyler. «Garptaki marufat Şarkta münkirattan görünüyor.— N. Kemal».

marufiyyet, *A. i.* Ünlülük. Bilinmişlik. «Herkes için vukuat-i ruzmerre arasında garip addolunanlar Behlûl için tarih-i atîk marufiyetine inerdi.— Uşaklıgil»

Marut, *A. i.* Harut'un (Bk.) arkadaşı.

ma'ruz, maruze, *A. s.* 1. Arz olunmuş, arz olunan. 2. Bir şeyin karşısında bulunan. 3. Serilmiş, sergi gibi yayılmış. 4. Sunulmuş, verilmiş. 5. Söylenilmiş, denilmiş. *Maruz-i bendegânemdir, -çaker-i kemineleridir, -dai yanemdir,* türlü dilekçe ve büyüklere hitap şekilleri; *el-maruz,* akrandan akrana yazılabilecek hitap; *evrak-i maruza, hedayay-i maruza,* sunulan kâğıtlar, armağanlar. «Çün bu ahval maruz-i padişah-i derya-neval oldu.— Peçevi». — «Artık kocasız kalmak

tehlikesine maruz değildi.— Uşaklıgil».

ma'ruzat, *A. i.* [Maruz ç.] Küçükten büyüğe bildirilen, sunulan şeyler.

marzi, *A. i.* [Rıza'dan] Razılık, hoşnut olma. *Gayr-i marziyye,* beğenilmemiş. «Ol fitne-i gayr-i marziye anın yüzünden suretpezir olduğundan.— Naima». «Kızılbaş bayraklarından birin getirmekle hilâf-i marzileri iken ricasına müsaade olunup.— Naima».

mas, mass, *A. i.* Emme. Emerek çekme. Soğurma. «Sîne ve gerdanlarında âsar-i mass ü takbil ile paşaya teslim ettiler.— Naima».

masabîh, *A. i.* [Misbah ç.] Işıklar. Meşaleler. Kandiller.

mâsadak, *A. i.* [Ma-sadak] Uygun, tıpkı.

masadir, *A. i.* [Masdar ç.] Mastarlar. Nesne çıkan yerler.

masahif, *A. i.* [Mushaf ç.] Mushaflar.

masaib, masayib, *A. i.* [Musibet ç.] Musibetler. «Amma huccaç ve tüccarın masaibi bir iken iki oldu.— Peçevi».

masalih, *A. i.* [Maslahat ç.] İşler. *Ashab-i masalih, erbab-i masalih,* Hükûmet dairelerinde işleri olan kimseler, bu işlerin peşinde olanlar. «Bazı râşiler Mehmet Çelebiye yapışıp bazı mesalih tahtında verdikleri akçeyi isteyip.— Naima».

masari', *A. i.* [Mısra ç.] Mısralar.

masarif, *A. i.* [Masraf ç.] Masraflar, harcamalar, harcananlar. «Mal-i merkumdan masarif-i mühimme için otuz bin kuruşu defterdar yedinden aldı.— Naima».

masarif, *A. i.* [Masruf ç.] Harcananlar.

masarifat, *A. i.* [Masarif ç.] Harcananlar.

masdar, *A. i.* [Sudur'dan] 1. Bir şeyin çıktığı yer, kaynak, temel. 2. (Gra.) Fiillerin çıktığı isimler ki, olaya delâlet ederler, fakat zaman bildirmezler. *Masdar-i mimi,* (Arap Gra.) başında «m» harfi bulunan mastar. «Zevkyab-i giryedir kalb-i melâlet masdarım.— Recaizade».

masdariyye, *A. i.* Tanzimattan önceleri şaraptan ve daha bazı maddelerden alınan vergi.

masdariyyet, *A. i.* Mastarın anlatmak istediği oluş anlamı.

masduka, *A. s.* Doğru söz, gerçek. «Amma hasbihal ve masduka-i makal ol değildir.— Lâmii»

masdur, *A. s.* 1. Gönderilmiş, yollanmış olan. 2. Göğsü incinmiş veya ağrımış olan.

mâsebak, *A. i.* [Ma-sebak] Sebkat eden. Geçen, geçmiş. «Emsali yok tarihe bak bir Köprülü var mâsebak.— Halis».

mâselef, *A. i.* [Ma-selef] Geçmiş, evvelki.

mashara, *A. i., s.* 1. Zevklenme, eğlenme, 2. Gülünç. 3. Kepaze. 4. Tuhaflıklar yapan. «Dahi bunlara muadil mudhik ve masharalar meclis-i şeriflerin daima neşat ve sürur ile mesrur ve pürhubur ederler idi.— Peçevi».

mashub, *A. s.* Beraber alınmış birlikte götürülen.

mashuben, *A. zf.* Birlikte olduğu halde. Yanında bulunarak.

masîf, *A. i.* [Sayf'ten] Yazlık. «Masîf ve meştaların tebyin edicek.— Sadettin».

mâsik, *A. s.* Yapışkan.

masîr, *A. i.* [Sayruret'ten] Sürüp giden.

masiva, *A. i.* [Mâ-siva] Bir şeyden gayri olan şeylerin hepsi. Yaradandan, Tanrıdan gayri bütün varlıklar. Dünya ilgileri. *Terk-i masiva*, dünyadan geçmek, Tanrı'dan gayri herşeyle ilgiyi kesmek. «İndimde Huda bilir fedadır — Bir lâhza safaya masivallah.— M. Naci».

ma'siyet, *A. i.* [Asa'dan] 1. İsyan. 2. Günah. «Aceb ne masiyet ettim ki badesiz kaldım.— M. Naci».

masl, *A. i.* Kan ve sütün içinde tabiî olarak bulunan su. *Maslud-dem*, serum.

maslahat, *A. i.* [Sulh'tan] 1. Barış, rahatlık, iyilik, yolu. 2. İş. Husus, madde, keyfiyet. 3. Önemli iş. *Limaslahatin*, Bk. «Pes maslahat budur ki evvelâ. — Naima».

maslahatgüzar, *F. i., s.* [Maslahat-güzar] 1. İş bitiren, iş bilir. 2. Elçi vekili. «Vezaret-i uzmayı ve serdarlık emrini bir vezir-i maslahatgüzara tevcih muradımdır.— Naima».

masli, masliye, *A. s.* Serumla ilgili.

maslub, *A. s.* [Salb'den] 1. Asılmış. 2. Asılarak öldürülmüş. «Cesed-i pâkini salb edip tâ validesi rica etmeyince indirmeyesiz deyu çavuşlarına ferman etmeğin iki yıl maslub durdu.— Veysi».

masluben, *A. zf.* Asılarak, asılma suretiyle.

masnu', *A.s.* [Sun'dan] 1. Sanatle yapılmış. 2. Uydurma, düzme. «Her birisinden ol samurdan masnu libas-i şahanenin birisi rikâb-i hümayuna ihda oulnma ferman buyruldu.— Naima»

masnuat, *A. i.* [Masnu ç.] 1. El veya makine ile yapılmış şeyler. 2. Uydurma, düzme şeyler. «Hukuk ve onun ihtilâfatı sırf masnuat-i beşerden midir?— N. Kemal».

masraf, *A. i.* [Sarf'tan] Cepten çıkan para. *Masraf nazırı*, Askerlik dairesinde muhasebe başkanı. «Kale masrafı dahi tedarik olunmak bir veçhile mümkün değildir.— Naima».

masru', *A. s.* Saraya tutulmuş, saralı. «Süleyman halife nam müderris ol hinde masru' olup hanesine vardığı gibi müteveffa olmuş.— Peçevi».

masruf, masrufe, *A. s.* [Sarf'tan] 1. Harcanmış. 2. Harcanan, kullanılan. 3. Başka tarafa çevrilmiş, giderilmiş. «Masruf-i cebr-i hâtır-i ehl-i niyazdır — Lûtf-i demademin kerem-i bi-nihayetinde.— Naili».

mastaba, mıstaba, *A. i.* Peyke, sedir. «Ey Naili terane-i kilkinden oldular — Ruhaniyan-i mastaba-i intibah mest.— Naili»

mastur, *A. s.* [Satır'dan] Çizilmiş, yazılmış.

ma'sum, *A. s.* [İsmet'ten] Masum. Suçsuz. 2. *i.* Küçük çocuk. «Yegâne ziynet-i aguşu bir güzel masum.— Fikret».

masumane, *F. zf.* Masumcasına. «Bu oyuna, velev masumane olsun, tavassut eden bu çocuk.— Uşaklıgil».

masumane, *A. s.* Masum kadın. Küçük kız çocuk.

masumiyyet, *A. i.* Masumluk. «Nezahet-i bikrinin masumiyet-i ebyaziyetiyle örtecek bir zambak koyacağım.— Uşaklıgil».

masun, *A. s.* [Savn'dan] Korunmuş, korunan. «Bugün hurriyetin, milliyyetin, namus ü ümmid'n — Masun kaldıysa bil, zâir, rehakârın bu heyettir.— Fik-

ret».

masuniyyet, *A. i.* Sağlamlık, eminlik. Korunma. Dokunulmazlık. *Masuniyyet-i teşrîiye*, milletvekilliği dokunulmazlığı. «Ey şahsa masuniyyet ü hürriyete makrun — Bir hakk-i teneffüs veren efsane-i kanun.— Fikret».

ma'sur, *A. s.* Sıkılmış, suyu veya yağı çıkarılma.

maşaallah, *A. ter.* Allahın istediği, Tanrı her ne isterse.

ma'şer, *A. i.* [İşret'ten] Birlikte yaşar insanlar topluluğu. Tayfa. Takım. «Bir darbe.. bir duman ... ve bütün bir güruh-i sûr, — Bir ma'şer-i vazî-i temaşa.— Fikret».

ma'şeri, *A. s.* Topluluğa ait. (XX. yy.)

mâşi, maşiyye, *A. s.* [Meşy'den] Yürüyen, ayakla yürür.

maşite, *A. i.* Kadın tuvaleti yapan kadın.

maşiyen, *A. zf.* Yürüyerek. Yaya olarak.

maşrık, *A. i.* [Şark'tan] Güneşin doğduğu yer veya yön. (ç. Meşarık). «Husrev-i haver şemş'i-i şua ile vera-i perde-i maşrıktan işrak eyledi.— Naima».

ma'şuk, *A. s.* [Aşk'tan] Sevilen.

ma'şuka, *A. s.* [Aşk'tan] Sevilen kadın. «Maşuka, o bir gonce-i nevhande-i ziba — Âşık ona hem-hal.— Fikret».

ma'şukiyyet, *A. i.* Sevilme hali. Sevilen kimsenin hali.

mat, *F. i.* Şatrançta yenilgi. «Fikr olunsa burada mat olur ehl-i tedbir.— Nef'i».

matabi', *A. i.* [Matbaa ç.] Matbaalar. Basımevleri.

mataf, mutaf, *A. i.* [Tavaf'tan] Tavaf edecek yer. Etrafında dönüp dolaşılacak yer.

matali', *A. i.* [Matlâ ç.] Matlâlar.

matalib, *A. i.* [Matlab ç.] İstenen şeyler.

matamir, *A. i.* [Matmure ç.] 1. Öteberi saklamak, toprak altı yerleri. 2. Mezarlar. «Matamirin de ve nice mevazında medfun bihadd zahair.— Naima».

matar, *A. i.* Yağmur. (ç. Emtar).

matavi, *A. i.* [Matvi ç.] Kıvrımlar. «Mataviisinde olan fehaviye muttali olup.— Naima».

mataya, *A. i.* [Matiyye ç.] Binek hayvanları.

matbaa, *A. i.* [Tab'dan] Matbaa. *Matbaa-i âmire*, Devlet Matbaası (XIX. yy.).

matbah, *A. i.* [Tabh'tan] Mutfak, yemek pişirilen yer. «Matbahlarına aç varan âdem değnek yer.— Ruhi».

matab'h, *A. i.* [Matbah ç.] Mutfaklar.

matbuat, *A. i.* [Matbu ç.] Basılmış şey. 2. Düzgün. «Aceb matbu ü dilkeştir serapâ hüsn-i endamı.— Nefi».

matbuat, *A. i.* [Mtabu ç.] Basılmış şeyler. Kitaplar, (en çok) gazeteler (XIX. yy.). «Hükûmet-i seniyye matbuat hakkında da bir nizamname yapmıştır.— N. Kemal».

matbuh, *A. s.* [Tabh'tan] 1. Pişirilmiş. 2. Kaynatılmış, haşlanmış (ilâç).

matbuhat, *A. i.* Kaynatılmış ilâçlar, pişirilmiş yemekler.

mate, *A. f.* Öldü.

matekaddem, *A. i.* [Ma-tekaddem] Geçmiş. Geçmiş zaman. «Lâkin mezbur matekaddemden yararlık ile namdar ocak eri.— Selâniki».

matem, *A. i.* 1. Bir ölü için ağlaşıp siyaha bürünme. Yas. 2.

Ölü için ağlama. 3. Keder, yaslı bulunma. 4. Muharremin ilk on gününde imam Hüseyin için yas tutup mersiyeler okuma âdeti. «Huda büyüktür eder matemi mübeddel-i sûr.— Fikret».
(Ed. Ce.) *Matem-i berpâ, -saadet, -sukut, eda-yi matem, girye-i matem, hücre-i matem, neşayid-i matem, sıyah-i matem, ye's-i matem, zemin-i matem.*

matemdar, *F. s.* [Matem-dar] Matemli, acılı. «Yalnızlığının sükût-i matemdarına.— Uşaklıgil».

matemgede, *A. i.* [Matem-gede] Yas evi.

matemî, *A. s.* Matemli.

matemzede, *F. s.* [Matem-zede] Yasa tutulmuş, yaslı.

matfî, *A. s.* [İtfa'dan] Söndürülmüş.

mathun, *A. s.* [Tahn'dan] Övütülmüş.

mâtır, *A. s.* [Matar'dan] Yağan, yağıcı. «Ol güruh-i pür-enduh üzre mâtır olmakla.— Sadet-i'n».

matiyye, *A. i.* Binek hayvanı (ç. Mataya). «Yarab ne matiyyeyle gezer kalıb-i âlem.— Ziya Pş.».

matla', *A. i.* [Tulû'dan] 1. Güneş veya başka bir yıldızın doğması, tulû. 2. Bunların doğdukları yer. 3. (Ed.) Kaside veya gazelin ilk beyti «Ey matla-i edepte doğan kevkeb-i zekâ.— Fikret».

matlab, *A. i.* [Taleb'den] 1. İstek. İstenilen şey. 2. Konu, mesele. «Bin öyle cihan-i zer ü sîm olsa yetişmez — Mümkün mü ki is'af oluna matlab-i âlem.— Ziya Pş.».

matlub, *A. s.* [Taleb'den] 1. İstenilen, aranılan şey. 2. Alacak. Ödünç verilmiş.

matlubat, *A. i.* [Matlub ç.] 1. İstenilen şeyler. Alacaklar.

matmah, *A. i.* Göz dikilen şey. Göz konulan yer. «Matmah ne sema ne mah ü ahter.— Recaizade».

matmu, *A. s.* [Tama'dan] Tamah olunmuş; hırsla istenen her şey.

matmur, *A. s.* Toprak altına konulmuş, gömülmüş.

matmure, *A. i.* 1. Yer altında öteberi saklamaya mahsus yer. 2. Mezar. «Üzerine namaz kıldırıp matmure-i kabre koydu.— Naima».

matrah, *A. i.* [Tarh'tan] Tarh edilecek yer. Tarh olunacak nesne. Tarha esas olacak miktar.

matrak, mitrak, *A. i.* 1. Sopa. Değnek. 2. Talimci şişi.

matrud, *A. s.* [Tard'dan] Kovulmuş.

matruh, *A. s.* [Tarh'tan] 1. Atılmış. 2. Belirtilip kesilmiş (vergi). 3. Temeli atılmış (bina). (Mat.) *Matruhunminh*, eksilen.

matruş, *A. s.* Sakalı tıraşlı, sakalsız.

ma'tuf, *A. s.* [Atf'tan] 1. Eğilmiş, bir tarafa doğru dönmüş. Çevrilmiş. 2. Birine isnat olunmuş, birininmiş denilmiş.
«Ey nazar-i mahmur-i semavi — Zulmetlere mâtuf olamazsın.— Fikret».

ma'tuh, *A. s.* [Ateh'ten] Bunamış, bunak. «Gerçi kulunuz matuh olmuşum. Lâkin bu veçh üzre hareket din ü devlete nafi' bir maslahat olmak gerektir.— Raşit».

ma'tuk, *A. s.* [Itak, atak'tan] Azat olunmuş, azatlı.

mat'umat, *A. i., ç.* Yenecek şeyler. «Mısırdan mat'umat ve melbusat-i fıravan ile giden kafile-i azime.— Naima».

mat'un, *A. s.* [Ta'n, tâun'dan] 1.

Tânedilmiş, yaralı. 2. Tauna tutulmuş. «Çoktan ona bigâne bu mat'un-i hayat.— Fikret».

mat'unen, *A. zf.* Tauna tutularak.

matvi, *A. s.* [Tayy'dan] 1. Kıvrılmış bükülmüş. Kıvrılarak toplanmış. 2. Bir şeyin içine sarılmış. Sarılı.

matviyyen, *A. zf.* Sarılı olduğu halde. Bir şeyin içine sararak.

maune, *A. i.* Mavna.

maunet, *A. i.* [Avn'den] 1. Yardım. 2. Azık, yolda yiyecek şey.

mavaka', *A. i.* [Ma-vaka] Vaki olan, olup geçen.

mavera, *A. i.* [Ma-vera] Bir şeyin arkasında, ötesinde bulunan, öte. «Haramzadeler maverasından Çay kasabasına ateş vurmakla.— Naima».

maverai, *A. s.* Öteye, öteki âleme mensup.

mavtın, *A. i.* [Vatan'dan] Vatan, yer. Yerleşip oturulan yer. «Kütle-i pür-kesafet-i edvar — Ona biz mavtın-i beşer diyoruz. Fikret».

maye, *F. i.* 1. Bir şeyin yapıldığı asıl madde, maya. 2. Gerekli ve asıl madde, maya. 2. Gerekli nesne. 3. Para, mal. 4. Bilgi. *Frümaye, sermaye*, Bk. «Vücudun kim hamir-i mayesi hâk-i vatandandır.— N. Kemal».

mayedar, *F. s.* [Maye-dar] Kudretli, paralı. «Yine mesâlihe karışıp mayedar olmakla.— Naima»

mayenkasemiyyet, *A. i.* [Ma-yenkasemiyyet] Bölünebilme. Fransızca *divisibilité* karşılığı.

mayetehallel, *A. i.* [Ma-yetehallel] Hallolunabilir.

mayi, *A. s.* Sıvı. Su gibi akan. Su halinde bulunan.

mayiat, *A. i.* [Mayi ç.] Sıvılar.

mayiiyyet, *A. i.* Mayi halinde olma niteliği.

ma'yub, *A. s.* [Ayb'dan] 1. Ayıplanan. 2. Bir eksiği, kusuru olan.

ma'yubat, *A. i.* [Mayub ç.] Ayıplanacak şeyler, eksiklikler.

mayuhdes, *A. s.* [Ma-yuhdes] Sonradan olan. «Vuku buldu ki ol zaman mayuhdestir.— Naima».

mayu'kal, *A. s.* [Ma-yu'kal] Anlaşılır.

mayu'kes, *A. s.* [Ma-yu'kes] Aksedebilir. (Man.) Evrilir.

mayu'refiyyet, *A. i.* [Ma-yu'refiyyet] Bilinirlik. Fransızcadan *cognoscibilité* karşılığı (XX. yy.)

mayüfhemiyyet, *A. i.* Kavranabilirlik. Fransızcadan *concevabilité* karşılığı (XX. yy.).

mazahir, *A. i.* [Mazhar ç.] Eşyanın göründüğü yerler.

mazaik, mazayık, *A. i.* [Mazik ç.] Dar yerler.

mazalim, *A. i.* [Zulm ç.] Zulümler. Haksızlıklar. Can yakmalar. «Rüsum-i gayr-i meşrua vaz olunup dahi bunların emsali nice mazalim ihdas olunmakla.— Naima».

mazalle, *A. i.* [Zıll'den] Gölgelik yer. «Dağlardaki mazalla-i bûyada ahûvan.— Cenap».

mazamîn, muzamin, *A. i.* [Mazmun ç.] Mazmunlar.

mazanna, mazınna, *A. i.* [Zan'dan] 1. Ermiş sanılan. *Mazanne-i hayr*, kendisinden yalnız iyilik umulan kimse; *-i keramdan*, ermiş sanılanlardan; *-su'*, kendisinden bir fenalık beklenen kimse.

mazarr, mezarr, *A. i.* [Mazarrat ç.] Mazarratlar. «Lâkin def-i mazarrda ehemm ve elzem olan tedarik-i mümkineye teşebbüs etmeyip.— Naima».

mazarrât, *A. i.* [Mazarrat ç.] Zararlar.

mazarrat, *A. i.* [Zarar'dan] Zarar verme, dokunma.

mazbata, *A. i.* [Zabt'dan] Bir toplantıda konuşulanların sonucunun yazılı şekli.

mazbut, *A. s.* [Zabt'tan] 1. Zaptedilmiş, ele geçirilmiş. 2. Deftere yazılmış. 3. Hatırda tutulmuş. 4. Derli toplu. 5. Muhafaza altında, korunmuş. 6. Belli, belirtilmiş. «Muhabbetinle bu zindan-i gamda mazbutum.— Fikret».

mazbutat, *A. i.* [Mazbut ç.] Mazbut olan şeyler.

mazca, madca, *A. i.* 1. Yatılacak yer. 2. Mezar. (ç. Medaci, mezaci)

ma'zeret, ma'ziret, *A. i.* [Özr'den] 1. Elde olmadan suç, kabahat işleme. 2. Zorlu sebeplerini söyliyerek bağış dileme. «Hattâ kendi nefs'ine karşı bir vesile-i mazeret bulamıyarak. — Uşaklıgil».

mazg, madg, Bk. *Madg*.

mazhar, *A. i.* [Zuhur'dan] 1. Bir şeyin çıktığı, göründüğü yer, böyle bir kimse. 2. Nail olma, şereflenme. «Böyle küçük takayyüdata mazhar edilmesinden Peyker hazzalıyor.— Uşaklıgil».

mazhariyyet, *A. i.* Elde etme, nail olma.

mazille, *A. i.* Kıldan yapılma büyük çadır.

mazi, maziyye, *A. s.* Geçen, geçmiş. *Ezminie-i maziyye, zaman-i mazi*, geçmiş zaman, geçmiş zamanlar. «Geçer mazi gibi hasretle istikbal yâdından.— Fikret».

mazi, *A. i.* (Gra.) Geçmiş zaman. *Elmazi lâyüzker*, geçmiş şey zikrolunmaz.

mazik, *A. i.* [Zik'tan] Dar yer. sıkıntılı yer. «Haliyen bitehaşi böyle mazika geldiğinden.— Nazima».

mazlum, *A. s.* [Zulm'den] 1. Zulüm görmüş. Sessiz, yavaş kimse. «Nihal, sâkin, mazlum bir sesle söylüyordu.— Uşaklıgil».

mazlumane, *F. s., h.* 1. Zulüm görmüşe yakışır surette. 2. Sessizce, sessizlikle.

mazlumîn, *A. i.* [Mazlum ç.] Zulüm görmüş kimseler.

mazlumiyyet, *A. i.* Zulüm görmüşlük. 2. Sessizlik, yavaşlık. (Ed. Ce.) *Mazlumiyyet-i yetimane, hava-yi mazlumiyyet, rikkat-i mazlumiyyet, ye's-i mazlumiyyet*. «Namuskâr bir koca mazlumiyetiyle babasının hayat-i izdivacına bir facia rengi veriyor.— Uşaklıgil».

mazmaza, *A. i.* Abdest alırken ağza su alma, ağız çalkalama.

mazmum, *A. i.* [Zam'dan] Ötüre ile, zamme ile okunan.

mazmun, *A. i.* [Zımn'dan] 1. Mâna, anlam, kavram. 2. Nükteli, cinaslı güzel söz. *Bikr-i mazmun*, ilk defa söylenmiş mazmun. «Zarif bir sözü bir nev-şüküfte mazmunu — Yerinden oynatır eyvan-i hande-meşhunu.— Fikret».

mazmunperdaz, *F. s.* [Mazmunperdaz] Mazmun söyliyen, mazmun düzen.

mazmuntıraz *F. s.* [Mazmun-tıraz] Mazmun söyleyen, nükteli sözler söyliyen. «Öyle nüktepердazlıkları, mazmutırazlıkları vardı ki.— Uşaklıgil».

maznun, *A. s.* [Zan'dan] 1. Zan altında buulnan, kendisinden şüphe olunan. 2. Şüpheli. 3. Bir suç için muhakeme ve ithamdan evvel sorguya çekilen, sanık.

maznunîn, *A. i.* [Maznun ç.] Zan altında bulunanlar.

mazrub, madrub, *A. s.* [Darb,

zarb'dan] 1. Dövülmüş. 2. Basılmış, damgalanmış. 3. (Mat.) Çarpan. Çarpılan. *Mazrubun fih*, çarpan.

mazrubat, *A. i.* [Mazrub ç.] (Mat.) *Mazrubata tefrik*, çarpanlara ayırma.

mazrubeyn, *A. i.* (Mat.) Birbirine çarpılan iki sayıdan her biri.

mazruf, *A. s.* [Zarf'tan] 1. Zarf içinde bulunan. Kalıb, kılıflı. 2. Ekli, bir yazının zarfı içine konan. «Mazruf-i tebessüm gibidir ettiğin âzar.— Cenap».

mazrufen, *A. zf.* Zarf içinde kapalı olarak.

mazrufat, *A. i.* [Mazruf ç.] Zarflı şeyler.

mazul, *A. s.* [Azl'den] Azledilmiş. İşinden çıkarılmış. «Vezir-i mazulün hanesi mühürlenip.— Naima».

ma'zur, *A. s.* [Özr'den] Özürlü. Özrü olan. «O benim zehr-i hayatım... Bana hep sevmekten — bahsederler; bunu artık çekemem, mazurum.— Fikret».

mea, mia, *A. i.* Bk. *Mia.*

meab, *A. i.* 1. Geri dönülecek yer. 2. Sığınılacak yer. *Şevketmeab, fazailmeaab*, şevketin, faziletin dönüp sığındığı vücut, kimse.

mead, *A. i.* Bk. *Maad.*

meal, *A. z. i.* Anlam, kavram. *Bimeal*, mânasız, anlamsız; *hakikatmeal*, gerçek, içten. *Hulâsâ-i meal*, anlamının özü. «Şi'rimin nuhbe-i mealinde — Sen, bütün safvetinle sen vardın.— Fikret».

mealen, *A. zf.* Kavram cihetiyle, harfi harfine olmıyarak.

mealperver, *F. s.* [Meal-perver] Mâna anlatan. Mânalı. «Vaz-i mealperverin eş'ardan güzel, şair değil, fakat ne kadar şairanesin.— Fikret».

measim, *A. i. ç.* Günah edilecek yerler; günahlar.

measir, *A. i. ç.* Güzel eserler, izler, nişanlar. *Measir-i bergüzide*, seçme güzel eserler, izler.

mebad, mebada, *F. ü., i.* Sakın olmayaki. «Ve mebada eyyam-i bahar ü sayf geldikte Abaza emri dahi müştedd ola deyu.— Naima».

mebadi, *A. i.* [Mebde ç.] Başlangıçlar, ilkeler. *Mebadi-i âliye*, eflâki hareket ettiren ruhlar; *mebadi-i ulâ*, ilk ilkeler; *mebadi-i ulûm*, ilk bilgiler, bilgi başlangıçlar; *mebadi-i nihayât*, oruç (savm), namaz (salât), hac, zekât olan islâmın dört temeli.

mebahis, *A. i.* [Mebhas ç.] 1. Arama, araştırma yerleri. 2. Araştırma veya münakaşa konuları. «Bütün mehabis-i hikmetin bilinmesi acaba — Verir mi tesliyet bir feylesaf-i gamhâhâ?— Cenap».

mebalig, *A. i.* [Meblag ç.] Akçe miktarları. Paralar.

mebani, *A. i. ç.* 1. Yapılar, binalar. 2. Temeller. «Ey kubbeler, ey şanlı mebani-i münacat.— Fikret».

meb'as, *A. i.* Gönderilme. Yollanma. (ç. Mebais). «Gelelim zat-i Reşit'in şerefi mebhasine — Söz mü var devleti ihyaya olan meb'asine.— Şinasi».

mebde', *A. i.* 1. Başlangıç. 2. Kaynak, kök. 3. Bilgilerin ilk kısımları. 4. (Tas.) Tanrı gerçeğine erişmek için bir salikin ilk noktası. 5. Fransızcadan *principe* karşılığı, ilke (XX. yy.). *Mebde-i asli*, Fransızcadan *archétype* (ilk örnek) karşılığı (ç. Mebadi) «Bu gün Nihal için başka bir devrenin mebdeini teşkil edecekti.— Uşaklıgil» — «Bilir mi

dâvi-i irfan-i her hakikat eden — Aziz ruhumuzun mebde ü meadı nedir?— Cenap».

mebdeiyet, *A. i.* Başlangıç olma işi. «Mebdeiyeti tabiatten nefy ile beraber insanda ispata çalışmak.— N. Kemal».

meberrat, *A. i. ç.* Savap için yapılan işler.

mebguz, Bk. *Mabguz*

mebhas, *A. i.* 1. Arama, araştırma yeri. 2. Araştırma, fikir söyleme konusu, münakaşa. XX.yy. da *-logie* (-bilim) sözü bununla karşılanmıştır. *Mebhas-ül-esmar, mebhas-ül-ezhar, mebhas-ül uruk,* ırkbilim.

mebhur, *A. s.* [Buhr'den] Har har soluyan. Solugan.

mebhus, *A. s.* Bahsolunmuş, sözü geçmiş; *mebhusün anh,* sözü geçmiş nesne, bahsolunan nesne.

mebhut, *A. s.* [Beht'ten] Sersem, şaşkın. «Bütün Göksu gûya bu rivayete karşı mebhut ve mütehayyir, bir nida-yi taaccüple titredi.— Uşaklıgil».

mebî, *A. s.* [Bey'den] Satılmış.

mebit, *A. i.* [Beyt'ten] Geceliyecek yer. «Mebît-i salif-üz-zikre iade ve tesyir.— Sümbülzade».

me'bız, *A. i.* Diz kapağının arkasındaki çukur.

mebiz, *A. i.* [Beyza'dan] Yumurtalık.

meblâğ, *A. i.* Akçe miktarı, para. «Cihan müştakın amma olmayınca meblag malûm — Gelip de hâkpâye yüzlerin kaabil mi sürsünler.— Eşref».

meblû, *A. s.* [Bel'den] Yutulmuş.

meblûl, *A. s.* Islanmış, ıslak. Nemli, yaş. «Yüzünü atı ayağı bastığı hâke sürüp dümu-i çeşm-i giryan ile meblûl olan hâki.— Naîma».

mebna, *A. i.* 1. Yapı yeri, temel. 2. Yapı. (ç. Mebanî). «Genç kadın mebna-yi sevdasının yanında ... bir uçurum gördü.— Uşaklıgil».

mebniy, *A. s.* 1. Yapılmış, kurulmuş. 2. Bir şeye dayanan. 3. ... den ötürü. 4. (Arap gra.) Son harfi hiç bir şekilde değişmeyen kelime. *Mebni ale-l-hikâye,* bir hikâyeden çıkarılma veya bir hikâyeye dayanmış olan söz; *mebni aleyh,* üzerine kurulmuş olan.

mebrur, mebrure, *A. s.* [Birr'den] Beğenilmiş, hayırlı, yararlı, beğenilmiş hizmetler.

mebsus, *A. s.* Saçılmış, dağılmış. Yayılıp herkesçe duyulmuş. «Tabiat-i vücutta mebsus ve mebsus olan mücazat-i a'mali.— Naîma».

mebsut, mebsute, *A. s.* 1. Açılmış, yayılmış. 2. Uzun uzadıya anlatılan. *Zamme-i mebsuta,* o sesi. «Tabhane ve rıbat ve imaret-i mebsut-üs-sımat peyda eyledi.— Sadettin».

me'bun, *A. s.* Orospu huylu erkek. «Okuduğumuz bize yeter hele me'bunluk ile meşhur değilleriz.— Naîma».

meb'us, *A. s.* 1. Gönderilmiş, gönderilen. 2. Peygamber olarak gönderilmiş (kimse). 3. Halk tarafından seçilip meclise gönderilmiş (kimse). 4. Öldükten sonra diriltilmiş olan. «Hak seni milletin ihyasına etmiş meb'us — Dehenin mucizegûdur suhanıfı sihr-i halâl.— Şinasi».

meb'usan, *A. i.* [Meb'us ç.] Mebuslar, milletvekilleri, saylavlar. *Meclis-i mebusan,* millî meclisin üyelrei halk tarafından seçilmiş olanı.

mebzul, *A. s.* [Bezl'den] Bol. «Kızınıza Ada'nın mebzul gü-

meşleri, sık çamları altında uzun seyranlar yaptırınız.— Uşaklıgil».

mebzuliyyet, *A. i.* Bolluk. Esirgememe. «Duvarları, hücreleri, doymak bilmeyen bir heves-i mebzuliyyetle örtecekti.— Uşaklıgil».

mecaa, *A. i.* Açlık.

mecal, *A. i.* 1. Güc, kuvvet. 2. İmkân, fırsat. *Bimecal*, Bk. «Yoktu rüzgâr, o gün havada bile — Kalmamıştı mecal-i fekk-i dehen.— Fikret».

mecali, *A. i.* [Meclâ ç.] Aynalar.

mecalis, *A. i.* [Meclis ç.] Meclisler.

mecami', *A. i.* [Mecma ç.] 1. Toplanılan yerler. 2. Mecmualar, dergiler. «Bazı mecamide cemiyet ve cahilâne dâva-yi hamiyet edip.— Naima».

mecami', *A. i.* [Mecmua ç.] Dergiler.

mecanîn, *A. i.* [Mecnun ç.] Deliler, akıl hastaları. *Dar-ül-mecanin*, timarhane, akıl hastanesi.

mecarî, *A. i.* [Mecra ç.] Yollar, su yolları akıntı yerleri.

mecaz, *A. i.* [Cevaz'dan] Gerçek anlamiyle kullanılmayıp benzerlik ve benzetme ile başka bir anlamda kullanılan söz. (ç. Mecazat).

mecazen, *A. zf.* Gerçek değil de mecaz yolu ile.

mecazî, *A. s.* Mecaz ve addeğişimine ait olan, ruhî veya tasavvurî olan. Gerçek anlamında olmıyan. *Aşk-i mecazi*, dünuyadaki güzelleri sevmek ki, gerçekte bu yol ile Tanrıyı sevmek; *dost-i mecazi*, (1) gerçek olmıyan dost, (2) tasavvufî, sevgili; *mülk-i hakiki ve mecazi*, Tanrının gerçek ve ruhi âlemi.

mecazîb, *A. i.* [Meczub ç.] Meczuplar.

mecazistan, *F. i.* Mecaz yeri. «Alırsa deste saki-i hakikat câm-i insanın — Harabat-i mecazistanda bir huşyara yer kalmaz.— Nabi».

mecbul, *A. s.* [Cibillet'ten] Yaratılmış, yaratılışında bir hal veya sıfat bulunan. «Şöyle bir kendi haline meşgul ve daima ehl-i irfan ile seyr ü sülûke mecbul filcümle insaki menkul bir sahibdevlet imişler.— Peçevî».

mecbur, *A. s.* [Cebr'den] 1. Zor görmüş, zorla bir işe girişmiş. 2. Hatırı yapılmış, gönlü alınmış. «Yelkendest at ihsaniyle hatırı memulünden ziyade mecbur oldu.— Raşit» — «Belki beni cevap yazmaya mecbur edersiniz.— Uşaklıgil».

mecburen, *A. zf.* 1. Zorla, zoraki olarak. 2. Hatırı yapılmış, gönlü alınmış. «Bab-i merahim-meabına amid ü şüd eden mağmumlar mesruren avdet ve meksurlar mecburen ricat ettiğinden.— Raşit».

mecburî, mecburiyye, *A. s.* Zor altında, yapma zorunda. *Hizmet-i mecburiye*, yapma zorunda bulunulan hizmet.

mecburiyyet, *A. i.* Zor. Zora tutulmak. «Şakire Hanımın yanına atmağa mecburiyet gördükten sonra.— Uşaklıgil».

meccan, *A. s.* Bedava, ücretsiz, parasız.

meccanen, *A. zf.* Bedava olarak, parasız. «Ümeradan birine zulmü yoktur diye bir sancak verilip sonra müft ve meccanen verildiğine nedamet gelip.— Naima».

meccanî, *A. s.* Bedavacı, parasız.

mecd, *A. i.* Büyüklük, ululuk. Şan, şeref. *Dame mecdühu*, ululuğu sürsün; *sure-i mecd* Kuranın

ilk suresi.

mecellât, *A. i.* [Mecelle ç.] Kitaplar. İşte enva-i mecellât ü tevarih-i selef.— Şinasi».

mecerre, *A. i.* (Ast.) Samanyolu. «İki kıt'a cisr-i mecerre-nümudlarından.— Ragıp Pş.».

mecelle, *A. i.* 1. Kitap. 2. Fıkhın muameleye ait bölümü. Fıkıhtan yeni hayata (XIX. yy.) uygulanmış medenî kanun kısımları.

mechud, *A. i.* [Cehd'den] Çalışılmış, uğraşılmış. Güç, kuvvet. *Bezl-i mechud, sarf-i mechud*, olanca gücü ile.
«Varsa aklın bunun gibi bezl et — Terk-i nam-i nigûya mechudun.— Recaizade».

mechul, mechule, *A. s.* [Cehl'den] 1. Bilinmeyen meçhul. 2. (Gra.) Edilgen. *Meçhul-ül-ahval*, neyin ve kimin nesi olduğu bilinmeyen; *mechul-ün-neseb*, kimin çocuğu olduğu bilinmeyen. «Her sahn-i hakikatten uzak, herkese mechul — Bir safvet-i masumenin aguş-i terinde.— Fikret».

mechulât, *A. i.* [Mechul ç.] Meçhul şeyler.

mechuliyyet, *A. i.* Bilinmezlik..

meci', *A. i.* Gelme, geliş. «Şahs-i mezbur dahi isti'lâm-i meci-i pür şitab için feth-i bab ettikte.— Salim».

mecid, *A. s.* [Mecd'den] Şan ve şeref sahibi, Tanrı sıfatı. *Abdülmecid*, Tanrı kulu.

mecidi, mecidiyye, *A. s.*, i. Mecit'le ilgili. *Mecidiyye altını*, Abdülmecit zamanında çıkarılmış altın lira; *Mecidiyye nişanı*, Abdülmecit zamanında çıkarılmış nişan; *sîm mecidiyye*, yirmi beş kuruş değerinde gümüş para; *mecidiyye çeyreği*, beş kuruşluk gümüş para.

meclâ, *A. i.* 1. Çıkma, görünme yeri. 2. Ayna. «Nice maali-i umur peyderpey cilveger-i meclâ-yi zuhur.— Raşit».

meclis, *A. i.* [Cülûs'tan] 1. Oturacak, toplanılacak yer. 2. Bir iş konuşma için bir araya gelmiş insan topluluğu. 3. Devlet işleri için bir başkan ile üyelerden vücude gelmş topluluk. *Meclis-i âyan*, Osmanlı imparatorluğunda iki millet meclisinden üyeleri hükûmetçe seçileni; *-hass-i vükelâ*, kabine toplantısı; *-kebir-i maarif*, eğitim işleri kurulu (XIX. yy.); *-maliye*, Maliye nezareti danışma kuruluı (XX. yy.); *-meb'usan*, Osmanlı imparatorulğu zamanında iki millet meclisinden üyeleri halk tarafından seçileni; *-şer'*, şeyhislâm kapısında veya kadıların yanında kanun hükmü alınmak üzere yapılan toplantı; *-vükelâ*, kabine toplantısı; *def-i meclis*, bir toplantıya son verme; *sadr-i meclis*, bir toplantıda başkanlık yeri. «Meclis o meclis mey o mey saki o sakidir yine. — Yahya».

meclûb, *A. s.* [Celb'den] 1. Başka yerden getirilmiş olan. 2. Taraflılığı kazanılmış bulunan. 3. Tutkun. (ç. Meclûbîn). «Birkaç yabancıya meclûb ü muhteris gülümser.— Fikret».

meclûbiyyet, *A. i.* Tutkunluk.

mecma', *A. i.* 1. Toplanılan yer. 2. Kavuşulan yer, nokta. *Mecma-i bahreyn, mecma-ül-bahreyn*, iki deniz veya büyük suyun kavuşağı.

mecmer, micmer, *A. i.* Tütsü yaklan kab, buhurdan. «O duddan ki o günlerde neşr eder mecmer.— Recaizade».

mecmu, mecmua, *A. i.* [Cem'den] Toplanmış, bir araya getirilmiş

şey, tüm, top. «Bu ufak tefek şeyler onların üzerinde öyle bir mecmu teşkil eder.— Uşaklıgil».

mecmua, *A. i.* 1. Toplanılıp biriktirilmiş şeylerin hepsi. Koleksiyon. 2. Seçilmiş yazılardan meydana getirilmiş yazma kitap. 3. Türlü konulardan bahsetmek üzere çıkarılan risale, dergi (XIX. yy.). «Merak edilerek toplanmış güzel yazılardan mürekkep zengin bir mecmua-i elvah ki.— Uşaklıgil».

mecmuan, *A. zf.* Toptan, birden. Hep.

mecmuiyet, *A. i.* Bütünlük. Tamlık. «Hiçbir milletin kavaid-i idaresi mecmuiyet itibariyle ahlâfına kalmamış.— N. Kemal».

mecnun, *A. s.* [Cin'den] 1. Cin tutumu, çıldırmış, deli divane. 2. Ziyade tutkun, aşk yüzünden kendini kaybetmiş. «Bir gazeteci yazı yazarken kendine mecnun nazariyle bakmadıkça o kararnamenin hükmünü nasıl düşünebilir?— N. Kemal».

Mecnun, *A. i.* Leylâ ile Mecnun hikâyesinin erkek kahramanı, Kays.

mecnunane, *F. s., zf.* Delice. Divanelere yakışır surette. «Hummalar içinde mecnunane bir aşk ile sevecek.— Uşaklıgil»

mecnuniyet, *A. i.* Delilik.

mecra, *A. i.* [Cereyan'dai] 1. Suyun aktığı yatak, su yolu. 2. Bir işin oluş yolu veya bir havadisin yayılma yolu. 3. Bedendeki ahlatın akıştığı yol. *Mecray-i tabii*, bir şeyin normal hallerden geçişi. «Bu günah-i aşka öyle bir mecra-yi istikbal tâyin etmeliydi ki.— Uşaklıgil».

mecruh, *A. i.* [Cerh'ten] 1. Yaralı, yaranlamış. 2. Kanıtlarla reddolunmuş, battal edilmiş. «Tozlarla şimdi örtülü, mecruh ü münkesir — Âlâm içinde can veriyor.— Fikret».

mecruhîn, *A. i.* [Mecruh ç.] Yaralılar.

mecrur, *A. i.* [Cerr'den] 1. Çekilmiş, sürüklenmiş. 2. (Arap. Gra.) harf-i cerr veya isim tamlaması (izafet) hallerinde son harfi «i» ile okunan kelimenin hali. (ç. Mecrurat).

mecrurat, *A. i.* [Mecrur ç.] Mecrurlar.

me'cur, *A. s.* [Ecr'den] 1. Ecr, sevap ve mükâfat kazanan. 2. kiraya verilen (şey). «Hak eyliye me'cur cihanda ebeveynin. — Recaizade».

mecus, *A. i.* Zerdüşt dininde bulunan halk.

mecusi, *A. s., i.* Mecus dininde bulunan. Ateşe tapan veya bunlara mensup, bunlarla ilgili.

meczub, *A. s.* [Cezb'den] 1. Kendine doğru çekilmiş, bir tarafa çekilmiş. 2. Tanrı sevgisine tutulmuş, bu yüzden kendinden geçmiş. 3. Divane. Aptal. «O samimiyete meczub olarak toplanıyor.— Fikret».

meczubîn, *A. i.* [Meczub ç.] Meczuplar.

meczubiyyet, *A. i.* Birine doğru gönül akması.

meczum, *A. s.* [Cüzam'dan] Miskin illetine tutulmuş, cüzamlı.

meczum, *A. s.* [Cezm'den] 1. Kesilmiş, Kesim olarak karar verilmiş. 2. (Arap. Gra.) Son harfi harekesiz olarak telâffuz olunan kelime.

med, medd, *A. i.* 1. Uzatma, uzanma. 2. Yayma, döşeme. 3. Bir harfi gereğinden fazlaca uzatarak telâffuz etme. 4. Deniz suyunun yükselip kabarması. 6.

Şeriye naiplerinin hizmet zamanlarının uzatılması. *Medd-i basar,* uzağı görme, presbit; *-bisat,* halı, kilim yayma; *-nazar,* göz görebildiği kadar, göz alımı; *-yed,* el uzatma; *medd ü cezr,* gelgit; *harf-i medd,* arapçada hemze ile elifin birleşmesi. «Medd-i nur-i nigâh-i endişe — Şi'rimin hatt-i cetveli görünür.— Nef'i».

meda, *A. i.* 1. Mesafe. 2. Son. Erek.

medahil, *A. i.* [Medhal ç.] Girişler, girilecek yerler.

medain, medayin, *A. i.* [Medine ç.] Şehirler.

Medain, *A. i.* Eski İran'ın Dicle civarında yedi şehri olup islâm fetihleri sırasında başkenti teşkil ediyordu.

medar, *A. i.* [Devr'den] 1. Dönen bir şeyin merkezinde dayandığı yer. Etrafında dönülen nokta. 2. Sebep, vesiyle, vasıta. 3. (Ast.) Bir gezegenin güneş etrafında dönerken çizdiği daire, yörünge. 4. (Coğ.) Ekvatorun iki cihetinde varsayılan iki daire olup güneş onların hizasına kadar varıp geri döner; bunlardan kuzeydeki *medar-i seretan,* yengeç dönencesi, güneydeki *medar-i cedi,* oğlak dönencesi. *Medar-i maişet,* geçim vasıtası. «Bilâkis medar-i iftihar olacak isimlerin keşf edilmesine müsaade ederek. — Uşaklıgil».

medaric, *A. i.* [Medrece ç.] 1. Merdivenler. 2. Yollar, meslekler. *Âric-i medaric-i ikbal,* yükselme merdivenlerine çıkan.

medaris, *A. i.* [Medrese ç.] Medreseler. *Medaris-i sahn, -semaniye,* İstanbulda Fâtih camii etrafında bulunan sekiz medrese. «Bu temenniyi etme istiksar — O da azdır bizim medarise az. M. Naci».

medayih, *A. i.* [Medih ç.] 1. Övülmeye değer davranışlar. 2. Övmeler. «Baksan, o dudaklardaki âvaz-i medayih — Hep kendi sesindir.— Fikret».

medd, *A. i.* Bk. *Med.*

meddah, *A. s.* [Medh'ten] 1. Ziyade öven. 2. *i.* Telâffuz taklitleriyle hikâyeler anlatan kimse. «Lâyık mı ola o rind-i kâmil — Meddah-i eazım ü erazil. N. Kemal».

meded, *A. i.* 1. Yardım. 2. *ü.* Eyvah, aman, yazık.

mededcu, *F. s.* [Meded-cu] Yardım arıyan.

mededhâh, *F. s.* [Medd-hah] Yardım isteyen; sığınan. «Yeniçeri ağasına bakıp mededhahlık tarikından.— Naima».

mededkâr, *A. s.* [Meded-kâr] Yardımcı.

mededres, *F. s.* [Meded-res] Yardıma yetişen, yardımcı.

medenî, medeniyye, *A. s.* [Medine'den] 1. Şehirli. Şehir halkından olan. 2. Çölde yaşamayıp, vahşi olmayıp şehirli ve bilgili olan. 3. Bir memlekete ait, memleketle ilgili olan. 4. Arabistan'ın Medine şehrine ait olan. *Medeniy-üt-tab',* yaratılıştan toplu olarak yaşama zorunda bulunan insan; *akvam-i medeniyye,* medenî kavimler; *huk-uk-i medeniye,* medenî haklar; *kanunî medenî,* toplumunun münasebetlerini tâyin eden kanun; *kavanin-i medeniyye,* medenî esaslar kanunları, *vazaif-i medeniyye,* yurttaşlık ödevleri (XIX. yy.).

medeniyyet, *A. i.* 1. Şehirlilik. 2. Hayattan tam faydalanarak iyi ve rahat yaşama (XIX. yy.)

«Medeniyyet ne diyorsun bilmem — Medeniyyet yaşamaktır sersem.— A. H. Tarhan».

medenk, *F. i.* Kapı sürmesi, kilit.

meder, *A. i.* Kerpiç. Kesik. «Maadindir kamu eşya eder öz kendi zatından — Kimisi sim ü zer zâhir kimi senk ü meder peyda.— Usuli».

medfen, *A. i.* [Defn'den] Ölüleri gömdükleri yer. Mezar. «Hepsi kalbimde şimdi bir medfen — Bir penah-i sükûn ü hasret arar.— Fikret».

medfu' *A. s.* [Def'den] 1. Defolunmuş, öteye itilmiş. 2. Verilmiş, vezneden çıkarılmış.

medfuat, *A. i.* [Medfu' ç.] 1. Verilen paralar, kasadan çıkan paralar. Hesap defterinde verilen paraların kaydedildiği kolon.

medfun, *A. s.* [Defn'den] Gömülmüş. Toprağın içine konulup örtülü kalmış. «Siyah mermerlerle örtülmüş bir mezarda diri diri medfun gibiydi.— Uşaklıgil».

medh, *A. i.* Birinin iyiliğini, iyi şeylerini söyleme. Övme.

medhal, *A. i.* [Dühul'den] 1. Girecek yer. Kapı. 2. Girilecek taraf. Girinti. 3. Başalıngıç. 4. Karışma. Parmak. *Medhal-i kavaid*, gramere giriş; *zimedhal*, bir işe karışmış olan, bir işte parmağı olan. «Gayri umurda medhalim yoktur dedikte affolunup. — Naima» — «Gözleri bir şey arıyarak Göksu'nun medhalini uzun uzun seyr etti.— Uşaklıgil».

medhaldar, *F. s.* [Medhal-dar] Bir işe karışmış olan, işte eli olan.

medhiyyat, *A. i.* [Medhiyye ç.] Övmeler.

medhiyye, *A. i.* Birini övmek için yazılmış kaside.

medhul, *A. s.* [Dahl'den] 1. Ayıplanacak kusuru olan. 2. Dile düşmüş. *Medhul-i biha*, gerdek olmuş kadın eş; *gayr-i medhul-i biha*, gerdek olmamış nikâhlı. «Tevcihat-i medhulesini.— Naima».

medhur, *A. s.* Kovulmuş, uzaklaştırılmış olan. «Hace-i bi-sermaye-âsâ melûm ü medhur.— Sümbülzâde».

medhuş, *A. s.* [Dehşet'ten] Ürküp korkmuş. Şaşırmış. «Benim tayr-i huzurum bir melâlin — Gezer dest-i sitemkârında medhuş.— Fikret».

medhuşane, *F. zf.* Ürkmüş bir halde, ürkmüş gibi.

medid, **medide**, *A. s.* [Medd'den] Uzun, çok uzun süren. *Müddet-i medide*, pek çok zaman. «Behlûl medid bir Ooo!... ile.— Uşaklıgil».

medih, *A. s.* [Medh'ten] Övmiye veslie olan şey. Övme konusu. «İma-yi medîh ham-i ebru-yi bütanda — Haclet dih-i engüşt-i hilâl-i ramazandır.— Naili».

mediha, *A. i.* Övmel konulu kaside veya yazı. «İndimde mediha-lar sereftir — Memduh değilse medha ahra.— M. Naci».

medihagû, *F. s.* [Mediha-gû] Öven, övücü. Övgü söyleyen.

medine, *A. i.* Şehir. (ç. Medayin).

Medine, *A. i.* Hicaz'da peygamber Muhammet'in türbesi bulunan şehir. Yesrib. Medine-i Münevvere.

medlûl, *A. s.* [Delâlet'ten] Delâlet olunan, gösterilen. Bir kelime veya işaretten anlaşılan. *Maani-i medlûle*, anlaşılan mânalar.

medma', *A. i.* Göz. Gözyaşı. (ç. Medami).

medrec, **medrece**, *A. i.* 1. Basamaklı yol. Merdiven. 2. Dar yol,

dağ yolu. (ç. Medaric).

medrese, *A. i.* [Ders'ten] 1. Ders okutulan yer. 2. Ders gören öğrencilerin yatıp kalktıkları vakıf odaların bulunduğu yapı. *Medresenişin*, medreseli. (ç. Medaris). «Ey sakfı çökük medreseler, mahkemecikler.— Fikret».

medsus, *A. s.* Gömülerek saklanmış olan. Gizli bulunan. «Tabiat-i vücudda medsus ve mebsus olan mücazat-i a'malı.— Naima».

med'u, *A. s.* [Davet'ten] Çağırılmış, davet olunmuş. «Aileye ait bir düğün vardı, oraya hep med'u idiler.— Uşaklıgil».

med'uvven, *A. zf.* Çağrılarak, davet olunarak.

med'uvvin, *A. i.* [Med'uvv ç.] Davetliler, çağırılanlar.

medyun, *A. s.* [Deyn'den] Borçlu. Verecekli. «Artık bundan sonra hayatını babasına medyun değil miydi?— Uşaklıgil».

mefad, müfad, Bk. *Müfad.*

mefahim, *A. i.* [Mefhum ç.] Mefhumlar, kavramlar.

mefahir, *A. i.* [Mefharet ç.] Övünülecek şeyler.

mefa'il, *A. i.* [Mef'ul ç.] Yapılmışlar, işlenmiş işler.

mefarik, *A. i.* [Mefrak ç.] Baş tepeleri. Başlarda saçın ikiye ayrıldığı noktalar.

mefasıl, *A. i.* [Mafsal ç.] Eklemler.

mefasid, *A. i.* [Mefsedet ç.] Bozukluklar. Fenalıklar, azdırmalar. Münafıklıklar. «Vakaa nice mezalim ve mefasidleri tevatür ile sabit olmakla.— Peçevi».

mefatih, *A. i.* [Miftah ç.] Anahtarlar.

meferr, *A. i.* [Fırar'dan] Kaçacak yer. *Eyn-el-meferr?* Kaçacak yer yok mu?

mefhar, *A. s.* [Fahr'den] Övünme sebebi. *Mefhar-i kâinat*, Peygamber Muhammet. «Ey mefhar-i zümre-i ediban.— N. Kemal».

mefharet, *A. i.* [Fahr'den] Övünme. Koltuklar kabarma. «Her lâhza bir nümayiş-i handan-i mefharet — Yüzlerde, süngülerde, kılıçlarda berk urur.— Fikret».

mefhum, *A. s., i.* [Fehm'den] Anlaşılan, anlaşılmış, kavranmış. Kavram. Kelâmdan çıkarılan mâna.

mefhumiyye, *A. i.* Fransızcadan *conceptualisme* ile *idéalisme* karşılığı, kavramcılık (XX. yy.).

mefkud, *A. s.* [Fakd'dan] 1. Olmıyan, bulunmıyan. 2. Ölü veya diri olduğu bilinmiyen, kayıp kimse. «Bu hadd ü gayeti mefkud olan sirişk ile ben — Hazan bulutlarının bir misaliyim, ahkar.— Fikret».

mefkudiyyet, *A. i.* Yokluk, bulunmama.

mefkûre, *A. i.* [Fikr'den] Fransızcadan *idéal* karşılığı, ülkü (XX. yy.).

meflûc, *A. s.* [Felc'den] İnmeli. Kımıdamaz, oynamaz halde. «Beşer, bu şimdi muazzep sürüklenen meflûc, — Adım adım edecek zirve-i halâsa uruc.— Fikret».

meflûcen, *A. zf.* Felce uğramış olarak.

mefrag, *A. i.* [Ferag'dan] Dökülecek yer, yol.

mefrak, *A. i.* Baş tepesi. Başın üstünde saçların ikiye bölündüğü yer.

mefred, *A. s.* Çok büyük, aşırı iri. «Minare şeklinde dahi bir mefred-ül-âza siyah arabı vardı ki.— Veysi».

mefrug, *A. s.* [Ferag'dan] Baş-

ka birine bırakılmış. *Mefrugun bih*, bir kimseye ferag olunan, bırakılan nesne; *mefrugun leh*, bedeli ile kendisine bir şeyin tasarruf hakkı ferag olunmuş kimse.

mefruk, *A. s.* [Fark'tan] Ayrılmış; araya başka bir şey girmiş.

mefruş, *A. s.* [Ferş'ten] Döşenmiş, döşeli. «O, mermer mefruş azim bir sofa.— Uşaklıgil».

mefruşat, *A. i.* [Mefruş ç.] Ev döşemiye yarıyan eşya.

mefruz, *A. s.* [Farz'dan] 1. Farz kılınmış, üste borç olan. 2. Farz olunmuş. Varsayılmış. Yok iken var hükmünde tutulmuş. «Hâlâ kalbinde bir şey o mefruz hayat-i şarkın mutlaka mevcut olmasına inanmak ister.— Uşaklıgil».

mefsedet, *A. i.* [Fesad'dan] 1. Bozukluk, fenalık. 2. Karıştırma, azdırma. Fesat kurma. (ç. Mefasid).

mefsaka, *A. i.* [Fısk'tan] Fısk, günah işlenen yer. «Mefasaka olmaz me'va-yi salah olmasa da Nabi».

mefsuh, *A. s.* [Fesh'ten] Hükümsüz bırakılmış. Yürürlükten kaldırılmış, battal edilmiş. «Bütün o şerait-i esasiyeyi bir nesh-i mefsuh hükmüne getirmişti.— Uşaklıgil».

mefsuhiyyet, *A. i.* Mefsuh olma, yürürlükten kalkma hali.

meftuh, *A. s.* [Feth'ten] 1. Açılmış, açık. 2. Zaptolunmuş, ele geçirilmiş. 3. Üstün, yani e ile okunan. «Bab-i irtişa meftuh oldukta.— Naima».

meftul, *A. s.* [Fetil'den] Bükülmüş, fitil haline konulmuş. «Teberrük aldı gönül fikr-i zülf-i meftulün — Hayal-i hâl-i lebin buldu yadigâr gözüm.— Kemalpaşazade».

meftun, *A. s.* [Fitne'den] 1. Büyülenmiş gibi kendine sahip olamıyacak derecede tutkun, vurgun. 2. Bir şeyi ziyade beğenmekten şaşırmış halde olan. «Minnettarlıkla mümtezic bir muhabbet onu hastaya meftun etti.— Uşaklıgil».

meftunane, *F. zf.* Meftunlara yakışır halde, tutkuncasına, kendinden geçmiş halde.

meftuniyyet, *A. i.* Ziyade tutkunluk, vurgunluk. Pek fazla beğenme. «Ona bakışında öyle amik bir meftuniyyet vardı ki.— Uşaklıgil».

meftur, *A. s.* [Fütur'dan] Bıkmış, bezmiş. (XX. yy.). «Sen, ey mah, ey muallâ menba-i ulviyyet-i sevda — Kılarsın kalb-i mefturumda şevk-i itilâ peyda .— Fikret».

mefturane, *F. zf.* Bezmişcesine. Bitkin bir halde.

mefturiyyet, *A. i.* Bezginlik, bıkkınlık.

meftut, *A. s.* Ufalanmış. Parça parça edilmiş.

mef'ul, *A. s.* [Fi'l'den] 1. Yapılmış, işlenmiş, kılınmış. 2. Bir failin yaptığı iş üstünde belli olan. 3. (Gra.) Tümleç. *Mef'ul-i anh*, -den hali; *-bih*, -i hali; *-fih*, -de hali; *-gayr-i sarih*, dolaylı tümleç; *-ileyh*, -e hali; *-maah*, -le hali; *-minh*, -den hali; *-sarih*, düz tümleç; *ism-i mef'ul*, ortaç, sıfat-fiil.

mega-, Bk. *Maga-*.

megafir, *A. i.* [Migfer ç.] Migferler.

megak, *F. i.* Çukur. Mezar. «Ol megak-i hevilnaki kendinin dâm-i helâki bilip.— Sadettin».

meger, *F. s.* Meğer. Ancak, şu kadar ki. «Meğer kim pençe-i simine bir mehpare yaslanmış» — «Kalmış mı meğer denilmedik

söz.— Ş. Galip». — «Beş yaşında ya var ya yoktu, meğer — Çobanıymış geçenlerin bu gülen .— Fikret».

meges, *F. i.* Sinek. «Ey nalezen meges ki olursun sada-resan — Ezhar içinde uykuya dalmış iken şüban.— M. Naci».

megesran, *F. i.* [Meges-rân] Yelpaze. «Oldu nazmım şehdine ervah-i kudsiler meges — Şehperin ana megesran etti Cibril-i emin.— Hayali».

meh, mah, *F. i.* Ay. Bk. *Mah.*

mehabet, *A. i.* [Heybet'ten] Heybet. Celâl. Ululuk. Büyük görünmek; büyük görülenlerin karşısında duyulan korku. «Ve bir madalyalı gazi mehabetiyle vakur.— Fikret».

mehabil, *A. i.* [Mehbil ç.] Rahim yolları.

mehalik, *A. i.* [Mehlike ç.] Korkulu yerler veya işler. «O zaman bu muaşakanın mehalik ve müşkilâtı gözlerinin önüne dikildi.— Uşaklıgil».

mehamm, *A. i.* [Mühim ç.] Önemli, büyük işler.

mehan, *A. s.* Küçük görülmüş, küçümsenmiş.

mehanen, *A. z.* Küçümsenerek.

mehanet, *A. i.* Küçümsenme. Küçük görülme.

mehar, *F. i.* Yular. *Küsiste mehar,* incelmiş, gevşemiş yular.

meharet, *A. i.* Beceriklilik. Ustalık. «Bu sualleri kemal-i meharetle Bülent'in gevezeliklerinin arasına serpiyor.— Uşaklıgil».

me'haz, *A. i.* [Ahz'den] Bir şeyin alındığ yer. Kaynak.

mehbil, *A. i.* Rahim yolu.

mehbit, *A. i.* [Hübut'tan] Düşecek yer. İnilen yer. «Sahil gunude kütle-i deycur, ufuk abus — Gök pür-sahab ü zıl, ona sen mehbıt-i ukûs.— Fikret».

mehbuç, *A. s.* Korkudan şaşırmış.

mehcur, mehcure, *A. s.* [Hicr'den] 1. Bırakılmış, unutulmuş. Kullanılmaz. 2. Uzaklaşmış, ayrılmış. «Gördüğünden kimseler âlemde mehcur olmasın.— Ragıp Pş.».

mehcuriyyet, *A. i.* 1. Uzaklık, ayrılık. 2. Unutulma, bırakılma.

mehçe, mahçe, *F. i.* Minare, kubbe, bayrak direği ucuna takılan küçük hilâl. «Mehçe-i âlemtâb-i ferr ü iclâl.— N. Kemal».

mehd, *A. i.* Beşik. *Mehd-i ulya,* padişah annesi. *Mehdarây-i vücüd olmak,* dünyaya gelmek, doğmak. «Mehd-i ulya hazretlerine su-i kasdi mutazammın meşveretler etmişlerdi.— Naima». — «Bazice-i âmal ederek hep hevesatı — Bir mehd-i serabide çocuklar gibi yattık.— Fikret».

mehdi, *A. s.* [Hüda'dan] 1. Doğru yolu tutmuş olan. 2. *(ö. i.)* On ikinci imam olup şii inancına göre, yaşamakta ve kıyameti beklemektedir; *sahib-üz-zaman.*

mehebb, *A. i.* Rüzgârın estiği yer. «Sarasar-i hata vü halel mehebb-i hazlândan vezan olmasaydı.— Veysi».

mehenk, *i.* Bk. *Mahakk.*

mehere, *A. i.* [Mahir ç.] Ustalar, üstalar.

mehîb, mühib, *A. s.* [Heybet'ten] 1. Korkulur, korkunç. 2. Heybetli, azametli.

«Ben o seyyaha benzerim ki mehîb — Çölde şemsin şua-i suzanı — Yakarak gözlerinde elvanı. — Fikret».

mehl, *A. i.* Vakit verme. Bir işi belli bir zamana kadar bırakma, erteleme *âlamehlin,* yavaş, vaktinde. «Bu tarafta olan ihtilâl

def olunup alâ mehlin varırız.— Naʿima».

mehleke, mehlike, *A. i.* Tehlikeli yer veya iş. «Böyle mehlekede muhlis zannedip beni öldürürse öldürsün.— Naʿima».

mehlika, *F. s.* [Meh-lika] Ay yüzlü, güzel. «Bütün o manzara ol mehlikayı arz eyler.— Fikret».

mehmaemken, *A. zf.* Mümkün olduğu kadar, olabildiği derece.

mehmum, *A. s.* Endişeli, düşünceli. «Agniya müsadere ve taaddilerinden hafif ve mehmum idiler.— Naʿima».

mehmus, *A. s.* Gizli.

mehmusen, *A. zf.* Gizli olarak. «Mısraı mehmusen zikr ü tezkâr olunup.— Sümbülzade».

mehmuz, *A. s.* (Arap. Gra.) Asıl harflerinden biri hemze olan (kelime). ('esed); ikinci harf olursa *mahmuz-ül-ayn* (reʾy); üçüncü harf olursa *mahmuz-ül-lâm* (berʾ) denir.

mehmuz, *A. i.* Mahmuz. Bk. *Mihmiz.*

mehpare, *F. s.* [Meh-pâre] Ay parçası. Çok güzel. «Nasıl sabah idi, Yarab, ne subh-i muğberdi — Ki uçtu ruhu o mehparenin semavata.— Fikret».

mehperest, *F, s.* [Meh-perest] Aya tapan. (Mec.) Âşık.

mehr, *A. i.* Mihir. Evlenirken erkek tarafından verilen para. *Mehr-i muaccel,* nikâhta verilen ağırlık; *müeccel,* boşanma veya ölüm halinde verilmesi kararlaştırılan para.

mehrû, *F. s.* [Meh-rû] Ay yüzlü. Güzel.

mehruyan, *F. i.* [Mehru ç.] Ay yüzlüler. Güzeller.

mehtab, *F. i.* [Meh-atb] Mehtap. «Hazan sabahı kadar mest-i girye bir mehtab — Şeb-i hayalini okşar, peri cenahı gibi.— Fikret».

mehter, *i.* (Farsça Mihter kelimesinden). 1. Yüksek dereceli hizmetkâr. 2. Çadırlara bakan uşak. 3. Binek veya yük hayvanlarına bakan uşak. 4. Mızıkacı takımından olan kimse. 5. Tanzimattan biraz evvel Babıâli çavuş veya kavası. 6. Rütbe, nişan müjdecisi, çaylak.

mehteran, *i.* [Mehter ç.] Mehterler. *Mehteran-i alem,* bir vezirin alemiyle beraber bulunan bando takımı; *-hayme,* çadır uşakları. *Baş mehter,* çalgıcı mehterlerin başı, şef.

mehterhane, *F. i.* Her vezirin, tuğu sayısınca takımları bulunan — ki bunlara *kat'* denirdi — bando takımı.

mehtûk, *A. s.* [Hetk'ten] Yırtılmış, bozulmuş.

meʾhuz, *A. s.* [Ahz'den] 1. Alınmış. 2. Ödünç olarak, başka bir yerden alınmış.

meʾhuzat, *A. i.* [Meʾhuz ç.] Alınan para. Alınan paranın defterde yazıldığı kolon.

mekâid, *A. i.* [Mekide ç.] Hileler, düzenler.

mekâil, *A. i.* [Mikyal ç.] Tahıl ölçekleri.

mekal, Bk. *Makal.*

mekân, *A. i.* [Kevn'den] 1. Yer, mahal. 2. Durulan yer, oturulan yer, konut. *Bimekân,* konutsuz, serseri; *cennetmekân,* yeri cennet (ölmüş ve en çok ta ölmüş padişahlar hakkında); *lâmekân,* mekânsız, Tanrı. (ç. Emakin, emkine).

mekânen, *A. zf.* Mahal ve yer bakımından.

mekânet, *A. i.* 1. Güç, nüfuz, kudret. 2. Ağırbaşlılık. «Reftarına ol kadar muvafık — Etvar-i me-

kânet-iltizamın.— Recaizade».

mekârih, *A. i.* [Mekruh ç.] İnsana tiksinti veren şeyler. Sıkıntılar, dertler. «Verdiği mansıpları mekârihtir tekrar verilsin.— Naima».

mekârim, *A. i.* [Mekremet ç.] Keremler, cömertlikler. Beğenilen ahlâklar. «Artık bu böyle gittikçe — İçim zehirlenecek yâd edip mekârimini.— Fikret».

mekâsib, *A. i.* [Mekseb ç.] Kazançlar. Kazanç yer ve araçları. «Nazişleriyle bilâ sebeb ü müsebbib ve bitaab-i mekâsib.— Sümbülzade».

mekâtib, *A. i.* [Mekteb ç.] Okullar. *Mekâtib-i âliye*, yüksek okullar, *-hususiyye*, özel okullar; *-ibtidaiyye*, ilk okullar.

mekâtîb, *A. i.* [Mektub ç.] Mektuplar. «İsa Ağa mekâtibi götürüp çiftliğinde Katırcıoğlu Şah Mehmet'e teslim eyledikte.— Naima».

me'kel, me'kil, *A. i.* 1. Yenecek şey. 2. Geçim yeri, gelir. (ç. Meakil).

mekful, *A. s.* [Kefalet'ten] Kefil olunmuş, kefil olmuş. *Mekfulün anh*, kendisine kefalet olunan kimse; *mekfulün bih*, kefalet olunan nesne veya kimse; *mekfulün leh*, kefaletle alacağı sağlanmış alacaklı.

mekhul, *A. s.* [Kühl'dan] Sürme çekinmiş, sürmeli. «Görünürdü gözü daim mekhul — Haddi zatında siyeh-çeşm idi ol.— Hakani».

mekide, mekidet, *A. i.* Hile, düzen. «... mekidesine düçar.— Sümbülzade».

mekil, *A. s.* Kile ile ölçülen (ç. Mekîlât).

mekîn, *A. s.* [Mekân'dan] 1. Yer tutup oturan, yerleşmiş. 2. İktidar ve vekar sahibi. «Hüseyin Paşa serdarlık makamında mekîn oldu.— Naima».

mekinet, *A. i.* Ağırbaşlılık. Vekar.

mekkâr, *A. s.* [Mekr'den] Hileci, düzenbaz.

Mekke, *A. i.* Hicaz'ad Muhammet peygamber'in doğduğu, Kâbe'nin bulunduğu şehir.

mekki, *A. s.* Mekkeli, Mekke ile ilgili.

mekmen, *A. i.* Pusu yeri. «Viraneler, ey mekmen-i pür-hâb-i eşirra.— Fikret».

mekmun, *A. s.* Saklı, gizli.

meknun, *A. s.* Saklı, gizli. İyice korunmuş. *Dürr-i meknun*, dizi inci. «Söylemez, söylemez amma dürr-i meknun söyler.— Amani».

meknuz, *A. s.* [Kenz'den] 1. Yere gömülü. 2. Hazineye konulmuş; saklanmış.

mekr, *A. i.* Hile, düzen. Bir kimseyi hile ile aldatmak, maksadından caydırmak. *Mekr-i mahmud*, bir kimseyi, iyi niyetlerle, maksadından caydırmak için yapılan hile; *-mezmum*, bunun aksi. «Sendendir ilâhi yine bu mekr ü bu fitne — Bu mekr ü bu fitne yine sendendir ilâhi.— Ziya Paşa».

mekermet, mekrümet, *A. i.* [Kerem'den] 1. Kerem, cömertlik. 2. Saygı, ağırlama. *Mekremetlû, mekrümetlû*, müderris payeli ulemaya hitaptır.

mekruh, *A. s.* 1. İğrenç, tiksinti veren. 2. Şeriatın haram etmediği, fakat çok zorda kalınmayınca da yapılmasına izin vermediği. (ç. Mekruhat, mekruhîn). «Ben ki baziçesiyim her emel-i mekruhun — Bana ölmek yaraşır, başaka saadet mi olur?— Fikret».

mekruhat, *A. i.* Şeriatçe haram olmayan fakat yapılması da beğenilmeyen şeyler.

mekruhiyyet, *A. i.* İğrençlik.

mekrümet, *A. i.* Bk. *Mekremet.*

meks, *A. i.* Durma. Dinleme veya bekleme için kalma. «Ol diyar-i behcet-âsarda bir ay miktarı zaman meks ü âram edip .— Selânikî».

mekseb, *A. i.* [Kisb'den] 1. Kazanç. 2. Kazaç yeri, kazanç vasıtası.

meksub,meksube, *A. s.* [Kisb'den] Kazanılmış; öğrenilmiş, elde edilmiş.

meksuf, *A. s.* [Küsuf'tan] Küsufa uğramış. Güneş tutulmuş. «Can ü dilin'n mihr ü mehi olmıya pür-nur — Daim biri mahsuf ola anın biri meksuf.— Ruhi».

meksur, *A. s.* [Kesr'den] 1. Kırılmış. 2. Kesre ile, yani i sesiyle okunan (harf). «İki kebir mavunaları dahi gayet meksur ve rahnedar olduğundan.— Raşit».

mekşuf, *A. s.* [Keşf'ten] 1. Açılmış, açık. Belli, kapalı değil, açık. 3. Bilinmez değil, keşfolunmuş. *Gayr-i mekşuf,* henüz keşfedilmemiş. (ç. Mekşufat). «Heyhat! sen ey nur-i semavi — Sâfillere mekşuf olamazsın.— Fikret».

mekteb, *A. i.* Okul. (ç. Mekâtib). «Bülent mektepte geceleri kalmıyacaktı.— Uşaklıgil».

mektub, *A. i.* Mektup. (ç. Mekâtib). «Adnan Bey ihtiyar Mürebbiyeye uzun bir mektub yazmış.— Uşaklıgil».

mektub, mektube, *A. s.* Yazılı, yazılmış.

mektubat, *A. i.* Yazılar, yazılı şeyler. Mektuplar.

mektubi, *A. i.* Mektupçu. Nezaret veya büyük dairelerin yazı işlerini idare etmekle ödevli en büyük memur.

mektuf, *A. s.* Bağlı. Arkaya bağlı. «Bektaş Ağa ise mektuf-ül-yed merbut-ür-ricl beygir üzerinde.— Naima».

mektum, mektume, *A. s.* [Ketm'den] 1. Saklı, gizli. 2. Hükümete bildirilmeyen. *Emval-i mektume,* vergi dairesine haber verilmemiş mallar; *mal-i mektum,* gizli, saklı mal; *nüfus-i mektume,* kütüğe kaydolunmamış kimseler; *varidat-i mektume,* deftere geçirilmeyip şahıs elinde kalmış devlet geliri. «O vakte kadar mektum kalmış olan emelleri uyandırmış.— Uşaklıgil».

mektumat, *A. i.* [Mektume ç.] Hükümetten kaçırılarak gizlenmiş, yazdırılmamış nüfus, mal, gelir.

me'kûlât, *A. i.* [Me'kûl ç.] Yenecek şeyler.

mekzebe, *A. i.* Yalan söz.

mekzube, *A. i.* Yalan söz.

melâ', *A. i.* 1. Dolu olma, doluluk. 2. Kalabalık, topluluk *Melâ-i âlâ,* ileri gelen melekler ile peygamberlerin ruhu.

melâ, *A. i.* Ova.

mel'abe, *A. i.* [Lâ'b'dan] Oyun, oyuncak. *Mel'abe-i sıbyan,* çocuk oyuncağı.

melâci, *A. i.* [Melce ç.] Sığınılacak yerler.

melâhat, *A. i.* Güzellik. Güzel yüzlülük. «Pişimde kıtabın, o penagâh-i melâhat.— Cenap».

melâhat, milâhat, *A. i.* Gemicilik.

melâhi, *A. i., ç.* Oyunlar, eğlenceler, cünbüşler. *Alât-i melâhi,* sazlar.

melâhide, *A. i.* [Mülhid ç.] Din-

sizler.

melâhim, *A. i.* [Melhame ç.] Savaş yerleri.

melâib, *A. i.* [Mel'ab, mel'abe ç.] 1. Oyun oynanacak yerler. 2. Oyuncaklar, oyunlar.

melâik, melâike, *A. i.* [Melek ç.] Melekler. (Tekil olarak da kullanılır). «Mürg-i ruh-i şerifleri sarıb-i behişte pervaz ve melâik-i illiyîn ile hemdem ü demsaz oldu.— Peçevi».

melâin, *A. i.* [Mel'un ç.] Mel'unlar, lânetlenmişler. «Venedik melâin'nin gönderdikleri kalyonlara erişemeyip.— Naïma».

melâl, *A. i.* Usanç, usanma. Bıkma, bıkkınlı. Sıkılma. (Ed. Ce.) *Çehre-i melâl, def-i melâl, ikaz-i melâl, kefenbeduş-i melâl, leb-i melâl, nazargâh-i melâl, nisab-i melâl, râz-i melâl, sîne-i melâl, yâd-i melâl.* «Melâli anlamıyan nesle âşina değiliz.— Haşim».

melâlaver, *F. s.* [Melâl-âver] Usanç verici. Sıkan. «Evet, bu hiss-i merak — Verirdi aşkıma bir hadşe-i melâlaver!— Fikret».

melâlet, *A. i.* Melâl. «Zevkyab-i giryedir kalb-i melâlet-masdarım.— Recaizade».

melâmet, *A. i.* [Levm'den] Azarlamak, kınamak. Çıkışma. «Ben melâmet hırkasını kendim giydim eğnime.— Nesimi».

melâmeti, *A. i., s.* Melâmetiyye tarikatinden olan.

melâmetiyye, *A. i.* Zikir, fikir, özel giyecek, tekke gibi törenleri kabul etmiyen bir tarikat.

melâmetzede, *F. s.* [Melâmet-zede] Melâmete uğramış. Kınanmış. «Sahra-yi muhabbete şu divaneleriz kim — Mecnun-i melâmetzede en âkılimizdir.— Ruhi».

melâmi, *A. s., i.* [Melâmet'ten] Melâmetiyye tarikatinden olan, melâmetiyye tarikatı.

melâmi', *A. i.* [Lem'a ç.] Parıltılar, aydınlıklar. «Pistanları, sinesi bu mahın — Tanzir ediyor melâmi'i bu.— Cenap».

melâmih, *A. i.* [Lemha ç.] Lemhalar. 1. Bir nesnenin başka bir nesneye benzeme noktaları. 2. Güzellik veya çirkinlik eserleri.

melâmiyyun, *A. i.* [Melâmi ç.] Melâmi tarikatı adamları.

mel'anet, *A. i.* [Lâ'n'dan] Lânete sebeb olan, lânet edilmeye değer iş ve davranış. *Mel'anetpişe*, işi gücü lânet edilecek hallerde bulunma olan.

mel'anetkârane, *F. s., zf.* Lânetlemiye müstahak olacak surette

melâz, *A. i.* Sığınacak yer. «Arar biçare kuşlar bir melâz-i nev-bahariyi.— Fikret».

melbes, *A. i.* Giyilecek şey, esvap. *Melbes ü me'kel*, giyecek ve yiyecek.

melbus, *A. s.* 1. Giyilmiş, kullanılmış. 2. Giyinmiş, esvap giymiş.

melbusat, *A. i.* Giyilecek şeyler, giyinti. Esvap, elbise.

melce', *A. i.* Sığınacak, iltica olunacak yer. (ç. Melâci). «Yaşamak aşkı bende her emel — Olacak melce-i yegâne yarın.— Fikret».

meldug, *A. s.* [Ledg'den] Zehirli bir hayvan ısırmış, sokmuş. «Gerçi elem-i ledg def oldu. Amma burnunun meldug olan tarafına bir madde inip.— Naima».

melek, *A. i.* 1. Âlem-i ulviye mensup, Tanrının yakınları bulunan yaratıklardan her biri. 2. *(Mec.)* Pek güzel yüzlü kimse. Huyu pek güzel insan. *Melek-i mukarreb*, Tanrıya yakınlıkla şereflenmiş melek; *melek-ül-mevt*,

(ölüm meleği) Azrail. «Bir devr-i de geldik bu fena âleme biz kim — Âsar-i kerem var ne beşerde, ne melekte.— Ruhi».

melekât, *A. i.* [Meleke ç.] Yetiler. «Acz-i tamındna başka melekât-i tecrübiyesinde dahi.— N. Kemal».

melekçehre, *F. s.* [Melek-çehre] Melek yüzlü.

meleke, *A. i.* İnsanda tekrarlarla meydana gelen alışıklık, becerikllik, ustalık. *(Fel.)* Yeti.

melekhaslet, *F. s.* [Melek-haslet] Melek huylu.

melekî, melekiyye, *A. s.* Meleğe mensup, onunla ilgili. Temizlik.

melekper, *F. s.* [Melek-per] Melek kanadlı.

melekrû, *F. s.* [Melek-rû] Melek yüzlü.

meleksima, *F. s.* [Melek-sima] Melek yüzlü.

melekût, *A. i.* 1. Hükümdarlık, saltanat. 2. Meleklerin ve ruhların âlemi. *Âlem-i bâtın, âlem-i gayb, âlem-i ulvi* ile aynı anlamdadır. «Sanki engüşt ber-dehan melekût — Bütün eşyaya der: Sükût, sükût.— Cenap.—

melekûtî, *A. s.* Melâike ve ruh âlemine ait, âlem-i gayble ilgili.

melel, *A. i.* Melâl.

melevan, *A. i.* Gece ile gündüz.

melfuf, *A. s.* [Leff'ten] Sarılmış, devşirilmiş; bir zarf veya mektup içine konulmuş. (ç. Melfufat).

melfufat, *A. i.* Bir zarf içinde veya tezkereye ilişik yazılar.

melfufen, *A. zf.* Melfuf olarak.

melfuz, melfuza, *A. s.* [Lâfz'dan] Söylenmiş, söylenilen. Telâffuz olunmuş, ağızdan çıkmış. *Gayr-i melfuz*, bir kelime içinde bulunup da okunmıyan (harf).

melfuzat, *A. i.* [Melfuz ç.] Bir kimsenin söylediği sözler.

melhame, *A. i.* Çok kayba yol açan savaş. Büyük ve kanlı savaş. «On bin kişilik bir taliayı ircaa mecbur olmasını fenn-i harbde yeni bir devir açabilecek bir melhame-i kübra gibi göstermek ister.— N. Kemal.»

melhub, *A. s.* [Lehb'den] Alevlenmiş, alevli.

melhud, *A. s.* [Lâhd'den] Lâhde konulmuş, mezara sokulmuş.

melhuf, *A. i.* Tasalanmış, kaygılı.

melhufan, *F. i.* [Melhuf ç.] Tasalılar, kaygılılar.

melhuk, *A. s.* [Lâhk'tan] İltihak etmiş, kavuşmuş, karışmış. «Melhuka-i fie-i kızılbaş olmak şartiyle.— Naima».

melhuz, *A. s.* Düşünülebilen, akla gelen, olabilir. «Bütün melhuz olan tehlikeler mümkün olmasa bile.— Uşaklıgil».

melhuzat, *A. i.* [Melhuz ç.] Hatıra gelen şeyler. Olabilir şeyler.

melih, meliha, *A. s.* Güzel, şirin.

melik, *A. i.* Hükümdar. (ç. Mülûk). «Bir öyle melike ey esîran — Hürriyetim olmasın mı kurban — M. Naci».

melik, *A. i.* Mal sahibi (Tanrı adlarındandır).

melikâne, *F. s., zf.* Hükümdara mensup, onunla ilgili. Mülûkâne.

melike, *A. i.* Kadın hükümdar. Hükümdar karısı. «Başı bir iklil-i saltanatla tetviç edilmiş bir melike vekar-i şuhanesi verirdi. — Uşaklıgil».

melkut, *A. s.* Yerden kaldırılmış şey. Sokağa, cami veya kilise kapısına bırakılmış (çocuk).

mellâh, *A. i.* Gemici. «Babası Avustralya açıklarında gemisiyle beraber kaybolmuş bir mellâh

deniyordu.— Uşaklıgil».

mellâhan, *A. i.* [Mellâh ç.] Gemiciler.

mellâhin, *A. i.* [Mellâh ç.] Gemiciler.

melmus, *A. s.* [Lems'ten] El ile dokunulmuş.

melmusat, *A. i.* [Melmus ç.] El ile dokunmalar.

melsâ, *A. i.* 1. Ayak kayacak, kıraç, düz yer. 2. Şarap.

melsuk, *A. i.* Bitiştirilmiş, yapıştırılmış.

me'lûf, *A. s.* [Ülfet'ten] Alışmış, alışılmış. Huy edilmiş. «Ey bâr-i hazerle iki kat gezmiye melûf — Eşraf ü tevabi, koca bir unsur-i maruf.— Fikret».

me'lûfiyyet, *A. i.* Alışıklık.

melûl, *A. s.* [Melâl'den] Usanmış, bezmiş, bıkmış. «Şu nazlı tıfl-i semavi kadar melûl olsa.— Fikret».

melûlâne, *F. zf.* Acıklı bir durumla.

melûm, *A. s.* [Levm'den] Levm olunmuş, azarlanmış.

mel'un, mel'une, *A. s.* [La'n'den] Lânetli, lânetlenmiye layık. «Siyah bir gece. Altında bir kırık tekne — Başında bir müteezzi hayat-i mel'une.— Fikret».

melvan, *A. i.* Gece ile gündüz. *Mudam-el-melvan*, gece gündüz sürdükçe. «Âdat-ı sadat olan tarik-i kaza tebeddül-i etvar-ı melvan ve tahaddüs-i havadis-i hadesan ile.— Sümbülzade».

memalik, *A. i.* [Memleket ç.] 1. Memleketler. 2. Ülke. 3. Bir devlet toprağı. *Memalik-i mahruse, -mahruse-i şahane, -Osmaniye, -şahane*, Osmanlı ülkesi, Türkiye. «Bîbâk ü perva iki üç ay ol memalikte nehb ü garet ve gaza ile.— Peçevi».

memalik, *A. i.* [Memlûk ç.] Köle-

ler. Ve bir tarik ile gedik sahibi olan erazil-i memalike.— Naima».

memat, *A. i.* Ölüm. (Ed. Ced.) *Dir-i memat, reng-i memat, riday-ı memat, zehr-i memat*, «Gurup edip de güneş bir veremli taze gibi — Çökünce mağribe reng-i memat olan zulümat.— Fikret».

memdud, *A. s.* [Med'den] Uzatılan. Sesi uzatılarak okunan. «Lebinde lerze-i şekva, gözünde bir memdud — Nigâh-i rencide.— Fikret».

memduh, memduha, *A. s.* [Medh'ten] 1. Övülmüş. 2. Övülmiye değer. «İndimde medhler sereftir — Memduh değilse medha ahra .— M. Naci».

memduhat, *A. i.* [Memduh ç.] Övülmiye değer şeyler.

me'men, *A. i.* [Emn'den] Emin, sağlam yer. Sığınılacak yer. *Me'men-i rıza*, Kâabe. «Ol dağların mağaralarında ve me'menlerinde pinhan ed'ip akabat ve kemingâhlarında.— Naima».

memerr, *A. i.* [Mürur'dan] Geçecek yer, yol. *Memerr-i nas*, herkesin geçtiği yol.

memhur, *A. s.* [Mühr'den] Mühürlü, mühürlenmiş.

memkûr, *A. s.* Kızıla boyanmış. Av kanıyle kirlenmiş. *Memkûre*, Yakışıklı, uysal. «Ol mekr-i dünya ile memkûr olmuş mağbunlar bilmez idi ki.— Naima».

memlaha, *A. i.* [Mülh'ten] Tuzla. «Gümrük ve memlahalar ve sair mukataattan vazifeye mutasarrıf olanların.— Naima».

memleket, *A. i.* 1. Bir devletin toprağı, ülke. 2. Şehir, kasaba, il. 3. Bir kimsenin doğup büyüdüğü yer. «Bu memlekette de bir gün sabah olursa Halûk —

Fikret».

memlû, *A. s.* [Melâ'dan] Dolu. «Zülfün arasında bana mutlak — Âlem görünür nur ile memlû.— Cenap».

memlûh, *A. s.* [Milh'ten] Tuzlanmış, tuzlu.

memlûk, *A. s.* 1. Birinin malı olan. 2. Köle.

memlûkâne, *F. zf.* Köleye yakışır halde. Çok defa bir büyüğe sunulan yazılarda kendinden bahsederken kullanılır.

memlûkiyyet, *A. i.* Kölelik, kulluk. (XIX. yy.).

memnu,memnua, *A. s.* [Men'den] Yasak. Yasak edilmiş. *Esliha-i memnua*, yasak silâhlar, *mıntaka-i memnua*, yasak bölge. «Bu artık kendisi için memnu, muhal bir şey değil miydi? — Uşaklıgil».

memnuat, *A. i.* [Memnu ç.] Yasak şeyler.

memnuiyyet, *A. i.* Memnu olma, yasak edilme. «Mlle de Corton bir memnuiyet-i katiye ile çalışmasına mâni oluyordu.— Uşaklıgil».

memnun, *A. s.* Minnet altında bulunan. 2. Hoşnut, razı. 3. Sevinmiş, sevinçli. «Beyefendi Nihal'in gözlerinden memnun oldular mı?— Uşaklıgil».

memnunen, *A. zf.* Memnun olarak, sevinerek.

memnuniyyet, *A. i.* Sevinç. Minnet duyma. Razılık. « Validesinin şekl-i iştikâsı altında hafif bir memnuiyeti derece-i kâfiyede saklıyamıyan sözlerini.— Uşaklıgil».

memsuh, mensuha, *A. s.* [Mesh'olunmuş, el ile sıvanmış.

mesmuh, mesmuha, *A. s.* [Mesh'ten] Suratı daha çirkin başka bir şekilde sokulmuş. «Ol zerger memsuh olan evlatları yine âdem şekline tahvil eylemiş.— Süheyli».

memşa, *A. i.* [Meşy'den] Ayak yolu.

memul, *A. s.* [Emel'den] 1. Emel edinilen, ümit olunan. 2. Olabilir, umulur. 3. (i.) Umut. *Gayr-i memul*, umulmadık. «Gayr-i memul bir hiffetle sandalda ayağa kalktı.— Uşaklıgil».

me'mun, *A. s.* [Emn'den] Sağlam. Korkusuz, tehlikesiz. «Verip küreklere hâlâ olanca kuvvetimi — Yetişmek istiyorum bir kenar-i me'mune.— Fikret».

me'mur, memure, *A. s.* [Emr'den] 1. Bir emir alan. Bir işle görevlendirilen. 2. Birine yapılması emrolunmuş, yapılması emirle olan. *Hidmet-i memure, umur memure*, yapılması emrolunan hizmet ve işler. «Ey gırre sütunlar ki birer div-i mukayyed — Mazileri âtilere nakl etmeye memur.— Fikret».

memuren, *A. zf.* Memur olarak, bir işle görevlendirilerek.

memurîn, *A. i.* [Memur ç.] Devlet hizmetinde bulunan kimseler.

me'muriyyet, *A. i.* Memurluk. «Memuriyetinin bir derece terfiiyle maaşının zammı nihayet karargir olmuş.— Uşaklıgil».

memzuc, *A. s.* [Mezc'ten] Karışmak, karışmış. «Kuşlar gibi te-

men', *A. i.* Bırakmama. Durdurma raneye başlar, bu nağmede — Memzucudur sürud-i hazan, nefha-i bahar.— Fikret».

Savma. Caydırma. Yasak etme. «Mümkün değildi men'i fakat ıstırabımın.— Fikret».

men, *A. e.* O kimse, kim ki anlamında bazı terkiplerde bulunur.

Emr ü ferman hazret-i men leh-ül-emrindir, büyük kimselere yazılanlarda «buyruk sizindir» anlamına yazılır klişe.

menaat, *A. i.* Sarplık, çetinlik, kavilik. *Menaat-i mevkiiye*, arazi sarplığı. «Bu halk bir sedd-i senginin kenar-i menaatine düşüp bayılan dalgalar acziyle.— Uşaklıgil».

menab, *A. i.* 1. Birinin yerini tutma, vekil olma. 2. Vekillik yeri.

menabi', *A. i.* [Menba' ç.] Kaynaklar. *Menabi-i tabiiyye*, tabii kaynaklar; *-servet*, zenginlik kaynakları. «Kevser-i hulyayı semaların menabi-i esiriyesinde aramaya muhtaçtır.— Uşaklıgil».

menabir, *A. i.* [Minber ç.] Minberler.

menacık, *A. i.* [Mancınık ç.] Mancınıklar.

menadil, *A. i.* [Mendil ç.] Mendiller.

menaf, *A. i.* İslâmdan evvel arapların putu.

menafi', *A. i.* [Menfaat ç.] Menfaatler. «İşin bir düşünülecek yeri de menafi-i nakdiye hususudur.— N. Kemal».

menafiz, *A. i.* [Menfez ç.] Menfezler.

menahe, *A. i.* [Nevha'dan] Ölü için ağlanacak yer.

menahi, *A. i., ç.* Haram olmuş, yapılması emredilmiş şeyler.

menahic, *A. i.* [Minhac ç.] Açık yollar.

menahil, *A. i.* [Menhel ç.] Durak yerleri. Hayvan sulanacak yerler. «Menzil bemeszil yürüyüp ol mevazi-i hurrem menahili seraser aldılar.— Lâmii».

menahis, *A. i.* [Menhus ç.] Uğursuz şeyler. «Ahir şeamet-i menahis-i mali kendinin şamil-i hali olup.— Nama».

menaif, *A. i., ç.* Dağların sivri tepeleri.

menakıb, *A. i.* [Menkabe ç.] Menkabeler. «Sensin o safşiken kim yazılsa menakıbın — Her muhtasar rivayeti bir dâstan olur.— Nef'i».

menakır, *A. i.* [Minkar ç.] Minkarlar, gagalar.

menakir, *A. i.* Günah ve kötü şeyler.

menal, *A. i.* 1. Yetiştirme, nail olmak. 2. Ele geçen şey. Sahib olunan nesne. *Mal ü menal*, varı yoğu, bütün eldeki; *asir-ül-menl, sa'b-ül-menal*, elde edilmesi güç. «Ulûm-i arabiyede saab-ül-menal olan mahallere risale-i adide tahrir.— Salim».

menam, *A. i.* [Nevm'den] 1. Uyku. 2. Rüya. 3. Düş. «Çün istedi ol menama tefsir — Senden ona müjde verdi takdir.— Fuzuli».

menar, *A. i.* [Nur'dan] 1. Fener kulesi. 2. Yol işaretleri.

menar, menare, *A. i.* Minare. «Şürefat-i menarını teşrifsaz-i ezan-i Muhammedî eyledi.— N. Kemal».

menas, *A. i.* Sığınacak yer. *Cây-i menas*, sığınacak yer.

menasıb, *A. i.* [Mansıb ç.] Devletin başlıca hizmetleri. «Cümle menasıb-i ilmiye ve seyfiye bey-i men yezid ile aşikâre satılıp.— Naima».

menasik, *A. i., ç.* Hicaz'a hacı olmıya gidenlerin uyacakları davranışlar, yapacakları haller.

menasim, *A. i., ç.* 1. Eserler, izler. 2. Yollar.

menasir, *A. i., ç.* Yırtıcı kuş gagaları.

menaşir, *A. i.* [Menşur ç.] Menşurlar.

menat, *A. s.* Asma yeri. Asılacak yer. «Takbil-i bisat-i saadet-menat etti.— Sadettin».

menatık, *A. i.* [Mıntaka ç.] Böigeler.

menazım, *A. i. ç.* Sıralar, diziler.

menazır, *A. i.* [Manzara ç.] 1. manzaralar. 2. Prespektif. «Menazırı hafif hafif silmeye başlayan bir mukaddeme-i zulmet.— Uşaklıgil».

menazi, *A. i.* [Niza' ç.] Nizalar,

menazil, *A. i.* [Menzil ç.] Duraklar, menziller. «Ve merahil ve menazil kat' edip gittiler.— Hümayunname».

menba', *A. i.* [Neban'dan] Kaynak.

(Ed. Ced.) *Menba-i duradûr, -lâtif, -nema, -nur, -rahmet, -ruh, -şule-i safa, -ter, -ulviyet-i sevda.* «Genç kadın gûya bu nida-yi vicdanı ta menbaından içmek için dudaklarını uzatıyordu.— Uşaklıgil».

menber, *A. i.* Bk. *Minber.*

menca, *A. i.* Kurtuluş, necat yeri.

mencenik, *A. i.* Mancınık.

mencuk, *A. i.* Bayrak direkleri başına takılan küçük hilâl, mehçe. Şemsiye.

mend, *F. s.* Eklendiği kelimeleri -li anlamlı kılığa koyar. *Derd-ment*, dertli; *hiredment*, akıllı; *sudment*, faydalı.

mendil, *A. i.* 1. Peçete, havlı. 2. Yağlık, mendil.

mendil, *A. i.* Büyü duası okuyanların etraflarına çizdikleri daire.

mendub, *A. s.* 1. Şeriatın ne yapıyıp, yalnız işlenmesi beğenilebine yapma dediği işlerden olmalir olan. 2. İyilikleri sayılarak üezrine ağlanan ölü.

menevi, *A. i.* İstenen şey. Meram, istek. *Menevi-i zamir*, içteki istek, asıl niyet.

menfa, *A. i.* Sürgün yeri.

menfaat, *A. i.* [Nef'den] Fayda, kâr. (ç. Menafi). «Adnan Beyin nüfuz ve hays'yestinden o bir menfaat bekliyebilirdi.— Uşaklıgil».

menfaatbahş, *F. s.* [Menfaat-bahş] Yarar, faydalı.

menfaatperest, *F. s.* [Menfaat-perest] Kendi çıkarını düşünen. Çıkarına bakan. «Hodkâm, menfaatperest bir adam.— Uşaklıgil».

menfes, *A. i.* [Nefes'ten] Nefes alacak yer, nefes deliği.

menfez, *A. i.* [Nüfuz'dan] Bir şeyin nüfuz edecek yeri. Delik, ağız.

menfi, *A. s.* [Nef'den] 1. Nefyolunmuş, sürgün edilmiş. Sürgün. 2. Her şeyde aksini, olmazlığı ileri süren, yıkıcı. 3. (Gra.) Olumsuz. 4. Negatif.

menfiyyen, *A. zf.* Sürgün olarak.

menfuh, *A. s.* [Nefh'ten] Hava ile şişirilmiş. «Ol etrafın kürtleri menfuh tulumlardan kelekler bağlayıp.— Naima».

menfur, *A. s.* [Nefret'ten] Kendisinden nefret olunan, sevilmiyen. İğrenç. «O da herkes gibi, lâkin menfur. — Ah çirkinlik!... Evet, rahatı yok.— Fikret».

Mengelûs, *F. i.* Bengal ili. (Hindistanda). «Manend-i pîl-i Mengelûs bir dilâver.— Naima».

mengûş, *F. i.* Küpe.

menhec, *A. i.* Açık, geniş yol. (ç. Menahic).

menhel, *A. i.* 1. Hayvan suvaracak yer. 2. Menzil, durak, konaklanacak yer.

menhi, *A. s.* Dince yasak edilmiş,

menhiyyat, *A. i.* [Menhi ç.] Yasak edilmiş şeyler.

menhub, *A. s.* [Nehb'den] Yağma

ve zorla alınmış.

menhus, *A. s.* [Nahs'ten] Uğursuz. «O menhus hâtıradan kaçıyorlardı.— Uşaklıgil».

menhut, *A. s.* [Naht'tan] Naht olunmuş, kazılarak oyulmuş.

meni, *F. i.* Benlik.

meni', *A. s.* [Menaat'ten] Sarp, dayanıklı. Zaptı zor.

meniha, *A. i.* Bahşiş. Hediye, armağan.

meniş, *F. i.* Huy, tabiat. *Harmeriş*, eşek huylu.

meniy, *A. i.* Erkeklik tohumu.

meniyye, *A. i.* Ölüm.

menkabe, *A. i.* Bir kimsenin fazilet ve meziyetine delâlet eden fıkra ve bu fıkralardan meydana getirilmiş yazı, kitap.

menkabet, *A. i.* Menkabe.

menkabethân, *F. s.* [Menkabethan] Menkabe okuyucu.

menkib, *A. i.* Omuzbaşı.

menku', **menkua**, *A. s.* Haşlanmış, suda kaynatılmış.

menkuat, *A. i.* [Menku ç.] Haşlanmış bitki suları.

menkub, *A. s.* [Nakb'dan] Delinmiş. Delik açılmış.

menkûb, *A. s.* [Nekbet'ten] 1. Nekbete düşmüş, talihsiz. 2. Gözden ve mevkiden düşmüş. «Veli niamı Sofu Mehmet Paşa katlinden sonra bir miktar aşağı koyup menkûb suretinde olmuştu.— Naima».

menkûbiyyet, *A. i.* Düşkünlük.

menkûha, *A. s., i.* Nikahlı kadın. «İbrahim Paşa sarayın padişah hazretleri kendi menkûhası olan sekizinci Hasekiye verip.— Naima».

menkul, *A. s.* [Nakl'den] 1. Bir yerden başka yere taşınmış. 2. Ağızdan ağıza söylenerek gelmiş. 3. Bir mânadan başka bir mânaya nakeldilmiş. *Emval-i menkule*, bir yerden başka bir yere taşınabilen mallar.

menkulât, *A. i.* 1. Ağızdan ağıza söylenerek bilinen şeyler. 2. Hadis ve tefsir bilgileri. 3. Ma'kulât karşıdı. «Melih Be takımının bütün menkulât-i irsiyesine malik olarak doğan bu kadına.— Uşaklıgil».

menkur, *A. s.* [Nakr'dan] Delinmiş, oyulmuş.

menkûr, *A. s.* [Nekr'den] İnkâr olunmuş.

menkûs, *A. s.* [Nüks'ten] Tersine dönmüş, baş aşağı. «Sancakları ma'kûs tabılhaneleri ve sair esbab-i tecemmülâtı menkûs katillerine ferman-i hümayun sâdir olup.— Peçevi».

menkus, *A. s.* [Naks'tan] Eksik olan.

menkuş, *A. s.* [Nakş'tan] Resim işlenmiş, resim yapılmış.

menkut, *A. s.* [Nokta'dan] Noktalı, noktası olan.

menkuz, *A. s.* [Nakz'dan] Nakz edilmiş, bozulmuş.

menn, *A. i.* 1. Kudret helvası. 2. Nimet verme, ihsan etme.

menna, *A. s.* [Men'den] 1. Menedici, önleyici. 2. Yaptırmayan, alıkoyan. «Allah versin ben menna-ül-hayır değilim, lâkin .— Naima».

mennac, *A. s.* Çok bahşış veren, ihsan eden.

mennan, *A. s., i.* Çoklukla ihsan eden. (Tanrı sıfatlarındandır).

mensi, *A. s.* [Nisyan'dan] Unutulmuş. Hatırdan çıkmış. *Nesyen mensiyyen*, tamamiyle unutulmuş. «Ateşin iğnesinin ucuyla o kalb'in mensi bir köşesinde. — Uşaklıgil».

mensiyyat, *A. i.* [Mensi ç.] Unutulmuş şeyler.

mensub, *A. s.* [Nisbet'ten] Bir

şahıs ve şeye nisbeti olan. ilgisi bulunan. *İsm-i mensub*, Türkçede -li, farsçada -î ile yapılan nispetler, Bağdadî, Bağdatlı. «Bütün bu toprağa mensub olanların hali.— Fikret».

mensubat, *A. i.* [Mensub ç.] Bir yerin adamları. «Cümle mensubat için dahi büyut-i müteaddide icad.— Peçevi».

mensubîn, *A. i.* [Mensub ç.] Bir daire veya meslek adamları.

mensubiyyet, *A. i.* Bir yere, kimseye, daireye mensup olma, ilgili bulunma. «Tamamen âlem-i kibara iddia-yi mensubiyet edecek kadar asaleti olmıyan.— Uşaklıgil».

mensuc, *A. s.* [Nesc'den] Dokunmuş.

mensucat, *A. i.* [Menusc ç.] Dokumalar, dokuma işleri.

mensuh, *A. s.* [Nesh'ten] Hükümsüz bırakılmış, hükmü kaldırılmış.

mensuk, *A. s.* [Nesk'ten] Düzgün olarak dizili olan.

mensur, *A. s.* ve *i.* [Nesr'den] 1. Saçılmış olan. 2. Nazım olmıyan. «Ona eski yeni, manzum mensur müntahap parçalar.— Uşaklıgil».

menşe', *A. i.* [Neş'et'ten] 1. Çıkılan yer, esas. Kök. 2. Yetişilen meslek, bitirilen okul. *Menşe-i küttab*, Babıseraskeri'de sivil memur, kâtip yetiştirmek için kurulmuş okul. «Beşerin menşe-i hayat-eseri — Bu bir şi'r-i muzlim ü muğlak.— Fikret».

menşur, *A. s.* 1. Neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış. 2. Vezir ve müşir rütbeleri için padişah tarafından yazılan ferman. 3. (Geo.) Prizma. «Safha-i âleme menşur olarak unvanın — Etti tevki-yi gümkeşteyi bi-nam ü nişan.— Şinasi».

menun, *A. i.* Zaman, vakit. *Reyb-ül-menun*, Günün, zamanın olayları. «Sadmeler, zelzeleler hadşe-res-i kalb-i menun.— Fikret».

menut, *A. s.* Asılı. Olması başka bir şeyin vücuduna bağlı. *Menut-i re'y-i âli*, yüksek oya bağlı, ancak onunla olur.

menvi, *A. i.* [Niyet'ten] Niyet olunan şey, maksat, meram. *Menv-i zamir*, içteki niyet, maksat.

menzil, *A. i.* [Nezl'den] 1. Konak yeri. 2. Ev. 3. Bir günlük yol konak. 4. Mesafe, atım. 5. (Ast.) Benatünnâş yıldızı (ç. Menazil). «Ondan gidip Hacı Behram nam kimesnenenin meziline vardı.— Naima».

menzilet, *A. i.* Derece. Yüksekl'k derecesi. «Burada tamamen sığınmış bir mahlûk menziletine kalmamak.— Uşaklıgil».

menzilgâh, **menzilgeh**, *F. i.* [Menzil-gâh] Menzil yeri. Konak. «Padişah-i gazi âlicenap her gün bir vâdiyi menzilgâh edinip.— Peçevi».

menzilhane, *F. i.* [Menzil-hane] Konak yeri. Hayvan değiştirilen yer.

menzu, *A. s.* [Nez'den] Nez' olunmuş, koparılmış.

menzul, *A. s.* ve *i.* [Nezl'den] Nüzül, damla, inme denen illete tutulmuş olan.

mer', *A. i.* Adam, kişi.

mera, *A. i. ç.* Aynalar.

mer'a, *A. i.* [Ra'y'den] Otlak. Çayırlık.

merabi, *A. i. ç.* İlkbahar evleri.

merabih, *A. i.* [Ribh ç.] Ticaretten elde edilen kazançlar. «Anın merabihinden intifa' edip asl-ül-mali teleften imtina eyliye ki.—

Hümayunname».

merah, *A. i.* Yer, mekân. Ferahlanacak yer.

merahil, *A. i.* [Merhale ç.] Konaklar, duraklar, mesafeler. «Tayy-i merahil ederek Şabanda Diyarbakıra vardılar.— Naima».

merahim, *A. i.* [Merhamet ç.] Acımalar, merhametler. «Ol hususta dahi merahim-i padişahi zuhura gelip kat'a bir veçhile taaddiye rıza vermediler.— Peçevi».

merahim, *A. i.* [Merhem ç.] Merhemler.

merai, *A. i.* [Mer'a ç.] Otlaklar. çayırlıklar.

merak, *A. i.* 1. Kara sevda, dalgınlık. 2. Bir şeyi anlamak, öğrenmek düşkünlüğü. 3. İstek, heves, düşkünlük. 4. Telâş, kuruntu. 5. İç darlığı. «Evet, bu hiss-i merak — Verirdi aşkıma bir hadşe-i melâlâver.— Fikret.

meraki, *A. s., i.* Kuruntu, vesvese içinde bulunan kimse.

merakib, *A. i.* [Merkeb' ç.] Binilecek şeyler. *Merakib-i bahriyye*, deniz taşıtları, tekneleri.

merakıd, *A. i.* [Merkad ç.] Mezarlar.

merak'iz, *A. i.* [Merkez ç.] Merkezler.

meram, *A. i.* 1. İstek. 2. İçten tasarlanan, niyet. «Nedir meramı, ne ister o tazeden bu karı.— Fikret».

meranet, *A. i.* (Fiz.) Bir madenin çekiçle dövüldüğü zaman, yayılmak niteliği.

merar, mirar, *A. i.* Kereler, defaler, çok. «Sair ahvali meraren mahalli ile söylenmiştir.— Peçevi».

merare, *A. i.* Öt kesesi.

meraret, *A. i.* Acılık. «Gönlümü israf ü tebah ettiğimi — Bin meraretle bugün anlıyorum.— Fikret».

merasıd, *A. i.* [Mırsad ç.] Rasat yerleri.

merasi, *A. i.* [Mersiye ç.] Ağıtlar, mersiyeler.

merasi, *A. i.* [Mersa ç.] Limanlar. Gemi sığınakları« Muhafaza-i sevahil ve cazair ve muharasa-i merasim ve benadır için.— Ragıp Pş.».

merasim, *A. i.* Resmî muameleler. Yapılması gelenek olan âyinler. «Tek olmasın kavaid-i ihlâs bertaraf — Mani değil merasime dair kusurumuz.— Nabi».

merati', *A. i.* [Merta' ç.] Çayırlar, otlaklar. «Mezari' ve merati' vasi.— Sadettin».

meratib, *A. i.* [Mertebe ç.] Mertebeler, dereceler, rütbeler. «Bunlara ilim ve fazıllarına göre tevcih-i meratib olunsun deyip.— Naima».

meravih, *A. i.* [Mirvaha ç.] Yelpazeler.

meravih, *A. i.* [Mervaha ç.] Ovalar.

merayâ, *A. i.* [Mir'at ç.] Aynalar. «İn'ikâsından olur mahın meraya gark-i nur.— M. Naci».

merazibe, *A. i.* [Merzeban ç.] Serhat beylerbeyleri.

merba', *A. i.* [Rebi'de] Yazlık. *Merba'nişin*, yazlıkta oturan.

merbut, *A. s.* [Rabt'tan] 1. Bağlanmış, bağlı. 2. Ulaşmış, bitişik. 3. İlâştirilmiş, eklenmiş. 4. Olması başka bir şeyin olmasına bağlı. 5. Birine uymuş, ona bağlı. 6. Ait, dahil. Mensup. «Bu dâmgâha senin saçlarınla merbutum.— Fikret».

merbutan, *A. zf.* Merbut olarak, bağlanmış olarak.

merbutat, *A. i.* [Merbut ç] Bağlı, ekli şeyler.

merbutiyyet, *A. i.* Bağlılık. Eklilik. «Bunlardan bir tanesine biraz fazla bir hiss-i merbutiyyet ayırmıya vakit bulamamıştı.— Uşaklıgil».

merc, *A. i.* Çayır. (ç. Müruc).

merc, *F. s.* Herc ile kullanır, *herc ü merc*, karma karışık, altüst.

mercan *A. i.* Mercan.

merci', *A. i.* [Rücu'dan] 1. Dönülecek, geri gelinecek yer. 2. Başvurulacak yer veya kimse. *Mercı-i kül*, bütün işler için başvurulacak makam; *-resmî*, bir idare veya memurun bağlı bulunduğu üstün yer.

mercu, *A. s.* [Rica'dan] 1. Umulan. 2. Yalvararak istenilen.

mercuh, **mercuhe**, *A. s.* [Rüchan'dan] 1. Kendisine başka bir şeyin üstün tutulduğu şey. 2. Hasmından evvel beyyine göstermiye salâhiyeti olmıyan. «Müttehem edip hucec-i mercuhe ila iraka-i demi hal'ine hükm ettirdi.— Naima».

mercum, *A. s.* [Recm'den] Taşlanmış, taşa tutulmuş. «Manend-i şeytan-i mercum. —Naima».

merd, *F. i.* 1. Adam, insan. 2. Erkek. 3. Yiğit, kabadayı, sözünde durur. *Merd-i garib*, yabancı; *Huda* (Tanrı adamı) ermiş; *namerd*, korkak, alçak. «Bir fedai milletiz merd oğlu merd osmanlıyız.— Fikret».

merdan, *F. i.* [Merd ç.] İnsanlar, erler, yiğitler. *Şir-i merdan* (insanların arslanı) Ali. «Merdan-i suhandanı ziyaret edip andan.— Ziya Pş.».

merdane, *F. s.* 1. Ere, erkeğe yakışır surette. 2. Yiğitçe, erkekçe. «Merdane mürura bak yanından.— M. Naci».

merdanegi, *F. i.* Yiğitlik, cesurluk. «Söyledir merdanegi zatında kim hâb içre ger — Bir gece görse hayalin zâl-i çarkın gözleri.— Nedim».

merdî, *F. i.* 1. Erlik, erkeklik. 2. Çesurluk. 3. Hamiyet, insanlık. «Defi defkeş! urma dem dâva-yi merdiden utan.— M. Naci».

merdud, *A. s.* [Red'den] 1. Kovulmuş. 2. Çevrilmiş, geri döndürülmüş, istenmemiş. «Karanlık bir, sabavet, bir şebab-i hâsir ü merdud.— Fikret».

merdudiyyet, *A. i.* Reddolunma. Kovulma, beğenilmeyip geri çevrilme.

merdüm, *F. i.* İnsan.

merdüman, *F. i.* [Merdum ç.] İnsanlar.

merdümâzar, *F. s.* [Merdüm-âzar] İnsanları inciten, halka eziyet veren. «Ve etvar-i merdümâzar-i pür gezendleri.— Kani».

merdümek, *F. i.* Küçük adam, bebek. *Merdümek-i çeşm*, gözbebeği.

merdümhâr, *F. s.* [Merdüm-hâr] İnsan yiyen.

merdümî, *F. i.* Adamlık, insanlık. «Değildir merdümî kaydında merdümzadedir sözde.— M. Naci».

merdümküş, *F. s.* [Merdüm-küş] İnsan öldüren.

merdümzad, *F. i.* [Merdüm-zad] İnsan oğlu.

merede, *A. i.* [Mârid ç.] İnatçılar, direnenler. «Meselâ ahbab ve meredenin kesreti ve meşayih'n bu makule ifrat üzre cemiyeti hubb-i riyasete badi.— Naima».

meremmet, *A. i.* Meramet, üstünkörü onarma.

merfu', *A. s.* [Ref'den] 1. Kaldırılmış, yükseltilmiş. 2. Kal-

dırılmış, hükmü yürürlükten çıkmış. 3. (Arap gra.) Zamme (o, ö, u, ü,) ile okunan harf. «Olur mu âkıl-i divane-meşrepten kalem merfu'.— Neccarzade».

merg, *F. i.* Çayır.

mergub, mergube, *A. s.* [Ragbet'ten] 1. İstenilen, sevilen. 2. Herkes tarafından sevilip aranılan. «Bir nüsha-i pakizedir zatı cenab-i izzet'in — Ol nüsha-i mergubeye yazdı kaza bir taze zeyl.— Recaizade».

mergul, mergule, *F. i.* 1. Bükülmüş, kıvırcık saç. 2. Kuş sesi. Ahenkli ses.

mergzar, *F. i.* [Merg-zar] Çayırlık yer. Otlak. «Dolar derun-i mergzar tarabla cûş-i naleden.— Recaizade».

merhaba, *A. h.* Yeni gelip oturan kimseye hazır olanlar tarafından «Genişlenin» ve «Rahat oturun» mânasiyle hoşgeldiniz yerinde kullanılır. Nazımda övülene hitaptır. «Merhaba ey câm-i mina-yi yakut-renk — Devri gelsin senden öğrensin sipehr-i bî-dereng.— Nef'i».

merhale, *A. i.* [Rihlet'ten] 1. Konak, menzil. 2. İki konak arası. Bir günlük yol.

merhamet, *A. i.* [Rahm'den] Acıma. Bir kimseyi esirgemek. «Bir kimsesiz çocuk gibi muhtac-i merhamet.— Fikret».

merhameten, *A. zf.* Acıyarak. «O vakaya herkes vâkıf da kendisine merhameten bir şey söylemiyor.— Uşaklıgil».

merhem, *A. i.* Yaralara, ağrıyan yerlere sürülmek üzere hazırlanan yağlı ve yarı donmuş kıvamda ilâç. (Mec.) Acı ve sertliği geçirecek, avunduracak sebep. (ç. Merahim). «Merhem-i bihbud-i vaslında tabîbim kıl deva — Müptelâ-yi derd-i hicran olduğum bilmez misin.— Halimgiray».

merhemsaz, *F. s.* [Merhem-saz] Çare.

merhub, *A. s.* 1. Korkutan. Korkuya yol açan. 2. Korkmuş, korkutulmuş.

merhum, merhume, *A. s.* [Rahm'dan] 1. Tanrı rahmetine nail, Tanrı rahmetiyle müjdelenmiş. 2. Ölmüş, ölü. *Ümmet-i merhume*, müslümanlar.

merhun, *A. s.* [Rehn'den] 1. Ödünç alınan bir şeye karşılık garanti olarak verilmiş. 2. Belirli zaman, bir şeye bağlı. «Birkaç söze hem de nâ-mürettep — Merhun kala yad-gâr-i ömrüm.— Recaizade».

mer'i, mer'iyye, *A. s.* [Rüyetten] 1. Sayılan, saygı gösterilen. 2. Gözetilen, yürürlükte ve geçer olan. *Mer'iyy-ül-hatır*, hatırlı, itibarlı. «Küllî mer-i ve muvakkar olmalarını va'd-i ekîd.— Naima».

mer'i, mer'iyye, *A. s.* [Rüyetten] Gözle görünen. *Gayr-i mer-i*, gözle görünemez. «Gayr-i mer-i kanadlarla çamlar arasında çırpınarak.— Uşaklıgil».

merid, *A. s.* Başı sert; başkaldırmada direnen.

mer'iyyet, *A. i.* Hükmü yürürlükte olma. «Lâzım-üt-tatbik bir kaide-i terbiye idi ki kemal-i şiddetle Nihal hakkında meriyetini muhafaza ederdi.— Uşaklıgil».

merk, *F. i.* Ölüm. *Merk-i sadi*, sevinç ölümü. «Kefenim olsa zülf-i zer-târın — Bir müzehhep fıraş olur bana merk.— Cenap».

merkad, *A. i.* 1. Yatacak yer, yatak. 2. Mezar.

merkeb, *A. i.* [Rükûb'dan] 1. Binecek şey. Binek. 2. Eşek.

«Bir köylü kadın, bir de onun yavrucağiyle — Merkebciği sakındı.— Fikret».

merkez, *A. i.* [Rekz'den] Merkez. «Dehaya nasiye-i sâfı merkez-i işrak.— Fikret».

merkezi, merkeziyye, *A. s.* Merkeze mensup, merkezle ilgili. Merkezde bulunan. *Devâir-i merkeziyye,* merkezde bulunan daireler.

merkeziyyet, *A, i.* Bir idare şubelerinin her iş için merkeze başvurup danışmaları sistemi. Bütün işlerin merkezleştirilmesi usulü. *Adem-i merkeziyyet,* idare bölümlerinin kendi kendilerini idare sistemi (XX. yy.).

merkûb, *A. s.* [Rükûb'dan] Binmiş, bindirilmiş.

merkum, merkume, *A. s., i.* [Rakam'dan] 1. Yazılmış. 2. Adı yukarıda geçen, 3. [XIX. yy.] En aşağı seviyede, işsiz, güçsüz adamlar için resmî dilde kullanılır.

merkuman, *A. i.* İki şahıs hakkında kullanılır.

merkumun, *A. i.* [Merkum ç.] Adları geçen kimseler.

merkûz, *A. s.* [Rekz'den] 1. Dikilmiş, saplanmış. (Mec.) Tabiatta, yaradılışta olan. «Merkûz idi leylin nazar-i hadşe-nisarı — âfak-i şühuda.— Fikret».

merkuziyyet, *A. i.* Dikilme, saplanma.

mermer, *A. i.* Mermer. «Yumuşaktır yüzün ey sahib-i hane fakat — Böyle mermer gibi mi olmalı minder dediğin.— M. Naci».

mermi, *A. i.* [Reym'den] Ateşli silâhlarla atılan dane. (ç. Mermiyyat). «Siper eyler gelen mermiye âşık bulsa canânın — Rehi canânda can isarına âmadedir sözde.— M. Naci».

mermuz. *A. s.* [Remz'den] Açıktan beyan edilmeyip işaret ve remz ile anlatılan.

mermuzat, *A. i.* İşaret ve remz ile anlatılan şeyler.

merrat, *A. i.* [Merre ç.] Bir çok defalar.

merre, *A. i.* Defa, kere. *Merrei vâhide,* bir defa; *merreten ba'de uhra,* birbiri ardında birkaç defa. «Her canipten merreten bade uhra hücum ve iktiham ve havaric-i merveziye gibi hamılât-i hariciye.— Naima».

Merrih, Mirrih, *A. ö. i.* Mars yıldızı.

mersa, *A. i.* Geminin demir attığı yer, liman (ç. Meras). «Gece mersa-yi naz olur mutlak — Ona aguş-i aşkı bir adanın.— Fikret».

mersad, *A. i.* [Rasad'dan] Gözetleme yeri. Gözlemevi.

mersiye, *A. i.* Ağıt. (ç. Merasi, mersiyat). «Bahar idi, ona kuşlar okurdu mersiyeler.— Fikret».

mersiyehân, *F. s.* [Mersiye-hân] Ağıtçı. Ağıt okuyan.

mersiyekâr, *F. s.* [Mersiye-kâr] Ağıtçı. Ağıt okuyan. «Boşluğunu uyutmak istiyen bir validen'in mersiyekâr ninnileri vardı.— Uşaklıgil».

mersud, *F. s.* [Rasad'dan] Rasad olunmuş. Hesaplanmış, ölçülüp biçilmiş. «Hazret-i Süleyman zamanından mahzun ve mersud olan defain ve hazain.— Süheyli».

mersum, *A. s.* [Resm'den] 1. Yazılmış, çizilmiş, alâmetli. 2. Bahsi, adı geçmiş. 3. Müslüman olmıyan şahıslar hakkında çok defa merkum anlamında bu söz kullanılırdı. (Tanzimattan önce). 4. Gelenek,

merta', *A. i.* Otlak, çayır. «Merta-i lû'ba varan Yusuf-i ihvan-şekl.— Hayali».

mertebe, *A. i.* 1. Basamak, derece. 2. Rütbe. Pâye. 3. Miktar, derece. «Onları mertebe-i tefavvuka çıkaran bir şöhret-i mahsusa vardı ki.— Uşaklıgil».

mertebet, *A. i.* Mertebe. «Hazret-i hilâfet menzilet serasker-i âsaf mertebet ile Tebriz'e gelip.— Peçevi».

mertub, *A. s.* [Ratb'dan] Nemli, yaş.

mer'ub, *A. s.* [Ru'b'dan] Ürkmüş, korkmuş. «Bu havf ile kaçan samsuncu Ömer mer'ub-ülkalb gelip.— Naima».

mer'uben, *A. zf.* Korkarak. Korku ile. «Haseki ağa mer'uben İbşir'in yanından çıkıp.— Naima».

mervaha, *A. i.* Ova. Her tarafından yel esen yer.

mervarid, *F. i.* İnci. «Sayeban-i mevarid-efşan-i hümayun.— N. Kemal».

Merve, *A. i.* Mekke'de bir dağın adı. Hacılar bununla Safa arasında tören yaparlar.

mervi, *A. s.* [Rivayet'ten] Başka birinden alınarak, sağlamca bilmiyerek söylenmiş, rivayet olunmuş.

Meryem, *A. ö. i.* İsa peygamaberin annesi. «Ruh-ül-kuds'ün Meryem'e nefhettiği ruhuz.— Ruhi»

meryemane, *F. s.* Meryemcesine, Meryem gibi.

merz, *F. i.* 1. Yer, toprak. 2. Sınır.

merza, *A. i.* [Mariz ç.] Hastalar.

merzat, *A. i.* [Rıza'dan] Rıza, hoşnutluk. *İbtigaen limerzatullah*, Allah rızası için.

merzban, *F. i.* [Merz-ban] Sınır beyi. Sınır muhafızı, valisi.

merzbum, *F. i.* Ülke, memleket.

merzaga, *F. i.* Bataklık.

merzagi, *F. s.* Bataklığa ait, bataklıkla ilgili.

merzengûş, *F. i.* Fesleğene benzeyen sıçan kulağı otu.

merzuk, *A. s.* [Rızk'tan] Rızkı verilmiş. Rızkı çok. «Merzuk-i hızane-i lâyuhteseb.— Sümbülzade».

merzul, *A. s.* Rezil, rüsva edilmiş.

merzüban, *A. i.* Merzban sözünün arapça şekli, sınır beyi.

mes, *A. i.* Bk. *Mess.*

mesa', *A. i.* Akşam. *Subh ü mesa*, sabah akşam. «Kılar subh ü mesa feryad şâm ü bâmdadından.— Fikret».

mesabe, *A. i.* Derece, kadar.

mesacid, *A. i.* [Mescid ç.] Mescitler. «Medaris ve mesacid'in harab ü muattal.— Peçevi».

mes'adet, *A. i.* [Sa'd'den] Saadet, kutluluk. «Şeb-i füturumda bir va'd-i mesa'det bırakır.— Cenap».

mesaf, *A. i.* [Saf'tan] Sıra sıra dizilme yeri. Savaş için dizilen saflar yeri.

mesafât, *A. i.* [Mesafe ç.] Mesafeler. «Şu mesafat-i bihayette.— Cenap».

mesafe, *A. i.* İki nokta arasındaki uzaklık. *Kat-i mesafe*, yol alma. «Aralarında mesafe biraz uzanır uzanmaz.— Uşaklıgil».

mesag, *A. i.* İzin. *Mesag-i kanuni*, kanunca izin verilmiş. *-şer'i*, din izni, dince yapılma izni. «Rıza-yi hükm-i kazada muvafıkız amma — Biraz da mezheb-i insafta mesag ararız.— Ragıp Pş.».

mesaha, mesahat, *A. i.* Ölçme.

mesai, *A. i.* Çalışmalar. *Mesai-i cemile*, güzel çalışmalar; *ibzal-i mesai*, bol çalışma. «Bu artık

işliyemez; hisse-i mesaisi — Sizindir işte, verin, susturun bu hasta sesi.— Fikret».

mesail, *A. i.* [Mesele ç.] Meseleler. *Mesail-i şetta,* dağınık meseleler, öte beri.

mesakin, *A. i.* [Mesken ç.] Konutlar. «Ey kapkara damlarla birer matem-i ber-pâ — Temsil eden asude ve fersude mesakin. — Fikret».

mesakîn, *A. i.* [Miskin ç.] 1. Miskinler. 2. Zavallılar. «Ve pây-mal olan aceze-i mesakînin.— Raşit».

mesalib, *A. i.* Ayıplar, eksiklikler. «Bu fetvaya cüreti cümle kabayih ve mesalibden addettiler.— Naima».

measlik, *A. i.* [Meslek ç.] 1. Meslekler. 2. Yollar. «Çün tayy-i mesalik ederek devletle Revan kurbuna nüzul vâki oldu.— Peçevi».

mesam, *A. i. ç.* Deri üzerindeki ufak delikler. «Teninin her mesamı yare iken.— N. Kemal».

meşamat, mesammat, *A. i.* [Mesame ç.] Deri üzerindeki delikler. «Kim tenlerinde rah-i mesamat serbeser — Surah-i mah-i mihre rüba-yi sinan olur.— Nefi»

mesami, *A. i.* [Misma', ç.] İşitme âletleri. Kulaklar. «Çeşm ü dil ü mesami-i huzzarı bişekip edip.— Nabi».

meşamir, *A. i.* [Mismar ç.] Çiviler, mıhlar.

mesane, *A. i.* Sidik kavuğu.

mesani, *A. i.* Bir şeyin katı, tekrarı. *Seb-ül-mesani,* yedi âyetten meydana gelmiş olan ve Kuranın ilk suresi bulunan fâtiha suresi.

mesanid, *A. i.* [Mesned ç.] Mesnetler, rütbe ve mevkiler. *Mesanid-i âliyye,* yüksek mevkiler.

mesar, *A. i.* [Meserret ç.] Sevinçler. «Açıp nigâhıma dilber, safalı bir mehtab — Bütün gurur-i mesarımla piş-i ye'simden — Güler, geçer, bırakırsın bir iştiyak-i harab.— Fikret».

mesas, *A. i.* Asıl, esas. Kök.

mesatır, *A. i.* [Mistar ç.] Satır çizme âletleri.

mesavi, *A. i. ç.* Kötülükler. «Bir nesne beraber ise gayre de müsavi — Ayniyle mahasin demenin zıddı mesavi.— Sümbülzade».

mesbuk, *A. s.* [Sebkat'tan] 1. Başkaları ilerlemekle geri kalmış, arkada bırakılmış. 2. Önde bulunan. Ondan evvel geçmiş. *Gayr-i mesbuk, na-mesbuk,* benzeri olmamış, hiç görülmemiş. «Mesbuk bil-misl olmıyan umuru ihdas.— Naima».

mesbûk, *A. s.* [Sebk'ten] Kalıba dökülmüş.

mescen, *A. i.* Hapishane, cezaevi. Zindan.

mescid, *A. i.* [Sücud'dan] Secde edilecek yer. Küçük cami. *Mescid-i aksa,* Kudüs büyük camii; *-haram,* Mekke'deki Kâbe. «Mescitlerinin her biri bir kûh-i tecelli.— Nedim».

mescud, *A. i.* Secde edilmiş, tapılmış. Tanrı. «Kıldı mescud-i melek ol cesedi.— Hakani».

mescun, *A. s.* [Sicn'den] Hapsedilmiş, zindana konulmuş.

mescur, *A. i.* 1. Taşkın su. 2. Alevli ateş. «Kâse-i çarhı şikest eyledi tir-i daavat — Çereyan eyledi hep âleme bahr-i mescur.— Fazıl».

mesdud, *A. s.* [Sedd'den] Kapalı. Tıkanmış, tıkalı. «Kalbi, kendi kalbi mesdud kalmış idi.— Uşaklıgil».

mesel, *A. i.* 1. Örnek, benzer. 2.

Kendinden ziyade altındaki mâna kasdedilen mânalı, dokunaklı söz. 3. Terbiye ve ahlâk için yararlı hikâye. *Darb-i mesel*, ata sözü. «Böyledir Ragıp mükâfat-ı amel fil-mesel — Sorsalar mağdurunu gaddar kendin gösterir.— Ragıp Pş.»

meselâ, *A. zf.* Misal olarak, söz gelişi. «Ne isterim meselâ : bihudud bir meşçer.— Fikret».

mesele, *A. i.* [Sual'den] 1. Sorularak karşılığı istenen şey. 2. Çözülmesi istenen şey. 3. Önemli, küçük iş. 4. Savaş. *Mesele-i zaile*, geçen savaş. (ç. Mesail). «Ben ciddi meselelere karışan lâtifelerden hiç hazzetmem.— Uşaklıgil».

meserrat, *A. i.* [Meserret ç.] Sevinçler. «İnsan bütün ahzan ü meserrata muadil — Bir tatlı dönüş hisseder âvare serinde.— Cenap».

meserret, *A. i.* [Sürur'dan] Sevinç. Sevinilecek şey. (Ed. Ced.) *İhtilâc-ı meserret, leb-i meserret, meshuf-i meserret, ufk-i meserret, uyun-i meserret.* «Baban diyor ki : meserret çocukları, yalnız — Çocukların payıdır.— Fikret».

mesfur, *A. s.* Yazılmış, adı geçmiş. Eski tarihçiler düşman adamlarını horlamak için bu sözü kullanırlardı. «diyerek mesfuru azadederler, mesfur dahi gidip hersekler ve groflar mahzarında.— Peçevi».

mesh, *A. i.* El sürme, el ile sığama, yağ, koku sürme. Aptes alırken ıslak eli başın bölüğüne sürme.

mesh, *A. i.* Biçimini değiştirip çok çirkin şekle sokma. «Senin oğulların oynayıp gezer iken ikisi de mesh olup iki ayı yavrusu şekline mesh olmuşlar.— Süheyli».

meshuf, *A. s.* Susamış. Suya bir türlü kanmamış. «O meshuf-i meserret günlerin yâd-i melâliyle.— Fikret».

meshuk, *A. s.* [Sahk'tan] Dövülmüş, toz haline konulmuş.

meshun, *A. i.* Isıtılmış.

meshur, *A. s.* [Sihr'den] Büyüye uğramış. Büyülenmiş gibi tutkun. «Bütün gönülleri meshur-i iştiyakım eder — Ve bi-sebeb muğber — Uzaklaşırdım.— Fikret».

Mesîh, *A. i.* Üzerine yağ sürülmüş anlamında olan bu kelime peygamber İsa'sın lâkabıdır.

mesih, *A. s.* [Mesh'ten] 1. Bir hayvan şekli ve suretine girmiş (insan). 2. Fransızcadan *monstre* karşılığı olarak (XIX. yy.)

Mesihâ, *A. i.* Peygamber İsa'nın adalarından biridir. *Mesiha dem, Mesiha nefes*, peygamber İsa'nın nefesiyle ülfiyerek ölüyü diriltme mucizesinden alınarak ölülere can verecek kuvvette nefes anlamına kullanılmıştır. «Çeşm-i Deccal'a sanırsın ki Mesihâ görünür.— M. Naci».

mesihî, mesihiyye, *A. s.* Peygamber İsa ile, hıristiyanlık ile ilgili, ona ait. «Ben ne mesihî ne mesihâ demim — Zevkı hakikatte arar âdemim.— M. Naci» — «Git, beni irşattan ümidi kes — Kendine gel, şeyh-i mesihanefes.— M. Naci».

mesihiyyun, *A. i.* [Mesihî ç.] Hıristiyanlar.

mesil, *A. i.* [Seyelân'dan] Akacak yer, yatak.

mesîl, *A. s.* Benzer. «Bir şairane zemzeme-i saf-i selsebîl — Tekrir ederdi sem-i hayalimde bi-mesîl — Bir aks-i can-rütbe.

— Fikret».

mesir, mesire, *A. i.* Seyir, gezinti yeri. «Demin huşu-i mezelletle pâ-yi savletine — Mesir olan tepeden ordugâha inmek için.— Fikret» — «Bütün mesirelerin en maruf temasîl-i hayatından biridir.— Uşaklıgil».

mesiregâh, *F. i.* [Mesire-gâh] Mesire yeri.

meskat, meskıt, [Sukut'tan] Bir şeyin düştüğü yer. *Meskat-i re's,* bir kimsenin doğruğu yer.

mesken, *A. i.* [Sükûn'dan] Oturulan yer. Oturulan ev, konut. «Pek bunaldım, biraz teneffüs için — Sahili etmek istedim mesken.— Fikret».

meskenet, *A. i.* 1. Miskinlik, fakirlik, yoksulluk. 2. Beceriksizlik, elden bir şey gelmezlik. «Hayır, ne meskenetimden, ne de acz ü ye'simden — Bütün bu derdimin esbabı sende toplanıyor.— Fikret».

meskub, *A. s.* [Sukb'dan] Delinmiş, delikli.

meskûb, *A. s.* Kalıba dökülmüş dökme.

meskûk, *A. s.* Damgası vurulmuş, para haline konulmuş.

meskûkât, *A. i.* Sikke haline getirilmiş akçalar, madenden paralar.

meskûn, *A. s.* [Sükûn'dan] 1. İçinde insan oturan yapı. 2. Halk bulunan, şenlik yer. *Gayr-i meskûn,* insan, halk bulunmıyan ev, toprak; *rub-i meskûn,* (Eskilerce) dünyanın insan bulunan (dörtte bir) bölümü.

meskût, *A. s.* [Sükût'tan] Sükûtla duruş. Sçylememe. «Taamdan el çekip mebhut ve sair maidede bulunanalar mütehayyir ve meskût olup.— Naima».

meslah, *A. i.* [Selh'ten] Salhana. Hayvan kesim yeri.

meslek, *A. i.* [Sülûk'tan] 1. Yol. 2. Gidiş, davranış. 3. Geçim için tutulan iş. 4. Yaşama için tutulmuş yol. 5. Fransızcadan *système* karşılığı. (ç. Mesalik). «Kendisine meslek yapmak için İstanbul'a gelip de.— Uşaklıgil».

meslekî, *A. s.* Meslekle ilgili, mesleğe ait.

meslûb, *A. s.* [Selb'den] Soyulmuş, alınmış, giderilmiş. *Meslûb-ül-akl,* aklı alınmış, deli. «Sultan Mustafa meslûb-ül-akldır.— Naima».

meslûh, *A. s.* Derisi soyulmuş.

meslûl, *A. s.* [Sell'den] 1. Kınından çıkarılmış, sıyrılmış. 2. Sill-ür-rieye tutulmuş, verem. *Seyf-i meslûl,* kınından çıkarılmış kılıç. «Tig-i tevhid idi ebru-y resul — Görünürdü iki seyf-i meslûl.— Hakani».

mesmu', *A. s.* [Sem'den] 1. İşitilmiş, duyulmuş. 2. Dinlenilir, dinlenmiye değer. 3. Dinlenlen, kabul olunan. *Gayr-i mesmu,* hiç işitilmemiş çeşitte.

mesmuat, *A. i.* [Mesmu ç.] İşitilen şeyler.

mesmum, *A. s.* [Sem'den] Zehirlenmiş. «Mesmum, acı bir zehir ile mesmum... nihayet — Bir gül koparıp koklamadan toprağa düşmek.— Fikret».

mesmumen, *A. h.* Zehirlenme suretiyle; zehirlenmiş olarak.

mesned, *A. i.* 1. Üzerine dayanılan şey. 2. Derece, ileri memurluk. *Mesned-i meşihat,* şeyhislâmlık mertebesi; *-sadaret-i uzma,* sadrazamlık mevkii. «Şehriyar-i asman-mesned ki olmuş ta ezel — Secde-gâh-i tacdaran -i cihan hâk-i deri.— Nef'i».

mesnedâra, *F. s.* [Mesned-ârâ]

Mesnede süs veren, o mesnedde bulunan.

mesnednişin, *F. s.* [Mesnednişin] Bir mesned veya makamda bulunan.

mesnevi, *A. i.* Her beyti başka kafiyeli olan manzume. Kafiye genişliği olduğu için manzum hikâyeler çolkukla bu yolda yazılırdı. 2. (Ö. i.) Mesnevi, Mevlâna Celâleddin Rumi'nin bu kafiye ile farsça yazmış olduğu eser.

mesneviyyat, *A. i.* Mesnevi yolunda yazılmış eserler.

mesnun, *A. s.* [Sünnnet'ten] 1. Gelenek olmuş. 2. Peygamberin yapmasına uyularak, sünnet olarak. *Emr-i mesnun*, sünnnet olan iş.

mesrah, *A. i.* Çayır. Otlak.

mesrud, *A. s.* [Serd'den] Bildirilmiş, söylenmiş.

mesrudat, *A. i.* Söylenenler.

mesruk, *A. s.* [Sirkat'ten] Çalınmış. *Mal-i mesruk*, çalınma, çalınmış mal

mesrur, *A. s.* [Sürur'dan] 1. Sevinmiş. 2. Meramına ermiş. «Oh! Bak şimdi, payansız — Bir meserretle işte mesrurum.— Fikret».

mesruriyyet, *A. i.* Sevinme. İsteğe erme. *İlân-i mesruriyyet*, sevinci açığa vurma.

mess, *A. i.* 1. Dokunma, değme. 2. Olma, meydana gelme. *Hacet mess etmek*, gerekmek.

messah, *A. s.* Ölçüp biçen. Ölçücü.

messah, *A. s.* [Mesh'ten] Oğuşturan. Masaj yapan kimse.

mest, *F. s.* Sarhoş. Keyif halinde. *Bedmest*, etrafa sarkıntılık eden, bulaşık sarhoş; *sermest*, *siyah-mest*, ziyadece sarhoş; *mest-i elest*, elestü meclisinde sarhoş olan; *mest-i müdam*, her zaman sarhoş. (Ed. Ced.) *Mest-i girye*, *-hayat*, *-hamim-niyran*, *-rükûd*, *-şebab*. «Biz ehl-i harabattanız mest-i elestiz.— Ruhi». «Cezası mest-i müdamın humar-i zillettir.— Fikret».

mestan, *F. i.* [Mest ç.] Sarhoşlar.

mestane, *F. s., zf.* Sarhoşa yakışır şekilde, fazla içkili gibi. *Çeşm-i mestane*, mahmur, baygın göz; *nara-i mestane*, sarhoş nara. «Süzük nazarlara mestane dideler meftun, — Bir ibtisamı hemen karşılar bir ah-i derun '— Fikret».

mesti, *F. i.* Sarhoşluk. «Ona vehm-i şebabının mest-i huzuzunda.— Uşaklıgil».

mestiaver, *F. s.* [Mesti-âver] Sarhoş edici. Bayıltıcı. «Hissiyatını uyuşturan bir zemzeme-i mestiaverle kulaklarında ihtizaz ediyordu.— Uşaklıgil».

mestur, *A. s.* [Setr'den] 1. Örtülü, kapalı, perdeli. 2. Namuslu, açık gezmiyen (kadın). «Revzenleri mai tülle mestur.— Fikret».

mestur, *A. s.* [Satr'dan] Çizilmiş, yazılmış.

mesubat, *A. i.* [Mesube ç.] Hayırlı bir işe karşılık Tanrı tarafından verilen mükâfatlar.

mesube, *A. i.* Hayırlı bir işe karşı Tanrı mükâfatı. (ç. Mesubat).

mes'ud, *A. s.* [Sa'd'den] Kutlu, bahtiyar. «Ve mesud zamanının mesud kahkalarından birini bulmıya çalışarak.— Uşaklıgil».

mes'udane, *F. zf., s.* Kutlulara yakışır surette. Mesutçasına. «Soluk dudakları beyaz dişlerini bir tebessüm-i mesudane ile açarak.— Uşaklıgil».

mes'udiyyet, *A. i.* Kutluluk. «En asude zannolunan bir mesudi-

yetten en müthiş bir azaba atan bu vakanın.— Uşaklıgil».

mes'ul, *A. s.* [Sual'den] 1. Sorulan. 2. İstenilen. 3. Sorumlu. *Mes'ul bilmal,* para ile sorumlu ve kefil olan; *-binnefs,* şahsan sorumlu ve kefil olan; *müdîr-i mes'ul,* sorumlu müdür; *is'af-i mes'ul,* istenilen şeyi yerine getirme. «Artık her giden için mesul olmaktan usandım.— Uşaklıgil».

mes'uliyyet, *A. i.* Sorumluluk. «Kavgaların mesuliyetini kendisine tahmil ederdi.— Uşaklıgil».

mesva, *A. i.* Menzil, ev, mekân. «Derekât-i düzeh-i hirmanda makam ü mesva ve karargâh ü me'vasın müşahede ederken.— Veysi».

meşacir, *A. i.* [Meşcer ç.] Ağacı çok yerler, koruluklar. «Ey bâd-i meşacir.— Cenap».

meşagil, *A. i.* [Meşgale ç.] Meşguliyetler. *Meşagil-i kesire,* fazla meşguliyet.

meşahid, *A. i.* [Meşhet ç.] Şehitlikler.

meşahir, *A. i.* [Meşher ç.] Sergiler.

meşahir, *A. i.* [Meşhur ç.] Ünlü kimseler. «Gürcü Abdünnebi defterli sipah zorbalarının meşahirinden olup.— Naima».

meşail, *A. i.* [Meş'ale ç.] Meşaleler. «Mah-i saferin on ikinci gecesi mehtap ve kale etrafı meşail ile müzeyyen iken.— Naima».

meşair, *A. i.* [Meş'ar ç.] 1. Hacı olma sırasında önemli durak yerleri. 2. Duyular. (XIX. yy.). «Tecdid-i cevdet-i afiyet ümidiyle irtiha-i havas ü meşaire mahaldir.— Sami Pş.».

meşaiyun, meşşaiyun, *A. i.* Derslerini gezinerek veren Aristo felsefesi yolunda olanlar, *peripatéciens,* gezimciler.

meşakk, *A. i.* [Meşakkat ç.] Zahmetler, mihnetler. «Asay ş-i hakikinin kesreti daima meşakk-i sâyin kesret'iyle müteansip ola gelmiştir.— N. Kemal».

meşakkat, *A. i.* 1. Güçlük, sıkıntı. 2. Zahmetli iş. «Evvelâ hallerinden istifsar ve sefer meşakkatinden istihbar buyurup.— Peçevî».

meş'al, meş'ale, *A. i.* [Şule'den] 1. Işık kabı. Lâmba, kandil, çıra. 2. Çıra ve yağlı paçavraların bir sırık ucunda yakılmasiyle meydana getirilen ışık. *Meş'al-i irfan, meşale-i maarif,* bilgi meşalesi. (ç. Meşail). «Fikr ordusuyuz meş'al-i irfanla mücehhez.— Fikret».

meş'alkeş, *F. s.* [Meş'al-keş] Meşaleci. «Meş'alkeş-i ah ü vah olursun.— Recaizade».

meşamm, *A. i.* [Şemm'den] Koku alacak yer, geniz. *Şam-i cennetmeşam,* cennet kokulu Şam; *ta'tir-i meşam,* güzel kokularla burnu kokulama. «Meşam-i ruha emel lezzetinde neşr ediyor — Ten-i rakiki baharın esirir-i nükhetini.— Fikret».

meş'ar, *A. i.* 1. Hacı olurken durulan yerlerden her biri. 2. Duyu.

meşarib, *A. i.* [Meşreb ç.] Mizaçlar, meşrepler.

meşarik, *A. i.* [Meşrik ç.] Yıldızlarla ay ve güneşin doğma dereceleri. «Dil şark-i tecellâda görür şems-i hüdayi — Artık ana lâzım mı metal'le meşarik.— Esrar Dede».

meşate, meşşate, *A. i.* Kadın süsleyici kadın. «Tab'ım arus-i maniye meşşatelik eder — Endişem ayine kalem'im sürmeden

sürmedan verir.— Nef'i».

meşayih, *A. i.* [Şeyh ç.] Şeyhler. «Âyan-i şehri talep edip ve eimme ve meşayih gelip buluşup.— Naima».

meşbu, *A. s.* [Şib', şiba'dan] Doymuş, tok. «Bir samt-i siyehrenk ile meşbu-i hayalât.— Fikret».

meşcer, meşcere, *A. i.* Ağacı çok yer. Koru. (ç. Meşacir). «Ne isterdim meselâ: b'hudud bir meşcer.— Fikret». — «Daraban-i sukutu bir derenin — Cevf-i pür-naliş-i hazanında — Nasıl aks ederse meşcerenin.— Fikret».

meşdud, *A. s.* Kuvvetlice bağlanmış olan. «İlâ kıyamussaat meşdud-i evtad-i hulûd olacağı.— Raşit».

meşgale, *A. i.* [Şugl'den] İş, güç, uğraşılan iş. (ç. Meşagil).

meşguf, *A. s.* [Şagaf'tan] Sevgi yüzünden divane olmuş, tutkun, kendinden geçmiş. «Görünse çeşmine bir düşman, ah Yarabbi!— Bu arzu onu meşguf-i hasret ettikçe.— Fikret».

meşgul, *A. s.* [Şugl'den] 1. Bir işle uğraşan. 2. Dalgın. «Sizin onlarla meşgul olmanız kalblerinin ihtiyacını tatmine kifayet eder.— Uşaklıgil».

meşguliyyet, *A. i.* Meşgul olma. İşte bulunma. «Bu sabah kameriyede büyük meşguliyet vardı .— Uşaklıgil».

meşhed, *A. i.* [Şehadet'ten] Bir adamın şehit olduğu veya bir şehidin gömülü olduğu yer (Ö. i.) Tus dolaylarında İmam Ali Reza'nın türbesi yakınında bir şehir olup Horasan ili merkezi. «Meşhedimden şevk-i gûyunla revandır kan henüz.— Naci».

meşher, *A. i.* Sergi. Teşhir yeri. «Bahçe şimdi değişmiş. hulyalarının bir meşher-i rengârengi olmuş idi.— Uşaklıgil».

meşhud, *A. s.* [Şuhud'dan] Gözle görülen. *Cürm-i meşhud,* suçüstü (XIX. yy.). «Bir cürm-i meşhud halinde yakalanmış olmak perişanığiyle.—Uşaklıgil».

meşhudat, *A. i.* [Meşhud ç.] Gözle görülen şeyler. «Mevkiin bedayi-i yalnız meşhudatına münhasır değil.— N. Kemal».

meşhun, *A. s.* Dolu. Doldurulmuş. (Ed. Ce.) *Girye meşhun, handemeşhun, nalemeşhun.* «Hakikat, ah hakikat; onunladır meşhun — Bütün şu âlem-i câmid.— Fikret».

meşhur, *A. s.* [Şöhret'ten] Adlı sanlı. Ün almış. Yayılmış. *Galat-i meşhur,* yanlış olduğu halde halk arasında kullanılan söz. «Dil verme gam-i aşka ki aşk âfet-i candır —Aşk âfet-i can olduğu meşhur-i cihandır.— Fuzuli».

meşhurat, *A. i.* [Meşhur ç.] Genel olarak bilinen, geçer şey.

meşib, *A. i.* Saç ağarma. Yaşlılık.

meşid, *A. i.* Harçla yapılmış bina.

meşiet, meşiyyet, Bk. *Meşiyyet.*

meşihat, *A. i.* 1. Şeyhlik. 2. Şeyhislâmlık. 3. Şeyhislâm dairesi.

meşime, *A. i.* Dölyatağı, son. «Gün doğmadan meşîmei şebden neler doğar.— Rahmi».

meşiyyet, *A. i.* 1. İsteme, istek. 2. Yürüyüş. Yürütme. *Meşiyyet-i ilâhiye,* Tanrının ekvan üzerindeki iradesi. «Fakat unutma ki yol intizam-i meşiyyetle — Yakınlaşır, kısalır.— Fikret».

meşk, *A. i.* 1. Yazı örneği. 2. Alışma için yapılan çalışma. Alışma, alıştırma. «Meşk eyledi

pervane vü şem ü gül-i sadberk — Yanmayı, yakılmayı, yaka yırtmayı benden.— Kâzım».

meşk, *F. i.* Kırba, tulumdan su kabı.

meşkuk, *A. s.* [Şak'tan] Yarılmış, yarık. «Kalem-i meşkuk-ul-lisan.— Veysi».

meşkûk, *A. s.* [Şek'ten] Şüpheli. *Meşkûk-ül-ahval,* kim olduğu şüpheli. «Bu ailenin yarım asır evveline kadar mevcudiyeti meşkûk ve müphemdir.— Uşaklıgil».

meşkûkiyyet, *A. i.* Şüphelilik. «Hazin bir ukde-i meşkûkiyyet neş'et-i hayatında.— Fikret».

meşkûr, *A. s.* [Şükr'den] Teşekkür olunacak, teşekküre değer. «Ziya içinde koşun bir halâs-i meşkûra.— Fikret».

meşlâh, *A. i.* Maşlah.

meşmul, *A. s.* [Şümul'den] Kaplanmış. Bir şeyin içinde bulunan.

meşra', *A. i.* 1. Su oluğu. 2. Yol.

meşreb, *A. i.* 1. Tabiat, yaratılışta olan nitelik. 2. Gidiş, yol. 3. Su içme yeri. (ç. Meşarib). *Hafifmeşreb,* ahlâk hususunda kayıtsız (kadın), ağırbaşlı olmıyan (erkek); *rindmeşreb,* derviş tabiatlı. «Nasıl kırıp çıkacak? Meşrebince bir halka — Kapılmamak ne kadar güç o seyl-i ezvaka.— Fikret».

meşrik, maşrık, *A. i.* [Şark'tan] 1. Güneşin doğduğu yer veya yön. 2. Dünyanın doğu tarafı (ç. Meşarık).

meşru, meşrua, *A. s.* [Şer'den] 1. Şeriatın izin verdiği; şeriate uygun. 2. Kanunun izin verdiği, kanuna uygun. *Emr-i meşru,* şeriate, kanuna uygun iş; *gayr-i meşru,* şeriatin, kanunun yasak ettiği; *mazeret-i meşrua,* dince veya haklı özür; *nameşru,* şeriata, kanuna uymıyan; *veled-i meşru,* kanunca da tanınan evlât; *veled-i gayr-i meşru,* piç. «Kefere ile sulh eylemek ol zaman meşru olur ki kâffe-i müslimîne menfaat ola. Olmayıcak asla sulh meşru değildir.— Peçevi».

meşrub, *A. i.* [Şürb'den] İçilecek şey.

meşrubat, *A. i.* [Meşrub ç.] İçilecek şeyler. *Meşrubat-i küuliyye,* alkollü içkiler.

meşruh, meşruha, *A. s.* [Şerh'ten] 1. Açıklanmış, tafsilâtlı. 2. Uzun uzadıya anlatılan. *Bervech-i meşruh,* uzun uzun anlatıldığı yolda; *ibare-i meşruha,* açıklanan ibare; *madde-i meşruha, mesele-i meşruha,* açıklanan, uzun uzun anlatılan madde, iş.

meşruhat, *A. i.* [Meşruh ç.] Bir maddenin açıklanması için yazılan şeyler.

meşruiyyet, *A. i.* Meşru olma. Kanuna uygun bulunma.

meşrut, meşruta, *A. s.* [Şart'tan] Şartlı, bir şarta bağlı. Şart koşulmuş, bir kayıtla bağlanmış. *Hükûmet-i meşruta,* meşrutiyetle, meclisle idare olunan hükûmet (XIX. yy.).

meşruta, *A. s.* İlk sahibi tarafından, satılmamak şartiyle, mirasçılara bırakılmış ev, tarla gibi şey.

meşrutî, *A. s.* (XIX. yy.) Hükümdar ve millet meclisiyle idare olunan devlet sistemi.

meşta, *A. i.* [Şita'dan] Kışlak. Kışla.

meş'um, *A. s.* Uğursuz. «İşte uryan ü zâr ü müstağrak — İki timsali fakr-i meş'umun. — Fikret» — «Sen ey sefalet-i meş'ume, ey şeb-i hâil.— Fikret».

meş'ur, *A. s.* Şuurlanmış, şuur

hal'ine geçmiş. (ç. Meş'urat).

meşy, *A. i.* Yürüme. *Meşy-i askerî*, asker yürüyüşü. «Bir sair filmenam meşyiyle ilerledi.— Uşaklıgil».

meta', *A. i.* 1. Satılacak mal, eşya. 2. Sermaye, elde olan varlık. (ç. Emtia). «Bunları âdiyetten çıkarır ve başka bir dünyanın meta-i müstesnası hükmüne getirirdi.— Uşaklıgil».

metabi', *A. i.* [Matbaa ç.] Basımevleri. «Hürriyet-i efkâr, hürriyet-i metabi' hürriyet-i içtima.— N. Kemal».

metaf, **mutaf**, *A. i.* Tavaf edilecek yer. «Meyhaneyi seyr ettim uşşaka metaf olmuş — Teklif ü tekellüften sükkânı muaf olmuş. — Ş. Galip».

metaib, *A. i. ç.* Yorgunluklar. *Metaib-i sefer*, yol veya savaş yorgunlukları. «Yıllarca metaible, mesaible dövüşmek.— Fikret».

metali', *A. i.* [Matlâ' ç.] Matlâlar. «Piraheni çâk olup açılmış — Pistanları sinesi bu mahın — Tanzir ediyor metali'i bu — Tenvir ediyor melâmii bu.— Cenap»

metalib, *A. i.* [Matlâb ç.] İstenen şeyler.

metanet, *A. i.* Dayanma. Kuvvetli, sağlam olma. «Bu emniyet Bihter'in metanet-i lâkaydanesinden müteezzi olan gururuna. — Uşaklıgil».

metarik, *A. i.* [Mitrak ç.] Matraklar.

metbu', **metbua**, *A. s.* [Teb'den] Kendisine uyulan. *Metbu-i müfahham*, hükümdar; *hükûmet-i metbua*, bir kimsenin uyruklarından olduğu hükûmet. «Bilinmiş olsa da farzen hakayık-i eşya — Kalır yine bize metbuumuz hakikatler.— Cenap».

metbuiyyet, *A. i.* Kendisine uyulan kimsenin hali.

metin, **metine**, [Metanet'ten] Dayanıklı, sağlam. Doğru, sağ. «Bu takımın İstanbul hayatında tâyin-i nisbeti bir kaide-i metîneye müstenit olamaz.— Uşaklıgil».

metin, **metn**, *A. i.* Kitabın asıl ibaresi. Yazarın sözü olan ibare.

metinane, *A. zf.* Metanetle. «O vakit iki hemşire içeri atıldılar, Firdevs Hanım biraz daha metinane girdi.— Uşaklıgil»

metn, **metin**, *A. i.* Bk. *Metîn.*

metruk, **metruke**, *A. i.* [Terk'ten] 1. Bırakılmış. 2. Kullanılmaktan vazgeçilmiş. 3. Battal. *Emval-i metruke*, sahipleri tarafından bırakılmış mallar; *etfal-i metruke*, sokağa bırakılmış çocuklar. «Biraz bu sagar-i metruke neşve-i tecdit.— Fikret».

metrukât, *A. i.* [Metruk ç.] Bırakılan şeyler. Miraslar. «Kaptan kethüdasını cümle metrukâtı ile iki çektirmeye vaz' ü irsal eyledi.— Naima».

metruke, *A. i., s.* [Terk'ten] 1. Bırakılmış (kadın). 2. (Erkekten) boşanmış. «Tellerin Lçhn-i inkisariyle — Hangi metruke böyle eğleniyor.— Cenap».

metrukiyet, *A. i.* [Terk'ten] 1. Bırakılmışlık. Kullanılmazlık. 2. Bir işten çekilip uğraşmama. 3. 3. Boşanmış olma, terk edilme. «Bu kadın tarafından metrukiyetin acılarını tatmak için bir heves duyuyordu.— Uşaklıgil».

met'ub, *A. s.* [Ta'b'dan] Yorgun. Bitkin. Bitik. «Ahmet Paşa met'ub ü mer'ub içeri odaya girip.— Naima».

meunet, **muunet**, *A. i.* Ölmiyecek kadar yiyecek ve içecek.

«Ne tahmil-i esvaba kudret ve ne meunet-i devvaba miknet.— Peçevi».

me'va, *A. i.* Yurt, konut. Yer, makam. «Ve ben uzakta, şu me'vayi istirahatta, — Onun üfulünü seyr eyliyor da ölmüyorum.— Fikret».

mevacib, *A. i. ç.* Aylıklar. Maaşlar. Kapıkulunun üçer ayda bir defa verilen ulûfeleri.
«Diyar-bekir'e varılıp kula mevacibi ve zahireyi tevzi ettiler. — Naima».

mevacibat, *A.* [Mevacib ç.] Mevacipler.

mevadd, *A. i.* [Madde ç.] 1. Bir cismin cevherleri, yapısını meydana getiren şeyler. 2. İşler, hususlar. 3. Kanun, nizam veya numaralanmış bir yazının fıkraları. 4. Maddeler. *-ibtidaiyye*, ilkel maddeler. «Bahsettiğim mevaddın en haklısı olan öyle bir makaleden dolayı.— N. Kemal».

mevahib, *A. i.* [Mevhibe ç.] Vergiler, bahşışlar, ihsanlar.
«Çünkü mevahib-i kudretin en azizi olan hayat.— N. Kemal».

mevaız, *A. i.* [Mev'ıza ç.] Din öğütleri.

mevaid, *A. i.* [Mev'id ç.] 1. Söz vermeler, vâadler. 2. Söz verilen vakitler. Belirtilmiş vakitler.

mevaid, *A. i.* [Mev'ud ç.] 1. Vâdolunmuş, şeyler. 2. Kesilmiş, belirtilmiş zamanlar. *Mevaid-i Ukrubiyye*, Bk. *Ukrubiyye*.
«Ve yoldaşlıkları zâhir olanlara enva-i mevaid buyurmakla.— Peçevi».

mevaid, mevayid, *A. i.* [Ma'ide ç.] Sofralar. «Mevaid-i iftariyeden addolunarak.— Sümbülzade».

mevakı, *A. i.* [Mevkı' ç.] Mevkiler.

mevakıf, *A. i.* [Mevkıf ç.] Durak yerleri.

mevakıt, *A. i.* [Mevkıt ç.] Evvelden belirtilmiş vakitler.

mevakît, *A. i.* [Mikat ç.] Mikatlar. Evvelden belirtilmiş yerler. Hacıların ehrama girdikleri yerler.

mevakib, *A. i.* [Mevkib ç.] Mevkipler.

mevali, *A. i.* [Mevlâ ç.] Mevleviyyet rütbesine ulaşmış ilmiyye adamları. *Mevali-i kiram*, mevleviyyet pâyeliler, yüksek rütbeli kadılar, hâkimler.
«Şeyhislâm ve kudat-ül-asakir ve vüzera ve sair mevalinin bazılarından kürkler ve anberler tahsil ve teslim olunmuş idi.— Naima».

mevalid, *A. i.* [Mevlid, milâd ç.] Mevlutlar. Doğulan yerler.

mevalid, *A. i.* [Mevlûd ç.] Doğmuşlar. *Mevalid-i selâse*, maden, bitki, hayvan olmak üzere tabiatın üç âlemi; tabiat bilimi.
«Perverde-i aguş-i mevalid-i selâse.— Sami».

mevani', *A. i.* [Mani ç.] Engeller.
«Kitap neşrince zuhur eden mevaniden dolayı.— N. Kemal»

mevarid, *A. i.* [Mevarid ç.] Gelecek, varacak yerler.

mevasık, *A. i.* [Mevsuk ç.] İnanılır, gerçek şeyler.

mevasîk, *A. i.* [Misak ç.] Yeminler. Sözleşmeler.

mevasim, *A. i.* [Mevsim ç.] Mevsimler. *Mevasim-i erbaa*, dört mevsim. «Baktıkça ben zuhur ü sukut-i mevasime — Ey tali-i beşer — Bilmem niçin teellüm eder, ağlarım sana.— Fikret».

mevaşi, *A. i. c.* Binek ve kasaplık dörtayaklıları. «Add ü hadlerine nihayet olmayıp mevaşi ve efrası ve emvali bi-nihaye idi.—

Naima».

mevat, *A. i.* [Mevt'ten] 1. Cansız şeyler. 2. Sahipsiz, işlenmemiş toprak.

mevatın, *A. i.* [Mavtın ç.] Yurtlar. Yurtlanılmış yerler. «Mevatın-i bâtın-i belâgatten vârit bir misafir-i ferhunde-kademdir ki.— Mevkufati».

mevayid, mevaid, *A. i.* [Maide ç.] Sofralar.

mevazı', *A. i.* [Mevzı, ç.] Mevziler. «Ve İstanbul'da ve Üsküdar'da muhtaç olan mevazıde.— Naima».

mevbık, *A. i.* 1. Cehennemde bir yerin adı. 2. Korkulu yer (ç. Mevbikat).

mevc, *A. i.* Dalga. *Mevcamevc* pek dalgalı. (ç. Emvac) (Ed. Ce.) *Mevc-i busiş-i nagamat, -hayal, -perişan-i şiir, -sahap, -satr, -tebessüm.* «Budur sebep ki en asude nevha-i şi'rim — Verir sadasını bir gizli mevc-i pervazın. — Fikret».

mevce, *A. i.* (Bir) Dalga. (ç. Mevecat). «Sancak o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi — Ferk-i mehabetinde saçar mevce mevce fer. —. Fikret».

mevcedar, *F. s.* [Mevce-dar] Dalgalı. «Yosunlu bir derenin sath-i mevcedarında.— Fikret».

mevcenümud, *F. s.* [Mevce-nümud] Dalga gibi. «Bakın nasıl tütüyor: bir amud-i mevcenümud — Ağır ağır çıkıyor cevv-i bitenahiye.— Fikret».

mevchiz, *F. s.* [Mevc-hiz] Dalga kaldıran.

mevcud, mevcude, *A. s.* [Vücuddan] 1. Var olan, bulunan. 2. Hazır olan, hazır bulunan. 3. i. Bir topluluğu meydana getiren fertlerin hepsi. *Namevcut*, yok. (ç. Mevcudîn).

mevcudat, *A. i.* [Mevcut ç.] Var olan bütün eşya. Yaratıklar, kâinat. *Mefhar-ül-mevcudat*, peygamber Muhammet.

mevcuden, *A. zf.* Mevcut olarak, kendisi beraber olarak.

mevcudiyyet, *A. i.* Mevcut olma. Varlık.

mevczen, *F. s*, [Mevc-zen] Dalgalı (deniz). «Nalende bir sürud ile bir yâd-i pür-hazen — Bazan olur buhayre-i kalbimde mevczen. — Fikret».

mevdu', mevdua, *A. s.* Emanet bırakılmış. Üstüne verilmiş.

mevduat, *A. i.* [Mevdu ç.] Emanet bırakılmış şeyler.

mevdud, *A. s.* Sevgi gösterilmiş, dost edinilmiş.

mevecat, *A. i.* [Mevce ç.] Dalgalar. «Taze bir aşk-i muhtazır sesinin — Mevecatında keşf-i râz ediyor.— Fikret».

meveddet, *A. i.* Sevgi, sevme.

mevfur, *A. s.* Çok, bol. Çoğaltılmış, çoğalmış. «Ve malı bi-hadd ü mevfur idi.— Naima».

mevhibe, *A. i.* Vergi, bahşiş. İhsan. *Mevhibe-i ilâhiye*, Tanrı vergisi.

mevhil, *A. i.* [Vahl'den] Çamurlu yer.

mevhub, *A. s.* [Vehb'den] Verilmiş, ihsan edilmiş. (Fıkıh) Karşılıksız birine mal edilmiş. «Kabza-i teshirine mevhub kavs-i Rüstemî.— Nedim».

mevhubat, *A. i.* [Mevhub ç.] Bağışlar.

mevhum, *A. s.* [Vehm'den] Aslı, vücudu olmadan zihinde vücut bulan. «Birisini sevmiş olmasına ihtimal vererek bu mevhum aşkın mevhum hâtırasını kıskanırdı.— Uşaklıgil».

mevhumat, *A. i.* [Mevhum ç.] Mevhum şeyler. «Hükema kava-

id-i mevcudeyi mücerredat ve mevhumatından tecrit ile.— N. Kemal».

mevhume, *A. i.* Vehim, hayal çeşidinden şey. «Düşen her dem'a-i mevhume ecfan-i sefidinden.— Fikret».

mev'ıza, *A. i.* [Va'z'dan] Öğüt. *Mev'ıza-i diniyye*, dine ait öğüt.

mev'izekâr, *F. s.* [Mev'ze-kâr] Öğütçü. Öğüt veren, «Ciddi bir mev'izekâr vaziyetiyle.— Uşaklıgil».

mev'id, *A. i.* [Va'd'den] 1. Söz verme. Vâd. 2. Söz verilen vakit, yer. *Mev'id-i mülâkat*, buluşma yeri, saati. «Ya iki ruh-i mütehassire mev'id-i telâki.— Fikret».

mevkı', *A. i.* 1. Mevki. Yer. 2. Bir şeyin olduğu, bulunduğu yer. 3. Sınıflı yerlerde, sınıflardan her biri. *Mevki-i iktidar*, hükûmet başı (XX. yy.). «Muvafık mevkiin hüzniyle hali. — Fikret».

mevkıf, *A. i.* [Vukuf'tan] Durak yeri.

mevkib, *A. i.* Bir büyüğün yanında yavaş yürüyerek giden atlı ve yayaların hepsi, alay. *Mevkib-i hacc*, Hacılar alayı; *-hümamayun*, padişah alayı. «Geçmekte zi-vekar ü tarab mevkib-i zafer.— Fikret».

mevkûl, *A. s.* [Vekâlet'ten] Bir vekile emanet edilen. *Mevkûlün ileyh*, kendisine bir şey emanet edilen; vekil edilen.

mevkuf, mevkufe, *A. s.* [Vakf'tan] 1. Durdurulmuş, alıkonulmuş. 2. Tutulmuş, hapsedilmiş. 3. Vakfedilmiş. 4. (Bir şeye) Bağlı, ancak onunla olur. *Arazi-i mevkufa*, vakfolunmuş toprak, vakıf toprağı. «Mânalı sualât ile her hatvede mevkuf — Âvare, dolaşmaktayım eb'ad-i hayatı.— **Fikret».**

mevkufat, *A. i.* [Mevkuf ç.] Bir zaman için tutulmuş, alıkonulmuş mal ve para. 2. Vakfedilmiş mal, emlâk. 3. Gelirden artıp hazineye mal edilen para.

mevkufati, *A. i.* Mevkufat işlerine bakan memur.

mevkufen, *A. zf.* Mevkuf olarak.

mevkufin, *A. i.* [Mevkuf ç.] Tevkif edilmiş kimseler.

mevkufiyyet, *A. i.* 1. Mahkemece hüküm giyinceye kadar hapsedilme. 2. Vakfolunma. 3. Bağlı olma, başka bir şeyle kayıtlı olma.

mevkud, *A. s.* [İkad'dan] Yakılmış.

mevkut, mevkuta, *A s.* [Vakit'ten] Vakti belli olan. *Risale-i mevkute*, belli zamanda çıkan dergi (XX. yy.). «Risale-i mevkutayı karıştıracak.— Uşaklıgil»

mevlâ, *A. i.* 1. Sahip, efendi. 2. Azatlı, âzat olmuş köle. 3. Tanrı. 4. Veli, karışmaya hakkı olan. «Esir-i feyzini döksün ilel'ebed Mevlâ.— Fikret».

mevlâna, *A. i.* [Mevlâna] Efendimiz anlamında olup bazı sarıklı **ulemaya lâkap.**

mevlevî, mevleviyye, *A. s., i.* Mevlâna Celâleddin Rumi'nin tariki, bu tarikten olan kimse. *Tarik-i mevlevi, tarikat-i mevleviyye*, mevlevilik yolu. «Giyip bir al eteklik haleden meydana azm etti — Semada mevlevî âyinini tasvir eder mehtap.— Beliğ».

mevleviyyet, *A. i.* Mollalık. Mollanın kadılık hükmü geçen bölge. Müderrisikten sonra olan bir ilmiye rütbesi.

mevlid, *A. i.* [Velâdet'ten] 1. Doğma, dünyaya gelme. 2. Doğulan yer. 3. Doğulan zaman. Mevlût.

«Eliften kat-i nazar mevlidimin tarihi — Mahlasımdan bilinirdi bihesab-i ebcet.— Recaizade».

mevlûd, *A. i.* [Velâdet'ten] Yeni doğmuş. «Çünki insanın her mevlûdu tab'an nüvellittir.— N. Kemal».

mevlûdat, *A. i.* Belli bir zaman içinde doğanlar,

mevrid, *A. i.* [Vürud'dan] Varacak yer, varacak yol. (ç. Mevarid).

mevrud, *A. s.* [Vürud'dan] Gelmiş, ermiş.

mevrudat, *A. i.* [Mevrude ç.] Gelen şeyler.

mevrude, *A. s.* Gelmiş, ulaşmış.

mevrus, mevruse, *A. s.* [Veraset'ten] 1. Miras kalmış. 2. Baba ile anadan geçmiş. «Kim bilir belki bir tab'attır — Ona yetmiş yıl önceden mevrus.— Fikret».

mevsil, *A. i.* [Vusul'dan] Kavşak, kavuşacak yer. Ek yeri.

mevsim, *A. i.* 1. Mevsim. 2. Bir şeyin belli zamanı. *Nabemevsim,* mevsimsiz, olmıyacak zamanda. «Her mevsimin sukutu olur başka mevsime — Bir menba-i nema.— Fikret».

mevsuf, *A. s.* [Sıfat'tan] 1. Vasfolunan şey. 2. i. (Gra.) Belirtilen. «Sofi ki riya ile ede kenduyi mevsuf — Evkat-i şerifi ola taklit ile masruf.— Ruhi».

mevsuk, *A. s.* [Vüsuk'tan] 1. İnanılır. Emin. 2. Sağlam. Gerçek. *Mevsuk-ül-kelim,* sözlerine inanılır.

mevsukan, *A. zf.* İnanılır şekilde.

mevsukiyyet, *A. zf.* Sağlamlık. Gerçeklik. İnanılır hal.

mevsul, *A. s.* [Vusul'den] Birleşmiş, kavuşmuş.

mevsum, *A. s.* [Vesm'den] 1. Vesmelenmiş, işaretlenmiş. 2. Adlanmış, ad verilmiş.

mevt, *A. i.* Ölüm. (Tas.) Beni, benliği öldürmek. *Mevt-i ahmer,* kızıl ölüm, kanlı ölüm. Öldürülmek. (Tas.) Nefse karşı koymak: *-ahzar,* eski ve yamalı giymek; *ebyaz,* açlık; *-esved,* halkın ezasına dayanma ve fena fillâh. Ansızın ölme (Tas.) «Yaşamış, mevte olmamış kaail.— Fikret».

mevta, *A. i.* [Meyyit ç.] Ölüler, ölmüşler. «Gözlerini kapayarak o hâtıra-i saadeti musırrane bir hâtıra-i mevta hükmünde, ta a'mak-i kalbine defnederek.— Uşaklıgil».

mevtalûd, *F. s.* [Mevt-alûd] Ölüm karışığı. Ölü gibi. «Yine kar... Bir sükûn-i câmitle — Yine her yer melûl ü mevtalûd.— Fikret».

mev'ud, *A. s.* [Va'd'den] 1. Vâdolunmuş, söz verilmiş. 2. Vâdeli, zamanı belirtilmiş. *Arz-i mev'ud,* Musa dininde olanlar için vâdedilmiş toprak (Kudüs); *ecel-i mev'ud,* normal ölüm. «Bütün bu kahra mukabil nedir olan mev'ud?— Fikret».

mevvac, *A. s.* [Mevce'den] Çok dalgalı. «Gergin kanadlariyle muazzam birer ukab — Tecsim eden bulutlar o mevvac ü pür-şitab — Sathında parça parça yüzer, titreşir, söner.— Fikret».

mevzi, *A. i.* [Vaz'dan] Yer. Bir şey konacak yer. «Karşı yakada bir mürtefi mevzia konup hıfz olmak üzere cebecibaşı Hamza Ağaya tenbih.— Naima»

mevzii, mevziiyye, *A. s,* Bir yere mahsus olan. Genel olmıyan.

mevzu, *A. s.* [Vaz'dan] 1. (Bir yere) Konulmuş. 2. Kurulmuş, işlemekte, geçer olan. 3. Gerçek olmıyan, uydurma.

mevzu, *A. i.* Konu. *Mevzu-i bahs,* bahsolunan madde.

mevzua, *A. i.* (Fel.) Konut.

mevzuat, *A. i.* [Mevzua ç.] Bahsolunan maddeler. Yürürlükte olan hükümler. «Sırf mevzuat-i beşerden olan ve insanların uhuvvet ve ittilafına set çekmekten başka.— N. Kemal».

mevzun, *A. s.* [Vezn'den] 1. Tartılı, tartılmış. 2. (Ed.) Vezni yerinde, vezinle yazılmış olan. 3. Yakışıklı, düzgün, *Kamet-i mevzun*, yakışıklı, düzgün boy; *kelâm-i mevzun*, vezne konulmuş söz. «İki tekerlekli arabanın hafif, mevzun ve muttarit salıntısiyle.— Uşaklıgil».

mevzuniyet, *A. i.* (Türkçede kullanılmıştır) 1. Mevzun. 2. Hesaplı, düzgün, düzenli. «Hatvelerinin vüsatinde biraz mevzuniyeti bozna bir genişlik vardı.— Uşaklıgil».

mey, *F. i.* Şarap. *Mey-i nab*, halis, katıksız şarap. «Mey sun bize saki içelim rağmına anın — Kim cehli ile bilmediği yerden urur dem.— Ruhi».

mey', *A. s.* Eriyip akma.

mey'a, mey'at, *A. i.* Nesnenin ilk zamanı. Tazelik vakti.

meyadin, *A. i.* [Meydan ç.] Meydanlar. «Mübarizîn-i meyadin-i din.— Sadettin».

meyamin, *A. i.* [Meymenet ç.] Uğurlar. Bereketler.

meyamin, *A. i.* [Meymun ç.] Uğurlular, bereketliler. Kutlular.

meyan, *F. i.* Bk. *Miyan.*

meyaşam, *F. s.* [Mey-aşam] Şarap içen. «Rindan-i mey-âşama niçin olmıya şefkat.— Ruhi».

meydan, *A. i.* 1. Açık, düz yer. 2. Bir işin yapılma alanı. 3. Belli, görünür. 4. Ara, fırsat. 5. Ortalık. 6. Bektaşi tekkelerinin âyin yeri. *Meydan-i harb*, savaş meydanı; *At meydanı*, (Hipodrom), İstanbul'da Sultanahmet camii önündeki meydan; *Et meydanı*, İstanbul'da Aksarayda Horhorda, yeniçeri odalarının et tayını da dağıtılan ve talim yeri olan meydanın adı. «Başkasının bu yeni bebekle meşgul olmasına meydan bırakmamak için.— Uşaklıgil».

meyelân, *A. i.* 1. Doğru durmayıp bir tarafa eğilmiş olma. 2. Taraflardan birine fazla sevgi gösterme, onu tutma. «Behlûl için o kadar sarih bir meyelân duymamış olmakla beraber.— Uşaklıgil».

meyfüruş, *F. i.* [Mey-füruş] Şarap satan. Şarapçı. «Meyfüruşları âvare edip.— Naima».

meygede, meykede, *F. i.* [Meygede] Bk. *Meykede.*

meygûn, *F. s.* [Mey-gûn] Şarap renginde. Şarabî.

meygüsar, meyküsar, *F. s., i.* [Mey-güsar] Birlikte şarap içen, işret arkadaşı.

meyhane, *F. i.* [Mey-hane] Şarapçı dükkânı. İçki satılan ve içilen yer. «Meyhane mukassi görünür taşradan amma — Bir başka safa başka letafet var içinde.— Nedim».

meyhâr, meyhor, *F. s.* [Mey-hâr, -hor] Şarap içen.

meykede, meygede, *F. i.* [Meykede] Şarap satılan ve içilen yer. «Biz mest-i mey-i meykede-i âlem-i canız.— Ruhi».

meykeş, *F. s.* [Mey-keş] Şarap içen. «Meykeşler eder sagar-i sahbaya perestiş.— Cenap».

meyküsar, meygüsar, *F. s., i.* [Mey-küsar] Birlikte şarap içen işret arkadaşı.

meyl, *A. i.* 1. Eğilme. Bir tarafa eğilmiş olma. 2. Taraflardan birini fazla tutma. 3. Sevgi,

sempati. 4. Sevme, tutulma. «Tarz-i telebbüsündeki reng-i garip ile — Belliydi şi're, sanata meyl-i tabiatı.— Fikret».

meylen, *A. zf.* (Türkçede kullanılmıştır) Meyl ederek, eğilerek, O taraftan olarak. «Behlûl'la Bihter'in arasında yalnız meylen bir fazla takarrüp husulü.— Uşaklıgil».

meyl'yyat, *A. i.* Bir tarafa olan ihtiyarsız meyil ve istek duygusu. *Meyliyyat-i nefsaniyye*, iç istekleri.

meymene, *A. i.* Ordunun sağ kolu. «Canbolatoğlu dahi kalkıp kethüdasını meymene-i serdaride Anadolu askerine...— Naima».

meymenet, *A. i.* [Yümn'den] Uğur. Kutluluk, mutluluk. «Lâkin cenk ve hurubda nusrat ve meymenetten bibehre idi.— Naima».

meyperest, *F. s.* [Mey-perest] Sürekli olarak şarap içen. İçkiye düşkün (ç. Meyperestan).

meyperestî, *F. i.* Şarap düşkünlüğü.

meymun, *A. s.* [Yümn'den] Uğurlu, bereketli. Kutlu, mutlu. «Bana bir misal-i meymun ve berat-i hümayun getirdiler.— Fuzuli».

meysere, *A. i.* Ordunun sol kolu. «Ve sekbanların meyserede Rumeli koluna mukabil edip kendisi dahi kalbe mukabil durdu.— Naima».

meysur, meysure, *A. s.* Kolaylaştırılmış, kolayı bulunmuş. *Nameysur*, kolaylığı bulunmıyan, zor, güç. (ç. Meysurat). «Mukabele meysur ve mukatele makdur olmadığına.— Sadettin».

me'yus, me'yuse, *A. s.* [Yes'ten] Ümidi kesmiş, ümitsiz. «Nageh düşerim toprağa meyus.— Fikret». — «Nasıl bir merbutiyet-i meyusesiyle ayaklarının altında ölmek istediği.— Uşaklıgil».

me'yusane, *F. zf., s.* Ümitsizce. Ümitsizlikle. «Nihal bunu söylerken tuhaf bir vaz-i meyusane takınıyordu.— Uşaklıgil».

me'yusiyyet, *A. i.* Ümitsizlik.

meyve, *F. i.* Yemiş. «Bir çürük meyve kadar hor ü mülevves, bitecek.— Fikret».

meyvebar, *F. s.* [Meyve-bar] Yemişli, yemiş veren. «Bir varakpare-i hazandide — Ayrılıp sâk-i meyvebarından.— Cenap».

meyvedar, *f. s.* [Meyve-dar] Yemişli, yemiş veren. «Lâzım gelirdi serv ü çenar ola meyvedar — Fazl ü hünerde medhali olsa kıyafetin.— Nabi».

meyvehoşk, *F. i.* [Meyve-i hoşk] Kuru yemiş. Kuru yemiş pazarı ve gümrüğü.

meyt, *A. i.* Bk. *Meyyit.*

meyyal, *A. s.* [Meyl'den] 1. Ziyade eğilen. 2. Fazla istekli, düşkün. *Meyyal-i inhidam*, neredeyse göçecek; *meyyal-i itilâ*, yükselmiye çok istekli. «Bir lerziş-i alil ile meyyal-i intifa — Enzarı ağlıyordu bakıp kendi kendine.— Fikret».

meyyit, meyt, *A. s., i.* [Mevt'ten] 1. Ölü, ölmüş. 2. Ölmüş insan, ölü. 3. Çok zayıf. (ç. Emvat).

meyyitane, *F. s., zf.* Ölü gibi, ölüyü andırırcasına. «Gündüzün daima harab-i taab, — Gece meyyitane bir hâb-i taab.— Fikret».

meza, mada, *A. f.* Geçti. *Maza ma maza.* Geçen geçti. «Miyan-i himmete bend-i şemşir-i kaza maza eden.— N. Kemal».

mezabıt, *A. i.* [Mazbata ç.] Maz-

batalar.

mezabih, *A. i.* [Mezbaha ç.] Mezbahalar.

mezabil, *A. i.* [Mezbele ç.] Süprüntülükler.

mezad, *A. i.* Arttırma ile satış. «Ayâ ne gûne câme giyer ruz-i haşrda — Kâlâ-yi zühdü subk-i riyada mezad eden.— Nabi».

mezahib, *A. i.* [Mezheb ç.] Mezhepler. *Mezahib-i erbaa*, (Hanefi, şafii, maliki, hanbeli) dört mezhep.

mezahim, *A. i. ç.* Zahmetler, ezziyetler. «On sekiz senelik dehşet-i mezahimi.— Fikret».

mezahir, *A. i.* [Mazhar ç.] Eşyanın göründüğü yerler. Görüntüler. «Gûya ağır ağır inerek, hep mezahiri — Altında bağteten ezecek zanneder insan.— Fikret»

mezaik, *A. i.* [Mazik ç.] Dar sıkıntılı yerler. «O] mezaikte leşkere küncayiş olmamakla.— Naima».

mezak, *A. i.* [Zevk'ten] 1. Tatma, tat, duyma. 2. Tat duyulan yer, damak. *Hulv-ül-mezak*, tatlı; *mürr-ül-mezak*, tadı acı. «Mezak-i telha verdi yâd-i lâ'lin bir halâvet kim — Gamınla içtiğim bin kâse zehr-âbı unutturdu.— Naili».

mezalık, *A. i.* [Mezlaka ç.] Ayak kayacak yerler.

mezamir, *A. i.* [Mizmar, mezmur ç.] Zebur sureleri. «Karlar bütün elhanı mezamir-i sükûtun .— Cenap».

mezar, *A. i.* [Ziyaret'ten] 1. Ziyaret yeri. 2. Mezar.
«Canâneler ki cümlesi ârayiş-i mezar.— Fikret».

mezar, Bk. ***Mazarr***.

mezarat, *A. i.* [Mezar ç.] Mezarlar. «Eğer Mısır'da ve eğer yollarda olan emakii ve mezarat-i mübarekeyi ziyaret.— Naima».

mezarık, *A. i.* [Mızrak ç.] Mızraklar.

mezari', *A. i.* [Mezraa ç.] Tarlalar. «Bir memleket-i âbâdan ve her canibi kura ve mezari' ve kûhistan olmakla.— Peçevi».

mezaristan, *F. i.* [Mezar-stan] Mezarlık.

mezarr, *A. i.* Bk. *Mazarr*.

mezaya, *A. i.* [Meziyyet ç.] Meziyetler.

mezbah, mezbaha, *A. i.* Hayvan kesilen yer. Kurban yeri.

mezbele, *A. i.* [Zibl'den] Süprüntü yeri. Süprüntülük. (ç. Mezabil). «Bu mezbeleden şöyle güzar eyliye gör kim.— Ruhi».

mezbub, *A. i.* Sinekli.

mezbuh, *A. s.* [Zebh'ten] 1. Boğazlanmış, eti yenilmek üzere kesilmiş. 2. Kurban edilmiş. Peygamber İsmail veya İshak.

mezbuhane, *F. zf.* Boğazlanır gibi, boğazlanırcasına. «Bütün bir ömr-i mezbuhane kahr ü minnet altında.— Fikret».

mezbur, mezbure, *A. s.* Adı geçen, yukarıda denilmiş olan.

mezc, *A. i.* Katma, karıştırma. «Hayalini burada mezc ederdi dalgalara.— Fikret».

Mezdek, *F. i.* Nuşirevan zamanında (IV.yy.) bir mezhep çıkaran kimse.

mezdeki, *F. s.* Mezdek taraflısı.

meze, *F. i.* 1. Tat, lezzet. 2. İçki içilirken yenen çerez. 3. Alay, eğlence. *Bimeze*, tatsız; *hoşmeze*, tatlı. «Ve tefahur-gûne dihk-i bi-meze etmiş idi.— Naima».

mezellet, *A. i.* Alçaklık, itibarsızlık. Horluk. «Silkin şu mezellet tozu uçsun üzerinden.— Fikret».

mezemmet, *A. i.* 1. Yerme, kınama. 2. Yerilecek, kınanacak iş.

mezen, *A. i.* Âdet. Yol, usul.

mezhep, *A. i.* [Zehab'dan] 1. Gidilen, tutulan yol. 2. İnanç ve felsefede tutulan yol. 3. Din. 4. Bir dinin dallarından her biri. 5. (Fel.) Fransızcadan *doctrin systéme ve école* sözlerine karşılık olarak kullanıldığı olmuştur (XX. yy.). «Güftegû çok sadad-i aşkta cumhura göre — Hakkı kendinde ara mezheb-i Mansur'a göre.— Münif».

mezhere, müzhere, Bk. *Müzhere.*

mezîd, *A. i., s.* [Ziyade'den] Artmış, büyümüş. Çoğatılmış. Çoğalma, artma. «Hak tealâ eylesin izzetle ömrün ber-mezîd.— Hayali».

mezillet, *A. i. (Ze* ile) Ayak kayacak yer. 2. Yanlışlığa sebep olacak nesne.

meziyyat, *A. i.* [Meziyyet ç.] Meziyetler. «Âlemde içtima-i meziyyat-i subh ü şam — Bizde tahakkuk eylese olmaz mı gül-tenim?— Cenap».

meziyyet, *A. i.* Bir kimse veya nesnenin benzerlerinden üstünlüğü meydana getiren nicelik ve nitelik.

mezk, *A. i.* Yırtma, yarma.

mezkûr, mezkûre, *A. s.* [Zikr'den] Zikrolunmuş, adı geçmiş. «Köprülü Mehmet Paşanın ahvali mezkûr olup.— Raşit».

mezlaka, *A. i.* Ayak kayacak yer. (Mec.) Yanlışlığa düşmeye sebeb olan hal.

mezmum, *A. s.* [Zem'den] 1. Zemmolunmuş. 2. Beğenilmemiş. Ayıp.

mezmur, *A. i.* 1. Kavalla tagannî olunan ilâhi. 2. Peygamber Daud'un tagannî ettiği Zebur surelerinden her biri.

mezra, mezraa, *A. i.* [Zer'den] Tarla. (ç. Mezari). «Mezra-i âleme tohm-i irtişa etmek.— Naima» — «Sahib-i mezraa feryat ettikçe : Ya kişi kaldır tarlanı koyun geçsin derler.— Naima».

mezru', *A. s.* [Zer'den] Ekilmiş, çift sürülüp tohum atılmış.

mezruat, *A. i.* Ekilip bitmiş tohumlar, ekinler.

me'zun, mezune, *A. s.* [İzn'den] 1. İzinli, izin almış. 2. Ders veya meşk vermiye yahut bir sanat işlemiye yetkili. 3. Bir okulu tamamlayıp diploma almış. «Lâkin onları tekrara mezun değildirler.— Uşaklıgil».

me'zunen, *A. zf.* İzinli olarak.

mezunîn, *A. i.* [Mezun ç.] Mezunlar.

mezuniyyet, *A. i.* İzinli olma, mezun bulunma. Bitirme

mıklâd, *A. i.* 1. Anahtar. 2. Kilit dili. (ç. Makalid).

mıkleb, *A. i.* Eski kitap ciltlerinin sol kenarındaki kapak; okunan yer belli olmak için araya konurdu. «Her safhada bir şekl-i hakikat eder ibraz — Her gün çevirir bir varaka mıkleb-i âlem .— Ziya Pş.».

mıntaka, *A. i.* 1. Kuşak, kemer. 2. Yer yuvarlağının üstündeki bölge. *Mıntaka-i bâride,* kutup kuşağı; *mıntaka-i harre,* ekvator bölgesi; *mıntaka-i memnua,* yasak bölge; *mıntaka-ül-buruc,* on iki burcun bulundukları tutulma dairesi. «Cümle kulları mıtakalarını çözüp ol dehlize attılar.— Süheyli».

mısbah, *A. i.* Işık, kandil. Meşale. «Kıldı mısbah-i duadan lemean tarihi — Enverinin ede pür nur mezarın Mevlâ.— Süruri».

mısdak, *A. i.* [Sıdk'tan] Bir şeyin gerçekliğini ispatlıyan şey.

mısdakiyyat, *A. i.* Mısdak bilgi-

si, fransızcadan *critériologie*, karşılığı (XX. yy.).

mısfat, *A. i.* Süzgeç.

mıskab, *A. i.* [Sakb'dan] Matkap.

mıskal, mıskale, *A. i.* Maden parlatmada kullanılan cilâ âleti. «Her lem'ası bir mıskale-i jengzedadır.— Nefi».

mısr, *A. i.* 1. Şehir. 2. Ülke. (ç. Emsar).

Mısr, *A. i.* 1. Mısır ülkesi. 2. (Mısırdaki) Kahire şehri.

mısra, *A. i.* 1. Kapının kanadından biri. 2. Manzumenin herhangi tek satırı. *Mısara-i âzade*, tek söylenmiş mısra; *mısra-i berceste*, en kuvvetli, en güzel mısra. «Eğer maksut eserse mısra-i berceste kâfidir.— Ragıp Pş.»

Mısran, *A. ç., i.* Kûfe ile Basra şehirleri.

mısrî, mısriyye, *A. s.* 1. Mısır ülkesiyle ilgili. 2. (i.) Mısırlı. «Diyar-i mısriyye reayasının tekâlifi hadden füzun olup.— Naima».

mıstar, *A. i.* [Satr'dan] 1. Satırları doğru yazmak için gereken çizgileri yapmıya yarar alet. 2. Taşçıların da kullandığı cetvel. «Şi'rimin kalb-i metin feyz-i târ-i mıstarı.— Nef'i»

mızmar, *A. i.* (At) Koşu meydanı. Yarışma yeri. «Mızmar-i mübarezede pâydar oldular.— Sadettin».

mızrab, *A. i.* [Darb, zarb'dan] Telli sazları çalmıya yarıyan kemik veya başka nesneden alet. «Eder mi saz-i sinem değme bir mızrabdan feryad.— Ragıp Pş.»

mızrak, *A. i.* Mızrak (ç. Mezarık).

mia', maa', *A. i.* Barsak. *Mia-i a'ver*, körbarsak; *mia-i galiz*, kalın barsak; *-isna aşer*, onikiparmak barsağı; *-müstekim*, kalın barsak, göden; *-rakik*, ince barsak. (ç. Em'a).

miad, *A. i.* [Va'd'den] Kesişilen zaman, kesilen, belirtilen zaman veya yer.

miaî, *A. s.* [Mia'dan] Barsakla ilgili.

miat, *A. s.* [Mie ç.] Yüzler.

miat, *A. i.* (Tütsü için) Günlük.

mi'ber, *A. i.* Su geçme aracı. Köprü. «Gelibolu mi'berinden asker ile Bursa'ya geçip.— Naima».

miblâ, *A. s.* [Bel'den] Obur.

mi'cer, *A. i.* Kadın başörtüsü. «Hasan Paşa car ve mi'cer ile nisvan libasına girip.— Naima»

micmer, mecmer, *A. i.* Tütsü yakılan kab. Buhurdan. (ç. Mecamir). «Kim her şiken-i pür-hamı bir micmer-i âlem.— Nef'i».

micmere, mecmere, *A. i.* Tütsü yakılan kab, buhurdan.

midad, *A. i.* Yazı mürekkebi. «Diler mihr-i hakikat şule-riz olsun midadından.— Fikret».

mide, *A. i.* Mide. «Ey midelerin, zehr-i takazası önünde — Her zillet-i bel' eyliyen efvah-i kadîde.— Fikret»

midevî, *A. s.* Mide ile ilgili, mideye ait, mideye yarar.

midhat, *A. i.* Övme. «Bende ol mur kadar takat yok — Hasılı midhatine kudret yok.— Hakami».

mie, *A. s.* Yüz. *Tis'a mie*, dokuz yüz.

mieteyn, *A. i.* İki yüz.

miftah, *A. i.* 1. Anahtar. 2. Şifre cetveli. 3. Dil öğreniminde yapılacak tercüme ve meselelerin halledilmiş şekileri buunan kitap. (ç. Mefatih). «Rindan-i mes'ha-deme miftah-i fütuhuz.— Ruhi».

«O minimini miftah-i zerrin e-

mellerinin önünde kapıları açmış idi.— Uşaklıgil».

mig, *F. i.* 1. Bulut. 2. Sis. «Gûya vakt-i ihtiyaçta bir barende mig idi.— Peçevi».

miğfer, *A. i.* Başa giyilen demir tas, tolganın küçüğü. «Darb-i şeşperle çıkan ka'kaa miğferlerden.— Fikret».

migzel, *A. i.* İplik eğirecek alet, iğ.

mih, *F. s.* Büyük, ulu.

mih, *A. i.* Mıh, çivi, ekser. *Çarmih*, Bk. «Süm-i esbinde mîh-i zer kıyas eyler Süreyya'yı.— Nedim».

mihad, *A. j.* Döşek, yatak. *Bi's-el-mihad*, cehennem, şiddetli döşek.

mihan, *F. s., i.* Büyük, ulu.

mihen, *A. i.* [Mihnet ç.] Mihnetler, eziyetler. «Yüzünde gölgesi meşhut çektiği mihenin.— Fikret».

mihî, *F. s., i.* Çiviye ait, çivi şeklinde. *Hatt-i mihî*, çivi yazısı.

mihin, *F. s.* Daha büyük.

mihman, *F. i.* Konuk. Misafir. «Ev bir yeni mihmana tahammül edemezdi.— Fikret».

mihmandar, *F. i., s.* [Mihmandar] Konukçu. Misafir ağırlıyan kimse.

mihmanhane, *F. i.* [Mihman-hane] Misafir edilecek yer. (Mec.) Dünya. «Kapısı açık, yemeği hazır bir mihmanhane-i ihsana konmuşlar.— N. Kemal».

mihmannevaz, *F. s.* [Mihman-nevaz] Konuk sever, konuğa iyi bakar.

mihmanperver, *F. s.* [Mihman-perver] Konuk seven. Konuk ağırlıyan.

mihnet, *A. i.* 1. Zahmet, eziyet. 2. Sıkıntı, dert. 3. Belâ, musibet. «Yüreğim pür-lehîb mihnetle — Donarak serd-i muhabbetle.— Fikret».

mihnetabad, *F. i.* [Mihnet-âbad] Gam, keder dolu yer. (Mec.) Dünya.

mihnetgede, mihnetkede, *F. i.* [Mihnet-gede] İçinde gam ve keder çekilen ev.

mihnetkeş, *F. s.* [Mihnet-keş] Eziyet çeken.

mihnetkeşan, *F. i.* [Mihnetkeş ç.] Eziyet çekenler.

mihnetzede, *F. s.* [Mihnet-zede] Âfet ve belâya uğramış. «Bigânelere münhasır enva-i huzuzat — Mihnetzede-i aşkına mahsus devahi.— Ziya Pş.».

mihr, *F. i.* 1. Güneş. 2. Sevgi, dostluk. *Mihr ü mah*, Güneş ile ay. (Ed. Ce.) *Mihr-i âteşîn-i Irak*, *-hakikat*, *-nevbahar*, *-pür-ateş-i temmuz*, *-tâban*, *-zemherir*. «Böyle tahrir etti levh-i mihre vasf-i pâkini — Kâtib-i çarhın ser-i kilk-i maaniperveri.— Nedim».

mihrab, *A. i.* Camilerde, tapınaklarda karşısında durulan yer. (Mec.) Ümitle bakılan, ümit bağlanan yer. Sevgilinin kaşları. *Mihrab-i Cemşit*, güneş. «Eğil, zâir bu yer mihrab-i hurriyet, bu âli yer — Mukaddes kıble-i istiklâl-i millettir.— Fikret».

mihrak, *A. i.* [XIX. yy.] (Fiz.) Odak.

mihriban, *F. s.* [Mihr-ban] Seven, dost. Güleryüzlü. Yumuşak huylu. «Ah o giysu-yi tesliyet-kârın — Edemem ıtr-i mihribanını terk.— Cenap».

mihribani, *F. i.* Sevgi, dostluk.

mihter, *F. s.* [Mih-ter] Daha büyük, ulu. «Hemşire-i mihteri şarabın.— Recaizade».

mihter, *F. i.* Bk. *Mehter*.

mihver, *A. i.* Eksen.

mik'ab, *A. i.* Bk. *Mükâ'ab.* Küp.

mikat, *A. i.* [Vakt'ten] Belirtilmiş yer ve vakit.

Mikat, *A. i.* Mekke yolu üzerinde, hacılığa gidenlerin ihrama büründükleri yer.

mikdar, *A. i.* 1. Miktar. 2. Parça, bölük. 3. Değer, kıymet. 4. (XIX. yy.) Fransızca *dose* karşılığı, Düze. *Bimikdar,* önemsiz.

mikhal, *A. i.* Sürme çekme mili. Sürmelik.

miknet, *A. i.* Güç, kudret, kuvvet. «Hiçbir sahib-i miknet ve âli menzilet rütbesinden düşmez ve devletten ayrılmaz idi.— Naima».

miksar, *A. s.* Sözü uzatan, geveze.

miksefe, Bk. *Mükessife.*

mikyal, *A. i.* [Keyl'den] Ölçek. Tahıl ölçeği.

mikyas, *A. i.* [Kıyas'tan] 1. Ölçü aleti, ölçek. Uzunluk ölçeği. 2. (Ast., Coğ., Mat.) Ölçek. «Sani'-i hakîm insanın fikrini kerrat cetveli, vicdanını hendese mikyası mahiyetinde halk etmiş olsa idi.— N. Kemal».

mil, *A. i.* 1. İğne gibi ince ve uzunca alet. 2. Göze sürme çekmiye mahsus alet. 3. Sivri, çelik kalem. 4. Sivri ve tek dağ tepesi. 5. Yol üzerine dikilmiş işaret taş veya ağacı. 6. Yol işaretleri arasındaki bir kilometreye yakın uzaklık. 7. Bir çarh veya toparlağın onun üzerinde döndüğü eksen. *Mil-i bahri,* 1825 metre.

milâd, *A. i.* [Velâdet'ten] 1. Doğum günü. 2. Peygamber İsanın doğum günü. *Milâd-i İsa,* Tarih başı sayılan, İsa peygamberin doğduğu yıl veya 25 aralık; *bad-el-milâd,* bu tarihten sonra; *kabl-el-milâd,* bu tarihten önce.

milâdî,milâdiyye, *A. s.* Milâtla ilgili. *Sene-i milâdiye, tarih-i milâdî,* milât yılı, tarihi.

milâhat, *A. i.* Gemicilik. Gemi idare bilgisi.

mi'lâka, *A. i.* Tahta kaşık. *Mi'lâka-tıraş,* tahta kaşık yapan. «Sanatı şane-sazlık ve mi'lâka-tıraşlık idi.— Sadettin».

milel, *A. i.* [Millet ç.] 1. Milletler, uluslar. 2. Bir din ve mezhepte olan topluluklar. *Milel-i erbaa,* Osmanlı imparatorluğunda din ayrılığına göre bulunanlar, müslüman, yahudi, ermeni, rum; *beyn-el-milel,* uluslar arası; *hukuk-ibeyn-el-milel,* milletlerarası hukuk. «Bukadar milel-i mütemeddineye karşı.— N. Kemal».

milh, *A. i.* Tuz. *Milh-us-saga,* boraks.

milhî, *A. s.* Tuza ait, tuzdan.

milk, *A. i.* Bk. *Mülk. Milk-i yemin,* Kul.

milkdar, *F. i.* [Milk-dar] Mülk sahibi, hükümdar.

milkdarî, *F. i.* Mülk sahipliği, hükümdarlık.

millet, *A. i.* 1. Din, mezhep. 2. Bir din veya mezhepte bulunanlar grupu. 3. Millet, ulus (XX. yy.). *Millet-i beyzâ,* müslümanların hepsi; *-mesihiyye,* hıristiyanların hepsi. «Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol; — Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa... var ol!— Fikret».

millî, milliyye, *A. s.* Din ve millete ait, onunla ilgili. (XIX. yy. sonlarından başlıyarak) Ulusal, millî. *Âdab-i milliyye,* dine uygun terbiye ve türeler; *â'yad-i milliyye,* kutsal bayramlar; son-

raları dinî kelimesiyle ayırt edilen sözler hep millî olarak geçerdi. «Ey gayret-i milliyye ki magbuz ü muhakkar.— Fikret».

milliyyet, *A. i.* Bir kavım ve cinsiyetten olma. (XX. yy.) Milletseverlik, yurtseverlik. «Bugün hürriyetin, milliyyetin, namus ü ümmidin — Masun kaldıysa bil, zâir, rehakârın bu heyettir.— Fikret».

mim, *A. i.* «M» harfinin adı.

mimar, *A. i.* [Umran'dan] 1. Bina yapısına bakan, resimlerini hazırlayan kalfa. 2. Arkitekt. *Mimar arşımı,* 78 santim; *mimar-i kârhane-i kudret,* Tanrı; *baş mimar,* Bahriyede yapı başı.

mi'marî, mimariyye, *A. s.* Mimarlığa ait, mimarlıkla ilgili. *Fenn-i mimarî,* arkitekt bilgisi; *usul-i mimariyye,* uslûp, stil.

mi'mariyye, *A. i.* Bir yapı için mimara verilen para.

mimî, mimiyye, *A. s.* Mim harfiyle ilgili veya bu harf bulunan kelime. *Masdar-ı mimî,* Arapçada başında m bulunan masdar.

min, *A. bğ.* -eden, -den beri.

mina, *F. i.* 1. Şişe, cam. Billûr, sırça. 2. Mine. *Kasr-i mina,* gök kubbesi. «Bugün ayrılmıyor mina-yi lebriz-i saadetten.— Fikret».

mina, *A. i.* Liman.

minafam, *F. s.* [Mina-fam] Sırça renkli, cam mavisi. «Mihr ü mehle çerh-i minafam bir bahr oldu kim — İki nilûfer verir ol bahr-ı ahdar ruz ü şeb.— Fehim».

minakâr, *F. i.* [Mina-kâr] Mine işleyen, mine işçisi.

minarat, *A. i.* [Minare ç.] Mineareler. «Ey doğruluğun mahmil-i ezkârı minarat.— Fikret».

minare, menare, *A. i.* [Nur'dan] Camilerde ezan okunan yüksek kule. «Uzakta İstanbul, minareleriyle, camilerinin kubbeleriyle. — Uşaklıgil».

minarenk, *F. s.* [Mina-renk] Sırça renginde. Gök mavisi.

minassa, manassa, *A. i.* 1. Gelinin oturduğu yüksekçe yer. 2. Görünme yeri.

minab'd, *A. bğ.* [Min-ba'd] Bundan sonra. «Gezdi yürüdü bulmadı bir eğlenecek yer — Minba'd yine âzim-i Bağdat olayım der.— Ruhi».

minber, *A. i.* Camilerin içinde hatiplerin çıkıp hutbe okuyacakları merdivenli kürsü. *Minber-i nüh paye,* (dokuz basamaklı minber) dokuz felek üstünde Tanrı tahtı. «Minberde hatip ola vü mahfilde muarrif.— Ruhi».

mincihetin, *A. bğ.* [Min-cihet-in] Bir cihetten, bir bakıma göre.

minel'an, *A. zf.* [Min'-el-an] Hâlâ.

minelezel, *A. ter.* [Min-el-ezel] Ezelden beri. «Minel'ezel iki peymane-i mukadderden.— Fikret»

minelkadim, *A. zf.* [Min-el-kadim] Eskiden beri, çok evvelden.

minen, *A. i.* [Minnet ç.] Minnetler. *Zü-l-minen,* Tanrı.

min gayri, *A. zf.* Olmıyarak. *Min gayri haddin,* haddim olmıyarak; *min gayri resmin,* resmî olmıyarak.

minh, minhü, *A. ter.* [Min-hü] Ondan.

minha, *A. ter.* [Min-ha] Onlardan. *Anha minha,* şundan bundan, şu bu.

minha, *A. i.* Çıkarma ve indirme sembolü.

minhac, *A. i.* 1. Yol. 2. Metot, usul. (Mec.) Tutulan, gidilen yol. (ç. Menahic). «Hayale barikalar saldı şevk-i minhacı.— Recai-

zade».

min...ilâ, *A. zf.* -den... -ye kadar anlamında bazı çok kullanılan arapça sözlerde geçer. *Min-el-bab il-el-mihrab*, (Kapıdan mihraba mihraba kadar) en küçükten en büyüğe, baştakine kadar, bütün; *min evvelihi ilâ ahirihi*, başından sonuna kadar; *min-es-sera il-es-süreyya*, (Yerden Süreyya, yani Ülker'e kadar) yerden göğe kadar.

minkale, *A. i.* (Geo.) İletki.

minkar, *A. i.* 1. Kuş gagası. 2. Taş yontmıya yarıyan kalem, taşçı kalemi. «Bu ulvi tahassürün minkarı ateşinini duy ve düşün.— Fikret».

minkari *A. s.* Gaga biçiminde. Gagayı andırır yolda.

minkaş, minkaşe, *A. i.* 1. Demir kalem. 2. Kıskaç. «Elde minkaş-i hasret ü hulya — Kâğıt üstünde mest ü müstesna — Bir kadın kalbi hakkeder, giderim. — Cenap» — «Ne acep minkaşedir hâme senin destinde — Dembedem levh-i beyan üzre eder nakş-i hayal.— Şinasi».

minküllilvücuh, *A. zf.* Her yönden.

minnet, *A. i.* Birine iyilik etme, bağışta bulunma. 2. Yapılan iyiliği tekrarla başa kakma. 3. Görülen iyiliğe karşı teşekkür etme, yük altında kalma. 4. Şükür, elhamdülillâh deme. *Biminnet*, yaptığı iyiliği başa kakmaz. *Veliyün-nimet biminnet*, padişah. «Âmalımızin hâdim-i bi-minneti eşya.— Fikret».

minnetdar, *F. s.* [Minnet-dar] Bir iyilik veya bahşiş görmüş olan. «Ona ne kadar minnetdar olacaktı.— Uşaklıgil».

minnetdarane, *F. zf.* [Minnet-darane] Minnetli olarak. Minnet eder yolda.

minnetdari, *F. i.* Minnetdarlık.

minnetdide, *F. s.* [Minnet-dide] Nimet, iyilik görmüş.

minnetkeş, *F. s.* [Minnet-keş] Minnet çeken, minnet altında bulunan.

minser, *A. i.* 1. Kuş gagası. 2. Atlı takımı. 3. Öncü. (ç. Menasir).

minşar, *A. i.* Testere, (ç. Menaşir).

minu, *F. i.* 1. Cam, sırça. 2. Zümrüt. 3. Felek. Cennet.

Minuçehr, *F. i.* Farslı Feridun'un büyük oğlu.

mir, *F. i.* Baş. Komutan. Bey, Vali. *Mir-i kelâm*, (Söz eri) düzgün, güzel söz söyliyen. «Bu âlem-i fânide ne mir ü ne gedayız.— Ruhi».

mira', *A. i.* [Riya'dan] Riya etme. Mürayi olma. İçindekinin aksini söyleme. «Âyat-i Huda'da reyb ü mira edenlere iltihak ile.— Nergisi».

mirab, *F. i.* [Mir-âb] Bir şehrin su işlerine bakan kimse.

mirahur, *F. i.* [Mir-ahur] İmrahor. Sarayın biiek ev yük hayvanları, ahırları ile bunlara bakanların idaresine memur kimse. *Mirahur-i kebir* veya *evvel*, *mirhur-i sani* diye iki kişi idiler. «Tesliyet-i dil-i nakâma agaaz eylediğim esnada mirahurları ağa kullariyle.— Kâni».

miralay, *A. i.* [Mir-alay] Albay (XIX. yy.) Miralaylara *bey* denirdi, yazıda da *izzetlû* lâkabı yazılırdı.

miran, *F. i.* [Mir ç.] Beyler. *Mir-i miran*, beylerbeyi; eyalet valisi. (Tanzimattan sonra) Sivil memurlardan ulâ sınıf-i sanisine karşılık bir rütbe olup bazı ilerl gelen yerli büyüklere ünvan olarak verilir, bu pâyeyi

almış olanlara *paşa* denirdi. «Mir-i miran-i eyalet-i Van olan Seyit Yusuf Paşanın.— Raşit».

mirar, *A. i.* [Merre ç.] Kereler, defalar.

miraren, *A. zf.* Defalarca. *Miraren ve kirareh* birçok kereler.

miras, *A. i.* [Veraset, isr'ten] Ölen kimseden hısımlarına kalan mal, mülk. «Mirasın oldu sahne-i a'sara bir safir.— Cenap».

mirashor, *F. s.* [Miras-hor] Miras yiyen.

mir'at, *A. i.* Ayna. «Fakat kurtulamaz gözleriniz — Nazar etmekten o mir'at-i sem-âlûde yine.— Fikret».

mircel, *A. i.* Kazan. (ç. Meracil). «Mircel-i tama-i hassı ateş-i hırsla cuşiş etti.— Sadettin».

mirfak, *A. i.* Dirsek.

mirfaka, *A. i.* Dirsek dayanacak küçük yastık.

miri, mir'iyye, *s.* (Türkçede kullanılmıştır) 1. Beylik. Beyliğe ait, beylikle ilgili. 2. *(i.)* Devlet hazinesi. «Esrarını mesnevi'den aldım — Çaldım vali miri malı çaldım.— Ş. Galip».

mirkat, *A. i.* Merdiven. Basamak.

mirsâd, *A. i.* Gözetme yeri. Rasat yeri. *Mirsad-i ibret*, ibretle seyretme yeri.

mirvaha, *A. i.* [Rih'ten] Yelpaze. «Ey mirvaha-i lâne-i murgan.— Cenap».

«Başlarına siyah ibr'şim destmal setr etmişler bir siyah harem ağası mirvaha salardı.— Naima».

mirvahacünban, *F. s.* [Mirvaha-cünban] Yelpaze sallayan.

mis, *F. i.* Bakır. «Mis tıynetan-i naksı zer-i halis eyleriz — Terkib-i kimya-yi safadır zamirimiz.— Nabi».

misafir, *A. s., i.* Misafir. «Firdevs Hanımın uzun bir misafirlik için yalıya geleceğini işitmiş idi.— Uşaklıgil».

misak, *A. i.* [Vüsuk'tan] Yemin. Antlaşma, sözleşme. (ç. Mevasik).

misal, *A. i.* 1. Örnek. 2. Masal. 3. Rüya, düş. 4. Benzer, andırır. 5. (Arap gra.) Başı v yahut y ile başlıyan fiil. *Âdim-iil-misal*, eşi, benzeri olmıyan; *âlem-i misal*, rüya; *bedrmisal*, ay gibi; *bimisal*, örneksiz, eşsiz; *derya-misal*, deniz gibi, gayet çok. «Tuna gibi bir nehr-i bahr-misalin.— Peçevi».

misaha, Bk. *Mesaha.*

misas, *A. i.* Değip dokunma. El sürme.

misfat, *A. i.* Su arılamaya mahsus süzgeç.

misk, *A. i.* Misk. Bir cins hayvanın göbeğinden çıkarılan güzel kokulu madde. «Ve tabla tabla misk ü anber.— Peçevi».

miskab, *A. i.* [Sakb'den] Delme aleti. Matkap. «Müjgânlar üzre katre-i eşk ile gözlerim — Hakkâktır biaynihi miskapla dür deler.— Ruhi».

miskal, *A. i.* Bir buçuk dirhem ağırlık ölçüsü.

miskî, *A. s.* Misk gibi kara veya misk kokulu. *Miskiy-iil-hitam, hitamühu misk*, güzellikle sona erdi anlamında yazı sonlarında kullanılır deyim.

miskin, *F. s.* [Misk'ten] 1. Miskli. 2. Kara.

miskin, *A. s.* [Meskenet'ten] 1. Zavallı, acınacak halde. 2. Çok fakir. 3. Miskinlik, cüzzam hastalığına tutulmuş. «Ninen, baban, iki miskin biz artık ölmeliyiz.— Fikret».

miskinhane, *F. i.* [Miskin-hane]

Miskin illetine tutulmuşlar yurdu. Cüzzamlılar hastanesi.

misl, *A. i.* 1. Benzer, eş. 2. Miktar. *Mukabele bilmisl*, tıpkısını yaparak karşılık verme. «Bir bina-i acibedir ki misli ve adîli manzur-i seyyahan-i âlem olmamıştır.— Peçevi».

misma', *A. i.* [Semi'den] 1. Kulak, 2. Hastanın ciğer ve kalbini dinleme aleti.

mismar, *A. i.* Çivi, mıh.

mismarî, *A. s.* Çivi şeklinde. *Hatt-i mismarî*, çivi yazısı.

misvak, *A. i.* 1. Özel ağaçtan yapılma bir çeşit diş fırçası.

miş, *F. i.* Koyun. «Bişelerde sındı kaldı gürg ü miş.— Lâmiî».

mi'şar, *A. i.* Onda bir.

mişezar, *F. i.* Türkçe *meşe* kelimesine farsça *zar* edatı eklenerek: meşelik, küçük koruluk.

mişin, *F. i.* Meşin. Tabaklanmış koyun derisi.

mişkât, *A. i.* İçinde kandil yakılmak üzere duvarda yapılan oyuk, hücre.

mişrat, *A. i.* 1. Hacamatçı veya cerrah nişteri. 2. Keskin bıçak.

mişvar, *A. i.* Gidişat, tavır, tarz. «Karanlıkta yürüyenlere mahsus bir mişvar-i müteredditle.— Uşaklıgil».

mithara, *A. i.* [Taharet'ten] Matara.

mitîn, *F. i.* Külünk. Taşçı aleti.

mitrak, **mitraka**, *A. i.* 1. Matrak. 2. Değnek, sopa. 3. Savaş sopası, tokmak. 4. Çekiç.

miyah, *A. i.* [Ma ç.] Sular *Miyah-i harre*, sıcak kaynak suları; *hatt-i içtima-i miyah* suları bir yere toplıyan toprağın sınırı. Talweg çizgisi; *hatt-i taksîm-i miyah*, suları başka başka yönlere akan toprakları ayıran sırtlar. «Bütün oda gûya bir tugyan-i mihaytan sonra alçalarak.— Uşaklıgil».

miyan, *F. i.* 1. Bel, meyan. 2. Orta. 3. Ara. Aralık. 4. Şarkı ve bestelerin üçüncü mısraı, meyan. *Dermiyan*, Bk. *mumiyan*, (kıl belli) ince belli. «Şu nazenin, güzel miyan — Yanında ice bellerin.— Recaizade». — «Miyan-i bezme bir harf-i şuh atar aradan.— Fikret».

miyanbend, *F. i.* [Miyan-bend] Kemer, kuşak.

miyanbeste, *F. s.* [Miyan-beste] Bel bağlamış, hemen işe hazır.

miyane, *F. i.* 1. Orta. 2. Ara. 3. Helva gibi bazı yemeklerin pişme kıvamı, meyane. 4. Musiki kârlarının orta hanesi. «Dargın bir ihtiram idi câri miyanede.— Fikret».

mi'yar, *A. i.* [İyar'dan] 1. Ölçü. 2. (Kim.) Ayıraç. «Yalnız zevkın miyar-i müşkülpesendiyle.— Uşaklıgil».

mîz, *F. i.* Sofra.

mizab, *F. i.* [Miz-âb] Su yolu, oluk.

mizac, *A. i.* [Mezc'den] 1. Bir şeyle karıştırılmış başka şey. 2. İnsandaki ahlâtın karışma oranlarından meydana gelen hal ve yaradılış durumu. Tabiat, huy. *Mizac-i asabî*, *-balgamî* yahut *-lenfaî*, *-demevî*, *-safravî*, dört hılttan birinin çokluğuna göre insan mizaçları; *bed mizac*, kötü huylu; *hadid-ül-mizac*, çabuk kızar; *namizac*, rahatsız; *su-i mizac*, sağlık bozukluğu. (ç. Emzice). «Verir bu manzara en kayıtsız mizaca esef.— Fikret».

mizacgir, *F. s.* [Mizac-gir] keyfe göre hizmet eder. «Mizacgir ve

ahmak kurenaya müsadif olduklarından.— Naima».

mizaçgirane, *F. zf.* Herkesin keyfine gidecek yolda, keyfe hizmet eden yolda.

mizaçgirî, *F. i.* Mizaçgirlik.

mizah, müzah, *A. i.* Şaka, eğlence, lâtife.

mizahî, *A. s.* Eğlenceli.

mizahnüvis, *F. s.* [Mizah-nüvis] Eğlenceli yazı yazan. Eğlence yazısı yazan.

mizan, *A. i.* [Vezn'den] 1. Ölçü âleti. 2. Tartı. 3. Ölçek. 4. Terazi. 5. Yarın ahtertte işlediklerimizin tartılacağı terazi. 6. Terazi burcu. 7. (Mat.) Sağlama. *Mizan-ül-harare*, termometre; *mizan-ül-hava*, barometre. «Meselâ bakkalın birinin mizanı nâkıs çıksa.— Veysi».

mizban, *F. i.* [Miz-ban] Misafir kabul eden adam, konuk sahibi.

mizebbe, *A. i.* Sinek yelpazesi. «Ellerinde birer tuğ rişesi renk-amiz mizebbe ile atının gözün ve burnun ve kulağın ve taşağın tervih ve.— Naima».

mizmar, *A. i.* 1. Düdük, kaval, flüt. 2. Zebur surelerinin her biri. (ç. Mezamir). «Mizmar-i seradan gelen asude nevalar.— Cenap».

molla, mola, *i.* [Mevlâna'dan] 1. Büyük kadı. 2. Büyük bilgin. 3. Medrese öğrencisi.

mollayane, *zf.* Mollaya yakışır yolda. Mollaca. «Şiar-i mollayane ile bir beyaz sof giymiş idi.— Naima».

mu, muy, *F. i.* Kıl. *Ser-i mu*, kıl başı, en az, en ufak.

muabber, *A. s.* Yorulmuş düş.

muabbir, *A. i.* Düş yorucusu, rüyalardan mâna çıkaran.

muabbirîn, *A. i.* [Muabbir ç.] Düş yoruculan.

muaccel, *A. s.* [Acele'den] Peşin, önden. *Mehr-i muaccel*, nikâhlanmada kıza peşin verilen para, ağırlık.

muaccelât, *A. i.* [Muaccel ç.] Peşin ödemeler.

muaccele, *A. i.* Beylik ve evkaf kiralarında peşin alınan kısım.

muaccelen, *A. z.* Çabuk olarak. Peşin olarak. «Mahsus adam gönderip ol dahi muaccelen deri devlete gelip umur-i âleme iştigal gösterdi.— Naima».

muaccib,mu'cib, *A. s.* [Ucb'den] 1. Şaşırtan. 2. Şaşılacak.

muacciz, *A. s.* [Acz'den] Yorup sıkıcı, bıktırıcı. Yapışkan, sıvışık. «Daha ziyade sevilmek için muacciz bir çocuk olurdu.— Uşaklıgil».

muadadat, muazadat, *A. i.* Yardım etme, arka olma. «Ehl-i islâma muadadat üzre maktul olanlar.— Naima».

muadat, *A. i.* [Udvan'dan] Karşılıklı düşmanlık «Ebna-yi beşerde kalacak mı bu muadat — Bilmem ne zaman doğrulacak mezheb-i âlem.— Ziya Pş.».

muaddel, *A. s* [Adl'den] Tâdil edilmiş, eski hali değiştirilmiş.

muaddid, *A. i.* Sayaç (XX. yy.)

muaddil, *A. s.* [Adl'den] Tâdil eden, düzelten, denkleşiren. *Muadil-ün-nehar*, gün-tün eşitliği çizgisi, bir ucu (hamel) burcunun başında, ötekisi (sünbüle) burcunun sonudadır.

muadelât, *A. i.* [Muadele ç.] Muadeleler.

muadele, *A. i.* [Adl'den] İki şey arasında değer, sayı ve tartıca eşitlik, denklik. 2. (Mit.) Denklem.

muadelet, *A. i.* [Adl'den] Eşitlik. Denklik.

muadil, *A. s.* [Adl'den] Beraber.

Eşit. (Mat.) Eşdeğer. *Bimumuadil*, eşsiz, benzeri olmıyan. «Bir bâd-i mugânni ki hadaikte verirsin — Her nağmeye, her saza muadil — Yapraklara bir dil.— Cenap».

muaf, *A. s.* [Afv'den] 1. Affolunmuş, bağışlanmış. 2. Ayrıca tutulmuş. 3. Serbest. 4. Bio.) Bağışık. «Bu cür'et-i sadıkane tab-i hümayuna hoş gelip silâhdara da yazmaktan kenduyu muaf buyurmuşlar idi.— Naima».

muaffiyyet, *A. i.* 1. Affedilmiş olma. 2. (Bio.) Bağışıklık (XIX. yy.)

muahat, *A. i.* Kardeşlik edinme.

muahazat, *A. i.* [Muahaze ç.] 1. Tenkidler, tenkid (XIX. yy.) 2. Çıkışmalar. «Vatan hususunda hükmeten vukubulacak muahazatın reddi.— N. Kemal».

muahaze, *A. i.* [Ahz'den] 1. Başka birinin davranışını beğenmediğini söyleme, çıkışma. 2. Tenkid (XIX. yy.). (Ed. Ce.) *Avaze-i muaheze, mâna-yi muahaze, nazar-i muahaze, timsal-i muahaze.* «Tantanasını nazar-i muahazeden gizlemek istiyerek.— Uşaklıgil».

muahazekâr, *f. s.* [Muahaza-kâr] Muahaze edici. «Onu biraz dargın, biraz muahazekâr, vakur, ciddi bir sesle.— Uşaklıgil».

muahedat, *A. i.* [Muahede ç.] Andlaşmalar.

muahede, *A. i.* [Ahd'dan] 1. Karşılıklı and içme. 2. Andlaşma. *Muahede senedi*, andlaşma kâğıdı. (ç. Muahedat). «Bu şerait-i esasiye bir muahade-i resmiye kadar ehemmiyetle.— Uşaklıgil».

muahedename, *F. i.* [Muahedename] Andlaşma şartlarının yazıldığı kâğıt.

muahhar, *A. s.* [Ahar'dan] Geride bulunan, sonraya ve geriye kalmış olan. Sonraki. (Mec.) Kıç. «Davranıp silkip muahharı üzre düşürüp kârın tamam eyledi.— Naima».

muahharen, *A. zf.* Sonradan. «Bazı esbap devamına mâni olmuş idi. Muahharen devletin mebna-yi azametini tecdide çalışan.— N. Kemal».

muahid, *A. s.* [Ahd'den] 1. Antlaşma yapanlardan her biri. 2. İslâm hükûmetine bir para ödeyerek kendini korutmakta olan (hıristiyan veya başka dinden) kimse.

muahiz, *A. s.* [Ahz'den] 1. Çekiştiren. 2. Tenkid eden (XIX. yy.).

muakabe, *A. i.* Birini cezalandırma.

muakade, *A. i.* [Akd'den] Anlaşma. «Muakade-i dest-i mübayeat eylediler.— Naima».

muakıd, *A. s.* [Akd'den] Anlaşan. Anlaşan veya sözleşenlerden her biri.

muakkad, *A. s.* [Ukde'den] Düğümlü, düğümlenmiş. Çözülmesi zor, kapalı söz. «Kim lâfzı muakkad, mânası hep muamma .— Recaizade».

muakkib, *A. s.* [Akab'dan] Bir şeyin ardına düşen, takip eden. «Muakkib'in hamlesine muntazır, pür-heyecan bekliyordu.— Uşaklıgil».

muakkibîn, *A. i.* [Muakkib ç.] Takip ediciler, kovalayıcılar.

mualecat, *A. i.* [Mualece ç.] İlâç yapmalar,i lâçla iyi etmiye çalışmalar. «Tabibe müracaat etmek, iktiza eden muacelâtı almak için paraya muhtaç değil midir?— N. Kemal».

mualece, *A. i.* [İlâc'dan] İlâç

yapma, ilâç kullanma.

muallâ, *A. s.* [Ulüv'den] 1. Yüce, yüksek. 2. Rütbe, mevki, derecesi yüce. *Dergâh-i muallâ*, padişah sarayı; *makam-i muallâ*, yüce kat (sadrazamlarla şeyhislâmlar için kullanılırdı). «Muallâ bir derinlik şi'r-i Hâmit, şi'r-i vecd-âver.— Fikret».

muallâk, *A. s.* 1. Asılmış, asılı. 2. Bir yere dayanmadan havada veya boşta duran. 3. Bir sonuca bağlanmamış öyle duran (iş). 4. Bağlı. «Azim, siyah bir küme halinde muallakta, parçalanmıya müheyya duran buluta bakarak.— Uşaklıgil».

muallâkat, *A. i.* İslâmdan evvelki arap şairlerinin beğenilip de Kâbe duvarına asılmış ünlü kasideleri. *Muallâkat-i seb'a* (Yedi askı) bu çeşit manzumelerden ünlü yedi tanesi.

muallakiyet, *A. i.* Muallâk (Bk.) olma.

muallel, *A. s.* [İllet'ten] İlletli. İllet gösterilerek kusurlandırılmış. *Muallel bil-agraz*, garazla illetli gösterilmiş.

muallem, *A. s.* [İlm'den] Talim görmüş, talimli.

muallil, *A. s.* [İllet'ten] İllet ve bahane bulan, gösteren kimse.

muallim, *A. i.* [İlm'den] Öğreten, öğretici kimse. Öğretmen. Hoca, müderris, profesör. *Muallim-i evvel*, Aristo; *muallim-i evvel*, iki sınıflı ilkokullarda başöğretmen. «Mazi, o bir muallim, o bir pîr, o bir peder.— Fikret».

muallimat, *A. i.* [Muallime ç.] kadın öğretmenler. *Dar-ül-muallimat*, 1870 te ilk defa İstanbulda kurulan Kız Öğretmen okulu.

muallime, *A. i.* Kadın öğretmen. «Siz onun için bir muallimeden ziyade bir valide olacaksınız.— Uşaklıgil».

muallimîn, *A. i.* [Muallim ç.] Öğretmenler. *Dar-ül-muallimîn*, 1848 de ilk'in İstanbulda kurulan Erkek öğretmen okulu. *Dar-ül-muallimîn-i âliyye*, yüksek öğretmen okulu.

muamelât, *A. i.* [Muamele ç.] Muameleler. «Ayan görürdü bakanlar muamelâtında — Vifak-i tammını ism ile müsemmanın.— Recaizade».

muamele, *A. i.* [Amel'den] 1. Birbiriyle iş yapma, aksata etme. 2. Birine karşı davranış, tutum. 3. Bir iş hakkında resmi dairede yapılan kayıtlar v.s. 4. Alışveriş. Faizli sarraflık işi. *Muamele-i cemilekârane*, beğenilir, yaranma muamelesi; *hüsn-i muamele*, iyi davranma; *su-i muamele*, işi düşen birine fena davranma. «Muameleleri bütün tebdil etmeli.— Uşaklıgil».

muamma, *A. i.* [Ama'dan] 1. Manâsı gizli ve güç anlaşılır söz, Bilmece. Yanılmaç. 2. Anlaşılmaz, çözülmesi güç iş. (Eğ. Ced.) *Muamma-yi âsap, - dîl, -musiki.* «Kendisince bile halledilemeyen, mahiyeti bilinmiyen o müthiş muammayı.— Uşaklıgil».

muammem, *A. s.* [Amame'den] Amameli, sarıklı.

muammer, *A. s.* [Ömr'den] Yaşıyan. Hayatta olan. «Muammer olsa anınçün güzariş-i meh ü sâl.— Recaizade».

muanaka, *A. s.* [Unk'tan] Birbirinin boynuna sarılma, kucaklaşma, sarmaşma. «Vezarete ikramen Mehmet Paşa kıyam edip muanka ve hal ü hatırın sual ederek.— Naima».

muanber, *A. s.* [Anber'den] An-

berleşmiş, güzel kokan. Güzel kokulu. «Ve âdet üzre muteber ve muanber şerbetler içildi.— Peçevi».

muanede, *A. i.* [Anud'dan] İnatçılık. Bir işte haklı veya haksız ayak direme.

muanid, *A. s.* [Anud'dan] İnatçı. «Beni İsrail muanidleri rû-yi inkârdan ateşzen-i hırmen-i şerr ü fesat olmağa.— Veysi».

muanik, *A. s.* [Unk'tan] Birbirinin boynuna sarılan, kucaklaşan. «Vâsıl-i huld-i berin ve muanık-i hur-i ayn oldular.— Peçevi».

muannid, *A. s.* İnatçı. «Artık ağrılar veren o muannid öksürükleri zapt etmek istiyormuşçasına.— Uşaklıgil»

muanevn, *A. s.* [Unvan'dan] Unvanlı, adlı. «Pâye-i vezaretle bir murassa serguç ve kılıç ve hançer inayet olunup Yusuf Paşa unvaniyle muanevn kılındı.— Naima».

muar, *A. s.* Ödünç olan mal.

muaraza, *Ai i.* [Arz'dan] 1. Birbirine karşı gelme, karşıtlık. 2. Kavga, çekişme. «Ve hezimete sen bais oldun diye birbirine muaraza ve itale ederek.— Peçevi».

muarefe, *A. i.* [İrfan'dan] Bilişme, tanışma. Birbirini bilip tanıma. «Mahallenin müezzini Mehmet Çelebi nam şehrî zarif ile muarefe-i kadîmesi olduğuna binaen.— Naima».

muarekât, *A. i.* [Muareke ç.] Vuruşmalar, savaşmalar.

muareke, *A. i.* Kavga, vuruşma. Savaş.

muarız, *A. s.* [Arz'dan] Karşı gelen. Karşıt bulunan. «Biçarenin muarız olursun feryâdına — Söylersin anlaşılmıyacak söz kulağına.— M. Naci».

muarızîn, *A. i.* [Muarız ç.] Muarızlar.

muarra, *A. s.* [Ura'dan] Çıplak, soyulmuş. «Nâsık ve kesafetten muarra bir cevher olmakla padişah hazretleri meyl edip.— Naima».

muarreb, *A. s.* [Arab'dan] Aslında arap veya arapça değil iken araplaşmış, araplaştırılmış.

muarref, *A. s.* [İrfan'dan] 1. Bildik, belli, tanıdık. Belirtilmiş. 2. *(Arap gra.)* harf-i tarif (el) bulunan. 3. (Fel.) Tanımlı. 4. (Man.) Sınırlı, tariflenmiş.

muarrif, *A. s.* [İrfan'dan] 1. Tarif eden, bildiren. 2. Cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan müezzin veya derviş. «Minberde hatip ola vü mahfilde muarrif — Âr eylemiye olduğuna cehl ile maruf.— Ruhi».

muarrifan, *F. i.* [Muarrif ç.] Belirticiler.

muarrik, *A. s.* [Arak'tan] Terletici.

muasarat, *A. i.* Aynı asır ve zamanda yaşama veya yaşamış olma.

muasır, *A. s.* [Asr'dan] Aynı asırda yaşayanlardan her birinin ötekine göre durumu.

muasırîn, *A. i.* [Muasır ç.] Aynı asır ve aynı zamanda yaşayanlar. «Eslâfı ya etmek için ibcal — Lâyık mı muasırini igfal.— N. Kemal».

muasker, *A. i.* [Asker'den] Ordu yeri. Ordunun savaş zamanı toplandığı yer.

muassel, *A. s.* [Asel'den] Bal ile terbiye edilmiş, ballı.

muaşaka, *A. i.* [Aşk'tan] Birbirini sevme, sevişme. «Birden Bihter'le muaşakalarının yeni bir devre-i tehlikeye girdiğini anladı.— Uşaklıgil».

muaşeret, *A. i.* Birlikte yaşayıp geçinme. *Adab-i muaşeret*, görgü; *hüsn-i muaşeret*, iyi geçim; *fenn-i muaşeret, usul-i muaşeret*, sosyoloji, toplumbilim (XIX. yy.)

muaşık, *A. s.* [Aşk'tan] Seven, sevişenlerden her biri. «İlel'ebet... iki ruh-i muaşıkın bu ümit, — Bu va'd-i muğfil-i sevda penah-i kalbi idi.— Fikret».

muaşır, *A. s.* Halk ile birlikte yaşayıp geçinen.

muaşşer, *A. s.* Onlu, onluk.

muaşşir, *A. s.* Üşr memuru, üşürcü.

muatat, *A. i.* Verme. «... ile Nemçelü beyninde münavele ve muatat olunan şerbet-i musalaha-i na-güvar.— Ragıp Pş».

muateb, *A. s.* [İtab'dan] Tekdir olunan, azarlanan.

muatebe, *A. s.* [İtab'dan] İtap etme, çıkışma, azarlama.

muatib, *A. s.* [İtab'dan] Çıkışan, azarlıyan.

muattal, *A. s.* 1. Bırakılmış, kullanılmaz, battal. 2. İşsiz, boş. «Küffar-i hâksar müstevli olup medaris ve mesacidin harap ve muattal eyleyip.— Peçevi».

muattar, *A. s.* [Itr'dan] Güzel kokulu. «Gaşy eden bir hava-yi muattar içinde yaşarken.— Uşaklıgil». — «Leyl-i zahmımda an bean siliyor — Bir muattar muzı, ipek mendil — Gibi zülfün dem-i felâketimi.— Cenap»

muattıs, *A. s.* [Ats'dan] Aksırtan, aksırtıcı.

muavaza, *A. i.* [İvaz'dan] 1. Değiş tokuş. Trampa. 2. Hileli iş, danışıklı dövüş.

muvazaatan, *A. zf.* Muvazaa yoliyle.

muavedet, *A. i.* [Avdet'ten] 1. Geri dönme. 2. Âdet edinme.

muavenet, *A. i.* [Avun'den] Yardım etme. Yardımcılık. «O, bilâkis kimsenin muavenetine arz-i ihtiyac etmek istemezdi.— Uşaklıgil».

muavin, muavine, *A. s.*, *i.* [Avn'den] 1. Yardımcı. 2. Bir memurun işine yardım eden, yokluğunda yerine iş görmek üzere olan ikinci kimse. *Asakir-i muavine*, savaş sırası kurulan başıbozuk askeri (XIX. yy.) *ef'al-i muavine*, etmek, olmak gibi yardımcı fiiller. «Bu defa anneme alâ bir muavin var.— Uşaklıgil».

Muaviye, *A. i.* Şark Emevi halifelerinin ilki (661 yılında).

muavvak, *A. s.* [Avk'tan] Geriye bırakılmış, asılmış, askıda bırakılmış. «Şark seferi maksutları muavvak oldu.— Naima».

muavvec, *A. s.* Eğrilmiş, eğri. Çarpık. «Behlûl ufak, dar, muavvec izler takibederek.— Uşaklıgil».

muavvik, *A. s.* [Avk'tan] Geriye bırakan, oyalayıp uzatan.

muavvizeteyn, *A. i.* Kuran'da «Kul euzü» ile başlıyan iki surenin adı.

muayede, *A. i.* [İd'den] Bayramlaşma.

muayene, *A. i.* [Ayn'dan] Gözden geçirme. Bir şeyi iyice yoklayıp gerçeğini anlamıya çalışma. «Sonra şayan-i dikkat ve muayene olmak üzere ayrılan parçalar.— Uşaklıgil».

muayin, *A. s.* [Ayn'dan] Görülmüş olan. Kesin olarak belli olan.

muayyeb, *A. s.* [Ayb'dan] Ayıplanmış, ayıp görülmüş.

muayyebat, *A. i.* [Muayyeb ç.] Ayıp ve iğrenç şeyler.

muayyen, *A. s.* [Ayn'dan] 1. Tâyin ve tahsis olunmuş. 2. Çevrelenmiş, çevresi belli edilmiş.

«Nesrin'le Şayeste'nin gevezelikleri bir hadd-i muayyeni geçemezdi.— Uşaklıgil».

muayyenat, *A. i.* Hükûmetçe bağlanmış erzak ve benzerleri.

muayyin, *A. s.* [Ayn'dan] Belirtici.

muazadet, *A. i.* Bk. *Muadadat.*

muazzam, muazzama, *A. s.* [Azam'dan] 1. Büyük. İri. 2. Ulu, ululanmıya değer. 3. Ağır, önemli. *Düvel-i muazzama*, büyük devletler. (XIX. yy.) İngiltere, Fransa, Avusturya - Macaristan, Rusya, Almanya, İtalya. «Gergin kanadlariyle muazzam birer ukab — Tecsim eden bulutlar.— Fikret».

muazzamat, *A. i.* Büyük ve ağır işler. Bk. *Muazamat.*
«Umur-i devlette haddi ve vazifesi olmıyan muazzamat-ı masalihe müdahale ettiği için.— Naima».

muazzeb, *A. s.* [Azab'dan] Azap içinde bulunan, içten rahatsız olan. «Uyur fikr-i beşer, tıfl-i muazzeb, — Uyur hattâ şu pehna-yi mükevkeb.— Fikret».

muazzez, *A. s.* [İzzet'ten] 1. İzzet ve şeref sahibi. 2. Ağırlanan, saygı ile kabul olunan. 3. Değerli, aziz. «Bütün o muazzez saât-i muaşaka hürmetine dost kalabilmek için.— Uşaklıgil».

muazzezen, *A. zf.* İzzet ve İkramla ağırlanarak. İkram olunarak.

muazzib, *A. s.* [Azab'dan] 1. Azap ve eziyet veren. 2. Birine takılarak rahatsız etmeden hoşlanan, ilişen, muzip.

mubah, *A. s.* [İbaha'dan] Şeriatin yap veya yapma diye bir hükmü altında olmıyan nesne, hareket. Yapılmasiyle yapılmaması aynı olan. «Zaruret messedince mahzur mubah olur.— M. Naci».

mubahat, *A. i.* [Mubah ç.] Mubah olan şeyler.

mubassır, *A. i.* [Basar'dan] 1. Gözetici, bekleyici, bakıcı. 2. Okullarda öğrencilerin sınıf dışı hareketleriyle ilgilenen kimse. 3. Gümrükerde arayıcı kâtibi.

mubemu, *F. s.* [Mu-be-mu] Tel tel, birer birer, çok dikkatle.

mubid, *F. i.* Zerdüşt, mecusi din adamı (ç. Mubidan).

muceb, *A. s.* [Vücub'dan] 1. Bir söz veya emrin icabettiği şey, sonuç. 2. Resmî yazıların hükümleri hakkında en büyük âmirin yapılma için işareti.

mu'cem, *A. i.* 1. Noktalı (harf). 2. Alfabetik sırayla dizilmiş.
«Tarih-i sâl-i bed'ini mu'cem yazıp dedim — Hüzni rakamla etti müverrihliğe heves.— Süruri».

mucer, *A. s.* [İcar'dan] Kiraya verilmiş şey.

mucez, *A. s.* [İcaz'dan] İcaz yoluyla, kısa toplu yazılmış.

muci, *A. s.* [Veca'dan] Ağırtan, acıtan.

mucib, *A. s., i.* [Vücub'dan] 1. İcap eden. 2. Sebep, vesile. *Bilâ mucip, sebepsiz*, hiç yoktan; *esbab-ı mucibe*, gerektiren sebepler; *kaziye-i mucibe*, olumlu önerme. «Mucib-i şiddet-i melâlimdir.— Fikret».

mucibat, *A. i.* [Mucib ç.] Sebepler.

mu'cibe, *A. i.* Şaşılacak şey.

mucid, *A. s., i.* [Vücud'dan] 1. Yeni bir şey meydana getiren. 2. Kendiliğinden fikir ve mâna icadına muktedir. *Mucid-i hakiki*, Tanrı. «Allah ki mucid-i cihandır — Bin türlü nikaptan iyandır.— M. Naci».

mucir, *A. s.* [Ecr'den] Kira ile veren; kiralayan.

muciz, *A. s.* [İcaz'dan] İcaz üzere. Kısa, toplu. (i.) Kısaltan.

mu'ciz, *A. s.* [Acz'den] Başkalarını, yapmada, geri bırakan. Kimsenin yapamıyacağı yolda olan. *Mu'cizbeyan, mu'cizeda*, anlatış ve tavrı herkese benzemiyen şair ve yazar, eser. «Bir feyz mi var kim daha mu'ciz hüner'nden?— Fikret».

mu'cizat, *A. i.* [Mucize ç.] Mucizeler. «Mu'cizatın söylenir kişver be-kişver ruz ü şeb.— Fe» him».

mu'cizem, *F. s.* [Muciz-dem] Nefesi mucize etkili olan.

mu'cize, *A. i.* [Acz'den] Peygamber tarafından yapılmış, olağanüstü haller, ve sözlerin her biri.

mudaraba, *A. i.* [Darb'dan] 1. Dövüşme, vuruşma. 2. Bir tarafın sermaye, öteki tarafın emek koymasiyle meydana gelen ortaklık.— «Tâ yeniçeriliği halinden beri murabaha ve mudarabaya akçe verip.— Naima».

mudarabat, *A. i.* [Mudaraba ç.] Bk. *Mudaraba.*

mudcir, *A. s.* [Ducret'ten] Sıkıntıda bulunan, sıkılmış, kaygılı.

mudhik, *A. s.* [Dıhk'ten] Güldüren, güldürücü. «Ettin deha_yi mudhik-i zehrabe-dârını — Pişani_i maaş're bir tig-i intikam. — Cenap».

mudhikât, *A. i.* [Mudhike ç.] Gülünecek şeyler. *Mudhikât-i dehr*, zamanın gülünecek şeyleri. «Mudhikât-i dehre ben ölsem de tasvirim güler».

mudhike, *A. i.* Komedi (XIX. yy.) «Behlûl bir seneden beri gemiş bir sahne-i mudhike olmaktan başka bir sıfatla telâkki etmediği.— Uşaklıgil».

mudi', *A. s.* [Ved'den] Emanet bırakan.

mu'dil, *A. s.* Zor, güç, çetin.

mu'dilât, *A. i.* Büyük ve ağır işler.

mudille, *A. s.* [Dalâlet'ten] Doğru yoldan sapıtan. Azdıran, baştan çıkaran.

mufarrit, *A. s.* [Fart'tan] Aşırı giden. Eksik işleyen, kusur yapan

mufassal, *A s.* [Fasl'dan] Uzun uzadıya anlatılan.

mufassalan, *A. zf.* Uzun uzadıya etraflı olarak.

mufavvaz, *A s.* Birinin üstüne verilmiş. Yapılması ısmarlanmış. «Ben serdarım, mahlûlât ve tevcihat bana mufavazdır, senin alâkan nedir?— Naima».

mufavviz, *A. s.* Birine veren, yapmasını ısmarlıyan.

mufrit, *A s.* [Fart'tan] Aşırı, aşkın.

mufritane, *F. zf.* Aşırı, aşkın davranışla.

muftır, *A. s.* [Fıtr'dan] İftar eden, oruç açan.

mug, *F i*, Mecusi. Ateşperest, ateşe tapan, Zerdüşt dininde olan.

mugabene, *A i.* [Gabn'den] İki taraf birbirini aldatma.

mugaddi, *A s.* [Gıda'dan] Besleyici.

mugadere, *A. i.* 1. Nesneyi olduğu halde bırakma. 2. Gadretme. «Ve bundan fazla yüz elli kese akçe talebiyle mugadere olunduğundan.— Raşit».

mugalâta, *A. i.* [Galat'tan] Yanıltmak için, yanıltacak yolda söz söyleme.

mugalâtat, *A. i.* [Mugalâta ç.] Yanıltmaçlar. «Mugalâtat-i riyaziye eyliyor ispat — Ki hendeseyle hesabın da gayeti zandır.— Cenap».

mugalebe, *A. i.* [Galebe'den] Üs-

tün gelmiye uğraşma. Üstün gelmek. «Amma bir iki defa Nasuh Paşa ile harb ve mugalebe ve mukabele eden.— Naima».

mugalli, *A s.* [Galeyan'dan] İyice kaynatılmış.

mugammed, mugmed, *A, s.* [Gamd'dan] Örtülü, kılıflı, kınına konmuş.

mugan, *F. i.* [Mug ç.] Mecusiler, ateşe tapanlar, zerdüştler. *Pir-i mugan,* meyhaneciler eskisi, ihtiyarı.

muganni, muganniye, *A. s. i.* [Gına'dan] Şarkı söyliyen. (XIX. yy). Fransızca *Chanteur* ile *chanteuse* karşılığı. «Bir hâb-i muganni ile ruhu avutursun.— Cenap» — «Bir pazar günü Concordia muganniyelerinden birini araba ile Maslak'a götürür.— Uşaklıgil»

mugaşşi, *A. s.* [Gaşy'den] Bayıltan, bayıltıcı. «Fakat odanın içinden harr ve mugaşşi bir ses, bütün hulyalarının sesi.— Uşaklıgil».

mugattı, *A. s.* Örtülmüş, üstü örtülü. «Vuku bulan kusuru kevr-i mugatti ve mestur olduğu surette.— Sümbülzade».

mugayeret, *A. i.* [Gayr'dan] Başka türlü olma. Uymama. Karşıt olma.

mugayir, *A. i.* [Gayr'dan] Başka türlü. Uymaz, karşıt. «Bu kaideye mugayir bir şey olursa — Uşaklıgil»

mugaylân, *F. i.* Deve dikeni.

mugaylânzar, *F. i.* [Mugaylân-zar] Deve dikeni biten yer, dikenlik *(Mec.)* Dünya.

mugayyeb, *A s.* Kayıp. Kaybedilmiş. (ç. Mugayyebat).

mugayyebat, *A i.* Beş duygu ile duyulamaz ledünnî haller, hikemî sırlar.

mugayyer, *A. s.* [Gayr'den] Değiştirilmiş, başka türlü edilmiş.

mugbeçe, mugbeççe, *F. i.* [Mugbeçe] 1. Mecusi çacuğu 2. Meyhaneci çırağı. «Nerdesin mugbeççe şarap getir — Sana düşmez bu rütbe istiğna.— Naci».

mugbeççegân, *F. i.* [Mugbeçe ç.] Genç meyhaneci çırakları.

mugber, *A. s.* [Gubar'dan] 1. Toz lu, tozlanmış 2. Gücenmiş, dargın. *Mugberr-ül-hatır,* hatırı kalmış, gücenik. «Fakat ne çare ki ben şimdi şi're muğberrim. — Fikret»

mugfel, *A. s.* [Guful'den] Aldatılmış, iğfal olunmuş. «Bir dakkacığın ömrü kadar zail ü mugfel — Bir ömr-i muhayyel.— Fikret».

mugfil, *A. s.* [Guful'den] Aldatıp gaflette bırakan. Aldatan «Gösterdiğin ahlâm ü şagaf mugfil ü müskir, — Ey nevm-i huzuzat.— Fikret».

mugis, *A s.* [Gıyas'tan] Yardıma yetişen, yardım eden.

mugkede, *F. i.* [Mug-kede] Mecusi tapınağı

muglâk, *A. s.* 1. Kapalı kilitli 2. Anlaşılmaz, Tertip düzeni veya kelimeleri bozuk, garip olmakla zor anlaşılan. «Hublar eylediler şive kitabın ezber--Fenn-i hüsn içre veli bab-i vefa muglaktır.— Nev'i». — «Bir nebze mantıkla muğlak meseleler halledilir.— Uşaklıgil».

muglâkat, *A. i.* [Muglâk ç.] Anlaşılması zor şeyler. «O muğlakat-i hayaliyeden ne anlaşılır? — Fikret».

muglim, *A. i.* Lûti. «Muglim deme bu demek değil mi — Şairliği bi-nemek değil mi — Ş. Galip».

mugmed, mugammed, *A. s.* Bk. *Mugammed.*

mugni, *A. s.* [Gına'dan] 1. Gına veren, yeter derecede 2. Zengin eden. «Ve tevarih-i saireden muğni bir tuhfe-i beliğ olmasına sây-i bildirig kılınıp.— Naima».

mugşi, *A. s.* [Gaşy'den] 1. Örtülmüş, bürünmüş. 2. Baygın, bayılmış.

mugşiyane, *F. zf.* Kendinden geçercesine. «Gâh muğşiyane bir haletle — İnliyor muhtazır, zebun ü harab.— Cenap».

mugtariyyet, *A. i.* Fransızcadan *hétéronomie* karşılığı olarak, yaderklik (XX. yy.).

mugtasıb, *A. s.* [Gasb'den] Zor ile alan.

mugtenem, *A. s.* [Ganimet'ten] Ganimet olarak alınmış. «Neşr-i ziya-i feyz eder cümle bilâda dembedem — Zıll-i Hudadır sayesi etsin cihanı muğtenem .— Recaizade».

mugtenim, *A. i.* [Ganimet'ten] Ganimet olarak alan, ganimet bilen.

mugtarib, *A. s.* [Gurub'dan] 1. Gurup eden, batan. 2. Gurbete çıkan, ortadan kalkan. «Muğterip olsam düşerim mihnete — Bence sefer dert, ikamet belâ — M. Naci».

mugterik, *A. s.* [Gark'tan] Suda boğulan.

muh, *A. i* 1. İlik. 2. Beyin. 3. Madde, cevher. *Muh-i şevki*, murdarilik.

muhabbet, mahabbet, *A. i.* 1. Sevme, sevgi. 2. Dostluk. 3. Dostça konuşma.
(Ed. Ced.). *Muhabbet-i ebedî, arz-i muhabbet, bezm-i muhabbet, çehre-i muhabbet, elhan-i muhabbet, gülbuse-i muhabbet, hava-yi muhabbet, kabiliyat-i muhabbet, levha-i muhabbet, riş-te-i muhabbet, safiyet-i muhabbet, tesis-i muhabbet*, «Zaten bu herif hakkında muhabbete benzer hiçbir şey duymadım.— Uşaklıgil».

muhabbetârâ, *F. s.* [Muhabbet-ârâ] Sevgi bezeyen. «Şimdi bir nağme, bir terane gibi — Dinle şi'r i muhabbet-âramı.— Fikret».

muhabbetkâr, *F. s.* [Muhabbet-kâr] Muhabbetli, sevgiyi gösteren.

muhabbetname, *F. i.* [Muhabbet name] 1. Dostça mektup. 2. Sevgi mektubu.

muhaberat, *A. i.* [Muhabere ç.] Haberleşmeler

muhabere, *A. i.* [Haber'den] Haberleşme. Mektuplaşma. *Muhabere memuru*, telgrafçı; *hutut-i muhabere*, telgraf hatları.

muhabir, *F. i. s.* [Haber'den] Biriyle haberleşen. (XIX. yy.) Bir yerden gazeteye haber gönderen.

muhacat, *A. i.* Karşılıklı bilmece sorulacak yarış.

muhacet, *A. i.* [Hecv, hicv'den] Birbirini hicv etme.

muhacce, *A. i.* [Huccet'en] İddia edip çekişerek kanıtlar ve tanıtlar gösterme. «Ben size Devlet-i Aliye ile muhacce ve münazaa nice olur göstereyim deyip .— Naima».

muhacemat, *A. i.* [Muhaceme ç.] Hücumlar, saldırmalar.

muhaceme, *A. i.* [Hücum'dan] Her taraftan ve birden saldırma, üşüşme. «Nihayet bir senelik muhacemeden sonra.— Uşaklıgil».

muhaceret, *A. i.* [Hicret'ten] Ailece yerleşmek üzere başka bir diyara göçme. Göçme.

muhacim, *A. s., i.* [Hücum'dan] Saldıran, hücum eden

muhacimîn, *A. i.* [Muhacim ç.] Saldıranlar. Üşüşenler.

muhacir, *A. s., i.* [Hicret'ten] Ailece yerleşmek üzere başka diyara giden adam. Göçmen. «Cananda mufacir oldu can da. — M. Naci»

muhacirîn, *A. i.* [Muhacir ç.] 1. Göçmenler. 2. Peygamber Muhammet ile Mekke'den Medine'ye göç edenler.

muhadaa, *A. i.* Hilecilik, Oyun etme.

muhadarat, *A. i.* Bk. *Muhazarat.*

muhadde, *A. s.* [Hadde'den] 1. Sınırlanmış, 2. Bilenmiş.

muhaddeb, *A. s.* Kambur, tümsekli. *(Mat.)* Dışbükey, konveks.

muhadder, muhaddere, *A. i., s.* Kapalı, örtülü. Örtülü, namuslu. Müslüman kadın.

muhadderat, *A. i.* [Muhaddere ç.] Örtülü kadınlar. Müslüman kadınları.

muhaddes, *A. s.* [Hads'ten] Haber verilmiş, şükr edilerek bildirilmiş.

muhaddir, *A. s.* [Hadr'den] Uyuşturucu. Duyguları uyuşturan. Narkotik (XIX.yy.).

muhaddirat, *A. i.* Uyuşturucu ilâçlar.

muhaddis, *A. i.* Peygamberin sözleri demek olan hadisleri bildirmiş olan kimse. «Ruhi garazin hal ise var pir-i mugana — Zira ne mühendis anı ne muhaddis bilir.— Ruhi».

muhaddisîn, *A. i.* [Muhaddis ç.] Hadisleri işiterek bildirmiş olan kimseler.

muhaddiş, *A. s.* [Hadş'ten] Tırmalıyan, bozukluk yapan.

muhadene, muhadenet, *A. i.* Barış. «Mukaddema Nemçeye tecdit-i muhadene için.— Naima».

muhadese, *A. i.* [Hadis'ten] Konuşma. Hikâye söyleşme.

muhadi', *A. s.* [Hud'adan] Aldatıcı, hileci.

muhafaza, *A. i.* [Hıfz'dan] 1. Koruma, saklama, kayırma. 2. Bırakmama Değiştirmeme. «Bu sevda-yi güzinin muhafaza-i mümtaziyetine itina etmez olmuş idi.— Uşaklıgil».

muhafazakâr, *F. s. i.* [Muhafaza-kâr] Değişiklik istemiyen. Bırakmama taraflısı (XIX. yy.).

muhafazat, *A. i.* Muhafızlık. Koruyuculuk. «Derya kenarında olan hisarlar muhafazatı.— Sadettin».

muhaffef, *A. s.* [Hiffet'ten] Hafifletdirilmiş.

muaffif, *A. s.* [Hiffet'ten] Hafiflendiren, ağrlığı gideren. *Esbab-i muhaffife*, (suç cezasını) hafifletici sebepler.

muhafız, *A. s., i.* [Hıfz'dan] 1. Koruyan, saklıyan 2. Bekçi.

muhafızîn, *A. i.* [Muhafız ç.] Bir yeri koruyup bekliyenler.

muhak, mahak, *A. i.* Arabî ayların son üç gecesi; ayın güneşle beraber doğup görünmediği geceler.

muhakemat, *A. i.* [Muhakeme ç.] Muhakemeler. «İnsan bir parça sükûn, muhakematına bir parça mantık koymak icabeder.— Uşaklıgil».

muhakeme, *A. i.* [Hüküm'den] 1. 1. Dâva için iki tarafın mahkemeye başvurmaları. Hâkim önürde duruşmaları. 2. İki tarafı dinleyip hüküm verme. 3. Bir işi zihinde inceleme 4. Yargılama. 5. (Fel.) Uslamlama, usa vurma. «Eğlenmekten başka bir şeye ehemmiyet vermiyen dimağının muhakemesiyle her ne olursa olsun bir koca bulmıya karar vermiş idi.— Uşak-

lıgil».

muhaki, *A. s.* Benzeyen, benzer olan.

mukakka, *A. i.* 1. Hak iddia etme. 2. Çekişme. «Esna-yi muhakkada mezbur deli, Abaza'ya hitap edip.— Naima».

muhakkak, muhakkaka, *A. s.* [Hak'tan] Gerçekliği araştırılmış, belli olmuş. Doğru. «Ey vâd-i muhal, ey ebedi kizb-i muhakkak — Fikret»

muhakkar, *A. s.* [Hakaret'ten] Tahkir ommuş. Hor ve hakir tutulmuş. «Biçare gezer tek başına sakit ü sakin — En müşkili kızlar da görürlerdi muhakkar — Fikret».

muhakkem, *A. s. i.* [Hükm'den] Sağlamlaştırılmış, yerleşmiş, (Fıkh) İki tarafın dâvaları için hâkim kabul ettikleri kimse; hakem.

muhakkik, *A. s.* [Hak'tan] Bir olay veya durumun gerçeğini araştıran, gerçeği arıyan, gerçeği meydana çıkaran.

muhakkikane, *F. zf.* Gerçeği araştırıcıya yakışır bir surette.

muhakkikin, *A i.* [Muhakkik ç.] Gerçek araştıranlar, bulanlar.

muhakkir, *A. s.* [Hakaret'ten] Tahkir eden. Hor ve hakir tutan. «Her nefes, böyle her nefes duyarım — En muhakkır sadayı maziden— Fikret».

muhakkirane, *F. zf.* Tahkir eder halde.

muhal, *A s.* Mümkün olmıyan. Olmıyacak. «Bu artık kendisi için memnu, muhal bir şey değil miydi? — Uşaklıgil»

muhalâsat, *A. i.* [Hulûd'ıan] Birbirine karşı içten dostluk gösterme.

muhalât, *A. i.* [Muhal ç.] Mümkün olmıyan şeyler. Olmıyacak şeyler.

muhalâta, *A. i.* Karışıp girişmek. Görüşme.

muhalâtat, *A. i.* [Halt'tan] Karışma. Düşüp kalkma «Muhalâtat-i ehl-i iman ve mülâzemet-i hizmet-i muvahhidan ile.— Sadettin».

muhalefet, *A. i.* [Hilâf'tan] 1. Uymama, başka türlü olma. 2 Karşıtlık. Düşmanlık. «Peyker'in muhalefetine rağmen enıştesinin izdivacı.— Uşaklıgil».

muhalif, *A s.* [Hilâf'tan] 1. Uymaz Karşı. 2. Karşıt. Aksi taraf veya fikirde olan.

muhalifin, *A i.* [Muhalif ç.] Muhalifler. Karşıt fikirde olanlar. «Ve minbad zümre-i muhalifinden kimesne âl-i Osman-a canibdarlık eylemiye diye lisan-i halle tenbihi.— Naima»

muhallâ, *A. s.* [Halâ ile hali'-den] 1. Boşaltılmış. 2. Süslenmiş, süs yapımış.

muhalled, *A. s.* [Huld'den] Sürekli, kalacak. Ebedi

muhalledat, *A i'* [Muhalled ç.] Kalacak şeyler.

muhallef, *A. s.* Geride kalan. Bir ölünün bıraktığı mal, tereke.

muhallefat, *A i.* Ölen bir adamın bıraktığı şeyler.

muhallefe, *A. i.* Ölen bir adamın dul kalan karısı. «Muhallefesi uryan balmumlariyle çarmıha gerilip teşhir kılınmak için.— Naima»,

muhalli, *A s.* [Halâ'dan] Boşaltan. *Muhalliyet-ül-hava*, boşaltaç, boşaltma tulumbası.

muhalli'd, *A. s.* [Huld'den] Ebedi kılan, ebedileştiren.

muhallil, *A s.* [Hall'den] 1. Hulleci, haram bir şeyi helâl eden. 2. Tahlil eden. (Kim.) Eriten. Analizliyen.

muhamat, *A i.* Koruma. (XX.

yy.) Avukat.

muhami, *A. s., i.* Koruyan. (XX. yy.) Avukat.

muhammaz, *A s.* Hamızlanmış, paslanmış.

Muhammed, *A. i.* Anlamı bir çok defalar hamd ve sena olunmuş demek olan bu kelime Peygamberimizin adıdır.

muhammedî, *A. s.* 1. Peygamber Muhammet'e ait, onunla ilgili. 2. Müslüman, iman etmiş.

muhammediyye, *A. s.* 1. Muhammedî. 2. i. Ahmet Bican'ın yazmış olduğu ve Peygamber Muhammed'in hayatından bahseden ünlü kitap.

muhammen, *A. s.* Tahmin olunmuş. Sanı ile kararlamadan hüküm verilmiş.

muhammer, *A. s.* [Hamr'dan] 1. Mayalanmış, ekşiyip kabarmış. 2. Yuğurulmuş, şarap gibi kaynayıp kıvamını bulmuş. «Muhammerdir serâpâ mayemiz hun-i hamiyyetten.— N. Kemal».

muhammes, *A. s., i* [Hums'tan] 1. Beşli, beş katlı. 2. (Ed.) Beş mısralı parçalardan meydana gelmiş manzume. 3. (Mat.) Beşgen.

muhammin, *A. s., i.* 1. Sanı ile karar veren. 2. Karar biçen kimse.

muhanna, *A. s.* 1. Eğri, çarpık, 2. Kınalanmış. «Ol muhanna bedbahtların ancak kırk kırk beş neferi takriben kurtulup.— Naima».

muhannes, *A. s.* Korkak, alçak. Namert. «Sultan Murat kılavuza itap edip bire muhannes ne korkarsın ecelsiz adam ölür mü dedi — Naima».

muharebat, *A. i.* [Muharebe ç.] Savaşlar. «Gaile-i muharebata indifa hâsıl olmayıp.— Naima».

muharebe, *A. i.* [Harb'den] 1. Savaş. 2. Savaşta yapılan çarpışmalardan her biri.

muharese, muhareset, *A. i.* [Hıraset'ten] Koruma, muhafaza. «Muharese-i benadir ve merasi için.— Ragıp Pş.».

muhareşe, *A. i* Fit verip kavga çıkarma.

muharib, *A s.* [Harb'den] 1. Birbiriyle savaşan; düşman. 2. Savaş etmekte usta, savaşçı. «Fırsat-i galebe bulmak için dakikaların lûtf-i tesadüfüne muntazır iki muharib sıfatında tutardı.— Uşaklıgil».

muharref, *A. s.* [Harf'ten] Harf veya ibaresi değiştirilmiş: gerçek mânasından başka bir mâna ile anlamı değiştirilmiş.

muharrefat, *A. i.* [Muharref ç.] Değiştirilmiş şeyler.

muharrem *A i. s.* 1. Haram hükmüne konulmuş. Şeriatçe haram edilmiş. 2. Hicret yılı aylarının, arabi ayların ilki. İslâmdan evvelki zamanlarda bu ay içinde savaş haram olduğu için bu ad verilmiştir. Muharremin ilk on günü, Kerbelâ vakasının yıldönümü olarak matem yapılır, onuncu günü aşure pişirilir.

muharremat, *A. i.* [Muharrem ç.] Şeriatçe haram edilmiş şeyler

muharremiyye, *A. i.* 1. (Hicret yılı hesabiyle) Yeni yıl bahşişi. Muharrem için söylenilmiş kaside.

muharrer, *A. s.* Yazılmış, yazılı.

muharrerat, *A. i.* [Muharrer ç.] Yazılmış şey. Yazılı kâğıtlar. Mektuplar.

muharrib, muhrib *A. s.* [Harab'dan] Yıkıp yok eden.

muharrif, *A. s.* Bozan, silen. Hilecilik yapan.

muharrik, muharrike, *A s.* [Hareket'ten] 1. Oynatan, harekete

getiren, 2. Ayaklandıran, yapmıya teşvik eden, elebaşı. «(Ali Paşa) sultanı ol mesleğe muharrik olup.— Sadettin».

muharrir, *A. s.* 1 Yazan, Kâtip. 2. Yazar Bir konuyu yazı ile anlatan.

muharrirîn, *A. i.* Yazarlar.

muharris, *A. s.* [Hırs'tan] Hırslandıran. Hırs ve tamah arttıran.

muharriş, *A s.* Azdıran. Tırmalıyan. «Lâkin onun buselerinden kalan muharriş eserler.—Uşaklıgil».

muhasamât, *A. i.* [Muhasama ç.] Düşmanlık. *İlân-i muhassamât*, savaş ilânı.

muhasame, *A. s.* [Husumet'ten] 1. İki taraf arasındaki zıtlık, düşmanlık. 2. İki kişi veya taraf arasında olan dâva, uğraşma, didişme. «Fakat Nihal'de nedamet-i bir vesile-i muhasame bulmak ihtiyacı takibediyordu.— Uşaklıgil».

muhasara, *A. i.* [Hasr'dan] Kuşatma, etrafını çevirme, kapatma.

muhasebat, *A i.* [Muhasebe ç.] Hesap görmeler. Hesap daireleri. *Divan-i muhasebat*, Sayıştay.

muhasebe, *A. i.* [Hesab'dan] 1. Hesaplaşma. Hesap görme. 2. Hesap defteri tutma. 3. Bir dairenin hesap işleriyle uğraşan kısmı.

muhasede, *A. s.* [Hased'den] Hasetleşme. Birbirini çekememe. «Beyn-el-âyan cari olan münafeset ve muhasede muktezasınca.— Naima».

muhasım, *A. s.* [Husumet'ten] 1. Aralarında düşmanlık bulunanlardan her biri. 2. Bir dâvada taraflardan her biri.

muhasımîn, *A. i.* [Muhasım ç.] Düşmanlar.

muhasır, *A. s., i.* [Hasr'dan] Muhasara eden, Bir asker mevkiini kuşatan. (ç. Muhasırîn).

muhasib, *A. s.* [Hesab'tan] İyi hesap bilen. Muhasebe uzmanı.

muhassal, *A s.* [Husul'den] 1. Hâsıl edilmiş, elde olunmuş. 2. Hasılı, hulâsa. *Muhassal-i kelâm*, sözün kısası. «Muhassal otuz beş gün bu tarik ile cenk ü cidal olundu.— Peçevi».

muhassala, *A. i.* [Husul'den] Bileşke.

muhassan, *A. s.* [Hısn'dan] Kuvvetlendirilmiş, istihkâmlanmış.

muhassas, *A s.* [Husus'tan] Tahsis ve tâyin olunmuş, ayrılmış. Birine mahsus.

muhassasat, *A s.* [Muhassas ç.] 1. Bir kimseye verilmiş olan maaş, tayin ve daha başka şeyler. 2. Devlet dairelerinin bütçede ayrılan paraları.

muhassenat, *A. i.* 1. Güzel işler. 2. Üstünlük sebepleri

muhassıl, *A. s., i.* [Husul'den] 1. Hâsıl eden, husule getiren 2. (Tanzimattan önce) Vergi tahsildarı. «Bir gün muhasıllık ile Manisa arpalığı beratın verip.— Na'ima».

muhassıs, *A. s* [Husus'tan] Tahsis eden, has kılan.

muhaşşi, *A. s.* Haşiye yazan. Haşiyeliyen.

muhat, *A. s.* 1. Çevrilmiş, etrafı kuşatılmış. «Olsam da muhiti âsmanın — Elbette muhatıyım Hudanın.— M. Naci».

muhat, *A. i.* Sümük ve ona benzer sıvışık sıvı. *Muhat-üş-şeytan*, öğle sıcağında tel tel gibi gözüken güneş ışını.

muhatab, *A. s.* [Hutbe'den] 1. Kendisine söz söylenilen. 2. *i. (Gra.)* İkinci şahıs. «Evet muhatabımın fikri pek musarrahtı.—

Fikret».

muhataba, *A. i.* [Hutbe'den] 1. Birbirine hitap etme, söyleşme, konuşma. 2. *(Mec.)* Çekişme. «Beber (Mehmet Paşa) fakir kazaskerlerin bu güne muhatabasından necat bulmayıp.— Naima».

muhatabat, *A. i.* [Muhataba ç.] Konuşmalar.

muhatara, *A. i.* [Hatar'dan] Zarar, ziyan veya can korkusu, *Şirket-i muhatara*, kazançla ziyan ortak olma şartiyle ortaklık. «Ve asıl şu dakikada bu iki kelimenin içinde mühlik muhataralar haber veren mânalar buluyordu.— Uşaklıgil».

muhatarat, *A. i.* [Muhatara ç.] Tehlikeler. Can korkuları, zararlar, ziyanlar.

muhatıb, *A. s.* [Hutbe'den] Birine söz söyliyen.

muhati, *A s.* [Muhat'tan] Sümük cinsinden. Sıvışkan sıvı halinde.

muhaverat, *A. i.* [Muhavere ç.] Konuşmalar.

muhavere, *A. i.* Konuşma. «Muhaverenin bu inkatı-i nagehanisinden mütevellit azaptan.— Uşaklıgil».

muhavvel, *A. s.* [Havl'den] 1. Değiştirilmiş, 2. Havale edilmiş, sipariş olunmuş; yükletilmş.

muhavvelât, *A. .* [Muhavvel ç.] Devlet borcu olup ödenmesi bir vilâyet veya daireye havale edilen paralar.

muhavvil, *A s.* [Havl'den] Değiştiren; başka hale koyan. *Cenab-i muhavvil-ül-havli v.el-ahval*, halleri başka duruma değiştiren. (Tanrı).

muhavvile, *A. i.* [Havl'den] *(Fiz.) Transformateur* karşılığı olarak, transformator (XX. yy.).

muhayene, *A i.* Belli bir vakit için kiralama.

muhayyel, *A. i.* [Hayal'den] Hayal edilmiş, zihinde kurulmuş; sanı ve kuruntu çeşidinden. «Bir ömr-i muhayyel... hani gülbünler içinde — Bir kuşcağızın ömr-i baharisi kadar hoş.— Fikret».

muhayyelât, *A. i.* [Muhayyel ç.] Hayal edilmiş şeyler.

muhayyele, muhayyile, *A. i.* Hayal kurma merkezi olarak Fransızcadan *imagination* karşılığı olarak bulunan kelimenin en çok kullanılanıdır. (XX. yy.). «Karısının mazisine kadar irca-i zihneden muhayyelesinde, utanılmaksızın, kıskançlığa hak verecek kadar.— Uşaklıgil».

muhayyem, *A. s.* [Hayme'den] 1. Çadırı kurulmuş ordugâh. 2. Kurulmuş (çadır). 3. Çadırda yatan (insan) «Mah-i mezburun yirmi ikinci günü sahra-yi Estergon muhayyem-i sipah-i zafermakrun oldu.— Peçevi».

muhayyer, *A. i.* [Hayr'dan] İki şeyden birinin seçimi arasında serbest bırakılmış. Beğenilirse almak, beğenilmezse geri vermek şartiyle alınan şey.

muhayyir, *A. s.* [Hayr'den] İki şey arasında seçim yapılmasını serbest bırakan.

muhayyir, *A. s.* [Hayret'ten] Hayrette bırakan, şaşırtan. *Muhayyir-i ukul*, akılları durduran. çok şaşırtıcı. «Tıp, muhayyir-i ukul olacak bir hale geldi.— N. Kemal».

muhazara, *A. i.* [Huzur'dan] Edebiyat ve tarihe ait fıkralar ve hikâyeler söyleme; bu konular üzerinde konuşma.

muhazarat, *A. i.* [Muhazara ç.] Zihinde türlü bilgilere ait tutulan şeylerle yeri geldikçe bun-

ların söylenmesi.

muhazat, *A. i.* [Hiza'dan] 1. Karşı olma. 2. Karşı durma. «Kendi sarayı muhazatında meydana geldikte.— Naima».

muhazi, *A. s.* [Hiza'dan] 1. Birbirinin karşısında ve bir hizada bulunan 2. *(Mat.)* Paralel.

muhbir, *A. i., s.* [Haber'den] 1. Haber veren, haberci. 2. Bir gazete için haber toplıyan. *Muhbir-i sadık*, imzasız mektup yazan.

muheyh, *A. i.* (Bio.) Beyincik.

muhibb, *A. s.* [Hubb'dan] Muhabbetli. Seven, sevişen. «Gûya kadîm birer muhibb-i dil-âşina samimiyetiyle.— Uşaklıgil».

muhibban, *A. i.* [Muhibb ç.] 1. Muhabbetli olanlar. 2. Derviş olmadan bir tarikatın taraflısı olanlar.

muhibbane, *A. zf.* 1. Dostlara yakışır surette. 2. Tarikat-sever kimseye yakışır yolda.

muhibbe, *A. s.* Kadın sevgili, kadın dost. «Ey muhibbem, niçin yüzün soldu? — Cenap».

muhikk, *A. s.* [Hak'tan] 1. Hakkı yerine getiren. Doğrudan ayrılmıyan 2. Haklı, doğru. «Kendi nefsine karşı bile muhik göstererecek bir sebep bulamıyordu.— — Uşaklıgil».

muhikkane, *A. zf.* Haklı, doğruya yakşır yolda. «Ve sevabık ve âdatımızdan bahseden âsarın en muhikkanesi mahut Hammer'in tarihidir.— N. Kemal».

muhill, *A. s.* [Halel'den] Bozan, dokunan. *Muhill-i asayiş*, güvenliği bozan; *-namus*, namusa dokunan, namusa zarar veren.

muhiş, *A. s.* [Vahşet'ten] Korku ve dehşet veren, Ürküten, korkutan. «Bana gâdr eden hayır görmez deyip muhiş eda ile muaraza etmeğin.— Naima».

muhit, *A. i., i.* [Havt'tan] 1. Bir şeyin etrafını çeviren. 2 Bilgisi ve gücü içinde bulunduran. 3. *(Geo.)* Çevre. *Muhit-i daire (Geo.)* Çember; *bahr-i muhit*, Okyanus. «Bu muhitte bütün heveslerini kolay istihsal etmekten usananlar.— Uşaklıgil»,

muhitat, *A. i.* [Muhit ç.] Çevreler. (XX. yy.). «Ona hayat-i memleketin bütün muhitatında selâmlanacak çehreler, sıkılacak eller vücude getirmişti.— Uşaklıgil».

muhiy, *A. i.* [Hayat'tan] Diriltten, canlandıran, taze hayat veren.

muhkem, *A. s.* [Hükm'den] Sağlam, kuvvetli. «Tâmir ve termimine muhkem tenbih ve sipariş-ler etti.— Peçevi».

muhkemat, *A. i.* İçinde hüküm bulunan Kuran âyetleri.

muhlis, *A. s.* [Hulûs'tan] Dostluğu, inancı, davranışları içten olan, katıksız. *Muhlisiniz*, eski resmî yazıda «ben» anlamında büyükten küçüğe hitap olarak kullanılırdı.

muhlisane, *A. zf.* Dostlukla, içten gelerek, samimi olarak.

muhnik, *A. s.* [Hunk'tan] Boğan, boğucu.

muhrik, *A. s.* [Hark'tan] 1. Yakan, yakıcı. 2. Çok acındıran, gönül yakan. «Hint'in zehirli goncelerinden nümunedir — Bazan yanaklarındaki muhrik parıltılar.— Fikret».

muhrib, muharrib, *A. s.* [Harabdan] Yıkıp yokeden. «Bir iştiyak-i muhrib dil-i nizarımda.— Fikret».

muhriz, *A. s.* [İhraz'dan] İhraz

eden. Kendi payına alan, elde eden.

muhsin, *A. s.* [Hasen'den] İyilik eden. Bağışta bulunan.

muhtac, *A. s.* [Hacet'ten] 1. Bir eksiği olup tamamlanma isteyen. 2. Gereği olan. 3. Yoksul olan. 4. Birinden iyilik görüp ona karşı boynu eğik olan. «Şimdi bu baba kız yaşamak için yekdiğerine merbut, muhtac idiler .— Uşaklıgil».

muhtacîn, *A. i.* [Muhtac ç.] Muhtaçlar, ihtiyacı olanlar.

muhtal, muhtale, *A. s.* [Hile'den] Hileci, dalavereci. «Heyhat, sümme heyhat ol mağruran-i devlete ki ol ruzgâr-i muhtale aldanmışlar idi.— Naima».

muhtale, *A. s.* Hileci (kadın).

muhtar, *A. s., i.* 1. Seçilmiş, seçkin. (Peygamber hakkında kullanılır). 2. İstediği gibi davranabilen. 3. İdaresi kendinde olan. 4. *(i.)* Köy veya mahallede işlere bakmak üzere seçilen, muhtar. «Asker halkının muhtarları .— Peçevi».

muhtariyyet, *A. i.* Kendi kendine davranabilme. İrade ve idaresi kendi elinde olan. «Nihayet bu kadın en küçük muhtariyetlerine müdahale ede.— Uşaklıgil».

muhtasar, *A. s.* [Hasr'dan] 1. Kısa kesilmiş, kısaltılmış. 2. Gürültüsüz, az masrafla ve kalabalıksız. «Sergüzeşti bilâkis o derece sade, muhtasar idi.— Uşaklıgil».

muhtasaran, *A. zf.* Muhtasar olarak.

muhtass, *A. s.* [Husus'tan] Bir şey veya şahsa mahsus olan.

muhtassan, *A. zf.* Bilhassa. En çok. Hususi olarak. «Kendisinin muhassan nefsine ait bir odası olacaktı.— Uşaklıgil».

muhtazır, *A. s.* [Huzur'dan] Can çekişen, yolcu. «Güneş ufukta, kadın evde muhtazır... ölüyor.— Fikret».

muhtazırane, *F. zf.* Muhtazır gibi. Can çekişiyormuşçacına. «İnler, çıkıyormuş gibi a'mak-i zeminden — Her saati bir harharara-i muhtazıranen.— Fikret».

muhtebes, *A. s.* [Habs'den] Hapsedilmiş. «Eyyam-i muhasara imtidat ve muhtebeslerin felâketi iştidat bulıcak.— Sadettin».

muhtecib, *A. s.* [Hicab'dan] Örtülü, örtünmüş. «Açtıkça bu defter-i siyahı — Bir yüz görürüm ki muhtecibdir.— Fikret».

muhtefi, *A. s.* [Hafi'den] 1. Gizlenen, saklanan. 2. Gizlenmiş, saklanmış. «Şimdi âfakın — Sükûn-i pür-gubarında muhtefiydi hayat.— Fikret».

muhtekir, *A. s., i.* Vurguncu. Gerekli yiyecek içeceği, eşyayı ucuza alıp sıkıntı zamanlarında fazla kârla satan insafsız.

muhtelefün fih, *A. s.* Hakkında uyuşulamıyan.

muhtelic, *A. s.* [Halecan'dan] (Elinde olmadan) Titriyen.

muhtelif, *A. s.* [Half'ten] 1. Bir türlü olmıyan. Çeşitli. 2. Karşıt. «Yarım asırdan beri bü büyük şehrin muhtelif noktalarına dağılmışlar.— Uşaklıgil».

muhtelis, *A. s.* Beylik maldan çalan, çalıp çırpan.

muhtelit, *A. s.* [Halt'tan] Karışık. Karma.

muhtell, *A. s.* [Halel'den] Bozuk. Bozulmuş. Karışmış. «Varsa üç beş gün bekası ömrümün — olmasın muhtell safası ömrümün .— M. Naci».

muhtemel, *A. s.* [Haml'den] 1. Olabilir, olmıyacak şey değil. 2.

(Man.) Olası. «Bugünkü zevkımı bir muhtemel saadet için — Tutup heba edecek.— Fikret».

muhtemelât, *A. i.* [Muhtemel ç.] Olabilir şeyler.

muhtemer, *A. s.* [Hamr'den] Mayalanarak ekşiyip kabarmış.

muhtenik, *A. s.* [Hunk'tan] Boğulmuş. Boğuk.

muhtera', *A. s., i.* 1. İcat olunmuş. 2. İcat olunan şey. (ç. Muhtereat).

muhterem, *A. s.* [Hürmet'ten] Saygı değer. «Mezar-i yâre bu bir kabza-i hâk-i muhtereme.— Fikret».

muhteri', *A. s.* 1. İcad eden, meydana koyan. 2. Birşeyler uydurarak birine iftira eden. «Nihayet yeni bir alet icadeden bir muhteri zaferiyle(— Uşaklıgil».

muhterif, muhterife, *A. s., i.* [Hiref'ten] Hirfet sahipleri, iş sahibi sanatçılar. «Muhterife ve suka yine alesseher her taraftan saraya müteveccih olduklarında .— Naima».

muhterik, *A. s.* [Hark'tan] Yanmış. «Barut hazinesine ateş verip aktarma muhterik oldu.— Naima».

muhteris, *A. i.* [Hırs'tan] 1. Hırs sahibi. 2. Aşırı istekli. 3. Ateşli. «Bihter'e daha harr ve muhteris döneceğini farz ederken.— Uşaklıgil».

muhteriz, *A. s.* [Hırz'dan] Sakınan, çekinen. «Kabahatim ona bakmaktı, muhteriz, muğber — Dudaklarında sönerken bir ibtisam-ı nihan.— Fikret».

muhterizane, *F. zf.* Sakınarak, çekine çekine. «O ses, gûya bu gece, şurada bu iki eli yekdiğerine birleştirdikten sonra muhterizane silinmek istiyerek.— Uşaklıgil».

muhtesib, *A. i.* [Hesab'dan] 1. (Eski) Belediye işleri memuru. 2. (Eski) Polis ve belediye işine bakan memur.

muhteşem, *A. s.* [Haşmet'ten] Adamlarının çokluğuyle saygı çeken. Heybetli. «Gür saçlarının siyah dalgaları öyle muhteşem bir vekar ile tezyin ediyordu ki .— Uşaklıgil».

muhteva, *A. s.* Bir nesnenin içinde bulunan. İçteki şey.

muhtevi, *A. s.* 1. Bir yere yoplıyan. 2. İçinde bulunan. «Bir lânedir ki hucresi âfaki muhtevi — Tevlit eder o lânede eş'ar-ı dilşikâr.— Fikret».

muhteviyat, *A. i.* İçindekiler.

muhtı, *A. s.* [Hata'dan] Hata ve günah işleyen.

muhtır, *A. s.* [Hatır'dan] Hatıra getiren. Hatırlatan.

muhtıra, *A. i.* 1. Hatıra getirmek için yazılan ve sunulan tezkere. 2. Hatıra gelen bir şeyi unutmamak için yazılan pusula; defter.

muhyi, *A. s.* [Hayat'tan] 1. Canlandırıcı. 2. Maddi ve mânevi güçleri artırıcı, kuvvetlendirici. «Arar cism-i tabiat bir şifa, bir feyz, bir muhyi.— Fikret».

muhzır, *A. i.* [Huzur'dan] İlgilileri mahkemeye çağırmıya, götürmiye memur kimse. «Kadı ola dâvacı ve muhzır dahi şahit — Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet.— Ziya Pş.».

muhzin, *A. s.* [Hüzn'den] Hüzün verici. Acıklandırıcı.

muid, *A. i.* Öğretmen yardımcısı.

muin, *A. s.* [Avn'den] 1. Yardımcı. 2. Yamak. «Fesat addettiğiniz işlere muin ve delil oldunuz

.— Naima».

muizz, *A. s.* Ağırlayıcı, izzet ve ikram eyleyici.

muka'ar, *A. s.* [Ka'r'dan] İçbükey, konkav.

mukabbız, *A. s.* [Kabz'dan] Daraltan. Sıkan.

mukabbel, *A. s.* Öpülmüş. «Hâkpayı mukabbel-i şifah-i mülûk.— Lâmii».

mukabbil, *A. s.* Öpen. (ç. Mukabbilîn).

mukabele, *A. i.* [Kabl'den] 1. Karşılık, karşılama. 2. Karşı gelme. Karşılık verme. 3. İki şeyi karşılaştırma. 4. Karşılıklı yapılan okuma. *Mukabele bilmisl,* misilleme; *cebr ü mukabele,* cebir, denklem. «Bir bakıye-i gurur ile ona mukabele ettikten sonra.— Uşaklıgil».

mukabil, *A. s.* [Kabl'dan] 1. Karşı karşıya gelen. 2. Bir şeye karşı yapılan. 3. *(i.)* Karşılık. 4. *(Zf.)* Karşılığında. «Bu kahra mukabil nedir olan mev'ud.— Fikret».

mukaddem, *A. s.* [Kıdem'den] 1. Önde olan, önden giden. 2. Zamanca eski olan, önceki. 3. Üstün olan. 4. İki taraflı şeyin birinci tarafı. 5.(Man.) Önerti. 6. Redif askerinin birinci sınıfı. «Vezir-i mumaileyh rikâb-i saadet-intisaptan mukaddem asker-i zafer-şiyem birle Budin'e vusul bulup.— Peçevi». — «Meçhul ve garip bir musibetin hiss-i mukaddemi uyanarak.— Uşaklıgil».

mukaddema, *A. zf.* Bundan önce-Evvelce. «Mukaddema müteveccih-i diyar-i Yemen iken.— Peçevi».

mukaddemat, *A. i.* [Mukaddeme ç.] 1. Önceler. Başlangıçlar, ilkler. 2. (Man.) Önertiler. «Deyip birkaç mukaddemat-i bi-netice ve kelimat-i cahilâne-i na-mefhum söyledi.— Naima».

mukaddeme, *A. i.* 1. Maksada girmezden önce söylenen söz. Giriş. 2. Bir kitabın yazılması hakkında önceden söylenen söz, başlangıç, başlamadan önce. 3. Askerin ileride bulunan kısmı, öncü. «Küçük odada ufak bir mukaddemeden, biraz müteferrik bahislerden sonra.— Uşaklıgil».

mukadder, *A. s.* [Kader'den] 1. Niceliği belirtilmiş. 2. Tanrının önceden bir iş için belirttiği. 3. *(i.)* Kader. Tanrı hükmü. «Kendisine mukadder ufk-i saadete vâsıl olduktan sonra.— Uşaklıgil».

mukadderat, *A. i.* [Mukadder ç.] Tanrının takdir buyurduğu, mukadder kıldığı şeyler. «Eğer bu memleketin sislenen şu nasiye-i — Mukadderatı kavi bir elin, kavi, muhyi — Bir ihtizaz-i temasiyle silkinip.— Fikret».

mukaddes, *A. s.* [Kuds'ten] Kutsal. Temiz. Mübarek. «Gözlerinin önünde olanca mehabet ve azametiyle bir vazife-i mukaddese dikilmiş oldu.— Uşaklıgil».

mukaddesat, *A. i.* [Mukaddes ç.] Kutsal şeyler.

mukaddim, *A. s.* [Kıdem'den] Sunan. Bir büyüğe veren.

mukaddime, *A. s.* 1. Sunulan, bir büyüğe verilen şey. 2. Öne geçen, elinde bulunan. «Cenaheynden kalyonlar etrafın alıp mukaddimede olan gemiler gelip çatıp.— Naima».

mukaffa, *A. s.* Kafiyeli. Kafiyelenmiş.

mukaffel, *A. s.* [Kufl'den] Kilitli. Sıkı sıkı kapanmış. «Miftah-i ah açar yine bab-i mukaffeli.— Nabi».

mukalled, *A. s.* [Kılade'den] Boynuna gerdanlık takılmış.

mukalled, *A. s.* [Taklid'den] Taklit edilen. Örnek tutulan. «Bütün erbab-i zevka daima mukalled olan, fakat hiçbir zaman tamamen taklidine muvaffakiyet hâsıl olamıyan zarafetleriydi.— Uşaklıgil».

mukallib, *A. s.* [Kalb'den] Başka kalıba sokan.

mukallid, *A. s.* Taklitçi.

mukallidane, *A. zf.* Taklitçiye yakışır şekilde.

mukannen, *A. s.* [Kanun'dan] Zamanı veya niteliği belli. Şaşmıyan.

mukanfez, *A. i.* Üzeri yumuşak dikenlerle örtülü hayvan.

mukantar, **mukantara**, *A. s.* [Kantara'dan] Kemerli. Kemer biçiminde.

mukaraa, *A. s.* [Kur'a'dan] 1. Ad çekişme. 2. Çekişme, vuruşma. «Mukaraa-i süyuf vuku buldukta.— Sadettin». — «Ya terazı, ya mukaraa, yâ imtihan diye buyurdular.— Naima».

mukarebet, *A. i.* [Kurb'den] Yakınlık. Akrabalık.

mukarenet, *A. i.* Bitişiklik. Yakınlaşıp ulaşma. Bir yere gelme, kavuşma. «Memikzade dahi mukarenetten istinkâf edip.— Naima».

mukarin, *A. s.* Bitişik. Ulaşmış. «Lâfz-i rengîne de olmazsa mukarin nazmım.— Nef'i».

mukarnes, *A. s.* 1. Merdiven biçiminde dereceleri ve burçları bulunan. 2. Kubbe biçiminde olan. «Ve bu suretle maazallahü tealâ destar-i mukarnes mısra-i azade-i serine kafes.— Sümbülzade».

mukarreb, *A. s.* [Kurb'den] Yaklaşmış, yakın. *Melek-i mukarreb* Tanrıya yakın olarak üstün bulunan melek. «Mukarrebler rica edip bir ihtiyar kulundur kıyma padişahım demeleriyle.— Naima».

mukarreban, *F. i.* [Mukarreb ç.] 1. Yakınlar. 2. Padişah yakınları. «Vezir-i âzam mukarreban ile kimi şehislâm edelim diye meşveret edip.— Naima».

mukarrebîn, *A. i.* [Mukarreb ç.] Yakınlar. Padişahın özel işlerini gören kimseler. «Bu cevapname vezire geldikte padişaha ve mukarrebine gösterip.— Naima».

mukarrer, *A. s.* [Karar'dan] 1. Kararlaştırılmış, kararı verilmiş. 2. Şüphesiz. 3. Anlatılmış, bildirilmiş. (ç. Mukarrerat). «Verir peyam-i hazin bir dem-i mukarrerden.— Fikret».

mukarrib, *A. s.* [Kurb'dan] Yaklaştıran. Yakınlaştıran.

mukarrir, *A. s.* [Karar'dan] 1. Anlatan. Bir maddeyi etraflıca anlatan. 2. *(i.)* Medresede dersi tekrar ederek anlatan profesör yardımcısı.

mukasama, *A. i.* [Kısm'dan] Paylaşma. Bölüşme. «Esbab-i mühimme olmamış olsa idi mukasama vâhimesi hemen kuvveden fiile çıkacak.— N. Kemal».

mukassat, *A. s.* [Kısm'dan] Taksitli.

mukassatan, *A. zf.* Taksit ile. Taksitli olarak.

mukassem, *A. s.* [Kısm'dan] Ayrılmış, bölünmüş.

mukassır, *A. s.* [Kasr'dan] Taksir eden. Kusurlu, suçlu.

mukassi, *A. s.* [Kasvet'ten] Dar, kasvetli. «Şu cedelgâh-i mukasside.— Fikret».

mukassim, *A. s.* [Kısm'dan] Ayıran, bölen. *Kıyas-i mukassim*,

(Man.) İkilem, dilemma. Ve mukassim-i erzak-i biçaregân olmuştur.— Sadettin».

mukataa, *A. i.* [Kat'dan] 1. Arazinin kesime verilmesi. Belli bir kira karşılığı birine bırakılması. 2. Bağ, bahçe, arsa haline konulan ekim toprağı için verilen vergi.

mukatta', *A. i.* [Kat'dan] Kesilmiş, kesik, ayrı.

mukatele, *A. i.* [Katl'den] 1. Birbirini öldürme. Vuruşma. 2. Savaş, kavga. (ç. Mukatelât). «Muharebe ve mukatelede kat'a mehl ü teenni etmezdi.— Naima».

mukattaât, *A. i.* 1. Kesik şeyler. 2. (Ed.) Eksik manzume parçaları. Çeşitli gazel veya kasidelerden seçilme beyitler. 3. Her biri bir kelimeye delâlet eden harfler ve tamamlanmamış cümleler, *abréviation* karşılığı, kısaltmalar (XIX. yy.).

mukattar, *A. s.* [Katr'dan] İmbikten çekilmiş. Damıtılmış. *Ma-i mukattar,* damıtık su. (ç. Mukattarat).

mukavelât, *A. i.* [Mukavele ç.] Mukaveleler.

mukavele, *A. i.* [Kavl'den] 1. Sözleşme, söz edişme. 2. İki taraflı kararların yazılı şekli. «Durunuz, sizinle bir mukavele yapalım.— Uşaklıgil».

mukavelename, *F. i.* [Mukave-name] Mukavelenin, sözleşmenin yazıldığı kâğıt; yazılı şekil. Kontrat. «Hiçbir şey demeye hakkı olamıyacağı mukavelenamede musarrah olmasına.— N. Kemal».

mukavemet, *A. i.* 1. Karşı durma, dayanma. 2. (Fel., Fiz.) Direngi. «Çatırdıyan kapının karşısında, bileğinin mukavemetine bir keselân geldi.— Uşaklıgil».

mukavemetsuz, *F. s.* [Mukavemetsuz] Mukavemeti yok eden. Dayanılmaz hale koyan. «Bu, Bihter'i mukavemetsuz bir cazibe ile çekiyor.— Uşaklıgil».

mukavemetşiken, *F. s.* [Mukavemet-şiken] Mukavemeti kıran. «Her şeyi mukavemetşiken bir seylâbe ile sürükleyip götüren .— Uşaklıgil».

mukavim, *A. s.* Karşı duran, direnen.

mukavva, *A. .* [Kuvvet'ten] 1. Berkeştirilmiş. Sağlamlaştırılmış. 2. *(i.)* Mukavva.

mukavves, *A. s.* [Kavs'ten] 1. Yay gibi eğri. 2. Bükülmüş, kemerli. «Lerzan harekât'yle, mukavves bacağiyle.— Fikret».

mukavvi, *A. s.* [Kuvvet'ten] 1. Kuvvet veren. Kuvvetlendiren. 2. Kuvvet için verilen (ilâç).

mukavvim, *A. s.* 1. Eğriyi doğrultan, düzelten. 2. Kıvama getiren. 3. Fransızcadan *substrat* yahut *substratum* karşılığı; dayanak (XX. yy.).

mukayese, *A. i.* [Kıyas'tan] 1. Ölçme. Ölçü. 2. Karşılaştırarak değerlendirme. 3. Benzeterek karar verme. (ç. Mukayesat).

mukayyed, *A. s.* [Kayd'dan] 1. Bağlı, bağlanmış. 2. Zincirle bağlı. 3. Kayıt ve şartla bağlı. 4. İşine önem verip bakan. 5. Bir deftere geçmiş, defterde yazılı. (ç. Mukayyedat). «Ey gırre sütunlar ki birer div-i mukayyed .— Fikret».

mukayyi, *A. s.* [Kayy'dan] Kusturan.

mukayyid, *A. i.* [Kayd'dan] Bir kalemde gelen gideni kaydetmiye memur kimse. Kaydeden.

mukbil, *A. s.* [Kabl'den] İkballi. Kutlu, mutlu. (ç. Mukbilân, mukbilin). «Çok mukbili gör-

düm k' güler içi kan ağlar.— Ziya Pş.».

mukdim, *A. s.* [Kıdem'den] Bir işe dikkatle ve sürekli çalışan. «Revac-i din-i mübine muavin ü mukdim.— Nef'i».

mukdimane, *F. zf.* Dikkatli ve düşkün çalışarak, büyük bir gayretle.

mukırr, *A. s.* [Karar'dan] Kabahat veya aybını gizlemeden söyleyen.

mukim, *A. s.* [Kıyam'dan] Sürekli veya geçici olarak bir yerde oturan. (ç. Mukimân). «Cûlar gibi sûbesû revandır — Bilmem ne zaman mukim olur dil .— M. Naci».

mukmir, *A. s.* [Kamer'den] Ayışıklı, mehtaplı. «Gece mukmir, sema sahab-âlûd.— Recaizade».

mukni, *A. s.* [Kanaat'ten] Kanaat getirten, kandıran.

mukri, *A. s.* [Kıraat'ten] (Kuran) Okuyan. «Gül camii oluptur ey gonce-leb çemen — Mukridir anda bülbül-i şeyda menar serv.— Hayali».

mukriz, *A. s.* [Karz'dan] Borç veren.

muktataf, *A. s.* [Iktıtaf'tan] Derlenmiş.

muktatafât, *A. i.* [Muktataf ç.] Derlenmiş şeyler.

muktatıf, *A. s.* [Iktıtaf'tan] Derleyen.

muktaza, *A. s., i.* [Kaza'dan] 1. İktiza eden, gereken. 2. Kanun veya fermana uygun olarak yazılan derkenar.

muktazi, *A. s.* [Kaza'dan] İktiza eden, gerekli.

muktaziyat, *A. i.* [Muktezi ç.] 1. İktiza eden, gerekli şeyler. 2. Sonuçlar.

muktebes, *A. s.* Bir yerden alınan. Faydalanılan. (ç. Muktebesat). «Benzer mi aşk-i halise bir şevk-i muktebes?— Fikret».

muktebis, *A. s.* Birinin bilgisinden faydalanan.

mukteda, *A. s.* 1. Uyulan. Örnek tutulan. 2. Önde bulunan. Herkesin uyduğu.

muktedi, *A. s.* Uyan, arkadan gelen.

muktedir, *A. s.* [Kudret'ten] 1. Güçlü, kuvvetli. 2. Bir işi yapabilen. Becerebilen. «Hiçbir kalb-i müşfik görmüyordu ki o şifabahş gözyaşlarını serpmiye muktedir olabilsin.— Uşaklıgil».

muktefa, *A. i.* [Kafa'dan] Birinin ardı sıra giden, uyan, örnek tutan.

mukterin, *A. s.* [İktıran'dan] Yaklaşan, yakın gelen.

muktesid, *A. s.* [İktisat'tan] Tutumlu. (ç. Muktesidan).

mu'lem, *A. s.* [İlm'den] İşaretlenmiş, belirtilmiş. «Mel'uniyet ile mu'lem ve licam-i küfr ü gavayet ile mülcem olmakla.— Naima».

mulin, *A. s.* [İlân'dan] İlân eden. Bildiren.

mum, *F. i.* Mum.

mumaileyh, *A. s.* İşaret olunan. Adı geçen. «Vezir-i mumaileyh memur olan asker ile geldiği gibi ubur olunup.— Naima».

mumiyan, *F. s.* [Mu-miyan] Kıl belli. İnce belli.

mumya, *A. i.* 1. Eski Mısırlıların ölülerini çürümiyecek hale koydukları cenaze. 2. Bir masal ilâcı. 3. Çok zayıf.

mumza, *A. s.* İmza edilmiş olan.

munafık, *A. s., i.* [Nifak'tan] 1. İkiyüzlülük eden. Nifak koyan. 2. Peygamber zamanında yalandan islâm olup da kâfirlikte devam edenlerden her biri. (ç. Münafıkin).

munassab, *A. s.* [Nasb'dan] Birbirinin üzerine tertiplenmiş olan. «Vüzera ve ulemanın mazul ve munassablarından.— Naima».

munazzaf, *A. s.* [Nazif'ten] Temizlenmiş. Arınmış.

munazzım, *A. s.* [Nazm'dan] Tanzim eden, düzen veren. «Kevn'in, hulâsa, fikr-i beşerdir munazzımı.— Fikret».

munbas't, *A. s.* [Bast'tan] 1. Açılmış, yayılmış, açık. 2. Açık, ferah. «Yüzünde şimdi bir ümmid-i munbası' gülüyor.— Fikret».

munfasıl, *A. s.* [Fasl'dan] 1. Ayrılmış, ayrı. Bitişik olmıyan. 2. Yerinden ayrılmış, memurluktan çıkmış. *Huruf-i munfasıla*, alttan bitişmeyen harfler (elif, d, z, r, zal, v); *zamir-i munfasıl* (Arap gra.) başka kelimeye bitişik olmıyan zamir (hüve, ente, ene gibi).

munhasır, *A. s.* [Hasr'dan] 1. Her tarafı kuşatılmış, çevrili. 2. Yalnız bir şey veya bir kimseye mahsus olan.

munhasıran, *A. zf.* Özel ve belli olarak, sadece. Yalnızca. Başkaları dahil değil.

munis, *A. s.* [Üns'ten] 1. Herkesle görüşen, kanı sıcak. 2. İnsandan kaçmıyan alışık. «Bana munis bugün o hâtıradır.— Fikret».

munkabız, *A. s.* [Kabz'dan] 1. Toplanmış, çekilmiş, büzülmüş. 2. Sıkılmış, sıkıntılı. 3. Pekliği olan, bağırsakları sıkı. «Defi' muamelesin ettikte cenab-i vezir munkabız oulp.— Naima».

munkalib, *A. s.* Bk. *Münkalib*.

munkatı, *A. s.* [Kat'dan] 1, Kesilmiş, kesik. Aralıklı. 2. Arkası gelmiyen. Son bulan. 3. Arada bağ kalmıyan, ayrılmış. 4. Herkesten ayrılıp bir kişiye bağlı kalan. 5. (Geo.) Süreksiz. Kesikli. «Ebna-yi sebilden idim munkatı oldum.— Süheyli».

munsabb, *A. s.* (Bir ırmağa veya denize) Dökülen, karışan.

munsarif, *A. s.* [Sarf'tan] 1. Çekilip giden. 2. (Arap gra.) «in» ve «i» okunan (isim). «Kabrin cihet'inden oluyor munsarif ebsar — Kendin gibi âşıklarını sanma vefadar.— M. Naci».

munsarih, *A. s.* [Sarahat'tan] Açık, meydanda.

munsif, *A. s.* [Nasafet'ten] 1. İnsaflı. 2. Kötülükte aşırı gitmiyen. (ç. Munsifan).

muntabı, *A. s.* [Tab'dan] 1. Yaradılıştan olan. 2. Basılmış, damgalanmış. 3. Hoş görünen, güzel. (ç. Muntabıat). «Muntabı' nakş-i hayalin dilde.— Recaizade» — «Yüzünde muntabıat-i gam-âzümay-i taab.— Cenap.».

muntabık, *A. s.* [Tıbk'tan] 1. Uygun. Birbirine tam uyan.

muntafi, *A. s.* 1. Sönmüş, sönük, bastırılmış. 2. (Fiz.) Sönümlü. «Güya bu ân-i leylede bir ruh-i derbeder— Bir ruh-i muntafi — Çeşm-i siyah-i zulmete, vazeder — Bir buse-i hafi.— Cenap».

muntasıf, *A. s.* [Nısf'tan] 1. Yarılanmış, yarıya varmış. 2. *(i.)* Yarı. Orta.

muntasıh, *A. s.* [Nush'tan] Öğüt alır, söz dinler. «Bunlar senin nasihatınla muntasıh olmazlar. — Hümayunname».

muntazam, *A. s.* [Nizam'dan] 1. Sıralanmış, düzgün. 2. Tertipli. 3. (Mat.) Düzgün. «Havada bir top mütemadiyen gayr-i muntazam daireler çizerek.— Uşaklıgil».

muntazaman, *A. zf.* Düzgün ola-

rak. «Nihal'e muntazaman yarım saat imlâ yazdırmaya.— Uşaklıgil».

muntazar, *A. s.* [Nazar'dan] Beklenilen, gözetilen. Gelmesi umulan. «Bir yolcunun kudumü idi orda muntazar.— Fikret».

muntazır, *A. s.* [Nazar'dan] Bekliyen, gözeten. «Avlanmaktan ziyade avlanmaya muntazır ve müheyya bir Firdevs Hanım kalmış idi.— Uşaklıgil».

munzacır, *A. s.* Yürek sıkılma, Yüreği sıkkın. «Vezir bîhuş ve mütehayyir ne edeceğini bilmeyip muncazır oldu.— Naima».

munzamm, *A. s.* [Zam'dan] Katılan, üst konan.

mur, *F. i.* Karınca. «Bir olur eyliyecek adli zuhur — Der-i lûtfünde Süleyman ile mûr.— Hakani».

murabaha, *A. i.* Kanundan aşırı alınan faiz.

murabba', *A. i.* Tatlı olarak pişirilen meyva.

murabba', *A. s.* [Rubu'dan] 1. Dörtlü. Dört şeyden meydana gelme. 2. Dört köşeli. 3.(Mat. Geo.) Kare. *Murabba-nişin,* bağdaş kurup oturan. «Kuudları iki zanularına munhasır meğer tuğra-yi şerife hizmetinde iken murabba nişin olalar.— Peçevi».

murabıt, *A. i.* [Rabt'tan] İbadete düşkün kimse. 2. (Fas'ta) Şeyh, derviş unvanı.

murad, *A. i.* 1. İstek. 2. Maksat. *Lâfzı murad,* mânası için değil lâfzı için söylenmiş kelime, söz. «Kader dedikleri halkın murad-ı Haktır kim — Ezelde etti bizi her umurda tahyir.— Şinasi».

murafaa, *A. i.* [Ref'den] 1. Mahkemeye başvurma. Mahkemeye getirtme. Duruşma. 2. Mahkemede yüzleşip muhakeme olunma. «Şer'an kendu ile mürafaa olalım dediğimizde.— Raşit».

murafakat, mürafakat, *A. i.* [Refaket'ten] 1. Yol arkadaşlığı 2. Arkadaşlık. 3. Birlikte bulunma.

murafık, mürafık, *A. s.* Arkadaşlık eden. Bir şeyle birlikte bulunan.

murahham, *A. i.* Kısaltma. *Abréviation* karşılığı.

murahhas, *A. s.* [Ruhsat'tan] 1. İzinli. 2. Bir devlet veya kurul adına bir işi sonuca ulaştırma için gönderilen. «Asitane-i saadette balyosları murahhas-ı meks ü âram olmuş idi.— Raşit».

murahhasa, *A. i.* Ermeni piskoposu (XIX. yy.).

murahık, *A. i.* Yeniyetme. Büluğ çağına yani 12 yaşına basmamış çocuk.

murai, *A. s.* [Riayet'ten] Riayet eden. Saygı gösteren.

murakaba, *A. i.* 1. Bakma, gözetme. 2. (Tas.) Dalıp kendinden geçme. 3. (XX. yy.). Denetleme.

murakasa, *A. i.* [Raks'tan] Dans.

murakıb, *A. s.* 1. Murakabe edici, koruyucu. 2. Tanrıya bağlanmış. 3. Denetçi. (XX. yy.). «Vurup vahdetten ey şeyh-i murakıb-dem açılmazsın.— Süruri».

murakka', *A. s.* [Rık'a'dan] Yama yama üstüne dikilmiş, yamalı. *Delk-i murakka,* ikiyüzlülerin kendilerini derviş göstermek için giydikleri yamalı hırka.

murakka'a, *A. i.* Birbirine yapıştırılıp mukavva yapılmış kâğıtlar üzerine yazılmış güzel yazı örneği.

murakka'ât, *A. i.* [Murakka'a ç] Güzel yazı örnekleri.

murakkak, *A. s.* [Rakik'ten] İncelmiş, ince.

murakkam, *A. s.* [Rakam'dan] 1. Yazılmış, yazılı. 2. Sayı konulmuş. Numaralanmış.

murakkım, *A. s.* [Rakam'dan] Pusulanın iğnesi.

murane, *F. zf.* Karıncavari. Ufak. âcizce.

murassa, *A. s.* 1. Değerli taşlarla donanmış. 2. (Ed) İki mısra veya iki fıkrası kelime kelime birbiriyle aynı vezinde, aynı kafiyede olan (söz veya beyit). «Ey câm-i murassa-i leb-i gaflet ki nümayan — Ka'rında mehâlik!— Fikret».

murassas, *A. s.* Kalây veya kurşunla kaplanmış.

murçe, *F. i.* Karıncacık.

murdar, *F. s.* Mundar. Pis. «Bir daha silinmiyecek bir leke ile televvüs etmiş, sefil, murdar bir mahlûk idi.— Uşaklıgil».

murdıa, murzıa, *A. i.* [Rıza'dan] 1. Çocuğa süt veren, süt emziren. Emzikli. 2. Sütnine.

murg, mürg, Bk. *Mürg.*

muris, *A. s.* [Veraset'ten] 1. Getiren, veren, kazandıran. 2. Mirasçılara miras bırakan. «Hü'at-i muris-ül-behcet ve bir kabze tig-i zi-kıymet ihsaniyle imtiyaz verildi.— Peçevi».

murtabıt, *A. s.* Bağlanmış, bağlı. İlgsi olan. «Bestedir birbirine çenber-i dolab-ı vücut — Murtabıt birbirine âb ile hâk ateş ü bâd.— Nabi».

murtad, *A. s.* [Redd'den] İslâm dinini bırakıp başka bir dine giren. «Ve bir murtad köle delâleti ile dört bin kadar kâfir ordunun bir tarafını gaarete hücum edip.— Naima».

murtaz, *A. s.* Alıştırılmış, talimli (hayvan). «Kıllet-i servetten zahid-i murtaz gibi salavat ile yürür oldum.— Sadrettin».

murtaza, *A. s.* [Rıza'dan] 1. Beğenilmiş. Seçilmiş. 2. (Ö. i.) Halife Ali'nin lâkabı.

murtazavi, *A. s.* Halife Ali ile ilgili.

Musa, Musi, *A. i.* Peygamber. Mısır'da Firavun'ların Beni İsrail'e zulüm işledikleri sırada dünyaya gelmiş; ölümden kurtarılmak için bir sepet içinde Nil nehrine atılmış, kurtarılarak büyüdüğü zaman Firavun'a, en ünlüsü bir asânın (Asây-i Musa) yılan haline gelmesi gibi mucizeler göstererek kavmını Mısır'dan çıkarma iznini almış, Kızıl deniz kıyısına varınca denize asâsıyla vurarak ikiye bölmüş, kavmı geçtikten sonra, peşinden gelen Firavun ile adamları tekrar birleşen su içinde boğulmuştur. Sina yarımadasında Vâdi-i Eymen'de Tur dağında kendisine Tanrı tecelli ederek hitabına mazhar olmuştur. Kavmına 10 Buyruk (Evamir-i aşere) diye esaslı ahlâk ve inanç prensipleri verilmiştir.

musa, *A. i.* [Vesayet'ten] Bir vasiyetin yürümesi işiyle ödevlendirilmiş. *Musa bih,* vasiyet olunan şey; *musa leh,* vasiyet olunan kimse.

musab, *A. s.* Üzerine düşmüş, rastlamış. Düşkün, yakalanmış. Bir fenalığa tutulmuş.

musabin, *A. i.* Bir fenalığa tutulmuş, bir hastalığa yakalanmış olanlar.

musabere, musaberet, *A. i.* Katlanma, sabretme.

musabiyyet, *A. i.* Bir fenalığa yakalanma, bir hastalığa tutulma.

musaddak, *A. s.* [Sıdk'tan] Gerçeklendirilmiş. Gerçek ve geçer olduğu resmî olarak yazı ile bil-

dirilmiş.

musaddar, *A. s.* [Sudur'dan] Çıkmış, sudur etmiş.

musaddık, *A. s.* [Sıdk'tan] Gerçekleştiren. Gerçek ve geçer olduğunu resmî olarak bildiren.

musadefe, musadefet *A. i.* Rast gelme. Rastlama.

musadakat, *A. i.* [Sıdk'tan] Karşılıklı dostluk.

musademat, *A. i.* [Musademe ç.] Çarpışmalar.

musademe, müsademe, *A. i.* [Sadme'den] 1. Çarpışma, çatma, birbirine çarpıp vuruşma. 2. Düşman iki asker kıtası arasındaki ufak çarpışma. «Barika-i hakikat musademesi efkârdan çıkar.— N. Kemal».

musaderat, *A. i.* [Musadere ç.] Musaderler.

musadere, müsadere, *A. i.* [Südur'dan] 1. Tanzimattan önce her hangi bir kimsenin malının padişah adına zaptı. 2. Yasak bir şeyin kanuna uygun olarak alınması. *Musadere alel-matlub* (Man.) Bir şeyi gene kendisiyle kanıtlamaya kalkmak işi. «Şüyu-i musadere ve rüşvetle nizam-i devlet elden gitti.— Naima».

musadif, müsadif, *A. s.* Rastlıyan, rastgelen.

musafaha, *A. i.* [Safh'tan] El ele tutuşma, selâm ve dostluk için el ele verme.

musafaka, *A. i.* El sıkışma. Pazarlık kesişme.

musafat, *A. i.* [Safvet'ten] Samimi ve halis dostluk.

musaffa, *A. s.* [Safvet'ten] Tasfiye olunmuş yabancı maddelerden ayrılmış; sızdırılmış, süzülmüş. «Ol zâhidin ağlar yer ü gök haline yarın — Kim içmiye destinden anın câm-i musaffa.— Ruhi», — «Mümkün mü bence si'r-i musaffayı sevmemek.— Cenap».

musaffi, *A. s.* [Safvet'ten] Tasfiye eden. Süzen, sızıran.

musafih, *A. s.* Musafaha edenlerden her biri.

musaggar, *A. i.* Küçültülmüş, -cik, -cak anlamında olan.

musahabat, *A. i.* [Muhasebe ç.] Sohbetler.

musahabe, musahabet, *A. i.* [Sohbet'ten] Sohbet etme, konuşma, görüşme. «Pek dostane bir musahabe arasında bir fikrine tuğyan ettirecek bir itiraz yapılıyor.— Uşaklıgil».

musaheret, *A. i.* [Sıhr'den] Evlenme ile olan akrabalık.

musahhaf, *A. s.* Yanlışlıkla değiştirilmiş.

musahhah, *A. s.* [Sıhhat'ten] Tashih olunmuş, düzeltilmiş.

musahhih, *A. i.* [Sıhhat'ten] Düzelten, düzeltici.

musahhihîn, *A. i.* [Musahhih ç.] Tashih işi ile uğraşanlar.

muahib, *A. s., i.* [Sohbet'ten] 1. Biriyle konuşan, arkadaş. 2. Bir büyük adamın yanında bulunup kendisini konuşma ve lâtifeleriyle eğlendiren. 3. Padişahların özel hizmetlerinde bulunanlardan her biri. «Badema musahibler matruh olsun âkıl ve nâsihar sözünü tutsun.— Naima».

musahibe, *A. s., i.* [Sohbet'ten] Kadın musahib.

musalâha, müsalâha, *A. i.* [Sulh'tan] 1. Barışma. Uzlaşma. 2. Barış. Güvenlik. «İster misiniz artık akd-i musalâha edelim.— Uşaklıgil».

musalahat, *A. i.* [Musalaha ç.] Barışlar.

musalih, *A. s.* [Sulh'ten] Barışan, sulh olan.

musalla, *A. i.* 1. Namaz kılmıya

mahsus açık yer. Namazgâh. 2. Camilerde cenazeleri koyup önünde namaz kılınacak yer. *Seng-i musalla,* cenaze konacak taş. «Bilip kadrini seng-i musallada ey Baki — Drup el bağlayalar yârân saf saf — Baki».

musallat, *A. s.* Üzerine düşüp rahat brakmıyan. «Bir alay gürciyan muallat olup ahz-i emval ve kahr-i ricale başladı.— Naima».

musallî, *A. s.* [Salât'tan] Beş vakit namazını hep kılan.

musallit, *A. s.* Birine musallat olan, peşini bırakmayıp sataşan.

musammem, *A. s.* Kesin olarak kararı verilmiş. «Van semtine teveccüh buyurmaları musammem iken.— Peçevi».

musammat, *A. s.* Beyitleri taktii bakımından dört mısra da sayılabilecek manzume şekli.

musammet, musmet, *A. i.* 1. İçi boş, kof olmıyan şey. 2. Arap alfabesinde (b, f, l, m, n, r'den başka bütün harfler).

musanna', *A. s.* [Sun'dan] 1. Sanatle yapılmış, usta işi. 2. Çok süslü. 3. Uydurulmuş.

musannef, *A. s.* [Sınıf'tan] Sıraya konmuş. Telif edilmiş, yazılmış. Derilmiş, toplanmış.

musannefat, *A. i.* Yazılmış kitaplar. Kalem eserleri.

musannif, *A. s., i,* [Sınıf'tan] 1, Tasnif eden, yazan. Muharrir, yazar. 2. Sıralamıya yarıyan araç, sıralaç.

musannifan, *F. i.* [Musannif ç.] Yazarlar. «Şol müstefid-i nüshai vahyim ki tab'ıma — Dersi musannifan vermez kudsiyan verir.— Sürurî».

musannifîn, *A. i.* [Musannif ç.] Yazarlar.

musaraa, *A. i.* Güreşme. Pehlivanlık.

musarra', *A. s.* Mısraları kafiyeli bir beyitlik nazım.

musarrah, *A. s.* [Sarahat'ten] Açık açık, ayrıntılariyle anlatılmış. Söz götürmiyecek derecede açık. «Evet, muhatabımın fikri pek musarrahtı.— Fikret».

musarrahan, *A. zf.* Açık olarak Açıkca, kesin olarak.

musattah, musattaha, *A. s.* [Sath'tan] Düzletilmiş, yassı. Düzlem.

musattar, *A. s.* [Satr'dan] Tastir olunmuş, yazılmış.

musavver, *A. s.* [Suret'ten] 1. Resimli. 2. Zihinde tasarlanmış, düşünülmüş. *Ruh-i musavver,* cisimlenmiş ruh. «Bilmem niçin o noktada levh-i musavverim — Bir mevce-i sevad ile örtüldü nagehan.— Fikret».

musavvir, *A. s., i.* [Suret'ten] Suret veren, tasvir eden. Ressam, resimci. *Madde-i musavvire,* protoplazma.

musavvire, *A. i.* Hayal.

musaykal, *A. s.* [Saykal'dan] Cilâlı, parlak.

mushaf, *A. i.* [Suhf'tan] 1. Sahife halinde yazılmış şey. Kitap. 2. Kuran.

musi, *A. s. i.* [Vesayet'ten] Vasiyet eden, birini vasiliğe gösteren kimse.

musîb, *A. s.* [Savab'dan] İsabet eden, yanılmayan.

musîbet, *A. i.* Ansızın gelen belâ, sıkıntı. «Bu iki vaka iki mühim darbe-i musibet hükmünde idi.— Uşaklıgil».

musikar, *F. i.* 1. Gagasında bir çok delikler bulunduğu için yel estikçe türlü sesler çıkaran bir masal kuşu. 2. Ağız armonikası şeklinde bir düdük. «Bâd tahrik edilecek nayi sada ile deyu —

Nefesin tuttu o dem çaldı biraz musikar.— Hayali».

musiki, *A. i.* Musiki. Müzik. «Dudaklarından uçan musiki-i raz-i hayat.— Cenap».

musikişinas, *F. s.* [Musiki-şinas] Müzikçi. (ç. Musikişinasan). «Fazla olarak musikişinassın.— Uşaklıgil».

musil, *A. s.* [Vusul'den] Ulaştıran, yetiştiren.

musile, muvassile, *A. s.* Müderrislikte ikinci yüksek derece. *Musile-i sahn, -Süleymaniye*, Fatih ve Süleymaniye müderrislikleri olan en yüksek dereceye basamak.

musirr, *A. s.* İsrar eden, ayak direyen.

musirrane, *F. zf.* İnat ve israr eder surette, ayak direyerek. «Ne tuhaf bir bakışı var, dedi. Musirrane bir bakış!— Uşaklıgil».

muslih, *A. s.* [Sulh'tan] 1. Düzelten. 2. Barış, görüş eden, ara iyileştiren. (ç. Muslihîn, muslihun).

muslihane, *F. zf.* Düzeltici yolda. Arabuluculukla. Aracılık ederek. «Süleyman Efendi, vesatet-i muslihanesini istimale lüzum görürdü.— Uşaklıgil».

muslihîn, *A. i.* [Muslih ç.] Düzelticiler. Ara bulucular. «Tavassut-i muslihîn ile fitne mündefi olup.— Naima».

muslihun, *A. i.* [Muslih ç.] Ara bulucular. «Defeatla muslihun varıp gelip.— Naima».

musmet, *A. i.* Som. İçi kof olmıyan. Tek parça olan. *Huruf-i musmite*, arap alfabesinin (m, r, b, n, f, l) harflerinden gayrı olan harfleri. «Berrak ve şeffaf ve âbdâr iken yine billûr gibi saffeti yoktur eczası musmet ve gaamıktır.— Naima».

mustabir, *A. s.* Sabreden.

mustalah, *A. s.* 1. Terim çeşidinden olan. 2. Garip kelime ve az kullanılır kelime ve terimlerle dolu olup pek anlaşılmıyan.

mustalahat, *A. i., s.* [Mustalah ç.] Teknik terimler.

Mustafa, *A. s.* [Safvet'ten] Seçilmiş mânasına olup peygamber Muhammed'in adlarındandır.

mustafavi, mustafaviyye, *A. s.* Peygamber Muhammet Mustafa'ya mensup, onunla ilgili. *Ahlâk-i mustafaviyye, ahadis-i mustafaviyye*, peygamber Muhammet'in ahlâkı, hadisleri. «Hâk-i kadem-i âl-i âba Mustafaviyiz.— Ş. Galip».

mustar, *A. s.* Bk. *Muztar.*

mustarib, *A. s.* Bk. *Muztarib.*

mustashib, *A. s.* [Sahabet'ten] Birini yanına alan, birlikte götüren.

mustashiben, *A. zf.* Yanında olduğu halde, birlikte.

mustatab, *A. s.* [Tayyib'dan] İyi, iyi, güzel, âlâ. *Kitab-i mustatab*, güzel kitap.

mustatil, *A. s.* [Tul'den] Uzunca, boyuna. (Geo.) Dik dörtgen. *Müstatil-ür-re's*, uzun kafalı, dolichocéphale.

mustazhir, *A. s.* [Zahr'dan] Dayanan, arka veren. «Mustazhirin Allahıma, peygaberime.— M. Naci».

mustazill, *A. s.* [Zıll'den] 1, Gölgelenen. 2. Birinin koruyuculuğu altında. Korunan. Gölgesine sığınmış.

mustazref, *A. s.* 1. Zariflik, nükte. 2. Havi, muhit.

muş, *F. i.* Fare.

muşamma', *A. s.* [Şem'den]

Muşanba.

muşek, *F. i.* Fare yavrusu.

muşikâf, *F. s.* [Mu-şikaf] Kılı yarar gibi inceden inceye araştıran.

muşikâfane, *F, zf.* Çok inceden inceye.

muşt, müşt, *F. i.* 1. Yumruk. 2. Avuç.

muştzen, müştzen, *F. s.* [Muşt-zen] Yumruk vuran, yumrukçu.

muta', mutaa, *A. s.* [Tav'dan] İtaat olunan, boyun eğilen. Başkalarının kendisine itaat ettikleri. *Evamir-i mutaa*, uyulan buyruk; *cihanmuta'*, dünyanın uyduğu, boyun eğdiği. «Memalik-i mahruse askerlerine sefere hazır olmaları için evamir-i mutaa irsal kılındı.— Naima».

mu'ta, *A. s.* [Ata'dan] Verilmiş olan. (Fel.) Veri (XX. yy.).

mutaassıb, *A. i.* [Asab'dan] 1, Kendi tarafını aşırılıkla tutan, savunan. 2. Kendi dinini eski gelenek ve görenekleri aşırı tutan, onların dışındakilere düşman olan, hiçbir yenilik kabul etmiyen (ç. Mutaassıban, mutaassıbîn). «Âlem-i temeddünün muhabbetinden mahrum etmek için müslümanlara mutassıb süsü vermiş. — N. Kemal»

mutaassıbane, *F. zf.* Mutassıpça, mutaassıba yakışır yolda. (Mec.) Körkörüne.

mutabakat, *A. i.* [Tabak'tan] 1. Uygunluk. Birbirini tutar olma. 2. Uyuşma. «Sıfatla mevsuf mutabakatını bilenler mülkün en büyük üdebasından madud idi. — N. Kemal».

mutabbak, *A. s.* [Tıbak'tan] Tatbik olunmuş, uydurulmuş.

mutabık, *A. s.* [Tıbk'tan] 1, Birbirine uyan. Uygun.

mu'tad, mu'tade, *A. s., i.* 1. Alışılmış, âdet olmuş. 2. Her vakit yapılan şey. *Bermutad*, her vakit yapıldığı üzere. Yine. «Bugün mtadın hilâfına olarak.— Uşaklıgil».

mutadî, *A. s.* Alışılmış, her vakitki. «Belki bir dakika sonra yalıda her şey hal-i mutadisinde bulunacaktı.— Uşaklıgil».

mutaden, *A. zf.* Alışıldığı gibi. «Mutaden valîdesinin yanına ancak günde bir iki defa gıderken .— Uşaklıgil».

mutaf, mataf, *A. s.* [Tavaf'tan] Etrafına dönülen, dolaşılan.

mutafattin, *A. s.* [Fatanet'ten] Zihni açık. Anlayışlı olan. «Ağalar mutafattin olmakla usturayı alıp.— Naima».

mutahasıs, *A. s.* [Husus'tan] 1. Bir işe ayrılmış, bir işte kullanılan. 2. Bir bilgi kolu veya bir işte derinleşmiş olan, uzman. (XIX. yy.).

mutahhar, mutahhara, *A. s.* [Taharet'ten] 1. Temizlenmiş. 2. Temiz, mübarek. *Ravza-i mutahhara*, kutsal türbe. «Şöyle bir levha-i mutahharda — Bana manzur olurdu timsali.— Fikret».

mu'tak, *A. s.* [Atak'tan] Azat edilmiş, azatlı.

mutalâa, *A. i.* Bk. *Mütalâa*.

mutalassıs, *A. s.* [Lüss'tan] Hırsızlık eden: «Ol mutalassıs hunhârın avaze-i fetk ü iktidarı etraf-i memlekete avaze salıp.— Naima».

mutalebat, *A. i.* [Mutalebe ç.] İstenilen şeyler.

mutalebe, *A. i.* [Taleb'den] Hakkını isteme. Dâva, iddia.

mutallâ, *A. s.* [Tılâ'dan] Yaldızlanmış, yaldızlı. «Kraliçeye defterdar ile nişancı paşa gelip altın ve lâcivert ile mutalla bir

ahdname getirdiler ki.— Peçevi».

mutallaka, *A. i.* [Talâk'tan] Boşanmış kadın eş.

mutalsam, *A. s.* [Tılsım'dan] Tılsım ve büyü ile yapılmış. Tılsımlı, büyülü. «Ey nehr-i mutalsam! ki uçar mevcelerinden — En ruh-firib, en güzl, en şuh ü münevver — Bir busiş-i nefrin.— Fikret».

mutalsım, *A. s.* [Tılsım'dan] Tılsım ve büyü yapan. Tılsımlıyan.

mutanassıh, *A. s.* [Nush'tan] Nasihat kabul eden, öğüt dinleyen. «Mutanassıh olmazsa sonra haklından gelinmek dahi esheldir dedikte.— Naima».

mutantan, *A. s.* [Tantana'dan] Tantanalı. Gürültülü patırtılı; çok parlak. «Bütün bu mutantana eşyadan bir cevap bekliyerek duruyordu.— Uşaklıgil».

mutarassıd, *A. s.* [Rasad'dan] Gözleyen. Gözleyici. «Ve kendulere sığınacak yerler bulup mutarassıd-i fırsat oldular.— Naima».

mutaredat, *A. i.* [Mutarede ç.] Vuruşmalar, çarpışmalar. «Bu seferde mabeynde cereyan eden bazı vekay-i sagire ve mutaredattan maada kızılbaş ile.— Naima».

mutaredâ, mutaredet, *A. s.* [Tard'dan] 1. Karşılıklı saldırma. Birbirine saldırıp savaşma.

mutarra, *A. s.* [Taravet'ten] Çok taze. Parlak. «Bazan da mutarra — Bir zanbağ benzer ki değildir mutasavver — Bir mislini görmek şu tabiatte.— Fikret».

mutarraz, *A. s.* [Tıraz'dan] İşlenmiş.

mutasaddi, *A. s.* [Sadv'dan] Bir işe girişen. Başka birine takılan.

mutasaddır, *A. s.* [Sadr'dan] Başa geçip oturan. Başta kurulan.

mutasallib, *A. s.* [Sulb'den] 1. Sertleşmiş, katılaşmış. 2. Sağlam, sert. Din işlerinde çok gayretli.

mutasallibane, *F. zf.* Mutasallip olana yakışır surette. «İstikbal suretinde çıkıp mutasallibane yürüyüşlerinden bunların gelişini cenk ve mukabeleye haml edip.— Naima».

mutasallif, *A. s.* Haddinden aşırı bilgiçlik ve ineclik taslıyan. Fransızca *pédant* karşılığı olarak (XX. yy.) «Mevcudatı vehm içinde bırakmayı bürhan-i dirayet addeden bazı mutasalliflerin zanmı gibi.— N. Kemal».

mutasallifane, *F. zf.* Mutasalliflere yakışır surette.

mutasarrıf, *A. s.* [Sarf'tan] 1. Bir işi istediği gibi idare eden. 2. Bir malın sahibi. 3. Tanzimattan sonra idare bölümlerinde vilâyetle kaza arasındaki bölümün idare memuru. «İptida mutasarrıf oldukları günden bu ane gelince ne miktar akçe alınmış ise.— Naima».

mutasavver, *A. s.* [Suret'ten] 1. Tasarlanan. 2. Tasarlanıp yapılmak istenen. 3. Akla gelebilir, olabilir. «Nihal'in mutasavver defter-i müntahabatına sermayeler teşkil etmiş idi.— Uşaklıgil».

mutasavvıf, *A. s. i.* [Sof'tan] 1. Sofi tarikatından olan. 2. İlâhiyatla, Tanrı hikmeti ile uğraşan, bunu yaymıya çalışan.

mutasavvıfa, *A. i.* Mutasavvıflar. Sofular.

mutasavvifîn, *A. i.* [Mutasavvıf ç.] Sofular.

mutasavvir, *A. s.* [Suret'ten] Tasarlıyan zihninde hayalleyip

karar veren.

mu'tasım, *A. s.* **1.** Elile tutan, yapışan. 2. Günahtan çekinen. «Bizler ki kuluz mu'tasım-i bab-i rızayız.— Ziya Pş.».

mutatabib, *A. s.* [Tıb'dan] Yalandan hekim, şarlatan.

mutatahhir, *A. s.* [Taharet'ten] Maddi mânevi temizlenen.

mutatavil, *A. s.* Uzun olan, uzanan. Uzatmak suretiyle yükselen.

mutatayyir, *A. s.* Üzerine uğursuzluk geliyormuş sanan. Uğursuzluk sayan.

mutavaat, *A. i.* [Tav'dan] 1. Bağlı olma. İtaat edip baş eğme. 2. (Gra.) Dönüşlü, öze dönüşlü (fiil).

mutavassıl, *A. s.* [Vasl'dan] Eren, kavuşan. *Mutavassıl-i illâllah*, Tanrıya kavuşan.

mutavassıt, **mutavassıta**, *A. s.* [Vasat'tan] 1. Araya giren. Aracı. 2. Orta hâlli, ikisi ortası. 3. Fransızca *bourgeoisie* karşılığı olarak, orta halli hak (XX. yy.).

mutavattın *A. s.* [Vatan'dan] Bir yeri vatan tutup yerleşen. Yerleşmiş. «Beş padişaha hizmet edip Mısır'da mutavattın idi.— Naima».

mutavazzıh, *A. s.* [Vuzuh'tan] Açıklanan, açık olan.

mutavele, *A. i.* [Tul'den] Sürüncemede bırakma, işi uzatma.

mutavi', *A. s.* [Tav'dan] İtaat eden. İtaatli.

mutavvak, *A. s.* [Tavk'tan] Halkalı, zincirli. Boynunda halka olan. «Câh-i cedidim kayd-i hayat ve teyid ile mutavvak olmaz ise..— Okçuzade».

mutavvel, *A. s.* [Tul'den] 1. Uzatılmış, uzun uzun. 2. Tafsilâtlı. 3. *(ö,i)* Arap edebiyatı bilgisine dair ünlü bir kitap olup uzun zaman medreselerde okunmuştur. «Mutevveldir saçında muhtasarlar.— Fâtih».

mu'tayat, *A. i.* [Mu'ta ç.] (Fel.) Veriler.

mutayebat, *A. i.* [Mutayebe ç.] Eğlenceli hikâyeler, fıkralar.

mutayebe, *A. i.* [Tayyib'den] Şakalaşma. Lâtife etme.

mutayyeb, *A. s.* [Tayyib'den] 1. Güzel kokular sürünmüş. 2. Hatırı hoş edilmiş, kutlu. «Mirahurluk vâdiyle mutayyeb oldu .— Naima».

mutazaccır, *A. s.* Sıkıntılı. Rahatsız. «Ve sıgar ü kibar mer'ub ve mutazaccır idiler.— Naima».

mutazallil, *A. s.* [Zıl'den] 1. Gölgede bulunan. 2. Korunan.

mutazallim, *A. s.* [Zulm'den] Kendisine yapılan haksızlıktan sızlanan.

mutazallimane, *F. zf.* Sızlananlara mahsus surette.

mutazammın, *A. s.* [Zımn'dan] 1. İçine alan, kapsıyan. 2. Üstüne alma, kefil olma. «Ve lâkin kârhanemiz üstatlarından biri bu kâra mutazammın oldu.— Peçevi».

mutazarri, *A. s.* Alçalarak yalvaran. Kendisini aşağı tutarak dileyen.

mutazarriane, *F. zf.* Mutazarri olana yakışır surette.

mutazarrır, *A. s.* [Zarar'dan] Zarar gören.

mutbik, *A. s.* [Tıbk'tan] Genel olan, değişmeyip süren. *Cünun-i mutbik*, sürekli delilik; *humma-yi mutbika*, iyileşmeyip süren humma.

muteber, **mutebere**, *A. s.* [Ubur'dan] 1. Geçer, sayılır, kullanılır. 2. İtibarı olan, sözü geçen: «Tatillerden kat-i nazar üç ayda iki muteber gazetenin lâğ-

vı olunduğunu gördük.— N. Kemal».

muteberan, *A. i.* [Muteber ç.] İtibarlı kimseler. Bir yerin, bir mesleğin, bir sınıfın ileri gelenleri.

muteberat, *A. i.* [Muteber ç.] İtibarlı, geçer nesneler.

mu'tedd, *A. s.* [Add'den] Sayılmış.

mu'tedil, mu'tedile, *A. s.* [Adl'den] 1. Orta halde bulunan. 2. Yavaş. Pek ileriye varmamış olan. «Şair demek ehl-i dil demektir — Hoş meşreb ü mutedil demektir.— Ş. Galip». — «Hiç olmazsa sinlerde bir nisbet-i mutedile gözetmek lâzım değil miydi?— Uşaklıgil».

mu'tedilâne, *F. s., zf*, Mutedil surette, orta halde.

mu'tekad, *A. i.* [Akd'den] İnanılan, itikat olunan şey. «Erbab-i hired zerre kadar mutekid olmaz — Ol mürşide kim mutekad-i bi-hiredandır.— Ruhi».

mu'tekadat, *A. i.* [Mutekad ç.] İnanılan, iman edilen şeyler. «Fikirlerde ne kadar mutekadat, gönüllerde ne kadar hissiyat var ise.— N. Kemal»:

mu'tekid, *A. s*, [Akd'den] 1. İnanan, bir şeye inanmış olan. 2. İnanç sahibi, dinine bağlı.

mu'tekif, *A. s.* Bir tapınak veya türbe yanına çekilip ibadetle uğraşan. «Bir mu'tekif-i harise Rabbi — Bahşeylese arşı cennetiyle.— Fikdet».

mu'tell, *A. s.* [İllet'ten] 1. İllet sahibi, illetli. 2. (Arap gra.) Asıl harfleri arasında elif, vav, ye harflerinden biri bulunan. *Mutell-ül-ayn*, ikinci harf olursa; *mutell-ül-fa*, birinci harf olursa; *mutell-ül-lâm*, üçüncü harf olursa. «Macun-i makal-i afiyet-bahşi mutell-mizacan-i Kureyş'e muvafık düşmeğin.— Naima».

mu'temed, *A. s.* [Amde'den] 1. Güvenilen, güvenilir. Emin kimse.

mutena, *A. s.* Dikkatle bakılmıya değer, önemli. Dikkatle bakılmış, özenilmiş.

muteref, *A. s.* [İrfan'dan] Gizlenmeyip söylenmiş, itiraf olunmuş.

muterif, *A. s.* [İrfan'dan] Kendi kusur ve kabahatini bilip söyliyen. Gizlemeyip anlatan.

muteriz, *A. s.* [Arz'dan] İtiraz eden, karşı gelen. Başkalarına karşı fikirce karşıt bulunan. Bir şeyi beğenmeyip bozulmasını isteyen. *Cümel-i muterize*, sözün arasına söz gelişi sokulmuş ve çok defa muterize içinde bulunan cümle. «Buna benzer fikirlerine tamamen muteriz iken.— Uşaklıgil».

muterize, *A. i.* Parantez, kavseyn denilen () işaretinin adı (XIX. yy.).

mu'terizîn, *A. i.* [Muteriz ç.] İtiraz edenler.

mu'tesif, *A. s.* İtisaf eden, zulüm yapan. Doğru yoldan, adaletten ayrılıp haksızlık yapan.

mu'tezil, *A. s.* [Azl'den] Cemaatten ayrılıp bir yana çekilen.

mu'tezile, *A. i.* Ehl-i sünnetten ayrılan ve Vâsıl b'n Atâ yolundan olan kimseler. Kaderi inkâr edenler.

mu'tezir, *A. s.* [Özr'den] Özür dileyen.

mu'tezirane, *F. zf.* Özür dileyerek, özür diler gibi.

muti', *A. s.* [Taat'tan] 1. İtaat eden, baş eğen. 2. Tabi, bağlı. 3. Rahat ve uslu. «Onun gözlerinde de kendisine muti bir nazar, bir teslimiyet-i fermanbe-

rane gördü.— Uşaklıgil».

mu'ti, *A. s.* [Atâ'dan] Veren. İta eden:

mutlak, mutlaka, *A. s.* [Talâk'tan] 1. Kayıtsız, şartsız. Genel olarak. 2. Salıverilmiş, başı boş. 3. Salt, saltlık. *Mutlak-ül-inan*, yualrı bırakılmış, başı boş. *Hayr-i mutlak*, salt iyilik; *hükûmet-i mutlaka*, bir hükümdarın kayıtsız şartsız idaresi altında bulunan hükümet; *vekil-i mutlak*, her istediğini yapmakta, hiçbir kayıt ve şartla bağlı olmıyan vekil (Sadrazam), *vücud-i mutlak*, *zat-i mutlak*, Tanrı. «Kalenderoğlu mutlak-ülinan meşgul-i hasaret ve tuğyan idi.— Naima». — «Sükût hâkim-i mutlaktır o zaman dehre.— Fikret». — «O ihtiyar kızın teb'idi mutlak-ül-lüzum bir tedbir ehemmiyetiyle.— Uşaklıgil».

mutlaka, *A. zf.* Kayıtsız şartsız, ille. «Mutlaka gelin olmak için bu kadar acele ettiğini.— Uşaklıgil».

mutlakiyyet, *A. i.* Bir hükümdarın kayıtsız şartsız idaresi altında bulunan hükûmet şekli *Mutlakiyyet-i idare*, bir kişinin isteğine bağlı idare isstemi.

mu'tim, *A. s.* [Taam'dan] Yemek verici, yedirici, doyuran.

mutmain, *A. s.* Zihnini bir şeye yatırıp rahatlanmış, şüphesi kalmayıp kanmış. «Koşan sadasına en mutmain tehalükle — Sayıkıyor diye tezyif eden esafildi.— Fikret».

mutrib, *A. i.* [Tarab'dan] Çalgıcı, saz çalan. Hanende, şarkı, ilâhi okuyan *Mutrib-i felek*, Venüs, Zühre. «Senin bahar-i nâtıkın — Senin bahar-i mutribin.— Cenap».

muttali, *A. s.* [Tulû'dan] Bir işten haberli, bilgili olan. «Muttali' olmak için sözlerine.— Recaizade».

muttarid, *A. s.* [Tard'dan] Sıralı, düzgün, bir düzüye giden. «Küçük, muttarid, muhteriz damlalar.— Fikret».

muttariden, *A. zf.* Hiç değişmeden, bir düzüye, bir teviye.

muttasıf, *A. s.* [Vasf'tan] Bir hal veya sıfatla vasıflanmış, kendisinde bir hal ve sıfat bulunan. «Tedbir ve şecaat ile muttasıf olmağın.— Na'ima».

muttasıl, *A. s.* [Vasl'dan] 1. Bitişik. Başka bir şeye ulaşmış. 2. Ara vermiyen, aralıksız. «Yine mihr-i pür ateş-i temmuz — Olarak muttasıl şerare-fiken .— Fikret».

muttasılan, *A. zf.* Bitişik olarak. Bir düziye.

muvacehat, *A. i.*. [Muvacehe ç.] Yüzleşmeler.

muvacehe, *A. i.* [Vech'ten] 1. Yüzleşme, yüz yüze gelme. 2. Karşı, ön. *Bilmüvacehe*, yüzleştirerek, yüze karşı. «Padişihım lâlanın muvacehesinde söylerim dedi.— Naima».

muvadea, *A. i.* [Adavet'ten] Düşmanlığı bırakıp barışma.

muvafaka, muvafakat, *A. i.* [Vefk'ten] 1. Uyma, uygunluk. 2. Uzlaşma. 3. Razı olma, peki deme. *Muvafakat-i tarafeyn*, iki tarafın razı olması; *bilmuvafaka*, razı olarak. «Böyle zelilâne, aldatılmaya muvafakat etmiş görünce.— Uşaklıgil».

muvaffak, *A. s.* [Vefk'ten] 1. Tanrı yardımına uğrayan, işi rastgelen. 2. Başaran, beceren. «Kırk beş senenin henüz izalesine muvaffak olamadığı bir vehm-i şebap ile.— Uşaklıgil».

muvaffakiyet, *A. i.* [Muvaffa-

kiyyet ç.] Başarılar.

muvaffakiyyet, *A. i.* 1. Tanrı yardımıyle başarı gösterme. 2. Ele geçirme, başarma. «Anlaşılamıyan bir sebeple, muvaffakiyet hâsıl olamıyan zarafetleriydi.— Uşaklıgil».

muvaffık, *A. s.* [Vefk'ten] Muvaffak eden, başarıyı sağlıyan (Tanrı). *Cenab-ı muvaffık-ul-umur*, işleri başarttıran (Tanrı).

muvafık, *A. i.* [Vefk'ten] 1. Uygun, uyar. 2. Taraflı. «Herkesten ziyade kendileriyle iştigali daha muvafık-i hikmet bularak .— Uşaklıgil».

muvahhad, *A. s., i.* [Vahdet'ten] Bir ve tek hale konmuş. *Düyun-i muvahhade*, birleştirilmiş borçlar (XIX. yy.).

muvahhid, *A. s.* [Vahdet'ten] Tanrının birliğine inanan. «Mezbur Murat Ağa sahib-i akl-i kâmil sünni ve muvahhit ve musalli olup.— Naima».

muvahhidan, *F. i.* [Muvahhid ç.] Tanrının birliğine inananlar. Müslümalar. «Muhalatat-i ehl-i iman ve mülâzemet-i hizmet-i muvahhidan ile.— Sadettin».

muvahhidane, *F. zf.* Muvahhide yakışır bir surette.

muvahhidîn, *A. i.* [Muvahhid ç.] 1. Tanrı birliğine inananlar. 2. Fas ve İspanyada hüküm sürmüş olan bir hanedan. «Cümle asakir-i müslimîn ve kâffe-i muvahhidîn ki hesaptan birun.— Peçevi».

muvahhiş, *A. s.* [Vahşet'ten] Korkutup ürküten.

muvakkar, *A. s.* [Vekar'dan] Ağırlanmış, hakkında saygı gösterilmiş olan. Vekarlı, ağır tavırlı. «Muvakkariydi fakat daima eviddamın — Recaizade».

muvakkat, muvakkate, *A. s.* [Vakt'ten] Belirli bir vakte mahsus. Sürekli olmıyan, geçici. *Hükûmet-i muvakkate*, geçici hükümet. «Sade bir meftuniyet-i muvakkatenin hükmüne tebaiyet ederek değil de.— Uşaklıgil».

muvakkaten, *A. zf.* Az bir zaman için, şimdilik. «Evlendiler, sevişiler amma muvakkaten.— Fikret».

muvakkir, *A. s.* [Vekar'dan] Ağırlıyan, ululayan. Saygı gösteren.

muvakkit, *A. i.* [Vakt'ten] Vakti tâyin eden kimse.

muvakkithane, *F. i.* [Muvakkit-hane] Çoklukla büyük camilerin yanında ve zaman tâyin eden muvakkitle bu işe ait aletlerin ve saatlerin bulunduğu yer.

muvalât, *A. i.* Dostluk. Karşılıklı sevgi, koruma, yardım.

muvanese, *A. i.* [Üns'ten] Bir birine alışıp birlikte yaşama. İnsandan kaçmayış, alışma. «İttihad-i menafi ve kesret-i muvanese cihetinden.— N. Kemal».

muvanesek, *A. i.* Bk. *Muvanese*.

muvanis, *A. s.* [Üns'ten] Alışık, insandan kaçmıyan.

muvaredat, *A. i.* [Muvarede ç] Gelen şeyler. İlhamlar, akla gelenler.

muvarede, *A. i.* [Vürud'dan] 1. Gidip gelme. 2. İki şaire aynı fikrin gelmesi. «Ticaret bu kadar zarar görüyor ve muvarede bu kadar manilere tesadüf ediyor.— N. Kemal».

muvasala, *A. i.* [Vusul'den] Yetişme, ulaşma, *Tarik-i muvasala*, bir yere ulaşma yolu.

muvasalat, *A. i.* Varma, ulaşma. Yetişme.

muvasât, *A. i.* 1. Yardım, dostluk. 2. Memur ailesine bağlanan maaş. «Mahadim ve zurefa-

ya muvasât ve müdara bilmez. — Naîma».

muvaşşah, *A. s.* 1. Süslenmiş, süslü. 2. (Ed.) Mısralarının ilk harfleri bir kelime teşkil eden manzume. Akrostiş.

muvazaa, *A. i.* [Vaz'dan] 1. İki kişi karşılıklı birleşerek yalandan iş görme. 2. Danışıklı dövüş. «Ama Vardar ile aralarında alâ tarik-il-muvazaa mükâtebeleri eksik değil idi.— Nîma».

muvazabat, *A. i.* Bir işe ara vermeden çalışma. Bir düziye uğraşma.

muvazat, *A. i.* 1. Paralel olma. 2. Mukavemet.

muvazatiye, *A. i.* Fransızcadan *parallélisme* karşılığı; parelellik, koşutluk (XX. yy.).

muvazene, *A. i.* [Vezn'den] 1. İki şey ağırlıkta denk olma. 2. Karşılıklı iki şeyin denkliği, uygunluğu. 3.Gelirle giderin bir gelmesi. 4. Ölçü, kıyas. 5. (Mat.) Denge. *Muvazene defteri*, bütçe (XIX. yy.); *muvazene-i düveliyye*, devletlerin tarafça bir gelmesi, bir kararda bulunması; *muvazene-i maliyye*, devletin geliriyle giderinin bir olması.

muvazenet, *A. i.* [Vezn'den] Bk. Muvazene (Mat.) Denge. *Muvazenet-i gayr-i müstakirre*, kararsız denge; *-mütehavvile*, bozulmaz denge; *-mayiat, hidrostatik*; *-müstakirra*, kararlı denge.

muvazıb, *A. s.* Bir işe durmadan çalışan.

muvazi, *A. s.* Biri öbürünün karşısında olarak birbirine yaklaşıp uzaklaşmadan uzanan (Mat.) Parelel.

muvazin, *A. s.* [Vezn'den] Ağırlıkta bir ve eşit olan. Uygun, denk.

muvazzaf, **muvazzafa**, *A. s.* 1. Bir iş görmekle ödevli. 2. Maaş ve tâyini olan. 3. İlk askerlik kademesi.

muvazzah, *A. s.* [Vuzuh'tan] Açıklanmış. Açık açık gösterilmiş.

muvazzahan, *A. zf.* Açıktan açığa. Aşikâre.

muvazzih, *A. s.* [Vuzuh'tan] Açıklıyan.

muy, mu, Bk. *Mu.*

muye, *F. i.* Sesle ağlama. *Muyezen*, sesle ağlıyan.

muyi, muyin, *F. s.* 1. Kıldan. 2. Kürkten.

muyine, *F. i.* Kürk.

muytab, *F. i.* [Muy-tab] Kıl dokuyan, mutaf.

muz, *A. i.* Muz (yemişi).

muzaaf, *A. s.* [Zı'f'tan] İki kat. *Cezr-i muzaaf*, İki kat kök.

muzadd, *A. s.* [Zıd'dan] Karşı, karşıt. Fransızcadan *anti* ile olan terimlerin karşılığı olarak (XIX. yy.), *Muzadd-i klor*, antiklor; *-taaffün*, antiseptik; *-tahammür*, mayabozan.

muzaf, *A. s.* İzafe olunmuş, (Gra.) Başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış isim, belirtilen. Öteki isme de *muzafun ileyh*, belirten denir; -in hali, muzafun ileyh halidir.

muzafat, *A. i.* [Muzaf ç.] Bir şeyin ekleri. Bir merkezin dalları, kolları.

muzaffer, *A. s.* [Zafer'den] 1. Üstün. 2. Başarmış, elde etmiş. «Daha sonra muzafferler, kişver-küşalar, bu müzehherenin İskender ve Dâra'ları.— Uşaklıgil».

muzafferane, *F. zf.* Muzaffer olana yakışacak surette.

muzafferen, *A. zf.* Muzaffer olarak, kazanarak, üstün gelerek.

muzafferiyyet, *A. i.* Düşmana üstün gelme. Bir işi istenilen şekilde başarma. «Bu iki genç vücudun muzafferiyet-i şebabını .— Uşaklıgil».

muzaharet, *A. i.* [Zahir'dan] Arkalama, arka olma. Yardım.

muzahat, *A. i.* Bir şeye benzemek.

muzahi, *A. s.* Benzeyen, benzeyici.

muzahir, *A. s.* [Zahr'dan] Arka çıkan, arka olan, yardım eden.

muzallel, *A. s.* [Zıll'dan] Gölgeli. Gölgelenmiş.

mu'zam, *A. i.* Bir şeyin en büyük kısmı. «Mu'zam-i firariyane Bayburt havalisinde bir akabe-i tenkte eriştiklerinde.— Naima».

mu'zamat, *A. i.* Büyük görülmüş, büyütülmüş şeyler. Bk. *Muazzamat:*

muzari', *A. i.* *(Gra.)* Geniş zaman.

muze, *F. i.* Çizme. «Sadr-i Cemkevkebe kim na'lçe eyler bulsa — Muze-i pâyına ebrulerin Ruyinten.— Nedim».

muzeduz, *F. i.* [Muze-duz] Çizme diken, çizmeci.

muzı', **muzie**, *A. s.* [Ziya'dan] Işık veren, aydınlatan, *Ecram-i muzie*, ışık veren gökcisimleri. (Ed. Ce.) *Halka-i muzia, ufk-i muzi.* «Zer-i züfünde her ham-i sahir — Sanki bir halka-i muziesidir —Unk-i ruhumda bağlı zincirin.— Cenap».

muzırr, **muzırra**, *A. s.* [Zarar'dan] Zararlı, zarar veren, zararı dokunan. «Desayis imal eder bir muzir misafir hükmünde telâkki olunan.— Uşaklıgil». «Şu rekabet ve husumetin netayic-i muzırrasından olarak.— N. Kemal».

muzi, *A. s.* [Eza'dan] İnciten, eziyet veren.

mu'zib, *A. s.* [Azab'dan] Azap verici, eziyet veren.

muzik, *A. s.* [Zik'tan] Sıkıştıran, darlaştıran.

muziyat, *A. i.* [Muzi ç.] Eziyet veren, rahatsız eden küçük şeyler, hayvancıklar.

muzlim, *A. s.* [Zulmet'ten] 1. Karanlık. 3. Bilinmiyen, şüpheli. 3. Kara, uğursuz. (Ed. Ce.) *Dühur-i muzlime, genc-i muzlim, sütre-i muzlim, şi'r-i muzlim.* «Sanki o muzlim derinliklerin sine-i garibinden.— Uşaklıgil».

muzmahill, *A. s.* Darmadağın olan, yok olan.

muzmerr, *A. s.* Gizli, saklı, örtülü. İçte saklı, dışarı vurulmamış.

muztaci', *A. s.* Yan üstü yatan, yan tarafına uzanan.

muztar (r), *A. s.* [Zaruret'ten] Zorlanmış, yapma zorunda kalmış. Çaresiz kalmış. «Var hayatımda bir tasrruf eden — Var ki ben pençesinde muztarrım.— Fikret».

muztarib, **mustarib**, *A. s.* Sıkıntı içinde bulunan; rahatsız, çırpınıp duran. «Balyemez top ile on gün döver, küffar muztarib olup istiman eder.— Peçevi».

muztaribane, *F. zf.* Sıkıntı ile, acılı surette.

mübaade, **mübaadet**, *A. i.* [Bu'ddan] 1. Birbirinden uzaklaşma. 2. Zıtlık, iğrenme. «Her mültemeslerine müsadede bu vakitlerde mübaade olunmayıp.— Naima». — «Ailenin etrafında yavaş yavaş kesb-i kuvvet eden bir hiss-i mübaadet evlenecek kızlar için yegâne bir zemin-i ..dıvaç bırakmış idi: Mesireler.— Uşaklıgil».

mübaale, *A. i.* (Karı koca) cilveleşme, oynaşma.

mübadat, *A. i.* Düşmanca davranış. Saldırganlık.

mübadele, *A. i.* [Bedel'den] 1. Bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi, trampa, değiş tokuş. 2. Ulemanın medrese ve kadılık değiştirmeleri. (1654 den sonra bu söz yerine mesafe kullanılmıştır.) (ç. Mübadelât).

mübadere, mübaderet, *A. i.* Bir şey yapmıya hemen girişme.

mübadil, *A. s., i.* Mübadele olunmuş, başkasının yerine getirilmiş (XX. yy.).

mübadir, *A. s., i.* Bir işe hemen girişen.

mübagama, *A. i.* Tatlı dillilik.

mübagat, *A. i.* Kanunsuz evlenme, zina.

mübagate, *A. i.* Anızdalık. Birdenbire oluş. Sataşma.

mübagaza, *A. i.* Düşmanlık etme. Kin besleme.

mübagi, *A. i.* Bagi olma. İsyan etme. «Ol bagilerin istifsar-ı mübagileri için birkaç bellibaşlıları getirtilip.— Raşit».

mgübahasat, *A. i.* [Mübahase ç.] Mübahaseler.

mübahase, *A. i.* [Bahs'ten] 1. Bir iş hakkında iki kişi arasında olunan söz. 2. Bir iş hakkında görüşme. 3. İddialı konuşma, tartışma. «Bu mübahase böyle uzayıp gitmiş, nihayet valideler'yle her bahsin neticesi gibi.— Uşaklıgil».

mübahat, *A. i.* Övünme. *Sermaye-i mübahat,* haklı olarak övünme sebebi. «Var ise bir hünerin arz ile ispat eyle — Olamaz mahz-ı mübahat bu dâvaya delil.— Ragıp Pş.».

mübahi, *A. s.* Övünen.

mübahis, *A. i.* [Bahs'ten] Bir konu üzerinde konuşan. Tartışan. (ç. Mübahisîn).

mübalâga, *A. i.* 1. Mübalağa. Bir işte çok ileri varma. 2. Artık, fazla, çok aşırı. 3. Büyütme. Küçük bir şeyi büyük gösterme. *Mübalâğa-i acemane,* acemlere yakışır yolda mübalâğa; *mübalâğa ile ism-i fa'il,* (Ar. gra.) Fa'al sözüne uygun kelimelerin ifade ettiği «çok, en, pek» anlamlı hali. *Allam, cerrar, gaddar, kerrar* (Bk.) gibi. «İanet ve imdadiyle mübalâğa asker gönderip.— Peçevi».

mübalâgat, *A. i.* [Mübalâga ç.] Mübalâğalar.

mübalât, *A. i.* Dikkat. Saygı. *Adem-i mübalât,* dikkatsizlik, aldırış etmeme. «Bir dağ gibi âdem — Dikmiş nazar-i gayzını. Bi-havf ü mübalât, eylerdi o boş âleme irad-ı makalât.— Fikret».

mübalâtkâr, *F. s.* [Mübalât-kâr] Dikkat ve özenle davranan.

müharek, *A. i.* [Bereket'ten] 1. Bereketli olan. 2. Saygıya değer. 3. Uğurlu, mutlu. 4. (Horlukla) Fena eşya ve insan. *İd-i mübarek,* kutsal bayram; *Nil-i mübarek,* verimli Nil nehri. «Şair... Ne mübarek, ne iâhî — Vicdan, ne derin fikr-i münevver.— Fikret».

mübarekbad, *F. ü., i.* [Mübarek-bad] Birini tebrik için «Kutlu olsun!» yerinde söylendiği gibi, tebrik etme anlamında da kullanılır. «Berat-ı şerif kıraat olunduktan sonra mübarekbad eylediler.— Peçevi».

mübareke, *A. s., i.* 1. Mübarek. 2. Karşılıklı birbirini tebrik. *E. makin-i mübareke* (kutsal yerler) Mekke, Medine, Kudüs, Necef, Kerbelâ ve benzerleri; *leyal-i mübareke,* (Ramazan, kan-

dil... gibi) kutsal geceler.

mübarekî, *F. i.* Mübareklik. Tebrik, gözaydın.

mübarezat, *A. i.* [Mübareze ç.] Mübarezeler.

mübareze, *A. i.* [Büruz'dan] İki düşman taraftan birer kişinin çekişmeye tutuşmaları. (XIX. yy.) Düello. *Kılıçla mübareze*, eskirim.

mübariz, *A. i., s.* Kavgaya, pehlivanlığa kalkışan iki kişiden her biri. (ç. Mübarizan). «Mübarizan-i meydan-i din.— Sadettin».

mübaşeret, *A. i.* Başlama, girişme, tutuşma. «Ve iki yerden ruz ü şeb dövmiye mübaşeret eyledi.— Peçevi».

mübaşir, *A. i.* 1. Geçici bir ödev olarak merkezden bâzı emirleri götüren icra yetkisi de olan kimse, denetçi. 2. (XIX. yy.) Yargıç emirlerini bildirmeye memur kimse. 3. *s.* Bir işe başlıyan. «Vermiyenlerden ferman ve mübaşir ile hukuk-i lâzime gibi tahsil olunurdu.— Naima».

mübatana, *A. i.* Bir konu üzerinde karşılıklı çekişme. «Niçin ol âsi herifler ile mübatana ve ittifak edip.— Naima».

mübattın, *A. s.* 1. Kinli, içinden pazarlıklı. 2. Karnı çöküik olan, zayıf. «Ömer kethüda dahi bir mubattın şahıs idi.— Naima».

mübayaa, *A. i.* [Bey'den] Satın alma.

mübayaât, *A. i.* [Mübayaa ç.] Satın almalar.

mübayeat, *A. i.* [Bey'at'tan] Uyuşma. El sıkışma. Sözleşme. «Muakade-i dest-i mübayeat eylediler.— Naima».

mübayenet, *A. i.* [Beyn'den] 1. Ayrılık. 2. Karşıtlık. 3. Tutmazlık.

mübayin, *A. s.* 1. Başka türlü, ayrı. 2. Karşıt.

mübdi, *A. s.* 1. İcat eden, yeni bir şey bulan, söyliyen. 2. Din işlerinde bid'at ehlinden olan. «İlâhi bir mübdisin ki adem hızane-i ibdaındır.— Sinan Pş.».

mübeccel, *A. s.* Ululanmış, büyültülmüş. «Mahsud ü mübeccel — Gel toplıyalım gel — Ben mısra-i berceste, sen ezhar-i mutarra.— Fikret».

mübeddel, *A. s.* [Bedel'den] Değişmiş, değiştirilmiş. «Huda büyüktür, eder matlemi mübeddel-i sûr.— Fikret».

mübeddil, *A. s.* [Bedel'den] Değiştirici.

mübekki, mübki, *A. s.* Ağlatıcı (XX. yy.). «Bu bir hakikat-i müellim, hakikat-i mübekki.— Fikret».

mübelliğ, *A. s.* [Blâğ'dan] 1. Haber veren, bildiren. 2. *i.* Büyük camilerde imamın dediklerini tekrar eden kimse.

müberhen, *A. s.* [Bürhan'dan] Tanıt veya kanıtla gerçekliği belli edimiş.

müberra, *A s.* [Beraet'ten] Arığa çıkmış, aklanmış. «Taallûkkattan müberra mahz-i nisyan olduğum yerler.— Recaizade».

müberrid, *A. s., i.* [Berd'den] Soğutan, soğutucu. Karlık.

mübeşşer, *A. s.* [Beşaret'ten] Müjdelenmiş. *Afv ile mübeşşer*, bağışlanacağı evvelden haber verilmiş; *aşere-i mübeşşere*, cennetlik oldukları sağlıkarında peygamber tarafından müjdeenmiş olan on kişi. «Bulmuştu küçük aileyi şad ü mübeşşer — Bir sofrada, birkaç da misafirle beraber.— Fikret».

mübeşşir, *A. s.* [Beşaret'ten] Müjde veren, iyi haber vererek sevindiren. (ç. Mübeşşiran). «O

yanda kafile-i müjde-âver-i ihvan — Kamis-i Yusuf'ü hâmil mübeşşir ü şadan.— Fikret». — «Mübaşşiran-i feth ü zafer menzil-i mezburdan padşah-i madelet-küster astanesine ihbar-i fethi iblâğ eylediler.— Peşevi».

mübeşşirat, *A. i. ç.* [Mübeşşir ç.] Hayırlı alâmetler.

mübeşşirîn, *A. i.* [Mübeşşir ç.] Müjdeleyiciler.

mübeyyen, *A. s.* [Beyan'dan] Açıkça söylenen ve açıklanan.

mübeyyin, *A. s.* [Beyan'dan] Açıklıyan, meydana koyan.

mübeyyiz, *A. i.* [Beyaz'dan] Müsveddeleri beyaza çeken kâtip.

mübeyyiza, *A. .* [Mübeyyiz ç.] Horasan'lı Mukanna taraflısı ve beyaz elbise giyilen bir mezhep Bir de kara elbise giyenler, vardı, onlara *müsevvide* denirdi.

mübeyyizîn, *A. i.* [Mübeyyiz ç.] Müsveddeleri temize çeken kâtipler.

mübezzir, *A. s.* Gereksiz harcıyan, **israf eden.**

mübhem, mübheme, *A. s.* Belli olmıyan. Her tarafa çekilebilecek surette olan. *(Gra.)* Belgisiz. «Basit bir denizin — Telatumundaki mübhem süruda benzeterek.— Fikret».

mübhemat, *A. i.* Mübhem olan işler. *(Gra.)* Belgisiz sıfatlar, zamirler, edatlar.

mübhemiyyet, *A. i.* Belisizlik. «Durur bir mübhemiyyet en celi tal'at-i likasında.— Fikret».

mübi', *A. s.* [Bey'den] Satılmış şey.

mübîn, *A. s.* 1. İyi kötüyü, hayrı ve şerri ayırt eden. 2. Açık, besbelli. *Din-i mübîn, Ku'ran-ı mübîn.* «Lâkin vicdan — o büyük hâkim, o kanun-i mübîn — Veriyor hükmünü.— Fikret».

mübrem, *A. s.* Mutlaka olacak olan, olması önlenemiyecek olan, *Kaza-yi mübrem*, önlenemez kader. «Hakikatı bu zayıf kızın önüne atmak için mübrem bir ihtiyaç duydu.— Uşaklıgil».

mübrez, *A. s.* Gösterilmiş, meydana **konulmuş.**

mübrid, müberrid, *A. s.* Soğutan, soğutucu.

mübrim, *A. s.* Zorlıyan, zorlayıcı. İnsanın üstüne düşüp sıkıntı veren kimse.

mübriz, *A. s.* [Büruz'dan] Gösteren, meydana koyan.

mübteda, *A. i.* [Bed'den] 1. Başlangıç, baş. *(Gra.)* İsim cümlelerinde özne.

mübtedi, *A. s.* [Bedi'den] Yeni başlıyan, acemi. Müptedi. «Sahneye ilk çıkan bir sanatkâr-i mübtedinin halecanını bile duymazlar.— Uşaklıgil».

mübtedi' *A. s.* 1. Yeni şeyler meydana çıkaran, yeni bir şey peyda eden. 2. *Taife-i mübtedi'a*, bir islâm mezhebi adı.

mübtediyan, *F. i.* [Mübtedi ç.] Acemiler, ilk başlıyanlar.

mübtediyane, *F. zf.* Acemicesine.

mübtega, *A. i.* İstenen, dilenen şey. «Ne gûne rica ve mübtega vardır ki kâfirün-niam olmak lâ'nından tehaşi etmeyip.— Naima».

mübtehic, *A. s.* [Behcet'ten] Sevinen, sevinmiş.

mübtehil, *A. s.* Yalvaran, dua ederek dileyen.

mübtelâ, *A. s.* [Belâ'dan] Bir şeye düşkün ve tutulmuş olan. 2. Düşkün, tutkun. «Ve âkıbet ol veca' ve ıstırabından su-i mideye dahi mübtelâ oldular.— Peçevi».

mübtelâ', *A. s.* [Bel'den] Yutulmuş. Yenilmiş.

mübteli', *A. s.* [Bel'den] Yutan, yiyip sindiren.

mübtena, *A. s.* Bk. *Mübteni.*

mübteni, *A. s.* [Bina'dan] 1. Bina edilmiş, kurulmuş. 2. Müstenit, dayanmış.

mübtesim, *A. s.* [Tebessüm'den] Gülümsiyen. «Ağla, eş şi'r-i natüvan, ağla! — Öldü ruhumda mübtesim âmal.— Fikret».

mübtezel, *A. s.* [Bezl'den] 1. Hor kullanılan değersiz. Kepaze. 2. Bol ve ucuz.

mücab, *A. s.* [Cevab'dan] Kabul cevabı almış olan. Duası kabul edilen.

mücadelât, *A. i.* [Mücadele ç.] Mücadeleler, savaşmalar.

mücadele, *A. i.* [Cedel'den] 1. İki kişi bir bahis üzerinde çekişme. 2. Bir iş için veya bir işe karşı uğraşma. 3. Savaşma, savaş. «Bu valide böyle arasıra tekerrür eden mücadelelerden âciz bir çocuk zaafiyle ağlıyarak çıkardı.— Uşaklıgil».

mücadil, *A. s.* Mücadele eden. Çekişen, savaşan, uğraşan.

mücahedat, *A. i.* [Mücahede ç.] Mücahedeler.

mücahede, *A. i.* [Cehd'den] 1. Uğraşma, savaşma. 2. Nefsi yenmiye olan çalışma. 3. Din uğrunda savaşma. «Bu hakikati görmek için lüzum görülen mücahedeler onu daha ziyade yormuş.— Uşaklıgil».

mücahid, *A. s.* [Cehd'den] 1. Savaşan, uğraşan. 2. Savaşçı.

mücahidane, *F. s., zf.* Mücahit olana yakışır yolda.

mücahidin, *A. i.* [Mücahid ç.] mücahede edenler. Uğraşanlar, savaşanlar.

mücalese, mücaleset, *A. i.* [Cülûs'tan] Birlikte oturma. «Sabahları bahçede uzun mücaleseler yapılıyor, bunlara bazan Adnan Beyle Behlûl bile iştirak ediyorlardı.— Uşaklıgil».

mücalis, *A. s.* [Cülûs'tan] Birlikte oturan.

mücamaa, mücamaat, *A. i.* [Cima'dan] Cima etme. Çiftleşme.

mücamele, *A. i.* Karşılıklı güzel davranış, iyi geçinme.

mücanebet, *A. i.* [Cenb'den] Bir şeyden sakınma. Çekinme, çekilme. Uzak durma.

mücanib, *A. s.* Çekinen. (Mat.) Sunuşmaz.

mücaneset, *A. i.* [Cins'ten] Bir cinsten olma. «Mücaneset münasebetiyle diyarın ve kaçan çıktığın ve ne zamandan beri Trablus'ta kaldığın.— Naima».

mücanis, *A. s.* [Cins'ten] Aynı cinsten olan. Mütecanis.

mücaraha, *A. i.* [Cerh'ten] Karşılıklı birbirini yaralama.

mkcaseret, *A. i.* [Cesaret'ten] Cesaret etme.

mücasir, *A. s.* Cesaret eden.

mücavebe, *A. i.* [Cevab'dan] Birbirine cevap verme. Cevaplaşma. «Parmakla işaret ve tâyin edip dört nefer kimesneyi mücavebe için huzuruna talep eyledi.— Naima».

mücaveret, *A. i.* [Civar'dan] 1. komşuluk, yakınlık. 2. Bir mabet veya tapınak yanına çekilip dünya ilgisini kesme. «Nazımda vezin kelimelerin mücaveretinden başka bir şey değildir.— Uşaklıgil».

mücavir, *A. s.* [Civar'dan] 1. Komşu. 2. Mabet veya tekke yakınına çekilip oturan. *Mücaviran-i felek*, yedi gezegen.

mücaz, *A. s.* [Cevaz'dan] 1. Caiz görülmüş, yapılabilir. 2. İcazet

almış; kendine izin verilmiş; diplomalı. «Sekiz arşın bir nehrin sağ tarafında en mücaz olan muamelât sol tarafında en şedit mücazata lâyık görülüyor.— N. Kemal».

mücazat, *A. i.* [Ceza'dan] 1. Karşılık. 2. Bir suça karşı ceza verme. «Serdar-i gazinin inkisarı yerin bulup bunlar ettikleri nifakın mücazatına giriftar oldular.— Naîma».

mücazefe, *A. i.* Götürü satma.

mücbir, *A. s.* [Cebr'den] Zorlıyan. Zorla iş yaptıran. «Onu bırakmak için hakikaten mücbir bir işini tahattur etmiş idi.— Uşaklıgil».

mücedded, *A. s.* Yeni. Yenilendirilmiş.

müceddeden, *A. zf.* Yeni olarak, yeni baştan. «Müceddeden tesvid edip hazırladıkları fetvayı çıkarıp.— Naîma».

mücedder, *A. s.* Çiçek bozuğu adam.

müceddid, *A. s.* Yenileyen. Yeni haline koyan; yeni bir şekil ve suret veren.

müceddidane, *A. zf.* Yenilik yapana yakışır bir yolda.

müceddidîn, *A. i.* [Müceddid ç.] Yenilik yapanlar.

mücef, *A. i.* İçi boş.

mücehhez, *A. s.* [Cihaz'dan] 1. Hazırlanmış; gerekli şeyleri tamam (gemi). «Fikr ordusuyuz, meş'al-i irfanla mücehhez.— Fikret».

mücehhiz, *A. s.* [Cihaz'dan] Gerekli eşyayı hazırlıyan.

mücellâ, *A. i.* [Cilâ'dan] Cilâlanmış, parlak. «Sana eys erf-i mücellâ, sana ey seyf-i zafer.— Fikret».

mücelled, *A. s.* Ciltlenmiş.

mücelledat, *A. i.* [Mücelled ç.] Ciltlenmiş kitaplar.

mücelli, *A. s.* 1. Cilâ verici. 2. Açıp temizleyici.

mücellid, *A. i.* [Cild'den] Cilt yapan, ciltçi.

mücelliyat, *A. i.* [Mücelli ç] Çıban, sivilce gibi şeyleri giderip cilde tazelik veren ilâçlar.

mücennah, *A. i.* [Cenah'tan] Kanadlı. «Birer ümmid-i mücennah letafetiyle uçan — Teranekâr iki nermin kebuter-i mağrur.— Fikret».

mücerreb, *A. s.* [Tecrübe'den] Denenmiş.

mücerreban, *A. i.* [Mücerreb ç.] Denenmişler. Denenmiş olanlar. «Mücerreban-i umurun kelâmı gerçek imiş.— Avnî».

mücerrebat, *A. i.* [Mücerreb ç.] Denenmiş şeyler, görgü.

mücerred, mücerrede, *A. i.* 1. Çıplak, soyulmuş. 2. Tek, yalnız. Bekâr. 3. Karışık ve katışık olmıyan. 4. Cismi olmıyan. 5. *(Gra.)* Yalın. Soyut. 6. *(Fel.)* Soyut. 7. *(Mat.)* Abstre. *Bu'd-i mücerret,* soyut uzaklık; *pâye-i mücerrede,* ulemaya mahsus mevkisiz önemli bir rütbe. (ç. Mücerredat.)

mücerredat, *A. i.* [Mücerred ç.] Cismi olmıyan, akılla düşünülebilen âlem.

mücerrib, *A. s.* Deneyen. İşlerin inceliklerini bilen. «Vildanzade Ahmet Efendi ki mücerrib-i umur olmakla Engürüs seferlerinde ordu-yi hümayun kadısı olup.— Naîma».

mücerriban, *F. i.* [Mücerrib ç.] Deniyenler.

mücerribîn, *A. i.* [Mücerrib ç.] Deniyenler.

mücessem, mücesseme, *A. s.* [Cism'den] 1. Cismi olan. 2. Cisimlendirilmiş, görünür şekle

konulmuş. 3. Uzunluğu, enliliği, kalınlığı olan cisim. *Hendese-i mücesseme*, uzay geometri; *istihkâmat-i mücesseme*, yerli ve temelli istihkâmlar; *küre-i mücesseme*, yerküre; *namus-i mücessem*, çok namuslu kimse; *nur-i mücessem*, canlı şekil almış nur, çok parlak güzel. «Bu kızlar onun için bir itiraz-i mücessem, bir istihza-yi zihayat hükmüne giriyor.— Uşaklıgil».

mücessemat, *A. i.* [Mücessem ç.] Katılar, üç boyutlu olan matematik şekilleri. *Mücessemat-i efâtuniyye*, Eflâtun'un beş düzgün şekli: dörtyüzlü, altıyüzlü, sekizyüzlü, onikiyüzlü, yirmiyüzlü.

mücessime, *A. i.* «Müşebbihe» ile beraber fransızcadan *antropomorphisme* karşılığı, insan biçimcilik, antropomorfizm (XX. yy.).

mücevher, *A. s.* [Cevher'den] 1. Elmasla donanmış, elmaslı. 2. Noktalı olan harf. «Lâkin yanılıyorunuz, Nihal bir mücevher parçası değil, bir ateş parçasıdır.— Uşaklıgil».

mücevherat, *A. i.* Elmas ve benzerleri değerli süs taşlariyle donanmış takımlar.

mücevvef, *A. s.* [Cevf'ten] Oyuk, içi boş şey.

mücevvez, *A. s.* [Cevaz'dan] Caiz görülmüş, izin verilmiş.

mücevveze, *A. i.* Eskiden başa giyilen resmî kavuk. «Mücevvezeli muhzırları ve keçeli muhzırbaşı ve çuhadarı.— Naima».

mücevvid, *A. s.* [Tecvid'den] Kuran'ı tecvitle okuyan, tecvit bilgini. «Müvevvid ehl-i Kuran, gayet hoş-elhan kimesne idi.— Peçevi».

mücîb, *A. s.* [Cevab'dan] Kendisinden sorulana cevap veren, isteneni yapan. «Eylesin zatını mennan-i mücîb — Kasr-i Firdevs'te hembezm-i Habîb.— M. Naci».

mücidd, *A. s.* [Cidd'den] Elinden geldiği kadar çalışan. «Yalvarmakta mücidd ol ki şerrinden emin olasız.— Naima».

müciddane, *F. s., zf.* Gayret sahibine yakışır yolda, büyük bir çalışkanlıkla.

müciz, *A. s.* [İcazet'ten] İcazet veren, izin veren.

müclâ, *A. s.* [İclâ'dan] Sürgün edilmiş, sürülmüş.

mücmel, *A. s., i.* [Cümle'den] Kısa ve az sözle anlatılmış. Öz, özet.

mücmelen, *A. zf.* Kısa olarak, az sözle.

mücrim, *A. s.* [Cürm'den] Suçlu. «Görmez sahabet etmeyi Allah bile reva — Vicdanına karşı şahs-i günehkâr ü müerimi.— Recaizade».

mücrimîn, *A. i.* [Mücrim ç.] Suçlular. «Cümlesini gönderir idi hemîn — Kande ise sayegâh-i mücrimîn.— Azerî».

mücteba, *A. s.* Seçilmiş, seçkin. «Behakk-i Ahmed-i Muhtar ü Mücteba — Vücud-i encüm ü eflâke illet-i icad.— Nef'i».

müctehid, *A. s., i.* [Cehd'den] Kuran âyetleriyle peygamber sözleri olan hadislerden hüküm çıkarmak kudretinde olan bilgin. İran'da şia bilginlerinin hepsine bu ad verilir.

müctemi', **müctemia**, *A. s.* [Cemden] Toplanmış, toplu. Bir yere gelmiş, birleşmiş. *Memalik-i müctemia*, Amerika Birleşik Devletleri. «Bir rabıta-i ebediye ile müctemi bir demet şeklinde bağlıyan.— Uşaklıgil».

müctemian, *A. zf.* Toplu bir hal-

de, cemaatle «Birer bahane-i diğer ile müctemian çıkıp.— Naima».

müctena, *A. s.* Devşirilmiş, toplanılmış.

müctenib, *A. s.* [Canib'den] Çekinen, uzak duran. Bir tarafa çekilip karışmıyan.

müctenih, *A. s.* [Cenah'tan] Bir tarafa eğilen.

mücteri, *A. s.* [İctira'dan] Cesaret eden, cüret eden. «Bu makule mücterilerin eline zimam-i umur teslim olunmak değil vücudu izale olunmak.— Naima».

mücterre, müctirre, *A. i.* (Zoo.) Geviş getirenler.

müdaabe, müdaabet, *A. i.* Karşılıklı takılma, lâtife etme. Şakalaşma. «Cümle mülâabet ebvabı küşade ve cemi' müdaabet erbabı âmade olup.— Lâmiî».

müdafaa, *A. i.* [Defi'den] 1. Bir saldırmaya karşı durma. 2. Koruma, korunma. 3. Savunma. *Müdafaa-i milliye, milli müdafaa*, millî savunma; *müdafaa-i nefs*, kendini koruma. «O, fikrini müdafaa için cevap vermişti.— Uşaklıgil».

müdafaat, *A. i.* [Müdafaa ç.] Korunmalar, savunmalar.

müdafaatan, *A. zf.* Savunma, korunma suretiyle.

müdafi, *A. s.* [Defi'den] Koruyan, müdafaa eden, savunan, dayanan. *Vekil-i müdafi*, suçlu avukatı.

müdafiîn, *A. i.* [Müdafi' ç.] Bir saldırışa karşı koyanlar, dayananlar.

müdahale, *A. i.* [Dahl'den] 1. Karışma, sokulma, el sokma. 2. Araya girme. (ç. Müdahalât). «Bir sözün arasına tırmalayıcı bir kelime ile müdahale ediyordu.— Uşaklıgil».

müdahane, *A. i.* Özel fayda için birini yüzüne karşı övme. Koltuklama. Dalkavukluk. «Bir memlekette ki müdahane zarafetten ve yalancılık kârgüzarlıktan madut olur.— N. Kemal».

müdahhar, *A. s.* Biriktirilmiş, toplanılıp saklanılmış.

müdahhir, *A. s.* Toplayıp saklayan, biriktiren.

müdahil, *A. s.* [Dahl'den] Karışan. (ç. Müdahilan, müdahilîn).

müdahin, *A. s.* Yüze gülücü. «Söyleme ey şair-i kizb-ittisaf — Dinliyemem öyle müdahince lâf .— M. Naci».

müdam, *A. s.* [Devam'dan] Süren, sürekli. Arası kesilmez. *Şürb-i müdam*, sürekli içiş; *zevk-i müdam*, sürekli zevk.

müdam, *A. i.* Şarap. Eski şarap. *Mest-i müdam*, (eski) şarap sarhoşu.

müdame, *A. i.* Şarap.

müdami, *A. s.* Sürekli olarak şarap içen. «Zahidâ sanma rümuz-i aşkı kâmiler bilir — Bâdenin zevk ü safasın müdamiler bilir.— Kanunî».

müdamkâre, *F. s.* [Müdam-kâr] Her zaman işleyici. «Müdamkâre-i sehv ü hataya zatındır — Kefil-i lûtf ü zemin-i kerem dem-i mev'ut.— Sabit».

müdanî, *A. s.* Yakın. Benzer, eş. *Bimüdani*, eşsiz, benzersiz.

müdara, *F. i.* Yüze gülme. Yalandan dostluk gösterme. (ç. Müdarat.) «Zu'm-i pindar-i cibillisini tekid ederiz — Süfeha kısmına izhar-i müdara etsek.— Nabî».

müdarese, *A. i.* [Ders'ten] Ders verme. Ders alıp verme.

müdava, *A. i.* Hastaya bakıp ilâç verme. «Nafi' olmaz maraz-i aşka müdava-yi hakîm.— Nev'i».

müdavat, *A. i.* [Deva'dan] Hastaya bakıp ilâç verme.

müdavele, *A. i.* [Düvel'den] 1. Çevirme, döndürme. 2. Verip alma, değiştirme. 3. Elden ele gezdirme.

müdavemet, *A. i.* [Devam'dan] Bir işe aralıksız, sürekli çalışma. Bir yere her vakit gidip gelme.

müdavi, *A. s.* [Deva'dan] Deva bulan. İlâç veren. İyileştiren. *Tabib-i müdavi,* tedavi eden doktor.

müdavim, *A. s.* [Devam'dan] 1. Bir işe aralıksız çalışan. 2. Bir yere hep gidip gelen. (ç. Müdavimîn). «Bütün Göksu, Kâhtane, Kalender, Bentler müdavimîni onları tanırlar.— Uşaklıgil».

müdbir, *A. s.* Talihsiz, düşkün. İdbara uğramış. «Ârif ola müdbir ü nadan ola mukbil — İkbaline yuf âlemin idbarına hem yuf.— Ruhi».

müddea, *A. i.* [Dâva'dan] 1. Dâva olunan şey. Dâvacının istediği. 2. İddia olunan şey. 3. Aslı faslı olmadan ileri sürülen şey. *Nakiz-i müddea,* antitez. «Balada verdiğim tafsilât da bu müddeayi meydana çıkarabilir. **N. Kemal».**

müddayat, *A. i.* İddialar. Esassız olarak istekler.

müddei, *A. i., s.* [Dâva'dan] 1. Dâva eden adam, dâvacı. 2. İddia eden. 3. Temelsiz bir hak isteyen, haksız bir şey isteyen. *Müddei-i umumî,* savcı (XIX. yy.).

müddet, *A. i.* 1. Bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman. 2. Zaman, vakit. 3. Belirli vakit. «İb'ad ve medine-i Kostantıniyye'den ihrac olunup müddet-ül-ömr dahili huzur-i hümauyn olmadı.— Koçu Bey».

müdebbir, *A. s.* Her işin arkasını ve sonunu düşünüp önceden çare arayan. Tedbirci. «Mezbur âkıl ve müdebbir olup ancak noksanı okur ve yazar değil idi.— Naima».

müdebbirane, *A. zf.* Tedbirli birine yakışır surette.

müdebdeb, *A. s.* Debdebeli.

müdekkik, *A. s.* [Dikkat'ten] Tetkik eden. İnceden inceye arayan. «Orada hazır bulunmak, müdekkik bir tarih-nüvis ihtimamiyle.— Uşaklıgil».

müdekkikane, *A. zf.* Tetkik ederek, inceliyerek, araştırarak.

müdekkikin, *A. i.* [Müdekkik ç.] Her meseleyi inceleyip araştıranlar.

müdellel, *A. s.* [Delâlet'ten] Tanıt ile ispatlanmış.

müdemmag, *A. s.* Aptal, budala. «Kahvecisi Mehmet Çelebi nam müdemmag ve müvezzi Ahmet ki.— Naima».

müdemmer, *A. s.* Yokedilmiş.

müdennes, *A. s.* Kirletilmiş.

müdennis, *A. s.* Kirleten.

müderris, *A. i., s.* [Ders'ten] 1. Ders veren. 2. Medrese dersi veren. 3. Profesör (XIX. yy.). (ç. Müderrisîn). «Varanlara hem kuzat, hem mevali ve müderrisîn ahvaliyle tekayyüd edip.— Naima».

müdevven, *A. s.* [Divan'dan] 1. Divan suretine konulmuş. 2. Derlenip toplanmış. 3. Bir araya getirilip düzenlenmiş.

müdevvenat, *A. i.* [Müdevven ç.] Sıralanmış, bir araya konulmuşlar.

müdevver, *A. s.* [Devr'den] 1. Yuvarlak. 2. Tekerlek, değirmi.

«Çukurun yalnız gölgesiyle müdevver bir çene.— Uşaklıgil».

müdevveriyet, (Türkçede kullanılmıştır) Yuvarlaklık. «Sinesinin hafif bir inhina-yi hutut ile daralarak inen müdevveriyetinden sonra.— Uşaklıgil».

müdevvin, *A. s.* Toplayıp bir araya getiren, kitap haline koyan.

müdevvir, *A. s.* [Devr'den] Döndüren, çeviren.

müdgam, *A. i.* (Arap gra.) İdgam olunmuş Aynı cinsten olan iki harfin tek harf olduğu zamanki şekli. «Münkaliptir cihan-i bukalmun — İnbisatı gamiyle müdgamdır.— Kemalpaşazade».

müdhiş, *A. s.* [Dehşet'ten] Ürküten, korkutan. «Müdhiş, memattan bile müdhiş bu iktirab.— Fikret».

müdir, *A. s.* [Devr'den] 1. İdare eden. 2. Çeviren. Bakan. 3. İdare bilir. 4. *(i.)* İdare memuru. 2. Bucaklarda en büyük memur. Müdür. «Müdirs'in ki iradetine illet yok.— Sinan Pş.».

müdiran, *A. i.* [Müdir ç.] 1. Müdürler. 2. İdare başında olanlar. «Müdiran-i devlet husua yeniçeri ağası ve müneccim başı Hüseyin Efendi.— Naima».

müdiriyyet, *A. i.* Müdürlük.

müdirr, *A. s.* Süt, kan, sidik gibi içifrazları bol akıtan (ilâç).

mkdrik, *A. s.* [Derk'ten] 1. Yetişen, ulaşan. 2. Anlayış vaktine gelen, olgunlaşan. 3. Ergin. «Kaabil olsa da ecram-i ulviyeden bir mahlûk-i müdrik küre-i zemin üzerine inerek.— N. Kemal».

müdrike, *A. i.* Fransızcadan *percept* ve *intellect* karşılığı, (XIX. yy.); intelekt. (ç. Müdrikât). «Sadr-i millette vücudun ulu bir mucizedir — Bunu fehm eylemiyen müdrike-i âcızedir.— Şinasi».

müdrir, *A. s.* İdrar veren. İdrarı çoğaltan.

müebbed, müebbede, *A. s.* [Ebed'den] 1. Sonsuz, ebedî. 2. Ömrün sonuna kadar sürecek olan. «Müebbed beklerim bir subh-i târın — Tulû-i nahsını ümmid içinde .— Fikret».

müebbeden, *A. zf.* 1. Sonsuz olarak. 2. Ömrü oldukça. «Artık müebbeden böyle, diyordu. Evet, müebbeden böyle; ve bununla mesut olacağına yemin ediyordu.— Uşaklıgil».

müeccel, *A. s.* [Ecel'den] Peşin olmıyan. Gelecekte belirli bir zamanda olacak olan.

müedda, *A. i.* [Eda'dan] Anlam. Kavram.

müeddeb, *A. s.* [Edeb'den] Edepli.

müeddi, *A. s.* Doğuran, çıkaran. Sebebolan. «Bir ibtisamın oldu müeddi sünuhuna.— Fikret».

müeddib, *A. s.* [Edeb'den] Bilgi ve terbiye veren. Terbiye eden. «Ey müeddib sen edep verme bu ehl-i vahdete.».

müekked, *A. s. 1.* Sağlamlaştırılmış. 2. Tekrar edilmiş. Bir daha emir veya ihtar olunmuş.

müekkel, müvekkel, *A. s.* 1. [Vekâlet'ten] Biri tarafından vekil yapılmış.

müekkid, *A. s.* 1. Sağlamlaştıran. 2. Tekrar eden.

müekkil, müvekkil, *A. s.* 1. [Vekâlet'ten] Vekil yapan. İş sahibi.

müellef, *A. s.* [Ülfet'ten] 1. Bir yere getirilmiş, birleştirilmiş. 2. Yazılmış, toplanmış.

müellefat, *A. i.* Telif olunmuş,

yazılmış kitaplar, eserler.

müellif, *A. s., i.* Kitap yazan. *Limüellifihi*, kitabın yazarı tarafından söylenilmiş manzumelerin başına konur. (ç. Müellifin).

müellim, *A. s.* [Elem'den] 1. Acıtan. Ağrıtan. 2. Acı veren. «O çünki pek hatarengîz, o çünki pek müellim — Bir ihtisas olacak.— Fikret».

müennes, *A. s.* 1. Dişi. 2. (Arap gra.) Gerçek veya lâfızca, yahut öyle olarak dişi olan veya tutulan (kelime).

müesses, *A. s.* [Esas'tan] Kurulmuş. Temeli atılmış.

müessesat, *A. i.* [Müesses ç.] Kurulmuş yapılar, daireler.

müessese, *A. s.* Müessesattan biri. Kurul.

müessif, *A. s*, [Esef'ten] Acı veren, eseflendiren.

müessir, *A. s.* [Eser'den] 1. Etki yapan, iz bırakan. 2. İşleyen, hükmünü yürüten. 3. İçe işleyen, çok duyulan. 4. Dokunan, dokunaklı. 4. Eser sahibi. «Gûya her lisandan daha beliğ, daha müessir bir ifade ile icmal etmiş olurdu.— Uşaklıgil».

müessis, *A. s., i.* [Esas'tan] 1. Kuran, temel atan. 2. Kuran, kurucu, meydana getiren.

müessisîn, *A. i.* [Müessis ç.] Kurucular.

müevvel, *A. s.* Tevil edilmiş. Görünür anlamından başka bir anlamla açıklanmış.

müevvil, *A. s.* Başka mâna veren. Başka anlam ile açıklıyan.

müeyyed, *A. s.* 1. Kuvvetlendirilmiş. Kuvvetli, sağlam. 2. Yardım gören. «Haktan bize sultan -i müeyyedsin efendim.— Ş. Galip».

müeyyid, *A. s.* 1. Kuvvetlendiren. 2. Yardım eden.

müeyyide, *A. i.* Fransızcadan *sanction* sözü için yapılmıştır. yaptırım (XX. yy.).

müezzin, *A. i.* [Ezan'dan] Namaz vaktini haber vermek için ezan okuyan kimse. (ç. Müezzinîn).

müfaca, müfacat, *A. i.* [Füc'e'den] Ansızın erişmek. Oluvermek. «Bin türlü maraz etse isabet zarar etmez — Lûtf ede meğer merk-i müfaca-yi zemane.— Nef'i».

müfad, mefad, *A. i.* Anlam. Kavram. «Güzel bir çehrenin, ya bir hazin şi'rin müfadından.— Fikret».

müfagama, *A. i.* 1. Öpme. 2. (Ana.) Ağızlaşma (XIX. yy.).

müfahare, *A. i.* [Fahr'den] Karşılıklı övünme.

müfaharet, *A. i.* [Fahr'den] Övünme.

müfaheme, *A. i.* [Fehm'den] Anlaşma. «Peyker kardeşlere mahsus bir sühunet-i müfaheme ile bu mâna-yi nazarı tefsir ederek.— Uşaklıgil».

müfahham, *A. s.* [Fahamet'ten] Ulu tanınmış. «Bade zamanın vezir-i âzam ve seresker-i müfahham gelip andan sonra.— Peçevi».

müfahham, *A. s.* [Fahm'dan] 1. Kömür olmuş. 2. Kömür halini almış.

müfahir, *A. s.* [Fahr'den] Övünen.

müf'am, *A. s.* Yükselmiş, kabarmış (su).

müfarakat, *A. i.* [Fark'tan] 1. Ayrılma, uzaklaşma. 2. Bir yeri bırakıp gitme. 3. Karı koca arasında ayrılma, boşanma. «Ada'dan sebeb-i müfarakatini tahattur ettikçe.— Uşaklıgil».

müfarık, *A. s.* [Fark'tan] Ayrılmış. Ayrılan. *Lâzim-i gayr-i müfarık*, ayrılamaz, onsuz olmaz.

müfavaza, *A. i.* Ortaklık. İşbirliği.

müfaz, *A. s.* [Feyz'den] Bol, bereketli.

müfekkir, *A. s.* [Fikr'den] 1. Düşünen. Fikir işleten. 2. Düşündüren.

müfekkire, *A. i.* Düşünce gücü, düşünce yetisi. «Zaman olur ki düşünmekten ihtiraz ederim — Müfekkirem o zaman bir mihale benzer ki.— Fikret».

müferrih, *A. s.* [Ferah'tan] 1. Ferahlık veren. İç açan. 2. Sıkıntı gideren, iç açan (ilâç). «Bugün bu kasr-i müferrih, yarın o bag-i safa.— Fikret».

müferrik, *A. s.* [Fark'tan] Ayıran. Ayırıcı.

müfesser, *A. i.* Tefsir edilmiş. Açıklanmış.

müfessir, *A. s.* 1. Kapalı ve kısa bir şeyi genişletip anlam ve kavramını meydana çıkaran, açıklıyan. «Tefsirde kaide müfesserin müfessirden müstagni veya bilâkis müfessirin müfesserden mugni olmamasıdır.— M. Nacı».

müfessirîn, *A. i.* Kuran metnini açıklayıp anlatanlar. Tefsirciler.

müfettih, *A. s.* [Feth'ten] 1. Açan, açıcı. 2. Tıkanık bir yeri açan (ilâç). 3. Geyirme getiren. «Ey leşker-i müfettih-ül-elbab, vur, bugün — Feth-i mübini zâmin o tebşir aşkına.— Beyatlı».

müfettiş, *A. i.* Bir şeyi etrafiyle araştırıp durumu inceleyen kimse.

müfid, *A. s.* 1. Anlatan, ifade eden. Mânalı. 2. Faydalı. Yarar. «Bu izdivaç ona müfid olabilir .— Uşaklıgil».

müfiz, *A. s.* [Feyz'den] Feyzleniren (Tanrı sıfatıdır) «Avalim-i mülk ü melekûte müfiz-i nizam olan Hudavend-i zülcelâl ü vel ikram.— Naima».

müflih, *A. s.* [Felâh'tan] Selâmete çıkan. (ç. Müflihîn, müflûhun).

müflık, *A. s.* Birinci derecede, usta (Şair). «Benim ol müflık ü münşi-i hadis-üs-sin kim — Müftehir zatım ile pîr ü civan ihvan .— Şinasi».

müflis, *A. s.* [Füls'ten] 1. Parasız, züğürt. 2. Top atmış, ticaret gücü tükenmiş. (ç. Müflisan, müflisîn).

müfni, *A. s.* [Fena'dan] Yokeden.

müfred, *A. s.* [Ferd'den] 1. Tek. 2. Basit. 3. (Gra.) Tekil. 4. (Ed.) Bir tek beyit.

müfredat, *A. i.* 1. Basit şeyler, Bileşik olmıyanlar. 2. Toptan bilinen şeylerin ayrıntıları, birer birer sayılmışları.

müfrez, *A. s.* Bir bütünden ayrılıp bir tarafa konmuş, bölünmüş.

müfreze, *A. i.* Büyük bir birlikten ayrılmış asker kolu.

müfrid, *A. i.* Fransızcadan *isolateur* için az kullanılmıştır (XX. yy.).

müfsid, *A. s.* [Fesad'dan] 1. Bozan, fenalaştıran. 2. Fesat koyan, ara açan.

müft, *F. s., zf.* Bedava, beleş. «Biçare eşek müfte satıldı semeriyle».

müftaal, *A. s.* Düzme. Sahte. Uydurma. «Bu varaka-i müftaal a'da ve hussad düzmesidir.— Naima».

müftadih, müftazih, *A. s.* Rezil, rüsva olan.

müftehir, *A. s.* [Fahr'dan] 1. Övünen. 2. Şanlı, şerefli. 3. Fahri,

parasız iş gören. «Evlenmesiyle maderi olmuştu müftehir.— Fikret».

müftekır, *A. s.* [Fakr'dan] 1. Fakir, züğürt. 2. Muhtaç. «Şu soğuk toprağın hayatı gibi — Solmıyan bir hayata müftekırım.— Fikret».

müfteri, *A. s.* Başkasına aslı olmıyan bir suç, kabahat atan.

müfteris, *A. s.* Yakaladığı başka hayvanları paralayıp yiyen. Yırtıcı. «Saklı yüzlerce müfteris hevesat — Alnının çin-i infialinde.— Fikret».

müfteriyat, müftereyat, *A. i.* Başkasına yalandan isnad olunmuş suçlar, kabahatler, «Bazı dostlarımızın müfteriyatından başka bir menbaları yoktur.— N. Kemal».

müfti, *A. i.* [Fetva'dan] Şeriat işlerinde kendisine meseleler sorulan, islâmların din işleriyle uğraşan kimse. *Müfti-l-enam,* şeyhislâm. «Badehu müfti-i müslimin hazretleri kemal-i hilm üzre müddeasını istifsar edip.— Peçevi».

mühadene, *A. i.* Sulh etme. Barışma. «Mukaddema Nemçe'ye tecdid-i muhadene için elçi çıkarılmıya giden adam ile.— Naima».

mühdi, *A. s.* [Hediye'den] Hediye veren. Armağan eden. «Müşarünileyhin bir hediye esb hakkında mühdisine gönderdiği tezkere.».

mühendis, *A. i.* [Hendese'den] Geometri bilen. Geometriye uygun olarak işler yapan kimse.

Mühendishane, *F. i.* Mühendis yetiştirmeye mahsus olmak üzere açılan Hendesehane'nin sonraki adı. *Mühendishane-i berri-i hümayun,* topçu okulu.

mühendisin, *A. i.* [Mühendis ç.] Mühendisler.

mühenned, *A. s.* Hint ve Şam işi kılıç. «Şeyh mühenned-i yemanîyi selledip.— Naima».

müheykel, *A. s.* [Heykel'den] Heykel gibi.

müheyya', *A. s.* Hazırlanmış. «Eş'ar ü fünun hep o dudaklarda müheyya — Çirkâb-i taarruzdan ederlerdi tahaşa.— Fikret».

müheyyi, *A. s.* 1. Hazırlıyan. 2. Bir hastalığa istidat kazandıran.

müheyyic, *A. s.* [Heyecan'dan] Heyecan uyandıran.

mühezzib, *A. s.* Düzelten, yoluna koyan. Eğiten. «Senin leb-i mühezzibin — Gelir dehan-i ruhuma.— Cenap».

mühib, *A. s.* [Heybet'ten] 1, Heybetli. 2. Korkulur, tehlikeli. «Kanlıca tepeleri mühib zulmet kütleleri şeklinde.— Uşaklıgil».

mühimm, *A. s.* 1. Önemli. 2. Düşündüren. 3. Gerekli. «İki hafta arasında bir izdivacın inkılâb-i mühimmî vuku bulmamışçasına .— Uşaklıgil».

mühimmat, *A. i.* 1. Gerekli şeyler. 2. Savaş eşyası. «Vezir-i müşarünileyhe donanma mühimmatı yirmi kıta kadırga ve gemi ile gönderilip.— Peçevi».

mühimme, *A. i.* Düşündüren, uğraştıran iş.

mühimsaz, *F. s.* [Mühimm-sâz] Önemli iş görücü. Gerekli şeyleri hazırlayıcı. «Bir serfrazı bu mühimsazlığa sezavar bilmeyi .— Sadettin».

mühîn, *A. s.* 1. Hor gören. 2. Hakir, alçak, hor. 3. Hayın.

mühlet, *A. i.* Vakit verme. Bir işi belli bir zaman için geri bırakma. « Bir yerde ki ârama bu mikdar ola mühlet — Erbabi nice kesb-i kemal ü hü-

ner eyler.— Nef'i».

mühlik, *A. s.* [Helâk'tan] Öldüren, öldürücü.

mühmel, *A. s.* 1. Bırakılmış. Bakılmamış. İhmal olunmuş. 2. (Arap alfabesinde) Noktasız harf. 3. Önemsiz, anlamsız. «Öyle eller ki tavrı mühmeldir — Gösterir asmanı hâke düşer; — Emel-i arş ile helâke düşer.— Cenap».

mühmelâne, *F. s., zf.* Önemsizlikle baştan savarcasına. «Zarfı kaparken mühmelâne cevap veriyordu.— Uşaklıgil».

mühmelât, *A. i.* [Mühmel ç.] Anlamsız mânasız lâfızlar. Edatlar.

mühmil, *A. s.* İhmal eden, bakmıyan.

mühr, *F. i.* 1. Mühür. *Mühr-i Süleyman*, Süleyman peygamberin mühründe bulunduğu söylenen birbirine girmiş iki üçgen şekli.

mühtezz, *A. s.* [İhtizaz'dan] 1. Titriyen. 2. Sevinme ve ferahtan oynıyan. «Öyle bir dakikalık samimiyetle mühtezz etti ki.— Uşaklıgil».

müjde, *F. i.* 1. Sevindirecek haber. 2. İyi haber getirene verilen bahşiş. 3. Muştu. «O yalan müjde-i saadetle gizli gizli gülüyordu.— Uşaklıgil».

müjdeaver, *F. s.* [Müjde-âver] Müjde getiren. Muştucu. «O yanda kafile-i müjdeaver-i ihvan.— Fikret».

müjdegâne, müjdegânî, *F. i.* Müjdeye karşı verilen bahşiş. «Tayyar onlara bahşiş-i müjdegâne verip.— Naima».

müjderes, müjderesan, *F. s., i.* [Müde-res, resan] Müjdeci. Muştucu.

müje, *F. i.* Kirpik. *Tig-i müje, tir-i müje*, kirpiğin kılıcı, oku (bakışın öldürücülüğü). «Asıldı kaldı müjemde sirişk-i hasreteser.— Recaizade».

müjgân, *F. i.* [Müje ç.] Kirpikler. *Hâr-i müjgân, naveg-i müjgân, nişter-i müjgân, suzen-i müjgân.* «Müjgân-i sayeperverî setr eyliyor gibi — Takrir-i gamzesinden meal anlaşılmasın.— Fikret».

mükâ'ab, *A. s.* 1. Mikâp, küb.

mükabere, *A. i.* [Kibr'den] Tartışmada kurala aykırı olarak ağız kalabalığiyle karşısındakini alt etmeye çalışma.

mükâfaha, *A. i.* Yüz yüze gelme. Karşılaşma. Savaşma. «Nice şahan-i kavi-iktidar ile tarh-endz-i mükâfaha olup.— Ragıp Pş.».

mükâfat, *A. i.* [Kifayet'ten] Bir hizmet veya iyiliğe karşı edilen iyilik. «Bütün nâkıs kalan emellerin mükâfatını verecek bir şey.— Uşaklıgil».

mükâfi, *A. s.* [Kifayet'ten] Eşit, beraber. *Kat-i mükâfi*, (Geo.) Parabol

mükâhhal, *A. s.* [Kuhl'den] Sürmeli, sürme çekilmiş.

mükâlebe, *A. s.* [Kelb'ten] (Köpekler gibi). Dalaşma «Nemçe çasarı ile husumet ve mükâlebe ve her sene müsalebe ve mugalebe üzre iken.— Ragıp Paşa.»

mükâlemat, *A. i.* [Mükâleme ç.] Konuşmalar.

mükâleme, *A. i.* [Kelâm'dan] 1. Konuşma, Söyleşme 2. Bir işi sonuçlamak için iki devlet temsilcilerinin müzakeresi. «Tarafeyne elçiler varıp gelip Kazak ahvalin mükâleme olundukta.— Naima».

mükari, *A. i.* [Kira'dan] Mekâri. Kiraya veren

mükâşefe, *A. i.* [Keşf'ten] 1. (Tas.) Gerçek ehline Tanrı sırlarının görünmesi. Onların Tanrı nurunu görmeleri. 2. Meydana çıkarma. «Suret-i mükâşefede müşkiller halleyledi— Naima».

mükâşeha, *A. i.* Birine karşı kin besleme.

mükâtebat, *A i.* [Mükâtebe ç.] Mektuplar. «Benimle padişahım arasında vuku bulan mükâtebat ve muamelât makulesi esrara. — Naima».

mükâtebe, *A. i.* Birbirine yazma. Yazışma. Mektuplaşma. «Ama Vardar ile aralarında alâ tarik-il-muvazaa mükâtebeleri eksik de değil idi— Naima».

mükâtib, *A. i., s.* Mektup yazan. Mektuplaşan.

mükâvaha, *A. i.* Savaşta üstün gelme, Alt etme. «Ve imtidad-i mükâvaha ve kıtalsiz.— Sadettin».

mükâyede, mükâyedet, *A. i.* [Keyd'den] Hile ve düzen yapma.

mükedder, *A. s.* [Keder'den] 1. Bulanık, bulandırılmış. 2. Kederli, üzüntülü. «Olmuştu küçük ailenin kalbi mükedder.— Fikret».

mükeddir, *A s.* [Keder'den] 1. Bulandıran. 2. Keder veren.

mükelleb, *A. s* Bukağı ve benzeri şeylerle bağlı.

mükellef, *A. s.* [Külfet'ten] 1. Bir işi yapmaya, veya bir vergiyi vermeye mecbur olan. 2. Çok resmi, mükemmel surette yapılmış olan. (ç. Mükellefin).

mükellel, *F. s.* [İklil'den] Taçlı. Başında taç olan.

mükenna, *A s.* [Künye'den] Künyesi olan.

mükemmel, *A. s.* [Kemal'den] Tam. Olgun. Kemal bulmuş. «Bir hüsn-i mükemmel gibi herkes sana âşık,— Fikret»

mükemmil, *A. s.* [Kemal'den] Tamlıyan. Tamlayıcı,

mükerrem, *A. s.* [Kerem'den] Saygı değer. Sayılan, ululandırılan. «Sultan-i kerem-pişe hudavend-i mukerrem.— Nef'i».

mükerremen, *A. zf.* Saygı ile, ikram ile.

mükerrer, *A. s.* Tekrar olunmuş. Birbiri üstüne iki veya daha ziyade defa olmuş. «Ümidler verilir işve-i mükerrerle.— Fikret».

mükerrerât, *A i.* [Mükerrer ç.] Mükerrer şeyler

mükerreren, *A. zf.* Tekrar olarak, bir daha.

mükerrir, *A. s.* 1. Tekrar eden. İki veya daha çok suç işleyen,

mükesser, *A s.* [Kesr'den] Kırık, kırılmış. *Cem-i mükesser* (Arap gra.) Kurala uymıyan, kuralla yapılmıyan çoğullar.

mükessif, *A. s.* [Kesafet'ten] Koyulaştıran.

mükessife, miksefe, *A i.* Fransızcadan *condansateur* karşılığı olarak, kondansatör (XX. yy.)

mükessir, *A. s.* [Kesr'den] Kıran.

mükevven, *A. s.* [Kevn'den] Yapılmış, vücutb ulmuş, meydana getirilmiş. (ç. Mükevvenat).

mükevkeb, *A. s.* Yıldızlı. «Uyur hattâ şu pehna-yi müvekkeb.— Fikret».

mükevvenat, *A i.* Yaratıkların hepsi. «Nümude-i hayal olan taraif-i emel gibi.— Mükevvenat, uzak yakın, ne varsa gark-i âb ü tâb.— Fikret»

mükevver, *A. s.* [Kevr'den] Sarılmış (Sarık). «Vechi var bulduğu eşcara tefavvuk etse — Çünkü destar-i mükevverle zuhur etti kedu.— Nabi».

mükevvin, *A. s.* [Kevn'den] Yapan, meydana getiren. Girdeş-i

devran şuunatı mükevvindir fakat — Kabza-i Halıkta kalmış mihver-i devranı esir— Cenap».

mükeyyif, *A. s.* [Keyf'den] Keyif veren, neşelendiren. Sarhoşluk veren.

mükeyyifat, *A. i.* Keyif veren şeyler. Sarhoşluk getiren ve tiryakilik veren şeyler.

mükezzib, *A s.* [Kizb'den] Yalancı çıkaran, Yalanlıyan. «Salabet ve diyaneti ve evza ü etvarı mükezzib idi— Naima»

mükibb, *A s* Bir şeyin üzerinde çok düşen, Başını eğip uğraşan,

mükrehen, *A. zf.* Zorla. «İçlerinde mükrehen hemrah edindiklerinden on kadar kadı ve iki müftü var idi.— Naima».

mükrem, *A i.* Kerem ve şeref ile nitelenmiş olan. «Ol genci ki etmişti her yolda Huda mükrem.— Recaizade».

mükrem, *A. s.* İkram edilmiş· ağırlanmış,

mükrim, *A. s.* [Kerem'den] İkram eden. İkramcı. Ağırlayan. Misafirseven. «Şeb-i neyli-i nisan. pür-taravet — Açıp karşımda bir aguş-i mükrim — Okur bi-intiha eş'ar-i davet.— Fikret».

müksir, *A s.* [Kesret'ten] Çoğaltan. Çok mal sahibi olan.

müktefi, *A s.* [Kifayet'ten] Yeter bulan.

mükterib, *A s.* [İktirab'dan] Tasalı, kaygılı, gamlı, kederli.

mükteseb, *A. s.* [Kisb'den] Kazanılan, kazanılmış. Ele geçirilmiş. «Kendilerinde ne kadar hukuk-i müktesebe var ise cümlesi bu devletin yadigâr-i inayetidir.— N. Kemal».

müktesebat, *A. i.* [Mükteseb ç.] Elde edilmiş bilgiler.

müktesib, *A. s.* [Kisb'den] Kazanan, elde eden.

mülâaba, *A. s.* [Lû'bdan] Oynaşma. «Bütün bu ipeklerin sanat-ı mülâabası.— Uşaklıgil».

mülâbese, *A. i.* [Lebs'ten] 1. Benzeyen iki şeyin birbirinden ayırdedilemiyerek karıştırılması. 2. Münasebet, yakınlık.

mülâhaza, *A i.* [Lahz'dan] 1. Dikkatle bakma. 2. İyice düşünme. «Yüzünde aksi nümayandı bir mülâhazanın — Fikret».

mülâhham, *A. s.* [Lâhm'dan] Etli, şişman. «Ahmet Paşa ten-perver ve mülâhham bir adam idi, Naima».

mülâhhass, *A. s.* Özü ve önemli noktasından gayrısı çıkarılarak özetlenmiş.

mülâkat, *A. i.* [Lika'dan] Buluşma. Birleşme. Görüşme. «Bihter'le bir mülâkatın müşkilâtından kaçarken bu dakikada bilâkis onunla mülâkata lüzum gördü.— Uşaklıgil».

mülâki, *A. s.* [Lika'dan] Buluşan, kavuşan, Görüşen.

mülâkkab, *A s.* [Lâkab'dan] Lâkaplı, lâkaplanmış.

mülâmes, *A. s.* [Lemis'ten] Bir birine dokunma. Temas etme,

mülâsık, *A. s.* [Lusuk'tan] Bitişik yapışık. Yanyana bulunan. «Birbirine mülâsık tev'emler gibi yekvücut olarak.— N. Kemal».

mülâtafa, *A. i,* [Lûtf'tan] 1, Lûtuf etme, Yumuşak davranma, 2, Lâtife söyleşme. Şakalaşma, «Bu başlık Peyker'le Bihter için bir silsile-i mülâtafa husule getirmiş idi.— Uşaklıgil».

mülâtafat, *A, i,* [Mülâtafa ç,] Lâtifeler.

mülâttıf, *A. i., s* [Lûtf,tan] Yumuşatıcı (ilâç)

mülâyemet, *A. .* 1. Uygunluk. 2, Yumuşaklık. 3. Bağırsakların

yumuşaklığı. «Ve bir büyük birader mülâyemetiyle.— Uşaklıgil».

mülâyim, mülâim, *A. s.* 1. Uygun uyar. 2. Yavaş, yumuşak, 3. Pekliği olmıyan. «Mülâyım tab'ü hoş-zat ü suhandan ü suhanperver.— Nef'i».

mülâzeme, *A. s.* Gerekli. Ayrılmaz. «Cihanda mucibi rifat efendi himmetidir, mülâzemesi üzre.— Sümbülzade».

mklâzemet, *A. i,* [Lüzum'dan] 1. Bir şey veya kimseye ayrılmaz şekilde bağlanma. 2, Gidip gelme. Bir işle sürekli uğraşma. 3, Bir memurluğa geçmek için bir daireye maaşsız olarak gidip gelme. «Bir nice üstat suhanraz ve avvad-keş ve tanbur-nevaz daima meclis-i şahaneleri mülâzemetin ederler idi.— Peçevi».

mülâzık, *A s.* Yapışmış. Yapışmış olma. «Nefy-i rivayet dünyaya müteallik olup ahirete mülâzik olmıyan.— Asim».

mülâzım, *A. s,* [Lüzum,dan] 1. Bir yere veya ir kimseye tutunup kalan. 2. (*i.*) Bir daireye maaşsız olarak gidip gelen, stajiyer. 3. Teğmen.

mülcem, *A. i,* Gem. Yular. «Mel'uniyet ile mulem ve licam-i küfr ü gavayet ile mülcem olmakla.— Naima».

mülci, *A. s.* Zorlıyan, zorla yaptıran.

mülebbes, *A. s.* [Lebs'ten] 1. Giyilmiş. 2. Farkedilmez, karışık. İltibasıl.

müleffika, *A. i.* [Teltik,ten] Fransızcadan *les éclectiques* sözünün karşılığı, seçmeciler (XX. yy.).

mülemma', *A. s.* 1. Alaca. Renk renk. 2. (Ed.) Her mısraı başka dilde manzume. 3. Sıvanmış, bulaşmış.

mülevven, *A. s.* [Levn'den] 1. Renkli. 2. Boyalı. boyanmış. *Sem-i mülevven,* (Psi.) Fransızcadan *audition colorée* karşılığı, renkli işitme (XX. yy.). «Mülevven gecelere boğulmuş bir mağaraya benzetiyordu.— Uşaklıgil».

mülevves, *A. s,* [Levs'ten] 1. Pis, Bulaşık. 2. Karmakarışık. «En mülevves heveslere alet edieceğ bir mahlûk-i sefil oluyordu .— Uşaklıgil».

mülevvin, *A. i.* [Levn'den] Boyayan, Renk veren.

müleyyin, *A. s.* [Liynet'ten] Yumuşatan. Liynet veren.

mülga, *A. s.* [Lâğv'den] Kaldırılmış. «Meselede bukadar feryadım ihya olunmak istenilen mülga nizamı.— N. Kemal».

mülhak, *A. s.* [Lühuk'tan] 1. Katılmış, Eklenmiş. 2. Bağlı, ait. «Ola gufranına Hakkın mülhak .— Kakani».

mülhakat, *A. i.* [Mülhak ç,] 1. Katmalar, ekler. 2. Bir merkeze bağlı yerler

mülhem, *A. s.* İlham olunmuş. Tanrı tarafından zihnine, kalbine ilka olunmuş. «Sen Şi'r'i mücessem, — Ben şairi mülhem — Fikret».

mülhim, mülhime, *A. s.* [İlham'dan] İlham eden (kadın). «Bu şi'ri fikrime kimdir bilir misin mülhim?— Fikret».

mülhid, *A. s., i.* [Lâhd'den] Dinsiz, imansız. Tanrısız. (ç. Melâhide, mülhidin). «Bad-ed-divan şer-i kavîm ile mülhid-i mezbur maktül ü makhur oldu. — Peçevi».

mülimme, *A. s, i.* Felâket. «Bu mülimme-i mulimeden sonra .— Sadettin».

mülk, milk, *A. i,* 1. Toprak ve

akar gibi irat getiren taşınmaz mal. 2. Vakıf olmayıp sahibinin malı olan toprak veya akar. 3. Bir devletin ülkesi.

mülki, milkî, *A s.* 1. Bir ülkeye ait, ülke ile ilgili. 2. Ülke idaresine ait, onunla ilgili. 3. Asker ve sarıklı sınıfının gayrı (memurlar).

mülkiyye, milkiyye, *A. i.* Asker ve sarıklı sınıfından gayrı memurlar sınıf. *Mekteb-i Mülkiye,* idare memuru yetiştirmek üzere kurulmuş okul.

mülkiyyet, milkiyyet, *A. i.* Vakıf olmıyan toprakların, akarların niteliği ve durumu.

mültasık, *A. s.* 1. Bitişik. yapışık. 2. Birbirine bağlanmış.

mültebis, *A. s.* [Lebs'ten] İltibası olan. Diğer bir şeyden ayırdedilemez.

mülteca, *A. i.* Sığınılacak yer. «Cânişin-i gavs-i âzam mültecayi muhlisin».

mülteci, *A. s.* Sığınan.

mültefit, *A. s.* İltifat eden. 2. Önem veren,

mültehi, *A. s.* Sakalı çıkmış olan genç. «En büyüğü sultan Beyazıt idi, bir ten aver mühleti civan idi.— Naima».

mültehib, *A, s,* [Lehb'den] 1. Alevlenmiş, tutuşmuş. 2. Yanıp yakaran.

mültehik, *A. s.* [Lühuk'tan] İltihak etmiş, Katılmış, katıştırılmış.

mülteim, *A. s.* Unulan. iyileşen, Kapanan (yara).

mülteka, *A s.* [Lika'dan] Kavuşma, buluşma, birleşme yeri. «Güzel dudaklarının taze mültekasında.— Cenap».

mültekı, *A. s* [Lika'dan] Kavuşan Birleşen. Buluşan.

mültekım, *A. s.* [İltika'dan] Tutan.

mültekıt, *A. s.* [Lâkt'tan] Yerde bulunan şeyi kaldırıp alan. Derleyen.

mültemes, *A. s.* [Lems'ten] Biri tarafından tutularak işinin görülmesi irca edilen. (ç. Mültemesat). «Mültemesleri hilâf-i makul olmağın müsaade olunmadıkça.— Naima».

«Na-muvafık mültemesattan kat-i ümmid ü emel kılmamız vaciptir.— Naima».

mültemi, *A s* Parlayan. parıldıyan.

mültemis, *A. s.* [Lems'ten] İltimas eden. Biri için aracılık edip işinin görülmesini dileyen.

mültevi, *A. s.* Eğilmiş, bükülmüş Sarılmış,

mültezem, *A. s.* [Lüzum'dan] Gerekli sayılarak olmasına çalışılan. «Bunu kendisine karşı mültezem bir vaz-i içtinaba hamleden.— Uşaklıgil».

mültezim, *A. s.* [Lüzum'dan] 1, Bir şey veya bir kimseyi gerekli sayıp taraflılık gösteren. 2, *(i)* Bir devlet gelirini götürü olarak üstüne alıp toplayan.

mülûk, *A. i.* [Melik ç.] Hükümdarlar. «Ferdinand Beç kralı idi ve Nemçe ve Çeh ve sair mülûk-i nasaraya çasar olan.— Peçevi».

mümarese, mümareset, *A. i.* Tekrar edile edile, çok yapıla yapıla kazınılan ustalık. Alışıklık. (ç. Mümaresat).

mümas, *A. s., i.* [Mess'ten] 1. Dokunan, ilişen. 2. (Geo). Teğet 3. (Trigo.) Tangent.

mümaselet, *A i.* [Misl'den] 1. Benzeyiş. 2. (Fel.). Benzeşim. 3. (Mat.) Homoteti.

mümasil, *A. s.* [Misl'den] 1. Benzeyen. 2. (Mat.) Homotetik. «Birer cenaha mümasil duran o fış-

tıklar.— Fikret».

mümaşat, *A. s., i.* 1. Birlikte yürüme. Yoldaşlık. 2. Yalandan uyma. 3. Geçinmek için evet deme.

mümatala, *A. i.* Bugün yarın diye işi uzatma.

mümehhed, *A, s.* [Mehd'den] 1. Yayılmış. serilmiş, 2. Düzeltilmiş. düzgün hale getirilmiş.

mkmehhid, *A, s.* [Mehd'den] 1. Yayan. 2. Düzenliyen

mümessek, *A. s,* [Misk'ten] Misklenmiş. Mis kokulu.

mümessil, *A. s.* [Mısl'den] 1. Temsil eden, benzeten. 2. Kitap bastıran, editör. 3. Temsilci, birinin adına davranan. 4. Aktör, rol temsil eden. 5. Eriten, kendisine benzeten anlamında Fransızcadan *assimilateur* karşılığı (XX. yy.). «Bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilir.— Atatürk».

mümevveh, mümevvete, *A. s.* Hayalî, görünüşte haklı olan. (ç.Münevvehat). «Ol mukaddemat -i mümevvehe ve makalâti gayr i müveccehe ile .— Sadettin».

mümeyyiz, *A. s.* 1. İyiyi kötüyü, eğriyi doğruyu ayırdeden. 2, *(i)* Bir dairede kâtiplerin yazdıklarını düzelten kâtip. 3. Öğrencilerin sınavlarında bulunup bilgilerini yoklıyan kimse.

mümhil, mümehhil, *A. s.* [Mehl'den] Mühlet veren, bekleyen.

mümidd, *A. s.* 1. Uzatıcı, uzatan. 2. Yardım eden. «İstikbal, insaniyetinmümidd-i hayatıdır.— N. Kemal».

mümill, *A. s.* [Melâl'den] Usanç veren, bezdiren. (Ed.) *Itnab-i mümill*, usanç veren söz uzatması. «Itnab-i mümill vâdilerinde de kaimeı bendegânem takdimine mübaderet olundu.— Sümbülzade».

mü'min, *A. s, i.* [Emn'den] Tanrı birliğine Muhammed Peygamberе ve islâm dininin öteki temellerine inanan. İslâm, müslüman.

mü'minat, *A i.* [Mü'min ç,] İslâm kadınları.

mü'minîn, *A. i.* [Mümin ç.] Müminler *Emir-ül-müminîn*, islâm halifesi.

mümkin, *A. s.* [Mekânet'ten] Mümkün Olabilen Olağan, «Lâkin bu izdivaç pek mümkin olmıyacak bir şey değil,— Uşaklıgil»,

mümkinat, *A. i.* [Mümkin ç.] Olabilen şeyler. «Kitab-i mümkinat-i esrar-i Hakkı bi-dehen söyler.— Nabi».

mümsik, *A. s.* Çok imsak eden, Pinti. Eli sıkı. «Cihanda merd-i mümsik malik olsa genc-i Kur'ana — Fenadan göz yumunca malın eller kendisin yer yer.— Ruhi».

mümtaz, *A, s,* 1. Başkasından ayrılmış, 2. Ayrı tutulan 3. Özel idare olunan «Bu yalı şehrin tarih-i hayatında mümtaz bir nevi çiçek yetiştiren cemekân.— Uşaklıgil».

mümtaziyyet, *A. i.* Mümtazlık. «Bu sevda-iy güzinin muhafaza -i mümtaziyetine itina etmez olmuş idi — Uşaklıgil».

mümted, *A. s.* [Medd'den] Uzayan. Süren. sürekli. «On beş yıla karip amid ü şüd mümted ve tugyan-i eşkıya müşted olmağın — Naima».

mümtehan, *A. s.* [Mihnet'ten] Deneyen. Sınayan.

mümtehin, *A. s.* [Mihnet'ten] Deneyen. Sınayan.

mümteli, *A. s.* [Melâ'dan] 1. Dolu dolgun. Dolmuş. 2 Mide dolgunluğuna uğramış.

mümteni, *A. s.* [Men'den] 1. İmtina eden, razı olmıyan. 2. Olamıyacak 3. (Man.) Olamazlı.

mümtesil, *A. s.* [Misl'den] Aldığı emre uyan.

mümtezic, *A. s.* [Mezc'den] 1. Karışık. 2. Birbirine çok uygun. 3. Tamamiyle kapanan, aralık bırakmıyan. 3. Herkesle iyi geçinir «Bugünden itibaren minnettarlıkla mümtezic bir mühabbet onu hastaya meftun etti.— Uşaklıgil».

mümza, *A. s.* İmza olunmuş, imzalı. «Padişahım bu bapta zinhar re-yi mümzadan rücu etmeyesiz.— Naima».

mümzi, *A. s.* İmza eden. İmza sahibi.

münacat, *A. i.* 1. Tanrıya dua etme, yalvarma. 2. Tanrıya dua konulu manzume. «Ey kubbeler, ey şanlı mebani-i münacat.— Fikret».

münada, *A. i.* [Nida'dan] Seslenme, çağırma.

münademet, *A. i.* [Nedm'den] Nedimlik etme.

münadi, *A. i.* [Nida'dan] Tellâl. «Ve ertesi münadilere nidalar ettirdiler.— Peçevi».

mün'adim, *A. s.* [Adem'den] Yok olan.

münadim, *A. s.* [Nedim'den] Nedim. Müsahip. «Lâkin tesadüf... Ah, o kaviler münadimi, — Âcizlerin, zavallıların hasm-i daimi.— Fikret».

münadimin, *A. i.* [Münadim ç.] Nedimler. Bir büyüğün yakını adamlar. «Açın şu perdeyi: Bir bezmgâh-i nuşanuş — Münadimin-i tarab serapâ şetaret-pûş.— Fikret».

münafat, *A. i.* [Nefy'den] Birbirine karşıt olma.

münaferet, *A. i.* [Nefret'ten] Nefret etme. Sevişmeme. (ç. Münaferat). «Hüseyin Efendi ile merhum sağır Riyazi Efendinin beyninde adavet ve münaferet var imiş.— Naima».

münafese, münafeset, *A. i.* [Nefs'ten] Birbirine kin, gizli düşmanlık gösterip çekememe. (ç. Münafesat). «Vükelâ-yi devlet beyninde mahfi münafeset ve şikaka mebni hareket ve fetret alâimi eksik değil idi.— Naima».

münafi, *A. s.* [Nefy'den] Karşıt, uymaz. Uyuşamaz. «Zaman-i şeriflerinde dâd ü dihişlerine efrad-i aferideden bir ferd muarif ve münafi olmadı.— Peçevi».

münakalât, *A. i.* [Münakale ç.] Nakil, işlettirme. Ulaştırma işleri.

münakale, *A. s.* [Nakl'den] 1. Taşıma. 2. Ulaştırma. 3. Aktarma.

münakasa, *A. i.* [Naks'tan] Eksiltme.

münakasat, *A. i.* [Münakasa ç.] Münakasalar. Eksiltmeler.

münakaşa, *A. i.* [Nakş'tan] 1. Atışma, çekişme. 2. Tartışma.

münakaza, *A. i.* [Nakz'dan] Sözün birbirini tutmaması. Bir evvelki sözün aksi söz.

münakeha, *A. i.* [Nikâh'tan] Nikâh kıyışma. (ç. Münakehat).

mün'akid, *A. s.* [Akd'esn] 1. Bağlanmış, bağlı, düğümlü. 2. İki taraf arasında resmi olarak kabul edilmiş.

mün'akis, *A. s.* [Aks'ten] 1. Tersine dönmüş, çevrilmiş. 2. Bir yere çarpıp geri dönmüş (ışık ses). «Bunlar kandilin ziya-yi mün'akisiyle zulmet-âmiz bir manzara-i garibe teşkil eder.— M. Naci».

münakiz, *A. s.* [Nakz'dan] Birbirini tutmıyan, karşıt olan.

münakkah, *A. s.* 1. Soyulmuş, ayıklanmış. 2. En iyileri seçilmiş, seçkin. 3. İdare için fazlası kesilmiş (gider). «Sürüri etti divanın münakkah.— Sürüri».

münakkahiyyet, *A. i.* Soyulma, ayıklanma. En iyileri seçilme.

münakkaş, *A. s.* [Nakş'tan] Nakışlı, resimli.

münakkat, *A. i.* [Nokta'dan] Noktalı. Nokta konmuş.

münakkıyat, *A. ç. i.* Temizlenmiş şeyler. «Ve münakkıyat ve musaffıyata âvan-i tenavül ve teati olmaktan naşi.— Ragıp Pş.».

münasafa, *A. i.* [Nısf'tan] Yarı yarıya paylaşma. İki eşit parçaya ayırma.

münasafeten, *A. zf.* Yarı yarıya.

münasebat, *A. i.* [Münasebet ç.] Münasebetler. İlgiler. İki kimse veya heyet arasındaki bağlar, alışveriş. «Münasebat-i âşikanesini başkalarına dinletmek hevesiyle tesis ederdi.— Uşaklıgil».

münasebet, *A. i.* [Nisbet'ten] 1. İki şey arasındaki uygunluk. 2. Yakışma. 3. İlgi. Yakınlık, bağ. 4. Yanaşma, vesile. «Bu üç kadının münasebeti, bir münasebet-i rakîbaneden harice çıkamıyordu.— Uşaklıgil».

münasib, *A. s.* [Nisbet'ten] 1. Uygun. 2. Yakışık, yaraşık. «Bu çehre bence Fuzuli'ye pek münasibdir.— Fikret».

münaşede, *A. s.* [Neşide'den] Karşılıklı neşide söyleme.

mün'atıf, *A. s.* [Atf'tan] Sapan. Bir yöne doğru dönen. «Edeble mün'atıf enzarı daima yukarı.— Fikret».

münavebe, *A. s.* [Növbet'ten] Nöbetleşme. Nöbetle iş görme.

münavebeten, *A. zf.* Nöbetle, sıra ile.

mknavele, *A. i.* Sunma. Sunuşma. «Devlet-i Aliyye-i ebediy-ül-istimsar ile Nemçelü beyninde münavele ve muatat olunan mürettep musalaha-i nagüvar.— Ragıp Pş.».

münazaa, *A. s.* [Nez'den] Ağız kavgası. «Anmemin hiç hoşuna gitmedi. Benden sonra Bihter! yeni bir münazaa esası daha.— Uşaklıgil».

münazaat, *A. i.* [Münazaa ç.] Ağız kavgaları. «Padişahım bu münazaat ve itirazat nihani maslahata mebni ve hasedden naşidir.— Naima»

münazara, *A. i.* [Nazar'dan] Kurala uygun olarak karşılıklı konuşma, tartışma.

münazaünfih, *A. s.* Üzerinde birlik kurulmamış, ayrılık olan şey. Kavgalı, dâvalı.

münazır, *A. s.* Münazara eden. Tartışan. (ç. Münazırin).

münazi', *A. s.* [Nez'den] Ağız kavgasına girişen. Kavgacı.

mün'azil, *A. s.* [Azl'den] 1. Ayrılmış, el etek çekmiş. 2. Memurluktan çıkarılmış.

münbagi, *A. s.* Yakışan, lâyık.

münbais, *A. s.* 1. Gönderilmiş. 2. Bir şeyden ileri gelmiş. Bir şeyin çıkardığı. «Karanlık bir yerde birisine tesadüf edivermekten münbais halecanla.— Uşaklıgil.»

münbasit, *A. s.* [Bast'tan] Açılmış, yayılmış, açık. 2. Açık, ferah.

münbit, *A. s.* [Nebat'tan] Ekilen şeyi güzel yetiştiren, verimli.

münceli, *A. s.* [Cilâ'dan] 1. Parlıyan. Parlak. 2. Meydana çıkıp besbelli görünen. «Bir yüz, o bir tebessüm-i hulya ki münceli; — Ancak nedir o yüzdeki hal, an-

laşılmasın.— Fikret».

müncemid, *A. s.* [Cümud'dan] 1. Donmuş, donuk. 2. Buz halinde olan. «Dudaklarını müncemid bir nefesle donmuş bulur.— Uşaklıgil».

müncerr, *A. s.* [Cerr'den] 1. Sürülen, bir tarafa kayıp giden. 2. Varıp sona eren. «Müncerr olur mu Yarab bir subh-i inbisata — Vahdetgeh'imde böyle mahzun geçen leyalim.— Recaizade».

müncezib, *A. s.* [Cezb'den] Beriye çekilen. «Her dem bu sebeple müncezibdir — Ruhum sana, ey şükûfe-i yâr.— Fikret».

münci, *A. s.* [Necat'tan] Kurtaran. «Şeriat-i İslâmiyenin kavaid-i munciyesi elde iken.— N. Kemal».

mündefi', *A. s.* [Def'den] Geçmiş, savulmuş. «İstanbul'da hudus eden bazı gavail-i haile bir miktar mündefi olup.— Naima».

mündefiat, *A. i.* Yaralardan çıkan cerahat gibi şeyler.

mündekk, *A. s.* Düz, düzleşmiş.

mkndemic, *A. s.* Bir şeyin içine sokulmuş veya sarılmış. Konulmuş. (Fel.) İçkin. «Endişeden gönülleri hâli değildi hiç; — Olmuştu bir şita bu gönüllerde mündemiç.— Fikret».

münderecat, mündericat, *A. i.* Bir kitap, dergi, gazetenin içinde bulunanlar. «Bütün esrar-i münderecatı ân-i vahitte okunan bir kitap kadar kesb-i belâgat edecekti.— Uşaklıgil».

münderic, *A. s.* [Derc'den] Bir şeyin içinde bulunan. İçine konulmuş, sıkıştırılmış. «Hakan-i Osmani neseb kim münderic zatında hep — İslâm-i Faruk-i Arap ikbal-i Perviz Acem.— Nefi».

mündericat, Bk. *Münderecat.*

münderis, *A. s.* İzi, nişanı kalmamış. *Evkaf-i münderise*, yıkılıp gitmiş vakıflar.

münebbih, *A. s.* 1. Uyandıran. Uykudan kaldıran. 2. Dalgınlıktan kurtaran. 3. Öğüt veren. «Durmayıp geçmektedir saat besaat dehr-i dûn — Ra'd ile ana münebbihtir bu tas-i sernigûn.— Bekayi».

müneccî, *A. s.* [Necat'tan] Kurtarıcı.

müneccim, *A. i.* [Necm'den] 1. Yıldızları gözleyen, yıldız bilgisini iyi bilen. 2. Yıldızların durumundan hükümler çıkaran, falcı. «Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccin — Gaflet ile görmez kuyuyu rehgüzerinde.— Ziya Pş.».

münekkid, *A. s.* Tenkidci (XX. yy.).

münevver, *A. s.* [Nur'dan] Parlatılmış. Aydınlatılmış. Işıklı. «Bir çocuk ruhu kadar şimdi münevver, lekesiz — Uyuyor mai deniz .— Fikret».

münevvim, *A. s.* [Nevm'den] Uyutan, uyku getiren (ilâç).

münevvir, *A. s.* [Nur'dan] Parlatan, aydınlatan. «Zekâ münevvir-i efkâr-i tâbdarı idi.— Recaizade».

münezzeh, *A. s.* [Nezahet'ten] Arı, temiz. Bir sıfatla nitelenmeyen veya bir şeye muhtaç olmayan. «İktiza etti münezzeh zatı — Sebeb-i hilkat-i mevcudatı.— Hakani».

münezzel, *A. s.* [Nezl'den] Aşağı indirilmiş.

münezzil, *A. s.* [Nezl'den] Aşağı indiren.

münfail, *A. s.* [Fiil'den] 1. İçine işlemiş. Alınmış, gücenmiş. 2. Fransızcadan *passif* sözünün karşılığı olarak (Gra.) Edilgen. (Kim.) Dingin. «Pek samimi,

hattâ biraz münfail cevap verdi.— Uşaklıgil».

münfehim, *A. s.* [Fehm'den] Anlaşılan, kavranılan.

münfekk, *A. s.* [Fekk'ten] Ayrılmış, çıkmış, sökülmüş. *Gayr-i münfek*, ayrılmaz, bitişik. «Onlar padişahtan münfekk olmayıp.— Naïma».

münfekik, *A. s.* [Felâk'tan] 1. Açılan, görülen. 2. Patlıyan.

münferic, münferice, *A. s.* [Fürc'den] Arası açık, geniş. İki yanı birbirinden uzak. *Zaviye-i münferice*, (Geo.) geniş açı.

münferid, *A. s.* [Ferd'den] 1. Yalnız, tek. Kendi başına. Ayrı. 2. Fransızcadan *isolé* karşılığı.

münferiden, *A. zf.* 1. Yalnız, tek olarak. 2. Ayrı ayrı, birer birer. «Bir kuvve-i küllîyenin galebe-i nufuzuna münferiden karşı durabilmesinde.— N. Kemal».

münfesih, *A. s.* [Fesh'ten] Hükmü kaldırılmış.

münfetih, *A. s.* [Feth'ten] Açılmış, açık.

münfık, *A. s.* [Nafaka'dan] Nafaka veren, besleyen.

münhadi', *A. s.* [Had'dan] Birinin hilesine aldanmış olan. «Hulâsa-i kelâm mekr-i a'da ile münhadi' olmam.— Naïma».

münhadib, *A. s.* [Hadeb'den] Kamburlanmış. Eğri.

münhadir, *A, s.* İnişli. Eğik. İnişe doğru inen. «Bir dönüştür diye tembih olıcak seyl-i münhadir gibi Musul semtine muavedette müsaraat ettiler.— Naïma».

münhall, *A. s.* [Hall'den] 1. Çözülmüş. 2. Açık olan, memuru bulunmıyan yer. 3. (Kim.) Erir, erimiş.

mühallât, *A. i.* Açık memurluklar.

münhani, *A. s.* 1. Eğri, kamburlu. 2. (Geo.) Eğri, eğrili, eğrisel.

münhanik, *A. s.* [Hunk'tan] Boğulmuş. Boğuk.

münharif, *A. s.* 1. Sapan, doğru gitmiyen. 2. Çarpık. Sapa. 3. Sağlam olmıyan. 4, (Geo.) Dört kenar. «Bahai Efendi münharif-ül-mizac olup.— Naïma».

münhasif, *A. s.* [Husuf'tan] 1. Sönükleşme, sönmüş gibi olma. 2. Ayın sönükleşmesi. «Mensuh ü münhasif, mütenahnih, ateh-lika — Bir varlık... İşte çehre-i mazi-i zi-beka.— Fikret».

münhatt, *A. s.* Yeri aşağı olan, alçak. Çukur.

münhazim, *A. s.* [Hazm'den] Hazm olunan, sinen.

münhebit, *A. s.* [Hübut'tan] Yukarıdan aşağıya inmiş. Düşmüş.

münhedim, *A. s.* [Hedm'den] Yıkılmış, harap olmuş. «Nazmımla, ah, o nazm-i siyeh-vezn ü münhedim.— Fikret».

münhemik, *A. s.* Bir işin üstüne çok düşen. Bir işle çok uğraşan. «Gelenlere mest ü münhemik.— Fikret».

münhezim, *A. s.* [Hezimet'ten] Bozulmuş, bozguna uğramış. (ç. Münhezimin). «Bunlar dahi münhezim suretinde dönüp Ağa kapısı'nda bess-i şekva ettiler.— Naïma».

münhezimen, *A. zf.* Yenilerek, bozularak.

münhi, *A. s.* [İnha'dan] Haber ulaştıran. Haberci. (ç. Münhiyan). «Münhiyan-i ahbar bu kıssayı.— Hümayunname».

münib, *A. s.* Azgınlığı bırakarak Tanrıya yönelen.

münif, *A. s.* Yüksek, ulu.

mün'im, *A. s.* [Nimet'ten] 1. Nimet veren, yedirip içirten. 2.

Velînimet. «Ey fazl-i tabiatle en âmade ve mün'im — Bir fıtrata makrun iken aç, âtıl ü âkım.— Fikret».

mün'imane, *A. s., zf.* İkramcı, velînimet bir kimseye yakışır yolda.

münir, *A. s.* [Nur'dan] Nurlandıran, parlak, ışık veren. «Ey şems-i münir, kim zuhurun — Tenvir ile çehre-i hayatı — Pürhande kılar şu kâinatı.— Fikret».

münkad, *A. s.* Bağlı, boyun eğmiş. «Her zaman ben seninim, hep sana münkadım.— Fikret».

münkalib, *A. s.* Bk. *Munkalib.*

münkarız, *A. s.* [Karz'dan] Tükenip bitmiş. Arkası kesilmiş, sönmüş.

münkazi, *A. s.* [Kaza'dan] Bitmiş, tükenmiş, ardı kesilmiş.

münker, *A. s.* [Nekr'den] 1. Kabul olunmıyan. 2. Beğenilmeyen, inkâr olunan. 3. Şeriatçe yapılması hoş görülmeyen. «Biz sevişmiyorsak eğer — Kalır gözümde sevişmek ilelebet münker.— Fikret».

münkerat, *A. i.* Şeriatın yasak ettiği, caiz görmediği şeyler.

münkesif, *A. i.* [Küsuf'tan] Küsufa uğramış, tutulmuş (güneş). «Cirm-i aftab-i âlemtâb tamamen münkesif olup ruz-i ruşeni manend-i şeb-i deycur etmekle.— Raşit».

münkesir, *A. s.* [Kesr'den] 1. Kırılmış, kırık. 2. Gücenmiş. *Hatt-i münkesir* (Geo.) Kırık çizgi. «Bir gece-kuşunun perişan, münkesir pervazı.— Uşaklıgil».

münkeşif, *A. s.* [Keşf'ten] 1. Meydana çıkmış. Açık, görünen. 2. Yeni bulunmuş. «Tazeliğin bütün servet-i münkeşifesiyle bir kadın vücuda getirmiş idi.— Uşaklıgil».

münkir, *A. s.* [Nekr'den] 1. İnkâr eden. Kabul etmiyen. 2. (Ö. i.) Mezarda soru soracak olan iki melekten biri. «Tasavvur eyliyemem bir yürek, velev münkir — Velev haşin ve mülevves .— Fikret».

münsaak, *A. s.* 1. Birine bağlı olan ve peşinden giden. 2. Gönderilmiş olan.

münsebik, *A. s.* [Sebk'ten] Kalıba dökülmüş olan, «Hurafat-i harifi kaalib-i cidd-i sırfa münsebik görmekle.— Veysi».

münsecil, *A. s.* [Sicil'den] Mahkeme defterine yazılmış, sicile geçmiş.

münsecim, *A. s.* İnsicamlı, düzgün.

münsedd, *A. s.* [Sed'den] Tıkanmış, tıkalı, kapalı. «Etti adlin o kadar rah-i dalali münsed — Hâtıra yol bulamaz vesvese-i şeytanî.— Nef'i».

münselib, *A. s.* [Selb'den] Kaldırılmış, kaçırılmış.

münselih, *A. s.* [Selh'ten] 1. Soyulmuş, derisi yüzülmüş. 2. Son gününe yetişmiş (ara ayı).

münselik, *A. s.* [Silk'ten] Bir yola girip orada giden. Bir tarikata girmiş, bir meslek tutmuş. «Silk-i vüzeraya münselik kılınmış idi.— Peçevi».

münşakk, *A. s.* [Şakk'tan] Yarılmış. Yarma.

münşeat, *A. i.* Kaleme alınmış şeyler. Nesir yazılar. Mektuplar.

münşeib, *A. s.* [Şi'b'den] Kollara ayrılmış, dallanmış.

münşeil, *A. s.* [Şu'le'den] Alevli, parlıyan.

münşerih, *A. s.* [Şerh'ten] Açık, ferahlı, eğlenen, sıkılmıyan.

münşi, *A. s., i.* Nesir yazı yazan.

İyi kâtip. «Dinlemem ey münşi-i sathi suhan — Her suhanın bence keen lem yekûn.— M. Naci».

münsiyane, *F., zf.* İyi kâtiplere yakışır yolda. «Kuvvet-i tasarrufat-ı münşiyane ile bir şahid-i nev-hıram-ı maani birkaç libas ile cilve güzer.—Nabi».

müntahab, *A. s.* [Nahb'den] Seçilmiş. Seçkin. «Bu sene ona eski yeni, manzum mensur müntahab parçalar yazdırılacak.— Uşaklıgil».

müntahabat, *A. i.* Seçilmiş eserler veya fıkralar.

müntahil, *A. s.* [Nahl'den] Başkasının eserini çalan, kendininmiş gibi gösteren.

müntahib, *A. i.* [Nahb'den] Seçen. Seçmen.

müntahir, *A. i.* [Nahr'den] Kendini öldüren.

müntakid, *A. s.* Fransızcadan *le critique* sözüne karşılık olarak kullanılmıştır (XIX. yy. sonları).

müntakil, *A. s.* [Nakl'den] 1. İntikal eden. Miras kalmış. 2. Ölmüş. «Hâr ü şikeste müntakil-i hufre-i adem.— Fikret».

müntakim, *A. s.* [Nakm'den] Öc alan. «Lâkin zaman, zaman, o heyulâ-i müntakım — Maziye kalbedip geçecek büsbütün sizi .—Fikret».

müntefi, *A. s.* [Nefy'den] Görünmez olan. «Olmazdı mütefi o bürudet bütün bütün.— Fikret».

müntefi', *A. s.* [Nef'ten] Fayda gören, kâr kazanan.

müntefih, *A. s.* [Nefh'ten] Şişmiş. Şişkin. Hava ile dolmuş, üfürülmüş.

münteha, *A. s.* [Nihayet'ten] 1. Bir şeyin varabildiği son yer. 2. Son. Uc. «Bir ince hat vardı ki nokta-i müntehasında bir minimini çukur bırakırdı.— Uşaklıgil».

müntehi, *A. s.* [Nihayet'ten] 1. Son dereceyi bulan. 2. Biten. Sona eren. 3. Son, en son. 4. Bir şeyi tamamlıyan. «Kılar ümidi kadar ince bir yolu takip — Tarik-i ömrü gibi müntehi o yol ademe.— Fikret».

müntehib, *A. s.* [Nehb'den] Yağma eden. Çapul eden.

müntehiz, *A. s.* Vakit ve fırsatı kaçırmıyan.

müntesib, *A. s.* [Nisbet'ten] Birine çatmış, birinin adamı olmuş. Bir şeyle ilgili.

müntezic, *A. s.* [Nesc'den] Dokunmuş.

müntesik, *A. i.* [Nesak'tan] 1. Bir sıraya dizilmiş, düzgün. 2. (Fel.) Düzenleşik.

müntesir, *A. s.* [Nesr'den] Dağınık, yayınık. «Meşçerin sine-i sükûnunda — Müntesir iltima-i sâf-i kamer.— Fikret».

münteşir, münteşire, *A. s.* [Neşr'den] 1. Yayılmış. Açılmış,dağınık. 2. Duyulmuş. Etrafa yayılmış. 3. Basılmış ve yayılmış. «Ol diyarda şirare-i zulm ü sitemleri münteşir idi.— Peçevi».

müntic, *A. s.* Netice veren. Görünen. Sonuca eren.

müntin, *A. s.* Pis kokan, kokmuş. Bozuk. *Bahr-i müntin*, Azak denizi. «Sazların zıll-i kesifinde o bihadd, binam — Kaynaşan mahşer-i müntin...— Fikret».

münzecir, *A. s.* Yasak edilmiş ve yapılmaması emredilmiş.

münzel, *A. s.* [Nüzul'den] İndirilmiş, gökten inmiş.

münzevi, *A. s. 1.* İnziva etmiş, köşeye çekilmiş. 2. (i.) Köşesine çekilip kimse ile görüşmeyen

kimse.

münzil, *A. s.* [Nüzül'den] İndiyen. «Hemen hazret-i münzil-i Kuran azze ve şanehü.— Sümbülzade».

münzir, *A. s.* [Nezr'den] Doğru yolda yürümeyi sağlamak için kandırıcı sözlerle korkutan.

münzirat, *A. i.* [Münzir ç.] Haber verip korkutmalar. «Âlem-i süflide gûne gûne delâil-i reddiye ve münzirat-i acîbe zuhur edip.— Naima».

müraat, *A. i.* [Riayet'ten] Saygı. Gözetme, bakma, koruma; *müraat-i nazir*, anlam bakımından birbirine uygun kelimeleri bir ibarede toplama.

müracaat, *A. i.* [Rücu'dan] 1. Geri dönme. 2. Başvurma, danışma, yardım isteme. (ç. Müracaât). «Vatanlarına müracaat kasdiyle.— Sadettin».

müracaatgâh, *F. i.* [Müracaatgâh] Başvurulacak yer. «Yegâne müracaatgâh olarak kendisini bulabildiğinden.— Uşaklıgil».

müracaha, *A. i.* (İyilikte) Üstün gelme için yarışma.

müradefet, *A. i.* [Redf'ten] Beraber yolculuk etme.

müradif, *A. s.* [Redf'ten] 1. (Gra.) Bir anlamda olan, eşanlam. 2. Arkadaş.

mürahik, Bk. *Murahık.*

mürai, **mürayi**, *A. s.* [Ruyet'ten] İkiyüzlü. «Her nimeti, her fazlı, hep esbab-i rehayı — Gökten dilenen zill-i tevekkül ki... mürai.— Fikret».

müraiyane, *A. zf.* İkiyüzlülükle, ikiyüzlülüğe yakışır şekilde.

mürakasat, *A. ç. i.* Türkçede, *raks* kelimesinden yapılmış sözdür. Danslar. «Kışın Odeon'un mürakasatında ortalığı velvele-i neşvesine boğardı.— Uşaklıgil».

müraselât, *A. i.* [Resül'den] 1. Mektuplaşma. 2. Resmîkadı mektubu.

müravede, *A. i.* [Rud'dan] 1. İstek. 2. Sövme.

mürayât, *A. i.* [Ruyet'ten] Gösteriş. İkiyüzlülük.

mürci', *A. s.* [Rücu'dan] (Kim.) İndirgen.

mürcie, *A. i.* Din fırkalarından biri.

mürd, *F. s.* Ölmüş, gebermiş. (ç. Murdegân). «Kardeşi mürd oldukta yerine kaim ve şerr ü fesat üzre daim olup.— Naima».

mürde, *F. i., s.* Ölü, ölmüş. *Mürdedil*, duygusuz, ölü yürekli. «Nedir aşkın ki bazan en donuk en mürde, en hâli — Dem-i yesimde levh-i fikimi lebriz-i şi'r eyler.— Fikret».

mürdesenk, *F. i.* Litharge.

mürdeşûy, *F. i.* [Mürde-şûy] Ölü yıkayıcı.

mürebba, *A. s.* Terbiye olunmuş, terbiye görmüş.

mürebbiye, *A. i.* Çocuk terbiyeeden kimse. *Mürebbi bizzat*, fransızcadan *autodidact* karşılığı (XX. yy.).

mürebbiye, *A. i.* Çocuk terbiyesiyle uğraşan kadın. «Adnan Bey ihtiyar mürebbiyeye uzun bir mektup yazmış.— Uşaklıgil».

müreccah, *A. s.* [Rüçhan'dan] Üstün tutulan. «Vatan muhabbetini umur-i dünyeviyenin kâffesine müreccah tutmuş ve.— N. Kemal».

mürecceb, *A. s.* Kutlu. (Yalnız recep ayı için *receb-i mürecceb* sözünde kullanılır).

müreccih, *A. s.* [Rüchan'dan] Üstün tutan.

müreffeh, *A. s.* Geçineceği ve gerekli şeyleri sağlanmış, rahata kavuşturulmuş. «Saye-i hü-

mayun-i padişahide müreffeh-ülbâl iken.— Peçevi».

müreffehen, *A. zf.* Rahat ve varlık içinde olarak.

müreffih, *A. s.* Rahatlandırıcı. Rahat ettirici.

mürekkeb, *A. s.* [Rükûb'dan] 1. İki veya daha ziyade şeyin karışmasından meydana gelen. 2. (Kim.) Bileşik. *Cehl-i mürekkep*, bilmediğini bilmiyen, kendini bilir sanan; *faiz-i mürekkep*, faizede faiz yürütülen hesap. 3. (Türkçede yazı için kullanılan sıvı) Mürekkep. «Güftara gelip söyleseler cehl-i mürekkep.— Ruhi». — «Elim can sıkıntılarından mürekkep uzun saatlerle mütemadi bir azap saklıyor.— Uşaklıgil». —«İncedir u fikrim kaba düştü tâbir — Eyledim sanki mürekkep ile huri tasvir.— Şinasi».

mürekkebat, *A. i.* 1. Bileşikler.

mürekkebe, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *composées* (bileşikgiller) karşılığı (XIX. yy.).

mürekkib, *A. s.* Terkip eden. Bir bileşiği meydana getiren.

müressem, *A. s.* [Reşm'den] 1. Yazılmış, çizilmiş. 2. Resimler, çiçeklerle süslenmiş.

müretteb, *A. s.* [Rütbe'den] 1. Sıralanmış. 2. Kurulmuş, düzenlenmiş. 3. Tâyin olunmuş. «Şahın ve oğlunun bazı nâmdar hanlarının mükellef ve mürettep sarayların ateşe vurulup.— Peçevi». — «Şüphesiz bu onun tarafından mürettepti.— Uşaklıgil».

mürettebat, *A. i.* 1. Bir gemi personeli. 2. Bir yer için düzenlenmiş kimseler.

mürettib, *A. s.* [Rüteb'den] 1. Tertip eden, sıraya koyan. 2. (i.) Basımevinde yazı dizgicisi. (ç. Müretti'bîn).

mürevvak, *A. s.* Süzülüp durultulmuş.

mürevvic, *A. s.* [Revac'dan] 1. Geçiren, sürüm kazandıran. 2. İtibar veren, yürüten. 3. Propagandasını yapan.

mürg, *F. i.* Kuş. *Mürg-i âb*, su kuşu; *-felek*, melek; *-ilâhî*, insan ruhu; *-leb;* (dudak kuşu) söz; *-name-âver*, mektup getirici kuş; *-ruz* (günkuşu) güneş; *-seher*, bülbül; *-sidre*, Cebrail; *-Süleyman*, hüthüt kuşu; *-şebhiz*, bülbül; *yakut-per*, ateş veya güneş; *-zer*, güneş. (Ed. Ce.) *Mürg-i aşk, -elhan, -hevadar ü figanperver, -hevahâh, -muhabbet.* «Sabâ eser, gusun-i ter — Ki mürg-i aşka lânedir.— Fikret».

mürgab, *F. i.* [Murg-ab] 1. Su kuşu. 2. Ördek.

mürgan, *F. i.* [Mürg ç.] Kuşlar. «Ey mirvaha-i lâne-i mürgan.— Cenap».

mürgane, *F. i.* Kuş yumurtası.

mürgane, *F. zf.* Kuşlar gibi, kuşlara yakışır şekilde. «Bunların ortasında bir lâne — Bi-hazer bir hayat-i mürgane.— Fikret».

mürgbaz, *F. s.* ve *i.* Dövüş horozu besliyen kimse.

mürgdil, *F. s.* [Mürg-dil] Yüreksiz, korkak.

mürgzar, *F. i.* [Mürg-zar] Kuş bahçesi. Kuşu çok yer. «Ve sai-kavâr tuyur-i mürgzarın hirmen-i canına odlar yakardı.— Hümayunname».

mürid, *A. i.* [Rud'dan] 1. Emreden, buyuran. 2. Bir şeyhe kendini teslim eden kimse. (ç. Müridan).

müridane, *A. s., zf.* Müride yakışır halde.

mürr, *A. s.* Acı. «Harik-i hâili bir teşnegi-i hârr ü mürrün.— Cenap».

mürsel, *A. i.* [Resül'den] Gön-

derilmiş, yollanmış. *Mürselün ileyh*, kendisine bir şey gönderilmiş olan.

mürselât, *A. i.* 1. Gönderilen şeyler. 2. Melâikeler.

mürselîn, *A. i.* [Mürsel ç.] Peygamberler.

mürsil, *A. s.* [Resül'den] Gönderen, yollıyan.

mürşid, *A. s., i.* [Rüşd'den] 1. Doğru yolu gösteren. Kılavuz. 2. Müritlere yol gösteren şeyh. 3. Gafletten uyandıran. «Olalı mürşid-i aşkın ey mah — Tekkeden tekkeye koşmaktan usandım billâh.— M. Naci».

mürteca, *A. s.* [Reca'dan] Umulan, ümit olunmuş.

mürtecel, *A. s.* Hemen söylenmiş söz.

mürteci, *A. s.* [Reca'dan] Ümitli, arzulu.

mürteci', *A. s.* [Rücu'dan] Geriye dönmek isteklisi. Fransızcadan *réactionnaire* karşılığı (XX. yy. başı).

mürtecil, *A. s.* Hemen, düşünmeden şiir söyliyen veya karşılık veren. Hazırcevap.

mürtecilen, *A. zf.* Hemen şiir veya söz söyliyerek.

mürtedi', *A. s.* Önlenmiş; bir şeyden çekinmiş. «Cümleniz kılıçtan geçersiniz demekle mürtedi' oldular.— Naima». Her geçen kendiye şetm ettiler mürtedi' olmadı.— Naima».

mürtefi', *A. s.* [Ref'den] Yükselmiş. Yüksek. Yüce. «Su kenarına konuldu bir mürtefi yere nakl ettirmekten gaflet olunmakla.— Naima».

mürtehil, *A. s.* [Rıhlet'ten] 1. Göç eden. 2. Ölen.

mürteid, *A. s.* [Ra'd' 'en] Ürküp titreyen.

mürteiş, *A. s.* [Ra'şe'den] Titreyen.

mürtekib, *A. s.* [Rükûb'dan] 1. Kötü ve yakışmaz iş yapan. 2. Rüşvet alan. Rüşvetle iş gören. «Birkaç kuruşu mürtekibin cayı kürektir.— Ziya Pş.».

mürtekiz, *A. s.* [Rekz'den] Yerli, yerinde sağlamca duran.

mürtesem, *A. s.* [Resm'den] Resmedilmiş. Resimlenmiş. «Çirkin değil fakat acı bir yüz ki mürtesem — En nazlı hatlarında huşunut alâmeti.— Fikret».

mürteşi, *A. s.* [Rişvet'ten] Rüşvet alan.

mürteşif, *A. s.* Yudum yudum içen. «Seyislik satlından çirkâb-i rezaleti mürteşif iken.— Naima».

mürteşih, *A. s.* [Reşh'tan] Süzülmüş.

mürtezık, *A. s.* [Rızık'tan] Rızıklanan.

mürtezika, *A. i.* [Rızk'tan] Ulufe sahipleri.

müruc, *A. i.* [Meric ç.] Çayırlar.

mürur, *A. i.* 1. Geçme. Bir taraftan girip öteden çıkma. 2. Geçip gitme. Sona erme. *Mürur-i zaman*, zaman aşımı. «Vezaret mesnedinde câlis iken iki sene mürur etmeden.— Peçevi».

mürüvvet, *A. i.* 1. Yiğitlik, mertlik. 2. İnsanlık. 3. Çocuklarının önemli hayat devrelerini baba ananın görme sevinci. *Bimürüvvet*, insaniyetsiz. «Ya kişi kaldır tarlanı koyun geçsin derler ve hilâf-i şer ü mürüvvet böyle nice zulm ü gadr ederler imiş.— Naima».

mürüvvetmend, *F. s.* [Mürüvvetmend] Mürüvvetli, insaniyetli. «Mürüvvetmend olan nakâmi-i düşmanla kâm almaz.— Ragıp Pş.».

mürvarid, Bk. *Mervarid*.

müsaadat, *A. i.* [Müsaade ç.]

Müsaadeler. «Tarafdarının ata yl ve müsaadat ve maşalih-i devlete âdem-i itina.— N. Kemal».

müsaade, *A. i.* 1. Yardım. 2. İzin. «Lâkin tevcihe felek müsaade etmedi.— Naima».

müsaafa, *A. i.* 1. İş bitirme, yardım etme. 2. (XX. yy.) Fransızca *Tolérance* karşılığı.

müsab, *A. s.* [Sevab'dan] Sevap kazanan.

müsabaka, *A. i.* [Sebak'tan] Birbirini geçmiye ve ileri olmıya çalışma. Yarışma.

müsabakat, *A. i.* [Sebak'tan] Yarış, yarışma.

müsaberet, *A. i.* Sürekli olarak uğraşma.

müsademe, Bk. *musademe*.

müsadere, Bk. *Musadere*.

müsaferet, *A. i.* [Sefer'den] 1. Yolculuk, seyahat. 2. Konukluk. «On beş gün için müsaferete geleceğinden.— Uşaklıgil».

müsafir, *A. s.* [Sefer'den] 1. Yolculuk eden, yolcu. 2. Yolculuk sırasında birinin evine konan, konuk. 3. Hatır sorma veya görme için birinin evine giden. 4. Gözde olan leke.

müafirhane, *F. i.* [Müsafirhane] 1. Han, otel. 2. Müsafir olarak geçen resmî kimselerin konaklıyacağı yer.

müafirîn, *A. i.* [Müsafir ç.] Misafirler, konuklar.

müsag, *A. s.* [İsaga'dan] Akıtılmış, kalıba dökülmüş olan.

müsahele, *A. i.* [Sehl'den] Kolaylık ve yumuşaklık gösterme, aksilik çıkarmama.

müsahhan, *A. s.* [Suhunet'ten] Isıtılmış.

müsahhar, *A. s.* [Sihr'den] Büyülenmiş. Büyü ile aldanmış.

müsahhar, *A. s.* 1. Teshir olunmuş, ele geçirilmiş. 2. Tutkun, boyun eğmiş. 3. (Huk.) *Vekil-i müsahhar*, sanık için mahkemece tâyin olunan avukat.

müsahhir, *A. s.* Teshir eden. zapteden. «Ey köhne Bizans, ey koca fertut-i musahhir.— Fikret».

müsaid, *A. s.* [Süud'dan] 1. Yardım eden. 2. İzin veren. Uygun. *Gayr-i müsait, namüsait*, bir işi olmıyacak veya zor bir hale koyan. «Nihal'in tecessüskâr suallerinden azade kalabilmesine müsait fırsatları.— Uşaklıgil».

müsakat, *A. i.* Yemişlerinden bir kısmını almak şartiyle ağacı veya bağı birine verme.

müsakkab, *A. s.* [Sakb'dan] Delinmiş.

müsakkaf, *A. s.* [Sakf'tan] Tavanı, damı olan.

müsakkafat, *A. i.* [Musakkaf ç.] 1. Üzeri dam ile örtülü yapılar. 2. (Huk.) Üstü örtülü vakıf yapılar.

müsal, *A. i.* Sakal.

müsalebe, *A. i.* Yağma. «Nemçe çasarı ile husumet ve mükâlebe ve her sene müsalebe ve mugalebe üzre iken.— Raşit».

müsaleme, müsalemet, *A. i.* Taraflar arasında barışıklık. «İstida eylediği akd-i müsalemeye müsaade-i ba-saade-i şehriyarileri irzanî...— Ragıp Pş.». — «Bugün senin medeniyet, müsalemet, safvet — Adalet istiyen âvaz-i hak-nüdumunla.— Fikret».

müsalemetkâr, *F. s.* [Müsalemetkâr] Barışçı.

müsamaha, *A. i.* [Semahat'ten] 1. Görmezliğe gelme, göz yumma. 2. Dikkat, aldırış etmeme. «Saadetlû padişah hazretleri dahi müsamaha ve ihmal etmeyip ruz-i muzburda teveccüh-i hümayun buyurdular.— Peçevi».

müsamahakâr, *F. s.* [Müsamaha-kâr] Aldırmıyan, ihmalci.

müsamahakârane, *F. s., zf.* Müsamaha ve ihmal ederek, aldırmıyarak.

müsamerat, *A. i.* [Müsamere ç.] Müsamereler.

müsamere, *A. i.* Gece toplantı ve eğlenceleri. «Operaia Italiana'nın bir müsameresinde tanılmış bir kız!— Uşaklıgil».

müsamih, *A. s.* [Semahat'ten] Göz yuman, aldırış etmiyen.

müsanede, müsanedet, *A. i.* Yardım etme, arka çıkma.

müsaraat, *A. i.* Sürat ve acele etme. İvme. «Çuha adası havalisinde Cezayir'liler onlara tekaddüm ve müsaraat etmekle.— Naima».

müsaraaten, *A. zf.* Süratli, acele olunarak. İvedilikle.

müsaraka, *A. i.* Çalma, hırsızlama.

müsavat, *A. i.* Aynı hal ve derecede olma. Eşitlik.

müsavi, *A. s.* Aynı hal ve derecede bulunan. Eşit.

müsayefe, *A. i.* [Seyf'ten] Kılıçla vuruşma. Düello.

müsbet, müsbette, *A. s.* [Sübut'tan] 1. Kanıt gösterilmiş, İspatlanmış. 2. (Mat.) Pozitif. *Ulûm-i müsbette* pozitif bilimler.

müsbit, müsbite, *A. s.* [Sübut'tan] İspata yarıyan, ispat eden. *Evrak-i müsbite*, kanıt olabilecek kâğıtlar.

müsebba', *A. s.* [Seb'den] Yedili. Yedi parçadan meydana gelme.

müsebbeb, *A. s.* [Sebeb'den] Sebebolunarak meydana getirilmiş olan.

müsebbib, *A. s.* [Sebep'ten] 1. Sebebolan. 2. Kuran, meydana getiren. *Müsebib-ül-esbab*, bütün sebeplerin sebebi, Tanrı. «Onun ölümüne bir parça da kendisini müsebbib addediyordu.— Uşaklıgil».

müsebbih, *A. s.* [Tesbih'ten] Süphanallah diyen.

müsebbiha, *A. i.* Sağ elin ikinci parmağı, şahadet parmağı.

müsebbihan, *A. i.* [Müsebbih ç.] Tesbih edenler, süphanallah diyenler. *Müsebbihan-i felek*, melekler.

müsebbit, *A. s.* [Sebt'ten] Tesbit edici, sağlayıcı, sürekli kılan.

müsecca', *A. s.* [Seci'den] Cümlelerin sonu kaifyeli olan (nesir).

müseccel, *A. s.* [Sicil'den] 1. Siciile, deftere geçirilmiş. 2. Mahkeme defterine kaydolunmuş. «Lahey'in zâbıtaca müseccel bir evinde.— Uşaklıgil».

müseccil, *A. s., i.* Şer'i mahkeme siciline geçiren, Arşiv memuru.

müsedded, *A. s.* [Süds'ten] 1. Altı kısımdan meydana gelmiş, altılı. 2. (Ed.) Altışar mısralı bentlerden meydana gelmiş manzume. 3. (Geo.) Altıgen.

müsekkin, müsekkine, *A. s.* [Sükûn'dan] Ağrı ve sızıyı durduran, uyuşturucu. *Deva-i müsekkin, edviye-i müsekkine*, uyuşturucu ilâçlar.

müsellâh, müsellâha, *A. s.* [Silâh'tan] Silâhlandırılmış; silâhlı. *Kuvay-i müsallâha*, silâhlandırılmış, silâhlı kuvvetler; *sulh-i müsallâh*, silâhla sağlanan barış. «Ey havf-i müsellâh, ki hasaratına raci' — Öksüz dul ağızlardaki her şekve-i tali'.— Fikret».

müsellâhan, *A. zf.* Silâhlı olarak.

müsellem, *A. s.* Teslim olunmuş, kimse tarafından inkâr veya

reddedilemiyen. «Feyz-i nazarın kılar, müsellem — İhya bu harabezarı her dem.— Fikret».

müselleman, *A. i.* Yeniçeri zamanında yol işleri ile görevli asker kısmı.

müsellemat, *A. i.* Genel olarak kabul edilmiş kaziyeler.

müselleme, *A. i.* Fransızcadan *dilenme* sözünün karşılığı, yardımcı teorem (XX. yy.).

müselles, *A. s., i.* [Selâse'den] 1. Üçlü. Üç bölükten ibaret. 2. (Geo.) Üçgen. 3. Kaynatılarak üçte ikisi buharlaştırılan içki. *Müselles-i kaim-üz-zaviye,* dik üçgen; *-muhtelif-ül-adla',* çeşitkenar üçgen; *-münferic-üz-zaviye,* geniş açılı üçgen; *-mütesavi-ül-adla,* eşkenar üçgen; *-mütesaviy-üs-sakeyn,* ikizkenar üçgen; *ittifak-i müselles,* Birinci Cihan Savaşına kadar Almanya, Avusturya - Macaristan, İtalya arasındaki antlaşma.

müsellesat, *A. i.* Trigonometri.

müsellim, *A. i., s.* Teslim eden veren. Osmanlı imparatorluğunda vilâyet teşkilleri yapılıncaya kadar, eyalet bölümleri olan yerlerde memur; veya bir vali adına iş gören kimse.

müselman, *F. i.* Bk. *Müsliman.*

müselsel, *A. s.* [Silsile'den] Zincir gibi birbirine bağlı olan. «Bir verem hastası halinde müselsel ve medit — İştikâlarla beraber. — Fikret».

müselselen, *A. zf.* Birbirinin ardından, aralıksız.

müsemma, *A. s.* [İsm'den] 1. Adlanmış, adı olan. 2. Belirtilmiş (zaman). *Müsemma binnakîz,* adiyle hal ve davranışları arasında karşıtlık olan; *bi-müsemma,* adsız, belirsiz, bilinmiyen; *ecel-i müsemma,* normal ölüm. «Katl etmiye bahane arardı ama ecel-i müsemması sebkat edip intikamını eliyle alamadı.— Nâmi». — «Enduh ise ism-i bi-müsemma.— M. Naci».

müsemmen, *A. s.* [Semane'den] 1. Sekizli, sekiz parçadan meydana gelen. 2. (Mat.) Sekizgen.

müsemmim, *A. s.* [Semm'den] Zehirleyici, ağulıyan. «Bu musikinin tesliyetinde sermest eden bir nuşabe-i müsemmim hıyaneti vardı.— Uşaklıgil».

müsenna, *A. s.* İkili, iki bölümden meydana gelmiş.

müsennaiyyet, *A. i.* (Fel.) İkili bölü.

müserrec, *A. s.* Eyerlenmiş, eyerli. «Amma teveccüh ü niyyet rahşi ruz ü şeb müserrec ve müleccem.— Lâmiî».

müsevvid, *A. i., s.* [Sevad'dan] Müsvedde yapan. Bir yazıya karşılık yazılacak müsveddeyi hazırlıyan memur.

müseyyeb, *A. s.* İşine bakmıyan, tembel, üşengeç. İhmalci.

müshil, *A. s., i.* [Sehl'den] İshal veren, iç yumuşatan.

müsîl, *A. s.* [Seyelân'dan] Akıtan.

müsinn, *A. s.* [Sin'den] Yaşlı.

müskir, *A. s.* [Sekr'den] Sarhoş eden, sarhoşluk veren. «Ey mevc-i safa! ruha kef-efşan-i emelsin — Gösterdiğin ahlâm-i şagaf muğfil ü müskir — Ey nevm-i huzuzat.— Fikret».

müskirat, *A. i.* Sarhoşluk veren şeyler.

müskit, *A. s.* [Sükût'tan] Susturan. Karşılığa meydan vermiyen. *Cevab-i müskit,* bir söz söyletmiyecek karşılık.

müslim, *A. s., i.* İslâm dininde olan.

müsliman, *A. s., i.* İslâm dinin-

de olan, müslüman. «Bir güruh müslümanları cemedip gayretlenip.— Naima».

müslimîn, *A. i.* [Müslim ç.] Müslümanlar. «Kefere ile sulh eylemek ol zaman meşru olur ki kâffe-i müslimîne menfaat ola.— Peçevi».

müslimanan, *F. i.* [Müsliman ç.] Müslümanlar.

müsta'ceb, *A. s.* [Ucb'den] Şaşılacak olan. «Hariçten eğer olsa temaşasına imkân — Müthiş görünür heyet-i müsta'ceb-i âlem .— Ziya Pş.».

müslimun, *A. i.* [Müslim ç.] Müslümanlar.

müsmin, *A. s.* [Semen'den] 1. Semiz, şişman. 2. Semirten, semizlik veren (ilâç).

müsmir, *A. s.* [Semer'den] 1. Yemiş veren, yemişli. 2. Ürün veren. 3. Yarar, faydalı. 4. Sonuç veren, etkisi olan. *Gayr-i müsmir,* boş, faydasız.

müsned, *A. i.* 1. İsnat edilmiş, nisbet edilmiş. 2. *(Gra.)* Yüklem. *Müsnedünileyh,* özne.

müsri, *A. s.* [Sür'at'ten] Acele ettiren.

müsrif, *A. s.* [Sürf'ten] İsraf eden. Malını beyhude yere yok eden.

müsrifane, *F. s., zf.* Beyhude yere malını harcayıp tüketerek.

müsta'cel, *A. s.* [Acele'den] Çabuk yapılması gereken, sıkıştırılan, aceleli.

müsta'celen, *A. zf.* Çabuk olarak.

müsta'fi, *A. s.* [Afv'den] 1. İstifa eden, bir işten kendi isteğiyle çekilen. 2. Suçunun bağışlanmasını isteyen.

müstagallât, müstagillât, *A. i. ç.* Üstü kapalı olmıyan iratlardan başka, tahıl veya zahire gibi iratlar getiren vakıf mallar.

müstagas, *A. s.* [Gıyas'tan] Kendisinden yardım istenen, Tanrı.

müstagfir, *A. s.* [Gufran'dan] Günahlarının bağışlanmasını Tanrıdan dileyen.

müstagis, *A. s.* [Gıyas'tan] Yardım dileyen.

müstagni, *A. s.* [Gani'den] 1. Müstağni, gözü tok. 2. Çekinen, nazlanan. 3. Gerekli bulmıyan. «Ta uzaktan bana bakmaktasınız, müstağni — Tuhfe-i mahmi-detimden.— Fikret».

müstagniyane, *F. zf.* Müstagnilere yakışır surette.

müstagrak, *A. s.* [Gark'tan] Dalmış, daldırılmış. Batmış. «Hususa iç-oğlanları zırh ve silâha müstağrak kafasında kat ender kat.— Naima».

müstagreb, *A. s.* [Garabet'ten] Şaşılacak, garip görülmüş.

müstagrib, *A. i.* [Garabet'ten] Şaşakalan.

müstahab, *A. s.* [Hubb'dan] 1. Sevilen, beğenilen. 2. Farzla vacipten sonra gelen sevaplı iş.

müstahak, *A. s.* Bk. *Müstahik.*

müstahber, *A. s.* [Haber'den] Haber alınmış, işitilmiş, duyulmuş. (ç. Müstahberat).

müstahberat, *A. i.* Alınmış, öğrenilmiş haberler.

müstahdem, *A. s.* [Hidmet'ten] Hizmette bulunan, ücretle çalışan. (ç. Müstahdemin).

müstahdemîn, *A. i.* Müstahdemler, çalışanlar.

müstahfaz, *A. s.* [Hıfz'dan] Korunmuş. Korunan, emniyet altında bulunan.

müstahfız, *A. s.* [Hıfz'dan] 1. Koruyan. 2. Taszimattan sonra düzenlenen asker sisteminde mu-

vazzaf ve rediflikten sonra kırk yaşını aşınca başlayan askerlik hizmeti. (ç. Müstahfizan). «Müstahfizan-i İznik.— Sadettin».

müstahfızin, *A. i.* Müstahfızlar. «Ve kifayet kadar müstahfızin .— Peçevi».

müstahık, *A. s.* [Hak'tan] Hak kazanmış, lâyık.

müstahsil, *A. s.* [Hayl'den] Olması imkânsız bulunan.

müstahîlât, *A. i.* [Müstahîl ç.] İmkânsız şeyler. Mânasız, saçma şeyler.

müstahkar, *A. s.* [Hakaret'ten] Hakaret göziyle bakılan, hakir. İtibarsız, değersiz. «Dayak yemiş bir çocuk acziyle, o kadar sefil, o kadar müstahkar buldu ki.— Uşaklıgil».

müstahkem, *A. s.* [Hükm'den] 1. Sağlam. 2. Sağlamlaştırılmış. Etrafına kale, siper, tabya yapılmış. *Mevki-i müstahkem,* askerlikçe sağlamlaştırılmış yer. «Ve burc ü barusu ayyuka çıkmış bir metîn ve müstahkem kale idi ki ol yakada nazîri ve adîli yoğidi.— Peçevi».

müstahkır, *A. s.* [Hakaret'ten] Hakir gören, küçükseyen.

müstahlas, *A. s.* [Halâs'tan] Kurtarılmış,

müstahlas, *A. s.* [Halâs'tan] Kurvamına getirilmiş ilâç. Sübye.

müstahlef, *A. s.* [Halef'ten] Kendi yerine geçirilmiş: Başkasının yerine konulmuş.

müstahlis, *A. s.* [Halâs'tan] Kurtaran, kurtarıcı.

müstahlif, *A. s.* [Halef'ten] Kendi yerine geçen:

müstahrec, *A. s.* [Huruc'dan] Bir şeyden çıkarılmış. Bir kitaptan alınmış.

müstahsen, müstahsene, *A. s.* [Hasen'den] Herkesin güzel bulup beğendiği *Âdat-i müstahsene,* beğenilmiş âdetler; *üslûb-i müstahsen,* beğenilmiş tarz, tutum.

müstahsal, *A. s., i.* [Hâsıl'dan] Husule gelmiş, getirilmiş şey. (ç. Müstahsalât).

müstahsil, *A. s.* Ürün yetiştiren. Husule getiren, elde eden. (ç. Müstahsilîn).

müstahzar, *A. s.* [Huzur'dan] 1. Huzura getirilmiş, hazır ve mevcut olan. 2. Hazırlanmış. 3. Zihinde tutulmuş, hatırlanan. (ç. Müstahzarat).

«Kendisine söylenecek müstahzar bir şeyi yoktu.— Uşaklıgil».

müstahzarat, *A. i.* [Müstahzar ç.] 1. Akılda tutulmuş, hatırlanan şeyler. 2. Hazır bulunan ilâçlar.

müstahzır, *A. s.* [Huzur'dan] 1. Huzura getiren. 2. Hazırlayan.

müstaid, *A. s.* 1. Bir şeye yeteneği olan. 2. Eğilmeye hazır olan. Uyanık, akıllı.

müstaiddan, *F. i.* [Müstaid ç.] İstidatlı kimseler:

müstain, *A. s.* [Avn'den] Yardım isteyen. «Sol müstain-i ism-i Celâlim ki def'aten — Feth-i kelâma kudretimi müstean verir.— Sürurî».

mkstainen, *A. zf.* Birinin yardımına sığınarak. *Müntainen billâhitealâ,* Tanrının yardımına sığınarak.

müstakarr, *A. i.* [Karar'dan] Yerleşilen, durulan yer, Karargâh.

müstakbah, *A. s.* [Kubh'dan] Tiksinilen, beğenilmeyen. «İhanet ki şer'an ve aklen müstakbah idi. — Naima».

müstakbel, müstakbele, *A. s., i.* [Kabl'den] 1. Önde bulunan, ilerdeki, gelecek. 2. Gelecek zaman. «Müstakbeli hayal ile ettikçe sen gurur — Ben ağlarım

hayal ile maziyi gizlice.— Cenap».

müstakbelât, *A. i.* Gelecek zamanlar.

müstakbih, *A. s.* [Kubh'dan] Beğenmiyen, tiksinen.

müstakbil, *A. i.* [Kabl'den] Karşılayan. «Müstakbiliyim eşk-i hu ruşan ile fecrin.— M. Naci».

müstakbilin, *A. i.* [Müstakbil ç.] Karşılayıcılar.

müstakil, *A. s.* 1. Kendi başına: Bir yere bağlı olmıyan: 2. Ayrıca, kendi kendine. Bağımsız. «Ben etmek istesem seni sevmekten içtinab — Sevmekte, sevmemekte gönül müstakil midir? — Cenap».

müstakillen, *A. zf.* 1. Kendi başına olarak. 2. Ancak, sırf.

müstakim, *A. s.* [Kıyam'dan] 1. Doğru, düz. 2. Temiz, namuslu. «Hayrettin nam bir kadi-i fazıl ve müstakim.— Peçevi».

müstakirr, *A. s.* [Karar'dan] 1. Yerleşmiş, karar bulunur. 2. Yerinden oynamaz.

müstakraz, *A. s.* [Karz'dan] Borç alınmış.

müstakrazat, *A. i.* [Müstakraz ç.] Borç alınmış paralar.

müstakrib, *A. s.* [Kurb'dan] Yaklaştıran. Yaklaştırıcı.

müstakriz, *A. s.* Borç eden.

müstakrizîn, *A. i.* [Müstakriz ç.] Borç para alanlar.

müstakteb, *A. s.* [Fiz.] Fransızcadan *polarisé* (polarılmış) karşılığı (XIX. yy.).

müstaktib, *A. s.* (Fiz.) Fransızcadan *polariseur* (polargı) karşılığı (XIX. yy.).

müsta'li, *A. s.* [İsti'lâ'dan] Yükselen. Üstün gelen, üste çıkan.

müsta'mel, *A. s.* [Amel'den] Kullanılmış.

müsta'mer, *A. s.* [Umran'dan] Göçmen yerleştirilerek bayındırılmış (XIX. yy.).

müsta'merat, *A. i.* [Müsta'mere ç.] Sömürgeler (XIX. yy.).

müstame're, *A. s.* [Umran'dan] Bir devlet tarafından göçmen gönderilerek, yerlileri işletilerek şenlendirilmiş yer, sömürge (XIX. yy.).

müsta'mir, *A. s.* [Ümran'dan] Sömüren, sömürgeci (XIX. yy.).

müstantik, *A. i.* [Nutuk'tan] İstintak eden, sorgu yargıcı (XIX. yy.).

müsta'raz, *A. s.* (Geo.) Enine.

müsta'rib, *A. s.* [Arab'dan] Araplaşmış. *Arab-i müsta'ribe*, başka cinsten iken araplaşmış arap.

müstashab, *A. s.* Birinin yanına ve arkadaşlığına katılmış olan. «Cemiyetlerine unfen müstashap olan kudat.— Naima».

müstazıll, *A. s.* [Zıll'dan] Gölgelenen. Gölge altına girmiş olan. Birinin korumasına sığınmış bulunan. «Bir nahl-i mustazıllda şeb -âviz-i natüvan — Ruya-nevaz olur.— Cenap».

müstean, *A. s.* [Avn'den] Kendisinden yardım istenen, yardımı dilenen (Tanrı sıfatlarındandır). «Feth-i kelâma kudretimi müstean verir.— Süruri».

müstear, *A. s.* [Ariyet'ten] Ödünç alınmış. Geçici bir zaman kullanılmak üzere alınmış. Kendi malı olmıyan. «Zaman-i kalilde devlet-i müsteardan mahrum ve cezaeyi ef'allerin bulup.— Naima».

müsteb'ad, *A. s.* [Bu'd'dan] Uzak görünen. Olacağı zannolunmıyan.

müsteban, *A. s.* [Beyan'dan] Meydanda olan. Açık, şüphe bırakmıyacak surette anlaşılan.

müstebdel, *A. s.* [Bedel'den] De-

ğiştirilmiş.

müstebdil, *A. s.* [Bedel'den] Değiştiren.

müstebidd, *A. s.* [İstibdad'dan] İstibdat yapan.

müstebiddane, *A. zf.* Müstebitçe.

müstebşir, *A. s.* 1. Müjde veren. 2. Müjde ile sevinen. «Müjde ve tebşir ettikte mahzuz ve müstebşir olup.— Naima».

müstecab, *A. s.* [Cevab'dan] Kabul edildiği cevabını alan. İstediği kabul olunan. *Müstecab-üddaʿve*, duası kabul olunan. «Bir mertebe dua ve sena isar ve nisar eylediler ki kaabil-i tʿrif ve tahrir değildir ümittir ki dergâh -i izzette müstecab olmuş ola.— Peçevi».

müste'cir, *A. s., i.* Bir şeyi kira ile tutan. 2. Kiracı.

müsteclib, *A. s.* [Celb'den] Kendine doğru çeken.

müstecmi' *A. s.* [Cem'den] Toplanan. Toplıyan.

müsted'a *A. s.* [Dâva'dan] 1. Dilenen, istenen. 2. Dilekçe ile istenen. (ç. Müsted'ayat).

müstedam, *A. s.* [Devam'dan] Sürekli, sürüp giden. «Ruz-i hicrinde beni tenha görelden dostum — Müstedam olsun gamın her gece mihmandır bana.— Hayalî».

müstedell, *A. s.* [Delâlet'ten] Bir kanıt ile ispatlanmış. Kanıta yakın bir ipucu ile anlaşılmış.

müsted'i, *A. s., i.* [Dâva'dan] Dilekçe veren kimse.

müstedill, *A. s.* [Delâlet'ten] Kanıtla ispatlanan.

müstedim, *A. s.* [Devam'dan] Devamlı, sürekli. «Gönlümde bir küduret ki cansuz ü müstedîm .— Cenap».

müstedir, *A. s.* [Devr'den] Daire biçiminde olan, dönüp dolaşan.

müstefad, *A. s.* [İstifa'den] 1. Kazanılmış. 2. Anlaşılmış.

müstefhem, *A. s.* [Fehm'den] Anlaşılan.

müstefhim, *A. s.* [Fehm'den] Anlamak isteyen, soran.

müstefid, *A. s.* Fayda gören, faydalanan. «İşte fırsat, şu yapma sevdadan — Müstefid ol, ki bir ganimettir.— Fikret».

müstefiz, *A. s.* [Feyz'den] Feyz kazanan, feyizlenen.

müstefreşe, *A. s.* [Firaş'tan] Odalık.

müstefrig, *A. s.* [Ferag'dan] Kusturan.

müstefsir, *A. s.* [Tefsir'en] Soruşturup anlamak isteyen. Açıklanmasını, geniş anlatılmasını isteyen.

müstefti, *A. s.* [Fetva'dan] Bir müftüye başvurup bir mesele hakkında fetva isteyen.

müstehabb, *A. s.* [Habb'dan] 1. Sevilen, beğenilen. 2. Farz ve vacipten gayrı sevaplı hareket,

müsteham, *A. s.* Şaşırmış, hayran. «Zir-i ran-i abd-i müstehamlarında hıramına dair.— Kâni».

müstehas, *A. s.* Toprağın altında kalıp saklanmış (XIX. yy.).

müstehasat, *A. i.* Fransızcadan *paléontologie* karşılığı (XIX. yy.).

müstehase, *A. i.* Fransızcadan *fossile* karşılığı olarak (XIX. yy.).

müstehcen, *A. s.* [Hücnet'ten] Ayıp, terbiyesizce. İğrenç.

müstehdif, *A. s.* [Hedef'ten] Hedef tutan. Hedef tutulan.

müstehlek, *A. s.* [Helâk'ten] Yenip içilerek bitirilen.

müstehlik, *A. s.* [Helâk'ten] Yiyip içerek bitiren. Tüketen.

müstehzi, *A. s.* Biriyle eğlenen. Eğlenmek huyunda olan. «Müstehzi gözlerle yandan bakıyordu.— Uşaklıgil».

müstehziyane, *F. zf.* Eğlenerek, alaylı alaylı.

müsteîr, *A. s.* [Ariyet'ten] Ödünç alan. İstiare eden.

müstekin, *A. s.* Gizlenip saklı olan. «Zımnında münderiç ve müstekin olan envai-i menafi-i haliye ve müstakbelenin.— Y. Kâmil Pş».

müstekmil, *A. s.* [Kemal'den] Tam, olgun kılan, tamlıyan.

müstekreh, *A. s.* [Kerahet'ten] İğrenç. (ç. Müstekrehat).

müstelezzat, *A. i.* Tadı alınacak şeyler. «Kahire'de nakd-i vakt-i ömürlerine istifa-yi müstelezzat-i dünyeviyeye sarf ederler.— Fındıklılı».

müstelizz, *A. s.* [Lezzet'ten] Tat alan. Tadına varan.

müstelzim, *A. s.* [Lüzum'dan] Gereken, gerektiren.

müste'men, *A. s.* [Emn'den] 1. Kendisine aman verilmiş olan. 2. Yabancı bir devlet ülkesinde oturan.

müstemend, müstmend, *F. s.* Biçare, zavallı, kederli. (ç. Müstemendan). «Hayali hâl-i rühsarin gamından nâr-i hicr ile — Şehid-i müstmend olmuş ciğer dağlayı dağlayı.— Hayali».

müstemendane, *F. zf.* Zavallıca, mahzunlukla.

müstemi', *A. s.* [Semi'den] Dinleyen, dinleyici. (ç. Müstemiîn). «Kelâm-i dürerbarlarına serapâ müstemi' olup durdular.— Peçevi».

müstemidd, *A. s.* [Meded'den] Yardım isteyen.

müstemiîn, *A. s.* [Müstemi' ç.] Dinleyiciler.

müste'min, *A. s.* [Emn'den] Sığınan. Canını kurtarmak şartiyle teslim olan.

müstemirr, *A. s.* [Mürr'den] 1. Sürekli. 2. Sabit, köklü. «Bu hususta sagîr ve kebîre vasiyet âdet-i müstemirrem oldu.— Kâni».

müstemirren, *A. zf.* Sürekli, aralıksız.

müstemleke, *A. s.* Sömürge.

müstenbat, *A. s.* Zımnen anlaşılan.

müstenid, *A. s.* [Sened'den] 1. Bir şeye dayanan. 2. Bir kanıt veya tanıtı olan. (ç. Müstenidat). «Bu takımın İstambul hayatında tâyin-i nisbeti bir kaide-i metîneye müstenit olamaz.— Uşaklıgil».

müsteniden, *A. zf.* Dayanarak, güvenerek.

müste'nif, *A. s.* Dâvasını istinaf eden. Birinci derece mahkemeden onun daha üstüne başvuran.

müstenîr, *A. s.* Nur alan. parlak.

müstenker, *A. s.* İnkâr edilmiş.

müstenkif, *A. s.* Çekinser.

müstenkir, *A. s.* İnkâr eden.

müste'nis, *A. s.* [Üns'ten] Alışık, yabaniliği giderilmiş.

müstensih, *A. s.* [Neshten] 1. Yazılmış bir şeyin kopyasını çıkaran. 2. Şapirograf.

müsterah, *A. i.* 1. Dinlenme yeri. 2. Aptesane. «Bir hatabın ucuna geçirip müsterahların bâmı üzerine diktiler.— Naima».

müsterak, *A. i.* [Sirkat'ten] Çalınmış. Hırsızlama.

müsterca, *A. s.* [Reca'dan] 1. Umulan. 2. Yalvarılan.

müsterha, *A. s.* Sarkık, gevşek.

müsterham, *A. s.* [Rahm'den] Yalvarılan, birinin merhameti istenilen.

müsterih, *A. s.* [Rahat'tan] Ra-

hat eden, rahatlanan. *Müsterih-ül-bal*, içi, gönlü rahat. «Kadınlar takibedildikçe müsterihtirler.— Uşaklıgil».

müstes'ad, *A. s.* [Sa'd'dan] Uğurlu sayılmış. «Ve takbil-i serir-i padişahi ile müstes'ad oldular.— Peçevi».

müstes'id, *A. s.* [Sa'd'dan] Uğurlu sayan. Uğur sayan.

müsteskal, *A. s.* [Sıklet'ten] Ağır ve soğuk görülüp soğuklukla karşılanan, böyle muamele gören. «Bütün âfakı istiab eden boşlukta maleşzen — Hayaletler gezer, hep birbirinden hâr ü müsteskal.— Fikret».

müsteskî, *A. s.* [Saki'den] 1. İstiska illetine tutulmuş, karnına su dolmuş. 2. Yağmur duasına çıkmış.

müsteskıl, *A. s.* [Sıklet'ten] İstiskal eden. Kovarcasına davranan.

müstesna, *A. s.* 1. Kuraldan dış. Başkalarına benzemeyen. 2. Üstün. Benzerlerinden baskın. 3. Ayrık. «Mendillerinin işlemesine varıncaya kadar öyle bir zevk-i nefis ve müstesna hükümran olurdu ki.— Uşaklıgil».

müsteş'ar, *A. s.* [Şuur'dan] Bildirilen. Haberli. «Bazı hayalât-i faside ile vehme düşüp serdardan müsteş'ar olmakla ordudan müfarakat ve vilâyetine firar eyliyecek.— Naima».

müsteşar, *A. s.* [Meşveret'ten] Kendisine iş danışılan. «Şeyh Veli ki ağaların müsteşarı olmakla Veli Ağa derlerdi.— Naima».

müsteşfi', *A. s.* [Şifa'dan] Şifa, iyilik dileyen. Kendine baktıran.

müsteşhed, *A. s.* Tanık tutulan, tanıt olarak gösterilen. (ç. Müsteşhedat).

müsteş'ir, *A. s* [İş'ar'dan] 1. Bildirilmesini isteyen, soruşturan.

müsteşrik, *A. s.* [Şark'tan] Doğu illeri ve en çok da dil ve edebiyatları ile uğraşan batılı (bilgin).

müstetab, Bk. *Mustatab*.

müstetir, *A. s.* [Setr'den] Örtülü. Gizlenen. «Nazik bir ihtizaz-i hava: şimdi kâinat — Titrer, kalır dumanların altında müstetir.— Fikret».

müstevcib, *A. s.* [Vücub'dan] Lâyık. Kendi hakkında icap ettiren. «Ahirette müstevcib-i ecr-i cezil olmıyan vergilere kerem demezler.— Naima».

müstevda', *A. s.* Emanet bırakılmış. Emaneti kabul eden.

müstevdi', *A. s.* Emanet bırakan.

müstevfa, **müstevfi**, *A. s.* [Vefa'dan] Yeter, yetişir. Tam, mükemmel. «Matbah-i âmireden günde iki defa müstevfa nefais-i nefise tâyin buyruldu.— Fındıklılı».

müstevi, *A. s.* 1. Düz, her tarafı bir. 2. (Geo.) Düzlem. «Bu kaşların şu irtisam-i müstevisinde öyle bir yükseliş hali vardı ki.— Uşaklıgil».

müstevli, *A. s.* [Veli'den] 1. İdaresi altına alan, ele geçiren. 2. Yayılan, her tarafı kaplıyan. 3. Salgın. «Bahadir şah üzerine dahi müstevli oldu.— Peçevi».

müstezad, *A. s.* [Ziyade'den] 1. Artmış, çoğalmış. 2. (Ed.) Mısralarına aynı vezinde bir parça katılan manzume.

müste'zin, *A. s.* [İzn'den] İzin isteyen.

müsul, *A. i.* Saygıdan dolayı ayakta durma. «Mustafa Paşa ayağ üzre durup badehu elçiye izn-i müsul ihsan buyruldu.—

Raşit».

müsül, *A. i.* [Misal ç.] 1. Örnekler. 2. (Fel.) Eflâtun'un *İdées* sözü karşılığı.

müsvedde, *A. i.* [Sevad'dan] Beyaz edilmek üzere ilkin yazılmış yazı. (ç. Müsveddat). «Cüzdanım karıştırıp müsveddesin görmüş.— Peçevi».

müşa', *A. i.* [Şüyu'dan] 1. Yayılmış, herkese duyurulmuş. 2. Ortaklar arasında kullanılan, hisselere ayrılmamış.

müşaare, *A. i.* [Şiir'den] Şiir söyleşme. Şiir yarışması. «Safalı aksi gibi gizli bir müşaarenin — Hazin terane-i billûru bir küçük derenin.— Fikret».

müşabehet, *A. i.* [Şebeh'ten] Benzeme. Benzeyiş. (ç. Müşabehat). «Onlarla bir nisbet-i müşabehet kurduktan sonra bir netice çıkarırdı.— Uşaklıgil».

müşabih, *A. s.* [Şebeh'ten] Benzer. «Müşabihtir birer pervane-i sekrana yaprakdar.— Fikret».

müşacere, *A. i.* [Şecer'den] Döğüşme. Kavga. (ç. Müşacerât). «Kendi gibi bazı serkeşler ile harb ve müşacereye iştigal etmeyi o bahane edip.— Naima».

müşafehat, *A. i.* [Müşafehe ç.] Konuşmalar. (Ed. Ced.) *Müşafehat-i ber ü bâd, -hubb ü dâd, -kalb ü leb, -mevc ü şeb, -riyah.* «O mülevven sürud-i şuh-i bahar — O muattar müşafehat-i riyah .— Fikret».

müşafehe, *A. i.* [Şife'den] Ağız ağıza söyleşme. Karşılıklı konuşma.

müşagabe, *A. i.* Fransızcadan *éristique* karşılığı; didişimcilik, eristik (XX. yy.). «Müşagabe-i ta'n-i beyhude-i Leyli.— Fuzuli».

müşahedat, *A. i.* [Müşahede ç.] Gözlemler. Gözle görülen şeyler.

müşahede, *A. i.* [Şühud'dan] 1. Gözle görme. 2. (Tas.) Tanrı âlemini görme. «Tabiatın fevkında ne eser müşahade olunuyorsa hep onun himmetiyle hâsıl oluyor.— N. Kemal».

müşahere, *A. i.* [Şehr'den] Aylığına pazarlık etme, aylıkla tutma.

müşahhas, *A. s.* [Şahs'tan] 1. Şahıs suretine girmiş. 2. Şahsı belirtilmiş, tanılmış. 3. Ayırdedilmiş. 4. Çeşidi anlaşılmış.

müşahhasat, *A. i.* [Müşahhas ç.] Fransızcadan *sciences concrètes* karşılığı, somut bilgiler (XX. yy.).

müşahhıs, *A. s.* [Şahs'tan] 1. Ayıran. 2. Hastalığın adını koyan.

müşahid, *A. s.* [Şühud'dan] Gözle gören. Gözcü.

müşakil, *A. s.* [Şekl'den] Başka bir şeye uygun olan, onu andıran. «Heyakil-i gazenfer müşakil-i erbab-i gazada.— N. Kemal».

müşar, *A. s.* İşaret olunan. İşaretle gösterilen. *Müşarün bilbenan*, parmakla gösterilen. «Birkaç gün içinde haylı şöhret ve şan bulup müşarün bilbenan olmuş idi.— Fındıklılı».

müşarebe, *A. i.* [Şürb'den] Beraber içme.

müşareket, *A. i.* [Şirket'ten] 1. Bir işte başkalarıyle beraber bulunma. 2. Ortaklık. 3. (Gra.) İşteşlik. «Per sefile ile müşareket-i sevdaya mani olmuyordu .— Uşaklıgil».

müşareze, *A. i.* Çekişme. Geçimsizlik.

müşarik, *A. s., i.* [Şirket'ten] 1. Bir işte birlikte bulunan. 2. Ortak. *Bilâ müşarik*, ortaksız. «Kârgâh-i saltanatı on beş yıl

bilâ-müşarik çevirip.— Koçu Bey».

müşariz, *A. s.* Huysuz, kavgacı.

müşarünileyh, *A. s.* İşaret olunan, adı geçen. Tanzimattan sonra rütbeler belirtildiği zaman en yüksek dereceler için bu söz kullanılmıştır. «Müşarünileyh Reşit Paşa imkân ve zamanın müsait olduğu derecede — Doğrusu müşarünileyha Âli ve Fuat Paşaların.— N. Kemal».

müşa'şa' *A. s.* [Şa'şaa'dan] 1. Parlayan, parıldıyan. 2. Gürültülü patırtılı, sunturlu. «Müzehhep, müşa'şa' bir konağın.— Uşaklıgil».

müşateme, *A. i.* [Şetm'den] Söğüşme, atışma.

müşavere, *A. i.* [Meşveret'ten] İki veya daha fazla kişi arasında bir iş üzerinde konuşma, danışma. «Ruz-i mezburda müşavere-i umur-i sefer bahanesiyle .— Fındıklılı».

müşavir, *A. s.* [Meşveret'ten] Danışılan.

müşayaa, *A. i.* Birbiriyle dostluk etme. 2. Birine uyma. «Halep kadısı Azizzade Ahmet Çelebi mutat üzere bir iki günlük yol müşayaa edip geri Halebe dönmüştü.— Naima».

müşayaat, *A. i.* Birine bağlı olma, uyma. «Ol Husrev-i gazi müşaayatı sevabının ihrazı ile.— Sadettin».

müşbi', *A. s.* Doyuran.

müşebba', *A. s.* [Şibi'den] 1. Doymuş, tok. 2. Fransızcadan *saturé* karşılığı.

müşebbeh, *A. s.* [Şebeh'ten] Benzetilen.

müşebbek, *A. s.* [Şebek'ten] Ağ ve kafes gibi örülmüş olan.

müşebbihe, *A. i.* Fransızca'dan *anthropomorphisme* karşılığı, insan biçimcilik, antropomorfizm. (XX. yy.).

müşedded, *A. s.* [Şiddet'ten] 1. Kuvvetlendirilmiş, şiddeti arttırılmış. 2. Keskinleşmiş, şiddet peyda etmiş. 3. (Arap Gra.) Şeddeli.

müşeddid, *A. s.* [Şiddet'ten] 1. Kuvvet veren, şiddetlendiren. 2. Azdıran, azdırıcı.

müşeddide, *A. i.* (Fiz.) Fransızcadan *amplificateur* (yükseltiç) karşılığı (XX. yy.).

müşekkel, *A. s.* [Şekl'den] 1. Şekil ve kıyafeti yerinde. Yalnız kılığı mükemmel olan. 2. İri, kocaman, şekli gösterişli. «Bağdat'tan geldikten sonra bir müşekkel Mağribi padişaha gelip. — Naima».

müşekkek, *A. s.* [Şekk'ten] Şüphesi olan. Kuşkulu.

müşemma', *A. i.* 1. Balmumuna batırılmış. 2. Muşamba.

müşemmes, *A. s.* [Şems'ten] Güneşe serilmiş. Çok güneşli. «Hayalinin o müşemmes, o kızgın sayf-i dûradûruna karşı.— Uşaklıgil».

müşennef, *A. s.* Küpe takılmış, küpe ile süslenmiş. «Ruyet-i didar-i sabahat-âsarlariyle müşerref ve istima-i güftar-i dürerbarlariyle müşennef eyliye.— Vehbi».

müşerref, *A. s.* [Şeref'ten] Şereflenmiş. «Çün sahra-yi Amit padişah-i sahib-ül-mahamid kudumiyle müşerref oldu.— Peçevi».

müşerrez, *A. s.* Şirazesi olan. «Dibaca-i ihlâs ile mutarraz ve şiraze-i anberin-i târ-i ihtisar ile müşerrez risale-i mevedded. Vehbi».

müşerrih, *A. s.* [Şerh'ten] Teşrih yapan. Fransızcadan *anato-*

miste karşılığı. «Çehere-i giryenikabında hayat-i beşerin — Bir müşerrih gibi teşrih-i nukuş ettirse.— Fikret».

müşevvek, *A. i.* [Şevk'ten] Dikenli. Diken biçiminde sivri.

müşevveş, *A. s.* Karışık, karma karış. «Onlar dihi ziyade müşevveş olup kemal-i tevehhümde idiler.— Naima».

müşevveşiyet, *A. i.* Karışıklık. Karmakarışık durum. «Bu söz beynin'in içinde müphem bir bulut arasında tiz-güzer bir lem'a müşevveşiyetiyle geçmiş idi.— Uşaklıgil».

müşevvik, *A. s.* [Şevk'ten] Teşvik eden. İstek arttıran. «Nihal'in bu huysuzluklarına o bir müşevvik olmak üzere telâkki ediliyordu.— Uşaklıgil».

müşeyyed, *A. s.* Yükseltilmiş, sağlamlaştırılmış. «Müstahkem binalar ki hass ü acîr ile müşeyyed idi.— Naima».

müşfik, *A. s.* [Şefkat'ten] 1. Acıyan. 2. Seven. «Lâkin bu teessür ne için, ey eb-i müşfik? — Yavrun sana bir hiss-i übüvvet de mi vermez.— Fikret».

müşfikane, *F. zf.* 1. Acıyarak. 2. Ana baba sevgisi gibi. «Valde sultan padişah-i âlempenaha gâh'ce nush ü pendi müştemil kelimat-i müşfikane söyleyip.— Naima».

müş'ir, *A. s.* [Şuur'dan] Bildiren, haber veren.

müşir, *A. s.* [Şur'dan] Emir ve işaret eden. (i.) Mareşal. (ç. Müşiran).

müşk, *F. i.* Mis. *Müşk-i bîd*, sultani söğüt, acem söğüdü.

müşkbar, *F. s.* [Müşk-bar] Mis yağdıran. «Yârın ayağı tozuna uğrar meğer sabâ — Gülzara armağanla gelir müşkbar-eser.— Yahya».

müşkbu, *F. s.* [Müşk-bû] Mis kokulu.

müşkefşan, *F. s.* [Müşk-efşan] Mis saçan.

müşkfam, *F. s.* [Müşk-fam] Mis renginde, siyah.

müşkfüruş, *F. i.* [Müşk-füruş] Mis satan.

müşkil, *A. s.* [Şekl'den] Zor, güç, çetin. Müşkül. «İkinci sukut hemen daima birinci sukuttan daha müşkil, daha naziktir.— Uşaklıgil».

müşkilât, *A. i.* [Müşkil ç.] Çözülmesi, sona erdirilmesi güç işler. «Bihter'le bir mülâkatın müşkilâtından kaçarken.— Uşaklıgil».

müşkilküşa, *F. s.* [Müşkil-küşa] Güç işleri sona erdiren, bitiren.

müşkilpesend, *F. s.* [Müşkil-pesend] Zor beğenir, bir şey beğenmez. Her şeye bahane bulur. «Yalnız zevkin miyar-i müşkül-pesendiyle kaabil-i tevzin olabilen sanat-i telebbüste.— Uşaklıgil».

müşkilpesendane, *F. zf.* Bir şey beğenmiyen adama mahsus ve lâyık şekilde.

müşkilter, *F. s.* [Müşkil-ter] Çok güç. «Dedim ümmide düşüp : Kâzip olmalı bu haber — Ki bence sıhhate yormak geilrdi müşkilter.— Recaizade».

müşkin, müşgîn, *F. s.* 1. Mis kokulu. 2. Kara renkli. «Toprak kokusuyla karışık çiçek rayihaları odanın beyaz leylâktan tuvalet sulariyle meşbu hava-yi müşkinini serinlendirdi.— Uşaklıgil».

müşksa, *F. s.* [Müşk-sa] Mis gibi.

müşmeiz, *A. s.* [İşmizaz'dan] Yüzünü buruşturan, iğrenen.

müşrif, *A. s.* [Şeref'ten] 1. Etrafa bakan. Etrafı gören. 2. Bir hal

almıya yaklaşmış olan. Yüz tutmuş. *Müşrif-i harap*, harap olmıya yüz tutmuş, nerdeyse yıkılacak.

müşrik, *A. s.*, *i.* [Şirk'ten] Tanrıya ortak koşan. Birden fazla Tanrı inancında olan. (ç. Müşrikîn). «Padişah-i rü-yi zemin Beç muhasarasiyle tazyik-i müşrikîn etmişler.— Peçevi».

müşt, muşt, *F. i.* 1. Yumruk. 2. Avuç. Muşta.

müştaak, *A. s.* [Şevk'ten] Özleyen. Göreceği gelmiş olan. Can atan. «O zamandan beri, müştaak ü zebun — Ne zaman Kıble'ye dönsem dilhun.— Fikret».

müştaakane, *F. zf.* Çok istekle, can atarak.

müştagıl, *A. s.* [Şugl'dan] Bir işle uğraşan.

müştail, *A. s.* [Şu'l'den] Yanmış, tutuşmuş. Ateş almış, alevlenmiş. «Berf-i herem içinde kalan ruh-i müştail.— Fikret».

müştakk, *A. s.* [Şakk'tan] Türemiş, türeme.

müştakkat, *A. i.* [Müştakk ç.] Müştaklar.

müştebih, *A. s.* Şüphelenen. Şüpheci.

müştedd, *A. s.* Şiddetlenmiş.

müşteha, *A.*, *i.* [İştiha'dan] İstenen. (ç. Müşteheyyat).

müştehi, *A. s.* [Şehvet'ten] İştahası olan, istiyen. (ç. Müştehiyyat).

müştehir, *A. s.* [Şöhret'ten] Ünlü. Adlı sanlı. «Ulviler içinde müştehirdir.— M. Naci».

müştekâ, *A. s.* [Şekva'dan] 1. Şikâyet olunan. 2. Şikâyet.

müşteki, *A.*, *s.* [Şekva'dan] Şikâyet eden. «Fırçam, kadit bir ağacın hasta bir dalı — Destimde müşteki heyecanlarla titriyor. —Fikret».

müştemel, *A. s.* [Şumul'dan] Bir şeyin içinde bulunan, bir şeyin havi olduğu.

müştemelât, *A. i.* [Müştemel ç.] Bir şeyin meydana geldiği parçalar, içinde bulunan ona bağlı şeyler.

müştemil, *A. s.* [Şümul'dan] Saran, kavrıyan. «Nush ü pendi müştemil kelimat-i müşfikane.— Naima».

müştera, *A. s.* [Şira'dan] Para ile alınmış.

müşterek, müştereke, *A. s.* [Şirk'ten] İki veya daha ziyade kişi arasında kullanılan. Ortaklaşa kullanılan. «Bütün hayat-i müşterekesinde tarz-i münasebetin bu ilk mülâkatla hâsıl olacak tesire tebaiyet edeceğine zahip idi— Uşaklıgil».

müştereken, *A.*, *zf.* Ortak olarak. «Aynı darbe-i kahhar ile müştereken bedbaht olmaktan garip bir tesliyet buldu.— Uşaklıgil».

müşteri, *A. i.* [Şira'dan] 1. Satın alan. 2. Tüccar veya esnafla alışverişte olan. 3. İstekli. (ç. Müşteriîn). «Marifet iltifata tâbidir — Müşterisiz meta zayidir.— Şinasi».

Müşteri, *A. i.* Mars. Müneccimler buna *Sa'd-i ekber*, veya *kadi-i felek* derlerdi. Bütün iyi huylar bunun niteliklerindendir.

müştzen, *F. s.*, *i.* Yumrukla güreş eden. Boksçu. «Ser-i dırahte müştzen — Hıyaz-i bağa berkriz.— Recaizade».

müt'a, *A. i.* Geçici nikâh.

mütaabbid, *A. s.* [İbadet'ten] Tanrıya kulluk ve ibadet eden.

mütaabbis, *A. s.* Suratını ekşiten.

mütaaccib, *A. s.* [Ucb'dan] Şaşakalan. Şaşan. «Başını kaldıra-

rak biraz mütaaccib Nihal'e baktı.— Uşaklıgil».

mütaaccibane, *F. zf.* Şaşarak, şaşkın bir halde.

mütaaddi, *A. s.* [Udvan'dan] 1. Saldıran. 2. (Gra.) Geçişli.

mütaaddid, *A. s.* Birkaç tane olan. Türlü türlü, birçok, birkaç.

mütaaffin, *A. s.* [Ufunet'ten] Kokmuş. Bozulup fena kokan, çürük.

mütaahhir, *A. s.* [Ahar'dan] Sonra gelen, sonraki.

mütaahhid, *A. s.* [Ahd'den] Bir işi üzerine alan. «Silâhdar paşadan rica edip ol dahi taalisine mütaahhid oldukta.— Naima».

mütaâhid, *A. s.* Antlaşanlardan her biri.

mütaakib, *A. s.* [Akab'dan] 1. Sırayla birbirinin arkasından gelen. 2. Ardından gelen. Arkası sıra gözüken. «Birbirini mütaakıp ikisi de.— Uşaklıgil».

mütaakiben, *A. zf.* Ardı sıra, arkası sıra. «Kendisini böyle mütaakiben valde eden adamla.— Uşaklıgil».

mütekaid, *A. s.* Aralarında bağlaşma olanlardan her biri.

mütaal, müteal, *A. s.* [Ulüvv'den] Yüce, yüksek.

mütaali, *A. s.* [Ulüvv'den] Yükselen, yüksek olan.

müteallik, *A. .* [Alâkadan] 1. Asılı, bağlı. 2. İlgili, dair. «İradet-i Bari müteaalik değil imiş ömr-i azizi vefa etmedi.— Peçevi». — «Gelin, Firdevs Hanıma mütaallik bildiklerini anlatıyordu.— Uşaklıgil».

mütaallikat, *A. i.* [Mütaallık ç.] 1. Yakın kimseler. Akraba. 2. (Gra.) Bir cümlenin anlamını tümleyen ev açıklayan kelimeler.

mütaallim, *A. s., i.* [İlm'den] Bilgi öğrenen. Okuyan, öğrenci.

mütaammid, *A. s.* [Amd'den] Bilerek, tasarlıyarak yapan. *Gayr-i mütaammid*, tasarlamadan yapan. (ç. Mütaammidan).

mütaannid, *A., s.* [İnad'dan] İnat eden. Direnen.

mütaarrız, *A. s.* Saldıran. Başkasının hak ve hududuna geçen.

mütaarri, *A., s.* Soyunan, çıplak olan.

mütaarrib, *A. s.* Aslında arap olmayıp sonradan araplaşmış.

mütaassıb, *A. s.* [Asab'dan] 1. Kendi tarafını aşırılıkla tutan, savunan. 2. Kendi dinini, eski gelenek ve görenekleri aşırı tutan, onların dışındakilere düşman olan, hiçbir yenilik kabul etmeyen. (ç. Mütaassıbin).

mütaassıbane, *F. zf.* Mutaassıpça.

mütaassif, *A. s.* Doğru yoldan sapan. Yolsuzluk eden.

mütaassir, *A. s.* [Üsr'den] Güç, çetin. Zor, zahmetli. «Zira bu kaide-yi aslıyeye riayet müteassir idiğin bildikleri için.— Naima».

mütaazzi, *A., s.* [Uzuv'dan] Fransızcadan *organisé* karşılığı (XX. yy.), organlaşmış.

mütaazzım, *A. s.* [Azamet'ten] Büyüklük satan, kibirli, azametli.

mütaazzir, *A., s.* [Özr'den] 1. Özürlü, özrü olan. 2. Güç, zor. Meydana gelmesi kolay olmıyan. «Bu mertebe şiddet-i şitada gitmek mütaazzir oldukta.— Naima».

mütabaat, *A., i.* [Teb'den] Birine tâbi olma, arkası sıra gitme. Uyma. «Sana mütabaat ve inkıyad eden ashab-i rafaz ü ilhad

.— Naima».

mütalâa, *A. i.* [Tulû'dan] 1. Bir işi etraflı ve iyice düşünme. 2. Bir iş hakkında meydana gelen fikir ve oy. 3. Okuma. (ç. Mütalâat). «Behlûl öyle sakat bir zemin-i mütalâaya girmiş idi ki .— Uşaklıgil». — «Sonra gelen geçen ne kadar âşinası varsa tutup — Mütalâatını söyler.— Fikret».

mütali', *A. s.* [Mütalâa'dan] Okuyan. (ç. Mütaliîn). «Olmaz mı mütalii en sâf bir melek — En köhne seng-i lâhda düşen bir kitabenin?— Cenap».

mütareke, *A. i.* [Terk'ten] Savaşa iki tarafça geçici bir zaman için ara verilmesi.

müteal, **mütaal**, *A. s.* [Ulüvv'den] 1. Yüce, yüksek. 2. (Fel.) Deneyüstü.

müteami, *A. s.* Görmezlikten gelen.

müteammik, *A. s.* Derinleşen, derine giden.

müteammim, *A. i.* [Umum'dan] Yaygın, yayılmış.

mütearef, *A. s.* Herkesin bildiği, ünlü.

mütearız, *A. s.* Birbirine karşıt olan.

mütearif, *A. s.* 1. Birbirini tanıyan, tanışan. 2. Bilinir. «Ümeradan ve serdar-i zi-vekârın mütearif ve müteayyin ağalarından nice adam pâye-i şehadete vaz-i kadem etti.— Naima».

mütearife, *A. i.* 1. Tanıtlanması gerekmeyen söz; belit, aksiyom.

mütebadil, *A. s.* [Bedel'den] 1. Birbirinin yerine geçebilen, nöbetle değişen. 2. (Geo.) Karşılıklı.

müteayyin, *A. s.* [Ayn'dan] 1. Belli, meydana çıkan. Karar verilmiş. 2. Belli, ünlü adam. «Müteayyin ulemaya ki nik-nam ile maruflardır.— Naima».

müteayyinan, *A. i.* [Müteayyin ç.] İleri gelen kimseler. Ünlü adamlar. «Ve müteayyinan ve mukarrebine mağlubiyeti mukarrer olmağın.— Naima».

müteayyiş, *A. s.* [Ayş'ten] Yiyip içen. Geçinen. «Derununda müayyiş bulunduğumuz devrim.— N. Kemal».

mütebadir, *A. s.* [Büdur'dan] Görünen. çıkan. «Târiz ve kinaye olmak hâtırası mütebadir-i zihn-i valâları olduğu.— Akif Pş.».

mütebahhir, *A. s.* [Bahr'dan] Bilgisi deniz gibi engin olan.

mütebahhir, *A. s.* [Buhar'dan] Buharlaşan, buğu haline gelen.

mütebaid, *A. s.* [Bu'd'dan] Uzaklaşan. «Önümde bir mütebaid sema-yi berf-alûd.— Fikret».

mütebakı, *A. s.* [Beka'dan] Geri kalan. Artan.

mütebaki, *A. s.* [Bükâ'dan] Ağlar gibi olan, yalandan ağlayan.

mütebariz, *A. s.* [Büruz'dan] Görünen. Belli olan.

mütebasbıs, *A. s.* Yaltaklanan.

mütebasbısane, *F. zf.* Yaltaklanarak.

mütebassır, *A. s.* [Basar'dan] Dikkatle bakan, iyice düşünen. Basiretli.

mütebassırane, *F. zf.* İyice düşünerek, basiretlice.

mütebayin, *A. s.* [Beyn'den] 1. Karşıt. «Mülkün her hangi bir cihetine bakılırsa cinsiyet ve diyanet-i mütebayine ashabı.— N. Kemal».

mütebeddil, *A. s.* [Bedel'den] Değişmiş, başka türlü olmuş. «Sabredin şayet bir hayra mütebeddil ola.— Naima».

mütebellir, *A. s.* [Billûr'dan] 1.

(Kim.) Billûrlaşmış. 2. Belirgin, belirmiş.

müteberrik, müteberrike, *A. s.* [Bereket'ten] Uğurlu, mübarek. «Ve sair eşya-yı müteberrike için hazane-i âmire-i sultaniyeden.— Naima».

mütebessim, *A. s.* [Besm'den] Gülümsiyen, güler. «Parlak, mütebessim enzar-i tehekkümünü.— Fikret».

mütebessimane, *F. zf.* Gülümsiyerek, gülerek. «Bu mütebessimane söylenen sözler.— Uşaklıgil».

mütebeyyin, *A. s.* [Beyan'dan] Meydana çıkmış. İspatlanmış. «Mir'at-i aklında avakıb-i ahval mütebeyyin olur.— Naima».

mütecahil, *A. s.* [Cehl'den] Bilmezlikten gelen. Bilmez görünen.

mütecahilâne, *F. zf.* Bilmezlikten gelerek, bilmiyor görünmek. «Mühürdara mütecahilâne Paşa bunda mıdır? dedi.— Naima».

müsteca'id, *A. s.* [Cad'den] Kıvırcık, kıvrak.

mütecanis, *A. s.* [Cins'ten] 1. Bir cinsten olan. 2. (Fel.) Bir cinsten. 3. (Fiz.) Homogen. 4. (Gra.) Eşsesli. «Bağdat semtinde badiye-nişin olan Baclân kürdü dedikleri taife ki kürt arap beyninde mütecanis bir taifedir.— Nama».

mütecasir, *A. s.* [Cesaret'ten] Küstah. Sağı solu düşünmez.

mütecavir, *A. s.* [Civar'dan] Civarda buulnan, komşu.

mütecaviz, *A. s.* [Cevaz'dan] 1. Geçen, aşan. 2. Sarkıntılık eden. 3. Saldırgan, 4. Fazla, artık, çok.

mütecebbir, *A. s.* [Cebr'den] Zorba. Zorbalıkla iş gören.

müteceddid, *A. s.* [Cedid'den] Yenilenen.

mütecehhiz, *A. s.* [Cihaz'dan] Donanmış.

mütecelli, *A. s.* [Cilâ'dan] 1. Görünen. Meydana çıkan. 2. Parlak.

mütecemmi', *A. s.* [Cem'den] Toplanmış, birikmiş, yığılmış.

mütecemmil, *A. s.* [Cemal'den] Bezenmiş, süslenmiş. Donanmış.

mütecennin, *A. s.* [Cin'den] Delirmiş, çıldırmış.

müetecerrid, *A. s.* [Mücerred'den] Tek kalmış, tek başına olan. «Dünyada bu endişelerden mütecerrid, bu bin türlü kayitlerden âzade,— Uşaklıgil».

mütecessid, *A. s.* [Cesed'den] Vücud peydah eden.

mütecessim, *A. s.* [Cism'den] Cilenen. Gözle görünen. «Mütecessim meal-i halimdir.— Fikret».

mütecessis, *A. s.* [Ces'ten] Yoklıyan. Gizli şeyleri öğrenemye çalışan. «Nihal, mütecessis, yaklaşmış idi.— Uşaklıgil».

mütecessisane, *F. s., zf.* Gizil şeyleri öğrenmiye çalışarak.

mütecezzi, *A. s.* [Cüz'den] 1. Paralanan, parça parça ayrılan. 2. (Coğ.) Ufalanmış.

mütedahil, *A. s.* [Dühul'den] 1. Birbirine geçmiş, karışmış. 2. Biri işlemişken henüz ödenmemiş (maaş).

mütedair, *A. s.* [Devr'den] Dair, müteallik. İlişik, için, dolayı, üzerine.

mütedavi, *A. s.* [Deva'dan] Kendi kendine ilâç yapan ve bakan.

mütedavil, *A. s.* Tedavül eden. Geçen, kullanılan. Alınıp verilen.

mütedenni, *A. s.* Gerileyen. Geri giden. Aşağılayan.

mütedeyyin, *A. s.* [Din'den] Dine bağlı, din işlerini sıkı güden. «Mezbur Bekir Paşa sahib-i akl-i rezin bir merd-i pir-i mütedey-

yin olup.— Naima».

mütedarik, *A. s.* [Derk'ten] 1. Yetişip ulaşan. 2. 2. (Ed.) Mütefailün (. . - -.-) vezni.

müteeddib, *A. s.* [Edeb'den] Edep öğrenen. terbiye olunan.

müteehhib, *A. s.* Kendi kendini hazırlıyan.

müteehhil, *A. s.* [Ehl'den] Evlenmiş, evli.

müteekkid, *A. s.* [Ekid'den] Tekrarlanan. Sağlamlaşan.

müteellif, *A. s.* [Ülfet'ten] Ülfet peyda eden. Alışmış, alışkan.

müteellim, *A. s.* [Elem'den] 1. Elemli, acılı. 2. Acıyan. Ağrıyan. «Bazan da sebebsizce olurdum müteellim.— Fikret».

müteemmil, *A. s.* [Emel'den] Düşünen, dalgın.

müteenni, *A. s.* Ağır davranan. Acele etmeyen. «Bizim muhabbetimiz bir çocuk ki hep dalgın — Değil mi? Hep müteenni... Biraz acül olsa.— Fikret».

müteessif, *A. s.* [Esef'ten] Eseflenen. Acıklanan.

müteessir, *A. s.* [Eser'den] 1. Hüzünlü, kederli. 2. Başkasının acısıyle acıklanma. 3. (Psi.) Duygulanmış. «Behlûl'ün o rakik, müteessir sadası.— Uşaklığil».

müteeyyid, *A. s.* [Teyid'den] Kuvvetlenen. Teeyyüd eden, teyit edici.

müteezzi, *A. s.* [Eza'dan] İncinen, sıkılan. «Başımda bir müteezzi hayat-i mel'une.— Fikret».

mütefahhıs, *A. s.* [Tafahhus'tan] Araştıran. Sorup inceleyen.

mütefahhir, *A. s.* [Fahr'den] Övünen.

mütefahhirane, *F. zf.* Övünerek, kurularak.

mütefahir, *A. s.* [Fahr'den] Övünen, kurumlanan.

mütefakkid, *A. s.* Araştırıp soran.

mütefakkıh, *A. s.* [Fıkh'tan] Fıkıh bilgini, fıkıhla uğraşan.

mütefavit, *A. s.* [Fevt'ten] Farklı, çeşitli. Aralarında fark olan.

mütefavvız, *A. s.* 1. Üstüne alan 2. Mal sahibi olan.

mütefazıl, *A. s.* [Fazl'dan] Bilgi ve fazilet yarışına çıkan.

mütefecci', *A. s.* Acıklanan, acınan.

mütefeccir, *A. s.* [Ferc'den] Açılan, görünen.

mütefe'il, *A. s.* [Fal'den] 1. Fal açan, fala bakan. 2. Hayra yoran, uğur sayan.

mütefekkik, *A. s.* [Fek'ten] Ahlıklığından ötürü her zaman dalgın, sersem.

mütefekkir, *A. s.* [Fikr'den]. Düşünen, dalgın. 2. Düşünceli. «Hayatı bir mütefekkir hazan sabahı gibi — Rakik sislerin altında pürsükûn, bîhâb.— Fikret».

mütefelsif, *A. s.* [Felsefe'den] Filozoflaşan. Filozofi yapan.

mütefennin, *A. s.* [Fen'den] Bilgin. Teknik bilgisi olan, teknikle uğraşan.

müteferri', *A. s.* [Fer'den] 1. Dallanan. Bir kökten ayrılan. 2. Bir temel ve kökle ilgili olan.

müteferric, *A. s.* Gezinen. Gezip eğlenmeğe giden.

müteferrid, *A. s.* [Ferd'den] 1. Tek ve tenha. Çekilip yalnız kalmış. 2. Başkaldıran. Kendi başına idare olan.

müteferrih, *A. s.* [Ferah'tan] Ferahlanan, içi açılan.

müteferrik, *A. s.* [Fark'tan] Ayrılmış, dağılmış. *Müteferrik-ul-vüreykat-i ke'siye*, ayrı çanak yapraklılar. «Küçük odada ufak bir mukaddemeden, biraz müteferrik bahislerden sonra.—

Uşaklıgil».

müteferrika, *A. i.* 1. Çeşitli küçük harcamalar için olan para. 2. Çeşitli işler gören. 3. (Eski) padişahın, vezirlerin, sadrazamın buyruklarını götüren kimse.

müteferris, *A. s.* [Feraset'ten] Anlayan. Anlayışlı.

mütefessih, *A. s.* [Tefessuh'tan] Kokmuş.

mütefevvık, *A. s.* [Fevk'ten] Üste gelen. Üstün.

mütegabin, *A. s.* [Gabn'den] Birbirini aldatan.

mütegafil, *A. i.* [Gaflet'ten] Gafil gibi davranan.

mütegallib, *A. s.* [Galebe'den] Zorba.

mütegallibane, *F. zf.* Zorbaca. Zorbalıkla.

mütegallibe, *A. i.* Zorla bir idare ele geçirmiş. Zorba takımı. Derebeyleri. «Çerakese-i ebalise ve bazı zaleme ve mütagallibe dest-i taarruzların dıraz etmekle.— Peçevi».

mütegarrib, *A. s.* [Gurbet'ten] Gurbete çıkan.

mütegayyib, *A. s.* [Gayb'den] Kaybolan. Görünmez olan.

mütegayyir, *A. s.* [Gayr'den] 1. Değişmiş, başkalaşmış. 2. Bozulmuş. Bozuk. «Bir haykırdı ki odayı zelzeleye verdi. Biz bu vaz'ından cümle mütegayyir ve müteellim olduk.— Naima».

mütehabb, *A. s.* [Hubb'dan] Sevişen. Birbirine dost olan. *Düvel-i mütehabbe*, dost devletler.

mütehaccir, *A. s.* [Hacer'den] Taş haline geçmiş, taş olmuş.

mütehaci, *A. s.* [Hicv'den] Birbirini hicveden, yeren.

mütehacim, *A. s.* [Hücum'dan] hücum eden. «Mütehacim bir takubla hâtırasında küçük küçük tafsilât uyanıyordu.— Uşaklıgil».

mütehaddi', *A. s.* [Hud'a'dan] Bilerek aldanan.

mütehaddib, *A. s.* Kambur olan, kamburlaşan.

mütehaddid, *A. s.* Hızla aşağı inen.

mütehaddir, *A. s.* Örtünen, bürünen. Perde ehli, namuslu.

mütehaddis, *A. s.* [Hudus'tan] Meydana gelen, yoktan varolan.

mütehaffız, *A. s.* [Hıfz'dan] Korunup sakınan.

mktehafit, *A. s.* Bir şey üzerine istekle saldıran.

mütehakkık, *A. s.* [Hak'tan] Doğruluğu meydana çıkan. Gözle görünür hale gelen.

mütehakkim, *A. s.* [Hükm'den] Hâkimlik takınan. Hâkim ve âmir kesilen. «Bazan mütehayyir — Bazan mütehakkim; yine âciz. yine kaani'.— Fikret».

mütehalhıl, *A. s.* Açılıp parçaları ayrılmış olan. Kabarmış, kabartılmış olan.

mütehalif, *A. s.* [Hulf'ten] Birbirine uymayan.

mütehalik, *A. s.* [Helâk'ten] Kendini tehlikeye atacak kadar istekle bir işe koşan. «Bakarsınız: Mütehalik, münevver ü şeyda; —Bu şimdi neşeli gamzedir, behic-i emel.— Fikret».

mütehalikâne, *F. zf.* Büyük bir çabuklukla.

mütehallıs, *A. s.* [Halâs'tan] 1. Kurtulmuş. 2. Nazımda takma bir adı olan.

mütehalli, *A. s.* [Halî'den] Süslenmiş, donanmış. «Vatan muhabbetiyle mütehalli olan gönülleri hûn edecek.— N. Kemal».

mütehallif, *A. s.* Değişebilir, değişken.

mütehallik, *A. s.* [Hulk'tan] Birhuy kazanmış.

mütehallil, *A. s.* [Hall'den] 1. Erimiş. 2. Çözülmüş.

mütehallim, *A. s.* [Hilm'den] Yalandan yumuşak huylu görünen. 2. (Ana.) Meme gibi yuvarlaklaşan. Memeleşen.

mütehamık, *A. s.* [Humk'tan] Kendini ahmak gibi gösteren.

mütehami, *A. s.* Sakınan, kendini koruyan.

mütehammık, *A. s.* [Humk'tan] Ahmaklaşan. Ahmak gibi konuşan veya davranan.

mütehammız, *A. s.* [Humz'dan] Ekişiyen.

mütehammil, *A. s.* [Haml'den] Dayanabilen. Yüklenebilen, çeken.

müteharib, *A. s.* [Harb'den] Savaş yapanlardan her biri.

müteharrik, *A. s.* [Hareket'ten] 1. Kımıldanan. Oynayan. 2. (Arap alfabesi) Harekesi olan (harf). 3. (Fel., Fiz.) Hareketli. *Müteharrik bizzat*, otomobil, otomat. «Nakkare önde, bir müteharrik cebel gibi — Geçmekte zi-vekar ü tarab mevkib-i zafer .—Fikret».

müteharriş, *A. s.* İrkilmiş.

müteharrişiyyet, *A. i.* İrkiltilme.

mütehasım, *A. s.* [Hasm'dan] 1. Karşılıklı düşmanlık eden. 2. Karşılıklı dâva eden.

mütehassıl, *A. s.* [Husul'den] Vücut bulan, husule gelen.

mütehassın, *A. s.* [Hısn'dan] Kaleye kapanmış.

mütehassıs, *A. s.* [Husus'tan] 1. Bir şeye ayrılmış. Ayrı bir işte kullanılan. 2. Bir işin bir dalını çok iyi bilen. Uzman.

mütehassir, *A. s.* [Hasr'den] Pıhtılanmış.

mütehassir, *A. s.* [Hasret'ten] Hasret çeken. Özleyen. «Ya iki ruh-i mütehassire mev'id-i telâki.— Fikret».

mütehassis, *A. s.* [Hiss'ten] Duygusu çok, pek duygulu. «Sen çünki muaşık, mütehassis ve güzelsin.— Cenap».

mütehaşi', *A. s.* [Huşu'dan] Huşu ile eğilen.

mütehaşi, *A. s.* Korkup çekinen. «Bir dûd-i müncemid gibi âfak-i bi-hayat — Pişinde canlanır mütehaşi nazarlarım.— Fikret».

mütehaşşi', *A. s.* [Huşu'dan] Kendini alçak tutan, alçakgönüllü.

mütehaşşib, *A. s.* [Haşeb'den] Odunlaşan, odunlaşmış.

mütehaşşid, *A. s.* Yardım için koşuşup toplanan. «Mütehaşşid mazahir-i zulümat: — Göz açıldıkça ruh perdelenir.— Fikret».

mütehattı, *A. s.* 1. Atlayıp geçen. 2. Hata işleyen, yanılan.

mütehattır, *A. s.* [Hutur'dan] Hatırına getiren, hatırlıyan.

mütehattim, *A. s.* [Hatm'dan] Gerekli. Mutlaka olacak.

mütehavin, *A. s.* [Hevn'den] İşinde gevşek ve kayıtsız olan.

mütehavvil, *A. s.* [Havl'den] 1. Değişmiş. Başka hal almış. 2. Çabuk değişen. Bir halde kalmıyan. 3. (Mat.) Değişken.

mütehayyil, *A. s.* [Hayal'den] Hayal kuran. Dalgın, hayale dalmış.

mütehayyile, *A. i.* [Hayal'den] Fransızcadan «muhayyile» ile birlikte *imagination* karşılığı olarak (XX. yy.)

mütehayyir, *A. s.* [Hayret'ten] Şaşmış, şaşırmış. Ne yapacağını bilmez. «Ellerini nereye koyacağından mütehayyir gibiydi.— Uşaklıgil».

mütehayyirane, *F. zf.* Şaşkınca.

Şaşkın şaşkın.

mütehayyiz, *A. s.* [Hayyiz'den] 1. Bir yer tutan. 2. Önem sahibi, ileri gelen. (ç. Mütehayyizan).

mütehazzir, *A. s.* [Hazer'den] Dikkatli davranan, sakınan. «Sui encamdan mütehazzir ve mütefekkir olup.— Naima».

mütehecci, *A. s.* [Heca'dan] Heceleyen.

mütehekkim, *A. s.* [Tehekküm'den] Alay eden. Öfke ile alay eden. «Sonra Süha'ya dönerek daima bârid ve mütehekkim.— Fikret».

mütehettik, *A. s.* [Hetk'ten] Utanması olmıyan. Edepsiz. «Ve devr-i harabat eden mütehettik hazele-i bi-ragbet ile germ-ülfet olup.— Naima».

mütehevvir, *A. s.* [Tehevvür'den] Gözü dumanlı, coşkun. Kızgınlıktan sonunu düşünmeden saldıran. «Kudur, ey lücce-i zulmet, mütehevir, çılgın —Gülerim kahkaha-i ye's ile çığlıklarına.— Fikret».

mütehevvirane, *F. zf.* Son derece kızgınlık sonunda düşünmeden saldırarak, coşkunlukla. «Kara Murat'ın gözleri tas-i pür-huna dönüp mütehevvirane cevap verip.— Naima».

mütheyyi, *A. s.* Hazırlanmış, hazır. «Vâfir leşker cem edip mukabeleye mütheyyi oldu.— Naima».

mütheyyic, *A. s.* [Heyecan'dan] Heyecana gelmiş. Coşkun. Savruk. «Aşkının en mütheyyic ateşlerinin üzerinden bir kar rüzgârı geçerdi.— Uşaklıgil».

mütehezziz, *A. s.* Titreyen, zıngırdayan.

mütekabbız, *A. s.* [Kabz'dan] Toplanan, buruşan. Çekilen.

mütekabbil, *A. s.* [Kabul'edn] Kabul eden, üstüne alan.

mütekabil, *A. s.* [Kabl'den] 1. Karşılıklı, biri öbürünün karşısında olan. 2. (Mat.) Karşıt.

mütekabilen, *A. s.* (Mat.) Karşıt olarak.

mütekabiliyyet, *A. i.* 1. Karşılıklı davranış. 2. (Fel.) Karşıtlık.

mütekâbir, *A. s.* [Kibr'den] Kendi nefsini büyük görür olan.

mütekaddim, *A. s.* [Kıdem'den] 1. Önde bulunan. Baştaki. 2. Geçmiş, eskimiş. 3. Sunulan.

mütekaddimin, *A. i.* Eski insanlar. Eskiler.

mütekaddis, *A. s.* [Kuds'ten] Kutsal olan, aşırı temiz.

mütekâhil, *A. s.* Üşengen. Tembel.

mütekaid, *A. s.* [Kuud'dan] Emekli.

mütekallid, *A. s.* 1. Boynuna takan. 2. Kuşanan. 3. Üstüne alınan. Tavır takınan.

mütekallil, *A. s.* [Kalil'den] Azalan, azalmış olan.

mütekallis, *A. s.* [Tekallus'tan] Gerilen. Gerilmiş. «Mütekallis, melûl ü ducretver — Varlığından da iştibah eyler.— Cenap».

mütekâmil, *A. s.* [Kemal'den] Olgun.

mütekarib, *A. s.* [Kurb'dan] 1. Yakın. Birbirine yakın olan. 2. (Ed.) Dört feulün (. . -) tekrarlanan vezin. 3. (Mat.) Yakınsak.

mütekarin, *A. s.* [Karin'den] Birbirine birleşmiş, bitişmiş olan. Yaklaşmış, yakınlaşmış. «Anka ile bir serçe ne mümkün — Bir sahada olsun mütekarin.— Fikret».

mütekarrib, *A. s.* [Kurb'dan] Yaklaşan. Yaklaşmaya çalışan. *Mütekarrib-ül-hulûl olan*, girmesi yaklaşan (ay).

«Melih Bey takımının artık sön-

miye mütekarrib şa'şaa-i hâtırasının.— Uşaklıgil».

mütekarrih, *A. s.* [Karh'tan] 1. Yaralı, çıbanlı. Cerahatli (yara, çıban).

mütekarrir, *A. s.* [Karar'dan] Takarrür eden. Kararlaşan. Yerleşip kuvvet bulan.

mütekasım, *A. s.* [Kısm'dan] 1. Bir şeyi paylaşanlardan her biri. 2. Andlaşanlardan her biri.

mütekasır, *A. s.* [Kasr'adn] Kudretini kullanmak istemeyen.

mütekâsif, *A. s.* [Kesafet'ten] Sıklaşmış, koyulmuş.

mütekâsil, *A. s.* [Kesl'den] Üşenen, gevşek.

mütekâsiliyye, *A. i.* Bu dünyaya gelmek can beslemek içindir, başka bir şey yoktur diye her işi bırakıp dilencilik ederek dolaşır, her ne bulursa yer bir tarikat.

mütekâsir, *A. s.* [Kesret'ten] 1. Çok, çoğalmış. 2. (Ed.) Aruz ölçüsü.

mütekatı', *A. s.* [Kat'dan] 1. Birbirini kesen, birbirinin üstünden geçen. (Geo.) Kesişen, birleşen.

mütekatır, *A. s.* [Katre'den] Katra katra dökülen. Damlıyan.

mütekattı', *A. s.* [Kat'dan] 1. Bir teviye olmıyan, kesik. 2. (Cog., Fel.) Kesikli.

mktekavvis, *A. s.* [Kavs'ten] Yay, gibi eğri. Eğrilmiş, bükülmüş.

mütekayyid, *A. i.* [Kayd'den] Dikkatli davranan.

mütekayyih, *A. s.* [Kîh'ten] İrinli, cerahat bağlamış.

mütekazı, *A. s.* [Tekaza'dan] 1. Takaza eden. 2. Borçluyu ödeme için sıkıştıran. «Asker-i tatar mütekazılerdir ve bir sene dahi kışlamıya mütehammil değillerdir.— Peçevi».

mütekebbir, *A. s.* [Kibr'den] Kibirli, ululuk satan.

mütekebbirane, *F. zf.* Kibirli 'kibirli. Azametle.

mütekeddir, *A. s.* [Keder'den] 1. Kederli. 2. Bulanık. «Bir çukur yerde birikmiş mütekeddir bir su.— Fikret».

mütekeffil, *A. s.* [Kefalet'ten] Kefil olan.

mütekellif, *A. s.* [Külfet'ten] Külfetli, zahmetli iş tutan.

mütekellim, *A. s.* [Kelâm'dan] 1. Söyliyen, lâkırdı eden. 2. (Gra.) Birinci şahıs. 3. Nutuk söyliyen.

mütekellimîn, *A. i.* İlm-i kelâm bilginleri. İslâm inançlarının incelikleriyle uğraşanlar.

mütekellis, *A. s.* [Kils'ten] Kireçleşmiş, kireçlenmiş.

mütekemmil, *A. s.* [Kemal'den] Olgunlaşan. Eksiği kalmıyan.

mütekemmin, *A. s.* [Kemîn'den] Pusuya yatmış, pusu tutmuş olan.

mütekerrir, *A. s.* [Kere'den] Tekerrür eden, birden ziyade vukubulan.

mütekessir, *A. s.* [Kesr'den] Kırılan. Parçalanan.

mütekessir, *A. s.* [Kesret'ten] Çoğalan, artan.

mütekevvin, *A. s.* [Kevn'den] Vücuda gelen.

mütelâffız, *A. s.* [Lâfz'dan] Bir sözü ağzından çıkaran, söyleyen.

mütelâfi, *A. s.* Kaybettiği bir şeye karşı başka bir şey kazanan.

mütelâhık, *A. s.* [Luhuk'tan] Birbiri arkasından gelen. Birbiri ardında yetişip birleşen. «Bu leşkergâha mütelâhık ve müteellif olmak.— Sadettin».

mütelâhi, *A. s.* [Lehv'den] Sazla, oyunla uğraşan.

mütelâkı, *A. s.* Kavuşmuş, ulaşmış.

mütelâkkı, *A. s.* Alan, kabul eyle-

yen.

mütelâl, mütelâli, *A. s.* Parıldayan.

mütelâsık, *A. s.* [Lusuk'tan] Birbiriyle birleşmiş olan, bitişik

mütelâşi, *A. s.* Telâş eden, bir şeye gerektiğinden çok önem vererek acele eden. «Heves-i câh ile cahil mütelâşi görünür».

mütelâyişane, *F. zf.* Telâşla.

mütelâtıf, *A. s.* [Lûtf'tan] Kibar nazik muamelesi olan.

mütelâtım, *A. s.* Birbirine çarpan, çarpışan, çalkalanan, çırpıntılı. Dalgalı.

mütelâkkıp, *A. s.* [Lâkab'dan] Lâkaplanmış.

mütelâttıf, *A. s.* [Lûtf'tan] Yumuşak ve nazik davranan.

mütelebbis, *A. s.* [Libas'tan] Giyinmiş.

mütelehhi, *A. s.* [Lehv'den] Sazla, oyunla vakit geçiren.

mütelehhib, *A. s.* Alevlenmiş, alev çıkaran.

mütelehhif, *A. s.* Acıklanan. Yanıp yakılan, özleyip duran.

mütelemmi', *A. s.* [Lem'den] Parıldayan.

mütelevvin, *A. s.* [Levn'den] 1. Renkli, boyalı. 2. Alaca. 2. Dönek, çabuk fikir değiştiren. «Mahmur ü müzehher, mütelevvin, müetnevvir.— Fikret».

mütelevvis, *A. s.* [Levs'ten] Kirli. Pis, mundar.

müteleyyin, *A. s.* [Leyyin'den] Yumuşak olan. Gevşeyip yumuşayan.

mütelezziz, *A. s.* [Lezzet'ten] Tadını duyan, tat alan. Hoşlanan.

mü'telif, *A. s.* [Ülfet'ten] 1. Ülfet etmiş, alışık. 2. Uygun, denk.

mütemadi, *A. s.* 1. Uzanan, süren. 2. Arasız, her zaman. «Can sıkıntısından mürekkep uzun saatlerim mütemadi bir azap sakl ıyor.— Uşaklıgil».

mütemadiyen, *A. zf.* Arasız olarak, sürekli olarak. «Havada bir top mütemadiyen gayr-i muntazam daireler çizerek.— Uşaklıgil».

mütemadiyet, *A. i.* Sürerlik (XX. yy.)

mütemahhız, *A. s.* Yürekten inançla çalışan. (ç. Mütemahhızin).

mütemarız, *A. s.* [Maraz'dan] Yalandan hasta olan.

mütemasik, *A. s.* İyi, sıkı tutan.

mütemasil, *A. s.* [Misl'den] 1. Birbirine benzer. 2. (Mat.) Homolog.

mütemaşi, *A. s.* 1. Seyre çıkan. 2. Sebeplenip çıkan. «Ben dediğim makam-i kanaat ve mertebe-i feragatten naşidir sen dediğin sıfat-i hırs ü tamadan münbais ve mütemaşidir.— Hümayunname».

mütemayil, *A. s.* [Meyl'den] Bir tarafa eğilmiş. «Başı biraz öne mütemayil, gözleri süzgün.— Uşaklıgil».

mütemayiz, *A. i.* 1. Temayüz eden, sivrilen. 2. (Tanzimattan sonra) Saniye rütbesinin birinci sınıfı (askerde miralay - albay karşılığı).

mütemeddih, *A. s.* [Medh'ten] Kendini öven, övünen.

mütemeddin, *A. s.* [Müdün'den] Medeniyet halinde olan. «Memalik-i mütemeddinede herkes geceyi gündüze katmış.— N. Kemal».

mütemehdi, *A. s.* [Mehdi'den] Mehdilik iddiasında bulunan.

mütemehhid, *A. s.* [Mehd'den] Yayılmış, serilmiş.

mütemekkin, *A. s.* [Mekânet'ten] Oturan. «Çün Bahayi Efendi sadr-i fetvada mütemekkin oldu. — Naima».

mütemellik, *A. s.* Alçakçasına yalvaran. «Hasis ve deni olan eşhasa lâzımdır ki mütevazı ve mütemellik olalar.— Naima».

mütemellik, *A. s.* [Milk'ten] Mülk edinen. Malın sahibi olan.

mütemelmil, *A. s.* (Psi) Taşkın.

mü'temen, *A. s.* [Emn'den] Emniyetli. Güvenilir, inanılır.

mütemenna, *A. s.* İstenen, dilenen. İstenilen.

mütemenni, *A. s.* İsteyen, dileyen.

mü'temer, *A. i.* Fransızca'dan *congré* karşılığı olarak (XIX. yy.).

mütemerkiz, *A. s.* [Merkez'den] Merkezlenmiş. Bir yere toplanmış.

mütemerird, *A. s.* Kötü bir yolda direnerek devam eden. İnatçı.

mütemerridane, *F. s., zf.* Kötülükte direnerek. İnatla.

mütmeshir, *A. s.* Maskaralık eden Eğlenen.

mütemessik, *A. s.* 1. Sıkı sıkıya yapışıp tutan. 2. Bir şeyi kanıt ve tanıt tutan. Ona dayanan.

mütemessil, *A. s.* [Misl'den] 1. Kendini benzeten. Birinin şekli ne giren. 2. Cisimlenen. Cisimlenip görünen.

mütemetti', *A. s.* Kazanan, kâr eden.

mütemevvic, *A. s.* [Mevc'den] 1. Dalgalanan, dalgalı. 2. Bir kararda durmıyan, oynak. «Ufukta bir mütemevvic bulut, ya bir yel ken.— Fikret».

mütemevvil, *A. s.* [Mal'den] Zengin. Mal sahibi. (ç. Mütemevvilân, mütemevvilîn). «Bostancı Ali Hoca nam mütemevvil vezir-i âzama istinat ile — Ehli bir mütemevvile saraylı olup.— Naima»

mütemeyyi, *A. s.* Sıvık olan, sıvıklaşan. Sulanıp akan.

mütemeyyiz, *A. s.* 1. Seçilen Seçkin. 2. (Fel.) Seçik.

mütemmem, *A. s.* Tamamlanmış. Eksiği kalmamış.

mütemmim, **mütemmime**, *A. s.* [Temam'dan] 1. Bitiren, tamamlıyan. 2. (Fel.) Tümleç, tümler. 3. (Gra.) Tümleç. 4. (Mat.) Bütünler. «Bir eteklik ki harmanînin bir zeyl-i mütemmimi olmak üzere kaabil-i telâkki idi» —«Şayeste tafsilât-i mütemmime veriyordu.— Uşaklıgil».

mütenadi, *A. s.* [Nida'dan] Birbirini çağıran. Ünleşen.

mütenadir, *A. s.* [Nedret'ten] Az bulunur.

mütenafi, *A. s.* [Nefy'den] Birbirine karşıt olan.

mütenafir, *A. s.* [Nefret'ten] Birbirini sevmeyen, birbirine uymıyan.

mütenahi, *A. s.* [Nihayet'ten] Biten. Sona eren. *Gayr-i mütenahi, namütenahi*, sonsuz, bitmez tükenmez.

mütenahiz, *A. s.* Erişip çatan. Ulaşan «Sinni ıkd-i hamsine mütenahiz.— Raşit».

mütenahnih, *A. s.* Hırıltı ile soluyan. «Mensuh ü münkesif, mütenahnih, ateh-lika — Bir varlık... İşte çehre-i mazi-i zi-beka.— Fikret».

mütena'im, *A. s.* [Nimet'ten] Varlık içinde büyüyen, nazlı alışmış.

mütenakıs, *A. s.* [Nokṣan'dan] Azalan, gittikçe azalıp küçülen.

mütenakız, *A. s.* [Nakz'dan] 1. Birine karşıt olan, birbirini çürüten. 2. (Man.) Çelişik.

mütenakir, *A. s.* Bilmezlikten gelen. Bilmez görünen.

mütenasib, *A. s.* [Nisbet'ten] 1. Birbirine her bakımdan uygun. Denk. 2. (Mat.) Orantılı.

mütenasık, *A. s.* [Nesak'tan] Bir

boyda. Benzeşen. «Sonra yirmiden mütecaviz kılâ'-i mütenasıka ihdas edip.— Naima».

mütenasır, *A. s.* [Nâsır'dan] Birbirine yardım eden, yardımlaşan.

mütenassıh, *A. s.* [Nush'tan] Öğüt dinleyip uslanan.

mütenassır, *A. s.* [Nasr'dan] Hıristiyan olan. Hıristiyanlığa kabul eden.

mütenavib, *A. s.* [Nevbet'ten] 1. Nöbetleşe tekrarlanıp giden. 2. (Fel.) Almaşık.

mütenavil, *A. s.* [Tenavül'den] Alıp yiyen.

mütenavim, *A. s.* [Nevm'den] Uyur gibi görünen.

mütenazır, *A. s.* [Nazar'dan] 1. birbirine bakan, birbiri karşısında bulunan. 2. (Kim.) Bakışık. 3. (Mat.) Simetrik. 4. (Sos.) Karşılık.

mütenebbi, *A. s.* Peygamberlik taslıyan. Yalancı peygamber.

mütenebbih, *A. s.* Uyanık, uyanan, uslanan, aklını başına alan. «Müftü tarafından tenbih gelmişti amma mütenebbih olmadı .— Naima».

mütenebbit, *A. s.* Ot gibi yerden biten.

müteneffir, *A. s.* [Nefret'ten] Nefret eden. «Sevişmemek... müteneffir miyim yani? — Yok, hissiz; — Biraz harareti eksik bahar-i aşkımızın.— Fikret».

müteneffis, *A. s.* [Nefes'ten] Soluk alan. «Bizimle böyle cenk ederse bizden bir müteneffis halâs olmayıp cümlemizi kırarlar. —Naima».

müteneffiz, *A. s.* Nüfuz sahibi, sözü geçer.

müteneffizan, *A. i.* [Müteneffiz ç.] Nüfuzlu kimseler. Sözü geçenler. «Bir takım müteneffizanın gözlerine diken sokmak değil can evlerinde od yakmak kadar müessir.— N. Kemal».

mütenekkir, *A. s.* [Nekre'den] İstiyerek tanınmıyacak bir hale giren, takma bir adla kendini belli etmek istemiyen.

mütenekkiren, *A. zf.* Tebdil olarak, kendinin kim olduğunu belli ettirmeden.

mütenessık, *A. s.* [Nesk'tan] Biteviye olan.

mütenessim, *A. s.* Rüzgâr koklayan. Rüzgâr kokusu alan.

mütenevvi', *A. s.* [Nev'den] Türlü türlü, çeşit çeşit.

mütenevvim, *A. s.* Uyuklıyan. Uyuyan. Rüya gören.

mütenevvir, *A. s.* [Nur'dan] Nurlanan, parıldayan. «Mahmur ü müzehher, mütelevvin, mütenevvir, — Bir fecr-i baharî gibi .— Fikret».

mütenezzih, *A. s.* 1. Gezip eğlenen. 2. Arı, temiz, ilgisi yok. (ç. Mütenezzihat). «Bu ruz-i firuzda bazı mütenezzihat-i dilâra temaşasına.— Ragıp Pş.».

mütenezzil, *A. s.* [Nüzl'den] Alçalan, lâyıksız bir işi işleyen.

müterabbı', *A. s.* Bağdaş kurup rahatça oturmuş. «Vezir kendisi dizleri üzerine bir tıladuz yorgan bürümüş mütarabbı idi.— Naima».

müteradif, *A. s.* [Redf'ten] Aynı anlama gelen, anlamı bir olan Eşanlam, anlamdaş.

müterafı', *A. s.* Duruşma için yargıca giden.

müterafık, *A. s.* Karışık. Karışmış. Bir arada.

müterahhim, *A. s.* [Rahm'den] acıyan, merhamet eden.

müterahi, *A. s.* Geri duran. Ağır davranan.

müterakib, *A. s.* [Rükûb'dan] Ki-

remit gibi birbiri üstüne binmiş olan.

müterakim, *A. s.*, Birikmiş, yığılmış. Toplanmış.

müterakkab, *A. s.* Beklenilen, umulan.

müterakkıb, *A. s.* Gözeten, bekleyen, uman. «İltifat-i aliyyelerine ve ferman-i hümayunlarına müterakkıb olup durdular.— Naima».

müterakki, *A. s.* İlerlemiş. Yukarı çıkmış. Yükselmiş.

müterassıt, *A. s.* [Rasad'dan] Gözeten, bekleyen, kollayan.

müterazi, *A. s.* [Rıza'dan] Karşılıklı birbirinden razı, hoşnut olan.

mütercim, *A. s.* [Tercüme'den] Başka dilden çevrilme.

mütercmi, *A. s.* [Tercüme'den] Başka dilden çeviren.

müterecci, *A. s.* [Reca'dan] 1. Uman. 2. Yalvaran.

mütereddi, *A s.* Soysuzlaşmış.

mütereddid, *A. s.* [Redd'den] 1. Gidip gelen, devam eden. 2. Karar vermeyen, kararsız. «Anın yerini kenduye mütereddid ve boşnak koçaş Mahmut dedikleri cahile verdi.— Naima». — «Karanlıkta yürüyenlere mahsus bir mişvar-i mütereddid le ilerliyordu.— Uşaklıgil».

mütereddidane, *F. zf.* Kararsızca.

mütereffi', *A. s.* [Ref'ten] 1. Yükselen. 2. Ululuk gösteren.

mütereffih, *A. s.* Bolluk ve rahatta yaşayan.

müterekkib, *A. s.* [Rükûb'dan] Birleşmiş, iki veya daha çok cismin birleşmesiyle meydana gelen. «Bunlar öyle bir sınıftır ki beceriksizlerden, mahçuplardan, cebinlerden müterekkiptir.— Uşaklıgil».

müterennim, *A. s.* Terennüm eden, güzel sesle yavaşça ırlıyan. «Sanki müterennim bir nefes, havaî bir rübabın tellerine.— Uşaklıgil».

müteressib, *A. s.* [Rüsub'dan] Dibe çöken, durulan. «Müteressib muhit-i bâlimde — Sanki yüz yıllık ıstırab-i hayat.— Fikret».

müteressih, *A. s.* [Reşh'ten] Ter gibi sızan, terleyen.

müterettib, *A. s.* [Rütb'den] 1. Sıralanmış, 2. Üste düşen, ait. 3. Gereken, sonuç olan.

mütesadif, *A. s.* [Tesadüf'ten] Ras gelen. «Mütesadif olurdu her yerde — Başka bir âlem-i gamfezaya.— Cenap».

mütesadim, *A. s.* [Sadme'den] Çarpışan, birbirine vuran.

mütesahib, *A. s.* Sahip çıkan, arka olan.

mütesahil, *A. s.* Kolay sanan, Gevşek davranan.

mütesaid, *A. s.* [Suud'dan] Yükselen, yukarı çıkan. «Amma benim olmaktadır ahım mütesaid .— M. Naci».

mütesail, *A. s.* Dilenen, dilenci.

mütesakıt, *A. s.* Bir bir ardınca düşen.

mütesalib, mütesalibe, *A. s.* [Salib'den] (Man.) Çapraz.

mütesamih, *A. s.* Müsamaha gösteren. Görmezlikten gelen.

mütesavi, *A. s.* Birbirine eş olan, birbiri kadar.

mütesaviyen, *A. s.*, *zf.* Birbirine eş değerde.

müteeslli, *A. s.* Avunan, acıyı unutur gibi olan.

mütesellim, *A. s.*, *i.* 1. Teslim edilen şeyi alan. 2. Vergi ve resimlerin alınmasına memur edilmiş kimse, muhassıl.

müteselsil, *A. s.* [Silsile'den] Zincir gibi birbirine bağlı olan, ar-

dı kesilmeden peşi sıra gelen.

müteselsilen, *A. zf.* Sıra ile, birbiri peşi sıra. «Alel imeyya ve müteselsilen zuhur eder ve birbirinin kurtulmaz bir takım illetlerin metayic-i zaruriyesi.— N. Kemal».

mütesemmim, *A. i.* [Sem'den] Zehirlenen.

müteserri, *A. i.* [Sür'atten] Koşan, acele davranan.

müteseyyib, *A. s.* Kayıtsız davranan, aldırış etmiyen.

müteseyyid, *A. s.* Seyyit olmadığı halde kendinin seyyit olduğunu söyliyen.

müteşabih, *A. s.* [Şibh'ten] 1. Birbirine benzer. 2. Dış görünüş anlamı ile değil de başka bir maksat için misal diye söylenen.

müteşabihat, *A. i.* [Müteşabih ç.] Kuran'ın, dış mânasiyle değil, örnek olarak söylenen âyetleri.

müteşaddık, *A. s.* 1. Avurt çatlatarak konuşan. Istılahlı konuşan.

müteşahhıs, *A. s.* 1. Şahıslanan, gözle görünür hal alan. 2. Şahsını tanıyan. 3. Şahsı farkolunmuş olan.

müteşa'ib, *A. s.* [Şa'b'den] Şubelenmiş, dallanmış. Kollara ayrılmış.

müteşair, *A. s.* [Şiir'den] Şairlik satmak isteyen, şairlik taslıyan.

müteşa'ir, *A. s.* [Şair'den] Kıllı.

müteşakil, *A. s.* [Şekl'den] 1. Şekli bir olan. 2. Şekil, suretçe birbirine benzeyenlerin beheri.

müteşebbek, *A. s.* [Şebeke'den] Ağ gibi birbirine geçen.

müteşebbih, *A. s.* [Şebh'ten] Benzeyen.

müteşebbis, *A. s.* [Teşebbüs'ten] Bir işe girişen.

müteşeddid, *A. s.* [Şiddet'ten] 1. Şiddetlenen. 2. Katılaşmış, pekleşmiş olan.

müteşeffi, *A. s.* [Şifa'dan] 1. Şifa bulan, sağlaşan. 2. Öcünü almakla yüreği soğuyan.

müteşehhi, *A. s.* İştahlanan.

müteşe'im, *A. s.* Uğursuz sayan. Uğursuzluk gelecek sanan.

müteşekki, *A. s.* [Şekva'dan] Şikâyet eden. «Şu halet-i perişanımla — Müteşekki, lâim, — Karşıdan sefvet-i mahmurunu seyr etmedeyim.— Fikret».

müteşekkik, *A. s.* Şüphe, sanı içinde olan. Sanıdan kurtulamıyan.

müteşekkil, *A. s.* [Şekl'den] 1. Şekillenmiş olan. 2. Çeşitli maddelerden meydana gelen. «Mütemadi yalanlardan müteşekkil bir hayata katlanmıyacaktı.— Uşaklıgil».

müteşekkir, *A. s.* [Şükr'den] İyilik bilen, iyiliğe karşı nazik davranan.

müteşemmir, *A. s.* İşe hazırlanmış olan. «Şahingiray dahi müteşemmir-i cenk ü kıtal olup.— Naima».

müteşemmis, *A. s.* Güneşe çıkan, güneşlenen.

müteşerri', *A. s.* [Şer'den] Şeriat işleriyle uğraşan. Fıkıh ve şeriatte bilgisi çok olan.

müteşerrif, *A. s.* Şereflenen.

müteşettit, *A. s.* Dağınık olan. Karışık bulunan.

müteşevvik, *A. s.* [Şevk'ten] Çok ziyade istekli. «Benim üstühvanlarımı ihrak bin-nâr etmiye müteşevviklerdir.— Naima».

müteşevvis, *A. s.* [Teşevvüş'ten] Karışık, karmakarış, anlaşılmaz.

müteşeyyi, *A. s.* [Şia'dan] Şii mezhebine girmiş, şii olmuş o-

lan.

müteşeyyid, *A. s.* Yükselten. sağlamlaştıran.

müteşeyyih, *A. s.* 1. Yaşlılık taslıyan, yaşlı görünmek isteyen. 2. Şeyhlik taslıyan.

mütetabi', *A. s.* [Teb'den] Birbiri ardınca gelen.

mütetabian, *A. zf.* Birbiri ardınca.

mütetebbi', *A. s.* [Teb'den] Tetebbu eden. Arkasına düşüp araştıran.

mütetevvic, *A. s.* [Tac'dan] 1. Taç giymiş. Taçlı. 2. (Bot.) Taçyapraklı.

mütevafık, *A. s.* [Vefk'ten] 1. Birbirine uygun. 2. Uyan, uygun olan.

mütevafir, *A. s.* [Vefur'dan] Çoğalan.

mütevaggıl, *A. s.* Bir şeyin çok ilerisine, derinliğine varan. Uğraşan. «Şecere-i nesliye mütevaggıllerine belki mümkün olur.— Uşaklıgil».

mütevahhiş, *A. s.* [Vahş'tan] Ürkmüş, korkmuş. «Öyle bir hande-i perişan ki — Mütevahhiş leb-i meserretten.— Fikret».

mütevakki', *A. s.* [Vak'dan] Uman, bekleyen.

mütevakkı, *A. s.* [Vikaye'den] Sakınan, kendini gözeten.

mütevakkıf, *A. s.* [Vakf'tan] 1. Duran. Kımıldamıyan. 2. Bir şeye bağlı olan, onunla iş görecek olan. 3. İlerlemeyip duran. «Fakat tamamen zeval-i zamana mütevakkıf bir hastalığın nöbetleri kabilinden.— Uşaklıgil».

mütevali, *A. s.* [Vely'den] Artsız arasız. Aralık vermeden süren. Bir düzüye olan. «Mütevali şu'un-i edvarı — Hep felâket elem uğultuları.— Fikret».

mütevaliyen, *A. zf.* Aralık vermeden. Bir düziye.

mütevari, *A. s.* [Verâ'dan] Saklı, gizli. Bir şey arkasına veya altına çekilip saklanan. «Güneş midir mütevari sehab-i hâkinde — Felek mi pâyine inmiş nedir bu ulviyyet.— N. Kemal».

mütevarid, *A. s.* [Vürud'dan] Gelen.

mütevaris, *A. s.* [Veraset'ten] Miras kalan. Babadan çocuğuna kalarak sırayla geçen.

mütevatı, *A. i. 1.* Birbirine benzeyen. 2. (Fel.) Tekanlamlı.

mütevasıl, *A. s.* [Vasl'dan] Birbirine bitişmiş.

mütevatir, *A. s.* Ağızdan ağıza yayılan. Halk arasında söylenilen.

mütevattın, *A. s.* [Vatan'dan] Bir yeri vatan edinmiş. Yurt tutmuş, yurtlanmış.

mütevazi', *A. s.* [Vaz'dan] Kendini aşağı tutan, alçakgönüllü. Kibirsiz. «O mütevazı, zelil, hakir edalariyle biçare otlar.— Uşaklıgil».

mütevazıane, *F. zf.* Kibirsizce, alçakgönüllülükle.

mütevazi, *A. s.* [Muvazi'den] (Geo.) Paralel.

mütevazin, *A. s.* [Vezn'den] Birbirine uygun. Tartıları bir olan.

mütevaziyen, *A. zf.* Paralel olarak.

mütevazzıh, *A. s.* Açıklanan. Açıklık peyda eden.

müteveccih, *A. s.* [Vech'ten] 1. Bir yere doğru gitmiye kalkan, yola çıkan. 2. Birine karşı iyi düşüncesi ve sevgisi olan.

müteveccihen, *A. zf.* Zihne koyarak. Bir yere doğru. «Maden tarafına müteveccihen büyük caddeyi takibediyorlardı.— Uşaklıgil».

müteveffa, *A. s.* [Vefat'tan] Ö-

lü, ölmüş.

mktevehhim, *A. s.* [Vehm'den] Kuruntulu.

mütevekkil, *A. s.* [Tevekkül'den] Her işi Tanrıya, Tanrı iradesine bırakıp Tanrıdan gelene razı olan.

mütevekkilâne, *F. zf.* Tevekkül ile kadere boyun eğerek. «Hep aldatılmıya bir muvafakat-i mütevekkilâne ile gelen Bihter'i.— Uşaklıgil».

mütevekkilen alallah, *A. c.* Tanrıya sığınarak. Tevekkül ederek. «Ol saat bir yere gelip mütevekkilen alallah suyu ayaktan ubur.— Raşit».

mütevelli, *A. s., i.* [Veli'den] Bir vakfın idaresine memur olan kimse.

mütevellid, *A. s.* 1. Doğan. Dünyaya gelen. 2. Hâsıl olan, çıkan. «Muhaverenin bu inkıta-i nagehanisinden mütevellid azaptan.— Uşaklıgil».

müteverri', *A. s.* [Vera'dan] Din emirlerini sıkıca tutan.

müteverrim, *A. s.* [Verem'den] 1. Şiş, kabarık. 2. Verem olmuş. «Şu döktüğün müteverrim, zavallı yapraklar.— Fikret».

mütevessi', *A. s.* [Vüsat'ten] Genişliyen. «Nihal'in henüz gayri mütevessi gövdesiyle.— Uşaklıgil».

mütevessil, *A. s.* [Vesile'den] Bir vesile ile yanaşmıya çalışan.

mütevessilen, *A. zf.* Vesile tutarak, dayanarak.

müteyakkın, *A. s.* [Yakın'dan] Kesin olarak bilen.

müteyakkız, *A. s.* [Yekaza'adn] 1. Uyanık. Uyanmış. 2. Gözü açık olan. «Bütün teferrüat-i vakanın müteyakkız bir şahidi sıfatiyle.— Uşaklıgil».

müteyakkızane, *F. s., zf.* Uyanıklıkla.

müteyemmen, *A. s.* [Yümn'den] Uğurlu, kutlu.

müteyessir, *A. s.* [Yüsr'den] Kolay yapılır. Yapılması kolay.

mütezadd, *A. s.* [Zıd'dan] Birbirine karşıt olan. Birbirinin karşıtı olan.

mütezaif, *A. s.* [Zıf'tan] İki veya bir kaç katı olan. Kat kat artan.

mütezahim, *A. s.* [Ziham'dan] Birbirini iterek, birbirinin üstüne çıkarak biriken, kalabalık toplanan.

mütezaid, mütezayid, *A. s.* [Ziyade'den] Artan, çoğalan. «Bir zulmet-i beyzâ ki peyapey mütezayid.— Fikret».

mütezebzib, *A. s.* Kararsız.

mütezehhir, *A. s.* Çiçeklenen, çiçekli.

mütezellil, *A. s.* [Zillet'ten] Alçaklanan, zillete katlanan.

mütezellilâne, *F. zf.* Zelilce, bayağı ve alçaklara yakışırcasına.

mütezelzil, *A. i.* [Zelzele'den] Sarsılan, oynıyan, sallanan, zıngıldıyan.

mütezevvic, *A. s.* [Zevc'den] Evli. Evlenmiş.

mütezevvid, *A. s.* [Zâd'dan] Yolluk azığını hazırlamış olan.

mütezevvık, *A. s.* 1. Birkaç defa tadan. 2. Zevk ve safa eden.

mütezeyyin, *A. s.* [Ziynet'ten] Süslenen.

mütimm, *A. s.* [Temam'dan] Tamamlıyan. Tamamlamıya yarıyan.

mütlif, *A. s.* [Telef'ten] Yokeden, öldüren. Tehlikeli. «Ve mütlif-i mal nihal-i halinde semere-i nedametten gayrı nesne görmez.— Hümayunname».

müttakı, *A. s.* [Vikaey'den] Gü-

nah ve haramdan sakınan.

müttefik, *A. s.* [Vefk'ten] 1. Uyuşmuş, birleşmiş. 2. Aynı fikirde, uygun. «Enişteşinin bu meselede kendisine müttefik olabileceğine karar verdikten sonra .— Uşaklıgil».

müttefikan, *A. zf.*, Oy birliğiyle. «Bu haksızlık Bülent'le müttefikan yapılıyordu da.— Uşaklıgil».

müttehaz, *A. s.* [Ahz'den] Kabul edilen, yürürlükte olan, kullanılan.

müttehem, *A. s.* [Vehm'den] 1. Suçlu. 2. Kabahatli. «Maldar olanları tesmim ve emvalini kabz töhmeti ile müttehem olmakla.— Naima».

müttehid, *A. s.* [Vahdet'ten] Birleşmiş, birlik olan.

müttehemiyet, *A. i.* (Türkçede yapılmış, kullanılmıştır) Suçluluk. Suçlandırılma. «Birden nefsisi azim bir cinayet işlemiş olmak müttehemmiyetiyle gördü.— Uşaklıgil».

müttefiden, *A. zf.* Birlikte. Birlik olarak. «Avene ve ansariyle müttehiden Mustafa Paşayı padişaha geçip.— Naima».

müttehim, *A. s.* Suçlandırılmış. «Lâkin madam ki ortada öldürülecek bir müttehim var.— Uşaklıgil».

müttehiz, *A. s.* [Ahz'dan] Kabul eden.

müttekâ, *A. i.* Dayanılacak alet. Koltuk değneği.

müttekın, *A. s.* İyice bilen. Bir şeyin bir türlü olmasına aklı yatmış olan.

müttesi', *A. s.* Genişleyen.

müvecceh, *A. s.* Doğru. Uygun. «Ulema haps ve musadere olmak müvecceh değildir deyu ıtlak ettirdi.— Naima».

müvekkel, müekkel, *A. s., i.* [Vekâlet'ten] Biri tarafından vekil edilmiş. «Bu ailenin esbab-i temayüzünü vikaye vazifesi kadınlara müvekkel olduğundan.— Uşaklıgil».

müvellâ, *A. i.* [Veli'den] Şeriatın bir iş araştırması için görevlendirdiği memur.

müvelled, *A. s.* [Vilâdet'ten] 1. Doğmuş, doğurulmuş. 2. İki cinsin birleşmesinden meydana gelmiş, melez. 3. Aslında ve esasen yok iken sonradan meydana gelmiş. *Lûgat-i müvellede*, yeni yapılma kelime.

müvelledat, *A. i.* 1. Doğmakla meydana gelmiş canlılar. 2. Sonradan yapılma kelimeler.

müvellid, *A. i.* [Velâdet'ten] 1. Doğurtan, ebe. 2. (Kim.) Meydana gelen, meydana getiren.

müvellide, *A. i.* Ebe kadın.

müverrah, *A. s.* [Tarih'ten] Tarihi konulmuş. Tarihli.

müverrih, *A. i.* [Tarih'ten] 1. Tarih yazan kimse. Tarihçi. 2. Bir olay için manzum, ebcet hesabiyle tarih düşüren kimse.

müvessi', *A. s.* [Vesi'den] Genişlettiren.

müvesvis, *A. s.* [Vesvese'den] Kuruntucu.

müvezzi', *A. s.* 1. Dağıtan. 2. (i.) Posta mektuplarını dağıtan. 3. Gazete satan.

müyesser, *A. s.* [Yüsr'den] Kolay bulunup yapılan. Kolay gelen. Kolaylıkla olan.

müzab, *A. s.* 1. İzabe olunmuş.

müzad, *A. s.* [Ziyade'den] Arttırılmış, çoğaltılmış. «Ve bu temhidatın müzadından murad oldur ki.— Lâmii».

müzevvir, *A. s.* Yalancı, sahteci. Dolap, düzen.

müzevvirane, *F. zf.* Tezvirciye yakışır yolda.

Eritilmiş. 2. (Kim.) Ergimiş.

müza'fer, *A. s.* Safranlanmış, sarı renkli. «Sarı yaprak içinde her siyah zag — Muza'fer lâledir kim bağrı pür dağ.— Lâmiî».

müzahame, *A. i.* [Zahm'dan] 1. Birbirini ite sıkıştıra hücum etme. 3. Zahmet, sıkıntı verme.

müzaheret, *A. i.* [Zahr'dan] Arka, yardım.

müzahim, *A. s.* Sıkıntı veren, aykırı gelen.

müzahir, *A. s.* [Zahr'dan] Birine yardım eden, taraflı çıkan.

müzahref, *A. s.* Yalancı yaldızlar ve parlak kalp boyalarla süslü.

müzahrefat, *A. i.* 1. Parlak ve sahte boyalar ve süsler. 2. Pislik, süprüntü.

müzakerat, *A. i.* [Müzakere ç.] Müzakereler.

müzakere, *A. i.* [Zikr'den] 1. Bir iş hakkında konuşma. 2. Bir iş için evvelden söyleşme. 3. Öğrencilerin ders hazırlamaları için çalışmaları. «Onlar iki kızla anne, saatlerle müzakereler, mücadeleler yaparlar.— Uşaklıgil».

müzavece, *A. i.* Evlenme. 2. Çift olma.

müzayaka, *A. i.* [Zik'tan] 1. Darlık, sıkıntı. Güçlük, zorluk. 2. Yokluk, züğürtlük. Geçinme darlığı.

müzayede, *A. i.* [Ziyade'den] Artırma.

müzcat, *A. s.* Az şey, az.

müzd, *F. i.* Karşılık. Ücret. Mükâfat. «Her kim ne amel kılarsa bünyad — Müzdünü verir amelince üstad.— Fuzuli».

müzdad, *A. s.* [Ziyade'den] Artmış, çoğalmış. «Daima toplamak için bir heves-i müzdad duyan ben.— Uşaklıgil».

müzdahim, *A. s.* [Zahm'dan] Kalabalıklı. Pek sıkışık. «Artık bir hercümerç içinde müzdahim, perişan bir cereyan dle zihnini dolduran.— Uşaklıgil».

Müzdelife, *A. i.* Kâbe'de Arafat ile Mina arasında bir hac durağı.

müzdevice, *A. i.* Fransızcadan *conjuguées* botanik familyasına karşılık olarak, kavuşur suyosunları (XIX. yy.).

müzdver, *F. s.* [Muzd-ver] Ücretle işleyen. «Saray-i kadrini yapmıya çarh olup müzdur.— Hayali». — «Ne mümkün böyle bir âli bina dahi ger olsa — Kaza mimarı sidre nerdübanı çerh müzdevri.— Nef'i».

müzebzeb, müzebzib, *A. s.* 1. Bir şeye karar veremiyen. Elinden iş gelmez. 2. Karmakarışık. «Her gün biraz bu âleme rapt eyliyor beni — Her gün biraz ölen bu hayat-i müzebzebim.— Fikret».

müzehheb, *A. s.* [Zeheb'den] 1. Altın suyuna batırılmış. 2. Yaldızlanmış. «İner şeb-i tabiatın — İner leb-i müzehhebi.— Cenap».

müzehher, *A. s.* [Zühre'den] Çiçeklenmiş, çiçekli. Çiçek açmış. «Ben mest olarak o müzehher ruyalar içinde uyuyacağım.— Uşaklıgil».

müzehhib, *A. i.* [Zeheb'den] Tezhipçi. Yaldızcı.

müzekkâ, *A. s.* 1. Arılanmış, paklanmış. 2. Tezkiye olunmuş. 3. Zekâtı verilmiş.

müzekker, *A. s., i.* [Zekr'den] 1. Erkek, er. 2. (Arap gra.) Gerçek veya lâfız bakımından erkek gösteren (isim, zamir, sıfat, fiil).

müzekkere, *A. i.* [Zikr'den] Bir iş hakkında üstün mevkie su-

nulan yazı.

müzekki, *A. s.* 1. Arılıyan temizleyen. 2. Cenaze töreninde tezkiye eden. 3. Mahkeme tanıklarını araştırıp durumlarını mahkemeye bildiren.

müzekkir, *A. s.* 1. Andıran, hatıra getiren. 2. Zikreden, tesbih çeken.

müzellil, *A. s.* [Zill'den] Zelil ve hakir eden.

müzerkeş, *A. s.* Sırma ile işlenmiş. Sırmalı.

müzevva, *A. s.* [Zaviye'den] Köşeli.

müzevvec, *A. s.* [Zevc'den] Çift leştirilmiş.

müzevver, *A. s.* Uydurulmuş, düzme. «Bir alay müfsitlerin müzevver ve musanna kavl-i mücerretlerine ne itibar vardır.— Naima».

müzeyyel, *A. s.* [Zeyl'den] 1. Zeyli, katılmış maddesi olan. 2. Ekleme parçası olan. 3. Altına cevabı yazılıp geri gönderilen (Tezkere).

müzeyyelât, *A. i.* Katılmış, eklenmiş şeyler.

müzeyyelen, *A. zf.* Altına ek olarak karşılığı yazılarak.

müzeyyen, *A. s.* [Ziynet'ten] Süslenmiş, donanmış. «Müzeyyen lıgil».

tasavvurlarının arasında.— Uşaklıgil».

müzeyyif, *A. s.* Tezyif eden. 2. Eğlenen. 3. Çürüğe çıkaran, çürüten.

müzeyyifane, *F. zf.* Eğlenir yolda, alay ederek.

müzeyyin, *A. s.* [Ziynet'ten] Süsleyen. Süsleyici.

müzhere, **mezhere**, *A. i.* Çiçek bahçesi. (ç. Mezahir). «Yok farkı bu reng-i inbisatın — Bir müzhere-i hazana âkis — Bir kavs-i kuzah parıltısından.— Fikret». — «Hayat-i sevda bir müzehheredir ki buradan sadece bir temaşager sıatiyle geçenler de vardır.— Uşaklıgil».

müz'ic, *A. s.* Usandıran, rahatsız eden. «Şimdi hâtırım, fikrim — Hep şu müz'ic ümmid elinde zebun.— Fikret».

müzil, *A. s.* [Zeval'den] Yok eyleyen. *Müzil-ül-levn* (Kim.) renk gideren.

müzill, *A. s.* 1. Ayak kaydırıcı. 2. Hata işleten, yanlış iş gördüren.

müzmin, *A. s.* 1. Eskimiş, üzerinden zaman geçmiş. 2. Eskiyerek yerleşmiş (hastalık). «Sabah olur, o bürudet geçer; fakat müzmin — Sükûn- mevkii bir nefha eyler ihlâl.— Fikret».

müznib, *A. s.* [Zeneb'den] Günah işlemiş, suçlu. (ç. Müznibîn).

N

n, Osmanlı ve Fars alfabelerinin yirmi sekizinci, Arap alfabesinin yirmi beşinci harfi. Ebced hesabında 50 rakamına, ayda da Ramazan ayına işarettir.

nâ, *F. i.* Ney.

-na, *F. e.* Sıfatlara takılarak yer isimleri meydana getirir; Tengna.

nâ-, *F. e.* Olumsuzluk edatıdır. Başına getirildiği kelimeleri olumsuzlaştırır. Arapça kelimelere katılması kurala uygun olmamakla beraber bazı kere katıldığı olmuş, bu yüzden XIX. yy. sonlarında bir tartışma çıkmıştır.

na'b, *A. i.* Karga sesi.

nâaşina, *F. s.* [Nâ-âşina] Yabancı.

nâb, *A. i.* 1. Azı dişi. Ağzın sonundaki dört büyük diş. (ç. Enyab). «Kılâb-i zi-nâb.— Naima». **nâb**, *F. s.* 1. Arı, sâf. 2. Katıksız, halis. 3. Berrak. «Leb-i baharda revnak bulan şükûfe-i ter — Bana unutturamaz güldehan-i nâbınızı.— Cenap».

nâbeca, *F. s.* [Nâ-beca] Yolsuz, yerinde değil. Münasebetsiz. Uygunsuz.

nâbedid, *F. s.* [Nâ-bedid] Görünmez, kayıp. Belirsiz.

nabehencar, *F. s.* [Nâ-be-hencar] Yolsuz, usulsüz, kuralsız.

nabehengâm, *F. s.* [Nâ-be-hengâm] Vakitsiz.

nâbekaide, *F. s.* [Nâ-be-kaide] Kurala uymıyan, kuralsız. «Baktım sütur-i nüsha-i âfaka serteleser — Yek harf-i na-bekaide yoktur miyanede.— Nabi».

nâbekâr, *F. s.* [Nâ-be-kâr] 1. İşsiz, işe yaramaz. 2. Hayırsız, yaramaz. «Maslahat budur ki bu münafık nâbekârı endahte-i çahi demar edesiz.— Naima».

nâbemahal, *F. s.* [Nâ-be-mahal] Yerinde ve uygun olmıyan. Yolsuz. «Bu saatte bilâsebep burada bulunmak ona okadar nabemahal göründü ki.— Uşaklıgil».

nâbercâ, *F. s.* [Nâ-ber-câ] Yolsuz, yersiz. «Bu töhmet-i naberca ile o iki vezir-i bigünahı.— Naima».

nâbesud, *F. s.* [Nâ-be-sud] Faydasız. Kârsız.

nâbi, *A. i.* Yüksek, yüce.

nabi', **nabia**, *A. s.* [Nebean'dan] (yerden) fışkıran, kaynıyan, akan. «Ve zemzem-i measir ve masai kâbe-i dil-agâhından nabia olup tab-i şerifleri daima hayrat ve hasenata mail.— Raşit».

nabiga, *A. s.* 1. Ulu, şerefli kımse. 2. Sonradan şair olan. (ç. Nevabig).

nâbina, *F. s.* [Nâ-bina] Kör. Doğuştan kör. «Cahilin daim muradınca döner çarh-i felek — İltifat eyler geda ferzend-i nâbinasına.— Beliğ».

nâbit, *A. s.* [Nebat'tan] Yerden çıkıp büyüyen, biten. «Manend-i şecer nâbit olur sabit olanlar.— Ziya Pş.».

Nabt, **Nebt**, *A. i.* Süryanilerden bir takım olup Arap yarımadasının kuzeyinde otururdu.

Nabti, *A. s.* Nabt kavmına mensup, onunal ilgili.

nâbud, *F. s.* [Nâ-bud] Yok olan. Bulunmaz. «Bu renklerde onun

rengidir bakılsa ayan — Bu renklerde onun rengidir fakat nâbud.— Fikret».

nabz, *A. i.* Atar ve vurur damar. Bilek damarı. «Bakın, nabızları biçarenin nasıl vuruyor.— Fikret».

nabzan, *A. i.* Damar vurma, nabız atma.

nabzaşna, *F. s.* [Nabz-âşina] Karşısındakinin zayıf tarafını bilen, yaranan.

nabzgir, *F. s.* [Nabz-gîr] Her tabiat ve insana göre davranan, yaranmasını bilen.

nabzî, *A. s.* Damarın atmasiyle ilgili.

nâcaiz, *F. s.* [Nâ-caiz] Caiz değil. Yapılmaz. «Nazar âyineye nacaiz iken şeblerde.— Nabi».

nâcesban, **naçesban**, *F. s.* [Nâçesban] Yaranmaz, uygunsuz.

nâci, *A. s.* [Necat'tan] 1. Kurtulmuş, selâmete kavuşmuş. 2. Cehennemden kurtulmuş, cennetlik. «Nâci ben isem necat heyhat.— M. Naci».

nâcins, *F. s.* [Nâ-cins] 1. Cinsi bozuk. 2. Aynı cinsten olmıyan.

nâçar, *F. s.* [Nâ-çar] 1. Çaresiz. Zorda kalmış. 2. Zavallı, acınacak. *Çarnaçar*, ister istemez, mutaka. «Haramzade rah-i firar tenk idüğün görmekle naçar dönüp bir hamle-i acizane daha edip.— Naima».

naçesban, *F. s.* [Nâ-Çespan] Yakışık olmıyan.

naçiz, *F. s.* [Nâ-çiz] Hiç hükmünde olan. Çok küçük, önemsiz (şey). «Belki içinden biri alâmınızın, — Belki bir ma'kes-i naçizi olur.— Fikret».

naçizane, *F. s., zf.* Pek ufak, önemsiz bir şey olarak.

nâdan, *F. s.* [Nâ-dan] 1. Bilmez, cahil. 2. Kaba, nobran, terbiyesiz. «Nadanlar eder sohbet-i nadanla telezzüz — Divanelerin hemdemi divane gerektir.— Ziya Pş.».

nadanest, **nadaneste**, *F. s.* Bilmez, cahil. «Ol dahi nadaneste bir kitabı açıp.— Naima».

nadanî, *F. i.* 1. Bilmezlik. 3. Kabalık.

nâderide, *F. s.* [Nâ-deride] Delinmemiş. Delik açılmamış. «Görmez cefa-yi suzen kâlâ-yi naderide.— Nabi».

nâdi, *A. s., i.* [Nida'dan] 1. Bağıran. Çağıran. 2. Meclis, toplantı. «Medar-i dekayik ü irfan olan nadi-i minû-nişanlarına.— Nabi».

nâdide, *F. s.* [Nâ-dide] 1. Görülmemiş, görülmedik. 3. Pek seyrek bulunan, çok değerli.

nâdim, *A. s.* [Nedamet'ten] Nedamet getiren, pişman. (ç. Nadiman). «Padişah-i merhum vezir-i merkumu boğdurduktan sonra nadim olup.— Naima».

nadimane, *F. zf.* Pişman olana yakışır yolda, pişmanlıkla.

nadimiyyet, *A. i.* Pişmanlık.

nâdir, *A. s.* [Nedret'ten] Az bulunur. Bulunmaz. Seyrek. *Nadir-ül-vücud*, pek az bulunan; *el-nadiru kel-mâdum*, az bulunan şey yok gibidir. (ç. Nadirat, nevadir). «Yanlarından pek nâdir arabalar geçiyor.— Uşaklıgil».

nadiregû, *F. s.* [Nadire-gû] Garip fikirler, nükteli sözler söyliyen.

nadiren, *A. zf.* Pek az bulunur, az olarak, çok aralıklı. «Çocuğu valideşine nadiren ve hafiyen getirirlerdi.— Uşaklıgil».

nadireperdaz, *F. s.* [Nâdire-perdaz] Güzel ve ince söz söyleyen. «Ol nadireperdaz-i beyanım ki kalemim — Darb-ül-mesel-i nükteşinasan-i cihandır.— Nef'i».

nadiresenc, *F. s.* [Nadire-senc] Garip fıkralar, nükteli sözler kullanan. Zarif (ç. Nadiresencan). «Hasılı şimdi benim nadiresenc âlemde — Eder ıkrar buna kâmil olan iz'anı.— Nef'i».

nâdürüst, *F. s.* [Nâ-dürüst] 1. Doğru olmıyan, eğri. 2. Sağlam, gerçek olmıyan. 3. Yanlış, haksız. «Kendi kanihasından bir tedbir-i nadürüste şüru edip.— Naima».

nâdürüsti, *F. i.* Rahatsızlık, hastalık.

nâehl, *F. s.* [Nâ-ehl] Ehil olmıyan. Ehliyetsiz. (ç. Nâehlân).

nâendiş, *F. s.* [Na-endiş] Uzun uzadıya düşünmeye değmez; mutlak, açık, muhakkak.

nâf, *F. i.* 1. Göbek. 2. (Mec.) Orta. *Nâf-i şeb*, geceyarısı; *-zemin*, Mekke. «Nâf-i zerrini serper etrafa — Acı bir nefha, bir şemim -i hazan.— Fikret».

nafaka, **nefaka**, *A. i.* 1. Geçim için gerekli para. 2. Yetimlere, boşanmış kadınlara verilen geçim parası. (ç. Nafakat).

nafe, *F. i.* 1. Bir çeşit ahunun göbeğinden çıkarılan mis, koku. 2. Tilki ve başka hayvanların değerli kürklerinin göbek tarafı. 3. (Mec.) Güzelin saçı. «Ve mümasil-i nafe-i Çin-i müşk-nâb ile dolup.— Fuzuli».

nâfercam, *F. s.* [Nâ-fercam] Sonu çıkmaz. Boş, aşılsız. «Geh esir-i gurbet eyler geh enis-i gam beni — Şaşmışım bilmem ne yapsam baht-i nafercama ben.— Nevres».

naferiz, *F. s., i.* [Nafe-riz] 1. Göbek düşürme. 2. Koku saçma. «Müşksay etti dimağı bâd-i gisular yine — Naferiz oldu bu sevdalarla ahûlar yine.— Nabi».

nafıa, *A. i.* Bayındırlık işleri.

nafi', *A. s.* [Nef'den] 1. Yarar. Kârlı. 2. Tanrı adlarındnadır: Abdünnafi' (Ö. İ.) Muhammet peygamberin kölesinin adı. «Naf'' olmaz maraz-i aşka müdavayi hakim.— Nef'i».

nafi, *A. s.* [Nefy'den] Olumsuzlaştırıcı. Giderici, yokedici. «Olurdu nafi-i isbat-i illet-i ulâ.— Fuzuli».

nafice, *A. i.* Nafe, mis göbeği.

nâfih, *A. s.* [Nefh'ten] Üfürücü, üfleyici. «Anadolu memleketinde bir diyar ve nâfih-i nar kalmıyacağı malûm-i sıgar ü kibardır.— Naima».

nafile, *A. i. 1.* Zaman ve mükellefiyet dışı sevap için kılınan namaz. 2. Boş, işe yaramaz. (ç. Nevafil). «Küstüm sana ben nafile yalvarma barışmam.— Vâsıf».

nafir, *A. s.* [Nefret'ten] 1. Nefret eden. 2. Korkak, ürkek.

nafiz, *A. s.* [Nüfuz'dan] 1. Delip geçen. 2. İçeriye giren, işleyen 3. Etki yapan, sözü dinlenilen. *Nafiz-ül-kelim*, sözü geçen. «Cemi umura musallat ve nafiz-üş-şefaa idi.— Naima». —«Çeşminde ruha nafiz olan şule-i nazar.— Fikret».

nafur, **nafure**, *A. i.* Fıskiye.

nagâh, **nageh**, *F. s.* [Nâ-gâh] 1. Vakitsiz. 2. Ansızın. «Nagâh bir kitap arasından kılar zuhur — Mazi, o yâr-i gümşüde, alûde-i gubar.— Fikret».

nagam, *A. i.* [Nagme ç.] Ezgiler, türküler. «Ey reşk-i melâik nagam-i ruhnevazın — Cennetlere, hurilere canbahş-i safadır.— Fikret».

nagamat, *A. i.* [Nagme ç.] Nagmeler, ezgiler. «Gûya sazın gaşyâver nagamatiyle başını ağır ağır iki tarafa salhıyor.— Uşak-

lıgil» — «Bir cûy-i baharın nagamatiyle dolar gûş.— Beyatlı».

nagamkâr, *F. s.* [Nagam-kâr] Ezgici, nagmeler söyleyen. «Ey yâr -i nagamkâr.— Fikret».

negamperver, *F. s.* [Nagam-perver] 1. Nagme seven, nagme besliyen. 2. Nagmeci, türkü söyliyen. (ç. Nagamperveran). «Öter şu yanda nagamperveranın en güzeli — Dudaklarında Nedim'in o günkü bir gazeli.— Fikret».

nagamsaz, *F. s.* [Nagam-saz] Ezgi söyliyen. Türkü söyliyen. «Şi'rimdeki elhan-i muhabbetle nagamsaz.— Fikret».

nageh, nagâh, *F. s.* [Na-geh] Vakitsiz. Ansızın. «Nageh düşerim toprağa meyus.— Fikret».

nâgehan, nakehani, *F. s.* [Nâgehân] Ansızın. Birdenbire. «Nihal'in negehan zuhür eden rahatsızlıklariyle teahhur ediyordu. —Uşaklıgil». — «Bütün saadetinin bir inkıraz-i nagehanisiydi.— Uşaklıgil».

nagehzuhur, *F. s.* [Nageh-zuhur] Ansızın olan. Oluveren. «Al yine bir mihnet-i nagehzuhur.— M. Naci».

nagme, *A i.* Ahenk. Ezgi. Âvaz. «İlân ediyor aşkını her nagme sesinde.— Fikret». — «Tabiatın hâbide zamanlarına mahsus sükûta benzer nağmelerini ikaz etmiş oldu.— Uşaklıgil».

nagmeger, *F. s.* [Nagme-ger] Öten, türkü söyliyen. «Öter hezar -i nagmeger.— Fikret».

nagmehîz, *F. s.* [Nagme-hîz] Türkü söyliyen. Şarkı okuyucu. «Olsun şeb-i kıyamete dek hem-sürudumuz — Bir cû-yi nagmehîz. —Cenap».

nagmekeş, *F. s.* [Nagme-keş] Türkü söyleyen. Şarkı okuyan.

nagmeperdaz, *F. s.* [Nagme-perdaz] Şarkı söyliyen, türkü söyleyen.

nagmesaz, *F. s.* [Nagme-saz] Türkü söyleyen. Şarkı okuyan. «Küçük, pür-heves, gevherîn damlalar — Sokaklarda, damlarda pürihtizaz — Olur muttasıl nevhager, nagmesaz.— Fikret».

nagmesera, *F. s.* [Nagme-sera] Türkü söyliyen. Şarkı okuyucu. «Demsazı, hem-avazıdır aheng-i tabiat — Gönlüm gibi şeb ta beseher nagmeseradır.— Cenap».

nâgüvar, *F. s.* [Nâ-güvar] 1. İçilemez, yenilemez. 2. Sindirimi zor, ağır. «Câm-i zehrab-i gelûsuz-i firakın saki — Nagüvar övle değildir ki demek mümkün ola.— Nabi».

nahafet, *A. i.* Arıklık. Zayıflık.

nâhâh, *F. zf.* İstemiyen, razı olmıyan. *Hah ü nâhâh*, ister istemez.

nâhakk, *F. s.* [Nâ-hakk] Haksız yere. «Ol zalim ve kaatil Mehmet Paşa nahak yere bizi kırıp .— Naima».

nâhalef, *F. s.* [Nâ-halef] Soyuna çekmemiş. Hayırsız (evlât).

nâhâst, *F s.* [Nâ-hâst] 1. İstenilmemiş. İstemeden.

nahcir, *F. i.* 1. Av hayvanı. 2. Yaban keçisi. 3. Av. «Kaldı gönlüm şu dâmgâhında — Dâm-i zülf-i heves-penahında — Ebedî bir esir-i nahcirin.— Cenap».

nâhemta, *F. s.* [Nâ-hemta] Denk olmıyan. Eşit olmıyan.

nâhemvar, *F. s.* [Nâ-hemvar] 1. Düz olmıyan. 2. Uygunsuz. Uymıyan. «Evza-i nahemvarı ile halkı bize düşman eyledi.— Naima».

nâhencar, *F. s.* [Nâ-hencar] Yolsuz. Doğru olmıyan. «Muktezayi zemane-i nahencar ile.— Şefikname».

nahhas, *A. i.* Esirci. Esir satıcısı. «Ve bir nahhasın dükkânına vardım, otuz üç şerifiye bir küçük arap aldım.— Süheyli».

nahık, *A. s.* [Nehk'tan] Anıran. Eşek sesli.

nâhi, *A. s.* [Nehy'den] Menedeu, yasak eden.

nahib, *A. s.* [Nehb'den] Zorla alan, yağma eden.

nahid, nahîd, *F. i.* 1. Venüs (Zühre) yıldızı. 2. Yeniyetme kız. «Ey gıpta-i nahid, ki zîr ü bem-i sazın — Eflâki de, ecramı da inletse revadır.— Fikret».

nahide, *F. i.* Bk. *Nahid.*

nahif, *A. s.* [Nehafet'ten] Arık. Zayıf. «Bu bir nefesle nönüverecek kadar nahif çiçek.— Uşaklıgil».

nahîl, *A. i.* [Nahl ç.] Hurma ağaçları.

nahîr, *A. s.* [Nahr'den] Boğazlanmış, kesilmiş.

nahiye, *A. i.* 1. Yan. Kenar. Bölük. 2. Civar. 3. Küçük yer. Bölge. 4. Bucak.

nahl, *A. i.* Arı. (ç. Nühul).

nahl, *A. i.* 1. Hurma ağacı. 2. Boy.

nâhil, *A. s.* İnce. Zayıf. Arık. «Nakıb efendi hod c'sm-i nâhil ve def-i hâtıl sahibi...— Naima».

nahil, *A. s.* Kalburcu.

nahl, nahil, *A. i.* 1. Hurma ağacı. 2. Yapma süs ağacı. 3. Sevgilinin boyu. «Hârdan güller bitürdün nahlden hurma-yi ter.— Kanuni». — «Duhter-i padişah-i cihan kenduye namzed kılınıp azîm nahiller işlenmiye şuru' ferman olundu.— Naima».

nahlbend, *F. i.* 1. Ağaç budayıp düzelten kimse. 2. Balmumu taklidi süs ağacı yapan kimse.

nahle, *A. i.* 1. Tek arı. 2. Tek hurma ağacı.

nahlistan, *F. i.* [Nahl-sitan] 1. Hurmalık, hurma ormanı. 2. Fidanlık, ağaçlık.

nahliyye, *A. i.* Fransızcadan botanik terimi olarak *palmiers* (hurmalar), zooloji terimi olarak *apides* (arılar) karşılığı (XIX. yy.).

nahlzar, *F. i.* [nahl-zar] 1. Hurmalık. 2. Ağaçlık.

nahnaha, *A. i.* 1. Öksürük. 2. Hırıltı ile soluma.

nâhoş, *F. s.* [Nâ-hoş] Hoşa gitmiyen. Beğenilmeyen. «Bu şüphesiz nahoş tesadüften.— Uşaklıgil».

nâhoşgüvar, *F. s.* [Nâ-hoş-güvar] 1. Sindirimi zor. 2. Tatsız.

nâhoşî, *F. i.* Fenalık, iğrençlik.

nâhoşnud, *F. s.* [Nâ-hoşnud] Hoşnut olmıyan. Razı olmıyan.

nâhoşnudî, *F. i.* Hoşnutsuzluk.

nahr, *A. i.* Boğazlama, kesme. «Levazim-i nahr ü hüda müraat buyurup.— Naima».

nahs, *A. i.* 1. Uğursuzluk. 2. Uğursuz şey. «Müebbed beklerim bir subh-i târın — Tulû-i nahsını ümmid içinde.— Fikret».

naht, *A. i.* Oyma, yontma.

nahuda, *F. i.* Gemici. Kaptan. «Olmuştu fülk-i marifete zatı nahuday.— Şinasi».

nâhuda, *F. s.* [Nâ-Huda] Tanrısız. Tanrı tanımaz.

nahuda ters, *F. s.* Tanrıdan korkmaz.

nahun, *F. i.* Tırnak. «Evet, bu dâr-i hakayikte her eser mutlak — Şikâr-i nahun-i tenkid olur.— Fikret».

nahv, *A. i. 1.* Sözdizimi. 2. Yön, etraf.

nahvet, *A. i.* Kibir, gurur. Ululanma, kurulma. Böbürlenme. «Düşerdi manzara-i çar-tak-i nahvetten — Bu hüsn ile nazar etseydi aftab sana.— Nailî».

nahvetfüruş, *F. s.* [Nahvet-füruş] Böbürlenen. Ululuk satan.

nahvî, *A. s.* Sözdizimine ait, sözdizimi ile ilgili.

nahviyyun, *A. s.* Gramerciler. Gramer bilginleri.

naib, *A. s. i.* 1. Vekil. Birinin yerine geçici bir zaman için oturan. 2. Kadı vekili. 3. Kadı, şeriat yargıcı. 4. Nöbetle gelen. (ç. Nüvab).

nâ'be, *A. i.* Belâ. Kaza, musibet. (Naibat, nevaib).

nail, *A. s.* [Neyl'den] Ele geçiren. Murada eren. «Ona nail olabilmek büyük bir saadet olacaktı.— Uşaklıgil».

nailiyyet, *A. i.* Ele geçirme.

nâim, *A. s.* [Nevm'den] Uyuyan. Uykuda olan. (ç. Nâimîn). «Son lerziş-i cenahı döker hâk-i nâime — Karlar, ümmidler.— Fikret».

naim, *A. s.* Taze. Yumuşak. Kemiksiz.

naîm, *A. i.* Bollukta yaşayış. 2. (Ö. İ.) Cennetin tabakası.

naime, *A. i.* Fransızcadan *mollusques* zooloji terimine karşılık olarak, yumuşakçalar (XIX. yy.).

nâ'ire, *A. i.* Ateş, alev. (ç. Nevair).

-nak, *F. s.* İsimlere katırak sıfatlar meydana getirir.

araknâk	*hışımnâk*
ateşnâk	*ferahnâk*
berfnâk	*feyznâk*
derdnâk	*hevlnâk*
elemnâk	*nemunâk*
esefnâk	*utrnâk*
gamnâk	*tarabnâk*
gussenâk	*şeresnâk*

nâka, *A. i.* Dişi deve.

nâ-kabil, *F. s.* [Nâ-kaabil] 1. Olmıyacak, olamıyacak. 2. İstidatsız, kabul etmez.

nakabet, **nikabet**, *A. i.* 1. Nakıplik. 2. Vekillik. 3. Başkanlık. *Nakabet-i eşraf*, peygamber soyundan gelenlerin işlerine bakıp hükümetle aralarındaki muamelelere vekillik eden kimsenin işi.

nakabul, *F. s.* [Na-kabul] İstidatsız. Kabiliyeti olmıyan. «Her nakabule etmez zahm-i sitem teveccüh — Görmez cefa-yi suzen kâlâ-yi naderide.— Nabi».

nâkâfî, *F. s.* [Nâ-kâfi] Yetmez, kâfi değil.

nakaîs, **nekais**, Bk. *Nekais.*

nakaiz, **nekaiz**, Bk. *Nekaiz.*

nakale, *A. i.* [Nâkil ç.] Nakledenler, haberciler. «Nakale-i rivayet-i sadakatsimattan mankul-dür ki.— Peçevi».

nâkâm, *F. s.* [Nâ-kâm] İsteğine erememiş. Mahrum, yoksun. «O zaman en nakâm — Kalbe şevkınle gelir neşeli bir hiss-i felâh .— Fikret».

nakâmî, *F. i.* İsteğine erememe. Mahrumluk. «Mürüvvetmend olan nakâmi-i düşmanla kâm almaz.— Ragıp Pş.».

nakarat, *A. ç., i.* 1. Şarkı bentlerinin sonlarında tekrarlanan beyit veya mısralar. 2. (Mec.) Durmadan tekrar edilen aynı şeyler. «Ey dalgaların en sâf ü tabii nakaratı, — Tekrir-i sürudunla ağaçlar — Cûlar gibi çağlar.— Fikret».

nakb, *A. i.* 1. Delme. 2. Delik veya lâğam açma. «Taraf-i asker-i islâmdan nakb ü idad olunan lâğıma ateş verilip.— Raşit».

nakbzen, *F. i.* [Nakb-zen] Delik veya lâğam açan işçi.

nakd, *A. i.* 1. Akçe, madenden para. 2. Para olarak bulunan servet. 3. Peşin para. *Nakd-i*

can, en değerli şey; *-mevcud*, elde bulunan para. (ç. Nukud). «Geh ye's deler kise-i ümmidimi yoksa — Fârig mıyız ol nakd-i ümmidin talebinden.— Nabi».

nakden, *A. zf.* 1. Para olarak, para ile. 2. Peşin, elden.

nakdî, *A. s.* Akça veya peşin paraya ait, onunla ilgili. *Bedel-i nakdî*, eskiden asker çağındakilerin askerlik yerine ödedikleri para; *ceza-yi nakdî*, para cezası.

nakdine, *F. i.* 1. Hazır ve peşin para. 2. Değerli mal: *Nakdine-i hayat*.

nâkerde, *F. s.* [Nâ-kerde] Yapılmamış. Olmamış. «Çünkü nakerde nigâha eder ol şuh itab — Biz de nâ-amade derdin görelim dermanın.— Nabi».

nâkes, *F. s.* 1. İnsaniyetsiz, alçak. 2. Cimri, pinti. «Rif'at verir mi nâkase eyvanı bağ hiç — Âdem değilsin olsa da cennet neşimenin.— M. Naci».

nâkesane. *F. zf.* Alçakcasına. Nakeslikle. «Lehistan nâkesane ihtiyar ettiği ahd-şikenliği gaza tâbiriyle vasf eyler.— N. Kemal».

nakeşide, *F. s.* [Na-keşide] 1. Çekilmemiş. 2. İçilmemiş. «Vermez neşat-i hâtır sahba-yi nakeşide.— Nabi».

nakı', *A. i.* İlâç olarak kaynatılan otlardan çıkarılan su.

nakîb, *A. i.* [Nakabet'ten] 1. Bir kavim veya kabile başkan veya vekili. 2. Bir tekkede Şeyhe yardım eden en eski derviş veya dede. *Nakîb-ül-eşraf*, peygamber soyundan olanların işlerini görmek üzere hükümetçe tâyin olunan memur. (ç. Nukaba).

nâkıd, *A. s.* Tenkidci. Ayarcı. «Molla ne acep bilmese amma bu aceptir — Hiç olmıya bir nâkıd -i kâlâ-yi zemane.— Nef'i».

nakıa, *A. i.* Ziyafet. Düğün yemeği. Ziyaeft için kesilen hayvan.

nakiiyye, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *infusoires* (haşlamlılar) karşılığı (XIX. yy.).

nâkıl, *A. s.* [Nakl'den] 1. Taşıyan. 2. Geçiren. 3. (Bir dilden) çeviren. 4. İşittiğini anlatan.

nâkiliyyet, *A. i.* 1. Geçirme niteliği. 2. (Fiz.) İletkenlik.

nakîr, *A. i.* Küçük, önemsiz şey. *Nakîr ü kıtmir*, hepsi, iğneden ipliğe kadar.

nâkıs, *A. s.* Eksik. Noksan. Tam olmıyan. 2. Kusuru olan, kusurlu. 3. (Arap Gra.) Kelimenin asıl maddesinin son harfinin a, e, i, ü olması. 4. (Mat.) Eksi (-) işareti. «Cevab-i nâkısı rizan olup dehanından.— Fikret».

nâkısa, *A. i.* Eksiklik. Kusur, ayıp. (ç. Nekais).

nâkısat, *A. i.* [Nakıse ç.] Eksiği olanlar. *Nakısat-ül-akl*, kadınlar. «Enva-i israfla nâkısatülakl sözüne uyup.— Naima».

nakıyy, *A. s.* Temiz.

nâkız, *A. s.* [Nakz'dan] Bozan, bozucu.

nakîz, *A. s.* [Nakz'dan] Karşıt, zıt. *Müsemma bin-nakîz*, adı durumuna ve davranışına uymıyan; *nakız-i müddea*, antitez.

«Devranla ben nakîz-siyerim — Devr ehlinden meğer ki gayrım. — Fuzuli».

nakîza, *A. i.* Birbirine karşıt olan şey, iş. (ç. Nekaiz).

nakîzeyn, *A. i.* Birbirine karşıt iki şey. «Nakîzeyni birbirine illet ve malûl tutmak kadar badihi-yül-butlandır.— N. Kemal».

nâkis, *A, s.* Bayağı, alçak, başaşağı sarkan. (ç. Nekaîs).

«Ol nakes-i nâkis-ür-reis.— Sadettin».

nakkab, *A. s.* [Nakb'dan] Delik açıcı, delici. (ç. Nakkaban). «Gâh olur nakkab-i çabükdest-i fikri tab'ımın — Genc-i pür-gevher arar ken tükenmez kân olur. — Nef'i» — «Üstad nakkabandan şatır başı Mehmet Zaman Bey.— Naiam».

nakkad, *A. s., i.* [Nak'den] 1. Akçanın kalpını sağından ayıran. 2. Bir şeyin iyisini kötüsünden ayıran. 3. Tenkidci. (ç. Nakkadan). «Nakkad-i garaib-i cihandır — Hikmet görerek hakîm olur dil.— M. Naci».

nakkal, *A. i.* [Nakl'den] Nakledici, hikâyeci. «Demesinler sana nakkal-i makal.— Nabi».

nakkare, *A. i.* Eski küçük bir nevi davul. «İskender Paşa dahi tablhane ve surna ve nakkaresin çaladak.— Naima».

nakkarhane, *F. i.* [Nakkar-hane] Çalgı takımı ve çalgı yeri.

nakkaş, *A. i.* [Nakş'tan] Yağlı boya işleyen. Duvar ve tavanlara boyalı resim yapan. *Nakkaş-i ezel*, Tanrı. «Anda nakkaş-i ezel hüsnünü tasvir etti.— Zatî».

nakl, *A. i. 1.* Bir yerden bir yere götürme. Taşıma. 2. Ev veya yer değiştirme, taşınma. 3. Aynını başka bir şey üzerine alma. 4. Hikâye söyleme. 5. Ağızdan ağza veya kitaplarla gelip bilinen ve akıl ile bulunmıyabilecek şey. 6. Bir dilden başka bir dile çevirem. «Facialarla geçen bir hayatı nakl eyler.— Fikret».

naklbend, *F. i*, [Nakl-bend] Hikâyeci. Masal topayan, masa bağlıyan, uyduran.

naklen, *A. zf.* Nakil suretiyle anlatma veya hikâye yoluyla.

naklî, *A. s.* 1. Taşıma ile ilgili. 2. Nakil ile öğrenilen. *Mazi-i naklî* (Gra.) -miş'li geçmiş; *masarif-i nakliye*, taşıma parası; *vesait-i nakliye*, taşıt.

nakliyyat, *A. i.* [Nakl, nakliyye ç.] Taşıma, göç işleri. 2. Söylenenlerden öğrenilen şeyler.

nakliyye, *A. i.* 1. Eşya ve her türlü şey, taşıma işi. 2. Taşıma işi için verilen para. Asker taşıma gemisi.

nakmet, nıkmet, *A. i.* Eza vererek ceza etme. Öç alma.

nakr, *A. i.* Oyma. Kazma. Taş oyma, heykel yapma. *Fenn-i nakr* fransızcadan sculpture karşılığı (XIX. yy.).

naks, *A. i.* Noksan, eksiklik. «Terkib-i hüsn ü aşktan olmuş nümunesaz — Ârayiş-i meratib-i naks ü ziyad eden.— Naima».

nakş, *A. i. 1.* Resim. 2. Duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veya sulu boya resim ile bunların yapılması. 3. İpek veya sırma ile işleme. 4. (Mec.) Bir kıtalık şarkı. 5. (Mec.) Hile, renk. *Nakş-i ber-âb*, süreksiz şey; *-cebîn*, alınyazısı; *-dilfirib*, gönül aldatıcı suret. «Şekl-i izar-i yâr gibi nakş-i dilfirib — Levh-i zamire yazmadı suretger-i hayal. — Baki» — Âlemin ihtilâli böyle mütemadi kalmaz elbette bir nakş-i âhar zuhur eder deyu.— Naima».

nakşbend, *F. i.* [Nakş-bend] 1. Kumaşların nakışlarını bağlayıp ipek tellerle tezgâha hazırlayan kimse. 2. Ressam. «Zâbit-i erkân-i fıtrat nakşbend-i ma' ü tîn.— Fuzulî».

nakşbendî, *F. s.* Şeyh Mehemmet Nakşbend'in sofuluk yolunda olan derviş.

nakşperdaz, *F. i.* [Nakş-perdaz] Nakış yapan. Ressam.

nakşperdazî, *F. i.* [Nakş-perdaz-î] Ressamlık. «Arada ihtizaz-i elvanın — Eyliyor nakş-perdaz.— M. Naci».

nakştıraz, *F. s.* [Nakş-tıraz] Süslü işlemeler. «Safaih-i dıvarını nakştıraz-i âyat-i ilâhi.— N. Kemal».

nakur, *A. i.* Düdük, boru.

nakus, *A. i.* 1. Kilise çanı. 2. (Kim.) Çan şeklinde, şişe, cam. «Nakus yerlerinde okuttun ezanları.— Baki».

nâküşade, nâküşude, *F.* s. [Nâ-küşade] Açılmamış, kapalı. «Gelir huban-sıfat reftare pây-i hâme ey Nabi — Bu gûne nakûşade âşıkane bir zemin olsa.— Nabi».

nakz, *A. i.* Bozma. Çözme, kırma. Bir sözleşmeyi yok sayma. «Zevk-i dünya şevk-i cennet nakz eder yekdiğerin — Olma müşkül-dür dil-i meftun bir sevda iki.— Şinasi»

nakzen, *A. zf.* Bozarak, bozma ile.

nâl, *F. i.* 1. Kamış. 2. Kamış kalem içindeki saz. 4. Kamış düdük. «Zülfü Hartun'un demek nâl olmuş sana.— Nedim».

na'l, *A. i.* 1. Ayakkabı. 2. At ve benzerleri hayvan ayaklarına mıhlanan demir. Takav. «Dokunsa arsa-i hicada na'lı ger senge — Aduya her şireri bir cahîm eder ikad.— Nefi».

nalân, *F. s.* İnleyen. «Şu dallardan — Sızıp düşen kataratın sukut-i nalânı — Bükâ-yi hasretidir.— Fikret».

nâlâyık, *F. s.* [Nâ-lâyık] Lâyık değil, lâyıksız.

na'lbend, *F. i.* [Na-l-bend] Nalbant.

na'lber, *F. i.* Nalbur.

na'lçe, *F. i.* Nalça. «Meh-i nev na'lçenle menzilette edeli dâva — Süreyyanın görünür handeden beher gece dendanı.— Hayali».

nale, *F. i.* İnleme. İnilti. «Bütün şiirlerinin ruhu bir tekeddürdür — Ki dembedem duyarım kalb-i nale-meşhunu.— Fikret».

nalekâr, *F. s.* [Nale-kâr] İnliyen. «Garibim, hasta-halim, nalekârım.— Recaizade».

nalekünan, *F. zf.* İnliyerek, feryat ederek.

nalende, *F. s.* İnleyen. İnleyici. «Nalende bir kaval sesi etrafı inletir.— Fikret».

nalesenc, *F. s.* [Nale-senc] İnleyen. İnildeyen. «Vecdimi tezyit eden hem-dertler elhanıdır — Nalesenc oldukça ney eyler enimim izdiyat.— M. Naci».

nalezen, *F. s.* [Nale-zen] İnliyen. İnildeyen. «Mükedder hâtırım, dil nalezendir.— Recaizade».

nalezenan, *F. zf.* İnliyerek, inildiyerek.

na'lî, *A. s.* Nal biçiminde olan.

na'lîn, na'leyn, *A. i.* Nalın. «Vaz-i naleyn ederek ol yine ahır tanıdı.— Belig».

naliş, *F. i.* İnleme, inilti. «Dilimde titreşiyor en sitemli nalişler.— Fikret».

nalişkâr, nalişker, *F. s.* [Naliş-kâr] İnliyen. İnildeyen. «Manend-i andelip nalişker eder — İnsanı Naima'da olan hüsn-i eda.— Nabi».

nalişzen, *F. s.* [Naliş-zen] İnildeyen. «Bütün âfakı istiap eden boşlukta nalişzen — Hayaletler gezer, hep birbirinden hâr ü mümüstaskal.— Fikret».

nam, *F. i.* 1. Ad. İsim. 2. Ün. Lâkap. 3. Adres. 4. Yerine. Vekillik. *Nam-ı müstear:* (kendini belli etmemek için alınan) takma ad. *Bednam, benam, güm-*

nam, niknam, (ç. Nâmân). «Krizantem, bu namı pek severim.— Fikret».

na'ma, *A. i.* İhsan. Bahşış. «Ve saltanat-i şamilet-ül-eltafın na'ma-yi yağma-yi ihsanı âleme mebzul.— Raşit».

nâmadud, *F. s.* [Nâ-mâdud] Sayılmaz, çok.

nâmahdud, *F. s.* [Nâ-mahdud] Sınırsız, kenarsız.

nâmahrem, *F. s.* [Na-mahrem] 1. Şeriat bakımından düşüp kalkılması haram olan. 2. Yabancı. «Mustafa Paşa bu kulunuzu adam yerine komaz, mukaddema ve hâlâ arz eylediği umurda namahrem addeder.— Naima».

nâmahremiyyet, *A. i.* Nâmahremlik.

nâmahsur, *F. s.* [Nâ-mahsur] Sınırlanmamış, sonu olmıyan, sonsuz. «Adedleri mevfur ve hazane-i âmireye zararları nâmahsur olmuş idi.— Naima».

nâmakbul, *F. s.* [Na-makbul] Beğenilmiyen, makbule geçmez.

nâmakul, *F. s.* [Nâ-makul] Akıl almıyan, akla karşıt olan. «Ve tarik-i ulemaya iptida tasarruf-i nâ-makulu bu oldu ki.— Naima».

nâmalûm, *F. s.* [Na-malûm] Bilinmiyen. «Paşalarının hali nâmalûm iken sarayını yağma eden etba' veled-i zinaları uğruna çalışır mı.— Naima».

nâmân, *F. i.* [Nam ç.] Adlı kimseler.

nâmaruf, *F. s.* [Nâ-maruf] Tanınmıyan.

namarzî, *F. s.* [Nâ-marzî] Beğenilmeyen, uygun olmıyan.

nâmatbu, *F. s.* [Nâ-matbu] 1. Tabiata uygun olmıyan. 2. Basılmamış olan (yazı).

namaver, *F. s.* [Nâm-âver] Adı salmış, ünlü. (ç. Namaveran).

namaz, *F. i.* Namaz

namazgâh, *F. i.* [Namaz-gâh] Namaz kılınan meydan. Açık mescit.

namcû, *F. s.* [Nam-cû] Ün arıyan. Yiğit. (ç. Namcuyan).

namdar, *F. s.* [Nam-dâr] Ünlü. (ç. Namdarân). «Ve sair askerden on bin süvar-i namdar ile.— Naima».

namdarî, *F. i.* Ünlü olma. Ünlülük.

name, *A. i.* 1. Mektup. 2. Sevgi ve sevgili mektubu. «Ey name sen ol mehlikadn mı gelirsin — Ey hüdhüd-i ümmid sabadan mı gelirsin.— Nabi».

-name, *F. s.* «Yazılı, yapılmış; küçük kitap» anlamiyle bileşikler yapılmıştır.

bername	*sefaretname*
beyanname	*sername*
emirname	*sulhname*
fetihname	*şahadetname*
Hamzename	*şahname*
ilânname	*şartname*
itimadname	*şehname*
kanunname	*tahkimname*
kararname	*talimname*
muhabbetname	*tâbirname*
nizamname	*telgrafname*
salname	*vekâletname*
ahdname	*zafername*

nameber, *F. s.* [Name-ber] Mektup götüren.

nâmefhum, *F. s.* [Nâ-mefhum] Anlamsız, anlaşılmaz. «Birkaç mukaddemat-i bi-netice ve kelimat-i cahilâne-i namefhum söyledi.— Naima».

nâme'mul. *F. s.* [Nâ-me'mul] Umulmadık.

namerbut, *F. s.* [Na-merbut] Rabıtasız. Saçma sapan.

nâmerd, *F. s.* [Nâ-merd] 1. İnsaniyetsiz. Alçak tabiatlı. 2. Kor-

kak, alçak.

nâmerdane, *F. s.* Namertçesine. Alçakçasına.

nâmerdî, *F. s. I.* İnsaniyetsizlik. 2. Korkaklık.

nameres, *F. i., s.* [Name-res] Mektup ulaştıran.

nâmergub, *F. s.* [Nâ-mergub] Beğenilmez.

nâmer'î, *A. s.* [Nâ-mer'î] Görülmez.

nâmebsuk, *F. s.* [Nâ-mebsuk] Benzeri hiç olmamış, geçmemiş.

nâmesmu', *F. s.* [Nâ-mesmu'] 1. İşitilmemiş. 2. İşitilmeye değmez.

nâmestur, *F. s.* [Nâ-mestur] 1. Örtülmemiş. 2. Açık. Meydanda. «Gönül teklifsiz ol mest-i namestura sunmazsın — Ezelden meşrebindir hân-i bidestura sunmazsın.— Nabi».

nâmesud, *F. s.* [Nâ-mes'ut] Kutsuz, uğursuz.

nâmevzun, *F. s.* [Nâ-mevzun] 1. Ahenksiz, orantısız. 2. Vezni olmıyan. Vezni düşük (mazume).

nameysur, *F. s.* [Na-meysur] 1. İşi kolaylaştırılmamış. 2. Ele geçirememiş. «Fakir Nabi-i mihnetmeab-i nameysur.— Nabi».

nami, *A. s.* [Nümüvv'den] Yerden biten, olan, yetişen.

nami, *F. s.* [Nam'dan] Ünlü.

nâmihriban, *F. s.* [Nâ-mihriban] Sevmez, sevgisi olmıyan.

namiye, *A. i.* Olma, yerden bitme kuvveti. «Devletinin namiye-i ikbaline ârız olan sekteye teessüfle nigeran.— N. Kemal».

namiyebar, *F. s.* [Namiye-bar] hayat verici. «Günün birinde ki bir tude ebr-i namiyebar — Verip havali-i Kenan'a incilâ-yi bahar.— Fikret».

nâmizac, *F. s.* [Nâ-mizac] Keyifsiz, hasta.

nâmurad, *A. i,* [Nâ-murad] İsteğine ulaşamamış. «Yine o namurad olur başına belâ — Şirini-i visalini Ferhat işitmesin.— Nabi».

namus, *A. i.* 1. Kanun, nizam. 2. Irz. 3. Temizlik, doğruluk. 4. Tanrıya yakın melek. *Namus-i ekber*, Cebraïl. «Bugün hürriyetin, milliyetin, namus ü ümidin — Masun kaldıysa bil, zâir, rehakârın bu heyettir.— Fikret».

namuskâr, *F. i., s.* [Namus-kâr] Namuslu. 2. Doğru.

namuskârane, *F. zf.* Namuslu kimseye yakışır yolda. Namusluca, namus çerçevesinde.

nâmutasavver, *F. s.* [Nâ-mutasavver] Hatır ve hayale gelmez.

nâmuvafık, *F. s.* [Nâ-muvafık] Uygun olmıyan, uymaz. «Ve bu ruzigâr-i namuvafık on dört gün mümted oulp.— Naima».

nâmübarek, *F. s.* [Nâ-mübarek] Uğursuz, kutsuz. «Sermaye-i tereddüt vermişler ki müdam faidesiz cidal edesin ve na mübarek yüzler görüp namülâyim sözler işidesin.— Fuzuli».

nâmühezzib, *F. s.* [Nâ-mühezzib] Islâh edilmemiş, terbiye görmemiş.

nâmülâyim, *F. i.* [Nâ-mülâim] 1. Uymaz, uygunsuz. 2. Sert, çetin.

nâmünasib, *F. s.* [Nâ-münasib] Uygun olmıyan, münasebetsiz. «Bu mahalle tahriri namünasib olmakla hazf olunmuştur.— Naima».

nâmüsaid, *F. s.* [Nâ-müsaid] Müsait olmıyan. Bir işi olmıyacak veya zor bir hale koyan. «Bu imkân ve şerait, çok nâmüsait bir vaziyette tecelli edebilir.— Atatürk».

nâmüstahak, *F. s.* [Nâ-müstahak]

1. İstihkakı olmıyan, ehli bulunmıyan. 2. Hak edilmemiş, istihkak olunmamış. «Paşayi merkum kati olarak israfatı kat'edip namüstahaklarını vezayifin kesip.— Naima».

namüstaid, *F. s.* [Na-müstaid] İstidatsız. Olgunlaşma kabiliyeti bulunmıyan. «Ve kadîmden kendi ile edna münasebeti olan namüstaidler ile hemsohbet olup.— Naima».

nâmütenahi, *F. s.* [Nâ-mütenahi] Sonsuz, nihaytsiz, kenarı yok. «Bir nasiye kim namütenahi — Bir çehre kim pür-hande vü muğber.— Fikret».

namüveccih, *F. s.* [Na-müveccih] Uygunsuz. Münasip olmıyan.

namver, *F. s.* [Nam-ver] Adlı, ünlü. (ç. Namveran).
«Şehsüvar-i namver rayet-keşayi safderî — Nef'i» — «Miyan-i namveranda olur hicaba müşir.— Varak-i tahallübü mabeyni mühr ü imzada.— Nabi».

namzed, *F. s., i.* [Nam-zed] 1. Nişanlı. 2. Aday. «Celâli'nin tâkibine namzed eyledi.— Naima».

nan, *F. i.* Ekmek. *Nan-i aziz*, ekmek; *-cevin*, arpa ekmeği; *nan ü nemek*, tuz ve ekmek (hakkı); *nan ü nimet*, iyilik, bağış. «Et lokması lâzım mı yetişmez mi sana nan.— Ruhi».

na'na, *A. i.* Nane.

nancu, *F. i.* Dilenci.

nanhor, *F. s.* [Nan-hor] Dilenci.
«Düşelden jaleveş bu hâkdane ey dil — Dikip göz sofra-i gerdune nanhore sunmazsın.— Nabi».

nankör, *F. s.* [Nan-kör] Gördüğü iyiliği unutan. «Ey savt-i külâb, ey şeref-i nutk ile mümtaz — İnsanda şu nankârlüğe tel'in eden âvaz.— Fikret».

nanpare, *F. i.* [Nan-pâre] 1. Ekmek parçası. 2. Geçime yarıyan memurluk veya iş. «Ben kuluna dahi bir nanpare ihsan eyle duana meşgul olayım.— Naima»

nâpak, *F. s.* [Nâ-pak] Pis, murdar. «İbrik ü leğen maden-i vahitten iken — Birinde su pâk ü birisinde napâk.— Nabi».

nâpaydar, *F. s.* [Nâ-pâydar] Süreksiz, durmaz. Geçici.
«Nabi ko ıstırabı ki peymane-i murat — Növbetledir bu meclis-i nâpaydarda.— Nabi».

nâpesend, *F. s.* [Nâ-pesend] Beğenilmez. «Bu cevab-i napesend ve na-mâkulün kabahatin dahi fehm etmeyip.— Naima».

nâpesendide, *F. s.* [Nâ-pesendide] Beğenilmez.

nâpeyda, *F. s.* [Nâ-peyda] Belli-siz. Görünmiyen. «Olurdu halk-i âlem yek nefeste cümle na-peyda.— Nabi».

nâpezir, *F. s.* [Nâ-pezir] 1. Kabul etmez. 2. Olamaz, olmaz. «Bu kadında kızlarının saadetine öyle intifa napezir bir husumet vardı ki.— Uşaklıgil».

nâpuhte, *F. s.* [Nâ-puhte] 1. Ham, çiğ, pişmemiş. 2. Acemi, toy.
«İnsanı haste-i maraz-i hulya eder — Napuhte tu'me-i hevese iştiha galat.— Nabi».

nar, *F. i.* Nar.

nâr, *A. i.* 1. Ateş. 2. Cehennem. 3. (Ateş gibi) yakıcı şey. *Nar-i beyza*, (Kim.) Akkor; *küre-i nar*, (Jeo.) Ateş küre.
«Verdi berka sehab içinde karar — Sanki hakister içre sakladı nar.— Haleti».

nârast, *F. s.* [Nâ-rast] Doğru olmıyan, eğri. «Olmağın ekser-i tâbiri riya-yi nârast — Satırına mıstar urulmaz varak-i mektubun.— Nabi».

narcil, *A. i.* Hindistan cevizi.

narçil, *F. i.* Hindistan cevizi.
nardenk, *F. i.* Nar (erik, elma, kızılcık gibi şeylerden çıkarılan) ekşi pekmez.
nardîn, *F. i.* Bir çeşit sümbül.
na're, *A. i.* Nara. Yüksek sesle uzun bağırtı. «Bu mahal icra-yi garaz mahalli midir epsem ol diye na're vurdu.— Naima».
nârefte, *F. s.* [Nâ-refte] Gidilmemiş, geçilmemiş. Kimsenin geçmediği. «Bimuhaba reh-i narefteye gitsem de ne gam — Kahr-i hasm eylemiye elde asâdır hâmem.— Reşit Pş.».
narenc, *F. i.* 1. Turunç, 2. Portakal. «Bir defa pederleriyle irsal-i narenc ve bir defa dahi.— Veysi»
narencî, *A. s.* Turunci, turunç renginde.
narenciyye, *A. i.* Turunçgiller.
nareng, *F. i.* 1. Narenc.
nâresâ, *F. s.* [Nâ-resâ] 1. Yetişmemiş, ham. 2. Uygun olmıyan.
nâreside, *F. s.* [Nâ-reside] 1. Bülûğa ermemiş. 2. Ermemiş, ham. «Cefanı nareside tıfl iken çektim bilirdim kim — Seni Hallak i âlem böyle fettan-i cihan eyler. — Ruhi».
nareşid, *F. s.* [Na-reşid] Olgunlaşmamış. Kemale ermemiş.
nâreva, *F. s.* [Nâ-reva] Yakışmaz. «İncitme kalb-i zârım geç cevr-i narevandan».
na'rezen, *F. i., s.* [Na're-zen] Nara atan. Kuvvetle bağıran.
nrag'le, **nargil**, *F. i.* Nargile. «Yâd -i lâ'liyle eğer içsem olur tenbakû — Nargil şişe-i mey sünbül-i müşkîn lûle.— Sami».
narh, *A. i.* Ekmek, et gibi zarurî eşyaya hükûmetçe konulan fiyat.
nari, *F. s.* 1. Cin, peri. 2. Cehennem ile ilgili.
nari, *A. s.* 1. Ateşle ilgili. ateşten. 2. Yanar, tutuşur, patlar.
narven, *F. i.* Karaağaç. «Ol lâle ise bu nesrindir — Şimşad ise o bu narvendir.— Fuzuli».
nâs, *A. i.* [İnsan ç.] İnsanlar. *Âlâ mele in nâs*, halk arasında açıkça. «Var ise aklın sakın kû-yi cünundan çekme pâ — Sehl-terdir seng-i tıflân seng-i ta'n-i nâstan.— Nabi».
na's, **na'se**, *A. i.* İç geçme. Imızgamma. «Mukaddeme-i hâb-i giran-i fena olan na'selere meşgul olup.— Naima».
nasafet, **nasfet**, Bk. *Nasfet*.
na'san, *A. s.* Uykusu basmış olan.
nasârâ, *A. i.* [Nasrani ç.] Hıristiyanlar. «Memalik-i Mahsurede olan sair nasara gibi kabul-i zimmet ile Devlet-i Aliyye üzerinden defi siklet eylesin.— Raşit».
nâsavab, *F. s.* [Nâ-savab] Doğru olmıyan, yanlış, haksız.
nâsaz, *F. s.* [Nâ-saz] Uygunsuz, uymaz. *Tali-i nasaz*, uygunsuz talih. «Müşkül bu henüz olurken âgaaz — Dibace-i râz kaldı nasaz.— Ş. Galip».
nasazî, *F. i.* Düzensizlik, uygunsuzluk.
nasazkâr, *F. s.* Uygun olmıyan. karşıt.
nasb, *A. i.* 1. Dikme. Saplama. 2. Bir memurluğa tâyin. 3. Bir rütbe alma. 4. (Arap. Gra.) İsmin i'rabı. «Sonra siz nasb-i nigâh ettikçe dikkitle.— Fikret».
nâsencide, *F. s.* [Nâ-sendice] 1. Tartılmamış, ölçülmemiş. 2. Değerlenmemiş. İyi düşünülmemiş. «Gerçi eş'ar-i heveskâr-i eyyam-i saba — Haylı var mânası na-sencide lâfzı natamam.— Nabi».
nasere, *F. s.* Ayarı bozuk (para). «Bekşehri sancağı beyi direm-i nasere derecesine varıp.— Nai-

ma».

nâseza, *F. s.* «Uygun olmıyan, lâyıksız. «Ağyar-i nasezaya düştükte hisse-i vasl — Düşmüş nigâh-i hasret uşşak-i binevaya.— Nabi».

nasfet, *A. i.* İnsaf, haklılık.

nâsıb, *A. s.* [Nasb'dan] Bir yere dikici.

nâsıf, *A. s.* 1. (Geo.) Açıortay. 2. İkiye bölen.

nâsıh, *A. s.* [Nush'tan] Öğüt veren. «Penbe-i gaflet kulağından çıkardı nâsıhın — Bir dem içirse enelhak câmını Hallac ana. — Hayali».

nâsık, *A. s.* [Nesak'tan] Düzgün. «Nâsık ve kesafetten muarra bir cevher olmakla.— Naima».

nâsır, *A. s.* [Nasr'dan] Yardımcı, yardım eden.

nasıye, *A. i.* Alın. (ç. Nevası). «Şenaat-i hal ve kabahat-i ef'alleri nasıye-i asiyelerinde nümayan olmağın.— Naima».

nâsi, *A. s.* Unutan, Unutucu. «Kalem-revinde olan nası gayr-i nâsi idi.— Sadettin».

nasîb, *A. i.* 1. Pay. 2. Bir kimsenin elde edebildiği şey. 3. Tanrının kısmet ettiği şey. «Şu karşı sırtı da tutmak nasib olursa bugün.— Fikret».

nasibe, *A. i.* Yollara dikilen işaret taşı, mil.

nâsic, *A. s.* [Nesc'den] Dokuyan.

nâsih, *A. s.* [Nesh'ten] 1. Battal eden. 2. Kitabın kopyesini çıkaran.

nasîhat, *A. i.* Öğüt. «Kim bilir nasıl ezecek nasihatler verirken. — Uşaklıgil».

nasihatpezir, *F. s.* [Nasihat-pezir] Öğüt dinler.

nâsîk, *A. s.* Dine bağlı. Din buyruklarını tam olarak yerine getirir.

nâsipas, *F. s.* [Nâ-sipis] Nankör.

nâsir, *A. s.* [Nesr'den] 1. Yayan, saçan. 2. Nesir yazan.

nasîr, *A. s.* Yardımcı. İmdatçı.

nasr, *A. i.* 1. Yardım. 2. Üstünlük, yenme.

nasranî, *A. i., s.* 1. Hıristiyan. 2. Hıristiyanlıkla ilgili. (ç. Nasârâ).

nasraniyyet, *A. i.* Hıristiyanlık.

nasrî, *A. s.* Tanrı yardımı ile üstünlük ve ülke almakla ilgili.

nass, *A. i.* 1. Açıklık, kesinlik. 2. Kuran'da veya hadiste bir iş hakkında olan açıklık ve bu açık söz. (ç. Nusus). «Eylemişti anın elhak Sanı' — Tig-i müjgânını nass-i katı'.— Hakanî».

nassiyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *dogmatisme* (dogmatizm) karşılığı (XX. yy).

nasuh, *A. s.* [Nasihat'ten] 1. Öğütçü. 2. Halis, temiz. *Tövbe-i nasuh*, bozulması, imkânsız tövbe.

nasur, *A. i.* Basur deliği. Fistül. (ç. Nevasır). «Bihbudi-i ümidime sây etme ey felek — Rüsvay eder cerahat-i nasur merhemin. — Nabi».

nasut, *A. i.* İnsanlık. İnsan ve insanlara ait şeyler. «Hâk olur karşısında ârından — Rikkat aver nümune-i nasut.— Fikret».

nâsüfte, *F. s.* [Nâ-süfte] Delinmemiş. Deliksiz.

nâ'ş, *A. i.* İçinde ölü olan tabut. Kefene sarılıp tabuta konmuş ölü. «Meydana geldi nâ'ş-i rakîb-i nemimesâz — Kıldım huzur-i kalb ile ömründe bir namaz.— Sabit».

nâşad, *F. s.* [Nâ-şad] Hüzünlü, kederli. «Kalb-i naşadın — Bir eda-yi bedi-i rikkatle — Söylesin en acıklı hislerini.— Fikret».

nâşayeste, *F. s.* [Nâ-şayeste]

Lâyık olmıyan. Lâyık değil. «Sultan İbrahim Han hazretlerine hîn-i hal'de söyledikleri kelimat-i naşayeste idi ki.— Naima».

nâşekib, *F. s.* [Nâ-şekib] Sabırsız, dayanamıyan. Çabuk usanan.

nâşekibane, *F. zf.* Sabırsızlıkla. «Peyrev-i ruzgâr-i köhne bahar — Olarak bir zaman havalarda — Naşekibane etti keşt ü güzar .— Cenap».

naşi, *A. s.* [Neşet'ten] 1. İleri gelen. 2. (zf.) Dolayı, ötürü. Sebebiyle. «Nice umur-i müstahsene naşi oldu.—Sadettin».

naşid, *A. s.* [Neşide'den] Şiir söyliyen. Şiir okuyan. Şiir yazan.

nâşinas, *F. s.* [Nâ-şinas] Bilmez. Tanınmıyan.

nâşinide, *F. s.* [Nâ-şinide] İşitilmemiş, duyulmamış. «Sanki her dalga bir lisanla bana — Haykırır naşinide bir mâna.— Fikret».

naşir, *A. s., i.* [Neşr'den] 1. Dağıtan, yayan, serpen. 2. Bir kitap yayımlıyan.

naş'iz, *A. s.* Kalkmış, durmadan atan (damar).

neşüküfte, *F. s.* [Ne-şüküfte] Açılmamış. Taze. «Bülbül figanı kesme ki neşküfte goncenin — Düzd-i nesim girmiye ta câme-hâbına.— Nabi».

nâşüste, *F. s.* [Nâ-şüste] Yıkanmamış.

nâ't, *A. i.* 1. Överek anlatma ve niteleme. 2. (Ed.) Muhammet peygamber üzerine yazılmış kaside (ç. Nuut).

nat', *A. i.* 1. Üzerinde yemek yemek için yere serilen sofra. 2. Meşinden yapılma yolcu döşeği. «Döşedi yine çemen nat'-i zümürrüd-fâmın.— Baki».

nâtamam, *F. s.* [Nâ-tamam] Bitmemiş, tamam olmamış.

nâ'tgû, *F. s.* [Na't-gû] Na't yazmış olan. «Na't-gû-yi hace-i ahir zamanidir sözüm.— Nef'i».

nath, *A. i.* Boynuzlu hayvanın boynuzu ile vurması, süsme.

na'thân, *F. i.* [Nâ't-hân] Cuma günleri büyük camilerde veya tekkelerde nâ't okuyan kimse.

nâtık, *A. s.* [Nutk'tan] 1. Söyliyen. Lâkırdı eden. 2. Fikir ederek düşünen. 3. Bir ifadesi olan. 4. Bir şeyi gösteren. 5.Beyan edici, bildirici. «Nâtık-i esrar-i ilâhi Ömer.— Nef'i».

nâtıka, *A. i.* 1. Düşünüp söyleme niteliği. 2. Düzgün, dokunaklı söz söyleme. «Etmiş gibi natıkam teverrüm.— Fikret».

nâtıkaperdaz, *F. s.* [Nâtıka-perdaz] Düzgün ve etkili söz söyliyen.

nâtıkapîra, *F. s.* [Nâtıka-pîra] Güzel, doğru söz söyliyebilen.

nâtıkiyyet, *A. i.* [Nutk'tan] Söz söylemeklik.

natır, natur, Bk. *Natur*.

nâtıraş, *F. s.* [Nâ-tıraş] Yontulmamış, terbiye görmemiş. Ham, kaba. Tıraşsız, tıraş olmamış. «Derviş-sima bir şahs-i natıraşı razı edip başını pâk ve mücellâ tıraş eyleyip.— Veysi».

nâtıraşide, *F. s.* [Nâ-tıraşide] Yontulmamış, kaba. Terbiyesiz, ham.

natron, *A. i.* 1. Küherçile. 2. Boraks.

natuk, *A. s.* [Nutk'tan] 1. Kolaylıkla söz söyliyen. Nutuk söylemede usta. 2. Düzgün söz söyler, çeneli.

natur, natır, *A. i.* 1. Bağ, bahçe bekçisi. 2. Hamam hademesi.

nâtüvan, *F. s.* [Nâ-tüvan] Zayıf, kuvvetsiz. «Sen, ah ey sarışın

tıfl-i natüvan, hep sen.— Fikret».

naur, *A. i.* Değirmen kanadı.

nâure, *A. i.* Su dolabı. (ç. Nevair). «Ola hadika-i ikbali taze döndükçe — Bu kiştzade naure-i sinîn ü şühur.— Nabi».

nâümid, *F. s.* [Nâ-ümid] Ümitsiz. «Bu yana Kalenderoğlu Ekmekçizade ve hazineden naümid olup .— Naima».

nâüstüvar, *F. s.* [Nâ-üstüvar] Sağlam olmıyan, dayanıksız.

navdan, *F. i.* Oluk. «Terşih-i zülâl-i sanihata İşte yine navdanım oldum.— Recaizade».

navek, *F. i.* Ok. «Âmade iken ah gibi navek-i dilduz — Kaadir mi felek geçmeğe piramenimizden. — Nabi».

navekendaz, *F. s.* [Navek-endaz] Ok atan, okçu.

naver, *F. i.* Olabilir, mümkün.

naverd, *F. i.* Savaş.

naverdgâh, *F. i.* [Naverd-gâh] Savaş yeri. Cenk meydanı.

na'y, **naiy**, *A. i.* Ölüm haberi getirme. «Na'y-i birader ile müjde-i devlet ve ikbal Karaman içinde intikal edip.— Naima».

nay, **ney**, *F. i.* 1. Kamış. 2. Kamıştan yapılan düdük, ney. «Bir nây-i zümürrüd kibi nalân — Destinde nihalân.— Fikret».

-nay, *F. s.* Yer göstermek üzere kelimelere ulanan -na edatının başka bir şekli.

nâyab, *F. s.* [Nâ-yab] 1. Bulunmaz. 2. Benzeri olmaz. «Asrda olmakla rahm ü mürüvvet nayab — Zahm-i çeşm tamam yummadadır merhemden.— Nabi».

nayçe, *F. i.* Küçük ney.

nayî, *F. i.* Ney çalan kimse.

nayiha, *A. i.* Para ile ölüye ağlıyan kadın.

nayin, *F. s.* Kamıştan yapılma, sazdan.

nay-veş, *F. s.* Ney gibi. «Kavl-i ağyar ile uşşakını bezm-i gamda — Nay veş inletip ol şuh-i dilâra neyler.— Ruhi».

nayzen, **neyzen**, *F. i.* [Nay-zen] Ney çalan kimse.

naz, *F. i.* 1. Kendini beğendirmek için takınılan yapmacık davranış. 2. Bir şey beğenmiyor gözükme. 3. Şımarıklık. «Evet, piş-i nazınızda sizin.— Fikret».

nâzad, **nâzade**, *F. s.* [Nâ-bad] 1. Doğmamış. 2. Olmıyacak. «Tıfl-i nazade için hâtırı şadan etmek — Yapmadan ücrete vermek gibidir dükkânını.— Nabi».

nazair, *A. i.* [Nazire ç.] Nazireler.

nazan, *F. s.* Nazlı.

nazar, **nadar**, *A. i.* Tazelik.

nazar, *A. i.* 1. Bakma, bakım, göz atma. 2. Düşünme, mülâhaza. 3. İltifat. 4. Göz değme. 5. Bir türlü kabul etme. 6. Yan, bakış. *Atf-i nazar*, bakma; *câ-y-i nazar*, düşünme; *hüsn-i nazar*, iyi gözle görme; *im'an-i nazar*, bakıp süzme; *nur-inazar*, göz nuru; *sarf-i nazar*, şöyle dursun; *sarf-i nazar etmek*, vazgeçmek. (ç. Enzar). «Siz ki en doğru gören bir nazar-i vicdanla.— Fikret».

nazaran, *A. zf.* 1. Göre, bakılırsa. 2. Kıyaslıyarak.

nazarbaz, *F. s.* [Nazar-baz] Şuhlukla bakan.

nazarbazi, *F. i.* Şuhlukla bakış.

nazarendaz, *F. s.* [Nazar-endaz] Göz atıp bakan.

nazargâh, **nazargeh**, *F. i.* [Nazar-gâh] Bakılan veya bakılacak yer. «Nazargehinde buhayrat-i bi-şümar-i serab.— Cenap».

nazarî, *A. s.* 1. Bakışa ait, bakışla ilgili. 2. Yalnız bilgi ha-

linde olan. Uygulanmamış. «Böyle leb-beste **terk-i ömr etmek**, — Nazarî bir lisan **ile ancak** — Ebedî iftirakı **anlatmak**.— Cenap».

nazarrüba, *F. s.* [Nazar-rüba] Göz çeken. «**Nazar-ruba** mı desem dide-i siyahından — Aman ne tatlı bakış **var** şu necm-i ezherde.— Fikret».

nazc, nadc, *A. i.* Olma, olgunluk. Yetişme.

nazegi, *F. i.* **Naziklik**. İncelik. «Şuh-i gülçehre-i pejmürde kazadır mâna — **Eğer olmazsa** karin nazegi-i **tâbire**.— Nabi».

nazende, *F. s.* Nazlı. Hoş edalı: Sevgili. «Bin **şi'r ile tehziz** ediyor kalb ü hayali — Her cilve-i nazendesi, her cünbiş-i bâki.— Fikret».

nazenîn, *F. s.* 1. Oynak, cilveli. 2. Çok nazlı yetiştirilmiş, şımarık. 3. (Horlukla) Şu, bilinen. Mahut. *Tarik-i nazenin*, bektaşi tarikatı. «Bir **gün o kuşlar** uçtu, o ezhari **eyledi** — Bir dest-i nazenîndeki yelpaze tarmar.— Fikret».

nazıc, nadıc, *A. s.* Olgun. Yetişmiş.

nâzım, *A. s.* 1. Düzenliyen. 2. Nazım haline koyan, manzume yazan. *Nâzım-ı menazım-ı umur-i cumhur*, halkını şlerini sıraya koyan, düzenliyen. 3. (Fiz.) Düzengeç. 4. (Mat.) Normal.

nazır, *A. s.* [Nazar,nezaret'ten] 1. Bakan, nazar eden. 2. Bakan, idare eden. 3. **Bir yüzü** bir tarafa olan. 4. (i.) Bakan, bir işin idaresine memur olan baş. 5. Kabine üyelerinden her biri. (ç. Nuzzar). «**Bir veche nazır ol ki** nazîri bulunmıya.— **Naili**».

nazif, *A. i.* [Nezafet'ten] Temiz.

nazik, nazük, *F. s.* 1. İnce. 2. Güzel. 3. Terbiyeli. «Bu nazik, bu penbe elleriniz.— Fikret».

nazikâne, *F. zf.* İncelikle, kibarlıkla, nazik bir kimseye yakışır yolda. «Haysiyet-i asaletini velev nazikâne olsun kovulmuş olmaktan.— Uşaklıgil».

nazikeda, *F. s.* [Nazik-eda] Nazik davranışlı.

naz'kter, *F. s.* [Nazik-ter] Ziyade nazik. «O âfetin kadd-i nazikterine sarf edelim — Ne mertebe suhan-i nazikânemiz var ise.— Nabi».

nazil, *A. s.* [Nüzul'den] 1. Yukardan aşağıya inen. 2. Bir yere konan, konaklıyan. «Olur âfaka dembedem nâzil — Zerre halinde bir yığın ahker.— Fikret» — «Ed'rne'ye dühul ve saray meydanına nazil olduklarında.— Raşit».

nazile, *A. i.* 1. Belâ, sıkıntı. 2. İnme, nüzul. 3. Nezle.

nazîm, *A. i.* Sıra sıra, dizi dizi olan şey. «Âferin ol suhan-ârayi Nizami tab'a — Ki ola fikri bu gûne dür-i i'cazi nazîm.— Nef'i».

nazîr, *A. s., i.* [Nazar'dan] Benzer. «Birkaç nazîr-i tayf-i adem zag-i bednigâh.— Fikret».

nazîr, *A. i.* (Ast.) Ayakucu.

nazîre, *A. i.* 1. Örnek. Karşılık. 2. (Ed.) Bir şairin şiirini taklit ederek yazılan şiir. (ç. Nazair). «Engüşt-i hata uzatma öyle — Beş beytine bir nazîre söyle.— Ş. Galip».

nazm, *A. i.* 1. Sıra, tertip. 2. Vezinli, kafiyeli söz. «Ya nazm-i dilâvizle bir cû-y müselsel — Ya mânî-i rengîn ile bir lâle sitandır.— Nef'i». — «Nazm eyledim zevalime ağlar neşideler.— Fikret».

nazmen, *A. zf.* Manzum olarak.
nazmiyat, *A. i.* [Nazm ç.] Manzum yazılar. «Kesret-i irad-i nazmiyat ve dûr ü dıraz temhidat-i mukaddematla.— Lâmi'i».
nâzperver, *F. s.* [Naz-perver] Naz eden. «Ümmid-i merhamet sengîn-dilân-ı nazperverden — Teraşşuh-cuyluktan farkı yoktur âb-i gevherden.— Nabi».
nazperverd, *F. s.* [Naz-perverd] Naz içinde büyütülmüş. Nazlı.
nazra, *A. i.* (Bir tek) bakış. (Ed. c.) *Nazra-i hayran, -mahmur, -münacat, -nefrin, -perişan, -şefkat, -şum.* «Ey nazra-i mahmur-i semavi, — Zulmetlere mâtuf olamazsın.— Fikret».
nazragâh, *F. i.* [Nazra-gâh] Bakış yeri. Gözle bakılan yer. Göz önü. «Şafakalûde bir hadika gibi — Nazargâhımda ibtisam eyler .— Fikret».
nazrakünan, *F. s. zf.* [Nazra-künan] Bakarak. Seyrederek. «Böyle akıp giderken nazrakünan-i etraf.— Recaizade».
nazret, nadret, *A. i.* Tazelik. Yeşillik.
neb', **nebean**, *A. i.* Yerden su kaynamak.
neba', *A. i.* Haber. (ç. Enba).
nebagat, *A. i.* Aşikâr olma. Meydana çıkma. «Benim ol Husrev-i evreng-i nebagat ki eder — Düşmenan-ı hüneri tig-i zebanım tersan.— Şinasi».
nebahet, *A. i.* Şeref, onur.
nebail, *A. i.* [Nebile ç.] Yüceler, yüksekler.
nebalet, *A. i.* 1. Zekilik. 2. Cömertlikle ululuk. 3. Ululuk.
neb'an, *A. i.* (Su) Kaynama, çıkma.
nebat, *A. i.* Toprakta biten her türlü bitki.
nebatat, *A. i.* [Nebat ç.] Bitkiler. 2. Botanik.
nebatî, *A. s.* Bitki ile ilgili. Bitki soyundan.
nebatiyyun, *A. ç. i.* Botanik bilginleri.
nebbal, *A. i.* Okçu. Ok yapıp satan kimse.
nebbaş, *A. s.* Kefen soyucu.
neberd, *F. i.* Savaş, Kavga. «Ümera-yi ekrad-i neberd itiyattan.— Peçevi».
neberdâzma, *F. s.* [Neberd-âzma] Savaşta denemesi olan. Savaşa alışık. «Şam beylerbeyisi pîr-i neberdazâ Hüsrev paşa muhafazasına tâyin olunup.— Peçevi».
neberdgâh, *F. s.* [Neberd-gâh] Savaş yeri.
neberdpîşe, *F. s.* [Neberd-pîşe] Savaşçı. İşi gücü savaş olan.
nebevî, *A. s.* Peygambere ait, onunla ilgili.
nebi, *A. i.* [Nebe'den] 1. Haberci. 2. Peygamber.
nebîh, nebihe, *A. s.* Ünlü, şerefli.
nebîl, nebile, *A. s.* 1. Güzel huylu. 2. Zekâ sahibi. 3. Ünlü, onurlu.
nebîr, nebire, *F. i.* Torun. «Şah Abbas fevt olup nebiresi Sam Mirza İbni Safi mirza yerine cülûs edip.— Naima».
nebise, *A. i.* Torun.
nebîz, *A. i.* 1. Hurma şırası, şarabı. 2. Şarap.
nebl, *A. i.* Ok. Arap oku. (ç. Nibal).
nebş, *A. i.* 1. Gömülü şeyi yerden çıkarma. 2. Bir şeyi başka bir şey ile meydana çıkarma. «Mutaassıp kızılbaşlar Memalik-i Mahruse-i Osmaniye'de kaldığına rıza vermeyip mezarın nebş edip.— Peçevi».
nebt, nabt, Bk. *Nabt.*
nebt, *A. i.* Bitme, yerden çıkma.

Meydana gelme.

nebze, *A. i.* Az şey.

necabet, *A. i.* Soyluluk.

necah, *A. i.* İstediğine ulaşma. «Zimam-i tedbiri yanlış tutup tarika-i fevz ü necaha gidemediler. — Naima».

necaib, *A. i.* [Necib ç.] Necip şeyler.

necaset, *A. i.* Pislik.

necaşi, *A. i.* Habeş hükümdarı.

necat, *A. i.* Kurtulma. «Yıllarca taharri der-i mesdud-i necatı.— Fikret».

neccah, *A. s.* Yorgancı.

neccar, *A. s.* 1. Dülger. 2. Marangoz. «Ve etraftan neccarlar sürülüp.— Naima».

Necd, *A. i.* Arap yarımadasının orta bölgesi.

necdet, *A. i.* Yiğitlik. «Bu gaziler ki en sâtı' birer sima-yi necdettir.— Fikret».

Necef, *A. i.* Asıl anlamı «tepe» demektir. Kûfe civarında, Halife Ali'nin mezarı olan yer.

neces, *A. i.* Pislik, mundarlık.

necib, necibe, *A. s.* Soylu. (ç. Necaib, nüceba). «Bir nezahet lebi hitabında — Tekellümatına bir nükhet-i necibe verir.— Fikret».

necil, *A. s.* Soylu, kişizade.

necis, *A. s.* 1. Unulmaz hastalık. 2. Pis, mundar.

neciy, *A. i.* Sırdaş.

necl, *A. i.* 1. Oğul. 2. Kuşak, nesil. (ç. Encal).

necliyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *geraminées* (buğdaygiller) karşılığı (XX. yy.).

necm, *A. i.* Yıldız. (ç. Encüm, nücum). «Bulur yerinde o bedbaht-i aşkı necm-i seher.— Fikret».

necmî, *A. s.* Yıldızla ilgili, ona ait.

necva, *A. i.* 1. Fısıltı. Gizli söz. «Necva-yi şeytani ve tedbir-i nihani ettiler.— Sadettin».

nedalet, *A. i.* 1. Kir, pislik. 2. Çalma, aşırma. «Pâdaş-i rezalet ve nedaletleri.— Nergisi».

nedamet, *A. i.* Pişmanlık. «Makhur-i nedamet nazarım yerlere mâtuf.— Fikret».

-nedan, *F. s.* «Bilmez, bilmiyen anlamiyle kelimelere katılır. «Pâmal-i esb-i nahveti olmuş bir âfetin — Bir tıfl-i neysüvar-i muhabbet-nedan iken.— Vehbi».

nedbe, nedebe, *A. i.* Yara izi.

nedeb, *A. i.* 1. Yara, çıban yeri katılaşıp iyileşme. 2. Yara izi.

nedebî, *A. s.* Yara izi ile ilgili.

nedem, *A. i.* Pişman olma. «Doğar elemle geçer dert ile ölür gamla — Bilinse ah-i nedemdir safası insanın.— Ziya Pş.».

nedim, *A. s.* 1. Meclis arkadaşı. 2. Büyük bir kimseye hikâye ve fıkra söyliyerek eğlendiren. 3. Güzel söz söyliyen, iyi hikâye anlatan. (ç. Nediman, nüdema). «Akl-i kül verdin beni Cebril-i mâni eyledin — Bezm-i kurb-i akdese lâyık nedim olmak bana — Fehim».

nedime, *A. s.* 1. Kadın nedim. 2. Bir büyük veya zengin kadının arkadaşı. «Ey nedime-i heyecan — Sen ağla; ben de bütün suzişimle giryefeşan.— Fikret».

nedret, *A. i.* Az bulunma, seyreklik.

nedve, *A. i.* Konuşma, iş üzerine görüşme. *Dar-ün-nedve*, Mekke'de Cahiliyye zamanında kurulmuş ünlü ev.

nef', *A. i.* Çıkar, kâr. *Nef' ü zarar*, kâr ile zarar. «Bu ağayı Darüssaade'den dûr kılmak bais-i nef-i aimdir dediler.— Naima».

nefad, *A. i.* Bitme, tükenme. Yokolma. *Binefad*, tükenmez.

nefahat, *A. i.* [Nefha ç.] Üfürmeler, esintiler.

nefais, *A. i.* [Nefîs, nefise ç.] Değerli, beğenilir şeyler. «Manend-i muhit havsala lâzımdır — Hazm eylemiye nefais-i emvali. — Nabi».

nefaisperesti, *F. i.* Güzel şeyleri sevme, güzellikere düşkün olma. «Hayat-i garamında zevk-i nefaisperestisine bir leke sürmüş olacaktı.— Uşaklıgil».

nefaset, *A. i.* Değerlilik. Beğenilir olma. «Kendi tâbirince bu nefis kadında sevdanın bir zevk-i nefaseti eksikti.— Uşaklıgil».

nefaz, *A. i.* 1. Geçme. İşleyip öteye geçme. 2. Sözü geçme. «Nefaz-i hükmü o gayette kim murat etse — Kemal-i hüsn-i iradetle ülfet-i ezdad.— Nef'i».

nefer, *A. i.* 1. Bir kişi. 2. Er, asker. 3. İnsan sayısı bildiren sözler için kullanılır.

nefes, *A. i.* 1. Soluk. 2. Soluk alacak kadarz aman, an. 3. Okuyup üfleme, üfürükçülük. (ç. Enfas). «Hakperestim arz-i ihlas ettiğim dergâh bir — Bir nefes tevhitten ayrılmadım Allah bir.— M. Naci».

neferat, *A. i.* [Nefer ç.] Erler, askerler.

nefh, *A. i.* 1. Güzel koku yayılma. 2. Rüzgâr esme.

nefh, *A. i.* 1. Üfleme, şişirme. 2. Boru çalma. *Nefh-i Sûr*, İsrafil'in kıyamette çalacağı borunun üflenmesi, kıyamet kopması. «Ruh-ül-kuds'ün Meryem'e nefh ettiği ruhuz.— Ruhi».

nefha, *A. i.* 1. (*ha* ile) Güzel koku. Yelin bir esişi. (ç. Nefahat). «En güzel rayihası içre heman — Hep senin nefhanı koklar dil ü can.— Şinasi».

nefha, *A. i.* (*hı* ile) Üfürme. 2. Şişme. «Bin nihal-i pür şükûfe kaplamış etrafını — Nefha-i Rahmana döndürmüş hava-yi sâfını.— M. Naci».

nef'i, *A. s.* Çıkar ile ilgili. Faydacı.

nefir, *A. i.* 1. Topluluk, cemaat. 2. Boynuzdan boru. 3. Çağıltı, bağırtı. *Nefir-i âmm*, cemaati toplama, halkı askere sürme; *yevm-i nefir*, hacıların Mina'dan Mekke'ye dönmeleri. «Etraf ve cevanibe dahi nefîr-i âm hükümleri perakende kılınmış idi.— Naima».

nefis, nefs, *A. i.* Bk. *Nefs*.

nefis, nefise, *A. s.* Çok hoşa giden. En beğenilen. Çok güzel. «Evet; güzel genç, nefis kadın; senin için yapılacak yalnız bu var.— Uşaklıgil».

nef'iyye, *A. i.* (Fel.) Fransızca'dan *utilitarisme* (faydacılık) karşılığı (XX. yy).

nefl, *A. i.* Vacip olmıyan ibadet. Fazladan ibadet.

nefret, *A. i.* 1. Ürküp kaçma. 2. İğrenç bulup tiksinme. «Halkı padişah hazretlerinden tenfir eyledi ta ki cümlesi nefret ve hal'ine cemiyet ettiler.— Naima».

nefrin, *F. i.* 1. İlenç, lânet okuma. 2. Sövüp sayma. «Şu bisud hâtıratına nasıl bir nazar-i nefrin ve istikrah fırlatıyordu,— Uşaklıgil».

nefs, nefis, *A. i.* 1. Ruh, can, hayat. 2. İnsanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları. 3. Kişi, kendi. 4. Asıl, maya. 5. Bir şeyin ta kendisi. 6. Dölsuyu. *Nefs-i emmare* (ziyade zorlayıcı, emreden nefis) insanı kötülüğe sürükleyen nefis; *-hayvanî* (canlılık nefsi) canlılardaki anlayış ve hareket kuvvetleri; *-küll*,

(tüm nefis), Arş; *-levvamme* (kakıcı nefis) kötülükten sonra içte rahatsızlık uyandıran nefis; *-mutmainne*, iyilikle kötülüğü ayırd eden, temizlenerek kişiyi Tanrıya yaklaştıran yeti; *-mütekellim* (Gra.) birinci şahıs; *-natıka*, insan ruhu, insanın canlılar arasındaki yerini belli eden cevher; *binefsihi*, *binnefs*, kendisi; *nefs-el-emr*, *nefs-el-emrde*, aslında; *kefil binnefs*, bir kimsenin istenildiği zaman kendisini teslim etmek üzere kefili olan kimse. «Bir ihtisas-i merarele verdi nefse fütur.— Fikret». — «Gülbün-i bag-i nefs-i nâtıkamın — Vahyidir bülbül-i hoş-elhanı.— Fehim».

nefs, *A. i.* (*se* ile) Tükürükle üfürme. Üfleme. *Nefs-üd-dem*, gırtlak ile sümüksel zarın kanamasiyle kan tükürme.

nefsa', *A. i.* Loğusa. Yeni doğurmuş kadın. Yeni doğumdan sonra geçen kırk günlük hal.

nefsani, *A. s.* 1. Canlılığın uyandırdığı isteklerle ilgili. 2. Kin ve garazla ilgili. «Kâş akl-i maad yerine kâş — Olsa akl-i maaş-i nefsani.— Fehim».

nefsaniyyet, *A. i.* Gizli düşmanlık. Kin, garaz.

nefsî, *A. s.* *1.* Nefisten doğan şeyle ilgili. 2. Kişiye, kendisine ait, onunla ilgili.

nefsperest, *F. s.* Nefsini seven. nefsine düşkün. «Ey nefsperest-i cism-perver — Olma gam-i hırsla mükedder.— Fuzuli».

neft, *F. i.* Yerden çıkan veya çam gibi bazı ağaçlardan çıkarılan yanabilir yağ. «Dü-dest-i lûtf ile kurtar isabet eylemeden — Rivak-i kâlübüd-i cisme nâr-i neft endud.— Sabit».

nefy, *A. i.* 1. Sürme. 2. (Gra.) Olumsuzluk. *Nefy-i an-il-beled*, şehirden sürme; *-ebed*, bir daha gelmemek üzere sürgün etme; *-mülk*, bir malın başkasının olduğunu söyleme. *Edat-i nefy*, fiillere katılan *me* edatı; *nefy-i âlem* (Fel.) Fransızcadan *acosmisme* karşılığı (XX. yy.) «Kılardı cehl ile nefy-i hakayık-i eşya.— Fuzuli».

negüfte, *F. s.* [Ne-güfte] Söylenmemiş. «Esarar-i kaza nühüfte kaldı — Güftar-i kaza negüfte kaldı.— Recaizade».

negûhide, **nekûhide**, *F. s.* [Ne-gûhide] Kötü. çirkin. «Tertib-i ceza-yi a'mal-i negûhidesi vâki ve gayr-i vâki bazı esbab-i zâhireye müpteni oldu.— Fındıklılı».

nehak, *A. i.* Eşek anırtısı.

nehar, *A. i.* Gündüz. *Leyl ü nehar*, gece gündüz; *nısfınnehar*, meridyen. «Leb-i vedaı neharın zemine buse-figen.— Fikret».

neharen, *A. zf.* Gündüzün.

nehari, *A. s.* Gündüzlü. Gündüz ile ilgili.

nehb, *A. i.* Yağma, çapul.

nehc, *A. i.* Yol, usul. *Ber nehc-i şer'i*, şeriat yolunda olarak. «Âzim-i ser-menzil-i nehc-i sadakattir dilim — Hiçbir dem ben dürug ü kizbi etmem irtikâp.— Cenap».

neheng, **niheng**, *F. i.* Timsah. «Piçide nazargâh-i melâlimde bir neheng.— Fikret».

nehhac, *A. s.* [Nehc'den] Kılavuz. Doğru yol gösterici. «Baş koyun gitmekte âşıklar iklimine — Tig-i ateşbazın ol ıklime bir nehhacdır.— Ruhi».

nehhab, *A. s.* [Nehb'den] Çapul eden. Çapulcu. Yağmacı. «Nehhab ve vehhab olan küremayi asrın in'am ü ihsanına me'lûf

olmuş.— Naima».

nehîb, *A. s.* [Nehb'ten] 1. Çapulcu, yağmacı. 2. Korku, ürküntü. «Beş yüze yakın dilâveran-i pür nehîb ile azimet etti.— Sadettin»

nehîk, *A. i.* Eşek anırması. Anırtı.

nehim, *A. i.* 1. Açgözlü, doymaz. 2. Yırtıcı.

nehr, *A. i.* Akar su, çay. Irmak. *Mavera-ün-nehr* (nehrin ötesi). Ceyhun ötesi bölge. (ç. Enhar, nühur). «Bak şu nehrin huşnûma reftarına.— M. Naci».

nehren, *A. zf.* Nehir yolu ile.

nehreyn, *A. i.* İki nehir. *Mabeyn-en-nehreyn* (iki nehir arası) Fırat ve Dicle arası.

nehrî, *A. s.* Nehirle ilgili, nehre ait. *İdare-i nehriye*, nehirde işleyen vapurlar idaresi.

nehy, *A. i.* 1. Yasak etme. 2. (Gra.) Emir kipinin olumsuzu, emrin karşıdı. *Emr ü nehy*, buyurma ve yasak etme; *nehy-i an-il-munkir*, şeriatın yasak ettiği şeyleri yaptırmama.

nehz, nehzat, *A. i.* Davranma. Kalkışma. «Sebükbarane birden nehzat ve çabüksüvavarane hareket ile.— Naima».

nejad, nijad, Bk. *Nijad.*

nekâbet, *A. i.* Dönmek, vazgeçme. Cayma. «Lâkin küffara dahi azim azâ ve nekâbet olundu.— Naima».

nekahet, *A. i.* Hasatlıktan yeni kalkmış olma hali. Bu halden ileri gelen zayıflık, ağırlık. «Hiss var mı bu âlemde nekahet gibi tatlı?— Beyatlı».

nekais, *A. i.* [Nakîsa ç.] Eksiklikler. «Kendulere hayırhah dedirmek için umur-i saltanatın cümlesine itiraz edip maayip ve nekais bulurlar.— Naima».

nekaiz, *A. i.* [Nakîza ç.] Birbirine karşıt, birbirini çelen şeyler.

nekâl, *A. i.* 1. Şiddetli ceza, eziyet. 2. İbret. «Ümmet-i Muhammet arasına seyf girmekten hazer edip dünya ve ahiret nekâlini boynuna alma dedikte.— Naima».

nekave, nekavet, *A. i.* Temiz ve arı olma. Bir şeyin seçkini olma.

nekbet, *A. i.* 1. Talihsizlik. 2. Düşkünlük. Felâket. «Titriyor dest-i nekbetinde hayat — Bir mülevves paçavra halinde.— Fikret».

nekbethane, *F. s.* [Nekbet-hane] Talihsizlik yuvası. (Mec.) Dünya. «Bu nekbethane-i hiçiye zevk-abâd der bir kuş.— Cenap»

nekbeti, *F. s., i.* Uğursuz. Talihsiz.

nekbetzede, *F. s.* [Nekbet-zede] Belâya tutulmuş, felâkete uğramış.

neked, *A. i.* Sıkıntı, dert, belâ.

nekhet, nükhet, Bk. *Nükhet.*

Nekîr, *A. i.* Mezarda ölüleri sorguya çekecek olan meleklerden birinin adı.

nekkâd, nekâd, *A. s.* [Neked'den] Acıklı. Kederli. «Basar âyine-i asayişini reng-i nekkâd.— Nabi».

nekre, *A. i., s.* 1. (Gra.) Belirsiz isim. 2. Garip ve gülünç fıkralar. 3. Delâleti belli olmıyan isim. 4. Gülünç fıkra söyleyen kimse.

nekregû, *F. s.* [Nekre-gû] Gülünç fıkralar söyleyen.

neks, *A. i.* Bozma. Dağıtma. «Bu emri temşiyetten rücu' ve neks etmemeye eyman teklif edip.— Naima».

nem, *F. i.* 1. Az yaşlık, hafif ıslak. 2. Havada, yapı içinde, duvarlarda olan yaşlık. 3. Çiy. «Düşse ger hâke nem-i ebr-i bahar-i lûtfu — Kesb-i ruh eyler

idi zir-i zeminde ecsam.— Nef'i»

nema', *A. i.* 1. Artma, çoğalma. 2. Büyüme, uzanma. 3. Faiz. *Neşv ü nema*, bitkilerin gelişmesi. «Geçtim ey ebr-i kerem neşvü nemadan geçtim.— Nabi».

nemadar, *F. s.* [Nema-dar] 1. Artan, büyüyen. 2. Faydalı, faiz getiren.

nemaim, nemayim, *A. i.* [Nemime ç.] Koğuculuklar, çekiştirmeler.

nemarik, *A. i., ç.* Yastıklar.

nemat, *A. i.* Usul, yol. Tarz. *Nemat-i takrir*, söyleme tarzı. «Berahime-i hikmet şiar evza-i câmiiyyetin nemat-i mahsus üzere tasnif buyurmuşlar.— Hümayunname».

nemdar, *F. s.* [Nem-dar] Islak, nemli.

nemed, *F. i.* Keçe. Aba. «Saykal-i aşkınla pâk ettim gönül âyinesin — Şahid-i halimdir ey gülçehre eğnimde nemed.— Ruhi».

nemedîn, *F. s.* Abadan, keçeden yapılma. «Libas-i pişin ve külâh-i nemedîn istimali olup.— Sadettin».

nemedpuş, *F. s.* [Nemed-puş] Keçe veya aba giyen. «Hor bakma her nemedpuşa sakın ey muhteşem — Her gedayı Hızr gör her şahsa dervişane bak.— Usuli».

nemedzîn, *F. i.* Eyer üstüne koman yünden tekelti.

nemek, *A. i.* 1. Tuz. 2. Tat, lezzet. 3. (Mec.) Hak, bağlılık. *Binmek*, tatsız tuzsuz, yavan; *nân ü nemek*, tuz ile ekmek (hakkı). «Derler ağyarı mezemmet nemek-i meclistir — Biz de gıybet edelim meclise lezzet gelsin. — Nabi».

nemekbeharam, *F. s.* [Nemek-beharam] Tuz haini, nankör; nimeti inkâr eden. «Hukuk-i hân-i vefayı bilmedi hayf — Zihi nemekbeharam ol kadar melâhatle.— Nabi».

nemekçeş, *F. i.* [Nemek-çeş] Tatma, tadına bakma. «Nemekçeş-i maide-i visal olmamış iken. — Naima».

nemekdan, *F. i.* [Nemek-adn] 1. Tuz kabı, tuzluk. 2. (Mec.) Sevgilinin dudağı. «Tehi kalmış nemekdan-i ümmidin Nabiyâ bilmem — Niçin dest-i niyaz ol piste-i pür-şura sunmazsın.— Nabi».

nemekfeşan, *F. s.* [Nemek-feşan] 1. Tuz serpen. 2. Tatveren. «Her kim ki verir âşık-i bitaba teselli — Gûya nemekfeşanlık eder lâhm-i kadide.— Nabi».

nemekhalâl, *F. s.* [Nemek-halâl] Tuz hakkı tanıyan. Sadakatli, bağlı (kimse).

nemekharam, *F. s.* [Nemek-haram] Tuz haini. Nankör.

nemekin, *F. s.* 1. Tuzlu. 2. Tadı yerinde 3. Tuzlu (gözyaşı). 4. Tatlı (dudak). «Ol piste-i renginin o lâ'l-i nemekinin.— Nabi».

emekpaş, *F. s.* Tuz eken. «Nemekpaş-i tesliyet oldular.— Naima».

nemekperver, *F. i.* [Nemek-perver] Bağlı ve sadık kimse.

nemeksar, *F. i.* [Nemek-sar] Tuzu çok yer. Tuzla.

nemeksud, *F. s.* [Nemek-sud] Tuz lanmış. Tuza bastırılmış.

nemekşinas, *F. s.* [Nemek-şinas] 1. Tuz tanıyan. 2. İyilik bilir.

nemekzar, *F. i.* [Nemek-zar] Tuzu bol yer. Tuzla.

nemeliyye, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *formicidées* (karıncalar) karşılığı.

nemika, *A. i.* Mektup.

«Nemikada eser-i hatem-i münakkaşımız.— Nabi».

nemîn, *A. s.* 1. Fısıltı. 2. Koğuyucu.

nemime, *A. i.* Koğuculuk. Ağzıkaralık.

nemimekâr, *F. s.* Koğucu, ağzıkara.

nemkeşide, *F. s., i.* [Nem-keşide] Nemli. Islak. «Bakardı cuşişine çeşm-i nemkeşidemizin.— Nabi».

neml, *A. i.* Karınca.

nemle, *A. i.* 1. Bedende olan karıncalanma. 2. Tek karınca. «Hemçün hediye-i nemle bir asitan-i Süleyman'a arize-i ubudiyet mânasına arz etmiye.— Salim».

nemm, *A. i.* Birinin sözünü başkasına götürüp ikisinin arasını bozma, koğuculuk.

nemmam, *A. s.* Koğucu, ara bozan. Münafık. «Sirke tulumuna benzer nemmam — Çatlar etmezse eğer nakl-i kelâm.— Nabi».

nemnâk, *F. s.* [Nem-nak] Nemli, ıslak. «İstemez erbab-i hüsn âyine nemnâk olduğun.— Nabi».

nemr, nimr, *A. i.* Kaplan.

Nemrud, *A. i.* Babil'in kurucusu denilen hükümdar (İ. Ö. 2640) olup İbrahim Peygamberi ateşe attırmıştır. Babil kulesinin de bunun zamanında yapıldığı söylenir; Nemrut.

neng, *F. i.* 1. Ayıp, utanma. 2. Ün. *bineg*, namussuz, utanmaz, *nam ü neng*, ad ve ün. «Sizin şahınız avrat gibi girizan ve ab-i nû-yi tac ü tahtı hâk-i nenge rizan olmuştur.— Naima».

ner, *F. s.* Er, erkek. *Engüşt-i ner*, baş parmak; *şîr-i ner*, erkek aslan.

nercis, *A. i.* Nergis.

nerd, *A. i.* Tavla oyunu.

nerdüban, *F. i.* Merdiven. «Nerdübanlar busis-i nermin-i damaniyle mest.— Beyatlı».

nere, nerre, *F. s.* Erkek.

nergis, *F. i.* 1. Nergis. 2. Güzelin gözü. «Münevver nergis-i çeşmanı handan-i taravettir.— Fikret».

nergisiyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *amaryllidacées* (nergisgiller) karşılığı (XIX. yy.).

nerîm, *F. s.* Pehlivan, yiğit.

Neriman, *F. i.* Rüstem'in dedesi Sâm'ın babası.

nerm, *F. s.* Yumuşak. *Nerm-dil*, yüreği yumuşak, merhametli. «Bister-i nerm üzre hâb-i huftegân sengîn olur.— Ragıp Pş.» — «Mehmet kethüda tekrar kelâm-i nerm sevkine başlayıp .— Naima».

nermgû, *F. s.* [Nerm-gû] Yumuşak sözlü. «Ol dahi yer öpüp nermgûyluklа izhar-i bendegî ve istifa ve şermendeği ettikte.— ima».

nermîn, *F. i.* Yumuşak. «Buseden papuş giydirdim o nermin pâyına.— Beyatlı».

nermiyyet, (Türkçede yapılmıştır) Yumuşaklık. «Biraz ateşte nermiyyet verilsin mevc-i sahbaya — Beliğ».

nerre, nere, *F. s.* Erkek. «O nerre şîr'i dilir ü daver-i âlem.— Nefi».

nes', *A. i.* Kalça kemiğinden ayakların ucuna kadar sinir. *Arak-ün-nesa'*, siyatik.

nesaih, nesayih, *A. i.* [Nasihat ç.] Öğütler.

nesak, *A. i.* Tarz, üslûp, yol. *Nesak-i vahid*, bir düzende; *yek-nesak*, biteviye.

nesaksaz, *F. s.* [Nesak-saz] Düzen veren.

nesc, *A. i.* 1. Dokuma, dokunuş. 2. (Bio) Doku. *Nesc-i adalî*, kasdoku; *-asabî*, sinirdoku; *-beşer-i muhatî*, epitelyum; *-daimî*, değişmezdoku; *-demevî*, kandoku *-gadrufî*, kıkırdak doku; *-isfencî*, sünger doku; *-kavî*, pekdoku; *-kesîf*, pekdoku; *-muhatî*, sümük doku; *-muin*, destek doku; *-rasafî*, kaldırımsı doku; *-temessül*, özümleme dokusu.

nescî, *A. s.* Dokuma ile, doku ile ilgili.

neseb, *A. i.* Soy. Atalar zinciri. *Meçhul-ün-neseb*, soyu sopu belirsiz. (ç. Ensab). «Şahinşah-i âli-neseb.— Nef'i».

neseben, *A. zf.* Soyca, soy bakımından.

nesebî, *A. s.* Soya, kuşağa ait, onunla ilgili.

nesf, *A. i.* Bir yapıyı temelden yıkma.

nesg, *A. i.* Ağaçlara su yürüme.

nesh, *A. i.* 1. Hükümsüz bırakma. 2. Bir şeyin aynını çıkarma, kopya etme. 3. Yakut-i Müsta' sami'nin yazdığı yazı usulü. «Huccet-i afv ü kerem etmez kabul-i fesh ü nesh.— Nabi».

nesîb, *A. s.* [Neseb'den] Soylu, soydan. Baba tarafından soydan. 2. (Ed.) Kaside başlangıcındaki tasvir kısmı.

nesic, **nesice**, *A. i.* Dokunmuş şey. (ç. Nesayic).

nesim, *A. i.* Hafif ve hoşa gider rüzgâr. «Esti nesim-i nevbahar açıldı güller subhdem'— Nef'i».

nesimî, *A. s.* Nesim ile, hafif esen rüzgârla ilgili. *Hava-yi nesimi*, solunuma yarar hava, *atmosphère* karşılığı.

nesk, **nesak**, Bk. *Nesak*.

nesl, *A. i.* 1. Nesil, kuşak. 2. Soy döl, döş. «Biz ol nesl-i kerim-i dûde-i osmanıyanız kim.— N. Kemal».

nesnas, *A. i.* 1. Yarısı insan, tek gözlü, tek el ve ayaklı sıçrıyarak yürür masal hayvanı. 2. Büyük maymun (goril ve benzerleri) cinsinin adı.

nesr, *A. i.* 1. Yayma, saçma. Manzum olmıyan söz. «Racine'in Esther'ini nesre tahvil ediyordu.— Uşaklıgil».

nesr, *A. i.* Akbaba kuşu. (ç. Nüsur). «Nesr-i tâir-i hâtır-i insanî ki.— Sinan Pş.».

nesren, *A. zf.* Nesir olarak.

nesrîn, *F. i.* Yabani gül, ağustos gülü. «Bazu-yi lâtif-i şah-i simîn — Gûya ki hamîri berk-i nesrin. — Ş. Galip».

nessab, *A. i.* [Neseb'den] Ünlü kimselerin neseblerini araştıran bilgin. İlm-i ensab bilgini.

nessac, *A. i.* [Nesc'den] Dokumacı. çulha. «Filhal zerduzlar ve nessaclar cem ettirip — Naima».

nesteren, **nesterin**, *F. i.* Bk. *Nesrin*. «Bir gül eline girmez iken bağ-i ruhünden — Hem nergis ü hem sünbül ü hem nesteren ister .— Ruhi».

nesterinzar, *F, i.* [Nesterin-zar] Güllük. Gül bahçesi. «Etti ruh-i Hüsn'ü nesterinzar.— Ş. Galip».

nesturi, *A. s., i.* Süryani papazlarından Nastorius'un kurduğu mezhepte olan ve onlarla ilgili.

nesy, *A. i.* Unutma, unutulmuş. *Nesyen mensiyyen*, büsbütün unutulmuş, hatırdan çıkarılmış. «Ve bir sene kadar nesyen mensiyen terk olunup ne namesine bakıldı ve ne hedayası makbule geçti.— Naima».

neşa, *A. i.* Nişasta.

neşaid, *A. i.* [Neşide ç.] Neşideler. Ünlü mısra veya beyitler. «Melâik-i muhabbetin — Neşaid-i nevazişi — İner sımah-i ruhu-

na.— Cenap».

neşak, *A. i.* Burna çekme.

neşat, *A. i.* Sevinç, keyif. «İçimde bilmediğim bir neşat-i muhişle Tevafuk etti kırın hal-i giryepeverdi.— Fikret».

neş'e, *A. i.* 1. Neşe. 2. Yeniden peydah olma. 2. Keyif, sevinç. 3. Az sarhoşluk. *Neşe-i saniye -uhra*, ölüm ile ölümden sonra yeniden (mahşerde) dirilme; *neşe-i ulâ*, ruhun bedene girmesi. «Bir nim neşe say bu cihanın baharını.— Nedim».

neş'et, *A. i.* 1. Yetişme, meydana gelme. 2. İleri gelme, kaynak olma.

neşeyab, *F. s.* [Neşe-yab] Neşeli, keyifli.

neşide, *A. i.* 1. Ünlü beyit veya mısra. 2. Manzume. (ç. Neşaid) «Nazm eylerim zevalime ağlar neşideler.— Fikret».

neşf, *A. i.* Suyu çekip emme.

neşr, *A. i.* 1. Dağıtma, yayma. 2. Herkese duyurma. 3. Gazeteye yazma, yazdırma. 4. Kitap, gazete bastırıp çıkarma. 5. Kıyamet günü insanların dirilmesi. «Size ithaf ile neşr eyliyorum bunları ben.— Fikret».

neşren, *A. zf.* Neşr yoluyla. Gazetede yazarak.

neşriyyat, *A. i.* Yayım.

neşşal, *A. s.* Pişmemiş yemeğe saldıran.

-neşur, *A. s.* [Neşr'den] Çok dağıtan.

neşüküfte, *F. s.* [Ne-şüküfte] Açılmamış.

neşv, *A. i.* Bitki ve canlının bitmesi, büyümesi, büyüme, boy atma. Yeniden peyda olup hayata gelme. «Her tohum buldu neşv ü nema lik bulmadı — Tohm-i ümid hâtır-i ümmidvarda.— Nabi».

neşvan, *A. s.* Sarhoş.

neşvat, *A. i.* [Neşvet ç.] Keyifler, sevinçler.

neşve, *A. i.* 1. Sevinç. 2. Hafif sarhoşluk. «Moye-i feyz-i hayat-i ebedî neşve-i mey.— Nef'i».

neşvebahş, *F. s.* [Neşve-bahş] Keyif veren. Neşelendiren. «Bu iğbirar-i lâtifin sirayetiyle gönül — Neler tahattur eder neşvebahş ü giryefeza .— Fikret».

neşvebâhşa, *F. s.* [Neşve-bahşa] Neşelendirici. Neşe verici. «Olmasın mı gülsitan-i neşvebahşâ gark-i nur.— Cenap».

neşvedar, *F. s.* [Neşve-dar] Keyifli. «Binlerce hâtırat ki mağmum ü neşvedar.— Fikret».

neşvegâh, *F. i.* [Neşve-gâh] Neşe, keyif yeri.

neşvemend, *F. s.* [Neşve-mend] Neşveli, keyif halinde olan.

neşverüba, *F. s.* [Neşve-rüba] Neşe verici. Neşe çekici. «Bezm-i meydan olur erbab-i heves neşverüba — Nabi».

neşvet, *A. i.* Keyif, sevinç, Sarhoşluk.

neşveyab, *F. s.* [Neşve-yab] Neşelendiren. Sevindiren. «Aşıkı zevk-i cemalin neşveyab etmektedir.— Cenap».

netaic, netayic, *A. i.* [Netice ç.] Neticeler, sonuçlar. «Sen bende gör netayic-i müstakbeli müdam — Cenap».

netice, *A. i.* 1. Sonuç. 2. Öz, özet. 3. Yemiş. 4. Son.

neticepezir, *F. s.* [Netice-pezir] Sonuçlanmış. Son bulmuş. «Doğancı Ali Paşa bihad toplar atıp netice pezir olmadı.— Naima».

netn, *A. i.* Fena kokma. Kokma, çürüme.

neuzübillah, *A. Cüm.* «Tanrıya sığındık» anlamındır. «Düştü yola Zeyd'e oldu hemrah — Bir hal

ile kim neuzübillah.— Fuzuli».

nev', *A. i.* 1. Çeşit, türlü. 2. Cins 3. Sınıf.

nev, *F. s.* 1. Yeni. 1. Son zamanlarda çıkmış. 3. Taze, Körpe. «Geçti sandım mah-i nev ayine-i billûrdan.— Beyatlı».

neva, *F. i.* 1. Ses. Ahenk. 3. Azık geçinecek şey. 4. Nasip. 4. (Müz.) Bir makam. *Binava*, aç susuz. «Ey yâr-i nağmekâr, sakın kesme nevanı — Vur, kopsa da mızrabın ile târ-i hayatım.— Fikret».

nevaciz, *A. i.* [Naciz ç.] Azı dişleri.

nevadi, *A. i.* [Nadi ç.] Meclisler, toplantılar.

nevadir, *A. i.* [Nadire ç.] Az bulunan şeyler. «Bu kadar kere yüz bin altın ve cevahir ve nevadir ile sağ ve salim gemilere koyup — Naima».

nevafil, *A. i.* [Nefile ç.] Farz ile vacip olandan başka yapılan ibadetler.

nevahi, *A. i.* [Nahiye ç.] 1. Yanlar, taraflar. 2. Bucaklar.

nevahi, *A. i.* [Nehy'den] Yasak şeyler. *Evamir ü nevahi*, buyruklar ve yasaklar.

nevaht, *F. i.* 1. Okşama. 2. Saz çalma. «İki adet bakire-i râna meclis-i hümayunlarına ihzar edip bir mikdar saz nevaht ettirdi.— Peçevi».

nevahte, *F. s.* 1. Okşanmış. 2. Saz çalmış.

nevai, *F. s.* 1. Makam ve ahenk ile nasip ile ilgili 2. (Ö. İ.) Alişir'in lâkabı.

nevaib, *A. i.* [Naibe ç.] Belâlar kazalar, musibetler, *Nevaib-eyyam*, günlerin musibetleri. «Heyhat ben nevaib-i eyyamı inlerim.— Fikret».

nevair, *A. i.* [Naire ç.] Ateşler, alevler.

nevakıs, *A. i.* [Noksan ç.] Eksikler. *İkmal-i nevakıs*, eksikleri tamamlama.

nevakîs, *A. i.* [Nakus ç.] Çanlar. «Gülbank-i tevhid ü takdis bedel i asvat-i nevakîs oldu.— Sadettin».

neval, *A. i.* 1. Talih, kısmet, 2, Bahşiş, bağış, *Deryaneval*, bağışı deniz gibi çok olan. «Cibril nevaline haberci — Mikâil onun vekilharcı — Ş. Galip». — «Haber-i irtihalleri reside-i padişah-i deryaneval olup.— Raşit».

nevale, *A. i.* 1. Vergi, bağış. 2. Nasib, kısmet. 3. Yiyecek içecek. «Mader vererek sana nevale — Pehlûsunu etmiyor mu bâliş? — M. Naci».

nevaleçin, *F. s.* [Nevale-çin] kısmetini alan, yiyecek toplıyan.

nevamed, nevamede, *F. s.* [Nevamed] Yeni gelmiş. Yeni yetme. «Dahi nevamededir tıfl-i nazm ey Nabi — Aceb mi eylerse mürekkeb çapin.— Nabi».

nevamis, *A. i.* [Namus ç.] Kanunlar, Şeriatlar.

nevamuz, *F. s.* [Nevamuz] Yeni alışan. Acemi. «Nice uçmağa gönül kaadir olur kûyundan — Rişte-i kâkülü ol murg-i nevamuzdadır.— Ruhi».

nev'an, *A. zf.* 1. Çeşit bakımından cinsce. 2. Biraz. «Vükelâ-yi devlete nev'an istirahat vakti olmağın.— Naima» — «Surette nev'an Abaza'ya müşabih bir şahs-i meçhul Abaza Paşa dâvasına düşmeğin.— Naima».

nevanev, *F. s. zf.* [Nev-a-nev] Yeni yeni. «Çaldıkça doğar gönlüme eş'ar-i nevanev.— Fikret».

nevarus, *F. i.* [Nev-arus] Yenigelin. (ç. Nevarusan). «Temaşayi cemal-i nevarus-i rahat ister-

sen — Var ol dide-i irfanına kûhl-i müdara çek.— Nabi».

nevasaz, *F. s., i.* Çalgıcı. Okuyucu.

nevasi, *A. i.* [Nasiye ç.] 1. Alınlar. 2. Bir topluluğun ileri gelenleri. Ulular.

nevat, *A. i.* Çekirdek.

nevati, *A. i.* [Nuti ç.] Gemiciler.

nevatîr, *A. i.* [Natur, natır ç.] 1. Natırlar, hamam hademeleri. 2. Bostan bekçileri.

nevayende, *F. s.* [Nev-ayende] Yeni gelmiş olan. (ç. Nevayendegân).

nevâyin, *F. s.* [Nev-âyin] 1. Yeni üslûp. 2. Yeni üslûp çıkaran. «Dilber deheninden bu nevâyin gazal olsun — Nabi yine yârana hediye suhanimden.— Nabi».

-nevaz, -nüvaz, *F. s.* «Okşıyan, okşayıcı» anlamiyle kelimelere ulanır.

bendenevaz	*hatırnevaz*
dilnevaz	*mihmannevaz*
garibnevaz	*ruhnevaz*

nevazende, nüvazende, *F. s.* Okşıyan, okşayıcı. «Ahali nevazende-i mihman — Gelip hizmetim etti pir ü civan.— İzzet Molla».

-nevazi, *F. i.* Okşama. «-nevaz» ile yapılı kelimeleri isimleştirir: *bendenevazi, dilnevazi*, bendeye iltifat edicilik; gönül okşayıcılık.

nevazil, *A. i.* [Nazile ç.] 1. Olaylar. Belâlar. 2. Nezleler.

nevaziş, *F. i.* Okşama. İltifat etme. Gönül alma. «Birkaç acı cevap verip badehu nevaziş eyledi.— Naima».

nevazişger, *F. s.* [Nevaziş-ger] Okşayıcı.

nevazişkâr, *F. s.* Okşıyan, iltifat eden. Gönül alan. «Nevazişkâr temaslariyle inşirah veren serinlikler duyarak değil.— Uşaklıgil».

nevazişkârane, *F. zf.* Okşıyarak iltifat ederek, gönül alarak.

nevbahar, *F. i.* İlkbahar. «Leyl içinde ah ederken nevbaharın bülbülü.— Beyatlı».

nevbahari, *F. s.* İlkbaharla ilgili. «Arar biçare kuşlar bir melâz-i nevbahariyi.— Fikret».

nevbare, nevbave, *F. i.* 1. Turfanda yemiş. 2. Yeni yeşillik. «Bu subh-i taze, şu nevbave zühre-i dilber, — Şu yavru kuş, bu nihal-i zarif-i nevpeyda.— Fikret».

nevbenev, *F. s.* Yeniden yeniye. Tazeden tazeye. «Namükerrer satılır çarsu-yi âlemde — Nevbenev emtia-i kârgeh-i sun'âbad.— Nabi».

nevber, *F. i.* 1. Yeni yemiş. 2. Memeleri yeni gelişen kız.

nevbet, növbet, Bk. *Növbet.*

nevbüride, *F. s.* [Nev-büride] Yeni kesilmiş, yeni koparılmış. «Bakûre-i hadayık-i fevz ü nusret olan kelle-i nevbüride-i eşrar ile.— Ragıp Pş.».

nevcah, *F. s.* [Nev-cah] Tahta yeni oturmuş. «Bir arz günü padişah-i nevcah.— Naima».

nevcivan, nevcüvan, *F. i.* [Nevcivan] Taze, genç. Delikanlı.

nevcivanî, *F. i.* Delikanlılık.

nevdevlet, *F. s.* [Nev-devlet] Yeni görmüş. Büyüklüğü sindirememiş. (ç. Nevdevletan). «Nevdevlet-i enama feyyaz-i mutlak erbab-i kâmı muhtaç eylemiye.— Salim». — «Bunlar dahi şime-i nevdevletan üzre halka kahr ü tânif muamelesin edip.— Naima».

neveda, *F. s.* [Nev-eda] Yeni tarz. Yeni eda.

-neverd, *F. s.* «Dönen, dolaşan, gezen» anlamlariyle kelimelere katılır. *Rehneverd.*

nevh, *A. i. 1.* Ölü üzerine ağla-

ma, sağu sağma. 2. Güvercin makamla ötme.

nevha, *A. i.* Ölüye sesle ağlama. «Soğuk, soğuk... acı bir nevha-i teşekkisi — Yolunda kalb-i hayatın, gelir enin-i riyah.— Fikret».

nevhager, *F. n.* [Nevha-ger] Ölü ağlayıcısı. (ç. Nevhageran).

nevhat, *A. i.* [Nevha ç.] Ölüye ağlamalar. Sağular. «Havanın içine serpilen son nevhat-i elem henüz son nefes-i ihtizarını vermeden.— Uşaklıgil».

nevhat, *F. s.* [Nev-hatt] Sakal, bıyığı yeni çıkmıya başlamış (genç). «Ettiler nevhat civanlar arz-i hat tıfl-i dile.— M. Naci».

nevheves, *F. s.* [Nev-heves] 1. Bir işe yeni başlıyan. 2. Sık sık iş değiştiren, maymun iştahlı.

nevhiz, *F. s.* [Nev-hiz] 1. Genç. 2.Yeni yetişmiş, yeni çıkmış. «Teşrifin ümidiyle senin ey gül-i nevhiz Hamyaze-i hasret dökülür revzenimizden.— Nabi».

nev'î, *A. s.* [Nev'den] Tür ile ilgili. Neve ait. «Bilirsin ki bütün kavgalarımızla beraber biz yine dostuz, bir nevi kardeşiz.— Uşaklıgil».

nevid, nüvid, Bk. *Nüvid*.

nevin, *F. s.* Yeni.

nevk, *F. i.* Sivri uc.

nevkâr, *F. s.* [Nev-kâr] Yeni işe başlamış. Acemi.

nevküşade, *F. s.* [Nev-küşade] Yeni açılmış. «Bir zemzeme-i sekr-averin kanadlariyle nevküşade bir ufk-i münevvere götüren.— Uşaklıgil».

nevl, *A. i.* Navlun. Vapur parası.

nevm, *A. i.* 1. Uyku. 2. Rüya. *Beyn-en-nevm vel yakaza*, uyku ile uyanıklık arası. «Taayyun eyliyemez nevm içinde reng-i hayat.— Fikret».

nevmî, *A. s.* Uyku ile ilgili.

nevmid, *F. s.* [Na-ümid'den] Ümitsiz, meyus. «Diye ben aşkı itham ederek, hem nevmid — Bir verem hastası halinde müselsel ve medid.— Fikret».

nevmidane, *F. zf.* Ümitsizce.

nevmidî, *F. i.* Ümitsizlik.

nevnihal, *F. i.* [Nev-nihal] Taze fidan. «Bende müstağni tabiat nevnihalim sayedar.— M. Naci».

nevniyaz, *F. s.* [Nev-niyaz] İşe yeni başlıyan. Yeni meşk alan.

nevpeyda, *F. s.* [Nev-peyda] Yeni çıkma. «Bakmaz oldun âşıka bu cevr-i nevpeyda nedir.— Ruhi».

nevrah, *F. s.* [Nev-rah] Yeni yolcu. Yeni yol. «Merd ana denir ki aça nevrah — Erbab-i vukufu ede agâh.— Ş. Galip».

nevres, *F. s.* [Nev-res] Yeni yetişen, yeni biten. «Almıştır olan aklımızı bir büt-i nevres.— Nef'i».

nevresid, *F. s.* [Nev-resid] Yeni yetişme. Yeni yetişmiş. «Geldi cihana nagehan bir aftab-i nev-resid.— Nedim».

nevreside, *F. s.* [Nev-reside] Yeni yetişmiş, yeni olgunlaşmıya başlamış. (ç. Nevresidegân). «Ağyara verse o büt-i nevreside yüz.— Ruhi».

nevresm, *F. s.* [Nev-resm] Yeni çıkma. Yeni moda. «Şimdi yapılan âlem-i nev-resm-i safanın — Evsafı hele başka kitap olsa sezadır.— Nedim».

nevreste, *F. s.* [Nev-reste] Yeni bitmiş, yeni hâsıl olmuş. «Nevreste bir çoban kızı bir muzlim ormanın — Dâman-i sayedarına düşmüştü bimecal.— Cenap».

nevruz, *F. i.* [Nev-ruz] Güneşin Kuzu burcuna girdiği gün olup ilkbahar başlangıcı ve Celâlî

takvimine göre yılbaşı.

nevruziyye, *A. i.* Nevruz günü için hazırlanan macun, o gün için hazırlanan kaside.

nevrüste, *F. s.* [Nev-rüste] Yeni yetişme.

nevsale, *F. s.* [Nev-sale] Genç. Taze. Küçük. «Etti bir mâsum-i nevsale vefat.— Şinasi».

nevşah, *F. i.* [Nev-şah] 1. Yeni dal. 2. Yeni bitmiş geyik boynuzu.

nevşüküfte, *F. s.* [Nev-şüküfte] Yeni açılmış. «Nevşüküfte gonce-i dil aşiyanımdır benim.— Nef'i».

nevtî, nutî, *A. i.* Gemici.

nevvah, *A. s.* [Nevh'tan] 1. Ağlayan, çığlık koparan. 2. Para ile tutulmuş ölü ağlayıcısı. (ç. Nevvahan). «Giryan olup oldu Nuh-i nevvah — Derya-yi melâhatinde mellâh.— Ş. Galip».

nevzemin, *F. s.* [Nev-zemin] Yeni tarz.

nevzuhur, *F. s.* [Nev-zuhur] Yeni çıkma. «Ben yadigâr-i köhne, sen ümmid-i nevzuhur.— Cenap».

ney, nay, Bk. *Nay*. «Sohbetleri ney gibi hep efgan.— Ş. Galip».

ney', *A. s.* Çiğ. Pişmemiş.

neyistan, *F. i.* [Ney-stan] Kamışlık. Sazlık. «Feyz neşr etse misal-i musikar — Nağmeperdaz ede neyistanı.— Fehim».

neyl, *A. i.* Merama erme. İsteğe ulaşma. «Bu vacib-ül-katlin ilkasın kendülere sebeb-i igtina-i emval ve neyl-i muradat tasavvur etmekle.— Naima».

neyrenc, *A. i.* Bk. *Nirenc.*

neyşeker, *F. i.* [Ney-şeker] Şeker kamışı.

neyyir, *A. s.* [Nur'dan] 1. Nurlu, parlak. 2. Işıklı cisim. Cisimlenmiş nur. *Neyyir-i âzam*, güneş; *-asgar*, ay.

neyyireyn, *A. i.* (cisimlenmiş iki nur) Güneş ile ay.

neyzar, *F. i.* [Ney-zar] Kamışlık, sazlık.

neyzan, neyzen, *F. i.* Ney çalan kimse. «Neyzen-i kec nigehi dinleme bülbül var iken.— Nabi».

nez', *A. i.* 1. Çekip koparma. 2. Can çekişme. *Halet-i nez'*, can çekişme. «Bir namütenahiliğe olmuş gibi malik — Bir saniye bir nez'-i müzehheble geçirdik. — Cenap».

nezafet, *A. i.* Temizlik, paklık. *En-nezafetü min-el-iman*, temizlik imandan gelir. «Daima bir hava-yi nezafetle insana işteha veren bir yerdi.— Uşaklıgil».

nezahet, *A. i.* Temizlik, paklık. «Şa'şaa-i saffetiyle, nezahet-i bikrinin masumiyet-i ebyaziyetiyle örtecek bir zanbak.— Uşaklıgil».

nezaket, *A. i.* 1. Naziklik. 2. Zariflik. İncelik. 3. Terbiye, edep. 4. Önem. Dikkat edilmek gerek.

nezare, *A. i.* 1. Bakma, seyir. «Yeter artık nezaremiz güzelim.— Cenap».

nezaret, nedaret, *A. i.* Tazelik. Letafet, parlaklık.

nezaret, *A. i.* [Nazar'dan] 1. Bakma, bakış. 2. Gözetme, gözden geçirme. 3. İdare. Başkanlık. 4. Devlet idare mekanizmasından her birinin en büyük dairesi, Bakanlık. «Cemali hass i. di hattiyle vekf edip Nabi — Verildi anber ağa destine nezaret-i hüsn.— Nabi».

nezd, *F. zf.* 1. Yan. 2. Göre. Fikrince. «Valide hanımefendi nezdinde vesatetini rica ederek.— Uşaklıgil».

nezdik, *F. zf.* Yakın. «Ol kadar

nezdik idi bahre nişimengâhı ki .— Recaizade».

nezf, *A. i.* Kan gitme. Kanama.

nezfî, *A. s.* Kanamakla ilgili.

nezih, nezihe, *A. s.* Temiz, pâk. «Öyle nezih ve mücellâ bir ufk-i hayal açıyordu ki.— Uşaklıgil».

nezîr, *A. s.* [Nezr'den] Bir iş için gözdağı vererek çok korkutan.

nezire, *A. i.* Nezr edilmiş şey. Adak.

nezle, *A. i.* 1. Burnun akmasına yol açan hastalık. 2. Vücudun herhangi bir noktasında olan akıntı. (ç. Nevazil).

nezr, *A. i.* Adama. (ç. Nüzur).

nezzam, *A. i., s.* [Nizam'dan] Nizam veren, düzenliyen.

nezzare, *A. i.* Seyirci. Bir şeye bakan.

nıkmet, Bk. *Nakmet.*

nıkris, *A. i.* El ve ayak parmakları ağrısı, şiş. «Mihalıççık'a vardıkta nikris marazı sebebiyle gidemeyip.— Naima».

nısab, nisab, Bk. *Nisab.*

nısf, *A. i.* Yarım, yarı.

nısfiyye, *A. i.* Yarım ney.

nısfiyyet, *A. i.* Yarımlık. Yarı yarıya bölme.

nışadır, *A. i.* Bk. *Nişadır.*

nışasta, *A. i.* Nişasta.

nıal, *A. i.* [Na'l ç.] 1. Ayakkabılar, pabuçlar. 2. Hayvanların ayağına mıhlanan demirler, nallar, takavlar. *Saff-i nial*, pabuçluk, en geri, en aşağı yer. «Sensin ol zişan ki eyler suffa-i ikbalde — Bezminin saff-i nialin arzu baht-i bülend.— Ruhi».

nıam, *A. i.* [Nimet ç.] Nimetler. *Veliy-ün-niam*, nimetler veren. «Hân-i âfaka keşide niam-i Hak Nabi — Sen dahi eyle tenavül yürü bir yanımdan.— Nabi».

nıbah, nübah, *A. i.* Köpek havlaması.

nıbal, *A. i.* [Nebl ç.] Oklar.

nıcad, *A. i.* 1. Kılıç bağı. 2. Hamayıl, çapraz asılı şey. *Tavil-ün-nicad*, uzun boylu adam.

nıda', *A. i.* 1. Çağırma, seslenme. Ses verme. 2. (Gra.) Ünlem. «Bihter bir nida-yi hayreti zaptedemedi.— Uşaklıgil».

nıfak, *A. i.* 1. Müslüman görünüp de kâfir olma. 2. İki yüzlülük. 3. Bozuşukluk. «Akla muvafık mı ki olsun nifak — Hâkim-i âfak dururken vifak.— M. Naci».

nıfas, *A. i.* Loğusalık.

nıfasî, *A. s.* Loğusalığa ait, loğusalıkla ilgili.

nig, nik, *F. s.* İyi. Hoş. Bk. *Nik.*

nigâh, nigeh, *F. i.* Bakış. Bakma. *Âhu-nigâh*, ahu bakışlı. «Safha-i şi'rime ibzal-i nigâh eyler iken .— Fikret».

nigâhban, nigehban, Bk. *Nigehban.* «Görürse çeşm-i tegafül nigâhbanlardan.— Nabi».

nigâhdar, nigehdar, *F. s.* [Nigâhdar] Gözcü, bekçi. Koruyucu.

nigâr, *F. i.* 1. Resim. 2. (Resim gibi) güzel sevgili. 3. (s.) «resmi yapılmış, resmedilmiş» anlamiyle kelimeye ulanır. *Hatırnigâr*, hatırda resmolunmuş gibi yerleşen. «Semavat ü cemadat ü hayaletler nigârımdır.— Cenap». — «Her birisi bir nigâra vurgun.— Ş. Galip».

nigâernde, *F. s.* Ressam.

nigârin, *F. i.* Resim gibi güzel sevgili.

nigârhane, *F. i.* [Nigâr-hane] 1. Resim ve heykeller bulunan yer. 2. Puthane. 3. Güzeli çok yer, güzellerin toplanma yeri.

nigâristan, *F. i.* [Nigâr-stan] 1. Resim ve heykeller dolu bulunan yer. 2. Puthane. 3. Güzel-

lerin çok bulunduğu yer, onların toplantı yeri.

nigâriş, *F. i.* Resim yapma.

nigâşte, *F. s.* Resmolunmuş.

nigeh, nigâh, *F. i.* Bakış, bakma. «Nigeh-i tegafülünün dilrübude hayranı.— Naili».

nigehban, *F. i.* [Nigeh-ban] Bekçi, gözcü.

nikehbani, *F. i.* Bekçilik. «Sofiye sehl olurdu nigehbanî-i nefs — Noksanı zâhir olmasa her bir şümarde.— Nabi».

nige' dar, nigâhdar, *F. i., s.* [Nigeh-dar] Koruyan, gözleyici.

nigehendaz, *F. s.* [Nigeh-endaz] Bakan, bakıcı.

nigehfüruz, *F. s.* [Nigeh-füruz] Bakışı göz nurlandırıcı olan. «Nigehfüruz idi envar-i lâlereng-i şafak.— Fikret».

nigeran, *F. s.* Bakan, Bakıcı. «Refikimin yüzüne öyle kalmışım nigeran.— Fikret».

nigîn, *F. i.* 1. Mühür. 2. Mühür yüzük. «Fass-i nigîn-i sadr idim.— Sami Pş.».

nigû, nikû, *F. s.* Güzel, iyi. «Varsa aklın bunun gibi bezl et — Terk-i nam-i nigûya mechudun.— Recaizade».

nigûhiş, *F. i.* Çekiştirme, yarme. «Halk-i âlem sebebolan Yusuf Paşaya ta'n ü teşni ile nigûhiş eylediler.— Naima».

nigûn, *F. s.* 1. Tersine dönmüş, başaşağı. 2. Ters, aksi, uğursuz. «Çok görmüşiz nigûnluğun endek zamanede — Zu'munca câh ü rütbeler ihraz edenlerin.— Nabi».

nigûnsâr, *F. s.* [Nigûn-sâr] Başı aşağı. «Zikr olunan sancakları ve başları getirip paytahtta nigûnsar eylediler.— Naima».

-nih, *F. s.* «Koyan» anlamiyle kelimeye ulanır. *Kademnih*, ayak koyan, basan.

nihad, *F. i.* 1. Tabiat, huy. 2. Yaradılış. «Olmazdı ittihat nihad-i vücudda — Serrişte-i mizac müstahkem olmasa.— Nabi».

nihade, *F. s.* Koymuş, komuş. Konmuş, konulmuş. *Fürunihade*, aşağı indirilmiş, çıkarılmış; *kademnihade*, ayak komuş, ayak basmış. «Zanularını eylemiş nihade — Teshil-i rıda için zemine.— M. Naci». — «Cenab-i Hakkın eder itiraz dâdesine — Açan deham-i tama' rızk-i nanihadesine.— Nabi».

nihaî, *A. s.* Sonla ilgili, en sonuncu.

nihal, *F. i.* Fidan. Taze sürgün. *Nevnihal*, taze fidan. (ç. Nihalân). «Son gonce-i sevdasını dökmüştü nihalân.— Fikret». — «Nihal-i gülde eğer aşiyanemiz var ise.— Nabi».

nihal, *F. i.* [Nihle ç.] Din şubeleri; mezhepler.

nihalistan, *F. i.* [Nihal-stan] Fidanlık.

nihale, *A. i.* 1. Fidan. 2. Avcı korkuluğu. 3. Döşeme. Döşenecek şey.

-nihali, *F. i.* Sofrada sahan altına konan şey.

nihan, *F. s.* 1. Gizli. Saklı. 2. Bulunmıyan. Görünmiyen. 3. (i.) Sır. «Sattıkları hep meta-i candır — Aldıkları suziş-i nihandır.— Ş. Galip».

nihanhane, *F. i.* [Nihan-hane] Saklanacak yer. Mağara. Bodrum.

nihanî, *F. i.* Gizli. Gizlilik. «Benzer azab-i kabre nihanî bir ıstırap.— Fikret».

Nihavend, *F. i.* İranın batı tarafında ünlü bir şehir.

nihavend, *F. i.* Dügâh ile hicaz kürdisi arasında bir musiki makamı.

nihayât, *A. i.* [Nihayet ç.] Sonlar, bitimler.

nihaye, nihayet, *A. i.* 1. Son, bitim. 2. Son derece. *Nihayet-ül-emr*, sonuç, işin sonunda; *nihayet-ün-nihaye*, en son derecede; *bînihaye*, uçsuz, sonsuz; *ilânihaye*, son dereceye kadar.

niheng, neheng, *F. i.* Timsah.

nihle, *A. i.* Din şubesi, mezhep.

nihrîr, *A. i., s.* İyi, denemesi çok bilgin.

nijad, *F. s.* Soy. *Paknijad*, soylu. «Ben sahir-i Babil nijadım — Harut'a bu işte üstadım.— Fuzuli».

nîk, *F. s., zf.* İyi. Hoş. Beğenilen, beğenilmiş. *Nik ü bed*, iyi kötü. (ç. Nikân). «Meğer halk-i cihan hep aşina-yi vahdet olmuştur — Müsavidir nazarda imtiyaz-i nik ü bed şimdi.— N. Kemal».

nikab, *A. i.* Yüz örtüsü. Peçe. «Âlemi taltif için sen neylesen ref'-i nikab — Nura müstağrak olur cümle cihan ey aftab.— Cenap».

nikâb, *F. i.* Eldiven.

nikabet, *A. i.* Nakiplik. Nakip olma.

nikâbet, *A. i.* Rüzgâr ters yönlerden esme.

nikâh, *A. i.* Nikâh. Karı kocalık için yapılan kanun muamelesi. «Cemile gelin oluyordu, söz kesilmişti, hemen nikâh olacaktı.— Uşaklıgil».

nikâhter, *F. s.* [Nik-ahter] Yıldız iyi. Mutlu, talihli.

nikân, *F. i.* [Nîk ç.] İyiler. İyi kimseler.

nikat, *A. i.* [Nokta ç.] Noktalar.

nikâşte, *F. s.* Yazılmış olan. Benekler.

nikât, *A. i.* [Nükte ç.] Nükteler. Kavranması akıl inceliğine bağlı şeyler. «Sessiz sessiz geçer hayatı — Bir velvele-i nikât içinde.— Fikret».

nikâyet, *A. i.* Düşmanı kırıp geçirme. Kılıçtan geçirme. «Kızılbaşa ettiği nikâyet âl-i Osman'a hizmet addolunup.— Naima».

nikbaht, *F. s.* [Nik-baht] Baht sahibi. Bahtı olan.

nikbaz, *F. s.* [Nik-baz] Davranışları, işleri iyi olan.

nikbîn, *F. s.* [Nik-bîn] İyimser. İşleri iyi tarafından alan, öyle gören.

nikbînî, *F. i.* Nikbînlik, iyimserlik.

nikendîş, *F. s.* [Nik-endîş] Her vakit iyiyi düşünen.

nikfâl, *F. s.* [Nik-fâl] Uğurlu. Uğura alâmet olan.

nikfercam, *F. s.* [Nik-fercam] Sonu hayır olan.

nikhah, *F. s.* [Nik-hâh] İyilik istiyen, iyilik dileyen.

nikhaslet, *F. s.* [Nik-haslet] Ahlâkı, huyu iyi olan.

nikhû, nikhûy, *F. s.* [Nik-hû] Huyu iyi olan. İyi huylu.

nikî, *F. i.* İyilik. İyi olma.

nikkirdar, *F. s.* [Nik-kirdar] Davranışları iyi ve beğenilir olan.

nikmanzar, *F. s.* [Nik-manzar] Güzel gösterişli olan.

niknam, *F. s.* [Nik-nam] İyi adlı. İyi ünlü. «Niknamı etrafa münteşir ve der-i devlete mün'akis olduktan sonra.— Naima».

niknamî, *F. i.* İyi ün sahibi olma. Hayırla anılma.

niknihad, *F. s.* [Nik-nihad] Asıl ve mayası iyi olan.

nikter, *F. s.* Çok iyi, ziyade beğenilmiş.

nikterîn, *F. s.* En iyi, hepsinden iyi olan.

nikû, nigû, *F. s.* Güzel, iyi.
nikûyi, nigûyî, *F. i.* Güzellik, iyilik.
nil, *A. i.* Çivit.
Nil, *A. i.* Mısır'dan geçen, Akdenize dökülen ünlü nehir.
nilfam, *F. s.* [Nil-fam] Çivit renginde, lâcivert.
nilgûn, *F. s.* [Nil-gûn] Mavi renkte, çivit rengi.
nilî, *A. s.* Çivit renginde. Çividî.
nilüfer, *F. i.* Nilüfer. «Fark etmemenin veçhi ne nilûferi benden .— Nabi».
nîm, *F. i.* Yarıp. «Nîm daire misal dizildiler.— Naima».
nimal, *A. i.* [Nemel ç.] Karıncalar.
nimbismil, *F. s.* [Nim-bismil] İyice boğazlanmayıp yarı kesilmiş olan.
nimçehre, *F. i.* [Nim-çehre] Nesnas da denen korkunç masal hayvanı.
nîme, *A. i.* Uyku.
nîme, *F. i.* Yarım. *Dünîme*, ikiye bölünmüş.
ni'me, *A. e.* Ne güzel, ne âlâ. *Nimelmatlup*, tam aradığımız; *nimettesadüf*, ne iyi rastladı.
nimet, *A. i.* 1. İyilik. Bahşiş. 2. Yaşama için gerekli şeyler. 3. Tanrı vergisi olan yiyecek, içecek. (ç. Niam). «Topluyor kut-i maişet yerden — Toprağın verdiği nimetlerden.— Fikret».
nimetşinas, *F. s.* [Nimet-şinas] İyilikbilir.
nimgerm, *F. s.* [Nim-germ] Pek sıcak olmıyan, ılık.
nimküşte, *F. s.* [Nim-küşte] Yarı öldürülmüş olan.
nîmlâhza, *F. s.* [Nîm-lâhza] 1. Yarım bakış. 2. Çok kısa zaman.
nimmanzur, *F. s.* [Nîm-manzur] Yarı görülen. Bulanık görülen.
nimmest, *F. s.* [Nim-mest] Sarhoşça olan.
nimmuzlim, *F. s.* [Nim-muzlim] Yarı karanlık.
nimmürde, *F. s.* [Nim-mürde] Ölüm halinde olan.
nimnigâh, *F. s.* [Nim-nigâh] Göz ucuyla bakma.
nimpuhte, *F. s.* [Nim-puhte] Yarı pişmiş yarı çiğ olan.
nimr, nemr, *A. i.* Kaplan. (ç. Enmar, nimar, nümur).
nimres, *F. s.* [Nim-res] Yarı yetişmiş, yarı ham olan. «Şayan değiliz zayıka-i hüsn-i kabule — Üftade hâkiz semer-i nimresiz biz.— Nabi».
nimurz, *F. i.* [Nim-ruz] Öğle.
nimşeb, *F i.* [Nim-şeb] Geceyarısı.
nimten, *F. i.* Mintan.
nim-zulmet, *F. s.* Yarı karanlık.
nîran, *A. i.* [Nâr ç.] 1. Ateşler 2. Cehennem. «Geçirir kâinat baygınlık — Sanki mest-i hamim-i nîrandır.— Fikret».
nîran, *A. i.* [Nur ç.] Nurlar.
nirenc, neyrenc, *A. i.* 1. Düzen, hile. 2. Büyü, afsun. 3. Resim, taslak. (ç. Nirencat). «Erbab-i azaim ve nirencata kendülerini unutmak semtine müsahibîn-i harem sevkiyle meyl etmişler idi. .— Naima».
nireng, nirenk, *F. i.* 1. Düzen, hile. 2. Büyü, afsun. 3. Resim, taslak. «Bir kimse yüzümden almadı renk — Mazur ola eyledimse nirenk.— Recaizade».
nirengî, *F. i.* Haritası çıkarılacak bir alanın üçgenlere bölünmesi işi.
nîru, *F. i.* Zor, kuvvet, güc. «Hırz-i can-i saltanat niru-yi bazu-yi zafer — Rükn-i saylet unsur-i haşmet esas-i safderî.— Nedim».
nirumend, *F. s.* [Niru-mend] Güclü, kuvvetli, zorlu.

nîrumendî, *F. i.* Güçlülük, kuvvetlilik.

nisa, *A. ç. i.* Kadınlar.

nisab, *A. i.* 1. Asıl, esas. 2. Bir malın zekâtı verilmek için varması gerekli miktar. *Nisab-i ekseriyyet*, çoğunluk derecesi; *kitab-ı hikmet-nisab*, asıl ve esası hikmet olan kitap. «Zekâtı yok zarar etmez tükenmez eksilmez — Olur mu âdeme hulya gibi nisab-i ferah.— Ş. Galip».

nisacet, *A. i.* Dokumacılık, çulhalık.

nisan, *F. i.* Nisan. *Ebr-i nisan* (nisan bulutu) bolluk, bereket, cömertlik.

nisar, *A. i.* 1. Saçma, serpme. 2. Düğünde saçılan para, saçı. «O nazlı saçlara gülbuseler nisar eyler.— Fikret».

-nisar, *A. s.* «Saçan, saçıcı» anlamiyle kelimelere ulanır.

bedayinisar *zernisar*
cevhernisar *pertevnisar*
dürnisar *gevhernisar*

nisbet, *A. i.* 1. Bağlılık, ilgi. 2. Kıyaslama. 3. Orantı.

nisbeten, *A. zf.* Nisbetle. Kıyaslanarak. «Şimdiki samimiyet-i revabıta nisbeten daha azîm bir boşluk.— Uşaklıgil».

nisbî, *A. s.* Kıyaslama ile olan.

nistî, *F. i.* Yokluk. *Hestî vü nistî*, varlık ve yokluk; *âlem-i nistî*, yokluk âlemi.

nisvan, *A. i. ç.* Kadınlar. «Farkı yok merdanı mağlup etmeden nisvanına — Her kimin kim mas. rafı galip gelir iradına.— Nabi».

nisvî, nisviye, *A. s.* Kadınlarla ilgili. «Artık Bihter'de haysiyyet-i nisviye, onlardan biriyle.— Uşaklıgil».

nisviyyet, *A. i.* (Türkçede yapılmıştır) Kadınlık. «Cem eder bakemal-i istiğna — Lemes-i şuhi bâd-i nisviyyet.— Cenap».

nisyan, *A. i.* Unutma. Hatırdan çıkarma. «Ne kadar olsa da alûde-i gird-i nisyan — Kendi kendin eder izhar yine gevher-i hüsn.— Nabi».

nîş, *F. i.* 1. (Arı, akreb gibi) böcek iğnesi. 2. Diken. 3. Zehir, ağu. «Hoş kûşe-i zevk idi safa ehline âlem — Nuş aharı nîş olmasa sûr aharı matem.— Ruhi».

nişa, *A. i.* Nişasta.

nişadır, nişadur, *A. i.* Nişadır.

nişan, *A. i.* 1. İz, nişan. 2. İşaret, fabrika işareti. 3. Yara izi. 4. Amaç, vurulması istenen nokta. 5. Vurulacak noktaya silâhı çevirme. 6. Yavukluluk işareti. 7. Anı için dikilen taş. 8. Tuğra. 9. İyi halleri görülenlere devletçe verilmesi Tanzimat'tan biraz evvel usul tutulan madalya.

nişande, *F. s.* Durmuş. Dikilmiş. «Ve etrafına iki yüz yirmi yedi kıta zikıymet elmaspareler dahi nişande kılınıp.— Naima».

nişane, *F. i.* İz, alâmet. «Fakat şu tıfl-i canruba — Ki ruhtan nişanedir — Gülerken ağlıyor.— Fikret».

nişangâh, *F. i.* [Nişan-gâh] 1. Silâhın yöneltilip vurulmıya hazırlanan nokta. 2. Silâhın nişan takımı.

nişangîr, *F. s.* [Nişan-gir] Çizgi çizme âleti.

nişaste, *F. i.* Nişasta.

nişest, *F. s.* Oturma.

nişeste, *F. s.* Oturmuş, oturan. (ç. Nişestegân). «Bir kârvan-i ayş ü neşatın gubarıdır — Olmaz nişeste hâtırı gird-i gam abes.— Nabi».

nişestgâh, *F. i.* [Nişest-gâh] Oturacak yer.

nişhâr, *F. s.* [Niş-hâr] Diken batmış. İğnelenmiş. «Değilsin nişhâr-i cevri mutlak hârın ey bülbül.— Recaizade».

nişîb, *F. i.* (Yukarıdan aşağıya) iniş. *Nişîb ü firaz*, iniş ve yokuş. «Olmaz küsiste renc-i nişib ü firazdan — Manend-i saye sahibine inkıyad eden.— Nabi».

nişîbgâh, *F. i.* [Nişîb-gâh] Çukur yer.

nişimen, *F. i.* Oturacak yer. «Şu âlem-i sefaletin güvah-i esfeliyeti — Siyah bir taş üstünü nişimen ettik ittihaz.— Fikret».

nişimengâh, nişimengeh, *F. i.* [Nişimen-gâh, geh] Yurt, durak. Toplantı yeri.

-nişîn, *F. s.* «Oturan, oturmuş» anlamiyle kelimelere ulanır.

balânişîn	*postnişîn*
gûşenişîn	*medresenişîn*
halvetnişîn	*mesnednişîn*
hoşnişîn	*sadrnişîn*
mastabanişîn	*tahtnişîn*

nişter, *F. i.* Neşter.

nitac, *A. i.* Yavru doğurma. Yavrulama.

nitah, *A. i.* 1. Toslaşma. 2. Vuruşup kavga etme.

nitak, *A. i.* 1. Kuşak, kemer. 2. Bölge. Kuşak yeri. *Zat-ün-nitakyan*, Ebubekir'in lâkabıdır.

niyabet, *A. i.* 1. Naiplik, vekillik. 2. Kadı vekilliği, kadılık.

niyah, niyahat, *A. i.* Ölü üzerine ağlayıp sızlanma.

niyam, *A. i.* [Naim ç.] Uykuda olanlar.

niyam, *F. i.* Kılıf. Kın. «Bir çelik parçası bir tig-i mehip olmak için — Sonra yatmakla geçer ömrü niyamında bütün.— Fikret».

niyaz, *F. i.* 1. Yalvarma. 2. Dua. 3. Bazı tarikatlerde küçüğün büyüğe selâm ve duası. 4. İhtiyaç, muhtaçlık. «Lezzet-i naze gerçi söz yoktur — Lik zevk-i niyaza aşk olsun.— Nabi».

niyazkâr, *F. s.* [Niyaz-kâr] 1. Palvaran. 2. İhtiyacı olan.

niyazkârane, *F. zf.* 1. Yalvararak. 2. Muhtaçlıkla, muhtaç olarak.

niyazmend, *F. s.* [Niyaz-mend] 1. Yalvaran. 2. İhtiyacı olan, muhtaç.

niyazmendane, *F. zf.* 1. Yalvararak. 2. Muhtaçlıkla, muhtaç olarak.

niyet niyyet, Bk. *Niyyet*.

niyyât, *A. i.* [Niyyet ç.] Niyetler.

niyyet, niyet, *A. i.* 1. Niyet. Kurma. 2. Namaz, oruç gibi bazı din işlerinde bunlara mahsus sözleri söyleme. «Boğaziçi'ne avdet etmek niyetinde idi.— Uşaklıgil».

niza', *A. i.* [Nez'den] 1. Çekişme. 2. Kavga. Tutuşma. «Canı canan dilemiş vermek olmaz ey dil — Ne niza eyliyelim ol ne senindir ne benim.— Fuzuli».

nizam, *A. i.* 1. Dizi, sıra. 2. Düzen kural. 3. Zamanın gereğine göre yapılan kanun. 4. Yeni sistem asker. 5. Bir işi düzenleyen kimse. «Hemcinslerim tamam gitmiş — Söz mülkünden nizam gitmiş.— Fuzuli».

nizamat, *A. i.* [Nizam ç.] Nizamlar, düzenler.

nizamen, *A. zf.* Nizam dairesinde. Nizama göre.

nizami, *A. s.* 1. Düzenli, tertipli. 2. Kanun ve nizama ait, onunla ilgili.

nizamiyye, *A. i.* İlk askerlik devresi. Bu çeşit askerlik işleriyle uğraşan daire.

nizamname, *F. i.* [Nizam-name]

Bir iş için düzenlenen nizam. Bu nizamın yazıldığı kitap.

nizar, *F. s.* Lâgar, arık, zayıf. «Etti ten-i nizarımı feryad ü nâle nâl — Kaldım o rütbe za'f ile yok irtihale hal.— Ragıp Pş.».

nîze, *F. i.* Kargı. Mızrak. «Geh nîze kılardı cansitanlık —Geh navek ederdi hunfeşanlık.— Fuzuli».

nîzedâr, *F. s. i.* [Nîze-dar] Kargılı. Mızraklı. «Her hamlede hücum-i diliran-i nizedar — Hayl-i aduya ol kadar âfetresan olur.— Nef'i».

nîzezen, *F. s.* [Nize-zen] 1. Mızrakçı. 2. Mızrakla vuran. «Müjgân-i nazı nizezen-i kalb ü can iken.— Nabi».

nohud, *F. i.* Nohut.

nohudi, *F. s.* Nohut rengi.

noksan, *A. i.* 1. Eksiltme, azalma. 2. Eksiklik, azlık. 3. Yokluk. «Bakma noksanına ihsan eyle — Afv ü gufranımı ferman eyle.— Hakani». — «Kenan... bu soluk çehre bu ucube-i fıtrat — Şeklindeki noksan ile dunûnda cihanın.— Fikret».

noksanî, *A. s.* Eksiklikle ilgili.

noksaniyyet, *A. i.* Eksiklik.

nokta, *A. i. 1.* Benek, leke. 2. (Arap elifbesinde) Bazı harflere konan bir, iki veya üç nokta. 3. Nokta. «Belki bir noktada birden durarak.— Fikret».

noktateyn, *A. i.* İki nokta (:).

növbet, nevbet, *A. i.* 1. Sıra. 2. Kere, kez. 3. Sıra ile güdülen işte herkse düşen bölüm. 4. Karakol ve nokta hizmeti. 5. Padişah ve vezir kapılarında belli zamanlarda çalınan mızıka. 5. Bazı ateşli hastalıkların belli zamanlarda tutması. 6. Sıtma. «Asyab-ı kadehin kaide-i devri budur — Sen de sabr eyle biraz ta sana növbet gesin.— Nabi».

növbetzen, *F. s.* [Növbet-zen] 1. Nöbet çalan (mehter, mızıka). 2. Nöbetçi. 3. Sıra bekliyen. «Paytaht-i bedi-ün-nizamda növbetzen-i melik-üş-şuarayi olmakla.— Nergisî».

nuas, *A. i.* Uyuklama, pinekleme, ımızganma. «Yorgun Kocyaş kâfirleri meşgul-i nuas-i ıstırari oldukları halde araba sürerlerken.— Naima».

nuasî, *A. s.* Imızganma ile ilgili.

Nuh, *A. i.* Nuh peygamber. *Sefine-i nuh*, Nuh peygamberin tufandan korunmak için yapıp bütün canlılardan birer çift aldığı gemi; *ömr-i Nuh*, çok uzun ömür; *Tufan-i Nuh*, Nuh peygamber ümmetini cezalandırmak üzere olan su baskını.

nuha', *A. i.* Mundar ilik. *Nuha-i şevki*, omurilik.

nuhame, *A. i.* Balgam.

nuhas, *A. i.* 1. Bakır. 2. Bakır para. «Nakş-i yârın dil-i ağyarda yoktur farkı — Dâmen-i tas-i nuhasa kazılan imzadan.— Nabi».

nuhasi, *A. s.* Bakırlı, bakırla ilgili, bakırdan.

nuhat, *A. i.* Nahiv (gramer) bilginleri.

nuhbe, *A. i.* Her şeyin seçilişi. Seçkin seçilmiş, ayırtlanmış.

nuhi, *F. s.* 1. Nuh ile ilgili. 2 Pek eski. «Bu tatlı sözlere her kim inandı ise âkibet tatlı canından ayrıldı. Nuhi hocanın yeminine itimat caiz değildir.— Naima».

nuhre, *A. i.* Kemik dokusunun çürümesi.

nuhuset, *A. i.* Uğursuzluk.

nuhust, *F. s.* İlk, birinci. «Satr-i Nuhust-i name-i şevk olmadan tamam — Dâmana indi şakk-i kalem iştiyaktan.— Nabi».

nuhustîn, *F. s.* İlk, birinci.

«Geçilmez seyl-i meydan etmedikçe kaldırım peyda — Şikeste töv-beden ruz-i nuhistininde şevvalin.— Nabi».

nukaba, *A. i.* [Nakib ç.] Nakipler.

nukat, *A. i.* [Nokta ç.] Noktalar, «Yazılsın bi-nukat harf ile tarih — Mülâzımdır Sürüri-i hünerver.— Sürüri».

nukave, **nakavé**, *A. i.* Her şeyin iyisi. Temizlik, paklık.

nukbe *A. i.* 1. Delik. 2. Yol.

nûk, Bk. *Nevk.*

nuker, *A. i.* Kul, köle.

nukl, *A. i.* Meze. Çerez. «Bir harabati derviş yalnız meyhaneye gelip nukli yok bir vakıyye badeyi önüne koyup.— Naima».

nukre, *A. i.* Külçe halinde gümüş. *Nukre-i ham*, eritilmemiş gümüş; *-kafa*, ense çukuru. «N'ola nakkad desek Baki'ye insaf budur — Ki bizim nukre-i endişemiz anın puludur.— Sabit».

nukud, *A. i.* [Nakd ç.] Nakitler, paralar. «Manend-i berf yağmağa muhtaçtır nukud — Dilgerm-i hırsın etmiye def hararetin.— Nabi».

nukul, *A. i.* [Nakl ç.] Nakiller. Rivayetler.

nukuş, *A. i.* [Nakş ç.] Nakışlar. Resimler. «Münceli ayine-i dilde nukuş-i kâinat — İş o mir'at-i musaffaya cilâ vermektedir.— Yavuz».

nukz, *A. i.* Bina yıkıntısı. (ç. Enkaz).

numan, *A. i.* 1. Kan. 2. (Öz.) İmam-i a'zamın adı.

numune, **nümune**, Bk. *Nümune.*

nun, *A. i.* Arap alfabesinde «n» harfinin adı. «Lâfz-i âmindeki nun halka-i zincir-i dua.— Nabi».

nun, *A. i.* Balık. *Zünnun*, Yunus peygamber.

nur, *A. i.* 1. Aydınlık, ışık. 2. Parlaklık. *Nur-i ayn*, *-çeşm*, *-dide*, pek sevgili kimse, en çok evlât için kullanılırdı; *-iman*, iman parlaklığı; *-mübin*, *-nuhustin*, Muhammet peygamber; *nurun alâ nur*, daha iyi, daha alâ; *cebel-i Nur*, *Cebel-ün-nur*, (Nur dağı) Mekke'deki Harra dağı. (ç. Envar, nîran). «Vücudunuzdan uçan nur içinde ben mahfuz.— Fikret». — «Nur-i didem, beni sen sonra da giryan ettin.— Cenap».

nuranî. *A. s.* 1. Nurlu, ışıklı. 2. Görünüşü saygı uyandırır, saygı değer.

nuraniyyet, *A. i.* 1. Nurlu olanın hali. 2. Parlaklık. Nurluluk.

nurbahş, *F. s.* [Nur-bahş] Parlatan, aydınlatan.

nurefşan, **nurfeşan**, *F. s.* [Nur-efşan, feşan] Etrafa aydınlık veren, ortalığı ışık içinde bırakan.

nusara, *A. i.* [Nasîr ç.] Yardımcılar.

nusayrî, *A. s., i.* Nusayr'e mensup, onun tarikatından olan. Antakya taraflarında bulunan ve Nusayr'in tarikatından olan.

nush, *A. i.* Öğüt. «Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir.— Ziya-Paş.».

nusret, *A. i.* 1. Yardım. Tanrı yardımı. 2. Başarı, üstünlük. «Kande azm eylerse olsun feth ü nusret rehberi.— Nef'i».

nussah, *A. i.* [Nâsih ç.] Öğütçüler.

nussar, *A. i.* [Nâsır ç.] Yardımcılar.

nusul, *A. i.* [Nasl ç.] Mızrak temrenleri.

nusus, *A. i.* [Nass ç.] Naslar.

nuş, *F. i.* 1. Tatlı, bal. 2. İçki, işret. 3. (s.) Tatlı. «Sahba de-

ğil o şevk ile zehr olsa nuş eder .— Recaizade».

-nuş, *F. s.* «İçen, içici» anlamiyle kelimelere ulanır.

araknuş *meynuş*
badenuş *zehrabenuş*

nuşabe, *F. i.* Abıhayat ile eşanlamdır. «Leylin emer emer leb-i sâfında toplanan — Nuşabe-i sükûnu leb-i teşne-i türab.— Fikret».

nuşanuş, *F. s., zf.* [Nuş-a-nuş] Sürekli içme. İçtikçe içerek, içe içe. «O nuşanuş demler hâtır-i nâşade geldikçe.— Beyatlı».

nuşdaru, *F. i.* [Nuş-daru] 1. Tiryak. 2. Panzehir. 3. Şarap.

nuşende, *F. i.* İçki içen kimse. İçkili adam. (ç. Nuşendegân).

nuşhand, *F. s.* [Nuş-hand] Tatlı gülüşlü. «Güftarına doyulmaz bir nuşhandimiz vardır.— Ruhi».

nuşîn, *F. s.* Tatlı. «Bütün revayih-i nuşîni eyledi tayeran.— Cenap».

nuşine, *F. i.* İçimi tatlı şarap.

Nuşiervan, *F. i.* İran'da 531 den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş olan, adaletiyle ün almış Sasani Şahı, *Nuşirevan-i âdil.*

nutfe, *A. i.* Dölsuyu. «Nutfeden hâsıl etti insanı.— Hakani».

nutî, nevtî, *F. i.* Gemici. (ç. Nutiyan, nevtiyan). «Berdaşte-i himmet-i nutiyan-i çalâk dest olup.— Nergisi».

nutk, *A. i.* 1. Nutuk. 2. Söz. 3. Söyleyiş, söyleme yetisi. *Nutk-i iftitahi*, açış nutku. «Ve nutk etmediği sebeple acayip akılâne hareket etti.— Naima».

nutuf, *A. i.* [Nutfe ç.] Dölsuları.

nuumet, *A. i.* Yumuşaklık. «Eder ebrişime tâlim-i nuumet pulâd. — Nabi».

nuut, *A. i.* [Na't ç.] Peygamber üzerine yazılmış manzumeler.

nuuz, *A. i.* Harekette bulunma, uyanık olma.

nübea, *A. i.* [Nebi ç.] Peygamberler.

nübüvvet, *A. i.* Peygamberlik. «Ey hame o rütbe olma çalâk — Esrar-i nübüvvet olmaz idrâk.— Ş. Galip».

nüceba, *A. i.* [Necib ç.] Necipler.

nücum, *A. i.* [Necm ç.] Yıldızlar. «Donuk ziyalı nücumiyle asman her şeb — Döker bu levha-i hicran-meale girye-i nur.— Fikret».

nücumi, *A. s.* 1. Yıldızlarla ilgili. 2. (i.) Yıldızla uğraşan.

nüdbe, *A. i.* Ölüye ağlama, sağu.

nüdema, *A. i.* [Nedim ç.] Nedimler. «Erbab-i dilden olan nüdemaya mail.— Peçevi».

nüfus, *A. i.* [Nefs ç.] 1. Ruhlar, canlar. 2. İnsanlar. Kimseler, şahıslar.

nüfur, *A. s, i.* Ürküp kaçma, dağılma. « Şükûh-i kevkeb-i şanü şevket-i islâm — Olur mu pâzede-i utv ü nüfur.— Nabi».

nüfuz, *A. i.* 1. İçe geçme, işleme. 2. Sözü dinlenme, sözü geçer olma. «Hâlâ bir menekşe rayihası ciğerlerine nüfuz ediyordu. — Uşaklıgil».

nüh, *F. s.* Dokuz. *Nüh felek, nüh kubbe, nüh tak*, dokuz gök. «Pür etti nüh rivakı gulgule-i kûs-i cihanbani.— Nef'i».

nüha, *A. i.* Akıl, us. *Ul-ün-nüha*, akıl ve anlayış sahipleri.

nühak, *A. i.* Eşek anırtısı.

nühul, *A. i.* Çok zayıflık, lâgarlık.

nühur, *A. i.* [Nahr ç.] Kurbanlar. «Beride-i süm-i esbinden hamail var — Temime bend-i cinan-i hu-

rivana zîb-i nühur.— Nabi».

nühuz, *A. i.* Deprenip kalkma. «Ahz-i intikama nühuz eyledi.— Naima».

nühüft, *A. s., i.* Gizli, saklı. 2. Musiki makamı.

nühüfte, *F. s.* Gizli, saklı. «Bir sırr-i garibsin nühüfte.— Recaizade».

nühüm, *F. s.* Dokuzuncu.

nühür, *A. i.* [Nehr ç.] Nehirler. «Neme lâzım nühür-i ma-i leben! — İşte sofiler! İşte nehr-i asel!— M. Naci».

nüket, *A. i.* [Nükte ç.] Nükteler.

nükhet, nekhet, *A. i.* Koku. «Ahibbaya şemîm-i suhanim nükhet-i candır.— Nef'i».

nüks, *A. i.* Hastalığın geri dönmesi, tepmesi.

nükte, *A. i.* 1. Sözün anlamından çıkartılan ince şey. 2. İnce, iyi düşünülmüş şey. «Sevişmemek... bana izah edin şu nükteyi siz.— Fikret».

nüktedan, *F. s.* [Nükte-dan] Nükte bilen. İnce (kimse). «Kim dilnüvaz ü işveger ve nüktedan idi.— Recaizade».

nüktedani, *F. i.* Nüktecilik.

nüktedar, *F. s.* [Nükte-dar] Nükteli. «Her beyt-i belig-i pür-hayalin — Bir gülşen-i nüktedar-i mâna.— Ünsi».

nükteperdaz, *F. s.* [Nükte-perdaz] Nükteli söz bulup söyliyen. (ç. Nükteperdazan).

nüktesenc, *F. s.* [Nükte-senc] Nükte tartıcı olan. Nükte değerlendiren. (Nüktesencan). «Handan-rû ve nüktesenc ve lâtifegû mahdum-i mükerrem olup.— Naima».

nükteşinas, *F. s.* [Nükte-şinas] Nükte anlıyan. (ç. Nükteşinasan). «Ben nükteşinasım beni remmal mi sandın.— Hayali» «Dildade eder nükteşinasan-i zamanı — Ruhsar-i suhan böyle hoşayende kalırsa.— Nabi».

nüktever, *F. s.* [Nükte-ver] Nükte bilen. Nükte anlamakta usta. «Bir nüktever-i sutude etvar — Hafız'dan okuttu haylı güftar.— Ziya Pş.».

nükûl, *A. i.* Vazgeçme, geri dönme, cayma.

-nüma, *F. s.* «Gösteren, bildiren» anlamlariyle kelimelere ulanır:

cihannüma *kıblenüma*
cilvenüma *rûnüma*
çehrenüma *rehnüma*
hünernüma *sıhhatnüma*
nümunenüma

nümayan, *F. s.* Görünür, meydanda. Görünen «Nümayan cephe-i sâfında gûya — Nümayan cephe-i sâfında hulya.— Fikret».

nümayanter, *F. s.* [Nümayanter] Fazla görünen. Büyük görünen. «Olur âyine-i tehî çu gurbette nümayanter — Nühüfte, çeşm-i mânevi kim var vatanlarda.— Nabi».

nümayende, *F. s.* Gösterici, görünücü.

nümayiş, *F. i.* 1. Gösteriş, gösteri. Görünüş. 2. Yalandan gösteriş, göz boyama. *Nümayiş-i âb*, (su gösterişi) serap. «Her lâhza bir nümayiş-i hanedan-i mefharet — Yüzlerde, süngülerde, kılıçlarda berk urur.— Fikret».

nümayişgâh, nümayişgeh, [Nümayiş-gâh] Gösteriş yeri. «Göl sahilinin aksiyle nümayişgeh-i cennet.— Fikret».

nümayişkâr, *F. s.* [Nümayiş-kâr] Gösterişli.

-nümud, *F. s.* 1. Gösteren. 2. Görünen, benziyen anlamlariyle

kelimelere ulanır.
çehrenümud *çehrenümud*
Rûnümud *zafernümud*

nümudar, *F. s., i.* 1. Görünen 2. Örnek.

nümude, *F. s.* Görünmüş, gösterilmiş, gözükmüş. «Nümude-i hayal olan taraif-i emel gibi.— Fikret».

-nümun, *F. s.* «Gösteren» anlamiyle kelimelere ulanır.

nümune, numune, *F. i.* Örnek. «Sevda-i leyle-i elfaz içinde lem'-afigen — Nümune-i mehtab.— Fikret». — «Bu mahsul-i mümtazdan nümuneler serpmiştir.— Uşaklıgil».

nümunehane, *F. i.* [Nümune-hane] Bir aralık *müsée* (müze) karşılığı olarak (XIX. yy.).

nümuzec, *A. i.* Enmuzec Örnek.

nümüvv, *A. i.* (Canlılarda) Büyüme, yetişme, bitme, gelişme.

nüsare, *A. i.* 1. Saçılan şey. 2. Yemek döküntüsü.

nüsah, *A. i.* [Nüsha ç.] Nüshalar. *Tekmil-i nüsah etmek*, medresedeki dersleri okuyup bitirmek.

nüsg, *A. i.* Özsu.

nüsha, *A. i.* 1. Yazılı bir şeyden çıkarılan suret. 2. Muska. (ç. Nüsah). «Oldu evrak-i gülistan nüsha-i hikmet bana.— Neyli».

nüshateyn, *A. i.* İki nüsha.

nüsur, *A. i.* [Nesr ç'] Akbabalar. «Tennur-i harbde etti lühum-i a'dayı — Gıda-yi fevc-i behayim kebab-i çenk-i nüsur.— Nabi».

nüşabe, *A. i.* Temrenli ok. (ç. Nüşab).

nüşare, *A. i.* Talaş, yonga. «Olur gubar-i fena rihte-i nüşare gibi.— Nabi».

nüşur, *A. i.* Dağıtma, yayma. *Yevm-i nüşur*, kıyamet, mahşer günü.

nütu, *A. i.* Yumru, çıkıntı.

nüvah, *A. i.* (Ölü üzerine) sesli ağlama.

nüvaht, nevaht, *F. i.* Çalgı çalma. «İki bakire-i râna meclis-i hümayunlarına ihzar edip bir mıktar saz nüvaht ettirirdi.— Peçevi».

nüvahten, *F. i.* Çalgı çaldırmak.

nüvaz, nevaz. Bk. *Nevaz*.

nüve, *A. i.* Çekirdek.

nüveyt, *A. i.* Çekirdekçik.

nüvid, nevid, *A. i.* Müjde, muştu. «Nüvid-i lûtfudur erbab-i şevka müjde-i ekber.— M. Naci».

-nüvis, *F. s.* «Yazan, yazıcı» anlamiyle kelimelere ulanır. Bir ara *-graphe* ekini karşılamak üzere telgraf karşılığı *dûr-nüvis* denilmiş ise de tutamamıştır. *Vak'a-nüvis*, olayları sıra ile yazan tarihçi.

nüvisende, *F. i.* Yazıcı.

-nüvişt, *F. s.* «Yazılı, yazılmış» anlamiyle kelimelere ulanır. *Sernüvişt*, alınyazısı.

nüvişte, *F. i.* 1. Yazılmış. 2. Mektup. «Kilkim nüvişte eyledi tarihini.— Şinasi» — «Nüvişte cephe-i hüznünde bir hüvelbaki.— Fikret».

nüvvab, *A. i.* [Naib ç.] Naipler, kadı vekilleri. *Mekteb-i nüvvab*, naib yetiştiren okul.

nüyub, *A. i.* [Nâb ç.] Azı dişleri.

nüzhet, *A. i.* 1. Eğlenme, gönül açacak yere gidip gezme. 2. Tazelik. Sevinç. «Nihayet olmasın feza-yi nüzhetime.— Fikret».

nüzhetefza, nüzhetfeza, *F. s.* Eğlenceli gönül açacak (yer). «Zamanım nüzhetefza bir zamandır — Gülendamım bahar-i bi-hazandır.— M. Naci».

nüzhetgâh, *F. i.* [Nüzhet-gâh]

Gezinti, seyir yeri.

nüzul, *A. i.* 1. Aşağı inme. 2. Konağa inme. konaklama. 3. İnme, nüzül. «Eşkıyanın kalktıkları menzile nüzul olundukta .— Naima».

nüzül, *A. i.* 1. Konak yeri. 2. Misafir için hazırlanan yemek. «Nüzül ve ziyafeti tekmil etti.— Sadettin».

nuzur, *A. i.* [Nezr ç.] Nezirler. adaklar. «Vücud-i pâkini ekdardan sıyanet için — Eder felekte melekler tasaddukat ü nüzur .— Nabi».

nüzzar, **nuzzar**, *A. i.* [Nazır ç.] Nazırlar, Bakanlar.

O

o, Arap alfabesinin elif ile başlıyan kelimelerinin kalın zammelilerinin sesini karşılar.

ocak, Türkçe «ocak» kelimesiyle yabancı kaidelere uyularak tamlamalar yapılmıştır, *seramedan-i ocag*, (Yeniçeri) ocağın ileri gelenleri; *ocag-i mihmannevaz*, misafir ağırlıyan ocak (hanedan).

ordu, Türkçe olan bu kelime ile *ordu-yi hümayun*, *ordugâh* gibi yabancı kurallarla tamlama ve kelimeler yapılmıştır.

ordugâh, *F. i.* [Ordu-gâh] Ordunun konakladığı yer.

otag, «Otak» kelimesiyle *otag-i hümayun*, *nüh tıbak* gibi tamlamalar yapılmıştır. «Otag-i asafi önünde vaki.— Raşit».

otaga, *F. i.* Sorguç.

Ö

ö, Arap alfabesinin ayn ile başlıyan kelimelerinden bazı hafif zammelilerin sesini karşılar.

Ömer, *A. ö. i.* İkinci halife Hattab oğlu Ömer. *Faruk* lâkabıdır.

Ömereyn, *A. i.* (İki Ömer) 1. Birinci halife Ebubekir ile ikinci halife Ömer. 2. İkinci halife Ömer ile onu andıran Ömer bin Abdülâziz.

ömr, *A. i.* Yaşama. Hayat.

örf, *A. i.* 1. Şeriat ve kanunca olmayıp yerine ve zamanına göre olan gelenek ve hüküm. 2. Tanzimattan önce sarıklıların giydikleri bir çeşit kavuk. 3. Bağış ve bahşiş. «Şer'an ve örfen icabetmiyen evza ile aldıkları emval ve telef ettikleri nüfus .— Naima».

örfi, **örfiye**, *A. s. i.* Vaktin gereğine göre sivil idare yerine asker idaresi konma. *İdare-i örfiye*. sıkı yönetim.

öşr, **üşr**, *A. i.* 1. Öşür. Onda bir 2. Esası şeriattan alınan, ürünlerden onda bir olan vergi. Ondalık. 3. Kuran'dan 10 ayet miktarı. (ç. A'şar).

özr, *A. i.* 1. Suçunu söyliyerek bağışlanması için ileri sürülen sebep. 2. Suçun bağışlanması. 3. Engel. 4. Kusur, eksiklik. (ç. A'zâr). «Yektir yine özrden şüruum — Bu işte tevekküle rücum.— Fuzuli».

P

p, Sami dillerde bu ses olmadığı için Arap alfabesinde olmıyan bu harf Acemler tarafından kullanılarak Türkçe alfabeye de üçüncü harf olarak girmiştir. Ebcet hesabınca b, yani 2 sayılır.

pâ, pây, *F. i.* 1. Ayak. 2. Kök, dip. «Bastıkta sipihr-i evvele pâ — Oldu iki pâre bedr-i rânâ.— Ş. Galip». — «Yok öpmeye pâyını mecalim — Öpsün katarat-i eşk-i âlim.— M. Naci».

pâbend, pâybend, *F. i.* [Pâ-bend] Ayakbağı. Köstek. (Mec.) Engel, bağ. «İhtiyaç âdeme pabend-i belâdır yoksa — Hodfüruşana müdara çekilir belâ değil.— M. Naci».

pâbercâ, *F. s.* [Pâ-ber-câ] Ayağı yerde. Yerinde sağlam duran. «Tâ ki pâberca ola tak-i felekle kehkeşan.— Hakkı».

pâberikâb, *F. s.* [Pâ-be-rikâb] Ayağı özengide, hemen gitmeye hazır, çabuk savulan.

pâbeste, pâybeste, *F. s.* [Pâ-beste] Ayağı bağlı, kımıldanamaz. «Saki kerem eyle bidimağım — Pâbeste-i reşte-i feragım.— Ş. Galip».

pâbus, *F. s.* [Pâ-bus] 1. Ayak öpen. 2. Ayak öpme töreni. «Pâbus-i şehriyari ile müstes'ad etiler.— Naima». — «Ey kıble-i ikbale çıkan yol: reh-i pâbus.— Fikret».

pâbusi, *F. i.* Ayak öpme.

pâbürehne, *F. s.* [Pâ-bürehne] Yalınayak. Daltaban. «Pâbürehne ten be-ihram elde Kuran'ın senin.— İsmail Safa».

pâcame, *F. i.* [Pâ-came] Don, şalvar, çakşır.

pâçan, *F. s.* Saçıcı, saçan.

pâçe, *F. i.* [Pâ-çe] 1. Küçük ayak. 2. Bacağın dizden aşağısı, paça. 3. Şalvarın alt kısmı. 4. Hayvanın ayağına doğru yerlerinden çıkarılan post veya kürk.

paçenk, *F. i.* Küçük pencere, delik. Baca. «Matbah-i cûdu eğer açsa sipihre paçenk.— Kâzım Pş.».

pâçile, *F. i.* Karda yürümek üzere ince çubuklarla ipten yapılma pabuç. Selbur.

pâdaş, *F. i.* 1. Mükâfat. 2. (Türkçe s.) Ayakdaş. «Tarik-i aşktır pâdaş-i mihnet-i saadettir — O bezm-i hâsta hamyazeriz olmak da işrettir.— Nedim».

padergil, *F. s.* [Pâ-der-gil] Ayağı çamurda, davranamaz. «Bu abd-i mütevekkil-i pâdergilleri.— Sümbülzade».

paderhava, *F. s.* [Pâ-der-heva] Çürük. Temelsiz. «Bir hane-i pür zelzele-i pâderhavada esirfiraş edip.— Nabi».

paderıkal, *F. s.* [Pa-der-ıkal] Ayağı köstekli, davranamaz.

paderpa, *F. s.* [Pâ-der-pâ] Ayak ayağa, yan yana. «Bırakır anı dahi sayesi gibi yolda — Olsa ger şatır-i endişe ile pâderpâ.— Nef'i».

pâderrikâb, *F. s.* [Pâ-der-rikâb] Ayağı üzengide. Gitmiye hazır. Çabuk geçen. «Tiz-terdir neşe-i paderrikâb-i badeden.— Avni».

padişah, padişeh, *F. i.* Büyük

şah, hükümdarlar hükümdarı. Bir lûtfü çok mürüvveti çok padişah idi.— Baki».

padişahane, *F. zf.* Padişaha yakışır surette.

padişahî, *F. s.* Padişahın olan, onunla ilgili bulunan (i.) Padişahlık.

padişeh, *F. i.* Padişah. «Haktealâ azamet âleminin padişehi.— Şinasi».

padzehir, *F. i.* Panzehir.

pafersud, *F. s.* [Pâ-fersud] Ayağı incinmiş, aşınmış olan.

pahast, *F. s.* [Pâ-hâst] Ayak altında kalmış, çiğnenmiş olan.

pâk, *F. s.* Temiz, pak. Arık. «Kaç nesiya vardır çıkacak pâk ü dırahşan.— Fikret».

pakân, *F. i.* [Pâk ç.] 1. Arıklar, temizler. 2. (Mec.) Evliyalar, ermişler. «Kâr-i pakânı kıyas eyleme kendi işine.— M. Naci».

pâkbaz, *F. s.* [Pâk-baz] Temiz oynayıcı. Halis. Sadık âşık. (ç. Pâkbazân). «Nur içre nümayişi zeminin — Şad eyledi rind-i pâkbazı.— M. Naci».

pâkbazi, *F. i.* Sadık âşıklık. Cemal sevgisi.

pâkdamen, *F. s.* [Pâk-damen] Eteği temiz. Namuslu. «Bir vezir-i pâk-tab' ü pâk-dâman elveda.— Nabi».

pâki, *F. i.* Temizlik. Arılık. «Ol hayâ gülberkinin pâki-i damanın görün.— Naili».

pakize, *F. s.* Temiz. 2. Lekesiz. «Pakize kasideler demiştir — Berceste neşideler demiştir.— Ziya Pş.».

pâkmeşreb, *F. s.* [Pâk-meşreb] Yaradılışı, gidişatı temiz, iyi. «Ol sâfî zamir pâkmeşreb — Bir bezmgeh eyledi müretteb.— Fuzuli».

pakûb, *F. i.* [Pâ-kûb] Çengi.

pakzad, *F. s.* [Pak-zad] Temiz asıllı. «Lâkin bu zaif pâkzade — Kassap nasıl kıyar bilinmez .— M. Naci».

palâ, **palây**, *F. i.* 1. Yedek at. 2. Süzgeç. 3. Asılı, asılmış. 4. Feryat, bağırtı. «Gark olur kevn ü mekân âb-i hayat-i feyze — Aldığımca elime kilk-i suhan-palâyı.— Nef'i».

palâd, *F. i.* 1. Yedek at. 2. Palan.

palahenk, **palehenk**, Bk. *Palehenk.* «Sipeh-endaz-i saf-ârâ ki revadır olsa — Aftab eşheb-i çalâkine zer palâhenk.— Nef'i».

palân, *F. i.* Palan. Semer, eyer. «Zerduz palânı ursan eşek yine eşektir.— Ziya Pş.».

palanduz, *F. i.* [Palan-duz] Semer dikici, semerci.

palani, *F. i.* Semerci.

palas, **pelâs**, *F. i.* Bk. *Pelâs.*

palây, *F. i.* Yedek at.

palehenk, **pelhenk**, *F. i.* 1. Dizgin, yular. Cılbır. 2. Av, suçlu bağlanacak kement. 3. Tazı boynuna geçiren ağaç halka. 4. Kemer. «Kırmızı atlas entari giyip dört mü yoksa galiba beş mi altın murassa palehenk üzerlerinde simurg-i anka tasvir olunmuş bir kolan kuşak kuşanırdı.— Peçevi».

pâlenk, *F. i.* Postal, çarık.

palide, *F. s.* Süzülmüş. özet. Büyümüş, ziyade olmuş.

palûde, *F. i.* Palûze denen pelte.

pâmal, **pâymal**, *F. s., i.* [Pâ-mal] Ayak altında kalmış, çiğnenmiş. «Bütün hakayıkı pâmal edip ataletime — Biraz da rahata baksam.— Fikret».

pamüjd, *F. i.* [Pâ-müjd] Ayak teri, bahşış.

pânihade, *F. s.* [Pâ-nihade] Ayak komuş, ayak basmış, gelip erişmiş. «Pânihade-i Serendib-i gur-

bet olduğu gibi başı gailesine düşüp.— Kâni».

panzdeh, *F. s.* On beş. «Ol tıfl-i nev-hıram-i maanî hadd-i bülûğ -i merdan olan merkat-i panzdeh payede cilvesaz.— Nabi».

papak, *F. i.* Papak. «Tarz-i Acemi niçindir ihya — Kilk-i edebe papaklar ıksa.— N. Kemal».

pâpuş, *F. i.* [Pâ-puş] Pabuç. «Papuşu büyük yok mu okut kendini bari.— M. Naci».

parçe, *F. i.* [Par-çe] Ufak şey, küçük nesne. Parça.

pardüm, *F. i.* Paldım.

pâre, *F. i.* 1. Parça. Bir bütünden bölük. 2. Sayı, bölük. 3. Para.

-pâre, *F. i.* «Parça» anlamiyle bileşik kelimeler yapılır. *Berfpâre, mehpâre, semapâre, şemspâre, yekpâre, hezarpâre.*

paregâh, *F. s.* Şiveli olan. Şuh.

parenc, *F. i.* [Pâ-renc] Ayak teri, ücret.

parin, parine, *F. s.* Geçen yıl olan, bıldırki. «Gel göğüs ver şita-yi pür-kine — Yetiş ey postin-i pârine.— M. Naci».

pars, *F. i.* Pars.

Pars, *F. i.* 1. İranın Şiraz bölgesinin adı. 2. Genel olarak İran.

pârsâ, *F. s., i.* Dine fazla bağlı, hep onunla uğraşır kimse.

parse, *F. i.* Parsa.

pârseng, paseng, *F. i.* Persenk.

Parsî, *F. s., i.* Farisi. İran ülkesine ait, İran ile ilgili. İranda söylenilen dil.

pâs, *F. i.* 1. Gecenin sekizde biri. 2. Bekleme, gözetleme. «Pâs-i burc eden nice nasipası efgende -i handek-i adem eylediler.— Sadettin».

pâsban, *F. i.* Gece bekçisi, pazvan. *Pasban-i felek, -tarûm,* Satürn (Zuhal). «Valde dairesini tavaf edip pasbanlık ederlerdi.— Naima».

pasbanî, *F. i.* Bekçilik.

pâsdâr, *F. i.* Gece bekçisi.

pasdarî, *F. i.* Bekçilik. Gözcülük. «Pâsdari-i şehr ile benat ve nisvan ve sıbyanları yanında muhafazacı komalariyle.— Şefiknameye».

pâsebük, *F. s.* [Pâ-sebük] Ayağı hafif, işine sarılmış.

pasitade, *F. s.* [Pâ-sitade] Ayakta duran.

pasuh, *F. i.* Cevap, karşılık.

pasühgüzar, *F. s.* [Pasüh-güzar] Cevap veren. «Hâsid-i kûteh-nazara ma'raz-i itizarda bu veçhile pasühgüzar olurdum.— Okçuzade».

pasüvar, *F. s.* [Pâ-süvar] Yaya olan.

pasvan, *F. i.* Pasban. Gece bekçisi.

pâş, *F. s.* Saçan, serpen, dağıtan anlamlariyle bileşik kelimeler yapar. *Eşkpâş, güherpâş, hunpaş, pertevpâş, şekerpâş, şükrpâş, zerpâş, ziyapâş.*

pâşâ, Türkçe «paşa» kelimesi bu yolda uzatılarak terkipler yapılırdı.

pâşide, *F. s.* Saçılmış, serpilmiş, dağılmış. «Pâşide etsin âb-i ruhün hâk-i zillete.— Nabi»

paşine, *F. i.* Ayağın ökçesi.

pây, pâ, *F. i.* 1. Ayak. 2. (Mec.) dip, kök, temel. 3. Dayanma, karşı koma. 4. Sürekli. *Dest ü pây,* el ile ayak. *Pây-i hum,* küp dibi; *-hisar,* kale dibi, kale temeli; *serâpâ, serbepâ, sertâpâ* (Bk.) *Pây tâ ser,* ayaktan başa kadar. «Amma ne kaside pây ta ser — San sübha-i dürr ü ıkd-i gevher.— Ziya Pş.».

payab, *F. i., s.* Kudret. Sığ olan. Derin olmıyan.

payan, *F. i.* 1. Son, bitim. 2. Uç, kenar. 3. (Tas.) Sofinin ulaşacağı birlik. *Bipayan*, sonsuz. «Arsa-i medh ü senanın haddi yok payanı yok.— Nefi».

paybaf, *F. i.* Çulha.

paybend, pâbend, *F. i.* [Pây-bend] Ayakbağı. Payvant. «Saki medet et ki derdmendim — Gam silsilesine pâybendim.— Fuzuli».

pâybeste, pâbeste, *F. s.* [Pây-beste] Ayağı bağlı, bağlı, esir. «Bahar olursa dahi pây beste bağımda — Yine hazan-i mutarassıt sağımda solumda.— Nabi».

paydar, *F. s.* [Pay-dar] İyice yerleşmiş, sağlam, sürekli. «Kimse dünyada pâydar olmaz.— M. Naci».

pây-derkil, padergil, *F. s.* [Pây-der-gil] 1. Ayağı çamurda. 2. (Mec.) Sıkıntıda. «Güreli vâdi-i nazma kodu esb-i tab'ım — Pây dergil nice bed-lehçe har-i hodrayı — Nabi».

pây-derhava, pâderheva, *F. s.* [Pâder-heva] Ayağı havada, (Mec) Çürük.

pay der ıkal, *F. s.* [Pay-der-ıkal] Ayağı köstekli.

pâye, *F. i.* Rütbe, derece. 2. Sarıklılar yolunun rütbesi. *Bapâye-i...*, filânca rütbe ile. «Mesned-i iclâlinin rifat bir edna pâyesi.— Nefi».

pâyendaz, *F. s., i.* [Pây-endaz] Ayak atan, ayak atmış. Bir büyük kimsenin yolu üzerine döşenen değerli kumaş. «Yollu yolunca istikbal ve pâyendazlar döşendiler.— Naima».

pâyende, *F. s.* Duran, sürekli, Payanda. «Pâyende midir bahar? Heyhat!— M. Naci».

payendekân, *F. s.* Öbür dünya insanları, öbür dünyada baki kalacak şeyler.

pâyendegî, *F. i.* Sürekli oluş.

paygâh, paygəh, *F. i.* [Pây-gâh] 1. Derece, rütbe. 2. Pabuçluk.

payiz, *F. i.* 1. Güz, sonbahar. 2. Yaşlılık.

pâykûb, pâkûb, *F. i.* [Pâ-kûb] Ayak döven. Köçek. «Olur arus-i suhan pâykûb ü dest-efşan — Zeban-i hame-i Nabi terennüm ettikçe.— Nabi».

pâymal, pâmal, Bk. *Pâmal*.

«Olurdu pâymalim gâh bir gül, gâh bir zanbak.— Fikret».

paytaht, *F. i.* [Pây-taht] Başkent. «Şehrimiz bir paytahttır ki yalnız başına bir devlet değer — Şinasi». —

pâyzen, *F. i.* [Pây-zen] Ayağına pranga vurulmuş, forsa, deniz esiri.

pazar, *F. i.* 1. Pazar (günü). 2. Alışveriş yeri.

pazede, *F. s.* [Pâ-zede] Çiğnenmiş. «El eri ve reaya leşker-i pâzede perakendesin tutup kırmaya.— Naima».

Pazend, *F. i. i.* Mecusilerin din kitabı olan Zendavesta'nın pehlevi dilinde tefsiri olan Zerdüşt'ün kitabı.

pazenk, *F. s.* Pezevenk.

peder, *F. i.* Baba. «Maderle peder olup bahane — Sevk etti kaza beni cihana.— N. Kemal».

pederane, *F. s., zf.* Babaya yakışırca, o şekilde.

pederî, *F. s,* Baba ile ilgili.

pederşahî, *F. i.* [Peder-şahî] (Sos.) Fransızcadan *patriarcat* karşılığı (XX. yy.).

pedid, bedid, *F. s.* Görünür, açık belli. «Güzar eylerdi bir ses cebhe-i sevda -pedidinden.— Fikret».

pedrud, *F. i.* Ayrılışma, esenleşme. «Etmez misin ey revan-i

mesud — Minnetgede-i zemine pedrud.— N. Naci».

pehlevan, pehlüvan, *F. i.* Pehlivan. Güreşçi. Yiğit. «Kendilerini pehlevan-i arsa-i kâr ü zâr ve Neriman-i sahib-iktidar addettiler.— Şefikname».

Pehlevî, *F. s. i.* İranda İsfahan ile dolaylarındaki bölge halkı. Bu bölgede konuşulan dil.

pehlû, *F. i.* Gövdenin iki yanı. Eğe. «Mader vererek sana neva le — Pehlûsunu etmiyor mu baliş.— N. Naci».

pehn, pehna, *F. s.* Enli, yassı. «Bir resm ederdi teşkil gayet bülend ü pehna.— Recaizade».

pehnaver, *F. s.* 1. Solmuş, soluk. 2. Enli, geniş. Yaygın. «Feyfa-yi pehnaver-i gaflette sergerdan-i tih-i ziynet olmuş sadedilân-i ümmeti.— Şefikname».

pejuh, pijuh, *F. s.* Soruşturma, araştırma. «Pâbercâ-yi tecellüd ü ıstıbar olan güruh-i haybetpejuh-i küffarı serhadd-i hayat ü zindegâniden dur ü mehçur.— Ragıp Pş.».

pejmürde, *F. s.* Buruşmuş. Buruşuk. Solmuş. «Solmuş çiçek demetleri, pejmürde handeler. — Fikret».

pejvin, *F. s.* Kirli, pis. Çirkin.

pelâde, *F. s.* Fesatçı.

pelâs, palâs, *F. i.* Çul ve aba ile bunların eskileri. «Sabun-i tevbeden olur imdat Nabiyâ — Çirk-i pelâs-i marifetin şüst ü şûsuna.— Nabi».

pelâspare, *F. s.* [Pelâs-pâre] Eski püskü, yırtık pırtık, bayağı giyecek. «Pelâspare-i rindî beduş ü kâse bekef — Zekât-i mey verilir bir diyare dek gideriz.— Nailî».

pelâspuş, *F. s.* [Pelâş-puş] Çula bürünen. Fakir, zavallı.

pele, pelle, *F. i.* Terazi kefesi.

pelenk, *F. i.* Kaplan.

pelenkâne, *F. zf.* Kaplana yakışır. kaplanla ilgili yolda.

pelîd, *F. s.* Pis, mundar. «Derban-i pelid yatağında bulunan kilid ile.— Sadettin».

penagâh, *F. i.* [Penah-gâh] Sığınacak yer. «Penagâh oldu ona ol teselli-i âfil.— Cenap».

penah, *F. i. 1.* Sığınma. 2. Sığınacak yer. «Bir gürültü koptu düşman hısnı etmişken penah.— Süruri».

-penah, *F. s.* Bir şeyin sığınağı, koruyucusu, dayanağı anlamlariyle terkipler yapmada kullanılır. *Adaletpenah, cihanpenah, nezaretpenah,* nazır; *resaletpenah,* Muhammet peygamber.

penageh, penegâh, *F. i.* [Penahgâh'tan] Sığınacak yer.

penahî, *A. s.* -penah'lı kelimelerin isim hallerinde aldığı şekillerde kullanılır: zaman-i vezaretpenahîlerinde, -penahilerinde, penahileri...

penbe, *F. i.* Pamuk. *Penbe der gûş* (kulağı tıkalı) söz işitmez, lâf anlamaz. «Bâlin-i gamda teşne koma Ruhi'yi medet — Penbeyle koy dehanına ey saki âb-i sürh.— Ruhi».

penbezar, *F. i.* 1. Gömleklik ince bez. 2. Pamuk tarlası.

penbezen, *F. i., s.* [Penbe-zan] Hallaç, pamuk atıcı.

penc, *F. s.* Beş. *Penc erkân,* İslâmlığın (tevhit, namaz, oruç, hac, zekât) beş şartı. «Etti endaze-i hikmetle kıyam — Penc erkân bina-yi islâm.— Nabi».

pencah, *F. s.* Elli. «Her birisini vird-i zebanı çil ü pencah.— Ruhi».

pence, pençe, Bk. *Pençe.*

pencere, *F. i.* Pencere.

pencgâne, *F. s.* Beşli, beşten ibaret. *Namaz-i pencgâne,* beş vakit namaz.

pençşembih, *F. i.* Beşinci gün, perşembe.

pencüm, *F. s.* Beşinci. «Fahr etme bana sipihr-i pencüm — Gel ben vereyim sana bin encüm.— Hayret».

pencümin, *F. s.* Beşinci.

penç, Bk. *Penc.*

pençe, pence, *F. i.* 1. Parmaklarla beraber el ayası. 2. Yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklariyle, tırnakları. (Mec.) Kuvvet, kudret. *Pençe-i âl-i âba,* Muhammet peygamber, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin. 3. Fermanlara, mektuplara imza gibi tasdik yerine konan işaret. «Hazanın pençe-i kahrında vakf-i iğbirar, ağlar.— Fikret».

pençezen, *F. s.* [Pençe-zen] 1. El uzatan, saldıran. 2. İmza atan, işaretleyen.

pend, *F. i.* Öğüt. «El şimdi benden aldığı pendi bana verir.— Fuzuli».

pendname, *F. i.* Öğüt kitabı. *Pendname-i Attar,* Farideddin Attar'ın kitabı.

pengâh, Bk. *Bengâh.*

penir, *F. i.* Peynir.

per, perr, *F. i.* Kanad. *Bal ü perr,* kanad. «Erbab-i nazar sevip öperler — Yerlerde sürünmesin o perler.— M. Naci». — «Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem per ü bâl.— Fikret».

perakende, *F. s.* Dağınık. Dağıtma. «O perakende, nazenin, muğber — Uçuşan, savrulan, düşen tüyler.— Cenap». — «Etraf ve cevanibe evamir perakende kılınıp.— Naima».

peraver, *F. s.* [Per-aver] Çabuk uçan.

perçem, *F. i.* Tepede veya alında olan uzunca saç. «Cilve ettikçe ne dem olsa perişan perçem — Pür olur nükhet-i müşk ile giriban-i hava.— Nef'i».

perçin, *F. i.* Perçin.

perdaht, *F. i.* 1. Cilâ, parlaklık. 2. Düzleme, temizleme. «Evvelâ seninle müttefikan anları perdaht edelim badehu mühre sen dahi vâsıl olmak mümkündür.— Naima».

perdahte, *F. s.* Düzeltilmiş, parlatılmış. Temizlenmiş.

-perdaz, *F. s.* «Düzeltici, düzenliyen» anlamiyle bileşik kelimeler yapılmada kullanılır. *Gazelperdaz, kasideperdaz, lâtifeperdaz, nadireperdaz, nazireperdaz, nüktеperdaz. Kârperdaz* (İran devleti) konsolosu. (ç. Perdazan).

perdazi, F. i. Tertibedicilik.

perde, *F. i.* 1. Kapı veya pencereye asılan örtü. 2. Saz perdesi. 3. (Mec.) Namus. *Ehl-i perde,* namuslu. «İşte bak, ben de, ben de muhtacım — Öyle bir perde-i tesliyete.— Fikret».

perdeberdar, *F. s.* [Perde-berdar] Perde kaldırıcı, perde açıcı. «Sözümdür perdeberdar-i ruh-i mâna desem Naci — Seraser hemzeban-i nagme-i ıkrar olur âlem.— M. Naci».

perdeberendaz, *F. s.* [Perde-berendaz] Perdeyi kaldırıp atan, utanmayı filân bırakan. «Olma sakın perdeberendaz-i râz.— M. Naci».

perdebirun, *F. s.* [Perde-birun] Utanmaz. «Lezzeti zayi olur naz ü niyazın cânâ — İltizam-i sitem-i perdebirundan sonra.— Nabi».

perdedar, *F. i.* [Perde-dar] Bü-

yük bir kimsenin kapısında bekliyen ve içeri gireceklere kapı perdesini açan perdeci, kapıcı.

perdedari, *F. i.* Perdecilik.

perdeder, *F. s.* [Perde-der] Perde yırtıcı, arsız. «Ne aşk perde-der-i bezmgâh-i çeşm-i rukud.— Sami».

perdegi, *F. i.* İyi örtünmüş, namuslu kadın.

perdekâr, *F. i.* [Perde-kâr] Perde ile örtülü yer.

perdekeş, *F. s.* [Perde-keş] Perde çekici, örtücü. Engel.

perdenişin, *F. s.* [Perde-nişin] Perdeli yerde oturan, bir köşeye çekilip kimse ile ilgili olmıyan.

perdepuş, *F. s.* [Perde-puş] Örtücü, örten.

perdesera, *F. s.* [Perde-sera] 1. Saz çalan, çalgıcı. 2. Şarkı söyliyen, şarkıcı.

perdeseray, *F. i.* Çadır, hayme.

perdeşinas, *F, s.* [Perde-şinas] Şarkı söyliyen, okuyucu.

pere, perre, *F. i.* Uc. Kenar.

peren, *F. i.* Ülker yıldızı. Pervin, ıkd-i süreyya. «Göremez birbirini haşre kadar çeşm-i peren.— İzzet molla».

perend, *F. i.* Düz renkli ipek kumaş. atlas. Kılıç veya hançer cevheri. «Gûya bir tak-i mercan rivaka perend-i müşkfamdan bir perde-i duhanî keşide kılınmıştı. — Veysi».

perendâver, *F. s.* Çok keskin kılıç, hançer, pala.

perende, *F. i., s.* 1. Uçan, uçucu. 2. (Av) kuşu. 3. Çark gibi dönerek kılınan takla. *Perende ve çerende*, kuşlar ve otçul av hayvanları. «Bu şikârlardan maada havass-i bendegân ile perende şikârına gidip.— Naima».

perendebaz, *F. i.* [Perende-baz] Takla atan oyuncu. Köçek.

-perest, *F. s.* «Tapan, tapınan, taparcasına seven» anlamlariyle bileşik kelimeler yapılmada kullanılır. *Âteşperest, badeperest, bütperest, Hudaperest, hodperest*, kendini beğenen; *dünyaperest, meyperest, zenperest.* (ç. Perestan).

perestar, *F. i.* Hizmetçi, kul. Besleme. *Perestar-i hayal*, şair. «Kuvvet-i men' ü hata kabze-i razzaktadır — Zıll-i naçiz-i tehi deste perestar olamam.— Nabi».

perestari, *F. i.* Kulluk. Hizmet.

perestende, *F. s.* İbadet edici, tapınıcı olan.

peestide, *F. s.* Sevgili. Sevilen. «Gel ey berid-i perestide, bir sürüdunla — Bugün melâl ü neşatım takarrur eyliyecek.— Fikret».

perestiş, *F. i.* Tapınma, tapma. Tapar gibi sevme. «Kani kendi kulunum deyu perestişler eden — Eylemez yolda duçar olsa dahi redd-i selâm.— Nabi».

peerstişkâr, *F. s.* [Perestiş-kâr] Tapan, tapınan. Tapınırcasına seven, düşkün. «Perestişkârlık teklifi uşşaka güzel amma — Hele o hastegân-i mihnetin tâk ü tüvanın bul.— Nabi».

perestişkârân, *F. s.* [Perestişkâr ç.] Tapanlar, tapınırcasına sevenler.

perestişkârane, *F. s., zf.* Tapana veya taparcasına sevene uyar halde; böyle bir sevgi ile. «Geçerken görenlerin nazarında perestişkârane ihtiramlar toplıyan. — Uşaklıgil».

peerstişkârî, *F. i.* Tapma. Taparcasına sevme.

pergâl, pergâr, *F. i.* Perkâr, pergel. «Merkez-i pergâr-i daniş kutb-i gerdun-i hüner.— Nef'i».

pergâle, *F. i.* 1. Parça. 2. Kalın, sert iplikle dokunmuş kumaş. «Pergâleyi kâle zannederler.— Ş. Galip».

pergarvar, *F. s.* [Pergâr-vâr] Pergel gibi.

perhaş, *F. i.* Savaş, cenk, kavga. *Perhaş-i dilhıraş, savaş-ı perhaş.*

perhiz, *F. i.* Perhiz. (Mec.) Dinin yasak ettiği şeylerden sıkı surette uzak durma. «Kimine faide perhiz eder kimine gıda.— Fuzuli».

perhizkâr, *F. s.* Nefisni tutan, sofu.

peri, *F. i.* Cin taifesinin pek güzel varsayılan kadın kısmı. (Mec.) Çok güzel insan. «Refika-i seferi bir peri-i giryandır.— Fikret».

periçehre, *F. s.* [Peri-çehre] Peri yüzlü, güzel yüzlü. «Gayrdan bezmi halvet etmiş idik — Bir periçehre dâvet etmiş idik. — Vahit».

peride, *F. s.* Uçmuş, soluk.

periderenk, *F. s.* [Peride-renk] Rengi uçmuş, solmuş. «Çıkar yakındaki bir kulbeden cenaze gibi — Peride-reng-i tahassur, melûl, bi-takat.— Fikret».

peripeyker, *F. s.* [Peri-peyker] Peri yüzlü, gayet güzel.

perirû, *F. s.* [Peri-rû] Peri yüzlü. «Bizimle ey perirû niyyetin gavga mıdır bilmem.— Nabi».

periruh, *F. s.* [Peri-ruh] Peri yanaklı.

periruhsar, *F. s.* [Peri-ruhsar] Peri yanaklı, güzel yüzlü.

perişan, *F. s.* 1. Dağınık. 2. Karışık. 3. Kederli, kaygılı. *Evrak-i perişan*, dağınık, karışık yapraklar; *giysu-yi perişan*, dağınık saç; *hâb-ı perişan*, karışık uyku, rüya. «Aşüfteliğim zülf-i peşanın içindir.— Fuzuli».

perişanhal, *F. s.* [Perişan-hal] Acınacak halli. Hali bozuk, gamlı.

perişanî, *F. i.* Dağınıklık. Karışıklık. Acıklılık. «Perişanî-i gurbet işitenlerden ırak bir derd-i ihtiraktır ki.— Kâni».

perivar, *F. s.* [Peri-var] Peri gibi.

periveş, *F. s.* [Peri-veş] Peri gibi, çok güzel. «Hem bir dahi bir semend-i dilkeş — Etti sana ol periveş.— Ş. Galip».

perizad, *F. s.* [Peri-zad] Peri çocuğu, gayet güzel. «Perizadım acep kimlerle ünsiyyettedir şimdi.— İzzet Molla».

perkende, *F. s.* Perakende, dağınık.

perküşa, *F. s.* [Per-küşa] Kanad açıcı, uçucu.

perniyan, *F. i.* İşlemeli, değerli ipek kumaş. Üzeri nakışlı atlas.

perr, per, *F. i.* Kanad. Bk. *Per.* «Tozlandı yazık o perr ü bâle.— M. Naci».

perran, *F. s.* Uçan, uçucu. «Perran ü münavver, — Saydeyleyelim gel — Ben kafiyeler, sen de müzehhep kelebekler.— Fikret».

perrende, *F. s.* Uçan, uçucu. «Mülk-i rikâb-i semendinde peyk perrende — Felek seraçe-i kadrinde ferşrub-i hazl.— Nef'i».

pertab, pertav, *F. i.* 1. Atılma, sıçrama. 2. Atılmaya hız almak için geriden koşarak atılma. «Çeşminden uçunca tair-i hâb — Şahin-i nigâhı etti pertab.— Nabi».

pertev, *F. i.* Işık, parlaklık. «Pertevinden ayağın altına ak diba döşer.— Riyazi».

pertevefşan, *F. s.* [Pertev-efşan] Işık saçan. «Stanbul şehri reşkendaz-i heft iklim-i devrandır — İki bahre iki iklime zira pertevefşandır».

pertevendaz, *F. s.* [Pertev-endaz] Işık saçan, ışıklı. «Meclis-i ağyara olma pertevendaz-i visal — Şem-i ümmid-i rakîbanı füruzan eyleme.— Nabi».

pertevpâş, *F. s.* [Pertev-pâş] Işık saçıcı, aydınlandırıcı.

pertevriz, *F. s.* [Pertev-riz] Işık dökücü, aydınlandırıcı.

pertevsuz, *F. i.* [Pertev-suz] Pertavsız.

perva, *F. i.* 1. Korku. 2. Çekinme. 3. İlgi, bağ. *Bîperva*, korkusuz; *bilâperva*, korkmadan. «Cür'et bulup tezayüd, mahv oldu bende perva.— Recaizade».

pervane, *F. i.* 1. Gece kelebeği. 2. Fırıldak, çark. 3. Haberci, kılavuz. «Müşabihtir birer pervane-i sekrana yapraklar.— Fikret».

pervanegân, *F. i.* [Pervane ç.] Gece kelebekleri. «Olup nümune-i pervanegân-i gümşüde şem'.— Nabi».

pervaz, *F. i.* Uçma. «Sayd için eylese şehbaz-i hayalim pervaz.— Nef'i».

-pervaz, *F. s.* «Uçan, uçucu» anlamlariyle bileşik kelimeler yapar. *Bâlâpervaz*, yüksekten uçan, atıp tutan; *bülendpervaz*, iddiacı, büyük iddiada bulunan.

pervaze, *F. i.* Gezinti nevalesi. Gece eğlentisi ışığı. Altın ve gümüş varakları kırıntısı.

pervazgâh, **pervazgeh**, *F. i.* [Pervaz-geh] Uçucak yer.

-perver, *F. s.* «Besliyen, besleyici, yetiştiren, eğiten» anlamlariyle bileşik kelimeler yapılmada kullanılır. *Dehaperver*, deha eğiten, dâhi yetiştiren; *figanperver*, figana, acıya sebebolan; *fukaraperver*, fıkara besliyen, gözeten; *hamiyetperver*, hamiyetli; *hayalperver*, hayal ile eğitilmiş; *maarifperver*, maarifi koruyan, ilerelmesine çalışan; *nazarperver*, *sükûnperver*, *vatanperver*, yurtsever. (ç. -perveran).

bendeperver	*nagamperver*
dinperver	*nazarperver*
füsünperver	*neşeperver*
giryeperver	*nevhaperver*
hasretperver	*nizamperver*
handeperver	*nurperver*
hayalperver	*ruhperver*
hafaperver	*sayeperver*
iltifatperver	*sükûnperver*
mahperver	*şuleperver*
mealperver	*temaşaperver*
merahimperver	*tiyatroperver*

perverd, *F. s.* Bk. *Perver*.

perverde, *F. s.* Beslenmiş. Eğitilip yetiştirilmiş. «Bir ümmid-i cinanla perverde.— Fikret».

Perverdigâr, *F. i.* Tanrı. «Âmm olur elbette feyz-i saye-i Perverdigâr.— Fuzuli».

perverende, *F. s.* Besleyen, büyüten.

perverî, *F. i.* Besleyicilik. Büyütücülük. Terbiye.

perveriş, *F. i.* 1. Besleme, beslenme. 2. Eğitme, eğitilme. «Bu ikinci sevdanın mehd-i perverişini süslemek için.— Uşaklıgil».

perverişyab, *F. s.* [Perveriş-yab] Eğitilen, yetiştirilen. «Perverişyab olduğıyçin dudman-i aşkta — Ah-i Nabi yerde kalmaz ziynet-i eflâk olur.— Nabi».

pervin, *F. i.* Ülker yıldız takımı, Süreyya. «Şir-i felek oldu şîr-i berfîn — Dendanı yerinde idi pervin.— Ş. Galip».

perviz, *F. i.* 1. Üstün. 2. Elek, süzgeç. 3. Balık. 4. Güzellik. 5. (Ö. İ.) İran hükümdarı Husrev'in lâkabı. «İslâm-i Faruk-i arap ikbal-i Perviz-i acem.— Nef'i».

pes, *F. e.* İmdi. Bundan sonra. Öy-

le ise. «Pes Şafii vaktinde iki koldan zikr olunan gediklere hücum olunup.— Naima».

pes, *F. i.* Art, arka. Geri. *Pes ü piş*, art ile ön, *pes perde*, perde ardı, gizli. «Ervah kanadlanmış uçar piş ü pesinde.— Fikret».

pesend, *F. i.* Beğenme, seçme. «Şimşini gevherini pesend eyledi frenk.— Baki».

-pesend, *F. s.* «Beğenen, beğenmiş» anlamiyle bileşik kelimeler yapar. *Dilpesend*, *hodpesend* Bk.

pesendane, *F. s., zf.* -pesend ile yapılmış kelimelerin hal ve zarf şekli. *Avampesendane*, *hodpesendane*.

pesendide, *F. s.* Beğenilmiş, seçilmiş. «Tarab yegâne pesendide-i hayalisi.— Fikret».

pesîn, *F. s.* Sonraki, gerideki. «Azm-i cenk ettikçe hâlâ geçti pişini pesîn.— Süruri».

pesmande, *F. s.* [Pes-mande] 1. Geri kalmış, geride bulunan. 2. Artık, artmış. *Pesmandehor*, artık yiyen. «Zehr olsun o lokma k'ola pesmande-i dûnan.— Ruhi».

pespâye, *F. s.* [Pes-pâye] Pâyesi, derecesi, aşağı, bayağı.

pespayegân, *F. s.* [Pespâye ç.] Bayağılar.

pesperde, *F. s.* [Pes-perde] 1. Perde arkası, gizli iş. 2. (Pest perde) Alçak, hafif sesle. «Cümle tedbir pesperdede üstadındır — İhtiyari mi sanırsın harekâtın suverin.— Nabi».

pesrev, *F. i., s.* [Pes-rev] Arkadan gelen. Uşak.

pest, *F. s.* 1. Aşağı, alçak. 2. Yavaş, yavaş sesle söylenilen. *Pestbaht*, talihi aşağı, kısmeti kötü. «Alâlara alâlanırız pest ile pestiz.— Ruki».

pestî, *F. i.* Alçaklık «Yekdiğerinin üftadesidir pestî vü mestî.— M. Naci».

pestzinde, *F. i., s.* (Sos.) Fransızcadan *survivance*, *survivant* (arta kalma) karşılığı (XX. yy.).

peşe, **peşşe**, *F. i.* Sivrisinek.

Peşen, *F. i.* 1. Bir savaşçi. 2. Tus şehri dolaylarında bir yer adı.

Peşenk, *F. i.* Efrasyab'ın babası.

peşiman, *F. s.* Pişman. Nedamet getirmiş. «Bir işi evvel edip sonra peşimanlık nedir.— Nabi».

peşimanî, *F. i.* Pişmanlık.

Peşîn, *F. i.* Keykubad'ın üçüncü oğlu.

peşin, Bk. *Pişin*.

peşiz, **peşize**, *F. i.* 1. Katırboncuğu. 2. Peşiz oyunu. «Gevheran-i ahteri dellâl-i çarh eyler füruht — Çarşu-yi sohbetinde bir peşiz eylerse de.— Nabi».

peşm, *F. i.* Yün, yapağı. «Bunca dem puşide oldun ben gibi bir ateşe — Ey abâ peşm semendersin ki sûzan olmadın.— M. Naci».

peşmîn, **peşmine**, *F. s.* Yünden, yapağıdan yapılma. (i.) Sofu elbisesi. «Libas-i peşmîn ve külâh-i nemedîn istimali olup.— Sadettin».

peşşe, *F. i.* Sivrisinek. «İltifatı peşşe-i naçize verse takviyyet — Ruzgâra hükmün eylerdi Süleyman-veş revan.— Kâzım Pş.».

pey, *F. i.* 1. «Pây» hafifi. 2. İz. 3. Art, arka. «Peyinde bir medeniyet ki muteriz, hasut.— Fikret».

peyam, *F. i.* Haber, başkası tarafından gelen bilgi. «Verir peyam-i hazin bir dem-i mukarrerden.— Fikret».

peyamaver, *F. s.* [Peyam-âver] Haber getiren.

peyamber, *F. i.* [Peyam-ber] Haber getiren, peygamber. «Peyrev

ol cümle peyamberlere Cibril gibi.— Nabi».

peyapey, *F. zf.* [Pey-a-pey] Birbiri arkasından, durmadan. «Bir zulmet-i beyza ki peyapey mütezayit.— Fikret».

peyda, *F. s.* Meydanda, açıkta. *Napeyda*, görünmez, bulunmaz; *nevpeyda*, yeni çıkma. «Pinhan ü peyda, nevvar ü muzlim.— Fikret».

peydayî, *F. i.* Peyda olmak, çıkmak.

peyderpey, *F. s.* [Pep-der-pey] Birbirinin ardı sıra, yavaş yavaş. «Eşheb-i ruz ile ta edhem-i şeb peyderpey — Haşre dek birbiri ardınca cilvenüma.— Nef'i».

peyem, *F. i.* Peyam hafifi. Haber. *Peyemres*, haber getiren.

peyember, *F. i.* Peygamber. «Sende ayâ gayret-i din ü peyember yok mudur.— Murat IV.».

peyemres, *F. s.* [Peyem-res] Haber ulaştıran. Haber getiren. Haberci. «Ol dem getir andan bana ey bâd-i peyemres,— Andan bana sen gizlice bir ses.— Cenap».

peyenderpey, *F. s.* [Pey-enderpey] Art arda, ardı sıra, durmadan azar azar «Girit serdarı Hasan Paşadan imdat talebi için Peyenderpey arzlar gelirdi.— Naima».

peygam, *F. i.* Haber. «Edermiş kıyamette duzah hücum — Verirdi o peygamı bâd-i sümum.— İzzet Molla».

peygamber, *F. i.* Tanrı tarafından haber getirip insanlara tanrı buyruklarını haber veren kimse. «Bir gaza ettin ki hoşnut eyledin peygamberi.— Nef'i».

peygamberan, *F. i.* [Peygamber ç.] Peygamberler.

peygamberane, *F. zf.* Peygamberlere yakışır surette, olacağı bilir gibi.

peygamberî, *F. i.* Peygamberlik.

peygâr, peykâr, *F. i.* Savaş, cenk. «Mah-i nev sanma felekte göricek peykârını — Titredi Behram elinden düştü zerrin hancerî.— Nef'i».

peygare, *A. i.* Lâyıksız söz. İftira.

peygule, *F. i.* Köşe. Bucak. *Peygule-i hamul, -nisyan*, unutulma köşesi. «Sema çeşmimde bir peygule-i tenk.— Fikret» — «Oldu erbab-i maarif nayap — Düştü peygule-i nisyana kitap.— Nabi».

peygulegüzin, *F. s.* [Peygule-güzin] Bir köşeye çekilip dünya ile ilgisini kesen.

peygulenişin, *F. s.* [Peygule-nişin] Köşeye çekilmiş. Bir köşede oturan.

peyk, *F. i. 1.* Haber getirip götüren. *Peyk-i ecel*, Azrail. 2. (Ast.) Bir gezegenin etrafında dolaşan gezegen, uydu. (Mec.) Her hareketinde birine bağlı bulunan. 3. (Eski) Yeniçeri kurulunda atlıların yanında koşarak giden kimse.

peykân, *F. i.* Okun ucundaki sivri demir, temren.

peyker, *F. i.* Yüz, surat.

-peyma, *F. i.* «Ölçen, ölçücü» anlamiyle bileşik kelime yapılır. *Badpeyma*, yelölçen, pek çabuk giden.

peyman, *F. i.* And. *Peymanşiken*, andını bozan. «Gözet ahd ü peymanı peymane sun.— Yahya».

peymane, *F. i.* Büyük kadeh, bardak. Ölçek. *Peymankeş*, içki içen; *peymane peyma*, şarap içen; *peymane şiken*, kadeh kıran. «Bir gözüm sakide kaldı bir gözüm peymanede.— Av-

ni» — «İsa ile peymanekeş-i bezm-i sabuhuz.— Ruhi» — «Kail değiliz kimsenin âzarına amma — Hatırşiken-i zahid-i peymaneşikestiz.— Ruhi».

peymay, *F. i.* Ölçücü. Tartıcı.

peyrev, *F. s.* [Pey-rev] Ardı sıra giden. Uyan. «Ben olmadım ol güruha peyrev.— Ş. Galip» — «Olup hayalime peyrev seyahat eylerken.— Fikret».

peyvend, *F. i.* Ulaşma, varma. bağ. «Peyvend-i gül ile erguvani — Hızr'a yetür âb-i zindegâni.— Fuzuli».

-peyvest, *F. s.* Ulaşma, kavuşma. *Dest-i kerempeyvest*, keremle dolu el, cömert eli.

peyveste, *F. s., zf.* Ulaşmış. Her zaman daima. «Bin mateme bir sûr, o da peyveste memata.— Fikret».

-pezir, *F. s.* «Kabul eden, alan; kabul edebilir» anlamlariyle bileşik kelime yapımada kullanılır. *Hitampezir*, sona eren; *ıslahpezir*, ıslâh edilebiilr; *terbiyepezir*, eğitilebilir. *Devanapezir*, ilâcı olmıyan (hastalık).

pezira, *F. s.* Kabul eden, olan, olabilen. *Napezira*, kabul etmiyen.

pezire, *F. i.* Karşılama, karşılayış.

piç, *F. s.* Büklüm, kıvrım. Dolaşık. *Piç ü tâb*, sıkıntı, ıstırap. *Piç ender piç*, pek dolaşık, karma karışık. «Ben çâk çâk-i hasretim ol piç piç-i dert — Çün zülf ü şane-veş muy-be-mudur benimle dil.— Nabi».

piçan, *F. s.* Bükülücü, kıvrılıcı. «Turra-i ah-i piçanım dahi.— Veysi».

piçapiç, *F. s.* [Piç-a-piç] Pek dolaşık, kıvrım kıvrım. «Derunum yokladım gördüm o nahemvar piçapiç.— Vehbi».

piçide, *F. s.* Karışmış, bükülmüş, kıvrılmış. *Piçide mûy*, saçı kıvrılmış. «Çarhı döndükçe ola pirezen-i devranın — Rişte-i devleti piçide-i minval-i devam.— Nabi».

piçiş, *F. i.* Büklüm, kıvrım, dolaşık. «Ye buse-i dehenindir ye piçiş-i zülfün — Dil-i hevazedenin arzuların biliriz.— Nabi».

piçtab, *F. s.* Telâş, sıkıntı. Şaşkınlık. «Hatırımda daimi bir piçtabım var benim.— Recaizade».

pijuh, **pejuh**, Bk. *Pejuh.*

pîl, *F. i.* Fil. «Hamle-i saf-şikes-i can-figen-i pîl-i deman.— Fikret».

pil, *F. i.* 1. Ökçe. Topuk. 2, Çadır eteği tutturmada kullanılan küçük değnek. 3. (oyun) Çelik çomak.

pilban, *F. i.* [Pil-ban] Fil sürücü. «Oturmuş idi nite kim hinduy-yi pilban.— Baki».

pîle, *F. i.* İpek kozası. ipek. *Kirm pile*, ipekböceği.

pîlver, *F. s.* Çerçi. «Şair olsan kıymetin bir pileverden pesttir. — Nazim».

pîlten, *F. s.* [Pil-etn] 1. Fil vücutlu. İri, kuvvetli adam. 2. Rüstem'in lâkabı.

pindar, *F. i.* Sanma, zannetme. Böbürlenme. «Murabba-nişim-i sandali-i pindar olup.— Şefiknameı».

pindare, *F. i.* Sanma, böbürlenme.

pindari, *F. i.* Böbürlenme. «Perde-i pindari basıra-i zekâsına hicap olup.— Naima».

pine, *F. i.* Yama.

pîneduz, *F. i.* Yamacı, eskici.

pinhan, **pünhan**, *F. s.* Gizli. «Söyle hâmem sanihat-i aşk pinhan kalmasın.— M. Naci».

pîr, *F. i.* 1. Yaşlı, ihtiyar hoca. *Pîr-i fanî*, pek yaşlı ve zayıf adam. 2. Tarikat kuranlardan her biri. *Hazret-i pîr*, Mevlâna. 3. Her meslek veya işin icatçısı, başı. *Pirimiz, üstadımız. Pîr-i mugan*, meyhaneci (Mec.) İrşat eden. «Hengâm-i hermde söylemiştir — Pir olduğu demde söylemiştir.— Ş. Galip».

-pira, *F. s.* «Donatıcı, süsleyici, yapıp yakıştırıcı» anlamlariyle bileşikler yapılır. *Belâgatpira*, belâgate süs veren, belâgatli.

pirahen, **pirehen**, *F. i.* Gömlek *Pirahen-i mesmum*, (zehirli gömlek) ölüm hükümlüsü kimselere giydirilir gömlek. «Piraheni çâk olup açılmış — Pistanları, sinesi bu mahnî.— Cenap».

piramen, **piramun**, *F. i.* Çevre, etraf. «Pirameninde zelzeleler pür-sükûn olur.— Fikret» — «Baharâbad piramun-i hayme Derunundan güzel bîrun-i hayme. — Hakkı».

piramenkerd, *F. s.* [Piramenkerd] Etrafı kaplıyan.

piran, *F. i.* [Pir ç.] Pirler, ihtiyarlar. Erenler, ermişler.

pirane, *F. s., zf.* Yaşlılara yakışır yolda olan, yakıştırırcasına. «Pirane tekellüf etmiş elhak — — Ş. Galip». Vermiş hele kâr-i düzde revnak.

piraste, *F. s.* Donatılmış, süslü. «Gök demire müstağrak elleri kostaniçeli ak ve kızıl bayraklar ile araste ve piraste olmuş alaylar ile.— Peçevi».

piraye, *F. i.* Donatma, süsleme. «Sermaye-i pîr-i mugan piraye-i bezm-i sanem.— Nef'i».

pirayiş, *F. i.* 1. Düzen, intizam. 2. süs.

pirayende, *F. s.* Donatıcı, süsleyici.

pirehen, **pîrahen**, *F. i.* Gömlek. «İkrah ile çıktı pirehenden — Âr etti şehid-i gam kefenden.— Fuzuli».

pirezen, *F. i.* Kocakrı. «Bir pirezen anda etmiş meva.— Ş. Galip»

pîrî, *F. i.* Yaşlılık.

piristu, *F. i.* Kırlangıç. «Keyfince uçarsın en piristu — Her yerde ne bahtiyarlık bu.— M. Naci»

pîrsal, *F. s.* [Pîr-sal] Kocamış. Yaşlı.

piruz, **firuz**, *F. s.* Uğurlu, hayırlı. *Ruz-i piruz*, hayırlı gün.

piruze, **firuze**, *F. i.* Gök renkli değerli süs taşı. «Saadetlû padişaha baş defterdar İskender Çelebi kulları mahut kâse-i piruze ile şerbet sunup.— Peçevi».

pistan, *F. i.* Meme. «Yetmiyor muydu şekl-i pistanın — Gül de açmış çiçekli fistanın.— M. Naci».

piste, *F. i.* Fıstık. (Mec.) Ağız. «Bir piste gördüm anda döker rize rize kand.— Fuzuli».

pister, **bister**, *F. i.* Yatak, döşek. «Pister-i gülden yaraşır sana cânâ tekkegâh — Seng-i hârâdan bana bâlin ile pister yeter. — Kanunî».

pîş, *F. i.* Ön. «Bu levha zâhir pîş-i çeşmimde.— Fikret».

pişahenk, *F. s.* Öne düşen. Önde giden. «Piş-aheng-i katar-i külenk.— Şefikname».

pişan, *F. s.* En ön, en ileri.

pişani, *F. i.* Alın. «Deha, ey neyyir-i esrarı füshatzar-i ilhamın. — Senin pişani-i Hâmit midir evreng-i ârâmın.— Fkret».

pişdar, *F. i.* [Piş-dar] Öncü.

pîşe, *F. i.* Sanat, iş. Huy, alışkanlık. «Hemişe pîşesi takdim-i hidemat-i lâyıka ile.— Sadettin»

-pişe, *F. s.* «Alışmış, huy edin-

miş» anlamiyle bileşik kelimeler yapmada kullanılır. *Hünerpişe*, hünerli; *fesadpişe*, fenalık ile uğraşan; *şakavetpişe*, işi gücü eşkıyalık olan, eşkıyalığı huy edinmiş bulunan.

pişegâh, *F. i.* [Pişe-gâh] Sanat evi. İş yeri.

pişeger, *F. s.* [Pişe-ger] Sanatçı. İşçi.

pişekâr, *F. s.* 1. Sanatçı. 2. Hokkabaz ile orta oyununda ustanın yardakçısı.

pişever, *F. s.* [Pişe-ver] Sanatçı. İşçi.

pişgâh, pişgeh, *F. i.* [Piş-gâh] Ön.

pişgir, *F. i.* [Piş-gir] Peşkir.

pişhân, *F. i.* [Piş-hân] Sofrabaşı.

pişhane, *F. i.* [Piş-hane] İleriden gönderilen yol eşyası, çadır, sofra takımı.

pişhayme, *F. i.* [Piş-hayme] Padişah veya vezirlerin divan çadırı.

pişî, *F. i.* İlerleme. Öne geçme.

pişin, *F. s.* Evvelki, eski. Peşin. «Gûya ki suhanveran-i pişin — Hep söyliyeler zaman-i pişin.— Ş. Glip».

pişkadem, *F. i.* Tekkelerde âyin için ön ayak olan derviş. «Her biri pişe-i mahsusunu müş'ir atvar-i acibe ile zir-i alem-i pir ü pişkademlerinde.— Şefikname».

pişkeş, *F. i.* [Piş-keş] Peşkeş. Armağan.

pişnihad, *F. i.* [Piş-nihad] 1. Temel. 2. Usul, kanun.

pişrev, *F. s.* [Piş-rev] Önden giden. Peşrev. Güreş ve savaşta asıl işe girişmeden evvelki gösteri. «Haktan dilerim devlet-i ömrün ola cavit — Nitekim ola pişrev ezhara benefşe.— Necati».

piştahta, *F. i.* [Piş-tahta] 1. İş yerinde önce konup üzerinde iş görülen masa, çekme. 2. Mal serilen yer, vitrin. «Efendi hazretlerinin kenar-i piştaha-i fazl ü irfanalrına.— Nabi».

pişva, pişüva, *F. i.* Başkan, önder. (ç. Pişvayan). «Rabıta-i ittihat ve ittifakların tahkimi pişvayan-i erbab-i idare ve nüfuz beyninde karargir olmakla.— Şefikname».

piyade, *F. i.* 1. Yaya. 2. Satranç taşlarından biri.

piyale, *F. i.* Kadeh, şarap bardağı. «Piyale, lâle, sebu, nükte, hande hep karışık.— Fikret».

piyaz, *F. i.* Soğan. «Piyazın âbı ey nergis sana kat kat helâl olsun.— Nabi».

post, *F. i.* 1. Tüylü hayvan derisi. 2. (Mec.) Mevki, makam, sandalya. «Âba var, post var meydanda er yok.— Beyatlı».

postîn, *F. i.* Kürk.

postnişin, *F. i.* Posta geçen, postta oturan, tekke şeyhi.

pû, *F. i.* Araştırma, arama.

puç, *F. i. 1.* Kaba, çirkin. 2. Boş şey, faydasız. «Peygam-i puç-i vasl ile dilşad olur muyuz.— Ragıp Pş.».

puçmagz, *F. s.* [Puç-magz] Boş kafalı. Beyinsiz. «Nümune-i sanduk-i kaza ve belâ olan puçmagz bedgüherlerin.— Kâni».

pûd, *F. i.* Argaç. *Târ u pûd*, arış ile argaç. «Zülfünde hezar rişte-i can — Peyveste-i târ ü püd-i nisyan.— Ş. Galip».

puhte, *F. s.* Pişmiş, pişkin, olgun. *Napuhte*, çiğ. Toy, ham adam. (ç. Puhtegân). «Nâr-i cefa puhte eder âşıkı — Âhır olur vuslatının lâyıkı.— Yahya».

pujine, *F. i.* Kantar.

pul, *F. i.* 1. Yuvarlak yassı şey. 2. Para.

pulâd, *F. i.* Çelik.

pur, *F. i.* Oğul.

puside, *F. s.* 1. Çürümüş. 2. Sersem, kör.

-puş, *F. s.* «Giyen, giyinmiş» ve «örten» anlamlariyle bileşik kelimeler yapılmada kullanılır. *Aybpuş*, ayıp örten; *serpuş*, baş örten başlık; *hırkapuş*, hırka giyen. *ahenpuş*, *gülpuş*, *semenpuş*. (ç. Puşan).

puş, puşe, *F. i.* Örtü.

puşende, *F. s.* Örten, örtücü.

puşide, *F. i.* Örtü. Perde. Kapalı, örtülü. «Puşide olmıya ki vezir-i müşarünileyh.— Naima» — Hayalinden bakar puşide-i evrak olan havza.— Beyatlı».

puşideni, *F. i.* 1. Örtü. 2. Giyecek, örtünecek şey.

puşiş, *F. i.* Örtü, örtecek şey. «Ve İmam-i Âzam ziyaret olunup amame ve puşiş tertip olundu.— Naima».

pute, *F. i.* 1. Maden dökmek için kalıp. 2. Ok atışlarında dikilen nişan tahtası. Pota. «Ateş-i aşka yananlar gıll ü gışten Pâk olur — Putede kaal olmayınca sîm ü zer bulmaz ayar.— Kanuni».

puya, puyan, *F. s.* Koşan. (Mec.) Dalmış. «Önümde bir gece, bir gavr-i lâciverdi-i zalâm — Derinleşir beni puyan görüp kenarında.— Fikret».

puyende, *F. s.* Seğirtici, koşucu. «Dünbale-i zamile-i tazahhübleride puyende olan hersek-i efrenci.— Şefikname».

puzine, *F. i.* Maymun. «Seyr-i Kâğıthane'de bir kıpti-i şadiresan — Dünkü gün aldım deyu puzinesin eylerdi yâd.— Süruri».

puziş, *F. i.* Özür dileme.

püfkerde, *F. s.* Söndürülmüş. «Olmasın Yarab püfkerde şem-i bahtı bir zaman».

pül, *F. i.* Köprü. «Sülûk erbabı süratle geçer aşk-i mecaziden Cihanda kimse menzil ittihaz etmez pül üstünde.— Beliğ».

pünçüşk, bünçuşk, *F. i.* Serçe kuşu.

-pür, *F. s.* Dolu. Bununla «çokluk, fazlalık, bolluk, doluluk» bildiren bileşikler yapılır.

pürahenk
pürâmâl
püratęş
pürcelâl
pürcezbe-i temaşa
pürcuş
pürcüret ü mahvet
pürdaraban
pürdud
püremel
pürenvar
pürfer
pürşevk
pürfeveran
pürgarabet
pürgaleyan
pürgaraib
pürgaram
pürgubar
pürgurur
pürgazab
pürfeyz
pürhalecan
pürhande
pürhararet
pürhatıra
pürhayat
pürhuzur
pürhayret
pürheves
pürhazer
pürhazen
pürhun
pür ihtizaz-i bükâ
püriğbirar
püritina
pürkeder
pürkesafet
pürlehib
pürlerze
pürlerziş
pürmehabet
pürmeharet
pürnur
pürnaliş
pürneşe
pürnisyan
pürpîç
pürseher
pürsaffet
pürsaye
pürsükûn
pürsükût
pürsürud
pürşagaf
pürşemim-i hayal
pürşevk
pürşule
pürtaab
pürtaleb
pürtâb
pürtanin
pürtaravet
pürteessür
pürtehalük
pürtehevvür
Pürvaad ü emel

pürzahm pürzehr

pürbad, *F. s.* [Pür-bad] 1. Çok rüzgârlı. 2. Kibirli.

pürbar, *F. s.* [Pür-bar] 1. Yüklü. 2. Üzerinde yemişi çok olan.

pürçin, *F. s.* [Pür-çin] 1. Çok düşünceli, öfkeli. 2. Kırışık.

pürdil, *F. s.* [Pür-dil] Yürekli, cesur. (ç. Pürdilân). «Pürdilân-i islâma rehzen-i mürur ü ubur olmak.— Ragıp Pş.».

pürdud, *F. s.* [Pür-dud] Çok tüten, çok dumanlı. «Eşk-i revan ü dil-i pürdud ile — Olmalıdır şimdi de deryaneverd.— M. Naci».

pürfer, *F. s.* [Pür-fer] Çok parlak. Çok aydınlık. «Bir safa-aşyan-i pürfer ü tâb — Olmuş âramsâr-i bûm u gurab.— Fikret».

pürgubar, *F. s.* [Pür-gubar] Çok tozlu. Toz içinde. «Bahara benzetilir bir yeşil saadettir — Gülümseyen ovanın veçh-i pürgubarında.— Fikret».

pürgû, *F. s.* [Pür-gû] Çok söyliyen. Bol konuşan. «Bihter annesinin bu pürgûluğundan maksadını anlıyordu.— Uşaklıgil».

pürhun, *F. s.* [Pür-hun] Kan içinde. «Ki hâlâ çeşmeler pürhun olur her yâda geldikçe.— Beyatlı».

pürkine, *F. s.* [Pür-kine] Düşmanlık ve gazap dolu.

pürsa, pürsan, *F. s.* Soran, sorucu. «Devr-i gül geldi mi âyâ diye pürsan olarak.— Nedim».

pürsiş, *F. i.* Soruş, sorma. «Bu ne asl vasıftır deyu pürsiş ve tenbih ettikte.— Naima».

püser, *F. i.* Oğul. Erkek çocuk. «Peder ü mader ve püser serteser hane ve aşiyaneleriyle hakister oldular.— Hümayunname».

pürsuz, *F. s.* [Pür-suz] Çok yakıcı. Fazla yanık.

püşt, *F. i.* Arka, sırt. «Bu meydan-i fenada öyle sahib-dâvi-i merdî — Zemine gelmemiş püştü bana bir pehlivanın bul.— Nabi».

püşte, *F. i.* Yığın,tepe. «Ve püşteler üzre muhkem sûrlar.— Peçevi».

püştiban, *F. i.* Destek, payanda. «Ne gam ol ümmete kim sen olasın ana püştiban — Ne korku mevc-i yemden ana kim Nuh ola keştiban.— Esat».

püştmal, *F. i.* Peştemal.

püştpâ, *F. i.* [Püşt-pâ] Ayak tabanı. *Püştpâzen*, taban tepen. «Ey saba gârdün mü mislin bunca demdir âlemin — Püştüpâ urmaktasın İran'ına Turan'ına.— Nedim».

püştvare, *F. s.* Bir hamal yükü.

R

r, Arap alfabesinin onuncu, Fars ve Osmanlı alfabesinin on ikinci harfi. Ebcet hesabında 200 sayısına, Arabi aylarda da Rebiülahire işarettir.

ra, re, *A. i.* «R» Harfinin sesi.

ra'ad, *A. i.* 1. Elektrik balığı. 2. Çok söyleyen kimse.

rabb, *A. i.* Efendi, sahip. *Rabbül-dar*, ev sahibi.

Rabb, Rabbi, *A. i.* Tanrı. *Yarabb, yarabbi!* Tanrım, Allahım.

rabbani, rabbaniyye, *A. s.* [Rabb'dan] Tanrıya mensup, Tanrı ile ilgili. «Avn-i rabbani ile oldukta şark iklimine.— Nedim».

rabbaniyyun, *A. i.* [Rabbani ç.] Bütün düşüncesini Tanrıya çevirmiş kimseler.

rabbat, *A. i. ç.* Kadınların sahipleri, efendileri. *Rabbat-ülhical*, güveyler.

rabbe, *A. i.* Üveyana.

râbıh, *A. s.* [Ribh'ten] Faydalı, kazançlı, kazanan.

râbıt, *A. s.* [Rabt'tan] Bağlayıcı, bitiştirici. Nefsini dünyadan men etmiş ahirete bağlanmış.

rabıta, *A. i.* [Rabt'tan] 1. İki şeyi birbirine bağlıyan nesne. 2. İlgi, münasebet. 3. Bağlılık, mensupluk. 4. Düzen, tertip.

rabi', *A. s.* Dördüncü.

rabia, *A. i.* (Tanzimattan sonra) Sivil rütbelerden yüksekten aşağı dördüncü, aşağıdan yukarıya ikinci rütbe.

rabian, *A. zf.* Dördüncü olarak.

rabt, *A. i.* 1. Bağlama, iliştirme. 2. (Gra.) Cümleleri gerekli edatlarla birbirine bağlıyarak yoluyla sıralama. 3. Tamamiyle bir şeye bağlanma. *Edat-i rabt*, (Rabıt edatı) bağlaç; *zabt ü rabt*, memleketin düzen ve güveni, disiplin.

rabtî, rabtiyye, *A. s.* Bağ ve bağlama ile ilgili. *Sıga-i rabtiyye*, bağ-fiil, ulaç.

rabtiyye, *A. i.* Raptiye, bağ aracı.

rac, *F. i.* Mide. «Ve mal-i bahîl âkıbet amac-i tir-i rac ve hedef -i naveg-i telef olmak mukarrerdir.— Humayunname».

râci, *A. s.* [Reca'dan] Yalvaran, rica eden.

raci', *A. s.* [Rücu'dan] 1. Geri dönen. 2. Dokunan, ilgisi bulunan. 3. (Gra.) Şahıs zamirlerinin gösterdiği. «Hayır, hayır, sana raci değil bu tel'imat.— Fikret».

racih, *A. s.* [Rüchan'dan] Diğerinden üstün, daha evvel. «Bu cami aslında ehl-i sünnnet binasıdır kızılbaşa mensup olmamakla yıkılmamak racihtir deyu arz etmeğin.— Naima».

racil, *A. s.* Yaya. (Mec.) Bilgisiz.

racilen, *A. zf.* Yaya olarak, yürüyerek.

raciyane, *F. s., zf.* Yalvarır yollu, yalvarırcasına. «Mollaya raciyane hitap edip.— Naima».

ra'd, *A. i.* Gök gürlemesi. *Ra'd ü berk*, gök gürlemesiyle şimşek. «Zannetme ra'd ü berktir etti

gulüv — Top şenliğidir Hisar'ın ey saki bu.— Nedim».

ra'dendaz, *F. s.* [Ra'd-endaz] Gürleyen, gürleyici.

radde, *A. i.* 1. Derece, mertebe, kerte. 2. Aşağı yukarı.

radî, *A. i.* [Rıda'dan] Süt kardeş.

radife, *A. i.* Kıyamet zamanı çalınacak Surun ikinci ötüşü.

ra'dîn, *F. s.* Gürültülü, gürliyen.

radıye, *A. f.* Razı olsun. *Radıyallahü anhü*, Tanrı ondan razı olsun.

râfız, *A. s.* Salıveren, koyveren.

rafıza, *A. i.* Şii fırkalarından biri. Ali çocuklarına taraflı olmakla ayrılan.

rafızî, *A. s.* Rafıza fırkasından olan. Ebubekir ile Ömer'in halifeliğini kabul etmiyen. «Ama Emirgûne oğlu bed-mest ve mağrur-i devlet ve tabii rafızî olmağın.— Naml».

râfi', *A. s.* [Ref'den] 1. Kaldıran, yükselten. 2. Tanrı sıfatlarındandır. «Bir mescid cami' esasını rafi'.— Sadettin».

rafih, *A. s.* Rahat ve varlık içinde geçinen.

rafz, *A. i.* 1. Bırakma. 2. Rafizilik.

ra , *F. i.* Dağ eteği. *Bag ü rag*, Çayırlık çimenlik, bağlık bahçelik. «Mukim-i rag ol ey gönül füyuz-i nevbaharı gör.— Recaizade».

Ragaib, *A. i.* Peygamber Muhammedin ana rahmine düştüğü, recep ayının ilk cuma gecesi.

ragbet, *A. i.* 1. İstek, arzu. 2. İyi kabul edilme, iyi sayılma. *Ragbet-i umumiyye*, herkes tarafından istenme, beğenilme. «Olsaydı tasarrufunda rahat — Çok kâmil ana kılardı ragbet.— Fuzuli».

ragıb, *A. s.* [Ragbet'ten] İstekli, istiyen. «Olsaydı teveccühü münasib — Teveccühüne çok olurdu ragıb.— Fuzuli».

ragîbe, *A. i.* 1. İstenilecek şey. 2. Büyük ve pek beğenilen ihsan.

ragm, *A. i.* Zıddına, inadına davranma. Körlük ve nisbet.

ragmen, *A. zf.* İnadına, körlük olsun diye. *Ragmen alâ enfihi*, kibrini kırmak için, tahkir niyetiyle; *alâ ragm-il-aduv*, düşmana körlük vermek çin.

rah, *A. i.* Şarap, içki. «Rahsın rahat-feza-yi hâtır-i mestanesin.— Nef'i».

rah, reh, *F. i.* 1. Yol. 2. Tutulan yol, meslek, usul. *Rah-i Hak*, Tanrı yolu; *-rast, -savab*, doğru yol; *harcırah*, yol masrafı; *hemrah*, yoldaş; *şahrah*, cadde, ana yol. «Bu yol, bu rah-i saadet de, ah korkuyorum — Müebbeden çıkacak bir harabe-i kesele.— Fikret».

rahal, *A. i.* Semer, palan. (ç. Rıhal).

rahat, *A. i.* 1. Dinlenme. 2. Sıkıntısızlık. Dinçlik. «Bütün hakayıkı pâmâl edip ataletime — Biraz da rahata baksam.— Fikret».

rahber, rehber, *F. s.* [Rah-ber] Yol gösteren, kılavuz.

rahdan, *F. s.* Yol bilen. «Bir rahdan-i sadakat-nişan iktiranı lâzımdır.— Sadettin».

rahdar, *F. s.* [Rah-dar] Derbent bekçisi, kolcu. «Emin Paşa asker ile vardıkta rahdarlar mani-i ubur oldukta.— Naima».

rahe, *A. i.* El ayası. avuç içi.

rahî, *A. s.* 1. Rahat yürüyüşü (binek) 2. Rahat, sakin.

rahi, *F. s.* [Rah'tan] Yol ile ilgili. Yola ait. «Heva-yi nefse müş-

tagıl tedbir-i umur-i saltanattan atıl ve adab-i şer'iyeye rahi değildir.— Naima».

rahib, *A. i.* Manastırda oturan Hıristiyan din adamı, keşiş, karabaş.

rahibe, *A. i.* Kadın rahib.

rahik, *A. i.* Duru ve kokulu şarap. «Rahikler sunulur cevherîn kadehlerle.— Fikret».

râhil, *A. s.* [Rıhlet'ten] Göçen, göç eden. «Mihnet-âbad-i dilé gelse sürur etmez karar — Bir nefes gûya meserret dayf-i rahildir bana.— Nabi».

rahîl, *A. i.* Gitme, göçme. *Kûs-i rahîl*, 1. Göç davulu. 2. Ölüm. «Ahir çalındı kûs-i rahîl ettin irtihal — Evvel konağın oldu cennet bustanları.— Baki». — «Rebiülevvelin on dokuzuncu günü yevmeleisneyn idi kûs-i rahîl urulup.— Naima».

rahile, *A. i.* 1. Yük hayvanı. 2. Kervan, yolcular sürüsü.

rahim, *A. i.* 1. Dölyatağı. 2. Akrabalık. *Sıla-i rahim*, gurbette bulunanın memleketine gidip akrabasına kavuşması.

râhim, *A. s.* [Rahm'den] Acıyan. (ç. Rahîmîn).

rahîm, *A. s.* Esirgeyen, acıyan. «Rahîm ümid ederdim sevdiğim na-mihriban çıktı.— Recaizade».

rahîmane, *F. s., zf.* Acıyan kimseye mensup, onunla ilgili. Acıyarak.

râhin, *A. s.* Malını rehne koyan.

rahîs, *A. s.* Ucuz. Yumuşak. *Mevt-i rahîs*, ansızın ölüm. «Size rahîs ise de eşk-i çeşm ü cevher-i can — Nasıl denir ki sizin âb ü daneniz vardır?— Recaizade».

rahiyye, (Türkçede yapılıp kullanılmıştır) Yolluk. *Masarif-i rahiyye*, yol harçlığı.

rahl, *A. i.* Semer. Palan. *Şedd-i rahl*, yola çıkma, yolcu olma.

rahle, *A. i.* Kitap okuma, yazı yazma için olan dar, küçük masa. *Rahle-i tedris*, ders masası.

rahm, *A. i.* Acıma, esirgeme, koruma. «Sen rahm edip de va'd-i visal eylesen bana — Ben bahtımın kemaline hayretle ağlasam.»

Rahman, *A. i., s.* Kullarına acıması çok olan Tanrı.

rahmanî, *A. s.* Tanrıya mensup. Tanrıdan gelen ve hayırlı olan. «Çıkar bir nur-i rahmanî zalâm-i binihayetten.— Cenap».

rahmet, *A. i.* 1. Esirgeme, merhamet. 2. Yağmur. *Rahmetullahi aleyhi*, Allah rahmet eyliye. «Rahmet biter bulut dağılır, mihr-i nevbahar — Âfaka lem'-ariz oluyorken hazin hazin.— Fikret». — «Geçmişlere rahmet diyen elvah-i mekabir.— Fikret».

rahmi, *A. s.* Rahmete mensup, rahmetle ilgili.

rahname, *F. i.* Yol, yön gösteren kâğıt.

rahne, *F. i.* 1. Gedik, yıkık. Bozuk yer. 2. Zarar, bozukluk. «Kalbinde en büyük yarelerden büyük, derin — Bir rahne açtı; çöktü yiğit gavr-i nekbete.— Fikret».

rahnedar, *F. s.* [Rahne-dar] 1. Gedik ve yıkığı olan. 2. Eksiği, bozuğu olan. 3. Zarara uğramış.

rahnüma, **rehnüma**, *F. s.* [Rahnüma] Yol gösteren, kılavuz. «Zihni çerh-i nühüme rahnümayi sür'at.— Nedim».

rahrev, **rehrev**, *F. s.* [Rah-rev] Yolcu. «Yarab benim iktiza-yi âmalim ile — Olmak görünür rahrev-i ka'r-i cahîm.— Nabi».

rahş, *F. i.* Yürük, gösterişli at. *Rahş-i bahar*, baharda olan sürekli ve bulutlu yel. *-hurşit*, güneş ışınları; *-gayret*, ateşli gayretlenme; *-sabareftar*, çok çabuk giden at. «Bugün rahş-i taliin — Birden sukutu böyle haziz-i mezellete.— Fikret».

rahşa, rahşan, *F. s.* Parlak. «Karıştı leyl-i musibet leyal-i nisyana, — Açıldı gözlerimiz bir sabah-i rahşana.— Fikret».

rahşende, *F. s.* Parıldayıcı, parıldıyan.

rahşiş, *F. i.* Parlaklık. «Mücahidin-i dinin hande-i istihza-yi rahşiş-i tig ü tüfengiyle.— N. Kemal».

raht, *F. i.* 1. At takımı. 2. Yol levazımı. 3. Döşeme ev takımı. 4. Pencere ve kapıların menteşe takımı.

raht, *A. i.* Soy sop, aile.

rahtî, *A. s.* Fransızcadan *sexuel* (cinsel) karşılığı (XX. yy.).

rahvar, *F. i.* Eşkin yürüyen at. Rahvan. «Olursa peyrev o çapük-süvar-i namza Nedim — Semend-i tab'ı acep rahvar olur giderek.— Nedim».

rahzen, rehzen, *F. s.* [Rah-zen] Yol vuran, eşkıya.

rahzenî, *F. i.* Yol kesicilik, haydutluk.

râî, *A. s.. i.* [Râ'y'den] Sürü güdüp otlatan, çoban. (Mec.) Bir memleketi idare eden. «Kalmışlara bakmıyor mu râi.— M. Naci».

raî, raiyye, *A. s.* 1. R harfine mensup, re ile ilgili. *Kaside-i raiyye*, kafiyesi r olan kasde. 2. Gören, ruyet eden.

raîc, rayiç, Bk. *Rayic.*

raid, *A. s.* [Ra'd'den] Gürleyen. Gürüldeyen.

raif, *A. s.* Acıyıp merhamet edici.

raik, raika, *A. s.* Sade, sâf. «Hedaya-yi lâyıka ve ataya-yi raika irsal buyrulup.— Sadettin».

raiş, rayiş, *A. s.* Rüşvet alanla veren arasında aracılık eden.

raiyane, *F. s.* Çobanlığa ait, çobanca. *Eş'ar-i raiyane*, fransızca *pastoral* çevirmesi olarak, çoban şiirleri (XIX. yy.).

raiyye, raiyyet, *A. i.* 1. Otlatılan hayvan sürüsü. 2. Bir hükümdar idaresinde bulunan vergi veren halk. «Elfaz ile terfih-i raiyyet yeni çıktı.— Ziya Pş.».

raiyyetperver, *F. s.* [Raiyyet-perver] Halkına iyi bakan.

raîz, rayiz, *A. s.* Kızgın, öfkeli. «Ol esed-i rayizin huzuruna varıp buluşmağa kışmayıp.— Naima».

rakabat, *A. i.* [Rakabe ç.] Rakabeler.

rakabe, *A. i.* 1. Boyun. 2. Bir malın sahipliği. 3. Köle, halayık. «İbret için Aksaray çarşısında rakabesi darbolundu.— Naima».

rakabet, Bk. *Rekabet.*

rakam, *A. i.* 1. Yazma. Yazı ile işaret. 2. Sayıları yazmıya mahsus işaret. «Ben şebnem-i eşkim dökeyim sen rakam eyle.— Sabri».

rakamkeş, *F. s.* [Rakam-keş] Yazan, çizen.

rakamzede, *F. s.* [Rakam-zede] Yazılmış, söylenen, yazılan.

rakamzen, *F. s.* [Rakam-zen] Yazan. Kayıt ve işaret eden.

rakd, *A. i.* Uyuma.

rakde, *A. i.* Uyku.

râkıb, *A. s.* Gözeten. Bekleyen.

râkım, *A. s.* 1. Yazan. 2. (*i.*) Bir

yerin denizden yüksekliği. kot (XX. yy.) *Râkım-i huruf, râkım-ul-huruf*, bu harfleri yazan, yazarlar çok defa kendilerinden bu yolda bahsederlerdi. «Ey râkım-i nüsha-i maani — Mamure-i alîm-i dine bâni.— Fuzuli».

râki, *A. s.* [Rükû'dan] 1. Namaz kılarken rükua varan. 2. Eğilen, iki kat olan.

rakian, *A. zf.* Rükû halinde, iki kat olarak.

rakiane, *F. zf.* Rükû eder gibi iki büklüm olarak.

râkib, *A. s.* [Rükûb'dan] 1. Binen, binici. 2. Taşıta binen, binmiş olan. «Iklim-i Rum'a istese bir demde râkibi — Ahbar-i Çin ü ziynet-i Hindustan verir.— Nedim».

rakîb, *A. i., s.* [Rekabet'ten] 1. Başka biriyle aynı şeye istekli olan. 2. Bir işte çalışanlarla yarış ederek, onları çürütüp ilerlemek isteyenlerden her biri öbürüne göre. (ç. Rükaba). «İnsaf olursa biz de rakîbin rakibiyiz.— Nabi».

rakîban, *F. i.* [Rakîb ç.] Rakipler. Yarışanlar.

râkiben, *A. zf.* Binerek, binmiş olduğu halde.

rakîd, rakîde, *A. s.* [Rükûd'dan] Durgun, kımıldayıp oynamaz. *Ma-i rakid, miyah-i rakide* durgun su, sular. «Hava lâtif, deniz rakid, asman mahmur.— Fikret»

rakik, rakika, *A. s.* [Rikkat'ten] 1. İnce. 2. Köle veya cariye. 3. Yufka yürek. «Sedefli kumlara titrek, rakik bir saye.— Fikret»

rakîme, *A. i.* Yazılmış kâğıt, mektup. «İtare-i rakîmeye tereddüt üzre cür'etim.— Recaizade».

rakka, *A. i.* Büyücü.

rakkas, *A. s.* [Raks'tan] 1. Oynıyan, köçek, dans eden. 2. i. Sarkaç. (ç. Rakkasan). «Rakkas bu halet senin oynun da mıdır — Âşıklarının günahı boynunda mıdır.— Nedim».

rakkase, *A. s.* [Raks'tan] Dans eden kadın, çengi.

raks, *A. i.* Oynama, dans etme. *Rakskünan*, oynıya oynıya. «Neşvesinden raksa başlar sagar-i sahba gibi.— Nedim» — «Sular akar, kuzular oynaşır; safasından — Hayat raks ediyor zannedersiniz.— Fikret».

raksan, *F. s.* Raksedici. «Çal, âlem-i ervah-ı da raksan edelim. — Fikret».

râm, *F. s.* İtaatli, teslim olmuş. kendini birinin eline bırakmış. «Sandım bu biten gün beni râm ettiği gündü.— Beyatlı».

ramak, *A. i.* 1. Hayat kalıntısı, ancak nefes alacak kadar. 2. Az bir şey. *Sedd-i ramak*, ölmiyecek kadar az geçinme, çok az azık. «Henüz ramak baki iken Musa Çelebi'ye vezir sarayı duvarından Atmeydanı canibine doğru pertah edtiler.— Naima».

ramazan, *A. i.* Arabi ayların dokuzuncusu, oruç ayı. «Ramazan ayı gele açıla cennet kapısı.— Fuzuli».

rami, *A. s.* [Remy'den] Atan, atıcı.

ramişger, *F. i.* Saz çalan, çalıcı.

ran, *F. i.* Oyluk. «Sen de at tut sayesinde Vâsıf ol şah-i cihan Kâm alıptır zir-i ran ettikçe rahş-i devleti.— Vâsıf.—»

-ran, *F. s.* «Süren, sürücü, hükmeden» anlamlariyle kelimeler yap-

mada kullanılır. *Esbran, hameran, hükümran,* Bk.

ra'na, *A. s.* Râna. Güzel. Hoş görünen. «Her âşık eder dilber-i râna'ya perestiş.— Cenap».

rasad, *A. i.* 1. Gözleme, gözetme. Pusu tutma. 2. Gözlem. «Etseler vaz-i rasad ta tarh-i Haman üstüne.— Nedim».

rasadgâh, *F. i.* [Rasad-gâh] Gözetme yeri. Gözlemevi.

rasıdhane, *F. i.* [Rasad-hane] Gözlemevi.

rasaf, **rasafa**, *A. i.* Kaldırım. Kaldırım taşları. «Kılıp mahfuz Bari gevher-i zat-i keremkânın — Murassa' efser-i ikbalin olsun maye i rasfı.— Nedim».

rasanet, *A. i.* Sağlamlık.

rasas, *A. i.* Kurşun. Kalay.

rasî, *A. s.* Kımıldamıyan. Sabit duran.

arsıd, *A. s.* [Rasad'dan] Gözleyen. gözeten. Gözlem yapan.

rasıdan, *F. i.* [Rasıd ç.] Rasıtlar. «Rasıdan fark edemezler irtifa-i kevkebin — Kılsalar birkaç rasad bünyad-i Uluğ Mirza gibi — Nedim».

rasif, *A. s.* Dayanıklı.

rasih, *A. s.* [Rusuh'tan] 1. Sağlam, temeli kuvvetli. 2. Bir bilgide, eskiden din bilgilerinde, çok bilgili olan (Rasihin, rasıhın).

rasihun, *A. i.* [Râsih ç.] Din bilgilerinde derinleşmş kimseler

rasim, *A. s.* [Resm'den] Resim yapan. Çizgi çizen.

rasime, *A. i.* Âdet, eskiden kalma âdet. Tören. (Tanzimattan evvel) Merasim.

rasîn, *A. s.* [Rasanet'ten] Sağlam. «Ric'at ederdi ye's ile emvac-i intikad — Seng-i rasîn-i ömrüne oldukça cebhezen.— Cenap».

rassad, *A. s.* [Rasad'dan] Çok dikkatle gözleyen Rasatcı (ç. Rassadan). «Kimi sayyad-i mahidir, kim rassad-i mah olmuş».

rast, *F. s.* 1. Doğru. 2. Sağ. Hak, gerçek. 4. Musiki makamı. *Çep ü rast,* sol ile sağ; *reh-i rast,* doğru yol. «Gehi mest ü gehi hüşyar gâhi rast gâhi kec '— Nef'i».

arstbîn, *F. s.* [Rast-bin] Her şeyin hak ve doğrusunu görüp farkeden.

rastgû, *F. s.* [Rast-gû] Doğru söyliyen. (ç. Rastgûyan).

rastî, *F. i.* Doğruluk, gerçeklik.

rastkâr, *F. s.* [Rast-kâr] İşi doğru.

raş'an, *F. s.* Titreyici, titriyen. «Etmekte ra'şan ra'şan ibadet .— Fikret».

ra'şe, *A. i.* Titreme. Korku veya soğuktan titreyiş. *Ra'şe-i dest,* el titremesi. «Sizinle ben o mükedder, o solgun eşcarın — Adım adım uzanan ra'şe-i zılâlinde.— Fikret».

ra'şeaver, *F. s.* [Ra'şe aver] Titretici (XX. yy.) «Vücud-i ra'şeaverinden kopup düşen zerrat — verir peyam-i hazin bir dem-i mukarrerden.— Fikret».

ra'şedar, *F. s.* [Ra-şe-dar] Titreyen, ürken. «Ra'şedar etti kalb i eşbahi.— Cenap».

ra'şenak, *F. s.* [Ra'şe-nak] Titretici. «Şehit olan çavuşun dest-i ra'şenakinden.— Fikret».

ra'şever, *F. s.* [Ra'şe-ver] Titretici.

râşi *A. s.* [Rüşvet'ten] Rüşvet veren. «Bir ay içre Mehmet çavuştan kaldırıp. «Devletoğlu nam bir müflis ve râşi ermeniden on beş kese alıp ona verdi.— Naima».

raşid, *A. s.* [Rizvet'ten] Doğru yola giden. Hak dini kabul etmiş olan.

ratb, *A. s.* Taze, yeşil. *Ratb-ülisan*, yumuşak sözlü, güzel bir şey söyliyen. *Ratb ü yâbis*, münasebetli münasebetsiz.

râtıb, *A. s.* Yaş, ıslak taze, (XX. yy).

râtib, *A. s.* Sıraya koyan. Sıralayan.

ratîb, *A. s.* 1. Çok yaş, ıslak. Nemli. 2. Taze, yeşil. «Yolun lika-yi ratîbinde, muhteriz dolaşır— Fikret».

ratibe, *A. i.* Maaş, vazife, tayin. (ç. Revatib).

ratinc, *A. i.* Reçine.

rantinciyye, *A. i.* Fransızcadan *gluciacées*, karşılığı (XIX. yy.).

rauf, *A. s.* [Re'fet'ten] Pek esirgeyici, çok acıyan.

ravend, *F. i.* İlâç olarak kullanılan bitki kökü.

ravendiyye, *A. i.* Fransızcadan *polygonacées* (karabuğdaygiller) karşılığı (XIX. yy.).

ravi, *A. s.* [Rivayet'ten] Rivayet eden, haber veren. *Ravi-i hadis*, hadis rivayet eden; *-kıssa*, hikâye anlatan, bir olayı hikâye eden.

raviyan, *F. i.* [Ravi ç.] Rivayet edenler. *Raviyan-i ahbar*, haber rivayet edenler.

ravza, *A. i.* Sulu, su yatağı yer. Bahçe. *Ravza-i mutahhara*, Muhammet peygamberin ve genel olarak evliyaların mezarı; *-Rıdvan* Cennet.

ravzat, *A. i.* [Ravza ç.] Bahçeler.

ra'y, *A. i.* 1. Otlatma, gütme. 2. Otlatmak. 3. Teslim olma. Reaya olma.

ray, *F. i.* Hint meliklerinin lâkabı. Race. «Ray-i Hindin ne kumaş olduğunu bildirerek — Cameduz-i gazabı istese biçmez mi kefen.— İzzet Molla».

ray, râ, *F. i.* Arapça re'y sözünün fars şivesine uydurulmuş şekli. «Fikir, oy» anlamlı kelimeler vücuda getirir. *Bedray*, kötü fikirli; *hodrâ, hodray*, kendi bildiğinden şaşmaz; *tireray*, karanlık, fena fikirli. «Ümera-yi nik-ray ile müşavere.— Sadettin».

rayât, *A. i.* [Rayet ç.] Bayraklar. «Mehçe-i rayâtı mihr-i alem-efruz-i zafer.— Nedim».

rayegân, *F. i.* 1. Karşılıksız elde edilen şey. 2. Zahmetsiz ele geçen. 3. Parsız. «Etme her hahişger-i ihsana lûtfun rayegân. — Ş. Galip».

râyet, *A. i.* Bayrak. «Ayât-i hakikat okunur râyetimizde.— Fikret».

rayic, raic, *A. s.* [Revac'dan] Revaçta olan, sürümü olan. *Rayic akçe*, paranın halk arasındaki değeri; *rayic-i vakt*, bir şeyin vaktindeki değeri. «Nedir ol çarsu-yi pürenver — Anda rayic meta-i fazl ü hüner.— Nedim».

rayiha, *A. i.* Koku.

rayihadar, *F. s.* [Rayiha-dar] Kokulu. «Hava-yi rayihadarında lerze-bahş-i derun — Remide bir ahenk.— Fikret».

rayihanisar, *F. s.* [Rayiha-nisar] Koku saçan.

râz, *F. i.* Sır. Gizli şey, gizlenen şey. *Raz-i derun*, içteki gizli şey; *-nihan*, gizli tutulan sır; *ifşa-i raz*, sırrı söyleme; *keşf-i raz*, gizli bir şeyin farkına varma; *ketm-i raz*, sırrı söylememe, saklama. «Kalsın o didelerdeki raz-i emel nihan.— Fikret».

razdan, *F. s.* [Raz-dan] Sır bilir, sırra ortak dost. «Razdan-i dili zâr olmasa ger gamzelerin.—

Recaizade».

razı, *A. s.* [Rıza'dan] Rıza gösterici, boyun eğen, kabul eden. «Hakkı izhar eyler ise kadı — Buna herkes olur elbet razı».

razık, *A. s.* [Rızk'tan] Rızık veren.

Razî, *F. s.* İranın Rey şehrinden olan.

razi', *A. i.* Süt kardeşi.

raziyane, *F. i.* Rezene, yabani dere otu.

reaya, *A. i.* [Raiyye ç.] 1. Bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk. 2. Bütün halk. 3. Hıristiyan uyruklar. *Terfih-i reaya*, halkın refahını sağlama. «Ahali izz ü devlette reaya emn ü rahatte.— Nedim».

rebab, **rübab**, *A. i.* Tanbur şeklinde kısa saplı saz. (XX. yy.) «Lyr» çevirmesi. «Şi'rimle gâh olur zâhir hoşça bir sada — Tarî şikestesinden rebab-ı hayatımın.— Fikret».

reb', **rebi'**, *A. i.* (İlk ve son) bahar evi. (ç. Riba', rübu').

rebabî, *A. s.* Rebab çalan. (XIX. yy.) Fransızca *lyrique* sözü karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

rebi', *A. i.* Bahar. *Rebi-ül-ahir*, arabi ayların dördüncüsü; *rebi-ül-evvel*, arabi ayların üçüncüsü.

rebib, *A. i.* Üvey oğul. «Oğlu şeklinde rebibi bir iki mehpare oğlanı var idi.— Naima».

rebibe, *A. i.* 1. Üvey kız. 2. Daya kadın.

rebîî, *A. s.* Bahara ait, baharla ilgili. «Bu câmehâb-ı rebîîde bir ten-i şirin.— Fikret».

rebubî, *A. s.* [Rabb'dan] Tanrıya ait, Tanrı ile ilgili.

rebun, *A. i.* Pey. Alış veriste ilk verilen bir mikdar akçe.

reca, **rica**, *A. i.* Umma, dileme. *Munkati-ül-reca*, ümidi kesilmiş,

receb, *A. i.* Heybetli, azametli, saygı değer anlamına olan bu söz arabi ayların yedincisinin adıdır.

recefan, *A. i.* Sarsılma.

recez, *A. i.* Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün vezninin bahri. Ürcuze.

recfe, *A. i.* Şiddetle sarsılma, deprenme.

recîm, *A. i.* [Recm'den] Taşlanmış.

recm, *A. i.* Taşa tutma. Taşlama. Birine atılan taş. «Havadan dame-i havan ser-i a'daya düştükçe — Görem cünd-i melâik recm eder zannetti şeytanı.— Vâsıf».

recül, *A. i.* 1. Ergin, yetişmiş erkek. 2. Bir işin başarıcısı, ehli.

recüliyyet, *A. i.* Erkek olma. Erkeklik. «Ol ki meydan-ı recüliyyette bayrak bend alur.— Nedim».

red, *A. i.* Bk. *Redd*.

erda', *A. i.* Önlemek, yasak etme. Bırakmak. «Ve halkı reda'-ü ta'nif için.— Naima».

reda', **redaat**, *A. i.* Süt emme.

redaet, *A. i.* Kötülük. Fenalık, bayağılık.

redd, *A. i.* Geri döndürme. Döndürülme. Çevirme. Kabul etmeme. Kabul edilmeme. *Redd-i cevab*, cevab, karşılık verme; *-kelâm*, söze itiraz etme, karşılık verme; *-selâm*, selâma karşı selâm verme; *redd ü kabul*, yapıp yapmama. «Zu'munca olur her kişinin redd ü kabulü. — Nef'i». — «Deyu ta'nif eylediklerinde Yunus redd-i kelâm ve itale-i lisan etmekle.— Naima».

reddiye, *A. i.* Bir mesle hakkında karşıt karşılık.

rede, *A. i.* Sıra. Bir duvardaki tuğla veya taş sırası.

redi', **redie**, *A. s.* Kötü, fena, bayağı. «Asakir-i islâma humma-yi muhrika ve veba gibi emraz-i redie istilâ edip.— Raşit».

redif, *A. i.* 1. Arkadan gelen, birinin ardından giden. 2. (XIX. yy.) Askerlik hizmetinin ikinci devresi. 3. Manzumelerde kafiye yerinde tekrarlanan aynı kelime.

redm, *A. i.* Bir deliği tıkama. Bir şeyin önüne set yapma.

ree, **rie**, Bk. *Rie*.

ref' *A. i.* 1. Yukarı kaldırma. 2. Kaldırma, yüceltme. 3. Kaldırma, giderme, yerinden çıkarma. 4. Arapça bir kelimenin sonunu ötre okuma. *Ref-i cidal, -niza'*, çekişme veya kavgaya son verme. Âlemi taltif için sen eylesen ref-i nikab — Nura müstağrak olur cümle cihan ey aftab .— Cenap». «Çün kendüde ref ü nasba kudret müşahede eyledi.— Naima».

refah, **refahet**, **refahiyet**, *A. i.* Bolluk, rahatlık. «Akın akın geçen erbab-i itizaz ü refah.— Fikret».

refakat, *A. i.* Yoldaşlık, arkadaşlık. *Hasb-er-refaka*, arkadaşlık dolayısiyle.

re'fet, *A. i.* Ziyade esirgeme, çok acıma. «Bir dimagî vedad ü re'fetle.— Cenap».

reff, *A. i.* Raf.

refhan, *A. s.* Varlık içinde yaşıyan.

refi, *A. s.* Yüce, yüksek. *Refi-ül-kadr*, kadri, şanı yüce. «Asker-i islâm ol şehr-i haliye girip refi' binaları ve musanna' sarayları hedm edip.— Naima».

refik, *A. s.* 1. Arkadaş. Yoldaş. 2. Ortak. 3. Yardak, yamak. 4. Erkek eş. «Refiki bir sarışın gence ittikâ ederek.— Fikret».

refika, *A. i.* 1. Kadın eş. 2. Kadın arkadaş. «Refika-i seferi bir per-i giryandır.— Fikret».

refref, *A. i.* 1. İnce, yumuşak kumaş. 2. Kenar saçağı. 3. Döşek, döşeme, 4. Kuşu çok çemenlik. 5. Dalları salkım salkım ağaç. «Tekarrur eyliyecek refref-i cenahımla — Ümid-i mes'adetim, ye's-i matemim, bî-şek. — Fikret».

refrefe, *A. i.* Kuş kanadlarını oynatma, açıp yayma.

reft, *F. i.* Gitme. *Amed ü reft*, gelip gitme.

reftar, *F. s.* Salınarak edalı yürüme, güzel gidiş. «Koşardım hep o pişimden kaçan reftara müstağrak.— Fikret».

refte, *F. s.* Gitmiş, geçmiş. *Refte refte*, azar azar, git gide. *Narefte*, gidilmemiş.

reftiyye, *A. i.* Eskiden memleketten çıkarılan eşyadan alınan çıkış vergisi.

refu, *A. i.* Örme, örgü. Yama. «Refu-yi afiyet çâk-i giribanımla düşmandır.— Nabi». — «Âşıklarının etmede zamına refu.— Nedim».

refuger, *F. i.* [Refu-ger] Örücü, örgücü.

refukârî, *F. i.* Örücülük.

regad, *A. i.* Varlık, genişlik.

regaib, *A. i.* [Ragîbe ç.] Rağbet olunan şeyler. *Leyle-i Regaib*, Recep ayının ilk cuma gecesi olan kandil (Muhammet peygamber o gece ana rahmine düşmüştü).

reh, **rah**, *F. i.* 1. Yol. 2. Usul, kural. *Reh-i narefte*, gidilmemiş yol. «Bu yol, bu sine-i vahşette gizlenen reh-i nur.— Fikret».

reha, *F. i.* Kurtulma. «Her nimeti, her fazlı, hep esbab-i rehayı — Gökten dilenen zülli tevekkül ki mürayi.— Fikret».

reha', *A. i.* 1. Bolluk ile geçinme, genişlik. 2. Gevşek ve sülpük olma.

rehabîn, *A. i.* [Rahib ç.] Rahipler.

rehafeşan, *F. s.* [Reha-feşan] Kurtarıcı. «Arkanda bin nigâh-i tecessüs, ve sen nihan — Bir dest-i gaybı andırıyorsun, rehafeşan.— Fikret»

rehain, *A. i.* [Rehine ç.] Rehineler, garanti olarak elde tutulanlar.

rehakâr, *F. s.* [Reha-kâr] Kurtarıcı. (ç. Rehakâran). «Namus ü ümidin — Masun kaldıysa bil, zâir, rehakârın bu heyettir.— Fikret».

rehavet, *A. i.* 1. Gevşeklik. Sülpüklük. 2. Tembellik. «Vücuda öyle rehavet gelir ki yerde bile — Yürür kıyas olunur bir kamad temasiyle.— Fikret».

rehavi, *F. i.* 1. Reha (Urfa) şehrine ait. 2. Küçük sandıklı bir çalgı. 3. Bir musiki makamı.

rehayab, *F. s.* [Reha-yab] Kurtulan. Kurtulmuş. Yolcu olan.

rehayafte, *F. s.* [Reha-yafte] Kurtulmuş.

rehayi, *F. i.* Kurtulma.

rehb, *A. i.* Ziyade korku. *Rehb ü heras*, korku.

rehbaniyyet, *A. i.* Rahiplik, keşişlik. Bir manastıra kapanma hali.

rehber, *F. i.* [Reh-ber] Yol gösteren kılavuz. «Ne büyük bir delil-i kudretsin — Rehber-i tali-i saadetsin.— Fikret».

rehbet, *A. i.* Ziyade korku.

rehbeten, *A. zf.* Ziyade korku yüzünden, korku ile. «Rağbeten yanında nice ülûf müçtemi oldu. — Sadettin».

rehgüzar, rehgüzer, *F. s.* [Rehgüzar, reh-güzer] Geçecek yol, geçit. «Herkes, büyük küçük, birikir rehgüzarına.— Fikret».

rehide, *F. s.* Dert ve sıkıntıdan kaçmış olan. «Pençe-i teaddilerinden rehide olan remideler.— Sadettin».

rehîn, *A. s.* [Rehn'den] 1. Rehin edilmiş, bir şeye garanti olarak bırakılmış. Yakın, nerdeyse. «Nâtıkan oldu mu rehîn-i fena?— Recaizade».

rehine, *A. i.* Bir şeye garanti olarak tutulan.

rehn, *A. i.* Garanti olarak verilen şey. Tutu. «Cevher-i aklımı verdim rehne.— Fazıl».

rehneverd, *F. s.* [Reh-neverd] Yol tutan, yola çıkan, yolcu. «O rehneverd-i sebükrev ki gelse reftara — Ne saika yetişir gerdine ne berk ü bâd.— Nef'i».

rehnüma, *F. i.* [Reh-nüma] Yol gösteren, kılavuz.

rehnümun, *F. i.* [Reh-nümun] Yol gösteren, kılavuz.

rehnümuni, *F. i.* Kılavuzluk. «Osman Gazi rehnümüni-i Mihal ile.— Sadettin»

rehpeyma, *F. s.* [Reh-peyma] Yol ölçüsü.

rehpeymayi, *F. i.* Yolculuk.

rehrev, *F. s.* [Reh-rev] Yola giden, yolcu. «Ey rehrev-i hakcuy muhibb-i Haseneyn ol.— M. Naci».

reht, raht, *A. i.* 1. Cemaat, kalabalık. 2. Kabile.

rehyab, *F. s.* [Reh-yab] Yol bulan, ulaşan. «Kim olur zor ile maksuduna rehyab-i zafer — Gelir elbette zuhura ne ise hükm

-i kader.— Ragıp Pş.».

rehzen, rahzen, *F. s.* [Rah-zen] Yol kesen, haydut. «Sen bir bahadır yiğitsin rehzenlik sana ayıptır.— Naima».

reis, *A. i.* Başta bulunan kimse. Başkan.

reis, re's, Bk. *Re's.*

rek, reg, *F. i.* Damar. *Rek-i can,* can damarı. «Sadmet-i sarsar-i zemherirden reklerinde kanları ve tenlerinde canları efsürde oldu.— Hümayunname».

rekabet, *A. i.* 1. Gözleme, gözetleme. 2. Kendi işini yürütmeye çalışma. 3. Benzerleriyle yarışa çıkma. «Nasıl rekabet eder gölge nur-i lâhuta?— Fikret».

rekâket, *A. i.* 1. Zayıflık, gevşeklik. 2. Sözün kusurlu olması. 3. Kekeleme, dil tutukluğu.

rek'at, *A. i.* 1. Bel eğilmek, yüz üstü kapanmak. 2. Namazda secdeye varmazdan önce eğilmek. «Durup hemen iki rek'at namaz eda etti.— Fikret».

rekb, *A. i.* [Rakib ç.] Atlılar. Atlı kafilesi. «Emîr-i rekb der ki .— Süheyli».

rekeât, *A. i.* [Rek'at ç.] Eğilmeler.

rekik, *A. s.* [Rekâket'ten] 1. Kusurlu, tutuk. 2. Peltek. *Rekik-ül-lisan,* dili tutuk, peltek.

rekîn, *A. s.* Yüce, yüksek. Sağlam, vekarlı. «Esas-i mâdelet-i rükn-i rekîn-i devlet-i uzma.— Nedim».

rekiz, *A. s.* [Rekz'den] 1. Gizli, gömülü (define) 2. Sağlam, adamakıllı. «Merkez-i rekiz-i hiyzide daire-bend-i cemiyet olup. — Nergisi».

rekm, *A. i.* Biriktirme. Yığma. «Habbezâ marifet ki etti rekm — Târ ü pud-i kaba-yi uryanı. — Fehim».

rekûb, rekûbe, *A. i.* Binek hayvanı. «Rekûbe-i hassaları olan naka-i kusva bilâ inaha ve işare.— Naima».

rekz, *A. i.* Yere saplayıp dikme.

rem, *F. i.* Ürkme. *Remkerde,* ürkmüş.

remad, *A. i.* Kül. «Tecessüm eylemiş aczin emelle ittihadından, — Zuhur etmiş, hayır, şuride bir kalbin remadından.— Fikret».

remadî, remadiyye, *A. s. 1.* Küle mensup, kül ile ilgili. 2. Kül rengi. «Çölün hayat-i remadiyyesinde bir ruya.— Cenap».

reman, *A. s.* Ürkek.

reme, *A. i.* Sürü. «Reme-i kûsfende giren aç kurt gibi.— Naima».

remed, *A. i.* Göz ağrıma. *Remed-i Mısri,* Mısır göz ağrısı. «Dide-i gülgûn-i beyazın sanma sürh etmiş remed.— Nedim».

remel, *A. i.* Aruz vezinlerinden bir kısmın adı. «Söyledim bahr-i remelden ana gevher tarih.— Şinasi».

remende, *F. s.* Ürkek, ürkücü.

remgerde, remkerde, *F. s.* [Remkerde] Ürkek.

remide, *F. s.* Ürkmüş, çekingen. «Hava-yi rayihadarında lerze bahş-i derun — Remide bir ahenk.— Fikret».

remil, reml, *A. i.* Bazı işaretlerle kayıptan haber çıkarma. «Kazayi Remle'de reml ile fehm edip kara bahtın.— Vâsıf».

remîm, *A. s.* Çürümüş, çürük. *Azm-i remim, izam-i remime,* çürümüş kemik (ler). «Feyz-i eltafiyle bulsa terbiyet azm-i remîm — Hurrem ü ser-sebz olur şâh-i gül-i ziba gibi.— Nedim».

reml, *A. i.* Kum. «Ve meyt'ini ol sahilde taht-er-reml defn ü pin-

han edip.— Naima».

reman, *A. s.* Ürkek. «Kahramanoğlu kahr-i Sultaniden reman olmakla.— Sadettin».

remm, *A. i.* Onarma.

remmah, *A. i.* Mızrakçı. Süngücü.

remmal, *A. s.* Remil döken, fal açan. Kayıptan haber veren. «Cismini eyler ise tahta-i reml üzre saba — Remillerle araya bulmıya remmali beni.— Hayali».

remy, *A. i.* Atma.

remz, *A. i.* Meramı, gizliden işaretle anlatma. (ç. Rümuz, rumuzat). «Kim derk eder anı ki ola zatına malûm — Remz-i kütüb-i medrese-i âlem-i balâ.— Ruhi».

remzaşina, *F. s.* [Remz-âşina] Anlamı gizli olan sözlerle, işaretlerin anlamını kavrıyan kimse.

remzi, remziyye, *A. s.* İşaret ve gizliliğe mensup, onlarla ilgili.

renan, *A. i.* 1. Çok ses çıkaran, çınlıyan. 2. İnliyen.

renanet, *A. i.* İnleme, sesle inleme.

renc, *F. i.* 1. Sıkıntı, illet. 2. Ağrı, sızı. *Birenc*, zahmetsiz, kolayca. «Tesirli nîrenc dahi birenc bulunmaz.— Nedim».

rencber, *F. s., i.* Rençper. Irgat.

rence, *F. i.* Zahmet, sıkıntı. Eziyet.

rencide, *F. s.* İncinmiş, kırılmış. «Kışın câmid nigâh-i lerzebahşasiyle rencide.— Fikret».

renciş, *F. i.* Sızlanış, inciniş. «Bitab ü takat etti beni renciş-i humar.— Hersekli».

rencur, *F. s.* Sıkıntılı, incinmiş. Rahatsız. «Budur şekli bütün bir mevsimin, pür-lerziş ü rencur.— Fikret».

rende, *F. i.* Rende.

rendide, *F. s.* Ufaltılmış, ufalanmış.

reng, renk, *F. i.* Bk. *Renk.*

rengâmiz, *F. s.* [Renk-amiz] Renk renk, türlü renklerde olan. «Tağyir-i ziy edip hartavi destarlar ekseri rengâmiz şal ve harirden serbendler sarınıp.— Naima».

rengârenk, *F. s.* [Renk-a-renk] Çeşit çeşit renkli. «Çiçekler, kuşlar etrafında fevcafevc ü rengârenk.— Fikret».

rengin, *F. s.* 1. Boyalı, renkli. 2. Güzel, tabiata hoş gelen. «Ey nağme-i rengîni rebab-i hevesatın.— Fikret».

renin, *A. i.* Haykırma, inleme. Bağırma.

renk, reng, *F. i.* 1. Renk. 2. Hile, oyun. 3. Suret, şekil. (Ed. Ce.) *reng-i âl, -adem, -behişti, -garib, -hakikat, -hayat, -inbisat, -memat, -serd, -simîn, -sükûn, -tcellüm, -tehalüf, -tereddüd, birengî, birenk, gülrenk, hemrenk, lâlerenk, rengârenk, siyehrenk, şulerenk.* «Bülbül-i şurideye güller aceb renk ettiler.— Baki». — «Etmezdi kimse eylediğim rengi ben bana.— Hazık».

rennan, *A. s.* Çok ses çıkaran, inildeyen.

re's, *A. i.* 1. Baş. 2. Uc, tepe. 3. Birinci, baş, başkan. 4. (Coğ.) Burun. 5. Baş, başlangıç. 6. Canlı hayvan tanesi. 7. En baş mevki. *Re's-i kâr*, iş başı, devleti idare mevkii, *-sene-i efrenciye*, 1 ocak; *-sene-i hicriyye*, 1 muharrem; *-sene-i maliyye*, 1 mart, *-sene-i milâdiyye*, 1 ocak; *re's-ül-hikmeti muhalefetullah*, veya *-muhabbetullah*, hikmetin başı, Tanrı korkusu (veya) sevgisidir; *re's-ül-mal, re's-el-mal,*

ana para, sermaye; *bire'sihi*, kendi başına, doğrudan; *maskıt-ı re's*, bir kimsenin doğduğu yer. «Ey re's-i fürubürde, ki ak pak fakat iğrenç.— Fikret».

-res, *F. s.* Erişen, yetişen, ulaşan anlamlariyle kelimeler teşkilinde kullanılır. *Destres*, *feryadres*, *müjderes*, Bk.

-resa, *F. s.* Yetişen, yetiştiren. Dest-i kûtahımızı etmemiş Allah resâ.— İzzet Molla».

resail, *A. i.* [Risale ç.] 1. Tek konuda yazılmış küçük kitaplar. 2. (XX. yy.) Dergiler. «Okur, okur, ve hatm ettiği resailden — Birer hulâsa-i hikmet yapardı.— Fikret».

resalet, *A. i.* Bk. *Risalet*.

-resan, *F. s.* «Yetiştiren, getiren» anlamiyle kelimelere ulanır; *Müjderesan*, müjde getiren; *şerefresan*, şeref getiren. «Nazmım görünce ruh-i Zahîr ü Senayi hem — Peyk-i neşata müjde-i rahat-resan verir.— Nedim».

resanende, *F. s.* Getirici, ulaştırıcı. «Resanende-i mektubu paralamıya hücum ettiklerinde.— Naima».

resaset, *A. i.* Eskilik. Yıpranmış olma.

resatik, *A. i.* [Rüstak ç.] Köyler. çiftlikler. «Bazı kura ve resatikte hisarlar peyda edip.— Naima».

resaye, *A. i.* Bir ölümün iyiliklerini sayıp ağlama.

re'sen, *A. zf.* Kimseye danışmadan, kendi başına, doğrudan doğruya.

resen, *F. i.* İp, urgan, halat. «Geçire kâhkeşan gerden-i gerdune resen.— Ndim».

resenbaz, *F. i.* [Resen-baz] İp cambazı.

resenbend, *F. s.* [Resen-bend] Halatla bağlı.

resid, *F. i.* Maliye hesaplarında kayıt silme, hükümsüzlüğünü işaretleme. *Nevresid*, Bk. «Biz vermeyelim parayı sen borcu resid et».

reside, *F. s.* Yetişmiş, erişmiş. *Reside-i hitam*, sona erişmiş, bitmiş; *nareside*, yetişmemiş, körpe; *nevreside*, yeni yetişmiş. «Olurdu reng-i tebessüm şüküfte gülbünden — Henüz olmadan evvel reside gonce-i ter.— Nedim».

resîl, *A. i.* Elçi.

resîs, **resise**, *A. s.* Eski.

resm, *A. i.* 1. Yazma. Çizme. 2. İz, nişan. 3. Suret. 4. Düzen, tertip. Plân. 5. Resim, fotoğrafla alınan resim. 6. Tarz, üslûp. 7. Âdet, davranış. 8. Alay, tören. 7. Resmî. 8. Vergi. *Resm-i geçid*, geçit resmi; *-gümrük*, gümrük vergisi; *-kadîm*, eski usul; *-küşad*, açış töreni; *-selâm*, asker selâmı, asker protokoluna uygun selâm; *min gayr-i resm*, resmî olmıyarak, özel olarak. «Âlem-i fânide resm-i zindegâni böyledir.— Cevri».

resmen, *A. zf.* Devlet adına, devletçe beğenilecek yolda ve usulüne uygun olarak. 2. Âdet yerini bulsun diye, görünüşte.

resmî, **resmiyye**, *A. s.* 1. Devlet tarafından veya devlet adına olan. 2. Alay ve törenle olan. 3. Resme, yazı ve çizgiye ait, 4. Çok ciddî, sert. 5. Âdet yerini busun diye yapılıp ciddî ve samimî olmıyan. *Gayr-i resmi*, **resmî olmıyan** *hendese-i resmiyye*, *nîm resmî*, yarı resmî; *suret-i resmiyyede*, resmî olarak.

resmiyyat, *A. i.* Resmî işler.
remiyyet, *A. i.* Resmîlik.
ress, *A. i. 1.* 1. İçi taşla örülü kuyu. 2. Semud kavminin peygamberlerini içine atıp ağzını ördükleri kuyu (Büyük harfle).
ressam, *A. i.* [Resm'den] Resim yapan. «Çün ezelden ressam-i kudret yazdı hüsnün berkemal. — Kanunî».
reste, *F. s.* Kurtulmuş.
restegân, *F. i.* [Reste ç.] Kurtulmuşlar.
resul, *A. i.* 1. Elçi. 2. Peygamber. 3. Haberci. *Resulullah*, peygamber Muhammet. «Varıp cemiyeyeti teskin eylen deyu resulleri yolladı.— Naima».
resye, *A. i.* Eklem ve baş ağrısı. Romatizma.
reşad, *A. i.* Mânevi doğru yol bulup ona koyulma, hak yolda yürüme. «Tarik-i adl ü dâd ve sebil-i sedad ü reşaddır.— Lâmiî».
reşadetlû, *F.* s. Şeyhler hakkında da kullanılır resmî lâkap.
reşakat, *A. i.* 1. Bel inceliği. 2. Davranma ve kımıldanmadaki incelik, hoşluk «Reşakat-i kadd ve sabahat-i hadd ile.— Sadettin».
reşaş, reşaşe, *A. i.* Serpinti, çisinti. «İsterim bir hudutsuz derya — Olsun âlâmıma reşaşe nisar. — Cenap».
reşahat, *A. i.* [Reşha ç.] Sızıntılar. «Kırıldı işte bugün bir rakik kâse gibi — O taşla mahfaza-i hâtırat-i masumem — Döküldü hep reşahat-i masumem. — Fikret»
reşf, *A. i.* Suyu emerek içme.
reşh, *A. i.* Sızma, sızıntı, terleme.
reşha, *A i.* Sızıntı, Damla. «Ey şi'r-i terim eşkim ile hem-cereyan ol — Sinemdeki nîran-i gama reşhafeşan ol.— M. Naci».
reşhapaş, *F. s.* [Reşha-paş] Damla saçıcı.
reşhayap, *F. s.* [Reşha-yap] Sızıntı bulmuş. «Tef-i hayatbahş-i aftaba karşı bi-sebat — Erir, akar, onunla reşhayab-i feyz olur turab.— Fikret».
reşid, *A. s.* [Rüşd'den] 1. Doğru yolda giden. 2. Akıllı, iyi davranan. 3. Ergin. «Reşid ü kârdan ü huşmend ü sahib-i temkin — Nedim».
reşih, *A. i.* Ter.
reşik, *A. s.* Uzun, güzel boylu.
reşk, *F. i.* 1. Kıskanma. 2. Kıskanmayı uyandıran. «Ey reşk-i melâik, nağme-i ruhnevazın — Cennetlere, hurilere canbahş-i safadır.— Fikret».
reşkâver, *F. s.* [Reşk-aver] Kıskanmayı uyandıran. «Ey dilber-i duşize-i reşkâver-i huran.— Zarî».
reşkendaz, *F. s.* [Reşk-endaz] Gıpta ettirici. «Şir' ü inşada reşekendaz-i Hace-i Cihan.— Naima».
reşkin, *F. s.* Haset edici, kıskanıcı.
reşksaz, *F. s.* [Reşk-saz] Gıpta saçan, gıpta ettiren. «Kef-i sirişki-i bezm reşksaz-i anberdir — Ki doldu nükhet-i zülfüyle cuybar-i zamir.— Beliğ».
retk, *A. i.* Yırtık ve yarığı onarma. *Rekt-ü fetk*, idare. «Kesme ey ebr-i kerem riştesini âblarını — Belki retk eyliyesin fetkını mizâbların.— Nabi».
-rev, *F. s.* Giden, yürüyen an-

lamlariyle kelimeler yapılmada kullanılır. *Ahestrev*, ağır giden; *kalemrev*, kalemin yürüdüğü yer, ülke; *peyrev*, peşten giden; *pişrev*, peşrev, önden giden, sazda fasılın ilk kısmı; *tîzrev*, çabuk giden.

reva, *F. s.* Lâyık, uygun. Caiz. *Kâmreva*, isteği yerine gelmiş; *nareva*, uygun olmıyan.
«Bu berat ile hacetim reva kılmağı reva görmezler.— Fuzuli». — «Ne boş tamah! Bu tehalük reva mı şöhret için?— Fikret».

revabıt, *A. i.* [Rabıta ç.] Bağlar. «Tabayi-i beşerden mahasin-i mücerredeye mutabık olarak münbais olan revabıt-i zaruriye-ye.— N. Kemal».

revac, *A. i.* 1. Sürüm. 2. Geçerlik, itibarda olma, herkesçe aranılma. «Padişahım iki şairdir veren nazma revac.— Nedim».

revadaşte, *F. s.* [Reva-daşte] Uygun bulma. «İsmetlû haseki sultan hazretlerinin ileri irsalleri revadaşte-i re'y-i hümayun olup .— Raşit».

revafız, *A. i.* [Rafıza ç.] Rafazıler. Şiiler. (Eski tarihlerde) İranlılar. «Kale-i mezbur miyan-i eşkıya-yi revafz ve ekradda olmak hasebiyle.— Raşit».

revah, *A. i.* Güneş battıktan gece oluncaya kadar zaman. «Mebde-i tebaşir-i sabahtan makta-i deyacir-i revaha dek.— Sadettin».

revahi, *A. i. ç.* Balarıları.

revahil, *A. i.* [Rahile ç.] Yük hayvanları. «Kâbe-i kavafil-i hacât ve kıble-i revahil-i dua ve münacat olmuştur.— Sadettin».

revain, *A. i.* [Raide ç.] Gürüldiyenler. Gürüldemeler.

revak, rivak, rüvaak, *A. i.* 1. Ev önündeki sacak. 2. Kemer kubbe.

revakiyye, *A. i.* (Fel.) Zenon felsefesinin adı olan *Portique* ve *stoïcisme*, karşılığı (XX. yy.).

revan, *F. s.* Giden, yürüyen, akan. *Âb-i revan*, akar su. «Zapt eyliyebilsin mi gözüm eşk-i revanı .— Fikret».

revan, *F. i.* Ruh, can. Nefs-i natıka. «Murg-i revanı göklere erdi hüma gibi.— Baki».

revanbahş, *F. s.* [Revan-bahş] Canlandırıcı, can bağışlayıcı. «Bir dem gelir ki lûtf-i revanbahş-i asafî.— Nedim».

revane, *F. s.* Giden, yürüyen. «Akar çağıl çağıl o su, — Ki bağlara revanedir.— Fikret».

revatib, *A. i.* [Ratibe ç.] Vazifeler, maaşlar. «Ve revatib-i erbab -i tekaüt.— Fuzuli».

revayih, *A. i.* [Rayiha ç.] Kokular. «Elvan ü revayih — Kut-i hevesindir.— Fuzuli».

revende, *F. s.* Giden, yürüyen. *Âyende vü revende*, gelen giden.

revendegân, *F. i.* [Revende ç.] Gidenler, yürüyenler. «Kasabat ve kurada mürur ve ubur eden kavafil ve revendegânı teftiş edip.— Naima».

revgan, *F. i.* Yağ. *Revgan-i sade*, sağ yağ; *-zeyt*, zeytinyağ, rugan. 2. Hafif esen yelin verdiği rahatlık. «Renk renk etti çerağındaki pertev bezmi — Mağz-i tavustan almış gibi lab'ım revgan. — Nedim».

revh, revha, *A. i.* 1. Rahat. İç açıklığı. *Revh-i ruh*, can rahatı; *revhullah*, Tanrı rahmeti; *revh ü reyhan*, rahat ile rızık. «Ney-

lesin böyle rind-i hoşmeşreb — Hodnümalarla revh ü reyhanı?— M. Naci».

revhanî, *A. s.* Gönül açan, güzel görünüşlü, havadar (yer).

revi, *A. i.* Kafiye olan kelimenin son harfi.

reviş, *F. i.* 1. Gidiş, yürüyüş. 2. Tarz, üslûp. 3. Geçiş, oluş. «Gelip geçen şu müzehher kadınların insan — Revişlerinde sezer bir şemim-i istihkar.— Fikret».

reviyyet, *A. i.* Bir işin her cihetini iyice düşünüp taşınma. «Dinsizlere tevcih-i reviyyet yeni çıktı.— Ziya Pş.».

revk, *A. i.* 1. Perde. 2. Ev önü. 3. Sâf, katıksız. 4. Boynuz.

revnak, *A. i.* Parlaklık, güzellik. Tazelik, süs. «Hilkatin subh-i pürfüsununda — Hâke revnak veren güzellikler.— Fikret».

revnakefza, *F. s.* [Revnak-efza] Bir şeyin parlaklığını artıran, güzelleştiren.

revnakdar, *F. s.* [Revnak-dar] Parlak. «Çiçeker handesinden serpilen elvan-i revnakdar.— Fikret».

revzen, *F. i.* Pencere. ***Revzen-i mahlû***, indirilmiş pencere (Tevfik Fikret'in tahttan indirilmiş olan Abdülhamîdi kasdederek yazdığı siyasî bir manzumenin adı). «Revzenleri mai tülle mestur.— Fikret».

revzene, *A. i.* Pencere.

re'y, *A. i.* 1. Görme, görüş. 2. Fikir. Bir iş hakkında söylenilen söz. 3. Oy. *Re-yel-ayn*, kendi gözüyle görerek; *re'y-i âmm*, genel oy; *re'y-i salim*, doğru fikir. «Re'y-i müniri meş'ale-i kârban verir.— Nedîm».

reyahîn, *A. i.* [Reyhan ç.] Fesleğenler.

rey'an, *A. i.* Her şeyin evveli, tazelik zamanı.

reyb, *A. i.* Şüphe, sanı. *Reyb-el-menun*, dünya olayları; *bilâreyb*, *bireyb*, şüphesiz. «Manend-i hut sükût hercümerc-i âleme sebep olduğu lâ-reybdir.— Naima». — «Beni âvare kıldı reyb-i menun .— M. Naci».

reybe, **reybet**, *A. i.* Şüpheye düşme. Şüphecilik.

reybî, *A. s.* Şüpheci.

reybiyyun, *A. i.* [Reybî ç.] (Fel.) Şüpheciler.

reyhan, *A. i.* Fesleğen. «Hattın ki reşk-i fasl-i baharan olup gelir. — Sermaye-bahş-i sünbül ü reyhan olup gelir.— Nedîm».

reyhanî, *A. s.* 1. Fesleğen gibi ince nakışlı. 2. Rızık. Geçinecek şey. ***Hatt-i reyhanî***, Fesleğen gibi satır dolduran bir nevi divanî yazı. «Neydi gâhi o bû-yi reyhanî.— Recaizade».

reyn, *A. i.* 1. Kir. 2. Kalb kasveti.

reyya, *A. i.* Güzel koku.

reyyan, *A. s.* Suya kanmış. «Önünde ruhfeza bir hadika-i reyyan.— Fikret».

rez, *F. i.* Asma, bağ kütüğü. ***Duht-i yahut duhter-i rez***, (üzüm ağacının kızı) şarap.

rezail, *A. i.* [Rezile ç.] Alçakça ve utanılacak işler.

rezalet, *A. i.* 1. Alçaklık. 2. Utanılacak hal. Utanç verici şey, maskaralık. «Dünyada vü ukbada ne zillet ne rezalet.— Ziya Pş.».

rezan, *A. s.* Ağır, vekarlı.

rezanet, *A. i.* Ağırlık, ciddilik, önem. «Vezir-i mezburun reza-

net-i akl ü metanet-i reyin.— Naima».

rezil, *A. s.* 1. Alçak. 2. Maskara. 3. Bayağı. «Vay eğer ruz-i cezada sahip olmazsan bana — Olmıya hiç ben gibi bir kimse rüsvay ü rezil.— Vâsıf».

rezile, rezilet, *A. i.* Kötü, fena huy. (ç. Rezail).

rezin, *A. s.* Ağır, sağlam. «Tevkıf ve iadeden her kangısı muvafık-i rey-i rezinleri ise ferman efendimindir.— Kâni».

rezm, *F. i.* Savaş. «Rezmde gelse o rahş-i berk cevlân üstüne.— Nedim».

rezmgâh, rezmgeh, *F. i.* [Rezmgâh, -gah] Savaş meydanı. «Rezmgehte görünür ada'-yi rubaha pelenk — Câbecâ dag-i siyehlerle ten-i uryanımız.— Ruhi».

rezzak, *A. s.* [Rızk'tan] Bütün yaratıkların rızkını veren Tanrı «Rezzaksın ki hazinende yok yokluk.— Sinan Pş.».

rıda', reda', *A. i.* Süt emme.

rıdvan, rızvan, *A. i.* Razılık, hoşnutluk. *Rıdvanüllahü aleyh*, Tanrı razı olsun.

Rıdvan, *A. i.* Cennet kapıcısı melek. «Hur ü gılmanı kalır kendisine Rıdvan'ın.— Fuzuli».

rıfk, *A. i.* Yavaşlık, Yumuşaklık.

rıfkı, *A. s.* Yumuşaklığa mensup, onunla ilgili.

rih, *A. i.* 1. Yel, rüzgâr. 2. Yel, sızı.

rıhlet, rihlet, Bk. *Rihlet.*

rıka', *A. i.* [Ruk'a ç.] 1. Yazı yazılacak deriler veya kâğıtlar. 2. Sunulmuş yazılar. Dilekçeler.

rık'a ruk'a, Bk. *Ruk'a*

«Rık'ayı okuyup çehresinde âsar-i gazab peyda oldu.— Süheylî».

rıkk, *A. s.*, i. Kul, köle. Kulluk. *Kayd-i rıkk*, kölelik kaydı, bağı.

rıkkıyyet, *A. i.* Kulluk, kölelik. «Eğerçi hizmeti yok lik ana yeter bu şeref — Ki ede hizmet-i rıkkiyyetinde ömrü güzar.— Nedim».

rıtl, *A. i.* 1. Bir litre kadar olan bir sıvı ölçüsü. 2. Şarap kadehi. *Rıtl-i giran*, ağız ağza dolu kadeh. «Rıtl-i peyapey sun bize gitsin gönüllerden elem.— Nef'i».

rıyaz, riyaz, *A. i.* [Ravza ç.] Bahçeler. «Riyaz-i cennetin gûya ki bir serv-i hiramanı.— Nedim». — «Karlar... bütün ezharı riyaz-i melekûtun.— Cenap».

rıza, *A. i.* 1. Hoşnutluk, memnunluk. 2. Razı olma, pekiy deme. 3. İstek, kendi isteği. 4. Tanrının yazdığına boyun eğme. *Rızaen lillah*, Tanrı rızası için, bir karşılık için değil de sevap için; *rıza-i tarafeyn*, iki tarafın razılığı, hoşnutluğu. «Teslim ederim gerdenimi tavk-i rızaya — Hep çekticeğim kendi ceza-yi amelimdir.— Vâsıf».

rızacu, *F. s.* [Rıza-cu] Razı etmiye çalışan. «Ey cümle cihan sana rızacû — Senin feyz ü kereminle memlû.— Fuzuli».

rızadade, *F. s.* [Rıza-dade] Rıza vermiş, razı olmuş.

rızk, *A. i.* 1. Yiyecek içecek şey. Azık. 2. Tanrının herkese nasip kıldığı nimet. *Rızk-i maksum*, Tanrının ayırdığı ksmet, nimet; *rızk-i mukadder*, Tanrının takdir edip ayırdığı nimet. «Yok sende kanaat gözün aç olduğu

budur — Rızkın erişir sana eğer subh ü eğer şâm.— Ruhî».

riayet, *A. i.* 1. Gözetme. 2. Sayma. 3. Ağırlama.

riayeten, *A. zf.* Sayarak. «Ahda riayeten evvel-i emirde İstanbul İmparatorunun ruhsatını talep edince.— N. Kemal».

riayetkâr, *F. s.* [Riayet-kâr] Sayan. Saygı gösteren.

riba, *A. i.* Faiz.

riba', *A. i.* [Reb' ve rebi ç.] 1. Bahar evleri, çadırlar. 2. Yaz yağmurları. «Sevad-i zalâm-i zulm olan zevaya ve riba pertev-i misbah-i islâm ile tenvir.— Raşit».

ribahar, **ribahor**, *F. s.* [Ribahar, -hor] Faizci.

ribat, *A. i.* 1. Bağ. 2. Sağlam yapı. 3. Han gibi konaklanacak, konuk yeri. 4. (Ana.) Bazı sinirler. «Yine ferraş-i saba sahn-i ribat-i çemene — Geldi bir kafile kondurdu yükü cümle bahar .— Baki».

ribh, *A. i.* Faiz, fayda, kâr.

ribka, *A. i.* Kement bağı, boyna atılan halka, ilmik. «Silkip ukud-i ribka-i a'sarı, en çetin — Bir uykudan uyandırır akvamı dehşetin.— Fikret».

rica, *A. i.* Bk. *Reca.*

rical, *A. i.* [Recül ç.] 1. Erkekler. 2. Yaya olanlar. 3. Rütbeli, mevki sahibi kimseler. «Her hisseden ricale nisadan füzun düşer.— Nabi». — «Tevfir-i esbab i cenk ü cidal ve teksir-i rical olunmamış.— Sadettin».

ric'at, *A. i.* Geri dönme. Vazgeçme. *Ric'at-i kahkarî*, arkasını dönmiyerek gerisin geriye gitme, acele geri çekilme; *hatt-i ric'at*, geri çekilme yolu. «Bir desti ederse tard ü tağrib — Bir desti eder niyaz-i ric'at.— Cenap».

ric'i, *A. s.* Geri dönmeye ait, onunla ilgili. *Talak-i ric'i*, bir veya iki defa karısını boşamış erkeğin tekrar onu alması.

ricl, *A. i.* Ayak.

rics, *A. i.* 1. Dince günah olan iş. 2. Pislik, mundarlık. «Rics-i müşrikînden tathir olunup.— Sadettin».

rida', *A. i.* Belden yukarıya örtülen örtü. «Bulutlarıyle sema şimdi bir rida-yi memat.— Fikret».

ridf, *A. i.* 1. Arka. 2. Rediften evvel gelen elif, he, ye harfleri.

rie, *A. i.* Akciğer. *Sill-ür-rie*, verem; *zat-ür-rie*, akciğer zarı yangısı.

rieteyn, *A. i.* İki akciğer.

rievî, *A. s.* Akciğere ait.

rif'at, *A. i.* Yücelik. Yüksek ve büyük rütbe.

rih, *A. i.* 1. Rüzgâr. 2. Yel, sızı. *Rîh-i cenubî*, lodos; *-şimalî*, poyraz; *-tayyar*, romatizma. (ç. Riyah). «Hazan yeli eser etmiş misal-i rîh-i firak.— Nedim».

rihal, *A. i.* [Rahal ç.] Palanlar, semerler. «Mah-i saferülhayrın on üçüncü günü Paşa Çayırı'na hatt-i rihal edeceği müteayyen oldukta.— Raşit».

rihale, *A. i.* At semeri, kaltaksız eyer. «Düzgün olmaz rihale-i har-i lenk.— M. Naci».

rihat, *A. i.* 1. Kayış yaptıkları deri. 2. Kayış.

rihlet, *A. i.* 1. Göç, göçme. 2. Ölme. «Zavallı hasta, firaş-i zelil-i rihlette.— Fikret».

rihte, *F. s.* Dökülmüş, akıtılmış. «Pâyına rihte sad şerm ile su

âb-i hayat.— Nedim».

rihteger, *F. i.* [Rihte-ger] Dökmeci. (ç. Rihtegeranan).

rihtegeranan, *F. i., ç.* Dökmeciler. «Bir mektub-i lâtifleri Tophane-i âmire üstatlarından rihtegeranan yedinden vârit oldu.— Peçevi».

rîk, *F. i.* 1. Kum. 2. Yazı kurutmada kullanılan ince kum. «Rîk -i revanı boğdu ümmid-i necatımız.— Fikret».

rik, *A. i.* Salya. «Etti bir şure çaha katre-i rik — Oldu lâ'li gibi leziz ü berik.— Sabit».

rikab, *A. i.* [Rakabe ç.] Kullar, köleler. Enseler. «Oldur çakernevaz ü bendeperver kim eder — Halkasın bi-ihtiyar âzadeler tavk-i rikab.— Nef'i».

rikâb, *A. i.* 1. Üzengi. 2. Büyük bir kimsenin katı, önü. «Şeyh efendi rikâbında mesafe-i baideye gidip bitab kaldı.— Naima».

rikâbdar, *F. i.* [Rikâb-dar] Üzengi tutan.

rikdan, *F. i.* [Rik-dan] Rıh hokkası.

rikkat, *A. i.* 1. İncelik. Yufkalık. 2. Acıma, yürek etkilenme. «Sabah vakti dem-i rikkat-i tabiattir.— Fikret».

rikkatamiz, *F. s.* [Rikkat-amiz] Acıma uyandıran, acındıran.

rikkataver, *F. s.* [Rikkat-âver] Acıklandırıcı, acıklılık uyandıran. «Rikkataver-i nümune-i nasut.— Fikret».

rikkatefza, rikkatfeza, *F. s.* [Rikkat-efza, feza] Rikkat artıran, çok etkilendiren.— Rikkatefza-yi sakinan-i sema» — «Ah zalim ah kim asla sana kâr etmedi — Bunca ah ü nale-i rikkatfezası hamemin.— Recaizade».

rikkatengiz, *F. s.* [Rikkat-engiz] Acıklı, acı uyandıran.

rikkatyab, *F. s.* [Rikkat-yab] Acıyan, incelen, incelenen. «Eder bu levha en âvare kalbi rikkatyab — Verir bu manzara en kayıtsız mizaca esef.— Fikret».

rimah, *A. i.* [Rümh ç.] Mızraklar. «Bir gün erbab-i rimahı cemedip ol şehsüvar.— Vâsıf».

rimal, *A. i.* [Reml ç.] Kumlar. «Âkılın kârı mıdır add-i rimal.— M. Naci».

rimayet, *A. i.* Ok, kurşun, gülle gibi şeyleri atma.

rim, *F. i.* İrin.

rime, *F. i.* Çapak.

rimm, *A. i.* Çürümüş kemik. Kemik çürümesi.

rind, *F. s., i.* Dünya işlerini hoşgörür, aldırış etmez kimse. «Fuzuli rind ü şeydadır hemişe halka rüsvadır.— Fuzuli».

rindan, *F. i.* [Rind ç.] Rind kimseler. «Mey sun bize saki biziz ol kavm ki derler — Rindan-i sabuhi-zede-i bezm-i kademdir.— Ruhi».

rindane, *F. zf.* Rinde yakışır yolda. «Geçer şu heyet-i rindane pîş-i çeşmimden.— Fikret».

rindî, *F. i.* Rintlik.

risâ, risayet, *A. i.* Bir ölüyü anarak acıyıp ağlama.

risale, *A. i.* 1. Mektup. 2. Bir konuda kısa yazılmış kitap. 3. (XIX. yy.) Dergi. «Birkaç risale, bir iki tasvir-i yadigâr.— Fikret». — «Küttaba Risale-i Veraset.— N. Kemal».

risalet, resalet, *A. i.* 1. Elçilik. 2. Peygamberlik. 3. Haber ulaştırma, habercilik. «İçlerinden bazı mutemet kimseleri risalete

namzet edip.— Sadettin».

risaletpenah, *F. s., i.* [Risaletpenah] Muhammet peygamber.

risaset, *A. i.* Eskilik, yıpranmışlık.

risman, *F. i.* İp. halât. *Asman ü risman*, akıllı sözü ile saçma söz. «Mihri usturlap edip kılmış şuaın risman.— Nef'i».

rîş, *F. i.* Sakal. «Ağardı rîş-siyahım civan arar gezerim.— Senihi».

riş, *F. i.* 1. Yara. 2. (s.) Yaralı, *dilriş*, yüreği yaralı. «Tig-i erbab-i gazadan canına yettikte rîş — Gitti kâfir câygâh etti cahimi bitti iş.— Sürur».

riş, *A. i.* Kuş tüyü. (Ana.) Telek.

rişa, rüşa, *A. i.* [Rişvet, rüşvet ç.] Rüşvetler. «Memikzade ve Mülâkkab bab-i rişa zımnında alem olmuşlar idi.— Naima».

rişdar, *F. s.* [Riş-dar] Sakallı.

rişe, *F. i.* 1. Saçak. Püskül. 2. (Bot.) İnce, saçaklı kök, «Hayal ettikçe zülfün ta seher ol dâmen-i zülfe — Sarıldı rişe-i reyhan gibi hâb-i perişanım.— Nedim».

rişhand, *F. s.* [Riş-hand] Bıyık altından gülme, alay. «Nesc-i kelâmı anın mizacına muvafık ve havasına münasip tarz üzre tarh edip rişhand ederlerdi.— Hümayunname».

rişte, *F. i.* İplik. 2. İlgi, bağ. *Serrişte*, ipucu. «Bulsam sana lâyık yeni bir rişte-i ilham — Her beytine bir hissimi bağlar da verirdim.— Cenap».

rîştefüruş, *F. i.* [Rişte-füruş] İplik satan. İplikçi. «Bazar-i rîştefüruşan-i gerdunun revnak-arayi dükân-i itibarı olunca ser-rîşte cuyan-i zemaneden neler çekilmiştir.— Salim».

rijvet, rüşvet, Bk. *Rüşvet.*

riv, *F. s.* Hile, düzen. «Ve girivegiran-i bişezar-i riv ve pişekâran-i sanayi-i div.— Kâni».

rivak, rüvak, revak, *A. i.* 1. Üstü örtülü, önü açık yer. 2. Kemerli yer, kemer altı. 3. Sundurma, çardak. «Pür etti nüh rivakı gulgul-i kûs-i cihanbani .— Nef'i».

rivakî, *A. i., s.* Eski Yunan feylosoflarından Zenon'un yolu, o yolda olan.

rivayât, *A. i.* [Rivayet ç.] Rivayetler. «Bunlardan hangisi mütalâa olunsa içinde görülecek rivayât-i cahilânenin kesret ve garabeti akla hayret getirir.— N. Kemal».

rivayet, *A. i.* 1. Bir söz veya olay hikâyesi. 2. Hikâye olunan söz veya olay. 2. Halk ağzına düşmüş söz. «Evvel yoğidi işbu rivayet yeni çıktı.— Ziya Pş.».

rivayetkerde, *F. s.* [Rivayetkerde] Rivayet edilen, söylenilen. Uydurulan.

riya', *A. i.* İki yüzlülük. Yalandan gösteriş. «Hep levs-i riya dalgalanır zerrelerinde.— Fikret».

riyah, *A. i.* [Rîh ç.] 1. Yeller. 2. Rüzgârlar. *Mürsil-ür-riyah*, rüzgârlar gönderici (Tanrı). «Acı bir nevha-i teşekkisi — Yolunda kalb-i hayatın gelir enin-i riyah.— Fikret».

riyakâr, *F. s.* [Riya-kâr] İkiyüzlü.

riyakârane, *F. zf.* İkiyüzlüce, ikiyüzlüye yakışır şekilde.

riyaset, *A. i.* 1. Baş olma. 2. Başlık, başkanlık.

riyasetpenah, *F. s.* [Riyasetpenah] Başkan olan, başkanlık eden.

riyasetpenahî, *F. s.* Başkana ait, onunla ilgili.

riyaz, rıyaz, *A. i.* [Ravza ç.] Bahçeler.

riyazet, *A. i.* Nefsi kırma. Dünya rahat ve lezzetlerinden çekinip perhizle kanaat içinde yaşama. *Riyazet-i bedeniye*, cimnastik. (XIX. yy.). «Riyazetsiz cihanda kimse irfan-âşina olmaz .— Emin».

riyzi, riyaziyye, *A. s.* Matematikle ilgili.

riyaziyyat, *A. i.* Matematik bilgisi. «Eyledim gülşende tahkik-i riyaziyat-i sun' — Oldu evrak-i gülistan nüsha-i hikmet bana.— Neylî».

riyaziyyun, *A. i.* [Riyazî ç.] Matematik bilginleri.

-riz, *F. s.* «Dökme, akıtmak» anlamiyle kelimelere katılır. «O bezm-i hassta hamyazeriz olmak da işrettir.— Nedim».

âbriz	*demariz*
arakriz	*hunriz*
eşkriz	*şerefriz*

rizan, *F. s.* Dökülen, akan. «Cânân gide rindan dağıla mey ola rizan.— Ruhi».

rize, *F. i.* Ufak parça, kırıntı. Saçıntı. «Gûftara geldi nageh açıp lâ'l-i nuş-hand — Bir piste gördüm ande döker rize rize kand.— Fuzuli».

rizeçin, *F. s.* [Rize-çin] Döküntü, saçıntı toplıyan.

riziş, *F. i.* Dökülüş. Akış.

rospi, *F. i.* Orospu. «Vezir cevabında Ol rospi oğlu için saklayıp müsamaha ederiz deyu.— Naima».

rû, rûy, *F. i.* 1. Yüz. 2. Yüzey. *Ruy-i arz*, yeryüzü, *-derya*, deniz yüzü. «Biraz güzellensin — Şu rû-yi zerd-i sefalet.— Fikret». — «Ve hâce-i şehriyar-i rû-yi zemin mevlâna Hayrettin Efendi hazretleri.— Peçevi».

-ru, *F. s.* «Biten, olan» anlamiyle kelimelere ulanır. *Hodrû:* Kendiliğinden biten.

rua, ruat, *A. i.* [Râi ç.] Çobanlar.

ruaf, Burundan akan kan. Burun kanama. «Müşk idi nesimi bustanın — Değmezdi ruafı ergavanın.— Ş. Galip».

ruam, *A. i.* Mankafa.

ru'b, *A. i.* Korku.

rub, *F. i.* 1. Süpürge. 2. Süpürme. *Reft ü rub*, gezip tozma.

rub', **rubu**, *A. s.* Dörtte bir. «Rub-i meskûne anın dikkati icra eyler.— Fuzuli».

rubah, rubeh, *F. i.* Tilki. «Rubah ile şîr olur mu seyyan.— M. Naci».

rubehane, *F. zf.* Tilkicesine. Kurnazca.

rubehî, *F. i.* Tilkilik, kurnazlık.

ruberah, *F. s.* [Ru-be-rah] Gitmeye hazır. «Mütefekkir ve mütehayyir ruberah oldu.— Naima».

ruberu, *F. s.* [Rû-be-rû] Yüzyüze. «Öyle hisseyleriz ki gûya biz — Ebediyyetle ruberu geliriz.— Cenap».

rub'iyye, *A. i.* Eskiden kullanılan bir altın paranın dörtte biri.

rud, rod, *F. i.* 1. Irmak. 2. Kemençe, saz. 3. Saz kirişi, saz teli.

rudbar, *F. i.* Çay, akar su.

rude, *A. i.* Barsak.

rugan, revgan, Bk. *Revgan*.

rugandan, *F. i.* [Rugan-dan] Yağkandili.

rûgerdan, *F. s.* [Rû-gerdan] Yüz çeviren, yüz çevirici.

ruh, *A. i.* 1. Ruh. 2. Etki. 3. Öz.

4. İspirto gibi uçucu gaz. *Ruh-ül-kuds*, Cebrail; *ruhullah*, İsa peygamber; *ziruh*, canlı. (ç. Er-vah). «Ruh-ül-kudsün Meryem'e nefh ettiği ruhuz.— Ruhi».

ruh, *F. i.* Yanak, *Ruh-i âl*, pembe yanak; *-zerd*, sarı, solgun yanak (yüz). *Ruh-i gülnar, -hurşid, -rengin, -ziba.* «Bakıp bir hare bir de ol ruh-i zibaya — Gülün her berki bir har odu çeşm-i bagban üzre.— Nedim».

ruh, *A. i.* 1. Anka kuşu. 2. Satranç oyununda bir taşın adı.

ruham, *A. i.* Mermer. «Benim veren o ruham-i hakire keyfimce — Şu vaz-i dilberi, yahut şu şekl-i merdudu.— Fikret».

ruhani, *A. s.* [Ruh'tan] 1. Ruha ait, ruh ile ilgili. 2. Gözle görülemiyen, cismi olmıyan. 3. Mezhep işlerine ait olan, ahiretle ilgili olan. «İnanmak... İşte bir aguş-i ruhani o gurbette.— Fikret».

ruhani, *A. i.* Ruhtan ibaret olan, melek. (ç. Ruhaniyan, ruhaniyyun). «Nihal-i kaddinin üftadesidir Sidre vü Tuba — Esir-i şiftesi ruhaniyan-i arş-i rahmani.— Nedim».

ruhaniyyet, *A. i.* 1. Ruhanilik, yalnız ruhtan ibaret olanın hali. 2. Ölmüş bir kimsnin ruhça olan varlığı. 3. İslâmdan gayri dinlerde din adamlarının hali. «Akşamların bu letafeti sabahların ruhaniyyetine nisbet olunsa.— N. Kemal».

ruhban, *A. i.* [Rahib ç.] Rahipler.

ruhbaniyyet, *A. i.* Rahiplik, keşişlik. Dünyayı bırakarak bekâr yaşama.

ruhefza, ruhfeza, *F. s.* [Ruh-feza, -efza] Canlılık katan, ruh artıran. «Önümde ruhefza bir hadika-i reyyan.— Fikret».

ruhfirib, *F. s.* [Ruh-firib] Ruh avlayıcı. Ruh eğlendirici. «Ey nehr-i mutalsam, ki uçar mevcelerinden — En ruhfirib, en güzel, en şuh ü münevver — Bir busiş-i nefrin.— Fikret».

ruhi, *A s.* Ruha mensup, ruh ile ilgili.

ruhiyyat, *A. i.* Fransızcadan *pyschologie* karşılığı kullanılmıştır. (XX. yy.).

ruhiyye, *A. i.* Fransızcadan *spritualisme* (spritüalizm) karşılığı (XX. yy.)

ruhnevaz, *F. s.* [Ruh-nevaz] Ruh okşıyan. «Ey reşk-i melâik, nagam-i ruhnevazın.— Fikret».

ruhperver, *F. s.* [Ruh-perver] Ruha kuvvet e açıklık veren. «Evet, bu ruyada — Cenanr görmiye benzerdi, ruhperverdi.— Fikret».

ruhsar, ruhsare, *F. i.* Yanak. «Kûh sakınmakta ruhsarın doğar günden anın.— Nedim» — «Ruhsare-i aşk ü aşk-i ruhsar.— Ş. Galip».

ruhsat, *A. i.* İzin. «Ruhsat bulunur dâmen-i cânân ele girmez — Cânan bulunur gûşe-i damen ele girmez.— Nedim».

ruhsatname, *F. i.* [Ruhsat-name] İzin kâğıdı.

ruhsatiyye, *A. i.* Satıcılık veya bir iş yapmak için verilen izin kâğıdı.

ruhsatyab, *F. i.* [Ruhsat-yab] İzin alma. «Astan üzre yüzün bir iki defa ferş edip — Sonra ruhsatyab olur Cem girmeğe divanına.— Nedim».

ruhsude, *F. s.* [Ruh-sude] Yanağını, yüzünü süren, sürmüş. «Ey şanlı ekâbri cihanın — Ruhsude-i hâk-i astanın.— M. Naci».

ruk'a, rık'a, *A. i.* 1. Yama. 2. Dilekçe. «Ruk'ayı okuyup çehresinde âsar-i gazab peyda oldu.— Süheyli».

ruka, *A. i.* [Rukye ç.] Rukyeler. Afsunlar. Büyü muskaları. «Mihad-i ruka üzre hâb-i nuşine dalmış iken.— Sadettin».

rukaba, *A. i.* [Rakîb ç.] Rakipler. «Bir taraftan rukaba ve husemasiyle uğraşmıya başlayıp. — N. Kemal».

rukad, *A. i.* Uzun uyku. «Ve azm-i cihad ü ikaz-i erbab-i rukaddır.— Lâmii».

rukud, *A. i.* Uyuma.

rukye, *A. i.* Büyücü ve üfürükçülerin okudukları dua; afsun.

rum, *A. i.* 1. Romalı. 2. Arap ilinden başka ilden olan kimse. 3. Anadolu. 4. Osmanlı. *Molla-yi Rum,* Mevlâna Celâlettin. «Meydan-i suhanda yoğiken sen gibi bir er — Bir şair Rum oldu sana şimdi beraber.— Ziya Pş.».

rûmal, rûymal, *F. s.* [Rû-mal] Yüz süren. «Gelip bir güne rûmal eylemiş kim seyr eden âdem — Süm-i eshinden mih-i zer kıyas eyler Süreyyayı.—Nedim».

rûmalî, *F. i.* Yüz sürme. Yüz sürücülük.

rumi, *A. s.* 1. Arap ilinden başka bir ilden olan. 2. Rum cinsinden olan. «Bir nice zarif-i hıtta-i Rum — Rumi ki dedik kaziye malûm.— Fuzulî».

rumuz, *A. i.* [Remz ç.] Remizler. İşaretler. (ç. Rumuzat).

rûnüma, *F. s.* [Rû-nüma] Yüz gösteren, meydana çıkan. «Mahzun nigehinle rûnümasın.— Recaizade».

rûnümayi, *F. i.* Yüz göstericilik, meydana çıkma.

rûnümun, *F. s.* [Rû-nümun] Yüz gösteren, Meydana çıkan.

rûpuş, *F. i.* [Rû-puş] Yüz örtüsü, peçe.

rusg, *A. i.* Bilek. *Rusg-ül-kadem,* ayak bileği; *rusg-ul-yed,* el bileği.

rusiyah, rûsiyeh, *F. s.* [Rû-siyeh] Yüzü kara. Kara yüzlü. Aybı olan. «Çün rakîb-i rusiyahi mahrem ettin âkıbet.— Kanuni».

rusta, *R. i.* Köy.

rüstai, rüstayi, *F. s.* 1. Köylü. 2. Köy ile ilgili. 3. *Pastoral* karşılığı (XX. yy.). «İmamı darp ettikte rustayi etrak cumhur ile hücum edip.— Naima».

rustahîz, *F. i.* [Rusta-hîz] Kıyamet, mahşer.

rustak, *A. i.* Köy. Çiftlik. (ç. Resatik).

rustayi, *F. s.* Bk. *Rüstai.*

rustehiz, *F. i.* Kıyamet. Mahşer.

ruşen, *F. s.* 1. Aydın, parlak. 2. Belli, meydanda. «Ey şems, ey kevkeb-i muazzam, — Sen dide-i ruşen-i bekasın.— Fikret».

ruşena, *F. s.* Aydın. Işıklı. «Bahusus böyle hamam-i münevver kim anın — Ruşena her mermer-i sâfı misal-i mahtab.— Nedim».

ruşenayi, *F. i.* Aydınlık. «Pür-safadır tâb-i didarınla bezm ü bezmgâh — Ruşenayi-bahş-i kalb -i sagar ü peymanesin.— Nef'i».

ruşendil, *F. s.* [Ruşen-dil] Gönlü aydınlık. Gerçekler bilen. (ç. Ruşendilân).

ruşeni, *F. i.* 1. Aydınlık. Açıklık. Belli olma. 2. Bir tarikat adı.

ruşenzamir, *F. s.* [Ruşen-zamir] İçi ziyalı, gerçekleri bilen. «Pir-i ruşenzamir ilham-i gaybî ve ilâm-i lâreybî ile.— Hümayunname».

rutubet, *A. i.* 1. Yaşlık, nemlilik. 2. Hava veya yapı içindeki nem.

ruunet, *A. i.* 1. Bönlük. Sünepelik. 2. En ağır gelecek mua-

mele yapma, tavır gösterme. «Humk-i ümmiyane ruuneti ile .—Naima».

rûy, rû, *F. i.* Bk. *Rû, Ruy-i nigâr,* 1.Pembe taneli bir cins üzüm. 2. Bir çeşit zambak.

ruy, *F. i.* Tunç.

ruya, *F. s.* Biten, bitici (bitki).

ruya, rüya, Bk. *Rüya.*

ruyin, *F. i., s.* 1. Tunç. 2. Tunçtan.

ruyinten, *F. s.* [Ruyin-ten] Tunç vücutlu. Güçlü, kuvvetli.

ruyûr, *F. s.* Tunçtan.

ruz, *F. i.* Gün, gündüz. «Bir ruz-i siyah-i tev'em eyler — Bir leyl-i sefid-i matemiye.— Fikret».

ruze, *F. i.* Oruç. «Şöyle bitap olmuş ol mehpare tâb-i ruzeden. — Nedim».

ruzedâr, *F. s.* [Ruze-dâr] Oruç tutan, oruçlu. «O demli teşne iken ruzedar-i tahkika — Verir mi su dem-i iftarda sıyam-i dürug.— Sami».

ruzehâr, *F. s.* [Ruze-hâr] Oruç yiyen, oruçsuz.

ruzgâr, *F. i.* 1. Zaman. 2. Devir. 3. Yel. «Vülât Mısır ile muhaberat ve müşacerat üzre ruzgâr geçiren.— Naima».

ruzi, *F. i.* Azık, rızık. Nasip. «Âzadi-i dili bana ruzi mi kılmadın.— Recaizade».

ruzine, *F. s.* Gündelik.

ruzinedâr, *F. i.* [Ruzine-dâr] Gündelikçi.

ruziresan, *F. s.* [Ruzi-resan] Rızık yetiştiren, Tanrı.

ruzmerre, *F. s.* Her günkü.

ruznamçe, *F. i.* Küçük ruzname. Muhasebe kâtiplerinin kayıt defteri. «Pürsiş-i hâtır-i âtırları ziver-i ruznamçe-i âmâl kılınır.— Ragıp Pş.».

ruzname, *F. i.* [Ruz-name] 1. Her günkü gelir ve giderin kaydedildiği defter. 2. Takvim. 3. Her günkü olaylar kaydedilen kâğıt, gazete. 4. (XIX. yy.) Gündelik hâtıra yazılan defter, jurnal.

-rüba, *F. s.* «Kapan, kapıcı» anlamiyle kelimelere ulanır. *Dilrüba, hoşrüba, kehrüba,* Bk.

rübai, *A. i.* Belli vezinlerle yazılan dört mısralık manzume. (ç. Rübaiyyat). «Mesnevi semtinde Atayi geçmiştir cümlesin — Haleti evc-i rübaide uçar Anka gibi.— Nedim».

rübubiyyet, *A. i.* [Rabb'dan] 1. Efendilik. 2. Tanrılık. «Bir nefes rübubiyyetin havasında perr açıp uçamaz.— Sinan Pş.».

rübude, *F. s.* Kapılmış kapılan. «Olduk yine bir pençe-i hurşide rübude.— Nedim».

rüchan, *A. i.* Üstün olma. Üstünlük. «Hüveydadır hezar İskender ü Dâra'ya rüchanı.— Vâsıf».

rüchaniyyet, *A. i.* Üstün olmaklık.

rücu', *A. i.* 1. Geri dönme. 2. Cayma, sözü, fikri değiştirme. «İklim-i ilâhiye rücu etmek için — Ervah açılır göklere yelken yelken.— Beyatlı» — Yektir yine özrden süruum — Bu işte tevekküle rücuum.— Fuzuli».

rücum, *A. i.* [Recm ç.] Taşlamalar, taşa tutmalar. «Şeyatin-i bugatı nişane-i rücum ettiklerinde.— Naima».

rüesa, *A. i.* [Reis ç.] Reisler, başkanlar.

rüfeka, *A. i.* [Refik ç.] Refikler, arkadaşlar.

rükban, *A. i.* [Rakib ç.] Binenler, binmişler.

rükbe, *A. i.* Diz. (ç. Rükbe, rükebat).

rükeb, *A. i.* [Rukbe ç.] Dizler.

rükn, *A. i.* 1. Bir şeyin en sağlam tarafı. Temel direği. 2. Kolon, direk. 3. Önemli kimse. «Edip amihte huşk ü ter ü germ ü serdi — Çar rükn üstüne yapmış bu binayı üstat.— Nabi».

rükû', *A. i.* Namazda elleri dizlere dayıyarak eğilme hareketi.

rükûb, *A. i.* 1. Binme. 2. Taşıta binme.

rükûd, *A. i.* Durulma. Durgun olma. «Sünbüli bir hava ki mest-i rükûd.— Fikret».

rükûdet, *A. i.* Durulma, durgunluk. «Bu rükûdet, bu samt ü cevf-i leyal.— Cenap».

rükum, *A. i.* [Rakam ç.] Rakamlar, sayılar. «Sahife-i zellât-i serdar-i terakimeden rükum-i hatayayı âb-i afv ile imha buyurup.— Sadettin».

rükûn, *A. i.* Bir şeye samimi olarak meyl etme. «Ve ibadât ü taâta rükûn ile.— Naima».

rümh, *A. i.* 1. Mızrak, kargı, süngü. 2. (Mec.) Yoksulluk. (ç. Rimah). «Görse Rüstem ol şehin destinde rümh-i şevketi.— Vâsıf».

rümman, *A. i.* Nar yemişi.

rümmanî, *A. s.* Nar çiçeği renginde.

rümmaniye, *A. i.* Nargiller (XIX. yy.).

-rüste, *F. s.* Bitmiş, yetişmiş anlamiyle kelimelere ulanır. «Mabeyn-i gülde rüste olan berk-i sebzeveş — Sen şah-i hüsn ben gaşiyedarın senin.— Nabi».

rüstehiz, Bk. *Rustahiz.*

Rüstem, *F. ö. i.* Ünlü pehlivan. «Başlıbaşına her birimiz Rüstem-i aşkız.— Nef'i».

rüsub, *A. i.* Tortu, telve. Çöküntü.

rüsuh, *A. i.* 1. Sağlamlık. 2. Bir bilginin inceliğine, derinliğine varma.

rüsum, *A. i.* [Resm ç.] 1. Vergiler. 2. Metod, kural. «Ol kale rüsum-i şirkten arî olup.— Sadettin». — «Bilir hâk-i Stanbul'dur rüsum-i şive vü nazı — Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olmaz.— Nabi».

rüsumat, *A. i.* [Rüsum ç.] Gümrük idaresi.

rüsül, *A. i.* [Resul ç.] Peygamberler. *Enba-ir-rüsül*, peygamberlerden haberler; *hatem-ür-rüsül*, peygamberlerin sonu (Muhammet peygamber).

rüsva, rüsvay, *F. s.* Rezil, maskara. Ayıpları ortaya çıkarılmış. «Olsak n'ola Nef'i gibi rüsva-yi dü-âlem — Hem âşık ü hem şa'ir ü hem bâde-perestiz.— Nef'i».

rüşd, *A. i.* 1. Doğru yolda gitme. Doğru yolu bulma. 2. Doğru düşünme. 3. Erginlik. «Bu rütbe akl ü rüşde malik olmak nice mümkündür.— Nedim».

rüşdî, rüşdiyye, *A. i.* Ortaokul.

rüşey, *A. i.* [Rüşvet ç.] Bahşışlar. Rüşvetler. «Umura müdahale ve ahz-i rüşey ile.— Naima».

rüşeym, *A. i.* (Bio.) Embriyon. Oğulcuk.

rüşvet, rişvet, *A. i.* Vazifeliye bir iş gördürmek için verilen para veya hediye. «Rüşvet töhmetinden beri etti.— Naima».

rütbe, *A. i.* 1. Sıra, basamak. 2. Nicelik, derece. 3. Memur derecesi. «Ne rütbe etse sitem kendisi değil hâli — Nevaziş eylemeden gönlümü hali yine.— Recaizade».

rütbeşinas, *F. s.* [Rütbe-şinas] Rütbe tanır. Derece bilir. «Rütbeşinas-i reviş-i sadeyim.— M. Naci».

rütbet, *A. i.* Rütbe. *Rütbetlû*, patriklerin elkabı. «Husrevan-i âl-i Osman'ın şeh-i Cem-rütbeti. — Vâsıf».

rüteb, *A. i.* [Rütbe ç.] Rütbeler.

rütebî, *A. s.* Derece, sıra ile ilgili.

rüus, *A. i.* [Re's ç.] 1. Başlar. 2. Sadrazamın verebileceği küçük rütbeler için verilen resmî yazı. 3. Sarıklı, ûlema derecesi, rütbesi. «Kaçan geldim der-i ikbale ol dem dest-i ihsanın — Kef-i nakâmıma sundu rüus-i sîm-sîmayı.— Nedim».

rüvak, **rivak**, Bk. *Revak*.

rüvat, *A. i.* [Ravi ç.] Rıvayetçiler.

rüveyde, *A. s.* Hoş. İnce. Nazik.

rüveyha, *A. i.* İncelik. Zariflik.

rüya, **ruya**, *A. i.* Düş. «Evet, bu rüyada — Cenanı görmeğe benzerdi, ruhperverdi.— Fikret».

rüyet, *A. i.* 1. Görme. 2. Bakma, idare etme, çevirme. «Sermedi bir safa-yi rüyetle — Seyr-i firdevs-i mahremiyet eder.— Fikret».

rüzgâr, Bk. *Ruzgâr*.

S

s, Arap alfabesinin se, sin, sad harflerini karşılar. Üç noktalı olduğu için sâ-i müsellese de denen se harfi Osmanlı ve Fars alfabelerinin beşinci, Arap alfabesinin ördüncü harfidir, ebcet hesabında 500 sayısını gösterir; sin harfi Osmanlı ve Fars alfabesinin on beşinci, Arap alfabesinin on ikinci harfidir, ebced hesabında 60 sayısını gösterir Sad harfi ise Osmanlı ve Fars alfabelerinin on yedinci, Arap alfabesinin on dördüncü harfidir. Ebcet hesabında 90 sayısını gösterir.

s., «Sual» kelimesinin kısaltılmış şekli.

sa, *A. i.* Se harfinin Arapça adı.

-sâ, *F. s.* «-âsâ» benzetme edatının hafifletilmişidir; *ambersâ*, amber gibi.

-sâ, **-sây**, *F. s.* «Süren, sürücü» anlamiyle kelimelere ulanır. *Cebhesâ*, alın süren (yüzüstü yere kapanan), *cebînsâ*, aynı anlamda.

saab, **sa'ab**, Bk. *Sa'b*.

saad, **sa'd**, Bk. *Sa'd*.

saade, **saadet**, *A. i.* Mutluluk. *Bab-i saadet* (*Bab-üs-saade*), İstanbul Topkapı sarayında karaağaların beklediği kapı; *Der-saadet* (*Der-i saadet*), İstanbula verilen adlardan biri; *vakt-i saadet*, *zman-i saadet*, Muhammet peygamber zamanı. (Ed. c.) *Aşiyan-i saadet*, *behic-i saadet*, *hacle-i saadet*, *hâtıra-i saadet*, *hulya-yi saadet*, *incilâ-yi saadet*, *kûşe-i saadet*, *lebriz-i saadet*, *lem'a-i saadet*, *matem-i saadet*, *müjde-i saadet*, *ruya-yi saadet*, *sine-i saadet*, *sükûn-i saadet*, *sürur-i saadet*, *şerare-i saadet*, *tamami-i saadet*, *tebessüm-i saadet*, *terane-i saadet*, *tevali-i saadet*, *ufk-i saadet*, *ümid-i saadet*, *zemzeme-i saadet*. «O hâtıra-i saadeti kalbine defn edecek .— Uşaklıgil».

saadetbahş, *F. s.* [Saadet-bahş] Saadet verici. «Bu izdivacı ruhunun yegâne şifa-yi saadetbahşı olmak üzere telâkki ediyordu.— Uşaklıgil».

saadethane, *F. i.* [Saadet-hane] Ulu bir kimsenin evi.

saadetmend, *F. s.* [Saadet-mend] Mutlu.

saâlik, *A. i.* [Sa'lûk ç.] 1. Dilenciler. 2. Dervişler. 3. Kalenderler, serseriler. «Etraf ve cevanipte olan saalike haber gönderip.— Naima».

saât, *A. i.* [Saat ç.] Saatler. «Bükâ-yi hicr ile saât-i leyl eder de mürur.— Fikret».

saat, *A. i.* 1. Bir günün yirmi dörtte biri. 2. Vakit, zaman. 3. Vakti bildiren alet. 4. Belirli vakit. 5. Kıyamet. *Eşrat-i saat*, kıyamet alâmetleri; *eşref-i saat*, uğurlu vakit. «Bu yol bugün bir saat önce mahşerdi.— Fikret».

saat, sa't, *A.i i.* Genişlik. «Saat-i cûdlarına nisbet güneşten zerre ve deryadan katre mikdarı olamaz.— Sadettin».

sa'b, saab, *A. s.* [Suubet'ten] Güç, zor, çetin. *Sâ'b-ül-meal*, anlamına varılması güç; *sa'b ül-mürür*, geçilmesi zor (yer). «Kenduyu kâfire urdu sanki mahzen-i baruta ateş girdi cenk saab olup.— Naima».

sabâ, *A. i.* Gün doğusundan esen hafif ve tatlı yel. *Saba-beraber*, saba rüzgârına eşit, onun gibi hafif ve tatlı. *saba-reftar*, yel gibi hafif ve çabuk yürüyüşlü. «Sabâ eser, gusun-i ter.— Fikret».

sabah, *A. i.* Sabah. *Al-es-sabah*, sabahleyin erkenden. «Sabah-i îd, o mübarek ferişte-i handan .— Fikret».

sabahat, *A. i.* Güzellik. «Artık uyu ey mah, ey mah-i sabahet .— Cenap».

sabavet, *A. i.* Çocukluk. «Karanlık bir sabavet, bir şebab-i hâsir ü merdut.— Fikret».

sabaya, *A. i.* [Sabiyye ç.] Küçük kızlar. Kız çocuklar.

sabb, *A. i.* Şiddetli akış. Güclü akıntı. «O! sabb-i tayyibden istidlâl ve eda-yi merasim-i şükre istical etti.— Sadettin».

sabbag, *A. s.* 1. Boyayan. 2. Deri altındaki boyalı madde. «Sabbağına sad-hezar tahsin.— M. Naci».

sabbar, *A. i.* 1. Atlas çiçeği (Kaktüs). 2. Frenk inciri.

sabbariyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *cactées* (Atlas çiçeğigiller) karşılığı (XIX. yy.).

sabg, sıbg, Bk. *Sıbg*.

sabık, *A. s.* [Sebk'tan] 1. Geçmiş, geçen. 2. Şimdikinden bir evvelki memurluk veya işte bulunmuş olan, eski. 3. Önde bulunan, ilerde olan. *Sabık-ul-beyan, sabık-uz-zikr*, zikri geçmiş, yukarıda söylenilmiş; *asr-i sabık, sene-i sabıka*, bundan önceki yüzyıl, bundan evvelki zaman, yıl. (ç. Sabıkin, sabıkun).

sabıka, *A. i.* 1. Geçmiş şey. Geçmiş olay. 2. Geçmişte yapılmış, hükme bağlanmış suç. *Sabıka-i mükerre:* birden fazla suç işleme. (ç. Savabık).

sabıkan, *A. zf.* Bundan önce. Evvelce.

sabıkîn, *A. i.* [Sabık ç.] Geçmişler, önce gelmiş olanlar.

sabıkun, *A. i.* [Sabık ç.] Geçmişler, önce gelip geçmiş olanlar. «Şuara-yi sabıkun ve nüzema-yi akdemun.— Lûtfi».

sabi, sabiy, *A. i., s.* Bülûğ çağına

gelmemiş çocuk. (ç. Sıbyan).

sâbi', *A. s.* Yedinci. *Sâbi aşr*, on yedinci.

sâbi', *A. i. s.* Yıldızlara tapanlardan, Sebea'lı (Harran'da bulunurlardı).

sâbian, *A. zf.* Yedinci olarak.

sâbih, *A. s.* [Sebahet'ten] Yüzen, yüzücü. *Havz-ı sabih*, yüzen havuz.

sabih, sabıha, *A. s.* Güzel, şirin. Lâtif. «Mahbub-ül-lika sahib-ülveçh meih-ül-eda idiler.— Naima».

sâbiha, *A. i.* Gemi.

sabiîn, *A. i.* [Sabi' ç.] Yıldıza tapanlar.

sâbir, *A. s.* [Sabr'dan] 1. Sabreden, acele etmeden bekliyen. 2. Bir kötülüğe karşı kızmayıp dişini sıkarak dayanan. «Aşkında bilirsin kim sâbir kulunum cânâ.— Ruhi».

sâbirin, *A. i.* [Sâbir ç.] Sabırlılar. *Fukara-i sâbirin.*

sabit, *A. s. 1.* Yerinde duran, kımıldamıyan. 2. İspatlanmış, kanıt ve kanıtla belli edilmiş. «Manend-i şecer nâbit olur sabit olanlar.— Ziya Pş.».

sabitat, *A. i.* [Sabite ç.] Gezegen olmıyan gök cisimleri. «Kürsüye basınca pâ-yi reftar — Şevk eyledi sabitati seyyar. Ş. Galip».

sabite, *A. i., s.* Gezegenlerden gayri gökcisimlerinden her biri.

sabitkadem, *A. s.* [Sabit-kadem] Yerinde veya sözünde duran, direnen. «Sabitkademiz tevbemiz üstünde nasuhuz.— Ruhi».

sabiy, sabi, *A. i.* Bülûğa ermemiş çocuk. «Bir sabiy-yi reşit mektepte — Etti hatm-i tilâvet-i Fürkan.— Süruri».

sabiyye, *A. i.* Bülûğa ermemiş kız çocuğu.

sabr, *A. i.* 1. Başa gelen acı şeye diş sıkıp dayanma. 2. Gelecek veya olacak bir şey için acele emeden bekleme. 3. Sokatra adasında çıkan ve hekimlikte kullanılan bir bitki. *Sabr-i cemil*, Tanrıdan gelen bir acıya sabretme; *sabr-i Eyyüp*, Eyüp beygamberin dillere destan olan sabrı. «Gerektir hüzn-i Yakup sabr-i Eyyüp.— Kanuni».

sabuh, *A. i.* 1. Sabahleyin içilen şarap. 2. Mahmurluk açan içki. «Sun bu mahmur-i mey-enduha bir câm-i sabuh.— Ruhi».

sabuhi, *F. s., i.* 1. Sabah içkisiyle ilgili. «Neşe-i sabuhi ile sergerdan.— Sadettin».

sabun, *A. i.* Sabun.

sabunî, sabuniyye, *A. s.* 1. Sabuncu. 2. Sabun karışık, sabunlu. 3. Sabun çeşidinden.

sabur, *A. s.* [Sabr'dan] Çok sabırlı. «Yürürdüm fakat ben muannit, sabur.— Fikret».

saburane, *F. zf.* Sabırla. Sabırlı kimseye yakışır yolda. «Bu müzeyyen hulyayı dudaklarında bir tebessüm-i saburane ile dinlerken.— Uşaklıgil».

sac, *A. i.* Hindistandan gelen sert ve değerli kerestesi olan ağaç.

sacid, *A. s.* [Secde'den] Secdeye varan. Yere yüz süren.

sad, *A. i.* «S» harfinin adı. Noktasız olduğu için sad-i mühmele de denir.

sad, *F. s.* Yüz, 100.

sa'd, saad, *A. i.* 1. Kutluluk. 2. Uğur getiren şey. Uğur. *Sa'd-i asgar*, Venüs (Zühre, Nahid) yıldızı; *-ekber*, Jüpiter (Müşteri) yıldızı.

sada', *A. i.* 1. Sada, ses. 2. Yankı. «Baki kalan bu kubbede hoş bir sada imiş.— Baki».

sadaka, *A. f.* Bk. *Mâsadak.*

sadaka, *A. i.* 1. Tanrı hoşnutluğu,

için fakirlere verien şey. 2. (Pey gamber zamanında) zekât, *Sadaka-i fıtr*, fitre, şeker bayramında verilen para. (ç. Sadakat). «Çocuklarının birkaç sadaka-i tebessümüyle kalb-i metrukü ısınamıyarak.— Uşaklıgil».

«Rindin nigâhı girdiş-i câm-i billûrda — Şeyhin nezaresi sadakat ü nüzurda.— Nabi».

sadakat, *A. i.* [Sıdk'tan] 1. Dostluk, 2. Görülen iyiliğe bağlılık, doğruluk.

sadakatkâr, *F. s.* [Sadakat-kâr] Sadakat sahibi, sadık. Tahta cülûs edip bir mücerreb-i rüzgâr âkıl-i sadakatkâr kurbana muvaffak olmayıp.— Naima».

sadaret, *A. i.* [Sadr'dan] 1. Başta bulunma, öne geçme. 2: Sadrazamlık. 3. Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin her biri.

sadaretpenah, *F. s.* [Sadaretpenah] Sadrazam bulunan (Kimse

sadaretpenahî, *F. s.* Sadrazama ait, sadrazamlıkla ilgili.

sâdat, *A. i.* [Seyyid ç.] Seyyiter, ulular. 2. Muhammet Peygamber soyundan olanlar. «Ve sadattan nicelerin zulmen şehit edip.— Naima».

sadberk, *F. i.* [Sad-berk] Yüz yapraklı, katmerli. *Gül. i sad berk*, katmerli bir gül çeşidi.

sadd, *A. s., i.* 1. Kapıyan engel olan. 2. Aksu denen göz perdesi.

sade, *F. s.* 1. Karışık olmıyan, düz, basit. 2. Süzsüz, 3. Karışık sız, katıksız. 4. Doğru, halis (kimse). 5. Çok derin düşünmez, bön, sâf, 6. Bir katlı. 7. Yalnız, onun için. «Sade sensin nakş-i levh-i hâtırım.— M: Naci».

saded, *A. i.* 1. Yakınlık. 2. Fikir, niyet. 3. Asıl konu. Konuşulan madde. *Haric ez sadet*, konu dışı; *sadede gelmek*, konuya dönmek, konu dışı sözleri bir yana bırakmak. «A'dası böyle münasip saded ile mecal-i kelâm bulup.— Naima».

sadedil, *F. s.* [Sade-dil] Sâf gönüllü. Bön. (ç. Sadedilân).

«Hayran kalıp bulutlara ol sadedil çoban.— Cenap».

sadedilâne, *F. zf.* Bönlükle. Sâfçasına.

sadef, *A. i.* Kabuklu deniz böceklerinin kabuğu. 2. Böyle kabuklulardan her biri. (ç. Esdaf) «Kadın o vaz-ı harabiyle bir şikeste sadef.— Fikret».

sadefçe, *A. i.* Küçük sedef.

sadefe, *A. i.* 1. Bir deniz böceği Burun kabuğu. 2. (Ana.) Kulak kepeçsi.

sadefi, *A. s.* Sadefle ilgili, kabuksal.

sâdegi, *F. i.* Sadelik. Süssüzlük.

sadekâr, *F. s.* [Sade-kâr] Kuyumcu taslakçısı.

sadelevh, *F. s.* [Sade-levh] Bön. «Ben herif-i sadelevh dehr pürnakş-i füsun.— Fuzuli».

sademat, *A. i.* [Sadme ç.] Sadmeler. «Bazice-i âmâl ederek hep sadematı — Bir mehd-i serabide çocuklar gibi yattık.— Fikret».

saderû, *F. s.* [Sade-rû] Yüzü tüysüz. Taze (delikanlı).

«Saderulûk vaktinin ver hükmün ey şuh-i cihan — Hârzâr olmazdan evvel sahn-i gülzarın senin. Nabi».

saderuyan, *F. i.* [Sade-rû ç.] Sakal ve bıyığı çıkmamış gençler.

sa'deyn, *A. i.* (iki uğurlu) Venüs (Zühre) ile Jüpiter (Müşetri) yıldızları.

sadgûne, *F. s.* [Sad-gûne] Yüz

türlü, çeşitli. «Nevbenev etmede devlette zuhur — Günde sadgûne anın gibi umur.— Nabi».

sadhezar, *F. s.* Yüz bin. «Saf bağlamıştı âsaf-i sultana sadhezar.— Beliğ».

sadık, *A. s.* [Sıdk'tan] 1. Doğru, gerçek. 2. Sadakati olan. *Sadık-ul-vaad*, sözünde duran; *kavl-i sadık*, gerçek söz; *subh-i sadık*, gerçek sabah. (ç. Sadıkan).

sadıkan, *A. i.* [Sadık ç.] 1. Doğru kimseler. 2. Sadık, candan bağlı insanlar. «Ayırmaz sadıkan-i aşkını alâm-i gurbetten.— N. Kemal».

sadıkane, *F. s., zf.* Sadık olanlara yakışır yolda.

sâdır, *A. s.* [Sudur'dan] Çıkan.

sadîd, *A. i.* (Hek.) İrin. Yaradan akan sarı su. «Ol meyyit Bab-i Hümyun da yatıp rayiha-i kerihe ve sadidinden halk müteezzi olup.— Naima».

sadîk, *A. i.* Doğru, gerçek dost. (ç. Asdika).

sâdis, *A. s.* Altıncı. *Daire-i sâdise*, altıncı daire (Beyoğlu Belediye dairesi).

sadisen, *A. zf.* Altıncı olarak.

sa'diyye, *A. i.* (Bot.) Fransızca'dan *cypéracées* (papirüsgiller) karşılığı (XIX. yy.).

sadme, *A. i.* 1. Çarpma. Çatma. 2. Birden başa gelen belâ. 3. (Kim.) Patlama. (ç. Sademat). «Ah, bir sarsar — Amîf sadme-i gulânesiyle bir kuvvet.— Fikret»

sadpâre, *F. s.* [Sad-pâre] Yüz parça.

sadr, *A. i.* 1. Göğüs. 2. Yürek. 3. Her şeyin önü, başı, ilerisi. 4. Yüce yer. Oturulacak en iyi yer. 5. Baş, başkan. 6. Sadrazam sözünün hafifletilmişi. *Sadr-i Anadolu*, Anadolu kazaskeri; *-âzam*, (sadrazam) Başbakan; *-Rum*, Rumeli kazaskeri (ç. Sudur). «Sığmamış sadr-i pelengânene kalb-i şirin.— Fikret» — İllet-i sadr ahtan gayrı nefes aldırmadı.— Şinasi».

sadrazam, *F. i.* [Sadr-âzam] 1. Padişahın vekili.

sadreyn, *A. i.* (İki sadr) Rumeli ve Anadolu kazaskerleri. «Bir gün divan-i vezirde sadreyn-i mezbureyn dururlarken.— Naima».

sadrgâh, *F. i.* [Sadr-gâh] En önemli yer. Tam orta yer. «Ol makam-i cennet havalinin sadrgâh-i gerdun-penahını yaylak edinmişlerdir.— Lâmii».

sadrî, *A. s.* Göğüsle ilgili, göğse ait.

sadrnişin, *F. i.* [Sadr-nişin] Bir toplıntıda üst başta oturan. «Ol melik-i bidin bir gün sadrnişin-i tahtgâh-i gurur iken .— Veysi».

sâf, *A. s.* 1. Katıksız, karışıksız. 2. Temiz, berrak. 3. İçi karışık olmıyan; sade, bön. (Ed. Ce.) *Cebhe-i sâf, eşkâl-i sâf, firaş-i sâf, hafa-yi sâf, hande-i sâf, iltima-i sâf-i kamer, kalb-i sâf, leb-i sâf, nasiye-i sâf, ruh-i sâf, sine-i sâf, şeb-i sâf, tevekkül-i sâf, vaz-i sâf, vech-i saf, zemzeme-i sâf.* «Aşkın bana hoştur iltifatı — Bir goncede böyle sâf ü ruşen.— Fikret».

saf, saff, *A. i.* 1. Sıra, dizi. 2. Sıralanmış asker. *Saff-i nial*, papuçların dizildiği yer, pabuçluk. (ç. Sufuf).

safa', *A. i.* 1. Saflık, berraklık. 2. Rahat, düşüncesizlik, dertsizlik. *İhvan-i safa'*, (*ihvan-üs-safa*), eski bir bilginler sınıfı, dervişler, ermişler. (Ed. Ce.) *Canbahş-i safa, leyal-i safa, mevc-i safa, sermaye-i safa,*

sîne-i safa, subh-i safa, sûr-i safa, «Açıp nigâhına dilber, safalı bir mehtap.— Fikret».

Safa, *A. i.* Mekke dolaylarında bir yer. Hacılar bununla Merve adında olan yer arasında Hacer ile İsmail peygamberin hareketini taklid ederek yedi defa gidip gelirler.

safahbahş, *F. s.* [Safa-bahş] Rahatlandıran, eğlendiren.

safacu, *F. s.* [Safa-cu] Rahat, eğlence arayan. (ç. Safacuyan).

safahat, *A. i.* [Safha ç.] Bir şeyin düz, yassı tarafları. «Ona bir ruya-yi visalin safahatını getiriyordu.— Uşaklıgil».

safaih, *A. i.* [Safiha ç.] Düz şeyler. Levhalar.

safaperver, *F. s.* [Safa-perver] Safa veren. Safalı, iç açan. «Fakat inşirah veren, onu safaperver dalgalarla saran bir üşümek değil.— Uşaklıgil».

safârâ, *F. s.* [Saf-ârâ] Asker saflarını süsleyen. «Sarmısak Mehmet Paşa ardınca Eş Mehmet Paşa ve sair ümera-yi safârâ yürüyüp.— Naima».

safayab, *F. s.* [Safa-yab] Safalanmış, safa bulmuş.

safbeste, *F. s.* [Saf-beste] Saf bağlamış, sıra sıra dizilmiş.

safder, *F. s.* [Saf-der] Düşman askerinin saflarını yarıp geçen yiğit. (ç. Safderan). «Aferin ey ruzigârın şehsüvar-i safderi. — Nef'i».

safderane, *F. zf.* Yiğitçesine. Cesaretle.

sâfderun, *F. s.* [Sâf-derun] İçi sâf, bön. (ç. Sâfderunan). «Bir sâfderunun sayd olunmasına intizaren.— Uşaklıgil».

sâfderunane, *F. zf.* Bönlükle. «Şu sâfderunane sözler bir burhan-i metin hükmünü almış idi.— Uşaklıgil».

sâfdil, *F. s.* [Sâf-dil] İçi sâf, bönce.

sâfdilâne, *F. zf.* Böncesine.

safer, *A. i.* Arabi aylarının ikincisi.

Safevi, *A. s.* Safi adlı kimsenin soyundan olan. Fars hükümdarı Şah İsmail'in soyu. (ç. Safeviyan).

saff, saf, Bk. *Saf.*

saffeyn, *A. i.* İki sıra; savaşta karşılaşan iki taraf.

saffet, Bk. *Safvet.*

safh, *A. i. 1.* Yüz çevirme. 2. Suç bağışlama.

safha, *A. i.* 1. Bir şeyin düz yüzü. 2. Bir cismin gözle görülen taraflarının her biri. 2. Yazılmış veya yazılabilir yüz. 3. İnce, geniş cisim, levha. (ç. Safahat). «Beligaa esb-i hâme safhada cevlâna geldikçe — Enamil Hayder-i kerrara benzer Düldül üstünde.— Beliğ».

sâfi, *A. s.* [Saffet, safa'dan] 1. Katıksız. 2. Karışıksız, ayırtlanmış. 3. Masraf çıktıktan sonra kalan kâr. (ç. Sâfiyan, sâfiyat). «Doğan güneş gibi sâfi bir infilâkın var.— Fikret».

safih, *A. i.* 1. Gökyüzü. 2. Yassı, düz olan şey.

safiha, *A. i.* 1. Yassı, düz yüz. 2. Tahta halinde maden, sac. (ç. Safaih). «Bütün safiha-i veçhinde neşe-perver, şuh.— Fikret».

safil, *A. s.* Aşağı bulunan, alçak. «Hayat! ey nur-i semavi — Safillere mekşuf olamazsın.— Fikret».

safile, *A. i.* Dip. Alt taraf.

safinat, *A. i. ç.* Soy atlar.

sâfir, *A. s.* [Sefer'den] Yola çıkmaya hazır. Yolcu.

safir, *A. i.* Islık suretinde çıkan ses. «Yürü : sükût-i adem, dur:

safir-i istihza.— Fikret».

safir, *A. i.* Gök yakut.

asfirî, *A. s.* Islığı andırır (soluk)

safiy, *A. s.* [Saffet'ten] Temiz, halis, katıksız. *Safiy-ullah*, Âdem peygamber.

safiyyet, *A. i.* 1. Saflık. 2. Bönlük. (Ed. Ce.) *cevher-i safiyet, cezbe-i safiyyet, cünbüş-i safiyyet, çehre-i safiyyet, esîr-i safiyyet, umk-i safiyyet.* «Safiyyet-i muhabbete ezhardan güzel — Bir nişanesin.— Fikret».

safra', *A. i.* Sarı.

safra, *A. i.* 1. Öd. 2. Eskilerin ahlât-i erbaa dediklerinden biri ki ödde bulunan yeşilimtrak sıvı.

safravî, *A. s.* 1. Öd ile ilgili. 2. Safraya ait.

safsaf, *A. i.* Söğüt ağacı.

safsafiyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *salicinées* (söğütgiller) karşılığı (XX. yy.).

safsata, *A. i.* Görünüşte düzgün ve gerçekte düzgün olmıyan, karşısındakini alt etmek için gerçek süsü verilmiş yalan tasım. «Bin safsata bir mısra-i bercesteye değmez.— Avni».

safşiken, *F. s.* [Saf-şiken] Düşman saflarını kıran, bozan. (ç. Safşikenan).

safvet, saffet, *A. i.* Sâflık, temizlik, arılık. «Uzak yakın bütün âfaka neşr eder safvet — Tabiatın o samimi tevekkül-i sâfi.— Fikret».

safzen, *F. s.* [Saf-zen] Düşman askerlerinin sıralarını vuran, cesaretli. Yiğit.

sagair, *A. i.* [Sagire ç.] Küçük günahlar.

sâgar, *F. i.* Kadeh. İçki bardağı. «Her gelen rind kanar zevka bu mecliste Kemal — Canib-i rahmete son çektiği sagarla döner.— Beyatlı».

sagar, sagr, *A. i.* 1. Sınır. 2. Derbent ağzı, korkulu yer. (ç. Sügur).

sagir, *A. s.* 1. Küçük. Ufak. 2. Bülûğa ermemiş çocuk. «Lisan sagir-üc-cirm kebir-üc-cürmdür cemi-i nâsa hususa hükkâm-i kirama hıfz-i lisan kadar ehemm.— Naima».

sagire, *A. i.* (Öldürme veya zina etme çeşidinden olmıyan) küçük günah (ç. Sagair).

sah, sahh, Bk. *Sahh.*

sahâ, *A. i.* Elaçıklığı, cömertlik.

saha, *A. i.* 1. Açık yer, meydan. 2. Avin önünde veya yanındaki açık yer. 3. Alan. «Anka ile bir serçe ne mümkin — Bir sahada olsun mütekarin.— Fikret».

sahabe, *A. i.* [Sahib, sahabi ç.] Sahab. Sahipler, sahip çıkanlar, tutanlar.

sahabet, *A. i.* Sahip çıkma. Benimseyip yardım etme, arka olma. Koruma. «Görmez sahabet etmeyi Allah bile reva — Vicdana karşı şahs-i günehkâr ü mücrimi.— Ekrem».

sahabetkâr, *F. s.* [Sahabet-kâr] Sahip çıkan. Koruyan.

sahabi, *A. i.* Muhammet peygamberin kendisini görmüş olan kimse.

sahabiyye, *A. i.* Muhammet pergamberi görmüş olan kadın.

sahafet, *A. i.* Zayıflık. Bozukluk. Hafiflik.

sahaif, sahayif, *A. i.* [Sahife ç.] Sahifeler. «Artık sahayifinde kitab-i hayatımın — Bir nükte-i sürura tesadüf muhal olur.— Fikret».

sahari, *A. i.* [Sahra ç.] Sahralar. «Seylâb-i sahari gibi bîcâ-yi nişestiz.— Sami».

sahavet, *A. i.* Elaçıklığı, cömertlik.

sahavetkârane, *F. zf.* Cömertçesine.

sahb, *A. i.* [Sahabi, sahib ç.] Peygamberi görmüş kimseler.

sahba', *A. i.* Şarap. «Meykeşler eder sagar-i sahbaya perestiş.— Cenap».

sahh, **sah**, *A. f.* Doğrudur, yanlışı yoktur anlamiyle resmî yazılara konulan işaret. «Baki'ye edip işaret dedi sahh-el-baki.— Baki».

sahhaf, *A. i.* [Suhf'tan] (Eski) kitap alıp satan kimse. «Carı sahhafa götürüp ol kitabı.— Recaizade».

sahhaka, *A. i.* Sevici kadın.

sâhi, *A. s.* [Sehv'den] Yanılan, yanlış yapan. «Nazar teftiş-i esrarında sâhi.— Recaizade».

sahi, **sahiy**, *A. s.* [Seha'dan] Cömert, eli açık. «Civanmerd-i cihandır şuh-meşreptir melekhudur — Sahiydir ehl-i dildir nüktedandır nüktepiradır.— Nef'i».

sahib, *A. i. s.* [Sahb'dan] 1. Sahip. 2. Bir niteliği olan. 3. Bir şeyi elde etmiş olan. 4. Bir şey yapmış bulunan. 5. Koruyan, arka çıkan. ***Sahib-i hane***, ev sahibi; ***-hayrat***, (çeşme gibi) hayırlı işler yaptırıp bırakmış kimse; ***-imtiyaz***, imtiyaz sahibi. (ç. Ashab).

sahib, *A. i.* [Sohbet'ten] Konuşulan, arkadaş. (ç. Ashab, sahabe, sahab).

sahibe, *A. i.* (Bir şeyin kadın) sahibi. ***Sahibe-i hane***, ev sahibi kadın; ***-cemal***, güzelliği olan kadın. (ç. Sahibat).

sahibfiraş, *F. s.* [Sahib-firaş] Hasta. Yatağa düşmüş. «Ve bu esnada Hazinedarbaşı Sinan Ağa nice eyyam sahibfiraş olmakla dâr-i mihnetten saray-i sürura irtihal eyledi.— Selâniki».

sahibhuruc, *F. s.* [Sahib-huruc] Ayaklanarak idareyi ele almış kimse. Âsi, ayaklanmış.

sahibkemal, *F. s.* [Sahib-kemal] Olgun (kimse)

sahibkıran, *F. s.* [Sahib-kıran] Her zaman başarı gösteren, üstün gelen hükümdar.

sahibnazar, *F. s.* [Sahib-nazar] Olgunluk sahibi. Görüşü, fikri kuvvetli.

sahibvücud, *F. s.* [Sahib-vücud] Mevki sahibi. Sözü geçer. «Darüssade ağası gibi bir sahibvücud ile rûberû muhavereye ve sell-i hançere ikdam edip.— Naima».

sahibzuhur, *F. s.* [Sahib-zuhur] Başkaldırmış, ayaklanarak başa geçmiş. «Gâve-i ahengerin hali gibi bir sahibzuhur olup.— Naima».

sahif, *A. s.* [Sahafet'ten] Gevşek, boş. Hafif, zayıf. «Nahvet-i mülûkâne ile birkaç sahif-ür-re'yin melhuzat-i nâkısalarına firifte olup.— Naim».

sahife, *A. i.* Sayfa, sahife. (ç. Sahaif, suhuf). «O gün sahife-i şi'rim kalır tehiy, uryan.— Fikret».

sahih, *A. s.* [Sıhhat'ten] 1. Gerçek. 2. Sağ, sağlam. 3. Tam, eksiksiz. 4. (Arap. Gra.) Asıl harfleri arasında illet harfi (elif, vav, ye) bulunmıyan. «Yalının rutubeti belki sahihtir, ben Adnan Beye gidiyorum.— Uşaklıgil».

sohihan, *A. zf.* Gerçekten. «Onlar da bizim gibi bir dakika sonra yaşayacağını sahihan bilmez.— N. Kemal».

sahil, *A. i.* Su ve deniz kenarı. Kıyı, yalı. (ç. Sevahil). «Bir denizle dumanlı bir de sema; — Bir de sahil, ki dilber ü mahzun, — Sürünür zeyl-i nazına derya

.— Fikret».

sahilhane, *F. i.* [Sahil-hane] Deniz kıyısındaki yapı, yalı.

sahilreside, *F. s.* [Sahil-reside] Kıyıya ulaşmış. «Hep nefha-i lâtife-i aşkındır eyliyen — Sahil-reside mevc-i perişan-i şi'rimi.— Fikret».

sahilsaray, *F. i.* [Sahil-saray] Deniz kıyısında büyük yapı, büyük yalı.

sahîn, *A. s.* [Suhunet'ten] *(sin* ile) Sıcak kızgın.

sahîn, *A. s.* [Sihan'dan] *(Se* ile) Kalın, katı. Sıkı. «Ol azîm ve sahîn tahta ol sütunun başı ile delinip.— Naima».

sahir, *A. s.* [Seher'den] Uykusuz. Gece uyumıyan.

sahir, *A. s.* [Sihr'den] 1. Büyücü. 2. Büyüler gibi etki yapan güzel. «Zer-i zülfünde her ham-i sahir — Sanki bir halka-i muziasıdır — Unk-i ruhumda bağlı zincirin.— Cenap».

sahirane, *F. zf.* Büyüleyici gibi. Büyülercesine olan. «Nerde bir nev-şüküfte gül görsem — Sahirane tebessümün sanırım.— Recaizade».

sahire, *A. i.* [Sihr'den] Büyücü kadın.

sahire, *A. i.* Yer yüzü. *Sahire-i gabra*, yer yüzü.

sahk, *A. i.* Dövme. Ezme. Kırma. Dövüp ezme. «Olmaz Mesih eder ise cezasını da sahk — Şemşir-i gamze yareleri mahrem-âşina.— Nabi».

sahlep, *A. i.* Salep.

sahlebiyye, *A. i.* Fransızcadan *orchidacées* (salepgiller) karşılığı (XIX. yy.)

sahm, *A. i.* Karaltı, karanlık.

sahn, *A. i.* (*sad* ile) 1. Avlu. 2. Boşluk, boş yer. 3. Orta, meydan. 4. Büyük kâse. 5. Sahne. *Sahn-ı semaniye* (sekiz medrese) Fatih medresesi. Sarıklıların medrese öğretmenliği yolunda bir derece (ç. Sühun). «Her sahn-i hakikatten uzak, herkese meçhul.— Fikret».

sahn, *A. i.* (*sin* ile) Sıcaklık.

sahne, *A. i.* Sahne (XIX. yy.). «Bunu, bu sahne-i pür ye's ü girye-meşhunu.— Fikret».

sahr, *A. i.* Kaya. (ç. Suhur).

sahra, *A. i.* 1. Kaya. 2. (Jeo.) Külte. *Sahratullah*, Beyt-i Mukaddes'te Beniisrail peygamberlerinin ibadet ettikleri ünlü kaya; *sahra-i indifaiyye*, (Jeo.) püskürtük külte; *-mültasıka*, yapışık külte; *-müştaile*, yanar külte.

sahra', *A. i.* 1. Ova, kır. 2. Çöl. Yaban. «Seherde seyre koyuldum semayı, sahrayı.— Fikret».

sahraî, *A. s.* Kıra veya çöle ait.

sahranişin, *F. i.* [Sahra-nişin] Kırda veya çölde oturan.

sahraneverd, *F. s.* [Sahra-neverd] Çölde, kırda dolaşan. «Hayli dem olmuş idi sahraneverd.— M. Naci».

sahrınc, *A. i.* Sarnıç.

saht, *F. s.* 1. Katı, sert. 2. Güç, zor. 3. Güçlü, sağlam.

sahtdil, *F. s.* [Saht-dil] Katı yürekli.

sahte, *F. s.* Yapma, uydurma, düzme. Yalandan, taklit. «Sahte bir teneffür tâlîm eden fakir hayat.— Uşaklıgil»

sahtegî, *F. i.* Sahtelik. Yalan. Düzme.

sahtekâr, *F. s., i.* Sahteci. «Mektebe yeni girmiş bütün çocuklara mahsus sahtekârlıkla .— Uşaklıgil».

sahtevekar, *F. s.* [Sahte-vekar] Yalandan tavır takınan, kendini satmıya çalışan.

sahtgîr, *F. s.* [Saht-gir] Bir şeyi sıkıca tutan. «Eğerçi pençe-i sahtgîr-i ye's ü hirmandan tahlis-i giriban ve.— Kâni».

sahti, *F. i.* 1. Katılık, sertlik. 2. Güçlük. 3. Sıkıntı.

sahur, *A. i.* Temcit yemeği.

sahur, *A. i.* Uykusuzluk. Gece uyuyamama.

sahve, *A. i.* Ayıklık. Aklı başında uyanık olma.

sai, *A. s., i.* [Sây'dan] 1. Çalışan. Sâyeden. 2. Haber götüren. Haberci. (ç. Saiyan). «Tahsil-i ulûma oldu sai.— M. Naci» — «Şu ulvi sai-i bi-hâb ü rahat işte gayz efşan.— Fikret».

saib, *A. s.* [Savab'dan] 1. Amaca doğru ulaşan. Yanlışlık yapmıyan. Maksada uygun. «Tedbir-i memalikte Aristo gibi saib.— Neşati».

saibe, *A. i.* Başıboş bırakılmış hayvan.

said, *A. i.* (*sin* ile) Dirsekten bileğe kadar olan kol. *Said-ibillûr,* bembeyaz kol. (ç. Sevaid). «Bürehne sine vü said, bürehne sak ü serîn — Bürehne sertapâ. — Fikret».

said, *A. s.* [Sa'd'den] 1. Kutlu. 2. Tanrıca beğenilmiş, öbür dünyayı sağlamış.

said, *A. s.* [Suud'dan] (*sad* ile) Yukarı çıkan.

saik, saika, *A. s.* [Sevk'ten] Götüren. Sevkeden. «Tezyid-i mesaine bugün bir yeni saik.— Fikret».

saika, *A. i.* (*sad* ile) Yıldırım. *Siper-i saika,* paratoner. «Seyf-i islâma değil saika tâbiri seza — Öyle bir saika indirmedi takdir henüz.— M. Naci».

saika, *A. i.* [Sevk'ten] (*sin* ile) Götüren, sürükleyen hal. Sebep.

saikazede, *F. s.* [Saika-zede] Yıldırım çarpmış. «Sedire yıkılmış yatan bu vücud-i saikazedenin karşısında dondu.— Uşaklıgil».

sail, *A. s.* [Sual'den] 1. Soran, sual eden. 2. Dilenen, dilenci. «Saile sual teveccüh etmez .—» « Dergeh-i Hakta hemen şah ile sail birdir.— İzzet Molla».

sail, *A. s.* [Seylân'dan] Akan.

sail, *A. s.* [Şavlet'ten] Saldıran, saldırıcı. «Hasan ilerde giden bir bölük fedayinin — Önünde sail idi.— Fikret».

sailiyyet, *A. i.* Akıcılık. Akan şeylerin hali.

saim, *A. s.* [Savm'dan] Oruç tutan. Oruçlu.

saime, *A. s.* Otlağa başı boş salıverilmiş hayvan.

sâir' *A. s.* 1. [Seyr'den] 1. Yürüyen. 2. Geçen, dolaşan. 3. Başka. Gayri. *Sair-fil-menam,* uyur gezer. «O zill-i sair, o mevceler, o cibal — Birer misal-i emeldir ki rehgüzarında.— Fikret».

saîr, *A. i.* 1. Ateş. 2. Cehennemin ikinci tabakası. «Düşse kemter şerer-i şule-i berk-i gazabı — Bag-i Firdevs olur ateşkede-i dâr-i saîr.— Hakkı».

sais, sayis, Bk. *Sayis.*

sait, *A. s.* [Savt'tan] Sesli. Ses çıkartan.

saiyan, *F. i.* [Sai ç.] 1. Çalışanlar. 2. Haberciler. «Şu kır bıyıklı, yanık yüzlü saiyan-i hayat.— Fikret».

sak, *A. i.* 1. Baldır, incik. 2. (Bot.) Sap. 3. (Geo.) Kenar. *Sak-i cezrî,* köksap; *-mültasık,* (Bot.) yapışık sap; *-zâhıf,* (Bot.) sürüngen sap. «Ben mi saki olayım bezme dururken sevgilim — Böyle simîn saklar billûr bazularla sen.— Nedim».

sak, sakk, *A. i.* Bk. *Sakk.*

saka, *A. i.* [Sevk'ten] Ordunun gerisinde bulunan asker. Artçı. «Mukaddem meymene ve meysere ve kalb ve saka tertip olunmak üzre ettikleri meşvereti arz eyledi.— Naima».

sa'ka, *A. i.* Bayılma.

saka', **sakka'**, Bk. *Sakka'*.

sakaf, **sakf**, Bk. *Sakf*.

sakaleyn, *A. i.* 1. İnsan, cin. 2. Dünya, ahiret. 3. Arap, Acep. 4. Ağır, hafif şeyler.

sakalibe, *A. i., ç.* İslâvlar.

sakam, *A. i.* Hastalık, illet. (ç. Eksam). «Cism ü can-i âlem maraz ü sakamdan ve derd ü elemden tamam arındı.— Lâmii».

sakamet, *A. i.* Bozukluk, noksanlık, sakatlık. Yanlışlık.

sakankur, *A. i.* 1. Mısır'da bulunan kum kertenkelesi. 2. Sahangur denen tülbent.

Sakar, *A. i.* Cehennem. «Azab-i nâr-i Sakardan emin ede Rahman.— Şinasi».

sakat, *A. i.* 1. Şeyin düşük ve işe yaramaz kısmı. 2. Kötü, yaramaz şey. 3. Yanlış. 4. (s.) Bedende bir eksikliği olan. 5. Yanlış, doğru olmıyan.
«Behlûl öyle bir sakat zemin-i mütalâaya girmiş idi ki.— Uşaklıgil».

sakatat, *A. i.* 1. Düşük şeyler. Eksikler, yanlışlar. 2. Ciğer işkembe gibi şeyler.

sakb, *A. i.* Dilenme.

sakbe, **sukbe**, *A. i.* Delik.

sakf, **askaf**, *A. i.* Dam, çatı. (ç. Sukuf). «Tavan-i sakf reşk ile çâk olsa veçhi var — Gördükçe pâyin öptüğünü nerdübanların. — Nabi».

sâkı, *A. i.* [Saky'den] 1. Su veren. Su dağıtan. 2. Kadeh, içki sunan. «Açsın bizim de gönlümüz saki medet sun câm-i Cem. —Nef'i».

sâkı, *A. s.* [Sak'tan] Baldıra veya baldır kemiğine ait, onunla ilgili.

sâkıb, *A. i.* [Sakb'dan] 1. Bir yandan bir yana delen, delik açan, delip geçen. 2. Pek parlak, ışıklı.

sâkıt, *A. s.* [Sukut'tan] 1. Düşen, düşmüş. 2. Yürürlükten kalkmış, önemi kalmamış. 3. Vakitsiz rahimden düşen. «Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten.— N. Kemal».

askıye, *A. i.* [Saky'den] 1. Su veren, içki dağıtan kadın. 2. Su cetveli, su dolabı. (ç. Sevakı). «Bir han ve bazı sakıyeler yaptı.— Naima».

sakib, *A. s.* Dökülen, dökülücü.

sakil, *A. s.* [Sıklet'ten] 1. Ağır. 2. Sıkıntılı, can sıkan. 3. Çirkin. 4. Söylenilmesi ağır ve kalın olan (hece). (ç. Sukalâ).

sakim, *A. s.* [Sakamet'ten] 1. Hasta, hastalıklı. 2. Yanlış. 3. Söyleneni pek gerçek ve sağlam olmıyan (hadis). «Söz müdür ol ki çep ü rast düşe mazmunu — Nice mâna-yi dürüstün boza bir lâfz-i sakim.— Nef'i».

sakin, *A. s., i.* [Sükûn'dan] 1. Oynayamıyan. Hareketsiz. 2. Oturan, bir yerin ahalisinden olan. 3. Durgun. 4. Kendi halinde. 5. (Arap. Gra.) Hareke ile okunmıyan harf. «O bakış çehre-i eş'arıma sakin sakin.— Fikret».

sakinan, *F. i.* [Sakin ç.] Oturanlar. Sakinler. «Rikkat-efza-yi sakinan-i sema.— Recaizade».

sakinane, *F. zf.* Sessizce. Sakin bir kimseye yakışır surette.

sakit, *A. i.* [Sükût'tan] Susan, ses çıkarmıyan. «Gündüz gibi pür velevle akşam gibi sakit.— Ce-

nap».

askitane, *F. zf.* Sessizce, ses çıkarmıyarak.

sakiye, *A. i.* 1. İçki dağrtan kadın. 2. Sudolabı, su harkı.

sakk, *A. i.* 1. Şeriat mahkemelerinden verilmiş olan hüccet, ilâm, berat. 2. Bu gibi yazıların kompozisyonu, bunlardaki terim ve deyimler. (ç. Sukûk).

sakka, *A. i.* [Saky'den] Arkada veya hayvanla su taşıyan adam. Saka. «Şekl-i sakkada gezer dide-i giryan saf saf.— M. Naci».

sakkâk, *A. i.* [Sakk'ten] İlâm ve hüccet yazmada usta şeriat mahkemesi kâtibi.

sakl, *A. i.* Törpü ile eğeleme. Cilâlama.

saky, *A. i.* Sulama.

sâl, *F. i.* Yıl. «Aradan bin kadar sâl mürur etmiş iken.— Nev'i».

sal', *A. i.* Baş tepesinin kılsızlığı.

salâ', *A. i.* 1. Cuma namazına veya cenazeye çağırmak için minarelerde okunan salavat. 2. Meydan okuma. 3. Ayrı ayrı mahalle çocuklarının kavgası. «Salâdır nükte-sencan-i zemane hiç lâf istemem — Ben öğrettim cihana tarz-i şuh ü şi'r-i hemvarı.— Nef'i».

salâbet, *A. i.* [Sulb'den] 1. Katılık. Peklik. 2. Dayanma, kuvvet. «Diyordu vak' ü salâbetle muhterem bir pîr.— Fikret».

salâh, *A. i.* 1. İyilik. 2. Barış, rahatlık. 3. İyi davranış, dine bağlılık.

salâhan, *F. s.* [Salâ-hân] 1. Salâ veren. 2. Meydan okuyan.

salâhiyyet, *A. i.* 1. Bir işi yapmıya veya ona karışmaya haklı olma. Vazife dolayısiyle hakkı olma. 2. Bir dâvaya bakabilme. «Etraftan kendisine gülümsiyerek bakmak için salâhiyet bulan gözler açılacak.— Uşaklıgil»

salâr, *F. i.* 1. Baş, başkan. 2. Komutan. *Kafile salâr, şipehsalar.* «Menem ki kafile-salâr-i karvan-i gamem.— Fuzuli».

salât, *A. i.* 1. Namaz. 2. Muhammet Peygambere «aleyhisselât vesselâm, -salâvatullahi aleyh, sallâllahü aleyhi ve selem» dualarından birini okuma. «Ruhuna manzum ü mensur ola enva-i salât — Nazım ü nesrin her salât oldukça zîb ü ferl.— Nazîm».

salâvat, *A. i.* [Salât ç.] 1. Namazlar. 2. Muhammet peygambere dua okumalar.

salb, *A. i.* 1. Asma. Dar ağacına çekme. 2. Haça germe. «Maslahat-i mülke binaen salb olundu. — Naima».

salben, *A. zf.* Asarak. darağacına çekerek.

saldide, *F. s.* [Sâl-dide] 1. Yaşlı. 2. Tecrübeli. «Sükûn içinde veda ettiler çocuklarına — O saldide pederler, rahîm valideler.— Fikret»

sâle, *F. s.* Yıllık, yaşında. «Fikri üstad-i kühen-sal-i akl-i evvel.— Nef'i».

sa'leb, *A. i.* Tilki.

sâlha, *F. i.* [Sâl ç.] Yıllar.

salhorde, salhurde, *F. s.* [Sâl-hurde] Yaşlı, geçkin. «Kuvayi fark edemez salhorde hikmetler.— Cenap».

salib, *A. i.* [Salb'den] (*sad* ile) Haç.

sâlib, *A. s.* [Selb'den] (*sin* ile) 1. Kapıp götüren, alan. 2. (Gra.) Olumsuzlaştıran. «Sükûtu mahzin-i mevki kadar ârâmı sâlibdir.— Fikret».

salibî, *A. s.* 1. Haça kutsal diye bakan. Hıristiyan. 2. Haçlılardan olan. (Ana., Bot.) Haç şeklinde olan.

salibiyye, *A. i.* (Bot.) Turupgiller.

salif, *A. s.* [Selef'ten] Geçen, geçmiş.

salih, saliha, *A. s.* [Salâh'tan] 1. İyi, yarar. 2. Salâhiyetli, hakkı olan. 3. Din buyruklarına uygun davranan. (ç. Suleha). «Kim arza Huda eyledi salihleri vâris.— Ruhi».

salihat, *A. i., ç.* Şeriatın buyurduğu ahlâk ve insanlıkça beğenilebilecek işler.

salik, *A. s.* [Sülûk'tan] 1. Bir yol tutturan, bir yolda giden. 2. (Tas.) Bir tarikate girmiş olan. (ç. Salikân, salikîn). «Seyyare-i arzı târik oldun — Yükseklere doğru salik oldun.— M. Naci».

salikân, *F. i.* [Salik ç.] Salikler. Bir tarikata girmiş, bir şeyhe uymuş kimseler.— «Böyle zaman da acırın ol sadedillere — Kim kavl-i salikân-i riyaya inandılar .— Ruhi».

salikîn, *A. i.* [Salik ç.] Bir meslek veya tarikate girmiş olanlar.

salim, *A. s.* 1. Sağ. Sağlam. 2. Noksansız. 3. Korkusuz, emin olan. 4. (Arap. Gra.) Kelime harfleri bozulmadan çoğul eki katılarak meydana gelen (çoğul). «Daha nafiz, daha salim bir nazarla tahlil-i mesele etmekte.— Uşaklıgil».

salimen, *A. zf.* 1. Sağ, sağlam olarak. 2. Emin olarak, emniyetle.

salimîn, *A. i.* Sağ ve sağlam olanlar.

salis, *A. s.* Üçüncü. «Canbahş edip emvata Huda hazret-i Hızr'ı — İsa'yı ona eyledi sani seni salis.— Ruhi».

salise, *A. i.* 1. Sicil rütbelerden üçüncü derece. 2. Saniyenin altmışta biri.

salisen, *A. zf.* Üçüncü olarak.

salname, *F. i.* [Sal-name] Yıllık.

salsal, *A. i.* 1. Kumla karışık ince çamur. 2. Lüleci çamuru.

salsalî, *A. s.* Çamur kıvamında.

saltanat, *A. i.* 1. Hükümdarlık. 2. Devlet, hükûmet. 3. Tantana, gürültülü gösteriş. «Başı bir iklil-i saltanatla tetviç edilmiş bir melike vekar-i şuhanesi verirdi.— Uşaklıgil».

salûs, *F. s.* İki yüzlü. Riyacı. «Bezenmiş penbe-i dağ ile bir sermest abdalız — Ne salusuz ne kayd-i hırka-i peşminemiz vardır.— Ruhi».

salûsî, *F. i.* İki yüzlülük.

salvele, *A. i.* Muhammet peygamber dua.

salyane, *F. i.* Yılda bir alınan vergi

Sam, *A. i.* Nuh peygamberin oğullarından biri.

Sam, *F. i.* Zal'ın babası.

sam, samm, Bk. *Samm.*

sâman, *F. i.* 1. Servet, bir kimsenin varı yoğu. 2. Rahat. Dinçlik. 3. Düzgünlük ve düzen sebepleri. «Aşkımla bütün sabrımı. sâmanımı yaktın.— Recaizade».

Sâman, *A. i.* Samanî devletinin kurucusu.

samanî, *A. i., s.* Saman devletine mensup, onunla ilgili. (ç. Samaniyan).

samansuz, *F. s.* [Sâman-suz] Varı yoğu, rahatlık sebeplerini yakan, yok eden.

samed, *A.* . Kimseye ve hiçbir şeye ihtiyacı olmıyan Tanrı.

samedanî, *A. s.* Tanrıya mensup, onunla ilgili.

samedaniyyet, *A. i.* Tanrılık.

samem, *A. i.* Sağırlık. «Bostan-

cıbaşı sameme müptelâ olmakla Diyarbakır eyaletiyle çıkıp.— Naima».

samg, *A. i.* Zamk.

samgî, *A. s.* Zamk halinde olan veya zamk gibi olan.

sami, *A. s.* Sam soyundan olan.

sami, *A. s.* [Sümüv'den] Yüksek, yüce. (Sadrazamla ilgili ve sadaret makamına ait işler için kullanılırdı).

sami', *A. s., i.* [Sem'den] 1. İşiden. 2. Dinleyen. 3. Dinleyici. (ç. Samiîn).

samia, *A. i.* İşitme yetisi.

samih, *A. s.* [Semahat'ten] Cömert.

samiîn, *A. i.* [Sami ç.] Dinleyiciler.

samim, samime, *A. i.* Her şeyin içi, göbeği, merkezi. Aslı, en temel kısmı. «Samim-i ruhuma saklar, derim ki, incinme.— Fikret».

samimane, *F. zf.* Samimi olarak, içten gelerek. «Behlûlla biraz daha samimane bir hasbihalden çekinmedi.— Uşaklıgil».

samimî, *A. s.* Yüreğin içinden gelen. Ciddî, gerçek. «Samimî bir meraret gösterir, ağlardı rikkatle.— Fikret».

samimiyyet, *A. i.* Samimilik. (Ed. c.) *Samimayyet-i dostane, -fevkalâde, -hissiyat, -ruh, -sükût -şebab, -şiir.* «Hepsi bunlar, bu yazılmış, unutulmuş şeyler — O samimiyyete mezcup olarak toplanıyor.— Fikret».

sâmin, *A. s.* Sekizinci.

saminen, *A. zf.* Sekizinci olarak.

sâmit, *A. s.* [Samt'tan] 1. Susan. Lâkırdı etmiyen. 2. Sessiz, ses çıkarmaz. Sağır. 3. Cansız (mal). «Ey çehre-i sâmit! gülüyorken— Cephende nigâh-i ebediyyet.— Fikret».

sami, sumul, *A. i.* Katılık, sertlik. Kuruluk.

samlah, *A. i.* Kulak kiri.

samm, sam, *A. s.* [Sem'den] Zehirleyen.

samma, *A. s.* 1. Sağır ve dilsiz olan. 2. Sadası çıkmayan. 3. Kunt ve katı som kaya taşı. «Ve çok geçmeyip dahiye-i dehya ve fitne-i samma zuhur edip. — Naima».

samsam, *A. i.* Keskin kılıç. «Cihana şa'şaabâr oldu berk-i samsamı.— Nef'i».

samsame, *A. i.* Amr'in kılıcı. Zülfikar'dan sonra ikinci ünlü kılıç. Samsameyi eyledikçe teslil .— M. Naci».

samt, *A. i.* Susma. «Bir samt-i siyeh-renk ile meşbu-i hayalât.— Fikret».

samut, *A. s.* [Samt'tan] Az lâkırdı söyler. Susmuş. «Çölün samut ü mukassi leyal-i târında. Fikret».

-san, *F. s.* «Benzer, andırır» anlamiyle kelimelere ulanır. *Yeksan*, Bk. «Benan-i şem'-san ve yed-i beyza-yi nur-efşanı ile.— Sadettin» — «Kâgaz-i yasemin -sanda piçide.— Mevkufati».

sanaat, sınaat, *A. i.* 1. İnsana gerekli eşyadan birini meydana getirmek için yapılan iş. 2. Ustalık. (ç. Sanayi).

sanacık, Türkçe *sancak* sözünden arapça çoğul. «Elviye ve sanacık-i menkûse ve kerrenay ve tubul-i menhusesi.— Naima».

sanadid, *A. i.* [Sındıd ç.] Başlar, başkanlar. İleri gelenler.

sanadik, *A. i.* [Sadnuk ç.] Sandıklar.

sanat, *A. i.* Sanat. «On gündür işte uğraşıyor fikr ü sanatım — Bir mevc-i hisse vermek için şekl-i irtsam.— Fikret».

sanatger, *F. i.* [Sanat-ger] Sanatçı.

sanatkâr, *F. i.* [Sanat-kâr] 1. Sanatçı. 2. Usta. 3. Fransızcadan *artiste* karşılığı. «Bir hayat uyandıran bir sanatkâr sanihasiyle.— Uşaklıgil».

sanatkârane, *F. zf.* Sanatkârca. Bir sanatçıya yakışır yolda. «Nasıl sâf bir emelle, bir emel-i sanatkârane ile.— Uşaklıgil».

sanavber, *A. i.* 1. Çamfıstığı ağacı. 2. Çamfıstığı kozalağı. 3. Sevgilinin boyu. «Dikti leşkergeh-i ezhara sanavber tuğun.— Baki».

sanavberi, *A. s.* Kozalak şeklinde, koni biçiminde.

sanavberiye, *A. i.* 1. Kozalaklar. 2. (Bot.) İğne yapraklılar.

sanayi, *A. i.* [Sanaat ç.] Sanatlar. «Bu sade nazmı ehl-i sanayi beğenmese — Nev'i ne gam bizim sözümüz âşikanedir.— Fedim».

sancak, Türkçedir, *sancag-i şerif* tamlamasından yapıldığı gibi *sanacık* diye de çoğulu arap kuralınca yapılmıştır.

sancakdar, *F. i.* [Sancak-dar] Sancak taşıyan. «Mehib bir sancakdar vaziyetiyle vücudunu büyülte büyülte.— Uşaklıgil».

sand, sandal, *A. i.* Hindistandan gelir bir çeşit kuvvetli kereste.

sandel, asndeli, *A. i.* Sandal ağacından yapılma iskemle, sandalye. «Sandeli-i zib ü behadır o badahır rüzgâr.— Şinasi».

sanduk, *A. i.* Sandık. «Maksad-i şem'i münevver oldu — Sanduk-i emel dür ile doldu.— Fuzuli».

sanduka, *A. i.* Mermerden veya çuha kaplı mezar üstü.

sandukçe, *F. i.* Küçük sandık.

sanem, *A. i.* 1. Put. 2. Güzel kimse. «Gülistan oldu bugün bir sanem-i lâle izar.— Baki».

sanemhane, *F. i.* [Sanem-hane] Puthane. Tapınak. «Bir gece sanemhane-i murassa-i Nemrudi serirlerinden sernigûn olup.— Veysi».

Sani', *A. s.* [Sun'dan] Yapan, işleyen. Yaradan. *Sani-i hakiki* Tanrı. «Sûbesû manzaram bedayidir — Pür-tecelli-i nur-i Sani'dir.— Recaizade».

sâni, *A. s.* 1. İkinci. 2. Dönen, çeviren. «Size de var mı neşe-i sani?— Recaizade».

sania, *A. i.* 1. İş. 2. Uydurma. İftira. Düzen. «Kendisinin aleyhinde mürettep bir sania olmak üzere telâkki etmişti.— Uşaklıgil».

sanih, *A. s.* [Sünuh'tan] Zihin ve fikirde olup çıkan, fikre doğan. (ç. Sanihat). «Fakat ölmüş bir cihanın ölmüş bir bir gecesi sanih oluyordu.— Uşaklıgil» — «Zekâ'nın da — Günün birinde bütün sanihatı toplanacak.— Fikret».

saniha, *A. i.* Çok düşünmeden fikre doğan. (ç. Sanihat).

saniye, *A. i.* 1. Sivil rütbelerden ikinci derece, (saniye sınıf-i sanisi ve mütemayiz olarak ikiye ayrılırdı). 2. Dakikanın altmışta biri. (ç. Sevani). «Bu vefasız gecenin koynunda — Kalalım bir ebedî saniye dalgın, bihuş.— Fikret».

saniyen, *A. zf.* İkinci olarak, ikinci derecede.

sâr, *A. i.* (*Se* ile). Öc. «Birden eski tahammülleri birer hakk-ı sâr kuvvetiye.— Uşaklıgil».

sâr, *F. i.* (*Sin* ile) 1. Deve. 2. Sığırcık kuşu. «Beş yüz sürü sâr geldi.— Sadetin».

-sar, *F. e.* Yer bildirerek keli-

melere ulanır. *Çeşmesar.*

sara, *F. s.* Halis, katıksız. *Anber-i sara*, hilesiz, katıksız amber.

sar'a, *A. i.* (*Sad* ile) Tutarak. «Sar'a-i ihtizar içinde gusun.— Cenap».

sarahat, *A. i.* Açıklık. Açık anlatım. «Tamamen vuzuh ve sarahat kesp edememekle beraber.— Uşaklıgil».

sarahaten, *A. zf.* Açık açık. Açıktan açığa. «Onu büyük valide edecek olan bu mahlûka sarahaten husumet ediyordu.— Uşaklıgil».

saramet, *A. i.* Yiğitlik. «Saramet-i hulâsa-i dudman-i saltanat-i kitisitani.— Ragıp Pş.».

saray, **seray**, Bk. *Seray.* «Kaatil kuleler, kaleli, zindanlı saraylar .— Fikret».

sarban, *F. i.* Deveci. Deve sürücüsü. «Nice zaman gezip sarbanlık ve badehu leventlik ederek .— Naima».

sarf, *A. i.* 1. Harcama, gider. 2. Kullanma. Uğraştırma. 3. Gramer, dilbilgisi. 4. Değişme. «Yâr mihmanımız oldu gelin ey can ü gönül — Kılalım sarf nemiz vari ise mihmanımıza.— Fuzuli».

sarfi, **sarfiye**, *A. s.* 1. Giderle, harcama ile ilgili. 2. Gramerle ilgili.

sarfiyyat, *A. i.* 1. Harcamalar, giderler. 2. Vücudun çıkarttıkları, salgıları.

sarfiyyun, *A. i., ç.* Gramer bilginleri. Gramerciler.

sarh, **sarah**, *A. i.* Büyük köşk, yüksek yapı. (ç. Suruh). «Çasar çiftliğinde nümudar-i sarh-i haman olan ebniye-i refia ve kâşane ve kasır ve haneler hark olundu.— Raşit».

sâri, *A. s.* [Sirayet'ten] Bulaşan, bulaşıcı. «Ağlayın, girye belki saridir — Bana bir cuşiş-i bükâ getirir.— Fikret».

sârif, *A. s.* [Sarf'tan] 1. Sarfeden, harcayan. 2. Değiştiren.

sarih, *A. s.* [Sarahat'tan] 1. Açık. 2. Belli. 3. Sade, halis. «Bu suale sarih bir cevap vermek külfetine lüzum görülmemiştir.— Uşaklıgil».

sarik, *A. s.*, *i.* [Sirkat'ten] 1. Çalan, hırsızlık eden. 2. Hırsız. «Ve dest-i sarik ve ayyar ve rehzen ve tarrar andan kesile.— Hümayunname».

sârim, *A. s.* Keskin. *Seyf-i sârim*, keskin kılıç.

sarir, *A. i.* Gıcırtı, cızırtı. *Sarir-i hame*, kalem cızırtısı. «Ağlıyor hâmemin saririnde — Şi'rimin lâfzı, vezni, kafiyesi.— Cenap».

sarr, **sarre**, *A. s.* [Sürur'dan] Sevindiren, sevinçli. «Hıyaz-i harresi ve riyaz-i sarresi.— Sadettin».

sarraf, *A. i.* Sarraf. (ç. Sarrafan). «Evi harap olacak öyle vakitte şiddet tamamından sarraflık sevdasına düşüp.— Naima».

sarrafiyye, *A. i.* Sarraflık hakkı.

sarsar, *A. i.* Şiddetli, soğuk rüzgâr. «Bahr-i ateş-i sarsar-i ahım huruşun görme sehl.— Nail».

satavat, *A. i.* [Satvet ç.] Kahırlar. Korkunç kuvvetler. «Sen ol kahharsın ki satavat i kahrını vurup .— Sinan Pş.».

sa'ter, *A. i.* Zater. «Sürenler su gibi rû sa'terine — Kapılmaz sebze-i huld-i berine.— Lâmii».

sath, *A. i.* 1. Bir şeyin dış tarafı, yüz. 2. Üstten görünen kısım.

3. (Geo.) Yüzey. «Reng-i simini sath-i deryanın.— Fikret».

sathan, *A. zf.* Dıştan, dış yüzden.

sathî, *A. s.* 1. Dış yüzle ilgili. 2. Derinden değil, üstünkörü. *Mesaha-i sathiyye*, yüz ölçümü.

sathiyyen, *A. zf.* 1. Dış yüzden, dıştan. 2. Üstten. Sudan.

satı', *A. s.* Yükselip meydana çıkan. Yükselerek belli olan. «Bu gaziler ki en satı' birer sima-yi necdettir.— Fikret».

sâtir, *A. s.* [Setr'den] Örten, kapatan.

satl, *A. i.* 1. Tas. Küçük leğen. 2. At sulama kabı. «Su-i sıfatla muttasıf ve seyislik satlından çirkâbı rezaleti mürteşif iken.— Naima».

satr, *A. i.* Satır. (ç. Sutur).

satranç, *A. i.* Satranç.

satur, *A. i.* Satır, büyük bıçak. (ç. Savatır).

satvet, *A. i.* Birinin üzerine kuvvet ve şiddetle sıçrama. «Fakat bizimkilerin satvet-i mühacemesi — Bırakmıyor ki atılsın o bir adım leri.— Fikret».

satvetmedar, *F. s.* [Satvet-medar] Satvet sebebi, satvet vesilesi. «Gözler dalar güzariş-i satvetmedarına.— Fikret».

savab, *A. i.* 1. Doğruluk. 2. Doğru davranış. 3. Doğru fikir. «İman-i azmini savb-i savaba icale eden ol merd-i pâk-dil idi.— Naima».

savabdide, *F. s.* [Savab-dide] 1. Doğru görülmüş, doğru bulunmuş. 2. Beğenilmiş, gözde. «Molla, Derviş Paşanın savabdidi ve vasiyeti budur dedikte.— Naima».

savabendiş, *F. s.* [Savab-endiş] Fikri, görüşü doğru olan.

savabnüma, *F. s.* [Savab-nüma] Doğruyu gösterir olan.

savaik, *A. i.* [Saika ç.] Yıldırımlar.

savami, *A. i.* [Savmaa ç.] Tekkeler.

savarif, *A. i. ç.* Değişiklikler. Değişmeler.

savarim, *A. i.* [Sarim ç.] Keskin kılıçlar. «Şa'şaa-i savarim-i ateşbar.— Sadettin».

savatır, *A. i.* [Satır ç.] Satırlar, büyük bıçaklar.

savb, *A. i.* Yön. «İnan-i azmini savb-i savaba icale eden.— Naima».

sa've, *A. i.* Kuyruk sallıyan kuşu. «Havalandın yeter ey sa've-i dil didebaz ol kim.— Sabit».

savl, *A. i.* Saldırma, atılma.

savlecan, *A. i.* Çevkân. Cirit oymıyanların eğri sopası. «Savlecan-i yed-i kudretle hemin — Gel di meydana bu gez rû-yi zemin .— Hakani».

savlet, *A. i.* Saldırma. «Ey savlet-i evham ile bitab-i tahassüs .— Fikret».

savm, *A. i.* Oruç.

savmaa, *A. i.* İbadet yeri. Tekke. «Mahsus olursa zahid-i salûsa savmaa — Olmaz aceb ki sakin i virane bûmdur.— Ruhi».

savmaanişin, *F. s.* [Savmaa - nişin] Tekkeye çekilmiş oturan.

savn, *A. i.* Koruma.

savt, *A. i. 1.* (*Sad* ile) Ses. 2. Bağırma. (ç. Esvat). «Giryan oluyor savt-i hazininde muhabbet. — Fikret».

savt, *A. i.* (*Sin* ile) Kamçı, kırbaç. «Emr eyledi ki şuna birkaç yüz savt ursunlar dedi».

savtî, **savtiyye**, *A. s.* Sesle ilgili. Ses çıkaran harf.

savtiyat, *A. i.* Fransızcadan *phonétique* karşılığı olarak (XX. yy.).

-say, -sâ, *F. s.* Bk. *Sâ.*

sây, *A. i.* 1. Çalışma, çabalama, emek. 2. Geçinmek için iş işleme. 3. (Hacta Safa ile Merve arasında) Koşma, yürüme. «Bir istifade edersin bugünkü sâyinden.— Fikret».

sayd, *A. i.* Av. «Sayd eyliyelim gel — Ben kafiyeler, sen de müzehhep kelebekler.— Fikret».

saydalânî, *A. s.* Eczacılıkla ilgili.

saydale, *A. i.* Eczacılık.

saydgâh, *F. i.* [Sayd-gâh] Av yeri. Avlak.

saye, *F. i.* 1. Gölge. 2. Koruma, sahip çıkma. «Serer zemine a ğaçlar sedefli bir saye.— Fikret». — «Sayemde bu neşen, demek ister gibi mağrur.— Fikret».

sayeban, *F. i.* 1. Gölgelik. 2. Koruyan.

sayedar, *F. s.* [Saye-dar] 1. Gölge veren. Gölgesi olan. 2. Sahip çıkan, koruyan. «Nevreste bir çoban kızı bir muzlim ormanın — Dâman-i sayedarına düşmüştü bimecal.— Cenap».

sayeendaz, *F. s.* [Saye-endaz] Gölge salan. (Mec.) Koruyuculuk eden. «Ne var pederinizi ziyarete geldikte câ-yi gurbet-mekânımıza sayeendaz-i ziynet buyursanız.— Veysi».

sayegâh, *F. i.* [Saye-gâh] Gölgelik yer. «Yarın sen de bir avuç toprak — Kesafetiyle gelirsin bu sayegâha, bırak — Esir-i sâfını döksün ölelebet Mevlâ .— Fikret».

sayeküster, *F. s.* [Saye-küster] 1. Gölge salan, gölge eden. 2. Koruyan. «Geh bir leb-i cûda hoş -nişinim — Perverdesi bîd-i sayeküster.— M. Naci».

sayenişin, *F. s.* [Saye-nişin] 1. Gölgede oturan. Bir şeyin gölgesine sığınan. 2. Korunan, korunma halinde bulunan.

sayeperver, *F. s.* [Saye-perver] Gölgelendiren, gölge verici. Koruyucu. «Müjgân-i sayeperveri eyliyor gibi.— Fikret».

sayezar, *F. s.* [Saye-zar] Gölgelik. «Bu sayezar-i serairde böyle yapyalnız — Yürür, yürür.— Fikret».

sayf, *A. i.* Yaz. «Hayalinin o müşemmes, o kızgın sayf-i dûradûruna karşı bir türlü ısınamıyarak üşüyor.— Uşaklıgil».

sayfî, *A. s.* Yaza ait, yazla ilgili.

sayfiyye, *A. i.* Yazlık.

sayha, *A. i.* Bağırma. Nara. (Ed. c.) *Sayha-i dehşet, -gurab, -haşyet, -hayret, -ıstırap, -meserret, -mezbuhane, muzafferiyet, -nefret, -şum, -takdir, -tehaşi, -zafer.* «Deniz dışarda uzun sayhalarla bir hırçın — Kadın gürültüsü neşr eyliyordu ortalığa.— Fikret».

sayil, sail, Bk. *Sail.*

sayis, *A. i.* [Siyaset'ten] Ata bakıp tımar eden hizmetçi. Seyis. «Kendi sayisine varınca etba ve levahıkı irtişada yekcihet olup.— Naima».

saykal, *A. i.* Cilâcı. Cilâ aleti. «Saykal-i mihrinle eyle tâbdar ü münceli.— Nazîm».

saykalzade, *F. s.* [Saykal-zade] Cilâlı, cilâlanmış. «Oldu saykalzade bu müh revak-i kevn ü fesat.— Nabi».

sayref, sayrefi, *A. i.* 1. Sarraf. 2. İşini, hesabını, çıkarını bilir kimse. (ç. Sayarıf, sayrefiyan). «Künc-i sinede meknuz olan cevherleri pişgâh-i sayrafi-i nakkada arz ü ihda.— Sümbülzade».

sayruret, *A. i.* Olma, edilme, kı-

lınma. Bir halden başka bir hale değişme.

sayyad, *A. i.* [Sayd'dan] Avcı. «Kıl temaşa zülfünü sayyad-i can görsün.— M. Naci».

sayyag, *A. i.* [Sıyagat'ten] Kuyumcu.

saz, *F. i.* 1. Çalgı. 2. Silâh. 3. Sıra, düzen. 4. Öğrenme, ustalık. «Ey gıpta-i Nahit, ki zîr ü bem-i sazım.— Fikret».

-saz, *F. s.* «Yapan, uyduran» anlamiyle kelimelere ulanır.

âramsaz	*nagamsaz*
cilvesaz	*nağmesaz*
çaresaz	*nemimesaz*
demsaz	*nesaksaz*
hâtırsaz	*terennümsaz*
kârsaz	*ukdesaz*
keremsaz	

sazec, *A. s.* Sade. «Söz bir nefes-i sazec-i bi-renktir amma — Berhemzen-i suretkede-i kevn ü mekândır.— Avni».

sazende, *F. i.* 1. Çalgıcı. 2. Yapıcı, düzeltici. «Cûlardaki sazende hayalât.— Cenap».

sazkâr, *F. s.* [Saz-kâr] Uygun.

sazkâri, *F. i.* Uygunluk.

sealib, *A. i.* [Sa'leb ç.] Tilkiler.

seb', *A. s.* Yedi.

Seba, *A. i.* Yemende eski bir şehir. Hükümdarı Belkis'in Süleyman peygamberle münasebetiyle ün almıştır. «Ey hüdhüd-i ümmid Sebâ'dan mı gelirsin .— Nabi».

seb'a, *A. s.* Yedi. *Seb'a-i seyyare* (yedi gezegen) Kamer (Ay), Utarid (Merkür), Zühre (Venüs), Şems (Güneş), Mirrih (Mars), Müşteri (Jüpiter), Zühal (Satürn); *acaib-i seb'a-i âlem* (dünyanın yedi şaşılacak şeyi), Babil asma bahçesi, İskenderiye feneri, Rodos heykeli, Çin seddi, Keops piramidi, Halikarnas'taki türbe, Olympteki Zeus tapınağı; *Cezair-i seb'a-i Yunaniye* (Yedi Yunan adası) İyonien adaları.

sebahat, *A. i.* Suda yüzme. «Özümü kurtaram sabahatten — Bir kenara çıkam feragatten.— Fuzuli».

sebaik, *A. i.* [Sebike ç.] Eritilip parça halinde dökülmüş madenler. Küleçler.

sebak, *A. i.* Ders. «İstiyorsan almayı hikmet kitabından sebak — Hâme-i Kudret ne yazmış safha-i ruhsara bak.— Hayali».

sebakamuz, *F. i.* [Sebak-amuz] Ders öğreten, Öğretmen.

sebakdaş, *F. i. s.* [Sebak-daş] Ders arkadaşı. Aynı öğretmenden ders alan.

sebakhân, *F. s.* [Sebak-han] Ders okuyan.

sebat, *A. i.* Yerinde durma. Kımıldamama. *Bisebat*, sebatsız, bir şey ve bir yerde durmaz; geçici. «Birer kayık ve tükenmez bir ihtiyac-i sebat.— Fikret».

sebatkâr, *F. s.* [Sebat-kâr] Sebat eden. Bir halde duran. (ç. Sebatkâran).

sebatkârane, *F. zf.* Sebat ederek. Yılmadan, yorulmadan.

sebaya, *A. i.* [Seby ç.] Köle veya cariye edilmek üzere esir alınanlar.

sebb, *A. i.* Sövme. Sövüp sayma.

sebbab, *A. s.* [Sebb'den] Çok küfür eden. Küfürbaz. «Bu sebbab münafıkı haps etmek ne lâzım diye.— Naima».

sebbabe, *A. i.* Şehadet parmağı. Sağ elin baştan ikinci parmağı. *Sebbabe-geza*, şaşarak parmak ısıran. «Sebbabe-i hakîmaneleri nabzgir-i şiryan-i bimaran olarak.».

sebbah, *A. i.* [Sabahat'ten] Suda

yüzen. Yüzgeç. Yüzücü.

sebbî, *A. i.* [Seby'den] Esir edilmiş.

sebeb, *A. i.* 1. Bir şeyin olmasını gerektiren şey. 2. Bahane. 3. İlgi. 4. Araç. 5. Alet. 6. (Ed.) Aruzda, iki harften meydana gelen parça. *Sebeb-i hayat*, baba; *bilâ sebeb*, sebepsiz, hiç yoktan; *lisebebin*, bir işten dolayı, bir sebep etkisiyle. (ç. Esbab). «O taş meğer olacakmış bu şi'rimin sebebi.— Fikret».

sebebî, **esbebiyye**, *A. s.* Sebeple ilgili.

sebebiyyet, *A. i.* Sebep olma. Gerektirme. «Bülent'in sebebiyet verdiği fasılalarla.— Uşaklıgil».

sebel, *A. i.* Gözde olan hafif perde. Dumanlı, bulanık görme hastalığı.

sebele, Bk. *Seblet.*

sebelnak, *F. i.* [Sebel-nak] Sebel hastalığına tutulmuş.

sebh, *A. i.* (Suda) Yüzme. «Emvac-i iktirabının üstünde sebh ile — Oldum reside sahil-i hicr ü tevekküle.— Cenap».

seb'i, *A. s.* Yedi günde bir olan (nöbet v.b.).

sebike, *A. i.* Külçe. Eritilip parça olarak dökülmüş maden. (ç. Sebaik).

sebîl, *A. i.* 1. Yol. 2. Sebil, su dağıtma yeri. 3. Parasız dağıtılan su (ve başka şeyler). *Ebna-yi sebil*, yolcular, yolda olan kimseler; *fi sebîlillah*, Tanrı uğuruna *ibn-i sebil*, yolcu, yolda kalmış kimse. (ç. Sübül). «Ve ol havalide askersiz ebna-yi sebîl güzer etmek muhal olduğu haberi gelip.— Naima».

sebilhane, *F. i.* [Sebil-hane] Sebil olarak su dağıtılan yer.

seb'in, *A. s.* Yetmiş, 70.

sebiyy, *A. s.* Savaşta esir alınmış.

seb'iyye, *A. i.* Batınları andırır bir şia kolu (yediler).

sebk, **sebkat**, *A. i.* (*Kaf* ile) 1. İleri geçme. İlerleme. 2. Yarış kazanan hayvan.

sebk, *A. i.* (*Kef* ile) 1. Bir maden eritip kalıba dökme. 2. (Ed.) İbarenin düzeni.

sebkat, *A. i.* Geçme, ilerleme.

seblâ, *A. s.* Uzun kirpikli (göz).

seblet, *A. i.* Bıyık. «Az idi seblet-i ferhundeleri — Milk-i Rum'un nitekim müşk-i teri.— Hakani».

sebt, *A. i.* Cumartesi. *Ashab-üs-sebt*, Yahudiler.

sebt, *A. i.* Bir yere yazma. Yazı halinde tutma. «O dem ki kalem sebt için âsar-i hayalim — Destimde ser-ender-ham-i aguş-i bütandır.— Nef'i».

sebû, *F. i.* 1. Testi. 2. Şarap kabı. «Sebû-endam sakiler elinden bâde geldikçe.— Beyatlı».

sebu', *A. i.* Yırtıcı hayvan. (ç. Siba'i).

sebuçe, *F. i.* Küçük şişe, küçük testi.

sebuh, *A. i.* [Sebh'ten] Yüzgeç.

seb'un, *A. s.* Yetmiş, 70.

sebük, *F. s.* 1. Hafif. Yeyni. 2. Çabuk. 3. Ağırlığı, ağırbaşlılığı olmyan.

sebükbâr, *F. s.* [Sebük-bâr] Yükü hafif. Ağırlıksız. Derdi, düşüncesi olmıyan.

sebükhiz, *F. s.* [Sebük-hiz] Çabuk kalkan, hareket eden. «Ey hâme-i serkeş-i sebükhîz — Vakt oldu ki olasın güherrîz.— Fuzuli». — «Alât-i sebükhiz-i kuva kaldı amelden.— Nabi».

sebüki, *F. i.* Hafiflik. Yenilik.

sebükmagz, *F. s.* [Sebük-magz] Hafif beyinli, akılsız. (ç. Sebükmagzan).

sebükmagzane, *F. zf.* Akılsızca.

sebkkmizac, *F. s.* [Sebük-mizac] Hafif tabiatlı. Çocuk gibi. Hoppa.

sebükpâ, *F. s.* [Sebük-pâ] Ayağına çabuk. Ayağı çabuk.

sebükpervaz, *F. s.* [Sebük-pervaz] Çabuk ve ziyade uçan.

sebükray, sebükrey, *F. s.* [Sebük-re'y] Hafif fikirli, düşüncesiz. «Bikes kaluben men-i sebukray — Sen eylemesen bana medet vay.— Fuzuli».

sebükrev, *F. s.* [Sebük-rev] Çabuk giden.

sebükruh, *F. s.* [Sebük-ruh] Ağır canlı olmıyan. Görüşmesi hoş olan, hoşa giden. «Bârını gerden -i ahbaba edenler tahmil — Ne kadar olsa sebükruh olur elbette sakil.— Ragıp Pş.».

sebükser, *F. s.* [Sebük-ser] Hafif düşünceli. «Boğazı boş ne sebükserler olur — Ki suhan nakline süratle solur.— Nabi».

seby, *A. i.* Düşman ülkesinden kadın erkek esir alma. «Malımızı nehb ve mahariminizi seby ederiz.— Naima».

sebz, *F. s.* Yeşil. *Berk-i sebz*, yeşil yaprak; *hatt-i sebz*, gençlerin sakal ve bıyıktan önce gelen tüyleri. «Gûya çiçek diye — Bir hâk-i sebze döktüğü kanlarla titriyor.— Fikret».

sebze, *F. i.* 1. Yeşillik. 2. Yemeği yapılan yeşillik.

sebzevat, *F. i.* [Sebze ç.] Zerzevat.

sebzezar, *F. i.* Yeşillik olan yer. Çayırlık, çimenlik. «Sürüni sürüni su gibi sebzezara git.— Necati».

sebzî, *F. i.* Yeşillik. «Seninle gel, bu hıyaban-i vahdet-ârâmın — İlelebed hoşalım sebzi-i zalâlinde.— Fikret».

sebzîn, *F. s.* Yeşil, rengi yeşil. «O bulur câme-i sebzîn-i verakla revnak.— İbn Kemal».

sec', *A. i.* 1. Nesirde yapılan kafiye. 2. İbarenin kafiyeli olan cümle sonlarından her biri.

secavend, *F. i.* Kurandaki yazıların üzerine doğru okunmak için konan işaret. Böylece işaretleme bir aralık *ponctuation* (noktalama) karşılığı olarak kullanılmak istenilmişse de tutmamıştır.

secaya, *A. i.* [Seciyye ç.] Seciyeler, karakterler.

secc, *A. i.* Su akma.

seccade, *A. i.* [Secde'den] Üzerinde namaz kılınacak küçük halı. «Nesrin'le Şayeste kahvecinin hasırlarını seccadelerle örtüyorlar.— Uşaklıgil».

seccadenişîn, *F. s.* [Seccade-nişîn] Seccadede oturan. Şeyh. İmam.

seccan, *A. i.* [Sicn'den] Gardiyan. Zindancı.

secde, *A. i.* Namazda eğilip yere kapanma, yüzünü yere sürme. *Secde-i sehv*, namaz sırasında yapılan bir yanlış için secdeye varma; *secde-i şükran*, büyük bir sevince karşılık yapılan secde. «Ali Paşa bu râhâ secdegâhı eyledi mamur.— Şinasi».

secdegâh, secdegeh, *F. i.* [Secde-gâh] Secde edilecek yer. — «Teklif-i perestiş etme bana secdegehinle.— Fehim».

secencel, secencele, *A. i.* Ayna. «Ve secencel-i tahsilim maskala-i tekmil ile incilâ bulmadı ise.— Okçuzade».

seciyye, *A. i.* 1. Tabiat. Huy, yaradılış. 2. Fransızcadan *caractère* (karakter) karşılığı (XX. yy.).

seda, sedi, *A. i.* (*Se* ile) Meme. (ç. Sedaya).

sedab, *A. i.* Sedef otu.

sedacet, *A. i.* Sadelik.

sedad, *A. i.* 1. Doğruluk. Doğru ve haklı şey. 2. Akıl. «Tasarruf -i akl ü sedadı olmadığı kati zahir.— Naima».

sedaya, *A. i.* [Seda ç.] Memeler. *Zat-üe-sadaya* (Zoo.) Memeliler.

sedd, *A. i.* 1. Kapama. Tıkama. 2. Engel olma. 3. Büğet. 4. Baraj. 5. Engel. *Sedd-i nutk,* susma; *-ramak,* açlıktan ölmiyecek kadar yiyecek içecek. «Çamlık yüksek bir sedd, geniş geniş nefes alan bir sedd korkunçluğu ile titriyordu.— Uşaklıgil».

seddad, *A. i.* 1. Tıpa. 2. Tampon.

sedebiyye, *A. i.* (Bot.) Sedefotugiller (XIX. yy.).

sedi, seda, *A. i.* Meme. (ç. Sedaya).

sedid, *A. s.* [Sedad'dan] Doğru. Hak.

sedin, *A. s.* Etli, gövdeli, semiz (kimse).

sedir, *A. i.* Odanın üst tarafına konan minder ve yastıklı kerevit. *Sedir-i ezhar, -naz.* «Bütün bu hüsn-i rebiisi bir güzel seherin — Eder ihata yeşil bir sedir-i ezharı.— Fikret».

sedle, *A. i.* [Sail ç.] Dilenciler.

sefahet, *A. i.* Sonunu düşünmeden gereksiz yere elindekini harcama. 2. Yasak şeylere, eğlence ve zevke düşkünlük. «Ey kanlı muhabbetleri bi-lerziş-i nefret — Perverde eden sine-i meshuf-i sefahet.— Fikret».

sefain, *A. i.* [Sefine ç.] Gemiler. «Burasını bir sefain-i sagire meşheri haline getiriniz.— Uşaklıgil».

sefalet, *A. i.* 1. Aşağılık, hakirlik. 2. Çok sıkıntıda yaşama. Yoksuluktan çekilen sıkıntı. «Şimdi artık bu maişette büyük bir zillet, — Bir sefalet görüyor.— Fikret».

sefaret, *A. i.* Elçilik. Sefirlik. (ç. Sefârat). «Onun heyati sefarâttan birine intisap hevesini gösterdiği zaman.— Uşaklıgil».

sefarethane, *F. i.* [Sefaret-hane] Elçilik konağı.

sefeh, *A. i.* Akılsızlık.

sefele, *A. i.* [Sâfil ç.] Aşağıda bulunanlar, alçaklar.

sefen, *A. i.* (*Se* ile) Nasır.

sefer, *A. i.* 1. Yolculuk. 2. Savaşa gitme. Savaş. 2. Askerin savaşa hazır bulunma hali. 3. Kız (ç. Esfar). «Merd-i rah olmıyana zâd-i sefer vermezler.— Naili».

seferber, *F. s.* [Sefer-ber] Savaşa yollanmış veya yollanmak üzere bulunan (asker). Savaşa hazırlanmış (devlet).

sefercel, *A. i.* Ayva.

sefergüzin, *F. s.* Yolculuk yapan, yol giden. «Geh bir ovada sefergüzinim.— M. Naci».

seferî, *A. s.* 1. Yolculukla ilgili. 2. Savaş ile ilgili. 3. Bazı din buyruklarını haffletici yolculuk ile ilgili.

seffak, *A. s.* [Sefk'ten] Kan dökücü.

sefid, *F. s.* Ak. *Bahr-i Sefid,* Akdeniz. «Uzak değil, şu küçük zirve-i sefide kadar.— Fikret».

sefidac, *F. i.* Üstübeç.

sefih, *A. s.* İsrafçı. Malını düşünmeden harcıyan. Akılsız. (ç. Süfeha).

sefil, sefile, *A. s.* [Sefalet'ten] Sefalet çeken. Yoksul. Çok sıkıntıda. (ç.Sefilân, süfelâ). «Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer .— Fikret».

sefile, *A. i.* (Türkçede yapılmıştır) Orospu. Düşmüş kadın. «Behlûl'ün hâtırasında tesadüfen te-

mellük edilmiş bir sefile hükmünde kalacaktı.— Uşaklıgil».

sefine, *A. i.* 1. Gemi. 2. Çeşitli konuları olan kitap. (ç. Sefain, süfün).

sefir, *A. i.* [Sefaret'ten] Elçi. (ç. Süfera).

sefk, *A. i.* Dökme, akıtma. *Sefk-i dima'*, kan dökme, kan dökücülük.

sefl, *A. i.* Çöküntü, tortu.

seg, sek, *F. i.* Köpek. İt. «Bir rubah seğirtip gider ve bir seg akabine düşüp dendaniyle sinirlerin çekip dider.— Hümayunname».

segâh, *F. i.* Kürdi ile buselik arasında musiki makamı.

segban, sekban, *F. i.* 1. (Yeniçeri kurulunda) Hafif asker. 2. Av köpeklerine bakan kimse. (Seymen).

segbeçe, *F. i.* [Seg-beçe] Köpek yavrusu.

segcan, *F. s.* [Seg-can] İt canlı. Dayanıklı.

seh, *F. s.* Üç, 3.

seha', *A. i.* (Ana.) Beyin zarı.

seha, saha, *A. i.* Bk. *Saha.*

sehab, *A. i.* 1. Bulut. 2. Karanlık. 3. Kalabalık uçuşan (çekirge gibi) böcek. «Solgun bakışlariyle, sema-yi kesifinin — Teşyi eder gibiydi uzak bir sehabını.— Fikret».

sehabe, *A. i.* Tek bulut. «Tekâsüf eyliyerek bir sehabe halinde.— Fikret».

sehabalûd, *F. s.* [Sehab-alûd] Bulutlu. «Gece mukmir, sema sehabalûd.— Recaizade».

sehabi, *F. s.* Bulutsu. Bulutla ilgili. «Bir şekl-i sehabide melekler gibi tâir.— Fikret».

sehafet, *A. i.* Akılsızlık. Akıl hafifliği.

sehaî, *A. s.* Beyin zarına ait, onunla ilgili.

sehaib, *A. i.* [Sehabe ç.] Bulutlar. «Kış — Ayrılmak istiyor, fakat ayrılmıyorg ibi; — Örter, açar, bakar, yine örter sahaibi .— Fikret».

sehakâr, *F. s.* [Seha-kâr] Cömert, eliaçık.

sehanet, *A. i.* (*Sin* ile) Sıcaklık.

sehanet, *A. i. 1.* (*Se* ile) Kalınlık. 2. Sıklık.

sehavet, *A. i.* Cömertlik. Elaçıklığı.

sehaya, *A. i.* [Seha ç.] Beyinzarları.

seher, *A. i.* (*He* ile) Gece uyuyamama illeti. Uykusuzluk. «Müptelâyan-i seher gıpta ile der tarih — Bir gece aldı ecel uykusuna tiryaki.— Süruri».

seher, *A. i.* Sabah açılmaya başladığı vakit. *Alesseher*, sabah erkenden. (ç. Eshar). (Ed. Ce.) *Biseher, cebhe-i seher, lika-yi seher, necm-i seher, pür-seher, reng-i seher, şule-i seher.* «Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.— Beyatlı».

sehergâh, *F. i.* [Seher-gâh] Seher zamanı. Sabahın erken zamanı. *Ah-i sehergâh*, sabahları edilen ah; geceyi bekliyerek geçirenlerin sabah ahları. «Dâd o zalimden eğer böyle kalırsa nazı — Ne figan-i dil ne ah-i sehergâh bilir.— Nef'i».

seherhîz, *F. s.* [Seher-hîz] Sabahları erken kalkan. Erkenci. «Bekler hübub için o seherhîz olan sabâ — Bir hiramını.— Fikret».

seherî, *A. s.* Sabah ve tan zamaniyle ilgili. *Mürg-i seherî*, bülbül. «Gittim seherî taat için mescide nagâh.— Ruhi».

sehhaka, *A. s.* Sevici kadın.

sehhar, sahhar, *A. s.* [Sihr'den]

1. Büyücü. 2. Büyü gibi bir kuvvetle çeken. Büyüleyici. «Tahattur eylediğim lâhza aşk-i seharı.— Fikret».

sehiy, sehy, Bk. *Sehy.*

sehl, *A. s.* Kolay. *Sehl-i mümteni* (Ed.) kolay ve sade göründüğü halde bulunup söylenmesi, benzeri yapılması güç olan. «Bahr-i ateş-i sarsar-i ahım huruşum görme sehl.— Nailî».

sehlen, *A. zf.* Kolaylıkla. *Ehlen ve sehlen,* safa geldiniz.

sehlter, *F. s.* [Sehl-ter] Çok kolay. En kolay. «Eğerçi zevktir meyhanelerde câm-i Cem çekmek — Cem'e memnunluktan sehlterdir bâr-i gam çekmek.— Nabi».

sehm, *A. i.* 1. Ok. 2. Yay. 3. Aksiyon. (ç. Esham, sihâm).

sehm, *F. i.* Korku.

sehmgîn, *F. s.* [Sehm-gîn] Korkunç. Korkulu.

sehmnak, *F. s.* [Sehm-nak] Korkunç, korkulu.

sehpa, *F. i.* [Seh-pâ] Sehpa. Üç ayaklı (masa), sıpa.

sehşenbih, *F. i.* [Seh-şenbih] Üçüncü gün, salı.

sehur, *A. i.* Sahur.

sevh, *A. i.* Yanlış. *Sehv-i kalem,* yanlışlıkla yazma; *-müretttip,* dizgici yanlışı, *-tertip,* dizme yanlışı. (ç. Sehviyyat).

sehven, *A. zf.* Yanlışlıkla. Yanılarak.

sehviyat, *A. i.* [Sehv ç.] Yanlışlar.

sehy, sehiy, *F. s.* 1. Doğru. düz. 2. Fidan gibi (boy). «Ol iki semenber-i sehiy kadd — Birbirine oldular mukayyed.— Fuzulî».

sek, seg, Bk. *Seg.*

sekaam, *A. i.* Hastalık, illet (ç. Eskam).

sekâbi, *F. i.* [Sek-abi] Kunduz.

sekebe, *A. i.* Örme takke.

sekebe, *A. i.* (Başta olan) Kepek.

sekb, *A. i.* Su dökme.

sekban, segban, Bk. *Segban.*

sekenat, *A. i. ç.* Durma (lar), duruş (lar). *Harekât ü sekenat* (kımıldamalar ve duruşlar) davranış.

sekene, *A. i.* [Sakin ç.] Oturanlar.

sekerat, *A. i., ç.* Sarhoşluk. *Sekerat-ül-mevt,* can çekişirken gelen kendinden geçme. «Çal, şimdi, şu ân olsa da ân-i sekeratım.— Fikret».

sekîne, sekinet, *A. i.* 1. Karar, rahat, dinlenme. 2. Yürek rahatlığı, kafa dinçliği. İnanç. 3. Beniisrail'e ihsan olunan bir mucize (Tabutla gezdirilir, kendilerine inanç, düşmanlarına korku verirdi).

seklî, *A. s.* Çocuğunu kaybetmiş (ana).

sekr, *A. i.* Sarhoşluk. «Hummayi aşkın cismaniyetini sızlatarak ıstırab-i sekrini duymamış. — Uşaklıgil».

sekran, *A. s.* [Sekr'den] Sarhoş. (ç. Sükâra). «Lâkin bu sefer kış, o soğuk zair-i sekran.— Fikret».

sekraver, *F. s.* Sarhoşluk verici, sarhoş eden, baş döndüren. — «Daha dün gece bir zemzeme-i sekraverin kanadlariyle.— Uşaklıgil».

sekre, sekerat, *A.* . 1. Sarhoşluk. 2. Şaşkınlık, şiddet. (ç. Sekerat).

sekt, *A. i.* 1. Sesi soluk almadan durdurma. 2. (Ed.) *sekt-i melih,* nazımda hareke düşüklüğünden ileri gelme ahenk kırıklığı.

sekte, *A. i.* 1. Durgunluk, kesilme. 2. Bozukluk, zarar. 3. Kanın birdenbire durması. Damla.

sektedâr, *A. s.* [Sekte-dâr] 1. Zarara uğrama. 2. Ahengi bozulma. Düzensiz. «İcra-yi agrazlarının sektedar olmaması zımnında.— N. Kemal».

sel, sell, Bk. *Sell.*

sel'a, *A. i.* Baştaki yarık.

selâcika, *A. i.* [Selçuk ç.] Selçuklar.

selâm, *A. i.* 1. Barış, rahatlık. 2. Son, iyi ve hayırlı olma. 3. Fani olmama, zevalsizlik (Tanrı sıfatı) 4. Tanış. 5. Selâm. *Dar-üs-selâm*, 1. Cennet. 2. Bağdat şehri; *Medinet-üs-selâm*, Bağdat şehri. «Selâm verdim rüşvet değildir deyu almadılar.— Fuzuli».

selâmet, selâme, *A. i.* 1. Salim olma. 2. Emin olma. 3. İyi son. 4. Kurtulma. 5. (Ed.) İbarenin düzgün ve doğru olması. «Senin selâmet-i fikrin demek selâmet-i hal.— Fikret».

selâset, *A. i.* (Ed.) Anlatıştaki kolaylık ve rahatlık. Kolay ve akıcı anlatış.

selâsil, *A. i.* [Silsile ç.] 1. Zincirler. 2. Birbirine ulaşıp giden şeyler. 3. Sıradağlar. *Selâsil-i müşkin*, sevgilinin saçı. «Kapıcılar gelip Bekir Paşayı Tımışvar'dan alıp silâsil-i ahenine çekip araba ile.— Naima».

selâsin, selâsun, *A. s.* Otuz.

selâtin, *A. i.* [Sultan ç.] Sultanlar.

selb, *A. i.* 1. Kapma, zorla alma. 2. Kaldırma, giderme. 3. Olumsuz hale koyma. «Suret ü siretteki zıddıyyeti — Fehm ile selb eyledim emniyyeti.— M. Naci».

selbi, *A. s.* Olumsuzlukla ilgili.

selc, *A. i.* Kar.

selcem, *A. i.* Şalgam.

Selçukî, *A. s.* Selçuklu.

seleb, *A. i.* 1. Birinden kapılıp alınan şey. 2. Birinden soyularak alınan şey. 3. Savaş aleti. «Bir gün Yusuf Paşa saz ü seleb ile süvar olup.— Naima».

selef, *A. i.* 1. Bir yerde başka birinden önce bulunmuş olan kimse. 2. Eski adam. (ç. Eslâf). «Ve sipah dahi selefte kaide üzre kurulup.— Naima».

selem, *A. i.* Peşin para ile veresiye mal alma.

selh, *A. i.* 1. Yüzme, soyma. Derisini çıkarma. 2. Arabî ayının son günü.

selhhane, *F. i.* [Selh-hane] Salhane.

selika, *A. i.* Güzel söyleme veya yazmadaki istidat. Düzgün ve temiz söyleme.

selîb, *A. s.* 1. Soyulmuş, giderilmiş. 2. Traş olunmuş.

selim, *A. s.* [Selâmet'ten] Kusursuz. Sağlam. *Akl-i selim, hiss-i selim, tab-i selim, zevk-i selim.*

selîs, *A. s.* [Selâset'ten] Düzgün, akıcı (anlatış).

sell, *A. i.* Yavaşça çekip çıkarma. Sıyırma. *Sell-i seyf*, kılıç çekme.

sellâh, *A. i.* [Selh'ten] Kasaplık hayvan kesen, yüzen. «Manend-ganem seni bu bismilgehte — Üfler şişirir sellâh-i kaza.— Nabi».

selle, *A. i.* Sele, sepet.

selle, *A. i.* 1. Davar sürüsü. 2. Yıkma.

sellebaf, *F. i.* [Selle-baf] Sepetçi.

sellem, *A. f.* «Selâm etsin, selâmet versin» anlamiyle dualarda söylenir.

selm, silm, Bk. *Silm.*

selsal, *A. i.* Hafif, soğuk, tatlı su. «Ve selsal-i serçeşme-i meşatları

.— Kâni».

Selsebil, *A. i.* Cennette bir ırmak veya çeşme. (Mec.) Tatlı su çeşmesi. «Bazan sürud-i buse kadar tatlı bir sada — Bir şairane zemzeme-i sâf-i selsebil.— Fikret». — «Selsebil-i kalbinin nasıl çorak bir kum arasına döküldüğünü.— Uşaklıgil».

selva, *A. i.* 1. Bal. 2. Benîisrail'in Tih sahrasında bulunduğu müddetçe «men» ile beraber Tanrı ihsanı olan (bıldırcına benzer) kuş.

selvet, *A. i.* Yürek rahatı.

sem, semm, *A. i.* Bk. *Semm.*

sem', *A. i.* 1. İşitme. 2. Dinleme, kulak asma. 3. Kulak. «Ederdi sem-i hayalimde bi-misal — Bir aks-i can-rüba.— Fikret».

semâ, *A. i.* Gök. (ç. Semavat). «Sema dalar o zaman bir perili ruyaya — Serer semine ağaçlar sedefli bir saye.— Fikret».

sema', *A. i.* 1. İşitme. 2. Mevlevi âyin dönüşü. «Hızlanan mevlevi semaiyle — Yedi kat arşa çıkmış âyin'i.— Beyatlı».

semacet, *A. i.* Çirkinlik. Kötü görünüş.

semaen, *A. zf.* İşiterek.

semahat, *A. i.* Cömertlik, elaçıklığı.

semaî, *A. s.* 1. Kurala bağlı olmıyan işitilmekle öğrenilen. 2. (i.) Özel makamı olan ve bir kıtalık bulunan şarkı.

semaî, semavî, *A. s.* Bk. *Semavi.* «Etrafını birden sarıyorlar o semaî — Bir tude-i ezhar-i muhayyel gibi lerzan.— Fikret».

sem'an, *A. zf.* 1. İşiterek. 2. Dinliyerek. *Sem'an ve taaten*, baş üstüne.

seman, semaniyye, *A. s.* Sekiz.

semanet, *A. i.* Semizlik, yağlılık.

semanîn, semanun, *A. s.* Seksen.

semapâre, *F. s.* Gök parçası.

semavat, *A. i.* [Sema ç.] Gökler. «Yükselir semavata — O sükût an-i hoşgüzeştesinin.— Fikret».

semavi, semaî, *A. s.* 1. Gökle ilgili. 2. Tanrıdan olan, Tanrı işi. «Ben isterim ki semavi olan muhabbetime.— Fikret».

semek, *A. i.* Balık. (ç. Esmak).

semen, *F. i.* (*Sin* ile) Yasemin. *Berg-i semen*, yasemin yaprağı. «Arılar mest-i semen, mest-i çemen — Konuyor bir güle, bir sünbülden.— Cenap».

semen, semn, *A. i.* Semizlik, yağlılık. «Recaî'ye semen geldi bu mahzende oturmaktan.— Recaî».

semen, *A. i.* (*Sin* ile) Değer, tutar. (ç. Esman).

semenber, *F. s.* [Semen-ber] Göğsü yasemin gibi beyaz. Yasemin göğüslü.

semenbu, *F. s.* [Semen-bu] Yasemin kokulu. «Bir îd-i münevver gibi ey hüsn-i semenbû — Ömrüm bana zülfün arasından güler ancak.— Cenap».

semend, *F. i.* 1. Kola at. 2. Çevik ve güzel at. *Semend-i hame*, kalemi, çevik bir ata benzetme, eski yazıda çok geçerdi.

semender, *F. i.* 1. Ateşte yaşar bir masal hayvanı (salamandre). 2. Soğukluğiyle ün almış bir cins su kertenkelesi. «Ey abâ peşm semendersin ki suzan olmadın.— M. Naci».

semenfam, *F. s.* [Semen-fâm] Yasemin renkli. «Zira geçiyor ah — Saat-i semenfam.— Cenap».

semeni, *A. i.* Tereyağı.

semensâ, *F. s.* [Semen-sâ] Yasemînsi. «Ruhlerin üzre yatar zülf-i samensa gûya — Gül-i terden edinir kenduye pister sün-

bül.— Baki».

semer, *A. i.* Yemiş. (ç. Esmar, simar).

semerat, *A. i.* [Semere ç.] Yemişler. Faydalar. Sonuçlar. «Eyledi halka ifaza semerat-i rahmet — Mezra-i âlem-i gark-i gil ebr-i zalâm.— Ziya Pş.».

semere, *A. i.* 1. Yemiş. 2. Fayda. Kâr. 3. Sonuç, elde edilen şey. *Semere-i fuad*, evlât. (ç. Semerat). «Hayatının bi-semere fedakârlıklarını.— Uşaklıgil».

semeredar, *F. s.* [Semere-dar] 1. Yemiş veren. 2. Verimli, kârlı.

semi', *A. s.* [Sem'den] İşiten. «Semi'sin ki sem'ine âlet yoktur.— Sinan Pş.».

semile, *A. i.* 1. Artmış, artık şey. 2. Dere içinde kalan su artığı.

semîn, semîne, *A. s.* Çok değerli, pahalı. «Bahr-i heveste çektiğim alâma karşılık — Bir dürre-i semîne gibi kaldı yadigâr.— Cenap» — Âbdan her katre tevfikinle bir dürr-i semîn.— Fuzuli»

semin, *A. s.* Semiz, yağlı. «Ten-i semini, cephe-i bülend ü handanı.— Fikret».

semir, *A. i., s.* Arkadaş. Nitelikte olan.

semiy, *A. s.* Adaş, aynı adda olan. «Semiyy-i fâtih-i Beytülharam Hacı Emin.— Şinasi».

semm, sem, *A. i.* Ağu, zehir. *Semm-i kaatil*, öldürücü etkide zehir; *semm-ül-fâr*, sıçan otu. (ç. Sümum).

semmî, semmiyye, *A. s.* Zehirli, zehirle ilgili.

semmur, *F. i.* Samur.

semmuriyye, *A. i.* Fransızca'dan *mustélidées* (susamurugiller) karşılığı (XX. yy.).

semn, *A. i.* Tereyağı.

semra, *A. s.* Esmer.

semt, *A. i.* 1. Yön, taraf. 2. (Ast.) Açıklık. *Semt-i kadem* (Ast.) ayakucu, *semt-ür-reis* (Ast.) baş ucu. «Semt-i re'sinde güneş pürfeveran — Ediyor neşr-i şua-i niran.— Fikret» — «Semt-i re'sinde titresin ruhum — Sen okurken bu şiir-i mahzunu.— Cenap».

semuh, *A. s.* [Semahat'ten] Çok cömert.

semum, *A. i.* Çölden geldiği için sıcak ve zehirli olan rüzgâr, sam.

sena, sina, Bk. *Sina.*

sena', *A. i.* (*se* ile). Överek ve ululuyarak niteleme. (ç. Esmiye).

sena, *A. i.* (*Sin* ile) Şimşek parıltısı. «Berk, ruhundan etti cezb-i sena — Ey ziyabahş-i dide amenna.— M. Naci».

senabik, *A. i.* [Sünbük ç.] At tırnakları. «Olur elbette senabik-zen-i meydan-i kabul — Pençe-i masiyet olmazsa inangir-i dua.— Nabi».

senabil, *A. i.* [Sünbüle ç.] Başaklar. «Mürur-i eyyam ve kürur-i a'vamla hemçün senabil-i hazanreside gülistan-i âlemde pejmürde ve perişan olmayıp.— Salim».

senahan, *F. s.* [Sena-han] Birini öven, metheden.

senakâr, *F. s.* [Sena-kâr] Överek ve ululayarak niteleyen.

senakârane, *F. s., f.* Öven birine ait, onunla ilgili. Öven birine yakışır yolda.

senakârî, *F. s.* Öven birine ait. (Eski mektup yazışmada kullanılır deyim).

senaver, *F. s.* [Sena-ver] Öven.

senaverane, *F. s.* Birini övene ait, onunla ilgili.

senaverî, *F. s.* Birini övene ait, onunla ilgili.

senaya, *A. i.* [Seniyye ç.] Öndeki dört dişler.

-senc, *F. s.* «Tartan, ölçen, değerlendiren» anlamiyle kelimelere eklenir.

sencab, sincab, *F. i.* Sincab.

sencide, *F. s.* 1. Tartılmış, ölçülü. 2. İyi düşünülmüş, tam yerinde (söz). «Etse sencide kimi haslet-i nigû-yi edeb — Ref eder hâkten elbette terazu-yi edeb.— Nabi».

sendan, *A. i.* Örs.

sendanî, *A. s.* Örs gibi, örsü andırır.

sene, *A. i.* Yıl. (ç. Senevat, sinîn). «Üstünde belki on senenin jeng-i hüznü var.— Fikret».

sened, *A. i.* 1. Dayanılacak şey. 2. Senet. 3. Tapu. 4. Kuvvetli, kanıt olacak söz. (ç. Senedat). «Musibetinin bir sened-i beliğini okumuş oldu.— Uşaklıgil».

seneteyn, *A. s.* İki yıl.

senevat, *A. i.* [Sene ç.] Yıllar.

senî, *A. s.* Yılda bir olan veya bir yıl içinde olan. «Oralarda senevi bir milyon kile buğday ihraç olunur.— N. Kemal».

senevî, *A. s.* [Sünai'den] (*Se* ile) Biri hayır öteki şer için olan iki tanrı sanısında bulunan.

seng, senk, *F. i.* Taş. *seng-i felâhen*, sapan taşı. «Muhitimin beni yekpare seng-i hare gibi — Sıkıp erittiği demler.— Fikret».

sengdil, *F. s.* [Seng-dil] Taş yürekli, acımaz.

sengdilâne, *F. zf.* Katı yüreklilere yakışır yolda.

sengin, *F. s.* Taştan olan. *Dil-i sengin*, taştan yürek. «Biraz hayat ü hararet şu cism-i sengine.— Fikret».

sengistan, *F. i.* Taşlık yer. «Sengistan yer olmakla asker gönderilmek münasip olmamakla müdara için.— Naima».

senglâh, *F. i.* Taşlık, taşı çok yer.

sengpâre, *F. s., i.* [Seng-pare] taş parçası. «Ben o sengpare ile — Tahattur eyliyorum işte, yirmi yıl akdem — Ölen kanaryama yaptımdı hücre-i matem.— Fikret».

sengsar, *F. i.* Taşlama.

sengzar, *F. i.* [Seng-zar] Taşlık. Taşlı yer. «Bu sengzara yeşil bir sehabe halinde — Yağar yağar mütemadi esir-i gufranın.— Fikret».

seniy, *A. s.* Yüce, yüksek.

seniyye, *A. i.* 1. Öndeki dört tane diş. (ç. Senaya).

senk, seng, Bk. *Seng*.

sepa, *F. i.* Sehpa.

seped, *F. i.* Sepet.

sepenz, *F. i.* Üzerlik tohumu.

sepid, *F. s.* Ak. «Ol riş-i sepid ile yine eylemeyip şerm.— Nabi».

sepidedem, *F. i.* Sabah aydınlığı. «Sepidedem ki olup dide hâbdan bîdar.— Nedim».

ser, *F. i.* 1. Baş, kafa, kelle. 2. Baş, başkan. 3. Tepe, doruk. 4. Uc, kenar. 5. Son, nihayet. «Huruşa başladı nagâh serde derd-i humar.— Nedim».

ser-, *F. s.* «Baş, başkan» anlamiyle kelime başlarına katılır; *Serkâtip, sermuharrir*.

sera', 1. Toprak. 2. Yeryüzü. *Eyn es-sera ves-sureyya*, yer nerede, ülker nerede ; *fevk-es-sera*, toprak üstü; *taht-es-sera*, toprak altı. «Mizmar-i seradan gelen asude nevalar — Cûlardaki sazende hayalât.— Cenap».

-sera, *F. s.* «Şarkı söyleyen, terennüm eden» anlamiyle kelimelere katılır. *Nağmesera, suhansera*.

serab, *F. i.* Sıcak günlerde çorak yerlerde gündüz ortasında su gi-

bi görünen bugu, sis, Alkım salkım. «Ah ey gaflet! ey serab-i nasib, — Seni mümkün mü etmemek tâkib.— Fikret».

serabi, *A. s.* 1. Serabla ilgili. 2. Serab gibi. «Bir mehd-i serabide çocuklar gibi yattık.— Fikret».

serabil, *A. i.* [Sirbal ç.] Gömlekler.

serabistan, *F. i.* 1. Serab görünen yer. 2. Bu dünya.

seraçe, *F. i.* Küçük sarey, saraycık. «Timsal-i seraçe-i hayalin, — Revzenleri mai tülle mestur — Bir köşk idi aşiyan-i aşkım — Fikret».

seradik, **süradik**, Bk. *Süradik*.

seragaz, *F. i.* [Ser-agaz] Yeniden başlama. Baştan başlama.

serah, *A. i.* (Eşini) Boşama.

serahenk, *F. i.* [Ser-ahenk] Çalgı takımı başı. Orkestra şefi. «Ey zemzeme-ferma-yi serahengi sahari.— Cenap».

serair, *A. i.* [Serire ç.] Gizli şeyler. «Fikrimde seherhiz olacaktır sana dair — Bir leyl-i serair.— Fikret».

seramed, *F. s.* [Ser-amed] Başta gelen. Başta bulunan, başkan. (ç. Seramedan). «Şive vü nazda seramed idi .— Vahîd».

serapâ, *F. s. zf.* Baştan ayağa, bütün, hep. «Âlem oldu in'ikasından serapa gark-i nur.— Cenap».

seraperde, *F. i.* 1. Saray perdesi. Bir büyük konağın kapısında veya harem ile selâmlık arasındaki büyük perde. 2. Padişah çadırı. 3. Çadır perdesi, tozluk. «Serir-i devletine asman seraperde.— Nef'i».

serar, *A. i.* Ayın son gecesi.

serare, *A. i.* Ayın son gecesi.

serari, *A. i.* [Süriyye ç.] Cariyeler, odalıklar.

seraser, *F. s., zf.* Baştan başa, bütün. Bir düziye. «Seraser çeşm-i ibretten geçirdim nüsha-i dehri.— Nabi». — «Huzur-i asafide esrasere kaplı kürk ilbas edildi.— Naima».

serasime, *F. s.* Sersem. «Biz mest-i serasime-i câm-i mey-i aşkız.— Nef'i».

serasimegi, *F. i.* Sersemlik.

serasker, *F. i.* [Ser-asker] 1. Asker, ordu komutanı (Yeniçeri zamanında). 2. Millî Savunma Bakanı (Tanzimattan sonra).

seraskeri, *F. s.* (Tanzimattan sonra) Seraskerlikle ilgili, Millî Savunma Bakanlığına ait. *Bab-i Seraskerî*, (Serasker kapısı) Serasker dairesi, İstanbulda şimdiki Üniversite binası.

seravil, *A. i.* İç donu. Şalvar.

seray, *F. i.* 1. Saray. 2. Büyük konak. 3. Hükûmet konağı.

seraya, *A. i.* [Seriyye ç.] Düşman üzerine gönderilen asker müfrezeleri. «Nice bahşış ve atâyayı amme-i serayaya evrdi. Sadettin».

seraydar, *F. i.* Ayvaz, Büyük yerlerde yemek ve sofra işlerine bakan kimse.

serayende, *F. s.* Şarkıcı. Şarkı söyleyen. (ç. Serayendegân).

serazat, *F. s.* [Ser-azad] 1. Serbest, hür, başı boş. 2. Rahat, dertsiz. «Ne serazade ömr-i sâfiydi — Geçecek gölgesinde çamlarının.— Fikret».

serb, *A. i.* Bağırsakları saran yağ. İçyağı.

serbaz, *F. s.* [Ser-baz] 1. Korkusuz. Cesaretli. 2. İranda bir sınıf asker. (ç. Serbazan). «Ne bir zahm-i nigâh ü ne esir-i zülf-i müşkinim — Anınçün saf-i serbâzan-i aşk içre yerim yok-

tur.— Vecdi».

serbazi, *F. i.* Cesurluk, yiğitlik.

serbeceyb, *F. s.* [Ser-be-ceyb] Utanma veya keder etme, yahut düşünmekten başı göğsü üzerine sarkmış olan.

serbeha, *F. i.* [Ser-beha] Baş pahası. Diyet, haraç.

serbend, *F. i.* [Ser-bend] Başa sarılan veya bağlanan şey. «Ta kim ola dâd-i aha manend — Bağlanmış idi benefşe serbend.— Fuzuli».

serbeser, *F. s., zf.* Baştan başa, büsbütün. Başbaşa. «Gel bu akşam da serbeser güzelim — Levha-i kâinatı seyr edelim.— Cenap».

serbest, *F. s.* 1. Başı boş. Kayıtsız, istediği gibi davranan. 2. Sıkılmıyan. Engelsiz. «Ne vakitten beri kızlar validelerine karşı izdivaç hakkında serbest lâkırdı söylemiye başladılar — Uşaklıgil».

serbestane, *F. zf.* Serbesçe. «Yeğeninin fikirlerini pek serbestane söyledikten sonra.— Uşaklıgil».

serbeste, *F. s.* Başı bağlı veya örtülü. Gizli. «Evvelâ ilm-i maanide meharet lâzım — Bilmiye nükte-i serbeste-i mâna-yi süham.— Sünbülzade».

serbestî, *F. s.* Serbeslik. «Kemal-i serbestî ile düşünebilmek.— Uşaklıgil».

serbestiyet, *F. i.* Serbeslik.

serbesücud, *F. s.* Secde edici. Başını yere değdirici.

serbezemin, *F. s.* Başı yere eğilmiş olan.

serbülend, *F. s.* [Ser-bülend] Başı yüksek. Yüce. (ç. Serbülendan)

serbülendî, *F. i.* Başı yükseklik. Yücelik.

serc, *A. i.* Eyer. (ç. Süruc).

serçeşme, *F. i.* [Ser-çeşme] 1. Çeşme başı. Pınar, su başı. 2. (Tanzimattan önce) Yardımcı askerin maddî işlerine bakan kimse. 3. Pir. Baş. (ç. Serçeşmegân). «Giryeyi ol dem ki ehl-i aşka ettiler — Dide-i giryanımı serçeşme tâyin ettiler.— Nevres».

serd, *F. s.* 1. Soğuk. 2. Sert. 3. Kaba, hoyrat. «Beyaz-i berfi sevda-i leyale mezc ediniz — Bu reng-i serd ile manzur olurdu veçh-i sema — Fikret».

serd, *A. i.* (Sözü) birbiri ardınca düzgün ve iyi söyleme.

serdab, *F. i.* Çok sıcak zamanlarda sığınılacak yeraltı odası.

serdabe, *F. i.* Bk. *Serdab.*

serdade, *F. s.* Baş vermiş, baş göstermiş olan.

serdar, *F. i.* Asker başı, komutan. *Serdar-i ekrem*, başkomutan. (ç. Serdâran). «Yetmez mi sana emîr-i kâmil — Serdar-i zemane Veys-i âdil.— Fuzuli».

serdarî, *F. i.* 1. Serdarlık. 2. (s.) Serdarlığa lâyık, serdarlıkla ilgili.

serdefter, *F. s.* [Ser-defter] Defterin başında yazılı olan. En baştan olan, ileri geçen.

serdî, *F. i.* Soğukluk. «Yüreğim pür-lehib mihnetle — Donarak serdi-i muhabbetle.— Fikret».

seref, *A. i.* Boş yere harcama. İsraf. «İndimde medihalar sereftir — Memduh değilse medha ahra.— M. Naci».

serefkende, *F. s.* [Ser-efkende] Başını eğen. (ç. Serefkendegân).

serefraz, serfiraz, *F. s.* [Ser-efraz] Başını yükselten, benzerlerinden üstün olan

sereka, *A. i.* [Sarik ç.] Hırsızlar.

seretan, *A. i.* 1. Yengeç. Çağanoz. 2. Yenirce hastalığı. 3. (Ast.)

Güneşin Haziran 22 de girdiği Yengeç burcu.

sereyan, *A. i.* Dağılma, yayılma. Geçme, sirayet.

serfiraz, serefraz, Bk. *Serefraz*. «Azadegân-i kayd-i emel serfiraz olur.— Ragıp Pş.».

serfüru, *F. s.* [Ser-füru] Başeğme. Söz dinleme. «Şükr ü minnet birer şeref-hâhın — Serfürular nisar-ı şehrahın.— Fikret».

serfürubürde, *F. s.* [Ser-fürubürde] 1. Başeğmiş. 2. Düşünceye dalmış. «Ferman sizindir cevabiyle Serfürubürde-i tefekkür olup.— Raşit».

sergerdan, *F. s.* [Ser-gerdan] Başı dönmüş. Sersem.

sergernanî, *F. i.* Başı dönme. Sersemlik.

sergerm, *F. s.* [Ser-germ] Başı kızmış, kızgın. Coşmuş, sarhoş. «Mihri sergerm eylemiş mah-i nevi kılmış nizar.— Nazîm».

sergeşte, *F. s.* [Ser-geşte] Başı dönmüş, sersem, şaşkın. «Arzu sergeşte-i fikr-i muhal eyler beni — Fuzuli».

serkîn, *F. i.* Gübre, fışkı.

sergiran, *F. s.* [Ser-giran] Başı ağır, sersem. Ziyadece sarhoş. «Bu neşenin de sonu elbet sergiranlıktır.— Nabi».

sergiranî, *F. i.* Sarhoşluk. Mahmurluk.

sergüzeşt, *F. i.* [Ser-güzeşt] Bir insanın başından gelip geçen şey. «Bütün bir sergüzeşt-i mün kesir, bir ömr-i zehr-alûd.— Fikret».

serhadd, *F. i.* [Ser-hadd] Serhad. Sınır. (ç. Serhaddat). «Füshat-i meydanının serhaddi hadd-i lâmekân.— Nev'i». — «Serhaddata evamir-i şerife ve masarif gönderip mamur ve abadan ettirdiler.— Peçevi».

serhaddar, *F. i.* [Ser-hadd-dar] Sınır muhafızı.

serhan, *A. i.* (Yırtıcı hayvanlardan) Kurt.

serhayl, *F. i.* [Ser-hayl] 1. Kervan baş. 2. Baş, başkan.

serhas, *F. i.* Eğreltiotu.

serhasiye, *A. i.* (Bot.) Eğreltiotugiller.

serheng, *F. i.* Çavuş. Yasakçı. (ç. Serhengân). «Ol serheng-i baferhenk dahi.— Sadettin». «Hakani'yem ben Muhteşem yanımda serheng-i haşem.— Nef'i».

serhoş, *F. s., i.* [Ser-hoş] Sarhoş. «Fi'lhal tagayyür gelir ol serhoş i naza — Etmez bir iki sagar-i gülfama tahammül.— Naili».

serhoşane, *F. zf.* Sarhoşça, sarhoş gibi. «Severim serhoşane reftarı.— M. Naci».

seri', seria, *A. i.* [Sür'at'ten] Çabuk. *Seri-ül-hareke*, hızlı giden; *seri-üz-zeval*, çabuk kaybolan, süreksiz. «Nazarında elvah-i seria ile deveran ederek.— Uşaklıgil».

serian, *A. zf.* Çabuk olarak.

serir, *A. i.* 1. Yatacak yer. 2. Taht. «Onun o küng-i mezellet serir-i âmali.— Fikret».

serirârâ, *F. s.* [Serir-âra] Tahtı süslüyen. Tahtta oturan.

serire, *A. i.* Gizli şey. (ç. Serair). «Bu siyak üzre bast-i makal ve keşf-i serire-i hal ettiler ki .— Nabi».

seriri, *A. s.* Fransızcadan *clinique* karşılığı olarak (XIX. yy.)

seririyat, *A. i., ç.* Hastahanelerde hasta yatakları yanında hekimler tarafından öğrencilere verilen hekimlik dersleri.

seriyye, *A. i.* Düşman üzerine yollanan asker takımı. «Böyle bir gaile defi için hazır bir seriyye olurlar imiş.— Nama».

serkâr, *F. i.* İş başı. Müdür, Kâhya.

serkâtib, *F. i.* [Ser-kâtip] (Tanzimattan sonra) Mabeyin kâtiplerinin başı.

serkerde, *F. i.* 1. (Kötü anlamda) bir topluluk başı, 2. Gönüllü asker başı.

serkeş, *F. s.* Baş kaldıran. İnatçı, dik başlı, itaatsiz. «Ah ger ola sefih-i serkeş — Etvarı kerih ü hulk nahoş.— Fuzuli».

serkeşane, *F. s., zf.* İtaatsizlikle, inatla.

serkeşî, *F. i.* İnatçılık, İtaatsizlik.

serkûb, *F. i.* [Ser-kûb] 1. Başa vurma. 2. Başa vuracak şey.

serkûçe, *F. i.* [Ser-kuçe] Sokak başı

serkûy, serikûy, *F. i.* [Ser-kûy] Yol, sokak başı. Mahalle başı.

serlevha, *F. i.* [Ser-levha] Başlık. «İnce bir yazı ile bir serlevha koymuş idi: Nihal Hanıma.— Uşaklıgil».

serma, *F. i.* Kış. Soğuk. «Nedir iniltisi hariçte bâd- sermanın ? Fikret».

sermadide, *F. s.* [Serma-dide] Pek üşümüş, donmuş. «Mâr-i sermadideye Mevlâ güneş göstermesin».

sermaye, *F. i.* 1. Anamal. 2. Bir malın malolduğu değer. 3. Bilgi, ustalık. «Sûddan fârig olan sermayeden etmez ziyan.— Fehim»

sermayedar, *F. i.* [Sermaye-dar] Sermaye sahibi. Sermayesi olan.

sermed, *A. i.* Hep sürerlik. Hiç yok olmama.

sermedî, *A. s.* Sonu olmıyan, baki, sürer durur. «Sermedî bir safa-yi ruyetle — Seyr-i firdevs-i mahremiyyet eder.— Fikret».

sermediyyet, *A. i.* 1. Bakilik. Sürerlik. 2. (Fel). İlksizlik. «Gezer nazarları âfak-i binihayette — Sükûn arar gibi aguş-i sermediyette.— Fkret».

sermest, *F. i.* [Ser-mest] Sarhoş. «Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir.— Fuzuli»,

sermestî, *F. i.* Sarhoşluk. «İkisinin ruhunu esirî bir dereguş içinde eriten bir dakika-i sermestî geçmiş idi.— Uşaklıgil».

sermenzil, *F. i.* [Ser-menzil] Durak yeri. «Âzim-i sermenzil-i neh ci sadakattir dilim.— Cenap».

sermuharrir, *F. i.* [Ser-muharrir] Başyazar.

sermüneccim, *F. i.* [Ser-müneccim] Müneccimbaşı.

sername, *F. i.* [Ser-name] 1. Mektup başlığı. 2. Yazılı başlığı, adı. 3. Bir topluluğun başı.

sernigûn, *F. i.* [Ser-nigûn] 1. Başaşağı, tersine dönmüş. 2. Talihsiz. «Ve sair alât-i harb ve sernigûn bayrakları ve tabılhaneleri.— Naima».

sernüvişt, *F. i.* [Ser-nüvişt] 1. Başa yazılan, alın yazısı. 2. Başlık, yazının ad. «Bu yüzden ölmek imiş hükm-i sernüvişti dirig.— Recaizade».

serpaş, *F. i.* Çomak. Gürz.

serpençe, *F. i.* Kuvvetli, güçlü kimse, zorluk.

serpuş, *F. i.* [Ser-puş] Başa giyilecek şey. «Behlûl'ün o kadar istihzalarına hedef olan serpuşları ne derece müzeyyen, mutantan ise.— Uşaklıgil».

serra, *A. i.* Genişlik, bolluk, rahatlık hali.

serrac, *A. i.* Saraç.

serriçte, *F. i.* [Ser-riçte] 1. İp ucu. 2. Tutamak. «Rehzen-i ecel katı-i serriçte-i emel olup.— Peçevi».

sersam, sersem, *F. s.* Başı dönmüş. Budala. Akılsız. Unutkan. «Hey koca sersem! — Tevbihi tokat-

larla gürülderdi başımda.— Fikret».

serseri, *F. s., i.* 1. Başıboş. 2. İşsiz gücsüz. 3. Kayıtsız, düşüncesiz. «Bulabilsem o serseriyi bugün — Bir avuç altın eyleyip ihsan.— Fikret».

serser'yane, *F. zf.* Serserice.

serşar, *F. s.* 1. Dökülecek derecede dolu. 2. Çok taşkın. «Başında neşeli bir ninni söyler enharnı — Sürud-i serşarı. —Fikret».

serşikeste, *F. s.* [Ser-şikeste] Başı kırık. Ucu kırılmış olan. «Fakat ağaçları hep serşikeste, hep uryan.— Fikret».

sertab, *F. s.* İnatçı.

sertabepâ, *F. s. zf.* [Ser-ta-be-pâ] Baştan ayağa.

sertac, *F. i.* [Ser-tac] 1. Baş tacı, başa giyilen taç. 2. Çok sayılan kimse, baş tacı edilecek değerde kimse.

sertapâ, *F. s. zf.* [Ser-ta-pâ] Baş tan ayağa. Baştan aşağı. «Bürehne sertapâ.— Fikret».

sertaser, serteser, *F. s., zf.* Baştan başa, hep, bütün. «Kâinat oldu sanki sertaser — Bir büyük hastahane-i etfal.— Cenap». — «Üstad elinde serteser ahenk olur lisan.— Beyatlı».

sertiz, *F. s.* [Ser-tiz] Ucu sivri. Keskin. «Tişe-i sertizine can atmada dil muttasıl.— Cenap».

serv, *F. i.* Servi, selvi. 2. (Mec). Sevgilinin boyu bosu. *Serv-i simin* (gümüş, selvi) ay ışığının denizde yaptığı ışıktan yol. «Fısıldaşan iki serv-i siyaha son lemeat.— Fikret».

servakt, *F. i.* Kimse bulunmyan boş oda veya daire. Yalnız görüşülecek yer. «Hayal-i hâtır-rübaları servakt-i hâb-i nûşinde Kâni».

server, *A. s.* Baş, başkan. Bir takımın en ileri geleni. *Server-i enbiya, kâinat,* (Peygamberlerin, kâinatın en ilerdeki kimsesi) Muhammet Peygamber «Server-i cem-i rüsül serdar-i hayl-i enbiya.— Nazîm» — Serevrâ canı mı var devletim eyyamında — Sünbülün turrasına el uzatsa şah-i çınar.— Nabi».

serveran, *F. i.* [Server ç.] Başlar, ulular. Başkanlar. «Cem' oldu serveran-i selâtin-i her diyar. Nev'i».

serverî, *F. i.* Başlık, başkanlık. Ululuk.

servet, *A. i.* 1. Zenginlik. 2. Zenginliği meydana getiren şey. *ilm-i servet*, sonraları «İktisat» söziyle karşılanan *économie* karşılığı (XIX. yy.) «Sahib-i malikâne-i servet.— Fikret».

servistan, *F. i.* Selvilik.

servnaz, *F. i.* [Serv-naz] Dalları yana sarkan selvi.

servsehiy, *F. i.* Doğru büyümüş iki daldan servi, Güzellerin boyu buna benzetilir.

serzede, *F. s.* [Ser-zede] Baş vurmuş, baş göstermiş.

serzeniş, *F. i.* [Ser-zeniş] Başa kakma. Çıkışma, tekdir. «Ucunda gizli mâna-yi teşekkür titriyen bir lehaza-i serzenişle.— Uşaklıgil».

serzenişkâr, *F. s.* [Serzeniş-kâr] Başa kakan, çıkışan, sitem eden. «Ah, o dallardaki fütur-i derun, — Onların tavr-i serzenişkârı, — Onların maderane ekdarı.— Cenap».

şetare, sehtare, *F. i.* 1. Üç telli saz 2. Düzen, uyum.

setir, *A. s.* [Setr'den] Gizli, örtülü. Kapalı.

setire, *A. i.* Örtü. «Sirisk-i ye'sini yaprak gibi dökerdi gusun — — Zemine ferş ederek bir setire-i

asfar.— Cenap».

setr, Örtme, kapama. *Setr-i avret*, ayıp yerlerini kapama. «Müjgân-i sayeperveri setr eyliyor gibi — Takrir-i gamzesinden meal anlaşılmasın.— Fkret».

settar, *A. s.* [Setr'den] Örten. *Settar-ül-uyub*, ayıpları (günahları) örten, bağışlıyan. Tanrı. «Huda settardır ta'n etme rinde ayb-bin olma.— Ş. Galip».

seva, siva, *A. s.* Bir, eşit, denk.

sevab, *A. i.* 1. İyi bir davranışa karşı Tanrı mükâfatı. 2. Hayırlı davranış. «Ben günah eylerdim amma sen sevab ettin bu şeb.— Nabi».

sevabık, *A. i.* [Sabıka ç.] Geçmiş şeyler.

sevabit, *A. i.* [Sabite ç.] Sabiteler.

sevad, *A. i.* 1. Karalık. 2. Yazı, karalama. 3. Uzaktan karaltı halinde görülen kalabalık. 4. Bir şehrin etrafı, bağ, bostanlar. *Sevad-i a'zam*, ulu şehir; *sevad-ül-ayn*, gözbebeği; *sevad-ül-kalb* yüreğin ortasında var sayılan kara benek; *teksir-i sevad*, boş yere yazı yazma. «Leyal-i şüphenin âciz de imha-i sevadından — Diler mihr-i hakikat şuleriz olsun midadından.— Fikret».

sevâdhan, *F. s.* [Sevad-han] Yazı okuyabilen, acemi. «Hod bu hakir emsali sevedhân-i aklâmı küncayişinden birundur.— Peçevi».

sevafil, *A. i.* [Safil ç.] Aşağılar. Alçaklar.

sevahil, *A. i.* [Sahil ç.] Kıylar.

sevaim, *A. i. ç.* Başı boş otlayan hayvanlar.

sevakı, *A. i.* [Sakiye ç.] Sakiyeler su yerleri.

sevakıb, *A. i.* [Sakıbe ç.] Parlak yıldızlar.

sevakıt, *A. i.* [Sakıt ç.] Düşükler, düşmüşler. *Sevakıt-i fâtiha*, Fâtiha suresinde bulunmıyan harfler. «Fâtiha-i şerifte bulunmıyan huruf ki savakıt-i Fâtiha derler havassını zikr edip.— Naima».

sevalif, *A. i.* [Salif, salife ç.] Geçmişler. Geçmiş insanlar.

sevamm, *A. i.* [Samm ç.] Zehirleyici şeyler. «Her kişi bir bucağa girip manend-i hevam ü sevam zad ü müsteham olmuş idi — Lâmii».

sevani, *A. i.* [Saniye ç.] 1. Saniyeler. 2. İkinci derece şeyler.

sevanih, *A. i.* [Saniha ç.] Yüreğe doğan fikirler. «Ve macun-i cevahir letaif dürr-i dehan ve sevanih-i tâbirat ü zaraif dürr-i zeban idi.— Naima»

sevatı', *A. i.* [Satı' ç.] Belli ve yüksek olan şeyler.

sevb, *A.i* . Giyecek şey. (ç. Esvab, siyab).

sevda', *A. i.* 1. İnsanı meydana getiren dört hılttan biri. 2. Bu hılttan meydana gelen düşünce, merak. 3. Aşk, sevgi. 4. Fazla sevgiden ileri gelen bir çeşit hastalık 5. İstek, heves. 6. Kara. *(Ed. c.) Âfak-i sevda, aşiyan-i sevda, aşyane-i sevda, buse-i sevda, enfas-i sakite-i sevda, ezhar-i sevda, felsefe-i sevda, gehvare-i sevda, gonce-i sevda, hâtırat-i sevda, hava-yi sevda, hayal-i sevda, hayat-i sevda, hikâye-i sevda, hucre-i sevda, ihtiyac-i sevda, ihtiyacat-i sevda, kevser-i sevda, kûşe-i sevda, leyl i sevda, mâna-yi sevda, meftur-i sevda, mezhere- sevda, müşareket-i sevda, nağme-i sevda, nigâh i sevda, nuşabe-i sevda, ruh-i sevda, ruya-yi sevda, saadet-i sev-*

da, selâm-i sevda, şi'r-i sevda, talib-i sevda, tecarib-i sevda, tecrübe-i sevda, temayül-i sevda, tuhfe-i sevda, ufk-i sevda, ulviyyet-i sevda, zemzeme-i sevda.

sevdager, *F. s.* [Sevda-ger] 1. Sevdalı. 2. Tüccar, bezirgân.

sevdakâr, *F. s.* [Sevda-kâr] Sevdalı. «Mayıs bir köylü kızdır; sâf ü dilber, şuh ü sevdakâr .— Fikret».

sevdaperest, *F. s.* [Sevda-perest] Aşırı düşkün, tutkun. Tamahkâr.

sevdavi, *A. s.* 1. Meraklı, kuruntulu. 2. Sevda ile ilgili.

sevdazede, *F. s.* [Sevda-zede] Sevdalı. âşık. «Amma müteakiben de naçar — Sevdazede-var bir dönüş var.— M. Naci».

sevgkend, **sevkend**, *F. i.* And, yemin.

seviy, *A. i.* 1. Düz, doğru. 2. Bir, beraber.

seviyye, *A. i. 1.* 1. Düzlük, doğruluk. 2. Birlik, beraberlik. *Alesseviyye*, eşit olarak. «Alesseviyye gidilirken bir miktar guzat .— Peçevi».

seviyyet, (Türkçede yapılmıştır). Eşitlik, denklik. Aynı seviyede oluş. «Aralarında bir seviyyet-i sinn hâsıl olurdu.— Uşaklıgil».

sevk, *A. i.* 1. Öne katıp sürme. 2. Bir sonuca bağlama. 3. Gönderme. «Hayal-i âb ile eyler seraplar onu sevk.— Cenap».
«Onu çılgınlıklara sevk eden isyan-i hissiyatını ezmek için .— Uşaklıgil».

sevkıyyat, *A. i., ç.* Asker, yiyecek, içecek, asker eşyası gönderme işleri.

sevm, *A. i.* Satılık şeye paha biçmek.

sevr, *A. i.* 1. Öküz, buğa. 2. (Ast.) Boğa burcu.

sevret, *A. i.* 1. Öfke. Kızgınlık. 2. Tezlik. 3. Hücum, dövüş. 4. Hükümdarın şiddeti, kudreti. «Çün sevret-i şita geçip eyyam-i bahar erişti.— Naima».

sevseniyye, *A. i.* (Bot.) Süsengiller (XIX. yy.)

sevvab, *A. i.* Esvab satan, elbiseci.

seyadet, **siyadet**, *A. i.* Bk. *Siyadet.*

seyahat, **siyahat**, *A. i.* Yolculuk. «Olup hayalime peyrev seyahat eylerken.— Fikret».

seyelân, *A. i.* 1. Akma. 2. (Coğ.) Selleme. 3. (Fiz.) Akı. «Afaka inince gecenin sütre-i dûdu — Başlarsın seyelâna.— Cenap».

seyf, *A. i.* Kılıç. (ç. Esyaf, süyuf). «Bir seyf-i âmirane parıldar : Selâm dur!.— Fikret».

seyfi, **seyfiyye**, *A. s.* 1. Kılıçla ilgili, askerliğe ait. 2. Kılıç şeklinde.

seyl, *A. i.* 1. Sel. 2. Şiddetli gelen şey. *Seyl-ül-arim*, Seba şehrini batıran ünlü sel. «Azîm yağmurlar yağmakla seyl-i firavan gelip.— Naima». — «Bâran-i mütevaliye yağıp seyl-ül-arim gibi suyu Harem-i muhterem'e dahil olup.— Naima».

seylâb, **seylâbe**, *F. i.* Sel, su. «Seylâbelerle şerhalanır sine-i cibal.— Fikret».

seylhiz, *F. s.* [Seyl-hiz] Taşkın ve coşkun.

seyr, *A. i.* 1. Yürüme, yürüyüş. gitme. 2. Yolculuk 3. Gezme, gezinme. 4. Eğlenmek için bakma. 5. Uzaktan bakıb karışmama. 6. Gezilecek, görülecek şey. *Seyr filmenam*, uyurgezerlik. «Sürat-i seyrinden azhardır ki rahş-i himmetim.— M. Naci». — «Seyr eylerim bu levhayı artık aleddevam.— Fikret».

seyran, *F. i.* 1. Gezinme. 2. Bakıp görme, gözden geçirme. «Sapa vâdileri seyran ederek çeşm-i hayal — Reh-i marefteyi keşf etmelidir pây-i suhan.— Sümbül-zade».

seyrangâh, *F. i.* [Seyran-gâh] Seyir yeri. Gezme yeri, gezi. «Memleketin en âşıkane bir seyrangâhı olan o zemin-i bimisali — N. Kemal».

seyyaf, *A. i.* [Seyf'ten] 1. Kılıçlı. 2. Kılıççı. 3. Cellât.

seyyah, *A. i.* [Seyahat'ten] Seyyah Yolcu. (ç. Seyyahin). «Seyah-i bikararın olur aşinası çok.— Ş. Yahya».

seyyahtnema, *A. i.* [Seyahat-name] Bir seyyahın gezip gördüğü yerler ve şeylere ait yazdığı kitap.

seyyal, *A. s.* [Seyelân'dan] 1. Akan akıcı, sıvı. 2. (Fiz.) Akışkan. «Kavurmuş ateş-i seyyal-i girye didesini.— Fikret».

seyyale, *A. i.* Akan şey. Sıvı cisim. *Seyyale-i berkıye*, elektrik akımı. (XIX. yy.). «Bunu söylerken omuzlarından akan bir seyyale-i lerzişle yeldirmesinin içine sarılıyordu.— Uşaklıgil».

seyyan, siyan, Bk. *Siyyan*.

seyyar, *A. s.* [Seyr'den] 1. Gezen, dolaşan. 2. Yerli olmayıp istenilen tarafa taşınabilen. 3. (Ast.) Durmayıp yer değiştiren gök cismi.

seyyare, *A. i.* (Ast.) Güneş etrafında dolaşan gezegen. (ç. Seyyarat). «Seyyare-i arzı târık olmuş — Yükseklere doğru âzim oldun.— M. Naci».

seyyiat, *A. i.* [Seyyie ç.] 1. Kötülükler. 2. Suçlar, günahlar. 3. Kötülük karşılığı çekilenler.

seyyib, seyyibe, *A. i.* Dul kadın.

seyyid, *A. i.* 1. Efendi, ağa. 2. Muhammet Peygamberin soyundan olan kimse (ç. Sadât). «Nasuh Paşanın agavatından Cebrail Ağa nam bir kimesne seyyidin menziline konmuş idi. — Naima».

seyyie, *A. i.* 1. Kötülük. 2. Suç, günah. 3. Kötülük karşılığı çekilen sıkıntı.

sezabiyye, *A. i.* (Bot.) Sedefotugiller (XX. yy.).

sezavar, *F. s.* Uygun, yaraşır.

sıbag, *A. i.* 1. Boya, 2, Yaradılış.

sıbg, sıbga, *A. i.* 1. Boya. 2. Hıristiyanların vaftızı. 3. Din, mezhep. 4. İspirtoda eritilmiş boya maddesi. 5. (Kim.) Tentür. «Benzemez reng-i ruh-i yâra melâhatte yine — Sıbgat-ullah ise ger nakş-i bihin-i yakut.— Hersekli».

sıbt, *A. i.* Torun. Evlât evlâdı. (ç. Esbat).

Sıbteyn, *A. i.* (İki torun) Muhammet peygamberin iki torunu Hasan ile Hüseyin. «Cedd-i Sıbteyn ü nebiy-üs-sakaleyn.— Hakani».

sıbyan, sübyan, *A. i.* [Sabi ç.] Çocuklar. «Libas-i nevle bezenmiş kavafil-i sıbyan.— Fikret».

sıdak, sadak, *A. i.* Kadın eşe verilen nikâh parası.

sıddik, *A. s.* [Sıdk'tan] Pek doğru, hiç yalan söylemez. «Zıll-i Hak hazret-i sıddık-i atik.— Hakani».

sıdk, *A. i.* 1. Doğruluk. Gerçeklik. 2. Yürek temizliği. «Çün var idi mestlikte lâfım — Ta anlana sıdkım ü hlâfım.— Fuzuli».

Sıfahan, *F. ö. i.* Isfahan (Şehri). «Sürme-i cevher-i Sıfahan.— Fehim».

sıfât, *A. i.* [Sıfat ç.] Sıfatlar. *Sıfât-i adediye*, sayı sıfatları,

sayılar; *-istifhamiyye,* soru sıfatları; *-işariyye,* işaret sıfatları; *-mübheme,* belgisiz sıfatlar: *-tavsifiyye,* niteleme sıfatları; *-tâyiniyye,* belirtme sıfatları. «Hemen umumunu cem' eylemişti zatında — Cenab-i Halık-i ekrem sıfât-i ulyanın.— Recaizade».

sıfat, *A. i.* [Vasf'tan] 1. Bir şahıs veya nesnenin geçici hali. 2. Lâkab, ünvan. 3. Surat. 4. (Gra.) Bir şahıs veya nesnenin geçici hal ve niteliğin gösteren kelime «Kaabil-i vasf değildir sıfatı — Hakani».

Sıffîyn, *A. i.* Fırat dolaylarında Rakka yakınında bir yer olup Ali ile Muaviye arasında geçen savaştan ün almıştır.

sıfr, *A. i.* Sıfır. *Sıfr-ül-yed,* eli boş.

sıga, *A. i.* Kip, (ç. Sıyag).

sıhaf, *A. i.* [Sahfe ç.] Geniş düz kaplar. «Sıhaf-i fıdda içre taam gelip.— Şekifname».

sıhhat, *A. i.* 1. Gerçeklik. 2. Sağlamlık. 3. Doğruluk. 4. Sağlık. «Olmıya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.— Kanuni».

sıhhî, *A. s.* 1. Sağlıkla, sağlamlıkla ilgili. 2. Hekimliğe ait.

sıhhiyye, *A. i.* Hekimlik işleri, sağlık işleriyle uğraşan daire.

sıhhiyun, *A. i.* Hekimlerin sağlık koruma işine önem veren kısmı (eskiden).

sıhr, *A. i.* Güvey, enişte, evlenmekle akraba hükmüne geçen kimse.

sıhrî, *A. s.* Evlenmeden ileri gelen (akrabalık).

sıhriyyet, *A. i.* Evlenmeden ileri gelen akrabalık.

sıkaye, *A. i.* Su içecek kab.

sıkayet, *A. i.* Kâbe sakalığı. Zemzem dağıtma işi.

sıklet, *A. i.* 1. Ağırlık. 2. Sıkıntı. «Ablak yüzünün lihye-i carubnüması — Enzar-i temaşaya verip sıklet ü vahşet.— Fikret».

sıkt, *A. i.* Ölü düşen çocuk.

sıla, *A. i.* [Vasl'dan] 1. Ulaşma. 2. Yurdu, hısım akrabayı gidip görme. 3. Bahşış, armağan. 4. (Gra.) Bağ-fiil. «Bzzarure izn ü icazet ile sıla-i rahm bahanesin edip.— Selâniki».

sılat, *A. i.* [Sıla ç.] 1. Sılalar. 2. Armağanlar, bahşışlar. «Erbab-i maarif ve kemalâta bezl-i avatıf ü sılat ettiğinden,— Raşit».

sımah, *A. i.* Kulak deliği. «Tahriş eder sımahımı bin nevha-i gurab .— Fikret».

sımam, sımame, *A. i.* 1. Tıpa, tıkaç. 2. Kan damarlarında tıkanıklık yapan kanpıhtısı.

sımt, *A. i.* Dizi. Diziye konulmuş şey.

sınaat, sanaat, *A. i.* 1. İnsan ihtyaçlarından her hangi birini meydana getirmeki çin yapılan iş. 2. Pratikle de elde edilen bilgi. 3. Ustalık. (ç. Sanayi).

sınab, *A. i.* Hardal terbiyesi.

sınai, *A. s.* 1. Sanat ve sınaat ile ilgili. 2. Tabiatten olmıyan, yapma. İnsan yapısı.

sındid, *A. i., s.* Baş, başkan, ileri gelen. (ç. Sanadid).

sınf, sınıf, *A. i.* Sınıf. (ç. Esnaf). «Bir sınıf gençlerin ibre-i telebbüsü hükmünde idi.— Uşaklıgil».

sırat, *A. i.* 1. Yol. 2. Cennete geçilmek üzere Cehennemin üzerinde kurulmuş pek dar ve zor geçilir köprü. 3. (Mec.) Çetin ve korkulu yol. *Sırat-ı müstakim,* doğru yol, Hak dini.

sırf, *A. s.* 1. Katıksız, halis. 2. Büsbütün. 3. (zf.) Ancak, yalnız. «Sırf hissî, sırf, asabi bir eza duymuş idi.— Uşaklıgil». —

«Nasıl denir farazziyyat-i sırfaya fendir!— Cenap».

sırr, *A. i.* 1. Gizli söz, gizli iş, 2. İnsan aklının eremediği Tanrı hikmeti. *İfşa-ya sırr*, gizli bir şeyi açığa vurma; *ketm-i sırr*, sır saklama. «Sonunda gördü nedir sırrı bu esrarın.— Fikret».

sırran, *A. zf.* Gizli olarak, gizlice. «Bazı müfsit muhal-endişler ve sırran reis olup tebdil-i düvel sâyinde olanlardan.— Naima».

sırrî, *A. s.* Gizlilikle ilgili. Bir ara *mystique* kelimesine karşılık kullanılmıştır.

sıyag, *A. i.* [Sıyga ç.] Sıygalar, kipler. *Sıyag-i inşaiyye*, dilek kipleri.

sıyagat, *A. i.* Kuyumculuk.

sıyah, *A. i.* [Sayha'dan] Çığlık. Feryat. «Sıyah-i mateme benzer terane-i îdi.— Fikret».

sıyam, *A. i.* Oruç. *Hal-i sıyam*, oruç hali; *şehr-i sıyam*, oruç ayı (Ramazan ayı).

sıyanet, *A. i.* Korunma.

sıyasî, *A. i.* [Sıysa ç.] 1. Kaleler. 2. Köşkler. 3. Sığınacak yerler.

sıyga, *A. i.* (Gra.) Kip; fiilin çekiminden meydana gelen şekillerin her biri. *Siyga-i ihbariyye*, bildirme kipi; *-iltizamiyye*, istek kipi; *-rabtiyye*, ulaç, bağ-fiil.

sıyt, *A. i.* 1. İyi ün. 2. Çatırtı patırtı gibi ses. «Kemal-i sıytını teyit içinse kâfidir — Şebaba verdiği ders-i edep kitabında.— Fikret».

si, *F. s.* Otuz. *Si vü dü*, otuz iki.

sia, *A. i.* [Vüs'at'ten] Genişlik. Bolluk.

siayet, *A. i.* Koğuculuk. Bir kimseyi başka birine çekiştirme, geçme. «İkbal için ahbabı siayet yeni çıktı.— Ziya Pş.».

sib, *F. i.* Elma. *Sib-i zenahdan*, sevgilinin çenesi.

siba', *A. i.* [Sebu ç.] Yırtıcı hayvanlar.

sibab, *A. i.* Sövme. Küfür etme.

sibak, *A. i.* [Sebk'ten] 1. Bir şeyin üst tarafı, geçmişi. 2. Bağ, bağlantı. *Siyak ü sibak*, sözün (önceesiyle sonrası) gelişi.

sical, *A. i.* [Secl ç.] Büyük, dolu su kovaları.

sicill, *A. i.* 1. Şeriat mahkemelerinde karar ve buyrukların kaydedildikleri defter. 2. Memurların iş ve gücleriyle bunlardan olan değişikliklerin kaydedildiği yer. (ç. Sicillât).

sicn, *A. i.* Zindan. Cezaevi. Tomruk.

sidad, *A. i.* Fransızcadan *tampon* karşılığı olarak (XIX. yy.).

sidre, *A. i.* 1. Arabistan kirazı. 2. Arş-i âzam altında ve kürsü karşısında olan ve yedinci kat gökte bulunan bir makam. *Sidret-ül-müntehâ*, o yerin adı. «Ol seyrde mavera göründü — Ta Sidre-i münteha göründü.— Ş. Galip».

sidrenişinan, *F. i.* [Sidre-nişinan] Sidre'de bulunan melekler.

sifad, *A. i.* Hayvanların çiftleşmesi.

sifal, **sifale**, *F. i.* Topraktan yapılmış (çanak, çömlek gibi) şey. «Hem sifal-i meykede hem tac-i Edhem'dir kadeh.— Nef'i».

sifalîn, *F. i.* Çamurdan yapılma şey. Çanak, çömlek.

sifariş, *F. i.* Ismarlama. Sipariş. «Sifariş etti ki.— Sadettin».

sifle, *A. s.* Alçak. Terbiyesiz. «Her sifle hıridar-i leal-i Aden olmaz.— Nabi».

siflekâm, *F. s.* [Sifle-kâm] Bayağıların işine yarıyan. «Lâkin unutmasın şunu tarih-i siflekâm

.— Fikret».

sifleperver, *F. s.* [Sifle-perver] Bayağı, alçak kimseleri kullanan, onlara taraflı olan.

sifr, *A. i.* 1. Kitap, yazılmış şey. 2. Kitap cildi. 3. Tevrat'ın beş kitabından her biri.

sigaar, *A. i.* [Sagir ç.] Küçükler. «Başına akçe dizer nite ki etfal ü sigaar.— Baki».

sigâl, *F. i.* Düşünme. Fikir. *Bedsigâl*, kötü düşünceli; *nikisigâl*, iyid üşünen.(ç. Sigâlân).

sigâliş, *F. i.* Düşünüş, kuruş.

sigar, *A. i.* Küçüklük. *Sigar-i sınn*, yaş küçüklüğü.

sik, *F. i.* Demir şiş. «Ehl-i aşkın ne bilir derd ü belâ vü mihnetin — Döne döne olmıyan bu sîh-i mihnetle kebap.— Kanuni».

siham, *A. i.* [Sehm ç.] Oklar. «Gösterdin âdemiyyete bir deste-i siham.— Cenap».

sihan, sahn, *A. i.* (*Se* ile) Kalınlık İçi boş şeyin kalınlığı.

sihirbaz, *F. s., i.* Büyücü.

sihirbazane, *F. zf.* Büyücülükle, büyücü gibi.

sihr, *A. i.* 1. Büyü. 2. Büyü kadar etkili şey, fettanlık. 3. Şiir ve güzel söz söyleme gibi insan bağlıyan sanat ki böylesine *sihr-i helâl* (haram olmıyan büyücülük) derler. «Nedir sanat ki taşlar canlandırır sihr-i temasiyle.— Fikret».

sihramiz, *F. s.* [Sihr-âmiz] Büyü gibi, üstün etkili. «Sahifelerin üzerine sihramiz bir ziya dökmüştür.— Uşaklıgil».

sihrî, sihriye, *A. s.* Büyü ile ilgili. «Bu erkek elerinde öyle bir hassa-i sihriye vardı ki.— Uşaklıgil».

sika, *A. i.* [Vüsuk'tan] 1. İnanç. Güven. 2. İnanılır güvenilir kimse.

sikal, *A. i.* [Sakil ç.] 1. Ağırlar. 2. Çekilmezler, çirkin şeyler.

Sikender, *F. i.* İskender. «Bâdedir zevkını idrak edene abıhayat — Muteriftir buna Hızr ile Sikender de tamam.— Nabi».

sikat, *A. i.* [Sika ç.] İnanılır kimseler.

sikke, *A. i.* 1. Para üzerine vurulan damga. 2. Damgalanmış para. 3. Düz sokak veya yol. «Ne faide sikkesiz diremden — Ne sûd neticesiz keremden.— Fuzuli».

sikkezen, *F. i.* [Sikke-zen] Para kesen ustalardan her biri.

sikkin, *A. i.* Bıçak. «Lâyık mıdır ki risman-i umidini sikkin-i istiğna ile kat' edip.— Naima».

sil, *F. i.* Sel.

sil'a, *A. i.* 1. Bedende olan ur. 2. Ticaret malı. 3. Sülük.

silâh, *A. i.* Savaş aleti. «Düşmüş türaba zırh ü silâhiyle bir yığın — Enkaz-i ahenîn gibi.— Fikret».

sîlî, *F. i.* Tokat. Şamar.

sîlihor, *F. s.* [Sîlî-hor] Tokat, şamar yiyen.

silizen, *F. s.* [Sili-zen] Tokat atan, döven. «Silizen-i a'da-yi din eyliyesiz.— Naima».

silk, *A. i.* 1. Tane dizilen iplik 2. Dizi, sıra. 3. Sıra, tertip. 4. Yol. Tutulan yol, meslek.

sill, *A. i.* Verem.

sille, (Türkçede yapılmıştır). Tokat, sille. «Bir sille-i hakaret içinde iade olunacak bir şey gibi yüzüne fırlattıktan sonra.— Uşaklıgil».

silm, selm, *A. i.* Barış. Barışıklık.

sils, *A. s.* 1. Kolay, hafif. 2. Yumuşak. *Sils-ü-bevl*, sidiğini tutamama hastalığı.

silsile, *A. i.* 1. Zincir. 2. Birbiri-

ne bağlı bir sıra meydana getiren şey. 3. En yukarıdan en aşağıya doğru sıralanma ve düzenlenme. 4. Babadan çocuğa sıra ile yazılarak meydana getiren kütük. (Ed. Ce.) *Silsile-i a'zar, -hâtırat, -inkılâbat, -muhakemat, -mülâhazat, -mülâtafat, -nazariyyat, -temrinat, -vekayi, -vukuat,* «Bu defa kendi zihninden cereyan eden silsile-i efkârı takibederek.— Uşaklıgil».

silsilename, *F. i.* [Silsile-name] Ünlü kimselerin kuşaklarını göstermek için yazılmış kitap, yapılmış levha.

sîm, *F. s.* 1. Gümüşten. 2. Sırmadan. «Sim-i halis gibi idi her dem.— Hakanî».

sima, *A. i.* Beniz, çehre. «İçinde rengi bozuk bi-hutut simalar.— Fikret».

sima', *A. i.* 1. Çalgı dinleme, çalgılı tören.

simab, *F. i.* [Sim-âb] Cıva. «Ruhünde bâdeden yârın ki âb ü tâb olur peyda — Derunumda benim bir maden-i simab olur peyda.— Nabi».

simar, *A. i.* [Semer ç.] Yemişler.

-simat, *A. i., ç.* Damgalar, izler. *Maarifsimat, meleksimat, mekarımsimat.*

simat, *A. i.* 1. Sofra. 2. Yemek. (ç. Sümut). «Kaldırmadı simatın o gün aftab-i çerh — Akşam olunca câmını döndürdü lâlevar. — Nef'i».

simber, *F. s.* [Sîm-ber] Göğsü gümüş gibi beyaz. (ç. Simberan).

sime, *A. i.* 1. Nişan. İz. 2. Damga. 3. Fransızcadan *schéma* (şema) karşılığı (XX. yy.).

simeviyye, *A. s.* Fransızcadan *schématique* karşılığı (XX. yy.).

simhak, *A. i.* (Ana.) Kemikleri örten ince deri veya zar.

sîmîn, *F. s.* 1. Gümüşten. 2. Gümüş gibi beyaz gümüş gibi sâf. «Karışır toprağın siyahiyle — Reng-i sîmîni sath-i deryanın.— Fikret».

sîminber, *F. s.* [Simin-ber] Gümüş vücutlu. Vücudu gümüş gibi duru beyaz olan. «Eylemez her kem-ayar hüsne rağbet Nailî — Kadr-i âşık dilber-i sîminberinden bellidir.— Naili». — «Hahiş-i sîminberana pirlik mani değil .— Nabi».

sîminten, *F. s.* [Simin-ten] Gümüş gibi (duru ve beyaz) tenli. «Gelin o dilber-i sîmînteni sıkıştıralım.— M. Naci».

sîmkeş, *F. i.* [Sîm-keş] Haddeden gümüş tel çeken sanatçı.

simsar, *A. i.* Simsar, komisyoncu. «Takdir edemez kıymet-i ıkd -i dür-i nazmım — Endişe ki simsar-i kelâm-i fusahadır.— Nef'i».

simsim, *A. i.* Susam.

sîmten, *F. s.* [Sîm-ten] Gümüş bedenli.

simürg, *F. i.* Kaf dâğında bulunduğu söylenen masal kuşu. Anka. «Bivücut olmak gibi yoktur cihanın rahatı — Gör ki simrugun ne dâmı var ne de sayyadı var.— Ragıp Pş.».

simya', *A. i.* Eski kimya.

sîn, *A. i.* «s» harfinin Arap alfabesindeki sesi, noktasızlığından dolayı; *sin-i mühmele* de denir.

sin, sinn, Bk. *Sinn.*

Sina', *A. i.* Arap yarımadasının Mısır ile birleştiği yerde bir üçgen gibi olan yarımada. Mısır dan çıkan Beniisrail kırk yıl buradaki çölde dolaşmış, Musa peygamber buradaki Tur-i Sina'da Tanrı hitabına nail ol-

muştur.

sina', *A. i.* Çeşitleri olan bir ot. *Sina-i Mekkî* (sürgün için kullanılan) sinameki.

sinan, *A. i.* Mızrak, süngü gibi şeylerin sivri ucu. (ç. Esinne).

sincab, *F. i.* Sincap. Kır renkte kakum.

sincabi, *F. s.* Sincapla ilgili. Boz renk. «Sarı, fes-rengi, pembe, sincabi, — Bir kucak, bir yığın şükûfe-i ter.— Fikret».

sincerf, *A. i.* Sülüğen boya.

sindan, sendan, *A. i.* Örs. «Ne bâkim var hasud-i kîne-cûdan devlet-i şehte — Ne mümkündür sımak mina-yi nazik-i tab-i sindanı.— Hayali».

sine, *A. i.* 1. Göğüs. 2. İç, yürek. *Sine-i billûr*, çok beyaz göğüs *-hırs*, hırs dolu göğüs, yürek: *-pür-kîne*, kin ile dolu yürek; *sâf*, lekesiz (bembeyaz) göğüs; *-sîmîn*, gümüş beyazlığında göğüs. «Derin, dalgalı girdaplarla sîne-i hâk.— Fikret».

sine, *A. i.* Uyuklama, uyku başlangıcı. (ç. Sinevat). «Sinevat-i hummeyat ile.— Şefikname».

sineçak, *F. s.* [Sine-çak] Göğsü, yüreği yaralı.

sinegâh, *F. i.* [Sîne-gâh] Göğüs. «Kopup gelir sanırım ruhu sinegâhından.— Fikret».

sinesaf, *F. s.* Sarılıp kucaklaşmış. «Tarafeynden ziyafetler olup suret-i zâhirede sinesaf olmuşlar idi.— Naima».

sînesuz, *F. s.* [Sine-suz] Yürek yakan, insanı çok acındıran.

sinezen, *F. s.* [Sine-zen] Göğüs döven. Göğsüne vurarak yas gösteren.

sinh, *A. i.* (Dişlerin gömülü olduğu) Yuva.

Sinimmar, *A. i.* Havarnak sarayını yapan mimar, bir eşini daha yapmasın diye saray damından atılarak öldürülmüştür. «Ve sûy-i deryadan ter-desti-i Sinimmar-i ihtimam ile keşide kılınmış zencir-i ahenîn ile.— N. Kemal».

sinîn, *A. i.* [Sene ç.] Yıllar «Ben de sinîn içinde kalan bir harabeyim.— Cenap».

Sînîn, *A. i.* Tur-i Sina.

sinn, sin, *A. i.* 1. Diş. 2. Yaş. *Sinn-i lâhime*, etobur dişi; *-nâbi*, köpek dişi; *hadaset-i sinn*, (yaş tazeliği) geçlik; *sinn-i temyiz*, ayırdetme yaşı; *-vukuf*, duraklama yaşı; *tahdid-i sinn*, yaş haddi. (ç. Esinne, esnan, üsün). «Sinnlerini hükm-i ihtilâfiyle kızlarının zevkını ifratperverlikle itham ederek.— Uşaklıgil».

sinnen, *A. zf.* Yaş bakımından yaşça.

sinnevr, *A. i.* Kedi.

sinnî, *A. s.* Dişe ait, dişle ilgili.

sipah, sipeh, *F. i.* 1. Asker. 2. Ordu. «Şah-i Sikender-efser ü Dârâ-sipah idi.— Baki».

sipahî, *F. i.* 1. Timar sahibi süvari askeri. 2. Süvari ocağı (Nizam-i Ceditten önce). 3. Ata iyi binen. (ç. Sipahiyan).

-sipar, -süpar, *F. s.* «Veren, feda eden» anlamiyle kelimelere ulanır; *cansipar*, canını feda eden.

sipariş, *F. i.* 1. Ismarlama. 2. Bir şeyin bir yerden alınmasını söyleme, havale. 3. Askerlerin başka yerde bulunan ailesine ayırdığı miktar. (ç. Siparişat).

sipas, *F. i.* Şükretme, yetinip dua etme. *Hamd ü sipas*, Tanrıya şükür.

sipasgüzar, *F. s.* Şükreden.

sipeh, sipah, *F. i.* 1. Asker. 2. Ordu. «Sipeh-şikâf-i yegâne Halil Paşa kim.— Nef'i».

sipehbed, sipehbüd, *F. i.* Başkomutan. «Sipehbüdan-i murassa-cevşen.— Veysi».

sipehdar, *F. i.* Başkomutan.

sipehdarî, *F. s.* Başkomutanlığa ait, onunla ilgili.

sipehkeş, *F. i.* [Sipeh-keş] Başkomutan. Er güder.

sipehsalâr, *F. i.* Başkomutan. «Bu la bir mertebe nusret sipehsalâr-i mansurun.— Nefi».

sipehsalârî, *F. s.* Başkomutanlığa ait, onunla ilgili.

sipenc, *F. i.* 1. Konaklama yeri. 2. Dünya. *Saray-i sipenc*, dünya. «Ne mümkün olmamak azürde-i meşakkat ü renc — Meğer ki olmıyasın sakin-i saray-i sipenc.— Ruhi».

sipend, sepend, *F. i.* (Tütsü olarak kullanılan) üzerlik otu. «Sipend-âsâ eder her rû-yi ateş-tabtan feryad.— Ragıp Pş.».

siper, *F. i.* 1. Kalkan. 2. Arkasına saklanılacak şey. *Siper-i saika*, paratoner; *siper-i şems, şems-i siper*, şapka kenarı. «Hazinesin siperler ile üleşirler.— Peçevi». — «Bulamayınca, ne çare, bastonumu.— Siper aldım geçip giderlerken.— Fikret».

siperde, sipürde, *F. s.* Ismarlanmış, sipariş edilmiş. «Lâyık mıdır ki risman-i ümidimi sikkîn-i istiğna ile kat edip sipürde-i dest-i sili-zen-i a'da eyliyesiz. — Naima».

sipergam, *F. i.* Fesleğen.

sipihr, *F. i.* 1. Gök. 2. Talih. «Efkâr için sipihr-i teali bilinmeli .— Fikret».

sîr, *F. s.* 1. Tok. Doymuş, kanmış. 2. (i.) Sarımsak. *Dilsîr*, yüreği tok, kanmış. «Ne bilir gürsinenin halin sîr.— M. Naci». «Tahsil-i semen-i piyaz ü sîr ve tedarik-i beha-i peynir kaydında olmak.— Veysi».

si'r, *A. i.* Nark. (ç. Es'ar).

sîrab, *F. s.* [Sîr-âb] 1. Suya kanmış. 2. Taze. Sulu. *Gül-i sirab, sünbül-i sirab*, taze gül, sümbül. «Hüccac ü mustakbilîn ol mevzide refahiyet üzre sirab olurdu. — Naima».

sirac, *A. i.* Işık, kandil.

sirayet, *A. i.* 1. Geçme. Bulaşma. 2. Geçme, yayılma. Dağılma. «Bu iğbirar-i lâtifin sirayetiyle gönül .— Fikret».

sirbal, *A. i.* Gömlek. (ç. Serabil).

siret, siyret, Bk. *Siyret.*

sirişk, *F. i.* Gözyaşı. «Sirşk-i âlimi seyret ki hadd ü gayeti yok .— Fikret».

sirişt, *F. i.* Yaradılış, huy. Tabiat. «Sâlib-i âramdır Naci dil-i firkat-sirişt.— M. Naci».

sirişte, *F. s.* Yuğrulmuş. «Bina-yi feyz-pâşı gülab-i tetkik ve itr-şahi-i tahkikten sirişte idi.— Nabi».

sirka, sirkat, *A. i.* Hırsızlık. Çalma. «Zikıymet yarak ve esbabların sirka edip.— Selâniki». — «Sirkat-i şi'r edene kat-i zeban lâzımdır.— Sümbülzade».

sirke, *F. i.* Sirke.

sirkencübîn, *A. i.* Bk. *Sirkengebîn.*

sirkengebîn, *F. i.* Ekşi bal şerbeti.

sitad, *F. i.* Alma, alış. *Dâd ü sitad*, alım satım.

-sitan, *F. s.* «Alan, alıcı» anlamiyle kelimelere katılır. *Cansitan*, can alan.

-sitan, -stan, *F. s.* Katıldığı kelimeye yer anlamı katar. *Gülistan*, güllük, gül bahçesi; *neyistan*, kamışlık, sazlık.

sitare, *F. i.* Yıldız. «Ufukta nâim ü nâir sitareler görünür.— Fikret».

sitayiş, *F. i.* Övme.

sitebr, *A. i.* Kalın kaba. «Salabette manend-i sahife-i ahenîn idi mısraları mübalaga stebr tahta idi.— Naima».

sited, *F. i.* Bk. *Sitad.*

sitem, *F. i.* 1. Haksızlık, zulüm. 2. Eziyet. 3. Çıkışma. «Fakat niçin bu şikâyet, bu gizli gizli sitem?— Fikret».

sitemalûd, **sitemalûde**, *F. s.* [Sitem-alûd] Sitemle karışık, sitemli. «Bir boğuk sada — Ruhunda inliyor, sitemalûd ü pür-taleb.— Fikret».

sitemdide, *F. s.* [Sitem-dide] Haksızlık görmüş, zulme uğramış. (ç. Sitemdidegân).

sitemger, *F. s.* [Sitem-ger] Haksızlık eden, zulüm eden. «Rahm eylemedin halime ey şuh-i sitemger.— Recaizade».

sitemgeran, *F. i.* [Sitemger ç.] Sitem edenler. Eziyet, zulüm edenler. «Evza-i sitemgeranı çok meşk ederek — Biz de biliriz fünun-i istignayı.— Nabi».

sitemgeri, *F. i.* Zulüm, eziyet, zorbalık.

sitemkâr, *F. s.* [Sitem-kâr] Zulüm ve haksızlık eden. (ç. Sitemkâran). «Nasuh Paşanın hunî ve gaddar ve hakkı kabul etmez mağrur ve sitemkâr idiğünü bildiği eclden.— Naima».

sitemkeş, *F. s.* [Sitem-keş] Zulüm ve haksızlık çeken. «Ben bu vakıada zalim değilim belki mazlumum ve sitemger değilim belki sitemkeşim.— Hümayünname».

sitiz, **sitize**, *F. i.* Kavga. Çekişme. *Pürsitiz*, çok kavgacı. «Dehşetlicedir benim sitizim. — M. Naci».

sitizecu, *F. s.* [Sitize-cû] Kavga arıyan.

sitizekâr, *F. s.* Kavgacı.

sitizger, *F. s.* Kavgacı, inatçı.

sitr, *A. i.* 1. Perde. 2. Örtü. (ç. Estar, sittur).

sitt, *A. s.* Altı.

sitt, *A. i.* Bayan. Kadın.

sitte, *A. s., i.* 1. Altı. 2. Altılık. *Sitte-i sevr*, güneşin Boğa burcunda bulunduğu (nisanda) zaman içindeki altı günlük fırtına; *rüsum-i sitte*, Osmanlı idaresinde Düyun-i Umumiye'ye bırakılmış altı vergi.

sitti, *A. i.* Bayan, kadın.

sittîn, *A. s.* Altmış.

sittun, *A. s.* Altmış.

sittur, *A. i.* [Sitr ç.] Perdeler, örtüler.

siva, **seva**, *A. s.* Bir, eşit.

siva, *A. i.* Başka, gayri. *Masiva*, yaratıklar. «Gönlünde senin gayr ü siva sureti neyler — Lâyık mı kim Kâbe'ye büthane desinler.— Ş. Yahya».

sivar, *A. i.* Bilezik.

siyab, *A. i.* [Sevb ç.] Giyecek şeyler.

siyadet, *A. i.* 1. Efendilik, sahiplik. 2. Seyyitlik, peygamber soyundan olma.

siyah, **siyeh**, *F. s.* Kara. «Şeb-i siyah-i teayyüşte mustarib.— Fikret».

siyahan, *F. i.* [Siyah ç.] Kara araplar. Zenciler.

siyahgûş, *F. i.* (Zoo.) Karakulak denen hayvan.

siyahat, *A. i.* Bk. *Seyahat.*

siyahçerde, **siyehçerde**, *F. s.* [Siyah-çerde] Esmer, karayağız olan.

siyahî, *A. s.* Zenci, kara (adam). «Târ ü pud-i siyahî-i şebden — Çehre-i bahtıma nikâb ettim.— Fehim».

siyahrenk, **siyehrenk**, *F. s.* [Siyah-renk] Kara renk. «Eyvah

şimdi her neye baksam siyah-renk.— Fikret».

siyak, *A. i.* [Sevk'ten] 1. Sözün gelişi. 2. Tarz, üslûp. «Eğer bunların hücumu siyakında müftüyü versek bunlar havfımıza haml edip.— Naima».

siyakat, *A. i.* 1. Bir nesneyi arkasından ileri kakma. 2. Eskiden defterlere yazılan çengelli, çarpık, noktasız yazı. *Siyakat vavı*, kanbur.

siyan, Bk. *Siyyan.*

siyaset, *A. i.* 1. Ülke idaresi. 2. Ceza. Ceza olarak öldürme. 3. Politika. 4. Diplomatlık.

siyaseten, *A. zf.* Siyaset bakımından. Diplomatlıkça.

siyasetgâh, *F. i.* [Siyaset-gâh] Hükûmetçe öldürülecek kimselerin öldürüldüğü yer.

siyasî, *A. s.* 1. Siyaset gereğince olan. 2. Diplomatça olan.

siyasiyyat, *A. i.* Politika işleri.

siyasiyyun, *A. i.* Politikacılar, diplomatlar.

siyat, *A. i.* [Savt ç.] Kırbaçlar. Kamçılar.

siyeh, **siyah**, *F. i.* Kara. «Nur-i siyeh olsa pâre pâre — Etmem ben o zülfe üstiare.— Ş. Galip»

siyehbaht, *F. s.* [Siyeh-baht] Kara talihli. «Siyehbahtan-i dehr-i dûnu sanma s'ad eder bir kuş.— Cenap».

siyehdil, *F. s.* [Siyeh-dil] Kötü yürekli.

siyehfâm, *F. s.* [Siyeh-fâm] Karaya boyanmış, kara renkli.

siyehkâr, *F. s.* [Siyeh-kâr] Kötü işler işlemiş, günaha girmiş.

siyehkede, *F. i.* [Siyeh-kede] Karanlık yer. «Teşkil eder siyehkede-i şebbe bahr ü ber — Bir hufte aile.— Cenap».

siyehmest, *F. s.* [Siyeh-mest] Fazla sarhoş.

siyehneşe, *F. s.* [Siyeh-neşe] Kötü, karanlık neşeli «Bir siyehneşe mest-i lâya'kıl — Gidiyor çarpa çarpa kendisini.— Fikret».

siyehpuş, *F. s.* [Siyeh-puş] Karalar giyinmiş. «Bir siyehpuş fakir erdi ana.— Hakanî».

siyehrenk, **siyahrenk**, *F. s.* [Siyeh-renk] Kara renkli. «Bir samt-î siyehrenk ile meşbu-i hayalât.— Fikret».

siyehru, *F. s.* [Siyeh-rû] Yüzü kara olan, rezil ve rüsva olan.

siyehruz, *F. s.* [Siyeh-ruz] Talihsiz.

siyemma, *A. zf. Lâ siyemma*, *velâsiyemma* suretlerinde kullanılır ki hele, hususiyle, her şeyden önce anlamlarına gelir.

siyer, *A. i.* [Siyret ç.] 1. Yollar, gidişler. 2. Konusu Muhammet peygamberin hayatı olan kitap. «Aferin ey siyer-nüvis-i habib.— M. Naci».

siyret, *A. i.* 1. Bir kimsenin içi, tabiatı, ahlâkı. 2. Hal tercümesi. (ç. Siyer). «Siyreti fark edemez suret-perest-i gecnigâh.— Şinasi».

siyyan, *A. i.* Eşit. Birbirine denk.

sof, **suf**, *A. i.* 1. Yün. 2. Yün dokuması.

soffa, **suffa**, *A. i.* 1. Sofa. 2. Kapı yanlarında otuaracak peyke. 3. Bahçelerde oturacak set.

sofî, **sufi**, Bk. *Sufi.*

sofra, **sufra**, Bk. *Sufra.* «Bir sofrada, birkaç da imsafirle beraber.— Fikret».

sohbet, *A. i.* Görüşüp konuşma. «Tıflâne sohbetindeki ciddiyet-i eda.— Fikret».

-stan, **sitan**, *F. s.* Bk. *-sitan.*

su', *A. i.* Kötülük. Fenalık. *Su-i*

ahlâk, ahlâk kötülüğü, kötü ahlâk; *-hal*, hal; durum kötülüğü; *-hazm*, sindirim bozukluğu; *-istimal*, kötüye kullanış; *-kast*, cana kıymaya hazırlanma; *-muamle*, fena muamele; *-niyet*, kötü, bozuk niyet; *-telâkki*, kötüye çekme; *-teşekkül*, vücut yapısındaki fena kuruluş; *-zan*, kötü sanma; *-su.il-kinye*, genel halsizliğe yol açan, sürgün ve benzerleri hallerde olan hastalık.

sû, suy, *F. i.* Yan, taraf. «Ey zemzeme-ferma-yi ser-aheng-i sahari — Her sûdan edersin dil ü cana.— İsal-i terane.— Cenap».

suada, *A. i.* [Sa'd ç.] Kutlu kimseler.

sual, *A. i.* 1. Sorma. Soruşturma. 2. Sorulan nesne. 3. Dilenme. Dilencilik. (ç. Es'ile). «Müntic-i cerr ü sual oldu kazaya-yi sühan.— Sümbülzade» — «Hastayım derdim sual etmez tabip.— Esrar Dede».

sual, süal, *A. i.* Öksürük. *Sual-i dikî*, boğmaca öksürüğü. «Etmiş gibi natıkam teverrüm, — Her lâfzım bir sual-i faci'.— Fikret».

sualât, *A. i.* [Sual ç.] Sorular, sorgular. «Mânalı sualât ile her hatvede mevkuf.— Fikret».

su'ban, *A. i.* [Sa'b ç.] Su yolları.

su'ban, *A. i.* Pek büyük yılan. Ejderha. «Geh asâ su'ban olur amma yed-i beyza ile — Ziya Pş»

subesu, *F. zf.* Taraf taraf. Her yana, her yanda. «Subesu sevk eyleyen hep saik-i takdirdir.— Ragıp Pş.».

subh, *A. i.* 1. Sabah. Sabah vakti. 2. Tan zamanı. *Subh-i kâzib*, tan olmadan önce olan geçici aydınlık; *-sadık*, gerçek tan zamanı. «İntizarım sanadır subhe dek ey mihr-i münir.— Nailî».

subhdem, *F. zf.* Sabah zamanı, sabahleyin erken. «Esti nesim-i nevbahar açıldı güller subhdem.— Nef'i».

sud, *F. i.* Kazanç, gelir, kâr. *bisud*, faydasız, yaramaz; *çisud*, neye yarar. «Nedir sûdu bu bazar-i fenada celb-i emvalin.— Nabi».

suda', *A. i.* 1. Baş ağrısı. 2. Rahatsız etme, sıkıntı verme, sıkma. «Suda-i seri — Yatakta hastayı çıldırtıyor, sayıklatıyor. Fikret».

sude, *F. s.* 1. Sürmüş, sürülmüş. 2. Ezilmiş, dövülmüş.

sudg, *A. i.* Şakak.

sudgî, *A. i.* Şakakla ilgili, şakağa ait.

sudmend, *F. s.* Kazançlı, kârlı. «Sudmend olmaz ederse şem' ile pervane bahs.— Nabi».

sudur, *A. i.* [Sadr ç.] 1. Göğüsler. 2. Sadrazamlar. 3. Kazaskerler.

sudur, *A. i.* Meydana çıkma. Olma.

suf, sof, *A. i.* 1. Yün, yapağı, ibrişim. 2. Yünden yapılma dokuma.

sufar, *F. i.* İğne deliği. 2. Ok gezi.

suffe, soffe, *A. i.* Sofa.

sufî, *A. i., s.* 1. Sofu. 2. Tasavvufa düşkün, tasavvufla uğraşan.

sufiyye, *A. i.* Tasavvufçuluk. Tasavvuf taifesi. Sofilik.

sufiyyun, *A. i.* [Sufi ç.] Tasavvufla uğraşanlar.

sufret, *A. i.* 1. Sarı renk. 2. Benziz solukluğu.

sufuf, *A. i.* [Saf ç.] Saflar, sıralar. «Ve küffar dahi tertib-i sufuf ettikte.— Naima».

sugra, *A. i.* (Man.) Küçük önerme. «İktiran eylese sugrasına kübra-yi adem.— Akif Pş.».

sugra, *A. s.* Daha veya pek küçük.

suhan, sühan, Bk. *Sühan.*

sûhan, *F. i.* Törpü. *Sûhan-i ruh,* ruh törpüsü. «Harekât-i nahemvarları mesabe-i sûhan-i ruh.— Fuzuli».

suhre, *A. s.* Maskara: «Giyse Amr'in külâhın başına — Suhre-i şeyh ü şabdır peykim.— Nef'i»

suhrekâr, *F. s.* [Suhre-kâr] Maskaralık eden. Maskara. «Fasih gılzeti bir suhrekâr üstadın.— Fikret».

suhte, *F. s.* 1. Yanmış, tutuşmuş. Yanık. 2. Softa. «Olsak ne acep tabib-i gülzar-i visal — Biz suhte-i ateş-i İbrahimiz.— Nabi». — Sarfa sarf eylemeyip medreselerde ömrün — Geçinir bazı yobaz suhte de molla-yi sühan.— Sümbülzade».

suhtevat, *A. i.* [Suhte ç.] Softalar. Kaba sofular. «Eğerçi ol havaliyi suhtevattan hâli kıldı feemma.— Naima» — «Olmaz hele suhtevat şair — Etmem o güruhu bahse dair.— Ş. Galip».

suhuf, *A. i.* [Sahife ç.] 1. Sahifeler. 2. Bazı peygamberlere gelen kanrı buyrukları.

suhur, *A. i.* [Sahr ç.] Kayalar, külteler.

suk, *A. i.* Çarşı. Pazar. *Suk-i sultani,* mezat yeri; *-Ukâz,* Arap yarımadasında İslâmdan önce çok ünlü bir panayırdı, Arap şairleri de toplanır şiir yarışı yaparlardı. «Suk-i âlemde revaç ümid ederdik biz dahi — Cehli terviç olmasaydı mukteza-yi ruzgâr.— M. Naci».

suka, *A. i.* Çarşılı, çarşı adamı, esnaf. «Ve sukadan bakkal ve sair zimmilere sermaye verip halka eksik sattırmaya sebeboldığundan.— Naima».

sukata, *A. s.* Kırıntı, döküntü, artık. *Sukataçin,* artık toplayan.

sukbe, sakbe, *A. i.* Delik.

sukî, *A. s.* 1. Çarşı, pazarla ilgili. 2. Çarşılı, pazarlı.

sukubat, *A. i.* [Sukbe ç.] Delikler.

sukuf, *A. i.* [Sakf ç.] Çatılar, damlar.

sukûk, *A. i.* [Sakk ç.] Sakkler. Şeriat mahkemesi hüccetleri.

sukut, *A. i.* 1. Aşağı inme, düşme. 2. Sarkma, 3. Büyük bir mevkiden ayırılmış olma. 4. Çocuğun vakitsiz veya eksik dünyaya gelmesi. 5. Yaprak dökümü. «Evlendiler, seviştiler amma muvakkaten — Sevda sukuta başladı beş hafta geçmeden.— Fikret».

sul'a, *A. i.* 1. Başın kılsız yeri. 2. Kılları dökümüş baş tepesi.

sulb, *A. i.* 1. Omurga kemiği. 2. Döl. (ç. Aslâb).

sulb, *A. s.* [Salabet'ten] 1. Katı, sert. 2. (Fiz.) Katı. 3. Taş gibi. «Bir sulb ve sadık ve enva-i ihsana lâyık kimesne olduğu.— Peçevi».

sulbî, *A. s.* Birinin sulbünden gelme, onun çocuğu olma.

sulbiyye, *A. s.* Birinin sulbünden gelme. «Esat Efendinin sulbiyye duhterin tezevvüç ettikte .— Naima».

sulbiyyet, *A. i.* 1. Katılık, sertlik. 2. Cisimlerin katı hali. 3. Duygusuzluk, taş gibi olma.

suleha, *A. i.* [Salih ç.] Salih insanlar. «Suleha silkine ilhak buyur.— Hakani».

sulh, *A. i.* 1. Barış. 2. Rahatlık. 3. Uyuşma, uzlaşma. «Hazır ol cenge eğer ister isen sulh ü salah.— Ragıp Pş».

sulhamiz, *F. s.* [Sulh-amiz] Barıştırıcı, ara bulucu.

sulhan, *A. zf.* Barış yoliyle.

sulhi, sulhiyye, *A. s.* Barışa ait, barış ile ilgili.

sulhname, *F. i.* [Sulh-name] Barış kâğıdı.

sulta, *A. i.* Fransızca'dan *autorité* (yetke) sözüne karşılık olarak. (XX. yy.).

sultan, *A. i.* Hükümdar. 2. Hükümdar ailesinden (anne, kız kardeş, kız çocuk gibi) kadınlardan ker biri. «Bildirir haddini sultana senin kanunun.— Şinasi».

sultanî, sultaniyye, *A. s.* Hükümdara ait, hükümdarlarla ilgili. *Mekâtib-i sultaniyye,* liseler, *Mekteb-i Sultani,* Galatasaray lisesi.

su'lûk, *A. i.* 1. Fakir. 2. Serseri. 3. Dilenci. (ç. Saalik). «Tarik-i yağma ve garete salik su'lûk bir tarik ile ata ve dona malik olup. Naima».

Sumenat, *A. i.* Hindistanın Gücecerat bölgesinde ünlü bir puthane, tapınak. Gazne'li Mahmut tarafından yıkıldığı söylenir.

summ, *A. s.* [Asamm ç.] Sağırlar, işitmezler.

sumak, summak, *A. i.* Somak.

sumul, samul, *A. i.* Sertlik, katılık. Diklik.

sun', *A. i.* İş yapma. «Takdise inhimak ederim sun-i kudreti.— Fikret».

sunî, *A. s.* 1. Yaradılıştan olmıyan, yapma. 2. Uydurma, yapma.

sunuf, *A. i.* [Sınf ç.] Sınıflar. «Hayır suale mahal yok; sunuf-i hâr-i beşer — Bütün o soytarının aynıdır ki, pâ-ber-ser — Tuhaflık etmek için yerde, elleriyle gezer.— Fikret».

sur, *A. i.* 1. Büyük boynuzdan boru. 2. Kıyamet günü İsrafilin üfleyeceği boru. «Bütün dünyayi haberdar etmek istiyen bir sur-i ilân gbi.— Uşaklıgl».

sur, *A. i.* Şehir ve kasabalar etrafını çeviren yüksek duvar, kale (ç. Esvar). «Ey dişleri düşmüş, sırıtan kafile-i sur.— Fikret».

sur, *F. i.* Düğün. «Ve bir ketibe-i raksan ü sur ü neşe gibi — Gönüllüler yola doğruldu.— Fikret».

surah, *F. i.* Delik. «Vücudu hançer zahmından surah surah olmuş idi.— Naima»

surahi, *A. i.* Uzun boyunlu su ve şarap şişesi. «Mey değil ağzı suyu aktı surahinin gece — Lâ'linî derc edicek mecliste yâran-i safa.— Ruhi».

sure, *A. i.* Kuranın 114 bölümünden her biri. «Kaplamıştı yüzünü nur-i sürur — Sure-i nur idi ya matla'-i nur.— Hakani».

suret, *A. i.* 1. Dıştan görünen şekil. Kılık. 2. Dış gösteriş. 3. Surat, yüz. 4. Gidiş, yol. 5. Resim. 6. Nüsha, kopya. 7. Aksilik, yüz ekşiliği. «Suretim gerçi güler kalb gözüm kan ağlar.— Şinasi».

sureta, *A. zf.* Görünüşte.

suretbend, *F. i. s.* [Suret-bend] Tasfir yapan. Resimci.

suretger, *F. i.* [Suret-ger] Resim yapan. Resimci. Ressam. «Bence Mesiha de çeker sagarını — Kalem alsa ele suretger-i deyr-i ifham.— Nef'i».

suretnüma, *F. s.* [Suret-nüma] Meydana gelen, yüz gösteren.

suretperest, *F. s.* [Suret-perest] Surete tapan. Surete önem veren. «Sureti ko bak Muhibbi sirete — Olma zahid gibi sen suretperest.— Kanuni».

suretpezir, *F. s.* [Suret-pezir] Meydana çıkan. Şekillenen. «Ol fitne-i gayr-i marziye onun

yüzünden suretpezir olduğundan. — Naima».

suretyab, *F. s.* [Suret-yab] Şekillenen. Meydana çıkan.

suri, *A. s.* Görünürde olan. İçten olmıyan. «Beyinlerinde ittifak ve ittihat vâki olmayıp câli ülfet ve suri aşinalık ile sohbet ederlerdi.— Naima».

surna, surnay, *F. i.* Zurna.

surre, *A. i.* 1. Para kesesi. 2. Hükümdar tarafından Mekke ve Medineye her yıl gönderilen para ve eşya.

suruf, *A. i.* [Sarf ç.] Sarflar. Harcamalar. Değişmeler, değişiklikler. «Ve müdafaa-i beliyyat ve suruf benim vücuduma mevkuf değildir.— Sadettin».

suruh, *A. i.* [Sarh ç.] Köşkler. Yüksek yapılar.

sus, *A. i.* Miyan kökü.

sus, *F. i.* 1. Güve. 2. Kurtçuk.

susam, *A. i.* Susam.

susen, sevsen, *A. s.* Susam çiçeği. «Susenin hancerini tuttu serapâ jengâr.— Baki».

susmar, *F. i.* Kertenkele.

sutu' *A. i.* 1. Yükselme, yukarı çıkma. 2. Belli olma, görünmez. koku, toz vb.). Yayılma.

sutuh, *A. i.* [Sath ç.] Yüzeyler.

sutur, *A. i.* [Satr ç.] Satırlar. «Saf çekse ne dem sutûr-i hattın — Ey safder-i rezmgâh-i mânâ.— Nef'i».

suubet, *A. i.* Güçlük, zorluk. «Bazı kılâ-i metine ki kemal suubeti ile kabil-i teshir değil idi. — Naima».

suud, *A. i.* (*sad* ile) Yukarı çıkma. «Hasta bir nağme, bi-mecal-i suud.— Fikret».

suud, *A. i.* [Sa'd ç.] (*Sin* ile) Mübarek olan (yıldızlar.).

suut, *A. i.* Enfiye.

suver, *A. i.* [Suret ç.] Suretler.

suz, *F. i.* Yanma, tutuşma.

-suz, *F. s.* «Yakan, yakıcı» anlamiyle kelimelere ulanır.

cansuz	*hanümansız*
cigersuz	*takatsuz*
dilsuz	*vicdansuz*

suzan, *F. s.* 1. Yakan. 2. Yanan. «Çölde şemsin şua-i suzanı — Yakarak gözlerinde elvanı.— Fikret».

suzen, *F. i.* İğne. «Envardan ibrişimle suzen-i rahmet.— Nabi».

suzendan, *F. i.* [Suzen-dan] İğnedenlik. İğneler konulan veya tutturulan şey. «Suzendan-i merdüm-âzarı eşrara işrab.— Kâni».

suzende, *F. s.* Yakan. Pakıcı.

suzenî, *F. i.* İnce bir nakış çeşidi.

suzenger, *F. i.* [Suzen-ger] İğneci.

suziş, *F. i.* 1. Yanma. Yakma. 2. Dokunma, etki yapma. 3. Yürek yanması, büyük acı. «Sen ağla; ben de bütün suzişimle giryefeşan.— Fikrî».

suznak, *F. i.* 1. Bir musiki makamı. 2. (s.) Yakan. 3. Dokunaklı.

süb', sübu', Bk. *Sübu'*

sübai, *A. s.* [Seb'den] 1. Yedili. 2. Yedilik.

sübat, *A. i.* 1. Soğuk sıtma denen uzun uyku. Uzun, uyku şeklinde baygınlık. 2. *Litagors*, lisagors, denilen ve (XIX. yy.) «nevm-i müstagrak» ile karşılanan *lethargus* karşılığı (XX. yy.). «Dide-i candan sübat-i gafleti def et.— Nergisi».

Sübbuh, *A. i.* Tanrı. «Tevhidi sever o halık-ur-ruh — Birdir bir o bi-niyaz Sübbuh.— M. Naci».

sübha, *A. i.* 1. Doksan dokuzlu tespih. 2. Tespih tanesi. *Sübha-i zâkir*, zikir eden kimsenin tespihi. *Sübha-i tesbih*, tespih

tanesi. «Bütün bu kafilenin dest-i ıstırabında — Siyehdane-i eyyamı sübha-i ömrün.— Cenap».

sübhadar, *F. s.* [Sübha-dar] Tespihli. «Gösterir dest-i sübhadariyli, — Gösterir bir lika-yi handanı.— Fikret».

sübhakeş, *F. s.* [Sübha-keş] Tespih çeken.

sübhan, *A. i.* Tanrı. *Sübhanallah*, Tanrıyı takdis ve tenzih ederim. «Dil ki âyine-i sübhandır — Levha-i Hilye-i Hakanidir.— M. Naci».

sübhanî, *A. s.* Tanrı ile ilgili

skbhaşümar, *F. s.* [Sübha-şümar] Tespih çeken.

sübu', süb', *A. s.* Yedide bir.

sübut, *A. i.* (*se* ile) Meydana çıkma. Kesin ve aydın olarak belirme. «Dâva sübut bulmaz olunca güvah mest.— Galip».

sübut, *A. i.* (*sin* ile) Sebitler, Cumartesi günleri.

sübül, *A. i.* [Sebîl ç.] Yollar. «Çıkaram doğruya hadi-i sübüldür Kim ki bir raha gider ol rehi şahrah bilir.— İzzet Molla».

sübyan, sıbyan, Bk. *Sıbyan.*

sücud, *A. i.* Namazda veya kulluk göstermek için yüzü yere sürme, yere kapama. «Kimdir ki kaşlarını görüp etmiye sücud.— Kanuni».

sücuf, *A. i.* Secfler, perdeler, örtüler.

sücul, *A. i.* [Sicil ç.] 1. Siciller. 2. Büyük su kovaları.

süncun, *A. i.* [Sicn ç.] Zindanlar.

südasi, *A. s.* 1. Altılı. 2. Altılık.

südde, *A. i.* 1. Kapı, eşik. 2. (Bio.) Tutkunluk.

südüs, *A. i.* Altıda bir.

süfeha, *A. i.* [Sefih ç.] Sefihler. «Hakkımda ne derlerse o güne süfehanın — Âsar-i tabiatlarına kim nazar eyler.— Nef'i».

süfelâ, *A. i.* [Sefil ç.] Sefiller.

süfera, *A. i.* [Sefir ç.] Elçiler.

süfl, *A. i.* 1. Çöküntü, tortu. 2. Çıkartı. 3. Alçaklık.

süflâ, *A. s.* [Safil'den] Daha ve ya pek aşağı.

süfli, *A. s.* 1. Aşağıda bulunan. 2. Alçak, bayağı, değersiz. 3. Kılıksız. 4. (Ast.) Arz ile güneş arasında bulunan Utarit ile Venüs (Zühre) gezegenleri.

süfli, *A. s.* Tortu ve çıkartıya ait.

süfliyyat, *A. i.* (Tas.) Dünya ile ilgili bayağı işler, şeyler. «Nefsinin maddiyat ve sülfiyatın dan itilâsını keşf ile.— N. Kemal».

süfliyyet, *A. i.* Süflilik. Bayağılık. «Ne zaman baksa bu süfliyyetine — Gerilir inliyerek âsabı.— Fikret».

skfliyyeyn, *A. i.* İki süfli. Merkûr (Utarit) ile Venüs (Zühre) gezegenleri.

süfuf, sefuf, *A. i.* Toz halinde ilâç.

süfte, *F. s.* Delinmiş.

skftegûş, Kulağı delinmiş olan.

süfün, *A. i.* [Sefine ç.] Gemiler.

sügur, *A. i.* [Sagr ç.] Sınırlar. «O şehriyar-i serir-i beka ki yoktur anın — Kalemrevinde sügur ü memalikinde hudud.— Sabit».

sügvâr, *F. s.* Acılı, kederli. «Mesrur ederdi sügvarı — Mahmur ederdi huşyarı.— Ş. Galip».

Süha, *A. i.* Büyük ayı yıldızı takımından parlak bir yıldız. «Kaşların arasın etmişti Huda — Evc-i eflâk-i şeriatte Süha.— Hakani».

sühan, *F. i.* Söz. Lâkırdı. «Suz-i pervane vü şem'a dolaşırlar gâhi — Tutuşur gayret ile şem-i şebâra-yi sühan.— Sünbülzade».

sühanârâ, *F. s.* [Sühan-ârâ] Düzgün söyliyen.

sühançin, *F. s.* [Sühan-çin] Bir yerden söz toplayıp başka yere götüren. Dedikoducu.

sühandan, *F. s.* [Sühan-dân] Güzel söz söyler, söz bilir. «Hazret-i Nabi-i üstada nazîre demiye — Sabit âsâ Haleb'in merd-i sühandanı mı var.— Sabit».

sühangû, *F. s.* [Sühan-gû] Söz söyleyici, söz söyliyen. «İnkâra kimin cüreti var ise desinler — Yâran-i sühan-fehm ü sühangûya saladır.— Nef'i».

sühanperdaz, *F. s.* [Sühan-perdaz] Güzel, düzgün söz söyliyen.

sühanpira, *F. s.* [Sühan-pira] Süslü söz söyliyen. «Aferin Piri-i hoş-tab' ü sühanpiraye.— Nabi».

sühanran, *F. s.* [Sühan-rân] Güzel söyleyen.

sühansenc, *F. s.* [Sühan-senc] Söylediğini iyice tartıp düşünen. Gereksiz söylemiyen. «Olsaydı birinde bir sühansenc — Elbette ayan olurdu ol genc— Fuzuli».

sühanserâ, *F. s.* [Sühan-serâ] Ahenkli söz söyliyen. (ç. Sühansereyan). «Bilmem ne durur sühanserayan — Vaciptir o lûtfe arz-ı şükran.— F. Naci».

sühanşinas, *F. s.* [Sühan-şinas] Söz bilir, söz değerini ayırdedebilir.

suhanver, *F. s.* [Sühan-ver] Fasahatle söz söyliyen. (ç. Sühanveran). «Zu'munca sühanver-i zemane — Seccadenişin-i kahvehane.— Ş. Galip».

Süheyl, *A. i.* Parlak yıldızlardan biri olup güney taraflarında görünür. Yemende en iyi göründüğü için *Süheyl-i yemanî* de denir.

sühulet, *A. i.* 1. Kolaylık. 2. Kolaylık aracı. 3. Yavaşlık. 4. Elverişli. Kullanışlı. 5. Para bakımından kolaylık.

sühuletbahş, *F. s.* [Sühulet-bahş] Kolaylık veren, kolay kullanılır.

sühunet, *A. i.* Sıcaklık. Kızgınlık.

sükalâ, *A. i.* [Sakıl ç.] Ağırlar. Çirkinler. Kabalar. «Gerdun-i dûn bizi sükalâdan şümar eder — Takvim-i itibarda mazurlardanız .— Nabi».

sükâra, *A. i.* [Sekran ç.] Sarhoşlar.

sükkân, *A. i.* [Sakin ç.] Oturanlar. «Zanneder sükkân-i keşti sahil-i derya yürür.— Ragıp P.».

sükker, *A. i* Şeker.

sükkerî, *A. i., s.* 1. Şekerden yapılma tatlı. 2. Şekerle ilgili. «Hattâ sükkerî eşrübe-i mütenevvia badyalar ile memlû durup.— Naima».

sükna, *A. i.* Oturulan yer. «Bir haftada kaabil-i sükna olacak kadar bina ettiler.— Naima».

sükub, *A. i.* [Sakb ç.] Delikler.

sükûn, *A. i.* 1. Durma. 2. Rahat. 3. Durgunluk. 4. Dinme, kesilme. 5. (Arap Gra.) Bir harfin a, e, i, o okunmayıp yalnız ses vermesi, cezm sözündeki z harfinin hali. «Vâbeste bu âlemde sükûnun harekâta.— N. Kemal»

sükûnet, *A. i.* 1. Durgunluk. 2. Rahat. 3. Durma, dinme, azalma.

sükûnetgâh, *F. i.* [Sükûnet-gâh] Dinlenme yeri. «Firaş-i sâfıdır dildar-i hâbın, — Sükûnetgâhıdır her ıstırabın.— Fikret».

sükûnetyab, *F. s.* [Sükûnet-yâb] Durgunlaşan, duran, durulan.

Dinen.

sükûnperver, *F. s.* [Sükûn-perver] Rahatlandırıcı, dinlendirici. «Güneşli sath-i sükûnperverinde bir havzun.— Fikret».

sükût, *A. i.* Susma. Lâkırdı söylememe. «Bütün bu manzara ol mehlikayı arz eyler — Zalâm içinde, zalâm ü sükût içinde bana.— Fikret».

sükûti, *A. s.* Çok söylemez. Susmayı seven.

süla', *A. i.* Diken.

sülâf, sülâfe, *A. i.* Şarap. «Sülâf-i na-sâf.— Ragıp Pş.». — «Saki kanı ol sülâfe-i na-mağşuş.— Nabi».

sülâle, *A. i.* Soy. Oğullar, torunlar.

sülâmî, *A. i.* Parmak kemiği.

sülâsî, *A. i.* [Selâse'den] 1. Üçlü. 2. (Arap. Gra.) Asıl kelimesi üç harf olan (fiil).

sülhafa, *A. i.* Kaplumbağa. İstiridye.

sülhafiyye, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *chéloniens* (kaplumbağlar) karşılığı (XIX. yy.).

süllâf, *A. i.* [Selef ç.] Selefler. Önce gelip geçmişler.

sülle, *A. i.* İnsan topluluğu, kalabalık. «Ve her kim etmez der ise zümre-i kanıtîndendir sülle-i kanitînden olamaz.— Kâni».

süllem, *A. i.* Merdiven. «Âli ve Fuat Paşalar süllem-i vezarete ayak bastıktan sonra. — N. Kemal».

sülme, *A. i.* Gedik. Çatlak. «Mahazil dinlemeyip sülmeleri sedd ve mermetlere müsaraat ettiler. — Naima».

sülûc, *A. i.* [Selc ç.] Karlar.

sülûk, *A. i.* [Silk'ten] 1. Bir yola girme. 2. Özel bir grupa katılma. 3. (Tas.). Dervişlik yoluna, bir tarikate girme. «Sedd ola sülûküm itikada.— Fuzuli».

sülüs, *A. s., i.* 1. Üçte bir. 2. Bir çeşit yazı.

sülüsan, sülsan, *A. s.* Üçte iki.

sülvan, sülvane, *A. i.* Yüreğe ferahlık veren ruh. İç açıcı ilâç. «Bir mikdar sülvan gelip teselli bulasız.— Süheylî».

süm, *A. i.* (*se* ile) Sarmısak.

süm, *A. i.* (At, öküz...gibi) Hayvanların ayak tırnakları. Toynak. «Süm-i esbinde mîh-i zer kıyas eyler Süreyya'yı.— Nedîm».

süm'a, *A. i.* Başkalarına göstermiş olmak için yapılmış iş, davranış.

sümmak, *A. i.* Somak.

ümmettedarik, *A. s., zf.* İşin olup bitmesinden sonra düşünülmüş.

sümpare, *F. i.* Zımpara.

sümre, sümret, *A. i.* Esmerlik. Karayağızlık.

sümuhat, *A. i.* Eli açıklık, cömertlik.

sümum, *A. i.* [Semm ç.] Zehirler, ağılar. «Bâd-i sümumu yaktı nihal-i sebatımı.— Fikret».

sümut, *A. i.* [Simat ç.] 1. Sıralar, diziler. 2. Taburlar, saflar.

sümün, *A. s.* Sekizde bir.

sümüvv, *A. i.* Yükseklik.

sünai, *A. s.* 1. İkili. 2. İkilik.

sünbük, *A. i.* At tırnağı. Toynak.

sünbül, *F. i.* 1. Sümbül. 2. Güzellerin saçı.

sünbülât, *A. i.* [Sünbüle ç.] Başaklar. «Enzarı karşısındaki zersine tarlanın — Derya-yi sünbülâtına eylerdi iştimal.— Cenap».

sünbüle, *A. i.* 1. Başak. 2. (Ast.) Güneşin ağustosta girdiği Başak burcu. (ç. Senabil, sünbülât).

sünbülî, *F. i., s.* Kapalı yağmursuz hava. «Sünbili bir hava ki mest-i rükûd.— Fikret».

sündüs, *A. i.* Eski değerli bir kumaş çeşidi. «Bunu tahkik bil' o reşk-i süruş — Oldu hûra gibi hem sündüs-pûş.— Hakani».

sünen, *A. i.* [Sünnet ç.] Sünnetler.

sünnet, *A. i.* 1. Muhammet peygamberin yaptıklariyle söylediklerinden her biri. 2. Erkek çocukların sünneti. «Ümmete böyle amel sünnet imiş.— Hakani». — «Ol gün ki sur-i sünnet-i sultan için seher.— Nef'i».

sünni, *A. i., s.* [Sünnet'ten] Ehl-i sünnetten olan.

sünuh, *A. i.* Akla, hatıra gelme. (ç. Sühunat) «Onun bu halini tercih eder de beklerim — Ki bir neşide sünuh eylesin hayalinden.— Fikret».

sünuh, *A. i.* Sağlam ve emniyetli olma. Adamakıllı bilme. (ç. Sanihat).

sünuhat, *A. i.* [Sünuh ç.] Akla, hatıra gelen şeyler. Yüreğe doğanlar. «Doğar fehavi-i eş'arı, irticalidir; — Gören sanır ki sünuhatı hep maalidir.— Fikret».

süpare, *F. i.* Kuran cüzlerinden beheri.

süpürde, *F. s.* 1. Ismarlanmış. 2. Bırakılmış, verilmiş.

süradik, **seradik**, *A. i.* 1. Saray perdesi. 2. Padişahın büyük çadırı. (ç. Süradikat). «Kelîm-i sohbet-i hass-i üradik-i ceberut. — Sabit». — «Sahra-yi Filibe muhayyem-i süradikat-i asker-i islâm olup.— Selâniki».

sürag, *F. i.* İz, işaret, «Gümkerde sürag-i reh-i hayrani-i aşkız.— Sami».

sür'at, *A. i.* Çabukluk. Az zamanda çok hareket etmek. *Sur'at-i intikal*, kavrama çabukluğu; *-seyr*, gidiş hızı. «Zihninde bir şimşek süratiyle bir korku geçiyordu.— Uşaklıgil».

Süreyya, *A. i.* Ülker yıldızı. «Pâ der-serâ ve ser der-Süreyya...— N. Kemal».

sürfe, *A. i.* (Bio.) Kurtçuk.

sürh, *F. s., i.* Kırmızı. 2. Kırmızı su (kan ve şarap) 2. Bir çeşit ördek.

sürhi, *F. i.* Kırmızılık.

sürhser, *F. i.* [Sürh-ser] Kızılbaş.

sürm, *A. i.* Kalın barsağın alt kısmı.

sürme, *F. i.* Sürme. «Ol iki dide-i bi-sürme siyah — Daim olmuştu nazargâh-i ilâh.— Hakani».

sürr, *A. i.* Yeni doğmuş çocuğun kesilen göbeği.

sürrak, *A. i.* [Sarik ç.] Hırsızlar. «Han Yunus kalesi ki harab ve me'va-yi sürrak olmuş idi.— Naima».

sürre, *A. i.* Göbek.

sürre, *A. s.* Erkeğin hoşuna giden (kadın). «Herbiri bir sürre-revan ardınca revan.— Sadettin».

sürrî, *A. s.* Göbeğe ait göbekle ilgili.

süruh, *A. i.* [Serb ç.] İçyağları.

sürue, *A. i.* [Serc ç.] Eyerler.

sürud, *F. i.* Şarkı. Türkü. «Sürud-i müjde ile asman tarabhane.— Nef'i».

sürur, *A. i.* Sevinç. «Ezharına aks eder de nurun — Bir kabri de güldürür sürurun.— Fikret».

süruş, *F. i.* 1. Melek. 2. (Tanrı haberi ulaştıran) Cebrail. (ç. Süruşan). «Tev'em süruşlar gibi aynı cenah ile — Uçsun hayalimiz.— Cenap».

süryani, *A. s., i.* Eski Suriye (Şam) halkından, onların eski dinlerinde olanlar.

süs, *F. i.* Güve.

süst, *F. s.* Gevşek. «Temkinimi belâ-yi muhabbette kılma süst.—

Fuzuli».

süstî, *F. i.* Gevşeklik.

sütre, *A. i.* Perde, örtü. «Çekti mazisine bir sütre-i nisyan, pürnur.— Fikret».

sütude, *F. s.* Övülmüş. 2. Övülmeye değer. «Sütude necl-i necibiydi Sami Paşanın.— Recaizade».

sütuh, *F. s.* Yorgun, bezgin. «Ol güruh-i sütuh bu mertebede enbuhtur ki.— Sadettin».

sütun, *F. i.* 1. Direk. 2. Gazete sahifesinin yukardan aşağı olan bölümlerinden her biri, kolon. «Bakar lâkayd ü ulvi bir sütun-i ahen üstünden.— Fikret».

sütur, *F. i.* Binek ve yük hayvanı. «Ganaim-i düşmenan ile süturlarını pürbâr ettiler.— Sadettin».

sütur, *A. i.* [Sitr ç.] Örtüler, perdeler.

sütur, *A. i.* [Satr ç.] Satırlar.

sütüre, *F. i.* Ustura.

sütürk, *F. i.* 1. Büyük, iri. 2. Kuvvetli. 3. Kızgın.

süul, *A. i.* Et beni.

-süvar, *F. s., i.* 1. Ata binmiş, binici. 2. «Binen, binici» anlamiyle kelimeye ulanır. *Esbsüvar, üştürsüvar.* (ç. Süvaran). «Ruhi süvar-i arsa-i aşkız eğerçi biz— Amma ki şeh-süvarın önünde piyadeyiz.— Ruhi».

süvar, sivar, *A. i.* Bilezik. (ç. Esavir, esvire).

süvari, *F. i.* 1. Atlı. 2. Atlı asker. 3. Gemi kaptanı.

süver, *A. i.* [Sure ç.] Sureler.

süveyda', *A. i.* 1. Yüreğin ortasındaki kara benek. 2. Yürekteki gizli günah. 3. (Bot.) 1. Besidoku. 2. Besiözü. «Süveyda-yi dili Işk ehlinin sevda-yi hâlindir.— Ş. Galip».

süveyk, *A. i.* (Bot.) Sapçık.

süvüm, *F. s.* Üçüncü.

süyuf, *A. i.* [Seyf ç.] Kılıçlar. *Süyuf-i meslûl*, kınından çekilmiş kılıçlar. «Teslim-i süyuf ederdi a'da.— M. Naci».

süyul, *A. i.* [Sey ç.] Seller. «Nihayet işte adu, işte harb... dağlarda — Süyul-i ateş ü hun dalga dalga çalkanıyor.— Fikret».

Ş

ş, Arap alfabesinin 13., Osmanlı ve Fars alfabeerinin 16. harfidir. Ebcet hesabında 300 sayısını, ay hesabında da Şaban ayını gösterir.

şaagıl, *A. s.* [Şugl'dan] 1. İşgal eden. 2. Tutan.

şâb, Bk. *Şaab.*

şa'b, *A. i.* Kabile, taife, cemaat. (ç. Şuup).

şab, *F. i.* Şap.

şa'ban, *A. i.* Arabî ayların sekizincisi.

şahaş, *F. i.* Beğenme. Aferin deme.

şabb, *A. i.* Şap.

şabb, *A. s., i.* Genç. Delikanlı. *Şabb-i emred*, sakalı bıyığı gelmemiş delikanlı.

şad, *F. s.* Sevinçli. «Niçin eksilmiyor hâlâ melâlim, — Niçn şad olmuyor gönlüm, hayalim?— Fikret».

şadab, *F. s.* [Şad-âb] Suya kanmış. Sulu. Taze. «Pejmürde-i zübul olan sebze ve kiyahı ge-

reği gibi şadab eyledi.— Raşit».

şadabter, *F. s.* Aşırı sulanmış. «Her berk ü şâh-i memulüm cûbyar-i merhametleri ile şadabter-i inayet buyrulup.— Salim».

şadan, *F. s.* Sevinçli. «Kamis-i Yusuf'ü hâmil, mübeşşer ü şadan.— Fikret».

şadırvan, *A. i.* Şadırvan.

şadî, *F. i.* Sevinç. Gönül ferahlığı.

şadkâm, *F. s.* [Şad-kâm] Talihi düzgün olmakla halinden memnun bulunan. «Üsera-yi islâm silsile-i isrden necat ile şadkâm oldular.— Raşit».

şadman, *F. s.* Sevinçli.

şadmani, *F. i.* Sevinç. *İzhar-i şadmani*, sevindiğini gösterme.

şadmerg, *F. i.* [Şad-merg] Sevinç ölümü. Sevinme aşırılığından ölme.

şafak, *A. i.* 1. Güneş batmasından sonra olan alacakaranlık. 2. Tan zamanı. Güneş doğmadan evvelki alacalık. «Nigehfüruz idi envar-i lâlereng-i şafak.— Fikret».

şafak, *A. i.* Acıma, sevme, esirgeme. (ç. Eşfak).

şafaklûd, *F. s.* [Şafak-alûd] Şafak rengimde, şafak gibi. «Şafakalûd bir dakika gibi — Nazargâhımda ibtisam eyler.— Fikret».

şafakgûn, *F. s.* [Şafak-gûn] Şefak renkli.

şafi, *A. s.* [Şifa'dan] 1. Şifa veren, sağaltan, iyi eden. 2. Kandıran. İnandıran, yeter görülen. *Cevab-i şafi*, yeter görülen karşılık; *deva-i şafi*, iyi eden ilâç. «Şafi cevabı cümle ihtiyarların gelmesine talik ettiler.— Naima»

şafi', *A. s.* [Şefaat'ten] Şefaat eden. Birinin bağışlanması için araya giren. *Şafi-i ruz-i ceza*, (ceza gününün şefaatçisi) Muhammet peygamber. «Şafii olsun anın şari-i âhir zaman.— Şinasi».

şafî, *A. s.* İmam Şafii mezhede olan.

Şafii, *A. i.* İslâmın dört mezhebinden birinin imamı olan zat. (767-819).

şagab, *A. i.* Fitne uyandıran.

şagaf, **şegaf**, *A. i.* Çıldırasıya sevme. «Hayatı bitmiyecek bir dem-i şagaf sanıyor.— Fikret».

şagafdar, *F. s.* [Şagaf-dar] Delirtici, deli edecek halde.

şagafdar, *F. s.* [Şagaf dar] Delirtici.

şagar, **şakâl**, *F. i.* Çakal.

şagird, **şakird**, *F. i.* Bk. *Şakird*.

şah, *F. i.* 1. (*He* ile) Dal, budak. 2. Geyik ve benzerleri hayvanların dallı boynuzları. *Şah-i ahû*, ceylân boynuzu; *-gül*, gül dalı. «Kopmadı şah-i gül-i ümmidden bir tane gül.— Ş. Yahya».

şah, **şeh**, (*He* ile) *F. i.* 1. Padişah. 2. İran hükümdarı ünvanı. *Şah-i merdan, -velâyet*, halife Ali. (ç. Şahan). «Şah-i cihan-âra mıdır mah-i zemin-pira mıdır.— Nef'i»

şaha, *F. i.* Boyunduruk.

şahab, **şihab**, *A. i.* Alev. Ateş parçası. «Âciz rehgüzarımı göstermeden bana — Avare iltimaı şehab-i hayatımın.— Fikret».

şahadet, *A. i.* 1. Şahitlik, tanıklık. 2. Bir şeyin gerçekliğine inanma. 3. İşaret, iz. 4. «Eşhedû...» cümlesini söyleme. 5. Din uğrunda ölme, şehit olma. 6. Gözle görülen şeyler, dünya, bütün varlık. *Âlem-i şehadet*, bütün maddî, gözle görünen şeyler; *âlim-ül-gayb veş-şehade*, (görülen ve görülmiyen şeyleri

bilen) Tanrı. «İskender Çavuş câm-i şahadet ile dünyayi deniyi feramuş eyledîler.— Peçevi».

şahadetname, *F. i.* [Şahadet-name] 1. Diploma. 2. Bir işi yapabilme için resmî izin kâğıdı. 3. İyilik kâğıdı.

şahan, *F. i.* [Şah ç.] Padişahlar, şahlar. «Deryuzeger-i cenab-i tab'ın — Şahan-i cihanpenah-i mâna.— Nef'i».

şahane, *F. s.* 1. Hükümdara uyar eşkilde. Hükümdara lâyık. 2. Bir hükümdara lâyık, yakışır tamlıkta.

şahbal, **şehbal**, *F. i.* [Şah-bal] Kuş kanadının en uzun tüyleri. «Duydum o dem taharrükünü şahbalimin.— Fikret».

şahbaz, **şehbaz**, *F. i.* [Şah-baz] 1. Beyaz iri doğan kuşu. 2. (Mec.) Gösterişli, yiğit kimse.

şahbender, **şehbender**, Bk. *Şehbender*.

şahbeyt, *F. i.* [Şah-beyt] Bir manzumenin en güzel beyti.

şahdane, **şehdane**, *F. i.* [Şah-dane] 1. İri inci tanesi. 2. Kendir tohumu.

şahdar, *F. s.* [Şah-dar] 1. Dallı (ağaç). 2. Dallı boynuzlu (hayvan).

şahdaru, *F. i.* [Şah-darû] Şarap.

şâhıs, *A. i.* [Şahs'tan] Ölçme için dikilen ve işaret tutulan nişan.

şahî, *F. i., s.* 1. Padişahlık. 2. Nişasta ve yumurtalı bir çeşit helva. 3. İnce bir çeşit patiska. 4. Küçük bir İran parası. 5. Eski bir çeşit top. 6. Hükümdara lâyık. 7. İran Şahı ile ilgili.

şahid, *A. i.* [Şehadet'ten] 1. Tanık. 2. (Ed.) Büyük bir yazardan veya eserden alınan örnek. *Şahid-i âdil*, tanıklığı şüphe götürmiyen tanık; *-zor*, yalan yere tanıklık eden, yalancı şahit. «Bir hâtıra yoktur o güzel günlere şahid.— Fikret» — «Dâvayi düruguna hoş yapmıştır — Tesbih ü asâ vü tacdan şahd-i zor.— Nabi».

şahid, *F. i.* Güzel. Sevgili. *Şahid-i bazar*, orospu; *-devran*, ünlü güzel «Nevfel çün işitti bu cevabı — Terk eyledi şahid ü şarabı.— Fuzuli».

şahik, *A. s.* Yüce, yüksek (dağ, yapı...).

şâhika, *A. i.* Dağ tepesi. (ç. Şevahik). «Karlı bir şahika gibi görünen bulut parçasına.— Fikret».

şahinşah, **şehinşeh**, *F. i.* Şahlar şahı, büyük hükümdar. «Enbiyanın ya resulallah şahinşahısın. — M. Naci».

şahka, *A. s.* Keskin çığlık, ses.

şahm, *A. i.* 1. İçyağı. Etler arasında bulunan yağ. 2. (Kim.) Katıyağ, don yağı. *Şahm-i madenî*, mineral yağ.

şahme, *A. i.* İçyağı parçası.

şahname, *F. i.* [Şah-name] 1. Hükümdarların biyografisini manzum olarak anlatan kitap. 2. (Ö. i.) Tus'lu Firdevsi'nin ünlü manzum destanı.

şahne, *A. i.* İnzibat, emniyet memuru. «Şahne-i birahm-i rüzgâr.— Nergisi».

şahnişin, **şehnişin**, *F. i.* [Şah-nişin] Odanın sokak tarafına olan çıkıntısı. Balkon.

şahper, **şehper**, *F. i.* [Şah-per] Kuş kanadının en uzun tüyleri.

şahrah, **şehrah**, *F. i.* 1. Büyük yol. 2. (Mec.) Şaşırılması mümkün olmıyan doğru ve açık yol.

şahs, *A. i.* 1. Şahıs. 2. İnsanın görünen kalıbı. 3. Kişi, kimse. *Şahs-i mânevi*, (ortaklıklar ve bankalar gibi) kişi muamelesi yapılan; *-salis* (üçüncü şahıs)

dâvada iki taraftan da olmıyan. (ç. Eşhas). «Şahsın istidadı lûtf-i peykerinden bellidir — Nailî».

şahsan, *A. zf.* 1. Cisimce, gövdece, şekli itibariyle. 2. Kendisi.

şahsar, *F. i.* [Şah-sar] Dallı budaklı ağaçlar. Ağaçlık yer. «Müfekkirem o zaman bir nihale benzer — Alil ü ra'şenüma şahsar-i bi-berki.— Fikret».

şahsî, şahsiyye, *A. s.* Kişinin kendi özüne ait, kendisiyle ilgili. «Velhasıl menfaat-i şahsiyelerini menafi-i devlet ve millete müraccah tuttuklarını dahi.— N. Kemal».

şahsiyyat, *A. i.* 1. Kişinin kendine ait işler. Özel işler. 2. Birinin şahsiyle ilgili uygunsuz sözler.

şahsiyyet, *A. i.* Kişilik. Özlük.

şahsüvar, şehsüvar, *F. i.* [Şah-süvar] Ata iyi binen.

şahtere, şehtere, *F. i.* Şahtere otu. (Dövülerek yapılan hapı uyuz hastalığında kullanılır).

şahtereciyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *fumariacées* (şahteregiller) karşılığı (XIX. yy.).

şahvar, şehvar, *F. s.* [Şah-var] 1. Hükümdara uygun şekilde. 2. (i.) İri taneli inci.

şahzade, şehzade, *F. i.* [Şah-zade] Şahın oğlu, prens.

şaık, *A. s.* [Şevk'ten] İstekli. Şevkli.

şaibe, *A. i.* Leke. Eksiklik. (ç. Şevaib).

şaik, *A. s.* Dikenli.

şaikane, *F. zf.* İsteklice, şevkli olarak. «Zavallı âleme pek şaikane aldanıyor.— Fikret».

şair, *A. i., s.* Şair. (ç. Şairan, şuara). «Şair deme ehl-i hal demektir.— Ş. Galip».

şair, *A. i.* Arpa.

şairan, *F. i.* [Şair ç.] Şairler.

şairane, *F. s., zf.* Şairce. Şaire yakışır yolda. «Şair değil, fakat ne kadar şairanesin.— Fikret».

şaire, *A. i.* Kadın şair. (ç. Şevair).

şakayık, *A. i.* Şakayık çiçeği. «Şakayıklarla, zanbaklarla, sünbüllerle süslenmiş.— Fikret».

şaki, *A. s.* [Şekavet'ten] 1. Her türlü günahı işleyecek bahtsız. 2. Haylaz, habis. 3. Haydut, yol kesen.

şâki, *A. s.* [Şikâyet'ten] Şikâyetçi. «Ve bir memleket yıkılmayınca bir memleket alınmaz deyu şâkilere böyle cevap verirdi.— Peçevi».

şakîk, *A. i.* 1. İkiye bölünmüş bir şeyin yarısı. 2. Ana baba bir erkek kardeş.

şakika, *A. i.* Ana baba bir kızkardeş. 2. Yarım başağrısı.

şakikiyye, *A. i.* (Bot.) Düğün çiçeğigiller, fransızcadan *rénoncuIacées* karşılığı (XIX. yy.).

şakir, *A. s.* [Şükr'den] Şükreden. Gördüğü iyiliğe karşı dua eden. «Her kim âşıktır cefa vü cevrine sabir geçinir — Yüz çevirmez her ne kim senden gele şakir geçinir.—Kanuni».

şakird, şagird, *F. i.* 1. Öğrenci. 2. Çırak. 3. Stajyer. (ç. Şakirdan)

şakk, *A. i.* 1. Yarma, çatlama. 2. Yırtma, paralama. 3. Kırma. 4. Yarık, yarma. Çatlak. *Şakk-i şife*, ağız açma, lâkırdı söyleme.

şâkk, şakka, *A. s.* [Meşakkat'ten] Eziyetli, zahmetli. *Hidemat-i şâkka*, ağır ve kaba işler.

şakul, *A. i.* (Geo.) Çekül.

şakuli, *A. s.* (Geo.) Düşey.

şal, *F. i.* Şal.

şalgam, *F. i.* Şalgam.

şam, *F. i.* Akşam. *Şam ü seher*, akşam sabah. «Zemine toz gibi rizandı ruh-i esmer-i şam.— Fikret».

şame, *A. i.* Ben. Bedendeki kara nokta. (ç. Şâmât).

şame, *F. i.* Başörtüsü.

şamgâh, *F. i.* [Şam-gâh] Akşam vakti.

şamî, *A. s.* Şam şehrinden olan. Şam şehri ile ilgili.

şamih, *A. s.* 1. Yüksek, yüce. 2. Kibirli, azametli. (ç. Şamihat). «Lâkin tur-i şamih ve cebel-i rasih mesabesinde olan âyan-i devlet.— Naima».

şamil, **şamile**, *A. s.* [Şümul'den] 1. Kaplıyan, çevreliyen. 2. Genel. Herkese ait. *Şamil-ül-afak*, âlemi kaplamış olan. «Ol amîm-ül-feyz mün'imsin ki feyz-i şamilin.— Fuzuli».

şamm, *A. s.* [Şemm'den] Koklayan. Koku alan.

şamme, *A. i.* Koku alma yetisi. Koklam.

şan, *A. i.* Şan. Ün. Gösteriş, çalım. «Cihan-i fende büyük bir şeref, büyük bir şan.— Fikret».

şane, *F. i.* Tarak. «Zülfünü tarıyor şane-i elmas ile cânan.— Cenap».

şanesaz, *F. i.* [Şane-saz] Tarak yapan. «Ol kişver halkının sanatı şanesazlık ve mil'aka-tıraşlık idi.— Sadettin».

şanezen, *F. s.* [Şane-zen] Baş tarayan. (Mec.) Zorlukları çözen. «Enamil-i fehm ü idrakleri turra-i pîç der pîç-i maaniye şanezen.— Nabi».

şa'r, *A. i.* Kıl.

şarab, *A. i.* Şarap. *Şarab-i nab*, katıksız şarap. «Çok mudur eyler isem lâ'lin öpüp terk-i şarab. — Cenap».

şarık, *A. s.* [Şark'tan] Doğup parlıyan. «Şevahikten kopan bir hande-i şarıkle zulmetler — Perişan bir bulut halinde titrerken bevadide.— Fikret».

şarıka, *A. i.* Aydınlık. Nur, ışık.

şârî', *A. s., i.* 1. Kanun koyan. 2. Şeriat koyan.

şa'ri, *A. s.* (Fiz.) Kılcal.

şarib, *A s.* [Şürb'den] İçen. *Şarib-ül-leben*, süt içen; *şarib-ülleyl ü ven-nehar*, gece gündüz içen, alkol düşkünü. «Firkatin eşkimi şarap edeli — Şarib-ülleyli ven-nehar oldum.— M. Naci».

şarib, *A. i.* Bıyık. (ç.Şevarib).

şarih, *A. i.* [Şerh'ten] Bir kitaba açıklama yazan kimse. (ç. Şurrah). «Şârih deseler fehm olunur Ankaravi.— Ş. Galip».

şa'riyye, *A. i.* Şehriye.

şa'riyyet, **şâriyyet**, *A. i.* (Fiz.) Fransızcadan *capilarité* (kılcallık) karşılığı (XX. yy.).

şark, *A. i.* 1. Şark, doğu. 2. Doğu yönleri. «Şarkın ezelî hâkime-i cazibedarı.— Fikret».

şarkan, *A. zf.* Gün doğusu tarafından.

şarkî, *A. s.* 1. Doğu ile ilgili. 2. Doğu ülkeleriyle ilgili.

şarkiyyat, *A. ç., i.* Türkçe «Şarkı» çoğulu, şarkılar.

şarkiyyat, *A. i.* [Şark'tan] Şark ülkeleri, milletleri üzerinde inceleyen bilim kolu.

şarkiyyun, *A. i.* Doğulular.

şart, *A. i.* Şart. «Evvelâ kendisine gösterilmek şartiyle bazı hikâyelerin okunmasını tecvize başlamıştı.— Uşaklıgil».

şartî, *A. s.* Şart ile ilgili, şart gibi olan. Şartlı.

şartname, *F. i.* [Şart-name] Bir sözleşmede olan şartların yazıldığı resmî kâğıt.

şast, *F. s.* Altmış (60).

şast, *F. i.* 1. Okçuların baş parmaklarına taktıkları yüksük. 2. Balık oltası. «Düşmez yere zira okumuz sahib-i şastız.— Ru-

hi».

şa'şaa, *A. i.* Parlaklık, parlama. 2. Gösteriş, dış süs, yaldız. «Ey şa'şaanın, kevkebenin mehdi, mezarı.— Fikret».

şa'şaadar, *F. s.* [Şâşaa-dar] Gösterişli, parlak. «Tutuşup yanmış bir güneşin hâlâ şa'şaadar bekaya-yi remadı savrularak.— Uşaklıgil».

şa'şaapaş, *F. s.* [Şa'şaa-paş] Parıltılı, parıltı saçan. «Kevkeb-i ikbali sipihr-i kemalde şa'şaapaş olmağa başladıkta.— N. Kemal»

şathiyyat, *A. i.* Eğlenceli fıkralar.

şathiyye, *A. i.* Şeriata aykırı düşen ve Vahdet-i vücutta aşırı görüşü bildiren sözler.

şatıiyye, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *échassiers* (uzun bacaklılar) karşılığı (XIX. yy.).

şâtır, *A. s.* [Şetaret'ten] 1. Neşeli, istekli. 2. Bir büyük kimsenin atı yanında giden hizmet adamı. «Geçer hengâmeler, mes'ud ü muzlim, şatır ü naşad.— Fikret».

şâtim, *A. s.* [Şetm'den] Sövüp sayan.

şatranç, *A. i.* Şatranç. Santıraç. «Şatranç sıfat ol iki leşker — Birbirine durdular beraber.— Fuzuli».

şatt, *A. i.* Büyük nehir.

şayan, *F. s.* Yakışır, yaraşır. Uygun. Lâyık. «Vatan bir lâne-i idbara dönmüş, titrer, ağlarken — Koşanlar, kurtaranlar şüphesiz şayan-i minnettir.— Fikret».

şayanter, *F. s.* [Şayan-ter] Daha, en çok lâyık. «Giysu-yi yâr ile şayanterdir etse şane bahs.— Nabi».

şayed, *F. s.* Şart edatıdır. Belki. ola ki, olabilir ki.

şayeste, *F. s.* Yaraşır. Uygun. «Bak teferrüce — Şayeste her taraf.— Fikret».

şayestegi, *F. s.* Yaraşıklık. Uygunluk.

şaygân, *F. s.* 1. Uygun. 2. Bol. *Genc-i şaygân*, Husrev Perviz'in haznesi.

şaygâni, *F. i.* Bolluk, çokluk.

şayi', *A. s.* [Şüyu'dan] 1. Duyulmuş, işidilmiş. 2. Ortaklar arasında pay edilmemiş.

şayia, *A. i.* Yayılmış haber. (ç. Şayiat). «Olacağına dair o aralık deveran eden bir şayıa üzerine.— Uşaklıgil».

şazz, *A. s.* Kural dışı. Kurala uymıyan. (ç. Şüzuz).

şeair, *A. i. ç.* Âdetler, törenler.

şeamet, *A. i.* Uğursuzluk. (ç. Şeamât). «Ona, herkes, onun şeametle — Tasadduk ettiği ikbale müftakir, müştak.— Fikret».

şeb, *F. i.* Gece. *Şeb ü ruz, ruz ü şeb*, gece gündüz; *şeb-i hicran*, hicran, ayrılıkla geçirilen gece; *-yelda*, yılın en uzun geecsi (22 Aralık). (Ed. c.) *Şeb-i hail, -hayal, -hulya, -huzur, -neyli-i nisan, -sâf.* «Şeb-i siyah-i taayyüşte mustarib.— Fikret».

şebab, *A. i.* Gençlik. *Ahd-i şebab*, gençlik zamanı. (Ed. c.) *Berk-i ümmid-i şebab, cihan-i şebab, eda-yi hâr-i şebab, emel-i şebab, eyyam-i şebab, garam-i şebab, hande-i şebab, hüsn-i şebab, iltizaz-i şebab, mazi-i şebab, mest-i şebab, pür şi'r ü şebab, pür taravat-i şebab, rayiha-i şebab, saffet-i şebab, sevda-yi şebab, safi şebab, şa'şaa-i şebab, vehm-i şebab, zeval-i şebab.* «Bakılsa hüsnüne subh-i şebabdan terdir.— Fikret».

şebabet, *A. i.* Gençlik. «Tab'ımda bir kelâl ki benzer şebabete.— Fikret».

şebahet, *A. i.* Benzeme, benzeyiş.

şeb'an, *A. s.* [Şibi'den] Tok. Karnı doymuş.

şeban, *F. i.* [Şeb ç.] Geceler.

şebane, *F. s.* Gecelik, gece olan. «Birer efsane-i şebane gibi — Söylerim hâtırat-i sevdamı.— Fikret».

şebangâh, şebangeh, *F. i.* 1. Gece vakti. 2. Gecelenecek yer. «Ol dem götür, ey bâd-i şebangâh — Benden ona bir ah! — Cenap».

şebanruz, *F. i.* (Yirmi dört saatlik)gün. «Her kim derecat-i çerhi derk eyler ise — Evkat-i şebanruzu neşat üzre geçer.— Nabi».

şebaviz, *F. i.* [Şeb-aviz] Gece avizesi, ay. «Bir nahl-i mustazilde şebaviz-i natüvan — Ruya nevaz olur.— Cenap».

şebb, şabb, *F. i.* Şap.

şebbuy, *F. i.* [Şeb-bû] Şebboy çiçeği. «Şebbuları şebçirag-i iman — Gülberk-i hazanı cevheri can.— Ş. Galip».

şebçirag, *F. i.* [Şeb-çirag] Şimşirek taşı. «Demdir yanar remad olamaz şebçirag-i dil.— Beyatlı».

Şebdiz, *F. i.* Husrev Perviz'in karayağız atı. «Her nalı Şebdiz-i Husrev-i Perviz ve her mû-yi müjgânı.— Nabi».

şebeke, *A. i.* 1. Ağ, balık ağı. 2. Kafes, parmaklık. 3. Demiryollarının tümü. 4. İskara. 5. (Ana.) Ağ ve kafes şeklinde olan zar.

şebeh, *A. i.* Benzer. Benzeyiş. «Sama ey nur-i mücessem nice teşbih edeyim — Yoğiken vech-i şebeh taze nihal-i çemeni.— İbni Kemal».

şebeki, *A. s.* (Ana.) Ağsı.

şebgerd, *F. s.* [Şeb-gerd] 1. Gece dolaşan kol, bekçi. 2. Ay.

şebgir, *F. s.* [Şeb-gir] 1. Gece uyumıyan. 2. Kervan. 3. Sabah vakti. 4. Sabah kuşu. «Gûya ki nesim-i sah-i şebgir — Etmiştir o gonce lâ'le tesir.— Fehim».

şebgirî, *F. i.* Gece uyumazlık. Fransızcadan *agrypnie* karşılığı (XIX. yy.).

şebgûn, *F. s.* [Şeb-gûn] Gece renkli, kara.

şebhiz, *F. s.* [Şeb-hiz] Gece kalkan. Gece iş gören. «Ebhar ü sevahildeki bihude sadalar — Vermez dil-i şebhizime âram.— Cenap».

şebhun, şebihun, *F. i.* [Şeb-hun] Gece baskını. «Yüzden mütecaviz itoğlu it ile ılgar edip vezir-i mezburu basıp şebihun eyledi.— Naima».

şebih, *A. s.* Benzer. Aynı, tıpkı. «Lâ'lin şebih-i gonce diyenler açıldılar — Sığmaz benim bu gûne büyük söz dehanıma.— Ragıp Pş.».

şebike, *F. i.* Bk. *Şebeke.*

şebistan, *F. i.* 1. Yatak odası. 2. Harem dairesi. 3. Gece ibadet yeri. «Eyler küşade arza şebistan-i nazını — Bir samt-i hoşgüvar.— Cenap».

şebnem, *F. i.* [Şeb-nem] Çiy. «Kuşların zemzeme-i esrarı — Ağlatır şebnem ile ezharı.— Cenap».

şebkülâh, *F. i.* [Şeb-külâh] Gecelik külâh. «Sabâdan eyle hazer çıkma haneden ey şem' — O düzd her gece bir nice şebkülâh kapar.— Ş. Pahya».

şebpere, *F. i.* [Şeb-pere] Yarasa. «Bir şebpere-i hufte, bir ahû-yi çerende.— Cenap».

şebrenk, *F. s.* [Şeb-renk] Gece rengi, kara. «İhata etmiş iken bir harabe-i şebrenk.— Cenap».

şebrev, *F. s.* [Şeb-rev] Gece giden. Gece yolcusu, karanlıkta yürüyen. «Alil bir çamın altında bir mezar-i garip — Ki münteha-yi azimet o şebrev-i eleme.— Fikret».

şebtab, *F. i.* [Şeb-tâb] Ateşböceği. «Yakardı şem'a-i türbet başında bir şebtab.— Fikret».

şebzindedar, *F. s.* [Şeb-zindedar] Geceyi boş geçirmeyip ibadet eden. Geceleyin uyanık duran. «Arzu-yi vasl ile şebzindedar olduklarım — Girye-i hasretle çeşm-i intizarım söylesin.— Nabi».

şecaat, *A. i.* Yiğitlik, yüreklilik. «Şecaat arz ederken merd-i kıpti sirkatin söyler.— Ragıp Pş.».

şecc, *A. i.* Baş parmak.

şecen, *A. i.* Dal, budak, kol. (ç. Şücün).

şecer, *A. i.* Ağaç. *Şecer-i hayat* (Bio.) hayat ağacı; *-mışmış*, (Bot.) Kayısı ağacı; *-rumman*, nar ağacı; *-Süleyman*, katranağacı; *-temr*, hurma ağacı; *-tin*, incir ağacı; *-tuffah*, elma ağacı; *secer-ül-hur*, kavak ağacı (ç. Eşcar). «Şecer-i tur-i hemişe yed-i beyza vermez.— Ragıp Pş.».

şecere, *A. i.* 1. Tek bir ağaç. 2. Bir ailenin kökünü gösteren cetvel, kütük. (ç. Şecerat). «(Bu isme) tesadüf etmek şecerat-i nesliye mütevagıllerine belki mümkün our.— Uşaklıgil».

şeci, **şecia**, *A. s.* [Şecaat'ten] Yiğit yürekli. (ç. Şüc'an, şücea).

şedaid, *A. i.* [Şedide ç.] 1. Eziyetli, zahmetli haller. 2. Belâlar büyük sıkıntılar.

şedd, *A. i.* 1. Sıkı bağlama, sıkma. 2. Hızlı, çabuk gitme. *Şedd-i nitak-i himmet*, himmet kuşağını kuşanma, işe sıkı başlama; *-rihal*, semerleri bağlama, hareket etme, gitme. «Padişah uğuruna livechillâh-i tealâ şedd -i nitak-i himmet kıldığının asârı idüğü .— Naima». — «Ki altı bin senedir eylemekte şedd-i rihal.— Cenap».

Şeddad, *A. i.* Yemen'de Âd kavminin hükümdarı. Büyük binaları, bu arada Cennete benzetmek isteğiyle yaptırdığı İrem bağı ile ün almıştır. Bu bağdaki köşke girmeden Tanrı gazabına uğrayarak hepsi yerin dibine geçmiştir.

şeddadane, *F. zf.* Şeddad'ınki gibi, o yolda. (En çok büyük, sağlam yapılar için kullanılır).

şedde, *A. i.* Arap alfabesinde bir harfin iki kere okunmasını gösteren işaretin adı.

şedid, **şedide**, *A. s.* [Şiddet'ten] 1. Sert, katı. 2. Sıkı. «Birden şedid bir arzunun mengenesinde kalbinin sıkıldığını.— Uşaklıgil».

şedide, *A. i.* Belâ, büyük sıkıntı. (ç. Şedaid).

şef'a şüf'a, Bk. *Şüf'a*.

şefaat, *A. i.* Bağışlanmasını dileme. Birine arka olma, sahip çıkma. «Bir desti ile eder te'dîd — Bir desti ile eder şefaat .— Cenap».

şefe, **şife**, *A. i.* Dudak. (ç. Şefevat, Şifah).

şefef, *A. i.* Yaramaz, kötü yaradılışlı kimse.

şefetan, *A. i.* İki dudak.

şefeteyn, *A. i.* İki dudak.

şefevat, *A. i.* [Şefe ç.] Dudaklar.

şefevî, *A. s.* Dudağa mensup, dudakla ilgili. Dudaksal.

şefeviyye, *A. i.* (Bot). Fransızcadan *labiées* (ballıbabagiller) karşılığı (XIX yy.).

şeffaf, *A. s.* Bakıldığı zaman arkasındaki cisim görünen. Say-

dam. «Bir mukaddeme-i zulmet nim-şeffaf tülden eteklerini salıvererek karşı sahili sisliyordu. — Uşaklıgil».

şefi', *A. s.* 1. Suç bağışlanması için araya gren. 2. Satılacak bir mal için almada üstünlük hakkı olan. *Şefi-i müznibin*, günahlıların şefaatçısı (Muhammet Peygamber) «Asla tarik-i istihkak gözetmeyip kimi rüşvet kim şefi-i mücbir sebebiyle takaddüm eder oldu.— Naima».

şefif, şefife, *A. s.* Bakıldığı zaman arkasındaki cisim görülen. Saydam. «Bu makule cevahir her ne levinde olursa olsun berîk ü şefifi ne miktar ziyade olursa. — Naima».

şefik, *A. s.* [Şefkat'ten] Şefkatli, acıyıp esirgeyen. «Saçlarını gözyaşlariyle ıslatacak bir kalb-i şefik aratıyordu.— Uşaklıgil».

şefkat, *A. i.* Acıyarak ve esirgiyerek sevme. «İki üç katre-i şefkat... bu teselli yetişir.— Fikret».

şefkatnisar, *F. s.* [Şefkat-nisar] Şefkat saçan, şefkat dağıtan. «Birinde hüsn-i tabiî şefkatnisar-i gurur — Bediazar-i tecellisi nur-i icadın.— Fikret».

şeftalû, *F. i.* 1. Şeftali, 2. Öpücük.

şegaaf, *A. i.* Yürek zarı.

şegal, *F. i.* Çakal.

şeh, şah, Bk. *Şah.*

şehâ *F. ü.* Ey şa h! ey padişah! «Durmaz kafes-i tende şehâ mürg-i dil ü can — Gûyuna senin uçmak için bâl ü per ister. — Kanuni».

şehadet, şahadet, Bk. *Şahadet.* «Ciddiyet-i makaline şehadeti evzanı ilâve ederek.— Uşaklıgil».

şehamet, *A. i.* Akıllılıkla birlikte olan yiğitlik. (İran Şahının ünvanarından). «Ey muazzez melike-i hevesat — Zir-i pâyi şehametinde hayat.— Fikret».

şehba', *A. s.* Kül rengine yakın akçıl renk. Kır (at.) *Haleb-üş-şehba*, (uzaktan görünüşü akçıl olan) Haleb şehri.

şehbal, şahbal, *F. i.* [şeh-bal] Kuş kanadının uzun tüyü. «Ben isterim ki garamım açınca şehbali.— Fikret».

şehbaz, şahbaz, *F. i.* [Şeh-baz] Doğan kuşu. «Himmetim şehbazı alçaklarda pervaz etmedi.— Ş. Yahya».

şehbender, *F. i.* Konsolos.

şehbeyt, şahbeyt, *F. i.* [Şeh-beyt] Manzumenin en güzel beyti.

şehd, *A. i.* 1. Gömeç balı. 2. Bal. «Birinde zehr-i hakikat, birinde şehd-i hayal.— Fikret».

şehdab, şehdabe, *F. i.* [Şehd-âb] Bal şerbeti.

şehdamiz, *F. s.* [Şehd-amiz] Bal karışığı. Bal gibi tatlı. «Halâvet-i şehdamiz-i hikmetten mezak-i bi-ihtimamı lezzet bulmaz.— Lâmii».

şehdane, şahdane, *F. i.* 1. Kenevir tohumu. 2. İri tane inci. «Şehdane-i dide-i terimle — Meş gul olurum kebuterimle.— M. Naci».

şehdhan, *F. i.* [Şehd-hân] Bal sofrası.

şehdkâm, *F. si* [Şeh-kâm] Tadı damağında kalmış.

şehid, *A. s.* [Şehadet'ten] Din uğrunda ölen. Savaşta ölen. *Şehid-i Kerbelâ*, Muhammet Peygamberin torunu imam Hüseyin. «Soyumda hepsi şehid: işte amcam, işte dayım.— Fikret».

şehik, *A. i.* 1. Nefesi içeri alırken ses verme, hıçkırık, 2. Soluk alma. «Yine bir mustarib enin-i hayat — Duyulur en küçük şe-

hikmetten.— **Fikret».**

şehîm, *A. s.* [Şehamet'ten] Şehametli.

şehinşah şehinşeh, *F. i.* Şahlar şahı. Ulu şah. «Şehinşeh-i Mekke vü Medina.— **Fuzuli».**

şehir, *A. s.* [Şöhret'ten] Ün almış, ünlü.

şehiyy, şehiye, *A. s.* [Şehvet'ten] İştahlandırıcı. **İstek** uyandıran. *Et'ıma-i şehiyye,* **iştah** uyandıran yemekler(«Etbaı ile niam -i şehiyye **tenavül** ederler iken. — Naima».

şehka, *A. s.* Bk. *Şahka.*

şehkâr, *F. s.* [Şeh-kâr] Baş eser. En güzel eser. Fransızcadan *chef-d'oeuvre* **karşılığı** (XX. yy.).

şehlâ, *A. s.* 1. **Elâ gözlü** (kadın). 2. Koyu mavi, elâ. 3. Tatlı şaşı, yarım şaşı. *Ayn-i şehlâ, çeşm-i şehlâ,* elâ göz (veya) tatlı şaşı bakan göz. «Şehlâ gözü nergis-i pür efsun — **Ziba** kaşı nergis üzreki nun.— **Fuzuli».**

şehlevend, *F. s.* [Şeh-levend] Boylu boslu, şen, güzel genç. «Sevmez mi gönül bu şehlevendi?— M. Naci».

şehnaz, *F. i.* Bir **musiki** makamı.

şehnişin, şahnişin, *F. i.* [Şeh-nişin] Binanın dışarı çıkıntısı, balkon. «Uzaktan **iki kadınla** şehnişinde duran genç **adam** arasında bir tebessüm teati **olundu.**— **Uşaklıgil».**

şehper, şahper, *F. i.* [Şeh-per] Kuş kanadının uzun tüyü. «Kurtulur pâ-yi **tarab yerden** o dem kim melekût — **Yere** gökten süzülüp halka-i **şehperle** döner .— Beyatlı».

şehr, *F. i.* **Şehir. «Bu** büyük şehrin muhtelif **noktalarına** dağılmışlar.— **Uşaklıgil».**

şehrah, şahrah, *F. i.* [Şeh-rah] Büyük yol. «İnanmak... işte bir şehrah-i nurani o zulmette .— **Fikret».**

şehrara, *F. s.* [Şehr-âra] Şehri süsleyen, şehre süs veren.

şehrayin, *F. i.* [Şehr-ayin] Donanma. «Dimağının içi bir binihaye şehrayin.— Cenap». — «Her taraftan Boğaz, o şehrayin — Beyatlı».

şehrî, *F. s., i.* 1. Şehirli. 2. İstanbullu. 3. (Mec.) İnce, kibar.

şehrî, *A. s.* Aylık, aya mensup, ayla ilgili.

şehristan, *F. i.* Büyük şehir.

şehriyar, *F. i.* Hükümdar (ç. Şehriyaran). «Mısr'ın o şehriyarına benzer ki tıynetin — Öldürmedikçe, vaslını etmezdi rayegân. — Fikret».

şehriyarî, *F. s.* Hükümdara mensup, hükümdarla ilgili

şehsüvar, şahsüvar, *F. i.* Usta ve ünlü (ata) binici. (ç. Şehsüvaran). «Şehsüvarım dil-i mecruhu basıp geçme eğer — Pâymalin bir avuç hâk ile yeksan ise de.— Naili» — «Şehsüvarani kılıç koymamak azmiyle kına.— Beyatlı».

şehvani, *A. s.* 1. Şehvetle ilgili. 2. Şehvete düşkünlüğü fazla (kimse).

şehvar, şahvar, *F. s.* 1. Hükümdara uygun şekilde. 2. (i). İri taneli inci.

şehvat, *A. i.* [Şehvet ç.] 1. Kuvvetli istekler. 2. Nefis düşkünlükleri.

şehvet, *A. i.* 1. Şehevet. Bir şeyi sevip ziyade isteme. 2. Nefis. 3. Cinsel istek. «Şehvet mi almış takatın bitab-i işret mi nedir ? Recazade».

şehvetengiz, *F. s.* [Şehvet-engiz] İştiha, istek uyandıran.

şehvetperest, *F. s.* [Şehvet-perest] Nefsine, isteklerine fazla düşkün.

şehzade, şahzade, *F. i.* [Şeh-zade] Hükümdar oğlu, prens. (ç. Şehzadegân)

şek, şekk, *A. i.* Sanı, zan. *Bişek*, şüphesiz. (ç. Şükûk).

şeka', *A. i.* 1. Kutsuzluk. Bahtı karalık. Mihnet. 2. Rezalet. Alçaklık.

şekavet, *A. i.* 1. Kutsuzluk. 2. Yaramazlık, kötü iş işleme. 3. Haydutluk, yol kesicilik.

şekayık, *A. i.* Şakayık çiçeği.

şekayıkıyye, *A. i.* (Bot.) fransızcadan *actinaires* karşılığı Deniz şakayıkları (XIX. yy.)

şeker, şekker, *F. i.* Şeker. *Şir ü şeker*, (süt'le şeker) uygun.

şekerab, *F. s.* [Şeker-âb] İki dost arasındaki kırgınlık, aradaki soğukluk. «Müftü ile beynleri şekerâb olmağın.— Naima»

şekerbar, *F. s.* [Şeker-bar] Şeker yağdıran. Etrafa şeker saçarcasına tatlı. *Hande-i şekerbar*, tatlı gülümseme.

şekergüftar, *F. s.* [Şeker-güftar] Sözü şeker gibi tatlı.

şekerhâb, *F. i.* [Şeker-hâb] Otururken gelen tatlı uyku.

şekerhand, şekerhande, *F. i.* [Şeker-hand] Şeker gibi tatlı gülme. «Bu şekerhandeler ağyara mı ey şirin.— M. Naci».

şekeri, *F. s.* Şeker ile ilgili.

şekeristan, *F. i.* Şeker kamışı tarlası.

şekerleb, *F. s.* [Şeker-leb] Dudağı şeker gibi tatlı.

şekerrenk, *F. s.* [Şeker-renk] 1. Sarıya çalar beyaz renk. 2. (Mec.) Bozulmuş, bozuşuk.

şekerriz, *F. s.* [Şeker-riz] Şeker saçan. Pek tatlı.

şekime, *A. i*, 1. Gem. 2. Dayanma, kolay teslim olmama. *Kaviy-üş-şekime, şedid-üş-şekîme*, çok dayanıklı, kuvvetli dayanır; kim seye baş eğmez.

şekk, şek, *A. i.* Sanı, zan. *Yevm-i şekk*, ayın ilk görülmesi ihtimali olan gün. (ç. Şükûk). «Vakt-i iftarda şimden sonra — Şekkimiz kalmadı saat geldi.— Sabit».

şekker, şeker, *F. i.* Bk. *Şeker*. «Gûya k' karıştı şir ü şekker.— Ziya Pş.».

şekekrin, *F. s.* Tatlı. Şekerli. «Pistandaki şir-i şekkerine — Fıtrat onu eylemiş fütade.— M. Naci».

şekl, *A. i.* 1. Şekil. 2. Biçim. 3. Benzer. 4 Taslak. 5. Beniz, çehre. 6. Tür, çeşit. (ç. Eşkâl). «Bir mevc-i hisse vermek için şekl-i irtisam.— Fikret».

şeklen, *A. zf*, Şekil bakımından.

şekli, *A. s.* 1. Şekilce. 2. Şekil ile ilgili.

şekliyyat, *A. i.* Şekil bilgisi. Fransızcadan *morphologie* karşılığı olarak (XX. yy).

şekm, *A. i.* Sertlik. Güç. Kuvvet. «Mehmet Ağa nam bir sahib şekm yüzbaşısı vardı ki.— Naima».

şekûr, *A. s.* [Şükr'den] Tanrı vergilerine karşı hep şükreden. «Şiar-i hiç-kesandır rıza-yı nasrî — Hilâf-i meşreb himmet-i şekûru neylerler.— Naili».

şekva, *A. i.* Şikâyet, sızıltı. «Hep bu şekva-yi nedametle, muazzep, solgun.— Fikret».

şekvaeser, *F. s.* [Şekva-eser] Şikâyetçi, şikâyet uyandıran. «Gelen sesler bütün şekvaeserdir — Çiçekler hep açılmış yarelerdir. — Fikret».

şekve, *A. i.* Şikâyet, sızıltı. «Öksüz dul ağızlardaki her şekve-i

tali.— Fikret».

şekvekâr, *F. s.* [Şekve-kâr] Şikâyet eden. Sızıldayan. «İki âciz kadid-i lerzende — İki mat'un-i şekvekâr-i hayat.— Fikret».

şekveriz, *F s.* [Şekve-riz] Şikâyet saçan. Sızıltı yayan. «Hazin nazarlarını etrafa şekveriz-i fütur.— Fikret».

şelâle, *A. i.* Büyük çağlayan. «İçinde bir derecek, bir şelâle-i giryan.— Fikret».

şelel, şell, *A. i.* 1. (Bio) Vücutta olan renkli leke. 2. Çolaklık. El veya kol tutmaması. *Şelel-i asfar*, (Bio.) sarı benek; *-intaşiyye*, çimlenme beneği. «Nesim-i afiyetin desti şell olur Nabi — Mededres olmasa tedbirine safa-yi Halep.— Nabi».

şelenk, *F. i.* Sıçrama. Hoplama. Perende atma. «Heft seyyare rikâbında peyk gibi şelenk .— Nef'i».

şelvar, *F. i.* Şalvar.

şem', *A. i.* 1 Balmumu. 2 Mum. *Şem-i kâfur*, kâfurudan yapılma beyaz mum; *-şebistan*, gece mumu (kandili). «Aşk bir şem-i ilâhidir benim pervanesi.— Hayali».

şem'a, *A. i.* Mumulu fitil, muma batırılmış fitil. «Güneş bazan ya[illegible] feyk-es-sema bir şem'a-i beyza — Ervah-i zerrata.— Fikret».

şemail, *A. i. ç.* Huylar, ahlâklar, tabiatlar. «Girer şemail-i hubana cilve hengâmı.— Nef'i».

şemarih, *A. i.* [Şimrah ç.] 1. Hurma budakları, salkımlar. 2. Tepeler. «Zib-i hakayik-i tarih-i [illegible]mih-i Naima olduğu üzere.— Esat Ef.».

şemata, *A. i.* Şamata. Kuru gürültü.

şem'dan, *F. i.* [Şem-dan] Şamdan.

şemîm, *A. s.* [Şemm'den] İyi kokan, güzel kokulu. «Onun şemimi, onun, Yusuf'un harareti bu.— Fikret».

şemime, *A. i.* Güzel kokulu şey.

şeml, *A i.* Örtme, bürüme. Kavrama, içine alma. «Hemem onların şeml-i cem'lerin müteferrik ve pirişan.— Esat Ef».

şemle, *A. i.* 1. Kıldan örtü. 2. Sarık.

şemm, *A. i.* Koklama, koku alma. «Edip müsaadenle şemm — Şu turra-i siyahını.— Recaizade».

şemmame, *A. i.* Koklanmıya yarar küçük kavun biçiminde bir meyve. «Feyz-i şeb-i kimya-eserden — Tesir-i şemmane-i seherden.— Fuzuli».

şemmas, *A. i.* Başının tepesi tıraşlı papas.

şemme, *A. i.* 1. Bir kere koklama. 2. Az şey. «Ruhum sehabelerden alır şemm-i türab.— Fikret». — «Şemme ruhunla, kuşça canınla.— Recaizade».

şemmî, *A s.* Koklama ile ilgili. Koklamaya ait.

şems, *A. i.* Güneş. *Şems ü kamer*, güneşle ay; *şems-i münir*, parlak güneş; *gurub-i şems*, güneşin batması; *kaşşems*, güneş gibi; *tulû-i şems*, güneşin doğması. (ç. Şümus). «Ey şems, ey kevkeb-i muazzam.— Fikret».

şemsabad, *F. s.* [Şems-âbad] Güneşi bol yer.

şemse, *A. i.* Güneş biçiminde işleme, süs.

şemsî, *A. s.* Güneşle ilgili, güneşe ait.

şemsiye, *A. i.* 1. Şemsiye. 2. (*s.*) Güneşle ilgili. *Huruf-i şemsiyye*, Bk. huruf; *manzume-i şemsiyye*, güneş sistemi; *sene-i şemsiyye*, güneşin 12 burcu ile hesaplanan

yıl. «Şemsiyesini ileri uzatarak. — Uşaklıgil».

şemsiyye, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *heliozoaires* (günsüler) karşılığı (XX. yy.).

şemspâre, *F s.* [Şems-pare] Güneş parçası. (Mec.) Çok parlak. «Pâra... Ey şemspâre-i âmal.— Fikret».

şemşir, şimşir, *F i.* Kılıç.

şe'n, *A. i.* 1. İş. 2. Yeni iş. Yeni olan hal. (ç. Şüun, şüunat).

şen, *F. i.* 1. Naz, cilve. Göze ve gönüle hoş görünen hal. 2. Ferahlı, sevinçli. 3. Şenlik, bayındır. «Onun kadar şen, onun kadar genç olmamaktan mütevellit bir kin ile.— Uşaklıgil».

şenaat, *A. i.* Kötülük, fenalık.

şenar, *A. i.* Büyük utanç, ayıp. «Âr -i buhl ü şenar-i imsâkten ihtiraz kıla.— Hümayunname».

şenayi, *A. i.* [Şenia ç.] Kötü ve ayıp işler.

şenbih, *F. i.* 1. Gün 2. Cumartesi günü. *Yekşenbih*, pazar; *düşenbih*, pazartesi; *seşenbih*, salı, *çeharşenbih*, çarşamba; *penc-şenbih*, perşembe. «Yevm-i cuma fikr-i şenbih ile telh ü pür-melâl geçmekle.— Nabi».

şeng, şenk, *F. i.* Haydut. Eşkıya.

şeng, şenk, *F. s.* Neşeli, kıvrak.

şengaret, *A. i.* Kötü huyluluk.

şengerf, *F. i.* Zincifre denen boya. «Mihrinle Huda sinemi tenvir-i ferag et — Şengerf-i gamı mıskala-i jeng-i dimag et.— Herseki».

şenmar, şenar, *A. i.* Ayıp Utanç. Kötülük. «Kimin burnu kanadı ki irtizayi âr ü şenar eder.— Sadettin».

şeni', *A. s.* Kötü, fena. Utanılacak, ayıp. *Fiil-i şeni*, cinsel münasebet.

şe'ni, *A. s* Bir ara Fransızcadan *pragmatique* karşılığı kullanılmak istenilmiş ise de tutmamış *réel*, (*gerçek*) karşılığı kullanılmıştı (XX. yy.).

şe'niyyet, *A. i.* Fransızcadan *réalité* (gerçek, gerçeklik) karşılığı (XX. yy.).

şenia, *A. i.* Kötü ve ayıp iş. (ç. Şenayi).

şer', *A. i.* Tanrı buyruğu, ayet, hadis icma-i ümmet esaslarıyle kurulmuş din kuralları. «Şer'in bu dört rüknile bir muteber bina.— Fuzuli».

şerafet, *A. i. 1.* Şerefli olma. 2. Soyluluk. 3. Şeriflilik (imam Hasan soyundan olarak peygamber soyundan gelme). *Şerafet-i Mekke-i Mükerreme*, Mekke şerifliği.

şeraif, *A. i.* [Şerife ç.] Mutlular, kutlular. «Bizi şeraif-i evkatta hayr duadan feramu eylemesin.— Süheyli».

şerait, *A. i.* [Şart, şarita ç.] Şartlar. «Birkaç şerait-i esasiyenin tekarrürüne sebebiyet vermişti.— Uşaklıgil».

şer'an, *A. zf.* Şeriat bakımından. Şeriata göre.

şerare, şirare, *A. i.* Kıvılcım. «Damarlarında nagehan bir şerare-i zevciyetin tutuştuğunu.— Uşaklıgil».

şerarefiken, *F. s.* Kıvılcım saçan. «Yine mihr-i pür ateş-i temmuz — Olarak muttasıl şerarefiken. — Fikret».

şeraret, *A. i.* Kötülük. Şerr işleme. Şerirlik.

şeraset, *A. i.* Titizlik, huysuzluk. Geçimsizlik.

şerat, *A. i.* 1. İz, işaret. 2. Bir şeyin en bayağısı, aşalığı. (ç. Eşrat).

şerayi', *A. i.* [Şeria ç.] 1. Şeri-

atler. 2. Şeriat hükümleri.

şerayin, *A. i.* [Şiryan ç.] Atardamarlar.

şerbet, *A. i.* 1. Şerbet. 2. Sıvı olarak içilecek ilâç, müshil. «İstılahatı sever mânasız — Şerbet ü hukne yapar eczasız.— Nabi».

şerc, *A. i.* (Ana.) Anüs.

şeref, *A. i.* 1. Ululuk. Yücelik. 2. Övünme. 3. Üstünlük, beğenilme. *Şeref-i ârizî, -izafî,* rütbe veya mevkiden gelen ululuk; *-zatî,* kişinin öz ululuğu.

şerefbahş, şerefbahşa, *F. s.* [Şeref-bahş] Şeref veren şereflendiren.

şerefe, şerfe, *A. i.* Minarede ezan okunan yer. (ç. Şürefat).

şerefefza, *F. s.* [Şeref-efza] Şerefn artıran, şeref veren.

şerefhâh, *F. s.* [Şeref-hâh] Şeref dileyen. Onur sağlıyan. «Şükr ü minnet birer şerefhâhın.— Fikret».

şerefiyye, *A. i.* Bir yerin bayındırılmasından alınan para.

şerefresan, *F. s.* [Şeref-resan] Şeref yetiştiren ulaştıran.

şerefriz, *F. s.* [Şeref-riz] Şeref veren.

şerefsâdır, *F. s.* [Şeref-sâdır] Şerefle çıkan (padişah emri).

şerefsanih, *F. s.* [Şeref-sanih] Şerefle akla gelen (padişah emri).

şerefsudur, *F. s.* [Şeref-sudur] Şerefle çıkan (padişah emri).

şerefsünuh, *F. s.* [Şeref-sünuh] Şerefle akla gelen, akıldan buyrulan.

şerefyab, *F. s.* [Şeref-yab] Şeref bulan, şeref kazanan.

şereh, *A. i.* Açgözlülük.

şerer, *A. i.* [Şerare ç.] Kıvılcımlar. «O alevler, o tude tude şerer —Şimdi efsürde bir avuç ahker.— Fikret».

şererfeşan, *F. s.* [Şerer-feşan] Kıvılcım saçan.

şerernak, *F. s.* [Şerer-nak] Kıvılcım saçan. «Sûbesû berk-i çekâçâk-i şerernâk-i süyuf.— Fikret».

şerh, *A. i.* 1. Açma, yarma. 2. (Bir ibare veya kitabı) Açıklama. 3. Açıklama yolunda yazılmış kitap. 4. (Mec.) Açık açık anlatma.

şerha, *A. i.* 1. Kesme veya yarma eseri. 2. Dilim. Parça parça. «Seylâbelerle şerhalanır sineî cibal.— Fikret».

şerhân, *A. s.* Bir şeye çok düşkün. Ziyade hırs sahibi.

şer'i, *A.* s. Şeriata ait, şeriatle ilgili. *Hükm-i şer'i,* şeriate uygun hüküm; *mahkeme-i şer'iyye,* şeriat hükümlerine göre dâvaları gören mahkeme.

şeriat, *A. i.* 1. Doğru yol. 2. Tanrı buyruğu. 3. Ayetler, hadisler, icma-i ümmet, imamların içtihadı ile kurulmuş temel.

şerif, *A. s.* 1. Kutsal, mübarek. 2. Soylu. 3. Peygamber soyundan olan. (ç. Eşraf, şürefa).

şeriha, *A. i.* 1. Et dilimi. 2. Bedenden kopmıyarak ayrılmış et.

şerik, *A. i., s.* 1. Ortak. 2. Arkadaş. (ç. Şürekâ). «Ya Behlûl'e, o şerik-i cinayete...— Uşaklıgil».

şerir, *A. s.* Kötü, hayırsız, fesatçı, yaramaz. (ç. Eşirra eşrar).

şerit, *A. i.* 1. Hurma kabuğundan ip veya uzun sargı.

şerita, *A. i.* Sözleşmeyi meydana getiren maddelerden her biri. (ç. Şerait).

şerm, *F. i.* Utanma. *Bîşerm,* utanmaz. «Taksir-i ibadette ruhi şerme nikab et.— Nabi».

şermende, *F. s.* 1. Utangaç. 2. Utanacak bir iş yapmış olan. «Erbab-i aşkı lûtf ile şermende eylesen.— Naili».

şermendegi, *F. i.* Utanma.

şermîn, *F. s.* Utangaç.

şermnak, *F. s.* [Şerm-nak] Utangaç.

şermsar, *F. s.* [Şerm-sar] Utangaç. «Gizlendi gülistanda yeşil yaprak ardına — Reng-i izarınızdan olup şermsar gül.— M. Naci».

şermsari, *F. i.* Utanma.

şerr, *A. i.* 1. Kötülük. 2. Kavga, gürültü. (ç. Şürur).

şerr, *A. s., i.* 1. Kötü adam. 2. Daha, en kötü.(ç. Eşrar).

şerrî, *A. s.* Kötülüğe ait, kötülükle ilgili.

şersuf, *A. i.* (Ana.) Kaburga kemiklerinin ön taraf uçlarındaki kıkırdak.

şerze, *F. s.* Kudurmuş, kuduruk. «Tâbiş-i tîgını der pençe dem-i heycada — Görse teblerze tutar şerze-i şîr-i ücemi.— Belig».

şest, **şast**, *F. i.* Ok atanların parmaklarına geçirdikleri halka. «Tîr-i gamzen öldürür bin âşıkı — Kimde vardır ey kemanebru bu şest.— Kanuni».

şeş, *F. s.* Altı (6). *Şeş cihet*, altı yön, (tavla oyununda) *şeş ü dü*, altı ile iki; *şeş-çihar*, altı ile dört; *şeş ü se*, altı ile üç; *dü şeş*, altı altı,. (mec.) iyi raslama.

şeşhane, *F. i.* İçi altı köşeli, namlusu yivli tüfek. «Bir haneye malik değilim ben şu cihande — Kutta-i tarikın bile şeşhanesi vardır.— Pertev Pş.».

şeşper, *F. i.* [Şeş-per] Dilli topuz, soğancık denen savaş aleti. «Darb-i şeşperle çıkan ka'kaa miğferlerden.— Fikret».

şeşüm, *F. s.* Altıncı.

şetaret, *A. i.* Neşeli olma. Şenlik. «Bir çift şuh çocuk gözü size mâna-yi şetaretiyle bakıyor zannolunurdu.— Uşaklıgil».

şetm, *A. i.* Sövme. *Sebb ü şetm*, sövüp sayma. (ç. Şütum).

şett, *A. i.* Ayrı ayrı olma. Dağınık olma. «Zulmet-i cürmü n'ola nur-i kerem mahvetse — Zülf-i şett perde-i rû-yi meh-i tâbân olmaz.— Talip».

şetta, *A. s. ç.* Dağınık, çeşitli maddelerden meydana gelme. Ayrı ayrı, başka başka. *Mevadd-i şetta*, çeşitli maddeler; *ulûm-i şetta*, çeşitli bilgiler.

«Ederdi anda da ispat -i fazl ü ehliyyet — Açılsa bahs bir'nden ulûm-i şettanın.— Recaizade».

şevagıl, *A. i.* [Şagıle ç.] Uğraşmalar. Meşguliyetler. «Bazı şevagıl sebebiyle bulunmamakla.— Naima».

şevahid, *A. i.* [Şahide ç.] Tanıt olarak gösterilen örnekler.

şevahik, *A. i.* [Şahika ç.] Yüksek yerler, tepeler. «Şevahikten kopan bir hande-i şârıkle zülmetler.— Fikret».

şevai, *A. i.* [Şayi ç.] Şayı olanlar, yayılmış bulunanlar.

şevaib, *A. i.* [Şaibe ç.] 1. Şüpheler. 2. Ayıplar, lekeler. «Ey şi'r-i bi-şevaib-i sanat ki daima — Ulviyyet-i cemaline timsal olur sema.— Cenap».

şevail, *A. i.* [Şule ç.] Ateş alevleri.

şevakil, *A. i.* [Şakile ç.] Tarikatler, mezhepler.

şevamih, *A. i.* [Şamiha ç.[Yüksekler, tepeler.

şevarık, *A. i.* [Şarika ç.] Aydınlıklar.

şevari', *A. i.* [Şari' ç.] Caddeler.

Yollar. «Ezikka ve şevari' ise paşanın fitilleri yanmış tüfenklileri ile malâmaldı.— Naima».

şevarîb, *A. i.* [Şarib ç.] Bıyıklar.

şevarid, *A. i.* [Şarid ç.] Dağılmış, dağınık şeyler.

şevaz, *A. i.* [Şazze ç.] Şazlar, müstesnalar. Kural dışı olanlar.

şevazi, *A. ç. i.* (*Zi* ile) Dağların dik tepeleri.

şevher, *F. i.* Erkek eş.

şevk, *A. i.* (*Kaf* ile) 1. Şiddetli istek. 2. Keyif. istek, neşe. 3. (Türkçede) Işık. (Ed. c.) *Şevk-i bidar, -cinan, -fuad, -i'tilâ, -muk. tebes, aks-i hande-i şevk, aks-i şevk, arz-i şevk, avaz-i şevk, cilve-i şevk, dakika-i şevk, ruya-yi şevk, tanin-i şevk.* «Bezm-i Cemşi'te devran ki kadehlerle döner — Şevk ta beseher raks-i mükerrerle döner.— Beyatlı».

şevk, *A. i.* (*Kef* ile) Diken.

şevkalûd, *F. s.* [Şevk-alûd] Şevkli. «Onun fırakı olurken içimde zehrefşan — Nasıl görür gözüm âsar-i fecri şevkalûd — Fikret».

şevke, *A. i.* Deve dikeni.

şevkefza, *F. s.* [Şevk-efza] 1. Şevklendiren, neşe arttıran. 2. Bir musiki makamı.

şevkeran, *F. i.* Baldıran.

şevket, *A. i.* Ululuk. (Padişah için kullanılırdı). «Kızılbaş taifesinin devlet ve şevketi mezheb-i rafz üzre bina olunmakla.— Naima».

şevketmeab, *F. s.* [Şevket-meab] Şevketin bulunduğu yer (padişah nitelemede kullanılırdı).

şevkî, *A. s.* [Şevk'ten] Şevkle, neşe ile ilgili.

şevkî, *A. s.* [Şevk'ten] Dikene ait, dikensi.

şevval, *A. i.* Arabî ayların onuncusu olup ilk üç günü ramazan (şeker) bayramıdır.

şey, *A. i.* Nesne, şey. (ç. Eşya.)

şeyatin, *A. i.* [Şeytan ç.] Şeytanlar.

şeyb, *A. i.* Saç sakal ağarması. İhtiyarlık. «Geçti eyyam-i şebab etti hulûl hengâm-i şeyb».

şeybiyye, *A, i.* (Bot.) Fransızcadan *lichénées* (likenler) karşılığı (XIX. yy.).

şeyda, *F. s.* Sevgiden aklını kaybetmiş. Şaşkın, divane. *Âşık-i şeyda, bülbül-i şeyda.* «Ben, âşık-i şeyda, — Her kahra tahammülle severdim.— Fikret».

şeydai, **şeydayi**, *F. i.* Sevgiden ileri gelen divanelik.

şeyh, *A. i.* [Şeyhuhet'ten] 1. Yaşlı adam. 2. Tekkede bulunan başkan. 3. Arabistanda kabile başkanı. *Şeyh-ül-ekber*, Muhiddin Arabî; *şeyh-ül-harem*, harem-i şerif heyetinin başkanı; *şeyh-ül-islâm*, Şeyhislâm. «Şunda huzur içinde yatan şeyh ü şabdan.— Recaizade». — «Mest olsa dilber sevse ger mazurdur şeyh-ül-harem.— Nef'i».

şeyheyn, *A. i.* «İki şeyh» anlamına olup halife Ebuebkir ile Ömer'in ünvanları.

şeyhuhet, *A. i.* Yaşlılık. Kocama. «Var mıdır hengâm-i şeyhuhette yokluktan belâ».

şey'i, *A. s.* Fransızcadan *objectif* (nesnel) karşılığı (Afakî ile birlikte, XIX. yy.).

şeyn, *A. i.* Leke, ayıp. «Gönder, şu dalgalar yıkasın şeyn-i hilkati.— Fikret».

şeytan, *A. i.* Şeytan. (ç. Şeyatin).

şeytanat, *A. i.* Şeytanlık. Kurnazlık.

şeytanatkârane, *F. zf.* Hilecilik ve fesatçılık ile.

şeytanî, *A. s.* Şeytanla ilgili, şeytana yaraşır.

şeytaraciyye, şıtrıciyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *plumbaginées* (dişotugiller) karşılığı (XIX. yy.).

şeyyad, *A. i.* 1. Sıvacı. 2. Riyacı, yüze gülücü. «Âdâb ile bas pâyını hâk-i der-i yâra — Ey zahid-i şeyyad bu seccade değildir. — Ruhi».

şeza, *A. i.* Kokulu şeylerin kokusu.

şezre, *A, i,* 1. Maden içinden işlenmeden çıkarılmış altın. 2. Süs için asılan inci ve altın taneleri. (ç. Şezerat, şüzur).

şıkk, *A. i.* 1. İkiye bölünmüş şeyin bir parçası. 2. Bir işin iki yönünden her biri. *İki şıktan birini tercih etme*, ya onu ya bunu yapma.

şia, *A. i.* 1. Taraflılar, yardımcılar. 2. Halife Ali taraflısı.

ş'âb, *A. i.* [Şuab, şube ç.] Şubeler.

ş'ar, *A. i.* 1. İz, işaret. 2. Ayırıcı işaret. 3. Âdet. İyi ve ayırdedici âdet. «İzhar-i kin şiar-i dili zarımız değil.— M. Naci».

-şiar, *A. s.* «İyi, üstünlük veren işaret, âdet» anlamiyle kelimelere katılır. *Merhametşiar* (hep) merhametli; *şöhretşiar*, ünlü, ün alarak belirmiş; *zaferşiar*, (her zaman) üstün gelmiş.

şib, *F. i.* İniş, Aşağı doğru eğiklik.

şib', *A. i.* Doyma, tokluk.

şi'b, *A. i.* Dar yol.

şibak, *A. i.* [Şebeke ç.] Şebekeler, Kafesler. «Çün padişah-i rub-i meskûn habshaneye konup bab ü şibaki yapıldı.— Naima».

şibh, *A. i.* 1. Benzeme, benzeyiş, 2. Bir şeyin benzeri. 3. Benzeyen şey. 4. (XIX. yy. da) Hekimlik ve matematik terimlerinde *forme* ve *ide* soneklerini karşılamada kullanılmıştır. *Şibh -i beşere*, (épidermoïde-üstderimsi), *-billûri*, (cristalloïde-billûrsu); *-cezire* (yarımadai; *-cezrî* (rhioïde-köksü); *-cild* (dermoïde-cildimsi); *-insaniye;* beşer, (Anthropoïde-insanımsılar); *-işfenci* (spongoïde - süngersi); *-kalevî* alcaloïde-alkaloit); *-maden*, (metalloïde - madensi); *-münharif* (trapéze-yamuk); *necliyye*, (graminidées- buğdaysılar); *-zıll* (pénombre). «Ey şibh ü şerikten münezzeh— Fuzuli».

şibr, *A. i.* Karış.

şidad, *A. i.* [Şedid ç.] Sertler, katılar. «Eyman-i şidad yâd etmekle azad etti— Sadettin».

şiddet, *A. i.* 1. Peklik, çokluk. 2. Sertlik, 3, Sıkılık. «Bakın hava ne güzel açtı incilâ buldu; — Deminki velvele, şiddet sükûnpezir oldu.— Fikret».

şiddi, *A. s.* Şiddetli, yeğin.

ş'fa', *A. i.* Hastalıktan kurtulma. Sağalma. *Şafa-i âcil*, (Hastalıktan) çabuk kurtulma, *şifa i sadr* öc almış olma, iç rahatlanma. «Ağaların katlini işittiklerinde şifa-yi sadr hâsıl ettiler.— Naima» — «İnan, Halûk, ezeli bir şıfadır aldanmak.— Fikret».

şifabahş, *F. s.* [Şifa-bahş] İyilik veren, iyileştiren.

şifah, *A. i.* [Şefe ç.] Dudaklar. «Enamil-i sultan-i âdili şifah-i ikram ile takbih.— Sadettin».

şifahane, *F. i.* [Şifa-hane] 1. Hastane. 2. Timarhane.

şifahen, *A zf.* Ağızdan, söyliyerek.

şifahî, *A. s.* Ağızdan olan, sözle olan.

şifa-pezir, *F. s.* [Şifa-pezir] İyileşebilir, geçebilir.

şifaresan, *F. s.* [Şifa-resan] İyi eden, şifa veren.

şifasaz, *F. s.* [Şifa-saz] İyi eden.

şifayab, *F. s.* [Şifa-yab] Şifa bulma.

şife, şefe, *A. i.* Bk. *Şefe.*

şifte, *F. s.* Düşkün, tutkun, kaçık.

şiftegi, *F. i.* Kaçıklık. Çok tutkunluk.

şihab, şehab, *A. i.* Kıvılcım. «Ey asman-i turfenümadan edip şitab — Bir tarz-i dilfirib ile sâkıt olan şihab.— M. Naci».

şiî, *A. s.* Şia mezhebinde olan. Ali taraflısı.

şiiyyet, *A. i.* Şiilik. «İsmail Safevi tesis ettiği erkân-i şiiyeti şimşir-i galibiyetinin döktüğü kanlarla tahkim ettikten sonra .— Kemal».

-şikâf, *F. s.* «Yaran, yırtan» anlamıyle kelmelere katılır. *Cânşikâf, dilşikâf, muşikâf.*

şikâfe, *F. i.* Saz çalma için parmağa takılan alet. Mızrab.

şikak, *A. s.* Uyuşmazlık. Bozuşma.

şikâr, *F. i.* 1. Av, 2. Avlama. 3. Avlanan hayvan. 4. Kılıç hakkı ele geçen şey. «Evet, bu dâr-i hakayıkta her eser mutlak — Şikâr-i nahün-i tenkid olur.— Fikret».

şikârgâh, *F. i.* [Şikâr-gâh] Avlak.

şikâri, *F. i.* (Şahin ve doğan gibi) Av kuşu.

şikâyat, *A. i.* [Şikâyet ç.] Şikâyetler. «Anlamazlar o tehevvür, o şikâyât niçin — Dahl edenler sana feryad-i mübahatın için .— Fikret».

şikâyet, *A. i.* Sızlanma. Sızıldanma. «Şâkileri gelip der-i devlete şikâyet ettiler.— Naima».

şikem, *F. i.* Karın.

şikebme, *F. i.* İşkembe.

şikemperest, *F. s.* [Şikem-perest] Boğazına düşkün, obur,

şikemperver, *F. s.* [Şikem-perver] Boğazına düşkün olan.

şiken, *F. i.* Büklüm. Kıvrım.

-şiken, *F. s.* «Kıran, kırıcı» anlamiyle kelimelere ulanır. *Bütşiken, dilşiken, hatırşiken, peymanşiken safşiken, şipehşiken.* «Dilir-i safşikendir Ürdşir-i şir efkendir.— Nef'i».

şikence, *F. i.* Büklüm, kıvrım. *Şikenc-i gisu, -turra, -zülf.* «Her bir şikenc-i turrada bin mübtelâsı var.— Nedim».

şikence, *F. i.* İşkence. «Metruk idi alet-i şikence.— Nabi».

şikest, *F. i.* 1. Kırma. 2. Yenilme. «Bostancının başına bir tabak vurup şikenst eyledi.— Naima».

şikeste, *F. s.* 1. Kırılmış, kırık. 2. Yenilmiş. 3. Kırılmış. «Hâr ü şikeste müntekıl-i hufre-i heder— Fikret».

şikestebâl, *F. s.* [Şikeste-bal] Kırık kanadlı, kanadı kırık. «Dil-i mecruhuma rahm eyle kalsın dâm-i zülfünde — Şikeste-bâl olan mürgu edip azad n'eylersin. — Bahayi».

şikestegi, *F. i.* Kırıklık. «Şikesteg-i dile çaresaz olur sarma — Tabib-i tesliyetin mumiyaların gördük.— Raşit».

şikib, şekib, *F.* i. Sabırsız.

şimal, *A. i.* Sol yön. 2. Kuzey.

şimalen, *A. zf.* Kuzey yönden. «Şimalden İsfahan ü Gence vü Tiflis ü Şirvan'ı.— Nef'i».

şimalî, *A. s.* Kuzeye mensup, ku-

zeyle ilgili.

şime, *A. i.* Huy, tabiat. (ç. Şiyem).

Şimr, *A. ö. i.* Kerbelâda Hüseyin'in ölümüne sebeplanlardan.

şimrah, *A. i.* 1. Hurma (veya ona benzer yolda) üzüm budağı, salkımı. 2. Dağ tepesi. (ç. Şemarih)

şimrahiyye, *A. i.* Bir haricî tarikatı.

şimşad, *F. i.* Şimşir ağacı.

şimşir, şemşir, *F. i.* Kılıç. «Savlet-i gürz-i giran, darbet-i şimşir ü sinan.— Fikret».

şin, *A. i.* ş harfinin adı.

şinah, *F. i.* Suda yüzme. «Beşerin işte, pür ümmid ü heves, kıvranarak — Ka'r-i târında şinah ettiği girbad-i üful.— Fikret».

şinar, *F. i.* Yüzme.

-şinas, *F. s.* «Tanıyan, bilen anlıyan» anlamlariyle kelimelere ulanır.

Ahterşinas	*lezzetşinas*
bediaşinas	*merdümşinas*
cevherşinas	*meyşinas*
fasahatşinas	*musikişinas*
gevherşinas	*na-şinas*
hakikatşinas	*remzşinas*
hakşinas	*renkşinas*
hâtırşinas	*ruhşinas*
hukukşinas	*sihrşinas*
kadirşinas	*suhanşinas*
lügatşinas	*tarihşinas*
marifetşinas	*vazifeşinas*
kârşinas	*zerşinas*

şinaver, *F. s.* Suda yüzücü, yüzgeç.

şinev, *F. s.* İşiten, dinleyen.

şinid, *F. i.* İşitme.

şinide, *F. s.* İşitilmiş. *Naşinide*, işitilmemiş, *nevşinade*, yeni işitilmiş., «Hep râz-i dil dihenin-den şinidedr.— Nalî».

şi'r, *A. i.* 1. Anlama. 2. Şiir. (Ed. c.) *Şi'r-i giryan, -hayat, kalb, natüvan, -ter; mâbude-i şi'ir levha-i şi'r, lebriz-i biir, mâna-yi şiir nevha-i şi'r, peri-i şi'r, târ-i şi'r, telkin-i şi'r, velvele-i binihaye-i şi'r, zemzeme-i şi'r, şevk-i şi'r.*

şir, *F. i.* Süt. *Şir-i mader*, ana sütü. «Ey şi'r-i teri sine-i pür-zahm-i hayatın.— Fikret».

şir, *F. i.* Arslan. «Şirler pençe-i kahrımda olurken lerzan — Beni bir gözleri ahûya zebun etti felek.— Yavuz Selim».

şîra', *A. i.* Yelken.

şirâ, *A. i.* Satın alma *Bey ü şira*, alım satım.

şi'ra, *A. i.* İki yıldızın adı.

şirane, *F. s., zf.* Aslanca, Aslana yakışır yolda. *Hamle-i şirane*, arslanca saldırma.

şirar, şerar, *A. i.* Kıvılcım.

şirare, şerare, *A. i.* Kıvılcım.

şiraze, *F. i.* 1. Kitap ciltlerinin iki ucunda bulunan ibrişimden şerit 2. (Mec). Düzen. Düzgünlük.

şirazebend, *F. s.* [Şiraze-bend] Düzen veren. Düzenliyen.

şirb, *A. i.* Ekin sulama ve hayvan suvarma nöbeti.

şirden, *F. i.* Geviş getiren hayvanlarda ikinc mide. Şirden.

şirdil. *F. s.* [Şir-dil] Aslan yürekli. «Gayet şeci ve şirdil ve sehada bimuadil idi.— Süheyli».

şire, *F. i.* Şıra. «Sanman bizi kim şire-i engûr ile mestiz.— Ruhi».

şirgir, *F. s.* [Şir-gir] 1. Arslan tutacak kadar güçlü. 2. Yarı sarhoş, az keyifli, çakır keyif.

şirhâr, *F. s.* [Şir-har] Süt emen, sütten kesilmemiş. «Şirharlar beşiğini.— N. Kemal».

şirin, *F. s.* 1. Tatlı. 2. Sevimli, cana yakın. 3. (Ö. i.) Ferhat'ın sevgilisi. «Bu câmehâb-i rebiide bir ten-i şirin — Ten-i hayatârâ.— Fikret».

şirineda, *F. s.* [Şirin-eda] Lâtif edalı.

şirînî, *F. i.* Şirinlik. Tatlılık.

şirinkâm, *F. s.* [Şirin-kâm] Tatlılığı damağında kalmış.

şirinkâr, *F. s.* [Şirin-kâr] Tatlı, hoş muamele eden.

şirinter, *F. s.* [Şirin-ter] Daha, çok tatlı. «Şirinter imiş ülfetiniz vuslatımızdan.— Recaizâde»

şirinzeban, *F. s.* [Şirin-zeban] Tatlı dilli.

şirk, *A. i.* Tanrıya ortak koşma. «Yok şirke egerçi itibarı — Tevhîde de yoktur iftikarı.— M. Naci».

şirket, *A. i.* Ortaklık. «Geceler azm ettiğim ol maha sayem havfidir — Bir tarik ile kabul etmez muhabbet şirketi.— Fasih dede».

şirret, *A. i.* Kötülük, şerirlik. «Şirretlere, zulmetlere, zilletlere lânet.— Fikret».

şirpençe, *F. i.* [Şir-pençe] En çok ensede çıkan öldürücü çıban.

şiryan, *A. i.* (Ana.) Atardamar. *Şiryan-i sübatı*, şahdamar; *-şezen*, soluk borusu; *-taht-et-terkova*, köprücük altı atardamarı.

şirzime, *A. i.* Küçük, önemsiz bir topluluk.

şişe, *F. i.* Şişe, sırça. «Bir şişe ki oldu pâre pare — Peyvendine var mı hiç çare.— Fuzuli».

şitâ, *A. i.* Kış. «Olmuştu bir şita bu gönüllerde mündemic.— Fikret».

şitab, *F. i.* Çabukluk. Seğirtme. «Şitabı titreterek sine-i taravetini — Pırıl pırıl uçuyor, muttasıl uçup gidiyor.— Fikret».

şitaban, *F. s.* Koşan, çabuk olan, seğirten. «Şitaban-i puşide-ser bir sabi.— Fikret».

şitaî, *A. s.* Kışa ait, kışla ilgili.

şitaiyye, *A. i.* Kışlık.

şitevi, *A. s.* Kışa ait, kışla ilgili.

şivaz, şuvaz, *A. i.* 1. Dumansız ateş. 2. Susama.

şive, *F. i.* 1. Ağız, tarz. Üslûp. 2. Naz, eda. «Onda bir şive-i tahakküm var.— Fikret».

şivebaz, *F. s.* [Şive-baz] Şiveli, naz ve cilve eden.

şiveger, *F. s.* [Şive-ger] Şiveli.

şivekâr, *F. s.* [Şive-kâr] Şiveli.

şiven, *F. i.* İnleme, sızlanma. Yas. «Ve şekvalarla hal-i şivenimden — Firar eyler şikâf-i revzenimden.— Fikret».

şivengâh, *F. i.* [Şiven-gâh] Yas yeri.

şiyem, *A. i.* [Şime ç.] Huylar.

şoban, şuban, *F. i.* Çoban.

şöhre, *A. s.* Ünlü. Ün alıp ağızlarda dolaşan. *Şöhre-i âfak*, dünyaca bilinen; *-şehr*, bütün şehrin dilinde gezen. «Ey muradım aksine dönmekte biperva felek — Lûtfüne kahr eylemekle şöhre-i dünya felek.— Hayali».

şöhret, şühret, *A. i.* Ün. Ad verme. Ad, san. «Ne boş tama'! bu tehalük reva mı şöhret için.— Fikret».

şöhretgir, *F. s.* [Şöhret-gir] Ün almış, ünü dünyayı tutan.

şöhretşiar, *F. s.* [Şöhret-şiar] Ünlü.

-şu, şuy, *F. s.* «Yıkayan, temizleyen» anlamıyle kelimelere katılır. *Mürdeşuy*, ölü yıkayıcı.

şu, şuy, *F. i.* Yıkama *Şüst ü şû*, yıkama, temizleme.

şua', *A. i.* Güneşten veya bir ışık kaynağından uzanan ışık telleri, ışın. (Mat.) Vektör. (ç. Eşi'a). «Çölde şemsin şua-i suzanı — Yakarak gözlerinde elvanı.— Fikret».

şuab, *A. i.* [Şube ç.] Şubeler,

dallar, kollar.

şuai, *A. s.* Işın ile, vektör ile ilgili.

şuaiyye, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *radiolaires*, (ışınlılar) karşılığı (XIX. yy.).

şuara, *A. i.* [Şair ç.] Şairler. «Ol bir nice hemdem-i muvafık — Yani şuara-yi ruz-i sabık.— Fuzuli»

şuban, şoban, *F. i.* Çoban. «Küsfendi adlin eyyamında bulsa bi şuban — Şane eyler muyeni serpensin gürk-i gurin .— Hayali».

şu'be, *A. i.* 1. Şube. 2. Dal, budak. 2. Bölük. Bölüntü.

şubede, *F. i.* Elçabukluğu, hokkabazlık. «Ta hâsıl ola maaş-i etfal — Bir şubedir bu gördüğün hal.— Fuzuli».

şubedebaz, *F. i.* Hokkabaz. «Döndü maksudumuz üzere felek-i şubedebaz — Doğdu vuslat güneşi gitti zalâm-i firkat. — Ruhi».

şubedebazane, *F. zf.* El çabukluğu ile, hokkabazcasına.

şugl, *A. i.* 1. İş, uğraşacak şey. 2. Dert, uğraşma. (ç. Eşgal). «Şugl-i edeb kılıp da matlab. — Recaizâde».

şuh, *F. s.* Neşeli ve davranışlarında serbest olan. Kıvrak oynak. Nazlı. «Mayıs bir köylü kızdır, sâf ü dilber şuh ü biârâm.— Fikret».

şuhi, *F. i.* Şuhluk. Kıvraklık, oynaklık.

şuhum, *A. i.* [Şahm ç.] Yağlar.

şukka, *A. i.* 1. Parça . Kumaş veya kâğıt parçası. 2. Küçük tezkere. «Şukka-i zerrin-i alem-i ruzgâr.— Nefi».

şukuk, *A. i.* [Şakk ç.] Çatlaklar, yarıklar.

şule, *A. i.* Alev, ateş alevi. (Ed. c.) *Şule-i beka, -berkıyye, -endişe, -hurşid, -nigâh, -rica, -sâber, -şâm.* «Bir kerre batıp da mihr-i tâbân — Kaldıkça o şule şule elvan.— Fikret».

şulebar, *F. s.* [Şule-bâr] Işıklı.

şuledar, *F. s.* [Şule-dar] Alevli, alevlenmiş. «Kuruldu karşıma bir tak-i şuledar-i zafer.— Fikret».

şulegir, *F. s.* [Şule-gir] Alevlenen, tutuşan.

şulenüma, *F. s.* [Şule-nüma] Alevli, alev gösteren. «Gözünde şulenüma mihr-i ateşin-i Irak.— Fikret».

şuleperver, *F. s.* [Şule-perver] Alevlendirici. Işıklandıran. «Ki onun hun-i şuleperveridir.— Fikret».

şulepuş, *F. s.* [Şule-puş] Alevlenmiş olma, alev içinde kalmış olma. «Nabiyâ yansak yakılsak şulepuş olsak n'ola — Düştü bir destar-i âl ile servkârın senin.— Nabi».

şulerenk, *F. s.* [Şule-renk] Alev renkli. «Ooh, ey lebriz — Kise-i şulerenk-i fecr-âmiz.— Fikret».

şuleriz, *F. s.* [Şule-riz] Alev saçan, parıl parıl ışıldayan. «Diler mihr-i hakikat şuleriz olsun midadından.— Fikret».

şulever, *F. s.* [Şule-ver] Işıklı, aydınlık. «Bir nur mu şemsten saçılmış — Etrafı ne şulever şu mahın.— Cenap».

şum, *F. s.* Uğursuz, kutsuz. «O nazra-i şûmun — Nasıl sukutuna kail şu hüsn-i masumsun?— Fikret».

şur, *F. i.* 1. Tuzlu çorak yer. 2. Kavga, gürültü.

şura, *A. i.* Konuşma yeri. Konuşma için toplanma. *Şura-yi*

devlet, Devlet Şûrası, Danıştay.

şurabe, *F. s.* 1. Mundar acı su. 2. Göz yaşı. «Şah-i Acem'in mutemedün aleyh müşiri ve şurabe-i revafızın erzel-i hınziri idi. — Naima».

şurbaht, *F. s.* Talihsiz. Kutsuz. «Bölükbaşılar namına iki şurbahtı tutup.— Naima».

şure, *F. i., s.* Çorak toprak.

şurefgen, *F. s.* [Şur-efgen] Karışıklık çıkaran.

şurengiz, *F. s.* [Şur-engiz] Kavga, gürültü çıkaran.

şurezar, *F. i.* [Şure-zar] Çoraklık yer.

şurgâh, *F. i.* [Şur-gâh] Kargaşalık yeri. Kavga yeri.

şuride, *F. s.* 1. Karışık. 2. Tutkun, âşık. «Eder çocuk gibi şuride neşeler izhar.— Fikret».

şuridebaht, *F. s.* [Şuride-baht] Talihsiz.

şuridehal, *F. s.* [Şuride-hal] Hali perişan.

şuridehatır, *F. s.* [Şuride-hâtır] Gönlü, içi karışık, aklı dağınık.

şuridegî, *F. i.* 1. Karışıklık. 2. Tutkunluk, düşkünlük.

şuristan, *F. i.* Çorak yer.

şuriş, *F. i.* Karışıklık, kargaşalık. «Olmasaydı mahşer-i sevda ser-i pür şurişim.— M. Naci».

şurişgâh, *F. i.* Kavga, karışıklık yeri.

şurub, *A. i.* Şurup.

şurrah, *A. i.* [Şarih ç.] Şerhçiler. Şerh yazanlar.

şurta, *A. i.* (Yelkenliye) Uygun rüzgâr. 2. Çarkacı askeri. *Sahib-i şurta*, inzibat memuru. «Olıcak şurta-i tevfik vezan sahilden — İndi deryaya suyun buldu Sürag-i Bahrî.— Şinasi».

şuub, *A. i.* [Şa'b ç.] Cemaatler, taifeler, kabileler.

şuur, *A. i.* Anlama, anlayış. «Nakş etti bir tehelküm için baht-i bişuur — Tarih-i zulme bir yeni dibace-i gurur.— Fikret».

şübban, *A. i.* [Şâb ç.] Gençler, delikanlılar. «Harb oldu, bütün köydeki şübban-i hamiyyet — Serhadde şitab eyledi.— Fikret»

şübeh, *A. i.* [Şüphe ç.] Şüpheler.

şübhe, *A. i.* Şüphe. «Acı bir levha şübhe yok ki hayat — Görmemek en büyük tesellidir.— Fikret»..

şübhedar, *F. s.* [Şübhe-dar] Şüpheli, işkilli.

şüca', *A. s.* 1. Yiğit. 2. (Ast.) Aslan ve Yengeç arasında yıldız kümesi.

şüc'an, *A. i.* [Şeci ç.] Cesaretliler, yiğitler. «Başı üzre yeri süc'an ana bi-câ vermez.— Ragıp Pş.».

şücea, *A. i.* [Şeci ç.] Cesaretliler, yiğitler.

şücun, *A. i.* [Şecan ç.] Dallar budaklar.

şüd, *F. i.* Gitme. Gidiş. *Amed ü şüd*, gelip gitme.

şüf'a *A. i.* Satılık bir mala ortak veya komşu olanın aynı para ile alma hakkı üstünlüğü.

şüfea, *A. i.* [Şefi ç.] Şefaatçiler, taraflı çıkanlar. «Biçare Ali reis şüfea ricasiyle güç ile kurtulmuştu.— Naima».

şüfre, *A. i.* 1. Yassı bıçak. 2. Kılıç ağzı. 3. Kirpik biten yerler.

şüheda, *A. i.* [Şehid ç.] Şehitler.

şühud, *A. i. 1.* Hazır bulunup görme. 2. Gözle görünecek halde şekillenme. Görünme. *Âlem-i şühud*, gözle görülen âlem (bu dünya). «O yanda koskoca bir kâinat-i hiss ü şühud.— Fikret»

şühud, *A. i.* [Şahid ç.] Şahitler,

tanıklar.

şühur, *A. i.* [Şehr ç.] Aylar.

şükât, *A. i.* [Şâki ç.) Şikâyet edenler. Şikâyetçiler. «Vülâtın zulmünden gelen şükâtla.— Naima».

şükr, *A. i.* Görülen iyiliğe karşı memnunluk gösterme. «Şükr ü minnet birer şerefhâhın.— Fikret».

şükran, *A. i.* İyilik bilme. «Bütün tabiat o dem kıldı secde-i şükran.— Fikret».

şükrane, *F. i.* İyilik bilme nişanesi.

şükrgüzar, *F. s.* [Şükr-güzar] İyilik bilir.

şükrgüzarî, *F. i.* İyilik bilme.

şükûfe, *F. i.* Çiçek. «Bir kucak, bir yığın şükûfe-i ter.— Fikret»

şükûfezar, *F. i.* [Şükûfe-zar] Çiçek yeri, çiçek bahçesi. «Şita geçer, bahar olur — Zemin şükûfezar olur.— Fikret».

şüküfte, *F. s.* «Açılmış» anlamiyle kelimeye katılır. *Naşüküfte*, açılmamış, *nevşüküfte*, yeni açılmış. «Ey ibtisam ile gûya, şüküfte ruh-i bahar.— Fikret».

şükûh, *F. i.* Ululuk. «Akşam bütün fürug-i şükûhiyle bir cihan.— Fikret».

şükûk, *A. i.* [Şekk ç.] Şüpheler, sanılar. «Bütün şükûk o zaman karşısında devrildi.— Fikret».

şümar, *F. i.* Sayı. *Bişümar*, sayısız. «Seyr-i didarınla buldu dil füyuz-i bişümar.— Cenap».

şümarende, *F. s.* Sayan, sayıcı.

şümu, *A. i.* [Şem' ç.] Mumlar.

şümul, *A. i.* İçine alma, kaplama. 2. Bildirme, anlamları arasında bir anlamı daha olma.

şümus, *A. i.* [Şems ç.] Güneşler. «Senin yerinde olsaydım, bütün şümus-i garam — Zebun ü biârâm — Dönerdi piş-i iğtirarımda.— Fikret».

şümürde, *F. s.* Sayılmış.

şürb, *A. i.* İçme. *Şürb-i hamr*, şarap içme; *-müdam*, durmayıp içme, sarhoşluk. «Mezbur İbrahim Ağa ise şürb-i müdama melûf idi.— Naima».

şürefa, *A. i.* [Şerif ç.] Şerifler.

şürefat, *A. i.* [Şerefe, şürfe ç.] Minarelerdeki ezan okunan yerler. «Şürefat-i menarının teşrif-saz-i ezan-i Muhammedî eyledi.— N. Kemal».

şürekâ, *A. i.* [Şerik ç.] Ortaklar. «Her bâr ki bir müstakil padişah ve hall ü akd bir hâkim-i kaahirin hükmüne münhasır olmıya devlete şürekâ peyda olur. — Naima».

şürfe, *A. i.* Minarenin ezan okunan yeri.

şüru', *A. i.* Başlama. «Deyu kat-i tarık ve fesad-i azîme şüru eyleyip.— Naima».

şüruh, *A. i.* [Şerh ç.] Şerhler, açıklamalar.

şürur, *A. i.* [Şerr ç.] Şerler, kötülükler.

şürut, *A. i.* [Şart ç.] Şartlar.

şüst, *F. i.* Yıkama, *Şüst ü şûy*, yıkama. «Dâmenim gird-i gam-i hahişten eyler şüstü şû — Cû-yi nesim-i safadır şürb-i himmet bana.— Neyli».

şüste, *F. s.* Yıkanmış.

şüş, *F. i.* Akciğer.

şütum, *A. i.* [Şetm ç.] Küfürler. Sövmeler.

şütür, *F. i.* Deve.

şütürban, *F. i.* Deveci, deve çobanı.

şütürgübre, *F. s.* [Şütür-gübre] Deve ile kedi, iyi ile kötü. Karışık, uygun olmıyan, orantısız. «Ama evzaı şütürgübre idi.—

Peçevi».

şüun, *A. i.* [Şe'n ç.] Olaylar. «Geçen şüun-i hayatım teceddüd eylemeyemez.— Fikret».

şüunat, *A. i.* [Şüun ç.] Olaylar.

şüvaz, *A. i.* Dumansız alev. «Zihi kerem ki'ola yek-katra feyz-i lûtfundan — Şüvaz-i pürtef-i duzuh füru nişin-i hamud.— Sabit».

şuyu', *A. i.* Duyulma, herkesin işitmiş olması, yayılma. Dağılma.

şüyuh, *A. i.* [Şeyh ç.] Şeyhler. 2. Yaşlılar. «Huzzardan biri ki şüyuh-i ulemadan idi.— Naima».

şüzur, *A. i.* [Şezre ç.] Maden içinden toplanan altın parçaları. 2. Süs olarak takılan altın ve inci parçaları.

şüzuz, *A. i.* [Şaz ç.] Kurala uymayanlar, kural dışı kalanlar.

T

t, Arap alfabesinin 3., Osmanlı ve Fars alfabelerinin 4. harfi olan «te» ve Arap alfabesinin 16., Osmanlı ve Fars alfabelerinin 19. harfi olan «tı» harfini karşılar; ebcet hesabında te 400, tı 9 sayısına işarettir.

ta, *F. i.* Kat. *Düta*, iki kat; *yekta*, bir kat, tek.

tâ, *F. e.* Dek, kadar. *Ta besabah*, sabaha kadar; *ta beseher, ta besubh*, sabaha kadar. «Eyledi bendelerin ta begelû garka-i kâm.— Nabi».

ta', *A. i.* «Te» harfinin Arapça adı. İki noktalı olduğu için «ta-i müsennat», noktaları üstte olduğu için de «ta-i fevkaniyye» denir.

ta, *A. i.* «Tı» harfinin Arapça adı. «Zı» dan ayırt edilmek için, noktasız olmasından dolayı «Tâ-i mühmele» denir.

taab, *A. i.* 1. Yorgunluk. 2. Sıkıntı, eziyet. «Güya omuzlarında müteamadi bir yükün kahr-ı taabı eziyormuşçasına.— Uşaklıgil».

taabbüd, *A. i.* [Abd'den] Kulluk etme, ibadet etme. Tapma, tapınma. «Ne bir ehl-i dünyaya ettim taabbüd — Ne bir ehl-i takvaya var intisabım.— M. Naci».

taabbüs, *A. i.* Yüz ekşitme. Somurtma. «Vezir-i âzam azîm taabbüs edip işaret eyledi.— Naima».

taaccüb, *A. i.* [Ucb'den] Şaşakalma. «Ve sonra bu kadar lâkayt kalışına taaccüb etmiş idi.— Uşaklıgil».

taaccül, *A. i.* [Acele'den] Acele etme. Acelecilik.

taaddi, *A. i.* [Adu'dan] 1. Öteye geçme, saldırma. 2. Zulüm etme. Adaletsizlik. 3. Gelenek ve şeriat kuralının sınırlarını aşma. 4. (Gra.) Fiilin geçer hale olması. «Kapılan pençe-i taaddine — Ağlasın kendi za'f ü zilletine.— Fikret».

taaddiyat, *A. i.* [Taaddi ç.] Zulümler.

taaddüd, *A. i.* [Add'den] Birden ziyade olma, birkaç tane olma. *Taaddüd-i ezvac*, *-zevcat*, birkaç kadınla evlenme. «Alınacak şeyler taaddüd ediyordu.— Uşaklıgil».

taaffüf, *A. i.* [İffet'ten] 1. İffetli olma. 2. Ahlâka dokunacak şeylerden çekinme. 3. İffetli görünme.

taaffün, *A. i.* [Ufunet'ten] Çürüyüp kokma. Leş kokma. (ç. Taaffünat). «Derya taaffün eyler oldukça âremide.—

taahhüd, *A. i.* [Uhd'den] 1. Üzerine alma, yapacağına söz verme. 2. Bir işi yapmıya resmî olarak sözleşme. 3. Postaya verilen bir şeyin yerine ulaşmasını sağlama.

taahhüdname, *F. i.* [Taahhüdname] Taahhüt kâğıdı. Bir şeyi üstüne aldığını bildiren resmî kâğıt.

taakkud, *A. i.* [Ukde'den] Düğümlenme. Bağlanma. Anlaşılmaz hale gelme.

taakkul, *A. i.* [Akl'dan] Zihin yorarak anlama. Akıl erdirme.

taallûk, *A. i.* 1. Asılı olma, asılma. 2. İlişik, ilgi. 3. (Tas.) Dünya ilgisi. «Hayatımın bu hayaletle bir taallûku var.— Fikret».

taallûkat, *A. i.* [Taallûk ç.] Akraba, hısımlar. Bir kimsenin adamları.

taallül, *A. i.* [İllet'ten] Yalandan bahanelerle bir işten kaçma, kaçınma. (ç. Taallülât). «Günagün teklifat irtikâp ettirdikten sonra bir mani iradiyle taallül edip.— Raşit».

taallüm, *A. i.* [İlm'den] Öğrenme, belleme. Okuyarak, ders alarak elde etme. «Mektepte başlanan taallümü tevsi ve ikmal için.— Uşaklıgil».

taam, *A. i.* Yemek. *Ba'd-et-taam*, yemekten sonra; *esna-yi taamda*, yemek sırasında, *kabl-et-taam*, yemekten önce. (ç. Et'ıma). «Akşam taamından başka bir şey kabul etmemesinden.— Uşaklıgil».

taamiyye, *A. i.* 1. Yemek parası. 2. Tekkelere bağlanan yemeklik.

taammi, *A. i.* [Ama'dan] Kör olma. Görmez hale gelme.

taammuk, *A. i.* [Umk'tan] Derinleşme.

taammüd, *A. i.* [Amd'den] Bilerek ve isteyerek bir iş yapma.

taammüden, *A. zf.* Bile bile evvelden hazırlıyarak.

taammüm, *A. i.* [Umum'dan] 1. Umumî olma. Genelleşme. 2. Sarık sarma. 3. Amca olma.

taannüd, *A. i.* [İnad'dan] İnat etme. Direnme. «Fakat, bilmem niçin, mazide müdhiş bir taannüd var.— Fikret».

taannüf, *A. i.* [Unf'ten] Tekdir etme, azarlama, darılma. «Ali Paşa zâhir olup itab ve taannüf ettikte.— Naima».

taannüt, *A. i.* Herkesin hatasını arama.

taarri, *A. i.* [Ura'dan] 1. Soyunma. Uryan olma. 2. Bir şeyden, bir işten beri ve boş olma.

taarruk, *A. i.* [Arak'tan] Terleme.

taarruz, *A. i.* 1. Sataşma, takılma. 2. Düşmana saldırma. «Ne isterse verelim bize taarruz etmesin demeleriyle.— Naima».

taarruzî, *A. s.* Taarruz, saldırma, takılma ile ilgili.

taarrüf, *A. i.* Bir şeyi araştırarak öğrenme, bilme.

taassub, *A. i.* [Asab'dan] 1. Birine taraflı olma. 2. Din işlerinde aşırı taraflılık edip başka dinde olanlara düşman oluş. 3. Fransızcadan *fanatisme* karşılığı olarak (XIX. yy.). «Olmuş insana taassub bir unulmaz illet — Hüsn-i tedbirin ile kurtulur andan millet.— Şinasi».

taassür, *A. i.* [Usr'den] Güçleşme. Güç olma.

taaşşuk, *A. i.* Âşık olma.

taât, *A. i.* [Taat ç.] İbadetler. «Taat-i ins ü melekten yani — Şan-i alâsı iken müstağni.— Hakani».

taat, *A. i.* 1. Tanrı buyruklarına uymak. 2. İbadet.

taattuf, *A. i.* [Atf'tan] Acıma. Fransızcadan «tecazüp» ile birlikte *sympathie* (duygudaşlık) karşılığı (XX. yy.).

taattur, *A. i.* Güzel kokular sürünme.

taavvuk, *A. i.* [Avk'tan] Oyalanıp eğlenme, gecikme.

taavvuz, *A. i.* [İvaz'dan] Bir şeye karşılık alma. Bir şey karşılığı olarak alınma.

taavvüc, *A. i.* Eğrilme, eğri olma.

taavvüz, *A. i.* [İyaz'dan] «Euzü» deme, Tanrıya sığınma.

taayyün, *A. i.* [Ayn'dan] 1. Meydana çıkma. Belli olma. 2. Âyan sırasına gelme. İtibarlanma. «Saf derunun kim olduğu taayyün ettikten sonra.— Uşaklıgil». — «Şöhret-i hanedan ve tesebbüt ve taayyün-i şanın zikr edip.— Naima».

taayyüş, *A. i.* [Ayş'ten] Yaşama. Geçinme. «Taayyüşüm kerem-i atâdandır.— Nabi».

taayyüşgâh, *F. i.* [Taayyüş-gâh] Yaşama yeri. Geçinme yeri. «Şu âlem dediğimiz taayyüşgâh-i umumiye.— N. Kemal».

taazzi, *A. i.* Uzuv peydah etme, şekillenme. (XX. yy.).

taazzum, *A. i.* [Azm'dan] Ululuk satma, kibirlenme.

taazzuv, *A. i.* [Uzuv'dan] Organlaşma. «Bir taazzuv ki kan, irin yalnız.— Fikret».

taazzür, *A. i.* [Özr'den] 1. Özür söyleme. 2. Zor olma.

taazzüz, *A. i.* Aziz kılma. Aziz sayma. Azizlenme.

tâb, *F. i.* 1. Güç, kuvvet. 2. Parlaklık. 3. Tazelik. 4. Kıvrım, büklüm. 5. Sıkıntı, eziyet. 6. Öfke. «Görmekteyim o gülşeni kim gark-i âb ü tâb.— Fikret». — «Kalmadı sabır eylemeğe dilde tâb.— M. Naci».

-tâb, *F. s.* «Parlıyan, parlatan» anlamiyle kelimelere katılır. *Âlemtâb*, *cihantab*, dünyayı aydınlatan.

tab', *A. i.* Tabiat, huy. 2. Mühür ve damga basma. 3. Kitap basma. *Bittab'*, tabii olarak, tabiatiyle. «Bütün tab' ü mizacının hiffeti ile.— Uşaklıgil».

tab'a, *A. i.* Bir kere basılma. *Tab'a-i ulâ*, birinci baskı.

tababet, *A. i.* Tabiplik, hekimlik. «Lâkin bir özge derde düşürdük tababeti.— Behçet».

tabahat, **tıbahat**, *A. i.* Bk. *Tıbahat.*

tabak, *A. i.* 1. Tabak. 2. İnce kat. (ç. Atbak). «Bir fazla tabak sofrayı bir dağ gibi ezdi.— Fikret».

tabaka, *A. i. 1.* Kat, tabaka. 2. Grup, derece *Tabaka-i karniye*, (Ana). 1. Saydam tabaka. 2. Korun tabakası; *-kuzahiyye*, (Ana.) iris; *-mantariyye*, (Bot.) mantar tabaka; *-meşimiyye*,

(Ana.) damar tabaka; *-müvellide*, (Bot.) büyütken doku; *-sulbe*, (Bio.) sert tabaka; *-şebekiyye*, (Ana.) ağtabaka; *tabak-ül-arz*, yeryüzü. (ç. Tabakat). «Zaman bu acının üzerine ince bir tabaka-i remad çekmiş idi.— Uşaklıgil».

tabakat, *A. i.* [Tabaka ç.] Tabakalar. *Tabakat-ül-arz*, jeoloji; *tabakat-ül-fukaha*, fakihlerin sınıf ve derece üzerine biyografileri; *tabakat-üş-şuara*, şairler sınıfı, şairler biyografisi.

tabakçe, *F. i.* Küçük tabak. «Mevzu-i tabakçe-i nükte-senci kılınan.— Veysi».

tâban, *F. s.* Parlak, ışıklı. *Mah-i tâban*, parlak ay; *necm-i tâban*, parlak yıldız; *rüy-i tâbin*, *vech-i tâban*, parlak yüz. «Bir kerre batıp da mihr-i tâban.— Fikret».

tab'an, *A. zf.* Tabii olarak, kendiliğinden. Yaradılıştan.

tabance, *F. i.* Avuç içi, el ayası. «Oğlunun ruhsarını darbgâh-i tabance-i âzar edip.— Naima».

tab'aniyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *naturalisme* karşılığı (XX. yy.).

tabankeş, *F. s.* [Taban-keş] Taban çeken, yayan yürüyen.

tabasbus, *A. i.* Alçakça yalvarma, yaltaklanma. *Tabasbus-i kelbî*, *tabasbus-i kelbane*, köpekçesine yaltaklanma.

tabassur, *A. i.* [Basar'dan] Dikkatle bakıp esasını kavrama. Dikkatle gözetiş.

tâbaver, *F. s.* [Tâb-âver] Güçlü, kudretli. Dayanıklı. *Tâbaver-i mukavemet*, karşı durabilen.

tabayi, *A. i.* [Tabiat ç.] Tabiatler, huylar.

tabbah, *A. i.* [Tabh'tan] Ahçı. (ç. Tabbahîn).

tâbdar, *F. s.* [Tâb-dâr] 1. Işıklı, parlak. 2. Büklümlü, kıvrımlı. «O şimdi yaresinin aks-i tâbdarı gibi — Guruba karşı geniş sinesinde berk-efşan — Madalyasının lemeatiyle.— Fikret».

tabe, *F. zf.* «-ye kadar» anlamıyle kelimelere katılır: *Ta besabah*, *ta bekıyamet*, *ta bemahşer*.

tabe, *F. i.* Tava. *Tabe-i zer*, (altın tava) Güneş.

tabekey, *F. s.* Ne zamana kadar? «Ta bekey zemzeme-pirayi tagazzül Kâzım — Eyle evsafına ol şah-i enamın ahenk.— Kâzım Pş.».

tabe serah, *A. f.* «Toprağı temiz olsun» anlamında ölüler için edilen dua.

tabel, ta'bil, *A. i.* Yemeklere konan bahar. (ç. Tevabil).

tabende, *F. s.* Parlıyan, ışık veren. *Tabende ahar*, parlak yanaklı. «Zulmete ashab-i amâ bendedir — Nur ise binalara tâbendedir.— M. Naci».

tabh, *A. i.* 1. Kaynatma, pişirme. 2. İlâç kaynatma.

tâbhane, *F. i.* [Tâb-hane] 1. Kışevi, kış odası. 2. Hastane.

tâbi, *A. s.* [Teb'den] 1. Birinin arkası sıra giden, ona uyan. 2. Birine bağlı olan, emri altında bulunan. 3. (Arap Gra.) Kendinden önceki kelimeye göre hareke alan. (ç. Tâbi'în, tabiun, teb'a, tevabi). «Başlardı vefasızlığa ben âciz ü meshur — Her türlü huzuzatına, her ekyfine tâbi.— Fikret».

tabi', *A. s.* [Tab'dan] Kitap basan. Bastıran. Editör.

tabiat, *A. i.* 1. Tabiat, yaradılış, huy. 2. Tabiat, yaradılıştaki du-

rum ve nitelik. Dünyanın esası. 3. Varlığın düzen ve kuralı. (Arapça tamlamalarda *tabia* şeklinde bulunur). *Mafevk-et-tabia, mavera-üt-tabia,* metafizik, fizik ötesi. «Daima parlamıya müheyya olan tabiatına mağlup oldu.— Uşaklıgil». — «Sahil yeşil, eşçar yeşil... sanki tabiat — Vermek dilemiş mevkıe şayan-i perestiş — Bir reng-i behiştî.— Fikret».

tabîb, *A. i.* [Tıbb'dan] Hekim, doktor. *Sertabib,* başhekim. (ç. Etibba, tabiban). «Tabibin olsa da kizbi marizin sıhhatin söyler.— Ragıp Pş.».

tabiban, *F. i.* [Tabib ç.] Hekimler. «Böyledir şimdi tabıban-i zaman — Ekseri cahil-i ahval-i ebdan.— Nabi».

tâbih, *A. i.* [Tabh'tan] 1. Pişiren, ahçı. 2. (Hek.) Ateş getiren yakan. Ateşli.

tabii, *A. s.* 1. Tabiatle ilgili. Tabiat gereğinden olan. 2. Olağan. «O bu izdivacı pek tabii buluyor. — Uşaklıgil».

tâbiî, *A. i.* Muhammet peygamberi görmüş olanlar zamanında yetişmiş olan ikinci nesil Müslümanı.

tâbiîn, *A. i.* [Tâbi, tâbiî ç.] Muhammet peygamberi görmüş olanları görüp onlardan hadis dinlemiş olanlar. *Tebe-i tâbiîn,* tâbiînden birinden, yani ikinci derecede olarak, hadis naklet-miş olan.

tabiiyyat, *A. i.* Tabii bilimler.

tabiiyye, *A. i.* 1. Tabiat bilgisi. 2. Fransızcadan *naturalisme* karşılığı (XX. yy.).

tâbiiyyet, *A. i.* Tâbi olma. Uyrukluk.

tabiiyyet, *A. i.* Tabiilik. Tabii olma. «Hattâ Bülent'ten ziyade Behlûl'ün beklenmesinde daha tabiiyet vardı.— Uşaklıgil».

tabiiyyun, *A. i.* 1. Tabiiyeciler. 2. Fransızcadan *naturalistes* karşılığı (XX. yy.).

tâbir, *A. i.* [Ubur'dan] 1. İfade, anlatım. 2. Bir anlamı olan söz. 3. Deyim. 4. Terim. 5. Rüya yorumu. *Hüsn-i tâbir,* edep ve terbiyeye uygun olarak anlatma; *su-i tâbir,* edep ve terbiye dışı sözle anlatma. (ç. Tâbirat). «Tâbir edemem tıynet-i pâkindeki lûtfü.— Nef'i».

tâbirname, *F. i.* [Tâbir-name] Rüyaların yorumları bulunan kitap. Rüya kitabı.

tabistan, *F. i.* Yaz. «Ve bika-i lâtifesin gülistan eyyamında ve tâbistan hengâmında.— Lâmii».

tabiş, *A. i.* Parlama. «Tabiş-i mey kim izarın reng-i sürh-amiz eder.— Fehim».

tabişgeh, *F. i.* [Tabiş-geh] Parıltı yeri. «Bir nur-i mübindir ki bu tabişgeh-i envar — Bir mislini olsun edemez ta ebed ezhar.— M. Naci».

tâbiye, *A. i.* Yerli yerine koyup hazırlama. Tertip etme. *Tâbiyet-üc-ceyş,* strateji. «Çekide-i kataratından afirinişdih — Olmadu tâbiye-i hilkat ü hakikat bud. — Sami».

tabl, *A. i.* 1. Davul. 2. Kulak zarı. «Verdi tablın serteser âlemlere sıyt ü sada.— Kanuni».

tablbaz, *F. i.* [Tabl-bâz] Davulcu, davul çalan kimse. «Darb-i tablbaz ile bâzı saldıkta.— Naima».

tablekâr, *F. i.* 1. Ufak tefek eşya satan gezici, satıcı. 2. Yemek sırası iş gören hizmetçi. «Helvacıya tablekâr lâzım — Ol kâra da iktidar lâzım.— Ziya Pş.».

tablhane, *F. i.* Büyük davul. «Tablhane-i husrevani çalınıp şenlikler şadümanlikler oldu.— Peçevi».

tablî, *A. s.* 1. Davulla ilgili. 2. Kulak zarına ait.

tablzen, *F. i.* [Tabl-zen] Davulcu.

tâbnak, *F. s.* [Tâb-nâk] Parlak.

tabut, *A. i.* 1. Ölü taşınan sandık. 2. İsrailoğulları için Musa peygambere gelen kutsal emirlerin konduğu sandık; *tabut ülahd, tabut-üs-sekine.* (ç. Tevabit). «Gûya aralarında yatan bir tabutun mateminden münteşir bir sükûtla.— Uşaklıgil».

tac, *F. i.* 1. Hükümdarların başlarına giydikleri değerli taşlarla işlenmiş giyecek. 2. Bazı şeyh ve dervişlerin baş giyecekleri. 3. Gelin başlarına takılan süs taşlı başlık. 4. Bazı kuşların başlarındaki tarak biçiminde başlık. «En girra taci haşmeti sarsar tekarrubun.— Fikret». — «Zahidâ o denlû sikleti tac ü kaba ile — Uçmak ümidin etmez idi ebleh olmasa.— Nergis».

tacdar, *F. s., i.* [Tac-dar] Taç giyen. Hükümdar. (ç. Tacdaran). «Şehriyar-i şehriyaran-i cihan — Tacdar-i tacdaran-i zaman».

tacdarane, *F. zf.* Hükümdarca. Hükümdara yakışır yolda.

tacadarî, *F. s., i.* 1. Hükümdarlıkla ilgili. 2. Hükümdarlık.

tacgâh, *F. i.* [Tac-gâh] Hükümet merkezi.

ta'cîb, *A. i.* [Ucb'den] Şaşırtma.

tacik, *F. i.* Müslüman farsh.

ta'cil, *A. i.* [Acele'den] Acele ettirme, çabuklaştırma, sıkıştırma. «Fakat bir kelime söylerse netice-i faciayı tacil etmiş olacağından korkarak.— Uşaklıgil».

ta' *A. i.* Noktalama, noktalatma.

t *A. i.* Yoğurma. Hamur yapma.

tacir, *A. i.* [Ticaret'ten] Ticaret yapan kimse. (ç. Tüccar).

ta'cîz, *A. i.* [Acz'den] 1. Âciz bırakma. 2. Tedirgin etme, rahatsız etme. «Kedîler insanı eğlendirdiği müddetçe pek iyidir, fakat tâciz etmiye başlarlarsa.— Uşaklıgil».

tacver, *F. i.* [Tac-ver] Hükümdar.

ta'dad, *A. i.* 1. Sayma. 2. Birer birer söyleme, sayıp dökme. «Teferruatı birer birer kendi kendisine tâdad etti.— Uşaklıgil».

tadadcu, *A. i.* Üşenip gevşek davranma.

tadadcur, *A. i.* [Ducret'ten] Sıkılma. Yürek daralma. «İzhar-i tadadcur ettikte.— Naima».

tada'du, *A. i. 1.* Alçak gönüllülük gösterme. 2. Hor olma. 3. Viran olma.

tadcir, *A i.* Yürek daraltma. Can sıkma.

ta'dil, *A. i.* [Adl'den] 1. Doğrultma, doğrulama. 2. Değiştirip hafifletme. (ç. Tadilât). «Sükû[illegible] tâdil edince bir bülbül.— Fikret».

ta'diye, *A. i.* (Gra.) Bir fiili geçişli hale koyma.

tafaddul, **tafazzul**, *A. i.* [Fadl, fazl'dan] Üstünlük taslama.

tafahhus, *A. i.* İnceden inceye araştırma.

tafakkud, *A. i.* Hazır olmıyan birini arayıp sorma.

tafakkuh, *A. i.* [Fıkıh'tan] Fıkıh bilgisi öğrenme.

tafakkur *A. i.* [Fikr'den] Fikir karalaşma. «Eğer biçarenin bü-

yi tafakkur ile kuvvet-i şammesi muattal ve gubar-i iğbirdan dimag-i iktidarı muhtel olmasa — Salim».

tafattun, *A. i.* [Fetanet'ten] Farkına varma, anlama.

tafattur, *A. i.* Yarılma. Ayrılma.

tafdih, *A. i.* [Fedahat'ten] Rezil etme. Kötülüklerini yayarak adını lekeleme. (ç. Tafdihat).

tafdil, *A. i.* [Fadl'dan] Birini öbüründen üstün tutma. (ç. Tafdilât).

tafra, *A. i.* 1. Yukarı sıçrama, atlama. 2. Yüksekten atma. 3. Sarıklılarda rütbe alma. «Yeniçeriler tafrasın bertaraf ettiler.— Naima».

tafrafüruş, *F. s.* [Tafra-füruş] Üst perdeden atıp tutan. (ç. Tafrafüruşan).

tafsil, *A. i.* [Fasl'dan] Geniş olarak ve her yanını ayrı olarak bildirme. Uzun uzadıya açıklama. (ç. Tafsilât, tefasil). «O mücmel noktanın tafsil-i âsarın temaşa et.— Nabi».

tafsilen, *A. zf.* Uzun uzadıya.

tagaddi, tagazzi, *A. i.* [Gıza'dan] Beslenme, gıdalanma.

tagaddub, tagazzub, *A. i.* [Gadab, gazab'dan] Gazaplanma, öfkelenme.

tagafful, *A. i.* [Gaflet'ten] Gaflet gösterme. Bilmezlikten gelme.

tagalli, *A. i.* [Galiye'den] Galiye sürünme.

tagallüb, *A. i.* [Galebe'den] Zorla hüküm sürme. Zorbalık. (ç. Tagallübat). «Bundan sonra tagallüb-i tam ile zimam-i hall ü akdi kabza-i tasarruflarına aldılar.— Naima».

tagallüf, *A. i.* [Gılâf'tan] Kılıflanma.

tagallût, *A. i.* [Galat'tan] Yanılma.

tagamgum, *A. i.* Anlaşılmaz söz.

taganni, *A. i.* [Gına'dan] 1. Zenginleşme. 2. Muhtaç olmama. Yetinme. 3. Makamla okuma.

tagannüc, *A. i.* [Gönc'den] Nazlanma.

tagavvül, *A. i.* Renkten renge girme.

tagayyüb, *A. i.* [Gayb'den] Gözden kaybolma. Görünmeme.

tagayyüm, *A. i.* [Gaym'dan] Bulutlanma.

tagayyür, *A. i.* [Gayr'dan] 1. Değişme, başkalaşma. 2. Renk değişme. 3. Bozulma kokma. (ç. Tagayyürat). «Tagayyürler gelip cism-i semine.— Akif Pş.».

tagazzül, *A. i.* [Gazel'den] Gazel söyleme.

tagdiye, tagziye, *A. i.* Besleme.

tagfil, *A. i.* [Gaflet'ten] Gafil avlama, avlanma. (ç. Taglifat).

tâgi, *A. s.* [Tugyan'dan] 1. Azgın. 2. İsyan eden, söz dinlemez. (ç. Tavagi).

taglib, *A. i.* [Galebe'den] (Gra.) Bir ilgi veya ilişikten dolayı bir kelimeyi başka bir anlamı da içine alacak şekilde kullanma. Ana ile babaya ebeveyn denilmesi gibi.

taglif, *A. i.* [Gılâf'tan] Kına koyma.

taglik, *A. i.* Kapama, kilitleme.

taglit, *A. i.* [Galat'tan] 1. Yanlış çıkartma. 2. Yanıltma. (ç. Taglitat).

tagliye, *A. i.* 1. Kaynatma. 2. Pahalanma.

tagliz, *A. i.* [Gılzet'ten] Kabalaştırma.

tagmid, *A. i.* Kımına koyma.

tagmiş, *A. i.* Batırma.

tagniye, *A. i.* Birini zengin etme.

tagrib, *A. i.* [Gurbet'ten] 1. Birini gurbete gönderme. 2. Memleketten çıkarma. 3. Kovma. (ç. Tagribat). «Bir desti ederse tard ü tagrib — Bir desti eder niyazi ricat.— Cenap».

tagrim, *A. i.* Ödetme.

tagrir, *A. i.* Müşteriyi aldatma. (ç. Tagrirat).

tagşiş, *A. i.* [Gış'dan] Karıştırma. Sâflığını giderme. (ç. Tağşişat).

tagşiye, *A. i.* [Gışa'dan] Örtme, bürüme.

Tagut, *A. i.* 1. İslâmlıktan önce Mekke'deki putlardan biri. 2. c. i. Şeytan. 3. Kayıptan haber veren, büyücü. (ç. Tavagi, tavagit).

tagyir, *A. i.* [Gayr'dan] 1. Başkalaştırma. Değiştirme. 2. Bozma. (ç. Tagyirat).
«Ger kara taşı kızıl kan ile rengîn etsen — Tab'a tagyir verip lâ'l-i bedahsan olmaz.— Fuzuli».

tahabbüs, *A. i.* [Habs'ten] Kendini bir yere kapama.

tahaccüm, *A. i.* [Hacm'dan] Hacim peydahlama, irileşme.

tahaccür, *A. i.* [Hacer'den] Taş kesilme, taş gibi katılaşma.
«Yâd-i azameti dağda, sahrada tahaccür ve havada, derya temessül etmiş gibi görünür — N. Kemal».

tahaddu', *A. i.* [Hud'a-dan] Bilerek aldanma.

tahaddüb, *A. i.* Kamburlaşma.

tahaddür, *A. i.* [Hadr'dan] (Kadın) örtünme.

tahaddür, *A. i.* [Hadr'den] İnişe doğru akıp gitme. Yokuş aşağı hızla inme.

tahaddüs, *A. i.* [Hads'ten] (Psi.) Fransızcadan *intuition* (sezgi) karşılığı (XX. yy.).

tahaddüsî, *A. s.* (Psi.) Fransızcadan *intuitif* (sezgili) karşılığı (XX. yy.).

tahaddüsiye, *A. i.* (Psi.) Fransızcadan *intuitionisme* (sezgicilik) karşılığı (XX. yy.).

tahaffuz, *A. i.* [Hıfz'dan] Sakınma, korunma. «Evin içinde hâsıl olabilecek şüpheler için, en nafiz bir çare-i tahaffuzdur.— Uşaklıgil».

tahaffuzhane, *F. i.* Karantine bekleme yeri.

tahaffuzî, *A. s.* Korunma ile ilgili.

tahaffuzkârane, *F. s., zf.* 1. Korunma, savunma için olan. 2. Korunma, savınma isteğiyle.

tahaffüf, *A. i.* Hafiflenme.

tahakkud, *A. i.* Kin tutma. Kinlenme.

tahakkuk, *A. i.* [Hakk'tan] Gerçek olduğu belli olma. Meydana çıkma. «Onun masumiyeti tahakkuk ettikten sonra.— Uşaklıgil».

tahakküm, *A. i.* [Hükm'den] Hüküm sürme. (ç. Tahakkümat).
«Onda bir şive-i tahakküm var. — Fikret».

tahallûk, *A. i.* [Hulk'tan] Bir huy veya tabiat edinme.
«Lik her şahsa temelluk etme — Tavr-i zilletle tahallûk etme. — Sümbülzade».

tahalli, *A. i.* [Halâ'dan] Tenhaya çekilme, yalnız kalma. Boşalma.

tahalli, *A. i.* [Hali'den] Donanma, süslenme. «Reng-i matemledir tahallisi — Beni hayran eder tecellisi.— Recaizade».

tahallûs, *A. i.* [Hulûs'tan] 1. Kurtulma. 2. Mahlas, takma ad kullanma.

tahallüb, *A. i.* 1. Sızma. Ter çıkarma. 2. Süt peydah etme.

tahallüd, *A. i.* [Huld'dan] Bir yerde daimî kalma.

tahallüf, *A. i.* [Hilâf'tan] 1. Geride kalma. Arkada bırakılma. 2. Değişme. 3. Uygun olmama. «Hizmet-i iftanın bizden tahallüfünde ne fayda melhuzdur diye iltimas etmeğin.— Naima».

tahallül, *A. i.* [Hal'den] Hallolma, birbirinden eczası ayrılma.

tahallül, *A. i.* [Halel'den] Bozulma. 2. Ekşime, sirkeleşme. 3. Araya girme. (ç. Tahallülât).

tahammi, *A. i.* Korunma. Perhiz etme.

tahammuz, *A. i.* [Humz'dan] Ekşime. (ç. Tahammuzat).

tahammül, *A. i.* [Haml'den] 1. yükü üstüne alma, yüklenme. 2. Ağır bir şeye katlanma. Ses çıkarmadan çekme. «Zaman olur ki fikrim tahammül etmezdi.— Fikret».

tahammülfersa, *F. s.* [Tahammülfersa] Dayanmayı azaltıcı.

tahammülgeza, *F. s.* [Tahammülgeza] Dayanılmaz. «Soğuk, soğuk... bu tahammülgeza bürudetle — Çocuk harap olacak.— Fikret».

tahammülgüdaz, *F. s.* [Tahammülgüdaz] Dayanmayı yok eden.

tahammülsûz, *F. s.* [Tahammülsûz] Dayanmayı tüketen, bitiren.

tahammür, *A. i.* [Hamr'den] Mayalanma, ekşime. (ç. Tahammürat).

tahannün, *A. i.* [Hanin'den] Çok acınma. Çok isteme. «Ayrıldı kuzu olup mükedder — İzhar-i tahannün etti mader.— M. Naci»

taharet, *A. i.* 1. Temizlik. 2. Temizlenme.

taharrî, *A. i.* Araştırma. Seçme için inceleme. (ç. Taharriyat). «Yıllarca taharri der-i mesdud-necatı.— Fikret».

taharrük, *A. i.* [Hareket'ten] 1. Kımıldama. Oynama. 2. Arap alfabesinde harf harekelenme. Bir hareke ile okunma. «Anlar daima naire-i fiten mündefi olmasın diye taharrükte olup.— Naima».

taharrükiyyet, *A. i.* Hareketlilik. Kımıldama hali.

taharrüm, *A. i.* [Haram'dan] Sakınma.

taharrüs, *A. i.* Sakınma, korunma.

taharrüş, *A. i.* Tırmalanma, örselenme. (ç. Tahaşşürat).

taharrüz, *A. i.* Çekinme, sakınma. Korunma. «Evzanda taharrüz-i zihâfat — Teksir-i tetabu-i izafât.— Ziya Pş.».

tahassul, *A. i.* [Husul'dan] Hâsıl olma, sonuç olarak çıkma. «Ol savta kim tahassül eder asyabdan.— Recaizade».

tahassun, *A. i.* [Hısn'dan] 1. Bir kaleye kapanma. 2. Sarp bir yere sığınma. «Padişah-i islâmın geleceğin malûm edindikte tahassun levazımın tedraik edip.— Naima».

tahassus, *A. i.* [Husus'tan] Özel olma.

tahassür, *A. i.* [Hasret'ten] Elden çıkan veya elde edilmesi istenen bir şey için acı duyma. (ç. Tahassürat). «Ol zata tahassürden sandım ki zaman ağlar.— Recaizade».

tahassür, *A. i.* (Kan) pıhtılaşma.

tahassüs, *A. i.* [Hiss'ten] İçten duyma. (ç. Tahassüsat). «Söz gölgesidir tahassüsatın — Derler; bu hata değilse, eyvah!— Fikret».

tahaşşu', *A. i.* [Huşu'dan] Alçakgönüllü olma. «Ve cebhe-i tazarru ve itizarı zemin-i tahaşşu' ve iftikara sürdü.— Sadettin».

tahaşşüd, *A. i.* Birikme, yığılma.

(ç. Tahaşşüdat). «Tahaşşüd eyledi teşyi için gönüllüleri.— Fikret».

tahaşşun, *A. i.* [Huşunet'ten] Sertelme. Katılaşma.

tahatti, *A. i.* Atlayıp geçme.

tahattur, *A. i.* Hatıra getirme. Hatıra gelme. (ç. Tahatturat). «Söylediklerini tahattur etmek isteyerek.— Uşaklıgil».

tahattüm, *A. i.* [Hatm'den] Gerekli olma. Yapılması gerekli.

tahavvül, *A. i.* Değişme, bir halden bir hale geçme. (ç. Tahavvülât). «Siz de biraz hayatınızdan yorulmuş, bezmiş idiniz, ufak bir tahavvül arıyordunuz.— Uşaklıgil» — «Göstermek için nikât-i nazmı — Ezman-i tahavvülât-i nazmı.— Ziya Pş.».

tahayyül, *A. i.* [Hayal'den] Hayal kurma. Hayalleme. (ç. Tahayhülât). «Bunun telhi-i lezizini siz — Tahayyül etmeye bilmem muktedir misiniz?— Fikret» — «Hepsi, en bivefa emellerde — En samimi tahayyülâta kadar.— Fikret».

tahayyür, *A. i.* [Hayret'ten] Şaşakalma. Hayran olma. (ç. Tahayyürat). «Ve câmid bir kütle-i tahayyür halinde bakakalan. — Fikret».

tahayyüz, *A. i.* [Hayyiz'den] 1. Yer tutma, yer alma. 2. Önemlileşme, ileri mevki alma. «Bunlardan bir bölük adam Yenicami imaretine girip müçtemian tahayyüz eylediler.— Naima»

tahazzüb, *A. i.* [Hizb'den] Hizipleşme. Küçük topluluk meydana getirme. «Altı bin miktarı eşkıya ile Kırşehr'i havalisinde tahazzüb edip.— Naima».

tahazzün, *A. i.* [Hüzn'den] Kederlenme, hüzünlenme. «Ne de câli imiş tahazzün-i yâr — Susayım bari gülmesin ağyar. — M. Naci».

tahazzür, *A. i.* [Hazer'den] Sakınma. Korunma. «Eyledi takdir sanduk-i tahazzürde nihan. — Nabi».

tahbir, *A. i.* [Haber'den] Haber etme.

tahbiz, *A. i.* «Habbeza» (ne güzel!) deme.

tahcil, *A. i.* [Hacle'den] Gerdeğe koyma.

tahcil, *A. i.* [Hacl'den] Utandırma. (ç. Tahcilât). «Tâdad-i hukuk-i nâm ile tahcil ve tebkit semtine zâhip olup.— Naima».

tahdib, tahzib, *A. i.* (Saç, sakal). Boyama.

tahdib, *A. i.* [Hadbe'den] Kamburlaştırma.

tahdid, *A. i.* [Hudud'dan] 1. Sınırlanma. 2. Belli etme. Tarif etme. 3. Bir sınır koma. (ç. Tahdidat). «Tahdid idi, onun nazarında, hayatında — Bir şakşa hasrediş emel ü irtibatını.— Fikret».

tahdik, *A. i.* [Hadeka'dan] Gözünü dikip bakma, dikkatle bakma.

tahdir, *A. i.* [Hadr'den] Örtme, örtülü bulundurma.

tahdis, *A. i.* [Hudus'tan] 1. Söyleme, birinden haber alıp söyleme. 2. Peygamber sözünü tekrar etme. 3. Bir şükür, teşekkür etme. (ç. Tahdisat). «İntisabiyle müftehir olduğumuz ümmetin tahdis-i mefahiri yolunda söyleriz ki.— N. Kemal».

tahdiş, *A. i.* [Hadeş'den] Tırmalama. Tırnaklayıp incitme. Kurcalama. *Tahdiş-i ezhan*, zihinleri kurcalama, karıştırma. (ç. Tahdişat). «Yeter hayalimi tahdişe bazı en narin — İhtizaz, ufacık

bir teheyyüc-i ilhâm.— Fikret».

tahfif, *A. i.* [Hiffet'ten] 1. Hafifletme, yükünü azaltma. 2. Kolaylaştırma. (ç. Tahfifat).
«Celâl Beyden hataen huzur-i hümayunda paşa-yi müşarünileyh tahfîfe müteallik bazı na-şayeste akval sudur etmekle.— Koçubey» — «Bu tezatları mümkün mertebe tahfif ederek.— Uşaklıgil».

tahfir, *A. i.* [Hufre'den] Çukur kazma. (ç. Tahfirat).
«Tahfir-i mezra-i yakîn niyetiyle yoksa ne an ki iska-yi hâr-zâr-i şekk için ola.— Naîma».

tahin, *A. i.* 1. Öğüdülmüş tahıl. Un. 2. Darı unu. 3. Şekerle karıştırılarak helvası yapılan darı unu.

tahir, *A. s.* [Taharet'ten] 1. Temiz. 2. Aptes bozan şeylerden biri bulunmıyan. 3. Bir musiki makamı.

tahiyye, tahiyyat, *A. i.* Birine «Tanrı ömür versin» diyen selâm (ç. Tahiyyat). «Padişahın ayağın öpüp bir derece kadar zaman secde-i tahiyette kalıp baş kaldırıp.— Naîma».

tahkik, *A. i.* [Hak'tan] 1. Gerçek olup olmadığını araştırma. 2. Gerçeğini ispatlama. «Haklıyı haksızı im'an ile tefrik edelim — Dur telâş etme efendi işi tahkik edelim.— M. Naci».

tahkikat, *A. i.* [Tahkik ç.] 1. Araştırmalar, soruşturmalar.

tahkir, *A. i.* [Fakaret'ten] Hor ve hakir görme. Horlama, alçaltma. (ç. Tahkirat).
«Sorun fazileti tahkir eden esafilden.— Fikret».

tahkiramiz, *F. s.* [Tahkir-amiz] Hakaretle karışık.

tahkim, *A. i.* [Hükm'den] 1. Sağlamlaştırma. Berkitme. 2. (Bir dâva için) Hakem tâyin etme.

tahkimat, *A. i.* Siper kazma, savunma işlerini kuvvetlendirmeler.

tahkiye, *A. i.* (Türkçede kullanılmıştır). Hikâye etme. Anlatma. «Perişan bir tarz-i tahkiye ile bütün gördüklerini, bildiklerini böyle dökerken.— Uşaklıgil».

tahl, *A. i.* [Hal'den] Söküp çıkarmak. Koparmak.

tahliat, *A. i.* [Hilât'ten] Hil'at giydirmeler. «Ve Rumeli ümerasına tahliat-i fâhire ile izn-i inşraf verildi.— Peçevi».

tahlid, *A. i.* [Huld'den] Ebedî surette oturma. «Nam-i kiramilerini sahayif-i eyyamda tahlid eden vasf-i sedî.— Naîma».

tahlif, *A. i.* [Half'ten] Yemin ettirme.

tahlif, *A. i.* [Halef'ten] Birini kendi yerine bırakma.

tahlik, *A. i.* Tıraş etme.
«Tahlik-i rüus ve tâlik-i şiir emsali.— Naîma».

tahlil, *A. i.* [Hall'den] 1. Bir şeyi incelemek üzere parçalarına ayırma. 2. Analiz. (ç. Tahlilât).
«Şimdi artık bütün âmalini tahlil etsen — Bir yudum zehr olacak.— Fikret».

tahlim, *A. i.* [Hilm'den] Kızgınlığını giderme, yumuşatma.

tahlis, *A. i.* [Halâs'tan] Kurtarma. *Tahlis-i giriban*, yakayı kurtarma, kurtulma.

tahlisiyye, *A. i.* Cankurtaran.

tahlit, *A. i.* [Halt'tan] 1. Karıştırma. 2. Sâfiığını giderme. 3. Bozma. (ç. Tahlitat).

tahliye, *A. i.* [Hilli'den] Süsleme, donatma. Bezeme. «İşte şehzade bu kadar fazail ve hasail-i celile ile tahliye-i nefs ederek.— N. Kemal».

tahliye, *A. i.* [Halâ'dan] 1. Boşaltma. Boş bırakma. 2. Bir şehri, bir istihkâmı bırakma. *Tahliye-i sebil*, cezaevinden bir tutuğu salıverme. «Sensin ol gevher-i nayab ki mislin bulamaz — Etse gavvas-i kader tahliye-i kise-i yem.— Nabi».

tahmid, *A. i.* [Hamd'den] Şükretme. (ç. Tahmidat).

tahmik, *A. i.* [Humk'tan] Ahmak deme. Ahmak olduğunu söyleme. (ç. Tahmikat). «Nice bin mesele tahmik etmiş — Nice fehhameyi tahmik etmiş. —Kâni».

tahmil, *A. i.* [Haml'den] 1. Yükleme. 2. Bir işi bir kimse üzerine bırakma. (ç. Tahmilât). «Kavgaların mesuliyetini kendisine tahmil ederdi.— Uşaklıgil».

tahmin, *A. i.* [Hamn'den] Kesin olmadan, aşağı yukarı bir tutar veya fikir söyleme. (ç. Tahminat). «Akl ile tahmin olunmaz pâye-i ulviyyetin.— Recaizade».

tahminen, *A. zf.* Aşağı yukarı.

tahmir, *A. i.* [Hamr'dan] Mayalandırma. (ç. Tahmirat). «Tahmir edince tıynetin üstad-i lem-yezel — Etmiş fürug-i nur ile perverde gerdenin.— İshak».

tahmis, *A. i.* [Hums'tan] 1. Bir şeyi beş kat veya beş köşe etme. 2. (Ed.) Bir şairin bir manzumesinin beyitlerine üçer mısra katarak beşerli bentler haline koyma. (ç. Tahmisat).

tahmis, *A. i.* (*Sad* ile) Kavurma.

tahn, *A. i.* Öğütmek, değirmenden geçirmek. (ç. Tahniyat).

tahnik, *A. i.* [Hunk'tan] Boğma.

tahnit, *A. i.* Mumyalama.

tahrib, *A. i.* [Harab'dan] Yıkıp bozma. Bayındırlığını yoketme. (ç. Tahribat). «Divar ü der-i sineyi tahrib ediyor dil.— M. Naci».

tahribkâr, *F. s.* [Tahrib-kâr] Yıkıcı.

tahric, *A. i.* [Huruc'dan] 1. Çıkartma. 2. Diploma verme. 3. Peygamber sözünü ilk rivayet edeni çıkarma. (ç. Tahricat).

tahrif, *A. i.* [Harf'ten] 1. Bir adın veya ibarenin harflerinin yerini değiştirme, bozma. 2. Bir ibarenin anlamını karıştırma, değiştirme. (ç. Tahrifat).

tahrik, *A. i.* [Hareket'ten] 1. Oynatma, kımıldatma. 2. Harekete getirme, etki yapma. 3. Kışkırtma. 4. (Arap Gra.) Harekeleme, hareke ile okuma, «akl» kelimesini «akıl» okuma. (ç. Tahrikât). «Bu levha kalbimi tahrik içinse, kâfidir.— Fikret».

tahrikâmiz, *F. s.* [Tahrik-amiz] Kışkırtıcı.

tahrikât, *A. i.* [Tahrik ç.] Fena işler için ayaklandırma, kışkırtma.

tahrim, *A. i.* [Haram'dan] 1. Din bakımından kutsal sayıp yaklaşmayı yasak etme. 2. Haram kılma. *Kerahat-i tahrimiyye*, sıkı olarak mekruh.

tahrime, *A. i.* Namazda başlarken söylenen tekbir.

tahrimî, *A. s.* Harama ait, haram ile ilgili.

tahrir, *A. i.* 1. Yazma. 2. Yazı olarak meydana getirme. 3. Kaydetme, kayde geçirme.

tahrirat, *A. i.* Posta ile gönderilen resmî mektup.

tahrirî, *A. s.* Yazılı.

tahris, *A. i.* [Hırs'tan] Birinin tamahını uyandırma, tutkulandırma. (ç. Tahrisat).

tahriş, *A. i.* 1. Tırmalama. 2. Azdırma. (ç. Tahrişat). «Tahriş eder simahımı bin nevha-i gurab.— Fikret».

tahrîz, *A. i.* İyi bir şeye teşvik etme. (ç. Tahrizat). «Binefsih at sürüp cenge tahriz edip gayret verirdi.— Naima».

tahsil, *A. i.* [Husul'den] 1. Elde geçirme. 2. Vergi veya irat toplama. 3. Bilgi edinme.

tahsilât, *A. i.* [Tahsil ç.] Devlet gelirinin toplanması.

tahsîldar, *F. i.* [Tahsil-dar] Para toplayan.

tahsîn, *A. i.* [Hüsn'den] Beğenip alkışlama. (ç. Tahsinat) «Tahsin sana ki gönlüm evin tire koymadın — Her zahm-i navegin bana bir revzen eyledin.— Fuzuli».

tahsîn, *A. i.* [Hısn'dan] Kale gibi sağlamlaştırma. «Limanı istihkâmat-i kebire ile tahsin etmekten başka çare var mıdır?— N. Kemal».

tahsînhan, *F. s.* [Tahsin-hân] Aferin deyici, beğenici. «Hüsn-i hatt-i İzzet'i kim görse tahsin-hân olur.— M. Naci».

tahsinkerde, *F. s.* [Tahsin-kerde], Beğenilmiş.

tahsis, *A. i.* [Husus'tan] Bir şeyi birinin veya bir yerin kılma. Bir şey için ayırma. «Ette sular emelce tahsis-i semt-i mecra.— Recaizade» — «Kendisine kalbinde tahsis ettiği muhabbetin.— Uşaklıgil».

tahsîsan, *A. zf.* Tahsis suretiyle. Hele, en çok.

tahsisat, *A. i.* [Tahsis ç.] Bir kimse veya bir daire için ayrılmış para.

tahşîd, *A. i.* Yığma, biriktirme.

tahşîye, *A. i.* Haşiye yazma.

taht, *F. i.* Hükümdarın oturduğu özel sandalye, koltuk, makam.

taht, *A. i.* Alt. Aşağı.

tahtanî, *A. i.* 1. Aşağıda bulunan.

tahte, *F. i.* Tahta. «Ve tahte-i teşni kakıp ta'n ü lâ'n ile teşhir ettiler.— Naima».

tahtelarz, *A. i.* [Taht-el-arz] Yeraltı.

tahtelbahr, *A. i.* [Taht-el-bahr] Denizaltı.

tahtelhıfz, *A. i.* [Taht-el-hıfz] Muhafaza altında.

tahtgâh, **tahtgeh**, *F. i.* Taht-gâh] Taht yeri, başşehir. «Olamaz devetinin tahtgehi.— Şinasi» — Tahtgâh-i saltanatın Akdeniz'e karşı ağyara seddolunmuş bir bab-i ehenîni denilmeye şayan olan.— N. Kemal».

tahtıa, *A. i.* [Hata'dan] Yanlışını çıkarma.

tahtıt, *A. i.* [Hat'tan] Çizme. Çizgilerle belli etme.

tahtîm, *A. i.* [Hatm'den] Mühür basma. Mühürleme.

tahtnişîn *R. s.* [Taht-nişin] Hükümdar olan. Tahtta oturan.

tahtrevan, *F. i.* [Taht-revan] İki katır veya dört insan tarafından taşınır taşıt. «Padişah-i âlempenah hazretlerinin mizacı bir mikdar münharif olmakla üç kollu dört katır çekecek bir tahtrevan yaptırılıp.— Naima».

tâhun, *A. i.* Değirmen. (ç. Tavahin).

tahur, *A. s.* [Taharet'ten] Pek temiz. Temizleyici.

tahvif, *A. i.* [Havf'ten] Korkutma, ürkütme. (ç. Tahvifat). «Tahvif ve işkence ile bakıye-i mali söylettirmek ferman olundu.— Naima».

tahvil, *A. i.* [Havl'den] 1. Değiştirme. 2. Bir halden başka bir hale koma. 3. Borç senedi. 4. Aksiyon. «Racine'in Esthere'ini nesre tahvil ediyor.— Uşaklıgil»

tahvilât, *A. i.* [Tahvil ç.] Aksiyon.

tahyib, *A. i.* [Heybet'ten] Elleboş,

mahrum kılma. «Vatan-i ikamet-i olan İstanbul'dan tard ü tahyib ve cezire-i Sakız'a nefy ü tagrible tedib olundu.— Raşit».

tahyil, *A. i.* [Hayal'den] Hayalleme. Akla, zihne getirme; canlandırma. (ç. Tahyilât).
«Cûş-i hayretten tecellihane-i tahyilde — Lâl olur dil-i bitab hüsnünü tertilde.— M. Naci».

tahyir, *A. i.* [Hayr'dan] İki şey arasında seçme durumunda bırakma. İstediğini seçmeyi teklif etme. (ç. Tahyirat). «Kader dedikleri halkın murad-ı Haktır kim — Ezelde etti bizi her umurda tahyir.— Şinasi».

tahzib, tahdib, *A. i.* Boyama, boyanma.

tahzib, *A. i.* [Hızb'den] Takım takım etme.

tahzin, *A. i.* [Hüzn'den] 1. Kederlendirme. 2. Hazin hazin okuma.

tahzir, tahdir, *A. i.* Yeşil renk verme.

tahzir, *A. i.* [Hazer'den] Sakındırma. (ç. Tahzirat). «Fitne baş kaldıramaz haşra değin ta o kadar — Etti kahrınla kaza ehl-i şakayı tahzir.— Hakkı».

tai', tayi', Bk. *Tayi.*

taib, *A. s.* [Tövbe'den] Tövbe eden. «Hele ben tâib oldum hicv ile hem intikam ettim.— Nef'i»

taif, *A. s.* [Tavaf'tan] 1. Tavaf eden. 2. Dönen, dolaşan.
«Etrafımı zıll-i merk tâif.— Recaizade».

Taif, *A. i.* Arabistan yarımadasında, Mekke yakınında bir kasaba.

taife, *A. i.* 1. Bölük, özel bir bölük meydana getiren adamlar. 2. Kavim, kabile. 3. Tayfa. (ç. Tavaif).

tail, *A. i.* Fayda. Yarar. *Bitail, lâtail* boşuna, faydasız.

tair, *A. s.* [Tayaran'dan] Uçan, uçucu. «Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim.— Fikret».

tair, *A. i.* Kuş. *Tair-i cennet*, Cennet kuşu.

tak, *A. i.* 1. Kemer. 2. Sedir, taht üstündeki kubbe. *Tak-i ebru* kaş kemeri, kemer biçiminde kaş; *-zafer*, bir zafer için kurulan anıt; *çartak*, çardak.
«Celâdetler kuşanmış yükselen tak-i hamiyyettir.— Fikret».

tâk, *F. i.* (*kef* ile) Asma, üzüm kütüğü. «Tekatur eylemedikçe sirişk-i dide-i tâk — Olur mu bağ-i temennada huşe-i engûr. — Nabi».

tâka, *A. i.* Kubbeli mahfe.
«Tenk ü tenha bir yoldan geçer iken tâkadan bir sahibet-üc-cemal avrata gözü ilişti.— Süheyli».

taka, takat, Bk. *Takat.*

takabbuh, *A. i.* [Kubh'den] Çirkin görme, kötü sayma.

takabbuz, *A. i.* [Kabz'dan] 1. Toplanıp çekilme, büzülme. 2. Kabız olma, peklik. (ç. Takabbuzat).

takabbül, *A. i.* [Kabul'den] Kabul etme. Üstüne alma.

takaddese, *A. f.* Kutlu, mutlu olsun anlamında dua sözü.

takaddüm, *A. i.* [Kıdem'den] 1. İleri geçme, ileride bulunma. 2. Zamanca, mevkice ileri bulunma, önde bulunma. 3. Teşrifatça önden geçme veya daha yukarı oturma hakkı. *Hakk-ı takaddüm*, öncelik hakkı. *Fazl-ı takaddüm*, öncelik meziyeti. «Artık sevmemekte takaddüm etmiyen bir kadın hissiyle anlamış idi.— Uşaklıgil».

takaddüs, *A. i.* Mübarekleme,

kutlu kılma.

takallüb, *A. i.* [Kalb'den] 1. Dönme, bir yandan bir yana çevrilme. 2. Değişme, başka kalıba girme.

takallübat, *A. i.* [Tekallüb ç.] Değişmeler.

takallüd, *A. i.* 1. Muska gibi boyna geçirme. Takınma, kuşanma. 2. Bir işi üstüne alma.

takallûs, *A. i.* Bir şeyin gerilip büzülmesi. (ç. Takallusat). «İki elerinin bir tahallûs-i asabisiyle .— Uşaklıgil».

takannün, *A. i.* Kanunlaşma. Değişmez halde, kesin olarak belirme.

takarruh, *A. i.* [Karha'dan] Yara olma. Yara içinde kalma.

takarrüb, *A. i.* [Kurb'dan] 1. Yaklaşma, yanaşma. 2. Vakti yakın gelme. «Behlûl'le Bihter'in arasında yalnız meylen bir fazla takarrüb husulü ihtimalinden .— Uşaklıgil».

takarrür, *A. i.* [Karar'dan] 1. Yerleşme. 2. Kararı verilme. «Birkaç şerait-i esasiyen'in takarrürüne sebebiyet vermişti.— Uşaklıgil».

takas, *A. i.* Takas, ödeşme.

takasur, *A. i.* [Kasr'dan] Bir işi bile bile yapmama.

tâkat, *A. i.* Güc, kuvvet. «Peride reng-i tahassür, melûl, bitakat. — Fikret».

takatfersa, *F. s.* [Takat-fersa] Takat götürmez, dayanıksız. «Gündüzün takatfersa sıcağından .— Uşaklıgil».

takatşiken, *F. s.* [Takat-şiken] Takati tüketen. «Bir sabah, evde, bütün bir şeb-i takatşikenin — Taab-i nekbeti altında ezilmiş, gamkin.— Fikret».

takattür, *A. i.* [Katre'den] Damlama. Damla damla akma. «Her şeyde — Takattür etmeli âvare mest ü lerzende — Bir ibtikâ-yi hazanisi aşk-i sahharın.— Fikret».

takatür, *A. i.* [Katr'dan] Damlama. Damla damla akma. (ç. Takattürat). «Takatür eylemedikçe sirişk-i dide-i tâk.— Nabi».

takavvi, *A. i.* [Kuvvet'ten] Kuvvetlenme.

takavvül, *A. i.* [Kavl'den] Sözleşme.

takaşşür, *A. i.* [Kışr'dan] Kabuklanma, kabuk tutma.

takayyüd, *A. i.* [Kay'dan] 1. Bağlanma, bağlı olma. 2. Çalışma, çabalama. (ç. Takayyüdat). «Nihal'in bu ufak tefek takayyüdlerinin arasında.— Uşaklıgil». — «Hamlinden beri kendisinin böyle küçük takayyüdata mazhar edilmesinden.— Uşaklıgil».

takayyüh, *A. i.* [Kih'ten] İrinleşme, irin peydah etme.

takbîl, *A. i.* Öpme. «Eyledin miydi destini takbil?— Recaizade».

takbih, *A. i.* [Kubh'tan] Çirkin görme. Beğenmeme.

tâkçe, *F. i.* Küçük kemer.

takdim, *A. i.* [Kıdem'den] 1. Öne geçirme, ileri sürme. 2. Bir büyüğün önüne bir şey götürme, bir şey verme. 3. Sunma. 4. Birini başka birine tanıtma. *Takdim ü tehir*, bir ibaredeki sözlerin yerlerini değiştirerek düzeltme. (ç. Takdimat). «Size takdim ederim: Nihal Hanım.— Uşaklıgil».

takdime, *A. i.* Kendine göre üst sayılan birine verilen armağan.

takdir, *A. i.* [Kader'den] 1. Kader. Tanrının yaratıkları hakkında olan ezeldeki kararı. 2. Değer biçme. 3. Değer tanıma. 4. Beğenme. 5. Sayma, öyle san-

ma. «Yazık ki cahil eder matlabınca şerr ü fesat — Koyar netice-i ef'alî ismini takdir.— Şinasi» — «Benim bugün onu takdire iktidarım yok.— Fikret»!

takdirî, *A. s.* 1. Kaderden olan. 2. (Gra.) Görünürde olmayıp öyle denilen.

takdirname, *F. i.* [Takdir-name] Beğenilen bir işe karşı verilen yazılı belge.

takdis, *A. i.* 1. Kutsal sayma. 2. Tanrıya şükretme. 3. (Mec.) Ululama, büyük saygı gösterme. (ç. Takdisat). «Yaşar her fert için takdis-i hürriyet ibadetti.— Fikret».

takey, *F. s.* Ne vakte kadar. «Mey gibi ney gibi şeyler ta key.— Safa».

takfil, *A. i.* [Kufl'den] Kilitleme.

takfiyye, *A. i.* [Kafiye'den] Kafiyeleme. Kafiye bulma.

ta'kib, *A. i.* [Akab'dan] 1. Arkası sıra gitme. 2. Kovalama, peşine düşme. 3. Arkasını bırakmama. (ç. Takibat). «Zevk u gam şevk ü mihen birbirin eyler takib.— Vâsıf».

ta'kid, *A. i.* [Ukde'den] 1. Düğümleme. 2. (Ed.) Cümle veya ibareyi anlaşılmıyacak şekilde düzenleme. «Tâkid ü rekike uğramaz hiç — Eyler okudukça tab'ı tehyic.— Ziya Pş.».

ta'kım, *A. i.* [Ukm'dan] 1. Kısırlaştırma. Çıkmaz veya olmaz hale koyma. 2. Mikropsuzlaştırma (XIX. yy.).

takli', *A. i.* [Kal'den] Kökünden söküp koparma.

taklib, *A. i.* [Kalb'den] 1. Döndürme, çevirme. 2. Bir şeyin şekil ve kalıbını değiştirme. *Taklib-i hükûmet*, hükûmet başındakileri veya hükûmet şeklin kanunsuz değiştirme. (ç. Taklibat). «Kara Abdullah ise nefsinde taklib-i devlete ve tefrik-i cemiyete kadir mütekellim iş bilir âdem idi.— Naima». — «Ben ederken gamla taklib-i sahaif dimbedem.— Recaizade».

taklid, *A. i.* 1. Takma, asma, kuşanma. 2. Benzemiye veya benzetmiye çalışma. 3. Kalpını yapma. 4. Başka birinin davranışını tekrarlıyarak alay etme. (ç. Taklidat). «Eyalet-i Mısır'ın taklidini ferman eyledi.— Süheyli». — «Somurtkan gelinin taklidini yapıyor.— Uşaklıgil».

takliden, *A. zf.* 1. Benzerini yaparak. 2. Gülünç tarafını belirterek.

taklil, *A. i.* [Kıllet'ten] Azaltma, indirme. (ç. Taklibât). «Namüstahakların vezaifin kesip vaktin müsaadesi mertebe masrafı taklil ve iradı teksir edip.— Naima».

taklis, *A. i.* Büyük bir kimseyi karşılamada yapılan şenlik. «Tesis-i perde-i sûz ü güdaz ve taklis-i daire-i râz-i naz ü niyaz ile.— Nabi».

taknin, *A. i.* [Kanun'dan] Kanun koma. (XX. yy.).

takrî', *A. i.* Başa kakma. Azarlama, paylama. «Göresin sen de mücazat nice olur deyü takrî ile ahz-i intikam eyledi.— Naima».

takriat, *A. i.* [Takrî ç.] Paylamalar. Azarlamalar. «Deyip vicahen ol kadar takriat etmiş ki âlem hayran oldu.— Naima».

takrib, *A. i.* [Kurb'den] 1. Yanaştırma, yaklaştırma. 2. Kesin olarak değil de aşağı yukarı bir şey söyleme. 3. Bahane. «En evvel Nihal'i Bihter'e

takrib için.— Uşaklıgil».

takriben, *A. zf.* Aşağı yukarı. tamamiyle olmıyarak.

takribî, *A. s.* Kesin olmıyan, aşağı yukarı denilen.

takrîn, *A. i.* [Karîn'den] Birlikte bulundurma. Yaklaştırma.

takrîr, *A. i.* [Karar'dan] 1. Yerleştirme. Yerini belli etme. 2. Sağlamlatma. 3. Ağızdan anlatma. 4. Resmî olarak yazı ile bildirme. 5. Politika yazısı, nota. 6. Mal satarken tapu idaresinde mal sahibinin memur önündeki ifadesi. 7. Resmî dairelerin Babıâliye sadece mühürlenmiş gönderdikleri yazı. «Aybı tarafına nazır olup işaat-i nakayıs ve maayibi için takrir ve tahrirde zemm ü kadhi canibine zahip olurlar.— Naima».

takriz, *A. i.* [Karz'dan] (Eser) övme. «Etti takrizine sarf-i mîknet.— İzzet Molla».

taksim, *A. i.* [Kısm'dan] 1. Taksim. 2. Bölme. 3. Akar suların ayrıldığı yer. Savak. 4. Çalgıcıların yalnızca çaldıkarı parça.

taksimat, *A. i.* [Taksim ç.] Taksimler. Bölmeler. Bölümler. «Hemen her kitap başka türlü taksimat ile beyan eder.— N. Kemal».

taksir, *A. i.* [Kasr'dan] 1. Kısaltma. 2. Bir işi eksik yapma. Kusur etme. *Pürtaksir*, kusurlu, kabahatli. «Bimecalim sitem-i dehr ile gayet affet — Vasf-i pâkinde ger ettimse zaruri taksir.— Hakkı».

taksirat, *A. i.* [Taksir ç.] 1. Kusurlar. 2. Tanrı tarafından bir belâya uğramıya yol açan bir suç veya günah. «Levazim-i muhasarada taksiratları emare -i idbar olmakla.— Naima».

taksit, *A. i.* [Kıst'tan] Parça parça belli zamanlarda ödenecek paranın her parçası. (ç. Tekasit).

takti', *A. i.* [Kat'dan] 1. Kesme, parça parça etme. 2. (Ed.) Manzumeyi vezin parçalarına göre ayırarak okuma. (ç. Taktiat).

taktir, *A. i.* [Katre'den] 1. Damla damla akıtma, damlatma. 2. Damıtma. (ç. Taktirat). «Handesi âvaze-i kulkul giryesi taktir-i mey — Macera-yi meclise sagar hem ağlar hem güler.— Pertev Pş.».

takva, *A. i.* [Vikaye'den] Tanrıdan korkup dinin yasak ettiği şeylerden çekinme. *Ehl-i tekva*, din emirlerine sıkıdan sıkıya uyan kimse veya kimseler. «Salah ü takvası dâm-i tezvir ve riya idi.— Naima».

takvim, *A. i.* 1. Doğrultma, düzeltme, yoluna koma. 2. Takvim. *Takvim-i sâl*, yılın takvimi; *takvim-ül-büldan*, şehir ve memleketlerin coğrafya ve topografya durumunu gösteren kitap; *hüsn-i takvim*, insan. «Sair mameleki dahi dört yüz keseye takvim olunup miriye kabz olundu.— Naima». — «İstanbul'un hayat-i seyranı takviminde ismi silinemiyen.— Uşaklıgil».

takviye, *A. i.* 1. Kuvvetlendirme. 2. Sağlama, sağlamlaştırma. «Bedbahtlığına karar verdikten sonra onu takviye edecek sebepler bulmağa.— Uşaklıgil».

takviyet, *F. i.* Bk. *Takviye*. «Elem çekme ayağın merdana bas deyu takviyet verdi.— Naima».

tal', *A. i.* (Bot.) Çiçeklerin üreme organı olan sarı toz. *Gubar-i tal'*.

talâk, *A. i.* Boşama. Nikâhlı eşten ayrılma.

talâkar, *F. i.* Bk. *Tıla.*

talâkat, *A. i.* Dil açıklığı. Kolay ve serbest söz söyleme. «Şu servler mütehaşi birer talâkatle — Okur geçenlere ait menakıb-i ibret.— Fikret».

talan, *F. i.* Talan, çapul. «Muattar sünbül-i giysusu talan-i şatarettir.— Fikret».

tal'at, *A. i.* 1. Yüz, surat. 2. Güzellik. Aydınlık ve açık yüz. «Yavaş yavaş azalan tâb-i tal'atiyle kamer — Çıkıp görünmeli bir hasta kız kadar muğber.— Fikret».

tal'atefruz, *F. s.* [Tal'at-efruz] Aydınlık saçan. «Didarın olunca ta'âtefruz — Âfaka sirayet-i cemalin — Ekdarını mahv eder zılâlin.— Fikret».

talâvet, *A. i.* Güzellik.

tâle, *A. f.* [Tul'den] *Tâle ömrühu*, ömrü uzun olsun.

taleb, *A. i.* 1. İsteme, dileme. 2. İstek. *Arz ü taleb*, aranan (eşya), piyasaya çıkarılan (eşya). «Kimden, nasıl, saadetimi eylevim taleb.— Fikret».

talebe, *A. i.* [Talib ç.] İstekliler. 2. Öğrenci.

talebkâr, *F. s.* [Taleb-kâr] İstekli. «Mihr-i hümayun talebkâr olanlar makam-i vekâletiniz[illegible] olan kulunuza haset edip.— Naima».

talh, *A. i.* Zamk ağacı.

tali', *A. s.* Doğan.

tali', *A. s.* Kısmet. Talih. «Böyle [illegible]sna-i teşkil etmek zilleti[illegible]mun için mi alıkoymuş [illegible]? — Uşaklıgil».

tali', *A. s.* 1. Sonradan gelen. 2. [illegible]. 3. Kuran okuyan (Man.) Sonurtu.

tali', *A. i.* (As.) Öncü. «Çün oldu ayan talia-i şeb — Meydan-i sipihri tuttu kevkeb.— Fuzuli».

talib, *A. s.* [Taleb'den] 1. İsteyen. 2. İstekli (ç. Talebe, tullâb). «Ben senin âb-i hayat-i lebinin teşnesiyim — Talib-i çeşme-i hayvan isem insan değilim.— Avni».

talid, *A. i.* Bir kimsenin (köle, cariye, hayvan gibi) canlı eşyası. «Emirgûne Han cem ettiği tarif ü talid bittamam dahil-i hazane-i âmire olup.— Naima».

ta'lik, *A. i.* 1. Asma. 2. Bir şeye bağlı gösterme. 3. Geciktirme. «Bunun böyle bir şarta talik edilmesine darılmıyordu.— Uşaklıgil».

talik, *A. s.* (*Tı* ile) 1. Güleryüzlü (kimse). 2. Düzgün söz söyleyen (kimse).

ta'likat, *A. i.* [Ta'lik ç.] Bir eserin açıklaması olarak kenarına veya ayrıca eser olarak yazılan notlar.

ta'lil, *A. i.* [İllet'ten] 1. Sebep, bahane gösterme. 2. (Fel.) Fransızcadan *déduction* (tümdengelim) karşılığı (XX. yy.).

ta'lim, *A. i.* 1. Öğretme, belletme. 2. Okutma, ders verme. 3. Meşk ile alıştırma. 3. Egzersiz. «İtmama yetip tarik-i sünnet — Talim-i ulûma yetti nevbet.— Fuzuli».

ta'limat, *A. i.* [Talim ç.] Bir iş hakkında nasıl davranılacağını gösteren emir.

ta'limname, *A. i.* [Talim-name] Alıştırma kitabı.

ta'lîm, *A. i.* Mikr.

ta'tif, *A. i.* [Lûtf'tan] 1. Bir iyilikle gönül alma. 2. Yumuşat[illegible]ş.klık için ilâç alma. (ç. Taltifat). «Âlemi taltif için sen eylersen ref-i nikab — Nura müstağrak olur cümle cihan ey

afitab.— Cenap».

ta'm, *A. i.* 1. Yeme. 2. Tat. (ç. Tuum).

tama', *A. i.* Doymazlık. Çok isteme. Aç gözlülük. *Tama-i ham*, olamıyacak istek. «Müşarünileyhten bazı mesalihte garaz amiz hareket ve tamaa mebni hareketçikler görülmekle.— Naima».

tama'kâr, *F. s.* [Tama-kâr] Açgözlü, tamah sahibi. Pinti, cimri. «Bir hodbin ve tamakâr adam idi.— Peçevi».

tamam, temam, *A. i.* 1. Tamam, bitme,bitirme, son. 2. Olgunlaştırma, tamamlama. *Bitamamihi, bittamam*, tam olarak, eksiksiz; *natamam*, tam değil, eksik. «Ben o sizin dediğiniz çılgınlıkları yapmıyacak olursam hayatıma na-tamama almış nazariyle bakarım.— Uşaklıgil».

tamamen, *A. zf.* Bütün bütün. Tam ve eksiksiz olarak «Bihter'in beyaz örtüsünün içinde pür vekar ü endişe çehresi tamamen lâkayt kaldı.— Uşaklıgil».

tamami, *A. s.* Noksan tamamlamıya mahsus, onunla ilgili. «Kendisini kocasına tamami-i hüviyetiyle vermekten men eden.— Uşaklıgil».

tamamiyyet, *A. i.* Tamlık, bütünlük. *Tamamiyyet-i mülkiyye*, ülkenin dokunulmazlığı, bütünlüğü. «Babasından intikamının tamamiyeti için ölmesi lâzımgeliyordu.— Uşaklıgil».

tamat, *F. s.*, ç. Saçma sapan sözler.

tame, *A. i.* 1. Kıyamet. 2. Keskin çığlık.

tami', *A. s.* [Tama'dan] Tamahçı. «Bekir subaşı dahi tami' ve mekkâr üç bin asker ile.— Naima».

ta'mid, *A. i.* Vaftiz etme.

ta'mik, *A. i.* [Umk'tan] 1. Derin kazma, derinleştirme. 2. Kökleri anlıyacak şekilde inceleme, derinleşme.

ta'mim, *A. i.* 1. Genleştirme, genelleştirme. 2. Genelge.

ta'mimen, *A. zf.* Genelge ile. Genleştirerek.

ta'mir, *A. i.* Onarma, düzeltme. Tamir. «Meselâ gözünün bir kenarında bozulmuş bir sürmenin tamir edilmesine mani olmuyordu.— Uşaklıgil».

ta'miye, *A. i.* 1. Körletme, köreltme. 2. Kapalı şekilde anatma. 3. (Ed.) Manzum tarihlerde ebcet hesabını doldurmak için çıkartılacak veya katılacak sayıları işaret etme.

tamm, *A. s.* 1. Bütün, eksiksiz. 2. Olgun, tamam.

tams, *A. i.* (*Se* ile) Âdet görme, aybaşı.

tams, *A. i.* (*Sin* ile) Yoketme, belirsiz etme. «Ol yolları kızılbaşlar tams ü hedm ü tahrib edip.— Naima».

tamma', *A. s.* [Tama'dan] Son derece tamahçı.

ta'n, *A. i.* Sövme. Yerme. «Âşıka ta'n etmek olmaz müptelâdır neylesin.— Nef'i».

tanbur, tunbur, *A. i.* Tambur. «Her muyu tarabda târ-i tanbur. — Ş. Galip».

tanburi, *A. i.* Tanbur çalmada usta kimse.

ta'ne, *A. i.* Sövme, zemmetme, yerme, çekiştirme. «Her söz ki gelir zuhura benden — Bin ta'ne bulur her encümenden.— Fuzuli».

ta'nezen, *F. s.* [Ta'ne-zen] Söven.

ta'nif, *A. i.* Şiddetle azarlama, darılma. «Yıkıl şundan diye ta'-

nif ettikte.— Naima».

tanîn, *A. i.* Tınlama, çınlama. «Yazık değil mi, niçin bir tanîn-i şevk olsun — Benim enîn-i gamım bir leb-i meserrette?— Fikret».

taninendaz, *F. s.* [Tanin-endaz] Tınlayan, çınlayan.

tannan, *A. s.* Tınlayan, çınlayan.

tannane, (Türkçede yapılmıştır) Senfoni (XIX. yy.). «Bilhassa Beethove'nin bir tannanesini çalardı.— Uşaklıgil».

tannaz, *A. s.* [Tanz'dan] Herkesle eğlenen, alaycı (güzel). «Seyreder bir bulut kenarından — Bir hilâlin nigâh-i tannazı — Kalb-i zulmette titriyen râzı.— Cenap».

tansif, *A. i.* [Nısf'tan] Yarı yarıya bölme. «Silâhdar mülâzımları az olmakla tansife sipah razı olmayıp niza ederken.— Naima».

tansir, *A. i.* Hiristiyanlaştırma.

tantana, *A. i.* 1. Gürültü, patırtı. 2. Gürültülü gösteriş. «Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar.— Fikret».

tanz, *A. i.* Herkesle eğlenme, alay etme. «Ve meşayihin ehl-i tarik hakkında eyledikleri ta'n ü tanzı işaat edip.— Naima».

tanzif, *A. i.* [Nezafet'ten] Temizleme.

tanzifat, *A. i.* Temizlik işleri.

tanzim, *A. i.* [Nazm'dan] 1. Sıralama, sıraya koma, dizme. 2. Düzen verme. 3. Tertipleme, manzum veya mensur olarak yazma. 4. Islah, düzeltme. «Mukaddem Hemdemi ile Reşit etmiş idi tanzim — Hülâsa veçhile tarih-i nesl-i âl-i Osman'ı.— Ziya Pş.».

Tanzimat, *A. i.* 1839 yılının, 3 kasım günü Gülhane'de okunan bir padişah fermanı ile esasları konan hareket zamanı, 1877 Rus savaşına kadar sürmekle sınırlandırılır.

tanzir, *A. i.* [Nazar'dan] 1. Benzetme. 2. (Ed.) Bir manzumenin anlamca, şeklîce benzerini meydana getirme. «Bu şeb bilmem seni tanzir için mi böyle bidarım.— Fikret».

tapide, *F. s.* Sıkıntı içinde. Rahatsız. «Bismilgeh-i gamında nola olsa mustarip — Dil saydgâh-ı aşkta murg-i tapidedir».

târ, *F. i.* 1. Tel, iplik. 2. (Dokumada) Arş. *Târ târ*, tel tel; *târ-i ankebut*, örümcekağı; *-zülf*, saç teli. «Vur, kopsa da mızrabın ile târ-i hayatım.— Fikret».

târ, *F. s.* Karanlık. *Şeb-i târ:* karanlık gece. «Çölün samut ü mukassi leyal-i târında.— Fikret».

tarab, *A. i.* Sevinç, şenlik. İçaçıklığından gelme coşkunluk ve tepinme. «İşret tabiatımca tarab meşrebimcedir.— Beyatlı».

tarabamuz, *F. s.* [Tarab-amuz] Tarab öğreten. «Ol dem ki olur, ey tarabamuz-i hayalât — Bir nây-i zümürrüt gibi nalân — Destinde nihalân.— Cenap».

tarabengiz, *F. s.* [Tarab-engiz] Sevindirici, coşturucu.

tarabgâh, *F. i.* [Tarab-gâh] Sevinç, coşkunluk yeri. «Bu tarabgâh... yok, bu câ-yı sükût — Ki durur pür mehabet ü mebhut.— Fikret».

târâc, *F. i.* Yağma, çapul. «Dostum daim haraminin işi târâcdır.— Ruhi».

taracger, *F. s.* [Tarac-ger] Yağmacı. (ç. Taracgeran).

taraf, *A. i.* 1. Yan, yön. Alt

yönden (ön, arka, sağ, sol, alt, üst) her biri. 2. Ülke, memleket. 3. (Bir kimsenin) yanı. 4. Taraflılık, sahip çıkma, koruma. 5. Bölük, aralarında ayrılık bulunanlardan her biri. 6. Savaş veya yargılamada, yarışmada birbirine karşı çıkanlardan her biri. (ç. Etraf). «Adnan Bey tarafından bilhassa buldurtulan.— Uşaklıgil».

tarafdar, *F. s.* [Taraf-dar] Taraf tutan. Taraflı. (ç. Tarafdaran). «Onun bu izdivacına hiç tarafdar olmamış idi.— Uşaklıgil».

tarafdari, *F. i.* Taraf tutma.

tarafeyn, *A. i.* İki taraf.

taraffuz, *A. i.* Rafazı olma. Rafazileşme. «Ve emsali birkaç küşteni acıme firar ve taraffuz ihtiyar edip.— Naima».

tarafgir, *F. s.* [Taraf-gir] Taraf tutan. Taraflardan birine sahip çıkan, gayretini güden (ç. Tarafgiran).

tarafgiri, *F. i.* Taraflılık.

taraif, *A. i.* [Tarife ç.] Az bulunur, ince şeyler. «Nümude-i hayal olan taraif-i emel gibi — Mükevvenat, uzak yakın ne varsa gark-i âb ü tâb.— Fikret».

taraik, *A. i.* [Tarikat ç.] Tarikatler.

tarassud, *A. i.* [Rasad'dan] Gözleme. Gözetme. Dikkatle bekleme.

taravet, *A. i.* Tazelik. «İzmihlâl-i taravetini örtmek için düzgünlere sıvadığı simasiyle.— Uşaklıgil».

tard, *A. i. 1.* Kovma, sürme, çıkarma. 2. Okuldan, hizmetten çıkarma. «Tard etti cünud-i bihesabı — Tesir-i dua-yi müstecabı.— Vessaf».

tardiyye, *A. i.* (Ed.) Bir mesnevi arasında söylenen gazel ve buna benzer manzume.

tare, *A. i.* Defa, kere.

tarek, *F. i.* Tepe, başın tepesi. «Melâ-i kudsi meyamen-i berekâtı tarek-i mübarekine nisar ettiler.— Sadettin».

tareten, *A. zf.* Bir kere veya bazı kere. *Tareten ba'de uhra*, defalarla, bir çok kere.

tareyan, *A. i.* Birdenbire çıkma. Geliverme, oluverme. «Ve hangi suret-i mah-simadır ki tareyan-i mevani-i nekebat-i sefile ile.— Sinan Pş.».

tarf, *A. i. 1.* Bakış. 2. Göz ucu. «Tarf-i ruhünde kâkülün ol meh görüp demiş.— Şerif».

tarfe, *A. i.* Göz kapağının bir açılıp kapanması. *Tarfa-i ayn, tarfat-ül-ayn*, göz yumup açıncaya kadar olan an. «Tarfetülayn içre ol şah-i harem.— Süleyman Çelebi».

tarh, *A. i. 1.* Atma, koma, bırakma. 2. Dağıtma, bölme. 3. Kurma. 4. (Mat.) Çıkarma. *Tarh-i esas*, temel atma. (ç. Tarhiyat). «Bir gazel tarh edeyim lâl-i lebin vasfında.— Kâzım Pş.»

tarhefken, *F. s.* [Tarh-efken] Kuran, düzenliyen.

tarhendaz, *F. s.* [Tarh-endaz] Temel kuran, düzenliyen.

Târık, *A. i.* Sabah yıldızı. Venüs.

târi, *A. i.* [Tareyan'dan] Birdenbire çıkan. (Bir kimse veya şeyde) ansızın beliren. «Denizin lerzedar-i girye sesi — Eder yüreklere târi bir ihtizaz-i cenah.— Fikret».

tari (y), *A. s.* Taze.

ta'rib, *A. s.* [Arab'dan] Arapçalaştırma.

târid, *A. i.* [Tard'dan] Kovan. Çıkartan.

tarîd, *A. i.* Kovulmuş çıkartılmış

nesne. «Tarîd-i dergehin etme bu abd-i rû-siyehi.— Sami».

tarîf, *A. s.* Az bulunur, zarif.

ta'rif, *A. i.* [İrfan'dan] 1. İnceden inceye anlatma. Belirli noktalarla belli işaretlerle bildirme. 2. Bir maddeyi bütün gereklerini içine alır bir şekilde bir ibare ile anlatma. *Harf-i ta'rif* (Arap. Gra.) «e, l» harfi. «Beşir hasta bunu nasıl tarif edeyim?— Uşaklıgil».

tarife, *A. i.* Bir şeyi anlatıp bildiren cetvel veya yazı.

tarifname, *F. i.* [Tarif-name] Bir şeyin yapılışını, kullanılışını anlatan yazı. «Kitaplarda bulunmuş tarifnamelerle tatlılar yapılacaktı.— Uşaklıgil».

tarih, *A. i.* Tarih. (ç. Tevarih). «Tarih-i zulme bir yeni dibace-i gurur.— Fikret».

tarih, *A. i.* İşe yaramaz diye bir kenara atılmış nesne.

tarihî, tarihiyye, *A. s.* Tarihle ilgili.

tarihnüvis, *F. i.* [Tarih-nüvis] Tarih yazan. «Müdekkik bir tarihnüvis ihtimaliyle.— Uşaklıgil»

ta'rik, *A. i.* [Arak'tan] Tere yatırılma, terleme.

târik, *F. s.* Karanlık.

târik, *A. s.* [Terk'ten] Bırakan, vazgeçen. *Târik-i dünya*, dünyadan el çekip bir yana çekilen. «Kim târik-i hâb olup beher şeb. — Recaizade».

tarik, *A. i.* (*Kaf* ile) 1. Yol. 2. Meslek. 3. Tanrıya ulaşma için bir ulunun tuttuğu yol. 4. Araç. *Tarik-i amm, -sultani*, geniş ve genel yol; *-askeriye, -ilmiyye, kalemiyye*, asker, sarıklı, sivil meslek; *-müstekim*, doğru yol. «Hâlâ bir kolay târik bulunmamış, aklına gelen çarelerin hiçbirine karar verememiş idi.— Uşaklıgil».

tarika, tarikat, *A. i.* Tanrıya ulaşmak isteğiyle tutulan yol. «Mebadi-i neşv ü nüma-yi şebabda sâlik-i tarika-i kitabet olup. — Raşit».

târikî, *F. i.* Karanlık. «Oldu târiki-i şeb ahımla kat kat fik sen — Tal'atınla kangi bezmi mahtab ettin bu şeb.— Nabi».

tarim, tarüm, Bk. *Tarüm.*

ta'riye, *A. i.* Soyma, çıplaklaştırma.

ta'riz, *A. i.* Dokundurmak. Dokunaklı söz söyleme, taş atma. (ç. Tarizat). «Bize tariz edene biz dahi tariz ederiz.— M. Naci»

tarmar, tarümar, *F. s.* Karmakarışık. Dağınık. «Elin elimde, saçın tarmar sinemde.— Fikret».

tarraka, *A. i.* Gümbürtü. «Nagehen bir tarraka-i muhiş — Sarsıyor hep kulûb-i huzarı.— Fikret».

tarrar, *A. s., i.* Yankesici. «Bir geda-yi tarrarın Kurnazalikten bahsetmesi.— Cenap».

tarsı', *A. i.* 1. Değerli taşlar kakarak süsleme. 2.(Ed.) iki fıkranın kelimelerini vezin ve kafiyece denkleştirme. (ç. Tarsiat).

tarsif, *A. i.* Birbirine bitiştirip kuvvetlendirme.

tarsin, *A. i.* [Rasanet'ten] Sağlamlaştırma.

tarsis, *A. i.* 1. (Kim.) Kurşunlama. Kurşun haline getirme. 2 Sağlamalştırma. «Ve sâid-i bahtmüsaid ile kâşane-i kâm tarsis ve ihkâm oluna.— Okçuzade.

tartib, *A. i.* Islatma. *Tartib-i lisan*, (güzel bir şey söylemekle) dili ıslatma. «Gözlerim razı mısın tartib ede her bir yeri.— Recaizade».

tarüm, tarem, tarim, *F. i.* 1. Çardak. 2. Kubbe. 3. Gökyüzü.

tarümar, tarmar, *F. s.* Karmakarışık. Dağınık. «Sen zülf-i tarümarını destinle okşasan — Cephem dizinde, ben de sükûnetle ağlasam.— Cenap».

târûpud, *F. i.* Arş ile argaç. «Tarûpud-i siyahi-i şebden — Çehre-i bahtıma nikap ettim.— Fehim».

tarz, *A. i.* 1. Biçim, kılık. 2. Yol, üslûp. «Bu yeni tarz-i hayat da elim cani sıkıntılarından mürekkep.— Uşaklıgil».

(Ed. c.) *Tarz-i cedid, -cereyan, -hayat, -kadîm, -muaşaka -muhabere, -muhakeme, -muhavere -nevîn, -şikâyet, -tahkiye, -telâffuz, -telebbüs, -terbiye.*

tarziye, *A. i.* [Rıza'dan] Razı ve hoşnut etme. 2. Bir kusura karşı özür dileme. 3. «Radıyallahü anh» deme.

tas, *F. i.* Tas. Su kabı.

tasabbur, *A. i.* [Sabr'dan] Sabırlanma.

tasaddi, *A. i.* Bir işe girişme. (ç. Tasaddiyat). «Cevaba etme tasaddi suali anlamadan.— M. Naci».

tasaddu', *A. i.* 1. Dağılma. 2. Yarılıp çatlma.

tasadduk, *A. i.* [Sadaka'dan] Sadaka verme. (ç. Tasadduklat). «Tasadduk ettiği ikbale müftekir, müştak.— Fikret».

tasaddur, *A. i.* [Sadr'dan] Başa geçme. En başta oturma. «Ol mecliste Hoca Hasan Efendi sadr-i Rum Abrurrahim Efendiye tasaddur eyledi.— Naima».

tasaffi, *A. i.* Durulma, saflaşma.

tasallub, *A. i.* [Sulb'dan] 1. Katılaşma. 2. Sağlamlaşma, 3. Gayret gösterme. «İster amma ağanın tasallub ve istilâsından valide sultan hazretleri sebebiyle endişe de eder.— Naima».

tasalluf, *A. i.* Kendi gücü dışında görünerek övünme. (ç. Tasallufat). «Ashab-i tasallûfun garazı seyyiesinden erbab-i hünerin kuvve-i mümeyyizesine iltica ederim.— Şinasi».

tasallût, *A. i.* 1. Birinin başına hâkim kesilip rahat bırakmama. 2. Son derece rahatsız etme, peşini bırakmama. «Kara Mustafa Paşanın tecebbür ve tasallutundan havf edip.— Naima»

tasannu', *A. i.* Zorlyarak bir şeyi daha süslü, değerli gösterme. Yapmacık. (ç. Tasannuat.)

tasarruf, *A. i.* [Sarf'tan] 1. Sahip olma. 2. İdare ile kullanma, tutum. 3. Bir kadın eş alma. (ç. Tasarrufât). «Var hayatımda bir tasarruf eden — Var ki ben pençesinde mustarrım.— Fikret»

tasa'ub, *A. i.* [Suubet'ten] Güçleşme.

tasa'ud, *A. i.* [Suud'dan] (buğulaşıp) yükselme, kalkma. (ç. Tasa'udat).

tasavvuf, *A. i.* «Kişinin kalbini dünya ilgilerinden kesip Tanrı sevgisine bağlamasıdır.» «Ey satan harf-i tasavvufla velâyet hâlka — Harf-i taklit ile olmaz ana tahkik gerek.— Nabi».

tasavvur, *A. i.* [Suret'ten] 1. Zihinde şekillendirme, kurma. 2. Zihne, hayale getirme. 3. İstek, dilek, kurma. «Nihayet birçok tasavvurlardan sonra buraya gelmiye karar verilmiş.— Uşaklıgil».

tasavvurat, *A. i.* (Man.) Önermelerin zihinde meydana gelişini, bunların teorisini konu yapan bölüm. (Tasdikat karşıdı).

tasavvuri, *A. s.* Tsavvura ait,

tasavvurla ilgili.

tasavvut, *A. i.* [Savt'tan] (Gra.) Perdelenme.

tasdi', *A. i.* [Suda'dan] 1. Baş ağrıtma. 2. Rahatsız etme. Sıkma. (ç. Tasdiat).

tasdik, *A. i.* [Sıdk'tan] Gerçek olduğunu söyleme. Birinin sözünü gerçekleme. (ç. Tasdikat). «Bu iki suali tasdik etmiş idi.— Uşaklıgil».

tasdir, *A. i.* [Sadr'dan] 1. Başa koma, başa geçirme. Bir şeyle başlama. 2. Çıkarma, çıkartma. «Yeridir eyler ise gayrı duayı tasdir.— Leskofçalı».

tase, *F. i.* Tasa.

tasfif, *A. i.* [Saf'tan] Sıralama.

tasfih, *A. i.* [Safh'tan] 1. Alkışlama. 2. Yaprak yaprak yapma, safhalandırma. (ç. Tasfihat).

tasfik, *A. i.* Kanad çırpma.

tasfir, *A. i.* [Safr'dan] 1. Sarartma. 2. Islık çalma.

tasfiye, *A. i.* Temizleme. Sâflaştırma. *Tasfiye-i düyun*, borçları temizleyip faizini ödeme; *-kalb* (*-derun*), yüreği temizleme; *-rüteb*, rütbeleri kanuna göre düzeltme. «Edeyim tasfiye-i kalb ile âgaaz-i dua.— Münif».

tasgir, *A. i.* 1. Küçültme, ufaltma. 2. (Gra.) İsim veya sıfatı, küçük anlamı verecek şekle koma.

tashif, *A. i.* Yazı yazarken yanılarak yanlış kelime yazma, kelimeyi yanlış yazma.

tashih, *A. i.* [Sihhat'ten] 1. İyileltme. 2. Yanlışı doğrulma. «Tashihe lüzum gördü.— Uşaklıgil».

tashin, *A. i.* [Sahn'den] Sahneye koma, oynatma. Sahnede oynanacak şekle koma (XX. yy.).

tasi', *A. s.* [Tis'a'dan] Dokuzuncu.

tasian, *A. zf.* Dokuzuncu olarak.

tas'ib, *A. i.* [Suubet'ten] Güçleştirme. (ç. Tas'ibat).

tas'id, *A. i.* [Suud'dan] Buharlaştırıp temizleme. (ç. Tas'idat).

ta'sir, *A. i.* [Üsr'den] Güçleştirme. (ç. Ta'sirat).

ta'sir, *A. i.* [Asr'dan] Sıkıp suyunu çıkarma.

taskıl, *A. i.* [Saykal'dan] Cilâlama.

taslib, *A. i.* [Salb'den] 1. Haça germe. 2. Haç çıkarma. 3. Katılaştırma.

taslit, *A. i.* Sataştırma. Musallat etme, (birini başka birine) saldırma. (ç. Taslitat). «Irzını sıyanet edip vermediğim için senin gibi herifi üzerime taslit ettiler.— Naima».

tasliye, *A. i.* «Aleyhisselatü vesselâm» veya «Sallallahü aleyhü ve sellem» duasını okuma.

tasmim, *A. i.* İyice niyet etme. Zihinde yapmıya kesin karar verme. (ç. Tasmimat).

tasni', *A. i.* [Sun'dan] 1. Uydurma, yapma. Yakıştırma. 2. Yalandan uydurma. 3. (Fel.) Yapıntı. (ç. Tasniat). «Bermutad tasni-i fesat etmeleri dahi.— N. Kemal».

tasnif, *A. i.* [Sınıf'tan] 1. Sınıf sınıf etme, sıralama. 2. Kitap yazma. 3. (Fel., Σoo.) Sınıflama. (ç. Tesanif, tasnifat).

tasrif, *A. i.* [Sarf'tan] 1. İstediği yolda idare. 2. (Gra.) Bir kelimenin çekimi. (ç. Tasrifat, tesarif).

tasrih, *A. i.* Açık açık anlatma. (ç. Tasrihat). «Peyker bu gülüm semenin tasrih-i mânasından da çekinmiyerek.— Uşaklıgil».

tastih, *A. i.* [Sath'tan] Yassı-

latma, düz etme.

tastir, *A. i.* [Satr'dan] Yazı yazma. Satırlar meydana getirme.

tasvib, *A. i.* [Savab'dan] Doğru bulma. (ç. Tasvibat). «Bu defa tasavvurunu birden tasvib etmiş .— Uşaklıgil».

tasvir, *A. i.* [Suret'ten] 1. Resmini yapma. 2. Resmini yapar gibi anlatma. 3. Resim.. «Birkaç risale, bir iki tasvir-i yadigâr.— Fikret».

tasvit, *A. i.* [Savt'tan] Seslendirme, ses çıkarma.

ta'şir, *A. i.* [Üşr'den] 1. Ona çıkarma veya ona bölme. 2. Üşrünü, ondalığını alma. (ç. Ta'şirat).

taşt, *F. i.* Leğen. *Taşt-i simin*, gümüş leğen; *-zer*, altın leğen. «Hem taştını nergisin zerendedud .— Riyazi».

tat, *F. i.* Türklerden gayrı olanlar.

tatabbub, *A. i.* [Tıbb'dan] Hekimlik etme.

tatafful, *A. i.* [Tufl'dan] Dalkavukluk, çanakyalayıcılık.

tatahhul, *A. i.* (Hek.) Dalak şişkinliği.

tatahhur, *A. i.* [Taharet'ten] Temizlenme. (ç. Tatahhurat).

tatar, *F. i.* Tatar. (ç. Tataran).

tatari, *F. s.* Tatarlara ait, onlarla ilgili.

tatarruk, *A. i.* [Tarik'ten] 1. Yol bulma. Yol bulup girme. 2. Çekiçleyip, vurup durma. «Tatarruk-i ehl-i kin ve taarruz-i müşrikin ile mütekeddir olsa.— Sadettin».

tatayyub, *A. i.* Güzel koku sürünme.

tatayyur, *A. i.* [Tayran'dan] 1. Fal. 2. Uğursuz sayma. (ç. Tatayyurat). «Tatayyur gûne lisan-i keramet-feşan-i padişahiden.— Peçevi».

tatbik, *A. i.* [Tıbk'tan] 1. Uydurma, yakıştırma. 2. Benzetme, uydurma. 3. Karşılaştırma. 4. Bir kanun veya kuralı uygulama. «Hâtırat-i hikâyatından **hangisinde bir** zemin-i tatbik bulabileceğini.— Uşaklıgil».

tatbikat, *A. i.* Uygulama.

tathin, *A. i.* [Tahn'dan] Öğütme, un haline getirme.

tathir, *A. i.* Temizleme, paklama. (ç. Tathirat). «Kalb-i mecruhunun yaralarını yıkayacak, zehirlerini tathir edecek.— Uşaklıgil».

ta'til, *A. i.* 1. İşsiz halde bırakma. 2. Geçici bir zaman için işi bırakma. 3. Durdurma, kesme. «On dakkalık bir tatilden sonra Bülent'in derslerine başlanırdı.— Uşaklıgil».

tatilname, *F. i.* [Tatil-name] Tanzimattan sonra gazetenin geçici bir zaman için kapatıldığı hakkında yazılan resmî tezkere.

ta'tir, *A. i.* Güzel koku ile kokulandırma.

tatlik, *A. i.* [Talak'tan] 1. Boşama. Bırakma, ayırma. 2. Bazı ağaçlara dişilerini asarak yemişlendirme.

tatliye, *A. i.* [Tıla'dan] Sıvama.

tatmin, *A. i.* İnsanın yüreğini inandırma, rahatlandırma. «O çapkın kız için henüz muhtac-i tatmin hevesler buluyordu.— Uşaklıgil».

tature, **tatule**, *A. f., i.* Tatula.

tatvil, *A. i.* [Tul'den] Uzatma. *Tatvil-i kelâm*, sözü uzatma. (ç. Tatvilât). «Tatvil-i kelâm etmiyelim Varvar'ın başını kesip A-

sitane'ye gönderdi.— Naima».

tat'yib, *A. i.* [Tayb'den] Hoşlandırma. İyi davranma. *Tatyib-i hâtır*, gönül alma.(ç. Tatyibat). «Yaltaklanır, atlar, sürünür, okşatır, okşar; — Tatyibime elbette o gün çare bulurdu.— Fikret».

taun, *A. i.* Veba, yumurcak dedikleri salgın hastalık. (ç. Tavain). «Yevm-i hamiste ta'ne-i taun ile âlem-i bekaya azm etti.— Naima».

taus, tavus, *A. i.* Tavus kuşu. (ç. Etvas, tavavis). «Benzetirken dâmenin tavus-i kudsi bâline.— M. Naci».

tav', *A. i.* 1. Boyun eğme. Dinleme. 2. İstiyerek bir şeyi yapma.

tavaf, *A. i.* 1. Etrafını dolaşma. 2. Hacı olmak için Kâbe'nin etrafını dolaşma. «Müsallâh yeniçeriler padişah sarayın ve ağaların hanelerin ve müftü Abdürrahim'in evini sabaha dek tavaf edip haraset ederlerdi.— Naima».

tavagı, tavagit, [Tagut ç.] Putlar.

tavagi, *A. i.* [Tagi ç.] 1. Azgınlar. Âsiler. 2. Söz dinlemezler. «Asasbaşı Ömer Ağa ki zikr olunan tavaginin biridir.— Naima».

tavahin, *A. i.* [Tahune ç.] Öğütülmüş şeyler. Su değirmenleri.

tavaif, *A. i.* [Taife ç.] Taifeler.

tavaîn, *A. i.* [Taun ç.] Taunlar.

tavali', *A. i.* [Tali ç.] Talihler, kısmetler.

tavamir, *A. i.* [Tomar ç.] Tomarlar.

tav'an, *A. zf.* İstiyerek. Zorlanmadan. «Üçüncü gün mührü tav'an getirip teslim eyledi.— Naima» — Âbların şevk-i âşikaneleri — Beni tav'an neşidesaz etsin.— Cenap».

tavarık, *A. i.* [Tarik, tarika ç.] 1. Gece gelen belâlar. 2. Tarikatler, kabileler. «İyazübillahi tealâ tavarık-i hâdisat-i çerh-i gerdun ile.— Naima».

tavassub, *A. i.* Hastalanıp perişan olma.

tavassul, *A. i.* [Vasl'dan] 1. Ulaşma, bitişme. 2. Nikâh yolu ile hısım akraba olma. «Eazzım-i asra tavassul bais-i vusul-i matalibdir.— Fuzuli».

tavassut, *A. i.* [Vasat'tan] Araya girme, aracılık. (ç. Tavassutat). «Bu oyuna, velev masumane olsun, tavassut eden bu çocuk.— Uşaklıgil».

tavaşi, *A. i.* Hadım ağası.

tavattun, *A. i.* [Vatan'dan] Yerleşme. Yurt tutma, yurtlanma.

tavavis, *A. i.* [Taus ç.] Tavus kuşları.

tavazzu', *A. i.* [Vuzu'dan] Aptes alma. «Leğen ibrik getirdiler tavazzu' edip.— Naima».

tavazzuh, *A. i.* [Vuzuh'tan] Açıklanma.

tavd, *A. i.* Dağ. (ç. Atvad).

tavf, *A. i.* Tavaf, dolanma.

ta'vik, *A. i.* [Avk'ten] Geri bırakma, alıkoma, geciktirme. (ç. Tavikat). «Melhuzları tâvik olundu.— Naima».

tavil, *A. i.* [Tul'den] 1. Uzun. 2. Çok sürer. 3. (Ed.) Aruzda bir vezin. «Mah-i nev gibi tavil ü bârik.— Hakani».

tavile, *A. i.* 1. Hayvan kataı. 2. Tavla, ahır. 3. Çayıra salınan hayvanların ayaklarına bağlanan ip. «Bundan akdem merbut-i tavile-i temellükleri olan.— Kâni».

taviyyet, *A. i.* İnsanın gönlün-

de gizli olan istek. Niyet. «İhkâm eder kemal-i hulûs-i taviyyetim — Her kârda Hudaya olan istinadımı.— Recaizade».

ta'viz, *A. i.* [İyaz'dan] Nazar değmesine ve başka türlü kötülüklere karşı olan muska. «Ben dahi gam mı çekerdim nazar-i a'dadan — Bazu-yi vasıda tavizim olaydı hâmim.— Nabi».

ta'viz, *A. i.* [İvaz'dan] Karşılık bir şey verme.

tavizan, *A. z.* Karşılık alınmak şartiyle. Karşılık olarak.

ta'vizat, *A. i.* [Ta'viz ç.] Karşılık verilen şeyler.

tavk, *A. i.* 1. Gerdanlık. 2. Tasma, halka. 3. Bazı kuşların boyunlarındaki çizgi. 4. Güç. (ç. Atvak). «İnhina tavk-i esaretten girandır boynuma.— Fikret».

tavr, *A. i.* 1. Davranış. 2. Yapma ve uydurma davranış. (ç. Atvar). «Güzarişi böyle soğuk yabancı tavriyle.— Fikret».

tavsif, *A. i.* [Vasf'tan] Niteleme. (ç. Tavsifat).

tavsil, *A. i.* [Vasl'dan] Ulaştırma, vardırma. «Kimdi malik acep sana evvel? — Sonra kim eyledi ana tavsil?— Recaizade».

tavsit, *A. i.* [Vasat'tan] Araya koma. Aracı bulma. (ç. Tavsitat). «Hayır, mürebbiyesini tavsit etmek daha iyi olur.— Uşaklıgil».

tavsiye, *A. i.* 1. Vasiyet bırakma. 2. Ismarlama, sipariş etme. 3. Birini iyi tanıtma, işinin olmasını dileme. «Ben tabibimin tavsiyesiyle.— Uşaklıgil».

tavtıa, *A. i.* Anlatılacak maksada uygun olarak önceden bazı sözler söyleme.

tavtin, *A. i.* [Vatan'dan] 1. Yurtlanmak, vatan edinmek. 2. Bir şeye bağlanıp onu sonuçlama. «Teslim-i eblehaneye tavtin-i nefs etmiş idi.— Naima».

tavus, **taus**, *A. i.* Tavus kuşu.

tavvaf, *A. s.* Kâbe'yi tavaf eden.

tavzif, *A. i.* [Vazife'den] Görevlendirme. İşe alma, işverme.

tavzih, *A. i.* [Vuzuh'tan] Açma, açıklama, açık anlatma. (ç. Tavzihat). «Eyle re'y-i sedidini tavzih.— M. Naci».

tayeran, *A. i.* 1. Uçma, uçuş. 2. Gaz olup havaya karışma. «Bütün revayih-i nuşini eyledi tayeran.— Cenap».

tayf, *A. i.* 1. Uykuda veya karanlıkta korkudan gözde görünen hayal. 2. (Fiz.) Tayf. (ç. Tuyuf). «Birkaç nazir-i tayif-i adem zag-i bed-nigâh.— Fikret».

tayfbin, *F. i.* [Tayf-bin] Spektroskop.

tayı', *A. s.* [Tav'dan] Bir işi kendi isteğiyle yapan.

tayıan, *A. zf.* İstiyerek. «Mührü götürüp tayıan padişaha teslim ve tahlis-i giriban ü bim eyliyesin.— Naima».

ta'yib, *A. i.* [Ayb'den] Tâyip. Ayıplama. (ç. Tayibat). «Arkasından onu gülen gözlerle tâyib ediyorlar zannetti.— Uşaklıgil».

ta'yin, *A. i.* [Ayn'dan] Tâyin. 1. Ayırma, belli etme. 2. Bir memurluğa yerleştirme. 3. Tayın. Maaştan başka olan yiyecek ve erzak. (ç. Tâyinat). «Öyle bir mecra-yi istikbal tâyin etmeliydi ki.— Uşaklıgil».

tâyinat, *A. i.* Maaştan gayrı olan yiyecek ve erzak. Geçim levazımı. Tayın. «Ve mazarrat-i ihtilâlini defe çalışıp kat-i tayinat etmekle.— Naima».

tâyinkerde, *F. s.* [Tâyin-kerde] Tâyin edilmiş. Belirtilmiş. «Ta-

bıatın tayinkerdesi olan hatt-i inkılâbatı tâkib ederek.— Uşaklıgil».

ta'yir, *A. i.* Kabahati yüze vurarak utandırma. «Cehlini işaa ve tâyir ve belki mânen teşhir etmişlerdir.— Peçevi».

tayr, *A. i.* Kuş. *Tayr-ül-devle*, (devlet kuşu) Hüma, *mantık-ut-tayr*, kuş dili. (ç. Tuyur). «Benim tayr-i huzurum bir melâlin — Gezer dest-i sitemkârında medhuş.— Fikret».

tayy, *A. i.* 1. Sarma, bükme. 2. Kesme. 3. Çıkarma, kaldırma. *Tayy-i mekân, zaman*, yer ve zamanı olağanüstü bir güçle aşma. «Üsküdar'dan göçüp tayy-i merahil ederek Bağdat ve Hemedan deyu ruberah oldu.— Naima».

tayyar, *A. s.* [Tayaran'dan] 1. Uçan, uçucu. 2. Gaz olan, gaze değişen. *Cafer Tayyar*, iki kolu savaşta kesilerek kollarının yerinde kanadlar peyda olduğu peygamber tarafından görülen bir zat; *rih-i tayyar*, yer değiştirerek gezen sızılar, sinir ağrıları, romatizma. «Sarı, sarılığında tayyar bir penbeliğin aldatıcı neşveleri.— Uşaklıgil».

tayyarat, *A. i.* [Tayyar ç.] Havadan gelen paralar. «Binasına Sultan Selim merhum yüz bin altın imdat etti ve lâkin merhum almayıp sultana hibe etti yani bunun gibi tayyarata nihayet yoğidi.— Peçevi».

tayyare, *A. i.* Uçak. (XX. yy.).

tayyib, *A. a.* İyi, hoş. *Kelime-i tayyibe*, yatıştırıcı, uyuşturucu, hoş söz. (ç. Tayyibat).

tayyibe, *A. i.* İyi iş. Güzel davranış. (ç. Tayyibat).

Tayyibe, *A. i.* Medine şehri.

taz, *F. i.* Koşma «tek» ile *tek ü taz* olarak kullanılır.

tazaccu', tadaccu, *A. i.* [Ducret'ten] İç sıkılma. Sıkıntı.

tazallül, *A. i.* [Zıll'den] Gölgeleme. Gölge altına girme.

tazallüm, *A. i.* [Zulm'den] Yanıp yakılma. *Tazallüm-i hal*, halinden şikâyet etme. (ç. Tazallümat). «Tazallüm eyler idi gökte sarsar-i nalân.— Cenap».

tazammum, *A. i.* [Zımn'dan] 1. Başka şeyler arasında bir şeyi daha havi olma. 2. (Zıman'dan) Kefil olma. «Bir istifade... yarın... belki... ben bu elfazın — Tazammun ettiği va'd-i baide aldanarak.— Fikret».

tazarru', *A. i.* Kendini alçaltarak yalvarma. (ç. Tazarruat).

tazarruf, *A. i.* Zarafet satma. Yapmacık incelik göterme. (ç. Tazarrufat). «Alayiş-i elfazı zarafet sanma — Âlemde sükûtveş tazarruf yoktur.— Nabi».

tazarrur, *A. i.* [Zarar'dan] Zarar görme. Zarara uğrama.

tazayyuk, *A. i.* [Zîk'ten] Sıkışma, daralma.

taze, *F. s.* 1. Yeni, bayatlamamış, buruşmamış. «Taze bir aşk-i muhtazır sesinin — Mevcatında keşf-i râz ediyor.— Fikret».

tazegi, *F. i.* Tazelik. «Vehm-i tazegisinin içine öyle bir âma-yi fikr ile tevdi-i nefs etmiş idi ki.— Uşaklıgil».

tazende, *F. s.* Koşucu.

tazi, *F. s., i.* Arap.

ta'zib, *A. i.* [Azab'dan] Eziyet etme. Boşuna yorma. (ç. Tâzibat). «Her ruz figani ile ta şeb — Tazib çekerdi ehl-i mekteb.— Fuzuli».

taz'if, *A. i.* [Zı'f'tan] İki kat etme. Bir o kadar daha artır-

ma.

ta'zil, *A. i.* Ayıplama.

ta'zim, *A. i.* [Azm'dan] Tâzim. 1. Büyütme, ağırlama. 2. İkram etme. Saygı gösterme. (ç. Tâzimat). «Tedriçle geldiler cihana — Tazimle oldular revane.— Fuzuli».

ta'zir, *A. i.* [Özr'den] Esassız bahane arama.

ta'zir, *A. i.* Tekdir etme. Azarlama. (ç. Tâzirat). «Yirmi otuz değnek ile tazir edip.— Naima».

taziyane, *F. i.* 1. Kamçı. 2. Çalgı tellerini çalmaya mahsus âlet. 3. (Mec.) Araç. Sebep. *Taziyane-i teşvik*, şevklendirme kamçısı (aracı). «Ederdi illetinin taziyane-i âli — Anın şükûfe-i bedbaht-i ömrünü taraç.— Cenap».

ta'ziye, *A. i.* [Aza'dan] Başsağlığı.

ta'ziyet, *F. i.* Tâziye. «Bu üslûp ile maksadım taziyet — O mahzune kalbini takviyet.— M. Naci».

taziyetname, *F i.* [Taziyet-name] Baş sağlığı dileyen yazı, mektup.

ta'ziz, *A. i.* Şerefli, kutlu kılma. (ç. Tâzizat). «Eğil hürmetle zâir, piş-i tazizinde heybetler — Celâdetler kuşanmış yükselen tâk-i hamiyettir.— Fikret».

tazlil tadlil, Bk. *Tadlil.*

tazmin, *A. i.* [Zımn, zıman'dan] 1. Zarar ve ziyanı ödeme. 2. Başkasının sözünü kendi mazmumesine alma. (ç. Tazminat). «Orda sensiz geçecek günleri tazmin edelim.— Fikret». — «N'ola bu beytini Baki'nin edersem tazmin.— Nef'i».

tazrir, *A. i.* Zarara uğratma.

tazyi', *A. i.* [Ziya'dan] Bırakıp kaybetme. Kaybına sebebolma. Boşuna harcama. «Bir yerde ki yok nagmeni takdir edecek gûş — Tazyi-i nefes eyleme tebdil-i makam et.— Ziya Pş.».

tazyik, *A. i.* [Zik'tan] 1. Sıkıştırma, darlaştırma. 2. Zorlama. 3. Sıkıntı verme. (ç. Tazyikat). «Tazyikının altında silinmiş gibi eşbah.— Fikret».

teadi, *A. i.* [Adu'dan] Ara açılma, düşmanlık. (ç. Teadiyat).

teadud, *A. i.* [Adud'dan] Kol kola tutunma. Birbirini tutma, karşılıklı yardımda bulunma. «Defterdar paşa dahi kaptanı istiskal ve vezir ile teadud etmekle.— Naima».

teadül, *A. i.* [Adl'den] Biribirine denk gelme. (ç. Teadülât).

teahhur, *A. i.* 1. Geri kalma. 2. Gecikme. «Bihter şüphesiz teahhur etmiş izahatın teatisi için gelyordu.— Uşaklıgil».

teahüd, *A. i.* [Ahd'den] 1. Sözleşme. 2. Andlaşma. (ç. Teahhüdat). «Kendi ile teahüd eden türkmen ulusları asla cenge girmeyip.— Naima».

teakub, *A. i.* [Akab'dan] 1. Birbiri arkasından gitme. 2. Birbiri ardından gelme. «Çün bir devlet sahibinden rugerdan ola esbab-i zeval teakube başlar.— Naima».

teakud, *A. i.* [Akd'den] Bağlaşma.

tealâ, *A. i.* «Yüksek olsun» anlamında fiildir, Tanrı adiyle kullanılır, *Allahütealâ*, *Hak tealâ ve takaddes.*

teali, *A. i.* [Ulüvv'den] Yükselme, ululanma. *Tealiperver*, yükselmeyi isteyen.

teami, *A. i.* [Amy'den] Görmezliğe gelme. Yalandan körlük satma.

teamül, *A. i.* [Amel'den] 1. İş. Muamele. Bir işin oluşu. 2. Bir yerde insanlar arasında olagelen muamele, *Teamül-i kadîm*, eskiden beri yapılagelen muamele ve davranış. (ç. Teamülât).

teanuk, *A. i.* [Unk'tan] Birbirinin boynuna sarılma.

tearuz, *A. i.* [Araz'dan] Birbirine karşıt olma. Karşıtlık.

tearüf, *A. i.* [Aref'ten] Birbirini tanıma. Tanışma. (ç. Tearüfat). «Cağalazade şarka serdar oldukta tearüfüne binaen.— Naima».

teasür, *A. i.* [Üsr'den] Bir şey güçleşme, güç olma.

teati, *A. i.* [Atâ'dan] Birbirine verme. Verişme. «Henüz bir buse bile teati edilmeksizin fırlar giderdi.— Uşaklıgil».

teatuf, *A. i.* [Atıfat'ten] Birbirine sevgi, şefkat gösterme.

teavün, *A. i.* [Avn'den] Birbirine yardım etme, yardımlaşma. «Beşere şan veren teavünüdür.— M. Naci».

teb, *F. i.* 1. Sıtma. 2. Ateş. «Bütün şu arz-i teb-i bihuzur eden bir şey.— Cenap».

tebaa, *A. i.* [Tâbi ç.] Uyruk.

tebab, *A. i.* Ziyan.

tebabia, *A. i.* Eski Yemen hükümdarlarının unvanları. *Dârüt-tebabia*, Mekke'de Muhammet peygamberin doğduğu ev.

tebadül, *A. i.* [Bedel'den] Değişme. Değişişme. (ç. Tebadülât).

tebadür, *A. i.* Birdenbire zihne gelme. (ç. Tebadürat).

tebaguz, *A. i.* [Bugz'dan] Sevişmeme. (ç. Tebaguzat). «Tebaguz-i tıynet-i muktezası üzre. — Sadettin».

tebah, *F. s., i.* 1. Yıkılmış, tükenmiş. Yıkıntı, Tükenme. «Gönlümü israf ü tebah ettiğimi — Bin meraretle bugün anlıyorum. — Fikret».

tebahhur, *A. i.* [Buhar'dan] 1. Buğulanma. 2. Tütsü. (ç. Tebahhurat). «Müheyya-yi tebahhur bir jale katresi gibi erir.— Uşaklıgil».

tebahhür, *A. i.* [Bahr'den] Bir şeyin içine dalma. Pek derine varma.

tebahi, *A. i.* Övünme. «Âtide, o gayya-yi serairde müheyya — Girdab-i tebahiye düşen seyl-i revanı.— Fikret».

tebahkâr, tebehkâr, *F. i.* [Tebahkâr] Fena eden, bitiren. (ç. Tebahkâran).

tebahtür, *A. i.* Ululanarak yürme. «Murat Paşa dahi tebahtür-i âsafane ile huzurdan çıkıp.— Naima».

tebaiyyet, *A. i.* Tâbi olma. Uyma. «Öyle bir ihtiyac-i ruh idi ki mutlaka hükmüne tebaiyyet edecekti.— Uşaklıgil».

tebaiyyeten, *A. zf.* Uyarak.

tebâki, *A. i.* Ağlar görünme.

tebance, *F. i.* Tokat.

tebar, *A. i.* Yok olma, bitme.

tebar, *F. i.* Soy. *Âlitebar*, ulu soylu.

tebareke, *A. f.* «Mübarek etsin» anlamiyle dua deyimidir. *Tebarekâllah*, Tanrı mübarek etsin. «Râna râna yürürdü ol mah — Bir şekl eyler kim tebarekallah. — Fuzuli».

tebarüz, *A. i.* [Büruz'dan] 1. Görünme, gözükme. Belirme. 2. İki düşman boğuşmak için birbirine karşı meydana çıkma.

tabaşîr, *A. i.* 1. Müjde. 2. Her şeyin ilk zamanı. *Tebaşir-i subh*, sabahın yeni açılmıya başlama zamanı. «Lâkin tebaşîr-i subh-i

ikbal.— Sadettin».

tebaşir, *F. i.* Tebeşir.

tebaüd, *A. i.* [Bu'd'dan] Uzaklaşma. Birbirinden uzak düşme. (ç. Tebaüdat). «Nihal'i Bihter'e takrib etmek için kendisinin ondan tebaüdü lüzumuna.— Uşaklıgil».

tebaül, *A. i.* Karı koca cilvesi.

tebayün, *A. i.* [Beyn'den] 1. İki şey arasındaki karşıtlık. (ç. Tebayünat).

tebcil, *A. i.* Ululama, ağırlama. (ç. Tebcilât). «Tebcil edilir Nuşirevan ile Süleyman.— Ziya Pş.».

tebdil, *A. i.* [Bedel'den] Değiştirme. Başka kılığa koyma. (ç. Tebdilât). «Tebdil-i ayş, nakl-i mekân hepsi bi-eser.— Recaizade».

tebdilen, *A. zf.* Değiştirerek.

tebean, *A. zf.* Uyarak, uymak suretiyle.

tebeddül, *A. i.* [Bedel'den] Değişme. (ç. Tebeddülât). «Olmuş bu tebeddül-i lisana — Bâis iki husrev-i yegâne.— Ziya Pş.».

tebeh, *F. s.* Bk. *Tebah.*

tebehkâr, *F. s.* [Tebeh-kâr] Bk. *Tebahkâr.*

tebelbül, *A. i.* Dillerin çeşitliği ve karışıklığı. Dil kelimelerinin karışıklığı. (ç. Tebelbülât).

tebellüg, *A. i.* Yetişme, erişme. Anlayıp alma.

tebellüh, *A. i.* Ahmaklaşma. Ahmak gibi görünme.

tebellül, *A. i.* Islanma, nemlenme.

tebellür, *A. i.* [Billûr'dan] Billûrlaşma.

tebenni, *A. i.* Oğulluğa kabul etme. Oğul edinme.

teber, *F. i.* 1. Balta. 2. Dervişlerin taşıdıkları ve yarım ay şeklinde olan balta.

teberdar, *F. i.* Baltacı. (ç. Teberdaran).

teberra, *A. i.* 1. Uzaklaşma, uzak durma. 2. Halife Ali'ye uymıyanlardan yüz çevirme. «Teberra eylemiştir ülfet-i erbab-i gafletten.— M. Naci».

teberri, *A. i.* Beri olma, sevmeyip yüzçevirme, uzaklaşma. «Onlara iltica etti onlar dahi teberri gösterip.— Naima».

teberru', *A. i.* Bağış. (ç. Teberruat).

teberrüd, *A. i.* [Berd'den] Soğuma. (ç. Teberrüdat). «Hengâm-i teberrüd-i havada — Bir başka zemindedir hiramın.— Recaizade».

teberrük, *A. i.* [Bereket'ten] Uğur sayma. (ç. Teberrükât).

teberüken, *A. zf.* Uğur sayarak. «Ve teberrüken her burcunu Muhammed kelimesini terkibeden harflerden birinin şeklinde tertip eylemşti.— N. Kemal».

teberrür, *A. i.* Tanrı rızasına çalışma.

teberrüz, *A. i.* Meydana çıkma, görünme.

teberzin, *F. i.* Bir çeşit küçük savaş baltası olup eyere asılırdı. «Havale-i teberzin-i ihtimam olunmadığı surette.— Ragıp Pş.».

tebessül, *A. i.* Somurtma, ekşi yüzlü durma.

tebessüm, *A. i.* Gülümseme. (ç. Tebessümat). (Ed. c.) *Tebessüm-i hulya, -istifsar, -mahzuziyet, -mesudane, -saadet.* «Çocuk dargın tebessümlerle ayrılmıştı pişimden.— Fikret».

tebessümat, *A. i.* [Tebessüm ç.] Gülümsemeler. «O neşeli sarışın

kızcağız sararmış iken — Tebessümata yine iltifat ederdi lebi.— Cenap».

tebessümkünan, *F. s., zf.* [Tebessüm-künan] Gülümsiyerek, gülümser halde. «Tebessümkünan bu duanın aslı nedir dedikte.— Naima».

tebessür, *A. i.* (Hek.) Svilce çıkma.

tebeşbüş, *A. i.* Güleryüzle iltifat etme.

tebettül, *A. i.* Dünyadan el ayak çekip Tanrıya bağlanma. «Çârbâliş nişin-i tebettül olup.— Şefikname».

tebevvül, *A. i.* [Bevl'den] İşeme.

tebeyyün, *A. i.* Meydana çıkma. Görülüp anlaşılma.

tebhal, tebhale, *A. i.* Uçuk, dudak kabartısı. «Lâ'l-i lebinden ey meh donmuş şarap göster — Tebhaleden de onda şekl-i habab göster.— Recaizade».

tebhic, *A. i.* [Behic'den] Güzelleştirme.

tebhil, *A. i.* [Buhl'den] Biri için pinti deme.

tebhir, *A. i.* [Buhar'dan] 1. Buğu haline koma. 2. Tütsüleme. 2. Etüvden geçirme. (ç. Tebhirat).

teb'id, *A. i.* [Bu'd'dan] Uzaklaştırma. Uzağa gönderme. Sürme. «Bu hayali bir kelime ile teb'id etmek istedi.— Uşaklıgil».

te'bid, *A. i.* [Ebed'den] Ebedîleştirme. (ç. Te'bidat). «Nasiye-i halinde bir vech-i te'bid zâhir olur.— Sümbülzade».

tebkit, *A. i.* 1. Başa kakma. 2. Kanıt ve tanıtla karşısındakini susturma.

tebkiye, *A. i.* [Bükâ'dan] Ağıt okutarak ağlatma. Ağlattırma.

teb'iz, *A. i.* Bölme. Bölük bölük etme. «Ve taifesini teb'iz edip cevanib-i erbaay adamlar gönderdi.— Sadettin».

teblerze, *F. i.* [Teb-lerze] Isıtma titremesi.

teblig, *A. i.* [Bülûğ'dan] 1. Yetiştirme. Eriştirme. 2. Götürme. Taşıma. (ç. Tebligat). «Ben de işte hepinize, bilhassa Bihter'e resmen tebliğ ediyorum.— Uşaklıgil».

tebrid, *A. i.* [Bürudet'ten] 1. Soğutma. 2. (Mec.) Ara açılma, soğutma. «Adu benden seni tebride olsa ittifak üzre.— Nabi».

tebrie, tebriye, *A. i.* [Beraet'ten] 1. Birini bir şüpheden kurtarma. Temizliğini çıkarma. 2. Borçtan kurtarma. «Vicdanına karşı kendisini tebrie eden bu esbab.— Uşaklıgil».

tebrik, *A. i.* [Bereket'ten] Uğurlu olmayı dileme, uğur dileme. (ç. Tebrikât). «Tebrik ederim Behlûl! Sen metin bir adamsın diyordu.— Uşaklıgil».

tebşir, *A. i.* Müjde verme. Müjdeleme. (ç. Tebşirat).

tebvib, *A. i.* Kısım kısım ayırmak. «Tertip ve tebvib ile.— Naima».

tebyin, *A. i.* [Beyan'dan] Açık açık anlatma. «Başkadır teşrih ü tebyinde edası hâmemin.— Recaizade».

tebyiz, *A. i.* [Beyaz'dan] 1. Ağartma. 2. (Bir ilkyazıyı) beyaza çekme, temiz olarak yazma. «Tebyiz eylediğimiz tarihte. — Naima».

tebzede, *F. s.* [Teb-zede] Sıtmalı. (ç. Tebzedegân).

tebzir, *A. i.* 1. Dağıtma, serpme. 2. İsraf. (ç. Tebzirat).

tecahül, *A. i.* [Cehl'den] Bilmez gibi gösterme. Bilmezlen-

me. «Rû-yi eşyaya gölgeler, sisler — Bir tecahül nikabı ferş eyler.— Cenap».

tecanüb, *A. i.* [İçtinab'dan] Çekinme, sakınma. «Sokuldukça ben eylerdi tecanüb — Çekilsem etmek isterdi takarrüb.— Recaizade».

tecanüs, *A. i.* [Cins'ten] Aynı cinsten olma. Cinsi uygun olma.

tecarîb, *A. i.* [Tecribe ç.] Denemeler. «Behlûl bütün o tecarib-i sevda ile dolgun hayatını.— Uşaklıgil».

tecasür, *A. i.* [Cesaret'ten] Cesaretlenme.

tecavüb, *A. i.* Cevaplaşma.

tecavür, *A. i.* Komşu olma.

tecavüz, *A. i.* [Cevaz'dan] 1. Ötesine geçme, aşma, atlama. 2. Sınırı aşma. Başkasının hakkına dokunma. 3. Geçme, daha ileri varma. 4. Saldırma. (ç. Tecavüzat).

tecavüzkâr, *F. s.* [Tecavüz-kâr] Saldıran, sataşan. (ç. Tecavüzkârân).

tecazüb, *A. i.* [Cezb'den] Fransızcadan *sympathie* (duygudaşlık) karşılığı (XX. yy.).

tecazür, *A. i.* Sövüşme. İki kişi birbirine dil uzatma.

tecdid, *A. i.* [Cid'den] Yeni etme. Yeniletme. Yenileme. (ç. Tecdidat). «Fakat yine hep tecdid-i râbıta eden o olur.— Uşaklıgil».

tecdiden *A. zf.* Yenileterek.

tecebbür, *A. i.* [Cebr'den] Ululuk, zorbalık peydahlama. Zor gösterme. «Merre çün sadra geçti tecebbür ve gazapta ifrat eyleyip.— Naima».

teceddüd, *A. i.* [Cid'den] Yenilenme. Tazelenme. (ç. Teceddüdat). «Geçen şüun-i hayatım teceddüd eyliyemez.— Fikret».

teceffüf, *A. i.* Kuruma. Kuruyup katılaşma.

tecehhüz, *A. i.* [Cihaz'dan] Çeyizlenme. Hazır buulnma.

tecellâ, **tecelli**, *A. i.* 1. Görünme. 2. Tanrı kudret ve sırrının kişilerde ve eşyada eserinin görünmesi. 3. Tanrı lûtfuna uğrama. (ç. Tecelliyat). «Nazarında elvah-i seria ile deveran ederek tecelli ediyordu.— Uşaklıgil».

tecelligâh, **tecelligeh**, *F. i.* [Tecelli-gâh] Tecelli yeri. «Tecelligâh iken binlerce rinde, — Melâmet söndü Şarkın her yerinde.— Beyatlı».

tecellizar, *F. i.* [Tecelli-zar] Tanrı kudretinin eserleriyle dolu yer.

tecellüd, *A. i.* 1. Yalandan ve güçlü cesaret gösterme. 2. İnat, direnme. (ç. Tecellüdat). «Ne rütbe etse tecellüd gıyabınızda gönül — Huzurunuzla gider ihtiyar — Niçin?— Recaizade».

tecemmu', *A. i.* [Cem'den] Toplanma, yığılma, birikme. (ç. Tecemmuat).

tecemmül, *A. i.* [Cemal'den] Süs. Süslenme. «Cevher-i zatım iktiza-yi tecemmül edip.— Fuzuli».

tecemmülât, *A. i.* [Tecemmül ç.] Süslenme için olan ağır ve pahalı eşya.

tecennüb, *A. i.* Sakınma, çekinme.

tecennün, *A. i.* [Cinn'den] Delirme. Çıldırma.

tecerru', *A. i.* Yudum yudum içme. Süze süze içme. «Zavallı hastacık eyler tecerru-i âmâl.— Fikret».

tecerrüd, *A. i.* 1. Soyunma. 2. Her şeyden boş olma. 3. Bütün ilgilerden geçip Tanrıya bağlanma. 4. Evlenmeyip bekâr olarak yaşama.

tecessüd, *A. i.* [Cesed'den] Gövde peydahlama.

tecessüm, *A. i.* [Cisim'den] 1. Cisimlenme. 2. Görünme, gözönüne gelme. (ç. Tecessümat). «Tecessüm eylemiş aczin emelle ittihadından.— Fikret».

tecessüs, *A. i.* 1. Yoklama, arama. 2. Bir şeyin iç yüzünü araştırma. Gözetme. (ç. Tecessüsat) «Herkesin nazar-i tecessüsünden çalınabilen on dakika içinde.— Uşaklıgil».

tecessüskâr, *F. s.* [Tecessüs-kâr] Araştırıcı, araştıran. Meraklı. «Nihal'in tecessüskâr suallerinden âzâde kalabilmesine müsait fırsatları.— Uşaklıgil».

tecezzi, tecezzü, *A. i.* Eczaya ayrılma, parça parça bölünme. Ufalanma. (ç. Tecezziyat).

tecfif, *A. i.* Kurutma, kurutulma.

techil, *A. i.* [Cehl'den] Birinin bilgisizliğini meydana koyma.

techiz, *A. i.* Gerekli şeyleri tamamlama. Donatma, donatım. (ç. Techizat). «Yetmiş pâre süfün-i harbiye techiz edip.— Naima».

tecil, *A. i.* [Ecl'den] Erteleme. Sonraya bırakma. Acele etmeme. (ç. Tecilât).

teclid, *A. i.* [Cilt'ten] Ciltleme.

teclil, *A. i.* (Hayvanı) Çullama. «Yetmiş reis bedene-i hüda bera-yi imtiyaz teclil ve taklid ve iş'ar buyrulup.— Naima».

tecnis, *A. i.* [Cinas'tan] İki anlamlı söz söyleme. Cinas yapma. (ç. Tecnisat).

tecri', *A. i.* Yudum yudum içirme.

tecrib, *A. i.* Deneme, sınama.

tecribe, *A. i.* Deneme sınama. Tecrübe. «Mir'ata bakma bir iki gün eyle tecrübe — Sabr eylemek firakına müşkül değil midir.— Nahifi».

tecribî, *A. s.* Deneme ile ilgili.

tecrid, *A. i.* 1. Soyma. 2. Bir tarafta tutma, ayırma. 3. (Tas.) Dünyayı yürekten çıkarıp Tanrıya yönelme. 4. (Fel.) Soyutlama. *Ehl-i tecrid*, dünyadan geçmiş olan dervişler. (ç. Tecridat). «Kendisini bir müsebbib mesuliyetinden tecrid eder olmuş idi.— Uşaklıgil».

tecriden, *A. zf.* Tecrit ederek. Tek alarak. Tekliyerek. (Fel.) Soyutluyarak. «Ziraat veya sanat veya ticaretin hangisi tecriden mütalâa olunursa.— N. Kemal».

tecrih, *A. i.* [Cerh'ten] Yaralama.

tecrim, *A. i.* [Cürm'den] 1. Cerime alma. 2. Cezalandırma. (ç. Tecrimat).

tecrübe, tecribe, Bk. *Tecribe*.

tecsim, *A. i.* [Cism'den] Vücut verme. Cisimlendirme. (ç. Tecsimat).

tecvi', *A. i.* [Cu'dan] Acıktırma.

tecvid, *A. i.* Kuran'ı okuma kurallarını yazan kitabın adı. Bu okumayı öğreten bilim.

tecvif, *A. i.* [Cevf'ten] Oyma. Oyuk haline koyma. (ç. Tecvifat).

tecvir, *A. i.* [Cevr'den] Cevr etme. Zor ve sıkıya koyma.

tecviz, *A. i.* [Cevaz'dan] İzin verme. Yapılmasına razı olma. «Ona bazı hikâyelerin okunmasını tecvize başlamıştı.— Uşaklıgil».

teczie, tecziye, *A. i.* 1. Parçalanma. 2. Cezalandırma (XIX. yy.)

teczir, *A. i.* [Cezr'den] (Mat.) Karesini alma.

tedabîr, *A. i.* [Tedbir ç.] Tedbirler. «Yalnız ittihazına lüzum görünecek bazı tedabir var.— Uşaklıgil».

tedafu', *A. i.* [Def'den] 1. Birini iletme, itişme, kakışma. 2. Savunma. (ç. Tedafüat).

tedafüi, tedafüiye, *A. s.* Kendini savunma ile ilgili. «Nihal'e karşı bir vaziyet-i tedafüiye almasına müsaade ediyordu.— Uşaklıgil».

tedahül, *A. i.* [Dühul'den] 1. Birbiri içine girme. 2. Bir taksitin ödenmeden öbürünün gelmesi. Ödemede gecikme. (ç. Tedahülât).

tedai, *A. i.* [Dâvet'ten] (Psi.) Çağrışım.

tedarik, tedarük, *A. i.* [Derk'ten] Araştırıp bulma. Elde edip hazırlanma. *Sümm-et-tedarik*, hemen buulnmuş, derme çatma. (ç. Tedarikât). «Gayr-i ihtiraz ve ihtiyat ile başı tedarikinde oldu.— Naima» — «Padişahın tedarikâtı hitama erdiği sırada. — N. Kemal».

tedavi, *A. i.* [Deva'dan] İlâç verme. İyileştirme için bakma. «Kimdir veren alile tedaviye ihtiyaç.— Ziya Pş.».

tedavül, *A. i.* 1. Elden ele gezme, dolaşma. Kullanılma. 2. Dilde dolaşma. (ç. Tedavülât).

tedavür, *A. i.* [Devr'den] Sıra ile yapma. Karşılıklı yapma.

tedbir, *A. i.* 1. Bir işin sonunu düşünerek başarısını sağlama çaresine başvurma. 2. Bir işin başarısı için düşünülen yol. *Tedbir-i menzil* (Sos.) Fransızcadan *économie domestique* karşılığı olarak (XIX. yy.); *hüsn-i tedbir*, iyi düşünülerek tutulan yol; *su-i tedbir*, yanlış yol, fena tutulmuş yol. (ç. Tedabir). «Gam derdine câm-i mey devadır — Tedbir-i gam eylemek revadır.— Fuzuli».

tedebbür, *A. i.* Duruma uygun davranma. «Ne veçhile müyesser ola deyu tefekkür ve bu hususta tebeddür ederim.— Sadettin»

tedehhün, *A. i.* [Dühn'den] Yağlanma. Yağ sürünme.

tedehhüş, *A. i.* [Dehşet'ten] Dehşete düşme, dehşetlenme, korkma. Yılma.

tedelli, *A. i.* [Dell'den] Nazlanma.

tedemmu, *A. i.* [Dem'den] Göz yaşarma.

tedemmug, *A. i.* [Dimag'dan] (Fel.) Fransızca'dan *cérébration* (beyinleşme) karşılığı (XX. yy.)

tedenni, *A. i.* [Denaet'ten] Aşağı inme. Aşağılama. (ç. Tedenniyat). «Sen felsefende tedenni mi ediyorsun yoksa?— Uşaklıgil».

tederru, *A. i.* Zırhlanma. Zırh elbise giyme.

tederrüc, *A. i.* Derece derece adım adım ilerleme.

tedennüs, *A. i.* Kirlenme.

tederrüs, *A. i.* [Ders'ten] Ders alma.

tedeyyün, *A. i.* [Din'den] 1. Dine bağlı olma. 2. Dinine sıkı bağlı olma. 3. Borçlanma.

tedfin, *A. i.* [Defn'den] Gömme.

tedhin, *A. i.* [Duhan'dan] Dumanlanma. Tütsülenme. «Bir damın içine kapayıp azab-i tedhin ile helâk etti.— Naima».

tedhin, *A. i.* [Dühn'den] Yağlama.

tedhiş, *A. i.* Şaşırtma, ürkütme. Yıldırma. (ç. Tedhişat).

te'dib, *A. i.* [Edeb'den] 1. Terbiye verme, eğitme. 2. Edeplendirme, Terbiyesini verme. *Hadd-i tedib*, bir suç işleyeni aklını başına getirecek, başkalarına da ders olacak şekilde cezalandırma (muahaze, tâzir, darp gibi). (ç. Tedibat). «Şahne-i renc-i humar eyler o saat te'dib.— Vâsıf».

te'diye, *A. i.* [Eda'dan] 1. Ödeme. 2. (Borcunu) verme. (ç. Tediyat).

tedkik, *A. i.* [Dikkat'ten] 1. İnceletme, ufak ufak kırıp ezme. 2. İnceleme. (ç. Tedkikat). «Halkın kolaylıkla itiyad-i itimadı neticesiyle tedkik olunmak zahmeti ihtiyar edilmeksizin.— Uşaklıgil».

tedlis, *A. i.* Alışverişte satıcının mal kusurunu müşteriden gizlemesi; hiyle.

tedmir, *A. i.* Sındırma. Tepeleme.

tednis, *A. i.* Kirletme.

tedrib, *A. i.* (Ped.) Yetiştirim.

tedric, *A. i.* Derece derece ilerleme, ilerletme. Azar azar hareket. *Alettedric*, tedric üzere; *bittedric*, azar azar, derece ile.

tedricen, *A. zf.* Yavaş yavaş, azar azar. «Geniş bir hat tedricen koyulaşan bir gölge şeklinde.— Uşaklıgil».

tedrici, *A. s.* Yavaş yavaş yapılan.

tedris, *A. i.* [Ders'ten] Ders verme, öğretme.

tedrisat, *A. i.* [Tedris ç.] (Ped.) Öğretim.

tedvin, *A. i.* [Divan'dan] 1. Manzumeleri divan şekline sokma. 2. Kitap yapma.

tedvir, *A. i.* [Devr'den] 1. Çevirme, döndürme. 2. Daire biçimine koma. (ç. Tedvirat). «Ne kudrettir edip tedvir arzı.— Recaizade».

teebbi, *A. i.* [Eb'den] Bir kimseyi baba edinme, baba sayma.

teebbüd, *A. i.* 1. Ürküp çekinme. 2. Ergen kalma, evlenmeme.

teebbüh, *A. i.* 1. Kibirlenme. 2. Göztokluğu ile bir şeyden vazgeçme.

teebbün, *A. i.* İze uyma, birinin gittiği yana yönelme.

teeccül, *A. i.* Belli bir vakte kadar ertelenme isteme.

teeccüm, *A. i.* Öfkelenme.

teeddüb, *A. i.* [Edeb'den] Edeplenme. Çekinme. «Teeddüb eyle ruh-i hâke cür'a-pâş olma.— Nabi».

teeddüben, *A. zf.* Edep ve terbiye kurallarına uyarak.

teeffüf, *A. i.* Öf öf diye sıkıntıyı belli etme.

teehhül, *A. i.* [Ehl'den] Evlenme. «Birkaç sene sonra o da bittabi teehhül edecek.— Uşaklıgil».

teekküd, *A. i.* Sağlamlaşma.

teekkül, *A. i.* (Yaranın) yenmesi. Oyulup açılması, büyümesi.

teellüf, *A. i.* [Ülfet'ten] Alışma, hoş geçinme. (ç. Teellüfat).

teellüm, *A. i.* [Elem'den] Kederlenme. Eseflenme. (ç. Teellümat). «Şi'rimdeki şive-i teellüm — Raci' bana hep bu acze raci'. — Fikret».

teemmi, *A. i.* Cariye edinme.

teemmül, *A. i.* [Emel'den] Etraflıca düşünme. *Bilâ teemmül*, düşünmeden. (ç. Teemmülât). «Ve bir zaman baş aşağı teemmül edip.— Naima».

teemmüm, *A. i.* [Üm'den] Ana edinme.

teemmür, *A. i.* [Emr'den] Âmirlenme.

teenni, *A. i.* Yavaş davranma. Yavaşlık. Gecikme. (ç. Teenniyat).

teennüs, *A. i.* [Üns'ten] Ünsiyet etme. Alışkanlık gösterme. «Belki vücut — Bu leyle-i serd ile bir çare-i teennüs arar.— Fikret».

teerrüb, *A. i.* Kendini zeki göstermeye uğraşma.

teessüf, *A. i.* [Esef'ten] Acıma, acığını gösterme. *Maatteessüf*, esefle. (ç. Teessüfat). «Firdes Hanımın kızı olduğuna vâkıftınız, teessüf olunur ki onun yanında bir de Behlûl bulundu.— Uşaklıgil».

teessüm, *A. i.* [İsm'den] Günahtan sakınma.

teessür, *A. i.* [Eser'den] 1. Bir şeyin etkisini duyma. 2. Etkilenme. 3. Acı, keder duyma. *Seri-üt-teessür*, çabuk etkilenen. (ç. Teessürat). «Hayatı bence teessürdür eyliyen ispat — Tayyün eyliyemez nevm içinde hayat.— Fikret».

teessür, *A. i.* Oyalandırma. İşten alıkoma.

teessürat, *A. i.* [Teessür ç.] Etkiler, acılar, kederler. «Teessürat-i beşerden gelir mi dehre melâl».

teessüs, *A. i.* [Esas'tan] Temelleşme, yerleşme. «Kalblerinde valideleri çocuklarına rapteden rişte-i hürmet ve muhabbet teessüs edememiş.— Uşaklıgil».

teevvi, *A. i.* [İyva'dan] Oturacak yer edinme.

teevvüd, *A. i.* Eğrilme, iki kat olma.

teevvüh, *A. i.* İnleme, figan etme. Eyvahlanma. (ç. Teevvühat).

teevvül, *A. i.* Başka anlama gelme. Anlamı başka olma.

teeyyüd, *A. i.* Kuvvetlenme. Sağlamlaşma. «Gözlerinde gittikçe teeyyüd eden vahşi bir tebessümle devam ediyordu.— Uşaklıgil».

teezzi, *A. i.* [Eza'dan] İncinme.

teezzür, *A. i.* [İzar'dan] Örtünme.

tef, *F. i.* Sıcak. «Tef-i hayatbahş-i aftaba karşı bi-sebat — Erir, akar.— Fikret».

tefaddul, **tefazzul**, *A. i.* [Fadl, Fazl'dan] Üstünlük meziyet iddiasında bulunma.

tefahhum, *A. i.* [Fahm'den] Kömürleşme.

tefahhur, *A. i.* [Fahr'den] Övünme, kurulma.

tefahhus, *A. i.* İyice araştırma. (ç. Tefahhusat). «Gureba ve tüccarın emtia ve eşyasını tefahhus edip.— Naima».

tefahur, *A. i.* [Fahr'den] Övünme. (ç. Tefahurat). «Eb ü ceddiyle tefahur eden ebced-hânın. — Nef'i».

tefaîl, *A. i.* [Tef'ile ç.] (Ed.) Tef'ileler. Mısra veya beytin vezin parçaları.

tefakkud, *A. i.* Arayıp sorma. «Emval-i galâli bizzat tefakkud ve tefahhus etmekle.— Naima».

tefakkuh, *A. i.* [Fıkıh'tan] Fıkıh öğrenme.

tefakum, *A. i.* (İş) büyüyüp güçleşme.

tefarik, *A. i.* [Tifrice ç.] Yırtmaçlar. Aralıklar.

tefarik, *A. i.* [Tefrik ç.] 1. Ayırmalar, seçmeler. 2. Ufak, küçük armağanlar. 3. Küçük küçük parçalar. «Tefarik-i âzasına lerze saldı.— Naima». — «Hedayayi-lâyıka ve tefarik-i faika ile gelip.— Peçevi».

tefasîl, *A. i.* [Tafsil ç.] Tafsiller, ayrıntılar.

tefasîr, *A. i.* [Tefsir ç.] Tefsirler.

tefavüt, *A. i.* [Fetva'dan] İki şey arasındaki fark. «Rûnumadır neşesinde hep tefavüt âlemin. — Halimgiray».

tefazul, *A. i.* [Fazl'dan] 1. Fazilet ve keremde yarışma. 2. Fark, miktar fazlası. (ç. Tefazulât).

tefci', *A. i.* Acıtma. Acıtıp ağrıtma. «Rehayab-i dehşet ü tefci. — Esat Ef.».

tefeyyür, *A. i.* 1. Su akıtılma. 2. Drenaj.

tefehhüm, *A. i.* [Fehm'den] Ağır ve azar azar anlama. Farkına varma.

tefekküh, *A. i.* 1. Pek hoşlanıp şaşırma. 2. Pişman olma. 3. Yemiş toplama, yemiş yeme. «Asker-i islâm bağ ve bahçelerde şeb ü ruz tefekküh ve.— Naima».

tefekkür, *A. i.* [Fikr'den] Düşünme. Akıl yorma. (ç. Tefekkürat). «Vezir-i âzama gelip bu veçhile hayrette buldukta : Nedir tefekkürünüz bana söylenüz, eğer bu vâki olan ahvalden ötürü ise.— — Naima».

tefelsüf, *A. i.* [Felsefe'den] Feylesoflaşma. Felsefe sözleri söyleme. (ç. Tefelsüfat). «Zekâ tefelsüfe maildi... Muttasıl düşünür.— Fikret».

tefennün, *A. i.* [Fen'den] Fen öğrenme. Birçok şeyler bilme.

teferru', *A. i.* [Fer'den] 1. Dallanıp budaklanma. 2. Bir çok bölüme ayrılma. 3. Bir kökten çıkıp ayrılma. (ç. Teferruat).

teferruat, *A. i.* Bir şeyin bütün noktaları, ayrıntılar.

teferrug, *A. i.* [Ferag'dan] 1. Bir işi bitirip kurtulma. 2. Satın alınan bir mülkün tapu işini yaptırma, kendi üzerine çevirme.

teferruh, *A. i.* [Ferah'tan] Ferahlanma. İç açılma.

teferruk, *A. i.* [Fark'tan] Ayrılma, dağılma.

teferrüc, *A. i.* [Ferec'den] 1. Açılma, ferahlanma. 2. Eğlenmek için gezme, seyir.

teferrücgâh, *F. i.* [Teferrüc-gâh] Gezinti yeri.

teferrüd, *A. i.* [Ferd'den] 1. Tek, tenha kalma, herkesten ayrılma. 2. Benzersiz olma. 3. Kendi başına olma. «Teferrüd etmedi derler nazîri bir sâki — Cem'in seririne câlis sülâle devrinde.— Beyatlı».

teferrüs, *A. i.* [Feraset'ten] Sezme, farkına varıp anlama. (ç. Teferrüsat). «Gelmeden sen teferrüs etmiş idim.— M. Naci».

teferrüş, *A. i.* [Ferş'ten] Yayılma, serilme.

teferrüz, *A. i.* [İfraz'dan] Ayrılma.

tefessüh, *A. i.* [Fesh'ten] Çürüyüp dökülme. (ç. Tefessühat).

tefe'ül, *A. i.* [Fal'dan] 1. Uğur sayma. 2. Fala bakma, fal açma. (ç. Tefe'ülât).

tefevvuk, *A. i.* [Fevk'ten] Üste çıkma, üstün olma. «Zaice-i hal ü kaalinden ahkâm-i liyakati ve akran ü emsaline tefevvuk ve rüçhan niyeti zâhir olur.— Akif Pş.».

tefevvüh, *A. i.* 1. Ağza alma, söyleme 2. Dil uzatma.

tefevvühat, *A. i.* [Tefevvüh ç.] Münasebetli münasebetsiz sözler. Dedikodu. Kanunca cezalandırılacak sözler.

tefeyyüz, *A. i.* [Feyz'den] İlerleme, bollaşma. (ç. Tefeyyüzat).

tefhim, *A. i.* [Fehm'den] Anlat-

ma. (ç. Tefhimat).

te'fif, *A. i.* Öf diye sıkıntı göstermе.

te'fik, *A. i.* Yalan söyleme.

tefrid, *A. i.* [Ferd'den] 1. (Tas.) Bütün varlığı Tanrı varlığı bulup dünyadan geçerek Tanrı ile meşgul olma. (ç. Tefridat).

tefrig, *A. i.* [Feragat'ten] Vaz geçirme. Feragat ettirme. «Mukaddemat-ı mâkule ile padişah ve valide hazretlerini fesh-i rey'den tefrig eyledi.— Naima»

tefrih, *A. i.* [Ferah'tan] (içi) açma, ferahlandırma. «Tercih-i hussad-ı bedhâh ve tefrih-i asdika-yi nikhâh.— Nabi».

tefrih, *A. i.* Filizlenme. Gelişme. *Devr-i tefrih*, (Bio.) Kuluçka devri.

tefrik, *A. i.* [Fark'tan] 1. Ayırma. 2. Ayrı tutma, seçme. «Her yeldirmeden tefrik edecek bir eser-i icat olarak.— Uşaklıgil».

tefrika, *A. i.* 1. Ayrılma, ayrılık. 2. Bozuşma, nifak. 3. Gazete veya benzerlerinde parça parça yayımlanan uzun yazı. «Görmemişti gülşen-i aşkım hazan-ı tefrika.— Fuzuli».

tefriş, *A. i.* [Ferş'ten] 1. Yayma. 2. Döşeme. (ç. Tefrişat). «Düşünür zahm-i arzı tefrişi.— Cenap».

tefrit, *A. i.* [Fart'tan] Ortalamanın çok altında kalma. Ortalamanın çok üstünde demek olan «ifrat» sözünün karşıtıdır, çok defa iki ucu göstermek için *ifrat ü tefrit* denirdi.

tefsik, *A. i.* [Fisk'tan] Fısk ve fücura sürükleme. Bozmak. «Ahd-i şariden beri kema yenbagi tetkik ve tekadüm-i zaman ile şühud tefsik olunurken.— Raşit».

tefside, *F. s.* Kızgın, ateşli.

tefsir, *A. i.* 1. Açıklama. Anlamını anlatma için genişletme. 2. Kuran'ın anlamında yapılan açıklamalar. 3. Bu iş için yazılmış eserler. (ç. Tefsirat, tefasir). «Çıkar tefsir-i bismillâh her harf-i beyanımdan.— Leskofçalı».

teftih, *A. i.* [Feth'ten] 1. Açma. 2. Geyirme. «Kendülere oturduğu yerden teftih-i memalik müyesser olmuş idi.— Selâniki».

teftik, *A. i.* [Fek'ten] 1. (Pamuk) atma. 2. (Yün) tarama.

teftik, *A. i.* [Fetk'tan] Yarma. Yarılma.

teftil, *A. i.* Fitil yapma. Bükme, eğirme.

teftiş, *A. i.* Araştırma. Bir şeyin doğrusunu bulmak için her tarafı arayıp tarama. (ç. Teftişat) «Nefes alışlarına kadar taht-i teftişte tutularak.— Uşaklıgil».

tefviz, *A. i.* Birine verme. (Bir malı) üste etme. *Tevfiz-i umur*, işleri birine bırakma. (ç. Tefvizat). «Hakka tefviz-i umur et ne elem çek ne keder.— Vâsıf».

tegabün, *A. i.* [Gabn'den] Birbirini aldatma.

tegafül, *A. i.* [Gaflet'ten] Bilmezliğe gelme. Bilmiyor görünme. «Artık uyan ey mah — Ey mah-i tegafül,— Zira geçiyor, ah, — Saât-i tahayyül.— Cenap»

tegallüb, *A. i.* [Galebe'den] Üstün gelme. (ç. Tegallübat).

tegayyür, *A. i.* [Gayr'den] Başkalaşma. Karşıt olma.

tegerg, *F. i.* (Yağan) Dolu.

teh, *F. i.* Dip. *Teh-i çah*, kuyunun dibi.

tehaci, *A. i.* [Heca'dan] Hicivleşme.

tehacüm, *A. i.* [Hücum'dan] Birlikte ve birden hücum etme. Üşüşme. (ç. Tehacümat).

tehadu', *A. i.* [Hudu'dan] Aldanmış görünme.

tehafüt, *A. i.* Birbiri üstüne atılma.

tehalüf, *A. i.* Yargıcın iki tarafada yemin ettirmesi.

tehalüf, *A. i.* [Hulf'ten] Birbirine uymama. Birbirine karşıt olma. (ç. Tehalüfat).
«Niçin bu reng-i tehalüf lika-yi hilkatte?— Fikret».

tehalük, *A. i.* [Helâk'ten] İstekle atılma. Tehlikeye aldırmama. Birbirini çiğneyecek gibi koşuşma. (ç. Tehalükât). «Ne boş tama,! bu tehalük reva mı şöhret için — Fikret».

tehami, *A. i.* Kendini sakınma, Koruma. (ç. Tahamiyat).
«Asker ve tahami ve korunmak vâdilerini terk eyliyesin.— Naima».

tehasum, *A. i.* [Hasm'den] Düşmanlık gösterme, düşmanlaşma.

tehasüd, *A. i.* [Hased'den] Haset etme, imrenme. (ç. Tehasüdat).

teharüş, *A. i.* Hırıldaşıp dalaşma.

tehaşa, *F. i.* Çekinme. «Eş'ar ü fünun hep o dudaklarda müheyya — Çirkâb-i taarruzdan ederlerdi tehaşa.— Fikret».

tehaşi, *A. i.* Korkup çekinme. Sakınma. «Hattâ dudaklarında bir tahaşi-i asabi bile hissetmiyerek. — Uşaklıgil».

tehavün, *A. i.* [Hevn'den] Aldırış etmeme. Önemsiz görme. Hafifseme. «Ne tehavün taleb-i kâma ne tedkik gerek — O da bir dâd-i Hudadır ona tevfik gerek.— Nabi».

tehcin, *A. i.* Dedikodu yapma. Sövüp sayma.

tehcir, *A. i.* [Hicret'ten] Göç ettirme. (XX. yy.).

tehdid, *A. i.* Yapılacak bir ceza ile korkutma. (ç. Tehdidat).
«Sonra Peyker'in firar etmek tehdidine mukabil.— Uşaklıgil».

tehdidamiz, *F. s.* [Tehdid-amiz] Tehdidle karışık.

tehditkârane, *F. zf.* Tehdit eder yolda. «Behlûl tehditkârane Bihter'e yaklaşıyordu.— Uşaklıgil».

tehdim, *A. i.* [Hedm'den] Yerle bir etme, yıkma.

tehdin, *A. i.* Çocuk avutma.

tehdiye, *A. i.* [İhda'dan] Armağan verme. Bağışlama.

tehecci, *A. i.* [Heca'dan] Heceleme.

teheccüd, *A. i.* 1. Gece uyumayıp namaz kılma. 2. Gece namazı. «Paşa kalkıp mutadı üzre teheccüd kılıp.— Naima».

teheccüm, *A. i.* [Hecm'den] Hücum etme. Saldırma. Acele gitme. «Anın dâmenin mülâzemetine dest-i neyl erişmedi ama divan-ül-belâgatine teheccüm ettim.— Fuzuli».

teheddi, *A. i.* Hidayetlenme. Doğru yola gelme.

teheddüm, *A. i.* Yıkılma.

tehekküm, *A. i.* Ciddi görünür gibi eğlenme. (ç. Tehekkümat).
«Mütebessim enzar-i tehekkümünü âşığının solgun çehresine serperek.— Fikret».

Tehemten, *F. i.* Zal'in oğlu Rüstem'in lâkabıdır.
«Meclis-i işrette korkaklar Tehemten'dir bütün.— M. Naci».

tehettük, *A. i.* Yırtılma. Utanmazlıkta aşırı durumda bulunma.

tehevvüd, *A. i.* Yahudi olma.

tehevvür, *A. i.* Sonunu düşünmeden bir işe saldırma. Kızma, kö-

pürme. (ç. Tehevvürat). «Birden taşan tehevvür-i mecnunane ile.— Uşaklıgil».

teheyyü, *A. i.* Hazırlanma.

teheyyüb, *A. i.* [Heybet'ten] Korkutma. Korkma.

teheyyüc, *A.i.* [Heyecan'dan] Heyecana gelme, coşma. (ç. Teheyyücat). «Bir ihtizaz, ufacık bir teheyyüc-i ilham.— Fikret».

tehezzüz, *A. i.* İnce bir surette titreme.

tehi, tehiy, *F. s.* Boş. *Tehidest*, eli boş, züğürt; *tehimgaz*, boş kafalı; *tehimeyan*, içi boş. «Tehi, kazazade bir tekne kargısında peder.— Fikret».

tehidest, *F. s.* [Tehi-dest] Eli boş. Fakir, züğürt. «Ger yolun düşer ise varma tehidest Aceme — Bu Muhibbi gazali Kum ile Kâşan'a ilet.— Kanuni».

tehidestî *F. i.* Züğürtlük, fakirlik.

tehie, *A. i.* [Heyet'ten] Hazırlama. Hazır etme. «Sadabad'da yine sultan-i enam hazretlerine tehie-i ziyafet ve.— Asım».

teh'm, *A. s.* Suçlu.

tehimagz, *F. s.* [Tehi-magz] Boş kafalı, beyinsiz.

tehir, *A. i.* [Ahar'dan] Geriye bırakma. Geciktirme. (ç. Tehirat). «Hem görmek istiyor, hem görmek zamanını tehire çalışıyordu.— Uşaklıgil».

tehiy, Bk. *Tehi.*

tehiye, Bk. *Tehie.*

tehl'k, *A. i.* Öldürme.

tehlike, tehlüke, *A. i.* [Helâk-ten] Ölümle sona erebilecek hal. Tehlike «Bihter'le muaşakalarının yeni bir devre-i tehlikeye girdiğini anladı.— Uşaklıgil».

tehlil, *A. i.* «Lâilâhe illallah...» sözünü söyleme. (ç. Tehlilât). «Seni tehlil için, takdis içindir. — Recaizade».

tehlilhân, *F. s.* [Tehlil-hân] Tehlil edip duran, tehlil sözünü makamla okuyan.

tehniyet, *A. i.* Kutlama, mübarekeleme. «Ve tehniyet-i feth için otak önünde sayeban-i âli kurulup.— Naima».

tehtik, *A. i.* Yırtma. Namusa halel getirme.

tehrîb, *A. i.* Kaçırma. Kaçırılma.

tehvil, *A. i.* [Hevl'den] Korkuya düşürme. (ç. Tehvilât). «Bu haber asker beyinde şayi olmakla tehvil ve fütura bais olur diye ol şahsı kaybettiler.— Naima».

tehvim, *A. i.* Imızganma. Hafif uyku. «Mersum-i mecâ-yi mütehayyile kılınmış hayalât-i tehvim-i evhama müşakil nice.— Şefikname».

tehvin, *A. i.* [Hevn'den] 1. Kolaylaştırma. Hafifletme. 2. Ucuzlatma. 3. Alçaltma.

tehviş, *A. i.* Karmakarışık etme.

tehyib, *A. i.* Heybetli gösterme, gösterilme.

tehyic, *A. i.* [Heyecan'dan] Coşturma. Heyecanladırma. (ç. Tehyicat). «Ta'kid ü rekike uğramaz hiç — Eyler okudukça tab'ı tehyic.— Ziya Pş.».

tehzib, *A. i.* Düzeltme. Temizleme. Islâh etme. (ç. Tehzibat).

tehzil, *A. i.* 1. Zayıflatma. 2. Alaya alma. Alay şekline sokma. (ç. Tehzilât).

tehziz, *A. i.* İnce ve uzun uzun titreme. «Titretir bin kalbi bir tehziz-i müjgân etmede.— M. Naci».

tek, *F. i.* Koşma, seğirtme. *Tek ü*

pu, tek ü tâz, durmayıp koşma. «Sebzenin âb gelir pâyına yerden gökten — Rızk için olmadığından tek ü pû kaydında.— Nabi».

tekabül, *A. i.* [Kabl'den] 1. Karşı karşıya gelme. Yüzleşme. 2. Karşılık olma, bir şeye karşılık olma veya yerini tutma. «Tekabül-i sufuf ve tekarî-i süyuf vuku bulıcak.— Sadettin».

tekadîm, *A. i.* [Takdime ç.] Sunulan armağanlar.

tekadîr, *A. i.* [Takdir ç.] Mukadderat. Alın yazıları.

tekadüm, *A. i.* Geçmiş bulunma.

tekâfü', *A. i.* [Küfüv'den] Birbirinin dengi olma.

tekâhhul, *A. i.* [Kühl'den] Gözlere sürme çekme.

tekâhül, *A. i.* Dikkatsizlik, ihmal. «Asla tekâhül buyurmazlardı.— Sadettin».

tekalîb, *A. i.* [Taklib ç.] Dönüşler. Döndürüşler. Çevrilmeler. İçi dışa çevirmeler.

tekâlif, *A. i.* [Teklif ç.] 1. Teklifler. 2. Vergiler. *Tekâlif-i emriye* hükümdarın kestiği vergi; *-harbiye,* savaş zamanı olan olağanüstü vergi ve alımlar; *-şer'iyye,* dinin buyurduğu vergiler.

tekâmül, *A. i.* [Kemal'den] Olma, olgunlaşma. Evrim. (ç. Tekâmülât). «Hayat-ı beşer şahs-ı fikretin — Bir cümle-i tekâmüliî.— Fikret».

tekâmüliyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *évolutionisme* (evrimcilik) karşılığı (XX. yy).

tekâpu, *F. i.* 1. Öteye beriye seğirtme, bir şeyler araştırma. 2. Dalkavukluk, kavuk sallama. «Yekdiğere eyleyip tekâpu — Derler ki efendi böyledir bu.— Ş. Galip».

tekarîr, *A. i.* [Takrir ç.] Takrirler, önergeler.

tekarun, *A. i.* [Karine'den] Birbirine yanaşma.

tekarüb, *A. i.* [Kurb'dan] 1. Birbirine yakın gelme, yaklaşma. 2. (Fiz.) Yakınsama.

tekâsüf, *A. i.* [Kesafet'ten] Sıklaşma. Koyulaşma. Yoğunlaşma. «Tekâsüf eyliyerek bir sehabe halinde.— Fikret».

tekâsül, *A. i.* [Kesl'den] Üşenme, kayıtsızlık. (ç. Tekâsülât) «Öldür tekâsül eyleme kurbanın olduğum.— Yenişehirli».

tekâsür, *A. i.* [Kesr'den] Kırılma. Kırınım.

tekâsür, *A. i.* [Kesret'ten 1. Çoğalma. 2. Çok övünme.

tekaşşu', *A. i.* (Hek.) Balgam çıkarma. Kan tükürme.

tekatîr, *A. i.* [Taktir ç.] Damlamalar. Damıtıklar.

tekattül, *A. i.* [Katl'den] Birbirini kesme, kesişme.

tekatu', *A. i.* [Kat'dan] Kesme. Kesişme.

tekatül, *A. i.* [Katl'den] Birbirini öldürme.

tekaüd, *A. i.* [Kuud'dan] Emeklilik.

tekaüdiyye, *A. i.* Emeklilik aylığı.

tekâver, *F. s.* Koşucu, seğirtici. «Bu peder-i natüvanı raiz-i tekâver-i iftihar eylemiştir.— Nabi».

tekavvüs, *A. i.* [Kavs'ten] Yaylanma. Yay biçimine girme.

tekavvüt, *A. i.* [Kut'tan] Beslenme. Geçinme.

tekâyüd, *A. i.* [Keyd'den] Birbirine hile yapma.

tekayyuh, *A. i.* [Kih'ten] İrinlenme. (ç. Tekayyuhat).

tekaza, *A. i.* [Kaza'dan] 1. Borcunu ödemesi için borçluyu sıkş-

tırma. 2. Takaza, çekişme. «Niçin, sorun, bu tekaza-yi ömre katlanıyorlar.— Fikret».

tekbir, *A. i.* [Kibr'den] «Allahü ekber» (Tanrı uludur) sözünü söyleme. «Gök top sesleriyle inlerken — Söylemişler saltanatlı tekbiri.— Beyatlı».

tekbirhân, *F. s.* [Tekbir-hân] Tekbir okuyan.

tekdir, *A. i.* [Keder'den] 1. Bulandırma. 2. Kederlendirme. Keder verme. 3. Azarlama. (ç. Tekdirat). «Kerametlû efendimize söyleyip tekdir-i hâtır etmek makul değildir.— Naima». — Sonra kendi kendisini tekdir ederek Nihal'e günlerce lâkayt kalmak için çalışırdı.— Uşaklıgil».

tekebbüd, *A. i.* [Kebed'den] (Bio.) Katılaşma.

tekebbür, *A. i.* [Kibr'den] Kibirlenme, ululuk satma. «Lâzım değil inayeti ehl-i tekebbürün — Bahş eyledim atâsını veçh-i abusuna.— Necati»

tekeddür, *A. i.* [Kederden] Bulanma, duruluğunu kaybetme. *Tekeddür-i hatır*, kederlenme. «Bütün şiirlerimin ruhu bir tekeddürdür — Ki dembedem duyarım kalb-i nale-meşhunda.— Fikret».

tekeffül, *A. i.* [Kefil'den] Birine kefil olma. Kefalet verme. «Kim itimat edecek müflisin tekeffülüne.— S. Vehbi».

tekehhün, *A. i.* Kâhinlik, falcılık etme.

tekellüf, *A. i.* [Külfet'ten] 1. Güçlüğe katlanma. 2. Özenme, gösterişe kapılma. 3. Gösteriş, üzenti. Yapmacık davranış. *Bilâ tekellüf, bi tekellüf*, külfetsiz, sıkıntısız, üzenmeden. (ç. Tekellüfat). «En ziyade tekellüfe lüzum gördükleri mesirelere mahsus kıyafetleriydi.— Uşaklıgil».

tekellüm, *A. i.* [Kelâm'dan] Söyleme. Lâkırdı etme. (ç. Tekellümat). «Nerde bülbül teranesi duysam — Âşıkane tekellümün sanırım.— Recaizade» — «Tekellümatına bir lüknet-i necibe verir.— Fikret».

tekellüs, *A. i.* [Kils'ten] Kireçleşme.

tekemmül, *A. i.* [Kemal'den] Olgunlaşma. Kemale gelme. (ç. Tekemmülât).

tekemmün, *A. i.* [Kemn'den] Pusu tutma, gizlenme.

tekenni, *A. i.* [Künye'den] Künye alma, ad alma.

tekerrüm, *A. i.* [Kerem'den] Keremli olma. Saygı görme.

tekerrür, *A. i.* Bir daha olma. Tekrarlanma. «İkisinin arasında bu daima tekerrür eden bir oyun oluyordu.— Uşaklıgil».

tekessür, *A. i.* [Kesret'ten] Çoğalma.

tekessür, *A. i.* [Kesr'den] Kırılma.

tekevvün, *A. i.* [Kevn'den] Var olma. Meydana gelme. Oluş. Şekillenme. *Tekevvün-i evvel*, Fransızcadan *préformation* (ön oluşum) karşılığı; *-cibal*, (Jeo.) Fransızcadan *orogénie* (dağ-oluş) karşılığı; *-ferdî*, (Bio.) Fransızcadan *ontogénie* (bireyoluş) karşılığı; *-nevî* (Bio.) Fransızcadan *phylogénie* karşılığı.

tekeyyüf, *A. i.* [Keyf'ten] Keyiflenme. Keyiflendirecek bir şey alma.

tekfil, *A. i.* Kefil etme. Kefil edilme.

tekfin, *A. i.* [Kefen'den] Kefene

sarma. Kefenlenme.

tekfir, *A. i.* [Küfr'den] Birine kâfir deme. (ç. Tekfirat).

tekhil, *A. i.* [Kühl'den] Göze sürme çekme. Sürmelemek, sürmelenmek.

tekid, *A. i.* 1. Sağlamlaştırma. 2. Bir iş için evvelce yazılanı bir daha tekrarlama. 3. (Gra.) Pekiştirme. (ç. Tekidat).

te'kil, *A. i.* Bir kimseye yiyecek yedirme.

tekke, *A. i. 1.* Dayanma. 2. Tekke. «Tekke-i dilde hayal-i yârdır mihmanımız.— Ruhi».

teklif, *A. i.* [Külfet'ten] 1. Eziyetli bir isteme. 2. Resmi ve çekingen muamele. 3. Vergi yükleme. 4. Önerge. *Teklif-i ham*, münasebetsiz, ağır teklif; *-mâlâyutak*, ağır ve yapılmıyacak teklif. (ç. Teklifat).

«Bakınız size ne şartlar teklif ediyorum.— Uşaklıgil» — «Bana verin ve illâ zor bazu-yi tagallüb ile zaptederim deyu teklif-i malayutak ettiğinden gayri.— Raşit».

teklil, *A. i.* [İklil'den] Taçlama. Taç giydirme.

teklis, *A. i.* [Kils'den] Kireç haline getirme. Kireçleştirme.

tekmil, *A. i.* [Kemal'den] 1. Kemale erdirme. 2. Bitirme, tamamlama. *Tekmil-i enfas*, ölme; *selâsin*, (ay görülemediği zaman) Arabî ayını 30 gün sayma.

tekmile, *A. i.* Ek, katma gibi tamlama için sonradan yapılan iş.

tekmin, *A. i.* [Kemin'den] Pusuya, sipere yerleştirme, yatırma. «Metrislere tâbiye ve tekmin ile. — Ragıp Pş.»

tekniye, *A. i.* [Künye'den] Künye koma.

tekrar, *A. i.* Bir şeyi iki veya daha çok defa yapma. *Tekrar, alettekrar, be tekrar*, bir çok defa. «Bu odaya, hakikatte, aldanmak için tekrar gelmiş idi.— Uşaklıgil».

tekrek, tegerk, *F. i*, (Yağan) dolu. «Bâran-i ferah tegrek-i âfât. — Ş. Galip».

tekrih, *A. i.* Kerih gösterme. Sevdirmeme.

tekrim, *A. i.* [Kerem'den] Ululama, saygı gösterme. (ç. Tekrimat). «Eya muhit-i cihan-i tekerrüm ü tekrim.— Nef'i».

tekrimen, *A. zf.* Saygı göstererek. Saygı olarak.

tekrir, *A. i.* Bir daha yapma veya söyleme. Tekrarlama. «Tekrir ederdi sem-i hayalime bi-mesil — Bir aks-i canrüba.— Fikret».

teksib, *A. i.* [Kisb'den] Kazandırma.

teksif, *A. i.* [Kesafet'ten] 1. Koyu veya sık yapma. 2. Saydamlığını giderme.

teksir, *A. i.* [Kesret'ten] Çoğaltma. (ç. Teksirat).

teksir, *A. i.* [Kesr'den] Kırma.

tekşif, *A. i.* [Keşf'ten] Ziyadesiyle, iyice açma, açılma.

tekvin, *A. i.* [Kevn'den] 1. Var etme. 2. Yaratma. *Âlem-i tekvin*, vücut ve hudus âlemi. *Kitab-üt-tekvin*, Tevrat'ın birinci bölümü.

tekzib, *A. i.* [Kizb'den] Yalanlama. Yalan olduğunu söyleme. «Bâd-ı pür-va'd-i nevbaharı eder Bir enîn elîm ile tekzib — Öksüren, inliyen şu bad-ı ratîb.— Cenap».

tel, tell, *A. i.* Tepe, küme, yığın. (ç. Tilâl). «Ve bir tel-i refi üzre bârgâh kurulup.— Naima».

telâffuz, *A. i.* [Lâfz'dan] Bir harf veya kelimeyi seslerini iyi çıkararak söyleme. «Nâkıs öğrenilmiş fransızcalarını sahte bir telâffuzun süslerine boğmıya.— Uşaklıgil».

telâfi, *A. i.* Elden çıkmış bir şeyin veya o değerde olanın yerine getirilmesi. *Telâfi-i mâfat*, olan bir ziyandan bir kısmını çıkarma; *nakaabil-i telâfi*, yerine konmaz. «Fakat şimdi yapılmış olan müracaat gayr-i kaabil-i telâfi bir şey görünüyordu.— Uşaklıgil».

telâfif, *A. i.* (Ana.) Kıvrımlar, bükûntüler.

telâhhum, *A. i.* [Lâhm'dan] (Yara) etlenme. Et peyda etme.

telâhi, *A. i.* [Tehv'den] Oyunla vakit geçirme.

telâhuk, *A. i.* [Lühuk'tan] Birbiri arkasından gelip birleşme. Birbirine katılma. «Ebna-yi beşer telâhuk-i efkârın ittisaı sayesinde.— N. Kemal».

telâhuz, *A. i.* Göz ucuyla bakma. Göz ucuyla bakışma.

telâki, *A. i.* [Lika'dan] Birbirine ulaşma. Kavuşup birleşme.

telâkigâh, *A. i.* [Telâkı-gâh] Buluşma yeri. «Harîm bir telâkigâh-i esrar samimiyetini kesbeden bu yuva.— Uşaklıgil».

telâkki, *A. i.* [Lika'dan] 1. Alma kabul etme. 2. Sayma, fikir sahibi olma. *Telâkki bilkabul*, kabullenerek. «Ferman-i lâzımül-iz'anlarını telâkki bilkabul edip.— Sadettin» — «Kendisini bir hikâyenin kahramanı ehemmiyetiyle telâkki ediyordu.— Uşaklıgil».

telâkkub, *A. i.* [Lâkab'dan] Lâkaplanma.

telâkkum, *A. i.* Paralayıp lokma yutma.

telâ'lü, *A. i.* [Lü'lü'den] Parıldama, «Olur telâ'lü-i bâran içinde handefeşan.— Fikret».

telâmiz, tilâmiz, *A. i.* [Tilmiz ç.] Öğrenciler.

telâsuk, *A. i.* [Lüsuk'tan] Yapışma, birbirine bitişik olma.

telâ'süm, *A. i.* Karşılık verememek, kekelemek. *Bilâ telâ'süm*, keklemeden doğrudan doğruya. «Ahkâmını memlekette bilâ telâ'süm icra ederdi.— Naima».

telâş, *A. i.* Sıkıntı ile karışık acele. «Küçük bir eser-i telâş, ufak bir sayha-i haşyet bile uyandırmıyarak.— Uşaklıgil».

telâşi, *A. i.* 1. Önemini kaybetme. 2. Telâş.

tel'at, *A. i.* Bk. *Tal'at*.

telâttuf, *A. i.* [Lütf'tan] Lütuf ve nezaketle davranma. «Cenab-i molla telâttuf yüzünden.— Naima».

telâttufkâr, *F. s.* [Talâttuf-kâr] Lütf ile, tatlılıkla muamele eden. (ç. Talâttufkâran).

teâttufkârane, *F. zf.* Tatlılıkla davrananlara yakışır şekilde. «Kendisini telâttufkârane dinleyenlerin sükûnunda.— Uşaklıgil»

telâtum, *A. i.* [Lâtm'dan] (Dalgalar) birbirine çarpma. «Bait bir denizin — Telâtumundaki müphem sürda benzeterek. — Fikret».

telâtumgeh, *F. i.* Dalgaların çarptığı yer, dalgası çok yer. «Hep karanlık... Bu telâtumgeh-i bâran ü zalâm.— Fikret».

telâ'ub, *A. i.* [Lûb'dan] Oynama.

telâub, *A. i.* Oynama. Oynaşma.

telâun, *A. i.* Lânetleşme, uğursuzlaşma.

telbis, *A. i.* [Lebs'ten] 1. Bir şeyin aybını örterek sahteleştirme. 2. Hile, oyun. *İblis-i pürtelbis*,

çok hileci şeytan. (ç. Telbisat). «Ne yabana söyler bu telbis şiretin ihzarına adam gitsin dedi. — Naima».

tele, *F. i. 1.* (Hayvan için) Tuzak. 2. Ağıl.

telbiye, *A. i.* Hacıların ziyaret sırasında «Lebbeyk» diye seslenmeleri.

telebbüs, *A. i.* [Libas'tan] Giyinme. (ç. Telebbüsat). «Tarz-i telebbüsündeki reng-i garip ile — Belliydi şi're, sanata meyl-i tabiatı.— Fikret».

teleclüc, *A. i.* Anlaşılır anlaşılmaz şekilde söyleme, lâkırdıyı ağzının içinde çiğneme.

telef, *A. i.* 1. Yok etme, öldürme. 2. Bozma. (ç. Telefat).

telefat, *A. i.* [Telef ç.] Öldürülen kimseler, geberen hayvanlar.

teleffüt, *A. i.* Etrafa iltifat etme, bakma. «Ve teleffüt-i ulema-yi zaman ile beyn-el-ekfa vel ahidda magbut.— Okçuzade».

telehhi, *A. i.* Oynama. Oyunla vakit geçirme.

telehhüb, *A. i.* [Leheb'den] Alevlenme, tutuşma. İltihap, yangı.

telehhüf, *A. i.* Acınarak sızlanma, yanıp yakılma. (ç. Telehhüfat). «Gûya onun hayatına damlıyan birer katre-i telehhüfle ağır ağır.— Uşaklıgil».

telemmu', *A. i.* [Lem'a'dan] Parıldama.

telemmüs, *A. i.* [Lems'ten] Dokunma.

telemmüz, *A. i.* Öğrencilik etme. Bir şey öğrenme için devam etme.

telessüm, *A. i.* Yaşmak tutunma. Yaşmaklanma. «Çehrende nedir bu hüsn-i tabiş — Sandım ki kamer telessüm etmiş.— M. Naci».

televvün, *A. i.* [Levn'den] 1. Renkten renge girme. Renk değiştirme. 2. Döneklik. Kararsızlık. (ç. Televvünat). «Hezar ahbab olan ehl-i televvüden vefa gelmez.— Ragıp Pş.».

televvüs, *A. i.* [Levs'den] Kirlenme. Bulaşık, mundar hale gelme. (ç. Televvüsat). «Bir daha silinmiyecek bir leke ile televvüs etmiş.— Uşaklıgil».

teleyyün, *A. i.* [Leyyin'den] Yumuşama.

telezzüc, *A. i.* [Lüzucet'ten] Yapışkan olma.

telezzüz, *A. i.* [Lezzet'ten] Tat alma. Zevke gitme. Hazzetme. (ç. Telezzüzat). «Kaç gecedir pür-nefret — Bir telezzüzüz, acı bir zevk ile eğlenmişti .— Fikret».

telfif, *A. i.* [Leff'ten] Sarma, bürüme. (ç. Telâffif).

telfik, *A. i.* Birleştirme. Birleştirip ulaştırma. (ç. Telfikat).

telh, *F. s.* Acı. «Mührü alıp başkasına versinler deyu cevab-ı telh vermekle.— Naima».

telhab, telhabe, *F. i.* [Telh-âb] Acı su.

telhgû, *F. s.* [Tekh-gû] Acı söyliyen.

telhî, *F. i.* Acılık. «Bu iftirakı, bunun telhi-i lezizini siz — Tahayyül etmiye bilmem muktedir misiniz.— Fikret».

telhib, *A. i.* [Lehb'den] Alevlendirme, tutuşturma.

telhif, *A. i.* Acıtma, acıklanma,

telhis, *A. i.* 1. Uzun bir şeyi kısaltma. Özetleme. 2. Sadrazam tarafından padişaha yazılacak şeylerin özetlenmesi. (ç. Telhisat). «Sözleri içeri telhis olundu.— Naima».

telhisî, *F. i.* Babiâliden padişaha yazılacak şeylerin özetini yapan

memur.

telhkâm, *F. s.* [Telh-kâm] Damağı acı. acıklı. «Telhkâm eyledi firakın beni.— Akif Pş».

telhkâmi, *F. i.* Kederlilik.

telhnak, *F. s.* Lezzeti acı olan, hoş olmıyan.

telid, *A. i.* Kendi evinde doğmuş büyümüş köle, cariye, hayvanat gibi mallar.

te'lif, *A. i.* [Ülfet'ten] 1. Uzlaştırma, barıştırma. 2. Toplayıp yazma 3. Toplayıp yazılmış kitap. *Telif-i beyn*, ara bulma, uzlaştırma.

telifat, *A. i.* [Te'lif ç.] Yazılmış eserler.

te'lih, *A. i.* [İlah'tan] Tanrılaştırma.

tel'in, *A. i.* [Lâ'n'den] Lânetleme. Lânet okuma. «İnsanda şu nankörlüğü tel'in eden avaz.— Fikret».

tel'inat, *A. i.* [Tel'in ç.] Lânetlemeler. «Hayır, hayır sana racî' değil bu tel'inat.— Fikret».

telkıp, *A. i.* [Lâkab'dan] Lâkab koyma. Lâkaplandırma. (ç. Telkıbat)

telkıh, *A i.* Aşı yapma, aşılama. *Telkıh-i bakarî*, inekten alınma serumla yapılan aşı; *-cederi*, kendinden alınma serumla yapılan aşı (ikisi de çiçek hastalığına karşı yapılırdı).

telkın, *A. i.* 1. Birine bir şey anlatıp zihnine komo. 2. Ölü gömüldükten sonra imam tarafından söylenen söz. 3 Fransızcadan *suggestion* karşılığı (XX. yy.) (ç. Telkınat).

tell, **tel**, *A. i.* Tepe, küme, yığın. (ç. Tilâl).

telmi', *A. i.* [Lemean'dan] (Ed.) Mısraları (Arapça, Türkçe, Farsça) başka başka dillerde olan manzume yazma.

telmih, *A. i.* 1. Söz arasında başka bir şey kasdederek mânalı söyleme. Açıkça söylememe. 2. (Ed.) Bir hikâye, bir söz, bir mesel, bir manzume, bir olay, işaretle söylenme. (ç. Telmihat).

telsim, *A. i.* Ağzını öpme. Öpme. (ç. Telsimat). «Telsim-i dâmen-i ikramla kesb-i sermaye-i saadet eylediler.— Raşit».

telvi', *A. i* Yakıp dertlendirme.

telvih, *A. i.* 1. Söz arasında mânalı söyleme. 2. Açıklama. Açık ve belli etme. (ç. Telvihat).

telvim, *A. i.* [Levm'den] Azarlama. (ç. Telvimat).

telvin, *A. i.* [Levn'den] Renk verme. Boyama. (ç. Telvinat).

telvis, *A. i.* [Levs'den] 1. Bulaştırma, kirletme. 2. (Mec.) Berbat etme. İşi olmıyacak şekle sokma. (ç. Telvisat).
«Bu vaka hayatını ebediyen telvis edecek bir leke kadar onu korkutuyor.— Uşaklıgil».

telyin, *A. i.* [Leyyin'den] 1. Yumuşatma. 2. Kabzı hafifletme, içi yumuşatma.

telziz, *A. i.* [Lezzet'ten] Tatlandırma.

temacüd, *A. i.* [Mecd'den] Ululuğunu çoğaltma.

temadi, *A, i.* Uzama, sürme. Sürüp gitme.

tema'dün, *A. i.* [Maden'den] Maden haline geçme (XIX. yy.).

temalük, *A. i.* Kendine hâkim olma. Nefsini zaptetme.

temam, **tamam**, Bk. *Tamam.*

temaruz, *A. i.* [Maraz'dan] Yalandan hasta olma. Kendini hasta gösterme. (ç. Temaruzat). «Cuma günü dahi temaruz edip gelmediğinden.— Naima».

temas, *A. i.* [Mes'ten] Birbirine dokunma, değme. «Nedir sanat-i ki taşlar canlanır sihr-i temasiyle? — Fikret».

temasîl, *A. i.* [Timsal ç.] Timsaller. Semboller. «Bütün mesirelerin en maruf temasîl-i hayatından biridir.— Uşaklıgil».

temasül, *A. i.* [Misl'den] Benzeme, benzeyiş.

temaşa, *F. i.* 1 Bakıp seyretme. 2. Gezme. *Şayan-ı temaşa*, görülmeye değer. «Uzun bir temaşa ile bu levha-i uryana bakıyordu.— Uşaklıgil».

temaşagâh, *F. i.* [Temaşa-gâh] Seyir ve gezinti yeri. «Ya temaşagâhımı âyine-i ruhsarın et .— Ruhi».

temaşager, *F. i.* [Temaşa-ger] Seyirci. (ç. Temaşageran).

temaşakârî, *F. i.* Seyircilik. Seyirci durumu. «Bir safderunun saydolunmasına intizaren bir vaz-i temaşâkâride kalmak tercih olunurdu.— Uşaklıgil».

temayül, *A. i.* [Meyl'den] 1. Birtarafa eğilme, çarpılma. 2. Bir tarafa veya bir adama taraflı olma. (ç. Temayülât). «İzdivacında şebabının hiçbir temayül-i sevdasına tebaiyet etmemiş.— Uşaklıgil».

temayüz, *A. i.* Yükselme, üstün olma. «Bugün Melih Bey takımı unvaniyle bir nokta-i temayüzde birleşen kadınlar.— Uşaklıgil».

temcid, *A. i.* [Mecid'den] 1. Ululama. Ağırlama. 2 Sabah ezanından sonra minarelerde okunan dua. (ç. Temcidat). «Fâtiha-i tahiyyat-i mecd ü ikballeri kemal-i temcid ve tecvid ile tilâvet ve tertil.— Vehbi».

temdid, *A. i.* [Medd'den] 1. Çekip uzatma 2. Uzatma, sürdürme. «Hayatı aşkını temdid için sever görünür.— Fikret».

temdih, *A. i.* [Medh'ten] Fazla övme. (ç. Temdihat).

temeccüd, *A. i.* Ululanma.

temeddüh, *A. i.* Kendi kendini övme. Övünme. (ç. Temeddühat).

temeddün, *A. i.* [Medeniyyet'ten] Medenî olma. Medenileşme. «Mebna-yi temeddün madde-i teavün olmasiyle.— Şinasi».

temehdî, *A. i.* Mehdileşmek. Mehdilik iddiasına kalkışma.

temehhüd, *A. i.* Yayılıp döşenme.

temehhür, *A. i.* Ustalanma. Mahir olma.

temekkün, *A. i.* [Mekânet'ten] Yerleşme, yer tutma.

temellûk, *A. i.* (*Kaf* ile) Yaltaklanma. (ç. Temellûkat). «İptida vezir-i âzama mülâkatı mahallinde ettiği temellûku namus-i saltanat muktezasiyle gittikçe kalb-i şeriflerine tesir edip.— Peçevi».

temellük, *A. i.* [Milk'ten] Sahip olma. (ç. Temellükât). «Bu devre esnasında onlara ya kazaen tekrar temellük etmek yahut.— Uşaklıgil».

temelmül, *A. i.* Döşekte rahat olmama. «Bu esnada filcümle temelmül-i şevagıl asude-i pister-i rahat olduğumuz.— Ragıp Pş».

temenna, *A. i.* El ile selâm verme. Dilek. «Zâhidin âlemde cennettir temenna ettiği Âşık-i dilhaste gönlünden geçen didardır.— Ruhi».

temenni, *A. i.* 1. İstek. 2. İstenen şey. 3. Dua, Dilek. (ç. Temenniyat). «Gûya bu hatanın temenni-i affiyle eğildi.— Uşaklıgil».

temer, temr, Bk. *Temr*,

temerküz, *A. i.* [Merkez'den] 1. Merkez tutma. 2. Toplanma. 3. Birikme, yığışma.

temerrüd, *A. i.* Karşı durma. Dik gelme, inat. (ç. Temerrüdat).

temeshur, *A. i.* 1. Maskaralık etme. 2. Maskaraya alma, zevklenme. (ç. Temeshurat).

temeskün, *A. i.* Miskin olma, miskinleşme.

temessuh, *A. i.* [Mesh'ten] Bir şeye el sürme. Bir şeye sürünme.

temessük, *A. i.* 1. Tutunma, sarılma. 2. Borç senedi. (ç Temessükât).

«Katil hususu için bende mufassal temessük vardır vefatımda bile defin olunmak vasiyetimdir ki Hak dergâhında dahi temessüktür deyip Abdürrahim Efendi fetvasına telmih eyledi.— Naima». — «Haraçlar ve hizmetler muhasebesin sorup temessükât ibraz ettikten sonra.— Naima».

temessül, *A. i.* [Misl'den] 1. Bir şekil ve surete girme. Cisimlenme. 2. Benzeşme. «Nazarında her şeye muktedir bir kadın hırçınlığiyle temessül ediyordu.— Uşaklıgil».

temeşşi, *A. i.* Yürüme.

temeşşuk, *A. i.* [Meşk'ten] Meşk alma. Meşk yazma.

temettu', *A. i.* Kâr etme. kazanma. (ç Temettüat).

«Bukadar temettua müsait bir teşebbüse birçok talipler de bulunur.— N. Kemal».

temevvüc, *A. i.* [Mevc'den] Dalgalanma. Çalkalanma. Deniz karışıp dalgalar kalkma. (ç. Temevvücat) «Temevvüc etmede yer yer zılâl-i tenhayi.— Fikret».

temevvücat, *A. i.* [Temevvüc ç.] Dalgalanmalar. «Küşade bir alemin al temevvücatında.— Fikret».

temevvül, *A. i.* [Mal'den] Mal edinme. Zenginleşme.

temevvüt *A. i.* [Mevt'ten] (Hek.) Bir organın veya bir beden parçasının çürüyüp ölü haline gelmesi. (XIX. yy.).

temeyyu', *A. i.* [Mayi'den] Sulanma. Sıvılaşma.

emeyyüh, *A. i.* (Hek.) Sulanma. (XIX. yy).

temeyyüz, *A. i.* Benzerlerinden ayrılıp sivrilme. Farklı olma, seçilme.

temga, *F. i.* Damga.

temhid, *A. i.* [Mehd'den] 1. Yayma, döşetme. 2. Düzeltme. İslah etme. (ç. Temhidat). «Ne düşerse anı kıl şanına bast ü temhid.— Kâzım Pş».

temhil, *A. i.* [Mehl'den] Erteleme, sonraya bırakma. Zaman ve fırsat verme.

temhir, *A. i.* Mühürleme.

temime, *A. i.* Nazar boncuğu, nazarlık. «Tâviz-i kühengûşe-i ikbal ve temime-i bazu-yi ahval bende-i bi-mecal.— Veysi».

te'min, *A. i.* [Emn'den] 1. Korkusunu giderme, eminlik verme. 2. Sağlamlaştırma. Kesin bir hale koyma. Sağlama. «Behlûl temin ederdi ki bu, evin içinde hâsıl olabilecek şüpheler için, en nâfiz çare-i tahaffuzdur.— Uşaklıgil».

te'minat, *A. i.* [Temin ç.] Sağlamlık için gösterilen kefil, verilen söz veya para. «Sonra bu suale karşı verilecek teminatta sevilmediğinin daha hâiz-i sarahat bir burhanını görmek korkusundan.— Uşaklıgil».

temkin, *A. i.* [Mekânet'ten] 1. Ağırlık. Ağırbaşlılık. 2. (Hek.) İlletin bir yere yerleşmesi. «Zulm ederse yıkılır hane-i din — Etmese bulmaz umuru temkin— Nabi».

temlih, *A. i.* [Milh'ten] 1. Tuzlama. Tuza yatırma. 2. (Ed.) Söz arasında güzel bir mazmun söyleme. (ç. Temlihat).

temlik, *A. i.* [Milk'ten] Birine mülk kazandırma. Mülkü ona verme, onun üstüne etme. (ç. Temlikât).

temr, temer, *A. i.* Hurma.

temrin, *A. i.* 1. Tekrarla alışma, alıştırma. 2. Alıştırma. «Nihal piyanosunda bir sürat temrininin velvelesi arasında.— Uşaklıgil».

temsil, *A. i.* [Misl'den] 1. Benzetme. 2. Bir şeyin aynını yapma. 3 Örnek söz 4. Oyun. (ç. Temsilât).

«Ey kapkara damlarla birer matem-i berpâ — Temsil eden asude ve fersude mesakin.— Fikret».

temsiye, *A. i.* Tün aydın deme.

temşit, *A. i.* Tarama, taranma.

temşiyet, *A. i.* Yürütme, ilerletme. *Temşiyet-i umur*, işleri yürütme. «Bi-meşveret-i âyan ve bilâ-marifet-i erkân temşiyet-i mesalih olunmasın için .— Naima».

temvih, *A. i.* Eğri söze doğru süsü verme. Sözü yaldızlama. (ç. Temvihat).

temvil, *A. i.* [Mal'den] Mal sahibi etme.

yemyiz, *A. i.* 1. Ayırma, seçme. 2. İyiyi kötüden ayırdetme. 3. Tanzimattan sonra bir dâvanın üçüncü ve son görülme derecesi. 4. (Arap Gra.) Sayıları, belirsiz isimleri belirten kelime. *Mahkeme-i temyiz*, yargıtay. «Temyize yoğ'idi iktidarım.— Ziya Pş.».

temzik, *A. i.* Yırtma. (ç. Temzikat) «Bu cemiyetimizi tefrik ve bizi katl ü temzik etmektir biz birbirimizden ayrılmazız.— Naima».

ten, *F. i.* 1. Gövde. 2. İnsan gövdesinin dış yüzü, et ile deri. «Ancak mahsûs pembe mevceler tayaran eden teninden.— Uşaklıgil».

tenadd, *A. i.* Dağılma, darmadağın olma.

tenafür, *A. i.* [Nefret'ten] 1. Birbirinden ürküp kaçma. 2. (Ed.) kelime seslerinin uygunsuzluğundan ileri gelen söyleme ağırlığı. (ç. Tenefurrat). «Yok zerre tenafür-i ibarât.— Ziya Pş.».

tenafüs, *A. i.* Haset etme, çekememe. (ç. Tenafüsat). «Kabail-i arab-i sa'b-ül-inkıyad tenafüsi riyasetle müteassir-ül-ittihad bir kavm olup.— Naima».

tenahhi, *A. i.* Çevrilme, kıvrılma. «Mirmiran-i cedit Varvar Ali Paşaya rasgeldikte yolundan tenahhi edip.— Naima».

tenahi, *A. i.* [Nihayet'ten] Bitme, tükenme. *Bitenahi*, bitip tükenmez, sonsuz. «Ey kudretine olmıyan agaaz ü tenahi.— Ziya Pş.».

tenai, *A. i.* Uzaklık.

«Memalik-i Osmaniye'den bu'd ü tenayi iktiza edip.— Naima».

tenakkul, *A. i.* [Nakl'den] Bir yerden başka bir yere göçme.

tenakkul, *A. i.* [Nukl'den] Mezelenme. «Ol nevbave-i nevadir ile tefekküh ve tenakkul edip .— Nergisi».

tenakus, *A. i.* [Naks'tan] Eksilme. (ç. Tenakusat). «Bu ehemmi-

yet inkılâbat-i zaman ile tenakus etmedi belki tezayüd eyledi.— N. Kemal».

tenakuz, *A. i.* [Nakz'dan] İnsanın sözlerindeki birbirini tutmazlık, karşıtlık. (ç. Tenakuzat). «Sonra kendi kendisine bu tenakuzu fark ederek.— Uşaklıgil».

tenaküh, *A. i.* [Nikâh'tan] Nikahlanma.

tenakür, *A. i.* [Nekr'den] 1. Bilmezlenme. 2. (Fel.) Fransızcadan *antipathie* (antipati, karşıt duygu) karşılığı (XX. yy.).

tenassub, *A. i.* Dikilip durma.

tenassuh, *A. i.* Öğüt alma. Öğütten faydalanma.

tenassur, *A. i.* Nasranileşme. Hıristiyan olma.

tenasuh, *A. i.* [Nesh'ten] 1. Ruhun bir cisimden ötekine, bazı kere de insandan hayvana ve hayvandan insana geçmesi. 2. (Fel.) Fransızcadan *métempsychose* (ruh göçü, ruh sıçraması) karşılığı.

tenasur, *A. i.* [Nasr'dan] Yardımlaşma.

tenasüb, *A. i.* [Nisbet'ten] Uyma, uygunluk. Tutma, yakışma. Orantı.

tenasül, *A. i.* [Nesl'den] Birbirinden doğup üreme. Türeme, nesil yetiştirme.

tena'um, *A. i.* [Nimet'ten] Bolluk içinde, naz ve nimetle yaşama. (ç. Tena'umat). «Ol garka-i bahr-i zevk-i candır — Bu mahv-i tena'um-i cihandır.— Fuzuli».

tenaver, *F. s.* [Ten-aver] Vücutlu, iri. (ç. Tenaveran). «Cümleden büyüğü sultan Beyazıt idi bir tenaver mültehi civan idi.— Naima».

tenavüb, *A. i.* [Nevbet'ten] Nöbetleşme.

tenavül, *A. i.* [Neval'den] Alıp yeme veya içme.

tenavüm, *A. i.* [Nevm'den] Uyur görünme.

tenazu', *A. i.* [Niza'dan] 1. Çekişme, uğraşma.

tenazur, *A. i.* [Nazar'dan] 1. Birbirinin karşısında olma. Birbirine bakma. 2. (Mat). Bakışım, simetri.

tenazzuf, *A. i.* Temizlenme, paklanma.

tenazzur, *A. i.* Dikkatle bakarak düşünme.

tenbel, *F. s.* 1. Üşenen, üşengen. 2. İşte ağır davranan.

tenbelhane, *F. i.* [Tenbel-hane] Tembeller yurdu. İş görülmez daire.

tenbelid, tenbelit, *F. i.* Hayvan yükü, küçük yük. «Merkep üzre yükletirler tenbelit.— Sürurî».

tenbih, *A. i.* 1. Uyandırma. 2. Sıkı emir verme. (ç. Tenbihat). «Bülent'e tenbih olunacak şeyler Nihal'e söylettirilir.— Uşaklıgil».

tencim, *A. i.* [Necmden] Yıldız bilgisi ile uğraşma. (ç. Tencimat). «Kosun tecahülü erbab-i hikmet ü tencim.— Nef'i».

tenciz, *A. i.* Sona erdirme. Sonuçlandırma. Sözünü yerine getirme. «Vâdeni tenciz eyle.— Süheyli».

tendiye, *A. i.* Islatma, nemleme.

tendürüst, *F. s.* [Ten-dürust] Sağlam, kuvvetli (kimse). «Nizamperver, itaatli, tendürüst, çevik.— Fikret».

tene, *F. i.* Gövde, vücut. «Sürdükçe hasma yek tene bakmaz silâh ü cevşene.— Nef'i»'

tenebbü', *A. i.* Yalan olarak peygamberlik iddiasında bulunma.

tenebbüh, *A. i.* 1. Uyanma, uykudan kalkma. 2. Gaflet'ten kurtulma, kendine gelme. 3. (Psi.) Uyarım. «Tenebbüh etmiyoruz olduğu muhakkak iken — Hayat, hâb ü hayal vücut ayn-i zılâl.— Recaizade».

tenebbüt, *A. i.* (Bot). Bitkilenme. «Ancak tenebbüt eyliyen, ancak pinekliyen.— Fikret».

teneddüm, *A. i.* [Nedamet'ten] Pişman olma.

teneffu', *A. i.* [Nef'ten] Faydalanma. (ç. Teneffuat). «Levs-i riya, levs-i haset, levs-i teneffu' — Yalnız bu... ve yalnız bunun ümmid-i teraffu'.— Fikret».

teneffür, *A. i.* [Nefret'ten] 1. İğrenme, tiksinme. 2. Çekinme, kaçınma. (ç. Teneffürat). «Atmıştı bu manzar beni hemreng-i teneffür — Bir havf-i siyaha.— Fikret».

teneffüs, *A. i.* [Nefes'ten] 1. Soluk, soluk alma. 2. Geçici olarak işi bırakıp dinlenme. «Pek bunaldım, biraz teneffüs için— Sahili etmek istedim mesken .— Fikret».

tenekkür, *A. i.* [Nekr'den] Kendini bildirmeme. Tebdil gezme.

tenessüm, *A. i.* [Nesim'den] Rüzgâr koklama. «Nesim-i kûy-i dilberin tenessümiyle mest olur.— M. Naci».

tenevvu', *A. i.* [Nev'den] Bir kaç çeşit olma, çeşit çeşit. «Muamelât-i kazaya tenevvu-i esrar .— Ziya Pş.».

tenevvuh, *A. i.* [Nevha'dan] (Ölü için) feryat edip ağlama.

tenevvür, *A. i.* [Nur'dan] Parlama, ışıldama. «Ati kılar ancak lemeatınla tenevvür.— Fikret».

tenezzehe, *A. i.* «Beri ve uzaktır» anlamında Tanrı için kullanılır.

tenezzüh, *A. i.* [Nüzhet'ten] Eğlenmek için gezip dolaşma. «Küşade-bâl-i tenezzühtü bir beyaz kotra.— Fikret».

tenezzül, *A. i.* [Nüzul'dan] 1. İnme, aşağılama, 2. Gönül alçaklığı, kibirsizlik. «Tuhaflıklarımdan mahzuziyetlerini işaretle tenezzül buyururlar mı?— Uşaklığı».

tenfih, *A. i.* [Nefh'ten] Çok üfleme. Üfleyip şişirme.

tenfir, *A. i.* [Nefret'ten] İğrendirme, tiksindirme.

tenfir, *A. i.* [Nefir'den] Savaşa toplanma. Asker derme. «Vezir Mustafa Paşa Anadolu'ya ve Melek Ahmet Paşa Rumeli'ye tenfir-i asker için gönderildi.— Naima».

tenfis, *A. i.* [Nefes'ten] Soluklandırma.

tenfiş, *A. i.* Pamuk gibi atma. Yün gibi ditme.

tenfiz, *A. i.* [Nüfuz'dan] Hükmünü yürütme.

teng, **tenk**, *F. s.* Dar. «Rah-i firar teng idüğün görmekle naçar dönüp bir hamle-i âcizane dahi edip.— Naima».

tengçeşm, *F. s.* [Teng-çeşm] Açgözlü.

tengçeşmî, *F. i.* Açgözlülük.

tengdest, *F. s.* [Teng-dest] Eli dar, züğürt.

tengdesti, *F. i.* Züğürtlük.

tengdil, *F. s.* [Teng'dil] Yüreği dar, sıkıntılı.

tengdilî, *F. i.* Dar yüreklilik, iç sıkıntısı.

tengî, *F. i.* 1. Darlık. 2. Züğürtlük.

tengna, *F. i.* 1. Darlık, sıkıntı. 2. Dar, sıkıntılı yer. «Bu mülkün farkı yok bir tengnadan.— Beyat

lı».

tengtar, *F. i.* Küçük, dar çadır. «Ol gece (ölüsünün) üzerine bir tengtar kurup beklettiler.— Selâniki».

tenha, *F. s.* 1. Yalnız, tek. 2. Boş. «Yürürdüm öyle, çemen taze, ortalık tenha.— Fikret».

tenha, *F. i.* Boş yer.

tenhanişin, *F. s.* [Tenha-nişin] Yalnız oturan.

tenharev, *F. s.* [Tenha-rev] Yalnız giden.

tenhayi, *F. i.* Yalnızlık, ıssızlık. «Kırlarda o tenhai-i hüznaver içinde.— Fikret».

tenide, *F. s.* 1. Örümcekağı.

te'nis, *A. i.* (Arap. Gra.) Bir kelimeyi müennes yapma. Arapçada kelimenin sonuna «te» katılarak yapılır.

te'nis, *A. i.* [Üns'ten] Alıştırma. Ürkekliğini giderme.

tenize, *F. i.* Uç, ötek.

tenk, **teng**, Bk. *Teng.*

tenkıh, *A. i.* Bir şeyin fazla, gereksiz parçalarını çıkarıp kısaltarak düzeltme.

tenkihat, *A. i.* [Tenkıh ç.] Bir dairede çalışanları azaltarak paralarını kısarak gelir giderı düzenleme.

tenkıs, *A. i.* [Noksan'dan] Azaltma. İndirme, (ç. Tenkısat).

tenkış, *A. i.* [Nakış'tan] İşleme, resim yapma.

tenkıt, *A. i.* [Nokta'dan] (*Ti* ile) Noktalama.

tenkıt, *A. i.* (*Te* ile) Kötüsünü çıkarma, temizleme. «Tenkıt-i ahlât ve tasfiye-i dem merasimine müraat.— Ragıp Pş.».

tenkıye, *A. i.* 1. Ayıklayıp temizleme. 2. İçi temizleme ve bu iş için yapılan ilâç.

tenkid, *A. i.* Tenkid. (ç. Tenkidat).

tenkih, *A. i.* [Nikâh'tan] Nikâh kıyma, evlendirme.

tenkil, *A. i.* 1. Uzaklaştırma. 2. Örnek olacak bir ceza verme. (ç. Tenkilât). «Bir orduyu bir er etti tenkil.— M. Naci».

tenkir, *A. i.* [Nekr'den] 1. Bilinmiyecek, tanınmıyacak hale getirme. 2. (Arap Gra.) Bir ismi belirsiz yapma, yani elif-lâmsız kullanma.

tenkis, *A. i.* 1. Başaşağı etme. 2. Boşaltma. «Astane-i aliyyenin esvak ü mahallâtı hass ü haşâk ile dopdolu olup emri tenkis ve tathirine.— Esat Ef.».

tenmik, *A. i.* 1. Güzel yazı ile yazma. 2. Yazma.

tenmiye, *A. i.* [Nema'dan] Nemalandırma.

tennub, *A. i.* Çam ağacı.

tennubiyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *abiétinées* (çamgiller) karşılığı (XIX. yy.).

tennur, *A. i.* 1. Fırın. 2. Fransızcadan *étuve* karşılığı (XIX. yy.). «Dilin tennur-i ateşhane-i sûz ü güdaz eyle.— Nabi».

tennure, *A. i.* Mevlevî dervişlerin giydikleri geniş eteklı elbise. Eteklik.

tenperver, *F. s.* [Ten-perver] Vücudunu beslemeyi düşünen. Yiyip içmekle, kendi keyif ve rahatiyle uğraşan.

tensib, *A. i.* Uygun bulma.

tensik, *A. i.* [Nesak'tan] 1. Düzene koma. Sıralama, düzeltme. 2. (Ed.) Bir isme birkaç sıfat sıralama; *tensik-us-sıfât.* «Bulmadı kimse bu tensik-i umura tevfik.— Nabi».

tensikat, *A. i.* Düzenleme, ıslâh. (1908 Meşrutiyetinden sonra memurlar arasında yapılmıştır).

tensuh, *F. i.* [Ten-suh] 1. Az bulunur güzel şey. 2. Türlü şekillerde yapılan güzel koku yuvarlağı. (ç. Tensuhat).

tenşib, *A. i.* 1. Saplama, içeri işletme. 2. Rüzgâr esme.

tenşif, *A. i.* 1. Ter kurulama. 2. Sünger veya bez ile suyu alıp kurulama.

tenşim, *A. i.* 1. (Et) bozulup kokma. 2. Bir işe başlama.

tenşir, *A. i.* Açıp yayma. Serpme.

tenşit, *A. i.* [Neşat'tan] Şenlendirme, keyiflendirme. (ç. Tenşitat). «Tenşit mümkün olsa dil-i gam-nihadımı.— Recaizade».

tenşuy, *F. i.* [Ten-şuy] Teneşir.

tenumend, *F. i.* Gövdeli, güçlü kuvvetli, boylu boslu. «Azîm-ücüsse şahs-i tenumend olmakla. — Naima».

tenük, *F. i.* Yufka. İnce, dayanıksız.

tenvi', *A. i.* [Nev'den] Türlü türlü etme. Çeşitlendirme. (ç. Tenviat). «Bunlardır eden lisanı tevsi' — Bunlardır eden beyanı tenvi'.— Ziya Pş.».

tenvim, *A. i.* [Nevm'den] Uyutma. «Ne vakitten beri tenvim-i ıstırabı için üzerine serpilen tozların altında.— Uşaklıgil».

tenvin, *A. i.* [Nun'dan] (Arap. Gra.) Kelimenin sonunu «nun» gibi okutan işaret, iki üstün (-en), iki esre(-in), iki ötrü (-ün). «Dehenin nüsha-i rûyunda çü nun-i tenvin — Sözde peyda vü tekellümde nihandır cânâ.— Ragıp Pş.».

tenvir, *A. i.* [Nur'dan] Aydınlandırma. (ç. Tenvirat). «Bir şeb-i sâfı — Tenvir ediyor sanki bir avize-i raksan.— Fikret».

tenzih, *A. i.* [Nüzhet'ten] 1. Kabahat ve eksiği yok etme. 2. Tanrının hiçbir eksikliği ve insan niteliğinde bulunmadığına inanıp bunu söyleme. Berileme. «Kendi cinayetinin intikamını yine kendi alsaydı o lekeden tenzih-i nefs etmiş olacaktı.— Uşaklıgil».

tenzil, *A. i.* [Nüzul'den] 1. İndirme, aşağılama. 2. Azar azar indirme (bu anlamda Kuran anlaşılır). (ç. Tenzilât). «Öyle bir mecra-yi istikbal tâyin etmeliydi ki onu tenzil değil i'lâ etsin.— Uşaklıgil».

ter, *F. s.* 1. Yaş, ıslak. 2. Taze. *Ter ü taze*, pek körpe, pek hoş; *çeşm-i ter, dide-i ter*, yaş, ıslak, göz; *gül-i ter, meyve-i ter, müşk-i ter*, taze gül, meyva, mis. «Saba eser, gusun-i ter — Ki mürg-i aşka lânedir.— Fikret».

-ter, *F. e.* Kelimeleri pekiştirir, büyültür:

Balâter	*huşter*
efzunter	*kemter*
füzunter	*müşkilter*
hubter	*nazikter*

terabbu', *A. i.* Bağdaş kurarak rahatça oturma «Tavîl ü arîz terabbu üzre oturup.— Naima».

terabbus, *A. i.* 1. Durup bekleme. 2. Vakıf arsaya izinsiz bina yapan kimseye engel olma, yıkılıncıya kadar kirasını ödemeye zorlama.

teracim, teracüm, *A. i.* [Terceme ç.] Çevirmeler. *Teracim-i ahval*, hal tercümeleri, biyografiler.

teracu', *A. s.* [Rücu'dan] 1. Birinden ayrılma. 2. Bir yere, bir kimseye dönme. 3. Vazgeçme, dönme. «Kendi devleti dahi teracua yüz tutmuştu.— Naima».

teradüf, *A. i.* 1. Birbiri arka-

sından gitme. 2. (Ed.) İki veya daha çok kelimenin anlamdaş olması.

terafu', *A. i.* Duruşmaya girme.

terafük, *A. i.* Arkadaş olma. 2. yardım etme. Yardımlaşma.

terafüd, *A. i.* İki taraf biribirine yardım etme. Yardımlaşma.

terah, *A. i.* Tasa, acı, keder. «Ferah gelir terah gider terah gelir ferah gider.— M. Naci».

terahhum, *A. i.* [Rahm'dan] Acıma. «Zulm ü tecavüz ile meşhur olanlara kat'a terahhum etmeyip bilâ aman katledip sairlere mucib-i ibret ederdi.— Naima».

terahhumen, *A. zf.* Acıyarak.

terahi, *A. i.* Gevşeme. İşte gayretsizlik gösterme.

teraîb, *A. ç., i.* Göğüs kemikleri, göğüs tahtası.

terak, *F. i.* 1. Çatlak, yarık. Çatırtı, gürültü. «İkbal-i şahiden zehre terak oldu.— Sadettin».

terakîb, *A. i.* [Terkib ç.] 1. Terkipler 2. (Gra.) Tamlamalar. Takımlar.

terakki, *A. i.* 1. Yukarı kalkma, yükselme. 2. Çoğalma, artma. 3. İlerleme. İleri gitme. 4. Bilgi ve medeniyette ilerleme. (ç. Terakkiyat). «Fakat piyanoda terakkisine hayretten men-i nefsedemezdi.— Uşaklıgil».

terakkiperver, *F. s.* [Terakkiperver] İlerlemeyi seven.

terakkub, *A. i.* Bekleme, gözetme. (ç. Terakkubat).

terakkus, *A. i.* Raks etme. Dans etme.

teraküm, *A. i.* Birikme, toplanma, yığılma. (ç. Terakümat).

terane, *F. i.* 1. Ahenk, makam, nağme. 2. (Ed.) Rubai. *Terane-i seher*, sabah nağmesi. «Bu bir terane ki dilden düşürmek artık güç.— Fikret».

teranekâr, *F. s.* [Terane-kâr] Terennüm eden. Öten, ötücü. «Teranekâr iki nermin ketuber-i mağrur.— Fikret».

teraneperdaz, *F. s.* [Teraneperdaz] Makamla şarkı söyleyen. (ç. Teraneperdezan).

teranesaz, *F. s.* [Terane-saz] Öten, ötücü. «Olmaktayım o şevk ile artık teranesaz.— Fikret».

teranezar, *F. i.* [Terane-zar] Ahenkli yer. «Teranezar-i felekte işittiğim nağamat — Benim avalimi tutmuş sadalarımdandır. — M. Naci».

teranezen, *F. s.* [Terane-zen] Teganni eden. Şarkı söyliyen. «Gönlüm gibi teranezen-i âh-i serdsin.— Recaizade».

terasül, *A. i.* Haberleşme, mektuplaşma. (ç. Terasulât).

teravih, *A. i.* [Terviha ç.] Ramazan geceleri yatsı namazından sonra kılınan yirmi rekâtlık namaz. (Halife Ömer zamanında başlamıştır).

terazi, *A. i.* [Rıza'dan] Birbirini razı etme. *Bitterazi*, iki tarafın razılığiyle.

terazu, *F. i.* Terazi. «Çarsu-yi kabiliyette terazu kalmamış.— Nabi».

terbi', *A. i.* 1. Dörtleme, dörde çıkarma. 2. (Ast.) Dördün. 3. (Ed.) Başkasının bir manzumesine mısralar katarak dörtlü bentler yapma. (ç. Terbiat). «Cemaziyelâhirenin on yedinci ismeyn günü terbi-i nahseyn vaki oldu.— Naima».

terbiye, *A. i.* 1. Besleyip yetiştirme. Büyütme. 2. Eğitim. 3. Alıştırma. 4. Hafif ceza. 5.

Salça, sos. «Bu soğuk terbiyenin karları altından uzak.— Fikret».

terbiyekerde, *F. s.* [Terbiye-kerde] Eğiitlmiş. Terbiye edilmiş.

terbiyet, *F. i.* Bk. *Terbiye*. «Ettin beni terbiyetle pür-cûş.— Recaizade».

terceman, tercüman, *A. i.* 1. Bir dilden başka bir dile çevirip maksadı anlatan kimse. 2. Bektaşi törenlerinde tarikat ulları için okunan dualar. «Bu defa deruni bir mukabeleye terceman olan lâtif bir dudak burmasiyle kanaat etti.— Uşaklıgil»l.

terceme, tercüme, *A. i.* 1. Bir dilden başka bir dile çevirme. 2. Bir kimsenin özel hayatı, hali. «Şu ateşin katarat-i dümu' hepsinden — Fasih terceme-i hüzn ü inkisarım olur.— Fikret».

terci', *A. i.* [Rücu'dan] Geri çevirme, döndürme. *Terci-i bend*, her bendinin sonunda aynı beyit tekrarlanan uzun manzume. (ç. Terciat).

tercih, *A. i.* [Rüchan'dan] Bir şeyi ötekinden üstün tutma, daha ziyade beğenme. *Tercih bilâ müreccah*, sebepsiz bir üstün tutma. «İkincisini tercih etti.— Uşaklıgil».

terdamen, *F. s.* [Ter-damen] Namussuz, bulaşık. «Terdamen olanlar bizi alûde sanır lik — Biz mail-i leb-i câm ü kef ü destiz.— Ruhi».

terdest, *F. s.* [Ter-dest] Eli işe yatan. Usta. (ç. Terdestan).

terdid, *A. i.* [Redd'en] 1. Geriletme, geri çevirme. 2. (Ed.) İki ihtimalle fikir anlatma. (ç. Terdidat).

terdif, *A. i.* Ardı sıra yürütme. (ç. Terdifat). «Çapkın mudhikeleri türlü mütalâat-i ahlâkıye terdif ederek.— Uşaklıgil».

terdifen, *A. zf.* Ardı sıra yürüterek. Katarak.

terdiye, *A. i.* [Rida'dan] Örtü ile kapatma.

terecci, *A. i.* Rica etme. Yalvarma. Umma.

tereccuh, *A. i.* Bir tarafı ziyadece tutma, taraflı olma.

tereddi, *A. i.* [Redi'den] Soysuzlaşma. (XX. yy.). (ç. Tereddiyat).

tereddüd, *A. i.* [Redd'en] 1. Birinin yanına gidip gelme. 2. Karar veremeyiş. 3. Nöbetli hastalıkların tekrarlanışı. *Bilâtereddüd, bitereddüd*, düşünmeden, hemen karar vererek. (ç. Tereddüdat). «Bu tereddüdden bû-yi hilâf istişmam olundu.— Naima».

tereffu', *A. i.* [Rifat'tan] Yukarı kalkma, yükselme. «Yalnız bu... ve yalnız bunun ümid-i teraffu'.— Uşaklıgil».

teref, *A. i.* 1. Yumuşaklık. 2. İyi, güzel yemek. 3. İnce, güzel şey, biblo.

tereffuk, *A. i.* [Rıfk'tan] Tatlı dil ve güler yüzle davranma.

tereffüh, *A. i.* [Refah'tan] Refah bulma. Geçimde bolluğa kavuşma. «Bu demde gerçi bu gûne tereffüh-i âlem.— Nef'i».

terekât, terikât, *A. i.* [Terike ç.] Terekeler. Ölmüş birinin bıraktığı şeyler. «Taksim-i terekât asker kadılarına tafviz buyrulmak.— Sadettin».

tereke, terike, *A. i.* Bir ölünün braktığı malların hepsi. Tereke. (ç. Terekât).

terekküb, *A. i.* Birkaç parçadan meydana gelme. (ç. Terekkübat). «Küçük küçük hiçlerden terekküb ederek onu sıkılacak bir mecmu teşkil eden.— Uşaklıgil».

terekkün, *A. i.* [Rükn'den] Rükünleşme. Erkân sırasına geçme. «Bir beldeye var temekkün eyle — Kesb-i şeref et terekkün eyle.— **M. Naci**».

teren, *F. i.* Nesrin veya nesteren denen gül.

terencebin, *A. i.* Deve dikeni üzerine geceleri düşen ve yenmesi tatlı madde.

terennüm, *A. i.* Güzel ve yavaş sesle şarkı söyleme. (ç. Terennümat). «Terennüm eyle bülbül-i mutribim çengim rebabımsın.— Nedim». — «Terennümatında öyle bir şemme-i sitem var ki.— Fikret».

terennümsaz, *F. s.* [Terennümsaz] Şarkı söyleyen, ahenk yapan.

teressüb, *A. i.* [Rüsub'dan] Tortulanma. Dibe çökme. Durulma. (ç. Teressubat).

teressüm, *A. i.* [Resm'den] Resim gibi canlı şekillenme. (ç. Teressümat). «Dudaklarında bir hande-i istihfaf teressüm ediyordu.— Uşaklıgil».

tereşşuh, *A. i.* [Reşha'dan] Sızma. Ter gibi ufak damlalar halinde çıkma. Terleme. (ç. Tereşşuhat).

terettüb, *A. i.* 1. Sıralanma. Sırası gelme. 2. Gerekme. 3. Sonuç olarak çıkma. «Devlete faide hâsıl edemediyse bile zarar olsun terettüp ettirmedi.— N. Kemal».

terfi', *A. i.* [Ref'den] 1. Yukarı kaldırma, yükseltme. 2. Rütbe verme. 3. Rütbe alma. «Memuriyetinin bir derece terfiyle maaşının zammı.— Uşaklıgil».

terfian, *A. zf.* Rütbe alarak, rütbesi yükseltilerek.

terfih, *A. i.* Bollukta yaşatma. Rahat yaşamasını sağlama. «Elfaz ile terfih-i raiyyet yeni çıktı.— Ziya Pş.».

terfik, *A. i.* [Refik'ten] Arkadaş etme. Yanına katma. «Her kelimeye bir hareket terfik ederek söylüyordu.— Uşaklıgil».

tergıb, *A. i.* [Rağbet'ten] İstek verme, isteklendirme. (ç. Tergıbat).

tergım, *A. i.* Yere sürtme. (Çoklukla *enf* «burun» kelimesiyle kullanılır).

terhıb, *A. i.* Merhaba deme.

terhil, *A. i.* [Rihet'ten] Göç ettirme. Göçürtme.

terhım, *A. i.* [Rahmet'ten] «Tanrı rahmet eylesin» deme.

terhım, *A. i.* [Ruhm'dan] 1. Bir adı kısaltma. 2. Fransızcadan abréviation (kısaltma) karşılığı (XIX. yy.). (ç. Terhımat).

terhıs, *A. i.* [Rahs'dan] 1. İzin verme. 2. Askeri sivil hayata geçirme. 3. Ucuzlatma.

terhib, *A. i.* Çok korkutma. (ç. Terhibat). «Gece esrar-i bihududiyle — Beni terhib eder.— Fikret».

terhibî, **terhibiyye**, *A. s.* Çok korkutucu. Çok korkma ile ilgili. *Mücazat-i terhibiyye*, (öldürme, küreğe konma, sürgün edilme, memurluktan çıkarılma, memur olamama, medeni haklardan düşürülme gibi) ağır cezalar.

terhin, *A. i.* [Rehn'den] Rehin olarak verme. Emanet bırakma.

terike, *A. i.* Evlenemeyip evde kalmış kız.

terike, tereke, Bk. *Tereke*.

-terin, *F. e.* «-ter» edatının bir derece daha yükseği. Türkçe «en» ile karşılanır. *kemterin*, en küçük.

terk, *A. i.* 1. Bırakma, koyverme, salıverme. 2. Vazgeçme. 3. Boşama. 4. Bakmama, ihmal etme. «Yaz veda-i hayat edip gidiyor — Seni dest-i hazana terk ediyor.— Fikret». — «Felek ger kâmımıza dönmese alâmımız yoktur — Biz ehl-i terkiz andan zerre denlû kâmımız yoktur.— Ruhi».

terkeş, tirkeş, *F. i.* Ok çantası, ok mahfazası. «Kalsaydı terkeşimde eğer, son bir altın ok.— Beyatlı».

terkı', *A. i.* [Rık'a'dan] Yamama. Yma koma.

terkık, *A. i.* [Rıkk'tan] 1. Kul, köle etme. 2. İnceltme. 3. Yumuşatma. «Girye vü zârisi ile sultan-i şefik kalbini terkık edip.— Sadettin».

terkım, *A. i.* [Rakam'dan] 1. Rakam koma. Rakamlama. 2. Yazma. (ç. Terkımat). «İcmalen tercüme olunup bu mahalle terkım olundu.— Peçevi».

terkın, *A. i.* 1. Boyama, yazma. 2. Yazılı bir şeyi silme, çizme. *Terkın-i kayd*, kaydını silme.

terkib, *A. i.* 1. Birkaç şeyi karıştırıp meydana getirme. 2. Birkaç bentten meydana getirilmiş şey. 3. (Gra.) Tamlama, takım. *Terkib-i bend*, (Ed.) Birkaç bentten meydana getirilmiş manzume; *-izafi*, isim tamlaması; *-kelâm*, söz dizimi; *-sakim*, kurala uymuyan tamlama; *-tavsifi*, sıfat tamlaması. «Asıl Beyoğlu hayatını terkib edenlerden bu kız için ilk devre-i cinnet geçmiş idi.— Uşaklıgil».

terkibi, *A. s.* Fransızcadan *synthétique* karşılığı (XX. yy.ı.

terkik, *A. i.* Zayıflatma. Dili veya ibareyi kusurlu, bozuk kullanma.

termim, *A. i.* Onarma. «Hane-i kalbim eylesin termim — Kâbe yapmak dilerse İbrahim.— Baki».

termizac, *F. s.* [Ter-mizac] Buluttan nem kapan, alıngan.

terniyan, *A. i.* Sazdan örme sepet.

ters, *F. i.* Korku.

tersa, *F. i.* Hıristiyan. «Mürebbi-i müsülman ü yehud ü gebr ü tersadır.— Nef'i».

tersabeçe, *F. i.* [Tersa-beçe] Hıristiyan çocuğu, genci. (ç. Tersabeçegân).

tersan, *F, s.* Korkan. *Tersan tersan*, korka korka. «Azm-i rah eyledi tersan tersan.— M. Naci».

tersayan, *F. i.* [Tersa ç.] Hıristiyanlar.

tersib, *A. i.* Tortusunu durultma. (ç. Tersibat).

tersil, *A. i.* Ahenkle okuma.

tersim, *A. i.* Çizme, resmini yapma. (ç. Tersimat). «Kolunu uzatarak bütün Ada'yı ihata eden bir daire tersim ediyordu.— Uşaklıgil».

tersnak, *F. s.* Korkak.

terşih, *A. i.* Süzme, sızdırma.

tertib, *A. i.* 1. Sıralama. Sıraya koyma. 2. Hazırlama. 3. Çeşitli şeyleri bir araya getirip düzenleme. 4. Usul, düzen. 5. Kuruntu, niyet. Tasar. 6. Sıralanmada olan takım, sınıf. 7. Reçete. 8. Dizme. Harfleri bir ara-

ya getirme. 9. Forma (8, 16, 32 sahife). (ç. Tertibat). «Bu karar kendisine karşı bil-iltizam tertib olunmuş bir şey mânasını kesb edyordu.— Uşaklıgil».

tertil, *A. i.* (Kuran'ı) iyi ses ve kuralla okuma. «Doldu gönlüm nur ile bi-ihtiyar — Sure-i vennecm'i tertil eyledim.— M. Naci».

tervic, *A. i.* [Revac'dan] 1. Değerini artırma. 2. Geçirme, yaptırma. «Sakın, hanım, bu fena hissi etmeyin tervic.— Fikret».

tervih, *A. i.* 1. Kokutma, kokusunu artırma. 2. Rahatlandırma. «Ki dallariyle, semasiyle, kuşlariyle bütün — Şu köhne toprağı tervih eder.— Fikret».

terviha, *A. i.* Ramazan geceleri kılınan namazın her dört rekâtı. (ç. Teravih).

tervik, *A. i.* Durultma, saflaştırma.

terviye, *A. i.* Sulama. Su verme. *Yevm-i terviye*, kurban bayramından iki gün evvel (hacılar yanlarına su alarak, su bulunmıyan Mina'ya giderler). «Ol gün kemal-i şevket ile ki yevm-i terviye idi Zemom nam mevzıa konulup id-i adha bunda olur deyu.— Selâniki».

terzeban, *F. s.* [Ter-zeban] Hazır cevap.

terzık, *F. s.* [Rızk'tan] Besleme.

terzil, *A. i.* Rezil rüsva etme.

tesabür, *A. i.* Bir şeyi sürekli olarak yapma.

tesadüf, *A. i.* Rasgelme. Aramadan bulma. *Alettesadüf*, raslama üzerine, rasgele; *bittesadüf*, tesadüf ederek, aramadan. (ç. Tesadüfat). «Mahun sandalla müsademeyi andıran bu tesadüflere o kadar alışmış idiler ki.— Uşaklıgil».

tesadüfen, *A. zf.* Rasgele. «Tesadüfen temellük edilmiş bir sefile hükmünde kalamazdı.— Uşaklıgil».

tesadüfî, *A. s.* Rasgele olan. «Bir ressamın fırçasında unutulmuş bekaya-yi elvanın hediye-i tesadüfisine, fakir hutut ve elvan içinde çizilivermiş bir hurde çehreye benzetirdi.— Uşaklıgil».

tesadüm, *A. i.* Çarpışma, tokuşma. «Açık tesadüm-i emvac-i kahra sineleri.— Fikret».

tesagur, *A. i.* Küçük görünme.

tesahhur, *A. i.* 1. Maskaralanma. Zevklenip alay etme. 2. Âleme gülünç olma.

tesahub, *A. i.* 1. Arkadaşlık etme. 2. Sahip çıkma, koruma. «Bihter bu tesahubun altında gizlenen hiss-i hasede zaten muntazırdı.— Uşaklıgil».

tesahül, *A. i.* [Sehl'den] Yumuşak muamele etme. «Ve menazım-i cumhur-i müsliminde nev'a tesahül.— Sadettin».

tesakul, *A. i.* Ağırdan alma, oyalanma.

tesakut, *A. i.* Birbiri ardına düşme. Düşüşme. «Sebeb-i tesakut-i büruc ve mucib-i infirac-i füruc olur idi.— Sadettin».

tesalüb, *A. i.* (Hek.) Damarların haçvari kavuşması.

tesamu', *A. i.* İşitme. Kulaktan duyma. «Celâlzade Nişani Bey merhum ve Âli Efendi dahi tesamu' ile yazmışlardır.— Peçevi».

tesamuh, *A. i.* [Semahat'ten] 1. Hoşgörü. 2. Dikkatsiz, kayıtsız davranma. (ç. Tesamuhat). «Bu kadının ihmalât ve tesamu-

hatına rağmen.— Uşaklıgil».

tesamum, *A. i.* [Sum'dan] Sağırlaşma. Sağır görünme.

tesanif, *A. i.* [Tasnif ç.] Kitaplar, eserler.

tesanüd, *A. i.* (Sos.) Fransızcadan *solidarité* (dayanışma) karşılığı (XX. yy.).

tesanüdiyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *solidarisme* (dayanışçılık) karşılığı (XX. yy.).

tesarif, *A. i.* [Tasrif ç.] 1. (Tanrının) istediği yolda hüküm ve iradesi. 2. (Gra.) Tasrifler, çekimler.

tesaru, *A. i.* Birbiriyle güreş etme. Güreşme.

tesaud, *A. i.* [Suud'dan] 1. Yukarı çıkma. Ağma. 2. (Fiz, Kim.) Süblimleşme.

tesaüb, *A. i.* Esneme. Boş bulunma.

tesaül, *A. i.* [Sual'den] Birbirine sorma, soruşturma.

tesavi, *A. i.* [Sevi'den] Beraber ve bir derecede bulunma. Eşit olma. *Tesav.-i leyl ü nehar* (Ast.) gün-tün eşitliği; *-kuva*, kuvvetlerin eşitliği; *-nakızeyn* (Man.) çatışkı. «Demek oluyor ki bunda sermaye iki senede resülmal ile tesavi hâsıl ediyor.— N. Kemal».

tesavîr, *A. i.* [Tasvir ç.] Resimler.

tesavüb, Bk. *Tesaüb.*

tesbi', *A. i.* [Seb'den] Yediye çıkarma, yedileme.

tesbih, *A. i.* [Sübhan'dan] 1. «Süphanallah» sözünü söyleme. 2. Tesbih. (ç. Tesbihat). «Girmiş kemer-i vahdete almış ele tesbih. — Ruhi». — «Arşı tutsun nagme-i ulya-yı tesbihatınız.— M. Naci».

tesbihiyye, *A. i.* (Bot.) Fransızcadan *meliacées* (tespihağacıgiller) karşılığı (XIX. yy.).

tesbik, *A. i.* [Sebk'ten] Eritip kalıba dökme.

tesbil, *A. i.* [Sebil'den] 1. Tanrı yoluna bağlama, onun için ayırma. 2. Yola koyma, yolcu etme.

tesbit, *A. i.* [Sebt'ten] Sağlamca yerleştirme. Yerinden oynamaz hale koyma. «Gûya o tebessüm-i saadeti orada tesbit etmek istiyerek.— Uşaklıgil».

tesci', *A. i.* [Seci'den] Nesirde kafiye kullanma, cümleleri kafiyelendirme. (ç. Tesciat).

tescil, *A. i.* [Sicil'den] 1. Dâvanın mahkeme defterine geçirilmesi. 2. Bir şeyin resmileşmesi için deftere kaydı. (ç. Tescilât).

tescin, *A. i.* [Sicn'den] Zindana koyma. «Bilâ tehir kaldırılıp habs ü tescin ve malları taraf-i miriye kabz olunmak için.— Raşit».

tesciye, *A. i.* [Seciye'den] Fransızcadan *caractériser*, *caractérisation* karşılığı; pek az kullanılmıştır. (XX. yy.).

tesdid, *A. i.* [Sedd'den] Hayırlı işe doğru yöneltme.

tesdis, *A. i.* [Süds'ten] Altıya çıkarma. Altılama. (ç. Terdisat).

tesebbüb, *A. i.* Sebebolmak.

tesebbüt, *A. i.* [Sebt'ten] Sebat gösterme. Dayanma, direnme. «Kabulden imtina edip tesebbüt gösterdi.— Naima».

teseccüd, *A. i.* [Secde'den] Secde etme. Başını secdeye koyup Tanrıyı kutlama. «Es ey sabâ lâtif olur çemenlerin teseccüdü. — M. Naci».

tesehhür, *A. i.* [Sehr'den] Gece uyuyamama. Uyanık kalma.

tesekkün, *A. i.* [Sükûn'dan] Yatışma.

tesekkür, *A. i.* 1. (Hek.) Şekerlenme. Şeker hastalığını tutulma. 2. Sarhoşlaşma.

tesellâ, *A. i.* Bk. *Teselli*. «Zaman zaman kapılır gamlı bir tesellâya, — Dalıp gider nazar-i kalbi leyl-i sevdaya.— Fikret».

teselli, tesellâ, *A. i.* Avutma, avundurma. «İki üç katre-i şefkat... bu teselli yetişir.— Fikret».

tesselliâmiz, *F. s.* [Teselli-âmiz] Avundurma.

tesellibahş, *F. s.* [Teselli-bahş] Avutucu, avundurucu.

tesellipezir, *F. i.* [Teselli-pezir] Avutulabilir, avundurulabilir. *Teselli napezir*, avundurulamaz.

teselliyab, *F. s.* [Teselli-yâb] Teselli bulan. Avunan.

teselliyat, *A. i.* [Teselli ç.] Avutmalar, avundurmalar.

tesellüb, *A. i.* Soyunda. Eşi ölen kadının yas elbibsesi giymesi.

tesellül, *A. i.* [Sil'den] Veremlenme.

tesellül, *A. i.* Sevişme. «Taife-i bagiye tesellülkünan orduya mülhak olmıya başladılar.— Naima».

tesellüm, *A. i.* Verilen bir şeyi alma. Aldığını kaydetme.

teselsül, *A. i.* [Silsile'den] Zincirleme. Zincir gibi sıra ile uzama. (ç. Teselsülât). «Bülbüller edince fasla agaaz — Vâdide eder teselsül âvaz.— M. Naci».

tesemmi, *A. i.* [İsm'den] Adlanma.

tesemmüm, *A. i.* [Sem'den] Zehirlenme. (ç. Tesemmümat).

tesemmün, *A. i.* [Semen'den] Semirme, şişmanlama.

tesennün, *A. i.* [Sin'den] Diş çıkarma, dişlenme.

teserri, *A. i.* Odalık edinme. «Ukalâ anda taharri eyler — Ekseri meyl-i teserri eyler.— Sümbülzade».

teserru', *A. i.* [Sür'at'ten] Koşma çabuk davranma.

tesettür, *A. i.* [Setr'den] Örtünme, gizlenme. *Tesettür-i nisvan*, kadınların erkeklerden örtünmeleri. «Lâyık bu tesettür sana, ey sahn-i mezalim.— Fikret».

tese'ül, *A. i.* [Sual'den] Dilenme.

tesevvi, *A. i.* Tesviye etme, düzeltme.

teseyyüb, *A. i.* Kayıtsızlık. Üşenme, tembellik. (ç. Teseyyübat).

tesfif, *A. i.* (İlâç için) dövüp ezme, toz haline getirme.

tesfih, *A. i.* [Sefahet'ten] Sefih sayma, sefih görme.

tesfil, *A. i.* [Süfl'den] Aşağılama. (ç. Tesfilât).

teshil, *A. i.* [Seh'l'den] Kolaylaştırma. (ç. Teshilât).

teshin, *A. i.* Isıtma, kızdırma. (ç. Teshinat).

teshir, *A. i.* Zaptetme, ele geçirme. «Uçan bu gölgeyi teshire eylerim ikdam.— Fikret».

teshir, *A. i.* [Sihr'den] Büyü yapma. Büyüleme.

tes'id, *A. i.* [Sa'd'dan] Kutlama.

te'sim, *A. i.* [İsm'den] Günahkâr sayma.

tes'ir, *A. i.* [Sa'r'dan] 1. Narh koyma. 2. Ateşi yakıp alevlendirme.

te'sir, *A. i.* [İsr'den] 1. İz bırakma. 2. Dokunma, içe işleme. 3. Kederlendirme. 4. Etki. (ç. Tesirat). «Bu cümlenin tesirini görmek için validelerine baktılar.— Uşaklıgil».

te'sis, *A. i.* [Üs'ten] Temelleştirme. Kurma. «Tesis olunurken daha, bir dest-i hıyanet.— Fik-

ret».

te'sisat, *A. i.* 1. Kurumlar. 2. Birbirine bağlı döşenmiş aletler veya araçların tümü.

teskıb, *A. i.* [Sukbe'den] Delme, delik açma.

teskıl, *A. i.* [Siklet'ten] Ağırlatma, ağırlığını artırma.

teskım, *A. i.* [Sakm'dan] 1. Hasta etme. 2. Yanlış sayma.

teskıye, *A. i.* [Saky'den] 1. Su verme, suvarma. 2. Sulama.

teskin, *A. i.* [Sükûndan] 1. Yatıştırma. 2. (Arap. Gra.) (bir harfi) sâkin okuma. «O, çocuğu teskin etmiş, yatağına biraz zorla yatırarak.— Uşaklıgil».

teskir, *A. i.* [Sekr'den] Sarhoş etme.

teskit, *A. i.* [Sükût'tan] Susturma.

teslih, *A. i.* [Silâh'dan] Silâhlandırma. (ç. Teslihât).

teslih, *A. i.* [Selh'tan] Derisini yüzüp çıkarma.

teslil, *A. i.* [Sell'den] Sıyırıp çekme. «Samsame'yi eyledikçe teslil.— M. Naci».

teslim, *A. i.* 1. Elden ele verme. 2. Dayanamayıp pes etme. 3. (Tas.) Kendini Tanrı kaderine bırakma. 4. Kabul etme, razı olma. *Teslim-can, -ruh,* ölme. (ç. Teslimat). «Bu arzuya teslîm-i nefs etmek istiyordu.— Uşaklıgil».

teslimat, *A. i,* [Teslim ç.] Parça parça ödeme, ödenen paralar.

teslimiyyet, *A. i.* Boyun eğme. Teslim olma. «Bütün kuvvetleri düşerek bir teslimiyet-i mezbuhane ile rıza gösterdi.— Uşaklıgil».

teslis, *A. i.* [Süls'ten] 1. Üçleme, üçe çıkarma. 3. Şarabı üçte biri uçuncaya kadar kaynatma. 3. Tanrının üç olduğuna inanma.

tesliye, *A. i.* Avutma, teselli verme. *Tesliye-i hâtır,* gönlü alınma.

tesliyet, *A. i.* Avutma, teselli verme. «Gururuna karşı bir nevi tesliyet kabilinden idi.— Uşaklıgil».

tesliyetbahş, *F. s.* [Tesliyet-bahş] Avutucu, avundurucu. «Tesliyetbahş aradı kalb-i hazin — Buldu bir âşık-i harabegüzin.— M. Naci».

tesliyetkâr, *F. s.* [Tesliyet-kâr] Avutucu, avundurucu.

tesmi', *A. i.* [Sem'den] İşittirme, duyurma.

tesmim, *A. i.* [Semm'den] Zehirleme. «Yazık! şu neşemi tesmim ederdi hiss-i firak.— Fikret».

tesmimen, *A. zf.* Zehirlenerek.

tesmin, *A. i.* [Sümn'den] Sekizleme.

tesmin, *A. i.* [Semen'den] Semirtme. yağlatma.

tesmir, *A. i.* [Semer'den] 1. Ağaçların yemiş bağlaması. 2. Malın bereketlenip çoğalması.

tesmiye, *A. i.* 1. Ad koma, adlandırma. 2. Besmele çekme.

Tesnim, *A. i.* Cennetteki ırmaklardan birinin adı. *Ma-i Tesnim,* Tesnim ırmağının suyu, Cennet suyu.

tesniye, *A. i.* 1. (Arap. Gra.) Arabiye mahsus olan ve ikilik çoğulu gösteren sıga, kelimenin sonuna «-an» veya «-eyn» ekenerek yapılır: *tarafeyn* (iki taraf) 2. Bir kimseyi överek veya yererek bildirme.

tesri', *A. i.* [Sür'at'ten] Acele ettirme. Çabuklaştırma.

tesrib, *A. i.* (Asker) Yollama, göndermc.

tesrib, *A. i.* Ayıplama, darılma,

başa kakma.

tesric, *A. i.* Hayvan eyerleme. Eyer vurma.

tesrih, *A. i.* 1. Ayırma, salıverme. 2. (Eşini) Boşama.

tesrir, *A. i.* [Sürur'dan] Sevindirme.

tesriye, *A. i.* Gam ve kederi bırakma. Gam keder yok olma.

tesvid, *A. i.* [Sevad'dan] 1. Karartma. 2. Müsvedde yazma. Karalama yazma. (ç. Tesvidat). «Etse münşi-i kaza nüsha-i vasfın tesvid.— Kâzım Pş.».

tesvif, *A. i.* Gereksiz yere sonraya bırakma. Atlatma, geciktirme. «Teklif-i mezkûre bilâ tesvif müsaade gösterip.— Naima».

tesvik, *A. i.* [Sevk'ten] Sürme, ileri gütme.

tesvik, *A. i.* [Misvak'ten] Misvaklenme. Dişleri misvakleme.

tesvil, *A. i.* Kötü bir şeyi güzel göstererek aldatma. (ç. Tesvilât).

tesvilât, *A. i.* [Tesvil ç.) Kötü bir şeyi güzel göstererek aldatmalar. «Sefirleri iade ederek ve Halil Paşanın tesvilâtını kemal-i nefretle reddeyleyerek yine işinde devam etti.— N. Kemal».

tesviye, *A. i.* [Sevi'den] 1. Beraber etme. 2. Düz etme. 3. Sonuca bağlama. 4. Verip ödeme. *Tesviye-i deyn* borç ödeme; *-umur*, işlerin görülüp sonuçlandırılması; *-turabiye*, (yol için) toprak düzlenmesi.

«Bu müşkilâtı tesviye edecek bir çare ile.— Uşaklıgil».

tesyar, tisyar, *A. i.* Gönderme.

tesyil, *A. i.* Sel gibi akıtma, akıtılma.

tesyir, *A. i.* [Seyr'den] Gönderme, yollama. «Ve bundan akdem tesyir-i asakire gönderilen acem İbrahim Paşa devr-i memalik ve tenfir-i asakir namiyle cem-i emval ederek.— Naima».

teşabüh, *A. i.* [Şibh'ten] Birbirine benzeme, benzeşme. (ç. Teşabühat).

teşacür, *A. i.* [Şecer'den] Odunla vuruşma. Birbirine girme, kavga, dövüş.

teşadduk, *A. i.* Lûgat paralıyarak, avurt çatlatıp konuşma.

teşahhus, *A. i.* [Şahs'tan] Şahışlanma.

teşaki, *A. i.* [Şekva'dan] Birbirinden şikâyet etme.

teşakkuk, *A. i.* [Şikk'tan] Yarılma, ikiye ayrılma.

teşakül, *A. i.* [Şekl'den] Şekil ve suretçe bir olma. Benzeşme.

teşarük, *A. i.* [Şirk'ten] Ortak olma.

teşa'şu, *A. i.* [Şa'şaa'dan] Sa'şaalanma. Parıldama.

teşatüm, *A. i.* [Şetm'den] Sövüşme.

teşa'ub, *A. i.* Dallanma. Dalbudak peyda etme. (ç. Teşaubat).

teşa'ul, *A. i.* [Şul'den] Parlama, tutuşma.

teşa'ur, *A. i.* [Şa'r'dan] Kıllanma.

teşaür, *A. i.* [Şir'den] Şairlik iddiasında olma. Zorla şair olma. «Erbab-i teşaür çoğalıp şair azaldı.— M. Naci».

teşavür, *A. i.* [Şura'dan] Danışma.

teşaytun, *A. i.* Şeytanca davranma.

teşbib, *A. i.* [Şebab'dan] 1. (Ed.) Bir kadının güzelliğini şiirle övme. 2. Kasideye bir güzel övmelke girişme.

teşbih, *A. i.* [Şibh'den] Benzetme. *Lâteşbih*, benzetmeden, benzemez. (ç. Teşbihat). «Ben bu teş-

bih-i zârı pek severim.— Fikret»

teşbik, *A. i.* [Şebeke'den] Ağ biçimine koyma.

teşci', *A. i.* [Şecaat'ten] Gayrete getirme. Yüreklendirme. (ç. Teşciat).

teşdid, *A. i.* [Şiddet'ten] 1. Şiddet ve kuvvet verme. 2. Sağlamlaştırma. 3. (Arap. Gra) Bir harfi çift okutan işaret.
«Hattâ o işkence devrelerini teşdid edecek şeylere.— Uşaklıgil».

teşebbüh, *A. i.* [Şibh'ten] Zorla benzemeye çalışma. Benzetmeye özenme. (ç. Teşebbühat).

teşebbük, *A. i.* [Şebeke'den] Ağ şeklini alma.

teşebbüs, *A. i.* (İşe) sarılma. Dikkatle başlama, girişme. (ç. Teşebbüsat). «Hiçbir şeye hazırlanmaksızın, hiçbir ihtiyata teşebbüs etmeksizin.— Uşaklıgil».

teşeddüd, *A. i.* [Şiddet'ten] Daha kuvvetli ve sert olma.
«Saniyeden saniyeye teşeddüd edecek bir muhabbetle sevilmek için.— Uşaklıgil».

teşeffi, *A. i.* [Şifa'dan] 1. İyi olma. 2. Rahatlanma. Öc alma.

teşehhi, *A. i.* [İşteha'dan] İştahlanma. Hırsla isteme.

teşehhüd, *A. i.* [Şehadet'ten] Namazda oturulduğu zaman «ettehiyyat» suresini okuma.

teşekki, *A. i.* [Şekva'dan] Şikâyet etme. «Soğuk, soğuk... acı bir nevha-i teşekkisi — Yolunda kalb-i hayatın, gelir enin-i riyah.— Fikret».

teşekkür, *A. i.* [Şükr'den] Bir iyiliğe karşı minnetini söyleme. (ç. Teşekkürat). «Ucunda gizli bir mâna-yi teşekkür titreyen bir lehaza-i serzenişle.— Uşaklıgil».

teşelşül, *A. i.* 1. Yukardan gelen su şarıltı ile akma. 2. Soğuk su banyosu, duş (XIX. yy.).

teşemmu', *A. i.* [Şem'den] Mumlaşma.

teşemmüm, *A. i.* [Şemm'den] Bir şey koklama.

teşemmür, *A. i.* İşe hazırlanma. Sıvanma.

teşemmüs, *A. i.* [Şems'ten] 1. Güneşleme. 2. Güneş çarpma.

teşennüc, *A. i.* Sinirlerin çekilip büzülmesi, ispazmos. (ç. Teşennücat). «Her gülüş bir teşennüc-i adalî.— Fikret» — «Şiddet-i berdden ekseri teşennüc olup vefat eyledi.— Naima».

teşennüf, *A. i.* Küpe takınmak. «Pırlanta küpe teşennüf etmiş— — Süslenmede pek tekellüf etmiş.— M. Naci».

teşerru', *A. i.* [Şeriat'ten] Şeriate uygun davranma.

teşerrüf, *A. i.* [Şeref'ten] Şereflenme. Saygı gösterme. Şeref bulma.

teşettüt, *A. i.* Bir çok dallara ayrılma. Ayrılaşma, çatallaşma.

teşe'üm, *A. i.* Uğursuz gözüyle bakma. Uğursuz sayma.

teşevvuk, *A. i.* [Şevk'ten] İstek gösterme, şevklenme.

teşevvüş, *A. i.* Karışma, karmakarışık olma. (ç. Teşevvüşat).

teşeyyu', *A. i.* [Şia'dan] Şii olma.

teşeyyuh, *A. i.* [Şeyh'ten] 1. İhtiyarlama. 2. Şeyhlik taslama.

teşeyyüd, *A. i.* Yükseltme ve sağlamlaştırma.

teşfiye, *A. i.* [Şifa'dan] Şifalandırma, iyileştirme.

teşhir, *A. i.* 1. Şöhretlendirme. 2. Bir şeyi herkesin göreceği gibi yayıp gösterme. 3. Silâh çekme. 4. Bir suç sahibine verilen ibret olmak üzere, herkese gös-

terilme cezası. *Teşhir-i silâh*, silâh çekme. «Hüsnünü eş'ar-i meşhuremle teşhir eyledim.— M. Naci».

teşhis, *A. i.* [Şahs'ten] 1. Şahıslandırma, cisim ve suret verme. 2. (Kim veya ne olduğunu) seçme, ayırma. 3. Hastalığın ne olduğunu bilme. 4. (Ed.) Canlılandırma. «Saz-i aşkın edemez kimse havasın teşhis.— Ruhi».

teşhiz, *A. i.* 1. Sivriltme, keskinleştirme. 2. Uyandırma, gücünü, kuvvetini artırma.

teş'ib, *A. i.* [Şi'b'den] Şubelere ayırma. Dallandırma.

teş'il, *A. i.* [Şu'l'den] Parlatma, tutşturma, alevlendirme.

teşkik, *A. i.* Şüpheye düşürme. Şüphede bırakılma.

teşkil, *A. i.* [Şekl'den] 1. Bir şeye şekil, suret verme. 2. Vücut verme, meydana getirme. (ç. Teşkilât). «Artık büsbütün uçurumlara yuvarlanmak için bir sebep, bir hak teşkil etmiş olacaktı.— Uşaklıgil».

teşkilât, *A. i.* [Teşkil ç.] Yapışlar. Kuruşlar. Düzen verişler. Örgüt.

teşmi', *A. i.* [Şem'den] Balmumuna batırma. Mumlama.

teşmim, *A. i.* [Şemm'den] Koklatma.

teşmir, *A. i.* Sığama. Sıvama. *Teşmir-i saîd, -sak* (yenleri, paçaları sıvama) büyük bir gayretle çalışmıya hazırlanma. «Bazu-yi şevka bais-i teşmir kalmadı.— Nabi». — «Bunların def'ine teşmir-i sak ettikte.— Naima».

teşne, *F. s.* 1. Susamış. 2. Çok istekli. (ç. Teşnegân). «Yarab ne vâdidir bu kim can teşne cânân teşnedir.— Baki».

teşnedil, *F. s.* [Teşne-dil] Can ve yürekten isteyen.

teşnegân, *F. i.* [Teşne ç.] Susamışlar. İstekliler. «Teşnegânın çâk çâk olmuş leb-i hahişgeri. — Nabi».

teşnegî, *F. i.* Susama. «Harik-i haili bir teşnegi-i hâr ü mürün.— Cenap».

teşneleb, *F. s.* [Teşne-leb] Dudağı kurumuş, çok susamış.

teşni', *A. i.* [Şenaat'ten] Ayıp diye görme. Ayıplama. (ç. Teşniat). «Teşni okuna olup nişane — Bizar ola andan ate ane.— Fuzuli».

teşnif, *A. i.* 1. Küpe takma. 2. Süsleme. «Haber-i afiyetinle teşnif.— Münif».

teşri', *A. i.* [Şer'den] 1. Peygamberin şeriate dair buyrukları. 2. (XIX. yy.) Kanun yapma.

teşrid, *A. i.* Ürkütüp kaçırma.

teşrif, *A. i.* [Şeref'ten] 1. Şereflendirme. 2. Gelmesiyle bir yere şeref verme, gelme. «Kadr-i ilhanisi hil'at-i behiye-i hakanî ile teşrif olundu.— Raşit».

teşrifat, *A. i.* 1. Büyük, resmî olan ziyaret ve kabullerde davranış. 2. Törenlerde yapılacak şeyler, davranışlar. Protokol.

teşrih, *A. i.* [Şerh'ten] 1. Açma, yayma, inceden inceye didikleme. 2. (Hek.) Br ölü gövdesini kesip parçalara ayırma, otopsi. 3. Anatomi. 4. İskelet. (ç. Teşrihat). «Bu incelikleri teşrih eder, neler bulurum.— Fikret».

teşrihhane, *F. i.* [Teşrih-hane] Otopsi salonu.

teşrii, *A. s.* Kanun ile, kanun yapma ile ilgili *Kuvve-i teşriiyye*, millet meclisleri (mebusan,

âyan).

teşrik, *A. i.* [Şirk'ten] 1. Ortak etme. 2. (Tanrıya) ortak koşma. *Teşrik-i mesai*, işbirliği. «Nihal Şakire Hanımı fikrine teşrik etmek için.— Uşaklıgil».

teşrik, *A. i.* [Şark'tan] Pastırmanın güneşte kurutulması. *Eyyam-üt-teşrik*, çöl Arapalarının kurban etlerini kuruttukları zilhicrenin on bir, on iki ve on üçüncü günleri. «Tekrimat-i eyyam-i teşrik tamam oldukta cümle âyan-i devlet ile.— Selâniki».

teştit, *A. i.* Dağıtma, dağıtılma. «Her kande cemiyetleri istima olundu ise hezm ü teştit olunup. — Naima».

teşvik, *A. i.* [Şevk'ten] Şevklendirme. (ç. Teşvikat).

teşvir, *A. i.* Kaplama, içine alıp gizleme. İçinde bulunma. «Tesiri sahip dimağa teşvir — Teşvir-i mizacım etti tagyir.— Fuzuli».

teşviş, *A. i.* Karıştırma. Karmakarışık etme. (ç. Teşvişat). «Ordudaki teşvişi bertaraf etti. — N. Kemal».

teşyi', *A. i.* Uğurlama. Selâmetleme. «Ben bu ümmid ile teşyi-i hayat etmedeyim.— Fikret».

teşyid, *A. i.* Yükseltip sağlamlaştırma. (ç. Teşyidat).

tetabu', *A. i.* [Teb'den] Aralıksız, birbiri ardından gelme. *Tetabu-i izafet*, zincirleme isim takımı. (ç. Tetabuat).

tetabuk, *A. i.* [Tıbk'tan] Birbirine uygun gelme. Uyma. «Hikâyelerinden birinin bir sahifesiyle kabil-i tetabuk vukuat-i hayat.— Uşaklıgil».

tetavül, *A. i.* [Tul'den] 1. Uzanma, uzama. 2. Zulüm. «Zamanın tetavül-i illetle kaldığı rencur.— Nabi».

tetavvu', *A. i.* Nafile namazı kılma. *Tetavvuan*, nafile olarak.

tetavvuk, *A. i.* Boyna gerdanlık gibi şeyler takınma.

tetayür, *A. i.* [Tayaran'dan] 1. Uçuşma, uçuşup dağılma. 2. (Kim.) Sıvıların gaz haline geçmesi.

tetebbü', *A. i.* Bir şeyi etraflıca inceleme. Bir şey hakkında geniş bilgi edinme. (ç. Tetebbüat).

tetevvüç, *A. i.* [Tac'dan] Taç giyme, taçlanma. «Eylerse nasıl hüsn-i hazinin — Giysu-yi zeriminle tetevvüç.— Cenap».

tetimme, tetümme, *A. i.* [Tamam'dan] Bir eksiğin tamamlanması için katılan şey. Bir şeyin tam olması için gerekli şey. (ç. Tetimmat).

tetmim, *A. i.* [Tamam'dan] Bitirme, tamamlama. (ç. Tetmimat).

tetvic, *A. i.* [Tac'dan] Taç giydirme. (ç. Tetvicat). «Alnını tetviç eden yumuşak saçlarına.— — Uşaklıgil».

tevabi', *A. i.* [Tâbi ç.] 1. Bir kimsenin adamları. 2. Bir kimseye fikir bakımından bağlı olanlar. 3. Uşaklar, yardaklar. 4. Bir merkeze bağlı olan yerler. 5. (Arap. Gra.) Önündeki kelimeye göre harekelenen kelimeler. «Paşa tevabiinin biri küffarın bayrağını kapıp.— Naima».

tevabil, *A. i.* [Tabil ç.] Yemeğe konan baharlar.

tevabit, *A. i.* [Tabut ç.] Tabutlar.

tevadu, *A. i.* (İki taraf düşmanlıktan vazgeçip (barışma).

tevaffuk, *A. i.* Muvaffak olma, olma, başarma.

tevafuk, *A. i.* [Vefk'ten] Uyma.

Uygun gelme. «İçimde bilmediğim bir neşat-i muhişle — Tevafuk eyledi kırın hal-i giryeperverdi.— Fikret».

tevafür, *A. i.* [Vefur'dan] Çoğalma, artma.

tevaggul, *A. i.* Bir işle ziyade uğraşma, pek ilerisine varma. (ç. Tevaggulât). «Şi'r-i Araba tevessül eyle — Nahv ü lûgate tevaggul eyle.— Ziya Pş.».

tevahhuş, *A. i.* [Vahşet'ten] 1. Yalnızlıktan çekinme, ürkme. 2. Yabani hayvan gibi korkma, ürkme. Emin olmıyarak bakma. «Terk eyle tevahhuşu emin ol.— M. Naci».

tevaki', *A. i.* [Tevkı ç.] Fermanlar.

tevakki, *A. i.* [Vikaye'den] Sakınma, çekinme. «Etmiş orada fünun terakkı — Tahsilden eyleme tevakkı.— Ziya Pş.».

tevakku, *A. i.* [Vuku'dan] Bekleme. Umma. «Al ilâhî vediamı benden — Budur ancak tevakkuum senden.— Recaizâde».

tevakkud, *A. i.* [İkad'dan] Tutuşup yanma.

tevakkuf, *A. i.* [Vukuf'tan] 1. Durma. 2. (Olması bir şeye bağlı. O olmadıkça öteki olamaz. *Bitevakkuf*, durmadan. «Bilâ udul ü tevakkuf devam eder yoluna.— Fikret».

tevakkur, *A. i.* [Vekar'dan] Vekar peyda etme.

tevakül, *A. i.* [Vekil'den] Birbirini vekil etme.

tevali, *A. i.* [Vely'den] Arası kesilmeden sürüp gelme. Birbiri arkasından gelme. «İri iri katreler tevali etti.— Uşaklıgil»

tevalüd, *A. i.* Doğma, doğurma.

tevani, *A. i.* Gevşeklik, gevşek davranma. Bir işte bezginlik gösterme.

tevari, *A. i.* [Vera'dan] Bir şeyin arkasına gizlenip görünmez olma. «Etti ebr içre tevari beyzai beyza gibi.— Nabi».

tevarih, *A. i.* [Tarih ç.] Tarihler. *Ehl-i tevarih*, tarihçiler.

tevarüd, *A. i.* [Vürud'dan] 1. Birbiri arkasından gelme. Her taraftan gelip birikme. 2. İki şairin ayrı ayrı olarak aynı mısra veya beyit söylemeleri. (ç. Tevarüdat).

tevarüs, *A. i.* [Veraset'ten] 1. Mirasa konma. 2. Miras gibi geçme. (ç. Tevarüsat). «Tevarüs eden birkaç parça mal ve mülkü bir türlü paylaşamazlar.— N. Kemal».

tevasul, *A. i.* [Vasl'dan] Ulaşma. Birleşme.

tevatür, *A. i.* 1. Bir haberin ağızdan ağıza geçerek yayılması. (ç. Tevatürat). «Hediye olarak erbab-i devlete gönderdiği hadd-i tevatüre erişmekle bir çavuş gönderilip.— Peçevi».

tevatüren, *A. zf.* (Bir haber) ağızdan ağıza geçerek yayılma suretiyle.

tevazu', *A. i.* Alçakgönüllülük. «Münafıktır tevazu gösterir ahbap şeklinde.— Nabi».

tevazün, *A. i.* [Vezn'den] Denk olma. Tartıda bir gelme.

tevazzu, *A. i.* Konma, konuş.

tevbe, tövbe, Bk. *Tövbe*.

tevbih, *A. i.* Azarlama. (ç. Tevbihat). «Hey, koca sersem! Tevbihi tokatlarla gürülderdi başımda.— Fikret».

tevcih, *A. i.* [Vech'ten] 1. Yöneltme. Döndürme. 2. Bir kimseye bakma veya söz atma. 3. Mâna verme, yorumlama. 4. Rütbe verme. 5. (Ed.) İki mâ-

naya gel.bilecek ve anlamca birbirinin karşıdı söz kullanma. «O zaman bu mühim vazife kendisine tevcih oummuş idi.— Uşaklıgil».

tevcihat, *A. i.* [Tevcih ç.] Rütbe verişler, verilmiş rütbeler.

tevdi', *A. i.* 1. Bırakma, emanet etme. 2. Vedalaşma. (ç. Tevdiat). «Eyler bazın gönüllere tevdi-i râz-i naz.— Fikret».

tevdian, *A. zf.* Vererek, emanet olarak.

tevdiat, *A. i.* (Bir bankaya) Yatırma, koma. Emanet bırakma.

tevecciid, *A. i.* [Vecd'den] Hallenme, coşma.

tevecciih, *A. i.* [Vech'ten] 1. Yönelme. Doğrulma. Bir yöne doğru gitme. 2. Gelme, yanaşma. 3. Sevgi, hoşlanma. İyi gözle görme. (ç. Tevecciihat). «Yukarı çıkmak için merdivene tevecciih ediyordu.— Uşaklıgil».

tevecciu' *A. i.* [Veca'dan] Ağrıma.

teveddüd, *A. i.* [Vüdd'den] Sevişme. Sevgi. Dostluk etme. «Fıtrattaki temayül ü teveddüd. — Recaizade».

tevehhül, *A. i.* Yanıltmaya çalışma.

tevehhüm, *A. i.* [Vehm'den] Kurma, sanma. Asılsız şüpheye düşme. (ç. Tevehhümat). «Kalbinin çarpıntısını işittikçe ayak sesleri tevehhüm edecek.— Uşaklıgil».

tevehhüs, *A. i.* Bir işe dikkatle koyulma.

tevekkül, *A. i.* İşi Tanrıya bırakıp kadere razı olma, güvenme. «Allaha tevekkül edenin yaveri Haktır.— Ziya Pş.».

tevellâ, *A. i.* 1. Birine yanaşma. 2. Birini dost tutma. 3. Ehl-i beyti, Ali'yi sevenler, onlara bağlılık.

tevellüd, *A. i.* Doğma. (ç. Tevellüdat). «Ferda, — O bir cenin ki bugünden tevellüd eyliyemez. — Fikret».

tevellüh, *A. i.* [Veleh'ten] Şaşırıp sersemleşme.

tevelvül, *A. i.* [Velvele'den] Gürültü patırtı etme.

tev'em, *A. i.* 1. İkiz. 2. Eş. «Mesiha geçinir amma har-i Deccal ile tev'em.— Nef'i».

tev'eman, *A. i.* (Çift) İkizler.

tev'emiyyet, *A. i.* İkizlik. «Biraz daha yaklaşırsa kendisiyle bu hayalin tev'emiyeti teeyyüd edecekti.— Uşaklıgil».

teverru', *A. i.* [Vera'dan] Din işlerine bağlı, sağlam, perhizli olma. Yasak edilmiş şeylerden çekinme.

teverruk, *A. i.* [Varak'tan] Yapraklanma.

teverrüm, *A. i.* [Verem'den] Verem olma, vereme tutulma. (Asıl anlamı ciltte kabartı ve şiş olmadır). «Bu son ümid-i saadet ki eylemişti teverrüm.— Fikret».

teverrüs, *A. i.* [Veraset'ten] Mirasçı olma.

tevessuk, *A. i.* Güvenerek dayanma.

tevessü', *A. i.* [Vüs'at'ten] Genişleme. (ç. Tevessüat). «Bütün efrad-i ailede tevessü ve teessüs eden bir ihtiyac-ı zarafetle.— Uşaklıgil».

tevessül, *A. i.* [Vesile'den] Sarılma, inanma. Sebep tutma. (ç. Tevessülât).

teveşşuh, *A. i.* Süslenme. Takıp takıştırma.

tevettür, *A. i.* Gerilenme.

teveyyül, *A. i.* Vaveyla etme. Bağırıp, ah etme.

tevezzü', *A. i.* [Tevzi'den] 1. Dağılma. 2. Yer tutma.

tevfik, *A. i.* [Vefk'ten] 1. Uydurma. Uygunlaştırma. 2. Tanrı yardımı. (ç. Tefikat). «Hak yol aramak vacibedir akl-i selime — Tevfikını isterse Huda rahber eyler.— Şinasi».

tevfir, *A. i.* [Vefret'ten] Çoğaltma, artırma.

tevhid, *A. i.* [Vahdet'ten] 1. Bir kaç şeyi bir etme, birleştirme. 2. Birliğine inanma, bir sayma. 3. Lâilâhe sözünü tekrarlama. *Ehl-i tevhid*, Tanrı birliğine inananlar. «Yok şirke eğerçi itibarı — Tevhide de yoktur iftikarı.— M. Naci».

tevhim, *A. i.* Vehme düşürme. Vehimlendirme.

tevhin, *A. i.* Zayıf düşürme. Zayıflatma.

tevhiş, *A. i.* [Vahşet'ten] Ürkütme, ürküp kaçmasına sebebolma. «Tevhiş edip hayalimi bir leyl-i gamnisar.— Fikret».

te'vil, *A. i.* [Meal'den] Bilinen anlamından başka bir anlamla yorumlama. Başka mâna verme. (ç. Tevilât). «Ve ele girdiklerinde her biri yeniçeriliğin ketm için türlü teviller edip gâh rayyet gâh rençper gâh taciriz deyu.— Naima».

tevki', *A. i.* [Vuku'dan] 1. Padişah buyruklarına çekilen nişan. 2. Padişahın nişanlı buyruğu. *Tevki-i refi-i hümayun*, padişahın yüce buyruğu. «Kaşların tevki-i tugra-yi şehinşahi midir.— Bakî».

tevkid, *A. i.* [Vakd'den] Tutuşturup yakma.

tevkif, *A. i.* [Vukuf'tan] 1. Durdurma. 2. Alıkoma. 3. Tutma. Tutuk halinde bekletme. (ç. Tevkifat). «Ağzında cümlesinin aşağısını tevkif etmek istiyerek.— Uşaklıgil».

tevkii, *F. i.* Padişah buyruklarına nişan işaretini yapan memur. *Tevkii-i divan-i hümayun.*

tevkir, *A. i.* [Vekar'dan] İyi karşılama, ağırlama, ululama. (ç. Tevkirat).

tevkit, *A. i.* [Vakt'ten] Vakit ve saati belli etme.

tevkid, *A. i.* [Ekid'den] Sağlama, sağlamlaştırma. «Va'd-i ekid ve peymanın eyman ile tevkid eyledi.— Naima».

tevkil, *A. i.* [Vekâlet'ten] Birini vekil etme.

tevlid, *A. i.* [Velâdet'ten] 1. Doğurma. 2. Doğurtma. 3. (Mec.) Vücuda getirme. Sebebolma. «Tevlid eder o lânede eş'ar-i dilşikâr.— Fikret».

tevlih, *A. i.* Şaşırtma. Sersemleştirme.

tevliyet, *A. i.* Vakıf işine bakma görevi. Mütevellilik.

Tevrat, *A. i.* Musa peygamberin kutsal kitabı. «Tevrat ola mı yahut Enacil — Hem-menkıbet-i Kitab-i Tenzil.— Ziya Pş.».

tevrih, *A. i.* Tarih atma. Tarihleme.

tevris, *A. i.* [Veraset'ten] Mirasçı yapma.

tevriye, *A. i.* [Vera'dan] 1. Meramını gizleme. 2. (Ed.) Birkaç anlamı olan bir kelimeyi en uzak anlamında kullanma. «Şa'ir-i nadire-gûyem ne desem hisse çıkar — Düşmen ü dosta bi tevriye vü bi ibham.— Nef'i».

tevsen, *A. i.* At. Sert, azgın at. «Rahş-i tab'ı gibi bir tevsen-i çaptük-pâyı.— Nef'i».

tevsi', *A. i.* [Vüs'at'ten] Genişletme. (ç. Tevsiat). «Hep bu lâ

tifeyi tevsi etmek.— Uşaklıgil».

tevsid, *A. i.* Yastığa dayatma.

tevsih, *A. i.* Kirletme, mundarlama.

tevsik, *A. i.* [Vusuk'tan] Sağlamlaştırma. 2. Yazılı hale koma.

tevsim, *A. i.* [Vesm'den] 1. Demir dağla işaret koma. 2. Ad takma, adlandırma. 3. Hacıların hac zamanı toplanmaları.

tevşi', *A. i.* Süsleme.

tevşih, *A. i.* 1. Süsleme, süslendirme. 2. (Ed.) Çifte kafiye.

tevşim, *A. i.* [Veşm'den] Bedene dövme yapma. İğne ile yazı yazma veya şekil yapma.

tevvab, *A. i.* [Tevbe'den] Kulların tövbesini kabul eden Tanrı. «Zenb ile mağlub-i ye's olmam Huda tevvabdır.— M. Naci».

tevzi, *A. i.* 1. Dağıtma. 2. Herkese payını üleştirme. (ç. Tevziat). «İskele başında bekleyen zümrelere selâmlar tevzi ederek .— Uşaklıgil».

tevzin, *A. i.* [Vezn'den] Tartma Denkleştirme. «Zevkın miyarbüşkilpesendiyle kabil-i tevzin olabilen sanat-i telebbüste.— Uşaklıgil».

teyakkun, *A. i.* [Yakîn'den] Tam ve iyiden iyi bilme. «Mukavemet edemiyeceklerini teyakkun ederek ricate mecbur oldular.— Naima».

teyakkuz, *A. i.* 1. Uyanma. Uykudan kalkma. 2. (Mec.) Uyanıklık, göz açıklığı. (ç. Teyakkuzat).

teybis, *A. i.* Kurutma, kurulama.

teyebbüs, *A. i.* Kuruma, kuruma.

teyemmüm, *A. i.* Su bulunmadığı yerde temiz toprak ve başka şeylere ellerini sürerek aptes alma.

teyemmün, *A. i.* [Yümn'den] Uğur sayma. «İlel ü mesaib-i azîme def'i için teyemmün olunur. — Naima».

teyemmünen, *A. zf.* Uğur sayarak.

teyessür, *A. i.* [Yüsr'den] 1. Kolaylaşma. 2. Başarı ile bitme. (ç. Teyessürat).

te'yid, *A. i.* Kuvvetlendirme. Sağlamlaştırma. «Canla, başla ey vatan, teyidine peymanlıyız.— Fikret».

te'yidat, *A. i.* [Te'yid ç.] Sağlamalar, kuvvetlendirmeler.

te'yis, *A. i.* [Ye's'ten] Umutsuzlaştırma. Yese düşürme.

teys, *A. i.* Erkek keçi, teke. «Olmuş idi masebakta rubah — Bir teys-i dıraz karna hemrah.— Recaizade».

teysir, *A. i.* Kolaylaştırma.

teyyar, *A. i.* Dalga. (ç. Teyyarat). «Katarat-i hadenk ü tîr ile meydan-i vegayı bahr-i teyyar.— Ragıp Pş.».

teyyar, *A. s.* Hazırlanmış.

tezad, *A. i.* [Zıdd'dan] 1. Birbirinin aksine olma. 2. (Ed.) Karşıtma. 3. Terslik. «Boğuk bir tezad-i sükûn ü tanın.— Fikret»

tezahüf, *A. i.* Savaşta iki taraf askerinin karşılaşması, çatışması.

tezahüm, *A. i.* Kalabalık yığılma. Kalabalıkla bir şeyin çevresini çevirme. (ç. Tezahümat). «Tımadi-i evkat ve tezahüm-i zarurat sebebiyle.— Naima».

tezahür, *A. i.* [Zahir'den] 1. Görünme. 2. Birbirine arka olma.

tezahürat, *A. i.* Bir şey hakkın-

da toptu bir halde gösteri yapma.

tezakir, *A. i.* [Tezkire ç.] Tezkereler.

tezakkum, *A. i.* Güçlükle yutma

tezauf, *A. i.* [Zıf'tan] İki kat olma.

tezavür, *A. i.* Birbirini gidip görme.

tezayüd, *A. i.* [Ziya'dan] Artma, çoğalma. (ç. Tezayüdat).

«Havayic-i beşeri ifa edecek esbabın usul-i tezayüdü ebna-yi beşerin suret-i tekessürüyle bir nisbette değildir.— N. Kemal».

teza'zu, *A. i.* Depreşme.

te'za'zu, *A. i.* Önleme, engel olma.

tezbib, *A. i.* Yaş yemişi kurutma.

tezbil, *A. i.* Gübreleme.

tezbir, *A. i.* Yazma, yazılma.

tezebbüd, *A. i.* Köpüklenme. Kaymak tutma.

tezebzüb, *A. i.* Kararsızlık. Karışıklık. (ç. Tezebzübat).

tezehhüd, *A. i.* [Zühd'den] Din işlerine dalma.

tezehhür, *A. i.* Çiçeklenme.

«Emellerimde soluk bir hazan tezehhür eder.— Fikret».

tezekki, *A. i.* Temizlenme.

tezekkür, *A. i.* [Zikr'den] 1. Hatıra getirme. 2. Birkaç kişi toplanıp bir iş üzerine konuşma.

tezellûk, *A. i.* Kayma, sürçme.

tezellül, *A. i.* [Zillet'ten] Zillete katlanma. Kendini alçak tutma. Alçalma. (ç. Tezellülât).

«Kaatil-i padişah olanların dâvâsından geçip tezellül ve niyaz ile.— Naima».

tezelzül, *A. i.* [Zelzele'den] Sallanma, sarsılma. (ç. Tezelzülât). «Gelir tezelzüle ruhum ser-i benanında.— Fikret».

tezemmül, *A. i.* Bürünme, sarınma.

tezenduk, *A. i.* Zındıklaşma. Hak yoldan sapıtma.

tezerv, *F. i.* Sülün. «Eyler tezervi pençe-i gadrinde bâz hâr. — Ziya Pş.».

tezevvuk, *A. i.* [Zevk'ten] Tat alma. Zevk alma.

tezevvüc, *A. i.* [Zevc'den] Evlenme. Kadın eş alma. «Padişahın hâherin tezevvüc etmiş idi.— Peçevi».

tezevvüd, *A. i.* Yanına yiyecek alma. Azıklanma.

tezeyyün, *A. i.* [Zeyn'den] Süslenme. «Türlü eşkâl ile tezeyyün eder.— Recaizade»

tezhib, *A. i.* [Zeheb'den] Yaldızlama. (ç. Tezhibat).

«Serverâ serlevha-i evsafını tezhib için.— Riyazi».

te'zin, *A. i.* [İzn'den] İzin verme. «Menairden ezan te'zin olundukça.— Şinasi».

tezkâr, **tizkâr**, *A. i.* Anma, hatıra getirme. «Eyle bana sakitame tezkâr.— Recaizade».

tezkere, **tezkire**, Bk. *Tezkire*.

tezkir, *A. i.* [Zikr'den] 1. Hatıra getirme, hatırlatma. 2. (Gra.) Bir kelimeyi müzekker kullanma. 3. Vaaz ve nasihat etme.

«Meşayih-i İstanbuldan biri gönderilip va'z ü tezkir ile men' eyliye.— Naima»

tezkire, **tezkere**, *A. i.* [Zikr'den] Tezkere. 2. Resmî makamdan yazılan yazı. 3. Bazı meslek sahipleri için yazılan biyografi eseri (ç. Tezakir).

«Bu tezkere bugün gelmiş bir şey olmayabilirdi.— Uşaklıgil».

tezkiye, *A. i.* 1. Temize çıkarma. Ayıptan temizlenme. 2. Birinin halini tanıyanlardan soruşturma. 3. Malın zekâtını verme.

tezlik, *A. i.* Kaydırma. Sürçtürme.

tezlil, *A. i.* [Zillet'ten] Tahkir etme. (ç. Tenzilât). «Ve taraf-i hilâfında olanları azl ü tezlil ile merci-i kül oldu.— Naima».

tezmim, *A. i.* Yularlama. Yular takma.

teznib, *A. i.* 1. Kuyruk takma. 2. Ekleme.

tezvib, *A. i.* Eritme.

tezvic, *A. i.* [Zevc'den] Evlendirme.

tezvik, *A. i.* [Zevk'ten] Tattırma. Zevk aldırma.

tezvir, *A. i.* 1. Yalan karıştırma. 2. Dolandırma. Hile kullanma. (ç. Tezvirat).
«Bedhahların mıdır bu tedbir — Gammazların mıdır bu tezvir.— Fuzuli».

tezyid, *A. i.* [Ziyade'den] Arttırma. (ç. Tezyidat).
«Tezyid-i mesaime bugün bir yeni saik.— Fikret».

tezyif, *A. i.* 1. Çürütme. 2. Eğlenme, maskaraya alma. (ç. Tezyifat). «Hâtırat-i âşıkaneyi tezyif ediyordu.— Uşaklıgil».

tezyil, *A. i.* [Zeyl'den] Ekleme. Altına devam etme. (ç. Tezyilât).

tezyil, *A. i.* Dağıtmak. Perişan etmek.

tezyin, *A. i.* [Ziynet'ten] Süsleme. (ç. Tezyinat). «Öyle bir vakar ile tezyin ediyordu ki.— Uşaklıgil».

tı, Arapça ta harfinin sesi ve adı.

tıb, *A. i.* Güzel koku. Güzel kokulu şey.

tıba', *A. i.* 1. Tabiat, yaradılış. 2. (Çoğul gibi) Tabiatlar, yaradılışlar. «Varsın olsun şive-i İran tıba-i nâsta.— Nabi».

tıbaa, tıbaat, *A. i.* Kitap ve başka şeyler basma işi. *Dar-üt-tıbba*, sonra Matbaa-i âmire denen ve devletin resmî basımevi.

tıbahat, tabahat, *A. i.* Aşçılık. Yemek pişirme işi.

tıbak, *A. i.* 1. Uyma, uygunluk. 2. Tabaka.

tıbb, *A. i.* Hekimlik. Doktorluk.

tıbben, *A. zf.* Hekimlik bakımından.

tıbbî, *A. s.* Hekimlikle ilgili.

tıbbiyye, *A. i.* Tıb okulu.

tıbk, *A. i.* Tıpkı. Aynı.

tıfl, *A. i.* Küçük çocuk. (ç. Etfal). (Ed. C.) *Tıfl-i bidar, -bihaber, -canruba, -handeperver, -hayalî, -melekçehre, -muazzez, -muhabbet, -münfail, -natüvan, -püremel, -uryan-ten.* «Bu hastalık beni bir tıfl iken ezdi.— Fikret».

tıflâne, *F. zf.* Çocukça.
«Kendine mahsus bir eda-yi tıflâne ile ellerini kilitleyerek.— Uşaklıgil».

tıflîyyet, *A. i.* Çocuk sapaklığına ait olarak Fransızcadan *infantilisme* karşılığı (XX. yy.).

tıhal, *A. i.* Dalak.

tıksar, *A. i.* Gerdanlık.

tıla', *A. i.* 1. Sürülecek şey. 2. Madene sürülecek sıvı yaldız. 3. Sürülecek merhem veya yağ.
«Memalik-i Osmaniyede revan olan tıla ve sîm ol ism-i besim ile revac ü ibtihac bula.— Sadettin».

tıladuz, *F. i.* [Tıla-duz] Sırmacı.
«Makbul-i tab-i müstetab olup hilat-i tıladuz emr ettiler.— Naima».

tılakâr, *F. i.* [Tıla-kâr] Yıldızcı.

tılakârî, *F. i.* Yaldızcılık.

tılsım, *A. i.* 1. Tılsım. 2. (Mec.) Çare. Olağanüstü etki. 3. (Tas.) Sırları bir türlü anlaşılamıyan insan gerçeği. (ç. Tılsımat).

tîn, *A. i.* Çamur, balçık. Toprak.

tınab, *A. i.* Kazığa bağlanan ça-

dır ipi. «Çeşm-i Mecnun Leyli'ye hargâhtır — Eylemiştir kir piği ana tınab.— Kanunî»

tînet, *A. i.* Yaradılış. «Hilâf-i tinetimdir tab-i ahibbaya keder vermek.— Ragıp Pş.)

tınnet, *A. i.* Çınlama.

tıraz, *A. i.* 1. İpek ve sırma ile işleme. Giyeceklere nakış ile yapılan süs. 2. Süs. 3. Üslûp, tutulan yol. 4. Fransızca *devise* karşılığı (XIX. yy.).

-tıraz, *F. s.* «Donatan, süsliyen» anlamiyle kelimelere katılır. *Bedayi-tıraz, bediatıraz, cevahirtıraz, heykeltıraz, nakıştıraz.*

tırazende, *F. s.* Süsleyen. Donatan süsleyici. Düzüp koşan.

tıynet, *A. i.* Yaradılış.

tibn, tebn, *A. i.* Saman.

tibr, *A. i.* 1. Toz halinde altın. 2. Altın külçesi.

tibyan, *A. i.* Açık anlatma, bildirme.

tic, *A. i.* [Tac ç.] Taclar.

tican, *A. i.* [Tac ç.] Taçlar.

ticaret, *A. i.* Ticaret.

ticaretgâh, *F. i., s.* [Ticaret-gâh] Ticaret yeri. Ticaret yapmıya elverişli.

ticarethane, *F. i.* [Ticaret-hane] Ticaret evi.

tig, *F. i.* Kılıç. «Bir çelik parçası bir tig-i mehib olmak için.— Fikret».

tigbend, *F. s.* [Tig-bend] Kılıç bağlıyan, kılıç kuşanan.

tigdar, *F. s.* [Tig-dar] Kılıç taşıyan. Kılıçlı.

tigzen, *F. s.* [Tig-zen] Kılıç vuran. Kılıç çeken. (ç. Tigzenan).

tih, *A. i.* 1. Çöl. Susuz, kuru sahra. 2. (Ö. i.) Mısır ile Şam arasında Tur-i Sina-nın bulunduğu yarımadada bir çöl. Musa peygamber Mısır'dan çıktıktan sonra halkiyle beraber bu çölde kırk yıl dolaşmış, burada Tanrı kendisine tecelli etmiştir, bu yüzden edebiyatta adı çok geçer.

Tihame, *A. ö. i.* Mekke şehri.

tihu, *F. i.* Çil kuşu. «Baruta şitab edecdi ahû — Ağız otuna gelirdi tihû.— Ş. Galip».

tilâl, *A. i.* [Tell ç.] Tepeler.

tilâmize, telâmize, *A. i.* [Tilimiz ç.] Öğrenciler.

tilâvet, *A. i.* Güzel sesle ve kuralla (Kuran) okuma.

tilka, *A. i.* 1. Taraf. Hiza. 2. Görüşme. Buluşma.

tille, *F. i.* 1. Basamak. 2. Sıradağ.

tilmiz, *A. i.* 1. Öğrenci. 2. Çırak, kalfa. 3. (Bir ulumun) tâbii, peşinden gideni. (ç. Tilâmiz, tilâmize).

tilmizane, *F. zf.* Bir tilmize yakışacak şekilde. «Dükkânlarda daima bir hürmet-i tilmizane ile dinlenirdi.— Uşaklıgil».

timsah, *A. i.* Sıcak ülkelerde büyük nehirlerde yaşar büyük, yırtıcı hayvan.

timsal, *A. i.* Suret. Resim. *Timsal-i mücessem*, heykel. (ç. Temasil). (Ed. C.) *Timsal-i celalet, -hadşe-âver, -esfeliyyet, -hüsn, -muhaze, zafer.* «Güzelliğin bir timsal-i zaferi gibiydi.— Uşaklıgil».

tin, *A. i.* İncir.

tinbal, *A. s.* Kısa, bodur (kimse).

tinnin, *A. i.* 1. Büyük yılan, ejderha. 2. (Ast.) Yedi burç boyunca uzanan hafif beyazlık.

tir, *F. i.* Ok. *Tir-i kaza*, (ok gibi raslıyan) kaza ve kader; *tir ü keman*, ok ile yay. (Sevgilinin kirpiği ve bakışı). «Tir-i duası hedef-i icabete isabet edip. — Peçevî».

tiraje, *F. i.* Eleğimsağma.

tiraş, *F. i., s*, Üstten ve üstünkörü yontma. 2. Yontan, yontarak düzlenen.

tiraşe, *F. i.* Yonga. Talaş. «Siyahdillere manend-i şeb verir gerdun — Tiraşe-i meh-i âlemfüruzdan tuşe.— Nabi».

tiraşende, *F. s.* Tıraş eden.

tiraşide, *F. s.* 1. Tıraş olmuş. 2. Yontulmuş. *Natıraşide*, yontulmamış, kaba. «Dest-i sanatkâr gûya oraya kadar bu eser-i tiraşideyi darlaştıran imsak-i hututu.— Uşaklıgil».

tire, *F. s.* Karanlık. «Hayalim tire-i mihnet, dilim pür-ıstırap.— Recaizade».

tirebaht, *F. s.* [Tire-baht] Kutsuz, talihsiz.

tiredil, *F. s.* [Tire-dil] Kalbi kara, fena yürekli.

tiregî, *F. i.* Bulanıklık, karalık.

tiregûn, *F. s.* [Tire-gûn] Rengi bulanık, kara renkli.

tirendaz, *F. s.* [Tir-endaz] Ok atan, okçu. (ç. Tirendazan).

tirendazî, *F. i.* Okçuluk.

tirhal, *A. i.* Yola çıkma. Göç etme.

tirkeş, *F. s.* [Tir-keş] Okluk, terkeş. (ç. Tirkeşan).

tiryak, *A. f., i.* 1. Ağulanmıya ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun. 2. Panzehir. 3 Afyon.

tiryakî, *F. s.* 1. Afyon düşkünü. 2. Keyif veren şeylerden birine düşkün. 3. (Mec.) Huysuz, aksi, titiz.

tirzen, *F. s.* [Tir-zen] Ok vuran, okçu. (ç. Tirzenan).

tis'a, *A. s.* Dokuz.

tis'in, *A. i.* Doksan.

tisyar, tesyar, *A. i.* Gönedrme.

tişe, *F. i.* Balta, nacak. *Tişe-i Ferhat*, Ferhat'ın dağ açmada kullandığı külünk. «Tişe-i ser-tizine can atmada muttasıl dil.— Cenap».

tiz, *F. s.* 1. Keskin. 2. Çabuk. 3. Sabırsız. «Müphem bir bulut arasında tiz güler bir lem'a müşevveşiyetiyle.— Uşaklıgil».

tizab, *F. i.* [Tiz-âb] Kezzap. «Rengine sanatle verse de tâb — Kırılır tez çıkarır tizab.— Nabi».

tizçeşm, *F. s*, [Tiz-çeşm] Gözü keskin.

tizdest, *F. s.* [Tiz-dest] Eline çabuk. Çabuk iş görür. «Tizdesti-i temşiyet hâlâ Sofya beylerbeyisi defterdar Mustafa Paşadan memul olmağın.— Raşit».

tizî, *F. i.* 1. Keskinlik. 2. Çabukluk.

tizmeşreb, *F. s.* [Tiz-meşreb] Titiz, aceleci.

tizpâ, *F. s.* [Tiz-pâ] Ayağı çabuk.

tizper, *F. s.* [Tiz-per] Çabuk uçucu.

tizreftar, *F. s.* [Tiz-reftar] Çabuk yürüyüşlü. «Tizreftar olanın pâyine dâmen dolanır.— Ziya Pş.û.

tizrev, *F. s.* [Tiz-rev] Çabuk yürüyüşlü. «Bakma dehr-i bi-sebatın menzil ü mevasına — Gird-bad-i tizrevden hayme kur sahrasına.— Beliğ».

tohm, *F. i.* Tohum. «Biter tohm-i şerer lûtf-i havasından duhan üzre».

tomar, *A. i.* 1. Tomar. 2. Uzununa deri, kâğıt, defter. 3. Sarılıp tomar şekline konmuş eşya. (ç. Tavamir). «Açıldı gonçe tomarı vü malûm oldu mazmunu.— Fuzuli».

töhmet, *A. i.* İşlenildiği sanılan henüz gerçekliği meydana çıkmamış suç. «Kendisine bir hisse-i töhmet çıkarmış idi.— Uşaklıgil».

tövbe, tevbe, *A. i.* Tövbe. *Tövbe-i nasuh,* tövbeler tövbesi; *sure-i tövbe,* Kuran'ın dokuzuncu suresi. «Ne dedim tövbeler olsun bu da fi'l-i şerdir.— Şinasi».

tövbekâr *F. s.* [Tövbe-kâr] Tövbeli, tövbe etmiş. «Fasl-i güldür câm ıun saki ki şeyh-i tövbekâr — Vâdi-i hayrettedir serkeşte-i encamdır.— Ruhi».

tövbeşiken, *F. s.* [Tövbe-şiken] 1. Tövbesini bozan. 2. Herkesin tövbelerini bozduran.

tu, tuy, *F. i.* Kat. Katmer. «Ve serpençe-i kuvve-i mütehayyileleri tuy der tuy-i agtiye-i tevriye ve istiarata çâk-egken olduğu halde.— Nabi».

tuba, *A. ün.* Ne güzel! Ne alâ!

Tuba, *A. i.* Cennet'te Sidre'de bulunan ve dalları bütün cenneti gölgeleyen bir ağaç. «Saye-i Tuba'yı ammam nev-nihalim var iken.— M. Naci».

tuba, *A. i.* 1. Güzellik, iyilik. 2. Rahat. *Tuba leke,* ne mutlu sana. «Hurlar derler idi tuba lehu.— Hakani».

tubul, *A. i.* [Tabl ç.] Davullar. «Altı adet top ve beş yüzden mütecaviz tüfek ve alât-i harb ve tubul ve bayraklar alınıp.— Naima».

tude, *F. i.* Küme, yığın. *Tude betude, tude ber tude,* yığın yığın üstüne. (Ed. c.) *Tude-i ateş, -ezhar, -siyah, -zinde, -zulmet.* «Harman zamanı olmakla Kân'ın ve sair Erzurum karyelerinin harmanları tude tude dururdu.— Naima». — «Tude ber-tude mahşer-i esarar.— Fikret».

Tufan, *A. i.* Nuh peygamber zamanında sapıtmışları kahr için Tanrı tarafından yağdırılan bü-yük yağmur ve fırtına. Bunun sonunda yer yüzündeki bütün canlıları yok olmuş, yalnız Nuh peygamberin gemisine alınmış olan çiftlerden ikinci defa olarak canlılar türemiştir.

tufan, *A. i.* Ortalığı kaplıyan genel ve kuvvetli yağmur ve fırtına. «Ondan yeşil, mai, sarı ve al harir tufanları serilmiş idi. — Uşaklıgil».

tufeylâniyyet, *A. i.* Fransızcadan *commensalisme* karşılığı (XX. yy.).

tufeyli, *A. s.* 1. Dalkavuk. Çanakyalayıcı. 2. (Bio.) Asalak.

tufeyl'iyyat, *A. i.* (Bio.) Fransızcadan *parasitologie* karşılığı (XIX. yy.).

tufu', *A. i.* Sönme.

tufu, *F. i.* Tuh. Tükürme.

tufulâne, *F. sf.* Çocukçasına. «Nigâh-i şevk-i tufulânesiyle, müstağrak, — Köyün lika-yi hamuşunda bir peyam arıyor.— Fikret».

tufulet, tufuliyyet, *A. i.* Çocukluk. Küçüklük.

tugat, *A. i., s.* [Tagi ç.] Ayaklanmışlar. İsyan etmişler. «Mecma-i tugat olan hankah kurbuna vardıkta.— Naima».

tugra, *A. f., i.* Tura, Padişah damgası.

tugrakeş, *F. i.* [Tugra-keş] Tugra işareti yapan memur. Nişancı vekili.

tugrayi, *A. i.* Tugra işareti yapan memur.

tugyan, *A. i.* 1. Taşma, taşkınlık. 2. Azgınlık. (Ed. c.) *Tugyan-i acz, -bükâ, -cinnet, -hiddet, -sirişk.* «Behlûl karşısında isyan etmiş tuğyan-i gururundan yükselmiş bir Bihter bulacağından emin iken.— Uşaklıgil».

tuhaf, *A. i.* [Tuhfe ç.] Hediyeler.

Ufak tefek ince, güzel şeyler.

tuhfe, *A. i.* 1. Armağan. 2. Yeni çıkma, görülmemiş güzel şey. (Ed. c.) *Tuhfe-i iştiyak, -mahmidet, -sevda, -samimiyyet.* «Müstağni — Tuhfe-i mahmidetimden.— Fikret».

tuhme, *A. i.* (Bio.) Mide dolgunluğu. «Girse zevrakçeye o tuhme ile — Bârını çekmiye kürek mi kalır.— Sümbülzade».

tûl, *A. i.* 1. Uzunluk, boy. 2. Zaman çokluğu. 3. Çokluk. 4. (Coğ.) Boylam. *Tul-i emel*, tamah, bitmez tükenmez istek; *-mevc* dalga uzunluğu (XX. y.). *-müddet*, uzun zaman; *ömr*, ömür çokluğu. «Çeriden doldu tûl ü arzı arzın — Aduya kaçacak yer altı kaldı.— Kanuni».

tulâ, *A. s.* [Atvel'den] Pek, çok uzun. *Yed-i tulâ*, çok uzun el, büyük kudret.

tulâni, *A. s.* [Tul'den] Boyuna.

tulen, *A. zf.* 1. Boyca, boyuna. 2. (Coğ.) Boylam bakımından, boylamca.

tubbah, *A. i.* [Talib ç.] Öğrenciler.

tulû', *A. i.* 1. Doğma. Bir gökcismının doğudan görünmesi. 2. (Mec.) Görünme, meydana çıkma. Zihne gelme. (ç. Tulûat). «Müebbeden beklerim bir subh-i târın — Tulû-i nahsini ümmit içinde.— Fikret».

tulûat, *A. i.* [Tulû' ç.] 1. Zihne doğan şeyler. 2. Bir metin olmadan akla geliverdiği gibi oynanan oyun.

tu'm, *A. i.* 1. Yiyinti. Azık. 2. Tat, çeşni.

tu'me, *A. i.* 1. Yiyinti, azık. 2. Lokma. «Murg-i hevaya tu'me olur mahi-i bihar.— Ziya Pş.».

tumturak, *A. i.* Söylenişi ahenkli, parlak olan. Gösterişli. «Sözde nazîr olmaz bana ger âlem olsa bir yana — Pür-tumturak ü hoş-eda ne Hafız'am ne Muhteşem.— Nef'i».

tur, *A. i.* 1. Dağ. 2. (Ö. i.) Sina yarımadasındaki dağ ki, Musa peygambere Tanrı tecelli etmiştir: *Tur-i Sina, Tur-i sinîn.*

turfe, *A. i.* 1. Turfa. Yeni, görülmedik şey. 2. Garip, şaşılacak şey. 3. İsrailoğullarına göre yenilip kullanılmıyacak şey. 4. Kaçınılacak şey. *Turfeneva*, görülmemiş (yeni) ahenkli. «Turfe Mecnun'am ki peyderpey hayal-i çeşm-i yâr — Dolanır etrafımı serkeşte ahûlar gibi.— Nailî».

turfekâr, *F. s.* [Turfa-kâr] Garip, şaşılacak işler yapan. «Davut Paşa dahi naçar bu sipihr-i turfekâra vücut verip.— Naima».

turra, *A. i.* Alın saçı. Kıvırcık saç lülesi. «Edip müsaadenle şemm — Şu turra-i siyahını.— Recaizade». — «Memerr-i nahl olan sokağa nazır sukuf turraları ve.— Naima».

turş, türş, Bk. *Türş.*

turuk, *A. i.* [Tarik ç.] Tarikler, yollar.

tuti, *F. i.* İşittiği sesi taklit eden, bazı sözleri ezberleyip tekrarlıyan papağan cinsinden bir kuş. *Tut-i şekerha*, (şeker çiğneyen papağan) güzel söz söyler, güzel. (ç. Tutiyan). «Suhan bir tuti-i mu'ciz beyandır hamem üstadı.— Nef'i».

tuveys, *A. i.* Küçük tavus kuşu.

tuyur, *A. i.* [Tayr ç.] Kuşlar. (Ed. c.) *Tuyur-i emel, nur, aheng-i tuyur, gürüh-i tuyur.* «Tuyur âvaz-i şevkından uçan ervah-i ziahenk.— Fikret».

Tübbet, *F. i.* Tibet ülkesi. «Gûya edip tabiat kû-yi zemini tastih

— Tübbet aşağı düşmüş Çin ü Huten yukarı.— Nedim».

tücah, tecah, ticah, *A. i.* Karşı yön. Karşı taraf.

tüccar, *A. i.* [Tacir ç.] Tüccarlar. (ç. Tüccaran). «Yemen beylerbeyi oldukta nice tüccardan mal istikraz edip.— Naima».

tüfenk, *F. i.* Tüfek.

tüfenkendaz, *F. i., s.* [Tüfenk-endaz] Tüfek kullanan. «Otuz bini piyade tüfenkendaz...— Naima».

tüffah, *A. i.* Elma.

tühem, *A. i.* [Töhmet ç.] Töhmetler.

tükme, *F. i.* Düğme. «Çözdü gülşende gülün tükmelerin nahun-i hâr.— Nedim».

tünd, *F. s.* Sert. Katı. «Acıttı beni acı sözün tünd nigâhın.— Fuzuli».

tündbad, *F. i.* [Tünd-bad] Sert rüzgâr, kasırga.

tündçehre, *F. i.* [Tünd-çehre] Çatık yüzlü.

tündhu, *F. i.* [Tünd-hu] Sert huylu. «Tündhuluk yani hışm ü gazapta ifrat ve ferman-i sayasette tehevvür ve adem-i ihtiyat.— Hümayunname».

tündî, *F. i.* Sertlik. Katılık.

tündlicam, *F. i.* [Tünd-licam] Başı sert hayvan.

tündmizac, *F. i.* [Tünd-mizac] Sert huylu.

tündreftar, *F. s.* [Tünd-reftar] Çabuk giden.

tündru, *F. i.* [Tünd-rû] Sert çehreli, katı yüzlü.

tündzeban, *F. s.* [Tünd-zeban] Düzgün söz söyleyen.

türab, *A. i.* Toprak. Toz. *Ebu Turab,* halife Ali'nin lâkabı. (ç. Etrübe). «Âdab ile bas pâyını rûyuna türabın.— Nabi».

türabi, *A. s.* Toprağa ait, topraklı ilgili.

türbe, *A. i.* 1. Mezar. 2. Mezar üzerine çatılmış yapı. «Artık ebedî defn-i vahdet, — Bir türbeyi andıran köşemde.— Fikret».

türbet, *F. i.* Türbe. «Yakardı şem'-a-i türbet başında bir şebtab.— Fikret».

türbedar, *F. i.* [Türbe-dar] Türbe bekçisi. (ç. Türbedaran).

türfende, terfende, *F. i.* Turfanda.

türk, *A. i.* Türk. (ç. Etrak, türkân).

türki, türkiyye, *A. s.* Türke ait, türkle ilgili.

türkiyyat, *A. i.* 1. Türkçe yazılmış eserler. 2. Fransızcadan *Turcologie* karşılığı (XX. yy.).

türktaz, *F. i.* Koşup saldırarak yağma etme. Sağırtme. «Bihude mi böyle türktazın.— M. Naci».

türrehat, türrühat, *A. i., ç.* Saçma sapan sözler. «Anlar mı acep o türrühatı — Coştukça sahayif-i eserden.— Fikret».

türş, *F. s.* Ekşi.

türşrû, *F. s.* [Türş-rû] Ekşi yüzlü. (ç. Türşrûyan).

türüuc, *A. f., i.* Turunç.

tüs', *A. s.* Dokuzda bir.

tüşe, *A. i.* Ölmiyecek kadar yenecek şey. «Kanaat ehline Yahya yeter bir gûşe bir tüşe.— Ş. Yahya».

tütuk, *A. i.* Örtü, perde. Tutuk. «Sakin bir akşamın tütukk-i erguvanını — Yırtarken ihtiraz ile dest-i siyah-i şeb.— Fikret».

tüvan, *F. i.* Güç. *Tab ü tüvan,* güç; *nâtüvan,* güçsüz, bitik. «Peyk-i endişe aceb mi olsa bi tâb ü tüvan.— Nef'i».

tüvana, *F. s.* Güçlü. «Selh ü ilmam ü tevarüd deyu sonra çalışır — Aybını setre nice düzd-i tüvana-yi suhan.— Vehbi».

tüvanger, *F. s.* Zengin. Mal mülk

sahibi.

tüveyc, *A. i.* [Tac'dan] 1. Küçük taç. (Bot.) Taç.

tüveycat, *A. i.* [Tüveyç ç.] (Bot.) Tac yapraklar. «Solar görürse tüveycat-i nev-mealinizi — Zemine ferş-i baharan eden gusun ü zühur.— Cenap».

U

u, Arap alfabesinin elif ve ayın ile başlıyan kelimelerinden zammeli bazılarının sesini karşılar.

ubab, *A. i.* Taşkın sel suyu. «Ubab-i himmet-i derya-adilin eyleyip icra.— Şinasi».

ubeyd, *A. i.* [Abd'den] Küçük kul. Değersiz ufak köle.

ubeydane, *F. s., zf.* Hakir ve değersiz kula yakışır surette. *Maruzat-i ubeydane*, eski inşada büyüklere karşı kullanılır klişe.

ubudiyyet, *A. i.* 1. Kulluk, kölelik. 2. Bağlılık, aşırı mensupluk. *Arz-i ubudiyyet*, bağlılığını bildirmek. «Kudretin kemaline iman ile secdeber-i hayret ve ubudiyet olan odur.— N. Kemal»

ubur, *A. i.* Bir suyun öte yakasına geçme. Oldukça zor geçme, atlama. *Mürur ü ubur*, gelip geçme.

ubus, abus, *A. s.* Yüzü ekşi. Çatık çehreli.

ubuset, *A. i.* Yüz ekşiliği. Çehre çatıklığı. somurtkanlık.

ucab, uccab, *A. s.* Çok şaşılacak fazla gülünç. «Bu emr-i ucabı şeyh ü şab istiğrab edip.— Naima».

ucale, ucalet, *A. i.* 1. Acele ile hemen yapılan şey. 2. Kolay ve hafif tertipli kitap, el kitabı.

ucaleten, icaleten, *A. zf.* Acele ile, hemen çabucak.

ucb, *A. i.* Kendini beğenmişlik. Kibir, gurur.

ucbe, *A. i.* Acayip, şaşılacak şey.

ucma, *A. i.* Söz söylemiyen. Hayvan.

u'cube, a'cube, *A. i.* [Aceb'den] Pek acayip, garip şey. «Kenan... bu soluk çehre, bu ucube-i fıtrat.— Fikret».

ud, *A. i.* 1. Ağaç, odun. 2. Yakıldığı zaman güzel koku çıkaran ve Hint'ten gelen ağaç ile onun kokusu. 3. Saz, çalgı. Ut. «Udun mu hüner, yoksa cânânın elinde — Bir feyz mi var kim daha mu'ciz hünerinden?— Fikret».

udal, *A. i.* Zor, yenilmez, çaresiz. *Da-i udal, derd-i udal*, ilâçsız, çaresiz hastalık. «Bulunur mu gazelim gibi müferrih terkib — Ki gönüllerde komaz da-i udal-i elemi.— Beliğ».

udhiyye, *A. i.* Kuşluk vakti kesilen kurban. Kurban bayramı.

udhuke, *A. i.* [Dıhk'ten] Gülünecek şey. Komedi *Udhukeperdaz*, güldüren komik.

udhume, *A. i.* Bohça, yastık.

udî, *A. s.* Ut çalan, utçu.

udul, *A. i.* 1. Sapma, yoldan çıkma. 2. Dönme, vazgeçme. «Tahribinden udul olundu.— Naima» — «Bilâ udul ü tevakkuf ed'r yolunda.— Fikret».

udul, *A. i.* [Âdil ç.] Hakkı teslim

edenler. Âdiller. *Heyet-i udul*, bir ara Fransızca *jüry* karşılığı olarak kullanılmıştır (XIX. yy.)

udvan, *A. i.* 1. Düşmanlık. 2. Haksızlık, zulüm.

ufk, *A. i.* Ufuk. (Ast.) Çevren. (Ed. Ce.) *Ufk-i hayat, -meserret, -mübhem, -münevver, -nevhayat, -saadet, sevda, -şeffaf.* «Ufk-i teayyünden doğdu bir güneş — Zerrat-i âleme saldı bir ateş.— E. Pertev Pş.» — «Deniz ufukta, kadın evde muhtazır.— Fikret».

ufkî, *A. s.* Ufka paralel olan. (Geo.) Yatay.

ufuk, *A. i.* Afiflik, temizlik.

ufunet, *A. i.* 1. Yara veya çıban etleri çürüyüp fena kokma. 2. Kötü koku. Çürük kokusu. 3. Ağırlık. «İstanbul sokakları mezbele ve lâşeden mülevves olup tagyir-i mizac-i havaya bais ve hudus-i ufunete sebeptir deyü.— Naima».

uglûtat, *A. i.* [Uglûte ç.] Yanıltmaçlar. (Sarıklı) bilginlerin birbirini şaşırtmak için düzenledikleri yanıltmaç meseleler.

uglûte, *A. i.* Yanıltmaç.

ugniyye, *A. i.* Şarkı, ilâhi, türkü. *Ugniyet-ül-agani*, Süleyman peygamberin kitabı. «Başka ugniyyesi var her kavmın — Bize hoş gelmez agani-i mugan.— M. Naci».

uhcuve, *A. i.* Bilmece.

uhde, *A. i.* 1. Söz verme. Bir işi üzerine alma. 2. Bir kimsenin üstünde olan iş. 3. Becerme, yapma. 4. Sorumluluk. *El'uhdetü alerravi*, gerçek olup olmaması sorumluluğu rivayet edenin, günahı söyliyenin boynuna.

uhra, *A. s.* Başka, diğer. *Merreten ba'de uhra*, birbiri arkasından, bir kaç defa; *neşe-i uhra, neş'etü uhra*, ahiret hayatı, öbür geliş; *zade fittanburî, magmetün uhra*, tanburda bir nağme daha arttı, yeni bir fikir daha katıldı. «Hasılı her taife zümre-i uhradan havf üzere olup.— Naima».

uhrevî, uhreviyye, *A. s.* Ahirete ait, ahiretle ilgili. «Sâlik-i bitüşe-i gümraha zad-i uhrevi.— Nef'i».

uhreviyyat, *A. i.* Ahiretle ilgili işler. Ahiret bahsi.

uht, *A. i.* Kızkardeş.

uhteyn, *A. i.* İki kızkardeş. *Cem-i uhteyn*, iki kız kardeşle evlenme.

uhud, *A. i.* [Ahd ç.] Ahitler. Yeminler. Antlaşmalar. «Hirmen-i hukuku bâd-i ukukla dağıttılar ve riyaz-i uhudu âb-i künudla hâksar ettiler.— Lâmii».

uhuvvet, *A. i.* Kardeşlik. (Mec.) Dostluk, bağlılık. «Bu da mı var iniş uhuvvette?— M. Naci»

uhuvvetkâr, *F. s.* [Uhuvvet-kâr] Kardeş gibi davranan.

uhuvvetkârane, *F. zf.* Kardeşçesine.

ukab, *A. i.* 1. Karakuş, tavşancıl. «Geniş kanadlariyle muazzam birer ukab — Tecsim eden bulutlar.— Fikret».

ukaban, *A. i.* [Ukab ç.] Karakuşlar.

ukad, *A. i.* [Ukde ç.] 1. Düğümler. 2. (Ana.) Bezler. *Hallal-ül-ukad*, bütün zorlukları halledici, düğümleri çözücü.

ukalâ, *A. i.* [Âkıl ç.] Akıllılar. «Ukala kısmı idi aklına dilbeste hemen.— Şinasi».

ukama, ukma, *A. i.* [Akım ç.] Kısırlar.

ukaba, *A. i.* Ahiret, öbür dünya. *Dâr-i ukba*, mükâfat ve mücazat yeri, ahiret; *dünya ve ukba*, bu dünya ile öbür dünya. «Beka yoksa dünyada ukbada vardır.— M. Naci».

ukde, *A. i.* 1. Düğüm. 2. Zor iş, muamma. 3. (Ana.) Bez. 4. (Ast.) Bir gezegen yörüngesinin zodyak üstündeki iki ucundan beheri. *Ukde-i derun*, içe dert olma, iç derdi; *-lisan*, serbest söylemeyip kekeleme. «Hazin bir ukde-i meşkûkiyyet neş'et-i hayatında.— Fikret»

ukdeküşa, *F. s.* [Ukde-küşa] Zorluğu halleden çözen. «Etse hezar nahun-i enküşt ittifak — Olmaz naziri ukdeküşalıkta şamenin.— Nabi».

ukdeteyn, *A. i.* (Ast.) Bir gezegenin zodyak üstündeki yörüngesinin iki ucu. Biri *ukde-i re's*, öteki *zeneb*.

ukdî, *A. s.* (Ana.) Beze mensup, bez gibi.

ukhuvan, *A. i.* Papatya.

ukm, *A. i.* Kısırlık. Çocuk yapmama.

uknum, *A. i.* Asıl. (ç. Ekanim).

ukr, *A. i.* Kısırlık.

ukubât, *A. i.* [Ukubet ç.] Cezalar, azaplar.

ukubet, *A. i.* 1. Ceza. 2. Azap. İşkence.

ukud, *A. i.* [Akd ç.] İki tarafça kararlaştırılıp kabul edilen şeyler. Bağlar, şartlar.

ukud, *A. i.* [Ikd ç.] Diziler. *Ukud-üc-cevahir*, mücevher dizileri.

ukuk, *A. i.* Anaya babaya âsi olmak. «Mehmet Giray'ın nasıye-i halinde emare-i ukuk müşahede olunmakla Selâmet Giray onu katle kasd edicek.— Naima».

ukul, *A. i.* [Akl ç.] Akıl, us. *Ukul-i zaife ashabından*, akılca zayıf olanlardan; *ehl-i ukul*, akıllılar. «Sanki cidden o harikat-i ukul — Geliyormuş bütün vücuda gibi.— Fikret».

ukûs, *A. i.* [Aks ç.] Akisler, çarpmalar.

ulâ, *A. s.* Birinci. «Vükelâ-yi devlet mısıf merhale-i ulâdan mezun-i avd ü ricat oldular.— Raşit».

ulb, ulbe, *A. i.* (Bot.) Kapsül.

ulema, *A. i.* [Âlim ç.] 1. İlmiye mensupları. Müderris ve kadılık yolunda olup özel kıyafetleri bulunanlar. 2. (XIX. yy.) Bilginler. »Molla-yi merkum ayn-ül-âyan-i ulema-yi Rum.— Naima».

ulleyk, *A. i.* (Bot.) Öksüz organı.

ulûf, *A. i.* [Alef ç.] Hayvan yemleri.

uluf, *A. i.* [Elf ç.] Binler. «Yanında nice ulûf müçtemi oldu.— Naima».

ulûfe, *A. i.* 1. Hayvan yemi. 2. Yeniçeri ve sipahi kapıkulu yevmiyesi. «Umumen tavaif-i askeriyeye müstahak oldukları bir kıst ulûfeleri inayet ve ihsan olundu.— Raşit».

ulûfehar, *F. s.* [Ulufe-hâr] Ulûfesi olan. Ulûfeci. (ç. Ulûfehârân)

ulûhiyyet, ülûhiyyet, *A. i.* Tanrılık, Allahlık. «Feyzinle aklı ettin ulûhiyyet aşina.— M. Naci».

ulû, *A. s., ç.* Sahipler.

ulûlazm, *A. s.* [Ulû-l-azm] Azim sahipleri. Peygamberliklerini büyük bir dikkatle yerine getirmiş olan Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammet.

ulülebsar, *A. i.* [Ulû-l-ebsar] Göz sahipleri, dikkatle görenler. *Fateberru ya ulülebsar*, ey dikkatle görenler ibret alınız.

ululelbab, *A. i.* [Ulu-l-elbab] Akıl sahipleri.

ulûlemr, *A. i.* [Ulu-l-emr] Emir sahipleri. Halifelerle onların adına hükümler veren kadılar, idare memurları.

ulûm, *A. i.* [İlm ç.] İlimler, bilimler. *Ulûm-i akliyye*, tabiat bilgileri ve matematik gibi akıl esası üzerine kurulu bilimler; *-aliyye*, sarf ve nahiv (gramer, sintaks) gibi başka ilimlerin elde edilmesine yarıyan vasıta, âlet bilgiler; *-âliyye*, din konulu bilgiler; *-diniyye*, din bilgisi (XIX. yy.); *-garibe*, kayıptan haber verme, gizli şeyler bilme ve bulma gibi bazıları dince yasak bilgiler; *-hikemiyye*, ahlâk ve eşya gerçeğini konu yapan bilgiler; *-nakliyye* fıkıh, hâdis ve tefsir gibi nakil ve rivayet üzerine kurulmuş bilgiler; *-riyaziyye*, matematik bilgiler; *-tabiiye*, tabiat bilgileri (XIX. yy.). *Ulûm ü fünun*, teorik ve pratik bilgiler. *Dar-ül-ulûm*, medrese. «Ederdi anda da ispat-i fazl ü ehliyyet — Açılsa bahs birinden ulûm - şettanın.— Recaizade».

ulüvv, *A. i.* Büyüklük, yücelik *Ulüvv-i cenab*, âlicenaplık, kerem; *-efkâr*, fikir yüceliği (XIX. yy.) *-himmet*, himmet ve gayret büyüklüğü; *-şan*, şan ve şeref yüceliği. «Hâkpây etti sana meyl-i ulüvv-i şan beni. — M. Naci».

ulvan, *A. i.* 1. Mektup ve yazı başlığı. 2. Övünme.

ulvi, ulviyye, *A. s.* 1. Yüce. 2. Göğe veya mânevi âleme mensup. «Benim bu şeb yine ulvi bir infialim var.— Fikret» — «Gelir mi saffet-i ulviyesiyle tasvire — Bu subh-i taze ki pürfeyz ü bi-muadildir.— Fikret».

ulviyyat, *A. i.* [Ulviye ç.] Mânevi yücelikler.

ulviyyet, *A. i.* Yücelik, yükseklik. Büyüklük. «Harap ettin beni ulvvyet-i sevda-güzininle.— Fikret».

ulya, *A. i.* Âlâ, pek yüce. *Atebe-i ulya*, padişah katı; *mehd-i ulya*, padişah anası; *mısr-i ulya*, Yukarı Mısır. «Hemen umumunu cem eylemişti zatında — Cenab-i Halık-i ekrem sıfât-i ulyanın.— Recaizade».

umde, *A. i.* 1. Dayanacak, inanılacak şey. 2. Güvenilecek yer, kimse. Serkârda olanların umdesi Moralı defterdar ki.— Naima».

umk, *A. i.* Derinilk. «Ta umk-ı ruhunda hayat-i aşkını tehdit eden bir tehlike duymuş.— . Uşahlıgil».

umkan, *A. zf.* Derinliğine.

ummal, *A. i.* [Amil ç.] İdare âmirleri. Tahsildarlar.
«Kudat ve ummal cem-i mal etmeğe meyyal olup.— Sadettin»

Umman, *A. i.* Arap yarımadasının kuzey doğusunda bulunan açık deniz. (Mec.) Büyük, engin deniz.
«Yosunlu bir adacık ortasında ummanın.— Fikret».

umran, imran, *A. i.* Bayındırlık. Bayındırlaşma.

umranî, *A. s.* Bayındırlığa ait, bayındırlıkla ilgili.

umre, *A. i.* Hacılık için belli olan vaktin dışında Kâabe'yi Mekke ile öteki kutsal yerleri ziyaret etme.

umuh, umuhet, *A. i.* Tutulacak yol ve meslek işinde şaşırıp kalma.

umum, *A. i.* 1. Genel olma. 2. Hep, herkes. *Alelûmum*, genel o-

larak, bütün; *bilümam*, hep her kes, ayırt olmadan.

umumen, *A. zf.* Bütün, hep. «Umumen muasırların haline bakılsın.— N. Kemal».

umumet, *A. i.* Amcalık. Amca akrabalığı. «Ona umumet ve ve übüvvetten dem vurup oğlana babalanıp.— Naima»

umumî, umumiyye, *A. s.* Umuma, herkese müteallik, herkesle ilgili. *Afv-i umumî*, bütün suçluların salıverilmesi; *ahval-i umumiyye*, genel durum; *Emniyet-i Umumiye*, polis kuvvetleri genel müdürlüğü; *Harb-i umumî* 1914-18 genel savaşı; *müdir-i umumî*, genel müdür; *müdiriyet-i umumiyye*, genel müdürlük; *tarih-i umumî*, genel tarih.

umumiyyat, *A. i.* [Umumiyyet ç.] Genel konular.

umumiyyet, *A. i.* Umumîlik, genel oluş. *Umumiyyetle*, genel olarak.

umur, *A. i.* [Emr ç.] İşler, maddeler, şeyler. *Umur-i askeriyye*, askerlik işleri; *-beytiyye* ev işleri; *-hayriyye*, hayır işleri; *-memure*, her memurun yapmakla görevli bulunduğu işler; *-mühimme*, önemli işler; *-mülkiyye*, sivil işler; askerlikten gayrı olan işler, (Tanzimattan biraz evvel) İçişleri; *-nafıa*, bayındırlık işleri; *-siyasiyye*, siyasî, politika işleri; *-zatiyye*, özel işler.

umuraşina, *F. s.* [Umur-aşina] İş bilir.

umurdide, *F. s.* [Umur-dide] İş görmüş tecrübeli. «Rical-i Devlet-i Aliyyeden kârgüzar ve umurdide adamlar tâyin olunmak lâzıme-i hal olmakla.— Raşit».

umyan, *A. i.* [A'ma ç.] Körler. «Ekser müstahikkîn dervişan ve eytam ü eramil ve umyandır.— Naima».

unat, *A. i.* [Ani ç.] 1. Esirler, tutsaklar. 2. Âdi, bayağı kimseler. «Lâkin zaleme ve unattan madud olup şükâtına nihayet olmayıp.— Naima».

ünf, *A. i.* Sertlik, kabalık. «Olurken nagehan ahker-nüma bir fecr-i dûradûr — Söner, püf! sanki üfler bir dudak unf ü huşunetle.— Fikret».

unfen, *A. zf.* Sertlikle, kabalıkla. Zorla. «Cemiyetlerine unfen müstashap olan kudat.— Naima».

unfi, unfiyye, *A. s.* Sert, şiddetli. Kaba.

unfuvan, *A. i.* Gençlik ve güzelliğin başlangıcı, en parlak zamanı. Tazelik, parlaklık. *Unfuvan-i civan, -şebab*, tazelik, gençlik çağı.

unk, unuk, *A. i.* Boyun. *Darb-i unk*, boynunu vurma. «Sanki bir halka-i muzisidir — Unk-i ruhumda bağlı zencirin.— Cenap».

unkud, *A. i.* Salkım. «İnebler astı unkud-i süreyya.— Lâmii».

unnab, *A. i.* Hünnap.

unnabî, *A. s.* Unnap renginde.

unsur, *A. i.* 1. Mürekkep cisimleri meydana getiren basit cisimlerden her biri. 2. Bir bütünden ayrılıp ayrı bir fırka vücuda getiren kısım. 3. Madde, esas, kök. (ç. Anasır).

unuf, *A. i.* [Enf ç.] Burunlar. *Tergım-i unuf*, burunları yere sürtmek, kibir kırma. «Yeniçerilerin unuf ve âzânın kat'a cüreti.— Naima».

unvan, *A. i.* 1. Kitap, risale, fasıl, bap adı. Başlık. 2. Ad, lâkap. *Sahib-i unvan*, yüce mevki sahibi. «Mezc eyledim çiçeklere

unvan-i şi'rimi.— Fikret».

unve, anve, *A. i.* Zor, kuvvet gösterme.

unveten, anveten, *A. zf.* Zorla.

ur, *A. i.* [A'ver ç.] 1. Tek gözlüler, 2. Silâhsız ve mühimmatsız olanlar.

ura, *A. i.* Çıplaklık.

urat, *A. i.* [Ârî ç.] Çıplaklar, soyulmuşlar.

uraze, *A. i.* 1. Armağan. 2. Misafire çıkarılan yiyecek.

urban, *A. i., ç.* Çöl arapları.

urcun, *A. i.* 1. Kuru hurma dalı. 2. Ak-ot bitkisi. «Serfürubürde -i şükr oldu nihal-i urcun.— Münif».

urefa, *A. i.* [Arif ç.] Ârifler, irfan sahipleri.

urkub, *A. i.* Bk. *Arkub.*

urs, *A. i.* Düğün yemeği. «Okudular bu ursa hürmet edip — Deşt-i Kıpçak ilindeki hanı.— Hayali».

uruc, *A. i.* Yukarı çıkma, yükselme. *Uruc-i İsa,* peygamber İsa'nın göğe çıkışı. «Beşer, bu şimdi muazzep sürüklenen meflûç — Adım adım edecek zirve-i halâsa uruc.— Fikret».

uruk, *A. i.* [Irk ç.] Irklar. Damarlar. Kökler.

uruş, *A. i.* [Arş] Arşlar, gökler. Tavanlar. «Ve hilye-i cidaran ve uruşu olan.— Sadettin».

uruz, *A. i.* [Arz ç.] 1. Arzlar. Bildirmeler. «Ve gelen mekâtîb ve uruzun tekzip etmekten hali değil idi.— Peçevi».

urve, *A. i.* Kova kulpu. Kulp. *Urve-i vuska, urvet-ül-vuska,* sağlam sap, İslâmlık.

uryan, *A. s.* Çıplak. «Zavallı, bağrına bastıkça tıfl-i uryanı.— Fikret».

uryanî, *A. i.* 1. Çıplaklık. 2. Bir çeşit erik. «Uryanî-i sefaletine ettin ittihaz — Ayine-i tehekkümü bir ma'kes-i münir.— Cenap».

urza, *A. i.* Hedef. «Kendi dahi urza-i asîb ü husran oldu.— Naima».

usare, *A. i.* Sıkılan şeylerden çıkan su, öz. *Usare-i ineb,* şıra; *-mideviyye,* mide salgısı. «Hâlâ güzel kametiyle yatarken usaresi kuruya kuruya bir gün.— Uşaklıgil».

usat, *A. i.* [Âsi ç.] Âsiler, başkaldıranlar.

usefa, *A. i.* [Asîf ç.] Irgatlar. Rençperler.

usr, *A. i.* 1. Güçlük. Zor iş. 2. Sıkıntı, kıtlık.

usret, *A. i.* 1. Zor, güçlük. 2. Darlık, sıkıntı. (XIX. yy.). Zorluk, güçlük, işlemezlik anlamiyle bazı hekimlik terimleri yapılmıştır. *Usret-i bel,* yutkunma zorluğu; *-bevl,* sidik zoru; *-hazm,* sindirim güçlüğü; *-teneffüs,* nefes alma darlığı. «Nihayet yağmurlar ziyade yağıp sular dolmakla cüz'i usret görüldü.— Naima».

uslurlâb, üsturlâb, *A. i.* Güneş irtifa âleti. «Daima düşmez kaza destinden usturlab-i çarh.— Beliğ».

usul, *A. i.* [Asıl ç.] 1. Bir ilim veya tekniğin asıl konusundan önce öğrenilmesi gereken başlangıç bilgileri. 2. Başlangıç. 3. Tertip, düzen. 4. Fransızca *méthode* karşılığı (XIX. yy.). *Usul ve furu,* bir kimsenin ataları ve çocukları kendinden evvelkilerle sonrakiler. «Reh-i irfan-i hakikatte budur de'b ü usul.— Vâsıf».

usulî, usuliyye, *A. s.* Usule ait, usulle ilgili.

usuliyyat, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *méthodologie* (metodoloji)

karşılığı (XX. yy.).

usuliyyun, *A. i.* 1. Fıkıh ve hadis usulleriyle uğraşan bilginler. Bunlara dair eser yazanlar. 2. Fransızca *méthodistes* karşılığı olarak (XIX. yy.).

us'us, *A. i.* Kuyruk sokumu.

uşb, *A. i.* Taze ot.

uşeyya, *A. i.* [Eşya'dan] Küçük şeyler. Eşyacıklar.

uşş, *A. i.* Kuş yuvası.

uşşak, *A. i.* [Âşık ç.] 1. Aşıklar. 2. Doğu musikisinde bir makam «Daima uşşakı öldürmekte istiğna eder.— Ş. Yahya».

Utarid, *A. i.* Gezegenlerin güneşe en yakın olanı, Merkür, Arzıdilek. Farsça Debir denilir. Yazarların piri sayılır, *kalem-i utarid rakam*, (Utarid gibi yazan kalem) deyimi bundan ileri gelir. Pazar gecesi ve çarşamba gününe hâkim olan bu gezegen altında doğanlar, anlayışlı, edepli, akıllı ve kurnaz olurlar.

utat, 4. *i.* [Ati ç.] Utüvv sahipleri, âsiler, serkeşler. «Lâkin zaleme ve utattan madut olup şükkâtına nihayet olmayıp.— Naima».

u'teka, *A. i.* [Atik ç.] Azatlılar. Azat olmuş köle veya cariyeler.

utrufe, *A. i.* [Turfe ç.] Tuhaf. Az bulunur. «Manzur ve meşhudum olan utrufe-i hikâyat-i mütahakkak-ul-vuku.— Nergisi»

utufet, atufet, *A. i.* Bk. *Atufet.*

utüvv, *A. i.* Serkeşlik, âsilik. Serkeşlikle karışık kibir ve azamet satma. «Ali Paşa unvanı buldukta utüvvü mezid olup.— Naima».

uvvar, *A. i.* 1. Dağ kırlangıcı. 2. Korkak adam.

uyub, *A. i.* [Ayb ç.] Ayıplar, utanacak haller. *Setr-i uyub*, ayıpları örtmek, gizlemek; *Settar-ül-uyub*, ayıpları örtücü olan Tanrı.

uyun, *A. i.* [Ayn ç.] 1. Gözler. 2. Pınarlar, kaynaklar. «Uyun-i gayzı kamaştırdı hep o körlükle. — Fikret».

uzbe, *A. i.* Bekârlık, ergenlik.

uzema, *A. i.* [Azîm ç.] Görünüşte, mevkice ulular, büyükler. «Müşaveresini hamiyet ve marifetlerine itimat ettiği Zağanos Paşa ve Molla Gürani ve Ak Şemsettin gibi birkaç uzemaya hasr ile.— N. Kemal».

uzeyvat, *A. i.* Küçük uzuvlar anlamında icadedilmiş olan «uzeyve» nin çoğulu. *Uzeyvat-i hurdebiniyye*, bakteri (ler). (XIX. yy.).

uzlet, *A. i.* Bir tarafa çekilip kendi kendine tenha oturma. «Ülfet belâlı şey, fekat uzlet sıkıntılı.— Beyatlı».

uzletgâh, uzletgeh, *F. i.* [Uzletgâh, -geh] Uzlet yeri. Tenha oturulan yer.

uzletgüzin, *F. s.* [Uzlet-güzin] Tenha bir tarafa çekilen.

uzletnişin, *F. s.* [Uzlet-nişin] Bir kenara çekilip tenha oturan.

uzm, *A. i.* Kibirlenme. Ululanma.

uzma, *A. i.* [A'zam'dan] Büyük. ulu. *Beliyye-i uzma*, çok büyük dert; *sadaret-i uzma*, yüce sadrazamlık mevkii.

uzubet, *A. i.* Bekârlık.

uzubet, *A. i.* Tatlılık, şirinlik. *Uzubet-i ifade*, anlatış şirinliği; *-lisan*, dil tatlılığı.

uzv, *A. i.* 1. Canlıyı meydana getiren parçaların beheri. Üye, organ (ç. Âza).

uzvaniyyet, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *organicisme* karşılığı (XX. yy.).

uzvî, uzviyye, *A. s.* Canlı olan. Uzuvla ilgili bulunan.

uzviyyet, *A. i.* Canlılık.

Ü

ü, Arap alfabesinin elif ile başlıyan kelimelerinden hafif zamme okunanların sesini karşılar.

übab, *A. i.* Zorlu, büyük sel.

übehhet, **übhet**, *A. i.* Ululuk, azamet. Sadrazamlıktan ayrılmışlara mahsus resmî lâkap (XIX. yy.).«Dibace-i menşure-i übehhetini piraye-i veliyünniami ile tevkı ve tevşih ettirdi.— Şefikname».

übüvvet, *A. i.* [Eb'den] Babalık atatlık. «Yavrun sana bir hisse übüvvet de mi vermez?— Fikret».

ücac, *A. i.* Acı su. «Muhitin vasfıdır azb ü ücac-i lezzet-i enhar — Müsemma vahid amma muhtelif evsaf ü esma.— Nabi».

ücem, *A. i.* Sık ağaçlık yerler *Şîr-i ücem*, kükremiş arslan. «Mecliste şuh-i dilfirab cenk edicek şîr-i ücem.— Nef'i».

ücret, *A. i.* Emeğe karşı verilen akça. Gündelik, haftalık, aylık yıllık. 2. Taşıt ve benzerleri için ödenen para. *Bilâücretin* ücretsiz olarak. «Ücrete gitmede kesb ettiğimiz nakd-i nefes. — Nabi».

ücur, *A. i.* [Ecr ç.] İyi bir davranışa karşı olan ahiret mükâfatları, sevaplar. *Ucur-i cezile*, bol savaplar. «Ücur-i cezileye faiz olup âlemde niknam ü nişan kodular.— Selânikî».

ücurat, *A. i.* [Ücret ç.] Ücretler

ücüm, *A. i.* Kale, palanka.

üdeba, *A. i.* [Edip ç.] Edipler.

üfnun, *A. i.* 1. Çeşit, cins. 2. Saçma sapan söz, dedikodu. 3. Karışık dallar.

üfkûhe, *A. i.* Şaşılacak şey.

üftade, *F. s.* Düşmüş. Düşkün. Biçâre. Âşık. «Görür o toprağa üftade nurdidesini.— Fikret».

üftadegân, *F. i.* [Üftade ç.] Düşkünler. Tutkunlar. Âşıklar.

üftadegî, *F. i.* Düşkünlük.

üftan, *F. s.* Düşen, düşerek. *Üftan ü hîzan*, düşe kalka.

üful, *A. i.* Batma. «Veremli çehre-i muğber — Soğukluğunda içimden doğup üful eden âmal. — Fikret».

f'ule, *A. i.* Fransızca *fonction* karşılığı olarak görev, işlev (XX. yy.).

f'ulevî, *A. s.* (Ped.) Fransızca *fonctionel* karşılığı olarak işlevsel, görevsel (XX. yy.).

ühc'yye, **ühcüvve**, *A. i.* Yermiye sebebolan hal. Yerme, vergi.

ühkûme, *A. i.* Alaylı (XX. yy.). «Açtın o köhne-i dide-i ühkûmekârını — Gösterdin âdemiyyete bir deste-i siham.— Cenap».

ükâr, *A. i.* Palan.

ükle, *A. i.* Lokma.

ükrume, *A. i.* Kerem. Bahşiş.

ükzube, *A. i.* Yalan.

ülfet, *A. i.* 1. Alışma, kaynaşma. 2. Görüşme, konuşma. 3. Dostluk. *Germ ülfet*, sıkı sıkı konuşan, içli dışlı. «Bekler şu donuk didelerinden — Çeşmim yine bir nazra-i ülfet.— Fikret»

lâf, *A. s.* [Elf ç.] Binler. «Rağbeten ve rehbeten yanına nice ülûf müçtemi oldu.— Naima».

ülûhiyyet, *A. i.* Tanrılık.

üm, ümm, *A. i.* Bk. *Ümm.*

ümem, *A. i.* [Ümmet ç.] Ümmetler, insanlar, insan toplulukları. *Ümem-i kadîme, ümem-i salife,* eski, geçmiş zaman ümmetleri, cemiyetleri; *hayr-ül-ümem,* islâmlar. «Nizambahş-i ümem saye-i Huda-yi şekûr.— Nabi».

ümena', *A. i.* [Emin ç.] 1. İnanılır kimseler. 2. Emanet adlı ödevlerin başları. «Ümena ve kurenası berveçh-i meşruh devleti istilâ edercesine yüze çıkıp.— Cevdet Pş.».

ümera, *A. i.* [Emîr ç.] 1. Emîrler. 2. Askerlikte fermanlı subaylar; (XIX. yy.). Bu rütbelerin altına *zabitan,* üstüne de *erkân* denirdi. *Emir-ül-ümera,* beylerbeyilerin lâkabı (Tanzimat'tan önce). Astabl-i âmire ile mirmiranlık arasında sivil rütbe, sahiplerine *izzetlû paşa* denirdi (Tanzimat'tan sonra).
«İmrenme görüp meyve-i bağın ümeranın.— Kınalızade».

ümid, ümmid, *F. i.* Umu, umut.
«Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl.— Fikret».

ümidbahş, *F. s.* [Ümid-bahş] Ümitlendiren, umut veren.

ümidgâh, ümidgeh, *F. i.* [Ümidgâh-geh] Ümit yeri, bir şey umulan yer, makam. «Erbab-i hüner ümidgâhı — **Türk ü Arab** ü Acem penahı.— Fuzuli».

ümidvar, *F. s.* [Ümid-var] Uman, ümitli.

ümm, *A. i.* Ana, anne. *Ümm-i dünya,* Mısır, Kahire; *-Kuran,* Kuran'ın Fâtiha suresi; *-veled,* çocuk anası olan satılmaz cariye; *ümm-ül-fazail,* bilgi; *ümm-ül-habais,* şarap; *ümm-ül-kitap,* levh-i mahfuz; Fâtihâ suresi; *ümm-ül-kura,* Mekke; *ümm-ül-mü'minin,* Peygamber Muhammet'in kadın eşleri; *ümm-ür-reis,* dimağ, *ümm-ür-rezail,* cehalet, bilmezlik.
«Fitne ve şürura bais hamr dedikleri ümmülhabaisi.— Naima» — Mescidülharam-i fehme dühul ve ümmülkura-yi kalbe nüzul.— Mevkufatı» — Olamz hata sahife-i ümmülkitapta.— Hersekli».

ümmehat, ümmühat, *A. i.* [Ümm ç.] 1. Analar. 2. Bir bilimde yazılmış belli başlı, ana kitap.

ümmet, *A. i.* 1. Bir dille konuşan insanların hepsi. 2. Bir peygamberin hak dine çağırdığı insan topluluğu. *Ümmet-i-dâvet,* hak dine çağırılıp da kabul etmiyenler; *-icabet,* bu çağırıyı kabul edenler; *-Muhammet,* İslâm dininde olanlar; *ümmetullah,* halk. «Abru-yi ümmet-i ahir zamanidir sözüm.— Nef'i».

ümmî, *A. s.* [Ümm'den] Anasından doğduğu gibi öyle kalıp okuyup yazma öğrenmemiş kimse. *Ümmi-i sadık,* Muhammet peygamber. «Berk ururdu cemalinde o ümmi yetimin — En şa'şaalı feyzi Hudavend-i hakimin.— M. Naci».

Ümmühani, *A. i.* Hazreti Ali'nin kızkardeşi. Mi'rac gecesi peygamber Muhammet bunun evinde bulunuyordu. «Gevher-i şehvar-i gûş-i Ümmühani'dir sözüm.— Nef'i».

ümmühat, *A. i.* Bk. *Ümmehat.*

ümniyye, *A. i.* 1. Umu, umut. 2. İstek. 3. Niyet, kuruntu.

ümumet, *A. i.* [Ümm'den] Annelik, analık.

ünas, *A. i.* [Nüs'tan] Halk.

ünbube, *A. i.* İnce boru (ç. Enabib). «Ser-i ünbube-i mizab-i engüştan ile iska.— Nabi»

üns, *A. i.* Alışkanlık, alışma. *Ün-*

sâûns, alışkanlığı ziyade. *Ûns tutmak*, alışmak, düşüp kalkmak. «Ne şevk-i ülfet-i yârân, ne şevk-i ûns-i kitap.— Recaizade» — «Bezm ünsa-ünste bir hem-nefes buldum yine — Eyledim bir nalede erbab-i hali ah-gû. M. Naci».

ünsiyyet, *A. i.* Alışkanlık, sokulganlık. Düşüp kalkma. «Perizadım aceb kimlerle ünsiyettedir şimdi.— İzzet Molla».

ürcufe, *A. i.* Yalan, uydurma söz. «A kâfir bu senin ihtira eylediğin ürcufedir, denilmediğinden. — Akif Pş.».

üreuhe, *A. i.* Salıncak. «Çocuk artık uyanmak istese de — Uyutur irticac-i ürcuhe.— M. Naci»

ürcuvan, ercuvan, *A. i.* Erguvan.

ürcuze, *A. i.* [Recez'den] Mısraları kafiyeli vezni kısa nazım.

ürdibehişt, *F. i.* 1. Nisan ayı. 2. Cennet gibi. «Erdi yine ürdibehişt oldu hava anber sirişt.— Nef'i»

ürume, erume, *A. i.* 1. Ad kavminin mezarları. 2. Dip, kök. «Bu ürume-i nasifûl-asldan mütevellit olmuş.— Şefikname».

üs, *A. i.* Bk. *Üss.*

üsara, esara, *A. i.* [Esir .ç] Esirler, kullar.

üsbu' *A. i.* Hafta.

üsbuî, üsbuiyye, *A. s.* Haftalık. Her hafta yayınlanan (XIX. yy.)

üsera, *A. i.* [Esir ç.] 1. Esirler, tutsaklar. 2. Kullar, köleler.

üskuf, eskaf, *A. i.* Papas. Peskapos.

üslûb, *A. i.* 1. Tarz, yol, biçim. 2. İfade yolu, selika (XIX. yy.). *Üslûb-i hakîm*, kışkırtıcıya, huysuza karşı sözü onun isteğinin aksine idare etme. (ç. Esalib).

üsr, *A. i.* Sıdık zoru, sıdık tutulma.

üsrüb, *A. i.* Kurşun. «Üsrüble türaşide olur peykeri elmas.— Ş. Galip».

üsrüş, *F. i.* 1. Güzel ses. 2. Melek. 3. Güneş ayının her on yedinci günü.

üss, *A. i.* 1. Temel. 2. Kök. 3. (Mat.) Üs. *Üss-i bahri*, deniz üssü; *-mîzan*, kazanılan türlü sayıların ortalamasının ermesi gereken sayı; *Üss-i Zafer*, Yeniçeri ocağının kaldırılması hakkında Esat Efendinin yazdığı ve ebcet hesabınca da onun zamanı olan 1241 (1825) yılını gösteren kitap; *üss-ül-hareke*, asker hareketini idare merkezi. «Belgrat'ı Macarların Memalik-i Osmaniyye tecavüzlerinde üssül-harekât olabilmek kabiliyetinden beri bırakmayı.— N. Kemal».

üstad, *F. i., s.* 1. Öğretmen, eğitmen. 2. Her hangi bir alanda en bilgili kimse. 3. Usta. *Ustad-i âzam*, büyük üstad, bir bilginin en yetkili insanı. Ferma'sonlukta büyük derece; *-kül*, bir çok bilgileri iyi bilen. «Eş'arı böyle söyler üstad söyleyince.— Naili»

üstadane, *F. zf., s.* Üstada yakışır, usta elinden çıkmış. Ustaca. «Sonra ellerinin bir iki üstadane darbesiyle.— Uşaklıgil».

üstaz, *A. i.* Bk. *Üstad.*

üsture, *A. i.* 1. Yalan, batıl. 2. Uydurma masal, söz. 3. İlkçağlar yaratığı mabutların her biri, bunlar hakkında söylenen menkıbeler (XX. yy.).

üstühvan, *F. i.* Kemik. *Üstühvanrüba, üstühvanrend, üstühvanrenk*, masal kuşu olan Hüma'nın adı. Her vakit kemik yediği sanıldığından böyle ad konulmuştur. «Niçin bilmem Hüma eyler tenezzül üstühvan üzre. — Ziya Pş.».

üstühvanpâre, *F. s.* [Üstühvanpâre] Kemik parçası.

üstüvan, *F. s.* Sağlam.

üstüvane, *A. i.* 1. Direk. 2. İçi boş direk. 3. (Geo.) Silindir.

üstüvanî, *A. i.* Üstüvane biçiminde.

üstüvar, *F. s.* Sağlam, kuvvetli. Dayanıklı. «Ahdı söze üstüvar kıldım — Eş'ar demek şiar kıldım.— Fuzuli».

üşabe, *A. i.* Bayram yeri, panayır.

üşbeh, *A. i.* Kurt, böcek.

üşgur, *A. i.* (Oklu) Kirpi.

üşkûfe, şükûfe, *F. i.* Çiçek. «Sanki üşkûfeler kanadlanmış.— Recaizade».

üşkûh, *F. i.* Bk. *Şükûh.*

üşne, *A. i.* Yosun.

üşr, öşr, *A. s.* Onda bir. «Benim bunca malımı aldılar, padişah üşrünü vermemişlerdir diye söylediği.— Naima».

üşniyye, *A. i.* Suyosunu.

üştür, *F. i.* Deve. *Üştürdil*, kinci, fesatçı; *üştürhu*, deve huylu, kinci.

üştürban, *F. i.* Deveci.

üştürgâv, *F. i.* Zurafa.

üzeyn, *A. i.* Küçük kulak. (Ana.) Kulakçık, kulacık.

üzn, *A. i.* Kulak.

V

v, *A. i.* Fars alfabesiyle Osmanlı alfabesinin yirmi dokuz, Arap alfabesinin yirmi altıncı harfidir. Ebcet hesabında 6 sayısını gösterir. Konson olarak kullanıldığı gibi, sesli harf işini de görür. Bu halde makbuz-i sakil (u sesi) makbuz-i hafif (ü sesi) mebsut-i sakil (o sesi), mebsut-i hafif (ö sesi) adlarını alır.

v, *A. e.* Arapça ant edatı olup Allah kelimesiyle birleşir; *vallahi*, Allah için, Allah hakkı için.

vâ-, *F. e.* Geri, arkada anlamı ile kelimelere girer. *Vâmande* geride kalmış; *vâpeşin*, en gerideki, en sondaki.

vâ, *A. ü.* Vah, yazık, anlamiyle esef, hayf, hasret gibi kelimelerle beraber kullanılır.

va, *A. i.* Çakal.

vâbeste, *F. s.* [Vâ-beste] Bir şeyin arkasında bağlı ancak onunla olabilir. «Koca bir memleketin ırzı, hayatı, malı — Ona vâbeste kalır.— Fikret».

vacib, *A. s.* [Vücub'dan] 1. Bırakılması caiz ve mümkün olmıyan, yapılması gerekli. 2. Dince yapılması gerekli olan, farzdan sonra gelen emir derecesi. *vacib-ül-vücud*, varlığı gerek, Tanrı. «Bilmem ne durur suhan-serayan — Vacibdir o lûtfa arz-i şükran.— M. Naci».

vacibat, *A. i.* [Vacibe ç.] Yapılması gerek olan şeyler.

vacibe, *A. i.* Din bakımından vacip olma derecesinde gerekli şey. «Hak yol aramak vacibedir akl-i selime.— Ziya Pş.»

vacid, vacide, *A. s.* [Vücud'dan] 1. Vücuda getirici. 2. Zengin.

va'd, *A. i.* 1. Söz verme, üste alma. 2. Peşinden haber verme. *El-va'dü kel-deyn*, vad, borç gibidir.

(Ed. c.) *Va'd-i baid, -mugfil, -muhal, -visal, -zaif.* «Âşıklara ferdada dahi va'd-i lika var. — Ruhi».

va'de, *A. i.* 1. Önden belirtilen zaman. 2. Bir işi geri koyma için belirtilen zaman. 3. Ecel, ölüm vakti. «Pes padişah gelecek yıl yardım vermeğe va'de eyledi.— Peçevi».

vâdi, *A. i.* 1. İki dağ arasındaki dar, uzun düzlük. 2. Bir nehrin aktığı yer, yatak. (Mec.) Yol, tarz, konu. *Vâdi-i Eymen*, Peygamber Musa'nın Tanrı hitabına nail olduğu Tur dağı dolayında bir dere; *vâdi-i kadîm*, eski tarz, eski yol. «Vâdi hayal eder gibidir nevm içinde bir — Yekrengi-i hayat.— Fikret» — «Ne tarik-i reviş-i taze ne vâdi-i kadîm.— Nef'i».

vâfi, vafiye, *A. s.* [Vefad'dan] 1. Tam, elverir, yeter. 2. Sözünde duran. *Vâfi ve kâfi*, yeter.

vafid, *A. i.* Elçi. Temsilci.

vâfir, vâfire, *A. s.* [Vefret'ten] Çok, bol. *Bahr-i vâfir*, aruzda şiir vezni.

vah, *A. i.* Çöl ortasında sulu ve yeşillik yer.

vah, *A. f. ü.* Ay, yazık, vay. *Ah ü vah*, inleyip sızlama. «Güler, şakır, bağırır, ağlar, ah ü vah eyler.— Fikret».

vâha, *A. i.* Çöl ortasında sulu ve yeşillik yer. «Sevdamızı bir vâha-i gaflette yaşattık.— Fikret».

vâhat, *A. i.* [Vah ç.] Çöl ortasında sulak ve yeşillik yerler.

vahal, *A. i.* Balçık, batak. Çamur.

vahalgâh, *F. i.* [Vahal-gâh] Bataklık.

vahalnak, *F. s.* [Vahal-nak] Çamurlu. «Ve yağmur yağıp yollar vahalnâk olmuş idi.— Naima»

vaham, viham, *A. i.* Gebe Kadının aş yermesi.

vahamet, *A. i.* 1. Sindirim ağırlığı. 2. Ağırlık. Sonu tehlikeli ve ağır şeyin hali. *Vahamet-i hava*, havanın ağırlığı.

vâ hasreta, *A. ü.* [Va-hasretâ] Eyvah, yazık.

vâ hayfa, *A. i.* [Va-hayfa] Eyvah, yazık.

vahdani, *A. i.* Tanrının birliğine, bir olan Tanrıya ait, onunla ilgili.

vahdaniyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *monathéisme* (Tek tanrıcılık) karşılığı (XX. yy.)

vahdaniyyet, *A. i.* Tanrının birliği «İktiza eyler o vahdaniyyet — Vakaa kibr ü celâl ü azamet.— Hakani».

vahdet, *A. i.* 1. Birlik, bir ve tek olma. 2. Yalnızlık, kendi kendine kalış. 3. (Tas.) Tanrı yakınlığı, Tanrıya ulaşma. *Vahdet-i vücud*, varlıkların tek asıldan çıkma inanışı. «Her zerre eder vahdetine arz-i güvahî.— Ziya Pş.».

vahdetaram, *F. s.* [Vahdet-aram] Dinlendirici, rahat yer. «Seninle gel şu hıyaban-i vahdet -âramın — İlelebed koşalım sebzi-i zelâmında.— Fikret».

vahdetgâh, *F. i.* [Vahdet-gâh] Yalnız kalınacak yer.

vahdetgüzin, *F. s.* [Vahdet-güzin] Vahdette oturan, vahdete çekilen.

vahdetiyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *monisme* (bircilik, monizm) karşılığı (XX. yy.).

vâhi, vahiye, *A. s.* Boş, mânasız, önemsiz. «Temas edip gülüyor bir ümid-i vâhiye.— Fikret».

vahib, vahibe, *A. s.* [Vehb'den] Bağışlıyan, bağışlayıcı. *Vahib-ül-âmal*, emelleri gerçekleştiren

(Tanrı); *vâhib-ül-ataya*, bağışlayıcı, ihsanlar edici (Tanrı). «Ehl-i enfasa hayat ü ecelin vahibidir.— Şinasi».

vahid, vahdie, *A. s.* [Vahdet'ten] Tek, bir. *Vahid-i kıyasi*, birim. *Vahiden bâ'de vahidün*, birbirinden sonra, teker teker. «Muhasarasına tâyin olunup vardıkları saat ân-i vahidde varoşun harap.— Raşit».

vahid, *A. s.* [Vahdet'ten] 1. Yalnız, tek. 2. Benzeri olmıyan. *Vahîd-i zaman, vahid-ül-asr*, zamanın tek insanı.

vahim, vahime, *A. s.* [Vahamet'ten] Sonu tehlikeli, korkulu.

vâhim, vahime, *A. s.* [Vehm'den] Kuran, kuruntulu.

vahime, *A. i.* Kuruntu kurma yetisi. «Çıplak ağaçlariyle, beyaz damlariyle gâh — Mahsul-i vâhime — Bir bi-hudut mahşer-i emvat olur.— Fikret».

vahş, *A. s.* 1. Yabani, insandan kaçan. «Bir gün seher ol mücavir-i deşt — Eylerdi güruh-i vahş ile geşt.— Fuzuli».

vahşet, *A. i.* 1. Yabanilik, vahşilik. 2. Issızlık, tenhalık. 3. Issız yerlerde duyulan ürküntü, korku. «Açılmaz ne bir yüz ne bir pencere;— Bakıldıkça vahşet çöker yerlere.— Fikret».

vahşetabad, *F. s.* [Vahşet-abad] Çok ıssız. «Binanın ziynet ve cesametiyle beraber vahşetabad-i hiçâhice döndüğünü müşahade ile.— N. Kemal».

vahşetagîn, *F. s.* [Vahşet-agin] Çok ıssız, korkunç.

vahşetaver, *F. s.* [Vahşet-aver] Ürküntü getiren, korku veren.

vahşetengiz, *F. s.* [Vahşet-engiz] Ürkütücü, korkunç.

vahşetgâh, *F. i.* [Vahşet-gâh] Korku yeri, ıssız yer.

vahşetnak, *F. s.* [Vahşet-nak] Korkulu, korku veren.

vahşetzar, *F. s.* [Vahşet-zar] Yabani, ıssız yer. «Gönül bilmem bu vahşetzar-i mihnette neden gülsün.— M. Naci».

vahşi, vahşiyye, *F. s.* 1. Yabani, insana alışık olmıyan. 2. İlk çağdaki insanlar halinde kalmış olan, o şekilde yaşayan. 3. İnsanlardan kaçan ürkek. «Öyle vahşi o peri-çehre ki imkân olsa — Âşık-i zâra görünmezdi hayalinde bile.— Avni».

vahşiyane, *F. s., zf.* Vahşilikle, yabanice. Ürküp kaçarak.

vahy, *A. i.* Bir fikir veya buyruğun Tanrı tarafından bir peygambere duyurulması. Evliyanınki keşf'tir. *Vahy-i münzel*, Kuran. *Emin-ül-vahy*, Tanrı tarafından peygambere vahy getirmeye memur Cebrail. «Peymanekeş-i eda olur mu — Vahy-i dile âşina olur mu.— Ş. Galip».

vaız, *A. i.* Bk. *Va'z*.

vâiz, *A. s.* [Va'z'dan] Din öğütleri veren. Öğütliyen. «Vâizların efsaneleri hep hezeyandır.— Ziya Pş.».

vaızan, *A. i.* [Vaız ç.] Vâzedenler. Öğüt verenler. «Bu mağlatayla eyliyemez vaızan-i asr — Rindin cihanda ettiği kesb fazaili.— Beliğ».

vâizin, *A. i.* [Vâız ç.] Camilerde Kuran ve hadisten öğütler veren kimseler.

vaîd, *A. i.* Cezasını söyliyerek fenalıktan korkutmak, yıldırma *Vâ'd ü vaid*, iyi ve ürkütücü şeyler vadetmek.

vajgûn, vajgûne, *F. s.* Ters, uğursuz. «Bir câm-i vâjgûn ile çarh-i desisekâr — Mest-i harab-i gaflet eder ehl-i devleti.— **vak'**, *A. i.* Ağırlık, ağırbaşlılık.

«Diyordu vak' ü salabetle muh terem bir pir.— Fikret».

vak'a *A. i.* 1. Olup geçen şey, olay. 2. Savaş. Mesele. *Vak'a-i hayriye,* Yeniçeri ocağının kaldırılması. «Fakat bu vakaya çok ağladımdı vaktiyle.— Fikret».

vakaa, *A. zf.* Gerçekten, her ne kadar.

vak'anüvis, *F. i.* [Vak'a-nüvis] Zamanın olaylarını kayıtla görevli resmî devlet tarihçisi.

vakahat, vikahat, *A. i.* Arsızlık, utanmazlık, küstahlık. «Tecahül-i vakahat ile.— Naima».

vakar, vekar, *A. i.* Ağırlık, onuru koruma. Onurlu olma. *Sahtevekar,* yalandan ve yersiz büyüklük satan; *zivekar,* vakar sahibi, onurlu.

(Ed. Ce.) *Vakar-i asalet, -kalb, -şuhane, -validiyyet, hava-yi vakar, ihtişam-i vakar.* «Güneş gurup ediyor penbe, mai, leylâki — Zılâl içinde, güzel bir kadın vekariyle.— Fikret».

vakayi, *A. i.* [Vakıa ç.] Vakalar, olaylar. «Bir senenin havsala-i eyyamına sığabilecek silsile-i vakayı hükmünde.— Uşaklıgil».

vakf, *A. i.* 1. Duruş, durma. Kımıldanmama. 2. Mal veya mülkü satılmamak şartiyle bir hayır işine bağışlayıp bağlama. (Ed. c.) *Vakf-i dikkat, -fikir, -hayat, -hayret.* «Endişe-i encam ile vakf-i halecandır.— Ziya Pş.»

vakfe, *A. i.* 1. Durak, durak yeri. 2. Hacılık şartlarından, hacıların bir yerde durmasiyle yapılan hareket. 4. Duraklama anı. (Ed. c.) *Vakfe-i muhasebe, -sükûn, -tereddüd.* «Bihter ancak beş saniye süren bu vakfe-i hayreti bozarak.— Uşaklıgil».

vakfî, vakfiyye, *A. s.* Vakfa mensup, vakıfla ilgili.

vakfiyye, *A. i.* Bir vakfın şartlarını göstererek şeriat hükümlerine uygun olarak düzenlenmiş senet.

vakı', vakıa, *A. s.* [Vuku'dan] 1. Vuku bulan, olan. 2. Olağan, olagelen. 3. Raslanan. 4. Geçen, geçmiş olan. *Fiivaki,* Bk. «Duyulmamış bir muzafferiyet nısfen gayr-i vakı' hükmünde idi. — Uşaklıgil».

vakı, vakıye, *A. s.* [Vikaye'den] Koruyan, saklıyan. Bir hastalık çıkmasından önce korunmak için alınan (ilâç, tedbir).

vakıa, *A. i.* 1. Olan madde, düşkü. 2. Rüya, düş. «Her vakıa bir ders-i hikemdir nazarında — Her derd ü belâdan dahi ahz-i iber eyler.— Şinasi».

vakıat, *A. i.* [Vakıa ç.] Başa gelen, baştan geçen olaylar.

«Haberin yok mu vakıatımdan. — M. Naci».

vâkıf, *A. s.* 1. Ayakta duran. 2. Arafat'ta hacılık sırasında vakfede duran. 3. Bir işten haberi olan. 4. Bir şey vakfeden. *Vâkıf-i ahvâl,* işlerden haberi olan; *-hafaya,* işin gizli taraflarını, gizli şeyleri bilen; *şart-i vâkıf,* vakfı yapanın koştuğu şart.

«Vâkıf mı için saydığım ekdar-i hayata?— Fikret».

vakıfname, *F. i.* [Vakıf-name] Bir vakfın şartları yazılı resmî kâğıt, vakfiyye.

vakıyye, *A. i.* Dört yüz dirhemlik tartı.

vakkad, *A. s.* Ateş gibi. Parlak.

vakkas, *A. s.* Savaşçı. Okçu.

vakt, *A. i.* 1. Zaman, vakit. 2. Saat, günün muhtelif saatleri. 3. Mevsim. 4. Uygun zaman. 5. Boş zaman, işsiz zaman. 6. Geçim. 7. Çağ, zaman. 8. Fırsat

9. Belirtilmiş zaman. *Vakten minel-evkat,* zamanlardan bir zaman, bir aralık; *vakt-i asır,* ikindi zamanı; *-fecr,* şafiilerin sabah zamanı; *-gurubî,* alaturka saat, ezanî saat adı da verilen güneşin batmasiyle hesaplanan vakit; *-hakikî,* rasada göre saptanan gerçek vakit; *-hazar,* barış azmanı; *-nücumî,* yıldızlara göre düzenlenen vakit. *-sefer,* savaş zamanı; *-zevalî,* alafranga saat de denilmiş olan güneşin öğle anından hesaplanan vakit. (ç. Evkat),

vakta ki, *F. zf.* O vakit ki, ne zaman ki, olduğu vakit (XIX. yy.).

vakud, *A. i.* Yanacak şeyler. Ateş yakmıya yarıyan şeyler.

vakur, *A. s.* [Vakar'dan] Ağır, ağırbaşlı. «Evza ü etvarı âlimane vezir-i vakur idi.— Naima».

vakurane, *F. s., zf.* Ağır başlılıkla, onurla. «Yaşlar altında vakurane yanan veçh-i güzin.— Fikret».

vakvak, *A. i.* Yemişleri insan biçiminde olduğu söylenen bir masal ağacı. *Şecer-i Vakvak,* İstanbulda Atmeydanında bir çınara verilen ad. Öldürülen bazı büyüklerin başları bu ağaca asılırdı. «Meyve vaktine erişti Şecre-i Vakvakın».

vakvaka, *A. i.* Kurbağa sesi. «Âb-i pâke ne zarar vakvaka-i kurbağadan».

valâ, *F. s.* Yüce, yüksek. «Ana etmiş kader fanus-i mîna çarh-i valâyı.— Nef'i».

valâcah, *F. s.* [Valâ-cah] Rütbesi, mevkii yüce.

valâkad, *F. s.* [Valâ-kad] Boyu yüksek, uzun boylu.

valâşan, *F. s.* [Valâ-şan] Şanı yüce.

vali, *A. i.* [Velâyet'ten] Bir eyalet, vilâyetin en büyük memuru. «Benden ki serir olanda hali — Sen olasın ol mülke vali.— Fuzuli».

valid, *A. i.* [Vilâdet'ten] Doğurtan. Baba. «Validi vakfı olan işbu muallâ camii.— Şinasi».

valide, *A. i.* Ana. «Dokundu gönlüme hali şu hasta validenin. — Fikret».

valideyn, *A. i.* İki doğurtan, ana ile baba. «Kendini hem valideynin âlem-i ervahta — Eyliye müstağrak-i rahmet cenabi Kibriya.— Şinasi».

validiyyet, *A. i.* Analık, annelik. «Bu kadarcık ihtiyat-i lisana tamamen intifası kaabil olamıyan bir vekar-i validiyetle lüzum gördü.— Uşaklıgil».

valih, valihe, *A. s.* [Veleh'ten] Şaşakalmış. «Bu bâd-i âfet anı kıldı valih ü hayran.— Cenap».

valihane, *F. zf.* Şaşkınca.

valiyan, *F. i.* [Vali ç.] Valiler. «Hususa valiyan-i Karaman ve Ermeniye-i sugra.— Sadettin».

vallahi, *A. ter.* [V-allah] Allah için, Tanrı hakkıyçin.

vâm, *F. i.* Borç. «Lezzeti inkâr olunmaz bezl ü israf etmenin — Ah zımnında eğer endişe-i vâm olmasa.— Nabi».

vamande, *F. s.* [Va-mande] Geri kalmış, geride.

vamcu, *F. s.* [Vam-cu] Borç arıyan. «Havale-i sitemi vamcu veş amâde — Küşad-i kise-i râz etmenin zamanı değil.— Nabi».

vamdar, *F. s.* [Vam-dar] Borçlu.

vamhah, *F. s.* [Vam-hah] Alacaklı.

Vamık, *A. i.* Asıl anlamı sevdalı, âşık olan bu söz Vamık ile Azra hikâyesinin erkek kahramanının adıdır.

vâpesin, *F. s.* [Va-pesin] En gerideki, en sondaki *Nefes-i vâpesin*, son nefes. «Bu sönen — Nefes-i vâpesin-i mevsimdir.— Fikret».

-var, *F. e.* 1. Sahiplik. 2. Benzetme. 3. «Bar» gibi kere, defa bildirir.

varak, *A. i.* 1. Ağaç veya ot yaprağı. 2. Kâğıt veya kitap yaprağı. 3. Yazılmış kâğıt. 4. İnce yaldız yaprağı. (ç. Evrak). «Bin ders-i maarif okunur her varakında.— Ziya Pş.»

varaka, *A. i.* 1. Tek yaprak kâğıt. 2. Yazılmış kâğıt. *Varaka-i sahiha*, resmî damgalı kıymetli kâğıt.

Varaka, *A. i.* Varaka ile Gülşah hikâyesinin kahramanı.

varakî, *A. s.* Yaprağa ait veya yaprak biçiminde.

varakpare, *F. i.* [Varak-pâre] 1. Kâğıt parçası. 2. Önemsiz yazı, tezkere. 3. Küçük yaprak. «Bir varakpare-i hazandide — Ayrılıp sak-i meyvebârından — Düştü bir şairane ümmide.— Cenap».

-vare, *F. e.* Bk. *Var*.

vareste, *F. s.* Kurtulmuş, rahat. İstemez.

varestegî, *F. i.* Serbestlik, rahatlık.

varid, **varide**, *A. s.* [Vürud'dan] 1. Gelen, erişen. 2. Bir şey hakkında söylenen, uygulanan. 3. Akla gelen. «Müptelâ oldukları hayretten kurtulunca sefain-i vârideyi yakmıya kalkıştılar.— N. Kemal».

varidat, *A. i.* [Varide ç.] 1. Gelir. 2. Akla gelen, yüreğe doğan (Daha çok mânevi olan fikirler için kullanılmıştır). «Başladıkta ben söze başlar hücuma varidat — Şöyle kim takat getirmez anı takrire zeban.— Nef'i»

varide, *A. i.* Resmî daireye gelen kâğıtlar.

varidîn, *A. i.* [Varid ç.] Gelenler. «Ve varidîn ve sadırîn için imaret ve misafirhaneler.— Sadettin».

vâris, *A. s., i.* [Veraset'ten] Mirasçı. Miras yiyen. «Hayır, bu zehrime sen vâris olma, evlâdım .— Fikret».

varta, *A. i.* Kuyu gibi oyuk ve derin yer. Uçurum. Tehlike. «Zira ki neşe varta-i girdabı andırır.— Şinasi».

varun, **varune**, *F. s.* Ters, aksi. Uğursuz *Baht-i varun*, *çarh-i varun*, *künbed-i varune*, *sipehr-i varune*. «Kanun-i varun-i Osmanî mucebince terk-i saltanat-i fânî etmişler idi.— Peçevi» — «Gird-i haşyetle dolar künbed-i varune-i cev.— Fikret».

vasat, *A. i.* 1. Orta. 2. Ara, merkez. 3. Bel. 4. İkisi ortası olan şey. 5. (XX. yy.). Cemiyet muhiti.

vasatî, *A. s.* İkisi ortası, orta halde.

vasf, *A. i.* 1. Bir kimse veya nesnenin hali, sıfatı. 2. Bir şahıs veya nesnenin halini anlatarak tarif etme. 3. Övme. 4. (Gra.) Sıfat. *Vasf-i terkîb-i* bir isme farsça bir emir eklenerek yapılan kelime. «Feza-yi namütenahiyi vasfa cüret eden — Bilir mi zerrelerin şart-i ittihadı nedir?— Cenap».

vasfî, **vasfiyye**, *A. s.* Hale, niceliğe, niteliğe, beyan ve tarife ait, onlarla ilgili.

vasıb, *A. s.* Sürekli. Yerinde duran.

vâsıf, *A. s.* [Vasf'tan] Vasfeden, bildiren, öven.

vâsık, *A. s.* [Vüsuk'tan] İnanan, güvenen.

vâsıl, *A. s.* 1. Erişen, ulaşan. 2. Kavuşan. 3. (Tas.) Hakka eren.

vâsıla, *A. s.* (Fel.) Fransızcadan *adventice* (dıştan) karşılığı (XX. yy.).

vasılîn, *A. i.* [Vâsıl ç.] Hakka erenler. *Gavs-ül-vasılîn*, erenlerin başı.

vâsıt, *A. s.* [Vasat'tan] Ortada bulunan, ikisi ortası.

vasıta, *A. i.* 1. İki şeyi birbirine bitiştiren, 2. Araya giren, aracı. 3. Karışma, el. 4. Alet, araç. 5. 5. Soy kuşağının her bir derecesi. *Bilâvasıta*, vasıtasız, doğrudan doğruya; *bilvasıta*, vasıta ile, birinin araya girmesiyle. «Söz vasıta-i rabıta-i âlemiyandır.— Avnî».

vasi, *A. i.* [Vesayet'ten] Bir ölünün vasiyetini yerine getirmeye memur kimse. «Biz vasiye muhtaç değiliz deyu nush kabul etmezdi.— Naima».

vâsi', **vasıa**, *A. s.* [Vüs'at'ten] Geniş. Enli. Bol. *Arzullahü vasıan*, Tanrının yeri genişlik. «Bu mesafat-i binihayette, — Bister-i vasi-i tabiatte.— Cenap».

vasif, *A. i.* Genç hizmetkâr, hizmetçi.

vasîl, *A. s.* Birinden asla ayrılmaz (Kimse).

vasıt, *A. s.* Ortada olan. Orta olan.

vasiyyet, *A. i.* Bir ölünün, sağlığında, ölümünden sonra yapılmasını istediği şeyler hakkındaki siparişi.

vasiyetname, *F. i.* [Vasiyyet name] Yazılı vasiyet.

vasl, *A. i.* 1. Ulaşma, birleşme. 2. Kavuşma, vuslat. «Çatlasın hiddetle baht-i kinedar — Saye-i vaslında oldum kâmkâr.— Re caizade».

vasm, *A. i.* Ayıp, utanacak şey. Eksiklik.

vasmet, *A. i.* 1. Kırıklık, güçsüzlük. 2. Ayıp, eksiklik. *Vasmet-i cehalet*, cahillik aybı. «Ahbar-i dürerbar vasmet-i mübalaga ve ıtradan âri ve müberra.— Sadettin». — «Eğer vasmet-i cehaletten tahlis-i nefs-i celil için. — Okçuzade».

vassaf, *A. s.* [Vasf'tan] Vasf ve tarif eden, öven. «Ey Hudavendimizin vassafı — Sana Hak vermiş o kalb-i sâfı.— M. Naci».

vaş, *F. i.* Düşman. Gammaz.

vatan, *A. i.* Bir kimsenin doğup büyüdüğü yer. *Vatan-i sanî* (ikinci vatan) sonradan yerleşilen yer. «Bu muhterem vatanın bergüzide evlâdı.— Fikret».

vatandaş, *F. i., s.* Bir memleket halkından olan. Hemşeri.

vatanî, **vataniyye**, *A. s.* Vatana ait, vatanla ilgili.

vatanperver, *F. s.* [Vatan-perver] Yurtsever. (XIX. yy.).

vatanperverane, *F. s., zf.* Yurtsevere yakışır yolda (XIX. yy.).

vatar, *A. i.* İş. *Kaza-i vatar*, aptes bozma.

vatvat, *A. i.* 1. Dağ kırlangıcı. 2. Yarasa. 3. Korkak geveze adam.

vaty, *A. i.* 1. Çiğneme, basma. 2. Çiftleşme.

vav, *A. i.* V harfinin adı. *Vav-i atıfa*, atıf vavı, aynı çeşitten iki kelime arasına gelen «ve» (ü), *vav-i kasem*, Allah sözünün başına eklenip *(Vallahi)* ant bildiren «ve» harfi. «Yok verdiği vav-i Amr'e bir kimse vücut — İbnin elfine itibar eyleyemezler. — Nabi».

vaveyl, *A. ü.* [Va-veyl] Yazık,

eyvah! «Hep onun aks-i huruşiyle garik-i vaveyl.— Fikret».

vaveylâ, *A. ü.* [Va-veylâ] 1. Eyvah, yazık. 2. Çığlık, feryat.

vaye, *F. i.* Nasip, kısmet. *Bivaye*, nasipsiz, «Bu âleme verimşidi vaye — Ol âleme salmış idi. saye.— Fuzuli».

vayedar, *F. s.* [Vaye-dar] Nasibi olan.

vayegir, *F. s.* [Vaye-gir] Nasiplenmiş. Elde etmiş. «Vayegir-i marifet pest anlamaz — Magaz-i cevzi piste vü bâdamdan.— Nabi».

vayemend, *F. s.* [Vaye-mend] Nasipli, pay sahibi.

va'z, vaız, *A. i.* Din öğütlemek. «Âdeme etmezisen va'z-i fesad-i sûri — Cinlere fitne-i gaybiye edersin tedris.— Şinasi».

vaz', *A. i.* 1. Koma, bırakma. 2. Tâyin etme. 3. Kurma, icat etme. 4. Duruş, davranış. *Vaz-i esas*, temel atma; *-haml*, doğurma; *-yed*, el koma. (Ed. c.) *Vaz-i adavet, -bimecalâne, -dilber, -ictinab, -mealperver, -mükedder, -pürigbirar, -sâf, -temaşakârî -vakuranc, -yetimane.* «A'mak-i târ-i leyle birer kimsesiz çocuk — Vaz-i mükedderiyle bakar sitareler.— Fikret». — «Hezar dide-i kevkeb nigehbanı iken — Nevale-i emele vaz-i yed ne müşkül imiş.— Nabi».

vazaif, *A. i.* [Vazife ç.] Vazifeler. «Kocasına karşı, vazaifine karşı hıyanet ederek.— Uşaklıgil».

vaz'an, *A. zf.* Durumu itibariyle. Asıl lûgat anlamı bakımından.

vâzı', **vâzıa**, *A. s.* [Vaz'dan] 1. Koyan. 2. Kuran, temel koyan. *Vazı-i imza*, imza koyan, imzalamış bulunan; *-kanun*, kanunu yapan, hazırlayan; *vazı-ül-yed* el koyan, eline alan.

vazî, vazia, *A. s.* [Vaz'dan] Alçak, deni, âdi bayağı. «Bir ma'şer-i vazi-i temaşa.— Fikret».

vaz'î, vaz'iyye, *A. s.* Vaz'a mensup onunla ilgili.

vazıh, vazıha, *A. s.* [Vuzuh'tan] Açık, meydanda. Kapalı ve düğümlü olmayıp açıktan anlatılan, şüphe bırakmıyan. «Adnan Bey kalbinde vazıh bir hiss-i hiras duydu.— Uşaklıgil».

vazîh, vazîha, *A. s.* [Vuzuh'tan] Çok açık. Besbelli. Meydanda.

vazıhan, *A. zf.* Açık açık.

vazıhat, *A. i.* [Vazıh ç.] Açık ve meydanda şeyler.

vazife, *A. i.* 1. Bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş. Bir kimse üzerine yapılması, havale edilmiş iş. 2. Önem verilen iş. 3. Bir kimseye her gün verilmesi kararlaştırılmış iş ücreti. (ç. Vazaif). «Bu vazifeyi o bizzat icra edecekti.— Uşaklıgil».

vazifedar, *F. s.* [Vazife-dar] Vazifeli. Memur. (ç. Vazifedaran).

vazifehâr, vaz'fehor, *F. s.* Ücret alan, ulûfesi olan. (ç. Vazifehâran).

vazifeşinas, *F. s.* [Vazife-şinas] Vazife veya işini dikkatle, titizlikle yapan. (ç. Vazifeşinasan).

vazifeten, *A. zf.* Vazife ile, vazife olarak.

vaziyyet, *A. i.* Durum, duruş. (XIX. yy.). «Ciddi bir mev'izekâr vaziyetiyle.— Uşaklıgil».

ve, *A. e.* Dahi, de, hem, ile.

ve, *F. e.* Çok defa «ü» gibi ve sesli harfle biten kelimeden sonra «vü» olarak okunur. *Ruz u şeb*, gece ile gündüz.

vea, via, *A. i.* 1. Kab. Mahfaza. 2. (Bio.) Damar.

veba, *A. i*, 1. Yumurcak illeti,

taun. 2. Genel olarak salgın hastalık. «(Kazıklı Voyvoda) Bulgaristan'ı illet-i veba ve zelzele-i belâyı tarattıracak surette kahr ü tahrip etmişti.— N. Kemal».

ve ba'dü, *A. cüm.* «İmdi, ondan sonra» anlamiyle Tanrı ve peygambere edilen dualardan sonra maksada giriş için kullanılırdı.

vebai, vebaiyye, *A. s.* Vebaya ait, veba ile ilgili.

vebal, *A. i.* Bir davranışın ahiretçe olan sorumluluğu, günah.

veber, *A. i.* 1. Kıl, tüy. 2. (Hek.) Hav, tüy.

vebr, *A. i.* (Zoo.) Aktavşan. Arabistan tavşanı.

veca', *A. i.* Ağrı, sızı, acı. *Veca-i mefasıl*, mafsal ağrıları, romatizma çeşitinden.

vecahet, *A. i.* 1. Güzellik, güzel yüz. 2. İtibar, onur. Haysiyet. «Karaçelebizade Mahmut Efendi ki devlet ve vecahet ile beynelulema meni-ül-cenab idiler.— Naima».

vecaib, *A. i.* [Vecibe ç.] Vecibeler.

vecazet, *A. i.* Sözün veciz, kısa oluşu.

vecd, *A. i.* Kendinden geçecek derecede dalgınlık. (Tas.) Kendinden geçecek derecede Tanrı sevgisine dalma. Yüksek heyecan. (XX. yy.). «Dururdu rindler dembeste, ney dembeste vecdinden — Ağaçlıklarda bülbül dûrdan feryada geldikçe.— Beyatlı».

vecdaver, *F. s.* [Vecd-aver] Büyük heyecan verici. «Muallâ bir derinlik şi'r-i Hâmit, şi'r-i vecdâver.— Fikret».

vecdi, *A. s.* Vecde mensup, vecd ile ilgili.

veceni, *A. s.* Yanağa ait, yanakla ilgili.

vech, *A. i.* 1. Yüz, surat. 2. Üst taraf. 3. Ön, alın. 4. Tarz, üslûp. 5. Sebep. 6. Vasıta. *Vechen min-el-vücuh*, hiç bir sebep ve münasebetle; *vech-i ahar*, başka yüzden, başka yönle. *-ahsen*, en iyi yol; *-maaş*, maişet, geçim vasıtası; *-mülâhaza*, Fransızcadan «nokta-i nazar» diye çevrilen *point de vue* karşılığı; *bervech-i*, olduğu üzere, olduğu gibi anlamında terkipler yapılır; *bervech-i âti*, *-balâ*, *-meşruh*, *-muharrer*, *-peşin*, *-zir*, aşağıda, yukarıda, anlatıldığı gibi, yazıldığı gibi, peşin olarak, aşağıda olduğu üzre; *-yesir*, kolayca, kolaylıkla; *min vechin*, bir bakımdan. (Ed. c.) *Vech-i dilber*, *-güzin*, *-ığbırar*, *-ketum*, *-pürgubar*, *-sâf*. «Vech-i namusuna olkan ile düzgün müsürer.— Şinasi».

veche, *A. i.* Yüz. Yan, taraf. *Veche-i azimet*, gidiş tarafı. «Mlle De Corton'un veche-i hayatını tebdil etmiş oldu.— Uşaklıgil».

vechen, *A. zf.* 1. Yüzce, yüz bakımından. 2. Bir yönden, bir bakımdan.

vechî, vechiyye, *A. s.* Yüze mensup, yüzle ilgili. *Zaviye-i vechiyye*, alın açısı.

veci', *A. s.* [Veca'dan] Ağrıtıcı, sızlatıcı. «Vezir asâ ile başına gözüne darb-i veci ile girişip.— Naima».

vecibe, *A. i.* Gerek ve vacip olan şey. Borç hükmünde olan görev, ödev. Yapılması gerek şey. *Vecibe-i zimmet*, boyun borcu.

vecih, vecihe, *A. s.* [Vecahet'ten] 1. Güzel, hoş. 2. Uygun, lâyık, münasip. *Tevcih-i vecih*, iyi, uy-

gun yorma; *vech-i vecih*, en uygun şekil. «Bir vecih kâmran.— Peçevi». — «Ebüssut Efendi ve Süleyman Ağa reyi vech-i vecih görüp.— Naima».

vecîz, vecize, *A. s.* [Vecazet'ten] Kısa, derli toplu.

vecize, *A. i.* Özdeyiş (XIX. yy.)

vecne, *A. i.* Yanak yumrusu, elmacık.

veda', *A. i.* Ayrılma, ayrılık. (Ed. c.) *Veda-i hayat, -nazarî, -sakin, buse-i veda, nazra-i veda.* «Mevsim veda eder gibidir zâr ü bimecal.— Fikret».

vedad, *A. i.* Sevme, sevgi. Dostluk. «Bir dimagî vedad ü refetle.— Cenap».

vedaî', vedayi, *A. i.* [Vedia ç.] Emanet olarak bırakılan şeyler. «Mamelek ve eşyası kabz ve vedayii teftiş ferman buyruldu.— Naima».

vedd, vüdd, *A. i.* Sevgi.

veddua, *A. cüm.* Mektup sonlarına «dualarımız sizinle beraberdir» anlamında yazılırdı.

vedi, *A. s.* Başkasının malını saklamıya memur kimse.

vedia, *A. i.* Emanet. Saklanılmak üzere bırakılan şey. *Vedia-t-ullah,* Tanrı emaneti olan halk. Ruh, can.

vedid, ved'de, *A. s.* Sevgisi çok olan.

vedud, *A. s.* Pek ziyade muhabbetli, pek şefkatli (Tanrı sıfatlarından).

vefa', *A. i.* 1. Sözde durma. 2. Sevgi ve dostlukla durma. 3. Yetişme, yetme. 4. Ödeme. *Bey' bilvefa,* bir malı, alınan para öndenince, geri vermek üzere satma; *bivefa,* vefasız, her cayi. «Ta çocuklukta penah ettiği aguş-i vefa — Doymadan germi-i nuşinine biçare sabi — Ebediyyen soğuyup.— Fikret».

vefadar, *F. s.* [Vefa-dar] Vefalı, dostluk veya sevgisinde duran, unutmıyan. (ç. Vefadaran).

vefadari, *F. i.* Vefa.

vefakâr, *F. s.* [Vefa-kâr] Vefalı. (ç. Vefakâran). «Dil secde eder yâr-i vefakârı görünce.— Cenap».

vefaşiar, *F. s.* [Vefa-şiar] Vefalı. Vefa huyu ile yaratılmış.

vefat, *A. i.* Ölüm. «Melih Bey vefatından sonra pâydar olacak hiçbir hâtıra bırakmamıştır.— Uşaklıgil».

vefd, *A. i.* 1. Gelme. 2. Birlikte gelen insan heyeti. 3. Elçi gibi gönderilen insan topluluğu. Farsça kuralla seci olarak *nezd-i maalivefd* diye de kullanılır.

vefik, vefika, *A. s.* [Vefk'tan] Uygun, aynı fikirde.

vefir, vefre, *A. s.* [Vefret'ten] Çok. *Sinin-i vefire,* çok yıllar.

vefk, *A. i.* 1. Uyma, uygun gelme. 2. Dua yazılı muska *Ber vefk-i dilhah, ber vefk-i meram,* gönlün isteğine, merama göre, onlara uygun olarak.

vefret, *A. i.* Çokluk. Bolluk.

vega, *A. i.* Gürültü, patırtı. Savaş. «Dehşet fiken-i kalb-i diliran-i vegadır.— Nef'i».

ve gayruhu, *A. ter.* Ondan başkaları, sairleri.

veh, *F. ü.* Vah!

vehb, *A. i.* Vergi, bağışlama. Bağış, hibe.

vehbi, vehbiyye, *A. s.* Tanrı vergisi.

ve helümme cerra, *A. ter.* Ötekileri de buna kıyas eyle, onlar gibi çek.

vehhab, *A. s.* Çok çok ihsan eden, ziyade bağışlayan (Tanrı sıfatlarındadır). «Vehhabsın ki ke-

mine bahşışın varlık.— Sinan Pş.»

vehhabi, *A. s.* Abdülvehhab tarafından kurulan mezhep ve buna uymuş kimse.

vehhac, *A. s.* Çok parıltılı. Çok çok alevli. «Üçer günlük yere dek asker-i Tatar bahr-i mevvac ve âteş-i vehhac gibi yayıldılar.— Naima».

vehham, *A. s.* [Vehm'den] Pek kuruntulu.

vehle, *A. i.* Dakika, an, lâhza. *Vehle-i ulâ*, ilk iptida, birdenbire. «Mürşit sanılır vehlede ashab-i dalalet.— Ziya Pş.»

vehleten, *A. zf.* Birdenbire. İlkin. «Bu ricası vehleten o kadar gayr-i kaabil-i icra görünecekti ki.— Uşaklıgil».

vehm, *A. i.* 1. Esassız, bâtıl fikir. 2. Şüphe, kuruntu. 3. Yersiz korku. «Çıkar şu vehm-i saadet güzarı fikr'inden.— Fikret».

vehmalûd, *F. s.* [Vehm-alûd] Vehim dolu. Vehim karışığı. «Bu vehmalûd bir zulmet ki benzer zulmet-i kabre.— Fikret».

vehmî, vehmiyye, *A. s.* Gerçekte olmıyan, fakat sanılan, kurulan.

vehmiyyat, *A. i.* [Vehmî ç.] Gerçekte olmayıp var sanılan şeyler.

vehmnak, *F. s.* [Vehm-nak] Kuruntulu.

vehn, *A. i.* Gevşeklik, kuvvetsizlik.

ve illâ, *A. e.* Yoksa.

vekâlet, *A. i.* 1. Başkasının işini görmeye memur olma, vekillik. 2. Bir kimse başkasını işinde kendi yerine koyma. 3. Birinin yerini tutma. 4. Nezaret, Bakanlık. 5. Sadrazamlık, Başbakanlık. *Vekâlet-i devriyye* bir başkasına devredilecek, yani bir başkasını vekil edecek şeiklde birine vekil olma; *-mutlaka*, (Osmanlı İmparatorluğu) sadrazamlık; *-umumiyye*, bir kimseye genel şekilde vekil olma; *-uzmâ*, sadrazamlık; Başvekâlet, (XIX. yy.) Sadraazmlık; (İstklâl savaşı ve Cumhuriyet devrinde) Kabine Başkanlığı, Başbakanlık. *dâva vekâleti* avukatlık; *ders vekâleti*, (Osmanlı imparatorluğu) Şeüyhislâmlıkta öğretim işleriyle uğraşan daire.

vekâleten, *A. zf.* Vekil olarak, başkasının adına.

vekâletname, *F. i.* [Vekâlet-name] Vekil tâyin eden kimsenin noterce (mukavelât muharriri, kâtib-i adlice) düzenlenmiş senedi.

vekâletpenah, *F. i.* [Vekâlet-penah] Padişahın vekili olan sadrazam.

vekâletpenahî, *F. s.* Padişahın vekili olan sadrazama mensup, onunla ilgili.

vekar, vakar, Bk. *Vakar.*

vekayi, vakayi, Bk. *Vakayi.*

ve kıs, *A. f.* «Var buna uydur» anlamındadır.

vekil, *A. i. 1.* Başkasının işini gören kimse. 2. Birinin adına söz söylyen, iş görem. 3. Bir memurun yerine geçici olarak işe bakan. *Vekil-i harc*, (Vekilharç) masraf görme ile ödevli kimse; *-müsahhar*, mahkemeye getirilmeyen hakkında dâva olunan kimse için mahkemece tâyin olunan avukat; *Başvekil*, Başbakan; *dâva vekili*, avukat.

vekn, *A. i.* Kuş yuvası. (ç. Evkân).

vekr, *A. i.* Kuş yuvası. (ç. Evkâr).

velâ, *A. i.* Sahiplik, yakınlık. Sahibinin azat ettikleriyle olan ilgisi ve onlar üzerindeki hakkı.

velâdet, vilâdet, *A. i.* Doğma, doğuş.

velâdî, vilâdi, *A. i.* Anadan doğma.

velâperver, *F. s.* [Velâ-perver] Dostluk besliyen, gösteren. «Bir velâperver-i insaf-şiar olsa dahi — Nazm-i eş'arda hemkevkebe-i Hakani.— M. Naci».

velâya', *A. i.* [Veli ç.] Veliler. Ermişler.

velâyet, vilâyet, *A. i.* 1. Velilik, ermişlik. 2. Veli olan kimsenin hali, şanı. 3. Başkasına sözünü geçirme. *Şah-i velâyet,* hazreti Ali. «Şehriyar-i bahr ü berr Sultan Süleyman veli — Ol ki mahz-i adldir zat-i velâyetperveri — Hali andan olmasın Yarab vilâyet ta ebed — Kim velâyetten değil hali safa-yi cevheri.— Fuzuli».

veled, *A. i.* Çocuk, evlât. Oğul. Eskiden hıristiyan künyelerinde *oğlu* yerine kullanılırdı. *Veled-i mânevi,* ahret evlâdı; ahretlik; *-zina,* kanunsuz evlenmeden dünyaya gelen çocuk, piç; *bilâ veled,* evlât bırakmadan; *ümm-i veled,* çocuğu olan nikâhsız cariye; *-sulbî,* öz oğul.

veleh, *A. i.* Şaşkınlık, şaşa kalma.

velehu, *A. ter.* «Bu da onun» anlamyle mısra veya beyitlere katılırdı.

velehza, *F. s.* [Veleh-za] Şaşırmış. «Serbeser ra'd-i heyahay-i velehzâ-yi sufuf.— Fikret».

velehzede, *F. s.* [Veleh-zede] Şaşkınlığa çarpılmış, uğramış.

velev, *A. e.* Olsa da, hattâ, bile. «Tasavvur eyliyemem, bir yürek velev münkir — Velev haşin ve mülevves.— Fikret».

velhan, *A. s.* [Veleh'ten] Şaşakalmış, Sersem.

velhasıl, *A. ter.* [Ve-el-hâsıl] Sözün özü, sonuç, kısaca.

veli, veliyye, *A.* i. s. 1. Sahip, 2. Küçük çocuğun işlerine karışan, halinden sorumlu olan kimse. 3. Ermiş *Veliyy- ül-emr,* emir sahibi, âmir; *veliyyi nimet,* (velinimet) nimet sahibi, besliyen.

velî, velik, velikin, *F. s.* [Vélikin] Lâkin, fakat. «Meyhanedeyiz gerçi veli aşk ile mestiz.— Ruhi».

veliahd, veliyy-i ahd, *A. i.* Bir hükümdardan sonra hükümdar olacak kimse. «Kendini veliahd-i müeyyed makamına koyup .— Naima».

velîd, *A. i.* Çocuk. Köle.

velime, *A. i.* Düğün cemiyeti, düğün ziyafeti.

veliyye, *A. i.* Ermiş kadın.

veliyyullah, *A. i.* Ermiş kimse.

velval, *A. i.* Kaygı, tasa ile ağlama. «Sıyt-i velval-i vega, velvele-i çeng-i cüyuş.— Fikret».

velvele, *A, i.* Gürültü, patırtı, şamata.
(Ed. c.) *velvele-i hayat, .intırak, -neşve, -savlet.* «Belki bir noktada birden durarak, velvelesiz, — Gösterişsiz iki katırcık isar eyler.— Fikret».

velveleendaz, *F. s.* [Velvele-endaz] Gürültü patırtı eden.

velveleengiz, *F. s.* [Velvele-engiz] Gürültü çıkaran. Gürültü koparan. «Bu hareket-i askeriyenin maharet Osmanlıların velveleengiz-i cihan olan dehşet-i galibiyetine munzam olunca.— N. Kemal»

vely, *A. i.* Birbiri arkasından gelme, çıkma. «Ebediyyen soğuyup, en acı, en ruhgeza — Bir maişet onu vely etti.— Fikret».

vemîz, *A. i.* Bulut arasından görünen ışık. «Ve vemîz-i esinne-i şehab-girdar .— Sadettin».

ver, *F. bağ.* Ve, eğer. «Oğlan nice

sabr pişe kılsın — Ver sabrı hem olsa nişe kılsın.— Fuzuli».

-ver, *F. e.* «Sahıp, usta» anlamiyle kelimelere ulanır. (ç. -veran)

behrever	*namver*
danişver	*raşever*
handever	*pişever*
hünerver	*suhanver*
kinever	*tacver*

verâ, *A. i.* 1. Arka 2. Öte. *Mavera*, (bir şeyin) arkasında, ötesinde bulunan şey. «Teferrüç etmiye dil bihudane Nailiyâ — Vera-yi âlem-i hayrette bir diyar ister.— Nailî».

vera', *A. i.* Haramdan kaçınma. Din buyruklarına bağlılık.

vera, *A. i.* 1. Halk, âlem 2. Yaratıklar. *Ahkar-ül-vera*, halkın en âcizi; *hayr-ül-vera*, (yaratıkların hayırlısı). Muhammet Peygamber. «Çünkü cenab-i hayr-ül-vera talepkâri-i visal-i kâbe-i ulya ile.— Naima».

veraset, *A. i.* Mirasçılık, Mirasta hak sahibi olma. «O esnada mer'i olan usul-i veraset iktiza sınca Sırbistan hükümetini iddiaya.— N. Kemal».

verb, *A. i.* Yabani hayvan ini.

verd, *A. i.* Gül *Ma-ül-verd*, gülsuyu. «Sen mevc-i nur içre şafak zambak da yahut verd-i âl. — Recaizade».

verdi, *A. s.* Gül ile ilgili.

verdiyye, *A. i.* (Bat) Fransızcadan *rosacées* (gülgiller) karşılığı (XIX. yy.)

verem, *A. i.* 1. Şiş. 2. Verem (ç Evram). «Gurup edip de güneş bir veremli taze gibi.— Fikret»

verek, **verk**, *A. i.* Kalça kemiği. Kaynak yeri.

verekî, *A. s.* Kalçaya ait, kalça ile ilgili.

verese, *A. i.* [Vâris ç.] Mirasçılar. *Beyn-el-verese*, mirasçılar arasında.

verid, *A. i.* (Bio.) Toplardamar, siyah kan damarı. *Verid-i bab*, kapı toplardamarı; *-ecvef-i süflâ*, alt ana toplardamarı; *-ecvef-i ulya*, üst ana toplardamarı; *-fevk-al-kebed*, karaciğer üstü toplardamarı; *-kilûsi*, kilûs damarı; *-vidaî*, boyun toplardamarı. *habl-ül-verid*, şahdamarı. (ç. Evride).

veridî, **veridiyye**, *A. s.* Toplardamarla ilgili. *Efvah-i veridiyye; imtisas-i veridî, kanevat-i veridiyye, nabz-i veridî, zeir-i veridi.*

verka', *A. i.* 1. Yabani güvercin. 2. Açık boz renk. «Gaar içinde lâne-i meskûn bir verka iki .— Şinasi».

verzide, *F. s.* Eklimiş.

verziş, *F. i.* Çalışma. İşletme.

verzkâr, *F. i.* [Verz-kâr] 1. Çiftçi. 2. İşçi, rençber

vesah, *A. i.* Kir, pas, Pislik, mundarlık.

vesaid, *A. i.* [Visade ç.] Yastıklar, şilteler.

vesaik, *A. i.* [Vesika ç.] Belgeler.

vesail, *A. i.* [Vesile ç.] Vesileler. «Fakat bütün bu vesail-i husumetin fevkinde bir şey vardı ki. — Uşaklıgil».

vesait, *A. i.* [Vasıta ç.] Vasıtalar, araçlar. *Vesait-i harbiyye*, savaş araçları; *-nakliyye*, taşıtlar. «Zaten ailenin vesait-i maliyesi bunu gayr-i kaabil-i tebdil bir kaide-i esasiye hükmüne getirmiş idi.— Uşaklıgil».

vesamet, *A. i.* Güzellik. Güzel olma.

vesatet, *A. i.* Araya girme, vasıta olma. «Valde hanımefendinin nezdinde vesatetini rica ederek. — Uşaklıgil».

vesavis, *A. i.* [Vesvese ç.] Vesveseler, kuruntular. *Vesavis-i şey-*

taniyye, şeytanın akla getirdiği kuruntular.
«Vesavis ve fiten galeyanına sebeboldular.— Naima».

vesaya, *A. i.* [Vasiyet ç.] İsmarlanan şeyler, öğütler. Siparişler. Vasiyetler.

vesayet, *A. i.* 1. Vasilik. 2. Vasiyet.

vesen, *A.* Uyku ağırlığı. Uyuklama.

vesi', **vesia,** *A. s.* Geniş, bol, ferah. «Vesi' ufuklara doğru medd-i iltimaatiyle ilerliyen sema. — Uşaklıgil».

vesîk, *A. s.* Çok sağlam, kuvvetli. «Mütemessikân-i habl-i vesik-şeriate tefhim için.— Naima».

vesika, *A. s.* 1. İnanacak, sağlam delil. 2. Belge.

vesile, *A. i.* 1 Yol, vasıta. 2. Fırsat, ara. 3. Bahane, sebep. *Vesile-i cemile,* güzel sebep; *bivesile bilâvesile,* ortada bir sebep ve bahane olmadığı halde; *ni'm-el vesile,* fırsattan istifade.
(Ed. c) *Vesile-i adevet, -cidal, -intikam, -istihkar, -mazeret, -niza', -tehmet:* «Demin getirdiğim küçük bir vesile hâtırıma. — Fikret».

vesilecu, *F. s.* [Vesile-cu] Sebep ve bahane arıyan.

vesîm, **vesime,** *A. s.* 1. Güzel hoş çehre. 2. Damgalı. «Kayd-i tahririm ile pâ-yi sühan der-zencir-Dag-i farmanım ile cebhe-i endişe vesîm.— Nef'i».

vesm, *A. i.* Dağlamak, damgalamak.

vesme, *A. i.* *1.* Hayvana basılan kızgın damga. 2. Kaş boyası. rastık. «Ebru-yi yâra vesme henüz naza başladı — Kimler çeker bu resme kurursa mürekkebi. — Beliğ»

vesmedar, *F. s.* [Vesme-dar] 1. Damgalı 2. Rastıklı.

vesn, **vesen,** *A. i.* Put. (ç. Evsan).

vesnan, *A. s.* Uykusu basmış olan. Uyuklayan.

vesselâm, *A. ter.* 1. Artık bitti, işte bu kadar diye sözü kısa kesme deyimi. «Bundan sonrası selâm» anlamına mektup sonlarına yazılır deyim.

vesvas, *A. i.* Şeytan. «Ve illâ kadir bilmez ve hod-naşinas bir alay nüdema-yi vesvasa beyhude yere selâm ve senamızı itlâf ve izaat etmiyesiz.— Kâni».

vesvese, *A. i.* Şüphe, tereddüt. İç rahat etmeme, kuruntu.

vesvesedar, *F. s.* [Vesvese-dar] Vesveseli, Kuruntulu. «Bi-mâna bir hiç onun vesvesedar damarların tahrik etmiş olacaktı .— Uşaklıgil».

veş, *F. s.* Benzetme edatı olup gibi anlamiyle kelimelere eklenir. *Bülbülveş,* bülbül gibi; *gonceveş,* konca gibi.

veşak, *F. s.* Vaşak.

veşm, *A. i.* İğne ile ve renkli tozla vücuda şekiller yapma, dövme. (ç. Vişam, vişum).

veşy, **veş,** *A. i.* 1. Kumaş işlemeleri, alacalığı. 2. Kumaşı renk ile resim ile süsleme. 3. Kılıç çeliğinin suyundaki özlülük. 4 Sözle yalanlar katıp yakıştırma. 5. Gammazlık etme. «Ve Murtaza Paşa dahi Hasan Paşa hakkındaki bazı veşy ve nemime yüzünden hareket edip— Naima».

veted, *A. i.* 1. Ağaç kazık. 2. Aruzda üç harften mürekkep nâzım parçası. 3. (Anat.) Ense kemiği.

veter, *A. i.* 1. Yay çilesi, kiriş. 2. Saz teli, kirişi. 3. (Geo.) Kiriş. *Veter-i kaime,* hipotenüs.

vetire, *A. i.* 1. Dar yol. 2. Üslûp. Tarz, 3. Burnun iki deliğini ayıran zar. 4. (Fel.) Süreç.

veyl, *A. i., ü.* Yazık.

vezan, *F. s.* Esen, esici. «Asmandan safîr-i bâd-i vezan — Ediyor gûş-i arza istilâ.— Cenap».

vezani, *F. i.* Esinti zamanı. «Eyyam-i vezani-i sabada.— Recaizade».

vezaret, *A. i.* Vezirlik, Vezir rütbesi. Bu rütbe sahiplerine *paşa* denirdi. *Vezaret-i uzma*, sadrazamlık. «Şem-i cihansera-yi vezaret ki şulesi — Meş'alfüruz-i encümen-i husrevan olur .— Nef'i».

vezb, *A. i.* Su gibi akmak.

vezîden, *F. i.* Yel esme.

vezir, *A. i.* Mülkiye rütbelerinin son derecesi olan rütbeye ulaşmış kimse. *Vezir-i âzam*, padişahın vekili olan birinci vezir; sadrazam, kabine başkanı; *kubbe veziri*, Osmanlı imparatorluğunda Tanzimattan önce bir nevi kabine teşkil eden ve sayıları zaman zaman değişen vezirler. İstanbul Topkapı sarayında bulunan Kubbe altı'nda toplanırlardı. «Bir böyle vezir lâyık elhak — Bir böyle habîr padişaha — M. Naci».

vezirane, *F. zf.* Vezirce, vezire yakışır yolda.

vezme, *A. i.* Kış sonu.

vezn, *A. i.* 1. Tartı, tartma. 2. Ağırlık. 3. Nazmın belli kalıplarından her biri. «Bâd-i aşkın neler fısıldarsa — Vezn ile kafiyeyle bestelerim.— Cenap».

vezne, *A. i.* 1. Tartı aleti, terazi. 2. Akça alınıp verilen yer. 3. Ateşli silâhlarda barut konan yer, hazne.

veznedar, *F. i.* [Vezne-dar] Vezne memuru, sandık emini.

vezzan, *A. s.* [Vezn'den] Çok tartan, kantarcı.

via, vea, *A. i.* Bk. *Vea.*

vica', *A. i.* [Veca' ç.] Ağrılar.

vicah, *A. i.* [Vech'den] Yüz yüze gelme, yüzleşme.

vicahen, *A. zf.* Yüz yüze yüzüne karşı.

vicahi, vicahiyye, *A. s.* Yüz yüze olan.

vicdan, *A. i.* 1. Bulma, bir şeyi bir halde görme, 2. Duyma, duygu. 3, Dalma, kendinden geçme 4. Din, inanç, 5. İnsanın içinde olan ve iyi ile kötüyü ayırt eden duygu. (XIX. yy.) *Hürriyet-i vicdan*, din inancında, din töreni yapmada serbestlik. «Bir görür mir'at-i vicdanında nefsin hodperest.— Şinasi».

vicdanen, *A. zf.* İçten, yürekten.

vicdanî, vicdaniyye, *A. s.* Vicdana ait, iç duygu ile ilgili.

vicdaniyyat, *A. i.* Vicdana ait haller, nitelikler.

vicdansuz, *F. s.* [Vicdan-suz] Vicdana acı veren, yürek parçalayan. «Şu murgun nalesin bir ah-i vicdansuza benzettim.— Cenap».

vidac, *A. i.* (Bio.) Boyun damarı

vifak, *A. i'* 1. Uygunluk, Aynı fikirde olma. 2. Barış. «Akla muvafık mı ki olsun nifak — Hâkim âfak dururken vifak.— M. Naci».

vihad, *A. i.* [Vehd, vehde ç.] Uçurumlar. Derin vâdiler. «Sehm-i zud-güzar tilâl ü vihadından hezar zor ü zar ile gider.— Sadettin.»

vikahat, vakahat, Bk. *Vakahat.*

vikaye, *A. i.* 1. Kayırma, koruma. 2. Sahib çıkma Koruma. 3 Önünü alma. «Karanlıkta bizi bir tehlike-i mütekarribenin sadmesinden haberdar ve vikaye eden tehaşi-i asabi nevinden bir hareket-i gayr-i ihtiyariye ile .— Uşaklıgil».

vikayet, *A. i.* Koruma, sahip çık-

ma.

vilâ', *A. i. 1.* Birbirinin ardı sıra gelmek. 2. Ahbablık, dostluk.

vilâd, *A. i.* Doğurma.

vilâdet, velâdet, *A. i.* Doğma.

vilâdi, vilâdiyye, *A. s.* Anadan doğma.

vilâyât, *A. i.* [Vilâyet ç.] İller.

vilâyet, *A. i.* Bk. *Velâyet.*

vilâyet, *A. i.* Vali idaresinde bulunan ülke bölümü. İl. «Asılzade bir kız sıfatiyle vilâyetlerden birinde.— Uaklıgil».

vildan, *A. i.* [Velîd ç.] 1. Yeni doğmuş çocuklar. 2. Kullar, Köleler.

viran, *F. s.* 1. Yıkık. 2. (Mec.) Gamlı, tasalı, tesellisiz. «Elbette olur ev yıkanın hanesi viran.— Ziya Pş».

virane, *F. i.* 1. Yıkılmış yapı kalıntısı. 3. Eski, yıkılmıya hazır halde yapı. «Ya pister-i kemhada ya viranede can ver.— Ziya Pş.»

virani, *F. i.* Yıkıklık.

vird, *A. i.* Belli vakitlerde okunması âdet edinilen Kuran cüzleri, bazı dualar. *Vird-i zeban*, her vakit tekrar edilen, ağızdan düşmiyen. «Bu beytin edip vird-i zeban dil-i sad çâk.— Sami».

visab, *A. i.* Atlama, sıçrama.

visad, visade, *A. i.* Dayanıp rahat edilecek yastık veya şilte. «Çekip visadeyi, kılmış külâh-i gûşeyi ham.— Fikret».

visak, vesak, *A. i.* 1. Kalın, kuvvetli bağ 2. Antlaşma, yeminle söz verişme. 3. Sözleşme yeri. «Rumeli kethüdasının visakında muhtefi oldu.— Naima». —«Ol bedr-i bi-mahak ile hem-visak oldu.— Sadettin».

visal, *A. i.* [Vasıl'dan] Sevdiğine kavuşma. (Ed. c.) *Amal-i visal, ân-i visal, hummayi visal, leyal-i visal, nevid-i visal, nokta-i visal, safa-yi visal, ümmid-i visal, va'd-i visal.* «Bakın şu pembe bulutlarda bir eda-yi visal: — Yeter çocukluğa rağbet, diyor.— Fikret».

visam, *A. i.* [Vesim ç.] Güzel, hoş çehreler. Damgalanmış şeyler.

vişah, *A. i* Boyundan koltuk altına doğru kuşanılan sırma ve cevahirle süslü hamail.

vişam, *A. i.* [Veşm ç.] Dövmeler.

vişnap, *F. i.* [Vişne-âb] Vişne şurubu, şerbeti.

vişne, *F. i.* Vişne.

vitr, *A. i.* Tek olan şey. *Salât-i vitr*, yatsı namazından sonra kılınan üç rekat namaz.

vizr, *A. i.* Günah. 1. Yük ağırlık. (ç. Evzar.) «Aşikâre irtişa ile kesb-i vizr ü vebalden içtinap etmedi.— Naima».

vuhul, *A. i* [Vâhal ç.] Çamurlu, batak yerler.

vuhuş, *A. i.* [Vahş ç.] Yabaniler, vahşiler. Yabani hayvanlar. «Gûya bu zulmetlerin vuhuş-i hâbide sini uyandırmaktan ihtirazen.— Uşaklıgil».

vuku', *A. i.* 1. Düşme. olma. 2 Raslama, gelip çatma. 3. Geçme, olma *Vuku-i hal*, bir olayın çıkış ve geçişi; *adîm-ül-vuku*, hiç olmıyan, olması imkânsız; *kesir-ül-vuku*, çok, sık sık olan; *nadir-ül-vuku*, seyrek raslanan. «Birden bu meserrette bir tebeddül vukua gelmiş idi.— Uşaklıgil».

vukuat, *A. i.* [Vak'a ç.] 1. Olaylar. 2. Normal geçen hayat dışında sayılacak işler. 3. Kavga, yaralama gibi haller. «Bu silsile-i vukuatı asıl mahiyetlerine tenzil etmek istemişti.— Uşaklıgil».

vukud, *A. i.* Tutuşma. Yanıp ateş

alma.

vukuf, *A. i.* 1. Durma, duruş. 2. Bir halde durma, artıp eksilmeme. 3. Öğrenme, haberli olma. *Ehl-i vukuf*, haberi olanlar, bilgiler; *kesb-i vukuf*, haberi olma, öğrenme. «Buna vukuf hâsıl ettikten sonra.— Uşaklıgil».

vuslat, *A. i.* Sevenin sevdiğine kavuşması. «Sıhhat sonu dert olmasa vuslat sonu hicran.— Ruhi».

vusta, *A. s.* Orta. *Asya-yi vusta*, Ortaasya, *kurun-i vusta*, ortaçağ (XIX yy.)

vusul, *A. i.* Varma, erişme, ulaşma, yetişme. «Öğrenmek isteyenler ne vasıta ile vusul-i maksada muktedir olsunlar.— N. Kemal».

vuzu', *A. i.* Abdest alma. «Su bulunmazsa teyemmüm ile caizdir vuzu.— Hilmi»

vuzu', *A. i.* Nefsini alçaltma, hakir görme.

vuzuh, *A. i* Açık ve belli olma. Anlaşılır olma. Açıklık. «Tamamen vuzuh ve sarahat kesbedememekle beraber.— Uşaklıgil».

vücub, *A. i* Vacip ve gerekli olma. Bırakılması mümkün olmama.

vücubî, *A. s. A. s* Vücuba ait, onunla ilgili. *Fi'l-i vücubi*, gereklilik kipi. (Man.) Olumlu.

vücud, *A. i.* 1. Bulanma, var olma, varlık, 2. Vücud, cisim, gövde, beden. «Ve beyn-en-nâs illet-i vücud ve kıllet-i ihsan ve cûd ile kesbi şöhret ettiğinden — Raşit». — «Halkın ta'n ü teşniine vücud vermeyip.— Naima»

vücudiyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *panthéisme* karşılığı (XX. yy.).

vücuh, *A. i.* [Vech ç.] 1. Yüzler, çehreler. 2. Bir şehir veya kasabanın ileri gelenleri. 3. Suretler, imkânlar. 4. Kuran'ın okunuşundaki bazı farklar. «Kuvve-i maliye sahibi ve vücuh-i âyandan olmakla.— Naima». — «Tehir ve tevkife rıza vermeyip nice vücuha ihtimal vermekle.— Peçevi».

vüdd, vedd, vidd, *A. i.* Sevme, sevgi, dostluk.

vüfud, *A. i.* Gelme, erişme.

vüfud, *A. i.* [Vefd ç.] Heyetler vekiller.

vüfur, *A. i.* Bolluk, çokluk.

vükelâ, *A. i.* [Vekil ç.] 1. Vekiller. 2. Osmanlı İmparatorluğunda kabine üyeleri. *Vükelây-i devavi*, avukatlar; *meclis-i vükelâ*, kabine toplantısı.

vükûl, *A. i.* Birliyle işe girişme, işbirliği. «Bu mertebe ahmak vükul şimdiye değin bu sahada vusul bulmamış idi.— Peçevi».

vülât, *A. i.* [Vali ç.] Valiler. «Vülât ve ümera ve kudat ve sairlerini müteakiben.— Naima».

vüleyd, *A. s.* [Veled'den] Küçük çocuk, çocukçuk.

vülû', *A. i.* Bir şeye fazla düşkünlük.

vülûc, *A. i.* Girme, sokulma. «Eder mi âkıl olan kimse tenknaya vülûc — Kemal-i haşyet ile etmeyince fikr-i huruc.— Beliğ».

vüreyka, *A. i.* Küçük yaprak, yapracık. «Vüreykalardaki şermende vir tehaşi ile.— Fikret».

vüreykat, *A. i.* [Vüreyka ç.] Küçük yapraklar.

vürud, *A. i.* Varma, gelme, yetişme. «Şair bu şeylere atf-i hayal ile — Eyler vürud-i refref-i ilhama intizar.— Fikret».

vüs', *A. i.* 1. Güç, kudret. Yapabilme kuvveti. 2. Zenginlik, bolluk. *Vüs-i beşer*, insanoğlunun yapableceği. «Kulun vüs'um

mertebe din ve devlet hizmetinde bezl-i makdur eyledim.— Naima».

vüs'at, *A. i.* 1. Genişlik, bolluk. 2. Para bakımından durum. 3. Boş meydan, fırsat. «Rümuz ve şümuliyle telhis ve icmal eder bir vüs'at-i ifadeye maliktir.— Uşaklıgil».

vüska, *A. s.* [Vüsuk'tan] Pek sağlam ve kuvvetli olan. *Urvet-ül-vüska*, (pek sağlam kulp) müslümanlık.

vüsub, *A. i.* Sıçrama, atlama.

vüsuk, *A. i.* Sağlam surette inanma, güvenme. İnanç.

vüsüd, *A. i.* [Visade ç.] Yastıklar.

vüşad, *A. ç., i.* Koğucular. Yalanla fitne uyandıranlar.

vüşum, *A. i.* [Veşm ç.] Dövmeler.

vüzera, *A. i.* [Vezir ç.] Vezirler. *Şeyh-ül-vüzera*, vezirlerin en eskisi olan kimse.

Y

y, *A. i.* Arap alfabesinin yirmi sekizinci, Fars ve Osmanlı alfabesinin otuz birinci harfidir. Ebcet sayısında 10 işaretidir.

ya! *A. ü.* Ey, hey ünlemi.

-yab, *F. s.* 1. Bulan, 2. Bulunan ele geçen anlamlariyle terkiplere girer.

fenayab	*rehyab*
feyzyab	*suretyab*
fürceyab	*şerefyab*
hisseyab	*şifayab*
kemyab	*şöhretyab*
nayab	*taravetyab*
rehayab	*zaferyab*

yaban, *F. i.* Yaban.

yabani, *F. s.* Yabana mensup, ıssız yerde yaşıyan. Vahşi.

yabenak, *F. s.* Bulan, bulucu.

yabende, *F. s.* Bulan, bulucu.

yâbis, *A. s.* Kuru. *Ratb ü yâbis*, taze, kuru, her türlüden.

yâd, *F. i.* Anma, hatıra getirme. «Lâkin kendiden sonra yâd olunacak bir hizmet görmedi.— Peçevi».

yaddar, *F. s.* [Yâd-dar] Hatırda tutan, unutmıyan.

yaddaşt, *F. i.* [Yad-daşt] Hatırda tutulan, Hâtıra. «Sikadan mesmu olanları yaddaşt olmak için sebt ü tahrir eyliyem.— Peçevi».

yade, *F. i.* Hâtıra, anı. «Çün bu mecmuamızda yâde kelâmın nihayeti yok.— Peçevi».

yadest, *F. i.* Lâdes oyunu.

yadigâr, *F. i.* Bir kimse veya nesneyi hatıra getirecek şey. «Hep onun yadigârıdır kederim. — Fikret».

Yafes, *A. i.* Peygamber Nuh'un üçüncü oğlu. Tufan'dan sonra Hazer denizi kuzeyinde yerleşmiş ve o taraftaki insanlar silsilesini ona çıkarılmıştır.

-yafte, *F. s.* Bulmuş, bulunmuş, bulunan anlamiyle tamamlamalar yapılır. *Husulyafte*, meydana gelmiş olan; *şerefyafte*, şeref bulmuş.

ya'fur, *A. i.* 1. Toprak renginde ahu. 2. Gecenin beşte altıda bir gibi bölümü.

yagfirullahü, *A. ter.* Tanrı mağfiret etsin.

yağma, *F. i.* Zorla mal kapma. Çapul. *Han-i yağma*, fakirler

için tertib edilen sofra.

yağmager, *F. s.*, *i.* Çapulcu.

yagmageran, *F. i.* [Yağmager ç.] Çapulcular.

yah, *F. i.* Buz.

yahpare, *F. i.* [Yah-pâre] Buz tutmuş, donmuş. «Felekte hale o yahbeste âbe benzer kim — Meh-i münir meyanında ola bir narenc.— Ruhi».

yahçe, *F. i.* 1. Dolu. 2. Çiy.

yahpare, *F. i.* [Yah-pâre] Buz parçası.

yahu, *A. ü.* Ey, hey çağırışı ile bana bak anlamariyle kullanılır.

yahud, *F. s.* İki şey arasında terdit bildirir, yahut.

Yahud, Yehud, *A. i.* Peygamber Yakup'un oğlu Yahuda soyundan gelenler. Yahudi. «Bilmeyip doğru yolu sana muti olmadılar — Kaldılar nâr-ı cahîm içre nasara vü yahud.— Kanuni».

Yahuda, *A. i.* Peygamber Yakub'un on iki oğlunun en büyüğü.

yahudi, *A. i., s.* Yahuda'ya mensup olan, Benîisrail dininden bulunan.

yakaza, *A. i.* Uyanıklık. *Beyn-en-nevm vel yakaza*, uyku ile uyanıklık arasında. «Müstağrak-i gaşy ü yakaza, mürde vü zinde. — Cenap».

yakîn, *A. i.* Kesin olarak bilme. Ozak olmıyan. *Hakk-el-yakîn*, gerçekliğine hiç şüphe olmıyan; *ilm-el-yakîn*, kesin olarak edinilmiş bilgi. *kesb-i yakîn*, kesin olarak öğrenme, bilme. «Ey nigehdar-i asman ü zemin — Nur-bahş-i kulûb-ı ehl-i yakîn.— Haleti».

yakînen, *A. zf.* Hiç şüphe edilecek yeri bulunmaz surette, kesin olarak.

yakînî, *A. s.* Kesin, şüphe olmıyacak bilgiye ait, onunla ilgili.

yakinîyyat, *A. i.* Yakîn ile, kesin olarak bilinen şeyler.

Ya'kub, *A. i.* Peygamber Yakup. Oğlu peygamber Yusuf'un başına gelenler dolayısiyle ün almış, edebiyatta gam, kaygı sembolü olmuştur.

ya'kubî, *A. s., i.* Yakup adlı bir peskopos tarafından çıkarılan bir mezhep olup Suriye'de taraftarları vardır; bu mezhepten olan kimse, bu mezhepte ilgili.

yakut, *A. i.* 1. Değerli süs taşlarından biri. Kırmızı, mavi, sarı, beyaz renkleri olur en değerlisi kırmızısıdır, bu yüzden sade yakut kelimesi ile kırmız renk de anlatılır. 2. (Mec.) Şarap. 3. Güzelin (kırmızı) dudağı. *Yakut-i ahmer*, kırmızı yakut, şarap; *-ham*, (işlenmemiş yakut) güzelin dudağı; *-kebud*, gök yakut; *-müzab*, (erimiş yakut) gözyaşı. Kırmızı şarap. Kan; *-revan*, (akan yakut) gözyaşı; kırmızı şarap; *-rümmanî*, (nar tanesi gibi yakut) en değerli yakut; *-serbeste*, güzelin ağzı, kapalı dudağı; *-zerd* (sarı yakut) güneş.

yakzan, *A. s.* Uyanık.

yal, *F. i.* 1. Boyun, boynun gövdeye bitiştiği yer. 2. Kuvvet, güç, zor. *Yal ü bâl*, boy bos, endam. «O yâl bâl o temayül o şive-i reftar.— Nedim».

yalmend, *F. i.* Aile başkanı.

yam, *F. i.* Posta (menzil) beygiri.

yalvane, *F. i.* Kırlangıç kuşu.

ya'mur, *A. i.* Oğlak.

ya'ni, *A. e.* Kendinden evvel gelen cümleyi açıklama yerinde kullanılır.

yâr, *F. i.* 1. Dost. 2. Sevgili. 3.

Tanıdık, ahbap. 4. Yardımcı. *Yâr-i can*, candan dost. *-gaar*, (Mağara dostu) peygamber Muhammet'e mağarada arkadaşlık eden Ebubekir; (Mec.) Çok vefalı arkadaş; *-kadîm*, eski dost. *Çihar-i yâr*, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali; *zülf-i yâr*, (Sevgilinin saçı) dokunaklı, mânalı söz. «Amma levent yâr-i gaarlık etmeyip belki taraf-i a' daya intısar ile.— Naima».

yârâ, *F. i.* Güç, takat. *Yaray-i suhan*, söz söyleme kudreti. «Ne taburlarında imdad-i kaleye yârâ ve miknet ne mahsurlarında tahammül ve ıstabara tâb ü takat.— Ragıp Pş.».

yârab, yarabbi, *A. i.* [Ya-Rabb] Ey rabbim, Tanrım! «Nasıl sabah idi, Yarab, ne subh-i muğberdi.». — «Sayıklıyor yine, yarabbi sen esirge bizi.— Fikret».

yarân, *F. i.* [Yâr ç.] Dostlar. *Bezm-i yâran*, dostlar meclisi. «Yârlarla tarab yâr ile sohbet dileriz.— Beyatlı».

yare, yara, *T. i.* Yara sözü ile bazı terkipler yaygın bir hal almıştır. *Yare-i dil*, gönül yarası; *yare-i hicran*, ayrılık yarası.

yârî, *F. i.* 1. Dostluk. 2. Yardım.

yasemen, yasemin, *F. i.* Yasemin.

ya'sub, *A. i.* Arıbeyi. Ulu, baş. «Biz ki ya'suba olup fermanber. — Şinasi».

yave, *F. i.* Boş lâkırdı, saçma sapan söz.

yavegû, *F. s.* [Yave-gû] Saçma sapan söyliyen. «Jajhay-i herzekâr ve yavegû-yi perişan etvarın. Veysi».

yavegûyan, *F. i.* [Yavegû ç.] Yâve söyleyiciler. «Yavegûyan-i cihanın her biri bir hod-pesend. — Ruhi».

yavegûyi, *F. i.* Saçma sapan konuşma.

yaver, *F. s.* Yardımcı, imdatçı. *Yaver-i ekrem*, Sultan Hamit sarayında müşür yaverler; *-fahr-i* maaş ve tahsistaı olmadan padişah yaverliği yapan; *-harb*, büyük komutan yaveri (XIX. yy.). «Cihanban-i kavi devlet cihangir-i zafer yaver.— Nef'i».

yaveran, *A. i.* [Yaver ç.] Yaverler.

yaverî, *F. i.* Yardımcılık. Yardım.

yavesenc, *F. s.* [Yave-senc] Yaveden hoşlanan. (ç. Yavesencan). «Aczime bir hüccet alırdım eğer ehl olsalar — Ruzgârın yavesencan-i fazilet-küsteri.— Nef'i».

yazdeh, *F. s.* On bir.

yeafir, *A. i.* [Yafur ç.] Ahular.

yeakîb, *A. i.* [Ya-kub ç.] Erkek keklikler.

yeasib, *A. i.* [Yasub ç.] Arı beyleri.

yebab, *A. s.* Yıkık ,bozuk. *Harab ü yebab*, yıkık dökük.

yebs, *A. i.* (Islak şey). Kuruma.

yed, *A. i.* 1. El. 2. Kudret, güç. 3. Yardım. 4. Vasıta. 5. Mülk. *Yed beyed, yeden biyed*, elden ele, doğrudan doğruya; *yed-i beyza*, (Beyaz el) Peygamber Musa'nın parlayan eli, onun ilk mucizesi, keramet; *-emin*, kanunun inanılır kimse olarak seçtiği insan; *-tasarruf*, sahiplik; *-tulâ*, (uzun el) tam, geniş bilgi, ustalık. *-vâhid*, tekel; *yedullah*, (Tanrı eli) Tanrı kudreti (ç. Eyadi, eydi). «O zaman sen yed-i kahhar-i hamiyette.— Fikret». — «Hürmetin-

den mi düşer gâhi ayağa düşse de — Gelmede bint-il-ineb ta devr-i Cem'den yedbeyed.— A. Rıza Pş.». — «Mâr ise aduv biz yed-i beyza-yi kelîmiz.— Ruhi».

yeg, *F. s.* Bk. *Yek.*

yegâne, *F. s.* Tek. «Yegâne ziynet-i aguşu bir güzel masum.— Fikret».

yegânegi, *F. i.* Teklik.

yegân yegân, *F. s.* Birer birer, ayrı ayrı.

yek, *F. s.* 1. Bir. 2. Tek. 3. Birlik, bir oluş *Yekbeyek*, tek tek, *yekdüse*, bir iki üç.

yekâhenk, *F. s.* [Yek-ahenk] Aynı ahenkte, hiç değişmeden. «Ben neyliyeyim elhan-i yekaheng-i cihanı.— Cenap».

yekâviz, *F. i.* Bir cins kılıç.

yekâyek, *F. s.* 1. Bir tek, tek tek. 2. Ansızın. «Altmış kese akçeyi yekâyek faide ile alıp.— Naima».

yekbar, yekbare, *F. s.* [Yek-bar] Bir defa, bir kere.

yekcihet, *F. s.* [Yek-cihet] Oylar bir olarak, birlikte. *Yekdil ve yekcihet*, gönül ve oy birliği.

yekçeşm, *F. s.* [Yek-çeşm] Tek gözlü. 2. Güneş.

yekdane, *F. s.* [Yek-dane] Eşi, benzeri olmıyan, tek. «Kân-i endişe hazef-pâreleridir Ekrem — Bu güherler ki sana her biri yekdane gelir.— Recaizade».

yekdem, *F. s.* [Pek-dem] Bir dem, bir nefes, çok kısa.

yekdeme, *F. s.* Bir dem olan, sürmez olan. «Sohbet-i yekdemesi bizzarure can-i bikese mahz-i ganimet olan.— Nergisi».

yekdest, *F. s.* [Yek-dest] Elbirliği ile çalışanların her biri.

yekdiğer, *F. s.* Birbirine, biribirini.

yekdil, *F. s.* [Yek-dil] Kalbleri birbirine uygun. «Fırkamız yekdil olur sertâser.— Şinasi».

yeke, *F. s.* Tek. Bir. Yalnız.

yekesuvar, *F. s.* Binicilikte emsalsiz; yiğit atlı.

yeketaz, *F. s.* Tek başına saldıran savaçşı. Yiğit. «Yeketaz-i semt-i irfan olduğum bilmez misin.— Halimgiray».

yeknasak, *F. s.* [Yek-nasak] Bir teviye. Değişmez. «Yolda, yolda o iki saatlik yeknasak yapur seferinde de.— Uşaklıgil».

yekpare, *F. s.* [Yek-pâre] Bir parçadan ibaret. Bütün, som. Parçasız. «Yekpare bir beyazlığın altında na'ş-i hâk.— Fikret».

yekpâ, *F. s.* [Yek-pâ] Tek ayaklı. Topal.

yekran, *F. i.* Soyu belli, cins at. «Serdar-i âzam zir-i ranında olan yekran-i çabuk inanı birkaç kadem ileri sürüp.— Naima».

yekrenk, *F. s.* [Yek-renk] Bir renkte, alaca olmıyan. «Kâbe'yle sanem-hanede yekreng-i sücuduz.— Sami».

yekru, *F. s.* [Yek-ru] 1. Bir yüzlü, riyasız. 2. Halis dost.

yekruze, *F. s.* [Yek-ruze] Bir günlük. Geçici. «Ey müftehir-i devlet-i yekruze-i dünya — Dünya sana mahsus ü müsellem mi sanırsın.— Ziya Pş.».

yeksal, yeksale, *F. s.* Bir yıllık. Bir yaşında.

yeksan, *F. s.* 1. Düz. 2. Bir, beraber. 3. Her zaman, bir düzüye. *Hak ile yeksan*, toprakla bir, yıkık. «Yeksan azab-i kabre nihanî bir ıstırap.— Fikret».

yekser, yeksere, *F. s.* 1. Baştan başa. 2. Birlikte, hep beraber.

yeksüvar, yeksüvare, *F. s.* [Yek-süvar] Arkadaşı olmıyan atlı. (ç. Yeksüvaran). «Yüz bin olur-

sa gam sipehi dönmez yüzüm — Meydan-i aşk içinde bugün yek-suvareyim.— İbni Kemal».

yekşebe, *F. s.* [Yek-şebe] Bir gecelik. «Bizimle yekşebe hembezm-i ülfet olduğuna — Rakibe eylediğin itizarı biz biliriz.— Nabi».

yekşenbih, *F. i.* Pazar günü.

yekta, *F. s.* Tek, eşsiz, benzersiz. *Dürr-i yekta*, tek inci. «Ey sadr-i cihan safder-i yekta-yi zemane. — Nef'i».

yektene, *F. s.* Yalnız başına, tenha. «Sürdükçe hasma yektene bakmaz silâh ü cevşene.— Nef'i».

yekûn, *A. i.* Toplam. «Bunlar öyle yekûn-i meziyyet teşkil ediyordu ki.— Uşaklıgil».

yekvücud, *F. s.* [Yek-vücud] Hep birden, tek bir insan gibi. «Kalsın sular üstünde dil-i yekvücudumuz.— Cenap».

yekzeban, *F. s.* [Yek-zeban] Bir dil kullanan. Sözleri bir.

yel, *F. s., i.* Pehlivan, yiğit.

yelân, *F. i.* [Yel ç.] Pehlivanlar, yiğitler.

yelda, *F. i.* Uzun ve kara şey. *Şeb-i yelda*, (20-26 Aralık) yılın en uzun gecesi. «Şeb-i yeldayı müneccimle muvakkit ne biiir.». — «O yelda-yi sefalet, şimdi bir subh-i tesellibar.— Fikret».

yele, *F. i.* 1. Otlağa salınmış sürü. 2. Kuvvetle saldıran. 3. Seğirten. Koşucu.

yem, **yemm**, *A. i.* Deniz. «Üç gemi yol buldu gemsiz at gibi saldırdı yeme.— Süruri».

Yemani, **yemaniyye**, *A. s.* Arap yarımadasındaki Yemen ülkesine ait, onunla ilgili. *Hıtta-i Yemani*, Yemen ülkesi; *şa'ray-i Yemani*.

Yemen, *A. i.* Arap yarımadasının batı güney tarafını teşkil eden bölge.

yemin, *A. i.* 1. Sağ. 2. Ant. 3. Sözü tanrı adı ile kuvvetlendirme. *Yemin ü yesar*, sağ ve sol; *ked-i yemin*, el emeği, el emeğiyle kazanılan. «Tigına n'ola yemin eylerse ruh-i Murtaza.— Nef'i».

yenabi', *A. i.* [Yenbu' ç.] Kaynaklar, pınarlar.

yenbagi, *A. f. Kema yenbağı*, gerektiği yolda.

yenbu', *A. i.* Pınar, kaynak, ayazma. «Olmasa sinesi yenbu-i hikem — Levha yazmazdı bu ahvali kalem.— Hakani».

yeraa, *A. i.* 1. Kamış kalem. 2. Ateşböceği. *Yeraa cunban*, (kalem oynatan) yazı yazan.

yeraazen, *F. s.* [Yeraa-zen] Kalem oynatan, yazan.

yerabî, *A. i.* [Yerbu ç.] Tarla sıçanları.

yerbu', *A. i.* Tarla sıçanı.

yerhamükâllah, *A. c.* «Tanrı sana merhamet etsin» anlamında dua. Aksıranlara söylenir.

yerekan, *A. i.* Sarılık hastalığı. Ekine vuran sap hastalığı. «Kan alır kande görürse yerekan.— Nabi».

yerlig, *F. i.* Türkçe yarlığ sözünden. Ferman buyruk. *Yerlig-i beliğ*, padişah buyruğu.

ye's, *A. i.* Ümitsizlik. Ümit kesme. «Seni ismînle sade yâd etmek — Bana ye's-i fena verir.— Fikret».

yesag, *F. i.* 1. Yasak. 2. Kanun, nizam.

yesar, *A. i.* 1. Sol. 2. Zenginlik, varlık, genişlik.

yesaret, *A. i.* 1. Zenginlik. 2. Kolaylık.

ye'saver, *F. s.* [Ye's-aver]

Ümitsizlik verici, veren.

yesîr, *A. s.* [Yüsr'den] 1. Kolay. 2. Az. «Gayrıya müşkil olan sana olur emr-i yesîr.— Nef'i».

yesr, *A. i.* Kolay, kolaylık.

Yesrib, *A. i.* Medine şehri. «Al Kâbe'nin ey hâce dilden haberin gör kim — Yesrib ne aceb kûşe Batha ne aceb yerdir.— Ruhi».

yeşb, *A. i.* Yada, yağmur taşı.

yeşem, yeşim, *F. i.* Yada, yağmur taşı.

yetami, *A. i.* [Yetim ç.] Babaları ölmüş çocuklar.

yetim, *A. s., i.* 1. Tek, eşsiz. 2. Babası, yahut babası, anası ölmüş çocuk. *Yetim-üt-tarafeyn*, baba ve anası ölmüş çocuk; *dürr-i yetim*, büyük taneli, eşsiz inci. «Kılar yetimi için Halıkından istimdat.— Fikret».

yetimane, *F. s.* Yetimlere yakışır yolda. Kimsesizlikle. «Çocuk o vaz-i yetimanesiyle bir dürr-i nâb.— Fikret».

yetime, *A. s., i.* 1. Yetim kız. 2. Eşsiz. *Yetimet-üd-dehr*, emsalsiz inci. «Yetimeler gibi eyler için için feryat.— Fikret».

yetimhane, *F. i.* Yetim çocukların bakımevi. «Rahibelerin yetimhanelerinde yahut.— Uşaklıgil».

yevakît, *A. i.* [Yakut ç.] Yakutlar. *Dürer ü yevakît*, inciler ve yakutlar.

yevm, *A. i.* 1. Yirmi dört saatlik zaman, gün. 2. Gündüz. *Yevm-i kameri*, ayın; *-nücumi*, bir yıldızın; *-şems*, güneşin meridyene ilk defa gelmesi arasındaki zaman; *-şekk*, ramazan ayının ispatlanamıyan günü; *yevm-üccem'*, *-cevab*, *-ceza*, *yevm-üddin*, *yevm-ül-ahd*, *-feza'-ül-ekber*, *-haşr*, *-hisab*, *-ivaz*, *-karar*, *-karia*, *-kıyam*, *-kıyame*, *-mev'ud*, *-miad*, *-misak*, *-mizan*, *-va'd*, *-vakıa*, *yevm-üs-sual*, kıyamet günü. Bunlardan çoğu Fars kuraliyle *yevm-i kıyam*, *yevm-i misak* tarzında da kullanılır. *Yevmen feyevma*, günden güne, gittikçe; *yevmen min-el-eyyam*, günlerden bir gün; *fi yevmina*, günümüzde, *külle yevmin*, her gün. «Güruh güruh gelip yevmen feyevmen izdiyad buldu.— Naima».

yevmi, yevmiyye, *A. s.* Gündelik. *Yevmi gazete*, *ceride-i yevmiyye*, gündelik gazete.

yevmiyye, *A. i.* 1. Bir günlük, iş için verilen ücret. 2. Günlük olayları günü gününe kaydetmiye mahsus defter.

yez, yiz, *F. i.* Bk. *Yiz*.

Yezdan, *F. i.* 1. (Zerdüşt dininde) Hayır ilâhı. 2. Tanrı. «O zaman sanki arş-i Yezdanı — Görür enzar-i giryebariyle.— Fikret».

yezdanî, *F. s.* Tanrıya ait, Tanrı ile ilgili.

Yezdcürd, *A. i.* Eski Fars hükümdarlarından Behram Gûr'un babası, Nuşrevan'ın torunu.

yezîdi, *A. s., i.* Musul taraflarında ve kürtler arasında yaygın bir mezhep. Bu mezhep adamı.

yiz, *F. i.* 1. Bağ. 2. Duvar yapılmış dikenli çalı.

yuh, *F. i.* Güneş. «Surette n'ola zerre isek mânide yuhuz.— Ruhi».

Yunüs, *A. i.* Beniisrail peygamberlerinden. Bir balık tarafından yutulup yine sağ çıkmakla ün almıştır.

Yusuf, *A. i.* Beniisrail'den Yakup peygamberin oğlu olup kardeşleri tarafından kuyuya atılıp, Mısırda köle diye satılan ve sahibinin karısı bulunan Zeliha'nın sevgisine karşılık

vermediği için zindana atılan Mısır hükümdarının rüyasını yormakla zindandan çıkıp Mısırın idaresi başına geçen ünlü peygamber. Güzellik sembolü. Yusuf ile Züleyha vakası. Kur'anda anlatıldığı gibi Doğu yazarlarının önemli konularından biri olmuştur.

yuz, *F. i.* Kaplanı andırır yırtıcı bir hayvan, pars.

yuze, *F. s.* Yüzsüz, edepsiz dilenci.

yübuset, *A. i.* Kuruluk.

yümn, *A. i.* Uğur, mut, bereket.

yümna, *A. s.* Sağ. Sağ taraf. «Darb-i muştedan dide-i yümnası asib-zede olup.— Naima».

yümum, *A. i.* [Yem ç.] Denizler.

yüsr, *A. i. 1.* Kolaylık, rahat. 2. Zenginlik. «Cam vermiyecek yüsre girmez leb-i dilber — Ancak bu dahi çeşme-i hayvana benzer.— Muhibbi».

yüsra, *A. i.* Sol taraf.

yüus, *A. i.* [Ye's ç.] Yeisler. Umutsuzluklar.

Z

z, Osmanlı alfabesi ile fars alfabesinin 11., arap alfabesinin 9. harfi olan «zel» ve osmanlı alfabesiyle fars alfabesinin 13., arap alfabesinin 11. harfi olan «ze», osmanlı ve arap alfabesinin 17. harfi olan «zı» harfli kelimelerle, osmanlı ve fars alfabelerinin 18. ve arap alfabesinin 15. harfi olan «dad» harfli kelimelerden bazılarını karşılar. Ebcet hesabında «zel» 700, «ze» 7, «dad» 800, «zı» 900 sayılarına işaret'r. «Zel», «a» yani «za» da Zilkade ayını gösterir.

za, *A. zm.* Sahip, malik anlamiyle ve «zi, zu» şekilleriyle kullanılır. Tarihte Zilkade ayına işarettir.

za, *A. s.* Bu, şu anlamiyle bazı Arapça kelimelerle bileşik olarak bulunur. *Badeza*, bundan sonra; *badeza, hakeza, keza*, bundan böyle, bunun gibi..

-zâ, *F. s.* «Doğuran» anlamiyle bileşik kelime meydana getirir. *Nadirezâ*, nadir şey meydana getiren; *suhanzâ*, söz doğuran.

zaaf, za'f, *A. i.* Arıklık, kuvvetsizlik. *Zaaf-i pîrî*, yaşlılıktan gelen kuvvetsizlik; *zaaf-i basar*, miyopluk. «Şu hal-i za'fımı tâyib edersiniz sizler — Fikret» — «Zaaf ile diz çöken tabiatten — Cenap».

zaafir, *A. i.* [Za'feran ç.] Safranlar.

zaamet, ziamet, *A. i.* Osmanlılar zamanında sipahilere verilen en büyük timar.

zâbıta, *A. i.* 1. Şehir güvenliğini sağlamakla ödevli emniyet idaresi. 2. Kural, bağ. «Lâhey'in zabıtaca müseccel bir evinde.—Uşaklı gil» — «Ne dairedir bu devr-i eflâk — Ne zabıtadır bu merkez-i hâk.— Fuzuli».

zabıtname, *F. i.* [Zabıt-name] Bir toplantı veya mahkemenin görüşülen, kararlaştırılan şeylerini saptamak üzere düzenlenen resmî yazı. Tutulga.

zabi, *A. i.* Karaca. Ahu.

zâbih, *A. s.* [Zebh'ten] Boğazlı-

yan, Boğazlayıp kesen.

zâbit, *A.* . Askerde erlere komuta eden ve kendilerini idare eden rütbeli asker. «Yarın şehirdeyiz artık, diyordu zâbitler.— Fikret»

zâbitan, *F. i.* [Zabit ç.] Zabitler. *Zabitan-i aklâm*, resmî dairelerde kalem başları

zabt, *A. i.* 1. Sıkı tutma, 2. İdaresi altına alma, kendine mal etme. 3. Silâh kuvvetiyle bir yeri alma. 5. Anlama, kavrama. 6. Kaydetme, özetini yazma. *Zabt ü rabt*, düzen, disiplin. «O ne suziş ki okurken insan — Bulamaz zabt-i bükâya imkân.— M. Naci».

zabtiyye, *A. i.* Zaptiye, Tanzimattan sonra memleket içi güven ve emniyet işleriyle ödevli daireye verilen ad. Bu işle ödevli polis, jandarma, İstanbul'da Zaptiye Nezareti vardı.

zac, *A. i.* Demir sulfat.

zacir, *A. s.* [Zecr'den] Buyuran ve yasak eden.

zad, *A. i.* Azık, yiyecek. «Merd-i rah olmıyana zad-i sefer vermezler — Naili».

-zad, *F. s.* «Doğma, doğmuş» anlamiyle bileşik kelimeler yapar. *Maderzad*, anadan doğma; *melekzad*, melekten doğma; *nevzad*, yeni doğmuş; *perizad*, periden doğmuş.

zade, *A. f.* Çok olsun artsın anlamında dua sözü. *Zade ömrühü*, ömrü artsın; *zadet fazailühu*, faziletleri artsın.

zade, *F. i.* Evlât, oğul.

zade, *F. s.* Doğmuş meydana gelmiş anlamile kelimeler yapmada kullanılır, *Zade-i tab'* (bir kimsenin) tabiatından meydana gelmiş eseri; *haramzade*, piç; *merdümzade*, insan oğlu; *perizade*, periden doğmuş; *şeyhzade*, şeyh oğlu.

zadegân, *F. i.* [Zade ç.] Belirli ve ünlü aileler topluluğu, sınıfı, (XIX. yy.) Fransızcada *aristocrates* karşılığı olarak kullanılmışır.

zadegî, *F. i.* Zadelik, tanınmış bir kimsenin çocuğu olma.

za'f, *A. i.* (*Ze* ile) Hemen öldürme

zafer, *A. i.* 1. Maksada ulaşma, başarma, 2. Düşmanı yenme, üstün gelme, «İnce ve uzun kametiyle güzeliğin bir timsali zaferi gibiydi.— Uşaklıgil» — «Duyuldu bizde nihayet zafer teraneleri.— Fikret».

za'feran, *A. i.* Safran. «Hem reng-i bahar olup hazanım — Dönmüştü akike za'feranım.— Fuzuli».

zaferyab, *F. s.* [Zafer-yab] Başarı gösteren, isteğine erişen, Üstün gelen.

zâfir, *A. s.* [Zafer'den] Zafer bulmuş «Kâfir kenduyu zâfir sanıp.— Sadettin».

za'fiyyet, *A. i.* Zayıflık. Güçsüzlük.

zag, *F. i.* Karga. «Birkaç nazir-i tayfi adem — zag-i bed-nigâh.— Fikret».

zâgaan, *F. i.* [Zag ç.] Kargalar.

zagain, *A. i.* [Zagıne ç.] Kinler. Nefretler. «Küffar-i hâksar zagain-i kadîme teşeffisi için.— Naima».

zagbece, *F. i.* Karga yavrusu.

zagçeşm, *F. s.* [Zag-çeşm] Mavi gözlü.

zagıne, *A. i.* Kin, Nefret.

zagzaga, *A. i.* (*Ze* ile) Anlamsız söz.

zahair, *A. i.* [Zahire ç.] Zahireler.

zahib, *A. s.* [Zehab'dan] 1. Gidici, giden. 2 Bir fikir veya sanıya uyan, kapılan. «Ben de o tarika zahib oldum — İnsanlar ile musahib oldum.— Ziya Pş.».

zahid, zahide, *A. s.* [Zühd'den] 1. Din emirlerine aşırı bağlı bütün düşüncesi bu emirlerin yerine getirilmesi olan. 2. (Sofilerce) Riyacı, irfansız, kaba sofu. 3. (Alevilerce) Kızılbaş olmıyan. «Görmez misin a zâhid im'an ile bakınca — Keyfiyyet-i hayatı câmi-i cihanmümadan.— Recaizade».

zahidane, *A. zf.* Zahidlere yakışır surette.

zâhif, *A. s.* (*Hı* ile) Kibirli. Övüngen.

zâhif, *A. s.* Yılan gibi karnı üzerine sürünerek yürüyen, sürüngen.

zâhife, *A. i.* Yılan gibi karnı üzerine sürünerek yürüyen hayvan.

zahik, *A. s.* Berbat ve perişan olan.

zâhil, *A. s.* (*He* ile) Sıkıntıdan sonra yüreği feraha erişen.

zahil, *F. i.* (*Hı* ile) Zakkum ağacı

zahil, *A. s.* [Zühul'den] İhmal eden, unutan. «Sultan Mustafa umur-i devletten zahil olmakla. — Naima».

zahîr, *A. i.* İç ağrısı. «Sabıkaa defterdar olan Mehmet Bey dahi zahîr marazından kasaba-i Peçoyda ahiret seferin ihtiyar eyledi. Selânikî».

zahir, *A. s.* Semiz, Tavlı ve bol olan.

zahir, *A. s.* Parlak, *Nücum-i zahire,* parlak yıldızlar. «Her bir zamanda zahir ü zahir kemal-i Hak — Her bir mekânda hazır ü nazır celâl-i Hak.— Şinasi».

zahir, *A. i.* (*Ze* ve *hı* ile) Dolu ve taşkın (deniz) *Bahr-i zahir,* coşkun deniz. «Bazan okur bir denizin sath-i zahiri.— Fikret».

zâhir, zâhire, *A. s.* [Zuhûr'dan] Meydanda olan, Açık, belli, görünür. «Eserlerinde bi sevdalı çehredir zâhir.— Fikret»

zahir, *A. i.* Bir şeyin dış görünüşü, Meydanda olan suret. 2. (Bektaşilere göre) Bektaşi olmıyanlar.

zahîr, *A. s.* [Zahr'dan] Arka çıkan, yardımcı.

zâhirbin, *F. s.* [Zahir-bîn] Bir şeyin yalnız dışına bakan, görünüşe bakan.

zahirbinane, *F. zf.* Yalnız dıştan görerek, üstünkörü yolda.

zahire, *A. i.* Vaktinde harcanmak için ambara konup saklanan yiyecek. «Zahire gönderesiz ki bu sevahilde gıda makulesi kalmamıştır.— Naima».

zahiren, *A. zf.* Meydanda olarak, görünüşte. «Ne bilsin yâr halin zâhiren sinende yaren yok.— Ş. Yahya».

zahirî, zahiriyye, *A. s.* Dıştan görünen. Meydanda olan.

zahiriyyat, *A. i.* Dış görünüşler. «Mâneviyyatını özler canım — Zahiriyyatına da hayrandır .— Recaizade».

zahirperest, *F. s.* [Zahir-perest] Göze görünecek taraflara dikkat edip iç yüze aldırış etmeyen.

zahl, *A. i.* Öc. İntikam. Düşmanlık. (ç. Zühul).

zahm, *F. i.* Yara. *Zahm-i çeşm,* (göz yarası) göz değmesi. «Ettin mi zahm-i kalbimi his.— Fikret».

zahmdar, *F. s.* [Zahm-dar] Yaralı.

zahme, *F. i.* 1. Vurma. 2. Yara. 3. Saz çalacak alet, 4. Üzengi kayışı.

zahmet, *A. i.* 1. Sıkıntı, rahatsızlık. 2. Zor, güç. 3. Yorgunluk. «Bu kadar sây, itina, zahmet — Topu bir kıt'a, ya kaside için.— Fikret».

zahmhâr, *F. s.* [Zahm-hâr] Yaralı. Yaralanmış. «Ne denlû zahm har-i hâr ise gül-i bag-i âlemde — Yine manend-i dag-i sine handan gösterir kendin.— Nabi».

zahmhorde, *F. s.* [Zahm-horde] 1. Vurumuş, çarpılmış. 2. Yaralı.

zahmkâr, *F. s.* [Zahm-kâr] Yaralıyan, yaralayıcı.

zahmnâk, *F. s.* [Zahm-nak] Yaralı. «Düşer ormanda zahmnâk ahu.— Recaizade».

zahr, zahr, *A. i.* 1. Arka, sırt, 2. Kâğıt ve sairenin arka tarafı, gerisi, *Kuvve-i zahr, kuvvet-üz-zahr*, arkada olan yardımcı kuvvet, arkalıyan, arkayı tutan.

zaî', *A. i.* Yayılmış olan, dağılmış, herkesçe bilinen (şey).

zaib, *A. s.* [İzabe'den] Erimiş olan. Eritilmiş.

zaid, *A. s.* [Ziyade'den] 1. Artan, artıran. 2. Fazla, gereksiz. 3. (Met.) Artı. «Varlığım Halıkımın varlığına şahittir-Gayri burhan-i kavi var ise de zaiddir.— Şinasi».

zâif, *A. s.* Kalp, eksik (akçe).

zaif, *A. s.* [Zaaf'tan] 1. Gücsüz, 2. İtibarsız, kuvvetsiz. Gevşek. 3. Arık, lâğar. «Arar cism-i zaifin sûbesû bitab enzarın.— Fikret».

zaik, *A. i.* [Zevk'ten] Tadan, lezzet duyan.

zaika, *A. i.* [Zevk'ten] Tatma. Tadım. «Tatlı sözlerle yazıp vasfını Sa'd-abad'ın — Eyle şirin yine gel zaika-i irfanı.— Nedim».

zail, zaile, *A. s.* [Zeval'den] 1. Sona eren, sürekli olmıyan. 2. Geçen, geçmiş olan. «Hayat-i zail içinde muhabbet-i ebedî.— Fikret».

zâim, *A. s.* Zaameti olan.

zaim, *A. i.* [Zaamet'ten] 1. Zaamet sahibi. 2. Kefil. «Dergeh-i fakra varıp dirliğini arz etme — Anda her giz ne sipahi ne zaîm isterler.— Ruhi».

zair, *A. s.* [Ziyaret'ten] Ziyaret eden, görmiye, hatır sormıya giden. «Lâkin bu sefer kış... o soğuk zair-i sekran.— Fikret».

zâki, *A. s.* (*Ze* ile) Sâf, temiz (kimse), Davranışı düzgün.

zakir, *A. s.* [Zikr'den] Zikreden.

zakire, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *Mémoire* (Bellek) karşılığı (XX yy.)

zakkum, *A. i.* 1. Yemişi acı bir çeşit ağaç 2. Cehennemde yetişene bir ağaç.

Zal, *F. i.* «Yaşlı, ak sakallı adam» anlamında olan bu kelime eski Fars kahramanlarından ünlü pehlivan Rüstem'in babasının adıdır.

zal, *A. i.* Arapça «zal-i muceme» denilen harfin adı. Türkçede «dal ze'si» de denirdi.

zalâl, *A. s.* Gölge eden. Gölgesi olan.

zalâm, *A. i.* 1. Karanlık, 2. Haksızlık. «Görmekteyim zalâm-i hazan içre infialimi.— Fikret».

zaleme, *A. i.* [Zalim ç.] Zalimler.

zalil, *A. s.* [Zıll'den] Koyu gölgeli.

zalim, zalime, *A. s.* Haksızlık eden, zulüm eden. «İki kalbi kendi hallerine bırakmamak bu hayatın ahkâm-i zalimesinden miydi? — Uşakıgil».

zalimane, *F. s., zf.* Zulümle yapılan zalim insana yakışır surette.

zalimîn, *A. i.* [Zalim ç.] Zalimler.

zalûm, *A. s.* Aşırı zalim olan.

zam, zamm, *A. i.* 1. Katma, ekleme, 2. Artırma, fazla olarak verme. 3. (Arap, Gr.) Bir har-

fin mazmum (yani o ile) okunması. «Memuriyetinin bir derece terfiiyle maaşının zammı nihayet karargir olmuş idi.— Uşaklıgil».

zamaim, *A. i.* [Zamme ç.] Ekler, artırmalar.

zamair, *A. i.* [Zamr ç.] Zamirler.

zaman, zeman, *A. i.* Zaman *Zemin ü zaman* münasebet, uygun düşürme, *Hemzaman.* «Zaman zaman o teessür nedir, bilinmez ki.— Fikret».

zaman, *A. i.* 1. Kefil olma, kefalet. 2. Bir şeyin misilini veya değerini vermek üzere zarara karşı kefil olma.

zamanen, *A. zf.* 1. Bazı bazı. Arasıra. 2. Vaktiyle. Vaktinde.

zamanî, *A. s.* Zamanla ilgili.

zamaniyan, *F. i.* İnsanlar.

zamile, *A. i.* Küçük yük. Yük hayvanı.

zam'me, *A, i.* Zammedilmiş, eklenmiş şey. «Halde zâmın oldukları haracı getirmedi.— Naima»

zâmın, *A. s.* [Zaman'dan] Kefil olan. Tazmin edici.

zamîn, *A. s.* [Zaman'dan] Tazmin eden, kefil olan. «Müdamkâre sevh ü hataya zatındır — Kefil-i lûtf ü zamîn-i kerem demimev'ud.— Sabit».

zamir, *A. i.* 1. İç, Her şeyin iç yüzü. 2. Yürek, vicdan. 3. (Gra.) Bir ismin yerini tutan kelime, *Levh-i zamir*, içteki (gönüldeki) levha. «Zamir-i sâfa esrar-ı dil-i ğ'lâma hacet ne — Olur mir'ate suret mürtesem ressama hacet ne.— Vehbi».

zamm, *A. i.* Bk. *Zam.*

zamme, *A. i.* Ötrü denen ve yazılıp, o, ö, u, ü, okunan Arap harekesi. *Zamme-i makbuza-i* hafif, ü sesi; *-makbuze-i sakile*, u sesi; *-mebsuta-i hafife*, ö sesi; *-mebsuta-i sakile*, o sesi veren v harfi.

zan, zann, *A. i.* 1. Sanma, sanı. 2. Şüphe, kesin bilmeme, 3. Şüphe, işkil. *Zann-i galib*, kuvveti, gerçeğe en yakın zan; *hüsn-i-zan*, iyi fikir besleme; *su-i zan*, kötü fikir besleme, kötü sanma. «Zannetme ki şöyle böyle bir şöz — Gel sen dahi söyle böyle bir söz.— Ş. Galip».

zank, dank, *A. s.* Darlık, sıkıntı. «Ayş-i zank ü ruzi-i tenklerine. — Sadettin».

zâni, zâniye, *A. s.* [Zina'dan] Zina eden erkek veya kadın.

zanbak *A. i.* Zambak.

zann, *A. i.* Bk. *Zan.*

zannî, *A. s.* Zanna ait, zan ile ilgili. «Sayar döker bize birçok araz ki zannîdir.— Cenap».

zanniyyat, *A. i.* [Zannî ç.] Zanna ait şeyler. Asılsız şüpheler, tereddütlü sanmalar.

zanu, *F. i.* Diz. «Kan oturdu sille-i efsustan zanulara.— Nedim».

zanubezanu, *F. s.* Diz dize. «Muanaka ve hal ü hâtırın sual ederek zanu bezanu yanına alıp oturdular.— Naima».

zanubezemin, *F. s.* [Zanu-bezemin] Dizçöken.

zanuzede, *F. s.* [Zanu-zede] Diz çökmüş. «Meftuhtur ebvab-i kerem iste Hudadan — Olmaklığa zanuzede-i sohbet-i piran.— Ruhi».

zanuzen, *F. s.* [Zanu-zen] Diz çökmüş.

zâr, *F. i.* 1. Sesle ağlama. İnleme. 2. Zayıf, dermansız. *Zâr zâr*, sesle ağlıya ağlıya, yanık yanık.

zâr, *F. s.* Sesle ağlıyan, inliyen. *Âşık-i zâr, bülbül-i zâr, dil-i zar*, inleyen, sızıldayan âşık, bülbül, gönül.

-zar, *F. s.* İsim olan kelimelere eklenerek yer bildirir. *Bağzar, çemenzar, goncezar, gülzar, harabezar, huldzar, kârzar, lâlezar, sayezar, sengzar*, Bk.

zar', *A. i.* 1. Meme. 2. Süt veren hayvan memesi. *Zer' ü zar'*, tahıl ve süt ürünü. (ç. Zuru). «Mahsulat-i zer' ü zar'ı camidir.— Sadettin».

zaraat, daraat, *A. i.* Alçalma, kendini küçültme. «Ki zaraatle ser be-hâk-i sücud.— Fikret».

zarafet, *A. i.* Naziklik, incelik. Davranış ve söyleyiş, giyim kuşam inceliği. (Ed. Ce.) *Zarafet-i müstesna, nadire, ihtiyac-ı zarafet, muvafık-ı zarafet, nokta-i zarafet, zevk-i zarafet.* «Çoktan gömüldü hüsn-i şebabın, zarafetin — Kalbin kadınlığın, şerefin, istirahatın.— Fikret».

zaragım, *A. i.* [Zırgam ç.] Aslanlar.

zaraif, *A. i.* [Zarife ç.] Zarif, ince şeyler.

zarar, *A. i.* 1. Ziyan, eksiklik. 2. Kayıp. «Onları zararsız, nihayet bilâ-tehlike geçecek bir hastalığın nöbetleri.— Uşaklıgil».

zarardide, *F. s.* [Zarar-dide] Kayba, ziyana uğramış.

zarb, darb, *A. i.* 1. Vurma, dövme. 2. Maden üzerine para damgası vurma. 3. (Mat.) Çarpma. 4. Dikme, kurma. 5. Kudret.

zarbhane, Bk. *Darbhane.*

zarf, *A. i.* 1. Kab, kılıf, mahfaza. 2. Mektupların içine konduğu kâğıt kab. 3. (Gra.) Yer ve zamanı gösteren kelime.

zarfiyyet, *A. i.* Bir kelimenin zarf olma hali, bu halde kullanılması.

zari', *A. s., i.* [Zer'den] Ekin eken, çiftçi.

zarî, *F. i.* Ağlayıp sızlanma.

zarif, *A. s.* Nazik, ince, beğenilir tavır ve edalı, güzel, yakışıklı kimse. «Çocukluğunla beraber zarif ü âkıldin.— Fikret».

zarifane, *F. zf.* Zarif bir şekilde. İncelikle. «Bu kendisine zarifane anlatıldıktan sonra.— Uşaklıgil».

zarife, *A. i.* Zarif, ince şey.

zârife, *A. i.* (*Ze* ile) Fazla, gereksiz söz.

zarih, darih, *A. i.* Mezar.

zarr, zarre, *A. s.* Zarara sebebolan. «Zarar ve ziyana sebebolan bu kaide-i zarreyi ihdas etmişlerdir ki.— Naima».

zarr, darr, *A. i.* Zarar, ziyan. «Zarr ü nef'-i küfr ü din ahar olur ait sana — Sani-i âlem ganidir küfr ü dininden senin.— M. Naci».

zarra, darra, *A. i.* Bk. *Darra.*

zarta, *A. i.* Osuruk.

zarurât, *A. i.* [Zaruret ç.] Zaruretler.

zarure, zaruret, *A. i.* 1. Çaresizlik. 2. Yoksulluk, fakirlik. 3. (Dince) Yasak bir şeyin yapılmadığı halde ölüm veya ölüme yakın durumda onun işlenmesi. *Bizzarure*, çaresiz, ister istemez. «Garip gönlü yanık ateş-i zaruretle.— Fikret».

zarurî, zaruriyye, *A. s.* İster istemez olacak olan mecburi iş. *Emr-i zarurî*, ister istemez olacak iş; *ihtiyacat-ı zaruriyye*, yaşama için mutlaka gerekli olan şeyler. «Bu ruya hayatı için o kadar lâzım, o kadar zaruri bir şey olmuş idi ki.— Uşaklıgil».

zaruriyyat, *A. i.* [Zaruri ç.] Mutlaka olan ve yapılan şeyler. «Bizden kalsa zaruriyyat-i asitaneden kalır mı?— Fuzuli».

zat, *A. i.* 1. Kendi. 2. Asıl, öz

cevher. 3. Saygı değer, sayılır kimse. *Zat-i alileri,* sen veya o; *zat-ül-beyn,* iki veya daha ziyade kimse arasındaki münasebet; *zat-üs-sudur,* yürekte gizli olan şeyler; *bizzat,* kendisi; *hadd-i zatında,* aslında, sonradan değil; *ism-i zat,* zat bildiren isim.

zat, *A. s.* 1. Sahip, malik (Kadın), -li. 2. Bir çok hekimlik, botanik ve zooloji terimlerinde hastalık ve -li, -gîller anlamiyle bulunur. *Zat-üc-cenb,* yan zarı yangısı; *zat-ül-ercül-ül-batnıya,* karından bacaklılar; *zat-ül-ercül-üc-cezriye,* kökten bacaklılar; *zat-ül-filkateyn,* iki çenekliler; *zat-ül-hareke,* otomatik; *zat-ül-ilkah-i hafiyye,* çiçeksiz bitkiler; *zat-ül-kasabat,* trakeliler. *Zat-ül-kürsi, Kasyope* (Cassiopée) takımyıldızı; *zat-ür-rie,* akciğer yangısı; *zat-üs-sedaya,* memeliler (XIX. yy.); *zat-üz-zevc,* kocalı (kadın).

zaten, *A. zf.* Normal ve yaradılıştan olan, olarak. Kendiliğinden olup yapma olmıyarak. «Geldiler işte on adım öteme, — Geçtiğim yol geniş değil zaten. — Fikret».

zati, zatiyye, *A. s.* 1. Cevhere, asla ait olan, sonradan olmıyan. 2. Bir kimsenin kendine, şahsına mahsus olan, özel. *Muamelât-i zatiyye,* Zat işleri. «Bu istidad-i zatî kim senin vardır nihadında — Okut İskender'i evvel eliften iptida eyle.— Nedim».

zatiyyat, *A. i.* Zata, şahsa ait işler. (XIX. yy.). Şahsiyat (XX. yy.).

zavahir, *A. i.* [Zâhir ç.] Bir nesne veya kimsenin meydanda olan görünür tarafları. «Kendisini müzeyyen zavahir altında müthiş bir maraz saklıyanlar kadar sahte buluyordu.— Uşaklıgil».

zavabıt, *A. i.* [Zabıta ç.] Kurallar, nizamlar, usuller. *Zavabıt-i idare,* idare nizamları; *-nahviyye,* sentaks kuralları.

zaviye, *A. i.* 1. Köşe, bucak. 2. Bir sofunun ibadet için çekildiği tenha yer. 3. Küçük tekke. 4. (Mat.) Açı.

zaya', *A. i.* Bk. *Ziya.*

zay'a, *A. i.* 1. Yapısı olmıyan arsa. 2. Geliri olan yapı. 3. Tarla, çiftlik. «Yahya Efendi Şeyh Sinan karyesinde olan zay'asında idi.— Naima».

zay'at, *A. i.* Kaybetme. Kaybolma. «Ve hazane-i memleket rehin-i zay'at ve ihtilâl.— Naima».

zayf, *A. i.* Konuk. Çağırılmış kimse. «Ve rüfekasın dahi şehir âyanından birer adama zayf verip misafirine riayet ve şehir halkının fitnesinden sıyanet eyle diye.— Naima».

zayi', *A. s.* [Ziya'dan] Elden çıkan, kaybolan. Yitik. «Bir de cânan ki hüsn-i enverini — Edeyim seyre doymadan zayi.— Fikret».

zayiat, *A. i.* [Zayi ç.] Kayıplar, yitikler.

zayiçe, *F. i.* [Zeyç'ten] Yıldızların belli bir vakitteki yer ve durumunu gösterir cetvel.

zeab, *A. i.* [Zi'b] (Yırtıcı) Kurtlar.

zebad, *A. i.* 1. Kalemiş yağı. 2. Miş kedisi.

zeban, *F. i.* Dil. *Ateşzeban, düzeban, terzeban,* Bk. «Verir lüknet zeban-i şairana.— Fazıl».

zebanaver, *F. s.* [Zeban-aver] Dile getirme, bol söyleme. «Diye zebanever'kler edip.— Naima».

zebandıraz, *F. s.* [Zeban-dıraz] Dil uzatan, atıp tutan.

zebane, *F. i.* 1. Terazi gibi bazı âletlerin dili andıran parçaları 2. Alev, yalın. «Söz kim zebanıma gele gûya zebanedir — Ben âşıkım sözüm de benim âşıkanedir.— Ş. Yahya».

zebanekeş, *F. s.* [Zebane-keş] Alevli, alevlenen.

zebani, *A. i.* Cehennemlikleri cehenneme atmıya memur melek. «Ne zeban ile zebaniler ile söyleşeyim — Sen eğer vermez isen ruz-i kıyamette cevap.— Fazıl».

zebaniyan, *F. i.* Zebaniler.

zebanzed, *F. s.* [Zeban-zed] 1. Dil persengi. 2. Alışılmış, kullanışlı yayılmış (söz). «Ol gûne zebanzed sözü kim bulmıya kadir.— Nabi».

zebayih, *A. i.* [Zebiha ç.] Kurbanlar. Kurbanlık hayvanlar.

zebb, *A. i.* Kovmak. «Zebb-i ce rim suretinde def-i sail olunmuştu.— Naima».

zebed, *A. i.* Köpük.

zeber, *F. s.* Üst. *Zir ü zeber*, alt üst.

zeberced, *A. i.* Zümrütten daha açık yeşil renkte bir süs taşı. (ç. Zebariç).

zeberdest, *F. s.* [Zeber-dest] Eli üstün. Âmir, hâkim.

zeberdestî, *F. i.* Elüstünlüğü. Hâkimlik, âmirlik.

zebh, *A. i.* 1. Boğazlama, kesme. 2. Kurban kesme. 3. Baş ile boyun arasındaki eklemi kesme, ayırma.

zebhiyye, *A. i.* Kasapların kestikleri hayvanlardan alınan vergi.

zebîb, *A. i.* Kuru üzüm.

zebîh, *A. s.* [Zebh'ten] Kesilmiş veya kesilecek kurban.

zebiha, *A. i.* Kurbanlık hayvan. 2. Boğazlanan hayvan.

zebr, *A. i.* 1. Kitap, cüz. 2. Kitap yaprağı. 3. Yazı yazma.

zebun, *F. s.* Zayıf, gücsüz, kuvvetsiz. «Hep şu müz'iç ümmid elinde zebun.— Fikret».

zebunî, *F. i.* Zayıflık.

zebunküş, *F. s.* [Zebun-küş] Kendinden zayıfa acımıyan, kendinden zayıfa gücü yeten.

zebur, *A. i.* 1. Kitap. 2. Mektup. 3. (ö. i.) Davut peygamberin kutsal kitabı.

zeccac, *A. s.* [Zücac'dan] Camcı, şişe ve cam yapan.

zecr, *A. i.* 1. Yasak etme, yaptırmama. 2. Zorlama, zorla yaptırma. 3. Angarya işletme. 4. Eziyet. Sıkma.

zecren, *A. zf.* Zorlıyarak, zorla. Ceza olarak.

zecriyye, *A. i.* Alkollü içkiler vergisi.

zed, *F. i.* Vurma, dövme. *Zed ü hord*, savaş.

-zed, *F. s.* «Vuran, vurucu» anlamiyle bileşikler yapılmada kullanılır. *Gûşzed, zebanzed* Bk.

-zede, *F. s.* «Vurulmuş, uğramış yakalanmış» anlamiyle tamlamalar meydana getirmede kullanılır. *Âfetzede, belâzede, harikzede, kazazede, musibetzede, serzede, sevdazede*, Bk.

-zedegân, *F. s.* [-zede ç.] Bk. *Zede.*

zeferat, *A. i.* [Zefir ç.] Soluk almalar.

zefif, *A. i.* Çabuk davranan. Çevik.

zefir, *A. i.* Nefes verme.

zegan, *F. i.* Çaylak. «Edemez zag ü zegan bülbül-i gûya ile bahs.— Ruhi».

zehab, *A. i.* 1. Gitme. 2. Bir fikir ve sanıya uyma. Sapma. Bir fikir veya sanıda bulunma. *İyab ü zehab*, gidip gelme. «Gitmeyen yoluna uryan ü fakir olsun hep — Çar mezhepte haram ola zehab ü zehebi.— Nazim».

zehadet, *A. i.* Zahitlik.

zeharif, *A. i.* [Zuhrüf ç.] Yalancı süsler.

zeheb, *A. i.* Altın. *Eb-üz-zeheb*, altın babası, çok zengin insan. «Ufalanmış yığınla nur ü zeheb. — Fikret».

zehebî, *A. s.* Altından yapılma veya altınla ilgili.

zehhar, *A. i.* Çok taşkın, coşkun (Denizi.

zehiy, zihi, *F. ü.* Ne güzel! Ne mutlu! anlamında ünlem. Alay için de kullanılır. «Zehiy tasavvur-i bâtıl zehiy hayal-i muhal. — Ahmet Pş.».

zehl, *A. i.* 1. Unutur gibi olma. 2. Gaflet ederek unutma.

zehr, *F. i.* Zehir, ağu. (Ed. c.) *Zehr-i bürudet, -hakikat, -memat, -tekaza.* «Et lokması lâzım mı doyurmaz mı sesi nân — Zehr olsun o lokma k'ola pesmande-i dünan.— Ruhi».

zehr, zehre, *A. i.* Çiçek.

zehra', *A. s.* Yüzü pek parlak olan.

Zehra, *A. i.* Muhammet peygamberin kızı Fatma'nın lâkabı: *Fatımat-üz-Zehra.*

zehrab, *F. i.* [Zehr-âb] Acı su.

zehrabe, *F. i.* Acı, zehir gibi su. (Mec.) Acılık, acı, kaygı. «Bünyanına katmış gibi zehrabe-i lânet.— Fikret».

zehralûd, *F. s.* [Zehr-alûd] Zehirli. Zehir gibi. «Bütün bir sergüzeşt-i mükesir, bir ömr-i zehralûd.— Fikret».

zehramiz, *F. s.* [Zehr-amiz] Zehirli. Acı.

zehrbar, *F. s.* [Zehr-bar] Zehir yağdıran, pek acı.

zehre, zehr, *A. i.* Çiçek. «Bu subh-i taze, şu nev-bave zehre-i dilber.— Fikret».

zehre, *F. i.* 1. Öd, safra. 2. Yiğitlik, cesaret. «Zehresin tig-i zebanımla çalıp çâk edeyim — Düşmanın şad ü ahibbasını gamnâk edeyim.— Nef'i».

zehrecâk, *F. s.* [Zehre-çâk] Ödü kopmuş, korkak. «Giryenâk ü zehreçâk.— N. Kemal».

zehredar, *F. s.* [Zehre-dar] Yiğit, cesaretli. (ç. Zehredaran).

zehrefşan, *F. s.* [Zehr-efşan] Zehir saçan. «Onun fırakı olurken içimde zehrefşan — Nasıl görür gözüm âsar-i fecri şevk-alûd.— Fikret».

zehreterak, *F. s.* [Zehre-terak] Ödü kopmuş, çok korkmuş.

zehrhand, *F. i.* [Zehr-hand] Acı gülme.

zehrîn, *F. s.* Zehir gibi, acı. «Ey girye-i bifaide, ey hande-i zehrîn.— Fikret».

zehrnak, *F. s.* [Zehr-nak] Zehirli, ağılı. «Validelikten mahrum olmak acısı, daima zehirnak birer katre ile.— Uşaklıgil».

zehuk, *A. s.* Kısa ömürlü, daim olmıyan.

zeir, *A. i.* Arslan kükremesi.

zekâ', *A. i.* Zihin keskinliği. Çabuk anlama. «Ey matla-i edebde doğan kevkeb-i zekâ.— Fikret».

zekâ, *A. i.* (R zesi ile) Sâfiık duruluk. Hal düzgünlüğü.

zekâb, *F. i.* Yazı mürekkebi. «Suret nigâr-i kilk-i kazadan dehan-i yâr — Bir katredir ki damladı levha zekâb-i sürh.— Beliğ».

zekan, *A. i.* İki çene kemiğinin

birleştiği nokta. *Çah-i zekan*, çene çukuru. «Ey şah-i hüsn bu ne zekandır dedim dedi— Âramgâh-i ruh-i revanındürür senin. — Nazim».

zekât, *A. i.* İslâmın beş şartından biri, mal ve paranın paklığını ve helâllığını sağlamak için kırkta birinin her yıl sadaka olarak dağıtılması. «Zekat-i mey verilir bir diyare dek gideriz.— Naili».

zekâvet, *A. i.* Zekâ. Zekilik.

zeker, *A. i.* 1. Erkek. 2. Erkeklik organı.

zeki, *A. s.* Zihni keskin, çabuk anlayışlı. «Zeki nazarlarının hande-i kebudiyle.— Fikret».

zeki, zekiyye, *A. s.* [R zesi ile zekâ'dan] Temiz, halis. Hali temiz olan kimse.

zekîr, *A. s.* Unutmıyan. Hâfızası kvvetli olan.

zel, *A. i.* Bk. *Zell.*

zelâk, zelka, Bk. *Zelka.*

zelâzil, *A. i.* [Zelzele ç.] Yer depremleri.

zelâzil, *A. i.* [Zilzil ç.] Uzun etekler. «Kûşe-i zelâzil-i visallerine.— Şefiknameı».

zelel, *A. i.* Eksiklik. (s.) Kayağan (yer).

zelem, *A. i.* Yeleksiz ok. Kumar oynanan ok.

Zeliha, *A. i.* Züleyha.

zelîk, *A. s., i.* Düşük (çocuk).

zelil, *A. s.* [Zilet'ten] Hor, hakir, alçak. «Zavallı hasta firaş-i zelil-i rahatta.— Fikret».

zelilâne, *F. zf.* Zelil bir surette. Alçakça, aşağılaşarak. «Demek böyle zelilâne, sefil ve müstahkar, titriyordu.— Uşaklığil».

zelka, zelak, *A. i.* Sürçme, kayma. *Zelka-i kadem*, ayak sürçmesi.

zell, zelle, *A. i.* 1. Ayak sürçme kayma. 2. Yanılma, yanlış. (ç. Zellât).

zellât, *A. i.* [Zelle ç.] 1. Suçlar, günahlar. 2. Ayak sürçmeler, hatalar. «Muttali' oldukları hefevat ü zellâta ta'n ü tesrib ile.— Naima».

zelûl, *A. i.* Yavaş ve yumuşak huylu olan. Başı sert olmıyan. «Tevsen-i rub-i meskûn zîr-i ânı seyahatinde zelûl idi.— Hümayunname».

zelzal, zilzal, *A. i.* Deprem.

zelzele, *A. i.* Yer depremi. (ç. Zelâzil). «Harab-i zelzele bir köy. — Fikret».

zelzeleendaz, *F. s.* [Zelzele-endaz] Zelzele salıcı. Yer sarsıcı. «Nice şeb, zelzeleendaz-i cihandır ol şeb — Tâk-i Kisra dil-i küffar gibi oldu harab.— Fâzıl».

zem, *A. i.* Bk. *Zemm.*

zemaim, *A. i.* [Zemime ç.] Kötü haller, şeyler.

zemane, *A. i.* 1. Devir. 2. Şimdiki zaman. 3. Baht, talih, felek. «Lâl etti beni şive-i bîcâ-yi zemane.— Nef'i».

zemherir, *A. i.* Kara kış.

zemîm, zemime, *A. s.* [Zemm'den] Kötü, beğenilmiyecek. «Hubb-i câh ve sevda-yi teayyüne mebni bir emr-i zemim-i cibillidir.— Niama». — «Hırs ve tamaa mağlûp olup yine ülfet-i kadime ve âdet-i zemimeleri üzre mahfi rüşvetler aldığına.— Raşit».

zemime, *A. i.* [Zemm'den] Zemmedilmiye, yerilmiye lâyık şey. Kötü hal, davranış.

zemin, *F. i.* 1. Yeryüzü. 2. Üzerinde nakışlar bulunan bir şeyin asıl rengi. 3. Tarz, eda. 4. Konu, tema. *Zemin ü zaman*, yer ve konu uygunluğu, münasebet; *nevzemin*, yeni yolda,

yeni üslûpta; *rûy-i zemin*, yeryüzü; *taht-ez-zemin*, yeraltı; *zir-i zemin*, yer altı, yerin dibi. (Ed. Ce.) *Zemin-i cidal, -izdivac, -mekal, -muhakeme, -mütalâa, -tatbik, -zevk.* «Sana bir başka zemin, başka zaman lâzımdı.— Fikret».

zeminbus, *F. i.* [Zemin-bus] Yer öpme.

zeminbusî, *F. i.* [Zemin-busî] Yer öpmeklik.

zemindar, *F. i.* [Zemin-dar] Vali, hâkim. (ç. Zemindaran).

zeminkûb, *F. s.* [Zemin-kûb] Yer tepici (At, katır, deve vl benzerleri hayvan).

zeminpeymay, *F. s.* [Zemin-peymay] 1. Yer ölçen. 2. Çok yolculuk etmiş olan.

zemistan, *F. i.* Kış. «Kılmasın devr-i felek bir daha icra-yi füsul — Ne bahar ü ne harif ü ne zemintan olsun.— Fâzıl».

zemm, zem, *A. i.* Birinin kötülüğünü söyleme. Ayıplama, yerme, çekiştirme. «Meclis bemeclis gezip hoca efendinin zemm ü kadhin edip bed-duaya başladılar.— Naima».

zemmam, *A. s.* [Zemm'den] Çok zemmeden, çekiştiren, fassal, dedikoducu.

zemm, *A. i.* 1. Zaman, vakit. 2. Baht, talih.

zemzem, *F. i.* Yavaş ve hafif türkü söyleme.

Zemzem, *A. i.* Kâabe yanında ünlü bir kuyu. *Âb-i Zemzem*, Zemzem kuyusu suyu; *bi'r-i Zemzem, çah-i Zemzem, çeh-i Zemzem*, Zemzem kuyusu.

zemzemat, *A. i.* [Zemzeme ç.] Irlamalar, nağmeli sesler. «Şimdi her kûşe ebkem ü câmit. — Ne ağaçlarda zemzemat-i riyah — Ne hadayıkta ihtizaz-i cenah. — Cenap».

zemzeme, *A. i.* Ezgili ses. Trennüm, teganni. Davut'un Mezamir'ini, yahut Makamat-i Zend'i okuyanların teranesi. (Ed. Ce.) *Zemzeme-i dûradûr, -mestâver, -ruya, -saadet.* «Bir şairane zemzeme-i sâf ü selsebil.—Fikret».

zemzemedar, *F. s.* [Zemzeme-dar] Ahenkli. Zemzemeli bir şekilde. «Bu feşafeş-i zemzemedarın korkak mevceleri.— Uşaklıgil».

zen, *F. i.* Kadın. *Pirezen*, kocakarı. (ç. Zenan).

-zen, *F. s.* 1. Vuran, çalan. 2. Kesen. 3. Basan. 4. Atan anlamlariyle bileşikler yapmada kullanılır. *Destzen*, elvuran, el uzatan; *handzen, lâfzen*, Bk. *nârazen*, nara atan; *rehzen*, yol kesen, eşkıya; *sikkezen*, madenden para kazanan, para basan; *şemşirzen*, kılıç çeken, kılıç çalan. (Ed. Ce.) *Handezen, kahkahazen, mevzen, muştezen, nalişzen.*

zenabîl, *A. i.* [Zenbil ç.] Zembiller.

zenabir, *A. i.* [Zenbur ç.] Eşek arıları.

zenadik, zenadıka, *A. i.* [Zındık ç.] Zındıklar.

zenah, zenahdan, *F. i.* Çene. *Çah-i zenahdan*, çene çukuru.

zenan, *F. i.* [Zen ç.] Kadınlar. *Mekr-i zenan*, kadınlar hilesi. «Saçına bağlanıp aldanma zenanın sözüne — Sevdiğim akl-i nisa geh uzanır geh kısalır.— Fâzıl».

-zenan, *F. s.* «Vurarak» anlamiyle bileşikler meydana getirir. *Ta'nezenan*, söverek.

zenane, *F. s.* Kadına mahsus, kadın işi.

zenanîr, *A. i.* [Zünnar ç.] Zünnarlar.

zenb, *A. i.* Günah, suç, kabahat

zenbak, *A. i.* Zambak.

zenbil, *A. i.* Zembil. «Fikrimde maani bir içim su olmuş — Zenbil-i devat içre kalem nâpâre.— Fâzıl».

zenbur, *F. i.* Arı. «Zenbur-vâr metrislerine üşüştüler.— Raşit»

zenburane, *F. zf.* Sinek gibi. «Lebin yâdiyle zenburane feryat ettiğim şebler — Olur şem-i asel her mum yansa şem'idanımda.— Nabi».

zenburek, *F. i.* Zemberek. «Zenburek-i nühüfte-i süveyda-yi kalbimiz cazibe-i ihlâslarına pâbeste.— Nabi».

zenc, *A. i.* Kara, siyah.

zencar, *A. i.* Bakır pası çeşidinden göztaşı.

zencebil, *A. i.* 1. Zencefil. 2. Şarap.

zenci, **zenciyye**, *A. s.*, *i.* Afrikalı, kara ırktan. Kara adam, Sudanlı. «Sabahtan akşama kadar zenciylerin darbukalariyle uyuyan.— Uşaklıgil».

zencir, *F. i.* Zincir. «Küffar hücum edip müslümanları katl ü esir ve niceleri beste-i zencir edip.— Peçevi».

zencirbend, *F. s.* [Zencir-bend] Zincirle bağlı, pırangaya vurulmuş.

zenciri, *F. i.* Zincir ile bağlanacak deli.

zenciriyan, *F. i.* [Zenciri ç.] Zincirle bağlanacak deliler.

zençe, *F. i.* Sokak orospusu.

zend, *A. i.* 1. Çakmak demiri. 2. Bilek kemiği.

Zend, *F. i.* Mecusi dinini kurmuş olan Zerdüşt'ün bıraktığı kitap. Eski Fars dili. *Zenda-vesta.*

zendeka, *A. i.* Tanrıyı, ahireti haşrı inkâr etme. Dinsiz olma.

zendost, *F. s.* [Zen-dost] Kadınlardan hoşlanan, zampara.

zeneb, *A. i.* Kuyruk. *Zuzeneb*, kuyruklu.

zenek, **zenehdan**, *F. i.* Çene. *Çah-i zenehdan*, çene çukuru; *sib-i zenehdan*, yuvarlak çene; elmayı andırır çene.

zenek, *F. i.* Küçük kadın.

zeng, *F. i.* 1. Zenc, zenci. 2. Jeng, pas. 3. Zil. Çalpara. «Azîm zengler ve ceresler tâlik edip.— Sadettin».

zengâr, *F. i.* Bakır pası soyundan göztaşı.

zengî, *F. i.* Zenci. «Ol ayineyiz ki kef-i zengide şikestiz.— Sami».

zengül, **zengüle**, *F. i.* Çan, çıngırak, Tef pulu. Doğu musikisinde bir makam adı.

zenne, *T. i.* [Farsça zenan'dan] 1. Kadın kısmı. 2. Kadın rolü yapan erkek. 3. Kadın işi, kadın eşyası.

zenpare, *F. s.* [Zen-pare] Zampara.

zenperest, *F. s.* [Zen-perest] Kadına düşkün. Kadın peşinde dolaşır (kimse). (ç. Zenperestegân).

zer', *A. i.* 1. Tohum saçma, ekme. 2. Ekilip bitmiş olan, tahıl. Ekin. (ç. Züru'). «Mahsulat-i zer' ü zar'ı camidir.— Sadettin».

zer, *F. s.* Sarı. «Hazan-reside çemen sanki sütre-i zerdir.— Fikret».

zer, *F. i.* 1. Altın. 2. Akçe, para. 3. (Tas.) Nöbet, oruç. Çile. *Zer-i mahbub* (Eski) yirmi beş kuruş değerinde bir altın para; *-maklûb*, kalp altın; *pute-i zer*, altın potası; *sîm ü zer*, gümüş ile altın. «Sîm ile zeri kendine kat kat siper ettin — Merk okunu geçmez mi sanırsın siperinden.— Ruhi».

zerab, *F. i.* [Zer-âb] 1. Yaldız mürekkep. 2. Beyaz şarap.
zeraf, *F. i.* Zürafa.
zerafi, *A. i.* [Zürafe ç.] Zürafalar.
zerari, *A. i.* [Zürriyyet ç.] Zürriyetler. Kuşaklar. Evlât, çocuklar.
zeravend, *F. i.* (Bot.) Zeravend.
zerbaf, *F. i.* [Zerbaf,] Ustufacı. Sırmalı kumaş dokuyan kimse.
zerbafte, *F. i.* [Zer-bafte] Sırmalı kumaş. Ustufa.
zerbeft, *F. i.* Sırmalı kumaş. Ustufa. «İçeri libasları kibriti zerbeft üzerine benli erguvanî zerbeft giyip.— Naima».
zerd, zered, *A. i.* Halka halka örülmüş zırh, savaşçı zırhı.
zerd, *F. s.* 1. Sarı. 2. Soluk, solgun. *Ruy-ı zerd*, sararmış, soluk yüz. «Ne zaman zerd ü muhtazır eylûl — Etse giryan bulutlariyle hulûl.— Fikret».
zerd, *A. i.* Halka olarak örülmüş savaşçı zırhı.
zerdab, *F. i.* [Zerd-âb] 1. Beyaz şarap. 2. Safra. 3. Cerahat, irin.
zerdalû, *F. i.* Zerdali.
zerde, *F. i.* 1. Safran ile tatlı olarak pişirilmiş pilâv. 2. Yumurtanın sarısı. 3. Safra. *Pilâv-ı zerde*, düğün.
zerdevaç, zerdeçûb, *F. i.* Zerdeçal boyası.
zerdfam, *F. s.* [Zerd-fam] Sarı renkte, sarı renkli.
zerdgûş, zerdgûşe, *F. s.* 1. Ürkek, korkak. İki yüzlü.
zerdî, *F. i.* Sarılık. Sarı renkte olma.
zerdost, *F. s.* [Zer-dost] Hasis, cimri.
zerduz, *F. i.* [Zer-duz] 1. Sırma işleyici. 2. Sırmalı, kılaptanlı. «Zerduz palan ursan eşek yine eşektir.— Ziya Pş.».
Zerdüşt, *F. i.* Zerdüşt.
zerdüştî, *F. s., i.* 1. Zerdüşt dininde olan kimse. 2. Ateşperest, ateşe tapan. Mecusi.
zerefşan, *F. s.* [Zer-efşan] 1. Altın saçıcı. 2. Altın kakmalı.
zerendud, *F. s.* [Zer- endud] Altın yaldızlı. «Eylerdi güzergehini zerendud — Yer yer görünen ziya-yi mevvac.— M. Naci».
zerger, *F. i.* [Zer-ger] 1. Altın işleyen. 2. Kuyumcu.
zergeran, *F. i.* [Zerger ç.] Kuyumcular.
zergerî, *F. i.* Kuyumculuk.
zergûn, *F. s.* [Zer-gûn] Altın gibi, sarı renkte.
zerhırid, zerhıride, *F. s.* [Zerhırid] Satın alınmış (kimse), köle.
zeri', *A. s.* Çabuk, kolay olan. *Mevt-i zeri'*, çabuk ölüm. «İshal-i kabih ye mevt-i zeri' ile kırılmışlardır.— Naima».
zer'î, *A. s.* Arşın ile ölçülen (şey).
zerî', *A. i.* Araya giren, şefaatçi.
zerîa, *A. i.* Vesile, bahane, fırsat. (ç. Zerai').
zerin, zerrin, *F. s.* Altından veya altına benzer olan.
zerine, *F. s.* 1. Altına benzer olan. 2. (i.) Ekmek kırıntısı ile yapılmış çorba.
zer'iyyat, *A. i.* Ekim.
zerk, *F. i.* İki yüzlülük. Hile. «Tahkik bu kim hep işiniz zerk ü riyadır — Takliddesiz taatınız cümle hebadır.— Ruhi».
zerk, *A. i.* Şırınga etme.
zerka, *A. s.* 1. (Uğursuzluğiyle ün almış bir Arap kadının adından) Gök gözlü kadın. 2. Gök mavisi. 3. Mavi (göz).
zerkalûd, *F. s.* [Zerk-alûd] Riyalı, riya içinde.
zerkâr, *F. s.* [Zer-kâr] Altın

işleme. Sırma işlenmiş. «Güler ukûs-i terennümle sakf-i zerkârı.— Fikret».

zerkârî, *F. i.* Altın işlemecilik.

zerkeş, *F. s.* [Zer-keş] Altın tel yapıcı, sırmacı.

zerkfüruş, *F. s.* [Zerk-füruş] Hileci, iki yüzlü.

zerkûb, *F. i.* [Zer-kûb] Altın dövücü. Altın yaprak, sarı yaldız yapan. (ç. Zerkûban).

zernigâr, *F. s.* [Zer-nigar] Altın ile işlenmiş.

zernişan, *F. s.* [Zer-nişan] Kılıç ve başka şeyler üzerine kakma altınla işlenmiş yazı ve başka şeyler.

zerra', *A. i.* Ekinci. Çiftçi.

zerrad, *A. i.* Zırh örücü. Usta zırhçı.

zerrak, *A. s.* [Zerk'ten] Ziyade mürayi, iki yüzlü.

zerrat, *A. i.* [Zerre ç.] Zerreler. «Bulutlar karardıkça zerrata bir — Ağır, muhtazır dalgalanmak gelir.— Fikret».

zerre, *A. i.* Pek küçük parça. «Olur âfaka dembedem nâzil — Zerre halinde bir yığın ahker.— Fikret».

zerrevâr, *F. s.* [Zerre-vâr] Zerre kadar. Çok önemsiz.

zerrin, zerin, *F. s.* 1. Altından yapılmış, altın. 2. Altın gibi, sarı. (Ed. Ce.) *Giysu-yi zerrin, pervane-i zerrin, zühre-i zerrin.* «Bir kürsi-i zerrin konulup hüsn-i iltifat-i şahane ile mamzur.— Peçevi».

zerrişte, *F. s.* [Zer-rişte] Altın tel. Sırma. Sarı. «Zerrişte bu ismiydi onun.— Fikret».

zersay, *F. s., i.* Altın ezici. Varakçı.

zersine, *F. s.* [Zer-sine] Sarı göğüslü. Altın sarılığında göğüs. «Enzarı karşısındaki zersine tarlanın — Derya-yi sünbülâtına, eylerdi iştimal.— Cenap».

zerşinas, *F. s.* [Zer-şinas] Altın tanıyan. Sarraf.

zertar, *F. s.* [Zer-târ] Altın tel, sırma. (Mec.) Güneş ışını. «Zülf-i zertarın tararken şane-i zerrin ile.— Cenap».

zertari, *F. i.* Altın tel veya sırma ile işlenmiş veya dokunmuş.

zerver, *F. s.* Altın yaldızlı olan.

zevacir, *A. i., ç.* Yasak şeyler. «Cezm eylediler ki zevacir-i nasihat mani-i azimet olmak mümtenidir.— Hümayunname».

zevad, *F. i.* Azık stoku. *Zad ü zevad* azıklar. «Zad ü zevadelerinde ve kisb ü kârlarında islâma muhtaç olmakla.— Peçevi».

zevahif, *A. i.* [Zahife ç.] Sürüngenler.

zevahir, *A. i.* [Zahir ç.] Coşkun denizler.

zevahir, *A. i.* [Zühre ç.] Çiçekler.

zevaib, *A. i.* [Ze'b ç.] Perçemler, kâküller.

zevaid, *A. i.* [Zaide ç.] Ziyade, fazla şeyler. «Lisan-i halime bak, sözlerim zevaiddir.— Fikret».

zevail, *A. i.* [Zaile ç.] Bakî olmıyan, zeval bulucu şeyler.

zeval, *A. i.* 1. Zail olma, sona erme. 2. Aşağılama, inme. 3. Bir nesne yerinden ayrılıp geçme. 4. Güneşin başucunda bulunma zamanı. *Zevalnapezir*, zeval bulmaz; *bizeval*, zevalsiz; *seri-üz-zeval*, çok dayanmıyan, çabuk geçen. «Nazm eylerim zevalime ağlar neşideler.— Fikret».

zevalî, *A. s.* Zeval ile ilgili, zevale ait. *Saat-i zevalî*, öğle vaktini esas alan saat.

zevalpezîr, *F. s.* [Zeval-pezir] Sona eren, geçici olan.

zevamil, *A. i.* [Zamile ç.] Küçük

yükler. Yük hayvanları.

zevan, *F. i.* Zıvana.

zevarif, *A. i.* [Zârife ç.] Fazla söylenmiş lâflar.

zevat, *A. i.* [zat ç.] Zatlar, kimseler.

zevaya, *A. i.* [Zaviye ç.] 1. Zaviyeler. 2. Tekkeler. 3. Köşeler. «Cümlesi silâh kuşanıp zevayada muhtefi durur idiler.— Naima»

zevb, *A. i.* Bk. *Zeveban.*

zevc, *A. i.* 1. Çift. İki şeyden meydana gelen takım. 2. Bir çiftin beheri, eş. 3. Koca ve karının beheri. «Gâh bir nazar-i şefkatle bakar — Zevcinin gayret-i gulâmesine.— Fikret».

zevcat, *A. i.* [Zevce ç.] Kadın eşler.

zevce, *A. i.* Kadın eş. (ç Ezvac, zevcat.) «Gösterdi zevce oğlunu hiddetli zevcine.— Fikret».

zevceyn, *A. i.* Kadın ile erkek çift.

zevci, zevciyye, *A. s.* Karı kocaya ait, karı koca ile ilgili.

zevciyyet, *A. i.* Kocalık, karılık. Karı koca hali. «Damarlarında nagehan bir şerare-i zevciyyetin tutuştuğunu hissederek.— Uşaklıgil».

zeveban, *A. i.* Erime.

zevi-, *A. s.* [Zu ç.] Sahipler.

zevilerham, *A. s.* [Zevi-l-erham] Ana (kadın) tarafından akraba.

zevilhayat, *A. s.* [Zevi-l-hayat] Canlılar. «Gezer, koşar, uçar, güler... güler bütün zevi-l-hayat. Fikret».

zevilukul, *A. s.* [Zevi-l-ukul] Akıl sahipleri, insanlar. «Zira devlet valide elindedir padişah zevilukuldan değildir derler fitne ve fesada şuru' ederlerdi.— Naima».

zevk, *A. i.* 1. Tatma, tat. 2. Beş duygudan tad alma duygusu 3. İyi ile kötüyü ayırt etme yetisi. 4. Eğlence, cünbüş. 5. Alay etme, eğlenme.

(Ed. Ce.) *Zevk-i ani, -mariz, -nefaisperesti, -nefaset, -nefis, -telebbüs, -zarafet, erbab-i zevk, hayat-i zevk, hisseçin-i zevk, humma-yi zevk, zemin-i zevk.* «Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner — Gam ü şadi-i felek böyle gelir böyle gider.— Vâsıf».

zevkalûd, *F. s.* [Zevk-alûd] Zevk verici. «Bulutların leb-i sâfında belki zevkalûd — Bir ibtisam arıyor, belki bir melâl arıyor.— Fikret».

zevkcu, *F. s.* [Zevk-cû] Zevk arıyan, zevkine düşkün. (ç. Zevkcuyan).

zevkcuyane, *F. zf.* Zevka düşkünler gibi. Zevk düşkünlerine lâyık. «İstanbul'un hayat-i zevkcuyanesinde mertebe-i tefevvuka çıkaran.— Uşaklıgil».

zevkıyyat, *A. i.* Zevka, eğlenceye dair hususlar.

zevkyab, *F. s.* [Zevk-yab] Tad alan, zevk alan.

Zevra, *A. i.* Bağdat şehri.

zevrak, *A. i.* 1. Kayık. 2. Mekkede yapılan ve Zemzem koymıya mahsus kab, ibrik. Zemzem şişesi.

zevrakçe, *F. i.* Küçük kayık, sandal. «Bak şu zevrakçe-i dil-ârâmın — Cünbiş-i iltifat-perverine.— Fikret».

zey', zey'an, Duyulma. Meydana çıkıp yayılma.

zeybak, *A. i.* Bk. *Zıbak.*

zeyc, *A. i.* Bk. *Zic.*

zeyf, *A. i.* Kalp, silik para.

zeyg, *A. i.* Yanılma. Şüphe etme.

zeyl, *A. i.* 1. Etek. 2. Bir nesnenin devamı, altı, eki. «Bir iki mebhasa tâlik olunca enzarım

— Uzandı zeyl-i mebahis çoğaldı kil ile kaal.— Nedim» — «Bir de sahil ki, dilber-i mahzun, — Sürünür zeyl-i nazına derya.— Fikret».

zeylen, *A. zf.* Ek olarak, altta.

zeyliyyat, *A. i., ç.* Zeyl olarak yazılan şeyler.

zeyn, *A. i.* Süs. «Hengâm-i şeb ki küngüre-i kasr-i asman — Zeyn olmuş idi şu'lelenip şem-i ahteran.— Baki».

zeyrek, ziyrek, *F. s.* Zeki, anlayışlı, uyanık.

zeyt, *A. i.* 1. Zeytinyağı. 2. Yağ. (ç. Ezyat, züyut).

zeytun, *A. i.* Zeytin.

zeyyal, *A. s.* 1. Kuyruklu. 2. Uzun etekli.

zıa, *A. i.* İşlenir toprak, tarla.

zıdd, *A. i.* 1. Bir şeyin karşılığı, aksi. 2. Karşıt.

zıddan, *A. i.* [Zıdd ç.] İki karşıt. *Zıddan-ı lâyectemian*, bir yere gelmesi imkânsız iki zıt şey.

zıddeyn, *A. i.* İki karşıt şey. *İçtima-i zıddeyn*, iki karşıtın birleşmesi.

zıddiyyet, *A. i.* Zıtlık, karşıtlık. «Suret ü siretteki zıddiyeti — Fehm ile selb eyledim emniyeti.— M. Naci».

zıf'f, zıf, *A. i.* Bir şeyin iki katı.

zıfr, *A. i.* 1. Tırnak. 2. Çengel. 3. Pençe. (ç. Azfar).

zîk, *A. i.* Darlık, sıkıntı. *Zîk-i maaş*, geçim darlığı; *-nefes*, nefes darlığı; *-sadr*, göğüs darlığı.

zıl, *A. i.* Bk. *Zıll.*

zılâl, *A. i.* [Zıll ç.] Gölgeler. (Ed. Ce.) *Zılâl-i ahval, -girye-perver, hamuş, leyl-i zılâl, sine-i zılal.*
«Hakikat... ah hakikat! Onun zılâlinden — Vücuda gelmişe benzer hayat, ruh, zekâ.— Fikret».

zılâlûd, *F. s.* [Zılâl-alûd] Gölgeli.

zılale, *A. i.* Gölgelik.

zıll, *A. i.* Gölge. (Mec.) Koruma. Sahip çıkma. *Zıllullah, zıllullah-i fi-l-âlem*, (Tanrı gölgesi, dünyada Tanrının gölgesi) İslâmın halifesi. «Ey servilerin zıll-i siyahında birer yer — Temin edebilmiş nice bin sail-i sâbir. — Fikret».

zıman, *A. i.* Olmuş veya olacak bir zarara karşı verilen sağlamlık nesnesi.

zımn, *A. i.* 1. İç taraf. 2. Açıktan anlatılamayıp öteki sözlerden çıkarılan gizli maksat. 3. Maksat, istek.

zımnen, *A. zf.* Açıktan olmıyarak, dolayısiyle. «Paşayı zımnen tezyif etmiş olduğunu.— M. Naci».

zımnî, zımniyye, *A. s.* Açıktan olmıyarak dolayısiyle anlatılan. «Her kim ile olursa olsun hıyanet etmesine bir muvafakat-i zımniye gösteren bu kadın.— Uşaklıgil».

zındık, *A. s.* Tanrıya ve ahirete inanmıyan. «Asrda zındık-sima şeyhler — Müsteceb-üd-davelikle lâf atar.— Nabi».

zınnet, *A. i.* Cimrilik. «İmsak ve zınnet ile izhar-i kasvet etmiye başlamıştır.— Naima».

zırgam, *A. i.* Arslan (ç. Zaragım). «Cümlesini tu'me-i zırgam-i belâ eyledi.— Koçu Bey».

zırh, *F. i.* Demirden örme veya dökme savaş elbisesi. «Düşmüş türaba zırh ü silâhiyle bir yığın — Emkaz-i ahenîn gibi.— Fikret».

zırhpuş, *F. s.* [Zırh-puş] Zırh giyinmiş. (ç. Zırhpuşan) «Katırcioğlu dört yüz zırhpuş

levent ve birkaç yüz sipahi ile.— Naima».

zıya', **ziya'**, *A. i.* [Zay'den] kaybolma. (Felsefe terimlerinin 1915 teki karşılıkları sırasına *a.* önek için bu söz kullanılmıştır. Ayrıca fasahatı sağlanmak için de *zeya* şeklinde harekelenmiştir) *Ziya-i elem*, analgie, (analgésie, acı yitimi, analjesi); *-hâfıza*, amnésie (hâfıza yitimi); *-his*, anesthésie (duyum yitimi, anestezi); *-intizam*, ataxie; *-kelâm*, alalie, aphasie (söz yitimi, afazi); *-kıraat*, alexie (okuma yitimi, aleksi); *-mismar*, amusie; *-şahsiyet*, dépersonnalisation (benlik yitimi); *-şemm*, anosmie (koklama yitimi). *Ziya-ı ebedî* Ölme. «Güya zıyamdan korkup da kaçırmamak istediği bu istinatgâhtan.— Uşaklıgil».

zıya', *A. i.* [Zay'a ç.] Tarlalar, küçük çiftlikler. «Tagallüben menzili üzerine nüzul edip bunun zıya ü emvalin gasb ve teaddi ettiğin.— Naima».

zi-, *A. s.* «Sahip» anlamında olarak kelime başlarına katılır. (Ed. c.) *Ziahenk, zifikret, zihicab, zikemal, ziletafet, zimekal, zişa'şaa, zivahşet, zivekar.*

ziab, *A. i.* [Zi'b'den ç.] Kurtlar.

zi'b, *A. i.* Kurt *Dâ-üz-zi'b* (Kurt hastalığı) açlık, doymazlık. «Saye-i heyet-i şiranesine girse nemel — Fehd ü zi'bin görünür aynına ayn-i su'ban.— Şinasi».

zîb, *F. i.* Süs. «Sandali-i zîb ü behadır o bahadir-i dildar.— Şinasi».

zîba, *F. s.* 1. Süslü. 2. Yakışıklı «Maşuka... O bir gonce-i nev hande-i zîba — Âşık ona hemhal.— Fikret».

zıbak, **zeybak**, *A. i.* Civa.

zıbakî, **zeybakî**, *A. s.* Civa ile ilgili. Civalı.

zibar, *A. i.* [Zebr ç.] Kitaplar. Kâğıt yaprakları.

zîbaver, *F. s.* [Zîb-âver] Süslendiren. Süsleyen.

zibayî, *F. i.* 1. Süslülük. 2. Yakışıklılık.

zibefza, *F. s.* [Zîb-efza] Süs artıran. Güzelleştiren.

zibende, *F. s.* Yaraşıklı. Yakışıklı. «N'ideriz bağ ü baharı n'ideriz gülzarı — Biz iki müştak-i gül-i ârız-i zibendesiyiz.— Ruhi».

zibha, *A. i.* Kuşpalazı hastalığı.

zic, **zeyc**, *A. i.* Yıldızların yerlerini ve dolaşmalarını göstermek için düzenlenmiş cetvel.

zîda, *F. s.* Pas açıcı, cilâlayıcı. Temizleyip parlatıcı. «Bu kufl-i müşkül-bendin miftah-i tâbirat-i vahşet-zîda ile küşadı emrinde.— Naima».

zîde, **zîdet**, *A. f.* «Artsın, çoğalsın, çok olsun» anlamlariyle dualar yapmada kullanılır: *Zîdet fazluhu*, fazlı, bilgisi çok olsun; *kadrühu*, kadri, itibarı çok olsun; *zîdet fazailühu*, faziletleri çok olsun.

zifaf, *A. i.* Gerdeğe girme. *Hucre-i zifaf* gerdek odası; *leyle-i zifaf*, gerdek gecesi. «Bir katrei tesliyet serpilmiyen bu hacle-i zifaftan kaçarak.— Uşaklıgil».

zift, *A. i.* Çamdan ve madenden çıkarılan yarı katı kara madde.

zih, *F. i.* 1. Kiriş. 2. Yay kirişi. 3. Kaytan, şerit. 4. Kenar çizgisi.

zihaf, *A. i.* (Ed.) manzumelerde vezin zorundan, kelimenin harflerinden birini düşürme veya okumamak üzere yazma.

zihafat, *A. i.* [Zihaf ç.] Zihaflar.

ziham, *A. i.* Çok adam dar yere

sıkışma. Kalabalık, sıkışıklık. «Azim divan edip ziham-i azim ile tehniyet olundu.— Naima».

zihayat, *A. s.* [Zi-hayat] Yaşar, canlı. «Mazi... O şimdi gölge iken şimdi zihayat — Bir cism olan.— Fikret».

zihgir, *F. i.* [Zih-gir] Ok atanların parmaklarına geçirdikleri halka. «Simden yoksa ki engüştüne zihgir takıp — Pehlivan-i felek eyler heves-i tir ü keman. Fâzıl».

zihn, *A. i.* Zihin. «Zihn-i vekkadının evsafını yazdıkça senin — Geceler kilkimin etrafına pervane gelir.— Nedim».

zihnen, *A. zf.* Zihince, zihinde, zihinden. «Zihnen acı bir nidayi husran şeklinde bu kelimeyi tekrar ederken.— Uşaklıgil».

zihnî, zihniyye, *A. s.* Zihinle ilgili. Zihne ait. *Hesab-ı zihnî* (yazmadan) akıldan hesap.

zihniyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *intellectualisme* karşılığı (XX. yy.)

zihniyyet, *A. i.* Düşünce, düşünce yolu. (XX. yy.).

zikıymet, *A. s.* [Zi-kıymet] Değerli. Kıymetli. «Zikıymet olunca nidelim câh ü celâli — Yuf anı satan dûna haridarına hem yuf.— Ruhi».

zikr, *A. i.* 1. Anma, hatıra getirme. 2. Ağıza alma, adını söyleme. 3. Anlatma, ifade etme. 4. Övme, iyilikle anma. 5. (Tas.) Tanrı adlarını anma, böylece gerçeğe doğru yönelme. ***Zikr bilhayr***, hayırla anma; *zikr-i cemîl*, güzelliğini, iyiliğini anma, okullarda beğenilen öğrencilere verilen mükâfat; *ânif-üz-zikr*, *sâlif-üz-zikr*, yukarıda söylenilen, adı geçen; *halka-i zikr*, derviş-lerin bir halka kurarak Tan-rı adı söyledikleri topluluk; *âti-yüz-zikr*, aşağıda söylenen. «Zikr bü-l-hayrına sebeptir.— Peçevi». —«Muttasıl zikr eder, ibadet eder.— Fikret».

zikra, *A. i.* 1. Anma, hatırlama. 2. İbret, örnek. 3. Mev'ize, öğütleme.

zilâl, *A. i.*, *i.* Zelîller. Hor ve hakir olanlar.

zilhicce, *A. i.* Arabî ayların on ikincisi olup onuncu günü Kurban bayramıdır, hacı olma töreni bu ayda yapılır.

zilkade, *A. i.* Arabî ayların on birincisi.

zillet, *A. i.* Alçaklık aşağılık. «Şimdi artık bu maişette büyük bir zillet — Bir sefalet görüyor.— Fikret».

ziyed, *A. i.* [Zi-l-yed] Sahip.

zilzal, zelzal, *A. i.* Deprem, yer sarsıntısı.

zilzil, *A. i.* Etek. (ç. Zelâzil).

zimam, *A. i.* Yular. «Sultan Mustafa meslûb-ül-akldır zimam-i tasarruf ahar elindedir.— Naima».

zimar, *A. i.* Namus, ırz.

zimemdar, *F. i.*, *s.* [Zimam-dar] Yular elinde olan. İdare eden.

zimamdaran, *F. i.* [Zimamdar ç.] İdare edenler.

zimem, *A. i.* [Zimmet ç.] Borçlar.

zimemat, *A. i.* [Zimem ç.] Borçlar.

zimmet, *A. i.* 1. Sahip çıkma, koruma zorunda kalma. 2. Üst, üstte olan şey. 3. Borç. *Beraet-i zimmet*, (bir suçtan) sıyrılıp kurtulma, temize çıkma; *beri-üz-zimme*, suçsuz, ilişiksiz; **ehl-i zimmet**, bir İslâm devleti uyruğu olan hıristiyanlar.

zimmî, *A. s.*, *i.* [Zimmet'ten] İslâm devleti uyruğu olan hıristi-

zîn, *F. i.* (Binek atına vurulan) Eyer. *Zîr-i zîn*, eyer vurma. «Dört adet zerrîn licam ve murassa zîn ile huyul-i saadet-şümul ihsan olundu.— Naîma».

zina', *A. i.* Kanunsuz çiftleşme, *Veled-i zina*, piç.

zînab, *A. i.* [Zeneb ç.] Kuyruklar.

zînabe, *A. i.* (Her şeyin) ardı, arkası.

zînad, *A. i.* Çakmak demiri. *Zînad-ül-hacer*, çakmak taşı.

zînakâr, *F. s.* [Zîna-kâr] Zîna yapan. Zampara.

zînakâri, *F. i.* Zîna işleme. Zamparalık.

zindan, *F. i.* Karanlık, yeraltı hapishanesi. Pek karanlık, sıkıntılı yer. «Muhabbetinle bu zindan-i gamda mazbutum.— Fikret».

zindanî, *F. i.* Zindanlık. Zindana kapatılmış suçlu. (ç. Zindaniyan).

zinde, *F. s.* 1. Diri, canlı. 2. Dinç, sağ, sağlam. «Oturup nim-mürde vü zinde — Bir tecelliye muntazır, düşünür.— Fikret».

zindebad, *F. i.* [Zinde-bad] Yaşa! Sağol.

zindedar, *F. s.* [Zinde-dar] (Gece) Uyumıyan. Uyanık kalan. «Fener o ruhların aynıdır ki, gark-i hayal — Yaşar ümid ile şeb-zindedar-i kesel.— Fikret».

zindegân, *F. i.* [Zinde ç.] Diriler.

zindedil, *F. s.* [Zinde-dil] Yüreği canlı olan. Uyanık.

zindegânî, *F. i.* 1. Dirilik. hayat. 2. Yaşayış. Geçim. «Kavafil-i beşeriyyet şikeste-sak-i tevan — Yürür sükûn ile feyfa-yi zindegânide.— Cenap».

zindegî, *A. i.* Dirilik, canlılık.

zinhar, *F. ü.* Sakın! Aman! «Ama zinhar mührü yeniçeri ocağından kimseye verme.— Naîma».

zinpuş, *F. i.* [Zin-puş] Eyer örtüsü.

zir, *F. s.* Alt, aşağı. «O müz'iç yılanlar ki zir ü berimde — Dolaştıkça.— Fikret».

zîr. *A. i.* Sazın en ince teli. *Zîr ü bem*, sazın en ince ve en kalın teli. «Hakanî'yem ben muhteşem yanımda serheng-i haşem — Hafız olur leb-beste-dem hamem edince zir ü bem.— Nef'î».

zira', *A. i.* Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü 75 ile 90 santim arasında değişen çeşitleri vardı.

zira, *F. e.* «Çünkü, sundan ötürü» anlamlı edat.

ziraat, *A. i.* Tarım.

zirdest, *F. i.* [Zir-dest] El altındaki ahali. «Me'bun odur ki yirmi otuz zirdest oğlan besliye.— Naîma».

zirdestan, *F. i.* [Zir-dest ç.] El altındakiler. Uyruk. «Daltab'ın dahi peyrevlerinin vaktinde — Ayak altında lekdhor idi zirdestan.— Şinasi».

zîre, *F. i.* Kinayon.

zirek, *F. s.* Bk. *Zeyrek.*

zirîn, *F. s.* Alttaki, aşağıdaki.

zirnih, **zirnik**, *A. i.* Zırnık.

ziruh, *F. s.* [Zi-ruh] Canlı. «Bu mermer sanki bir ziruh idi, ziruh-i muğberdi.— Fikret».

zirve, *A. i.* Dağın en yüksek noktası. «Uzak değil, şu küçük zirve-i sefide kadar.— Fikret».

zişan, *F. s.* [Zi-şan] Şanlı. «Üçü ol şehriyar-i âlemin damad-i zişanı.— Nedim».

zîşa'şaa, *F. s.* [Zi-şa'şaa] Şa'şaalı, çok parlak. «Ey sahne-i zi-şa'şaa-i haile-pîra.— Fikret».

zişt, *F. i.* Çirkin.

zişti, *F. i.* Çirkinlik. «Ey münkir-i müstehzi-i zişti.— Cenap».

zivekar, *F. s.* [Zi-vekar] Vekarlı. «Geçmekte zivekar ü tarab mevkib-i zafer.— Fikret».

zîver, *F. i.* Süs. «Meta-i ziver-i dünyayı terk eder pîran — Hazan erince hemen berk ü bârı silker şâh.— Beliğ».

ziy, *A. i.* Dış görünüş, kılık kıyafet. Her sınıfın giyeceği, kıyafeti. *Ziyy-i ulema*, ulema kılığı. «Bazı ulema ziyinde eşhas Sofu Mehmet Paşayı ucbe düşürüp.— Peçevi».

ziya, *A. i.* Işık, aydınlık. (Ed. Ce.) *Aks-i ziya, ânât-i ziya, emvac-i ziya, mazrab-i ziya.* «Öğleyin bir cahîm olur âlem — Yere bir ateşin ziya saçılır.— Fikret».

ziyabar, *F. s.* [Ziya-bâr] Işık saçan. «Kamerin safha-i ziyabarı — Bir mukassi dumanla örtülüyor.— Fikret».

ziyadar, *F. s.* [Ziya-dar] Parlak, ışıklı. «Pür-zemzeme bir cevf-i ziyadar ile meşhun — Geçsin ebedî günlerimiz fâhir ü gülgûn. — Fikret».

ziyade, *A. i.* 1. Artma, çoğalma. 2. Artan, fazla kalan. 3. Çok bol. 4. Aşırı. Artık. «Daha ziyade tekarrupla.— Fikret».

ziyafet, *A. i.* Misafir kabul etme. Misafiri yedirip içirme. «Suret-i ziyafette cemiyet tertibettiler.— Naima».

ziyaî, *A. s.* Ziya ile ilgili, ziyaya ait. «Elvan-i ziyaiyeye bir kudret-i cevlân.— Fikret».

ziyan, *F. i.* Zarar, kazançtan kayıp. «Eyvah bu bazicede bizler yine yandık — Zira ki ziyan ortada bilmem ne kazandık.— Ziya Pş.».

ziyankâr, *F. s.* [Ziyan-kâr] Ziyancı, zarar veren. «Ziyankâr olmasın bir kimse lûtfa kaadir olmazsa.— Beliğ».

ziyaret, *A. i.* Birini görmiye, biriyle görüşmeye gtme. 2. Dua için ve hayır kazanmak için kutsal bir yere gitme. *İade-i ziyaret*, yapılan bir ziyarete karşı görüşmeye gitme. «Bir diken belki delil-i kabrin — Develer belki ziyaretçilerin.— Fikret».

ziyaretgâh, *F. i.* [Ziyaretgâh] Ziyaret yeri, türbe.

ziynet, zinet, *A. i.* Süs. «Yegâne ziynet-i aguşu bir güzel masum. Fikret».

zizefun, *A. i.* Ihlamur (ağacı).

zizefuniye, *A. i.* (Bot.) Ihlamurgiller.

zokak, *A. i.* Sokak. (ç. Ezikka).

zor, *A. i.* Yalan, asılsız iş. *Şahid-i zor*, yalancı şahit. «Kendi şahit o da vahit o da zor».

zor, *F. i.* 1. Güc, kuvvet. 2. Zorbalık, sıkı. *Zor-i bazu*, kol kuvveti. «Adl ü hikmet sıfat-i bâhire-i Mevlâdır — Zor ü cür'etse değil âdem ü hayvanda muhal. — Şinasi».

zorbayane, *F. zf.* Zorbacasına. Zorbaya yakışır yolda. «Vülâtın hükûmetlerine müdahale ve tasallût yüzünden zorbayane muamele eder oldular.— Naima».

zorbaz, *F. s.* [Zor-baz] 1. Kuvvetli, güclü. 2. Sert, hoyrat. 3. Pehlivan, atlet.

zorkâr, *F. s.* [Zor-kâr] Zorlayan.

zormend, *F. s.* [Zor-mend] Kuvvetli, güçlü.

zu-, zü-, *A. s.* Sahip. Arapça kurala göre yapılan tamlamaların belirteni olarak kullanılır. *Zu-erbaat-ül-adla* (Geo.) dörtgen; *zu-erbaat-ül-vücuh* (Geo.) dörtyüzlü; *zu-haddeyn* (Mat.) iki terimli; *zu-hadd-i vahid* (Mat.) bir terimli; *zu-hudud-i kesire*,

(Mat.) Çokterimli.

zu', *A. i.* Işık. Aydınlık. (ç. Azva').

zuabe, *A. i.* Zülüf, perçem. (ç. Zevaib).

zuafa, *A. i.* [Zaif ç.] Zayıflar. Hastalıktan dermansızlaşmışlar.

zuama, *A. i.* [Zaim ç.] Zaimler.

zud, *F. s.* Çabuk, hemen olan. «Naire-i zud-suz-i cenk ü peykârî.— Ragıp Pş.».

zudres, *F. s.* [Zud-res] Çabuk erişen, çabuk yetişen. «İmdada erip kafile-i zudres-i subh.— Nabi».

zudter, *F. s.* [Zud-ter] Daha çabuk. «Nabi diyar-i kâma bulur zudter vusul.— Nabi».

zufr, *A. i.* Tırnak. (ç. Azfar).

zuhr, **zuhur**, *A. i.* Öğle. Öğle zamanı. *Bâd-ez-zuhr*, öğleden sonra; *kabl-ez-zuhur*, öğleden önce; *salat-üz-zuhr*, öğle namazı; *vakt-i zuhur*, öğle zamanı.

zuhrûf, *A. i.* Yalancı süs. (ç. Zeharif).

zuhûr, *A. i.* 1. Görünme, meydana çıkma. 2. Belli olma. *Nagehzuhur*, ansızın, vakitsiz oluveren; *nevzuhur*, yeni çıkma. «Nagâh bir kitap arasından kılar zuhur.— Fikret».

zuhurat, *A. i.* [Zuhur ç.] Umulmadığı halde oluveren, meydana çıkan şeyler. Esintiler.

zuhurî, *A. i.* Orta oyununda komik rolünü yapan kimse. *Zuhuri kolu*, orta oyunu takımı.

zuhuriyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *émanatisme* karşılığı (XX. yy.).

zulm, *A. i.* Zulüm. Haksızlık. Eziyet «Gönlüm bu zulme kaail olur muydu hiç, düşün.— Fikret».

zulma, *A. s.* Karanlık. «Fürug-i şuh-i eshariyle, zulma-yi leyaliy-

zulmani, *A. s.* Karanlıkla ilgili. Karanlığa ait.

zulmat, **zulümat**, *A. i.* Bk. *Zulümat.*

zulmen, *A. zf.* Zulüm yaparak, haksızlıkla.

zulmet, *A. i.* Karanlık. «Çeşmim sitarelerde arar zulmet-i mezar. — Fikret».

zulmetefza, **zulmetfeza**, *F. s.* [Zulmet-efza] Karanlığı artıran. «Sevin — Sen o zulmetfeza tecelliye.— Fikret».

zulümat, **zulmat**, *A. i.* [Zulmet ç.] Karanlıklar. Eskiden en çok bilinmiyen yer parçaları için kullanılırdı. Dünyanın keşfedilmemiş yerleri için söylenirdi. İskenderin Abıhayat'ı aramak için dolaştığı yerler. *Bahr-i Zulmat*, Atlantik Okyanusu. «Karşımda ocaktan süzülen dûd-i sefide — Kalb olmada hep leyl-i hayatın zulümatı.— Fikret».

zu'm, *A. i.* 1. Sanı, zan. 2. Şüphe, sanı. «Andan kalkıp zu'munca me'men ittihaz ettiği ocağa düşüp.— Naima».

zu'miyyat, *A. i.* Zanlarla ilgili şeyler.

zunun, *A. i.* [Zann ç.] Sanılar, zanlar. «Zunun-i bi-ser ü bünle beni avutturma.— Cenap».

Zurah, *A. i.* Mekke'deki Kâbe hizasında olarak gökte bluunan Beyt-i Ma'mur'un bir adı.

zurefa, *A. i.* [Zarif ç.] 1. Zarif kimseler. 2. Sevici kadınlar.

zuru', *A. i.* [Zar' ç.] İnek ve benzerleri hayvanların memeleri. *Züru' ü zuru*, ekinler ve süt ürünleri. «Şahların keder-i hâtırları züru' ü zurua tesir eder.— Süheyli».

zuruf, *A. i.* [Zarf ç.] Zarflar.

zuyuf, **duyuf**, *A. i.* [Dayf, zayf

zuzeneb, *A. i.* [Zu-zeneb] Kuyruklu.

zü-, zu-, *A. s.* Bk. *Zu.*

züabe, *A. i.* 1. Saç örtüsü. 2. Yele. *Zuzüabe*, kuyruklu yıldız.

zübab, zübabe, *A. i.* Sinek. *Cenah-i zübab*, sinek kanadı; *tanin-i zübab*, sinek vızıltısı. «Ola hem-pervaz-i anka nice mümkündür zübab — Hürrenin şir-i jeyan ile olur mu nisbeti.— Vâsıf».

zübale, *A. i.* Mum. Kandil fitili.

zübd, *A. i.* Tereyağı. Kaymak.

zübde, *A. i.* 1. Bir şeyin en seçkin parçası. 2. Öz, sonuç. *Zübde-i makal*, sözün özü. «Artık çocuk demem sana, ey zübde-i deha.— Fikret».

zübul, *A. i.* Sararıp solma. Buruşma. «Hangi lâle-i çemen-i melâhattir ki âkıbet zübul bulmadı.— Sinan Pş.».

zübulyafte, *F. s.* [Zubul-yafte] Gübrelenip kuvvetlenmiş olan.

zübur, zübür, *A. i.* [Zebur ç.] 1 Kitaplar. 2. Yazılı şeyler.

zücac, zücace, *A. i.* Sırça, cam, şişe. «Revgan-i zeyt şişesi kadar memlû zücaceler ile yüzer, ikişer yüzer miskal gönderir idi.— Naima».

zücaci, *A. s.* Cam ve sırça ile benzerlerinden olan.

züccaciyye, *A. i.* Cam ve sırça kaplar.

zügabe, *A. i.* Şiş. Tümör.

Zühal, *A. i.* Satürn gezegeni. Nahs-i ekber sayılır; gam, kaygı vericidir, ahmaklık, cahillik, pintilik, yalan, fenalık bu yıldız altında doğanlarda olur.

zühd, *A. i.* Her tülü hazdan kendini alıkoyarak perhiz etme. Kendini ibadete verme. Eski edebiyatta kaba sofuluk karşılığı sayılır, yerilirdi. «Ederse zühd satıp suret-i riya izhar.— Nedim».

zühdiyye, *A. i.* (Fel.) Fransızcadan *ascétisme* (çilecilik) karşılığı (XX. yy.)

zühhad, *A. i.* [Zahid ç.] Zahitler. «Zühhad içinde mâni-i zühdü bilen mi var.— M. Naci».

Zühre, *A. i.* Çoban yıldızı, Çulpan, Kervankıran, Venüs. Sa'd-i asgar olup yüreğe ferahlık verir. «Ey mah! sen O zühre-i zehra değil misin?— Cenap».

zührevi, zühreviyye, *A. s., i.* Frengi ve belsoğukluğu gibi hastalıklar. (XIX. yy.).

zühuk, *A. i.* Bitip tükenme, yokolma.

zühul, *A. i.* İstiyerek veya elde olmadan unutma, geçiştirme.

zühur, *A. i.* Darlık zamanı için saklanıp biriktirilen şey.

zühur, *A. i.* Parıldama.

zühur, *A. ç. i.* Çiçekler. «Zemine ferş-i baharan eden gusun ü zühur.— Cenap».

zükâm, zükkâm, *A. i.* Nezle. «Dimag-i hâhişim gayette naziktir benim Asım — Zükâm-alûd olur ye's ile bû-yi imtinan çekmez.— Asım».

zükr, *A. i.* Yürekte olan düşünce. (ç. İzkâr).

zükûr, *A. i., ç.* Erkekler. «Besmeledir vird-i inas ü zükûr.— Nazim».

zül, züll, *A. i.* Bk. *Züll.*

zül-, *A. i.* «Sahip» anlamiyle kelimelerin başına eklenen «zuel» sözünün hafifidir.

zülâl, *A. i.* 1. Sâf, hafif, tatlı su. 2. Fransızcadan *albumin* (yumurta akı) karşılığı olarak (XIX. yy.). *Şibh-i zülâl*, fransızcadan *albuminoïde* karşılığı

(XIX. yy.). «Ağzında ezilen şekerle beraber gaşyaver bir menekşe zülâlinin içinde gûya uyuşarak erliyordu.— Uşaklıgil».

zülâli, zülâliyye, *A. s.* Yumurta akı niteliğinde olan.

zülcelâl, *A. i.* [Zü-l-celâl] Celâl, ululuk sahibi, Tanrı adlarındandır.

zülcenah, *A. s.* [Zü-l-cenah] Çok tarafı. Her yana, her tarafa gelebilir.

zülcenaheyn, *A. i.* (Zoo.) Fransızcadan *diptères* (çiftekanadlılar) karşılığı (XIX. yy.).

zülehdab, *A. i.* [Zü-l-ehdab] (Zoo.) Fransızcadan *ciliés* (kirpikliler) karşılığı (XIX. yy.).

Züleyha, *F. i.* Yusuf peygamber ile olan menkıbeleri Kur'anda geçen kadın. Yusuf ile Züleyha hikâyesinin kadın kahramanı.

zülf, *F. i.* 1. Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. 2. Sevgilinin saçı. «Zülfün tarıyor şane-i elmas ile cânan — Etmez mi gönül zülf-i mutarraya perestiş.— Cenap».

Zülf-i:

anberalûd
anberbu
anberefşan
anberîn
cadu
canaviz
dilbend
dilkeş
dilküşa
dilrüba
galiyebar
galiyefam
gülbuy
hambeham
hindu
kemendendaz
kâfirmizac
lâlepuş
mâr
müşkfam
müşksa
nesrinpuş
perişan
piçapiç
scherpuş
semensa
siyah
siyehkâr
şebgir
tarmar

-zülf:

aşiyan-i zülf
çengâl-i
çevkân
çin
dal
dam
dar
ejder
esir
halka
heva
hüma
kemend
küfr
mâr
nafe
saye
sevda
şahin
şam
silsile
sipah
şebdiz
tatar
târ
tâus
taziyane
zağ
zincir
zünnar

zülfe, *A. i.* 1. Ufak saçak. 2. Bazı şeylerin başındaki püskülcük.

Zülfikar, *A. i.* Muhammet peygamberin kullanıp Ali'ye armağan ettiği, Ali'nin kahramanca kullanışlariyle ün almış olan ağzı çatallı kılıç. «Biri anın Esedullah-i Ali'dir ki henüz — Zülfikar'ın ele aldıkça olur hasm dü nim.— Nazîm».

zülfilkateyn, *A. i.* [Zü-l-fülkateyn] (Bot.) Zatülfilkateyn ile birlikte fransızcadan *dicotylédones* (iki çeneklıler) karşılığı (XIX. yy.).

zülhasale, *A. i.* [Zü-l-hasale] (Bot.) Fransızcadan *glumiflores* (kavuzlular) karşılığı (XIX. yy.).

Zülkarneyn, *A. i.* [Zü-l-karneyn] «İki boynuzlu» anlamında olan bu adın kim hakkında kullanıldığı karışıktır. Büyük İskender için de kullanıldığı bu arada söylenir.

züll, zül, *A. i.* Horluk, hakirlik. Alçaklık. «Büyük valide olmak onun için bir zül, bir ayıp hükmünde idi.— Uşaklıgil».

zülmaişeyn, *A. i.* [Zü-l-maişeyn] (Bio.) Fransızcadan *amphibie* (iki yaşayışlı) karşılığı (XIX. yy.).

zülvecheyn, *A. i.* [Zü-l-vecheyn]

(Geo.) İki yüzlü, iki düzlemli.

zümer, *A. i.* [Zümre ç.] Zümreler, gruplar.

zümre, *A. i.* 1. Cemaat. 2. Topluluk. 3. Sınıf. 4. Cins. 5. Grup. 6. (Zoo.) Alttakım. *Zümre-i hûban*, güzeller cemaati. «İstidat ve teayyün ol zümreden zail ve zümre-i uhraya müntakıl oluncaya dek her biri saye-i saltanatta atıp tutmak...— Naima».

zümürrüd, **zümürüd**, *A. i.* 1. Zümrüt. 2. (Mec.) Pek yeşil renk. «Çamlar zümürrütlü şeheriydi.— Fikret».

zümürrüdî, **zümürrüdîn**, *F. s.* Zümrüt renginde, yemyeşil.

züneyb, *A. i.* 1. Küçük kuyruk. 2. Sapçık.

zünnar, *A. i.* 1. Keşişlerin bellerine bağlayıp uçlarını sarkıttıkları kıldan ve sert kuşak. 2. (Mec.) Güzelin saçı. «Kâfiran râbıt-i zünnar-ı belâsıdır hem — Küfr-i giysusuna hayran nice ehl-i iman.— Şinasi».

zünub, *A. i.* [Zenb ç.] Günahlar. «Vezn olundukta zünubum kefe-i mizanda — Her günah-i bigeranım ola bir bâr-i sakil .— Vâsıf».

Zünnun, *A. i.* Yunüs peygamberin lâkabı.

zürafe, *A. i.* Bk. *Zeraf.*

zürkt, *A. i.* Göklük, morarma.

zürra', *A. i.* [Zâri ç.] Çiftçiler, ekinciler.

zürriyet, *A. i.* Kuşak, soy, nesil. «Bağlıdır halince bir kayd-i emelde her kişi — Cem-i mal eyler kimi ister kimi zürriyeti.— Ziya Pş.».

züru', *A. ç., i.* Ekilmiş tarlalar. «Şahların keder-i hâtırları züru' ü zurua tesir eder.— Süheyli».

züvvar, *A. i.* [Zavir ç.] Ziyaretçiler.

züyuf, *A. i., ç.* (Madenden) Kalp, silik para.

züyul, *A. i.* [Zeyl ç.] Ekler. Kuyruklar.

züyut, *A. i.* [Zeyt ç.] Yağlar.

SON